

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ
ರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

ಡಾ. ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ
ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಧ್ವ ಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಚರಣವಿರಚಿತ

ರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

(ಮೂಲ, ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ, ಅನುವಾದ, ವಿವರಣೆಗಳ ಸಮೇತ)

ಸಂಪಾದನೆ, ಅನುವಾದ :

ಡಾ. ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ

ಪ್ರಕಾಶನ :

ಐತರೇಯ ಪ್ರಕಾಶನ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಧ್ವಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಪ್ರಕಾಶನ ವಿಭಾಗ
'ಪಾದಕ', ೮೯/೨೪, ೫ನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಹೌಂಟ್‌ಚಾಯ್ ಎಕ್ಸ್‌ಟೆನ್ಷನ್,
ಹನುಮಂತನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦೦೦೯

Rugminiśaviḷaya : Edited critically with translation and explanatory notes by Vidyāvācaspati, Darśanaratnam, Pravacanācārya, Sacchāstravicakṣaṇaratnam, Śāstrapravacanakesari, Madhvatavar-dhana, Vidvaccūḍāmaṇi, Vedavidyāvicakṣaṇa, Panditaratnam, Vidyāvāridhi, Sacchāstrapravacanapraviṇa, Gītāratnākara, Tattvavācaspati, Jñānaratnākara (and Recipient of Karnataka State Sanskrit Award-1999 & Karnataka Rajyotsava Award-2002, Śrī Vidyāmānya Mahāprasasti of Śrī Pejavar Math, Udupi and Rashtrapati Award - 2005) Dr.Vyāsanakere Prabhañjanacārya, M.A., Ph.D., D.Litt., F.I.B.R., F.U.W.A., Principal (Rtd.), Govt. First Grade College, K.R.Puram, Bangalore and Published by Aitareya Prakāśana Vyāsanakere, Publication wing of Śrī Vyāsamadhva Samśodhana Pratiṣṭhāna Pājaka, No.89/24, Third Cross, Mount Joy Extension, Hanumanthanagar, Bangalore - 560019. Pages: 1008(48+976)

RUGMINISHAVIJAYA

ISBN NO. 978-93-81826-50-8

Phone : 26602802; 26611011.

Internet : www.vyasamadhwa.org

E-mail : info@vyasamadhwa.org

© Dr. Vyasanakere Prabhanjanacharya

First Edition : 2016

Price : Rs. 400/-

Typeset by : Vyasa Madhva Samshodhana Pratisthana(Regd)

Printed at :

Vāgartha, N.R. Colony, Bangalore - 19. Ph: 22427677

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

i-xlviii

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು - ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು - ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರ
ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು - ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯದ ಸಾರ - ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ - ರುಗ್ಮಿಣೀಶ-
ವಿಜಯ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತ- ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ-
ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ- ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ.

೧. ಪ್ರಥಮ ಸರ್ಗ

೧-೬೯

ಮಂಗಳಾಚರಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೧); ಹಯಗ್ರೀವಸ್ತುತಿ - (೬-೯); ರುಗ್ಮಿಣೀಸ್ತುತಿ - (೧೦);
ಮಧ್ವಸ್ತುತಿ - (೧೧); ವಾಣೀಸ್ತುತಿ - (೧೨); ಕಾವ್ಯೋದ್ವೇಶ - (೧೩); ಕವಿನಾಮಕಥನ - (೧೪);
ವಿನಯೋಕ್ತಿ - (೧೬-೧೭); ಧಾತ್ರೀಕೃತವಿರಂಚಿತ್ಸವನ - (೧೮); ಭೂಭಾರಲಾಭಾರ್ಥಕಥನ - (೧೯)
ಗೋರೂಪೋತ್ತರಾದ ಕಾರಣ - (೨೦); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆಮುದ್ರಕೃತ ಗಮನ - (೨೧,೨೨);
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೨೩-೨೬); ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಹಯಿಂದ
ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಾಗಿ ಸಮ್ಪತ್ತಿ - (೨೯); ಅಮಾರ್ತ್ಯಾದಿ ದುರ್ಗಗಳ ಆರಾಧನ - (೨೯,೩೦); ಅದಿಯಲ್ಲಿ
ಶೇಷಮಾರ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಕಥನ - (೩೧); ಕೃಷ್ಣವತಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - (೩೨) ಶ್ರೀಹರಿಗೆ
ಗರ್ಭವಾಸಾದಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ - (೩೪); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ - (೩೫);
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತಿ - (೩೬); ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಹಾಗೂ
ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - (೩೭,೩೮); ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೩೯, ೪೦); ದೇವತೆಗಳಿಂದ
ಪ್ರವೃತ್ತಿ - (೪೦); ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಂದುಳಿ ಧ್ವನಿ - (೪೧); ಮೇಘಫೋಷ - (೪೨);
ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆ - (೪೩); ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು - (೪೩); ವೃದ್ಧರು ಮಾಡಿದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೪೪); ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿ - (೪೬); ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮೇಘಗಳು - (೪೭);
ಚರಾಚರಗಳ ಸಂತುಷ್ಟಿ - (೪೮); ಮಂದೇವದೇವತೆಯರ ಬಂಧಮೋಚನ - (೪೯);
ಮಂದೇವದೇವತಾಕೃತ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೪೯); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೇವತಾಪುತ್ರತ್ವಸಮರ್ಥನ - (೪೯);
ಮಂದೇವನ ಪಿತೃತ್ವಸಮರ್ಥನ - (೫೦); ಪುನಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೫೧); ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ
- (೫೨-೫೬); ದುರ್ಗೆಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - (೫೮); ಗೋಕುಲದತ್ತ ಮಂದೇವ - (೬೧);
ಮೇಘವೃಷ್ಟಿ - (೬೨); ಅದಿರೇಷ ಮಾಡಿದ ಮಂದೇವ - (೬೨); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ -
(೬೪); ಯಮುನೆಯಿಂದ ಮಾರ್ಗಪ್ರದಾನ - (೬೪-೬೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮನದ ರಾಜವೈಭವ -
(೬೬,೬೭); ಸರ್ವೋಪಾಹಾರ - (೬೮)

೨. ದ್ವಿತೀಯ ಸರ್ಗ

೭೦-೧೨೩

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ (೭೦); ಗೃಹವಿಠಿಕಾವರ್ಣನೆ - (೭೦); ಸ್ವಲ್ಪದ ವರ್ಣನೆ -
(೭೧); ದುರ್ಗೆಯ ಮಧುರಾಗಮನ - (೭೧,೭೨); ಮಂದೇವನ ನಿರ್ಗಮನ - (೭೨);
ಪುನಃ ಗೃಹಪ್ರವೇಶ - (೭೪); ದುರ್ಗಾಸುಗ್ರಹ - (೭೫); ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ -
(೭೬-೮೦); ನಂದಗೋಷನ ಸಂಭ್ರಮ-(೮೧); ಅವನು ಮಾಡಿದ ದಾನದ ವೈಭವ-(೮೨);

ಗೋಕುಲದ ವರ್ಗನೆ- (೮೨-೮೪); ಪುನಃ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಗನೆ-(೮೫-೮೭); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣ - (೮೮); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾತಕಮರ್ಗ - (೮೯); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತನಪಾನಕಮರ್ಗದ ವೈಭವ - (೯೦-೯೨); ಪೂತನಿಯು ಅಗಮನ - (೯೩-೯೪); ಪೂತನಾಸಂಹಾರ - (೯೫-೯೮); ಪೂತನಿಯು ತಾಟಕೆ - (೯೯); ಉರ್ವಶಿಗೆ ಸದೃಶಿ, ತಾಟಕೆಗೆ ದುರ್ಗತಿ - (೧೦೦); ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ - (೧೦೧-೧೦೮); ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶದ ಸಮರ್ಥನೆ - (೧೦೯-೧೧೪); ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುದರ ಅಂತರ್ಯ - (೧೧೪-೧೧೬); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೧೨೨)

೩. ತೃತೀಯ ಸರ್ಗ

೧೨೪-೧೭೧

ಕೃಣಾಮರ್ತನ ವಧೆ-(೧೨೪-೧೨೯) ದೋಲಾವೈಭವ - (೧೩೦,೧೩೧); ಯದೋದಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇವಾಸಂಪ್ರಮ - (೧೩೧,೧೩೨); ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ವಾಗ್ವೈಭವ - (೧೩೩,೧೩೪); ಗೋಪೀಕೃತ ದೋಲಾಸೇವಾ - (೧೩೪,೧೩೫); ಯದೋದಗೆ ಷಡ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ - (೧೩೬,೧೩೭); ಅನಂತನಾಮನಿಗೆ ನಾಮಕರಣ - (೧೩೮-೧೪೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಾಮಾರ್ಥಕಥನ - (೧೪೦-೧೪೨); ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೪೨-೧೪೪); ಯದೋದಯ ಸುಕೃತ - (೧೪೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದಿಗಂಬರರತ್ನದ ಅಂತರ್ಯ - (೧೪೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಾಲಲೀಲಾವಿಲಾಸ - (೧೪೮,೧೪೯); ನಮೋತಾದಿ ಚೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಅಂತರ್ಯ - (೧೪೯-೧೫೨); ಶ್ರೀಪತಿಯ ಚೋರತ್ವ ಎಲ್ಲಿ/ವಿಶೇಷ? - (೧೫೨-೧೫೪); ಗೋಪೀಕೃಷ್ಣರ ಸಲ್ಲಾಪ - (೧೫೫); ಗೋಪಿಯರ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಮತೆಗಳು - (೧೫೬-೧೬೮); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂದರುತನಲ್ಲ - (೧೫೯); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವನೇ ಹೊರತು ದೇವಭಕ್ತನಲ್ಲ - (೧೬೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು - (೧೬೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭವಪಾರಮೋಚನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ - (೧೬೧); ವಿಶ್ವತರೈಕು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೨); ಸರ್ವರತ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೩); ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ವೈತ ರಕ್ತಸಂಪನ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೩); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ವರುಣ - (೧೬೪); ಅಷ್ಟತ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೫); ಜಗನ್ನಿಯಾಮಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - (೧೬೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು - (೧೬೬); ಕಿಂ ದೇವ ಕುರ್ಮೋ ವಯಮ್-(೧೬೭); ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ - (೧೬೮); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ ಪೃಥ್ವೀಗಾ-(೧೬೮,೧೬೯); ಪುನಃ ಷಡ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ-(೧೬೯); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ-(೧೭೦)

೪. ಚತುರ್ಥ ಸರ್ಗ

೧೭೨-೨೨೬

ಯದೋದಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾತ್ಸಲ್ಯ-(೧೭೨); ಯದೋದಯದ ಸ್ವಸ್ಥಪ್ರಾರ್ಥನ-(೧೭೩); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಧಿಭಂಡಭಂಜನ - (೧೭೪); ಅದರ ಅಂತರ್ಯ - (೧೭೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗ್ರಹಣ - (೧೭೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನಪ್ರಯತ್ನ - (೧೭೮); ದ್ವೈಗುಲೋನವಾದ ಹಗ್ಗ - (೧೭೯); ಭಕ್ತಿಪಾರದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನ - (೧೮೦); ಉಲ್ಲಾಸಿಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಂಧನ - (೧೮೧); ಯಮಲಾಜುಗನಭಂಜನ - (೧೮೧-೧೮೫); ಪುಂದಾವನವೈಭವ - (೧೯೦-೧೯೩); ಮತ್ಸ್ಯಸುರವಧೆ - (೧೯೩); ಬಕಾಸುರವಧೆ - (೧೯೦-೨೦೨); ಪುಂದಾವನವಾಸ -

(೨೦೨-೨೦೬); ವಸಂತವರ್ಣನೆ - (೨೦೭-೨೦೯); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿಹಾರ - (೨೦೯-೨೧೪); ಕಾಲಿಯಮದಗನಪ್ರಸಂಗ - ೨೧೪-೨೨೫); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೨೨೬)

೫. ಪಂಚಮ ಸರ್ಗ

೨೨೭-೨೬೯

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನ - (೨೨೭,೨೨೮); ಪುಷ್ಪವೇಶ - (೨೨೮); ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವರ್ಣನೆ - (೨೨೯-೨೩೦); ಉಗ್ರಾಸುರನ ವಧೆ - (೨೩೧-೨೩೬); ಪುನಃ ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ - (೨೩೬-೨೩೯); ನೀಲಾಸ್ತಯಂವರ - (೨೪೦); ಧೇನುಕಾಸುರಮಥನ - (೨೪೧-೨೪೫); ಪ್ರಲಂಬಾಸುರಸಂಹಾರ - (೨೪೬); ಪುನಃ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನ - (೨೪೭); ವರ್ಷಯುತುವರ್ಣನೆ - (೨೪೭-೨೫೨); ಶರದ್ವತುವರ್ಣನೆ - (೨೫೨-೨೫೪); ಹೇಮಂತಯುತುವರ್ಣನೆ - (೨೫೬, ೨೫೭); ಗೋಖಯರು ಮಾಡಿದ ಕಾತ್ಯಾಯಿನೀವ್ರತ - ಕೃಷ್ಣಾನುಗ್ರಹ - (೨೫೭-೨೬೨); ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಅನ್ಯಮರ್ಪಣೆ - (೨೬೨-೨೬೫); ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ - (೨೬೬-೨೬೮); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೨೬೯)

೬. ಷಷ್ಠ ಸರ್ಗ

೨೭೧-೩೨೪

ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಮಹತ್ವ - (೨೭೧-೨೭೭); ಶಿಶುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರ ಅನಿಗಳು ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಪೂರ್ತಿ - (೨೭೭); ಗೋವರ್ಧನದ ವರ್ಣನೆ - (೨೭೭-೨೮೧); ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಫಲಶ್ರುತಿ - (೨೮೨-೨೮೪); ಇಂದ್ರನ ಶರಣಾಗತಿ - (೨೮೪); ನಂದಗೋಪನ ಮೋಕ್ಷಣ - (೨೮೫-೨೮೭); ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ - (೨೮೭-೨೯೬); ಚಂದ್ರೋದಯದ ವರ್ಣನೆ - (೨೯೬-೩೦೫); ವೇಣುಗಾನದ ವರ್ಣನೆ - (೩೦೮-೩೧೨); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೋಖಯರ ಸಲಾಪ - (೩೧೪-೩೨೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಿರೋಧಾನ - (೩೨೦); ಗೋಖಯರ ಕಾಕರ್ಯ - (೩೨೧,೩೨೨); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೩೨೪)

೭. ಸಪ್ತಮ ಸರ್ಗ

೩೨೫-೩೭೩

ಗೋಖಯರ ವಿಲಾಪ - (೩೨೫); ಅಶ್ವತ್ಥದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೨೬-೩೩೧); ತುಲಸಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೩೧-೩೩೬); ಪದ್ಮಿನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೩೬-೩೩೮); ಪದ್ಮದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೩೮,೩೩೯); ಜೊತಾದಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೪೦-೩೪೨); ಆಶೋಕದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೪೪-೩೪೫); ಮುರಳಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೪೬,೩೪೭); ವೃಂದಾವನದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೪೯,೩೫೦); ಕೃಷ್ಣನರದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೫೮); ಗೋಖಯರ ವಿಲಾಪದ ವರ್ಣನೆ - (೩೫೮-೩೬೬); ಪುನಃ ಗೋಖಯರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೩೬೭-೩೭೨); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೩೭೩)

೮. ಅಷ್ಟಮ ಸರ್ಗ

೩೭೪-೪೦೩

ಗೋಖಯರ ಪಲಾಪ - (೩೭೪-೪೦೩); ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವಿಂಡನೆ - (೪೦೪, ೪೦೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವರ್ಣನೆ - (೪೦೬,೪೦೭); ಗೋಖಯರ ಕಾಕರತೆ - (೪೦೭-೪೧೧); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನ, ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಆರಂಭ : (೪೧೧-೪೧೮); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೪೨೧)

೦೯. ನವಮ ಸರ್ಗ

೪೨೨-೪೫೫

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಗನೆ - (೪೨೨-೪೫೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾರತ್ತಾದಿ ದೋಷಾಭಾವಮರ್ಥನೆ - (೪೫೧-೪೫೨); ವೃಂದಾವನದ ವರ್ಗನೆ - (೪೫೨-೪೫೫); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೪೫೫)

೧೦. ದಶಮ ಸರ್ಗ

೪೫೬-೫೦೯

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಗನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ - (೪೫೬); ಅಜಗರದಿಂದ ನಂದನ ವಿಮೋಚನೆ - (೪೫೭); ರಂಜಿತೋಡನ ವಧೆ - (೪೫೮, ೪೫೯); ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನ ವಧೆ - (೪೬೦-೪೬೨); ಅಸುರಶ್ಯೂಯರ ದುರ್ದಶೆ - (೪೬೨); ಕೇಶಿಯ ವಧೆ - (೪೬೪-೪೬೭); ನಾರದರಿಂದ ಕಂಪನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮರಹಸ್ಯದ ಕಥನ - (೪೬೭-೪೭೦); ನಾರದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೪೭೦, ೪೭೧); ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರೇಷಣೆ - (೪೭೨, ೪೭೩); ಅಕ್ರೂರನ ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಸಂಭ್ರಮ - (೪೭೩); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅಕ್ರೂರನ ಸ್ವಾಗತ - (೪೭೩, ೪೭೪); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆ - (೪೭೫); ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರತಿತ್ತರ - (೪೭೫-೪೭೯); ಮಧುರಾಗಮನೋದ್ಯೋಗ - (೪೭೯); ಗೋಷಿಯರ ವಿಲಾಪ - (೪೮೦); ಅಕ್ರೂರನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ - (೪೮೯-೪೯೯); ಭಗವದನುಗ್ರಹ - (೪೯೯); ಯಮುನಾ- ನದಿಯ ವರ್ಗನೆ - (೫೦೦); ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ - (೫೦೦); ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - (೫೦೧-೫೦೯); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೫೦೯)

೧೧. ಏಕಾದಶ ಸರ್ಗ

೫೧೦-೫೫೫

ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ - (೫೧೦); ರಜಕನ ಸಂಹಾರ - (೫೧೨, ೫೧೩); ತ್ರಿವಕ್ತೆಯ ಉದ್ಧಾರ - (೫೧೨-೫೧೬); ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ - (೫೧೭-೫೨೦); ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಗನೆ - (೫೨೧); ಕೃಷ್ಣವರಾಕ್ರಮದ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಕಂಪನಗುಂಟಾದ ಭಯ - (೫೨೧-೫೨೯); ಕುಪಲಯಾಶೀತಾದಿಗಳ ವಧೆ - (೫೨೯-೫೩೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ರಂಗಪ್ರವೇಶ - (೫೩೬); ಚಾಣೂರಮುಷ್ಠಿಕರ ವಧೆ - (೫೩೭-೫೪೨); ಕಂಪನೆಯ ಸಂಹಾರ - (೫೪೨-೫೪೬); ಪೂತನಾದಿಗಳ ವಧೆಯ ಆತರ್ಯ - (೫೪೭); ಕಂಪವಧೆ - (೫೪೯-೫೫೨); ವಿಶ್ರಾಂತಿತಿರ್ಥದ ವರ್ಗನೆ - (೫೫೪); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೫೫೫)

೧೨. ದ್ವಾದಶ ಸರ್ಗ

೫೫೬-೬೦೧

ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ - (೫೫೬-೫೬೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆ - (೫೬೦-೫೬೨); ಮಧುರೆಯ ವರ್ಗನೆ - (೫೬೨, ೫೬೩); ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನ - (೫೬೪-೫೬೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ಬಲರಾಮರ ಉಪನಯನ - (೫೬೭-೫೭೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರ ಗುರುಕುಲವಾಸ - (೫೭೫, ೫೭೬); ಗುರುಪ್ರತ್ಯೋಜ್ಞೆವಸ - (೫೭೭-೫೮೨); ಮಧುರೆಯ ವರ್ಗನೆ - (೫೮೨); ಅಮಾತ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ರಾಜನೀತಿ - (೫೮೪-೬೦೦); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೬೦೧)

೧೩. ತ್ರಯೋದಶ ಸರ್ಗ

೬೦೨-೬೪೭

ಉದ್ಭವನ ಗೋಕುಲಗಮನಕ್ಕೆ ಆದೇಶ - (೬೦೨); ಉದ್ಭವನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ - (೬೦೨-೬೦೬); ನಂದಗೋಪನಿಂದ ಉದ್ಭವನ ಸ್ವಾಗತ - (೬೦೮-೬೦೯); ಉದ್ಭವನಿಂದ ಗೋಪಿಯರ ವೈಕೃಷ್ಣದರ್ಶನ - (೬೧೦-೬೧೫); ಭ್ರಮರಗೀತೆ - (೬೧೬-೬೨೨); ಉದ್ಭವನ ಮಥುರಾಗಮನ - ಜರಾಸಂಧನ ಸಮರೋದ್ಯಮ - (೬೨೨-೬೨೫); ಜರಾಸಂಧನಿಂದ ಮಥುರೆಯ ಆಕ್ರಮಣ - (೬೨೬-೬೨೮); ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗ್ರಾಮದ ವೈಭವ - (೬೨೯-೬೪೬); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೬೪೭)

೧೪. ಚತುರ್ದಶ ಸರ್ಗ

೬೪೮-೬೯೬

ಜರಾಸಂಧನ ಪರಾಭವ - (೬೪೮-೬೬೦); ಪುನಃ ಪುನಃ ಅವನ ಪರಾಭವ - (೬೬೦-೬೭೦); ದ್ವಾರಕಾನಿರ್ಮಾಣ - (೬೭೦, ೬೭೧); ಕಾಲಯವನನ ವಧೆ - (೬೭೨-೬೭೪); ಮುಚುಕುಂದನ ಉದ್ಧಾರ - (೬೭೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪತ್ರಸಂದೇಶ - (೬೭೬-೬೮೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿವರಭಾಗಮನ - (೬೮೫-೬೮೭); ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದಿಂದ ಜನತೆಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ - (೬೮೮-೬೯೧); ದುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆ - (೬೯೧, ೬೯೨); ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಜಯ - (೬೯೨-೬೯೪); ದುಗ್ಗಿಣಿ ಹರಣ - (೬೯೪-೬೯೫); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೬೯೬)

೧೫. ಪಂಚದಶ ಸರ್ಗ

೬೯೭-೭೩೬

ಪುನಃ ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಭವ - (೬೯೭-೭೦೨); ದುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪರಾಭವ - (೭೦೪); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದುಗ್ಗಿಣಿಯರ ದ್ವಾರಕಾಗಮನ - (೭೦೫-೭೦೭); ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರವರ್ಣನೆ - (೭೦೮); ಪ್ರಯಾಣವೈಭವ - (೭೦೭-೭೧೨); ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ - (೭೧೨, ೭೧೩); ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಾಪ್ಸೆಲ್ಲೆಯ - (೭೧೪-೭೨೦); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಶಿಯಾತ್ರೆ, ಇತ್ಯಾದಿ - (೭೨೧-೭೨೫); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೭೨೬)

೧೬. ಷೋಡಶ ಸರ್ಗ

೭೩೭-೭೭೭

ದುಗ್ಗಿಣೀಸ್ವಯಂವರದ ವರ್ಣನೆ - (೭೩೭-೭೬೨); ಮಾಲಾರ್ಪಣೆ - (೭೬೨-೭೬೮); ವಿವಾಹಸಂಭ್ರಮ - (೭೬೯-೭೭೦); ದ್ವಾರಕಾಪ್ರವೇಶ - (೭೭೨); ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ - (೭೭೨-೭೭೬); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೭೭೭)

೧೭. ಸಪ್ತದಶ ಸರ್ಗ

೭೭೮-೮೫೦

ಮುನಿಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ-(೭೭೮-೮೧೬); ದ್ವಾರಕಾವರ್ಣನೆ-(೮೧೬-೮೪೯); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೮೫೦)

೧೮. ಅಷ್ಟಾದಶ ಸರ್ಗ

೮೫೧-೮೯೨

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ದುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೫೧); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೫೧-೮೫೮); ಜಂಘೆಯ ವರ್ಣನೆ - (೮೫೯, ೮೬೦); ತೊಡೆಗಳ ವರ್ಣನೆ -

(೮೬೦-೮೬೨); ಕಟಯ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೨); ನಿತಂಬದ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೨); ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ನಿಮಿಯ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೪); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೪); ತ್ರಿವಲಿಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೫-೮೬೮); ಮಧ್ಯದ ವರ್ಣನೆ - (೮೬೯-೮೭೧); ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೨-೮೭೫); ಬಾಹುಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೬, ೮೭೬); ಸುದರಣನದ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೭); ನಂದಕದ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೯); ಧನುಸ್ಸಿನ ವರ್ಣನೆ - (೮೭೯); ಹಸ್ತವರ್ಣನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ - (೮೮೦); ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಹಸ್ತಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೦, ೮೮೧); ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಪೋಲದ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೧, ೮೮೨); ವನಮಾಲೆಯ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೨); ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೨, ೮೮೪); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಗಿನ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೭); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತುಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೭); ಕಿವಿಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೮); ನೇತ್ರಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೯); ಲಲಾಟದ ವರ್ಣನೆ - (೮೮೯); ಭ್ರೂವಿಲಾಸದ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೦); ಅಧರಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೧); ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಅಧರದ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೧); ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಪೋಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೨); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೮೯೨)

೧೯. ಏಕೋನವಿಂಶ ಸರ್ಗ

೮೯೩-೯೩೪

ರುಗ್ಗಿಣೀಗಂಡಸ್ಥಲವರ್ಣನೆ - (೮೯೩); ಮೌಕ್ತಿಕವರ್ಣನೆ - (೮೯೩, ೮೯೪); ರುಗ್ಗಿಣೀ ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ - (೮೯೫); ರುಗ್ಗಿಣೀ ವರ್ಣನೆ - (೮೯೫-೮೯೮); ಪುನಃ ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ, ಅಲಕರಾಶಿವರ್ಣನೆ - (೯೦೦); ಮೌಲಿವರ್ಣನೆ - (೯೦೧); ಜಾಂಬವತ್ಕಾದಿ ಪರಣಯ - (೯೦೨); ಕಾವ್ಯಸಂದೇಶ (ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವರೂಪಪ್ರಮೇಯಸಮರ್ಥನೆ) - (೯೦೩-೯೦೪); ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಪ್ರಸಂಗ - (೯೦೫); ರುಗ್ಗಿಣೀ ಗರ್ಭವರ್ಣನೆ - (೯೦೫-೯೦೯); ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಜನನ - (೯೦೯, ೯೧೦); ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪೀ-ಭಗವಂತನ ಆವೇಶ - (೯೧೧); ಅನಿರುದ್ಧೋತ್ಪತ್ತಿ - (೯೧೨); ವತ್ಸೋತ್ಪತ್ತಿ - (೯೧೩); ದ್ವಾರಾವತೀವರ್ಣನೆ - (೯೧೩, ೯೧೪); ಕುರುಸ್ಥಲೀ ವರ್ಣನೆ - (೯೧೫); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಹಿಮಾ - (೯೧೫); ಕಾವ್ಯವರ್ಣನೆ - (೯೧೭, ೯೧೮); ಶ್ರೇಯಃ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - (೯೧೯-೯೨೦); ಕಾವ್ಯಪ್ರಶಸ್ತಿ - (೯೨೧, ೯೨೨); ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - (೯೨೩, ೯೨೪)

ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೧ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯದ ಪದ್ಯಬಂಧಶ್ಲೋಕ - ಚಿತ್ರ	೯೨೫
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೨ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯದ ಚಕ್ರಬಂಧಶ್ಲೋಕ - ಚಿತ್ರ	೯೨೬
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೩ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ತಿಗಳು	೯೨೭
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೪ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - ಆದ್ಯಂತ ಶ್ಲೋಕಗಳು	೯೪೩
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೫ : ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಹೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರಗಳು	೯೪೭
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೬ : ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಹೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಶ್ರೀದುರ್ಗಾಸ್ತವಃ	೯೫೭
ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೭ : ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ - ಶ್ಲೋಕಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ	೯೫೯

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ರುಗ್ವೀಣೀರವಿಜಯ. ಸಮಗ್ರಸಂಸ್ಕೃತಾಹಿತದಲ್ಲಿಯೇ ಅನನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಇದರದು. ಸಾರಾಂಶ-ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದೊಂದಿಗೆ ಇದನ್ನು ಸಹ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಮಾಧ್ವಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅನೂಪಾನವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಇದನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಮಹನೀಯರು ವಿಶ್ವಖ್ಯಾತಿಯ ಮಹೋನ್ನತವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣರು. ಸುಮಧ್ವವಿಜಯವು ಮೋಕ್ಷ ನೀಡಿಸುವ ವಿಶ್ವಗುರುಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಜೀವನ-ಗಾಥೆಯಾದರೆ, ರುಗ್ವೀಣೀರವಿಜಯವು ಮೋಕ್ಷ ನೀಡುವ ಪರದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿವ್ಯಕಥಾಸಹ.

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು (೧೪೮೧ - ೧೬೦೧)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ದ್ವೈತವೇದಾಂತದ ಮಹಾವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಮುನಿ-ತ್ರಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆಚಾರ್ಯಶ್ರೀಮದ್ವರು (೧೨೦೦-೧೨೮೦), ಶ್ರೀಜಯ-ತೀರ್ಥರು (೧೨೪೧-೧೨೮೮) ಮತ್ತು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ (೧೪೬೦-೧೫೩೯) ಅನಂತರದ ಅಗ್ರಮಾನ್ಯ ಗ್ರಂಥಕಾರರೆಂಬುದು ಇವರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ.

ಒಟ್ಟು ೧೨೦೦ವರ್ಷಗಳ (೧೪೮೧-೧೬೦೧) ದೀರ್ಘಬಾಳನ್ನು ಬಾಳಿದ ವೈಷ್ಣವಯತಿಗಳು ಎಂಬುದು ಇವರ ವಿಶೇಷ ಹಿರಿಮೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಪರಮಹಂಸಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಇವರ ಸನ್ಯಾಸಜೀವನವೇ ಸುಮಾರು ೧೧೨ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ದೀರ್ಘವಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಸಂನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಯತಿಯನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಜೀವನ, ಕೃತಿಗಳು, ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಂತರೋತ್ಸಾಹಗಳು, ಅವರ ಸಮಗ್ರ ಸ್ತೋತ್ರಕೃತಿಗಳು, ಆಯ್ದ ಕೀರ್ತನೆ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಚನಾ' ಹಾಗೂ 'ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಕೃತಿಮಂಜರಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.
೨. ಇವರ ಕಾಣ್ಮೆಪ್ಪಲಾದ ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಂತ್ರ' (೨: ಪ್ರಬಂಧಗಳು - ೧೮೬ ಶ್ಲೋಕಗಳು) ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಇವರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಣ್ಮೆ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಅಪೂರ್ವಕೃತಿ. ಅನಂತರದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಬಂದ 'ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುವರಚರಿತಾ-ಮೃತ' (೯೦೦೦ಪದ್ಯಗಳು, ೪೨೮ಶ್ಲೋಕಗಳು) ಮತ್ತು ಶ್ರೀಪ್ರಹ್ಲಾದಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುಣರತ್ನ-ಮಾಲಾ (೧೧೧ ವಿಶಾಸಗಳು ಮತ್ತು ೬೪೧ ಶ್ಲೋಕಗಳು) ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಉಪಯುಕ್ತ ವಿವರಗಳು ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀವೇದವೇದರು, ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿಗಳು, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜದ್ವರು, ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮರು ಮೊದಲಾದ ಮಹನೀಯರು ರಚಿಸಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಇವರ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರ ಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಂತರೋತ್ಸಾಹ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕಾಣ್ಮೆ ವಿವರಗಳಿವೆ (ನಮ್ಮ ಪತನೇಯಪ್ರಕಾಶನದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ತೋತ್ರಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು).

ಶ್ರೀಮದ್ವಿಮುನಿಗಳ ಸಹೋದರರೂ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಗಳೂ ಆದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಪೀಠಾಧೀಶರನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ಉಡುಪಿಯ ಅಷ್ಟಮಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಸೋದಮಠವು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಗುರುಪೀಠ. ಶ್ರೀವಾಗೀಶತೀರ್ಥರಿಂದ ಸನ್ಯಾಸ ಪಡೆದ ಇವರು ಆ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯವರು.

ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾನಿಧಿಗಳು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರಂತಹ ಮಹಾವಿದ್ವನ್ಮುನಿಗಳ ಒಳ ವಿವಿಧಾಸ್ಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ಇವರ ಸಾಧನೆ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದುದು. ನೂರಾರು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪಾಠ ಪ್ರವಚನಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಅಂದಿನ ವಿಷ್ಣುರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ ಸಮಗ್ರಭರತಖಂಡವನ್ನು ಸಂಚರಿಸಿ ವೈದಿಕಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಹತ್ವ, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಅವ್ಯಕ್ತ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವವಿದ್ಯಾಂತದ ಹಿರಿಮೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿದ ಇವರ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತವಾದುದು.

ತಪಸ್ವಿ, ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿ ಮತ್ತು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಗಳ ತ್ರಿವೇಣೀಸಂಗಮವಾಗಿದ್ದ ಇವರಿಗೆ ರಾಜಮಹಾರಾಜರು^೧ ತಲೆಬಾಗಿರರು. ವಿಜಯನಗರದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ (೧೫೦೯-೧೫೨೯) ಮತ್ತು ಅನಂತರದ ಅಚ್ಯುತದೇವರಾಯ (೧೫೩೦-೧೫೪೨)ರು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಪರಮಭಕ್ತರೆನ್ನಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸೋದೆಯ ಅರಸಪ್ರಣಾಯಕನೆಂತೂ ಇವರ ಆಜ್ಞಾಧಾರಣನಾದ ಶಿಷ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದನು. ಪ್ರಸಂಗಾಭರಣತೀರ್ಥ, ಪದ್ಮಾರ್ಜುನಪೂಜಿ, ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪ, ಕವಿಕುಲತೀಲಕ ಮೊದಲಾದ ಮಹತ್ವದ ಜಿರುದುಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ವಿದ್ವದ್ವೃಂದ ಇವರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದೆ.

ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪೂಜೆಯ ಪರ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಎರಡು ತಿಂಗಳುಗಳಿಂದ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಯಿಸಿದ್ದು ಇವರ ಮಹತ್ವದ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಇವರಿಗಿಂತ ಇವರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀವೇದವೇದ್ಯತೀರ್ಥರೇ ಹೆಚ್ಚು ವೃದ್ಧಾಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಅವರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಒಂದು ಪರ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಅವರಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಉಡುಪಿಯ ಪ್ರತಿದೂಪದಂತೆ ಸೋದೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀತ್ರಿವಿಕ್ರಮದೇವಾಲಯ, ಧವಲಗಂಗಾಸರೋವರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಬಾರಿ ಪರ್ಯಾಯ ಕೈಗೊಂಡ ಪ್ರಕರಣವು ಇವರ ಅಪೂರ್ವ ಶಿಷ್ಯವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಅಪ್ರತಿಮ ಔದಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಉಜ್ವಲ ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ.

೧. ಶ್ರೀವಾಗೀಶತೀರ್ಥರ ಪೂರ್ವಾರ್ಥಮದ ಬಂಧುಗಳು : ಪೂರ್ವಾರ್ಥಮದ ನಾಮ ಶ್ರೀನಿವಾಸ-ಚಾರ್ಯರು ; ಗೃಹಾಶ್ರಮಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಬಳಿಕ ಶ್ರೀವಾಗೀಶತೀರ್ಥರ ಬಳಿ ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರು.

೨. ಹಯಗ್ರೀವಸ್ವ ಮಧ್ವಸ್ವ ವಿದ್ಯಾನಿಧಿಗುರೋಗುರೋಃ - ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾ

ವಿದ್ಯಾನಿಧೇಃ - ವಿದ್ಯಾನಿಧಿಮುನ್ಯಾದೇಃ - -ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾಚೀಕಾ

೩. ಸಂತ ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರ ವಾದಿರಾಜರಂಃ ಸಚ್ಚಿದ್ರಸು ಪಡೆದು - ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು

ವಿಜಯೇಂದ್ರಸಂತ ವಾದಿರಾಜಪುರಂದರರಂತು ಸಚ್ಚಿದ್ರಸು ಪಡೆದು - ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರು

೪. ಗುರ್ಜರಾದಿಪು ದೇಶಮ ಸ್ತುತಿವ್ಯಾನ್ ಕೃಪಯಾ ಯುತಃ |

ತತ್ತ್ವಶ್ಲೋಕ ಕೃತವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರೀಕ್ಷಾಪ್ರವರ್ತಕಾನ್ || - ವತ್ಸರತ್ ಸಂಗಮ

೫. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಪರಚರಿತಾಮೃತ - (೨/೨,೪,೫)

ಇಂದು ಮನೆಮಾತಾಗಿರುವ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಅಸಂಖ್ಯ ಸಾತ್ತ್ವಿಕವಾದಗಳ ಮೂಲಕ ನಾಸ್ತಿಕವರ್ಗವನ್ನು ಮಣಿಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಸಹ ಇವರದೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ, ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಸಫಲರಾಗಿ ಬೃಂದಾವನಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ಹಿರಿಮೆಯೂ ಇವರದಾಗಿದೆ.

ಸ್ವರ್ಣಕಾರರು, ಕೋಟೀಶ್ವರರವರು ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ವೈಷ್ಣವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಇವರ ವಿಶಾಲದೃಷ್ಟಿ ಅಸಂಖ್ಯವಾದುದು. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಶ್ರೀಕೇಶದಾಸರು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ನಿಶುಪತಿಗಳೂ, ಕೃಪಾಪಾತ್ರರೂ ಆಗಿದ್ದರನ್ನೆಲ್ಲ ದಾಖಲೆಗಳಿಗಿಟ್ಟು ಶ್ರೀಕೇಶದಾಸರು ವೈಷ್ಣವಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅದರಣೀಯರಾಗಲು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಪಾತ್ರ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೇ ಮಾನ್ಯತೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮಾನದಂಡ ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯಶ್ರೀಮದ್ವರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಅನುಸರಣ ಮಾಡಿದ ರೀತಿ ಅಸಂಖ್ಯವಾದುದು.

ಜೀವನದುದ್ದಕ್ಕೂ ಆರ್ತರ ಸಂಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಇವರು ಬೃಂದಾವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಶತಕಗಳೇ ಉರುಳಿದ್ದರೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಆಶ್ರಯದಾಯಕರಾದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಕಾಮಧೇನು ಎನ್ನಿಸಿರುವರು ಎನ್ನಲು ಸೋದೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಬೃಂದಾವನದ ಬಳಿ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನೆರೆದಿರುವ ಭಕ್ತಸಮೂಹ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮಸ್ಥಳ, ಸೋದೆ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದು ಇವರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಧನೆ; ಅವರ ಈ ಕಾರ್ಯ ವೈಷ್ಣವರು ಶಿವ-ದ್ವೇಷಿಗಳೆಂಬ ಕೆಲವರ ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತದೆ. ಶೈವವೈಷ್ಣವರ ಸುಮಧುರ ಬಾಂಧವ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೊಡುಗೆ ಲೌಕಿಕವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ತ್ವಪೂರ್ಣವಾದುದು.

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವೋಪಾಸಕರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ವಿದ್ಯಾಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ಸೇವೆಯಂತೂ ಯಾವುದೇ ಅಳತೆಗೋಲಿನಿಂದಲೂ ಅಗ್ರಮಾನ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಜೀವನವಿಡೀ ಇವರು ನಡೆಸಿದ ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇವರ ಸೋದರರೂ, ಅನಂತರ ಭಂಡಾರಕೆರಿ ಪೀಠವಸ್ಥಲಂಕರಿಸಿದವರೂ, ಇವರ ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾ ಮತ್ತು ಪಾಷಂಡಮತ-ಬಿಂಡನಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಟೀಕೆ ಬರೆದವರೂ ಆದ ಶ್ರೀಸುರೋತ್ತಮತೀರ್ಥರು, ಇವರ ಉತ್ತರಾಧಿ-

೧. ಅವರ ಅಂತಹ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಪದಾಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, 'ವಾದಿರಾಜ ಗುರು ವಾದಿರಾಜ' ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವರು.

೨. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮದಾಸ್ಯ ದಾಸ - ಶ್ರೀಕೇಶದಾಸರ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ:

೩. ಕಾಮಧೇನುರ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಂ ಸರ್ವಾಭೀವ್ಯವಲಪ್ತತಾ |

ತಥಾ ಕಲಿ ವಾದಿರಾಜಶ್ರೀವಾದೋಂಭೀವ್ಯದ್ವಾ ಸತಾಮ್ || - ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜವಚನ

೪. ಶ್ರೀಸುರೋತ್ತಮತೀರ್ಥರ ಶ್ರೀವಿಮ್ಲತೀರ್ಥರ ಸ್ವಾಮ್ಯಸಮದತ್ತಿ ಕೃತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರಚಿಸಿದ್ದು, ಅದು ಉಪಲಬ್ಧವಿದೆ; ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ 'ಸದಾಚಾರವೃತ್ತಿ'ಗೂ ಸಹ ಬಳಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರೆಂದು

ಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಪೀಠವೇರಿದ ಶ್ರೀವೇದವೇದ್ಯತೀರ್ಥರು, ಇವರ ರುಗ್ಗೀಶವಿಜಯ, ತೀರ್ಥ-ಪ್ರಬಂಧಗಳಿಗೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು, ಇವರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವ ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹಕಾರ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದ ಮಹನೀಯರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಪ್ರಬಲರಾಗಿದ್ದ ಆದ್ವೈತ, ಶೈವ ಮತ್ತು ಜೈನ ಎಂಬ ಮೂರು ಪಂಗಡಗಳ ವಾದಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಾ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಎದುರಿಸಿದ್ದು ಇವರ ಶಿಖರಪ್ರಾಯವಾದ ಸಾಧನೆ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಇವರಿಗೆ 'ವಾದಿರಾಜ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ತುಂಬಾ ಅಸ್ವರ್ಥವಾದುದು; ಇವರ ವಾದಕೌಶಲಕ್ಕೆ ಬೆರಗಾಗದ, ತಲೆಬಾಗದ ಪ್ರತಿವಾದಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಯಗ್ರೀವೋಪಾಸಕರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹಯವಧನ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ, ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವನ ವಿಶೇಷವರಣೆ ವಾಮರರಿಗೂ ಎಟಕುವಂತೆ ಭೋಜನಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸ್ವರಣೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ ಹಯಗ್ರೀವ ಎಂಬ ಭಕ್ತವೊಂದನ್ನೇ ಜಾರಿಗೆ ತಂದದ್ದು. ಅದು ಭಗವತ್ಪರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ವಿಶೇಷವಾದ 'ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು; ಹಯಗ್ರೀವರೂಪ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರದಾಯಕ ರೂಪವೇ ಆಗಿದೆಯಲ್ಲವೆ. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾಗುವ ವಾದಿರಾಜರುಳ್ಳ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಶಾಕವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ್ದು ಅವರ ಮತ್ತೊಂದು ಹಿರಿಮೆ.

ಗ್ರಂಥಕಾರರಾಗಿಯಂತೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಸಾಧನೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ತರವಾದುದು, ಸಂಖ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಸತ್ತ್ವ ಎರಡರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಇವರ ಗ್ರಂಥರಚನೆ ಅಪಾರ ಹಾಗೂ ಅಗಾಧ. ಅಪ್ಪಮಠಗಳ ಯತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಇವರದೇ 'ಆಗ್ರಸ್ಥಾನ'.

ಪ್ರತೀತಿ. 'ತಾವು ಯುಕ್ತಮುಲಿಕೆಗೆ ಬರೆದ ಬೀಕೆಯು ಮೂಲತಃ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದೇ; ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮದು' ಎಂಬ ಇವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಗುರುಭಕ್ತಿ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದುದು :

ಕೃತಿಮೇತಾಂ ಸ್ವಯಂ ಕೃತ್ವಾ ವಾದಿರಾಜೋ ಬುಧಾಗ್ರೇಃ ||

ಖ್ಯಾಪಯಾಮಾಸ ಮಗ್ನಾಮ್ನಾ ಸಂತೋ ಹ್ಯಾಶ್ರಿತವತ್ಸಲಃ || -ಯುಕ್ತಮುಲಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಲಾಸಿನಿ ಸ್ವಕೃತಗ್ರಂಥರಾಜನ್ಯ ಯುಕ್ತಿಸಾರನ್ಯ ವಾದಿರಾಜಃ |

ಬೀಕಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಯಂ ತಸ್ಯ ನಾಮ್ನಾ ಖ್ಯಾತಿವಾಸಹೋ ||

-ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ

೧. ಹಯಗ್ರೀವ ಹಯಗ್ರೀವ ಹಯಗ್ರೀವೇತಿ ಯೋ ವದೇತ್ |

ತಸ್ಯ ನಿಸರತೇ ವಾಣೀ ಜಹುತಕ್ಯಾಪ್ರವಾಹವತ್ ||

-ಹಯಗ್ರೀವಸಂವದಾಸ್ತೋತ್ರ

೨. ಸುಶ್ರಾವ್ಯಕಾಪಸ್ತುತಿಮುಕ್ತಿಸಾರಂ ಗಾಢಾರ್ಥ ನಾನಾವಿಧರಬ್ಧವ್ಯಾಃ |

ಜ್ಞಾನಾದಿರಾಜಾಪ್ತಮಾಃ ಕವೀಂದ್ರಃ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜೋ ವೃತ್ತನೋದನಂಖ್ಯಾನ್ ||

-ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ(೨./೩.೧)

೩. ಶ್ರೀನೋದಮತದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವ ಇತರ ಕೆಲವು ಪೀಠಾಧೀಶರ ವಿವರ ಹೀಗಿದೆ:

i. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು-(ಮಠದ ಮೂಲಪುರುಷರು) ಸಂನ್ಯಾಸಪದ್ಧತಿ, ರ್ವವೇದಾದ್ಯದಶೀರ್ಗೀಯ, ವಿಷುವಂಚಕೀರ್ಗೀಯ, ವಂಚನೋಪನಿಷದ್.

'ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕೆ'ಯು ಇವರ ಕೃತಿರಾಜ; ಗುಣ,ರುದ್ರಿ,ಭೇದ, ವಿಶ್ವ ಮತ್ತು ಫಲ ಎಂಬ ಐದು ಸೌರಭಗಳಲ್ಲಿ (ಗುಣಸೌರಭ - ೧೦೧೯, ರುದ್ರಸೌರಭ - ೫೨.೨, ಭೇದಸೌರಭ - ೧೫೯೧, ವಿಶ್ವಸೌರಭ - ೧೨೨.೭ ಮತ್ತು ಫಲಸೌರಭ - ೧೦೦೦ - ಒಟ್ಟು ೫೨.೭೯ ಶ್ಲೋಕಗಳು) ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಅನೇಕತರದಾದ ರೋಚಕವೂ, ಪ್ರಬಲವೂ ಆದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುವ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸಮಗ್ರತ್ವವಾಸ್ತವ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೇ ಅಪೂರ್ವವೆನ್ನಿಸುವ

ii. ಶ್ರೀವೇದಾಂತೀರ್ಥರು - ಸುಬ್ಬಂತಿಟಿಕಾ ಮತ್ತು ವಾಯುಸ್ತುತಿಟಿಕಾ.

iii. ಶ್ರೀರತ್ನಗರ್ಭತೀರ್ಥರು - ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಟಿಕಾ

vi. ಶ್ರೀವೇದಾಂಗತೀರ್ಥರು - ವಾಯುಸ್ತುತಿಟಿಕಾ, ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಟಿಕಾ, ಸುಮಧ್ವವಿಜಯಟಿಕಾ, ವಾರಿಜಾತಪರಣಟಿಕಾ, ಗೀತಾಪದ್ಯೇ, ಭಜಮಧ್ಯೇರಂ (ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ 'ಭಜ ಗೋವಿಂದಂ' ಕೃತಿಯ ಮಂಡನರೂಪ) ಮತ್ತು ಅಣುವಧ್ವವಿಜಯಟಿಕಾ.

v. ಶ್ರೀವೇದವೇದ್ಯತೀರ್ಥರು - ತಂತ್ರಸಾರಟಿಕಾ ಮತ್ತು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ತುತಿ

vi. ಶ್ರೀವಾದಿವಂದ್ಯತೀರ್ಥರು - ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಪ್ಪಣೆ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ತುತಿ, ಜಯಶ್ಲೋಕ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಧ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ.

vii. ಶ್ರೀವಿಜಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರು - ವಿಷ್ಣುಸುಪ್ರಸಾದಮಟಿಕಾ(ಶ್ಲೋಕರೂಪ) ಮತ್ತು ಸುಭದ್ರಾಪರಣಾ ಕಾವ್ಯ.

೧. ದ್ವೈತವಾದಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕರೂಪವಾದ ವಾದಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ಸದ್ಭಾಚಾರ್ಯರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಕೃತಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುವು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ವಿವರಣೆಯಾದ ಕೃತಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಸಮಗ್ರ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿರುವ ಕೃತಿ; ಎಂದರೆ ಇವರಡೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಸಹ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯಾದ ಕೃತಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಐದು ಸೌರಭಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವದನ್ನು ಸಹ ಅದರಲ್ಲಿನ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು ಸೂಚಿಸುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿ. ಹೀಗೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸೌರಭಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ವಿಶೇಷ ಕೌಶಲ. ಸೌರಭ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳ ಹೆಸರು ಹಾಗೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತಿದೆ. 'ಯುಕ್ತಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾ,' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿನ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುಣ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಸೌರಭಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ. ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಲ್ಲಿಗೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಸಹ ದೀಪ್ತವಾದ್ದು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವೆಂದೇ, ಅಪಾರಾಧವೆಂದೇ ಹಾಗೂ ಅಚ್ಚುಚೆಯ ಬಣ್ಣ - ಈ ಮೂರೂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು. ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅನುಮಾನಗಳು ಅನಾವೃತ್ತಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತಗಳಾಗಿ ಹಾಗೂ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮದ ನೈರವಧಿವಾದಗಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾದವು ಇದರಿಂದ ದ್ವೈತವಾಗಿರುವುದು. ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳು ಅನವಧಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿ ಬಿಡುವಂತೆ, ಇಲ್ಲಿಯ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹಾಗೂ ವ್ಯಮಾನಗಳ ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೂ ಸೂಚಕ. ನ್ಯಾಯಸುಳಿವೆಯಲ್ಲಿನ 'ಮಧ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಮಾತಿನ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಎಂಬಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಧರ್ಮೋಪಗಾಹವೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಇದರಿಂದ ದ್ವೈತ.

ಬೋಕರೂಪದ ಸ್ವತಂತ್ರ 'ವಾದಗ್ರಂಥ'. ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಲೋಕಸ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅನುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಷ್ಣವವೇದಾಂತದ ಪ್ರಮುಖ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಕುಂಬಾ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ತಲುಪಿಸುವ ಇಂತಹ ಬೋಕಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರಗ್ರಂಥ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು.

ನೈಯಾಯಿಕವಲಿ(೯೦೦ಬೋಕಗಳು), ಹರಿಭಕ್ತಿಲತಾ (೨.೯೪ಬೋಕಗಳು), ಶ್ರುತಿತತ್ವ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ(೫೦೭ಬೋಕಗಳು), ಏಕಾದಶೀನಿರ್ಣಯ(೫೫ಬೋಕಗಳು) ಮತ್ತು ಪಾಪಂಡ-ಮತಬಿಂಡನ (೧೨೯ಬೋಕಗಳು) ಇವು ಅವರ ಇತರ ಪದ್ಯರೂಪದ ಪ್ರಮುಖ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು^೧.

ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗುರ್ವರ್ಧದೀಪಿಕಾ(೭೦೦೦ಗ್ರಂಥಗಳು), ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಗುರ್ವರ್ಧ-ದೀಪಿಕಾ (೨.೫೦೦ಗ್ರಂಥಗಳು), ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತಲಕ್ಷಾಂಕಾರ; ಇವು ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗ್ರಂಥಗಳು. ಈಶಾವಾಸ್ಯ ಹಾಗೂ ಪಟ್ಟಭೋಪನಿಷತ್‌ಗಳ ಭಾಷ್ಯಗಳಿಗೆ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಚೀಕೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಚಪ್ಪಣೆಗಳು ಎಂಬ ಹಿರಿಮೆ ಇವರ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಚಪ್ಪಣೆಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ವಿವರಣವ್ರಣ(೨೫೦೦ ಗ್ರಂಥಗಳು-ಪ್ರಕಾರಾತ್ಮಕತೆ ಪಂಚಪಾದಿಕಾವಿವರಣ ಮತ್ತು 'ತತ್ವದೀಪನ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಬಿಂಡನ) ಮತ್ತು ಕಲ್ಪಲತಾ (ವಾದಿರಾಜಸೂರಿ ಎಂಬ ಜೈನಪಂಡಿತನ ಪ್ರಮಾಣಮಂಜರಿ ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ಬಿಂಡನ) ಇವು ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ಬಿಂಡನಗ್ರಂಥಗಳು.

ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯ (೧೯ ಸರ್ಗಗಳು - ಒಟ್ಟು ೧೨೪೧ ಬೋಕಗಳು), ಸರಸ-ಭಾರತೀವಿಲಾಸ (೧೨೨ವಿಲಾಸಗಳು - ೭೦೦ ಬೋಕಗಳು), ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೪ಪ್ರಬಂಧಗಳು - ೨೨.೫ ಬೋಕಗಳು) ಮತ್ತು ಕವಿಕದಂಬಕಂಠಭೂಷಾ(೧೫ ಬೋಕಗಳು) ಇವು ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳು. ದಶಮಸ್ಕಂಧ ಭಾಗವತೋಕ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾ-ಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ-ಗ್ರಂಥಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವ 'ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯ'ವು ನವರಸಭರಿತವಾದ ಒಂದು^೨ ಸುಂದರಮಹಾಕಾವ್ಯ.

೧. ಇವರ ಪದ್ಯಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರಸ್ತೋತ್ರ(೨)ಗಳು, ಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರ(೭)ಗಳು, ಹಯಗ್ರೀವಸ್ತೋತ್ರ-ಗಳು(೧೨), ವ್ಯಾಸಸ್ತೋತ್ರಗಳು(೨), ನರಸಿಂಹಸ್ತೋತ್ರಗಳು(೨), ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತೋತ್ರಗಳು (೨) ಮತ್ತು ಮಧ್ವಸ್ತೋತ್ರಗಳು(೪) ದೊರಕಿದರೆ ಅನೇಕ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಸೇರಿವೆ.

೨. ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯವು ನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಮೇತ ಸನ್ನ ಸಂವಾದಸಂಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿತವಾಗಿದೆ. (ಪ್ರ:ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ವೈಪಾಂತೋನ್ನಾಹಿನಿಭಾ, ತಿರುಚಿನೂರು, ೧೯೯೭); ರುಗ್ಮೀಶ-ವಿಜಯವು ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಹಾಗೂ ವಿವರಣೆಗಳ ಸಮೇತ ಸಮ್ಪ್ರದಿಕಾರಸಂಪದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ.

ಇವರ ನ್ಯಾಯಸುಧಾರ್ವರ್ಧದೀಪಿಕೆಯು ಇಂದು ನ್ಯಾಯಸುಧೆಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಬಿಪ್ರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಅವರ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾರ್ವರ್ಧದೀಪಿಕೆಯು ಸಹ ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಬಿಪ್ರಣಿಯಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಬ್ರಹ್ಮ(ವಾಯು) ಮತ್ತು ಸರಸ್ವತಿ(ಭಾರತೀ)ಯರ ಪರಶುಕೃತ್ತಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಅವರ ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸವು ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ 'ಪರಶುಕೃತ್ತಯಂ ಸ್ಮೃತಂ'(೧೮/೨೮) ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತೃತರೋಕರೂಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿದೆ. ಶ್ರೀವಾಯುಜೀವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಈ ತೆರನಾಗಿ ವಿವರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವೇ ವೈಷ್ಣವಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲವನ್ನಬಹುದು. ಇದು ಅವರೇ ಕರೆದಿರುವಂತೆ 'ಭಾರತೀರವಿಜಯ'ವೇ ಆಗಿದ್ದು, ಮತ್ತೊಂದು ಸುಮಧ್ವ-ವಿಜಯದಂತೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀರುದ್ರದೇವರ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನು ಸಹ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಈ ಕೃತಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಅವರ 'ಹರಿಭಕ್ತಿಲತಾ'ದ ಒಂದುಭಾಗವು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರರಕರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಇವರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯದ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಂತೂ ಅದರಲ್ಲಿಯ ವಿವರಗಳು ತಮ್ಮ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದ ಆಚ್ಛರಿಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಉಪಲಬ್ಧ ಬಿಪ್ರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಒಂದು ವಿನೂತನವೈಲಿಯ ಕೃತಿ ಎಂಬುದು ಇದರ ಮತ್ತೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಅವರ ಮಹಾಭಾರತಲಕ್ಷಾಣಿಕಾರವು ಇಂದು ಸಮಗ್ರಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ವೈಷ್ಣವಪರಂಪರೆಯ ಏಕೈಕ ಮಹಾಭಾರತಬಿಪ್ರಣಿಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ರೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಲು 'ದಾರಿದೀಪ'ವಾಗಿರುವ ಈ ಕೃತಿ ಮಹಾಭಾರತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪರಂಪರೆಗೇ ಒಂದು 'ಅಲಂಕಾರ'.

ಅಪಾರಸಂಖ್ಯೆಯ ಇಂತಹ "ಸಂಸ್ಕೃತಕೃತಿಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಲೀಲೆ, ಕೀರವನಾಮ, ಅಪಾರತ್ರಯಸುಖಾಲಿ, ಭ್ರಮರಗೀತೆ, ನಾರಾಯಣಕವಚ, ವೈಕುಂಠವರ್ಣನೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರೋಭನಹಾಡು, ಗುಂಡಕ್ರಿಯೆ, ಸ್ವಪ್ನದ ಮೊದಲಾದ ದೀರ್ಘಪದ್ಯಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ನೂರಾರು ಕೀರ್ತನೆ, ಉಗಾಭೋಗ, ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ಹಯದವನ ಎಂಬ ಅನೇಕದಿಂದ ರಚಿಸಿ, ಮರದಾನಾ ಹಿಡ್ಡವನ್ನು ಸಹ ಅಪಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತವನ್ನಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಪಾರಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ (ಶ್ರೀಶ್ರೀವಾದರಾಜರು, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಎಂಬ)

೧. ಅವರ ಕೃತಿಗಳು ಎಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿರುವ ಹಿತೋಪದೇಶ ಮತ್ತು ಹಯಗ್ರೀವದಂವಕ ಕೃತಿಗಳು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀವೈತೀರ್ಥರು, ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮುಷ್ಠಂ ಕೋನೇಯಾಚಾರ್ಯರ ರಚನೆಗಳೆಂದು ಅನೇಕ ಅಧಿಕಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಸಮೇತ ಪದ್ಯಮಾಲಾ ಕೃತಿಯ ಮರಿಬಿಡ್ಡ ಹಾಗೂ ವೈಷ್ಣವಮಾಲಿಕಾ ಭಾಗ-೨ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು) ಮಂಗಳಾಧಿಕವು ಶ್ರೀರಾಜನಾಚೇಶ್ವರೇಶ್ವರೇಶ್ವರಕರ್ತೃಕ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಪರಮಹಂಸಸ್ಥಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಎಂಬುದು ಇವರ ಹಿರಿಮೆ. ತುಳುಭಾಷೆಯಲ್ಲೂ ದರಾಪತಾರ-ಸ್ವರ್ಣಪರವಾದ 'ಪಾಡ್ವೆ'ವೆಂಬ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಆ ಪ್ರಾಂತದ ದಲಿತಜನಾಂಗದಲ್ಲೂ ವಿಪುಲಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ^೧. ಇವರು ರಚಿಸಿರುವ ವೈಕುಂಠಪಟ ಹಾಗೂ ಪಂಚೀಕರಣ ಅಟಗಳು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿಗಳು.

ಅತಿಹೆಚ್ಚಿನಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ವೈಷ್ಣವಗ್ರಂಥಕಾರರೆಂಬುದು ಇವರ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಶಸ್ತಿ. 'ದರಾಪತಾರಸ್ತುತಿ', 'ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಕ' ಮೊದಲಾದ ಇಂದು ಉಪ-ಲಬ್ಧವಿರುವ ನಲವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಇವರ ಸ್ತೋತ್ರಕೃತಿಗಳು ಭಂದೋವೈವಿಧ್ಯ, ರಚನಾಕೌಶಲ, ಶೈಷ, ಯಮಕ, ಅನುಪ್ರಾಸಾದಿ ಅಲಂಕಾರ ವೈಭವ, ಗೇಯತೆ, ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಆ ಮಾಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಸಂದಿರುವ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆಗಳಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಶ್ರವಣ ಪಠನಗಳು ವಿನೂತನ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಂತಿವೆ.

ಕಾವ್ಯದ ಮಾಧುರ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥಗೌರವ ಈ ಎರಡೂ ವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒತಪ್ಪೋತವಾಗಿವೆ. ಮನಸೆಳೆಯುವ ಸರಸಸುಂದರಯುಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಅನುಪ್ರಾಸ ಭೂಯಿಷ್ಯವಾದ ಶೈಲಿ, ಇವು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಗೋಚರಿಸುವ ಅಂಶಗಳು. 'ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಕಾವ್ಯ, ಖಂಡನೆ, ಮಂಡನೆ, ಟೀಕೆ, ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಗದ್ಯ, ಪದ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಿಗೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಆಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗ್ರಂಥಕಾರರಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀಮದ್ವರ ಅನಂತರದ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ ಇವರದೇ ಆಗಿದೆ. ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕಮಹತ್ತ್ವದ ಇವರಂಥ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ. ಅಪಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವೈದ್ಯ, ಪರಿಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧಾಂತನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ವಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಭೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದೇರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬ ತುಳುಕುವ^೨ ಭಕ್ತಿಭಾವ ಇವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಗೋಚರಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಳಿಸುವ ಕಾವ್ಯಮಾಧುರ್ಯ, ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಕೌಶಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಇವರ ಗ್ರಂಥರಚನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದು. ಭಾಷೆ ಶೈಲಿ, ವಿಷಯನಿರೂಪಣೆ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಷ್ಟು ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ರಚನೆಗಳು ಜಗತ್ತಿನ ಯಾವುದೇ ಭಾಷೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ವಿರಳವೇ ಸರಿ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಭಿನವಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರೇ ಆಗಿರುವರು.

೧. 'ಸ್ವಾಪ್ಪವಂದಾಪನಾವ್ಯಾಸ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವೂ ಇವರ ರಚನೆ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿ.

೨. ಸವಿಸೇದಂ ಸಾಪ್ತಹಾಸಂ ಸ್ತುತಂ ಸುಸ್ವಲ್ಪಾನ್ವಿತಮ್ |

ಸರಹಸ್ಸಂ ಸಪ್ತಮಾಣಂ ವಾದಿರಾಜಮಹೋಗಮೃತಮ್ ||

-ವತ್ಸರತನ್ಮಗ್ರದ

೩. ಅನಂದೇರ್ಥಮತಮುಚ್ಚಿತದೋಷಚಾತಂ

ಸ್ವಾಸ್ತಂವದಾಯಿ ತಥಿಲೀಕೃತಮುತ್ತಮಾಯಿ |

ಮೂನೌಫರೋಫಿ ಮಮ ರುರ್ದನಪ್ರಾಂವತೋಽಫೀ -

ಯೀನೇದ್ಭೂಃ ಮಹಿರಫೂತ್ ಕವಿತೋಲ್ಪದ್ಯದ್ಯು ||

-ದುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ (೨/೬೦)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು

೧. ಟೀಕೆಗಳು^೧

೦೧. ಮಹಾಭಾರತಲಕ್ಷಾಂಕಾರ ^೨	೦೨. ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿರ್ಣಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ^೩
೦೩. ತಲವಕಾರೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಟೀಕಾ*	೦೪. ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಟೀಕಾ*
೦೫. ಕಾಶಕೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಟೀಕಾ	೦೬. ಅಥರ್ವಣೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಟೀಕಾ*
೦೭. ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಟೀಕಾ*	೦೮. ತಂತ್ರಸಾರಟೀಕಾ*
೦೯. ಸನತ್ಕುಮಾರೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ^೪	೧೦. ಪುರುಷಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

೨. ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗುರ್ದರ್ಥದೀಪಿಕಾ*	೨. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಕಾಗುರ್ದರ್ಥದೀಪಿಕಾ*
೩. ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಟಿಪ್ಪಣಿ*	೪. ಪಟ್ಟಪ್ರೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಟೀಕಾಟಿಪ್ಪಣಿ*
೫. ಗೀತಾವಾಕ್ಯಟಿಪ್ಪಣಿ ^೫	೬. ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ ^೬

೩. ಸ್ವತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು (ಶಾಸ್ತ್ರಕೃತಿಗಳು)

೦೧. ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾ(ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೫೩೭೯)	೦೨. ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲೀ ^೭ (೯೦೧)
೦೩. ಚಕ್ರಸ್ತುತಿ* (೭೬)	೦೪. ಉಪನ್ಯಾಸರತ್ನಮಾಲಾ*

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕೃತಿಗಳೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ 'ವಿಲ್ವಮಂಗಲ ಸಾಧು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ, "ಚಂಚಲೋಽಯಂ ಮನೋಮೀನಃ ಸಮಾನೋಯೋ ಪರಿಧೃತಿಃ | ವಿಪ್ರಯೋಽಹಂಚಾರೀ ಸುಯತ್ನುಡಿಶಾಪ್ತತಃ||" ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರಚಿಸುವವಿವರ, ಶ್ರೀಣಿಡಿಆರ್ಯ ಅಕ್ಟೋಬ್ಬೆತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪೀಠಾಧೀಶರೂ, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ವಿದ್ಯಾಪಿಷ್ಠರೂ ಆದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರ ಕೈಬರಹದ ಟಿಪ್ಪಣಿ(ಇದರ ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಶ್ರೀನಯತೀರ್ಥರ ಮೂಲವ್ಯಂಧಾವಸ್ಥೆ: ಮಳಬಿ'ದ ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ರತ್ನಾವಲಿ ೬ ರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.)ಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿದೆ.

೨. ಪ್ರಕಾಶಿತ: (ಭಾಗ ೧, ೧೯೫೯, ಭಾಗ ೨, ೧೯೮೫) ಶ್ರೀಣೀದಾಸಾದಿರಾಜಮಠ, ಉಡುಪಿ; ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಮಹಾಭಾರತಸಂಶೋಧನಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಈ ಕೃತಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿತ(೨೦೦೬)ವಾಗಿದೆ.

೩. ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಉಡುಪಿ (೧೯೫೨); ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಧ್ವಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ, ಬೆಂಗಳೂರು(೧೯೯೮)

೪. ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಟಿ.ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ, ಕುಂಭಕೋಟೆ

೫. ಮಹಾಭಾರತಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾದ ಮಹಾಭಾರತಲಕ್ಷಾಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಟಿಪ್ಪಣಿ ಹಾಗೂ ಪಟ್ಟಪ್ರೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಟೀಕೆಗಳು ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ.

೬. ಅನುವಲಬ್ಧ ಕೃತಿ

೭. ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿಯ ಇನಾರ್ಡ್‌ಸನ್‌ಫಿಲ್ಮ್‌ಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. -

ಆತ್ಮ ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥ ಆಶಂಕೆ ಸಮಾಧರಣಿ | ತಥಾ ಹಿ | (ವತ್ಸಕ್ತಪರಿಚ್ಛೇದ ಪು. ೯೮)

೮. ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಶ್ರೀಣೀದಿ ವಾದಿರಾಜಮಠ, ಉಡುಪಿ.

೦೫. ಹರಿಫಲತಾ (೨೯೪)
 ೦೬. ಸದಾಚಾರಸ್ತೋತ್ರ* (೬)
 ೦೯. ವಿಕಾದವೀರ್ಣಿಯ* (೫೫)
 ೧೧. ತಾರತಮ್ಯ (೮೧)
 ೧೨. ಪಾಪಂಜಯಿಂಜನವ್ಯಾಸಸ್ತೋತ್ರ (೨೦)
 ೧೫. ಕಲ್ಪತಾ*
 ೧೬. ಶಕುನಮಾಲಾ
 ೧೯. ಮಾಧ್ವವಾಗ್ವಿಕ್ರಮಲಿ
 ೨೧. ನಯಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಗ್ರಹ
 ೨೨. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ* (೧೧೮)
 ೨೫. ವಾಯುಸ್ತುತಿಪುರಾಣವಿಧಿ^೧
೦೬. ಶ್ರುತಿಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ೧ (೫೦೬)
 ೦೮. ಸಂಕಲ್ಪಪದ್ಧತಿ* (೬)
 ೧೦. ಭೂಗೋಲವೀರ್ಣಿಯ* (೫೫)
 ೧೨. ಚಿಂತಾಮಂಡನ* (೧೫)
 ೧೪. ಪಾಪಂಜಯಿಂಜನ* (೧೨೯)
 ೧೬. ವಿವರಣಾವ್ಯಾಸ*
 ೧೮. ಮುಹೂರ್ತರಾಜ^೨
 ೨೦. ಸಂಸ್ಕೃತ (ಬ್ರಹ್ಮ) ಸೂತ್ರಾರ್ಥ
 ೨೨. ಅಧಿಕರಣನಾಮವಲಿ*
 ೨೪. ಪೂಜಾಕಲ್ಪ^೩

೪. ಸ್ವತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು (ಕಾವ್ಯಗಳು)

೧. ದುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ^೪ (೧೨೪೧)
 ೨. ಸರಸಭಾರತಿವಿಲಾಸ^೫ (೭೦೦)
 ೫. ಭಾಗವತಸಂಗ್ರಹ^೬
೨. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨೧೫)
 ೪. ಕವಿಕದಂಬಕಂಠಭೂಷಾ (೧೫)

೫. ಸ್ವತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು (ಸ್ತೋತ್ರಗಳು)

೦೧. ರಮೇಶಸ್ತುತಿ (೪)
 ೦೨. ದಶಾವತಾರಸ್ತೋತ್ರ (೯)
 ೦೫. ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಮೂರ್ತಿಸ್ತೋತ್ರ (೮)
 ೦೬. ವರಾಹಪಂಚಕ (೫)
೦೨. ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿ (೯)
 ೦೪. ದಶಾವತಾರಸ್ತುತಿ (೨೪)
 ೦೬. ವರಾಹಹಯವದನ ಸ್ತೋತ್ರ (೬)
 ೦೮. ನರಹರ್ಯಪುಷ್ಪ (೯)

೧. ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಸಂಸ್ಕೃತಹಸ್ತಲಿಖಿತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ;

೨. ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಚಿಕ್ಕೇರೂರು ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯರು, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ.

೩. ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಅಣೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತ.

೪. ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಧ್ವಸಂಚೋದನಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ (೨೦೧೦), ಬೆಂಗಳೂರು.

೫. ಇದು ಶ್ರೀವಾರಾಹವಿಜಯವಿಠಲ ಸಂಸ್ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೊಂದಿಗೆ ಸನ್ನಿಧಿ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ತಿರುಚಾನೂರಿನ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ (೧೯೯೦); ಇದರ ಮಧ್ಯಸ್ಥ, ವಿಸ್ತೃತ ಅಪ್ಪತ್ತಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮಧ್ವಸಂಚೋದನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತ (೨೦೧೫).

* ಪ್ರಕಾಶಿತ: ಶ್ರೀವಾರಾಹವಿಠಲಸಂಸ್ಕೃತಕಾರನ ಸಮಿತಿ, ಬಿಡುಬಿಡು.

೬. ಇದು ಸನ್ನಿಧಿ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ತಿರುಚಾನೂರಿನ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ.

೭. ಇದರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯು ಬಿಡುಬಿಡು ಶ್ರೀಶೇಷಮಠದ ಗ್ರಂಥಾಗಾರದಲ್ಲಿದೆ:

ಶ್ರೀಭಾಗವತದುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಸಂಗ್ರಹಾಮೃತಮ್ |

ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯಯತಿನಾ ಮಾಧ್ವಭೂದೇವಶ್ವಪ್ರಯೇ ||- ಎಂಬುದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅಂತಿಮ ಶ್ಲೋಕ.

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

೦೯. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸ್ತೋತ್ರ (೧೮)	೧೦. ಶ್ರೀರಾಮದರ್ಶಕ (೨೪)
೧೧. ಶ್ರೀರಾಮಪಂಚಕ (೬)	೧೨. ಶ್ರೀರಾಮಕವಚ (೧೧)
೧೩. ರೂಪಪೀಠಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ (೯)	೧೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತವ (೯)
೧೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ (೯)	೧೬. ಅಪ್ಪಮಹಿಷೀಕೃತಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ (೯)
೧೭. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರ (೯)	೧೮. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಪಾದಸ್ತೋತ್ರ (೧೧)
೧೯. ಹರ್ಯಾಪ್ತಕ (೯)	೨೦. ಹಯಾಸ್ತದರ್ಶಕ (೧೧)
೨೧. ಹಯವದನಾಪ್ತಕ (೯)	೨೨. ಹಯಾಸ್ತನುತಿಪಂಚಕ (೬)
೨೩. ಹಯಗ್ರೀವಧ್ಯಾನಪ್ರಕರಣ (೩೯)	೨೪. ಹಯಗ್ರೀವಸ್ತುತಿ (೧೮)
೨೫. ಹಯಗ್ರೀವಸಂಪದಾಸ್ತೋತ್ರ (೪)	೨೬. ಹಯಗ್ರೀವಸ್ತೋತ್ರ (೧೧)
೨೭. ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವಸ್ತೋತ್ರ (೧೬)	೨೮. ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಾಪ್ತಕ (೯)
೨೯. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸವರ್ಗಾನ (೨)	೩೦. ವೇಂಕಟೇಶಸ್ತುತಿ ^೧ (೨)
೩೧. ವೇಂಕಟೇಶಮಂಗಲಾಪ್ತಕ (೯)	೩೨. ಆತ್ಮಪಂಚಕ (೬)
೩೩. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ತೋತ್ರ (೩)	೩೪. ಧೀಮದ್ವಿಸ್ತೋತ್ರ (೧೨)
೩೫. ಪ್ರಾರ್ಥನಾದರ್ಶಕ (೧೨)	೩೬. ದೇವತಾಹ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ(ಗದ್ಯ)*
೩೭. ಶ್ಲೋಕತ್ರಯ(ನೈವೇದ್ಯವಿಧಿ)(೪)	೩೮. ಪರಮಸ್ತುತಿ (೯)
೩೯. ಋಗುಮೋಚನಸ್ತೋತ್ರ (೯)	೪೦. ಸ್ವಪ್ನಪದ್ಯ (೧)
೪೧. ಸಪ್ತರಾತ್ರೋತ್ಸವಪ್ರಕಾರ (೨೩)	೪೨. ಅಭಯಸಂಪದ (೧೩)
೪೩. ಶ್ರೀಶ್ರೀಶರಣುಗದರ್ಪಣ (೧೯)	೪೪. ಲಕ್ಷ್ಮೀಯೋವೃತ್ತ (೧೩)
೪೫. ದುರ್ಗಾಸ್ತವ (೧೫)	೪೬. ಅಮತಾರತ್ರಯಸ್ತೋತ್ರ (೩)
೪೭. ಮಧ್ಯಾಪ್ತಕ (೯)	೪೮. ವಾಯುಸ್ತುತಿ (೧೫)
೪೯. ಮಧ್ಯಮುನಿಪ್ರತಾಪಾಪ್ತಕ (೯)	೫೦. ನವಗ್ರಹಸ್ತೋತ್ರ (೫)
೫೧. ಶ್ರೀಪಾದಲಾಜಪಟ್ಟ (೯)	೫೨. ಸಹಸ್ರಾರಸ್ತುತಿ(ಚಕ್ರಸ್ತುತಿ)(೧೩)
೫೩. ಕುರುಸ್ತುತಿ (೧೫)	೫೪. ಹರಿಘ್ನಾಪ್ತಕ (೯)
೫೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಮಾವತಾರಚರಿತದ್ವಸಂಗ್ರಹ	೫೬. ಶ್ರೀವೇಂಕಟೇಶಸ್ತೋತ್ರ
೫೭. ಶ್ರೀವೇಂಕಟೇಶ ಮಂಗಲಾಪ್ತಕ-೨ ^೨	೫೮. ಶ್ರೀಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಗ್ರಂಥಮಾಲಿಕಾ ^೩

೬. ಸ್ವತಂತ್ರಕೃತಿಗಳು(ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳು)

೦೧. ವೈಕುಂಠವರ್ಣನೆ	೦೭. ನೇವೇದ್ಯಪ್ರಕರಣ
೦೨. ಲಕ್ಷ್ಮೀರೋಘನಪದ	೦೮. ಅಮತಾರತ್ರಯಸುವಾಲಿ

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳು ನನ್ನ ಸಂಗ್ರಹ (ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಥೆ; ಹಸ್ತಲಿಖಿತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ)ದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೆ ದೊರಕಿವೆ.

* ಇದು ನಮ್ಮ ವರ್ತಮಾನದ 'ಪೂಜಾಕಲ್ಪ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲೂ 'ಸ್ತೋತ್ರಮಾಲಿಕಾ ಭಾಗ-೨' ಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಈ ಶ್ರೀವೇಂಕಟೇಶಮಂಗಲಾಪ್ತಕ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಗ್ರಂಥಮಾಲಿಕಾ ಕೃತಿಗಳು ನಮ್ಮ ವರ್ತಮಾನದ 'ಪೂಜಾಕಲ್ಪ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲೂ 'ಸ್ತೋತ್ರಮಾಲಿಕಾ ಭಾಗ-೨' ಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ.

೦೩. ಸ್ವಪ್ನಪದ

೦೪. ಗುಂಡಕ್ರಿಯೆ

೦೫. ಭ್ರಮರಗೀತೆ

೦೬. ನಮಸ್ಕಾರಶ್ಲೋಕ

೦೯. ನೂರಾರು ದೇವರನಾಮಗಳು

೧೦. ಉಗಾಘೋಗಗಳು

೧೧. ಸುಳಾದಿಗಳು

೧೨. ರಾಗಮಾಲಿಕೆ

ಯುಕ್ತವೈಭವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವರ ಸಕಲಕೃತಿಗಳೂ ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕೆಗಳಾಗಿವೆ. ಶೈಲಿಯ ರಮ್ಯತೆಯಿಂದ 'ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸ'ಗಳಾಗಿವೆ; ಕಾವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರುಗ್ಗಿಣೀಶ-ವಿಜಯವಾಗಿವೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕೌಶಲದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕೆ'ಗಳಾಗಿವೆ; ಮೂಲ-ಗ್ರಂಥಗಳ 'ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ'ಗಳಾಗಿವೆ. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಮಹಾಭಾರತಾದಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವ 'ಅಲಂಕಾರ' ಪೂಜೆಯಾಗಿವೆ; ಪರಮತಪಮರ್ಥಯು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ಪಾಪಂಜ-ಮತಖಂಡನ'ವಾಗಿವೆ; ಕವಿತದಂಜಕ್ಕೆ 'ಕಂಠಭೂಷ'ವಾಗಿವೆ; ಹಯಗ್ರೀವ, ಕೃಷ್ಣಾದಿಭಗವ-ದ್ಗುಪಗಳ ದಿವ್ಯಶ್ಲೋತ್ರವಾಗಿವೆ; 'ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ಲೋತ್ರ'ಗಳಾಗಿ ಸಂಪತ್ಕರವೂ 'ಮಧ್ವಸ್ತುತಿ'ಗಳಾಗಿ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಜನಕವೂ ಆಗಿವೆ. ಅವರ ಚಿಂತನೆ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೆ, ರಚನೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ

ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವು ಒಟ್ಟು ೧೯ ಸರ್ಗಗಳ ಮಹಾಕಾವ್ಯ; ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಒಟ್ಟು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೨೪೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ರುಗ್ಗಿಣೀಶಲ್ಯಾಣದವರೆಗಿನ ಪ್ರಸಂಗ ಇದರ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯ. ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ, ಹರಿವಂಶ ಮೊದಲಾದ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು ಇದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಇದರ ವಿಶೇಷವಾದ ಹಿರಿಮೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳು, ಕಂಸವಧೆ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಕರಗ್ರಹ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಸಹ ಮೂಲತಃ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಸಿದ್ಧಿ ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ್ದಾಗಿದೆ. ಮೂಲಕಥೆಯ ನಿರೂಪಣೆಗೆ

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಡುಪಿ ಹಾಗೂ ಬೆಳಗಾವಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಾಲಲೀಲೆ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶ್ರೀಕಂಬಾಬಾರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಅನಂತರದ ಕವಿಯೊಬ್ಬರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಕೃತಿ ಎಂಬುದು ಅದರ ಆರಂಭದ ಭಾಗದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುವುದು: 'ಕೌಯಸುಧೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿ ಮಾಯವಾದಿಗಳ ಗೆರೆದ | ರಾಯ ರಾಮಚಂದ್ರರ ಚರಣಕೆರಗುವೆ || (ಪದ್ಯ ೪)

೨. ಸರ್ಗಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೀಗಿದೆ: ಸರ್ಗ ೧ (೬೭); ಸರ್ಗ ೨ (೬೨); ಸರ್ಗ ೩ (೬೩); ಸರ್ಗ ೪ (೭೨); ಸರ್ಗ ೫ (೫೯); ಸರ್ಗ ೬ (೬೭); ಸರ್ಗ ೭ (೬೫); ಸರ್ಗ ೮ (೬೨); ಸರ್ಗ ೯ (೬೫); ಸರ್ಗ ೧೦ (೮೪); ಸರ್ಗ ೧೧ (೬೫); ಸರ್ಗ ೧೨ (೭೦); ಸರ್ಗ ೧೩ (೬೫); ಸರ್ಗ ೧೪ (೭೦); ಸರ್ಗ ೧೫ (೬೨); ಸರ್ಗ ೧೬ (೬೨); ಸರ್ಗ ೧೭ (೭೦); ಸರ್ಗ ೧೮ (೬೦); ಸರ್ಗ ೧೯ (೪೦).

ಎಲ್ಲಿಯೂ ಭಂಗ ಬರದಂತೆ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ, ಮುರ್ಛಿಕವಾಗಿ, ಭಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೆ ಅಪೂರ್ವವೆನಿಸುವಂತಹುದು.

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಸಂಚಾರ ಕ್ರಮೇಣ ಒಮ್ಮೆ ಪೂನಾ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ವಿಧವೃಂದ ರಾಜಾಧ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಸಭೆಯೊಂದನ್ನು ನಡೆಸಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಹಾಕಾವ್ಯವೊಂದಕ್ಕೆ ಅನೇ ಮೇಲೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಲಾದ ವಿಶೇಷವಾದ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ಮಾಘಕವಿಯ ಶಿರುಪಾಲವಧ್' ಎಂಬ

೧. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಾಗಿ ಇವನು 'ಫಲಾಪಾಪ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು: ಉದಯತಿ ವಿತತೋರ್ಧ್ವರಶ್ಮಿರಶ್ಚಾಪಹಮರುಚಿಃ ಹಿಮಧಾಮ್ನಿ ಯಾತಿ ಚಾಪಮ್ | ವಹತಿ ಗಿರಿರಯಂ ವಿಲಂಬಿಫಲಾಪಾದ್ಯುಪಶಿವಾಶಿವಾರಣೀಂದ್ರಲಿಲಾಮ್ || (೪/೨೦)
೨. ಮಾಘನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ವಂಚಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎನ್ನಿದ ಶಿರುಪಾಲವದ್ ಎಂಬ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃ. ಇವನ ಕಾಲ ಸುಮಾರು ಎಳನೇ ರತಮಾನ. ಇವನು ಸುಪ್ರಭದೇವ ಎಂಬ ಶ್ರೀವರ್ಮನ ಎಂಬ ರಾಜನ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ದತ್ತಕ ಎಂಬವನ ವೃತ್ತ ಪ್ರಾಯ; ಗುಜರಾತ್ ಪ್ರಾಂತದವನು. ಇವನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಇಂದು ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ವಿಶ್ವಮಾತೃ ಕೃತಿ ಶಿರುಪಾಲವದ್. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೨೦೦೮೧೧ಗಳಷ್ಟೆ ಅದರಲ್ಲಿನ ಒಟ್ಟು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೭೩೩. ಮಾಘನು ತನ್ನ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಭಾರವಿಯ ಮೇಲಿನ ಸರ್ಧಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಮೇಲ್ದೋಟಕ್ಕೆ ಭಾರವಿಯ ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ ಹಾಗೂ ಈ ಶಿರುಪಾಲವದ್ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅನೇಕ ನಾಮಾಂಶಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆನ್ನುವಂತಿವೆ. ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೋವಿದನಾಗಿದ್ದ ಮಾಘನ ಶಬ್ದಸಂಪತ್ತು ಅಗಾಧವಾದುದು. 'ನವಮಗಗಳೇ ಮಾಘೇ ನವಶಬ್ದೇ ನ ವಿದ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಮಾತು ಇದನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವುದು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವನದು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ವಿದ್ವತ್ ಕಾವ್ಯ ಎನ್ನಬಹುದು. ಒಗಟುಗಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ವಿಶಾಕರ, ದ್ವೈತರ ಸಮೋಗೋಭದ್ರ, ಮುರಜ ಮುಂತಾದ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ನಿಪುಣನಾದವನು. 'ಮಾಘೇ ಮೇಘೇ ಗತಂ ವಯಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯದ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟವೆಡುವುದು. ಕಿರೀಟ, ಉದ್ದತಾ, ಪಂಚಜಾಲೀ, ಮತ್ತಮಯೂರ ಮೊದಲಾದ ವಿವಿಧ ವಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇವನು ನಿಪುಣ. 'ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೇಶ್ವರತೀತನ ಮಾತೃಚಾರು' ಎಂಬುದು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಒಗ್ಗ ಇವನ ಹೇಳಿಕೆ: 'ತಾವದ್ಭಾಷಾರವೇರ್ಭಾಗತಿ ಯಾವ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತ ನೋದಯಃ | ಉದಿತೇ ತು ಪುನರ್ಮಾಘೇ ಭಾರವೇರ್ಭಾಗ ರವೇರಿವ ||', 'ಮಾಘೇನ ವಿಷ್ಣೋಃಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ನ ಕ್ರಮಂತೇ ವಪ್ತಮೇ | ಸ್ಮರಂತೋ ಭಾರವೇರೇವ ಕವಯಃ ಕವಂತೋ ಯಥಾ ||', 'ಮುರಾರಿ ಪದಚಿಂತಾ ಚೇತ್ ತದಾ ಮಾಘೇ ಮುಂತಿ ಕುರು | ಮುರಾರಿ ಪದಚಿಂತಾ ಚೇತ್ ತದಾ ಮಾಘೇ ಮುಂತಿ ಕುರು ||' ಮೊದಲಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕವಿಯ ಪ್ರರಂಭ ವ್ಯಕ್ತವೆಡುವುದು. ಉಪಮೆ ಹಾಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಪ್ರಧಾನ ಅಲಂಕಾರಗಳು. ಈ ಮಾಘಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಬೇಕೆಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿನಾಥನ ಸರ್ವಕಂಠ ಎಂಬ ಬೇಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇದರಲ್ಲಿ ರೈವತಕರ್ಮಕದ ವರ್ಣನೆ(೪ನೇ ಸರ್ಗ), ವಸ್ತುತುಗಳ ವರ್ಣನೆ(೭ನೇ ಸರ್ಗ), ಸ್ವಾಮಾವತಯ ವರ್ಣನೆ (೭ನೇ ಸರ್ಗ), ಜಲಚಿಂತಾ ವರ್ಣನೆ(೮ನೇ ಸರ್ಗ), ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ, ಚಂದೋದಯ, ವಾಸಗೋಷ್ಠಿ ರಾತ್ರಿಕೀಡಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವರ್ಣನೆ(೯ನೇ ಸರ್ಗಗಳು).

ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಳಿದಾಸರ ಉಪಮಾ ಕೌಶಲ, ಭಾರವಿಯ ಅರ್ಥಗಾಂಭೀರ್ಯ ಹಾಗೂ ದಂಡಿ ಕವಿಯ ಪದಲಾಲಿತ್ಯ ಮೂರು ಸಹ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದು, 'ಕಾವ್ಯೇಷು ಮಾಘಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದುದು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು.^೧ ಆ ವಿಷಯ ಕವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಚಿಂತಿಸಿದರು; ಮಾಘನ ಆ ಕೃತಿಯು ಲೌಕಿಕಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನ್ನಿಸಿದ್ದರೂ ನಿಜ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯ ಸಲ್ಲಿಸುವಂತಹ ಸಪೋತ್ಯಷ್ಟವಾದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನೇನು ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಮುಖ್ಯಉದ್ದೇಶ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯ ಸಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ವಿದ್ವತ್ತದರ್ಶನದ ಹವಣಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೃತಿಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಅದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನದ ಉನ್ನತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯದ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮನುಕುಲದ ಏಳಿಗೆಗೆ ಶ್ರಮಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಕವಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ವಿರಳಾತಿವಿರಳ ಎನ್ನಬಹುದು. ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣಗಳಂತಹ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಹಿರಿಮೆಯ ಕೃತಿಗಳ ಯಶಸ್ಸು ಇರುವುದು ಅಂತಹ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಲೋಕೋತ್ತರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕವಿಪುಂಗವರು ಹಿಡಿದದ್ದು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ಸಮಾಜದ ಒಂದು ವರ್ಗವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವುದಷ್ಟೇ ಆಗಿದ್ದು ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ದುರಂತ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ ಇರುವ ಕವಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಈ ಮುನ್ನವೇ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿರಳ. ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರೋಚಕವೆನ್ನಿಸಿದರೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸದ ಬದಲಾಗಿ ಉದ್ವೇಗವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಭಾಷಾ ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಲಭಿಸಬಹುದಾದರೂ, ಮೌಲಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮುಖ್ಯ ಸಂದೇಶ ಸರ್ವಥಾ ಲಭಿಸದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೇ 'ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್' ಎಂಬ ಮಾತು ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ. ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸಹ ನಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಅಪಾಯ ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಆಗುವುದುಂಟು; 'ಮಾಘ ಓದಿ ಮಗ ಕೆಟ್ಟ' ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ಮಾತಿನಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮಾತು ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬಿರುಪಾಲವಧಕ್ಕೆ ಆ ಗೌರವ ಸಲ್ಲುವುದು ಜಿಜ್ಞಾಸುವೃಂದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪು ಸಂದೇಶದ ರವಾನೆಯಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರು. ಅಂತಹ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿಸುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಲ್ಲವು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳನ್ನು

ಪ್ರಭಾತವರ್ಣನೆ(೧೧ನೇ ಪರ್ಗ), ಯಮುನಾವರ್ಣನೆ(೧೨ನೇ ಪರ್ಗ), ರಾಜಸೂಯವರ್ಣನೆ(೧೪ನೇ ಪರ್ಗ) ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣನೆಗಳು (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದೇ ತೆರನಾದ ವರ್ಣನೆಗಳು ಭಾರವಿಯ ಕಿತಾಕಾರ್ಣವಿನಿಂದಲೂ ಕಂಡುಬರುವವು) ಅಕರ್ಷಕವೆನ್ನಿಸುವಂತಿರುವವು.

೧. ಉಪಮಾ ಕಾಲಿದಾಸ್ಯ ಭಾರವೇರರ್ಥಗೌರವಮ್ |

ದಂಡಿನ | ಪದಲಾಲಿತ್ಯಂ ಮಾಘಃ ಸಂಚಿತ್ತಯೋ ಗುಣಾಃ ||

ಅವಿಷ್ಕರಿಸುವ ನೇತೃತ್ವ ಮಾರ್ಗದ ಬದಲು¹ ನೈಜ ಹಿರಿಮೆಯ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕೃತಿಯೊಂದನ್ನು ತಾವೇ ರಚಿಸಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದರು. ಅದು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಎಡೆಬಿಡದ ನಿತ್ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು, ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಸಂಚಾರ, ಪಾಠ-ಪ್ರವಚನ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಮಯ ಲಭಿಸುವುದು ದುರ್ಲಭ ಎಂಬುದೇ ಅದು ಸವಾಲು ಎನ್ನಿಸಲು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣ. ಆದರೂ, ಅವರು ಆ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭೆಗೆ ಸಂದೇಶವೊಂದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಬಳಿ ಶಿರುಪಾಲವಧಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಒಂದಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ವಕ್ಕೇತ್ರವಾದ ಉಡುಪಿಯಿಂದ ತರಿಸಿಕೊಡಲು ಒಂದು ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿವಸಗಳಷ್ಟು ಅವಧಿ ಆಗತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದರು².

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಂತಹ ವಿದ್ವದ್ವರೇಣ್ಯರ ಮಾತು ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ವೃಂದ ಅದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿವೇಕವನ್ನು ತೋರಿತು; ಅವರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಆ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತಾವು ಕಾಯುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಆ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಮುಂದೂಡಿದರು.

ಇತ್ತ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಕೂಡಲೇ ಆ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿಬಿಟ್ಟರು; ಇತರರಂತೆ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಕುಳಿತು ಬರೆಯುವ ಕಾರ್ಯಕ ಅವರದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ವೇದಾಂತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾಗಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ರಚಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಾಹಿತ, ದೇವಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಲೋಪವಾಗದಂತೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಲೇ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಪೂಜಾಮಾಸದ ಬಳಿಕ ಗಂಧಾಕೃತಿ ಧಾರಣ ಮಾಡುವಾಗ, ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿದರು; ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿ ಅವರ ಬಾಯಿಂದ ಆರು ಕವಿತೆಯಂತೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮತೊಡಗಿತು. ಕೂಡಲೇ ಅವರ ಆದೇಶದಂತೆ

೧. ಮಾಘ ಕಾವ್ಯದ 'ಕಥಾಭಾಗವು ಮೂರನೇ ಸರ್ಗದಿಂದ ಮುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ..... ಇದರಲ್ಲಿನ ರೈವತಕರ್ಪಾಣಿ, ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ, ವನವಿಹಾರ- ಮುಂತಾದವುಗಳು ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತಗಳೆನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿರುಪಾಲನ ದೂತನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಯುಕ್ತವಾದ ಶ್ಲೋಕೋಕ್ತಿಯನ್ನಾಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಜದೂತನ ನುಡಿ ನಿಷ್ಪವ್ವವಾದ ಸಂದೇಶವನ್ನೀಯದೆ, ಎರಡರ್ಥ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ' - ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಚರಿತ್ರೆ: ಬಿ. ಡಾ. ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಎಡ್ವಾನ್ ಎಸ್ ರಂಗಣಾಥರಮ್, ಎಡ್ವಾನ್ ಎಚ್. ಕೆ. ಪದಗಂಗಯ್ಯ; ಪ್ರ: ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಇಲಾಖೆ, ವರ್ಷ: ೧೯೭೭, ಪು. ೪೨೦).

'ಇದರಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಾರಂಭವು ಅತಿ ಸುಂದರವೂ, ಪುರಮಂಗಮವೂ ಆಗಿರುವುದಾದರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಓದುತ್ತ ಓದುತ್ತ ಮುಂದಾಗುವವನಿಗೆ ಕಥಾಸಂವಿಧಾನವೂ ರಸಮಾಧುರ್ಯವೂ ಸಂಕೋಚವಾಗಿಯೂ, ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ತೋರಿಬರುವುದು. ಕಥಾಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಬೇಡದ ಎಷ್ಟೋ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅನುಪಮ ಮೇಧಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು'

- (ಸಂಸ್ಕೃತವಿಚರಿತೆ ಭಾಗ-೧; ವಿ. ಎಂ. ಎಸ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಿಂಚಿಂಗಾಲ್, ಕೃತೀಯಾವೃತ್ತಿ-೧೯೮೬; ಪು. ೪೭೫).

೨. ಅವರು ಹಾಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನದ ಅವಧಿಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಮಾಘಕವಿಯ ಶಿರುಪಾಲವಧಕ್ಕೆ ೨೦ ಸರ್ಗಗಳ ಕೃತಿ ಆಗಿರುವುದು ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಅದನ್ನು ಲಿಖಿಸಿದ್ದುಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರ ಶಿಷ್ಯವೃಂದ ಮಾಡತೊಡಗಿತು. ದಿನಕ್ಕೊಂದು ಸರ್ಗದಂತೆ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಸಾಗಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ದಿವಸ ಅದು ಪೂರೈಸಿತು. ಆ ಅದ್ಭುತ ಕೃತಿಯೇ ರುಗ್ಗೀಶವಿಜಯ. ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ದಿನ ಅದರ ಪ್ರತಿ ವಿದ್ವಂಸನೊಡಲಿಯ ಕೈಸೇರಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾತರದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ವಿದ್ವಂಸನಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಅದರ ಅವಲೋಕನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿತು. ಸವಾಲಿನದಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಆ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುಟು ಮಿಮರ್ಶೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿಯೇ ಅವಲೋಕಿಸತೊಡಗಿದರು. ಪದ, ಅರ್ಥ, ಅಲಂಕಾರ, ಭಂಡಸ್ಸು, ವರ್ಣನೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲೂ ಅವರದು ನಿಪುರ ಧೋರಣೆಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಕಾರಣ ಮಾಘಕವಿಯ ಶಿರುಪಾಲವಧದ ಪ್ರಭಾವ ಅಲ್ಲಿನ ಕಾವ್ಯಾಭ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿದ್ದುದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿ ಎಂಬ ಧೈಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅದರೊಂದಿಗೆ ತುಲನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ ಇದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ನಡೆಸಿದರು. ಅವರು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಆ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಕೇವಲ ಗುಣಗಳೇ ಹೊರತು ದೋಷಗಳಲ್ಲ. ವಿದ್ವಾಂಸರ ತೆರೆದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅದರ ಪ್ರತಿಪರ್ಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದ್ದ 'ರೋಮಾಂ ಹರ್ಷಣಾಕಾರಿಣಿ.....' ಅದರ ಹಿರಿಮೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿತವಾಯಿತು. 'ರುಗ್ಗೀಶವಿಜಯ' ಎಂಬ ಅದರ ಹೆಸರೇ ರೋಮಾಂಚ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಅದು ರೋಮಹರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು. ಚಿಂತಿದವೂ ಹೊಸಹೊಸ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಉಲ್ಲಾಸ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಶಿರುಪಾಲವಧ ಒಂದೇ ಏಕೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ನೈವಧಚರಿತ ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣದಿದ್ದ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಕಾಳಿದಾಸನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾವ್ಯಾಂಶ ತುಂಬಿರುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ, ರುಗ್ಗೀಶವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಅಸಾಧಾರಣವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಅದರ ಅಪೂರ್ವ ಅಲೌಕಿಕತೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ತೀರ ಹೊಸತೆನ್ನಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತ್ತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ, ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನಯವಾಗಿಸಿದ್ದಂತೆ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನಾರೂಪವಾದ ರುಗ್ಗೀಶವಿಜಯ ಅವರನ್ನು ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾದ ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಹ ಅದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಿದ್ದವು. ಸರ್ಗಬಂಧ, ಮಂಗಳಾಚರಣೆ, ಉತ್ತಮಕಥಾವಸ್ತು, ಧರ್ಮಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ನಿರೂಪಣೆ, ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ನಾಯಕ, ನಗರವರ್ಣನೆ, ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ, ಪರ್ವತವರ್ಣನೆ, ಋತುವರ್ಣನೆ, ಚಂದ್ರೋದಯವರ್ಣನೆ, ಸೂರ್ಯೋದಯವರ್ಣನೆ, ಉದ್ಯಾನವರ್ಣನೆ, ಜಲಕ್ರೀಡಾವರ್ಣನೆ, ಸುರತಾದಿಗಳವರ್ಣನೆ, ವಿಪ್ರಲಂಭ-

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಈ ಕೃತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗೀಶ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಬ್ಬರ ಹೆಸರುಗಳು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತವಾಗಿ ಅವರ ವಿಜಯದ ಕಥೆ. ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಎಂಬ ವಿರೇವಾರ್ಥ ಧ್ವನಿತವಾಗಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಕರವು, ಸಪತ್ನಕರವು ಅಗ್ರವಂತಹ ವಿರೇಷ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾದರೆ, ಮಾಘನದ 'ಶಿರುಪಾಲವಧ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯನಾದ ಶಿರುಪಾಲನ ಹೆಸರು ಅದರಲ್ಲೂ ಸಹ ಪಥ ಎನ್ನುವ ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಪದಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು; ಹೀಗೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಶಿರುಪಾಲವಧವನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿ ತಮ್ಮದು ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹಾಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹವೆನ್ನಿಸುವುದು.

ಶೃಂಗಾರದ ನಿರೂಪಣೆ, ಕುಮಾರೋದಯ, ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ, ರಾಯಭಾರ, ಪ್ರಯಾಣ, ನಾಯಕಾಭ್ಯುದಯ, ಒಗಟುಗಳ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಮನೋಹರವಾದ ವೃತ್ತಗಳು, ಲೋಕ-ರಂಜಕವಾದ ನಿರೂಪಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪೋತ್ತರ ಉಳಿಯುವಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ರಾಚುವಂತಿದ್ದವು. ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಆ ಕೃತಿ,

೧. ದುಗ್ಗಿಣೇಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಅಲಂಕಾರಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

೧. ರೂಪಕ(೧/೧); ೨. ಉತ್ಕೇಶ(೧/೨); ಪರಿಣಾಮ(೧/೩); ೪. ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ(೧/೪); ೫. ಆಶೀ-
(೧/೬); ೬. ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ(೧/೭); ೭. ಕಾವ್ಯಲಿಂಗ(೧/೮); ೮. ನಿರ್ದರ್ಶನ(೧/೯); ೯.
ಕ್ರಿಯಾಜಾತಿ(೧/೧೬); ೧೦. ಸಂಕರ(೨/೨೪); ೧೧. ವಸ್ತುತತ್ವ(೧/೩೫); ೧೨. ಯುಕ್ತಿ(೧/೪೭);
೧೩. ಆಶೀಷ(೬/೫೬); ೧೪. ವಿಭಾವನ(೧/೫೭); ೧೫. ತುಲ್ಯೋಗೀತೆ(೨/೯); ಜಾತಿ(೬/೧೬);
೧೬. ವಾಚೋಪಾಹಾಸ(೬/೧೭, ೧೮); ೧೭. ಸಂಸ್ಕೃತಿ(೪/೨೫); ೧೮. ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿ(೫/೧೨);
೨೦. ದೃಷ್ಟಾಂತ(೫/೩೩); ೨೧. ಪ್ರತಿಪಾದಪದ್ಮಾ(೫/೩೭); ೨೨. ಭ್ರಾಂತಿ(೬/೧); ೨೩.
ವಿನಮಯ(೬/೧೮); ೨೪. ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ(೬/೩೩); ೨೫. ವೀರಕ(೬/೪೪); ೨೬. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ
(೭/೧೫); ೨೭. ವ್ಯತಿರೇಕ(೧೪/೫೯); ೨೮. ಆತ್ಮತತ್ವ(೧೭/೩೧); ೨೯. ಹೇತು(೧೮/೧).

೨. ದುಗ್ಗಿಣೇಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ವೃತ್ತಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

೧. ಕಾರ್ತವಿಲಾಸೀಗೀತ (೧/೧); ೨. ಪಠ್ಯಾವಳಿ(೧/೩); ೩. ವಸಂತಲೀಲಾ(೧/೫); ೪.
ಇಂದ್ರವಜ್ರಾ(೧/೭); ೫. ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರಾ (೧/೮); ೬. ವಂಶಸ್ತುತಿ(೨/೪); ೭. ಮೂರ್ತಿನಿ(೪/೩);
೮. ಸ್ವಗುಣ(೪/೩೨); ೯. ದೃತವಿಲಾಸೀತ(೪/೩೮); ೧೦. ಮಂದಹಾಸಾ(೫/೩೪); ೧೧.
ತುರಗರಯ (೬/೪೧); ೧೨. ಕ್ರಿಯಾವಾದಿನಿ(೮/೯); ೧೩. ದೋರಕ(೮/೬); ೧೪. ಸ್ವಗೀತೆ
(೮/೭); ೧೫. ಪುಷ್ಪತಾಗ್ಧಾ(೧೦/೩೭); ೧೬. ಅನುಪುಷ್ಪ, ೧೭. ಅರ್ಯಾ(೯/೩೩); ೧೮.
ಶಿಖರಿಣೀ(೧೧/೧೫); ೧೯. ಪೃಥ್ವಿ(೧೪/೩೭).

೩. ಸರ್ಗಬಂಧೋ ಮಹಾಕಾವ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಆಶೀರ್ವಮಸ್ತಿಯಾ ವಸ್ತುನಿದೇಶೋ ವಾಽಪಿ ತಸ್ಯವಿಮ್ ||

ಇತಿಹಾಸಕಥೋದ್ಯುತಮುತರದ್ವಾ ಸದಾಶ್ರಯಮ್ |

ಚತುರ್ವರ್ಗಫಲಾಯುಕ್ತಂ ಚತುರೋದಾತ್ತನಾಯಕಮ್ |

ಸಗರ್ವಾರ್ಗವತ್ಪಲರ್ಪಚಂದ್ರಾಶೋರಯವರ್ಗಾಽಪ್ಯೇ |

ಉದ್ಯಾನಸಲಿಲಕ್ರೀಡಾಮಧುಪಾನರಶೋತ್ಸವೈ ||

ವಿಪ್ರಲಂಭವಿವಾಹೈಶ್ಚ ಕುಮಾರೋದಯವರ್ಗಾಽಪ್ಯೇ ||

ಮಂತ್ರದಂತಪ್ರಯೋಗಾಜನಾಯಕಾಭ್ಯುದಯೈರಪಿ ||

ಅಲಂಕೃತಮಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಂ ರಸಭಾವನೀರಂತರಮ್ |

ಸರ್ಗರಸಶಿಖೀರ್ಣೈಃ ಶ್ರವ್ಯವೃತ್ತೈಃ ಸುಸಂಧಿಭಿಃ ||

ಸರ್ವತ್ರ ಭಿನ್ನವೃತ್ತಾಂತ್ಯೈರುಪೇತಂ ಲೋಕರಂಜನಮ್ |

ಕಾವಂ ಕಲಾಂತರಾಯಾ ಜಾಯೇತ ಸದಲಂಕೃತಿ ||

ನೋನಮಪ್ಯತ್ರ ಯೈಃ ಕೈಶ್ಚಿದ್ವಂಗೈಃ ಕಾವ್ಯಂ ನ ದುಷ್ಯತಿ |

ಯದ್ವಾ ವಾತ್ಸೇಮ ಸಂಪತ್ತಿರಾಶಾಫಯತಿ ತದ್ವಿದಮ್ |

- ಕಾವ್ಯಾರ್ಥ(೧/೧೪-೨೦)

ತುತೋಪ ಲೋಕಃ ಕವಿವರ್ಯವಾದಿರಾಜಾವೃತ್ತಾಧುಪಲಭ್ಯ ರಮ್ಯಮ್ |

ಸುವರ್ಣಮಾಧುರ್ಯರಸಾದಿಭಿಶ್ಚ ವೃರ್ಣಂ ಮಹಾಕಾವ್ಯಫಲಂ ಸುವೃತ್ತಮ್ ||

ಅದನ್ನು ಲಿಖಿದ್ವಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರ ಶಿಷ್ಯವೃಂದ ಮಾಡತೊಡಗಿತು. ದಿನಕ್ಕೊಂದು ಸರ್ಗದಂತೆ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಸಾಗಿ ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ದಿವಸ ಅದು ಪೂರೈಸಿತು. ಆ ಅದ್ಭುತ ಕೃತಿಯೇ ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯ. ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ದಿನ ಅದರ ಪ್ರತಿ ವಿದ್ವನ್ಮಂಡಲಿಯ ಕೈಸೇರಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾತರದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ವಿದ್ವದ್ವೃಂದ ಕೂಡಲೇ ಅದರ ಅವಲೋಕನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿತು. ಸವಾಲಿನದಾಗಿ ರುಚಿತವಾದ ಆ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುಟು ಮಿಮರ್ಶೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿಯೇ ಅವಲೋಕಿಸತೊಡಗಿದರು. ಪದ, ಅರ್ಥ, ಅಲಂಕಾರ, ಭಂದಸ್ಸು, ವರ್ಣನೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲೂ ಅವರದು ನಿಪುರ ಧೋರಣೆಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಕಾರಣ ಮಾಘಕವಿಯ ಶಿರು-ಪಾಲವಧದ ಪ್ರಭಾವ ಅಲ್ಲಿನ ಕಾವ್ಯಾಭ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿದ್ದುದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿ ಎಂಬ ಧೈಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅದರೊಂದಿಗೆ ತುಲನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ ಇದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ನಡೆಸಿದರು. ಅವರು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಆ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಕೇವಲ ಗುಣಗಳೇ ಹೊರತು ದೋಷಗಳಲ್ಲ. ಏದ್ಯಾಂಸರ ತೆರೆದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅದರ ಪ್ರತಿಸರ್ಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದ್ದ 'ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ.....' ಅದರ ಹಿರಿಮೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒತ್ತಿತವಾಯಿತು. 'ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯ' ಎಂಬ ಅದರ ಹೆಸರೇ ರೋಮಾಂಚ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಅದು ರೋಮಹರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು. ಚಿಂತಿದಷ್ಟೂ ಹೊಸಹೊಸ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಉಲ್ಲಾಸ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಶಿರುಪಾಲವಧ ಒಂದೇ ಏಕೆ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ನೈಷಧಚರಿತ ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣದಿದ್ದ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಕಾಳಿದಾಸನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾವ್ಯಾಂಶ ತುಂಬಿರುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ, ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಅಸಾಧಾರಣವೈರಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಅದರ ಅಪೂರ್ವ ಅಲೌಕಿಕತೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ತೀರ ಹೊಸತನ್ನಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತ್ತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ, ಜಗತ್ಸನ್ನು ತನ್ನಯವಾಗಿಸಿದ್ದಂತೆ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನಾರೂಪವಾದ ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯ ಅವರನ್ನು ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾದ ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಹ ಅದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಿದ್ದವು. ಸರ್ಗಬಂಧ, ಮಂಗಳಾಚರಣೆ, ಉತ್ತಮಕಥಾವಸ್ತು, ಧರ್ಮಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ನಿರೂಪಣೆ, ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ನಾಯಕ, ನಗರವರ್ಣನೆ, ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ, ಪರ್ವತವರ್ಣನೆ, ಋತುವರ್ಣನೆ, ಚಂದ್ರೋದಯವರ್ಣನೆ, ಸೂರ್ಯೋದಯವರ್ಣನೆ, ಉದ್ಯಾನವರ್ಣನೆ, ಜಲಕ್ರಿಡಾವರ್ಣನೆ, ಸುರತಾದಿಗಳವರ್ಣನೆ, ವಿಪ್ರಲಂಛ-

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಈ ಕೃತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗೀರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಬ್ಬರ ಹೆಸರುಗಳು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತವಾಗಿ ಅವರ ವಿಜಯದ ಕಥೆ. ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾಯಕರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ದ್ವನಿತವಾಗಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಕರವು. ಸಪತ್ನರವು ಅಗ್ರವಂತಹ ವಿಶೇಷ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾದರೆ, ಮಾಘನದು 'ಶಿರುಪಾಲವಧ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯನಾದ ಶಿರುಪಾಲನ ಹೆಸರು ಅದರಲ್ಲೂ ಸಹ ಪಥ ಎನ್ನುವ ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಪದಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು; ಹೀಗೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಶಿರುಪಾಲವಧವನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿ ತಮ್ಮದು ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹಾಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹವೆನ್ನಿಸುವುದು.

ಶೃಂಗಾರದ ನಿರೂಪಣೆ, ಕುಮಾರೋದಯ, ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ, ರಾಯಭಾರ, ಪ್ರಯಾಣ, ನಾಯಕಾಭ್ಯುದಯ, ಒಗಟುಗಳ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಮನೋಹರವಾದ ವೃತ್ತಗಳು, ಲೋಕ-ರಂಜಕವಾದ ನಿರೂಪಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪೋತ್ತರ ಉಳಿಯುವಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ರಾಬುವಂತಿದ್ದವು. ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಆ ಕೃತಿ,

೧. ರುಗ್ಗೀಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಅಲಂಕಾರಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

೧. ರೂಪಕ(೧/೧); ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿ(೧/೨); ಪರಿಣಾಮ(೧/೩); ೪. ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ(೧/೪); ೫. ಅಶೀ-
(೧/೬); ೬. ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ(೧/೭); ೭. ಕಾವ್ಯಲಿಂಗ(೧/೮); ೮. ನಿರ್ದರ್ಶನ(೧/೯); ೯. ಕ್ರಿಯಾಜಾತಿ(೧/೧೬); ೧೦. ಸಂಕರ(೨/೨೪); ೧೧. ವಸ್ತುತತ್ವ(೧/೩೫); ೧೨. ಯುಕ್ತಿ(೧/೪೭);
೧೩. ಅಕ್ಷೇಪ(೬/೫೬); ೧೪. ವಿಭಾವನ(೧/೫೭); ೧೫. ಕುಬ್ಜಯೋಗಿತ್ವ(೨/೯); ಜಾತಿ(೩/೧೬);
೧೬. ವಾಚೋವಾಕ್ಯ(೩/೧೨, ೧೩); ೧೮. ಸಂಸ್ಕೃತಿ(೪/೨೩); ೧೯. ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿ(೫/೧೨);
೨೦. ದೃಷ್ಟಾಂತ(೫/೩೩); ೨೧. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪ್ರಮಾ(೫/೩೭); ೨೨. ಭಾಂಜಿ(೬/೧೧); ೨೩. ವಿನಿಮಯ(೬/೧೮);
೨೪. ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ(೬/೩೩); ೨೫. ದೀಪಕ(೬/೪೪); ೨೬. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ
(೭/೧೬); ೨೮. ವ್ಯತಿರೇಕ(೧೪/೫೯); ೨೯. ಅಪ್ಪತ್ತಿ(೧೭/೩೧); ೩೦. ಹೇತು(೧೮/೧).

೨. ರುಗ್ಗೀಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ವೃತ್ತಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

೧. ರಾರ್ಥಾಲವಿಕ್ರಾಂತಿ (೧/೧); ೨. ಪಥಾವೃತ್ತ(೧/೩); ೩. ವಸಂತತಿಲಕಾ(೧/೫); ೪. ಇಂದ್ರವಜ್ರಾ(೧/೭);
೫. ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರಾ (೧/೮); ೬. ವಂಶಸ್ತ(೨/೨೪); ೭. ಮಾರಿನೀ(೪/೩); ೮. ಸ್ವಗೃಹ(೪/೩೨);
೯. ದೃತವಿಲಂಬತ(೪/೩೮); ೧೦. ಮಂದಸ್ತಾಂತಾ(೫/೩೪); ೧೧. ತುರಗರಯ (೬/೪೧);
೧೨. ಕ್ರಿಯವಾದಿನೀ(೮/೯); ೧೩. ದೋಷತ(೮/೬); ೧೪. ಸ್ವಗ್ಗೀ-
(೮/೭); ೧೫. ಪುಷ್ಪತಾಗ್ರಾ(೧೦/೩೭); ೧೬. ಅನುಪ್ಪುಷ್ಪ, ೧೭. ಅರ್ಯಾ(೯/೩೩); ೧೮. ಶಿವಿರಿಣೀ(೧೧/೧೬);
೧೯. ಪೃಥ್ವೀ(೧೪/೩೭).

೩. ಸರ್ಗಬಂಧೋ ಮಹಾಕಾವ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಅರೀರ್ಣಮಸ್ಮಿಯಾ ಮ್ಪನ್ನಿದೇಶೋ ವಾಽಪಿ ತಸ್ಯವಿಮ್ ||

ಇತಿಹಾಸಕಥೋದ್ಯೋತಮಿತರದ್ವಾ ಸದಾಶ್ರಯಮ್ |

ಚತುರ್ವರ್ಗಫಲಾಯತ್ತಂ ಚತುರೋದಾತ್ತನಾಯಕಮ್ |

ನಗರಾರ್ಣವಶೃಲರ್ಪಚಂದ್ರಾಕೋದಯವರ್ಣನೈಃ |

ಉದ್ಯಾನಸಲಿಲಕ್ರೀಡಾಮಧುವಾಸರತೋತ್ಸವೈಃ ||

ವಿಪ್ರಲಂಛೈರ್ವಿವಾಹೈಶ್ಚ ಕುಮಾರೋದಯವರ್ಣನೈಃ |

ಮಂತ್ರದೊತಪಯಾಣಾಜನಾಯಕಾಭ್ಯುದಯೈರಪಿ ||

ಅಲಂಕೃತಮಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಂ ರಾಘವಾಸರಂತರಮ್ |

ಸರ್ಗೈರನಿವೃತ್ತೈಃ ಶ್ರವ್ಯವೃತ್ತೈಃ ಸುಸಂಧಿಭಿಃ ||

ಸರ್ವತ್ರ ಭಿನ್ನವೃತ್ತಾಂತ್ಯೈರುಪೇತಂ ಲೋಕರಂಜನಮ್ |

ಕಾವ್ಯಂ ಕಲಾಂತರಾಯಾ ಜಾಯೇತ ಸದಲಂಕೃತಿ ||

ಸೂಕ್ತಸಮವೃತ್ತ ಯೈಃ ಕೃಷ್ಣಿದಂಗೆಃ ಕಾವ್ಯಂ ನ ದುವೃತಿ |

ಯದ್ಯವಾತ್ಮೇನ ಸಂಪತ್ತಿರಾಧಯತಿ ತದ್ವಿದಃ |

- ಕಾವ್ಯಾರ್ಥ(೧/೧೪-೨೦)

ತುತೋಪ ಲೋಕಃ ಕವಿವರ್ಯವಾದಿರಾಜಾಪ್ಯವ್ಯಕ್ತಾಮಪಲಭ್ಯ ರಮ್ಯಮ್ |

ಸುವರ್ಣಮಾಧುರ್ಯರಾಗದಿಭಿಶ್ಚ ಪೂರ್ಣಂ ಮಹಾಕಾವ್ಯಫಲಂ ಸುವೃತ್ತಮ್ ||

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಭವ್ಯ ಆಕೃತಿಯಂತೆ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು:

ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯಸ್ಯ ರುಗ್ಗಿಣೀವಲ್ಲಭಪ್ರಿಯತಮಸ್ಯ ಚಾತುರೀ |
ಮಾಘಶಾಖ್ಯಮುಖಶಾವ್ಯಮಂಡಲಂ ನಾಪ ಪಾಪಹರಣಸ್ಯ ಶೃಣ್ವತಾಮ್ ||
ವಿರಕ್ತಿವಿಜ್ಞಾನಸುಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಪ್ರೌಢ್ಯಾದಿಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಮನೋಹರಸ್ಯ |
ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಃ ಸ್ವಕೃತಸ್ಯ ಶಾವ್ಯರಾಜಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಧೃತೇ ||
ವಾದಿರಾಜಕೃತಿರಮೃವಿಲಾಸಂ ವರ್ಣಿತುಂ ಪ್ರಭುರಹಂ ಕಿಲ ನಾಸಮ್ |
ಯತ್ರ ಸಾರಮನುಭೂಯ ಕವೀಂದ್ರಾಸ್ತೋಷಮಾಪ್ನುರುತುಲಂ ರೂಕೇಂದ್ರಾ ||
ವಾದಿರಾಜಮುಖಭಿಕ್ಷುಭಿಲಾಪೋ ಹಂಸರಾಜಕುಭಧರ್ಮವಿಲಾಸಃ |
ಸೂಕ್ತರಾಜದುರುತ್ಯಪ್ನವಿಲಾಸೋ ವಾದಿರಾಜಕವಿರಕ್ತ ಲಲಾಸಃ ||

- ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯಕೃತ(ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜ)ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ(೧/೩೫-೩೯)

ತತಃ ಪುಣ್ಯಪುರೀಂ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಭೇರೀತಾಡನಪೂರ್ವಕಮ್ |
ಶಾವ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಮಾಘಶಾಖ್ಯಂ ಗಜಮೂರ್ಧನಿ ಭೂಜ್ಯತೇ |
ಇತ್ಯಾಘೋಷಿತಮಾರ್ಕರ್ಯ ಸಭಾಪತಿಮವೋಚತ |
ಆಸ್ಯತುರೇ ಮಹಾಶಾವ್ಯಮೇಕಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ ||
ದೀಯತೇ ಸಮಯಃ ಕಥಿದ್ವರ್ತಯಿಷ್ಯೇ ಪರೀಕ್ಷತಾಮ್ |
ಅಂಗೀಕುರ್ವತಿ ವಿಜೃಂಭೇ ಗುರುರೇಕೋನವಂತತಾ |
ದಿವ್ಯರೇಕದಿವಸೇ ಹೈಹಸರ್ಗಕ್ರಮೇಣ ಸಃ |
ರುಗ್ಗಿಣೀಶಮಹಾಶಾವ್ಯಂ ನಿರ್ಮಮೇ ಸುರಸಾಕರಮ್ ||
ಅವೇಕ್ಷಣಾಯ ವಿದುಷಾಂ ಸಂಸದಂ ಪ್ರಪ್ರಯತ್ ಸುಧೀಃ |
ಪರಿಷತ್ ಸಾ ಪರಿಶ್ಲಾಢ ವಿಶ್ವಾಽಽನಂದಪೂರಿತಾ ||
ರುಗ್ಗಿಣೀಶಮಹಾಶಾವ್ಯಮುಕ್ತಮಂ ಮಾಘತೋಽಪಿ ಚ |
ಇತ್ಯಾಘೋಷ್ಯ ಚ ಸಮ್ಮಾನ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಚಯತ್ ಕವಿಸತ್ತಮಮ್ ||
ಕವೀನಾಂ ಕುಲಮಧ್ಯೇ ಹಿ ತಿಲಕೋಽಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಾಮ್ |
ಖ್ಯಾಪಯಾಮಾಸ ವಿದುಷಾಂ ಪರಿಷದ್ಗುಣೋದಿನಿ ||

- ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುವರಚರಿತಾಮೃತ(೫/೪-೧೦)

ಅನನ್ಯಸುಕರಂ ದಿವ್ಯಂ ನಾನಾವೃತ್ತೋಪಶೋಭಿತಮ್ |
ಶ್ರೇಷ್ಠಾನುಪ್ರಾಸಯಮಕಚಿತ್ತಬಂಧವಿಭೂಷಿತಮ್ ||
ರೂಪಕೋಲ್ಲೇಖದೃಷ್ಟಾಂತೋತ್ತೇಶ್ವಾಪಹೃತಿರೀಪಕೈಃ |
ಯುಕ್ತಿಪ್ರೌಢೋಕ್ತಿಗುಣೋಕ್ತಿವಕ್ತ್ರೋಕ್ತಿವಿವೃತೋಕ್ತಿಭಿಃ ||
ಪ್ರಾಜನಿಂದಾಪ್ರಭೃತಿಭಿರ್ನಾನಾಲಂಕಾರಮಂಡಲೈಃ |
ವಿದುಷಾಮಪ್ಯವಿದುಷಾಂ ಮನೋಹಾರಿಭಿರುಜ್ಜಲೈಃ ||
ಪೂರಿತಂ ಸುರಸೋಪೇತಂ ಮಾಧುರ್ಯಾದಿಗುಣಾಗ್ನಿತಮ್ |
ನಿರವಧೈಃ ಪದ್ಯವಾರ್ಣೈಃ ಪ್ರತಿಶ್ಲೋಕಮಲಂಕೃತಮ್ |
ಮಾಧ್ಯರಾದ್ಯಾಂತದುಗ್ಧಾಬ್ರವ್ಯದ್ವಿಹೇತುಸುಧಾಕರಮ್ |
ಕುದ್ರಮದ್ಬಲಸದೃಷ್ಟಿಬದ್ಧಿಬದ್ಧಿಸಮೃದ್ಧಿದಮ್ ||
ವಿಪಕ್ಷರೂಕ್ಷಕೃತ್ವಾವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಶ್ಚಾಕುಶಲಗೇಮ್ |
ರಕ್ಷೋರಿಶ್ವೇಶದೀಶ್ವೇಶಾದಕ್ಷಶಿಶ್ವಾವಿಚಕ್ಷುಗೇಮ್ ||

ವಿರಕ್ತವಿಜ್ಞಾನಸುಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಪ್ರೌಢ್ಯಾದಿಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಮನೋವರಸ್ಯ |
ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಃ ಸತ್ಕೃತಸ್ಯ ಕಾದ್ಯರಾಜಸ್ಯ ಸಾದ್ಭೂತಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಧತೇ^೧ ||

ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ದ್ವಾರಾವತಿಯ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು:

ಕೃಷ್ಣಸ್ತೋದಯವರ್ಣನೈಃ ಸುಚರಿತಸ್ತೋಮಪ್ರಪ್ತೈಃ ಸೂಕ್ತಿಭಿಃ
ಸುಶ್ಲೋಕೈಃ ಸುಭಗಾ ರಸೈಶ್ಚ ವಿವಿಧೈಃ ಸ್ವಾಸ್ತಂಧಸ್ಯೈರ್ವೃತಾ |
ದುಷ್ಪಾಗ್ನೃನಿಜಾರ್ಥತೋಷಿತಖಿಗಾ ಸಾಽಸ್ಯಾಃ ಕೃತೇರ್ವೈಖಿರಿಂ
ಬಿಭ್ರಾಣೇವ ವಿಭಾತಿ ವಿಟ್ಟಲಪುರಿ ವಿಪ್ರಕುಪ್ತಗೋಚ್ಚಲಾ ||

ಮಾಘನ ಕಾವ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶೃಂಗಾರಮಯ; ಅದನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರದ ನಿರೂಪಣೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಾದರೋ ಯತಿಗಳು. ಅದರಲ್ಲೂ ಉಡುಪಿಯ ಅಷ್ಟಮಠಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಸೋದ ಮಠದ ಅಧಿಪತಿಗಳು. ವೇದಾಂತ ರಾಸತ್ವಕ್ಕೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡವರು. ಪಾವಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ಎಂಬಂತೆ ಬದುಕಿದ ದಿವ್ಯ ಜೀವನದವರು. ಅಂತಹವರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರ ಹೇಗೆ ಮೂಡಿಬಂದಿತ್ತು ಎಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸಹಜವಾಗಿ ಸಂದೇಹಿಸುವ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಶೃಂಗಾರ ನಿರೂಪಣೆ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನೂ ದಂಗುಬಡಿಸಿತ್ತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಥಾನಕದಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಕೊರತೆ ಎಲ್ಲಿದೆ? ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೈವೀ ಶೃಂಗಾರ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದು ದೈವಿಕ ನಿರೂಪಣೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶೃಂಗಾರದ ಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಅಪೂರ್ವ ಕೌಶಲ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಲೋಕಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕೃತಿಯನ್ನು ಕಾಣುವ ಜನ ದೈವಿಕ ಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಮನೋವಿಕಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಹೊಸತನವನ್ನು ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಆ ಕೃತಿ ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯೇ ಆಯಿತು.

ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಅದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಒಪ್ಪುಮತವಲ್ಲ. ಒಮ್ಮತವೇ ಮೂಡಿತು. ಅದು ರಚಿತವಾದ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲಂತು, ಅವರ ಅಚ್ಚರಿಗೆ ಪಾರವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು

ಅಖಿಲೋಪನಿಷತ್ಸುಖ್ಯಗ್ರಂಥಾರಾಧ್ಯಾಪ್ಯಂಹಿತಮ್ |
ಸ್ವವಕ್ಷ್ಯಾಧಿಕಾಸಂಖ್ಯಾ ಯಸಂದೋಹದೀಪಿತಮ್ ||
ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ಸತ್ಯಮಾಣೈಃ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ |
ಮನಃ ಪ್ರಸಾದಸೋಪಾಯಂ ಸದೈಃ ಪ್ರವಣರಂಜನಮ್ ||
ಕೈವಲ್ಯವರ್ತವಾರ್ಥೇಯಂ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಾಧನಮ್ |
ಸ ರುಗ್ಮೀರವಿಜಯಾವಿಂ ಮಹಾಕಾವ್ಯಮಾತನೋತ್ ||

- ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುಣರತ್ನಮಾಲಾ (೧/೨೯-೪೭)

೧. ಇದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಒಪ್ಪುಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವು ಅವರ ಪ್ರತಿರೂಪದಂತೆ ಇತ್ತು ಎಂಬ ಮಧ್ವವಿಜಯದ ಮಾತನ್ನು ಹೋಲುವುದು: ರೂಪದುಸ್ಯದಿವ ಧನ್ಯಮಾತ್ಮನಃ. (೯/೧೧)

ಅದನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಘೋಷಿಸಿ, ಅನೆ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಪಡೆದರು; 'ಕವಿಕುಲತಿಲಕ' ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಧನ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದರು:

ಕವೀನಾಂ ಕುಲದುರ್ಧೇ ಹಿ ತಿಲಕೋಽಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಾಮ್ |

ಖ್ಯಾಪಯಾಮಾಸ ವಿದುಷಾಂ ಪರಿಪದ್ಗುಣಮೋದಿನೀ^೧ ||

ಹೀಗೆ ಕೇವಲ ಹತ್ತೊಂಭತ್ತು ದಿವಸಗಳಷ್ಟು ಅಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯವೊಂದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಙ್ಮಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಹಿರಿಮೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದಾಯಿತು. ಪ್ರಾಯಃ ಅಷ್ಟು ಅಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಒಂದು ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಪೂರೈಸಿದ ದಾವಿಲೆ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಆ ಕೃತಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅದನ್ನು ಓದಿದ ಪ್ರತಿ ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಯಲ್ಲೂ ಸಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮನ್ನಣೆ ಲಭಿಸಿತು. ಸೋದಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಹ^೨ ಅದಕ್ಕೆ ವೈಭವದ ಮೆರವಣಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ ನಡೆದ ವಿವರ ಅವರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾವಿಲಾಗಿದೆ. ಒಬ್ಬ ಯತಿಗಳಾಗಿ, ವೇದಾಂತಿಗಳಾಗಿ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿ ಸನ್ಮಾನಿತರಾಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ, ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೂ ಸಹ ಅಂತಹ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದಾಯಿತು.

ಮಾಘನ ಶಿವಪಾಲವಧವು ಕಾಳಿದಾಸನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಭಾರವಯ ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಕೃತಿ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ, ಮಾಘನ ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಕೃತಿ ದುಗ್ಗಣೀಶವಿಜಯವಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಈ ಕೃತಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅನುಪಮ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಎಂದಾಗುವುದು. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸ ನೀಡದೆ ಕೇವಲ ಮನೋರಂಜನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗುವ ವಿದ್ವತ್ಪದ್ಧರ್ಶನವನ್ನಷ್ಟೇ ಗುರಿಯನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಸಕಲ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಹ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಈ ಕೃತಿ ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೃತಿ ಎನ್ನುವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿತು. ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿನ -

ಮಾಘಕಾವ್ಯಮುಖಿಕಾವ್ಯಮಂಡಲಂ ನಾಪ ಪಾಪಹರಣಾತ್ಯ ಶ್ರುಣ್ವತಾಮ್ |

ವಿರಕ್ತವಿಜ್ಞಾನಸುಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಿಪ್ರೌಢ್ಯಾದಿಪೂರ್ಣಾತ್ಯ ಮನೋಹರತ್ಯ ||

- ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯ ಬಂದಿದೆ. ಅದರಂತೆ, 'ಮಾಘಾದೇರ್ಮಫತ್ಯಾ ಕೋಟಿಗುಣಾಧಿಕಂ' ಎಂಬ ಮಾತು ಸಹ ಇದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವುದು. ಒಬ್ಬಗೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಪರಚರಿತಾಮೃತ (೩೪/೧೦)

೨. ಸೋದಾಭೂಷಣೋಪಮಾಘಾದೇರ್ಮಫತ್ಯಾ ಕೋಟಿಗುಣಾಧಿಕಮ್ |

ಅರೋಪ್ಯ ಕರಿಣಾ ವೃಷ್ಟ್ಯೇಮಾನಯಿತ್ ಪ್ರತಿಪತ್ತನಮ್ ||

ಸುವರ್ಣಾಣಾ ಸುವರ್ಣಾದ್ಯಾ ಗಾಢವಾ ಮುನೋಽಽಪಿ ಹಿ |

ಸ್ಪಷ್ಟಲೋಕಸುಖಾನ್ವೇತತ್ ಪೂಜಯಾಮಾಸುರಾದರಾತ್ ||

- ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುರತ್ನಮಾಲಾ (೫-೪೯, ೫೦)

ಉಲ್ಲಾಸ, ಪಾಪಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ, ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ, ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಆ ಮೂಲಕ ಲೋಕ ಅರಿಯುವಂತಾಯಿತು ಎನ್ನಬಹುದು.

ರುಗ್ವೀಣೀರವಜಯದಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಎರಡು ಮಾತುಗಳು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇತರ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಮಾತುಗಳಂತಿವೆ:

ಅಪಿ ವಿವಿಧತದೀಯಾಭ್ಯಾಸೌರಲ್ಯಮಾಸೀತ್ ಫಣಿಪತಿಯದುಪತ್ಯೋರಗ್ರತೋಽವ್ಯಗ್ರಮತ್ಯೋಃ |
ಗತಫಲಮತಿಯತ್ಯಾಭ್ಯವಿದ್ಯಾಽನಮಾತ್ಯಾಫಲತಿ ಸಹಜತೇಜೋಬುದ್ಧಿಭಾಜಾಂ ಕಿಮಗ್ರೇ^೧ ||

-(೧೧/೪೨)

^೧ ಅರನಿಸಮಕತೋರಮಲ್ಲಘಾತೋ ಮೃದುನಿ ಹರೇರಫಲಃ ಕಲೇಪರೇಽಭೂತ್ |

ಮೃದುಸರಸಕವೇಃ ಪುರಃ ಕಿಮೀಡ್ಯಾ ಕಠಿನಪದಪ್ರಿಯಕಾವ್ಯಕಾರೀಲಾ^೨ || - (೧೧/೪೪)

ಮಾಘನದು ಮಹಾಕವಿ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೀರ್ತಿಯ ಹಂಬಲದ^೩ ರಚನೆಯಾದರೆ, ಕಾಳಿದಾಸನದೂ ಅಂತಹುದೇ: 'ಮಂದಃ ಕವಿಯರೇವೈರ್ಥೀ ಗಮಿಷ್ಯಾಮ್ಯುಪಹಾಸ್ಯತಾಮ್' | (ರಘುವಂಶ). ಇವರಿಬ್ಬರದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಒಬ್ಬಗಿಂತ ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯ ಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರದು ಕೀರ್ತಿಕಾಮನೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. 'ಕಾವ್ಯಂ ಯಶೇ ಆರ್ಥಕೃತೇ' ಎಂಬ ಮಮ್ಮುಟನ ಮಾತಿನಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯ ಬಂದಿದೆ. ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಗಳಿಗಾಗಿ ರಾಜಮಹಾರಾಜರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲೆಂದು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವರಿಗಂತೂ ಕೀರ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿನ ಕಾಮನೆಯೂ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿ ಕೇವಲ ಭಗವತ್ತೀತಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ

೧. ಅಭ್ಯಸ್ತವಿದ್ಯಾಯಾಃ ವಿಸ್ತರಣಸಂಭವಾತ್ ಪರಿಮಿತತ್ವಾಚ್ಚ | ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಆಪರಿಮಿತತ್ವಾತ್
ವಿಸ್ತರಣಾಸಂಭವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. 'ಆತ ಏವ ನೀರಾಶರುರಿಹ ವಿಲಸತಿ ಪುರತಃ' ಇತಿ ಮೃದುಕಾವ್ಯಕಾರಾಗ್ರೇ 'ಕುಷ್ಠೋ ವೃಕ್ಷಪ್ರವೃಕ್ಷಗ್ರೇ'
ಇತಿ ಕತೋರ ಕವಿತಾಂ ಸಂತೋ ನ ಮಾನಯಂತಿ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೀರ್ಯೋಽಢಿತಕಾರ್ಯಸ್ಯ ವಾಗ್ಬಾಲಂ ವಾಗ್ವಿಮೋ ವೃಥಾ |
ನಿಮಿತ್ತಾದುಪರಾದೇವೋರ್ಧ್ವಾಗ್ನುಷ್ಕಸ್ಯೇವ ಪಲ್ಲಿತಮ್ || - ಶಿರುಪಾಲವಧ (೨/೨೭)
- ಎಂಬ ಮಾಘ ಕವಿಯ ಮಾತು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೇವಲ ಕೀರ್ತಿಕಾಮನೇ ಮೊದಲಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ
ರಚಿಸುವ ಸಕಲ ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀರಘುರಮ್ಯಕೃತಸರ್ಗಮಾಪ್ತಲಕ್ಷ್ಮಿಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೇಶ್ವರಕೀರ್ತನಮಾತ್ರಚಾರು |

ತನ್ಯಾತ್ಮಜಃ ಸುಕವೀಕೀರ್ತಿದುರಾರಯಾದಃ ಕಾವ್ಯಂ ವೃದ್ಧತ್ವ ಶಿರುಪಾಲವಧಾಭಿಧಾನಮ್ ||

- ಶಿರುಪಾಲವಧ (ಕವಿವಂಶಕೀರ್ತನ - ೫)

ಸುಕವೀಗಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮದುವಾಂ ಪರರುಚಿ-ಸುಬಂಧು-ಸೋಮನಾಥ-ಭವಭೂತಿ-ತೀರ್ಥಾಂಗಂ-ಕಾಲಿ
ದಾಸ-ಚಿಹ್ನಾ-ಭಾರವ-ಬಾಣ-ಮಂಜುರಾದಿಗಾಂ ಯಾ ಕೀರ್ತಿಃ | ಮ್ಯಾತೀರ್ವಿಪ್ರಕೃತ್ಯ ಯಾ
ದುರಾಶಾ ದುರಲಭಾಪ್ತಯಾ | ಮಹಾಕವೀಕೀರ್ತಿಲಿಪ್ತಯೀತ್ಯರ್ಥಃ | ದುಷ್ಪತ್ತಂ ಸ್ಯಾರಾಯಾಃ
ಸ್ವಲ್ಪಬುದ್ಧಿತ್ವೇನ ಸುಕವೀಕೀರ್ತರವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ | - ವ್ಯಾ. (ವಲ್ಲಭದೇವಕೃತ)

ಬರೆದಂತಹ ಪರಮಸಾತ್ವಿಕ ಕೃತಿ. ಭಗವದ್ಗಾಥಾತ್ಮವನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ಮರೆದು ಸಂತೋಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಅದನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ಭಗವದ್ಕೃತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವಂತಹ ಉದಾತ್ತ ಧೈಯವನ್ನು ಈ ಕೃತಿ ಹೊಂದಿದೆ: 'ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ' ಎಂಬ ಅವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯ ಬಂದಿದೆ.

ಮಾಘಾದಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಇದರ ಒಂದು ಮುಖ ಮಾತ್ರ. ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಂಡುಬರುವ ವಿಶೇಷವಾದ ಅಂಶ. ಮಹಾಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ವಿದ್ವತ್ಪರರ್ಥನದ ಮಾಧ್ಯಮ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ವಾಙ್ಮಯಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಆವರಿಸಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತರ ಸುಮದ್ವವಿಜಯ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅತ್ಯಪೂರ್ವವೆನ್ನಿಸುವ ಕೃತಿಗಳು. ಮುಕ್ತಿದಾಯಕನಾದ ಭಗವಂತನ ಚರಿತ್ರೆಯಾಗಿ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿಸುವ ಗುರುಗಳ ದಿವ್ಯ ಕಥಾನಕವಾಗಿ ಮದ್ವವಿಜಯ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹ ಸಂಪಾದನೆಯ ಪರಮ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪರಿಶುದ್ಧ ಕೃತಿ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯೋಪನಿಷದರಾದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ:

ಕೃಷ್ಣಃ ಕಾವ್ಯಕೃತೇ ಸ್ವಹಸ್ತಕಮಲಚಿತ್ರಂ ಪ್ರದದ್ಮಾತ್ ಪ್ರಭುಃ
ಸತ್ಯಾಸ್ತಾಪ್ರಿಧರಮ್ಯುರಾಜ್ಯಪದವೀಂ ಸುಜ್ಞಾನಯಾನಂ ಮುದಾ |
ಸ್ವಾಘ್ನೋರಾಧನಕಂಕಣಂ ಕರಯುಗೇ ಕೈಂಕರ್ಯಹಾರಂ ಗಲೇ
ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಹೃದಿ ನಿತ್ಯಚಿಂತನಧನಂ ಸದ್ಭುಕ್ತಿರತ್ಯಾನ್ಯಪಿ || - (೧೯/೩೯)

ಇಂತಹ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದಾಗಿ 'ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂತ್ಯ ವರ್ಜಯೇತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುಪಾದೇಯದ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚ ಯತಿಗಳಿಗೂ, ಅದರಲ್ಲೂ ಪರಮಹಂಸರಿಗೂ ಸಹ ಉಪಾದೇಯವಾಗುವಂತಹ ಅನುಪಮವಾದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಗಳಿಸುವಂತಾಯಿತು:

ಹಂಸಾಸಾನಂ ಹೃದಯಂಗಮಂ ಕವಿಲಸದ್ಭಂಗಾದ್ಯತಂ ಮೌಕ್ತಿಕ-
ಪ್ರಖ್ಯಾಕ್ಯೋಕ್ತಿನವಂ ಪ್ರಬಂಧಪಲವಂ ಪಾದೇಽರ್ಪಿತಂ ಸ್ಯಾದ್ಧರೇಃ |
ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮ್ಯಕರೇ ದರಾಮರತತೇಃ ಸನ್ಯಾಸಸೇ ಶಾರದಾ-
ನಂದಂ ತತ್ಪವನಃ ಸ್ವಹೃತ್ಕೃತಗುಣಂ ವಿಸ್ತಾರಯತ್ಪದಸಾ || - (೧೯/೪೦)

ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯದ ಇಂತಹ ಅಪೂರ್ವ ಯರನ್ನು ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಸಕಲಬಗೆಯ ಸಾಧನೆ ಶ್ರೀಮನ್ಮದ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅನುಸರಣೆಯ ಫಲರೂಪಿ ಎನ್ನುವ ಅವರ ಮದ್ವನಿಷ್ಠ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು:

ಆನಂದತೀರ್ಥಮತಮುಜ್ಜಿತದೋಷಜಾತಂ
ಸ್ವಾನ್ಂದದಾಯಿ ಶಿಥಿಲೀಕೃತಮತ್ರಮಾಯಿ |
ಮಾನಾಫರೋಛ ಮಮ ದುರ್ಜನಪುಂಜತೋಽಭೀ-
ರ್ಯೋನೇದೃಶೀ ಮತಿರಘೂತ್ ಕವಿತೋಲ್ಲಸದ್ಭೂಃ ||

-(೨/೬೦)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಶೈಲಿಯ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮಕ ಅಪೂರ್ವವೆನ್ನಿಸುವ ರಮ್ಯಶೈಲಿ. ಅವರ ರಚನೆ ಗದ್ಯವಿರಲಿ, ಪದ್ಯವಿರಲಿ ಅನುಪ್ರಾಸಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದನೀಡುತ್ತವೆ. ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಗಹನವಿಚಾರಗಳನ್ನು ರಮಣೀಯವಾದ ಶಬ್ದಜಾಲದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವಾಯುಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅವರ ಶೈಲಿ ವಾರ್ತನಿಕಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತೀರ ವಿಗೂಢನ. ಅದು ಪಾಮರರಂಜಕ, ಪಂಡಿತಬೋಧಕ; ಎಂತಹ ಅರಸಿಕಮನಸ್ಸಿಗೂ ದಿವ್ಯರಸಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಮಾಂತ್ರಿಕರಕ್ತಿ ಅದರದು. ತಾತ್ವಿಕ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಅವರು ಕೊಡುವ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಎಂತಹ ನಾಸ್ತಿಕನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಸಹ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ ಸಿಂಚನ ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು. ಮಧುರವಾದ ಪದವಿನ್ಯಾಸ, ಅರ್ಥಗಾಂಭೀರ್ಯದ ಅದ್ಭುತ ನಿರೂಪಣೆ, ಪುಂಯಾನುಪುಂಯವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಗೋಚರಿಸುವ ಒಗೆಬಗೆಯ ರಸಗಳು ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಅವರದು ಕೇವಲ ಕಾವ್ಯವಾಗದೆ ಕಾವ್ಯಶ್ರೀ ಆಯಿತು. ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅವಿಷ್ಕಾರವಾದಂತೆ, ಅವರ ನಿರ್ಮಲ ಹೃದಯವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿದಳು. ವೇದಾಂತವನ್ನು ಸಹ ಕಾವ್ಯದಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶೈಲಿ ಅವರದು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಪೂರ್ವತೆಯು ಅವರದಾಯಿತು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೇದಾಂತವು ಜಡ, ಕಾವ್ಯವು ರಂಜಕ ಎಂಬುದು ಲೋಕದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ. ಆದರಿಂದಾಗಿ ವೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ಒಲಿಯದು, ಕವಿಗಳಿಗೆ ವೇದಾಂತ ದಕ್ಕದು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ವಿಮರ್ಶಕರಲ್ಲಿದೆ. ವೇದಾಂತಿಯಾಗಿ ಮಹಾಕವಿ ಎನ್ನಿಸುವುದು, ಕವಿಯಾಗಿ ಮಹಾವೇದಾಂತಿ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಲಕ್ಷ್ಮಿ-ಸರಸ್ವತಿಯರು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರುವಷ್ಟೇ ಅಪೂರ್ವದ ಸಂಗತಿ. ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ವಿರಳಾತಿವಿರಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರದು ಅಗ್ರಶ್ರೇಣಿಯ ಓರಮೆ. ಅದೆಲ್ಲ ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದ ಓರಮೆ ಎಂದು ಪ್ರಾಂಜಲವಾಗಿ ನುಡಿಯುವ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಲೋಕಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದು.

ಚಿತ್ರಾಲಂಕಾರರಮ್ಯಾ ಮೃದುಪದವಿಲಸನ್ನರ್ಥಗಂಭೀರಭಾವಾ
ಸತ್ಪರ್ಣಾರ್ಪಣಂಧಾ ನವರಸಭರಿತಾ ಸ್ತುತ್ಯಸಂಸ್ಥಾನಯುಕ್ತಾ |
ಕಾವ್ಯಶ್ರೀರಾವಿರಾಸೀತ್ ಯದಮುಲಹೃದಯಾಚ್ಚೈಪತೇರ್ಯಿತ್ರ ವಾಸಃ
ಸೋಽಪ್ಯಾಚ್ಚೈವಾದಿರಾಜಾಮೃತಮಯಜಲಧಿಯುಕ್ತರತ್ನಾಕರೋ ನಃ ||

- ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು (ಮಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಮ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಸವಿನೋದಂ ಸಾಬ್ತಹಾಸಂ ಸ್ಥಿತಂ ಸುಸ್ವರಾನ್ವಿತಮ್ |
 ಸರಹಸ್ಯಂ ಸಪ್ರಮಾಣಂ ವಾದಿರಾಜವಚೋಽಮೃತಮ್ ||
 ಸಂಪ್ರದಾಯಯುತಂ ತತ್ಪರ್ವಣಿಯಾಥ್ಯಂ ವಿಸಂಶಯಮ್ |
 ಆವಾರ್ಯಂ ಪಂಡಿತಾಗ್ನೈಶ್ಚ ಪ್ರತಿಚೋದ್ಯನಿವಾರಕಮ್ ||
 ಸಸುಂದರರಿರಃಕಂಪಂ ಪ್ರಹರ್ಷಿತಸಘಾಜನಮ್ |
 ವಿಕಾಸಿತಶ್ಲೋತ್ರಮುಖಂ ವಿಕಸ್ವರವಿಲೋಚನಮ್ ||
 ಹೃಪ್ತತನೂರುಹಂ ಗಾತ್ರೇ ಸ್ಪರ್ಶಿತಶ್ಲೋತ್ರಮಾನಸಮ್ |
 ಸುಖಯೋಧಕರಂ ಶ್ಲೋತುಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಸದ್ವಿ ಪುಮರ್ಥದಮ್ ||
 ವಾಗೀಶ್ವರೇಶಕಾರುಣ್ಯವಾರ್ಧಿಜಾತಂ ಸುಕೋಮಲಮ್ |
 ನಿರ್ಮಪ್ಪಂ ರಸವತ್ಪ್ಸಂ ನಾನಂದಯತಿ ಕಂ ಜನಮ್ ||

- ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು(ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹ, ೧/೪೮-೫೨)

ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಅವರು ಮಾಡಿರುವ ಬಣ್ಣನೆ ಅವರ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಹಿರಿಮೆ:

ಚಾರ್ವಪೂರ್ವಪದ್ಮೇಣೀಂ ದುರ್ವಾಗ್ಗರ್ವಪಹಾರಿಣೀಮ್ |

ಸರ್ವೇಷ್ಟಕಾರಿಣೀಮುವೀರ್ಯಂ ಕುರ್ವೇ ಸರಸಭಾರತೀಮ್ ||

- (೧-೨)

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ನೆರವು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಂತೆ ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಮಾತು ಇದು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಮಾತು ತುಂಬಾ ಯಥಾರ್ಥವಾದುದು. ಕಾಳಿದಾಸಾದಿಗಳ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು ಸಹ ಸೂಕ್ತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯ. ಆದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಯಾವ ಮಹಾಕವಿಗೂ ಸಹ ಅವರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯರೊಬ್ಬರು ರಚಿಸಿದ್ದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರುಗ್ಮಿಣೀರವಿಜಯ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಅಪೂರ್ವ-ವನ್ನಿಸುವ ಮಹಾಕಾವ್ಯ.

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರುಗ್ಮಿಣೀರವಿಜಯಕ್ಕೆ ಅವರ ಶಿಷ್ಯವರೇಣ್ಯರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯ ಎಂಬವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರು; ಅವರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ-ಭಟ್ಟೀಪಾಧ್ಯಾಯ ಎಂಬವರ ಪುತ್ರ^೧. ಗುರುಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ ಎಂದು ಆದರ ಹೆಸರು.

೧. ಮಧ್ಯಾಗಮಾಗತವ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಥತಾತ್ಪರ್ಯರಾಗಮಮಮ್ |

ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಂ ಸುಮನ್ಯಾತಂ ಪಕ್ಷೀರಧ್ವಜಸಂಶ್ರಯಮ್ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ(ಶ್ರೀನೋದಾಮತದಲ್ಲಿರುವ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಯ ಅರ್ಥವೈಭವವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ ಅವರು. ಅದರೊಂದಿಗೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಭಾವಾಪಿಷ್ಕಾರ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅವರೇ ನುಡಿದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಮಾತಿನ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಅಶಕ್ತ. ಆದರೂ ಅವರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಗಳೇ ಆದ್ದರಿಂದಾಗಿ, ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ತಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಅವರ ಮಾತು ಸ್ಮರಣೀಯವಾಗಿದೆ:

ವಾದಿರಾಜೋಕ್ತಿಚಾತುರ್ಯಮಶಕ್ಯಂ ಜ್ಞಾತುಮಂಜಸಾ |

ತಥಾಽಪಿ ವಕ್ಷ್ಯೇ ತಚ್ಚಕ್ಷಾಮನುಸ್ಮತ್ಯೈವ ಲೇಖತಃ ||

- (೧/೮)

ಹಯಗ್ರೀವಕೃಪಾಧ್ಯಾಪ್ಯದ್ವಪ್ಪೇನ ಕೃತಿನಾ ಮಯಾ ||

ಗುರುಪದೇಶಾತಿಶಯಾದ್ವಿಶೇಷೋಽಪ್ಯತ್ರ ಲಿಖ್ಯತೇ ||

- (೨/೨)

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಾಗಿ ತಾವು ಪ್ರಾರಬ್ಧವಶಾತ್ ಒದಗಿದ್ದ ಅಪಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಅವರು ನುಡಿದಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉಲ್ಲೇಖನೀಯವಾಗಿದೆ:

ನಮೋಽಸ್ತು ವಾದಿರಾಜಾಯ ಗುರವೇ ದೀನಬಂಧವೇ |

ಯೋ ಮಾಂ ವರಾಕಂ ಕೃಪಯಾ ಮೃತ್ಯುಗ್ರಸ್ತಮಮೂಮುಚಿತ್ || - (೧೪/೧)

ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧಕ್ಕೂ ಸಹ ಇಂತಹುದೇ ಅಪೂರ್ವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಎರಡು ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಇವರದು^೧.

೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ವಿಷಯ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ 'ಇತಿ ಭಾವಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ:

ಕ್ರೋಧೋಽಪಿ ದೇವಸ್ತು ವರೇಣ್ಯ ತುಲ್ಯಃ ಇತ್ಯೇತದ್ವಿಷಯಂ ಭಕ್ತಜನವಿಷಯಮ್, ನಾಭಕ್ತಜನ-
ವಿಷಯಮಿತಿ ಭಾವಃ || (೪/೭೧)

ಲೋಚನಾವಿಷಯೇ ವಸ್ತುನಿ ಲೋಚನಬಾಹುಲ್ಯಮಪ್ರಯೋಜಕಮಿತಿ ಭಾವಃ || (೫/೫೬)

ವಿಪ್ಲವಕ್ಷಣಮಾಭಿವೇಶನಾಮೇಚ್ಛಾರಣಾಣಾಂ ಮಹಾಪಾವಪರಿಹಾರಹೇತುತ್ವಂ ವಿಪ್ಲವದ್ರೋಹಸ್ಯ
ಮಹಾಪಾತಕತ್ವಂ ಚಾನೇನ ದ್ವೋತ್ಕತೇ | (೬/೨೧)

ಕಿಲೇತ್ಯನೇನ ಕಥಾಯಾಃ ಪೌರಾಣಿಕತ್ವಮಭಿವ್ಯಕ್ತಿ | (೬/೨೨)

ನಾಯಿಕಾಣಾಮಿತಿಭೇದಾನ್ವ ಗ್ರಂಥಗೌರವಭಯಾನ್ ಲಿಖ್ಯತೇ | (೬/೨೪)

ವಾಚ್ಯಾಧುರ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಮಪಿ ಕಾರ್ಮಣ್ಯ ಸಾಧಯತುಂ ಶಕ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ವಾಚ್ಯಾ-
ಧುರ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಿಯತ್ವಮ್' ಇತ್ಯನ್ಯತ್ಯೋಕ್ತೀಃ || (೬/೪೧)

ಯಮಕಲಕ್ಷಣತು ದಂಡಿನೋಕ್ತಮ್ | ಇತಿ | ಅಸ್ಮಿನ್ ಶ್ಲೋಕೇ ಅದಿವಾದಯಮಕಮ್ | (೭/೫೨)

ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಕಥಾಸಾರ

ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣೀ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ರುಗ್ಗಿಣೀಶ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿಜಯ ಎಂದರೆ ರುಗ್ಗಿಣೀಯ ವಿಜಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಜಯ, ರುಗ್ಗಿಣೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಜಯ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಮಹಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಕೃತಿ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಾದರೆ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಮೂಲಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದರೆ, ಇದು ಒಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ-ಪುರುಷರ ಕಥೆ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮಹತ್ವದ ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿ ಎಂದಾಗುವುದು. ಶ್ರೀಮದ್ಭಕ್ತಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕರಾರ್ಚಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಐದು ಪರ್ಯಾಯಗಳಷ್ಟು ಸುದೀರ್ಘಕಾಲ ಪೂಜಿಸಿದ ದಾವಿಲೆಯ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವಿದೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣದ ದಶಮಸ್ಕಂಧ¹ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ ಸಮಗ್ರ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ರುಗ್ಗಿಣೀ ಕಲ್ಯಾಣದ ಪ್ರಸಂಗ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯ. ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ಸಿಂಹಪಾಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳ ವರ್ಣನೆಗೆ ಮೀಸಲು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯ ಬಹುಭಾಗ ಅದರ ರೋಚಕ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಮೀಸಲು.

ಮೊದಲ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲ ೧೨ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಯಗ್ರೀವ, ರುಗ್ಗಿಣೀ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ವಾಣಿ, ಇವರ ಸ್ತೋತ್ರವು, ಮುಂದೆ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ, ಕವಿಯ ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನೆ, ವಿನಯೋಕ್ತಿಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ತತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಧಾತ್ರಿಯ ಗೋರೂಪ ಧಾರಣ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ನಡೆದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ತೋತ್ರ, ಅವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಮ್ಮತಿ, ದುರ್ಗೆಗೆ ಆದೇಶ, ರೇಷಾವತಾರ, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ, ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರ, ಅಷ್ಟಮೀ ತಿಥಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಔಚಿತ್ಯ, ವಸುದೇವ-ದೇವಕಿಯರ ಬಂಧಮೋಚನೆ, ವಸುದೇವ-ದೇವಕಿಯರಿಂದ ನಡೆದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ, ದರ್ಗಾಪ್ರಾಧುರ್ಭಾವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ವಸುದೇವನ ಗೋಕುಲಗಮನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ವಿತತ್ಸದ್ಗಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಪಿ ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ ಪುನರಪಿ ವ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ | (೧೦/೬೫)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿಖ್ಯೋಗಜವಿಷಯೋದ್ವೇಜಾವಸ್ಥಾಯಾ ಕೃತವ್ಯಾಪಿ ಅಧೀಶಯನಸ್ಯ ತಾಂಬೂಲಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ಯ ಚ ಮುನಿಪ್ರಕಾಶಾರಣ್ಯಾತ್ ಮುನೀಂದ್ರವೃಂದಾಶ್ರಮಸಮ್ಮಿತಾನೀತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್ | ಐವಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | (೧೨/೧೨)

ಅನೃತ್ಯ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದ್ಭಾರ್ಗವ್ಯಪಂಚೈಃ ಸಮಯೋಜಯನ್ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದುವನಿಷದಾಮಾವಾತರಮಣೀ ಯಪೂರ್ಣೇತ್ಯತರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥದ್ವಾತ್ರಿಂಶದ್ಭಾರ್ಗವ್ಯಾಣ್ಯಪಿ ಚಿಕ್ಷುರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ ಏಕವಿಂಶತಿಭಾಷ್ಯೈಃ ಸಮಯೋಜನಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ || (೧೩/೪೨.)

೧. ಮಾಘಶುದ್ಧದ ಪಾಷ್ಣಿ ದಶಮಸ್ಕಂಧ ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ಶಿರುಪಾಲವಧಿ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಸಹ ದಶಮಸ್ಕಂಧದ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಆರಂಭಿಸಿರಬಹುದು ಸಹ ಮಾಘನ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿದೆಯೇ ಅವನನ್ನು ಪರಾರ್ಥವಗೊಳಿಸುವ ಕೌಶಲವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು.

ಎರಡನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೋಕುಲ ಪ್ರವೇಶ, ಗೋಕುಲದ ಜೀದಿಗಳ ಸ್ಥಳಗಳ ವರ್ಣನೆ, ದುರ್ಗಿಯ ಮಥುರಾಗಮನ, ಸೂರ್ಯೋದಯ ವರ್ಣನೆ, ನಂದಗೋಪನ ಸಂಭ್ರಮ, ಗೋಕುಲವರ್ಣನೆ, ಪೂತನಾಸಂಹಾರ, ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯು ಲಭಿಸದು ಎಂಬ ವಿಚಾರ, ಶಕಟಾಸುರ ಸಂಹಾರ - ಇವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ತೃತೀಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ತೃಣಾವರ್ತ ವಧೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಡೋಲಾವೈಭವ, ಯರೋದೆಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಮಕರಣ, ಅಂಬಿಗಾಲಿನ ಸಂಚಾರ, ನವನೀತಾದಿಗಳ ಚೌರ್ಯ ಹಾಗೂ ಅದರ ಅಂತರಾರ್ಥ, ಗೋಪೀಕೃಷ್ಣರ ಸಲ್ಲಾಪ, ಗೋಪಿಯರ ನಿಂದಾವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆ, ಕೃಷ್ಣ ಮಣ್ಣು ತಿಂದ ಪ್ರಸಂಗದ ಅಂತರ್ಯ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಶ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯರೋದೆಯಿಂದ ನಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆ, ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಯರೋದೆಯ ಪ್ರಯತ್ನ, ಯಮಲಾರ್ಜುನ ಭಂಜನ, ವೃಂದಾವನಗಮನಕ್ಕೆ ಸಂಕಲ್ಪ, ವೃಕಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ, ವೃಂದಾವನಗಮನದ ವೈಭವ, ಮತ್ಸ್ಯಾಸುರವಧೆ, ಬಕಾಸುರವಧೆ, ವೃಂದಾವನವಾಸ, ಕಾಲೀಯಮರ್ದನ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಐದನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಡೆದ ದಾವಾಗ್ರಿಪಾನ, ಗ್ರೀಷ್ಮುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ, ಉಗ್ರಾಸುರವಧೆ, ನೀಲಾಸ್ವಯಂವರ, ಧೇನುಕಾಸುರಮಥನ, ಪ್ರಲಂಬಾಸುರಸಂಹಾರ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ದಾವಾಗ್ರಿಪಾನ, ವರ್ಷಾರ್ತವರ್ಣನೆ, ಶರದೃತುವಿನ ವರ್ಣನೆ, ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆ, ಗೋಪಿಯರ ಕಾತ್ಯಾಯಿನೀವ್ರತ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಡೆದ ಗೋಪೀ-ವಾಸ್ತವಹಾರ, ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಅನ್ವಸಮರ್ಪಣೆ, ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣಕಾರ್ಯ ನಿರೂಪಿತ.

ಆರನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ಗೋವರ್ಧನವರ್ಣನೆ, ಇಂದ್ರನ ಶರಣಾಗತಿ, ಅಜಗರರಿಂದ ನಂದಗೋಪನ ಜಡುಗಡೆ, ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ, ಚಂದ್ರೋದಯಗಳ ವರ್ಣನೆ, ವೇಣುಗಾನವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಿರೋಧಾನ, ಗೋಪಿಯರ ಕೋಶ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ಏಳನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ, ಅರ್ದತ್ತ ತುಲಸೀ, ಪದ್ಮಿನಿ, ಪದ್ಮ, ಚೂತ, ಅಶೋಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಮುರಳಿ, ವೃಂದಾವನ, ಚಂದ್ರ, ಯಾಮಿನೀ, ಯಮುನೆ, ಮಾರುತ, ಪಕ್ಷಿಸಂಕುಲ, ಪಿಕ್, ಕೃಷ್ಣನಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಕೋರಿಕೆ, ಪುನಃ ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ - ಇವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಲಾಪ, ಚಂದ್ರವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಮಿರ್ಭಾವ ಹಾಗೂ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಪ್ರಾರಂಭ - ಇವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ.

ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಾರತ್ನಾದಿ ಸಕಲ ದೋಷದೂರ ಎಂಬುದರ ನಿರೂಪಣೆ, ವೃಂದಾವನದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿವೆ.

ಹತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾಸವರ್ಣನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ, ಅಜಗರದಿಂದ ನಂದನ ಮೋಕ್ಷಣ, ರಂಜಿತೋಡವಧ, ಅರಿಷ್ಟಾಸುರವಧ, ಕೇಶಿವಧ, ನಾರದರಿಂದ ಕಂಸನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜನ್ಮರಹಸ್ಯಕಥನ, ನಾರದಕೃತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಾರ್ತನೆ, ಅಕ್ರೂರಪ್ರೇಷಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನ- ದಿಂದ ಅಕ್ರೂರನಿಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಅಕ್ರೂರರ ಸಂಭಾಷಣೆ, ಮಥುರಾಗಮನದ ಉಪಕ್ರಮ, ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಸ, ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ಲಭಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ಯಮುನಾವರ್ಣನೆ, ಮಥುರಾಪ್ರವೇಶ, ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ವಿರೇಷ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಥುರಾಪ್ರವೇಶ, ರಜಶಂಹಾರ, ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ಉದ್ಧಾರ, ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ, ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ ವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಕಂಸನಿಗಾದ ಭಯ, ಕುವಲಯಾಪೀಡಾದಿಗಳ ವಧ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ರಂಗಪ್ರವೇಶ, ಚಾಣೂರ-ಮುಷ್ಣಿಕಾದಿಗಳ ವಧ, ಕಂಸಸೇನೆಯ ಸಂಹಾರ, ಹಾಗೂ ಕಂಸವಧೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ರಾಂತಿಕೀರ್ತನದ ವರ್ಣನೆ - ಇವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ, ಮಥುರಾವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರ ಉಪನಯನ ಹಾಗೂ ಗುರುಕುಲವಾಸ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಗುರುಪುತ್ರನ ಆನಯನ, ಮಥುರಾ ವರ್ಣನೆ ಹಾಗೂ ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ಅಮಾತ್ಯರು ಮಾಡಿದ ರಾಜನೀತಿಯ ಉಪದೇಶ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ಹದಿನಾರನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧವನ ಗೋಕುಲಗಮನ, ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ, ಉದ್ಧವನಿಗೆ ದೊರೆತ ಅಪೂರ್ವ ಸ್ವಾಗತ, ಉದ್ಧವನನ್ನು ಕಂಡು ಗೋಪಿಯರಿಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ, ಭ್ರಮರಗೀತೆ, ಉದ್ಧವನ ಮಥುರಾಗಮನ, ಜರಾಸಂಧನ ಸಮರೋದ್ಯಮ, ಮಥುರೆಯ ಆಕ್ರಮಣ, ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಯುದ್ಧದ ವೈಭವ - ಇವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಪರಾಭವ, ಜರಾಸಂಧ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಯುದ್ಧಗಳು ಹಾಗೂ ಅವನ ಪರಾಭವ, ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ, ಕಾಲಯವನವಧೆ, ಮುಚುಕುಂದನ ಉದ್ಧಾರ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರುಗ್ಗಿಣೀ ಕಳುಹಿಸಿದ ಪತ್ರ ಸಂದೇಶ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿದರ್ಭಗಮನ, ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದಿಂದ ವಿದರ್ಭದ ಜನತೆಗೆ ಆದ ಸಂಭ್ರಮ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆ, ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಜಯ, ರುಗ್ಗಿಣೀಹರಣ - ಇವು ಬಂದಿವೆ.

ಹದಿನೈದನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಭವ, ರುಗ್ಗಿಯ ಪರಾಭವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ದ್ವಾರಕಾಗಮನ, ಮೂಲಮಾಧವ ಕ್ಷೇತ್ರದ ವರ್ಣನೆ, ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ, ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಾಙ್ಮರ್ಶಯ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಹದಿನಾರನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಸ್ವಯಂವರದ ವರ್ಣನೆ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಲಾರ್ಪಣೆ, ವಿವಾಹ ಸಂಭ್ರಮ, ದ್ವಾರಕಾಪ್ರವೇಶ, ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಹದಿನೇಳನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುನಿಜನರು ಮಾಡಿದ ಇತರ ಅವತಾರಗಳಿಂದ ಘಟಿತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ, ದ್ವಾರಕಾವರ್ಣನೆ - ಇವು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ.

ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಆಪಾದಮಾಲಿಪರ್ಯಂತ ವರ್ಣನೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಗಂಡ್ವುಲ ವರ್ಣನೆ, ಮೂಗುತಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ, ಅಲಕರಾಶಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಮಾಲಿ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದವರೊಂದಿಗಿನ ಪರಿಣಯ, ಕಾವ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಸಂದೇಶವಾದ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆ ಪ್ರಸಂಗದ ಅಂತರ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಜನನ, ಅನಿರುದ್ಧನ ಜನನ, ವಜ್ರನ ಹುಟ್ಟು, ದ್ವಾರಕೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಕುಶಸ್ಥಲೀಯ ವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾಹಾತ್ಮದ ನಿರೂಪಣೆ, ಕಾವ್ಯದ ವರ್ಣನೆ, ಶ್ರೇಯಃಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಕಾವ್ಯಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೃತಿಯು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿದೆ.

ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವು ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೃತಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋದಯ ವರ್ಣನೆ (೨/೯-೧೫, ೨೨-೨೫); ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವರ್ಣನೆ (೬/೨೪-೨೬, ೧೧/೧೫-೧೬); ಚಂದ್ರೋದಯವರ್ಣನೆ (೬/೨೪-೨೬); ವಸಂತ-ವರ್ಣನೆ (೪/೪೪-೪೬); ಗ್ರೀಷ್ಮವರ್ಣನೆ (೫/೪-೬, ೫/೧೫-೧೯); ವರ್ಷಾರ್ತವರ್ಣನೆ (೫/೨೦-೨೬); ಶರದೃತುವರ್ಣನೆ (೫/೨೭-೨೯); ಹೇಮಂತಮುತುವರ್ಣನೆ (೫/೪೦, ೪೧); ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತ ವರ್ಣನೆ (೬/೨-೧೬); ಮಥುರಾನಗರವರ್ಣನೆ (೧೭/೨೬-೭೦, ೧೯/೨೩, ೨೪); ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆ (೧೨/೪೪-೬೪); ಪ್ರಯಾಣವರ್ಣನೆ (೧/೫೫, ೬೬, ೧೫/೧೫-೨೨); ಧೂತವರ್ಣನೆ (೧೧/೧೬-೨೪); ಬೃಂದಾವನವರ್ಣನೆ (೪/೨೧-೨೪, ೯/೬೧-೬೪); ವಿವಾಹವರ್ಣನೆ (೫/೨೦, ೧೭ನೇ ಸರ್ಗ, ೧೯/೧೨); ವಿಪ್ರಲಂಭವರ್ಣನೆ (೬/೬೪-೬೬, ೭/೧, ೭ನೇ ಸರ್ಗ, ೮/೧-೧೧, ೨೯-೪೫, ೧೨/೧೭-೨೭); ರಾಸಕ್ರೀಡಾವರ್ಣನೆ (೯/೧-೫೭); ಗೋಪೀವಿಲಾಸವರ್ಣನೆ (೧೦/೨೪-೪೨) ಮತ್ತು ಮಂತ್ರವರ್ಣನೆ (೧೨/೨೯-೬೯).

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅಪೂರ್ವವರ್ಣನಕೌಶಲಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

ಯದುವಂಶಮಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರದಿಂದ, ಭುವನಕ್ಕೆ ವೈಭವ ನೀಡುವ ಮಣಿಯಾದ ಕಮಲಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅರಳಿದವು; ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೇದಶಿಕ್ಷಣ ಮುನಿಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದವು^೧.

೧. ದಿವಿ ದ್ಯುರತ್ನೈಃ ಭೃದಿತೇಽಂಬುಜಾನಿ ಭುವಿ ಪ್ರಸೇದುರ್ಭುಜನೋದಯಾನಿ |

ಇವ ಪ್ರಜಾತೇ ಯದುವಂಶರತ್ನೇ ಸುರಾಸನಾಭ್ಯಾನ್ ಚ ನಾಕಲೋಕೇ ||

ಜನರು ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದವರಿಗೆ ಅಂಜುವುದಿಲ್ಲ, ಅವರೇನಿದ್ದರು ಅಂಜುವುದು ನಿಷ್ಠುರಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ವೈಖರಿ.

ಯಶೋದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಒಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಲಾಲಿಸಿದ ವೈಖರಿ:

ಶಿರುರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಯಶೋದೆ ಇವರ ಪರಸ್ಪರ ಉಕ್ತಿ-ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ನಿದ್ರೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅವಿಷ್ಕರಿಸುವ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜ ಕೌಶಲ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋ-ಗೋಪ-ಗೋಪಿಯರ ಸಮೇತ ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದಾಗ ವೃಂದಾವನವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದ ಪರಿ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತವೃತ್ತದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಸಿರುವ ಕೌಶಲ:

ಯಮುನೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ ರೀತಿ:

೧. ವಿಧೌ ಪ್ರಶಾಂತೇಽಭ್ಯುದಿತೇ ಜನೋಽಯಮಭುಂಕ್ತ ಭೋಗಾನ್ ಪುನರುಷ್ಣಾನ್ ||
ಕರೋತಿ ಧರ್ಮಾಂಶ್ಚಕಿತ್ಪಥಾ ತದ್ವಿಭೇತಿ ಸರ್ವಃ ಪರುಷಾನ್ಶ್ಚ ಶಾಂತಾತ್ || - ೨/೨೨
೨. ಗಂಧಂ ವರಾಂಗುಲಿದಿವೈರ್ಲಭು ಚಾಲಯಂತೀ ಮಂದ್ಯತಾನನಮಥೋ ಪರಿರಂಭಯಂತೀ |
ಸಾಂದ್ರಸ್ತಸ್ತುತಪಯಃ ಕಲ ಪಾಯಯಂತೀ ನಂದ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಭವದಿಕ್ಷಮರ್ಪಯಂತೀ || - ೩/೧೦
೩. ನಿದ್ರಾಮಾತ್ರಯ ಕಿಂ ತದಾಶ್ರಯಫಲಂ ಭುಕ್ತಂ ಪ್ರಚೇದ್ವೇರ್ಗತಾಂ
ನಿದ್ರಾ ಕಾಽಂಬ ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷಯುಗಲಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಯದಾಲಿಂಗತಿ |
ಅಶ್ವೈವಂ ತ್ವಿ ಮುದ್ರಿತಾಕ್ಷನಯನಃ ಸ್ವಾಂಗಂ ಸಮಾಲಿಂಗ್ಯ ತತ್
ಸರ್ವಂ ಜೀರ್ಣಮಥೋ ದಿಶೇತಿ ಜನನೀಂ ಶಂಸನ್ ನಿಜಂ ಸೋಽವತಾತ್ || - ೩/೧೨
ಮಾತರ್ಗಾಯುಷಿ ಕಿಂ ಸದಾ ಜಲನಿಧೌ ಶೇಷಾಂಗಸಂಶಾಯಿನಂ
ತಾತಾಸೌ ನನು ನಿದ್ರಯಾ ಪರಿವೃತೋ ದದ್ಯಾತ್ ತದಾಪೀತಿ ತಾಮ್ |
ವಿಜಂ ಚೇದ್ಗತಂ ತದ್ವೀಯಮುಖಲಂ ತತ್ಯರ್ಗದೇಶಂ ಕಥಂ
ಯಾತೀತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ ನಿಜಮತಂ ಪಾಯಾದ್ಯರೋದಾಮತಃ || - ೩/೧೩
೪. ಪುಷ್ಪೈರ್ವೃಕ್ಷಗಣಾ ಮನೋಜ್ವಲಚಕ್ರೈಃ ಕೀರಾಃ ಸ್ಪರ್ಶೈಃ ಕೋಕಿಲಾ
ಸ್ತುತೈಃ ಕೀಕವದಾ ಗಜಾಶ್ಚ ಗತಿಭಿಃ ಶೈಲಾಃ ಸ್ತವಸ್ತರ್ಪುರೈಃ |
ಸುಚ್ಛಾಯೈರ್ಮೃಗೇಕುಚ್ಚಿಮಸ್ತಲಚಯೈಃ ಸಾ ಘೂರ್ಯಗಾ ವೀಕ್ಷಣೈಃ-
ಸ್ಪರ್ಶ್ಚಂದಾವನಮುಚ್ಯತಾರ್ಥಭವನಂ ನೂನಂ ತದಾ ತೇನಿರೇ || - ೪/೨೨
೫. ತದ್ವೃಂದಾವನಘೋಗಾಂ ಪದರುಚಾ ಪ್ರಾಂಗಳಯನ್ ಸೋಽಸಕೃತ್
ಪಶ್ಯಾತ್ ತದ್ವದುರುದ್ಧಗಾಂ ಚ ವರಯನ್ ಕುರ್ವನ್ನಿವಾಂತರ್ವನಮ್ |
ಸದ್ವಾಸ್ತದ್ಗೋಭಿ ಲೇಖಸವಯೋಹೃದ್ವ್ಯೋಗಣೌ ಚಾಶ್ರಯನ್
ಲಕ್ಷ್ಮೀರೋಽನುಕರೋತಿ ತತ್ರ ವಿಚರನ್ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಮ್ || - ೪/೨೪
೬. ಕೃಪ್ಲಾಂಗನಸಾತಾಶ್ಚೈಃ ಕರಸಮೈರೋಪ್ಪೇರ್ನಿವೃತ್ತೈರಿವ
ಸ್ವಪ್ರಾಂತಸ್ತುತತತ್ಪದಾಂಕಮುರಸಾ ಧರ್ತುಂ ಧಿಯೇವಾರ್ಕಜಾ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಲೀಯಮರ್ಥನದ ವೈಭವದ ಮರ್ಣನೆ:

ಶರದೃತುವು ಕಾಲಿಬೃದ್ಧನು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತರಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವ ರೀತಿ:

ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸಹ ಭಗವದಾರಾಧನೆಗೆ ಅರ್ಹರು ಎಂಬ ತತ್ವದ ನಿರೂಪಣೆ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಾಗಿನ ದೃಶ್ಯ ಗೋವರ್ಧನ-ಗಿರಿಯು ಸಹ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಂತಿತ್ತು ಎಂಬ ರೋಮಾಂಚಕರವಾದ ಮರ್ಣನೆ:

ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿವರಣೆ:

'ಶಿರುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಆನೆಗಳು ಇವೆ' ಎಂಬ ಸಮನ್ವಾಪೂರ್ತಿಯ ರೋಷ:

ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧಾರದ ಒಳಕ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಪ್ರಶಾಂತ ವಾತಾವರಣದ ಮರ್ಣನೆ:

- ಸುಪ್ರೇಮಾಂಬುಧಿಮಿತ್ರಕಾದಿವ ಜಗದ್ವೃದ್ಧ್ಯ ಪಾತಾದಿವ
 ಸ್ವಿಗ್ನಾ ತಂ ಮದನಾಕೃತಿಂ ಸ್ವಪ್ನದಯೇನಾಶ್ಚ ಪಾಠವರ್ಧತ || - ೪/೫೮
೧. ಅನೀನದತ್ ಪದ್ಯಭ್ರೋ ಮೃದಂಗಂ ಜಗೌ ಹನೂಮಾನ್ ಜಗತಾಮಧೀಶವತ್ |
 ಅದರ್ಶಯತ್ ತಾಲಗತಿಃ ಕರ್ದೀ ನನರ್ತ ಗೋಪಾಲಕಮಾಲಮಾಲಿ || - ೪/೬೮
೨. ರಾಮಾಯೋಗಿಜನಸ್ಯ ಭೀಮಚರಿತಃ ಸದ್ವಂಶಜಾತಂ ಮುಮುಃ
 ಪ್ರೇಮಾಲಂಬನಶ್ಚಪ್ತದೃವದನಂ ಕುರ್ವನ್ ಸ್ಥೋಯಾಗಮ್ಯಃ |
 ಸುಕ್ಷೇಮಂ ಶುಮನಶ್ಚಯಸ್ಯ ವಿದಧತ್ ಸುಮ್ಯಾಪ್ರಮುರ್ತಿಃ ಕ್ಷಿತೌ
 ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೈಃ ಶುಖತೀರ್ಥವಸ್ಥದಧೂನ್ಮಾರ್ಗಭಿಷಿಕ್ತವದಾ || - ೫/೨೯
೩. ವಿಶ್ವಾಂಗನಾಃ ಸ್ವಪ್ನಭವೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯರ್ಥ್ಯ ಸರ್ಪಿರ್ಧಾಧಿಪಾಯವಾದಿ |
 ಮುಕ್ತಂ ಕರಸ್ಯಾಂ ಕಿಲ ತಾ ವಿತೇನುಃ ಪುಂಶ್ವೈನ ಕಿಂ ಪೂರುಷಮೌಲಿಭಾಜಾಮ್ || - ೫/೫೩
೪. ಪ್ರಸೂನಕೋಶೈರ್ಭಗವದರ್ಥಪಾತನಿಪಾತಿತ್ವರಂಜಿತವರ್ಧಗಾತ್ರಃ |
 ಮುಕುಂದವಪ್ರಾಂಬುಜಸಂಗಮೌಖ್ಯಪ್ರವೃತ್ತದೋಮಾಲಿರಿವಾದ್ರಿರಾಶ್ವೇ || - ೬/೯
೫. ಪಯಃಶ್ರಿತಸ್ವಪ್ನತಪಿಂಬಲೋಲಂ ಪತತ್ಯಸೂನಾಂಚತಶ್ಯಂಗಜಾಲಮ್ |
 ಸ್ವಕ್ಷುಕ್ತಮಧ್ಯಾರ್ಪಿತನಂದಮಾಲಂ ಜನೋಽದ್ಯುತಂ ಸಂಪುಟಮಾಶರಂಕೇ || - ೬/೧೧
೬. ಸ ಪರ್ಯುಕ್ತತುಂಹರಪುಂಜರೋಘಂ ಧರಂ ಋತಾ ಶ್ರೀಪತಿರುದ್ಧಾರ |
 ತದಾ ಸಮಸ್ಯಾಂ ಪರಿಪೂರಯಂತಿ ಶಿಖೋಃ ಕಲೇ ಹೃದ್ವಹಸ್ತಮುಪ್ತಿ || - ೬/೧೩
೭. ಧಾರಾ ನೈವ ಪಯೋಮುಖಾಂ ಯಮುಪತೇ ಪ್ರೇಮಾಬ್ರುಧಾರಾ ಪರಂ
 ವ್ಯಾಸಾಂ ನಾಪಿ ಚ ಗರ್ಜತಂ ಸ್ತುತಿಕ್ರತಾಂ ಪಿಪ್ಪಲವೃಕ್ಷಾಂ ದೃನಿಃ |
 ವಿದ್ಯುನ್ಮಾದುರರ್ತಕೀಕರಚಯಾಲಂಕಾರಕಾಂತಿಃ ಪ್ರಭೋಃ
 ನೋ ವಾಯುಃ ಸುರವೃಷಪ್ರಪ್ತಪ್ರಸಂಗಾನಲ್ಪಾಲ್ಪಿಹೃಷ್ಟೈರ್ಮಗಮತ್ ||
 ನೀಲಂ ನೈವ ನಭಃ ಶುಲಜ್ವತಶಚೀಳರ್ತುರ್ಮುಖಮೇ ನೀಲಿಮಾ
 ದುಃಪಾಃ ಕ್ವಾಪಿ ನ ಸಂತಿ ಕಿಂತು ದಿವಿಜಘ್ರಾವದ್ವಿಮಾನಾಂಬುಧಾಃ | - ೬/೧೮

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಅಂತರ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅದ್ಭುತ ಪರಿಣಾಮದ ಬಣ್ಣನೆ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಗೋಪಿಯರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ:

ಗೋಪಿಪ್ರಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿ ಕಾತರಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿದ ರೀತಿ ಕಾಮಿಗಳ ರೀತಿಯಾಗಿರದೇ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಮುನಿಗಳ ಭವಗಚ್ಛೇತನೆಯ ರೀತಿಯಂತಿತ್ತು ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆ:

ಯಮುನೆಯು ತಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡದಿರಲು ಗೋಪಿಯರು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಅಪೂರ್ವ ಕಾರಣ:

ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳು ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಓಗೊಡದಿರಲು ಬಂದಿರುವ ಕಾರಣದ ಉತ್ತೇಕ್ಷೆಯ ರೋಚಕತೆ:

- ತಾಮಿಸ್ರಂ ನ ಹಿ ದಿಶ್ಯಥೇದ್ವರಮಪಿ ತ್ವಾಂ ಮಾನುಷಂ ಮನ್ವತಾಂ
ಚಿತ್ತೇಚ್ಛು ನ ವೇಪಥುರ್ನಿಜವನೇ ಭೀತೇಂದ್ರಗಾತ್ರೇ ಪರಮ್ || - ೬/೧೯
೧. ಸ ಲಬ್ಧವಸ್ತಾ ದಿಶಿ ವದ್ರಪಾಣೀಃ ಪ್ರವೃದ್ಧಗಾತ್ರೋ ಗಗನಸ್ಥ ಮಧ್ಯೇ |
ಅಗಾಧ್ವಿಪರಂ ದ್ಯುಮಣಿಃ ಪ್ರತೀಚ್ಛಾಂ ವಿಧೇರ್ನಿದೇಶೋ ಮಹತಾಽಪ್ಯಲಂಘ್ಯಃ || - ೬/೨೦
೨. ಹೃದ್ಗಂ ಹೃದ್ಯನುರಂಜಯನ್ ಸವಯಸಃ ಸಂಪರ್ಷಯನ್ ಕರ್ಷಯನ್
ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಹೃದಯಂ ಪಶೂನ್ ಯುಷ್ಕಿಣಾನ್ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಯನ್ ಸ್ಪಷ್ಟಯನ್ |
ವಿಶ್ವಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ದಶಂ ವಿಯದ್ವಹವಧೂಃ ಸಮೂರ್ಧ್ವಯಂಶ್ಚಾರಣಾನ್
ಸಿದ್ಧಾನ್ ಸಂತ್ರಪಯನ್ ಸುರಾನ್ ವಿನಮಯನ್ ವೇಣುಂ ಪುಪ್ಪೋಪಾಚ್ಯುತಃ || - ೬/೨೭
೩. ದೋಪಂ ಕಾಪಿ ವಿಹಾಯ ಕೃಷ್ಣಸುರಭಿಂ ದೋಗ್ಧಂ ಸಮಪ್ತೇಷ್ವತಂ
ತದ್ವಿಂಯೋಪ್ಪುಮಧಾತಿಲುಪ್ತಹೃದಯಾ ಭುಕ್ತಂ ವಿಸೃಚ್ಯಾಪರಾ |
ಕಾಂತಂ ಕಾಚನ ಸದ್ಗುಣಾರ್ಗವಪ್ಯತೇ ಭರ್ತೃಃ ಸ್ವಪಾಂ ವಿಪ್ರತೀ
ತೋಕಂ ಕೃಷ್ಣವಿಹಾರಯೋಗ್ಯವಿಭವಾ ಕನ್ಯೇತಿ ಕಾಚಿದ್ಗತಾ || - ೬/೫೨
- ಗೋಪ್ಯನ್ಯಾಂವನರೂಪಿತಂ ಸ್ವನಯನಂ ಕುರ್ವಂತ್ಯುಗಾತ್ ಸತ್ವದಾ
ತಚ್ಚಾನ್ಯಾಂವನಮಪ್ಪದೀರಿತ ಪದೋರ್ಭೂಪಾಂ ಸ್ವದೋಷೋತ್ತರಾ |
ಸಂಧಾಯಾಚ್ಯುತಸನ್ನಿಧಿಂ ಸದುಗಮತ್ ಕೃಷ್ಣಾಂಪ್ತೀಶೇವಾಂ ಸದಾ
ತನ್ಯತ್ಯಾಃ ಕರಭೂಪಗಂ ಮಮ ಭವೇತ್ ತತ್ಪಾದಯೋರ್ಭೂಪಗಮ್ || - ೬/೫೩
೪. ತಾಃ ಪತ್ಯಪತ್ಯಭವೇಷು ವಿದಕ್ತಚಿತ್ತಾಃ ಶ್ರೀಪುಂಡರೀಕನಯನೇಕ್ಷಣಕಾರ್ಯಸಕ್ತಾಃ |
ಆರಣ್ಯಕೇಷು ಮುನಿವರ್ಗ ಇವಾತಿಮುಗ್ಧಾಶ್ಚೇರುರ್ವಿದ್ಯುಃ ಲಹುಧಾ ತಮರಣ್ಯಕೇಷು || - ೬/೬೫
೫. ನೈಷಾ ನದಾಂನುಜಿತನುಂ ಕಥಯೇನ್ನಿಜಂ ನಃ ಸ್ವೀಯಪ್ರವಾಹಭರಧಿಕ್ಯತಲೋಕವಾರ್ತಾ |
ಸಾ ಚುಂಬತಾಂಬರಮೋದಮಹೋದುಲಾನ್ಯಾ ಭೃಂಗಾವಲಿಃಫರಿತಾರ್ತಮಾನಸೇ ಯಾ || - ೬/೧೬
೬. ಇಮಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಕಿಲ ನಃ ಸಪತ್ನಾಃ ಸಮಾನನಾಮಾನಿ ಸದಾ ಗೃಹಾಣಿ |
ಅಪ್ತಾಶ್ಚ ಚಾಪಾನ್ ದ್ವಿಪತಸ್ತದೀಯಪ್ರತ್ಯಸ್ತ ತದ್ಗಚ್ಛತ ದೇಶಮನ್ಯಮ್ || - ೬/೧೮

ಕೃಷ್ಣಸಾರದ ಸಲಿವನ್ನು ಗೋಷಿಯರು ಉತ್ಕೇಷಿಸಿದ ಲೀತಿ:

ಕೃಷ್ಣ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಷಿಯರ ವಿಚಿತ್ರ ಬಗೆಯ ನಂದಾಸ್ತುತೆ:

ಗೋಷಿಯರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರಲು ನೀಡಿರುವ ರೋಚಕವಾದ ಕಾರಣ:

ಬಗೆಬಗೆಯ ಯಮಕಾಲಂಕಾರಗಳ ವೈಭವ:

ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಧೃಶ್ಯಕಾವ್ಯದ ಸೊಬಗಿನ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವೈಭವ:

೧. ಹೇ ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಕೃತಕೌತುಕಮಾತ್ಮದ್ರವ್ಯೇ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವರ್ಷ ಕಿಮಲ್ಪ ಪರಂ ಭಿಷ್ಕಿ |
ನೇತ್ರೋದಯಸ್ತು ಮುರಲೀರವರಂಜಿತಸ್ತು ಶ್ರೋತ್ರಸ್ತು ಚೋಸ್ತವಿಯಂ ಭವತಶ್ಚಾಪ್ತಾ || - ೭/೪೦
೨. ಅಸ್ತತಲಪಿತಮೇನಂ ನಾರ್ಥಯದ್ಧಂ ತಥಾ ತದ್ವಿದಧತಿ ಏತ ಚೇತಃ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಽಲಮೇತೇ |
ಪರಭೃತಮುಕೃಷ್ಯಂ ಗೀತವಾಕ್ಯಾಲಕಾಘಾಃ ಪಥಿ ಪಥಿ ಪರಮಸ್ತು ಶ್ರೀಮುಖೀಶ್ಚ ಚಂದ್ರಃ || - ೭/೪೪
೩. ವ್ಯಕ್ತೇಷು ಪಕ್ಷುಷು ಮೃಗೇಷು ವಿಚಾರಯಂತೀ: ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಮುಗ್ಧಪ್ರದಯಾ: ಕೃತಕತ್ತವಾಂತೀ: |
ಅವಿರ್ಬುಧೂಪುರುಷ ರಮ್ಯತದೀಯವಾಕ್ಯಭಾವಂ ಪ್ರಸೂರಿವಿಧಿಮಃ ಸ ತದಾ ಅಪೋಽಭೂತ್ || - ೭/೫೨
೪. ರಮಾ ನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ: |
ರಮಾ ನ ಯಾಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ: || - ೭/೬೦
ತತಾತಾತೀತತತ್ತ್ವತತಾತೋತತೇ ತು ತತ್ |
ತತ್ತ್ವಾತೌತಾತೀತೇ ತೇತತಾತಾತೀತೇ ತತೋಽತ್ತಿ ತಾಮ್ || - ೭/೬೨
ವಿರಹವಟ್ಟುಬಲಾ ಮಲಯಾನಿಲಾ ವಗದಿವಾಖಿಲಧಾಮ ಲಯಾನಿಲಾ: |
ಚಲತಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಭಿಯಾ ಮಲ ಯಾನಿಲಾ ಏತ ತುದಂತಿತಾಮಲಯಾನಿಲಾ: || - ೮/೧
ನಾನಾನನಾನನುನೂನಂ ನೈನೋಽನನೈಽನಿನಾಂ ನು ನೌ: |
ನಾನಾನನುನೈನಾನೇನ ನೋನೋ ನೇನ ನ ನೋ ನನು || - ೮/೨
ಕಮಲಾಸನಾಚ್ಚ ಭವತೋಽಭವತೋ ಮಹಂತಂದಿರಾ ಕಲ ತಯಾ ಲತಯಾ |
ತಮದಧ್ವನಾನ್ ಪರಿವೃತೋಽರಿವೃತೋದಯದಾವ ಸೇವಮನು ತೇ ಮನುತೇ || - ೮/೨೯
ಮುಖಿವಾರಸಂ ಚ ಸುರಸಂ ಸುರಸಂಸ್ತುತ ಚಾರುಭಾವಯುಗಲಂ ಯುಗಲಮ್ |
ನಯನಾಬ್ಜಯೋರನ ಮನೋವಮನೋವಮಿ ಸುಷುತಂ ಹೃದಯತೇಽದಯ ತೇ || - ೮/೩೭
೫. ಮಂಡಲೀಕೃತಮನೋರಮರಾಮಾ ಕುಂಡಲದ್ವೈತಮದೀಪಿತಸೀಮಾ |
ಗಂಡಕುಂಟನಕುತೂಹಲಕಾಮಾಖಂಡಿತಾನನವೋರುಹಧಾಮಾ || - ೯/೧
ಪಾದಸಂಚರಣಾರ್ಪಿತತಾಲ: ಸ್ವಾಮೀತವರವಿಭವಮಾಲಾ: |
ಮೋದಿತದ್ವಿಜಮೃಗಾಂಘ್ರಪಶ್ಯಲ: ಶ್ರೀಧರೇಕ್ಷಣರವಾಯನಯೋಲ: || - ೯/೬
ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಪತವಾಸವನಿಲ: ಪೃಷ್ಠಗೋಪತಮಗೇಮಗಮಾಲ: |
ಪೃಷ್ಠಪಾಗವರದಾಮವಿಲೋಲಭಿತ್ತವಾರವರದಾರಣಿಲ: || - ೯/೭
ಮಂಜುಲಂಜದಂಭಾಸುರಘೂಷ: ಕಂಜನಾಘಲಮುಕುಂದರವೇಷ: |
ಅಂಸಲಗ್ನಕರವಾರವಾಪ: ಸಂಪ್ರತೋ ಜಯತಿ ರಾಸವಿಲಾಸ: || - ೯/೧೧
ಪುಂಡರಿಕಮುಖಮುಖ್ಯವಿಕಾಸ: ಖಂಡಿತಾರಿತಿಮಿದೋರುತರಾಪ: |
ಲೌಂಡಮಧ್ವಜವರ್ಣ್ಯವಿಲಾಸ: ಪಾಂಡುರಂಗರವಿರತ್ತ ಲಲಾಸ || - ೯/೧೨

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸೊಬಗಿಗೆ ಪರುಷಕ್ಕಿಳಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ರೋಚಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ:
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೇಶಿರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದಾಗ ತೋರಿದ ಅದ್ಭುತ ಕೌಶಲ್:
ರೋಗ್ಯಕೃಗಳೂ ಸಂಭ್ರಮ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ಅಕ್ರೂರನ ಸಂಭ್ರಮದ
ವರ್ಣನೆ:

ಅಕ್ರೂರನು ಅದಿಪುರುಷ ನಾರಾಯಣನಾದ ಆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಂದಿಸಿದ; ಹೊಸಬಗೆಯಲ್ಲಿ
ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ಉತ್ಸವದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಕುಣಿದಾಡಿದ; ತನ್ನ ಒಗೆಬಗೆಯ
ದುರಿತರಾಶಿಯನ್ನು ನೀಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗರ್ಜಿಸಿದ. ನಂದಗೋಪನ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲಶ್ರುತಿಯಾದ
ಅವನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಗಾಢಾಲಿಂಗನ ಅವನ ಸಂಸಾರ ಬಂಧವನ್ನೇ
ಬಿಡಲಿಗೊಳಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂಬ ಅದ್ಭುತ ಕಲ್ಪನೆ:

ತನ್ನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕುಶಲವ್ರಶ್ನೆ:

ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿಸುವ ಅಪೂರ್ವನಾವೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ:

- ರಾಮೋತದಸ್ಯ ಹಿ ರಸಂ ಭುವಿ ವರ್ಣಯೇತ್ ಕಃ ಶ್ರೀರೋಡುರಾಜನಿಜಸೌಭಗರಂಜಿತಸ್ಯ |
ಯದ್ವ್ಯಂಗವಂಸದುಕೋಂಲಿಕೇಂಮುಖ್ಯಾ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಪ್ರಪ್ರಪ್ತಮನಃ ಪರಿತಃ ಸಮೀಯುಃ || - ೯/೧೫
೧. ಬರ್ಹೀ ತರ್ಹಿ ನನರ್ತ ಯಂ ಪ್ರತಿ ನಗಾಃ ಪುಷ್ಪಂ ಸಮರ್ಪ್ಯಾರ್ಚಯನ್
ಸ್ವೈರಂ ಮಂಜುರವಾ ಜಗುರ್ಮಧುಕರಾಃ ಪೈಕ್ವಂತ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮಗಾಃ |
ಉತ್ತಿ ಪ್ರೋಚ್ಛಪ್ರಣಾಃ ಫಣೀಶ್ವರಗಣಾಃ ಕಂಪೇನ ಯಂ ಪರ್ಯಗುಃ
ಸೋಽಯಂ ಶ್ರೀರಮಣೋ ಮಯಾ ರಚಿತಯಾ ಪ್ರೀಣಾತು ದೇವೋಽರ್ಚಯಾ - ೯/೧೭
೨. ತದ್ವೈರ್ಯಂ ಜರಯನ್ ಬಲಂ ಚ ಶಮಯಿಸ್ವಂಗಂ ಮುಹುಃ ಕಂಪಯ -
ನಕ್ಷೇಫ್ಲೋಽಪಟುತಾಂ ದಿರನ್ ದೃಢತರಾನ್ ದಂತಾನ್ ಬಲಾತ್ ಪಾಟಯನ್ |
ತಚ್ಚಾಪ್ತಂ ಸ್ಥಲಯನ್ ಜರೇದ ಬಹುಶಸ್ತದ್ವೈದನಂ ದೂರಯನ್
ಹಸ್ತೋಽಸೌ ವದ್ಯೋಽಂತರಂತಕಪುರಾತಿಥ್ಯಂ ದ್ವಿಪ್ಪಃ ಸೂಚಯನ್ || - ೧೦/೧೪
೩. ನನಾಮ ನಾರಾಯಣಮಾದಿಪುರುಷಂ ನನರ್ತ ನವ್ಯೋತಪಜಾತಸಂಭ್ರಮಃ |
ನನಾದ ನಾನಾದುರಿತೌಘಮರ್ದಯನ್ ನನಂದ ನಂದಸ್ಯ ತಪಃಫಲೋದಯಮ್ || - ೧೦/೨೪
೪. ತಮಾಲಿಲಿಂಗೇ ದೃಢಮಚ್ಯುತಃ ಪ್ರಿಯಂ ಸರಂಕಮೇಕಾಂಕದುಚ್ಚಿಂತಾನನಃ |
ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಂ ಭವರೂಪಬಂಧನಂ ತದಾಶ್ರಿತಂ ವಿಶ್ವಭಯನಿವಾಂಜನಾ || - ೧೦/೨೫
೫. ಕ್ಷೇಮಃ ಕಂ ತದ ನಃ ಪಿತಾ ಚ ಕುಶಲೀ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯತೀರ್ಥಾಪುತಿ-
ಸ್ವರ್ಗ್ಯಾರಾಧನಮುಖ್ಯೋಽಭಿನವಕೃತಿರ್ವಿಘ್ನೋಽಪ್ತತಾ ದರ್ಶತೇ |
ಕಿಂ ಸಂಸಾರದಿಮುಕ್ತಯೇ ಪ್ರಯತಸೇ ಕಂಸಸ್ಯ ಕಾ ದಾ ಸ್ವಯಾ
ಸ ತ್ವಂ ದೇತ್ಸುಬಲಂ ಯದದ್ಯ ಹಿ ಮಯಾ ಕಾರ್ಯಂ ಚ ತಚ್ಚಾಪ್ರಯ || - ೧೦/೨೭
೬. ಸಂಸಾರಾಸಾರಸಿಂಧೋರ್ಜನಿಮರಣಜರಾದ್ಯೂರ್ಮಿಫಿರ್ವಾಧಿತಾನಾಂ
ವಾರಾಗಾಲಾದಿಘಾತಾಃ ಕಿಮಿದ ಸುಖಕರಾಃ ಪ್ರೇಮಪಾಶೈರ್ನಿಬಧ್ವಾಃ |
ಕೃಷ್ಣ ತ್ವತ್ಪಾದಪೋತಂ ಪ್ರದಿಶ ತದನಿಶಂ ಸತ್ಪತಾಕಂ ಸಕೇತುಂ
ರಮ್ಯಂ ಕರ್ಮಂದಿಗಮ್ಯಂ ಭವಜಲಧಿಭವತ್ಸೇದವಿಚ್ಛೇದಹೇತುಮ್ || - ೧೦/೭೫

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೂಕತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ, ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂಬ
ಆಕೂರನ ಒಗಟಿನ ರೂಪದ ಕೋರಿಕೆ:

ಭಯ ಪೀಡಿತನ ಭಜೇತಿಯನ್ನು ವರ್ತಿಸುವ ಪರ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪೂತನಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಹಾರದ ಬಳಿಕ ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದರ ಮರ್ಮ:

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಎಂದೂ ತೊರೆಯಳು:

ವಿಷ್ಣುವೈಷಿಗಳ ಬಳಿ ಮಹಾಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದೂ ಸುಳಿಯಳು:

ವಿಷಯಭೋಗಿ ನಿಜಕ್ಕೂ ವಿಷಪ್ರಾರಣವೇ ಸರಿ ಎಂಬ ನಿದೂಪಣೆಯ ಕೌರವ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಾಣವನ್ನು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಚಾತುರ್ಯ:

೧. ಪುಣ್ಯಶ್ರೇಣ್ಯತಿದೂರಮಪ್ಯನುದಿಸಂ ಮೂಕಂ ಸತಾಂ ದೂಷಣೇ-
ಪೃಥಂ ಮೀನದೃಗೀಕ್ಷಣೇಷು ಬಧಿರಂ ತದ್ವಿನ್ಮಗೋಷ್ಠೀಷು ಮಾಮ್ |
ಪಂಗುಂ ಪಾಪಕರಪ್ರಯಾಣಕರಣೇಽಪಾಣಂ ಚ ತತ್ಕರ್ಮಸು
ಕ್ಷೀಬಂ ಗ್ರಾಮ್ಯರತೌ ಮುಕುಂದ ಕುರು ಮಾಂ ಮೂಢಂ ತದೀಯತ್ಪ್ರತೌ || - ೧೦/೭೭
ಕಾಮಪ್ರೇಽಂ ಪ್ರಿಯುಗಾರ್ಚನೇಽಮಲಧಿಯಾಂ ಲೋಭಃ ಸುಪ್ರಸ್ಯಾರ್ವನೇ
ಮಾತ್ಸರ್ಯಂ ಚರಿತಾನುಕೀರ್ತನಮಥಾಪಾನಾನ್ಮದಃ ಪತ್ರುಷು |
ಕ್ರೋಧೋ ಭಕ್ತಜನೇಷು ರಾಗ ಉದಯಾಚ್ಚೋವಿಟ್ಟಿಲಾಸ್ಯತ ನೋ
ಯಚ್ಚಕ್ರುರ್ನೃಃ ಪತ್ರುರುಚ್ಚನಿಲಯಸ್ಯಾನ್ಯತ್ಯ ಪತ್ರುರ್ಭವೇತ್ || - ೧೦/೭೮
೨. ಯುದ್ಧಾರ್ಥಂ ನ ಕದಾಪಿ ಗಚ್ಛತಿ ಗತೋಽಪ್ಯೋವಸ್ಮಿನ್ಮಾಂ ಪೃಥಕ್-
ಪ್ರಿಪತ್ಯನ್ಯಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಶಪ್ತನಿಕರಂ ಪೃಥ್ವಾಂ ಕ್ಷಣೇನೋವೃತ್ತಿ |
ಶತ್ರುಂ ಸೌತಿ ತೃಣಾಂಗುಲೀದಲಮದನ್ ಕಂಪೀ ಪತನ್ ಧಾಮತಿ
ಪ್ರಚ್ಛೇತ್ತಂ ಬಮಲೋಕನಂದಿತದರಾಂ ಸಂಪ್ರಾಪಯಿಷ್ಯಾಮ್ಯಪಮ್ || - ೧೧/೨೬
೩. ಧಾತ್ರೀಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪರಿಪೋಷಣಾಯ ಪತಗಂ ವಾತಂ ವಿಲಾಸಾಯ ತಾನ್
ಮತ್ಸಾನೋಪಪಥೇನುಕಾದಿಹಿಚಾಂಪ್ರದ್ಯಾಪೋಧಾನಿವ |
ಅಶ್ವೈಃ ರಜಕಂ ಚ ಮಾತುಲಕೃತೇ ಸಂಪ್ರೇಷ್ಯ ಮಲ್ಮಾಂಶ್ಚ ತ-
ತ್ಸೇನಾಂ ಪ್ರೇಷಯತಿ ಸೃಗಾಥಕಮಪೇ ಸಂಪ್ರೇಷಯಿಷ್ಯನ್ ಕ್ರಮಾತ್ || - ೧೧/೫೮
೪. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿದತಂ ಭೂಪಂ ನೈವ ತತ್ಕ್ಷತಿ ತತ್ಪ್ರಿಯಾ |
ತದ್ವೈಷಿಗೇ ನ ಸಾ ಸ್ವಾತುಮುತ್ಸವತೇ ಪತಿವ್ರತಾ || - ೧೨/೫೮
೫. ವಿಷ್ಣೋರರ್ಪಣಕಸಂಕಾರಾನ್ ವೈಷ್ಣವಾನ್ ಯಸ್ತು ನಿದತಿ |
ತತ್ರಾಪಿ ನ ಸ್ಥಿರಾ ಶ್ರೀಃ ಸ್ವಾತ್ ಪುತ್ರವೈಷಿಗೇ ಮಾತೃದತ್ || - ೧೨/೬೦
೬. ವಿಷಯಃಪೂಷಃಪುಣೇಷು ತೃತೀಯೋಽಲೋಽಸ್ಯ ಜೀರ್ಯತೇ |
ಶಿಷ್ಯಂ ತು ವಿಪಶ್ಯಾರೂಪಾತ್ ಕಪ್ತಾಯ ಪರಿಕಲ್ಪತೇ || - ೧೨/೬೮
೭. ಹೃನ್ಮಧ್ಯಾಲಯತಃ ಸ ನಿರ್ಗತತನುಃ ಪೃಥ್ವಿಃಪುಚಾಮುಷ್ಯತ-
ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾಪ್ರಮಹೋದಯಃ ಪವನವದ್ವಿಷ್ಣುಪವೇಗಃ ಕ್ಷತೌ |
ಸಚ್ಚಾಕ್ಷೋದಿತಕೃಷ್ಣವಿಕ್ರಮಚಯಂ ವಿಷ್ಣುಪಯಿನ್ ಸ್ವರ್ಗೀಣಾಂ
ಸುಪ್ತೀತಿಂ ಜನಯನ್ ಮುರಾಂತಕಚಮೂಂ ಪುಷ್ಪವೈಷಿವಿದ್ವಿಷಃ || - ೧೨/೭೬

ನಿಗ್ರಹಾನ್ವನಗಳಿಗೆ ನಿವರ್ತನವಾದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯ ಪರಾಭವ ಎನ್ನುವ ಕೌಶಲಿ;
ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ನಿರೂಪಿಸಿದ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯ^೨:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮನ್ಮಥಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮಿರಿದ ಪುರಾಣಪುರುಷ ಎಂಬ ಚೇತೋಹಾರ
ನಿರೂಪಣೆ^೩:

ನವಗ್ರಹಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ತಾತ್ವಿಕ ನಿರೂಪಣೆ^೪:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೀರ್ಥಪಾದ ಎಂಬುದರ ವರ್ಣನೆ^೫:

ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಸರ್ವತೀರ್ಥಗಳ ನಿಧಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷತೆಯ ನಿರೂಪಣೆ^೬:

ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ರೀತಿ^೭:

೧. ಸಂವಾದಂ ಕಿಲ ಕೇಽಪಿ ಬಭ್ರುರಪರೇಽನುಕ್ತಂ ಶರೈಸ್ತಾಧಿತಾ
ನಿಯೋಗತಃ ಕಟಕಾನಿದುಂಧತಿ ನಿಜೇ ಕೃದ್ವಾ ವಿರೋಧಂ ಪರೇ |
ಧ್ವಾಃ ಕೇಚಿದಸಂಗತಿಂ ನಿಜಜನ್ಯಃ ಸರ್ವೇ ಜಯೈರ್ನೂನತಾ-
ಮಾಧಿಕೃಂ ಪತಿಃ ಪರಾಜಿತಮುಪೂದಿತ್ತಂ ತದದ್ವೈತಿವತ್ || - ೧೪/೧೦
 ೨. ಶಂಭುಃ ಪ್ರಕೃತಸಮಃ ಸ ಮೇ ಪುರರಿಪುಃ ಪೌತ್ರಃ ಶಬೀ ಸೋದರಃ
ಸಿಂಧುರ್ಮೇ ಜನಕಾಯಿತೋ ಮಧುಸಯೋ ಮತ್ಸ್ಯನುಕಲ್ಪಃ ಪ್ರಭೋ |
ಅಂಜಾಸಹಂ ಸಕಲಸ್ಯ ಚೇತಿ ಕಮಲಾ ಕೃಷ್ಣಕಲಗ್ನಂ ಮನೋ-
ವೃಗಂ ದರ್ಶಯತುಂ ಕೃತೋಗ್ರಶಪಥಾ ಸ್ತಂ ರೂಪಮಪ್ಸಪ್ಸಯತ್ || - ೧೪/೪೩
 ೩. ನಾಯಂ ಸ್ವರಃ ಶ್ವಾಮಲತೋಮಲಾಂಗೋ ನಾಯಂ ಶಬೀ ವೀತಕಲಂಕಶಂಕಃ |
ನಾಯಂ ರವಿರ್ಲೋಕಧೃಗಾರ್ತಿಹಾರೀ ಸೋಽಯಂ ಪುರಾಣಃ ಪುರುಷೋಽದ್ವಿತೀಯಃ - ೪/೫೯
 ೪. ಯದ್ವತ್ತ್ವೇ ವಿಧುಮಾಮನಂತಿ ಸುಬುಧಂ ಮುಗ್ಧತೇ ಹಸ್ತಯೋ-
ರುದ್ವದ್ವೋಮಮಗಂ ಗುರುಂ ಕಟಿತಟೇ ಮಧ್ಯಂ ಚ ಕಾವ್ಯಾಸ್ಪದಮ್ |
ಯತ್ಪಾದಪ್ಪುರಿ ಮಂಗಲಂ ಪದತಲೇ ಕೇತುಂ ಗತೌ ಮಂದಗಂ
ಯದ್ವೋಚಿಶ್ಚತಂ ತಮಸ್ತದನಯೋರ್ನಿತ್ಯಂ ಮುಹೂರ್ತೋದಯಃ || - ೧೫/೪೭
 ೫. ಪರಿಹೃತಭವಪಾಶ ಶ್ರೀಶ ಮಾ ಯಾಹಿ ಶೌರೇ ತ್ರಿಭುವನಪರಿಗೀತಂ ತೀರ್ಥಜಾತಂ ತ್ವಯೀಶೇ |
ಪ್ರಜತಿ ಸಕಲದೂರ್ಜಿತ್ ಪೃಷ್ಠಾಃ ಸ್ವಪ್ನಯುಷ್ಕಚ್ಚರಗಪರಗುಪ್ತಾಂ ಕ್ಷಾತಿ ತೀರ್ಥಂ ಕ್ಷದಗ್ರೇ - ೧೫/೫೪
 ೬. ಭೂಕಾರೀಂ ಪರನಾಭಿಮಾನಸವತೀಂ ಹಾರಾದಲೀಚಾಪವೀಮ್
ನೀವೀದಿವ್ಯಸರಸ್ವತೀಂ ಪ್ರವಿಲಸದ್ವೋಮಾಲಿಸೂರ್ಯಾಕೃತಾಮ್ |
ಕಾಂಚೀರೋಭಕಟಿಂ ಕುಚೋಚ್ಚಬದರಿಂ ನೇತ್ರಾಂತಯುಗ್ಮಪ್ರಭಾ-
ಕಾಮೇರ್ಯಂತರಗಾಸ್ತಚಂದ್ರಸರಸೀಂ ಯಾತ್ರಾಸ್ತು ಪೈಸ್ವೀಂ ಪ್ರತಿ || - ೧೫/೫೯
 ೭. ಉಗ್ರೋಽಯಂ ಸಖಿ ಚಂಚಲೋಽಯಮಮಲೇ ಸೋಽಯಂ ರಮೇ ಗುಢಪಾ-
ದ್ವೋಽಸೌ ವೃಲನೋಽಯಮೇಷ ತಪನಃ ಸದ್ಭಕ್ತುಂಢೋ ಷ್ಯಸೌ |
ಮುಗ್ರೇಽದಂತಕ ವಿಷ ದೇವಿ ಜಲರಾಟ್ ಗೋತ್ರಾಸಮೋಽಸೌ ಕ್ಷಿಪಾ-
ವಿತ್ಯಾಧ್ಯಾಭಫಮೈವ ಧಿಕ್ಕೃತಸುರಾ ಪ್ರೀರಾಸನಾಚಾಮೃತಮ್ || - ೧೬/೩೯
- ಪೇಛಾ ವೈದಿಕಮೌಲೀಶ ಪಪನೋ ಮಂತ್ರಂ ಜಪನ್ ಸಂತತಂ
ಶರ್ಪೋಽಸೌ ಸುದಿರಕ್ತಧೀಃ ಸ ಮುಘದಾ ವ್ಯಾಪಾರಫಾರಾಕುಲಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳಿಗೆ ನಿಸಿದವನ್ನಿಸುವ ಪುಷ್ಪಗಳ ಯಾದಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಅಪೂರ್ವತೆ;
ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಉಪ್ಪು ಎಂಬುದನ್ನು ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಕೌಶಲೆ;
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಏರುದ್ದ ಭರ್ಮಗಳ ಸಮಾವೇಶಕ್ಕೆ ಪಾದಕಮಲಗಳ ನಿದರ್ಶನ;
ರುಗ್ಮಿಣಿಯದು ನವರತ್ನವಿಜಿತ ಚಿನ್ನದಂತಹ ಅದ್ಭುತ ಶರೀರ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ರೂಪಕ
ಪರಂಪರೆ:

ಹೀಗೆ ರುಗ್ಮಿಣೀರವಿಜಯವು ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ರೋಚಕ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಒಡಲಲ್ಲಿ
ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ; ಈಗ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕೂಚಿ ಮಾತ್ರ.

ರುಗ್ಮಿಣೀರವಿಜಯವು ಪ್ರೌಢಶೈಲಿಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ. ಹೀಗೆ ಅದರಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಸಂಪತ್ತು ಸಹ
ಅಪೂರ್ವ; ವಿಷಯವಂತೂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಪುರಾಣದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆ. ಅದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ
ಮೇದಾಂತ ವೈಷ್ಣವ ಮೇದಾಂತ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಹಾಗೂ ಪುರಾಣಗಳ ಮೇಲೆ
ಪೂರ್ಣ ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಇದರ ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನ ಸುಲಭವಾದುದನ್ನೆನಿಸದ ವಿಚಾರ. ಈ
ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀರವಿಜಯವು ಸುಮಧ್ವನಿಜಯದಂತೆ ಒಂದು ಪ್ರೌಢ
ಶಾಸ್ತ್ರಕಾವ್ಯವೆನ್ನಿಸುವುದು. ವಿದ್ವತ್ಕಾವ್ಯಗಳು ಬುದ್ಧಿ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವೆನ್ನಿಸಿದರೆ,
ಶಾಸ್ತ್ರಕಾವ್ಯಗಳು ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭೂತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನವೆನ್ನಿಸುವವು.

-
- ಸೂರ್ಯ: ಪರ್ಯಟನಪ್ರಿಯ: ಸ ತು ಶರೀ ರೋಪಾಕರೋಽಸೌ ಸ್ವರೋಽ-
ನಂಗರೇತ್ಯಖಿಲಾನುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕಮಲಾ ಪವೇ ಯದಾನಾಂಪತಿಮ್ || - ೧೬/೪೦
- ಪುತ್ರೋ ಯಸ್ಯ ಸ'ಪದ್ಧಭೂ: ಪಟಪತಿ: ಶಯ್ಯಾ ಖಗೇರೋ ರಥ:
ಶಂಭುರ್ಯಚ್ಚರಣಾಂಬುಮೌಲಿರಗಭತ್ ತದ್ವತ್ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭುಕ್ |
ಸಿತ್ಯಂ ಯತದ್ರಸಂಗತೌ ವಿಧುರವೀ ಯದ್ವಲ್ಲಭಾ ಶ್ರೀಪದ್ಮಾ-
ಸ್ತಂ ಪರ್ಯಂ ಪರಯಾಂಬಭೂಪ ಸುದತೀ ಶಾ ವ್ಹಾರ್ತಕಾನಾಯಕಮ್ || - ೧೬/೪೧
೧. ಯಾ ವೈ ಚಂಪಕಸಂಪದಾಽಽಪ್ಪವಸತೇರ್ದೂರ್ವಾಶ್ರಿಯಾ ಸ್ವಾತ್ಮನಃ
ಕೇತಕ್ಯಾ ವಿಭವೇನ ಕ್ಷುತಿವಸನಸ್ಯಾಂಘೋಜಶಾಂತ್ಯಾ ವಿಧೋಃ |
ಸನ್ನೀಲೋತ್ತಲಲೋಭಯಾ ದಿನಮಣೇ: ಶ್ರೀಮತ್ಪುಲಹ್ಯಾಽಮತಾ
ಪೇರಂಬಸ್ಯ ಪರೀ: ಪರಂ ಸಮುಚಿತಾ ಸಾ ಮಾಲಿಕಾ ರೋಭತೇ || - ೧೬/೪೨
೨. ಅಸಹ್ಯವಹ್ಮದೃಶಿತೋಽಪಿ ಪಾರ್ಥೀರಸಂತರತ್ನಾನ್ಯುದೇ: ಪಿಘಾಯ |
ನ ಚಾತು ಪಾನೀಯಮಪಿ ಪ್ರದತ್ತೇ ಧನಸ್ಯ ಲಾಭಾದಧಿಕೋ ಒ ಲೋಭ: || - ೧೬/೪೩
೩. ಧರ್ಮಾ ವಿದುಷ್ಯತಯೋಽಪಿ ಪೌ ವಿದೋಭಂ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಸಂತಃ ಪಮುಚ್ಚಿತ್ತಿ ಯೋಧಯೌತ |
ಪದ್ವೃಚಂದ್ರಕಲಿಕಾದ್ಯುತಿಮಸ್ತುಾಂಕ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀರವಿಜಯೋ ಶರಣಂ ಮಮಾಪ್ತಮ್ || - ೧೭/೬
೪. ಸ್ವರ್ಕಾಂಗೀ ಪರನೀಲರತ್ನಪದ್ಮಶಾಖೀ: ಪ್ರವಾಚೋಲ್ಲಸ-
ತ್ಪಾದಾ ಯಾ ಸ್ಥಿತಮಾಕ್ರಿತಾ ಮರಕತತ್ವಂಧಾಭಿನೀಲಾಽಮಾ |
ವೈರೂರ್ಯಾಗ್ರನಮಾ ನವಿಶ್ವತಲಸನ್ಮಾಣಕೃಪುಷೋಪ್ಪುಷ-
ದ್ಗೋಮೇವಾ ರದಪದ್ಮರುಕ್ ಸುರತಯಂ ನಾಶ್ಯೈ ವೌ ಶ್ರೀಪತಿ: || - ೧೯/೫

ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯ ಅಧ್ಯಯನ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಸ ಒಳನೋಟವನ್ನು ನೀಡುವುದು. ಹೆಸರಿಗೆ ಕಥೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರಚರಿತ್ರೆ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಯ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿ ಸಾಧಿಸಿರುವ ಯಶಸ್ಸು ಅಭೂತಪೂರ್ವ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ದರಮಸ್ಥಂಧದ ಶ್ಲೋಕರೂಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿರುವುದು ಎಂಬುದು ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಪ್ರತಿ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗದೆ ಟ್ಪು ದರಮಸ್ಥಂಧದ ಅಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಘಟ್ಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಾತ್ಪರಿಕವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸುವುದು. ಇದರ ಅಧ್ಯಯನ ಭಾಗವತದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದರೆ, ಭಾಗವತದರಮಸ್ಥಂಧದ ಅಧ್ಯಯನ ಇದರ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆಯಾಗುವುದು.

ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ- ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತನಿರ್ಣಯ-

ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಶೀಮನ್ಮಹಾ- ಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಕೃಷ್ಣಕಥಾ ಭಾಗದ ತಾತ್ಪರಿಕ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಈ ಕೃತಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಥೆಯ ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಇದರಿಂದಾಗುವ ಉಪಕಾರ ಅಪಾರವಾದುದು. ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಕಥಾಸರಣಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯನ್ನು ಈ ಕೃತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ನಿಧಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ-ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ

ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯದ ಕಾಣಿಕೆ ಅನನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದು. ಹರಿದಾಸ- ಸಾಹಿತ್ಯ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದ್ದು ಶ್ರೀಶ್ರೀವಾದರಾಜರು, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಎಂಬ ಯತಿರಾಜರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯದೇ ಸಿಂಹಪಾಲು. ಆದರಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳ ವರ್ಣನೆ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಹೃದಯದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದೆ. ಅಂತಹ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳ ವರ್ಣನೆಗೆ ಆ ಮೂವರು ಯತಿರಾಜರ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳು ಒಂದು ಆಕರವಾದರೆ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಆಕರ. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯ ಅನಾವರಣವನ್ನು ಈ ಕೃತಿ ಅನುಷ್ಠಮರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದೆ. ಆದರ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದ ಚೌಕುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲಾವೈಭವವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಅದನ್ನು ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ

ಅಮರವನ್ನಾಗಿಸಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಹರಿದಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯ ಎದ್ದು ಕಾಣುವುದು.

ಇಂತಹ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯು ಆಧುನಿಕ ವಿಮರ್ಶಕರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನಾರ್ಹ ಉಲ್ಲೇಖ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಕೆಲವರು ಇದರ ಅನುಪಮ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಮೂಡುವುದು ಸಹಜ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಸುಲಭ. ನಮ್ಮವರ ವಿಮರ್ಶೆ ವಿನಿದ್ವರೂ ಸಹ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಂತಹುದು. ಈ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳು ಕಂಡವರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಬಾರದು ಎಂಬ ನಮ್ಮವರ ಅತಿ ಮಡಿವಂತಿಕೆಯ ಧೋರಣೆಯು ಕಾರಣ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅನೇಕ ಅಪೂರ್ವ ಗ್ರಂಥಗಳು ಗೆದ್ದಲು ಮೊದಲಾದ ಹುಳು ಹಪ್ಪಡಿಗಳ ಪಾಲಾಗಿ ಹೋಗಿರುವುದುಂಟು. ಮಡಿವಂತಕೆ ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆದರು, ಅತಿ ಮಡಿವಂತಿಕೆ ಇಂತಹ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ. ಇನ್ನು ನಮ್ಮ ವಿಮರ್ಶಕರಂತೂ 'ಪರಪ್ರತ್ಯಯಸೇಯಬುದ್ಧಿಯವರೇ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಮೆಚ್ಚಿದ್ದನ್ನು ತಾವು ಮೆಚ್ಚಲೇ ಕೂಡದು ತಮ್ಮ ವಿವೇಕವೇ ಹೆಚ್ಚಿನವರದು.

ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಮರ್ಶಕರಿಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಅದರಲ್ಲೂ ಮಾಧ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಅವಶ್ಯವೇ ಇವರು ಬೇರೆಯವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಬೇರೆ. ಮಾಧ್ವ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಬೇರೆ. ಪರರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಾಣುವ ವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು ತೋರುವ ಅವರು ಮಾಧ್ವ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಾಕಾರಣ ಅನಾದರವನ್ನು ತೋರಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ನೋಡುವ ಮನೋಭಾವದ ವಿಮರ್ಶಕರು ಒಂದುಕಡೆಯಾದರೆ, 'ವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಅನೇಕತ್ತಂ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ನಮ್ಮವರ ಪರಸ್ಪರ ಸಹೃದಯತೆಯ ಹೊರತಾದ ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ. ಇಂತಹ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯದಂತಹ ಅಮೋಘ ಕೃತಿ ತನಗೆ ತಕ್ಕದಾದ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮಾಧ್ವರೂ ಇದರ ವಿಶೇಷ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಇದನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದಿರಲು ಇದು ಯಾವುದೇ ವಿದ್ಯಾಪೀಠಗಳಲ್ಲೂ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗದಿರುವುದು ಒಂದು ಕಾರಣವಾದರೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ಓದಿದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಪುರಸ್ಕಾರದ ಕೊರತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ. ಆದರೆ, ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದಾದರೂ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನೋಡುವ ಸಹೃದಯ ಅದನ್ನು ಕೆಳಗಿಡಲು ಸರ್ವಥಾ ಒಯಸಲಾರ. ಅರ್ಹತೆ ಇಲ್ಲದ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಇಂದು ದೊರೆತಿರುವ ಪುರಸ್ಕಾರ ಈ ಕೃತಿಗೆ ದೊರೆತಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಇಡೀ ಅಭ್ಯಾಂತಿಕ ಪ್ರಪಂಚದ ಕೃತಿಶ್ರೇಣಿಗೆ ಲಭಿಸಿದ ಗೌರವವಾಗುವುದು. ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರು ಸೂಕ್ತ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಇಂದಿನ ತುರ್ತು ಅಗತ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅನುವಾದ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಮೂಲಶ್ಲೋಕಗಳು, ಅನುವಾದ ಹಾಗೂ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಒಪ್ಪಲೆಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಈಗಾಗಲೇ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮುದ್ದಸಂರೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮೇತವಾದ ಸಂಪುಟದ ಕನ್ನಡ ಅವೃತ್ತಿಯಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲವಾಕ್ಯಗಳಷ್ಟೇ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥವಿತ್ತಾರ ಭಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಜಟಿಲವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ, ಯಮಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಪದಚ್ಛೇದವನ್ನು ಸಹ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅನುವಾದ ಅದಷ್ಟು ಮೂಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿವಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ಕೃತಿಯ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟು ಸರ್ಗದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಧರಿಸಿ ರಚಿತವಾದಂತಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥ ಶ್ರೀವಾದರ ಕವಿಕಂಠಮಣಿ ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕ(೮/೨೯, ೧೭/೧೨)ಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ತಾವೇ ತುಂಬಾ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸರೂಪದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನೂ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ೧೭ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಮೊದಲ ೨೪ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ದೂವತಾರ, ಕೇರವಾದಿ ದ್ವಾದಶ ರೂಪಗಳು, ಕಪಿಲ, ದತ್ತ, ವ್ಯಾಸ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಭಾಗ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ೮ನೇ ಸರ್ಗದ ನಾರಾಯಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಅವತಾರವರ್ಣನೆ ಪರವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ತಿಗಳು, ಈ ಕೃತಿಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಅವರ ದುರ್ಗಾಸ್ತವಗಳನ್ನು ಸಹ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಕಾಶನವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗುರುಗಳ ಒಬ್ಬ ಅಂತರಂಗಭಕ್ತರು ಶ್ರೀರುಗ್ಗೀರಕೃಷ್ಣರ ವಿರೋಪಸೇವೆಯನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಾಯೋಜಿಸಿರುವರು; ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ಸಕಲ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತದೆ. ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶಶಿಕಲಾ, ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮತ್ತು ಪ್ರವೀಣ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿರುವರು. ಕರೆಡು ತಿದ್ದುವ ಕಾರ್ಯ ಚಿ. ಸುದರ್ಶನ(ಆನಂದಪದ್ಮನಾಭ) ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಪುತ್ರ ಡಾ. ಜಯಂತ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಇವರದು. ಸಹಕಾರ ನನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಚಿ.ಸೌ. ವಿ.ಪಿ.ಜಯಶ್ರೀ ಹಾಗೂ ಸೊಸೆ ಚಿ.ಸೌ. ಕೃತಿ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಇವರದು. ಮುದ್ರಣ ವಾಗರ್ಥ ಅವರದು. ಈ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ಬುಣ.

ಬೆಂಗಳೂರು

ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ

೧೯.೦೬.೨೦೧೬

ದುರ್ಮುಖಿ ಸಂವತ್ಸರ - ಶ್ರೀಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಆರಾಧನೆ

ಶ್ರೀ:

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ

ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

೧. ಪ್ರಥಮ ಸರ್ಗ

(ಮಂಗಳಾಚರಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೧; ಹಯಗ್ರೀವಸ್ತುತಿ - ೨,೩; ರುಗ್ಮಣೀಸ್ತುತಿ - ೪; ಮಧ್ವಸ್ತುತಿ - ೫ ; ವಾಣೀಸ್ತುತಿ - ೬; ಕಾವ್ಯೋದ್ವೇಶ - ೭; ಕವಿನಾಮಕಥನ - ೮; ವಿನಯೋಕ್ತಿ - ೯, ೧೦; ಧಾತ್ರೀಕೃತವಿರಿಂಚಸ್ತವನ - ೧೧; ಛಾಭಾರತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಥನ - ೧೨; ಗೋರೂಪಸ್ವೀಕಾರದ ಕಾರಣ - ೧೩; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರೀತಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಗಮನ - ೧೪, ೧೫; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೬-೨೨; ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಹರಿಯಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕಾಗಿ ಸಮ್ಮತಿ - ೨೩; ಆವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ದುರ್ಗೆಗೆ ಆದೇಶ - ೨೪, ೨೫; ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಷಾವತಾರ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಕಥನ - ೨೬; ಕೃಷ್ಣಾದತಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ೨೮; ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸಾದಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ - ೨೯; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ - ೩೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಯಂತೀ - ೩೧; ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ೩೨, ೩೩; ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೩೪, ೩೫; ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ - ೩೬; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ದುಂದುಭಿ ಧ್ವನಿ - ೩೭; ಮೇಘಘೋಷ - ೩೮; ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆ - ೩೯; ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು - ೪೦; ವೃದ್ಧರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೧; ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿ - ೪೨; ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮೇಘಗಳು - ೪೩; ಚರಾಚರಗಳ ಸಂತುಷ್ಟಿ - ೪೪; ವಸುದೇವದೇವತೆಯರ ಬಂಧಮೋಚನ - ೪೫; ವಸುದೇವದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೇವತೆಪುತ್ರತ್ವಸಮರ್ಥನ - ೪೭; ವಸುದೇವನ ಏಕೈಕತವಸಮರ್ಥನ - ೪೮ ; ಪುನಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೯; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - ೫೦-೫೭; ದುರ್ಗೆಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - ೫೮; ಗೋಕುಲದತ್ತ ವಸುದೇವ - ೫೯; ಮೇಘವೃಷ್ಟಿ - ೬೦; ಆದಿಶೇಷ ಮಾಡಿದ ವಿಶೇಷನೇಷ - ೬೧; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೬೨; ಯಮುನೆಯಿಂದ ಮಾರ್ಗಪ್ರದಾನ - ೬೩, ೬೪; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗಮನದ ರಾಜವೈಭವ - ೬೫, ೬೬; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೭)

ಮಂಗಳಾಚರಣ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ

ಶ್ರೀವೇದಾಂತಮಹಾಚಲಂ ಹಿ ಪರಿತಃ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಸೂತ್ರಾಹಿಪಂ

ಸದ್ವಾತ್ಮಾಗಮಪೋಷಿತಾತ್ಮಹೃದಯಂ ತತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಸುರೈಃ |

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅನುವಾದ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಮೂಲಶ್ಲೋಕಗಳು, ಅನುವಾದ ಹಾಗೂ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ನರೂಪಣಿಗೆ ಒಪ್ಪಲೆಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಈಗಾಗಲೇ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಮುದ್ರಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮೇತವಾದ ಸಂಪುಟದ ಕನ್ನಡ ಅವೃತ್ತಿಯಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲವಾಕ್ಯಗಳಷ್ಟೇ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥವಿಚಾರ ಭಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಜಟಿಲವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ, ಯಮಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಪದಚ್ಛೇದವನ್ನು ಸಹ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅನುವಾದ ಅದಷ್ಟು ಮೂಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿವಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ಕೃತಿಯ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟು ಸರ್ಗದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಧರಿಸಿ ರಚಿತವಾದಂತಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥ ಶ್ರೀವಾದರ ಕವಿಕಂಠಮಣಿ ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕ(೮/೨೯, ೧೭/೧೨)ಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ತಾವೇ ತುಂಬಾ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸರೂಪದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನೂ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಿಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ೧೭ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಮೊದಲ ೨೪ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ದೂತವಾದ, ಕೇರವಾದಿ ದ್ವಾದಶ ರೂಪಗಳು, ಕಪಿಲ, ದತ್ತ, ವ್ಯಾಸ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಭಾಗ ಸುಮುದ್ರವಿಜಯದ ೮ನೇ ಸರ್ಗದ ನಾರಾಯಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮುದ್ರವಿಜಯದ ಆವತಾರವರ್ಣನೆ ಪರವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ತಿಗಳು, ಈ ಕೃತಿಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಅವರ ದುರ್ಗಾಸ್ತವಗಳನ್ನು ಸಹ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಕಾಶನವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗುರುಗಳ ಒಬ್ಬ ಅಂತರಂಗಭಕ್ತರು ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ವಿಶೇಷವೇಮೆಯನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಾಯೋಜಿಸಿರುವರು; ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ಸಕಲ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತದೆ. ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶಶಿಕಲಾ, ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮತ್ತು ಪ್ರವೀಣ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿರುವರು. ಕೆರೆಡು ತಿದ್ದುವ ಕಾರ್ಯ ಚಿ. ಸುದರ್ಶನ(ಅನಂದಪದ್ಮನಾಭ) ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಪುತ್ರ ಡಾ. ಜಯಂತ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಇವರದು. ಸಹಕಾರ ನನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಚಿ.ಸೌ. ವಿ.ಪಿ.ಜಯಶ್ರೀ ಹಾಗೂ ಸೊಸೆ ಚಿ.ಸೌ. ಶ್ರುತಿ ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಇವರದು. ಮುದ್ರಣ ವಾಗರ್ಥ ಅವರದು. ಈ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವು ಯುಗ.

ಬೆಂಗಳೂರು

ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ

೧೯.೦೬.೨೦೧೬

ದುರ್ಮುಖ ಸಂವತ್ಸರ - ಶ್ರೀಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಆರಾಧನೆ

ಶ್ರೀ:

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ

ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣೀಶವಿಜಯ

೧. ಪ್ರಥಮ ಸರ್ಗ

(ಮಂಗಲಾಚರಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೧; ಹಯಗ್ರೀವಸ್ತುತಿ - ೨,೩; ರುಗ್ಮಣೀಸ್ತುತಿ - ೪; ಮಧ್ವಸ್ತುತಿ - ೫ ; ವಾಗ್ಗೀಸ್ತುತಿ - ೬; ಕಾವ್ಯೋದ್ವೇಶ - ೭; ಕವಿನಾಮಕಥನ - ೮; ವಿನಯೋಕ್ತಿ - ೯, ೧೦; ಧಾತ್ರೀಕೃತವಿರಿಂಚಸ್ತವನ - ೧೧; ಭೂಭಾರಶಬ್ದಾರ್ಥಕಥನ - ೧೨; ಗೋರೂಪಪ್ರಾಕಾರದ ಕಾರಣ - ೧೩; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಗಮನ - ೧೪, ೧೫; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೬-೨೨; ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಹರಿಯಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕಾಗಿ ಸಮ್ಮತಿ - ೨೩; ಅವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ದುರ್ಗೆಗೆ ಆದೇಶ - ೨೪, ೨೫; ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಷಾವತಾರ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಕಥನ - ೨೬; ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ೨೮; ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸಾದಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ - ೨೯; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ - ೩೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತೀ - ೩೧; ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ೩೨, ೩೩; ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೩೪, ೩೫; ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ - ೩೬; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ದುಂದುಭಿ ಧ್ವನಿ - ೩೭; ಮೇಘಘೋಷ - ೩೮; ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆ - ೩೯; ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು - ೪೦; ವೃದ್ಧರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೧; ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿ - ೪೨; ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮೇಘಗಳು- ೪೩; ಚರಾಚರಗಳ ಸಂತುಷ್ಟಿ - ೪೪; ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಬಂಧಮೋಚನ - ೪೫; ವಸುದೇವದೇವಕೀಕೃತ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೇವಕೀಪುತ್ರತ್ವಸಮರ್ಪಣ - ೪೭; ವಸುದೇವನ ಪಿತೃತ್ವಸಮರ್ಪಣ - ೪೮ ; ಪುನಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೪೯; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - ೫೦-೫೭; ದುರ್ಗೆಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ - ೫೮; ಗೋಕುಲದತ್ತ ವಸುದೇವ - ೫೯; ಮೇಘವೃಷ್ಟಿ - ೬೦; ಆದಿಶೇಷ ಮಾಡಿದ ವಿಶೇಷದೇವ - ೬೧; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೬೨; ಯಮುನೆಯಿಂದ ಮಾರ್ಗಪ್ರದಾನ - ೬೩, ೬೪; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗಮನದ ರಾಜವೈಭವ - ೬೫, ೬೬; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೭)

ಮಂಗಲಾಚರಣ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ

ಶ್ರೀವೇದಾಂತಮಹಾಚಲಂ ಹಿ ಪರಿತಃ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಸೂತ್ರಾಹಿಪಂ

ಸದ್ವಿತ್ತಾಗಮಪೋಷಿತಾತ್ಮಹೃದಯಂ ತತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಸುರೈಃ |

ಸಿದ್ಧಾಂತೋಕ್ತಿಸುರೇಶ್ವರೈಶ್ಚ ಮಥಿತೋ ಯಃ ಕೃಷ್ಣದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿಃ

ಸ್ವೀಯಾನಾಮಮೃತಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಸ ಮಾಂ ಪಾಯಾದ್ಗುಣೋದ್ಯನ್ಮಣಿಃ^೧ || ೧ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದ್ಭುತವಾದ^೧ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ. ಅವನ ಅನಂತಗುಣಗಳೇ ಅದರಲ್ಲಿನ ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದಾಂತ(ಉಪನಿಷತ್ತು)ವೆಂಬ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಇರಿಸಿ, ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯವೆಂಬ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ವಾಸುಕಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು^೨ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂಬ ಅಸುರರು ಹಾಗೂ ಸುರರು^೩ ಮಥನ ಮಾಡಿದಾಗ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಅಮೃತವನ್ನು ಅವನು ತನ್ನವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನೀಡುವನು. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿ, ನಿರ್ವಿಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವರು.

೨. ಅಷ್ಟಮಠಗಳಿಗೂ ಆರಾಧ್ಯದೈವವಾದ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ದೇವತೆಯೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಿರುವರು.

೩. ಇದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿಷಯಕವಾದ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ. ಅವನ ಗುಣಗಳೇ ರತ್ನಗಳು. ವೇದಾಂತವೇ ಮಂದರಪರ್ವತ, ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯವೇ^೪ ಗಾಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ ವಾಸುಕಿ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಅಸುರರು, ಸಿದ್ಧಾಂತವಚನಗಳು ಸುರರು, ವಿಚಾರವೇ ಮಥನಕಾರ್ಯ, ಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಗಳೇ ಅಮೃತ ಎಂಬ ರೂಪಕ ಇಲ್ಲಿಯ ಆತ್ಮಕ ರೋಚಕವಾದುದು.

೧. ರೂಪಕಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಃ ಮಂದರಂ ಮಂಥಾನಂ ವಾಸುಕಿಂ ಚ ಸೂತ್ರಂ ಕೃತ್ವಾ ದೇವಾಸುರೈರ್ಮಥಿತೋ ವರುಣತ್ವೇನ ಸ್ವಕೀಯದೇವಾಣಾಂ ಪೀಯೂಷಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ತಥಾ ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರನಿರ್ಣೇತ-ವೇದಾಂತಾರ್ಥರೂಪಿಣಿಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತೈಶ್ಚ ಧೀಪೂರ್ವಕಂ ವಿಚಾರಿತೋ ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರದದಾತೀತಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಭ್ಯುದೈತ್ಯೈಃ ದುಷ್ಟತ್ವಾನ್ಮುಖಿಗ್ರಾಹಿತಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ವಿಕಾರ್ಥಕಂ ಸೂತ್ರಾಹಿಪಂ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಸಮೈಶ್ವರಬದ್ಧ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ ವಿಚಾರಂ ಕೃತ್ವಾ | ಅನೈತ್ತ ಪರಿತೋ ವೇಷ್ಠನಂ ಕೃತ್ವಾ ಕಿಂಚಿದ್ಗೋಸತಾಯಾಂ ಮಥಣಾಸಂಭವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಪೂರ್ಣಬೋಧಕೃತಭಾಷ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಪೂರ್ವಕಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೇ ಸೂತ್ರಾ-ಭಿವ್ಯಾಃ ಪೂರ್ಣಾ ಭವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. 'ಶ್ರೀವೇದಾಂತವಂದರೆ ಮಾನ್ಯವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತು ಹಾಗೂ ಅದರಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಸದಾಗಮಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಮಹಾಚಲ ಎಂದರೆ ಸ್ವತಃಕುಲಾಚಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮಂದರಪರ್ವತ; ಸೂತ್ರಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು; ನಿರುಪಪಾದವಾದ ಸೂತ್ರಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಎಂಬುವ ವಿವರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. 'ಸರ್ಪರಾಜ' ಎಂದರೆ ನಾಗರಾಜನಾದ ವಾಸುಕಿ, ಸದ್ಭಾಷೆ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ; ಅಮೃತ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷಗಳು.

೫. ಮದ್ವಭಾಷ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು 'ನಿರಾಸವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸದ್ಭಾಷಾಗಮಪೋಷಿತಾತ್ಮ-ಹೃದಯಮ್'^೩ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೬. ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಾಕರವಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುಣಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವನು. ಎಂದರೆ ಅವನು ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಉಪಾಧಿಬಿಂಡನಟೀಕೆಯ 'ಗುಣಮಾಣಿಕೈಮಂಡನಮ್' ಎಂಬುದರ ಭಾವವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಮೃತ ನೀಡುವನು ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೭. 'ಕೃಷ್ಣದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ; ಅವನು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ, 'ಗುಣೋದ್ಯನ್ತನಿ' ಎಂದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದಿಂದಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ

೧. ತ್ರಿಯ: ಪೂಜ್ಯಶ್ಚ ತೇ ವೇದಾಂತಾಃ ಉಪನಿಷದ್ವ ಶ್ರೀವೇದಾಂತಾಃ ಪೂಜ್ಯವೇದಾಂತಾಸ್ತ ವಪ ಮಹಾಚಲೋ ಮಂದರಪರ್ವತಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅಹಿಪವತ್ ಪ್ರತಿವಾದಿಭಂಭಂಕರತ್ವಾದ್ಧಾ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಸಸುಪ್ತಮೋ ವಾತಃ ಸದ್ಭಾಷತಃ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | "ಸಚ್ಚಿದ್ರೂಪಃ ಒಬ್ಬಯಾತ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ತಸ್ಯಾಗಮಃ ಕಾಸ್ತಂ ಭಾಷ್ಯಾದಿ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೋದ್ಧೃತತಂತ್ರಭಾಗವತವಚನ (೧೦/೩/೨೬)

೫. ರಮಾಯಾ ರಮಣಂ ನತ್ವಾ ಗುಣಮಾಣಿಕೈಮಂಡನಮ್ |

ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮೋ ಯಥಾಮತಿ || - ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು (ಉಪಾಧಿಬಿಂಡನಟೀಕಾ)

೫. ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಸ್ಸು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿ 'ಸುಧಾನಿಧಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

ಯಾಂಚಾಮಂದರಲೋಲಿತಾದೃತ ಉದ್ಬದ್ಧಿ ದ್ವೇಂದಿರಾ ನಿರ್ಜರೈ-

ರ್ಜಾತೋ ಭಾರತಪರಿಜಾತಸುತರು: ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾ ಮೃತಮ್ |

ಅಸೀತ್ ತಂತ್ರಪುರಾಣಸೃಜನಗೋ ಜಾತಃ ಶುಕೇಂದು: ಸದಾ

ಸೋಜಯಂ ವ್ಯಾಸಸುಧಾನಿಧಿಭವತು ಮೇ ಭೂತ್ಯೈ ಸಹಾಂ ಭೂತಿಃ || ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು (ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)

೬. ವಿಶ್ವಾರೂಢ: ಯಃ ಕೃಷ್ಣದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿ: ಕೃಷ್ಣಾವಿಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ: ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಾಂ ಸ್ವಭಕ್ತಾಗಾಂ ಅಮೃತಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಹಿ ದರಾತಿ ಹಿ | -ವ್ಯಾ.

ಅತ್ರ ಕೃಷ್ಣದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿರತ್ಯನೇನ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕಾವ್ಯನಾಂವಿಕೃತ್ಮಮುದ್ಧಿತ್ತನಿರೂಪಣೇನ ತಸ್ಯ ಗಂಭೀರತ್ವಂ ಗುಣೋದ್ಯನ್ತನಿರತ್ಯನೇನ ಗುಣೋತ್ತಮತ್ವಂ ಚ ದ್ಯೋತತೇ | ತೇನೇದಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ "ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್" ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಾ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾತ್ತಯೋಜನಾಭಾವಾಚ್ಚ ನ ವಿಶು ಕಾವ್ಯಕರಣೇ ಕಿಂಚಿತ್ತಯೋಜನ-

ಭಾವ ಸೂಚಕ. ಇದರಿಂದ 'ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್' ಎಂಬ ಸ್ಫುಟಿಯಿಂದ ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯು ಆಯುಕ್ತ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ ಲಭಿಸುವುದು. "ತಸ್ಮಾದ್ಧಾರತ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಹರಿರೀಶ್ವರಃ | ಶ್ಲೋಕವ್ಯಃ ಕೀರ್ತಿತವ್ಯಶ್ಚ ಮಂತವ್ಯಶ್ಚೇಚ್ಛತಾಃ ಭಯಮ್" ಇತಿ ಎಂಬ ಹಾಗೂ "ಕ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಗುಣಾನುವಾದಾತ್ ಪುಮಾನ್ ವಿರಜ್ಯೇತ ವಿನಾ ಪಶುಘಾತ್" ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವಚನದಿಂದ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಕೀರ್ತನಗಳು ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬುದು ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು.

೮. ಅಸತ್ಯಾಪ್ಯ ರಚನೆಯು ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬುದಷ್ಟೇ 'ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಭಾವ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ ಭಗವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟಿ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲವು ಲಭಿಸುವುದು; ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇದು ಸಾರ್ಥಕವಾದ ರಚನೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೯. ಶ್ರೀ ಎಂಬುದು ಮಂಗಲಸೂಚಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ಪ್ರಯೋಗವು ಯೋಗ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. 'ಸದ್ವಾತಾಗಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವು ಬಂದಿದೆ.

-
- ಮತ್ತೀತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಿರಾಪ್ತಾ ಭವತಿ | ತಥಾಹಿ | ಉತ್ತಮನಾಯಕಗುಣಕೀರ್ತನಕ್ಕೆ "ತಸ್ಮಾದ್ಧಾರತ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಹರಿರೀಶ್ವರಃ | ಶ್ಲೋಕವ್ಯಃ ಕೀರ್ತಿತವ್ಯಶ್ಚ ಮಂತವ್ಯಶ್ಚೇಚ್ಛತಾಃ ಭಯಮ್" ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರಾ (೨/೧/೫) ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ | ತದರ್ಹಮ್ : "ಕ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಗುಣಾನುವಾದಾತ್ ಪುಮಾನ್ ವಿರಜ್ಯೇತ ವಿನಾ ಪಶುಘಾತ್" ಇತಿ ಭಾಗವತೇ (೧೦/೧/೪) ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿತ್ವ ಕಥನೇನ ವಿರಕ್ತಾಪೋಭನತ್ವ ಕಥನೇನ ನಿಂದಿತತ್ವಾತ್ | -ವ್ಯಾ. ಅನಿತ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಚಲನಾಭಾವಾದಾರಾಧ್ಯಕತ್ವಾದ್ವಾ ವೇದಾಂತಾನಾಂ ಮಹಾಚಲತ್ವೋಕ್ತಿಃ ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.
೧. ಸಚ್ಚಾಸ್ತೋತ್ರಾ ಬ್ರಹ್ಮಣ ವಿಚಾರಿತೇ ಸತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಣಪೂರ್ಣತಾ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ. ಆತ ದಿವ ಚಾಪೌ ಶುಭಫಲಪ್ರದಫಲಿದೇವತಾಕಗುರುವರ್ಣಾತ್ರಯಾತ್ಮಕಮಗಣಪ್ರಯೋಗಃ ಕೃತಃ | ತದುಕ್ತಮ್ | "ಶುಭದೋ ಮೋ ಭೂಮಿಃ ಸರ್ವಗುರುಃ" ಇತಿ | ಆತ್ಮ "ಸಂಯೋಗಃ ಸರ್ವಥಾ ತ್ಯಾಜ್ಯೋ ವರ್ಣಾನಾಂ ಕ್ಷಂ ವಿನಾ ಮುಖಃ" ಇತಿ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವೇನೋಕ್ತಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಪ್ರಯೋಗೋ ನ ದೋಷಾಯ | ಶ್ರೀಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಾರ್ಗಲ್ಯಾರ್ಥಕತ್ವಾತ್ | ತದುಕ್ತಮ್ : "ದೇವತಾವಾಚಕಾಃ ಶಬ್ದಾಯ ಚ ಭದ್ರಾದಿವಾಚಕಾಃ | ತೇ ಸರ್ವೇ ನೈವ ನಂದ್ಯಾ ಸ್ಫುರ್ತಿಪಿಶೋ ಗಣತೋಽಪಿ ಚ ||" ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.
೨. ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರಸತ್ಯಾಪ್ಯವಿವಿಧಮತ್ಯಾದ್ಯವದ್ಗುಣವರ್ಣನಾತ್ಮಕಂ ಕಾವ್ಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ | ನಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಾ- ಭಾವಃ | ಏತತ್ಯಾವೇ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಭಗವನ್ನೊಮ್ಮೋನುಸಂಧಾನೇನ ಭಗವತಿ ಭಕ್ತಿದ್ವಯಾತ್, ತಥಾ ಕೈವಲ್ಯಲಕ್ಷಣಭೂತಸ್ಯ ಭಗವದ್ಗುಣಪ್ರವರ್ಣನಾ ವಾಚ್ಯವಾದಾತ್ಯ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮತ್ಯಾರದ್ಧಾರ್ಥೇನ ಸಂತೋಷಾತಿಶಯಸ್ಯ "ಕಾವ್ಯಂ ಯದೇ- ರ್ಥಕೃತಃ" (ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶ) ಇತಿ ಅಲಂಕಾರಿಕಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಾಪಾಂತ್ರಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಚ ಸತ್ಯಾತ್ | -ವ್ಯಾ.
೩. ಸಂಪ್ರದಾನವಿವಕ್ಷಾಭಾವಾನ್ ಚತುರ್ಥಿಃ | ಹಿ ಶಬ್ದೇನ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾತ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ದ್ಯೋತಯತಿ | -ವ್ಯಾ.
೪. "ಉಪಮೈವ ತೀರೋಭೂತಭೇದಾ ರೂಪಕಮಿಪ್ರಕೇ" ಇತಿ | ಸದ್ವಾತಾಗಮೇತ್ಯಾದೇಃ ಶ್ವಿಪ್ಪತ್ಯಾತ್ ಶ್ವಿಪ್ಪ- ಪರಂಪರತಮ್ | ಇದಂ ಚ ರೂಪಕಂ ನಿರವಯವಂ ಸಾವಯವಂ ಪರಂಪರತಂ ಚೇತಿ ತ್ರಿವಿಧಮ್ | ತತ್ಯಾದ್ಯಂ ಕೇವಲಂ ಮಾಲಾರೂಪಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿವಿಧಮ್ | ದ್ವಿತೀಯಂ ಸಮಸ್ತವ್ಯಾಪ್ತವಯಮ್, ಏಕದೇಶವರ್ತಿ ಚೇತಿ ದ್ವಿಧಾ | ತೃತೀಯಂ ತು ಶಿಷ್ಯಶಿಷ್ಯಪರಾಭಿಮಂಧನತ್ಯೇನ ದ್ವಿವಿಧಮ್ | ತತ್ತ್ವೇನ ಕೇವಲಮಾಲಾರೂಪಕತ್ಯೇನ ಚತುರ್ಥಿಧಮಿತ್ಯಪ್ಪ ರೂಪಕಭೇದಾಃ | ಲಕ್ಷಣೋದಾಹರಣಾಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಭಯಾನಾತ್ತ್ರ ರಿಪ್ಪಿಂತಃ | -ವ್ಯಾ.

೧೦. ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವೃತ್ತ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ^೧:

೧೧. ಅಹಿಪ ಎಂದರೆ ಸರ್ಪರಾಜನಾದ ವಾಸುಕಿ; ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ ವಾಸುಕಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ರೂಪಕ. ಸಮುದ್ರಮಥನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗದಂತೆ ವಾಸುಕಿ ವರ್ತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಸಾಮ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಅಹಿಪ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಸೂತ್ರಾಹಿಪಂ ಸೂತ್ರಾಣ್ಯೇವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣ್ಯೇವಾಹಿಪಃ ಸರ್ಪಶ್ರೇಷ್ಠೋ ವಾಸುಕಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಮುದ್ರಮಥನಸಮಯೇಽ-ಹಿಪಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಶಬ್ದಸಾಮ್ಯಾತ್ ಸೂತ್ರಾಣಾಮಹಿಪತ್ಯೋಕ್ತಿಃ | (ವ್ಯಾ.)

೧೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದ್ಭುತವಾದ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರುಣಿಸಲು ವೇದವೇದಾಂತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡಬೇಕು; ಇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ಕಡಗೋಲು ಅಗತ್ಯ; ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಸರಿಯಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳ ಸಹಾಯವು ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು, ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವನು^೨. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿತು ಅವನಿಂದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೧೩. ಇದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಯಾದವಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಸ್ತುತಿಯಾಗಿರುವಂತೆ, ವಾಸಿಷ್ಠ ಕೃಷ್ಣ-ರೂಪದ ಸ್ತುತಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಆ ರೂಪವೂ ಸಹ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಂತಹುದು; ಅನಂತಗುಣ-ಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಂತಹುದು, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮಥನವನ್ನು ಗೈದು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಅಮೃತವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ನೀಡಿದಂತಹುದು; ಅಹಿ - ಸರ್ಪ; ಅಹಿಪ - ವಾಸುಕಿ; ದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿ - ಕ್ಷೀರಸಾಗರ.

೧೪. ಯಾದವಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವನಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಗತ್ಯವಿರುವಂತೆ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪವೂ ಸಹ ಮೋಕ್ಷಕರುಣಿಸುವ ಕ್ಷೀರಸಾಗರವಾಗಲು ವೇದಾದಿ ಮೂಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳು, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳ ಸೂಕ್ತ ಅನ್ವಯಕ್ರಮ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ; ಆಗ ಮಾತ್ರವೇ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೋಕ್ಷನೀಡುವ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಉದ್ಧಾರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆ.

೧. ಅಶ್ವಿನ್ ಸರ್ಗೇ ನಾಣಾವೃತ್ತಾನ್ | ಲಕ್ಷಣಂ ತು ತತ್ತ್ವಜ್ಞೋಕ್ತವ್ಯಾಮ್ನಾಣಾವಸರೇ ವಕ್ತೃತೇ | ಶ್ಲೋಕೇಽಪಿ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಂ ವೃತ್ತಮ್ | "ಸೂರ್ಯಾಶ್ವಿನ್ಯುರ್ಮಃ ಸಜಿಸ್ತತಾಃ ಸಗುರವಃ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ || -ವ್ಯಾ.

೨. ತೇಜಾಮಹಂ ಸಮುದ್ರತಾ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರಸಾಗರಾತ್ | ಭವಾಮಿ ನ ಚರಾತ್ ಪಾರ್ಥ ಮಯ್ಯಾವೇಶಿತಚೇತಸಾಮ್ ||

೧೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು ಸಾಗರವೆಂದು ಕರೆಯುವ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನಾಗಿ, ಮಹಾ-
ಭಾರತಕಾವ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು:

ಜಯತ್ಯಸಂಖ್ಯೋರುಬಲಾಂಬುಪೂರೋ ಗುಣೋಚ್ಚರತ್ನಾಕರ ಆತ್ಮವೈಭವಃ |

ಸದಾ ಸದಾತ್ಮಜನದೀಭರಾಪ್ಯಃ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೋ ಹರಿರೇಕಸಾಗರಃ || (೨/೩)

೧೬. ಹೀಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಸಹ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ಮೂಲಕ
ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ನೀಡಿರುವರು; ಇದೇ ರೀತಿಯಾದ
ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು:

ಅನಾಕುಲಂ ಗೋಕುಲಮುಲ್ಲಾಸ ಯತ್ಪಾಲಿತಂ ನಿತ್ಯಮನಾವಿಲಾತ್ಮ |

ತಸ್ಯೈ ನಮೋ ನೀರದನೀಲಭಾಸೇ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಕೃಷ್ಣಾರಮಣಪ್ರಿಯಾಯ || (೧/೨)

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಸ್ತುತಿ-೧

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋದಿತವತ್ಸರ್ವನಾ ಪದಮಿದಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಮದಂಕಾಂಕಿತೋ

ಮನ್ಮಂತ್ರಂ ಜಪ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪದಮಥೋ ದಾಸ್ಯಾಮಿ ಭಾಗ್ಯೈಃ ಸಹ |

ತತ್ತತ್ಪ್ರಾಪ್ನುಯಿಷ್ಯೇ ಬೋಧಯಾಮಿ ತದನು ಪ್ರಾಪ್ಯೋ ಮದಂಘ್ರಿಭರ್ವೇ-

ದಿತ್ಯಾಘೋಷಯತೀವ ಯಃ ಕರಚಯೈಸ್ತಂ ವಾಜಿವಕ್ತ್ರ ಭಜೇ || ೨ ||

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಈ ಪಾದವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ನನ್ನ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು
ಧರಿಸಿ, ನನ್ನ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸು; ಆಗ ನಾನು ಭಾಗ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪತ್ತನ್ನು
ನೀಡುವೆನು; ಅದರ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು ಸಹ; ಆ ಬಳಿಕ ಹೊಂದಬೇಕಾದ ನನ್ನ
ಪಾದವು ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬುದಾಗಿ ತನ್ನ ಕರಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಿಘೋಷಣೆ ಮಾಡು-
ವಂತಿರುವ ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರನ್ನು ಭಜಿಸುವೆನು.

ವಿ. ೧. ^೧ಹೆಚ್ಚು ವಿಘ್ನಗಳು ಸಂಭಾವಿತ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ತಮ್ಮ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯಾದ
ಹಯಗ್ರೀವ, ಕಾವ್ಯನಾಯಕಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿ, ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹಾಗೂ
ಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ಭಜನರೂಪವಾದ ಸುದೀರ್ಘಮಂಗಳವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ
ತಾಟಂಕದ್ವಯ ಎಂಬ ಅರನೆಯ ಪದ್ಯದ ವರೆಗಿನ ಒಟ್ಟು ಐದು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ
ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು.

೧. ರಾಮಾಕ್ಷಪ್ರಸಕ್ತಸುಖೋಭಯುತಾಬ್ಜಬಾಹುಮ್ |

- ತಂತ್ರನಾರಸಂಗ್ರಹ (೪/೫೦)

೨. ವಿಘ್ನಬಾಹುಲ್ಯಶಂಕಯಾ ಸ್ತೋಪಾಸ್ಯದೇವತಾಕಾವ್ಯನಾಯಕೀಸ್ತಾಚಾರ್ಯವಾಗ್ವೇವತಾಭಜನಾರೋಪ-
ಮಂಗಲಾನಿ ಕರೋತಿ - ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾದಿ ತಾಟಂಕದ್ವಯೇತ್ಯಂತ್ರೈಃ ಪಂಚಭಿಃ ಶ್ಲೋಕೈಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೆ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಎಂದರೆ ಅಪ್ರಾಸಂಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಅನಾಪತ್ತ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದ ಉತ್ತಮ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರ್ಥ. ಸತ್ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಣ. ಅವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೩. ಮದಂಕಾಂಕತಃ - ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಕಗಳು ಎಂದರೆ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಉರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರ ಹಾಗೂ ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿ ಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಯೇ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಇದೆ.

೪. ಮನ್ಮಂತ್ರಂ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರದಿಪಾದಿಸುವ ಮಂತ್ರ ಹಯಗ್ರೀವ ಮಂತ್ರ ಎಂದರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣ, ರಾಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಇತರ ಸಕಲವೈಷ್ಣವಮಂತ್ರಗಳು ಉಪಲಕ್ಷಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ಜಪವೇ ಮಹಾಫಲಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ್ದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಜಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೫. ಕರಚಯೈಃ - ಶಂಖ, ಜಪಮಾಲೆ, ಪುಸ್ತಕ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ; ಕರಚಯ-ಕೈಗಳ ಗುಂಪು.

೬. ಕಳಕೈ ಚಾಚಿರುವ ಕಿರುಬೆರಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಸ್ತದಿಂದ "ನನ್ನ ಪದವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸು" ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಶಂಖ, ಜಪಮಾಲೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದ ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ತನ್ನ

೧. ಸತಾ ನಿರ್ದುಷ್ಟಗುಣಾಪ್ರಪ್ತಗೀತತ್ವಾದಿರೋಷಗೋಚರೋತ್ತಮಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾದುಕ್ತಮೇನ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತಮುಪದಿಷ್ಟಂ ವರ್ತು ಮಾರ್ಗಃ ತೇನ | ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮದಂಕಾಂಕತಃ ಮಮಾಂಕಾಃ ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿಚಿಹ್ನಾಃ | "ಉತ್ತರಗಚಹೋರಂಕ" ಇತ್ಯಮರಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. "ಧೃತೋರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರೋದರಚಕ್ರಧಾರಿ ವಿಪುಲಂ ಪರಂ ಧ್ಯಾಯತಿ ಯೋ ಮಹಾತ್ಮಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಮನ್ಮಂತ್ರಂ ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದಕಪ್ರಕವಯುಗ್ರೀವಮಂತ್ರಂ ಜಪ - ಆವೃತ್ತಿಂ ಕುರು | -ವ್ಯಾ.

೫. ಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಕ ಜಪಕ್ಕೆ ಮಹಾಫಲಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಆಧೋಮುಖಿಕವಿಷ್ಣುಗುಲೀಯುಕ್ತಹಸ್ತೇನ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋದಿತವರ್ತುನಾ ಪದಮಿಂದ ಧ್ಯಾಯಂತಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಶಂಖಜಪಮಾಲಾಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಮದಂಕಾಂಕತೋ ಮನ್ಮಂತ್ರಂ ಜಪೇತ್ಯರ್ಥಃ ಪುನಃ ಪುಸ್ತಕಶಂಖಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಪೂಜದಂ ಭಾಗೈಃ ಸಹ ದಾನ್ಯಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ | "ಶಂಖಂ ನಿಧೌ ಚ ಜಲಚೇ" ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಾತ್ | ತದ್ಬುಕ್ತಸ್ಯ ಹಸ್ತಸ್ಯ ಭಾಗ್ಯಸೂಚಕತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ | ಪುನಃ ಪುನಃ ದಾನ್ಯಾಮೀತ್ಯರ್ಥೋದಿತವಿಷ್ಣುಗುಲೀಯುಕ್ತಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಾಸ್ಮಿಕ ಬೋಧಯಾಮೀತ್ಯಸ್ಯ ಮದಂಘ್ರಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಶ್ಚ ಸೂಚಿತಃ | ಎರಾಸನೋಪವಿಷ್ಟಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ವಾದಾಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪುಸ್ತಕಹಸ್ತಕವಿಷ್ಣುಗುಲೀಯವತತ್ವಾಗ್ನದಂಘ್ರಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಸೂಚಕತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ | ಪುನಃ ಶಂಖಹಸ್ತೇನಾಧೋವೇಗಂ ಸೂಚಿತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಕಸ್ತಿತ್ತರಪಲ್ಲವಾಭಿಜ್ಞಃ ಪುರುಷಃ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಂ ಹಸ್ತವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಾ ದರ್ಶಯತಿ ತದ್ಗುಹಿತಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೭. ಆತ್ಮಕ್ರಿಯಾಸಂಗತ್ಯೋವಕಾರಸೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾವ್ಯಂಜಕತ್ವಾತ್ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೮. ಇತಿ ಕರಚಯೈಃ ಶಂಖಚಕ್ರಮಾಲಾಪುಸ್ತಕಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾಸಮೇತೈಃ ಹಸ್ತಸಮೂಹೈಃ | -ವ್ಯಾ.

ಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ತನ್ನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಪುಸ್ತಕ ಮತ್ತು ಶಂಖಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೈಗಳಿಂದ ಭಾಗ್ಯಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುವ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೆಳಗೆ ಚಾಚಿದ ಕಿರುಬೆರಳಿನಿಂದ, ನನ್ನ ಪಾದವು ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವನು.

೮. ವೀರಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿಯ ಪಾದದತ್ತ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಅವನ ಕೈಯ ಕಿರುಬೆರಳು ಬಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಪಾದವು ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೃದಯಮುದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪರಗತನಾದ ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ ಮನೋಗತವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೯. ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ (೪/೪೮,೫೦,೫೧)ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಹಯಗ್ರೀವಮಂತ್ರದ ಧ್ಯಾನಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಇದು ಆಧರಿಸಿದೆ :

ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛಾಂಕಶತಕೋಟ್ಯತಿಪೌಖ್ಯಕಾಂತಿಂ ಸಂಸಿಚ್ಛಮಾನಮಮೃತೋರುಘಟ್ಟಃ ಸುರೇಶ್ವಃ |
ವರ್ಣಾಭಿಮಾನಿಭಿರಜೇತಮುಖೈಃ ಸಹೈವ ಪಂಚಾಶತಾ ಪ್ರತಿಗಿರಂತಮಶೇಷವಿದ್ಯಾಃ ||
ವಂದೇ ತುರಂಗವದನಂ ಶಶಿಬಿಂಬಸಂಸ್ಥಂ ಚಂದ್ರಾವದಾತಮಮಿತಾತ್ಮಕೈಃ ಸಮಂತಾತ್ |
ಅಂಡಾಂತರಂ ಬಹಿರಶ್ಚ ಪ್ರತಿಭಾಸಯಂತಂ ಶಂಖಾಕ್ಷಪುಸ್ತಕಸುಮೋಧಯುತಾಬ್ಜವಾಹುಮ್ ||
ನಸ್ತೋ ಮುಖಾದಪಿ ನಿರಂತರಮುದ್ಗಿರಂತಂ ವಿದ್ಯಾ ಅಶೇಷತ ಉತಾಬ್ಜವೇಶಮುಖೈಃ |
ಸಂಸೇದ್ಯಮಾನಮತಿಭಕ್ತಿಭರಾವನಮೈರ್ಲಕ್ಷ್ಮಾನ್ಮತೇನ ಸತತಂ ಪರಿಷಿಚ್ಛಮಾನಮ್ ||

೧೦. ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವರೂಪ ವಿದ್ಯಾಪ್ರದಾಯಕವಾದ ರೂಪಃ ಸಕಲ ವೇದಾದಿ ರೂಪ-ವಾಚ್ಯವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ಹಿರಿಮೆ ಈ ರೂಪದ್ದು :

ಅಸ್ತು ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತಮೇದದ್ಯದ್ವೈದೋ^೧ ಯಮರ್ವೇದಃ ಸಾಮವೇದೋಽ-
ಥರ್ವಾಗಂಗಿರಸ ಇತಿಹಾಸಃ ಪುರಾಣಂ ವಿದ್ಯಾ ಉಪನಿಷದಃ ಲೋಕಾಃ ಸೂತ್ರಾಣ್ಯ-
ನುಕ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ಯಸ್ಯೈವೈತಾನಿ ನಿಶ್ಚಿತಾನಿ || (ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್)

೧೧. ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವನಾಮದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯೂ ಸಹ ವಿದ್ಯೆ, ವಾಕ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮಂತ್ರ ಎಂಬ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು :

ಹಯಗ್ರೀವ ಹಯಗ್ರೀವ ಹಯಗ್ರೀವೇತಿ ಯೋ ವದೇತ್ |

ತಸ್ಯ ನಿಸರತೇ ವಾಗೇ ಜಹ್ನುಕನ್ಯಾಪ್ರವಾಹವತ್ ||

೧. ಉತ್ತಮವುರುಪಪ್ರಯೋಗಾದ್ಯಸ್ಯೈವೈದೋ ಧ್ಯಾವಾಯುಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ತಸ್ಮಾದ್ವೇದಾಃ ಸಮುತ್ಪನ್ನಾ ವಿದ್ಯಾಖ್ಯಾ ಮೂಲಿಕಾ ಶ್ರುತಿಃ |

ಸರ್ವೋಪನಿಷದಶ್ಚೈವ ಪಂಚರಾತ್ರಾಪ್ತಿಸಂಹಿತಾಃ |

ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ಯಸ್ಯಾಂ ಚ ವಿಶ್ವರಃ |

ಸರ್ವಮೇತಜ್ಞಗಚ್ಛಿವ ನಿಶ್ಚಿತಂ ತುರಗಾಸನಾತ್ |

- ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟ್ರ (ಮೃತ್ತೇಯೀಬ್ರಾಹ್ಮಣ)

- ಇದರ ಅನುಸಂಧಾನವನ್ನು ಸುಲಭವನ್ನಾಗಿಸಲು ಅವರು ಕಯಗ್ರೀವ ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದು ನೂತನ ಭಕ್ಷ್ಯವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ವರ್ತ - ಮಾರ್ಗ.

೧೨. ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಭಂಗಿಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ತತ್ತ್ವಬೋಧಕವನ್ನಾಗಿ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಕೌಶಲ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಸ್ತುತಿ-೨

ಶ್ರಯೇ ಹಯಮುಖಂ ಶ್ರಾವ್ಯಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗಸಮಾಪ್ರಯೇ |

ಸರಾಗಯೋಗಿಪೂಗೋಕ್ತಸ್ತೋತ್ರತೋತ್ರವಶಂ ಮಹಃ || ೩. ||

ಅನುರಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯೋಗಿವೃಂದವು ನುಡಿಯುವ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಕೆಲಗೆ ವಶವಾಗುವ ಹಯಗ್ರೀವ ಎಂಬ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ರಮಣೀಯವಾದ ಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸುವನು.

ವಿ: ಪರಿಚಿತವಲ್ಲದ ಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಲಸ್ಯದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪರಿಚಯವಿರುವ ಅಶ್ವವನ್ನು ಕೆಲೆಯಿಂದ ವಶಮಾಡಿ-ಕೊಂಡು, ಕತ್ತಲೆಯನ್ನುತೊಡೆಯಲೆಂದು ದೀಪವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ಕಾವ್ಯದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಭಕ್ತರ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಕೆಲಗೆ ವಶವಾಗುವ ಹಯಗ್ರೀವನೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವ (ತೋತ್ರ-ಚಾಟಿ).

೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಂಥರಪುರದ ಪಾಂಡುರಂಗ ತಿರುಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೊದಲಾದ ಭಗವದ್ಭೂತಿಗಳನ್ನು ಸಹ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದು ಅಂತಹ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

ನಿರ್ಮಥ್ಯೋಗ್ಯಭಾರ್ಗವೇ ನಿಜಮನೋಭೀಷಂ ದಿಶಾಮೀತಿ ಯಃ

ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನಯತುಂ ಕರೇಣ ವಿಲಸ್ಯಂತಾಸಮನ್ಯೇನ ಚ |

ರಮ್ಯಂ ದಾಮ ದರ್ಶನ ಮಹೇಶರಜತಗ್ರಾಮಶ್ರಿಯೋಽಲಂಕೃತಿಃ

ಕರ್ಮಂದೀಶ್ವರಭಕ್ತಬಂಧನಮಃ ಪ್ರೀತೋಽಪ್ಪ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಭುಃ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೧/೧೧)

ತೀರೇ ಸತತಸ್ತುತಸ್ತುತಧರಾಸ್ತವಿರಕ್ತಿಪ್ರಿಯಃ

ಪಾದಾಂಭೋಜಮಿದಂ ಮದಂಕನಹಿತಃ ಸಂಚಿತಯೋತರ್ಹೃದಿ |

ಪಶ್ಚಾತ್ ಕೇ ಕೇಮಾತ್ರ ವಿವ ಭವಿಷಾ ಸಂಸಾರವಾರ್ಧಿನಃ ಚೇತ್

ತಿಶ್ಠಾಮೀತಿ ಹಿ ಲಕ್ಷಯತ್ನನುದಿನಂ ಸ್ವಾಮ್ಯಯಾ ವಿಠಲಃ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೨/೬)

ಯೇ ಶಂಖಚಕ್ರೋಪ್ಪಲಬಾಹುಯುಗ್ಮಾಃ ಸ್ವಾಂಘ್ರಂ ಭಜಂತೇ ಭವಸಂಧುರೇಷಃ |

ಕಟಪ್ರಮಾಣಸ್ತುತಿ ವೇಂಕಟೇಶಃ ಸ್ವರ್ಣಕರೋತ್ಕಾಶಕರಾಂಬುಜಾತ್ಮಕಃ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೨/೨೧)

೨. ಪರಿಣಾಮಾಲಂಕಾರ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಸ್ತುಪಾಸ ಎಂಬ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ : ಪಥ್ಯಾವತ್ ವೃತ್ತಃ ಪರಿಣಾಮಾಲಂಕಾರಃ | ವೃತ್ತಸ್ತುಪಾಸಾಖ್ಯಃ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಶ್ಚ | ಪ್ರಾಯಶೋಽಸ್ತಿಸ್ವಾಪ್ಯೇ ಯದ್ವತಿ ಅಯಮನುಪಾಸಾಲಂಕಾರೋಽಸಿ | ವೃತ್ತಂ ತು ಪಥ್ಯಾವತ್ಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ತೋತ್ರಂ ಕತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಅಗಭೃಷ್ಠಮಾರ್ಗಗಮನಾಯ ಮಧ್ಯೇ ಶ್ರಮಪನಿತಾಲ್ಪವೃಷಾರಾಯ ಚ ಪರಿಚಯ-ವಂತಮತ್ತಂ ಕಶಯಾ ವಶೀಕೃತ್ ತಮೋವಿಚ್ಛೇದಾಯ ದೀಪಿಕಾಂ ಚಾಶ್ರಯತೇ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | ಹಯಮುಖಸ್ಯ ತೇಜೋರೂಪಶ್ಚಾತ್ರದಾಶ್ರಯಣೇನೋಭಯಕಾರ್ಯಗಾಢಿದ್ವಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀದೇವಿಯ ಸ್ತುತಿ

೧ ಸಿಂಹನೂಪುರಶೋಭಿಪಾದಕಮಲಾಂ ಮಂದಸ್ಥಿತೋದ್ಯನ್ತುಖೀಂ
ಕಂಜಾಕ್ಷೀಂ ಕುಚಭಾರಭೀರುವಿಲಸನ್ಮಧ್ಯಾಂ ಕರ್ಣಾತ್ಯಂಕಣಾಮ್ |

ಶಂಭಾದ್ವೈಃ ಪರಿಶೇವಿತಾಂ ಸುವಸನಾಂ ಜಾಂಬೂನದಾಲಂಕೃತಾ-
ಮಂಜಾಂ ತಾಂ ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮಿ ಕೃಷ್ಣರಮಣೀಂ ಲಂಬಾಲಕಾಂ ರುಗ್ಗಿಣೀಮ್ ^೨೪

ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಕಾಲೆಜ್ಜಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕಮಲದಂತಹ ಪಾದಗಳು, ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುಖ, ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಸ್ನನಗಳ ಭಾರದಿಂದ ಒಳುಕುವ ಹೊಳೆಯುವ ನಡು, ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಕೈಬಳಿಗಳು, ಉತ್ತಮವಾದ ಒಲಿತಾಂಬರ, ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣಗಳ ಅಲಂಕಾರ, ನೀಳವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ಸುತ್ತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಪರಿವಾರ, ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಮಣಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು.

ವಿ. : ೧. ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣೀದೇವಿಯ ಸ್ತೋತ್ರ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ^೪ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಆಪಾದಮಾಲಿಪರ್ಯಂತ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಪಾದಕಮಲಗಳು ಮುಖ, ಕಣ್ಣುಗಳು, ನಡು, ಕೈಬಳಿಗಳು, ವಸ್ತ್ರ, ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಸುತ್ತಲಿನ ಪರಿವಾರಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಈ ಪದ್ಯ ^೫ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಭವ್ಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ತಿಳಿಸುವ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

೩. ^೬ಶಂಭು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಶಿವ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಕೊಡಲಿವೆ; ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕ್ಷರಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರು, ಎಂದರೆ ಜೀವೋತ್ತಮರು. ಅವರೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಪರಿವಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಅಕ್ಷರಪುರುಷಳು ಎಂದು ಭಾವ; ಅಲಕ-ಮುಂಗುರುಳು.

೪. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡದೆ, ರುಗ್ಗಿಣೀರೂಪವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದು ಅವರ ಮೂಲರೂಪಕ್ಕೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೂ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು; ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದವರಂತೆ ಆವೇಶ

೧. ಸಿಂಹತ್ಯಗ್ನಿನೂಪುರಪಾದಶೋಭಿತಾಮ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೮/೫೬)

೨. ಸಮಗ್ರ ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧಾತಿರಯಪೂರ್ವಕತ್ವದ್ಯೋತನಾಯ ಪ್ರೇತಕೃಪನರ್ಗಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವಭಾವೋತ್ತರಲಂಕಾರಃ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ಷೀಡಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನ ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪಾದಾದಿವರ್ಣನಾಂ ಕೃತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ವೈದರ್ಭೀರೀತಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಶಂಭುಬ್ರಹ್ಮಾ | ಶಂಭು ಬ್ರಹ್ಮತ್ರಲೋಚನಾವಿತ್ಯಮರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಹೊಂದಿದವರಾಗಿರದೆ, 'ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಆಗಿರುವಳು' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ: ರಮ್ಯವ ರುಗ್ಮೀಣೀತಿ... | ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೭/೧)

೫. ಸಕಲರ ಮಾತು, ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ತುತಿಯು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತ; ಅದರಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಭಾಗ್ಯದ ದೇವತೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧನೆಗೆ ಭಾಗ್ಯವು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಸ್ತುತಿ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ: ದೇವೀ ಭಾಗ್ಯಾತ್ಮಿಕಾ ನೃಣಾಮ್ | - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೩/೭)

೬. ಇಲ್ಲಿ ವೈದರ್ಭೀ ಎಂಬ ರೀತಿ ಇದೆ. ಪಿದರ್ಭದೇಶದ ರಾಜಕುಮಾರಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ, ವೈದರ್ಭೀ ಎನಿಸಿದ ರುಗ್ಮೀಣೀ ದೇವಿಯ ವರ್ಣನೆಗೆ ವೈದರ್ಭೀರೀತಿಯನ್ನೇ ಬಳಸಿರುವುದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ವಿಶೇಷ ಕೌಶಲ ಎಂಬುದನ್ನು^೧ ಗಮನಿಸಬೇಕು; ಕಂಜ - ಕಮಲ; ಕಂಜಾಕ್ಷೀ - ಕಮಲನಯನೆ; ಜಾಂಬೂನದ- ಚಿನ್ನ;

ಶ್ರೀಮನ್ನಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ತುತಿ

ಸತ್ಸಂಘಮಾನಸಸರೋವರಮಧ್ಯದರ್ಶಿನೀ

ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಚಾರುಕಮಲಾರ್ಪಿತಚಿತ್ತವತ್ತಿ: |

ಶಾಸ್ತ್ರಾತಿಮಂಜುಪದರಂಜಿತರಮ್ಯಸಂಸ-

ಧಾಸ್ಮಾಕಹೃತ್ತರಸಿಜೇಽಸ್ತು^೨ ಸ ಮಧ್ವಹಂಸ:^೩ || ೫ ||

ಸಜ್ಜನವೃಂದವೆಂಬ ಮಾನಸಸರೋವರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವೆಂಬ ಮನೋಹರವಾದ ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿರುವ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅತ್ಯಂತ

೧. ತಾಂ ಅಂಭೋನೂಕಪ್ರಸಿದ್ಧಾಂ ಶ್ರೀದೇವ್ಯವತಾರಭೂತಾಂ ರುಗ್ಮೀಣೀ ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ತದ್ವಕ್ತವ್ - "ಸರಸೌ ಯತ್ರ ಶಬ್ದಾರ್ಥೌ ಮಾಧುರ್ಯಂ ಶ್ರುತಿಮೋದಕೃತ್ | ಅನಿವೃತ್ತಿಃ ಶ್ರುತಿಸುಪ್ತವರ್ಗೈಃ ಸ್ವಾತ್ ಸುಕುಮಾರತಾ | ಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋರ್ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಾ ಯತ್ರ ಸಾ ಸ್ಯಾದುದಾಹೃತೇತಿ" ಇತ್ಯಾದಿ | "ವಿಶ್ವೇ ಸಮಗ್ರಾ ವೈದರ್ಭೀ ವರ್ಣಿತೇ ದಶಭಿರ್ಗುಣೈಃ" ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಜಾಂಬೂನದ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಗೋಪದಂತಹ ಹೊಳಪಿನ ವಿಶೇಷ ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು:

ಮಯಂತು ಮಾನುಷಂ ಸ್ವರ್ಗಂ ಪೀತಂ ಗಾಂಧರ್ವಮೇವ ಚ |

ಇಂದ್ರಗೋಪನಿಭಂ ನಾಮ್ನಾ ಜಾಂಬೂನದಮಿತಿ ಸ್ವತಮ್ | - ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯ (೬/೪)

೪. ಪ್ರಾರ್ಥನಾಯಾಂ ಲೋಬ್ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ವಸಂತತಿಲಕ ವೃತ್ತ:

ಉಕ್ತಾ ವಸಂತತಿಲಕಾ ತಥಾಪಿ ಜಗೌ ಗ: ಸಿಂಹೋನ್ನತೇಮಮುದಿತಾ ಮುನಿಕಾಶ್ವವೇನ

ಉದ್ವರ್ಷಿಣೀತಿ ಗದಿತಾ ಮುನಿಸ್ತತವೇನ ರಾಮೇಣ ಸೇಯಮುದಿತಾ ಮಧುಮಾಧವೀತಿ ||

- ಇತಿ ವೃತ್ತರತ್ನಾಕರೇ (೩/೭೧)

ರೋಚಕವಾದ ಪದಗಳಿಂದ ರಮ್ಯವಾದ ಸಭೆಯನ್ನು ರಂಜಿಸುವ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಹಂಸವು ನಮ್ಮ ಹೃತ್ಯಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

ಎ. ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವರು.

೨. ಪರಮಹಂಸರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ. ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯು ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದು. ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಣೆ ಹೊಂದಿರುವುದು. ಮನೋಹರವಾದ ನಡೆಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಆಹ್ಲಾದಪಡಿಸುವುದು. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸಜ್ಜನ ಸಮೂಹವೆಂಬ ಮಾನಸಸರೋವರದ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಸದಾ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿರುವವರು. ಸಚ್ಚಾಸ್ತವೆಂಬ ಮನೋಹರಪದಗಳಿಂದ^೧ ಸಜ್ಜನರ ಸಭೆಯನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸುವವರು. ಹೀಗೆ ಅವರು ಹಂಸದಂತಿರುವುದು ಆತ್ಮಂತ ಸಮುಚಿತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ^೨ಸಜ್ಜನರ ಸಮುದಾಯವೇ ಮಾನಸಸರೋವರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳೇ ಕಮಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮನೋಹರ ಪದಗಳೇ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯ ನಡೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ.

೪. ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾದಿ ಸಜ್ಜನರ ಮಧ್ಯೆ ಶೋಭಿಸುವವರು. ತಮ್ಮ ವಿಶ್ವ ಶಬ್ದದ ಶತಾರ್ಥ ಕಥನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದವರು ಎಂಬ^೩ ವಿವರಗಳು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೫. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ರುಗ್ಗೀಶವಿಜಯವು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ-ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಕೃತಿ; ಅವರು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಸೋದೆಯ ಮಠವು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿತವಾದ ಅಷ್ಟಮಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಅದರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸಕಲವೈಷ್ಣವರಿಗೂ ಮೂಲಗುರುಗಳು ಹಾಗೂ ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮರು: ಆಚಾರ್ಯ: ಪವನೋಽಸ್ಮಾಕಮ್^೪ | (ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕಾ) ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಸಮುಚಿತವಾಗಿದೆ.

೬. ಶ್ರೀಸೋದಮಠದ ಮೂಲಪುರುಷರು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರಾದರೆ, ಪ್ರವರ್ತಕರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ತುತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾಗಿದೆ.

೧. ಪದಶಬ್ದೇನ ತಜ್ಞಸ್ಯಾ ಗತಯೋ ಲಕ್ಷ್ಮಯೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗೀತಾ(೧೭/೨೬)

೩. ಆಕೃತಾ ರಂಜನಾಯೋಗಾತ್ | ಏಕಸ್ಯ ವಿಶ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಶತಾರ್ಥಕಥನೇನ ಸಭಾಂ ರಂಜಿತವಾನಿತಿ ಪ್ರಾಚೀನಪ್ರಥಾ |

-ವ್ಯಾ.

ಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಕೃತಿಸಂಗಮಭಂಗೀಂ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಾಂ ಪ್ರತಿದರ್ಶಕ |

ಶುದ್ಧೀನ: ಶ್ರುತಿಶಿರಶತುರ್ದಾಸಭ್ಯಧಾತ್ ಸಪದಿ ವಿಶ್ವಪದಾರ್ಥಾನ್ ||

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೬/೭)

ಶ್ರೀಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯ ಸ್ತುತಿ

ತಾಟಂಕದ್ವಯಶೋಭಿಕರ್ಣಯುಗಲಂ ಭ್ರಾಜದ್ವಯಾವೀಕ್ಷಣಂ
ಪೂರ್ಣೇಂದುದ್ಯುತಿ ವಿದ್ರುಮಾಧರರುಚಾ ವ್ಯಾಮಿಶ್ರಮಂದಸ್ಥಿತಮ್ |

ಈಷತ್ಕುಂಚಿತಕುಂತಲಂ ಸತಿಲಕಂ ನಾಸೋಲ್ಲಸನ್ಮೌಕ್ತಿಕಂ

ಭೂಯಾತ್ ಕೂರ್ಮಸದೃಶಗಂಡಯುಗಲಂ ವಾಣೀಮುಖಂ ಶ್ರೇಯಸೇ || ೬ ||

ಎರಡು ಓಲೆಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕಿವಿಗಳು, ಹೊಳೆಯುವ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ, ಪೂರ್ಣ-
ಚಂದ್ರನಂತಹ ಕಾಂತಿ, ಹವಳದಂತಹ ತುಟಿಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಕಿರುನಗೆ,
ಸ್ವಲ್ಪ ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳು, ಧರಿಸಿದ ತಿಲಕ, ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಮುಕ್ತಿನ
ನತ್ತು; ಆಮೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಕೆನ್ನೆಗಳು; ಇಂತಹ ಸರಸ್ವತಿಯ ಮುಖವು
ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ.

ವಿ. ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಮುಖದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ. ಸರಸ್ವತಿಯ ಮುಖವು ಎರಡು
ತಾಟಂಕಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಹೊಳೆಯುವ ಕೃಪಾನೋಟವನ್ನು
ಹೊಂದಿದೆ. ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ ಅದರದು; ಅದರ ತುಟಿಗಳು ಹವಳದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವವು.
ಕಿರುನಗೆ ಸೂಸುವ ಅದರ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಶೋಭಿಸುವವು. ಹಣೆಯ
ಮೇಲೆ ತಿಲಕ, ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿನ ಮೂಗುತಿ ಹೊಳೆಯುವವು. ಅವರ ಕೆನ್ನೆಗಳು
ಕೂರ್ಮದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವವು; ತಾಟಂಕ - ಕರ್ಣಪತ್ರ, ಓಲೆ, ಭ್ರಾಜತ್ - ಹೊಳೆಯುವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ^೧ಶ್ರೇಯಸೇ ಎಂದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ, ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಹಾಗೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ
ಎಂದರ್ಥ; ಇಲ್ಲಿ ಅಶೀಃ ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರ. ^೨ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕವೆಂಬ ಶೈಲಿ ಇದೆ.

೩. ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂಬುದು ಕರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪದ; ಪ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂಬುದು
ಐಹಿಕ ಸುಖ, ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂಬುದು ಪಾರಲೌಕಿಕ ಸುಖ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೪. ವಿದ್ರುಮ-ಹವಳ, ಈಷತ್-ಸ್ವಲ್ಪ; ಸದೃಶ - ಸದೃಶ; ಕುಂತಲ - ಮುಂಗುರುಳು.

ಕೃತಿಯ ಉದ್ದೇಶ

ಶ್ರೀನಾಥಕೀರ್ತ್ಯಂಬುಜಸೇವ್ಯಗಂಧಂ
ಪ್ರಾಣಃ ಸ ಸಂಗೃಹ್ಯ ವಿಹರ್ತುಮೀಷ್ಟೇ |

೧. ಶ್ರೇಯಸೇ ವಿದ್ಯಾಸಂಪತ್ತಯೇ ನಿಶ್ಚೇಯನಾಯ ಚ ಭೂಯಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕಃ : "ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕಃ ಸ ವಿಶ್ವೇಯೋ ಬಹಿರಂತಃ ಸ್ಫುರದ್ಧಸಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತವಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಸೋಹಂ ತದೀಯಾಗಮವಿಸ್ತುತಂ ತ-

ದ್ವಾಗೇಮುಖಂ ವಾಸಯಿತುಂ ವ್ಯಕೋಮಿ || ೭ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಕಮಲದ ಸೇವನೀಯವಾದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ^೩ವಿಹರಿಸಲು ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಶಕ್ತನು; ನಾನಾದರೋ ಅವರ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುವ ಅದನ್ನು ನನ್ನ ವಾಕ್ಯದ್ದಿಗೋಸುಗ ವರ್ಣಿಸುವೆನು.

ವಿ : ೧. ^೪ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸಂ' ಎಂಬ ^೫ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೨. ^೬ಕಮಲದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುವೇ ಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನ ದ್ರೌಪದಿಯ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಸೌಗಂಧಿಕಪುಷ್ಪವನ್ನು, ಪಂಚವರ್ಣದ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ತಂದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇದು ದ್ವೈತಿಸುವುದು ; ದ್ರೌಪದಿಯು ಭಾವಿಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬುದು ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಅಂಶ.

೩. ^೭ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೂ ಶ್ರೀಹರಿ ಮಹಿಮೆಯ ವಿಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಜ್ಞಾನ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ? ಎಂಬುದು ಗಂಭೀರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕವಿಗಳು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೪. ವಾಗೇಮುಖಂ ವಾಸಯಿತುಂ ಎಂದರೆ ^೮ವಾಕ್ಯದ್ವಾರ್ಥವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸೇವ್ಯಗಂಧ ಎಂದರೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಪರಿಮಳ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಸರ್ವಜ್ಞಮಸ್ಯಮನವೇತ್ಯ ಸರ್ಕಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಸ್ವೇರಾಗಣೋ ಭುವಾಜೀವನಮಾಲಭಾಜೇ |

- ಸುಮದ್ವವಿಜಯ (೨/೨)

೨. ರೂಪಕರಂ ಪರಿತಮ್ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಮಲಂಕಾರಃ | ಇಂದ್ರವಜ್ರಾವೃತ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ವಿಲಾಸೀ ಕಶ್ಚ ಪುರುಷಃ ಕ್ಷುದ್ರಯಾದಿಪರಿಮಲದ್ರವ್ಯಂ ವಿಲಾಸಿನೀಮುಖವಾಸಾರ್ಥಂ ಸಂಗೃಹ್ಯಾತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯಥಾ ವಾತಾನಭಿಮುಖಸ್ಯ ವಾಯುಗಾಽನೀಯಮಾನಕಮಲಪರಿಮಲಾನುಭವಸ್ಯ ದುರ್ಲಭತ್ಯೇಽಪಿ ತದಭಿಮುಖಸ್ಯ ಸುಲಭತುಂ ತಥಾ ಆಚಾರ್ಯಮತವಿಮುಖಾನಾಂ ಅನ್ಯೇಜಾಂ ಹರಿಮಹಿಮಾಜ್ಞಾನಂ ದುರ್ಲಭಮಪಿ ಆಚಾರ್ಯಮತಾನುಮತೀಗೋ ಮಮ ಸುಲಭಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಸ್ವಯೋಗೈಹರಿಮಹಿಮಾವಿಷಯೇ ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಜ್ಞಾನಾದ್ವ್ಯಸಂಭವಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಸಮಿತ್ಯಪದರ್ಗಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಕಮಲಾಪೋದಮುವಾದಾಯ ಸಂಚರಣೇ ವಾಯುರೇವ ಸಮರ್ಥೋ ಭವತೀತಿ ದ್ವೈತೀಕಾರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಾಚೋ ಬಭೂವುರುಶತೀ ಶ್ವಸತೋಽಸ್ಯ ನೃಪ ಇತಿ (ಭಾ.೨/೭/೧೧) ಸ್ತುತೇಃ |

೭. ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರೀಣಃ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ್ಯಾಽಪಿ ಹರಿಮಹಿಮೈಕದೇಶಃ ಜ್ಞಾನಂ ಕಿಲ ಕಮ್ಮಧಮಾಧಿಕಾರಿಣಾಮಿತಿ ಗಂಭೀರಪ್ರಯೋಕ್ತಃ ಕವೀರ್ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೮. ವಾಗೇಮುಖಂ ವಾಕ್ಯಾ ವಾಚೋ ಮುಖಂ ವಾಸಯಿತುಂ ಪರಿಮಲೀಕರ್ತುಂ ವಾಕ್ಯದ್ವಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಗಾಳಿಯತ್ತ ಮುಖಮಾಡದವನಿಗೆ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಬೀಸಿಬರುವ ಪರಿಮಳದ ಅನುಭವ ದುರ್ಲಭ. ಸುಮುಖಮಾಡದವನಿಗೆ ಸುಲಭ. ಆದರಂತೆ ಮಧ್ವಮತವನ್ನರಿಯದವನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯ ಜ್ಞಾನ ದುರ್ಲಭ. ಆದರೆ ಮಧ್ವಮತವನ್ನನುಸರಿಸುವವರಿಗೆ ಸುಲಭ ಎಂದರ್ಥ.

೬. ಇದು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿದೆ

ಗಂಗಾಸಂಗೇನ ನೈರ್ಮಲ್ಯಂ ರತ್ನಾದ್ವಿರ್ಭುತೇ ಯಥಾ |

ವಾಚೋವಿಶುದ್ಧಿದ್ವರ್ಧಂ ಸಂಗಮಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ ||

ಕವಿನಾಮಕೀರ್ತನ

ಹಯಾಸ್ಯನಾಸಾಪುಟಜಾತವಾತ-

ವಿಘಾತಧೂತಾಘಪಲಾಲಜಾತಃ |

ಮುನೀಶವಾಗೀಶಸುತಃ ಸುರಮ್ಯಾಂ

ಹರೇಃ ಕಥಾಂ ಶಂಪತಿ ವಾದಿರಾಜಃ^೧ || ೮ ||

ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಮೂಗಿನ ಹೊರಳೆಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಪಾಪೆಗಳೆಂಬ ಜೊಂಡಿನ ರಾಶಿ ಹಾರಿಹೋಗಿರುವ, ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀವಾಗೀಶತೀರ್ಥರ ವರಕುಮಾರಕರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಆತ್ಮತ ಸೊಗಸಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಎ. ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಪರಿಚಯ ಬಂದಿದೆ. ತಾವು^೨ ವಾಗೀಶತೀರ್ಥರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಪೀಠವನ್ನಲಂಕರಿಸಿದವರು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಾಗಿ ದೋಷ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವವರು^೩ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೨. ತಾವು ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ರೂಪವಾದ ಪಾಪಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದದವರು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇದರ ರಚನೆಗೆ ಅರ್ಹತೆ ಪಡೆದವರು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೧. ಪುತ್ಯಮಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಶ್ಚ, ಅನುಪ್ರಾಸಾವ್ಯಲಂಕಾರೋಽಸ್ಯ ಕಾವ್ಯೇ ಪ್ರಾಯಶಃ | ಗೌಡೀ ರೀತಿಃ ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರವೃತ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವಾದಿರಾಜ ಇತ್ಯನೇನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಾವ್ಯಕರಣಶಕ್ತಿಃ | -ವ್ಯಾ.
ವಾಗೀಶಸುತ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಶತವರ್ಣಂ ಸ್ವೋಪದೇಶ್ವಗುರುಪ್ರಸಾದಾಯತ್ತಮ್ | "ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾ ಭಕ್ತಿಯುಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ | ತಸ್ಯತೇ ಕಠಿತಾ ಹೃದ್ಯಾಃ" (ಶ್ರೀಶಾಸ್ತ್ರಕರೋಪನಿಷತ್-೬/೨೩) ಇತಿ ಅರ್ಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ ಇತಿ (ಭಾಂದೋಗ್ಯೇ-೬/೧೪/೨) ಚ ಶ್ರುತೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. "ಹಯಾಸ್ಯನಾಸಾಪುಟಜಾತವಾತವಿಘಾತಧೂತಾಘಪಲಾಲಜಾತಃ" ಇತ್ಯನೇನ ಕಾವ್ಯಕರಣೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ-ಭೂತದುರಿತದ್ವಂಸಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಜೊಂಡುಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯಗ್ರೀವದೇವರ ಕರುಣೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದವರಿಗೆ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹಳ ಸುಲಭ^೧ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

೪. ಇಲ್ಲಿಯ 'ವಾದಿರಾಜಃ ಶಂಕತ' ಎಂಬ^೨ ಪರೋಕ್ಷವಚನವನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ 'ಈಶ್ವರಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಹೃದ್ವೇಶೇ ಅರ್ಜುನ ತಿಷ್ಠತಿ' (೧೮/೬೧) ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿನಯೋಕ್ತಿ

ಅಪಂಡಿತೇನಾಪಿ ಮಯಾಽಽರ್ಜುನೇಯಂ

ಮುಕುಂದಲೀಲಾ ಕವಿಕಂಠಮಾಲಾ |

ಅಕೌಶಲೇನ ಗ್ರಥಿತೇತಿ ಜಾತಿ-

ಪ್ರಸೂನಮಾಲಾಂ ಕಿಮು ಸಂತ್ಯಜಂತಿ || ೯ ||

ನಾನು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದವನೇನೂ ಅಲ್ಲ, ಆದರೂ ನಾನು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೀಲಾ-ವರ್ಣನರೂಪವಾದ ಈ ಕೃತಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಕಂಠಮಾಲೆಯಾಗಿದೆ; ಕಟ್ಟಿರುವವನು ಜಾಗಣನಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಜಾಜಿಹೂವಿನ ಹಾರವನ್ನು ತೊರೆಯಲಾದೀತೇ !

ವಿ. ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಂಕಾರಖಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೀಲಾ-ವರ್ಣನರೂಪವಾದ ಈ ಕೃತಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಂಠಮಾಲೆಯಂತೆ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೨. 'ಮಾಲೆ ಕಟ್ಟುವವನು ನಿಪುಣನಲ್ಲವಾದರೂ ಆ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿನ ಜಾಜಿಹೂವಿನ ಮಹತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಕುಂದಿರದು. ಅದರಂತೆ ತಾವು ಅಂತಹ ಚತುರಕವಿಗಳಲ್ಲವಾದರೂ ಅವರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಮುಕುಂದನ ಲೀಲೆಗಳು ಜಾಜಿಹೂವಿನಂತೆ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಜಾಜಿಹೂವು ಹೂವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಅಂತಹ ಮಾಲೆಯಂತಿರುವ ಈ ಕೃತಿ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ^೩.

೪. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಶ್ಲೋಕ(೧/೮)ದ ಓನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಏಲೇಷರೀತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದು :

೧. ಅಭಾಣಂ ಪಲಾಲತೋಽಶ್ವಾಹರಿಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾನುಗ್ರಹಪಾತ್ರಸ್ಯ ದುರಿತನಿರಾಕರಣಂ ತೈಗಪ್ರಾಯಮ್ |

೨. ಪದಾರ್ಥಭೂತದುರಿತದ್ವಂಶ್ಯ ಹರಿಕಥಾಕಥನಹೇತುಕತ್ವಾತ್ತದಾರ್ಥಹೇತುಕಂ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗಮುಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪರೋಕ್ಷವಚನಂ ತು ದ್ವೋಣಂ ಪ್ರತಿ ಭೀಮವಚನಮತ್ | -ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೧೮/೬೧)

೪. ಮಾಲಾಕಾರಗ್ಯಾಭಾತುಂಯೇಽಪಿ ಕುಸುಮೇಷು ಜಾತಿಕುಸುಮಸ್ಯ ಶೈವ್ಯಾತ್ಪ್ರಸೂನಲೋಭಾತ್ ತತ್ಪ್ರಸೂನ-ಮಾಲಾಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯಂತೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

೫. ನಿರರ್ಥನಮುಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಮಾಲಾಕೃತಸ್ತಚ್ಚರಿತಾಖ್ಯರತ್ನಸೂಕ್ತದೃಪೈಃ ಸಕುತೂಹಲಸ್ಥಃ |

ಪೂರ್ವಾಪರೀಕಾರಮಥಾಪರಂ ವಾ ಕ್ಷಾಮ್ಯಂತು ಮೇ ಹಂತ ಮುಹುರ್ಮಹಾಂತಃ ||

೫. ನಿರ್ಗಂಧ ಕುಸುಮಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಎಂತಹ ಜಾಣನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಸಹ ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆನಿಸದು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯು ಸಹ ಇಲ್ಲಿದೆ ; ಇದರಿಂದ ಕೇವಲ ಶ್ರವಣಮನೋಹರ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವೇಕಿಗಳು ಆಲಿಸರು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ ; "ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್" ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯವಾಯದ ಮಾತು ಕೇವಲ ಲೌಕಿಕಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸು- ವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೬. ಇಲ್ಲಿಯ ಅಪಂಡಿತೇನಾಪಿ ಎಂಬ ಮಾತು ತರ್ಕಮುದ್ರೆಯದು ; ಅಪಿ ಚೇತ್ ಸುದುರಾಚಾರಃ (ಗೀತಾ-೯/೩೦) ; ಸಹಜಂ ಕರ್ಮ ಕೌಂತೇಯ ಸದೋಷಮಪಿ ನ ತ್ಯಜೇತ್ ; -ಗೀತಾ(೧೮/೪೮) ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅವರ ನಿಜವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಸ್ವಾಹಂಕಾರ ಖಂಡನೆ

ಅಪಿ ಪ್ರಮಾದಾಗತದೋಷಲೇಶಾ-

ಮಿಮಾಂ ಕವಿತ್ವಪ್ರಿಯಮಾದ್ರಿಯಧ್ವಮ್ |

ಬುಧಾ ವಿದಗ್ಧಃ ಕಿಮುಪೇಕ್ಷಣೀಯಾ

ಪಯೋಬುಜಾ ಚಂಚಲತಾಖ್ಯದೋಷಾತ್ || ೧೦ ||

ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ! ಪ್ರಮಾದವಶಾತ್ ಸ್ವಲ್ಪ ದೋಷವಿದ್ದರೂ ಈ ಕಾವ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ತಾವು ಆದರಿಸಿರಿ ; ಚಾಂಚಲ್ಯ ಎಂಬ ದೋಷಹೊಂದಿರುವಳು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲಾದೀತೇ ?

ಎ. ೧. ಇದು ಸಹ ಸ್ವಾಹಂಕಾರಖಂಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಚಂಚಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೇಗೆ ತೊರೆಯದೆ ಆದರದಿಂದ ಕಾಣುವರೋ ಅದರಂತೆ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅನವಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಕೆಲವು ದೋಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಸ್ವೀಕಾರಾನರ್ಹವೆನ್ನಿಸದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದು ಸಂಪತ್ತರ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವರು. ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ವಯನವು ಸಂಪತ್ತರ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಸೂಚಕ. ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯು ಶ್ರೀಕರಗ್ರಂಥಃ ; ಅದಕ್ಕೆ ತಾವೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕೆ (೧/೧/೧)ಯಲ್ಲಿನ ಅವರ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ:

ಶ್ರೀಯ ಇತಿ ಭೂರ್ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀರಿತಿ ಚ ಶ್ರೀವಾಚಕಪದಾಭ್ಯಾಮಾಧ್ಯಂತಯೋಃ ಸಂಪುಟೀ-
ಕರಣಾತ್ ಶ್ರೀಕರೋಽಯಂ ಗ್ರಂಥಃ | ತತ್ರ ವಯಮೇವ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ |

೨. ಕವಿತ್ವದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಕವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಅಪಾರ ಗುಣಗಳು ಇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ಸೇರಿದಾಗ ಒಂದು ದೋಷ ನಗ್ನವೆನಿಸುವುದು. ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಕಲೆಯು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ. ಇದರಿಂದ ಈ ಕಾವ್ಯವು ಬಹುಗುಣಭರಿತ ಎಂಬ ಭಾವವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಚಂಚಲೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾತು ಮೇಲ್ದೋಟಕ್ಕೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ದೋಷವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಇತರರಾರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ಗುಣಪೂರ್ಣರಲ್ಲರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸರು ಎಂಬುದು ಆದರ ಭಾವ. ಗುಣಹೀನರನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ದೋಷವಾಗಿರದೆ, ಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿನ ಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟವಡುವುದು ; ವಿದಗ್ಧರು - ಪ್ರೌಢರು.

೫. ಇಲ್ಲಿಯ ಅಪಿ ಎಂಬುದು ತರ್ಕಮುದ್ರೆಯ ನಿರೂಪಣೆ; ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪಂಡಿತೇನಾಪಿ ಎಂಬುದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಇದರಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಇದ್ದರೂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ದೋಷವಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೬. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಚಂಚಲೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಪತ್ತು ಅಸ್ಥಿರ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ; ಆದ್ದರಿಂದ ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸದೆ, ಎಂದೂ ಶಾಶ್ವತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಆರಾಧಿಸುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಬಯಸಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದ ಭೂದೇವಿ

ಅಸಂಖ್ಯಪಾಪಾಚಲಕೋಟಿಭಾಜಾಂ

ದಿತೇಃ ಸುತಾನಾಂ ವಶಮಾಗತೇಯಮ್ ।

ಅಸಹ್ಯಭಾರಾದಿಫತಸರ್ವಗಾತ್ರೀ

ಜಗಾಮ ಧಾತ್ರೀ ಶರಣಂ ವಿರಿಂಚಮ್ ¹॥ ೧೧ ॥

ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಪಾಪಗಳೆಂಬ ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತ, ದೈತ್ಯರ ವರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ, ಸಹಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ಭಾರದಿಂದ ತನ್ನ ದೇಹವೆಲ್ಲ ಪೀಡಿತಳಾದ ಈ ಭೂದೇವಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಶರಣುಹೊಕ್ಕಳು.

೧. ಕವಿತ್ವತ್ರಿಯಮುತ್ಯನೇನ ಕವಿತ್ವಸ್ಯ ಬಹುಗುಣಯುತತ್ವಸೂಚನಮ್ । "ಎಕೋ ಹಿ ದೋಷೋ ಗುಣಸ್ಸಪಾತೇ ನಿಮಜ್ಜತೀಂದೋಃ ಕಿರಣೇಶ್ಚಿವಾಂತಃ (ಕುಮಾರಸಂಭವ-೧/೨)." ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಸ್ವಲ್ಪದೋಷೋಽ-ಶಾರದೇಯ ಇತಿ ಕರ್ಮಾರ್ಥವಃ । (ವ್ಯಾ.)

೨. ಭೀಶಾನುಪ್ರಾಸೋಽಲಂಕಾರಃ ।

ವಿ : ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಭೂಮಿ ಹೊತ್ತಿರುವುದು ಸುಪ್ಪಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ ಪಾಪವೆಂಬ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತ ದೈತ್ಯರ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಲು ಅವಳಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆನ್ನಿಸಿತು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಬೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೊರ ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ. ಇದರಿಂದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನೇ ಹೊರುವ ಭೂಮಿಗೆ ಕೇವಲ ದೈತ್ಯರು ಹೇಗೆ ಭಾರವಾಗುವರು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಸೂಚಿತ.

೨. ಪಾಪದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ದೈತ್ಯರ ಭಾರ ಭೂಮಿಗೆ ಸರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಭಾರವಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ದೈತ್ಯರ ಹೊರ ಹೊರಲಾರದಷ್ಟು ಅಗಾಧ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ.

೩. ಧಾತ್ರೀ ಎಂದರೆ ಧಾರಣ ಪೋಷಣ ಮಾಡುವವಳು ಎಂದರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಧಾರಣೆ-ಪೋಷಣೆಗಳು ಭೂಮಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ಕಾರ್ಯ. ಆದರೆ ಪಾಪಿಗಳ ಧಾರಣೆ-ಪೋಷಣೆ ಮಾತ್ರ ಅವಳಿಂದಾಗದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ.

ಭೂಭಾರ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ

ಮುಕುಂದವಿದ್ವೇಷಭರೇಣ ಭಿನ್ನಾ

ಬಭೂವ ಸಾ ಕ್ಷಾಂತಿಯುತಾಽಪಿ ಖಿನ್ನಾ |

ತಥಾಹಿ ಲೋಕೇ ಪತಿನಿಂದಕೇಚ್ಛಃ

ಪತಿವ್ರತಾನಾಮಪರಃ ಕ್ಷ ಭಾರಃ || ೧೨ ||

ಮೋಕ್ಷದಾಯಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದ್ವೇಷಗಳ ಭಾರದಿಂದ ನೊಂದ ಭೂದೇವಿಯು ಕ್ಷಮಾಶೀಲಳಾದರೂ, ಖೇದಗೊಂಡಳು. ಅದು ಸರಿಯೇ! ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪತಿನಿಂದಕರ ಹೊರತು ಪತಿವ್ರತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಬೇರೆ ಭಾರ ಎಲ್ಲಿದೆ?

ವಿ : ೧. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ಪಾಪಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಪಾಪ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದ್ವೇಷ; ಮುಕ್ತಿ ಕರುಣಿಸುವ ಕರುಣಾಳುವಾದ ಅವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದು ಅಂಧಂತಮ್ಮನೆಗೆ ದಾರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದ ದುಷ್ಟರು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳಾಗಿದ್ದುದೇ ಭೂದೇವಿಯ ಖೇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎನ್ನಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪತಿವ್ರತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಭಾರವೆಂದರೆ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಜನರೇ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ. ಎಂದರೆ ಪತಿವ್ರತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ತನ್ನ ಪತಿಯ ನಿಂದೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಜನರನ್ನು

೧. ಭೂಮಿದ್ವೇಷಪ್ರಸಕ್ತಾದೈತ್ಯಾನಿಹಿತಾಯುತೈಃ |

ಆಕ್ರಾಂತಾ ಭೂರಿಭಾರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಾಣಂ ಪರಣಂ ಯಮೌ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧/೧೭)

೨. ಪಾಪಿಪ್ರತ್ಯಾದೈತ್ಯಾಣಾಂ ಭಾರಮಸಹಮಾನಾ ಸತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅದಮ್ಭಾನಾಽಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಪತಿವ್ರತಾಣಾಂ ಪತಿನಿಂದಕಾ ಏವ ಭಾರಭೂತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಭೂಮೇರಪಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತೀತ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಿಣಃ ಪತಿವ್ರತೇಷ್ಠೇನ ಭಾರಭೂತಾ ಇತಿ ಲೌಕಿಕಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಸರ್ವಥಾ ಸಹಿಸರು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭೂಪತಿ. ವರಾಹರೂಪದಿಂದ ಅದನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದವನು. ಸದಾ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವವನು. ಭೂದೇವಿಯಲ್ಲಿ^೧ ಅವಿಷ್ಣುವಾದ ಭೂರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಭೂದೇವಿಗೆ ಪತಿ ಎನ್ನಿಸಿರುವನು. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದ್ವೇಷ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಭೂದೇವಿಗೆ ತಡೆಯಲಾಗದಷ್ಟು ಅಪ್ರಿಯ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಅಗಾಧಭಾರದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ, ಇಡೀ ಪ್ರಾಣಸಂಕುಲವನ್ನು ಹೊರುವ ಭೂದೇವಿಗೆ ಜನರ ಭಾರ ಹೇಗೆ ಹೊರೆಯಾದೀತು? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ರೋಷಕವಾದ ವಿವರಣೆಯಿದೆ. ಎಂದರೆ ಭೂದೇವಿಗೆ ಉಂಟಾದ ಭಾರ^೨ ಭೌತಿಕವಾದುದಲ್ಲ, ಮಾನಸಿಕವಾದುದು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಮನಸ್ಕರಾದ ನೂರಾರು ಜನರು ಇದ್ದರೂ ಭಾರವೆನ್ನಿಸರು. ಆದರೆ ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವದ ಒಬ್ಬನೇ ಇದ್ದರೂ ಅವನು ಹೊರೆ ಎನ್ನಿಸುವನು; ಹತ್ತಾರು ಜನರ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಪರಣಿಯ ಆಗಮಿಸಿದಾಗ ಹೊರೆ ಎನ್ನಿಸುವನು, ಅದರಂತೆ ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳು ಹರಿಭಕ್ತರಿಗೆ ಹೊರೆ ಎನ್ನಿಸುವರು; ಎಂದು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭೂದೇವಿಯು ಗೋರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಲು ಕಾರಣ

ನಿಶಮ್ಯ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಖ್ಯಬಂಧುಂ

ಧ್ರುವಂ ಮುಕುಂದಂ ಶರಣಂ ಪ್ರಜಂತೀ |

ಬಭೂವ ಗೋರೂಪಧರಾ ಧರಾ ಸಾ

ತಮಾರ್ತಭಾರಾಪಹರಂ ಚ ದೀನಾ || ೧೩ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗೋವುಗಳಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮುಖ್ಯಬಂಧು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆರ್ತರ ನೋವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಅವನನ್ನು ಶರಣುಹೊಂದಲೆಂದು ಭೂದೇವಿ ದೀನಳಾಗಿ ಗೋವಿನ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದಳು; ನಿಶ್ಚಿತ.

ವಿ. : ೧. ^೩ ಭೂದೇವಿಯು ಹಾಗೆ ಶರಣುಹೋಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಈಗ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ^೪ ನಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಾಯ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಹಿತಾಯ ಚ |

ಜಗದ್ವಿತಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಗೋವಿಂದಾಯ ನಮೋ ನಮಃ ||

೧. ತದಾ ಭೂಮಿಃ ಪಂಚಭೂತಾವರಾ ಯಾ ಯಸ್ಯಾಂ ಜಜ್ಞೇ ನರಕಃ ಶ್ರೀವರಾಹಾತ್ |

ಮೂಲದ್ರಕ್ಯೈಶ್ಚ ಭೂಮ್ಯಾ ನಿಶಾಂತಮಾವಿಷ್ಟಾ ಯಾ ಸಾಽಗಮತ್ ಕೃಷ್ಣವಾದ್ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨೦/೧೦೫)

೨. ಅಂತರಂ ತು ಮುಕುಂದಾಭಿಧಪರಮಪುರುಷವಿದ್ವೇಷಿತೇಣ ದೃತ್ಯಾಣಾಂ ಭೂಭಾರಕತ್ತಮಿಕ ದೃಷ್ಟವತ್ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಗೋಭೂತಾರ್ತಾಭ್ಯಮುಖೇ ಖನ್ನಾ ರುದಂತೀ ಕರುಣಾಂ ಯಥಾ |

ಉಪಸ್ಥಿತಾಽಂತಿಕೇ ತಸ್ಮೈ ವ್ಯಸನಂ ಸಮುಪೋಚತ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೧/೧೮)

೪. ಮಹಾಭಾರತ (ಶಾಂತಿಪರ್ವ, ಭೀಷ್ಮಪರಾಜ - ೪೭/೯೫); ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (೧/೧೯/೭೫)

- ಎಂಬ ವಚನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ಭೂದೇವಿಯು ಗೋರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹಿತೈಷಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೋವಿನ ಉಲ್ಲೇಖ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಬಂದಿದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಭೂದೇವಿ ಗೋರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು. ಅದರಂತೆ ಗೋ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದ ಪದ. ಭೂದೇವಿಯು ಸ್ತ್ರೀ. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅವಳು 'ಗೋರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು' ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು; 'ಧ್ರುವಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಕುಂದನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು: 'ಸ್ಥವಿರೋ ಧ್ರುವಃ' (ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ). ಶ್ರೀಹರಿಯು ಧ್ರುವ, ಎಂದರೆ, ಕೂಟಸ್ಥ ನಿತ್ಯ, ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೪. ಭೂದೇವಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯಾದ್ದರಿಂದ ಗೋವಿನ ರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು ಎಂಬುದು ಸ್ತ್ರೀಜೀವಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಸಹ ಪುರುಷತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೂ ಸೂಚಕ.

೫. ಭೂಮಿಗೆ ಗೋ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಹ ಇರುವುದು^೧; ಆದು ಗೋರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಶ್ರೀಮದ್ಗಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೬. 'ದೀನನಾಥ' ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಆಗಮನ

ವಿರಿಂಚವೈರಿಂಚಮುಖಾಮರೇತಾಃ^೨

ಸ್ವಪಾರತಂತ್ರ್ಯಂ^೩ ಭುವಿ ದರ್ಶಯಂತಃ |

ಹರಿಂ ಧರಾಕಾರ್ಯಕೃತೇ ಗೃಣಂತಃ

ಪುರಾನ್ನಿರೀಯುರ್ಹೃದಿ ತಂ ಸ್ಮರಂತಃ || ೧೪ ||

೧. ಪ್ರಥಮೇಲ್ಲಂಘನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಗೋರೂಪಧರಾ ಬಭೂವ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವೀಕಾಂ ನೈವ ಹಿ ಪುಂಸ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಬಲವತ್ಕಾರಣೈರಕಃ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೧/೧೧೨)

೩. ವಿವರಗಳಿಗೆ ಮಹಾಭಾರತತಾರ್ಕಕಾರ್ಣಿಯು (೧೧/೧೧೨)ವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

೪. ಸ್ವರ್ಗೇಷು ಪರುಷಾಗ್ನಿಪ್ರದಿಪ್ತೋತ್ಪನ್ನೈಃ ಭೂಜಲೈಃ |

ಲಕ್ಷದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಪುಂಸಿ ಗೌಃ ||

- ಅಮರಕೋಶ

ಗೌರ್ವಾದಿತ್ಯೇ ಬಲೀವರ್ದೇ ಕಿರಣಕೃತುಭೇದಯೋಃ |

ಸ್ತ್ರೀಷು ಸ್ಯಾತ್ ಭಾರತ್ಯಾಂ ಭೂಮೌ ಚ ಸುರಭಾವತಿ || (ಕೇಶವ) :

ಗೌಃ ಸ್ವರ್ಗೇ ಚ ಬಲೀವರ್ದೇ ರಶ್ಮಿ ಚ ಕುಲಿತೇ ಪುಮಾನ್ ||

ಸ್ತ್ರೀ ಪೌರಭೇಯೀ ದೃಗ್ಗಾಣದಿಗ್ನಾ ಭೂಪ್ತಪ್ತ ಭೂಮಿ ಚ ||

೫. ಬ್ರಹ್ಮಾ ತದುಪಧಾರ್ಯಾಥ ಸಹ ದೇವೈಶ್ಚಯಾ ಸಹ |

ಜಗಾಮ ಸತ್ರಿನಯನಪೀಠಂ ಕ್ಷೀರಪಯೋನಿಧೀಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೧೦೯)

೬. ಯಃ ಪದ್ಮಾಸನಧೂರ್ಜಟಪ್ರಭೃತಿಭಿಃ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಮೈಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಃ |

- (೧೯/೧೩)

ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರು ತಮ್ಮ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರುತ್ತ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಭೂದೇವಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ, ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಹೊರಟು ನಿಂತರು.

ವಿ. : ೧. ವಿರಿಂಚ - ಬ್ರಹ್ಮ ; ವೈರಿಂಚ - ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಾದ ಶಿವ; ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳು ಆಸ್ವತಂತ್ರರು. ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂಬುದು ಅವರೆಲ್ಲಾ ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲೆಂದು ತೆರಳುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ, ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ, ಅವರೆಲ್ಲಾ ಹೊರಟರು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತ ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ಪಠನೆ, ಹಾಗೂ ಅವನ ಸ್ಮರಣೆ ಅಗತ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ತೆರಳುವಾಗ ಅವರ ಗುಣ ಹಾಗೂ ರೂಪಗಳ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮಧ್ಯವಿಜಯ(೭/೧೭-೪೮); (೮/೯-೪೨)ದ ಪ್ರಸಂಗ ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ ದೇವತೆಗಳು

ಸುರಾವಲೀ ಸಾ ಶ್ರುತಿವರ್ಣ್ಯವೇಷಾ

ನಭಸ್ಥಲೇ ನಷ್ಟಮಿಸ್ರಜಾಲೇ |

ಯಯೌ ಯತೀಂದ್ರೈರಪಿ ಯತ್ನಗಮ್ಯಾಂ

ಪಯೋಬ್ಧವೇಲಾಂ ಪತದೂರ್ಮಿಮಾಲಾಮ್ || ೧೫ ||

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ರೂಪಗಳ ಆ ಸುರರ ತಂಡವು ಕತ್ತಲೆಯ ರಾತ್ರಿ ಇರದ ಗಗನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಸಹ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ತಲುಪುವಂತಹ ಅಪ್ಪಳಿಸುವ ಅಲೆಗಳ ರಾಶಿಯ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದ ತೀರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿತು.

ವಿ. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚತು-ಮುಖ, ಪಂಚಮುಖ, ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷ ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿತರಾಗಿರುವರು. ಅಂತಹ ಆ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಆಯಾ ರೀತಿಯ ಆಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಭಾರಜನಿತಪೇದಪರಿಹಾರಾಯ ಸ್ವಸಮೀಪಮಾಗತಾಯಾಃ ಧರಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ ಸ್ವಸ್ವಪುರಾಧ್ಯತ ನಿರ್ಗಮನೇನ ಸ್ವೇಷಾಂ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಂ ದರ್ಶಿತಂ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆತ್ರ ಗೃಣಂತಃ ಸ್ಮರಂತೋ ನಿರೀಯುರಿತ್ಯನೇನ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇತ್ರಯಾತ್ರಾಯಾಃ ತತ್ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಠತತ್ಪರಣಪೂರ್ವಕ-ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಂ ದೃಶ್ಯತೇ | ಅನುಪ್ರಾಸಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅನುಪ್ರಾಸಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ವೈಶಾಂಕೋ ದೇವತೆಗಳು |

- ಭಾಗ(೩/೧೦/೧೬)

೧. ಇಲ್ಲಿ ಯತೀಂದ್ರರು ಎಂದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಹಾಗೂ ಯಮ-ನಿಯಮಾದಿ ವಿಶೇಷ ಸಾಧಕರಾದವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೩. ನಪ್ತಕಮಿಸ್ರಜಾಲೇ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ತೇಜೋರೂಪದವರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಸೂಚಿತ; ತಮಿಸ್ರ - ಕತ್ತಲೆ; ಉರ್ಮಿ - ಅಲೆ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆರಾಧನೆ

ತತೋಽಬ್ಜಭೂಃ ಕ್ಷೀರಪಯೋಬ್ಧಿತೀರೇ

ಸಮಾಧಿಮಾಸ್ಥಾಯ ಸುಸಂಯತಾಕ್ಷಃ |

ಸ್ಥಿರಾಸನಃ ಪ್ರಾಣಗಣಾನ್ ನಿಯಮ್ಯ

ಪ್ರಚಕ್ರಮೇ ಪ್ರಾಂಜಲಿರಾತ್ಮದೀಕ್ಷಾಮ್ || ೧೬ ||

ಬಳಿಕ ಕಮಲಸಂಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಾಗಿ ಆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಸ್ಥಿರವಾದ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ-ಕೊಂಡು, ಅಂಜಲಿಬದ್ಧರಾಗಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪೂಜಾದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು.

ವಿ. : ೧. ಮೊದಲಿಗೆ ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದ್ದನ್ನು ವರ್ಣಿಸು-ವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠಾಧಿಕರು. ಅವರು ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ವಿಹಿತ ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದ ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಾದುದಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಬ್ಜ - ಕಮಲ; ಅಬ್ಜಭೂಃ - ಕಮಲಸಂಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು.

೨. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸದಾ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರು, ಸಿದ್ಧಾಸನರು, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪರಾಯಣರು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮುಂದೆ ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಯಾದವರು ಎಂಬುದನ್ನು ಸುಸಂಯತಾಕ್ಷಃ, ಸ್ಥಿರಾಸನಃ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಬ್ಜ - ಸಮುದ್ರ.

ಪದ್ಮಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು

ಯದಾ ಸ ಪದ್ಮಾಸನಸಂಸ್ಥಿತೋಽಲಂ

ಜಜಾಪ ವಿದ್ಯಾವಿತರೈರವೇದ್ಯಾಮ್ |

೧. ಯತೀಂದ್ರರು - ನಿರ್ವಿಕೇಂದ್ರಿಯೋರ್ವಿಧಿರಪಿ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕ್ರಿಯಾಜಾತಿರಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ್ವಪುಮುಃಖ್ಯಾತಿ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನಾಧ್ಯತ್ನಾತ್ ಪರಿಪ್ರಸಾದ್ಯ ದೌರ್ಲಭ್ಯಂ ಕಂ ವರ್ಣನೀಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಧಾತುಗಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾದುಪಸರ್ಗಬಲಾಚ್ಛಿನ್ನಪಾರಂಭಾರ್ಥೋ ಬೋಧ್ಯವ್ಯಃ |

-ವ್ಯಾ.

ತದಾ ಪ್ರಭೃತ್ಯೇವ ಜಗತ್ತು ನೂನಂ

ಬಭೂವ ಪದ್ಮಾಸನಶಬ್ದತೋಽಸೌ^೧ || ೧೭ ||

ಅವರು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಇತರರಿಗೆ ಸಾಕಲೈನ ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿದರು; ಅಂದಿನಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಂಟಾಯಿತು ಎನ್ನಬಹುದು.

ವಿ. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮಾಸನರು ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆವರಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು ಬರಲು ಹೀಗೆ ಅವರು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಜಪಿಸ-
ತೊಡಗಿದ್ದು ಒಂದು ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. 'ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಂತ್ರ ಜಪಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಜಪಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಾಸನವೇ ಹೆಚ್ಚು ವಿಹಿತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ.

೩. ಪುರುಷಸೂಕ್ತವು ಇತರರಿಗೆ ಅವೇದ್ಯ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಋಷಿಗಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಸೂಚಿತ; ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠಸೂಕ್ತವಾದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಜಪಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು^೨ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸಹ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಪುರುಷಸೂಕ್ತವು ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂಬ ವಿವರ ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೫. 'ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೀಗೆ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು^೩ ಸದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು ಪದ್ಮೋದ್ಭವರೇ ಆದವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಸೂಚಿತ. 'ಅಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ ವ್ಯಪದೇಶಾ ಭವಂತಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಇತರರು ಪದ್ಮಾಸನವನ್ನು ಹಾಕಿದರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಂತೆ ಸದಾ ಆ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕುಳಿರಲು ಅಸಮರ್ಥರು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಸೂಚಿತ.

ಕಾಮಜಿತ್ ಹಾಗೂ ದಿಗಂಬರ ಎನ್ನಿಸಿದ ಶಿವ

ತದಾ ತದನ್ಯಾನ್ಯಪಹಾಯ ಹೇಯಾ-

ನ್ಯರಕ್ತಚಿತ್ತಃ ಸ ವಿರಿಂಚಿಪುತ್ರಃ |

೧. ಉತ್ತೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ | ಪದ್ಮಾಸನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ವಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಶ್ವಿಷ್ಟಗರ್ಭತೋಽಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪದ್ಮಾಸನಶಬ್ದಾರ್ಥೋಯತ್ತೇ ಜಪಕಾಲೀನಪದ್ಮಾಸನಸ್ಮಿತ್ತಿರೂಪಕರಣೋತ್ಪತ್ತಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ದೇವಗಾಂ ಹರಿಭಜತೈಃ ತತ್ಸನ್ಯಮ್ನಾಮೇವ ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಮುತ್ತೇಕ್ಷಯಿಷ್ಯಾಹ - 'ಯದಾ ಸ ಪದ್ಮಾಸನ...' ಇತ್ಯಾದಿ 'ರಸಾ ಪಿವಾಸಾ...' ಇತ್ಯಂತೈಃ ಶ್ಲೋಕೈಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯತೋಽಯಂ ಹರಿವ್ಯಾಜಾತ್ಮಕಜಪಕಾಲೇ ಪದ್ಧನಧ್ವರಾಸಗ್ನಿತ್ವಾ ಪದ್ಧವದಾಸಗಂ ಯನ್ನೇತಿ ಸಮಾನೇನ ಪದ್ಮಾಸನಸಾಮಾ ಬಭೂವ | ಅತೋಽಸ್ಯ ಹರಿಭಜತೈಃ ಪದ್ಮಾಸನಸಾಮ್ಯವ ಜ್ಞಾಪಕಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಶರೀರಾರ್ಜವಸಂವಾದಕತ್ವೇನ ಚಿತ್ತಸ್ತಾನ್ಯಹೇತುತ್ವಾತ್ ಜಪಕಾಲೇ ಪದ್ಮಾಸನಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

**ಸ್ತುವನ್ ಗಿರೀಶೋಽಪಿ ಗಿರಾ ಮುರಾರಿ- ೧
ಮನಂಗಜಿದ್ದಿಗಪನೋ ಬಭೂವ || ೧೮ ||**

ಆಗಲೇ ಇತರ ಹೇಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತೊರೆದು, ವಿರಕ್ತಚಿತ್ತರಾಗಿ ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದ ರುದ್ರದೇವರು, ಕ್ರಮವಾಗಿ ದಿಗಂಬರ ಹಾಗೂ ಅನಂಗಜಿತ್(ಕಾಮಜಿತ್) ಎನ್ನಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ರುದ್ರದೇವರು ಕಾಮಜಿತ್(ಕಾಮಹರ), ದಿಗಂಬರ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅವರು ಹಾಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಲು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊರೆದದ್ದು, ದಿಗಂಬರರಾಗಿಯೇ ಕುಳಿತದ್ದು ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ರುದ್ರದೇವರು ಕಾಮಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು, ವಸ್ತುರಹಿತರಾಗಿರುವುದು ಅವರ ಹರಿಪೂಜಾ ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಸೂಚಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸಾಧಕರೇ ಹೊರತು ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ಸದಾ ಸಿದ್ಧರಲ್ಲ ಎಂದಾಗುವುದು. ಇದು ಅವರ ಬಾಹ್ಯರೂಪದಿಂದಲೇ ಗೋಚರಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ^೧; ಅನಂಗ - ಕಾಮ.

ಶೇಷಾದಿಗಳ ಆರಾಧನೆಯ ವೈಖರಿ

**ತದೈವ ಶೇಷೋಽಜನಿ ವಾಯುಭಕ್ಷಃ
ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽಪಿ ತದೈವ ನೂನಮ್ |
ಶತಕ್ರತುಃ ಸುಪ್ತವಿದೂರಭಾವಾ
ಬಭೂವುರಸ್ವಪ್ನಪದಾಶ್ಚ^೨ ದೇವಾಃ^೩ || ೧೯ ||**

ಆಗಲೇ ಶೇಷನು ವಾಯುಭಕ್ಷ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದ ಸಹಸ್ರಕ್ಷನಾದ ಇಂದ್ರ ಶತಕ್ರತು ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸಹ ಆಗಲೇ. ದೇವತೆಗಳು ಸಹ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿದ್ರೆ ತೊರೆದವರಾಗಿ, ಆಸ್ವಪ್ನರು (ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲದವರು) ಎನ್ನಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರು ವಾತಾಶನರು, ಇಂದ್ರದೇವರು ಶತಕ್ರತು, ದೇವತೆಗಳು ಆಸ್ವಪ್ನರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ ನೀಡಲಾಗಿದೆ;

೧. ಎಷ್ಟಿತ್ತರವಿಷಯದರಿತ್ಯಾಗಾತ್ ದಿಗ್ಗಸಗಃ ಆರಕ್ತಚಿತ್ತತ್ವಾದನಂಗಜಿತ್ ಗೀರ್ಛಃ ಸ್ತುತಿಕರಣಾತ್ ಗಿರಿಶ್ವ ಬಭೂವೇತಿ ಹೇತುತ್ಯಕ್ರಾಂತಾಂ ಕ್ರಮಾಂತಕಾರೇಣ ಸಂಕರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮೌಲಿ ಯಚ್ಚರಣಾಂಘ್ರಿ ಫಾಲಫಲಕೇ ಯಸ್ಮಾಂಘ್ರೀಣುಃ ಕಥಾ ಕರ್ಣೇ ವಾಚಿ ಯದೀಯನಾಮ ಹೃದಿ ಯದ್ರೂಪಂ ಯದಾಸ್ತಾವಿತಮ್ | ಕುಕ್ಷೌ ಯತ್ತಪರೇಽಪಟಂ ಕಟತಟಂ ವ್ಯಾಘ್ರಾವೇಣೇ ಸಂಸ್ಥಿತಃ ಪಾದೌ ಯತುರಾಶಾಂಘ್ರಿ ಸ ಹಿ ಸದಾ ತತ್ಪ್ರಾಂಕರಃ ಪಂಕಜಃ || -ತಿರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೨/೨೬)

೩. 'ಅದಿತಾ, ಸುಭವೋಽಸ್ವಪ್ನಾಃ' -ಅಮರತೋಶ

೪. ಅನುಪ್ರಾಸೋಽಪ್ಯಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಶೇಷದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆರಾಧನೆಯ ದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನ, ನೀರುಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಉಪವಾಸವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ 'ವಾತಾಶನ' ಎಂಬ ಹೆಸರಾಯಿತು. ಇಂದ್ರನು ಭಗವದ್ವರ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದರಿಂದ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷ ಎನ್ನಿಸಿದ. ದೇವತೆಗಳು ನಿದ್ರತೊರೆದು ಜಾಗರಣೆಗೆ ತೊಡಗಿದ್ದರಿಂದ ಅಸ್ವಪ್ನರು ಎನ್ನಿಸಿದರು^೧ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ವಿನಿದ್ರರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ದೋಷದೊರೆದು ಎಂದೂ, ವಾಯುಭಕ್ಷರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಏಕಾದಶ್ಯಾದಿ ವ್ರತನಿರತರು ಎಂದೂ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆರಾಧನೆಗೆ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ವ್ರತಾನುಷ್ಠಾನಾದಿ ರೂಪವಾದ ಸದಾಚಾರ ಸಹ ಅಗತ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು.

'ಅಚಲಾ', 'ಸರ್ವಂಸಹಾ' ಎನ್ನಿಸಿದ ಭೂಮಿ

ರಸಾ^೨ ಪಿಪಾಸೋಗ್ರಭರಾಶನಾಯಾ

ವಿಷಹ್ಯ ವಿಷ್ಣುಂ ಮನಸಾಽಚಲೇನ |

ತದಾಽನುಧಾವಂತ್ಯಚಲೇತಿ ಸರ್ವಂ-

ಸಹೇತಿ ನೂನಂ ಜಗದೇ ಜಗತ್ಯಾಮ್^೩ || ೨೦ ||

ಆಗ ಭೂಮಿಯು ಬಾಯಾರಿಕೆ ಹಾಗೂ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಒತ್ತಿಬಂದ ಹಸಿವುಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಂಸಹಾ, ಅಚಲಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು.

ವಿ. : ೧. ತೀವ್ರವಾದ ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಭೂಮಿಗೆ ಸರ್ವಂಸಹಾ^೪ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ, ಅಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಚಲಾ^೫ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಂಟಾದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ದೇವಾಶ್ವಾಸ್ವಪ್ನಪದಾಃ ಹರಿಪೂಜಾಯಾಂ ನಿದ್ರಾಜಾಡ್ಯಮಪಾಯ ಜಾಗರೂಕತ್ವಾದಸ್ವಪ್ನಾಮಾನೋ ಬಭೂವುರಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಶನಾಯೋದಸ್ಯಭಣಾಯಾ ಬುಭುಕ್ಷಾಪಿಪಾಸಾರ್ಥಾದು |

- ಪಾ.ಸೂ.(೭/೪/೩.೪)

೩. ಜಸ್ಯರಿತಿ ಶೇಷಃ | ದ್ವಿಧಾಽನುಧಾವ್ಯಸೋಽನುಕಾರಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಸರ್ವಂಸಹಾ ಮನಮತಿ ಮನಧೋರೀ ಮನಂಧರಾ |

ಗೋತ್ರಾ ಕುಃ ಪೃಥಿವೀ ಪೃಥ್ವೀ ಶ್ವಾಽವನಿಮೋದಿನೀ ಮಹೀ ||

- ಅಮರಕೋಶ

೫. ಭೂರ್ಭೂಮಿರಚಲಾಽನಂತಾ ರೂ ವಿಶ್ವೇಭರಾ ಸ್ಥಿರಾ |

ಧರಾ ಧರತ್ತೀ ಧರಣೀ ಕ್ಷೋಣೀ ಜ್ಯಾ ಶಾಕೃಷೀ ಕ್ಷಿತಿಃ ||

- ಅಮರಕೋಶ

ಅಚಲಾ ಭುವಿ (ಹೃಮಃ)

ತದಾರಭ್ಯ ಪಿಪಾಸಾದಿಸಹಿಷ್ಣುತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಂಸಹೇತಿ ಅಚಲೇನ ಸ್ಮರೇಣ ಮನಸಾ ಸ್ಮರಣಾತ್ ಅಚಲೇತಿ ಚ ಪದಾಭ್ಯಾಂ ಜಗದೇ ಅಭ್ಯಧಾಯು |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಹಸಿವು, ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಡ್ಡಿ ಎನ್ನಿಸುವುವು. ಅವರಡನ್ನೂ ಸಹಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ; ಸರ್ವವನ್ನೂ ಸಹಿಸಿದಂತೆಯೇ. ಭೂಮಿಯು ಶ್ರೀಹರಿ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಹಾಗೆ ಸಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಸಹಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ರಸಾ - ಭೂಮಿ; ಪಿಪಾಸಾ - ಬಾಯಾರಿಕೆ; ಅಶನಾಯಾ - ಹಸಿವು.

೩. ಹೀಗೆ ಹಸಿವು, ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಆಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನಾರಾಧಿಸುವುದು ಅವನ ವಿಶೇಷಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮಾಡಿದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೋಕ್ತ ಸ್ತುತಿ

ಸಹಸ್ರಕಾರ್ಯೇಷು ಭವಾನ್ ಸಮರ್ಥಃ

ಸಹಸ್ರನೇತ್ರಾನನಪಾಣಿಪಾದಃ |

ಇತೀವ ವಿಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ವಿರಿಂಚಃ

ಸ್ತುತಿಂ ಸ ಪುಂಸೂಕ್ತಗತಾಂ ತತಾನ್ || ೨೧ ||

ಸಾವಿರಕಣ್ಣುಗಳು, ಮುಖಗಳು, ಕೈಗಳು ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳ ನೀನೇ ಸಾವಿರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂಬಂತೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಬಹುಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಬಹಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬಹಳ ಕೈಗಳು ಬಹಳ ಕಾಲುಗಳು, ಅಗತ್ಯ. ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಹಾಗೆ 'ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾಃ ಪುರುಷಃ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಃ ಸಹಸ್ರಪಾತ್' ಮೊದಲಾದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೋಕ್ತಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದೇವತೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಸಾಧಕ; ಆದರಿಂದಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. 'ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಫಲಶ್ರುತಿರೂಪವಾದ ಈ ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನಂತ-ಕಾರ್ಯಸಾಧಕತ್ವದ ಅನುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಪುಂಸೂಕ್ತ-ಪುರುಷಸೂಕ್ತ.

ಫಲಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ತಚ್ಚಿತ್ತೇಽನುಕುರಿತಃ ಸುಭಕ್ತಲತಯಾ ಶಿಷ್ಯಃ ಪ್ರಮೋದಾಶ್ರುಭಿಃ

ಸಿಕ್ತಃ ಸತ್ಪಲಕಾಲಿಮೂಲವಿತತಃ ಕಾಯಪ್ರಭಾಪಲ್ಲವಃ |

೧. ತತ್ತ ಗತ್ಯಾ ಜಗನ್ನಾಥಂ ದೇವದೇವಂ ಪೃಥಾಕಪಿಮ್ |

ಪುರುಷಂ ಪುರುಷದೂತೇನ ಉಪತಪ್ತೇ ಸಮಾಹಿತಃ |

- ಭಾಗ (೧೦/೧/೨೦)

೨. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಬಂಕಾರೋಽಸುಪ್ತಾಸ್ತು |

-ಮ್ಯಾ-

೩. ಸಹಸ್ರಶಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಂಬಧ್ಯತೇ |

-ಮ್ಯಾ-

೪. ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇ ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷೇತ್ಯಾದಿನಾ ಬಹ್ವಾನಾದ್ಯುಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ-

ಈಷನ್ನೀಲಿತನೇತ್ರಕುಡ್ಮಲಯುತಃ ಶಾಖಾಸಹಸ್ರೋರ್ಜಿತಃ

ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಶ್ರೀರಮಣದ್ವಿಜೇನ ಫಲಿತಸ್ತದ್ಧಾನ್ಯಕಲ್ಪದ್ರುಮಃ ॥ ೨೨ ॥

ದೇವತೆಗಳ ಧ್ಯಾನವೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನ್ನು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿಯು ತಬ್ಬಿತು; ಆನಂದಾರುಗಳು ನೆನೆಸಿದವು; ಉತ್ತಮವಾದ ರೋಮಾಂಚನದ ಹಿಂಡೆಂಬ ಬೇರುಗಳು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹರಡಿದವು; ದೇಹದ ಪ್ರಭೆ ಎಂಬ ಎಸಳು ಮೂಡಿತು; ಸ್ವಲ್ಪ ತೆರೆದ ನೇತ್ರಗಳೇ ಮೊಗ್ಗುಗಳಾದವು; ಸಾಮಿರಾರು ವೇದಶಾಖೆಗಳೇ ಅದಕ್ಕೆ ರೆಂಬೆಗಳಾದವು; ಅದು ಫಲವನ್ನು ಬಿಡಲು ಅದರ ಬಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣ ಎಂಬ ಪಕ್ಷಿಯು ಆಗಮಿಸಿತು.

೧. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ^೧ ಧ್ಯಾನವು ಫಲಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಕಟನಾದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಭಕ್ತಿಯೇ ಬಳ್ಳಿ, ಆನಂದಾರುಗಳೇ ಜಲ, ರೋಮಾಂಚನಗಳೇ ಬೇರುಗಳು, ದೇಹ-ಕಾಂತಿಯೇ ಎಸಳು, ಸ್ವಲ್ಪ ತೆರೆದ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಮೊಗ್ಗುಗಳು, ವೇದಶಾಖೆಗಳೇ ರೆಂಬೆಗಳು, ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಪಕ್ಷಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ರೂಪಕ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು ; ದ್ರುಮ - ವೃಕ್ಷ.

೩. ಒಂದು^೨ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜಲ, ಬೇರು, ಪ್ರಭೆ, ಮೊಗ್ಗು, ರೆಂಬೆ, ಫಲಗಳು ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಸುತ್ತುವರೆದ ಬಳ್ಳಿ, ಅದರಲ್ಲಿನ^೩ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಧಾವಿಸಿಬರುವ ಪಕ್ಷಿ - ಹೀಗೆ ಒಂದು ವೃಕ್ಷದ ಪೂರ್ಣತೆಯಂತೆ ಅವರ^೪ ಧ್ಯಾನವೂ ಪೂರ್ಣಫಲಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗೋಚರನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ^೫ ಆನಂದಾರುಗಳು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ತಣ್ಣನೆಯ ನೀರು ಬಳ್ಳಿಗೆ ಪೋಷಕ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಕ. ಇದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸೂಚನೆಯಂತಿದೆ :

ವರಾಹನಯಾನಾನಂದಧಾರಾ ನೇತ್ರಾವತೀ ಸರಿತ್ ।

ಕುಷ್ಠಾಂ ತದಕ್ಷತಿಲಿಕಾಂ ಪುಷ್ಪಾತಿ ಕಥಮನ್ಯಥಾ ॥ (೧/೨.೨)

೧. ಶ್ರೀವರಂಪರಿತಂ ರೂಪಕಮಲಂಕಾರಃ । ರಾರ್ಧಗಲವಿಕ್ರೇಷಿತಂ ವೃಕ್ಷಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಮನಸಾಚಿತ್ತಾನ್ಯಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಾಧ್ಯತ್ಯಾದಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಮಹಾಫಲಹೇತುತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಗೇನ ದೇವಗಾಮುತ್ಸರ್ಮಾಧಿಕಾರಿತ್ವೇನ ಬಹುಶಾಖಾಗತಗುಣೋಪಸಂಹಾರೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಪ್ತೀತಿ ಗಮ್ಯತೇ

-ವ್ಯಾ.

“ಸರ್ವವೇದಾಂತವೃಕ್ಷಯಂ ಚೋದನಾದ್ವಿಶೇಷಾತ್” ।

-ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮ್ (೨/೩./೧)

೪. ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಪರಿಪಾಕಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಸನ್ನಸ್ವತ್ವಾಗಮದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಫಲಲಿಪ್ತಸ್ವಂತರಂ ಪಕ್ಷೀಣಃ ವೃಕ್ಷಮಾರ್ಪಯಂತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೫. ಸಾಮಿಕಗುಣವಿಷ್ಣುಧ್ಯಾರ್ಥಾತುರರೂಪಾಂ ಹೃದಿ ನಿಪಾತನಾದಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೬. ಕಲವಾಲಾದಪಿ ಬಹಿರ್ಗದರಣಾದಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೫. ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು, ವೃಕ್ಷ, ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಅದರಲ್ಲಿನ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಎಂಬ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ. ಅದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡ ಸುಂದರರೂಪಕ ಇದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಜೀವ, ತನ್ನೊಡನೆಯೇ ಇರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಲು ಧ್ಯಾನವೇ ಮುಖ್ಯಸಾಧನ ಎಂಬ ತತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಧ್ಯಾನದ ಸಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಲಿದಾಗಲೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯ. ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿ ಆತ್ಮಗತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮೇಯ; ಪುಲಕ - ರೋಮಾಂಚನ; ಪಲ್ಲವ - ಚಿಗುರು; ಕುಡ್ಡಲ - ಮೊಗ್ಗು.

ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ

ತತಃ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಕರುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ

ಸುರಾನ್ ಸಮಾಶ್ವಾಸ್ಯ ವಿರಿಂಚಪೂರ್ವಾನ್ |

ಧರಾಂ ಗತಕ್ಲೇಶಭರಾಂ ವಿಧಾಯ

ಸ್ಥಳೀಯಮಾಯಾಂ ಹರಿರಿತ್ಯವೋಚತ್ || ೨೩ ||

ಒಳಿಕ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವೇತಗಳನ್ನು ಸಾಂತ್ವನ ಪಡಿಸಿದ; ಭೂಮಿಯ ಕ್ಲೇಶಭಾರವನ್ನು ಇಳಿಸಿದ; ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದ.

೧. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಾದ ಪರಣಾಮದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಲುಮೆಯಿಂದಾಗಿ ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರವು ಆ ಕೂಡಲೇ ಇಳಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಅಂಬುರಾಶಿ - ಜಲನಿಧಿ, ಸಮುದ್ರ.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಮಾಯೆ ಎಂಬುದು ದೈವೀ ಹೈವಾ ಗುಣಮಯೀ ಮಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ (೨/೧೪)ಎಂಬ ಗೀತೆಯ ಮಾತಿನ ಭಾವವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮಾಯಾವಾದದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಮಾಯೆ ಇದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸೂಚಿತ.

ಸುಖಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ

ದೇವೇಷು ಧಾತಾ ಪ್ರಭುರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ಸ್ವಸ್ವಾಃ ಪ್ರಭುಃ ಸೋಽಹಮಿತಿವ ಶಂಸನ್ |

೧. ಮಾಯಾ ಕಾರಾಯಣೀಶಾನೇತಿ ಮಾಯಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಾಂ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ರುದ್ರಂ ಸಮಾಪ್ತತಾ ದೇವಾ ರುದ್ರಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿಮಾಪ್ತತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಾಮಾಶ್ರಿತೋ ನಿತ್ಯಂ ಕಾಹಂ ಕಂಚಿದುಪಾಪತಃ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (ಅಶ್ವಮೇಧಿಕಪರ್ವ, ಪೃಷ್ಠಪರ್ವಪರ್ವ)

ಅಜ್ಞಾಮಜಸ್ಯೈವ ದದಾವದ್ಯತ್ಯೋ

ವಿಜ್ಞೇಯಮೂರ್ತಿಃ ಸುಖಮಿಂದಿರಾಯಾಃ || ೨೪ ||

ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಒಡೆಯರು; ಅವರಿಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಒಡತಿ; ತಾನು ಅವಳಿಗೆ ಒಡೆಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯ ರೂಪದಿಂದ ಆದೇಶ ನೀಡಿದ ; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿಯೇ ಆದೇಶವಿತ್ತ.

ವಿ. :^೧ ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾದರ್ಶನ ನೀಡಿ ಆದೇಶವಿತ್ತ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ^೨ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿಯೇ ಆಜ್ಞೆ ನೀಡಿದ. ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದರ್ಶನವನ್ನೂ ನೀಡಲಿಲ್ಲ ಮಾತನ್ನೂ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇತರ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮಳು. ತಾನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾರಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಸಹ ಶ್ರೀಮದ್ವ್ಯಾವತ (೧೦/೧/೨೧) ವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣಾರೂಪ.

ಶ್ರೀಹರಿಯು ದುರ್ಗಗೆ ನೀಡಿದ ಆದೇಶ

ತಪ್ತಮೇತ್ಯ ದೇವಕ್ಕುದರಸ್ಥಗರ್ಭಂ

ನಿಧೇಹಿ ರೋಹಿಣ್ಯುದರೇ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ^೪ |

೧. ಗಿರಂ ಸಮಾಧೌ ಗಗನೇ ಸಮೀರಿತಾಂ ನಿಶಮ್ಯ ವೇಧಾಸ್ವಿದ್ವಾನ್ಮನುವಾಚ ಹ |

ಗಾಂ ಪೌರುಷೀಂ ಮೇ ಶೃಣುತಾಮರಾಃ ಪುನರ್ವಿಧೀಯತಾಮಾತು ತಥೈವ ಮಾ ಚಿದಮ್ ||

ಪುಲೈವ ಪುಂಸಾಽವದ್ಯತೋ ಧರಾಪ್ತರೋ ಛವದ್ವಿರಂಜೈರ್ಯದುಷೂಪವನ್ಮತಾಮ್ |

ಸ ಯಾವದುರ್ವ್ಯಾ ಭರಮೀಶ್ವರೇಶ್ವರಃ ಸ್ಥಾಲಶಕ್ತ್ಯಾ ಕ್ಷಪಯಂಶ್ವರೇದ್ವುಧಿ ||

ಮಸುದೇವಗೃಹೇ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷಃ ಪರಃ |

ವನಿಷ್ಠತೇ ತತ್ತ್ವಿಯಾರ್ಥಂ ಸಂಘಮಂತು ಸುರಸ್ತ್ರಿಯಃ ||

ವಾಸುದೇವಕಲಾಽನಂತಃ ಸಹಸ್ರವದನಃ ಸ್ವರಾಟ್ |

ಅಗ್ರತೋ ಭವಿತಾ ದೇವೋ ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಚೀರ್ಷಯಾ ||

ಯೋಗಮಾಯಾ ಭಗವತೇ ಯಯಾ ಸಮ್ಯೋಹಿತಂ ಜಗತ್ |

ಅದಿಷ್ಟಾಪ್ರಭುಕಾಽಂತೇನ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಸಂಭವಿಷ್ಯತಿ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧/೨೧-೨೫)

೨. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅದೃಶ್ಯೇಗಾಽಪಿ ಹರಿಣಾ ಅಜ್ಞೈವಾಜ್ಞಾದಾಗಾತ್ ಅಜ್ಞೇವಾಂ ದೇವಾಗಮದುಗಾತ್ ತೇಭ್ಯೋ ವಿರಿಂಚಿಸ್ತೋತ್ರಮತ್ತಮ್ ದೃಶ್ಯಾತ್ಮಮೂರ್ತಿಗಾ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಅಜ್ಞಾದಾಗಾತ್ ವಿರಿಂಚಾದಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಉತ್ತಮತ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ಪ್ರತ್ಯಾಜ್ಞಾದಾಗತರ್ಕತ್ಯಾತ್ ತಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಸ್ತೋತ್ರಮತ್ತಮುಕ್ತಮೇವಂತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಭಗವಾನಪಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ವಿದಿತ್ವಾ ತಂಸಮಂ ಭಯಮ್ |

ಯದೂನಾಂ ನಿವನಾಥಾನಾಂ ಯೋಗಮಾಯಾಂ ಸಮಾದಿಶತ್ ||

ಗಚ್ಛದೇವಿ ಪ್ರಪಂ ಭದ್ರೇ ಗೋಪಗೋಫರಲಂಕೃತಮ್ |

ರೋಹಿಣೀ ಮುದೇವ್ಯಾ ಛಾರ್ಯಾಽಽಪ್ತೇ ನಂದಗೋಕುಲೇ ||

ಇತೀರಿತಾ ತಂ ರಮಣಂ ರಮಾ ಸಾ
ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೀಕೃತ್ಯ ತಥಾಽಕರೋತ್ ತತ್ || ೨೫ ||

"ನೀನು ಭೂಮಿಗೆ ತೆರಳಿ, ದೇವಕಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿನ ಗರ್ಭವನ್ನು ನಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ರೋಹಿಣಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸು" ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದಳು; (ನಿಧೇಹಿ - ಇರಿಸು).

ವಿ. : ೧. ಆಗ ದೇವಕಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದು ಆ ಗರ್ಭವನ್ನು ರೋಹಿಣಿಯ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲು ಶ್ರೀಹರಿಯು ದುರ್ಗಾರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಆದೇಶಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹೀಗೆ ದೇವಕಿ ಹಾಗೂ ರೋಹಿಣಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಬಲರಾಮನು ಪುತ್ರ ಎನ್ನಿಸುವಂತಾಯಿತು ಅದಕ್ಕೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆವೇಶ ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದೇವತೆ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರನೆನ್ನಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದುದೇ ಕಾರಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮಯುರ್ನಿರ್ಣಯ-
ದಲ್ಲಿದೆ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೧೨/೧೧೨):

ವಿಷ್ಣುಪ್ತೇರಿ ಬಲವಾನ್ ಯೋ ಗುಣಾಧಿಕಃ ಸ ಮೇ ಸುತಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ರೋಹಿಣೀ ಚ |
ತೇಪೇ ತಪೋಽತೋ ಹರಿಶುಕ್ಲೇಶಯುತಃ ಶೇಷೋ ದೇವಕೀರೋಹಿಣೀಜಃ ||

ಅವತರಿಸಲು ಆದಿಶೇಷನಿಗೆ ಆದೇಶ

ಆಜ್ಞಾಪಯಾಮಾಸ ಪುರಾ ಸ ಶೇಷಂ
ಜಜ್ಞೇ ಸ ರೋಹಿಣ್ಯುದರೋದಯಾದ್ರೇಃ |
ಸಂಪ್ರೇಷಯಂತಿ ಸ್ಮ ನರ್ಝನರೇಂದ್ರಾಃ
ಶಯ್ಯಾಂ ಸ್ವಕೇಯಾಂ ಪುರತಃ ಪ್ರಯಾಣೇ || ೨೬ ||

ಅನ್ಯಾಶ್ಚ ಕಂಠಸಂದಿಗ್ಧಾ ವಿವರೇಷು ವಸಂತಿ ಹ |
ದೇವಕ್ಯಾ ಜತರೇ ಗರ್ಭಂ ಶೇಷಾಖ್ಯಂ ಧಾಮ ಮಾಮಕಮ್ ||
ತತ್ ಸನ್ನಿವೃತ್ಯ ರೋಹಿಣ್ಯಾ ಉದರೇ ಸನ್ನಿವೇಶಯ |
ಅಥಾಹಂ ಸ್ತಾಂಶಘಾಗೇನ ದೇವಕ್ಯಾಃ ಪುತ್ರತಾಂ ಮಘೇ ||
ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಮಿ ತ್ವಂ ಯಶೋದಾಯಾಂ ನಂದಪತ್ನಾಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ |
ಅರ್ಚಿಷ್ಯಂತಿ ಮನುಷ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಸರ್ವಕಾಮದಲೇಪ್ತರೀಮ್ ||
ನಾನೋಪಹಾರಬಲಿಃ ಸರ್ವಕಾಮವರಪ್ರದಾದಮ್ |
ನಾಮಧೇಯಾನಿ ಕುರ್ದಂತಿ ಸ್ನಾನಾನಿ ಚ ನರಾ ಘುವಿ ||
ದುರ್ಗೇತಿ ಭದ್ರಕಾಲೀತಿ ವಿಜಯಾ ವೈಷ್ಣವೀತಿ ಚ |
ಕುಮುದಾ ಚಂದಿಕಾ ಕೃಷ್ಣಾ ಮಾಧವೀ ಕನ್ನಿಕೇತಿ ಚ ||
ಮಾಯಾ ನಾರಾಯಣೇಶಾನಾ ಶಾರದೇತ್ಯಂವಿಕೇತಿ ಚ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨/೬-೯)

-ಭಾಗ(೧೦/೨/೧೦-೧೨)

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೊದಲಿಗೆ ಶೇಷನಿಗೆ ಅವತರಿಸಲು ಆದೇಶಿಸಿದ; ಆದಿಶೇಷನು ರೋಹಿಣಿಯ ಉದರವೆಂಬ ಉದಯಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ. ಪ್ರಯಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ತಮ್ಮ ಜನರ ಮೂಲಕ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವರಲ್ಲವೇ !

೩. : ೧. ಪ್ರಯಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ತಮಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಅವತಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ತನ್ನ ತಲುವಾದ ಶೇಷನನ್ನು ಅವತರಿಸಲು ಆದೇಶಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀರಾಮಾವತಾರದ ಉಪಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲೂ ಹೀಗೆ ತನಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಶೇಷಾವತಾರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಅವತಾರ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಮಾಡಲು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ -೯/೪೮); ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಈ ಮಾತು ರಾಮಾಯಣದ ಆ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ಉದಯಾದ್ರೇ: ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಬಲರಾಮನ ಅವತಾರವು ಚಂದ್ರೋದಯದಂತೆ ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಬಲರಾಮನ ಅವತಾರ

ಕೇಶಾತ್ಮನಾ ಸನ್ನಿಹಿತಃ ಸ ತಸ್ಮಿನ್

ಶ್ರೀಶೋಽಗ್ರಜತ್ವಂ ಸ್ವಯಮೇವ ನೂನಮ್ |

ಧತ್ತೇ ವಿಧತ್ತೇ ಬಲಭದ್ರಮಾತು-

ರ್ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಮಾತೃತ್ವಸುಖಂ ಸುಖಾತ್ಮಾ || ೨೭ ||

ಆ ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶುಕ್ಲಕೇಶರೂಪದಿಂದ ತಾನೇ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ, ತನಗೆ ತಾನೇ ಆಗ್ರಜನೆನ್ನಿಸಿದ. ಸುವಿಸ್ವರೂಪನಾದ ಅವನು ತಾಯಿಯಾದ ರೋಹಿಣಿಗೆ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆನಂದವನ್ನು ಸದಾ ನೀಡಿದ.

೧. ಉದಯೋದಯಾದ್ರೇರಿತ್ಯನೇನ ಬಲಭದ್ರಸ್ಯ ಚಂದ್ರಸಾಮ್ಯಂ ಧೃತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವೇತನೇನ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ಬಲಭದ್ರಮಾತರೇ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಗೋತ್ಪತ್ತಿತ್ವೇನ ಶಯ್ಯುತ್ಥೇನಾಗ್ರತಃ ಪ್ರೇಷಣಾಽ ಲೋಕೋತ್ಕಾಸಮರ್ಥನಾತ್ ಉತ್ಪತ್ತಾಮೂಲಕೋಽಯಮರ್ಥಾಂತರಾಸ್ತುಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಭೇಕಾಣುಪ್ರಾಸಃ

-ವ್ಯಾ.

೫. ಏವಂ ಸಂಸ್ಕರಯಮಾನಾಸ್ತು ಭಗವಾನ್ ಪರಮೇಶ್ವರಃ |

ಉಜ್ಜ್ವಲಾತ್ಮನಃ ಕೇಶೌ ಸಿತಕೃಷ್ಣೌ ಮಹಾಮುನೇ |

ಉವಾಚ ಚ ಸುರಾಸುತೌ ಮತ್ಸೇನೌ ವಸುಧಾತಲೇ ||

ಅಮೇರ್ಯ ಭುಪೋ ಭಾರತೇಶಹಾಸಿಂ ಕರಿಷ್ಯತಃ ||

-ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ(೫/೧೬೦,೬೧)

ಕೇಶಾತ್ಮನಾ - ಶುಕ್ಲಕೇಶರೂಪೇಣ

-ವ್ಯಾ.

ಸ್ವಸನ್ನಿಧಾನಭರಿತಬಲಭದ್ರದರ್ಶನೇನ ಸ್ವದರ್ಶನಜನ್ಯಸುಖಂ ತಸ್ಯಾ ವಿಧತ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಬಲಭದ್ರೇ ಶುಕ್ಲಕೇಶ-

ಸನ್ನಿಧಾನಮುಪೇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಬಲರಾಮನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶುಕ್ಲಕೇಶದ ಆವೇಶ ಹೊಂದಿದ ಆದಿಶೇಷ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ನಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃಷ್ಣಕೇಶನೇ. ಹೀಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪಗಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲರಾಮ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣನಾದರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನಗೆ ತಾನೇ ಅಣ್ಣ ಎನ್ನಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀಭೀಮಸೇನನು ಮೇಲ್ದೋಟಕ್ಕೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ತಮ್ಮನಾದರೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೌಮ್ಯನಾಮಕ ರೂಪದ ಆವೇಶವನ್ನಿರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ತನಗೇ ತಾನು ತಮ್ಮ ಎನ್ನಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೩. ^೧ಬಲರಾಮನ ಅವತಾರದಿಂದ ಲಾಭವಾದದ್ದು ರೋಹಿಣಿಗೆ ಹೊರತು ಬಲರಾಮ-ನಿಗಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸುಖಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ದೇಶ

ಬಲಾತ್ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸ್ವಕವಾಟಪಾಲೌ

ನಿಶಾಚರೌ ಭೂತಲಮೇತ್ಯ ದೃಪ್ತೌ |

ನೃತಸ್ಯರೌ ತೌ^೨ ವಿನಿಹತ್ಯ ವಿಷ್ಣು-

ರ್ನಿಜೌ ನಿರೀಷನ್ನಿವ ಗಾಂಗತೋಽಭೂತ್^೩ || ೨೮ ||

ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ತನ್ನ ದ್ವಾರಪಾಲಕರನ್ನು ತಾನೇ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಅವರಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಪುನಃ ತನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆತರಲೆಂಬಂತೆ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ^೪ಸನಕಾದಿಗಳ ಶಾಪದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ತನ್ನ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾದ ಜಯವಿಜಯರನ್ನು ಮರಳಿ ತನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆತರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ದೇಶವೂ ಸಹ

೧. ನಿತ್ಯಂ ಅವತಾರಸಮಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಸ್ನುಹಿತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಸಃ ಸ್ವಯಮೇವಾಗ್ರಜತ್ವಂ ಸ್ವಾಗ್ರಜತ್ವಂ ಸ್ವಜ್ಞೇಷ್ಠಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ಬಲಭದ್ರಾವಿಜ್ಞೇನ ಸ್ವಯಮೇವ ಜಾತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ನೀತೌ ಪುನರ್ಹರೇಃ ಪಾರ್ಶ್ವಂ ಜಗ್ತುರ್ವಿಷ್ಣುಪಾರ್ಶ್ವದೌ | - ಭಾಗ (೭/೧/೪೬)

೪. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಗುಂಪ್ರಾಸ್ತಾಬಂತಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಸನಕಾದಿಶಾಪೇಣಾಸುರಾಂತಾಂತತ್ವೇನ ಭುವಿ ಜಾತಯೋಃ ಜಯವಿಜಯಯೋಃ ಶಾಪಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಭೂಮಾವತಾರೇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಷ್ಣಾಂತರಕ್ಕೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ: ಮಯ್ಯಿವ ವಧ್ಯೌ ಭವತಂ ತ್ರಿಜನ್ಮನು -
ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೧೨೩)

೩. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಿಗೆ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಾರಬ್ಧವಶಾತ್ ಅವರಿಗೆ ಒದಗಿದ್ದ ದರ್ಪ; ಸ್ವತಃ ಭೂಮಿಗೆ ತೆರಳಿ ಅವರನ್ನು ಕರೆತರಲು ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕರುಣೆಯೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು-ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷರ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅವರು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಜಯ-ವಿಜಯರನ್ನು ಆಶ್ರಮಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಪಚಾರವೂ ಸಹ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು; ನಿಶಾಚರ - ರಾಕ್ಷಸ; ತಸ್ತುರ - ಕಳ್ಳ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸವಿಲ್ಲ

ನ ಗರ್ಭವಾಸೋ ಮಮ ನಿರ್ಮಲಸ್ಯೇ-

ತ್ಯದೋ ಬುಧಾನ್ ಬೋಧಯಿತುಂ ಹೃದೇವ |

ಘೋಷದ್ವರಂ ಗರ್ಭಗತಂ ವಿಧಾಯ

ಪುನಃ ಸ್ವಯಂ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಬಭೂವ^೧ || ೨೯ ||

ಸದಾ ನಿರ್ದೋಷನಾದ ತನಗೆ ಗರ್ಭವಾಸವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೊದಲಿಗೆ ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಆ ಬಳಿಕ ತಾನು ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ (ಹಾಗೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ) ಅವತಾರಗಳು ಇತರದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರಗಳಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತವಾದವುಗಳಲ್ಲ; ಸದಾ ಅಪ್ರಾಕೃತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಣಯ; ಅದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸಹ ತೋರಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೊದಲಿಗೆ ದೇವತೆಯ ವಿಕಸೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶೇಷದೇವರನ್ನು ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಆ ಬಳಿಕ ತಾನು ಅವತರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಶೇಷದೇವರನ್ನು ಗರ್ಭವಾಸಕ್ಕೆ ಅಣಿಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಆಜ್ಞೆ ನೀಡುವ ತನಗೆ ಗರ್ಭವಾಸದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶೇಷದೇವರು ಜೀವಕೋಟಿಗೆ ಸೇರಿದವರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸಾದಿಗಳು ಉಂಟು ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೧. ಯಥಾ ವೀರೋ ರಾಜಾ ಸ್ವಪುರಷಪರಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವೇನ ದ್ವಾರಪಾಲಾನ್ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸ್ವವಿಷಯಂ ನಿತ್ಯಾ ತಿಪ್ಪು; ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಚೋರಾನ್ ಸ್ವಯಮೇವಾಗತ್ಯ ವಿನಿಹತ್ ಸ್ವಪುರಂ ಪ್ರತ್ಯಾಸಯತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪೂರ್ವಪದಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ರಾಜನು ಕೊಳೆಯಾದ ಮನೆಗೆ ತನ್ನ ದಾಸಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಧೂಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಿ, ಬಳಿಕ ತಾನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೀಡಿದ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಾಸವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶೇಷದೇವರನ್ನು ದಾಸಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಸಮುಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಗರ್ಭಪ್ರವೇಶವು ಗೃಹಪ್ರವೇಶದಂತೆಯೇ ಹೊರತು ಇತರರಂತೆ ಶುಕ್ರದ್ವಾರಾ ಯೋನಿಪ್ರವೇಶವಲ್ಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ 'ಸನ್ನಿಹಿತ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ

ಗರ್ಭೇಽಪ್ಯದಭ್ರಾತ್ಮಸುಖೈಕಮೂರ್ತಿ-

ಮಭ್ಯೇತ್ಯ ಪದ್ವಾಸನಮುಖ್ಯದೇವಾಃ |

ಗೀರ್ಭರ್ಭವದ್ಗರ್ಭನಿವಾಸಜಾರ್ತಿ-

ನಿರ್ಭಂಗಸಿದ್ಧರ್ಥಮಿವಾಸ್ತುವಸ್ತಮ್ || ೩೦ ||

ಗರ್ಭದಲ್ಲೂ ಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ವರೂಪವಿರುವ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಳಿಗೆ ಸಾರಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಆವತರಿಸುವ ನಿನಗೆ ಗರ್ಭವಾಸದಿಂದೊದಗುವ ನೋವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. 'ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣ. ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಲೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು ; ಈ ಸ್ತೋತ್ರಭಾಗವು ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೨. ಇಂತಹ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಠಿಸುವವರಿಗೆ ಮುಂದೆಂದೂ 'ಗರ್ಭವಾಸದ ದುಃಖ ಉಂಟಾಗದು ಎಂದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಾಧನೆ ಸಂಪೂರ್ಣಿಯಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯೇ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಯಥಾ ರಾಜಾ ಮಲಿನಂ ಗೃಹಂ ಸ್ವದಾಸೀಮಂತಃ ಪ್ರವೇತ್ಯ ರಚೋನಿಷ್ಕಾರಣಮಾರ್ಜನಾದಿನಾ ಮಾಲಿನ್ಯಮ-
ಪಾರಯ್ಯ ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ್ಯ ಪ್ಯಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರವಿಶತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸನ್ನಿಹಿತ ಇತ್ಯನೇನ ಗೃಹಮತ್ ಪ್ರವೇಶಮಾತ್ರಂ ನ ತು ಜನಮತ್ ಶುಕ್ರದ್ವಾರಾ ಯೋನಿಪ್ರವೇಶ ಇತಿ ಧ್ವನೃತಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಆಪರಿಮಿತಸ್ವರೂಪಾನಂದೈಕದೇಹ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಗರ್ಭೇಽಪಿ ಜಲರೇಽಪಿ ದುಃಖವೇತುಃಪೂತಾಸ್ತೋಽಪಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ದಿಷ್ಟಾಽಂತೇ ಕುಕ್ಷಿಗತಃ ಪಠಃ ಪುಮಾನ್

ಅಂಶೇನ ಸಾಕ್ಷಾಧ್ಯಗದಾನ್ ಭವಾಯ ನಃ |

ಮಾ ಭೂದ್ರಯಂ ಘೋರಪಶೇರ್ಮುಮೂರ್ಷೋ-

ಗೋರಪ್ತಾ ಯದೂನಾಂ ಭವಿತಾ ತವಾತ್ಮನಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩/೪೨)

೩. ವಿಹಾರಕ್ಕೆಂದು ಕಾರಾಗೃಹದರ್ಶನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ದುಃಖವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಸ್ತುತಿಮಾಡಿದಾಗ ಅವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಕಾರಾಗೃಹದ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವಂತೆ, ಗರ್ಭಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಗರ್ಭವಾಸದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದರು; ದೆವ್ರ - ಅಲ್ಪ; ಅದಭ್ರ - ಪೂರ್ಣ.

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗರ್ಭದಲ್ಲೂ ಪೂರ್ಣಸುಪೈಕಮೂರ್ತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ನಮಗೂ ಸಹ ಗರ್ಭವಾಸ ದುಃಖವು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತೀ

ಅಥೋ^೧ ಜಯಂತ್ಯಾಮುದಭೂನ್ನಿಶೀಥೇ

ಶಶೀವ ದೇವಕ್ಕುದರೋದಯಾದ್ರೇಃ |

ದಿಗಷ್ಟಕೇ ರಾತ್ರಿಚರಾನ್ ಜಿಗೀಷೋ-

ಸ್ತಿಥಿರ್ನಿಶಾ ಸಾ ಚ ಗುಣೋಚಿತೈವ || ೩೧ ||

ಬಳಿಕ ಜಯಂತಿಯಂದು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಕೀದೇವಿಯ ಉದರವೆಂಬ ಉದಯ-ಪರ್ವತದಿಂದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ; ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿನ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಜಯಿಸಬಯಸಿದ ಅವನಿಗೆ ಆ ತಿಥಿ ಹಾಗೂ ರಾತ್ರಿ ಎರಡೂ ಸಹ ತಕ್ಕುವೇ ಸರಿ.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವತರಿಸಿದ ದಿವಸ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತಿ ಎಂದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಜಯಂತೀನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಸಿಂಹಮಾಸದ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಅಷ್ಟಮೀ-ತಿಥಿಯಂದು ^೧ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರಾವಣ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಅಷ್ಟಮೀ ಶ್ರೀಷ್ಣಾಷ್ಟಮೀ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಸಿಂಹಮಾಸದ ನಿಯಮ ಅನುಸರಿಸಿದಾಗ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಭಾದ್ರಪದ ಶ್ರೀಷ್ಣಾಷ್ಟಮಿಯು 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತೀ' ಎನ್ನಿಸುವುದು.

೧. ರೋಹಿಣ್ಯಾಮರ್ಧರಾತ್ರೇ ತು ಯದಾ ಕಾಲಾಷ್ಟಮೀ ಭವೇತ್ |

ಜಯಂತೀ ನಾಮ ಸಾ ಪೋಕ್ತಾ ಸರ್ವಪಾಪಪ್ರಣಾಶಿನೀ ||

- ಜಯಂತೀನಿರ್ಣಯ

೨. "ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮೀ ಶ್ರಾವಣೇ ತು ಪ್ರದೋಷಗುಹಿತಾಷ್ಟಮೀ |

ಜಗ್ನಾಷ್ಟಮೀ ಭವೇತ್ ಸೈವ ಜಯಂತೀ ರೋಹಿಣೀಯುತಾ" ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೇಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಸಿಂಹಮಾಸೇ ತು ರೋಹಿಣ್ಯಾ ಯುತಾಂ ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮೀಂ ಪುಮಾನ್ |

ಉಪೋಷ್ಯ ಮಧ್ಯರಾತ್ರೇ ಚ ಪೂಜಯೇನ್ನಂದನಂದನಮ್ ||

ಯಶೋದಾಸಂಯುತಂ ತಲ್ಲೇ ಶಯಾನಂ ತು ಚತುರ್ಭುಜಮ್ |

ರಂಜಚಕ್ರಗದಾವಧೃಧರಂ ಪ್ಲಾನಹೃದೋಪಿಗಮ್ ||

ಕ್ಷೀರಪಾಯಸಮಧ್ಯಾಹ್ನೈರ್ಗರ್ವಣೀತಯುಕ್ತೈಸ್ತಥಾ |

ಅಪೂರ್ವಕದಲಾದ್ವೈಪ್ಲವ ಮಾಪುಳಂಗುತಾದಿಭಃ ||

ಸುಮಗೋಭಿಪ್ಪುಲಸ್ತಾದಿದತರ್ಥಿಗಂಧಸಂಯುತೈಃ |

ಅರ್ಚಯಿತ್ವಾ ಪರೀದ್ಯುಕ್ತ ಪ್ರಾತರೇವಾಥ ಪೂಜಯೇತ್ ||

- ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರ ಸಂಸ್ಕಾರಸಪದ್ಧತಿ

೨. ಚಂದ್ರೋದಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ್ದನ್ನು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕವೇ ಸೂಚಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಔಚಿತ್ಯ.

೩. ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಾದಿ ಸಂಬಂಧ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ.

೪. 'ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ತಿಥಿಯು ಜಯಂತೀ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿನ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಷ್ಟಮೀ ತಿಥಿಯು ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸಿತು. ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಇರುವ ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಕಾಲವೂ ಉಚಿತವೆನಿಸಿತು. ಹೀಗೆ ಜಯಂತಿಯಂದು, ಅಷ್ಟಮೀ ಹಾಗೂ ರಾತ್ರಿ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವೆನ್ನಿಸಿದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಯದುವಂಶದಲ್ಲಿ; ಅದು ಚಂದ್ರವಂಶದ ಒಂದು ಕವಲು. ಚಂದ್ರನು ಬೆಳಗುವುದು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣವಕ್ಷದ ಅಷ್ಟಮಿಯಂದಂತೂ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಎಂಬ ಔಚಿತ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ. ಇದರಂತೆ ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಖರವಾಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹವೆನ್ನಿಸುವುದು; *ನೀತಿ - ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ.

ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣ

ಪ್ರಥಾಂ ಯಶೋದಾಸುತ ಇತ್ಯುದಾರಾಂ

ಕರಿಷ್ಯಮಾಣೋ ಜನನೀಮಿವಾನ್ಯಾಮ್ |

ಸ ದೇವಕೀಗರ್ಭಭವೋಽನುಗೃಹ್ಯನ್

ತತಾನ ರೋಹಿಣ್ಯದಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮ್^೬ || ೩೨ ||

೧. ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಸಂಬಂಧೇನೋತ್ಪನ್ನಾವೋಽನೇನ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಜಗೀಷೋರವತಾರಕಾಲತ್ವಾತ್ ತಿಥೀರ್ಜಯಂತೀತ್ವಂ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಶು ಸ್ಥಿತದೈತ್ಯವಧಾರ್ಥಮ್ ಉತ್ಪ್ರಮಾಣವ್ಯಾವತಾರಕಾಲತ್ವಾತ್ ಸಂಖ್ಯಾನಾಮ್ಯಾತ್ ಅಷ್ಟಮೀತ್ವಂ ಚೋಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ | ನಿಶಾಚರಜಯಿಣಾ ನಿತ್ಯವತೀರ್ಣೇನ ಭವಿತವ್ಯಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯಾತ್ ತಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಕಾಲಸ್ಯ ನಿಶಾತ್ಯಮಪ್ಯುಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಜಗೀಷೋರವತಾರಕಾಲತ್ವಾತ್ ತಿಥೀರ್ಜಯಂತೀತ್ವಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಆನೇನ ಜಯಂತೀಣಾಮ್ನ ಪ್ತಮ್ಯಾಂ ರಾತ್ರಿ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೋ ಜಾತ ಇತಿ ಪರಿರಾಣೋ ಕಥಾಂ ಸಂಚಾರಯತಾ ಜಯಂತೀತ್ವಾದೀನಾಮನ್ಯರ್ಥತ್ವಮುತ್ಪೇಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಯಸ್ಯಾಂ ಜಾತೋ ದರಿಃ ಸಾತ್ವಾನಿರ್ದಿಘ್ನಃ ಭಗವಾನಪಿ |

ತಸ್ಮಾತ್ ತದ್ಗಿರಮತ್ಯಂತಂ ಪ್ರಾಣಂ ಪಾಪಹರಂ ತುಭಮ್ ||

- ಶ್ರೀಜಯಂತೀಕಲ್ಪ

೬. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

ಯಶೋದಾಸುತ ಎಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಅವನು, ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ, ಮತ್ತೊಬ್ಬ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸಹ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೆಂಬಂತೆ ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ.

ಎ. : ೧. ದೇವಕೀನಂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯಶೋದಾನಂದನ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ದೇವಕಿಯಂತೆ ಮಮದೇವನ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪತ್ನಿ ರೋಹಿಣೀ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವ ಮೂಲಕ ರೋಹಿಣೀನಂದನ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಹೊಂದಿ ಅವಳಿಗೂ ಸಹ ಕೃಷ್ಣನ ತಾಯಿ ಎಂಬ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರೋಹಿಣೀ-ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಹೀಗೆ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವಕೀನಂದನ, ಯಶೋದಾನಂದನ ಎಂಬುದು ಸಹ ರೋಹಿಣೀನಂದನ ಎಂಬಂತೆ ಔಪಚಾರಿಕವೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಸಹ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

ಅಪ್ಪಮಿಯ ಚಂದ್ರನ ವಿಶೇಷತೆ

ಯದಾ ಹರಿಃ ಪ್ರಾದುರಭೂತ್ ಕಲಾಭಿ-

ಸ್ತದಾ ಸಮಾಯವ್ಯಯವಾಂಶ್ಚ ಚಂದ್ರಃ |

ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಾಪ್ತ್ಯೇವ ನಿಜಾನ್ವಯೋಕ್ತ-

ಮುಕುಂದವಕ್ತ್ರೈಂದುಕಲಾವಲೋಕಾತ್ || ೩೩ ||

ತನ್ನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ಚಂದ್ರನು ಪ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಅಪ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನಂತೆ ಕಲೆಗಳಿಂದ ವೃದ್ಧಿಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನಾದ.

ಎ. : ೧. ತನ್ನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವತರಿಸಿ, ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯು ಲಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಆಯವನ್ನಿಸಿತು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅಪಾರವಾಗಿ ಮೀರಿಸಿದ ಅವನ ಮುಖ ಚಂದ್ರನ ದರ್ಶನದಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ವೃಥೆಯೆನ್ನಿಸಿ ಅದು ವ್ಯಯ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಹೀಗೆ ಚಂದ್ರನಿಗೆ

೧. ಪ್ರಥಾಮಿತೈನೇನ ಕೃಷ್ಣಃ ಯಥಾ ಯಶೋದಾಸುತತ್ವಂ ಪ್ರಥಾಮಾತ್ರಂ ತಥಾ ದೇವಕೀಸುತತ್ವಮಪಿ ಪ್ರಥಾಮಾತ್ರಮಿತಿ ದೃಶ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೇಽಪಿ ಅಹಮನ್ಯಸ್ಯಾಃ ಸುತ ಇತಿ ಯಥ ಪ್ರಥಾಂ ಸಂಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಿ ತಥಾ ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರೇ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಃ ನಾಮಸಾಮ್ಯಾತ್ ರೋಹಿಣ್ಯಾಮುಕ್ತಗ್ನ ಇತಿ ಪ್ರಥಯಾ ಬಲಭದ್ರಮಾತರಮಪ್ಯನು-ಗೃಹ್ಯಾಮೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇವ ರೋಹಿಣ್ಯಾದಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ತತಾನೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಕುಲೋತ್ಪನ್ನಾತ್ ಕೃಷ್ಣಃ ಸೋಮಕುಲೇ ಜಾತ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ ಯಶೋಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಸ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸ್ವಾತಿಶಯಿತಕಾಂತಿಯುಕ್ತದೃಕ್ಶೈಂದುರ್ದರ್ಶನೇನ ಪರಾಜಯಲಕ್ಷಣಾಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಚಾದಾಪ್ತೃವ ಶರೀರಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಚಯಃ ಶರೀರಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಚಯೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಹರ್ಷಶೋಕಯೋಃ ಶರೀರೋಪಚಯಾವಚಯ-ಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯ-ವೈಯಗಳು ಲಭಿಸಿದ್ದರೆ ಸಂಕೇತವೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಷ್ಟಮಿಯ ಚಂದ್ರ ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ತೇಕ್ಷೆಯ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದ ಕಾಂತಿ, ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಗಿಂತ ಅನಂತಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮೇಯ (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ -೧/೮):

ಸ್ಮರೇತ ಯಾಮಿನಿನಾಥಸಹಸ್ರಾಮಿತಕಾಂತಿಮತ್ |

ಭವತಾಪಾಪನೋದೀಡ್ಯಂ ಶ್ರೀಪತೇರ್ಮುಖಪಂಕಜಮ್ ||

೩. ಆಯ - ವೃದ್ಧಿ; ವೈಯ - ಹ್ರಾಸ; ವಕ್ತ್ರ - ಮುಖ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಿಂದ ಗಂಧರ್ವಾಪ್ಸರೆಯರಿಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ

ತದೈವ ಗಂಧರ್ವಗಣಾ ಜಗುಸ್ತಂ

ತಿಲೋತ್ತಮಾದ್ಯಾ ನನ್ಯತುಸ್ತದೈವ |

ಸ್ವಗೀತನಾಟ್ಯೇನ ವಿಜೇಷ್ಯಮಾಣಂ

ತಮಾತ್ಮಸಾತ್ ಕರ್ತುಮಿವಾಶು ಬಾಲೈಃ || ೩೪ ||

ತನ್ನ ಗೀತ-ನರ್ತನಗಳಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ತಮ್ಮವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಂಬಂತೆ, ಆಗಲೇ ಗಂಧರ್ವರ ಗುಂಪು ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹಾಡಿತು ; ತಿಲೋತ್ತಮ ಮೊದಲಾದವರು ಆಗಲೇ ನರ್ತನ ಮಾಡಿದರು .

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಮದ್ವಾಗವತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ^೧ ಕಿನ್ನರ-ಗಂಧರ್ವರು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಹಾಡಿದರು; ಅಪ್ಸರೆಯರ ಗುಂಪು ನರ್ತಿಸಿತು ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ; ಅವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗಾಯನದಲ್ಲಿ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಮೀರಿಸುವನು; ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯರನ್ನು ಮೀರಿಸುವನು; ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಂದೆ ಅವನಿಗೆ ಬರುವ ಕೀರ್ತಿ^೨ ತಮ್ಮದೇ ಆಗುವುದು ಎಂಬ ಹುನ್ನಾರ ಅವರದಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೧. ಅನೇಕ "ಜಗುಃ ಕಿನ್ನರಗಂಧರ್ವಾ ಸಸೃತುಶ್ಚಾಪ್ಸರೋಗಣಾ"(ಭಾಗ. ೧೦/೩/೨) ಎತಿ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾ ಸಂಚಾರಿತಾ |

-ವ್ಯಾ.

ಜಗುಃ ಕಿನ್ನರಗಂಧರ್ವಾಸ್ತುಪ್ಪುನುಃ ಸಿದ್ಧಭಾರಣಾಃ |

ವಿದ್ಯಾರ್ಥವಾಲ್ಮೇಕಿ ಸಸೃತುರಪ್ಸರೋಃ ಸಮಂ ಮುದಾ ||

ಮುಮುಕ್ಷುರ್ಮುನಯೋ ದೇವಾಃ ಸುಮನಾಂಸಿ ಮುದಾಸ್ಥಿತಾಃ |

-ಭಾಗ(೧೦/೪/೩,೬)

೨. ಇದಾನೀಮಸ್ಯ ತಗೀತನಾಟ್ಯೇನಾತ್ಮಾತ್ಮತ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾತ್ಮೀಯತ್ವೇನ ತದ್ವಿಜಯೋಽಸ್ಯ ವಿಜಯ ವಿವೇತ್ಯ-ಭವ್ರಾಯೇಣೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ತದೈವ ತತ್ಕಾಲ ವಿವ ಸ್ವಗೀತನಾಟ್ಯೇನ ಸ್ವೇನ ಕರಿದ್ಯಮಾಣಂ ಗೀತಂ ವೇಣುಗೀತಂ ಚ ಸಾಚ್ಚಂ ರಾಸಕ್ರೀಡಾಯಾಂ ಕರಿದ್ಯಮಾಣಂ ನೃತ್ಯಂ ಚ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅತ್ಯಂತನಿಪುಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಣತನ ವಿವೇಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಗೆ ಆದ ನಲಿವು

ದಿಶೋ ಯಶೋಭಿಃ ಪರಿಪೂರಯಿಷ್ಯ-

ತ್ಯುದಗ್ರಚೇಪ್ಯ ಸ ಇತಿ ಪ್ರಹೃಷ್ಯಾಃ |

ರಸಾ ಪ್ರಸನ್ನಾ ಕಿಲ ರಂಜಿತಾಂ ಮಾಂ

ಕರಿಷ್ಯತಿ ಸ್ವಾಘ್ರಿತಲಪ್ರಿಯೇತಿ ^೧ || ೩೫ ||

ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಬಿಡುವನು ಎಂದು ದಿಕ್ಕುಗಳು ನಲಿದವು; ಅವನು ತನ್ನ ಪಾದತಲಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಭೂಮಿಯು ನಲಿಯಿತು.

ವಿ. : ೧. ಇದು "ದಿಶಃ ಪ್ರಸೇದುಃ" , "ಮಹೀ ಮಂಗಲಭೂಯಿಷ್ಠಾ" ಎಂಬ ಭಾಗವತ (೧೦/೩/೨) ವಚನಗಳ ಆಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬುದು ಕಿಲ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೀರ್ತಿ ಅಪ್ಪದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ತಲುಪಿದವು ; ಅವನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯು ಮಂಗಳಮಯವನ್ನಿಸಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ; ಉದಗ್ರ - ಉತ್ಕೃಷ್ಟ

ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ರೀಹರಿಸ್ತೋತ್ರ

ತದೈವ ದೇವಾ ವವೃಷುಃ ಪ್ರಸೂನೈ-

ಹೃದಿ ಸ್ಮರಂತೋ ವಚಸಾ ಸ್ತುವಂತಃ |

ನಗೇಂದ್ರಮೈಂದ್ರಂ ಭುವಿ ನೇಷ್ಯತೋಽಸ್ಯ

ಮನಃ ಸಮುದ್ಯೋಧಯಿತುಂ ಪುರೈವ || ೩೬ ||

ಮುಂದೆ ದೇವಲೋಕದ ವೃಕ್ಷಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಒಯ್ಯಲಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ದೇವತೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ, ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮಳೆಗರೆದರು.

ವಿ. : ೧. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿ, ^೨ ದೇವಲೋಕದ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಪ್ರಸಂಗದ ಮುನ್ನೂಚನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೧. ವಸ್ತುತತ್ತ್ವಮ್ ಉತ್ಪತ್ತಿಶಾಲಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

೨. ನಗೇಂದ್ರಂ ಮಹೀರುಹಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಪಾರಿಜಾತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದೇವತೆಗಳು ಈಗಲೇ ಪಾರಿಜಾತಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಸುರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಸಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ ಇದು "ವಪ್ರಮಃ ಕುಸುಮಾಸಾರ್ಥಃ" ಎಂಬ ಭಾಗವತವಚನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವನಿಂದ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ

ಪುತ್ರತ್ವಾದಿಹ ವಾಸುದೇವಪದವೀ ಯದ್ಯಸ್ಯ ಶೌರೇಸ್ತದಾ

ನಃ ಪುತ್ರತತ್ತ್ವತಾಸ್ತು ಸೇತಿ ವಸವೋ ದೇವಾಶ್ಚ ಹೃಷ್ಪಾದ್ಭುವಮ್ |

ಯದ್ಯಸ್ಯಾನಕದುಂದುಭಿಃಪ್ರಶಿತುತಾ ಸೋಽಸ್ಮಾಕಮೇವಂ ಶಿತು-

ಪ್ರಹೀತ್ಯಾನಕದುಂದುಭಿಧ್ವನಿರಭೂದ್ವ್ಯೋಮ್ನಿ ಸ್ವಯಂಭೂದಯೇ ||೩.೭||

ಸ್ವಯಂಭೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ವಸುದೇವನಿಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಇವನು ನಮಗೂ ಪುತ್ರ ಎಂದಾಗಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹರ್ಷದಿಂದ ವಸುಗಳು, ದೇವತೆಗಳು ನಲಿದರು. ಇವನು ಆನಕದುಂದುಭಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ವಸುದೇವನ ಬಯಕೆಯ ಶಿತು ಎನ್ನಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ಅದರಂತೆ ನಮಗೂ ಸಹ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಆನಕಗಳ ದುಂದುಭಿಗಳ ಧ್ವನಿಯು ಮೊಳಗಿತು.

ವಿ. : ೧. ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ವಸುದೇವನ ಮಗನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಂದಿತು ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ^೧. ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಅವನು ನಮಗೂ ಪುತ್ರನೇ ಆಗಬೇಕಾದೀತು; ಆದರೆ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ವಾಸುದೇವ ಎನ್ನಿಸಿರುವುದು^೨ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ದೇವನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ; ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ತರ್ಕಮುದ್ರೆಯದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಅದರಂತೆ^೩ ಆನಕದುಂದುಭಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವಸುದೇವನ ಮಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ; ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ತಮಗೂ ಮಗನಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ದೇವದುಂದುಭಿಗಳು^೪ ಮೊಳಗಿದವು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಕೃಷ್ಣ ಮಗ; ಪುರವ ಪೂರ್ವಮೇವ ಸಮುದ್ರೋಧಯುತುಂ ಸಮ್ಭವದ್ಭದ್ರಂ ಕರ್ತುಮಿವ ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ತೇಷು ಲೋಭಮುತ್ಪಾದಯತುಮಿವತ್ಸರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ -ವ್ಯಾ.

೩. ವಸುದೇವಸುತತ್ವಾಭಾವೇ ಹೇತುಸೂಚನಾರ್ಥಮಿದಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. "ವಸುದೇವಸುತೋ ನಾಯಂ ನಾಯಂ ಗರ್ಭೇಽವದತ್ ಪ್ರಭುಃ" ಎತಿ ವಚನಾತ್ | ವಸುದೇವಸುತತ್ವೇ ಕೃಷ್ಣೋ ನೇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ || (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.; ಮಹಾಭಾರತ -೨/೭೮) -ವ್ಯಾ.

೫. ಆತ್ಮಾಕಮ್ನಿ ಆವಶಾಪ್ತದುಂದುಭಯುತ್ಪತ್ತಿ ಆನಕದುಂದುಭಯು; ಇತಿ ಪೃಷ್ಟ್ವಾ ಆನಕದುಂದುಭಿತ್ವಾ ದಿಃ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಾರೇ ಸತಿ ಸಂತೋಷಾತಿರಯೇನ ದಿವಿ ದೇವಾ ವಾದ್ಯಾಸ್ತವಾದಯಂತೀತಿ ವಾರಾಣಸೀ ಕಥಾತಿ | ಜಾಯಮಾನೇಽನೇ ತಸ್ಮಿನ್ ನೇದುರ್ದುಂದುಭಯೋ ದಿವಿ | (ಭಾಗ.೧೦/೩/೯) -ವ್ಯಾ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ನಿತ್ಯಶಬ್ದರಾಶಿಯಾದ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ, ಅನಂತರದ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದು ಅವೆಲ್ಲಾ ವಸುದೇವನಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಉಲ್ಲೇಖ-
ಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅವನ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಿ
ಗುಣನಿಮಿತ್ತಿಕವಾದುದೇ ಹೊರತು ವಸುದೇವನ ಮಗನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು
ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ವಸುದೇವನ ಮಗ ಎಂಬುದು ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಹೊರತು
ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯದಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಭೂ ಎಂಬ ಪದವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸುವವನು ಎಂಬ
ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಧ್ವನಿಸುವುದು : ಸಂಭವಾಮ್ಯಾತ್ಮಮಾಯಯಾ - ಗೀತಾ(೪/೫).

೫. ಸ್ವಯಂಭೂ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದ : ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಶಂಭುರಾದಿತ್ಯಃ ;
ಪೋಮ - ಗಗನ.

ಸಮುದ್ರದ ಬಳಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ ಮೇಘ

ಶರೀರಕಾಂತ್ಯ ಜಲದಃ ಸ್ವಜೈತ್ರಂ

ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಕೃಷ್ಣಂ ಜಲರಾಶೀರೇ |

ಜಗರ್ಜ ಶಕ್ತ್ಯಾ ರಹಿತಸ್ಯ ಪುಂಸೋ

ಜಲಾಂತಿಕೇಷ್ಟೇವ ಹಿ ಗರ್ಜಿತಾನಿ || ೩೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶರೀರಕಾಂತಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮೀರಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮೇಘವು ಜಲರಾಶಿ-
ಯಾದ ಸಮುದ್ರದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಗರ್ಜಿಸಿತು; ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದ ಮನುಷ್ಯನು ಕೂಗಾಡುವುದು
ಬುದ್ಧಿಹೀನರ ಬಳಿಯೇ ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ಇದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ(೧೦/೪/೭)ದಲ್ಲಿನ ಮಂದಂ ಮಂದಂ ಜಲಧರಾ ಜಗರ್ಜ-
ರನುಸಾಗರಮ್ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಉತ್ತೇಕ್ಷಾ ಮೂಲವಾದ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಳು ಸಮುದ್ರದ ಬಳಿ ಗರ್ಜಿಸತೊಡಗಿದವು ಎಂಬ
ಮಾತಿಗೆ ಮೇಘಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಂತಿ ತಮ್ಮ ಕಾಂತಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ

೧. ಯದ್ವಯಂ ವಸುದೇವಾದ್ಭುತಕೃಪಾಪೇಽಪಿ ವಸುದೇವ್ಯಾಯಾ ವಾಸುದೇವ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಭವಮಾತ್ಮೇಣ
ವಸುದೇವಪುತ್ರಸ್ಯಹಿ ವಸವಶ್ಚ ದೇವಾಶ್ಚ ವಸುದೇವಾಃ ವಸುದೇವಾನಾಮಯಂ ವಾಸುದೇವ ಇತಿ
ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ಅಪ್ಪತ್ತಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ತಂ ತ್ವಾಂ ವಯಂ ಜಹಧಿಯೋ ನ ದಿದಾಮ ಭೂಮನ್ - ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಮಾತು |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೧೧); ಭಾಗ.(೯/೧೦/೧೪)

೩. ಮಂದಂ ಮಂದಂ ಜಲಧರಾ ಜಗರ್ಜರನುಸಾಗರಮ್ |

ನಿಶೀರ್ಣೇ ತಮ ಉದ್ರೂತೇ ಜಾಯಮಾನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||

- ಭಾಗ.(೧೦/೪/೭)

೪. ಮೇಘಗರ್ಜಿತಸ್ಯ ಪರಾಜಯಹೇತುಕತ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಯಾ ಉತ್ತೇಕ್ಷಾಮೂಲಕೋಽರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಃ | -ವ್ಯಾ.

ನೊಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಡಲು ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದೇ ಸಮುದ್ರದತ್ತ ಸಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡವು ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದರೆ ತಮ್ಮನ್ನು ದೊಡ್ಡವರು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಉತ್ತರಿಸಲು ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದ ಸಾಮಾನ್ಯರು ಮೂರ್ಖರ ಬಳಿ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಗಳಹುವರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸೂಚಕ.

೩. ಜಲ ಎಂಬುದು 'ಲಡಯೋರಭೇದ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಜಡ ಎಂದಾಗುವುದು ಇದರಿಂದ ಜಲಾಂತಿಕ ಎಂಬುದು ಜಡಾಂತಿಕ ಎನ್ನಿಸಿ, ಮೂರ್ಖರ ಗುಂಪಿನ ಬಳಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವುದು. ಹೀಗೆ ಜಲಪದವು ಶ್ಲೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಸರೋವರಗಳು

ಸರ: ಪ್ರಸನ್ನಂ ನಿಶಿ ಸಾರಸೌಘೈ:

ಸ ಕಾಮಿನೀಭಿ: ಸಹ ಸಂಪ್ರವಿಶ್ಯ |

ಕರಿಷ್ಯತೀಶೋ ಮುಖಪದ್ಮಪುಂಜೈ-

ರಲಂಕೃತಂ ಮಾಮಿತಿ ಶಂಸತೀವ || ೩೯ ||

ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಕಮಲಮುಖಿಯರಾದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ನನ್ನೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನನಗೆ ಶೋಭೆ ನೀಡುವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಿಂಬಂತೆ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಮಲನಿವಹಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸರೋವರವು ತಿಳಿಯಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು.

ಎ. : ೧. ಇದು ಹೃದಾ ಜಲರುಹತ್ರಯ: ಎಂಬ ಭಾಗವತ(೧೦/೩/೩೩)ವಚನವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದಿದೆ. ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಕಮಲಗಳು ಅರಳುವುದು ಆಸ್ವಾಭಾವಿಕ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಗಳಂತಹ ಮುಖದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಆ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಸಾರಸ - ಕಮಲ; ಓಘ - ಸಮೂಹ.

ಫಳಫಳಿಸಿದ ಗಗನಾಂಗಣ

ನಭ: ಪ್ರಸನ್ನೋದುಗಣಂ ತದಾಸೀ-

ದ್ವಿಭುತ್ಪದ್ಮಮೇಣ ಪುರಾಽದ್ವಿತೀಯಮ್ |

೧. ತಥಾಹ | ಶಕ್ತ್ಯಾ ಬಲೇನ ರಹಿಷ್ಯ ಸ್ವಚೇತು: ಪ್ರತಿಜಯೇ ನಾಮಥ್ಯಹೀಗ್ವೇತ್ಯರ್ಥ: | ಪುನ: ಪುರುಷ್ಯ | ಗರ್ಜತಾನಿ ಜಲಿತಾನಿ | ಜಲಾಂತಿಕೇಶ್ವೇವ ಜಲಾನಾಮಂತಿಕೇಶ್ವೇವ ಮೂರ್ಖಸಮೀಪೇಶ್ವೇವೇತಿ ಯಾಮತ್ | ಭವಂತೀತಿ | ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥ: | -ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಕೇಗುಚತ್ ವರಾಹತ: ಪುನಸ್ತತ್ತರಾಜಯೇ ಆಸಮರ್ಥ: ಸತ್ ಸ್ವಚೇತ್ರವತ್ಕರ್ಪವಚನಾನಿ ಮೂರ್ಖಸಮೀಪೇ ಕಥಯಂತಿ ತದ್ವದಂತಿ ಭಾವ: | -ವ್ಯಾ.

೩. ಜಲಪದವ್ಯ ಶ್ಲಿಷ್ಣತ್ವಾತ್ ಶ್ಲಿಷ್ಣರ್ಥತೋಽಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಲೋಕ್ಕ ಬಾಲಂ ಭುವಿ ತಾರಹಾರ-

ವಿಭೂಷಿತಸ್ವಾಗಮಿವ ಪ್ರಹರ್ಷಾತ್ || ೪೦ ||

ಆ ಮುನ್ನ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಗುಣದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯನೆನ್ನಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಲಕನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಗಗನವು, ಅತಿನಲಿವಿನಿಂದೆಂಬಂತೆ, ತನ್ನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿತು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಗಗನಕ್ಕೆ ಅವನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಸೂಯೆ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು. ಈಗ ಅವನು ಬಾಲಕನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ ಮರೆಯಾದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಖುಷಿಯಿಂದ ಗಗನಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವೆನ್ನಿಸಿ, ಪ್ರಸನ್ನವಾಯಿತು ಎಂಬುದು^೧ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ. ಇದು ಗಗನಂ ನಿರ್ಮಲೋಡುಗಣೋದಯಮ್^೨ ಎಂಬ ಭಾಗವತ(೧೦/೩/೨)ವಚನವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೨. ಆ ನಲಿವಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಆಕಾಶವು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನಲಂಕರಿಸಿರುವ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸಂಭ್ರಮಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಗನವು ನಿರಭ್ರವಾಗಿ ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ತುಂಬಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಅದು ಮಳೆಗಾಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮೋಡ, ಮಳೆಗಳ ವಾತಾವರಣವಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೆ ಗಗನವು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಧನಾದಿ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದವನನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಣುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯನಾಶವಾಗಿ ನ್ಯೂನತೆ ಉಂಟಾದಾಗ ಮಾದ್ರಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಭ್ರಮಿಸುವಂತೆ ಆ^೩ ಪ್ರಸಂಗವಿದ್ದಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಪುರಾ ಅವತಾರಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ವಿಭುತ್ವಧರ್ಮೇಣ ವಿಭುತ್ವಾಪ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ ವಿಭುತ್ವಧರ್ಮಃ ತೇನ ವ್ಯಾಪಕತ್ವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಧನಾದಿಗಾ ಸ್ವಾಧಿಕಂ ಧೃಷ್ಟ್ವಾ ಈರ್ಷ್ಯಯಾ ಸಂತಪ್ತಃ ಕಕ್ಷಿತ್ ಪುನಃಪ್ರಸನ್ನೋನತಾಯಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಾಂ ಪ್ರಹರ್ಷದಾತ್ಮಾನಂ ವ್ಯಾಭರಣಾದಿಗಾ ಭೂಷಯತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ದಿಶಃ ಪ್ರಸೇದುಗಗನಂ ನಿರ್ಮಲೋಡುಗಣೋದಯಮ್ |

ಮಹೀ ಮಂಗಲಭೂಯಿಷ್ಯಪುರಗ್ರಾಮಪ್ರಚಾಕರಾ ||

ನದ್ಯಃ ಪ್ರಸನ್ನಪಲಿಲಾ ಹ್ರದಾ ಜಲರುಹಪ್ರಿಯಃ |

ದ್ವಿಚಾಲಿಕುಲಸನ್ನಾದ್ವೃಷಾ ವನರಾಜಯಃ ||

ವಪೌ ವಾಯುಃ ಸುಖಪರ್ವತಃ ಪುಣ್ಯಗಂಧವಹಃ ಮುಚಿಃ |

ಅಗ್ನಯಶ್ಚ ದ್ವಿಚಾತೀನಾಂ ಶಾಂತಾಶ್ಚ ತ್ರಯಮಿಂದ್ರತ ||

ಮನಾಂಸ್ಯಾಸನ್ ಪ್ರಸನ್ನಾನ್ ಸಾಧೂನಾಮುರುದ್ರುಹಾಮ್ |

ಜಾಯಮಾಸೇಽಪನೇ ತಕ್ಷಿನ್ ನೇದುರ್ದುಂದುಭಯೋ ದಿವಿ ||

-ಭಾ.(೧೦/೪/೨-೫)

ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದ ಅಗ್ನಿ
ಶಿಶುಂ ವಶೀಕರ್ತುಮಥೋ ನ ಭಾರಃ
ಇತೀವ ಬುದ್ಧ್ವಾ ತುತುಷುಃ ಸ್ಮ ವೃದ್ಧಾಃ |
ಉಪೇಕ್ಷಯಿಷ್ಯಂತಿ ನ ಚೇತ್ ಕೃತಾರ್ಥಾಃ
ಇತಿ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಾಜ್ವಲದಗ್ನಿರೇಷಾಮ್ || ೪೧ ||

ಮಗುವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಭಾರವೇನಲ್ಲ ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ ದೊಡ್ಡವರು ಸಂತೋಷಿಸಿದರು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾದ ಅವರು ತನ್ನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ-ಯಾರು, ಎಂದು ಬಗೆದೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವರ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸತೊಡಗಿತು.

ವಿ. : ೧. ಇದು ಮನಾಃಪ್ರಾಪ್ತ ಪ್ರಸನ್ನಾನಿ ಸಾಧೂನಾಮ್ (೧೦/೩/೫), ಅಗ್ನಿಯಶ್ಚ ದ್ವಿಪಾತೀನಾಂ ಶಾಂತಾಸ್ತತ್ರ ಸಮಿಂಧತ (೧೦/೩/೪) ಎಂಬ ಭಾಗವತ ಷಟ್ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೨. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ. ಅವರು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ಬಿಡುವರು. ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ ಅಗ ಶಿಶುರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ವೃದ್ಧರು ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸಾಗರಾಃ ಸಮಕಂಪಂತ ಚೇಲುಕ್ಯ ಧರಣೀಧರಾಃ |
ಜಪ್ತಲುಶ್ಚಅಗ್ನಯಃ ಶಾಂತಾ ಜಾಯಮನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||
ಶಿವಾಶ್ಚ ಪ್ರವವೃವ್ರಾತಾಃ ಪ್ರಶಾಂತಮಭವದ್ರಜಃ |
ಜ್ಯೋತೀಂಷ್ಠತಿಷ್ಠಕಾರಂತ ಜಾಯಮಾನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||
ಅಣಾಹತಾ ದುಂದುಭಯೋ ದೇವಾನಾಂ ಪ್ರಾಣದರ್ಶ ದಿವಿ |
ಅಕಾಶಾತ್ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಿಂ ಚ ವವರ್ಷ ತ್ರಿದಶೇಶ್ವರಃ ||
ಗೀರ್ಭಿರ್ಮಂಕಲಯುಕ್ತಭಿಃ ಸ್ತುತಂತೋ ಮಧುಸೂದನಮ್ |
ಮಹರ್ಷಯಃ ಸಗಂಧರ್ವಾಃ ಪ್ರಪೃಷ್ಠಮಭಜ್ಯಗತ್ ||

- ಹರಿವಂಶ (೨/೪/೧೫, ೧೬, ೧೭, ೧೯, ೨೦)

ಸಂತಃ ಸಂತೋಷಮಧಿಕಂ ವ್ರತಮಂ ಚಂಡಮಾರುತಃ |
ಪ್ರಸಾದಂ ನಿಮ್ನಗಾಯಾತಾ ಜಾಯಮಾನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||
ಸಿಂಧುಪ್ರೋ ನಿಜಶಬ್ದೇನ ವಾದ್ಯಂ ಚಕ್ರುರ್ಮಣೋಹರಂ |
ಜಗುರ್ಗಂಧಪ್ರಪತಯೋ ನೃಪತುರ್ವಾಪ್ತರೂಗಣಾಃ ||
ಸ್ತಸ್ತಜುಃ ಪುಷ್ಪವರ್ಷಾಣಿ ದೇವಾ ಭುವ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಾಃ |
ಜಪ್ತಬುಶ್ಪಾಗ್ನಯಾ ಶಾಂತಾ ಜಾಯಮಾನೇ ಜನಾರ್ದನೇ ||
ಮಧ್ಯರಾತ್ರೋಽಖಿಲಾಧಾರಾ ಜಾಯಮಾನೇ ಜನಾರ್ದನೇ |
ಮಂದ್ರಂ ಜಗರ್ಮಜಗಲಧಾರಾ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಿಮುಚೋ ದ್ವಿಜಾ ||

- ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (೨/೫/೪-೭)

೧. ಬಾಲಕಾ ಓ ಕಿಂಚಿದ್ಧರವಚನಪ್ರಲದಾಗಾದಿನಾಂ ಪಿ ಪರಪರ್ಕಗೋ ಭವಂತಿ ಇತಿ ಬುದ್ಧ್ಯೇವ ತುತುಷುಃ ಸಂತುಷ್ಠಾ ಬಭೂವುಃ | ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಭರತಿ ಅತಿಶಯೇನ ಪ್ರಸ್ಥಾನೀಕರ್ತುಮಶಕ್ತಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಇದಾನೀಂ ಶಿಶುಭಾವ-ಮನುಕುರ್ವನ್ ಕಿಂಚಿತ್ತಲದಾಗಸ್ತತ್ಪಾದಿನಾ ಪ್ರಸ್ಥಾನೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತತ ಇತಿ ಧಿಯೇವ ತುಷ್ಠಾಃ ಬಭೂವುರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

೩. ಪತ್ರಂ ಪುಪ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ (೯/೨೬) ಎಂಬ ಗೀತಾವಚನದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೇವಲ ಪತ್ರ, ಪುಪ್ಪ, ಫಲ, ಜಲಗಳಿಗೂ ಸಹ ಬಲಿಯುವ ಪರಮಕರುಣಾಳು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವಸೂಚಿತ.

೪. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರರು ಆರಾಧಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯು ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಜ್ಜಲಿಸತೊಡಗಿತು; ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವನದ ಮುಖ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವೇ ಆದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೇಕೆ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ವಿಪ್ರರು ಅವುಗಳನ್ನು ತೊರೆದಾರು, ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಗ್ನಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಜ್ಜಲಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿ

ಪ್ರಸೂನವೃಂದಾನಿ ವಿಕಂಪಯಂಸ್ತ-

ದ್ಗೃಹಂ ಸ್ಪೃಶನ್ ಸಾರಸವಾರಿಸಂಗಃ |

ವವೌ ಮರುನ್ಮಾಮಸುರಾದ್ವಿಯುಕ್ತಂ

ಕರಿಷ್ಯತೀತ್ಯರ್ಚನಧೀರಿವಾಸ್ಯ^೧ || ೪೨ ||

ಹೂಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ನಲುಗಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೃಹವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾ, ಸರೋವರದ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿಬಂದ ಗಾಳಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಅಸುರನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವನು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿತೋ ಎಂಬಂತಿತ್ತು.

ವಿ. : ೧. ಇದು^೨ ವವೌ ವಾಯುಃ ಸುಖಸ್ಪರ್ಶಃ ಪುಣ್ಯಗಂಧವಹಃ ಶುಚಿಃ ಎಂಬ ಭಾಗವತ (೧೦/೩/೪)ವಚನವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯು ಹಿತವಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಸರೋವರದ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿ ಬಂದ ಆ ಗಾಳಿ ತಂಪಾಗಿಯೂ^೩ ಪರಮಳಭರಿತವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟುಭಾವ.

೩. ಕಂಸನಲ್ಲಿ ಭೃಗುಮುನಿಗಳ ಅಂಶವೂ ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶವೂ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಭಾಗವತಾತ್ಮರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿವರ. ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡುವ ಮೂಲಕ

-ವ್ಯಾ.

೧. ಅನೇಕ "ಪತ್ರಂ ಪುಪ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ" ಇತಿ ಸ್ತುತೇ; ಭಕ್ತ್ಯಾಲ್ಪವಾಧಸ್ಥೈರಸಿ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸಂತುಷ್ಟೋ ಭವತೀತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೇ ಭಕ್ತ್ಯಾಗಾಮತಿಸೌಲಭ್ಯಂ ಧ್ಯೇತ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

೩. ದೇಹೇ ಚ ಯೋಽಪದವಮುಷ್ಯ ರಮೇಶಬಂಧುರ್ದಾರ್ವಾಯುಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಸುಮಾಪ್ರಯದನ್ನಪಾಪಮ್ |

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೩/೧೩.೧)

೪. ಅನೇಕ ವಾಯೋಃ ಸೌರಭ್ಯಂ ಪುಷ್ಪಾವತಯುಕ್ತಾ ಕಂಪನಮಾತ್ರೇಣ ಮಾಂದ್ಯಂ ಚ, ಅರ್ಚನಾರ್ಥಂ ಪುಷ್ಪಗುಣಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ತನ್ನನ್ನು ಅಂತಹ ಅಯೋಗ್ಯನ ಸಂಗಿ೦ದಿ೦ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾರುಮಾಡುವನು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿ೦ದ ಪೂಜಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆಗ ಗಾಳಿ ಹಿತವಾಗಿ ಜೀಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎ೦ದರ್ಥ.

೪. ^೧ಪೂಜೆಗೆ ಪುಷ್ಪ ಗಂಧ, ನೀರು ಅಗತ್ಯ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯು ಸರೋವರದಲ್ಲಿನ ಕಮಲಗಳ ಮೇಲಿನಿ೦ದ ಜೀಸಿಬು೦ದಿದ್ದರಿ೦ದ ಪೂಜೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅವಲ್ಲವೂ ಸಹ ^೨ಲಭಿಸಿ೦ತಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಪ್ರಸೂನ - ಹೂವು.

ದಿಗ೦ತದತ್ತ ತೆರಳಿದ ಮೇಘಗಳು

ಜಾತೇ ಹರೌ ಸ್ಪರ್ಶಿತಪುಷ್ಪವರ್ಷ್ಯ-

ಗೀರ್ಭಿಃ ಸ್ತುವದ್ಭಿಃ ಸುರಸಿದ್ಧಸಂಘೈಃ |

ದೂರೇ ವಿಧೂತಾ ಇವ ವಿಘ್ನಭೀತ್ಯಾ

ಮೇಘಾ ದಿಗ೦ತಂ ಯಯುರ೦ಬರಾ೦ತಾತ್ || ೪೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದಾಗ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಮಾತುಗಳಿ೦ದ ಸ್ತುತಿಸುವ ದೇವತೆಗಳ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧರ ಗುಂಪುಗಳಿ೦ದ ವಿಘ್ನಭಯದಿ೦ದ ದೂರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳಂತೆ ಮೇಘಗಳು ಗಗನದ ಮಧ್ಯದಿ೦ದ ದಿಗ೦ತದತ್ತ ತೆರಳಿದವು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಿ೦ದ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳು, ಸಿದ್ಧರು ಸ್ತುತಿಪೂರ್ವಕ ಸುರಸಿದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯು ಗಗನದಲ್ಲಿನ ಮೇಘಗಳನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವಷ್ಟು ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಅ೦ಬರ - ಆಕಾಶ.

೨. ಆಗ ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದೆ ಆಕಾಶವು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಕಂಗಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಹಿ೦ದಿನ (ಶ್ಲೋ.೪೦) ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆನ್ನಿಸುವ ವಿವರಣೆ ಇದಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಿ೦ದ ಚರಾಚರಗಳಿಗೆ ಸಂತೃಪ್ತಿ

ಅಜನ್ಮನಸ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಜನ್ಮಕಾಲೇ

ಚರಾಚರಂ ತುಷ್ಪಮುಭೂತ್ ಕಿಲೇದಮ್ |

ತಥಾಹಿ ತುಷ್ಪಿರ್ಮುನಿ ಕಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾ-

ದದೃಷ್ಪಪೂರ್ವಸ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೇನ || ೪೪ ||

೧. ದುರ್ಜಗಸಂಸರ್ಗೋ ಹಿ ಸತಾಂ ಮಹಾದುಃಖಕಾರಣಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಶೈತ್ಯಂ ಪೂಜಾಕರ್ಮಃ ಸ್ನಾನಮುದಕಾದಾನಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ.

-ವ್ಯಾ.

ಅನೇನ ಪೂಜಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಮಾಪೂರ್ಣ ದೃಶ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನುಷ್ಠಾಪಿತಾರ್ಥರೂಪಸ್ಯಗುಣತ್ವಾಗೇನ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವಾನ್ಮಾದಿಗುಣಗ್ರಹಾತ್ ತದ್ಗುಣಾಲಂಕಾರಃ | 'ಮಹಾ ವಾಯುಃ ಸುಖಾರ್ಥಃ ಪುಣ್ಯಗ೦ಧಮಹಃ ಶುಚಿ' ಇತಿ (೧೦/೩/೪) ಭಾಗವತಕಥಾಸಂಗ್ರಹ ಸಂಚಾರಿತಾ ||

ಹುಟ್ಟು ಇರದ ಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಚರಾಚರವಸ್ತುಗಳು ಸಂತುಷ್ಟವೊಂದಿವು. ಆ ಮುನ್ನ ಎಂದೂ ಕಾಣದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಸಂತುಷ್ಟ ಹುಟ್ಟಿದು?

ವಿ. : ೧. ಹುಟ್ಟಿರುವವರು ಹುಟ್ಟುವುದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಸರ್ವಥಾ ಜನಿಸದ ಭಗವಂತ ಅವತರಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಕ್ಕೇ ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಜನರಿಗೆ ಆದ 'ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಪಾರವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ನಿಗಡಮೋಚನ

ಶರೀರಿಣಾಂ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾನಾಂ

ನಿರೀಕ್ಷಣೇನೈವ ವಿಮುಕ್ತಿದೋಽಹಮ್^೧ ।

ಇತೀವ ವಿಖ್ಯಾಪಯಿತುಂ ಸ ದೃಷ್ಟೋ

ಜಹಾರ ಪಿತ್ರೋರ್ನಿಗಡಸ್ಯ ಬಂಧಮ್^೨ ॥ ೪೫ ॥

“ಜಡಚೇತನಜೀವಿಗಳಿಗೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಿಡುವವನು ನಾನು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಲಿಂಬಂತೆ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರ ಸಂಕೋಲೆಯ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತಲೇ ಸಂಸಾರದ ಬಂಧವು ಕಳುಹುವುದು ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಣಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತಲೇ ವಸುದೇವ-ದೇವಕಿಯರ ಸಂಕೋಲೆಗಳು ಕಳಚಿದ್ದು ನಿದರ್ಶನವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತಲೇ ಕಂಸನು ಹಾಕಿದ ಸಂಕೋಲೆಗಳ ಬಂಧನ ವಸುದೇವ ದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾಯಿತು ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ವಿವರಣೆಗೆ ಇದು ತಾತ್ವಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಾಗಿದೆ; ನಿಗಡ - ಸಂಕೋಲೆ.

೧. ಹಿ ಶಬ್ದೇನ ಜನನಾಭಾವಾತ್ "ನ ಜಾಯತೇ ಪ್ರಿಯತೇ ವಾ ಕದಾಚತ್" ಇತಿ (ಗೀತಾ.೨/೨೦) ಸ್ವತಃಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ದ್ಭೂತಯತಿ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಕಾರೇ ಸರ್ವಪ್ರಾಣೇಣಾಂ ಸಂತೋಷೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ । ಕಿಲೇತ್ಯೈಕಿತ್ಯಮ್ । -ವ್ಯಾ.
ತಸ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೇನ ದರ್ಶನೇನ ಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಣನಃ ತುಷ್ಟಿ ಸಂತೋಷೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಪೂರ್ವದರ್ಶನೇನ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಂತೋಷೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಜ್ಞಾನೋ ಜನ್ಮ ಇತಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧತ್ವಾದದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೪. ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಃ ಭಿದ್ಯಂತೇ ಸರ್ವಸಂಶಯಾಃ ।

ಕ್ಷೀಯಂತೇ ಚಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿ ತ್ಸ್ಮಿನ್ ದೃಷ್ಟೇ ಪರಾದಲೇ ॥

- ಕಠೋಪನಿಷತ್

ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಃ ಭಿದ್ಯಂತೇ ಸರ್ವಸಂಶಯಾಃ ।

ಕ್ಷೀಯಂತೇ ಚಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿ ದೃಷ್ಟ ವಿವಾತ್ಮನೀಶಲೇ ॥

- ಭಾಗ. (೧/೨/೨೨).

೫. ಕೃಷ್ಣಜನನಾನಂತರಂ ಕಂಪಕೃತನಿಗಡಬಂಧೋ ನಿರ್ಗತ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ । -ವ್ಯಾ.

ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಯು ಆಂತರ್ಯ

ವಿತತ್ತಿತ್ತಪ್ರಥಮಾ ಭಯಂ ಸ್ಯಾತ್

ಪಾಪಾದಿತೀಡ್ಯಂ ಪಿತರೌ ಗುಣಾಡ್ಯಮ್ |

ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಸ್ವಂ ಪ್ರಕೃತೇರ್ವಿದೂರ-

ಸ್ತಾವಸ್ತುತಾಂ ತಾತ ಇತೀಶಮಸ್ಯ || ೪೬ ||

ಇವನನ್ನು ಹೆತ್ತವರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದಾಗಿ ಒದಗುವ ಪಾಪದಿಂದ ಭಯ ಉಂಟಾದೀತು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು "ನೀನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು, ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ವಿದೂರನು, ಈ ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು.

ವಿ : ೧. ತಾವು ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನನಜನಕರು ಎನ್ನಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತಮಗೆ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪ, ಅಪ್ರಾಕೃತ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸುವರು.

೩. ಇವರ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಹೊರಗೆ ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಂಸಭೃತ್ಯರಿಗೆ ಮಧ್ಯ-ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ದೇವತಾಸ್ಮರಣೆ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅವನು ತಮ್ಮಿಂದ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ ಎಂದೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಸ್ವರೂಪ ಎಂದೂ ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅವನು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಎಂದೂ ಸ್ಥುಟಪಡುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಪ್ರಥಮ - ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಈಡ್ಯ - ಸ್ತುತ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವಕಿಯ ಪುತ್ರ ಎಂಬುದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವೇ

ಯ ಏಷ ಪುತ್ರಂಜಿತನಾರಕಸಾನ್

ಜನಾನ್ ಸ್ವನಾಮಸ್ಮರಣೇನ ಪಾತಿ |

೧. ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಾದುಕ್ತಗುಣವಿಶಿಷ್ಟೇಣಾವಯೋರೇತತ್ ಪಿತೃತ್ವಪ್ರಥಮಾ ಅಜ್ಞಪ್ರಜ್ಞಾಮಾದಯೇತಿ ಸ್ತುತಿಕರ್ತೃಣಾಂ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆಂತರಾಲೇ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ದೇವತಾಸ್ಮರಣಸ್ತೋತ್ರಪಾಠಾದಿಕಂ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಒಹಿಚಿತ್ಕತವ್ಯಭೃತ್ಯಾನಾಂ ಭ್ರಾಂತಿಮು-ತ್ತಾದಯತುಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸ ದೃಷ್ಟಿಃ ಸನ್ ವಸುದೇವಪತ್ನ್ಯಾಃ

ಕಥಂ ನ ಪುತ್ರಃ ಶತಪತ್ರನೇತ್ರಃ^೧ || ೪೭ ||

ತನ್ನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಿಂದಲೇ 'ಪುತ್' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನರಕದಲ್ಲಿರುವ ಜನರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಅವನು ವಸುದೇವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ದೇವಕಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರನಾದಾಗ ಅವಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಪುತ್ರನಾಗಲಾರ?

ವಿ. : ೧. ^೨ಜನ್ಮ ನೀಡಿದವಳು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೀಗೆ ದೇವಕಿಯು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ^೩ಜನನಿ ಎನ್ನಿಸದಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ ದೇವಕಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ನರಕದ ಭಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವಳಿಗೆ ಪುತ್ರ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಶತಪತ್ರ-ಕಮಲ.

೨. ^೪ನರಕದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವವನನ್ನು ಪುತ್ರ ಎನ್ನುವರು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರವಾಣಿ^೫.

೩. ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದಲೇ ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದರ್ಶನದಿಂದ ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವುದರೂ ಕೃಮುತ್ಯಸಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಯುಕ್ತಿ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ದುರ್ಘಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿ ಎನ್ನುವರು; ಸರ್ವಥಾ ಪುತ್ರನೆನ್ನಿಸದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಅಂತಹ ಕೌಶಲ; ಸಂಕ್ಷಾ - ಹೆಸರು;

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವಪುತ್ರ ಎಂಬುದು ಸಹ ನಿಜವೇ ಸರಿ

ಯದೀಯರೂಪಂ ಪ್ರಕಟೀಕರೋತಿ

ಪಿತಾ ಸ ತಸ್ಯೇತಿ ಹಿ ವೇದವಾದಃ |

೧. ಯುಕ್ತಿರಲಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗಾಮಸ್ಮರಣಮಾತ್ರಂ ಕುರ್ವತಾಮೃತ್ಯಯಂ ಪುತ್ರಃ ಕಿಲ ಕಥಂ ದೇವತ್ಯಾಃ ಪ್ರಕಟೀಕರೋತಿಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಪುತ್ರೋ ನ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮಾತೃತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿರಪ್ಯವಪದ್ಯತ ಇತಿ ದ್ವೋತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ತಸ್ಮಾನ್ ಜಗಾನ್ ಸ್ವಗಾಮಸ್ಮರಣೇನ ಪಾತಿ ನರಕಾದುದ್ವತ್ಯ ರಕ್ಷತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಪುನಾಮೋ ನರಕಾತ್ ಪ್ರಾತಾ ಪುತ್ರ ಇತ್ಯಭಿದೀಯತೇ | ಇತಿ ಚ | (ವೇ);

ಪುನಾಮೋ ನರಕಾದ್ವತ್ಯಾತ್ ಪಿತರಂ ತ್ವಾಯತೇ ಸುತಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಪುತ್ರ ಇತಿ ಪೋಕ್ಷಃ ಪಿತೃನ್ ಯಃ ಪಾತಿ ಸರ್ವತಃ ||

- ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣ (೨/೧೦೭/೧೨)

ಪುನಾಮೋ ನರಕಾದ್ವತ್ಯಾತ್ ಪಿತರಂ ತ್ವಾಯತೇ ಸುತಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಪುತ್ರ ಇತಿ ಪೋಕ್ಷಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ವಯಂಭುವಾ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೧/೭೪/೩೯)

ತ್ವಾತಾ ಯ ವಿವ ನರಕಾತ್ ಸ ಹಿ ಪುತ್ರಗಾಮಾ |

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೨/೧೭)

**ತಥಾವಿಧಸ್ಯಾನಕದುಂದುಭೇಸ್ತು-
ತಿತ್ವತ್ಪಮಪ್ಪಸ್ತು ನ ತೇನ ಹಾನಿಃ || ೪೮ ||**

ಯಾವನು ಯಾವುದರ ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವನೋ ಅವನು ಅದಕ್ಕೆ ತಂದ ಎಂಬುದು ವೇದವಚನ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣನಾದ ವಸುದೇವನು ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಲಿ; ಅದರಿಂದ ಹಾನಿ ಎನಿಲ್ಲ.

೧. : ೧. ದೇವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನನ ಎಂಬುದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ತಂದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಯಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. 'ಕವಿಯಃ ಪುತ್ರಃ ಸ ಇಮಾ ಚಕೇತ ಯಸ್ಮಾ ವಿಜಾನಾತ್ ಸ ಪಿತುಷ್ವಿತಾಸತ್' ಎಂಬ ವೇದವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ತಂದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಬರುವುದು ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಸುದೇವನೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವ; ವೇದವಾದ - ವೇದವಚನ.

೩. 'ಜನಿತೋತ ವಿಜ್ಞೋ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದು ಸಹ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಹ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪಿತೃದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಪಿತೃಗಳು ಎನಿಸಿದ^೧ ಹರಿವಂಶದ ಪ್ರಸಂಗ ಇದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ನಿದರ್ಶನ.

೪. 'ಮಿಸೋತಿ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ಮಾತೃತ್ವವು ಕೊಡುವಂತೆ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃತ್ವವು ಸಹ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವನು ತಂದೆಯಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕ ಒದಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

**ನಿಜ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವದೇವತೆಯರ ಪುತ್ರನಲ್ಲ
ಏತೇನೈವ ಪುರಾಽಽತೃನಾಽಹಮಭವಂ ತ್ವದ್ವ್ಯಮಾಗೋಽಧುನಾ
ತೇನೈವಾಸಮಿತೀರಯನ್ ಜನಿಮಸೌ ಮೇನೇ ನ ಸೂನುಃ ಸ್ವಕಾಮ್ |**

೧. ಚುಗ್ಗೇದ(೧/೭೪/೧೭)

೨. ಕವಿ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಯಃ ಪುತ್ರಃ ಚತುರ್ಮುಖಃ ಸ ವಿವ ವಿಶ್ವಮಕರೋತ್ | ಯಸ್ಮಾ ವಿಜ್ಞೋರ್ಮೂರ್ತಿಃ-
ವ್ಯೂಜಾಣಾತ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯಾಮಾಸ | ಅತಃ ವಿವ ಚತುರ್ಮುಖಃ ಪಿತುಃ ಸ್ವಪಿತುರ್ವಿಜ್ಞೋಃ ಪಿತಾ ಆಸತ್ ಆಸೀದಿತಿ
ಪುತ್ರತ್ವರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಯೂಯಂ ಶರೀರಕರ್ತಾರಪ್ರೇಷಾಂ ದೇವಾ ಭವಿಷ್ಯಥ |

ತೇ ತು ಜ್ಞಾನವದಾತಾರಃ ಪಿತರೋ ವೋ ನ ಸಂರಯಃ ||

-ಹರಿವಂಶ(೧/೧೭/೨೧)

೪. ಮಿಸೋತಿ ಪುತ್ರತ್ವಾ ದೇವಸ್ಯ ಮಾತೃತ್ವವದ್ವಸುದೇವಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನವಸುದೇವಾದುತ್ಪತ್ತಿಸಂಗೀತಾರೀಣಾಂ
ಅಸ್ಯಾಕಂ ಹಾನಿಃ ಅನಿಷ್ಟಂ ನ ಜೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಮಾತಾ ತಂ ಕಿಲ^೧ ಸಂಸ್ತುವಂತ್ಯಭಿನವಂ^೨ ವಿಶ್ವಂ ಯದಿತ್ಯಾದಿನಾ

ಪ್ರಾಜ್ಞೋಽಸೌ ವಿನತಃ ಪಿತಾ ಚ^೩ ವಿದಿತೋಽಸೀತ್ಯಾದಿಭಿಷ್ಠಂ ಗೃಣಾನ್ || ೪೯ ||

“ದೇವಕಿ ! ನಾನು ಹಿಂದೆ ಇದೇ ದೇಹದಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ್ದೆ ಈಗಲೂ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಂಡಿರುವೆ” ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಪ್ಪದಾದ^೪. ತಾಯಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ದೇವಕಿಯು ಸಹ ಅಂತಹ ಮನೋಹರನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು “ವಿಶ್ವಂ ಯತ್” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಆದರಿಸುತ್ತಾ, ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಪುತ್ರ ಎಂದು ಒಪ್ಪದಾದಳು. ಆದರಂತೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ತಂದೆ ವಸುದೇವನು ಸಹ ತಲೆಬಾಗಿ “ವಿದಿತೋಽಸಿ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಮಗನು ತನ್ನ ಮಗ ಎಂದು ಒಪ್ಪದಾದನು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರು ಸ್ತುತಿಸಿದ ‘ವಿಶ್ವಂ ಯತ್’ ಹಾಗೂ ‘ವಿದಿತೋಽಸಿ’ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವ ವಿಚಾರ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಿಂದೆ ಎಂದರೆ, ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ; ವಸುದೇವನು ಸುತಪಸ್ ಎಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾಗಿ, ದೇವಕಿಯು ಪೃಥ್ವಿ ಎಂಬುವವಳಾಗಿ ಇದ್ದಾಗ, ^೩ಅದರಂತೆ ವಸುದೇವ

೧. ಮಾನಯಂತ್ಯಭಿನವಮ್ (ವಾ)

೨. ವಿಶ್ವಂ ಯದೇತತ್ ಸ್ವತಃ ನಿಶಾಂತೇ ಯಥಾವಕಾಶಂ ಪುರುಷಃ ಪುರೋ ಭವಾನ್ |

ಏಘರ್ತಿ ಸೋಽಯಂ ಮಮ ಗರ್ಭಗೋಽಘೂದಖೋ ನೃಲೋಹೈ ವಿದಂಬನು ತತ್ ||-ಭಾಗ(೧೦/೨/೨.೧)

೩. ವಿದಿತೋಽಸಿ ಭವಾನ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಃ |

-ಭಾಗ(೧೦/೨/೨.೭.೨.೮, ೪೨.)

೪. ಹೇ ದೇವಕಿ ! ಯೇನ ತವೇತಿ ಪದತ್ರಯಂ ಅಧ್ಯಾಪಾಯ್ವಂ ಪೂರ್ವಂ ತವ ಪೂರ್ವಾನ್ ಜನ್ಮೇತ್ಯರ್ಥಃ ||-ವ್ಯಾ.

೫. ಕೃಷ್ಣೋತ್ತರಸ್ತೋತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮೇತೇನೇತ್ಯಾದಿಕತಪಯಶ್ಲೋಕೈರ್ನಿರಾಕರೋತಿ | ಎತೇನೇತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ತ್ವಮೇವ ಪೂರ್ವಸರ್ಗೇಽಘೋ ಪೃಥ್ವಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವೀ ಸತಿ |

ತದಾಽಯಂ ಸುತವಾ ಗಾಮ ಪ್ರಜಾಪತಿರಕಲ್ಮಷಃ ||

ಯುವಾಂ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಽದಿಷ್ಟ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗೇ ಯದಾ ತತಃ |

ಸನ್ನಿಯಮ್ಬೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮಂ ತೇವಾರ್ಥೇ ಪರಮಂ ತವಃ ||

ವರ್ಷವಾತಾತಪಹಿಮಘರ್ಮಕಾಲಗುಣಾಗಮು |

ಸಹಮಾಗೌ ಶ್ವಾಸರೋಧವಿಧೂತಮನೋಮಲೌ ||

ಶೀರ್ಣಪರ್ಣಾನಿಲಾಹಾರಾವೃಪಶಾಂತೇನ ಚೇತಸಾ |

ಮತ್ರಃ ಕಾಮಾನಭೀಷ್ಟೌ ಮದಾರಾಧನಮೀಹತುಃ ||

ವಿವಂ ಮಾಂ ತಪ್ಯತೋರ್ಭದ್ರೇ ತಪಃ ಪರಮದುಷ್ಕರಮ್ |

ದಿಷ್ಟವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಿ ದ್ವಾದಶೇಯುರ್ಮಹಾತ್ಮನೋಃ ||

ತದಾ ವಾಂ ಪರಿತುಷ್ಟೋಽಹಮಮುಗಾ ವಪ್ರವಾಸಗಘೇ |

ತಪಾ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಹೃದಿ ಭಾವಿತಃ ||

ಪ್ರಾದುರಾಸಂ ಪರದರಾಶ್ ಯುವಯೋಃ ಕಾಮೃದಿತಯಾ |

ವ್ರಿಯತಾಂ ಪರ ಇಶ್ವೇತೇ ಮಾಧೃತೋ ವಾಂ ವೃತಃ ಸುತಃ ||

ಕೃಪನಾಗಿ, ದೇವಕಿಯು ಅದಿತಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ತೋರಿಸಿದ್ದ ರೂಪವನ್ನೇ ಈಗಲೂ ತೋರಿಸಿದ
ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಆ ರೂಪವೇ ಇದು, ತನ್ನದು ಅವರಿಬ್ಬರಿಂದ
ಹುಟ್ಟಿಬಂದ ರೂಪವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವನು ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದು
ಎಂದರ್ಥ^೧.

ತಂದೆತಾಯಿಗಳೇ ಒಪ್ಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮ

ಜಾನಾತಿ ಮಾತಾ ಪರಮಾತ್ಮಜಾತಂ

ನೂನಂ ಪಿತಾಽಪಿ ಕ್ವಚಿದೇವ ಲೋಕೇ |

ತಾಭ್ಯಾಮನಂಗೀಕೃತಕೃಷ್ಣಜನ್ಮ

ಕೋ ವಾ ಪುಮಾನ್ ಸಾಧಯಿತುಂ ಸಮರ್ಥಃ || ೫೦ ||

ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಹೆತ್ತತಾಯಿ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲಳು; ಆದರಂತೆ ತಂದೆಯೂ ಒಂದೊಮ್ಮೆ
ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಒಪ್ಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮವನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವ ಪುರುಷನು ತಾನೇ
ಸಾಧಿಸಲು ಶಕ್ತನಾದಾನು?

ಅಜುಪ್ರಗ್ರಾಮ್ಯವಿಷಯಾವನಪತ್ಯ ಚ ದಂಪತೀ |

ನ ವವ್ರಾಥೇಽಪವರ್ಗಂ ಮೇ ಮೋಹಿತೌ ಮಮ ಮೂಯಯಾ ||

ಗತೇ ಮಯಿ ತತೋ ಲಬ್ಧ್ವಾ ವರಂ ಮುಕ್ತದ್ವಶಂ ಸುತಮ್ |

ಗ್ರಾಮ್ಯಾನ್ ಭೋಗಾನ್ ಭುಂಜಾಥಾಂ ಯುವಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮನೋರಥಾ ||

ಅದೃಷ್ಟಾಽನ್ಯತಮಂ ಲೋಕೇ ಶೀಲೌದಾರ್ಯಗುಣೈಃ ಸಮಮ್ |

ಅಹಂ ಸುತೋ ವಾಮಭವಂ ಪೃಶ್ನಿರ್ಭಗ ಇತಿ ಸ್ವತಃ ||

ತಯೋರ್ವಾಃ ಪುನರೇವಾಹಮದಿತ್ಯಾಮಾಸ ಶಾಶ್ವತಾತ್ |

ಉಪೇಂದ್ರ ಇತಿ ಮಿಶ್ರಾತೋ ವಾಮನಶ್ಚ ಜ್ಞ ವಾಮನಃ ||

ತೃತೀಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಭವೇಽಹಂ ವೈ ತೇನೈವ ವಪುಷಾಂಥ ವಾಮಃ |

ಜಾತೋ ಭೂತಸ್ತಯೋರೇವ ಸತ್ಯಂ ಮೇ ವ್ಯಾಹೃತಂ ಸತಿ ||

ಏತದ್ ವಾಂ ದರ್ಶಿತಂ ರೂಪಂ ಪ್ರಾಗ್ವಸ್ಥೈರಣಾಯ ಮೇ |

ಗಾನ್ಧಾರಾ ಮದ್ರವಕ್ಷಾಣಂ ಮರ್ತ್ಯಲಿಂಗೇನ ಜಾಯತೇ ||

ಯುವಾಂ ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾವೇನ ಪ್ರಹೃಭಾವೇನ ಚಾಸಕ್ತೌ |

ಚಿಂತಯಂತೌ ಕೃತ್ಯಾಹಾ ಯಾಸ್ಯೇಥ ಮದ್ಗತಂ ಪರಾಮ್ ||

-ಭಾಗ (೧೦/೪/೩.೨-೪೫)

೧. ಸತ್ಯಂ ಮೇ ವ್ಯಾಹೃತಂ ಸತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾವಚಸ್ಸಾಬಾಧಿತಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಕಟಸತ್ಯತ್ವೋಕ್ತೀರಿತಿ ಭಾವಃ |

೨. ತಥಾ ವಾಂ ಪರಿತುಷ್ಟೋಽಹಮ್ ಅಮುನಾ ವಪುಷಾಽನರ್ಥೇ |

ಪ್ರಾದುರಾಸಂ ಪರದರಾಟ್ ಯುಪಯೋಃ ಕಾಮದಿತ್ಯಯಾ ||

ತೃತೀಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಭವೇಽಹಂ ವೈ ತೇನೈವ ವಪುಷಾ ತಥಾ |

ಜಾತೋ ಭೂತಸ್ತಯೋರೇವ ಸತ್ಯಂ ಮೇ ವ್ಯಾಹೃತಂ ಸತಿ || ಇತಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿಕ್ರಭ್ಯಾಂ ಪುತ್ರೇಣ ಚ ಜನಸ್ಸಾನಂಗೀಕಾರಾನ್ಮ ಕೃಷ್ಣಃ ಜನಿರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ತನ್ನ ಮಗು ಯಾರದು ಎಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಬಲ್ಲ ಅರ್ಹತೆ ತಾಯಿಯದು; ಆ ಬಳಿಕ ತಂದೆಯದು. ಅಂತಹ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮಿಂದ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರುವಾಗ ಆದನ್ನು ನಾನು ಸಾಧಿಸುವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವವನು ಸರ್ವಥಾ ಅವಿವೇಕಿ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಬುಧನು ಚಂದ್ರ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯರಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮಗ ಎಂಬ ಗೊಂದಲವಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಾತಿನಂತೆ ಅವನು ಚಂದ್ರನ ಮಗ ಎಂದು ತಾರೆಯು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ:

ಬ್ರಹ್ಮ ತಾಂ ರಹ ಆಹೂಯ ಸಮಪ್ರಾಕ್ಷೀಚ್ಛ ಸಾಂತ್ವಯನ್ ।

ಸೋಮಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ ಶನಕೈಃ ಸೋಮಸ್ತಂ ತಾವದಾಗ್ರಹೀತ್ ॥ -ಭಾಗ.(೯/೨೪/೧೩)

೩. ಇದು ಮಗುವಿನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ 'ತಾಯಿಯ ಮಾತು ಅಂತಿಮ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯಾದ ವಸುದೇವನಂತೆ ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಕಿಯು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರನಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಆಧಾರ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಅವತಾರವೇ ಹೊರತು ಹುಟ್ಟಲ್ಲ

ಸ್ತುತಿಂ ಸ್ವಸಿತೋರವಧಾಯ್ ಯೋಽಸೌ

ಬಭೂವ ಪಶ್ಚಾಚ್ಚಿಶುವೇಷಧಾರೀ ।

ಅಸೂತ ತಂ ಕಾ ನು ತದಾ ಮೃಗಾಕ್ಷೀ

ಪುರಾ ಪುರಾಣಾಕೃತಿಮಪ್ರಮೇಯಮ್ ॥ ೫೧ ॥

ತನ್ನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಅಲಿಸಿ ಆ ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶಿರುರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದನಲ್ಲ ಆಗ ಅವನನ್ನು ಹೆತ್ತವಳು ಯಾವ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ? ಅದರಂತೆ ಆ ಮುನ್ನ ಪ್ರಕಟನಾದ ಅಪ್ರಮೇಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಯಾರು ಹೆತ್ತಿದ್ದರು !

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರಿಬ್ಬರ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಶಿರುರೂಪ ಧರಿಸಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ, ಅವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು 'ಚಕ್ರಶಂಖಧರವಾದ

೧. ಮ್ಯಾತ್ ಉಹಂಹರ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನೋ ರೂಪದುಲೌಕಿಕಮ್ (ಭಾಗ.೧೦/೨/೨೮) ಇತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಸಂತರಮ್ । -ವ್ಯಾ.

೨. 'ಶಂಖಚಕ್ರತಾಂಬೂರಾಧಿಧಾಂಣೀ ದಿವ್ಯದೇಹಸ್ಥೋತ್ರೈರುಚೈತೇ ಉತ ಮೃಗಾಚ್ಚಿಶುವತ್ ಪ್ರತೀತ್ಯ ನಾಥಃ । ಪುರಾಣಾಕೃತಿತ್ತೇನೋತ್ತೇರ್ವಕುಮನುಚಿತ್ಯಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । ತಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ಜಾತತ್ವಸ್ಯ ಪಿತ್ತೋಃ ಸಂದಶ್ಯತೋಃ ಸದ್ಗೋ ಬಭೂವ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಶಿಶುಃ ಇತಿ ಸ್ವತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । -ಭಾ. (೧೦/೨/೪೬)

ದಿವ್ಯರೂಪ. ಆ ಬಳಿಕ ಧರಿಸಿದ್ದು ಶಿಶುರೂಪ. ತಾನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನಾಗಿಯೇ ಶಿಶುರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಮುಂಚಿನ ರೂಪದಂತೆ ಈ ರೂಪವನ್ನು ಸಹ ಅವನು ತಾನಾಗಿ ಧರಿಸಿದ್ದೇ ಹೊರತು ವಸುದೇವದೇವತೆಯರು ನೀಡಿದ್ದಲ್ಲ.

೨. ಹೀಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದೇ ಹೊರತು ವಸುದೇವ-ದೇವತೆಯರು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರಿಬ್ಬರಿಂದ ದೇಹಪಡೆದವನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಆಶ್ಚರ್ಯರೂಪವಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮೃಗಾಕ್ಷಿ - ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ.

ನಿಜಕ್ಕೂ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಬಂದವು ?

ಯದೀಹ ಜಾತೋ ವಸುದೇವವೀರ್ಯಾತ್

ತದಾ ಕುತಸ್ತಸ್ಯ ವಿಭೂಷಣಾನಿ |

ವರಾಂಬರಂ ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನಮುದ್ಯ-

ತುದರ್ಶನಂ ಶಂಖಗದಾದಿಜಾತಮ್ ^೧ || ೫೨ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವನ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಆಗ ವಿಭೂಷಣಗಳು, ದಿವ್ಯವಾದ ಪೀತಾಂಬರ, ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನ, ಹೊಳೆಯುವ ಸುದರ್ಶನ, ಶಂಖ, ಗದೆ ಮೊದ-ಲಾದವುಗಳ ಗುಂಪು, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದವು?

ವಿ. : ೧. ^೨ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮಧರನಾಗಿ, ಪೀತಾಂಬರಧಾರಿಯಾಗಿ, ಕೌಸ್ತುಭ-ಮಣಿಘೋಷಿತನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ (೧೦/೪/೯-೧೦):

ತಮದ್ಭುತಂ ಬಾಲಕಮಂಬುಜೇಕ್ಷಣಂ ಚತುರ್ಭುಜಂ ಶಂಖಗದಾಯುಧಾಯುಧಮ್ |

ಶ್ರೀವತ್ಸಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಂ ಗಲತೋಭಿಕೌಸ್ತುಭಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ಸಾಂದ್ರಪಯೋದಸೌಭಗಮ್ ||

ಮಹಾರ್ಹವೈಡೂರ್ಯಕಿರೀಟಕುಂಡಲಪ್ರಪಾ ಪರಿಪುಷ್ಪಸಹಸ್ರಕುಂತಲಮ್ |

ಉದ್ಗಾಮಕಾಂಚ್ಯಂಗದಕಂಕಣಾದಿಭಿರ್ವಿರೋಚಮಾನಂ ವಸುದೇವ ಐಕ್ಷತ ||

೨. ^೩ ವಸುದೇವನ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜನಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಭರಣ, ಪೀತಾಂಬರ, ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ, ಸುದರ್ಶನ, ಶಂಖಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದವು? ಅವುಗಳು ವಸುದೇವನ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ

೧. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಾಲಕಾರಿ

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮುಕುಟಕುಂಡಲಾಂಬರಾದ್ಯಲಂಕಾರಭರಿತತ್ವೇನ ಸುದರ್ಶನಾದ್ಯಾಯುಧಧಾರಿತ್ವೇನ ಚಾವತೀರ್ಣಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ವಸುದೇವವೀರ್ಯಾದುತ್ಪತ್ತಿಕಥನಮಸಂಗತಂ ಐತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೩. ನಹಿ ಸುವರ್ಣಾದೀನಾಂ ರೇತೋವಿಶಾರತ್ತಂ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಆಗ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದನೇ ಹೊರತು ಅದು ವಸುದೇವದೇವತೆಯರ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಕೇವಲ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ
ಅಹೋ^೧ ಪಿಶಾಚಾ ಅಪಿ ದೇಹಿದೇಹೇ
ಗತಾಗತಂ ಶಕ್ತಿಯುತಾ ಲಭಂತೇ |
ಅನಂತಶಕ್ತೇಃ ಪರಮಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್
ಕುತೋ ಬಹಿರ್ನಿರ್ಗಮ ಏವ ತರ್ಹಿ || ೫೩ ||

ಅಬ್ಬ! ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಿಶಾಚಿಗಳು ಸಹ ದೇಹಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅವೇಶಿಸುವುದನ್ನು ಹೊರನಡೆಯುವುದನ್ನು ಮಾಡುವವು; ಅನಂತಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹಾಗೆ ಹೊರಗೆ ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ್ದು ಏಕಾಗಬಾರದು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ; ಪ್ರವೇಶಮಾತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪಿಶಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷುದ್ರಗ್ರಹಗಳೇ ಮನುಷ್ಯರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಹೊರನಡೆಯುವುದು ಕಂಡಿದೆ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅನಂತಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವದೇವತೆಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಿದೆ? ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಪಿಶಾಚಿಗಳ ಆವೇಶ, ನಿರ್ಗಮನಗಳು ನಡೆದಾಗ ಅದನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಸಾವು ಎನ್ನಲು ಹೇಗೆ ಅಶಕ್ಯವೋ ಅದರಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಿಕೂಡದು ಎಂದರ್ಥ.

ನೃಸಿಂಹಾವತಾರದಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ
ಯದಾ^೨ ನೃಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್
ಪದಾಹತಸ್ತಂಭವರಾದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಮ್ |
ತದಾ ನು ಕಾ ಸ್ಮಿ ಸುಷುಪೇ ಮುಕುಂದಂ
ಸ ಕಸ್ಯ ವೀರ್ಯಾದಜನಿಷ್ಠಕಾಯಃ || ೫೪ ||

೧. ದುರ್ಭಾಷಾ ಶಕ್ತಿರಪಿ ಹಿ ಪಿಶಾಚಾನಾಂ ಹಿ ದೃಶ್ಯತೇ |

ವೇದಾನಾಂ ಕಿಮು ಕಿಮ್ವಿದ ಪರಮಸ್ಯ ಹಲೇಃ ಪ್ರಭೋಃ ||

- ಭಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯ (೭/೪/೧೪)

೨. ಅಹೋ ಅಬ್ರಹ್ಮಮರ್ತ್ಯಮುಕ್ತಪಿಶಾಚೇಷು ವಿದ್ಯಮಾನೋ ವಿಶ್ವಾಸೋಽನಂತಬಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉತ್ಪತ್ತಿಮಂಗೀಕರ್ಮತಾಂ ಪಾಮರಾಣಾಂ ಮೌಢ್ಯಂ ಅಹೋ ಆಶ್ಚರ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ಪುರಾ ಸ್ತಂಭತ ಅವಿರಾಸಿದರುಕ್ಷರಕ್ಷೋಽಪಿ ನೃಸಿಂಹರೂಪಃ |

ತಥೈವ ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ತಥಾಽಪಿ ಮಾತಾಪಿತೃಕ್ರಮಾದೇವ ವಿದೋಹಯತ್ಸಜಃ || - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೬೬)

ಹಿಂದೆ, ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ತಂಭದಿಂದ 'ನೃಸಿಂಹರೂಪವು ಪ್ರಕಟವಾದಾಗ, ಮುತ್ತಿನೇಡುವ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀ ಹತ್ತಿದ್ದಳು? ಅವನದು ಯಾರ ರೇತಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ದೇಹ?

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಜೀವರಿಗಿರುವಂತೆ ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀನರ-
ಸಿಂಹರೂಪದ ನಿರ್ದರ್ಶನದೊಂದಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವರು.

೨. ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವು ಹೊಡೆದ ಕಂಬದಿಂದ 'ಶ್ರೀನೃಸಿಂಹರೂಪವು ಪ್ರಕಟವಾದದ್ದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ತಂದೆಯಾಗಿಗಳು ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಕಲ ರೂಪಗಳಿಗೂ ಹುಟ್ಟುಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಆ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಇತರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರದ ರೀತಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲಿ ನೃಸಿಂಹರೂಪದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಕಂಬ ಕೇವಲ ನಿಮಿತ್ತ-ವನ್ನಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಕ್ಕೆ ವಸುದೇವದೇವತೆಯರು ನಿಮಿತ್ತವಾದರು ಎಂಬ ಭಾವವು ಸೂಚಿತ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಕಲ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗಳು ಸಹ ನೃಸಿಂಹಾವತಾರದಂತೆ ಸಾಕ್ಷಾದ್ರೂಪಗಳು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವು ಹಾಗೆ ಕಂಬವನ್ನು ಅವಳಿಸಿದ್ದು ತನ್ನ ಮುಷ್ಠಿಯಿಂದ ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಇದೆ : ಸ್ತಂಭಂ ತತಾಡಾತಿಬಲಃ ಸ್ವಮುಷ್ಠಿನಾ || ೭/೮/೧೫ ||. "ಪದಾ ಸ್ತಂಭಂ ತತಾಡಾತು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪುರಾಣಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಚನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, ಈ ರುಗ್ಮೀಣೀರವಿಜಯದ ವಿವರವನ್ನು ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಭಾಗವತವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು.

೧. ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಾವತಾರೇಷು ಒಹರ್ನಿರ್ಗಮನಮಾತ್ರಂ ನ ತು ಉತ್ತರೀಕೃತೃ ನೃಸಿಂಹಾವತಾರ ವಿವ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಇತ್ಯಾಹ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವಸ್ಥೌ ಕಾಲೇ ಯದಾ ಪದಾಹಸ್ತಂಭವರಾತ್ ಪದಾ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಾದೇನಾಹತತ್ಯಾಡಿತಃ ಯಃ ಸ್ತಂಭವರಸ್ತನ್ಮಾದಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಾದೇನ ತಾಡಿತೃಂಭಾದಿತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | -ವ್ಯಾ.

೩. ನನು ಪದಾ ಸ್ತಂಭಂ ತತಾಡಾತಿತಿ ಪುರಾಣಾಂತರೇ ಸ್ವಮುಷ್ಠೀರತ್ಯ ಮುಷ್ಠೀತಿ ನಿಷ್ಕರಣಂ ಕಥಮಿತಿ ಚೇನ್ | "ಸಿಂಹಾರ್ಧಂ ತನುಂ ಕೃತ್ವಾ ನರಾರ್ಧಂ ತನುಂ ತದಾ | ನೃಸಿಂಹವಸ್ತರವ್ಯಕ್ತೋ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಪುರಃ | ಆವಿರ್ಭೂವ ಸಹಸಾ" ಇತ್ಯಾದಿಕರ್ಮಪುರಾಣೇ ; "ಭಗವಾನಪಿ ದೇವೇಣೋ ನಾರಸಿಂಹಮುಥಾಕರೋತ್ | ಸ್ವಯಮಾನೋ ಮುನಿಗೈಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಪುರಮ್ | ತತ್ರ ಗತ್ವಾ "ಇತ್ಯಾದಿ ನೃಸಿಂಹಪುರಾಣೇ ; "ನಾರಸಿಂಹಮನಾದೃಶ್ಯಂ ದೇವದಾಸಪರಶ್ವಾಮ್ | ಒವೈಕುಪ್ಪಣೇಃ ಪುನಃ ಜಾಮು ಪ್ರಭುರೀಶ್ವರಃ | ನದ್ಯ ಕೃತ್ವಾ ಽರ್ಧತನುಂ ಸಿಂಹಾರ್ಧತನುಂ ಪ್ರಭುಃ | ತತೋಽಪ್ಯುತ ಮ್ನೀರ್ಣಾಂ ದಿವ್ಯಾಂ ರಮ್ಯಾಂ ಮನೋರಮಾಮ್ | ಸರ್ವಕಾಮಯುತಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಹರಿಮಂಥೇ ; "ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಸ್ವಾನುಂ ಜಾಮು ಹುರೀಶ್ವರಃ | ನರಾರ್ಧ-ರ್ಧತನುಂ ಕೃತ್ವಾ ಸಿಂಹಾರ್ಧತನುಂ ತಥಾ | ತತೋಽಪ್ಯುತ ಮ್ನೀರ್ಣಾಂ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪೋಃ ಸ್ವಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣಾದೌ, ಸ್ತಂಭತಾಡಾದದೃಶ್ಯದ್ರೂಪೇಶ್ವಾರಸ್ತತ್ಯಾತ್ ಪದಾ ವಾ ಮುಷ್ಠಿವಾ ವೇತಿ ತವ ಚಿಂತಾ

ದುರ್ಗೆಯ ಆವಾತಾರ

ತದೈವ^೧ ಮಾಯಾ ಹರಿಣೋಪದಿಷ್ಟಾ

ಬಭೂವ ನಂದಸ್ಯ ಕಲತ್ರರತ್ನೇ ।

ಹರಿಸ್ತುಗಿತ್ಯಾದಿವಿಮೋಹರಾಶೇ-

ರ್ಭವಿಷ್ಯತೋಽಸ್ಯಾಮಿವ ಮೂಲಭೂತಾ ॥ ೫೫ ॥

ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ದುರ್ಗೆಯು ನಂದನ ಪಟ್ಟವುಹಿಡಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದಳು; ಅವಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮಗ, ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಮೂಲಭೂತಳಾದವಳೆಂಬಂತೆ.

ವಿ : ೧. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವಾದ ಕೂಡಲೇ ಆತ್ಮ ನಂದಪಟ್ಟಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾ-ದೇವಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದಳು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ವಿವರ; ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮಿಯು ದುರ್ಗಾಷ್ಟಮಿಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೨. ದುರ್ಗೆಯು ತಮೋಭಿಮಾನಿನಿ ಎಂದರೆ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತ: ದೈವೀ ಹೈಷಾ ಗುಣಮಯೀ ಮಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ - ಗೀತಾ(೧೭/೧೪).

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಂದತನಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಭ್ರಮೆಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತಳೋ ಎಂಬಂತೆ ದುರ್ಗಾ-ವತಾರವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ತುಕ್ - ತನಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಕಾರಣ

ಯದೀಹ ವಾಸೋ ಮಮ ತರ್ಹಿ ಕಂಸ:

ಸುಹೃದ್ವಧಕ್ಲೇಶವಿದೂರ ಏವ ।

ದೂರಗೊತೇತಿ ತ್ವ ಕಲ್ಪಭೀಃ ಸಮಾಧೀಯತೇ ವಾಽಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಶಾಂತಿಸಂಭವಾತ್ । ಸ್ವಮುಚ್ಛಾಖಾ ಖಿಡ್ಧಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತತಾದ । ವಾದೇಗೇತಿ ಶೇಷೇಣಾನ್ವೇತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತ್ಯವೇಹಿ । ಮುಚ್ಛಿಖುಚ್ಛಸ್ಯ ಅತ್ಯುತ್ಕಟವಾಪತ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಸದ್ಯಃ ಸಂಹಾರಾದಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್ ಅತಃ ಪದೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । ಆಯುಕ್ತಂ ಚ ಮುಚ್ಛಾಡಗೇ ಖಿದ್ಧಗಹಾಮ್ । ತಥಾಹಿ ದುರ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ - "ಯದಾ ಸೈಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್ ಪದಾಪತಾತ್ ಸ್ವಂಭವಾರಾದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಮ್ । ತದಾ ನು ಕಾ ಸ್ಯ ಸುಪುಮೇ ಮುಕುಂದಂ ಸ ಕ್ವ ವೀರ್ಯಾದಜನಿವೃತ್ತಾಯ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಿತಿ । ಸ್ವಂಭೋದ್ಭವಾಧ್ಯದಾಹೃತ್-ವರ್ಸ್ಯದುರ್ಮಿಚೂಽಪಿ ಭಗವತೋ ಜನಪತ್ಯಸ್ತಜಗನ್ನೋರಾಸಾಯ ಯಥಾ ಸೈಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾವಿರಾಸೀತ್ ಸ್ವಂಭಾದಿತಿ ನಿರರ್ಶನೀಯ ಇತಿ ಯಥಾಯಥಂ ತತ್ ತದ್ವಾಚಕವದುಧ್ಯಾಹೃತ್ ವಿಪಶ್ಚಿದ್ಧೀರ್ಯೋಜನಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ದಿತ್ ॥

-ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಸತ್ಯಧರ್ಮೀಯಟೀಕಾ(೭/೮/೧೫)

೧. ತದೈವ ಜಾತಾ ಚ ಹರೇರಸುಜ್ಞಯಾ ದುರ್ಗಾಭಿಧಾ ಶ್ರೀರಸು ನಂದಪತ್ನಾಮ್ । - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೨/೬೭)

೨. ಮಾಯಾ ಹಿ ಜನಮೋಹಿನೀತಿ ಭಾವಃ । ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಸಮಯೇ ಪ್ರಜೇ ಯಶೋದಾಯಾಂ ದುರ್ಗಾಽಪ್ಯ-ಜಾಯತೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕಃ ಕಥಾ ।

-ವ್ಯಾ.

ಯದಾ ಬಹಿರ್ಗತುಮಿರ್ಯೇಷ ತರ್ಹ್ಯಜಾ ಯಾ ಯೋಗಮಾಯಾಽವನಿ ನಂದನಾಯಯಾ ।

- ಭಾಗ. (೧೦/೩/೪೭)

ಯಮಾತಿಥಿ: ಸ್ಯಾದಿತಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಕೃಷ್ಣ-

ಸ್ತತೋ ವ್ರಜಂ ಪ್ರತ್ಯಗಮತ್ ಸ ಧೀಮಾನ್ || ೫೬ ||

ನಾನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದಲ್ಲಿ ಕಂಸನು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳ ವಿರೋಧದ ದುಃಖವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಯಮನಿಗೆ ಅತಿಥಿಯಾಗುವಂತಾಗುವುದು ಎಂದು ಗಮನಿಸಿ, ಮಹಾ-ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಂಸ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ತಾನೇ ಹತನಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಎಂದಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರವಾದದ್ದು ಕೇವಲ ಕಂಸಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಮಸ್ತದುಷ್ಟರ ವಿನಾಶಕ್ಕಾಗಿ (ವಿನಾಶಾಯ ಚ ದುಷ್ಯತಾಮ್..೧ - ಗೀತಾ.೪/೮); ಎಂದರೆ ಕಂಸನೊಬ್ಬನೇ ಸಾಯುವಂತಾಗಿ ಉಳಿದವರ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾನು ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸದೇ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಲ್ಲಿ ಕಂಸನು ತನ್ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲೆಂದು ತನ್ನ ಪರಿವಾರವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವನು ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಂದು ಬಳಿಕ ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಕಂಸನನ್ನು ಆಗಲೇ ಕೊಂದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಬಂಧುಬಾಂಧವರ ಸಾವನ್ನು ನೋಡುವ ದುಃಖ ತಪ್ಪುವಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ಹಾಗೆ ಆಗಕೂಡದು. ಅವನು ಬಂಧುಬಾಂಧವರ ಸಾವನ್ನು ಕಂಡು ಅದರ ಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ, ಆ ಬಳಿಕ ಸತ್ತಲ್ಲಿ ದುಃಖಾತಿಶಯವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿದ್ದಿತು.

೩. ಈ ನ್ಯಾಯ ಇತರ ಸಮಸ್ತದುಷ್ಟರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹುದು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದುಷ್ಟರ ಕಥೆಗಳಲ್ಲೂ ಮೊದಲು ಅವರ ಪರಿವಾರದವರು ಅಳಿದು, ಬಳಿಕ ಪ್ರಧಾನ ದುಷ್ಟರು ಸಾಯುವುದು ಕಂಡುಬರುವುದು. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲೂ ರಾವಣನು ಕೊನೆಯವನಾಗಿ ಸಾಯುವುದು, ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ: ಸಪ್ತತ್ರಯಿತ್ರಬಾಂಧವೋ ವಿನಾಶಮಾಶು ಯಾತ್ಯಸಿ | ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೭/೩೯)

೪. ಲೋಕದಲ್ಲೂ ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಕೂಡಲೇ ಕೇಡಾಗದಿರಲು ಸಹ ಇದೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮೊದಲು ಅವರ ಬಂಧುಬಾಂಧವರಿಗೆ ಕೇಡುಂಟುಮಾಡಿ ಆ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸಹ ದುಷ್ಟರು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಅವರ ಅವಶಾನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಕಲ್ಪ ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ ತತ್ವ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ನ ಕಂಸಭೀತ್ಯಾಽಭಿಯಯೌ ವ್ರಜಂ ಸ

ಸ್ವಸಂಪ್ರಿತಾನಾಮಭಯಸ್ಯ ಕರ್ತಾ |

ಸ್ವಪಲ್ಲಭಾಂ ನಂದಕಲತ್ರಜಾತಾಂ

ಮನೋರಮಾಮೀಕ್ಷಿತುಮೇವ ಸೋಽಗಾತ್^೧ || ೫೭ ||

ತನ್ನನ್ನು^೨ ನೆರೆನಂಬಿದವರಿಗೆ ಅಭಯ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಕಂಸನ ಭಯದಿಂದಲ್ಲ ; ನಂದನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮನಮೆಚ್ಚಿನ ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ನೋಡಲೆಂದೇ ಅವನು ತೆರಳಿದ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಮುಖ್ಯಕಾರಣವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವರು; ಕಲತ್ರ - ಪತ್ನಿ.

೨. ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ದುರ್ಗ ತನ್ನ ಪತ್ನಿ, ಅವಳನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಹೊರಟನೇ ಹೊರತು ಕಂಸನ ಭಯದಿಂದಲ್ಲ; ಕಂಸನನ್ನು ಸಕುಟುಂಬಸಪರವಾರವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣ ತಾನು ಅವತರಿಸಿದ ಸ್ಥಳವಾದ ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇನೋ ಸರಿ. ಆದರೆ ಅವನು ಬೇರಲ್ಲಿಗೋ ತೆರಳದೆ, ಗೋಕುಲಕ್ಕೇ ಎತಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ನೀಡಿರುವರು. ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ತೆರಳಲು ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತ್ನಿ ಇರುವುದೇ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು; ಕಾಮಿಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅಂತಹುದೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು ವಿನೋದದ ಭಾಯೆಯ ಉತ್ತರ^೩.

ತಾವಾಗಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡ ಬಾಗಿಲುಗಳು

ಕವಾಟಮುದಾಘ್ರೈ ಗೃಹಾಣಿ ವರ್ತಮ್

ದದು: ಕಿಲಾಸ್ಮೈ ಮಮ ಬುದ್ಧಿರಿತ್ಥಮ್ ।

ವನಸ್ಪತೀಶೋ ಬಹಿರಭ್ರಸಂಸ್ಥ-

ಸ್ತದೀಕ್ಷಣಾರ್ಥೀ ಸ್ವಯಮುದ್ವಿಭೇದ^೪ || ೫೮ ||

ಮನೆಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದಾರಿ ನೀಡಿದವು; ಆದರೆ ನನಗನ್ನಿಸುವುದು ಹೀಗೆ: 'ಹೊರಗೆ ಗಗನದಲ್ಲಿದ್ದ ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಚಂದ್ರನು ಅವನನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದ'^೫ ಎಂದು.

೧. ವಿಭಾವಸಮಲಂಕಾರ: | ಉಪೇಂದ್ರವಚ್ಚಾವೃತ್ತಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಾತ್ತಿತ್ವಜನಭಯಪರಿಹಾರಕೃತ್ ಕೃಷ್ಣ ಕುತೋ ಭಯಮಿತಿ ಭಾವ: |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಎಲಾಸೀಶೋ ಹಿ ಕಾಮಿನೀ: ಪ್ರತಿ ರಾತ್ರಿ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ ಭಾವ: |

-ವ್ಯಾ.

೪. ದ್ವಾರದ್ವಯ ಸರ್ವಾ: ಪಿಹಿತಾ ದುರತ್ಯಯಾ: ಪೃಹತ್ಯಪಾಟಾಯಸಕೇಲಕೃಂಖಿಲೈ: ||

ತಾ: ಕೃಷ್ಣವಾಹೇ ವಯದೇದ ಆಗತೇ ಸ್ವಯಂ ವೃಶೀರ್ಯಂತ ಯಥಾ ತಮೋ ರವೇ: |

ದ್ವಾರ್ವರ್ಷ ಪರ್ವಸ್ಯ ಉಪಾಂಚು ಗರ್ವಿತ: ಶೇಶೋಽಪ್ಪಣಾದ್ವಾರಿ ನಿಮಾರಯನ್ ಭಾಷ್ಯ: ||-ಭಾಗ್ಯ(೧೦/೨/೪೮,೪೯)

೫. ಉತ್ತೇಕ್ಷಾ

-ವ್ಯಾ.

೬. ತತ್ರ ಮಮ ಬುದ್ಧಿರಿತ್ಥ ಮಮೇತಂ ಭಾತೀತ್ಯರ್ಥ: |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಬಾಗಿಲುಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ತೆರೆದುಕೊಂಡವು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ವಿವರಣೆ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುವ ಕಾತರದಿಂದ ಚಂದ್ರ ತಾನೇ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೨. ಚಂದ್ರನು ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಒಡೆಯ ಎಂಬುದು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿವರ; ಪುಷ್ಕಾಮಿ ಚೌಷಧೀಃ ಸರ್ವಾಃ ಸೋಮೋ ಭೂತ್ವಾರಸಾತ್ಮಕಃ | - (೧೫/೧೩)

೩. ಚಂದ್ರನು ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಒಡೆಯನಾದರೆ ಅವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಸ್ವಾಮಿ. ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಚಂದ್ರ ಸ್ವತಃ ಹಾಗೆ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೪. 'ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಹಜ ಎಂಬುದನ್ನು "ವನಸ್ಪತೀಶ" (ವೃಕ್ಷಗಳ ಒಡೆಯ) ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಅಚ್ಚ - ಆಕಾಶ.

ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಸಾಗಿದ ವಸುದೇವನ ಪ್ರಯಾಣ

ಕರೇ ನಿಧಾಯಾದ್ವೃತ್ತಬಾಲಮೇನ-

ಮುಭೂದ್ವರ್ತುನಿಃಪರತೋಽಸ್ಯ ಶೌರೇಃ |

ನ ತದ್ಗಹದ್ವಾರಗಣೋಽಂತರಾಯಃ

ಕರಸ್ಥದೇವಸ್ಯ ಕುತೋಽಂತರಾಯಃ || ೫೯ ||

ಅದ್ವೃತ್ತಬಾಲಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹೊರಹೊರಟ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಆ ಕಾರಾಗೃಹದ ಬಾಗಿಲುಗಳ ಸಾಲು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿರುವವನಿಗೆ ವಿಘ್ನ ಎಲ್ಲಿಯದು ?

ವಿ. : ೧. ವಸುದೇವನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಬಾಗಿಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ವಿಘ್ನ ಉಂಟಾಗದಿರಲು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಸಂಪತ್ತು) ಇರುವವರಿಗೆ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಘ್ನ ಒದಗದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅಂತಹವನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ವಸುದೇವನಿಗೆ ವಿಘ್ನವೆಲ್ಲಿಯದು? ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಎಂದರೆ ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಒಲಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ವಸುದೇವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಮಭಕ್ತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ವಿಘ್ನ ಒದಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧. ವನಸ್ಪತೀಶ ಇತ್ಯರ್ಥ ಚಂದ್ರನು ಕವಾಚೋದ್ವೇದನಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ದೃಢತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತಥಾಪಿ ಕರಸ್ಥದೇವಸ್ಯ ಹೃದ್ವಸ್ತಿತ್ವಾತ್ ವಸುದೇವಸ್ಯಾಂತರಾಯಃ ಕುತಃ | ದೇವತಾಸ್ವರಗವತಾಂ ಅಂತರಾಯೋಃ

-ವ್ಯಾ.

ನ್ಯಾತಿಮು ಹೃದ್ವಸ್ಥದೇವಸ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ |

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸಹ ವಿಘ್ನ ಒದಗದು. ಇನ್ನು ಅವನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಮುದೇವನಿಗೆ ವಿಘ್ನವಲ್ಲಿಯದು ಎಂಬ ಕೈಮುತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಅಂತರಾಯ-ವಿಘ್ನ.

೫. ಇಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂದರೆ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಾದಿ^೧ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವುದು. ಭಾಗವತ, ಸರ್ವಮೂಲ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಓದುವುದು; ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ದೇವಪೂಜೆ ಹಾಗೂ ಪಾಠಪ್ರವಚನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಒದಗವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ :

ಶಾಲಿಗ್ರಾಮಶಿಲಾಪರ್ವಂ ಯೇ ಕುರ್ವಂತಿ ದಿನೇ ದಿನೇ |

ಪಾಂಥಂತಿ ಕರಸಂಪರ್ವಂ ತೇಷಾಂ ದೇವಾಃ ಸವಾಸವಾಃ ||

-ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವ ಶ್ಲೋ. ೨೦೨.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮೇಘಮಾಡಿದ ವೃಷ್ಟಿ

ಅಗ್ನಿಗೋಗೋಕುಲಗೋಪನಾಶ-

ಮಭೀಪ್ಸತಾ ಸ್ವೇನ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಮ್ |

ಅಘಂ ಹಿ ಪೂರ್ವಂ ಪರಿಹರ್ತುಮೀಷ-

ದ್ವಪರ್ಷ ತಸ್ಮಿನ್ ಜಲದೋಽಧಿಮಾರ್ಗಮ್ || ೬೦ ||

ತಾನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿರುವ ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಗೋವುಗಳ, ಗೋಕುಲ ಹಾಗೂ ಗೋಪರ ನಾಶದ ಪಾಪವನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಯಸಿದ ಮೇಘವು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ತುಂತುರುಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ತೆರಳುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತುಂತುರುಮಳೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆ. ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಮುಂದೆ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಸುರಿಸಿದ ಧಾರಾಕಾರ ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ, ಗೋ-ಗೋಕುಲ ಹಾಗೂ ಗೋಪರಿಗೆ ಅಪಾರಹಾನಿಯಾಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಪಾಪವನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೋಡವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತುಂತುರುಮಳೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಉಪಾಯ ಹೂಡಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಚಮತ್ಕಾರ ಅಪೂರ್ವ.

೩. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯುವುದು ಎಂಬುದರ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೧. ಶುಕ್ಲಾಂಬರಧರಂ ವಿಷ್ಣು ಶರೀರಾರ್ಣವಂ ಚತುರ್ಭುಜಮ್ |

ಪ್ರಸನ್ನದನಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್ ಸರ್ವವಿಘ್ನೋಮಾಂತಯೇ ||

೪. ಹಾಗೆ ತುಂತುರುಮಳೆ ಸುರಿಯುವುದು ದೈವಿಕವಾದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರೂಪಣೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದ ಭಾಗ್ಯ ಮೋಡಗಳವಾಯಿತು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ.

೫. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಯಾದ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಸಂದ ಅಭಿನಂದನೆಯೂ ಅದಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಭಗವತ್ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲತೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಡುವರು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಅಧಿಮಾರ್ಗ - ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ.

೬. ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿದ್ದ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಆ ಬಳಿಕ ಪುನಃ ಮೇಘಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು, ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯಂತಹ ಮಳೆ ಸುರಿಯತೊಡಗಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆದಿಶೇಷ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ಸೇವೆ

ಯದೇಷ ದೇವೇಶಿತುರಗ್ರಜತ್ವಂ

ಬಭಾರ ರೋಹಿಣ್ಯದಯಾದ್ರಿಚಂದ್ರಃ |

ಅಘಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಪ್ರಶಮೇಚ್ಛಯೇವ

ಪಥಿ ವ್ರಜಂತಂ ಘಣಿಪಃ ಸಿಷೇವೇ || ೬೧ ||

ತಾನು ರೋಹಿಣಿಯ ಉದಯಪರ್ವತದ ಚಂದ್ರನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಅವನಿಗೆ ಅಣ್ಣನೇನಿಸಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಾಗರಾಜನಾದ ಆದಿಶೇಷ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶೇಷದೇವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಂತೆ ತನ್ನ ಹೆಡೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರೆಯೆಂದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆ (ಶೇಷೋಽನ್ಯಗದ್ವಾರಿ ನಿವಾರಯನ್ ಘಣೈಃ-೧೦/೪/೪೯); ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಿಸಿರುವರು.

೨. ಶೇಷದೇವರು ಬಲರಾಮನಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಅವನಿಗೆ ಅಣ್ಣ, ಹಿರಿಯ ಎನಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಇದು ಸಲ್ಲದ ವಿಚಾರ; ಎಂದರೆ ಅಪಚಾರವೇ. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶೇಷ ಹೀಗೆ ಭಕ್ತಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾದ ಎಂಬುದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ.

೧. ಇದಾನೀಂ ಮಾರ್ಗಗಮನಮಯೀ ಕಿಂಚಿತ್ಪಲಜಂದುಪಕ್ಷೇವೇಣ ಕೃತೇವಾಮವಲೋಕ್ಯ ಕರಿಷ್ಯಮಾಗಮ-
ಪರಾಧಂ ಮಹರುಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ | -ಮಾ.

೨. ತ್ವನ್ ಕೃಷ್ಣೇ ಈವತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ಮರ್ವಾಕಾಲೇಽಪಿ ಸ್ವಸ್ತುಲಭಾರಾಂ ವಿಶಾಯ ಮುದೇವ್ಯ ಮಾರ್ಗಶ್ರಮ-
ಪರಿಹಾರೋ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ಸ್ವಲ್ಪಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ಮಾ.

೨. ಶೇಷದೇವರು ಬಲರಾಮನಾಗಿ ಅವತರಿಸಲು ಶ್ರೀರಾಮ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಸೇವೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಂದಿದ್ದ ಸ್ವಲ್ಪ ಖಿನ್ನತೆಯೂ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ್ದು ಅರ್ಥವತ್ತಾದುದು ಎನ್ನಿಸುವುದು: ಸೇವಾವಿನ್ನೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋಽ-
ಗ್ರೇ ಹರೇರ್ಭೂತ್ ೧- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೦೬)^೧

೪. 'ಭಕ್ತ ಹಿಡಿಯುವವರು ಸೇವಕರು ಎಂಬುದು ಸುನಿಶ್ಚಿತ; ಶೇಷದೇವರು ಹೀಗೆ ಭಕ್ತಸಮರ್ಪಣ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಅಣ್ಣ ಎನಿಸಿದ್ದು ಕಾರಣಾಂತರ-
ದಿಂದಲೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸ್ವಾಮಿ, ತಾನು ಅವನ ಸೇವಕ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ; ಅಘ - ಪಾಪ; ಅಗ್ರಜ - ಅಣ್ಣ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮನದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು

ವಿರಿಂಚವೈರಿಂಚಮುಖಾಮರಾಲಿ:

ಪ್ರಬೋಧಯಂತೀವ ತದಾ ನನಾಮ |

ಪುರಾಣಪುಂಸಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ

ನಮಸ್ಯತಿಂ ಲೋಕವಿಡಂಬಕಸ್ಯ || ೬೨ ||

ಲೋಕವಿಡಂಬಕನಾದ ಪುರಾಣಪುರುಷನಾದ ಆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರದ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಅವರರ ಗುಂಪು ಆಗ ನಮಸ್ಕರಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. 'ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಂದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತಿತ: ಆದು ಲೋಕವಿಡಂಬನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅವನು ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ಪುರಾಣಪುರುಷ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ತತ್ತ್ವ.

೨. ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದವರು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಬೇರಾರಿಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ತಿಳಿಯದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು. ವೈರಿಂಚಿ - ವಿರಿಂಚಿ ಪುತ್ರ, ಶಿವ; ಆಲಿ - ಪಂಕ್ತಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾರ್ಗ ನೀಡಿದ ಯಮುನೆ

ಪುರಾ ಸ್ವಭರ್ತುಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರ್ತುಃ-

ವಿಫಲೋಪಗಾಂ ಬಂಧನಮರ್ಕಕನ್ಯಾ |

೧. ವಿವರಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ ಮಹಾಭಾರತಾಕರ್ಷಯನಿರ್ಣಯದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (೧೨/೧೦೬)

೨. ತ್ರ್ಯಚ್ಛರಾಸಿದೃಶಸ್ಯ ಮಮ ಕುತೋಽಗ್ರಜತ್ವಮಿತಿ ದರ್ಶಯನ್ನಿವ ಭೇಷೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಕದಾಽಪ್ಯನೇನ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪೂರ್ವಂ ನಮಸ್ಕಾರೋ ನ ಕೃತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿಚಿಂತ್ಯ ಭೀತೇವ ದದೌ ಮುರಾರೇಃ

ಪ್ರವಾಹಮಾರಾತ್ ಪರಿಹೃತ್ಯ ಮಾರ್ಗಮ್ ॥ ೬೩ ॥

ಒಂದೆ ಅವನಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ವರುಣನು ಶೋಷಣೆ ಹಾಗೂ ಬಂಧನ-
ಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅಂಜಿದವಳಂತೆ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಯಮುನೆಯು
ದೂರದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಸಂಕುಚಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮುರಾರಿಯಾದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡಿದಳು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಮುನಾನದಿಯು
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾರ್ಗನೀಡಿದ ವಿವರ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ಭಯಾನಕಾವರ್ತಶತಾಕುಲಾ ನದೀ
ಮಾರ್ಗಂ ದದೌ ಸಿಂಧುರಿವ ತ್ರಿಯಃಪತೇಃ | -ಭಾಗ.(೧೦/೨/೫೦). ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ
ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಮುದ್ರರಾಜನಾದ ವರುಣನು ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾರ್ಗನೀಡದ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಸೋಟಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಳಗಿಸಿದ, ಆ
ಬಳಿಕ ಸೇತುಬಂಧನದಿಂದ ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿವರ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ^೧. ಇದನ್ನು
ಗಮನಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಮುದ್ರಪತಿಯಾದ ಯಮುನೆ ತನಗೆ ಅಂತಹ ಶಿಕ್ಷೆ ಆಗದಿರಲೆಂದು
ತಾನಾಗಿಯೇ ಮಾರ್ಗನೀಡಿ, ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದಳು^೨ ಎಂದು ಭಾವ; ಸೇತುಬಂಧ-ವರುಣಬಂಧನ.

೩. ^೩ ಅಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ವಿತ್ತಾಪಹರಣ, ಬಂಧನ ರೂಪದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ರಾಜರು ನೀಡುವುದು
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅಂತಹ ಶಿಕ್ಷೆ ವರುಣನಿಗೆ ಆಗಿತ್ತು; ಅದು ತನಗೆ ಆಗದಿರಲಿ ಎಂಬ
ಯಮುನೆಯ ಆರಯ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಆದ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಇತರರು ಪಾಠಲಿಯದೇಕಾದ
ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಸೂಚಿಸುವಂತಿದೆ.

೪. ಗಂಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವರುಣನ ಪತ್ನಿ; ಎಲ್ಲ ನದಿಗಳು ವರುಣನ ಪತ್ನಿಯರು ಎಂದು
ಕರೆಯುವುದು ರಾಸ್ತಾದ ರೂಢಿ. ಆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಮುನೆಯನ್ನು ವರುಣಪತ್ನಿ ಎಂದು
ಕರೆದಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೫. ಅರ್ಕಕನ್ಯಾ - ಅರ್ಕ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯ; ಅರ್ಕಕನ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ
ಯಮುನೆ ಎಂದರ್ಥ; ಆರಾತ್ - ಹತ್ತಿರ, ದೂರ.

೧. ಉಪಮಾಮೂಲೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕಲ್ಪಾಂತಮಸ್ಯ ನಿಶಿಖಾರಪತಿತ್ವಪೂರ್ವಮಾಯುಃ ಪ್ರದಾಯ ನಿಜಲೋಕಗತಿಂ ತದಂತೇ |

ರಾತ್ರಿತ್ರಯೇಽಪ್ಯನುಪಗಮಿಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಸೋಽಪ್ಯಂ ಚುಕ್ತೋಽಥ ರಕ್ತನಯಸಾಂತಮಯುಂಜದಬೌ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೯)

೩. ಕಲ್ಪಾಪ್ಯನೇಗ ಕೃಷ್ಣೇಗ ಪೂರ್ವಂ ಸಮ್ಯಾಗ್ಲೋ ನ ಕೃತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇಗ ಪ್ರಭವಃ ಸ್ವಭೃತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅಪರಾಧಿನಾಂ ವಿತ್ತಾಪಹರಣಂ ಬಂಧನಂ ಚ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಧೃಷ್ಠತೇ | -ವ್ಯಾ.

ಯಮುನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಸಂದೇಶ

ಭವಪ್ರವಾಹೋಽಪಿ ತವೈವಮೇವೇ-

ತ್ಯುದೀರಯಂತೀವ ಯಮಸ್ವಸಾ ಸಾ |

ಕರಸ್ವಕೃಷ್ಣಾಯ ದಿದೇಶ ದೂರೇ

ಪ್ರವಾಹಮಾಧಾಯ ಪದಾರ್ಹಪದ್ಯಾಮ್ || ೬೪ ||

ನಿನಗೆ ಸಂಸಾರಸಾಗರವು ಸಹ ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ಅರುಹಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಯಮನ ಸೋದರಿಯಾದ ಆ ಯಮುನೆಯು, ತನ್ನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಸಂಕುಚಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆಗೆ ಅನುವಾಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡಿದಳು.

೪ : ೧. ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ವಸುದೇವನಿಗೆ ಮುಂದೆ ಸಂಸಾರಸಾಗರದ ದಾಟುವಿಕೆಗೆ ಮುನ್ನೂಚನೆಯಂತೆ ಆಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಭವ - ಸಂಸಾರ.

೨. ವಸುದೇವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಒಲಿಸುವುದು ಸಕಲರಿಗೂ ಸಂಸಾರ ಸಾಗರತರಣದ ಪರಮೋಪಾಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಶಿಷ್ಯರ ಸಮೇತ ಗಂಗಾನದಿಯನ್ನು ವಶವೂ ತೋಯದಂತೆ ದಾಟಿದ ಮಧ್ವವಿಜಯದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (೧೦/೯). ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ವಸುದೇವನಿಗೆ ಯಮುನೆಯನ್ನು ದಾಟಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ, ಅವನನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲೇ ಹೊತ್ತ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತಾವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರನ್ನೂ ಸಹ ಗಂಗಾನದಿ ದಾಟಿಸಲು ನೆರವಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಯು ಸಹ ಹೆಚ್ಚುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು; ಸಾಧನಸ್ಯೋತ್ತಮತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಂ ಚೋತ್ತಮಮಾಪ್ನಯುಃ | - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-ಭಾಷ್ಯ(೩/೩/೨೦)

ಗರುಡನಂತೆ ತೆರಳಿದ ವಸುದೇವ

ವಿಭೂಷಣೇಷು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಾಹಿಃ

ಪ್ರಹೃಷ್ಣಪಾಗೇದ್ವಯರೋಮಪತ್ರಃ |

ಸ ಕೃಷ್ಣವಾಹೋ ವಿನತಾಂಗಜಾತಃ

ಪಿತಾ ಗರುತ್ಮಾನಿವ ವೇಗತೋಽಗಾತ್ || ೬೫ ||

೧. ಅನೇಕ ಪರಮಾತ್ಮನಂ ಕರತಲಾವಲಿಕೀರ್ತುರ್ವತಃ ಸಂಸಾರಾಚ್ಛೇದನಮತಿಃ ಸುಲಭಮಿತಿ ಧ್ವನುತೇ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಮಾರೂಪಕೃಷ್ಣಾಣಾಂ ಸಂಕರಃ

- ವ್ಯಾ.

ಧರಿಸಿದ ಅಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿದ ಶೇಷ ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹರ್ಷದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ರೋಮಗಳೆಂಬ ರೆಕ್ಕೆಗಳು, ಬಾಗಿರಿದ ಶರೀರ, ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವಸುದೇವನು ವಿನತೆಯ ಪುತ್ರನಾದ ಗರುಡನೆಂಬಂತೆ ವೇಗದಿಂದ ಸಾಗಿದ.

೧. : ೧. ವಸುದೇವನ ಪ್ರಯಾಣ ಗರುಡವೇಗದಿಂದ ಸಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಗರುಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಹನ. ಗರುಡನೂ ಸಹ ಶಿವನಂತೆ ನಾಗಭೂಷಣ. ಪ್ರಸ್ತುತ ವಸುದೇವನು ಗರುಡನಂತೆ ಬೋಧಿಸಲು, ಅವನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಅಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಭಕ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶೇಷನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಒಂದು ಕಾರಣವಾದರೆ, ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ರೋಮಾಂಚನ ರೆಕ್ಕೆಗಳಂತೆ, ಬೋಧಿಸಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊತ್ತ ವಸುದೇವ ಕೃಷ್ಣವಾಹನನಾದ ಗರುಡನಂತೆ ಬೋಧಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ, ಶ್ಲೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂಕರಾಲಂಕಾರ.

೩. ಗರುಡನು ವಿನತೆಯ ಪುತ್ರನಾದರೆ, ವಸುದೇವ ವಿನತವಾದ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹವೊಂದಿದ್ದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿನತಾಂಗಚಾತ ಎಂಬ ಪದ ಅವನಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು(ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶವಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಾದಿ ಸ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆತ್ಮತ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಆದಷ್ಟು ತೀವ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ನಿರೂಪಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರಾಜವೈಭವದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಯಾಣ

ಗರ್ಜದ್ವಾರ್ವಹದುಂದುಭಿಃ ಪರಿಪತದ್ಗಂಧರ್ವಬಂದಿಧ್ವನಿ-

ಹಸ್ತಾಭೈಃ ಧ್ವಜಚಿಹ್ನತೇ ಸ ನಿವಸಸೌ ಸತ್ತುಷ್ಪಕಶ್ರೀಮುಷಿ |

ಸ್ವರ್ಮುಕ್ತಾಮಲಮಾಲೃಚಾಮರಗಣಶೃತ್ವಾಯಿತಾಹೀಶ್ವರಃ^೧

ಶಕ್ತಾದ್ಯೈಃ ಪರಿವಾರಿತಃ ಪಥಿ ಯಯೌ ರಾಜಾಧಿರಾಜಪ್ರಭಃ || ೬೬ ||

ಗರ್ಜಿಸುವ ಮೇಘರೂಪದ ದುಂದುಭಿಗಳ ಧ್ವನಿ, ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ಗಂಧರ್ವರೆಂಬ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಧ್ವನಿ, ಧ್ವಜರೇಖೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉತ್ತಮಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದ

೧. ಅನಂತೋ ವಾಮಕಟಕಂ ಯಕ್ಷಮೂತ್ರಂ ತು ವಾಸುಕಿ |

ತಕ್ಷಕಃ ಕಟಮೂತ್ರಂ ತು ಹಾರಃ ಕರ್ಕೋಟಶೃಂಗಾಃ |

ಅನ್ಯೈರಾಭರಣೈರ್ದೀಪ್ಯೈರ್ಭೂಷಿತಂ ಸರ್ವಭೂಷಣಮ್ ||

-ಇತಿ ಗರುಡಪುತ್ರಃ ಗರ್ಗುಡಾನ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವಭೂಷಣಶ್ಚಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ- ವ್ಯಾ.

ಪಾದಾಂಗುಷ್ಠೇನ ಚಿಹ್ನೇದ ಸುಮುಖಂ ಗರುಡೋರಸಿ |

ತತಃ ಪ್ರಪೃತಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ಸಹ ಸರ್ವೇಣ ವರ್ತತೇ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೧೫/೧೦೫/೩೧)

೨. ಉಪಮಾಗರ್ಭಿತಂ ರೂಪಕಮಲಂಕಾರಃ | ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಂ ವೃತ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ವಸುದೇವನ ಕಮಲದಂತಹ ಕೈಗಳು, ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳ ರೂಪದ ಚಾಮರದ ಸಾಲುಗಳು, ಶ್ವೇತಚಕ್ರದಂತಿದ್ದ ಆದಿಶೇಷ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಪರಿವಾರ; ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ.

೧. : ೧. 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧುರೆಯಿಂದ ತೆರಳಿದ್ದು ಕಳ್ಳನಂತಹ ನಡತೆಯಲ್ಲವೆ ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗಮನಕಾಲದ ಮೇಲಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಹ ರಾಜವೈಭವವಾಗಿದ್ದಿತೇ ಹೊರತು ಚೋರರ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ದುಂದುಭಿಯ ನಾಡ, ವಂದಿಮಾಗಧರ ಘೋಷ, ಧ್ವಜ, ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ, ಚಾಮರಗಳ ವೈಭವ, ಶ್ವೇತಚಕ್ರ, ಅಪಾರ ಪರಿವಾರ - ಇವೆಲ್ಲಾ ರಾಜವೈಭವವೇ ಅಲ್ಲವೇ ! ಇದರಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗಮನ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ನಡೆಯಂತೆಯೇ ಕಾಣಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ವಾರ್ವಹ - ಮೇಘ.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋಽಯಮಾದ್ಯೋ ಮುದಾಮ್ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯೇ ಪ್ರಥಮಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಆನಂದಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮೊದಲನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೨. : ೧. 'ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯ' ಕಾವ್ಯದ ಒಟ್ಟು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ ; ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯದ ಪ್ರತಿ ಸರ್ಗದ ಅಂತಿಮ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿರುವುದು ಓರೇಷ.

೧. ಕೃಷ್ಣನು ನಿಜ ಚೋರಪದ್ಧಮನುಸಹಮಾಸೋ ನೃಪೇಂದ್ರಯಾತ್ರಾವದ್ವರ್ಣಯತಿ | ಗರ್ವದಿತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮೃಗಸ್ತಾದಿರೋಪರಹಿತಾನಿ ಮಾಲ್ಯಾನಿ ಪುಷ್ಪರಾಮಾನಿ ಮಾಲ್ಯಪುಷ್ಪೇ ಪುಷ್ಪರಾಮೀಕೃತಮರಃ | ಕಾಣೀವ ಚಾಮರಗಣಃ ಉಪರಿವತತಾಂ ಮಾಲ್ಯಾಣಾಂ ಶೀಷಭಾಗವ್ಯವಧಾನೇನ ಉಭಯತಃಪಾತಿತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಕೃತಿ ರೋಮಹರ್ಷಕ, ಪಾಪನಾಶಕ, ಅನೇಕ ಚಿತ್ರಪಚಿತ್ರವಾದ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ಗರ್ಭಿತ, ದೇವಸಭೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆದೃತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೩. ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಎಂಬುದು ಕೃತಿಯ ಹೆಸರು. ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೃತಿಕರ್ತೃಗಳ ಹೆಸರು. ರೋಮಹರ್ಷಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕೃತಿಯಿಂದಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನದ ನಿರೂಪಣೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ಫುರಿಸುವ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಆತ್ಯಂತ ಕೌಶಲ-ಪೂರ್ಣವಾದುದು.

೪. ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ವಾದಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶುಕಮುನಿ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ವರ್ಣಿತವಾದದ್ದು^೧ ರುಗ್ಮಿಣೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಹಿಮೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅರ್ಥವಾದರೆ, ಉತ್ತಮರಾದ ವಾದಿರಾಜಕವಿಗಳು^೨ ರಚಿಸಿದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ.

೫. ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸ, ಯುಕ್ತಮಲ್ಲಿಕಾರ್^೩ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿದೆ.

೬. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ೧೯ ನೆಯ ಸರ್ಗದ ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೧. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತತ್ವಾತ್ ಉತ್ತಮ ಇತಿ ವಾ ಸ ಚಾಸೌ ವಾದಿರಾಜಾಪ್ಯೋ ಯತಿಶ್ಚ ತೇಗೋದಿತೇ ಕೃತೇ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯಾಪ್ಯೇ ಕಾವ್ಯೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂತೋ ವಾದಿರಾಜಾಃ ವಾದಿಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಶುಕಾದಯಸ್ತುರುದಿತೇ ಅಭಿವರ್ಣಿತೇ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ರುಗ್ಮಿಣೀಶಾ ಕೃಷ್ಣಾ ವಿಜಯೇ ಪರಾಕ್ರಮೇ ಭುವಿ ಭೂಮೌ ಸಂಜಾತೇ ಸತಿ ಉಚ್ಚಾಂಭತೇ ಸತಿ ಸುರಮಂಡಲೇಷು ದೇವಪ್ರಾಣೀಷು ಮಹಿತಃ ಪೂಜಿತಃ ಮಹಾನ್ ವಾ | -ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಕೇಗೈವ ಶ್ಲೋಕೇನ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹಾತ್ ಪರಿಚ್ಛೇದಾತ್ ಚೋಕ್ತತ್ವಾದತಿಶಯಮಿದಮ್ | ವಿವಮುಕ್ತರಕ್ತ ಸರ್ಗಪದ್ಯೇಷ್ಟಪಿ ದ್ರವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ವಿತೀಯ ಸರ್ಗ

(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ - ೧; ಗೃಹವೀರ್ಥಿಕಾವರ್ಣನೆ - ೨; ಸ್ವದರ ವರ್ಣನೆ - ೩; ದುರ್ಗಯ ಮಥುರಾಗಮನ - ೪, ೫; ಮುದೇವನ ನಿರ್ಗಮನ - ೬; ಪುನಃ ಗೃಹಪ್ರವೇಶ - ೭; ದುರ್ಗಾನುಗ್ರಹ - ೮; ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ - ೯-೧೫; ನಂದಗೋಪನ ಸಂಭ್ರಮ-೧೬; ಅವನು ಮಾಡಿದ ದಾನದ ವೈಭವ-೧೭; ಗೋಕುಲದ ವರ್ಣನೆ- ೧೮-೨೧; ಪುನಃ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ-೨೨-೨೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣ - ೨೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾತಕರ್ಮ - ೨೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ವನಪಾನಕರ್ಮದ ವೈಭವ - ೨೮-೩೨; ಪೂತನಿಯ ಆಗಮನ - ೩೩-೩೫; ಪೂತನಾಸಂಹಾರ - ೩೬-೩೯; ಪೂತನಿಯು ತಾಟಕ - ೪೦; ಉರ್ವಶಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ, ತಾಟಕಿಗೆ ದುರ್ಗತಿ - ೪೧; ದ್ವೈಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ-೪೨-೫೨; ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶದ ಸಮರ್ಥನೆ - ೫೩-೫೮; ದ್ವೈಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುದರ ಅಂತರ್ಯ- ೫೮-೬೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೦)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ

ತತೋ ಯಶೋದಾಂ ಸ್ವಕುಲಸ್ಯ ಪುಣ್ಯ-

ಲಸದ್ಯತೋದಾಂ ಹಿ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಃ |

ಸ ಗೋಕುಲಂ ಗೋಕುಲಗೋಪಪುಂಜ-

ವಿಭೂಷಿತಂ ಪ್ರಾವಿಶದಬ್ಜನೇತ್ರಃ || ೧ ||

ಬಳಿಕ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಶೋದೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಹೊಳೆಯುವ ಕೀರ್ತಿ ನೀಡುವವಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು, ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದಲೂ ಗೋಪರ ವೃಂದದಿಂದಲೂ ವಿಭೂಷಿತವಾಗಿದ್ದ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಯಶೋದೆಯು ^೧ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತ; ಅವಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಲೆಂದೇ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ವೃಂದ - ಸಮೂಹ.

ಗೋಕುಲದ ಗೃಹವೀರ್ಥಿಕೆಯ ವರ್ಣನೆ

ವಿಕೀರ್ಣಪುಷ್ಪಾಂಬುದಲಂಬಚಂದ್ರ-

ಮಹಃಪತಾಕಾ ನವವಾರಿಸಿಕ್ತಾ |

ಫಣೀಂದ್ರಕಂಪೋದರರತ್ನಕಾಂತಿ-

ವಿಚಿತ್ರಿತಾ ಸಾ ಗೃಹವೀರ್ಥಿಕಾಽಽಸೀತ್ ^೨ || ೨ ||

೧. ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಕುಲಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಯಶ ಅಧಿಕಂ ನ ಭವೇದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಚಂದ್ರಕಿರಣೈಃ ಪತಾಕಾಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಪತಾಕಾಲಂಕೃತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ (ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ) ಪುಷ್ಪಗಳು, ಮೋಡಗಳ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯ ರೂಪದ ಪತಾಕೆ, ಆಗಷ್ಟೇ ಸುರಿದ ನೀರಿನಿಂದ ತೋಯ್ದಿದ್ದ ನೆಲ, ಆದಿಶೇಷನ ಕಂಠ ಹಾಗೂ ಉದರಗಳಲ್ಲಿನ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯ ಅಲಂಕಾರ; ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ, ಆ ನಂದಗೋಕುಲದ ಮಾರ್ಗವು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಬಳಿಕ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಹಾಗೂ ತುಂತುರುಮಳೆ ಸುರಿದ ವಿವರ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿದೆ(೧/೬೦). ಅದರಿಂದಾಗಿ ಗೋಕುಲದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊಸಬಗೆಯ ಶೋಭೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಅಂಬುಧ - ಮೇಘ; ವೀಥಿಕಾ - ಬೀದಿ, ಹಾದಿ; ವಿಕೀರ್ಣ - ಹರಡಿದ.

ಗೋಕುಲದ ಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ

ಘಣಾವಲೀತೋರಣಭಾಗ್ವಮಾನ-
ವಿತಾನಯುಕ್ತೋರಗರಾಜಮೌಲೀ^೧ ।

ಪತತ್ತಯೋಬಿಂದುಸಿತಾಕ್ಷತಾ ಸಾ
ಸ್ಥಲೀ ನಿಶೀಥೇಽಪಿ ವಿಭೂಷಿತೇವ^೨ ॥ ೩ ॥

ಹೆಡೆಗಳ ಸಾಲು ಎಂಬ ತೋರಣ ಹಾಗೂ ವಿಮಾನಗಳೆಂಬ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉರಗ-ರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ಮುಕುಟದಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಜಲಬಿಂದುಗಳೆಂಬ ಬಿಳಿದಾದ ಅಕ್ಷತೆ-ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ, ಆ ವ್ರಜಸ್ಥಳವು ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೂ^೩ ಸಿಂಗಾರಗೊಂಡಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ : ೧. ತೋರಣಗಳಂತೆ ಕಾಣುವ ಹೆಡೆಗಳ ಸಾಲು, ಅಕ್ಷತೆಗಳಂತೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಶೇಷನ ಮುಕುಟದ ಜಲಬಿಂದುಗಳು, ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಘಣ - ಹೆಡೆ; ಸಿತ - ಶುಭ್ರ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ದುರ್ಗೆಯ ಸಂಕಲ್ಪ
ವಿಮುಕ್ತವರ್ಗಾಧಿಪತಿಂ ಪತಿಂ ಶ್ರೀಃ
ಶಿಶುಂ ತಮಾಲೋಕ್ಯ^೪ ಸುಲಂಜಿತೇವ ।

೧. ತತ ಆರಭ್ಯ ನಂದ್ಯ ಪ್ರಮಃ ಸರ್ವಸಮುದ್ರಮಾನ್ ।

ಹರೇರ್ನಿವಾಸಾನುಗುಣೈ ರಮಾತ್ಮೀಣಮಘೋನ್ಮಪ ॥

-ಭಾಗ(೧೦/೬/೧೮)

೨. ರೂಪಕಾನುಷ್ಠಾನೋತ್ಕೇಷಾಲಂಕಾರಾಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ಸುವಾಸಿನೀಪ್ರಯುಕ್ತಾಶೀರ್ವಾದಾಶ್ಚತಪ್ತಶ್ಶೀವಮತೀಕೃತ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೪. ನಿತ್ಯಸೂತಸವಯೋದಿಲಾಸಯುಕ್ತಾಯಾಃ ಸ್ವರಮಗಸಮೀಪೇ ಶೈಶವೇಣಾಪ್ತಾಪಂ ಬಾಹ್ಯತರಮಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ವಿತೀಯ ಸರ್ಗ

(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ - ೧; ಗೃಹವೀಥಿಕಾವರ್ಣನೆ - ೨; ಸ್ವರ್ಗದ ವರ್ಣನೆ - ೩; ದುರ್ಗೆಯ ಮಧುರಾಗಮನ - ೪, ೫; ಮುದೇವನ ನಿರ್ಗಮನ - ೬; ಪುನಃ ಗೃಹಪ್ರವೇಶ - ೭; ದುರ್ಗಾನುಗ್ರಹ - ೮; ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ - ೯-೧೫; ನಂದಗೋಪನ ಸಂಭ್ರಮ-೧೬; ಅವನು ಮಾಡಿದ ದಾನದ ವೈಭವ-೧೭; ಗೋಕುಲದ ವರ್ಣನೆ- ೧೮-೨೧; ಪುನಃ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ-೨೨-೨೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿ ಅಮರಿಸಲು ಕಾರಣ - ೨೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾತಕರ್ಮ - ೨೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ವನಪಾನಕರ್ಮದ ವೈಭವ - ೨೮-೩೨; ಪೂತನಿಯ ಆಗಮನ - ೩೩-೩೫; ಪೂತನಾಸಂಹಾರ - ೩೬-೩೯; ಪೂತನಿಯು ತಾಟಕಿ - ೪೦; ಉರ್ವಶಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ, ತಾಟಕಿಗೆ ದುರ್ಗತಿ - ೪೧; ದ್ವೈಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ-೪೨-೫೨; ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶದ ಸಮರ್ಥನೆ - ೫೩-೫೮; ದ್ವೈಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ- ೫೮-೬೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೮)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ

ತತೋ ಯಶೋದಾಂ ಸ್ವಕುಲಸ್ಯ ಪುಣ್ಯ-

ಲಸದ್ಯಶೋದಾಂ ಹಿ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಃ |

ಸ ಗೋಕುಲಂ ಗೋಕುಲಗೋಪಪಂಜ-

ವಿಭೂಷಿತಂ ಪ್ರಾವಿಶದಬ್ಜನೇತ್ರಃ || ೧ ||

ಬಳಿಕ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಶೋದೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಹೊಳೆಯುವ ಕೀರ್ತಿ ನೀಡುವವಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು, ಗೋಪುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದಲೂ ಗೋಪರ ವೃಂದದಿಂದಲೂ ವಿಭೂಷಿತವಾಗಿದ್ದ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಯಶೋದೆಯು ^೧ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತ; ಅವಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಲೆಂದೇ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ವೃಂದ - ಸಮೂಹ.

ಗೋಕುಲದ ಗೃಹವೀಥಿಕೆಯ ವರ್ಣನೆ

ವೀರ್ಣಪುಷ್ಪಾಂಬುಜದಲಂಬಿತಂ-

ಮಹಾಪತಾಕಾ ನವವಾರಿಸಿಕ್ತಾ |

ಫಣೀಂದ್ರಕಂಠೋದರರತ್ನಕಾಂತಿ-

ವಿಚಿತ್ರಿತಾ ಸಾ ಗೃಹವೀಥಿಕಾಽಽಸೀತ್ || ೨ ||

೧. ಪರಮಾತ್ಮನು ಶ್ರೀಗೋಪನ ಕೃಷ್ಣ ಕುಲಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಯಶ ಆದಿಕಂ ನ ಭವೇದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ದ್ವಾ.

೨. ಚಂದ್ರಕಿರಣಸ್ಯ ಪತಾಕಾಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಪತಾಕಾಬಂಧಕೇತೃತ್ವರ್ಥಃ |

-ದ್ವಾ.

ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ (ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ) ಪುಷ್ಪಗಳು, ಮೋಡಗಳ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯ ರೂಪದ ಪತಾಕೆ, ಆಗಷ್ಟೇ ಸುರಿದ ನೀರಿನಿಂದ ತೋಯ್ದಿದ್ದ ನೆಲ, ಅದಿಶೇಷನ ಕಂಠ ಹಾಗೂ ಉದರಗಳಲ್ಲಿನ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯ ಅಲಂಕಾರ; ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ, ಆ ನಂದಗೋಕುಲದ ಮಾರ್ಗವು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಒಳಕ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಹಾಗೂ ತುಂತುರುಮಳೆ ಸುರಿದ ವಿವರ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿದೆ(೧/೬೦). ಅದರಿಂದಾಗಿ ಗೋಕುಲದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊಸಬಗೆಯ ಶೋಭೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಅಂಬುಧ - ಮೇಘ; ವೀಧಿಕಾ - ಬೀದಿ, ಹಾದಿ; ವಿಕೀರ್ಣ - ಹರಡಿದ.

ಗೋಕುಲದ ಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ
ಫಣಾವಲೀತೋರಣಭಾಗ್ಯಮಾನ-
ವಿತಾನಯುಕ್ತೋರಗರಾಜಮೌಲೀ^೧ |
ಪತತ್ತಯೋಬಂದುಸಿತಾಕ್ಷತಾ ಸಾ
ಸ್ಥಲೀ ನಿಶೀಘೇಽಪಿ ವಿಭೂಷಿತೇವ^೨ || ೩ ||

ಹೆಡೆಗಳ ಸಾಲು ಎಂಬ ತೋರಣ ಹಾಗೂ ವಿಮಾನಗಳೆಂಬ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉರಗ-ರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ಮುಕುಟದಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಜಲಬಿಂದುಗಳೆಂಬ ಬಳಿದಾದ ಅಕ್ಷತೆ-ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ, ಆ ವ್ರಜಸ್ಥಳವು ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೂ^೩ ಸಿಂಗಾರಗೊಂಡಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ : ೧. ತೋರಣಗಳಂತೆ ಕಾಣುವ ಹೆಡೆಗಳ ಸಾಲು, ಅಕ್ಷತೆಗಳಂತೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಶೇಷನ ಮುಕುಟದ ಜಲಬಿಂದುಗಳು, ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಫಣ - ಹೆಡೆ; ಸಿತ - ಶುಭ್ರ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ದುರ್ಗೆಯ ಸಂಕಲ್ಪ
ವಿಮುಕ್ತವರ್ಗಾಧಿಪತಿಂ ಪತಿಂ ಶ್ರೀಃ
ಶಿಶುಂ ತಮಾಲೋಕ್ಯ^೪ ಸುಲಜ್ಜಿತೇವ |

೧. ತತ ಆರಭ್ಯ ನಂದ್ಯ ಪ್ರಪಃ ಸರ್ವಸಮುದ್ರಮಾನ್ |

ಹರೇರ್ನಿವಾಸಾನುಗುಣೈ ರಮಾತ್ರೀಣಮಭೂನ್ವಪ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೬/೧೮)

೨. ರೂಪಕಾಸುಪ್ತಸೋತೈಶ್ಚಾಲಂಕಾರಾಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮಂಗಲಾರ್ಥಂ ಸುವಾಸಿನೀಪ್ರಯುಕ್ತಾಶೀರ್ವಾದಾಕ್ಷತಪ್ರಕ್ಷೇಪಮತೀತೃರ್ಥ ||

-ವ್ಯಾ.

೪. ನಿತ್ಯಗೂತವಯೋವಿಲಾಸಯುಕ್ತಾಯಾಃ ಸ್ವರಮಗಸಮೀಪೇ ತೈರವೇಗಾವ್ಯಾಸಂ ಲಪ್ತಾಕರಮಿತಿ ಭಾವಃ || -ವ್ಯಾ.

ಇಯೇಷ ದೋಷಾಂತರ ಏವ ಗಂತುಂ

ಸ್ವಯಂ ಗೃಹೀತಾರ್ಥಕರಮ್ಯರೂಪಾ || ೪ ||

ಮುಕ್ತರ ಗುಂಪಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶಿಶುರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳ ನಾಚಿದವಳಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಆ ರಾತ್ರಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಾನು ಸಹ ಚಿಕ್ಕ ಮಗುವಿನ ಮನೋಹರರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಬಯಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ವಸುದೇವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿರಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀದುರ್ಗಾದೇವಿಯನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಮಧುರಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು; ದೋಷಾಂತರ - ರಾತ್ರಿಮಧ್ಯ; ಅರ್ಭಕ - ಶಿಶು.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಕಲ ಮುಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ, ಅಂತಹವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ, ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಕೃತಶಿಶುವಿನಂತೆ ಇರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಲಜ್ಜೆ ಎನಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದುರ್ಗಾರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ಅವಳು ತಾನೂ ಸಹ ಆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೆಡೆಗೆ ತೆರಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶಿಶುರೂಪ ಧರಿಸಿದ ತಾನು ಸಹ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬಯಸದೆ ಬೇರೆಡೆಗೆ ತೆರಳಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದಳು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ದುರ್ಗಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗವಿಲ್ಲ

ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಾ ತದ್ಭಗಿನೀತ್ವಮದ್ಯ

ಹ್ಯುಪೇಯುಷೀ ತತ್ರ ನ ಸಾ ಸ್ಥಿರಾಽಽಸೀತ್ |

ಮನೋಽಪ್ಲಮೂರ್ತ್ಯಂತರತಸ್ತದೀಯ-

ವಿಶಾಲವಕ್ಷಃಸ್ಥಲಮೇತ್ಯ ತೃಪ್ತಾ || ೫ ||

ಮನೋಹರವಾದ ತನ್ನ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಅವನ ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಸಂತೃಪ್ತಳಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪತ್ನಿಯಾದ ಆ ದುರ್ಗಯು, ಅವನ ತೆಂಗಿ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಸದವಳಾದಳು.

ವಿ. : ೧. ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಗೋಕುಲದಿಂದ ತೆರಳಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವರು.

೧. ವಿಮುಕ್ತವರ್ಗೋಃ ಪರಮಪುರುಷಸ್ಯ ಉತ್ಪನ್ನಯುಭಾವದ್ವದರ್ಶನಂ ಪ್ರಾಕ್ ನ್ಯಾತ್ಮನಾ ಸಹ ಕೃತವಿಲಾಸಸ್ಯ ಸ್ವಪತೇಃ
ಶೈಶವಂ ಚ ಲಜ್ಜಾಕರಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ದ್ರಾ.

೨. ಲಜ್ಜಾವಾಗಮಿ ರಾಪ್ರಾವೇವ ಚರತಿ ನ ತು ದಿವಾ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ದ್ರಾ.

೨. ವಸುದೇವನು ಶೂರರಾಜನ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ತ್ರೀಯ ಪುತ್ರ; ನಂದಗೋಷ್ಠ ಅವನ ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ಪುತ್ರ; ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಶೂರರಾಜನ ಮಕ್ಕಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ ವಸುದೇವ-ನಂದಗೋಷ್ಠರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರನ್ನಿಸುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವಪುತ್ರತ್ವೇನ ಅವತರಿಸಿದರೆ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ನಂದಗೋಷ್ಠನ ಪುತ್ರೀತ್ವೇನ ಅವತರಿಸಿದಳು. ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಾದ ವಸುದೇವನಂದಗೋಷ್ಠರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹೀಗೆ ಅಣ್ಣ-ತಂಗಿ ಎನ್ನಿಸುವಂತಾಯಿತು. ನಿಜಕ್ಕೂ ಪತಿಪತ್ನಿಯರಾದ ತಾವು ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರು ಎಂದು ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಜೊತೆ ಇರುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ದುರ್ಗೆಯು ಗೋಕುಲದಿಂದ ತೆರಳಿದಳು ಎಂಬುದು ಇದರ ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರ ಸಂಬಂಧದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೊತೆಯಾಗಿರುವಿಕೆಯು ಸಲ್ಲದು ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಸಹ ಅವರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು.

೪. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದುರ್ಗೆಯರು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವಂತಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ವಿಯೋಗವುಂಟಾಯಿತು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಸದಾ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ವಿಯೋಗವೂ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ; ರಾಮಾಂತಿಕೇ ಸ್ಥಿತಾ ದೇವೀ ನ ಮಂದ್ಯಃ ಸಮದೃಶ್ಯತ (ಮಣಿಮಂಜರೀ-೨/೨) ಎಂಬಂತೆ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಇದರಿಂದ ಈ ದುರ್ಗಾರೂಪವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪ; ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸಿರುವಂತೆ ಪಾರ್ವತಿಯ ದುರ್ಗಾರೂಪವಲ್ಲ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಸುದೇವನ ಕೈಗೆ ದುರ್ಗೆಯ ಆಗಮನದ ಅಂತರಾರ್ಥ

ಮುಕುಂದಸೇವಾರ್ಹಫಲಂ ಸ್ಮೃತಾವ-

ದ್ವಹನ್ನಿವಾಥಾನಕದುಂದುಭಿಸ್ತಾಮ್ |

ಶಿಶುಸ್ವರೂಪಾಂ ಕಮಲಾಂ ಸ್ವಹಸ್ತೇ

ಸ ಬಭ್ರದಭ್ಯಾಗಮದಾತ್ಮವಾಸಮ್ || ೬ ||

ಮುಕುಂದನ ಸೇವೆಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲವೆಂಬಂತೆ ಶಿಶುರೂಪದ ಆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ವಸುದೇವ ತನ್ನ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಮರಳಿದ.

೧. ಲೋಕಧರ್ಮಾಗುಣಾರಣ್ಯ; ಅತ್ಯಾವಸ್ಥಿತೌ ರತ್ನಾದಿಪ್ರಯೋಗಜಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದೇವಕ್ಯಾ; ಶಯನೇ ನೃತ್ಯ ಮುದೇವೋಽಥ ದಾರಿಕಾಮ್ |

ಪ್ರತಿಮುಷ್ಯ ಪರೋರೋಹಮಾಸ್ತೇ ಪೂರ್ವಪದಾಪೃತಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೪/೫೨)

ವಿ : ೧. ವಸುದೇವನ ಕೈಗೆ ದುರ್ಗೆ ಬಂದದ್ದು ಅವನು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯ ಫಲ; ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಗೆ ಪ್ರತಿಫಲವೋ ಎಂಬಂತೆ ದುರ್ಗಾರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವನ ಕೈಗೆ ದೊರಕಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ದೇವಪೂಜಾದಿರೂಪದ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಕೈಗೆ ಆಪಾರ ಸಂಪತ್ತು ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ಫಲಪ್ರತಿಯು ಸೂಚಿತ; ದೇವಪೂಜೆಯಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿ ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೂ ಲಭಿಸುವವು ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಇದು ನಿರ್ದರ್ಶನದಂತಿದೆ:

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ ನಾನೋಪಾಯಸ್ತು ವಿದ್ಯತೇ |
ಸತ್ಯಂ ಬ್ರವೀಮಿ ದೇವೇಶ ಹೃಷೀಕೇಶಾರ್ಚನಾದೃತೇ || (ಕೃ.ಮ.-೨೧)

ಕಂಸನ ಮೃತ್ಯುವಿನಂತೆ ಆಗಮಿಸಿದ ದುರ್ಗೆ

ಸುತಂ ಯತೋದಾಶಯನೇ ನಿಧಾಯ

ವಿರಿಂಚಪೂರ್ವಾಮರಮುಖ್ಯತಾತಮ್ |

ವಿವೇಶ ಕಂಸಸ್ಯ ಗೃಹಂ ಸ ಶೌರಿಃ

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತನ್ಮೃತ್ಯುವಿವಾಂಬಿಕಾಂ ತಾಮ್ || ೭ ||

ಮಗನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯ ಜನಕನಾದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಯರೋದೆಯ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿ, ಆ ವಸುದೇವನು, ಕಂಸನ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನೊಬಂತೆ ಆ ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು, ಕಂಸನಿರಿಸಿದ್ದ ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೆಸರಿಗೆ ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರ ಎನ್ನಿಸಿದರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರ; ಅದರಂತೆ ದುರ್ಗೆಯೂ ಜಗನ್ನಾತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ.

೨. ವಸುದೇವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿ, ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ತನ್ನೊದಿಗೆ ಒಯ್ದದ್ದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಕಂಸನ ಪಾಲಿಗೆ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನೇ ಒಯ್ದಂತಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ದುರ್ಗೆಯು ತಮೋಭಿಮಾನಿನಿ. ತಮಸ್ಸು ಅಜ್ಞಾನ, ಮೃತ್ಯುಗಳಿಗೆ ಸಂಕೇತ. ಅಂತಹ ದುರ್ಗೆಯ ಬಾಯಿಯಿಂದಲೇ ಕಂಸನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಗಲೇ ಜನಿಸಿರುವನು

೧. ಅನೇಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸುತ್ತಮುತ್ತಮಾಡಿರತಕ್ಕ ಗಮ್ಯತೆ |

-ಪಾ.

ಎಂಬ ವಾರ್ತೆಯು ಕಂಸನಿಗೆ ತಲುಪುವುದರಿಂದ^೧ ದುರ್ಗ ಅವನ ಪಾಲಿಗೆ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯೇ ಆಗುವಳು ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ನಿರೂಪಣೆ.

ದೇವಕಿಯ ತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ದುರ್ಗ

ಪ್ರಭಾತಕಾಲೇ ಖಲಮುಭ್ರಗಾ ಸಾ

ಪ್ರಚೋದ್ಯ ಬಂಧಾತ್ ಪಿತರೌ ವಿಯೋಜ್ಯ |

^೨ ಹರೇರ್ವಿಯೋಗೋದಿತಚಿತ್ತಚಿಂತಾಂ

ಬಿಭೇದ ಮಾತುಃ ಶಯನೀಯಸಂಸ್ಥಾ || ೮ ||

ಆ ದುರ್ಗಯು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು, ಕಂಸನಿಗೆ ಅವನ ಸಾವಿನ ವಿವರ ತಿಳಿಸಿದಳು; ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದಳು; ದೇವಕಿಯ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ದೇವಕಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಮನೋ-ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ದುರ್ಗಯಿಂದಾದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ತನ್ನ ಮೃತ್ಯುವೆಂದು ಬಗೆದು ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಂದ ಕಂಸನಿಗೆ ಅವನ ನಿಜವಾದ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಗಲೇ ಅವತರಿಸಿದ್ದನ್ನು ದುರ್ಗಯು ತಿಳಿಸಿದಳು. ಆ ಬಳಿಕ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದ ನಾಟಕವಾಡಿದ ಕಂಸ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರನ್ನು ಬಂಧಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿಸಿದ. ದುರ್ಗಯು ಅನಂತರ ಇತರ ಯಾರಿಗೂ ಗೋಚರಿಸದೆ ದೇವಕಿಯ ತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ, ಅವಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗದ ನೋವುಂಟಾಗದಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ದುರ್ಗಯು ಇತರರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯಳಾಗಿ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸದಾ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆ ಪುತ್ರವಿಯೋಗದ ನೋವು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ^೩ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. (೧೨/೭೨):

ಉಕ್ತ್ವೈತಿ ಕಂಸಂ ಪುನರೇವ ದೇವಕೀತಲ್ಪೇಽಶಯದ್ವಾಲ್ಪರೂಪೈವ ದುರ್ಗಾ |

ಸಾಕ್ಷಾಸಿಪುಸ್ತಾಮಥ ಕೇಚನಾತ್ರ ಯತೇ ಹಿ ಮಾತಾಪಿತರೌ ಗುಣಾಧ್ಯಾಮ್ ||

೧. ಯಶೋದಾತಯಾಃ ಯಶೋದಾಪರ್ಯಾಂಕೇ ನಿಧಾಯ ತಾಂ ಅಂಬಿಕಾಂ ದುರ್ಗಾಂ ತಸ್ಯ ಕಂಸಸ್ಯ ಮೃತ್ಯುಮಿವ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ದುರ್ಗಾಯಾಃ ಸಂಹಾರಮೂರ್ತಿತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕಂ ಮಯಾ ಹತಯಾ ಮಂದ ಜಾತಃ ಖಲು ತವಾಂತಕಃ |

ಯತ್ರ ಕೃಚಿತ್ ಪೂರ್ವಶತ್ರುರ್ಮಾ ಹಿಂಸೀಃ ಕೃಪಣಾಂ ಪೃಥಾ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೫/೧೨)

೩. ಸಾ ಕಸ್ಯಾ ವಪುರೇ ತತ್ರ ವೃತ್ತಿವ್ಯಂಧಸುಪೂಜತಾ |

ಪುತ್ರವತ್ ಪಾಲ್ಯಮಾಣಾ ಸಾ ವಸುದೇವಾಪ್ತಯಾ ತದಾ ||

-ಹರಿವಂಶ (ವಿಷ್ಣುವರ್ಷ, ೪/೪೬)

ದುರ್ಗಾವಚನಂ ನಿಶ್ಚಯತೌ ನಿರವರಾಧಿನಾಮಿತಿ ಕಂಸಃ ಬಂಧಾದ್ವಿಮೋಚಯಾಮಾಸೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | -

ದೇವಕೀಂ ವಸುದೇವಂ ಚ ವಿಮುಚ್ಯ ಪ್ರತಿತೋಽಪ್ರವೀತ್ | ಇತಿ ಭಾಗ(೧೦/೪/೧೪)

ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ

ಸ್ನಾತ್ವಾ ಪೂರ್ವಪಯೋನಿಧಾವಚಲಸತ್ವೀತಾಧಿರೂಢಃ ಕರೈಃ
ಪದ್ಮಾನ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯ ಸಾಂದ್ರತಿಮಿರಾಣ್ಯುನ್ಮೂಲ್ಯ ರಾಗಾವೃತಃ |

ಸಿಂಜತಕ್ಷಿಗಣಾನಿಶಮ್ಯ ಪರಮಂ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಂ ರವಿ-

ಸ್ತತ್ಪೂಜಾರ್ಥಮಿವೋದಿತೋ^೧ ಪ್ರಜಗೃಹದ್ವಾರೇಷು ತಾನ್ ಪ್ರಾಹೀಕೋತ್ ||೯||

ಉಲಿಯುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಿಂದುಗಳ ಮೂಲಕ ಉತ್ತಮವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿ-
ಕೊಂಡ ಸೂರ್ಯನು, ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಿಂದು, ಉದಯಾಚಲವೆಂಬ ಉತ್ತಮ
ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಗೈದು, ತನ್ನ ಕೈ(ಕಿರಣ)ಗಳಿಂದ
ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಅನುರಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಅವನ
ಪೂಜೆಗೋಸ್ಕರವೆಂಬಂತೆ ಗೋಕುಲದ ಮಂದಿರಗಳ ಬಾಗಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ.

ಮಿ. : ೧. ಒಬ್ಬ ಅರ್ಚಕನು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಪೂರೈಸಿ, ಉತ್ತಮಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು,
ಬೆಳಕಿನಿಂದ ದೀಪಬೆಳಗುವ ಮೂಲಕ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ
ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಧಾವಿಸಿಬರುವಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ಪೂರ್ವಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮಿಂದು,
ಉದಯಾಚಲ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕಮಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ದೀಪದಿಂದ
ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕಳೆದು, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಧಾವಿಸಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿಯ
ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಗೋಕುಲದ ಮನೆಮನೆಗಳ ಮಹಾದ್ವಾರಗಳಲ್ಲೂ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು^೨ ಎಂದು
ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ
ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು; ಪಯೋನಿಧಿ - ಸಮುದ್ರ; ಪ್ರಜ - ಹುಟ್ಟಿ.

೩. ಇದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಭಗವದಾರಾಧಕನಾದ ಸೂರ್ಯನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ
ಸೌರಮತವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅದರಂತೆ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವು ಈ
ಸೂರ್ಯಮಂತ್ರವಾಗಿರದೆ ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತನಾದ ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತ-
ರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಮಂತ್ರ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸಹ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

೧. ಗೋಷ್ಠಂ ಘೋಷ ಇತಿ ಪೋಷ್ಣೋ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಂಘಟಿಃ |

-ಭಾ.ತಾ.(೪/೧೮/೩೧)

೨. ಪ್ರಜಗೃಹದ್ವಾರೇಷು ಕೃತ್ವ ಕೃಷ್ಣವೈಷಿತಿ ಸಕಲಗೃಹೇಷು ವಿಚಾರಯಿತುಮಿವ ತಾನ್ ಕರಾನ್ ಪೂಜಾರ್ಥಾಯಾಂ
ಕರ್ತುಂ ಹಸ್ತಪ್ರಸಾರಣವತ್ಯೇಚಿತವಾನ್ | ಅತ್ರ ಸೂರ್ಯಾರ್ಚಕಯೋಃ ತುಲ್ಯಧರ್ಮಾಣಾಂ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬ-
ಭಾವತ್ವೇನ ತುಲ್ಯಯೋಗಿತತ್ವಹೇತುಕದ್ವಿಷ್ಣುತಾನುಪ್ರಾಣತೋತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

-ಪ್ರಾ.

ಕಮಲದಂತೆ ಹೊಳೆದ ಸೂರ್ಯ

ಸುಮೇರುಸಂಸ್ಥೈರಮರೈರುಪಾಯಾತ್

ಸಮುದ್ಧತಂ ವಿಷ್ಣುಪದಾರ್ಚನಾಯ |

ಸಮುದ್ರವಾಪೀಸ್ಥಸಹಸ್ರಪತ್ರ-

ಮಿವೋದಿತೋ ಭಾತಿ ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿಃ || ೧೦ ||

ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೇರುಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದವನ್ನು ಪೂಜಿಸಲೆಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ಸಮುದ್ರವೆಂಬ ಸರೋವರದಿಂದ ಎತ್ತಿತಂದ ಸಾವಿರದಳ-
ಗಳ ಕಮಲವೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಹಸ್ರಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿರುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಮಲಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಗಗನದಲ್ಲಿನ ಸೂರ್ಯನು ಮೇರುಪರ್ವತದ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದಪೂಜೆಗಂದು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಕಮಲಪ್ರಪ್ತದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬುದು ಇದರ ಭಾವ.

೩. ಕಮಲಪ್ರಪ್ತ ಸಹಸ್ರದಳಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ, ಸೂರ್ಯ ಸಹಸ್ರಕಿರಣನಾದವನು; ಅದರಿಂದಾಗಿ, ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಮಲಪ್ರಪ್ತ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಸಾವಿರದಳದ ಕಮಲ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಲಾರದು; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿನ ಕಮಲ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು. ಸೂರ್ಯೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ಬರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ; ಸಹಸ್ರಪತ್ರ - ಕಮಲ; ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿ - ಸೂರ್ಯ.

೫. ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವನ್ನಿರುವ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ.

ಸೂರ್ಯೋದಯದಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳು

ದಿವಿ ದ್ಯುರತ್ನೇಽಭ್ಯುದಿತೇಽಂಬುಜಾನಿ

ಭುವಿ ಪ್ರಸೇದುರ್ಭುವನೋದಯಾನಿ |

ಇಹ ಪ್ರಜಾತೇ ಯದುವಂಶರತ್ನೇ

ಸುರಾನನಾಬ್ಜಾನಿ ಚ ನಾಕಿಲೋಕೇ || ೧೧ ||

ಗಗನಮಣಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಉದಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಭೂಮಿಗೆ ಉಬ್ಬಾಸ ನೀಡುವ ಕಮಲಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅರಳಿದವು; ಇಲ್ಲಿ ಯದುವಂಶಮಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿನ ದೇವತೆಗಳ ಮುಖಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದವು.

ವಿ : ೧. ^೧ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ-
ದಿಂದ ದೇವಲೋಕದ ಸುರರ ಮುಖಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದವು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ
ರೋಚಕ.

೨. ಗಗನದ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದವು; ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ
ಅವತರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ಮುಖಕಮಲಗಳು ಅರಳಿದವು ಎಂಬಲ್ಲಿ
^೨ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಮಂಗಳವಾದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಂಗಳವಾಯಿತು
ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ದೇವತಾಕಾರ್ಯ ಪೂರೈಸುವುದು ಎಂದು ದೇವತೆಗಳು
ನಲಿದರು ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟುತಾತ್ಪರ್ಯ; ದ್ವಂದ್ವ - ಸೂರ್ಯ.

ವಂದಿಮಾಗಧಸೂತರು ಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿ

ತರುವ್ರಜೇ ಪಕ್ಷಿಗಣಾಶ್ವರಂತೋ

ಜಗುರ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯೋದಯಮುಷ್ಣರಶ್ಮೇಃ |

ವ್ರಜೇ ಚ ದುಷ್ಪೋಷ್ಣಲಸನ್ನರೀಚೇಃ

ಸಮಾಗತಾ ಮಾಗಧಬಂದಿಸೂತಾಃ || ೧೨ ||

ವೃಕ್ಷಗಳ ಹಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳು, ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಕಂಡು
ಉಲಿದವು; ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಪರಿಗೆ ಸೂರ್ಯಪ್ರಾಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದನ್ನು
ಕಂಡು, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ವಂದಿಮಾಗಧಸೂತರು, ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು.

ವಿ : ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಕತ್ತಲೆ ಕಳೆದ ನಲಿವು ಉಂಟಾಗಿದ್ದರೆ ವಂದಿ-
ಮಾಗಧರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರದಿಂದ ದುಷ್ಪರು ಅಳಿಯುವ ಸಂಭ್ರಮ ಉಂಟಾಗಿದ್ದು ಎಂದು
ಭಾವ.

೨. ಮಾಗಧ, ಬಂದಿ, ಸೂತರು ಎಂದರೆ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರು ಎಂದರ್ಥ; ^೩ವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ
ತಮ್ಮ ರಚನೆಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವವರು ಮಾಗಧರು, ಇತರರ ವಾಕ್ಯರೂಪ ಕೃತಿಗಳನ್ನು
ಹಾಡುವವರು ಬಂದಿಗಳು, ಗದ್ಯಪದ್ಯರೂಪ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವವರು ಸೂತರು ಎಂಬ
ವಿವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಸೂರ್ಯೋದಯಃ ಕಮಲವಿಕಾಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋದಯಃ ದೇವಾನಾಂ ಮುಖವಿಕಾಸೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಭೂಲೋಕೋದಿತಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರಕಾಶಸ್ಯೋರ್ಧ್ವಗಾಮಿತ್ವಾದಾಕಾಶೋದಿತಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶಸ್ಯಾಧೋಗಾಮಿ-
ತ್ವಾಚ್ಛ್ರದಯಮಪಿ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಮಾಗಧಬಂದಿಸೂತಾಃ - ಪಕ್ಷ್ಯತವಾಕ್ಯರೂಪಸ್ತುತಿಪದಕೃತವಾಕ್ಯರೂಪಸ್ತುತಿಗದ್ಯಪದ್ಯರೂಪಸ್ತುತಿಪಾಠಕತಾರಃ
ಪಾಠಕದಿಶೇಷಾಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ವ್ರಜ - ಸಮೂಹ, ಗೋಕುಲ; ಉಷ್ಣರಶ್ಮಿ - ಸೂರ್ಯ.

ನಲಿವಿನಿಂದ ಸಂಚರಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು

ತದಾ ಸ್ವಪ್ನಂತ್ಯೈಃ ಸಹ ರಾಜಹಂಸೋಃ

ಜನ್ಯೈರ್ವ್ಯದೃಶ್ಯಂತ ಶನೈಶ್ಚರಂತ್ಯಃ |

ಬೃಹನ್ನಿತಂಬಸ್ತನಭಾರಭೀರು-

ತನುಸ್ಪುರನ್ಮದ್ಯಯುತಾಶ್ಚ ಗೋಪ್ಯಃ || ೧೩ ||

ಆಗ ಹೆಣ್ಣಿ ರಾಜಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಂಶದ ಇತರ ಪಕ್ಷಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಓಡಾಡು-
ವುದನ್ನು ಜನರು ಕಂಡರು; ಅದರಂತೆ ಬೃಹನ್ನಿತಂಬ ಹಾಗೂ ಸ್ತನಗಳ ಭಾರಕ್ಕೆ ಅಂಜಿ
ಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆಯುವ ಹೊಳೆಯುವ ತೆಳುನಡುವಿನ ಗೋಪಿಯರು ತಮ್ಮವರೊಂದಿಗೆ
ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರು.

ವಿ. : ೧. ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ವಿಶೇಷ ಎಂಬುದು ಇದರಿಂದ
ತಿಳಿಯುವುದು: ಅನೇನ ಲೋಕೇ ಸ್ತ್ರೀಕಾಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಧೃಷ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಹಂಸಗಮನೆಯರು ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ
ಜಿಜ್ಞಾಸುಕಾರಕವಾದುದು; ಶನೈಃ - ಮೆಲ್ಲನೆ.

ಗೋಪಿಯರ ನಲಿವಿಗೆ ಕಾರಣ

ಕೃಷ್ಣಂ ಸ್ವಕಾಂತಮಧುನೈವ ವಶಂ ವಿಧಾತು-

ಮುತ್ಯಾನ್ವಿತಾ ಇವ ಮನೋಹರಕೋಮಲಾಂಗ್ಯಃ^೧ |

ವ್ಯಾಲೋಲಹಾರಸರಕುಂಡಲಕುಂತಲೋದ್ಯ-

ಚ್ಛೇಲಾಂತನೂಪುರರುಚಿಃ ಪಥಿ ತಾ ವಿರೇಜುಃ^೨ || ೧೪ ||

ತಮ್ಮ ಕಾಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಗಲೇ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತವಕ ಹೊಂದಿದವರಂತೆ,
ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿನ ಮನೋಹರ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರಾದ ಗೋಪಿಯರು, ಚಲಿಸುವ ಮುತ್ತಿನ-
ಮಾಲೆಗಳ, ಸರಗಳ, ಕುಂಡಲಗಳ, ಮುಂಗುರುಳುಗಳ, ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತರೀಯಗಳ,
ಕಾಲ್ಗಿಜ್ಜೆಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸಿದರು.

೧. ಪ್ರಾತರ್ಮುಖೋದಯಾಂ ಪಕ್ಷ್ಯೋತ್ತಮಂ ರುತ್ನಾ ತದ್ಗುಹಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗಕ್ಷುತೋ ಜನ್ಯೈರ್ವ್ಯದೃಶ್ಯಂತೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಗೋಪ್ಯಃ ಸುದೃಢಭಾಗಕುಂಡಲನಿಪ್ಪಕಂತ್ಯಃ ಚಿತ್ರಾಂಬುಜಾಃ ಪಥಿ ಶಿಖಾಚ್ಯುತಮಾಲಾವರ್ಷಾಃ |

ಸಂದಾಲಯಂ ಸವಲಯಾ ಪ್ರವತೀರ್ವಿರೇಜುಃ ವ್ಯಾಲೋಲಕುಂಡಲಪಯೋಧರಹಾರೋಽಭಾಃ ||

-ಭಾಗ (೧೦/೩/೧೧)

೩. ವಸಂತಕಿಲಾಪ್ತಮ್

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಗಲೇ ಪರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಅವರ ಕಾತರತೆಯಿಂದಂಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ : ಚೀಲ - ವಸ್ತ್ರ; ಉತ್ಕ - ಉತ್ಕ.

ನಂದನು ಮಾಡಿದ ಅಪಾರಸಂಖ್ಯೆಯ ಗೋದಾನ

ಸಹಸ್ರಶೋ ಗೋಗಣಮುಷ್ಣದೀಪ್ತಿ:

ಸಮರ್ಪಯಾಮಾಸ ಪದೇ ಮುರಾರೇ: |

ಸುವರ್ಣಭಾಸಂದಲಿತಾಂಶ್ಚ ನಂದ:

ಸ್ವಗೋಗಣಾನ್ ವಿಪ್ರಕುಲಾಯ ದತ್ತಾನ್ || ೧೫ ||

ಸೂರ್ಯನು ವಿಷ್ಣುಪದವಾದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ; ವಿಪ್ರವೃಂದಕ್ಕೆ ತಾನು ನೀಡಿದ ಸುವರ್ಣದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ಗೋವುಗಳ ಹಿಂಡನ್ನು ನಂದನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಸೂರ್ಯನು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಪುತ್ರೋತ್ಸವದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಂದನು ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿತ್ತನು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪುತ್ರೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋದಾನವು ವಿಹಿತ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮುದೇವನು ಸಹ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯ ಗೋವುಗಳನ್ನು ದಾನನೀಡುವ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೧೦/೬/೨) ದಲ್ಲಿದೆ:

ಧೇನೂಣಾಂ ನಿಯುತೇ ಪ್ರಾದಾದ್ ವಿಪ್ರೇಭ್ಯಃ ಸಮಲಂಕೃತೇ |

ತಿಲಾದ್ರೀನ್ ಸಪ್ತ ರತ್ನಾಘಾನ್ ಶಾತಕುಂಭಾಂತರಾದೃತಾನ್ ||

೩. ವಿಷ್ಣುಪದ ಎಂದರೆ ಆಕಾರ. ^೨ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿದವು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನಿರಿಸಿದ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೪. ನಂದನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ^೩ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ ಮುದ್ರಿಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಉಷ್ಣದೀಪ್ತಿ - ಸೂರ್ಯ.

೧. ಹಾರಾದೀಣಾಂ ಚಾಂಚಲ್ಯವಿಲಾಸನ ಪೂರ್ಣತಯಾ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತಮಪಿ ಚಾಂಚಲ್ಯಂ ದತ್ತಾ ಮೋಕರ್ತುಮಿವತ್ಯರ್ಥಃ ||

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಕೃತಗೋದಾನಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಿತಂ ಚಕಾರೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

- ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವಕಿರಣೈರಾಕಾಶಂ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

- ವ್ಯಾ.

೪. ದೈವಜ್ಞಾ ಹಿ ಸ್ವದೀಯಮಾನಸಕಲದಾನಾದಿಸತ್ಕರ್ಮಫಲಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ^೧ಹೊಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ,ನಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗೋವುಗಳು, ಸುರ್ವಾದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಗೋದಾನದ ಉದ್ದೇಶ

ಸ ನಂದಗೋಪಃ ಪ್ರದದೌ ದ್ವಿಜೇಭ್ಯೋ
ಬಹೂನಿ ಗೋರೂಪಧನಾನಿ ವಿಷ್ಣೋಃ |
ತಟೀಷು ಗೋಭಿಃ ಸಹ ಸಂಚರಿಷ್ಣೋಃ
ಸಹಸ್ರಶಸ್ತಾ ಇವ ಸಾಧಯಿಷ್ಯನ್ ^೨ || ೧೬ ||

ಗೋವರ್ಧನದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ನಂದಗೋಪನು ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗೋರೂಪದ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವಾಗ ಅವರ ಹಿರಿಮೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪಾರವಾಗಿ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ನಂದಗೋಪ ಅವಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನನೀಡಿದ. ಹಾಗೆ ದಾನನೀಡಿದ ಅವು ಅಪಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು, ತನಗೆ ಲಭಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ವಸ್ತುಗಳು ಆಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಪುನಃ ತಮಗೇ ಲಭಿಸುವವು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಸೂಚಿತ. ದಾನನೀಡುವುದು ಎಂದರೆ ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು : ಅಕ್ಷಯಂ ಕರ್ಮ ಯಸ್ಯೈನ್ ಪರೇ ಪರ್ವತಮ್ - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೮/೧೦); ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನಂತ ಮಡಿದುಡಿ (ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ-೨/೧೫).

೩. ಇದು ಬಾಲಮಧ್ವರಿಗೆ ಕ್ಷೀರಪಾನಕ್ಕಂದು ಗೋದಾನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಿಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮೂಡಿಲ್ಲಾಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿದೆ: "ದಾನಂ ಧ್ರುವಂ ಫಲತಿ ಪಾತ್ರಗುಣಾನುಕೂಲ್ಯಾತ್" (ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ - ೨/೨.೦); ತಟೀಷು - ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ

೧. ಆನೇನ ಕಿರಣಾಣಾಂ ರಾಗವದ್ರಾಗೋ ಧ್ವನತೇ |

-ಮಾ.

೨. ಉತ್ಕೇಷ್ಠಾ |

-ಮಾ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪಕಾರದ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಗಲೇ ಪರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಅವರ ಕಾತರತೆಯಿಂದಂಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ : ಚೇಲ - ವಸ್ತ್ರ; ಉತ್ಸ - ಉತ್ಸುಕ.

ನಂದನು ಮಾಡಿದ ಅಪಾರಸಂಖ್ಯೆಯ ಗೋದಾನ

ಸಹಸ್ರಶೋ ಗೋಗಣಮುಷ್ಣದೀಪ್ತಿ:

ಸಮರ್ಪಯಾಮಾಸ ಪದೇ ಮುರಾರೇ: |

ಸುವರ್ಣಭಾಸಂವಲಿತಾಂಶ್ಚ ನಂದ:

ಸ್ವಗೋಗಣಾನ್ ವಿಪ್ರಕುಲಾಯ ದತ್ತಾನ್ || ೧೫ ||

ಸೂರ್ಯನು ವಿಷ್ಣುಪದವಾದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ; ವಿಪ್ರವೃಂದಕ್ಕೆ ತಾನು ನೀಡಿದ ಸುವರ್ಣದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ಗೋವುಗಳ ಒಂಡನ್ನು ನಂದನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಸೂರ್ಯನು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಪುತ್ರೋತ್ಸವದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಂದನು ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನವಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪುತ್ರೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋದಾನವು ವಿಹಿತ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮುದೇವನು ಸಹ ಕೃಷ್ಣಾಪಕಾರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯ ಗೋವುಗಳನ್ನು ದಾನನೀಡುವ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೧೦/೬/೨) ದಲ್ಲಿದೆ:

ಧೇನೂನಾಂ ನಿಯುತೇ ಪ್ರಾದಾದ್ ವಿಪ್ರೇಭ್ಯಃ ಸಮಲಂಕೃತೇ |

ತಿಲಾದ್ರೀನ್ ಸಪ್ತ ರತ್ನಾಘಾನ್ ಶಾತಕುಂಭಾಂತರಾಪೃತಾನ್ ||

೩. ವಿಷ್ಣುಪದ ಎಂದರೆ ಆಕಾರ. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿದವು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನಿರಿಸಿದ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೪. ನಂದನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಉಷ್ಣದೀಪ್ತಿ - ಸೂರ್ಯ.

೧. ಹಾರಾದೀನಾಂ ಬಾಂಜಲ್ಯವಿಶಾಸೇನ ಪೂರ್ಣತಯಾ ಸ್ವರೂಪತಮಸಿ ಬಾಂಜಲ್ಯಂ ದತ್ತಾ ಮುಕರ್ತುಮಿವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಕೃತಗೋದಾನಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಿತಂ ಚಕಾರೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವಕಿರಣೈರಾಕಾರಂ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೪. ವೈಷ್ಣವಾ ಓ ಸ್ವದೀಪ್ಯಮಾಗತಲದಾನಾದಿಸತ್ಕರ್ಮಫಲಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೫. ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಹೊಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ನಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗೋವುಗಳು, ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಗೋದಾನದ ಉದ್ದೇಶ

ಸ ನಂದಗೋಪ: ಪ್ರದದೌ ದ್ವಿಜೇಭ್ಯೋ
ಬಹೂನಿ ಗೋರೂಪಧನಾನಿ ವಿಷ್ಣೋಃ |
ತಟೀಷು ಗೋಭಿಃ ಸಹ ಸಂಚರಿಷ್ಣೋಃ
ಸಹಸ್ರಶಸ್ತಾ ಇವ ಸಾಧಯಿಷ್ಯನ್ ^೧ || ೧೬ ||

ಗೋವರ್ಧನದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ನಂದಗೋಪನು ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗೋರೂಪದ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ.

೧. : ೧. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವಾಗ ಅವರ ಹಿರಿಮೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪಾರವಾಗಿ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ನಂದಗೋಪ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನನೀಡಿದ. ಹಾಗೆ ದಾನನೀಡಿದ ಅವು ಅಪಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು, ತನಗೆ ಲಭಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ವಸ್ತುಗಳು ಅಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಪುನಃ ತಮಗೇ ಲಭಿಸುವವು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಸೂಚಿತ. ದಾನನೀಡುವುದು ಎಂದರೆ ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು : ಅಕ್ಷಯಂ ಕರ್ಮ ಯುಕ್ತಂ ಪರೇ ಸ್ವರ್ಗತಮ್ - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೮/೧೦); ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತ ಮಡಿಮಾಡಿ (ಪರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ - ೨/೧೫).

೩. ಇದು ಬಾಲಮಧ್ವರಿಗೆ ಕ್ಷೀರಪಾನಕ್ಕೆಂದು ಗೋದಾನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಿಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮೂಡಿಲ್ಲಾಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿದೆ: "ದಾನಂ ಧೃವಂ ಫಲತಿ ಪಾತ್ರಗುಣಾನುಕೂಲ್ಯಾತ್" (ಸುಮಧ್ವನಿಯ - ೨/೨.೧); ತಟೀಷು - ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ

೧. ಆನೇನ ಕಿರಣಾನಾಂ ರಾಗವದ್ಗೋ ಭೃಗುತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾ |

-ವ್ಯಾ.

ನಂದನು ಮಾಡಿದ ವಿವಿಧ ದಾನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ
ವಿಪ್ರರ್ಷಿದೇವಪಿತೃಬಂದಿಸುಹೃದ್ವನೇಭೋ
ವಿತ್ತಾನ್ಯದಾತ್ ಕಿಲ^೧ ಸುತುಷ್ಪಮನಾಃ ಸ ನಂದಃ |
ಇತ್ತಂ ಮತಿರ್ಮಮ ವಿಭೋಃ ಪಿತೃತಾಂ ಸ್ವಸಂಸ್ಥಾ-
ಮುದ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ತಾನ್ ಪ್ರಹಸತೋಽಭಿಮುಖೀಚಿಕೀರ್ಷುಃ || ೧೭ ||

ಸಂತುಷ್ಠಮನಸ್ಸನಾದ ನಂದನು ವಿಪ್ರರಿಗೆ, ಋಷಿಗಳಿಗೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ, ವಂದಿಮಾಗಧರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಬಂಧುಜನರಿಗೆ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ; ತಾನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ನಗಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ವಿಚಾರ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಂದಗೋಷನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿರುವುದರ ವಿಚಾರ ಬಂದಿದ್ದ; ಅದನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇದಾಗಿದೆ.

೨. ಹುಟ್ಟಿದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಹಾಪುರುಷ. ನಂದ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ವಿಪ್ರರು ದೇವತೆಗಳು ಆ ಬಗ್ಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವರನ್ನು ಸುಮ್ಮನಿರಿಸಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ತಂತ್ರ ಮಾಡಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೩. ಇದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು ಎಂದು ಅರಿತಿದ್ದಂತೆ ಸ್ವತಃ ನಂದನು ಸಹ ಅದನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

೪. ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅಪಖ್ಯಾತಿ ಬಂದಾಗ ಅದನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿ, ಸುಮ್ಮನಿರಿಸುವುದು ಜನಗಳ ತಂತ್ರ; ನಂದನು ಮಾಡಿದ್ದು ಹಾಗೆಯೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯ ವೈಭವ.

ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ನಡೆದ ಅಲಂಕಾರ

ದ್ವಜಪ್ರಭೈರೂರ್ಧ್ವಮುಖೈರ್ಮಯೋಖೈ-
ರಧೋಮುಖೈಸ್ತೋರಣಸಮ್ವಿತೈಶ್ಚ |

೧. ನಂದೋ ಮಹಾಮನಾಃಪೋಃಪೋಃ ವಾಮೋಲಂಕಾರಗೋಧನೈಃ |
ಸೂತಮಾಗಧಬಂದಿಪೋಃ ಯೇಽನ್ಯೇ ವಿದ್ಯೋಪಮಾನಿಃ ||
ತೈಶ್ಚೈಃ ಕಾದ್ಯುರಧೀನಾತ್ಮಾ ಯಥೋಚಿತಮಥಾಪಯತ್ |
ವಿದ್ಯೋಲಾಲಾಧನಾರ್ಥಾಯ ಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೋದಯಾಯ ಚ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೭/೧೪,೧೫)

೨. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಅಕ್ಷುಃ ಅಕ್ಷನ್ನವಿದ್ಯಮಾಗವಿದ್ಯಾಪ್ತಾಗಲ್ಪಾದಿಕಂ ದರ್ಶಯನ್ ಪರಿಹಸತೋ ಜನಾನ್
ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಾಽಭಿಮುಖೀಕರೋತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಪಾ.

ವಿಭೂಷಿತಾ ದೌರ್ವ್ರಜಭೂಷ್ಣ ಚಿತ್ರ-
ಧ್ವಜೈಃ ಸುರತೋರಣಸಂಚಯೈಶ್ಚ || ೧೮ ||

ಗಗನವು ಧ್ವಜಗಳಂತಹ ಉರ್ಧ್ವಮುಖವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದಲೂ, ತೋರಣಗಳಂತಹ ಅಧೋಮುಖಕಿರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡಿತು; ಗೋಕುಲಪ್ರದೇಶವು ಸಹ ಹೀಗೆ ಚಿತ್ರವಾದ ಧ್ವಜಗಳಿಂದಲೂ ಹೊಳೆಯುವ ತೋರಣಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸತೊಡಗಿತು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪಾರದ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಗೋಕುಲವು ಧ್ವಜ, ತೋರಣ-ಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಮೇಲು, ಕೆಳಗೂ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಧ್ವಜ, ತೋರಣಗಳು ಕಾಣಿಸಿ-ಕೊಂಡಂತಾಗಿ ಅಲ್ಲೂ ಉತ್ಸವದ ವಾತಾವರಣ ಉಂಟಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯ.

೨. ಉರ್ಧ್ವ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಧ್ವಜಗಳೆಂದೂ ಅಧೋಮುಖ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ತೋರಣಗಳೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಧ್ವಜಗಳು ಮೇಲ್ಬುಲಿವಾಗಿಯೂ ತೋರಣಗಳು ಅಧೋಮುಖ-ವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದನ್ನು ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ಆಧರಿಸಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮಯೂಖಿ - ಕಿರಣ; ದೌಃ - ಗಗನ.

ತಳಿರುತೋರಣಗಳ ಅಲಂಕಾರದ ಉದ್ದೇಶ

ಲಸತ್ತಾಕಧ್ವಜಕುಂಭತೋರಣೈ-
ರ್ವಿಭಾಷಿತಾನಿ ವ್ರಜಮಂದಿರಾಣಿ ತೇ |
ಪ್ರವೇಕ್ಷ್ಯತೀಮಾನಿ ಸ ಬಾಲಲೀಲಯಾ
ವಿಭುರ್ಬತೇತೀವ ವಿತೇನುರಂಜಸಾ || ೧೯ ||

ವಿಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇವುಗಳನ್ನು ಬಾಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದಲೇ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಗೋಕುಲದ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಹೊಳೆಯುವ ಪತಾಕೆಗಳು, ಧ್ವಜಗಳು, ಪೂರ್ಣಕಲಶಗಳು, ಹಾಗೂ ತೋರಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

೩. : ೧. ದೇವೋತ್ಸವವು ಮಂದಿರಗಳ ಮುಂದೆ ಬರುವಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುದು ರಾಸ್ಯವಿಧಿ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತಾ ಆ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಓಡಾಡಿಬಿಡುವನು ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಆ ಮುನ್ನವೇ ಆ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ-ಬಿಟ್ಟರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೇವಲ ಬಾಲಕನಾಗಿರದೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರದೈವವಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವನೆಯಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಅಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಗೋಕುಲದ ದನಕರುಗಳಿಗೂ ಅಲಂಕಾರ

ಸ ಪಾಲಯಿಷ್ಯನ್ ಸದಯಾವಲೋಕ್ಯೇ-

ರಿಮಾನ್ ಕೃತಾರ್ಥಾನ್ ರಚಯಿಷ್ಯತೀತಿ |

ಹೃದೇವ ವತ್ಸಪ್ರಜಗೋವೃಷಾದೀ-

ನಲಂಪ್ರಚಕ್ರುಃ ಸಹರಿದ್ರತೈಲೈಃ || ೨೦ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಾ ತನ್ನ ಕೃಪಾಪೂರಿತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಕೃತಾರ್ಥ-ರನ್ನಾಗಿಸುವನು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ಕರುಗಳ ಗುಂಪು, ಗೋವು-ಗಳು, ಎತ್ತುಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅರಿಶಿನಮಿಶ್ರಿತ ತೈಲದಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದರು.

೩. ೧. ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಹಸು, ಕರು, ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಹರಿದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಆ ರೀತಿಯ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಾ^೧ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳು ಎಂಬ ಚಿಂತನೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಅದಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಕಾರಣ.

೩. ಉತ್ತಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭಗವನ್ನೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮಂದಿರ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಪಶು ಮೊದಲಾದ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅಲಂಕಾರಮಾಡುವುದು ಸಹಜ; ಇದಕ್ಕೆ ಅವೆಲ್ಲಾ ಭಗವತ್ಯಪಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವವು ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನವೇ ಕಾರಣ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ವಿವರಣೆ; ವೃಷ - ವೃಷಭ, ಎತ್ತು; ಹರಿದ್ರ - ಅರಿಷಿಣ.

ಗೋಪಕುಮಾರರ ಸಂಭ್ರಮ

ಇತ್ಥಂ ತ್ವಮತ್ರ ಶಿಶುಭಾವಮುಪೇತ್ಯ ಸಾಕ-

ಮಸ್ಯಾಭಿರೀತ ವಿಹರೇತಿ ವದನ್ನಿವಾಸ್ಯೈ |

ದಧ್ನಾಘೃತೇನ ಪಯಸಾ ನವನೀತಜಾತೈಃ

ಸ್ನಿಗ್ಧುದೈತ್ಯ ವಿಜಹಾರ ಕುಮಾರವರ್ಗಃ || ೨೧ ||

“ಸ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಹೀಗೆ ಶಿಶುಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಕ್ರೀಡಿಸು” ಎಂದು ಅರುಹಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಬಾಲಕರ ಹಿಂಡು ಮೊಸರಿನಿಂದ, ತುಪ್ಪದಿಂದ,

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದಯಾವಲೋಕನವಾತ್ಸಾಕಾಮವಿಭೂಷಿತತ್ವಮಗುಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ಹಾಲಿನಿಂದ, ಬೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ಸಮೇತವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ವಿಹರಿಸ-
ತೊಡಗಿತು.

ಎ. : ಗೋಕುಲದ ಬಾಲಕರ ತಂಡಗಳು ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾ ನಲಿಯತೊಡಗಿದವು ಎಂದರ್ಥ. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕ್ರೀಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಇದು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಹಾಲು, ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕ್ರೀಡಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ
ಸೂಚನೆಯಂತಿದೆ.

ಸೂರ್ಯೋದಯ ಚಂದ್ರೋದಯಗಳ ವಿವೇಚ

ವಿಧೌ ಪ್ರಶಾಂತೇಽಭ್ಯುದಿತೇ ಜನೋಽಯ-

ಮಭುಂಕ್ತ ಭೋಗಾನ್ ಪುನರುಷ್ಣಭಾನ್ |

ಕರೋತಿ ಧರ್ಮಾಂಶ್ಚಕಿತಪ್ರಥಾ ತ-

ದ್ವಿಭೇತಿ ಸರ್ವಃ ಪರುಷಾನ್ ಶಾಂತಾತ್ || ೨೨ ||

ಜನರು ಪ್ರಶಾಂತನಾದ ಚಂದ್ರ ಉದಿಸಿದಾಗ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು; ಆದರೆ ಚಂಡ-
ಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯ ಉದಿಸಿದಾಗ ಭಯದಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು;
ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಅಂಜುವುದು ಉಗ್ರರಿಗೇ ಹೊರತು ಶಾಂತರಿಗಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಪಿ. : ೧. ಜನರು ಚಂದ್ರನಿರುವ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೋಗಪರಾಯಣರಾದರೆ ಸೂರ್ಯ-
ನಿರುವ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು ಎಂಬುದು ಲೋಕ ಕಂಡಿರುವ ಸತ್ಯ;
ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಉಷ್ಣಭಾನ್ - ಸೂರ್ಯ; ಪರುಷ - ಕ್ರೂರ.

೨. ಚಂದ್ರನು ಶಾಂತಕಿರಣ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜನ ಅವನಿಗೆ ಅಂಜದೆ, ಭೋಗಾನುಭವದಲ್ಲಿ
ತೊಡಗುವರು; ಸೂರ್ಯನು ಉಷ್ಣಕಿರಣ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅಂಜಿ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮ-
ಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವರು. ಇದರಿಂದ ಜನ ಅಂಜಿ ನಡೆಯುವುದು ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದವರಿಗಲ್ಲ;
ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು; ಮಲಿಗೆ ಜನ ಅಂಜುವಂತೆ ಜಿಂಕೆಯ
ಮರಿಗೆ ಅಂಜಲಾರರಲ್ಲವೆ!

೩. ಈ ನಿರರ್ಥನದ ಮೂಲಕ ಮನುಷ್ಯನು ಇತರರನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯ ಪರಾಯಣರನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಲು ಕಠಿಣವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೊರತು ಮೃದುವಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ.
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ತಂದೆಗೆ ಅಂಜುವಂತೆ ತಾಯಿಗೆ ಅಂಜುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ

೧. ಸರ್ವೋ ಜನಃ ಪರುಷಾತ್ ಕ್ರೂರಾತ್ ದ್ವಿಭೇತಿ ತ್ವಮತಿ | ಶಾಂತಾನ್ ದ್ವಿಭೇತಿ | ನ ಹಿ ತರಕ್ಷೀರಿವ ಹರಿಣಶಾಮಾತ್
ದ್ವಿಭೇತೀತಿ ಭಾವಃ |

ಭಾವ ಅಡಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಂದೆ ಕಠಿಣ, ತಾಯಿ ಮೃದು ಎಂಬುದು ಲೋಕ ಕಂಡಿರುವ ಸತ್ಯ; ಅಲ್ಲವೇ !

ಗಗನದಲ್ಲಿ ಮೇಲೇರಿದ ಸೂರ್ಯ

ನಭಃಸ್ಪೃಶನ್ಮುನ್ಮುಖದೀಪ್ತಿವೃಂದೈ-

ರಸೌ ಕ್ರಮೇಣೋರ್ಧ್ವಮಿಯಾಯ ಭಾಸ್ವಾನ್ ।

ತಥಾಹಿ ತದ್ವಿಷ್ಣುಪದಾನುಷಕ್ತ-

ಕರಃ ಕಥಂ ನೋರ್ಧ್ವಮುಪೈತಿ ಲೋಕಃ ॥ ೨೩ ॥

ಮೇಲ್ಮುಖವಾದ ತನ್ನ ಕಿರಣವೃಂದದಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಾ ಸೂರ್ಯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲೇರಿದ; ಅದು ಸರಿ ! ವಿಷ್ಣುಪಾದವನ್ನು ಅಪಾರಭಕ್ತಿ ತುಂಬಿದ ಕೈಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವ ಜನರು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಮೇಲೇರಲಾರರು ?

೧. : ೧. ಉದಿಸಿದ ಸೂರ್ಯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲೇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಅವನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪಾದವನ್ನಿಸಿದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದೇ ಕಾರಣ.

೨. ^೨ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಜನರು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಕಾಣುವರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ನಿದರ್ಶನ.

೩. ಸೂರ್ಯನು ಬೆಳಕು ನೀಡುವುದು ಅವನೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಲಂಕಾರ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಮಾಡುವ ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಪೂಜೆ ಹಾಗೂ ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳ ಫಲಶ್ರುತಿಯಂತಿರುವ ಶ್ಲೋಕವೂ ಆಗಿದೆ.

೫. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವರಿಗೆ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಉನ್ನತಿ ಸುನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ; ಭಾಸ್ವಾನ್ - ಸೂರ್ಯ; ವಿಷ್ಣುಪದ - ಆಕಾಶ.

ಸೂರ್ಯನ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಗೆ ಕಾರಣೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ

ಸೋಮಾನ್ವಯೇ ಜಾತಮಿನೋ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ

ರಾಮಾನುಜಂ ^೩ಮನ್ಯುಮಿವಾದಧಾನಃ ।

೧. ವಿದ್ವಗ್ಧತಾಘಾಂತಪ್ರಭಾಸಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಚರಣಾರಾಧಕಸೋರ್ಧ್ವಗತಿರೇವ ನಾಥೋಗತಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. 'ಹೃದ್ಯಭೃದ್ವದ್ವಮನ್ಯುಃ' ಇತಿ ಪಾಠಃ ಸ್ಪಷ್ಟೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ರಾಗಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಬಭೂವ ತೀಕ್ಷ್ಣಃ

ಶ್ರೇಯೋಽನುಜಘ್ರಾಪಿ ನ ವೈ ಸಹಂತೇ || ೨೪ ||

ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಂದ್ರನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಕೋಪ-
ಗೊಂಡವನಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿದು, ಉಗ್ರಭಾವವನ್ನು
ಹೊಂದಿದ; ಆಶ್ಚರ್ಯ ! ಜನರು ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಉನ್ನತಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಸಹಿಸಲಾರರಲ್ಲ !

ವಿ. : ೧. ಕಂಪಾಗಿ ತಂಪಾಗಿ ಉದಿಸಿದ ಸೂರ್ಯ ಕ್ರಮೇಣ ತೀಕ್ಷ್ಣನಾದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ
ಭಾವ; ಅದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೨. ತನ್ನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಸೂರ್ಯ
ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ್ದ. ಆದರೆ ಈಗ ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಚಂದ್ರನ ವಂಶದಲ್ಲೂ ಅವತರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ
ಮೇಲೆ ಆಸೂಯೆ ಹುಟ್ಟಿ, ಕಿರಳಿದ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಉಷ್ಣ ಕಿರಣನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು ಕೊರಗುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಸ್ವಭಾವ. ಸೂರ್ಯನಲ್ಲೂ
ಈ ಗುಣ ಹುಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿ; ಮನ್ಯು - ಕ್ರೋಧ; ಇನ - ಸೂರ್ಯ.

೪. ^೧ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಸಮಾನ ಕಕ್ಷೆಯವರು. ಆದರಲ್ಲಿ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಸೂರ್ಯ
ಆಗ್ನಾ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಚಂದ್ರ ತಮ್ಮ ಎಂಬುದು ^೨ ಕವಿಸಮಯ. ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶವನ್ನು
ಅವಲಂಬಿಸಿ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಬೆಳಗುವನು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಹ ಈ ನಿರೂಪಣೆ
ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು; ಅನ್ವಯ - ವಂಶ.

ಭಾಯಾತ್ರಿತರ ತಂಪಿಗೆ ಕಾರಣ

ಮಾನ್ಸಂ ವಿಧತ್ತೇ ನ ಮುಖಂ ಜನಾನಾಂ

ಭಾಯಾತ್ರಿತಾನಾಮಪಿ ^೩ ತಿಗ್ರಭಾನುಃ |

ಕ್ರೂರೋಽಪಿ ಮರ್ತ್ಯಃ ಸ್ಥಲತ್ರಸಾಂದ್ರ-

ಸಂಬಂಧಭಾಜಾಂ ನ ಹಿ ತಾಪದಾಯೀ ^೪ || ೨೫ ||

ಚಂಡಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯನು ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಜನರಿಗೆ ಮುಖವನ್ನು ಬಾಡದಂತೆ
ಮಾಡುವನು; ಎಂತಹ ಕ್ರೂರಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹತ್ತಿರದ
ಸಂಬಂಧಿಗಳಿಗೆ ನೋವು ನೀಡಲಾರನಲ್ಲವೇ (ಶ್ರೇಷ್ಠಾಲಂಕಾರ).

೧. ಶ್ವಿಗರ್ಭಿತಾರ್ಥಾಂತರೋಕ್ತಃ | ವಿಶ್ವೋತ್ತೇಕ್ಷಾಸಾಪೇಕ್ಷಾತ್ತ್ವಯೋರಂಗಾಂಗಿಭಾವೇನ ಸಂಕರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ದಿವಾ ಸೂರ್ಯೋ ಜಾಯತೇ ರಾತ್ರೌ ಸೋಮೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ಸೋಮಃ ಸೂರ್ಯಾನುಜ ಇತಿ ಕವೀಶಾಂ
ಸಮಯಃ || -ವ್ಯಾ.

೩. ತಿಗ್ರೋಚಿಃ (ಪಾಶಾಂತರ); ತಿಗ್ರೋಚಿಃ (ಪಾಶಾಂತರ)

೪. ಶ್ರೇಷ್ಠಾಲಂಕಾರ

ವಿ. : ೧. ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಖರತೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವೃಕ್ಷ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ ; ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಸೂರ್ಯನು ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಖರನಾಗಿದ್ದರೂ ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ತಾಪ ನೀಡಲು ಅದಕ್ಕೆ ಭಾಯೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣ. ಎಂತಹ ಕ್ರೂರಮನುಷ್ಯನು ಸಹ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಸಂಬಂಧಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೃದುವಾಗಿಯೇ ಇರುವನು ಎಂಬುದು ಲೋಕರೂಢಿ; ಗ್ಲಾನ - ಖೇದ; ತಿಗ್ಗುಳಾನು - ಸೂರ್ಯ; ಶಾಂದ್ರ - ನಿರಂತರ.

೩. ಸಂಜ್ಞಾ ಮತ್ತು ಭಾಯೆ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಸೂರ್ಯಪತ್ನಿಯರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಲ್ಪನೆ ಬಂದಿದೆ. ಭಾಯಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೆರಳು ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಲು ಕಾರಣ

ಯತೋ ಹಿ ಗೋರೂಪಧರಾಂ ಧರಿತ್ರಿಂ

ಸ ಪಾಲಯಿಷ್ಯನ್ ಹರಿರಾವಿರಾಸೀತ್ |

ಸಹಾನುಕೂಲೈರಮರೈಃ ಸ್ಥಳೀಯೈ-

ಸ್ತತಃ ಸ ಗೋಪಾಲಕವಂಶಜೋಽಭೂತ್ || ೨೬ ||

ಗೋರೂಪವನ್ನು ತಳೆದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅವತರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಭಾರಪೀಡಿತಳಾದ ಭೂದೇವಿಯು ಗೋರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕ ವಿವರ ಹಿಂದಿನ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (೧/೧೩). ಹಾಗೆ ಭೂಮಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಗೋರೂಪದಿಂದ ಶರಣು ಹೊಕ್ಕದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕವಂಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅವತರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಅದರಂತೆ ಅವನ ಪರಿವಾರದವರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಗೋಪರಾಗಿಯೇ ಜನಿಸಿದರು.

೨. ಗೋಕುಲದ ಗೋಪಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲಾ ದೇವಾಂಶಸಂಭೂತರು ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ^೨ಯೇ ಯಾದವಾಸ್ತೇಽಪಿ ಸುರಾಃ ಸಗೋಪಾಃ

೧. ಭಾಯಾಶ್ರಿತಾಗಾಮಿತ್ಯನೇನ ಭಾಯಾಗಾಮೀಂ ಸ್ವಭಾಯಾ ಮಾಶ್ರಿತಾಗಾಮಿತಿ ದ್ಯೋತನಾತ್ ಶ್ರೀಷ್ಠಮೂಲಕಾರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಃ | - ವ್ಯಾ.

ಮಾಯಾಮಯಃ ತು ನಾ ಸಂಜ್ಞಾ ತನ್ಮಾತ್ರಾಯಾ ಸಮುತಿತಾ |

ಪ್ರಾಂಜಲಿಃ ಪ್ರಣತಾ ಭೂತಾ ಭಾಯಾ ಸಂಜ್ಞಾ ನರೇಶ್ವರಃ ||

- ಹರಿವಂಶ (೧/೯/೧೦)

೨. ಸಂದಾದ್ಯಾ ಯೇ ಪ್ರಚೇ ಗೋಪಾ ಯಾದ್ವಾಮಿಪಾಂ ಚ ಯೋಷಿತಃ |

ವೃಷ್ಣಯೋ ಮುದೇವಾದ್ಯಾ ದೇವಕಾದ್ಯಾ ಯದುಪ್ಪಿತ್ರಯಃ ||

ಸರ್ವೇ ವೈ ದೇವತಾಪ್ರಾಯಾ ಉಭಯೋರಪಿ ಭಾರತ |

(ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧೧/೨೩.೩.); ಅದರಂತೆ ಕಂಸನ ಅನುಯಾಯಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಸುರಾಂಶ ಸಂಭೂತರು ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಡೆದ ಜಾತಕರ್ಮ

ಅಜನ್ಮನಸ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಜಾತಕರ್ಮ

೧ ವಿಧಾಯ ವಿಪ್ರಾ ವಿದಧುವಿಧಿಜ್ಞಾಃ |

ಮಧೋಃ ಕುಲೇಽಜಾತಮಪಿ ಸ್ವಮಂತ್ರ-

ಮಧುಶ್ರಿಯಾ ಮಾಧವಮಾದಿದೇವಮ್ || ೨೭ ||

ಹುಟ್ಟು ಇರದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರಾಸ್ಟವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ವಿಪ್ರರು ಜಾತಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಮಧುವಿನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸದಿದ್ದರೂ, ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರ ಹಾಗೂ ಮಧುವಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಆದಿದೇವನಾದ ಅವನನ್ನು ಮಾಧವ ಎಂದರು.

ಎ. ೧. ಜಾತಕರ್ಮ ಎಂಬುದು ಪೋಡ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಜನನಾನಂತರ ಮಗು- ವಿಗೆ ಆಯುಷ್ಯ, ವರ್ತಿಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಬಲಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸಲೆಂದು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮವೇ ಈ ಜಾತಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಂತಹ ಜಾತಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ವಿಪ್ರರು ಮಾಡಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹುಟ್ಟಿರುವವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ ಈ ಜಾತಕರ್ಮ; ಹುಟ್ಟಿ ಇರದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾತಕರ್ಮ ನಡೆದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ೧ ಮಾಧವ ಎಂಬರೆ ಮಧುಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವ ಎಂದರ್ಥ. ಮಾ ಎಂಬ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪತಿ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥ. ಮಧು ಎಂಬ ಯಾದವಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಜನಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆ ಹೆಸರು ಅವನಿಗೆ ಉಚಿತ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಮಧುಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ತವಲ್ಲವಾದರೂ ಮಂತ್ರರೂಪದ ಮಧುವಿನಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮಾಧವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಚಿತವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ೨೪ನೇ ಅರ್ಥ.

ಜಾತಯೋ ಬಂಧುಸುಹೃದೋ ಯೇ ಚ ಕಂಸಮನುಪ್ರತಾಃ ||

ಅಸುರಾಃ ಸರ್ವ ವಿಪ್ರತೇ ಲೋಕೋಪವ್ರದಕಾರಿಣಿಃ |

-ಭಾಗ(೧೦/೨/೮-೧೦)

೧. ಸಂಧ್ಯಾತ್ಮಜ ಉತ್ತರೇ ಚಾತಾಹ್ಯದೋ ಮಹಾಮನಾಃ |

ಆಹೂಯ ವಿಪ್ರಾನ್ ದೇವಘ್ನಾನ್ ವ್ಯಾತಃ ಪುಚ್ಛಲಂಕೃತಃ ||

ವಾಚಯಿತ್ವಾ ಸ್ವಸ್ವಯಂನಂ ಚಾತಕರ್ಮಾತ್ಮವ್ಯಕ್ತೈಃ |

ಕಾರಯಾಮಾಸ ವಿಧಿಞಾ ಪಿತೃದೇವಾರ್ಚನಂ ತಥಾ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩/೧,೨)

೨. ಮಾಧವ ಇತ್ಯನೇನ ಮಾಯಾಃ ಧವೋ ಮಾಧವ ಇತಿ ಪುತ್ರತ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ಮಧುಶ್ರಿಯೇತ್ಯನೇನ ಮಧುಃ ಸಂಬಂಧಿಃ ಮಾಧವ ಇತಿ ಪುತ್ರತ್ತಿಸಂಭವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ವಿಪ್ರರ ಜಾಯಿಂದ ಬರುವ ವೇದಮಂತ್ರಗಳು ಮಧುವಿನಂತೆ ಆಪ್ತಾಯಮಾನ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಭಾವ; ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ನಡೆದಾಗಲೇ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಅರ್ಥವತ್ತಾಗುವುವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

೬. ಜಾತಕರ್ಮವು ನಾಭಿಭೇದದ ಮುನ್ನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ; ದ್ವಿಜನಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಪೋಡರ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಾಭಿಭೇದದ ಬಳಿಕ ಸೂತಕ ಒದಗುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಇದನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು :

ಪ್ರಾಜ್ಞಾಭಿಷ್ಠಂತನಾತ್ ಪುಂಸೋ ಜಾತಕರ್ಮ ವಿಧಾನತಃ |

ಸ್ತನಪ್ರಾರಸತಃ ಪೂರ್ವಂ ಭಿನ್ನೇ ನಾಲೇ ತು ಸೂತಕಮ್ || - ಇತಿ ಮಂಜುಷಾಚಾತ್

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ತತಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ಕೃತಜಾತಕರ್ಮಾ

ಪ್ರಚಿತ್ರಮೇಽಂಬಾಸ್ತನಪಾನಕರ್ಮ |

ಸ್ವಪೀಕ್ಷಣೇನೈವ ಮುಹುಃ ಸ್ತುತಂ ತತ್

ಪಯೋ ಮುಧಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚಿಂತಯೇವ || ೨೮ ||

ಜಾತಕರ್ಮ ಪೂರೈಸಿದ ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾಯಿಯ ಸ್ತನ್ಯಪಾನದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ; ತನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಸುರಿದ ಆ ಹಾಲು ವೈರ್ಥವಾದೀತು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ವಿ. : ೧. ಿಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ತನ್ಯಪಾನದ ಅಗತ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ ತನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದಾಗಿ ತಾನಾಗಿ ಸುರಿದ ಹಾಲು ವೈರ್ಥವಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಷ್ಟೇ ಆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಯರೋದಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಆನಂದದ ರಮ್ಯಚಿತ್ರಣ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಇದರಿಂದ ಜಾತಕರ್ಮದ ಮುನ್ನ ಸ್ತನ್ಯಪ್ರಾರಸವು ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಸಹ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ಪುರಾ ಜನನ್ಯಾಃ ಸ್ತನಪಾನಜಾತ-

ಸುಖಾನಭಿಷ್ಟೋಽಜನಿರೇಷ ಕೃಷ್ಣಃ |

೧. ಪೂರ್ಣಸ್ಥ ಸ್ತನ್ಯ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವದರ್ಶನೇನ ಸ್ತುತಂ ಸ್ತನಪ್ರೀತಂ ಕುರ್ವನ್ನಿವ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಂ ಚಕಾರೇತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

ಪಪೌ ಸ್ತನಕ್ಷೀರಮತ್ಯಪ್ತಕಲ್ಪಃ

ಪ್ರಿಯೇಷು ನೂತ್ನೇಷು ಹಿ ಕಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿಃ || ೨೯ ||

ಆ ಮುನ್ನ ತಾಯಿಯ ಸ್ತನ್ಯಪಾನದಿಂದಾಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಅರಿಯದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ಈಗ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತೃಪ್ತಿ ಸಾಲದವನೆಂಬಂತೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದ. ಪ್ರಿಯವಾದ ಹೊಸ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ತೃಪ್ತಿ ಉಂಟಾದೀತು?

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಮುನ್ನ ಎಂದೂ ಸಹ ಸ್ತನ್ಯಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯತತ್ವ.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೊಸ ವಿಷಯವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸವಿದರೂ ಆ ಬಗ್ಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಮಯ ನಿರೂಪಣೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ

ಬಹೂನಿ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಸ ನಂದಪತ್ನ್ಯಾಃ

ಹೃದಿ ಸ್ಥಿರೀಕರ್ತುಮುರೋಚದುಗ್ಧಮ್ |

ಪಪೌ ಪ್ರದೇಶಾರ್ಥಿತಯೇವ ಶೌರಿ-

ರ್ನ ಚೇತ್ ಸುತೃಪ್ತಸ್ಯ ಕುತಸ್ತದಿಚ್ಛಾ || ೩೦ ||

ನಂದಪತ್ನಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಪಾರಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಲು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಸ್ತನ್ಯಪಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನಾದ ಅವನಿಗೆ ಆ ಬಯಕೆ ಏಕೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು?

ವಿ. : ೧. ಹಾಗೆ ಸ್ತನ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಶೋದೆಗೆ ಅಪಾರ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹಾಗೆ ಪುಣ್ಯ ತುಂಬಿಸಲು ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಮಾತ್ರ ಆ ಸ್ತನ್ಯಪಾನ ಕರ್ಮ ನಡೆದಿತ್ತು. ಸದಾ ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬೇರಾವ ಕಾಮನೆಯೂ ಆಸಂಭಾವಿತ^೧ ಎಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ; ಉರೋಚ - ಸ್ತನ.

೧. ಸ್ವಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ವೇನ ಪೂರ್ವಂ ಕದಾಪ್ಯಗಾಸ್ತಾದಿತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತಥಾಹ | ನೂತ್ನೇಷು ಸವೀಗೇಷು ಪ್ರಿಯೇಷು ಕಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿರಲಂಬುರ್ವಿಧವೇತ್ ನ ಕಸ್ಯಾಪಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಜ್ಞಾನಃ ಸ್ತನಪಾನಮತ್ಯಪೂರ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃಷ್ಣ ಯಾವದ್ವಾಮತ್ ಸ್ವಸ್ತಂ ಪಿಬತಿ ತಾವತ್ಯಾವದ್ಯಶೋದಾಹೃದಿ ಪುಣ್ಯಸ್ಯೋಪಚಯೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಹೃದಯ ವಿವ ತ್ವೀರದೂವವಸ್ತುನಿ ಸ್ವಿತೇ ಸತಿ ತತ್ರ ಪುಣ್ಯವಕ್ಷೋದ್ಯಾನವಕಾಶಾತ್ ಪಾನಾತ್ ತೀರಂ ಪಿಹ | ಕೃತ್ವಾ ಪುಣ್ಯಂ ಪ್ರಕ್ಷೇಪ್ಯಮಿವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ತೃಪ್ತರ್ಥಂ ಬಿಲು ಸ್ತನ್ಯಪಾನಂ, ತೃಪ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಂ ಸತ್ವಾತ್ ಕಿಮರ್ಥಂ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಂ ಕುರ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ತನಪಾನದ ವೈಭವ

ವಿಭುರ್ಯತೋದಾಂಕಗತೋಽಪಿಬತ್ ಸ
ಸ್ತನಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಾನ್ಯಮುರೋಜದುಗ್ಧಮ್^೧ |
ದೃಶಾಽಮೃತಂ ದಾನಫಲಂ ತದೈವ
ದಿಶನ್ನಿವಾಂಬಾನನಮೀಕ್ಷಮಾಣಃ || ೩೧ ||

ಯಶೋದೆಯ ತೊಡೆಯನ್ನೇರಿ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳಿಗೆ ಸ್ತನದಾನದ ಫಲವಾಗಿ
ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಆಗಲೇ ನೀಡುವಂತೆ ಅವಳ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಒಂದು ಸ್ತನವನ್ನು
ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ತನದ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ.

೧. : ೧. ಯಶೋದೆಯು ನೀಡಿದ ಸ್ತನಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ
ಮುಖ್ಯಾಂಶ. ನಿಜಕ್ಕೂ ಸಹ ಮೋಕ್ಷ ಲಭಿಸುವುದು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ
ಸ್ತನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಪವಿತ್ರಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಲಭಿಸಿದ
ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಾಗೆ ಗೃಹಣ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾರಸಗಳ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಂತಹ ಸಂದೇಶವನ್ನು
ನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

ಯಶೋದೆಯ ಸ್ತನಪ್ರಾರಸದ ಹಿಂದಿನ ಭಾವ

ಪೂರ್ಣಸ್ಯಾಪೂರ್ಣತಾಂ ಮತ್ಪ್ತಾ ಗೋಪೀ ಗೋಪೀನಮಂದಿರಾ |

ಕ್ಷೀರಸೃತೀತಿ ಕ್ಷಣಶಃ ಕ್ಷೀರಂ ಪಾಯಯತಿ ಪ್ರಭುಮ್ || ೩೨ ||

ಗೋವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಗೃಹದ ಯಶೋದೆಯು ಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಪೂರ್ಣ
ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅವನು ತನಗಾಗಿ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವನು ಎಂದು ತಿಳಿದು
ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಅವನಿಗೆ ಕ್ಷೀರಪಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು.

೧. ಪಯಾಂಸಿ ಯಾಸಾದುಪಿಬತ್ ಪುತ್ರಸ್ತೇಹಮೃತಾನ್ಯಲಮ್ |

ಭಗವಾನ್ ದೇವಕೀಪುತ್ರಃ ಕೈದಲ್ಯಾದ್ಯವಿಲಾರ್ಥದಃ ||

ತಾಸಾಮವಿರತಂ ಕೃಷ್ಣೇ ಕುರ್ದಂತೀನಾಂ ಶುತೇಕ್ಷಣಮ್ |

ಸ ಪುನಃ ಕಲ್ಪತೇ ರಾಜನ್ ಸಂಸಾರೋಽಪ್ಪಾನಮಂಭವಃ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೭/೪೦, ೪೧)

ಅನಃ ಶಯಾನಸ್ತು ಶಿಶೋರಭಾಲುಕ್ತವಾಲವ್ಯವೃತ್ತಿಪ್ರಪತಂ ವ್ಯವರ್ತತ |

ವಿಧೃಷ್ಠನಾನಾಶಕುಪ್ತಭಾವನಂ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತುಕೃತ್ವವಿಭಿನ್ನಕೂಲರಮ್ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೮/೯)

೨. ಕ್ಷೀರಸೃತಿ - ಕ್ಷೀರಮಾತ್ಮಾರ್ಥಂ ಪಾತುಮಿಚ್ಛತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. 'ಯಶೋದೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕ್ಷೀರಪಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಕೇವಲ ಇವಳ ಒಳಿತಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂದು ತಿಳಿಯದೆ, ಹಾಲನ್ನು ಬಯಸಿ, ಬಯಸಿ, ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಪುನಃಪುನಃ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಪೀನ - ಪೂರ್ಣ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಅವಿವೇಕ ಎಂದರ್ಥ.

ಪೂತನಿಯ ಆಗಮನ

ತತಃ ಕದಾಚಿತ್ ಪಥಿ ಪೂತನಾಖ್ಯಾ

ಸ್ವಮಾಯಯಾ ರೂಪಮವಾಪ್ಯ ರಮ್ಯಮ್ |

ತಮಂಕಮಾರೋಪ್ಯ ವಿಷಾನುಷಕ್ತ-

ಕುಚಂ ಮುದಾಽಪಾಯಯದಂಬುಜಾಕ್ಷಮ್ || ೩೩ ||

ಅನಂತರ ಒಮ್ಮೆ ಪೂತನಾ ಎಂಬವಳು ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಸುಂದರವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಸ್ತನವನ್ನು ಸಂಶೋಷದಿಂದ ಪಾನಮಾಡಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಪೂತನಿ ಎಂಬವಳು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಾಟಕಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಹತಳಾಗಿದ್ದವಳು. ಈಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲೆಂದು, ಮರಳಿ ಜನಿಸಿಬಂದಿದ್ದವಳು ಎಂಬುದು ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಮೇಯ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಂಬುಜಾಕ್ಷ (ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ) ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಅವಳ ಮಾಯೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು; ಮಾಯೆಯ ಪರಿಣಾಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮಂಕು ಕವಿಯುವುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಸರ್ವಥಾ ಆಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವನ ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಾಯೆ ಕವಿದಿದೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಸುಲಭ ಎಂಬುದೇ ಅವಳ ಸಂಶೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಮುದಾ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೪. ರಾಕ್ಷಸಿಯಾದ ಪೂತನಿಯ ವಿಕಾರರೂಪವು ಹಾಗೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣಲು ಒಳಗಿದ್ದ ಉರ್ವಶಿಯ ಅವೇಶ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು. ನಿಜವಾದ ಹಿರಿಮೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ನೈಜರೂಪವು ಅಸುರಸ್ತಿಯರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಯಾಸಾಂ ರೂಪಂ ಗುಣಾಸ್ತಾಸಾಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ದ್ಯಾ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ |

ತಚ್ಚ ನೈಸರ್ಗಿಕಂ ರೂಪಂ ದ್ವಾಪ್ರಿಂಶಲ್ಪಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಮ್ ||

ನಾಲಕ್ಷಣಂ ವಪುರ್ಮಾತ್ರಂ ಗುಣಹೇತುಃ ಕಥಂಚನ |
ಆಸುರೀಣಾಂ ವರಾದೇಸ್ತು ವಪುರ್ಮಾತ್ರಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೨/೩೮,೩೯)

ಉರ್ವಶಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಪೂತನಿ

ಪರಿಸ್ಪರ್ಶನೂಪುರಕಂಕಣೋಜ್ವಲಾ

ಲಸನ್ನಿತಂಬಾರ್ಪಿತರತ್ನಮೇಖಿಲಾ |

ದೃಗಂತಸ್ತಂಭಿತಮಾನಿಮಂಡಲಾ

ತದೋರ್ವಶೀವಾಸ್ತಿ ವಿಲೋಲಕುಂಡಲಾ || ೩೪ ||

ಝಗಝಗಿಸುವ ಕಾಲ್ಗಜ್ಜಿಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೈಬಳಿಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ತೋಭಿಸುವ
ನಿತಂಬದ ಮೇಲೆ ರತ್ನದ ಒಡ್ಡಾಣವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ತನ್ನ ಕುಡಿನೋಟದಿಂದಲೇ ಎಂತಹ
ಅಹಂಕಾರಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನೂ ಮರಳುಗೊಳಿಸುವ, ಓಲಾಡುವ ಓಲೆಗಳ, ಅವಳು ಆಗ
ಉರ್ವಶಿಯೋ ಎಂಬಂತಿದ್ದಳು.

ವಿ. : ೧. ^೨ ಪೂತನಿಯು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.
ಅವಳ ರೂಪ ಉರ್ವಶಿಯ ರೂಪದಂತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪೂತನಿಯಲ್ಲಿ ಉರ್ವಶಿಯ ಆವೇಶ ಎಂಬುದು ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ
ಮಿಹಾರ; ಅದನ್ನು ಅವಳು ಉರ್ವಶಿಯಂತಿದ್ದಳು^೩ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೌಶಲಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ
ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ಅವಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಸುಂದರ ರೂಪ ಬರಲು, ಕೇವಲ ಅವಳ ಮಾಯೆ
ಕಾರಣವಾಗಿರದೆ, ಅವಳಲ್ಲಿದ್ದ ಉರ್ವಶಿಯ ಆವೇಶವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ
ಇಲ್ಲಿದೆ; ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಂಶಸ್ಥವೃತ್ತದಲ್ಲಿದೆ; ಮೇಖಿಲ - ಒಡ್ಡಾಣ.

ಪೂತನಿಯ ಸ್ತನ್ಯಪ್ರಾರಸಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣ ತೊಡಗಲು ಕಾರಣ

ಸ ಪೂತನೋಚ್ಚಸ್ತನಕುಂಭಚುಂಬ-

ಮುಖಾರವಿಂದೋ ಹರಿರಾಬಭಾಸೇ |

ವಿಷಂ ಬಹಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಮದಾಂತರಂಗೇ

ಸುಪೂರಯಂಸ್ತನ್ಮುಖವರ್ತುನೇವ || ೩೫ ||

೧. ಸಾ ತಾಟಕಾ ಚೋರ್ವಶೀಸಂಪ್ರವಿಷ್ಟಾ (ಮಾ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೧೨/೮೮) |

೨. ಯಯಾ ಸಾ ತಥಾ ದೃಗಂತೇನ ರೋಚನಾಂತೇನ ಕುಟಾಕ್ಷೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ |

೩. ಅನೇನ ಪೂತನಾಯಾಮರ್ವಶ್ಯಾವೇಶಾತ್ ಸೌಂದರ್ಯಮಿತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

ಹೊರಗೆ ಮೆತ್ತಿದ್ದ ಸ್ತನಗಳ ವಿಷವನ್ನು ಅವಳ ಸ್ತನದ ಚೂಚುಕದ ತುದಿಯ ಮೂರ್ಗವಾಗಿಯೇ ಒಳಗೆ ತುಂಬಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಪೂತನಿಯ ಉನ್ನತವಾದ ಸ್ತನ ಎಂಬ ಕುಂಭವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ ಮುಖಕಮಲದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶೋಭಿಸಿದ.

ಎ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪೂತನಿಯು ತನಗೆ ನೀಡಲೆಂದು ತಂದಿದ್ದ ವಿಷವನ್ನು ಮರಳಿ ಅವಳಿಗೇ ನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು, ಅಶ್ವಯಂ ಕರ್ಮ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಸ್ವರ್ಗತಮ್^೧ - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ; ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನಂತೆ ಮಡಿಮಾಡಿ (ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ) ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ನಿರರ್ಶನದಂತಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪೂತನಿಯ ವಿಷದ ಪ್ರಭಾವ ತಪ್ಪಲು ಕಾರಣೋತ್ಪತ್ತಿ

ರಮಾಧರೋಷಾಮೃತಪಾನಜಾತ-

ಮಹಾನುಭಾವೇನ ನ ಪೂತನಾಯಾಃ |

ಉರೋಜಸಂಗ್ಯಾರ್ತಕರೋ ಗರೋಽಸೌ

ಬಭೂವ ಬಾಲಸ್ಯ ಬಲಾನುಜಸ್ಯ^೨ || ೩೬ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ^೧ ಅಧರಾಮೃತಪಾನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಹಾಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ, ಬಲ-ರಾಮನ ತಮ್ಮನಾದ ಬಾಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ, ಆ ಪೂತನಿಯ ಸ್ತನ್ನದ ವಿಷವು ಯಾವುದೇ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಎ. : ೧. ಪೂತನಿಯ ವಿಷವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೇಡುಮಾಡದಿರಲು, ಕಾವ್ಯರಿತಿಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವರು. ಅಮೃತದ ವಿರುದ್ಧ ವಿಷದ ಆಟವೂ ಸಾಗದು ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಸ್ವತಃ ಸ್ವರತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ರಮಾದೇವಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವತಃ ಅಮೃತಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ವಿಷದ ಪಾಧೆ ಎಲ್ಲಿಯದು (ಅಮೃತಃ ಶಾಶ್ವತಃ ಸ್ವಾಣುಃ...- ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ).

೩. ಮುಂದೆ ೧೮ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಸಹ ಇದೇ ತೆರನಾದುದು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ, ರು.ವಿ.(೧೮/೫೯):

ಸಂಪಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಬಸಮರಮೃತಮಾಧರೋಷೈಃ ಸತ್ಸಂಪದೇ ಭವತು ಸಾತ್ವತರಾಜಲಾಙ್ಕೃತಃ |

ಯತ್ಸಂಭವಾಮೃತಕಣೇನ ಫಣೀಂದ್ರತಲ್ಪಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ ನಿತ್ಯಮಜಲಾಮರಣೋ ಬಭೂವ ||

೧. ಕಾವ್ಯಲಿಂಗಮುಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಮೃತಪೂರ್ಣಸ್ಯ ವರದಸ್ಯ ವಿಷಮುಕಿಂಚಿತ್ಕರಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಕಲಿಯ ಸ್ವಭಾವವಾದ ಕಾಲಕೂಟದಂತಹ ವಿಷವೇ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಈ ಪೂತನಿಯ ವಿಷ ಏನು ತಾನೆ ಮಾಡಿತು! ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ನಾಗರಾಜನಾದ ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲೂ ಈ ಧ್ವನಿ ಇದೆ.

ಪೂತನಿಯ ವಧೆಗೆ ಕಾರಣೋತ್ಪತ್ತೇಕ್ಷೆ

ಮರಿಷ್ಯತೋ ಭೋಜಪತೇರ್ನ ಜನ್ಮ

ತಮಃಶ್ರಮಾರ್ಹಸ್ಯ ಭವಿಷ್ಯತೀಹ |

ಇತೀವ ಧಾತ್ರೀಮವಧೀತ್ ಸ ತಸ್ಯ

ವ್ರತೀಂದ್ರವೃಂದಾರ್ಚಿತಪಾದಪೀಠಃ || ೩.೭ ||

ಇನ್ನೇನು ಸಾಯಲಿರುವ ತಮಸ್ಸಿನ ನೋವಿಗೆ ಅರ್ಹನಾದ ಕಂಸನಿಗೆ ಮರುಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಹಿಂಡುಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿತ ಪಾದಪೀಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅವನ ಸಾಕುತಾಯಿಯಾದ ಪೂತನಿಯನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದ.

ವಿ. : ೧. ^೨ ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪ್ರಿಕ ಕಾರಣವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೨. ಪೂತನಿಯು ಕಂಸನ ಸಾಕುತಾಯಿ. ಕಂಸ ಇನ್ನೇನು ಸಾಯಲಿರುವುದರಿಂದ ಇವಳ ಅಗತ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಹುದು. ಕಂಸನು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಹಾಪಾಪಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸಂಭವವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಳ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತೆಂದೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಕಂಸನು ತಮೋಯೋಗ್ಯ. ಅವನ ಸಂಹಾರ ಸನ್ನಿಹಿತ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಹಾಗೂ ಅದರಂತೆ ತಮಸ್ಸು ಮುಕ್ತಿಯಂತೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಲೋಕ^೨; ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದವರು ಮರಳಿ ಬಾರರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ವ್ರತೀಂದ್ರ - ಪರಮಹಂಸ.

೧. 'ವಾಯುರಾಜಾ ಉಪಾಮಂಥತ್ ಪಿನಪ್ತಿಸ್ತಾ ಕುನಸ್ತಮಾ |

ಕೇಶಿಃ ವಿಷಸ್ಯ ಪಾತ್ರೇಣ ಯದ್ವದ್ವ್ಯೇಣಾಪಿಬತ್ ಸಹ ||'

- ಮು. (೧೦/೧೬.೬/೭)

ಅಥ ತ್ವದಾಜ್ಞಾಂ ಪುರತೋ ನಿಧಾಯ ನಿಧಾಯ ಪಾತ್ರೇ ತಪನೀಯರೂಪೇ |

ಸ್ವಯಂ ತ್ವನಿರ್ಮಥ್ಯ ಬಲೋಜಪವನ್ನಂ ಪಪೌ ಸ ವಾಯುಸ್ತದಂತಾಸ್ಯ ಜೀರ್ಣಮ್ || - ಮು. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೦/೧೬)

೨. ಅನುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ವನದಾತ್ಮಾ ಧಾತ್ಮಾ ಕಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಭಾವೇನೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಮುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ತದುತ್ಪತ್ತಿಃ ನಾವೃತ್ತಿಃ ಪುನರೀತಯೋಃ |

- ಮು. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧/೨೮)

ಅನಾದಿಕಾಲತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಕಲ್ಯಾಣಾಸ್ತತ್ರ ದಾನವಃ |

ಅಸಂಗ್ರಾತಾಃ ಕಿಲಾಶಾಂತಿ ಯಾತನಾಸ್ತೀವ್ರವೇದನಾಃ |

ಲಯೇನ ಪಿ ಮುಕ್ತವದಿದಂ ವಿಷ್ಣುಕ್ ತಿಷ್ಠತ್ಯನಶ್ಚರಮ್ ||

- ಭೂಗೋಲ ನಿರ್ಣಯ (೮೨, ೮೩)

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಹತ್ಯಾ ನಿಮಿತ್ತ ದೋಷದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಪ್ರತೀಂದ್ರವೃಂದಾರ್ಚಿತಪಾದವೀಣಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಆತ್ಮಭಾತಕವಾದ ಪೂತನಿಯ ವಿಷ

ವ್ರಜಸ್ವಬಾಲಗ್ರಹಪೀಡಿತಾ ಸಾ

ವಿಷಪ್ರದಾನಸ್ಯ ಫಲಂ ಪ್ರಪೇದೇ |

ತಥಾಹಿ ಕೃತ್ಯಾ ಮಹತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ

ಸ್ವೇಯಮೃತ್ಯುತ್ವಮುಪೈತಿ ಪೃಥ್ವಾಮ್ || ೩೮ ||

ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಾಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಗ್ರಹದಿಂದ ಪೀಡಿತಳಾದ ಆ ಪೂತನಿಯು ವಿಷವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಳು; ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ! ದೊಡ್ಡವರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಅಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆಯು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದವನಿಗೇ ಮೃತ್ಯುವಾಗುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿಷ ನೀಡಿದ ಪಾಪದಿಂದಾಗಿ ಪೂತನಿಯು ಮರಣ ಹೊಂದಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಹತ್ಯಾದೋಷದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀರಾಮ-ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ತಾಟಕಿಯ ಸಂಹಾರ ನಡೆದಾಗ ಒರುವ ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣದ ಎತ್ತಾಮಿತ್ರವಚನ-ಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಿಟ್ಟು, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಕಲ ದೋಷದೊರ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು :

ವಿತಾಂ ರಾಘವ ದುವೃತ್ತಾಂ ಯತ್ತೀಂ ಪರಮದಾರುಣಾಮ್ |

ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಹಿತಾರ್ಥಾಯ ಜಹಿ ದುಷ್ಪ್ರಸಾರಾಕ್ರಮಾಮ್ ||

ಸಹ್ಯೇಗಾಂ ಶಾಪಸಂಪ್ತಪ್ತಾಂ ಕಶ್ಚಿದುತ್ಸಹತೇ ಪುಮಾನ್ |

ನಿಹಂತುಂ ತ್ರಿಮ ಲೋಕೇಮ ತ್ಯಾಮೃತೇ ರಘುನಂದನ ||

ನ ಹಿ ತೇ ಸ್ವವಧಕ್ಕತೇ ಪೃಣಾ ಕಾರ್ಯಾ ನರೋತ್ತಮ |

ಜಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಾಹಿತಾರ್ಥಂ ಹಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ರಾಜಸೂನುಣಾ ||

ಸೃಶಂಸಮಸೃಶಂಸಂ ವಾ ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣಕಾರಣಾತ್ |

ವಾತಕಂ ವಾ ಸದೋಷಂ ವಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ರಕ್ಷತಾ ಸದಾ ||

ರಾಜ್ಯಭಾರನಿಯುಕ್ತಾನಾಮೇಷ ಧರ್ಮಃ ಸ್ವಾತಮಃ |

ಅಧರ್ಮ್ಯಾಂ ಜಹಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಧರ್ಮೋ ಹ್ಯನ್ಯಾಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ ||

ಶ್ರುಯತೇ ಹಿ ಪುರಾ ಶಕ್ತೋ ವಿದೋಚಸುತಾಂ ಸೃಪ |

ಪೃಥಿವೀಂ ಹಂತುಮಿಚ್ಛಂತೀಂ ಮಂಥರಾಮಭೃಸಾದಯತ್ ||

ವಿದ್ವಾಃ ಚ ಪುರಾ ರಾಮ ಭೃಗುಪತೀ ಪತಿವ್ರತಾ |

ಅನಿಂದ್ರಂ ಲೋಕಮಿಚ್ಛಂತೀ ಕಾವ್ಯಮಾತಾ ನಿಷೂದಿತಾ ||

ಏತೈಶ್ಚಾಸ್ಯೈಶ್ಚ ಒಹುಃಃ ರಾಜಪುತ್ರ ಮರ್ವಾಕೃಃ |

ಅಧರ್ಮಸಹಿತಾ ನಾರ್ಯೋ ಹತಾಃ ಪುರುಷಸತ್ತಮೈಃ ||

ತನ್ಮಾದೇಗಾಂ ಪೃಣಾಂ ತೃಕ್ತಾ ಜಹಿ ಮುಚ್ಚಾಸಾನಸ್ತಪ |

- ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣ (೧/೨೫/೧೪-೨೨)

೨. ಿಪೂತನಿಯು ಸ್ವತಃ ಬಾಲರನ್ನು ಖೇಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಲಗ್ರಹವನ್ನೊದ್ದವಳು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂಬ ಬಾಲರೂಪದ ಗ್ರಹದಿಂದ ಅವಳೇ ಖೇಡಿತಳಾದಳು.

೩. ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಪಚಾರವು ಸಹ ^೧ಆತ್ಮಭಾತಕ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಗ್ರಹ ಎಂದರೆ ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಸಕಲಗ್ರಹಗಳಿಗೂ ಅನುಗ್ರಾಹಕನಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ 'ಗ್ರಹ' ಎಂಬ ಮಾತು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದು:

ಸಕಲಗ್ರಹಬಲ ನೀನೇ ಸರಸಿಜಾಕ್ಷ - ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು.

೫. ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದ ಕೃಷ್ಣಗ್ರಹಗೃಹೀತಾತ್ಮಾ (೭/೪/೨೮) ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗ್ರಹ ಎಂದಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

೬. ಸ್ತೋತ್ರಮದ್ಯೋಹ ಸರ್ವಥಾ ಅನರ್ಥಕರ ಎಂಬುದು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಾಗ ಪೂತನಿಯಂತಹ ಮಹಾರಾಕ್ಷಸಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದು ಆತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು:

ವಾರಾಣಸೀಂ ಪರಿಸಮೇತ್ಯ ಸುದಕ್ಷಿಣಂ ತಂ

ಸರ್ವಗ್ಗ್ನಂ ಸಮದಹತ್ ಸ್ವತೋಽಭಿಚಾರಃ | ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗ. (೧೦/೬೬/೨೭-೪೨)

ಕೋ ನಾಮ ಸತ್ಸು ವಿಪಮಃ ಪ್ರಭವೇತ್ ಸುಖಾಯ | -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೯/೪೫)

ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಪೂತನಿ

ಅಪಿ ಪ್ರದತ್ತೇ ಗರಲೇ ಶಿಶುಂ ತ-

ಮಭೀತಮಾಲೋಕ್ಯ ಭುಜಂಗಸಂಘಾನ್ |

ವಿಭೀಷಯಂತೀ ಸಮಗಾದಭಃ ಸಾ

ನ ಚೇದ್ವಿಪರ್ಯಸ್ತಮೃತಿಃ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ || ೩೯ ||

ವಿಷವನ್ನು ನೀಡಿದರೂ ಸಹ ಮಗುವು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ^೨ಪೂತನಿಯು ಹಾವುಗಳ ಹಿಂಡನ್ನು ಭಯಪಡಿಸಲೆಂದು ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ವಿರುದ್ಧರೀತಿಯ ಮರಣವು ಹೇಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು !

೧. ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕುಕರ್ಮಪ್ರಯೋಶ್ವಾಃ | ಮರಣಮುಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಾತ್ಮೋತ್ತಮೇಂದ್ರಫ ಸುರೇಷು ವಿಶೇಷತಃ ಸ್ವಲ್ಪೋಽಪಿ ದೋಷ ಉರುತಾಮುಭಯಾತಿ ಯಸ್ಯಾತ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೪/೪೬)

೩. ಪೂತನಾ ನ ಮೃತಾ ಕಿಂತು ಭುಜಂಗಭೀಷಣಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಮೇವಾಧೋಲೋಕಂ ಜಗಾಮೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ವಿಷವು ಪರಿಣಾಮ ಬೀರದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನು ನೀಡಿದ್ದ ಹಾವುಗಳಿಗೆ ನೀವು ನೀಡಿದ ವಿಷ ಅಂತಹ ಕ್ರೂರವಾದುದೇನೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ದಂಡಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಪೂತನಿಯು ಅಧೋಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರದಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ನೀಡಿದವರನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು ಸಹಜ; ಪೂತನಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದಳು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವಳು ಮಹಾಕ್ರೂರಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿಷನೀಡಲು ಬಂದಿದ್ದ ಮಹಾಪಾತಕಿಯಾಗಿದ್ದಳು ಎಂಬ ಅಂಶ ಸೂಚಿತ.

೩. ವಿಷ ಕೊಟ್ಟದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾದರೂ ಸತ್ತಿದ್ದು ವಿಷವನ್ನು ನೀಡಿದ ಪೂತನಿಯೇ; 'ವಿಷಯಸ್ತಮೃತ' ಎಂದರೆ ವಿಷ ಕುಡಿದವನಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ವಿಷ ನೀಡಿದವನೇ ಸಾಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಪೂತನಿಯು ಅಧೋಗತಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

ಆಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ತಾಟಕಿಯಾದ ಪೂತನಿ

ಉತ್ತಂಗಹಸ್ತಚರಣಾಯತಶೈಲವೃಂಗಾಂ

ವಿಸ್ತಾರಿತಾನನವಿನಿರ್ಗತದೀರ್ಘದಂಷ್ಟ್ರಾಮ್ ।

ಶುಷ್ಕತಟಾಕಸದೃಶೋದರಘೋರರೂಪಾಂ^೧

ತರ್ಕೇಽತಿಕರ್ಕಶರವೋಜ್ವಲತಾಟಕಾಂ ತಾಮ್ ॥ ೪೦ ॥

ಉನ್ನತವಾದ ಕೈಕಾಲುಗಳೆಂಬ ವಿಶಾಲವಾದ ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳು, ತೆರೆದ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಚಾಚಿದ್ದ ಉದ್ದನೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳು, ಒಣಗಿದ ಸರೋವರದಂತಿದ್ದ ಉದರ, ಅತ್ಯಂತ ಭಯಾನಕವಾದ ರೂಪ; ಇಂತಹ ಅವಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕರ್ಕಶದ್ದನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಾಟಕಿ ಎಂದು ಊಹಿಸುವೆ.

೧. ನ ಚೇದೇವಂ ನ ಚೇತ್ ವಿಷಯಸ್ತಮೃತಃ; ದಿಕ್ಸ್ಯ ವಿಷದಾನೇ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಮರಣಂ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಅನೇನ ಪೂತನಾಯಾ ಅಧೋಲೋಕಗಮನಮೇವ ನ ಕೂರ್ಘ್ಯಲೋಕಗಮನಮತಿ ದ್ವಿಸೃತೇ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಪತಮಾನೋಽಪಿ ತದ್ವೇಹುಗ್ರಭೃತ್ಯಂತರದ್ರುಮಾನ್ ।
ಚೂರ್ಣಯಾಮಾಸ ವಾಚೇಂದ್ರ ಮಹದಾಸೀತ್ ತದದ್ಭುತಮ್ ॥
ಈಷಾಮಾತ್ರೋಗ್ರದಂಷ್ಟ್ರಸ್ಯಂ ಗಿರಿಕಂದರನಾಸಿಕಮ್ ।
ಗಂಧವೈಲವ್ರಸಂ ದೌದ್ರಂ ಪ್ರಕೀರ್ಣಾರುಣಮೂರ್ಧನಮ್ ॥
ಅಂಧಕೂಪಗಘನಾಕ್ಷಂ ಪುಲಿನಾರೋಪಘೋಷಣಮ್ ।
ಬದ್ಧವೇತುಘಚೋರ್ದಗಂಘ್ರ ಶೂನ್ಯತೋಯಪ್ರದೋದರಮ್ ॥
ಸಂತತಮಃ ಸ್ಯ ತದ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಗೋಪಾ ಗೋಷ್ಠಃ ಕಳೇಬರಮ್ ।

ವಿ. : ೧. ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಪೂತನಿಯ ವಿಚಾರರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಅವಳು ತಾಟಕಿ ಇರಬೇಕು ಎನ್ನಿಸುವುದು; ಎಂದರೆ ಅವಳು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತಾಟಕಿಯಾಗಿದ್ದವಳು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಅವಳ ಸುಂದರರೂಪಕ್ಕೆ ಉರ್ವಶಿಯ ಆವೇಶವು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಂತೆ ವಿಕೃತರೂಪಕ್ಕೆ ತಾಟಕಿಯಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ಸ್ವಭಾವವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ಅವಳಲ್ಲಿದ್ದ ಉರ್ವಶಿಯ ಆವೇಶ ಹಾಗೂ ತಾಟಕಿಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಪೂತನಿ - ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಉರ್ವಶೀ

ಮುಕುಂದವಿದ್ವೇಷವಿಷಾನುಷಂಗಾ-

ದ್ವಿಯೋಜಿತಾಂಗೀ ಕಿಲ ಪೂತನೈಕಾ |

ಪಪಾತ ಧನ್ಯಾ ಲಲನಾಗ್ರಗಣ್ಯಾ

ಜಗಾಮ ಚಾನ್ಯಾಮರಲೋಕಲೋಕಮ್ || ೪೧ ||

ಶ್ರೀಹರಿದ್ವೇಷವೆಂಬ ವಿಷದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ದೇಹತೊರೆದ ಪೂತನಿ ಎಂಬವಳು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಬಿದ್ದಳು; ಅವಳಲ್ಲಿದ್ದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯಾದ ಉರ್ವಶಿಯೆಂಬ ಮಹಿಳಾಮಣಿಯು ದೇವವೃಂದವಿರುವ ಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶವಿದ್ದ ಆ ಪೂತನಿಯಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸಿಯಾದ ತಾಟಕಿಯು ತಮಸ್ಸಿಗೂ ಉರ್ವಶಿಯೆಂಬ ಅಪ್ಸರೆಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೂ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪೂತನಿಯ ಪತನಕ್ಕೆ ಹರಿದ್ವೇಷವು ಕಾರಣವಾದಂತೆ, ಉರ್ವಶಿಯ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಅವಳಲ್ಲಿದ್ದ ಹರಿಭಕ್ತಿಯು ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಆಸೆಗೆ ಪೂತನಿಯಾ ತಾಟಕಾತ್ಮಂ ಧೃಷ್ಣತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಜೀವಾಸ್ತು ದ್ವಿವಿಧಾಃ ಸಂತೋಸಂತಶ್ಚ | ತತ್ರ ಸತಾಮೇವ ಮೋಕ್ಷೋ ನಶ್ಚ ಸತಾಮಿತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಪುರಾಣಾದಿಷು ಪೂತನಾದಿಗಾಂ ಮೋಕ್ಷೋಕ್ತಿಂ ಘಟಯನ್ತತ್ರ ಜೀವರ್ದಯಸಮಾವೇಶಮುಪಪಾದಯತಿ | ಮುಕುಂದೇ-ತ್ಯಾದಿಪದ್ಯಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಂಠಪೂತನಿಕಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಚಾಂಛಮಾದಿಯುತಾ ಯತಃ |

ಜೀವರ್ದಯಸಮಾವೇಶಾದಿಪದ್ಯಯುಜಿಗೀಷಪಃ || ಏತಿ ಸ್ವತಃರುಕ್ತ ವಿವಾರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ದ್ವೌ ಭೂತಸರ್ಗೌ ಲೋಕೇಽನ್ಯೌ ದ್ವೌವ ಆಸುರ ವಿವ ಚ |

-ಗೀತಾ (೧೬/೬)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿದ್ವೇಷಾವ್ಯವಿಷವಾಸೇನ ಮೃತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨.. ^೧ಪೂತನಿಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯೇ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳು ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುವುದು; ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅದು ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶದ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಅದನ್ನು ಅಧರಿಸಿದ ನಿರೂಪಣೆ ಇದಾಗಿದೆ (ತುಂಬುವಿನ ಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಒದಗಿದ ಶಾಪದಿಂದ ಉರ್ವಶಿಯು ಹೀಗೆ ಪೂತನಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ) :

ಸಾ ತಾಟಕಾ ಚೋರ್ವಶೀಸಂಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಕೃಷ್ಣಾವಧ್ಯಾನಾನಿರಯಂ ಸಂಜಗಾಮ |
ಸಾ ಚೋರ್ವಶೀ ಕೃಷ್ಣಭುಕ್ತಸ್ತನೇನ ಪೂತಾ ಸ್ವರ್ಗಂ ಪ್ರಯಯೌ ತತ್ಕಣೇನ ||
ಸಾ ತುಂಬುರೋಃ ಸಂಗಮ ಅವೇಶ ರಕ್ತಸ್ತನುಂ ಶಾಪತೋ ವಿತ್ತಪಸ್ಯ |
ಕೃಷ್ಣಸ್ತರ್ಪಾತ್ ಶುಭ್ರವಾ ಪುನರ್ದಿವಂ ಯಯೌ ತುಷ್ಟೇ ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ರಮೇಶೇ ||
- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೨/೮೮,೮೯)

ಅಸುರರ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀಡುವ ಭಗವಂತ

ಯದಿ ಪ್ರಭುವಿ ದ್ವಿಷತೋಽಪಿ ಶೌರಿಃ

ಪ್ರಸಾದಕೃತ್ ತರ್ಹಿ ಕುತಃ ಸುರಾರೀನ್ |

ವಿಜಿತ್ಯ ಭಕ್ತಾಯ ತದೀಯಭಾಗ್ಯಂ

ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಸ್ವೈರಮಿಹಾವತೀರ್ಯ || ೪೨ ||

ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವುದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದೇತಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸಿ, ಸುರವೈರಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿ ಅವರ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ?

ವಿ. : ೧. 'ದ್ವೇಷದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ' ಎಂಬ ಕೆಲವರ ವಾದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ (ಶ್ಲೋ.೪೨-೬೦) ವಿವರವಾಗಿ ^೨ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವವನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನು ದುಷ್ಟರ ^೩ಸಂಹಾರಕ್ಕೇ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನೇತಕ್ಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾಂಶ.

೩. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಯಜ್ಞಕೇತ ಸತ್ಯಮಿತ್ ತನ್ನ ಮೋಘಂ ವಸು ಸ್ವಾರ್ಹ-ಮುತ ಜೇತೋತ ದಾತಾ ಎಂಬ ಋಗ್ವೇದ (೧೦/೫೫/೬)ಮಂತ್ರದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೧. ಪೂತನಿಯಾ ಮೋಕ್ಷೋಕ್ತಿಸ್ತದ್ಗೋರ್ವಶೀಮಾದಾಮೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ಸರ್ವಥಾ ಭಕ್ತತೋ ಮುಕ್ತಿದ್ವೇಷಾತ್ಸಮ ಉದೀರಿತಮ್' |

ನಿಯಮಸ್ತನ್ಮನೋನಿರ್ವೃತ್ತಂ ಮೋಹಾಯಾನ್ಯದ್ವೇಷೋ ಭವೇತ್ || ಇತಿ ಸ್ವತಃ ದ್ವೇಷಾನ್ಮ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯೇತದುಪಪಾದಯಿಷ್ಯಾಹ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಸುರಾನ್ ನಿಗ್ರಹ್ಯ ತೇಷಾಂ ಧನದಾಸೇ ತನ್ನಿಪ್ತದ್ವೇಷಾ ನಿಮಿತ್ತಂ ಅನ್ಯಕಾರಣವ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನ ತಂದೆ ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ, ಶೃಗಾಲವಾಸುದೇವನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನ ಮಗ ಶಕ್ರದೇವನಿಗೆ, ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಅವನ ಮಗ ಸಹದೇವನಿಗೆ, ನರಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನ ಮಗ ಭಗದತ್ತನಿಗೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅರಿಷ್ಟ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಆಗಿದ್ದು ಸದ್ಗತಿಯಲ್ಲ

ದ್ವಿಷಾಂ ಹರಿಯೌಚೈತಿ ಯರ್ಹಿ ಮೋಕ್ಷಂ

ನ ತರ್ಹಿ ಕಸ್ಮಾದಪವರ್ಗಮಾರ್ಗಃ |

ಅರಿಷ್ಟಪಾತಾಸುರವತ್ಸಕೇಶಿ-

ವಿನಾಶಕಾಲೇ ವಿವೃತಃ ಶುಕೇನ || ೪೩ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯು ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಮೋಕ್ಷನೀಡುವವನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ, ವಾತಾಸುರ, ವತ್ಸಾಸುರ, ಕೇಶಿ ಮೊದಲಾದವರ ವಿನಾಶಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅದು ಮುಕ್ತಿಗೆ ದ್ವಾರವಾಯಿತೆಂದು ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು ಏತಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಲಿಲ್ಲ ?

ಏ. : ೧. ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಪೂತನಿಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ, ತೃಣಾವರ್ತ, ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಿಸಿಲ್ಲ ? ಎಂಬ ಪ್ರಬಲ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿರುವರು.

೨. ಇತರ ಅಸುರರು ಸತ್ತಾಗ ಅವರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿಯಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಸದೆ, ಪೂತನಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸದ್ಗತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಸುರರಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಯೇ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದೂ ಪೂತನಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಜೀವದ್ವಯಾವೇರವೆಂಬ ವಿಶೇಷವಿದೆ ಎಂದೂ ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಪವರ್ಗ-ಮೋಕ್ಷ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಯೇ ನಿಶ್ಚಿತ

ಪತಂತ್ಯಧೋಽನಾದೃತಕೃಷ್ಣಪಾದಾ

ನ ಚೇದ್ಯಮಸ್ಯಾಲಯಮೇಷ್ಯಸಿ ತ್ವಮ್ |

೧. ಕೇಶಾದೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷಮನುಷ್ಠಾ ಪೂತನಾಯಾ ಏವ ಮೋಕ್ಷೋಕ್ತೇರ್ಜ್ಞಾಪಯತೇತತ್ ಕಸ್ತಿದ್ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿತಿ | ನಾ ಚ ವಿಶೇಷಃ ಪೂತನಾಯಾಂ ಶುಭಜೀವನಮಾವೇರರೂಪಃ ಕೇಶಾದಿದು ಗತತಿ | ಅನ್ಯಥಾ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ನಾಶಿತಾನಾಂ ಸರ್ವವಾಮುಷಿ ಮೋಕ್ಷೇ ಕೇಶಾದಿವರ್ಧೇಽಪಿ ತೇವಾಂ ಮುಕ್ತಿರ್ವಕ್ತವ್ಯಾ ನ್ಯಾತ್ | ಸರ್ವತ್ಯಾನುಷ್ಠಾ ಪೂತನಾಕಂಸ-ಶಿರುಪಾಲವಧಾಬ್ಧಿನ್ಯಾನ್ತತ್ರಯ ಏವ ತೇವಾಂ ಮುಕ್ತಿಕಥಗೋಕ್ತೇರಿತಿ ಹೃದಯಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಸ ನೈರ್ಮಿತಂ ಧಾಮ ಜಗಾಮ ದೈತ್ಯ

ಇತಿರೀತಾ ದುರ್ಗತಿರೇವ ತೇಷಾಮ್ || ೪೪ ||

"ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವರು ಅಧೋಗತಿಗೆ ತೆರಳುವರು", "ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನೀನು ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಿ" ಹಾಗೂ "ಆ ದೈತ್ಯನು ಅಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ", ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸುರರಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದಾಗುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಅಧೋಗತಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಸದ್ಗತಿ ಲಭಿಸಲಾರದು ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಪತಂತ್ಯಧೋ... ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿದೆ :

ಯೇನೈರವಿಂದಾಕ್ಷ ವಿಮುಕ್ತಮಾನಸಸ್ತ್ವಯ್ಯಸ್ತಭಾವಾದವಿತುಪ್ಪಬುದ್ಧಯಃ |

ಅರುಹ್ಯ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಪರಂಪದಂ ತತಃ ಪತಂತ್ಯಧೋನಾದ್ಯತಯುಷ್ಯದಂಘ್ರಯಃ |

- ಭಾ. (೧೦/೨/೩.೨)

೩. ಯಮಸ್ಯಾಲಯಮೇಷ್ಯಸಿ ತ್ವಂ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕ :

ಅಂಬಿಷ್ಠಾಂಬಷ್ಠಮಾರ್ಗಂ ನೋ ದೇಹ್ಯಪಕ್ವಾಮ ಮಾ ಚಿರಮ್ |

ನ ಚೇತ್ ಸತುಂಜರಂ ತ್ವಾಥ ನಯಾಮಿ ಯಮಸಾದನಮ್ || - ಭಾ. (೧೦/೪೨/೪)

೪. ಸ ನೈರ್ಮಿತಂ ಧಾಮ ಜಗಾಮ ದೈತ್ಯಃ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಮೂಲಶ್ಲೋಕ :

ಜಗಾಮ ಕೃಚ್ಛ್ರಂ ನಿರ್ಮಿತೇರಥ ಕ್ಷಯಂ

ಪುಷ್ಪೈಃ ಕಿರಂತೋ ಹರಿಮೀಡೀರೇ ಸುರಾಃ |

- ಭಾ. (೧೦/೨.೬/೧೪)

೧. ಅನೇನ, "ಯೇನೈರವಿಂದಾಕ್ಷ ವಿಮುಕ್ತಮಾನಸಸ್ತ್ವಯ್ಯಸ್ತಭಾವಾದವಿತುಪ್ಪಬುದ್ಧಯಃ | ಅರುಹ್ಯ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಪರಂ ತತಃ ಪತಂತ್ಯಧೋನಾದ್ಯತಯುಷ್ಯದಂಘ್ರಯಃ ||" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮುಪಾಹೃತಮ್ | ಅನೇನ : ಅಂಬಿಷ್ಠಾಂಬಷ್ಠ ಮಾರ್ಗಂ ನೋ ದೇಹ್ಯಪಕ್ವಾಮ ಮಾ ಚಿರಮ್ | ನ ಚೇತ್ ಸತುಂಜರಂ ತ್ವಾಥ ನಯಾಮಿ ಯಮಸಾದನಮ್ || ಯದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪತಾಂಗಾಂ ದ್ವೇಷಿಣಾಂ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ತದ್ಭಗವತ್ ಪಚನೇ ಯಮಸಾದನಮಿತ್ಯನುಕ್ತ್ಯಾ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಮಮ ಸಾದನಮ್' ಇತಿ ಒಲಿಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಅನೇನ "ಜಗಾಮ ಕೃಚ್ಛ್ರಂ ನಿರ್ಮಿತೇರಥ ಕ್ಷಯಂ ಪುಷ್ಪೈಃ ಕಿರಂತೋ ಹರಿಮೀಡೀರೇ ಸುರಾಃ ||" ಇತಿ ಪಚನಮುಪಾಹೃತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ನಿರ್ಮಿತುಃ ಸರತಃ ಚೈವ ಸುಖಲೋಕೋಪಿ ವಿದ್ಯತೇ |

ನಾಂಧೇತಮುಸಿ ಮುಗ್ಧಾಂ ಸುಖಲೋಕೋಪಿ ಕಲ್ಪತಃ ||

- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ (೨/೧/೨೦) - ಭವಿಷ್ಯತುರಾಗವಚನ

ದ್ವೇಷಮೂಲ ಸ್ಮರಣೆಯು ಸದ್ಗತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗದು

ವಿದ್ವೇಷಮೂಲಸ್ಮರಣೇನ ತುಷ್ಠಿ-

ರಿತ್ಯಪ್ಯವದ್ಯಂ ನ ಜಹಾತಿ ಪಕ್ಷಃ |

ಹಿಂಸಾರ್ಥಮಾಲಿಂಗಯತಸ್ತರಕ್ಷೋಃ

ಕಿಂ ಚೇಷ್ವಯಾ ತುಷ್ಠತಿ ಕಾಮಧೇನುಃ || ೪೫ ||

ದ್ವೇಷಮೂಲಕವಾದ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಂತುಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು ಎಂಬ ಪಕ್ಷವೂ ಸಹ ಸರಿ ಎನ್ನಿಸದು; ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಲೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಬ್ಬುವ ಹುಲಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅದರ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಾಮಧೇನುವು ನಲಿಯುವುದೇ!

ವಿ. : ೧. ದ್ವೇಷದಿಂದೇನೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲ ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತೃಪ್ತನಾಗಿ, ಸದ್ಗತಿಯಿಡುವನು ಎಂಬ ವಾದವೂ ಸಹ ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗುವುದು ದ್ವೇಷವೇ ಹೊರತು ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಲೆಂದು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡ ಹುಲಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಮಧೇನುವು ಸಹ ಪ್ರೀತಿ ಹೊಂದುವುದು ಎನ್ನಬೇಕಾದೀತು ; ತರಣು - ವ್ಯಾಘ್ರ.

೨. ಹಸುಗಳನ್ನು ಹುಲಿ ಹಿಡಿಯುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಸುವಿನ ಸ್ಪರ್ಶದ ಕಾರಣದಿಂದ ಹುಲಿಗೆ ದೋಷವೇ ಹೊರತು ಪುಣ್ಯವಲ್ಲ; ಹುಲಿಗೆ ಬೇಕಿರುವುದು ಹಸುವಿನ ಹಕ್ಕೆಯೇ ಹೊರತು ಅದರ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಾಗುವ ಪುಣ್ಯವಲ್ಲ; ಅದರಂತೆ ಕೇವಲ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಮಾಡುವವನಿಗೆ ದೋಷವೇ ಹೊರತು ಪುಣ್ಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಧೋಗತಿಯೇ ಹೊರತು ಸದ್ಗತಿಯಲ್ಲ ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಮುಂದೆ ಬರುವ ಚಾಣೂರನ ವರ್ಧಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಮಾತು ಸಹ ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿವರಗಳು ಬಂದಿವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ-ಗೋಹತ್ಯೆಗಳು ತಾರಕವಾಗಬಲ್ಲವೆ ?

ನಚೇದ್ಗವಾಂ ವಿಪ್ರಶಿಖಾಮಣೀನಾಂ

ಹತಿಶ್ಚ ಪುಣ್ಯಾಯ ಭವೇದ್ವಿಮೂಢಾಃ |

೧. ತಥಾ ಹಿ | ಕಾಮಧೇನುಃ ಹಿಂಸಾರ್ಥಂ ಹಂತುಂ ಆಲಿಂಗಯತಃ ಸಂತ್ಸಿಷ್ಯತಃ ತರಕ್ಷೋಃ ವ್ಯಾಘ್ರಸ್ಯ ಚೇಷ್ವಯಾಂಗ-
ಸ್ಪರ್ಶಾದಿವ್ಯಾಪಾರೇಣ ತುಷ್ಠತಿ ಕಿಂ ನ ತುಷ್ಠತೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಂಗಾಲಿಂಗನಾತ್ಯಧ್ಯ ಚರಣಸ್ಪರ್ಶೋದ್ವಿತ್ಯುತ್ಕಾಪಲಂ
ನಮ್ರಸ್ಯ ಸ್ವಮುಖೇಯೋರಪಿ ಪರಿತಪ್ಯಾಗೂರಣಮೋ ಪಠೇ |

ಕೃಷ್ಣೋಽಭೂನ್ಮ ಚ ಮುಷ್ಠಿಸ್ತ ಸಮರೇ ಸಂಕರ್ಷಣಃ ಸತ್ಯತಿಂ

ದುಷ್ಪ್ರರಾಚರಿತಾಂ ಕಿಮತ್ರ ಮತಿಮಾನ್ ಮೃತ್ಯುಪ್ರದಾಂ ವಿಧ್ವೇತ್ ||

- ರು. ೨ (೧೧/೪೩)

ತದಂಗಸಂಸ್ಪರ್ಶನದರ್ಶನಾದ್ಯೈ-

ಸ್ವದೀಯನಾಮಗ್ರಹಣಾದಿಭಿರ್ವಾ || ೪೬ ||

ಎಲೈ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳೇ ! ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳ ಹಾಗೂ ವಿಪ್ರಶ್ರೇಷ್ಠರ ಹತ್ಯೆಯೂ ಸಹ, ಅವರ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶನ, ಅವಲೋಕನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಲೂ, ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಲೂ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ವಿ. : ೧. ಗೋಹತ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಪಾತಕಗಳು ಸಹ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವು ಸಹ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಬೇಕಾದೀತು ಎಂಬ ಪ್ರಬಲ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವರು.

೨. ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮಾಡುವ ^೧ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ತಾರಕವಲ್ಲವೋ, ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆಯೂ ಸಹ ಅದರಂತೆಯೇ ತಾರಕವಾಗದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದೋಷವು ದುರಂತಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಣಯ

ದೋಷಂ ದುರಂತಂ ಕ್ವಚಿ ವರ್ಣಯದ್ವಿ-

ದ್ವೇಷಂ ಹರೇಃ ಕ್ವಾಪಿ ತಮೋನಿದಾನಮ್ |

ಈಶಾಪ್ತಿವಿಘ್ನಂ ಕ್ವಚಿ ನಿರ್ಣಯದ್ವಿ-

ರೇತನ್ಮತಂ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮಾಯೈಃ || ೪೭ ||

ಕೆಲವೆಡೆ ದೋಷವು ದುರಂತಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವ, ಹಾಗೂ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿದ್ವೇಷವು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಧನ ಹಾಗೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಅಡ್ಡಿ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವ, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವರು.

ವಿ. : ೧. ದ್ವೇಷವು ಅತ್ಯಂತ ಅನರ್ಥಕರ ಎಂದು ಸುಖವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಸರ್ವಥಾ ಸಮ್ಯಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ; ನಿದಾನ - ಕಾರಣ.

೨. ಅಂತಹ ಕೆಲವು ವಚನಗಳು ಹೀಗಿವೆ :

ಯದನಿಂದತ್ ಪಿತಾ ಮಹ್ಯಂ ತದ್ವಕ್ಷೇ ಮಯಿ ಚಾಘವಾನ್ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಪಿತಾ ಮೇ ಪೂಯೇತ ದುರಂತಾದುಸ್ತರಾದಘಾತ್ || - ಭಾಗ.(೭/೧೦/೧೭)

೧. ದರ್ಶನಾರ್ಥಕವಾದ ಏನೂ ತೇವಾಂ ಹವನಾಯೋಗಾದ್ಯನಗಮೋಪಸ್ಪರ್ಶಾದಿನಾ ಪುಣ್ಯಂ ಸ್ಥಾಪಿತಃ ಘಾಪಃ |

ಯದಿ ಚೋಪರಿ ಕ್ರಿಯಮಾಣಹವನಾದಿರೂಪದ್ವೇಷೇಣ ಪುಣ್ಯಸಾಧನಮಪಿ ದರ್ಶನಾದಿಕಂ ದ್ವೇಷಾನುಷಂಗಾದ್ಯೋಪ ಎವ | ತರ್ಹಿ ವ್ಯಕ್ತತೇಷು ಸಮಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುಶ್ಚಾಪಿ ಭಗವನ್ನಿಂದಯಾ ತಮಃ ||

ವಿವಿಕ್ಷುರತ್ಯಗಾತ್ ಸೂನೋಃ ಪ್ರಹ್ಲಾದಸ್ಯಾನುಭಾವತಃ ||

-ಭಾಗ.(೪/೨೧/೪೬)

ತಾನಹಂ ದ್ವಿಪತಃ ಕ್ಷೂರಾನ್ ಸಂಸಾರೇಷು ನರಾಧಮಾನ್ |

ಕ್ಷಿಪಾಮ್ಯುಪಸ್ರಮತುಘಾನಾಸುರೀಶ್ವರ ಯೋನಿಷು ||

ಆಸುರೀಂ ಯೋನಿಮಾಪನ್ಮಾ ಮೂಢಾ ಏನ್ಯನಿ ಏನ್ಯನಿ |

ಮಾಮಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ಕೌಂತೇಯ ತತೋ ಯಾಂತ್ಯಧಮಾಂ ಗತಿಮ್ || -ಗೀ.(೧೬/೧೯,೨೦)

ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಯಾವ ಮತಕ್ಕೂ ಸಮ್ಯತವಲ್ಲ

ಅದ್ವೈತಿನಸ್ತಾರ್ಕಿಕಮಾನಿನೋ ವಾ

ರಾದ್ಧಾಂತಮಧ್ಯೇ ಪರವಾದಿನಾಂ ವಾ |

ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಯನ್ನ ಹಿ ಬಂಧಮೋಕ್ಷ-

ಸ್ತೇನೇದಮಾತ್ಮೀಯವಚೋವಿರುದ್ಧಮ್ || ೪೮ ||

ಅದ್ವೈತಿಗಳಾಗಲಿ, ತಾರ್ಕಿಕರೆಂದು ತಿಳಿದವರಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಪರವಾದಿಗಳಾಗಲಿ, ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞಾನದ ಹೊರತು ಬಂಧದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವರು; 'ಎಂದ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಮಾತಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವೆನ್ನಿಸುವುದು.

ವಿ. : ಅದ್ವೈತಿಗಳು, ತಾರ್ಕಿಕರು ಮೊದಲಾಗಿ ಇತರ ಮತದವರು ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿರುವರೇ ಹೊರತು ದ್ವೇಷದಿಂದ ಎಂದಲ್ಲ, ಅದ್ವೈತದಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಭಾವ ಯಾವ ಮತಕ್ಕೂ ಅನುಗುಣವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ರಾದ್ಧಾಂತ - ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಸಕಲಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧ

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಷೇಧಕತ್ವಾತ್

ಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ ನಿರ್ಣಾಯಕಸೂತ್ರಕತ್ವಾತ್ |

ಕಿಮೇಷ ಮಾರ್ಗಃ ಸುಲಭೋ ನ ದೃಷ್ಟಃ

ಕಿಂ ವಾ ತಪಸ್ಯಾವ್ರತಕರ್ತೃತಾಂಗೆಃ || ೪೯ ||

೧. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವದಾರ್ಥಾದಿಜ್ಞಾನೇಣೈವ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ತೇನ ಕಾರಣೇನೇದಂ ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ದ್ವೇಷಾನ್ಮೋಕ್ಷೇತಫಸಮಾತ್ಮೀಯವಚೋವಿರುದ್ಧಮ್ | ಏವಂ ಪದತಃ

ಸ್ವಪಚನವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿದ್ವೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ - ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮ್ | (೨/೨/೪೮)

'ಜ್ಞಾನದ ಹೊರತು ಬೇರೊಂದು ಮಾರ್ಗವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಪ್ರತಿಗಾಗಲಿ, ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನ, ವ್ರತ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ದೇಹದಂಡಿಸುವ ಮುನಿಗಳಿಗಾಗಲಿ, 'ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ' ಎಂಬ ಈ ಸುಲಭ ಮಾರ್ಗ ಏಕೆ ಕಂಡಿಲ್ಲ ?

ವಿ. : ೧. ದ್ವೇಷದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಂತ ಸುಲಭವೆನ್ನಿಸುವ ಮಾರ್ಗ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದೂ ಅದನ್ನೇ. ಇದೇ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ವಿದ್ಯೆಯಾ ಅಮೃತಮತ್ತುತೇ, ವಿದ್ಯೆವ ತು ನಿರ್ಧಾರಕಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿ^೨ ಹಾಗೂ ಸೂತ್ರವಚನಗಳು ಏಕೆ ಬೇಕಿದ್ದವು? ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳ ಗೊಂದಲವೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ತಮದಮಾದಿಗಳ ಅಗತ್ಯವೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲವೇ !

೨. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ, ಯಾವುದೇ ಇತರ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಾಗಲೀ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಸರ್ವಥಾ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥ; ತಪಸ್ಸಾ - ಧ್ಯಾನ.

ಅವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ

ಅವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಯತನೈರ್ನ ಮೋಕ್ಷಃ^೩

ಪತಂತ್ಯಧಸ್ತಾಮಸವೃತ್ತಯಸ್ತೇ |

ವಿತತ್ಸಮಾನಾರ್ಥಕಭಾರತೋಕ್ತಿ-

ವ್ರಾತಾಮತಂ ತನ್ನ ಮತಂ ಶುಕಸ್ಯ || ೫೦ ||

"ಅವೈಷ್ಣವರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸದು, ತಾಮಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಅವರು ಅಧೋಗತಿಗೆ ತೆರಳುವರು" ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಮಹಾಭಾರತದ ವಾಕ್ಯವೃಂದಕ್ಕೆ ಸಮೃತವಲ್ಲದೆ ಈ ವಿಚಾರ ಶುಕಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮೃತವಾದುದಲ್ಲ.

ವಿ. : ಅವೈಷ್ಣವರು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಮೋಕ್ಷ ಲಭಿಸದು. ಅವರಿಗೆ ತಮಸ್ಸೇ ಗತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಅಸಂಖ್ಯವಚನಗಳು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿವೆ. ಎಂದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ದ್ವೇಷದಿಂದ

೧. ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಅಮೃತ ಇಹ ವಶಿ ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಆಯುಗಾಯ ವಿದ್ಯತೇ | ಪ್ರತಿಃ

೨. ದ್ವೇಷಾಪ್ಯಪಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯತ್ಯೇ ಸುಲಭತ್ವಾದ್ವೇಷಮಾರ್ಗ ವಿವ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕರ್ತೃ ಚ ಕಥನೀಯಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಋಷಿಭಿರಪಿ ಸ ವಿವಾಧುಷ್ಣೇಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ನ ಚೈವಮತೋ ನ ದ್ವೇಷಾನ್ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಭಾವಃ ||

೩. ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಆಯುಗಾಯ ವಿದ್ಯತೇ - ಶ್ವೇತೀಯಾರಣ್ಯಕ (೨/೧/೨.)
ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾ - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೧/೧/೧)

೪. ಭದೇದ್ವಿ ದೋಷೋ ನಿಯತಂ ಸುರಾಕಾಂ ನೈವಾಸುರಾಕಾಂ ಚ ಕಥಂಚನ ಸ್ಯಾತ್ |

ಉತ್ಪಾಪಯುಕ್ತಸ್ಯ ಚ ತತ್ಪ್ರೀತಂ ಭದೇದ್ವಿ ರಾಹೋರಿತ ದುಃಖದೂಪಮ್ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೦/೨.೫)

೫. ವೈಕುಂಠಂ ನಾಮ ಲೋಕಂ ವೈ ದಿದ್ಧಂ ನಿತ್ಯಂ ಸನಾತನಮ್ |

ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ವಾದವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಒಪ್ಪರು. ^೧ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಲಾರರು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿಂದೆಯ ಶ್ರವಣವೂ ಅನರ್ಥಕರ
ನಿಂದಾಂ ಮುಕುಂದಸ್ಯ ಸಕೃನ್ನಿಶಮ್ಯ
ಮಂದಃ ಪತೇತ್ ಕಿಂ ಪುನರಚ್ಯುತಂ ತಮ್ |
ನಿಂದನ್ನಿತಿ ಹ್ಯಾಲಪತಃ ಶುಕಸ್ಯ
ಕಿಂ ದ್ವೇಷತೋ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಸ್ಮ ಹೃದ್ಯಮ್ || ೫೧ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿಂದೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಕೇಳುವ ಅವಿವೇಕಿಯೂ ಸಹ ಅಧಃಪತನ ಹೊಂದುವನು. ಇನ್ನು ಅಚ್ಯುತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಂದಿಸುವವನಿಗೆ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರುವ ಶುಕಮುನಿಗಳಿಗೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಂದಿಸುವುದಿರಲಿ, ಅವನ ^೨ನಿಂದೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳುವುದು ಸಹ ಅಧಃಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಂದಿಸುವವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟೆ ಎಂದು ಶುಕಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ವಾದವು ಎಂದಿಗೂ ಅವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂದಿಗೂ ತಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ^೩ವಿರೋಧವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳಲಾರರು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ
ಅಪೋಽಬ್ರುವನ್ನಿತಿ ಸನಾತನವೇದವಾಕ್ಯಾತ್
ಕಿಂ ವಕ್ಯತಾ ಜಡಜಲಸ್ಯ ತಥಾ ಶುಕೋಕ್ತೌ |
ಕಂಸಾದಿಮೋಕ್ಷವಚನಾನ್ಯಪಿ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತ-
ಮಾನಾಂತರೋದಿತಮನೋಮಧುರಾರ್ಥಭಾಂಜಿ || ೫೨ ||

ಅದೃಷ್ಟವಾನಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಂ ಮಹಾಯತ್ನಪತಾಮಪಿ ||

-ಭಾರತ(ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವ)

ಊರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛತಿ ಸತ್ಯಾಃ ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಾಃ |

ಏಭ್ಯಃಕುಲಾದ್ವತ್ತಿಪ್ತಾ ಅಧೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮ್ರಾಃ ||

-ಗೀತಾ(೧೪/೧೨)

೧. ನ ಹಿ ಭಾರತವಿರುವುದು ರುಕೋ ವದಂತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನಿಂದಾಂ ಭಗವತಃ ಪೃಗ್ವತ್ ತತ್ಪರಸ್ಯ ಜನ್ಮ ವಾ |

ತತೋ ನಾಪ್ತೇತಿ ಯಃ ಸೋಽಪಿ ಯಾತ್ಯಧಃ ಸುಕೃತಾಚ್ಯುತಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೭೪/೪೦)

೩. ನ ಹಿ ಸ್ವವಚನವ್ಯಾಹತಂ ರುಕೋ ವದಂತಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

'ನೀರು ಮಾತನಾಡಿತು' ಎಂಬ ಸನಾತನ ವೇದವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜಡವಾದ ನೀರಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾದೀತೆ? ಅದರಂತೆ ಶುಕಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ 'ಕಂಸ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಯಿತು' ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ತಿಳಿಸುವ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ, ಮಧುರವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು.

ವಿ. : 'ನೀರು ಮಾತನಾಡಿತು', 'ಮಣ್ಣು ಮಾತನಾಡಿತು' ಎಂಬ ವೇದದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಮಾತನಾಡಿದರು^೧ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ವಿಹಿತ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ^೨. ಎಂದರೆ 'ನೀರು ಮಾತನಾಡಿತು' ಎಂಬ ಅಸಂಭಾವಿತ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಸಲಾರವು. ಅದರಂತೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಆತ್ಮತೆ ಅಸಂಭಾವಿತ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವೆನ್ನಿಸದ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವ ಯೋಗ್ಯ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ; ಮಾನ - ಪ್ರಮಾಣ.

ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶದ ಸಮರ್ಥನ

ಯಥಾ ಗ್ರಹಾವಿಷ್ಟಕಲೇವರೇ ದ್ವೌ

ಕೃತಾಭಿಮಾನಾವಿಹ ಚೇತಸೌ ಸ್ತಃ |

ತಥೈವ ಕಂಸಾದಿಶರೀರಸಂಸ್ಥೌ

ಶುಭಾಶುಭೌ ದ್ವೌ ಸುಖದುಃಖಭಾಜೌ || ೫೩ ||

೧. ಯಾತುಥಾನ್ಯತಿ ಸಾ ಸ್ವರ್ಗಮವಾಪ ವನನೀ ಗತಿಮ್ | - ಭಾಗ(೧೦/೭/೨.೮)
೨. ಅಭಿಮಾನಿವ್ಯಪದೇಶಸ್ತು ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್ | - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೨/೧/೭)
- 'ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನ್ಯೋ ದೇವತಾಃ ಪ್ರಥಿತೌಹಸಃ |
ಅಚಿಂತ್ಯಾಃ ಶಕ್ತಿಯಷ್ಟಾನಾಂ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಮುನಿಭಿಶ್ಚ ತಾಃ |
ತಾಶ್ಚ ಸರ್ವಗತಾ ನಿತ್ಯಂ ವಾಸುದೇವೈಕಸಂಪ್ರಯಾ' ಇತಿ || - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ (೨/೧/೭)
೩. ಯಥಾ ಆಪೋಽಬ್ಜವನ್ನಿತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೇನ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ತದವಿರುದ್ಧಂ
ಅಬಾದ್ಯಭಿಭಾಸಿದೇವತಾಪರತ್ವಮುಚ್ಯತೇ | ತಥಾ ಕಂಸಾದಿಭೇಷಿಕಾಂ ಮೋಕ್ಷವಚನಸ್ಯ ಉಕ್ತಬಹುಪ್ರಮಾಣ-
ವಿರೋಧೇನ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪೂತನಾಕಂಸನರಕತರುಪಾಲಾದಿಮ ದ್ವಿಧಾ ಜೀವಾಃ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ತತ್ತ್ವ
ಒಂಧ್ರಾದಿರೂಪಿಣಾಃ ವಿಷ್ಣೋ ಸಂತ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಾಃ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಶುಭವೇದಪ್ರಕಾಶೇನ ಕದಾಚಿಃಕ್ವಿಃಪುದಯಃ |
ವಿಪರ್ಯಯೇ ಚಾನ್ಯಥಾ ಸ್ಥುಃ ಶುಭಾಸ್ತತ್ರ ಹರಿಂ ಯಯಃ ||
ಆಶುಭಾಸ್ತು ತಮೋ ಭೋರಂ ಯದಿ ತತ್ತ್ವದ ಮಧ್ಯಮಾಃ |
ಮಧ್ಯಮಾಂ ಗತಿಮೇವಾಪುಃ ಏಕದೇಹಗತಾ ಅಪಿ ||
- ಭಾಗವತಾತ್ಮಾರ್ಥದ್ವೈತ ಗುರುಡಪೂರಣವಚನ (೧೦/೫/೧೨)

ಹೇಗೆ ಗ್ರಹ ಹೊಕ್ಕ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿರುವ ಎರಡು ಚೇತನಗಳು ಇರುವವೋ ಹಾಗೆ ಕಂಸ ಮೊದಲಾದವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಗಳಾದ ಶುಭ ಹಾಗೂ ಅಶುಭ ಎಂಬ ಎರಡು ಚೇತನರು ಇರುವರು.

೧. : ೧. ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಚೇತನರು ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶವುಳ್ಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ; ಗ್ರಹಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಚೇತನರು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಕಂಸ ಮೊದಲಾದವರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಶುಭ ಹಾಗೂ ಅಶುಭ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚೇತನರು ಇರುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚೇತನರಿದ್ದರೂ ಸುಖಾನುಭವವು ಸಾತ್ವಿಕಚೇತನಕ್ಕೂ ದುಃಖಾನುಭವವು ತಾಮಸಚೇತನಕ್ಕೂ ಒದಗುವುದು.

೩. ಗ್ರಹಾವಿಷ್ಠ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಚೇತನ ಎರಡೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಎರಡು ವಿಧ ಚೇತನರು ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯ, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸುಜೀವಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮೋಕ್ಷ

ದ್ವಿಪಂತಮೇಕಂ^೧ ದಿತಿಜಂ ವಿಹಾಯ

ಹರಿಪ್ರಿಯಸ್ಯಾಸುರತಾ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್^೨ ।

ಕ್ಷುಬ್ಧದ್ವಿಪಂತೋಽಪಿ ಕಿಮರ್ಜುನೇಂದ್ರ-

ಪುರೋಗಮಾ ದೈತ್ಯತಯಾ ನಿರುಕ್ತಾಃ ॥ ೫೪ ॥

ದ್ವೇಷಗೈಯ್ಯುವ ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಹೊರತು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಅಸುರತ್ವ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಬಂದಿರತು? ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ದ್ವೇಷಮಾಡುವ ಅರ್ಜುನ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದವರು ದೈತ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರೇನು?

೧. ಅತಃ ಏಕೈನ್ ಶರೀರೇ ಜೀವದ್ವಯಾಭಿಮಾಣೋ ನಾಸಂಭಾವಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶಿಶುಪಾಲಃ ದ್ವಿಪಂತಂ ದ್ವೇಷಂ ಕುರ್ವಂತಮ್ ಏಕಂ ದಿತಿಜಮಸುರಂ ವಿಹಾಯ ಹರಿಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಹರಿಭಕ್ತಸ್ಯಾಸುರತಾ ಅಸುರಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಶಿಶುಪಾಲಃ ಯಮಸುರ ಇತಿ ಅಸುರಶಬ್ದ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ । ಸ ಕಿಂ ನಿಬಂಧನ ಇತಿ ವಿಚಾರಣೀಯಮ್ । ಕಿಂ ಸ್ವಭಾವತೋಽಸುರತ್ವಾದ್ವಾ ಅಸುರಯೋಗಾವುತ್ಪನ್ನತ್ವಾದ್ವಾ ಅಸುರವದ್ವಿಧ್ವೇಷಕರಣಾದ್ವಾ । ನಾಧ್ಯಃ । ತಸ್ಯ ಜಯರೂಪಸ್ಯ ಶಿಶುಪಾಲಸ್ಯ ಹರಿಪ್ರಿಯತ್ವಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । ಶಿಶುಪಾಲಸ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋಗಾವುತ್ಪನ್ನತ್ವಾತ್ । ತೃತೀಯಃ ಪಿ ನಿರಂತರಂ ದ್ವೇಷಕಾರಣಾದ್ವಾ ಕದಾಚಿದ್ವೇಷ-ಕಾರಣಾದ್ವಾ । ನಾಧ್ಯಃ । ಶಿಶುಪಾಲಃ ಕದಾಚಿದ್ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರವಣಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ । ಕ್ಷುಬ್ಧಿತಿ । ಕ್ಷುಬ್ಧತ್ ಕದಾಚಿತ್ ದ್ವಿಪಂತೋಽಪಿ ಅರ್ಜುನೇಂದ್ರಪುರೋಗಮಾಃ ಪಾರ್ಥಪುರುಷೂತಪ್ರಮುಖಾಃ ದೈತ್ಯತಯಾಃ ಸುರತ್ವೇನ ನಿರುಕ್ತಾಃ ಕಿಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

ಎ. : ೧. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಚೇತನರಿದ್ದರೂ ದ್ವೇಷಮಾಡುವ ಚೇತನ ದ್ವಿತ್ವ; ಹಾಗಿಲ್ಲದವನು ದೈತ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವೇಷದಲ್ಲೂ ಸಹ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ದ್ವೇಷ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ದ್ವೇಷ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಬಗೆ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ದ್ವೇಷವು^೧ ಅರ್ಜುನ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರಿಗೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ದ್ವೇಷವು ಸ್ವಭಾವತಃ ಅಸುರರಾದ ತಾಮಸಚೇತನರಿಗೆ ಹೊರತು ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರಿಗಲ್ಲ; ಪುರೋಗಮಾಃ - ಪ್ರಮುಖರು.

೩. ಭಕ್ತಿಯು ನವವಿಧವಾಗಿರುವಂತೆ ದ್ವೇಷವು ಸಹ ನವವಿಧವಾದುದು :

ಜೀವಾಭೇದೋ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಮಪೂರ್ಣಗುಣತಾ ತಥಾ |

ಸಾಮ್ಯಾಧಿಕ್ಯೇ ತದನ್ಯೇಷಾಂ ಭೇದಸ್ತದ್ವತ ಏವ ಚ ||

ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಿಪರ್ಯಾಸ್ತದ್ವತ್ವದ್ವೇಷ ಏವ ಚ |

ತತ್ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ನಿಂದಾ ಚ ದ್ವೇಷಾ ಏತೇಽಖಿಲಾ ಮತಾಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೧೧೦,೧೧೧)

ಈ ಬಗೆಯ ದ್ವೇಷಗಳು ಸಾತ್ವಿಕಚೇತನರಿಗೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಂಡು ಬಂದು ಕೊನೆಗೊಮ್ಮೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲವಾಗುವುವು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ^೨.

೪. ಅಸುರರಿಗೆ ಇಂತಹ ದ್ವೇಷಗಳು ಸದಾ ಇರುವುವು; ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುವು^೩.

೫. ನಿತ್ಯದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ದೈತ್ಯರೆಂದು ಕರೆಯುವಂತೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ದ್ವೇಷಿಸುವ ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳನ್ನು ದೈತ್ಯರೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕರೆದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೧. ನ ಹಿ ಕದಾಚಿದ್ವೇಷಂ ಕುರ್ವತ್ಸು ವಾರ್ಥಾದಿಮ ದೈತ್ಯಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ತತ್ಸುಸುರಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾತ್ ತನ್ನಿಪ್ಪಜಯಸ್ಯ ಹಂಪ್ರಿಯತ್ವೇನಾಸುರತ್ವಾಪೋಗಾತ್ ತಚ್ಚೈವಾಚ್ಯಃ ಕಶ್ಚನಾಸುರಃ ತಿರುಪಾಲೇಽಸ್ತೀತಿ ಸ್ವೀಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಈಶಸ್ವಾಪೂರ್ಣತಾಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞೋರೈಶ್ಯ ಚೇತತಾ |

ಭೇದಸ್ವಾವತಾರೇಷು ಜೀವೈಶ್ಚತ ಮೇವ ಚ |

ತಥಾ ಜೀವತ್ವಮಿಶ್ಯ ಜಡಾಭೇದಸ್ವಯೋರಪಿ |

ಭೇದಮೋಹ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸ ಸದಾ ನ ಹರೌ ಕೃಚಿತ್ |

ಅನ್ಯೇಷಾಂ ತತ್ಪಾದೇನ ಶಬ್ದಯೋಗಿತಿ ಸತಾಮಪಿ ಇತಿ ಸ್ಯಾಂದೇ ||

-ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ(೩/೧೦/೧೪)

೩. ಅನಾದಿದ್ವೇಷಿಗೋ ದೈತ್ಯಾ ವಿಪ್ರೌ ದ್ವೇಷೋ ವಿವರ್ಧಿತಃ |

ತಮಸ್ಯಂಧೇ ವಾತಯತಿ ದೈತ್ಯಾಗುಣಃ ವಿನಿಶ್ಚಯಾತ್ ||

ಪೂರ್ಣದುಃಖಾತ್ಮಕೋ ದ್ವೇಷಃ ಸೋಽಸಂತೋ ಹ್ಯವತಿವ್ಯತೇ |

ಪತಿತಾನಾಂ ತಮಸ್ಯಂಧೇ ನಿಶ್ಚೇದಮವಿವರ್ಧಿತೇ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೧೦೮,೧೦೯)

೬. ಇದರಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ತಾತ್ಕಾಲಿಕದ್ವೇಷ ಮಾಡುವ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರಿಗೆ ಅಸ್ವಯಿಸುವವೇ ಹೊರತು, ನಿತ್ಯದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ತಾಮಸ ಚೇತನರಿಗಲ್ಲ; ಅಂತಹವರಿಗೆ ತಮಸ್ಸೇ ಗತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೭. ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ, ವಿಪ್ರಪುತ್ರನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅವಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕಂಡ ಪ್ರಸಂಗ - ಇವು ಇಂದ್ರ, ಅರ್ಜುನರು ಭಾಗವತಧರ್ಮವನ್ನು ತಪ್ಪಿದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಾಗಿದ್ದು ದ್ವೇಷವನ್ನಿಸುವ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಆದರೆ ಇವು 'ಅವರು ಭಕ್ತರು' ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡವು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಸುಜೀವಿಗಳು ಎಂದೂ ದ್ವೇಷಿಸಲಾರರು

ನ ಚೋಗ್ರತಾಪಾದಸುರತ್ಪಮೇಷಾಂ

ವಿಹಾಯ ದುಷ್ಪಂ ಕಮಪಿ ಸ್ವನಿಷ್ಠಮ್ ।

ಯತೋಽಭಿತಪ್ತೇಽಪಿ ನೃಪೇ ತದೇತ-

ದಭೂತ್ ಪುರಾ ಕಿಂಕರದೈತ್ಯಯೋಗಾತ್ ॥ ೫೫ ॥

ತಮ್ಮೊಳಗಿನ ಅಸುರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂತಹ ಉಗ್ರ ತಾಪದಿಂದಲೂ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಅಸುರತ್ವ ಒದಗದು. ಹಿಂದೆ ಕಲ್ಮಾಷಪಾದ ರಾಜನಿಗೆ ತಾಪ ಒದಗಿದಾಗಲೂ, ಅವನಿಗೆ ದೈತ್ಯತ್ವ ಒದಗಿದ್ದು ಒಳಗಿದ್ದ ಕಿಂಕರ ಎಂಬ ಅಸುರನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿಯೇ, ಅಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ೧. ಸನಕಾದಿಗಳಂತಹ ಮಹನೀಯರ ಭಯಂಕರ ತಾಪದಿಂದಲೂ ಸಹ ಜಯ-ವಿಜಯರಿಗೆ ಅಸುರತ್ವ ಒದಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ತಾಪದಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಮೊದಲಾದ ಅಸುರರೊಂದಿಗೆ ಅವೇಶ ಹೊಂದಿ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಾಯಿತೇ ಹೊರತು ಅವರೇ ಅಸುರರಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಹಿಂದೆ ಕಲ್ಮಾಷಪಾದ ಎಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ತಾಪವೊದಗಿ ಅಸುರತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಯಿತು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ. ^೧ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆ ರಾಜನೇ ರಾಕ್ಷಸ-ನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಿಂಕರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರಾಕ್ಷಸನು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸ ದೇಹ ಮಾತ್ರ ಬಂದಿದ್ದಿತು.

೧. ಸ ಶಾಪಾತ್ ತಸ್ಯ ವಿಪ್ರರ್ಷೇರ್ಧಿಶ್ಚಾಮಿತ್ರಸ್ಯ ಚಾಪ್ಲಯಾ ।

ವಿವೇಶ ಕಿಂಕರೋ ನಾಮ ನೃಪತಿಂ ರಾಕ್ಷಸದ್ಭವಾ ॥

-ಮಹಾಭಾರತ. ಅದಿ.(೧೭೫/೨)

ಇತಿ ಭಾರತವರ್ಣನಾರಯಮರ್ಥಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ । ಅತಃ ಸನಕಾದಿರಾಪೋಽಪಿ ತಿರುಪಾಳಾದಿನಾಮಸುರಾವೇಶ ವಿವ-
ನಿಮಿತ್ತಮ್ । ನ ತು ಸಜ್ಜೀವ್ಯಾಸುರತ್ವಾವಾದನ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಇದರಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರಿಗೆ ಅಸುರತ್ವವಾಗಲೀ, ತಾಮಸಚೇತನರಿಗ್ಗದೇವತ್ವವಾಗಲೀ ಸರ್ವಥಾ ಒದಗದು ಎಂಬ ವಿಷಯ ಸುನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಶುಭಜೀವರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅಸುರತ್ವ ಒದಗದು ಎಂಬ ಈ ಮಾತು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯವಾಗಿ ವರ, ಶಾಪ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪುರುಷತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯವು ಪುರುಷದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಜೀವದೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಬಹುದು ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ಜೀವದ್ವಯಾವೇಶವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು

ತವೈವ ಚೈದ್ಯೇ ಜಯನಾಮಕಃ ಸನ್

ತಥಾ ಪರಸ್ಮಿನ್ ವಿಜಯಾಭಿಧಾನಃ |

ನಿರಂತರದ್ವೇಷಫಲಸ್ಯ ಮೂಲಂ

ಬಲೇನ ರಕ್ಷೋಽಪಿ ಹಿ ತರ್ಹಿ ಸಿದ್ಧೇತ್ || ೫೬ ||

ನಿನ್ನ ಮತದಂತೆಯೇ ಶಿರುಪಾಲನಲ್ಲಿ ಜಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು, ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ದಂತವಕ್ತೃನಲ್ಲಿ ವಿಜಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನೂ ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ನಿರಂತರ ದ್ವೇಷ ಎಂಬ ಫಲಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಸುರನೊಬ್ಬನು ಇದ್ದನು ಎಂಬುದನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದಾದರೂ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಶಿರುಪಾಲ, ದಂತವಕ್ತೃ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸಹ ನಡೆದದ್ದು ಹೀಗೆಯೇ; ಶಿರುಪಾಲನಲ್ಲಿ ಜಯನ ಅವೇಶವಾದರೆ, ದಂತವಕ್ತೃನಲ್ಲಿ ವಿಜಯನ ಅವೇಶ. ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ದೈತ್ಯರಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು, ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷರೇ ಹೊರತು ಜಯವಿಜಯರಲ್ಲ.

೨. ಹಾಲು ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಂಡಾಗ ಅದು ಹಾಲಿನ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ; ಕಪ್ಪಿನ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆಯ ಕಾರಣ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ಅದರಂತೆ ಕಪ್ಪವಸ್ತುವು ಜೀವಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದೂ ಸಹ

೧. ಸ್ವೀಕಾರ್ಯವೆಂಬ ಪುಂಸ್ವಂ ನ್ಯಾದ್ವಲವತ್ಕಾರಣಕಃ |

ಆತಃ ಶಿವವರೋಽಪ್ಯೇವಾ ಜ್ಞೇಯೋಽಪ್ಯವ ನಾಸ್ಯಥಾ ||

ಮೃತ್ಯು ಪುಂತ್ವಂ ಸ್ವೇವಾ ಪವಿತ್ರವೈವ ಪುಂಯುತಾಮ್ |

ನಾಸ್ಯಾ ದೇಹಃ ಪುಂಸ್ವಮಾಪ ನ ಚ ಪುಂಸಾಃ ನದಿಶ್ಚಿತೇ ||

ಪುಂದೇಹೇ ಸ್ಯವತ್ ಸಾಽಥ ಗಂಧರ್ವೇಣ ತ್ವದಿಶ್ಚಿತಮ್ ||

-ಮ.ಘಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೧/೧೧೨-೧೧೪)

೨. ನ ಹಿ ಕಾರ್ಯಮಕಾರಣಮ್ |

-ಮ.ಘಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೨/೬೧)

ತ್ವದೀಯೋಗೀಕಾರಬಲೇನ ಚ ಸಿದ್ಧೇತ್ | ತ್ವದ್ವಚನಾನುಸಾರೇಣ ಶುಭಕಾರ್ಯಾಸ್ಯಥಾನುಪಪತ್ಯಾ ದುಃಖೋಽಕುಭಕ್ಷತೀ ಜೀವದ್ವಯಂ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಛಾಪಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಅಲ್ಲಿರುವ ಜಿಳಿದಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ. ಇದರಂತೆಯೇ ಭಕ್ತಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸುಜೀವಿಯೇ ಕಾರಣ; ಅದರಂತೆ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಕುಜೀವಿಯೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು; ರಕ್ಷ: - ರಾಕ್ಷಸ.

ಶಿಶುಪಾಲನಲ್ಲಿದ್ದ ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಅಧೋಗತಿ

ಯದೀಹ ಚೈದ್ಯೇ ದಿತಿಜೋ ನ ವೈರಾ-

ನ್ನ ತರ್ಹಿ ಮೋಕ್ಷ: ಪರಿಚರ್ಯಯೈವ |

ಯದಾ ತು ಸೇವಾವಿಧುರೋಽಪರೋಽಸ್ಮಿ

ತದಾ ಬಲಾತ್ ಸಿದ್ಧತಿ ಜೀವಯುಗ್ಮಮ್ || ೫೭ ||

ಶಿಶುಪಾಲನಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯನು ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ವೈರದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದಾಗದೆ ಸೇವೆಯಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದಾಗುವುದು; ಸೇವೆ ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ವೈರ ಮಾಡುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಇರುವನು ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಜೀವದ್ವಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು; (ವಿಧುರ - ರೂಪ).

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿ 'ವೈರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲೀನವೈರ ಹಾಗೂ 'ಸೇವೆ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಹುಕಾಲೀನ ಸೇವೆ ಎಂಬ ವಿವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಾತಿನ ಅಂತರಾರ್ಥ

ವಿದ್ವೇಷಜೀವಕೃತಸಂಗಮಪಿ ಸ್ವಭಕ್ತಂ

ಕೃಷ್ಣೋ ವ್ಯಮೋಚಯದಹೋ ಕರುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ |

ಕಿನ್ನಾಮ ತದ್ರಹಿತಭಕ್ತಜನಾನಿತಿ ಸ್ಮ

ಕೈಮುತ್ಯಮೂಹಯತ ಸತ್ಯವತೀಸುತೋಕ್ತ್ಯಾ || ೫೮ ||

"ತನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಜೀವನ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ತನ್ನ ಭಕ್ತನನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಮುಕ್ತ-
ನನ್ನಾಗಿಸಿದೆ; ಅಬ್ಬ! ಅವನು ಎಂತಹ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರ ! ಇನ್ನು ಅದಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಿಗೆ

೧. ಸೂನಂ ಹಿ ದೃಷ್ಟಸೋಮಂ ನಾದೃಷ್ಟಪರಮೋ ಜನಃ |

ಅದೃಷ್ಟಮಾತ್ಮನಸ್ತತ್ತ್ವಂ ಯೋ ವೇದ ನ ಸ ಮುಷ್ಯತಿ ||

ಪೂತನಾ ಲೋಕಮಾಶ್ಲೀ ರಾಕ್ಷಸೀ ದುಧಿರಾಶನಾ |

ಜಿಘಾಂಸಯಾಽಪಿ ಹರಯೇ ಸ್ವನಂ ದತ್ತಾಽಽಪ ಸದ್ಗತಿಮ್ ||

ಕಿಂ ಪುನಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಕೃಪಾಯಾ ಪರಮಾತ್ಮನೇ |

ಯಚ್ಚನ್ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಕಿಂಚಿದ್ಭಕ್ತಸ್ತಸ್ಯಾತೋ ಯಥಾ ||

ಯಾತುಥಾನ್ಯಪಿ ಸಾ ಸ್ವರ್ಗಮದಾಹ ಜನನೀಗತಿಮ್ |

ಕೃಷ್ಣಭುಕ್ತಸತ್ತೀರಾಃ ಕಿಮು ಗಾಪೋ ನು ಮಾತರಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೭/೩೦)

-ಭಾಗ(೧೦/೭/ ೩೩-೩೯)

ಮುಕ್ತಿ ನೀಡದಿರುವನೇ?" ಎಂಬ ಕೈಮುತ್ತುವನ್ನು ಸತ್ಯಮತೀಸುತರಾದ, ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಾತಿನಿಂದ ಊಹಿಸಿರಿ.

ವಿ. : ೧. ಶಿಶುಪಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೋಕ್ಷ ಕರುಣಿಸಿದ ಎಂಬ ಮಾತು ಅವನ ಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಯ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಒಂದೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಅವರ ಆ ದೋಷವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ನೀಡಿದ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವನ ಅಪಾರ ಕರುಣೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ; ಕರುಣಾಂಬುರಾಶಿ - ಕರುಣಾಸಮುದ್ರ.

೨. ಇನ್ನು ಆ ರೀತಿ ದುಷ್ಟ ಜೀವರೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವ ಸುಜೀವಿಗಳ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿಶೇಷಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷ ಕರುಣಿಸುವುದು ಕೈಮುತ್ಯಸಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಾತಿನ ಮುಖತಾರ್ಥ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅದರ ಹೊರತು ದ್ವೇಷದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅಪಾರ್ಥವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಯಬಾರದು :

ದ್ವೇಷಜೀವಯುತಂ ಚಾಪಿ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚೈದ್ಯಂ ದ್ವಮೋಚಯತ್ |

ಅಹೋಽತಿಕರುಣಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶಿಶುಪಾಲಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಣಾತ್ || ಭಾ.ತಾ.(೧೦/೨೪/೨೫)

ಅಸೃಷ್ಟ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಕಾರಣ

ದ್ವೇಷಾಭಿವೃದ್ಧಿಂ ದ್ವಿಷ್ಟತಾಂ ವಿಧಾತುಂ

ವ್ಯಾಸಶ್ಚ ನ ಸೃಷ್ಟುಮಿದಂ ಪ್ರಮೇಯಮ್ |

ಊಚೇ ನ ಚೇದ್ಭಕ್ತಜನ್ಯರಗಮ್ಯಂ

ಪಾಪೈರಸಾದ್ಯಂ ತಮ ಆಪ್ನುಯಾತ್ ಕಃ || ೫೯ ||

ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಒಹಳವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಜನರು ಎಂದೂ ಹೊಂದಲಾಗದೆ, ಇತರ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಪಡೆಯಲಾಗದೆ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದರು?

ವಿ. : ೧. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರು ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸದೆ ಪೂತನಿಗೆ ಸದ್ಗತಿಯಾಯಿತು; ಶಿಶುಪಾಲ ಮುಕ್ತನಾದ; ಮೊದಲಾಗಿ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಚಾರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೧. ಅಹೋ ಭಕ್ತಜನೇಷು ಅಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕರುಣಾ ಅಶ್ವರ್ಯಮಿತ್ಯನೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣೋಕ್ತಕೈಮುತ್ಯಮೂಹಯತ ತರ್ಕಯತ ಉಕ್ತಕೈಮುತ್ಯಸ್ಯ ವಿವರಮೇವಾರ್ಥಃ ಸ್ಥಿತಿರಯತಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತ್ಯಂ ಕೈಮುತ್ಯಕಲ್ಪನಂ ನ ಸ್ವಕಪೋಲಕಶ್ಚಿತ್ತಂ ಕಿಂತು ಸ್ವಪ್ನಂ ವೇದವ್ಯಾಸವಚನಮುಕ್ತಾಹ | ಸತ್ಯಮತೀಸುತೋಕ್ತಾಃ | ಇತಿ ಸತ್ಯಮತೀಸುತೋಕ್ತಾಃ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸವಚನಾನಾರೇಣೋಕ್ತಕೈಮುತ್ಯವಚನಸ್ಯೋಕ್ತ ವಿವಾರ್ಥಃ | ತಸ್ಮಾದಿಯಂ ಜೀವದ್ವಯಾಂಗೀ-ಕಾರೇಣ ಕೈಮುತ್ಯೋಪಪತ್ತಿಶಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂತಿಖಿಲುತೇಽಪಿ ಜೀವಾಃ ಯೇ ತಮೋಯೋಗ್ಯಾಸ್ತೇಷಾಂ ದ್ವೇಷಲಕ್ಷಣಾಧಾನುಷ್ಠಾನೇನ ತಮಃಪ್ರಾದ್ವರ್ಧ್ಯಂ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ನ ಜಗಾದೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅಯೋಗ್ಯಜೀವರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ದ್ವೇಷದ ಹೊರತು ಅವರ ಸ್ವಗತಿಯಾದ ತಮಸ್ಸು ಆಗುವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ಮೋಹನ ಮಾಡಲೆಂದು, ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿಸುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಅವರು ಅದರ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣವನ್ನು ಬೇರೊಂದೆಡೆ ಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಯೋಗ್ಯರು ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ತಪ್ಪದೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗಮನಿಸದ ತಾಮಸರು ತಪ್ಪಾಗಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಅದರಿಂದ ತಾವೂ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ, ಇತರರ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಹ ಕಾರಣವಾಗುವರು.

೩. ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ್ವೇಷದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಇಂತಹುದೇ ಮಾತು ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ^೧.

ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದ ಹಿರಿಮೆ

ಆನಂದತೀರ್ಥಮತಮುಜ್ಜಿತದೋಷಜಾತಂ

‘ಸ್ವಾನ್ಂದದಾಯಿ ಶಿಥಿಲೀಕೃತಮತ್ತಮಾಯಿ’^೨ ।

ಮಾನ್ಯಾಘತೋಭಿ ಮಮ ದುರ್ಜನಪುಂಜತೋಽಭೀ-

ರ್ಯೇನೇದೃಶೀ ಮತಿರಭೂತ್ ಕವಿತೋಲ್ಲಸದ್ಭೂಃ ॥ ೬೦ ॥

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರ ಮತವು ಸಕಲದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದುದು; ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾರವರೂಪಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುವಂತಹುದು; ಉನ್ನತ್ತರಾದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವಂತಹುದು; ಪ್ರಮಾಣಪುಂಜಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತಹುದು; ನನಗೆ ದುರ್ಜನರ ಹಿಂಡಿಗೆ ಅಂಜದಿರುವ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿದ್ಯಂಭಿಸುವ ಇಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯು ಇದರಿಂದಲೇ ಬಂದಿದೆ.

ವಿ. : ೧. ಈವರೆಗೆ ಪೂತನಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಾ, ಇಂತಹ ನಿರ್ಮಲವಿಚಾರ ಸರಣಿಗೆ

೧. ಇತ್ಯಾದ್ಯಂತಃ ಕಾರ್ಯಮಾಚೋಚ್ಯ ಕಾಲೇ ಚಕ್ರವರ್ತಾಶ್ಚಕ್ರಭಕ್ತವತೀವಮ್ ।

ಯೋಗ್ಯಾ ಮುಕ್ತಂ ತೇಽನ್ಯಥಾ ಸ್ವಃ ಕಥಂ ವಾ ದುಃಖೋಗ್ರಾಂಭಸ್ಯಂಧಾಮಿಸ್ಸಂಧಾ ॥ - ಸು.ವಿ.೧೨/೨೫

೨. ಆನಂದರೂಪಸ್ಯ ಪರಸ್ಯ ಪಾತ್ರೋರಾನಂದಸಂದಾಯಿ ಸುಶಾಸ್ತ್ರಕೃತ್ ಸ ಯತ್ ।

ಆನಂದತೀರ್ಥೇತಿ ಪದಂ ಗುರುದಿಶಾಂ ಬಭೂವ ತ್ವಾತ್ಸಮರೂಪರೂಪಮ್ ॥ - ಮಧ್ವ ವಿಜಯ (೫/೨)

೩. ಆನಂದತೀರ್ಥಮತಮುಜ್ಜಿತದೋಷಜಾತಂ ಸ್ವಾನ್ಂದದಾಯಿ ಶಿಥಿಲೀಕೃತಮತ್ತಮಾಯಿ ।

ಸನ್ಯಾಸಂಪ್ರತಮತಿಪ್ರಿಯಮುಚ್ಯತಸ್ಯ ಸನ್ಯಾಸಸಂ ಸತತಮುಜ್ಜ ಲಯಚ್ಛಿತ್ತಾಽಽ ॥

- ಎಂಬ ವೈಶ್ಣವಾಧಿಗಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ ಅದ್ವೈತಕಾಲಾನಲ(೫/೫೨)ದ ಶ್ಲೋಕವು ಇದರ ಸ್ತೋತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಮೂಲ ಆಕರವು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೃದಯತುಂಬಿ ಹಾಡಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಜಯತಿರ್ಥರಂತೆ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪರಿಪರೆಯಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ; ಅದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ; ವೃಂದ - ಸಮೂಹ.

೩. ಪೂತನಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಜನರಿಗಿರುವ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಹಾಭಾರತತಾರ್ಕರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತತಾರ್ಕರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದು ಈ ಭಾಗದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ; ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಆ ಭಾಗದ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಶೋಕರೂಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿರುವ ಈ ಭಾಗ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅಪೂರ್ವ ಕೊಡುಗೆಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌರಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಿಗೆ ದಾರಿದೀಪದಂತಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿರದ ನಿರ್ಮಲ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹ ಅಪೂರ್ವತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ; ಮಾಯಾವಾದಾದಿ ಸಕಲ ದುರ್ಮತಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವಂತಹ ಪರಿಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧಾಂತ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೂ ಸಕಲ ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇದರ ಅನುಸರಣೆಯಿಂದ ನಿರ್ಭೀತವಾದ ಬದುಕು ಹಾಗೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಭೆಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುವುವು ಎಂಬುದು ಇದರ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಫಲಶ್ರುತಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಡೆದ ನಿಷ್ಕಮಣ ಸಂಸ್ಕಾರ

ತತಃ ಶುಭೌತ್ಥಾನಿಕಕರ್ಮ^೧ ಕರ್ತು-

ಮಿಯೇಷ ನಂದಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ |

^೨ಗೃಹಾದ್ವಹಿರ್ವ್ಯತ್ಯಚಮೂಂ ಜಿಘಾಂಸು-

ರಮಂಸ್ತ ತತ್ ಸ್ವಾಚರಣಾನುರೂಪಮ್ || ೬೧ ||

ಬಳಿಕ ನಂದಗೋಪನು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಂಗಳಕರವಾದ ನಿಷ್ಕಮಣ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದ; ಮನೆಯ ಹೊರಗಿನ ದೈತ್ಯಸೇನೆಯನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯ ಬಯಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಸೂಚಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿದ.

೧. ಕದಾಚಿದೌತ್ಥಾನಿಕೌತುಕಾಪ್ತವೇ ಜನ್ಮಾರ್ಥಯೋಗೇ ಸಮವೇತಯೋಷಿತಮ್ |

ವಾದಿತ್ಯಗೀತದ್ವಿಜಮಂತ್ರವಾಚಕೈಶ್ವಕಾರ ಸೂನೋಪಪಂಚನಂ ಸತಿ: ||

-ಭಾಗವತ (೧೦/೪/೭)

೨. ಏಕಾ ಪೂತನಾ ಗೃಹಾಭ್ಯಂತರೇ ವಧ್ಯಾ ಅಸ್ತೇ ಬಹಿರ್ವಧ್ಯಾ; ತೇದಾಂ ವಧಾನ್ತು ಬಹಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ತದರ್ಥಂ ಏ ಬಹಿರ್ವಗಮಿಮೋಃ ಸ್ವಸ್ಥಾನುಕೂಲಂ ಮೇವೇ ಇತ್ಯರ್ಥ: |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ನಿಷ್ಕಮಣ ಎಂಬುದು ಪೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಹುಟ್ಟಿದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ ಅಥವಾ ಒಂದು ವಕ್ಷದ ಬಳಿಕ, ಮೂರನೆಯ ಅಥವಾ ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕಂದು ಮಗುವನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಈ ನಿಷ್ಕಮಣ ಸಂಸ್ಕಾರ:

ದ್ವಾದಶೇಽಹನಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಶಿಶೋರ್ನಿಷ್ಕಮಣಂ ಗೃಹಾತ್ |

ತೃತೀಯೇ ಹೃದ್ಧಮಾಸೇ ವಾ ದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ರವೇರಪಿ || ಇತಿ (ವ್ಯಾ.)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆಗ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳು. ಆಗ ನಂದ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಯಸಿದ ಎಂದರ್ಥ. ನಂದನ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಮನೆಯ ಹೊರಗಿನ ದೈತ್ಯವೃಂದವನ್ನು ದಂಡಿಸಬಯಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೩. ಸರ್ವತತ್ಪ್ರಸತ್ತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಂತಹ ಯಾವ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಅಗತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ಬೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ನಡೆಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೊರಗಿನ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಹ ಕೊಲ್ಲುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅದು ದಾರಿಯಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಚಮೂ - ಸೇನೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೈತ್ಯವಧೆಯ ದೀಕ್ಷಾಬಂಧನದಂತಹ ಕಾರ್ಯ

ನಿಜಂ ಸಮಾಹೂಯ ಸ ಬಂಧುವರ್ಗಂ

ಪಿತಾ ಸುತಂ ಶ್ರೀಪತಿಮಭ್ಯಷಿಂಚತ್ |

ತದಾಪ್ರಭೃತ್ಯುದ್ಧತದೈತ್ಯವರ್ಗ-

ವಿಘಾತದೀಕ್ಷಾಮಿವ ತಸ್ಯ ಬಧ್ನನ್ || ೬೨ ||

ತಂದೆ ಎನಿಸಿದ ನಂದಗೋಪ ತನ್ನ ಬಂಧುವರ್ಗವನ್ನು ನೆರೆಹಿ ಮಗನಾದ ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ; ಅದು ಅಂದಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಡೆಯುವ ಕೊಟ್ಟಿದ ದೈತ್ಯವರ್ಗದ ಸಂಹಾರಕ್ಕಂದು ಅವನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ದೀಕ್ಷೆಯಂತಾಯಿತು.

ವಿ : ೨ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಅಂಗವಾಗಿ ನಂದ ಮಾಡಿಸಿದ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೈತ್ಯಸಂಹಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ದೀಕ್ಷೆಯಂತಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ವಿಘಾತ - ನಾಶ.

ಶಕಟಾಸುರನ ಆಗಮನ

ಯದಾ ಸುಹೃತ್ಸಂಚಯಮರ್ಚಯಂತೀ

ಸುತಂ ನ ಸಸ್ಮಾರ ಮುದಾ ಯಶೋದಾ |

೧. ದ್ವಾದಶೇಽಹನಿ ಗಾಮ ದ್ವಾದಶೇಽಹನಿ ಅರ್ಧಮಾಸೇ ವಾ ತೃತೀಯೇ ವಾ ಶಿಶೋರಾದಿತ್ಯದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಗೃಹಾದ್ಧಿ-
ನಿಷ್ಕಮಣಮ್ |

ತದೈವ ಮಾಯೀ ಶಕಟಾಸುರಸ್ತಂ

ನಿಹಂತುಕಾಮೋಽಭಿಸಾರ ಶೂರಃ || ೬೩ ||

ಆಗೊಮ್ಮೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಬಂಧುವರ್ಗವನ್ನು ಆದರಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಯಶೋದೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗಮನಿಸದಾದಳು; ಆಗಲೇ ಕಪಟಿಯಾದ ಶೂರ ಶಕಟಾಸುರನು ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಬಂಧುಬಳಗದ ಆದರೋಪಚಾರದ ಭರದಲ್ಲಿ ಯಶೋದೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕ್ಷಣಕಾಲ ಗಮನಿಸದಾದಳು; ಅದು ಶಕಟಾಸುರನಿಗೆ ದೊರೆತ ಅವಕಾಶವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಯಶೋದೆ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆತದ್ದು ಜನರು ಬಂಧುಬಳಗಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಮರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತದಂತಿದೆ; ಮದುವೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಗೇಹದಂಪತಿಗಳು ತೆರಳಿದ್ದಾಗ ತಾಯಿ ವೇದವತಿಯು ಮಗು ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಮರೆತ ಇಂತಹುದೇ ಪ್ರಸಂಗ ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಜನಜಂಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳ ವಿಸ್ತರಣೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಅದರಿಂದ ದೂರವಿರುವುದು ಸಹ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ: ವಿವಿಕ್ತದೇಶಸೇವಿತ್ವಮರತಿರ್ಜನಸಂಪದಿ - ಗೀತಾ(೧೩/೧೧).

೪. ಅಸುರರು ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಂಚುತ್ತಿರುವರು ಎಂಬುದು ಶಕಟಾಸುರ ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ ವಿವರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು; ಸಂಚಯ - ಸಮೂಹ.

ಶಕಟಾಸುರನ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಮರಿಷ್ಯಮಾಣಃ ಸಕಲಂ ಸ್ವಭಾಗ್ಯ-

ಮನೇನ ಕಂಸಃ ಸಹ ನೇಷ್ಯತೀತಿ |

ಭಿಯೇವ ಪೂರ್ವಂ ಶಕಟಂ ಮುರಾರಿ-

ರ್ಬಭಂಜ ಪಾದೇನ ಸುಕೋಮಲೇನ || ೬೪ ||

೧. ಯದಾಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಪುರುಃ ಸ ಮಾಸಾಂಸ್ತದೋಪನಿಷ್ಠಾಮಗಮ್ಯ ಚಾಸೀತ್ |

ಜಸ್ತರ್ಥಮಸ್ಮಿನ್ ದಿನ ಏವ ಚಾಸೀತ್ ಪ್ರಾತಃ ಕಿಂಚಿತ್ ತತ್ರ ಮಹೋತ್ಸವೋಽಭೂತ್ ||

ತದಾ ಶಯಾನಃ ಶಕಟ್ಯ ಸೋಽಥಃ ಪದಾಂತಿವತ್ ತಂ ದಿಶಂ ನಿಹಂತುಮ್ |

ಅಗಃ ಸಮಾವೃತ್ ದಿಶಃ ಸುತೋಽಸೌ ಪಿತೃಃ ಪ್ರತೀಪಾಯ ಹರಃ | ಸುವಾಹಃ ||

ಶ್ರೀಪ್ರೋಽಗಸಿಸ್ತು ಶಕಟಾಕ್ಷಣಮಾ ಸ ವಿಮ್ಬನೇಷ್ಠಾ ಸಹಿತಃ ಪವಾತ |

ಮಮಾರ ಚಾತು ಪ್ರತಿಭಗ್ನಗಾತ್ರೋ ದೃತ್ವಪ್ರಚಕ್ವಾಕ್ಷಮಭೂದನ್ವ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೨/೪೯-೯೧)

೨. ಸ್ವಜನಸಾಹಗಮಾಗಮಸಂಗಮಪ್ರತಿಸಭಾಜಿತಪೂರ್ವಕಸಂಭ್ರಮೇ |

ಅವಿದುಷೀ ಜನನೀತಿ ಸ ಬಾಲಕಃ ಶರಣತೋ ರಣತೋ ನಿರಣಸ್ತಭಃ ||

-ಸು.ವಿ(೩/೨)

ಸಾಯಲಿರುವ ಕಂಸನು ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇವನೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಾನು ಎಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ತುಂಬಾ ಕೋಮಲವಾದ ಪಾದದಿಂದ ಮೊದಲಿಗೆ ಆ ರಕಟಾಸುರನನ್ನು ಪುಡಿಗೈದ.

೪. : ೧. ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲೆಂದು ಬಂದ ರಕಟಾಸುರನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ರಕಟಾಸುರನ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಲೋಕನ್ಯಾಯದೊಂದಿಗೆ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಖಳರು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಿಂದ ಪಲಾಯನಗೈಯುವಾಗ ವಾಹನಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ದೋಚಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಸಾಗುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಕಂಸನು ಸಹ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಲಿರುವವನು. ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹೋದಾನು ಎಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಿಗೆ ರಕಟಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದಿರುವರು.

೩. ದುಷ್ಟರನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವಾಗ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೊದಲಿಗೆ ಖಳರ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ಲೀಲೆಯು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಂತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ವಾಹನಗಳನ್ನು Seize ಮಾಡಿದಾಗ ದುಷ್ಟರು ಅಸಹಾಯಕರಾಗುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲವೇ !

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುರಾ ಎಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಮುರಾರಿ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಮುಂದೆ ಸರಕಾಸುರನ ವಧೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಬಹುಕಾಲದ ಅನಂತರ; ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮುರಾರಿ ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಕರೆದಿರುವುದು ಅದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು^೧.

೫. ರಕಟಾಸುರನಂತಹ ಘೋರರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಕೋಮಲಪಾದಗಳಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿವರ ಸೂಚಿತ.

೬. ಪದತಲವಿಧಲಿತಗುರುತರಶಕಟಃ - ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕೆಂಡುಕಸ್ತುತಿಯ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ; ಭೀಃ - ಭೀತಿ.

ಅಳಿದ ರಕಟಾಸುರನ ಮಾಯೆ

ತತಃ ಸ ಮಾಯಾಮಪಹಾಯ ದೈತ್ಯ-

ಸ್ವರೂಪಧಾರೀ ಪುನರಾವಿರಾಸೀತ್ |

೧. ಅನ್ಯತ್ರ ಗಂತಾರೋ ಲೋಕಾಃ ಸ್ವಕೀಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಂತಂ ಶಕಟೇ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ನಯಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇಗ - ಶಕಟೇನ, ತನ್ನ ರಕಟಾಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ದಿವ್ಯಚ್ಚ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಯತದತೀತತೇನ ಭಗ್ಯತೇ |

ಚಕ್ರದತ್ ಪರಿವೃತ್ತೇರ್ವಾ ದುಷ್ಪ್ರಾಣಂ ಮೋಹನಾಯ ವಾ || (ನಾರದೀಯ) - ಭಾ.ತಾ.(೩/೩/೨೫-೨೮)

ತಥಾ ಹಿ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದಯೋಗಕಾಲೇ

ಕಥಂ ನು ಸಾ ಜೀವಿತುಮುತ್ಸಹೇತ || ೬೫ ||

ಆಗ ಕಪಟಿಯಾದ ಆ ಶಕಟಾಸುರನು ಮಾಯೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ದೈತ್ಯರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿ ಪುನಃ ಎದುರಿಸಿ ಬಂದ. ಅದು ಸರಿಯೇ ! ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದದ ಸಂಪರ್ಕವೊದಗಿದಾಗ ಅವನ ಆ ಮಾಯೆ ಎಂತು ತಾನೇ ಉಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ?

ವಿ. : ೧. ಶಕಟರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ಶಕಟಾಸುರನು ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಶಕಟ ನುಚ್ಚು ನೂರಾದಾಗ ಅವನು ತನ್ನ ರಾಕ್ಷಸರೂಪದಿಂದಲೇ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆರಗಿದ ; ಅವನ ಮಾಯೆಯು ಅಟ ಸಾಗದಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಸರ್ಪವಾದಾಗ ಮಾಯೆಗೆ ಉಳಿವೆಲ್ಲಿ ? ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪದಸರ್ಪದಂತೆ ವಾಸಿಷ್ಠ್ಯಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಅವನ ಪದರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಂಪರ್ಕವೂ ಸಹ ಅಜ್ಞಾನದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು; ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ಅಳಿಯುವುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಜ್ಞಾನ, ಮಾಯೆಗಳ ಪ್ರಸಂಗ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿ ಬಿಂಡನ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಇದು ನಿರ್ದರ್ಶನದಂತಿದೆ:

ಅಜ್ಞತಾಽಖಿಲಸಂವೇತ್ತುಃ ಘಟತೇ ನ ಕುತಶ್ಚನ | -(ಉಪಾಧಿಬಿಂಡನ)

ಶಕಟಾಸುರನ ಮರಣ

ಸ ಕೃಷ್ಣಪಾದಾಭಿಹತಾಖಿಲಾಂಗೋ

ಬಭೂವ ದೈತ್ಯಃ ಕಿಲ ನಿರ್ಗತಾಸುಃ |

ಅಹಂ ತು ಮನ್ಯೇ ಸ್ವಕಜಾತ್ಯಯೋಗ್ಯ-

ರಥಾಂಗಧಾರೀ ಸ ಮಮಾರ ಧೀರಃ || ೬೬ ||

ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಕಲ ಅವಯವಗಳೂ ಪುಡಿಯಾಗಿ ಆ ದೈತ್ಯನು ಅಸುನೀಗಿದ; ನಾನಾದರೋ ಧೀರನಾದ ಅವನು ತನ್ನ ಅಸುರಜಾತಿಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಚಕ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೃತನಾದ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವೆ.

ವಿ. : ೧. ಶಕಟಾಸುರನು ಶಕಟರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದದ್ದು ಎಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದಂತಾಗಿತ್ತು. ಅವೈಷ್ಣವನಾದ ಅವನಿಗೆ ಚಕ್ರರಂವಿಗಳ ಧಾರಣೆ ಅಗಿಬರುವಂತಹುದಲ್ಲ; ತನಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಅದನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಮರಣಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ರಥಾಂಗವುಳ್ಳ ಶ್ವಿಪ್ರಾತ್ಯಾತ್ಮಸೂತ್ರೋಕ್ತಾಲಂಕಾರಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನಃ ಶಯಾನಃ ಶಿರೋರಥಾಲಕಪ್ರದಾಲಮೃದ್ಧಂಪ್ರಿಹತಂ ವ್ಯವರ್ತತ |

ವಿದ್ವಜನಾನಾರುಣಪ್ರಭಾವನಂ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಚಕ್ರಾತ್ಮವಿಧಿನ್ಮಹೋಬರಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೮/೯)

೨. ತನಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಕೇಡಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇದರಿಂದ ಅವ್ಯುಷ್ಣವರು ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದರೂ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರರು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

೪. ಅಯೋಗ್ಯಮಿಚ್ಛನ್ ಪುರುಷಃ ಪತತ್ಯೇವ ನ ಸಂಶಯಃ - (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧/೯೫)
ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಇದಾಗಿದೆ ; ರಥಾಂಗ - ಚಕ್ರ.

ಶಕಟಾಸುರನಿಗೆ ಅಧೋಗತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

ಧ್ರುವಂ ಪುನರ್ವಿಷ್ಣುಪದಸ್ಯ ಸಂಗ-

ಭಯಾತ್ ಸಕೃದ್ವಿಷ್ಣುಪದಾಹತೋಽಸೌ |

ಅಧಃಪಪಾತಾಸುರಮಂಡಲೀಯಂ

ವಿನಾಶಕಾಲೇ ಹಿ ವಿರುದ್ಧಬುದ್ಧಿಃ || ೬೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಅವನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಸಂಗ-
ವುಂಟಾದೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಕೆಳಗುರುಳಿದ; ಈ ಅಸುರರ ಗುಂಪು ವಿನಾಶಕಾಲದಲ್ಲಿ
ವಿರುದ್ಧಬುದ್ಧಿಯದಾಗಿರುವುದೇ ಸರಿ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

ವಿ. : ೧. ಒಂದು ಬಾರಿಯ ಪಾದದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಶಕಟಾಸುರನು ಹತನಾದದ್ದನ್ನು ಹೀಗೆ
ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಆಗ ಸಾಯದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಸಂಪರ್ಕ ಉಂಟಾದೀತು ಎಂಬ
ಭಯದಿಂದ ಎಂಬಂತೆ ಶಕಟಾಸುರ ಮರಣಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಆಗ ಜೀಳಿದ ಪುನಃ ಮೇಲೆದ್ದರೆ
ಗಗನದ ಸ್ಪರ್ಶವಾದೀತು; ಗಗನ ಎಂದರೆ ಆಕಾಶ, ವಿಷ್ಣುಪಾದ. ಅದು ಆಗದಿರಲಿ ಎಂಬ
ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಅವನು ಮೇಲೇಳಿದ ಹಾಗೇ ಸತ್ತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ವಿಷ್ಣುಪಾದದ ಸಂಗ ಉದ್ಧಾರಹೇತುವೇ ಹೊರತು ವಿನಾಶಹೇತುವಲ್ಲ; ಆದರೂ ಅವನು
ಹಾಗೆ ವಿನಾಶಹೇತು ಎಂದು ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದದ್ದು ಅವನ ಅಸುರಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ
ಎಂದರ್ಥ. ಅಸುರರಿಗೆ ಒದಗುವುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೇ ಅಲ್ಲವೇ! ಸಕೃತ್ -
ಒಮ್ಮೆ.

೧. ಅಯೋಗ್ಯಕರ್ಮಕರಣಾನ್ಯತ ಇತಿ ಮನ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗಮು ಗಾಮಮಾತ್ರಸಾಮ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ಭಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ | ತಥಾಹೀತಿ | ಇಯಮಸುರಮಂಡಲೀ ಅಸುರವರ್ಗಃ |
ವಿನಾಶಕಾಲೇ ವಿರುದ್ಧಾ ವಿಪರೀತಾ ಬುದ್ಧಿರ್ಜ್ಞಾನಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಅಸುರಾಣಾಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕೃತಾಂತಪಾಶಬದ್ಧಾಗಾಂ ದೈವೋಪಹತಚೇತನಾಮ್ |

ಬುದ್ಧಯಃ ಕುಬ್ಜಗಾಮಿಗ್ನೋ ಭವಂತಿ ಮಹತಾಮುಖಿ ||

- ಇತಿ ಸ್ತುತಿಃ

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
 ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
 ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
 ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋ ದ್ವಿತೀಯೋ ಮುದಾಮ್ ||೬೮||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ದ್ವಿತೀಯಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
 ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ,
 ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ
 ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
 ಎರಡನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೨. ತೃತೀಯ ಸರ್ಗ

(ತೃಣಾವರ್ತನ ವಧೆ-೧-೭ ದೋಲಾವೈಭವ - ೮,೯; ಯಶೋದೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸೇವಾಸಂಭ್ರಮ - ೧೦,೧೧; ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ವಾಗ್ವೈಭವ - ೧೨,೧೩; ಗೋಪೀಕೃತ ದೋಲಾಸೇವಾ - ೧೪,೧೫; ಯಶೋದೆಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ - ೧೬,೧೭; ಅನಂತನಾಮನಿಗೆ ನಾಮಕರಣ - ೧೮-೨೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಾಮಾರ್ಥಕಥನ - ೨೧-೨೪; ಅಂಜಗಾಲಿಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೨೫-೨೬; ಯಶೋದೆಯ ಸುಕೃತ - ೨೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಿಗಂಬರತ್ವದ ಆಂತರ್ಯ - ೨೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲಾವಿಲಾಸ - ೨೧-೩೧; ನವನೀತಾದಿ ಚೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಆಂತರ್ಯ - ೩೨-೩೬; ಶ್ರೀಪತಿಯ ಚೋರತ್ವ ಎಲ್ಲಿ/ವಿತಕ್ಕಿ? - ೩೭-೩೯; ಗೋಪೀಕೃಷ್ಣರ ಸಲ್ಲಾಪ - ೪೦-೪೨; ಗೋಪಿಯರ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿವಚನಗಳು - ೪೩-೫೯; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಂದಸುತನಲ್ಲ - ೪೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವನೇ ಹೊರತು ದೇವಭಕ್ತನಲ್ಲ - ೪೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು - ೪೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭವಪಾಶಮೋಚಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ - ೪೯; ವಿಶ್ವತಲ್ಪಕ್ಷು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೦; ಸರ್ವಶಕ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೨; ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೩; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ವರುಣ - ೫೪; ಅಪ್ಪಶರ್ಯಸಂಪನ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೫; ಜಗನ್ನಿಯಾಮಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ೫೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು - ೫೭; ಕಿಂ ದೇವಿ ಕುರ್ಮೋ ವಯಮ್-೫೮; ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ - ೫೯; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ ಮೃದ್ವಕ್ಷಣ-೬೦,೬೧; ಪುನಃ ವಿಶ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನ-೬೨; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ-೬೩)

ತೃಣಾವರ್ತದೈತ್ಯನ ಆಗಮನ

ಅಥಾಪರೋ ದೈತ್ಯಕದಂಬಕಾಸು-
ರಿವೋದ್ಧತೋ ವಾತಶರೀರಧಾರಿ^೧ ।
ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕೃಷ್ಣಂ ಗಗನಂ ಜಗಾಮ
ಸ್ವನಾಶಯೋಗ್ಯಸ್ಥಲಕಾಂಕ್ಷಯೇವ ॥ ೧ ॥

೧. ಕದಾಚಿತ್ ತಂ ಲಾಲಯಂತೀ ಯಶೋದಾ ಪೋಥುಂ ನಾಶಕ್ನೋದ್ಧೃತಿಭಾರಾಧಿಕಾರ್ತಾ ।
ನಿಧಾಯ ತಂ ಭೂಮಿತಲೇ ಸ್ವಕರ್ಮ ಯದಾ ಚಕ್ರೇ ದೈತ್ಯ ಆಗಾತ್ ಸುಪೋರಃ ॥
ತೃಣಾವರ್ತೋಃ ನಾಮತಃ ಕಂಠಭೃತ್ಯಃ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತತ್ಪ್ರಗಂ ಚಕ್ರವಾತಂ ಶಿಶುಂ ತಮ್ ।
ಅದಾಯುಗಾದಂತರಿಕ್ಷಂ ಸ ತೇನ ಶಸ್ತ್ರಃ ಕಂಠಗ್ರಾಹಸಂರುದ್ರವಾಯುಃ ॥
ಪವಾತ ಕೃಷ್ಣೇನ ಹತಃ ಶಿಲಾತಲೇ ತೃಣಾವರ್ತಃ ಪರ್ವತೋದಗ್ರದೇಹಃ ।
ಸುವಿಸ್ಮಯಂ ಚಾಪುರಥೋ ಜಗಾಸ್ತೇ ತೃಣಾವರ್ತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಸಂಚೋರ್ಗತಾಂಗಮ್ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧(೧೨/೧೧೬-೧೧೮)

ಆ ಬಳಿಕ ದೈತ್ಯರ ಗುಂಪಿಗೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಂತಿದ್ದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕೊಬ್ಬಿದ ದೈತ್ಯನು ಸುಂಟರಗಾಳಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಗಗನಕ್ಕೆ ಹಾರಿದ.

ವಿ. : ೧. ಈಗ ತೃಣಾರ್ವಕನ ವಧೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರು; ಪಾರ್ವತಿಯ ವರವಿದ್ದ ಅವನು ತುಂಬಾ ಪ್ರಬಲದೈತ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ದೈತ್ಯರ ಸಮೂಹದ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಅವನಿಗೆ ಪಾರ್ವತಿಯ ವರವಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ^೧.

೨. ವಾತಶರೀರಧಾರೀ ಎಂದರೆ ತೃಣಾರ್ವಕನು ಸುಂಟರಗಾಳಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನಾಗಿ ಬಂದನು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಗಗನಕ್ಕೆ ಹಾರಿದ್ದನ್ನು ತನ್ನ ಸಾವಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಎಂದರೆ ಅವನು ವಾತರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದವನು. ವಾಯುವಿಗೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಲಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳಿದ್ದು ತನ್ನ ನಾಶವನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದೇ ಎಂದಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ; ಆಕಾಶಾದ್ಯಾಯುಃ ಎಂಬುದು ವಾಯುವಿನ ಉತ್ತತ್ತಿಕ್ರಮವಾದರೆ ವಾಯುರಾಕಾಶೇ ಎಂಬುದು ಅದರ ಲಯಕ್ರಮ; ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಾತರೂಪದ ತೃಣಾರ್ವಕ ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನೊಡಗಗನದಲ್ಲಿ ಲಯಹೊಂದಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

ತೃಣಾರ್ವಕನಿಂದಾದ ಲೋಕನಾಶ

ದುಸ್ತರ್ಕಾಯಿತಶರ್ಕ ಧಾಭಿರಮಲಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ ಮುಷ್ಣನ್ ಗವಾ-

ಮಾವಾಸೇ ವಸತಾಂ ಸತಾಮುರುತಮೋ ವಿಸ್ತಾರಯನ್ ವಾರಯನ್ |

ತದ್ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಂ ಕಠೋರಕುಟಲಧ್ವಾನ್ವೈರ್ಯಶೋದಾಸುತಂ

ದೈತ್ಯೋಽಗೂಹಯದಾಗಮಾಂತಲನಾಗರ್ಭಂ ಕುವಾದೀವ ತಮ್ ||೨||

ಆ ತೃಣಾರ್ವಕನು ಕುತರ್ಕದಂತಿದ್ದ ಮಣ್ಣಿನ ಕಣಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮಂಕಾಗಿರುತ್ತಾ, ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪಸರಿಸುತ್ತಾ, ನಿಷ್ಕರವಾದ ತನ್ನ ಕಠೋರವಾದ ವಕ್ರದ್ವನಿಗಳಿಂದ ಗೋಕುಲದ ಜನಗಳ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ

೧. ಪುರಾ ಧುನಿಶ್ಚಮುಷ್ಣಘಾತು ಪೂತನಾಸಮಗ್ನಿತೌ |

ಅಗೋಕ್ತಸಂಯುತೌ ತಮಃ ಪ್ರಚಕ್ಷತುಃ ಶಿವಾಂ ಪ್ರತಿ ||

ತಯಾ ವರೋಽಪ್ಪವದ್ಭೂತಾ ಚತುರ್ಭುಃ ಚ ಪ್ರಯೋವತಃ |

ಅನಂತರಂ ತೃಣೋಽಧ್ವಾನಿಶ್ಚಪ್ಪಣಂ ಚರದ್ವರಂ ಚ ತಮ್ ||

ಅವಾಪ ತೇ ತಯೋ ಹತಾಃ ಶಿಶುಸ್ವರೂಪವಿಷ್ಣುನಾ |

ಧುನಿಶ್ಚಮುಷ್ಣ ತೌ ತರೂ ಸಮೂತ್ತಿತೌ ನಿಷ್ಕೂದಿತೌ ||

ಮಾಡುತ್ತಾ, ಕುವಾದಿಯಂತೆ ವೇದಾಂತಗಳೆಂಬ ನಾರಿಯರ ಹಾರ್ದವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದನು.

೩. : ೧. ಆ ತೃಣಾವರ್ತನು ಧೂಳಿನ ಕಣಗಳಿಂದ ಜನಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಕೆಟ್ಟ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಲೋಕದ ಜನಗಳ ಮಾತುಗಳು ಕೇಳದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣದಂತಾಗಿಸಿದನು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಣಾವರ್ತನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದಂತಹ ಕಾರ್ಯವು ತನ್ನ ಕುವಾದಿಯೊಬ್ಬನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜನಗಳ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮರೆಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವರು. ಕುವಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಶುಷ್ಕತರ್ಕಗಳಿಂದ ಜನಗಳ ವಿಚಾರರಕ್ತಕ್ಕೆ ಮಂಕು ಕವಿಸುವರು. ಸಚ್ಚಾಸ್ತವ್ರವಣದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೆಟ್ಟಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆ ಕವಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುವರು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆಗಮಗಳ ಮುಖ್ಯಹೃದಯವಾದ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಯು ಪ್ರಕಟವಾಗದಂತೆ ಮರೆಮಾಡಿಬಿಡುವರು.

೩. ವರಬಲದಿಂದ ಲೋಕನಾಶಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವ ಅಸುರರ ಕಾರ್ಯವು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಭಗವನ್ನಹಿಮಾವಿರೋಧಿಕಾರ್ಯದಂತೆ ಅಪಾಯಕರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬಭಾವ; ಶರ್ಕರಾ - ಹರಳು; ಧ್ವಾನ - ಧ್ವನಿ.

೪. ಸುಂಟರಗಳಿಗೆ ಘೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಧೂಳು ಮೇಲೆದ್ದು ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಕತ್ತಲೆ ಹೆಚ್ಚುವಂತಾಗಿ, ಅದರ ಕೆಟ್ಟ ರಚ್ಚಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯವರ ಮಾತು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳದಂತಾಗಿ, ದಾರಿತಪ್ಪುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಈ ತೃಣಾವರ್ತನಿಂದ ಅದದ್ದು ಅದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದ ತೃಣಾವರ್ತ

ತದಾ ಖಲಸ್ಮೋತ್ತಪನಂ ಸ ಶೌರಿ-

ಹೃದಾಽನುಮೇನೇ ಪತಿತಸ್ಯ ದೂರಾತ್ ।

ಗಿರೀಂದ್ರಕಲ್ಪೋತ್ಪತ್ತಿತಾತ್ಮಮೂರ್ತ್ಯಾ

ಶರೀರಮಾಚೂರ್ಣಯಿತುಂ ಧಿಯೇವ ॥ ೩ ॥

೧. ಯಥಾ ನಿರ್ಗಣಪ್ರತಿವಾದಕತ್ವೋತ್ಪಾದಾಂತೇಮ ಕೃಷ್ಣಗುಹನಂ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ ।

-ದ್ವಾ.

೨. ಗೋಕುಲಂ ಸರ್ವಮಾಪ್ಯಣ್ಣಾನ್ ಮುಷ್ಣಂಭೃಷ್ಟಾಂಷಿ ರೇಣುಭಃ ।

ಈರಯನ್ ಸುಮಹಾಘೋರಪರ್ಜ್ವಲ ಪ್ರವಿಲೋ ದಿಶಃ ॥

-ಭಾಗ(೧೦/೨/೨೦.)

೩. ದುಸ್ತರ್ಕಾಯಿಶರ್ತರಾಭಃ ಭೇದಃ ಕಿಂ ಭನ್ನೋ ವಾ ಅಭಿನ್ನೋ ವಾ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನೋ ವಾ । ಯದಿ ಪ್ರಪಂಚಃ ಸತ್ಯಃ ಸ್ವಾತ್ಮರ್ಥ ಧೃಗ್ಧೃತ್ಯಯೋಃ ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತಿರತ್ಯಾದಿರುಪ್ಪತರ್ಕರೂಪಧೂಲೀವ್ರಕ್ಷೇಪಃ ಮುಷ್ಣನ್ ಬಿರುತಮಃ ಧೂಲ್ಯಾ ಪ್ರಕಾಶರೋಧಾನೇನ ನಿಬಿಡಾಂಧಕಾರಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಸ್ವಕೀಯಮಿತ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ವಿಪ್ರಾರಯನ್ ಕಠೋರಕುಟಿಲಧ್ವಾನ್ತಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಆಗ ಮೇಲಿಂದ ಬೀಳುವ ಮಹಾಪರ್ವತದಂತಹ ತನ್ನ ದೇಹದ ಅಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ಅವನನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಖಳನು ದೂರಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಹಾರುವುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮನಸಾ ಒಪ್ಪಿದನು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತಹ ಸಕಲಲೋಕಧಾರಕನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಒಯ್ಯಲು ಆ ತೃಣಾವರ್ತನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಒಯ್ಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರುವ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಪರ್ವತಕಾಯದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸಿ ಸುಜ್ವಗುಜ್ವಮಾಡಲು ಅನುವಾಗಲೆಂದೇ ಹಾಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅವಕಾಶನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಆ ಪಾಪಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಒಯ್ಯಲು ಎಂದಾದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ? ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಇದರಿಂದ ದುಷ್ಕರಿಗೆ ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉನ್ನತಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಡರೂ ಮುಂದೆ ಅದು ಅವರ ಮಹಾಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ಸರ್ವಥಾ ಶುಭವನ್ನಿಡುವ ಎಂಬ ಭಾವ ನಿದೂಷಿತ.

ಗಗನವನ್ನು ಜಲವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದ ತೃಣಾವರ್ತ

ಹರಿಂ ಸ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ಹೃದಿ ಸ್ವಕೇಯೇ

ಪರಿಭ್ರಮನ್ ವ್ಯೋಮ್ನಿ ಮುಹುಃ ಶ್ವಸಂಶ್ಚ |

ಗರಂ ನಿಪೀಯ ಭ್ರಮಿತಾಂತರಾತ್ಮಾ

ಸರೋಧಿಯಾಽಭ್ರಂ ಪ್ರವಿಶನ್ನಿವಾಸೇ || ೪ ||

ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಗಗನದಲ್ಲಿ ಗರಗರನೆ ತಿರುಗುತ್ತಾ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಏದುಸಿರುಬಿಡುತ್ತಾ, ವಿಷವನ್ನು ಕುಡಿದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮಂಕುಕವಿದವನಂತೆ ಅವನು ಸರೋವರವೆಂದು ತಿಳಿದು ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಹಾರಿದ ಅವನು ಸರೋವರವೆಂದು ತಿಳಿದು ಆಕಾರಕ್ಕೆ ನೆಗೆದಂತಾಯಿತು ಎಂದಿರುವರು. ನೀರಿಗೆ ಹಾರುವ ಬದಲು ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು ಸಾವಿನ ಅಂಚಿಗೆ ತಲುಪಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ ಹಾಗೂ ಅವನು ತೃಣಾವರ್ತನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಗರ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು; ವ್ಯೋಮ - ಗಗನ; ಅಭ್ರ - ಆಕಾಶ.

೩. ತೃಣಾವರ್ತನ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ರಾಜಸೂಯಯಾಗದ ಮಯ ಸಂಘೆಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ನೆಲವನ್ನು ಜಲವೆಂದೂ, ಜಲವನ್ನು ನೆಲವೆಂದೂ ಭ್ರಮಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೋಲುವುದು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗಾದದ್ದು ಪಾತವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಸಲ್ಲದನ್ನು ಬಯಸಿ ಪತನ ಕಂಡ ತೃಣಾವರ್ತ

ಮುರದ್ವಿಷಂ ಮೂರ್ಛಿ ನಿಧಾಯ^೧ ವಿಷೋಃ

ಪದಂ ಪ್ರವೇಷ್ಠಂ ತ್ವರಯಾ ಗತೋಽಪಿ |

ಅಸೌ ಪಪಾತಾಮರವೈರ್ಯಧಸ್ತಾ-

ದಯೋಗ್ಯಕಾಮಸ್ಯ ಕಥಂ ನ ಪಾತಃ || ೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ವಿಷ್ಣುಪದವೆಂಬ ಆಕಾಶವನ್ನು ತಲುಪಲು ತ್ವರೆಯಿಂದ ಹೊರಟರೂ ಆ ದೈತ್ಯನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು; ತನಗೆ ಸಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಬಯಸುವವನಿಗೆ ಅಧಃಪತನ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ತಪ್ಪಿತು?

ವಿ. : ೧. ಅವನು ಹೊತ್ತಿದ್ದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತೆರಳಿದ್ದು ಗಗನಕ್ಕೆ; ಆದರೂ ಅವನು ಕೆಳಕ್ಕೇರಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ವಿಷ್ಣುಪದಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯುವುದು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಲ್ಲುವ ಕಾರ್ಯ. ಆದರೆ ಈ ತೃಣಾವರ್ತ ದುಷ್ಟ ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ, ವಿಷ್ಣುಪದಕ್ಕೆ ಹಾರುವ ಅರ್ಹತೆ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅವನ ಅಧಃಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ತನಗೆ ಸಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಬಯಸುವರಿಗೆ ಅಧಃಪತನ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವದ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ:

^೨ ನ ಚಾಧಿಕಾರಿಕಮಪಿ ಪತನಾನುಮಾನಾತ್ ತದಯೋಗಾತ್ | - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ(೩/೪/೪೧)

^೩ ಅಯೋಗ್ಯಮಿಚ್ಛನ್ ಪುರುಷಃ ಪತತ್ಯೇವ ನ ಸಂಶಯಃ | - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧/೯೫)

೧. ವಿಷೋಃ ಪದಮಾಕಾಶಂ ವೈಕುಂಠಮಿತಿ ಧ್ವನಿಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ನ ಚ ಪರಮಾತ್ಮಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಿಕಮಾಕಾಂಕ್ಷಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಪಿ ನಾಕಾಂಕ್ಷಂ, ಕಿಮು ಪರಸ್ಥೇತಿ ಸೂಚಯತುಮಪಿಶಬ್ದಃ | ಚಿಶಬ್ದಃಪ್ತು ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿಗಾಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾದಿತ್ಯಂಭಾವಾಂತರಸೂಚಕಃ | ಅಯೋಗ್ಯಮಾರೋಢುಂ ಪ್ರಯತ್ನಗ್ ಪ್ರಪತನ್ ಹಿ ದೃಶ್ಯತಃ | ವಿವಮಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಶ್ಚರ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಪದಸ್ಯ ಚಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಪತನಮನುಮೀಯತೇ |

'ನ ದೇವಪದಮನ್ವಿಚ್ಛತ್ ಕುತ ವಿವ ಹರೇರ್ಗುಣಾಗ್ |

ಇಚ್ಛನ್ ಪತತಿ ಪೂರ್ವಸ್ತಾದಧಸ್ತಾದ್ವತ್ ಸೋತ್ತಿತಿ' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ |

'ಸ್ವಕೀಯಮಿಚ್ಛಮಾನಂ ತು ರಾಜಾದ್ಯಾಃ ಪಾತಯಂತಿ ಹಿ |

ವಿವಮೇವ ಸುರಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಹರಿಶ್ಚ ಸ್ವಪದೇವಿಕ್ರಮ' ಇತ್ಯಾದ್ವನುಮಾನಗೂಪವಾಕ್ಯಾಚ್ಚ

'ಮಾಯಾಭಿರುಚಿಸ್ಪಷ್ಟತ ಇಂದ್ರ ದ್ಯಾಮಾರುಕ್ಷತಃ | ಆಪ ದೃಷ್ಟಾನಧಾನುರ್ಥಾ ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ ||

- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

೩. ಅಸಂಶಯ ವಿಷ್ಣುಪದವ್ಯಾಪ್ತೇರಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ "ಅಯೋಗ್ಯಮಿಚ್ಛನ್ ಪುರುಷಃ ಪತತ್ಯೇವ ನ ಸಂಶಯಃ" ಇತಿ (ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. ೧/೯೫) ಸ್ವತೇರಧಃಪಾತೋ ಯುಕ್ತ ವಿವೇಕಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಧರಗುರುಳಿದ ತೃಣಾವರ್ತ

ಸ ವಾತರೂಪೀ ದಿತಿಜೋ ಮುಕುಂದ-
ಭರಾಸಹಿಷ್ಣುರ್ನಿಪಪಾತ ಭೂಮೌ |
ತಥಾ ಹಿ ವಾತಸ್ಯ ಜವೋಽಧಿಕೋಽಪಿ
ಕಥಂ ನು ವಿಶ್ವಂಭರಮುದ್ವಿಭರ್ತಿ || ೬ ||

ಆ ಸುಂಟರಗಾಳಿಯ ರೂಪದ ದೈತ್ಯನು ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾರವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದವನಾಗಿ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ದೊಪ್ಪನೆ ಬಿದ್ದ ಗಾಳಿಯ ವೇಗ ಎಷ್ಟೇ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೂ, ವಿಶ್ವಂಭರನನ್ನು ಎತ್ತಬಲ್ಲದೇ!

ವಿ. : ೧. ಗಾಳಿಯ ವೇಗ ಅಪಾರವಿದ್ದರೂ ವಿಶ್ವಂಭರನನ್ನು ಎತ್ತಲು ಅದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ತಿ. ಆದರಿಂದ ಈ ತೃಣಾವರ್ತ ರೂಪದ ಅಸುರನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದಾಗವೇ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದಂತಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ನ ಮೂರ್ಛತಿ ತಿಲೋಚ್ಚಯೀ ಪಪನವೇಗ ಇತ್ಯಜ್ಞವಾಕ್
ಯತೋ ಹನುಮತಾಽಽಹೃತಾಃ ಸುಖಹವೋ ಮರುತ್ಸೂನುನಾ |
ಗಘೀರತರವಾರಿಧಿಸ್ವಗನಚುಂಚವಃ ಪರ್ವತಾಃ
ಜಯಂತಿ ಕೃತಸೇತವಃ ಕ್ಷಪಣಹೇತವೋ ರಕ್ಷಸಾಮ್ || (೪/೧೭)

೩. ವಾಯುವೇಗವು ಪರ್ವತಗಳ ಮೇಲೆ ನಡೆಯದು ಎಂಬುದು ಅಯಥಾರ್ಥ ಎಂಬುದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಿಳಿದ ಸಂಗತಿಯಾದರೆ, ವಿಶ್ವಂಭರನ ಮುಂದೆ ಗಾಳಿಯ ವೇಗ ನಡೆಯದು ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಯಥಾರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ತಪ್ಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ತೃಣಾವರ್ತ

ಚಕ್ಷುಶ್ಚೌರ್ಯಫಲಂ ಜಗಾಮ ಪರಿವೃತ್ತಾಕ್ಷಃ ಪ್ರಭೋರೋಜಸಾ
ವಿಪ್ಲವಸ್ತಂಭಮಣೇನ ದತ್ತತಮಸೋ ವಿಭ್ರಾಂತಮೂರ್ಧಾ ಫಲಮ್ |
ಸಾಧೂನಾಂ ಹೃದಯಾರ್ತಿದಾನಫಲಿತಂ ಕ್ಲೇಶಂ ಪ್ರಪನ್ನಃ ಕ್ಷಿತೌ
ಮಾತುಃ ಪಾತಕರಃ ಪರಸ್ಯ ಸ ಖಿಲಃ ಪಾಪಾಣಪೃಷ್ಠೇಽಪತತ್ ||೭||

ಆ ಅಸುರನು ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕಣ್ಣು ತಿರುಗಿದವನಾದ; ಗೋಕುಲದ ಜನರಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಸುತ್ತವ

ಮೂಲಕ ಜನರಿಗೆ ಮೂರ್ಛೆ ಎಂಬ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತಲೆಸುತ್ತುವವನಾಗಿ ಉರುಳಿದ; ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವು ನೀಡಿದ ಫಲವಾಗಿ ತಾನೂ ಕ್ಲೇಶಕೊಳ್ಳಗಾಗಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಾಯಿಯಾದ ಯಶೋದೆಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡಿದ ಆ ಖಳನು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ.

ಎ. : ೧. ಸುಂಟರಗಾಳಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಗೋಕುಲದ ಜನಗಳಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರ ಫಲವನ್ನು ತೃಣಾವರ್ತ ಅನುಭವಿಸಿದ; ಇದರಿಂದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಅಪಹಾರವು ಆತ್ಮಘಾತಕ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ; ವಿಪ್ಲವ್ - ಎಲ್ಲೆಡೆ.

೨. ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆಯುವವನು ಎಂದು ಸುಖಿಯಾದಾನು? ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಇದು ಉತ್ತಮ ನಿರ್ದರ್ಶನ: ಕೋ ನಾಮ ಸತ್ಸು ವಿಷಮಃ ಪ್ರಭವೇತ್ ಸುಖಾಯ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧೯/೪೫).

ದೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಆಲೋಲಹೈಮವರದಾಮವತೀಂ ವಿತಾನ-

ಜಾಲಾವಲಂಬಶುಭಮೌಕ್ತಿಕರಮ್ಯಮಾಲಾಮ್ |

ದೋಲಾಂ ವಿಧಾಯ ತದುಪರ್ಯಧಿರೋಷ್ಯ ಬಾಲಂ

ಸಾಲೋಕ್ಯಸೌಖ್ಯಮಲಭಿಷ್ಠಹೃದಾ ಯಶೋದಾ || ೮ ||

ಜೋಲುುವ ಚಿನ್ನದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಗ್ಗದ ಹಾರುಬಟ್ಟೆಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಜೋಲುುವ ಮಂಗಳ-ಕರವಾದ ಮುತ್ತಿನ ರಮಣೀಯವಾದ ಮಾಲೆಗಳ ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಾಲ-ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇರಿಸಿ, ಯಶೋದೆಯು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಾಲೋಕ್ಯಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದಳು.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿ, ಯಶೋದೆಯು ಪಟ್ಟ ಸಂಪ್ರಮವನ್ನು ಸಾಲೋಕ್ಯ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಸುಖ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಾಲೋಕ್ಯ ಎಂಬುದು ಚತುರ್ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಲೋಕವಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಇದರ ಅರ್ಥ; ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜೊತೆಗೆ ಯಶೋದೆಯು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಾಲೋಕ್ಯ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ; ದಾಮ - ಹಗ್ಗ; ದೋಲಾ - ತೊಟ್ಟಿಲು.

೧. ಶಿರೋಭ್ರಮಣೇನ ಕಮುಪಿ ನ ಪ್ರಕಾಶತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪರಚಕ್ಷುರೋರವಹಾರೇಣ ಸ್ಪೃಷ್ಟಾಪಿ ಚಕ್ಷುರೋರವಹಾರೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ಪರೋಷಾಂ ತಮೋದಾಗೇನ ಸ್ಪೃಷ್ಟಾಪ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಜಾತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ಲೋಕೇ ಮಹತ್ಸು ಯಾದೃಶಮಘಂ ಆಚರತಿ ತಾದೃಶಮೇವ ಫಲಂ ಭುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ದೋಲೆಯಲ್ಲಿನ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಯಶೋದೆಗಾದ ಅಪೂರ್ವ ಸಿನಂದ

ದೋಲಾವಿಲಾಸಚಲಿತಾಲಕಶೋಭಿಫಾಲಂ

ಬಾಲಂ ಶುಚಿಷ್ಕಿತಸುಧಾರಸಶೋಭಿತಾಸ್ಯಮ್ |

ಶ್ಯಾಮಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಸಮಯಂ ಕಿಲ ಶಮ್ಭುಯಂ ಸಾ

ತೇನೇ ಕ್ಷಣತ್ಯನಕನೂಪುರಶೋಭಿಪಾದಮ್ || ೯ ||

ತೊಟ್ಟಲ ತೊಗುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ ಹಣೆ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಅಮೃತರಸದ ಶೋಭೆ, ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಚಿನ್ನದ ಕಾಲ್ಗಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಪಾದಗಳು; ಇಂತಹ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ ಸಮಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆ ಯಶೋದೆಯು ಸುಖಮಯವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಮಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ ಹಣೆ, ಮಂದಹಾಸ, ಕಾಲ್ಗಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಾದಗಳು, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದರ್ಶನದಿಂದ ಯಶೋದೆಯು ಆ ಕಾಲವೆಲ್ಲಾ ಪರಮಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು^೧ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಕ್ಷಣತ್ - ಧ್ವನಿ ಮಾಡುವ; ಶಂ - ಸುಖ; ನೂಪುರ - ಕಾಲ್ಗಜ್ಜೆ

ಯಶೋದೆಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆ

ಗಂಡಂ ವರಾಂಗುಲಿದಲೈರ್ಲಘು ಚಾಲಯಂತೀ

ಮಂದಸ್ಥಿತಾನನಮಥೋ ಪರಿರಂಭಯಂತೀ |

ಸಾಂದ್ರಸ್ತನಸ್ತುತಪಯಃ ಕಿಲ ಪಾಯಯಂತೀ

ನಂದಸ್ಯ ರಾಜ್ಯ ಭವದಿತ್ಥಮಹರ್ನಯಂತೀ || ೧೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿನ್ನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬೆರಳ ತುದಿಗಳಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಳು; ಕಿರುನೆಗೆ ಸೂಸುವ ಮುಖದ ಅವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು; ಒತ್ತಾದ ಸ್ತನಗಳಿಂದ ಉಕ್ಕಿಬಂದ ಸ್ತನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಸಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು; ನಂದಪತ್ನಿಯಾದ ಇಡೀ ದಿನವನ್ನು ಯಶೋದೆಯು ಹೀಗೆ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು.

೧. ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನೇನ ಯಶೋದಾಯಾಃ ಸತತೋಽಪಿ ಸಮಯಃ ಸುಖಕರೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಆಯುರ್ಹರತಿ ವೈ ಪುನಾಮುದ್ಯಸ್ತಂ ಚ ಯನ್ಮಹಿ |

ತತ್ಕರ್ತೇ ಯಃ ಕ್ಷಣೋ ನೀತ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಯಾ ||

-ಭಾಗವತ(೨/೩/೧೬)

ತನ್ಮಾಯುಷೋ ಯ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಯಾರ್ತೇ ಕ್ಷಣಃ ಸ ನೀತ ವಿವ ವೃಥಾ ||

-ಭಾ.ತಾ.(೨/೩/೧೬)

ವಿ. : ೧. ಯಶೋದಯು ತನ್ನ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸೇವೆಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟು ವಿವರ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ; ಗಂಡ - ಕಪೋಲ.

೨. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಜರಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ಸಂನ್ಯಾಸದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಬಳಿಕ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಅನುವಾದಗಳ ಹೊರತು ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೧೫/೯೯)ದ ಮಾತನ್ನು ಇದು ಹೋಲುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

ಶ್ರವಣೇನಾನುವಾದೇನ ಮನನೇನಾವೃಥಾಕರೋತ್ |

ಕಾಲಂ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರ ವೇದಾಂತಗುರುಸೋದರಃ ||

೩. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿನ ಚಾಲಯಂತೀ, ಪರಿರಂಭಯಂತೀ, ಪಾಯಯಂತೀ, ಅರ್ಹರ್ಯಂತೀ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಅನುಪ್ರಾಸವು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ದೋಲೆಯಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲೆ

ಯಾಽಮರ್ತ್ಯಮರ್ತ್ಯದಿತಿಜಾಲಿಭರಪೃಭೇದ್ಯಂ

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡಮಭಿನನ್ನಖಿಕೋಟಿಮಾತ್ರಾತ್ |

ಸ್ವಾಂಗುಷ್ಪಪುಷ್ಪಸುಭಗಾಂಗುಲಿಮಚ್ಯುತಸ್ತಾಂ

ಸಂಗೃಹ್ಯ ಚುಂಬತಿ ಶಿಶುಪ್ರಕೃತಿಃ ಶಯಾನಃ || ೧೧ ||

ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ ಹಾಗೂ ದೈತ್ಯರ ಹಿಂಡುಗಳು ಸಹ ಭೇದಿಸಲಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿವರವನ್ನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಉಗುರಿನ ತುದಿಯಿಂದಲೇ ಭೇದಿಸಿದಂತಹ ತನ್ನ ಪುಷ್ಪವಾದ ರಮ್ಯ ಹೆಬ್ಬರಳನ್ನು ಮಲಗಿದ್ದ ಆ ಶಿಶುರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಚುಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಕಲ ಅವಯವಗಳೂ ಸಹ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ-ಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೨. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿವರವು ಸುರಾಸುರಾದಿ ಸಕಲರಿಂದಲೂ ಸಹ ಅಭೇದ್ಯ; ಅದನ್ನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಬೆರಳಿನ ನವಿಸರ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದ ಭೇದಿಸಿದ ಹಿರಿಮೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು; ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೩. ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮ ಪಾದದ ಹೆಬ್ಬರಳನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಚೀಪುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಸಹಜಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಆ ಲೀಲೆ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ತನ್ನ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪದಿಂದ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅಮರ್ತ್ಯ - ದೇವತೆಗಳು; ಮರ್ತ್ಯ - ಮನುಷ್ಯ; ಕೋಟಿ - ತುದಿ;

೧. ಆತ ಸಕಲದುಷ್ಕಾರಯುಕ್ತಂ ಸಾರ್ಥಕಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಜಾತಿರಲಂಕಾರಃ |

- ಡಾ.

೨. ಯತ್ರ ಭಗವತಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಜ್ರಲಿಂಗಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಕ್ರಮತೋ ವಾಮಪಾದಾಂಗುಷ್ಠಸಖಿನಿರ್ಭಸೋಧ್ಯಾನ್ದ-ಕುಟಾಹವಿವರೇಣಾಂತಃಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಯಾ ಬಾಹ್ಯಜಲಧಾರಾ...ತದ್ವಿಷ್ಣುಪದಮಾಹುಃ |

- ಭಾ. (೫/೧೬/೧)

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಟಪ್ರತಾಪಿಯಾಗಿ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಚೀಪುತ್ತಿದ್ದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ್‌ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ; ಸುಭಗ - ಮನೋಹರ; ಪ್ರಕೃತಿ-ಸ್ವಭಾವ.

೬. ಇಲ್ಲಿ ಪಾದವೆಂದರೆ ಸ್ವರೂಪ ಎಂದರ್ಥ (ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಂ ತು ಪಾದಶಬ್ದೇನ ಭಣ್ಯತೇ); ಪಾದದ ಪುಷ್ಪಪಾದ ರಮ್ಯ ಹೆಬ್ಬರಳು ಎಂಬುದು ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯದು ಸದಾ ಪರಿಪೂರ್ಣಪಾದ ಸ್ವರೂಪಾನಂದದ ಭೋಗವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯದಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಪ್ರಾಜ್ಞಾನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿ ತಾನೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನಿದ್ರಾಮಾತ್ರಯ ಕಿಂ ತದಾಶ್ರಯಫಲಂ ಭುಕ್ತಂ ವ್ರಜೇಜ್ಜೀರ್ಣತಾಂ

ನಿದ್ರಾ ಕಾಽಂಬ ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷಿಯುಗಲಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಂ ಯದಾಲಿಂಗತಿ |

ಅಸ್ತೈವಂ ತ್ವಿತಿ ಮುದ್ರಿತಾತ್ಮನಯನಃ ಸ್ವಾಂಗಂ ಸಮಾಲಿಂಗ್ಯ ತತ್

ಸರ್ವಂ ಜೀರ್ಣಮಥೋ ದಿಶೇತಿ ಜನನೀಂ ಶಂಸನ್ ನಿಜಂ ಸೋಽಮತಾತ್^೧ ||೧೨||

(ಯಶೋದೆ)'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿದ್ರೆಮಾಡು'; (ಕೃಷ್ಣ)'ಅಮ್ಮ! ಆದರಿಂದೇನು ಫಲ?'; (ಯಶೋದೆ)'ತಂದಿದ್ದು ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು'; (ಕೃಷ್ಣ)'ಅಮ್ಮ! ನಿದ್ರೆ ಎಂದರೇನು?'; (ಯಶೋದೆ)'ಎರಡೂ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು'; 'ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ನುಡಿದ ಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನೇ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಕೇಳಿದ: 'ಅಮ್ಮ! ಎಲ್ಲವೂ ಜೀರ್ಣವಾಯಿತು; ಪುನಃ ನೀಡು'; ಹೀಗೆ ಯಶೋದೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ^೨ಬಾಲಕೃಷ್ಣ ಯಶೋದೆಯರ ಸರಸಸಂವಾದದ ಮೂಲಕ ^೩ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ನಿದ್ರೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ.

ತ್ವಿತಿಂ ಪದ್ಧತೇನ ಬಲೇರ್ವಿಚಕ್ರಮೇ ನಭಃ ಶರೀರೇಣ ದಿಶಶ್ಚ ಬಾಹುಭಃ |

ಪದಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಕ್ರಮತ್ಸಿವಿಪ್ರಕಂ ನ ದೈ ತೃತೀಯಶ್ಚ ತವೀಯಮಗ್ರಾಪಿ |

ಉರುಕ್ರಮನ್ಯಾಂಘ್ರಿರುಪರ್ಯಧೋ ದಿಪೋ ಮಹರ್ಷಿಣಾಘ್ರಾಂ ತಪಃ ಪರಂ ಗತಃ || -ಭಾ. (೮/೧೯/೩,೪)

೧. ಚಾರ್ವಂಗುಲಿಘ್ರಾಂ ಪಾಣಿಘ್ರಾಮುನ್ನೀಯ ಚರಣಾಂಬುಜಮ್ |

ಮುಖೇ ನಿಘ್ರಾಯ ವಿಶ್ರೇಂದ್ರ ಧಯಂತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ವಿಷಿತಃ ||

-ಭಾಗ (೧೨/೮/೨೫)

೨. ಪಾಶೋವಾಕ್ಯಮುಲಂಕಾರಃ | "ಉತ್ತಪ್ರತುತಿಜಾತುರ್ಯಕ್ ಪಾಶೋವಾಕ್ಯಮ್" ಇತುಕ್ತತ್ವಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ನಿತ್ಯಪ್ರಬುದ್ಧತಯಾ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕೃಷ್ಣನ ನಿದ್ರಾದಿರೋಷದಾಹಿತಂ ಧೃತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯತ್ರ ಸುಪ್ತಃ ನ ಕಂಚನ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ ನ ಕಂಚನ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪದ್ಯತಿ ತತ್ ಸುಪುಷ್ಪಂ ಸುಮಿವ್ರಸ್ಯಾನ್ ವೀರ್ಭೂತಃ ಪ್ರಜ್ಞಾನಭನ ವಿವಾನಂದಮಯೋ ಹ್ಯಾನಂದಭುಕ್ ಚೇತೋಮುಖಃ ಪ್ರಾಜ್ಞತ್ವತೀಯಃ ಪಾದಃ |

-ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷತ್

೨. ನಿದ್ರೆ ಎಂದರೆ^೧ ಪ್ರಾಜ್ಞ ಎಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಆಲಿಂಗನ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ 'ಪ್ರಾಜ್ಞ' ನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿ ತಾನೇ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರಶೋತ್ತರರೂಪ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ವಾಕೋವಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ತಾನು ನಿದ್ರಾತೀತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಮಾತರ್ಗಾಯಸಿ ಕಿಂ ಸದಾ ಜಲನಿಧೌ ಶೇಷಾಂಗಸಂತಾಯಿನಂ
ತಾತಾಸೌ ನನು ನಿದ್ರಯಾ ಪರಿವೃತೋ ದದ್ಯಾತ್ ತವಾಪೀತಿ ತಾಮ್ |
ಏವಂ ಚೇದ್ಗದಿತಂ ತದ್ವೀಯಮಖಿಲಂ ತತ್ಕರ್ತೃದೇಶಂ ಕಥಂ
ಯಾತೀತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ ನಿಜಮತಂ ಪಾಯಾದ್ಯತೋದಾಸುತಃ || ೧೩ ||

(ಕೃಷ್ಣ) 'ಅಮ್ಮ! ನೀನೇಕೆ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸದಾ ಹಾಡುವಿ?'; (ಯಶೋದೆ) 'ಮಗು! ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅವನು ನಿನಗೂ ಸಹ ಆದನ್ನು ನೀಡಲಿ ಎಂದು'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹಾಡುವುದೆಲ್ಲ ಅವನ ಕಿವಿಗೆ ಎಂತು ತಲುಪಿತು?'; ಹೀಗೆ ಕೇಳುವ ಮೂಲಕ ತನಗೆ ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಯಶೋದಾಸುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಶೇಷಾಯಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರೂಪಣೆ. ಯೋಗನಿದ್ರೆ ಎಂದರೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಾತ್ರ; 'ನಿಜಕ್ಕೂ ನಿದ್ರಿಸುವುದೆಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಆದರ ಮರ್ಮ. ಆದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ.

೨. ಶೇಷತಾಯಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿಜಕ್ಕೂ ನಿದ್ರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಯಶೋದೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಅವನಿಗೆ ಎಂತು ತಲುಪಿತು? ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಪರಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು; ಜಲನಿಧಿ - ಸಮುದ್ರ.

೩. ಇದೂ ಸಹ ವಾಕೋವಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರ.

ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೋಲೋತ್ಸವ
ಲೋಲತಂಕಗಣಪಾಣಿಪದ್ಮದೃತಯಾ ನೀಲೋಚ್ಚಲತ್ಕುಂತಲಾ
ಬಾಲಾಃ ಸ್ವಸ್ತದುಕೂಲಹಾರವಲಯಾ ಮೌಲಿಸ್ಪಲನೈಲಿಣಾಃ |

೧. ಸ್ವಸ್ಥ್ಯದ ಪ್ರಾಜ್ಞತ್ವಾಂತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ತದ್ವಾಗ್ಧಂ ನಿದ್ರಾವೃತಃ ಕಥಂ ಶೋಭತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವವಿಷಯಕಗಣಂ ಕೃತ್ವಾ ಸಂತುಷ್ಟವಾಪಿ ತಾಂ ಸ್ವಸಂಸ್ಥಿತಾಂ ನಿದ್ರಾಂ ದಿವ್ಯತೀತಂ ಗಾಯಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಲೋಲಾಂಗೈಃ ಕ್ಷಣಾದಂಘ್ರಿಭೂಷಣಗಣಾ ಈಷಚ್ಚಲತ್ಪುಂಡಲಾಃ

ವ್ಯಾಲೋಲಂ ಸಹ ದೋಲಯಾ ಮೃಗದೃಶಃ ಕೃತ್ವೋಪನಿನ್ಯಃ ಪ್ರಿಯಮ್ ||೧೪||

ಹಾರಾಡುವ ಕಪ್ಪು ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ಜಾರುವ ಉಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿವಸ್ತ್ರ ಕೊರಳಮಾಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಕೈಬಳೆಗಳು, ತಲೆಯಿಂದ ಉದುರುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವುಗಳು, ಬಳಕುವ ಮೈ, ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಕಾಲ್ಗಜ್ಜೆಗಳ ಗುಂಪು, ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲುಗುವ ಓಲೆಗಳು, ಇಂತಹ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ-ಯರಾದ ಗೋಪಬಾಲಿಕೆಯರು ಚಲಿಸುವ ಬಳೆಗಳ ಕರವದ್ದದಿಂದ ಹಿಡಿದ ದೋಲೆಯೊಂದಿಗೆ ತಾವು ಸಹ ಬಳುಕುತ್ತಾ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮ್ಮ ಸನಿಹಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡರು.

೧. : ೧. ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ತೂಗುವ ಗೋಪಿಯರ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ತೊಟ್ಟಲು ತೂಗುವಾಗ ತೊಟ್ಟಲಿನೊಂದಿಗೆ ಅದನ್ನು ತೂಗುವವರೂ ಸಹ ಓಲಾಡುವುದು ಸಹಜ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೂಗುವ ಗೋಪಿಯರ ಅಂತಹ ರೀತಿಯನ್ನು ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರು; ಮೌಲಿ - ತಲೆ.

೩. ತೂಗುವ ತೊಟ್ಟಲು ತೂಗುವವರ ಬಳಿಗೆ ಬರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆ ಮೂಲಕ ಗೋಪಿಯರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸನಿಹಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಅಪೂರ್ವತೆ ; ಹೀಗೆ ತೊಟ್ಟಲು ತೂಗುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ ಚಿಂತನೆ ನೀಡಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ದುಕೂಲ-ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ; ವಲಯ - ಬಳೆ; ವ್ಯಾಲೋಲ - ಚಂಚಲ.

ದೋಲೋತ್ಸವದ ಅಂತರಾರ್ಥ

ಯೇ ವೈ ವಿಟ್ಟಲಸೇವಕಾಃ ಶುಭಧಿಯಪ್ರೇಷಾಂ ಸ ಲಭ್ಯಸ್ವಿತಿ

ಪ್ರಾಯೋ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಮುರದ್ವಿಷಮಿತಃ ಸಂಪ್ರಾಪಯಂತೈಕದಾ |

ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಸ ಹಿ ದೂರಗಸ್ವಿತಿ ತತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಚ ತಂ ಕುರ್ವತೀ

ದೋಲಾ ಸಾ ಮಣಿಮಂಡಿತಾ ವಿಜಯತೇ ಸ್ವಾನ್ಂದಮೂರ್ತೇಃ ಶಿತೋಃ ||೧೫||

ಯಾರು ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಸಾತ್ವಿಕಬುದ್ಧಿಯವರೋ ಅವರಿಗೆ ಅವನು ದೊರಕುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ ಆ ತೊಟ್ಟಲು ಒಮ್ಮೆ ಅದರಲ್ಲಿನ ಮುರಾರಿಯಾದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸನಿಹಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡುವುದು; ಹಾಗಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅವನು ದೂರಾಗುವನು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅವನನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು;

ಮಣಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಆ ಶಿಶುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇಂತಹ ಆ ತೊಟ್ಟಿಲು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು.

ವಿ. : ೧. ತೂಗುವ ತೊಟ್ಟಿಲು ಒಮ್ಮೆ ಸನಿಹಕ್ಕೂ ಒಮ್ಮೆ ದೂರಕ್ಕೂ ತೆರಳುವುದು ಸಹಜ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವ ತೊಟ್ಟಿಲು ಸಹ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು; ಆದರೆ 'ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

೨. ತೊಟ್ಟಿಲು ಹತ್ತಿರಬರುವುದು ಶ್ರೀಹರಿ ಹತ್ತಿರನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ. ಅದು ದೂರ ತೆರಳುವುದು ಅವನು ದೂರವಾಗುವುದರ ಸಂಕೇತ. ತೊಟ್ಟಿಲ ಹತ್ತಿರ ಬರುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಒಲಿಯುವವನು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ದೂರ ತೆರಳುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಅಭಕ್ತರಿಗೆ ಎಂದೂ ನಿಲುಕದವನು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರುವವನು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ದೋಲೆಯು ದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಇತರವಸ್ತುಗಳ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಮರಳಿ ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು ತನ್ನ ಸೇವೆಗೆ ಫಲ ನೀಡಲೆಂದು ಅವನು ಭಕ್ತಜನರಡಿಗೆ ಧಾವಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸೂಚಕ ಎಂಬ ಭಾವವೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ^೧.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ದೂರಾದ್ವಾರತರಂ ಯತ್ತು ತದೇವಾಂತಿಕಮಂತಿಕಾತ್ | ಆನಂದಸ್ಯ ಪದಂ ವಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದ್ಯಭಿವಂದಿತಮ್ || ಎಂಬ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ (೧೧/೭) ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಯಶೋದೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೋರಿದ ವಿಶ್ವರೂಪ

ಸ್ತನೋತ್ಥದುರ್ಗೇನ ಸುತೃಪ್ರಮೇನಂ

ನಿರೂಪಯಂತ್ಯಾಃ ಸ ಹರಿರ್ಜಗಂತಿ |

ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಾಸ ನ ತೃಪ್ತಿರಸ್ಮಾ-

ದುದಾರದೇಹಸ್ಯ ಮಮೇತಿ ಶಿಕ್ಷನ್ || ೧೬ ||

ತನ್ನ ಸ್ತನ್ಯಕ್ಷೀರದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೃಪ್ತನಾದನೆಂದು ಯಶೋದೆಯು ಭಾವಿಸಿದಾಗ, ವ್ಯಾಪ್ತದೇಹದ ತನಗೆ ಅದು ಸಾಲದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ.

೧. ಲಾತಿ ಸ್ತೀಕರೋತಿ ತಸ್ಯ ಸೇವಕಾಃ ಪೂಜಕಾಃಪಾಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿದಾ ಜ್ಞಾನೇನ ಶಾನ್ ಶೋಭಾನ್ ಲಾತಿ ಗೃಹ್ಯಾತಿ ಯಃ ಸ್ವಯಮ್ |

ಆಜ್ಞಾನುಗ್ರಹಕೃದ್ವೇಷೋ ವಿಠ್ಠಲೋ ಕಥ್ಯತೇ ಬುದ್ಧಃ |

-ಪ್ರತ್ಯಯಾಕೋಮುದೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ (ವಕಾಶ) ಉದ್ಭವತಪ್ತಮೂಗವಚನ (ಪತ್ರ ೪)

೩. ಆತ್ರ ದೋಶಾಯಾಸ್ತೋ ದೂರದೇಶವ್ಯಾಪ್ತಾ ಕೃಷ್ಣಾತ್ಪರತತ್ವೇನಾಸ್ತನಿರವೇಕ್ಷತಂ ಪುನರಾಗಮನೇನ ಸ್ವಸೇವಾಫಲದಾನಾಯ ಭಕ್ತಜನಾಭಿಮುಖಂ ಸೇವಾತ್ಮಾಗತಿಕ್ಷಣಪರಾರ್ಥಸಿಮ್ಲತಂ ಚ ದ್ಯೋತತೇ | -ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಮ್ಮೆ ತನಗೆ ಸ್ವನೃಪಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯರೋದಗೆ ಆಕಳಿಸುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರೂಪತೋರಿದ ವಿವರ^೧ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ತನ್ನದು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ದೊಡ್ಡ ಆಕೃತಿ; ಅಂತಹ ಆಕೃತಿಗೆ ಅವಳು ನೀಡುವ ಕ್ಷೀರವು ಎಷ್ಟೊಸಾಲದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆಯ ಭಾವ.

ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನದ ಫಲಶ್ರುತಿ

ಮುಖೇ ಸ ಲೋಕಾನ್ ಖಲು ಲೋಕಯಿತ್ಯಾ
ತದಂತರೇಽಂಬಾಂ ಸಗೃಹಾಂ ಸನಾಥಾಮ್ |
ಅಖಂಡಯತ್ ಪುತ್ರಮತಿಂ ಜನನ್ಯಾ-
ಮಯೋಜಯದ್ವಿಶ್ವಸಿತೃತ್ವಬುದ್ಧಿಮ್ || ೧೭ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅದರೊಳಗೆ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಸಮೇತಕಾದ ಅವಳನ್ನೂ ಅವಳ ಮನೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಯರೋದೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಬಗೆಗಿನ ಪುತ್ರ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ತೋಡಿದು ಹಾಕಿ, ತಾನು ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ^೨ಯರೋದಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಆಪಾರಭಕ್ತಿ ಇದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಮಗ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ದೋಷವೂ ಇದ್ದಿತು. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವಳಿಗೆ

೧. ಖಂ ದೋದಸೀ ತ್ವೋತಿರನೇಕದೂಶಾಃ ಸೂರ್ಯೇಂದುದಹಿಭೃದನಾಂಬುಧೀಂಶ್ಚ |

ದ್ವೀಪಾನ್ ನಗಾಂಸ್ತದ್ಭಿತ್ತಿತ್ವರ್ಪನಾನ್ ಘಾತಾನ್ ಯಾನಿ ಸ್ವರವಂಗದೂಶಿ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೮/೨೮)

ಸ ವ್ಯಾಕೃತಂ ಶಿಶುಮಾತ್ಮಾಸಮುಚ್ಛ್ರೀರ್ವಿಜಾಗತಾ ಮೂತುರಾದರ್ಶನಾಯ |

ವಿಜೃಂಭಮಾಣೋಽಖಿಲಮಾತ್ಮಸಂಸ್ಥಂ ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಕದಾಚಿದೀಶಃ ||

ಗಾಂಡಂ ಮಹಾಭೂತಮನೋಭಮಗಮಹತ್ಕೃತ್ಯಾ ವೃತಮಬ್ಜಜಾದಿಭಃ |

ಸುರೈಃ ಶಿವೇಶ್ವರ್ಗರದೈತ್ಯಸಂಘೈರ್ಯುಗತಂ ದರಶಾಸ್ತೃ ತಸೌ ಯರೋದಾ ||

ಗೃಮೀಲಯಚ್ಛಾಕ್ಷಿಣೀ ಭೀತಭೀತಾ ಜುಗೂಹ ಚಾತ್ಮಗಮಘೋ ರಮೇಶಃ |

ವಪುಃ ಸ್ವಕೀಯಂ ಸುಖಚಿತ್ತ ರೂಪಂ ಪೂರ್ಣಂ ಸತ್ತು ಪ್ಲೂಪಯಂಸ್ತದ್ವದರ್ಶಯತ್ ||

-ಮ.ಘಾ.ತಾ.ನಿ(೧೨/೧)

೨. ಮಾತು: ಸ್ತೋದರೇ ನಂದಾದಿಸಕಲಪ್ರಪಂಚಪ್ರದರ್ಶನೇನ ನಾಯಂ ಮಮ ಪೃತ್ಯೋಽಯಮೇವ ಜಗದ್ವಿಹಿತ ಇತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ತಾಂ ಯೋಜಯಾಮಾಸೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ತಾನು ಸರ್ವಥಾ ಅವಳಿಗೆ ಪುತ್ರನಲ್ಲ; ಇಡೀ ಲೋಕವೇ ಅವನ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಆ ಮೂಲಕ ಅವಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿ ಉದಿಸಲು ಕಾರಣನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಭಕ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ದೋಷವು ಸೇರಿದರೂ ಸಹ ಅದು ಪೂರ್ಣವೆನ್ನಿಸಲಾರದು. ಭಕ್ತಿಯ ಪೂರ್ಣತೆಯ ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಲೋಪವೂ ಬಾರದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಚ್ಚರವನ್ನು ಸಾಧಕರು ಸರ್ವಥಾ ಹೊಂದಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ: ಏತೈರ್ವಿಹೀನಾ ಯಾ ಭಕ್ತಃ ಸಾ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ನಿಶ್ಚಿತಾ | - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೧೧೨); ಅಮಲಾ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ತತ್ಸಾಧನಮ್ | - (ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ಪ್ರಮೇಯನವರತ್ನಮಾಲಿಕಾ).

ಅನಂತನಾಮನ ಸ್ವಯಂನಾಮಕರಣ

ನ ನಾಮ ಕುರ್ವಂತಿ ಮಮೇತಿ ನೂನಂ

ಸ ಪೂತನಾದೀನ್ ವಿನಿಹತ್ಯ ಮಾತುಃ |

ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ವಿಶ್ವಂ ಜತರೇ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ

ಬಹೂನಿ ನಾಮಾನಿ ಬಭಾರ ಬಾಲಃ || ೧೮ ||

ತನಗಿನ್ನೂ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಆ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನು ಪೂತನಿ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಬಿಟ್ಟನು.

ಎ. : ೧. ಈ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ನಡೆದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಇನ್ನು ನಾಮಕರಣಸಂಸ್ಕಾರವು ಸಹ ಪೂರೈಸಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರದಿಂದ 'ಪೂತನಾಜೀವಿತಹರಃ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ, ಶಕಟನ ಸಂಹಾರದಿಂದ 'ಶಕಟಾಸುರಭಂಜನಃ', ತೃಣಾವರ್ತನ ಸಂಹಾರದಿಂದ 'ತೃಣಾವರ್ತ-ತ್ಯಗೇಕರ್ತಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಜಲರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವನ್ನು ತೋರುವ ಮೂಲಕ ವಿಶ್ವಂಭರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಉಂಟಾದವು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಹೀಗೆ ತನಗೆ ತಾನೇ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ನಾಮಗಳೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವ ನಿಕೃತನಾಮಗಳು ಎಂಬ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಪೂತನಾಹನಗಾತ್ ಪೂತನಾಘಾತಕಃ ಶಕಟವಧಾಚ್ಛಕಟಾಸುರಭಂಜಕಃ ತೃಣಾವರ್ತಹತ್ಯಯಾ ತೃಣಾವರ್ತ-ನಿಮೂದನಃ ಜತರೇ ವಿಶ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾತ್ ವಿಶ್ವಂಭರ ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕಾನಿ ನಾಮಾನಿ | - ವ್ಯಾ.

ಪೂತನಾಜೀವಿತಹರಃ ಶಕಟಾಸುರಭಂಜನಃ |...

ತ್ಯಗೇಕತೃಣಾವರ್ತೋ ಯದುರಾರ್ಮನಭಂಜನಃ ||

- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪೋತ್ತರಶತನಾಮಸ್ತೋತ್ರ(೪-೭)

ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರ ನಾಮಕರಣದ ಅಂತರಾರ್ಥ

ಅಥೈತ್ಯ ಗರ್ಗಃ ಕಿಲ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ
ಚಕಾರ ನಾಮ್ನಾ ವಿನತೌ ಸುತೌ ತೌ |

ಅಹಂ ತು ಮನ್ಯೇ ಚಕಿತಸ್ತದೀಯ-

ಗುರುತ್ವೇತ್ಯಾ ಜಗೃಹೇ ತದಾಖ್ಯಾಮ್ ^೧ || ೧೯ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿ, ವಿನೀತರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದರು; ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಗುರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಆಂಜಿ, ಅವರು ಹಾಗೆ ಆ ಎರಡು ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರು ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವೆ.

ವಿ. : ೧. ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ರಾಮ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಇರಿಸಿ, ನಾಮಕರಣ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ನಾಮಕರಣಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಲಭಿಸಿತು. ಆದರೆ ಬೋಣಗುರುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅವನ ಶುಕ್ಲೇಶ್ವರರೂಪದ ಆವೇಶ ಹೊಂದಿದ್ದ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಗುರುವಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಸರ್ವಥಾ ಯಾರದೂ ಅಲ್ಲ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ತಮಗೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಬರುವುದು ಒಳಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅವರು ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೇಂದು ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೇ ಹೊರತು, ನಿತ್ಯನಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಹೊಸತಾಗಿ ಯಾವ ನಾಮಕರಣವನ್ನು ಅವರು ಮಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇತರ ನಾಮಗಳಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ಸಹ ನಿತ್ಯನಾಮ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಕಲನಾಮಗಳು ಸಹ ಅನಾದಿನಿತ್ಯಗಳಾದ ನಾಮಗಳೇ ಹೊರತು ಇತರರಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ನಾಮಗಳಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಮುಂದೆ (ರು.ವಿ. - ೬/೨೧) ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋವಿಂದನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು ಸಹ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೧. ಪ್ರಾಗಯಂ ವಸುದೇವಸ್ಯ ಕೃಷಿಜ್ಞಾತೃವಾತ್ಮಜಃ |

ವಾಸುದೇವ ಇತಿ ಶ್ರೀಮಾನಭಿಜ್ಞಾಃ ಸಂಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ||

ನಾರಾಯಣಃ ಭಭಾಸಂತೇ ತಾನ್ ವಿಷ್ಣುಪಕ್ಷಾನ್ ವಿವಾಸುರಾಃ ||

ತದ್ವಾನ್ಮಂದ ಕುಮಾರೋಽಯಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪೂಜ್ಯಃ |

ಶ್ರಿಯಾ ಕೀರ್ತ್ಯಾಽನುಭಾವೇನ ತತ್ಪರ್ಮಸು ನ ವಿದ್ಯಯಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೨೪/೧೬, ೨೧-೨೨)

ಗರ್ಗಃ ಶೂರಸುತೋಕ್ತ್ವಾ ಪ್ರಜಮಾಯಾತ್ ನಾತ್ಮತಾಂ ಪುರೋಧಾಃ ಸಃ |

ಚಕ್ರೇ ಕೃತ್ತಿಯಯೋಗ್ಯಾನ್ ಸಂಸ್ಕಾರಾನ್ ಕೃಷ್ಣರೋಹಿತೇಷೂನ್ನೋಃ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ (೧೩/೧)

೨. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣನಾಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣ
ಅನಂತನಾಮಾಽಪಿ ಸ ಕೃಷ್ಣಸಂಜ್ಞಾ-
ಮವಾಪ್ಯ ತುಪ್ಪಃ ಕಿಲ ಗರ್ಗದತ್ತಾಮ್ ।
ತಥಾ ಹಿ ಶಬ್ದೇಷು ಬಹೂದಿತೇಷು
ಪ್ರಿಯೇರಿತಃ ಪ್ರೀತಿಕರೋ ಹಿ ಲೋಕೇ ॥ ೨೦ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನಂತನಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾದರೂ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ನುಡಿದ 'ಕೃಷ್ಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿ ತೃಪ್ತನಾದ; ಅನೇಕರು ಹೇಳುವ ಹೆಸರುಗಳು ಇದ್ದರೂ ಪ್ರಿಯರಾದವರು ಹೇಳಿದ ಹೆಸರುಗಳೇ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವವು ಎಂಬುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನಂತನಾಮನಾದರೆ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಏತಕ್ಕೆ ಧರಿಸಿದ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಅನೇಕರು ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದರೂ ತುಂಬಾ ಪ್ರಿಯರಾದವರು ಕರೆಯುವ ಹೆಸರುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಒಲವು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶೇಷಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ನುಡಿದ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಮೆಚ್ಚಿ ಅದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನಂತ ಹೆಸರುಗಳು ಇದ್ದರೂ ಭಕ್ತರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಹೆಸರಿಗೆ ಅವನು ಒಲಿಯುವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಅರ್ಥ
ಸಪತ್ನಪತ್ನೀವದನೋಡುರಾಜಂ
ಕ್ರಮೇಣ ಯಃ ಕ್ಷೀಣಕಲಂ ಕರೋತಿ ।
ಸಿತೇತರಃ ಪಕ್ಷ ಇವಕ್ಷ್ಯನಾಥಂ
ಗುಣೋಚಿತಾ ತಸ್ಯ ಹಿ ಕೃಷ್ಣಸಂಜ್ಞಾ ॥ ೨೧ ॥

ನಕ್ಷತ್ರರಾಜನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಳಾಹೀನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಂತೆ, ತನ್ನ ವೈರಿಗಳ ಪತ್ನಿಯರ ಮುಖಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಾಂತಿಹೀನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ" ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅವನ ಗುಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದೇ ಆಯಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರು ವಿಧವೆಯರಾಗಿ, ಅವರು ಕಳಾಹೀನರಾಗುವರು; 'ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯೂ ಸಹ ಕುಂದುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು ಉಚಿತ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಪರೋಕ್ಷವಚನೇಭ್ಯಃ ಸುಹೃದುಕ್ತವಚನಮೇವ ಸುಖಕರಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಗ್ನಾಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಪಟ್ಟವಾಚ್ಯತಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ಕೃಷ್ ಆಕರ್ಷಣೆ' - ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇತರರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ, ಕುಂದಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು; ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಆ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಸಪತ್ನೀ - ಸವತಿ; ಪಿತೇತರ - ಕೃಷ್ಣ

ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ

ಯತಃ ಸ್ವಸಂದರ್ಶನತೋ ನರಾಣಾಂ

ವರಾಂಗನಾನಾಂ ಸುರಚಾರಣಾನಾಮ್ |

ಮನಾಂಸಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಕರ್ಷತೀಶ-

ಸ್ತತೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರವದಂತಿ ಸಂತಃ || ೨೨ ||

ತನ್ನ ನೋಟದಿಂದ ನರರ, ನಾರಿಯರ, ದೇವತೆಗಳ, ಚಾರಣರ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವುದರಿಂದ ಸಹ ಸಜ್ಜನರು ಅವನನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಮಿ. : ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಕೃಷ್ ಆಕರ್ಷಣೆ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಆಕರ್ಷಕ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಸಕಲರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವವನು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತವಾದುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸೂಚಿತ :

ಯತಃ ಕರ್ಷಸಿ ದೇವೇಶ ನಿಯಮ್ಯ ಸಕಲಂ ಜಗತ್ |

ಆತೋ ವದಂತಿ ಮುನಯಃ ಕೃಷ್ಣಂ ತ್ವಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ ||

- ಮಹಾಕೌರ್ಮೇ, ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೫/೧)

ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ

ಯತಃ ಸ ಪ್ರದ್ವೀತಲಸಂಸ್ಥಿತೋಽಪಿ

ಸುಖೀ ಧರಣ್ಯಾಃ ಸುಖಿದಾಯಕಶ್ಚ |

ತತೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರವದಂತಿ ಕೃಷ್ಣಂ

ಸಮುಲ್ಲಸತ್ಕೇಶವಕೇಶರೂಪಮ್ || ೨೩ ||

ಅವನು ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅನಂದಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವನು; ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಗೂ ಸುಖಿದಾಯಕನಾಗಿರುವನು; ಅದರಿಂದ ಸಹ ಉಜ್ವಲವಾದ ಕೇಶವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಷ್ಣಕೇಶದ ಅವತಾರವಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು 'ಕೃಷ್ಣ' ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

೧. ಕೃಷ್ಣ ಆಕರ್ಷಣ ಇತಿ ಧಾತೋರಾಣಾದಿಕೇ ಗುಪ್ತತಯೇ ರವಾಧ್ಯಾಂ ನೋ ಣಃ ಸಮಾಸಪದ (ಪಾ.ಸೂ. ೮/೪/೧) ಇತಿ ಗುಪ್ತೇ ಚ ಕೃಷ್ಣಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಷ್ಪನ್ನತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಇದರಿಂದ ^೧ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೃಷ್ಣಕೇಶಸ್ವರೂಪನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ಕೃಷ್ಣಶಬ್ದ-
ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

೨. 'ಕೃಷ್ಣ' ಎಂಬುದು ಭೂವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದ. ಇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಖರೂಪ ಎಂದು ಅರ್ಥ.
ಈಗ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಖರೂಪನು ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಗೆ ಸುಖ ನೀಡುವವನು ಎಂಬ
ಅರ್ಥಗಳು ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವವು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು : ಕೃಷ್ಣಭೂವಾಚಕ: ಶಬ್ದೋ ಇಶ್ವ
ನಿರ್ವೃತಿವಾಚಕ: | - ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೫/೧)

೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಮೂಲ-
ರೂಪಗಳ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿಗಳು ಕುಂದುವವು; ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ (ಹಾಗೂ
ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ) ಮಾತ್ರ ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿಹ್ರಾಸಾದಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. ಅವನ ಸಕಲ ಅವತಾರಗಳು ಸಹ
ಮೂಲರೂಪದಂತೆಯೇ ಪರಿಪೂರ್ಣ^೨ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಪ್ರದ್ವಿತಲಸಂಸ್ಥಿತೋಽಪಿ ಸುಖೀ
ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು (ಶ್ರೀನಾರಾಯಣದೇವರ ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಮೂಲರೂಪದ
ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುವವು ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷಾಂಶ).

ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ

ಯತಶ್ಚ ದೈತೇಯಕದಂಬಕಕ್ಷ-

ಚಯಸ್ಯ ವಿಧ್ವಂಸವಿಧೌ ಮುರಾರಿ: |

ವನಾಗ್ನಿಮನ್ವೇತಿ ಲಯಾಗ್ನಿಕಲ್ಪಂ

ತತೋಽಪಿ ಗಾಯಂತಿ ಹಿ^೩ ಕೃಷ್ಣಮೇನಮ್ || ೨೪ ||

ದೈತ್ಯವೃಂದವೆಂಬ ಪೊದೆಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಂತಿರುವ
ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಸಹ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಸದೃಶನಾದ ಈ ಮುರಾರಿಯನ್ನು 'ಕೃಷ್ಣ' ಎಂದು
^೪ಕೊಂಡಾಡುವರು.

೧. ಅನೇಕ ಕೃಷ್ಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೇ ಕೃಷ್ಣಕೇಶಾಕೃತಂ ಚ ಹೇಮರಿಕ್ತುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿ: ತಸ್ಯಾಮಪಿ ಇ: ಸುಖರೂಪ ಕೃಷ್ಣೇಭೂಮೀ: ಇ: ಸುಖಂ ಯಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾ ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ |
ಕೃಷ್ಣಭೂವಾಚಕ: ಶಬ್ದೋ ಇಶ್ವ ನಿರ್ವೃತ್ತಿವಾಚಕ: | ತಯೋರೈಕಂ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ಕೃಷ್ಣ ಇತ್ಯಭಿಧೇಯತೇ || ಇತಿ
ಸ್ತುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸರ್ವೇ ಗುಣಾ ಆವೃತಾ ಮಾನುಷತ್ವೇ ಯುಗಾಂತಸಾರಾನ್ನೂಲರೂಪಾಸುಸಾರಾತ್ |

ಶ್ರಮಾತ್ ಸುರಾಣಾಂ ಭಾಗತೋ ವಶ್ತರೂಪಾ ಆದಾನತೋ ವಶ್ತಮಾಯಾಂತ್ಕುರೂಪಾತ್ ||

ಸೈವಾವಶ್ತ: ಕಾಚಿದನ್ಯಥ ವಿವಕ್ಷೋ: ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇವ್ಯತಿಸುವ್ಯಕ್ತಶಕ್ತೇ: |

ಇಚ್ಛಾಪ್ರತಿ: ಪ್ರಾಯಶೋ ಮಾರುತಸ್ಯ ತದನ್ವೇದಾಂ ವಶ್ತತಾ ಕಾರಣೇನ || -ಮ.ಭಾ.ಶಾ.ನಿ.(೨೨/೨೮೪, ೨೮೫)

೪. ನಿಯಮನಾದಿನಾ ಸಕಲಲೋಕಕರ್ಮಣಾತ್ ಕೃಷ್ಣ: |

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೫/೧)

ವಿಪ್ಲುಪದ್ವಾಘೋಗಾಚ್ಛ ಕೃಷ್ಣೋ ಭವತಿ ಸಾತ್ವತ: ||

- ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ(೭೦/೫)

೫. ಮೂಲ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಕೃಷ್ಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳು
ಹೀಗಿವೆ:

ವಿ. : ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸೇರಿದೆ: "ವ್ಯಾಸಾರ್ಥಾನಾಗ್ನಿಹರಿಕೋಲಕಾಕರೂದ್ರತಾಮಿಪ್ರಪಕ್ಷಲಿನೀಲಗುಣೇಷು ಕೃಷ್ಣಃ"^೧. ಇದರಿಂದ ದೃತ್ಯವೃಂದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಪ್ರಾಯನಾದ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು; ಕದಂಬ - ಗುಂಪು; ಕಕ್ಷ - ಪೊದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂಬೆಗಾಲಿಡಲು ಕಾರಣ

ವ್ರಜಾಂಗನಾನಾಂ ಸ್ಮರತಾಂ ಮುನೀನಾ-

ಮಭೇದ್ಯಹೃದ್ಯಪ್ರಣಯಾಖ್ಯದಾಮ್ನಾ |

ನಿಬದ್ಧಮೃದ್ಧಾಘ್ರಿಸರೋಜಯುಗ್ಮ-

ಶ್ಚತಾರ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ ಶುಭಜಾನಯುಗ್ಮಾಮ್ || ೨೫ ||

ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಹಾಗೂ ಮುನಿಜನರು ತಮ್ಮ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಸೊಗಸಾದ ಪ್ರೇಮಪಾಶದಿಂದ ಕೋಮಲವಾದ ತನ್ನ ಕಮಲದಂತಹ ಎರಡು ಪಾದಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಂದ, ಮಂಗಳಕರವಾದ ಮೋಣಕಾಲುಗಳಿಂದ ನಡೆಯತೊಡಗಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕೆ ನಡೆಯತೊಡಗಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಇದನ್ನು ಸುಂದರವಾದ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಒಬ್ಬನ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದಾಗ ಅವರು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಮೋಣಕಾಲುಗಳಿಂದ ಸಂಚರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಗೋಪಿಯರು, ಮುನಿಜನರು ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಕಾಲುಗಳಿಂದ ನಡೆಯಲಾಗದೆ, ಹೀಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆಯತೊಡಗಿದ.

೩. ಬಾಲ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹವನ್ನಾಗಲೀ ಸರ್ವಥಾ ಹೊಂದದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಿರುವಿನಂತೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿಡುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಅಶಕ್ತ; ಆದರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ಇಂತಹ ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವುಂಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

ಕೃಷಾಮಿ ಪೃಥಿವೀಂ ಪಾರ್ಥ ಭೂತ್ತಾ ಕಾರ್ಪ್ಪಾಯಶೋ ಹಲಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮರ್ಜುನ.... ||

ಕರೋತಿ ಇತಿ ಕೃ... ಇತಾರೋ ಬಲಂ, ಪಹಾರಿ ಪ್ರಾಣ ಆತ್ಮಾ |

ಕೃಷಿರೂಪವಾಚಕಃ ಶಬ್ದಃ ಇತ್ಯನಿವೃತ್ತಿ ವಾಚಕಃ |

ವಿಪ್ಲವಸ್ವದ್ವಾಪಯೋಗಾಚ್ಚ ಕೃಷ್ಣೋ ಭವತಿ ಶಾಶ್ವತಃ ||

೧. ಇತಿ ಭಾಷ್ಯರೋಕ್ಷೇರಗ್ನೇರಪಿ ಕೃಷ್ಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ಮಹಾಭಾರತ ಶಾಂತಿಪರ್ವ (೨.೪೨.೭೯)

- ಐತರೇಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯ

- ಮಹಾಭಾರತ, ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ (೭೦/೫)

- ವ್ಯಾ.

೪. ಿ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಾಗ ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಅದು ಬೇರಾವುದೋ ಪಾಶವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ; ಆದರೆ ಅದು ಭಕ್ತಿಪಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸದೆ, ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೫. ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪುರುಷರು ಮೊದಲಾಗಿ ಸಕಲ ಯೋಗ್ಯರೂ ಶ್ರೀಹರಿಭಕ್ತರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ 'ವ್ರಜಾಂಗನಾನಾಂ , ಮುನೀನಾಂ' ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಪ್ರಣಯ - ಪ್ರೇಮ.

ಅಂಬೆಗಾಲಿಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ಅನೇಕಲೋಕಾನುದರೇ ವಿಧಾಯ

ಯ ಏಷ ಶೇತೇ ಸ್ಮಲಯಾಂಬುಮಧ್ಯೇ |

ಶಿಶುಃ ಸ ಸಂದರ್ಶಯಿತುಂ ಸಲಜ್ಜಃ

ಕೃತೋದರಂ ಜಾನುಚರೋ ಬಭೂವ || ೨೬ ||

ಅನೇಕ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಉದರದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಳಯೋದಕದಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿಶುರೂಪದವನಾಗಿ ತನ್ನ ತೆಳು ಉದರವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ನಾಚಿದವನಂತೆ, ಹಾಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂಬೆಗಾಲಿಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆದಾಗ ಕೆಳಭಾಗದ ಉದರವು ಕಾಣದಂತಾಗುವುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಉದರ ಕಾಣದಿರಲಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹಾಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮೊದಲು ಶ್ರೀಮಂತನಾದವನು ಮುಂದೆ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಬಡತನ ಬಂದಾಗ ನಾಚಿಕೆಗೊಳಪಡುವಂತೆ ಕೃಷ್ಣನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದಿತು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪ್ರಳಯೋದಕದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಉದರಲ್ಲಿಟ್ಟು ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಿರಿಮೆಯ ಅವನು ಈಗ ಆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹೊರಹಾಕಿರುವನು ಎಂದರೆ ಅವನ ಒಡಲು ಈಗ ಬರಿದಾಗಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಜನ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಅಡಿಕೊಳ್ಳದಿರಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿರಿಸಿದ.

೧. ಬದ್ಧಚರಣೋ ಹಿ ಜಾಗುಭ್ಯಾಂ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ವ್ಯಾಕ್ ಸಂಪನ್ನಃ ಪುನಃ ಸ್ವದಾರಿದ್ರ್ಯ ಲಿಪ್ತಯಾ ನ ದರ್ಶಯತಿ ತಥಾ ಜಾಗುಭ್ಯಾಂ ಸಂಚರಣೀ ಉದರ-ಸ್ತಾಧೋಮುಖತ್ವೇನಾಸ್ತೈರದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಜನಿಸಿದವನೇ ಅಲ್ಲ; ಆದರೂ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಜಠರದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಹಾಮಹಿಮೆ; ಅನಂತರ ನಡೆಯುವ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಅವನ ಕಾರ್ಯವೇ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ.

ವಿನು ಸುಕೃತವ ಮಾಡಿದಳೋ ಯಶೋದೆ

ಕರ್ಷನ್ಮಂಘ್ರಿಯುಗಂ ಮುನೀಂದ್ರಮನಸಾ ಸಾಕಂ ಪ್ರಜಸ್ಮದೃಶಾ

ಜಂಬಾಲೇನ ಚ ನೀಲನೀಲಸುತನುರ್ಲೋಲಾಲಕಶ್ರೀಮುಖಃ |

ಅಂಬಾಂಬೇತಿ ಹಿ ಯಾಮುದೀರ್ಯ ಪಿಬತಿ ಸ್ಥಾಂಕಾಧಿರೂಢಃ ಸ್ವನಂ

ಕಿಂ ವಾಽತಪ್ಯತ ಸಾ ತಪೋಽಸ್ಯ ^೧ ಜನನೀ ಯಶ್ಯೇದಮೀದೃಕ್ಪಲಮ್ || ೨೭ ||

ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ ನೋಟದಿಂದಲೂ, ತನ್ನ ಎರಡೂ ಪಾದಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಕೆಸರಿನಿಂದ ಕಪ್ಪುಕಪ್ಪಾದ ಸುಂದರದೇಹದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾರುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮುಖದಿಂದ "ಆಮ್ ! ಆಮ್ !" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಯಾವ ತಾಯಿಯ ತೊಡೆಯನ್ನೇರಿ ಸ್ವನವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದನು, ಇಂತಹ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯಲು, ಆ ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಯು ಯಾವ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಗೈದಿದ್ದಳೋ !

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಶೋದೆಗೆ ನೀಡಿದ ಆನಂದ ಊಹಾತೀತವಾಗಿದ್ದಿತು; ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೂ ಲಭಿಸದ ಅಪಾರಭಾಗ್ಯ ಅವಳದಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ತಪ್ಪಿಗೆ ಆಗಾಧ್ಯ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಯಶೋದೆಯು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಬಗೆಯದಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೋಡುವುದು, ಮುಟ್ಟುವುದು, ಹಿಡಿಯುವುದು, ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಂದೊಂದು ಸಹ ಅಪಾರ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಲಭಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಆ ಎಲ್ಲ ಭಾಗ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದ ಹಿರಿಮೆ ಯಶೋದೆಯದಾಗಿತ್ತು. ಎಂದರೆ ಅವಳ ತಪಸ್ಸು ಅಗಾಧವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ; ಜಂಬಾಲ - ಕೆಸರು.

೩. ಶ್ರೀವಾದಿದಾಜರ ವಿನು ಸುಕೃತವ ಮಾಡಿದಳು ಯಶೋದೆ ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯು ಅವರ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ; ಆ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಪೋಷಕವಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು^೨ ಬಂದಿವೆ.

೧. ನಂದಃ ಕಿಮಕರೋದ್ ಭ್ರವ್ಯಾನ್ ಶ್ರೇಯ ವಿವಂ ಮಹೋದಯಮ್ |

ಯಶೋದಾ ಚ ಮಹಾಭಾಗಾ ಪಪೌ ಯಶ್ಯಾಃ ಸ್ವನಂ ಪರಿಃ ||

-ಭಾ.(೧೦/೯/೪೬)

೨. ಸ್ವೀಕಾಮಪಾಂಗವ್ಯಾಪಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವಿನು ಸುಕೃತವ ಮಾಡಿದಳು ತಾ ಯಶೋದೆ - ಗಾನಲೋಲನ ಮುಖವ ಮುದ್ದಿಪ್ಪವಳಂತೆ
ಗಂಗಾಪನಕೆ ಗಡಿಗೆ ನೀರೆರೆವಳಂತೆ - ಮಂಗಳಾಂಗಗೆ ಭಾಮಿ ಶೃಂಗರಿಪಳಂತೆ
ಕುಂಗುಳೂಧರನ ತೊಟ್ಟಿಲೋಳ್ ತೂಗುವಳಂತೆ - ಕಂಗಳಾಗೋಚರನ ಎತ್ತಿ ಮುದ್ದಿಪಳಂತೆ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥ

ವೈಗುಣ್ಯಂ ವಿವಿಧೋದಯೈರ್ವಿಮೃತತಾಂ ಎತ್ಯೈರ್ಜಗದ್ಬಾಧ್ಯತಾಂ
ವೈರೂಪ್ಯಂ ನಿಜತೇಜಸಾ ನಿರುಪಮೈರಂಗೈರ್ನಿರಾಕಾರತಾಮ್ ।
ನೀಚೈಕ್ಯಂ ಚ ನಿರಸ್ಯ ನಿರ್ಮಲಧಿಯಾಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಚಯಾ ವಿಟ್ಠಲೋ
ದಿಗ್ವಿಶ್ವಾಂಬರಧಿಕ್ಕಿಯಾರ್ಥಮಭವದ್ವಿಗ್ವಸ್ತೃತಾಂ ದೀಪಯನ್ ॥ ೨೮ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಗುಣಗಳ ಪ್ರಕಾಶನದ ಮೂಲಕ ತಾನು ನಿರ್ಗುಣ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ; ತನ್ನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ಬಹುಬಗೆಯ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಜಗತ್ತು ಬಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ; ತನ್ನ ಸಹಜ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ (ನೀಲಾದಿ)ರೂಪರಹಿತ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದ. ಅನುಪಮವಾದ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಂದ ನಿರಾಕಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ. ನಿರ್ಮಲಮನಸ್ಕರಿಂದ ನಿತ್ಯಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ನೀಚರೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನೂ ನಿರಾಸಮಾಡಿದ, ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಗಗನವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲೆಂದು ದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅನೇಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಕೆಲವರು ಅವನನ್ನು ನಿರ್ಗುಣ ಎನ್ನುವರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಾಧ್ಯ ಎನ್ನುವರು. ಕೆಲವರು ಅವನನ್ನು ನಿರಾಕಾರ ಎನ್ನುವರು; ಕೆಲವರು ನಿರವಯವ ಎನ್ನುವರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ನೀಚರಾದ ಜೀವರೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯಹೊಂದಿದವನು ಎನ್ನುವರು; ಇಂತಹ ವಾದಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಒಂದೊಂದು ಲೀಲೆಯೂ ಅವನ ವೀರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲ; ಸಗುಣ^೧ ಎಂದಾಗುವುದು. ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ

ಚತುರಾಶ್ವನ ಪಿತನ ಸುತನೆಂದೆನ್ನುವಳಂತೆ - ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆಗೆ ಜೋಗುವದ ಪಾಡುವಳಂತೆ

ಶಕರವಿತೇಜಗಾರತಿಯನೆತ್ತುವಳಂತೆ - ಗತಫಲನಿಗೆ ಭಾಮಿ ಲಕ್ಷೆ ನೀಡುವಳಂತೆ

೨

ನಗದನಿತ್ತಿದವನ ಮಗುಂದೆತ್ತುವಳಂತೆ - ನಿಗಮಗೋಚರನ ಈಶ್ವರವಳಂತೆ

ಅಗಣತತ್ತ್ವಸ್ತ ಹಗ್ಗದಿ ಕಟ್ಟುವಳಂತೆ - ಮಿಗೆ ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವನಿಗೆ ಪಾಲನುಗುರುವಳಂತೆ

೩

ಬಹುಮುಖನಿಗೆ ಭಾಮಿ ಮುದ್ದು ನೀಡುವಳಂತೆ - ಅಹಿತಲಸಿಗೆ ಹಾವು ಕಚ್ಚಿತು ಎಂಬುವಳಂತೆ

ಬಹುದೈತ್ಯಸಂಹರಗೆ ಭಯದ ತೋರುವಳಂತೆ - ಮಹಿಮೆ ನರಹರಿಗೆ ಗುಮ್ಮನ ತೋರ್ಪಳಂತೆ

೪

ಕಡಗೋಲನೇಗನಾ ಕೈಯೊಳಗೆ ಪಿಡಿದು ಪಾ-ಲ್ಲದಲೊಡೆಯ ದ್ವಾರಕಾನಿಲಯ ಗುಣರನ್ನನಾ

ವಿಡದೆ ಸಲಹುವ ಹಯದದನ ಮೋಹನ ಮುದ್ದು-ಉಡುಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಡಿಯಲೆತ್ತುವಳಂತೆ

೫

೧. ನ ಚ ಕೃಷ್ಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮತೇ ವಿವಾದಃ । ಅಶ್ವಿನೇವ ಪದ್ಧೇ ನಿರ್ಮಲಧಿಯಾಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಚಯಾ ನೀಚೈಕ್ಯಂ ಚ ನಿರಸ್ಯಾತ್ಯುಕ್ತಾ ನಿರಾಪ್ತಾನ್ಯೈರಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಭಿಃ ಪೂಜ್ಯತೇನ ಮಾಯಾಶಬಲಬ್ರಹ್ಮತಾಮವಾಕೃತ್ಯ ಪರ-

ಗೋಪಜನರಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದರಿಂದ ಅವು ಬಾಧಿತವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅಪಾರತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮಾಯ ಎಂಬ ಕತ್ತಲಿನ ಸೋಂಕು ಅಸಂಭಾವಿತ ಎಂದಾಗುವುದು. ನಿರ್ಮಲಮನಸ್ಕರಾದ ಭಕ್ತಜನರು ಸದಾ ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನು, ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂದಾಗುವುದರಿಂದ ಅಭೇದಮತವು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವವು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಇನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿದ್ದೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದು ತತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿದೆ. ತಾರ್ಕಿಕರು ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಬೇರೆ, ಗಗನವೇ ಬೇರೆ ಎನ್ನುವರು ಆದರೆ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಗಗನಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮೇಯ: ದಿಗೇವಾಂಬರಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸಮಾಪೇದಿತಾಮಂಬರಾತ್ಮಕತ್ವಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾಂಬರಶಬ್ದಸ್ಯ ವಸ್ತುತಾಪೋಭಯವಾಚಕತ್ವೇನ ಚಾಂಬರವೈತಿಕ್ರದಿಶಾಂ ನಿರಾಕರಣಸ್ಯಾಪಿ ಸೂಚಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: 1-ವ್ಯಾ.

೫. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳು ವಿವಿಧ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುವ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೬. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರಗಳ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಸಗುಣ ಸಾಕಾರ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೈವ ಸ್ವಾಪಯುಷ್ಯಮಾಗತ್ವಾತ್ । ವಿಮೃಶತಾಂ ಸ್ಮರತಾಂ ಪ್ರಜಪ್ತಜ್ಞಾನಾಂ ವಿತ್ಯೈಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತಥಾನೇನ ನಿಷ್ಪ್ರದ್ರವ್ಯೈಃ ಜಗತಾಂ ಬಾಧ್ಯತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತಾಂ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನಿರಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಾಶ್ಚಾತ್ಮಾರೇಣೈವ ವರ್ಧಮಾನದ್ರವ್ಯಾದೇಃ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನಿಜತೇಜಸಾ ಸ್ವಸ್ಥ ರಕ್ತಾಧರೋಷ್ಯಹೃವಾದತಲಾದೇಃ ಶ್ವೇತದಂತಸೂದೇಃ ನೀಲಾಂಗಾಂ ಚ ಕಾಂತ್ಯಾ ವೈರೂಪ್ಯಂ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತನಿರವಯಮ್ತಂ ನಿರಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೈವ ದೃಶ್ಯಮಾನಾಕಾರ್ಯ ನಿರಾಕಾರತ್ವಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನಿರ್ಮಲಧಿಯಾಂ ಜೀವಸುಕ್ಷ್ಮತಯಾ ನಿರ್ಗತಾ ಅದ್ವೈತ್ಯಮಲಾ ಧೀರ್ಯೋಜಾಂ ತೇಜಾಂ ದೇಹೇ ಗರ್ಭಾದಾವಗತಬ್ರಹ್ಮಣರದಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಜಯಾ ನಿತ್ಯವೈಜಯಾ । "ಕೃಷ್ಣೋ ಮುಕ್ತೈರಿಕ್ಷತೇ ವೀತಮೋಹೈಃ" * ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವತ್ತಿಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಮಾಶ್ವಪೂಜನಂ ಚ ಸಂಗೃಹೀತುಂ ನಿತ್ಯೇಶ್ವರತಮ್ । ನೀಚೈಕಂ ಜೀವೈಕಂ ಮಾಯಾಶಲನೀಚಬ್ರಹ್ಮೈಕಂ ಚ ನಿರಸ್ಯ ಪೂಜ್ಯಪೂಜಕಯೋರೈಕ್ಯಾಯೋಗಾತ್ । ನಿರವ್ರಾವಿದ್ಯೈರ್ಜೀವೇವೈಶ್ವೈಃ ಪರಮಮುಕ್ತೈಶ್ಚ ಮಾಯಾಶಲನಿಶ್ಚ ಪೂಜನಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ದಿಗ್ಭ್ರೂಃ ಭಸ್ವಮಂಬರಂ ಗಗನಮ್ಪ್ರೀತಿ ಯತ್ಪಾರ್ಕಿಕಮತಂ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಾತ್ ಪಂಚಭೂತಾನಾಮೇವ ಸೃಷ್ಟಿಂ ವದತಾಂ ವೇದಾಂತಿನಾಂ ಮತೇ ತದಭಾವಾತ್ ತಸ್ಯ ಧಿಕ್ಪ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ನಿರಾಕರಣಾರ್ಥಂ ದಿಗ್ವಿಸ್ತತಾಂ ದಿಗಂಬರತ್ವಂ ದೀಪಯನ್ ಪ್ರಕಾಶಯನ್ ಅಭವತ್ ।

* ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨/೬೨)

೧. ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೈವ ಕೃಷ್ಣೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧೋರ್ಯಾದಿಗುಣಾನಾಮಪಲಾವಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಗೋವತ್ಸಗಳೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗೋಪೀಗೃಹಾಂಗಣತಲೇ ರಣದಂಘ್ರವೇಷೋ

ಗೋವತ್ಸಕೈಃ ಸಹ ಚರನ್ ರಜಸಾಽನುಷ್ಠಕಃ |

ದೇಹಾಭಿಮಾನರಹಿತೈರ್ದಿವಿ ಸಂಸ್ತುವದ್ಧಿ-

ದೇವೈಶ್ಚ ದೃಶ್ಯವಿಭವೋ ದಯಿತಾಸಮೇತೈಃ || ೨೯ ||

ಗೋಪಿಯರ ಮನೆಗಳ ಅಂಗಳಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಕಾಲ್ಗಿಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ-
ವನಾದ; ಕರುಗಳೊಡನೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಧೂಳು ಮೆತ್ತಿದವನಾದ; ಗಗನದಲ್ಲಿ
ತನ್ನನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ದೇಹಾಭಿಮಾನವನ್ನು ತೊರೆದ ಸಪತ್ನೀಕರಾದ ದೇವತೆಗಳು
ಕಾಣುವ ವೈಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸದಾ ನನ್ನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ
ಗೋಚರನಾಗಲಿ; (ಅಂಘ್ರವೇಷ - ಪಾದಭೂಷಣ).

ವಿ. : ೨೯ ರಿಂದ ೩೧ರವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಏಕಾನ್ವಯ (ಕುಲಕ).

ಬಾಲಕೃಷ್ಣನ ವೈಭವ

ಶಾರ್ದೂಲರಮ್ಯನಖರಂಜಿತಕಂಠದೇಶಃ

ಸಾಸೂಯದಾನವನಿಕಾಯವನೇ ಹುತಾಶಃ |

ಹಾರಸ್ಪುರತ್ಯಟಕಕಂಕಣನೂಪುರಶ್ರೀ-

ಹಾರ್ಸಪ್ರಕಾಶಿತದಿಶಾಪಟಲಃ ಸ ಬಾಲಃ || ೩೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಹುಲಿಯ ರಮ್ಯಉಗುರುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವನು,
ಮತ್ತರಿಸುವ ದಾನವವೃಂದವೆಂಬ ಕಾಡಿಗೆ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಹವನು, ಮುತ್ತಿನಹಾರ ಹಾಗೂ
ಹೊಳೆಯುವ ಕಡಗ, ಕಂಕಣ ಹಾಗೂ ನೂಪುರಗಳ ಕಾಂತಿಯ, ಮಂದಹಾಸದಿಂದ
ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬೆಳಗುವವನು, ಇವನು ಸದಾ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ 'ಹೃದ್ಗಃ ಸದಾಽಸ್ತು' ಎಂಬ ಪದಗಳೊಂದಿಗೆ
ಅನ್ವಯ.

೨. ಶಾರ್ದೂಲ - ಹುಲಿ; ನಿಕಾಯ - ಸಮೂಹ; ಪಟಲ - ಮಂಡಲ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ವೈಭವದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನವ್ಯಸ್ಥಲದ್ವಚನನಂದಿತಸರ್ವಲೋಕಃ

ಸುವ್ಯಕ್ತಕುಂತಲತತಿಃ ಸುಭಗಾಗ್ರಗಣ್ಯಃ |

ದಿಗ್ವಸ್ತ್ರದರ್ಶಿತಕಟರ್ದಿನನಾಥದೀಪ್ತಿ-

ಹೃದ್ಗಃ ಸದಾಽಸ್ತು ಸ ಶಿಶುಹೃದಯಂಗಮೋ ಮೇ || ೩೧ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಹೊಸತಾದ ತೊದಲುಡಿಗಳಿಂದ ಸಕಲ ಜನರಿಗೂ ಆನಂದ ನೀಡುವನು, ಸುವ್ಯಕ್ತವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಸಾಲುಳ್ಳವನು, ಚೆಲುವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗನು, ದಿಗಂಬರನಾಗುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಕಟಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದವನು, ಸೂರ್ಯನಂತಹ ಕಾಂತಿಯ ಆ ಹೃದಯಂಗಮನಾದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನು ಸದಾ ನನ್ನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾಗಲಿ.

ಎ. : ಸುಭಗ - ಸುಂದರ ; ಕಟ - ಸೊಂಟ ; ದಿನನಾಥ - ಸೂರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕ್ಷೀರಚೌರ್ಯ

ನಾರೀಣಾಮಪಿ ಮೋಕ್ಷದಃ ಕಿಮಿತಿ ನೋಽದದ್ಯಾ ವಿಶುದ್ಧಾತ್ಮನಾ-

ಮಸ್ಮಾಕಂ ತ್ವಿತಿ ಯೋಗಿಪೂಗಮನಸಾಂ ಕೋಪಂ ವಿಧುನ್ವನ್ನಿವ |

ಗೋಪಸ್ತ್ರೀನಿಕರಸ್ಯ ದುಗ್ಧಜಲಧಿಂ ಸ್ವಂ ದಾತುಕಾಮೋ ಹರಿ-

ಸ್ವದ್ಗೇಹಸ್ಥಿತದುಗ್ಧಮಂಡಲಮಥೋ ಮುಷ್ಣಂಶ್ಚಚಾರ ವ್ರಜೇ^೧ || ೩೨ ||

ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ವೃಂದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನು ನೀಡಬಯಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು "ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡುವ ನೀನು ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣರಾದ ನಮಗೇಕೆ ಅದನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ ?" ಎಂಬ ಯೋಗಿವೃಂದದ ಮನಸ್ಸುಗಳ ಕೋಪವನ್ನು ಕಳೆಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವರ ಮನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಹಾಲನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕದಿಯುತ್ತಾ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದ.

ಎ. : ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷನೀಡಿದ ನೀನು ನಮಗೇಕೆ ಅದನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಯೋಗಿಗಳು ಕೋಪಗೊಳ್ಳದಿರಲಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೃಷ್ಣ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿನ ಹಾಲನ್ನೆಲ್ಲ ಕದಿಯತೊಡಗಿದ; ಎಂದರೆ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷನೀಡಿದ್ದು ಅವರ ಮನೆಯ ಹಾಲನ್ನು ಕದ್ದದ್ದರಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹಾಲು ಕದ್ದದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕ್ಷೀರಸಾಗರಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಯೋಗಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಂಟಾದ ಬೇದವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಅಶ್ವತ್ಥತಾಂ ಕೇಶಭೋಽನುಗ್ರಹಾಯ ಶುಭಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಾದಧಿಕಂ ನಿಹಂತುಮ್ |

ಸ ಕ್ರುದ್ಧತಾಂ ನವನೀತಾದಿ ಮುಷ್ಣಂ ಚಚಾರ ದೇವೋ ನಿವಮ್ನುಪಾಂಮಧಿಃ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೨/೧೨೦)

೨. ಪೂಗ - ಸಮೂಹ; ದುಗ್ಧ - ಕ್ಷೀರ; ಜಲಧಿ - ಸಮುದ್ರ; ಮುಷ್ಣನ್ - ಕದಿಯುತ್ತಾ.

ಬೆಕ್ಕಿಗೂ ಹಾಲು ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಹರೌ ಪಯೋ ಮುಷ್ಣತಿ ಕಾಽಪಿ ತುಷ್ಪಾ
ದಧಾರ ಮರ್ಕಾಯ ದದತ್ಯಮರ್ಷಮ್ ।

ತಥಾ ಹಿ ತಚ್ಛೇಷಮನನ್ಯಯೋಗ್ಯಂ

ಹರಂತಮುದ್ವಿತ್ಯ ಕಥಂ ನ ಮನ್ಯುಃ^೧ ॥ ೩೩ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಲು ಕದ್ದಾಗ ಸಂತೋಷಿಸಿದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ ಅವನು ಅದನ್ನು ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ನೀಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕೋಪಗೊಂಡಳು; ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ. ಅವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶೇಷವನ್ನು ಅದು ಕದ್ದೊಯ್ಯುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಕೋಪವು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಿತು ?

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಲು ಕದ್ದದ್ದು ಖುಷಿ ನೀಡಿದರೂ, ಅವನು ಕುಡಿದು ಬಿಟ್ಟ ಶೇಷವನ್ನು ಬೆಕ್ಕೊಂದು ಕುಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕೋಪ ಉಕ್ಕಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೈವೇದ್ಯಶೇಷವು ಬ್ರಹ್ಮದ್ರಾದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ಬೆಕ್ಕೊಂದು ಕುಡಿಯುವುದು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಉಚಿತವಾದೀತು? ಎಂದು^೨ ಭಾವ; ಮರ್ಕ - ಬೆಕ್ಕು. 'ಮರ್ಕ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಪಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಮರ್ಕಾಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಹೆಚ್ಚು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೈವೇದ್ಯಶೇಷವು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಹಾಪ್ರಸಾದ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದು. ಪಾವನಂ ವಿಷ್ಣುನೈವೇದ್ಯಂ ಸುಭೋಜ್ಯಂ ಋಷಿಭಿಃ ಸ್ತುತಮ್ । (ಕೃ.ಮ. - ೯೪).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಲು ಕುಡಿದ ಸೊಬಗು

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಘಂಟಾಮಪರೇಣ ಪಾತ್ರಂ

ಕರೇಣ ಚಾನ್ಯೇನ ಪಯಃ ಪಿಬಂತಮ್ ।

೧. ಹಸ್ತಾಗ್ರಾಞ್ ರಚಯತಿ ವಿಧಿಂ ಪೀತಕೋಲೂಖಲಾಡ್ಯೈ-

ಶ್ವಿದ್ರಂ ಹಂತರ್ನಿಹಿತವಯುನೇ ಶಿಕ್ಕೃಘಾಂಡೇಷು ತದ್ವತ್ ।

ಧ್ಯಾಂತಾಗಾರೇ ಧೃತಮಣಿಗಣಂ ಸ್ಥಾಂಗಮರ್ಥಪ್ರದೀಪಂ

ಕಾಲೇ ಗೋಪ್ಯೋ ಯರ್ಹಿ ಗೃಹಕೃತ್ನೇಷು ಸುಪ್ತಗೃಹಿತ್ತಾಃ ॥

-ಭಾಗ(೧೦/೯/೨೦)

೨. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತಾಯೋಗ್ಯಹರಿಪ್ರಸಾದಮಪಹರಂತಂ ಮಾರ್ಜಾರಂ ಪ್ರತ್ಯಮರ್ಷಂ ದಧಾರ । ನ ತು ಪಯಃ

ಪಿಬಂತಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರತೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತ್ವಾಸ್ತವೇತ್ರಿತಂ ಧೃನ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

ನಿಶಾಮ್ಯ ಮಿತ್ರಾಣಿ ಚ ತರ್ಪಯಂತಂ

ಸುವಿಸ್ಮಿತಾ ಕಾಽಪಿ ಬಭೂವ ತೂಷ್ಣೀಮ್ || ೩೪ ||

ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ಘಂಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಮತ್ತೊಂದು ಕೈಯಿಂದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಿಂದ ಹಾಲು ಕುಡಿಯುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಗೆಳೆಯರನ್ನೂ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು, ಗೋಷಿಯೊಬ್ಬಳು ತುಂಬ ವಿಸ್ಮಿತಳಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಳು.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿಂದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ 'ಚತುರ್ಭುಜ' ಎಂಬುದನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆ ತಿಳಿಸಿದೆ: ತೇನೈವ ರೂಪೇಣ ಚತುರ್ಭುಜೇನ ಸಹಸ್ರಬಾಹೋ ಭವ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತೇ | (೧೧/೪೬)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಂಜಿಸಲೆಂದು ಬಂದ ಗೋಷಿ ಅವನ ಅದ್ಭುತವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಕಂಡು ಮೂಕವಿಸ್ಮಿತಳಾದಳು ಎಂದರ್ಥ; ತೂಷ್ಣೀಂ - ಸುಮ್ಮನೆ.

ಗೋಷಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ

ಕರಸ್ವಭಾಸ್ವನ್ನವನೀತಮನ್ಯಾ

ವಿಭೀಷಯಂತ್ಯನ್ತಗಮನ್ಮುಕುಂದಮ್ |

ಸ್ವಮೌಲಿಮಾಲಾಚ್ಯುತಪುಷ್ಪಪುಂಜೈಃ

ಪದಾನಿ ತಸ್ಯೇತಿತುರರ್ಚಯಂತೀ || ೩೫ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಷಿಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಥಳಥಳಿಸುವ ಬೆಣ್ಣೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಭಯಪಡಿಸಲೆಂದು ತನ್ನ ಮುಡಿಯ ಮಾಲೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಈಶನಾದ ಅವನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲೆಂದು ಧಾವಿಸಿದ ಗೋಷಿಯ ಮುಡಿಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಹೂವುಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜೀಳುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಅವನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನರೂಪಪೂಜೆಯೇ ಆಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಭಾಸ್ವತ್ - ಹೊಳೆಯುವ.

೨. ಅವಳು ಮುದ್ರಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತೆರಳಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೆದರಿಸಲೆಂದು; ಆದರೆ, ಅವಳ ಆ ಕಾರ್ಯ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಅವನ ಪೂಜೆಯೇ ಆಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯ ವಿಶೇಷ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊಸರು ಕದಿಯಲು ಕಾರಣ

ಅಧಿಕ್ಷಿಪಂತ್ಯಾಂ ಸುಕೃತೇನ ಸಾಕಂ

ದಧೀನಿ ಧೀರಃ ಸ ಚುಚೋರ ಚೋರಃ |

ಅಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಾವ್ಯಧನಾನಿ ದಾನೀ

ಪ್ರದಾಯ ಸೋಽಚೂಚುರದಾನತಾಯಾಮ್ || ೩೬ ||

ತಾನು ಕದ್ದಾಗ ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ಗೋಪಿಯ ಮೊಸರಿನ ರಾಶಿಯನ್ನು ಅವಳ ಪುಣ್ಯದ ಸಮೇತ ಚೋರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಪಹರಿಸಿದ; ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಬಾಗಿರಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳಿಗೆ ದಾನಿಯಾದ ಅವನು ಎಣಿಕೆ ಮೀರಿದ ಪುಣ್ಯರೂಪ ಧನಗಳನ್ನು ನೀಡಿ, ಮೊಸರನ್ನು ಕದ್ದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದನ್ನು ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯವೆಂದು ಬಗೆಯದೆ, ನಷ್ಟವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದವಳಿಗೆ ಪುಣ್ಯಹಾನಿಯಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನುಮೋದಿಸಿದವಳಿಗೆ ಆಪಾರಪುಣ್ಯ^೧ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದರಿಂದ^೨ ವಿಷ್ಣುದ್ರೋಹಿಗಳಿಗೆ ಐಹಿಕ, ಪಾರತ್ರಿಕ ಎರಡೂ ತಪ್ಪಿದರೆ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ಅವರಡೂ ಲಭಿಸುವವು^೩ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದೋಷವಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೋರತನ

ಅಭೂದ್ಯಶೋದಾತನಯಸ್ಯ ಪೃಥ್ವ್ಯಾಂ

ಎನಿಂದಿತಾ ತಸ್ಯರತಾಽಪಿ ಭೂತ್ಯೈ |

ತಥಾ ಹಿ^೪ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಯನಾಂತಭಾಜಾ-

ಮಸಹ್ಯದೋಷೋಽಪಿ ಭವೇದ್ಗುಣಾಯ || ೩೭ ||

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ನಿಂದಿತವಾದ ಯಶೋದಾತನಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೋರತನವೂ ಸಹ ಅವನಿಗೆ ಹಿರಿಮೆ ಎನಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಅದು ಹಾಗೆಯೇ; ಲಕ್ಷ್ಮೀಕುಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದವರ ಸಹಿಸಲಾಗದ ದೋಷವೂ ಸಹ ಗುಣವೇ ಎನ್ನಿಸುವುದಲ್ಲವೇ !

೧. ನ ಕೇವಲಂ ತ್ಯಾಃ ದಧಿಹಾನಿಃ ಕೃಷ್ಣರಾಕರಣೇನ ಸುಕೃತಹಾನಿರಪಿ ಪಾತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣ ದಧಿಹಾನಂ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮಂಗೀಕೃತಾಯಾಃ ಪುಣ್ಯಭವಪ್ರದ್ವಿಜಾತೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಷ್ಣುದ್ರೋಹಿಣಾಮೃಹಿಕಂ ಪಾರತ್ರಿಕಮುಭಯಮಪಿ ನಷ್ಟತೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಚೋರೋಽಪಿ ಸ್ವಾಕ್ಷೇಪೇ ಕೃತೇ ಸರ್ವಂ ವಸ್ತು ಹರತಿ ಅನುಮತೌ ಕೃತಾಯಾಂ ಹರ್ಷೇಣಾರ್ಥಂ ದತ್ತಾ ಗಚ್ಛತಿ ತಥೇತ್ಯಪಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಇಂದಿರಾಮಂದೂಂದ್ರಾಗ್ರ್ಯಕುಟಾಕ್ಷಪ್ರೇಕ್ಷಿತಾತ್ಮನೇ |

- ದ್ವಾದಶೋತ್ತ (೨/೯)

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೌರ್ಯವು ಲೋಕದ ಚೌರ್ಯದಂತಲ್ಲ; ಅದು ಸಹ ಗುಣವೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಂತರು ಮಾಡುವ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಜನ ಅವನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುಣವೆಂದೇ ಭ್ರಮಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಯನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು; ತಸ್ಮರ - ಕಳ್ಳ; ತಸ್ಮರತಾ - ಕಳ್ಳತನ; ನಯನಾಂತ - ಕಟಾಕ್ಷ.

೩. ಇಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದೂ ಹಾಗೆಯೇ! ಗುಣವಂತನಾದ ದರಿದ್ರನನ್ನು ಜನ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು, ಅವಮಾನಿಸುವುದು, ಎಲ್ಲರೂ ಕಂಡಿರುವಂತಹುದೇ. ಅದರಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹಾಪಾತಕಗಳನ್ನೆಸಗಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಹಣವಂತರೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗುಣವೆಂದು ಕೊಂಡಾಡುವ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

೪. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಧ್ವನಿಸಿರುವರು.

೫. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಅವನ ಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹಂಬಲಿಸುವವಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು: ಶ್ರೀರ್ಯತೃಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮು - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೭/೧)

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಭಾವವು ಸೂಚಿತವಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೋರತನವು ಪೂಜ್ಯವಾದದ್ದು ಲೋಕದ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ತಿಳಿಯುವುದು.

ನವನೀತಚೋರನೆಂದವರಿಗೆ ಫಲನೀಡಲು ಕಾರಣ

ಸ್ಥಿಕೀಯಚೌರ್ಯಂ ನಿತರಾಂ ಗೃಣದ್ಭೋ

ದದೌ ವಿಮುಕ್ತಿಂ ಕಿಲ ಗೋಪಬಾಲಃ |

ಅಹಂ ಸ್ವಮುರ್ಮಾಲಪತಾಂ ಸ ಚಕ್ರೇ

ಫಲೇನ ವಾಗ್ಗಂಧಮಿತಿ ಪ್ರತರ್ಕೇ || ೩೮ ||

ತನ್ನ ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಒಪ್ಪಳವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದವರಿಗೆ ಬಾಲಗೋಪಾಲನು ವಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ನೀಡಿದನಲ್ಲವೇ! ತನ್ನ ಗುಟ್ಟನ್ನು ಹೇಳತೊಡಗಿದವರಿಗೆ ಹಾಗೆ ಫಲನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಅವರ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿಸಿದ ಎಂದು ನಾನು ಬಲವಾಗಿ ಊಹಿಸುವೆ.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೋರತನದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಸಹ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗುಣವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಲೋಕದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ. ನಂದೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಇದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಯೇ ಆಗಿದೆ: ಚೋರತ್ವದಲಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳಿಗಲ್ಲಾ ಹೇ ನವನೀತಚೋರ ಎಂದರೆ ಸಾಲದೆ - ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು.

೩. ತಮ್ಮ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವರಿಗೆ ಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೀಡಿ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಸುವ ತಂತ್ರ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಮೇಲೋಟಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನ ರೀತಿ ಅದರಂತಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಲೇ ನಿಜಕ್ಕೂ ಹಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲ.

೪. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ ಹಂಪೆಯ ವಿಟ್ಟಲನ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಛಾಯೆಯು ಕಂಡುಬರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

ಚೌರ್ಯಾ ನ್ಯಾತ್ರನಿಬದ್ಧಚಾರುಚರಣಃ ಪಾಪೌಘಚೌರ್ಯಾದ್ಭಯಃ
ಬದ್ಧಸ್ತೌ ಪಥಿ ಪುಂಡರೀಕಮುನಿನಾ ಜಾರೇತಿ ಸಂಬೋಧಿತಃ |
ತುಂಗಾತೀರಗತೋಽಸಿ ವಿಟ್ಟಲ ದಿಶನ್ನನ್ಯಾಕೃತಿರ್ವಾಂಭಿತಂ
ವೇತ್ಸುಕಾಂ ಯದಿ ಮೇ ನ ದಾಸ್ಯಸಿ ಪದಂ ತತ್ತ್ವಂಸ್ಥಿತಿಃ ಕಥ್ಯತೇ || - (೩/೧೩)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕದಿಯುವ ಸ್ವಭಾವ
ಸ್ವಭಕ್ತಪುಂಜಾರ್ಜಿತಪಾಪವೃಂದಂ
ದಿವಾನಿಶಂ ಯೋ ಹರತಿ ಸ್ವ ಬಾಲಃ |
ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ ದುಗ್ಧಮಸಾವಮುಷ್ಣಾತ್
ತಥಾಹಿ ಕಸ್ಯಕ್ಷ್ಯತಿ ಸಿದ್ಧವಿದ್ಯಾಮ್ || ೩೯ ||

ತನ್ನ ಭಕ್ತವೃಂದವು ಮಾಡಿದ ಪಾಪದ ಹಿಂಡನ್ನು ಹಗಲಿರುಳೂ ಅಪಹರಿಸುವ ಆ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನು ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಾಗೆ ಹಾಲನ್ನು ಕದಿಯುತ್ತಿದ್ದನು; ಅದು ಸರಿಯೇ! ತನಗೆ ಒಲಿದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾವನು ತಾನೇ ತೊರೆದಾನು!

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಾಲನ್ನು ಕದಿಯಲು ಅವನು ಸದಾ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಪಾಪವನ್ನು ಕದಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಆಪಾರ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ಸದಾ ಪರಿಹರಿಸುವ ಮಹಾಕರುಣಾಳು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಮಾರ್ಗವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣೆಯೆಂದಿದೆ:

೧. ಯಥಾ ಚೋರಃ ಸ್ವಚೌರ್ಯಂ ಸೂಚಯತೋ ಧನಾದಿದಾನೇನ ತದ್ವಚನಂ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಾತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ || - ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಸ್ವಭಕ್ತಪಾಪಾಂ ಮುಚ್ಛತ್ಸಾಂಭಸ್ತಚೌರ್ಯಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತತ್ಸ್ಮಾರದವಶಾದಿವ ದುಗ್ಧಮುಚೋಚರದಿತ್ಯರ್ಥಃ || - ವ್ಯಾ.

ನಾರಾಯಣೋ ನಾಮ ನರೋ ನರಾಣಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಚೋರಃ ಕಥಿತಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮ್ |
ಅನೇಕವಿನ್ಯಾಜಿತಪಾಪಸಂಚಯಂ ಹರತ್ಯರೇಪಂ ಸ್ವತಮಾತ್ರ ವಿವ || (೪೮)

೨. ಈ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಎಂಬ ಅವನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ಬೆಣ್ಣೆ ಕದಿಯಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಕಾರಣ

ಹಸ್ತಃ ಕಿಂ ನವನೀತಭಾಜನಮುಖೇ ನೃಸ್ತಸ್ತಯಾ ಶ್ರೀಪತೇ
ದೃಪ್ತಪ್ರಸ್ತರಸಮ್ನಿತ್ತಾತಿಕಠಿನಾವಸ್ಥಾಂತರಾಯಾ ಗೃಹೇ |
ಯುಕ್ತಾ ನ ಸ್ಥಿರಸ್ಯ ಕೋಮಲಹೃದಸ್ತತ್ತ್ವಂ ಚಿತ್ತೇ ಮಮ
ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಸ್ಥಾಪಯಿತುಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಮೃದುನೀತ್ಯುಕ್ತಾ ಹಸನ್ ಪಾತ್ಷಾಂ ||೪೦||

(ಗೋಪಿ) "ಸಿರಿಯರಸನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಬೆಣ್ಣೆಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಕೈ ಇರಿಸಿದೆ?" (ಕೃಷ್ಣ)
"ಸೂಕ್ತಿನ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಪನಂತಹ ಅತಿಕಠಿನ ಹೃದಯದವಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೃದುವಾದ
ಬೆಣ್ಣೆಯು ಇರುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ; ಎಲೈ ಸುಂದರಿ! ನನ್ನ ಮೃದುವಾದ
ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಕೈ ಇಟ್ಟೆ; ಎಲೈ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ!"
ಎಂದು ನುಡಿದು ನಗಾಡಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಬೆಣ್ಣೆ ಕದಿಯುವಾಗ ಗೋಪಿಯ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಚಮತ್ಕಾರದ
ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ವರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ತನಗೆ ಬೆಣ್ಣೆ ನೀಡದ ಅವಳು "ಕಠಿಣ ಹೃದಯಳು" ಎಂದು ಅವಳನ್ನು ಜರಿಯುತ್ತಲೇ,
ತನ್ನ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಹೊಗಳುತ್ತಾ ಅವಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೀತಿ ಅತ್ಯಂತ
ರೋಚಕವಾದುದು; ಭಾಜನ - ಪಾತ್ರೆ; ಪ್ರಸ್ತರ - ಪಾಷಾಣ; ತನ್ವಿ - ಕೃತಾಂಗಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದ ಕಠಿಣವಾಗಲು ಕಾರಣ !

ಯಸ್ಯ ಶ್ರೀಚರಣಾಂಬುಜೇನ ಶಕಟಃ ಸಂಚೂರ್ಣತಾಂಗೋಽಭವತ್
ತಸ್ಯಾಂಗೇ ಮೃದುತಾ ನ ಯುಕ್ತಿಸಹಿತೇತ್ತುಕ್ತೇ ಮುದಾ ಯೋಽವದತ್ |

೧. ಅತ್ತ ಹಸ್ತಃ ಕಿಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಶ್ರೀಪತ ಇತ್ಯಂತೇನ ಗೋಪ್ಯಾಃ ಕೋಪನಟನಂ ದೃಪ್ತಪ್ರಸ್ತರೇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿಪ್ಪಹ್ಯ
ತ್ವದನುಗೃಹಾರ್ಥಮಾಗತ್ಯ ಮಮ ನಿರಾಕರಣಮನುಚಿತಂ ತನ್ವಿ ಮೃಗಾಕ್ಷೀತ್ಯನೇನ ತನ್ವಾಃ ವರೀಕರಣಾ-
ಯಾನುಗಮಯಃ ಮೃದುನಿ ಚಿತ್ತ ಇತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾನಪೂಜ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮನುಗೃಹಂ ಕುರ್ವತೋ ರೇವಾನ್ಮು-
ಕಂಪಾತಿರಯಃ ಸ್ವಚ್ಛೇರ್ಯಗೂಢಪನಾತುರ್ಯಂ ಚ ದ್ಯೋತತೇ | -ವ್ಯಾ.

ಬಾಲೇ ಮಾಮಧಿರೋಪ್ಯ ವಕ್ಷಸಿ ಶಿತುಂ ಸನ್ನರ್ತಯಂತ್ಯಾಸ್ತವ
ಸ್ಥೂಲೋರೋಜಸಮಾಗಮೇನ ತದಿತಿ ಪ್ರೌಢಿಂ ಸ ದದ್ಯಾನ್ಯಮು || ೪೧ ||

ಯಾರ ಮಂಗಲಕರವಾದ ಪಾದಕಮಲದಿಂದ ಶಕಟಾಸುರನು ಪುಡಿಪುಡಿಯಾದನೋ, ಅಂತಹ ನಿನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮೃದುತ್ವ ಇರುವುದು ಯುಕ್ತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿತೇ? ಎಂದು ಅವಳು ಕೇಳಲು, "ಚಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನಿನ್ನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ನರ್ತನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿನ್ನ ಸ್ಥೂಲಸ್ತನಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ನನ್ನ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಠಿಣ್ಯ ವುಂಟಾಗಿದೆ" ಎಂದು ಮುದದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ವಾಕ್ಪಾತುರ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಕಠಿಣ ಹೃದಯಳೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗೋಪಿಯು 'ಶಕಟಾಸುರ- ನನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದಲೇ ಕೊಂದ ನಿನ್ನದು ಯಾವ ಮಹಾ ಕೋಮಲ ದೇಹ ?' ಎಂದು ಕುಟುಕಿದ ಗೋಪಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಮಾಮಿಕ ಉತ್ತರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ನನ್ನ ಹೃದಯವೇನೋ ಮೃದುವೇ, ಆದರೆ ನನ್ನ ಪಾದ ಮಾತ್ರ ನಿನ್ನ ಕಠಿಣಸ್ತನಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ತಾನೂ ಕಠಿಣವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾದ ಉತ್ತರ. ಇದರಿಂದ ತಾನು ಅವಳನ್ನು ಕಠಿಣಹೃದಯಳು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ರುಜುವಾತಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಅವನ ಮಾತಿನ ಮರ್ಮ. ತನ್ನ ಪಾದಕ್ಕೂ ಸಹ ಕಠಿಣತೆಯನ್ನು ನೀಡುವಷ್ಟು ಅವಳ ಹೃದಯ ಕಠಿಣ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನದು ಸತ್ಯವೆನಿಸಿ ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಗೋಪಿಯ ಬಂಧನ ಕಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಕ್ಷೇಪ

ಬಧ್ನಾಮ್ಯದ್ಯ ಭವಂತಮಂಗ ಕಿತವಂ ಸಾಧ್ಯಂ ತತಃ ಕಿಂ ಪ್ರಿಯೇ
ದುಗ್ಧಾನಾಂ ಪರಿರಕ್ಷಣಂ ಕಪಟಸನ್ನದ್ಧೇ ನಿಬದ್ಧೇ ತ್ವಯಿ |
ಮುಗ್ಧೇ ತ್ವಂ ವಿರಸಾ ಸಮುಜ್ಜಪ್ತಿ ಪರಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ನ ತನ್ಮಾಂ ತ್ಯಜೇತ್
ಪದಾಕ್ಷೀತ್ಯಬಲಾಮುದೀರ್ಯ ವಶಯನ್ ಬುದ್ಧಿಂ ಸ ದದ್ಯಾನ್ಯಮು || ೪೨ ||

(ಗೋಪಿ) "ಎಲವೋ ! ವಂಚಕನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನೀಗ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವೆ"; (ಕೃಷ್ಣ) "ಪ್ರಿಯೇ ! ಅದರಿಂದ ನೀನು ಏನು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು?"; (ಗೋಪಿ) "ಕಪಟ ಯೋಜನೆಯ ನಿನ್ನನ್ನು

೧. ಸ್ವಿಪ್ತನಯೋ ಕಾಠಿ ಸ್ಯ ವ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂಸರ್ಗಜಾ ದೋಷಗುಣಾ ಭವಂತಿತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಪಾದಮಾತ್ರೇ ತತ್ಕಾಠಿಣ್ಯಂ ನಾನ್ಯತ್ರಾಯಮಪಿ ತವ್ಯವ ದೋಷೋ ನ ಮಮೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಾಗ ಹಾಲಿನ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗುವುದು"; (ಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ಮುಗ್ಧೆಯೇ! ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯೇ! ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ನೀನು ಮೆಚ್ಚಿಬಂದ ನನ್ನಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನನ್ನು ತೊರೆಯುತ್ತಿರುವಿ; ಆದರೆ ಸರಸವಾದ ಆ ಹಾಲು ಮಾತ್ರ ನನ್ನನ್ನು ಎಂದೂ ತೊರೆಯದು" ಎಂದು ನುಡಿದು ಆ ಅಬಲೆಯನ್ನು ವರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಿಯು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದರೂ ಸಹ ತನ್ನ ಹಾಲು ಕದಿಯುವ ಕಾರ್ಯವು ಸರ್ವಥಾ ನಿಲ್ಲದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಾವ.

೨. ಹರಿಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಭಕ್ತಿರಹಿತರ ಕಾರ್ಯ; ತೊರೆಯದಿರುವುದು ಭಕ್ತರ ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ; ಕತವ - ವಂಚಕ.

೩. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದ ಎಂಬ ತನ್ನ ರೂಪವೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹಾಲು ಇರಲಾರದು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವನು.

ಯಶೋದಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಚಾಡಿ ಹೇಳಿದ ಗೋಪಿಯರು

ತತಃ ಕ್ಷಣನೂಪುರಶೋಭಿಪಾದಾಃ

ಸ್ತಿಯೋ ವಿದಗ್ಧೈರನುಮೇಯಮಧ್ಯಾಃ |

ಶುಚಿಸ್ಮಿತಾಃ ಕುಂಡಲಶೋಭಿಗಂಡಾ

ನೃವೇದಯಂಸ್ತಚ್ಚರಿತಾನಿ ಮಾತುಃ || ೪೩ ||

ಬಳಿಕ ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ನೂಪುರಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಪಾದಗಳ, ನಿಪ್ಪಣರೂ ಸಹ ಊಹಿಸಿ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುವಂತಹ ತೆಳುನಡುವಿನ ನಿರ್ಮಲ ಮಂದಹಾಸದ, ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕೆನ್ನೆಗಳ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ಯಶೋದಗೆ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡರು.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ ರೋಚಕ ವಿವರಗಳು ಬಂದಿವೆ; ವಿದಗ್ಧ - ಪ್ರೌಢ.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ಗೋಪಿಯರ ವರ್ಣನೆ ಅವರು ಲಕ್ಷಣವತಿಯರು; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಉತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ದ್ಯೋತಕ. ಮೂಲತಃ ಅವರೆಲ್ಲಾ ಅಪ್ಪರೆಯರು ಎಂಬ ಮಾತು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿಂದೆ: ಪರಮಾಪ್ಸರಸಃ ಪುರಾ ಯಾಃ.

೧. "ಯದ್ವದ್ವಿಭೂತಿಮತ್ಸಮಮ್" (ಗೀತಾ.೧೦/೪೧) ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾತ್ ಕ್ಷೀರೇ ಸ್ವಸ್ತ ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪಂ ಸೂಚಯಿತುಮಿದಮುಕ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆತ್ಮ ವಿರಸಾ ತ್ವಂ ಸಮುರ್ದ್ವಸೀತ್ಯನೇಗಾತಿಮನೋಹರೇ ಮಯಿ ಅನುರಾಗಾಭಾವಃ ಕಾಮಿನ್ಯಾದ್ರವ ಸೋಚತಃ | ಸ್ವಿಗ್ರಂ ನ ತಸ್ಯಾಂ ತೃಪೇದಿತ್ಯನೇಗಾಸುರಾಗೇಣಾಹಂ ವತ್ಯಃ ಮುಗ್ಧೇ ಪದ್ವಾತ್ಯತೇನ ತಸ್ಯಾ ವಶಿಕರಣಾ-ಯಾಸುಸಯಶ್ಚ ದ್ಯೋತತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಗ್ನೇ ದ್ವಿಜತ್ವತ ಉಪಾವಹದೇವ ನೀಲಾಂ ಗೋಪಾಂಗಣಾ ಅಪಿ ಪುರಾ ವರಮಾಪಿರೇ ಯತ್ |

ಸಂಸ್ಕಾರಕಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಸುಸಂಗಮೋ ನೋ ಭೂಯಾತ್ ತವೇತಿ ಪರಮಾಪ್ಸರಸಃ ಪುರಾ ಯಾಃ || (೧೨/೫೦)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಪಿಗೆ ಕೋಪ ಬಾರದಿರಲು ಕಾರಣ

ಯದಾಽಽತ್ಮಜಪ್ತೇ ಪಿಬತಿ ಸ್ಮ ದುಗ್ಧಂ

ವಿಭಿದ್ಯ ಪಾತ್ರಾಣ ತದಾ ಮಮಾಸೀತ್ |

ನ ಮನ್ಯುರುತ್ಸರ್ಪಿತದೀಯದಂತ-

ದ್ವಿಗಂತಕಾಂತಿಂ ಹೃದಿ ತರ್ಕಯಂತ್ಯಾಃ^೧ || ೪೪ ||

ನಿನ್ನ ಮಗ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಹಾಲು ಕುಡಿಯತೊಡಗಿದಾಗ, ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ದಂತಗಳ ಹಾಗೂ ಕುಡಿನೋಟಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸತೊಡಗಿದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಕೋಪವು ಹುಟ್ಟಲೇ ಇಲ್ಲ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೋಟ ಹಾಗೂ ಮುಗುಳ್ಳೆಗಳು ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಭಕ್ತಿ ಉಕ್ಕಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನಗಳು ಎಂಬ ಮುಖ್ಯವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಅವನ ನೋಟ ಹಾಗೂ ಮಂದಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಅವಳಿಗೆ ಅದು ಹಾಲು ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನು ಹಾಲನ್ನು ಕದ್ದಿದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ಕೋಪ ಹುಟ್ಟಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಬೈಯ್ಯ ಬಂದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಚೇಷ್ಟೆ

ಪಯಃ ಪ್ರಮುಷ್ಣನ್ ಸಖಿ ಭರ್ತ್ಸನಾರ್ಥಂ

ಸಮಾಗತಾನಾಮಪಹೃತ್ಯ ಚೇತಃ |

ಸ್ವಕೃತ್ಯಸಾಧ್ಯಾನ್ಯವಲಂಬ್ಯ ಕಂಠಂ

ಜಿಘೃಕ್ಷತಿ ಸ್ವೈರಮಯಂ ಸುತಪ್ತೇ || ೪೫ ||

"ಅಮ್ಮ! ಹಾಲು ಕದಿಯುವ ನಿನ್ನ ಮಗ^೨ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅವನನ್ನು ಬೆದರಿಸಲೆಂದು ತೆರಳಿದ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ, ತನ್ನ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ನಮ್ಮ ಬಾಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ನಮ್ಮ^೩ ಕಂಠವನ್ನೇರಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯ ಬಯಸುವನು".

೧. ಶ್ರೀರಠಾರಾಯಾಂ ಕೃಷ್ಣದಂತದೃಗಂತಧವಲಕಾಂತಿಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪರಾಧಾಭಾವಂ ಮತ್ಯಾ ಕೋಪೋ ನಾಸೀದಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಭ್ರಾಂತಿರಲಂಕಾರಃ | ಭ್ರಾಂತಿರ್ವಿಪರೀತಮಿಚ್ಛಾಸಮಿಪ್ಪಕ್ಷತ್ವಾತ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವೀಕಾಂ ಮನೋಹರಃ ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವಲಾಪವ್ಯಾತಿರಯೋಗಾಪಹೃತ್ಯ ಸ್ವಸ್ತೃ ಕೃತ್ಯಾ ಪ್ರಯತ್ನೇನಾಸಾಧ್ಯಾನಿ ದೂರಸ್ಥಾನಿ ದುಗ್ಧಪಾತ್ರಾಣೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಕಂಠಂ ಚೇತೋಬಹುತತ್ವಾತ್ ಸ್ವಂಭೀಷಣತಾಗಾಮ್ಯಾಕಂ ಕಂಠಂ ಅವಲಂಬ್ಯ ಅರುಹ್ಯ ಸ್ವೈರಂ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾಽ- ಸ್ವಚ್ಛರಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ತನ್ನನ್ನು ಬೆದರಿಸಲು ಬಂದವರ ಕತ್ತನ್ನೇರಿ, ಅವರನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಕೈಹಾಕುವ ಕೃಷ್ಣನ ಚಾತುರ್ಯದ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ ; ಸ್ವರಂ - ಸ್ವೀಚ್ಛೆಯಿಂದ.

ತಾನು ನಂದಸುತನಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಯದೀದೃಶಂ ಕರ್ಮ ಕರೋಮಿ ಕೃಷ್ಣ
ನ ತರ್ಹಿ ನಂದಸ್ಯ ಸುತಸ್ತವ್ಮುನೈಃ |
ಇತೀರಿತೇ ಹಂತ ಹಪನ್ ಯಶೋದೇ
ಬಹೂನ್ಯನಿಷ್ಠಾನಿ ಸ ನಸ್ತನೋತಿ || ೪೬ ||

“ಕೃಷ್ಣ ! ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀನು ಮಾಡುವುದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನೀನು ನಂದನ ಮಗನಲ್ಲ ; ಬೇರೆಯವನೇ ಸರಿ” ಎಂದಾಗ “ಆಯೋ ಯಶೋದೇ ! ಅವನು ನಗುತ್ತಲೇ ನಮಗೆ ಬಹುಬಗೆಯ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವನು”.

ವಿ. : ೧. ಹೀಗೆ ಬೈದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ನಂದನ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಬಹುಬಗೆಯ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು.

೨. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ತಾನು ನಂದನ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾರಿದವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

‘ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ’ ಎಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಇದಂ ಹಿ ದೇವಸ್ಯ ಸಮರ್ಪಣಾರ್ಹ-
ಮಿತೀರಿತೇ ತರ್ಹ್ಯಹಮೇವ ದೇವಃ |
ಸ ಇತ್ಥಮಾಭಾಷ್ಯ ತದೇವ ಭುಂಕ್ತೇ
ನ ದೇವಿ ಪುತ್ರಸ್ತವ ದೇವಭಕ್ತಃ || ೪೭ ||

“ಇದು ದೇವರ ಸಮರ್ಪಣೆಗೆ ಮೀಸಲು” ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿಸಿದಾಗ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ “ನಾನೇ ಆ ದೇವರು” ಎಂದು ನುಡಿದು ಅದನ್ನೇ ತಿಂದು ಬಿಡುವನಲ್ಲ ಮಹಾರಾಣಿ! ನಿನ್ನ ಮಗ ದೇವಭಕ್ತನಲ್ಲ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕದಿಯ ಬಂದಾಗ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ದೇವರನ್ನವೇದ್ಯಕ್ಕಿಂದು ಮೀಸಲು ಎಂದು ಗೋಷಿಯರು ತಿಳಿಸಿದರೂ ಅವನು ನಾನೇ ದೇವರು ಎನ್ನುತ್ತಾ ಅವೆಲ್ಲಾ ತನಗೇ ಮೀಸಲು ಎಂದು ತಿಂದುಬಿಡುವನು ಎಂಬುದು ಗೋಷಿಯರ ಆಕ್ಷೇಪದ ಮುಖ್ಯಾಂಶ.

೧. ಹಂತೇತ್ಯರ್ಥಃ ಬಹೂನ್ಯನಿಷ್ಠಾನಿ ಕೃತಾನಿ ಚೀತ್ | ವಿಶಾಲ್ಯಶ್ಚಂದ್ರಂ ನಂದಸ್ಯ ಸುತೋ ನ ಭವತೀತಿ ಸುತರಾಂ ಪಶ್ಯಂತಿ ತಸ್ಯಮೇಷುಮಿತಿ ಸೂಚಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಈ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವತಃ ತಾನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.
- ೨.. ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು 'ದೇವಭಕ್ತನಲ್ಲ ಎಂದುದು ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಅಲ್ಲವೇ !
೪. ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ನಿಂದೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಈ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲಾ ವಸ್ತುತಃ ಸ್ತೋತ್ರವೇ ಆಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.
೫. 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ' ಎಂಬ ವೇದಮತಕ್ಕೆ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥ ಆಸ್ತಿಕ ಜನರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದು ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು.

ಉದರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
 ಗೃಹೇ ಗೃಹೇಽಯಂ ನವನೀತದುಗ್ಧ-
 ದಧೀನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಹೃತ್ಯ ಭುಂಕ್ತೇ |
 ತಥಾಪಿ ತೃಪ್ತಿಂ ನ ಸುತಸ್ತವೈತಿ
 ಕಿಮಸ್ಯ ಭೂತಾನಿ ವಸಂತಿ ಕುಕ್ಷೌ || ೪೮ ||

ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವನು ಬೆಣ್ಣೆ , ಹಾಲು, ಮೊಸರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಪಹರಿಸಿ, ತಿನ್ನುವನು. ಆದರೂ ನಿನ್ನ ಮಗ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ! ಇವನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳೇನಾದರೂ ನೆಲೆಸಿವೆಯೇ?

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ 'ಬಹುಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚು ತಿನ್ನುವವರನ್ನು 'ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ದವ್ವ ಹೊಕ್ಕವನು' ಎಂಬುದು ಲೋಕರೂಢಿ ; ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದು ನಿಂದೆ; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಭೂತಾನಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಯೋ ಹಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಅಶ್ರಯಪಡೆದು ನೆಲೆಸಿರುವರು ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತವಾಗಿ ಅವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ಅಂಶದೃಢಪಡುವುದು: ಕುಕ್ಷಿಗಂ ಯಸ್ಯ ವಿಶ್ವಂ ಸದಾಽಜಾದಿಕಮ್ - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೮/೧೧); ಕುಕ್ಷಿ - ಉದರ.

೧. ಹೇ ದೇವ ಯತೋದೇ ತವ ಪುತ್ರಃ ದೇವಭಕ್ತೋ ನ ಭವತಿ ವೈಷ್ಣವಪುತ್ರೋಽಪ್ಯಯಂ ಮಾಯಾವಾದಿವತ್
 ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತೀತಿ ವದಂತಿ ನಿಂದಾಭಾಸಃ | ಸ್ವಸ್ಥೈವ ಪರದೇವತ್ವಾದಿ ತತ್ವಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಪ್ರತಿಗೃಹಂ ಕೃಷ್ಣಚೈರ್ಯಸ್ಯೈವಾಘೋಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
- ೩.. ಭೂತಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸಾದಿಭೂತಾನಿ ವಸಂತಿ ಕಿಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಪಂಚಮಹಾಭೂತಾನಾಮ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಂ ಭೂತಾಪಿಲಂಭರತಸೂದರಸ್ಯಾಸ್ತೋದರಪೂರಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಪಿ ನ
 ಭವತಿ ಅಲಮಿದಂ ನವನೀತಾದಿಕಂ ನ ಕಥಂಚಕ್ಷೂರಕಮ್ ಆತೋ ವಸ್ತುಕೃತಾ ನಾಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿಃ ಕಿಂತು ಸ್ವಭಾವಾ-
 ದೇವೇತ್ಯಾಂತರೋ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಕರುಗಳ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿದ ಕಾರ್ಯದ ಅಂತರಾರ್ಥ್

ನ ಮುಂಚೆ^೧ ವತ್ಸಾಂಸ್ವಮಿಹೇತ್ಯ ಬದ್ಧಾ-

ನಿತಿರಿತೇ ಪುಣ್ಯಪದೇ ಯತೋದೇ |

ಸ್ಮಿತೋಲ್ಲಸದ್ವಕ್ತ್ರಮದಾತ್ ಸುತಸ್ತೇ

ಸ್ವಭಾವ ಇತ್ತುತ್ತರಮುತ್ತರಜ್ಞಃ || ೪೯ ||

"ಕಟ್ಟಿದ ಕರುಗಳನ್ನು ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಬಿಚ್ಚಿದಿರು" ಎಂದು ನಾವು ಹೇಳಿದರೆ "ಪುಣ್ಯನಾಮದ ಯಶೋದೆಯೇ ! ಉತ್ತರನೀಡುವಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ ನಿನ್ನ ಮಗ ಈ ಕೃಷ್ಣ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುಖದಿಂದ "ಅದು ಸ್ವಭಾವ" ಎಂದುತ್ತರಿಸುವನಲ್ಲ!

ಎ. : 'ಕಟ್ಟಿದವ್ವು ಬಿಚ್ಚಿ ಹಾಕುವುದು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉತ್ತರ ಅವನು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಮುಕ್ತಿದಾಯಕ ಎಂಬ ತತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ ಭವಪಾರಾಚ್ಛ ಮೋಚಕಃ ; ವಕ್ತ್ರ - ಮುಖ.

ಒರಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಒಯ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕಸ್ಮಾದಂಗ ನಯಸ್ಯುಲೂಖಲಮಿತೋ ದುಗ್ಧಸ್ಯ ಪಾತ್ರಾದಧಃ

ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಸ್ಥಾಪಯಿತುಂ ತತಶ್ಚ ಕಿಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೇ ಪ್ರಭುರ್ಯೋಽಗದತ್ |

ಮಧ್ಯಸ್ಯಾಗ್ರಸುಜಾತಸುಸ್ಮಿತಪಯಃಪಾತ್ರಾನನಸ್ಯೋಪಮಾಂ

ಮುಗ್ಧೇ ವೀಕ್ಷಯಿತುಂ ತವೇತಿ ಸ ಪಟುರ್ದುಷ್ಯಮರ್ಣಾಂ ಗೂಹನೇ || ೫೦ ||

"ಅಯ್ಯ! ಈ ಒರಳನ್ನೇತಕ್ಕೆ ನೀನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಒಯ್ದುತ್ತಿರುವೆ?" ಎಂದರೆ, "ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಇದನ್ನು ಇರಿಸಲೆಂದು ಒಯ್ದುವೆ" ಎಂದು ಪ್ರಭುವಾದ ಇವನು ನುಡಿದ "ಅದರಿಂದೇನು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, ಇವನು ಹೇಳಿದ: "ಮುಗ್ಧೆಯೇ! ಮೇಲ್ಪಾಗದಲ್ಲಿ

೧. ವತ್ಸಾನ್ ಮುಂಚೆನ್ ಕಟ್ಟಿದವಮಯಾನ್ ಕ್ರೋಧಂಜಾತತಾಪಃ

ಸ್ವೇಯಂ ಸ್ವಾಧತ್ವತ್ಥ ವಧಿ ಪಯಃ ಕಲಿತ್ಯಃ ಸ್ವೇಯಮೋಗೈಃ |

ದುರ್ಕಂ ಭೋಕ್ತೃನ್ ವಿಭಜತಿ ಸ ಚೇನ್ನಾಪಿ ಭಾಂದಂ ಭಿನ್ನತಿ

ದ್ರವ್ಯಾಲಾಘೇ ಸುಪ್ತಶಕುಪಿತೋ ಯಾತುಪಕ್ರೋಢ್ಯ ತೋಕಾನ್ ||

-ಭಾ.(೧೦/೯/೨೯)

೨. ಬೋಕೇಃ ಪ್ರಕಾರ್ಯಮಿದಂ ತ್ವಯಾ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಬಹುಧಾ ಸ್ವಕೀಯೈರುಕ್ತೇಽಪಿ ತತ್ತ್ವವಾವೃಚಿತ್ಯಾ | ಮಮಾಯಂ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಯಥಾ ವದಂತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. "ಭವಪಾರಾಚ್ಛ ಮೋಚಕಃ", "ಅಜ್ಞಾನಾಂ ಜ್ಞಾನದೋ ವಿಮುಚ್ಛಾರ್ಣಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷದ್ವಯ ಸಃ" * "ದೇವ್ಯೈವ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಬಂಧಮೋಚಕತ್ವಂ ಮಮ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

★ ವಿಮುಚ್ಛತ್ವ ನಿರ್ಣಯೋದ್ವ ತಪುರಾಗವಚನ

ಮೂಡಿದ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಮುಖದ, ನಿನ್ನ ನಡುವಿನ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು" ಎಂದು; ಇವನು ತನ್ನ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಮಹಾ ನಿಪುಣ.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಒರಳನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಅದರ ಮೇಲೆ ತಾನು ನಿಂತು ಮೇಲಿರಿಸಿದ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದು. ಅದರ ಅದನ್ನು ಗೋಷಿಯು ನೋಡಿ ಕೇಳಿದಾಗ, ಅದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ: "ಈ ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದೆ" ಎಂಬುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮರೆಮಾಚುವುದು ಅವನ ಕೌಶಲವಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಗೋಷಿಯು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನು ಎಷ್ಟು ಜಾಗ ಎಂದು ನಿವೇದಿಸುತ್ತಿರುವಳು.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ^೧"ದುಷ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಗೂಹನೇ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಕರುಣಾಳು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ; ಉಲೂಖಿಲ - ಒರಳು; ಪಟು - ನಿಪುಣ.

ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕ್ಷಚಿತ್ಕರೇಣೈವ ಸ ದುಗ್ಧಭಾಷನಂ

ಕ್ಷಚಿಚ್ಚ ಪಾದೇನ ಸಮೀಕ್ಷತೇ ಸಖ |

ಸಮಾಗತಾಃ ಪಶ್ಯತಿ ಪೃಷ್ಠತ್ಸದಾ

ಸ ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರಿವಾಸ್ತಿ ಬಾಲಕಃ || ೫೧ ||

ಕೆಲವೆಡೆ ಇವನು ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಅದನ್ನು ಪಾದದಿಂದ ನೋಡಿಬಿಡುವನು; ನಾವು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಹೋದರೂ ಇವನು ಗಮನಿಸಿಬಿಡುವನು; "ಗೆಳತಿ! ನಿನ್ನ ಮಗ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಣ್ಣಿರುವವನಂತೆ ಇರುವನಲ್ಲ!"

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು, ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಹೊರಟ ಅವರನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವುದು ಗೋಷಿಯರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಒಗಟಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ಆಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿ ಅವನು ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಿನವನು ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಇಲ್ಲಿ ^೨ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಃ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲಕ್ಷಣ; ಆ ಮೂಲಕ ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಉಪಯುಕ್ತವಾದೀವ್ಯತ್ವ ಮಧ್ಯೇ ಕೃಶಸ್ಯ ಉಲೂಖಿಲಸ್ಯೋಪರಿ ಹರಿಧ್ಯಾದಿರಂಜಿತಪಯಃಪಾತ್ರೇ ನಿಹಿತೇ ಉಪ ರಿಸ್ತಮಂದಹಾಸೋಜೇತಕುಂಕುಮಾಸಕ್ತಮುಖಸ್ಯ ತವ ಮಧ್ಯಸ್ಯೋಪಮಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಮಾಂ ಪಶೀಕೃತ್ ಚೋರ್ಯಂ ಚಾಕುರ್ಯೇಣ ಗೂಹಿತವಾನಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ದುಷ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಗೂಹನೇ ಪಟುರಿತ್ಯನೇನ ವಾಪಪರಿಹಾರಾಮರ್ಥ್ಯಾಂ ಧ್ವನಿತೇ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸರ್ವತ್ರ ಜಾಗರೂಕತಾ ಪ್ರೌಢಚೋರಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ | "ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಃ" (ಮಗ್ಗೀದ.೧೦/೮೧/೩.) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ತಂ ಸಹಜಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಬಲ್ಲ ನಿಪುಣ

ಉಲೂಖಿಲೇ ತಂ ಯದಿ ಬಂಧಯಾಮೋ
ನಯೇತ್ ತದೋಲೂಖಿಲಮೇವ ಬಾಲಃ |
ಧ್ರುವಂ ಗೃಹಸ್ತಂಭವರೇ ನಿಬದ್ಧೋ
ಗೃಹಾಣ್ಯಸೌ ಪಾತಯಿತುಂ ಸಮರ್ಥಃ || ೫೨ ||

ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕೋಣ ಎಂದರೆ ಆ ಬಾಲಕನು ಆಗ ಒರಳನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ದುಬಿಡುವನು; ಮನೆಯ ದೊಡ್ಡಕಂಬಕ್ಕೆನಾದರೂ ಕಟ್ಟಿದರೆ, ಅವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ!

೧. : ೧. ಈ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಯಮಲಾರ್ಪಣಭಂಜನದ ಸೂಚನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨. ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಾಗ ಅದನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ದು ಇವನು ಕಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಅದನ್ನು ಎಳೆದೊಯ್ದು ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಿಯಾನು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾವು ಮಾಡಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಗೋಚರಿಸು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ವಿಶ್ವಂಭರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಹಿ ಬಂಧನಾಯ
ದಾಮಾನಿ ಸಂಪಾದಯಿತುಂ ಕ ಈಶಃ |
ಬದ್ಧಃ ಕಥಂಚಿದ್ವದಿ ತರ್ಹಿ ಬದ್ಧಾ
ಮಧ್ಯೇ ವಿಲೀನಾ ವಯಮೇವ ನೂನಮ್ || ೫೩ ||

ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಧರಿಸಿರುವ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಯಾವನು ತಾನೇ ಸಮರ್ಥನಾದಾನು? ಹೇಗಾದರೂ ಇವನನ್ನು ನಾವೇನಾದರೂ ಬಂಧಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅದರ ಮಧ್ಯೆ ನಾವೇ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಂಧನ ಅಶಕ್ತ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಶ್ವಂಭರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಎಷ್ಟು ಹಗ್ಗಗಳೂ ಸಾಲವು; ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗಗಳೂ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಭರಿಸಿದವನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು ನಿಷ್ಕರ್ವಾರ್ಥದ ಛಾಪ.

೧. : ೧. ನೂನಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತೇನಾಸಂಗತೇನ ಚ ಬಂಧಾಯೋಗಾತ್ | ತದ್ವಂಧನೇ ಸ್ವಪರೃತಾಕಾರಬಂಧನೇನ ಸ್ಪೃಶ್ಯವ ಬಂಧನವತ್ ತನ್ನದ್ವಸ್ತಿತಾ ವಯಮೇವ ಬದ್ಧಾ ಭವೇಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಣೇನಾಪಿ ಯಶೋದಯಾ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಕೃಷ್ಣಬಂಧನಕ್ಷಾಣಂ ಸೂಚ್ಯತೇ |

-ಮಾ.

ಮೂಡಿದ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಮುಖದ, ನಿನ್ನ ನಡುವಿನ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು" ಎಂದು, ಇವನು ತನ್ನ ದುಷ್ಟರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಮಹಾ ನಿಪುಣ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಒರಳನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಅದರ ಮೇಲೆ ತಾನು ನಿಂತು ಮೇಲಿರಿಸಿದ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದು. ಅದರ ಅದನ್ನು ಗೋಪಿಯು ನೋಡಿ ಕೇಳಿದಾಗ, ಅದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ: "ಈ ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದೆ" ಎಂಬುದು. ಒಗೆ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮರೆಮಾಚುವುದು ಅವನ ಕೌಶಲವಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನು ಎಷ್ಟು ಜಾಣ ಎಂದು ನಿವೇದಿಸುತ್ತಿರುವಳು.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ^೧"ದುಷ್ಟರ್ಮಣಾಂ ಗೂಹನೇ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತನ್ನ ಭತ್ತರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಕರುಣಾಳು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ; ಉಲೂಖಲ - ಒರಳು; ಪಟು - ನಿಪುಣ.

ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕ್ಷಚಿತ್ಕರೇಣೈವ ಸ ದುಗ್ಧಭಾಜನಂ

ಕ್ಷಚಿಚ್ಚ ಪಾದೇನ ಸಮೀಕ್ಷತೇ ಸಖ |

ಸಮಾಗತಾಃ ಪಶ್ಯತಿ ಪೃಷ್ಠತಸ್ತದಾ

ಸ ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರಿವಾಸ್ತಿ ಬಾಲಕಃ || ೫೧ ||

ಕೆಲವೆಡೆ ಇವನು ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಅದನ್ನು ಪಾದದಿಂದ ನೋಡಿಬಿಡುವನು; ನಾವು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಹೋದರೂ ಇವನು ಗಮನಿಸಿಬಿಡುವನು; "ಗೆಳತಿ! ನಿನ್ನ ಮಗ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಣ್ಣಿರುವವನಂತೆ ಇರುವನಲ್ಲ!"

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು, ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಹೊರಟ ಅವರನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವುದು ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಒಗಟಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ಆಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿ ಅವನು ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಿನವನು ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಇಲ್ಲಿ ^೨ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಃ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲಕ್ಷಣ; ಆ ಮೂಲಕ ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಉಪರ್ಯಧೋವಿಸೃತ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಕೃಶ್ಯ ಉಲೂಖಲಸೋಪರಿ ಹರಿಧ್ಯಾದಿರಂಜತಪಯಃಪಾತ್ರೇ ನಿಹಿತೇ ಉಪ ರಿಚ್ಛತಮಂದಹಾಸೋಪೇತಕುಂಕುಮಸಕ್ಷಮುಖಿಸ್ಯ ತವ ಮಧ್ಯಸ್ಯೋಪಮಾ ಭವಿದ್ವತೀಶ್ಚುಕ್ತಾ ಮೂಂ ಪರೀಕ್ಷತ ಚೋರ್ಯಂ ಚಾತುರ್ಯೇಣ ಗೂಹಿತವಾಗಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | ದುಷ್ಟರ್ಮಣಾಂ ಗೂಹನೇ ಪಟುರಿತ್ಯನೇನ ಪಾಪಪರಿಹಾರಾಮಾರ್ಥ್ಯಂ ಧ್ವನಿತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸರ್ವತ್ರ ಜಾಗರೂಕತಾ ಪೌಢ್ರಚೋರಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ | "ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರಂತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಿ" (ಋಗ್ವೇದ.೧೦/೮೧/೨) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಃ ಸಹಜಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಬಲ್ಲ ನಿಪುಣ

ಉಲೂಖಿಲೇ ತಂ ಯದಿ ಬಂಧಯಾಮೋ
ನಯೇತ್ ತದೋಲೂಖಿಲಮೇವ ಬಾಲಃ |
ಧ್ರುವಂ ಗೃಹಸ್ತಂಭವರೇ ನಿಬದ್ಧೋ
ಗೃಹಾಣ್ಯಸೌ ಪಾತಯಿತುಂ ಸಮರ್ಥಃ || ೫೨ ||

ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕೋಣ ಎಂದರೆ ಆ ಬಾಲಕನು ಆಗ ಒರಳನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ದುಬಿಡುವನು; ಮನೆಯ ದೊಡ್ಡಕಂಬಕ್ಕೆನಾದರೂ ಕಟ್ಟಿದರೆ, ಅವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ!

೧. : ೧. ಈ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಯಮಲಾರ್ಜುನಭಂಜನದ ಸೂಚನೆಯೂ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨. ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಾಗ ಅದನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ದು ಅವನು ಕಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಅದನ್ನು ಎಳೆದೊಯ್ದು ಮನೆಗಳನ್ನೇ ಬೀಳಿಸಿಯಾನು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾವು ಮಾಡಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಗೋಷಿಯರು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ವಿಶ್ವಂಭರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಹಿ ಬಂಧನಾಯ
ದಾಮಾನಿ ಸಂಪಾದಯಿತುಂ ಕ ಈಶಃ |
ಬದ್ಧಃ ಕಥಂಚಿದ್ಯದಿ ತರ್ಹಿ ಬದ್ಧಾ
ಮದ್ಯೇ ಎಲೀನಾ ವಯಮೇವ ನೂನಮ್ || ೫೩ ||

ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಧರಿಸಿರುವ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಯಾವನು ತಾನೇ ಸಮರ್ಥನಾದಾನು? ಹೇಗಾದರೂ ಇವನನ್ನು ನಾವೇನಾದರೂ ಬಂಧಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅದರ ಮಧ್ಯೆ ನಾವೇ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಂಧನ ಅಶ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಶ್ವಂಭರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಎಷ್ಟು ಹಗ್ಗಗಳೂ ಸಾಲಿವು; ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗಗಳೂ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಭರಿಸಿದವನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು ಪ್ರಾರ್ಥನಾರ್ಥಕ ಭಾವ.

೧. ನೂನಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವೇನಾಸಂಗತ್ಯೇನ ಚ ಬಂಧಾನೋಗಾತ್ | ತದ್ಬಂಧನೇ ಸ್ವಪರಿಶ್ರತಾಕಾರಬಂಧನೇನ ಸ್ವಸ್ಥೈರ್ಯ ಬಂಧನವತ್ ತಸ್ಯೈವೈಶ್ವತಾ ವಯಮೇವ ಬದ್ಧಾಃ ಭವೇಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನೇನಾಪಿ ಯಶೋದಯಾ ಕರಿದ್ಯಮಾಣಕೃಷ್ಣಬಂಧನಜ್ಞಾನಂ ಸೂಚಿತೇ |

೩. ಒಂದು ವೇಳೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಬಂಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರೂ ಆ ಬಂಧನ ನಿಜಕ್ಕೂ ಆಗುವುದು ಬಂಧಿಸಲು ಹೊರಟ ತಮಗೇ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಹ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ^೧ ವಿಶ್ವಂಭರನಾದ ಅವನ ಬಂಧನ ತಮ್ಮ ಬಂಧನವೇ ಆಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬುದು ಉತ್ತರಾರ್ಥದ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರ !

ಅಹೋ ಯಶೋದೇ ತವ ಬಾಲಕೋಽಯಂ

ಗೃಹೇ ಗೃಹೇಽತ್ಯುಷ್ಣಮಪೀಹ ದುಗ್ಧಮ್ ।

ಪಿಬನ್ ನ ತಾಪಂ ಲಭತೇ ಕದಾಪಿ

ಕಿಮಸ್ಯ ವಕ್ತ್ವೇ ಜಲರಾಶಿರಾಪ್ತೇ ॥ ೫೪ ॥

“ಅಬ್ಬ ಯಶೋದೇ! ನಿನ್ನ ಪುಟ್ಟಮಗ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ತುಂಬಾ ಬಿಸಿಯಾದ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದರೂ ಸಹ ತಾಪಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಒಳಗಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ! ಇವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರವೇನಾದರೂ ಇದ್ದೀತೇ?”

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆರಿದ ಹಾಲನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಅತಿಬಿಸಿಯಾದ ಹಾಲನ್ನೂ ಸಹ ನೇರವಾಗಿ ಕುಡಿಯಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ; ಅವನಿಗೆ ಉಷ್ಣದ ಭಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಅಗ್ನಿಯೊಳಗಿದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಸುಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿರುವವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಶುರಾಮರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯ ಭಯವೆಲ್ಲಿಯದು! ಎಂಬುದು ಅಂತರಾರ್ಥ.

೩. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಿಸಿಯಾದ ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದರೂ ಅದರ ಅಗಾಧತೆಯಿಂದಾಗಿ ಆ ನೀರು ಕೂಡಲೇ ತಣ್ಣಗಾಗುವುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಬಿಸಿಹಾಲು ತಂಪಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರವಿದೆ ಎಂದಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರವಿರುವುದು ಸತ್ಯ. ಪರುಣನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿಯೇ ಇರುವುದು^೨ ರಾಸ್ತಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನ : ರಸ ಏವ ಜಿಹ್ವಾ-ಭಾಗ(೨/೧/೩೦); ಈ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗಿರುವುದು ವಿರೇಷ; ಜಲರಾಶಿ - ಸಮುದ್ರ.

೧. ಯದಿ ಕಥಂಚಿತ್ ಕೃತ್ವಾತ್ ಅಸ್ಥಾಭಿರ್ಬದ್ಧಸ್ತರ್ಘ ಮಧ್ಯೇ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ವಿಲೀನಾಃ ವಿಶ್ವಂಭರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇಗ ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಾಯಾಂ ಪರೂಕೋಽಸ್ತೀತಿ ಧ್ವನೃತೇ।

-ವ್ಯಾ.

ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಕೃಷ್ಣ
ವಿಲೋಕ್ಯ ದೂರಸ್ಥಿತದುಗ್ಧಭಾಂಡ-
ಮುಲೂಖಿಲಾದೈರ್ಯತತೇ ಗೃಹೀತುಮ್ |
ಶಿಶುಃ ಸ ತಾವತ್ ಕ್ವಚಿದೇಧತೇಽಹೋ
ಕಿಮೇಷ ಗೂಢಾಪ್ಸಮಹಾವಿಭೂತಿಃ || ೫೫ ||

ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಅದನ್ನು ಒರಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಕೂಸು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು; ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಾನೇ ದೊಡ್ಡದಾಗುವುದು; ಅಬ್ಬ! ಇವನು ಅಣಮಾದಿ ಅಷ್ಟಮಹೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನೇನು?

ವಿ. : ೧. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡದನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಹಿಮಾ ಎಂಬ ಯೋಗಶಕ್ತಿ ಇವನಲ್ಲಿದೆ ಎಂದಾಗುವುದು; ಅದರಂತೆ ಇತರ ಯೋಗಶಕ್ತಿಗಳೂ ಸಹ ಇವನ ಅಧೀನ ಎಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ: ಯತ್ರ ಯೋಗೇಶ್ವರಃ ಕೃಷ್ಣಃ (ಗೀತಾ. ೧೮/೭೮)

೨. ವಾಮನಾವತಾರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪದಿಂದ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಪಾದವೊಂದನ್ನೇ ಸತ್ಯಲೋಕಾದಿ ಪರ್ಯಂತ ಬೆಳೆಸಿದ ದಾಖಲೆಯನ್ನು ಇದು ಧ್ವನಿಸುವುದು.

೩. ಅಣಮಾ, ಮಹಿಮಾ, ಲಭಿಮಾ, ಗರಿಮಾ, ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯ, ಪ್ರಾಕಾಶ್ಯ, ಈಶಿತ್ವ ಹಾಗೂ ವಶಿತ್ವ ಎಂಬ ಇವು ಎಂಟು ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಗಳು; ದುಗ್ಧಭಾಂಡ - ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆ.

ಲೋಕನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ನ ನಿಷ್ಕೂರಾ ವಾಕ್ ಸಮುದೇತಿ ವಕ್ತೃತ್
ಕರಶ್ಚ ನಸ್ತಾಡಯಿತುಂ ಯತೋದೇ |

೧. ಅಣಮಾ ಮಹಿಮಾ ಮೂರ್ತೀರ್ಲಭಿಮಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿಂದ್ರಿಯೈಃ |

ಪ್ರಾಕಾಶ್ಯಂ ಪುತದ್ವಪ್ತೇಷು ಶಕ್ತೀರಗಮೀಶಿತಾ ||

ಗುಣೇಷ್ಟುಂಗೋ ವಶತಾ ಯತ್ಪಾಮ್ನದವಾಪ್ತತಿ |

ದಿತಾ ಮೇ ಸಿದ್ಧಯಃ ಸೌದ್ಧ್ಯ ಅಪ್ಪಾಘಾತೃತಿತಾ ದುತಾಃ ||

-ಭಾ.(೧೧/೧೫/೪,೫)

'ಸರ್ವಾಧಿಕಾ ಅಣಮಾದ್ಯಾ ವಿಪ್ಲೋಗಾನ್ಯಸ್ಯ ಕ್ವಚಿತ್ |

ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾ ವಿರಿಂಚಿತ್ಯ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಾಧಿಕಾಃ ಇತಿ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯೇ ||

-ಭಾ. ತಾ. (೧೧/೧೫/೩)

'ದೇವೇಶ್ವಿಂಧ್ರೇಶವಾಯುಶ್ರೀವಿಪ್ಲೋಗಾಮುಕ್ತರೋತ್ತರಮ್ |

ಸಿದ್ಧಯಃ ಪರಿಪೂರ್ಣಾಸ್ತು ವಿಪ್ಲೋರೇಣ್ಯ ಗಾನ್ಯಗಾಃ ಇತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಮ್ ||

-ಭಾ. ತಾ.(೧೧/೧೫/೬)

'ವಿವರ್ಮೇವ ತು ನಿಖೀಮಾ ದೇವಾನಾಮಪ್ಪಸಿದ್ಧಯಃ |

ಉತ್ತರೋತ್ತರಮತ್ಪಾಪಿ ಯಾವದ್ವಿಪ್ಲುಃ ಸ ಪೂರ್ಣಭುಕ್ ಇತಿ ಹರಿವಂಶೇಷಮ್ ||

-ಭಾ.ತಾ.(೧೧/೧೫/೬)

೨. ಅಪ್ಪೌ ಮಹತ್ಯಃ ವಿಭೂತಯಃ ಅಣಮಾದೈಶ್ವರ್ಯೋಗೇ |

-ಮಾ.

ವಿಲೋಲನೇತ್ರಂ ತವ ಪುತ್ರರತ್ನಂ

ಧ್ರುವಂ ಸುತಸ್ತೇ ಜಗತಾಂ ನಿಯಂತಾ || ೫೬ ||

"ಯಶೋದೆ ! ಕಣ್ಣಾಡಿಸತೊಡಗುವ ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ಬಾಯಿಂದ ನಿಷ್ಕುರ ಮಾತು ಹೊರಡದಾಗುವುದು, ನಮ್ಮ ಕೈ ಹೊಡೆಯದಾಗುವುದು; ನಿಜಕ್ಕೂ ನಿನ್ನ ಮಗ ಜಗನ್ನಿಯಾಮಕನೇ ಸರಿ".

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅವರ ಕೋಪವೆಲ್ಲಾ ತಣಗಾಗಿ, ಕಠಿಣಮಾತು ಬರದಾಗುವುದು; ಹೊಡೆಯಲೆತ್ತಿದ ಕೈ ಹಾಗೇ ನಿಂತುಬಿಡುವುದು; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿಜಕ್ಕೂ ಸರ್ವನಿಯಾಮಕ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವ ಜಗನ್ನಿಯಾಮಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು

ಬತಾಂಧಕಾರಾರ್ಪಿತದಧ್ಯಮತ್ರ-

ಮಪಿ ಸ್ವಭಾಸ್ವನ್ನಯನಾಂತಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ।

ಸಮೀಕ್ಷತೇ ಲೋಚನಯೋಃ ಕಿಮೇಷ

ಬಿಭರ್ತಿ ಬಾಲಸ್ತವ ಪುಷ್ಪವಂತೌ || ೫೭ ||

"ಅಯ್ಯೋ ! ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿದ ಮೊಸರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಹೊಳೆಯುವ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕುಡಿನೋಟದ ಕಾಂತಿಯಿಂದಲೇ ಇವನು ನೋಡಿಬಿಡುವನಲ್ಲ ! ಈ ನಿನ್ನ ಮಗ ತನ್ನ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನೇನಾದರೂ ಧರಿಸಿರುವನೇನು?".

ವಿ : ೧. ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೇ ಹಾಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತಹ ಬೆಳಕು ಇರುವುದು ವಿಚಿತ; ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೆಳಕಾಗಿರದೇ, ಅದು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಬೆಳಕೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂದರೆ ಅವನ 'ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಇರುವರು ಎಂದು ಭಾವ ; ಪುಷ್ಪವಂತೌ - ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ; ಅಮತ್ರ - ಪಾತ್ರೆ; ಲಕ್ಷ್ಮೀ - ಕಾಂತಿ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿರುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿವರ : ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಸೌ ಅಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಷೀ-ದ್ರುತಿ; 'ಶಶಿಸೂರ್ಯನೇತ್ರಮ್' - ಗೀತಾ(೧೧/೧೯)

೧. ಕೃಷ್ಣಲೋಚನಯೋಃ ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಸೌ ತಿಷ್ಠತ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

ವಿಶ್ವಭರನಾದ ಕೃಷ್ಣ

ಮಂತ್ರಾತ್ಮಾ ಸ ಕವಾಟಮಾತು ವಿವೃತಂ ಕರ್ತುಂ ಸಮರ್ಥೋ ವೃಥಾ
ಬಂಧಂ ನಿತ್ಯವಿಮುಕ್ತಿದೋ ರಚಯಿತುಂ ವಿಶ್ವಭರೋಽಯಂ ಜಗತ್ |
ವಕ್ತ್ರೇ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಕತೋರವಚಸಾಂ ವಿಸ್ಮಾಪನಂ ಕರ್ಹಿಚಿ-
ದ್ವದ್ಧಃ ಪಾಟಯಿತುಂ ಚ ತದ್ವಿಪಿನೋ ಕಿಂ ದೇವಿ ಕುಮೋ ವಯಮ್ ||೫೮||

ಮಂತ್ರದೇವತೆಯಾದ ಇವನು ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕೂಡಲೇ ತೆಗೆಯುವ ಸಮರ್ಥ; ನಿತ್ಯವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಬಲ್ಲ ಇವನು ನಮ್ಮ ಬಂಧನವನ್ನು ವೃಥಾಮಾಡಲು ಶಕ್ತನು. ವಿಶ್ವಭರನಾದ ಇವನು ಕಠಿಣಮಾತುಗಳ ನಮಗೆ ಅಚ್ಚರಿಮೂಡಿಸುತ್ತಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಾಯಿಲ್ಲೇ ತೋರಿಸಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ. ಒಂದುವೇಳೆ ಮರಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದರೆ, ಅದನ್ನು ಬೀಳಿಸಲೂ ಸಮರ್ಥ. ಮಹಾರಾಣಿ! ನಾವು ಏನು ಮಾಡೋಣ?.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಿಪರಿ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕ-ವಿದು; ಕವಾಟ - ಬಾಗಿಲು; ವಿಟಪಿ - ಮರ.

೨. ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕೇವಲ ನೋಟದಿಂದಲೇ ತೆರೆಯಬಲ್ಲ ಇವನು ಮಂತ್ರದೇವತೆ; ಹಾಕಿದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಇವನು ಮುಕ್ತಿನೀಡಬಲ್ಲ ಮುಕುಂದ; ಬಾಯಿಲ್ಲೇ ಲೋಕಗಳನ್ನು ತೋರಬಲ್ಲ ಇವನು ವಿಶ್ವಂಭರ; ಕಟ್ಟಿದ ಮರವನ್ನೇ ಎಳೆದೊಯ್ಯಬಲ್ಲ ಇವನು ಮಹಾಸಮರ್ಥ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನನ್ನು ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲೂ ತಾವು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವರು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರೆಯೆಂದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದ ವಸುದೇವ-ದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಕಂಸ ತೊಡಿಸಿದ್ದ ಸಂಕೋಲೆಗಳ ಬಂಧನದ ಮೋಚನ, ಯಶೋದೆಯು ಮಾಡಿದ ಬಂಧನದಿಂದ ನಡೆದ ಯಮಲಾಜ್ಞನ ಭಂಜನ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಹಿರಿಮೆಯು ಸದ ಸೂಚಕ.

೧. ವಿಶಾಖಾ: ವ್ಯಾಚೀನವದ್ಯೈಃ ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಸ್ಯಾದ್ಭುತರಸ್ಯ ಚ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಸರ್ವತ್ರ ರಸದ್ವಯ-ಸಾಂಕರ್ಯಾದ್ರಸವದಲಂಕಾರೋ ದೃಷ್ಟಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧೋ ಹಿ ಕವಾಟಾರ್ಗಲಾದಿಕಂ ಭಿನ್ನಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ | ಅನೇನ ವಸುದೇವಕಾರಾಗೃಹದ್ಭಾರಕವಾಟ-ವಿವರಣಾವಿಷಯಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸೂಚಿತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇಪಾಂ ಬಂಧವಿದ್ವಂಸದಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಬಂಧದ್ವಂಸಂ ಕಥಂ ನ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನೋತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಮಾತ್ರೇ ಸ್ತೋದರೇ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಮಾಗ್ನಿಪ್ರಹ್ಲಾದವಿಷಯಕಾನಾಗತಜ್ಞಾನಂ ಸೂಚಿತೇ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಅನೇನ ವಸುದೇವಸ್ಯ ಕಂಸಕೃತ್ಯಮಿಲಾಬಂಧದ್ವಯಃ ಸೂಚಿತೇ | -ವ್ಯಾ.

ಅನೇನ ಯಶೋದಾಕರ್ತೃಕಬಂಧನಯಮಲಾಜ್ಞಸಂಭಂಗವಿಷಯಕಜ್ಞಾನಂ ಸೂಚಿತೇ | -ವ್ಯಾ.

ದೂರು ಮುಗಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು

ಇತಿ ಸ್ಮ ಸಂಕೀರ್ತ್ಯ ಸುರಾಧಿರಾಜಂ

ವ್ರಜಸ್ತ್ರಿಯೋ ಭಾವಿವಿಮುಕ್ತಿಬೀಜಮ್ |

ವಿಲೋಲನೇತ್ರಂ ತಮವೇಕ್ಷ್ಯ ವಾಚಃ

ಶನೈರಲಂಚಕುರನೇಕಭಾವಾಃ || ೫೯ ||

ಮುಂದೆ ತಮಗೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುವ ಸುರರೊಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಸಿ, ಕಾತರದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ, ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಭಾವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುಗಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅವರು ದೂರುತ್ತಿದ್ದುದು ^೧ಸ್ತೋತ್ರವೇ ಆಯಿತು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಆಗಮಿಸಿದ; ಅವನನ್ನು ಕಂಡ ಅವರಿಗೆ ಧನ್ಯತಾಭಾವ ಮೂಡಿತು. ಪ್ರಸನ್ನರಾದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳ ಒಳಾರ್ಥವನ್ನು ತಾವೇ ಅರಿತು, ^೨ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ, ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಗೋಪಿಯರ ಮಾತುಗಳು ಅಲಂಕಾರ-ಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವೂ ಇದಕ್ಕಿದೆ^೩.

ಮಣ್ಣು ತಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸದಾ ಸದಾನಂದಸುತೃಪ್ತವೃತ್ತೇ-

ಭರ್ವದ್ಗೃಹಸ್ಥೈರ್ನವನೀತಮುಖ್ಯೈಃ |

ಸಮಾ ಮಮೈಷಾ ಮೃದಿತೀವ ಶಂಸನ್

ಮೃದಂ ಜಘಾಸ ಸ್ವಪ್ನತೋಽಖಿಲೇಶಃ || ೬೦ ||

ಸದಾ ಉತ್ತಮ ಆನಂದದಿಂದ ತೃಪ್ತಸ್ವಭಾವದ ನನಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿನ ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದವು ಈ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಸಮಾನ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದ.

ವಿ. : ೧. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರೆಲ್ಲಾ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಮಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಅನೇಕ ಗೋಪೀಭರಾದರೇಣ ಸಂಕೀರ್ತನಂ ಕೃತಂ ನ ತು ಕೋಪೇನ ನಿಂದಾ ಕೃತೇತಿ ಧ್ವನೃತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಾಕ್ ಕೃಷ್ಣಭಾರ್ಯವೇಷಾದಿಕಂ ಕೃತ್ವಾ ಜಙ್ಗಮ್ಯಪ್ಲವರ್ತನೇನ ವಿಮುಕ್ತಂ ಗತಾ ಇವ ತುಷ್ಣಿಂ ಬಭೂವುರಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಲಂಚಕುಃ - ಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮಸಂಕೀರ್ತ್ಯ ಭೂಪಯಾಂಚಕುಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹಾಗೆ ಮಣ್ಣು ತಿನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿನ ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲಾ ತನಗೆ ಆ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಸಮಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಧ್ವನಿಸಿದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಆತ್ಮಿಕ ರೋಚಕವಾದುದು ; ಮೃತ್ - ಮಣ್ಣು

೩. ^೧ ಇದಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ತಾನು ಸದಾ ಸ್ವಾನಂದತ್ವಪ್ಪ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯ.

ತಾನು ಚೋರನಲ್ಲ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗೋಪೀಭರಾಪಾದಿತಚೌರ್ಯಕರ್ಮಾ

ಮಾತು: ಸಮಕ್ಷಂ ಮಹತಸ್ತ್ರಲೋಕ್ಯಾಮ್ |

ಮೃತ್ನಾಂ ಕಿಲಾದದ್ವಸುದೇವಸೂನು-

ರ್ನಾತ್ರಾಸ್ತಿ ಚೋರತ್ವಮಿತಿವ ಹಿನ್ವನ್ || ೬೧ ||

ತಾಯಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಕಳ್ಳತನದ ಆರೋಪ ಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಲೋಕ-ಗಳಲ್ಲೂ ಮಾನ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮೇಲಿನ ಕಳ್ಳತನದ ಆರೋಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದ !

ವಿ. : ೧. ಹಾಲು ಮೊಸರು ತಿಂದಾಗ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಆಪಾದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಸಿಗುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದಾಗ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಮಣ್ಣು ತಿಂದದ್ದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಚೋರತನವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವಂತಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ: 'ಅತ್ರ ಮೃದ್ಭಕ್ಷಣೇ ಮಮ ಚೋರತ್ವಂ ನ ಕಥಯಂತಿ ಕಿಲೇತಿ ಹಿನ್ವನ್ ...' (ವ್ಯಾ.)

೨. ಮೃತ್ನಾ - ಮಣ್ಣು

ಅನಂತಮಡಿಯಾದ ಮಣ್ಣು

^೨ ಮೃದಂ ಸಮಾಸ್ವಾದ್ಯ ಜಗಂತಿ ಮಾತು:

ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಕಿಲಾಸ್ಯದೇಶೇ |

ಅಹಂ ಸುಪಾತ್ರೇ ರಸಯಾ ಪ್ರದತ್ತಾ

ಸಹಸ್ರಧಾಽಸೌ ಭಲಿತೇತಿ ಮನ್ಯೇ || ೬೨ ||

೧. ಸದಾನಂದತ್ವಪ್ಪ ಮೃದಿವ ಸರ್ವಗೀತಾದಿಕಮುಪ್ಯಪ್ರಯೋಜಕಮಿತಿ ಭಾವೇನೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಾ ತತ್ರ ದದೃಶೇ ವಿಶ್ವಂ ಜಗತ್ ಸ್ವಾಧ್ವು ಚ ಖಂ ದಿಶಃ |

ಸಾದ್ರಿದ್ವಿಪಾಪ್ತುಷೂಗೋಲಂ ಸವಾಯುಗ್ಗೇಂದುತಾರಕಮ್ ||

ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ಷುಂ ಜಲಂ ತೇಜೋ ನಳಃ ಸ್ಪರ್ಧಿಯದೇವ ಚ |

ಪೃಕಾರಿಕಾಗೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಮನೋ ಮಾತ್ರಾ ಗುಣಾಸ್ತಯಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೯/೩೭,೩೮)

ಮಣ್ಣನ್ನು ಬಹಳ ರುಚಿ ಎಂಬಂತೆ ಆಸ್ವಾದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿಗೆ ಲೋಕಗಳನ್ನೇ ತೋರಿಸಿದ; ಸತ್ವಾತ್ಮನಾದ ಅವನಿಗೆ ಭೂದೇವಿಯು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೀಡಿದ ಆ ಮಣ್ಣು ಸಾವಿರಮಡಿಯಾಗಿ ಫಲನೀಡಿತು ಎಂದು ನಾನು 'ಭಾವಿಸುವೆ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನು ಮಣ್ಣು ತಿಂದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಲೆಂದು ಬಾಯ್ತೆರೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಯಶೋದೇಗೆ ಸಕಲಲೋಕಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ ಅಚ್ಚರಿಪಡಿಸಿದ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ.

೨. ಅದರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯನ್ನು ಸೇರಿದ ಮಣ್ಣು ತಾನಾಗಿ ಅನಂತಪಟ್ಟು ಬೆಳೆದು ಹಾಗೆ ಕಾಣಿಸಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷೇಪ ಸತ್ವಾತ್ಮರಿಗೆ ನೀಡಿದ ವಸ್ತುಗಳು ಅನಂತಮಡಿಯಾಗುವುವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ : ಅಕ್ಷಯಂ ಕರ್ಮ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಸ್ವರ್ಗತಮ್ | -ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ(೮/೧೧); ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟವನಂತೆ ಮಡಿಮಾಡಿ -ಹರಿಕಥಾ-ಮೃತಸಾರ(೨/೧೫); ದಾನಂ ಧ್ರುವಂ ಫಲತಿ ಪಾತ್ರಗುಣಾನುಕೂಲ್ಯಾತ್ | ಮಧ್ವವಿಜಯ (೨/೩೦);

೩. ಸಹಸ್ರಶಸ್ತಾ ಇವ ಸಾಧಯಿಷ್ಯನ್(೨/೧೬) ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಮುನ್ನ ಬಂದಿರುವ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವು ಸಹ ಇದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ; ರಸಾ - ಭೂಮಿ.

೪. ಸುದಾಮ ನೀಡಿದ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅಖಂಡ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಸಹ ಇದರಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

೧. ಸ ಕದಾಚಿತ್ತಮುಭಾವಂ ಕುರ್ವಂತ್ಯಾ ಮಾತುರಾತ್ಮನೋ ಭೂಯಃ |
ಅಪನೇತುಂ ಪರಮೇಶೋ ದ್ವಂದಂ ಜಘಾಸೇಕ್ಷತಾಂ ವಯಸ್ಯಾನಾಮ್ ||
ಮಾತೋಪಾಲೃತು ಈಶೋ ಮುಖವಿವೃತಮಕರ್ಣಾಂವ ಮೃದ್ವಕ್ಷತಾಂಹಂ
ಪಶ್ಯೇತ್ಯಾಸ್ಮಾಂತರೇ ತು ಪ್ರಕೃತಿವಿಕ್ರತಿಯುಕ್ ಸಾ ಜಗತ್ ಪರ್ಯಪಶ್ಯತ್ |
ಇತ್ತಂ ದೇವೋಽಪ್ಯಚಿಂತಾಮಪರದುರಧಿಗಾಂ ಶಕ್ತಮುಚ್ಚಾಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ
ಪ್ರಾಯೋ ಜ್ಞಾತಾತ್ಮತತ್ವಾಂ ಪುನರಪಿ ಭಗವಾನಾವ್ಯಕೋದಾತ್ಮತತ್ವಾ || - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೩/೪,೫)

ಕಿಂಚಿತ್ತರೋಮೈರ್ವಪಿ ಯತ್ ಸ್ವದತ್ತಂ ಸುಹೃತ್ಯತಂ ಫಲಪಿ ಭೂರಿಕಾರಿ |
ಮಯೋಪನೀತಂ ಪೃಥುಕೈಕಮುಚ್ಚಿಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಹೀತ್ ಪ್ರೀತಿಯುತೇ ಮಹಾತ್ಮಾ || ಭಾ. (೧೦/೯೯/೩.೬)

೨. ಅಹಂ ರಸಯಾ ಪದ್ಮಸಭರಿತಯಾ ಭೂಮ್ಯಾ ಭಕ್ತಿರಸಭರಿತಯೇಽ ದ್ವಂದ್ವತೇ | -ಮ್ಯಾ.
೩. ಅತಃ ವಿವಾಣ್ವಾಪ್ಯಪಹೃತಂ ಭಕ್ತಪ್ರೇಮ್ನಾ ಭೂರ್ಯೋವ ಮೇ ಭವೇದಿತಿ ವಚನಾತ್ ಸುವಾತ್ಯೇ ಕೃಷ್ಣೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ
ದತ್ತಮಲ್ಲಮಪಿ ಒಂದು ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ಮ್ಯಾ.

೪. ಕಿಂಚಿತ್ತರೋಮೈರ್ವಪಿ ಯತ್ ಸ್ವದತ್ತಂ ಸುಹೃತ್ಯತಂ ಫಲಪಿ ಭೂರಿಕಾರಿ |
ಮಯೋಪನೀತಂ ಪೃಥುಕೈಕಮುಚ್ಚಿಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಹೀತ್ ಪ್ರೀತಿಯುತೋ ಮಹಾತ್ಮಾ || - ಭಾಗ. (೧೦/೯೯/೩.೬)

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗಸ್ಪತೀಯೋ ಮುದಾಮ್ ||೬೩||

|| ೩೩ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಚರ್ಮಪ್ರಣೀತರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ತೃತೀಯಃ ಸರ್ಗಃ ||೩||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು
ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ
ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶ-
ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ
ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೪. ಚತುರ್ಥ ಸರ್ಗ

(ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾತ್ಸಲ್ಯ-೧; ಯಶೋದೆಯಿಂದ ಸ್ತನ್ಯಪ್ರಾಶನ-೨; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಧಿಭಾಂಡಭಂಜನ - ೩; ಅದರ ಅಂತರ್ಯ - ೪; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗ್ರಹಣ - ೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನಪ್ರಯತ್ನ - ೬ ; ದ್ವೈಗುಲೋನವಾದ ಹಗ್ಗ - ೯; ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಂಧನ - ೧೦; ಉಲೂಖಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಂಧನ - ೧೧; ಯಮಲಾಘನಭಂಜನ - ೧೨-೧೫; ವೃಂದಾವನವೈಭವ - ೨೧-೨೪; ವತ್ಸಾಸುರವಧೆ - ೨೫; ಬಕಾಸುರವಧೆ - ೨೧-೩೫; ವೃಂದಾವನವಾಸ - ೩೬-೪೩; ವಸಂತವರ್ಣನೆ - ೪೪-೪೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿಹಾರ - ೪೭-೫೪; ಕಾಲಿಯಮರ್ದನಪ್ರಸಂಗ - ೫೫-೬೨; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೩)

ಯಶೋದೆಯ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಉದ್ಗಚ್ಛತ್ತಬರೀಪ್ರಸೂನನಿಕರಾಂ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಪ್ರಿಯಃ

ಸದ್ಗೀತಾತ್ಮಯಶೋಽನುವರ್ಣನಪರಾಂ ಜ್ಞಾನಾನುಮೋದೀ ಹರಿಃ |

ದಧ್ನೋ ನಿರ್ಮಥನೋದ್ಯತಾಂ ಸಮುದಿತಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಧಾರಾಂ ನಿಜ-

ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಮಂದಮುಪಾಜಗಾಮ ಜನನೀಂ ಭಕ್ತಿ ಕವಶ್ಯಃ ಪ್ರಭುಃ || ೧ ||

ಬಿಚ್ಚಿದ ಮುಡಿಯಿಂದ ಉದುರುತ್ತಿದ್ದ ಹೂವುಗಳ ರಾಶಿಯು, ಉತ್ತಮರು ಹಾಡಿದ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಉಕ್ಕಿದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ಆನಂದಾಶ್ರುವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೊಸರನ್ನು ಕಡೆಯುವಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಯ ಬಳಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಪ್ರಿಯನೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚುವವನೂ, ಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಒಲಿಯುವ ಪ್ರಭುವೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹಜಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ಆಗಮಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಒಮ್ಮೆ ಮೊಸರು ಕಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಶೋದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧಾವಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಹಾಗೆ ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಲು ಅವಳಿಗಿದ್ದ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ಕಬೀರ - ಮುಡಿ; ಪ್ರಸೂನ - ಹೂವು; ನಿಕರ - ಸಮೂಹ.

೩. ತನ್ನ ಮುಡಿಯಿಂದ ಹೂವುಗಳು ಉದುರಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಯಶೋದೆಗೆ ಗಮನವಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗಿದ್ದ ಅಪಾರ ವೈರಾಗ್ಯದ ಸೂಚನೆ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ, ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಪ್ರಿಯನಾದ ಅವನು ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ.

೧. ಅನೇಕ ಪರಮಾತ್ಮನ; ಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಾದೋಕ್ತಭಕ್ತಿಲಕ್ಷಣವಾದಧನಸಂಪತ್ತಿ; ಸೂಚಿತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿರಕ್ತಾದ್ವಿಗಾಧನವತಾಂ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಲಭ್ಯ ವಿವೇಕಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಉತ್ತಮರು ಎಂದರೆ ನಿರ್ದೋಷವಾದ ವೇದಗಳು, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ; ಇದು ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿನ ಉನ್ನತಪ್ರಾರ್ಥಿತಾಶೇಷಸಂಸಾಧಕಮ್ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೫. ಮೊಸರನ್ನು ಕಡೆಯುವಾಗ ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವೆ ಎಂಬ ಅವಳ ಭಕ್ತಿಭಾವವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಭಕ್ತಕವಶ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ.

೬. ಹೀಗೆ ಭಗವದುಪಾಸನೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ವೈರಾಗ್ಯ, ಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಗಳು ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ತೋರಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ. ಇದರಿಂದ ನಿಜಕ್ಕೂ ತನ್ನ ತಾಯಿಯಲ್ಲದ ಯಶೋದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೆರಳಲು ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

೭. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ತಂದತಾಯಿಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಪರಮತತ್ವ.

ಯಶೋದೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ತನ್ಯಪ್ರಾರಣ

ಅಂಕೋಜ್ವಲೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನನಂ ತ-

ಮಂಕಂ ಸಮಾರೋಪ್ಯ ಮುಹುರ್ಮೃಜಂತೀ |

ಪಂಕಂ ಮನೋಜ್ಞಾಂಗಗತಂ ಕ್ಷುಧಾರ್ತ-

ತಂಕಾ ಸ್ತನಕ್ಷೀರಮಪಾಯಯತ್ ಸಾ^೧ || ೨ ||

ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮುಖದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊಡೆಯಮೇಲೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವನ ಮನೋಹರವಾದ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಮೆತ್ತಿದ್ದ ಮಣ್ಣನ್ನು ತೊಳೆಯುತ್ತಾ, ಆ ಯಶೋದೆಯು ಅವನು ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿತ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮೊಲೆಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಸತೊಡಗಿದಳು.

೧. ಆನೇನ ಮಹಿಮಾನುವರ್ಣನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವಾತ್ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಚತುರ್ಥಪಾದೋಕ್ತಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತಿಃ ಸೂಚಿತಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಯಮೇವಾಗತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ದಧಿಮಥನಕಾಲೀನಯಶೋದಾವ್ಯಾಯಾಃ ಪೈರಾಗ್ಯಾದಿಕಾರಣಾಂತರ-ತ್ವವರ್ಣನಾತ್ ವಿಭಾವನಾಲಂಕಾರಃ | ಹೇತುತೈತ್ತಾ ವಾ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಆನೇನ ಯಶೋದಾಯಾಃ ಸ್ತಕಬರೀಖ್ಯತವೃಷ್ಟಸಂಗ್ರಹಾನವೇಕ್ಷಿತಯಾ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಪ್ರಥಮಪಾದೋಕ್ತ-ಸ್ವಗಾದಿವಿಷಯತ್ಯಾಗಲಕ್ಷಣವೈರಾಗ್ಯಸಂಪತ್ತಿಃ ಸೂಚಿತಾ | ಆತ ವಿವ ಪೈರಾಗ್ಯಮೇವ ಭಾಗ್ಯಂ ಪಶ್ಚಯ್ಯಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಾಃ | ವಿರಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ನಿರ್ದೋಷಿತಃ ಕೃಷ್ಣಃ ದಧಿಮಥನಕಾಲೇ ಯಶೋದಾಸಮೀಪಮಾಜಗಾಮೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ | -ವ್ಯಾ.

೫. ತ್ರಯಾ ಚೋಪನಿಷದ್ವಿಧ್ವಸಾಂಖ್ಯೋಗೈಶ್ಚ ಸಾತ್ಯತೈಃ |

ಉಪಗೀಯಮಾನಮಾಹಾತ್ಮಂ ಹರಿಂ ಸಾಽಮನ್ಯತಾತ್ಮಕಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೯/೪೫)

ವಿ : ೧. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿನ ಅಂಕ, ಅಂಕ, ಪಂಕ, ಶಂಕಾ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿನ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಾನುಪ್ರಾಸ ಗಮನಾರ್ಹ.

೨. ತನ್ನಡೆಗೆ ಬಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಶೋದೆಯು ಹಾಲು ಕುಡಿಸತೊಡಗಿದಳು ಎಂದು ಭಾವ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೈಮೇಲಿನ ಧೂಳು ಎಂದರೆ ಆಟದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಧೂಳು ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ವತಃ ಅಪ್ರಾಕೃತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧೂಳಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಉದ್ಭವಿಸದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮುಖ ಎಂಬುದು ನಿಜವಾದರೂ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಕಲೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಅಂಕೋಜ್ವಿತೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನನಮ್' ಎಂದಿರುವರು.

೪. ಅಂಕ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಚಿಹ್ನೆ, ಕಳಂಕ ಎಂದೂ, ತೊಡೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಮೃದಂತೀ - ತೋಳಿಯುತ್ತ; ಮನೋಜ್ಞಾ - ಮನೋಹರ; ಕ್ಷುಧಾರ್ತಾ - ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿತ.

ಮೊಸರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಒಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ತದನು^೧ ದಹನವೇಗಾದುತ್ತವತ್ಕ್ವೀರಲೋಭಾತ್
ಮಧುಜಿತಮಪಹಾಯಾಜಾನತೀ ಸಾ ಜಗಾಮ |
ಹರಿರಪಿ ಸಮಯಾರ್ಹಾಂ ಹಾನಿಮಸ್ಯೈ ಪ್ರದಾತುಂ
ವ್ಯಭಜತ ದಧಿಭಾಂಡಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಪಾಪಾಣಿಖಂಡಃ^೨ || ೩ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದು ಅರಿಯದ ಆ ಯಶೋದೆಯು, ಬೆಂಕಿಯ ತೀವ್ರತೆಯಿಂದಾಗಿ ಉಕ್ಕತೊಡಗಿದ ಕ್ಷೀರದ ಮೇಲಿನ ಅಶೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಸಿ ಧಾವಿಸಿದಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದರೂ ಕಾಲೋಚಿತವಾದ ಕೆಡುಕನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಲೆಂದು ಕಲ್ಲಿನಕುಂಡನ್ನು ಎಸೆದು ಮೊಸರಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಒಡೆದುಹಾಕಿದ.

ವಿ : ೧. ಯಶೋದೆಯು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಹಾಲು ಉಕ್ಕಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನು ಇಳಿಸಲೆಂದು ತೊಡೆಯಮೇಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿ, ಅತ್ತ ಧಾವಿಸಿದಳು; ಆಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳು ತನ್ನನ್ನು ಹಾಗೆ ಇಳಿಸಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡಲೆಂದು ಕಲ್ಲಿನ ತುಂಡೊಂದನ್ನು ಎಸೆದು ಮೊಸರಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನೇ ಒಡೆದುಹಾಕಿದ ಎಂದರ್ಥ; ದಧಿಭಾಂಡ - ಮೊಸರಿನ ಪಾತ್ರೆ.

೧. ತಮಂಕದೂರೂಢಮಪಾಯಯತ್ ಸ್ವನಂ ಸ್ವೇಹಪುತಂ ಸ್ವತಮೀಕ್ಷತೀ ಮುಖಮ್ |

ಅತ್ಯಪ್ರಮುತ್ಸ್ಯಾ ಜವೇನ ಸಾ ಯಯಾಪುತ್ಸ್ಯಮಾನೇ ಪಯಸಿ ತದ್ವಿಶ್ರಿತೇ ||

ಸಂಚಾತಕೋಪಃ ಸ್ಫುರಿತಾರುಣಾಧರಂ ಸಂದಶ್ಯ ದದ್ವಿರ್ವಧಿಮಂದಭಾಜನಮ್ |

ಛಿತ್ರಾ ಮೃಪಾಪ್ತುರ್ಧೃಷದವೃನಾ ರಹೋ ಜಘಾಸ ಜೈಯಂಗದಮಂತರಂ ಗತಃ || - ಭಾಗ೧(೧೦/೧೦/೩,೬)

೨. ಮಾರಿನೀವೃತ್ತಮ್ |

- ಮ್ಯಾ.

೨. ಸರ್ವಜಗದೊಡೆಯನಾದ ತಾನೇ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಅರಿಯದೆ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಶ್ವೀರಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಇಳಿಸಿದ್ದು ಅವಳ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿತ್ತು; ಅದಕ್ಕಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವಳಿಗೆ ಪಾಠ ಕಲಿಸಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ; ದಹನ - ವಹಿ.

೩. ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ತೊರೆದು, ಲೌಕಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳತ್ತ ಗಮನ-ಹರಿಸುವವರಿಗೆ ಇಹ ಲೋಕದ ಫಲವೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ದೃಢ.

೪. 'ಶ್ವೀರ'ದ ಮೇಲಿನ ಆಸೆಯಿಂದ 'ಮಧು'ಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಿತ್ಯಾಗ ಸರ್ವಥಾ ಅನುಚಿತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ; 'ನ ಹಿ ಕರ್ಪದಿಕಾಲಾಭಾರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಲಾಭಂ ನಾಶಯನ್ನುಪಕಾರೀ ಭವತಿ' (ವಿಷ್ಣುತ್ವವಿರ್ನಿರ್ಗುಣಯುತೀಕಾ) ಎಂಬಂತೆ.

ಬೆಕ್ಕಿನ ಪಾಲಾದ ಬೆಣ್ಣೆ

ದದೌ^೧ ಬಿಡಾಲಾಯ ಜನನ್ಯದೃಷ್ಟ-

ಸ್ತದಾ ಸ್ವನೀತಂ ನವನೀತಜಾತಮ್^೨ |

ಕ್ಷೀಣೋತಿ ನೂನಂ ಧನಲೋಭಭಾಜಾಂ

ಧನಾನ್ಯನರ್ಹತ್ವತ್ತಿದಿಶ್ಯ ದೇವಃ || ೪ ||

ತಾಯಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ತಾನು ತಂದಿದ್ದ ಬೆಣ್ಣೆಯ ರಾಶಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ನೀಡಿದ; ಧನದ ಮೇಲೆ ದುರಾಸೆಯವರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದೇವನಾದ ಅವನು ಆಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ದೊರಕುವಂತೆ ಮಾಡಿ ನಾಶಗೈಯುವನು ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೧. : ೧. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಧನಕನಕಾದಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಲೋಭದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತೊರೆಯುವವರ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಆಯೋಗ್ಯರ ಪಾಲಾಗಿಸಿ, ^೨ನಾಶಗೈಯುವನು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಬಿಡಾಲ - ಬೆಕ್ಕು; ನವನೀತ - ಬೆಣ್ಣೆ.

೧. ಪರಮಾತ್ಮಾ ಹಿ ಅಜ್ಞಾನವಶಾತ್ ಸ್ವಸೇವಾಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ವಿಷಯಸೇವಿಣಾಂ ಸ್ವಭಕ್ತಗಾಮುಷಿ ಏಹಿಕಂ ಪಾರತ್ತಿಕಮುಷಿ ನಾಶಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಉಲೂಖಿಲಾಂಘ್ರೇನಪರಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಂ ಮರ್ಕಾಯ ಕಾಮಂ ದದತಂ ಯಥೇಚ್ಛಿತಮ್ |

ಷ್ಯಯಂಗದಂ ಚೌರ್ಯವಿಶೇಷತೀಕ್ಷ್ಣಣಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸುತಮಾಗಮಚ್ಛಿನ್ಯಃ || - ಭಾಗ. (೧೦/೧೦/೮)

೩. "ಅನ್ಯಾಯೇನಾರ್ಜಿತಂ ವಿತ್ತಮನ್ಯಾಯೇನ ವಿನಶ್ಯತಿ" ಇತಿ ವಚನಾದದ್ವಾರದೇವೈರ್ಲೋಭೇನಾರ್ಜಿತಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಸ್ವತೀಯಾಗಮಭುಕ್ತಂ ಸತ್ಪಾತ್ರೇ ವಾಂದತ್ತಂ ವಿನಶ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

ದಾಸಂ ಭೋಗೋ ನಾಶಸ್ಯೇಧಾ ಹಿ ಗತಿರ್ಭವತಿ ವಿತ್ತಸ್ಯ |

ಯೋ ನ ದದಾತಿ ನ ಭುಂಕ್ತೇ ತಸ್ಯ ತೃತೀಯಾ ಗತಿರ್ಭವತಿ ||

- ಸುಭಾಷಿತ

೨. ^೧ ಅದೃಷ್ಟ: ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಾನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ ಸೂಚಿತ. ಇಂತಹ ನಿಷಿದ್ಧಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಲಭಿಸದಂತಾಗುವುದು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ (ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಾಲಂಕಾರ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಪುಣ್ಯವತಿ
ವಿಚಾರಭಾರಾರ್ಪಿತಮಾನಸಾಽಥೋ
ವಿಮರ್ಶಲಭ್ಯಂ ತಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಮಾತಾ |
ಅನುವ್ರಜಂತ್ಯಸ್ತ ಶದಪ್ಯಗಮ್ಯಂ^೨
ಪರಾನುಯಾತ್ರಾರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಪಾತ್ರೀ^೩ || ೫ ||

ಬಹುಬಗೆಯ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಯು ಆ ಬಳಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ದೊರಕುವ ಅವನನ್ನು ಕಂಡು, ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಸಾಗಿ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಓಡಿದ್ದರಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗಿ, ಅಗಮ್ಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಕೊನೆಗೂ ಹಿಡಿದುಬಿಟ್ಟಳು.

ವಿ. : ೧. ^೧ ಯಶೋದೆಗೆ ಅಗಮ್ಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂದೂ ಸಹ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿ; ಆದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಕೂಡಲೇ ಅವಳಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಾಯಿತು. ಆದರೂ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಓಡಿದ್ದರಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಕೊನೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ^೨ ಅಗಮ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಎಂದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ; ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೇ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಧನ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಲಭಿಸುವ^೩ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅವನು ಲಭಿಸುವನು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ : ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ | - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ(೧/೧/೧); ಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಪಜ್ಞಾನಜಾತ್ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾದೇವ

೧. ಅನೇಕ ಸ್ತನೇವಾವಿಧುರಾಣಾಂ ಅದೃಶ್ಯ: ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ದೃಶ್ಯತೇ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಪುನಃ ಸಮೀಕ್ಶ್ಯ ತಚ್ಚಮಂ ವಗಾಮು ತತ್ಕರಗ್ರಹಮ್ |

ಪ್ರಭುಃ ಸ್ವಪ್ರಕವಶ್ಯತಾಂ ಪ್ರಕಾಶಯನ್ನುರುಕ್ರಮಃ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೩/೧೫)

೩. ಅನ್ಯಂಚಮಾನಾ ವನನೀ ಬ್ರಹ್ಮಚಲಯ್ಯೋಗೇಫರಾಶ್ರಾಂತಗತಿಃ ಸುಮಧ್ಯಮಾ |

ವವೇನ ವಿಧೃಂಶಿತಕೇಶಬಂಧನುಷ್ಣಿತಪ್ರಸೂನಾನುಗತಿಃ ಪರಾಮೃಶತ್ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೧೦/೮)

೪. ಸ್ವಭಾವತಃ ವಿವ ದೃಷ್ಟ್ಯ ಶ್ರವಣಾನ್ತೇಷಾಂ ದಿವಿಚಾರರೂಪಕಾರಗತ್ಯ ಕಲ್ಪನಯಾ ಸ್ವಭಾವತಃ ವಿವ ಗೃಹೀತವ್ಯಾ-
ನುಯಾತ್ರಾರ್ಜಿತಪುಣ್ಯರೂಪಕಾರಗತ್ಯ ಕಲ್ಪನಯಾ ಚ ಹೇತುತ್ವೇಶ್ವಾಲಂಕಾರಃ |

೫. ಚೋರಾ ಹಿ ಗವೇಷಾಂಯಾಂ ಲಭ್ಯಂತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೬. ಪುಣ್ಯವತಾಂ ಪರಮಾತ್ಮವ್ರಾಪ್ತಿರ್ಧರ್ಮತೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಮುಚ್ಚತೇ | -(ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-೧/೧/೧); ಇದರಿಂದ 'ಮಾತಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಮಾತಾ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಧ್ವನಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೩. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಹೊರತು ಬೇರಾವುದಕ್ಕೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದೊರೆಯಲಾರನು; ಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಒಲಿಸುವ ಪರಮಸಾಧನ ಎಂಬ ^೧ಪ್ರಮೇಯವು ವಿಮರ್ಶಲಭ್ಯಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಇದು ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯ; ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಭಾವವೂ ಆಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೆದರಿಸುವ ಯಶೋದೆಯ ಪ್ರಯತ್ನ

ಯದೀಯನಾಮ ಸ್ಮರತಾಂ ಜನಾನಾಂ

ಬಿಭೇತ್ಯಸಹ್ಯೋಽಪಿ ಹಿ ದಂಡಪಾಣಿಃ |

^೨ಅಭೀಷಯದ್ವಿಶ್ವಸೃಜಾಂ ವರಿಷ್ಠಂ

ಗೃಹೀತದಂಡಾ ಕಿಲ ನಂದರಾಜ್ಞೇ || ೬ ||

ಸಹಿಸಲಾಗದ ಯಮನೂ ಸಹ ಯಾರ ನಾಮವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಜನರಿಗೆ ಅಂಜುವನೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆ ನಂದರಾಜಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯು ದಂಡಹಿಡಿದು ಅಂಜಿಸತೊಡಗಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಹಾಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದಂಡದಿಂದ ಯಶೋದೆ ^೩ಅಂಜಿಸತೊಡಗಿದ ಕಾರ್ಯ ಎಂತಹ ಅವಿವೇಕದ ಕೃತ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ವರಿಷ್ಠ - ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದಂಡಪಾಣಿ - ಯಮ; ರಾಜ್ಞೇ - ರಾಣಿ.

೨. ^೪ಭಗವನ್ನಾಮ ಸ್ಮರಿಸುವವರಿಗೆ ಸಹ ನರಕದ ಭಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಭಗವಂತನೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಂಜಿಸುವ ಅವಳ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಹಾ ಅವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

೧. ಆನೇನ ಹರೇರ್ವೇದಾಂತವಿಚಾರಲಭ್ಯತ್ವಂ ಧ್ವನಿತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃತಾಗದಂ ತಂ ಪ್ರಯದಂತಮಕ್ಷಿಣೇ ಕಪಂತಮಂಜಸ್ತಪಿಣೇ ಸ್ವಪಾಣಿಣಾ |

ಉದ್ವಿಗ್ಧವಾಗೂ ಭಯವಿಹ್ವಲೇಕ್ಷಣಂ ಹರ್ಷೇ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಛಿದಯಂತವಾಗುರೌತ || -ಭಾಗ(೧೦/೧೦/೧೧)

೩. ಇತ್ಯನೇನ ಕೃಷ್ಣಭೇಷಣೋದ್ಯೋಗೇ ಯಶೋದಾಯಾ ಮೌಖ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಂಭತಮಿತಿ ಧ್ವನಿತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಕಮಲನಯನ ವಾಮದೇವ ವಿಶ್ಲೋ ಧರಣಿಧರಾಚ್ಯುತ ಶಂಖಚಕ್ರಪಾಣೀ |

ಛದ ಶರಣಮಿತೀರಯಂತಿ ಯೇ ವೈ ತ್ವಂ ಛಟಿ ದೂರತಲೇಗಿ ತಾನಪಾಪಾನ್ |

-ಯಮಗೀತಾ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (೨/೭/೩೩)

ತಾನ್ ಸೋಪಸೀದತ ಹರೇರ್ಗದಯೋಽಭಿಗುಪ್ತಾನ್

ಸೈವಾಂ ಭಯಂ ನ ಚ ವಯಂ ಪ್ರಭವಾಮ ದಂಡೇ ||

-ಇತಿ (ಭಾಗವತ ೬/೩/೨೭) ವಚನಾನಿ ಹಿ ಶಬ್ದ ದ್ವ್ಯೇತಯಿತಿ | (ವ್ಯಾ.)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಯಶೋದೆಯ ದುಃಸಾಹಸ

ಅಜಾಂಡಕೋಟ್ಯಾಶ್ರಯರೋಮಕೂಪಂ

ತಮಾತ್ತಕೋಪಾ ಕಿಲ ನಂದಗೋಪೀ |

ಇಯೇಷ ಬದ್ಧಂ ನ ಹಿ ರೋಷರುದ್ಧಂ

ಮನೋ ಮಿನೋತ್ಯಪ್ಯಮರಾನುಭಾವಮ್ || ೭ ||

ಕೋಪಗೊಂಡ ಯಶೋದೆಯು ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನು ತನ್ನ ರೋಮಕೂಪದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದಳು; ಕೋಪದಿಂದ ಮಂಕಾದ ಮನಸ್ಸು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸಹ ಅರಿಯದಾಗುವುದು; ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ? ಯಶೋದೆಯಲ್ಲಿ ? ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಅವಳ ಪ್ರಯತ್ನ ಅವಿವೇಕದ ಫಲವೇ ಸರಿ; ಅಂತಹ ಅವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಕೋಪವೇ ಕಾರಣ. ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಕೋಪಗೊಂಡ ಯಶೋದೆಗೆ ಅವನ ಮಹಿಮೆ ತಿಳಿಯದೇ ಹೋಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಅಜಾಂಡ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ.

೨. ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಾನ ಲಭಿಸದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ : ಕೋಪಃ ಸ್ವಪರಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿವೇಕಂ ನಾಶಯತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಂಧನವಾಗದಿರಲು ಕಾರಣ

ಕೃತಾಗಸಂ ತಂ ಕಿಲ ನೈವ ಮಾತಾ

ಶಶಾಕ ಬದ್ಧಂ ಮಮ ತು ಪ್ರತರ್ಕಃ |

ತದೀಯರಮ್ಯೋದರಮಧ್ಯಸಂಸ್ಥ-

ವಿಮುಕ್ತಶಕ್ತ್ಯೈವ ನ ಬಂಧ ಆಸೀತ್ || ೮ ||

ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ ಆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಲು ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲ; ಅವನ ರಮ್ಯವಾದ ಉದರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ವಿಮುಕ್ತರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಬಂಧ ಒದಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಯಶೋದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿ.

೧. ಅಸಾಧ್ಯಕಾರ್ಯಕರಕೋದ್ಯೋಗೇ ಯಶೋದಾಯಾ ಮೌಖ್ಯಾಫಿತಿಶಯಃ ಕಿಂ ವರ್ಣನೀಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಅನ್ಯಥಾ ಕೃಷ್ಣಬಂಧನೇನ ಕೃಷ್ಣಾಸಂಗತ್ವೇನ ತದಾಶ್ರಿತಮುಕ್ತಾನಾಮೇವ ಬಂಧವ್ರಾಪ್ತ್ಯಾತೇಷಾಂ ವಿಮುಕ್ತತ್ವ-
ಹಾನೀರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಒಮ್ಮೆ ಮುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಮತ್ತೆಂದೂ ಬಂಧ ಒದಗದು; ಅಂತಹ ಮುಕ್ತರ ಗುಂಪು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿದೆ; ಅದರಿಂದ ಯಶೋದಗೆ ಅವನನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯರೀತಿಯ ಉತ್ತರ; ಆಗ್ - ಪಾಪ.

ಎರಡಂಗುಲ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಹಗ್ಗ

ಸಾಶಾಂ ಮುಹು: ಸ್ವಪ್ನಸುವಂ ವಿಧಾತು-

ಮೀಶತ್ವಮಪ್ಯಾತ್ಮಗತಂ ಮುಕುಂದಃ |

ಬಂಧಂ ರುಣದ್ವಿಸ್ತ ತದಾತ್ರದಾಮ

ಸಂದರ್ಶಯನ್ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಕಿಂಚಿದೂನಮ್ || ೯ ||

ತನ್ನ ತಾಯಿ ಯಶೋದೆಯು ಮತ್ತೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಸೆ ತೊರೆಯದಿರಲೆಂದು ಹಾಗೂ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಈಶಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು, ಆಗ ಅವಳು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಹಗ್ಗಗಳು ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ತನಗೆ ಬಂಧನವಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡ.

ವಿ. : ೧. ಅವಳು ನಿರಾಶಳಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಬಿಡದಿರಲೆಂದು ಅವಳು ತಂದ ಹಗ್ಗ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ; ಪೂರ್ಣಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಕಟ್ಟುವ ಆಸೆಯನ್ನೇ ತೊರೆದಾಳು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರಸುವ-ತಾಯಿ.

೧. ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ ಚೇತನಗಣಾನ್ ಜಠರೇ ಶಯಾನಾನ್ ಆನಂದಮಾತ್ರವಪುಷಃ ಸ್ಥಿತಿವಿಪ್ರಮುಕ್ತಾನ್ |

ಧ್ಯಾನಗತಾನ್ ಸ್ಥಿತಿಗತಾಂಶ್ಚ ಸುಷುಪ್ತಿಸಂಸ್ಥಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕಾನ್ ಕಲಿಪರಾನ್ ಮನುಜಾಂಸ್ತಥೈಕ್ಷತ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೪)

ಸ್ವಸ್ವಸಮಗ್ರಯೋಗ್ಯತಾಭಿಜ್ಞಪರಮಾನುಗ್ರಹಾಲಭಗವತ್ಪೀಠಚತುರ್ಮುಖಾದಿವದ್ಗುರೂವದಿಪ್ತಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಭಗವದ್ಗುಪಗುಣೋಪಾಸನಯಾ ಸಂಜಾತಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯಭಗವದ್ಗುಪವಿಶೇಷದರ್ಶನಭೋಗಾಭ್ಯಾಂ ವಿನಷ್ಟಾ- ನಿಷ್ಪಂಚಿತಪ್ರಾರಬ್ಧಲಕ್ಷಣಾಲೇಷಕರ್ಮಣಾಂ, ಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರೇಣ ಸಂಪೂರ್ಣಸಾಧನಾನಾಂ, ಪೂರ್ವ- ಕಲ್ಪೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ವಿರಚಾನದೀನಾಗೇನ ತತ್ಕರ್ಮಿಣಾಂ, ತಥಾ ವಿನಷ್ಟಾದಿಪ್ರೇಷಾಶೇಷಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣಾಂ, ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ ಭಗವದುದರೇ ವಸತಾಂ, ಆನಂದಮಾತ್ರವಪುಷಾಂ, ತದನುಭವರೂಪತಾಂ, ಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯ- ಭಗವದ್ಗುಪವಿಶೇಷಧ್ಯಾನರತಾಂ, ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಭಗವದಾತ್ಮಯಾ ಭಗವದುದರಾದೃಢಿಗತಾಂ ಶ್ರೀಶ್ವೇತ- ದ್ವೀಪದರ್ಶನಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ ಪ್ರಧಾನಾವರಣಭೂತಪ್ತೇ ಚಾಪರಣೇನ ಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯಸಂದಾವರ್ಭಾವ- ಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತೆ ... |

- ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು (ಪ್ರಾತಃಸಂಕಲ್ಪಗದ್ಯ)

೨. ಗೋಪ್ಯಾದರೇ ತ್ವಯ ಕೃತಾಂಸಿ ದಾದು ತಾವದ್ಯಾ ತೇ ದಶಾಽಪ್ಯುಕಲಿಲಾಂವನಸಂಪ್ರಮಾಕ್ಷಮ್ |

ವಕ್ತ್ರಂ ವಿನಮ್ಯ ಭಯಭಾವನಯಾ ಸ್ತುತ್ಯ ಸಾ ದೂಂ ವಿದೋಹಯತಿ ಫೀರಪಿ ಯಂ ಬಿಭೀತಿ ||

-ಭಾಗ.(೧/೨/೩೪)

೩. ದಾಮಾಂತರಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಾಧಿಲಾಪಾಂ ವಿಧಾತುಮೀಶತ್ವಮಪಿ ಕರ್ತುಮಕರ್ತುಮಸ್ವಧಾಕರ್ತುಂ ನಾಮರ್ಥ- ರೂಪಮೈಶ್ವರ್ಯಮಪಿ ಆತ್ಮಗತಂ ಸ್ವಗತಂ ವಿಧಾತುಂ ಚ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವೇ ತದಾತ್ರಸಕಲದಾಮ್ನಾಂ ಕಿಂಚಿ- ಸ್ತೋನೀಕರಣಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಶೋದೆಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪ್ರತಿಹೆಗ್ಗವೂ^೧ ಎರಡು ಅಂಗುಲ ಮಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಭಾಗವತದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩. ತನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಈಶ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ-
ಕೊಡುವುದು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು ಎಂದೂ ಭಾವ; ದಾಮ-ಹಗ್ಗ

ಭಕ್ತಿಪಾಠಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸುತೋ ನ ಮೇಽಯಂ ಹರಿರೇವ ಸಾಕ್ಷಾ-

ದಿತಿ ಪ್ರಬೋಧೇಽಂಕುರಿತೇ ಪುರಂದ್ರೀ |

ಬಬಂಧ ನಂದಸ್ಯ ಬಲಾನುಜಂ ತಂ

ಬುದ್ಧೈರ್ನಿಬದ್ಧಂ ಪ್ರಣಯಾಖ್ಯರಜ್ಜ್ವ || ೧೦ ||

“ಇವನು ನನ್ನ ಮಗನಲ್ಲ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿರುವನು” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಉದಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ನಂದನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪಾಶದಿಂದ ಗಾಢವಾಗಿ ಬಿಗಿಯುವ, ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಳು.

೪. : ೧. ಯಶೋದೆಗೆ ಅವನು ಸರ್ವಥಾ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಅರಿವು ಮೂಡುತ್ತಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳಿಗೆ ವಶನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅವಳಿಗೆ ಅವನು ಆ ಮುನ್ನ ವಶನಾಗಲಿಲ್ಲ ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಅವಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಅವಳಿಗೆ ವಶನಾದ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಶನಾಗುವನು ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ.

೩. ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಕೊನೆಗೂ ಮೂಡಲೇ ಇಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಅವನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತ ಉದ್ಯೋಗ ಪರ್ವದ ಪ್ರಸಂಗ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ; ಪುರಂದ್ರೀ - ಸ್ತ್ರೀ; ರಜ್ಜು - ಹಗ್ಗ

೪. ಇಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಎಂದರೆ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ತನಗಿಂತ ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಮಾತ್ರವೇ ಅರ್ಥ; ಸದೃಶಪಾಶದಲಿ ಕಟ್ಟುವರ ಭವಕಟ್ಟು ಬಿಡಿಸುವ ಎಂಬ^೨ ಮಾತು ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೧. 'ದ್ವಂಗುಲೋನಮುಘಾತ್ ತೇನ ಸಂದರ್ಭೇಽಸೃಷ್ಟಿಗೋಷಿತಾ | ತದಪಿ ದ್ವಂಗುಲಂ ಸ್ಥೂಲಂ ...' |

-ಭಾಗ.(೧೦/೯/೧೫)

೨. ಕೃಷ್ಣ ಸ್ವನಾಮಾರ್ಥದರ್ಶನೇನ ಸ್ವಸಿನ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ಕುರ್ವತ್ಯಾ; ಯಶೋದಾಯಾಃ ಬುದ್ಧಿ-
ವ್ಯಾಮೋಹನಾಯ ತಯಾಃ ಬದ್ಧತೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಜ್ಞಾನಿಬದ್ಧಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಧ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಬಿಟ್ಟವರ ಭವಪಾಶದಿಂದಲಿ ಕಟ್ಟುವನು ಬಹು ಕಠಿಣವಿವ ಶಿಷ್ಯೇಷ್ಠಾದಿರಿದಗವಶತ ಸದೃಶಪಾಶದಲಿ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಒರಳಿಗೂ ಬಂಧನ
 ಅಸಾಧ್ಯಭಾಗಸ್ಥಿತದುಗ್ಧಚೌರ್ಯೇ
 ವಿಶಾರದಂ ತಂ ವಿನಿಬದ್ಯ ಮಾತಾ |
 ಉಲೂಖಿಲಸ್ಯಾಪಿ ಬಬಂಧ ಮಧ್ಯಂ
 ಸಹಾಯಭೂತಸ್ಯ ತದೀಯಕಾರ್ಯೇ || ೧೧ ||

ಎಟುಕಲಾಗದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರಿಸಿದ್ದ ಹಾಲನ್ನು ಕದಿಯುವುದರಲ್ಲೂ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಯಶೋದೆಯು ಅವನ ಕದಿಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಒರಳಿನ ಮಧ್ಯಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಗಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಯಶೋದೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒರಳಿಗೂ ಕಟ್ಟುಹಾಕಿದಂತಾಯಿತು. ಒರಳಿಗೇ ಕಟ್ಟು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒರಳಿನ ಮೇಲೆ ವಿರಿ, ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕದಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡಿದ ಅದು ಸಹ ಅಪರಾಧಿ ಎನ್ನಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅದಕ್ಕೂ ಬಂಧನ ಉಂಟಾಯಿತು; ವಿಶಾರದ - ನಿಪುಣ; ಉಲೂಖಿಲ - ಒರಳು.

೪. ಇದರಿಂದ ಅಪರಾಧಿಯಂತೆ, ಅಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡುವವರೂ ಸಹ ಅಪರಾಧಿಗಳು ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ: ನಾರಾಯಣದ್ವಿತ್ಯತದನುಬಂಧಿನಿಗ್ರಹ: ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪರಮೋ ಧರ್ಮ: - ಎಂಬಂತೆ.

ಒರಳನ್ನೆಳೆದೊಯ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
 ಅನಾಹಿ ಯಃ ಕಾರ್ಯವಶಾಜ್ಞನಸ್ಯಾ
 ಶನೈರಸೌ ಸಾಕಮುಲೂಖಿಲೇನ |
 ವಿಧಾಯ ಘೃಷ್ಣಂ ಸ್ವಕಯೋರನಿಷ್ಠ-
 ಮಭೀಪ್ಸಿತಂ ದಾತುಮಿವ ಪ್ರತಸ್ಥೇ || ೧೨ ||

ಕಟ್ಟುವರ ಭವಕಟ್ಟು ಬಡಿಸುವ ಸಿಟ್ಟಿನವನಿವನಲ್ಲ ಕಾಮದ ಕೊಟ್ಟು ಕಾವನು ಸಹಿಸೌಖ್ಯವ ಇಹಪರಂಗಳಲಿ ||

-ಹರಿಕಥಾಮೃತಕಾರ (೨/೨೬)

೧. ಕೃಷ್ಣಂ ನಿಬದ್ಧಾ: ಪರಿಷ್ಕದಾಮೋಽಉಖಿಲಮಧ್ಯೇ ಅನುಸಂಧಿತಮೇತೈರ್ಧರ್ಮ: ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಚೋರತತ್ವದಾಯಿಗೋರೇಕವ್ಯಂವಿಲಾಖಂಧ್ಯಾ ಚೋರೇ ದರ್ಶನಾದಿ ಭಾವ: |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃಷ್ಣನುಬಂಧಿನೀಯಕಾರ್ಯೇ ಸಹಾಯಭೂತಸ್ಯ ಉಲೂಖಿಲಮಾರುಹ್ಯೋ: ಪರಿಷ್ಕಿತದುಗ್ಧಸ್ಯ ಚೋರಿತ್ವಾದಿ ಭಾವ: |

ವ್ಯಾ.

ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಾಯಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಹಾಕಿ, ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಒರಳಿನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾಗಿದ.

ವಿ : ೧. ತನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ ಒರಳನ್ನೆಳೆದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಗತೊಡಗಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ನಳಕೂಬರರು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧದಿಂದಾಗಿ, ಎರಡು ಅವಳಿ ಅರ್ಜುನವೃಕ್ಷ (ಮತ್ತಿಮರ)ಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವುಂಟುಮಾಡಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒರಳಿನ ಸಮೇತವಾಗಿಯೇ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಹಾಗೆ ಒರಳನ್ನು ಒಯ್ದದ್ದು ಅವರ ಪಾಪವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಪುಡಿಮಾಡಲೋ ಎಂಬಂತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಅನಾಹಿ - ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಭೃಷ್ಟ - ಪುಡಿಯಾದ.

ಯಮಕಾರ್ಜುನಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಅಸಜ್ಜನೇಷ್ವಾಚರಿತೋಗ್ರಶಿಕ್ಷಾಂ

ಸ್ವಭಕ್ತಪುಂಜೇಷು ಕೃತಾಂ ಚ ರಕ್ಷಾಮ್ |

ನಭಸ್ಯಥೋ ಗಾತುಮುಭೌ ಚೀರ್ಷನ್

ವಿಪಾಟಯಾಮಾಸ ಸ ಪಾದಪೌ ದ್ವೌ || ೧೩ ||

೧. ಕೃಷ್ಣಪಾದಸಂಗೃಹಿಸಿಬಲಸಂಗೇನ ತಯೋಃ ಪಾಪಗಾಠಾತ್ ತತ್ಪಾಪೋಽಬಲಮಲಭ್ಯಷ್ಟೋತ್ಯೇಕ್ಷಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸುತಸ್ಯ ಮಾತೃವತ್ಯತಾಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಧರ್ಮಮೀಶ್ವರಃ |

ಬಭಂಜ ತೌ ದಿವಿಷ್ಠಶೌ ಯಮಾರ್ಜುನೌ ಸುರಾತ್ಮಜೌ ||

ಪುರಾ ಧುನಿಶ್ಚಮುಸ್ತಥಾಽಪಿ ಪೂತನಾಸಮನ್ವಿತೌ |

ಅಗೋಕ್ಷಿಸಂಯುತೌ ತಪಃ ಪ್ರಚಕ್ರತುಃ ನಿವಾಂ ಪ್ರತಿ ||

ತಯಾ ವರೋಽಪ್ಯವಧೃತಾ ಚತುರ್ಪ ಚ ಪ್ರಯೋಜತಃ |

ಅನಂತರಂ ತೃಣೋದ್ವಿಮುಸ್ತಪೋಽಚರದ್ವರಂ ಚ ತಮ್ ||

ಅವಾಪ ತೇ ತ್ರಯೋ ಹತಾಃ ನಿಶುಸ್ವರೂಪವಿಪುಲಾಃ |

ಧುನಿಶ್ಚಮುಸ್ತೌ ತೌ ತರೂ ಸಮಾಶ್ರಿತೌ ನಿಷೂದಿತೌ ||

ತರುಪ್ರಭಂಗಳೋಽಮುನಾ ತರೂ ಚ ಶಾಪಸಂಭವೌ |

ಧನೇಶಪುತ್ರಕೌ ದ್ರುತಂ ತರುತ್ವಮಾಪ್ತತಂ ತ್ವಿತಿ |

ಪುರಾ ಹಿ ನಾರದಾಂತಿಕೇ ದಿಗಂಬರೌ ಶರಾವ ಸಃ ||

ತತೋ ಹಿ ತೌ ನಿಜಾಂ ತನುಂ ಹರೇಃ ಪ್ರಸಾದತಃ ಕುಭೌ |

ಅವಾಪತುಃ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಭೋರ್ವಿಧಾಯ ಜಗ್ಮುರ್ಗೃಹಮ್ ||

ನಲಕೂಬರಮಣಿಗ್ರೀವೌ ಮೋಚಯಿತ್ವಾ ತು ಶಾಪತಃ |

ವಾಸುದೇವೋಽಥ ಗೋಪಾಲ್ಪದ್ವಿಸ್ತೃತರಭಿವೀಕ್ಷಿತಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ವಿ.(೧೩/೧೯-೨೫)

ಬಳಿಕ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದುಷ್ಪರನ್ನು ತಾನು ಉಗ್ರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಿದ್ದನ್ನು ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡಿದ್ದನ್ನು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹಾಡಲೆಂದು ಆ ಎರಡು ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಬೀಳಿಸಿದ.

ಎ. : ೧. ^೧ಅವವೃಕ್ಷಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಒರಳನ್ನು ಎಳೆದೊಯ್ದ ಕೃಷ್ಣ ಆ ಎರಡು ವೃಕ್ಷಗಳೂ ಮುರಿದು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಉರುಳಬೀಳುವ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ^೨ನಳಕೂಬರ ಮಣಗ್ರೀವರು ಶಾಪ-ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಪುನಃ ತಮ್ಮ ಬೀಜವನ್ನು ಸೇರುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾವ.

೩. ಹಾಗೆ ತಮ್ಮ ಬೀಜ ಸೇರುವ ಅವರು ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹರಡುವಂತಾಗುವುದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವರನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯನಿರೂಪಣೆ ; ಪಾದಪ - ಮರ.

೪. ಇದು ಆ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಳಕೂಬರ ಮಣಗ್ರೀವರೆಂಬ ಸಾತ್ವಿಕರಾದ ಕುಬೇರಪುತ್ರ-ರೊಂದಿಗೆ ಅಸುರರಾದ ಧುನಿ ಮತ್ತು ಚಮೂ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಅಸುರರು ಸಹ ಇದ್ದರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ; ಇದನ್ನು ಅಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಉಗ್ರಶಿಕ್ಷೆ, ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಹೀಗೆ ದುಷ್ಪ್ರಶಿಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಟರಕ್ಷಣೆ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಭಿನ್ನತಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದು ಆ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಜಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೬. ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರ 'ಇಂದಿರೇಶನ ನಿಸ್ಸದೊಂದೆ ಕ್ರಿಯೆ ದ್ವಂದ್ವದ್ವಂದ್ವವಾಯಿತು - ಬಾಲಕೃಷ್ಣ ಏಕಮಳಾರ್ಜುನರ ಪಾಲಿಸಿತೊ ಕರುಣದಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಯಮಳಾರ್ಜುನಭಂಜನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ಸ್ವಭೃತ್ಯಭೀಮಾನುಜಮದ್ವಿತೀಯಂ

ಪ್ರಿಯಂ ವಿಧಿತ್ಸುರ್ದಯಯೇವ ದೇವಃ |

ಸ ಭೂರುಹಾವರ್ಜುನಸಂಜ್ಞಿತೌ ತೌ

ಬಭಂಜ ಕಂಜಾಯತಮಂಜುನೇತ್ರಃ || ೧೪ ||

೧. ಉಭಾವಿತ್ಯನೇನ ದುಷ್ಪ್ರಶ್ನಾಯಾಃ ಭಕ್ತರಕ್ಷಾಯಾಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಿತಿ ಒಪ್ಪುಪತ್ತೇನ ವಿಕೇನ ಗಾತುಮಶಕ್ಯತಂ ದೃಶ್ಯತೇ - ವ್ಯಾ.

೨. ಯಮಲಾರ್ಜುನಭಂಜನೇಗೋಪಿ ತದಾಶ್ರಿತಾಸುರಶಿಕ್ಷಾ ನಬಲೋಪರಮಣಗ್ರೀವಯೋಃ ರಕ್ಷಾ ಚ ಕೃತೇತಿ ದ್ವೋತ್ತರೇ | ಅನೇಗಾಸಯೋರ್ವ್ಯಕ್ತಯೋಃ ಸ್ವಭೃತ್ಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತೌ ಶಿಕ್ಷಾಯೋಗ್ಯೌ ದ್ವಾಮುಲೌ ತಿಪ್ಪತ ಇತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ - ವ್ಯಾ.

ತನ್ನ ಭೃತ್ಯನಾದ ಭೀಮಸೇನನ ತಮ್ಮನಾದ ಪ್ರೀತಿಯ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಯಸಿದವನೆಂಬಂತೆ, ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಸುಂದರನೇತ್ರಗಳ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಅರ್ಜುನ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮುರಿದುಹಾಕಿದ.

ವಿ. : ೧. ಯಮಳಾರ್ಜುನಭಂಜನಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಉತ್ಪೇ-
ಕ್ಷಿಸಿರುವರು; ಭೂರುಹ - ಮರ; ಕಂಜ - ಕಮಲ; ಅರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷ - ಮತ್ತಿ ಮರ.

೨. ಆ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ಅರ್ಜುನ ಭೀಮಸೇನನ ತಮ್ಮ; ಭೀಮಸೇನ ತನ್ನ ಆತ್ಮಯ ಪ್ರಿಯಸೇವಕ. ಅಂತಹವನ ತಮ್ಮನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯ ಎನ್ನಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅರ್ಜುನ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಿಸಬೇಕು. ಈ ಅರ್ಜುನವೃಕ್ಷಗಳು ಉಳಿದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಅರ್ಜುನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರ್ಜುನ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ; ಆದರೆ ಅವನು ಪರಶುರಾಮರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಆ ಮುನ್ನವೇ ಹತನಾದವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸಹ ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮಂಜು-ಸುಂದರ.

೩. ತನ್ನ ಪರಮ ಭೃತ್ಯನಾದ ಭೀಮಸೇನದೇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹೀಗೆ ಅದ್ವಿತೀಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸೂಚಕ.

೪. ವಾಲಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ಇಂದ್ರದೇವರು ಹನುಮಂತನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅರ್ಜುನನಾಗಿ ಜನಿಸಿದಾಗ ಭೀಮನ ತಮ್ಮನಾಗಿ ಆತ್ಮಯ ನಿಕಟವರ್ತಿ ಎನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿ ಅದ್ವಿತೀಯ ಕಾರ್ಯ-ವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು^೩.

೧. ತಮರ್ಜುನಾಂತರರಹಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅರ್ಜುನಾಭಿಧೇಯಯೋರನಯೋಃ ಸತ್ವೇ ತಸ್ಯ ಸದ್ವಿತೀಯತ್ವಂ ಸ್ವಾದಿತಿ ಶಂಕಯೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ದೇಹೇಽಪಿ ಯತ್ರ ಪವನೋಽತ್ರ ಹರಿಯುತೋಽಸೌ ತತ್ತ್ವ ವ ವಾಯುರಿತಿ ವೇದವಚಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ |

ಕೃಷ್ಣಾ ವಹಂತಿತಿ ತಥೈವ ಹಿ ಸೋಮತಾರೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಮಾರುತಿಕೃತೇ ರವಿಜಂ ರರತ್ನ ||

ದಿವಂ ಸ ಕೃಷ್ಣತಸುರರ್ಜುನಮಪ್ಯರಕ್ಷದ್ವಿಮಾರ್ಥಮೇವ ತದರಿಂ ರವಿಜಂ ನಿಹತ್ಯ |

ಪೂರ್ವಂ ಹಿ ಮಾರುತಿಮವಾಪ ರವೇಃ ಸುತೋಽಯಂ ತೇನಾಸ್ಯ ವಾಲಿಕಮಹನ್ ರಘುಪಃ ಪ್ರತೀಪಮ್ ||

ದಿವಂ ಸುರಾಶ್ಚ ಪವನಸ್ಯ ವಶೇ ಯತೋಽತಃ ಸುಗ್ರೀವಮತ್ಯ ತು ಪರತ್ರ ಚ ಶಕ್ತಸೂನಮ್ |

ಸರ್ವೇ ಶ್ರಿತಾ ಹಸುಮತ್ಪದಸುಗ್ರಹಾಯ ತತ್ಪ್ರಾಗಮದ್ವಭೂಪತಿಃ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ||-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೫/೪೬-೪೮)

ಭೀಮಾರ್ಥಂ ಕೇಶವೋಽಸ್ಯ ಚ ದೇವಾಃ ಭಬ್ಜನ್ಪಕ್ಷಿಣಃ |

ಅಸನ್ ಯಥೈವ ರಾಮಾದ್ಯಾಃ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಹನೂಮತಃ |

ಸುರಾಃ ಸುಗ್ರೀವಪಕ್ಷಾಃ ಪೂರ್ವಮಾಸಂಸ್ತಥೈವ ಹಿ ||

ನಳಕೂಬರಮಣಿಗ್ರೀವರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ

ತದಂಗಬಂಧಪ್ರತಿಬಂಧಪುಣ್ಯ-

ಬಲೇನ ಸಿದ್ಧೌ ತತ ಉತ್ತಿತೌ ದ್ವೌ |

ಪ್ರಶಂಸ್ಯ ವೃಂದಾವನವಲ್ಲಭಂ ತಂ

ತದೇಯತುಸ್ತನ್ಮನಸೌ ಸ್ವಲೋಕಮ್ || ೧೫ ||

ಅವನ ಅಂಗಳೆ ಬಿಗಿದ ಬಂಧನವನ್ನು ಕಳಚುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಒದಗಿದ ಪುಣ್ಯದ ಬಲದಿಂದಾಗಿ, ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಿದ್ಧರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಆ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ವೃಂದಾವನ-ಪತಿಯಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಅವನನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಯಮಲಾಜ್ಞಾನಭಂಜನದಿಂದ ಆ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ನಳಕೂಬರಮಣಿ-ಗ್ರೀವರಿಗೆ ರಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸಿ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಂತಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ^೨ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒರಳನ್ನು ಆ ವೃಕ್ಷಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಎಳೆದೊಯ್ಯಾಗ ವೃಕ್ಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಆ ಒರಳಿನ ಕಟ್ಟು ಸಹ ಜಿಚ್ಚಿಹೋಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಂಧವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯುವಂತಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ ನಳಕೂಬರ ಮಣಿಗ್ರೀವರಿಗೆ ಒದಗಿತು. ಅದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವೃಕ್ಷಯೋನಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸಿ ಉದ್ಧಾರಹೊಂದಿದರು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ^೩ಬಂಧಾದಿ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೪. ಆ ಅರ್ಜುನವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಧುನಿ ಮತ್ತು ಚಮು ಎಂಬ ಪಾರ್ವತೀವರರಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದ್ದ ಅಸುರರು ಅವಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದ ವಿರೇಷ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತಕಾತೃರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದ್ದ (೧೨/೨೦,೨೨).

ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪ

ಬೃಹದ್ವನೇ ಸ್ವಸ್ಯ ಹಿ ಸನ್ನಿಧಾನಾ-

ನೃಹಾಪುರೀಸಾಮ್ಯಮುಪೇಯುಷೀತ್ವಮ್ |

ತದರ್ಥಮೇವ ಭೀಮ್ಯ ಹೃನುಜತ್ವಂ ಸುರೇಶ್ವರಃ |

ಅಪ ಪೂರ್ವಾಗನುಕಾಪೇನ ತೇನ ಭೀಮಸ್ತಥಾಸಕರೋತ್ ||

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೫/೫೧,೫೨)

೧. ಅನೇನ ಭವಿಷ್ಯದ್ವೃಂದಾವನಗಮನಂ ಸೂಚಿತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತಸ್ಯೈ ಕೃಷ್ಣೇ ಮನೋ ಯಯೋವೌ ತ್ಯಗಮೌ ತತ್ಪರಗಾಯುಕ್ತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಬಂಧಾಭಾವಪ್ರತಿಪಾದನಂ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ವನಪ್ರಿಯೋಽಸೌ ಚಕಮೇ ರಮೇಶೋ

ಮನೋಜ್ಞವೃಂದಾವನ ವಿವ^೧ವಾಸಮ್ || ೧೬ ||

ಗೋಕುಲವು ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಮಹಾನಗರದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಬಿಡಲು, ವನಪ್ರಿಯನಾದ ರಮೇಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮನೋಹರವಾದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಲು ಬಯಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ^೧ಗೋಕುಲವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮಹಾನಗರಿಯಂತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ^೨ ವನಪ್ರಿಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತೊರೆದು, ವೃಂದಾವನವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಬಯಸಿದ.

೨. "ವನಂ ಸಜ್ಜನಸಂಗತಿಃ" ಎಂಬುದು ವನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವನಪ್ರಿಯ ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನರ ಮಧ್ಯೆ ವಾಸಿಸಲು ಬಯಸುವವನು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೆಲೆಸುವ ಸ್ಥಳ ಮಹಾನಗರಿಯಂತಾಗಿ ಸಂಪದ್ವೃತವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ ಅರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ವೃಂದಾವನವೂ ಸಹ ಮಹಾನಗರಿಯಂತೆಯೇ ಆಯಿತು ಎಂಬ ವಿವರ ಮುಂದೆ ಬರುವುದು(ರು.ವಿ. ೯/೬೧-೬೪).

೫. ಇಲ್ಲಿನ 'ವನಪ್ರಿಯ' ಎಂಬ ಮಾತು ರಾಮಾವತಾರದ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ - ಎಂದರೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ವನವಾಸವೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೃಂದಾವನವಾಸದಂತೆ ಆನಂದ ಪೂರ್ಣವೂ, ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕರವೂ ಆದ ವಿಹಾರಕಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದಾಗುವುದು.

ಗೋಕುಲವನ್ನು ತೊರೆಯಲೆಂದು ವೃಕಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ

ವಿರೋಧಿದ್ವಿತೀಯಪರಾಭವೇನ

ಸ್ಥಿರೇಹ ನೋತ್ಪಾಸ್ವತಿ ಬಂಧುತೇಯಮ್ |

ಇತಿ ಪ್ರಭುಃ ಸ್ವಪ್ರಿಯಸಾಧ್ವಸಾಯ

ವೃಕಾನನೇಕಾಂಶ್ಚ ಸಸರ್ಜ ರೋಮ್ಣಃ^೧ || ೧೭ ||

೧. "ವಸ್ತುಮಿತಿ ಪಾತೇ" ವಾಸಂ ಕರ್ತುಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಭೃಹದ್ವನಮಿತಿ ಸಂದವೃಜಸ್ಯ ಗಾಮು |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವನಪ್ರಿಯಸ್ಯ ವನ ವಿವಾಭಿರುಚಿಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ವೃಂದಾವನಮಿಯಾಮಃ ಸನ್ ಸಂದಮಾನುಷ್ಕುಹದ್ವನೇ |

ಸಸರ್ಜ ರೋಮಕೂಪೇಘ್ನೋ ವೃಕಾನ್ ವ್ಯಾಘ್ರಸಮಾನ್ ಬಲೇ ||

ಅನೇಕಕೋಟಿಹಂಶೈಃ ಪೀಡ್ಯಮಾನಾ ಪ್ರಚಾಲಯಾಃ |

ಯಯುರ್ವೃಂದಾವನಂ ನಿತ್ಯಾನಂದಮಾದಾಯ ಸಂದವಮ್ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೩/೨೬,೨೭)

ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರ ಪರಾಭವದಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬಂಧುಜನರು ತೆರಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗರು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯರಾದ ಗೋಪಜನರಿಗೆ ಭಯಹುಟ್ಟಿಸಲೆಂದು ರೋಮಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ತೋಳಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಗೋಕುಲವನ್ನು ದೈತ್ಯರು ಆಕ್ರಮಿಸುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸುರಕ್ಷತಾ ಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಬಯಸಲಾರರು. ಹಾಗೆ ಅವರು ತೆರಳುವಂತಾಗಲು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಆಗ ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೊರೆದು ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆದಕ್ಕಂದು ತನ್ನ ರೋಮಕೂಪಗಳಿಂದಲೇ ತೋಳಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ^೧.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅದ್ಭುತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ^೨ ಸೃಷ್ಟಿಕೃಮ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆ ಸೃಷ್ಟವಾದ ತೋಳಗಳು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನು ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮ-ತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ^೩ ಭಾಗವತಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವರು.

೧. ಏವಂ ಕಥಯತುತ್ಸೃ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಧೀಮತಃ |
ಪ್ರಾರುರ್ಬಭೂವುಃ ಶತರೋ ರಕ್ತಮಾಂಸಮಾಶನಾಃ ||
ಘೋರಾಶ್ಚಿಂತಯತುತ್ಸೃ ಸ್ತತಸೂರುಹಾಸ್ತದಾ |
ಏನಿಪ್ಪೇತುರ್ಭಯಕರಾಃ ಸರ್ವಶಃ ಶತರೋ ವೃಕಾಃ ||
ನಿಪ್ಪತಂತಿ ಸ್ಥ ಬಹವೋ ವ್ರಜಸ್ತೋತ್ರಾದಗಾಯ ವೈ |
ವೃಕಾನ್ ನಿಪ್ಪತಂತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಗೋಕು ವತ್ಸೇಶ್ಚಠೋ ನೃಪು ||
ಗೋಪೀಕು ಚ ಯಥಾಕಾಮಂ ವ್ರಜೇ ತ್ರಾಸೋಽಭವನ್ಮಹಾನ್ |
ತೇ ವೃಕಾಃ ಪಂಚಬದ್ಧಾಶ್ಚ ದಶಬದ್ಧಾಸ್ತಥಾ ಪರೇ ||
ತ್ರಿಂಶದ್ವಿಂಶತಿಬದ್ಧಾಶ್ಚ ಶತಬದ್ಧಾಸ್ತಥಾ ಪರೇ |
ನಿಶ್ಲೇರುಸ್ತಸ್ಯ ಗಾತ್ರೇಭ್ಯಃ ಶ್ರೀವತ್ಸಕ್ತಲಕ್ಷಣಾಃ ||
ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣವದನಾ ಗೋಪಾನಾಂ ಭಯವರ್ಧನಾಃ |
ಭಕ್ತಿಯದ್ವಿಶ್ವ ತೈರ್ವತ್ಸಾಂಸ್ತಾಸಯದ್ವಿಶ್ವ ಗೋವ್ರಜಾನ್ ||
ನಿಶಿ ಬಾಲಾನ್ ಪರದ್ವಿಶ್ವ ವೃಕೈರುತ್ಸಾದ್ಯತೇ ವ್ರಜಃ |
ನ ವನೇ ಶತ್ಯತೇ ಗಂಠಂ ನ ಗಾಶ್ಚ ಪರಿರಕ್ಷಿತಮ್ ||
ನ ವನಾತ್ ಕಂಚಿದಾಹುರ್ಮ ನ ಚ ವಾ ತರಿತುಂ ನದೀಮ್ |

ತ್ಸಾನ್ ಹೃದ್ವಿಗಮನೋಽಗತಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ವನೇಽವನಾನ್ |

ಏವಂ ವೃಕೈರುದೀರ್ಘೈಸ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಮಲ್ಯಪರಾಕ್ರಮೈಃ |

ವ್ರಜೋ ನಿಪ್ಪಂದಚೇಪ್ಪೈಃ ಏಕಾಂಗನಿಚರಃ ಕೃತಃ ||

-ಪರಿವಂಶ, ವಿಷ್ಣುಪರ್ವ (೮/೩೦-೩೮)

೨. ವೃಂದಾವನಂ ಯಯಾಸುಃ ಸಸಂದಾಸೂಗುರ್ಬುಹದ್ವನೇ |

ಸಾರ್ಜರೋಮಕೂಪೇಭ್ಯೋ ವೃಕಾನ್ ವ್ಯಾಪ್ತಸಮಾನ್ ಬಲೇ ||

ತತ್ಪ್ರೋತ್ಸಾತಫಯಾ ಗೋವಾ ಆಪ್ತವೃಂದಾವನಂ ವನಮ್ ||

-ಮಣಿಮಂಜರಿ(೨/೨೦)

೩. ತೇ ಚ ಸ್ವಲಾಂತರಗಮನಮನಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇನ ಬಹಿರಾವರ್ಧಾ ವಿಶಾಸ್ತದಾತೃಕಾ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |

ಶ್ರೀವತ್ಸಕ್ತಲಕ್ಷಣಾ ಇತಿ ತದಾಧಾರಾರಾಜಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೇಃ |

-ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಟಿಪ್ಪಣಿ (೧೦/೧೨/೧೨)

೨.. ಜನರಿಗೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವ ಇಚ್ಛೆ ಹುಟ್ಟುವುದು ಸಹಜ ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ದೈತೇಯ - ದೈತ್ಯ; ಪೃಕ - ತೋಳ; ಬಂಧುತಾ - ಬಂಧುವರ್ಗ; ಸಾಧ್ವಸ - ಭಯ.

ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ
ಇಹ ಸ್ಥೀಯಾನ್ ನಿಹತಾನ್ ನಿಶಮ್ಯ
ನ ಮಾಂ ಪ್ರಜಸ್ಥಂ ಪ್ರತಿ ಯಾಂತಿ ದೈತ್ಯಾಃ |
ಸ ಇತ್ಯಮಾಲೋಚ್ಯ ವಿಭುಃ ಸ್ಥೀಯಾನ್
ನೈಯುಂಕ್ತ ವೃಂದಾವನಮೇವ ಗಂತುಮ್ || ೧೮ ||

"ತಮ್ಮವರು ಇಲ್ಲಿ ಹತರಾದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ದೈತ್ಯರು ಈ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿನ ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬರದಂತಾಗುವರು" - ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನವರನ್ನು ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ನಿಯೋಜಿಸಿದ.

ಮಿ. : ೧. ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಶಕಟಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಹಾರ ನಡೆದಿದೆ. ಇದನ್ನು ಕಂಸನ ಕಡೆಯ ದೈತ್ಯರು ಕೇಳಿ, ಭಯಪಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಬಯಸಲಾರರು. ತನ್ನ ಅವತಾರವಾಗಿರುವುದು ಅವರ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬರುವಂತಾಗಲು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದೇ ಉಚಿತ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಶಕಟಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯವು ಇತರ ದೈತ್ಯರ ಮೇಲೆ ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು.

೧. ತತ್ಕೋಪಾಸಂದನಾಮಾಸಹ ಗೋಪೋ ಜ್ಞಾನವಯೋಧಿಕಃ |

ದೇಶಕಾಲಾರ್ಥತತ್ತ್ವಜ್ಞಃ ಪ್ರಿಯಕೃದ್ರಾಮಕೃಷ್ಣಯೋಃ ||

ಉತ್ಪಾತವ್ಯಮಿತೋಽಸ್ಯಾಭಿಗೋಕುಲವ್ಯ ಹತ್ಯಪಿಛಃ |

ಆಯೋತ್ಯತ್ರ ಮಹೋತ್ಪಾತಾಃ ಪ್ರಜಾಣಾಂ ನಾಶಹೇತವಃ ||

ಮುಕ್ತಃ ಕಥಂಚಿದ್ರಾಕ್ಷಸ್ಯಾ ಬಾಲಘ್ನಾ ಬಾಲಕೋ ಹ್ಯಸೌ |

ಹರೇರನುಗ್ರಹಾಗೂನಮನೋವರಿ ಗಾಪತತ್ ||

ಚಕ್ರವಾತೇನ ನೀತೋಽಯಂ ದೈತ್ಯೇನ ವಿಯದೂಹ್ಯತಾ |

ಶಿಲಾಯಾಂ ಪತಿತಸ್ತತ್ರ ಪರಿತ್ರಾತಃ ಸುರೇಶ್ವರೈಃ ||

ಯಸ್ಯ ಪ್ರಿಯೇತ ದ್ರುಮಯೋರಂತರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಬಾಲಕಃ |

ಅಸಾವಗತಮೋ ವಾಽಪಿ ತಚ್ಚಾಪ್ಯಭ್ಯುತರಕ್ಷಣಮ್ ||

ಯಾವದಾತ್ಮತೋಽರಿವೋ ಪ್ರಜಂ ನಾಭಿಭವೇದಿತಃ |

ತಾವದ್ವಾಚಾನುವಾದಾಯ ಯಾಸ್ಯಾಮೋಃ ದೈವ ನಾಗಸುಗಾಃ ||

ವಸಂ ವೃಂದಾವಸಂ ನಾಮ ಪರವ್ಯಂ ನವಕಾನನಮ್ |

ಗೋಪಗೋಪೀಗವಾಂ ಸೇವ್ಯಂ ಪುಣ್ಯಾದ್ರಿತ್ಯಗಮೀರುಢಮ್ ||

ತತ್ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ಯ ಯಾಸ್ಯಾಮಃ ಶಕಟಾಗ್ ಯುಜ್ಜ ಮಾ ಚರಮ್ | - ಭಾಗವತ (೧೦/೧೨/೧೧-೧೮)

೨. ಸ್ವೇಪಾಂ ಪರಾಜಯಹೇತುರ್ನಾಸ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಗೋಗೋಪರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಮರ ವೃಂದಾವನಗಮನದ ವೈಭವ
ಭಾರಾನ್ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಧೀರೋಪ್ಯ ಚಾರುಶಕಟಶ್ರೇಣ್ಯಾಮರಣ್ಯಾಲಯಾ
ಗೋಪಾ ಗೋಧನವೃದ್ಧಮುಗ್ಧಲಲನಾಬಾಲಾದಿಭಿಃ ಸಂಯುತಾಃ |
ವೀಣಾವೇಣುಮೃದಂಗಶೃಂಗನಿನದೈಃ ಸಂಪೂರಿತಾಶಾಃ ಶನೈಃ
ರಾಮಶ್ರೀರಮಣಾತ್ರಯಾಃ ಪ್ರತಿಯಯುರ್ವೃಂದಾವನಂ ಪಾವನಮ್ || ೧೯ ||

ತಮ್ಮ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೊಗಸಾದ ಗಾಡಿಗಳ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅರಣ್ಯನಿವಾಸಿಗಳಾದ
ಗೋಪಾಲರು ಗೋಸಂಪತ್ತು, ವೃದ್ಧರು, ಮುಗ್ಧಸ್ತ್ರೀಯರು, ಬಾಲಕರು ಮೊದಲಾದವ-
ರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ವೀಣೆ, ಕೊಳಲು, ಮೃದಂಗ, ಶೃಂಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ
ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸುತ್ತಾ ಬಲರಾಮ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ-
ಕೊಂಡು, ಪಾವನವಾದ ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾಗಿದರು.

೧. : ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸೃಷ್ಟಿದ ತೋಳಗಳಿಗೆ ಅಂಜಿ, ಇನ್ನು ಗೋಕುಲದ ವಾಸ ಸುರಕ್ಷಿತ-
ವಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಗೋಪರು ತಮ್ಮ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೊಂದಿಗೂ, ಜನರೊಂದಿಗೂ
ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ; ಇಲ್ಲಿ 'ಭಾರಾನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಮಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ
ಸಾಮಾನು-ಸರಂಜಾಮುಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಅವರು ತೆರಳಿದು ಒಂದು ಮಹೋತ್ಸವದಂತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ
ಅವರು ಮಾಡಿದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

೩. ಅವರು ಹಾಗೆ ತೆರಳುವಾಗ ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರು ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ
ಅವರಿಗೆ ಭಯದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಶನೈಃ (ಮೆಲ್ಲನೆ) ಎಂಬ ಪದದಿಂದ
ಸೂಚಿಸಿರುವರು; ಚಾರು - ಮನೋಹರ; ಶಕಟ - ಗಾಡಿ; ಆಶಾ - ದಿಕ್ಕು; ಶ್ರೇಣಿ - ಸಾಲು.

ನಲಿಯುತ್ತಾ ಸಾಗಿದ ಪ್ರಯಾಣ

ಽಪ್ಯಂಭಚ್ಚಂಪಕಗುಂಫಿತೋಚ್ಚಕಬರೀಭಾರಾಶ್ಚಲತ್ಕಂಚುಕಾಃ

ಸಿಂಜನ್ಮಂಜುಲಭೂರಿಭೂಷಣಧರಾ ಗೋಪ್ಯಃ ಸಮಾಪ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಃ |

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಾದ್ವೈತಕರ್ಮ ರಾಮಚರಿತೈಃ ಸಾಕಂ ಜಗುಃ ಕೃತ್ವ ಶಃ

ಸ್ವಾಭೀಷ್ಣಾಪ್ತ್ಯುಚಿತಪ್ರಲೀಗತಿಮಿವ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಹೃಷ್ಣಾಃ ಪಥಿ || ೨೦ ||

೧. ವೀಣಾಸ್ವಂತುವಾದ್ಯವಿಶೇಷಾ ವಲ್ತುನಾದಯಃ ಕೇಣವೋ ವಂತಾಃ ಸುಷಿರವಾದ್ಯವಿಶೇಷಾಃ ಮೃದಂಗ ಮುರಜಾಃ
ಆಗವವಾದ್ಯವಿಶೇಷಾಃ | ಶತಂ ವೀಣಾದಿಕಂ ವಾದ್ಯಮಾಗದ್ವಂ ಮುರಜಾದಿಕಮ್ | ವಂತಾದಿಕಂ ತು
ಸುಷಿರಮಿತ್ಯಮರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಚಂಚಚ್ಚಂಪಕ... ಇತಿ ವಾತಃ ಮಗೋಹರಚಂಪಕೈರತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪ್ರಚಾತ್ ಸ್ವಾನ್ ಸ್ವಾನ್ ಸಮಾಯುಕ್ತ ಯಯೂ ರೂಢಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾಃ |
ವ್ಯವಾನ್ ಬಾಲಾನ್ ಸ್ತ್ರೀಯೋ ರಾಜನ್ ಸರ್ವೋಪಕರಣಾನಿ ಚ |

ಎತ್ತರದ ಭಾರವಾದ ಮುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಸಂಪಿಗೆ ಹೂವುಗಳ ಅಪಾರ ಗುಚ್ಚಗಳು, ಚಲಿಸುವ ಕಂಚುಕಗಳು, ಮೈಮೇಲೆ ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಮಂಜುಳವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಭರಣಗಳು, ಇಂತಹ ಗೋಪಿಯರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ತಮ್ಮ ಬಯಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಉಚಿತ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಳುವೆವು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ, ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾಗಿ ನಲಿದ ಅವರು ಬಲರಾಮನ ಚರಿತ್ರೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅದ್ಭುತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹಾಡಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೋಪರ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದರೆ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಯಾಣ ವೈಖರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ ಮುಂದೆ ಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುವ ರಾಸಕ್ರೀಡೆ ಮೊದಲಾದ ಬಹುಬಗೆಯ ಆಪೇಕ್ಷೆಗಳು ಈಡೇರುವ ಸೂಚನೆ ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ಪತ್ತವಾಗಿ ಲಭಿಸಿತ್ತು ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಪ್ರಯಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಾಗೂ ಅವನ ಭಕ್ತರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುವುದು ಸುವಿಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ ; ಕಂಚುಕ - ರವಿಕೆ.

೪. ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸಹ್ಯಪ್ರಾಂತದಿಂದ ಕಾಸರಗೋಡಿನತ್ತ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಹೊರಟಾಗ ಅವರ ಶಿಷ್ಯವೃಂದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿವರವು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ (ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯ-೧೩/೨೫) :

ಪುರತೋ ಮಧುರಸ್ಪರ್ಶವದದ್ವಿಃ ಸ್ವಕೃತಾಃ ಕರ್ಣಸುಖಾ ಮುಕುಂದಗಾಥಾಃ |

ಧ್ವತಪಂಕಜಬೀಜಚಕ್ರಚಿಹ್ನಃ ಕೃತನ್ಯತ್ತೈರ್ದತುರ್ನಿರ್ಜೇಷ್ಯಮಾಣಮ್ ||

೫. ರಾಮಚರಿತ್ರೆ; ಸಾಕಂ - ಬಲರಾಮನ ಚರಿತ್ರೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅದ್ಭುತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದರು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತ್ರೆಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ: 'ಸಹಯುಕ್ತೇ ಅಪ್ರಧಾನೇ' (ಪಾ.ಸೂ. ೨/೩/೧೯).

ಗಗನವನ್ನು ಕವಿದ ಪ್ರಯಾಣದ ಧೂಳಿ

ಗವಾಂ ಖುರೈರ್ಗೋಪಪದ್ಮೈರನೋಭಃ

ಸಮುತ್ತಥೂಲೀ ಸವಿತುಃ ಕರೌಘಮ್ |

ಅಸ್ತಾಪೋಷ್ಣ ಗೋಪಾಲಾ ಯತ್ಪ್ರಾ ಆತ್ಮರಸಾಸಣಾಃ |

ಗೋಧನಾನ್ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಭೃಂಗಾಣ್ಯಾಪೂರ್ಯ ಸರ್ಪತಃ |

ತೂರ್ಯಘೋಷೇಣ ಮಂಡತಾ ಯಯುಃ ಸಹಪುರೋಹಿತಾಃ ||

ಗೋಪೋ ದೂರ್ಧರಥಾ ವೃತ್ತತ್ಪಚುಂಕುಮಾಂತಯುಃ |

ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾ ಜಗುಃ ಪ್ರೀತಾಃ ಸ್ವಿಗ್ರಂಥಃ ಸುವಾಸಸಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧೨/೨೦-೨೨)

ರುರೋಧ ದೂರೇ ಕಿಲ ತಾಂ ಸ್ವಮೂರ್ಧ್ವಿ
ಸ ವಿವ ವೋಢುಂ ಧ್ರುವಮುನ್ನಿನಾಯ || ೨೧ ||

ಗೋವುಗಳ ಗೊರಸುಗಳಿಂದ, ಗೋವರ ಪಾದಗಳಿಂದ, ಗಾಡಿಗಳಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳಿಯು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿ ತಡೆದುಬಿಟ್ಟಿತು; ಆ ಧೂಳಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಲೆಂದು ಆ ಸೂರ್ಯನು ತಾನಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಮೇಲೆಬ್ಬಿಸಿದ; ನಿಶ್ಚಿತ.

೧. : ೧. ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೋವ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಎದ್ದ ಧೂಳಿಯ ವಿವರವಿದೆ.

೨. ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನೇ ಧೂಳು ಮತ್ತಿದ ಕಿರಣವನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಲೆಂದು ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ ಇದೆ; ಮಿಠ - ಗೊರಸು; ಅನ - ಗಾಡಿ.

೩. ಇದರಿಂದ ವೈಷ್ಣವರ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಶಿರಸಾ ಧರಿಸುವುದು ಭಾಗವತಧರ್ಮ (೭/೩/೨.೨) ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ :

ನೈಷಾಂ ಮತಿಸ್ತಾದದುರುಕ್ರಮಾಂಘ್ರಂ ಸ್ವಶತ್ಕನರ್ಥಾಪಗಮೋ ಯದುತ್ತಃ |
ಮಹೀಯಸಾಂ ಪಾದರಜೋಭಿಷೇಕಂ ನಿಶ್ಚಿಂಚನಾನಾಂ ನ ವ್ಯಗೀತ ಯಾವತ್ ||

೪. ಗೋಗೋಪಿಯರೆಲ್ಲಾ ಋಷಿದೇವತಾದಿಗಳ ಆಮತಾರಾದ್ಯರಿಂದ ಅವರ ಪಾದಧೂಳಿ ಪವಿತ್ರ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ತತ್ತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ವಾಗತ ಕೋರಿದ ವೃಂದಾವನ

ಪುಷ್ಪೈರ್ವೃಕ್ಷಗಣಾ ಮನೋಜ್ಞವಚನೈಃ ಕೀರಾಃ ಸ್ವರೈಃ ಕೋಕಿಲಾ
ನೃತ್ಯೈಃ ಕೇಕಿವರಾ ಗಜಾಶ್ವ ಗತಿಭಿಃ ಶೈಲಾಃ ಸ್ರವನ್ನಿರ್ಘುರೈಃ |
ಸುಚ್ಯಾಯೈರ್ಮಣಿಕುಟ್ಮಪ್ಪಲಚಯೈಃ ಸಾ ಭೂರ್ಮೃಗಾ ವೀಕ್ಷಣೈಃ-
ಸ್ತದ್ವೃಂದಾವನಮಚ್ಯುತಾರ್ಹಭವನಂ^೧ ನೂನಂ ತದಾ ತೇನಿರೇ || ೨೨ ||

ಆಗ, ಹೂವುಗಳಿಂದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಗುಂಪುಗಳು, ಮನೋಹರ ವಚನಗಳಿಂದ ಗಿಳಿಗಳು, ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಕೋಗಿಲೆಗಳು, ನರ್ತನಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಮಿಲುಗಳು, ನಡಿಗಳಿಂದ ಆನೆಗಳು, ಸುರಿಯುವ ತೊರೆಗಳಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿಗಳು, ನಿಜದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರತ್ನವಿಚಿತವಾದ

೧. ಅನೇಕ ಗೋಗೋಪಾನಾಂ ಋಷಿದೇವವ್ರವರತ್ನೇನ ದೇವಮಾನ್ಯತ್ವಂ ಧೃತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನೃತ್ಯಂತ್ಯಮಿಃ ಏವಿನ್ ಈಡ್ಯ ಮುದಾ ಪರಿಣ್ಯ ಕುರ್ವಂತಿ ಗೋಷ್ಠ ಇದ ತೇ ಶ್ರೀಯಮೀಕ್ಷಣೇನ |

ಸೂಕ್ತಿಶ್ಚ ಕೋಕಿಲಗಣಾ ಗೃಹಮಾಗತಾಯ ಧನ್ಯಾ ವನೌಕಪ ಇಯಾನ್ ಹಿ ಪತಾಂ ನಿರ್ಗತಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧೨/೭)

ಹಾಸುಗಳಿಂದ ಆ ಭೂಮಿಯು ನೋಟಗಳಿಂದ ಜಿಂಕೆಗಳು ಆ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೆಲೆಸಲು ಅನುಗುಣವಾದ ಭವನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವು; ನಿಶ್ಚಿತ.

೨. : ೧. ವೃಂದಾವನದ ಅಪೂರ್ವವರ್ಣನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಹೂ ತುಂಬಿದ ವೃಕ್ಷಗಳು, ರಮ್ಯವಚನಗಳ ಗಿಳಿಗಳು, ಸುಸ್ವರದ ಕೋಗಿಲೆಗಳು, ನಿರ್ತುಮವ ನವಿಲುಗಳು, ನಡೆದಾಡುವ ಆನೆಗಳು, ತ್ವರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೆಟ್ಟಗಳು, ಮಣಿ-ವಿಚಿತವಾದ ಭೂಮಿ, ಬೆರಗುಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಿಂಕೆಗಳು ಮೊದಲಾದವು ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಭಗವಂತನ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ರಾಜಯೋಗ್ಯವಾದ ಪರಿಸರ ಅಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಇಂತಹ ಪರಿಸರವು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸಹ ಸೂಚಿತ; ಕೀರ - ಗಿಳಿ; ಕೇಕಿ - ನವಿಲು; ಶೈಲ - ಬೆಟ್ಟ; ನಿರ್ಘೋರ - ತೊರೆ.

ತ್ರಿಧಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸ ಲಬ್ಧವನ್ನಾ ಮಧುರಾಖ್ಯಪುರ್ಯಾಂ

ವ್ರಜೇಽಭಿವೃದ್ಧಃ ಕತಿಚಿದ್ವಿನಾನಿ |

ಉಪೇತ್ಯ ವೃಂದಾವನಮೇಷ ಕೃಷ್ಣ-

ಸ್ವಿಧಾಮತಾಂ^೧ ದರ್ಶಯತೀವ ದೇವಃ || ೨೩ ||

ಮಧುರಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ, ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು, ವೃಂದಾವನವನ್ನು ತಲುಪುವ ಮೂಲಕ ದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ತ್ರಿಧಾಮ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ ಎಂಬಂತಿದೆ.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಧಾಮ ಎಂಬುದು ಒಂದು. ಅನಂತಾಸನ, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ವೈಕುಂಠ - ಇವು ಮೂರೂ ಅವನ ನೆಲೆಗಳು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೇ ಅವನಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದಲೂ ಮಧುರ, ಗೋಕುಲ ಹಾಗೂ ವೃಂದಾವನ ಎಂಬ ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ತ್ರಿಧಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಧುರ, ಗೋಕುಲ ಹಾಗೂ ವೃಂದಾವನಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ^೨ ಅನಂತಾಸನ, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ವೈಕುಂಠದಂತೆ ಬೋಧಿಸಿದವು ಎಂಬ ಭಾವವೂ

೧. ಪುಷ್ಕೋದಹಾರಮಧುರವಚನಗೀತಸ್ಯತ್ಯಕವಿಲಾಸೋದಕಸುಚ್ಯಾಯಾದ್ಯುಪಚಾರವತ್ಯಲು ರಾಜಭವನಂ, ತತ್ಪರ್ವಂ ವೃಂದಾವನೇಽಪ್ಯಭವದಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ತ್ರಿಕುಂದಾಮಾ - ಇತಿ ವಿಮ್ಲಸಹಸ್ರನಾಮಸು | ಅನಂತಾಸನವೈಕುಂಠನಾರಾಯಣಪುರಾಣಿ ತು ತ್ರೀಣಿ ಧಾಮಾನಿ ವೈ ವಿಷ್ಣೋಃ - ಪ್ರಹ್ಲಾದೇ (ಭಾ.ತಾ.೨/೬/೧೯)

೩. "ತ್ರಿಧಾಮಾ ಕರುಣಾಕರಾ" ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಃ - ವ್ಯಾ.

೪. ಅನಂತಾಸನಶ್ವೇತದ್ವೀಪವೈಕುಂಠಾಖ್ಯತ್ರಿಧಾಮಸ್ವಿತತ್ಪರಂ ಮಧುರಾದಿತ್ರಿಧಾಮಸ್ವಿತತ್ಪರಂ ನಿಮಿತ್ತಮುತ್ಯೇಕ್ಯತ ಇತಿ ವಿಧಾವನೋತ್ಪತ್ತೀಗ್ರಾಂಯೋಃ ಸಂಸ್ಕೃತಿರಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.

ಸೂಚಿತ. ಭಗವಂತ ನೆಲೆಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವು ಹಾಗೆ ದೋಭಿಸುವುದು ಸಹಜ. ತಿರುಪತಿಯು ಭೂವೃಕ್ಷಕುಂಠ ಎನ್ನಿಸಿರುವಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಾರ್ಥಕ ಹೆಸರಿನ ವೃಂದಾವನ

ಫಲೈ: ಪ್ರಸೂನೈ: ಪಯಸಾ ತೃಣೇನ

ವಿಧಾಯ ಗೋಗೋಪನಿಕಾಯರಕ್ಷಾಮ್ |

ವನಂ ಸ್ವನಾಮಾನುಗುಣಂ ಬಭಾಜ

ಹರೌ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಕಿಮಿಹಾಸ್ವಸಾಧ್ಯಮ್ || ೨೪ ||

ಹಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಹೂವುಗಳಿಂದ, ನೀರುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಹುಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಗೋವುಗಳ ಒಂಡಿಗೆ, ಗೋಪವೃಂದಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಆ ವನವು ವೃಂದಾವನ ಎಂಬ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಸನ್ನನಾದಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಅಸಾಧ್ಯ?

೪. : ೧. ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಆ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಫಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಗೋಗೋಪರಿಗೆ ದೊರಕಿದ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರಣವನ್ನಿತ್ತು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು ; (ವೃಂದಾವನಮ್-ವೃಂದಾನಾಂ ಅವನಂ ಯಸ್ಯಾತ್).

೨. ಹೀಗೆ ಅದು ವೃಂದಾವನವೆನ್ನಿಸಲು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಲುಮೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದದ್ದೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಅಲಭ್ಯವಾದದ್ದು ವಿನಿದೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು : ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ಭಗವತಿ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಶ್ರೀನಿಕೇತನೇ | -ಭಾಗವತ (೧೦/೩೭/೨); ತುಷ್ಠೇ ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ರಮೇಶೇ | -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೮೮).

೩. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವೃಂದಾವನವು ಫಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಗೋಗೋಪರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಗೀತೋಕ್ತಸೇವೆಯೆಂಬುದು.

ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಲೀಲೆಗಳು

ತತಃ ಸ ಗೋರೂಪಧರೈರ್ನಿಯದ್ಧಂ-

ಶ್ವಚಾರ ಚಾರೂಪಲಮುತ್ಕಿಷ್ಣಂ ||

೧. ಹರೌ ಕೃಷ್ಣೇ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಸತಿ ಇಹ ಬೋಧೇ ಅಸಾಧ್ಯಮುಲಭ್ಯಂ ಕಿಮಪಿ ಸರ್ವಂ ಸುಲಭಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || -ವಾ.

೨. ವತ್ಸಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ತೋಯಂ ಯೋ ಮೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ವ್ರಯಚ್ಛತಿ |

ತದಹಂ ಭಕ್ತ್ಯುಪಹೃತಮುತ್ಸಾಹಿ ವ್ರಯತಾತ್ಮನಃ ||

- ಗೀತಾ (೯/೨೭)

೩. ಕೃಷಿದ್ವಾದಯತೋ ವೇಣುಂ ಶ್ವೇತಾಕ್ಷೈಃ ಕಿಷಕೈಃ ಕೃಷಿತ್ |

ಪೃಥಾಯಮಾಣೌ ನದತೌ ಯುಯುಧಾತೇ ಪದಸ್ಮದಮ್ ||

-ಭಾ. (೧೦/೧೧/೩೯)

ವನೇಽನುಶಿಕ್ಷನ್ನಿವ ವತ್ಸದೈತ್ಯ-

ರಣಂ ತಥೋತ್ಕ್ಲೇಷಣಮೇವ ತನ್ಯಾ || ೨೫ ||

ಬಳಿಕ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವುಗಳ ವೇಷ ಧರಿಸಿದ ಗೋಪಾಲಕರೊಂದಿಗೆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮನೋಹರವಾದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುತ್ತಾ, ಮುಂದೆ ತಾನು ಮಾಡುವ ವತ್ಸಾಸುರನೆಂಬ ದೈತ್ಯನೊಂದಿಗಿನ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನ ದೇಹವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಎಸೆಯುವುದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವನಂತೆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳ ವೇಷಧರಿಸಿದ ಗೋಪಾಲಕರೊಂದಿಗೆ ವಿನೋದಕ್ಕೊಂದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಚಾರು - ಮನೋಹರ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಲೀಲೆಗಳು ಮುಂದೆ ಅವನು ಮಾಡುವ ವತ್ಸಾಸುರನ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆಯೊಡ್ಡುವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ; ಉಪಲ - ಕಲ್ಲು; ನಿಯುದ್ಧ - ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ, ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೋರಿದ ರಘುರಾಮಲೀಲೆ

ಪ್ಲವಂಗವೇಷೈರನುಗೈಃ ಸಮೇತಃ

ಸ ಸೇತುಬಂಧಾದಿವಿಹಾರಶೀಲಃ |

ಚರನ್ನರಣ್ಯೇ ರಘುರಾಮರೂಪಂ

ಸ್ಥನೀಯಮಾಜ್ಞಾಪಯತಿ ಸ್ಮ ದೇವಃ || ೨೬ ||

ಕಪಿವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ತನ್ನ ಸಂಗಡಿಗರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೇತುಬಂಧನ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರೀಡೆಗಳನ್ನು ಆಡುವವನಾಗಿ, ವನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ, ತನ್ನ ರಘುರಾಮರೂಪವನ್ನು ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಕಪಿವೇಷ ಧರಿಸಿದ ಗೋಪರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸೇತುಬಂಧನಾದಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಟಗಳನ್ನೂ ಆಡಿದ.

೨. ಈ ಬಗೆಯ ಕ್ರೀಡೆ ಅವನು ತಾನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಆಗಿದ್ದವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿರೋಧ ನಿರೂಪಣೆ; ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ತತ್ವ.

೧. ಕಪಿವೇಷಧಾರಿಗೋಷೈರನುಗತತ್ವಾತ್ ಸೇತುಕರಣಾದರಣ್ಯೇ ಸಂಚರಣಾದಹಮೇವ ರಘುರಾಮ ಇತಿ ಪ್ರಕಟಯಾಮಾಪೇಕ್ಷಾರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨.. ಈ ಮೂಲಕ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತಾದಿಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ನೃತ್ಯ ನಾಟಕಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ 'ಪರಂಪರೆಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ನಾಂದಿಹಾಡಿದ ಎಂಬ ಅಂಶವೂ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ರಾಮಾಯಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವನವಾಸಾದಿಗಳೂ ಕೇವಲ ನಾಟಕ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಸೂಚಿತ. ಶ್ರೀರಾಮನ ವನವಾಸವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೃಂದಾವನ-ವಾಸದಂತೆ ಪರಮವೈಭವದ ಕಾಲವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಧ್ವನಿತ; ಪಲ್ಲಂಗ - ಕಪಿ.

ವತ್ಸಾಸುರನ ಆಗಮನ

ಸಹಾನುಗೃಹ್ಯಾಃ ಕಿಲ ಚಾರಯಂತಂ

ಖಲೋಽಭ್ಯಗಾತ್ ತಂ ಪಶುವೇಷಧಾರೀ |

ಅಹಂ ಮಹಾಂತಂ ಪ್ರತಿಯಾಸ್ಯತೋಽಸ್ಯ^೧

ಪಶುತ್ವಮಾಜಾನಜಮೇವ ಮನ್ಯೇ || ೨೭ ||

ತನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಗೋವುಗಳಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಒಬ್ಬ ದುಷ್ಟನು ಪಶುವಿನ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆಗಮಿಸಿದ; ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಹೊರಟ ಅವನಿಗೆ ಪಶುತ್ವವು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬಂದದ್ದು ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುವೆ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಹಾರಕ್ಕಂದು ಕಂಸ ಕಳುಹಿಸಿದ^೨ ವತ್ಸಾಸುರ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಕರುವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಗಮಿಸಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಸ್ತೋತ್ರಮರ ದ್ರೋಹವೇ ಮಹಾ ಅವಿವೇಕ ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತಹ ಸರ್ವೋತ್ತಮನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ಅವನು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಪಶು ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಯ ಸತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩.. ದೊಡ್ಡವರ ವಿರೋಧ ಪಶುವಿನ ನಡತೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತ

ತದ್ವೃಂದಾವನಭೂಗಣಂ ಪದರುಚಾ ಪ್ರಾಗಂಕಯನ್ ಸೋಽಸಕೃತ್

ಪಶ್ಚಾತ್ ತದ್ಗಮರುದ್ಗಣಂ ಚ ವರಯನ್ ಕುರ್ವನ್ನಿವಾಂತರ್ವನಮ್ |

೧. ಕೃಷ್ಣನೋಕ್ತಶ್ರೀಡಾ ಕೃತೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತೇ ನರಾಃ ಪರಪೂಜಾರ್ಥೇ ಕಿಂ ತೇವಾಂ ಜೀವಿತೇ ಫಲಮ್ |

ಯೈರ್ಗ ಲಬ್ಧಾ ಹರೋದೀಕ್ಷಾ ನಾರ್ಜಿತೋ ವಾ ಜನಾರ್ದನಃ ||

- ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವ (೨)

೩. ಪಶುವೇಷಂ ಧೃತ್ವಾ ಯುದ್ಧಾಯ ಕೃಷ್ಣಮಾಜಗಾಮ ಕಿಲೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ಸದ್ವಾಸ್ತದ್ಗುಣೋಭಿ ಲೇಖಿಸವಯೋಹೃದ್ವ್ಯೋಗಣೌ ಚಾಶ್ರಯನ್

ಲಕ್ಷ್ಮೀತೋಽನುಕರೋತಿ ತತ್ರ ವಿಚರನ್ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತಮ್ || ೨೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೊದಲಿಗೆ ಆ ವೃಂದಾವನ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ; ಬಳಿಕ ಅಲ್ಲಿಯ ಗಾಳಿಯ ಸಮೂಹವನ್ನು ಅನೇಕಬಾರಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೀಕರಿಸಿದ.; ಉತ್ತಮವಾದ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳ ವೃಂದದಿಂದ ವೃಂದಾವನದ ಒಳಾಂಗಣವನ್ನು ಶೋಭಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಹಾಗೂ ಗೋಪರ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತಾ, ಸಂಚರಿಸಿದ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತ (ಹುಲಿಕುಣಿತ)ವನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ^೧.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಶಾರ್ದೂಲದ ವಿಹಾರದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಹಾರವನ್ನು ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತವೆಂದು ಕರೆಯುವ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವೃತ್ತವೂ ಸಹ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತವೇ ಆಗಿದೆ; ಈ ಬಗೆಯ ರಚನೆಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವಿರಳ.

೩. ಮಗಣ (ಭೂಮಿ), ಸಗಣ (ವಾಯು), ನಡುವೆ ಜಗಣ (ಸೂರ್ಯ), ತಗಣ (ಆಕಾಶ) ಎಂಬ ಗಣಗಳ ವೃತ್ತ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತ. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ವೃಂದಾವನದ ಭೂಮಿಯನ್ನು

೧. ದೇವಗಾಂ ಹೃದಯಾಕಾಶಗಣಃ ಸವಯುಗಾಂ ಹೃದಯಾಕಾಶಗಣಭೇತಿ ದೌ ಲೇಖಿಸವಯೋಹೃದ್ವ್ಯೋಗಣೌ ಆಶ್ರಯನ್ ತದ್ವ್ಯಾಸವಿವಯೋಭವನ್ನತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಗಣದೇವತಾಸ್ತು ಅಮೃತಾನಂದೀಯೇ ಕಥಿತಾಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಜಃ ಸೂರ್ಯೋ ರೋಗದಃ ಪ್ಲೋಶಃ ಸೋ ವಾಯವ್ಯಃ ಸುಖಪ್ರದಃ |

ಶುಭದೋ ಮೋ ಭೂಮಿಮಂದೋ ನೋ ಗೌರ್ಧನಕರೋ ಮತಃ ||

- ಅಮೃತಾನಂದೀಯ ಅಲಂಕಾರಸಂಗ್ರಹ (೧/೨೪)

೨. ವೃತ್ತಮುಖ ವಾಯುದೇವತಾಕಸಗಣಾದ್ವಯಮುಂಗೀಕರೋತಿ | ಪುನಃ ಕಿಂಕುರ್ವಣ ಪದರುಚಾ ಅಂತರ್ವಗನಂ ವಸಮಧ್ಯಂ ಸದ್ವಾಸ್ತದ್ಗುಣೋಭಿ ಸಶ್ವಾರ್ಥಸಮೂಹಶಾಲಿ ಕುರ್ವನ್ನಿವ ಕೃಷ್ಣಪಾದಸ್ಯ ಕೋಟಸೂರ್ಯಸಪ್ತರ- ಕಾಂತಿಯುಕ್ತತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

೩. ವೃತ್ತಮುಖ ದ್ವಂದೀಃ ಸಗಣಯೋರ್ಮಧ್ಯಃ ಸೂರ್ಯದೇವತಾಕಜಗಣಶಾಲಿ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ವತಪಧೇ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತಸ್ಯ ವೃತ್ತಸ್ಯ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ವ್ಯಕ್ತತೇ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ವೃತ್ತಮವ್ಯಾಕಾರದೇವತಾಕತಗಣಾದ್ವಯಶೋಭೀತಿ ಭಾವಃ | ಗಣಲಕ್ಷಣಂ ತೋತ್ರಂ ವೃತ್ತರತ್ನಾಕರೇ |

"ಸರ್ವಗುಣೋ ಮುಖಾಂತರ್ಲಿ ಯಶಾಪಂತರ್ಗಲೌ ಸತೌ |

ಗೃಹ್ಯದೌ ಚೈತಿಲೋ ನೋಽವೈ ಭವಂತೃತೃ ಗಣಾಸ್ತೀಶಾಃ" ||

- ವ್ಯಾ.

ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತವೃತ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸುಪ್ರಪಂಚವದೇಗ ಪ್ರಥಮಂ ಭೂಮಿದೇವತಾಕಮಗಣಾಂತತ್ವಾತ್ ಉಪಮಾ |

- ಮಾ.

ಅಲಂಕರಿಸುವುದು(ಮಗನ-ಭೂಮಿ), ಬಳಿಕ ಮಂದಮಾರುತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು (ಸಗನ-ವಾಯು), ಬಳಿಕ ದೇವತೆಗಳ ಹೃದಯಾಕಾಶ (ಸೂರ್ಯ-ತಗನ) ದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಸೂರ್ಯ(ಜಗನ-ಸೂರ್ಯ)ನಂತೆ ಬೆಳಗುವುದು; ಹೀಗೆ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾರ್ದೂಲ-ಪ್ರೀತಿಪ್ರಪತ್ತದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಖೇಚತೆ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ್ದು ಶಾರ್ದೂಲಪ್ರೀತಿಪ್ರೀತಿ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಬಳಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ವೃತ್ತ ಶಾರ್ದೂಲಪ್ರೀತಿಪ್ರೀತಿ. ನಿರೂಪಣೆಯ ಕ್ರಮವೂ ಸಹ ಶಾರ್ದೂಲಪ್ರೀತಿಪ್ರೀತಿ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿನ ಗಣಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದುದು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಶಾರ್ದೂಲಪ್ರೀತಿಪ್ರೀತಿಪ್ರೀತಿಪ್ರೀತಿ ಸಂದಿರುವ ನ್ಯಾಯ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು; ಅಸಕ್ತತ್ - ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ; ಲೇಖ - ದೇವತೆ.

೫. ಶಾರ್ದೂಲಪ್ರೀತಿಪ್ರೀತಿ ವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ: ಸೂರ್ಯಾಶ್ವೈರ್ಯದಿ ಮಃ ಸಜೌ ಸತತಗಾಃ ಶಾರ್ದೂಲಪ್ರೀತಿಪ್ರೀತಿಮ್ || (ಮ,ಸ,ಜ,ಸ,ತ,ತ) ; ಸವಯಃ-ವಯಸ್ಕರು, ಗೆಳೆಯರು.

ವತ್ಸಾಸುರನನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಕೊಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಉದಕ್ಕಿಪತ್ ತಂ ಹರಿರಾತ್ಮದೋರ್ಭಾರ್-
ಮಧಃಪಪಾತಾಶು ಸ ವತ್ಸದೈತ್ಯಃ |
ವೃಜಾಧಿನಾಥಸ್ಯ ಸ ಏಷ ಧರ್ಮೋ
ಗೃಹೀತಮಾಯಸ್ಯ ಚ ತಸ್ಯ ಪಾತಃ || ೨೯ ||

ಅವನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಎತ್ತಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದ; ಆ ವತ್ಸಾಸುರ ಕೂಡಲೆ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದ; ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಗೋಕುಲದ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧರ್ಮವಾದರೆ, ಕಪಟಿಯಾದ ಅವನು ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದು ಅವನ ಧರ್ಮವೂ ಆಗಿತ್ತು.

೬. : ೧. ವತ್ಸಾಸುರನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶಾರ್ದೂಲಪ್ರೀತಿಪ್ರೀತಿದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಸಂಪರಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೭. ತನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ವತ್ಸಪೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದ^೧. ಅವರೆ ಕಪಟಿಯಾದ ಅವನು ನಿಜಕ್ಕೂ ವತ್ಸಸ್ಥಳವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆ ಇಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಲೀತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಅಧಃಪತನ ಹೊಂದಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೮. ಗೋವ್ಯಾಹ್ನಗೃಹಿತಾಯ ಚ ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋವುಗಳ ವೇಷಧರಿಸಿದವ-ರನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸುವ ಮಹಾಮಹಿಮೆ; ಆದರೆ ಅದು ತೋರಿಕೆಯ ವೇಷವಾದ್ದರಿಂದ ^೨ಅ ವತ್ಸಾಸುರನು ಉದ್ಧಾರವಾಗುವುದರ ಬದಲು ವಿನಾಶವನ್ನು ಕಂಡ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ.

೧. ಸ್ವರಕ್ತ ವತ್ಸಪೇಷಧಾರಿಣೀ ಉರ್ಧ್ವಗತಿವೇಷಣಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉರ್ಧ್ವಗತೀನಾಥಃ ಹೌ ವಿಧಮಾನಃ ಪಿ ರಾತುರೇವ ವಿದೋಧೃತಾಂ ಧೃತ್ಯಾಣಾಮಧಪಾತ ವಿವೇಚಿ ಭಾವಃ -ವ್ಯಾ.

೪. ನಿಜಕ್ಕೂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಭಗವಂತ ಹಿತಕರನಾದರೂ, ಕೇವಲ ವೇಷಮಾತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದವರನ್ನು ಅವನು ಸರ್ವಥಾ ಉದ್ಧರಿಸಲಾರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

೫. ಇದು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನ ಮಾಡಿದ ಜಟಾಸುರ ಸಂಹಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತರುವಂತಿದೆ. ಜಟಾಸುರನು ವಿಪ್ರವೇಷದಲ್ಲಿ ಇರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸದೇ ಇದ್ದ ಭೀಮ ಅ ಬಳಿಕ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವತ್ಸರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸುರನನ್ನೇ ಸಂಹರಿಸುವನೆ ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ.

ಇತರರ ಪತನಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾದ ವತ್ಸಾಸುರ

ಸ ಪಾತಯಾಮಾಸ ಪತನ್ ಕಪಿತ್ತ-

ಫಲಾನಿ ಲೋಲದ್ರುಮಸಂಚಯೇಚ್ಛಃ |

ತಥಾಹಿ ಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪಕ್ಷಃ

ಕಥಂ ನ ಪಾತ್ಯೈಕಫಲಸ್ತ್ರೋಕ್ಯಾಮ್ || ೩೦ ||

ಹಾಗೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉರುಳಿದ ಅವನು ಚಲಿಸುವ ಮರಗಿಡಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿಸಿದ; ಅದು ಸರಿಯೇ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರುದ್ಧಪಕ್ಷದವನಿಗೆ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಪತನವೇ ಮುಖ್ಯಫಲವಾಗಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಆಗದು?

ವಿ. : ೧. ವತ್ಸಾಸುರ ಜಿದ್ದ; ^೧ಮರಗಿಡಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣುಗಳೂ ಸಹ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ; ಕಪಿತ್ತ - ಬೇಲ; ದ್ರುಮ - ಮರ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರೋಧಿಗಳು ತಾವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಬರುವವರನ್ನೂ ಸಹ ಹಾಳುಮಾಡುವ ^೨ಮಹಾವಾಙ್ಮುಖರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

೩. ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಅಧಃಪತನ ಖಚಿತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ :
"ತಮೋದ್ಧಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗಮ್" ಭಾಗ.(೫/೫/೨)

೪. ಭೀಮಸೇನನು ತನ್ನನ್ನು ವಂಚಿಸಲೆಂದು ಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷವೊಂದನ್ನು ಏರಿಕುಳಿತಿದ್ದ ಕೌರವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ವೃಕ್ಷದ ಬುಡಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪಾದಪ್ರಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಫಲಗಳ ಸಮೇತ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸಿದ ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಸಂಗವು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ತೆರನಾದುದು^೩.

೧. ಕೃಷ್ಣೋತ್ಥಿ ಪ್ರವತ್ಸಾದಸುರಾತ್ಮಾತ್ಮರಣಾತ್ಪಹಾಯ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ವೇಷವದ್ವೇಷಿಪಕ್ಷಪಾತಿನೋಽಪಿ ಪಾತ ಏವೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಪಶ್ಚಿಮೋರುಭೂಜ್ಯಫಲಸನ್ನಯನಾಯ ವೃಕ್ಷೇಷ್ಟಾರೂಢರಾಜತನಯಾನಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ ಭೀಮಃ |

ಪಾದಪ್ರಹಾರಮುರುವೃಕ್ಷತಲೇ ಪ್ರದಾಯ ಸಾಕಂ ಫಲೈರ್ವಿನಿಪತತು ಫಲಾನ್ಯಭುಂಕ್ತ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೬೨)

ಬಕಾಸುರನ ಆಗಮನ

ಅನ್ನೋನ್ನಾಶ್ರಿತರಾಗರಜ್ಜುವಿತತೇ ಸಂಸೃತ್ಯಭೇದ್ಯದುಮೇ
ಸಂಗೃಹ್ಯ ಪ್ರತಿಕಲ್ಪಮಬ್ಜಜಮುಖಾನ್ ಭುಂಕ್ತೇ ಸುಪರ್ಣಾನಿಹ |
ತಂ ವಿಶ್ವಾದ್ಭುತಲಬ್ಧಕಂ ದಿತಿಸುತಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಬಕೋಽಭ್ಯಾಯಯೌ
ನೂನಂ ಮೀನತನುಂ ತಿಮಿಂಗಿಲಮಿವ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಬುದ್ಧಿರ್ಬಕಃ || ೩೧ ||

ಪರಸ್ಪರರಲ್ಲಿನ^೧ ಅನುರಾಗವೆಂಬ ಪಾಶದಿಂದ ಬಿಗಿದ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಅಭೇದ್ಯವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಒಡಿದು ತಿನ್ನುವವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ; ಅಂತಹ ಭುವನಾದ್ಭುತ ಬೇಟೆಗಾರನಾದ ಶಿಶುರೂಪದ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿ ವಿಪರೀತಬುದ್ಧಿಯ ದೈತ್ಯನಾದ ಬಕಾಸುರನು ಅವನ ಮೇಲೆ ಎದುರಿಸಿಬಂದ, ಮೀನು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ತಿಮಿಂಗಿಲದ ಮೇಲೆ ಎರಗುವಂತೆ^೨.

ವಿ. : ೧. ವತ್ಸಾಸುರನ ಸಂಹಾರದ ಬಳಿಕ ಬಕಾಸುರ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಸಂಹಾರದ ಪ್ರಸಂಗ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಬಕಾಸುರ ಎದುರಿಸಿ ಬಂದದ್ದು ಬಕಪಕ್ಷಿಯು ತಿಮಿಂಗಿಲದ ಬಾಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕಂತೆ ಆಯಿತು; ಎಂದರೆ ಆತ್ಮವ್ಯಾಸಕ್ತವಾದ ಮೂರ್ಖಕಾರ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಮೀನುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸುವುದು ಬಕಪಕ್ಷಿಗಳ ರೀತಿ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನು ಮತ್ಸ್ಯ-ರೂಪನೇ ಹೊರತು ಲೋಕದ ಮೀನಲ್ಲ. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ಎರಗಿದ ಬಕಾಸುರನ ಸ್ಥಿತಿ ತಿಮಿಂಗಿಲದ ಬಾಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯಂತಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತಿಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ಧಾತಾ ಯಥಾ ಪೂರ್ವಮಕಲ್ಪಯತ್ | (ಋಗ್ವೇದ); ಸಂಸೃತಿ - ಸಂಸಾರ; ಸುಪರ್ಣ - ಪಕ್ಷಿ.

ತಾನು ಕೃಷ್ಣನ ವೈರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಿದ ಬಕಾಸುರ

ಕೃಷ್ಣ ತನ್ನಾಮ ಜಿಹ್ವಾ ನ ಕಥಯತಿ ಮಮೇತ್ಯಾಸ್ಯಮಾದರ್ಶಯನ್ ಸೌ
ಪಕ್ಷೌ ನೋ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ್ವಿತಿ ವಿಶದಯಿತುಂ ಪ್ರೋಕ್ಷಿ ಪನ್ನಂಭ್ರಿಯುಗ್ಮಮ್ |

೧. ಜಾಲಶ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯೋನ್ನಾಶ್ರಿತರಾಗರಜ್ಜುವಿತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂಸೃತ್ಯಭೇದ್ಯದುಮು ಇತ್ಯನೇನ ರಾಗ ಏವ ಸಂಸಾರಮೂಲಕಾರಣಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ಮೀನಾಶಯಾ ತಿಮಿಂಗಿಲಸಮೀಪಮಾಗತ್ಯ ಬಕಪಕ್ಷಿಣಃ ತತಃ ಏವ ನಾಶಃ ತಥಾ ತಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಹಂತುಮಾಗತ್ಯ ಬಕಾಸುರಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾದೇವ ನಾಶೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನಾದ್ಭುತಮೀನಾಕಾರಶ್ಚಾಸ್ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋಽಪಿ ಹರಿಃ ದೈತ್ಯಸಂಹಾರೀತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಪಶ್ಚಾದ್ಧಾಗ್ರೇ ವಿಧುನ್ದನ್ ಹರಿನಿಲಯಮಹೀಸಂಗಭೀತ್ಯೇತಕೇಶಂ

ಮತ್ವಾ ವೈರೋಮಾಧ್ವನಾಸೌ ಯದುಕುಲತಿಲಕಂ ಸತ್ವರೋಽಭ್ಯಾಜಗಾಮ್ || ೩೨ ||

ಆ ಬಕಾಸುರನು "ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ನಾಮವನ್ನು ನನ್ನ ನಾಲಿಗೆ ನುಡಿಯದು" ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಬಾಯಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡು ಧಾವಿಸಿದ; ತಾನು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದವನೇನಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತ ಬಂದ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಸಂಪರ್ಕವಾದೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ತನ್ನ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಝಾಡಿಸುತ್ತ, ಗಗನವನ್ನು ಶಿವನ ಕೇಶ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಗಗನಮಾರ್ಗದಿಂದ ಯದುಕುಲತಿಲಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದ.

ವಿ : ೧. ಬಕಾಸುರನು ಗಗನಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವಾಗ ಬಾಯಿ ತೆರೆದದ್ದು ಅವನ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಕೃಷ್ಣನಾಮದ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ನಡೆದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಅವನು ತನ್ನ ಬಿಳಿರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುದು ತಾನು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದವನಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಸಾರುವಂತಿತ್ತು. ಅವನು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಂಭಾಗದತ್ತ ಚಾಚಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣನಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಸಂಪರ್ಕ ಬಂದು ಪಾವನವಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರದಿರಲಿ ಎಂಬ ಮೂರ್ಖತನವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉತ್ತೇಜಿಸಿರುವರು. ಈಶಕೇಶ - ಶಿವನ ಕೇಶ.

೩. ಹೀಗೆ ಆ ಬಕಾಸುರನು ಸ್ವರೂಪತಃ ಕೃಷ್ಣವಿರೋಧಿಯಾದ ದೈತ್ಯ ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಗಮನದ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ನುಂಗಿದ ಬಕಾಸುರ

ಹರಿಂ ಪ್ರಜಗ್ರಾಸ ತತಃ ಖಲೋಽಸೌ

ರುರೋಧ ಕಂಠವ್ಧವನಂ ಜ್ವಲನ್ ಸಃ |

ಪುನಶ್ಚ ಚಿಚ್ಛರ್ಧ ಸ ವಿವ ನೂನಂ

ನಿರಕ್ರಮೀತ್ ತಸ್ಯ ಹೃದೋಽಘಪೂರ್ಣಾತ್ || ೩೩ ||

ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆ ದುಷ್ಟ ನುಂಗಿದ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಕಂಠದ ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸತೊಡಗಿದ; ಆಗ ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಹಾಕಿದ. ಅವನ ಪಾಪತುಂಬಿದ ಹೃದಯದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೊರನಡೆದ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲೆಂದು ಬಕಾಸುರ ಅವನನ್ನು ನುಂಗಿ. ಕೃಷ್ಣ ಅವನಿಗೆ ಉಸಿರುಕಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದ. ಅದನ್ನು ತಡೆಯಲಾಗದೆ ಅವನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪುನಃ ಹೊರಹಾಕಿದ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಬರೀ ಪಾಪದ ರಾಶಿಯೇ ತುಂಬಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿರಲು ಬಯಸದೇ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯನಿರೂಪಣೆ.

೩. ಇದರಿಂದ ನಿಪಾತಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂದೂ ಸಹ ಧ್ಯಾನಗೋಚರನಾಗಲಾರ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತ; ಶ್ವಸನ - ವಾಯು; ಅಘ - ಪಾಪ; ಚಚ್ಚರ್ಧ - ಹೊರಹಾಕಿದ.

೪. ಭಗವದ್ವಿರೋಧಿಗಳು ದೇವರ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಸಹ ನುಂಗುವ ಮಹಾಪಾತಕಿಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನುಂಗುವ ಈ ಬಕಾಸುರನ ಪ್ರಯತ್ನ ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಸುರಸಂಹಾರ ಕಾರ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕ್ರಮ

ಪ್ರಾಗ್ಬಾಲಗ್ರಹರೂಪಿಣೀಂ ಸ ಶಕಟೇ ಸಂಕಲ್ಪ ರಜ್ಜುಗ್ರಹಾಂ
ತದ್ವಾಹಾನ್ ಖರಕೇಶಿವತ್ಸವೃಷಭಾನ್ ನಿಃಶೇಷದೈತ್ಯಾಸುವತ್ |
ಸಂಯೋಜ್ಯಾನಿಲರೂಪದೈತ್ಯಮಧುನಾ ತಚ್ಚಿಹ್ಮಮತ್ಯದ್ಭುತಂ
ಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರೇಷಯತೀವ ಹಸ್ತಗಬಕೋ ಗಾಢಂ ತಮಃ ಪ್ರಾಪಯನ್ || ೩೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೊದಲಿಗೆ ಶಕಟಾಸುರನಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗಹಿಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯದವಳನ್ನಾಗಿ ಪೂತನಿಯನ್ನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ; ಅದಕ್ಕೆ ವಾಹನಗಳನ್ನಾಗಿ ಖರ, ಕೇಶಿ, ಮಾಸ್ತುರ, ವೃಷಭಾಸುರರನ್ನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ. ಸಕಲ ದೈತ್ಯರ ಉಸಿರು ಎಂಬುದಾಗಿ ತೃಣಾವರ್ತನನ್ನು ಭಾವಿಸಿದ; ಈಗ ಬಕಾಸುರನನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ದ್ವಜ ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೇ ಕಳುಹಿಸಿದ.

೫ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಸುರಸಂಹಾರರೂಪ ವ್ಯಾಪಾರವು ಕಂಸನನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಯೋಜನೆಯಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದು.

೨. ಪೂತನಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಬಕಾಸುರನ ವರೆಗಿನ ಕಂಸನ ದೈತ್ಯಭೃತ್ಯರು ಅವನ ಪರಲೋಕಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ವಾಹನದಂತೆ ನಿಯುಕ್ತರಾದರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು. ಶಕಟಾಸುರನೇ ವಾಹನ, ಪೂತನಿ ಆ ಗಾಡಿ ಓಡಿಸುವ ಸಾರಥಿ, ಖರ

೧. ಗ ಹ ಪಾಪನಾಂ ಹೃದಯೇ ಕೃಷ್ಣಃ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸುರರೂಪಪ್ರಾಣ್ಯ ಕೃಷ್ಣೇನ ವಿಯೋಜಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ವರು ಆ ಗಾಡಿಯ ನಾಲ್ಕು ಎತ್ತುಗಳು; ಶೃಣಾವರ್ತ ಈ ಅಸುರವೃಂದದ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ; ಬಕಾಸುರನು ಆ ಗಾಡಿಯ ಧ್ವಜ - ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಕಂಪನ ಪರಲೋಕದ ಪ್ರಯಾಣದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿರೋಧಿಗಳೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ತೆರಳುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ.

ಬಕಾಸುರನ ವಧೆ

ಪತತ್ತಿಣಂ ತಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ದೋಭ್ಯಾಂ

ವಿಭಿದ್ಯ ತುಂಡಂ ವಿನಿಪಾತ್ಯ ಭೂಮೌ |

ಸ ಯಾತನಾಮೀನಭುಜಂ ವಿಧಾತುಂ

ನೈಯೋಜಯನ್ನಾರಕವಾಪಿಕಾಸು || ೩೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಪಕ್ಷಿರೂಪದ ಬಕಾಸುರನನ್ನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು, ಅವನ ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಸೀಳಿ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಿ, ನರಕಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿನ ಯಾತನೆ ಎಂಬ ಮೀನುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿದ.

ವಿ: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಕಾಸುರನ ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಇಬ್ಬಾಗವಾಗಿ ಸೀಳಿ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಸತ್ತ ಬಕಾಸುರ ನರಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿನ ಯಾತನೆ ಎಂಬ ಮೀನುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಳುಹಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೩. ಬಕಪಕ್ಷಿಗೆ ಮೀನುಗಳು ಪ್ರಿಯವಾದ ಆಹಾರ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ನರಕದ ಯಾತನೆಗಳನ್ನು ಮೀನುಗಳು ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು.

೪. ನರಕವನ್ನು ನೀಡಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವವನೂ ಸಹ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಪತತ್ತಿ - ಪಕ್ಷಿ; ತುಂಡ - ಕೊಕ್ಕು; ವಾಪಿಕಾ - ಬಾವಿ.

೫. ಭೀಮಸೇನನು ಬಕಾಸುರನನ್ನು ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೀಳಿಹಾಕಿಯೇ ಸಂಹರಿಸಿದ ಮಹಾಭಾರತದ ವಿವರವು, ಭೀಮನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗಮಕದಂತಿದೆ^೧.

ವಸಂತಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ

ತತಃ ಸ ಪಶ್ಯನ್ ಪರಿತೋ ವಸಂತ-

ಶ್ರಿಯಂ ಮರುನ್ಮದ್ವಿತಘಮ್ಬಬಿಂದುಃ |

೧. ಆಕೃಷ್ಣ ಪಾದಮಪಿ ಪಾದತಲೇನ ತಸ್ಯ ದೋಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಚ ವರಂ ವಿದದಾರ ಭೀಮಃ |

ಮೃತ್ವಾ ಸ ಚೋರುತಮು ವಿವ ಜಗಾಮ ಪಾಪೋ ವಿಪ್ಲವಿಡ್ವಿಡೇವ ಹಿ ಶಢೈರನಿಪ್ಪತ್ತಿ ಚೋಗ್ರಮ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೯/೯೧)

ಚಚಾರ ಚಾಮೀಕರಚಾರುವಾಸಾ:

ಪ್ರಸೂನಮೃದ್ವಂಘ್ರಿತಲೋಽಂಬುಜಾಕ್ಷ: || ೩೬ ||

ಬಳಿಕ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಮೈಮೇಲಿನ ಬೆವರ ಹನಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡ, ರಮ್ಯವಾದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನುಟ್ಟ, ಹೂವಿನಂತೆ ಕೋಮಲ ಅಂಗಾಲುಗಳ, ತಾವರೆಯಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸುತ್ತಲೂ ವಸಂತಯುತುವಿನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸಿದ.

ಎ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ವಸಂತಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಅಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬೆವರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಕೇವಲ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಘರ್ಮ - ಬೆವರು; ಚಾಮೀಕರ - ಚಿನ್ನ; ಅಂಘ್ರಿತಲ - ಅಂಗಾಲು.

ಮುಂದುವರೆದ ವಸಂತಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ

ಬರ್ಹಾಕ್ಷೀಂ ಪ್ರಸವಾನನಾಮಲಿಕುಲೋತ್ಪಲ್ಲಾಲಕಾಂ ಪಲ್ಲವ-

ಪ್ರಾಂತಸ್ಕಂಧಭುಜಾಂ ಲತಾಮೃದುತನುಂ ರಕ್ತಾಂಬರಾರಂಜಿತಾಮ್ |

ಮಾದ್ಯತ್ಕೋಕಿಲಸುಸ್ವನಾಂ ಶುಕವಚಶ್ಚಾಟುಂ ಪಲಾಶಾಧರಾಂ

ಶಕ್ತೋಽಭೂದ್ವನದೇವತಾಮೃತಮತೀಮಪ್ಯುಜ್ಜಿತುಂ ನೋ ಹರಿಃ || ೩೭ ||

ನವಿಲುಗರಿಗಳು ಎಂಬ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಪುಷ್ಪಗಳೆಂಬ ಮುಖ, ದುಂಬಿಯ ಗುಂಪುಗಳಂತಹ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ಎಸಳುಗಳಂತಹ ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗೈಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂಡದಂತಹ ತೋಳುಗಳು, ಬಳ್ಳಿಯಂತಹ ಕೋಮಲದೇಹ, ಕೆಂಪಾದ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಉಡುಪಿನ ಶೋಭೆ, ಮದಿಸಿದ ಕೋಗಿಲೆಗಳೆಂಬ ಮಧುರ ಧ್ವನಿ, ಗಿಳಿಗಳ ಮಾತಿನಂತಹ ಮಂಜುಳವಾಣಿ, ಪಲಾಶಪುಷ್ಪಗಳಂತಹ ತುಟಿಗಳು - ಇಂತಹ ಆ ವನದೇವತೆಯನ್ನು ಅವಳು ಯಿತುಮತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ತೊರೆಯಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಎ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ವಸಂತಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ ಮುಂದುವರೆದಿದೆ; ಬರ್ಹ - ನವಿಲುಗರಿ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ವನದೇವತೆಯಾದ, ಅಲ್ಲಿನ ನವಿಲುಗರಿಗಳೇ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಹೂವುಗಳೇ ಮುಖ, ಭ್ರಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳೇ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ಎಸಳುಗಳಂತಹ ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗೈಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂಡದಂತಹ ತೋಳುಗಳು, ಬಳ್ಳಿಗಳೇ ಮೃದುವಾದ ದೇಹ, ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಆಕಾಶದೇ ಉಡುಪು,

೧. ಯಿತುಮತೀಮತಿ ವಸಂತಕುಮತೀಮತಿ ರಜಸ್ವಲಾಮತಿಃ ಧ್ವನಿ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. "ರಕ್ತಂ ಮೃಕಂ ಭದಾತ್" ಇತಿ ಮತೀಶತ್ ಮೇಕರಕೋಚಶ್ಚವ್ಯಾಭಿವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಸಂಗೀತಾಟ್ಯಾಚಿತುರಾಂ ಧ್ವನಿಗಾಂಧ್ಯಂಕಾರಂಧೋರವೇತಾಂ ವನಿತಾಂ ರುಕ್ಮರುಮಿ ರಜಸ್ವಲಾಮತಿ ಸತ್ವಜೀತಿ ಧ್ವನಿಶೋಧಃ || -ವ್ಯಾ.

ಕೂಗುವ ಕೋಗಿಲೆಗಳೇ ಧ್ವನಿ, ಗಿಳಿಯ ಧ್ವನಿಗಳೇ ಮಾತುಗಳು, ಪಲಾಶಪುಷ್ಪಗಳೇ ತುಟಿಗಳು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಪುರುಷನನ್ನು^೧ ವರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವರು, ಅನುಗುಣವಾದ ಅವಯವಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನೀಡಿರು- ವರು; ಋತುಮತಿ - ರಜಸ್ವಲೆ.

೩. ಋತುಮತಿ^೨ ಸ್ತ್ರೀ ರಮಣವು^೩ ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪ'ಪದದಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಸ್ವನ - ಧ್ವನಿ; ಚಾಟು - ಪ್ರಿಯವಚನ; ಅಲಿ - ದುಂಬಿ; ಪ್ರಸವ - ಪುಷ್ಪ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಸಜಲಶೀಕರದಕ್ಷಿಣವಾಯುನಾ

ಕುಸುಮಸಂಚಯಕಂಪನಚಂಚುನಾ ।

ವೃಜನಪಾಣಿತಲೇವ ತಮನ್ವಗಾ-

ದ್ವನರಮಾ ನರಮಾನಸಮಂಡನಮ್^೪ ॥ ೩.೮ ॥

ಪುಷ್ಪರಾಶಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಓಲಾಟದಿಂದ ರಮಣೀಯವಾದ, ನೀರಹನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ತಂಪಾದ ಮಲಯಮಾರುತದಿಂದಾಗಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ವೃಜನಹಿಡಿದಂತಿದ್ದ , ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮನುಷ್ಯರ ಹೃದಯಭೂಷಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದಳು.

ವಿ. : ೧. ^೧ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ, ಆ ವೃಂದಾವನವು ಕಂಗೊಳಿಸತೊಡಗಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿಂದೆ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ತೆರಳಿದಳು ಎಂದು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಶೀಕರ - ಹನಿ; ವೃಜನ - ಬೀಸಣಿಕೆ; (ಚುಂಚು)ಚಂಚು -ಮನೋಹರ; ಮಂಡನ - ಭೂಷಣ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಇರುತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಹಾಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನಡೆದದ್ದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅರ್ಚರ್ಪವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಇವುಗಳಿಂದ^೫ ಮಾಂದ್ಯ ಹಾಗೂ ಪರಿಮಳಗಳು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

೧. ಅನೇಕ ಪುರುಷಶೀಕರಣಾಚಿತ್ತಂ ಸೂಚ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ನಿಷಿದ್ಧಕಾಲೇಽಪಿ ರಮಣಂ ಸ್ವಾಪರಿತ್ಯಾಗಿನಂ ಕುರ್ವಂತ್ಯಾಃ ಕಾಂತಾಯಾಃ ಲಾವಣ್ಯಾತಿರಯಃ ಕಥಂ ಕಥನೀಯ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ನೋವಗಚ್ಛೇತ್ ಪ್ರಮತ್ತೋಽಪಿ ಸ್ತ್ರಿಯಮಾರ್ತವದರ್ಶನೇ ।

- ಮನುಷ್ಮತಿ (೪/೪೦)

೪. ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತವೃತ್ತಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೫. ಕೃಷ್ಣ ವನೇ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಸಂಚರತಿ ತತ್ರ ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿವಸಿರಭ್ಯಾದಿಗುಣಯುಕ್ತೋ ವಾಯುಪ್ರಪ್ತಃತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೬. ಅನೇಕ ಮಾಂದ್ಯಂ ಸಾರಭ್ಯಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

ವಸಂತಕಾಲದ ಕೋಗಿಲೆಯ ಗಾನ

ಪರಿಲಸತ್ಸಹಕಾರನವಾಂಕುರೇ

ಪಿಕಗಣಃ ಶುಶುಭೇ ಶನಕೈರ್ಧ್ವನನ್ |

ಸ್ಮರರಹಸ್ಯಮನೂನಿವ ಸಂಜಪ-

ನ್ನಖಿಲದರ್ಪಕದರ್ಪಕಸಾಯಕೇ || ೩೯ ||

ಸಕಲಕಾಮಿಗಳನ್ನು ಮದವೇರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಂದರ್ಪನ ಬಾಣವಾದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮಾವಿನ ಹೊಸಚಿಗುರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮನ ರಹಸ್ಯಮಂತ್ರಗಳನ್ನೆಂಬಂತೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಆ ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿಗುರಿದ ಮಾವಿನಮರಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ. ಆ ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಕಾಮನ ರಹಸ್ಯಮಂತ್ರಗಳು ಎಂದು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು; ಧ್ವನಿ - ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತ; ಸಾಯಕ - ಬಾಣ; ದರ್ಪಕ - ಕಂದರ್ಪ.

೨. ಚೂತವು ಕಾಮನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ.

೩. ಸಹಕಾರ-ಮಾವು; ಸ್ಮರ-ಮನ್ಮಥ; ಪಿಕ-ಕೋಗಿಲೆ; ಮನು-ಮಂತ್ರ; ಶನಕೈಃ-ಮೆಲ್ಲನೆ.

ದುಂಬಿಯ ಗಾನದ ಸಂದೇಶ

ಕುಸುಮಚುಂಬನಕೃನ್ಮಧುರಧ್ವನಿಃ

ಪ್ರಿಯಜನಾನಿತಿ ಶಿಕ್ಷತಿ ಪಟದಃ^೧ |

ಮೃದುಗಿರಾಽಬ್ಜಮುಖೀಸರಸಾಧರಂ^೨

ಪಿಬತ ಮಾ ಬತ ಮಾನ ಇಹೋಚಿತಃ || ೪೦ ||

ಹೂಗಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿಡುವ ಇನಿದನಿಯ ದುಂಬಿಯು, ಕಮಲಮುಖಿಯರಾದ ಪ್ರಿಯೆಯರ ಸರಸಾಧರವನ್ನು ಮೆಲುಮಾತಿನಿಂದ ಪಾನಮಾಡಿರಿ; ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಿಗುಮಾನ ಸಲ್ಲದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಪ್ರಿಯಜನರಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದೆ; (ಪಟದ-ಭ್ರಮರ; ಅಬ್ಜ-ಕಮಲ).

೧. ತಸ್ಯ ಸಾಯಕೇ ಬಾಣೇ ಚೂತಸ್ಯ ಕಾಮಬಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಕಮಲಸದೃಶಕಾಂತಾಮುಖಚುಂಬನಶಿಕ್ಷಾ ದರ್ಶಿತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಗಾಯಿಕಾಕೋಪಶಾಂತ್ಯ ಸಾಂತ್ವವಚನಂ ವ್ಯವೃತ್ತಮಿತಿ ಶಿಕ್ಷಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಮೃದಪದ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಶಾದೃಶವ್ಯಾರ್ಥನಾಸಂಗೀತಾರೇ ಗಾಯಿಕಾತ್ವಾನ್ಯತ್ರ ಗಮನೇ ಶಿಕ್ಷಾ ಸ್ವಾಪರಾಧಶ್ಚಂ ದೋಷತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಚೂತಾಂಕುರಾಸ್ತದಮಧುರಕಂಠಪಿಶ್ವರಶ್ವರಣೇ ಸುತರಾಂ ಕಾಮೋದ್ರೇಕೋ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿರಹಿಗಳ ದೂತಿಯರಂತಾದ ದುಂಬಿಗಳು

ಮರುತಿ ವಾತಿ ಶುಚಾ ಪಥಿಕಾಂಗನಾ

ನಯನವಾರಿ ಯುಯೋಜ ಪಥಿ ಸ್ಪೃಶನ್ |

ಅಮುಮವೈತು ಪತಿರ್ಮಮ ವೇದನಾ-

ಮಲಿಕುಲಾಲಿಕುಲಾಭ್ಯುದಿತಾಮಿತಿ || ೪೧ ||

ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಶೋಕದಿಂದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಪಯಣಿಗರ ಪತ್ನಿಯರು ಅದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸೋಕಿಸಿದರು; ದುಂಬಿಗಳ ಹಿಂಡು ಎಂಬ ಗೆಳತಿಯರ ವೃಂದದ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಲ್ಪಡುವ ತಮ್ಮ ಈ ವೇದನೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಪತಿಯು ತಿಳಿಯುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ; (ಅಲಿ - ದುಂಬಿ, ಭ್ರಮರ).

ಅಭಿನವಶಿವನ ಅವಿಷ್ಕಾರ

ಮಧುನಿಯುಕ್ತಭುಜಂಗಚಯಃ ಸ್ತನೇ

ರಹಸಿ ನೂತ್ನಶಿವಂ ರಚಯನ್ನಿವ |

ನಖಪದೇಂದುಕಲಾಂ ವಸನಚ್ಯುತಿಂ

ವಿತನುತೇತನುತೇಜಸಿ ಯೋಷಿತಾಮ್ || ೪೨ ||

ವಸಂತಕಾಲದ ವಿಟರ ಗುಂಪು ಅಪಾರಕಾಂತಿಯ ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯೆಯರ ಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಅಭಿನವ ಶಂಕರನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದೆಂಬಂತೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಉಗುರಿನ ಗುರುತುಗಳ ರೂಪದ ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನು ವಸ್ತ್ರರಾಹಿತ್ಯರೂಪ ದಿಗಂಬರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯರ ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಲಿಂಗ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಟರಿಂದ ಮಾಡುವ ನಖಕ್ಷತವನ್ನು ಚಂದ್ರಕಾಂತಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ವಸ್ತ್ರರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ದಿಗಂಬರತ್ವ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಲಂಪಟರನ್ನು ನಾಗಗಳ ಸಾಲು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಲಿಂಗಾಕಾರ, ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ, ಮೈಯಲ್ಲಿ ದಿಗಂಬರತ್ವ, ಮೈಗೆ ಜಿಗಿದ ನಾಗ-ಗಳು ಇದು ಶಿವನ ಚಿತ್ರ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವೆನ್ನಿಸುವುದು.

೧. ಅಣೇನ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಯಾಃ ಮೋಹಾವಸ್ತಾದರ್ಶಿತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶಿವ್ಯಾಪಿ ಚಂದ್ರಮೌಲಿತ್ವಾಗ್ ದಿಗಂಬರತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಬಲಪದ್ಮಿರೋಧ್ಯಾ ಪ್ರಕಟತಯಾ ಕರ್ಮಮುಚ್ಯತಾಂತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶಿವನಿರ್ಮಾಣೇ ತದಾಧರಣ್ಯೇನ ತತ್ಪರಿಚಿತಭುಜಂಗಾಣಾಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಸ್ತೇತಿ ದ್ಯೋತನಾಯ ವಿಟಪದೇ ಭುಜಂಗಚಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅಣೇನ ರತ್ನಾರಂಭಃ ಸೂಚ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಭುಜಂಗ - ವಿಟ; ಇಂದು - ಚಂದ್ರ; ಆತನು - ಬಹಳ.

೪. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದೊಂದಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಏಕಾನ್ವಯ.

ಅಭಿನವಶಿವ ಎಂಬುದರ ಸಮರ್ಥನೆ

ಮೃಗಮದೇನ ಸಿತೇತರಕಂಠತಾಂ^೧

ಕರಯುಗಾಂಬುಜವೇಷ್ಪಿತಮೂರ್ಧತಾಮ್ ।

ಹೃದಯಮಂದಿರತಾಂ ಸಮದೃಶ್ಯತಾಂ

ರುಚಿರತಾಂ^೨ ಚಿರತಾಂತಮುಖೈಃ ಸ್ವಕೈಃ ॥ ೪೩ ॥

ಲೇಪಿಸಿದ^೩ ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದಾಗಿ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ನೀಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆಯನ್ನು (ನೀಲಕಂಠ),
^೪ಕಮಲದಂತಹ ಎರಡು ಕೈಗಳ ಬಂಧನದಿಂದ ಒಪ್ಪುವ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು, ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ
 ನೆಲೆಸಿರುವಿಕೆಯನ್ನು, ಕಾಣದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು, ತಮ್ಮ ಬಹಳ ಬಳಲಿದ ಮುಖಗಳಿಂದಾಗಿ
 ರಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವು.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿಯು ಸಹ ಆಗ ಉಂಟಾದ ಪರಶಿವನ ಹೋಲಿಕೆ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೨. ^೫ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಶಂಕರನ ಜನನದಿಂದಾಗಿ ಕಾಮ ಮರುಹುಟ್ಟು ಪಡೆದವನಾಗಿ
 ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕಾಮೋದ್ದೀಪಕವಾದ ವಾತಾವರಣ ಮೂಡಿತು ಎಂದರ್ಥ; ರುಚಿರ -
 ಮನೋಹರ; ಮೃಗಮದ - ಕಸ್ತೂರಿ.

ಮದನಮಾರುತದ ವರ್ಣನೆ

^೬ಮದನವಹಿಸಿಖಿ: ಪ್ರಿಯಶೀತಲ:

ಕುಸುಮಗಂಧವಹ: ಕಿಲ ಸೇವ್ಯತೇ ।

ಮರುದುಪಾರತಮನ್ಮಥಸಂಗರೈಃ^೭

ಸ ಪರಿತ: ಪರಿತಪ್ತಮುಖೈರ್ನರೈಃ ॥ ೪೪ ॥

೧. ಶಿವನು ನೀಲಕಂಠತ್ವದರ್ಶಕಾರ್ಪಿತಾಂಬುಜಮಸ್ತಕತ್ವಾದಿ ಭಾವ: ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ರತಾವಾಗೇ ಶ್ರಾಂತಿಪರಿಹಾರಾಯ ಕುಟೋಪರಿ ಶಿರ: ಕೃತ್ವಾ ನಿದ್ರಾಂ ಚಕ್ರ ಇತಿ ಭಾವ: ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಆಗೇನ ಕಸ್ತೂರ್ಯಾದಿಪರಿಮಲದ್ರವ್ಯೇಣ ಕುಚಾಲಂಕರಣಂ ಕುಚಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣಪ್ರಥಮಾ ರತಿ: ಸೂಚ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೪. ಆಗೇನ ಗಾಢಾಲಿಂಗನಲಕ್ಷಣ ಮಧ್ಯಾ ರತಿ: ಸೂಚ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೫. ಶಿವನು ಸ್ಮರಜ್ಞನಹೃದ್ನಿಲಯತ್ವಾದಯೋಗ್ಯಜನಾದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ಭುಜಂಗಮುಖೈರ್ಭೂತತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವ: ।

-ವ್ಯಾ.

೬. ಮದನವಹಿಸಿ ಐತ್ಯನೇನ ಕುಸುಮಗಂಧವಹ ಇತ್ಯನೇನ ಚ ವಾಮುಗುಣಾತಿಶಯೇನ ಸಮಾಪಿತರೋನಾಮಪಿ
 ರಿರಂವಾ ಜಾಯತೇ ಇತಿ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೭. ಮನ್ಮಥಸಂಗರ: ಕಾಮಯುದ್ಧಂ ಯುಜಾಂ ತೇ ನಿವೃತ್ತಸುರತಾ ಇತ್ಯರ್ಥ: ।

-ವ್ಯಾ.

ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಖನಾದ, ಹಿತವೂ ತಂಪೂ ಆದ, ಹೂಗಳ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿದ್ದ ಮಂದಮಾರುತವನ್ನು ರತಿಯುದ್ಧವನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ ಬಸವಳಿದ ಮುಖದ ಜನರು ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; (ಸಂಗರ - ಯುದ್ಧ).

ಕಾಮನ ಮರುಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸಿದ ವಾತಾವರಣ

ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಂ ಪ್ರಕಟೀಕರೋತಿ ಮರುತಾ ರಾಗಂ ಪ್ರವಾಲ್ಯೈಃ ಪಿಕ್ವೆ-
ಮಾರ್ಧುರ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಭಾಷಣಂ ಶುಕಚಯೈರ್ಗೀತಾನಿ ಭೃಂಗೈರ್ಮಧುಃ |
ಸ್ನಾನಂ ಸನ್ಮಧುನಾಽರ್ಚನಂ ಚ ಕುಸುಮೈಶ್ಚ ತರುಚ್ಛಾಯಯಾ
ಸ್ವಾಧೀಶಂ ಜನಯಿಷ್ಯತೋಽಸ್ಯ ಹೃದಯಂ ವ್ಯಗ್ರಂ ವಿಧಾಸ್ಯನ್ನಿವ || ೪೫ ||

ಈ ವಸಂತವು ತನ್ನ ಒಡೆಯನಾದ ಕಾಮನಿಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಜನ್ಮನೀಡುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ತನ್ನ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಸರಳತೆಯನ್ನು ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಂದ ಮಧುರತೆಯನ್ನು ಗಿಳಿಹಿಂಡುಗಳಿಂದ ಪ್ರಿಯವಚನಗಳನ್ನು ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಗಾಯನವನ್ನು ಉತ್ತಮ ಜೇನಿನಿಂದ ಅಭಿಷೇಕವನ್ನು ಹೂವುಗಳಿಂದ ಅರ್ಚನೆಯನ್ನು ಮರಗಳ ನೆರಳಿನ ಮೂಲಕ ಭತ್ತವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ^೧ ಶಿವನಿಂದ ಬೂದಿಯಾದ ಕಾಮನು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ; ಅವನಿಂದ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಾಮನ ಮರುಜನ್ಮವನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ವಸಂತಕಾಲವು ಅವನನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಉಪಚರಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ^೨ ಉಪಚಾರವು ದಕ್ಷಿಣಾಸಮರ್ಪಣೆ, ಅನುರಾಗ, ಮಧುರತೆ, ಪ್ರಿಯವಚನ, ಸಂಗೀತ, ಅಭಿಷೇಕ, ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ, ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯದು ; ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ವಸಂತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ^೩ ಆಗ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿಯೇ ದಕ್ಷಿಣೆ, ಹೂವಿನ ಪರಾಗವೇ ಅನುರಾಗ, ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಗಾನವೇ ಮಧುರತೆ, ಗಿಳಿಗಳ ವಚನವೇ ಪ್ರಿಯಭಾಷಣ, ದುಂಬಿಗಳ ರುಣಿತವೇ ಸಂಗೀತ, ಜೇನೇ ಅಭಿಷೇಕ, ಪುಷ್ಪಗಳೇ ಅರ್ಚನೆ, ಮರಗಳ ನೆರಳೇ ಭತ್ತ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯು ರಾಸ್ಮಗಳು ವಿಧಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪಾಸನೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿದೆ.

೧. ಅನೇಕಾನುಸರಣಪಕ್ಷೇ ಸರಲತ್ವಂ ವ್ಯಜ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅತಃ ಭತ್ತಪಾದುಕಾದಿಧಾರಣಮಪಿ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇಕ ಚಿತ್ತವೈಗುಣರಣಾಯೋಗ್ವಿವೇಕವಿಭಾವಾಃ ವಸಂತಕಾಲಪ್ರಭಾವಾನುಸಾರೋ ನಿತಯುತ್ಪದರ್ಶಿತಾಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಮಿಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ
 'ವಸಂತಕಾಲೇ ವನಿತಾಸಹಾಯಂ'^೧
 ಲಷಂತಿ ಮರ್ತ್ಯಾ ಇತಿ ಕಿಂ ವಿಚಿತ್ರಮ್ |
 ಯತಃ^೨ ಸರಾಗಾಸ್ತರವೋಽಪಿ ತನ್ವೀ-
 ರ್ಲತಾ ನ ವಾತಾಚಲಿತಾಸ್ತ್ವಜಂತಿ || ೪೬ ||

ಮರಗಳು ಸಹ ಅನುರಾಗದಿಂದ ಕೂಡಿ ಗಾಳಿಗೆ ಬಳುಕುವ ಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ತೊರೆಯಲಾರವು
 ಎಂಬುದರಿಂದ ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಒಡನಾಟವನ್ನು ಬಯಸುವರು
 ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿಯೇನಿದೆ ?

ವಿ. : ತನ್ವೀಃ - ತಳುವಾದ; ಲಷಂತಿ-ಬಯಸುವರು.

ವಸಂತನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
 ಅಧರಪಾಣಿಪದೂರ್ಜಿತಪಲ್ಲವೋ
 ಮಧುರವೇಣುರವಃ ಕಲಭಾಷಣಃ |
 ವದನಗಂಧವಹಶ್ಚಪನೋಽಜಯತ್
 ಸಕುಸುಮಃ ಕುಸುಮಾಕರಮಚ್ಯುತಃ || ೪೭ ||

ಆರಳಿದ ಚಿಗುರುಗಳಂತಹ ಕೋಮಲವಾದ ತುಟಿಗಳು, ಕೈಗಳು ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳು,
 ಮಧುರವಾದ ಕೊಳಲಿನ ನಿನಾದ, ಅವ್ಯಕ್ತ ಮಧುರವಾದ ವಾಣಿ, ಬಾಯಿಂದ ಹೊರ-
 ಹೊರಡುವ ಸುಗಂಧಭರಿತವಾದ ಗಾಳಿ, ಸುತ್ತಲೂ ಹೂಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಚ್ಯುತ-
 ನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸಂತಯುತುವನ್ನು ಮೀರಿಸಿದನು.

ವಿ. : ೧. ವಸಂತ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಚಿಗುರುಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು; ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹಾಡು-
 ವವು, ಗಿಳಿ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಉಲಿಯುವವು; ಹಿತವಾದ ಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದು; ಆದರೆ
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಸದಾ ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನು ವಸಂತನನ್ನು
 ಮೀರಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. 'ಅಚ್ಯುತ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಸದಾ ಇರುವ ಅಚ್ಚಳಿಯದ ಹಿರಿಮೆ;
 ವಸಂತಯುತುವಿನದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಸೀಮಿತವಾದ ಹಿರಿಮೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ.

೧. ವಸಂತಕಾಲೇ ಕವಲಯುರಾಗಯುಕ್ತಾಃ ತರವೋ ಲತಾಮೂಲೃಷ್ಯ ಕೋಭಂತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
 ೨. ಅನೇಣಾಂಗೀಕಾರೇ ವೈಮುಖ್ಯಂ ಧೃಗ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.
 ೩. ಅನುರಾಗಸಹಿತಾ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.
 ೪. ಅಚ್ಯುತ ಇತ್ಯನೇಗ ಋತೋರ್ಮಾಸದ್ವಯಪರ್ಯಂತಮೇತಾದೃಶತ್ವಾತ್ ಕೃಷ್ಣಃ ಚ್ಯುತಿರಹಿತತ್ವೇನ ಸರ್ವದೃಶಾ-
 ದೃಶತ್ವಾತ್ ತದ್ವಯೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ದ್ಯೋತತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨.. ಉರ್ಜಿತ - ಸನ್ನದ್ಧ; ಕುಸುಮಾಕರ - ವಸಂತಯುತ; ಕಲಭಾಷಣ - ಅವ್ಯಕ್ತಮಧುರ
ವಾಣಿ; ಶ್ವಸನ - ವಾಯು.

ಕಾಲಿಯಮರ್ದನಕ್ಕೆ ಮುನ್ನೂಚನೆ

ವಿತತಪಲ್ಲವಪುಲ್ಲವನೇ ಕೃಷಿತ^೧

ತರುತಟೀ ವಸತೋಽಸ್ಯ ಪದಾಂಬುಜಮ್ |

ಉಪಚಿತಾರ ವರಾನುಗಮಂಡಲೀ

ಭುಜಗತೋ ಜಗತೋಽಭಯಸಿದ್ಧಯೇ || ೪೮ ||

ಹರದಿದ ಪಲ್ಲವಗಳಿಂದ ಅರಳಿದ ಆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ ವೃಕ್ಷದ ಬುಡವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಅವನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೃತ್ಯವೃಂದವು ಕಾಲಿಯ ಸರ್ಪದಿಂದ
ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಭಯ ನೀಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉಪಚರಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಒಂದೆಡೆ ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಗೋಪ-
ಸಮುದಾಯವು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿತು^೧ ಎಂದರ್ಥ; ವಿತತ - ಹರದಿದ; ಪುಲ್ಲ - ಅರಳಿದ.

೨. ಮುಂದೆ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ^೨ ಪಾದವು ಕಾಲಿಯಮಥನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಭಯ
ನೀಡುವುದು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಪಲ್ಲವ - ಚಿಗುರು.

ಕಾಲಿಯನ ಮೇಲಿನ ತಾಂಡವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವರಂಗ

ಫಣಿಫಣಾಂಕಣನರ್ತನಕೌಶಲಾ-

ಭೃಸನಧೀರಿವ ಸರ್ಪವಿದಾಂವರಃ |

ಸ ಶಿಖಿತಾಂಡವಮನ್ವಕರೋತ್ ಕೃಷಿ-

ದ್ವೈತಶಿಖಂಡಶಿಖಂಡಸುಮಂಡಿತಃ || ೪೯ ||

ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಅಂಗಣದಲ್ಲಿ ನರ್ತನಕೌಶಲವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ವಿಚಾರ-
ದಿಂದೆಂಬಂತೆ, ಸರ್ಪಜ್ಞಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಂದೆಡೆ ನವಿಲುಗರಿಯ ಪುಚ್ಚದಿಂದ
ಜುಟ್ಟನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ನವಿಲಿನಂತೆ ನರ್ತನವನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ.

೧. "ಪಾದಸಂಹನನಂ ಚಕ್ರುಃ ಕಿಂಚಿತ್ ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ" ಇತಿ ಭಾಗವತ(೧೦/೧೫/೧೬) ವಚನೋಕ್ತಸ್ಯ
ನಿಮಿತ್ತಾಂತರೋತ್ಥೇಯಮಿತ್ಯವಗಂತವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ವರೇನ ಹಿ ಕಾಲಿಯಂ ನಿಯಮ್ಯ ವಿವರ್ಧಯಂ ಪರಿಹರಿಷ್ಠತೀತಿ ಆತಃ ಪಾದೋಪಚಾರ ವಿವ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ |
- ವ್ಯಾ.

ಏ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಂದೆಡೆ ನವಿಲಿನಂತೆ ಕುಳಿದ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ. ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವತಂತ್ರಂ ಬರ್ಹಿಣಿ ಹಾಸಯನ್ ಕೃಚಿತ್ || ಅದನ್ನು ಮುಂದೆ ಕಾಳಿಯ ಸರ್ಪದ ಹೆದೆಯಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸರ್ಪನಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯಾಸದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಂತಿತ್ತು ಎಂದು^೧ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ಶಿಖಿ - ನವಿಲು; ಶಿಖಿಂಡ - ನವಿಲುಗರಿ, ಜುಟ್ಟು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಾಸದ ಅಗತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸರ್ವವಿದಾನವರಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ^೨ ನವಿಲು ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ಮಣಿಸುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ.

೧. ಕೃಷ್ಣಃ ಗೋಪೈಃ ಸಹ ಕ್ವಚಿತ್ಸಯೋರವತ್ ಸರ್ವೇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ (ಭಾಗ.೧೦/೧೫/೧೧) ಕಥಾ | -ವ್ಯಾ.
 ಕ್ವಚಿದ್ವಾದ್ರಯತೋ ವೇಣೂನ್ ಕ್ವೇಪಕ್ಯಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ವಚಿತ್ |
 ಕ್ವಚಿತ್ ಪದ್ಯಃ ಕಿಂಕಿಣೀಭಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಕೃತ್ರಿಮಗೋಪ್ಯವೈಃ ||
 ಪ್ರಜಾಯಮಾಣೌ ನರ್ದಂತೌ ಯುಯುಧಾತೇ ಪರಸ್ಪರಮ್ |
 ಅನುಕೃತ್ಯ ರುತ್ವೇರ್ವತೂನ್ ಚೇರತುಃ ಪ್ರಾಕೃತೌ ಯಥಾ || -ಭಾಗ(೧೦/೧೨/೩೯, ೪೦)

ಕ್ವಚಿದ್ ಗಾಯತಿ ಗಾಯತು ಮದಾಂಧಾಲಿಪ್ತಸುವ್ರತೈಃ |
 ಉಪಗೀಯಮಾನಚರಿತಃ ಸಮಿಸಂಕರ್ಷಣಾದ್ವಿತಃ ||
 ಕ್ವಚಿತ್ಕಲಹಂಸಾನಾಮನುಕೂಲತಿ ಕೂಚಿತಮ್ |
 ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವತಂತ್ರಂ ಬರ್ಹಿಣಿ ಹಾಸಯನ್ ಕೃಚಿತ್ ||
 ಮೇಘಗಂಭೀರಯಾ ವಾಹಾ ನಾಮಭಿದೂರಗಾನ್ ಪರೂನ್ |
 ಕ್ವಚಿದಾಹ್ವಯತಿ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಗೋಗೋವಾಲಮನೋಜ್ವಯಾ ||
 ಚಕೋರಕೌಂಚಚಿತ್ರಾಹ್ವಭಾರಾದ್ವಾ ಜಾಲಿಬರ್ಹಿಣಾಮ್ |
 ಅನುರೌತಿ ಸ್ವಸತ್ವಾಣಾಂ ಭೀತವತ್ ವ್ಯಾಘ್ರಸಿಂಹಯೋಃ ||
 ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ರೀಡಾಪರಿಶ್ರಾಂತಂ ಗೋಪೋತ್ಸಂಗೋಪಬರ್ಹಣಮ್ |
 ಸ್ವಯಂ ವಿಶ್ವಾಮಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ವಾದಸಂವಾಹನಾದಿಭಃ ||
 ಸೃಷ್ಟತೋ ಗಾಯತೋ ವಾಪಿ ಪಲ್ಲತೋ ಯುದ್ಧತೋ ಮಿಥಃ |
 ಗೃಹೀತಮ್ನೋ ಗೋವಾಲಾನ್ ಹಸಂತೌ ಪ್ರಶರಂಸತುಃ ||
 ಕ್ವಚಿತ್ ಪಲ್ಲವತಲೇಷು ನಿಯುದ್ಧಪ್ರಮುಕರ್ಶಿತಃ |
 ವೃತ್ತಮೂಲಾಶ್ರಯಃ ಶೇತೇ ಗೋಪೋತ್ಸಂಗೋಪಬರ್ಹಣಃ ||
 ವಾದಸಂವಾಹನಂ ಚಕ್ಷುಃ ಕೇಚಿತ್ ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ಅಪರೇ ಹತವಾಪ್ಯಾಸೋ ವ್ಯಹಿನ್ಯಃ ಸಮಬೀಜಯನ್ ||
 ಅನ್ಯೇ ತವಗುರೂಪಾಃ ಮನೋಜ್ಞಾಃ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ಗಾಯತಿ ಸ್ವಮಾರಾಜ ಸ್ವೇಹಕೃನ್ವದಿಯಃ ಶನ್ಯಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧೨/೯-೧೭)

೨. ಭಗವಂತನು ಕೂಗಿಸಿದಾಗ ಭಗವದ್ದೇವತೆಯು ಮಯೂರಾದೇವ ಕರ್ತವ್ಯವುತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಕೂಗು

೧ ಮುನಿಮನಸರಸೀರುಹಹಂಸರಾಟ್

ತದುಚಿತಸ್ವರಶಿಕ್ಷಣಧೀರಿವ |

ಅನುನಾದ ಸ ಹಂಸಕದಂಬಕ-

೨ ಶ್ರುತಿಮನೋಽತಿಮನೋರಮಕೂಜಿತಮ್ || ೫೦ ||

ಮುನಿಗಳ ಮಾನಸರೋವರದ ರಾಜಹಂಸನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ವರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಹಂಸವೃಂದದ ಕಿವಿ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮತ ಮನೋಹರವಾದ ಕೂಗನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಕೂಗಿದ ಎಂಬ ಭಾಗವತದ ವಿವರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮಯವಾದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಬಂದಿದೆ ; ಸರಸೀರುಹ - ಕಮಲ ; ಕೂಜಿತ - ಧ್ವನಿ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ

ಮಧುವಶೀಕೃತಚಿತ್ತ ಇವೋಷ್ಠಭಾಃ

ವರುಣಪಾಲಿತದಿಜ್ಞಗಲೋಚನಾಮ್ |

ಸಮಧಿಗಮ್ಯ ದಿವಃ ಸ್ವಮಪೀಪತ-

ದ್ವರಿತವಾರಿತವಾಜಿಮನಾ ಇವ || ೫೧ ||

ಉಷ್ಣಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯನು ವಸಂತದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಂತೆ, ವರುಣ-ಪಾಲಿತವಾದ ದಿಗಂಗನೆಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದ; ಪಾಪದಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕುದುರೆಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಂತೆ ಗಗನದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಪಕ್ಷಿಮದಿಕ್ಕು ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ ಇದ್ದಂತೆ. ವಸಂತಋತುವಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅವಳು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅವನು ಅವಳತ್ತ ಆಕರ್ಷಿತನಾದ. ಆ ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನದ ಪಾಪದಿಂದಲೋ

೧. ಹಂಸಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುನಿಹೃದಯಕಮಲವಾಸೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹಂಸಾಣಾಮುಚಿತಃ ಯೋಗ್ಯಃ ಸ್ವರಃ ಹಂಸಜಾತೀಯಸ್ವರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಹಂಸಪಕ್ಷಿವಚ್ಛಿಕ್ಕೋಚ್ಛೇದ್ಯಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಹಂಸಜಾತೃನುಸಾರಿಸ್ವರಾಭಾವೇ ಸ್ವಸ್ಯ ಹಂಸತ್ವಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ "ಕೃಚಿತ್ ಕಲಹಂಸಾಣಾಮುಕೂಜತಿ ಕೂಜಿತಮ್" | ಅಭ್ಯಸ್ಯತತಿ ಸ್ವತ್ಯಂತಂ ಬರ್ಹಿಣಂ ಹಾಪಯನ್ ಕೃಚಿತ್" ಇತಿ ಭಾಗವತೇ(೧೦/೧೫/೧೧)

೩. ವಚನಕಥಿತಕಥಾದ್ವಯಮನೇನ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಮಿತಿ ದೃಷ್ಟಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ಕುದುರೆಗಳು ಮುಗ್ಧರಿಸಿದವು. ಕೂಡಲೇ ಸೂರ್ಯ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿಬಿಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ ಮೃಗಲೋಚನಾ - ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ; ಉಷ್ಣಭಾ - ಸೂರ್ಯ ; ವಾಜಿ - ಕುದುರೆ.

೨.. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ ಎಂತಹ ತೇಜಸ್ವಿಗೂ ಅಧಃಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮಹಾಪಾತಕ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವರು (ಮಹಾಭಾರತ - ೧೩/೧೦೪/೨೧); ಮನುಷ್ಯತೆ - ೪/೧೩೪):

ನ ಹೀದೃಶಮನಾಯುಷ್ಯಂ ಲೋಕೇ ಕಿಂಚನ ವಿದ್ಯತೇ |
ಯಾದೃಶಂ ಪುರುಷಸ್ಯೇಹ ಪರದಾರೋಪಸೇವನಮ್ ||

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ

ಮುದಿತಗೋನಿಕರೈಃ ಪರಿವಾರಿತಃ
ಸಖಿಜನೈಃ ಸಹ ವೇಣುಮುದೀರಯನ್ |
ನಿಜಗೃಹಂ ಪ್ರವಿಶನ್ ಸ ನಿಶಾಮುಖೇ
ನರಮಣೀ ರಮಣೀಃ ಸಮಹರ್ಷಯತ್ || ೫೨ ||

ಆನಂದ ತುಂಬಿದ ಗೋವುಗಳ ಹಿಂಡುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಸ್ನೇಹಿತಜನರೊಂದಿಗೆ ಕೊಳಲನ್ನು ಉದುತ್ತಾ ಮುಸ್ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದ.

ವಿ. : ನರಮಣಿ - ಪುರುಷೋತ್ತಮ; ನಿಶಾಮುಖಿ - ಮುಸ್ಸಂಜೆ.

ಚಂದ್ರನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪ್ರತಿಗೃಹಂ ಪ್ರಮದಾಭರಿತಸ್ತತಃ
ಸಕುತುಕಾಭರಸೌ ಪರಿಸೇವಿತಃ |
ಸ್ಮಿತಕಟಾಕ್ಷಮನೋರಮವಿಭ್ರಮಃ
ಸ್ಮರಜನೀ ರಜನೀಶ ಇವಾಬಭೌ || ೫೩ ||

ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಕೌತುಕಭರಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪರಿಸೇವಿತನಾದ, ಮಂದಹಾಸ ತುಂಬಿದ ಕುಡಿನೋಟದ ಮನೋಹರವಿಲಾಸದ ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

೧. ಅನೇಕ ಮಧ್ಯಪಾನಾಪಾರವಶ್ಯಂ ವ್ಯಕ್ತತೇ |

-ಮ್ಯ.

೨. ಅಪ್ಪಾದಕರತ್ನಾತ್ ರಾತ್ರಾವತಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ : ಸ್ಥಿತ - ಮಂದಹಾಸ; ರಜನೀಶ - ಚಂದ್ರ; ವಿಭ್ರಮ - ವಿಲಾಸ; ಸ್ಮರಜನಿ - ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ).

ಸುಖಮಯವಾಗಿ ಕಳೆದ ರಾತ್ರಿಸಮಯ

ಯದುಪತಿ: ಸ ನಿಜೈ: ಸಹ ನಿರ್ಮಲಂ

ಸ್ವಗೃಹಮೇತ್ಯ ಶನೈರಲಸಾಂ ನಿಶಾಮ್ |

ತನುರುಚಾ ಬಹುದೂರಪಲಾಯಿತಾಂ

ಮಹಿತಯಾ ಹಿತಯಾ ವ್ಯತನೋತ್ ಸತಾಮ್ || ೫೪ ||

ಯದುಪತಿಯಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನವರೊಂದಿಗೆ ನಿರ್ಮಲವಾದ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಜಡವಾದ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಹಿತವಾದ ಪೂಜಿತವಾದ ದೇಹಕಾಂತಿಯಿಂದ ಒಹುದೂರಕ್ಕೆ ಪಲಾಯನಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ.

ವಿ : ೧. ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಬೆಳಗಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಸುದೀರ್ಘವಾದ ಆ ರಾತ್ರಿಯು ಒಲುಬೇಗನೆ ಕಳೆಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಹಿತಕರವಾದಾಗ ಸಮಯವು ಬೇಗ ಕಳೆದಂತೆಯೂ, ದುಃಖಕರವಾದಾಗ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕಳೆಯುವಂತೆಯೂ ಭಾಸವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ : ಅಹವು ಮಾಸಶಬ್ದೋಕ್ತಂ ಯತ್ರ ಚಿಂತಾಯುತಂ ಪ್ರಜೇತ್ | - ಭಾ.ತಾ.(೧/೧೧/೧೩)

೩. ರಾತ್ರಿಯು, ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇರುಪರ್ವತದ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಾಗುವುದರಿಂದ ಒಹುದೂರಕ್ಕೆ ಪಲಾಯಿತ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಮಾತು.

ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವರ್ಣನೆ

ಸ್ವತನಯಾಂ ಸರಿತಂ ವಿಷವರ್ಜಿತಾಂ

ಕರುಣಯಾ ಹರಿರದ್ಯ ಕರಿಷ್ಯತಿ |

ಇತಿ ಮುದೇವ ಗಿರಿಂ ರವಿರೀಕ್ಷಿತುಂ

ಪರವಶೋ ರವಶೋಭಿತಮಾರುಹತ್ || ೫೫ ||

ಇಂದು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಯಮುನಾನದಿಯನ್ನು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿಷರಹಿತಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು ಎಂದು ಅನಂದದಿಂದ ಪರವಶನಾದ ಸೂರ್ಯನು ಅದನ್ನು ಕಾಣಲೆಂಬಂತೆ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಎರಿದನು.

೧. ಪ್ರಾತರಂಧಕಾರ್ಯ ಮೇರುಪ್ರಜ್ವಲಮಾಡಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಯುದ್ಧಾದಿಕಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಉಚ್ಛ್ರಸ್ಥಾಭಾದಿಕಮಾರುಹಂತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. : ೧. ಅಂದು ಕಾಳಿಯ ಮಥನದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಯಮುನೆಯು ವಿಶೇಷ ಶೋಭೆ ಹೊಂದುವಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ^೧ಸೂರ್ಯನು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಉದಯಾಚಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಂದು ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ; ಅಂದು ನಡೆಯುವ ಕಾಲಿಯಮರ್ದನ ಪ್ರಸಂಗದ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ರವ - ಧ್ವನಿ.

ಬಲರಾಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ತದನು ಭೋಗಿಕುಲಾಗ್ರಗಮಗ್ರಜಂ

ಸ ಹಿ ವಿಸ್ತೃಜ್ಯ ತದನ್ವಯಸಂಭವಮ್ |

^೨ನಮಯಿತುಂ ಯಮುನಾಮಗಮದ್ವಿಭುಃ

ಸಭುಜಗಾಂ ಭುಜಗಾಂತಕವಾಹನಃ || ೫೬ ||

ಆ ಬಳಿಕ ನಾಗಕುಲದ ಹಿರಿಯನೆನಿಸಿದ ಆದಿಶೇಷನ ಅವತಾರನಾದ ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗರುಡವಾಹನನಾದ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡಿಯಲೆಂದು ಆ ಸರ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಯಮುನೆಯತ್ತ ತೆರಳಿದ.

೪. : ೧. ಅಂದು ಬಲರಾಮನನ್ನು ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಗೋಕುಲದಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯತ್ತ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಆದಿಶೇಷನ ಅವತಾರನಾದ ^೩ಬಲರಾಮನನ್ನು ಅವನ ವಂಶಜನಾದ ಕಾಳಿಯನ ದಮನವನ್ನು ಕಾಣದಿರಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಂದು ಅವನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಉತ್ಕಟ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಬಂಧುಜನರಿಗೆ ವೈದ್ಯರು ನೀಡದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಇದು ಸೂಚನೆಯಂತಿದೆ.

೪. ಭುಜಗಾಂತಕವಾಹನಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಾಳಿಯನ ಭಯ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸೂಚಿತ; ಭುಜಗ - ಸರ್ಪ; ಭುಜಗಾಂತಕ - ಗರುಡ; ಭುಜಗಾಂತಕವಾಹನ - ಗರುಡವಾಹನ.

೧. ಭೋಜೋದೇಶಿ ಸೂರ್ಯಃ ಇತಿ ಪ್ರತೇಃ (ಕೃತ್ತಿರೀಯ. ಉ. ೨/೮) |

-ಮ್ಯ.

೨. ದಮಯಿತುಮಿತಿ ಪಾಠಃ | ಶಿಶ್ನಯಿತುಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ಮ್ಯ.

೩. ಬಲರಾಮಸ್ಯ ಶೇಷಾವತಾರತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯ.

ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯದಿ ರಸಾತಲಮೇತಿ ತದೈಮ್ಯಹಂ

ದಮಯಿತುಂ ತಮೀವ ಸ ಪಾದಪಾತ್ |

ಅಪತದಂಬುನಿ ವಿಸ್ಮಯಕಾರಕಃ

ಸವಯಸಾಂ ವಯಸಾಮಿವ ವಲ್ಲಭಃ || ೫೭ ||

ಅವನು ರಸಾತಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರೂ ನಾನು ಅವನನ್ನು ದಮನ ಮಾಡಲು ಅಲ್ಲಿಗೇ ತೆರಳುವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಗೆಳೆಯರಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮರವನ್ನೇರಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಕ್ಷಿರಾಜನಾದ ^೧ಗರುಡನಂತೆ ಆ ಯಮುನೆಯ ಜಲದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದ ರಭಸವು ಕಾಳಿಯನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ರಸಾತಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರೂ ಬಿಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪಾದಪ - ಮರ; ವಯಃ - ಪಕ್ಷಿ; ವಯಸಾಂವಲ್ಲಭ - ಗರುಡ. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯ.

ಕೃಷ್ಣ ಹಾರಿದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕೇರಿದ ಯಮುನೆ

ಕೃಷ್ಣಾಲಿಂಗನಕಾತರೈಃ ಕರಸಮೈರೋಞೈರ್ನಿವೃತ್ತೈರಿವ

ಸ್ವಪ್ರಾಂತಸ್ಥಿತತತ್ಪದಾಂಕಮುರಸಾ ಧರ್ತುಂ ಧಿಯೇವಾರ್ಕಜಾ |

ಸುಪ್ರೇಮಾಂಬುಧಿಮಿಶ್ರಣಾದಿವ ^೨ಜಗದ್ವದ್ಯಸ್ಯ ಪಾತಾದಿವ

ಸ್ನಿಗ್ಧಾ ತಂ ಮದನಾಕೃತಿಂ ಸ್ವಹೃದಯೇನಾಶ್ಲಿಷ್ಯ ಸಾಽವರ್ಧತ ^೩ || ೫೮ ||

೧. ಸಾರ್ಪಹೃದಃ ಪುರುಷಾರಸಪಾತವೇಗಸಂಕ್ಷೋಭಿತೋರಗವಿಮೋಚ್ಛಿಸಿತಾಂಬುರಾಶಿಃ |

ಪರ್ಯತ್ ಪುತೋ ವಿಪಕಪಾಯವಿಘ್ನಪಣೋರ್ಮಿಘ್ನೋ ಧನುಃಪತುನಂತಬಲಸ್ಯ ಕಿಂ ತತ್ ||

ತಚ್ಚಿತ್ತಾಂದವವಿರುಗ್ಗಪಕಾತಪತ್ನೀ ರಕ್ತಂ ಮುಖೈರುರು ಪಮನ್ ಸೃಪ ಭಗ್ನಗಾತ್ರಃ |

ಸ್ವತ್ವಾ ಚರಾಚರಗುರುಂ ಪುರುಷಂ ಪುರಾಣಂ ನಾರಾಯಣಂ ತಮರಣಂ ಮನಸಾ ಜಗಾಮ ||

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಗರ್ಭಜಗತೋಽತಿಫಲಾವಸ್ಥಪಾರ್ಶ್ವಪ್ರಹಾರಪರಿರುಗ್ಗಪಕಾತಪತ್ನಿಮ್ ||

-ಭಾಗ್ಯ(೧೦/೧೪/೭,೨೦,೨೧)

೨. ಯಥಾ ಕಾಶಾಗ್ರೇ ಸ್ತೋ ಗರುಡೋ ಜಲಾಂತಸ್ಥಿತವರ್ಗವಹಾಯ ಅಥಃ ಪತತಿ ತಥಾ ಅವತತ್ | ಜಲೇ ಬಹುದೂರಂ ಮಿಮಂಕ್ಷುಃ ಉನ್ನತವೃಕ್ಷೈಲಾರಿಹಮಾರುಷ್ಯ ನಿಪತತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಉತ್ತಮಗಾಯಕಸ್ಯ ಸ್ವಚರಣಾದಿನಿಪತನೇ ಕಾಂತಾಯಾ ಹರ್ಷೋದ್ರೇಕೇಣ ದೇಹಾಭಿವೃದ್ಧೇರ್ಜಾಯಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಮಾಲೋತ್ಕೇಶೇಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಲಿಂಗನಕ್ಕೆ ಕಾತರಿಸುವ ಕೈಗಳನ್ನಿಡಿದ ತನ್ನ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದಂತಹ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ತನ್ನ ತೀರದಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದ ಅವನ ಪಾದದ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದೆಂಬಂತೆ, ಉತ್ತಮವಾದ ಪ್ರೇಮವೆಂಬ ಸಾಗರದ ಜೊತೆಗೂಡುವಿಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ, ಜಗದ್ವಂದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧುಮುಕುವಿಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ, ಭಕ್ತಪೂರಿತನಾದ ಆ ಯಮುನೆಯು ಮನ್ಮಥರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಉಕ್ಕಿದಳು.

ಪ. : ೧. ^೪ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧುಮುಕಿದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಯಮುನಾ ನದಿಯು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಅರ್ಕ-ಸೂರ್ಯ; ಅರ್ಕಜಾ-ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿ, ಯಮುನೆ.

೨. ಯಮುನಾನದಿಯ ಪ್ರವಾಹಗಳನ್ನು ಅದರ ಕೈಗಳು ಎಂಬ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಧುಮುಕಿದ್ದನ್ನು ಯಮುನೆಯೇ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಮಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೩. ^೫ ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಕಾಲಿಂದಿಯು ನೆಲೆಸಿರುವಳೆಂಬುದು ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಕಾಳಿಯ

ಕಲಿಲಯಂತಮಪಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ

ಘನೇಪತಿಃ ಕಿಲ ^೬ ದಂಶಿತುಮಗ್ರಹೀತ್ |

ನಹಿ ಸ ವೇತ್ತಿ ಬಲಂ ^೭ ಶ್ರವಣೋಜ್ಞತಃ

ಪರಮಯಾ ರಮಯಾ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಸ್ತುತಮ್ || ೫೯ ||

ಜಲವನ್ನು ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲಗೊಳಿಸಿದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಾಗರಾಜನಾದ ಆ ಕಾಲಿಯನು ಕಚ್ಚಲೆಂದು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ; ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದ ಅವನು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ವೇದವಚನಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ ಅವನ ಬಲವನ್ನು ಅರಿತಿರಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ!

೧. ಸುಪ್ರೇಮಾಂಬುಧಿಃ ಸುಸ್ನೇಹಸಮುದ್ರಃ ತಸ್ಯ ಮಿಶ್ರಣಾತ್ಪ್ರಯೋಗಾದಿವ ಸಮುದ್ರಸಂಗಮಸೇ ನದ್ಯಾಃ ಜಲಾಭಿವೃದ್ಧಿರ್ಜಾಯಮಾನತತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮದಗನ್ಯಾಕೃತಿರಿವಾಕೃತಿಯಸ್ಯ ಮದಗನ್ಯಾಕೃತಿಯಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾ ಅತಿಸುಂದರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪ್ರಾಣಶಾಂತಾಲಿಂಗನಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿವೃದ್ಧಿಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವಪ್ರಾಂತೇ ಸ್ವತಃ ಸ್ವಿತಂ ತತ್ಪ್ರಧಾಂಕಂ ಕೃಷ್ಣವಾದತಿಹಂ ಉರಸಾ ವಕ್ಷಸಾ ಧರ್ತುಂ ಧಿಯೇವ ಬುದ್ಧೀದ ತಾವತ್ಕರ್ಯಂತಮಭಿವೃದ್ಧತತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಪ್ರವಾಹಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತೌ ಜಲಾಭಿವೃದ್ಧಿರ್ಗಮತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಅನೇನ ಕಾಲಿಂದ್ಯಾಂ ಕಾಲಿಂದೀಗಾಮ್ನೀ ಕೃಷ್ಣಪತ್ನೀ ತಿಸ್ತತೀತಿ ಗಮ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಹಿಂಸಿತುಮಿತಿ ಪಾತೇ ಹಂತುಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೮. ಅತ್ಯಾ ವಾಂಸಃ ದ್ರವ್ಯಃ ಶ್ರುತವೈ ಮಂತವ್ಯೋ ನಿರಿದ್ಧಾಸಿತವ್ಯಃ | -ಶ್ರುತಿ

೧. : ೧. ಹಾವುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಕಿವಿಗಳಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅಂದರೆ 'ಶ್ರವಣ ಮಾಡದವರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆ ತಿಳಿಯಲಾರದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು ; ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಜಿವನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ', 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್', 'ಸದಾಗಮೈಕವಿಜ್ಞೇಯಮ್' ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಗೆ ನಿದರ್ಶನದಂತಿದೆ ; ಫಣಿ - ಹಾವು ; ಫಣಿಪತಿ - ಸರ್ಪರಾಜ, ಕಾಲಿಯು.

೩. ಶ್ರವಣೋಜ್ಞತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣ ಎಂದರೆ ಕಿವಿ ಹಾಗೂ ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ಕಾಲಿಯನು ಕೇವಲ ಫಣಿಪತಿಯಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಪದಗಳ ಔಚಿತ್ಯ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದ ಗೋಪರು

ಉತ್ಪತ್ತಚಕಿತಾ ಗೋಪಾಃ ಕೃಷ್ಣಸಂದರ್ಶನಾರ್ಥಿನಃ |

ಪುರೋಧಾಯ ಯಯೂ ರಾಮಂ ಶೇಷಮಾರ್ಗಗತಾ ಇವ || ೬೦ ||

ದುಃಶಕುನಗಳಿಂದ ಭಯಗೊಂಡ ಗೋಪರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿದವರಾಗಿ ಶೇಷಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದವರೆಂಬಂತೆ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತೆರಳಿದರು.

೧. : ೧. ಮುಕ್ತಿಗೆ ತೆರಳಲು ಗರುಡಮಾರ್ಗ ಹಾಗೂ ಶೇಷಮಾರ್ಗ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ನಿರೂಪಿಸಿವೆ :

ಸೋಮಸ್ತು ವಾರೀಶಯುತೋಽನಿರುದ್ಧಂ ವಿಶತ್ಯಸೌ ಕಾಮಮಸೌ ತು ವಾರುಣೀಮ್ |

ಸಾ ಶೇಷದೇವಂ ಸ ಗಿರಂ ಚ ಸೈವ ವಾಯುಂ ವಿಶತ್ಯಂಜ ಇತೀಹ ನಿರ್ಗಯಃ ^೨ ||

೨. ಇಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಹೊರಟ ಗೋಪರನ್ನು ಶೇಷಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹೊರಟ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ; ಬಲರಾಮನು ಶೇಷಾವತಾರನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವರಸವಾದುದು.

೧. ಜಿವನಿಷದಃ ಪುರುಷ ಇತಿ ಶ್ರುತೇರೌಪನಿಷದ್ಧ್ಯ ಕೃಷ್ಣ ಶ್ರುತಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಶಬ್ದಗ್ರಾಹಕಶ್ರವಣಾಭಾವಾನ್ ಜಾನಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮೋಕ್ಷಗುತ್ಯಕಾಂ ಮಾರ್ಗಾದ್ವಯಂ ಗರುಡಮಾರ್ಗಃ ಶೇಷಮಾರ್ಗ ಇತಿ |

ತತ್ರ ಶೇಷಮಾರ್ಗಗಾಮಿನಃ ಶೇಷಂ ಪುರೋಧಾಯ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ ಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದ್ ಬಲಭದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಶೇಷತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಸ್ತೋತ್ರಮಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಾ ಶೇಷಮಾರ್ಗಗರುಡಮಾರ್ಗಾಭ್ಯಾಂ ಗತಾನಾಮ್ |

-(ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಗದ್ಯ)

೩. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೪/೨/೧೩.೪)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ಗೋಪರು .

ವ್ರಜಾಮ ವ್ರಜಗೋಪಾಲಾ ಯಮುನಾಮಮುನಾಽಧ್ವನಾ |

ಪದಾನಿ ಪಥಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಲಕ್ಷಣೈಃ ಸಹ || ೬೧ ||

“ಎಲೈ ಗೋಕುಲದ ಗೋಪರೇ! ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಾವು ಯಮುನೆಯತ್ತ ತೆರಳೋಣ; ಈ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿವೆ.”

ವಿ. : ೧. ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೆರಳಿದ ಮಾರ್ಗದ ಗುರುತು, ಅವನ ಪಾದದ ಗುರುತುಗಳಿಂದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಗುರುತುಗಳು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಕಪಿಲಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಧ್ವಜರೇಖೆ, ವಜ್ರರೇಖೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು:

ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ಗವತ್ಪರಕಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜಸಮೋರುಹಲಾಂಭನಾಡ್ಯಮ್^೧ |

ಭಕ್ತರನ್ನು ಕಂಡು ನರ್ತಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಇತ್ತಂ^೨ ವಿಮರ್ಶತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವಾನ್ ಸರ್ಪಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸಃ |

ನನರ್ತ ಕಿಲ ನರ್ನರ್ತಿ ಸುಹೃದಾಗಮನೇ ನ ಕಃ || ೬೨ ||

ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ತನ್ನವರನ್ನು ಕಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಲಿಯನ ಹೆಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಣಿಯತೊಡಗಿದ ; ಆಪ್ತರು ಬಂದಾಗ ಯಾವನು ತಾನೇ ಕುಣಿಯದಿದ್ದಾನು?

ವಿ. : ಅವರು ಹಾಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಲಿಯನ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದ ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾಲಿಯನ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣನ ನರ್ತನ

ಸರತ್ಕೃಷ್ಣಾಹಿಫಣಾಂಕಣೇಷು

ನನರ್ತ ಕೃಷ್ಣಃ ಕಿಲ ಲೋಕವಂದ್ಯಃ |

ಪದಂ ಗರುತ್ಮತರಮುಖ್ಯದೈವ-

ಮಿವೌಷಧಂ ತದ್ವಮನೇ ವಿಧಿತ್ಸನ್ || ೬೩ ||

೧. ಭಾಗವತ (೨/೨೯/೨೧)

೨. ವಿಮರ್ಶತಃ ಶ್ರವಣಾದಿವಿಚಾರೇಣಾಗತಾನ್ ಶೇಷಮಾರ್ಗೇಣ ವೈಕುಂಠಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗತಾನ್ ಸ್ವಾನ್ ಭೃತ್ಯಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ಪಮೂರ್ಧ್ನಿ ತದೀಯಮ್ಪ್ರಕೃಲಕ್ಷಣಕಾಲೋರಗವಿರು ಸೃತೃತೀತಿ ಧ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಲೋಕವಂದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರತ್ನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಕಾಳಿಯನ ಹೆಡೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯತೊಡಗಿದ; ಗರುಡನ ಕೈಗಳ ಪೂಜೆಗೆ ಮುಖ್ಯದೇವತೆಯಾದ ತನ್ನ ಪಾದವನ್ನು ಅದರ ದಮನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಔಷಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ಪಿ. : ಹಾಗೆ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ^೧ ಪಾದವು ಅವನಿಗೆ ವಿಷದ ಭಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಔಷಧಿಯಂತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಕಾಲಿಯಮರ್ದನ

ಉನ್ನೇಯ ಕಾಲಿಯಫಣೇಂದ್ರವಿರಾಜಿಪುಚ್ಚಂ
ಖಿನ್ನಂ ಮಮರ್ದ ವಿಷದೂಷಿತಮಸ್ಯ ವಕ್ತ್ರಮ್ |
ತಸ್ಯಾಂತರಾತ್ರಿತಮಶೇಷಮಸಾವಸಹ್ಯಂ
ನಿಷ್ಕಾಸಯನ್ನಿವ ವಿಷಂ ವಿನತಾನನೇನ || ೬೪ ||

ಕಾಲಿಯ ಸರ್ಪದ ಹೊಳೆಯುವ ಬಾಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿಷದೂಷಿತವಾದ ಅದರ ಬೇದಗೊಂಡ ಮುಖವನ್ನು, ಅದರೊಳಗೆ ನೆಲೆಸಿದ ಅಸಹ್ಯವಾದ ವಿಷವನ್ನು ಅದರ ಬಾಗಿದ ಮುಖದ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊರಹಾಕುವವನಂತೆ ಮರ್ದಿಸತೊಡಗಿದ.

ಪಿ. : ೧. ಕಾಲಿಯನ ಮುಖವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿರೇಷವಾಗಿ ತುಳಿದದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿನ ವಿಷವನ್ನು ಹೊರಹಾಕಲೆಂದೇ ಹೊರತು, ಕೇವಲ ನೋಯಿಸಲೆಂದಲ್ಲ^೨; ವಿನತ - ಬಾಗಿದ.

೨. ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ನೋವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಅವರಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಕರುಣೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಕೇವಲ ಹಿಂಸಿಸಲೆಂದಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿರೇಷಸಂದೇಶ ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು: "ಭೂತ್ಯೈ ನಿಜಾತ್ರಿತವಿಸ್ತು" - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೨), "ಆದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಒಳಿತೇ ಆಯಿತು" - ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು.

ಮುಖವನ್ನು ತುಳಿದು ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಸ ದಂದಶೂಕಸ್ಯ ಮುಖಂ ವಿಭಿಂದನ್
ತದೀಯಪುಚ್ಚಂ ಜಗೃಹೇ ಕರೇಣ |

೧. ಸ್ವಂಧಾಧಿರೂಢ್ಯ ಕೃಷ್ಣವ್ಯ ಪಾದಯೋಗಗರುಡಕರಗತತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಗರುಡಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರೇಣ ವಿಷಪರಿಹಾರೋ ಜಾಯತೇ ತಿಲ. ತಿಂ ಪುನಃಗರುಡಕರವೃತ್ತಿಕೃಷ್ಣವಾದಸಂಬಂಧೇ-
ನೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ಚಲಾದಿಸ್ತುತಂ ತಂದುಬಾದಿಕಂ ನಿರೇಷತಯಾ ನಿಷ್ಕಾಸಯಂತುಂ ಚಲಪುಚ್ಚಮೂರ್ಧ್ನೀಕೃತ್
ಮುಖಮಧಃಕಾರಯಂತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಯಥಾಪರಾಧಂ ನನು ದಂಡದಾತಾ

ನಿರಾಗಸಂ ಕಂ ವರಯೇನ್ನ ಶೌರಿಃ || ೬೫ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ಪದ ಮುಖವನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತಾ ಅದರ ಪುಚ್ಚವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ. ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿರ್ದೋಷನಾದ ಯಾವನನ್ನು ತಾನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದಾನು?

ಪ. : ೧. ಕಾಲಿಯನ ಮುಖವನ್ನು ತುಳಿಯಲು ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಷವು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು . ಅದರ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಷ ಇಲ್ಲದ್ದು ಕಾರಣ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು ಅಪಾರ ಮಾಡಿದವರನ್ನೇ ಹೊರತು ನಿರಪರಾಧಿಗಳನ್ನಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದು; ದಂದರೂಕ - ಹಾವು; ನಿರಾಗಸ - ನಿರಪರಾಧಿ.

೨. ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರೂ, ಅವರು ಭಕ್ತರು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅವರ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಸಹ ತಪ್ಪದೆ ಮಾಡುವನು; ಇದರಿಂದ ಕ್ಷೇಪ ಒದಗಿ ದಾಗ ಅದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಅನುಗ್ರಹ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ವೈಷ್ಣವರು ಅದನ್ನು ಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೩. ಸಮಃ ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದವು ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿಷ್ಕಂಟಕನು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು: ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಭೃತ್ಯಾ ನ ಸಾವೇಕ್ಷತಾತ್ ತಥಾ ಚ ದರ್ಶಯತಿ | (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ೨/೧/೨೫).

ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೀಡುವ ಶಿಕ್ಷೆಯು ಸಹ ಅನುಗ್ರಹವೇ

ವಿದಾರಯನ್ನಪ್ಯಹಿರಾಜಮೌಲಿಂ

ಕರೇಣ ಪದ್ಧರ್ಪ ತಮಾರ್ತಬಂಧುಃ |

ನಿಜೇಷು ಶಿಕ್ಷಾಽಪಿ ಹಿ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ

ಪರಂ ಪರಾನುಗ್ರಹಹೇತುರೇವ || ೬೬ ||

ನಾಗರಾಜನಾದ ಕಾಲಿಯನ ತಲೆಯನ್ನು ಜೋರಾಗಿ ಸೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅರ್ತಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ; ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದೂ ಸಹ ಬಹಳವಾಗಿ ಅವನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಾಗುವುದು.

೧. ಮುಖೇನ ದಂಶತಿ ಅಪರಾಧಿಗೋ ಮುಖಸ್ಯ ದಮನಮುಚಿತಮ್ | ನಿರಪರಾಧಿಃ ಪುಚ್ಚಸ್ಯ ಪಂಗ್ರಹಣಂ ಚೋಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ವದಾ ಯಾವತ್ಪುಟ್ಟನಂ ಕರೇತಿ ತಾವತ್ಪುಟ್ಟಂ ಸಮ್ಯಗ್ಗೃಹೀತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಶೌರಿಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಯಥಾಪರಾಧಮ್ ಅಪರಾಧಮನುಚಿತ್ರಮ್ ಅಪರಾಧಾನುಸಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ನಿಜೇಷು ಸ್ವಭವೇಷು ಶಿಕ್ಷಾಽಪಿ ಪರಂ ಅತಿಶಯೇನ ಪರಾನುಗ್ರಹಹೇತುರೇವ ಅನುಗ್ರಹಮನುಗ್ರಹ- ಕಾರಣಮೇವ | ಅನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ವಿಷ್ಣುರ್ಭಕ್ತಾಂಚಿಕ್ಷಯತಿ ನ ತ್ವಸುರವತ್ಸಮಃ ಪ್ರಾಪಯತುಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ ದೇವವೃಂದ

ನೃತ್ಯಂತಮೇನಂ ನಿಜನಾಥಮೇತ್ಯ
 ಭೃತ್ಯಾ ಭವಾಬ್ಜಾಸನಮುಖ್ಯದೇವಾಃ |
 ವಿಷ್ಣುಗ್ನಾಂತಃ ಕಿಲ ತಸ್ತುರಾರ್ತ-
 ಸರ್ಪಾಶ್ರಿತಾಜ್ಞಾನಮಿವಾಪಹರ್ತುಮ್ || ೬೭ ||

ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಒಳಗೆ ಅವನ ಭೃತ್ಯರಾದ ಶಿವ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ನೊಂದ ಸರ್ಪವನ್ನು ಆವರಿಸಿದ್ದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೊಡೆಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಸ್ತುತಲೂ ನೆರೆದರು.

ವಿ. : 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಹಾಗೆ ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾಳಿಯನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅಜ್ಞಾನವು ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ವಿಷ್ಣು - ಎಲ್ಲೆಡೆ; ಅಬ್ಜಾಸನ - ಪದ್ಮಾಸನ, ಬ್ರಹ್ಮ.

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಸಂಗೀತಸೇವೆ
 ಅನೀನದತ್ ಪದ್ಮಭವೋ ಮೃದಂಗಂ
 ಜಗೌ ಹನೂಮಾನ್ ಜಗತಾಮಧೀಶಮ್ |
 ಅದರ್ಶಯತ್ ತಾಲಗತೀಃ ಕಪರ್ದೀ
 ನನರ್ತ ಗೋಪಾಲಕಬಾಲಮೌಲಿಃ || ೬೮ ||

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೃದಂಗವನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರು, ಹನುಮಂತ ಜಗದೊಡೆಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡತೊಡಗಿದ; ರುದ್ರದೇವರು (ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತಾದಿ) ತಾಳಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು; ಗೋಪಾಲಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನರ್ತನ ಮಾಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಇದರಿಂದ ನರ್ತನ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ; ಮೃದಂಗ ಬಾರಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಗಾನಮಾಡಿದ ಹನುಮಂತ ಜೀವೋತ್ತಮರು, ತಾಳ ಹಾಕಿದ ರುದ್ರದೇವರು ಅನಂತರದವರು ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ನರ್ತನ, ಗಾನ ಹಾಗೂ ವಾದ್ಯಗಳು ಮೂರೂ ಸೇರಿದಾಗ ಸಂಗೀತವೆನ್ನಿಸುವದು: ನೃತ್ಯಂ ಗೀತಂ ಚ ವಾದ್ಯಂ ಚ ತ್ರಯಂ ಸಂಗೀತ-ಮುಚ್ಯತೇ; ಮೃದಂಗ - ಮದ್ದಲೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಮ ಈ ರೋಷದ ಭಾವಾನುವಾದದಂತಿದೆ :

೧. ದೇವೈರಸ್ಯಾಘ್ರಃ ಕೃಷ್ಣಪರಿಚರ್ಯಾಯಾಂ ಕೃತಾಯಾಮ್ ಆಯಾಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಚಾನೀಯಾತ್ ಕಾಲಿಯ ಇತೀಪೋಪತಸ್ತುರಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ವಿಶಾದ್ಯಶಕ್ಯವ್ಯಕ್ತಂ ಗೋಪಾಲಕತ್ವಂ ಲೋಕವಿಡಂಬನಾರ್ಥಮಿತಿ ದ್ವ್ಯಸ್ಮತೇ | -ವ್ಯಾ.

ದೋಲಿನ ಮೇಲ್ಮಯ್ಯ ಬರಮಪ್ಪ ಹಾಕ್ಕಾನು ತಾಳವ ಶಿವನಪ್ಪ ಕಚಿದಾಪ್ಪಾ ||
ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಪದಗಳ ಹನುಮಪ್ಪ ಹಾಡ್ಕಾನು ಚೆಲುವ ಕನಕಪ್ಪ ಕುಣಿದಾಪ್ಪಾ ||

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಿಯನನ್ನು ಮಥಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ಸಾರುವಂತಹುದು. ಕಾಲಿಯ ಸರ್ವ ಮಹಾಮೃತ್ಯುವಿನ ಸಂಕೇತ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ಹಾಗೆ ಮರ್ದಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಸರ್ವಥಾ ಮೃತ್ಯುರಹಿತನಾದವನು, ಅನಾದಿನಿತ್ಯನಾದವನು ಎಂಬ ಪರಮಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾರಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ತತ್ವದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿಯೇ ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಲಿದಾಡಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶೇಷತಾಯಿ, ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಸಹ ಇದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನಾಗಪತ್ನಿಯರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ

ತತೋಽಹಿಪತ್ನೀಪ್ರಿಯಮಂಜುವಾಕ್ಯಂ

ನಿಶಮ್ಯ ತಂ ನಿರ್ಭಯಮಾಶು ಚಕ್ರೇ |

ತಥಾಹಿ ನಾರೀಮೃದುಭಾಷಣೇನ

ನ ಕಸ್ಯ ಚಿತ್ತಂ ಮೃದುತಾಮುಷೈತಿ || ೬೯ ||

ಆ ಬಳಿಕ ನಾಗಪತ್ನಿಯರ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಂಜುಳವಾಣಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಕಾಳಿಯನಿಗೆ ಅಭಯವನ್ನು ನೀಡಿದ; ಅದು ಸರಿಯೇ! ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೆದುಮಾತುಗಳಿಗೆ ಯಾವನ ಮನಸ್ಸು ತಾನೇ ಕರಗದಿದ್ದೀತು?

೧. : ೧. ನಾಗಪತ್ನಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ಉತ್ತೇಜಿಸಿರುವರು.

೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಭೂತಿರೂಪ ಇರುವ ಉಲ್ಲೇಖ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ: ಕೀರ್ತಿಃ ಶ್ರೀವಾರ್ಹ ಚ ನಾರೀಣಾಂ ಸ್ತುತಿರ್ಮೇಧಾ ದೃತಿಃ ಕ್ಷಮಾ ||-ಗೀತಾ (೧೦/೩೪)

೩. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಅರ್ಹತೆ ಇರುವುದನ್ನು ಸಹ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಸ್ತ್ರೀಪಕ್ಷಪಾತಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ವಿಷಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಗುಣೇನ ನಾಮ್ನಾ

ದ್ವಯೋಃ ಸ ಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಭುಜಂಗಮಂ ತಮ್ |

೧. ತಥಾಹಿ ತದ್ಭಕ್ತಮ್ | ನಾರೀಮೃದುಭಾಷಣೇನ ಕಾಮಿನೀಕೋಮಲವಚನೇನ ಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಣನಶ್ಚಿತ್ತಂ ಮೃದುತಾಂ ಮಾರ್ದಕವಂ ಗೋಚೈತಿ | ಅತಿಪುರುಷೋಽಪಿ ಪುರುಷ ಕಾಮಿನೀವಚನೇನ ಮೃದುರ್ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಕಸ್ಯ ಗರಲಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಅನ್ಯಸ್ಯಾಃ ಜಲಾಶ್ರಯತ್ವೇನೇತ್ಯುಭಯೋರ್ವಿಷಾಶ್ರಯತ್ವಸಾಮ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ನಿವೀಡ್ಯ ಭಾಸ್ವತನಯಾಂ ಜುಗೋಷ

ನ ಕಸ್ಯ ಯೋಷಿತ್ಸು ಹಿ^೧ ಪಕ್ಷಪಾತಃ || ೭೦ ||

ವಿಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆಯಿಂದ, ಗುಣದಿಂದ, ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಾಮ್ಯ-
ವಿದ್ದರೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಮರ್ದನಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಯಮುನೆ-
ಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಪಕ್ಷಪಾತವೆಂದು !

ವಿ. : ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ತ್ರೀ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಯಮುನೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ
ಕಾಣುವುದು; ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಯಮುನೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅವಳು ಪರಮ ಹರಿಭಕ್ತಳು ಎಂಬುದು
ಮುಖ್ಯಕಾರಣ. ಆದರಂತೆ ಕಾಲಿಯನ ದಮನಕ್ಕೆ ಅವನ ವಿಷದಿಂದಾಗಿದ್ದ ಅನರ್ಥ ಕಾರಣ.
ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀ, ಪುರುಷ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಪಕ್ಷಪಾತವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ
ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮೇಯ^೨; ಯೋಷಿತ್-ಸ್ತ್ರೀ.

೨. ಸ್ತ್ರೀ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಸ್ವತತ್ರ ಎಂದರ್ಥ; ಆಸ್ವತತ್ರರು ಎಂದು ಅರಿತು ಉಪಾಸನೆ
ಮಾಡುವ ಸಾಧಕರ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಹೊರತು ತಾನು ಪುರುಷ ಎಂದು
ಜಿಗುಪ್ಸಿಸುವ ಮೇಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅಪೂರ್ವ
ಕೌಶಲ ಅರಿವಾಗುವುದು. ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯ ಮಾತು ಎಂದು
ಕಾಣುವ ಇದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತತ್ವವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಭುಜಂಗಮ-ಹಾವು; ಭಾಸ್ವತನಯಾ-ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿ, ಯಮುನೆ.

೩. ಕಾಲಿಯ ವಿಷಾಶ್ರಯ; 'ವಿಷ ಎಂದರೆ ಗರಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಜಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆ;
ಯಮುನೆಯು ಜಲಾಶ್ರಯ; ಹೀಗೆ ಅವರಡೂ ಸಮಾನಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯನೀಡಿವೆ; ಆದರಂತೆ ಕೃಷ್ಣ
ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ಕಾಲಿಯನ ನಾಮ; ಕೃಷ್ಣಾ ಎಂಬುದು ಯಮುನೆಯ ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ
ಎರಡರಲ್ಲೂ ನಾಮ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೆಸರೇ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿಗ್ರಹವೂ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸಮಾನ

ಅಗಸ್ತ್ಯತಂ ನಾಗಪತಿಂ ಸ ಕೃಷ್ಣಃ

ಪಾದೇನ ಶಿಕ್ಷನ್ನಪಿ ತತ್ಪ್ರತಾಂಕೈಃ |

೧. ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ತ್ರೀದಕ್ಷಪಾತೋ ಭವೇದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವೈಷಮ್ಯೈರ್ವೈರ್ಯೈಃ ಸ ನಾವೇಕತ್ವಾತ್ ತಥಾ ಹಿ ದರ್ಶಯತಿ |

-ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ(೨/೧/೨೫)

ಕರ್ಮಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಫಲದಾಕೃತ್ಯಾನ್ ತಸ್ಯ ವೈಷಮ್ಯೈರ್ವೈರ್ಯೈಃ |

'ವೈರ್ಯೈಃ ಪುಣ್ಯಂ ಲೋಕಂ ನಯತಿ ಪಾಪೇನ ಪಾಪಮಾ' ಇತಿ ಹಿ ಪ್ರತಿಃ || -ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ (೨/೧/೨೫)

೩. 'ವಿದಂ ತು ಗರಲೇ ಜಲೇ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ನಿಲಗುಣವಿಶಿಷ್ಟೇನ ನಾಮೈಕೈಶ್ಚ ಕೃಷ್ಣೇಶ್ಚ ಭದ್ರಯಾ ಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಸ್ವನಾಮಧಾರಣತ್ವಸಾಮ್ಯೇಶ್ಚಾರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ತಾಕ್ಷ್ಯಾದ್ಭಯಂ ತಸ್ಯ ಜಹಾರ ಭಕ್ತೇ

ಕ್ರೋಧೋಽಪಿ ದೇವಸ್ಯ ವರೇಣ ತುಲ್ಯಃ || ೭೧ ||

ಅಪಚಾರವೆಸಗಿದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾದದಿಂದ ದಂಡಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅದರ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿದ ತನ್ನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಅವನಿಗಿದ್ದ ಗರುಡನ ಭಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ; ಹೀಗೆ ದೇವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕ್ರೋಧವು ಸಹ ಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವರಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಉಗ್ರವಾಗಿ ಮರ್ದನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ, ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆ ಮೂಲಕ ಅವನ ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳ ಚಿಹ್ನೆಮೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಅವನಿಗೆ ಗರುಡನಿಂದ ಭಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೀಡುವ ಶಿಕ್ಷೆಯು ಸಹ ವರದಂತೆ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಆಗುವುದು ಎಂಬ ತತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದು.

೨. ತಪ್ತಮುದ್ರಾಧಾರಣವು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆ ಎನ್ನಿಸಿದರೂ ಅದರಿಂದ ಮೂಡುವ ಗುರುತಿನಿಂದಾಗಿ ವೈಷ್ಣವತ್ವವು ಲಭಿಸಿ ಅದರಿಂದ ನರಕದ ಭಯವು ತಪ್ಪುವುದರಿಂದ ಅದು ಅನುಗ್ರಹವೇ ಆಗುವಂತೆ ಇದ್ದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ತಾಕ್ಷ್ಯ - ಗರುಡ.

೩. ವೈದ್ಯರು ಮಾಡುವ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳು ಸಹ ಇದರಂತೆ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆ ಎನ್ನಿಸಿದರೂ ಕೋಗ, ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಒಳಿತೇ ಎನಿಸುವವಲ್ಲವೇ !

ಕಾಲಿಯಮರ್ದನದಿಂದ ಗರುಡಶೇಷರಿಗಾದ ಆನಂದ

ಸ್ವಪಕ್ಷಪಾತಿಪ್ರಿಯಮಕ್ಷಿಕರ್ಣ-

ವಿಮರ್ದನಾನ್ಮೂನಮಸೌ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ |

ವಿಧಾಯ ಚಾಸ್ಯಾಭಯಮಂಜಸಾಂತೇ

ಮುದಂ ಸ್ವತಲ್ಪಾಯ ದದಾವನಲ್ಪಾಮ್ || ೭೨ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆ ಆ ಕಾಳಿಯನನ್ನು ಮರ್ದನಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ತನ್ನ ಪಕ್ಷದವನಾದ ಗರುಡನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನೆಸಗಿದ; ಕೊನೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅಭಯವನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಹಾಸಿಗೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಅದಿಶೇಷನಿಗೆ ಒಹಳ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ.

೧. 'ಕ್ರೋಧೋಽಪಿ ದೇವಸ್ಯ ವರೇಣ ತುಲ್ಯಃ' ಇತ್ಯೇತದ್ವಚನಂ ಭಕ್ತಜನವಿಷಯಮ್ | ನಾಭಕ್ತಜನವಿಷಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೧. ಕಾಳಿಯನ ದಮನದಿಂದಾಗಿ 'ಶೇಷ-ಗರುಡರಬ್ಬರಿಗೂ ಸಂತೋಷವೇ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಗರುಡಶೇಷರಬ್ಬರು ಸಮಾನಕಕ್ಷೆಯವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷವು ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೨. ಬಲಿಯ ನಿಗ್ರಹದಿಂದ ಅವನ ಕಡೆಯವರಿಗೆಲ್ಲ ಸಂತಸವೇ ಆದಂತೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ-ಸರ್ಪ, ಕಾಳಿಯ; ತಲ್ಪ- ಹಾಸಿಗೆ.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗಶ್ಚತುರ್ಥೋ ಮುದಾಮ್ || ೭೩ ||

|| ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಚತುರ್ಥಃ ಸರ್ಗಃ || ೪ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಗಿಣೀಶ-ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

★★★★★

೫. ಪಂಚಮ ಸರ್ಗ

(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನ - ೧,೨; ಪ್ರಜಪ್ರವೇಶ - ೩; ಗ್ರೀಷ್ಮಾಯುತುರ್ವರ್ಣನೆ - ೪-೬; ಉಗ್ರಾಸುರನ ವಧೆ - ೭-೧೪; ಪುನಃ ಗ್ರೀಷ್ಮಾಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ - ೧೫-೧೯; ನೀಲಾಸ್ಪಯಂವರ - ೨೦; ಧೇನುಕಾಸುರಮಥನ - ೨೧-೨೭; ಪ್ರಲಂಬಾಸುರಸಂಹಾರ - ೨೮; ಪುನಃ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನ - ೨೯; ವರ್ಷಾಯುತುರ್ವರ್ಣನೆ - ೩೦-೩೬; ಶರದೃತುರ್ವರ್ಣನೆ - ೩೭-೩೯; ಹೇಮಂತಾಯುತುರ್ವರ್ಣನೆ - ೪೦, ೪೧; ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ಕಾತ್ಯಾಯನೀದ್ರತ - ಕೃಷ್ಣಾನ್ತಗ್ರಹ - ೪೨-೪೯; ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಅನ್ವಸಮರ್ಪಣೆ - ೫೦-೫೪; ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ - ೫೫-೫೮; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೫೯)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನ

ಸ ಯಾಮುನಾಂಭಸ್ವವಗಾಹನೋತ್ಥ-

ಶರೀರಶೈತ್ಯಂ ಶಮಯನ್ನಿವೇಶಃ |

ನಿಶಿ ಪ್ರವೃದ್ಧಂ ನವಕಾನನಾಗ್ನಿಂ

ಪಪೌ ದಯಾಲುಃ ಸ್ವಜನಸ್ಯ ಗುಪ್ತ್ಯೈ || ೧ ||

ಯಮುನೆಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೇಹದ ಶೀತವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ-
ಕೊಳ್ಳಲೆಂಬಂತೆ ದಯಾಳುವಾದ, ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಜನರ
ರಕ್ಷಣೆಗಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದ ಕಾಡಿಚ್ಚನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಳಿಯ ಮಥನಮಾಡಿದ ದಿನದಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಡಿಚ್ಚನ್ನು
ಪಾನಮಾಡಿ ಗೋಗೋಪರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಕಾಡಿಚ್ಚನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಅಂದು ಕಾಳಿಯಮಥನಕ್ಕಾಗಿ ಬಹು ಹೊತ್ತು
ಯಮುನಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಶೀತವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಎಂಬಂತೆ
ಎಂದು ಉತ್ತೇಜಿಸಿರುವರು; ಇದು ಅಗ್ನಿಯು ಶೀತಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ
ಉತ್ತೇಜ; ಅಂಭಃ - ನೀರು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶೀತಾದಿಗಳ ಬಾಧೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಈಶಃ ಎಂಬ
ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವರು; ಕಾನನಾಗ್ನಿ - ಕಾಡಿಚ್ಚು; ಗುಪ್ತಿ - ರಕ್ಷಣೆ.

ಅಗ್ನಿಯ ಜನಕನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ

ಸ್ತುವಂತು ಸರ್ವೇ ವನವಹ್ನಿಪಾನ-

ಕೃತಾನುಭಾವಂ ನ ವಯಂ ಮುರಾರೀಃ |

ಸ್ವಜನ್ಮಭೂಮಿಂ ಶಿಖಿನಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟೇ

ಕ ಈಶಿತುಸ್ತೇನ ಕೃತೋಽನುಭಾವಃ || ೨ ||

ಎಲ್ಲರೂ ಬೇಕಾದರೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹಾಡಿಹೊಗಳಲಿ; ಆದರೆ ನಾವು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಾರೆವು; ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಈಶನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಮಹಿಮೆ ಏನು ತಾನೆ ಇದೆ?

ವಿ.: ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಭಾವದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಕಾಣುವುದು; ಆದರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದದ್ದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಿಂದ ಎಂಬ^೧ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೋಕ್ತ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವೈಖರಿಯಾಗಿದೆ.

೨. 'ಜನ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಲಯ'^೨ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ತತ್ವವನ್ನು^೩ ಅಗ್ನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಲಯ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರದಿಂದ ತಿಳಿಸುವರು.

೩. ಈ ರೀತಿಯಾದ ವರ್ಣನೆಗೆ ವ್ಯಾಜಪತಿ ಅಲಂಕಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಮರಳಿ ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ

ಸ್ವಜನ್ಯೈರ್ನಿಜಪಾದಾಬ್ಜಭಜನೈಃ ಸಹಿತಸ್ತತಃ |

ವ್ರಜಮಾರ್ಜಿತಸರ್ವಾರ್ಥವ್ರಜಂ ನಿವಿವಿಶೇಽಚ್ಯುತಃ || ೩ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಸ್ವಜನರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥವೃಂದವನ್ನು ಪಡೆದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

೧. ಮುಖಾದಿಂದ್ರಶ್ವಾಗ್ನಿಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಾದ್ವಾಯುರಜಾಯತ |

- ಪುರುಷಸೂಕ್ತ (ಋ.)

೨. ಪಶ್ಚಾತ್ ಸ್ವಜನ್ಮಭೂಮಿಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೇ ಸತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಕರಣಂ ವೃದ್ಧಿಕರಣಮಿತಿ ಭಾವಃ |

೩. "...ಸ್ತೋತೃತ್ವಗಂ ಚ ದೇವಗಾಂ ವಿಜ್ಞೋತ್ತಿಂತ್ಯಂ ಸದೈವ ತು |

ತೇವಾಂ ತತ್ರ ಪ್ರವೇಶೋ ಹಿ ಮುಕ್ತರಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುದ್ಧಃ ||

ತದಾಶ್ರಿತಾಶ್ಚ ತೇ ನಿತ್ಯಂ ತತಸ್ತಿಂತ್ಯಂ ವಿಶೇಷತಃ" ಇತಿ ||

- ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ (೪/೧/೬)

೪. ಸ್ವಜನ್ಮಭೂಮಿಂ ಸ್ತೋತೃತ್ವಾನ್ತಂ ಮುಖಮ್ | "ಮುಖಾದಿಂದ್ರಶ್ವಾಗ್ನಿಶ್ಚ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವಿನ ಆಗಮನ

ನಿಜಬಲಕರಮಗ್ನಿಂ ಕೃಷ್ಣಪೀತಂ ನಿಶಮ್ಯ
ಜ್ವಲಿತ ಇವ ಸಸೂರ್ಯಃ ಪ್ರಾದುರಾಸೀನ್ನಿದಾಘಃ |
ಸ್ವಕೃತಿಮಥ ಸನಾಮ್ನಾ ನಿರ್ಗೋನೀಷುವರ್ಚಿಂತ್ಯ
ದ್ರುತಮೃತುಪತಿನೇವ ಪ್ರಾಪ ಗೋಪೋ ವನಾಂತಮ್ || ೪ ||

ತನಗೆ ಬಲನೀಡುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾನಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೆರಳಿದನೋ ಎಂಬಂತೆ ಸೂರ್ಯನೊಂದಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು; ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಸಮಾನನಾಮನಾದ ಯುತುಪತಿಯಾದ ವಸಂತನೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಲೋಚಿಸಿ, ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಗೋಪಾಲಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವನದ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಬೇಗನೇ ತಲುಪಿದ.

ವಿ. : ೧. ವಸಂತಯುತುವಿನ ಬಳಿಕ ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತು ಕಾಲಿಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಜೊತೆ ಸೇರಿದಾಗ ತಾಪ ಹೆಚ್ಚುವುದು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಗ್ರೀಷ್ಣಕ್ಕೆ ನಿಜಬಲಕರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆದಿರುವರು.

೩. ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆ ಹೆಚ್ಚು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಸೂರ್ಯಃ ಎಂದಿರುವರು.

೪. ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸದಾ ಪ್ರೀತಿ; ವಸಂತಕ್ಕೆ ಮಾಧವ ಎಂದು ಹೆಸರು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಮಾಧವನೇ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸನಾಮ್ನಾ ಎಂದಿರುವರು.

೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಿಯರೊಂದಿಗೆ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದುಂಟು ; ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಸಂತನೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಲೋಚನೆ ನಡೆಸಲೆಂದು ವನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಎಂದು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು ; ನಿದಾಘ - ಗ್ರೀಷ್ಮ; ದ್ರುತಂ - ಬೇಗನೇ.

ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವಿನ ವರ್ಣನೆ

ತಾಪೇ ತದ್ವನಮಾಧವೇನ ವಿಜಿತೇ ಭಾಸ್ವತ್ಪ್ರಭಾಸಂಭವೇ
ದಾವೇ ಚ ವ್ರಜಮಾಧವೇನ ದಮಿತೇ ಗ್ರೀಷ್ಮೋ ಜಜ್ಯಂಭೇ ಕ್ಷಕಾತ್ |
ಕೋಪೇನೇವ ವಸಂತಪುಷ್ಪನಿಚಯಂ ಶುಷ್ಕಂ ವಿಧಾಯಾನಿಲಂ
ತಪ್ತಂ ಚಂಪಕಕಂಪಿತಾಂಶ್ಚ ಮಧುಪಾನ್ ಮೂಕಾನ್ ಪಿಕಾದೀನ್ ಖಿಗಾನ್ || ೫ ||

೧. ಅಗ್ನಿಂ ದಾವಾಗ್ನಿಂ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪೀತಂ ನಿಶಮ್ಯ ದ್ರುತ್ವಾ ಜ್ವಲಿತ ಇವ ಸ್ವಸಹಾಯಗಾರಜಸ್ವಕೋಪಾತ್ ವ್ರಜಲಿತ ಇವ ಸಸೂರ್ಯಃ ವಿಕ್ಸೀನ್ ಸಹಾಯೇ ಗತೇ ಸಹಾಯಾಂತರೇಣ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯಾಮೀತಿ ವಾ ಸೂರ್ಯೇಣ ಸಹಿತಃ ಸನ್ ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಸೂರ್ಯಸ್ಯಾತಿಕ್ರೇಷ್ಟಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಗ್ರೀಷ್ಮೋಽಹಿ ದಾವಾಗ್ನಿನ್ ಲೋಕಾನ್ ಸಂತಾಪಯೀತಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಕನಾಮೋಃ ಸದಾ ಪ್ರೀತಿರಿತಿ ವಸಂತಸ್ಯ ಸಮಾನಸಾಮತ್ಯೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸುಹೃತ್ತತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ ತಾಪವು ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿನ ಮಾಧವ(ವಸಂತ)-
ನಿಂದ ಉಪಶಮನಗೊಂಡಿತ್ತು; ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನು ಗೋಕುಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಂದಿಸಿದ್ದ; ಬಳಿಕ
ಗೀಷ್ಮವು ವಿದ್ಯುಂಭಸತೊಡಗಿತು; ಕೋಪದಿಂದೆಂಬಂತೆ ವಸಂತಕಾಲದ ಪುಷ್ಪವೃಂದವನ್ನು
ಒಣಗಿಸಿತು. ಗಾಳಿ ಬಿಸಿಯಾಯಿತು; ಸಂಪಿಗೆಹೂಗಳ^೧ ಪರಿಮಳದಿಂದಾಗಿ ದುಂಬಿಗಳು
ಮಂಕಾದವು. ಅದರಂತೆ ಕೋಗಿಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದವು.

೧. : ೧. ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವು ಮರದ ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಉಪಶಮನಹೊಂದುವುದು.
ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನಂತೂ ಕೃಷ್ಣ ನುಂಗಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಹೀಗಾಗಿ^೨ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ತಾಪವು ಕುಗ್ಗುವಂತಾಗಿದ್ದಿತು
ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಸಂತಕಾಲದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಬಾಡುವವು. ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಗೆ ಮಂದಾನಿಲವು
ಬಿಸಿಯಾಗುವುದು. ಸಂಪಿಗೆಹೂವಿನ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ದುಂಬಿಗಳೂ ಮಂಕಾಗುವವು. ^೩ಕೋಗಿಲೆ
ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಗೂಡನ್ನು ಸೇರಿ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಸಹ ನಿಲ್ಲಿಸುವವು ಎಂಬ ವಿವರ
ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ದುಂಬಿಗಳಿಗೆ ಸಂಪಿಗೆ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳ ಅಹಿತ;
ಅದರಂತೆ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮವು ಅಹಿತ ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿರೂಪಣೆ ಬಂದಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈರಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಗ್ರೀಷ್ಮ

ಪಾಠಃ ಶೀತಮಶೀತಲೋಷ್ಣಧರೀಣಂ ಭಾಸ್ವದ್ಭಲೇನೋಷ್ಣಯ-

ನ್ನೂರ್ಧ್ವಂ ಗಂಧವಹಂ ನಯನ್ ತ್ರಿವೃತಮಪ್ಯಮೃತಪಾತ್ರಂ ವಪುಃ |

ಕುರ್ವನ್ ಕೃಷ್ಣಕ್ಷತೇರ್ವಿರೋಧಮಿವ ತದ್ವಾಷಂ ಚ ವಾಃ ಶೋಷಯನ್

ವಿಶ್ವಂ ತಸ್ಯ ವಶಂ ದವೇನ ಚ ದಹನ್ ವೈರಿವ ಸೋಽದೃಶ್ಯತ || ೬ ||

ಗ್ರೀಷ್ಮೆಯು ತಂಪಾದ ನೀರನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಬಿಸಿ, ತಂಪೂ ಎರಡೂ ಅಲ್ಲದ ಭೂಮಿಯನ್ನೂ
ಸೂರ್ಯನ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಬಿಸಿಯನ್ನಾಗಿಸಿತು, ಗಾಳಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಿತು, ನೀರು,
ಅಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ಪೃಥಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹವನ್ನು ಕೇವಲ ಜಲಮಯವನ್ನಾಗಿಸಿತು, ಕೃಷ್ಣನ
ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ನೀರನ್ನು ಆವಿಯಾಗಿಸಿತು, ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧೀನವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ
ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಸುಡುತ್ತಾ, ಅವನ ವೈರಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

೧. ಭೃಂಗಾಕಾಂ ಚಂಪಕಗಂಧಸ್ಥಾನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಗೇನ ಗ್ರೀಷ್ಮಸಹಾಯಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸಹಾಯೇನ ವಸಂತೇನ ಪರಾಭವೋ ಜಾತ ಇತಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಏಕಾದೀನ ಮಿಗಾನ್ ಪಕ್ಷಿಗಳಾನ್ ಮೂಕಾಂಶ್ಚ ವಿಧಾಯ ಉಷ್ಣಕಾಲೇ ಪಕ್ಷಿಣೋ ವೃಕ್ಷಣೋಽಪರೇಷು
ಮೂಕೋಽಪರಯತಿಪ್ರಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ತಣ್ಣನೆಯ ಸ್ವಭಾವದ ನೀರು ಸಹ ಬಿಸಿಯಾಗುವುದು. ಭೂಮಿಯು ಬಿಸಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಗೆ ಗಾಳಿಯು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಾಗಿ ಸುಂಟರಗಾಳಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದುವುದು; ದೇಹದಲ್ಲಿನ ನೀರಿನ ಅಂಶ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಕುಡಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುವುದು; ಜಲಾರಯಗಳಲ್ಲಿನ ನೀರು ಆವಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಈ ಸಹಜ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದ ಗ್ರೀಷ್ಮ ಅವನಿಗೆ ವೈರಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೫. ನೀರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆ ಎಂಬುದು ನಾರಾಯಣ^೧ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ; ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಲದ ಅಂಶ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯನ್ನೇ ಗ್ರೀಷ್ಮ ನಾಶಮಾಡಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದು; ಅಂತಹ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು ಶತ್ರುವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರೀಷ್ಮಾಳಿಸುವವನು ಇಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವೇ ಎಂದು ಉತ್ತೇಜಿಸಿರುವರು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಗ್ರೀಷ್ಮ ವರ್ತಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ದವ - ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು; ಗಂಧವಹ - ವಾಯು.

೬. ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ^೨ ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲು ಹೆಚ್ಚುವುದು; ಭೂಮಿ, ನೀರು ಮೊದಲಾದವು-ಗಳು ಬಿಸಿಯಾಗುವುವು; ಸುಂಟರಗಾಳಿ ಹುಟ್ಟುವುದು, ವಾಯಾರಿಕೆ ಹೆಚ್ಚುವುದು; ನೀರು ಆವಿಯಾಗುವುದು, ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ^೩ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನಾಶಹೊಂದುವುದು ಸಹಜ ಧರ್ಮಗಳು; ಪಾಠಃ - ನೀರು; ವಾಃ - ನೀರು; ಭಾಸ್ವಾನ್ - ಸೂರ್ಯ.

ವಿಷವೃಕ್ಷದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಉಗ್ರಾಸುರ

ಸುಚ್ಯಾಯೈಃ ಶುಕಮಂಡಿತೈಃ ಶುಭಫಲೈರುದ್ಯತೃಪೂನೋದ್ಗಮೈ-
ವೃಕ್ಷೈರ್ಮಾರ್ಗಧವಪಕ್ಷಗೈಃ ಪ್ರಶಮಿತೇ ಖೇದೇ ನಿದಾಘೋದ್ವಜೇ |
ದೈತೈಃ ಕೋಽಪಿ ತರುತ್ಸಮೇತ್ಯ ವರತ್ಸತ್ಸತ್ಪಾತೀವ ತ-
ಚ್ಚಾಯಾವಾಸಸುಖಾತ್ ಸಹಸ್ಸಗುಣಿತಂ ಶೋಕಂ ವಿತೇನೇ ವನೇ || ೭ ||

೧. "ಅಪೋ ನಾರಾ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಅಪೋ ವೈ ನರಸೂನವಃ |

ಆಯುಗಂ ತಸ್ಯ ತಾಃ ಪೂರ್ವಂ ತೇನ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವತಃ ||" ಇತಿ

-ಮನುಸ್ಮೃತಿ (೧೦/೧)

೨. ಸ ಗ್ರೀಷ್ಮಃ "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸಂಸ್ಪೃಷ್ಠತಂ ನಿಶಮ್ಯ ಕೃಷ್ಣಕೃತೇಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕರ್ಮಣಃ ವಿರೋಧಂ ಕುರ್ವನ್ನಿದ ಕೃಷ್ಣೇನ ಯದ್ಯದ್ವಸ್ತು ಯಾದ್ಯಶಂ ಯಾದ್ಯಶಂ ಕೃತಂ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ ವೈಪರೀತ್ಯಂ ಕುರ್ವನ್ನಿದ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇಗಾರ್ಕಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಂ ಭೂಜಲಾದಿಣಾಮೌಷ್ಣ್ಯಂ ಚಕ್ರವಾತೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಪಿಪಾಸಾ ಜಲಶೋಷಣಂ ದಾಪಾಗ್ನಿಶಾ ವನಸ್ಪ್ರಾಣೇನಾಶಶ್ಚೇತಿ ಗ್ರೀಷ್ಮಧರ್ಮಾ ವರ್ಣತಾಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅನುಷ್ಠಾನೇತಸ್ತರ್ಕದೇಂ ಭೂಮಿಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಗಂಧವಹಂ ವಾಯುಂ ತೀರ್ಯಗ್ಗಮಸ್ವಭಾವಂ ವಾಯುಂ ಉರ್ದ್ವಂ ಉಪರಿ ನಯನ್ ಪ್ರಾಪಯನ್ ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಚಕ್ರವಾತ್ಯಾಯಾ ಉರ್ದ್ವಗಮನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೬. ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಒಹುಜಲಪಾನಶರಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೭. ತದಾಶ್ರಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಕಾರಾಯೀಣಾಮೈವ ಸಾಹಿತಂ ಭವೇದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ದಟ್ಟವಾದ ನೆರಳು, ಗಿಳಿಗಳ ಶೋಭೆ, ಉತ್ತಮ ಹಣ್ಣುಗಳು, ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗುಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಸಂತಕಾಲದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ, ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ ಖೇದವು ಉಪಶಮನ ಹೊಂದಲು, ದೈತ್ಯನೊಬ್ಬನು ವರಬಲದಿಂದಾಗಿ ವೃಕ್ಷದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಆ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಪಕ್ಷಪಾತಿ ಎಂಬಂತೆ, ಅದರ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವ ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಸಹಸ್ರಾರು ಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾದ ಶೋಕವನ್ನು ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಯು ಹೀಗೆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸಮೃದ್ಧ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು ; ಆದರೆ ಆ ಸುಖವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವಂತೆ ದೈತ್ಯನೊಬ್ಬನು ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಕಂಗಡಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅದು ವಿಷವೃಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ನೆರಳೂ ಸಹ ನಲಿವಿನ ಬದಲು ನೋವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸಜ್ಜನರ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನಮಾಡುವ ಖಳರ ದುಷ್ಪವೃತ್ತಿ

ತರುತ್ವನುಷ್ಠಾಪ್ಯ ವನಂ ಮುರಾರೇ-

ರದೂಷಯದ್ಧಂತ ವಿಷೈಃ ಸಮಂತಾತ್ |

ಸ್ವನಾಸಿಕಾಚ್ಛೇದಮಪೀಹ ಸೋಡ್ಧಾ

ಖಲೋ ನಿರುಂಧೇ ಖಲು ಸತ್ಪ್ರಯಾಣಮ್ || ೮ ||

ಮರದ ರೂಪವನ್ನು ಸಹ ಧರಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಆ ದೈತ್ಯನು ತನ್ನ ವಿಷದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸಿದ; ದುಷ್ಟನು ತನ್ನ ಮೂಗನ್ನು ಕೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಾದರೂ ಸಜ್ಜನರ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತಡೆಯೊಡ್ಡುವನು; ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ಹಾಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ದೈತ್ಯನು ವಿಷವೃಕ್ಷದ ರೂಪದಿಂದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಕಂಗಡಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತಾನು ವೃಕ್ಷದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದರೂ ಸರಿ, ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಕಂಗಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅವನ ಪ್ರಯತ್ನ ತನ್ನ ಮೂಗನ್ನು ಕೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ದುಃಖವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡಾದರೂ ಸಜ್ಜನರ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ ಉಂಟುಮಾಡುವ ದುಷ್ಪರ ಪ್ರಯತ್ನದಂತಹುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇದರಿಂದ ದುಷ್ಟರು ತಮಗೆ ಕೇಡಾದರೂ ಸರಿ, ಇತರರಿಗೆ ಒಳಿತಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಕಟ್ಟು ಧೈಯದವರು ಎಂಬ ತತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; 'ಯೇ ತು ಘ್ನಂತಿ ನಿರರ್ಥಕಂ ಪರಹಿತಂ ತೇ ಕೇ ನ ಜಾನೀಮಹೇ' ಎಂಬ ಗುಂಪಿಗಿಂತಲೂ ಹೀನವನ್ನಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಂತಹವರು.

ಬ್ರಹ್ಮವರದ ಉಗ್ರಾಸುರನ ಪ್ರತಾಪ

ವಿನಾಶ್ಯ ವೃಂದಾವನವಾಸಿಪಕ್ಷಿ-

ಮೃಗಾದಿನಾನಾವಿಧಜೀವವರ್ಗಮ್ |

ವರಪ್ರದಾತುಸ್ತರಾ ವಿಧಾತು-

ರಸೌ ವಿಶಂಕೋ ವಿದಧೇ ಪ್ರತೀಪಮ್ || ೯ ||

ಅವನು ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಮೃಗಗಳು ಮೊದಲಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಜೀವಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ವೇಗದಿಂದ ವಿನಾಶ ಮಾಡಿ ತನಗೆ ವರನೀಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ನಿಶ್ಯಂಕೆಯಿಂದ ವಿರೋಧವೆಸಗಿದ.

ವಿ. : ೧. ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷದಿಂದಾಗಿ ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಕಲ ಜೀವಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೇಡಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಬಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೈತ್ಯ ಎಂಬ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವರು; ಈ ದೈತ್ಯನು ಅಲ್ಲಿ ವಿನಾಶದ ಕಾರ್ಯವೆನ್ನಿಸಿದ. ಇದರಿಂದ ತನಗೆ ವರನೀಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅವನ ಅವಿವೇಕ ಎಷ್ಟು ಅಗಾಧ ಎಂಬ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಜ್ಜನರ ನೀತಿ; ಇಲ್ಲಿ ವರ ನೀಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡ ಅವನು ಮಹಾದೈತ್ಯ^೨ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಉಗ್ರಾಸುರ ಮಾಡಿದ ಗೋಗೋಪರ ನಾಶ

ತದೀಯಗಂಧೇನ ಫಲೇನ ಪುಷ್ಪ-

ಕುಲೇನ ಮೂಲಾಶ್ರಯಣೇನ ಲೋಕಃ |

೧. ಇತ್ತಂ ಸುರಾಸುರಗಣೈರವಿಚಿಂತ್ಯದಿವ್ಯಕರ್ಮಾಣಿ ಗೋಕುಲಗತೇನ ಗಣಿತೋರುಶಕ್ತೌ |
ಕುರ್ವತ್ಯಜೇ ಪ್ರಜಭುವಾಮಭವದ್ವಿಗಾಶ ಉಗ್ರಾಭಿಧಾದುರತಸ್ತರುರೂಪತೋಽಲಮ್ ||
ತದ್ಗಂಧತೋ ನೃಪರುಮುಖ್ಯಸಮಸ್ತಭೂತಾಣ್ಯಾಪುಮೃಗಾಃ ಒಹುಲರೋಗನಿಪೀಡಿತಾನಿ |
ಧಾತುರ್ವರಾಜ್ಯಗದಭಾವಕೃತೈಕಬುದ್ಧಿರ್ವಧ್ಯೋ ನ ಕೇಗುಚಿದಸೌ ತರುರೂಪದೈತ್ಯಃ ||
ಸಂಕರ್ಷಣೇಷ ತದುದಾರವಿವಾಸುವಿಷ್ಣು ಕೃಷ್ಣೋ ನಿಜಸ್ವರ್ಗತ್ಸಮಪೇತರೋಗಮ್ |
ಕೃತ್ವಾ ಬಭಂಜ ವಿಷವೃಕ್ಷಮಮುಂ ಒಲೇನ ತನ್ಮಾನುಗೈಃ ಸಹ ತದಾಕೃತಿಭಿಃ ಸಮಸ್ಯಃ ||
ದೈತ್ಯಾಂಶ್ಚ ಗೋವಪುಷ್ಪ ಅತ್ತವರಾಣಾ ವಿರಿಂಚಾನ್ಪತ್ಯೃಷ್ಟತಾಗಃ ನಿಪಾತ್ಯ ದರಾಹ ವೃಕ್ಷಾನ್ |
ವಿಕ್ರೀಡ್ಯ ರಾಮಸಹಿತೋ ಯಮುನಾಜಲೇ ಸ ನೀರೋಗಮಾಶು ಕೃತಮಾನ್ ಪ್ರಜಮುಚ್ಛಾಭಃ ||

-ಮ. ಭಾ. ಹ. ನಿ. (೧೩/೪೪-೪೬)

೨. ತತ್ಸಪ್ತಜೀವವರ್ಗಸ್ಯ ನಾಶಕರಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃತವ್ಯಾ ವಿಲು ದುರ್ಜಗಾಃ ಸ್ತೋಪಕಾರಿಣಾಮುಕಿ ಅವಕಾರಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

**ತದೈವ ನಾಶಂ ಕಿಲ ಯಾತಿ ಕೃಷ್ಣ-
ವಿಪಕ್ಷಮೈತ್ರೀ ಕಿಮು ಸೌಖ್ಯದಾತ್ರೀ || ೧೦ ||**

ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷದ ವಾಸನೆಯಿಂದ, ಹಣ್ಣಿನಿಂದ, ಪುಷ್ಪವೃಂದದಿಂದ; ಬುಡವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದರಿಂದ ಜನರು ಕೂಡಲೇ ಸಾವನ್ನಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೃಷ್ಣನ ವಿರೋಧಿಗಳ ಒಡನಾಟ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡಿತೇ?

ವಿ. : ೧. ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷವು ಹಣ್ಣು, ಹೂವು, ಹಾಗೂ ನೆರಳನ್ನು ನೀಡುವ ವಿಚಿತ್ರ ವೃಕ್ಷವಾಗಿತ್ತು. ಜನರು ಅದರಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ ಅದರ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ ಸಾವಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಆ ಧೈತ್ಯನ ಸಹವಾಸ ಮಾರಕವಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿರೋಧಿಗಳ ಸಂಗ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು: ತಮೋದ್ವಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಪಂಗಮ್ - ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೫/೫/೨); ವಿಪಕ್ಷ - ವಿರುದ್ಧ ಪಕ್ಷ.

ಬಲರಾಮನನ್ನೂ ಪೀಡಿಸಿದ ಉಗ್ರಾಸುರ

ಕಿಂ ವಾಚ್ಯಮಸ್ಯಾತಿವಿಷೋಲ್ಬಾತ್ಸಂ
ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ದರ್ವೀಕರವರ್ಗಮೌಲಿಃ |
ರಾಮೋಽಪಿ ತತ್ಸಂಗತವಾಯುನೈವ
ಗ್ಲಾನಿಂ ಸತಾಂ ಗ್ಲಾನಿಹರೋಽಪ್ಯವಾಪ || ೧೧ ||

ಅದರ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದ ಗಾಳಿಯಿಂದಲೇ, ಸಜ್ಜನರ ನೋವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ಸರ್ಪಕುಲದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಬಲರಾಮನು ಸಹ ಕ್ಲೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಆ ವೃಕ್ಷದ ವಿಷ ಅತ್ಯಂತ ಉಲ್ಬಣ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿದೆಯೇ?

ವಿ. : ೧. ಆ ಬ್ರಹ್ಮವರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆ ಧೈತ್ಯನ ವಿಷದ ಪರಿಣಾಮ ಬಲರಾಮನ ಮೇಲೂ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾಂಶ; ದರ್ವೀಕರ - ಹಾವು; ಉಲ್ಬಾ - ಉಕ್ಕಟ.

೨. ಬಲರಾಮ ವಿಷಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದ ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ; ಅಂತಹವನಿಗೂ ಆ ವಿಷದ ಬಾಧೆ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದ ಮೇಲೆ ^೧ ಅವನ ವಿಷ ಎಷ್ಟು ತೀಕ್ಷ್ಣ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು ಎಂದು ಭಾವ; ಗ್ಲಾನಿ - ತ್ರಮ.

೧. ದುರ್ಜನಮೈತ್ಯಾ ದುಃಖಕರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶೇಷಾತ್ಮಕಬಲಭದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ಲಾನಿಕರತ್ವಾದ್ಯ ವಿಷಾತ್ಮಕೃತ್ ಕಿಂ ವರ್ಣನೀಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರದಂತಿದ್ದ ಮಹಾವಿಷವೃಕ್ಷ

ಫಲೈಃ ಪ್ರಸೂನೈರ್ವಿಲಸತ್ಪ್ರಸಾರೈಃ-

ದರ್ಶೈರ್ವಿಲೋಲೈಃ ಸ ಶುಭಾಯಿತೋಽಪಿ |

ಬಿಭರ್ತಿ ಹಾಲಾಹಲಮೇವ ಮಧ್ಯೇ

ಖಿಲಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಖಿಲು ಗೂಢವೃತ್ತಿಃ || ೧೨ ||

ತನ್ನ ಹಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಹೂವುಗಳಿಂದ, ಹೊಳೆಯುವ ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ, ಚಲಿಸುವ ದಳಗಳಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯವನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವನು ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹಾಲಾಹಲವನ್ನೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ; ದುಷ್ಟರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಕಪಟಿಗಳು; ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷವು ತೋರಿಕೆಗೆ ಆತ್ಮಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಆಕರ್ಷಣೆಯಿಂದಲೇ ಜನರನ್ನು ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವುದು ದುಷ್ಟರ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ. ಪೂತನಿಯು ಆಕರ್ಷಕರೂಪದಿಂದ ಬಂದದ್ದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಇತರ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಪಮಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಉಗ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಉಗ್ರಾಸುರ

ಪತತ್ರಿಕಾಂ ಪತ್ರಫಲಾಶನಾನಾಂ

ವನೇಽತಿರಮ್ಯೇ ವಸತಾಂ ಸತಾಂ ಚ |

ನಿರಾಗಸಾಂ ದ್ರೋಹಮಹೋ ವೃಧಾದ್ಯ-

ಸ್ತಮುಗ್ರನಾಮಾರ್ಹಚರಿತ್ರಮೂಹೇ || ೧೩ ||

ಪಾಪವರಿಯದ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ, ಎಲೆ, ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುವ ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ, ಆ ಅತಿಮನೋಹರವಾದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಆ ದೈತ್ಯ ದ್ರೋಹವೆಸಗಿದ; ಅವನನ್ನು ಉಗ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ನಡತೆಯ ಉಗ್ರ^೧ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು ಎಂದು ನಾನು ಊಹಿಸುವೆ.

ವಿ. : ೧. ^೨ನಿರಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡುವವನು ನಿಜಕ್ಕೂ ಉಗ್ರಗಾಮಿಯೇ, ಆ ಪೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ದ್ರೋಹವೆಸಗದ ಜೀವಸಂಕುಲಕ್ಕೆ ಕೆಡುಕುಂಟುಮಾಡಿದ ಆ ದೈತ್ಯ ನಿಜಕ್ಕೂ ಉಗ್ರಾಸುರನೇ ಸರಿ.

೧. ಪ್ರಭವಂತ್ಯುಗ್ರಕರ್ಮಾಣಃ ಕ್ಷಯಾಯ ಜಗತೋಽಹಿತಾಃ

- ಭಗವದ್ಗೀತಾ (೧೬/೯)

೨. ಅನೇಕಾಸ್ಯ ದೈತ್ಯಸ್ಯೋಗ್ರನಾಮಕತ್ವಂ ಧೃನ್ಯತೇ |

-ಷ್ಯಾ.

೨. ಹಾಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷರೂಪದ ದೈತ್ಯನು ಉಗ್ರಾಸುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ರೋಷಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ; ಪತತ್ರಿ - ಪಕ್ಷಿ; ನಿರಾಗಸ - ನಿರಪರಾಧಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಉಗ್ರಾಸುರನ ವಧೆ

ನಗಂ ತಮುತ್ಪಾಟ್ಯ ಸಮಂ ಸಮಾಧಿಕೃ-

ಚ್ಛಮಾಖ್ಯವೃಕ್ಷೇಣ ಸ ಗೋಸ್ವರೂಪಿಣಃ |

ಖಿಲಾಂಶ್ಚ ತೇನೈವ ಜಘಾನ ಲೀಲಯಾ

ಪ್ರಭೋಃ ಕ್ರಿಯೈಕಾಽಪ್ಯುರುಕಾರ್ಯಸಾಧಿಕಾ || ೧೪ ||

ಸಮಾಧಿನಿರತರಾದ ಋಷಿಮುನಿಗಳ ಶ್ರಮವೆಂಬ ವೃಕ್ಷದೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬುಡಸಮೇತ ಕಿತ್ತು, ಅದರಿಂದಲೇ ಗೋರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ; ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಅವನ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯು ಸಹ ಬಹುಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅದರಿಂದಲೇ ಗೋರೂಪದ ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಧಿಸಿದ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಂದೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು; ಇಂದಿರೇಶನೆ ನನ್ನದೊಂದು ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆವು ದ್ವಂದ್ವ ದ್ವಂದ್ವವಾಯಿತೋ - ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರು; ನಗ - ವೃಕ್ಷ.

೨. ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕಿಂದು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಇತರ ಅನೇಕ ವೃಕ್ಷರೂಪದ ಅಸುರರನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿರೋಧಾಂತ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದ್ದ (೧೩/೪೪). ಉಗ್ರಾಸುರನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಅವಧ್ಯತ್ವ ವರವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದ್ದ.

ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪ

ಅಹೋ ನಿದಾಘೋತ್ಫಭಯಾದಿವೇತೋ

ಬಿಭರ್ತಿ ಗಂಗಾಂ ಜಲಧೌ ಸ ಶೇತೇ |

೧. ಏಕಾ ಕ್ರಿಯಾ ದ್ವೈತ್ಯಕರಃ ಬಭೂವ |

೨. ಸಂಕರ್ಷಣೇಽಪಿ ತದುದಾರವಿಜಾಗಮಿವೈ ಕೃಷ್ಣೋ ನಿಜಸರ್ವತತ್ಸಮವೇತರೋಗಮ್ |

ಕೃತ್ವಾ ಬಿಭಂಜ ವಿವದೃಕ್ಷಮಮುಂ ಬಲೇನ ತಸ್ಯಾಸುಗೃಃ ಸಹ ತದಾಕೃತಿಃ ಸಮಸ್ಯಃ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ (೧೩/೪೬)

೩. ಭಾತುರ್ವರಾಜ್ಜಗದಭಾವಕೃತೈಕಬುದ್ಧಿರ್ವಧ್ಯೋ ನ ಕೇನಚಿದಸೌ ತದುರೂಪದೃತ್ಯಃ - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ (೧೩/೪೭)

ರಮಾಪತಿ: ಪಂಕಜವಿಪ್ರರಶ್ಮ

ಚತುರ್ಮುಖಿಸ್ತಂ ವಿಷಹೇತ ಕೋಽನ್ಯಃ || ೧೫ ||

ಅಬ್ಬ! ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ಅಂಜಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶಿವನು ಗಂಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತಿರುವನು; ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವನು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವರು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇತರ ಯಾವನು ತಾನೇ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಿಯಾನು?

ಎ. : ೧. ಶಿವನು ಗಂಗಾಧರ, ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿಶಾಯಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮಾಸನರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ಅಂಜಿದಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗಂಗಾಧರ, ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿಶಾಯಿ, ಪದ್ಮಾಸನರಾಗಿರುವರು ಎಂಬುದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆ. ಇದು ಗ್ರೀಷ್ಮದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವರ್ಣನೆ; ವಿಪ್ರರ - ಆಸನ.

೩. ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವೋತ್ತಮ; ಅವರಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಯ ಭಯ ಇನಿತೂ ಅಸಂಭಾವಿತ; ಮನೋಭಮಾನಿಯಾದ ಶಿವನೂ ಸಹ ತನಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವ ಗ್ರೀಷ್ಮಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಾಗಲಿ ಅಂಜುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಇವ ತಬ್ಬದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗ್ರೀಷ್ಮದಲ್ಲೂ ಉಗ್ರತಪಗೈವ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಗಳು

ತದಾಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾಶ್ವತುರಗ್ನಿಮಧ್ಯೇ

ಪ್ರಹೃಷ್ಠರೋಮಾವಲಯಃ ಸ್ಮರಂತಿ |

ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷಾಃ ಪರಮಂ ಪುಮಾಂಸಂ

ಫಲಾರ್ಥಿನಾಂ ಕಿಂ ನ ವಿಷಹ್ಯಮಸ್ತಿ || ೧೬ ||

ಆಗಲೂ ತಪಸ್ವಿಗಳು ನಾಲ್ಕು ಅಗ್ನಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಹದಾನಂದದ ರೋಮಾಂಚನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಿಮೀಲಿತನೇತ್ರರಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುವರು. ಫಲಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ್ದು ಯಾವುದಿದೆ ?

ಎ. : ೧. ಇಂತಹ ಗ್ರೀಷ್ಮಾಯತುವಿನಲ್ಲೂ ಸುತ್ತಲೂ ನಾಲ್ಕು ಹೋಮಕುಂಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ತಪಸ್ವಿಗಳು ಮುಷಿಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವರು; ಹಾಗೆ ಅವರು

೧. ಸಾಧಗರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಂ ಚೋತ್ತಮಮಾಪ್ನಯುಃ |

-ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ(೨/೩/೨೦)

೨. ಸಿದ್ಧಾಸ್ತು ಮೋಕ್ಷರೂಪಫಲಾರ್ಥಿನ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ಇತ್ಯ.

೨. ಹಾಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷರೂಪದ ದೈತ್ಯನು ಉಗ್ರಾಸುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ರೋಚಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ; ಪತತಿ - ಪತಿಸ್ತ; ನಿರಾಗಸ - ನಿರಪರಾಧಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಉಗ್ರಾಸುರನ ವಧೆ

ನಗಂ ತಮುತ್ಪಾಟ್ಯ ಸಮಂ ಸಮಾಧಿಕೃ-

ಚ್ಚಮಾಖ್ಯವೃಕ್ಷೇಣ ಸ ಗೋಸ್ವರೂಪಿಣಃ |

ಖಲಾಂಶ್ಚ ತೇನೈವ ಜಘಾನ ಲೀಲಯಾ

ಪ್ರಭೋಃ ಕ್ರಿಯೈಕಾಽಪ್ಯುರುಕಾರ್ಯಸಾಧಿಕಾ || ೧೪ ||

ಸಮಾಧಿನಿರತರಾದ ಋಷಿಮುನಿಗಳ ಶ್ರಮವೆಂಬ ವೃಕ್ಷದೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ವಿಷವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬುಡಸಮೇತ ಕಿತ್ತು, ಅದರಿಂದಲೇ ಗೋರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ; ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಅವನ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯು ಸಹ ಬಹುಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು.

ಮಿ. : ೧. ^೧ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅದರಿಂದಲೇ ಗೋರೂಪದ ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಧಿಸಿದ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಂದೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು: ಇಂದಿರೇಶನೆ ನಿನ್ನದೊಂದು ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆವು ದ್ವಂದ್ವ ದ್ವಂದ್ವವಾಯಿತೋ - ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರು; ನಗ - ವೃಕ್ಷ.

೨. ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಇತರ ಅನೇಕ ವೃಕ್ಷರೂಪದ ಅಸುರರನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿರೇಷಾಂಶ ^೨ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದ್ದ (೧೩/೪ ೪). ಉಗ್ರಾಸುರನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಅವಧೃತ್ಯ ವರವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದ್ದ.

ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪ

ಅಹೋ ನಿದಾಘೋತ್ಥಭಯಾದಿವೇಶೋ

ಬಿಭರ್ತಿ ಗಂಗಾಂ ಜಲಧೌ ಸ ಶೇತೇ |

೧. ಏಕಾ ಕ್ರಿಯಾ ದ್ವೈತ್ಯಕರೀ ಬಭೂವ |

೨. ಸಂಕರ್ಷಣೇಽಪಿ ತದುದಾರವಿಷಾಸುಖವೇ ಕೃಷ್ಣೋ ನಿಜಸ್ವರ್ಗತತ್ವಮಪೇತರೋಗಮ್ |

ಕೃತ್ಯಾ ಬಿಭಂಜ ವಿಷವೃಕ್ಷಮುಖಂ ಬಲೇನ ತಸ್ಯಾಸುಗೈಃ ಸಹ ತದಾಕೃತಿಭಿಃ ಸಮುಪೈಃ ||

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೩/೪೬)

೩. ಧಾತುರ್ವರಾಜ್ಯಗದಭಾವಕೃತೈಕಬುದ್ಧಿರ್ವಧ್ಯೋ ನ ಕೀನತಿ ದಸೌ ತರುರೂಪದೈತ್ಯಃ - ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೩/೪೫)

ರಮಾಪತಿ: ಪಂಕಜವಿಷ್ಣುಶ್ಚ

ಚತುರ್ಮುಖಸ್ತಂ ವಿಷ್ಣುಹೇತ ಕೋಽನ್ಯಃ || ೧೫ ||

ಅಬ್ಬ! ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ಅಂಜಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶಿವನು ಗಂಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತಿರುವನು; ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವನು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವರು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇತರ ಯಾವನು ತಾನೇ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಿಯಾನು?

ಎ. : ೧. ಶಿವನು ಗಂಗಾಧರ, ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಕ್ಷೀರಾಬ್ಜಶಾಯಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪದ್ಮಾಸನರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಗೆ ಅಂಜಿದಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗಂಗಾಧರ, ಕ್ಷೀರಾಬ್ಜಶಾಯಿ, ಪದ್ಮಾಸನರಾಗಿರುವರು ಎಂಬುದು ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ. ಇದು ಗ್ರೀಷ್ಮದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವರ್ಣನೆ; ವಿಷ್ಣು - ಅಸನ.

೩. ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವೋತ್ತಮ; ಅವರಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಯ ಭಯ ಇನಿತೂ ಅಸಂಭಾವಿತ; ಮನೋಭಮಾನಿಯಾದ ಶಿವನೂ ಸಹ ತನಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನಿಸುವ ಗ್ರೀಷ್ಮಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅದರ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಾಗಲಿ ಅಂಜುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಇವ ರಬ್ಬದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗ್ರೀಷ್ಮದಲ್ಲೂ ಉಗ್ರತಪಗೈವ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಗಳು

ತದಾಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾಶ್ವತುರಗ್ನಿಮಧ್ಯೇ

ಪ್ರಹೃಷ್ಠರೋಮಾವಲಯಃ ಸ್ಮರಂತಿ |

ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷಾಃ ಪರಮಂ ಪುಮಾಂಸಂ

ಫಲಾರ್ಥಿನಾಂ ಕಿಂ ನ ವಿಷಹ್ಯಮಸ್ತಿ || ೧೬ ||

ಅಗಲೂ ತಪಸ್ವಿಗಳು ನಾಲ್ಕು ಅಗ್ನಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಹದಾನಂದದ ರೋಮಾಂಚನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಿಮೀಲಿತನೇತ್ರರಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸುವರು. ಫಲಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ್ದು ಯಾವುದಿದೆ ?

ಎ. : ೧. ಇಂತಹ ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವಿನಲ್ಲೂ ಸುತ್ತಲೂ ನಾಲ್ಕು ಹೋಮಕುಂಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ತಪಸ್ವಿಗಳು ಮಿಷ್ಣಿಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುವರು; ಹಾಗೆ ಅವರು

೧. ಸಾಧನಸ್ಯೋತ್ತಮತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಂ ಚೋತ್ತಮಮಾಪ್ನಯುಃ |

-ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ(೩/೩/೨೦)

೨. ಸಿದ್ಧಾಸ್ತು ಮೋಕ್ಷರೂಪಫಲಾರ್ಥಿನ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

ಅಂತಹ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಮಹಾಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಪಾದನೆಗೋಸ್ಕರ.

೨. ಶ್ರೇಷ್ಠಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಹೀಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಬೇಗೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ; ಇದರಿಂದ ಏಕಾದಶೀ, ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಮೀ ಹಾಗೂ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯದಂತಹ ವ್ರತಗಳ ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಆಚರಣೆಯು ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದು: ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ.

ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಬೀಸಿದ ಗಾಳಿಯ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿ
ಸುಶೀತಲಃ ಕೃಷ್ಣಪದಾಬ್ಜಯುಗ್ಮ-
ಮಿತಃ ಸ್ಪೃಶ್ಯ ಶತ್ಯುಜ್ಜಲಕಾನನಾಗ್ನಿಮ್ ।
ತತಃ ಸಮುತ್ತಾಪಯತಿ ಸ್ಮೈವಾಯು-
ರಯಂ ಸ್ವಭಾವಃ ಖಲು ಚಂಚಲಾನಾಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ವಾಯುವು ಈ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ತಂಪಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು; ಇತರೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಕಾಡ್ಲಿಚ್ಚನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು; ಚಂಚಲಮನಸ್ಕರ ಸ್ವಭಾವ ಇಂತಹುದೇ ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ಅಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಂಪಾದ ಗಾಳಿಯೇ ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲಸಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸುಖಸಂತೋಷಗಳು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ನೆಲೆಸುವವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ವಾಯುವು ಹೀಗೆ ಒಂದೆಡೆ ಹಿತಸ್ಪರ್ಶನಾದರೆ ವೃಂದಾವನದ ಹೊರಗಡೆ ಕಾಡ್ಲಿಚ್ಚನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವಷ್ಟು ಪ್ರವಿರ. ಇದರಿಂದ ವಾಯುವು ಚಂಚಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಮರಪಡುವುದೆಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದು ಸಮೃದ್ಧವಿಜಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವದಂತಿದೆ :

ವೀರದೃಷ್ಟಿಕ್ಷತಸಿಂಹವಿಭ್ರಮಃ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿಕ್ಷತಶಾಂತಸಮುದಃ ।
ತತ್ರ ತತ್ರ ಪಥಿ ಪಥ್ಯವಿಭ್ರಮಃ ಪರ್ವತಾದವತತಾರ ಸ ಧೀರಧೀಃ ॥ - (೯/೩)

ಗ್ರೀಷ್ಮದ ವಾಯುವಿನ ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಾಪಾರ
ಪ್ರಿಯಾಸ್ತನಾಖ್ಯಾನ್ ಪರಿರಭ್ಯ ಕುಂಭಾನ್
ಸುಧಾಂ ತದೀಯಾಧರಜಾಂ ಪಿಬಂತಃ^೨ ।

೧. ವಾಯುಮಶಾತ್ ಪೃಕ್ಷಸಂಘರ್ಷಣ ದಾವಾಗ್ನೃತ್ಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಚಂಚಲಾಣಾಂ ಅಸ್ತಿರಾಣಾಮಯಂ ಸುಜಗಸಮೀಪೇ ಸೌಜನ್ಯಂ ದುರ್ಜಗಸಮೀಪೇ ದೌರ್ಜನ್ಯಮಿತ್ಯನೇಕಪ್ರಕಾರಃ ಸ್ವಭಾವಃ ಖಲು ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಗಿರಿಕುಂಜಾವಾಸೀನ ಸ್ತನಪರಿರಂಭಣೀನ ಚ ತಾಪಂ ನ ವಿಂದಂತಿ । "ಕೂಪ್ತೋದಕಂ ಮುಖ್ಯಾಯಾ ತಾಂಬೂಲಂ ತರುಣೇಶ್ವರಾಃ" ಇತಿ ಮಜನಾತ್ । ಅಧರಾಮೃತವಾನೇನ ಚ ಪಿವಾಸಾಂ ನ ವಿಂದಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ವಿಂದಂತ್ಯಹೋ ನಾಗರಿಕಾ ನ ತಾಪಂ

ನ ವಾ ಪಿಪಾಸಾಂ ಗಿರಿಕುಂಜವಾಸಾಃ || ೧೮ ||

ಪ್ರಿಯೆಯರ ಸ್ತನಗಳೆಂಬ ಕುಂಭಗಳನ್ನು ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅವರ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತ ಬಿಟ್ಟದ ಪೊದೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ನಗರವಾಸಿಗಳು ತಾಪವನ್ನಾಗಲಿ, ಬಾಯಾರಿಕೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ಹೊಂದಲೇ ಇಲ್ಲ; (ಪಿಪಾಸಾ-ಬಾಯಾರಿಕೆ; ಕುಂಜ-ಪೊದೆ).

ಕೃಷ್ಣನ ನೋಟದಿಂದ ಅಳಿದ ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಪ್ರತಾಪ

ಜಹಾರ ಕೃಷ್ಣಸ್ವಪನೋತ್ತತಾಪಂ

ಮುಖೇಂದುನಾ ದೃಷ್ಟಿಪಥಂ ಗತೇನ |

ಸುಧಾರ್ದ್ರವೀಕ್ಷಾಮಯವೃಷ್ಟಿಶ್ಚ

ವ್ರಜೌಕಸಾಂ ಕಾನನವಾಸಿನಾಂ ಚ || ೧೯ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೃಂದಾವನವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಉಂಟಾದ ತಾಪವನ್ನು ತನ್ನ ಮುಖಚಂದ್ರನ ದರ್ಶನ ಹಾಗೂ ಅಮೃತತುಂಬಿದ ತನ್ನ ನೋಟವೆಂಬ ವೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳು ಎಂದರೆ ಗೋಪಾಲಕರು; ಕಾನನ ವಾಸಿಗಳು ಎಂದರೆ ವೃಂದಾವನವಾಸಿಗಳಾದ ಮುನಿಗಳು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನ ಹಾಗೂ ಅವರ ಅಮೃತಮಯ ನೋಟ^೧, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಸಕಲರಿಗೂ ಯಾವ ತಾಪವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅವರು ಕಾಣುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ನೋಡುವುದು, ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಆನಂದಮಯ ವಾತಾವರಣವೇ ಸದಾ ಇರುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ^೨ ಚಂದ್ರೋದಯ ಹಾಗೂ ಮಳೆಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ತಾಪ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೧. ಬರ್ಹಾಪೀಠಂ ನಟಪದಪಠಃ ಕರ್ಣಯೋಃ ಕರ್ಣಕಾರಂ

ಬದ್ಧದ್ವಾಪಃ ಕನಕಕಪಿತಂ ವೈಜಯಂತೀಂ ಚ ಮಾಲಾಮ್ |

ರಂಧ್ರಾನ್ ಬೇಣೋರಧರಮಥಯಾ ಪೂರಯನ್ ಗೋಪಪೃಂದೈ-

ವೃಂದಾರಣ್ಯಂ ಸ್ವಪದಮಣಂ ಪ್ರಾವಿಶದ್ಗೀತಕೀರ್ತಿಃ ||

-ಭಾಗು(೧೦/೧೯/೫)

೨. ನಿಮಿಶಾಘೌಘವಿಣಾಶಗಪರನೌವ್ಯಿಪ್ರದದೃಷ್ಟೇ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪದಚರಿತಂ ಪ್ರಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

-ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೮)

೩. ಚಂದ್ರೋದಯೇ ವೃಷ್ಟೌ ಚ ತಪನತಾಪನಿವೃತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ನೀಲಾದೇವಿಯ ಸ್ವಯಂವರ

ನೀಲಾಂ^೧ ಕುಂಭಕಸಂಭವಾಮಲಭತ ಸ್ವೀಯಾಂ ಸ ಜಿತ್ವಾವೃಷಾನ್
ಶೌರಿಃ ಸಪ್ತ ಸ ಚಾಪಿ ನೀಲಮಣಿಭರ್ನೀಲಾಂ^೨ ಕರೇ ತತ್ಪರೀಮ್ ।
ಧಾತೂನ್ ಸಪ್ತ ನಿಗೃಹ್ಯ^೩ ಕುಂಭಕಬಲಾಚ್ಛ್ರಂಗಪ್ರಹಾರೈರ್ದ್ರವ-
ತ್ಕುಂಭಾಭಾಂಗಯುಜೋಽಪರೇಽಪಿ ಬಹವೋ^೪ ನೀಲಾಂ ಮುಖಿಸ್ಯ ಪ್ರಭಾಮ್^೫

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕುಂಭಕನ ಪುತ್ರಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ತನ್ನವಳೇ ಆದ ನೀಲಾದೇವಿಯನ್ನು ಏಳು ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಪಡೆದ ; ಅವಳ ತಂದೆ ಕುಂಭಕನಾದರೋ ಕುಂಭಕದ ಬಲದಿಂದಾಗಿ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನಾಗಿ, ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳಿಂದಾಗಿ ನೀಲವರ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಅವನ ಪಟ್ಟಣವಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಕರವರಮಾಡಿಕೊಂಡ ; ಆ ಗೂಳಿಗಳ ಶೃಂಗಗಳ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ರಕ್ತಸುರಿಯುವ ಕುಂಭದಂತಹ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇತರ ಅನೇಕರು ಸಹ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೀಲಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾದರು.

೧. : ೧. ಕುಂಭಕ ಯಶೋದೆಯ ಸಹೋದರ ; ಷ್ಮಾಹಿಷಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ನೀಲಾದೇವಿಯು ಅವನ ಮಗಳಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದಳು. ಸ್ವಯಂವರದ ನಿಯಮದಂತೆ ಆ ಏಳು ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಕೃಷ್ಣ ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೨. ಕುಂಭಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲವಾಗಿ, ವೈಕುಂಠಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ.

೧. ಸಪ್ತೋಕ್ತಕೋಽಪಿಲವೀರ್ಯಯುತಾನದಮ್ನಾನ್ ಸರ್ವೈರ್ಗಿರಿಶವರತೋ ದಿತಿಪ್ರಧಾನಾನ್ ।

ಹತ್ವಾ ಸುತಾಮಲಭದಾಮ ವಿಭುರ್ಯಶೋದಾಭಾರ್ತುಃ ಸ ಕುಂಭಕಸಮಾಪ್ತಯುಜೋಽಪಿ ನೀಲಾಮ್ ।

ಯಾ ಪೂರ್ವಜನ್ಯಃ ತಪಃ ಪ್ರಥಮೈವ ಛಾರ್ಯಾ ಛೂಯಾಸಮಿತ್ಯಚರದ್ವ್ಯ ಹಿ ಸಂಗಮೋ ಮೇ ।

ಸ್ಮಾತ್ ಕೃಷ್ಣಜನ್ಯಃ ಸಮಸ್ತದಲಾಂಗನಾಭಃ ಪೂರ್ವಂ ತ್ರಿತಿ ಸ್ಯ ತದಿಮಾಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸ ಆಪ ॥

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೨/೪೮-೪೯)

೨. ಕೃಷ್ಣನೇ ನೀಲಾಂ ಸ್ವಯಂ ಕುಂಭಕನೇ ನೀಲಾಂ ಪುರಿಂ ಅನ್ಯೇ ನೀಲಾಂ ಮುಖಿಸಾಂತಿಮಿತಿ ತ್ರಯಾಣಾಮಪಿ ನೀಲಾವಾಪ್ತರಭೂದಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೩. ಸ ಚ ನೀಲಾಪಿತಾ ಕುಂಭಕೋಽಪಿ ಸಪ್ತಧಾತುಗ್ ಕ್ವಚರ್ಮಮಾಂಸರುಧಿರಮೇದೋಮಜ್ಜಾಸ್ಥಾಮ್ಯಾನ್ ಕುಂಭಕಬಲಾತ್ ಕುಂಭಾಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಯಾಮಬಲಾತ್ ನಿಗೃಹ್ಯ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಬಲೇನ ಸಪ್ತಧಾತ್ವಾತ್ಮಕರೀರೇ ಆಗಾನ್ಮಾಂ ಸಂಪಾದ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । -ವ್ಯಾ.

೪. ನೀಲಾಯಾಃ ಕುಂಭಕಗೋಪಜಗತ್ಪಾತ್ । ವೈಕುಂಠವ್ಯಾಪ್ತೇರಂತಃಕರಣಮುದ್ರಿದ್ವಾರಾ ಕುಂಭಕಪ್ರಾಣಾಯಾಮ-ಜಗತ್ಪಾತ್ । ಮುಖಿಸ್ಯಲ್ಪಸ್ಯ ಕುಂಭಸದೃಶರೀರಕ್ಷತಜಗತ್ಪಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತನೀಲಾಯಾ ಆಪ್ಯೇವಂ ಕುಂಭಕಸಂಭವತ್ವಾ-ದಿತ್ಯಪಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಂದು ಬಂದಿದ್ದ ಇತರರು ಆ ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲಾಗದೆ ಅವುಗಳ ಕೋಡುಗಳ ತಿಮಿತ್ತ ಮೈಯಲ್ಲಾ ಗಾಯಗೊಂಡವರಾಗಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಕಪ್ಪು ಕಾಂತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದರು ; ಶೃಂಗ - ಕೋಡು.

೪. ಕುಂಭಕಬಲಾತ್ ಎಂಬುದು ರೇಚಕ, ಪೂರಕ, ಕುಂಭಕ ಎಂಬ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಮೂರು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಭಕಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕುಂಭಕನು ಅದರ ಫಲವನ್ನಾಗಿ ವೈಕುಂಠಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಳು ಧಾತುಗಳು^೧ ಎಂದರೆ ತ್ವಕ್, ಚರ್ಮ, ಮಾಂಸ, ರುದಿರ, ಮೇದಸ್ಸು, ಮಜ್ಜೆ ಹಾಗೂ ಅಸ್ಥಿ ಎಂಬ ವಿಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೀಲಾದೇವಿಯನ್ನು ವರಿಸಿದಾಗ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಉಪನೀತನೇ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹಾಗೆ ಅವಳನ್ನು ವಿವಾಹವಾದ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವಳು ಹಾಗೆ ವರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದುದೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿರೋಧಾಂತ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ (೧೨/೫೦):

ಅಗ್ರೇ ದ್ವಿಜತತ್ ಉಪಾವಹದೇಷ ನೀಲಾಂ ಗೋಪಾಂಗನಾ ಅಪಿ ಪುರಾ ವರಮಾಪರೇ ಯತ್ |
ಸಂಸ್ಮಾರತಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಸುಸಂಗಮೋ ನೋ ಭೂಯಾತ್ ತವೇತಿ ಪರಮಾಪ್ಸರಸಃ ಪುರಾ ಯಾಃ ||

ಧೇನುಕಾಸುರ ಪ್ರಸಂಗ

ಅಥಾಪರೋ ರಾಸಭವೇಷಧಾರೀ

ವನಂ ಸಮಾಕ್ರಮ್ಯ ಮುಕುಂದಯೋಗ್ಯಮ್ |

ಜಘಾನ ಜಂತೂನ್ ಬತ ತಾದೃಶೋಽಸೌ

ಖರಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯೇತಿ ಮಮ ಪ್ರತರ್ಕಃ || ೨೧ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಕತ್ತೆಯರೂಪದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಮುಕುಂದನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಆ ತಾಳವನವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಿದ. ಅವನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಖರ(ಕತ್ತೆ) ಎಂದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಖರಾಸುರ (ಧೇನುಕಾಸುರ)ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ವರ್ಧೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಅಂತಹ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸಿದ ಅವನು ನಿಜಕ್ಕೂ ಕತ್ತೆಯೇ ಸರಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯು ಭಾವ ; ರಾಸಭ - ಕತ್ತೆ ; ಜಂತು - ಪ್ರಾಣಿ.

೩. ^೧ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸುವವರು ಈ ಖರಾಸುರನಂತೆ ದೇವವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಅಯೋಗ್ಯರೇ ಸರಿ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೧. ತತ್ತ್ವಮ್‌ಮಾಂಸರುಧಿರಮೇದೋಮಜ್ಜಾಸ್ತಾತವಃ |

ಸಪ್ತ ಸೂತ್ರಬೀಜೇ ವರ್ತಂತೇ ಸರ್ವದೈವ ಹಿ ||

೨. ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೂಷಕನು ರಾಸಭತ್ವಮಾಪನವಿಮುಕ್ತರ್ಥಃ ||

-ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲಾ(ಪೋ.೨)

-ವ್ಯಾ.

೪. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ವಿರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರಾಕ್ಷಸನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹತನಾಗಿದ್ದ; ಇಲ್ಲಿಯ ಧೇನುಕಾಸುರನು ವಿರರೂಪದ ರಾಕ್ಷಸ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಧೇನುಕನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗೋಪಾಲಕರ ಹಸಿವು

ಕ್ಷುಧಾತೀಲೋಲಾಃ ಕಿಲ ಗೋಪಬಾಲಾಃ

ಸಹಾಚ್ಯುತೇನಾಭಿಯಯುರ್ವನಂ ತತ್ |

ತಥಾ ಹಿ ದುಷ್ಪಸ್ಯ ವಿನಾಶತೋಽನ್ಯತ್

ಸತಾಂ ಮನಸ್ಪಪ್ತಿಕರಂ ಕಿಮಸ್ತಿ || ೨೨ ||

ಹಸಿವಿನಿಂದಾಗಿ ಒಹಳ ಪೀಡಿತರಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಾಲಬಾಲಕರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಆ ತಾಳವನವನ್ನು ತಲುಪಿದರು; ಅದು ಸರಿಯೇ, ದುಷ್ಪರ ವಿನಾಶಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ನೀಡುವ ಕೆಲಸ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಇದೆಯೇನು?

ವಿ. : ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅವರು ಹಸಿವಿನಿಂದ ಒಳಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೂ, ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಡೆ-
ದದ್ದು ಧೇನುಕಾಸುರನ ವಧೆಗೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಅವರ ಹಸಿವೆಯೂ ಸಹ ಅಸುರನ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ
ಕಾರಣವಾಗಿ, ಭಗವತ್ಸೇವಾರೂಪವಾದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ಕ್ಷುಧಾ-ಹಸಿವೆ.

ಧೇನುಕ-ಬಲರಾಮರ ಯುದ್ಧ

ಅಥಾಸಸಾದಾಸುರವರ್ಗವಯೋಃ

ಬಲಶ್ಚ ತಂ ಪ್ರತ್ಯಗಮದ್ಬಲಾಡ್ಯಃ |

ನಿಜಧ್ವಜಶ್ಚಾ ಜಸಮಾಜರಾಜ-

ದ್ವನಂ ತದಾಕ್ರಾಂತಮಿವೇಷ್ಯಮಾಣಃ || ೨೩ ||

ಆಗ ಅಸುರವರ್ಗದ ಹಿರಿಯನಾದ ಧೇನುಕಾಸುರ ಧಾವಿಸಿದ ; ಅವನನ್ನು ಬಲಾಡ್ಯನಾದ
ಬಲರಾಮನು ತನ್ನ ಧ್ವಜದ ಹೆಸರಿನ ವೃಕ್ಷಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವನವು
ಅವನಿಂದ ಅಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಮತ್ತೆಸರಿಸಿದವನಂತೆ ಎದುರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನು ಬಲರಾಮ ಎದುರಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾಂಶ ; ಆ
ತಾಳವನವು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಲು ಕಾರಣ ಅವನು 'ತಾಳಧ್ವಜ-
ನಾಗಿದ್ದುದು ಎಂಬ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. 'ತಮ್ಮ ದ್ವಜ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಯುವುದು ತೂರರ ಕೀರ್ತಿಗೆ
ರೋಭೆ ತರುವಂತಹುದಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಬಲರಾಮ ಹಾಗೆ ಧಾವಿಸಿದ ಎಂಬುದು
ಉತ್ತರಾಕ್ಷೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ; ಕ್ಷೌಢ - ಭೂರುಹ, ವೃಕ್ಷ.

ಬಲರಾಮನನ್ನು ಒದೆಯಲು ಧೇನುಕಾಸುರನ ಪ್ರಯತ್ನ
ಸ ಧೇನುಕಸ್ತಂ ನಿಜಪಾರ್ಷ್ವಪದ್ಧಾಂ
ಪ್ರತಾಡಯನ್ ಗಾಢಮಸಹ್ಯಸ್ತತ್ತ್ವಃ |
ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತಾವೃತ್ತಿಪತೋ ಬಲಸ್ಯ
ಖಿಲಃ ಸಹಾಯೋಽಭವದಸ್ತಮಾಯಃ || ೨೪ ||

ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ಧೇನುಕನು ತನ್ನ ಹಿಂಗಾಲುಗಳಿಂದ
ಬಲರಾಮನನ್ನು ಜೋರಾಗಿ ಒದ್ದ ಆ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆ-
ಯುವ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಆ ಮಾಯೆ ಅಡಗಿದ ದುಷ್ಟ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವಾದನು.

ವಿ. : ೧. ಧೇನುಕಾಸುರನು ಹಾಗೆ ತನ್ನ ಹಿಂಗಾಲುಗಳಿಂದ ಬಲರಾಮನನ್ನು ಒದೆಯ-
ಹೊರಟದ್ದು ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯಿತು; ಬಲರಾಮ ಅವನ ಎರಡೂ ಕಾಲು-
ಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲು ಅದರಿಂದ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಧೇನುಕನು ಮಾಯೆ ಅಳಿದು ನಿಜರೂಪವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ
ವಿರೋಧಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ದುಷ್ಟರು ಮಾಡುವ ಸಂಚು ಅವರ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೇ ಸಂಚಕಾರವಾಗುವುದು ಸಹಜ ಎಂಬ
ಸಂದೇಶವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಮುಂದೆ ಅರಿಷ್ಠಾಸುರ(೧೦/೭), ಕೇಶಿ(೧೦/೧೨) ಮೊದಲಾದ ಅಸುರರ ಪ್ರಯತ್ನವು
ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಶರೀರಶ್ಚ್ಛೇದನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವರಿಗೆ
ಆತ್ಮಘಾತಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಧೇನುಕಾಸುರನ ವಧೆ
ಉತ್ತಿಪ್ಪ ತಂ ತಾಲಮಹೀರುಹಾಗ್ರೇ
ಸಂಪ್ರೇಷಯಾಮಾಸ ಸತಾಂ ವಿಪಕ್ಷಮ್ |

೧. ಸ್ವದ್ವಜಭತ್ತಾದೀನಾಂ ಸಮಾಕ್ರಮಣೋಪೇಕ್ಷಾ ಕೂರಾಣಾಮಪಹೃಷಿಕಿ ಭಾವೇನೇವ ಬಲರಾಮಃ ಸ್ವಯಂ
ಯುದ್ಧಾರ್ಥಮಗಮದಿತ್ಯುತ್ಯಕ್ತಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಬಲಕಾರ್ಯದರ್ಶನೇನ ಬಲಭದ್ರ ಇತಿ ನಾಮೋಽವೈಯುರ್ಧ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನಾಗಮನೇ ಪಾರ್ಷ್ವಪಾದಗ್ರಹಣಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಷ್ಣುಲಾಲಂಬನಿ ಪಾದಪಾಗ್ರೇ

ಧೃತ್ವೋಪಲಂ ಬಾಲ ಇವಾತ್ರಲೀಲಃ || ೨೫ ||

ಬಲರಾಮನು ಸಜ್ಜನವಿರೋಧಿಯಾದ ಅವನನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹಣ್ಣುಗಳು ಜೋತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತಾಳವೃಕ್ಷದ ತುದಿಯ ಮೇಲೆ ಜೋರಾಗಿ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ; ಬಾಲಕನೊಬ್ಬ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎಸೆಯುವಂತೆ.

ವಿ. : ೧. ಬಲರಾಮನು ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನು ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿಯೇ ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಪಾದಪ-ವೃಕ್ಷ; ಮಹೀರುಹ-ವೃಕ್ಷ; ಉಪಲ-ಪಾಪಾಣ, ಕಲ್ಪು; ವಿಷ್ಣು-ಸರ್ವತ್ರ.

೨. ಧೇನುಕಾಸುರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ವಿನಾಯಕನ ವರವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ^೧ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ. ವಿಘ್ನೇಶನ ವರವಿದ್ದ ಅವನು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ವಿಘ್ನಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಆ ವರದ ದುರುಪಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಎಂಬುದು ಅವನ ದುರಂತ.

೩. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶುಕ್ಲೇಶ್ವರರೂಪದ ಅವೇಶವಿದ್ದಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು; ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಧೇನುಕಾಸುರಭಂಜನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟೋತ್ತರಶತನಾಮಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತೋರುವುದು.

೪. ವಿಘ್ನೇಶನ ವರವಿದ್ದ ಧೇನುಕಾಸುರನ ವಧೆಯು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಣಪತಮಠದ ಖಂಡನೆಯೂ ಆಗಿದ್ದು, ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಪಶ್ಚರಧಿರಾಕ್ಷಿ ನಿದರ್ಶನದಂತಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೫. ಇಲ್ಲಿತಾಲವನ ಎಂದರೆ, ತಾಳವೃಕ್ಷಗಳ ವನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕರು ತಿಳಿದಿರುವುದುಂಟು. ಆದರೆ, ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಖರತಾಲವನ ಎಂಬುದಾಗಿ^೨ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

೧. ತತ್ಪಾಠ ಕೃಷ್ಣಮವದನ್ ಸಬಲಂ ವಯಸ್ವಾಃ ಪಶ್ಚಾನ್ನಿ ತಾಲಸುಫಲಾನ್ಯನುಭೋಜಯೇತಿ | ಇತ್ಯರ್ಥಿತಃ ಸಬಲ ಆಪ ಸ ತಾಲವೃಂಕಂ ಗೋಪೈರ್ವರಾಸದಮತೀದ ಹಿ ಧೇನುಕೇನ || ವಿಘ್ನೇಶಕೋ ವರಮವಾಪ್ತ ಸುದುಷ್ಪದೈಶ್ಚೋ ದೀರ್ಘಾಯುರುತ್ತಮಬಲಃ ಕದನಪ್ರಯೋಗಭೂತಃ | ನಿತ್ಯೋದ್ವೇಗಃ ಸ ಉತ ರಾಮಮಮೇಶ್ವ ತಾಲವೃಂದಾತ್ ಫಲಾನಿ ಗಲಯಂತಮಥಾಭ್ಯಧಾಮತ್ || ತತ್ ಪ್ರಹಾರಮುಫಕಾಂಕ್ಷತ ಆರು ಪೃಷ್ಠಪಾದೌ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತೈಲರಾಜವಿರೋಹರತ್ ಸಃ | ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ಖರತರೇ ಖರರೂಪದೈಶ್ಚೇ ಸರ್ವೇ ಖರಾಶ್ಚ ಖರತಾಲವನಾಂತರಸ್ಯಾಃ || ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಖರಾಃ ಖರತರಾಃ ಖರರಾಕ್ಷಸಾರಿಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಬಲೇನ ಸಹಿತಂ ನಿಹತಾಶ್ಚ ತೇನ | ಸರ್ವಾನ್ ನಿಹತ್ಯ ಖರರೂಪಧರಾನ್ ಸ ದೃತ್ವಾನ್ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರಸ್ಯ ವರಕೋಪಸೃಜಸ್ವರವಧ್ವಾನ್ | ಪಶ್ಚಾನ್ನಿ ತಾಲಸುಫಲಾನಿ ನಿಜೇಷು ಚಾದಾದ್ಭವಾರವೌರುಪಗುಣೋದ್ಧರಕೋ ರಮೇಶಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೫೧-೫೪)

೨. ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ಖರತರೇ ಖರರೂಪದೈಶ್ಚೇ ಸರ್ವೇ ಖರಾಶ್ಚ ಖರತಾಲವನಾಂತರಸ್ಯಾಃ -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೫೨) ಖರತಾಲಃ ಶ್ರೀತಾಲ ಇತಿ ತಾಲಧೇದೋಽಸ್ತಿ ತತ್ರ ಖರತಾಲವನಸ್ಯ ಅಂತಸ್ತಾಃ ಮಧ್ಯಸ್ತಾಃ | - (ಜ.)

ವಿರತಾಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀತಾಲ (ವಿಜಾರ್) ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದ ಜನಾರ್ದನೀಯ ಚಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಷಿದ್ಧವೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತವಾಗಿರುವ ತಾಳಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋಪರಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಿನ್ನಿಸಿದ ಎಂಬ ರಂಕಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗುವುದು.

ಅವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ನೆರವಾಗುವುದು ಪತನದ ಹಾದಿ

ವ್ಯಸುರಥ ನಿಪತನ್ ಸ ಸ್ವಾಘ್ರಿಪಾನೇವ ಕಾಂತ್ಯಿ-
ದುಗ್ಧತಮತನುರುಚ್ಚಿಃ ಪಾತಯಾಮಾಸ ದೈತ್ಯಃ |
ಹರಿಪದವಿಮುಖಾನಾಂ ಪೋಷಣಸ್ಯೋಚಿತಂ ತೇ
ಫಲಮಲಭಿಷತಾಲಂ ತೈಃ ಸಹೇತ್ಯಸ್ಮದೂಹಃ || ೨೬ ||

ಗತಪ್ರಾಣನಾಗಿ ಉರುಳಿದ ಆ ಅತಿದೊಡ್ಡ ದೇಹದ ದೈತ್ಯ ಧೇನುಕಾಸುರನು ತನ್ನ ಕೆಲವು ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೇ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿಸಿದ; ಶ್ರೀಹರಿಪಾದಕ್ಕೆ ಎಮುಖರಾದವರ ಪೋಷಣೆಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಫಲವನ್ನೇ ಆ ಮರಗಳು, ಅವರೊಂದಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದವು ಎಂದು ನನ್ನ ಊಹೆ.

ವಿ. : ೧. ಭಯಂಕರದೇಹದ ಆ ಧೇನುಕಾಸುರನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ತಾಳವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೇಕ ವೃಕ್ಷಗಳು ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಪ್ಪು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಅಂತಹ ಪಾಪದೈತ್ಯನಿಗೆ ಪೋಷಣೆಗೆ ನೆರವಾಗಿದ್ದ ಪಾಪಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಆ ವೃಕ್ಷಗಳು ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಆಸರೆ ನೀಡುವುದು ಆತ್ಮವಾತಕವಾದ ದುಷ್ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇದರಲ್ಲಿದೆ; ವ್ಯಸುಃ - ಮೃತ; ಅಂಭ್ರಿಪ - ವೃಕ್ಷ

ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಬಲರಾಮ

ಮುನಿಕೃತಾಗ್ರಜನಾಮ ಗುಣೋಚಿತಂ
ವಿರಚಯನ್ನಿವ ಸಾನುಗಧೇನುಕಮ್ |
ಹಲಧರೇಣ ಹತಂ ಸಮಕಾರಯತ್
ಸುರನತೋ ರಣತೋಷಿತನಾಕಿನಾ || ೨೭ ||

ಮುನಿಗಳಾದ ಗರ್ಗಾಜಾರ್ಯರು ಇರಿಸಿದ್ದ ಅಣ್ಣಬಲರಾಮನ ಹೆಸರನ್ನು ಅನುಗುಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂಬಂತೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದ ಅವನಿಂದ ಅನು-ಯಾಯಿಗಳ ಸಮೇತವಾಗಿ ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನು ಸುರಪೂಜಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಹಾರಮಾಡಿಸಿದ.

೨. : ೧. ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು^೧ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ನಾಮಕರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ್ದ 'ಬಲಭದ್ರ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಧೇನುಕಾಸುರನ ವಧೆಯಿಂದ ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಅವಕಾಶನೀಡಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನು ನೇರವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸದೆ ಹಾಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿದ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಹಲ - ನೇಗಿಲು.

ಪ್ರಲಂಬಾಸುರ-ವ್ಯೋಮಾಸುರರ ವಧೆ

ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಭಾಸ್ವತಿ ಚಾಪರಾಧಕೃತಿ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಪ್ರಲಂಬಂ ಹಲೀ
ಲೀಲಾಯಾತ್ಫಲತೋ ಜಘಾನ ಮುರಜಿಮ್ನೋಮಂ ಮಯಸ್ಯಾತ್ಮಜಮ್ |
ಯುಕ್ತಂ ತದ್ವಿ ಮನಃಪ್ರಿಯಾನ್ ಜನಯಿತಾ ಸಂತರ್ಜಯನ್ ಸ್ವಾನ್ ಶಿತೂನ್
ತತ್ಪಾತಸ್ಥಶಿಲಾದಿ ಹಸ್ತಲಗುಡೈಸ್ತಪ್ತೋಽಪಿ ಯತ್ ತಾಡಯೇತ್ || ೨೪ ||

ಗ್ರೀಷ್ಮಮುತುವಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಅಪಚಾರವೆಸಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಬಹಳವಾಗಿ ಕೆರಳಿದ ಬಲರಾಮನು ಅಟದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಲಂಬಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ; ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಯಪುತ್ರನಾದ ವ್ಯೋಮ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದ; ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ. ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ತನ್ನ ಶಿರುಗಳಿಂದ ನೊಂದ ತಂದೆಯು ಅವರನ್ನು^೨ ಭಯಪಡಿಸಲೆಂದು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿನ ಶಿಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ದಂಡಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯುವನಲ್ಲವೇ !

೪. : ೧. ^೩ಗ್ರೀಷ್ಮ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯ ಬಲರಾಮ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದವರು. ಆದರೆ ಅವರ ಬಿಸಿಲಿನಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಮೇಲೆ ಬೇಸರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸದೆ ಇತರರಾದ ಪ್ರಲಂಬಾಸುರ ಹಾಗೂ ವ್ಯೋಮಾಸುರರನ್ನು ಕೊಂದು ಅವರ ಮೇಲಿನ ತಮ್ಮ ಆಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ನಿಯಮದಂತೆಯೇ ವರ್ತಿಸುವ ಗ್ರೀಷ್ಮ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯರ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅವರು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ ಮಾಡುವವರು ಎಂಬ ಪ್ರೀತಿ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ : ಗ್ರೀಷ್ಮ ಇದ್ಧಃ ... | -ಪುರುಷೂಕ್ತ.

೩. ಬಲರಾಮನು ಪ್ರಲಂಬಾಸುರನನ್ನು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವ್ಯೋಮಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾಂಶ; ಛಲ - ನೆಪ; ಲಗುಡ - ದಂಡ.

೧. ಬಲಕಾರ್ಯದರ್ಶನೇನ ಬಲಭದ್ರ ಇತಿ ನಾಮೋವೈಯ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಪಿತಾ ಸ್ವಸುತಾದೀನಾ ತತ್ಪ್ರಮೀಪಸ್ತಂಭಭಿತ್ತಾದ್ವಿ ಪ್ರತಾಡ್ಯ ಭೀಷಯತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಆನೇನ ಗ್ರೀಷ್ಮಸೂರ್ಯಯೋಃ ಸ್ವಕೀಯತ್ವಂ ದೃಶ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೪. 'ಪ್ರಲಂಬಾಸುರ ಹಾಗೂ ವೈಷ್ಣೋಸುರರ ವಧೆಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನ ಪಾನ

ಪರಾಭವಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ತತೋ ನಿದಾಘಃ

ಸಸರ್ಜ ದಾವಾನಲಮುಜ್ವಲಂತಮ್ |

ಹರಿಃ ಪಪೌ^೨ ತಂ ಚ ಜಗನ್ನಿವಾಸೋ

ವಿನಾಶಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಹಿ ಕಿಂ ನ ಕಾರ್ಯಮ್ || ೨೯ ||

ತನ್ನ ಪರಾಭವವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಗ್ರೀಷ್ಮವು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು; ಜಗನ್ನಿವಾಸ-
ನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ಸಹ ಕುಡಿದುಬಿಟ್ಟನು; ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಆಗದ ಕಾರ್ಯ
ಯಾವುದು?

ವಿ. : ೧. ಆಗೊಮ್ಮೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಡೆದ ದಾವಾಗ್ನಿಪಾನದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಬೆಂಕಿಯೊಂದಿಗೆ ಸರಸ ಅಪಾಯಕರ; ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವಥಾ^೨ ನಾಶಶೂನ್ಯನಾದ
ಶ್ರೀಹರಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆಗದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಈಗಾಗಲೇ (೫/೧,೨) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದಾವಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು
'ಚ'ಕಾರದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ವರ್ಷರ್ತುವಿನ ಆಗಮನ

ಮೇಘಾಃ ಸರ್ವಣಸ್ಯ ಹರೇಃ ಸಹಾಯಂ

ಪ್ರಾಯೋ ವಿಧಾತುಂ ಪರಿತಃ ಸಮೇತ್ಯ |

೧. ಪಕ್ಷದ್ವಯೇನ ವಿಹರತ್ಸ್ವಥ ಗೋಪಕೇಷು ಧೃತ್ಯಃ ಪ್ರಲಂಬ ಇತಿ ಕಂಸವಿನ್ಯಪ್ತ ಆಗಾತ್ |
ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪಕ್ಷಿಷು ಜಯತ್ಸು ಸ ರಾಮಮೇತ್ಯ ಪಾಪಃ ಪರಾಜಿತ ಉಪಾಹ ತಮುಗ್ರರೂಪಃ ||
ಭೀತೇನ ರೋಹಿಣಿಸುತೇನ ಹರಿಃ ಸ್ತುತೋಽಸೌ ಸ್ವಾವಿವೃತ್ತಾಮುಪದಿರೇಶ ಬಲಾಭಿವ್ಯಾಕೃತ್ |
ತೇಗೈವ ಪೂರಿತಬಲೋಽಂಬರಚಾರಿಣಂ ತಂ ಪಾಪಂ ಪ್ರಲಂಬಮುರುಮುಪ್ಪಿಹತಂ ಚಕಾರ ||
ತಸ್ಯೈವ ಹತೇ ಸುರಗಣಾ ಬಲದೇವನಾಮ ರಾಮಸ್ಯ ಚಕ್ರರತಿತ್ವಪ್ರಿಯುಷಾ ಹರಿಶ್ಚ |
ವಹ್ನಿಂ ಪಪೌ ಪುನರಪಿ ಪ್ರದಹಂತಮುಚ್ಛ್ರೀಗೋಪಾಂಶ್ಚ ಗೋಗಣಮಗ್ನಗುಣಾರ್ಣವೋಽಪಾತ್ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೫೫-೫೭)
೨. ವೈಷ್ಣೋಮತ್ಯ ನಾಮ ಮಯಸೂನುರಜಪ್ರಸಾದಾಬ್ಜಭಾಮಿಕಾಯುರವಿಲಾಸ ವಿರಧೇ ಬಿಲೇ ಸಃ |
ತಂ ತ್ರಿಃಪತಿಃ ಸುರಗಣಾಃ ಪದವದ್ವಿಶ್ಯ ನಿಜಾಲತಾನ್ ಚಲಮುಖಾದುಹಾಂಶ್ಚಕಾರ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೮೨)
೩. ವಹ್ನಿಂ ಪಪೌ ಪುನರಪಿ ಪ್ರದಹಂತಮುಚ್ಛ್ರೀಗೋಪಾಂಶ್ಚ ಗೋಗಣಮಗ್ನಗುಣಾರ್ಣವೋಽಪಾತ್ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೫೭)
೪. ತಥಾಹಿ ವಿನಾಶಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಮೃತಿರಹಿತಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ಕಾರ್ಯಂ ಮರಣಭಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |
-ವ್ಯಾ.

ಭಾಸ್ವಂತಮಂಗೈ: ಪಯಸಾ ನಿದಾಘ-

ಮಾಚ್ಚಾದ್ಯ ವಿಶ್ವಂ ಪುಪ್ಪುಪ್ಪದೀಯಮ್ || ೩೦ ||

ತಮ್ಮಂತೆ ನೀಲವರ್ಣದವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೆರವಾಗಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೇಘಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ಕವಿದು ತಮ್ಮ ಶರೀರಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ತಮ್ಮ ನೀರಿನಿಂದ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ ಅವನ ಲೋಕವನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದವು.

ವಿ : ೧. ಆಗ ಗ್ರೀಷ್ಮಯಿತು ಕಳೆದು ವರ್ಷಯಿತು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೀಲಮೇಘತ್ಯಾಮ; ತಮ್ಮಂತೆಯೇ ನೀಲವರ್ಣದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೋಡಗಳು ಗಗನದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದವು. ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದವು; ನಿದಾಘ - ಬೇಸಿಗೆ.

೩. ಇದರಿಂದ ತಮ್ಮದೇ ಹೆಸರು, ವರ್ಣ, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವು ಮೂಡುವುದು ಲೋಕರೂಢಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೪. ಸರ್ವಾರ್ಥದವರಿಗೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವಜಾತಿಯವರ ಬಗ್ಗೆ ಪಕ್ಷಪಾತ ತೋರುವ ಲೋಕರೂಢಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಕಲರೂ ಹಿತೈಷಿಗಳೇ

ಆಶ್ರಿತೃ ವಿಷ್ಣುಪದಮರ್ಥಿಷು ಯಚ್ಚತೋಽಂಬು

ಮೇಘಸ್ಯ ಸಾರಥಿರಭೂಜ್ಜಲನಾಯಕೋಽಪಿ |

ನಿತ್ಯಂ ಮುಕುಂದಚರಣಾರ್ಪಿತವೈಭವಸ್ಯ

ಮತ್ಕೋಪಕಾರನಿರತಸ್ಯ ನ ಕಃ ಸಹಾಯಃ || ೩೧ ||

ಗಗನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಬಯಸಿದವರಿಗೆ ನೀರನ್ನು ನೀಡಿದ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಜಲನಾಯಕನಾದ ಸಮುದ್ರವೂ ಸಹ ನೆರವಾಯಿತು; ಸದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವ, ಜನೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಜನರಿಗೆ ಯಾರು ತಾನೇ ನೆರವಾಗರು ?

ವಿ : ೧. ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಘಗಳು ನಿರ್ಮಿತವಾಗುವುದರಿಂದ ಮೇಘಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅದು ನೆರವು ನೀಡಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಮೇಘಗಳು ವಿಷ್ಣುಪದ(ಆಕಾಶ)ವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಜನರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಮಳೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಸತ್ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮುದ್ರ ಅದಕ್ಕೆ ನೆರವು

೧. ಮೇಘಸ್ಯಾಪಿ ವಿಷ್ಣುಪದಾರ್ಪಿತವಿಭವತ್ವಾದವದಾನೇನ ಮನುಷ್ಯೋಪಕಾರಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ನೀಡುವುದು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭಕ್ತರಾಗಿ ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವ ಜನರಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಹಕಾರನೀಡುವರು ಎಂಬ ತತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು.

೩. ವಿಷ್ಣುವದ ಎಂದರೆ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದ ಹಾಗೂ ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ಜಲನಾಯಕ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜಡನಾಯಕ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ. (ಜಲಂ ನೀರೇ ಜಡೇ - ಅಭಿಧಾನ). ಇದರಿಂದ ಜಡನಾಯಕ ಎಂದರೆ ಮೂರ್ಖಶಿಖಾಮಣಿ ಎಂದಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ಹರಿಪ್ರೀತಿಕರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಮಹಾಮೂರ್ಖರೂ ಸಹ ನೆರವು ನೀಡುವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಪರೋಪಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳೂ ಮಿತ್ರರಾಗುವರು
ಲೋಕಸ್ಥ ಶೋಕಹರವಾರ್ಯಭವರ್ಷತೋಽಲಂ
ಮೇಘಸ್ಥ ಯೋಗಕೃದಭೂದಮತೋಽಪಿ ಪಾತಃ |
ಕಾಮಂ ಪರೋಪಕೃತಿಲಗ್ನಮನೋರಥಾನಾಂ
ಕ್ಷೇಮಂಕರತ್ವಮುಪಯಾಂತಿ ಹಿ ಶತ್ರುವೋಽಪಿ || ೩.೨ ||

ಲೋಕಕ್ಕೆ ಶೋಕ ನೀಗಿಸುವ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸತೊಡಗಿದ ಮೋಡಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶತ್ರು-ವಾದ ಗಾಳಿಯೂ ಸಹ ಇತರ ಮೋಡಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಗೂಡಿಸಿ ನೆರವಾಯಿತು ; ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಪರೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಬಯಕೆಯ ಜನರಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳೂ ಸಹ ಒಳಿತನ್ನು ಬಯಸುವವರಾಗುವರು.

ವಿ. : ೧. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪರೋಪಕಾರನಿರತರಿಗೆ ಇತರರ ಸಹಾಯ ಲಭಿಸುವುದು ಖಚಿತ ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಗೆ ಮೋಡಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವವು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವಿವಕ್ಷಿತ.

ಪುನಃ ವರ್ಷಾರ್ತುನಿ ವರ್ಣನೆ

ಉದ್ಯದ್ವಿಧ್ಯುತಿ^೧ ವಕ್ರಶಕ್ರಧನುಷಿ ವ್ಯೋಮಾಗ್ರಸೀಮಾಶ್ರಯೇ
ವರ್ಷತ್ಯೂರ್ಜಿತಗರ್ಜಿತೇಽತಿಚಕಿತಾ ಮರ್ತ್ಯಾಃ^೨ ಪಯೋಧಾರಿಣಿ |

೧. ಪುರೋವಾತ್ಯ ಮೇಘಮೇಲನಕಾರಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯ.

೨. ವಿದ್ಯುದಾದೀನಾಂ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಭಾವಗತತ್ವೇನ ದೃಷ್ಟಾಂತಾಲಂಕಾರಃ |

ಮ್ಯ.

೩. ಸ್ವನಪರಿರಂಭಣ್ಯ ಕುಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪಕಾದಿನಾ ಪುರುಷಮೇಕರಣಾನಂತರಭಾವಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ಮ್ಯ.

ನೇತ್ರಾಂತಭೃಕುಟೀಬಲಂ ಕೃಶಲಸನ್ಮಧೋರ್ಧ್ವಭಾಗೋದಿತಂ

ನಾರೀಪೀನಪಯೋಧರಂ ಭಯಹರಂ ಭೇಜುಃ ಕ್ಷೋದ್ವ್ಯಾಪಣಮ್ || ೩೩ ||

ಕೋರೈಸುವ ಮಿಂಚು, ಬಾಗಿರ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು, ಜೋರಾದ ಗುಡುಗು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮೋಡವು ಗಗನಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸತೊಡಗಲು ತುಂಬಾ ಭಯಪಟ್ಟ ಮಾನವರು ಕುಡಿನೋಟ, ಹುಬ್ಬಿನ ವಿಲಾಸಗಳ ಬಲವುಳ್ಳ, ಧ್ವನಿಗಯ್ಯುವ ಆಭರಣಗಳ, ಹೊಳೆಯುವ ತೆಳುನಡುವಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದ, ಭಯನೀಗಿಸುವ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉಜ್ಜಿದ ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವನಿಗಿಂತ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ, ಮೋಡಗಳಿಗೆ ಅಂಜಿದ ಜನರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ತನಗಳೆಂಬ ಬೇರೊಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ತಮ್ಮ ಭೀತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶಕ್ರಧನುಃ - ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ಪಯೋಧಾರಿ - ಮೇಘ; ಪಯೋಧರ - ಸ್ತನ; ವೈರಾಮ - ಆಕಾಶ; ಸೀಮೆ - ಪ್ರಾಂತ.

ಸಾವಿರಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚುವ ದಾನದ ಫಲ

ಕಾದಂಬಿನೈ ವಿತರತಿ ಪಯೋಬಿಂದುಮಾತ್ರಂ ಪಯೋಧಾ-

ವಾಸೀದ್ವ್ಯದ್ಧಿಃ ಸಕಲಸರಿತಾಂ ಸ್ವಾತ್ಮನಶ್ಚೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ |

ನಿತ್ಯಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದಮಧಿಗತಾಯಾತ್ಮದಾರಾಯ ದಾನಾ-

ದಬ್ಧಿಂ ದೂನಾಮಪಿ ಶತಗುಣಾ ವೃದ್ಧಿರದ್ಧಾ ಸ್ವವರ್ಗೇ^೧ || ೩೪ ||

ಸಮುದ್ರವು ಮೇಘಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಕೇವಲ ಹನಿ ನೀರನ್ನು ನೀಡಿದರೂ, ಸಕಲ ನದಿಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ತನ್ನೂ ವೃದ್ಧಿ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾದುದು. ಸದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ದಾನಶೀಲನಿಗೆ ದಾನನೀಡುವುದರಿಂದ ತಾವು ನೀಡಿದ ಜಲಬಿಂದುಗಳಿಗಿಂತ ನೂರು ಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾದ ವೃದ್ಧಿಯು ತಮ್ಮವರ ಗುಂಪಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಮೇಘಗಳ ಉತ್ತಿಗೆ ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಅಗತ್ಯ. ಹಾಗೆ ನೀರನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರ ಫಲವೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲೂ ನದಿಗಳಲ್ಲೂ ಮಳೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ನೀರಿನ ಹೆಚ್ಚಳ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ರಾಜಭಯಕ್ಕೆ ತತ್ಸದೃಶರಾಜಾಂತರಾಶ್ರಯಣೇನ ಪರಿಹಾರಮತ್ ಪಯೋಧರಜನ್ಯಭಯಕ್ಕೆ ತತ್ಸದೃಶಪಯೋಧರಾಂತರಂ ಸಮಾನ್ವಿತೈ ಪರಿಹರ್ತವ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಮಂದಾಕ್ಷಾಂತಾವೃತ್ತಮ್ |

೩. ಪರ್ವಾಕಾಲೇ ಸಕಲನದೀಣಾಂ ಸಮುದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಜಲಾಭವೃದ್ಧೀರ್ಜಾಯಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಆ ರೀತಿಯ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ್ಳೆ ಅದು ಮೇಘಗಳಿಗೆ^೧ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ದಾನಮಾಡಿದ್ದೇ ಕಾರಣ-
ವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಅದ್ದಾ - ನಿಶ್ಚಯ; ಅಬ್ಬಿಂದು - ನೀರಿನ ಹನಿ.

೩. ಇದರಿಂದ^೨ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀಡುವ ಆತ್ಮಲ್ಪ^೩ ದಾನವೂ ಸಹ ವಿಶೇಷವಾದ ವೃದ್ಧಿಗೆ
ಕಾರಣ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ತಿಳಿಯುವುದು: ದಾನಂ ಧ್ರುವಂ ಫಲತಿ ಪಾತ್ರಗುಣಾನುಕೂಲ್ಯಾತ್ |
-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೨/೩೦); ಕಾದಂಬಿನೀ -ಮೇಘಮಾಲೆ.

೪. ನೀರು ನೀಡಿದ್ದು ಸಮುದ್ರವಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ನದಿಗಳಿಗೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಳ
ಉಂಟಾಗಲು ಅವು^೪ ಸಮುದ್ರದ ಪತ್ನಿಯರಾಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ ಮಾಡುವ ದಾನ ಅವನ ಪತ್ನೀ-ಪುತ್ರರು ಮೊದಲಾಗಿ ಸಕಲರ
ಒಳಿತಿಗೂ ಕಾರಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಪಯೋಧಿ - ಸಮುದ್ರ.

ಪುನಃ ವರ್ಷಾರ್ತುನಿ ವರ್ಣನೆ

ಮೇಘಾಗಮೋಽಸಹ್ಯಮಪಿ ಪ್ರಜಹ್ಯೇ

ಗ್ರೀಷ್ಮಸ್ಯ ಸ್ವತ್ವಂ ಸಕಲಂ ತಥಾ ತತ್ |

ಸರ್ವಂಸಹಾಜೀವನಹರ್ತುರಸ್ಯ

ದುರ್ವಾರತೇಜೋಽಪಿ ಕಿಮೇತಿ ವೃದ್ಧಿಮ್ || ೩೫ ||

ಮೇಘಗಳ ಆಗಮನವು ಗ್ರೀಷ್ಮದ ಸಹಿಸಲಾಗದ ಸಕಲಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಕುಗ್ಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು.
ಅದು ಸರಿಯೇ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸುವ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ಇಂಗಿಸುವ ಆದರ
ನಿವಾರಿಸಲಾಗದ ತೇಜಸ್ಸು ಸಹ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಹೊಂದಿತೇ?

ವಿ: ೧. ಸಹನಶೀಲರಿಗೆ ದ್ರೋಹಮಾಡುವವರ ತೇಜಸ್ಸು ಕುಂದುವುದು, ಮಳೆಗಾಲ-
ದಿಂದಾಗಿ ಬಿಸಿಲಿನ ಪ್ರಖರತೆ ಕುಗ್ಗಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಸರ್ವಂಸಹಾ ಎಂದರೆ ಭೂಮಿ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸುವವಳು ಎಂದರ್ಥ :

ಸಮುದ್ರವಸನೇ ದೇವಿ ಪರ್ವತಸ್ತನಮಂಡಿತೇ |

ವಿಷ್ಣುಪತ್ನಿ ನಮಸ್ತುಭ್ಯಂ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಂ ಕ್ಷಮಸ್ವ ಮೇ |

ವಿಷ್ಣಾಮೂತ್ರಕಫೋರ್ತಗ್ನದುಪರಾಧಂ ಕ್ಷಮಸ್ವ ಮೇ ||

-ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಆಪಾರವಾದ ಕ್ಷಮಾಗುಣವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಅಬ್ಬಿಂದುಗಾಮುಪಿ ದಾನಾತ್ ಸ್ವವರ್ಗೇ ಸ್ವಜನಮೂಹೇ ಶತಗುಣಾ ಶತಗುಣತಾ ವೃದ್ಧಿರಭಿವೃದ್ಧಿರ್ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಮಮಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ದಾನಂ ದ್ವಿಗುಣಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಬ್ರುವೇ |

ಸ್ವಾದೀತೇ ಶತಾಹಸ್ವಮನಂತಂ ವೇದವಾರಗೇ ||

-ಮನುಸ್ಮೃತಿ (೭/೮೫)

೩. ಅನೇನ ಮೇಘಸ್ವಭಾವಃ ಸತಾತ್ರೇ ದಾನಂ ಚ ವರ್ಣಿತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಸರಿತಾಂ ಪತ್ನೀತ್ವಾತ್ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಪತಿತ್ವಾಚ್ಚ ಸರಿದಾದಿವೃದ್ಧಿಶ್ಚ ಸ್ವವರ್ಗವೃದ್ಧಿರೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩.. ಜೀವನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದುಕು ಹಾಗೂ ನೀರು ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ ;
(ಶ್ಲೋಕಾಂತರ): ಜೀವನಂ ಭುವನಂ ವನಮ್ | (ಅಮರಕೋಶ)

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದ ಶರದ್ವತು

ಸಾಧೂನಾಂ ವರಮಾನಸಾಕೃತಿ ಸರಃ ಸಂತೋಧಯತ್ ತನ್ಮುಖ-
ಪ್ರಖ್ಯಂ ಪದ್ಮಚಯಂ ಪ್ರಹರ್ಷಯದಲಂ ಪಂಕಂ ಚ ಸಂಖಂಡಯತ್ |
ಹೃದ್ವೋಮೇವ ಘನಾಪಿಧಾನರಹಿತಂ ಕುರ್ವನ್ನಭಃ ಸಂಹರತ್
ತಾಮಿಸ್ರಂ ಹರಿವೀರ್ಯಕೀರ್ತಿಸದೃಶೌ ಸೂರ್ಯೋಡುಪೌ ಸ್ಪಷ್ಟಯತ್ ||೩೬||

ಸಂಸಾರಾಖ್ಯಮಭೇದ್ಯಬಂಧನಮಿವ ಪ್ರಾವೃಷ್ಟತಂ ಬಂಧನಂ
ಭಿಕ್ಷೂಣಾಂ ವಣಿಜಾಮಧಃಕೃತಜಲಂ ವಿಚ್ಛೇದಯನ್ನೋದಯತ್ |
ಮೋಕ್ಷಾನಂದಮಹಾಪ್ರವಾಹತುಲನೈಗೋಕ್ಷೀರಪಾನ್ಯೈರ್ಜನಾನ್
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಕೃತ್ಯಲಕ್ಷ್ಯತ ಶರತ್ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮುಜ್ಜಂಭಿತಮ್ ^೧ || ೩೭ ||

ವಿಜೃಂಭಿಸಿದ ಶರತ್ಕಾಲದ ವೈಭವವು ಸಜ್ಜನರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ರೂಪದ
ಸರೋವರವನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿತು, ಅವರ ಮುಖದಂತಹ ಪದ್ಮವೃಂದಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸಿತು,
ಅದರಲ್ಲಿನ ಪಾಪವೆಂಬ ಕೆಸರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಡೆಯಿತು, ಸಜ್ಜನರ ಹೃದಯಾಕಾಶವನ್ನು
ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧನದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಗಗನವನ್ನು ಮೇಘಗಳ ತೆರೆ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು,
ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿತು, ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿಗಳಂತಹ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರನ್ನು
ಬೆಳಗಿಸಿತು, ನೀರನ್ನು ಇಂಗಿಸುವ, ^೨ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ^೩ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸಾರವೆಂಬ
ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಮಳೆಗಾಲದಿಂದಾದ ಬಂಧನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿತು, ಮೋಕ್ಷಾನಂದವೆಂಬ
ಮಹಾಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವ ಗೋಕ್ಷೀರಗಳ ಪಾನದಿಂದ ಜನರನ್ನು ನಲಿಸಿತು, ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದ
ಪ್ರತಿಕೃತಿಯಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ವರ್ಷಾರ್ತುವಿನ ಬಳಿಕ ಶರದ್ವತುವಿನ ಆಗಮನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ^೪ಶರದ್ವತುವಿನ ವೈಭವವನ್ನು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದ ವೈಭವವನ್ನೆಂಬಂತೆ
ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ ; ಪ್ರಾವೃಷ್ಟ - ಮಳೆಗಾಲ; ವಣಿಕ್ - ವ್ಯಾಪಾರಿ.

೧. ಪ್ರತಿವಸ್ತುಪಮಾಲಂಕಾರ.

-ವ್ಯಾ.

೨. ವರ್ಷಾಕಾಲಃ ಸನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಸಂಚರಣಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩.. ವಿಶಾಂ ಚ ಬಲೀವದ್ವಾದೀನಾಂ ಮಾರ್ಗಸ್ಯ ಕರ್ಮಮುಬದ್ಧತೇನ ಸಂಚರಣಾರ್ಹತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶರದಿ ಪಿತ್ತೋಪಶಮನಾಯ ಗೋಕ್ಷೀರಪಾನಸ್ಯ ವೈದೃಶಾಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಶರದ್ವತುವಿನಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳು ಮರೆಯಾಗಿ ಗಗನವು ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಬೆಳಕು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಲುಪುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಪ್ರಖ್ಯಂ - ಹೋಲುವ; ತಾಮ್ರಿಸ್ - ಕತ್ತಲೆ; ನಭಃ - ಆಕಾಶ.

೪. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವಂತೆ ಸಜ್ಜಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬೆಳಗುವವು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

೫. ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಮುಖವು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳ್ಳುವುದು. ಮನಸ್ಸಿನ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವವು. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕವಿದ ಅಜ್ಞಾನವು ಮರೆಯಾಗಿ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ದರ್ಶನ ನೀಡುವನು. ಹೀಗೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದರ ಆಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದವರು ಕಗ್ಗತ್ತಲಿನ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನೂ ಸಹ ನೀಡಿರುವರು; ಉಡುಪ - ಚಂದ್ರ.

೬. ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಇದು ವಿವರಣೆಯುಂಟಿದೆ :

ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯಭಾಷ್ಯಾಭ್ಯಾಮಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತೇ |

ಗೋಗಣೈರಪ್ರತೀಕಾರೈರಕೇಂದುಭ್ಯಾಮಿದಾಧಿಕಮ್ || (೧೫/೭೫)

೭. 'ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿ ಮುಖವಿಕಾಸ, ಪಾಪಗಳ ಪರಿಹಾರ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅವರಣಗಳ ನಿವೃತ್ತಿ, ಅಜ್ಞಾನದ ಧ್ವಂಸ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ, ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವಗಳು ಸಜ್ಜಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನದಿಂದ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೮. ಸಜ್ಜಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಸಕಲ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ; ಸಜ್ಜಾಸ್ತ್ರವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಶಾಸ್ತ್ರ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರ್ಥ. (ಸದಿಕಿ ಪ್ರಾಣಃ).

೯. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹಾಗೂ ಈ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕ ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಯುಗ್ಮ ಎನ್ನಿಸುತ್ತವೆ.

೧. ಶರದೋ ಜಲಗೈಮೃಲೈಹೇತುತ್ವಾದಿಕಿ ಭಾವಃ | ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ಸಾಮಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿತ್ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಸಜ್ಜಾಸ್ತ್ರಮೇವ ಶ್ರೀಮದ್ವಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ ಪ್ರತಿಕ್ಯತುರಪಮಾಣಮ್ | -ವ್ಯಾ.
೩. ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ಶ್ರವಣಮಾತ್ಮೇಣ ಪಾಪಪರಿಹಾರಕತ್ | ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ಸತಾಂ ಹೃದಯಾಕಾಶಗತಪ್ರಕೃತಿಬಂಧನವೃತ್ತಿಣಿ ಬಿಡಾವರಣನಿರಾಸಕತ್ | ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ಅಜ್ಞಾನಧ್ವಂಸಕತ್ | ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ವಿಷ್ಣುಮಹಿಮಾಪ್ರಕಟಿಸಕತ್ | -ವ್ಯಾ.
೪. ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಮುಖವಿಕಾಸಃ ಪಾಪಪರಿಹಾರಃ ಪ್ರಾಣಶಾಸ್ತ್ರವರಣನಿವೃತ್ತಿರಜ್ಞಾನಧ್ವಂಸಃ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ವೈತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೫. ಶಾಸ್ತ್ರಮಪ್ಯಧಃಕೃತಜಲ(ದ)ಮ್ ಅಧರೀಕೃತಮೂರ್ಖಂ ಸಂಸಾರಬಂಧಧ್ವಂಸಕತ್ | -ವ್ಯಾ.

೧೦. ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶರದ್ವತುವಿನ ವರ್ಣನೆಯ ಸಾರವಂತಿದೆ.

ಮಧ್ವಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಬೆಳಗಿದ ಶರದ್ವತು

ಪದ್ಮಾಸೇವ್ಯಗುಣೌಘವಿಸ್ಪತಿಕರಃ ಸ್ಪಷ್ಟಭವಚ್ಚಾರದಾ-
ನಂದಃ ಕಂಪಿತಭೋಗಿರಾಜಶಿರಸಾ ಮಾನ್ಯಾಗಮಃ ಸಂತತಮ್ |
ಸನ್ಮಾರ್ಗಶ್ರಿತಪಂಕಜೋಷಣಕರಃ ಸತ್ಪಾಂಥಘರ್ಮಾಪಹೋ
ನಿತ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಪದಾಶ್ರಯಃ ಪರಿಲಸತ್ತುಣ್ಯಾಂಬುಪೂತೋಽಸಕ್ಯತ್ || ೩೮ ||

ರಾಮಾಯೋಗಿಜನಸ್ಯ ಭೀಮಚರಿತಃ ಸದ್ವಂಶಜಾತಂ ಮುಹುಃ
ಪ್ರೇಮಾಲಂಬನಶಬ್ದಹೃದ್ಯವದನಂ ಕುರ್ವನ್ ಸ್ವೇಯಾಗಮೈಃ |
ಸುಕ್ಷೇಮಂ ಸುಮನಶ್ಚಯಸ್ಯ ವಿದಧತ್ ಸುವ್ಯಾಪ್ತಮೂರ್ತಿಃ ಕ್ಷಿತೌ
ಸಚ್ಚಾಪೈಃ ಸುಖೀರ್ಥವನ್ನರುದಭೂನ್ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಸ್ತದಾ || ೩೯ ||

೧. ಪೋಷೋಽಬ್ಧಮುಪ್ಪತಾಬಲ್ಯಂ ಭವಃ ಪಂಕಮಪಾಂ ಮಲಮ್ |
ಶರಜ್ಜಹಾರಾಶ್ರಮಿಣಾಂ ಕೃಷ್ಣಘ್ನಯಃ ಥಾಽಬುಧಮ್ ||
ಸರ್ವಸ್ಥಂ ಜಲದಾ ಹಿತ್ತಾ ವಿರೇಮಃ ಶುಭ್ರವರ್ಚಸಃ |
ಯಥಾ ತೃಪ್ತಪ್ರಣಃ ಶಾಂತಾ ಮುನಯೋ ಮುಕ್ತಕಲ್ಮಷಾಃ ||
ಗಿರಯೋ ಮುಮುಚುಸ್ತೋಯಂ ಕೃಷಿನ್ ಮುಮುಚುಃ ಶಿವಮ್ |
ಯಥಾ ಚಾನಾಮೃತಂ ಕಾಲೇ ಚಾನಿನೋ ದದತೇ ನ ವಾ ||
ನೈವಾವಿದನ್ ಕ್ಷೀಯಮಾಣಂ ಜಲಂ ಗಾಢಜಲೇಚರಾಃ |
ಯಥಾಽಽಯುರನೃಪಂ ಕ್ರಯ್ಯಂ ನರಾ ಮೂಢಾಃ ಕುಟುಂಬಿನಃ ||
ಗಾಢವಾರಿಚರಾಸ್ತಾಪಮುಂದನ್ ಶರದರ್ಕಜಮ್ |
ಯಥಾ ದರಿದ್ರಃ ಕೃಷಣಃ ಕುಟುಂಬವಿಜಿತೇಂದ್ರಿಯಃ ||
ಶನೈಶ್ಚೈರ್ವಹುಃ ಪಂಕಂ ಶ್ವಲಾನ್ಯಾಸಂಶ್ಚ ವೀರುಧಃ |
ಯಥಾಽಹಮೃತಮಾಂ ಧೀರಾಃ ಶರೀರಾದಿಪ್ರಸಾತ್ತಮಃ ||
ನಿಶ್ಚಲಾಂಬುರಘೋತ್ ತೂಷ್ಣೀಂ ಸಮುದ್ರಃ ಶರದಾಗಮೇ |
ಆತ್ಮನ್ಯಪರತೇ ಯದ್ವಸ್ತುನಿವೃತ್ ಪರತಾಗಮಃ ||
ಕೇದಾಲೇಘ್ನಸ್ತಪೋಽಗೃಹ್ಣನ್ ಕರ್ಷಣಾ ದೃಢಸೇತುಭಿಃ |
ಯಥಾ ಪ್ರಾಣೈಃ ಸ್ವವಿಚ್ಛಾಸಂ ತನ್ನೋರೋಧೇನ ಯೋಗಿನಃ ||
ಶರದರ್ಕಾಂಬುಜಂ ತಾಪಂ ಭೂತಾಣಾಮುಮುಪೋಽಹರತ್ |
ದೇಹಾಘ್ರಮಾನವಂ ಚೋರೋ ಮುಕುಂದೋ ಪ್ರವಯೋಷಿತಾಮ್ || -ಭಾ.(೧೦/೧೮/೨೨-೪೦)
೨. ಪ್ರಚುರಾಂತರಪ್ರವಚನಂ ಧನರಾಡುಪಕುಶ್ರುವಾನ್ ಸಸನಕಾದಿಮುನಿಃ |
ಗಗನೇಽಬ್ಧಪ್ರಪಪ್ಪರಶ್ಚ ಜನ್ಮಸ್ತರಿತಂ ನಿಶೀನರುಚಿರಾಪ ಪದಮ್ || -ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೧೧/೧)
೩. ವಿಶಿಷ್ಟಾಸ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾತ್ ತುಲ್ಕಯೋಗಿಕ್ತಮಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶರದೃತುವು ಕಮಲಗಳು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸೇವಿಸುವಂತಹ ಗುಣಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ-
ಗೊಳಿಸುವುದು, ಶರದೃತುವಿನ ಆನಂದವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುವುದು, ತಲೆದೂಗುವ
ಭೋಗಿಗಳಾದ ರಾಜರು ಶಿರಸಾ ಆದರಿಸುವ ಆಗಮನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, ಸದಾ
ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವರ ಕೆಸರನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವುದು, ಸಜ್ಜನರೆಂಬ
ಪಯಣಿಗರ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು, ಸದಾ ಗಗನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು,
ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಪುಣ್ಯಜಲದಿಂದ ಪಾವನವಾಗಿರುವುದು. ಕಾಂತೆಯರನ್ನು ಅಗಲಿದ
ಜನಗಳಿಗೆ ಭಯಂಕರ ಎನ್ನಿಸುವುದು, ತನ್ನ ಬರುವಿಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತಮವೇಣುಗಳ
ವೃಂದವನ್ನು ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಎಡನೀಡುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನುಳ್ಳವು-
ಗಳನ್ನಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಡುವುದು, ಪುಷ್ಪಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು
ನೀಡುವುದು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಡುವುದು; ಇಂತಹ ಶರತ್ಕಾಲವು ವಾಯುವು
ಸಚ್ಚಾಸ್ತೃದಲ್ಲಿ ಆನಂದತೀರ್ಥರಂತೆ^೧ ಪಚ್ಚಾಭಿಷಿಕ್ತವಾಯಿತು.

(ಆನಂದತೀರ್ಥರು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸೇವಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ
ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸುವರು, ಭಾರತೀದೇವಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು-
ವುದು, ತಲೆಯಾಡಿಸುವ ನಾಗರಾಜನಾದ ಆದಿಶೇಷನು ಶಿರಸಾ ಆದರಿಸುವಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರ-
ವನ್ನು ರಚಿಸಿದವರು, ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಪರಿಹರಿಸುವರು, ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುವವರ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವರು,
ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು ಸದಾ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು, ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಪುಣ್ಯವೆಂಬ
ಜಲದಿಂದ ಪಾವನಗೊಳಿಸುವರು. ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಜನರಿಗೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿ
ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು, ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಖದಿಂದ ಕೂಡಿದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವರು,
ಸಜ್ಜನವೃಂದಕ್ಕೆ ಸುಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸುವರು.
ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಶರದೃತುವಿನಂತೆ^೨ ಸಚ್ಚಾಸ್ತೃವೆಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ
ಪಚ್ಚಾಭಿಷಿಕ್ತರಾಗಿರುವರು).

೧. ಸ ಶಂಕರಪದ್ಮದ್ವಿಜೋಪಹೃತಮಾಪ್ಯ ಗೋವಾಖ್ಯಾಂ ಗರಿಷ್ಠಕದಲೀಲಸದೃಶತೀಚತುಷ್ಠಂ ಚರಣ್ |

ಪಯಃ ಕಲಶಪಂಚಕೃತಿಯುಗಾಭಿಪೂರ್ಣಂ ಪವಾವದೃಪ್ತಗಿರಪ್ಯಭೂಸ್ಥ ಪಪ್ಪಮಂಡಲೈರುದ್ಯತೈಃ ||

-ಸುಮದ್ವವಿಜಯ(೧೦/೫೨)

೨. ವಿಚಿತ್ರಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇಣ ವಾಗ್ವೈವ್ಯಾಃ ಸಂತೋಷಜನನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನ್ಯತ್ರ ಸತಾಂ ಮಾರ್ಗಃ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾರ್ಗಃ ತದಾಶ್ರಿತಾಗಾಂ ಅಂತಃಕರಣವಿಷಯಃ ಪಂಕಃ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ತ್ವ
ಶೋಷಣಕರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಅನ್ಯತ್ರ ಸತ್ಪಾಂಥಾಃ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಚರಾಃ ತೇಷಾಂ ಧರ್ಮಾಪಹಃ ತಾವಾಪಹಃ | ಅನ್ಯತ್ರ ಪರಿಚರಣಾಸ್ತಃ || -ವ್ಯಾ.

ವ್ರತಂ ವಿತೇನುಃ ಕಿಲ ಗೋಪಕನ್ಯಾಃ

ವಿತ್ರ್ಯ ತಸ್ಯಾಸಮಧಾಮ ಧನ್ಯಾಃ || ೪೨ ||

ಪತಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇದೇ ಸಮಯ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದುವ ಬಯಕೆಯು ಧನ್ಯೆಯರಾದ ಗೋಪಕನ್ಯೆಯರು ಅವನ ಅಸದೃಶವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು.

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಕನ್ಯೆಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ತಮಗೆ ಪತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾತ್ಯಾಯಿನೀ ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಲೌಕಿಕರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಸಿಕ್ಕುವವನಲ್ಲ; ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ಸೂಚಿತ.

ದುರ್ಗೆಯನ್ನೇ ಆರ್ಚಿಸಲು ಕಾರಣ

ಪುಮಾಂಸಮಭ್ಯರ್ಚಯಿತುಂ ಸಲಜ್ಞಾಃ

ಸಮಾಂತರಂಗಾ ವರವರ್ಣಿನೀಶ್ಚ |

ಸಹೋದರೀಂ ಶ್ರೀರಮಣಸ್ಯ ದುರ್ಗಾ-

ಮಪೂಜಯಂಸ್ತಾಃ ಕೃತವಿಶ್ವಸರ್ಗಾಮ್ || ೪೩ ||

ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಾಚಿದವರಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಸಮಾನಮನಸ್ಸಿನ ಇತರ ಸ್ತ್ರೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ಸಹ ನಾಚಿದವರಾಗಿ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಹೋದರಿ- ಯಾದ ಜಗವನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿರ್ಮಿಸುವಂತಹ ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ಅವರು ಪೂಜಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಪುರುಷನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾಚಿ, ಅವರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆರಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಸಮಾನಬಯಕೆಯಿಂದಲೇ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿಯಾರು ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿ, ಅವರ ಆರಾಧನೆಗೂ ತೊಡಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜಗವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ದುರ್ಗೆಯು ತಾಯಿ ಇದ್ದಂತೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಹಿಮಕಾಲೇ ಪುರುಷಾಃ ಪ್ರಯತ್ನಂ ವಿನಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ಪೃಧೀಣಾ ಭವಂತಿ | ಕಾಂತಾಃ ಪಾಲಿಂಗಣೇ ಹಿಮ-
ನಿವೃತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಆಗೇಣ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಲೌಕಿಕವಲ್ಕಚ್ಛೋ ನ ಭವತಿ ಕಿಂತು ಪ್ರಯತ್ನಲಬ್ಧ ಇತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ | ಆತ ವಿವ ವ್ರತಂ
ದುರ್ಗಾಪೂಜಾನಿಯಮಂ ವಿತೇನುಃ ಚಿಹ್ನಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಸಮಾಂತರಂಗಾಃ ಸಮಾಣಾಂತಃಕರಣಾಃ ಸಮಾಣಕಾಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಿದುರ್ಗಯು ಸಹ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕೃಷ್ಣಾಪಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ತಿಂಗಳಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಔಚಿತ್ಯ ಲಭಿಸುವುದು.

೩. ಕೃತವಿಶ್ವಸರ್ಗಾಃ ಜಗನ್ಮಾತೆಯಾದ ದುರ್ಗಯು ತಾಯಿಯಂತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಾಚಿಕೆಯ ವಿಷಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವರು ದುರ್ಗೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವ; ವರವರ್ಗನೀ - ಸ್ತ್ರೀ; ಸರ್ಗ - ಸೃಷ್ಟಿ.

ದುರ್ಗೆಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ

ಕೃಷ್ಣಂ ಪತಿಂ ತಾಃ ಕಿಲ ಕಾಮಯಂತೋಃ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ಪ್ರಸನ್ನಾಂ ವಿದಧುವ್ರತೇನ |

ಸ್ವಪ್ರೇಯಸೀವೈರಿವಧೂಃ ಕಥಂ ತಾ-

ಸ್ತುಷ್ಯಾಃ ಪ್ರಭುಃ ಸೋಽಪರಥಾ ವಿದಧ್ಯಾತ್ || ೪೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಬಯಸಿದ ಅವರು ವ್ರತದಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನೀಕರಿಸಿಕೊಂಡರು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತಿಗೆ ಸಮತಿಯರನ್ನಿಸುವ ಅವರನ್ನು ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಂತುಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು?

ವಿ. : ೧. ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸಿ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸಮತಿಯರಾಗುವ ಯೋಗ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಒಲುಮೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಆವೇಶ ಉಂಟಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯರನ್ನಿಸುವ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಗೋಪಕನ್ಯೆಯರು ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆಯ ವೈಭವ

ನೇಮುಸ್ತಾಂ ಪ್ರಣಯಾಪರಾಧಶಮನೇ ನಮ್ರೋಽಸ್ತು ಕೃಷ್ಣಸ್ತ್ವಿತಿ

ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಪುಷ್ಪಮವೇದಯನ್ ಸ್ವಕಬರೀಂ ತೈಃ ಸಂದಧಾತಿತ್ವಲಮ್ |

೧. ದುರ್ಗಾಯಾ ವಿದ್ವಾಪತ್ನೀತ್ವೇಽಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪಾರೇ ತತ್ಪ್ರಪಜಾತತ್ವಾತ್ ತತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ನಂದವಸುದೇವಯೋರ್ಮಾತೃಭೇದೇಽಪಿ ಶೂರಾವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ಜ್ಯೇಷ್ಠಕೃಷ್ಣಾತ್ ನಂದಕುಮಾರ್ಯುಷಿ ದುರ್ಗಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸಹೋದರೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸ ಚ ಶೂರತಾತುತ್ವತ್ವೈಶ್ಚಾಪ್ರಭವೋಽಽಥ ಗೋಪಃ | -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೧/೨೮)

೩. ಕೃತವಿಶ್ವಸರ್ಗಾಮಿತ್ಯನೇನ ದುರ್ಗಾಯಾ ಮಾತೃತ್ವಾತ್ ಮಾತರಿ ಸ್ವಾಭಿಲಿಖಿತಕಥನಂ ನ ಲಕ್ಷಾಕರಮಿತಿ ದ್ವ್ಯಾತ್ಮತೇ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದರ್ಯದರ್ಶನೇನ ಸರ್ವಾಸಾಮುಖಿ ಸ್ವ ಹೋತೇರೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದೀಭೂತಜ್ಞೇಷ್ವಪತ್ನುಮುತಿಂ ವಿನಾ ಪತ್ನಂತರಪ್ರತಿಗ್ರಹ್ಯಾಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಧೂಪಂ ಮಜ್ಜನಮಾರಚಯ್ಯ ಸಹ ತದ್ಗೋಮೇನ ತಾಂ ತೋಷಯ-
ತ್ವಾಲಿಂಗ್ಯತನುತಾದಿತೀವ ತಿಲಕಂ ಗಂಧಂ ಚ ತಸ್ಯೈ ದದುಃ || ೪೫ ||

ಪ್ರಣಯಕಾಲದ ಅಪಚಾರವನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಣಿಯುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವರು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು; ತಮ್ಮ ಮುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಕುಸುಮಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಮಂಗಲಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧೂಪದಿಂದ ಮುಡಿಯನ್ನು ಒಣಗಿಸಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಧೂಪಾರತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು; ತಮ್ಮನ್ನು ಅಲಿಂಗಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ತಿಲಕಗಂಧಗಳಿಂದ ತಮಗೆ ತಿಲಕಗಂಧಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ತಿಲಕವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಗಂಧವನ್ನೂ ಅವಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು.

ಎ. : ಗೋಪಿಯರು ಕಾತ್ಯಾಯಿನೀರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ, ಧೂಪಸಮರ್ಪಣೆ ಹಾಗೂ ಗಂಧಾರ್ಪಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಭಾವ; ಹಾಗೆ ಪೂಜಿಸುವಾಗ ಅದರ^೧ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ ಕಬರೀ-ಮುಡಿ.

ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ಇನ್ನಿತರ ಪೂಜೆಗಳು

ತಾಂಬೂಲಂ ಚ ಮುಕುಂದಚರ್ವಿತಲಸತ್ತಾಂಬೂಲಸಿದ್ಧೈ ಪಯ-
ಸ್ತದ್ಧಿಂಬೋಷ್ಠಸುಧಾಪ್ರಯೇ ಮೃದುತನೌ ಭೂಷಾವಲೀಂ ಸಂದಧುಃ |
ರತ್ಯಂತೇ ಸಮಲಂಕರೋತು ಗಲಿತಾಕಲ್ಪೌಘಮಸ್ತುತನು-
ವ್ವಿತ್ಯಾದೀಪಿತಲಬ್ಧಯೇತಿ ಕುಶಲಾಸ್ತಾಮರ್ಚಯಾಂಚಕ್ರರೇ || ೪೬ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೆದ್ದ ಸೊಗಸಾದ ತಾಂಬೂಲವು ತಮಗೆ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ನೀಡಿದರು; ಅವನ ಅಧರಾಮೃತದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿಂದು ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ರತಿಕ್ರೀಡೆಯ ಅನಂತರ ಕಳಚಿ ಬೀಳುವ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಕೋಮಲದೇಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಲಿ ಎಂದು ಒಗೆದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ^೨ ಅತಿಜಾಣೆಯರಾದ ಅವರು ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರು; ಆಕಲ್ಪ - ಆಭರಣ.

೧. ಸೇವಾನುಸಾರಿಫಲ್ಯ ದಾತವ್ಯತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಯೇ ಯಥಾ ಮಾಂ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ತಾಂಸ್ತಥೈವ ಭಜಾಮ್ಯಹಮ್ |

- ಗೀತಾ (೪/೧೧)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತತಮಗೋಹರತಾಂಬೂಲಪ್ರಾಪ್ತರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪ್ರಪಕುಮಾರ್ಯವಯವಾಣಾಂ ಭೂಷಣಭೂಷಣತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಪೀವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣಪ್ರಸಂಗ

ತತಃ^೧ ಸಪತ್ನ್ಯರ್ಚನತತ್ಪರಾಣಾಂ
ವ್ರತಂ ವಿರುದ್ಧಂ ವ್ರಜಬಾಲಿಕಾನಾಮ್ |
ಸ ಭಗ್ಮಮಾಧಾತುಮಿವಾಂಬರಾಣಿ
ಜಹಾರ ಧೀರೋಽಂಬುವಿಹಾರಕಾಲೇ || ೪೭ ||

ಆ ಬಳಿಕ ತಮ್ಮ ಸವತಿಯ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಆ ಗೋಪಕನ್ಯೆಯರ ವ್ರತವು ವಿರುದ್ಧವಾದುದು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಭಂಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲೆಂಬಂತೆ ಧೀರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಲಕ್ರೀಡೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ.

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಗೋಪಿಯರ ಜಲಕ್ರೀಡೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ವಸ್ತ್ರಾಪಹಾರಾದಿ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ಸಪತ್ನೀ - ಸವತಿ; ಅಂಬುವಿಹಾರ - ಜಲಕ್ರೀಡೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೋಪಿಯರ ಅಪೂರ್ವ ಸಲ್ಲಾಪ

ದೇಹೀಶಾಂಬರಮಸ್ತದೀಯಮಬಲಾ ದತ್ತಂ ಕ್ಷ ತದ್ವರ್ತತೇ
ಮಧ್ಯೇ ವಃ ಪ್ರತಿಭಾತಿ ತರ್ಹಿ ನ ಕಥಂ ಸಂದೃಶ್ಯತೇಽಸ್ಮದ್ವಶಾ |
ಮುಗ್ಧಾಸ್ತಾರ್ಕಿಕಮೌಲಿಯುಕ್ತಕಲಿತಂ ತನ್ನಿವ ವಃ ಶಕ್ಯತೇ
ದ್ರಷ್ಟುಂ ಚಂಚಲಲೋಚನೈರಿತಿ ವದನ್ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ ಪುಷ್ಪಾತು ಮಾಮ್ || ೪೮ ||

(ಗೋಪಿಯರು) "ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಮ್ಮ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀಡು," (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಅಬಲೆಯರೇ ನೀಡಿದವಲ್ಲ" (ಗೋಪಿಯರು) "ಅದೆಲ್ಲಿರುವುದು?" (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ನಿಮ್ಮ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ" (ಗೋಪಿಯರು) "ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೇ ಬಿಳುತ್ತಿಲ್ಲ?" (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಮುಗ್ಧೆಯರೇ! ತಾರ್ಕಿಕಶಿರೋಮಣಿಗಳ ಯುಕ್ತಿಗೂ ನಿಲುಕದ ಅದನ್ನು ಚಂಚಲನೇತ್ರೆಯರಾದ ನಿಮಗೆ ಕಾಣಲು ತಕ್ಕವಾಗದು" ಎಂದು ನುಡಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಪೋಷಿಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ^೨ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವರು; ಅಂಬರ - ವಸ್ತ್ರ; ಆಗದು.

೧. ಪತಿಕಾಮನಯಾ ಸಪತ್ನೀಪ್ರಾರ್ಥನಾಯಾ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾತಿಪಾಕ್ಷಾದಪ್ರಕಾಶಮಾನತೇಜಾಂಬರವತ್ಪದದೇಶಃ | ಅನೇನ ಗೋಪೀಭು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇನ ತೇಜಮಧ್ಯಾ ಇತಿ ಸ್ವಾಗದುರಾಗನಿವೇದನದೂಷಾ ಸ್ತುತಿಃ ಕೃತೇತಿ ವ್ಯಸ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.
೩. ಗೂಢಾಭಿಸಂಧೇಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಭಲೋತ್ತರಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ರಪ್ತತ್ವಾದ್ಗೋಪಿಕಾಣಾಂ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾತಿ ತತ್ಪ್ರಶ್ನಾ - ದ್ರಷ್ಟಮಿತ್ಯುಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.
ಪರೋಕ್ಷಸ್ಯ ತದಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಾಂತರಂ ಪರಿಕಲ್ಪ ತದ್ವ್ಯಾಪಣೇನ ಪರೋಕ್ಷಭಂಗಃ ಭಲಮ್ | ಯಥಾ ಗೃಹ್ಣಿ ವಿವಕ್ಷಯಾ ಗಾಮಾನಯೇತ್ತುಕ್ತೇ ಪೃಥಿವೀವಿವಕ್ಷಯಾ ಗಮಾನಯನಮಶಕ್ತಮಿತಿ || -ಪ್ರಮಾಣವದ್ವತಿ

೨. ತಾರ್ಕಿಕರ ಯುಕ್ತಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಗಗನ(ಅಂಬರ)ವು^೧ ಹೇಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಬರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗಗನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದೃಶ್ಯ ಎಂದಿರುವುದು ಭಲೋಕ್ತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಜಲ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಕ್ರೀಡೆ ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯಯನರೂಪವಾದ ವಿಹಾರ; ಜಲಕ್ರೀಡೆ ಎಂದರೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನ ಎಂದರ್ಥ. ನಗ್ನಸ್ನಾನ, ನಗ್ನ ಜಲಕ್ರೀಡೆಗಳು ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂದರೆ ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳು ನಿಷಿದ್ಧ; ವಸ್ತ್ರ ಎಂದರೆ ವಾಯುದೇವರು(ಪ್ರಾಣಸ್ವ ವಸ್ತ್ರಬುದ್ಧಾ). ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ ಜಲಕ್ರೀಡೆ ಎಂದರೆ, ಮಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊರೆದ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನವು ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂದರ್ಥ. ಗೋಪಿಯರು ಬುದ್ಧಿಯ ಸಂಕೇತ; ನೇರವಾಗಿ ಮೂಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದುವುದು ನಗ್ನಶಾಸ್ತ್ರ- ವಿದ್ವಂತ ನಿರರ್ಥಕ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ವಸ್ತ್ರಾಪಹಾರ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಬಳಿಕ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ಮಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ. ಆ ಬಳಿಕ ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂಗಮರೂಪದ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ಮಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ತನ್ನ ಸಂಗಮರೂಪವಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕವನ್ನು ನೀಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ವಸ್ತ್ರನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ತತಃ ಕ್ರಮೇಣಾಂಕುರಿತಾಂಗಜಾತಾ

ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ತಾಶ್ಚಂಚಲಲೋಚನಾಂತಾಃ |

ಸ್ವಸಂಗಯೋಗ್ಯಾ ಇತಿ ತರ್ಕಯನ್ ಸ

ದದೌ ಮುದಾ ತದ್ವಸ್ತನಾನಿ ಮಾನೀ || ೪೯ ||

ಬಳಿಕ ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕ್ರಮವಾಗಿ^೨ ಕಾಮಪೀಡಿತರಾದದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಅವರು ತನ್ನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರು ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಿ, ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವರ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ.

ವಿ.:^೩ ಅವರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ರಮಾವೇಶ ಮೂಡಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಅಂಗಜಾತ - ಅಂಗಜ, ಕಾಮ.

೧. ಅನೇನ ವ್ಯೋಮಃ ಸುತರಾಂ ಲೋಚನಾಗೋಚರತ್ವಂ ಸೂಚ್ಯತೇ | ದ್ರಷ್ಟುಂ ನೃಪ ಶಕ್ಯತೇ | ಅನುಮಾನಾ-
ಗೋಚರಸ್ಥಾತೀಂದ್ರಿಯಸ್ವ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ವ್ಯ ಗಗನ್ಯ ಚಕ್ಷುವಾ ದ್ರಷ್ಟುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನಾಸಾಂ ಕಾಮಜನನೀತ್ವಂ ದ್ಯೋತೃತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಕಾಮಮಾತುಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ವ ಪತ್ತೀತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಪ್ರರ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹಸಿದ ಗೋಪರು

ತತೋ ವನೇ ಸಂಚರಣಾದತಿಶ್ರಾಂತಾಃ ಕದಾಚನ |

೧ ಅನ್ನಾರ್ಥಿನೋ ಯಯುರ್ಗೋಪಾಃ ಪೂರ್ಣಾಂ ಯಜ್ಞಸಭಾಂ ದ್ವಿಜೈಃ || ೫೦ ||

ಅನಂತರ ಒಮ್ಮೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆದದ್ದರಿಂದಾಗಿ ತುಂಬಾ ಒಳಲಿದ ಗೋಪರು ಆಹಾರ ಬಯಸಿದವರಾಗಿ ವಿಪ್ರರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಯಜ್ಞಸಭೆಗೆ ತೆರಳಿದರು.

ಗೋಪರ ಹರಿಭಕ್ತಿ

ಕ್ಷುತ್ಪೀಡಿತಾಽಪಿ ಪರಮಾನುಗಮಂಡಲೀ ಸಾ

ಕೃಷ್ಣಾಯ ಭೋಜ್ಯಮಿತಿ ವಿಪ್ರಚಯಂ ಯಯಾಚೇ |

ಯುಕ್ತಂ ಹಿ ತನ್ಮುರರಿಪೋರನುಗಾ ವಿರಾಗಾ

ಯತ್ನಂ ಕದಾಚಿದಪಿ ನ ಸ್ವಕೃತೇ ಪ್ರಕುರ್ಯುಃ || ೫೧ ||

ಹಸಿವಿನಿಂದ ಬಳಲಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ಆ ಗುಂಪು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಭೋಜನ ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ಆ ವಿಪ್ರವೃಂದವನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಿತು. ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ, ವಿರಕ್ತರಾದವರು ಎಂದಿಗೂ ಸಹ ತಮಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡರು.

ಎ.: ೧. ಹಸಿದಿದ್ದರೂ ಆ ಗೋಪರು ತಮಗೆ ಎಂದು ಕೇಳದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೋಸ್ಕರ ಅನ್ನ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು ಅವರ ಹಿರಿಮೆಗೆ ದ್ಯೋತಕ. ಕ್ಷುತ್ - ಹಸಿವು; ಚಯ - ಸಮೂಹ.

೨. ಎಷ್ಟು ಹಸಿದಿದ್ದರೂ ತಮಗೋಸ್ಕರ ಎಂದು ಭಾವಿಸದೆ ದೇವರಸ್ಥವೇದ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ ಅಡುಗೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡದ ವಿಪ್ರರು

ಸ್ವೀಯಕ್ರಿಯಾಭಂಗಭಯೇನ ವಿಪ್ರಾಃ

ಶ್ರೇಯಸ್ಯತೇ ತೇ ನ ದದುಃ ಕಿಲಾನ್ನಮ್ |

ಭೃತ್ಯೈಃ ಸಹಾಶ್ನಾತಿ ಮಖೇಽಸ್ಮದೀಯ

ಇತ್ಥಂ ವಿದಿತ್ವೇತಿ ಮಮ ಪ್ರತರ್ಕಃ || ೫೨ ||

೧. ಪ್ರಾಗುಬುದ್ಧಿಮನಶ್ಚಾತ್ಮದಾರಾಪತ್ಯಧನಾದಯಃ |

ಯತ್ನಂಪರ್ಕಾತ್ ಪ್ರಿಯಾ ಆಸಂಪ್ತತಃ ಕೋ ಸ್ವಪರಃ ಪ್ರಿಯಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೨೧/೨೭)

೨. ಹರಿಭಕ್ತು ಹಿ ನ ಸ್ತೋದರಭರಣೇ ಪ್ರಯತ್ನಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಕಿಂತು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪೂಜಾರ್ಥಮೇವ ಯತಂತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಒದಗಿತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆಂದು ಅನ್ನವನ್ನು ನೀಡದಾದರು; ಅವನು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭೃತರೊಂದಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

ವಿ. : ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹಾಗೆ ಬೇಡಿದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡದ ಆಪಚಾರವೆಸಗಿದರು ಎಂದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ನಿರೂಪಣೆ. ಆದರೂ ಅವರು ಆ ಬಳಿಕ ತಮ್ಮ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಾತ್ತಾಪಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸಾತ್ವಿಕಚೇತನರು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಮಖ - ಯಜ್ಞ.

೧. ನಷ್ಟಶತಃ ಕ್ಷುತಿತಾ ಭವತೀತಿ ಭಾವೇವೈವಾನ್ಯಂ ನ ದದುರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವಿಕಾಂ ಭಗವತ ಕೃಷ್ಣೇ ಭಕ್ತಮಲೌಹೀಮ್ |

ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ತಯಾ ಹೀನಮನುತಪ್ತಾ ವ್ಯಗರ್ಹಯನ್ ||

ಛಿಗ್ ಷನ್ಯು ಛಿಗ್ ಬುಧಿಂ ಛಿಗ್ ವೃತ್ತಂ ಛಿಗ್ ಬಹುಷ್ವತಾಮ್ |

ಛಿಕ್ ಕುಲಂ ಛಿಕ್ಯಾದಾಕ್ಷ್ಯಂ ವಿಮುಖಾ ಯೇ ತ್ವದೋಕ್ಷಣೇ ||

ನೂನಂ ಭಗವತೋ ಮಾಯಾ ಮಾಯಿನಾಮಪಿ ದೋಹಿನೀ |

ಯದ್ವಯಂ ಗುರವೋ ನೃಕಾಂ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಮುಹ್ಯಾಮಹೇ ದ್ವಿಜಾಃ ||

ಅಹೋ ಪಶ್ಯತ ನಾರೀಣಾಮಪಿ ಕೃಷ್ಣೇ ಷಗದುರೌ |

ದುರಂತಘಾಪಂ ಯದ್ವಿದ್ಯಾನ್ವತ್ಪಶಾಶಾನ್ ಗೃಹಾಛಿಧಾನ್ ||

ನಾಸಾಂ ದ್ವಿಜಾತಿಸಂಸ್ಕಾರೋ ನ ನಿವಾಸೋ ಗುರಾವಪಿ |

ನ ತಪೋ ನಾತ್ಮವೀಮಾಂಸಾ ನ ಶೌಚಂ ನ ತ್ರಿಯಾಃ ಶುಭಾಃ ||

ಅಥಾಪಿ ಹೃತ್ತಮಪ್ಲೋಕೇ ಕೃಷ್ಣೇ ಯೋಗೇಶ್ವರೇಶ್ವರೇ |

ಭಕ್ತಿದೃಢಾ ನ ಚಾಸ್ತಾಕಂ ಸಂಸ್ಕಾರಾದಿಮತಾಮಪಿ ||

-ಭಾಗವತ (೧೦/೨೧/೩.೮-೪೨)

ಕೃಷ್ಣಂ ಕದಾಚಿದತಿರೂರಗತಂ ವಯಸ್ಯಾ ಊಚುಃ ಕ್ಷುಧಾರ್ಥಿತತರಾ ವಯಮಿತ್ಯುದಾರಮ್ |

ಸೋಽವ್ಯಾಹ ಸತ್ಯಮಿಹ ವಿಪ್ರಗಣಾಶ್ವರಂತಿ ತಾನ್ ಯಾಚತೇತಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಸಮಸ್ತಕಾಮಃ ||

ತಾನ್ ವ್ರಾಜ್ಯ ಕಾಮಮನವಾಪ್ಯ ಪುನಶ್ಚ ಗೋವಾಃ ಕೃಷ್ಣಂ ಸಮಾಪುರಥ ತಾನವದತ್ ಸ ದೇವಃ |

ಪಕ್ಷಿಃ ಸಮರ್ಥಯತ ಮದ್ರಚ್ಛಗಾದಿತಿ ಸ್ಯ ಚಿಕ್ಕಶ್ಚ ತೇ ತದಪಿ ತಾ ಭಗವಂತಮಾಪುಃ ||

ತಾಃ ಪದ್ಮಿಧಾನ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣಕರಾಃ ಸಮೇತಾಃ ವ್ರಾಜ್ಯಾ ವಿಸ್ತೃಜ್ಯ ಪತಿಪುತ್ರಸಮಸ್ತಬಂಧನಾಃ |

ಆತ್ಮಾರ್ಜನೈಕಪರಮಾ ವಿಸರ್ಜ್ಯ ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಕಾ ಪತಿಪ್ರವಿದ್ಯತಾ ಪದಮಾಪ ವಿಜ್ಞೋಃ ||

ಭುಕ್ತ್ವಾ ಸ್ವಥ ಗೋವಾಹುತೋ ಭಗವಾಂಸ್ತದಗ್ನ್ಯಂ ರೇಮೇ ಚ ಗೋಕುಲಮವಾಪ್ಯ ಸಮಸ್ತಗಾಥಃ |

ಆಜ್ಞಾತಿಲಂಛನಕೃತೇಃ ಸ್ವಕೃತಾಪರಾಧಾತ್ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸುತಪ್ತಮನಸೋಽಪ್ಯಭವನ್ ಸ್ಯ ವಿಪ್ರಾಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೨/೬೦-೬೧)

೩. ಸ್ವಪಕ್ಷಿಭಿರನ್ನದಾನಾಗಂತರಂ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ್ಯ ಚಾತತ್ವಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಶುಭಜೀವತ್ವಮುತ್ಕೇಷಿತುಃ ಕವೇ-
ರ್ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಭಕ್ತಿಗಿಂತ ಪುರುಷತ್ವ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ

ವಿಪ್ರಾಂಗನಾಃ ಸ್ವಪ್ರಭವೇ ಪ್ರಹೃಷ್ಠಾಃ
ಪ್ರತ್ಯರ್ಪ್ಯ ಸರ್ಪಿದ್ಧಿಪಾಯಸಾದಿ |
ಮುಕ್ತಿಂ ಕರಸ್ಥಾಂ ಕಿಲ ತಾ ವಿತೇನುಃ
ಪುಂಸ್ತ್ವೇನ ಕಿಂ ಪುರುಷಮೌಲಿಭಾಜಾಮ್ || ೫೩ ||

ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರು ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷದಿಂದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಮೊಸರು, ಪಾಯಸ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡರು; ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಪುರುಷತ್ವದಿಂದ ವಿನಾಗಬೇಕಿದೆ?

ವಿ. : ೧. ಅವರು ಸ್ತ್ರೀಯರಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೈವೇದ್ಯ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅರ್ಹರಾದರು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವುದು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ; ಆದಕೆ ಪುರುಷತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅನಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಸರ್ಪಿಃ - ತುಪ್ಪ.

ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಪ್ರಸಂಗ

ಸ ವಿಪ್ರಪತ್ನೃರ್ಪಿತಭಕ್ತಭುಕ್ತ್ಯಾ
ವಿಭುಃ ಸಮಾಸಕ್ತಮನಾ ಇವೈಂದ್ರಮ್ |
ಅಭುಂಕ್ತ ಭೋಜ್ಯಂ ಗತಭೀರ್ಗಿರೀಂದ್ರ-
ವಪುಃ ಸ್ಥೇಯಾರ್ಪಿತಮಪ್ರತೀತಃ || ೫೪ ||

ಆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದು ಅದರ ರುಚಿಕಂಡವನೋ ಎಂಬಂತೆ, ಇಂದ್ರನಿಗಿಂದು ತನ್ನವರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಭೋಜನವನ್ನು ಬೆಟ್ಟದಂತಹ ರೂಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಭಕ್ಷಿಸಿದ.

೧. ಪುರುಷಮೌಲಿಭಾಜಾಮ್ - ಪುರುಷೋತ್ತಮಭಕ್ತಗಾಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮುಕ್ತೌ ಪುಂಸ್ತ್ವಂ ನ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ಹರಿಭಕ್ತೀವ ಪ್ರಯೋಜಕೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯಜ್ಞಾಂತೇ ತದನ್ಯಂ ತು ತತ್ತಯೋ ದಧಿ ಚೋತ್ತಮಮ್ |

ಮಾಂಸಂ ಚ ಮಾಯಯಾ ಕೃಷ್ಣೋ ಗಿರಿಭೂತಾ ಸಮಶ್ರುತೇ ||...

ಭುಕ್ತ್ಯಾ ಚಾವಭೃಥೇ ಕೃಷ್ಣಃ ಪಯಃ ಪೀತ್ವಾ ಚ ಕಾಮತಃ |

ಸಂತ್ಯಜ್ಯೋಽಸ್ತೀತಿ ದಿವ್ಯೇನ ರೂಪೇಣ ಪ್ರಜಹಾಸ ವೈ ||

ತಂ ಗೋಪಾಃ ಪರ್ವತಾಕಾರಂ ದಿವ್ಯಸ್ಥಗುಲೀಜನಮ್ |

ಗಿರಿ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸ್ಥಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕೃಷ್ಣಂ ಜಗ್ಭುಃ ಪ್ರಧಾನತಃ ||

- ಹರಿವಂಶ (೧/೧೭/೨೦-೨೩)

ವಿ : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಇಂದ್ರನಿಗಿಂದು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಯಾಗವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವರ್ಧನಪೂಜೆಗೆ ಗೋಪರನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿ, ಆಗ ಅವರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಬೆಟ್ಟದಂತಹ ಬೃಹದ್ರೂಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿಯೇ ತಿಂದುಹಾಕಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಆಪಾರ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಒಪ್ಪಿರಬಹುದು ಆ ವಿಪ್ರಪತ್ನಿಯರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನದ ರುಚಿಯನ್ನು ಕಂಡದ್ದರಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪನ್ನ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ; ಭಕ್ತ - ಅನ್ನ.

ಬಲಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ

^೧ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೀಕೃತ್ಯ ಗಿರಿಂ ಸ್ತವಗೈ-

ಮುರ್ದಾದಾಽರ್ಪಿತಂ ^೨ಪರ್ವತರೂಪಧಾರೀ ।

೧. ಇಂದ್ರಾಯ ಯಾಗಂ ತ್ಯಾಜಯಿತ್ವಾ ತದರ್ಥಂ ಕಲ್ಪಿತಂ ಬಲಿಂ ಸ್ವಯಂ ಜಗ್ರಾಸೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ದೇವೇ ವರ್ಷತಿ ಯಜ್ಞವಿಶ್ವವರುಹಾ ವಜ್ರಾಶ್ವವರ್ಷಾನಿಲೈಃ

ಸೀದದ್ಬಾಲಪಶು ಸ್ತ್ರಿಯಾಽಽತ್ಯುತರಣಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾಽನುಕಂಪ್ಯತ್ಸಯಃ ।

ಉತ್ಪಾಟ್ಯ ಕರೇಣ ಶೈಲಮಬಲೋ ಲೀಲೋಚ್ಛಲೀಂದ್ರಂ ಯಥಾ

ವದ್ಯತ್ ಗೋಷ್ಠಮಪಾನೋದ್ರಮದಭೃತ್ ಪ್ರೀಯಾನ್ನ ಇಂದ್ರೋ ಗಮಾಮ್ ॥ -ಭಾಗ(೧೦/೨೪/೨೫)

೩. ಕೃಷ್ಣೋಽಥ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪುರುಹೂತಮಹವ್ರಯತ್ನಂ ಗೋಪಾನ್ ಸೈವಾರಯದವಿಶ್ವರಣಾಯ ತಸ್ಯ ।

ಮಾ ಮಾನುಷೋಽಯಮಿತಿ ಮಾಮವಗಚ್ಛತಾತ್ ಸ ಇತ್ಯಪ್ಯಯೋಸ್ಯ ವಿದಧೇ ಮಹಭಂಗಮೀಶಃ ॥

ಗೋಪಾಂಶ್ಚ ತಾನ್ ಗಿರಿಮಹೋಽಸ್ತದುರುಸ್ತಧರ್ಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಸಚ್ಛಲತ ಆಕ್ರಮಣೇವತಾರ್ಯಾಃ ।

ಭೂತ್ವಾಽತಿವಿಸ್ತೃತತನುರ್ಬುಧುಜೇ ಬಲಿಂ ಸ ನಾನಾವಿಧಾನ್ವರಸಪಾನಗುಣೈಃ ಸಹೈವ ॥

ಇಂದ್ರೋಽಥ ವಿಸ್ವತರಥಾಂಗಧರಾವತಾರೋ ಮೇಘಾನ್ ಸಮಾದಿಶದುರೂದಕಪೂಗವೃಷ್ಟ್ಯಾಃ ।

ತೇ ಪ್ರೇರಿತಾಃ ಸಕಲಗೋಕುಲನಾಶನಾಯ ಧಾರಾ ವಿತೇರುರುರುಣಾಗಕರಪ್ರಕಾರಾಃ ॥

ತಾಭಿರ್ನಿಜೀಡಿತಮುರೀಕ್ಷ್ಯ ಸ ಕಂಜನಾಭಃ ಸರ್ವಂ ವ್ರಜಂ ಗಿರಿವರಂ ಪ್ರಸಭಂ ದಧಾರ ।

ವಾಮೇನ ಕಂಜದಲಕೋಮಲಪಾಣಿಭೈವ ತತ್ಪ್ರಾವೀರಾಃ ಪ್ರವಿವಿರುಃ ಪಶುಪಾಃ ಸ್ವಗೋಭಃ ॥

ವೃಷ್ಟೋರವಾಯುರ್ಥ ನಿರಂತರಸಪ್ರಲಾತ್ರಂ ತ್ರಾತಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಹರಿಣಾ ವ್ರಜಮುಕ್ತಮೇಣ ।

ಶಕ್ರೋಽನುಸಂಸ್ಥ ತುರಪ್ರವರಾವತಾರಃ ಪಾದಾಂಬುಜಂ ಯದುಪತೇಃ ಶರಣಂ ಜಗಾಮ ॥

ತುಷ್ಪಾಪ ಚೈನಮುರುವೇದಶಿರೋಗತಾಭಿರ್ಗೋಭಃ ಸದಾಽಗೇತಪೂರ್ಣಗುಣಾರ್ಣವಂ ತಮ್ ।

ಗೋಶ್ವದ್ಯುರಂ ಹರಗುರೋರಶ ಗೋಗಣೇನ ಯುಕ್ತಃ ಸಹಸ್ರಗುರಗಾಧಗುಮಗ್ಮಮಗ್ಮಾತ್ ॥

ತತ್ತ್ವೋ ಜಗತ್ ಸಕಲಮಾವಿರಭೂದಗಣ್ಯಧಾಮಸ್ತಮೇವ ಪರಿಪಾಸಿ ಸಮಸ್ತಮಂತೇ ।

ಅತಿ ತ್ವಯೈವ ಜಗತೋಽಸ್ಯ ಹಿ ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ನ ತತ್ತ್ವಮೋಽಪಿ ಕುಹಚಿತ್ ಪರಿಪೂರ್ಣಶಕ್ತೇ ॥

ಕ್ಷಂತವ್ಯಮೇವ ಭವತಾ ಮಮ ಬಾಬ್ರೂವೀಶ ತ್ವತ್ಸಂತ್ರಯೋಽಸ್ಮಿ ಹಿ ಸದೇತ್ಯಭಮಂದಿಕೋಜಃ ।

ಕ್ಷಾಂತಂ ಸದೈವ ಭವತಸ್ತವ ಶಿಕ್ಷಣಾಯ ಪೂಜಾಪಹಾರವಧಿರತ್ಯದದದ್ರಮೇಶಃ ॥

ಗೋವಿಂದಮೇನಮಭಿಜಿತ್ವ ಸ ಗೋಗಣೇಶೋ ಗೋಭರ್ಜಗಾಮ ಗುಣಪೂರ್ಣಮಮುಂ ಪ್ರಗಮ್ಯ ।

ಗೋಪೈರ್ಗಿರಾಂಪತಿಶಿವ ಪ್ರಣತೋಽಭಿಗಮ್ಯ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣಸಂಗತಸಂಶಯೈಃ ಸಃ ॥

ಬಲಿಂ ಚ ಕೃಷ್ಣಃ ಶತಮನ್ಯುಮನ್ಯು-

ವಿವರ್ಧನೋಽಸಾವುರರೀಚಕಾರ || ೫೫ ||

ಪರ್ವತವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ತನ್ನವರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಶತಮನ್ಯು ಎನ್ನಿಸಿದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಕೋಪ ಹೆಚ್ಚಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರ್ವತದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶತಮನ್ಯು - ಇಂದ್ರ ; ಮನ್ಯು - ಕೋಪ.

ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನು ಅರಿಯದಾದ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷ

ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽಪಿ ಸ ಕೃಷ್ಣಸ್ತತ್ಸಂ

ಮನಾಗವಿಜ್ಞಾಯ ದಿದೇಶ ಮೇಘಾನ್ |

ಪ್ರವರ್ಷಣಾರ್ಥಂ ನಿಗಮೈಕವೇದ್ಯೇ

ಕಿಮಕ್ಷಿಬಾಹುಲ್ಯಮುಪೈತಿ ಕೃತ್ಯಮ್ || ೫೬ ||

ಇಂದ್ರನು ಸಾವಿರ ಕಣ್ಣಿನವನಾದರೂ ಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ತಿಳಿಯದೆ, ಜೋರಾಗಿ ಮಳೆ ಸುರಿಸಲೆಂದು ಮೇಘಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ವೇದೈಕವೇದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಆಗುವುದೇನಿದೆ?

ವಿ. : ೧. ಇಂದ್ರದೇವನು ಸಾವಿರ ಕಣ್ಣಿನವನಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಗುರುತಿಸಿದಾದ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ; ಮನಾಕ್ - ಸ್ವಲ್ಪ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೇದೈಕವೇದ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಣ್ಣು ಬೇಕೆ ಹೊರತು ಹೊರಗಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅನುಪಯುಕ್ತ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾವಿರ ಹೊರಗಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ಹೋಯಿತು ಎಂದರ್ಥ: ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣಂ ತತಃಪ್ರಭೃತಿ ಗೋಪಗಣಾ ವ್ಯಜಾಣಸ್ ಗಾರಾಯಣೋಽಯಮಿತಿ ಗರ್ಗವಚ್ಛ ನಂದಾತ್ |

ಗಾರಾಯಣಸ್ಯ ಸಮ ಇತ್ಯುದಿತಂ ನಿಶಮ್ಯ ಪೂಜಾಂ ಚ ಚಕ್ರರಥಿಕಾಮರವಿಂದನೇತ್ರೇ ||

-ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೬೨-೭೧)

೧. ಇದಾನೀಮಸ್ಮದ್ವಿರೋಧಿನಂ ಬ್ರಹ್ಮಾವಿದ್ಯತಮಂಗೀಕರೋತಿ ಪರ್ವತಂ ಚ ಮಾನಯತೀತಿ ಶತಮನ್ಯೋಃ ಕೋಪಾಭಿವೃದ್ಧಿಫಲಸಾಯ ತಾವಂಗೀಚಕಾರೇತಿ ಧ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೧/೧/೩)

೩. "ನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಗಾಢಮಾಣಿ ವೇದಾ ಹೈವೈನಂ ವೇದಯಂತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ (ವಿಷ್ಣುಶ್ತೋತ್ರವಿರ್ಣಯೋದ್ಭುತ-ಒಪ್ಪಲಾಪಪ್ರತಿ) ಲೋಚನಾವಿಷಯೇ ವಸ್ತುನಿ ಲೋಚನಬಾಹುಲ್ಯಮಪ್ರಯೋಜಕಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಗಣ್ಣುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಗೋವರ್ಧನವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಶತಕೃತೌ ವರ್ಷತಿ ವಾಸುದೇವೋ

ಗಿರಿಂ ಸಮುದ್ವತ್ಸ ಬಭೂವ ತೂಷ್ಣೀಮ್ |

ಜಹೀರ್ಷುಃ ಸ್ವಾಸ್ವಮಶತ್ರುಶೌರ್ಯಂ

ತದಾದ್ಯವೈರ್ಯುದ್ಧರಣಂ ಹಿ ಕಾರ್ಯಮ್ || ೫೭ ||

ಇಂದ್ರನು ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದಾಗ ವಾಸುದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟು ತನಗೆ ಸಾಟಿಯಾಗದ ಶತ್ರುವಿನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಬಗ್ಗು-ಬಡಿಯಲು ಅವನ ಹಿಂದಿನ ಶತ್ರುವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಕಾರ್ಯವೇ ಉಚಿತ; ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ಒಬ್ಬ ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೆರಳಿಸಲು ಅವನ ಹಿಂದಿನ ಶತ್ರುವನ್ನು ಉನ್ನತಿಗೆ ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಉಪಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಇಂದ್ರದೇವರು ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪರ್ವತಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ವಿವರ ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪರ್ವತಗಳು ಇಂದ್ರದೇವರ ವೈರಿಗಳು ಎಂದಾಗುವುದು. ಗೋವರ್ಧನವು ಸಹ ಒಂದು ಪರ್ವತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಸಹ ಇಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ವೈರಿ ಇದ್ದಂತೆ; ಅದನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇಂದ್ರದೇವರ ಕೋಪವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಶತಕೃತು - ಇಂದ್ರ.

೩. ^೨ಅಲ್ಪಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಮಹಾಶೂರನಾದವನು ಎದುರಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಇಂದ್ರನನ್ನು ತಾನೇ ಎದುರಿಸದೆ ಗೋವರ್ಧನವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

ಗೋವರ್ಧನಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ

ಮಯೀಶ್ವರೇ ಭೂಭೃತಿ ಜಾಗರೂಕೇ

ಸ್ವಯಂ ಚ ಭೂಭೃತ್ ಕಿಲ ಬುದ್ಧಿತೂನ್ಯಃ |

೧. ಯಃ ಪರ್ವತಾನ್ ಪ್ರಕುಪಿತಾನರಮ್ನಾತ್ |

ಶ್ಯಾಲೋ ಹರಶ್ಚ ಗಿರಿವತ್ಸವಿಗಾಶಕಾಲಃ ...

ಇಂದ್ರಾಯುಧಂ ಒಂದ್ರಕರಾಪ್ತನುಷ್ಠಂ ಚಿತ್ತೇದ ಪಕ್ಷಾನ್ ಕ್ಷಿತಿಧಾರಿಣಾಂ ಪ್ರಾತ್ |

-ಮಗ್ನೇದ (೨/೧೨/೨)

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೭/೨)

-ಸು.ವಿ(೧/೨೯)

೨. ನಾಲ್ಕಶತ್ರುಮಹಾಶೂರೇಣ ಗತವ್ಯ ಇತಿ ಮಹಾಶೂರಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಅಲ್ಪಸುರೇಂದ್ರಂ ಪ್ರತಿ ಗಮನಾದೇ-
ಹೀರ್ಷತ್ವಾತ್ | ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಶತ್ರುಂ ಪರ್ವತಂ ಸಮುದ್ವತ್ಸ ತೋರ್ಣಭಾವೋ ಯುಕ್ತ ವಿವೇಕೈರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸ ಇತ್ಯಮರ್ಷಾದಿವ ಭೂಧರೇಂದ್ರಂ

ಕರೇಣ ಭೂಮೇರುದಬೀಭದತ್ ತಮ್ || ೫೮ ||

ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ಹೊತ್ತ ಸಮರ್ಥನಾದ ನಾನು ಜಾಗರೂಕನಾಗಿರುವಾಗ ಬುದ್ಧಿಶೂನ್ಯನಾದ ಈ ಪರ್ವತವು ತಾನೆಂತು ಭೂಧರ ಎನ್ನಿಸಿಯಾನು? ಎಂಬ ಕೋಪದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಪರ್ವತಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗೋವರ್ಧನವನ್ನು ತನ್ನ ಒಂದೇ ಕೈಯಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಿದ.

೫. : ೧. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಸಂಗ ಇಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ಪಾಠ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ ಇದ್ದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದು ಪರ್ವತಕ್ಕೂ ಪಾಠವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ಸಹ ಸರ್ವರಿಗೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುವಂತಹುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಈ ರ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವಭೃತ್ ಎಂದರೆ ಭೂಭೃತ್ ಸಹ ಅವನೇ. ಆದರೆ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಭೂಭೃತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಅದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅಮರ್ಷ - ಕೋಪ ; ಭೂಧರ - ಪರ್ವತ.

೪. ಭೂಧರೇಂದ್ರ ಎಂದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಪರ್ವತ ಎಂದರ್ಥ; ಇತರ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗೋವರ್ಧನವನ್ನೇ ಎತ್ತಲು ಕಾರಣ ಈ ಪದದಲ್ಲಿದೆ; ಇತರ ಅನೇಕ ಶ್ರೇಷ್ಠಪರ್ವತಗಳು ಇದ್ದರೂ ಗೋವರ್ಧನವು ಗೋವುಗಳ ಪೋಷಣೆಯಂತಹ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಭೂಧರೇಂದ್ರ ಎಂಬ ಪದವು ಅದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ; ಇಂತಹ ಮಹಾಪರ್ವತವನ್ನೇ ಎತ್ತಬಲ್ಲ ತಾನು ಸರ್ವಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಲ್ಲನಿಬರ್ಹಣನ್ಯಾಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಮಹಾಮಲ್ಲೇರಭಂಗವತ್ 1- (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ

ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ

ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಪಂಚಮಃ || ೫೯ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಪಂಚಮಃ ಸರ್ಗಃ || ೫೯ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮೀಣೀಶ-ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಗಳ ಐದನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೬. ಪಷ್ಪ ಸರ್ಗ

(ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಮಹತ್ವ-೧-೧೨; ವಿಮವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರ ಆನೆಗಳು ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಪೂರ್ತಿ - ೧೩; ಗೋವರ್ಧನದ ವರ್ಣನೆ - ೧೩-೧೬; ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಫಲಶ್ರುತಿ-೧೭-೨೦; ಇಂದ್ರನ ಶರಣಾಗತಿ - ೨೧; ನಂದಗೋಪನ ಮೋಕ್ಷಣ- ೨೨-೨೩; ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ - ೨೪-೩೩; ಚಂದ್ರೋದಯದ ವರ್ಣನೆ - ೩೪-೪೬; ವೇಣುಗಾನದ ವರ್ಣನೆ - ೫೦-೫೩; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ - ೫೪-೬೩; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಿರೋಧಾನ-೬೪; ಗೋಪಿಯರ ಕಾತರ್ಯ-೬೫, ೬೬; ಸಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೭)

ಎತ್ತಿದ್ದರೂ ಎತ್ತಿರದಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಮಹೇಂದ್ರವಿಜ್ಞಪ್ತಘನಾಲಿಮುಕ್ತ-

ಪಯಃಪ್ರವಾಹಾವೃತಭಿನ್ನಭಾಗಮ್ ।

ಮುಕುಂದಹಸ್ತೋದ್ವೃತಮದ್ರಿರಾಜ-

ಮನುದ್ವೃತಂ ತಂ ಮನುಜಾ ವ್ಯಜಾನನ್ ^೧ ॥ ೧ ॥

ಮಹೇಂದ್ರನ ಅದೇಶದಂತೆ ಮೇಘಗಳ ಸಾಲು ಸುರಿಸಿದ ಜಲಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶವು ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ದೊಡ್ಡ ಗೋವರ್ಧನ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಜನರು ತಿಳಿದರು.

ಎ. : ಅಪಾರ ^೨ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದಾಗಿ ನಿರಂತರ ಸುರಿದ ಜಲಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಬೆಟ್ಟ ಎತ್ತಿದ್ದ ಭೂಭಾಗವೆಲ್ಲಾ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋದದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎತ್ತಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತವು ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ; ಘನಾಲಿ - ಮೇಘಗಳ ಸಾಲು; ಘನ - ಮೇಘ; ಪಯಃ-ನೀರು.

ತಪಸ್ವಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ವರ್ಷಾಸು ವರ್ಷಸಹತಾಮಧಿಗಮ್ಯ ವಾರ್ಷು

ತಪ್ತಂ ತಪಃ ಕೃತಪದಸ್ಯ ಪದಂ ಪ್ರಪೇದೇ ।

ಶರ್ಮಾನೃಜನ್ಮನಿ ಸಿಷಾಧಯಿಷೋರ್ಮಹೀಧ್ರೋ

ಹೃನ್ಮದ್ಯಲಬ್ಧಪರಮಸ್ಯ ತದೋಪಮಾಯಾಃ ^೩ ॥ ೨ ॥

೧. ಭ್ರಾಂತಿರಲಂಕಾರಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ವೃಷ್ಟಿಬಾಹುಲ್ಯಾದವಿಚ್ಛಿನ್ನಪಯಃಪ್ರವಾಹಃ ಖಂಡದ್ವಯಾಂತರಸ್ಯಾಚ್ಛಾದನಾದಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಉಪಮಾಲಂಕಾರಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಬೇರೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಯಸಿದ ಸಾಧಕನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಧರಿಸಿ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಲು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಈಗ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು ತೊಡಗಿರುವವನಂತೆ ಆ ಗೋವರ್ಧನಬೆಟ್ಟವು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ.: ಮೇಲೆ ಮಳೆ, ಸುತ್ತ ನೀರು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ - ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಆ ಪರ್ವತವು ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಪಡೆಯಲೆಂದು ಮುನಿಯೊಬ್ಬ ನೀರು ಮಳೆಗಳ 'ಮಧ್ಯ' ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಗೈಯುವ ಋಷಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು; ಶರ್ಮ - ಸುಖ; ಮಹೀಧ - ಪರ್ವತ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ಜನರು ನೋಡಿದ ಗೋವರ್ಧನ

ಅಂತಃ ಕೃಪಾವಿಪುಲಧಾರವಿಲೋಚನಶ್ರೀ-

ಕಾಂತಾಖ್ಯಮೇಘವಿಭವೇಕ್ಷಣಲೋಲನೇತ್ರೈಃ |

ಸಂತೋಷಹೇತುಷು ಗುಹಾಸು ಗತೈಃ ಸ ಸತ್ತ್ವೈಃ |

ಕ್ರಾಂತೋ ಬಹಿಶ್ಚ ಘನದರ್ಶಿಭರದ್ವಿರಾಸೀತ್ || ೩ ||

ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯ ವಿಪುಲಧಾರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಮೇಘದ ವೈಭವವನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಕಾತರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಜನರು, ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಹೀಗೆ ಮೋಡವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವರಿಂದ ಆ ಬೆಟ್ಟವು ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದಿತು.

ವಿ.: ೧. ^೧ ಬೆಟ್ಟದ ಒಳಗಿನ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲೂ, ಬೆಟ್ಟದ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದ ಜನರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಯೆಯನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಾ, ಸಂಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಗಿನ ಜನಗಳಿಗೆ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ರಕ್ಷಣೆ ಲಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಗಿರಿಯನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ಅವರಿಗೆ ಸಂಭ್ರಮವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಈಕ್ಷಣ - ನೋಟ.

ಗೋಪುರದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಗೋವರ್ಧನ

ಸುವರ್ಣಶೃಂಗೈಃ ಕಲಶೋಪಮಾನೈ-

ಮೃಗಾದಿಭಿಃ ಕೃತ್ರಿಮಸನ್ನಿಭೈಶ್ಚ |

೧. ಜಲಮಧ್ಯಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ಶಿರಸಿ ವತ್ಸರ್ಮಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ಸ್ನಾಂತರ್ಗತಕೃಷ್ಣತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಪರ್ವತಾಂತರ್ಗತಃ ಸ್ವಿತಾನಾಮುಭಯೇಷಾಂ ಧಾರಾಧರೇಕ್ಷಣಂ ತುಲ್ಯಮಾಸೀದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಗುಹೋಲ್ಲಸದ್ವಾರಗಳಣಿ: ಸಮಂತಾ-
ದ್ವೈತೋ ಗಿರಿಗೋಪುರತೀವ ವಿಷ್ಣೋ: || ೪ ||

ಕಲಶಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಚಿನ್ನದ ಶಿಖರಗಳು, ಕೃತ್ರಿಮವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಮೃಗ ಮೊದ-
ಲಾದವುಗಳು, ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಹೆ ಎಂಬ ಹೊಳೆಯುವ ದ್ವಾರ ಸಮೂಹಗಳು,
ಸುತ್ತಲೂ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರ್ವತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೇಗುಲದ ಗೋಪುರ-
ವೆಂಬಂತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಚಿನ್ನದ ಕಲಶಗಳು, ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕು
ದ್ವಾರಗಳಿಂದ ದೇವಾಲಯದ^೧ ಗೋಪುರವು ಶೋಭಿಸುವಂತೆ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೋವರ್ಧನ-
ಗಿರಿಯು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಮೃಗಗಳು ಚಿತ್ರಲಿಖಿತವಾದಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕಾಣಲು ಶೀತದ
ಭಯ^೨ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು.

೨. ಆ ಶೋಭೆಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕಾರಣ ಅದರ ಒಳಗಡೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನಾದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯದ್ದನಿ.

ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ತಯಾರಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣ ಕಾರ್ಯ

ಬಭೌ ಸಮುತ್ತುಂಗನಗಂ ದಧಾನಃ
ಸ ಭಾವಿಮಲ್ಲೇಂದ್ರಜಯೋಪಯೋಗಿ |
ತದೀಯವಿದ್ಯಾಭ್ಯಸನಂ ವಿಧಾತುಂ
ಶಿಲೋಚ್ಚಯಂ ಬಿಭ್ರದಿವಾಭ್ರಲಗ್ನಮ್ || ೫ ||

ಮುಂದೆ ಮಹಾಜಟ್ಟಗಳ ಜಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತಹ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ
ವಿದ್ಯೆಯ ತಯಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದು ಗಗನಚುಂಬಿಯಾದ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯನ್ನು
ಹಿಡಿದವನಂತೆ, ತುಂಬಾ ಎತ್ತರವಾದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಚಾಣೂರಾದಿ ಕಂಸನ ಜಟ್ಟಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ
ತೊಡಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದು

೧. ಗೋಪುರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸುವರ್ಣಕಲಶೋಪೇತತ್ವಾತ್ ಚಿತ್ರಲಿಖಿತಮೃಗಾದಿಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಛುರುದಿಗ್ತು ದ್ವಾರಮೇಶ-
ತ್ವಾಚ್ಛೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಶೀತಭಯಾತ್ ನಿಶ್ಚಲಾಂಗತ್ವೇನ ಕೃತ್ರಿಮಪ್ರತಿಮಾನದೃಶ್ಯಃ ಮೃಗಾದಿಭಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಮಲ್ತಾ ಹಿ ಸ್ವವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಸಮಯೇ ಶಿಲಾಭಾರಂ ಹ್ಯಗೋರ್ದತ್ವ ಇತ್ಯುಕ್ತಾಂಶುಲಯಂತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ | ಅನ್ಯಥಾ
ಪರ್ವತಧಾರಣೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಗೋಪಾದಿರಕ್ಷಣ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಂಭವಾಂತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂರ್ವತಯಾರಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ; ನಗ - ಪರ್ವತ; ಉಚ್ಚಾಯ - ಸಮೂಹ.

ಮಂದರದಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಕೃಷ್ಣದ್ವತಃ ಸುರವಿಸ್ಮಯಕಾರೀ

ವಿಸ್ತೃತಪುಷ್ಕರಮಧ್ಯಗತಾದ್ರ್ವಃ |

ಸಿಂಧುಕಬಂಧಸಮುದ್ಭ್ರತಭಾಸ್ವ-

ನ್ಮಂದರಕಾಂತಿಮಚೂಚುರದದ್ವಿಃ^೧ || ೬ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಸುರರಿಗೂ ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ನೀರಿನ ಮಧ್ಯೆ ತೇವಗೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಬೆಟ್ಟವು ಸಮುದ್ರದ ಉದಕದಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಿ ತಂದ ಮಂದರಪರ್ವತದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೂರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಮಂದರಪರ್ವತದಂತೆ, ಅವನು ಈಗ ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತವು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಂದರಗಿರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಪೂರ್ವ-ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರಿ ಎಂಬುದು ಆ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಚನೆ; ಪುಷ್ಕರ - ಜಲ.

ನಾವೆಯಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಅನುಚಕ್ರೇಽಂಭಸಾಂಚಕ್ರೇ ಲಸತಾ ತೇನ ಭೂಭೃತಾ |

ತಿತೀರ್ಷೋವ್ರಜವರ್ಗಸ್ಯ ಶಮಿತೋಪಪ್ಲವಃ ಪ್ಲವಃ^೨ || ೭ ||

ಜಲರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬೆಟ್ಟವು ಜಲವನ್ನು ದಾಟಬಯಸಿದ ಗೋಪಜನರಿಗೆ^೩ ವೃಷ್ಟಿಯ ಆಘಾತವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ ನಾವೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಆ ಜಲಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಲು ಆ ಗೋಪಜನರ ಪಾಲಿಗೆ ನೌಕೆಯಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆಪತ್ತನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅದು ಸಾಧನವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಉಪಪ್ಲವ - ಆಪತ್ತು; ಪ್ಲವ - ನಾವೆ.

೧. ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ | ರೂಪಕದ್ವಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಮಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವರ್ಷಾಕಾಲೇ ವೃಷ್ಟಿವಾರಣಾಯ ಸ್ತೋಮಿ ನಾರಿಕೇಲಪತ್ರಾದಿನಾ ಅದ್ರಿಶ್ಯಂಗಮೃತ್ಯುಗೃಹ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಸಕಲರಿಗೂ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡಿದ ಗೋವರ್ಧನ
ಖಗಾನ್ ಸ ವೃಷ್ಣೇದ್ರುಮಕೋಟರೇಷು
ಮೃಗಾನ್ ಜುಗೋಪ ಸ್ವಗುಹಾಗೃಹೇಷು |
ಮುನೀನ್ ಘನಾತ್ಯುಚ್ಚತಮೇಖಲಾಸು
ವಿಪತ್ತು ಕಃ ಸ್ವೀಯಮುಪೇಕ್ಷತೇಽಗ್ರ್ಯಃ || ೮ ||

ಆ ಪರ್ವತವು ತನ್ನ ಮರಗಳ ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಹೆಗಳೆಂಬ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ
ಮೃಗಗಳನ್ನು ಮೇಘಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿತು;
ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಯಾವನು ತಾನೆ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನವರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿಯಾನು?

ವಿ.: ೧. ಆ ಬೆಟ್ಟದ ಪೊಟರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು
ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಆ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬೆಟ್ಟವೇ ಮಾಡಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ
ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನವರನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿದವನು ಎಂದೂ ಕೈಬಿಡನು ಎಂಬ ಸಂದೇಶಕ್ಕೆ
ಅನ್ವಯಿಸಿರುವರು.

೩. ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಹೊಣೆ ಹೊರುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ
ಸ್ವಭಾವ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿದೆ; ಕೋಟರ - ಪೊಟರೆ.

ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ
ಪ್ರಸೂನಕೋಶೈರ್ಭೂನವರ್ಷಪಾತ-
ನಿಪಾತಿತ್ಯರಂಕಿತಸರ್ವಗಾತ್ರಃ^೧ |
ಮುಕುಂದಹಸ್ತಾಂಬುಜಸಂಗಪೌಖ್ಯ-
ಪ್ರಹೃಷ್ಠರೋಮಾಲಿರಿವಾದ್ರಿಸ್ತೇ || ೯ ||

ಮೋಡಗಳಿಂದ ಸುರಿದ ಮಳೆಗೆ ಕೆಳಗುದುರಿದ ಹೂಮೊಗ್ಗಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ ಸರ್ವ
ಪ್ರದೇಶದ ಆ ಪರ್ವತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾದ ನಲಿವಿನಿಂದ
ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಂತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿನ ಮರಗಳಲ್ಲಿನ ಹೂವುಗಳು ಅಪಾರವಾಗಿ ಸುರಿದು
ಅದರಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋದ ಆ ಪರ್ವತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಂತೆ
ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರಸೂನಕೋಶ - ಹೂಮೊಗ್ಗ.

೧. ಸ್ವಾಶ್ರಿತಪರಿಪಾಲನಮಗ್ರಾಣಾಂ ಸಹಜಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಂಕಿತವ್ಯಂಗಮಾಲ ಇತಿ ಪಾಠಃ ಸ್ಪಷ್ಟೋಽರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಸಿಡಿಲು-ಮಳೆಗಳಿಗೆ ಕಂಪಿಸದ ಗೋವರ್ಧನ

ಸ ಭೂಧರಃ ಸಾಶನಿವರ್ಷಪಾತ-

ಸಮಾಹತೋಽಪ್ಯಗ್ನಾಪಿ ನೋ ಚಕಂಪೇ |

ತಥಾ ಹಿ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಕ್ಷಕಸ್ಯ

ಕೃ ಕೃಷ್ಣದೋರ್ದಂಡದೃತಸ್ಯ ಕಂಪಃ || ೧೦ ||

ಆ ಪರ್ವತವು ಸಿಡಿಲು ಮಳೆಗಳಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಅಪ್ಪಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕಂಪಿಸಲಿಲ್ಲ; ಅದು ಸರಿಯೇ, ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನಿಗೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಹುದಂಡದಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಿಗೆ ನಡುಕವೆಲ್ಲಿಯದು?

ವಿ. : ೧. ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಅಂತಹ ಸಿಡಿಲು ಮಳೆಗಳಿಗೂ ನಲುಗದೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಅಶನಿ - ಸಿಡಿಲು.

೨. ಅದರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನೆಲೆಸಿದ್ದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಅದನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲೇ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೇಕೆ ಕಂಪನ? ಅಂದರೆ ^೧ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದವರಿಗೆ ಎಂದೂ ಭಯವಿರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. 'ಅಭಯಂ' ಎಂಬುದು ದೈವೀಸಂಪತ್ತಿನ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿದೆ^೧.

ಸಂಪುಟದಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಪಯಃಶ್ರಿತಸ್ವಪ್ರತಿಬಿಂಬಲೋಲಂ

ಪತತ್ತಸೂನಾಂಚಿತಶೃಂಗಜಾಲಮ್ |

ಸ್ವಕುಕ್ಷಿಮಧ್ಯಾರ್ಪಿತನಂದಬಾಲಂ

ಜನೋಽದ್ಭುತಂ ಸಂಪುಟಮಾಶತಂಕೇ || ೧೧ ||

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಮನೋಹರವಾದ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ, ಮೇಲೆ ಉದುರಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಶಿಖರಗಳ ಸಾಲು, ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ನಂದನ ಕಂದನಾದ

೧. ಕೃ ಗೋವಿಪ್ರವೂಜಕಸ್ಯ ಶ್ರೀಹರಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಕಿಮಪಿ ಭಯಂ ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಭಯಂ ಸತ್ತ್ವಸಂಪದ್ವಿರ್ಜ್ಞಾನಯೋಗವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ |

ದಾನಂ ದಮಶ್ಚ ಯಜ್ಞಶ್ಚ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಶ್ಚ ಪ ಆರ್ಜವಮ್ ||

ಗೀತಾ (೧೬/೧)

ಮುಕುಂದ; ಇಂತಹ ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಜನರು ಅದ್ಭುತವಾದ ಸಂಪುಟ ಎಂದೇ ತರ್ಕಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಸಂಪುಟದಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

೨. ಮೇಲಿನ ಪರ್ವತದ ಭಾಗ ಕೆಳಗಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದು ಸಂಪುಟದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಜಿಜ್ಞಾಸುಕಾರವಾದುದು.

೩. ಸಂಪುಟದೊಳಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಮೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಅಂತಹ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯದ್ಭುತ.

೪. ಜಾಲ - ಸಮೂಹ; ಪಯಃಪ್ರಿತ - ನೀರೊಳಗಿನ; ಪ್ರಸೂನ - ಹೂ; ಶೃಂಗ - ಶಿಖರ; ಲೋಲ - ಮನೋಹರ.

ಸ್ವರ್ಗಗಗನಗಳನ್ನು ಕಬಳಿಸುವಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಾಭಪ್ರತಿರೂಪಧಾರೀ

ಸ ಪರ್ವತಃ ಸ್ಫಾಟಿಕತುಂಗಶೃಂಗೇ |

ಹರೇರ್ನಿದೇಶಾದಪರಾಧಿಶಕ್ತ-

ಘನಾಲಯೌ ತೌ ಗ್ರಸತೀವ ಲೋಕೌ || ೧೨ ||

ಸ್ಫಟಿಕಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ತನ್ನ ಉನ್ನತಶಿಖರದಲ್ಲಿ, ಸ್ವರ್ಗ ಹಾಗೂ ಆಕಾಶಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಅಪರಾಧಿಗಳಾದ ಇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಮೇಘಗಳಿಗೆ ನಲೆಯಾದ ಸ್ವರ್ಗ ಹಾಗೂ ಗಗನ ಎಂಬ ಆ ಎರಡು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕಬಳಿಸುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ.

ವಿ. : ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ತುಂಬಾ ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ಸಂಪದ್ಧರಿತವಾದ ಪರ್ವತ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟೆಯ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪ - ಸ್ವರ್ಗ; ಅಭ - ಆಕಾಶ.

ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿ

ಸ ಪರ್ಯಟತುಂಜರಪುಂಜಶೋಭಂ

ಧರಂ ಯದಾ ಶ್ರೀಪತಿರುದ್ಧಧಾರ |

೧. ಪತಿಫಲನದ್ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ಜಾಯಮಾನತಾತ್ಮಕಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವ ಸಂಪುಟವ್ಯೂರ್ವಾರ್ಧತಾ ಉಪರಿತುತಿಬಿಂಬಭೂತ್ವ ಪರ್ವತಸ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಧತೇತಿ ಸಂಪುಟತ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ತದಾ ಸಮಸ್ಯಾಂ ಪರಿಪೂರಯಂತಿ

ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಮಸ್ತಿ^೧ || ೧೩ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಓಡಾಡುವ ಆನೆಗಳ ಹಿಂದಿನ ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಪರ್ವತವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದಾಗ "ಶಿಶುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಆನೆಗಳಿವೆ" ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು (ಕವಿಗಳು) ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದರು.

ವಿ : ೧. ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಮಸ್ತಿ ಎಂಬುದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲಾಗದ ಒಗಟು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿದಾಗ ಅದು ಸಾವಿರಾರು ಆನೆಗಳ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಕವಿಗಳಿಗೆ ಶಕ್ತವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಾವಿರಾರು ಆನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ಉಚಿತವೆನ್ನಿಸುವುದು.

೩. ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ವೈತ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ ಎಂತಹ ಕಠಿಣಸಮಸ್ಯೆಯೂ ಸಹ ಸುಲಭವಾಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮೂಕಾಂಬಿಕೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ, ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ಕಂದುಕವದ್ವಿಭಾತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿಯ ಶ್ಲೋಕವು ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಕುಂಜರ - ಆನೆ; ಪುಂಜ - ಸಮೂಹ.

ಆದಿಶೇಷನ ಹೆಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಭೂಮಿಯಂತಿದ್ದ ಗೋವರ್ಧನ

ಸ ಭಾಸುರಶ್ರೀಶಕಪೋಲಲಗ್ನ-

ನಖೋಲ್ಲಸದ್ರತೃಕರಾಗ್ರಸಂಸ್ಥಃ |

ಬಭರ್ತಿ ಕೂರ್ಮಾಶ್ರಿತನಾಗರಾಜ-

ಫಣಾಸ್ಥಪೃಥ್ವೀಶ್ರಿಯಮದ್ರಿರಾಜಃ || ೧೪ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೊಳೆಯುವ ಕೆನ್ನಗೆ ತಾಗಿದ ನವಿಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತಮ ರತ್ನಗಳ ಕೈಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪರ್ವತವಾದ ಗೋವರ್ಧನವು ಕೂರ್ಮನನ್ನು

೧. ಆನೆಗಳ ವೃಷ್ಟಿಪರಮಃ ಸೂಚ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕವಿಗಾಂ 'ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಮಸ್ತಿ' ಇತಿ ವಿಷಮಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ಣವಾಚಾರೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃಚಿತ್ ಪ್ರಥಿವ್ಯಾಂ ಪರಿತಕ್ರಂಶೀ ಸಭದ್ರಲಂ ಜಾತಿ ಮುಹುರ್ವ್ಯಾಜಂತೀ |

ವಿಪಕ್ಷಮಿದ್ಧಂಸಮಿಧೌ ಸ್ಫುರಂತೀ ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ಕಂದುಕವದ್ವಿಭಾತಿ || -ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೫೭)

೪. ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧೋಽಸ್ಯ ಬಹುಕರ್ಮಾರ್ಥಿನಿ ಸಾಪ್ತಪಾತಾಲಗಿರೀಂದ್ರಸಾಗರಾ |

ಧರಾಽವಿಲೇಯಂ ನಮ ಸರ್ವಪಾಯತಿ ಪ್ರಸಹ್ಯ ಕೋ ಗಾಮ ಹರಂತ ತಮೇನಮ್ ||-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೮೮)

ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ಹೆಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಶೇಷನ ಸಾವಿರ ಹೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾಸಿವೆಕಾಳಿನಂತೆ ರಾರಾಜಿಸುವ ಭೂಮಿಯ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಭೂಮಿವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಭೂಧರವನ್ನಿಸಿದ ಪರ್ವತವು ಭೂಮಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಆತ್ಮತೆ ರೋಚಕವಾದುದು.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮಾಶ್ರಿತ ಎಂದರೆ ವಾಯುದೇವರ ಕೂರ್ಮರೂಪವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ^೧ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯದ ವಿವರವನ್ನು ಈ ವಿವರಣೆಯು ಆಧರಿಸಿದೆ:

ಬಿಭತ್ಯಂಡಂ ಹರಿಃ ಕೂರ್ಮಸ್ತ್ವಂಡೇ ಚಾಪ್ಸ್ಯದಕಂ ಮಹತ್ |
 ಉದಕೇ ಕೂರ್ಮರೂಪಸ್ಯ ವಾಯುಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಃ ||
 ವಾಯೋಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತೈಶ್ಚ ಶೇಷಸ್ತು ಪೃಥಿವೀಮಿಮಾಮ್ |
 ಬಿಭರ್ತಿ ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಜಗದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ || - ವೈಭವೇ (ಬೃಹದ್ವಾಕ್ಯ)
 ಸ ವಿಷ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ವಾಯುರಂಡೋದಕೇ ಸ್ಥಿತಃ |
 ವಿಷ್ಣುನಾ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ಧಾರಿತೋಽನಂತಧಾರಕಃ || ಇತಿ ಪ್ರಭಂಜನೇ |
 - (ಬೃಹದ್ವಾಕ್ಯ)

ಕೂರ್ಮೋ ಬೃಹದಂಡವೋಢಾ | - ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ (೩/೪೪)

೪. ^೨ ಪರ್ವತವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೋಳು ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಯಂತಹ ಕೈಯ ತುದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಿತು ಹಾಗೂ ಅವನ ಕೆನ್ನೆಗಳು ಕೂರ್ಮದಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಕೂರ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಶೇಷನ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೫. ತೋಳುಗಳನ್ನು ಹಾವಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷವು ಮಹಾಭಾರತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿನ, ಅಥೋ ಹನೂಮಾನ್ ಉರಗೇಂದ್ರಭೋಗಸಮಂ ಸ್ವಪಾಹುಂ (೮/೭೭) ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ; 'ಭುಜಗಭೋಗಾಭಮುದ್ಯಮ್ಯಹೃದ್ಯಂ ನಿಜಭುಜಂ ದಕ್ಷಿಣಂ ಲಕ್ಷಣಾಡ್ಯಮ್ | ಲಲಿತಮುಪ್ಪಿಕ್ವವಿಜ್ಞಾನಮುದ್ರಂ ಭಜ ಭಜಾನಂತಮಿತ್ಯಾಲಪಂತಮ್' ಪ್ರಣತವಾನ್ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಪ್ರಾಣಭೂತಂ ಪ್ರಣತಿಭಿಃ

೧. ಆದ ಕುಚ್ಛದೂಪದಿಂದಲಂಡೋದಕಾದಿ ಓವಿ ಧರಿಸಿತ ಶೇಷಮೂರುತಿಯು || - ಮಧ್ವನಾಮ (ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು)

೨. ಪರ್ವತೋದ್ಧರಣಸಮಯೇ ಭಣಾಸದೃಶಹವ್ಯಾಗ್ರಯುಕ್ತಪಾಹುಮೂಲಸ್ಯ ಕೂರ್ಮಸದೃಶಕಪೋಲಸಂಗತತ್ವಾ-
 ದ್ವಾಪೋಃ ಕೂರ್ಮಾಶ್ರಿತಶೇಷೋಪಮಾ | - ವ್ಯಾ.
 ಮೊದಲಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಭೂಯಾತ್ ಕೂರ್ಮಸದೃಶಗಂಡಯುಗಲಮ್ (೧/೬) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮಕ್ಕೆ ಸದೃಶೀ-
 ದೇವಿಯ ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಲಾಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಪ್ರೀಣಯೇ ಪೂರ್ಣಬೋಧಮ್ ||' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಪೂರ್ಣಬೋಧಸ್ತೋತ್ರದ ಮಾತೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

೬. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರೀಶೈಲ ಪರ್ವತವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದಂತಿದೆ:

ಶ್ರೀಶೈಲಶಿಖರಾವಾಸೋ ಭಾತೀಶೋ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಃ |

ಬದ್ಧಪ್ಪಿಯಜಟಾದೂಟಮಧ್ಯಸ್ಥ ಇವ ಚಂದ್ರಮಾಃ ||

- (೩/೩)

ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತದಂತೆ ಕಂಡ ಗೋವರ್ಧನ

ಉದ್ಗಚ್ಛದೂಷ್ಣಾವಲಿಧೂಮಲಿಂಗ-

ಮದ್ರಿಂ ದ್ರವದ್ಧಾತುರಸಾರ್ಧಶೃಂಗಮ್ |

ವಿಷ್ಣುತದ್ರತಚಯಸ್ಥಲಿಂಗ-

ಮಗ್ಧಸ್ತಮೀಶಾಚರಿತಂ ಪ್ರತರ್ಕೇ || ೧೫ ||

ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಅವೆಗಳ ಪಂಕ್ತಿಗಳ ರೂಪದ ಧೂಮದ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕರಗಿದ ಧಾತುಗಳ ರಸದಿಂದ^೧ ನೆನದ ಶಿಖರಗಳ, ಸುತ್ತಲೂ ಚಿಮ್ಮುವ ರತ್ನಗಳ ಸಮೂಹವೆಂಬ ಕಿಡಿಗಳ, ಆ ಪರ್ವತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತವೆಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವೆ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವೃಷ್ಟಿಯ ಪರಿಹಾರ-ಕೈಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ ಎಂದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ^೨ ಅವೆಗಳೇ ಧೂಮ, ಅದರಿಂದ ಸಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ರತ್ನಗಳೇ ಅಗ್ನಿಯ ಕಿಡಿಗಳು ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಆತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

೩. ಇಂದ್ರ ಸುರಿಸಿದ^೩ ಮಳೆ ವಾರುಣಾಸ್ತದಂತೆ ಇದ್ದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎತ್ತಿದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತವಾದ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತದಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆಯ ಭಾವ.

೧. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ರಕ್ತಧಾತುರಸಾರ್ಧಶೃಂಗಮಂತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಆಗ್ನೇರ್ಧೂಮಧ್ವಜತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನ ವೃಷ್ಟಿಃ ಸರ್ವಥಾ ಗತೇತಿ ದೃಷ್ಟತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ಸೊಬಗಿನ ಗೋವರ್ಧನ

ಅದ್ರಿಸ್ತಂ ಘನಮಿಂದ್ರನೀಲಧರಣೀಕಾಂತ್ಯಾ ಶಿಖಂಡಶ್ರಿಯಾ
ತಸ್ಯಾಖಂಡಲಚಾಪಮಂಬುನಿಚಯಂ ಮುಕ್ತಾಫಲಾನಾಂ ರುಚಾ |
ಸೌವರ್ಣಸ್ಥಲಶೋಭಯಾ ಚ ತಟಿತಂ ಪಂಚಾಸ್ತನಾದೇನ ತ-
ನ್ನಾದಂ ಸಾಧು ಜಿಗಾಯ ಕಿಂ ನ ಸುಕರಂ ನಿತ್ಯಂ ಕ್ಷಮಾಧಾರಿಣಃ || ೧೬ ||

ಆ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯು, ತನ್ನ ಇಂದ್ರನೀಲವರ್ಣದ ನೆಲದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಆ ಮೇಘವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಒಡ್ಡದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಮೌಕ್ತಿಕದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿನ ಜಲಸಮೂಹವನ್ನು ಚಿನ್ನದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವ ಭೂಪ್ರದೇಶದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮಿಂಚನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಸಿಂಹಗಳ ನಾದದಿಂದ ಅದರ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮೀರಿಸಿತು; ಸದಾ ಕ್ಷಮಾಶೀಲರಾದವರಿಗೆ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಸುಕರವಲ್ಲ?

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಿದ ಆ ಗೋವರ್ಧನವು ಮೇಘವನ್ನು ಸಕಲ ಬಗೆ-
ಗಳಿಂದಲೂ ಮೀರಿಸಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ^೧ಮೇಘದ ನೀಲವರ್ಣವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಕಾಮನ- ಬಿಲ್ಲನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ನವಿಲುಗಿರಿಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಜಲರಾಶಿಯನ್ನು ಮುಕ್ತಿನ ಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಮಿಂಚನ್ನು ಸುವರ್ಣದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಗುಡುಗನ್ನು ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆಯಿಂದ ಮೀರಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಅಂಬುನಿಚಯ-ಜಲರಾಶಿ; ಪಂಚಾಸ್ತ-ಸಿಂಹ; ತಟಿತ್-ಮಿಂಚು.

೩. ^೨ಕ್ಷಮಾಧಾರಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರ್ವತ ಹಾಗೂ ಕ್ಷಮಾಶೀಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ. ಕ್ಷಮಾಧಾರಿಯಾದ ಪರ್ವತವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಒಂದರ್ಥ-
ವಾದರೆ ^೩ಕ್ಷಮಾಶೀಲವಾದವರಿಗೆ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸುಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ; ಶಿಖಂಡ - ನವಿಲುಗಿರಿ; ಆಖಂಡಲ - ಇಂದ್ರ; ಆಖಂಡಲಚಾಪ - ಇಂದ್ರಚಾಪ, ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು.

೧. ಕರ್ತಾ ಚ ಪರ್ವಜಗತಃ ಸುಖದುಃಖಯೋರ್ಹಿ ನಾರಾಯಣಸ್ವರೂಪದತ್ತಮಾಸ್ತ ಸರ್ವಮ್ |

ತಸ್ಯಾನ್ ಕೋಪವಿಷಯೋಽಪಿ ಕುತಶ್ಚ ಕಪಿತ್ ತಸ್ಯಾತ್ ಕ್ಷಮೈವ ಸಕಲೇಷು ಪರೋಽಸ್ಯ ಧರ್ಮಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೨/೬೮)

೨. ವೃಷ್ಟಿ ಸರ್ವಥಾ ಗತೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ನಿತ್ಯಮನವರತಂ ಕ್ಷಮಾಧಾರಿಣಃ ಭೂಧರಸ್ಯ ತಿತ್ತಿಶ್ಚಾವತ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಕಿಂ ನ ಸುಕರಂ "ಕ್ಷಮಯಾ ಕಿಂ ನ ಸಾಧ್ಯತೇ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸರ್ವಂ ಸುಕರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮೆ, ಶ್ಲೇಷ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಲಂಕಾರಗಳೂ ಇವೆ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸಂಕರಾಲಂಕಾರ.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಬರಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆದೇಶ
ನಿರ್ಗತ್ಯ ಪಶ್ಯತಾಟೋಪಃ ಕಿಮದ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ ವಾಮುಚಾಮ್ |
ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಕೋಽಪಿ ಗೋಪಸ್ತದ್ವಿದ್ವಿತ್ವಾ ವಕ್ತೃ ಮಾಧವಮ್ || ೧೭ ||

"ಮೇಘಗಳ ಅರ್ಭಟ ಇನ್ನೂ ಇದೆಯೇ? ನೋಡಿರಿ" ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಒಬ್ಬ ಗೋಪ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದು ಬಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ.

ವಿ. : ವಾಮುಕ್ - ಮೇಘ.

ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದ ಫಲಶ್ರುತಿ

ಧಾರಾ ನೈವ ಪಯೋಮುಚಾಂ ಯದುಪತೇ ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಧಾರಾ ಪರಂ
ಸ್ವಾನಾಂ ನಾಪಿ ಚ ಗರ್ಜತಂ ಸ್ತುತಿಕೃತಾಂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಾಕಾಂ ಧ್ವನಿಃ |
ವಿದ್ಯುನ್ನಾಮರನರ್ತಕೀಕರಚಯಾಲಂಕಾರಕಾಂತಿಃ ಪ್ರಭೋ
ನೋ ವಾಯುಃ ಸುರವೃಷ್ಣಪುಷ್ಪಸಹಗಾನಲ್ಪಾಲಿಪಕ್ಷ್ಮೈರ್ಮರುತ್ || ೧೮ ||

"ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಮೇಘಗಳ ಜಲಧಾರೆ ಈಗಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಈಗಿರುವುದು ನಮ್ಮವರ ಆನಂದಾಶ್ರುವಿನ ಧಾರೆ ಮಾತ್ರ. ಮೇಘಗಳ ಗರ್ಜನೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಈಗ ಕೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರ ಧ್ವನಿ. ಮಿಂಚು ಸಹ ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿಯದು ದೇವನರ್ತಕಿಯರ ಕರವೃಂದಗಳ ಅಲಂಕಾರದ ಕಾಂತಿ. ಸ್ವಾಮಿ! ಈಗ ಗಾಳಿಯೂ ಬೀಸುತ್ತಿಲ್ಲ, ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ ಹೂವುಗಳ ಜೊತೆಯಿರುವ ಅನೇಕದುಂಬಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಗಾಳಿಯಷ್ಟೆ !

ವಿ. : ೧. ಮಳೆ, ಗುಡುಗು, ಮಿಂಚು ಹಾಗೂ ಗಾಳಿಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಂತಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕ ಇದಾಗಿದೆ.

೧. ಇಂದ್ರನೀಲಧರಣೀಕಾಂತ್ಯೇತ್ಯಾದಿಃ ಉಪಮಾಯಾಃ ಜಗಾಯೇತಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಂಬಂಧಾದ್ವಿಪಕಸ್ಯ ಕ್ರಮಾಧಾರಿಣಿ ಇತಿ ಶ್ವಿಪ್ಪಶ್ಚ ಚ ಕಿಂ ನ ಸುಕರಮಿತ್ಯರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಸ್ಯ ಚ ಗಮ್ಯಮಾನತ್ವಾದೇತೇಜಾಂ ಸಂಕರೋ-
ಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಏಂ ವೃಷ್ಣಮುದಿತಾದಿತ್ಯಂ ವಾತಪರ್ಪಂ ಚ ದಾದುಗಮ್ |

ನಿಶಾದ್ಯೋಪರತಂ ಗೋಪಾನ್ ಗೋವರ್ಧನಧರೋಽಪ್ರವೀತ್ ||

-ಭಾ.(೧೦/೨೫/೨೫)

೩. ವಿನಿಮಯಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ಮಳೆಯ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಶ್ರಯಿನ ಧಾರೆ, ಗುಡುಗಿನ ಬದಲು ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರ ಸ್ತೋತ್ರದ ಧ್ವನಿ, ಮಿಂಚಿನ ಬದಲು 'ದೇವನರ್ತಕಿಯರ ಕೈ ಬಳಿಗಳ ಆಭರಣಗಳ ಹೊಳಪು ಹಾಗೂ 'ದೇವತೆಗಳು ಆನಂದದಿಂದ ಸುರಿಸಿದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯುತ ಸಾಗಿದ ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲಿನ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಗಾಳಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಅತ್ಯಪೂರ್ವವಾದುದು.

೩. 'ಸ್ತುತಿಸುವವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಹಳ ಎಂಬುದನ್ನು ಮೇಘಗಳ ಗರ್ಜನೆ ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ, ನರ್ತಿಸುವ ನರ್ತಕಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಸಹ ಅಗಾಧ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಿಂಚು ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಸುರಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಅಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವೃಷ್ಟಿ ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಧ್ವನಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು; ಪಯೋಮುಚಾಂ-ಮೇಘಗಳ; ಅಲಿ-ಭ್ರಮರ.

೪. ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖದ ಸನ್ನಿವೇಶವು ಹಾಗೆ ದೇವತೆಗಳೂ ನಲಿಯುವಂತೆ ಆನಂದದ ಸನ್ನಿವೇಶವಾಗಿ ಬದಲಾದದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಹಿಮೆಯ ವೈಭವದ ಸಂಕೇತ.

ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟಗೊಂಡ ಕಪ್ಪು ಮೊದಲಾದವುಗಳು

ನೀಲಂ ನೈವ ನಭಃ ಸುಲಜ್ಜಿತಶಚೀಭರ್ತುರ್ಮುಖೇ ನೀಲಿಮಾ

ಮೇಘಾಃ ಕ್ವಾಪಿ ನ ಸಂತಿ ಕಿಂತು ದಿವಿಜಭ್ರಾಜದ್ವಿಮಾನಾಂಬುದಾಃ |

ತಾಮಿಸ್ರಂ ನ ಹಿ^೧ ದಿತ್ಯಥೇದೃಶಮಪಿ ತ್ವಾಂ ಮಾನುಷಂ ಮನ್ವತಾಂ

ಚಿತ್ತೇಷ್ಟಸಿ ನ ವೇಪಥುರ್ನಿಜಜನೇ ಭೇತೇಂದ್ರಗಾತ್ರೇ ಪರಮ್ || ೧೯ ||

ಗಗನವೇನೂ ಕಪ್ಪಾಗಿಲ್ಲ; ಬಹಳ ನಾಚಿರುವ ಶಚೀಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ತುಂಬಿದೆ. ಮೋಡಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ದೇವತೆಗಳ ಹೊಳೆಯುವ ವಿಮಾನಗಳೆಂಬ ಮೋಡಗಳಿವೆ. ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ಅದೀಗ ಇಂತಹ ನಿನ್ನನ್ನು ಈಗಲೂ ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು (ತಪ್ಪು)ತಿಳಿದ ಮೂರ್ಖರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿದೆ. ನಿನ್ನವರಲ್ಲಿ ನಡುಕವೂ ಇಲ್ಲ; ಭಯಪಟ್ಟಿರುವ ಇಂದ್ರನ ದೇಹವನ್ನು ಅದು ಹೊಕ್ಕಿದೆ.

ವಿ. : ೧. ಮೋಡಗಳಿಂದಾಗಿ ಆಕಾಶವು ಕಪ್ಪಾಗಿ, ಕತ್ತಲೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕವಿದು, ಜಲಧಾರೆಗೆ ಅಂಜಿದ ಗೋಗೋಪರಲ್ಲಿ ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ರಕ್ಷಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವೆಲ್ಲಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೧. ವೃಷ್ಟಿಗರ್ತಾ, ತತ ಉದ್ದೇಶವಾಗಾಂ ಸ್ವಕೀಯಾಗಾಂ ಆನಂದೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗೃತ್ವಸಮಯೇ ಇತಸ್ತೋ ಹಸ್ತವಿಶ್ವೇಪಾದಲಂಕಾರಕಾಂತೇರ್ವಿದ್ಯುದ್ವಚ್ಚಲ್ಲಗಾಧಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ದೇವೈರ್ಬಹುತರಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಕೃತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಮೇಘಾಯೋಜಃ ಸರ್ಪೋರ್ವಸು ಗತಃ ಸ್ವಕೀಯಾಗಾಂ ದೇವಾದೀನಾಂ ಸಂತೋಷೋ ಜಾತ ಇತಿಮಮುರ್ಥಂ ಭಂಗ್ಯಂತರೇಣ ವದತೋ ಗೋಪಸ್ಯ ಪ್ರಾಗ್ವ್ಯಾತಿಶಯಃ ಕಥಂ ಕಥನೀಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಹಿ ಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇಂದ್ರನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಎಂದರೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಗುಂದುವಿಕೆ; ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಧಾವಿಸಿದ ವಿಮಾನಗಳು ಮೋಡಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿವೆಯೇ ಹೊರತು ಅವು ಮೋಡಗಳಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ. ಕತ್ತಲೆ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ, ಅದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಈಗಲೂ ಸಹ ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿದೆ. ಗೋಗೋಪರ ನಡುಕವಲ್ಲಾ ಈಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಪಚಾರವೆಸಗಿದ ಇಂದ್ರದೇವರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಪರಾಭವ ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ (ವಾಕ್ಯಾಲಂಕಾರ); ಅಂಬುಧ - ಮೇಘ; ವೇಪಥು - ನಡುಕ; ಗಾತ್ರ - ಶರೀರ.

ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಮರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ತತಃ ಪರೀತಃ ಸ್ವೈರ್ಗೋಪೈರ್ಗೋಪೀಭಿರ್ಗೋಧನೈರಪಿ |

ಪ್ರತಸ್ತೇ ಪ್ರಯತಂ ಗೋಷ್ಠಂ ಸ್ತೂಯಮಾನಃ ಸುರೈರ್ನರೈಃ || ೨೦ ||

ಆ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಗೋಪರಿಂದಲೂ, ಗೋಪಿಯರಿಂದಲೂ, ಹಾಗೂ ಗೋರೂಪ ಧನ-
ದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸುರರಿಂದಲೂ ನರರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾ
ಪವಿತ್ರವಾದ ಗೋವೃಜಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ; (ಗೋಷ್ಠ - ಹುಟ್ಟಿ).

ಇಂದ್ರ ನಡೆಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಭಿಷೇಕ

ನಾಥಾಪರಾಧಕೃದುಪೇತ್ಯ ಸುಲಜ್ಜಿತೋಽಥೋ

ಶಕ್ರೋಽಚ್ಯುತಂ ರಹಸಿ ರಮ್ಯತಮಂ ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಮ್ |

ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಸದಯಂ ಸುಧಯಾಽಭ್ಯಷಿಂಚ-

ದ್ಗೋವಿಂದನಾಮ ಚ ಪತನ್ ಸ್ವಕೃತಾಘಶಾಂತ್ಯೈ || ೨೧ ||

೧. ಶಚಿಭರ್ತುರಿತ್ಯನೇನ ಅಭಿಮಾನಿಗಾಂ ಸ್ವೀಕರಮ್ನಾ ಜಾತಃ ಪರಾಭವೋ ಅತಿಲಜ್ಜಿತರ ಇತಿ ಧ್ವನೈತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ನುಭವಃ ಇಂದ್ರಜಯಾದಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಧೃಷ್ಟ್ವಾ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣನಾಯಾಗತಾನಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಪುಷ್ಪಶ್ರೀಃ ಸಂಕುಲಂ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೩. ಭಗವಾನ್ಮತಿ ತಂ ಶೈಲಂ ಸ್ಥಾನೇ ಪೂರ್ವಪತ್ ಪ್ರಭುಃ |

ಪಶ್ಯತಾಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಸ್ವಾಪಯಾಮಾಸ ಲೀಲಯಾ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೨೩/೨೮)

ಯಃ ಸಪ್ತಹಾಯನೋ ಬಾಲಃ ಕರೇಣೈಕೇನ ಲೀಲಯಾ |

ಕಥಂ ಬಿಪ್ರದ್ ಗಿರಿವರಂ ಪುಷ್ಕರಂ ಗಮರಾದಿವ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೨೪/೨)

೪. ಇಂದ್ರಃ ಸುರರ್ಷಿಭಃ ಸಾಕಂ ಚೋದಿತೋ ದೇವಮಾತ್ಮಭಃ |

ಅಭ್ಯಷಿಂಚತ ದಾರಾಹ್ನಂ ಗೋವಿಂದ ಇತಿ ಚಾಪ್ಯಧಾತ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೨೫/೨೬)

ಬಳಿಕ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ದೋಹ ಬಗೆದ ದೇವೇಂದ್ರ ಬಹಳ ನಾಚಿದವನಾಗಿ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ; ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಮನೋಹರನೂ, ದಯಾಳುವೂ ಆದ ಅವನಿಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿದ; ತನ್ನ ಪಾಪದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಗೋವಿಂದ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡಿಸಿದ, ಅವನಿಗೆ ಅಮೃತದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ.

೧. : ೧. ಗೋಗೋಪರನ್ನು ನಾರಪಡಿಸುವ ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹಾಗೆ ವಿಫಲವಾಗಲು, ಬಹಳವಾಗಿ ನಾಚಿದ ಇಂದ್ರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿ, ತನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ತನ್ನ ಪಾಪದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ, ಅಭಿಷೇಕ ಹಾಗೂ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರನು ಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಅವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಉಪಾಯ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಆ ಮೂಲಕ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೩. 'ಗೋವಿಂದ' ಎಂಬುದು ಅಚ್ಯುತ, ಅನಂತ ಹಾಗೂ ಗೋವಿಂದ ಎಂಬ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು. ಆ ನಾಮದ ಪಠನೆಯಿಂದ ಸಕಲ ಪಾಪಗಳೂ ಕರ್ಮಲೋಪಾದಿದೋಷಗಳೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವವು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರೂಪಣೆ (ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವ-೨೦೬):

ಅಚ್ಯುತಾನಂತಗೋವಿಂದನಾಮೋಚ್ಚಾರಣಭೇಷಜಾತ್ |

ನಶ್ಯಂತಿ ಸಕಲಾ ರೋಗಾಃ ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ವದಾಮ್ಯಹಮ್ ||

೪. ಇಂದ್ರನು 'ಗೋವಿಂದ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಹಿಂದೆ ನಾಮಕರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಕೃಷ್ಣನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗದಂತಿದೆ(ರು.ಎ.೩/೧೯).

ವರುಣನಿಂದಾದ ನಂದನ ಬಂಧನ

ಬದ್ಧಾ ನಿನಾಯ ಕಿಲ ನಂದಮಕಾಲವಾರಿ-

ಮದ್ಯಪ್ರವಿಷ್ಟಮನುಗಃ ಸಲಿಲೇಶ್ವರಸ್ಯ |

೧. ವಿಷ್ಣುಪ್ರಣಾಮಾಭಿಷೇಕನಾಮೋಚ್ಚಾರಣಾಗಾಂ ಮಹಾವಾಪಪರಿಹಾರಹೇತುತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುದೋಹ್ಯ ಮಹಾ-
ವಾತಕತ್ತಂ ಚಾನೇನ ದೋಹತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಇಂದ್ರೇಣ ಗೋವಿಂದನಾಮ ನ ದತ್ತಂ ಕಿಂತು ಅಚ್ಯುತಾನಂತಗೋವಿಂದೇತಿ ನಾಮತ್ರಯವಾತ್ಯ ವ್ರಾಯಿಶ್ವಿ-
ವಿಧಿಮ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ಪೂರ್ವಂ ವಿದ್ಯಮಾನ್ಯೈವ ಗೋವಿಂದನಾಮಃ ಪಾಠ ವಿವ ಕೃತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಗೋವಿಂದಮೇನಮುಘಪಿಷ್ಠ ಸ ಗೋಗಣೇಶೋ ಗೋಘರ್ಷಗಾಮ ಗುಣಪೂರ್ಣದುಮುಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ |
ಗೋಪೈರ್ಗಿರಾಂ ಪತಿರಪಿ ಪ್ರಣತೋಽಘಿಕಮ್ನು ಗೋಪರ್ಷನೋದ್ವರಣಸಂಗತಸಂಪ್ರಿಯಃ ಸಃ ||
- ಮ.ಘಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೨/೭೦)

೪. ಆನೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಗೋವಿಂದನಾಮೇಂದ್ರೇಣ ದತ್ತಮಿತಿ "ಅಷ್ಟಪಿಂಚಿತ ವಾಶಾರ್ಹಂ ಗೋವಿಂದ ಇತಿ
ಚಾಷ್ಟಧಾತ್" | ಭಾಗ.(೧೦/೨೭/೨೫) ಪುರಾಣವಚನಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

ಭೃತ್ಯಚ್ಛಲೇನ ಸ ಸಮನ್ಯುರಮುಂ ಬಬಂಧ

ಶ್ರುತ್ವಾ ಸ್ವನಾಥಪಿತರಂ ತ್ವಿತಿ ಮೇ ಪ್ರತರ್ಕಃ || ೨೨ ||

ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಮುನೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ನಂದನನ್ನು ಜಲದೊಡೆಯನಾದ ವರುಣನ ಭೃತ್ಯನು ಬಂಧಿಸಿ, ಎಳೆದೊಯ್ದು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಕೋಪಗೊಂಡ ವರುಣನು ಭೃತ್ಯನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ತಾನೇ ಬಂಧಿಸಿದ ಎಂದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

೧. : ೧. ಒಮ್ಮೆ ಸಾಧನದ್ವಾದಶಿಯಂದು ನಂದಗೋಪ ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಕ್ಕಂದು ತೆರಳಿದ್ದಾಗ ಅವನನ್ನು ವರುಣನ ಭೃತ್ಯನೊಬ್ಬನು ಬಂಧಿಸಿ ವರುಣಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಎಂಬುದು^೧ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ^೨.

೨. ಆ ರೀತಿಯ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಜಗದೊಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತಾನು ತಂದೆ ಎಂಬ ನಂದಗೋಪನ ಭ್ರಮೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ ; ಸಲಿಲೇಶ್ವರ - ವರುಣ.

೩. ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಂತಹ ಅಪಚಾರಮಾಡಿದ ನಂದಗೋಪನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವರುಣನೇ ತನ್ನ ಭೃತ್ಯನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯನಿರೂಪಣೆ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೀಗೆ ಇತರರ ಪುತ್ರ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು ಭವಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಅಪಚಾರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

೫. ^೩ವರುಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಂದನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಗಮನಾರ್ಹ.

೬. ಇಲ್ಲಿಯ ನಂದನ ಆಕಾಲ ಸಂಚಾರವು^೪ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಮಧ್ಯಗೇಹ ದಂಪತಿಗಳು ಉಡುಪಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಜಕಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಪ್ರಸಂಗದಂತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಬಾಲಮಧ್ವರು ವಾಯುದೇವರ ಅವತಾರ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಸ್ಫುಟವಾದರೆ, ಈ

೧. ಕಿಲೇಶ್ವರೇನ ಕಥಾಯಾಃ ಪೌರಾಣಿಕತಮಭಿಪ್ರತಿ (ಭಾಗ.೧೦/೨೮) |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಕಾದಶ್ಯಾಂ ನಿರಾಹಾರಃ ಸಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಜನಾರ್ದನಮ್ |

ಸ್ನಾತುಂ ನಂದಸ್ತು ಕಾಳಿಂದ್ಯಾ ದ್ವಾದಶ್ಯಾಂ ಜಲಮಾವಿಶತ್ ||

ತಂ ಗೃಹೀತ್ವಾನಯದ್ ಭೃತ್ಯೋ ವರುಣಸ್ತಾಸುರೋಽಂತಿಕಮ್ |

ಅವಿಚ್ಛಾಯಾಸುರೀಂ ವೇರಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಮುದಂ ನಿಶಿ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೨೬/೧,೨)

೩. ನಂದಂ ಯದಾ ಚ ಜಗೃಹೇ ವರುಣಸ್ತ್ಯ ದೂತಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಮಾಂ ಜಲಪತೇರ್ಗೃಹಮಾಶು ಯಾಂತಮ್ |

ಸಂಪೂಜ್ಯ ವಾರಿಪತಿರಾಹ ವಿಮುಚ್ಯ ನಂದಂ ನಾಯಂ ಸುತಸ್ತವ ಪುಮಾನ್ ಪರಮಃ ಸ ವಿಷಃ ||

-ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೧೧೦)

೪. ಅವಿಶ್ಯ ಪೂರುಷಮುವಾಚ ಮಹಾಗ್ರಹೋಽಸಾವತ್ಸರ್ದಿಹಾರಸಮಯೋಪಗತಾನ್ ಸಮಸ್ತಾನ್ |

ಯಚ್ಚೈಗುಪ್ತರಹಿತಾನಲಮಸ್ಮಿ ಹಂತುಂ ಲೋಕೇಶ್ವರಃ ಸ ಬತ ಬಾಲತಮಃ ಕಿಲೇತಿ ||

-ಸು. ವಿ. (೨/೩೪)

ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಂದನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ನಂದಮೋಚನ

ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ದೃಢಭಕ್ತಿಮಿವ ಪ್ರತುಷ್ಯ

ಕೃತ್ಯಚ್ಛಲೇನ ನಿಜದರ್ಶನಮೇವ ದಿತಸ್ |

ಗತ್ವಾಽಂಬುರಾಶಿನಿಲಯಂ ಜನಕೇನ ಸಾಕ-

ಮಭ್ಯರ್ಚಿತಃ ಸ್ವಭವನಂ ಪುನರಾಜಗಾಮ || ೨೩ ||

ಕೃಷ್ಣನೂ ಸಹ ವರುಣನ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟವನಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ತನ್ನ ದರ್ಶನ ನೀಡಲೆಂದು ವರುಣನ ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿ, ಬಹಳವಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾಗಿ, ತಂದೆಯಾದ ನಂದಗೋಪನೊಂದಿಗೆ ಪುನಃ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಂದಗೋಪನ ಒಡುಗಡೆಗೊಂಡು ವರುಣಬೋಕಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದ ಎಂದು ಕಾಣುವುದು ; ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವರುಣ ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಅಪೂರ್ವಸೇವೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನಿಗೆ ಅದರ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನಾಗಿ ತನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನೇ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಅಂತರಾರ್ಥ.

೨. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪುತಿಳಿಯುವವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ, ತನ್ನ ದೋಷದೂರತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ತಾನು ಬಹಳವಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಅಂಬುರಾಶಿನಿಲಯ - ಸಮುದ್ರ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ

ತಪ್ತಂ ಹೇಮ ಕೃಶಾನುಸಂಗಿ ಗಗನೇ ವಾತಾಯನೇ ಭಾಜನೇ

ಮಾಹೇಂದ್ರ್ಯಾಃ ಶುಭಕುಂಡಲಂ ರಚಯಿತುಂ ದೇವೈರುಪಾಯಾದ್ಧಿತಃ |

ಸಂಗೃಹ್ಯಾಂಬುನಿ ಸನ್ನಿವೇಶಿತಮಿವೋತ್ತುಂಗಸ್ಥಲಿಂಗಾವೃತಂ

ತೇಜೋರಾಶಿರಿನೋ ಜಗಾಮ ಜಲಧಿಂ ರಾಗಾಂಚಿತಃ ಪಶ್ಚಿಮಮ್^೧ || ೨೪ ||

ಪ್ರಾಚೀ(ಪೂರ್ವ)ದಿಕ್ಕು ಎಂಬ ಅಂಗನೆಗೆ ರುಭಕರವಾದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಉಪಾಯವಾಗಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡ, ಗಾಳಿ ಬೀಸುವ ಗಗನವೆಂಬ ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ

೧. ಪಿತೃತ್ವಪ್ರಥಾಮಾತ್ರಮಪ್ಯಸಹಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಮಾಮೂಲಕೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಕಾದ, ಸಿಡಿಯುವ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಿಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ನೀರಿನಲ್ಲಿರಿಸಿದ ಚಿನ್ನವೋ ಎಂಬಂತೆ, ತೇಜೋರಾಶಿಯಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಸೂರ್ಯನು ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ಎ. : ೧. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಆಭರಣ ಮಾಡುವ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ^೧ಕುಂಡಲ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಕಾದ ಚಿನ್ನವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ಭವಂತೆ, ^೨ಇಂದ್ರಪತಿಯಾದ ಶಚೀದೇವಿಗೆ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಕಾದ ಚಿನ್ನದಂತಿದ್ದ ^೩ಸೂರ್ಯನು ಕೆಂಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ತೆರಳಿ ಮುಳುಗಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಇನ - ಸೂರ್ಯ.

೩. ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಕಾದ ಚಿನ್ನವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ಭವಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ; ಕೃಶಾನು - ಅಗ್ನಿ; ಸ್ಥಲಿಂಗ - ಕಿಡಿ.

೪. ಮಾಹೇಂದ್ರೀ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದಿಕ್ಕು, ಪೂರ್ವ ಎಂದರ್ಥ; ಅಂಗನೆ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಪತಿ ಶಚೀ ಎಂದರ್ಥ.

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ

ಕರೈರ್ಗಿರೀಂದ್ರಾನ್ ಪರಿತೋ ದಧಾನೋಽ-

ಪೃಸೌ ವಿವಸಾನ್ ಪತಿತಃ ಕಿಲಾಬ್ಧೌ |

ಮಮೇತ್ಥಮಾಭಾತಿ ಸರಿಚ್ಛೀರ-

ವಿಶೋಷಕಂ ತತ್ಪತಿರಗ್ರಸೀತ್ ತಮ್ || ೨೫ ||

ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮಹಾಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಆ ಸೂರ್ಯ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಬಿಟ್ಟ ನನಗೆ ಹೀಗೆ ಎನ್ನಿಸುವುದು: ತನ್ನ ಪತಿಯರಾದ ನದಿಗಳ ದೇಹಗಳನ್ನು ಶೋಷಿಸುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನದಿಗಳ ಪತಿಯಾದ ಸಾಗರ ತಾನೇ ಕಬಳಿಸಿದ; (ಉತ್ತೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರ).

ಎ. : ೧. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೧. ಯಥಾ ಆಭರಣಕರ್ತಾರಃ ಕಾರಪೋ ಧಮ್ಯಾದಿವಾತಸಂಚಾರಯೋಗ್ಯಮೂಷಾಯಾಂ ಸುವರ್ಣಂ ನಿಧಾಯ ಅನಲಸಂಯೋಗೇನ ತಪ್ತಂ ಕೃತ್ವಾ ಯೋಮಯದಂಡೇನೋದ್ವೃತ್ಯ ಜಲೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪಂತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ. ಪ್ರಾತಃ ಕುಂಡಲಾಕಾರೇಣ ಪ್ರಾಚ್ಯಾಮುದೇವ್ಯಮಾಗತ್ಪಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮಾಹೇಂದ್ರ್ಯಾ ಇತ್ಯನೇನ ಇಂದ್ರಪದಿಂದ್ರಪತ್ನೃಪಿ ದೇವೈರ್ಮಾಸ್ಯೇತಿ ಧೃವ್ಯತೇ | ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರಸ್ಯ ದೇವೈಶ್ಚಾಲ್ಪ-ಮಾನಶ್ಚಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

೩. ದಿವಾಽಗ್ನಿಃ ಸೂರ್ಯಂ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ನ್ಯಾತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ^೧ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ನದಿಗಳ ನೀರು ಅವಿಯಾಗುವುದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸತ್ಯ. ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರದ ಪಕ್ಕಿಯರು ಎಂಬುದು ಪೌರಾಣಿಕ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ. ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಪಕ್ಕಿಯರಾದ ನದಿಗಳ ನೀರನ್ನು ಶೋಷಿಸಿದ ಎಂಬ ಸೇಡಿನಿಂದ ಎಂಬಂತೆ ಸಮುದ್ರ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನುಂಗಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ರೋಚಕವಾದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ.

೩. ತನ್ನ ಪತ್ನಿಗೆ ಅಪಚಾರವೆಸಗುವ ಜನರನ್ನು ಅವರ ಪತಿ ತನಗೆ ಸಮಯವೊದಗಿದಾಗ ಉಪಾಯದಿಂದ ಸದೆ ಬಡಿಯುವುದು ಲೋಕನೀತಿ; ವಿವಸ್ವಾನ್-ಸೂರ್ಯ; ಸರಿತ್-ನದಿ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಆಂತರ್ಯ

ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಕ್ರಮೇಣ ಸಹಜಾತಮಪಿ ಸ್ವಧಾಗಂ

ಚಕ್ರಾಬ್ಜಮಾನಿತಕರಃ ಪ್ರತತೋರ್ಧ್ವಪಾದಃ |

ಆಶ್ರಿತೃ ವಿಷ್ಣುಪದಮುಗ್ರತಪೋಽತಪದ್ಯ-

ಸ್ತಸ್ಯೈವ ಧಾಮ ಸ ಜಗಾಮ ಕುತೋಽಸ್ಯ ಪಾತಃ || ೨೬ ||

ತನಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದ ರಾಗ(ಬಣ್ಣ ಹಾಗೂ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ)ಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೊರೆದು ಚಕ್ರ (ಚಕ್ರವಾಕ) ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳಿಂದ ಆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಿರಣ(ಕೈ)ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಲೂರ್ದ್ವಮುಖವಾಗಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪಸರಿಸಿದ, ಸೂರ್ಯನು ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಉಗ್ರತಪಸ್ಸನ್ನು ಗೈದು, ಅವನ ನೆಲೆಯನ್ನೇ ಸೇರಿದ; ಅವನಿಗೆ ಪಾತಕ-ವೆಲ್ಲಿಯದು?

ಎ.: ೧. ಹಿಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ^೨ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪತನ ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಸೂರ್ಯನು ಚಕ್ರವಾಕ ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳ ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು; ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸಿದವನು, ಸದಾ ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ತಾಪ ನೀಡುವವನು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅದನ್ನು ವೈಷ್ಣವಚಿಹ್ನೆಗಳಾದ ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ಎಂಬುದಾಗಿ, ^೩ತಲೆಕೆಳಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡುವವನು ಎಂಬುದನ್ನು ^೪'ಪ್ರತತೋರ್ಧ್ವಪಾದಃ'

೧. ಸ್ಥಿತಿವಿಷಯೀ ಪರೈರಪಕೃತಾ ಗೂಢಮನ್ಯದಃ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ವಾನುಕೂಲಕಾಲೇ ಬಹುಸಾಧನವಂತಮಪಿ ಸ್ವ-
ವಿರೋಧಿಸಂ ಪಾತಯಂತೀತ್ಯಲಂಕಾರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಚಕ್ರಾತಿಮಾನಿತಕರಃ ಇತಿ ಪಾತೇ -ವ್ಯಾ.

೩. ಆಶ್ರಮಯಸಮಯೇ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಾನಾಮೂರ್ಧ್ವಗಮನಾದಿತಿ ಭಾವಃ || -ವ್ಯಾ.

೪. ಮೂರ್ಧಾಗಮಧರೀಕೃತ್ಯ ತಪ್ತುಃಪ್ರಪ್ತಪುರಾಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ || -ವ್ಯಾ.

೫. ತಪ್ತುಗೋ ವೈರಾಗ್ಯಾರ್ಜುನವ್ಯಾಪ್ತಕೃತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ || -ವ್ಯಾ.

ಎಂಬುದಾಗಿ, ಆಕಾಶವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಅವನನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಗಿಸಿ, ಪರಮವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ ಎಂದಿರುವರು. ಆ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅವನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಸಾಗರವನ್ನೇ ಸೇರಿದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಸಾಲೋಕ್ಯಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶಂಖ, ಚಕ್ರಾದಿ ವೈಷ್ಣವಲಾಂಛನಗಳ ಧಾರಣೆ, ಬಗೆಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸು, ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯ, ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನರೂಪ ಮಹಾಸಾಧನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈಷ್ಣವಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂಬ ಅಪೂರ್ವ ವಿಷಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೪. ^೨ಸೂರ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು ಎಂಬ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ, ಸೂರ್ಯನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ನಂಬುವ ಸೌರಮತದ ನಿರಾಕರಣೆಯೂ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೫. ಚಕ್ರ, ಚಕ್ರವಾಕ, ಕಮಲ, ಪದ್ಮಚಿಹ್ನೆ ರಾಗ (ಕೆಂಬಣ್ಣ ಹಾಗೂ ವಿಷಯಾಸ್ತತ್ವ)^೩, ಕರ - ತೋಳು ಹಾಗೂ ಕಿರಣ; ಪಾದ ಹಾಗೂ ಕಿರಣ; ವಿಷ್ಣುಪದ - ಗಗನ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

೬. ^೪ಸೂರ್ಯ ಉದಿಸುವಾಗ ಹೊಂಬಣ್ಣವಿದ್ದು ಕ್ರಮೇಣ ಅದು ಮರೆಯಾಗುವುದನ್ನು ವಿಷಯರಾಗದ ತ್ಯಾಗ ಎಂದೂ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಕಿರಣಗಳು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹರಡುವುದರಿಂದ 'ಉರ್ಧ್ವಪಾದ' ಎಂದೂ ಕರೆದಿರುವರು.

೭. ^೫ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಎಂದೂ ಸಹ ಅಧಃಪತನ ಒದಗದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ : ನಾಭಾವೋ ವಿದ್ಯತೇ ಸತಃ - ಗೀತಾ(೨/೧೬); ನ ಮೇ ಭಕ್ತಃ ಪ್ರಣಶ್ಯತಿ - ಗೀತಾ(೯/೩೧)

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಸಂದೇಶ

ತಪ್ತಂ ತಪಸ್ವಿನಿವಹಂ ಭುವಿ ಯಸ್ತತಾನ

ಪೃಥ್ವಾಶ್ಚ ಜೀವನಮಹೋ ಸ್ವಕರೈರ್ಜಹಾರ |

ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ತಥೋಡುನಿಕರಸ್ಯ ವೃಥೈವ ಭಾನೋ-

ಸ್ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಪಾತಮಪಿ ಯುಕ್ತಿಸಹಂ ವದಾಮಃ || ೨೭ ||

೧. ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಮುದ್ರತಾಯಿತ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಸ್ಯ ತ್ವ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದಂ ಚರಣಂ ಅಸ್ಮಿನ್ ಮನಸಾ ಧ್ಯಾತೃತ್ವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಸ್ಯ ತ್ವ ಸಹಜಾತಮಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮಪಿ ದುಸ್ವಭಾವಪೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಉದಯಕಾಲೀನಾರ್ಕಗತರಾಗದ್ಭ್ಯ ಪ್ರಹರಾದುಪರ್ಯಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಅಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರೋಕ್ತಂ ಗತ್ಯ ಪಾತಃ ಕುತಃ | ಅಸ್ಯ ನ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಕದಾಪಿ ಸಂಸಾರಃ ಪಾತೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಧೃವ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

ಅಬ್ಬ ಸೂರ್ಯನು ವಿನಾಕಾರಣ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ತಾಪನೀಡುವನು ; ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ಹೀರುವನು; ಆದರಂತೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಾದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉಡುಗಿಸುವನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆ ಪತನವು ಸಹ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎನ್ನುವೆವು.

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಪತನಹೊಂದಿದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ಉಡು - ನಕ್ಷತ್ರ ; ನಿಕರ - ಸಮೂಹ.

೨. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ತಾಪ ಹೆಚ್ಚುವುದು, ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ಜಲಾಂಶ ಕುಂದುವುದು, ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಕಾಂತಿ ಮಂಕಾಗುವುದು; ಹೀಗೆ ಅನೇಕರಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಟ ಬಗೆಯುವ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಅಧಃಪತನರೂಪ ಅನಿಷ್ಟವಾದದ್ದು ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ; ಜೀವನ - ನೀರು.

೩. ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆಯುವವರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಕೇಡು ತಪ್ಪದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ : ನಾಸತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಭಾಷಃ ಗೀತಾ(೨/೧೬)

ವಿಧಿಯ ಆದೇಶ ಮೀರಲಾಗದು

ಸ ಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ ದಿಶಿ ವಜ್ರಪಾಣೇಃ

ಪ್ರವೃದ್ಧಗಾತ್ರೋ ಗಗನಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ |

ಅಗಾದ್ವಿನಾಶಂ ದ್ಯುಮಣಿಃ ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ

ವಿಧೇರ್ನಿದೇಶೋ ಮಹತಾಽಪ್ಯಲಂಘ್ಯಃ || ೨೮ ||

ಸೂರ್ಯನು ವಜ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಿಸುವನು, ಗಗನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡೆಯುವನು, ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಿನಾಶ ಹೊಂದುವನು; ವಿಧಿಯ ಆಣತಿಯು ದೊಡ್ಡವರಿಗೂ ಮೀರಲಾಗದಂತಹುದು.

ವಿ. : ೧. ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಒಂದೆಡೆ, ಬೆಳೆದದ್ದು ಒಂದೆಡೆ, ಮುಳುಗಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಧೈವಸಂಕಲ್ಪ ವಿಚಿತ್ರಬಗೆಯದು; ಅದು ಎಂತಹ ದೊಡ್ಡವರನ್ನೂ ಬಿಡದು ಎಂಬ ತತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸೂರ್ಯನು ಪರಾಧೀನ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸೌರಮತದ ನಿರಾಕರಣೆ ಒಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ವಜ್ರಪಾಣಿ - ಇಂದ್ರ; ದ್ಯುಮಣಿ - ಸೂರ್ಯ.

೧. ತಪ್ಪಮಿತ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥೈಃ ಪಾತಶ್ಚೋಪಪಾದನಾತ್ ಪದಾರ್ಥಹೇತುಕಂ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗಮುಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

ತ್ರಿಧಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಪರಿಣಾಮ

ರಾಗಂ ಪಯೋಧರತಟೀ ಹರಿದಂಗನಾನಾಂ

ರಾಗೀ ಸಮರ್ಪ್ಯ ಸವಿತಾ ಸಮಗಾದಗಾಂತಮ್ ।

ಕೂಜದ್ವಿಹಂಗಮರವೈರಿವ ತಾ ರುದಂತ್ಯೋ

ಭೇಜುಸ್ತಮಸ್ತತಿಮಥಾಂತರಿವೋರುಮೂರ್ಛಾಮ್ ॥ ೨೯ ॥

ಪ್ರಣಯಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ದಿಕ್ಕುಗಳು ಎಂಬ ಕಾಮಿನಿಯರಿಗೆ ಮೇಘ(ಸ್ತನ)ಗಳ ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ರಾಗ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ; ಬಳಿಕ ಬೆಟ್ಟದ ಕೊನೆಗೆ ತೆರಳಿದ; ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೂಗುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದಾಗಿ ರೋದಿಸುವಂತೆ ಇದ್ದರು; ಬಳಿಕ ಗಾಢಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದಿದವರಂತೆ ಕತ್ತಲೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಕಾಮಿಯೊಬ್ಬ ಕಾಮಿನಿಯರಿಗೆ ಕಾಮಹುಟ್ಟಿಸಿ, ದೂರ ತೆರಳಿ ನೋವುಂಟು ಮಾಡುವಂತೆ ಹಗಲಿಡೀ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ ಸೂರ್ಯ^೧ ಆಸ್ತಂಗತನಾದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ; ಅಗ - ಬೆಟ್ಟ.

೨. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳ ಬಳಿ^೨ ಕೆಂಪು ಗೋಚರಿಸುವುದು. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ದಿಗಂಗನೆಯರ ಸ್ತನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ರಾಗ ಎಂದಿರುವರು. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕಲರವವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸುವುವು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆ^೩ ದಿಗಂಗನೆಯರ ರೋದನಧ್ವನಿ ಎಂದಿರುವರು; ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ ಬಳಿಕ ಗಾಢವಾದ ಕತ್ತಲೆ ಆವರಿಸುವುದು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆ ದಿಗಂಗನೆಯರಿಗೆ ದಿಕ್ಕು ತೋಚದಂತೆ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯಿತು ಎಂದಿರುವರು; ವಿಹಂಗಮ - ಪಕ್ಷಿ; ಹರಿತ್ - ದಿಕ್ಕು.

೩. ಇದು ವಿಪ್ರಲಂಭಶೃಂಗಾರದ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿದೆ; ^೪ರಾಗ (ಕೆಂಪು, ಅನುರಾಗ), ಪಯೋಧರ (ಮೋಡ, ಸ್ತನ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

೧. ಸಾಯಂ ದಿವಸ್ತಮೋವ್ಯಾಪ್ತಾ ಒಭಾವುರೈಕೈಃ ॥

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕೂಜದ್ವಿಹಂಗಮರವೈಃ ಧ್ವನಿಶ್ಚಾನಿಶ್ಚೈಃ ಸಾಯಂ ವೃತ್ತೇಷು ಸ್ತಿತ್ವಾ ಪಕ್ಷಿಕೋ ಧ್ವನಂತೀತಿ ಭಾವಃ ॥

- ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಪ್ರಲಂಭಃ ಶೃಂಗಾರಃ -

"ಅಮುಕ್ತಮೋಕ್ಷರುಗಯೋರ್ಯೋಗಾನುರಾಗಃ ಪರಸ್ಪರಮ್ ।

ದರ್ಶನಾರ್ಥಗಾಂನಾಮುಸಮಾಪ್ತೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯತಃ । ಸ ವಿಪ್ರಲಂಭೋ ವಿಪ್ರೇಯಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ॥

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅಯಂ ಶು ರಾಗಪಯೋಧರಶಬ್ದಯೋಃ ಶ್ವಿಪ್ರತ್ವಾತ್ ತದುಪ್ಪವಿತೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರೇಣ ಧ್ವನಂತಿತಿ ಅಲಂಕಾರೇಣ ರಸಧ್ವನಿಃ ॥

- ವ್ಯಾ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಕ್ಕೆ ಕಾರಣೋತ್ಪತ್ತಿ

ಅಂಭೋಧಿಹೃತ್ಯತಪದಂ ಪ್ರತಿರೂಪಮರ್ಕಃ

ಸಂದೃಶ್ಯ ಸಾಧು ಧವಲೀಕೃತತಜ್ಜಲೌಘಮ್ |

ಶಾಂತೋ ಹಿ ಸರ್ವಹೃದಯಂಗಮತಾಮುಷೈತೀ-

ತ್ಯಂತೇ ಶಮಂ ಸಮಧಿಗಮ್ಯ ವಿವೇಶ ಸೋಽಬ್ಧಿಮ್ || ೩೦ ||

ಸಾಗರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಳವೂರಿ, ಜಲರಾಶಿಯನ್ನು ಧಳಿಧಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಕಂಡು ಸೂರ್ಯನು, ಪ್ರಶಾಂತನಾದವನು ಸರ್ವರಿಗೂ ಹೃದಯಂಗಮನಿಸುವನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕೊನೆಗೆ ಶಮನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು.

ಪ. : ೧. ಸೂರ್ಯನು ತಾನು ಮುಳುಗುವಾಗ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಂಡು ಸೌಮ್ಯಸ್ವಭಾವದವರು ಜನರ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗುವರು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಅಂಭೋಧಿ - ಸಮುದ್ರ; ಅರ್ಕ - ಸೂರ್ಯ.

೨. ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವಾಗ ಪ್ರವಿರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರದೆ ಶಾಂತನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದಿಂದಾಗಿ ಬಾಡಿದ ಕಮಲಗಳು

ಮಿತ್ರೇಽಂಬುಜಾತನಿಕರಸ್ಯ ನಿತಾಂತಮಿತ್ರೇ

ಹ್ಯಸ್ತಂ ಸಮೀಯುಷಿ ಮುಖಂ ಮುಕುಲೀಬಭೂವ |

ಪದ್ಯಸ್ಯ ಶುದ್ಧಜಲಗಸ್ಯ ಚ ಮುದ್ರಯಂತಿ

ನಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಿಯಾಃ ಖಲು ಸಮೃದ್ಧಿಯುಜೋಽಪಿ ವಕ್ತೃಮ್ || ೩೧ ||

ಕಮಲಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಬಹುಪ್ರಿಯನಾದ ಸೂರ್ಯ ಅಸ್ತಂಗತನಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಮಧ್ಯ ಜಲ-
ದಲ್ಲಿನ ಪದ್ಮದ ಮುಖವು ಮಂಕಾಯಿತು; ಮರೆಯಾಗುವ ಪ್ರಿಯಜನರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ
ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪರ ಮುಖವನ್ನು ಸಹ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಮುಂದುಡಿಸುವರು.

ಪ. : ೧. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಬಳಿಕ ಕಮಲಗಳು ಬಾಡಿದವು^೧ ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಕಾಂತಮತ್ಸೇಽಪಿ ವಿಷ್ಣು ಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯಃ ಸತಿ ಕಮಲಾನಾಂ ಮುಕುಲೀಭಾವೋ ಜಾತ ವಕ್ತೃಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಿಯನಾದ ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ್ದರಿಂದ ಕಮಲಗಳು ನೋವಿನಿಂದ ಹಾಗೆ ಮುದುಡಿದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ ; ವಕ್ತು- ಮುಖ.

೩. ದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳುವ ಪ್ರಿಯಜನರು ತಮ್ಮ ಅಗಲಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರಿಗೆ ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಲೋಕನೀತಿ; ನಿಕರ - ಸಮೂಹ; ನಿತಾಂತ - ಅತ್ಯಂತ; ಮುಕುಲೀಬಧೂವ - ಬಾಡಿತು.

ತಪಸ್ವಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಕಮಲ

ಆಕಂಠೋದಕವಾಸಿ ಹೃದ್ಯಮಧುಕೃದ್ಭುಂಕಾರರಮ್ಯೋಂಕೃತಿ

ಭ್ರಾಜತ್ಯಂಟಕಂಟಕದ್ಯುತಿ ಮುಹುರ್ಮಂತ್ರಾರ್ಥಸಂಚಿಂತಯಾ ।

ಈಷತ್ಕಂಪಿತಮೂರ್ಧಶೋಭಿ ನಲಿನಂ ಹಂಸೌಘಸಂಶ್ಲಿಷಿತಂ

ಸ್ವಾಂತಸ್ವಾಪಿತಧಾತೃ ಸಾಧು ತಪತೀವಾಕಾಂಕ್ಷ್ಯ ಮಿತ್ರೋದಯಮ್^೧ ॥ ೩.೨ ॥

ಕಂಠದವರೆಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸ, ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿನ ಭ್ರಮರಗಳ ಝೇಂಕಾರದಿಂದಾಗಿ ರಮ್ಯವಾದ ಒಂಕಾರಧ್ವನಿ, ಹೊಳೆಯುವ ಮುಳ್ಳುಗಳ ರೂಪದ ರೋಮಾಂಚನದ ಕಾಂತಿ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಂತ್ರಾರ್ಥದ ಸಂಚಿಂತನೆಯಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಂಪಿಸುವ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಶೋಭೆ, ಹಂಸವೃಂದದಿಂದ ಕುಕ್ಕಲ್ಪಡುವಿಕೆ, ಒಳಗೆ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಇಂತಹ ಕಮಲವು ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಹಾರೈಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಪಗೈಯುವಂತಿರುವುದು.

ವಿ. : ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಕಮಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ತಪಸ್ವಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

೨. ತಪಸ್ವಿಗಳು ಕಂಠದವರೆಗಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವರು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮನೋಹರವಾದ ಒಂಕಾರವನ್ನು ಜಪಿಸುವರು; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನದಿಂದಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಆನಂದದಿಂದ ರೋಮಾಂಚನವನ್ನು ಹೊಂದುವರು; ಮಂತ್ರಾರ್ಥಚಿಂತನೆಯಿಂದಾಗಿ^೨ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಒಲಾಡಿಸುವರು. ಅಂತಹ ತಪಸ್ವಿಗಾಗಿ ಪರಮಹಂಸರಾದ ಗುರುಗಳ ತಂಡದಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವರು. ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು

೧. ಇಷ್ಟನಾಶೇ ಕೃತ್ಯ ಮುದ್ರಣಂ ನ ಜಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅತ್ಯಾಪ್ರಕೃತವಸ್ತುವಾಚ್ಯೇನೌಪಮ್ಯಾದಪ್ರಕೃತಗೋಚರಾತ್ ತುಲ್ಯಯೋಗಿತಾ । ನ ತು ಶ್ಲೇಷಃ । ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಪಿ ತ್ವಿಷ್ಟತ್ವನಿಯಮಾತ್ ।

-ವ್ಯಾ.

ಉತ್ಪತ್ತೇಶ್ವಾವ್ಯಂಜಕೇವಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಸ್ತೋಷ್ವೇವಿತೋತ್ತೇಷ್ಠಯಾ ಸಂಕೀರ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ತಪಸ್ವಿಗೋಽಪಿ ಸ್ವಜಪ್ಯಮಂತ್ರಾರ್ಥಧ್ಯಾನೇನ ಶಿರಃಕಂಪೋ ಜಾಯತೇ । ಸ್ವಾಂತಃ ಸ್ತೋದರೇ ಸ್ವಾಪಿತಃ ಸ್ನಿಧಾಪಿತಃ ಧಾತಾ ಚತುರ್ಮುಖೋ ಯೇನ ತತ್ತಥೋಕ್ತಮ್ । ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಕಮಲಾಸನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರುವರು. ಅಂತಹ ಅವರ ತಪಸ್ಸಿನ ಉದ್ದೇಶ^೧ ಪರಮಮಿತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣುವುದೇ ಆಗಿರುವುದು; ಧಾತ್ಯ - ಬ್ರಹ್ಮ.

೩. ಕಮಲವು ಕತ್ತಿನವರೆಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ದುಂಬಿಗಳ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, ಮುಳ್ಳುಗಳು ರೋಮಾಂಚನದಂತಿರುವುದು, ಜೀಸುವ ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಅದರ ತುದಿಯು ಕಂಪಿಸುವುದು, ಮೇಲ್ಭಾಗ ಓಲಾಡುತ್ತಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳು ಮಾಡುವ ವ್ಯಥೆಗಳು ತುಂಬಿರುವವು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹೃದೇವರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಹೀಗೆ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಕಮಲವು ಸೂರ್ಯೋದಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡುವಂತಿದೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ.

೪. ಭ್ರಮರಗಳ ಧ್ವನಿ ಓಂಕಾರದಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಐತರೇಯ-ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿನ ನಿರೂಪಣೆಯ ಸಂಗ್ರಹದಂತಿದೆ :

ಸರ್ವೈಶ್ವ ವೈದಿಕಪದ್ಯರಽ ಲೋಕಶಚ್ಛ-
ಮೇಘಾಘ್ರಿವಾರಿಧಿತಲಾದಿರವೈಶ್ವ ಸರ್ವೈಃ |
ಏಕೋಽಭಿಧೇಯಃ ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣಃ ಪ್ರಿಯೋಽಲಂ
ನಾರಾಯಣೋ ಮಮ ಸದೈವ ಸುತುಷ್ಠಿಮೇತು ||

೫. 'ಮಿತ್ರೋದಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತು ಹಿತನೀಡುವ ಕರುಣಾಳುವಾದ್ದರಿಂದ ಮಿತ್ರ ಎನ್ನಿಸಿರುವನು: ಮಿನೋತಿ ತ್ರಾಯತೇ ಚೇತಿ ಮಿತ್ರಮಿತ್ಯಭಿ-
ಧೀಯತೇ | (ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯ); ಮಮಾಭ್ಯಧಿಕಮಿತ್ರಾಯ ನಮೋ ನಾರಾಯಣಾಯ ತೇ
(ಈಶಾವಾಸ್ಯಭಾಷ್ಯ).

೬. ಕಂಟಕ - ರೋಮಾಂಚನ; ಕಂಟಕ - ಮುಳ್ಳು; ಮಿತ್ರ - ಸೂರ್ಯ; ಹಂಸ - ಹಂಸ ಪಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಯತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

ಚಂದ್ರೋದಯದ ವರ್ಣನೆ
ದಿಗಾಯತಾಕ್ಷೀಮಪರಾಮುಪೇತ್ಯ
ದಿಶಾಪತೌ ರಾಗಮುಪೇಯುಷೀಂದುಃ^೨ |

೧. ಪ್ರಕೃತೇ ಮಿತ್ರಸೃಷ್ಟೇರಪೇಕ್ಷತತ್ವಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿತ್ವೈಶ್ವತುರ್ಮುಖ್ಯಾಂತದ್ವಾಪನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಅತ್ರ ಪ್ರಸ್ತುತಾಪರಾಧಿಗಾಯತಸ್ಯ ವಿಂಡಿತಾಯಾಃ ಗಾಯಿಕಾಯಾಃ ಪ್ರತೀತೇಃ ಸಮಾಸೋಕ್ತ್ಯಾಸಂಕೀರ್ಯತೇ |
ಗಾಯಿಕೋ ದಕ್ಷಿಣಃ | ತುಲ್ಯೋ ನೈಕತ್ರ ದಕ್ಷಿಣ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಗಾಯಿಕಾ ವಿಪ್ರಲಬ್ಧಾ ವಿಂಡಿತಾ ಚ |
ಪ್ಲೂತೋಽನ್ಯಾಸಂಗವಿಕ್ರತೇ ವಿಂಡಿತೇಷ್ಟ್ಯಾಕವಾಯತೇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | -ವ್ಯಾ.

**ಅದೃಶ್ಯತೈಂದ್ರ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ರೋಷರಕ್ತಂ
ನಿಬದ್ಧನೀಲಭುಕುಟೀವ ವಕ್ತ್ರಮ್^೧ || ೩೩ ||**

ದಿಶ್ಚತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಬೇರೊಂದು ದಿಕ್ಕೆಂಬ ಅಂಗನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಲು, ಇಂದ್ರಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ, ರೋಷದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ, ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ನೀಲಹುಬ್ಬಿನ ಮುಖವೆಂಬಂತೆ ಚಂದ್ರ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ.

೧. : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ^೨ಸೂರ್ಯನು ಉದಿಸುವ ದಿಕ್ಕು ಪೂರ್ವ; ಮುಳುಗುವ ದಿಕ್ಕು ಪಶ್ಚಿಮ. ಆ ಎರಡು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿದ ಸೂರ್ಯನು ಕ್ರಮೇಣ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವನು; ಇದು ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗದಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ.

೩. ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಕರನು ತನ್ನನ್ನು ತೊರೆದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಅಂಗನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದಾಗ ಮೊದಲಿನ^೩ ಸ್ತ್ರೀಯು ರೋಷದಿಂದ ಹುಬ್ಬು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಮುಖವನ್ನು ಕೆಂಪುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಭುಕುಟೀ - ಹುಬ್ಬುಗಂಟು.

೪. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಚಂದ್ರೋದಯವಾಗುವ ದಿನ ಪೂರ್ಣಿಮೆ; ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ವರ್ಣನೆ ಎಂದಾಗುವುದು.

೫. ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಉದಿಸುವ ಚಂದ್ರನೂ ಸಹ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ನಿರೂಪಣೆ ಇದಾಗಿದೆ.

ಪೂರ್ವದಿಗಂಗನೆಯನ್ನು ಸಂತ್ಯಸುವಂತೆ ಕಂಡ ಚಂದ್ರ

ನಕ್ಷತ್ರಾಲಿಭಿರಿಂದ್ರದಿಜ್ಜಗದೃಶಂ ಸಂಧಾಯ ಪೂರ್ವಂ ಪುನಃ

ಸ್ತತ್ಪಾದೇ ಪ್ರಣತಿಂ ವಿಧಾಯ ನಿತರಾಮಾಶಾಂತರಾಸ್ತೃಜಮ್^೪ |

ತಸ್ಯಾಃ ಕೋಪಸಮಂ ತಮಃ ಪರಿಹರನ್ ಸ್ವೀಯೈಃ ಕರೈಸ್ತಾಂ ಸ್ಪೃಶನ್^೫

ವಕ್ತ್ರಾಂಘ್ರೋರುಹಚುಂಬನಾಯ ಶನಕೈರುದ್ಯಾತಿ ನೂನಂ ಶಶೀ || ೩೪ ||

ಚಂದ್ರನು ಮೊದಲಿಗೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಂಬ ಗೆಳತಿಯರ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕೆಂಬ ಅಂಗನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೊಂಡ; ಬಳಿಕ ಅವಳ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಹಾಕಿ, ಬೇರೊಂದು

೧. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯಾನಂತರಂ ಚಂದ್ರೋದಯೋಽಪಿ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ನ ಕೇವಲಂ ಸಪತ್ನೀಗಮನಮಾತ್ರಂ ತತ್ರಾನುರಾಗಮಪಿ ಸಂಪಾದಿತವಾನಿತ್ಯ ದ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

ದಿಕ್ಕಿನ ಬಗೆಗಿನ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅವಳ ಕೋಪದಂತಹ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಡೆದುಹಾಕಿ, ತನ್ನ ಕಿರಣ(ಕೈ)ಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಅವಳ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಲೆಂದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎರತೊಡಗಿದ.

ಎ.: ೧. ಇಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರೋದಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕನ್ನು ಒಬ್ಬ ಅಂಗನೆಯೆಂದು ಕರೆದು, ಚಂದ್ರ ಅವಳನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಒಲಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮೇಲೇರಿ ಬರುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು 'ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೩. ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಸಖಿಯರು, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು ಅಂಗನ, ಕೋಪವೇ ಕತ್ತಲೆ, ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳೇ ಕೈಗಳು, ಅದರ ಮುಖವೇ ಕಮಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ.

೪. 'ಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುವುದನ್ನು ಆ ದಿಗಂಗನಗೆ ಮಾಡಿದ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ವಂದನೆ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಆತ್ಮತೆ ರೋಚಕ; ಅದರಂತೆ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹರಡುವುದನ್ನು ಕೈಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು ಎಂಬುದೂ ಸಹ.

೫. ಕೋಪಗೊಂಡ ನಾಯಕಿಯನ್ನು ಅವಳಿಗೆ 'ದ್ರೋಹವೆಸಗಿದ ನಾಯಕನು ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಂತ್ವನ ಪಡಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ; ಆಲಿ - ಸಖಿ; ಅಂಭೋರುಹ - ಕಮಲ; ಶರೀ - ಚಂದ್ರ.

ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ಬೆಳಗಿದ ದಿಕ್ಕುಗಳು

ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಕೋಮಲಕರೈಃ^೧ ರಚಿತಾಂಗಸಂಗಾಃ

ಸಾಂದ್ರಾಂಧಕಾರಮಪಿ ತಾಃ ಸಹಸಾ ವಿಹಾಯ |

ಈಶಂ ಸ್ವಪತ್ನ್ಯಖಿಲಜಂತುಷು ವಪುರೇನ-

ಮಾತಾ ಹಿ ನೂತ್ನವಿಷಯಾ ಗಣಯಂತಿ ನೈನಃ || ೩೫ ||

ಚಂದ್ರನ^೧ ಕೋಮಲವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಅವನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಪಡೆದ ಆ ದಿಗಂಗನೆಯರು ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಸಹ ಕೂಡಲೇ ತೊರೆದು, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಗಾಢ

೧. ಚಂದ್ರೋದಯಾನಂತರಂ ಕಿರಣಪ್ರಸಾರೈಃ ಪ್ರಥಮತಸ್ತಸ್ಯಾಂ ದಿಕ್ಕೇನ ತಮೋನಾಶಾಂತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಮಾಸಮಾಸೋಕ್ತ್ಯಾಃ ಸಂಕರಃ | ನಾಯಿಕಾನಾಯಕವಿಭೇದಾತ್ಯು ಗ್ರಂಥಗೌಡಮಭಯಾನ್ವಲಿಖಿತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪುನಃಪ್ರಸಾರೈಃ ದಿಶಃ ಪಾದೇ ಚರಣೇ ಪ್ರಣತಂ ನಮಸ್ಕಾರಂ ವಿಧಾಯ ದಿಗಧೋಭಾಗೇ ಚಂದ್ರೋದಯಸ್ಯ ವಾಯುಮಾನತತ್ತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಯಥಾ ಆಪರಾಧೀ ನಾಯಕಃ ಕುಟಿತಾಂ ನಾಯಿಕಾಂ ಸ್ವಸಖೀಪ್ರೇಷಣಾಪ್ರಣಾಮಕರಗ್ರಹಣಾದಿಶಾ ಕೋಪಂ ಪರಿಪುತ್ಯ ಆನನುಚುಂಬಸಂ ಕರೋತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ರಚಿತಃ ಅಂಗಸಂಗೋ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ಆಲಿಂಗಿತಾ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಕೋಮಲಕರೈರ್ಮೃದುಕಿರಣೈಃ ಪ್ರೇಷಿತೇ ಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.

ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ಆ ಚಂದ್ರನನ್ನು ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯನನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು; ಹೊಸ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮೂಡುವ ಬಯಕೆಯು ಪಾಪವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದು, ಅಲ್ಲವೇ !

೧. : ೧. ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಸರಿಸುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ-ಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಇಲ್ಲಿ^೧ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಅಂಗನೆಯರೆಂದೂ, ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪರಪುರುಷನೆಂದೂ, 'ರಾತ್ರಿ-ಕಾಲವನ್ನು ಇತರರು ಗಮನಿಸದಂತಹ ಏಕಾಂತಕಾಲವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾ ಅವು ತಮ್ಮ ಪತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ತೊರೆದು^೨ ಪರಪುರುಷನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಬಯಸಿದವು ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು; ಏನು - ಪಾಪ; ಕರ - ಕಿರಣ, ಕೈ; ಅಂಧಕಾರ - ಕತ್ತಲೆ, ದುಃಖ; ಆಶಾ - ದಿಕ್ಕು, ಆಸೆ.

೩. ಇಲ್ಲಿ^೩ ನಾಯಕನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಉಪಪತ್ತಿ, ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಮಿನಿಯರು ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಸಿಕನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಚಂದ್ರ

ಪೂರ್ವಾಬ್ಧಾಪವಗಾಹ್ಯ ಫೇನನಿಚಯಶ್ರೀಖಂಡಲೇಪದ್ಯುತಿಃ

ಸ್ವಾಂಕಾಲಂಕೃತಿಮೂಲನೀಲತಿಲಕಸ್ತಾರ್ಘಾಹಾರಾನ್ ದಿಶನ್ |

ವ್ಯೋಮಾಖ್ಯಾಂ ಕಬರೀಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸುಕರೈರಾಶಿಷ್ಯ ದಿಕ್ಕಾಮಿನೀ-

ಮೈಂದ್ರೀಮಿಂದುರಸೌ ಚುಚುಂಬ ಸರಸೋ ರಾಗೇಣ ತಾಂ ರಂಜಯನ್^೪ ||೩.೬||

ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ^೫ ಸ್ನಾನ, ಅದರ ನೊರೆಗಳ ರಾಶಿ ಎಂಬ ಶ್ರೀಗಂಧಲೇಪದ ಕಾಂತಿ, ತನ್ನ ಕಪ್ಪುಕಲೆಯ ರೂಪದ ಮುಖ್ಯ ಅಲಂಕಾರವಾದ ಕಪ್ಪುತಿಲಕ, ಇಂತಹ ರಸಿಕನಾದ ಚಂದ್ರನು ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಾ, ಗಗನವೆಂಬ ಮುಡಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಓಡಿದು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕೆಂಬ ಆ ಅಂಗನೆಯನ್ನು ಅನುರಾಗದಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಚುಂಬಿಸಿದ.

೧. ದಿಶಃ ಪರಾಂಗಣಾ ಇತಿ ಧ್ವನಿಃ | ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಸುಂದರಪುರುಷ್ಯೇತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಾಂದ್ರಾಂಧಕಾರಮಪಿ ನಿಬಿಡಾಂಧಕಾರಮಪಿ ಭರ್ತ್ವ ವಿರಹಜದುಬುಮುಚುತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪರಪುರುಷಗಮನಸ್ಯ ಜನಸಂಚಾರರಹಿತಕಾಲಿಕತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಗಾಯಕ ಉಪಪತ್ತಿಃ | "ಲಂಘಿತಾಚಾರಯಾ ಯಸ್ತು ವಿನಾಸಕಿ ವಿಧಿಗಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾ | ಸಂಕೇತಂ ನೀಯತೇ ವ್ಯೋಕ್ಷೋ ಬುದ್ಧಿರುಪಪತ್ತಿಸ್ತು ಸಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗಾಯಿಕಾ ಜಾರಿಣ್ಯಃ ಅಭಿಜಾರಿಕಾರ್ಞಃ | "ಶ್ವರಾರ್ತಾಽಭಿಸರೇತ್ ಕಾಂತಂ ಸಾರಯೇದ್ವಾಽಭಿಜಾರಿಕಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ರೂಪಕಮುಖಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಪ್ರಸಾರ್ಥನವಿಧೇಃ ಸ್ನಾನಪೂರ್ವಕತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಸೊಬಗಿನ ವರ್ಣನೆ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೨. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕಾಮುಕನು ಪರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು ; ಫೇನ - ನೋರೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಗಗನ

ಸುವರ್ಣಸಂವೀತವರೆಂದ್ರನೀಲ-

ಸುಮಧ್ಯನಿಷ್ಕಾಂಚಿತಕೃಷ್ಣವಕ್ಷಃ |

ಸಹಾರಮನ್ವೇತ್ಯುದಿತೋರ್ಧ್ವರಶ್ಮಿ-

ಶಶಾಂಕಸಂಗೃಭ್ರಮುದಾರತಾರಮ್ ^೧ || ೩.೭ ||

ಉದಿಸಿದ ಉರ್ಧ್ವಕಿರಣಗಳ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಗಗನವು, ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಿನ್ನದಿಂದ ಬೆಸೆದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಇಂದ್ರನೀಲ-ಮಣಿಯ ಪದಕದ ಕಂಠಹಾರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

೧. : ೧. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ ಗಗನವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು ಚಿನ್ನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತಹ ಮಧ್ಯಭಾಗವೆಂಬ ಕಂಠಮಣಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತಹುದು. ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಗನವು ಹರಡಿದ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳ ಸಂಗದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಮಾನವಾದ ಅಂಶಗಳ ವಿವರವಿದೆ; ಅಭ್ರ - ಗಗನ.

ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕುಚಕೋಶದಂತೆ ಕಂಡ ಚಂದ್ರಮಂಡಲ

ವಾರ್ವಾಹಾವೃತಸರ್ವಭಾಗಮುದಿತಂ ಬಿಂಬಂ ಶಶಾಂಕಂ ವಿಧೋ-

ರೀಷದ್ವರ್ತಿಕೋಣಮಚ್ಯುತಮನಸ್ತೋಷಂ ನಭೋಽಗ್ರಸ್ಥಿತಮ್ |

೧. ಅತ್ರ ನಾಯಕೋ ದಯಿತಃ | "ವಾಸೋಽಂಗರಾಗಮಾಲ್ಯಾದ್ಯೈಃ ಪೃಥ್ವ್ಯರ್ಯಃ ಪ್ಲೇಯಸಿಃ ರಯಃ | ಪ್ರಸಾದಯನ್ ರಮಯತಿ ದಯಿತಃ ಸೋಽಭಿಧೀಯತೇ" ಇತಿಶ್ಚಕೇ | ಪಂದ್ರೀಮಿತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾ ಅಲಂಕಾರವಾಚಿನ ಚ ನಾಯಕಾ ಪರಕೀಯೇತಿ ಧ್ವನೃತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪೂರ್ಣೋಪಮಾಲಂಕಾರಃ : ಅನಯಾ ಗೋಪೀಗಾಂ ಕಾಮೋದ್ದೀಪನಾರಿತ್ವಂ ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಧ್ವನೃತ ಇತ್ಯಲಂಕಾರೇಣ ಧರ್ಮಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.

ರೇಜೇ ಕುಂಕುಮಶೋಭ ರಮ್ಯವಸನಚ್ಚನ್ನಂ ಮರುದ್ದರ್ಶಿತ-
ಪ್ರಾಂತಂ ಶ್ರೀಕುಚಕೋಶಮೀಷದುದಯನ್ಮಧ್ಯೋಪರಿಷ್ಠಾದಿವ^೧ || ೩೮ ||

ಮೋಡದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶ, ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ತುದಿಯ ಭಾಗ, ಮೊಲದ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಗನಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿದ ಇಂತಹ ಚಂದ್ರಮಂಡಲವು ಕುಂಕುಮದ ಶೋಭೆ, ರಮ್ಯವಾದ ವಸ್ತ್ರದ ತೆರೆ, ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ನಡುವಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಹೊರತೋರುವ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದ ನೀಡುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೊಗ್ಗಿನಂತಹ ಸ್ತನದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

ವಿ. : ವಾರ್ವಾಹ - ಮೇಘ.

ಚಂದ್ರನ ಕಲಂಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣೋತ್ಪತ್ತೇ

ಗತೇ ದಿಶಾಂ ಭರ್ತರಿ ದೇಶಮನ್ಯಂ

ದಿವಾಕರೇ ಮಂದಮುಪೇತ್ಯ ಚಂದ್ರಃ |

ತದಂಬರಂ ಯಜ್ಞಗೃಹೇ ಕರೈಃ ಸ್ವೈ-

ಸ್ತತಃ ಕಲಂಕೀತಿ ಮಮ ಪ್ರತರ್ಕಃ || ೩೯ ||

ದಿಕ್ಕುಗಳ ಪತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಬೇರೆ ದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅವುಗಳ ಒಳಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಚಂದ್ರನು ಅವರ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸೆಳೆದ; ಅದಕ್ಕಿಂದೇ ಅವನು ಕಲಂಕ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಬಲವಾದ ಊಹೆ.

ವಿ. : ೧. ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಕಲಂಕವಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ದಿಕ್ಕುಗಳೆಂಬ ಸೂರ್ಯಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಚಂದ್ರ ಆ ಸೂರ್ಯನಿಲ್ಲದ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಪರ್ಕಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ, ಕಲಂಕದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಪರಸ್ಪ್ರೇಗಮನವು ಎಂತಹ ತೇಜಸ್ವಿಗೂ^೩ ಕಲಂಕವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಸೂಚಿತ.

ಯತ್ಸೂರ್ಯಂ ಪೌರ್ಣಮಾಷ್ವಾಮುದಯತಿ ನಿಶಿ ತತ್ಕೀರ್ತಿನಾಯಾಃ ಕುಮಾರ್ಯಾ
ವಕ್ತ್ರಂ ಕಸ್ತೂರಿಕಾಕ್ತಂ ಪ್ರವಿರಲಕಚವಿನ್ಯಸ್ತಪುಷ್ಪಂ ಹಿ ಮನ್ಯೇ |

೧. ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಚೌರ್ಯೇಣ ಗಮನಂ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೧ ಸ್ತೋತ್ರವ್ಯಾಜೇನ^೧ ದೇವೈರ್ವದನವಿಹಿತಂ^೨ ನಂದಸೂನೋರ್ನ ಚೇತ್ ತತ್
ಪ್ರೀತ್ಯೈ ಗೋಪಾಂಗನಾನಾಂ ಕಥಮಹಿತವಧೂರ್ವಗತಾಪಾಯ ಚ ಸ್ಯಾತ್ || ೪೦ ||

ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಉದಿಸುವ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನ್ನು ನಂದಸೂನುವಾದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೀರ್ತಿನಾರಿ ಎಂಬ ಕುಮಾರಿಯ ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದ ಲೇಖಿತವಾದ, ದಟ್ಟವಾದ
ತಲೆಕೂದಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹೂ ಮುಡಿವಿರುವ ಮುಖ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವೆನು; ದೇವತೆಗಳು
ಸ್ತೋತ್ರದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ್ದು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯುವೆನು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅದು
ಅಲ್ಲಿನ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪ್ರೀತಿಗೂ ಶತ್ರುಸ್ತ್ರೀಯರ ಗುಂಪಿನ ಸಂತಾಪಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ
ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ? (ಕಚ - ಕೇಶ).

ವಿ. : ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೀರ್ತಿನಾರಿ ಎಂಬ
ಕುಮಾರಿಯ ಮುಖ, ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಲ್ಲಿಯ^೩ ಕಪ್ಪು ಕಲೆಯು ಆ ಕುಮಾರಿಯು ಧರಿಸಿರುವ
ತಿಲಕ, ಅವನ ಸುತ್ತ ಇರುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಆ ಕುಮಾರಿಯು ತನ್ನ ಕೇಶಪಾಶದಲ್ಲಿ ಮುಡಿವಿರುವ
ಹೂವುಗಳು ಎನ್ನುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

ದಿವಸಕರೇ ಹೃತತಸ್ಕರಪ್ರಚಾರೇ

ನರನಯನಸ್ಯ ವಿದೂರವರ್ತೃ ಯಾತೇ |^೪

ರಜನಿಕರೋಯಮುಪೇತ್ಯ ಮಾನವಾನಾಂ

ಶ್ರಮಮಧರೀಕುರುತೇ ಸ್ಮ ಪೂರ್ಣಬಿಂಬಃ || ೪೧ ||

ಕಳ್ಳರ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸುವ ಸೂರ್ಯನು ಮನುಷ್ಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ
ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮೇಲೆ ಈ ಪೂರ್ಣಬಿಂಬನಾದ ಚಂದ್ರನು ಆಗಮಿಸಿ ಮಾನವರ
ಆಯಾಸವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು.

-
೧. ಸ ಚೋಕ್ತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರಸಾದೇನ ಲಬ್ಧ ಇತಿ ತಯೋಃ ಸಂಕರಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. ವ್ಯಾಜೇನೇತಿ ಸತ್ಕಾರ್ಥಾಪಹವಪ್ರತೀತೇರಪಹವಗರ್ಭತೋತ್ಪತ್ತಿಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಪುನಃ ಕೇದ್ರಶಂ ಸ್ತೋತ್ರವ್ಯಾಜೇನ ಸ್ತುತಿಕರಣವ್ಯಪದೇಶೇನ ದೇವೈರ್ವದನೇ ಮುಖೇ ವಿಹಿತಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ತಂ | ಅನೇನ
ಪ್ರತಿದಿನಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣಕಲಾಪಾನ್ಯತ್ಯ ಗತಿರುಕ್ತಾ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಕಸ್ತೂರಿತಲಿಕೋಪೇತಮುತ್ಕರ್ಥಃ | ಅನೇನ ಕಲಂಕಸ್ಯ ನಿರ್ವಾಹಃ ಕೃತಃ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಪುನಃ ಕೇದ್ರಶಂ ಪ್ರವಿರಲಾನಿ ಪ್ರಕೀರ್ಣಾನಿ ಕಚವಿನ್ಯಾಸಾನಿ ಕೇಶಪಾಶವಿಹಿತಾನಿ ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್
| ಅನೇನ ಸಕ್ಷತ್ರಾಣಾಂ ನಿರ್ವಾಹಃ ಕೃತಃ | - ವ್ಯಾ.
೬. ತುರಗರಯಂ ವೃತ್ತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಎ. : ೧. ಿರಾಜನು ಬೇರೆಡೆಗೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅವನ ಪುತ್ರನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ-ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತವಾದಾಗ ಚಂದ್ರನು ಮಾನವರಿಗೆ ಹಿತಕರನಾಗಿ ಬೆಳಗುವನು; ರಜನಿಕರ - ಚಂದ್ರ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಮನುಷ್ಯರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನು ನಾಶವಾಗುವುದು ಎಂದಲ್ಲ. ಭೂಮಿಯ ಬೇರೊಂದೆಡೆಗೆ ತೆರಳುವನು ಎಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸ ಮಾರಮೌರ್ವಿಸ್ಥಿತಮಲ್ಲಿಕೇಷು-

ರಿವ ಪ್ರಜಸ್ಮಿಹೃದಯಂ ವಿಜಿತ್ಯ |

ಹರೇಃ ಪದಂ ಪ್ರಾಪ ಶನೈಃ ಸ್ಮರೇಣ

ತಮಾತ್ಮಸಾತ್ಕರ್ತುಮಿವೋತ್ಥಯುಕ್ತಃ || ೪೨ ||

ಆ ಚಂದ್ರನು, ಆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನವನನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂಬಂತೆ ಮನ್ಮಥನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮನ್ಮಥನ ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಾಣದಂತೆ ಗೋಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೃದಯವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದ(ಆಕಾಶ)ವನ್ನು ತಲುಪಿದ.

ಎ. : ೧. ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ಗೋಪಿಕೆಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಮಭಾವ ಉದಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಮಾರ - ಮನ್ಮಥ; ಇಷು - ಬಾಣ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಹ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲೆಂದು ಮನ್ಮಥ ಬಯಸಿದ್ದು ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಕಾರಗೊಳಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಕೇವಲ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹರೇಃ ಪದಂ ಪ್ರಾಪ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ಎಂದರೆ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನುಗ್ರಹಭಾವವನ್ನು ತಡೆಯಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶವಷ್ಟೇ ಮನ್ಮಥನ ಭಾವವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ. ಸ್ವತಃ ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯು ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೧. ಅನೇಕ ಪ್ರಜಾಪಾಲಕೇ ವೃದ್ಧೇ ರಾಜ್ಞ ಗತೇ ಸತಿ ಅರ್ವಾಚೇನೋಽಪಿ ತತ್ಪುತ್ರಸ್ತತೋಽಪ್ಯಧಿಕಂ ಪ್ರಜಾಃ ಸುಖ-ಯುತೀತ್ಯಯಮರ್ಥೋ ಧೃತ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪದಮಿತ್ಯನೇನ ಪ್ರಜಸ್ಮಿಹೃದಯಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಃ ಕಿಂತು ಪಾದಪ್ರಣಾಮಾದಿಣಾ ಅಭಿಮುಖೀಕರಣ-ಮಾತ್ರಮಿತಿ ಧೃತ್ಯತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಚಂದ್ರೋದಯಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಜಾಂಗಣಾನಾಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇನ ರಂತುಮಿಚ್ಛಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ತಾಭಿಃ ಸಹ ರಂತುಮಿಚ್ಛಾ ಚೋತ್ಸ್ರೇಣಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಚಂದ್ರೋದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೃಂದಾವನ ಪ್ರವೇಶ

ಗಂಧರ್ವ ಗೀತವೃತಮಭ್ರಮಪಾರತಾರಂ

ಚಂದ್ರೇಣ ರಂಜಿತಮುದೀಕ್ಷ್ಯ ಮುದಾ ಮುಕುಂದಃ |

ವೃಂದಾವನಂ ಮಧುಪಮಂಜುರವಂ ಪ್ರಸೂನ-

ಸಂದೋಹಸಾಂದ್ರಮವಿಶತ್ ತರುಜಾಲನೀಲಮ್^೧ || ೪೩ ||

ಗಂಧರ್ವರ ಗಾಯನದಿಂದ ತುಂಬಿದ, ಅಪಾರ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುವ^೨ ಗಗನವು ಚಂದ್ರನಿಂದ ರಂಜಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದುಂಬಿಗಳ ಮಂಜುಳನಾದದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪುಷ್ಪರಾಶಿ ತುಂಬಿದ್ದ, ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಶ್ಯಾಮಲವಾಗಿದ್ದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಆನಂದದಿಂದ ಹೊಕ್ಕನು.

ವಿ. : ೧. ಚಂದ್ರೋದಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ^೩ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಬೆಳಗಿದಂತೆ, ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಗಗನದಲ್ಲಿ^೪ ಗಂಧರ್ವರ ಗಾಯನವಿದ್ದಂತೆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಗಳ ಮಂಜುಳನಾದವಿತ್ತು. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಅಪಾರ^೫ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿದ್ದಂತೆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪವೃಂದ ತುಂಬಿತ್ತು. ಗಗನದ ನೀಲವರ್ಣದಂತೆ ಅಪಾರ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ನಿಜವಾಗಿದ್ದ ವೃಂದಾವನವು ನೀಲವರ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಅಂತಹ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರವೇಶದಿಂದಾದ ಅಪೂರ್ವ ಪರಿಣಾಮ

ಇಂದುಃ ಸ್ವರಮೃಕಿರಣೈರ್ವಿಪಿನಂ ಪುಪೂರ

ಮಂದಾನಿಲಶ್ಚ ಮುದಿತೋತ್ತಲಮಾನ್ಯಗಂಧೈಃ |

ಸಾಂದ್ರಪ್ರಸೂನನಿಚಯೈಸ್ತರವಃ ಸಮಂತಾತ್

ಕಂದರ್ಪತಾತಮವಲೋಕ್ಯ ವಿಕಾಶ್ಯ ಗೀತೈಃ^೬ || ೪೪ ||

೧. ಅತ್ರ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಭಾವೇನೌಪಮ್ಯಸ್ಯ ಗಮ್ಯತಾತ್ ಉಪಮಾಲಂಕಾರಃ |

೨. ಅಶ್ವನಾಮೃತ್ಸುಮಿರಮ್ |

೩. ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರತಿನಿಧಿರತಿ ಚೋದ್ಯಮ್ |

೪. ಅನೇನ ಗಂಧರ್ವಗೀತಪ್ರತಿದೂಷಕಮುಕ್ತಮ್ |

೫. ಅನೇನ ನಕ್ಷತ್ರಪ್ರತಿದೂಷಕಮುಕ್ತಮ್ |

೬. ದೀಪಕಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು, ಚಂದ್ರನು ಕಾಡನ್ನು ತನ್ನ ರಮಣೀಯವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದ; ಮಂದಮಾರುತವು ಆರಳಿದ ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳ ಆಹ್ಲಾದಕರವಾದ ಪರಿಮಳದಿಂದ ತುಂಬಿಸಿತು; ವೃಕ್ಷಗಳು ನಿಬಿಡವಾದ ಪುಷ್ಪವೃಂದಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ತುಂಬಿಸಿದವು ಹಾಗೂ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ತಮ್ಮ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದವು.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನದಿಂದ ನಲಿದ ಚಂದ್ರ, ಮಂದಮಾರುತ, ವೃಕ್ಷಗಳು ಹಾಗೂ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಆ ವನದಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಮನೋಜ್ಞವಾದ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ವಿಜನ - ಅರಣ್ಯ; ಉತ್ತಲ - ಕನ್ನೆದಿಲೆ.

೨. ಚಂದ್ರನು ಕಿರಣಗಳಿಂದ; ಮಂದಮಾರುತ ಮನೋಹರ ಪರಿಮಳದಿಂದ, ವೃಕ್ಷಗಳು ಹೂವುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಗೀತೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸೇವಿಸಿದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಭಗವತ್ಸೇವೆಯನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳು

ವಿಶ್ವ ಸ್ವ ಮೋಹನ ಇತೀಶ ಯತೋ ಮದೀಯಂ

ವಿಸ್ತಾರಯೇಹ ಲಲನಾಸಹಿತೋ ವಿಹೃತ್ಯ |

ಇತ್ಯರ್ಥನಾಕೃದಿವ ವೃಕ್ಷತಲಪ್ರವಿಷ್ಟೈಃ

ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಮಾಸ್ವ ಶತಿ ಹೃದ್ಯಕರೈರ್ಹಿಮಾಂಶುಃ^೪ || ೪೫ ||

ನೀನು ಗೋಪಿಯರೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ "ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಮೋಹಿಸುವವನು" ಎಂಬ ನನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹರಡಿಸು ಎಂದು ಬೇಡುವವನಂತೆ ಚಂದ್ರನು ಮರಗಳ ಬುಡದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ.

ಎ. : ೧. ವೃಕ್ಷಗಳ ಎಲೆಗಳ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಸುಸುಳಿದ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದವು ಎಂದು ಭಾವ; ಅದನ್ನು ಚಂದ್ರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು; ಹಿಮಾಂಶು - ಚಂದ್ರ.

೧. ಮಂದಾನಿಲತ್ವ ಮುಂದಿತ್ಯ ಚಂದ್ರಕಿರಣಾನ್ ಪ್ರಸಾರಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ | ವಿವಮುತ್ಪರತ್ವಾಪಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮದನಮಿತ್ರತ್ವಾಚ್ಚಂದ್ರಃ ಸ್ವಮಿತ್ರತ್ವಾಚ್ಚಂದ್ರಃ ಸ್ವಮಿತ್ರತಾತಪ್ರವಿಷ್ಟೇ ವನೇ ಸ್ಥಕಿರಣಾನ್ ಪ್ರಸಾರಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ | ವಿವಮುತ್ಪರತ್ವಾಪಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಗಚ್ಛತಿ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ವತೀರ್ಷರ್ಥಃ | ಪೌನಃಪುನ್ಯೇನ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಲಕ್ಷಣಮಿದಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಂಶಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವ ಮೂಲಕ ಚಂದ್ರನು ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹರಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಂದ್ರಾದಿ ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದವನು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ವೇಣುಗಾನ

ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಕಾಮ ಇವ ತೈರ್ವಿವಿದೈರ್ವಿಭಾವೈ-
ರಾಕರ್ಷಯನ್ ಪ್ರಜವಧೂರ್ನಿಜಸಂಗಯೋಗ್ಯಾಃ |
ವೇಣುಂ ಕ್ರಮೇಣ ರಣಯನ್ ಬಹುತಾನಗಾನ-
ಮಾನಜ್ಞಮೌಲಿರುದಗಾಯದಧೀಶ್ವರೋಽಸೌ || ೪೬ ||

ಆ ಬಹುಬಗೆಯ ವಿಭಾವಗಳಿಂದ ಕಾಮೋದ್ರೇಕಗೊಂಡವನಂತೆ, ನಾನಾ ತಾನ ಗಾನಗಳ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಸಕಲಜಗದೊಡೆಯನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತ, ಕ್ರಮೇಣ ಕೊಳಲನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹಾಡಿದನು.

ವಿ.: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ ಬಗೆಯು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದವರು ಎಂದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಮಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು ಎಂದರ್ಥ.

ಋತೇ ರಮಾಂ ಜಾತು ಮಮಾಂಗಸಂಗಯೋಗ್ಯಾಂಗನಾ ನೈವ ಸುರಾಲಯೇಽಪಿ |
- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೧/೧೨೬)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದ್ವೀಶರ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಕಾಮೋದ್ರೇಕಗೊಂಡದ್ದು ಕೇವಲ ನಟನ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ವಿಭಾವ ಎಂದರೆ ವಿಲಾಸ ಎಂದರ್ಥ. ರತಿ ಎಂಬ ಸ್ವಾಯಿಭಾವಕ್ಕೆ ರಸ್ತವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಉದ್ದೀಪನಕಾರ್ಯ ಎಂದರ್ಥ; ಅಂತಹ ವಿಭಾವವು ಆಲಂಬನ, ಉದ್ದೀಪನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಬಗೆ.

೧. ಚಂದ್ರಾದ್ಯುದ್ದೀಪನವಿಭಾವೈಃ | ತದುಕ್ತಮ್ - 'ವಿಭಾವೈರನುಭಾವೈಶ್ಚ ಸ್ವಾತಿತ್ವೈರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಿಭಿಃ | ಅನೀಯಮಾನಃ ಸ್ವಾದುತ್ತಂ ಸ್ವಾಯಿಭಾವೋ ರಸಃ ಸ್ವತಃ' ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಃ ರೋಧೂತಃ ಕಾಮಃ ರತಿರಿಚ್ಛಾವಿಶೇಷೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಇವ ಕಾಮೋದ್ರೇಕವಾನಿವೇಶ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ತತ್ತ್ವ ವಿಭಾವಾಸ್ತು ದ್ವಿವಿಧಾಃ | ಆಲಂಬನವಿಭಾವಾ ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವಾಶ್ಚೇತಿ | "ಚಂದ್ರೋದಯೋ ಘನಧ್ವಾನಿಃ ಕೋನಿಲಾರಣಿತಂ ಮಧುಃ | ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವಾಃ ಸ್ಫುಟಃ" ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಹೃದ್ಗಂ ಹೃದ್ಯನುರಂಜಯನ್ ಸವಯಸಃ ಸಂಹರ್ಷಯನ್ ಕರ್ಷಯನ್
ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಹೃದಯಂ ಪಶೂನ್ ಋಷಿಗಣಾನ್ ನಿಶ್ಶೇಷ್ಯಯನ್ ಸ್ಪಷ್ಟಯನ್ |
ವಿಶ್ವಂ ಸ್ವಸ್ಥ ವಶಂ ವಿಯದ್ಸ ಹವಧೂಃ ಸಮ್ಪೂರ್ಣಯಂಶ್ಚಾರಣಾನ್
ಸಿದ್ಧಾನ್ ಸಂತ್ರಪಯನ್ ಸುರಾನ್ ವಿನಮಯನ್ ವೇಣುಂ ಪುಪ್ಪೋಷಾಚ್ಯುತಃ||
ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಂಜಿಸುತ್ತ, ಗೆಳೆಯರನ್ನು ನಲಿಸುತ್ತ,
ಗೋಪಿಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತ, ಗೋವುಗಳನ್ನು ಋಷಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು
ಮೈಮರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ವಶವೆಂದು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತ, ಗಗನದಲ್ಲಿ
ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪರವಶರನ್ನಾಗಿಸುತ್ತ, ಚಾರಣರನ್ನೂ ಸಿದ್ಧರನ್ನೂ ಮೈಮರೆಸುತ್ತಾ,
ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಣಿಸುತ್ತ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ.

ವಿ.: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ಅಪೂರ್ವ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಗೋಪಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಗೋವು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ
ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಸಿದ್ಧಚಾರಣರಿಗೆ, ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ^೧ ಬಗೆ-
ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆನಂದ ನೀಡಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಸವಯಸ್ಯರು - ಗೆಳೆಯರು.

೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ವಸ್ತುವು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಜನರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನಿಸುವುದು
ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವಕ್ಕೇ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದರ
ಆಸಾಧಾರಣವಾದ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುನಾದದ ವೈಖರಿ

ಶುಷ್ಕಾಮಪಿ ಸ್ತು ಸರಸಾಮಧರಾಮೃತೇನ

ಹೃದ್ಯಸ್ವನಾಮಪಿ ವಿಧಾಯ ಮೃದೂಕ್ತಿಶೂನ್ಯಾಮ್ |

೧. ಏರ್ಷಾಪಿಚ್ಛೋ ವನಚರದಪುಃ ಕರ್ಣಯೋಃ ಕರ್ಣಕಾರಃ

ಸಪ್ತೇ ಬಾಹ್ ನಿಹಿತದನಃ ಸ್ವಪ್ನಮನ್ವತ ಹರ್ಷೇ |

ಭೃಗುವಿನ್ಯಾಸಾಂಗುಲಿಫಲ ರಣಯನ್ ಗಾಢಯನ್ ಗೋಪಪೃಂದಾನ್

ಭೂತಗ್ರಾಮಂ ತರ್ಹಿ ರಮಯನ್ ಪ್ರತ್ಯ ಗಾಂಧರ್ವಮೀವ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೧೯/೬)

ಬಾದುಬಾಹುಕೃತದಾಮಕಪೋರೋ ಪಲ್ಲಿತಫುರಧರಾಪಿತವೇಣುಃ |

ಕೋಮಲಾಂಗುಲಿಫರಾಶ್ರಿತಮಾಗಂ ಗೋಷ್ಠ ತುರಯತಿ ಯತ್ರ ಮುಕುಂದಃ ||

ಪ್ರೋಮಯಾನವನತಾಃ ಸಹ ಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಸ್ತೃತಾಸ್ತದಪಥಾರ್ಯ ಸಲಚ್ಛಾಃ |

ಶಾವಮಾಗರ್ಗಾಸಮರ್ಪಿತಚಿತ್ತಾಃ ಕಶ್ಚಲಂ ಯಯುರಪಸ್ತೃತನೀವ್ಯಃ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೨೫/೧,೨)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೀತಶ್ರವಣಾಯಾಕಾಶಗತಸುರವಧೂರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಭಿದ್ರಂ ನಿಗೂಹ್ಯ ಮುರಲೀಂ ಮುರಜಿಚ್ಚುಚುಂಜೇ ಸದ್ವಿಶಜಾತಲಲನಾಸು ನ ಕಸ್ಯ ಪಕ್ಷಃ ೧ || ೪೮ ||

ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಣಗಿದ ಆ ವೇಣುವನ್ನು ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಸರಸ-
ವನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಮೃದುವಚನವಿರದ ಅದನ್ನು ರಮ್ಯದ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಅದರಲ್ಲಿನ
ಭಿದ್ರವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ, ಆ ಮುರಳಿಯನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದ; ಉತ್ತಮವಂಶ(ಬಿದಿರು)ದಲ್ಲಿ
ಜನಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಪಕ್ಷಪಾತವಿರದು?

ವಿ. : ೧. ವೇಣು ಎಂದರೆ ಒಣಗಿದ ಬಿದಿರಿನ ತುಣುಕು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ತನ್ನ
ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಅರ್ಧವನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಅದು ಜಡ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮಧುರಮಾತನ್ನಾಡುವ
ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದಂತಹುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದರಿಂದ ಮಧುರಧ್ವನಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತೆ
ಮಾಡಿದ; ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಂಧ್ರಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ನುಡಿಸಿದ;
ಅದಕ್ಕೆ ಅದು ಉತ್ತಮವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಕಾರಣ.

೨. ವಂಶ ಎಂದರೆ ಬಿದಿರು ಹಾಗೂ ಕುಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ; ಭಿದ್ರ
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರಂಧ್ರ ಹಾಗೂ ದೋಷ ಎಂದರ್ಥ(ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೩. ವಿರಳವಾದ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸರಳವನ್ನಾಗಿಸಿ, ಒರಟು ಮಾತಿನ ಅವಳನ್ನು ಮಧುರ-
ಮಾತನ್ನು ನುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವಳಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ
ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತ ಎಂಬ
ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಇದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವಳು
ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ವಿಭಿನ್ನರೀತಿಯವಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳನ್ನು ಪುನಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತರಲು ಸಾಧ್ಯ
ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸೂಚಿತ; ಸ್ವನ - ಧ್ವನಿ.

ಅಪರವಶಮಪೀಶಂ ಸ್ವಾನುರಕ್ತಂ ವಿಧತ್ತೇ ಸಹಜಮಪಿ ವಿರೋಧಂ ಹಂತಿ ಜಂತುಷ್ಪಘೇದ್ಯಮ್ |

೧. ಕೀಚಕಾನ್ವಯೋರ್ವಂಶಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಮುರಲ್ಯಾ ಅಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಕಾದಿದೋಷದಹಿತವಂಶಪಾತತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ವಿಶೇಷಮರ್ಥಗರೂಪೋಽರ್ಥಾಂತರಣ್ನಾಸಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪ್ರಕೃತಮುರಲೀದಿಶೇಷವಾಮಾನ್ಯಾದಪ್ರಕೃತಗುಣೀಗತುಲಾಂಗನಾ ಪ್ರತಿಶೇ ಸಮಾಸೋಕ್ತಾಸಂಸಾರ್ಯತಾ ಇತಿ | -ವ್ಯಾ.

೪. ವಂಶಸ್ತಾದ್ವರ್ತಾಯಾಂ ಸ್ವರಾಣಾಮಭಿವ್ಯಕ್ತೇರಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಭಿದ್ರಂ ರಂಧ್ರಭಾಗಂ ನಿಗೂಹ್ಯ ಅಂಗುಲಿಭಿಃ ಪಿಥಾಯ ದೋಷಮಾಚ್ಛಾದ್ಯಂತಿ ಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಅನೇಕ ಕರ್ತೃಭ್ಯದಯಾ ಯಾ ಗಾಯಿಕಾ ತಾಮ್ರಪುಷ್ಪಾಯೇನ ಮೃದುಚಿತ್ತಾಂ ಕುರ್ವನ್ ಸಾಯಕಶ್ಚ ಧ್ವನೈಕೇ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಅಭಿಜಾತ್ಯಕಾಮಾಃ ಪುರುಷಾಃ ಕುಲಲೋಭಾದ್ಗುಣೀಗಾಮಪಿ ಗುಣಮತೀ ಕೃತ್ವಾ ರಮಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಹೃದ್ಗಂ ಹೃದ್ಯನುರಂಜಯನ್ ಸವಯಸಃ ಸಂಹರ್ಷಯನ್ ಕರ್ಷಯನ್
ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಹೃದಯಂ ಪಶೂನ್ ಋಷಿಗಣಾನ್ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಯನ್ ಸ್ಪಷ್ಟಯನ್ |
ವಿಶ್ವಂ ಸ್ವಸ್ಥ ವಶಂ ವಿಯದ್ನ್ಯ ಹವಧೂಃ ಸಮ್ಭೂರ್ಭಯಂಶ್ಚಾರಣಾನ್
ಸಿದ್ಧಾನ್ ಸಂತ್ರಪಯನ್ ಸುರಾನ್ ವಿನಮಯನ್ ವೇಣುಂ ಪುಪ್ಪೋಷಾಚ್ಚುತಃ ||

ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಂಜಿಸುತ್ತ, ಗೆಳೆಯರನ್ನು ನಲಿಸುತ್ತ, ಗೋಪಿಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತ, ಗೋವುಗಳನ್ನು ಋಷಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಮೈಮರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ವಶವೆಂದು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತ, ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪರವಶರನ್ನಾಗಿಸುತ್ತ, ಚಾರಣರನ್ನೂ ಸಿದ್ಧರನ್ನೂ ಮೈಮರಿಸುತ್ತಾ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಣಿಸುತ್ತ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ.

ವಿ: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ಅಪೂರ್ವ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಗೋಪಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಗೋವು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಸಿದ್ಧಚಾರಣರಿಗೆ, ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ^೧ ಬಗೆ-ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆನಂದ ನೀಡಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಸವಯಸ್ಯರು - ಗೆಳೆಯರು.

೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ವಸ್ತುವು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಜನರಿಗೆ ಹಿತವೆನ್ನಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವಕ್ಕೇ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ವೈಖರಿ

ಶುಷ್ಕಾಮಪಿ ಸ್ವ ಸರಸಾಮಧರಾಮೃತೇನ

ಹೃದ್ಯಸ್ವನಾಮಪಿ ವಿಧಾಯ ಮೃದೂಕ್ತಿಶೂನ್ಯಾಮ್ |

೧. ಬಹಾವಿಚ್ಛೋ ವನಚರದಪ್ತುಃ ಕರ್ಣಯೋಃ ಕರ್ಣಕಾರಃ

ಸದ್ವೇ ಬಾಹೌ ನಿಹಿತದನನಃ ಸ್ವಪ್ನಮಸ್ತತ್ರ ಹರ್ಷೇ |

ಫ್ಯೂವಿನ್ಯಾಸಾಂಗುಲಿಫೇ ರಣಯನ್ ಗಾಹಯನ್ ಗೋಪಪೃಂದಾನ್

ಫೂತಗ್ರಾದುಂ ತರ್ಹಿ ರಮಯನ್ ಪ್ರಜ್ಞ ಗಾಂಧರ್ವಮೀವ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೧೯/೬)

ಬಾಹುಬಾಹುಕೃತಬಾಹುಕಪೋರೋ ದಲ್ಲಿತಫುರಧರಾಪಿತವೇಣುಃ |

ಕೋದುಲಾಂಗುಲಿಫರಾತ್ರಿತಮಾಗಂ ಗೋಪ್ಯ ಆರಯತಿ ಯತ್ರ ಮುಖುಂದಃ ||

ವ್ಯೋಮಯಾನದನಿತಾಃ ಸಹ ಸಿದ್ಧಿರ್ವಿ ಸ್ಥಿತಾಸ್ತದಪಧಾರ್ಯ ಸಲಿಖ್ತಾಃ |

ಕಾಮದುರ್ಗಗರಮರ್ಪಿತತಾಃ ಕಶಲಂ ಯಯುರಪ್ಯತ್ನನೀವ್ಯಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೨೫/೧, ೨)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೀತತ್ರವರ್ಣಾಯಾಶಾಶಗತಸುರವಧೂರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಮ್ಯಾ.

ಭಿದ್ರಂ ನಿಗೂಹ್ಯ ಮುರಲೀಂ ಮುರಜಿಚ್ಚುಚುಂಬೇ ಸದ್ವಂಶಜಾತಲಲನಾಸು ನ ಕಸ್ಯ ಪಕ್ಷಃ^೧ || ೪೮ ||

ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಣಗಿದ ಆ ವೇಣುವನ್ನು ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಸರಸ-
ವನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಮೃದುವಚನವಿರದ ಅದನ್ನು ರಮ್ಯಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಅದರಲ್ಲಿನ
ಭಿದ್ರವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ, ಆ ಮುರಳಿಯನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದ; ಉತ್ತಮವಂಶ(ಬದಿರು)ದಲ್ಲಿ
ಜನಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಪಕ್ಷಪಾತವಿರದು?

ವಿ. : ೧. ^೧ವೇಣು ಎಂದರೆ ಒಣಗಿದ ಬದಿರಿನ ತುಣುಕು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ತನ್ನ
ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಅರ್ಧವನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಅದು ಜಡ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮಧುರಮಾತನ್ನಾಡುವ
ರಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದಂತಹುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅದರಿಂದ ಮಧುರಧ್ವನಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತೆ
ಮಾಡಿದ; ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಂಧ್ರಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ನುಡಿಸಿದ;
ಅದಕ್ಕೆ ಅದು ಉತ್ತಮವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಕಾರಣ.

೨. ವಂಶ ಎಂದರೆ ಬದಿರು ಹಾಗೂ ಕುಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ; ^೨ಭಿದ್ರ
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರಂಧ್ರ ಹಾಗೂ ದೋಷ ಎಂದರ್ಥ(ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೩. ^೩ವಿರಸಕಾದ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸರಸಳನ್ನಾಗಿಸಿ, ಒರಟು ಮಾತಿನ ಅವಳನ್ನು ಮಧುರ-
ಮಾತನ್ನು ನುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವಳಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ
ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತ ಎಂಬ
ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಇದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ^೪ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವಳು
ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ವಿಭಿನ್ನರೀತಿಯವಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳನ್ನು ಪುನಃ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತರಲು ಸಾಧ್ಯ
ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸೂಚಿತ; ಸ್ವನ - ಧ್ವನಿ.

ಅಪರವತಮಪೀಶಂ ಸ್ವಾನುರಕ್ತಂ ವಿಧತ್ತೇ ಸಹಜಮಪಿ ವಿರೋಧಂ ಹಂತಿ ಜಂತುಷ್ಪಘೇದ್ಯಮ್^೧ |

೧. ಕೀಚಕಾನ್ವಯಯೋರ್ವಂಶವತ್ಯಭಿಧಾಗಾತ್ ಮುರಲ್ಯಾ ಅಪಿ ವಕ್ಷಪ್ತಕಾದಿದೋಷರಹಿತವಂಶಜಾತತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ನಾಮಾನ್ಯೇನ ವಿಶೇಷಮರ್ಥಸರೂಪೋಽರ್ಥಾಂತರೋಕ್ತಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಪ್ರಕೃತಮುರಲೀದಿಶೇಷಾನಾಮಾನ್ಯಾದಪ್ರಕೃತಗುಣೀಗತುಲಾಂಗಳಾ ಪ್ರತೀತೇ ಸಮಾನೋನ್ಮಾನೀಯತಾ ಇತಿ | - ವ್ಯಾ.

೪. ವಂಶಾದ್ಯರ್ಥತಾಯಾಂ ಸ್ವರಾಣಾಮಭಿವ್ಯಕ್ತೇರಭಿವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಭಿದ್ರಂ ರಂಧ್ರಭಾಗಂ ನಿಗೂಹ್ಯ ಅಂಗುಲಿಭಿಃ ಪಿಥಾಯ ದೋಷಮಾಚ್ಛಾದ್ಯಂತಿ ಧ್ವನಿಃ | - ವ್ಯಾ.

೬. ಅನೇಗ ಕರ್ತೃಭ್ಯದಯಾ ಯಾ ನಾಯಿಕಾ ತಾಮಸ್ಯ ವಾಯೇನ ಮೃದುಚಿತ್ತಾಂ ಕುರ್ವಣ್ ನಾಯಕಶ್ಚ ಧ್ವನತೇ | - ವ್ಯಾ.

೭. ಅಭಿಜಾತಕಾಮಾಃ ಪುರುಷಾಃ ಕುಲದೋಷಾದ್ಗುಣೀಗಾಮಪಿ ಗುಣಮತೀಂ ಕೃತ್ವಾ ರಮಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಶಯತಿ ಜಗದೇತನ್ಮಾನ್ಯತಾಮಾಪ ವೇಣು-

ಮಧುರನಿನದಭಾಜಾಂ ಕಿಂ ನ ಸಾಧ್ಯಂ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೪೯ ||

ಆ ವೇಣುವು ಇತರರಿಗೆ ವಶನಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಹ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗ ತಾಳುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು; ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ದುರ್ಭೇದ್ಯವಾದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿತು; ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ತನ್ನ ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆಯಿತು; ಮಧುರ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದು?

ಎ.: ೧. ^೨ವೇಣುವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಯಿತು. ಅದರ ಧ್ವನಿ ಹಸು-ಹುಲಿ, ಹಾವು-ಮುಂಗುಸಿ, ಆನೆ-ಸಿಂಹ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿನ^೩ ಸಹಜವಾದ ಪರಸ್ಪರ ವೈರಭಾವವನ್ನು ಅಳಿಸಿಹಾಕಿತು. ಜಗತ್ತೇ ಅದಕ್ಕೆ ವಶವಾಗಿ, ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವ ತಾಳಿತು. ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಾರಣ ಅದರಿಂದ ಹೊರಡುವ ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೨. ಇದರಿಂದ ಮಧುರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವರಿಗೆ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಸುಲಭ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ^೪; ನಿನದ - ಧ್ವನಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ

ಸ ಜಯತಿ ಯದುನಾಥಃ ಶ್ರಾವಿತಾನೇಕಗೀತಃ

ಕರದ್ಭತವರವೇಣುಃ^೫ ಕಾಮಿನೀಕಾಮಧೇನುಃ |

೧. ವಾಙ್ಮಾಧುರ್ಯಾತ್ಮವಮುಖ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | "ವಾಙ್ಮಾಧುರ್ಯಾತ್ಮವಲೋಕ-
ಪ್ರಿಯತ್ವಮ"^೬ ಇತ್ಯನ್ಯತೋಕ್ತೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವೇಣುಗೀತರಸಶ್ರವಣಪಾರವಶ್ಯಾತ್ ಜಂತವಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮುಖ ವಿರೋಧಂ ನ ಸ್ಮರಂತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಗೋವ್ಯಾಘ್ರೈಃ ಸರ್ಪನಕುಲೈಃ ಗಜಸಿಂಹೈಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗೀತಪಾರವಶ್ಯಾತ್ ಸ್ವಪ್ನವಿರಂ ವಿಹಾಯ ಸಹ್ಯವ ಪರಿತಃ ಸ್ಥಿತಾ
ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಆಭ್ಯಾವಹತಿ ಕಲ್ಯಾಣಂ ವಿವಿಧಂ ವಾಕ್ ಸುಭಾಷಿತಾ |

ಸೈವ ದುರ್ಭಾಷಿತಾ ರಾಜನೃಪರ್ಥಾಯೋಪಪದ್ಯತೇ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೫/೩.೪/೭೮)

೫. ವೇಣುಗೀತಾ :

ವಾಮನಾಹುತ್ವವಾಮಕಪೋಲೋ ದಲಿತಘ್ನರಥರಾಪಿತವೇಣುಃ |

ಕೋದುಲಾಂಗುಲಿಧರಾಪ್ರಿತಮಾರ್ಗಂ ಗೋಷ್ಠ ಕಿರಯತಿ ಯತ್ರ ಮುಕುಂದಃ ||

ಪೋಮಯಾಸದನಿತಾಃ ಸಹ ಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಸ್ತಾಸ್ತದುವಧಾರ್ಯ ಸಲಚ್ಛಾಃ |

ಕಾಮಮಾರ್ಗಗಸಮರ್ಪಿತಚಿತ್ತಾಃ ಕಫಲಂ ಯಯುರಪಸ್ವ ತನೀದ್ವಃ ||

ಹಂತ ಚಿತ್ರಮಲರಾಃ ಪೈಣಿತೇದಂ ಹಾರಭಾಸ ಉರಸಿ ಸ್ಥಿತವಿದ್ಯುತ್ |

ನಂದೂನುರಯಮಾರ್ತವನಾನಾಂ ಶರ್ಮದೋ ಯುರ್ಹಿ ಕೂಚಿತವೇಣುಃ ||

ಪೃಂದಕೋ ಪ್ರಜಪ್ರಜಾ ಮೃಗಗಾಪೋ ವೇಣುವಾದ್ಯಹೃತಚೇತಃ ವಿತ್ಯ |

ದಂತದಪ್ಪಕವಲಾ ದೃತಕರ್ಣಾನಿಧಿತಾ ಲಿಖಿತಚಿತ್ರಮಿವಾಸನ್ ||

ಬರ್ಹಿಣಃ ಸ್ವಬಕ್ತಧಾತುಪಲಾಶೈರ್ಬದ್ಧಮಲ್ಲಪರಿಬರ್ಹದಿಧಂಬಃ |
 ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ಸಬಲ ಆಲಿ ಸ ಗೋಶೈರ್ಗಾಃ ಸಮಾಜ್ಞಯತಿ ಯತ್ರ ಮುಕುಂದಃ ||
 ತರ್ಹಿ ಭಗ್ನಗತಯಃ ಸರಿತೋ ವೈ ತತ್ಪದಾಂಬುಜರಶೋಽನಿಲನೀತಮ್ |
 ಆದ್ಯುಶನ್ ಪಯಿ ವಾ ಬಹುಪುಷ್ಪಾಃ ಪ್ರೇಮವೇಷಿತಫುಜಾ ಹತವೇಗಾಃ ||
 ಅನುಚರೈಃ ಸಮನುಪಗೇತವೀರ್ಯ ಆದಿಪೂರುಷ ಇವಾಚಲಫೂತಿಃ |
 ವನಚರೋ ಗಿರಿತಟೀಷು ಚರಂತೀರ್ವೇಗುನಾಽಽಹ್ಲಯತಿ ಗಾಃ ಸ ಯದಾ ಹಿ ||
 ವನಲತಾಸ್ತರದ ಆತ್ಮನಿ ವಿಪ್ಲವಂ ವ್ಯಂಜಯಂತ ಇವ ಪ್ರಪ್ತಫಲಾಶ್ವಾಃ |
 ಪ್ರಗಾತಫಾರವಿಟಪಾ ಮಧುಧಾರಾಃ ಪ್ರೇಮಹೃಪ್ಪತನವಃ ಸಸ್ಯಮಃ ಸ್ಮ ||
 ದರ್ಶನೀಯವಿಕಚೋತ್ಪಲಮಾಲಾದಿವ್ಯಗಂಧಕುಲಮೀಮಧುಮತ್ತೈಃ |
 ಅಲಿಕುಲೈರಲಘುಗೀತಮಘೇಪ್ಸುಮಾದ್ರಿಯದ್ ಯರ್ಹಿ ಸಂಧಿತವೇಗಾಃ ||
 ಸರಸಿ ಸಾರಸಹಂವಿಹಂಗಳಾಶ್ವಾದುಗೀತಹೃತಚೇತಸ ವಿತ್ |
 ಪರಿಮುಪಾಸತ ತೇ ಯತಚಿತ್ತಾ ಹಂತ ಮೀರಿತದ್ವರೋ ದೃತಮೌನಾಃ ||
 ಸಹಬಲಃ ಸ್ವಗವತಂಸವಿಲಾಸಃ ಸಾನುಷು ಕ್ಷಿತಿಭೃತೋ ವ್ರಜದೇವ್ಯಃ |
 ಆಹ್ಲಯದ್ ಯರ್ಹಿ ವೇಗುರವೇಗ ಚಾತಹರ್ಷ ಉಪರಂಭತಿ ವಿಶ್ವಮ್ ||
 ಮಹದತಿಕ್ರಮಗಾತಂಕಿತಚೇತಾ ಮಂದಮಂದಮನುಗರ್ಜತಿ ಮೇಘಃ |
 ಸುಹೃದಮುಚ್ಯಪರ್ಷತ್ ಸುಮನೋಭಿಶ್ಚಾಯಾ ಚ ವಿದಧೇ ವಿತಪತ್ರಮ್ ||
 ವಿವಿಧಗೋಪಚರಣೇಷು ವಿದಗ್ಧೋ ವೇಗುನಾಽಽಹ್ಲಮಧುರಾಂ ನಿಪಶಿಕ್ಷಾಮ್ |
 ತದ ಸುತಃ ಸತಿ ಯದಾಽಽಧರಂವೇ ದತ್ತವೇಗುರನಯತ್ ಸ್ವರಚಾತೀಃ ||
 ಸುಮನ್ಯದುಪಧಾರ್ಯ ಸುರೀಶಾಃ ಶಕ್ತಶರ್ವಪರಮೇಶ್ವರೋಗಾಃ |
 ಕವಯ ಆನತಕಂಠರಗಾತ್ರಾಃ ವಿಶ್ವಯಂ ಯಯುರನಿಶ್ಚಿತತತ್ತ್ವಾಃ ||
 ನಿಜಪದಾಪ್ತದಲ್ಲೈರ್ವ್ಯವಪ್ರನೀರಚಾಂಕುಶವಿಚಿತ್ರಲಲಾಮೈಃ |
 ವ್ರಜಘನಃ ಪ್ರಶಮಯನ್ ಮುರತೋದಂ ವಶ್ಯ ಧುರ್ಯಗತಿರಿರಿತವೇಗಾಃ ||
 ವ್ರಜಮಿತೇನ ವಯಂ ಸವಿಲಾಸವೀಕ್ಷಣಾರ್ಪಿತಮನೋಭವವೇಗಾಃ |
 ವ್ರಜಗತಿಂ ಗಮಿತಾ ನ ವಿದಾಮಃ ಕಶ್ಚಲೇನ ಕುಲಂ ವಾಸನಂ ವಾ ||
 ಮಗಧರಃ ಕೃಷಿದಾಗಮಯನ್ ಗಾ ಮೂಲಯಾ ದಯಿತಗಂಧಕುಲಸ್ಯಾ |
 ಪ್ರಣಯಿನೋಽನುಚರೈಃ ಕದಾಽಽಪೇ ಪ್ರಕ್ಷಪನ್ ಘಜಮಗಾಯತ ಯತ್ರ ||
 ಕೃಷಿತವೇಗುಮುಪ ವಂಚಿತಚಿತ್ತಾಃ ಕೃಷ್ಣಮೀಯುರನು ಕೃಷ್ಣ ಗೃಹಿಣ್ಯಃ |
 ಗುಣಗಣಾರ್ಗಮನುಗಮ್ಯ ಪರಿಕ್ಮೋ ಗೋಪಿತಾ ಇವ ವಿಮುಕ್ತಗೃಹೇಶಾಃ ||
 ಕುಂದದಾಮಕೃತಕೌತುಕವೇಷೋ ಗೋಪಗೋಧನವೃತೋ ಯಮುನಾಯಾಮ್ |
 ನಂದಯಾನುರನಭೇ ತವ ಪತ್ನೋ ನಮದಃ ಪ್ರಣಯಿನಾಂ ವಿಜಹಾರ ||
 ಮಂದದಾಯುರುಪಪಾತ್ಯನುಕೂಲಂ ಮಾನಯನ್ ಮಲಯವಪ್ರಶೇನ |
 ಏಂದಿನಸ್ತಮುಪದೇವಗಣಾ ಯೇ ವಾದ್ಯಗೀತಬಲಿಘಾಪರಿವಪ್ತೈಃ ||
 ವತ್ಸಲೋ ವ್ರಜಗವಾಂ ಯದಗಾಥೋ ವಂದ್ಯಮಾನಪರಗಾಃ ಪಥಿ ವೃದ್ಧೈಃ |
 ಕೃಷ್ಣಗೋಧನಮಪೋಷ್ಯ ದಿನಾಂತೇ ಗೀತವೇಗುರನುಗೋದ್ವಿತಕೀರ್ತಿಃ ||
 ಉತ್ಸವಂ ಪ್ರಮಮಪೋಷ್ಯ ದೃಶೀನಾಮುದ್ವಹನ್ ಮುರರವಪುರಿತತ್ಯಕ್ |
 ವಿತಪ್ತೈತಿ ಸುಹೃದಾಶಿವ ವಿಪ್ರ ವೇದಕೀರ್ತನಫಲಾಶುಕುರಾಃ ||
 ಮದವಿಘ್ನೋರ್ಗೀತರೋಚನ ಈಷನ್ಯಾನದಃ ಸ್ತುತುಹೃದಾಂ ವನಮಾಲೀ |
 ಬದರಶಾಂಡುಪದನೋ ಮೃದುಗಂಧಂ ಮಂದಯನ್ ಕನಕಕುಡ್ಮಲಲಕ್ಷ್ಮಾ ||

ಸುಲಲಿತವನಮಾಲ: ಸುಂದರಾಪಾಂಗಲೀಲ:

ಸಜಲಜಲದಮೂರ್ತಿ: ಸಾಧುಭರ್ಗೀತಕೀರ್ತಿ: || ೫೦ ||

ಅನೇಕ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿದ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವೇಣುವನ್ನು ಹಿಡಿದ, ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಕಾಮಧೇನುವಾದ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ವನಮಾಲೆ ಧರಿಸಿದ, ಸುಂದರವಾದ ಕುಡಿನೋಟದ ವಿಲಾಸದ, ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ ದೇಹದ, ಸಜ್ಜನರು ಕೊಂಡಾಡುವ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಯದುಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವನು.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹರಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಾದವರಿಗೆ ಒಡೆಯ ಮೊದಲಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ - 'ತ್ವಂ ಪಾಸಿ ನಸ್ತುಭುವನಂ ಚ ತಥಾಽ-ಧುನೇಶ ಭಾರಂ ಭವೋ ಹರ ಯದೂತ್ತಮ ವಂದನಂ ತೇ' - ಭಾಗವತ (೧೦/೩/೪೧)

೨. ಇಲ್ಲಿ ವರವೇಣು ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ಶ್ರೀದೇವೀ ವೇಣುಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ರೇಮೇ ಕೃಷ್ಣಮುಖಾಂಬುಜೇ | (ಭಾಗವತಾತ್ಮರ್ಯ-೧೦/೧೯/೧೦)

೩. ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಅಪ್ಪರಪ್ರೀತಿಯರ ಅವತಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಮಿನೀ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು: ಪರಮಾಪ್ಸರಣಾ: ಪುರಾ ಯಾ: -ಮ.ಭಾ. ತಾ.ನಿ. (೧೨/೫೦)

೪. ವನಮಾಲೆ ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀದೇವಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಪದ್ಯಮಾಲಾದಲ್ಲಿದೆ : ಶ್ರೀರೇವ ವನಮಾಲಾಯಾಮ್ (ಶ್ಲೋಕ ೮೧).

೫. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕುಡಿನೋಟದ ಹರಿಮೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಶ್ರೀಸ್ತುತಿ ಎಂಬ ವಿಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ: ಶ್ರೀಯತ್ಕಟಾಕ್ಷ-ಬಲವತ್ಪದಿತಂ ನಮಾಮಿ.

೬. ಸಾಧುಭಿ: - ಸಾಧುಗಳು ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನರು, ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಯದುಪದ್ವಿರದರಾಪವಿಹಾರೋ ಯಾಮಿನೀಪತಿವಿವೃಷ ದಿನಾಂತೇ |

ಮುನಿತತ್ಕೃ ಉಪಯಾತಿ ದುರಂತಂ ಮೋಚಯನ್ ಪ್ರಜಗವಾಂ ದಿನತಾಪಮ್ ||

ಶ್ರೀ ಪುಕ ಉಪಾಚ |

ವಿಪಂ ಪ್ರವಸ್ತ್ರಿಯೇ ರಾಜನ್ ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾ ನು ಗಾಯತೀ: |

ರೇಮಿರೇಽಹಮ ತಚ್ಚಿತ್ತಾಪ್ತಸ್ಥನಾ ಮಹೋದಯಾ: ||

-ಭಾ. (೧೦/೩/೫೧-೨೬)

೧. ಜಯತಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟೋ ವರ್ತತೇ | ಗೋಪೀಗಾಂ ಚಿತ್ತಂ ಪರಾಭಾವಯಂತಿತಿ ವಾ | "ಜಯೇರ್ಜಯಾಭಿಭವಯೋ-ರಾದ್ಯೇಽರ್ಥೇಸಾವಕರ್ಮಕಃ | ಉತ್ಕೃಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತರಾದ್ಯೋರ್ಥೋ ದ್ವಿತೀಯೇಽರ್ಥೇ ಸಕರ್ಮಕಃ" (ಮಾಯಾ-ವಾದವಂಚನಾಃ) ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರು

ಚಂದ್ರೇ ಜ್ಯಂಭತಿ ತನ್ಮುಖಿತ್ವಾ ಮುಹುರ್ಮಂದಾನಿರೇ ತದ್ವಪು-
ಗ್ಗಂಧೇ ವಾತಿ ವಿಯೋಗವಹ್ನಿಸಚಿವೇ ತತ್ಕೋಮಲಾಲಾಪವತ್ ।

ವೇಣೌ ಕೂಜತಿ ಪಂಚಬಾಣವಿಶಿಷ್ಟಃ ಶಾಣಾಶಿತ್ಯಸ್ತಾಡಿತಾ
ಮಾನಿನ್ಯೋಽಪಿ ಯಯುರ್ಮನೋಭವಪಿತುಃ ಶ್ರೇಯೋನಿಧಿಂ ಸನ್ನಿಧಿಂ ॥೫೧॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಚಂದ್ರನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರಲು, ಅವನ ದೇಹದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊತ್ತ ವಿರಹಾಗ್ನಿಗೆ ಜೊತೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಮಂದಮಾರುತವು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೀಸುತ್ತಿರಲು, ಅವನ ಇನಿಧ್ವನಿಯಂತೆ ಕೊಳಲು ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತಿರಲು, ಸಾಣೆ ಹಿಡಿದು ಹರಿತವಾದ ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಹಮ್ಮಿನವರಾದರೂ ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೇಯೋನಿಧಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ತೆರಳಿದರು.

ವಿ.: ೧. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳು, ಮಂದಮಾರುತ, ವೇಣುಗಾನಗಳಿಂದಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಮಪೀಡಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಯೋಗವಹ್ನಿಸಚಿವೇ ಎಂಬ ಪದವು ಚಂದ್ರ, ಮಂದಮಾರುತ, ವೇಣುಗಾನಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಂದಮಾರುತಕ್ಕೆ ಇದರ ಅನ್ವಯ.

೩. ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ಐದು ಬಾಣಗಳು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವನಿಗೆ ಪಂಚಬಾಣ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಮನೋಭವ - ಕಾಮ; ಶಾಣ - ಸಾಣೆ; ಶಿತ - ತೀಕ್ಷ್ಣ.

೪. ಮಗನ ಪೀಡೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದವರು ಅವನ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ದೂರುನೀಡಲು ತೆರಳುವಂತೆ ಕಾಮಪೀಡಿತರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಕಾಮಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ ; ಪಂಚಬಾಣ - ಮನ್ಮಥ.

ಬಹುಬಗೆಯ ವಿಕಾರಕ್ಕೊಳಗಾದ ಗೋಪಿಯರು

ದೋಹಂ ಕಾಪಿ ವಿಹಾಯ ಕೃಷ್ಣಸುರಭಿಂ ದೋಗ್ಧಂ ಸಮಸ್ತೇಪ್ಸಿತಂ
ತದ್ಭಿಂಬೋಷ್ಣಸುಧಾತಿಲುಬ್ಧಹೃದಯಾ ಭುಕ್ತಿಂ ವಿಸೃಜ್ಯಾಪರಾ ।

೧. ವಿಯೋಗವಹ್ನಿಸಚಿವೇ ವಿರಹಾಗ್ನಿಹಾರಯಃ ಮಂದಾನಿಲಿ ಮಂದಾನಿಲೋದ್ವಿಹವಿಭಾವತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಆರವಿಂದಮಣೋಹರ ಚ ಚೂತಂ ಚ ನವಮಲ್ಲಿಕಾ ।

ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಚ ಪಂಚೈತೇ ಪಂಚಬಾಣಾಃ ಸಾಯಿಕಾ ॥

- ಅಮರಕೋಶ

೩. ಯಥಾ ಪುತ್ರದೌರ್ಜನ್ಯಮಾವೇದಯತುಂ ತತ್ತಿತ್ತಸಮೀಪಂ ಗುಚ್ಛತಿ ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವಂ ದ್ಯೋತಯತುಂ ಮನೋಭವಪಿತುರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

- ವ್ಯಾ.

ಕಾಂತಂ ಕಾಚನ ಸದ್ಗುಣಾರ್ಣವಭೃತೇ ಭರ್ತೃ ಸ್ವಹಾಂ ಬಿಭೃತೀ
ತೋಕಂ ಕೃಷ್ಣವಿಹಾರಯೋಗ್ಯವಿಭವಾ ಕನ್ಯೇತಿ ಕಾಚದತ್ತಾ || ೫೨ ||

ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ ಹಾಲು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಸಮಸ್ತ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-
ನೆಂಬ ಕಾಮಧೇನುವಿನತ್ತ ತೆರಳಿದಳು; ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಊಟಮಾಡುವುದನ್ನು ತೊರೆದು, ಆ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರಾಮೃತದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಸೆವುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸಿನವಳಾಗಿ ತೆರಳಿದಳು; ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು
ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ತೊರೆದು, ಸದ್ಗುಣಗಳ ಸಾಗರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಪತಿಯಲ್ಲಿ
ಆಸಕ್ತಿಹೊಂದಿದವಳಾಗಿ ತೆರಳಿದಳು; ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ತಾನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ
ಸಮೃದ್ಧ ಕನ್ಯೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನೇ ತೊರೆದು ನಡೆದಳು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದಿಂದ ಗೋಪಿಯರು ಮೈಮರೆತು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ
ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಒಬ್ಬಳು ಹಾಲು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಭೋಜನವನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಳು,
ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಗಂಡನನ್ನೇ ತೊರೆದಳು, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಮಗುವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಧಾವಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಸಮಸ್ತಾಭೀಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವಾಗ ಕೇವಲ ಹಾಲು ಕೊಡುವ ಈ
ಹುವವನ್ನು ಕರೆದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದು ಹಾಲುಕರೆಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದವಳ ಭಾವವಾಗಿದ್ದರೆ,
'ಆಮೃತವೇ ದೊರೆಯುವಾಗ ಈ ಭೋಜನದಿಂದೇನು ಎಂಬುದು ಭೋಜನ ತೊರೆದವಳ
ಭಾವವಾಗಿತ್ತು. 'ಸಮಸ್ತ ಗುಣನಿಧಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವಾಗ ಈ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪತಿಯಿಂದೇನು?
ಎಂದು ಭಾವ ಪತಿಯನ್ನು ತೊರೆದವಳದಾಗಿದ್ದಿತು; 'ಮಗುವಿನ ಸಮೇತ ತೆರಳಿದರೆ ತಾನು
ಕನ್ಯೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಯಾನು ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನೇ ತೊರೆದು
ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ತೆರಳಿದಳು; ಅಂತೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿ ಅವರು ಮಾಡಿದ ತ್ಯಾಗ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ಕೇವಲ
ಭಾವೋದ್ದೇಗದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದರೆ, ಭಕ್ತಿಪೂರಿತವಾದ ತಾತ್ವಿಕ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು
ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ; ದೋಹ-ಕರೆಯುವುದು; ವಿಭವ-ಸಂಪತ್.

೧. ಸತ್ಯಾಂ ಕಾಮಧೇನೌ ಧೇನುಮಾತ್ರದೋಹಸ್ಯಾನುಚಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಆಮೃತಭೋಜನೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇ ಮೋಹವನ್ನಭೋಜನಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗುಣಭರಿತಂ ಕಾಂತಂ ವಿಹಾಯ ನಿರ್ಗುಣವುರುಪ್ರಹಣ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಶಿಶುನಾ ಸಹ ಗಮನೇ ಗತಯೌವನೇತಿ ಮಾಂ ನಾಂಗೀಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಧಿಯೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ದುಹಂತೋಽಽಭಿಯಯುಃ ಕಾಶ್ಚಿದ್ ದೋಹಂ ಹಿತ್ವಾ ಸಮುತ್ಸುತಾಃ |

ಪಯೋಽಽಧಿಶ್ಯ ಸಂಯಾದಮನುಜ್ಞಾಪಯಯುಃ ||

ಪರಿವೇಶಯಂತಸ್ತದ್ ಹಿತ್ವಾ ಪಾಯಯಂತಃ ಶಿಶೂನ್ ಪಯಃ |

ಮದ್ರೂಪಂತಃ ಪತೀನ್ ಕ್ಷಾಪ್ತಿದಶ್ಯಂತೋಽಪಾಸ್ಯ ಭೋಜನಮ್ ||

ಲಿಂಪಂತಃ ಪ್ರಮುಂತೋಽನ್ಯಾ ಅಂಪಂತಃ ಕಾಶ್ಚ ದೋಹನೇ |

ವ್ಯತ್ಯಪಸ್ಯಾಪ್ತರಣಾಃ ಕಾಶ್ಚಿತ್ ಕೃಷ್ಣಾಂತಿಕಂ ಯಯುಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೫-೭)

ಗೋಷ್ಯನ್ಯಾಂಜನರೂಪಿತಂ ಸ್ವನಯನಂ ಕುರ್ವಂತ್ಯಗಾತ್ ಸತ್ತರಾ
ತಜ್ಞಾ ನಾಂಜನತುಪ್ಪದೀರಿವ ಪದೋರ್ಭೂಷಾಂ ಸ್ವದೋಷ್ಣಿತರಾ |
ಸಂಧಾಯಾಚ್ಯುತಸನ್ನಿಧಿಂ ಸಮಗಮತ್ ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಸೇವಾಂ ಸದಾ
ತನ್ವಂತ್ಯಾಃ ಕರಭೂಷಣಂ ಮಮ ಭವೇತ್ ತತ್ಪಾದಯೋರ್ಭೂಷಣಮ್ ||೫೩||

ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಅದನ್ನು ತೊರೆದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಗಿನ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅಂಜನದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯವಳಂತೆ ವೇಗದಿಂದ ನಡೆದಳು; ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಕಾಲ್ಗಿಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಕೈಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದಳು; "ಅವನ ಪಾದಸೇವೆಯನ್ನು ಸದಾ ಮಾಡುವ ನನಗೆ ಅವನ ಎರಡು ಪಾದಗಳ ಭೂಷಣವು ಕೈಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರವಾಗಲಿ" ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ.

ಎ.: ೧. ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು^೧ ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬಳು ತೆರಳಿದರೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಕಾಲ್ಗಿಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟಳು. ಇವುಗಳಿಂದ ಗೋಪಿಯರು^೨ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಂದಿದ್ದ ಕಾತರತೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಞಾನಾಂಜನವೇ ಇರುವಾಗ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಈ ಅಂಜನವೇಕೆ ಎಂಬ ಭಾವ ಮೂದಲನೆಯದವಳಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಭೂಷಣಗಳೇ ತನ್ನ^೩ ಕರಭೂಷಣಗಳಾಗಲಿ ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯವಳ ಭಾವವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಸಹ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಸೃಜಘಟೆಯ ದ್ಯೋತಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

ತಾ ವಾರ್ಯದೂಷಾಃ ಪತಿಃ ಪಿತೃಘ್ನಾಘ್ನಾಃ ಕೃಪಂಧುಃ |

ಗೋದಿಂದಾಪಹೃತಾತ್ಮಾನೋ ನ ಸ್ವವರ್ತಂತ ಯೋಷಿತಃ ||

ದುಸ್ವಪ್ನಪ್ರವೃತ್ತಿರಹಂತೀದ್ರತಾಪಧುತಾಪುಃ ||

ಧ್ಯಾನಪ್ರಾಪ್ತೃತಾಶ್ವೇಷಸರ್ವತ್ಯಾ ಕ್ಷೀಣಮಂಗಲಾಃ ||

ತಮೇವ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಚಾರಮದ್ವ್ಯಾಪಿ ಸಂಗತಾಃ |

ಜಹುರ್ಗುಣಮಯಂ ದೇಹಂ ಸದ್ವ್ಯಃ ಪ್ರಕ್ಷೀಣವಂಧನಾಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೯-೧೧)

೧. ಗೋಷ್ಠಿಃ ಕಿಮಾಚರದಯಂ ಕುಶಲಂ ಸ್ವದೇಗುರ್ವಾದೋದರಾಧರಮಧಾಸಮಾಗ್ನ್ಯಗೇಯಮ್ |

ಘಂಕ್ಷೇ ಸ್ವಯಂ ಯದವಶಿಷ್ಠಧೌಧಮಾರ್ಗೇ ಹೃಪ್ಪ್ರಪ್ತೋಽಪ್ಯ ಮುಮುಚುಸ್ತರಮಃ ಸರಘಾಃ ||

ನದ್ವಸ್ತದಾ ತದುಪಧಾರ್ಯ ಮುಕುಂದಗೀತಮಾದರ್ಶಲಕ್ಷಿತಮನೋಘನವಗ್ಧವೇಗಾಃ |

ಆಲಿಂಗನಪ್ರಮುದಿತೋರ್ಮಿಘೃಷ್ಣಮುರಾರೀಗೃಹ್ಣಂತಿ ಪಾದಯುಗಲಂ ಕಮಯೋಪಹಾರಾಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೧೯/೧೦,೧೬)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಮೇವ ನೇತ್ರಾಬಲಕಾರೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಿತೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ-

೩. ಪಾದಸೇವಾಕರಣಸಮಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಭೂಷಣಾನಾಂ ಕರಸಂಬಂಧಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ-

ಆನಂದಪೂರ್ಣನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಹಿತೋಕ್ತಿ

ಆನಂದಪೂರ್ಣತಾಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಾನಾಂ ಸಂದರ್ಶಯನ್ ವಿಭುಃ |

ಅನತಾ ಅಪಿ ತಾಃ ಪ್ರೀತಾ ಮಾನಿನೀರಿತ್ಯಚೀಕಥತ್ || ೫೪ ||

ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ಆನಂದಪೂರ್ಣ ಎಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು, ಆ ಗೋಪಿಯರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಎರಗಿದ್ದರೂ ಹೀಗೆಂದನು.

ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ಆದೇಶ

೧. ಪಿತೃಭರ್ತ್ಯಜನನ್ಯಾದೇಃ ಪರಿಚರ್ಯಾ ಯತೋಽರ್ಥದಾ |

ವ್ರಜತ ವ್ರಜಮೇವಾತಃ ಕುರುತ ಸ್ಮರತಾಂ ಹಿತಮ್ || ೫೫ ||

“ತಂದೆ, ಗಂಡ, ತಾಯಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸೇವೆಯು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ವ್ರಜಕ್ಕೆ ತೆರಳಿರಿ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೆನೆಯುವ ಅವರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರಿ”.

ಗೋಪಿಯರ ಮಾರ್ಮಿಕ ಉತ್ತರ

ಯದೀಶ ತೇಷಾಂ ಹಿತಮೇವ ಕಾರ್ಯಂ

ತದಾಽಂಗ ನಾಜ್ಞಾಪಯ ಗಂತುಮಸ್ಮಾನ್ |

ವಿಯೋಗದಗ್ಧೈರ್ಬಲತ ನಃ ಶರೀರೈ-

ರ್ಮಹೀಂ ನ ತಾಂ ಪ್ರೇತಮಹೀಂ ವಿಧೇಹಿ ^೨ || ೫೬ ||

“ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಅವರಿಗೆ ಹಿತವೆಸಗುವುದನ್ನೇ ಕಾರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ತೆರಳಲು ಆದೇಶಿಸಬೇಡ; ಆಯ್ಯೋ ! ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಸುಡುವ ನಮ್ಮ ^೩ ದೇಹಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪ್ರೇತಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಿಸದಿರು”.

೧. ಪಿತ್ರಾದೀನಾಂ ಹಿತಂ ಕುರುತ ಆಚರತ ಇತ್ಯಚೀಕಥದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣಾಸ್ತಮಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮಾತೃದೇವೋ ಭವ, ಪಿತೃದೇವೋ ಭವ ಮೊದಲಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಇದು ವಿವರಣೆಯುಂಟಿದೆ.

೩. ಪತಿರ್ಹ ದೇವೋ ನಾರೀಣಾಂ ಪತಿರ್ಬಂಧುಃ ಪತಿರ್ಗತಿಃ |

ಪತ್ನಾ ಸಮಾ ಗುಣೀಪ್ತಿ ದೈವತಂ ವಾ ಯಥಾ ಪತಿಃ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೧೩/೧೪೬/೫೫)

ಪುತ್ರಃ ಸಮಾ ವಾ ಭ್ರಾತಾ ವಾ ಪಿತಾ ವಾ ಯದಿ ವಾ ಗುರುಃ |

ರಿಪುಸ್ತ್ವಾಣೇಷು ವರ್ತಂತೋ ಹಾತವ್ಯಾ ಭೂತಿಮಿಚ್ಛತಾ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (೧/೧೪೦/೫೨)

೪. ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಮೈದಂ ವಿಘೋಽಹರ್ತಿ ಫದಾನ್ ಗದಿತುಂ ನೃಪಂಸಂ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಸರ್ವವಿಷಯಾಂಸ್ತದ ಪಾದಮೂಲಮ್ |

ಫಕ್ತ್ವಾ ಭವೇದು ದುರದಗ್ರಹ ಮಾ ತ್ಯಜಾನ್ಮಾನ್ ದೇವೋ ಯಥಾದಿಪ್ತರುಷೋ ಫಜತೋ ಮುಮುಕ್ಷೂನ್ ||

೩ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದರೆ ಅವರು ಅಗಲುವಿಕೆಯ ನೋವಿನಿಂದ ಸಾಯುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ; ಆದರಿಂದ ಪಿತೃ ಮೊದಲಾದವರ ಒಳಯಲ್ಲಿ ಬರೀ ಪ್ರೇತದೇಹಗಳೇ ಸೇರಿದಂತಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ನಲಿವಿನ ಬದುಲು ನೋವೇ ಹೆಚ್ಚುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಅವರು ಸರ್ವಥಾ ಬದುಕಿರಲಾರರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ ; ಪ್ರೇತಮಹೀ - ರುದ್ರಭೂಮಿ.

ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸೇವೆಯ ಫಲ

ಪತ್ಯಾದಿಸೇವಾಽಪಿ ಭವತ್ಪ್ರಸಾದ-

ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವೇತಿ ವದಂತಿ ಸಂತಃ |^೧

ತ್ವತ್ಪಾದಮೂಲಂ ವಿಧಿನೋಪನೀತಾಃ

ಕಸ್ಮಾನ್ಮುಧಾಽಽಜ್ಞಾಪಯಸೀಶ ಗಂತುಮ್ || ೫೭ ||

ಯತ್ಪತ್ಯಪತ್ನುಹೃದಾಮನುವೃತ್ತಿರಂಗ ಪ್ತ್ಯಾಕಾಂ ಸ್ವಧರ್ಮ ಇತಿ ಧರ್ಮವಿಧಾ ತ್ವಯೋಕ್ತಮ್ |
ಅಸ್ಥೇದ ತತ್ ತದಪಿ ದೇದ ವರೇ ತ್ವಯೇಶೇ ಪ್ರೇಷ್ಯೋ ಭವಾಂಸ್ತನುಪ್ಪತಾಂ ಕಲಿ ಬಂಧುರಾತ್ಮಾ ||
ಕುರ್ವಂತಿ ಹಿ ತ್ವಯಿ ರತಿಂ ಕುಶಲಾಃ ಸ್ವ ಆತ್ಮನ್ ನಿತ್ಯಾಪ್ರಿಯೈಃ ಪತಿಮತಾ ವಿಭರ್ತಾಃ |
ತನ್ಮಃ ಪ್ರಸೀದ ವರದೇಶ್ವರ ಮಾ ಸ್ಯ ಛಿಂದ್ಯಾ ಆಶಾಂ ದೃತಾಂ ತ್ವಯಿ ಪರಾಮರವಿಂದನೇತ್ರ ||
ಚಿತ್ತಂ ಸಖೇ ನ ಭವತಾಽಪತ್ಯತಂ ಗೃಹೇಷು ಯನ್ನಿವಿಧಶತ್ಕುತ ಕಲಾಪಪಿ ಗೃಹ್ಯಕೃತ್ನೇ |
ಪಾದೌ ಪದಂ ನ ಚಲತ್ಸಪ್ತ ಪಾದಮೂಲಾದ್ಯಾಮಃ ಕಥಂ ವ್ರಜಮಘೋ ಕರವಾಮ ಕಿಂ ವಾ ||
ಸಿಂಹಾಂಗ ನಸ್ತದ್ಧರಾಮೃತಪೂರಕೇಣ ಹಾಸಾವಲೋಕಕಲಗೀತವಹ್ಯಚ್ಛಯಾಗ್ನಿಮ್ |
ನೋ ಚೇದ್ವಯಂ ವಿರಹಜಾಗ್ರುತಯುಕ್ತದೇಹಾ ಧ್ಯಾನೇನ ಯಾಮ ಪದಯೋಃ ಪದವೀಂ ಸಖೇ ತೇ ||
ಯರ್ಷ್ಯಂಮುಚಾಕ್ಷ ತವ ಪಾದತಲಂ ರಮಾಯಾ ದತ್ತಕ್ಷಣಿಂ ಕ್ಷುಚಿದರಗ್ನಾಪನಪ್ರಿಯತ್ನ |
ಅಸಾಕ್ಷ್ಯ ತತ್ಪ್ರಪ್ತಿ ನಾನ್ಯಸಮಕ್ಷಮಂಗ ಸ್ಥಾತುಂ ತ್ವಯಾ ವಿರಹಿತಾ ಬತ ಪಾರಯಾಮಃ ||
ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಪದಾಂಬುಜರವಪ್ತಕಮೇ ತುಲಸ್ಯಾ ಲಬ್ಧ್ವಾಽಪಿ ವಕ್ಷಸಿ ಪದಂ ಕಲಿ ಪ್ತತ್ಸಮಪ್ಪಮ್ |
ಯಸ್ಯಾಃ ಸ್ವವೀಕ್ಷಣಕೃತೋಽನ್ಯಸುರಪ್ರಯಾಸ್ಸದ್ವಿದ್ವಯಂ ಚ ತವ ಪಾದರವಃಪ್ರಪಸ್ಯಾಃ ||
ತನ್ಮಃ ಪ್ರಸೀದ ವ್ರಜನಾದರ್ಶನ ತೇಽಂಶ್ಚಿಮೂಲಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾ ವಿಷ್ಣು ವಸತಿರ್ದ್ವದುಪಾಸನಾಶಾಃ |
ತ್ವತುಂದರಸ್ಥಿತನೀಕ್ಷಣತೀವ್ರಕಾಮತಪ್ತಾತ್ಮನಾ ಪುರುಷಫೂಪಣ ದೇಹಿ ದಾಪ್ಯಮ್ ||
ವೀಕ್ಷ್ಯಾ ಲಕಾವೃತಮುಖಂ ತವ ಕುಂಚಲಶ್ರೀಗಂಧರ್ವಲಾಧರದುಧಂ ಹುತಾವಲೋಕಮ್ |
ದತ್ತಾಭಯಂ ಚ ಭುಜದಂದಯುಗಂ ವಿಲೋಕ್ಯ ದಕ್ಷಃ ಶ್ರಿಯೈಕಕಮುಗಂ ಚ ಭವಾಮ ದಾಪ್ಯಃ ||
ಕಾ ಸ್ತ್ವಂಗ ತೇ ಕಲಪದಾಮೃತದೇಗುಗೀತಸಮೋಹಿತಾಽಽರ್ಯಚರಿತಾನ್ ಚರೇತ್ ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಮ್ |
ತ್ವೇಲೋಕ್ಯಸೌಭಗಮಿದಂ ಚ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ರೂಪಂ ಯದ್ಗೋದ್ವಿವದ್ರುಮದ್ಭುಗಾಃ ಪುಲಕಾನ್ಮವಿಪ್ರಸನ್ ||

-ಭಾಗ್ಯ(೧೦/೨೭/೩೧-೪೦)

೧. ವ್ರಜೇತಿ ವಜ್ರಶ್ವರವಾಗಮಾತ್ರೇಣ ಅಂಕುರತೋ ವಿಯೋಗಾಗ್ನಿರ್ಮಾರ್ಗೇಃ ಕಂಚಿತ್ತಿಂಚಿದಭಿವೃದ್ಧಿಃ ಗೃಹಂ ವ್ರತಿ ಗಮನೇ ಸೈಲಾತ್ಮಾತ್ ಸಮ್ಯಗಭಿವೃದ್ಧ್ಯೋಽನ್ಯಾನ್ ಧತ್ವತಿ | ತದಾ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತ್ಯಾಸ್ಯದ್ವೇಷಾನ್ಯಾನೇಫ ಸಾ ಮಹೀ ತ್ಯಾಚ್ಛೈವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅತ್ಯಾಪಿ ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸೇವೆಯೂ ಸಹ ನಿನ್ನ ಒಲುಮೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲೋಸುಗ ಎಂದೇ ಸಜ್ಜನರು ಹೇಳುವರು; ದೈವಮಾತೆ ನಿನ್ನ ಪಾದಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ-ಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಮರಳಲು ಏತಕ್ಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಆದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವಿ?

ವಿ. : ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸೇವೆಯು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಏಹಿತವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಒಲುಮೆಯೇ ದೊರೆತಿರುವಾಗ, ಅವುಗಳ ಅಗತ್ಯವಲ್ಲಿದೆ? ಎಂದರ್ಥ? ಸಿದ್ಧಿಯೇ ದೊರೆತಾಗ ಸಾಧನದ ಅಗತ್ಯವಲ್ಲಿದೆ? ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಮುಢಾ-ವೃಢಾ.

ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನಿಜವಾದ ತಂದೆ, ತಾಯಿ ಇತ್ಯಾದಿ

ನಾನಾಯೋನಿಷು ಸಂಭವೇ ಸತಿ ಕತಿ ಶ್ರೀನಾಥ ನೋ ಮಾತೃತಾಂ
ಮಾನ್ಯತ್ವಂ ಪಿತೃತಾಂ ಪ್ರಿಯತ್ವಮಗಮಂಸ್ತತ್ ಕುತ್ರ ಕುರ್ಮೋಽರ್ಚನಮ್ |
ವೈರಂ ವಾ ಕತಿವಾರಮೇಷು ನ ಕೃತಂ ವಿಶ್ವಾಂತರಾತ್ಮನ್ ವಿಭೋ
ತನ್ನಿತ್ಯಂ ಪಿತರಂ ಪತಿಂ ಚ ಜನನೀಂ ತ್ವಾಮೇವ ಸೇವಾಮಹೇ || ೫೮ ||

"ಎಲೈ ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಬಗೆಬಗೆಯ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬಂದಿರುವಾಗ ನಮಗೆ ಎಷ್ಟು ಜನರು ಮಾತೃತ್ವ, ಮಾನ್ಯತ್ವ^೧, ಪಿತೃತ್ವ, ಭರ್ತೃತ್ವಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರಲ್ಲ; ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು? ಅವರಲ್ಲಿ ನಾವು ವೈರವನ್ನಾದರೂ ಎಷ್ಟು ಸಲ ಮಾಡಿರುವವೋ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲೈ ವಿಶ್ವದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನಿತ್ಯವೂ ಅಂತಹ ತಂದೆ, ಪತಿ, ತಾಯಿಯಾಗಿರುವ ನಿನ್ನನ್ನೇ ನಾವು ಸೇವಿಸುವವು".

ವಿ. : ೧. ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳು ಕಳೆದಿರುವಾಗ ಯಾವ ಜನ್ಮದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಒಳಗೆ ತೆರಳುವುದು, ಅವರನ್ನು ಆದರಿಸುವುದು, ಅವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ವೈರಭಾವವು ಸಹ ಉಂಟಾಗಿ-ರಬಹುದು. ^೨ಆದ್ದರಿಂದ ಸದಾ ತಂದೆ, ಪತಿ, ತಾಯಿಯೆನ್ನಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಶ್ರೀಹರಿಯದೇ ಹೊರತು ಇತರರದಲ್ಲ. ^೩ಆದ್ದರಿಂದ ತಾವು ಅವನನ್ನು ತೊರೆದು ಹೋಗುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಂ ಪತಿ ಪರಸರಾಧನಮಿಧ್ಯಮಶಾಸನೈಃ ಪೃಥಗ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕಾವ್ಯಾಲಿಂಗಮುಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪಿತೃತ್ವಾದೇವೈಭಾಚಾರಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಒಹುಢಾ ಪುರಕರಗತ್ಯ ಸಂಭಾವಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ನ ಕೇವಲಂ ಪಿತೃತ್ವಾದೇವೈಭಾಚಾರಿತ್ವಾತ್ ತತೇವಾ ವೃಥಾ ಕಿಂತ್ವಿದಾನೀಂತನಪಿತೃದಿನೇವಾಽಪಿ ಏತದ್ವಕ್ಷ್ಯಾಃ |
ಪಿತೃತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಂ ಜನ್ಮಾಂತರೇ ರಹುತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಸಂಭಾವಿತತ್ವೇನ ತದಾನೀಂತನವೈರಸ್ಯ ಚ ತುಲ್ಯಾಯ-
ವ್ಯಯತ್ವಾದಪೀತ್ಯಾಯಃ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಪೂರ್ವೋಕ್ತದೋಷದ್ವಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇದು ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಚನದಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ : ತಂ ದೇವಂ ಪಿತರಂ ಪತಿಂ ಗುರುತಮಂ ವಂದೇ ರಮಾಬಲ್ಲಭಮ್^೧ (ವಿಷ್ಣುತ್ವವಿರ್ಣಿಯಟೀಕಾ)

ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಲೋಕದ ತಂದೆ, ತಾಯಿ ಇತ್ಯಾದಿ

ಜಗತ್ತಿತ್ತಾ ತ್ವಂ ನ ಪಿತಾ ಕಿಮಾಸಾಂ

ಜಗತ್ಪ್ರಸೂತಿರ್ಜನನೀ ನ ಕಿಂ ನಃ |

ಜಗತ್ಪತಿಃ ಕಿಂ ನ ಪತಿಃ ಸಖೇ ನ-

ಪ್ರದನ್ಯಜುಷ್ವಾಽಲಮರಿಷ್ಟವೃಷ್ವಾ || ೫೯ ||

ಸಖಿನೇ! ಜಗಜ್ಜನಕನಾದ ನೀನು ನಮಗೂ ಜನನಲ್ಲವೇ? ಜಗತ್ತಿನ ತಾಯಿಯಾದ ನೀನು ನಮಗೂ ತಾಯಿಯಲ್ಲವೇ? ಜಗತ್ತಿಯಾದ ನೀನು ನಮಗೂ ಪತಿಯೇ ಅಲ್ಲವೇ! ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಿಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಇತರರ ಸೇವೆಯ ಗೊಡವೆ ನಮಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಮಿ.: ೧. ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸೇವೆ ಕರ್ತವ್ಯವೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಮೂಲತಃ ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಸೇವೆಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಬೇರಾವ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ನಮಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಗೋಚರಿಸಿ ಈ ಮೂಲಕ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರು.

೨. ಮುಖ್ಯವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಇರುವಾಗ ಅವನ ಹೊರತು ಇತರರ ಸೇವೆ ಮಾರಕವೇ ಹೊರತು ತಾರಕವಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನಿಜವಾದ ಕಾಂತ

ಕಾಂತಃ ಸ ಏವ ಯಃ ಸ್ವೈರ್ಯಶೌರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಸಾಗರಃ |

ಸುಖಸ್ಯಾಂತಕರಂ ಕಾಂತಮಪರಂ ತರ್ಕಯಾಮಹೇ || ೬೦ ||

ಯಾವನು ಸ್ವೈರ್ಯ, ಶೌರ್ಯ, ಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಸಾಗರನೋ ಅವನೇ ನಿಜವಾದ ಕಾಂತ; ಬೇರೆಯಾವನನ್ನು ಸುಖಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೊಡುವ ಕಾಂತನೆಂದೇ ನಾವು ತರ್ಕಿಸುವೆವು.

ಮಿ.: ೧. ಕಾಂತ ಎಂದರೆ ಪತಿ, ಮನೋಹರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳು. ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಕಾಂತ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಇತರರಲ್ಲ ಉಳಿದವರಿಗೆ ಕಾಂತ

೧. ತತ್ಪ್ರಪಜಪತ್ನಾ ಅಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಸ್ನೇಹರಸವರ್ತಕರ್ತಾ ತ್ವಂ ಕರ್ತೃವೇತಿ ಯುಕ್ತೇಽರ್ಪ ತ್ವಯಿ ಪಿತೃತ್ವಂ ಪತಿತ್ವಂ ಚ ನ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಗೋಚೀನಾಂ ಹೃದಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ತತ್ಪ್ರತಿತ್ಯಾಗ ಏವ ಪಿತ್ರಾದಿಪರಿತ್ಯಾಗದೋಷಾವತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
ಯುಕ್ತಿಸ್ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋಽಪ್ಯನಿಶಂ ಪತಂತಿ || -ಭಾ.(೪/೯/೧೬)

೩. ಕಂ ಸುಖಂ ತಸ್ಯಾಂತೋ ನಾರೋ ಯಸ್ಯಾದಿತಿ ಪೃತ್ಯಂತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

(ಕ-ಸುಖ+ಅಂತ-ನಾಶ) ಉಳಿದವರಿಗೆ ಕಾಂತ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸುಖನಾಶಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿತೇ ಹೊರತು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಚಮತ್ಕಾರ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅವರವರ ಪತಿಗಳ ಸೇವೆ ವಿಹಿತವಾದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅದು ಅವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಕ; ಆದರೆ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರಮಾವೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಕಾಂತ ಎಂಬುದು ಉಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ.

ಸಾರಭೋಗ ಶ್ರೀಹರಿಯದು

ಯಃ ಸಾರಭಾಗಮನುಭೂಯ ಶರೀರಭಾಜಾಂ

ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಕಿಲಾರಸಮಲ್ಪಭೋಗ್ಯಮ್ |

ದುಃಖಾತಿದೂರ ಗತಪಾರ ಸುಖೈಕಭೋಕ್ತು-

ಸ್ತಸ್ಯೇಶ ಯೋಗ್ಯಮಖಿಲಂ ತವ ತರ್ಕಯಾಮಃ || ೬೧ ||

ನೀನು ವಿಷಯಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಉಳಿದ ನೀರಸವಾದ ಅಲ್ಪ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ನೀಡುವವನು; ನೀನು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಅತಿದೂರನಾದವನು; ಮಹಿಮೆಗೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದವನು. ಅಂತಹ ಸುಖಮಾತ್ರಭೋಕ್ತೃವಾದ ನಿನಗೆ 'ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಸಕಲವೂ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಾವು ತರ್ಕಿಸುವೆವು'.

ವಿ.: ಸಕಲ ಸಾರಭೋಕ್ತೃವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಯೋಗ್ಯ. ಇತರರು ವಿನಿದ್ವರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಅವರವರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಭೋಗವೇ ಹೊರತು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದ ಭೋಗವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ

ಧರ್ಮೋ ನ ವೋಽಯಂ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ್ಯೋ

ಧರ್ಮೋ ನವೋಽಯಂ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ |

ಮಾಽನ್ಯಂ ಭಜಧ್ವಂ ರಮಣಂ ವಿಹಾಯ

ಮಾನ್ಯಂ ಭಜಾಮೋ ರಮಣಂ ವಿಹಾಯ || ೬೨ ||

೧. "ಶುಭಂ ಪಿಬತ್ಸೌ ನಿತ್ಯಮ್" ಎತಿ ಸ್ಮೃತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಖಿಲಸಾರಭೋಕ್ತೃತ್ವಾತ್ಪರಿಭ್ರಾಜಾಃ ಸಹ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾಭೋಗಸ್ವಾಪಿ ಮುಖ್ಯತಃ ತ್ವಮೇವ ಭೋಕ್ತೃಣಿತಿ |
ವಯಮಪಿ ತವೈವ ಭೋಗ್ಯಾ ಇತ್ಯನ್ವೇಷೇಧ್ವಾವ ನ ಯುಕ್ತಃ ಎತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

(ಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿಯರೇ! ನಿಮಗೆ ಇದು 'ಧರ್ಮವಾದುದಲ್ಲ'; (ಗೋಪಿಯರು) "ಎಲೈ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ! ಇದು ನವೀನವಾದ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿದೆ"; (ಕೃಷ್ಣ) "ನಿಮ್ಮ ಪತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೀವು ಇತರರನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ"; (ಗೋಪಿಯರು) "ನಾವು ಪತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಜಗನ್ಮಾನ್ಯನಾದ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಭಜಿಸುವವಲ್ಲವೇ".

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಪ್ರಶೋತ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. 'ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾದವಾದರೆ, ಅದು ಹೊಸತಾದ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರ; ಪತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಇತರರ ಅಭಿಲಾಷೆ ಆಯುಕ್ತ ಎಂಬುದು 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾದವಾದರೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಜಗನ್ಮಾನ್ಯನಾದ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಮುಖ್ಯಪತಿ ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರ.

೩. 'ಪ್ರತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ, ಕಿವಿಯೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಗೂಡುವಂತಿದ್ದ ವಿಶಾಲವಾದ ನೇತ್ರದವರು ಎಂದೂ, ವೇದಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಎಂದೂ, 'ಪ್ರತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಿವಿಯವರೆಗೂ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೪. ಇಲ್ಲಿ 'ನವ', ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಚನದಲ್ಲಿ 'ನ' 'ವಃ' ಎಂಬ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ನವಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದು ಪದವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

೫. ಅದರಂತೆ ಮಾ ಅನ್ಯಂ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಚನದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗವಾದರೆ ಮಾನ್ಯಂ ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿನ ಪದ.

೧. ದುಶ್ಯೋಲೋ ದುರ್ಭಗೋ ಪುಷ್ಕೋ ದೂೋ ಲೋಗ್ನಧನೋಽಪಿ ವಾ |

ಪತಿಃ ಸ್ವಭರ್ತಾ ಹಾತುಷ್ಣೋ ಲೋಕೇ ಶುಚಿರಪಾತಕಃ ||

ಅಸ್ತುರ್ಗಮಯುಷ್ಯಂ ಚ ಫಲ್ಗು ಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಭಯಾದಹಮ್ |

ಮಗುಚ್ಛ್ರಂ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ತೌಪಪತ್ಯಂ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಃ ||

ಶ್ರದಧಾದೃಶ್ವನಾಪ್ತಾನಾಥಯ ಭಾಪೋಽನುಕರ್ತನಾತ್ |

ನ ತಥಾ ಸನ್ನಿವೇಶನ ಪ್ರತಿಯಾತ ತತೋ ಗೃಹಾನ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೨೫-೨೭)

೨. "ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ ಪುಷ್ಕಮಾಮೇಕಂ ಶರಣಂ ಪ್ರಪ"ಇತಿ(ಗೀ.೧೮/೭೬)ಪ್ರಮಾಣಪುಷ್ಕಾಂತಿ ಭಾವಃ||-ವ್ಯಾ.

೩. ರಮಣಂ ವಿಹಾಯ ಮಾನ್ಯಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ಮಾಮೇವ ಭಜದ್ಧಂ ಔಪಪತ್ಯನಿವೇಶದ್ಧಂ ಲೋಕಪುರುಷ-ನಿವೇಶದ್ಧಂ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. 'ಮಗುಚ್ಛ್ರಂ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ತೌಪಪತ್ಯಂ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಃ'(ಭಾಗ.೧೦/೨೭/೨೭)ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮುಷ್ಕಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ||-ವ್ಯಾ.

೫. ಹೇ ಪ್ರತಿಸಂಗತಾಕ್ಷಃ ಪ್ರತಿಭರ್ತಾಧ್ಯಃ ಸಂಗತಾನಿ ಸಂಬದ್ಧಾನಿ ಅಕ್ಷೀಣ ಯಾಸಾಂ ತಾಸಾಸಾಂ ಸಂಬದ್ಧಿಃ||-ವ್ಯಾ.

೬. ಪ್ರತಿಸಂಗತಾಕ್ಷೋ ದ್ರೋಶ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಸಂಗತೇ ಅಕ್ಷೀಣೇ ಯುಕ್ತ ಸ ತಥಾ | ಹೇ ಪ್ರತಿಸಂಗತಾಕ್ಷ ಕರ್ಣಾಂತಾಯತಲೋಚನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ |

- ವ್ಯಾ.

೭. ಇತಿ ಕೃಷ್ಣಾಕ್ಷಾಃ ಗೋಪ್ಯಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಭಿಸಂಧಿಮುದ್ರಾಟಯಂತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ವಿವೇಚನೆ

ಹಿತಾಹಿತಾಜ್ಞಾ ಬತ ಯೂಯಮಂಗನಾ
ಯತೋ ಹ್ಯಧರ್ಮೇ ಮತಿರಸ್ತಿ ನಿಶ್ಚಲಾ |
ಹಿತಾಹಿತಜ್ಞಾ ವಯಮಚ್ಯುತ ಪ್ರಭೋ
ಯತೋ ಹ್ಯಧರ್ಮೇ ಮತಿರಸ್ತಿ ನಿಶ್ಚಲಾ || ೬೩ ||

(ಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ಗೋಪಿಯರೇ ! ನೀವು ಒಳಿತುಕೆಡುಕುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಅಧರ್ಮದಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟಿದೆ". (ಗೋಪಿಯರು) "ಪ್ರಭು ಅಚ್ಯುತ ! ನಾವು ಹಿತ ಅಹಿತಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರೇ ಸರಿ; ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು "ಅ-ಧರ್ಮ" (ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮ)-ದಲ್ಲಿ ಅಚಲವಾಗಿಯೇ ಇದೆಯಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ಹಿತ ಅಹಿತಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರಲ್ಲ ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಾವು ಹಿತ ಅಹಿತಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರೇ ಆಗಿರುವೆವು ಎಂಬುದು^೧ ಗೋಪಿಯರ ವಾದ; ಅಧರ್ಮ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಗೋಪಿಯರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅ-ಧರ್ಮ (ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ಧರ್ಮ) ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಉಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಗಳ ಸೊಬಗಿನ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಲಂಕಾರ ವಾಕೋವಾಕ್ಯ ಎಂಬುದು.

೨. 'ಅ' ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು; ಅ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ^೨; ಅಕ್ಷರಾಣಾಮಕಾರೋಽಸ್ಮಿ (ಗೀತಾ.೧೦/೩೩.).

ಅದ್ವೈತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ವಾಗ್ವೈಖರೀಮಿವ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಸ ಬಲ್ಲವೀನಾಂ
ಪ್ರೀತಃ^೩ ಪ್ರಿಯೋಕ್ತಿಪರಿರಂಭಣಾಚುಂಬನಾದ್ಯೈಃ |
ಸುಪ್ತಂ ಪ್ರಬೋಧ್ಯ ಮದನಂ ಸಮಭೂದದೃಶ್ಯಃ
ಸತ್ಯಾಂ ವಿಧಾತುಮಿವ ಕಾಮವಿದೂರತಾಂ ಸ್ವಾಮ್ || ೬೪ ||

೧. "ಜನಿಷ್ಯತೇ ತತ್ತಿಯಾರ್ಥಂ ಸಂಭವಂತು ಸುರಸ್ತಿಯಃ" ಇತಿ ಭಾಗವತ(೧೦/೧/೨೨.) ವಚನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪತರೇಯೋಪನಿಷತ್ (೧೩/೮/೬)

೩. ಬಾಹುಪ್ರಸಾರಪರಿರಂಭಕರಾಲಕೋದುನೀವೀಪ್ತನಾಲಭಸನಮರ್ಕರಾಗ್ರಪಾತ್ಯೈಃ |

ಕ್ಷ್ಮೀಲಾವಲೋಕಹೃತ್ಯೈರ್ವಾಪುಂದರೀಣಾಮುತ್ಸಂಭಯನ್ ರತಿಪತಿಂ ರಮಯಾಂಚಿಕಾರ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೪೬)

ಗೋಪಿಯರ ಇಂತಹ ವಾಗ್ವೈಖರಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ಪ್ರೀತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು, ಗಾಢ ಆಲಿಂಗನ ಹಾಗೂ ಚುಂಬನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಸುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಕಾಮವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ತಾನು ಕಾಮಿಗಳಿಗೆ ದೊರಕದವನು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸತ್ಯಮಾಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿಬಿಟ್ಟನು.

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಮೊದಲು ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಲಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ, ಕೂಡಲೇ ಅದೃಶ್ಯನಾಗುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಕಾಮಿಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವವನಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಾರಿದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಇದರಿಂದ ಗೋಪ್ಯ: ಕಾಮಾತ್ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಕಾಮಮೂಲವಾದ ನಿರ್ಮಲಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ವಿವಕ್ಷಿತ; ಕೇವಲ ಕಾಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಪರಿರಂಭಣ - ಆಲಿಂಗನ; ವಾಗ್ವೈಖರೀ - ವಾಕ್ಪ್ರೀತಿ; ಅಪತ್ಯ - ಮಕ್ಕಳು.

ಗೋಪಿಯರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನ್ವೇಷಣೆ

ತಾ: ^೧ಪತ್ಯಪತ್ಯಭವನೇಷು ^೨ವಿರಕ್ತಚಿತ್ತಾ:

ಶ್ರೀಪುಂಡರೀಕನಯನೇಕ್ಷಣಕಾರ್ಯಸಕ್ತಾ: |

ಆರಣ್ಯಕೇಷು ಮುನಿವರ್ಗ ಇವಾತಿಮುಗ್ಧಾಃ

ಶ್ವೇರುವಿಮೃಗ್ಯ ಬಹುಧಾ ತಮರಣ್ಯಕೇಷು || ೬೫ ||

ಗಂಡ, ಮಕ್ಕಳು ಹಾಗೂ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಮನಸ್ಕರಾದ ಅತಿಮುಗ್ಧರಾದ ಆ ಗೋಪಿಯರು ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿದವರಾಗಿ, ಆರಣ್ಯಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳ ಗುಂಪು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಅವನನ್ನು ಆರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸಿದರು.

೧. ಶಾಂತಾವಸ್ಥೆಯಾದ ತಾಳ: ಸಹ ಸಂಭಾಷಣಾ ಕೃತ್ವಾ ತಾಸಾಂ ಕಾಮಿತಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಂ ಅದೃಶ್ಯತೇ ಸ್ವಸ್ತ ಕಾಮವಿದೂರತ್ವಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಭವತೀತಿ ಭಾವ: | -ವ್ಯಾ.

೨. ಯತ್ಪತ್ಯಪತ್ಯಸುಪ್ತದಾಮನುಪ್ಪತ್ತಿರಂಗ ಸ್ವೀಕಾಂ ಸ್ವಧರ್ಮ ಇತಿ ಧರ್ಮವಿದಾ ತ್ವಯೋಕ್ತಮ್ | ಅಪ್ಪೇದ ತತ್ ತದಪಿ ದೇವದರೇ ತ್ವಯೀಶೇ ಪ್ರೇಷ್ಯೋ ಭವಾಂಸ್ತನುಪೃತಾಂ ಕಿಲ ಪಾಂಥವಾತ್ಮಾ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೭/೨೨)

೩. ವಿರಕ್ತಚಿತ್ತ: ಪುರಾಗ್ಯರೂಪವೃಥಮಸಾಧನವಾನ್ ಶ್ರೀಪುಂಡರೀಕನಯನೇಕ್ಷಣಕಾರ್ಯಸಕ್ತ: ಅಪರೋಕ್ಷ-ಪ್ರಾಣಾರ್ಥೀತ್ಯರ್ಥ: | -ವ್ಯಾ.

೪. ಗಾಯಂತ್ಯ ಉಚ್ಚೈವಮುಮೇವ ಸಂಗತಾ ವಿಚೀರುರುನ್ಮತಕದರ್ ವನಾದ್ ವನಮ್ |

ಪಪ್ರಚ್ಛುರಾಕಾಶದಂತರಂ ಬಹುಭೂತೇಷು ಸಂತಂ ಪುರುಷಂ ಪಪ್ರತ್ತೀನ್ || -ಭಾಗ(೧೦/೨೮/೪)

೨. : ೧. ಅದೃಶ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಹುಡುಕುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವರು.

೨. ಇದರಿಂದ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಹೊರತು ಬೋಕದ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆ ಕೇವಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂದು ಕೂಡಿದವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೩. ಅರಣ್ಯಕಗಳು ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಅರಣ್ಯಕ ಹಾಗೂ ಉಪನಿಷತ್ತು ಎಂಬ ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಅರಣ್ಯಕಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಮೊದಲ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದು ಮುನಿಗಳಿಗೂ, ಎರಡನೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು; ಪೂಗ - ಸಮೂಹ.

೪. ಇಲ್ಲಿಯ ಪತ್ಯಪತ್ಯಭವನೇಷು ವಿರಕ್ತಚಿತ್ತಾಃ ಎಂಬ ಮಾತು ಗೋಪಿಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಪತಿಸುತಾನ್ವಯಾನ್ ಭ್ರಾತೃಬಾಂಧವಾನತಿವಿಲಂಬಃ ತೇ ಹ್ಯಚ್ಯುತಾಗತಾಃ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣರೂಪವಾಗಿದೆ.

ಗೋಪಿಯರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆವಶ್ಯಗಳು

ಸಮಮುದಿತವಿಮೋಹಾವಸ್ಥಯಾ ಕ್ವಾಪಿ ಮುಗ್ಧಾಃ

ಸಮುದಿತಘನಚಿಂತಾವಸ್ಥಯಾ ಕ್ವಾಪಿ ಶಾಂತಾಃ |

ವಶಯಿತುಮಿವ ಕಾಂತಂ ಯೋಗಿಪೂಗೈಕಚಿಂತ್ಯಂ

ಮಧುರವಚನದಕ್ಷಾಸ್ತಂ ಜಗುಸ್ತಾಃ ಪರೋಕ್ಷಮ್ || ೬೬ ||

ಕೆಲವು ಗೋಪಿಯರು ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಉನ್ಮಾದಾವಸ್ಥೆಯಿಂದಾಗಿ ಮುಗ್ಧರಾದರು; ಕೆಲವರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಿಂತೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ಶಾಂತರಾದರು. ಯೋಗಿಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ದೊರೆಯುವ ಮನೋಹರನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಮಧುರ ವಚನದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ಅವರು ಅದೃಶ್ಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡತೊಡಗಿದರು.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವವರು ಮುಗ್ಧರು, ಶಾಂತರು ಆದ ಮಹನೀಯರು. ಇಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ಮುಗ್ಧೆಯರು ಹಾಗೂ ಶಾಂತರೂ ಆಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹುಡುಕುವಿಕೆಯು ಮುನಿಗಳು ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಯಂತ್ರದಿಕ್ಕು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಗೋಪಿಯರು ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎಲಿಸಲೆಂದು ಹಾಡಿದ ಗೀತೆ ಗೋಪೀಗೀತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ(೧೦/೨೯)ದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

೧. ಗೋಪೀಗೀತೆಯ ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ :

ಜಯತಿ ತೇಽಧಿಕಂ ಜನ್ಮನಾ ಪ್ರಜಃ ಶ್ರಯತ ಇಂದಿರಾ ಸಾಧು ತತ್ತ್ವ ಹ |
 ಜಯತ ದೃಢತಾಂ ತಾಂ ದಿದೃಢತಾಂ ತ್ವಯಿ ದೃತಾಸಮ್ವಾ ವಿಚಿನ್ವತೇ || ೧ ||
 ಪ್ರಜಜನಾರ್ತಿಹನ್ ವೀರಯೋಪಿತಾಂ ನಿಜವನಸ್ಥಯಧ್ವಂಸನೃತ |
 ಭವಸಖೇ ಭವೇ ಕಿಂಕರೀಃ ಪ್ತು ನೋ ಜಲರುಹಾಸನಂ ಚಾರು ದರ್ಶಯನ್ || ೨ ||
 ಶರದುದಾರಯೇ ಸಾಧು ಚಾತುರ್ಮತೋದರಶ್ರೀಮುಷಾ ದೃತಾ |
 ಸುರತಗಾಢ ತೇ ಮಲ್ಯವಾಸಿತಾ ವರದ ನಿಶ್ಚತೋ ನೇಹ ಕಿಂ ವಧಃ || ೩ ||
 ವಿಷಜಲಾರಯಾದ್ಯಾಲಾಕೃತಾಧರ್ಷಮಾದಾಪ್ತ ದ್ವಿತಾನಲಾತ |
 ದೃಷಮಯಾದ್ಯಯಾದಿಫಲತೋಮುಖಾದ್ವ್ಯ ಪಥ ತೇ ವಯಂ ರಕಿತಾ ಮುಹುಃ || ೪ ||
 ನ ವಿಲು ಗೋಪಿಕಾನಂದನೋ ಭವಾನವಿಲದೇಹಿನಾಮಂತರಾತ್ಮದೃಕ್ |
 ವಿಖನಸಾರ್ವತೋ ವಿಪ್ರಗುಪ್ರಯೇ ಸಖ ಉದೇಯಿವಾನ್ ಸಾತ್ವತಾಂ ಕುಲೇ || ೫ ||
 ವಿರಚಿತಾಭಯಂ ದೃಷ್ಟಿವರ್ಯ ತೇ ಶರಗಮೀಯುಷಾಂ ಸಂಸ್ಥತೇರ್ಘಯಾತ್ |
 ಕರಸರೋರುಹಂ ಕಾಂತ ಕಾಮದಂ ಶಿರಸಿ ಧೇಹಿ ನಃ ಶ್ರೀಕರಗೃಹಮ್ || ೬ ||
 ಪ್ರಗತದೇಹಿನಾಂ ಪಾಪಕರ್ಮನಂ ಕೃಗಾಚರಾಸುಗಂ ಶ್ರೀನಿಶೇತನಮ್ |
 ಭಗೇಭೃಗಾರ್ಪಿತಂ ತೇ ಪದಾಂಬುಜಂ ಕೃಣು ಕುಚೇಷು ನಃ ಕೃಂಧಿ ಹೃಚ್ಚಯಮ್ || ೭ ||
 ಮಧುರಯಾ ಗಿರಾ ಮಲ್ಲವಾಕ್ಯಯಾ ಮಧುಮನೋಹರಯಾ ಪುಷ್ಪರೇಕ್ಷಣ |
 ವಿಧಿಕುರಿಮೂ ವೀರ ಮುಹೃತೀರಧರಸೀಧುನಾಽಽಪ್ಯಾಯಯಧ್ವ ನಃ || ೮ ||
 ತವ ಕಥಾಮೃತಂ ತಪ್ತಪೇವನಂ ಕವಿಭಿರೀಡಿತಂ ಕಲ್ಪಪಾಪಹಮ್ |
 ಶ್ರವಣಮಂಗಲಂ ಶ್ರೀಮದಾತತಂ ಭುವಿ ಗೃಣಂತಿ ತೇ ಘೂರಿದಾ ಜನಾಃ || ೯ ||
 ಪ್ರವಹಿತಂ ಪ್ರಿಯ ಪ್ರೇಮವೀಕ್ಷಣಂ ವಿಹರಣಂ ಚ ತೇ ಧ್ಯಾನಮಂಗಲಮ್ |
 ರಹಸಿ ಸಂದಿಹೋ ಯಾ ಹೃದಿಸ್ತುತಃ ಕುಹಕ ನೋ ಮನಃ ಕ್ಷೋಭಯಂತಿ ಹಿ || ೧೦ ||
 ಚಲಸಿ ಯದ್ ಪ್ರಚಾಲ್ತಾರಯನ್ ಪರೂನ್ ನಲಿನಮಂದರಂ ನಾಥ ತೇ ಪದಮ್ |
 ಶಿಲಕೃಕಾಂಕುರೈಃ ಸೀದಂತಿ ನಃ ಕಲಿಲತಾಂ ಮನಃ ಕಾಂತ ಗಚ್ಛತಿ || ೧೧ ||
 ವಿನಪಲಕಯೇ ನೀಲಕುಂತಲ್ಪರ್ವನರುಹಾಸನಂ ಬಿಷ್ಣವಾದೃಶಮ್ |
 ಜನರಜಪ್ತಲಂ ದರ್ಶಯನ್ ಮುಹುಃ ಮನಃ ನಃ ಸ್ವರಂ ವೀರ ಯಚ್ಛತಿ || ೧೨ ||
 ಪುಗತಕಾಮದಂ ಪದ್ಮಚಾರ್ಚಿತಂ ಧರಗೇಮಂದನಂ ಧೈಯಮಾಪದಿ |
 ಚರಗಪಂಕಜಂ ಶಂತಮಂ ಚ ತೇ ರಮಣಾ ಸ್ವಸ್ತನೇಪ್ತರ್ಪಯಾಧಿಹನ್ || ೧೩ ||
 ಸುರತವರ್ಧನಂ ಬೋಕನಾಶನಂ ಸ್ವೃತದೇಗುನಾ ಸುಹೃ ಮಂಜಿತಮ್ |
 ಇತರರಾಗವಿಭಾರಗಂ ಸ್ವಕಾಂ ವಿತಲ ವೀರ ಸ್ವೇಽಽಧರಾಮೃತಮ್ || ೧೪ ||
 ಅಟತಿ ಯದ್ಭಾನುಸಿಂಹ ಕಾನನಂ ತ್ವುಟಿ ಯುಗಾಯತೇ ತ್ವಾಮಪಶ್ಯತಾಮ್ |
 ಕುಟಿಲಕುಂತಲಂ ಶ್ರೀಮುಖಂ ಚ ತೇ ಜಹವವೀಕ್ಷತಾಂ ಪಶ್ಯ ಸ್ವಿಪ್ತರಾಮ್ || ೧೫ ||
 ಪತಮತಾಸ್ತಯುಷ್ಣಾ ಕೃಪಾಂಧವಾಸತಿವಿಲಂಭಾ ತೇ ಹೃದ್ಯತಾಗತಾಃ |
 ಗತಿವಿದ್ವಪೋವಿಗ್ಲಿತಮೋಹಿತಾಃ ಕತವ ಯೋಪಿತಃ ಕಸ್ತುಚೇನಿತಿ || ೧೬ ||

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಾಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
 ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
 ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
 ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗಶ್ಚ ಪಷ್ಠೋ ಮುದಾಮ್ || ೬೭ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಪಷ್ಠಃ ಸರ್ಗಃ || ೬ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
 ತೊಡೆದುಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ,
 ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ
 ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ, ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
 ಅನಂದಗಳ ಆರನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

ರಹಸಿ ಸಂವಿದಂ ಹೃಚ್ಛೂಮೀದಯಂ ಪ್ರಹಸಿತಾನನಂ ಪ್ರೇಮವೀಕ್ಷಣಮ್ |

ಬೃಹದುರಃಪ್ರಿಯೋ ರೇ ವೀಕ್ಷ್ಯ ತೇ ಮುಹುರತಸ್ವ ಹಾ ಮುಹೃತೇ ದುಃ || ೧೭ ||

ಪ್ರಹದನೌಕಸಾಂ ದ್ವಕ್ತಿರಂಗ ತೇ ದೃಷಿನಹಂತ್ಯಲಿಂ ವಿಶ್ವಮಂಗಲಮ್ |

ಛವ ದುನಾಕ್ ಚ ನಸ್ತತ್ತ್ವ ಹಾತ್ಮನಾಂ ಸ್ವಪನಹೃದ್ರಚಾಂ ಯನ್ನಿಷ್ಠಾದನಮ್ || ೧೮ ||

ಶ್ರೀಮತ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಗೋಪ್ಯಃ ಪ್ರಗಾಯಂತ್ಯಃ ಪ್ರಲಹಂತ್ಯಶ್ಚ ಚಿತ್ರಧಾ |

ದುರುದುಃ ಸುಸ್ವರಂ ರಾಜನ್ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣನಲಾಲಸಾಃ || ೧೯ ||

ತಾಸಾಮಾವಿರಘೋಚೌಘಿಃ ಸ್ವಯಮಾನಮುಹುರಾಂಬುಜಃ |

ನೀತಾಂಬರಧರಃ ಸ್ವಗ್ನಿಃ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮನ್ಮಥಮನ್ಮಥಃ || ೨೦ ||

೨. ಸಪ್ತಮಃ ಸರ್ಗಃ

(ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ - ೧; ಆಶ್ವತ್ಥದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೨-೬; ತುಲಸಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೭-೧೩; ಪದ್ಮಿನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೪-೧೬; ಪದ್ಮದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೭, ೧೮; ಚೂತಾದಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೧೯-೨೩; ಆಶೋಕದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೨೪-೨೬; ಮುರಳಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೨೭, ೨೮; ವೃಂದಾವನದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೩೦, ೩೧; ಕೃಷ್ಣಸಾರದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೪೧; ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪದ ವರ್ಣನೆ - ೪೨-೫೨; ಪುನಃ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೫೩-೬೪; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೫)

ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ

ಯದುತಿಲಕ ಗತೋಽಸ್ಮಾನ್ ಧೈರ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ಹಿತ್ವಾ
ತೃಜಸಿ ಕಥಮಯಾಂಚಾಪ್ರಾಪ್ತಸಂಗಂ ನ ಚೇತ್ ತ್ವಮ್ |

ತದಿದಮುಚಿತಮಸ್ಯ ಶ್ರೀಭೃತೋ ಯತ್ಸಮರ್ಥಾ

ಚರಣಕಮಲಧೂಲಿಸ್ತನ್ವಿ ತನ್ವೀಂ ವಿಧಾತುಮ್ || ೧ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ಯದುಕುಲತಿಲಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಕೇವಲ ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅಯಾಚಿತವಾಗಿ ದೊರೆತ ಸಂಗವನ್ನು ನೀನು ಹೇಗೆ ತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿ?" (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಕೃಪಾಂಗಿ! ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಇವನಿಗೆ ಇದು ಉಚಿತವೇ ಸರಿ; ಏಕೆಂದರೆ ಇವನ ಚರಣಕಮಲದ ಧೂಳು ನಾರಿಯನ್ನಾಗಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಯಿತಲ್ಲವೇ!"

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮರೆಯಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ನೋವಿನಿಂದ ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಹೇಳುವ ಮಾತಿದು. ಕೃಷ್ಣನು ತಾವಾಗಿ ಬಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆದಿರುವುದು ಕೇವಲ ಧಾಪ್ತೃದಿಂದ ಮಾತ್ರ, ನಿಜಕ್ಕೂ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಒಲವಿದೆ ಎಂಬುದು ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ಭಾವವಾದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ವಕ್ರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವ, ಎಂದರೆ ಅಸಾಧಾರಣ ಸಿರಿವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತರು ಏನನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರೇ ಅಲ್ಲವೇ ! ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ ನೀಡಿದ ಉತ್ತರದ ಭಾವ.

೨. ಮೇಲೋಚಿತ ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿಂದೆಯಂತೆ ಕಂಡರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವಕ್ರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೇ ಹೊತ್ತ ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮಿಂದಾಗಬೇಕಾದ್ದೇನು ಎಂಬ ತಾತ್ವಿಕ ಚಿಂತನೆಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೧. ಯಥಾ ತ್ವದ್ವಿರಹಾಗಮಿಸ್ತತ್ಸಮಗ್ನಾಕಂ ತಥಾಽಸ್ತದ್ವಿರಹಾಗಮಿಸ್ತತ್ಸಂ ತವಾಪ್ತಪ್ರೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನ ಚೇದೇವಂ ನ ಚೇತ್ ತ್ವಮಯಾಂಚಾಪ್ರಾಪ್ತಸಂಗಮ್ ಅಪ್ರಾರ್ಥನಾಲಭ್ಯಪುಂದರೀನುಬಂಧಂ ಕಥಂ ತೃಜಸಿ

-ವ್ಯಾ.

"ಸ್ವಯಮೇವಾಗತಾ ಮಲಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ |

೩. ಉರಸಿ ಶ್ರಮಂ ವಿಭರ್ತಿ ಶ್ರೀಭೃತ್ ತಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತದಿದಮುಚಿತಮಾಗಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಉಚಿತಂ

-ವ್ಯಾ.

ಯುಕ್ತಮೇವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೇಃ ಕಿಂ ತ್ವಯೀತಿ ಭಾವಃ |

೨. 'ಚರಣಕಮಲದ ಧೂಳಿ ನಾರಿಯನ್ನಾಗಿಸುವುದು' ಎಂಬ ಮಾತು^೧ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿನ ಅಹಲೋದ್ಧಾರದ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪರೂಪಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದವು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

೪. ಕೇವಲ ಚರಣಾರ್ಪಣದಿಂದ ಶಿಲೆಯನ್ನೂ ನಾರಿಯನ್ನಾಗಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತಮ್ಮಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ^೨.

ಅಶ್ವತ್ಥದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

“ಅಶ್ವತ್ಥದ್ರುಮ ನಃ ಪ್ರಿಯಃ ಕಿಲ ಭವನ್ಮಧ್ಯೇ^೩ ಸದಾ ವರ್ತತೇ
ತಸ್ಯೈ ಜ್ಞಾಪಯ ಬಲ್ಲವೀಜನದಶಾಂ ಕಷ್ಟಾಮದೃಷ್ಟಪ್ರಿಯಾಮ್ |
ನೋ ಚೇತ್ ತದ್ವದಿ ಲಗ್ನಮಗ್ನಿಮಥವಾ ತತ್ಸಂಸ್ಥಿತಂ ತೇಽಭಿಧಾಂ
ನೋ ದೇಹ್ಯಂ ಗಮ್ಯೋಗರೋಗರಹಿತಾಂ ತ್ವಂ ಮರ್ತ್ಯತಾಮಾಶ್ರಯ || ೨ ||

“ಎಲೈ ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷವೇ! ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಸದಾ ನೆಲೆಸಿರುವನಲ್ಲವೇ! ಪ್ರಿಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಕಾಣದ ಈ ಗೋಖಕಾಸ್ತ್ರಿಯರ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಅರುಹು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನಮಗೆ ನೀಡು; ಅಥವಾ

೧. ರಾಮಾವತಾರೇ ಶಿಲೀಘೂತಾಯಾ ಯೋಷ್ಠಿತ್ತರಣಾತ್ | ಅನೇನ ರಾಮ ವಿವ ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ | ಪಾದಧೂರಿ-
ಮಾತ್ಸೇಣಾಸ್ತತ್ಪೂರ್ವಪ್ರಧಿಕೃತ್ಯಕರಣಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಕಿಮನ್ಯಾಭಿಃ ಕೃತ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅಥೋ ಅಹಲ್ಯಾಂ ಪಶಿನ್ಯಾ ಭಿಶಾಪ್ತಂ ಪ್ರಧರ್ಶಣಾದಿಂದ್ರಕೃತಾಚ್ಚಿಲೀಕೃತಮ್ |
ಸ್ವದರ್ಶನಾನ್ಯಾಸುಪತಾಮುಪೇತಾಂ ಸುಯೋಜಯಾಮಾಸ ಸ ಗೌತಮೇನ ||
ಬಲಂ ಸ್ವಭಕ್ತೇರಧಿಕಂ ಪ್ರಕಾಶಯನ್ಮುಗ್ರಹಂ ಚ ತ್ರಿದಶೇಷ್ಟತುಲ್ಯಂ |
ಅಸ್ಯಭಕ್ತಾಂ ಚ ಸುರೇಶಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ವಿಧಾಯ ನಾರೀಂ ಪ್ರಯಯೌ ತಯೋರ್ಚಿತಃ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ೧ (೪/೧೦, ೧೧)

ಪಾತಿವೃತ್ತಪರಿಶ್ರಮಾಪ್ತುಲನಾದೋಪಾಂತುರಚ್ಛೇದನಂ
ಪಾಪಾಣೀಕೃತಗೌತಮಾರ್ಯವನಿಕಾವಿಜ್ಞಾನದಾಶಕ್ತಮಮ್ |
ಸಾಮ್ಯಜ್ಞೋಚಿತಭೋಗ್ಯಭೋಗವಿರಸಂ ಶ್ರೀರಾಮ ತೇಽಂಕ್ಶಂ ಶ್ರಯೇ
ಸೈರ್ಮಲ್ಯಾಯ ನಿರಂತರಸ್ತು ತಿಕ್ತಕೇ ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯಾಯ ಚ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೪/೨೮)

೩. ಮಹಾಭಾರತಕಾಶ್ಯಪರ್ವಿನರ್ಗಾಯ ಹಾಗೂ ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಗೌತಮನಾಪದಿಂದಾಗಿ ಇತರರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರಳಾಗಿದ್ದ ಅಹಲೆಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮ ಶಾಪ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪುನಃ ಗೋಚರಳಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧. ಅನುವಾದ(೪/೧೦)ದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೪. ದೃಷ್ಟ್ಯೋ ವಃ ಕಚ್ಚಿದಪ್ತಪ್ತ ಪ್ತ ಸ್ಯಗ್ನೋಧ ಕಿಂಪುಕ |
ಸಂದೂಸುರಿತಾಗಾತ್ ಕಿಂ ಸಹ ಪಾಪಾದಲೋಕಸ್ಯಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೮/೩)

೫. ಮೂಲತೋ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಾಯ ಮಧ್ಯತೋ ವಿಷ್ಣುರೂಪಿಣೀ |
ಅಗ್ರತಃ ಶಿವರೂಪಾಯ ವಕ್ಷರಾಜಾಯ ತೇ ನಮಃ ||

- ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ

ಅಗಲುವಿಕೆ ಎಂಬ ರೋಗವಿರದ ನಿನ್ನ ಹೆಸರನ್ನಾದರೋ ನಮಗೆ ಕೊಡು ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು”.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನ್ವೇಷಣೆಗೆ ತೊಡಗಿದ ಗೋಪಿಯರು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಅಶ್ವತ್ಥ-ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಭೂತಿರೂಪವಿರುವ ವಿಷಯ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ : ಅಶ್ವತ್ಥಃ ಸರ್ವಪಕ್ಷಾಣಾಮ್-ಗೀತಾ(೧೦/೨೭). ಅದರಲ್ಲೂ ಅದರ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂಬುದು ಪುರಾಣವಾಕ್ಯ : “ಮಧ್ಯತೋ ವಿಪ್ಲೂರೂಪಿಕೇ (ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ- ಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಅಶ್ವತ್ಥನಾರಾಯಣಸ್ತೋತ್ರದ ವಚನ); ಮಧ್ಯಸ್ಥಪ್ಪ ಪರಿಪಾಲಯ ಭಕ್ತವರ್ಗಮ್ (೧/೬೯) ಎಂಬ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಮಾತು ಸಹ ಇದೇ ತರನಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅಧರಿಸಿ, ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಹೊರಟಿದೆ. ತನ್ನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವು ಅದಕ್ಕೆ ತಿಳಿದಿದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವರು ಹೀಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. “ಅಶ್ವತ್ಥದ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಇರುವುದು ವಹ್ನಿಗರ್ಭ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು; ಅದರಿಂದ ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇಹ ತೊರೆಯುವುದೇ ಲೆಸು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಹೀಗೆ ಕೇಳುತ್ತಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಅದರ ಇರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ ಜಡತ್ವ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೊರೆದು ಬದುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ವೃಕ್ಷದಂತೆ ಸ್ಥಾವರವಾಗುವುದೇ ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬುದು ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಭಾವ.

೫. ಅಶ್ವತ್ಥದ ಹೆಸರು ಎಂದರೆ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ “ಶ್ವಃ ಅಪಿ ಪೂರ್ವಮಾ ನ ತಿಷ್ಠತಿ ಇತಿ ಅಶ್ವತ್ಥಃ” ಎಂದರೆ ನಾಳೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ “ನಾಳೆ ಬದುಕಿರದಂತೆ ಮಾಡು” ಎಂದು ಭಾವ.

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ, ತಮಗೆ ಸಾವನ್ನು ಕೊಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನೀನು ಸಹ ಮನುಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು ಎಂಬುದು ಅವರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ ಎಂಬುದು ಇದರ ಕೊನೆಯ ಪಾದದ ಭಾವ.

೧. ಕೀಲೇಶನೇನ “ಮೂಲತೋ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಾಯ ಮಧ್ಯತೋ ವಿಪ್ಲೂರೂಪಿಕೇ | ಅಗ್ರತಃ ಶಿವರೂಪಾಯ ವೃಕ್ಷರೂಪಾಯ ತೇ ನಮಃ” ಇತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಭವ್ಯದ್ವೇ ವರ್ತತ ಇತ್ಯನೇನ ಉಕ್ತವಚನೇ ರೂಪಶಬ್ದೃತ್ಯಪ್ರತಿಮಾರ್ಥಕತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಇದಂ ಚ ವಿಶೇಷಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಬಂಧತಃ | ತದ್ವತ್ಪ್ರಾಣಾಃ ಸ್ವಾಃ ಭೃಗುಭಾವಃ ತದುತ್ಸಾಹಸ್ರಾಯಾಂ ವಾ ಶ್ಲೋ ನ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯಶ್ವತ್ಥ ಇತಿ ನಾಮಧಾರಣೇ ವಾ ಅದ್ವೈತ ಮರಣವ್ಯಾಪ್ತಾ ವಿಯೋಗವ್ಯಾಪಿತ್ವಕ್ಕಾ ರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ವಹ್ನಿಗರ್ಭಃ ರಮಿಗರ್ಭ ಇತ್ಯಶ್ವತ್ಥಸ್ಯಾಗ್ನಿಗರ್ಭಶ್ಚೋಕ್ತೀರೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಶ್ಲೋ ನ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯಶ್ವತ್ಥ ಇತ್ಯತ್ರ ವಹ್ನಿಶ್ವತ್ಥರೂಪೇಣಾತ್ರ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯಶ್ವತ್ಥಃ | ಇತಿ ನೈಫಂಟಿಕನಿರುಕ್ತವೈರುಕ್ತಾ-ವೈಕಾರಬೋಧಃ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಹೀಗೆ ಅಶ್ವತ್ಥದ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದಿರುವ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಅದು ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಭೂತಿರೂಪ ಹೊಂದಿರುವಂತಹುದು, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಒಡಲಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವುದು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಗೋಪಿಯರು ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಗಲಿ ಬದುಕಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ 'ಸಾಯುವುದೇ ಲೇಸು ಎಂಬ ಅತ್ಯಂತ ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಇದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ; ದ್ವಮ - ವೃಕ್ಷ; ಬಲ್ಲವೀ - ಗೋಪೀ; ಅಭಿಧಾ - ಹೆಸರು.

ಅಶ್ವತ್ಥ ನೀಡುವ ಫಲ

ಮೂಲಾಸೇಚನಪೂರ್ವಕಂ ಪರಿಸರಂಸ್ತಾಮಾದ್ರ್ಯವಸ್ತ್ರಃ ಪುಮಾನ್
ಸ್ವಾಭೀಷ್ಟಂ ಲಭತೇ ಕಿಲ ಪ್ರತಿವನಂ ವಿಷ್ವತ್ ಚರಂತೀರ್ಬತ್ |

ಕಾಯಕ್ಲೇಶವಶಾತ್ ಸಮುತ್ತಿತ್ತಘನಸ್ವೇದಾಂಬುನಾಽಽದ್ರ್ಯಾಂಬರಾ-

ಶ್ಚಾಸ್ತ್ರಾಘೈಃ ಕಿಮುಪೇಕ್ಷಸೇ ವಿದಧತೀರಾದ್ರ್ಯಾಂ ಭವದ್ವೇದಿಕಾಮ್^೧ || ೩ ||

"ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಬುಡಕ್ಕೆ ನೀರೆರೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನಲ್ಲವೇ! ಪ್ರತಿವನದಲ್ಲೂ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲೆಯುತ್ತ ದೇಹದಲ್ಲಿನ ಶ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿಜವಾದ ಬೆವರುಹನಿಗಳಿಂದ ವಸ್ತ್ರತೊಯ್ದವರಾಗಿ, ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ನಿನ್ನ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ತೇವಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನೇತಕ್ಕೆ ಕಡೆಗಣಿಸುತ್ತಿರುವಿ?"

೧. : ೧. ಅಶ್ವತ್ಥದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೨. ಮಿಂದು ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಅಶ್ವತ್ಥಕ್ಕೆ ನೀರೆರೆದು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬುದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿ.

೩. ಗೋಪಿಯರು ಕೃಷ್ಣಾನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥವು ಸಹ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಆದಂತಾಗಿದೆ. ಅಲೆಯುವ ಶ್ರಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬೆವರ ಹನಿಗಳಿಂದ ಅವರ ವಸ್ತ್ರಗಳು ತೊಯ್ದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರು ಒದ್ದೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಧರಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ. ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಸುರಿಯುವ ನೀರು ಸೆಲಕ್ಕೆ ಸುರಿದು

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಾದಿಧುರಾಣಾಂ ಮರಣಂ ವಾ ಪರಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಅತ್ರ ಮೂಲಾಸೇಚನಾದ್ಧಸಂಬಂಧಃ ೨ ಸಂಬಂಧೋಕ್ತ್ಯಾ ಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತ್ಯಂತಾರಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩ಂ ಶರತ್ಸಮೇವೇಶಾಂ ನ ಕುರ್ವಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾತ್ ಅಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರೇಣ ಸಂಕೀರ್ಯತೇ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ವರ್ಧಿತ್ಯೇ ಸೇವಿತ್ಯೇ ೩ಂ ತೈಃ ಸತ್ಯಶ್ವತ್ಥೇಽನ್ಯವಾದವ್ಯಃ |

ವರ್ಧಿತೋ ನರಶಾದ್ರಕ್ಷೇತ್ ಸ್ವಪ್ನೋಽರಿವಾಽಗ್ರಿ ಹಂತಿ ಯಃ |

- ಇತಿ ಸ್ವತ್ವತ್ಪತಿಃ |

ಅದು ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷದ ಬುಡಕ್ಕೂ ಹರಿದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೀರರೆಯುವಂತೆ^೧ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಮನೋಭಿಲಾಷೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಮವನ್ನು ಅದು ಈಡೇರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಹೃದಯ.

೪. ಗೋಪಿಯರ ವಿರಹಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿನ ಆ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದ ಸೇವೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಮಯ ನಿರೂಪಣೆ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಅಶ್ವತ್ಥದಿಂದ ನಿರಾಶರಾದ ಗೋಪಿಯರು

ನ ವದತಿ ಬತ ಸಖ್ಯೋ ನಃ ಪ್ರಿಯಂ ವಿಪ್ರಿಯಂ ವಾ

ನ ದಿಶತಿ ಫಲಮಿಷ್ಟಂ ಸ್ವೈರಮಾರಾಧಿತೋಽಪಿ |

ಹರಿಚರಣವಿದೂರಾಃ ಕೋ ನು ಸಂಭಾಷಯೇನ್ಯಃ

ಸುಕೃತಮಪಿ ತದಾಜ್ಞಾರೂಪಮಾಪಾದಯೇತ್ ಕಿಮ್ ^೨ || ೪ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಗೆಳತಿಯರೇ ! ಇದು ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನೂ ನುಡಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅಪ್ರಿಯವನ್ನೂ ನುಡಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಸೇವಿಸಿದರೂ ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ"; (ಇತರ ಗೋಪಿಯರು) "ಹರಿಪಾದಕ್ಕೆ ವಿಮುಖರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಯಾರು ತಾನೆ ಮಾತನಾಡಿಸಿಯಾರು? ಅವನ ಆದೇಶವನ್ನು ಕೇಳುವ ಪುಣ್ಯವನ್ನಾದರೂ ಸಹ ಇದು ನಮಗೆ ನೀಡಿತೇ?"

ವಿ. : ೧. ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷವು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೨. ಅಶ್ವತ್ಥವು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ, ಅವರ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ದೂರಾದವರು. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಪಾದ ವಿಮುಖರಾದವರಿಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಮನ್ನಣೆ ಲಭಿಸದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತ; ಹರಿವಿಮುಖಃ ಸರ್ವಜನವೈಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಅಶ್ವತ್ಥಕ್ಕೆ ಗೋಪಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ

ಪ್ರೇಷ್ಠಂ ಸ್ವಾಂತರಸಂಸ್ಥಿತಂ ನ ದಿಶತೀತ್ಯಾತಾಃ ಸಮಸ್ತಾ ಭೃಶಂ

ಕೋಪಾಚ್ಛಾಪಮಯೋಜಯನ್ನಿವ ಸತಾಂ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ಪಲಂ ನಿಷ್ಫಲಮ್ |

೧. ಅರ್ವ್ಯಾಂ ಕ್ಷಿಪ್ತಾಂ ವಿದಧತಿಃ ಕುರ್ವತೀಃ ನ ಕೇವಲಂ ಮೂಲಮಾತ್ರಸ್ಯಾಸೇವನಂ ಕೃತಂ ಕಿಂತ್ಯಾ ಫಾರುಂಘ್ಯಾಪಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಏವಂ ನಾಂಗಂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಕರ್ಮ ಚರತೀರ್ಣಃ | ಕಿಂ ಕಿಮರ್ಥಮುಪಾಕ್ಷೇಪಃ | ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾದರ್ಶನಲಕ್ಷಣಫಲಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ನ ದದಾಸೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಭಾವನಮುಲಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿಷ್ಣುತೋ ಜನರಸ್ತು ತೇ ನಿಶಿ ತವ ಚಾಪ್ಯಾ ವಿಗೇಯಾಽಸ್ತಿಯಂ
ಕೂರಸ್ತೇ ಹೃದಿ ವಹ್ನಿರಸ್ತು^೧ ನ ಸದಾ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯೋ ಭವ || ೫ ||

ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿನ ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನೋವಿನಿಂದ ಬಹಳ ಕೋಪಗೊಂಡ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಶಾಪ ನೀಡಿದಂತಾಯಿತು : "ನಿನ್ನ ಹೆಣ್ಣುಗಳು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವೆನ್ನಿಸಲಿ, ನಿನಗೆ^೨ ಕಾಗೆಯ ಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟು ಒದಗಲಿ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಈ ನೆರಳು ಯಾರಿಗೂ ಸೇವ್ಯವೆನ್ನಿಸದಿರಲಿ, ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಕೂರವಾದ ಅಗ್ನಿ ತುಂಬಲಿ, ನೀನು ಸದಾ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನೆನ್ನಿಸದೇ ಇರು".

೧. : ೧. ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷದ ಫಲ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ವಿಹಿತವಲ್ಲ; ಅದರ ಬೀಜ ಫಲಿಸುವುದು ಕಾಗೆಯ ಮಲದಿಂದ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ. ^೨ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷದ ನೆರಳು ನಿಷಿದ್ಧ. ಆ ವೃಕ್ಷದ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ತುಂಬಿರುವುದು. ಶನಿವಾರದಂದು ಹೊರತು ಇತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು^೩ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ : ಅಶ್ವತ್ಥಂ ಮಂದವಾರೇ ಚ ಸಮುದ್ರಂ ಪರ್ಪಣಿ ಸ್ಪಶೇತ್ | (ಸ್ತುತಿ)

೨. ಅದೆಲ್ಲಾ ಅದಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ತಮಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅದು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಗೋಪಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪದ ಫಲವೇ ಇದ್ದಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ^೪ ಉತ್ಪತ್ತಿ.

೩. ತಮಗೆ ಕಾರ್ಯ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಅಶ್ವತ್ಥವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು ಅದು ಈಡೇರ-
ದಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ನಿಂದಿಸಿಕೊಡಗಿದರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿನ ವಿವರ ಕಾರ್ಯಸಾಧನವಾಗಿ
ಹೊಗಳುವುದು ಅದು ಈಡೇರದಿದ್ದಾಗ ತೆಗಳುವುದು^೫ ಜನರ ಸ್ವಭಾವ ಎಂಬ ಬೋಕನೀತಿ-
ಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು.

೧. ಮಂದವಾರೇ ಸದಾ ಹೇಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀರತ್ನಾಗಮಿಷ್ಯತಿ |
ಅಸ್ತು ಶ್ಲೋಕಸೌ ಭವೇತ್ ತಾನ್ಯಾಸ್ತಂಧರವಾರಂ ವಿಶಾ ಕಲ || - ಪದ್ಮಪುರಾಣ (೧೬೦)
೨. "ಕಾಕವಿಷ್ಣುಸಮುದ್ರವಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇ; - ವ್ಯಾ.
೩. "ದಿವಾ ವಘೇತಚಾಪ್ಯಾ ರಾತ್ರಾವಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷಮ್ |
ದಿವಾನಿಶಿ ಸರಭಾಯಾ ಪಂತಿ ಪುಗ್ಗಾಂ ಪುರಾಕೃತಮ್ ||" ಇತಿ ವಚನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
ನಿರೀತ್ಯನೇನ ರಾತ್ರಿ ಸ್ವೇಷಾಪ್ರದಾನೇನ ನಿರ್ದೇವ ಭಾಯಾಯಾ; ವಿಗೇಯತ್ವದೂಪಶಾಪಪ್ರದಾನಾದ್ವ್ಯೋಪೀಭರತಿ
ಅಪರಾಧಾನುಸಾರಿಂದಃ; ಕೃತ ಇತಿ ದ್ವ್ಯೋತ್ಯತೇ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಕುಪಿತತ್ಯುಕ್ತಾಽಮಿಯಂ ಜಾತಿಃ | ಸದಾ ಸರ್ಪದಾ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯೋ ನ ಭವ ಅಸ್ತು ಶ್ಲೋಕ ಭವೇತ್ ಸ್ವರ್ಗಃ |
ಅಶ್ವತ್ಥಾಗರೌ ಸೇವ್ಯೌ ನ ಸ್ಪೃಷ್ಯವೌ ಕದಾಚನ" ಇತಿ ಸ್ತುತೇ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಶ್ಚ ಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಗುಣದೋಷವ್ಯತ್ಯಕ್ತೃಣಾಮಾ ಸ್ವತಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಾತ್ ಉತ್ಪತ್ತಿಶ್ಚಾಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.
೬. ಆನೇನ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಅಗುಣಮಪಿ ಗುಣೀಕೃತ್ ಸ್ವವಾಗಾತ್ ತದಪಿ ದ್ವಾವದೋಷಮಪಿ ದೋಷೀಕೃತ್ಯಾಭಿ-
ರಾಪಪ್ರದಾನಾದ್ವ್ಯೋಪೀಗಾಂ ಕೃಷ್ಣಧರಣಿಕಾಯೇರ್ ಆಗ್ರಹಾತಿಶಯೋ ವರ್ಗತೋ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.

೪. "ಮುಂದೆ ಬರುವ ಇಂತಹ ಇತರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಇವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಮುಂದುವರೆದ ಗೋಷಿಯರ ಶಾಪ

ಅಸ್ಮಾಕಂ ನಹಿ ಯಃ ಶೃಣೋತಿ ವಚನಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಂ ವಕ್ತೃ ನೋ
ಮೂಕೋಽಸೌ ಬಧಿವಾಗ್ರಣೀಶ್ಚ ಭವತು ಸ್ವಾಂತಸ್ಥಿತೋಽಪ್ಯಚ್ಯುತಃ |
ನೈತದ್ವೃಷ್ಟಿಪಥಂ ಪ್ರಯಾತು ರಮಣಂ ಯೋ ದರ್ಶಯೇನ್ನೈವ ನ-
ಸ್ತತ್ಪಾರ್ಶ್ವೇ ವಸತಾದಸೌ ದ್ವಿಜಕುಲೇ ಯಃ ಪ್ರೇತ್ಯ ನ ಸ್ವರ್ಗತಃ || ೬ ||

ಇವನು ನಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಅಲಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಇವನು ಮೂಕನಾಗಲಿ; ಮಹಾಕಿವುಡನೂ ಆಗಲಿ; ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡದ ಇವನಿಗೆ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಒಡಲಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಕಾಣಿಸದಂತಾಗಲಿ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಬಳಿಕ ಸದ್ಗತಿ ಪಡೆಯದವನು ಇವನೊಡನೆ ನೆಲೆಸುವಂತಾಗಲಿ.

೬. : ೧. ಅಶ್ವತ್ಥವು ಒಂದು ವೃಕ್ಷ. ಅದು ಇತರರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳದು, ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನೂ ನೀಡದು; ಅದರೊಳಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣಿಸದು; ಸದ್ಗತಿಗೆ ತೆರಳದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಕ್ಷನಾಗಿ ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವನು ಎಂಬುದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿ.

೨. ಅವೆಲ್ಲಾ ಗೋಷಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪದ ಫಲ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ; ಸ್ವಾಂತ - ಮನಸ್ಸು.

ಜಾಜಿ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ತುಲಸಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ಹೇ ಜಾತಿ ಮಾಲತಿ ತುಲಸ್ಯಯಿ ಮಲ್ಲಿಕೇಽಗ್ರೇ
ಯೋಗಂ ಸಮಾದಿತತ ಯೋಗಿಜನಪ್ರಿಯಸ್ಯ |
ಯರ್ಹೈಕಜನ್ಮನಿ ಕದಾಪಿ ತದಂಭ್ರಿಸಂಗೋ
ಯುಷ್ಮಭ್ಯಮಾಭಿರಬಲಾಭಿರದಾಯಿ ಸಾಧ್ವಃ || ೭ ||

"ಎಲೈ ಜಾಜಿ! ಮಾಲತಿ! ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ತುಲಸಿ! ಮಲ್ಲಿಗೆ! ಅಬಲೆಯರಾದ ನಾವು ಎಂದಾದರೂ, ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಸಂಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದೇವಾದಲ್ಲಿ, ಸಾಧ್ವಿಯರೇ! ನೀವು ಯೋಗಿಜನಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ನಮಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿರಿ".

೧. ಸಪ್ತಮುಕ್ತರಾಃ ೭ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಃ ದ್ವಿಜಕುಲೇ ಪೇತಃ ಪುತ್ರಾಃ ಸ್ವಃ ಸ್ವರ್ಗಂ ನ ಗತಃ ಪಿತಾಚ್ಯಂತಂ ವಾಪ್ತಃ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸಾಶ್ವಾತಮೋ ಭವತು ನಾಶಾನ್ಯಾಃ; ಸ್ವಾಂತಮನಃ ಸ್ವರ್ಗಃ || ಅಶ್ವತ್ಥಮೂಲೇ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸಾಶ್ವಾತಮೋ ಭವತು ||

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಅಶ್ವತ್ಥದ ಅನಂತರ ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ ಗೋಪಿಯರು ತಮ್ಮ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಡುತ್ತಿರುವರು.

೨. 'ತಾವು ಯಾವ ಜನ್ಮದಲ್ಲಾದರೂ ಅವುಗಳ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಪುಣ್ಯದ ಫಲದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕ ತಮಗೆ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ಅವನೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸುವ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಸೂಚಿತ.

ತುಲಸಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

‘ತುಲಸಿ^೧ ಮಿಲಸಿ ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರ್ಯಂಬುಜೇ ಪುಣ್ಯಭೂಜೇ
ವರಯ ವರಯತೀಂದ್ರೈರ್ವಂದಿತೇಽಸ್ಮಾನ್ ವಯಸ್ಯಾಃ |
ಮನಸಿ ಮನಸಿಜಾದೇರ್ನಿರ್ವೃತ್ತಿಂ ನಿರ್ಮಿಮೀತೇ
ವನಜವನಜಗಂಧೋಽಪ್ಯಂತರೇಣಾಂಬ ನ ತ್ವಾಮ್ || ೮ ||

“ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ, ಮಹಾಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಅಭಿವಂದಿತಕಾದ ಶ್ರೀತುಲಸಿಯೇ! ನಮಗೆ ನೀನು ಒಲಿ; ಗೆಳತಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಿ. ಆಮ್ಮ! ಕಮಲವೃಂದಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಪರಿಮಳವೂ ಸಹ ನೀನಿಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದು”.

ವಿ. : ೧. ^೧ತುಲಸಿಯ ವಿಶೇಷವಾದ ಮಹಿಮೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೨. ಪುಷ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳಿಗೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ; ಆದರೆ ತುಲಸಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸನು.

೧. ಉಪಕಾರಕ್ಕಿ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಿಚಾರಿತ್ಯಾರ್ಥ್ಯಾಡಿ ಬಾಹ್ಯೋ ಭಾವಃ | ಅಂತರಸ್ತು ಜ್ಞಾಂತರೇ ಪುಷ್ಪಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ
ಸಮಾರಾಧಿತಶ್ಚೈತ್ ಸ ಲಭ್ಯತಾಮಿತಿ | -ಚ್ಯಾ.

೨. ಕಚ್ಚಿತ ತುಲಸಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಗೋವಿಂದಚರಣಪ್ರಿಯೇ |
ಸಹ ತ್ವಾಢಿ ಕುಲೈರ್ವಿಫಲದ್ ದೃಷ್ಟೋಽತಿಪ್ರಿಯೋಽಪ್ಯುತಃ || -ಭಾಗ(೧೦/೨೦೭)

೩. ಉಪಕರ್ಣಮುಮುಷ್ಯ ಭಾಸಿತಾ ತುಲಸೀ ಮಂತ್ರಯತೀವ ಲಾಲಿತಾ |
ಮಮ ಗಾಢ ಪದಂ ನ ಮತ್ತದ್ರಾಜ್ವಲಜಾಧ್ಯಾಃ ಹರೇಯುರಿತ್ಯಲಮ್ || -ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೭/೪೨)

೪. ಕೃಷ್ಣ ಮನಸಿ ಚಿತ್ತೇ ನಿರ್ವೃತ್ತಿಂ ಸುಖಿಂ ನ ನಿರ್ಮಿಮೀತೇ ನ ಜಗಯತಿ ತುಲಸೀಂ ವಿಶಾ ಕೇವಲಪುಷ್ಪ-
ರ್ವಿಷ್ಣುರ್ಚನಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾಡಿ ಭಾವಃ | -ಚ್ಯಾ.

ತತ್ಸತ್ತರಹಿತಂ ಯತ್ಪು ಪತ್ತಂ ವಾ ಪುಷ್ಪಮೇವ ವಾ |
ಸುಪರ್ಣೇನ ಕೃತಂ ಪುಷ್ಪಂ ರಹಿತಂ ರತ್ನಮೇವ ವಾ ||
ಮಮ ಪಾದಾಬ್ಜಪೂಚಾಯಾಮನರ್ಹಂ ಭವತಿ ಧೃವಮ್ ||

-ಸ್ವತಃ

೨. ಇದರಂತೆ ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಹ ತುಲಸಿ ಸಹಿತವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವೀಕರಿಸನು ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ಭಾವ: ಒಲ್ಲನೋ ಹರಿ ಕೊಳ್ಳನೋ | ಎಲ್ಲ ಸಾಧನವಿದ್ದು ತುಲಸಿ ಇಲ್ಲದ ಪೂಜೆ - ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು; ಭೂಜ - ವೃಕ್ಷ; ವಯಸ್ಕಾ - ಗಳತಿ.

೪. ಮನಸಿಜ - ಕಾಮ; ವನಜ - ಕಮಲ; ವನ - ನೀರು, ಗುಂಪು; ನಿವೃತ್ತಿ - ಸಂತೋಷ; ಮನಸಿಜಾದಿ - ಮನಸಿಜ + ಅದಿ - ಮನ್ಯಥನಿಗೆ ಜನಕನಾದವನು.

ಪುನಃ ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ವೃಂದಾವನಂ ಕಿಲ ವನಂ ಭವದೀಯವಾಸ-

ಶ್ಚಾಂದ್ರಪ್ರಮೋದಕರಚಾರುಕರಾಭಿರಾಮಮ್ |

ಕಂದರ್ಪಬಾಣಾದಲಿತಂ ಬತ ಯೂಯಮಾಸಾಂ

ವೃಂದಂ ವೃಥಾ ಕುರುಥ ಹಾ ವ್ರಜಸುಂದರೀಣಾಮ್ || ೯ ||

"ಅಮ್ಮ! ಚಂದ್ರನ ಆಹ್ವಾನದಂತೆಯೇ ರಮ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಈ ವೃಂದಾ-
ವನವೆಂಬ ವನವು ನಿಮಗೆ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ; ನೀವು ಈ ಗೋಕುಲದ ಚೆಲುವೆಯರ
ಹಿಂಡನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಮನ್ಯಥನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವಿರಿ! ಅಯ್ಯೋ!"

೪. : ೧. ^೧ವೃಂದಾವನದಂತಹ ರಮ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ, ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳು
ಅಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಿಗಳಾದ ಗೋಪಿಯರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡದಿರಲಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದೇ
ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜನರು ಪರಸ್ಪರರಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡುವುದು ಅನುಚಿತ ಎಂಬ
^೨ಲೋಕನೀತಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ^೩ಸುಂದರವಾದ ವೃಂದಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವ ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಸುಂದರಿಯರಾದ
ಗೋಪಿಯರ ರಕ್ಷಣೆ ಆಗದಿರುವುದು ಅದಕ್ಕೆ ಶೋಭೆ ನೀಡುವಂತಹುದಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವವೂ
ಸೂಚಿತ; ಚಾರುಕರ - ಮನೋಹರ ಕಿರಣ; ಕಂದರ್ಪ - ಮನ್ಯಥ.

ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಪುಷ್ಪಪೂಜೆಯ ಆಮಿಷ

ನಃ ಸಂದಿಶಂತು ನಯನೋತ್ಸವಮಚ್ಯುತಂ ತಂ

ನಕ್ರಾತಿಭೀತಗಜಗೀತಚರಿತ್ರಜಾತಮ್ |

೧. ಯದ್ಯಪಿ ವೃಂದಾಯಾಃ ಸ್ಥಿಯೋ ವಸಂ ವೃಂದಾವನಮಿತಿ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಃ | ತಥಾಪಿ ವಿಮೋಹಾದ್ವಾ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿ-
ತಯಾ ವಾ ವೃಂದಾಭಿವಸಂ ಯನ್ಮಾದಿತಿ ಪದಚ್ಛೇದಾದಿಂಯಮುಕ್ತಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ತಮಾಃ ಸ್ವಕುಲಾನುಸಾರೇಣ ಕಾರ್ಯಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಭವಗಾತ್ರಸ್ಥಾನೀಯತ್ವಾಃ ವಸತ್ಯ ವೃಂದರಕ್ಷಕತ್ವಂ ಕಿಲ ಕಿಮು ಭವತೀಣಾಮುಚೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಪಶ್ಚಾತ್ ತದಂಘ್ರಿಯುಗಲೇ ವಿನಿವೇತ್ಯ ಕುರ್ಮಃ

ಪದ್ಮಾಸನಾದಿಸುರಸಂಚಯಸತ್ಯತಾ ವಃ || ೧೦ ||

"ಮೊಸಳೆಗೆ ಒಹಳ ಅಂಜಿದ ಗಜೇಂದ್ರನಿಂದ ಹಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಿಮೆ ಶ್ರೀಹರಿಯದು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಬ್ಬ ಎನ್ನಿಸುವ ಅವನನ್ನು ನಮಗೆ ನೀಡಿರಿ; ಆ ಬಳಿಕ ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅವನ ಎರಡೂ ಪಾದ-
ಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವವೃಂದಗಳಿಂದ ಮಾನಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಿಡುವೆವು".

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದಲ್ಲಿ ಆ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವವು ಎಂಬುದು ಅವರ^೧ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದ ಪುಷ್ಪ ಮೊದಲಾದ^೨ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ-
ಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯ ; ಅವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿ^೩
ಸೂಚಿತ ; ಸಂಚಯ - ಸಮೂಹ.

ಮುಂದುವರೆದ ಪುಷ್ಪಪೂಜೆಯ ಆಮಿಷ

ಬತ ನತಜನಬಂಧುಂ ಸಾಂದ್ರಸೌಂದರ್ಯಸಿಂಧುಂ

ಯದುನ್ಯಪಕುಲಸಾರಂ ಯಚ್ಛತೋದಾರಹಾರಮ್ |

ತದನು ತಿರಸಿ ಯುಷ್ಮಾನ್ ಧಾರಯಾಮಃ ಕೃತೇಷ್ವಾಃ

ಪರಮಪದಯುಗಾಚ್ಛೇ ಪೂರಯಾಮಃ ಪ್ರಹೃಷ್ವಾಃ || ೧೧ ||

"ಅಮ್ಮ! ನಮಿಸುವ ಜನರಿಗೆ ಬಂಧುವಾದ, ನಿಜವೆಂದರ್ಥದ ನಿಧಿಯಾದ,
ಯದುರಾಜನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು
ನಮಗೆ ತೋರಿಸಿರಿ; ಆ ಬಳಿಕ ಅಭಿಲಾಷೆ ತೀರಿ ಒಹಳವಾಗಿ ನಲಿಯುವ ನಾವು
ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಎರಡು ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವೆವು ;
ನಮ್ಮ ಮುಡಿಮಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವೆವು."

೧. : ೧. ಅಭಿಲಾಷೆ ತೀರಿದಲ್ಲಿ^೪ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಆ ಬಳಿಕ ಆ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ-
ವನ್ನು ತಿರಸಾ ಧರಿಸುವವು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೧. ಅನೇನ ಮಂದಬುದ್ಧಿತ್ವಾನ್ನಾಸ್ತದಪೇಕ್ಷಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನ್ಯಾಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾದಾರ್ಪಣೇ ಕೃತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯೋ ದೇವಾಃ ಪರಿನಿರ್ಮಾಲ್ಯಬುದ್ಧಾ ಶಿರಸಾ ಧಾರಯಿಷ್ಯಂತೀತಿ
ಮಹಾನುಪಕಾರೋ ಭವಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯದ್ವೈಷ್ಣವೋಪಾಸ್ಯಂತಿ ಶ್ಲೋಕೇಽಪ್ಯದಕಾರೋ ನಿವೇದಿತಃ ತಥಾಪಿ ತನ್ಮಾತೇತತ್ಸೇನ ತಮಗಮಿಸ್ಯತ್ಯ ಕಾರ್ಯ-
ಕರಣಮುಕ್ತಮಸ್ತು ಭಾವ ಇತಿ ಗಾಂಧೀ ಮಧ್ಯಕೋಟಿ ನಿವೇಶಿತಃ | ಆತ ವಿವಾಕ್ಯ ಪಶ್ಯಾದ್ವಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಂತರಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯ ಸಮರ್ಪ್ಯ ಶೃಂಗಾರಾರ್ಥಂ ಕುರಿತು ಧಾರಯಾಮ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಮಾಡುವ ಪ್ರಲೋಭನೆಯನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿರುವರು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ನಿರಾಶರಾದ ಗೋಪಿಯರು

ಗೆಚ್ಚಂತು ಪತ್ಯುರ್ಗತಿಮಾಸು ನೈತಾ

ವಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಗಾಢಂ ಪರಿರಂಭಣೇ ನಃ |

ಸ್ವಾಯಾಸಮಾಶಂಕೃ ತದೀಯಗೇಯ-

ಮಾಲಾಃ ಸಮಾಲಂಬ್ಯ ಕೃತಾಂಗಪಂಗಾಃ ^೨ || ೧೨ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮ್ಮನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಶ್ರಮವಾದೀತೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅವನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಪಡೆದ ಈ ಸ್ತುತ್ಯವಾದ ಮಾಲೆಗಳು ಪತಿಯಾದ ಅವನ ಹಾದಿಯನ್ನು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ನಡೆಯಿರಿ.

ಎ. : ೧. ಆ ಜಾಜಿ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಉತ್ತರ ನೀಡದಿರಲು ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ^೩ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತಮಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಾವು ಪಡೆದು ಅವನನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿದಾಗ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಆಲಂಕರಿಸಿರುವ ಅವು ಸುಜ್ವಗುಜ್ವಗುವ ಅಪಾಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವು ಅವನ ಇರವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ ಮೌನವಹಿಸಿವೆ ಎಂದರ್ಥ; ಪರಿರಂಭಣ - ಆಲಿಂಗನ.

೩. ಒಬ್ಬಸ್ತ್ರೀ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಇರವನ್ನು ತನ್ನ ಸವತಿಯರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಸಳು; ಅವರು ಇವನನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ತನಗೆ ಹಾನಿಕರ ಎಂಬ ^೪ ಭಾವವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಇದರಿಂದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆಯುವ ಮೂಲಕ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಸವತಿಯ-ರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಇರವನ್ನು ಅವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಅನ್ಯಾಂಚನಾನ್ಮುಕುಲಿತಂ ಸರಸೀರುಹಾಸ್ಯ-

ಮನ್ವೇತಿ ಮಂದಮರುತಾ ಚಲಿತಂ ದ್ವಿದೇಘಃ |

೧. ಶಿರಸಾ ಧಾರಣಲಕ್ಷಣಃ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಃ ಪ್ರಾತೀತಿಕೆ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ತರುತ್ವಾ ವಚನೇ ಆಯಾಸರಂಜಾಯಾ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಕಲ್ಪಣಾತ್ ವಿಭಾವಣಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಆಸ್ಥಾಕಂ ಪರಿರಂಭಣೇ ಆಲಿಂಗನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃತೇ ಸತಿ ಸ್ವಾಯಾಸಂ ಸ್ವಪ್ನಯಾಸಂ ಉಭಯೋರಂಗಪಂಗಣ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಾಗಾಂ ಚೋರ್ಣಭಾವೇನ ಸ್ವರೂಪದಾನಿಮಿತ್ತರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಕಲ್ಪಮೃದಿ ವಿಮೋಹೇನೇತಿ ಭ್ರಮುಮೂಲತಃ | ಅನೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋ ಲಭ್ಯತೇ ಚೇದ್ವಾಢಂ ಪರಿರಂಭಣಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ಗೋಪೀಣಾಂ ರೇಕರಣಾ ವ್ಯವೃತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಸನ್ನಾಥ ಪತ್ಯ ಸದಯಾಗ್ರಗ ಸಾಧುವತ್ಯ

ಕಂ ನಃ ಪರಿತ್ಯಜಸಿ ಖಿನ್ನಹೃದಸ್ವಸ್ವರ್ಥೇ || ೧೩ ||

ಮತ್ತೊಂದು ಬಳಿಯ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಮುದುಡಿದ, ಮಂದಮಾರುತದಿಂದ ಚಲಿಸಿದ, ಕಮಲದ ಮುಖದತ್ತ ದುಂಬಿಯು ಧಾವಿಸುತ್ತಿದೆ; "ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ ! ನೋಡು; ಕರುಣಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನೇ ! ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಒಲಿಯುವವನೇ ! ನಿನಗಾಗಿ ಖಿನ್ನಮನಸ್ಕರಾಗಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನೇಕೆ ನೀನು ತೊರೆಯುತ್ತಿರುವಿ?".

ಪು : ೧. ಮುದುಡಿದ ತಾವರೆಯನ್ನೂ ಸಹ ದುಂಬಿಯು ಆಸ್ವಾದಿಸಲು ತೆರಳುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ನಾವು ನಿನಗಾಗಿ ಅರಳಿರುವವರು, ಅಂತಹ ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನೇಕೆ ತೊರೆಯುತ್ತಿರುವಿ, ಎಂಬುದು ಗೋಷಿಯರ ಭಾವ.

೨. 'ಕೋಪಮಾಡಿಕೊಂಡವನನ್ನು ಸಹ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದವರು ತೊರೆಯಲಾರರು. ನಾವಂತೂ ವಿರೇಷ ಅನುರಾಗವನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುವವರು ಎಂದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಅನುಚಿತ ಎಂಬುದು ಅವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ದ್ವಿರೇಷ - ಭ್ರಮರ.

ಪದ್ಧಿನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಪದ್ಧಿನಿ ಪ್ರಿಯಮುದೀರಯ ಪೀವರಾಂಸಂ

ನಾರಾಯಣಃ ಸ ತು ತವಾಸ್ಮದರೇ ನಿಗೂಢಃ |

ತ್ವಂ ಹಿ ಸ್ವಭಾವಮಧುರೇತಿ ಬತಾರ್ಥ್ಯಸೇಽಂಬ

ನೋ ಚೇದ್ಧಗಂಬುನಿಕರೈಃ ಕಲುಷಾ ಖಲು ಸ್ಯಾಃ || ೧೪ ||

"ಎಲೈ ಪದ್ಮಗಳ ಕೊಳವೇ ! ತುಂಬುತೋಳಿನ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸು; ಅವನಾದರೋ ನಾರಾಯಣ; ನಿನ್ನ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವನು ; ನೀನು ಸ್ವಭಾವತಃ ಮಧುರಳಾದವಳು. ಅಮ್ಮ ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿರುವೆವು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿಗಳ ಧಾರೆಗಳಿಂದ ನೀನು ಮಲಿನಳಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ".

ಪು : ೧. ಪದ್ಮಗಳು ನೆಲೆಸಿರುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನೆಲೆಸಿರುವನು: ಯತ್ರ ಪದ್ಮವನಾನಿ ಚ .. ತತ್ರ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಹರಿಃ; ಇಲವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿರೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನದ ಸ್ಥಳ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಒನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತುಗಳು ರೋಚಕವಾಗಿವೆ.

೧. ಸಹಿತತ್ವಾತ್ ಕೃಪಾಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ ತ್ವತ್ಪ್ರಗಾಢಮುಖ್ಯಾಂ ಆಸ್ವಾಕಂ ಪರಿತ್ಯಾಗೋ ರೋಚಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. "ಅಪೋ ನಾರಾ ಇತಿ ಪೋಕ್ತಾ ಆಪೋ ವೈ ನರಸೂನವಃ |

ಅಯನಂ ತಸ್ಯ ತಾಃ ಪೂರ್ವಂ ತೇನ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವತಃ ||" ಇತಿ (ಮನುಷ್ಯತಃ - ೧೦/೧)

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ದುಃಖವು ಉಮ್ಮಳಿಸುವುದರಿಂದ ಸುರಿವ ಅವರ ಬಿಸಿಯಾದ ಕಣ್ಣೀರು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಅದಂ "ಮಾಧುರ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಂದುಂಟಾಗು- ವುದು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಷೋಗದಿಂದ ಗೋಪಿಯರಿಗಾಗಿರುವ ದುಃಖಾತಿಶಯವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ; ಅಂಶ - ಹೆಗಲು; ದೃಗಂಬು - ಕಣ್ಣೀರು.

ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಗೋಪಿಯರು ಒಡ್ಡಿದ ಆಮಿಷ

ಪತ್ಯಾ ಸಮಂ ತವ ಜಲೇ ವಿಮಲೇ ವಿಹೃತ್ಯ
ಕುರ್ಮಃ ಕುಚೌಘಕೃತಕುಂಕುಮರಂಜಿತಾಂ ತ್ವಾಮ್ |
ಮುಗ್ಧಪ್ರಸನ್ನಮುಖಿಸಾರಸಶೋಭಮಾನಾಂ
ಸ್ವರ್ಮುಕ್ತಪುಷ್ಪನಿಕರೈಃ ಪರಿತಃ ಸುಪೂರ್ಣಾಮ್ || ೧೫ ||

ನಿನ್ನ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಪತಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಿ, ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವು ನಮ್ಮ ಸ್ವನಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಕುಂಕುಮದಿಂದ ರಂಜಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆವು; ಮನೋ-ಹರವಾದ ಪ್ರಸನ್ನಮುಖಿಕಮಲಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವಳನ್ನಾಗಿಸುವೆವು; ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಸುರಿಸುವ ಪುಷ್ಪವೃಂದಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ತುಂಬಿಹೋದವಳನ್ನಾಗಿಸುವೆವು.

ಏ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೊರೆತಲ್ಲಿ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳೂ ಬೆಳೆತಿರುವ ಜಲದಲ್ಲಿ ಜಲವಿಹಾರಮಾಡುವ ತಮ್ಮ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿರುವರು; ಹೀಗೆ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ ಈ ಮುನ್ನವೇ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ಸರಃ ಪ್ರಸನ್ನಂ ನಿಶಿ ಸಾರಸೌಘೈಃ ಸ ಕಾಮಿನೀಛಃ ಸಹ ಸಂಪ್ರವಿಶ್ಯ |
ಕರಿಷ್ಯತೀಶೋ ಮುಖಪದ್ಮಪುಂಜೈರಲಂಕೃತಂ ಮಾಮಿತಿ ಶಂಕತೀವ ||-ರು.ವಿ.(೧/೨೯)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಲಕ್ರೀಡೆಗೆ ತೊಡಗಿದಾಗ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಂಪ್ರಮದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಸುರಿಸುವರು ಎಂಬ ಅಂಶವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಸಾರಸ - ಕಮಲ.

ಪದ್ಮಿನಿಯಿಂದಾದ ನಿರಾಸೆ

ನೈಪಾ ನವಾಂಬುದತನುಂ ಕಥಯೇನ್ನಿಜಂ ನಃ
ಸ್ವೀಯಪ್ರವಾಹಭರಧಿಕ್ಯತಲೋಕವಾರ್ತಾ |

೧. ಆಪಾಂ ಮಧುರಸಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾದ್ರಸಾಂಕರಸ್ಯಾವಾಧಿಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಆಸ್ಯಜ್ಯೋತಾಪ್ತವಾಹಸ್ಯೋದ್ದೇಶೈಃ ಸ ತವ ಮಾಧುರ್ಯವಾನ್ | ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವರ್ಮುಕ್ತೇತ್ಯಾದಿನಾ ಸ್ವೀಕೀಡಾಸಮಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವೈಃ ಪದ್ಮವರ್ಷಸ್ಯ ಕ್ಷಿಯಮೂಗತ್ಯಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಸಾ ಚುಂಬಿತಾಖಿಲಸರೋರುಹಕೋಮಲಾಸ್ಯಾ
ಬೃಂಗಾವಲೀಭರಿತರಾರ್ತಿಮಜಾನತೀ ಯಾ || ೧೬ ||

ತನ್ನ ಪ್ರವಾಹದ ರಭಸದಿಂದಾಗಿ ಸಕಲಲೋಕವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿರುವ, ದುಂಬಿಗಳು ಮುತ್ತಿಕ್ಕುವ ಸಕಲಕಮಲಗಳೆಂಬ ಕೋಮಲಮುಖದವಳಾದ, ಇತರರ ನೋವನ್ನು ಅರಿಯದ ಈ ಪದ್ಮಿನಿಯು ನೂತನಮೇಘದಂತಹ ದೇಹದ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ವಿನನ್ನೂ ತಿಳಿಸಳು.

೧. : ೧. ಪದ್ಮಿನಿಯು ಒಂದೆಡೆ ಲೋಕವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತೊರೆದವಳು; ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಮುತ್ತಿಡಲ್ಪಡುವ ಕಮಲದಂತಹ ಕೋಮಲಮುಖದವಳು. ಹೀಗೆ ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಇತರರ ಸೋಪ್ತ ತಿಳಿಯುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೋಂದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಅವಳು ಕೃಷ್ಣನ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ನಲಿವುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ಬಂಜೆಗೆ ಪ್ರಸವವೇದನೆ^೧ ಎಂದು ತಾನೆ ಅರ್ಥವಾದೀತು ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು ಸದಾ ನಲಿವಿನಿಂದ ತುಂಬಿದವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಯೋಗಾರೂಢಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಶಮಃ ಕಾರಣಮುಚ್ಯತೇ' (೬/೨) ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರನದಂತಿದೆ.

ಪದಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಪದ್ಮಾನಿ ಶಂಸತ ಪಯೋಬಿಮುತಾಕಲತ್ರಂ
ಯುಷ್ಮದ್ವನೇಷು ವಸತೀತಿ ವದಂತಿ ಸಂತಃ |
ಕುಕ್ಷಿಸ್ಥಿತಾಯ ವಿಧಯೇಽಪರಥಾ ಲಲಾಟ-
ಲೇಖಾಂ ಸ್ಮ ಜೀವನಕೃತೇ ರಚಿತಾಂ ವಿಮಾಘ್ನಮ್ || ೧೭ ||

"ಎಲೈ ಕಮಲಗಳೇ! ಕ್ಷೀರಸಾಗರಜಾತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಿರಿ; ಅವನು ನಿಮ್ಮ ವನಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂತರು

೧. ಆತೋಽಸ್ತತ್ಪಯೋಜನಮತ್ರ ಸ ಭವತ್ಯತೋಗೃತ ಗಚ್ಛಾಮಿ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. "ನ ಹಿ ವಂಧ್ಯಾ ವಿಜಾಗಾತಿ ಗುರ್ವೀಂ ಪ್ರಸವವೇದನಾಮ್" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಸುಖಿತಯಾ ಪರ-
ದುಃಖಾಗಾಭಿಜ್ಞೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿದ್ಯಾನೇವ ವಿಜಾಗಾತಿ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಪರಿತ್ರಮಮ್ |

ನಹಿ ವಂಧ್ಯಾ ವಿಜಾಗಾತಿ ಗುರ್ವೀಂ ಪ್ರಸವವೇದನಾಮ್ ||

ಇತಿ ಸೂಕ್ತಿ |

ಸ್ತ್ರೀಯಪ್ರವಾಹಭರಣ್ಯಾದಿಗಾ ವಶ್ಯಯ್ಯಮತ್ರಃ ಪುರುಷಃ ನ ಕೇವಲಂ ಪರೈಃ ಸಾರ್ಥಂ ನ ವದತಿ ಕಿಂತು
ಪರೇವಾಂ ವಚನಮಪಿ ನ ರ್ವಣೋತಿತಿ ದ್ವ್ಯೋತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಹೇಳುವರು. ಅಥವಾ ನಮ್ಮನ್ನು ಉಳಿಸಲೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಉದರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ-
ದೇವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಬರಹವನ್ನು ತಿದ್ದಲಾರದೂ ತಿಳಿಸಿರಿ".

೧. : ೧. ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿರೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂಬ ಿಶಾಸ್ತ್ರವಾಣಿಯನ್ನು
ಆಧರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದೆ ತಾವು ಬದುಕುವುದು
ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂದೇಶವನ್ನು ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಹಣೆಬರಹ ಎಂದರೆ ವಿಧಿಲಿಖಿತ ಎಂದರ್ಥ; ಅದನ್ನು ಬದಲಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಷ್ಟೆ
ಹೊರತು ಇತರರಿಗಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿರೇಷಾಂಶವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಇದರಿಂದ ಹಣೆಬರಹದ
ಬಂಧನ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

ಪದ್ಯಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸವತಿಯರು

ಇಮಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಕಿಲ ನಃ ಸಪತ್ನಾಃ

ಸಮಾನನಾಮಾನಿ ಸದಾ ಗೃಹಾಣಿ |

ಅನ್ಯಾಣಿ ಚಾಸ್ಮಾನ್ ದ್ವಿಷತಸ್ತದೀಯ-

ಪುತ್ರಸ್ಯ ತದ್ಗಚ್ಛತ ದೇಶಮನ್ಯಮ್ || ೧೮ ||

ಈ ಕಮಲಗಳು ನಮ್ಮ ಸವತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಹೆಸರನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುವಂತಹವು;
ಸದಾ ಅವಳಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿರುವವು; ನಮ್ಮನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಅವಳ ಪುತ್ರನಾದ ಕಾಮನ
ಅಸ್ತ್ರಗಳೂ ಆಗಿವೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಬೇರೆಡೆಗೆ ತೆರಳೋಣ.

೩. : ೧. ಪದ್ಯಗಳು ಉತ್ತರಿಸದಿದ್ದಾಗ ಗೋಪಿಯರು ಅದನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿ
ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ತಾವು ಕೇಳುತ್ತಿರುವ ಕಮಲಗಳು 'ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ' 'ಪದ್ಮಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು
ಹೊಂದಿವೆ; ಅವಳಿಗೆ ನೆಲೆಯೂ ಆಗಿವೆ (ಪದ್ಮಾಲಯಾ); ಅವಳಂತೂ ತಮಗೆ ಸವತಿ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಅವುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೧. "ಮಲಸೀಕಾನಸಂ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಪದ್ಮಪಾನಾಂ ಚ |

ದಶಂತಿ ವೃಷಭಾ ಯತ್ರ ತತ್ರ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಹರಿಃ ||" ಇತಿ ವಚನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕಥಯತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹಂ ಸೋಢ್ಯಾ ಕ್ಷಣಮೂತ್ರಮಪಿ ವೇವಣಾಸ್ತರಣಮೇವ ವರಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. 'ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ವಾಚಾಂ ಪದ್ಮಾಲಯಾಂ ಪದ್ಮಾವಾ' ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಮೇತರತನಾಮನ್ವೇಶ್ಛೇ |

ಅರವಿಂದಮರ್ಶೋಕಂ ಚ ಚೂತಂ ಚ ಸವಮುಲಿಕಾ |

ನೀಲೋತ್ತಲಂ ಚ ಪಂಚೈಕೇ ಪಂಚಾರ್ಣವ್ಯ ನಾಯಕಾಃ ||

-ಅಮರಕೋಶ

೪. ಅತೋನ್ಯತ್ವವೋಗುಣಮುಕ್ತ ನ ಭವಂತಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇನ್ನು ತಮ್ಮನ್ನು ಪಿಂಡಿಸುತ್ತಿರುವ 'ಕಾಮನಂತೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತನಯ, ಕಮಲಗಳಂತೂ ಅವನ ಆಸ್ತ; ಆದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಕಮಲಗಳು ಅವನ ಇರವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಸವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷಾಂಶ.

ಚೂತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ 'ಚೂತ ಕೃಷ್ಣಪದವೀಂ ವದ ನಃ ಕೃತಾನಾಂ

ಹೇ ನಾರಿಕೇಲ ಪನಸಾಪ್ಲು ಪರಾನ್ ಹಿ ಯೂಯಮ್ ।

ಪುಷ್ಕೀಥ ಪುಷ್ಪಫಲವಲ್ಬಲಮೂಲಪತ್ರ-

ಚಾಪ್ಯಾಸಮುಲ್ಲಸಿತಪಲ್ಲವಕೋಟರಾದ್ಯೈಃ ॥ ೧೯ ॥

"ಎಲೈ ಮಾವೇ ! ಸೊರಗಿದ ನಮಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು"; "ಎಲೈ ನಾರಿಕೇಳವೇ ! ಹಲಸೇ ! ಹುಣಸೆಯೇ ! ನೀವಾದರೂ ಅವನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ; ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಪುಷ್ಪ, ಫಲ, ವಲ್ಬಲ, ಬೇರು, ಎಲೆ, ನೆರಳು, ಹೊಳೆಯುವ ಚಿಗುರು ಹಾಗೂ ಪೊಟರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಇತರರನ್ನು ಪೋಷಿಸುವವರಲ್ಲವೆ" !

೩. : ೧. ಮರಗಿಡಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಪರೋಪಕಾರಮಾಡುವುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಎಲೆ, ಹುಣ್ಣು ಬೇರು, ತೊಗಟೆ, ಎಸಳು ಹಾಗೂ ಪೊಟರೆಗಳೂ ಸಹ ಇತರರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದವುಗಳು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವು ತಮಗೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಉಪಕರಿಸಲಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಬೇಡಿಕೆ; ವಲ್ಬಲ - ತೊಗಟೆ; ಚೂತ - ಮಾವು; ಪನಸ - ಹಲಸು.

೨. ಇದರಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಗಳು ಬಗೆಬಗೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಪರೋಪಕಾರಾಯ ಫಲಂತಿ ವೃಕ್ಷಾಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಿಯ ವಿವರಣೆಯಂತಿರುವುದು ಇದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ತಿಂತ್ರಿಣಿ, ನಾರಿಕೇಳಗಳ ದೋಷಗಳು

ತಿಂತ್ರಿಣ್ಯಾಸ್ವ ಯತಃ ಫಲಾನ್ಯಪಿ ಸದಾ ವಕ್ತ್ರಾಣಿ ತೇ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ

ಸಾ ತ್ವಂ ತಾಡನಕರ್ಮಸೂಪಕುರುಷೇ ಕಿಂ ನಾರಿಕೇಲೇನ ನಃ ।

೧. ನ ಹಿ ಶತ್ರುಸಂಬಂಧಿಣೋಽಪ್ಯತ್ಯಯೋಜನಂ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಚೂತಶ್ರಿಯಾಲಪನಾಸನಕೋದಿದಾರಜಂವೃಕ್ಷಬಿಲ್ಬುಕುಲಾಮೃತದಂಬಿನೀಪಾಃ ।

ಯೀಂಸ್ತೇ ಪರಾರ್ಥಭವಿನೋ ಯಮುನೋಪಕೂಲಾಃ ಶಂಸಂತು ಕೃಷ್ಣಪದವೀಂ ರಹಿತಾತ್ಮನಾಂ ನಃ ॥

-ಭಾ.(೧೦/೨೪/೯)

೩. ಸರ್ವಸ್ವೈರಪಿ ಪರಪೋಷಣಂ ಕುರ್ವತಾಂ ವಾಪ್ಯಾತ್ಮೇಣಾಪ್ಯತ್ಯಯೋಜನಸಾಧನೇ ಕಃ ಪ್ರಯಾಸ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಮಸ್ತೇ ಯಃ ಫಲಮಭ್ಯಚುಂಬನಿ ನರಾಲಭ್ಯೇ ತ್ವಚಾ ಪಕ್ಷಿಣಾಃ-

ಪೃಗ್ರಾಹ್ಯಂ ದಧದಧ್ವನೀನಮೃತಿದಂ ಶಸ್ತ್ರೇಣ ಸಾಧ್ಯಂ ಬಲಾತ್ || ೨೦ ||

"ಎಲೈ ಹುಣಸೆಯೇ ! ಸುಮ್ಮನಿರು; ನಿನ್ನ ಹಣ್ಣುಗಳೂ ಸಹ ಯಾವಾಗಲೂ ವಕ್ರವಾಗಿರುವವು; ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುವವಳು ನೀನು; ನಮಗೆ ನಾರಕೇಳದಿಂದ ಆಗುವುದೇನಿದೆ? ಅದು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಎಟುಕದ ಗಗನಚುಂಬಿಯಾದ ತನ್ನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ತೋಗಟಿಯಿಂದಾಗಿ ಅದು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವಂತಹುದಲ್ಲ, ಹಾದಿಹೋಕರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ತೆಗೆಯುವಂತಿರುವವು; ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಂತೂ ಶಸ್ತ್ರವೇ ಬೇಕಲ್ಲವೆ !

೪. : ೧. ಹುಣಸೆಯು ವಕ್ರಾಕಾರದ ಹಣ್ಣು ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದ ಅದು ಎಂದೂ ಇತರರಿಗೆ ಉಪಕಾರಮಾಡದು ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಲದೆ, ಅದರ ಜೀಜಗಳು ಇತರರನ್ನು ಹೊಡೆಯಲಷ್ಟೆ ಉಪಯುಕ್ತ; ಬೇರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕಲ್ಲ. ತೆಂಗಂತೂ ಬರಿಕೈಗೆ ಎಟುಕದಂತಹ ಎತ್ತರದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು; ಅದರ ದಪ್ಪಚರ್ಮದಿಂದಾಗಿ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಅದು ಬೇಕೆನ್ನಿಸದು; ಅಲ್ಲದೆ, ಅದರಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೀಳುವ ಎಳನೀರು ಮೊದಲಾದವು ಕೆಳಗೆ ಅಂದರೆ, ಇತರರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ ಅಪಾಯಕರ. ಹೀಗೆ ಇತರರಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದಂತಹ ಆ ಹುಣಸೆ, ತೆಂಗು ಮೊದಲಾದಂತಹ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ತಮಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗದು ಎಂಬುದು ಅವರ ತೀರ್ಮಾನವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ತೆ- ತಲೆ.

೨. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಣಸೆ ಹಾಗೂ ತೆಂಗುಗಳ ವಿರೋಧತೆಯನ್ನು ಸಹ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ಬೇಡಿದವರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸದ, ರಾಜಾದಿಗಳ ಪಾಲಾಗುವ ಧನವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ನಿಷ್ಕರಸ್ವಭಾವದ ಲೋಭಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವು ಸಹ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಅನೇನ ಯಾಚಕಾನುಪಕಾರೀ ರಾಜಾಧ್ಯಪಹಾರ್ಯವಿತ್ತಸಂಗ್ರಹೀ ನಿಷ್ಕರ-ಪ್ರಕೃತಿರ್ಬುಜೋ ಧ್ವಜತೇ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಹುಣಸೆ, ತೆಂಗು, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮೇಧ್ಯ ವೃಕ್ಷಗಳು ಎಂಬ ಮಾಹಿತಿಯು ಇದರಲ್ಲಿದೆ; ತಿಂತ್ರಿಣೀ - ಹುಣಸೆ; ಆಸ್ತ - ಸುಮ್ಮನಿರು; ಆಭ್ಯಚುಂಬ - ಗಗನಚುಂಬ.

ಹಲಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಶಾಪ

ಯಃ ಪಕ್ಷಂ ಫಲಸಮಿತಂ ಭುವಿ ಗತೈರಜ್ಞೇಯಮಾವೇಶ್ವಿತಂ

ಧತ್ತೇ ದುರ್ಜರಕಂಟಕೈಃ ಸ ಪನಸಃ ಪ್ರಾಕ್ ಕಾಕಭೋಗ್ಯೋ ಧ್ರುವಮ್ |

೧. ತಿಂತ್ರಿಣೀಫಲಾಣಾಂ ವಕ್ರತ್ವಾದಿ ಛಾವ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮೃತಿದಂ ಮರಣದ್ವದಂ ಸ್ವಚ್ಛಾಯಾಶ್ರಿತಾಣಾಂ ಉಪರಿವಶಾದಿ ಛಾವ |

-ವ್ಯಾ.

ಚೂತೋಽಯಂ ಫಲಪುಷ್ಪತೋಽತಿಲಿಗಃ ಸ್ವೋಪಾಂತಗಾನಾಂ ನೃಣಾಂ

ಪಕ್ಷಾನ್ ಪ್ರದಿಶನ್ ಸ ಚಾಪಿ ಮನಸಸ್ತೋಪಾಯ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಸಖ || ೨೧ ||

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಾಗದಂತೆ ಗಟ್ಟಿಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿರುವ ಮಾಗಿದ ಹಾಗೂ ಮಾಗದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಹಲಸನ್ನು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಮೊದಲು ಕಾಗೆಗಳು ತಿನ್ನುವಂತಾಗಲಿ; ಗೆಳತಿ! ತನ್ನ ಹಣ್ಣುಹೂವುಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಮುದನೀಡುವ, ತನ್ನ ಬಳಸಾರುವ ಜನರಿಗೆ ಪಕ್ಷವಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನೀಡುವ, ಈ ಮಾವು ಸಹ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದ ನೀಡಲಾರದು.

೧. : ೧. ಹಲಸು ವಿಚಿತ್ರಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ. ಅದರ ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣಾದರೂ ಕೂಡಲೇ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳುಗಳು ತುಂಬಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಕೂಡಲೇ ತಿನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಜೊತೆಗೆ ಅದರ ಹಣ್ಣನ್ನು ಮೊದಲು ಕಾಗೆಗಳು ತಿನ್ನುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಹಲಸಿನ ಈ ಬಗೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಲೇ ಇಂತಹ ವೃಕ್ಷವು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲಾರದು ಎಂದು ಗೋಪಿಯರು ತಿಳಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ.

೨. ಮಾವು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ. ಅದರ ನೆರಳು, ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸಹ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಪ್ರಯೋಜನಕರ; ಅದರ ಅದು ಸಹ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸುಳವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಇಂತಹ ಉಪಯೋಗ-ಕಾರಿಯಾದ ವೃಕ್ಷವೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ನಿರುಪಯುಕ್ತವೆನಿಸಿದ್ದು ಗೋಪಿಯರ ಮನಸ್ಸಿಗಾದ ಕೃಷ್ಣಪಿರಹದ ಒತ್ತಡವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಾದಿನ ದೋಷ

ಕಂದರ್ಪಮಂತ್ರಿಣಿ ಸಮೀಯುಷಿ ಯಃ ಸರಾಗ-

ಸ್ತತ್ಕ್ಷಪಾತಿಪಿಕಗಾಯಕಹರ್ಷಹೇತುಃ |

ತದ್ಬಂದಿನಃ ಶುಕಚಯಸ್ಯ ಸಖಾ ತದೀಯ-

ಬಾಣೌಘಜನ್ಯಧರಣೀ ಸ ಹಿ ಚೂತ ಏವ || ೨೨ ||

ಕಂದರ್ಪಸಚಿವನಾದ ವಸಂತವು ಅಗಮಿಸಿದಾಗ, ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿ, ಅವನ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಹಾಡುವ ಕೋಗಿಲೆಗೆ ಹರ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುವ, ಅವನ ಹೊಗಳಿಕುಭಿ-ರಂತಿರುವ ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾಗಿರುವ, ಆ ಮಾವೇ ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ, ಅಲ್ಲವೇ !

೧. ವೃಕ್ಷೇ ಪಕ್ಷಸ್ಯ ವಸಾಫಲ್ಯಾ ಪ್ರಾಣಿ ಕಾಕಭೋಗ್ಯತ್ವನಿಯಮಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವಲ್ಲುಚ್ಛೋ ಧೃತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಮಾವು ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿಗುರ ಆಕರ್ಷಕವೆನ್ನಿಸುವುದು; ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹರ್ಷದಿಂದ ಧ್ವನಿಗಯ್ಯುವುವು. ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳು ಅಲಾಪನೆಗೆ ತೊಡಗುವುವು; ಆದರೆ ಹೂವಂತೂ ಮೃದ್ವಾಕೃತಿ ಬಾಣವೇ ಸರಿ. ಹೀಗೆ ಕಾಮನಿಗೆ ಅತ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವ ಈ ಚೂತ ತಮಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸದಿರುವ ಮೂಲಕ ಅಹಿತಕಾರಿಯೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಭಾವ.

೨. ವಸಂತವು ತನ್ನ ಫಲಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವು ನೀಡುವುದರಿಂದ ಅದು ಮಾವಿಗೆ ಸಚಿವನಿದ್ದಂತೆ; ಆಗ ಕೂಗುವ ಕೋಗಿಲೆಯು ಅದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಿದ್ದಂತೆ; ಆಗ ಉಲಿಯುವ ಗಿಳಿಗಳಂತೂ ಅದರ ಹೊಗಳುಭಟರೇ; ಹೀಗೆ ಮಾವಿಗೆ ಅವು ಪೂರಕವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ರೀತಿ ತುಂಬಾ ಮನೋಹರವಾದುದು; ಗಿಳಿಗಳು ಉಲಿಯುವುದನ್ನು ಹೊಗಳುಭಟರ ಕೆಲಸ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅಮೋಘವಾದುದು.

ಮಾಧವಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

¹ಹೇ ಮಾಧವಿ ಪ್ರಾಂತನಿಗೂಢದಲ್ಲಿ

ಶ್ರೀಮಾನಿನೀಮಾನದಮಾದಿಶೇಹ |

ದೇಹಿ ತದ್ವೀಯಾಂ ಸ್ಥಿತಿಮೇವ ನೋ ಚೇ-

ನ್ನಾನ್ಯಾದಪಿ ಯತ್ರಾಸ್ತಿ ಹಿ ಮಾಧವೀತ್ವಮ್ || ೨೩ ||

"ಎಲೈ ಮಾಧವಿ ! ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಿಗಳು ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವವಳು ನೀನು; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಉಲ್ಲಾಸನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಮಗಿಗ ತೋರಿಸಿಕೊಡು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನಾದರೂ ನೀಡು; ಮಾಧವೀ ಎಂಬ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನಿಂದಾದರೂ ಅವನು ನೆಲೆಸಿರುವನಲ್ಲವೆ !"

ವಿ. : ೧. ಮಾಧವಿ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ಮಾಧವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೆನಪಿಸುವ ಹೆಸರು ಅದರದು; ಮಾಧವನನ್ನು ತೋರಿಸದಿದ್ದರೂ ಸರಿ, ಅವನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅದರ ಸ್ಥಿತಿಯಾದರೂ ತಮಗೆ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಆ ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಸಾಧನವಾದುದು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಆದರಂತೆ ಹೆಸರನ್ನ ಮೂಲಕವಾದರೂ ತಾವು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೧. ಅಶ್ವದ್ವೀರೋಧಿಮದನಪರಿವಾರಾನ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಹಾಯಭೂತತ್ವಾನ್ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಮಯ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ಶ್ಯಾ.

೨. ಪದ್ಯತೇಹ ಲತಾ ಬಾಹೂನಹ್ಯಾಶ್ಚಪ್ರಾಪನವೃತ್ತೇಃ |

ನೂನಂ ತತ್ಕರವರ್ಧೂದ್ ಬಿಭೃಷ್ವತ್ಪುಲಕಾನ್ಮಯೋ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೮/೧೨)

೩. ಮಾಧವಸ್ಯೇಮಾಃ ಮಾಧವ್ಯ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ | ನಾಮ್ನಾ ವಾ ತದೀಯಾ ಭವಾಮು ಇತ್ಯಾರಯಃ |

-ಶ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗದ ಮಾನವಜನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳ ಜನ್ಯವೇ ಮೇಲು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ; ಪಲ್ಲಿ - ಬಳ್ಳಿ.

ಅಶೋಕವು ಸಹ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ

೧ ಅಶೋಕ ಏಷೋಽಪರವೇದನಾಜ್ಞಃ

೨ ಪದಾಹತೇರೇವ ಪರೋಪಕರ್ತಾ |

ನ ಕಾರ್ಯಕಾರೀ ಶಿಥಿಲಾತ್ಮನಾಂ ನ-

ಸ್ವತೋಽಪರತ್ರ ಪ್ರತಿಯಾತ ಸಖ್ಯಃ || ೨೪ ||

ಈ ಅಶೋಕವಂತೂ ಇತರರ ಶೋಕವನ್ನು ಅರಿಯಲಾರದಂತಹುದು; ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದಾ-
ಗಲೇ ಇತರರಿಗೆ ಉಪಕಾರಮಾಡುವಂತಹುದು ಇದು; ಗಲಿತದೇಹರಾದ ನಮಗೆ
ಇದರಿಂದ ಕೆಲಸವಾಗದು; ಅದರಿಂದ ಗೆಳತಿಯರೇ ! ಬೇರೆಡೆಗೆ ನಡೆಯಿರಿ.

೩. ಅಶೋಕವು ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ ಜಡವಾದುದು; ^೩ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎಡಗಾಲಿನಿಂದ
ಒದ್ದಾಗಲೇ ಅದು ಹೊಜೆಡುವುದು ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಜಡವಾದ ಅದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ವೇದನೆ ತಿಳಿ-
ಯುವಂತಿಲ್ಲ; ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಆಯಾಸಗೊಂಡಿರುವ ತಾವು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆಯುವ
ರಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ; ಹೀಗೆ ಅದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ
ಮೂಲಕ ಗೋಷಿಯರು ಅಲ್ಲಿಂದ ಬೇರೆಡೆಗೆ ತೆರಳುವ ತೀರ್ಮಾನ ಕೈಗೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ.

ಪಾರಿಜಾತದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಪಾರಿಜಾತ ಸುರಸಂಸದಿ ಗೀತ ದಾತಃ

ಶ್ರೀನಂದನಂದನಮುದೀರಯ ಸಿದ್ಧಗಮ್ಯಮ್ |

ರತ್ನಾನಿ ರಾಸ್ಯುರುವಿಧಾನಿ ಕಿಲಾಶ್ರಿತಾನಾ-

ಮಸೃಜ್ಯಮಚ್ಯುತಹರಿನ್ಮಣಿಮೇವ ದೇಹಿ || ೨೫ ||

೧. ಕಚ್ಚಿತ್ ಕುರವಶಾಶೋಕ ನಾಗ ಭುನ್ಯಾನ್ ಚಂಪಕ |

ರಾದೂಸುತೋ ದೂನಿನೀನಾಂ ದೋಗ್ಧಾ ನಂದ್ಯ ಚಾತ್ಮಜಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೮/೬)

೨. ಪಾದಾಘಾತಾದಶೋಕಂ ವಿಕೃತಿ - ಸಾಹಿತ್ಯರ್ಮಣಃ; ಪಾದಾಘಾತಃ ಪ್ರಮದಯಾ ವಿಕೃಷ್ಯಶೋಕಃ ಇತಿ ಅಸ್ತತ್ - ವ್ಯಾ-
ಸಗೂಪರರವೇಣ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗಾಢಭಾಷಾಮ್ |

ದೋಹದಂ ತದಶೋಕಾತ್ ತತಃ ಪ್ರಮೋದ್ಯೋ ಭವೇತ್ ||

- ನೈಷಧೀಯ

೩. ಸ್ತ್ರೀವಾಮಾದತಾತಗಾದಶೋಕಃ ಪ್ರಪ್ತತೋ ಭವತೀತಿ ದೋಹದೇ ಕಥಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಪರವಾರಿಭದ್ರಕಮಕಲ್ಪತರುಪ್ಪಜಪಾರಿಜಾತಹರಿಚಂದಗವತ್ |

ಸಹಿತಂ ಸಮಾದಿಪದತಾಗಾಗ್ನೈಃ ಪರಿಭೂಷಯಂತಿ ತದಹೋ ಋತವಃ ||

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೧೧/೨೮)

"ದೇವಸಭೆಯು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳುವ, ಕೊಡುವ ಸ್ವಭಾವದ ಎಲೈ ಪಾರಿಜಾತವೇ ! ನಮಗೆ ಸಿದ್ಧರು ಪಡೆಯುವಂತಹ ನಂದತನಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿಸು; ನೀನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಬಹುಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳನ್ನು ನೀಡುವಿ, ಅಲ್ಲವೇ! ನಮಗಂತೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯನ್ನೇ ನೀಡಿಬಿಡು".

೩. : ೧. ಪಾರಿಜಾತವು ಮಂದಾರ, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಂತೆ ಬೇಡಿದ್ದನ್ನು ನೀಡುವ ದೇವವೃಕ್ಷ ಬಹುಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದು ಅದರ ವಿಶೇಷ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ತಮಗಂತೂ ಇತರ ರತ್ನಗಳ ಮೇಲೆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯನ್ನೇ ನೀಡು ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ತಾವು ಕಾಮ್ಯಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಗಳಿಲ್ಲ; ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಚೇತನರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂವೇಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಸಂಸತ್-ಸುಖ, ಹರಿನ್ಯಾಸ-ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ.

೨. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ಯಾಚೇ ವರದರಾಜ ತ್ವಾಂ ಕಾಂಚೀರೇಹ ನ ಕಿಂಚನ |

ಚೇತನಾಚೇತನಜಗದ್ವರಂ ತ್ವಾಮೇವ ದೇಹಿ ಮೇ || -(೨/೩೭)

ಪಾರಿಜಾತದಿಂದಲೂ ದೊರಕದ ಉತ್ತರ

ತದಂಘ್ರಿಲಾಭೇನ ನಿಜಾವಮಾನ-

ವಿಶಂಕಿಚೇತಾ ನ ದಿಶೇನ್ನಿಜಂ ನಃ |

ಸಹೋದರೋಽಯಂ ನನು ಸಿಂಧುಪುತ್ರಾಃ

ಸಹಸ್ರನೇತ್ರಾರ್ಹಣದ್ರಪ್ತವೃತ್ತಿಃ || ೨೬ ||

"ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದ ತಮಗೆ ಲಭಿಸಿದಲ್ಲಿ ನಾವು ತನ್ನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಿಸಿ ಈ ಪಾರಿಜಾತ ನಮಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ಇದು ಆ ಸಾಗರಜಾತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲವೇ! ಇದಕ್ಕೆ ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೇ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನನ್ನು ಅದರಿಸುವನೆಂಬ ಸೊಕ್ಕು ಬೇರೆ."

೩. : ೧. ಪಾರಿಜಾತವು ಅವರ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸದೇ ಹೋದಾಗ ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಾದವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಾವು ಕೃತಕೃತ್ಯರಾಗುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಈ ಪಾರಿಜಾತದ ಕಡೆಗೆ ಬರುವ ಅಗತ್ಯವಿರು-

ಪಂಚೈತಃ ದೇವತರಪೂಜಾ ಮಂದಾರಃ ಪಾರಿಜಾತಕಃ |

ಸಂತಾನಃ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಃ ಪುಂಸಿ ಪಾ ಹರಿಚಂದನಮ್ ||

-ಆಮರಕೋಶ

೧. ವಿದೇಶಗೋಷ ತದತಿರಕ್ತರತ್ನಾಲಾಹಿತೈಃ ಪೂರಾಗ್ನಂ ವ್ಯವೃತ್ತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ವೃದ್ಧಿಲ್ಲ ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಹಿರಮೆಗೆ ಕುಂದುಂಟಾದೀತು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಅದು ತಮಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸುಳವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ಪಾರಿಜಾತವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ವೃಕ್ಷ ಎಂದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಒಡಮಟ್ಟಿದ್ದು ಎಂದಾಗುವುದು; ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಸಹ ಅವಳ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯೇ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮಗೆ ತೋರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಪ್ರೀತಿ ಉಂಟಾದೀತು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅದು ತಮಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಇರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಕಾರಣ.

೩. ದೇವವೃಕ್ಷವಾದ ಅದನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಗೌರವಿಸುವನು. ಅಂತಹ ಉನ್ನತಗೌರವ ಪಡೆದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಗರ್ವ ಹೆಚ್ಚಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಗಿಂತ ತುಂಬಾ ಕಡಿಮೆಯವರಾದ ತಮ್ಮ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಅದು ಮನ್ನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ.

೪. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾರಿಜಾತವು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದಂತಹುದು; ಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು; ಇಂದ್ರನಿಂದ ಅದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತಹುದು ಎಂಬ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳು ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ; ಸಿಂಧುಪುತ್ರೀ - ಸಾಗರಜಾತ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಭಜನೆ ಪಾರಿಜಾತಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ. ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ಭಗವತಿ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಶ್ರೀನಿಕೇತನೇ-ಭಾಗ.(೧೦/೨೭/೨)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಗೀತೇನ ತೇ ಗೀಷ್ಟತೀರ್ಥಪೂರ್ವ-

ಗೀರ್ವಾಣವರ್ಯಾಃ ಕಿಲ ನಮ್ರಭಾವಮ್ |

ನೀತಾಸ್ತದಸ್ಮಾನ್ ಸ್ವಪಶೇ ವಿಧಾತು-

ಮೇತಾವತಾ ಕಿಂ ಕಮನೀಯಮೂರ್ತೇ || ೨೭ ||

೧. ಪರಪಾರಿಭದ್ರಕುಲಕೃತರುದ್ರಜಪಾರಿಜಾತಹರಿಚಂದ್ರನಮ್ |

ಸಹಿತಂ ಸಮಾದಿಪದತಾಗಗೈಃ ಪರಿಭೂಷಮಂಶಿ ತದಮೋ ಮತಮ್ ||

- ಮಧ್ವವಿಜಯ (೧೧/೨೮)

ಪಂಚೈತೇ ದೇವತರವೋ ಮಂದಾರಾಃ ಪಾರಿಜಾತಕಃ |

ಸಂತಾನಾಃ ಕಲ್ಪದೃಕ್ಷಸ್ತೃಪ್ಯಂಶಿ ವಾ ಹರಿಚಂದ್ರನಮ್ ||

- ಇತಿ

೨. ಪಾರಿಜಾತಾದಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂಜಲೇಃ ಸಮಸ್ತಗುಣತತ್ವಲದಾತ್ಮತ್ವಮ್ನೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಕಾಮಧೇನು ಸುಕಲ್ಪತರು ಚಿಂತಾಮಣಿಗಳಮರೇಂದ್ರಲೋಕದ

ಕಾಮತಾರ್ಥಗಳಿವಲ್ಲದೆ ಸೇವಮಾಳ್ತರಿಗೆ |

ಶ್ರೀಮುಕುಂದನ ಪರಮಮಂಗಳನಾಮ ನರಕಸ್ತರನು ಸಲಹಿತು

ಪಾಮರರ ಪಂಡಿತರನಿತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಕೊಡುತೆಹದು ||

- ಹರಿಕಥಾಮೃತಕಾರ (೨/೨೧)

"ಎಲೈ ಮೋಹನಾಂಗನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ಗಾನಕ್ಕೆ ವಾಕ್ತವ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಸಹ ಮಗನಿರುವರು; ನಮ್ಮನ್ನು ನಿನ್ನ ವರದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇದೆಲ್ಲ ನಿನಗೆ ಬೇಕಿತ್ತೆ?"

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗಾನ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಗೌರವಿಸುವ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು ಎಂಬ ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಅಧರಿಸಿದ ವಿವರ ಇದಾಗಿದೆ.

೨. ಕೇವಲ ಗಾನದಿಂದಲೇ ಪರವರನ್ನಾಗಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅದ್ವೈತವಾಗುವುದು, ದೂರ ತರಳುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅನಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಗೀಷ್ಠತಿ - ವಾಣೀಪತಿ, ಬ್ರಹ್ಮ ಗೀರ್ವಾಣ - ದೇವತೆ; ಕಮನೀಯ - ಮನೋಹರ.

೩. ಕಿಂ ಎಂಬುದು ಆಕ್ಷೇಪಾರ್ಥದ ಪ್ರಯೋಗ :

ಆಕೃಷ್ಣತೇ ಕಿಮಿತ್ಯೇತತ್ ಯತೋಽಲ್ಪಫಲತಾ ಭವೇತ್ |

ದಪ್ತನೋ ಯತ್ರ ಚಾಲ್ಪತ್ಯಂ ಪುನೋ ವಾ ನೇತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ||

- ಪ್ರಕಾರಸಂಹಿತಾ (ಭಾಗವತಾತ್ಮರ್ಯ)

ಮುರಳಿಗೆ ಬೆದರಿಕೆ

ಮುರಲಿ ಮುರರಿಪುಂ ತಂ ಮೋಹನಂ ಶಂಸ ಹಂಸಾ-

ಭೃದಯಮುದಯದಿಂದುಶ್ರೀಮುಖಂ ವೀತತೋಕಮ್ |

ವಿರಹದಹನಭಾಸಾ ನಿರ್ದಹಾಮೋಽತ್ರ ನೋ ಚೇತ್

ತರುಣಿ ಕುಲಮಿದಂ ತೇ ಹಂತ ವೃಂದಾವನಾಂತೇ || ೨೮ ||

"ಎಲೈ ಮುರಳಿಯೇ ! ಪರಮಹಂಸರಿಗೂ ಉನ್ನತಿ ನೀಡುವ, ಉದಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯ ಚೆಲುಮೊಗದ, ರೋಕರಹಿತನಾದ ಆ ಮುರವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡು. ತರುಣಿ ! ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿರುವ ನಿನ್ನ ಈ ಕುಲವನ್ನೇ ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವೆವು".

ವಿ. : ೧. ಕೋರಿಕೆಯ ತಂತ್ರವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಬೆದರಿಕೆಯ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಗೋಪಿಯರು ಕೈಹಾಕಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಇಂದು - ಚಂದ್ರ; ಇಂದುಶ್ರೀ - ಚಂದ್ರಕಾಂತಿ.

೧. ಕಿಲೇತನ್ನೇನ "ಪರಮಶ್ರೇಷ್ಠರಾದಿಪ್ರಭೋಗಾಃ ಕವಯ ಆನತಕಂಧವೇಗಾತ್ಮಗ" ಇತಿ ಪುರಾಣವ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಭಾಗ ೧೦/೨೨/೧೩) ದ್ವ್ಯಾತಮತಿ | - ದ್ವ್ಯಾ

೨. ತತ್ ತಸ್ಯಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ಆತ್ಮಾನ್ ಸ್ವವಶೇ ವಿಧಾತುಂ ಕರ್ತುಮೇತಾವತಾ ಅದ್ವೈತದೂರಗಮಗುನಿನಾ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ | - ದ್ವ್ಯಾ

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಾವು ಹಾಗೆ ಬಯಸಲು ಅವನು ಪರಮಹಂಸರಗೂ ನಲಿವು ನೀಡುವ ಮಹನೀಯ; ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಂತಹ ಸುಂದರಮುಖದವನು; ಲೋಕಮೋಹಕ, ಸದಾ ದುಃಖದೂರ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿನೀಡಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಮುರಲಿಯ ಕುಲ ಎಂದರೆ ಜಿದಿರುಮಳೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಅವು ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿಗೆ ಸುಟ್ಟುಬೂದಿಯಾಗುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ವಹ್ನಿಯಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವುದಾಗಿ ಅವರ ಬೆದರಿಕೆ.

೪. ಇದು ರಾಮಾಯಣದ ಸುಂದರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನು ರಾವಣನಿಗೆ ನೀಡುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮಾತಿನಂತಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ: ಸಪ್ತತ್ರಯಿತ್ರವಾಂಧವೋ ವಿನಾಶಮಾಕು ಯಾಸ್ತಸಿ | ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೭/೨೯).

೫. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಬಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಅವನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವ ಮೂಲಕ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅವರ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಾಧನೆಗಳು ನಿರರ್ಥಕವೆನಿಸುವವು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಅಡಗಿದೆ; ಎರಹದಹನ - ವಿರಹಾಗ್ನಿ.

ವೃಂದಾವನದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ವೃಂದಾವನ ಕೃಷ್ಣವರ್ತಮದ ನೋ ನೋ ಚೇತ್ ಪುಮಾಂಸಂ ಹಿ ತಂ

ದಾಸ್ಯಾಮಃ ಪ್ರಿಯವಿಪ್ರಯೋಗಜನಿತಂ ತೇನ ತದ್ವೀಯೋದಯೈಃ |

ಸಾಕಂ ಪ್ರಜ್ವಲಿತೇಽಂಗ ಗೋಪಲಲನಾಭಾಸ್ವಚ್ಚಕೋರೀಚಯೇ

ಲೋಕೇ ನಾಮ ನಿರರ್ಥಕಂ ತವ ಪುನಃ ಕೋ ವಾ ಕವಿಃ ಕೀರ್ತಯೇತ್ ||೨೯||

"ಎಲೈ ವೃಂದಾವನವೇ! ನಮಗೆ ಆ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಪ್ರಿಯನಾದ ಅವನ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಪುರುಷನಾದ ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ನಿನಗೆ ನೀಡಿಬಿಡುವೆವು; ಅದರಿಂದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ತ ಸಂಪತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ, ಗೋಪಿಯರು ಎಂಬ ಹೊಳೆಯುವ ಚಕೋರಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಂಡು ಸಹ ಉರಿದುಹೋದಾಗ ನಿನ್ನ ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕವಿಯು ತಾನೆ ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಲಾನು?".

ಮಿ. : ೧. ಕೃಷ್ಣವರ್ತ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿ ಎಂಬುದು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವಾದರೆ, ಧೂಮಧ್ವಜನಾದ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬುದು ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ಅರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿ ತಿಳಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಬೆಂಕಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗಿ ನೀಡುವೆವು ಎಂಬ ಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು (ಶ್ಲೋಕಾಲಂಕಾರ);

೧. ತ್ವಂ ತು ಸದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಯೋಗಿನೀ ಸಾಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಿತುಮಪಿ ಶಕ್ತಾ ಕುಲಸಾಶಯಾದೇವ ಶಂಕಾತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಒಬ್ಬನ ಕೀರ್ತಿ ಬೆಳಗುವುದು ಅದನ್ನು ಕವಿಯೊಬ್ಬ ಕೊಂಡಾಡಿದಾಗ; ಮಾತ್ರ; ವೃಂದಾವನದ ಕೀರ್ತಿ ಬೆಳಗುವುದು ಅದರಲ್ಲಿಯ ಚರೋರಪಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿಗೆ ವೃಂದಾವನವು ಭೃಗುವಾದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿನ ಗೋಪಿಯರೆಂಬ ಚರೋರಗಳು ಅಳಿಯುವುದರಿಂದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಕವಿಗಳೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು; ಅದರಿಂದ ವೃಂದಾವನದ ಕೀರ್ತಿ ಸಶಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇದು ಸಹ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಬೆದರಿಕೆಯ ತಂತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ವನವೆಯು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವುದು ವೃಕ್ಷಗಳಿದ್ದಾಗ; ಅದರಲ್ಲೂ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ವೃಕ್ಷಗಳೇ ನಾರವಾದಲ್ಲಿ ವನವಲ್ಲಿ ಉಳಿದೀತು? ಆದ್ದರಿಂದ ವೃಂದಾವನದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಗೋಗೋಪಗೋಪೀವೃಂದದ ಉಳಿವು ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೫. ಇದರಿಂದ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ವಚನಗಳಿಂದ; ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಸಹ ಸೂಚಿತ.

ವೃಕ್ಷಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಸಲಾಪ

ಸಖ ತರುರಯಮಜ್ಞೋ ನೈವ ಜಾನಾತಿ ಕೃಷ್ಣಂ

ಕಿಮಿತಿ ವಿಧಿನಿದೇಶಾಜ್ಞಾ ನತೂನ್ಯೋ ಹಿ ವೃಕ್ಷಃ |

ಯದುತಿಲಕವಿಯೋಗಾದಸ್ತು ಮೇ ಜ್ಞಾನಹಾನಿ-

ರ್ಗತವಿರಹಭಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಹಾನಿಃ ಕುತೋಽಸ್ಯ || ೩೦ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಗೆಳತಿ ! ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ಈ ವೃಕ್ಷವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಅರಿತಿಲ್ಲ"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಅದು ಹೇಗೆ?" (ಮೊದಲ ಗೋಪಿ) "ಬ್ರಹ್ಮನ ಆದೇಶದಿಂದಾಗಿ ಈ ವೃಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆ"; (ಎರಡನೆಯ ಗೋಪಿ) "ಯದುಕುಲ-ತಿಲಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಜ್ಞಾನಹಾನಿಯಾಗಲಿ; ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲದ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರಹದ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇದಕ್ಕಿಂತು ಜ್ಞಾನಹಾನಿಯಾದೀತು?"

ಮ. : ೧. ಗೋಪಿಯರಿಬ್ಬರ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಪುನರೀತಃ ಸತಿ ಪುನಸ್ತದ ನಿರರ್ಥಕಂ ಅರ್ಥರಹಿತಂ ವೃತ್ತಾದಿವಾಹಃ ಸತಿ ಏವಮವೃತ್ತಸಮೀಪಾತ್ಕವಸ್ಯಾ-
ಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕಂ ತಃ ಕೃತಂ ಕ್ವಿತಿ ಶುಭಂ ಏತ ಕೇಶವಾಂಘ್ರಿಸ್ಪರ್ಶೋತ್ಪನ್ನಾಂಶುಪ್ರಕಾಶಗದುರ್ಬೋಧಿಭಾಃ |
ಅಪ್ಯಂಘ್ರಸಂಘದ ಉದುಕ್ರದುವಿಕ್ರಮಾದ ವಾ ಆತೋ ಪರಾಹದಪುಷಾ ಪರಿರಂಭಣೇನ ||
-ಭಾಗ(೧೦/೨೪/೧೦)

೨. ವೃಕ್ಷವು ಜ್ಞಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದು ಅದು ಜಡ(ಸ್ವಾವರಜೇವಿ)ವಾದ್ದರಿಂದ ಜಡಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವಿರದು ಎಂಬುದು ವಿಧಿನಿಯಮ; ಆದರೆ ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದ ನೋವಿನಿಂದಾಗಿ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ತಾನೂ ಸಹ ಜ್ಞಾನರೂಪಳೇ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅರಿವಿಲ್ಲದವರು ಜಡಗಳಂತಾಗಿರುವ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರು ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅರಿವೊಂದೇ ಜ್ಞಾನ; ಅದಲ್ಲದೆ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗಿನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೂ ಸಹ ಜಡತ್ವದಂತೆಯೇ ಸರಿ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಮಾರ್ಮಿಕವಾದುದು: ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾಪಿಕಾ ಪರಮಾ ಶ್ರುತಿಃ | - (ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿರ್ಣಯ)

ಚಂದ್ರನ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ

ಸಖಿ ಕಥಯ ಸ ಕೋಽಯಂ ತನ್ನಿ ಪೀಯೂಷರಶ್ಮಿ-
ರ್ದಿಶತಿ ಕಥಮುದಗ್ರಂ ತರ್ಹಿ ಮೇ ಕಾಲಕೂಟಮ್ |
ಹರಿರಿವ ಪದಮಾತ್ರಶ್ಲಾಘ್ಯಧರ್ಮಃ ಸ ನೂನಂ
ವಹತಿ ಗರಮಗೌರಂ ಹ್ರಾಸಭಾಗೇಷ ಚಂದ್ರಃ || ೩೧ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ಗೆಳತಿ! ಇವನಾರು?"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಸುಂದರಿ, ಇವನು ಅಮೃತಕಿರಣನಾದ ಚಂದ್ರ"; (ಮೊದಲಿನ ಗೋಪಿ) "ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇವನೇಕೆ ನನಗೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಾಲಕೂಟವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿರುವನು?"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಅವನು ಹರಿಯಂತೆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಸಂಸೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದವನು; ಇವನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯಲ್ಲದ ವಿಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು; ಅದಕ್ಕಿಂದೇ ಈ ಚಂದ್ರನು ಹ್ರಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವನು".

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ಚಂದ್ರನ ಅಮೃತಕಿರಣಗಳೂ ಸಹ ಗೋಪಿಯರ ಪಾಲಿಗೆ ಕಾಲಕೂಟವಿಷದಷ್ಟೆ; ದುಃಖಕರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಗರ - ವಿಷ.

೨. ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿಯ ಕಳಂಕವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿಯ ಈ ತೆರನಾದ ವಿಷಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು; ಪೀಯೂಷ-ಅಮೃತ; ಪೀಯೂಷರಶ್ಮಿ - ಅಮೃತಕಿರಣ.

ಯಾಮಿನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಧನ್ಯೇ ಯಾಮಿನಿ ಕಾಮಿನೀವ ಶಶಿನಂ ಸಾನಂದಮಾಚುಂಭ್ಯ ಯಾ
ಮಾನ್ಯೈಸ್ತಸ್ಯ ಕರೈಃ ಸುಧಾರಸಧರೈರಾಲಿಂಗಿತಾಂಗೀ ಸದಾ |

ವಿಶ್ಲೇಷಾಚ್ಚಕಿತಾಽನುಯಾಸಿ ಬತ ತಂ ದೇಶಾಂತರೇ ಪ್ರಸ್ಥಿತಂ .

ಕೃಷ್ಣಾಯಾದ್ಧನಿ ಶಂಸ ಕಂಜನಯನಾಯಾಸ್ಮನ್ಮನೋವೇದನಾಮ್^೧ || ೩೨ ||

"ಎಲೈ ಕೃತಾರ್ಥಿಯಾದ ರಜನಿ ! ನೀನು ಕಾಮುಕಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ ಆನಂದದಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿರುವಿ. ಅವನ ಮಾನನೀಯವಾದ ಅಮೃತಹೊತ್ತಿರುವ ಕೈಗಳಿಂದ ಸದಾ ಅಲಿಂಗಿತ ದೇಹಳಾಗಿರುವಿ. ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವ ಅವನ ಅಗಲುಪಿಕೆಗೆ ಅಂಜಿದ ನೀನು ಅವನೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಲು ಹೊರಟಿರುವಿ. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಮಲನೇತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೋವೃಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಬಿಡು".

ವಿ. :^೨ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಚಂದ್ರನು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಅವನ ಆಲಿಂಗನ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವರು. ಚಂದ್ರನೊಂದಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯು ತೆರಳುವುದನ್ನು ಅವನ ಅಗಲುಪಿಕೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದೆ, ಅವಳು ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದಂತಿದೆ ಎಂದಿರುವರು; ಯಾಮಿನೀ-ರಾತ್ರಿ; ಕಂಜನಯನ-ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ.

ಯಾಮಿನಿಯ ದೋಷ

ನಿಶಾಚರಾಃ ಪ್ರಾಣಹರಾಶ್ಚ ಚೋರಾ-

ಶ್ವರಂತಿ ಯಸ್ಯಾಂ ನ ಬುಧಾಃ ಸುಬೋಧಾಃ |

ಸ್ವಯಂ ಚ ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಿಯಸೌಭಗಾ ಯಾ

ಕಿಮಸ್ಯದಾನಂದಕರೀಯಮಾರ್ಯಾಃ || ೩೩ ||

ಎಲೈ ಗೋಪಿಯರೇ ! ಈ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ರಾಕ್ಷಸರು, ಕೊಲೆಗೆಡುಕರು ಹಾಗೂ ಕಳ್ಳರೇ ಹೊರತು ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ರೋಚಕವೆನ್ನಿಸದ ಕಾಂತಿಯ ಈ ರಾತ್ರಿಯು ನಮಗಿಂತು ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು?

ವಿ. : ೧. ಕೃಷ್ಣವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬೆಳದಿಂಗಳಿರದ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ರಾತ್ರಿಗಳು ಆಹ್ಲಾದಕರವೆನ್ನಿಸವು. ಅದರಂತೆ ಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೋಭಿಸದ ಈ ರಾತ್ರಿ ತಮಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಸುಳವು ನೀಡಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು ಅರಕ್ಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

೨. ಕೃಷ್ಣವಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಈ ಸುಂದರರಾತ್ರಿಯು ತಮಗೆ ಆನಂದನೀಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಕೃಷ್ಣವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೋಭಿಸದವರು ಎಂದೂ ಇತರರಿಗೆ ಆನಂದನೀಡಲಾರರು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೧. ಆತ ವಿವ ಭಮಾಲಂಕಾರಸ್ವ ದೈವಗತಾ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ಅನೇಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹಾನಿಶ್ಚಲಬಗೌರವೇಣ ಗಮನೇ ಆಯಾಸವಿಶೇಷಾಚ್ಚ ಅತೀತಾ ಅಶ್ವಾತಿ ರಾತ್ರಿರ್ಬೃಹಿಃ
ಉರ್ವರಿತಾ ಬಹ್ವಿಃ ಅಪ್ಪಲಿಪ್ತಿಯಸೀತಿ ತಾತಾಂ ಭ್ರಮಾಃ ವ್ಯಕ್ತತೇ |

-ವ್ಯಾ-

ಯಮುನೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕಾಲಿಂದಿ ತಂ ಕಥಯ ಕಂಜದಲಾಯತಾಕ್ಷಂ
ನಾಮ್ನಾ ಗುಣೇನ ಸದೃಶೀ ನನು ನಂದಸೂನೋಃ |
ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಮೃಷಯಃ ಸಖಿ ಶಾಂತಗಮ್ಯಂ
ಬ್ರಹ್ಮಹೃದೇ ಕೃತಗೃಹಂ ಬ್ರುವತೇ ಭವತ್ಯಾಃ || ೩೪ ||

"ಎಲೈ ಗೆಳತಿಯಾದ ಯಮುನೆಯೇ ! ನೀನು ಆ ನಂದನ ಮಗನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲೂ ಗುಣದಲ್ಲೂ ಅನುರೂಪಳಾದವಳು; ಅಲ್ಲವೇ ! ತಾವರೆಯ ದಳದಂತೆ ವಿಶಾಲನೇತ್ರದ ಅವನು ಎಲ್ಲಿರುವನು? ತಿಳಿಸು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೂ, ಶಾಂತರಿಗೆ ದೊರೆ- ಯುವನೂ, ಆದ ಅವನು ನಿನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಹೃದದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಋಷಿಗಳು ಹೇಳುವರು".

ಪಿ. : ೧. ಯಮುನೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ ಎಂದು; ಇದರಿಂದ ಅದು ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಾಯಿತು; ಅಲ್ಲದೆ ಅದರ ನೀರು ಕಪ್ಪು; ಅದು ತ್ರಿವೇಣೀ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಶುಭ್ರವರ್ಣದ ಗಂಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದೂ ಸಹ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ. ಅದರಿಂದ ಬಣ್ಣದಲ್ಲೂ ಅದು ಅವನನ್ನು ಹೋಲುವುದು; ಹೀಗೆ ಹೆಸರು ಹಾಗೂ ಬಣ್ಣ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾದೃಶ್ಯಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇರುವಿಕೆ ತಿಳಿದಿದೆ ಎಂದು ಸ್ಫುಟವಡುವುದು.

೨. "ಬ್ರಹ್ಮಹೃದ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ವಿರೋಷದರ್ಶನ ನೀಡಿದಂತಹ ಯಮುನೆಯ ವಿರೋಷಸ್ಥಳ; ಕಾಲಿಂದೀ - ಯಮುನಾ.

ಯಮುನೆಯು ಮಾಡುವ ಅಪೂರ್ವ ಉಪಕಾರ

ಕಾಲಿಂದಿ ತಪ್ಪುಮಾನ್ವಿತಾನಪಿ ಸತಃ ಕೃತ್ವಾ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮನೋ
ಗಂತುಂ ನೈವ ಕದಾಪಿ ಮುಂಚಸಿ ತವ ಭ್ರಾತುರ್ನಿಕೇತಂ ಪ್ರತಿ |
ಕಿಂತು ಕ್ಷೀರಪಯೋಬ್ಧಿವಾಸನಿರತಾನ್ ಪ್ರೀತಾ ಕರೋಷ್ಯಾತ್ರಿತಾನ್
ಸ್ವಿಗ್ಧೇ ಭರ್ತರಿ ಕಾಮಿನೀಜನರುಚಿಸ್ತತ್ಕ್ಷ ಏವ ಹೃಲಮ್ || ೩೫ ||

೧. ಬ್ರಹ್ಮಹೃದೇ ಬ್ರಹ್ಮಹೃದಾಪ್ರತಿರೋಧಿ ಅಕ್ರೂರಾಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಾತ್ಮಗಂ ಯತ್ತಾದರ್ಶಯತ್ ತಸ್ಯ ಗಮ ಬ್ರಹ್ಮಹೃದ ಇತಿ. - ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ದೋಷವು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ತೀರ್ಥವುಂಟಾದ(೭/೩೫)ದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದು; ಅದಕ್ಕೂ ಸಹ ಶ್ರೀಗಾಂಧಾರಿಕಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಉಪಲಬ್ಧವಿದೆ. ಅದರ ವರ್ಣವಾತ ಹೀಗಿದೆ : ಕಾಲಿಂದಿತಿ - "ಹೇ ಕಾಲಿಂದಿ ! ತ್ವಂ ಅಘೇನ ಪಾಪೇಗಾನ್ವಿತಾನ್ ಯುಕ್ತಾನಪಿ ಸತಃ ಸವ್ಯಗಾನ್ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮನಃ ಪೂತಾತ್ಮನಃ ಕೃತ್ವಾ ತತ್ ಭ್ರಾತುರ್ಯಗಮಸ್ಯ ನಿಕೇತಂ ಪ್ರತಿ ಗೃಹಂ ಪ್ರತಿ ಗಂತುಮೇವ ನ ಮುಂಚಸಿ. ಯಾತಗಾ ತು ದೂರತೋಽವಾಸೇತಿ ಭಾವಃ | ಕಿಂತು ಪ್ರೀತಾ ತ್ವಾಮಾತ್ರಿತಾನ್ ತಾನ್ ಕ್ಷೀರಪಯೋಬ್ಧಿವಾಸನಿರತಾನ್ ಕ್ಷೀರ-

ಯಮುನೇ ! ನೀನು ಪಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಜ್ಜನರನ್ನೂ ಸಹ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮರನ್ನಾಗಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಎಂದೂ ನಿನ್ನ ಸೋದರನಾದ ಯಮನ ಮನೆಗೆ ತೆರಳಲು ಬಿಡಲಾರೆ; ಬದಲಿಗೆ ಪ್ರೀತಕಾಗುವ ನೀನು ಅಶ್ವಿತರಾದ ಅವರನ್ನು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಸದಾ ನೆಲೆಸುವಂತೆ ಮಾಡುವಿ. ಪತಿಯು ಒಲಿದ ಸ್ವೀಜನರ ಪ್ರೀತಿಯು ಅವನ ಕಡೆಗೇ ಇರುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ; ಅಲ್ಲವೆ !

೫. : ೧. ಯಮುನೆಯು ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿ, ಯಮನು ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಮುನೇ ಯಮನ ಸೋದರಿ ಎಂದಾಗುವುದು. ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದವರಿಗೆ ನರಕದ ಭಯ ತಪ್ಪಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ತನ್ನನ್ನು ನಂಬಿದವರನ್ನು ಯಮುನೆಯು ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸದೆ, ವಿಷ್ಣುಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವಳು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ. ಯಮನು ಯಮುನೆಯ ಸೋದರನಾದರೆ, ಕೃಷ್ಣ ಕಾಳಂದೀಪತಿ. ಸೋದರನಾದ ಯಮನ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಬದಲು, ಪತಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪತಿವ್ರತಾ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ತವರು ಮನೆಗಿಂತ ಗಂಡನ ಮನೆಯೇ ಪ್ರಿಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಯಮುನೆಯು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರುವಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಯಮುನಾ ಮೊದಲಾದ ತೀರ್ಥಗಳ ಸ್ನಾನ ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುರುಜಪದೇಶ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಹರಿಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ, ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ; ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಅಪೂರ್ವರೋಕವಾಗಿದೆ.

ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯಸ್ಥೇ ತದ್ವೀಪವಾಸಿನಃ ಕರೋತಿ | ಕಾಲಿಂದಿನಿವೇದಕಾನಂತರಂ ನರಕಾರ್ಥನಂ ಕರ್ಮಕೃಯ |
ಸಾಕ್ಷಾಗ್ನಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಭವಂತಿ ಭಾವಃ | ತಥಾಹಿ ಭರ್ತೃ ಸ್ವೀ ಸೇವಯುಕ್ತೇ ಸತಿ | ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಸ್ಯ ತು
ಚಿಕ್ಕಣತಾಬ್ಜಗುಣಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ವೀ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅತಃ ಪವ ಶ್ರೀಪೂರ್ಣಿಮಾ ಧಾರ್ವಾಂತರವಿನ್ಯಾಸಃ | ಕಾಮಿನೀಗಾಂ
ಕಾಮಮೇಗಾಂ ಗಾಂರಿಣಾಂ ಜನಸ್ಯ ರುಚಿಃ ಪ್ರೀತಿರಲಮತ್ಯರ್ಥಂ ತಸ್ಯ ಭರ್ತುಃ | ಪಕ್ಷ ವಿವ ಹಿ
ಭರ್ತೃಪ್ರೇಮಾತಿಜಗ್ಜನುಮಾಭಿಜ್ಞತ್ವಾತ್ | ಅನ್ಯಾಕಮಪಿ ಭರ್ತಾರಂ ದಿಶಂತಿ ಭಾವಃ | ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಂ ಪುತಿ
ಪ್ರೇಮಣೀಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಘಾತತ್ವಶ್ಚಿರಸ್ಯಂತಿ ಧೃಸ್ತತೇ | ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹೇಣ ತ್ರಸ್ತೀರಗಾಮುನ್ಯಾಕಂ
ಯಮುಲೋಕವಾ ಪ್ರೀತಿ ತ್ವಯಾ ಪರಿಹಾರ್ಯಾ | ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಗಮಪುತಿಬಂಧಕಮರಿತಧ್ವಂಸೋಽಪಿ ಕಾರ್ಯ
ಇತಿ ಧೃಸ್ತತೇ |" ಇತಿ |

೧. ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಂ ಪುತಿ ಪ್ರೇಮಣೀಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಘಾತತ್ವಶ್ಚಿರಸ್ಯಂತಿ ಧೃಸ್ತತೇ | ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹೇಣ
ತ್ರಸ್ತೀರಗಾಮುನ್ಯಾಕಂ ಯಮುಲೋಕವಾ ಪ್ರೀತಿ ತ್ವಯಾ ಪರಿಹಾರ್ಯಾ | ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಗಮಪುತಿಬಂಧಕಮರಿತ-
ಧ್ವಂಸೋಽಪಿ ಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಧೃಸ್ತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯತ್ರ ಚ ತೀರ್ಥಾರ್ಥೇನ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನಮುಚ್ಯತೇ -
ಏವಮ್ಭಾಸೇನ ವಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಯಾಗಮರಣೇನ ವಾ |
ಅಥವಾ ಸ್ನಾನಮಾತ್ರೇಣ ಗೋಮತ್ತಾಂ ಕೃಷ್ಣಸನ್ನಿಧೌ ||

ಮುಂದುವರೆದ ಯಮುನೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರಂಗತ್ತರಂಗಚಯಸಂಗತವಾಯುನಾ ತ್ವಂ
ಮಾಂಗಲ್ಯದಾ ಕಿಲ ಸಮೀಪಕೃತಾಲಯಾನಾಮ್ ।
ಭೃಂಗೀರಿವಾಂತಿಕವನೇ ತವ ಸಂಚರಂತೀಃ
ಸಂಗೀತಕೃಷ್ಣಚರಿತಾಃ ಕಿಮುಪೇಕ್ಷಸೇ ನಃ ॥ ೩೬ ॥

ಚಲಿಸುವ ಅಲೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿಬರುವ ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ನೀನು ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಜನತೆಗೆ ಮಂಗಲವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವವಳಲ್ಲವೆ ! ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ನಿನ್ನ ಬಳಿಯ ವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನೇಕೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಿ ?

ವಿ. : ೧. ಕೇವಲ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿಬರುವ ಗಾಳಿಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಬಳಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜನತೆಗೆ ಒಳಿತು ಮಾಡುವವಳು ಯಮುನೆ, ಇನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ವನಗಳಲ್ಲೇ ಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಹಾಡುವ ಜನರನ್ನು ಅವಳು ಸರ್ವಥಾ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲಾರಳು ಎಂದರ್ಥ. ಭೃಂಗೀ - ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ.

- ಇತ್ಯಾದೌ, ತತ್ರ ವಾವಾದಿಮುಕ್ತಃ | ಸ್ತುತಿಪರತಾ ಚ | ತತ್ರಾಪಿ ಕುತ್ರಚಿತ್ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥನತ್ವಮೇವೋಚ್ಯತೇ ಸ್ವಲ್ಪಾ ಮುಕ್ತಿಂ ನಿಷಿದ್ಧ.

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಮುಕ್ತಿರ್ನ ಕಥಂಚಿದಪೀಚ್ಯತೇ |

ಪ್ರಯಾಗಾದೇಸ್ತು ಯಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಮೇವ ಹಿ || ಇತ್ಯಾದೌ |

ನ ಚ ತೀರ್ಥಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಾನಿ ತತ್ಪ್ರಸ್ತಾವೇಽಪ್ಯುಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನನಿಯಮಂ ಫಲಂತಿ | ಯಥಾ ಕಂಚಿದ್ವಕ್ಷಂ ಭೃತಂ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಾನಿ

'ಅಯಮೇವ ಹಿ ರಾಜಾ ಕಿಂ ರಾಜ್ಞಾ' ಇತ್ಯಾದಿನಿ |

ಯಥಾಸಿದ್ಧ ಭಗವಾನ್ -

ಯಾನಿ ತೀರ್ಥಾದಿವಾಕ್ಯಾನಿ ಕರ್ಮಾದಿವಿಯಾಣಿ ಚ |

ಸ್ತಾವಕಾಃ ಸ ತಾನಿ ಸ್ಮರಜ್ಞಾನಾಂ ಮೋಹಕಾನಿ ವಾ ||

ಭವೇನ್ನೋಕ್ಷಸ್ತು ಮದ್ವತ್ಪ್ರೇರ್ಣಾಗೃಹತಸ್ತು ಕಥಂಚನ || ಇತಿ ನಾರದೀಯೇ ||

ಆತೋಽಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾದೇವ ಮೋಕ್ಷಃ | ಕರ್ಮ ತು ತತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಮೇವ ||

- ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೨/೨೦)

ದಾಸತೀರ್ಥತಪೋಯಜ್ಞಪೂರ್ವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಸರ್ವದಾ |

ಅಂಗಾನಿ ಹರಿನೇವಾಯಾಂ ಭಕ್ತಿವೈಕಾ ವಿಮುಕ್ತಯೇ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧/೯೯)

'ತೀರ್ಥಚರಣೋ ಮುಖಿತಃ ಪಾದವೇಷು ವರ್ತತೇ | ನಾಸ್ತತ್ತ್ವ | ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಸ್ತು ನ ತತ್ತ್ವವಿದಾಂ ಮನೋಜ್ಞಃ |

ತಾಧ್ಯಾತ್ಮಸ್ಯ ಭಗವತ್ತ್ವವಿದೋ ಭಾಗವತಾಃ ಪವ | ಆತಸ್ತೇಷುಃ ಉಪದೇಶಾದ್ವರ್ಥಂ ತದ್ವೇಷಗಾಂಯ ಅಜ್ಞ-

ಮೇವ ತೀರ್ಥಾಲನಂ ನಾಮ | ತದೇವ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕುಶಲೇಃ, ನ ತು ಮೂಢಾಭಿಮತತೀರ್ಥಾಲನಮಿತಿ ||

- ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು (ಭಾಗವತವಾರೋದ್ಧಾರ)

ಮಂದಮಾರುತದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಮಂದಮಾರುತ ಮುಕುಂದಪದಾಬ್ಜಗಂಧ-
ಶ್ರೀಮಾನನೀಯ ತಮಿಹಾನಯ ಮಾನ್ಯಗಮ್ಯಮ್ |
ನೋ ಚೇದ್ಭರ್ತನಯ ತವಾಂಗ ಸಮಾನಜಾತಿಂ
ಪ್ರಾಣಂ ಹೃದಿ ಸ್ಥಿತಮಥಾರ್ಪಯ ಕೃಷ್ಣಪಾದೇ || ೩೭ ||

ಎಲೈ ಮಂದಾನಿಲವೇ ! ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದ ಪರಿಮಳದ ಕಾಂತಿ-
ಯಿಂದ ಮಾನ್ಯನಾದವನೇ ! ಮಾನ್ಯರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದು
ತಾ; ಆಯ್ತು! ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ನಿನ್ನ ಸಮಾನಜಾತಿಯವನಾದ
ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಿ; ಆ ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಡು.

೫. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಗಾಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣವಾಯುಮಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯವರು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಹೊರಗಿರುವುದು
ಭೂತವಾಯುವಾದರೆ ಒಳಗಿರುವ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಗಲಿ ಬದುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಾಣತೊರೆಯುವುದೇ ಲೇಸು ಎಂಬುದು
ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ : "ತೊರೆದು ಜೀವಿಸಬಹುದೆ ಹರಿ ನಿನ್ನ ಚರಣಗಳೆ" ಎಂಬ
ಶ್ರೀಕನಕದಾಸರ ಮಾತು ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ. ಅವರು ಈ ಕೃತಿಕಾರರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ
ಪ್ರಿಯಭಕ್ತರು ಎಂಬುದು "ತ್ರಿವಿಕ್ರಮದಾಸಸ್ಯ ದಾಸ" ಎಂಬ ಅವರ ಮೋಹನತರಂಗಿಣೀ-
ಕೃತಿಯ ವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

೩. ಪ್ರಾಣತೊರೆಯುವ ಉದ್ದೇಶವೂ ಸಹ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ಸೇರುವ
ಸಮುದ್ದೇಶವೇ ಹೊರತು ಆತ್ಮಹತ್ಯಾರೂಪವಾದ ನಿಷಿದ್ಧ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ
ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೂ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಮುಂದುವರೆದ ಮಂದಮಾರುತದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಅತೀಂದ್ರಿಯಸ್ಯಾಮಿತವಿಕ್ರಮಸ್ಯ
ಪ್ರದರ್ಶಯಸ್ಯಂಗ ಪದಾಬ್ಜಗಂಧಮ್ |
ಅಪೇಕ್ಷಸೇ ಕಿಂ ಪರಮಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯ-
ಮದೃಶ್ಯ ದೃಶ್ಯಾತ್ಮವಿಶೇಷಧರ್ಮನ್ || ೩೮ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯವಾದ ವಿಶೇಷಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅದ್ವೈತನಾದ ಮಂದಾನಿಲವೇ! ಅತೀಂದ್ರಿಯನೂ, ಅಮಿತವಿಕ್ರಮನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ತೋರುತ್ತಿರುವ; ಈ ಮೂಲಕ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಅವನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಬಯಸಿರುವೆ ಎನು?

೨. ೧. ವಾಯುವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದು; ಅದರ ಅದರ ಸ್ಪರ್ಶವು ಚರ್ಮಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಅದ್ವೈತವಾದರೆ ಅದರ ಸ್ಪರ್ಶವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹಾಗೆಯೇ; ಅವನು ಆಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಗಮ್ಯನಾದರೆ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗೋಚರಿಸುವವನು; ಇದರಿಂದ ವಾಯುವಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಮ್ಯ ಬಂದಂತಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ೨. ಅದರ ವಾಯುವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಹ ದೃಶ್ಯ ಅದ್ವೈತ ಎರಡೂ ಆಗಿರುವವನು. ಅದರ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೃಶ್ಯ; ಆಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಅದ್ವೈತ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾಸ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಯುವಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಲಭಿಸದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರಂತಹ ಜೀವೋತ್ತಮರಿಗೆ ಸಹ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಸರ್ವಸಾಮ್ಯವು ಲಭಿಸದಿರುವಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಸರ್ವಮುಕ್ತರಿಗೂ ಆನಂದಸಾಮ್ಯ ಹೇಳುವ 'ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಮತ'ವು ಅತ್ಯಂತ ಅಯುಕ್ತ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಪಕ್ಷಿಣ: ಕೃಷ್ಣಮುದೀರಯಧ್ವಂ

ಪಾಪಾಪಹಂ ಪಾವನಪಾವನಂ ತಮ್ ।

ನೋ ಚೇದ್ವಪ್ರತ್ಯಂತವಿಶೋಷಣೈನಃ

ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಶಲ್ಯೋಪಮಿತ್ಯೈಃ ಕಿಮೇತ್ಯೈಃ ॥ ೩೯ ॥

೧. ಅಚೇತನ ಸರ್ವಗಮ್ಯಃ ।

ವಾಯುಸರ್ವೋದ್ರೂಪಿತ್ವಚೋ ವಿಷಯಃ ।

೨. ಸ್ವರೂಪೇಣಾತೀಂದ್ರಿಯತ್ವಂ ಧರ್ಮೇಣೈಂದ್ರಿಯತತ್ವಮಿತಿ ತ್ವದೀಯೋರ್ಧ್ವಾಪರತೀಯಗ್ನಾಯುಃ ಯೋಗ್ಯಗ್ನಾಂ

ಸುಗುಣತಯಾ ದೃಶ್ಯರೂಪಗ್ನಾಯೋಗ್ಯಗ್ನಾಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಗ್ನಾಃ ದೃಶ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮತ್ವತ್ವಸ್ಯ ನ ಸಂಯೋಜನೀಯ ಇತಿ
ಬಾವಃ ।

- ಕಾಕತೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ

- ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

ಎಲೈ ಪಕ್ಷಿಗಳೇ ! ಪಾಪ ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹ ಾವನಕ್ಕೂ ಪಾವನನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಿರಿ; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಕಿವಿಗೆ ರಲ್ಯಪ್ರಾಯವಾದಂತಹ ನಿಮ್ಮ ಈ ಕಂಠರೋಷಣೆಯಿಂದ ನಮಗೆ ಏನಾಗಬೇಕಿದೆ?

೧. : ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಚಲಿಪಲಿಗುಟ್ಟುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ; ಆ ಚಲಿಪಲಿ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಷಯ ಕೇಳುವ ಕಾತರ ಗೋಷಿಯರಿಗೂ ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾತೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂತಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಿಲಕಿಲಧ್ವನಿಗಿಂತಲೂ ಕೀಳಿನ್ನಿಸುವವು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ನಿರೂಪಿತ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿ ಕರ್ಣಕಠೋರವನ್ನಿಸುವಂತೆ ಭಗವದ್ಭೂಮಾಪ್ರತಿಪಾದಕವಲ್ಲದ ಸಕಲ ರುಪ್ತವೂ ಸಹ ಕರ್ಣಕಠೋರ ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಚಲಿಪಲಿಗಳೇ ಅನರ್ಥಕರ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಹರಿವಾರ್ತೆಗೆ ದೂರಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಮಾತುಗಳು ಎಷ್ಟು ಅನರ್ಥಕರ ಎಂಬುದು ಕೈಮುತ್ಯಸಿದ್ಧ.

ಕೋಗಿಲೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಸ್ವರೇಣ ಸ್ಮಾರಯನ್ ಶೌರಿಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ನ ನಃ ಸಖ |

ಪರಪುಷ್ಪಃ ಸ ವಿಸ್ವಪ್ನಂ ಪೋಷ್ಠ್ಯೈ ವಿಪ್ರಲಂಭಕಃ || ೪೦ ||

ಗಳತಿ ! ತನ್ನ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆನಪು ತರುತ್ತಿರುವ ಈ ಕೋಗಿಲೆ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸದು; ಇದು ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಪರಪುಷ್ಪ ತನ್ನನ್ನು ಪೋಷಣೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೇ ಸ್ಥುಫವಾಗಿ ವಂಚನೆಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದ್ದು ಅಲ್ಲವೆ !

೧. : ೧. ತನ್ನ ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಕೋಗಿಲೆಯದು; ಕೋಗಿಲೆಕಂಠ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲೋಕರೂಢಿಯ ಮಾತು. ಆದರೆ ಇದರ ಸ್ವಭಾವ ಮಾತ್ರ ನಂಬಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಬೆಳೆಯುವುದು ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲೇ; ಅದಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಪರಭೃತ, ಪರಪುಷ್ಪ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

೨. ತನ್ನನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದ ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ದ್ವೇಷಬುಗ್ಗೆದು ಮರಳಿ ತನ್ನ ಹಿಂಡಿಗೆ ಮರಳುವ ಈ ವಂಚನೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಕೋಗಿಲೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ದೂರದ ಮಾತೇ ಸರಿ, ಎಂಬುದು ಅವರ ಆರೋಪ; ವಿಪ್ರಲಂಭಕ - ವಂಚಕ.

೧. ಪವಿತ್ರಾಣಾಂ ಪವಿತ್ರಂ ಯೋ ಮಂಗಲಾಣಾಂ ಚ ಮಂಗಲಮ್ |

- ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮಸ್ತೋತ್ರ

೨. ರಲ್ಯೇವಮಿತ್ಯು. ಪಶ್ಚರೋಷಮ್ಪರೇತ್ಯರ್ಥಾನ್ಯರ್ಥೈಃ ಕಿಂ ಬಂಧಯೇವಾಮಸ್ತುನಿಷ್ಠಾಪ್ರೇರಿತಿ ಭಾಷಾ |

- ಮ್ಯ.

೩. ಪಕ್ಷೋತ್ಪತ್ತಿರರ್ಯುಕ್ತಂ ಕಾಶೈಃ ಪೋಷಿತವದಂತರಂ ತಾನ್ ವಂಚಯಿತ್ವಾ ಅಸ್ತತ್ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

- ಮ್ಯ.

೪. ಅಗೇಣ ದರಾಣೋಪವೇಷಿ ಬುಧ್ಯೋ ದ್ವಿಸೃತೇ |

- ಮ್ಯ.

ಕೃಷ್ಣಸಾರದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಹೇ ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಕೃತಕೌತುಕಮಾತ್ಮದೃಷ್ಟೇ:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವರ್ಷ ಕಿಮಲಕ್ಷಿ ಭರಂ ಬಿಭರ್ಷಿ ।

ನೇತ್ರೋದಯಸ್ಯ ಮುರಲೀರವರಂಜಿತಸ್ಯ

ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಚೋನ್ನತಿರಿಯಂ ಭವತತ್ವಕ್ಕಾಸ್ತಿ ॥ ೪೧ ॥

ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣಸಾರವೇ ! ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಅರಳಿವೆ; ಅವನ ಕೊಳಲಿನ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ರಂಜಿಸುವ ನಿನ್ನ ಕಿವಿಗಳು ನಿಮಿರಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ನಲಿನಿಂದ ಸಂಭ್ರಮಿಸುವ ನೀನು ನೋಟಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚರಿ ಮೂಡಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನೇನಾದರೂ ಕಂಡೆಯೇನು?

೪೧. ಈ ವರೆಗಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಿಸುವ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಮೋಹಾವಸ್ಥೆ ಒದಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ, ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಜಂಕೆಗಳ ಕಿವಿಗಳು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಹಜ. ಅದರಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮರಾಲವಾಗಿರುವುದೂ ಸಹ; ಇದನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಅವುಗಳ ಕಣ್ಣು ಅಗಲಗೊಂಡಿವೆ; ಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನದ ಇಂಪಿನಿಂದಾಗಿ ಕಿವಿಗಳು ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವವು ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ, ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಇದರಿಂದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಕಿವಿ ನಿಮಿರಲು, ಕಣ್ಣು ಅಗಲಗೊಳ್ಳಲು ಸಹ ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕವೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ಅಳಲು

ಯದಿ ನಿಗಮವಿದೂರಸ್ತ್ವಂ ನೃಣಾಂ ದೂರದೂರೋ

ಹೃದಯಕಮಲತಃ ಕಿಂ ನಾಥ ನಾಪ್ಯಪಿ ತರ್ಹಿ ।

೧. ಅಪೇಕ್ಷಾಪಟ್ಟು ಪಗತಃ ಪ್ರಿಯಯೀಹ ಗಾತ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಾ ದೃಶಾಂ ಸಖಿ ಸುನಿವೃತ್ತಿಮೀಶ್ವರೋ ವಃ ।

ಕಾಂತಾಂಗಂ ಗುಚಿತುಮುರಂಜಿತಾಯಾಃ ಕುಂದಸ್ತವಃ ಕುಲಪತೇರಿತ ವಾಚಿ ಗಂಧಃ ॥

ವಾಹುಂ ಪ್ರಿಯಾಂಸ ಉಪಧಾಯ ಗೃಹೀತಪದ್ಮೋ ರಾಮಾನುಜಸ್ತುಲಸಿಕಾಲಿಕುಲೈರ್ಮದಾಂಧೈಃ ।

ಅಸ್ಥಿಯಮಾಸ ಇತ ವಸ್ತರವಃ ಪ್ರಣಾಮಂ ಕಿಂ ವಾರಿ ಭಸಂದತಿ ಚರಣ್ ಪ್ರಣಯಾವಲೋಕೈಃ ॥

-ಭಾಗವತ (೧೦/೨೮/೧೧,೧೨)

೨. ಇತಃ ಪೂರ್ವತಃ ಪದ್ಯೇಮ ಪಕ್ಷಾದಿಃ ಗಾಮಾಮಂತ್ರಣಾತ್ ಪ್ರಾಯೋ ಮೋಹಾಮ್ನಾ । ಉನ್ಮಾದಶ್ಚಿತ್ತವೈಕಲ್ಯಾ-
ದಿತ್ಯುಕ್ತಃ ॥ -ಮ್ಯಾ.

೩. ಅನೇಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿಲಾಸದರ್ಶನಂ ವಿಶಾ ನಯನಾದ್ಭವತಕಾರಣಮನ್ಯಂ ನಾಸ್ತಿತ್ಯನನ್ಯಭಕ್ತಿಯೋಗೋ ದೃಶತೇ ।

-ಮ್ಯಾ.

ತರುಣಿ ತನುವಿಯೋಗಃ ಕಿಂ ಮತಸ್ತೇ ಮನೋಜ್ಞೇ

ಪ್ರಿಯಪುರುಷವಿಯೋಗಾದ್ವಸ್ತಹಂ ತಂ ನ ಮನ್ಯೇ || ೪೨ ||

(ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ವೇದಗಳಿಗೂ ಸಾಕಲೈಸ ಗೋಚರಿಸದವನು; ಮನುಷ್ಯ-
ರಿಗಂತೂ ಅತ್ಯಂತದೂರನಾದವನು; ಎಂದ ಮೇಲೆ, ಸ್ವಾಮಿ! ನಮ್ಮ ಹೃದಯಕಮಲದಿಂದ
ನೀನೇಕೆ ದೂರ ಹೋಗುತ್ತಿಲ್ಲ?"; (ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ಮೆಚ್ಚಿನ ತರುಣಿಯೇ !
ಇದರಿಂದ ನೀನು ದೇಹ ತೊರೆಯಬಯಸಿರುವೆ ಏನು?"; (ಮೊದಲ ಗೋಪಿ) "ಪ್ರಿಯ-
ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಗಿಂತ ಅದೇನು ಸಹಿಸಲಾಗದ್ದಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವೆ."

೧. : ೧. ಹೃದಯದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾಗದ ಗೋಪಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ
ತನ್ನ ಅಳಲನ್ನು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು. ವೇದಗಳಿಗೆ, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ
ದೂರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಿಂದೇಕೆ ದೂರವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ? ಎಂಬುದು ಅವಳ ಚಿಂತನೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೃದಯದಿಂದ ದೂರಾಗುವುದರ ಪರಿಣಾಮ ಮರಣ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ
ವಾಣಿ : ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ತ್ವತ್ತದೇಹಸ್ತು ಮೃತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನಃ - (ಭಾರತ); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಗಲಿರುವ
ನೋವಿಗಿಂತ ದೇಹತೊರೆಯುವ ನೋವೇ ಮೇಲು ಎಂಬುದು ಅವಳ ಆಶಯ.

೩. ಗೋಪಿಯರ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೇದಾದಿ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಅಗೋಚರ-
ನಾದವನು; ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಮರಣವೇ ಸರಿ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ
ಪ್ರಮೇಯಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಗೋಪಿಯರ ಪರಸ್ಪರ ಸಲ್ಲಾಪ

ತಯು ನ ವಹತಿ ಮಾನಂ ನ ಪ್ರಗಲ್ಬೇತಿ ಕೃಷ್ಣೋ

ಯದಜನಿ ತನುಕಾರ್ತೃಂ ದೈನ್ಯಮಂತಃ ಕ್ಷಣೇನ |

ನ ಹಿ ಸಖಿ ಮಮ ದೈನ್ಯಂ ದೀನನಾಥಪ್ರಯುಕ್ತಂ

ಕೃತತರನಿಖಿಲಾಂಗ್ಯಾಃ ಕಿಂತು ವಿಶ್ಲೇಷವಹ್ನೇಃ || ೪೩ ||

(ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ತರುಣಿ! ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೀನತೆಯನ್ನೂ, ದೇಹದಲ್ಲಿ
ಕೃತತ್ವವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವ ನೀನು ಅಂತಹ ಜಾಣೆ ಏನಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನು
ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಆದರ ಹೊಂದಿಲ್ಲ"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ತಳುವಾದ ಇಡೀ ದೇಹದ ತಾನು

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕೃಪಾರಹಿತಾನಾಂ ಮರಣಮೇವ ಪರಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ದೂರಾದ್ವೂರತರಂ ಯತ್ಪು ತದೇವಾಂಶಿಕಮಂಶಿಕಾತ್ |

೨. ಹೃದಯಾತ್ ಕೃಷ್ಣಾಪರಣಸ್ಥ "ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ತ್ವತ್ತದೇಹಸ್ತು ಮೃತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನಃ" ಇತಿ ವೃತ್ತೇಽಸ್ಯ ಮರಣ-
ದೂವತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.ವಸ್ತುಸೂತ್ರ (೧೧/೭)

-ವ್ಯಾ.

ಹೀಗೆ ದೀನಳಾಗಿರುವುದು ಆ ದೀನನಾಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅವನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂದಾಗಿಯೇ”.

ವಿ. : ೧. ಕೃಪರೇರವು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಭೂಷಣ; ಚೆಲುವೆಯರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕೃಪದೇಹದವರಾಗಿದ್ದವರು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ‘ಸ್ವಭಾವತಃ ಕೃಪರಾದ ಗೋಪಿಯರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೃಪರಾಗಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ದೀನತೆಯನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಗೋಪಿಯರು ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇನೂ ಕಾರಣನಲ್ಲ. ಅವನ^೧ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ನೋವೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಅರ್ಥ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಆದರೂ ತಿಳಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲಿದ್ದ ಅನುರಾಗಾತಿರಯವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ; ಪ್ರಗಲ್ಬಾ - ಪ್ರೇಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದ ಗೋಪಿಯರು

ಅನೃತಲಪಿತಮೇನಂ ನಾರ್ಥಯದ್ಧಂ ತಥಾ ತ-

ದ್ವಿದಧತಿ ಬತ ಚೇತಃ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಶೀಲಮೇತೇ |

ಪರಭೃತಶುಕಭೃಂಗಾ ಗೀತವಾಕ್ಯಾಲಕಾಭಾಃ

ಪಥಿ ಪಥಿ ಪರಮಸ್ಯ ಶ್ರೀಮುಖಶ್ರೀಶ್ಚ ಚಂದ್ರಃ || ೪೪ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) “ಸುಳ್ಳುಮಾತಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳದಿರಿ”; (ಇತರ ಗೋಪಿಯರು) “ಅದೇನೋ ಸರಿ, ಆದರೆ ಅವನ ಗಾನ, ಮಾತು ಹಾಗೂ ಮುಂಗುರುಳುಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಕೋಗಿಲೆ, ಗಿಳಿ, ಹಾಗೂ ಭ್ರಮರಗಳು ಮತ್ತು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಅವನ ಮುಖಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಚಂದ್ರ, ಇವರು ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಾಗೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲ! ಆಯ್ಯೋ!”.

ವಿ. : ೧. ನಿರಾಶೆಯಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮರೆಯಹೊರಟರೂ ಸಹ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆನಪನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಅವನನ್ನು ಮರೆಯದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಇದರಿಂದ ಕೋಗಿಲೆಯ ಗಾನ, ಗಿಳಿಗಳ ಮಾತು, ಭ್ರಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಹಾಗೂ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರ ಇವರೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಹರಿಸ್ಮರಣೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವ ಸಹಜ ಪ್ರತೀಕಗಳು ಎಂಬ ಅಪೂರ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಅನೇಕ ಸ್ವಧೀರತಾಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ಧಿಕ್ಕರ್ತುಂ ಕಾಮನಯಾಽಪಿ ಫಲಪ್ರಸುಪ್ತಪ್ರಭಾತದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ವಾಚೋ ಭಂಗಂತರೇಣ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮೇವ ಹೇತೂಕ್ಯತ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೇಮಾತಿರಯಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ಲವಾಕರಣೋದ್ಯೋಗಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಮವಜ್ಞಾನಃ ಅಕೌಶಲ್ಯಾಚ್ಚ ಮದ್ಯೇಯಂ ನಾಯಿಕೇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧ್ವನಿ ಕೋಗಿಲೆಯಂತಹುದು, ಅವನ ಮಾತು ಗಿಳಿಗಳಂತಹುದು, ಅವನ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾರಾಡುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಭ್ರಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳಂತಹವು, ಚಂದ್ರ ಅವನ ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಲುವವನು, ಎಂಬ ಅಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಂತನೆಗೆ ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುವವು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು; ಅನೃತ - ಸುಳ್ಳು; ಪರಭೃತ - ಕೋಗಿಲೆ.

ಮುಂದುವರಿದ ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ

ರಮಣಿ ರುಚಿರರೂಪಃ ಕಿಂ ನು ದೂರೇ ತವಾಸೀ-

ನ್ನಹಿ ನಹಿ ಮಮ ಪುಣ್ಯಂ ತನ್ನಿ ದೂರೇ ಪ್ರಯಾತಮ್ |

ಬತ ಯದುಕುಲನಾಥಃ ಸ ತ್ವಯಾ ಮೃಗ್ಯತೇ ಕಿಂ

ನಹಿ ಸಖಿ ಸಹ ನೀತಂ ಚಿತ್ತಮನ್ವೇಷಯಾಮಿ || ೪೫ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ರಮಣಿ ! ಮನೋಹರರೂಪದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಿನ್ನಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟನೇ?"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ; ನನ್ನ ಪುಣ್ಯವೇ ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿಯಿತು"; (ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಅಯ್ಯೋ ! ಆ ಯದುಕುಲದ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೀನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವೆಯೇನು?"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಗೆಳತಿ! ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ, ಅವನು ಕದ್ದೊಯ್ದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವೆನು".

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಅವನು ಮರೆಮಾಚಲು ಮಾಡುವ ಪ್ರಿಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇನೂ ದೂರಾಗಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಪುಣ್ಯವೇ ಹೋಗಿದೆ, ಅವನನ್ನೇನು ಹುಡುಕುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅವನ ಹಿಂದೆ ಹೋದ ಮನಸ್ಸನ್ನೇ ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿನ ಅವಳ ಮರೆಮಾಚುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವಳಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಗಿನ ಹಂಬಲವನ್ನು ಬಯಲು ಮಾಡುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೂರಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಪುಣ್ಯವೇ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಶೀಲರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಲಭಿಸುವನು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ತರಳಿದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದು

೧. ನ ಹಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾನ್ವೇಷಣಂ ನ ಕ್ಷಿಯತೇ | ಕಿಂತು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಕಂ ನೀತಂ ಮನೋನ್ವೇಷಯಾಮಿ ಮೃಗ-ಯಾಮಿ | ಆತ್ಮಾಪಿ ಪೂರ್ವಪದ್ಧಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಶಯಾದಿಕಂ ದ್ಯೋತಯಮಾಹಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಪರಿಹಾಸಪ್ರಲಾಪಾದಿಪ್ರಸಂಗಾಃ ಪಾಶ್ವ ಕೃಚಿತ್ ಭವೇತ್ | -ಭಾಗವತಾತ್ಮೋಪದೇಶಾರ್ಥೋಪಮೆ(೨/೨/೨) ಸಂತಾಪಶೋಧರಾಗಾದಿಪ್ರಸಂಗಾಃ ಕೃಚಿತ್ | -ಭಾಗವತಾತ್ಮೋಪದೇಶಾರ್ಥೋಪಮೆ(೬/೪/೫೮)

೨. ತಥಾ ಚೈತದಮಾಸಪರಿಹಾರಾಯ ಪಾಚೋಭಂಗ್ಯಾ ಸ್ವಾಹಂಕಾರಂ ರಕ್ತಿಕುಮುದ್ವಿಕ್ಯಯಾ ಅಸಿ ಪುಣ್ಯ-ಹೀನಾಯಾ ಮಮ ಕಥಂ ಸ ಲಭ್ಯ ಇತಿ ಪುಣ್ಯಹೀನತ್ವಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿಯುಕ್ತಾಭ್ಯಾಂ ದ್ವೈತ್ಯಪರರ್ಥನೇನ ಸುತರಾ-ಮಹಂಕಾರಪಚ್ಛತ್ತಿರೇವ ಕೃತಾ ಭವತೀತಿ ಕೃಷ್ಣಾಘ್ನಿವತ್ಪ್ರತಿಶಯಃ ಸ್ವಪ್ನೇಮಾತಿಶಯಶ್ಚ ದ್ಯೋತತೇ | -ವ್ಯಾ.

ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರತಿಮಾತಿನಲ್ಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ತುಂಬಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ಗೋಪಿಯರ ಮನಸ್ಸು

ವಿತನುತ ಬತ ಸಖ್ಯುಃ ಸುಸ್ಥಿರಂ ಚಿತ್ತಮಸ್ಯ-

ನ್ಮದುಲಹೃದವಲೋಕ್ಯ ಸ್ವೈರ್ಯಮಾಲಂಬಯತ್ ಸಃ |

ಅನುವನಮಯಿ ಕಾಂತಂ ಸಂಚರಂತಂ ಸಮಂತಾ-

ದನುಸರದನುರಕ್ತಂ ಕಾರಯೇತ್ ಕಃ ಸ್ಥಿರಂ ತತ್ || ೪೬ ||

(ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಅಯ್ಯೋ! ಸಖಿಯರೇ ! ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ; ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಮ್ಮ ಮೃದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು, ಹಲ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು"; (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ! ವನವನಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಓಡಾಡುವ ಮನೋಹರನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಅನುರಕ್ತವಾದ ಆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಂಡಾರು?"

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆದೇಶವನ್ನೇ ಪಾಲಿಸುವವನು

ಸ ವಿಧಿರಪಿ ನಿರ್ದೇಶಂ ತಸ್ಯ ನೂನಂ ವಿಧತ್ತೇ

ವಿರಹದಹನಶಾಂತಿಂ ಯನ್ನ ಮೂರ್ಛಾಂ ದದಾತಿ |

ಅಪಿ ನಿಶಿ ಹೃದಯಾಂತಃ ಕೃಷ್ಣಸಂಶ್ಲೇಷಶಂಕೀ

ನ ದಿಶತಿ ಚ ಸುಷುಪ್ತಿಂ ಹಾ ಹತಾಃ ಕಿಂ ವಿಧೇಯಮ್ || ೪೭ ||

ಆ ವಿಧಿಯು ಸಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ಮೂರ್ಛೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಅವನು ನಮಗೆ ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ನಾವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಅವನು ನಮಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಸಹ ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅಯ್ಯೋ, ನಾವು ಸತ್ತವು, ಈಗೇನು ಮಾಡುವುದು?

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಅವರಿಗೆ ಮೂರ್ಛೆಯಾಗಲೀ ನಿದ್ರೆಯಾಗಲಿ ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾಂಶ.

೨. ನಿದ್ರೆ, ಮೂರ್ಛೆಗಳು ಸಹ ದೈವಾಧೀನವೇ ಹೊರತು ಜೀವನ ಕೈಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಆ ವಿಧಿಯು ಅವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗತಿಯನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವನ ಆಜ್ಞಾವರ್ತಿಗಳು' ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ನಿರೂಪಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆ

ಯದಿ ಮಧುರಮಪಾಯಿ ಸ್ವೀಯಗಾಢಾಮೃತಂ ಪ್ರಾಕ್
ಸ್ಫುರದಧರಸುಧಾಂ ಸ್ವಾಂ ತರ್ಹಿ ಯಚ್ಛೇನ್ಮುಕುಂದಃ |
ಕೃಚಿದಪಿ ನಿಜಧಾಮ ಸ್ವಾವರಂ ಜಂಗಮಂ ವಾ
ಯದಿ ವಿಮಲಮದರ್ಶಿ ಸ್ವಂ ತದಾ ದರ್ಶಯೇನ್ನಃ || ೪೮ ||

ನಾವು ಹಿಂದೆ ಅವನ ಮಧುರವಾದ ಕಥಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದ್ದೆವಾದಲ್ಲಿ, ಮುಕುಂದ-
ನಾದ ಅವನು ನಮಗೆ ತನ್ನ ಹೊಳೆಯುವ ಆಧರಾಮೃತವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದನು; ಎಲ್ಲಾದರೂ
ಅವನ ನಿರ್ಮಲ ನೆಲೆಯಾದ ಜಡ ಅಥವಾ ಚೇತನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ನಾವು ಕಂಡಿದ್ದೆವಾದಲ್ಲಿ
ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ನಮಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಮೃತಪಾನದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಅವನು ಲಭಿಸುವನು; ಅವನ ವಿಗ್ರಹ-
ದರ್ಶನವು ಅವನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತ.

೨. ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅವನು ಲಭಿಸುವುದು ದುರ್ಲಭ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

ಗೋಪಿಯರು ದೇಹತೊರೆಯದಿರಲು ಕಾರಣ

ಕರರುಹಪದಭಾಸ್ವದ್ಗಾತ್ರವಿಶ್ಲೇಷಭೀತ್ಯಾ
ನ ಮೃತಿರನುಮತಾ ನಃ ಕೃಷ್ಣ ತೇಽದರ್ಶನಾಚ್ಚ |
ಅಸುಬೃತಿರಪಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಸೌಮ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಧಾಮ-
ನ್ನಧಿಗಹನಮುಭಾಭ್ಯಾಂ ಬದ್ಧಕಂತಾ ಇವ ಸ್ತು || ೪೯ ||

ಎಲೈ ಸೌಮ್ಯನೇ ! ನಿನ್ನ ಉಗುರುಗಳ ಗುರುತಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ 'ಶರೀರದ ಅಗಲು-
ವಿಕೆಯ ಭಯದಿಂದ ನಮಗೆ ಸಾಯಲು ಮನಸ್ಸಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ; ಹಾಗೂ ನೀನು ಕಾಣದಾಗಿರು-

೧. ಕೇಳಬಲ್ಲದ್ದು ಚೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಿಯಾಮಕತ್ವರೂಪಮಹಾಮಾಹಾತ್ಮಮೇವ ಕಥಿತಂ ಭವತಿ | ಅಗೇನ
ಜಾಗರಾವಸ್ಥಾ ದರ್ಶಿತಾ | "ಪ್ರಿಯಾನಮಾಪ್ತ್ಯಾ ತಚ್ಚಕ್ಷಣಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾಗರೋ ಯಥಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಕಥಾರೂಪಾ ಪುಣ್ಯಮಸ್ತಿ ಚೇತ್ಯಮ್ನೋ ಲಭ್ಯತಾಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಶರೀರಲೋಭಾನ್ ಮೃತಿರನಿವ್ವಾ ಕಿಂತು ತವ ವಿಲಾಸಪಟಲೋಚ್ಚಾದಿತಿ ವದಂತೀಭಿಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ತೇಹಾತಿಶಯಃ
ಪ್ರದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ | ವಿವಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ ದ್ರವ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ವುದರಿಂದ ನಾವು ಜೀವಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಲೈ ಸೌಂದರ್ಯದ ನಿಧಿಯೇ ! ಈ ಎರಡರಿಂದಾಗಿ ನಾವು ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕತ್ತು ಬಿಗಿದಂತಾಗಿರುವೆವು.

ವಿ. : ೧. ತಮ್ಮ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಗುರಿನ ಗುರುತು ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವನು ಕಾಣೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬದುಕಲು ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ; ಹೀಗೆ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಭಾವ.

೨. ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಬಯಸುವವರು ಈ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಸಾಧನ-ದೇಹವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂತಹ ಆಪತ್ತು ಒದಗಿದಾಗಲೂ ಅದನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ತತ್ತ್ವ^೧; ಕರರುಹ - ಉಗುರು; ವಿಶ್ಲೇಷ - ವಿಯೋಗ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ನಯನಗನಲಿನೇಷುಂ ಕಾಂತವಕ್ತ್ರೈಂದುಕಾಂತಾ
ನವಪದರವಿಭಾಸಾ^೨ ನಃ ಕುಚಸ್ತೋತ್ಪಲೇಷುಮ್ ।
ಶಮಯ ಸದಯ ಗಾಢಾಲಿಂಗನೇನಾರ್ಥಗಾತ್ರೀ-
ವಿರಚಯ ತವ ದಾಸೀಸ್ತೇನ ಕಂದರ್ಪದರ್ಪಮ್^೩ ॥ ೫೦ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಕಣ್ಣಿನ ಬಳಿಯ ಮನ್ಮಥನ ಪದ್ಮಬಾಣವನ್ನು ನಿನ್ನ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಖಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶಮನಗೊಳಿಸು; ನಮ್ಮ ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿನ ಕನ್ಯಾದಿಲೆಯ ಬಾಣವನ್ನು ನಿನ್ನ ಪಾದವೆಂಬ ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶಮನಗೊಳಿಸು; ಎಲೈ ಕರುಣಾಳುವೇ! ಗಾಢಾಲಿಂಗನದಿಂದ ನಿನ್ನ ದಾಸಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಅರ್ಥದೇಹದವ-ರನ್ನಾಗಿಸು; ಆ ಮೂಲಕ ಆ ಕಾಮನ ಸೊಕ್ಕನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಬಿಡು.

ವಿ. : ೧. ಕಮಲ ಹಾಗೂ ಕನ್ಯಾದಿಲೆಗಳು ಕಾಮನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಕಮಲವನ್ನು ಬಾಡಿಸಲು ಚಂದ್ರೋದಯ ಅಗತ್ಯವಾದರೆ, ಕನ್ಯಾದಿಲೆಯನ್ನು ಮುದುಡಿಸಲು ಸೂರ್ಯೋದಯ ಅಗತ್ಯ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವು ಚಂದ್ರನಂತಿದ್ದು ಕಮಲಬಾಣಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾದರೆ ಅವನ ಪಾದಗಳು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದು ಕನ್ಯಾದಿಲೆಯ ಬಾಣಕ್ಕೆ

೧. ಮತಿವ್ಯೂರ್ವಂ ದೇಹವಾಸಾತ್ ವಾಪಂ ಮಹದವಾಪ್ತತೇ ।

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ ಸಾಧನಂ ದೇಹತೋಷ್ಠಿಯತ್ ॥

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨೭/೧೨೫)

೨. ಹೃತ್ತಮುಹಮಣೀರ್ತಾರ್ಥಂ ಶ್ರೀವತೇ ಪಾದಪಂಚಮ್ ।

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೨)

೩. ಅತ ದಿವ ವಿಭಾವಗಾಲಂಕಾರೇಣ ವಸ್ತುಸೂಚನಮ್ ।

- ವ್ಯಾ.

ಪರಿಹಾರವಾಗಿದೆ; ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳ ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಕುತ್ಸಿತಕಾಮವು ಶಮನ^೧ ಹೊಂದುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗಾಢಾಲಿಂಗನದಿಂದ ತಮಗೆ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನಾದ ಶಿವನ ಕಾಂತಿ ಲಭಿಸುವುದು; ಶಿವನ ಹಣೆಗಣ್ಣಿನ ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಾಮ ಭಸ್ಮವಾದದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗೋಪಿಯರು ಕೃಷ್ಣಾಲಿಂಗನದಿಂದಾಗಿ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಕಾಮನ ಉಪಟಳ ನಶಿಸುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮತೆ ರೋಚಕವಾದುದು.

೩. ಒಬ್ಬ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನಾದ ಶಿವನಿಂದಲೇ ಕಾಮ ಆಳಿದಿರುವಾಗ, ಇಂತಹ ಆಸಂಖ್ಯ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರರಿರುವಾಗ, ಕಾಮನಂತು ಉಳಿದಾಸು ? ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ^೨.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಅಯಿ ರಮಣ ಮುರಾರೇ ಸುಂದರೀಕಾಂತ ಶೌರೇ

ನರಕಮಥನ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರೌಢ ವಾರಾಶಿಧಿಷ್ಠ.

ಕರಜಿತಸುರವೃಕ್ಷಾಹಂಕೃತಾತ್ಮೀಯಶಿಕ್ಷ

ಸ್ವಕವಿಜಯಸಹಾಯ ದ್ವಸ್ತಧರ್ಮಾಂತರಾಯ || ೫೦ ||

ಎಲೈ ರಮಣನಾದ ಮುರಾರಿಯೇ ! ಸುಂದರಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿಯೇ ! ಶೂರ-
ರಾಜನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನರಕದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವವನೇ ! ಪ್ರೌಢನಾದವನೇ !
ಕ್ಷೀರಾಬ್ಜಮಂದಿರನೇ ! ಕೊಡುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನ್ನು ಮೀರಿದವನೇ ! ಅಹಂಕಾರಪಡುವ
ನಿನ್ನವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವವನೇ ! ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗುವವನೇ ! ಧರ್ಮದ
ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನೇ ! (ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು).

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ^೩ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಮುರಾಸುರ ವಧೆ, ನರಕಾಸುರ
ವಧೆ, ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ^೪ ಶಿಕ್ಷಣ, ದ್ವಾರಕೆಯ

೧. ಆಸ್ಮತ್ಕೂರ್ಣಕಾಮೋದ್ರೇಕಶ್ಚವ ಗಾಢಾಲಿಂಗನಾವಧಿರಿತಿ ಭಾವಃ | ಆನೇನ ತ್ರಪಾನಾಶಾವ್ಯಾ ಸೂಚಿತಾ |

"ಮಾನತ್ಯಾಗೃಹ್ಯವಾಗಾಕೋ ಗೌರವಾಗಣನಾ ಯಥಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಫಣಿಫಣಾಪಿತಂ ತೇ ಪದಾಂಬುಜಂ ಕೃಣು ಕುಚೇಷು ನಃ ಕೃಂಧಿ ಪೃಚ್ಛಯಮ್ |

-ಗೋಪಿಗೀತೆ

೩. ತೇನ ಒಬ್ಬನುಬ್ಬಾಕಾರ್ಧನಾರೀಶ್ವರಪ್ರತೀತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣಾದಪ್ರಾರ್ಥನಾರೀಶ್ವರಾದಿಭೃತಃ ಕಂದರ್ಪ್ಯ ದರ್ಪಂ ಗರ್ವಂ ಶಮಯ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಪ್ಲಾನಿಶ್ಚಿಮಿಸ್ತ್ವಮತೀತಾನಾಗತಪ್ಲಾನಮತೀರನ್ಯಾಸ್ತೋದೇಶಸ್ತೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಆನೇನ ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣಾಲೇ ಅಹಂಕಾರೇಣ ಯುದ್ಧಾರ್ಥಮಾಗತಾನಾಂ ದೇವಾನಾಮಾಗಾಮಿನೀ ಶಿಕ್ಷಾ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ನಿರ್ಮಾಣ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಾರಥಿಯಾಗುವಿಕೆ^೧, 'ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಒದಗಿದ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಿಕೆ'^೨ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ: ವಾರಾಹಿ - ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ.

೨. 'ಶೌರಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶೂರರಾಜನ ಮಗನಾದ^೩ 'ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರ' ಎಂದು ಮೇಲ್ನೋಟದ ಅರ್ಥ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದ: "ಶೌರಿ: (ಶೂರ: - ಪಾ.) ಶೂರಜನೇಶ್ವರ: ". ಇದನ್ನು ನೇರವಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವದನ್ನಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಣದಿರಲು ಕಾರಣ

ವೃಕ್ಷೇಷು^೪ ಪಕ್ಷಿಷು ಮೃಗೇಷು ವಿಚಾರಯಂತೀ:

ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಮುಗ್ಧಹೃದಯಾ: ಶ್ರುತತತ್ತ್ವಕ್ರಾಂತೀ: |

ಆರ್ಮಿಭೂಷುರಪಿ ರಮ್ಯತದೀಯವಾಕ್ಯ-

ಭಾವಂ ಪುನರ್ವಿವಿಧಿಷು: ಸ ತದಾ ತಿರೋಽಭೂತ್ || ೫೨ ||

ಮರಗಳಲ್ಲಿ, ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮೃಗಗಳಲ್ಲಿ - ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾ ಮೈಮರೆತಿದ್ದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ, ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸಿದರೂ ಸಹ ಆಗ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರ ಮನೋಹರವಾದ ಮಾತುಗಳ ಭಾವವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ತಿಳಿಯಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ ಪುನಃ ಮರೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟನು.

೧. ಅನೇನ ಸ್ವಭಕ್ತಸ್ಯ ವಿಜಯಸ್ಯಾರ್ಜುನಸ್ಯ ಸಾರಥ್ಯಕರಣಮನಾಗತಂ ಸೂಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಸ್ಯ ಅಂತರಾಯಧೂತದುರ್ಯೋಧನಸೇನಾಸಂಹಾರೋಽಪ್ಯಾಗಾಮೀ ಸೂಚಿತ: | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೇ ದ್ವಾರಾವತೀನಿರ್ಮಾಣಸ್ಯಾಗಾತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಇದಾನೀಂ ನಂದೂನುತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಸ್ತ್ವಂ ಮೃಗೀತ್ಯಾ ವಸುದೇವಸೂನುರಿತ್ಯತೀತಜ್ಞಾನಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೫. ವಿಧಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಪೃಚ್ಛಮಾಣಾ ಪೃಂದಾದನಲತಾಪ್ತರೂಪ್ |

ವೃಚಕ್ಷತ ವನೋದ್ದೇಶೇ ಪದಾನಿ ಪರಮಾತ್ಮನ: ||

ಪದಾನಿ ವೃಕ್ಷಮೇತಾನಿ ನಂದೂನೋರ್ಮುಠಾತ್ಮನ: |

ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಹಿ ಪೃಚ್ಛಾಂಘೋಜವಚ್ಚಾಂಕುಶಲತಾದಿಭಿ: ||

ತೈಸ್ವ: ಪದ್ಧಸ್ತತ್ರವೀಮನ್ವಿತ್ಯಂತೋಽಗ್ರತೋಽಬಲಾ: |

ವಧ್ವಾ: ಪದ್ವ: ಸುಪ್ತಕ್ರಾಂತಿ ವಿಲೋಕ್ಯಾರ್ತಾ: ಸಮುಪ್ಪವನ್ ||

ಕಸ್ಯಾ: ಪದಾನಿ ಚೈತಾನಿ ಯೂತಾಯಾ: ನಂದೂನುನಾ |

ಅಸ್ಯಸ್ತಪ್ರಕೋಪ್ಯಾಯಾ: ಕರಿಣ್ಯಾ: ಕರಿಣಾ ಯಥಾ ||

ಅನಯೋಽರಾಧಿತೋ ನೂನಂ ಭಗದಾನ್ ಹರಿರೀಶ್ವರ: |

ಯಸ್ಮೋ ವಿಹಾಯ ಗೋವಿಂದ: ಪ್ರೀತೋ ಯಾಮನಯದ್ ರಹ: || -ಭಾಗ.(೧೦/೨೮/೧೩-೧೮)

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಿಯರ ಅಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದರ್ಶನ ನೀಡಬೇಕೆ-
ನ್ನಿಸಿದರೂ ಅವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ
ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪುನಃ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟನು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂತಹ ಗೋಪಿಯರ ಆರ್ತಭಾವಕ್ಕೂ ಒಲಿಯದೆ ಇರಲು ಕಾರಣ, ಅವನ
ಕಠಿಣಹೃದಯಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ ಎಂಬಂತೆ ಮೇಲ್ದೋಟಕ್ಕೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅವರ ಮಾತು-
ಗಳನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಕೃಷ್ಣನು ದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು
ಅವನ ಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರೆ ಅವರ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪರಿಪಾಕಗೊಳ್ಳಲು
ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೋರಿದ ಕಾಮಿಗಳ ನೀತಿ

ಕಾಮಿನೀತಿ ಜಿತಾಪದ್ಯಾಂ ನಿನಾಯ ಸುಖಯನ್ ಸುಖೀ |

ಕಾಮಿನೀತಿಜಿತಾ ಪದ್ಯಾಂ ಕಾಂಚಿದಾಸಾದ್ಯ ಸೋಜ್ಞತ್ವಾ^೧ || ೫೩ ||

ದುಃಖರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವಳು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಗೋಪಿ-
ಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದು ಅನಂದಪಡಿಸಿದ; ಕಾಮಿಗಳ ರೀತಿಯನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಂತೆ ಅವನು
ಬೇರೊಂದು ಮಾರ್ಗವೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಆ ಬಳಿಕ ಅವಳನ್ನು ತೊರೆದ.

ವಿ. : ೧. ^೨ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಿದ್ದು ಅವಳು ಭಕ್ತಳೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ;
ಆ ಬಳಿಕ ಅವಳನ್ನು ತೊರೆದದ್ದು ತಾನು ಯಾರನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸದೆ ಸ್ವರತೆ ಎಂಬುದನ್ನು
ತೋರಿಸಲು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಮೇಲ್ದೋಟಕ್ಕೆ ನಂಬಿದವರನ್ನು ಕೈಬಿಡುವ ಕಾಮುಕಜನರ ರೀತಿಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಇದು
ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯ ಹಾಗೂ ಸ್ವರತತ್ವರೂಪ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು
ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದು ಭಾವ (ಯಮಕಾಲಂಕಾರ-ಆದಿಪಾದ).

೩. ಕಾಮಿನೀ ಇತಿ ; ಕಾಮಿನೀತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಪದವಿಭಾಗ.

೧. ಯಮಕಾಲಂಕಾರ; ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಸ್ತು ಸ್ವಭಾವಾದಿಯಥಾಸಂಭವಮೂಢ್ಯಃ |

-ವ್ಯಾ-

ಅಕ್ಕಿನ್ ಶ್ಲೋಕೇ ಅದಿವಾದಯಮಕಮ್ |

-ವ್ಯಾ-

೨. ಜಿತಾಪತ್ಯುಭೀತ್ಯನೇನ ಪರಾರ್ಥಮೇವ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ನ ತು ಸ್ವದುಃಖಮರಿಹಾರಾಯ ಸುಖವ್ಯಾಪ್ತಯೇ ವೇತಿ
ದ್ಯೋತತೇ | -ವ್ಯಾ. : 'ನ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತಾತ್' -ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೨/೧/೩.೩)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದ ಗೋಪಿ

೧. ಸಾಽರಸಾಽಪಾರಸಂಸಾರೇ ಸಸಾರ ಸುರಸೂರಸಮ್ |

ಸುಸಾರಸರಸಾರೋರಃಪರಸೀಪರಸಾರಸೀ ೧|| ೫೪ ||

ಪದಚ್ಛೇದ: ಸಾ ಅರಸಾ ಅಸಾರಸಂಸಾರೇ ಸಸಾರ ಸುರಸೂರಸಮ್ ಸುಸಾರಸರಸಾರೋರಃ-
ಸರಸೀಪರಸಾರಸೀ.

ಅಸಾರವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆ ತೊರೆದ ಆ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸುರ-
ಮಾತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದಳು;
ಅತ್ಯಂತಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಹೃದಯವೆಂಬ ಸರೋ-
ವರದಲ್ಲಿನ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾರಸಪಕ್ಷಿಯಂತೆ (ಇದು ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳ ಯಮಕ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಲು ಗೋಪಿಯ ಕಾತರ

ಅಲಕ್ಷಯಂತೀ ಸ್ಮರತಾತಮೇನಂ

ಹೃದಾಽಽತೃಪೇದಾ ಸ್ಮರತಾ ತಮೇನಮ್ |

ಜಗಾದ ಸೌಮ್ಯಂ ನಯ ನಾತಿದೂರಂ

ವಿಧೇ ನ ಕುರ್ಯಾ ನಯನಾತಿದೂರಮ್ || ೫೫ ||

ಮನ್ಮಥಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣದವಳಾದ ಒಬ್ಬಳು ಮರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅವನನ್ನು
ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ದುಃಖಹೊಂದಿದವಳಾಗಿ ನುಡಿದಳು: "ಎಲೈ ವಿಧಿಯೇ !
ಸೌಮ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯದಿರು; ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ದೂರ
ಮಾಡದಿರು".

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಒಂದನೇ ಹಾಗೂ ಎರಡನೇ ಪಾದಗಳ ಹಾಗೂ ೩. ಹಾಗೂ ೪ನೇ
ಪಾದಗಳ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರತಾತಮೇನಂ ಹಾಗೂ ನಯನಾತಿದೂರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ
ಯಮಕಾಲಂಕಾರ.

೨. ನಯ ನ - ಅತಿದೂರಂ; ನಯನ - ಅತಿದೂರಮ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ೩. ಹಾಗೂ ೪ನೇ
ಪಾದಗಳಲ್ಲಿನ 'ನಯನಾತಿದೂರಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪದ ಹಾಗೂ ಶಬ್ದಗಳ ವಿಭಾಗ.

೩. 'ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೧. ಸಾರಸೀಪಾರೇ ಕುಚಾಮೃತಮಲಕೋರವತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ವೈತ್ಯರಯಮಕಮಿದಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ದ್ರುತಗಮನವರಾತ್ ವಕ್ಷಸಿ ಪತಿಕಿರೋಲಂಕಾರಭೂತಕಮಲವತೀತಿ ವಾ |

- ವ್ಯಾ.

ಸಹಿಸಲಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹ
ಕಾಂತೋಪಮಾನೇನ ದಿವಾಽಪಿ ಕುಟ್ಮಾ-
ಮಂತರ್ಹಿತಂ ಕಾಲಭತೇಜಸಾ ಯಮ್ |
ಸ್ವಾಂತೇ ಬಿಭರ್ಮೀಶ ವಿನೇಹ ತಂ ತ್ವಾ-
ಮಂತರ್ಹಿತಂ ಕಾ ಲಭತೇಽಜ ಸಾಯಮ್^೧ || ೫೬ ||

“ಎಲವೋ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಹಗಲಲ್ಲೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಕಾಣೆಯಾಗಿರುವ ಮರಿಯಾನೆಯ ಹೋಲಿಕೆಯ ತೇಜಸ್ಸಿನ ನಿನ್ನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವೆನು; ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಹೊರತು, ಎಲೈ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯು ತಾನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುವಿವನ್ನು ಪಡೆದಾಳು? (ಕಲಭ - ಮರಿಯಾನೆ; ಸ್ವಾಂತ-ಮನಸ್ಸು).

ಭೂಮಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರಾಸಿ^೨ ಸಾರೋಽಸಿ ಸುರಸಮೇಹಿ ಹೇ ಮಹಿ ಮಾಮಿಹ |

ದಾಸೀಂ ಸಸಾದಾಂ ಸದಸಿ ವೇದವಾದವಿದೋ ವದ || ೫೭ ||

ಎಲೈ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನೀನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ನೀನು ಶೃಂಗಾರರಸವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿರುವಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾ; ಎಲೈ ಪೃಥ್ವಿಯೇ! ಈ ವನದಲ್ಲಿ ದಾಸಿಯಾಗಿರುವ ದುಃಖಿಯುಕ್ತಳಾದ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ವೇದವಾದವನ್ನು ಒಲ್ಲ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎವರಿಸು.

ವಿ. : ಮಹಿ - ಎಲೈ ಪೃಥ್ವಿಯೇ; ಸಸಾದಾಂ - ದುಃಖಿಸಹಿತಳಾದ ಎಂದರ್ಥ; (ದ್ವೈಕ್ಷರ ಪಾದೋಪೇತ ಯಮಕ).

ದುಂಬಿಯ ನಿದರ್ಶನದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಮಧುಪಾಲಿರೀಶ ಸರಸಾ ಸರಸಾ-

ಮುಪಕಂಠಮೇತ್ಯ ಮುದಿತಾಮುದಿತಾ |

ಅನುಯಾತಿ ಪಶ್ಯ ಸಭಯಾ ಸಭಯಾ-

ಮನುನೀಯ ಚಾಲಿಮಧುನಾ ಮಧುನಾ^೪ || ೫೮ ||

೧. ಮಧ್ಯಾಂತಪಾದಯಮಕಮಿದಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಚಿತ್ರಾಸ್ತಲಕ್ಷಣಾ ಅವಾ ದರ್ಶಿತಾ | “ಚಿತ್ರಾಸ್ತಮುಗಮುಖಿತಾ ಪ್ರತಿಕ್ಷಾಧಿಭರ್ಯಥಾ” ಇತ್ಯುಕ್ತಾತ್

-ವ್ಯಾ.

೩. ರಸಃ ನಾರೋ ಪರಶ್ಚೇತಿ ಸರ್ವೇ ಪರ್ಯಾಯವಾಚಕಃ ||

- ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯ(೧/೮/೧)

೪. ಪ್ರಮಿತಾಕ್ಷರಾವೃತ್ತಮ್

-ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಸ್ನೇಹಭರಿತವಾದ ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ಸರೋವರಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಕರಂದದಿಂದ ಮುದಗೊಂಡ ಹಾಗೂ (ಅಲ್ಲಿಯ ಅನುಷ್ಠಾನನಿರತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಗುಂಪಿನಿಂದ) ಭಯಗೊಂಡ ಗೆಳತಿಯಾದ ಭೃಂಗಿಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿ, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಹೋಗಿ ಈಗ ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದು, ನೋಡು.

ವಿ. : ೧. ದುಂಬಿಯಂತಹ ಚಿಕ್ಕ ಪಕ್ಷಿಯೂ ಸಹ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾದ ಗೋಪಿಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಚತುಷ್ಪಾದಾಂತ ಯಮಕ ಶ್ಲೋಕ ; ಮಧುಪ ಆಲಿ - ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ; ಮುದಿತಾಂ ಉದಿತಾ; ಆಲಿಂ ಅಧುನಾ; ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುದಿತಾಮುದಿತಾ ಹಾಗೂ ಆಲಿಮಧುನಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪದವಿಭಾಗ.

ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗವು ಅನಿವಾರ್ಯ

ನಗಾಯತಾಕಾಶಮಿತಾಗಸಾನು

ಸಮೇತ್ಯ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಸುಸ್ವನೇನ |

ನ ಗಾಯತಾ ಕಾ ಶಮಿತಾಗಸಾ ನು

ತ್ವಯಾ ಮೃಗಾಕ್ಷೀ ವಿಮದೀಕೃತಾಂಗಿ || ೫೯ ||

ಎಲೈ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಗಗನವನ್ನು ತಲುಪಿ, ಈ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಗಾನಮಾಡುವಂತಹ ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆಯಂತಹ ಮಧುರಧ್ವನಿಯಿಂದಾಗಿ, ಅಪರಾಧಮುಕ್ತನಾದ ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ, ಯಾವ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯು ತಾನೆ ಬಿಗುಮಾನವನ್ನು ತೊರೆಯದಿದ್ದಾಳು ?

ಮನ್ಮಥನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕಂದರ್ಪ ಸರ್ಪತಲ್ಪಸ್ಯ ನಂದನಾನಂದಕಾರಣ |

ತಂ ದೇಶಂ ನಯ ಮಾಂ ಯತ್ರ ಬಂಧುರಾಸ್ತೇ ಸತಾಂ ಹರಿಃ || ೬೦ ||

ಶೇಷಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರನಾದ ಎಲವೋ ಮನ್ಮಥನೇ ! ಆನಂದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನೇ ! ನನ್ನನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಲ್ಲಿ ಇರುವನೋ, ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಿ.

೧. ಇದಮುಖಿ ಅರಿವಾದದ್ವಯಯಮಕಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗಾನಶ್ರವಣೇಣಾಸ್ಥಂಭಮಿತಿ; ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಗರ್ವೋ ಗತಃ ತತ್ಕಿಮದರ್ಶನೇನೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
 ರಮಾ ನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ-
 ರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ |
 ರಮಾ ನ ಯಾಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ-
 ರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ || ೬೧ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ರಮಾ ನಯ ಅಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ ಅಮಾನಯಾ ಅಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ
 ರಮಾ ನ ಯಾ ಅಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ ಅಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ.

ಎಲೈ ಕಾಮನೇ ! ನಾನು ಗಮನಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಿಕೊಂಡವಳಾಗಿರುವೆ,
 ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ, ಅಹಂಕಾರ ತೊರೆದಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ
 ವರ್ತನೆಯ ನೀನು ರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತಲುಪಿಸು ; ಅಪ್ರಾಕೃತಸ್ವರೂಪಳಾದ
 ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅಜ್ಞಾನ, ಅನ್ಯಾಯ, ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಹೊರತಾದ ಅಂತಃಕರಣದ
 ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎನೂ ನಾನಲ್ಲ.

೪. : ೧. ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಶರೀರದವಳು;
 ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅಹಂಕಾರಾದಿ ಯಾವ ದೋಷಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇರುವು. ಅದರ
 ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರದ ತಮಗೆ ಅವು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರುವುದು ಸಹಜ; ಅದನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ತಮ್ಮನ್ನು
 ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು.

೨. ಅಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ- ಅಮಾ(ಅವಿದ್ಯೆ), ಅನಯ(ಅನ್ಯಾಯ), ಅಹಂಕೃತಿ
 (ಅಹಂಕಾರ), ದೂರವೃತ್ತಿಃ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ತತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವತತೀತತೋತತೇ ತು ತತ್ |

ತತ್ತಾತೌತಾತೀತೀ ತೇತತಾತಾತೀತೇ ತತೋತತ್ತಿ ತಾಮ್ || ೬೨ ||

ಪದಚ್ಛೇದ: ತತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವತತೀತತ: ಅತತೇ ತು ತತ್ ತತ್ತಾತೌತಾತೀತೀತೇ ತೇ ಅತಾತ
 ಅತೀತೇ ತತ: ಅತ್ತಿ ತಾಮ್.

ಎಲೈ ತಂದೆ, ತಾಯಿಗಳಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಗಗನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
 ವ್ಯಾಪ್ತವಲ್ಲದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಮುಕ್ತನನ್ನು ,

ಎಲೈ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಸ್ನೇಹಭರಿತವಾದ ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ಸರೋವರಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಕರಂದದಿಂದ ಮುದಗೊಂಡ ಹಾಗೂ (ಅಲ್ಲಿಯ ಅನುಷ್ಠಾನನಿರತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಗುಂಪಿನಿಂದ) ಭಯಗೊಂಡ ಗೆಳತಿಯಾದ ಭೃಂಗಿಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿ, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಹೋಗಿ ಈಗ ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದು, ನೋಡು.

ವಿ. : ೧. ದುಂಬಿಯಂತಹ ಚಿಕ್ಕ ಪಕ್ಷಿಯೂ ಸಹ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾದ ಗೋಪಿಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ತರವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಚತುಷ್ಪಾದಾಂತ ಯಮಕ ಶ್ಲೋಕ ; ಮಧುಪ ಆಲಿ - ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ; ಮುದಿತಾಂ ಉದಿತಾ; ಆಲಿಂ ಅಧುನಾ; ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುದಿತಾಮುದಿತಾ ಹಾಗೂ ಆಲಿಮಧುನಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪದವಿಭಾಗ.

ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಅನುರಾಗವು ಅನಿವಾರ್ಯ

ನಗಾಯತಾಕಾಶಮಿತಾಗಸಾನು

ಸಮೇತ್ಯ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಸುಸ್ಪನೇನ |

ನ ಗಾಯತಾ ಕಾ ಶಮಿತಾಗಸಾ ನು

ತ್ವಯಾ ಮೃಗಾಕ್ಷೀ ವಿಮದೀಕೃತಾಂಗಿ || ೫೯ ||

ಎಲೈ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಗಗನವನ್ನು ತಲುಪಿ, ಈ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಗಾನಮಾಡುವಂತಹ ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆಯಂತಹ ಮಧುರಧ್ವನಿಯಿಂದಾಗಿ, ಅಪರಾಧಮುಕ್ತನಾದ ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ, ಯಾವ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯು ತಾನೆ ಬಿಗುಮಾನವನ್ನು ತೊರೆಯದಿದ್ದಾಳು ?

ಮನ್ಮಥನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕಂದರ್ಪ ಸರ್ಪತಲ್ಪಸ್ಯ ನಂದನಾನಂದಕಾರಣ |

ತಂ ದೇಶಂ ನಯ ಮಾಂ ಯತ್ರ ಬಂಧುರಾಪ್ತೇ ಸತಾಂ ಹರಿಃ || ೬೦ ||

ಶೇಷಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರನಾದ ಎಲವೋ ಮನ್ಮಥನೇ ! ಆನಂದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನೇ ! ನನ್ನನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಬಂಧುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಲ್ಲಿ ಇರುವನೋ, ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಿ.

೧. ಇದಮಪಿ ಆದಿಪಾದದ್ವಯಯಮಕಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗಾನಪ್ರವಣೀಗಾಸ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಿತುಃ ಸರ್ವೋಪಿ ಗರ್ವೋ ಗತಃ ತತ್ಪ್ರಮದರ್ಶನೇನೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ರಮಾ ನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ-
ರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ |
ರಮಾ ನ ಯಾಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿ-
ರಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ || ೬೦ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ರಮಾ ನಯ ಅಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ ಅಮಾನಯಾ ಅಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ
ರಮಾ ನ ಯಾ ಅಹಂ ಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ ಅಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ.

ಎಲೈ ಕಾಮನೇ ! ನಾನು ಗಮನಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಿಕೊಂಡವಳಾಗಿರುವೆ,
ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ, ಅಹಂಕಾರ ತೊರೆದಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ
ವರ್ತನೆಯ ನೀನು ರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಒಳಗೆ ತಲುಪಿಸು ; ಆಪ್ರಾಕೃತ್ಯಸ್ವರೂಪಳಾದ
ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅಜ್ಞಾನ, ಅನ್ಯಾಯ, ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಹೊರತಾದ ಅಂತಃಕರಣದ
ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಏನೂ ನಾನಲ್ಲ.

೧. : ೧. ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಆಪ್ರಾಕೃತ ಶರೀರದವಳು;
ಅದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅಹಂಕಾರಾದಿ ಯಾವ ದೋಷಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇರುವು. ಆದರೆ
ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರದ ತಮಗೆ ಅವು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರುವುದು ಸಹಜ; ಅದನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ತಮ್ಮನ್ನು
ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು.

೨. ಅಮಾನಯಾಹಂಕೃತಿದೂರವೃತ್ತಿಃ-ಅಮಾ(ಅವಿದ್ಯೆ), ಅನಯ(ಅನ್ಯಾಯ), ಅಹಂಕೃತಿ
(ಅಹಂಕಾರ), ದೂರವೃತ್ತಿಃ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ತತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವತತೀತತೋತತೇ ತು ತತ್ |

ತತ್ತಾತೌತಾತೀತೇತೇ ತೇತತಾತಾತೀತೇ ತತೋತ್ತಿ ತಾಮ್ || ೬೧ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ತತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವತತೀತತಾತಃ ಆತತೇ ತು ತತ್ ತತ್ತಾತೌತಾತೀತೇತೇ ತೇ ಆತಾತ
ಆತೀತೇ ತತಃ ಆತ್ತಿ ತಾಮ್.

ಎಲೈ ತಂದೆ, ತಾಯಿಗಳಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಗಗನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
ವ್ಯಾಪ್ತವಲ್ಲದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ನನ್ನ ಒಳಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಮುಕ್ತನನ್ನು ,

ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಪ್ರಪಂಚದ ಅವುಗಳ ಸಮೂಹದ ಜನಕನಾಗಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ, ವ್ಯಾಪಿಸಿ-
ರುವವನು. ಅದರಂತೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವಸಮುದಾಯವನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನೂ ನೀನೇ,
ಇದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯವಾಗಲಿ, ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವ ನಿರೀಕ್ಷಾರತ್ನ-
ವಾಗಲಿ, ಸರ್ವಥಾ ಆಸಂಭಾವಿತ ಎಂದಾಗುವುದು^೧.

ಅಧರಾಮೃತಂ ಪ್ರದಿಶ ತೇ ದಿಶತೇ
ತನುಮರ್ಪಯೇ ವಿಹರತೇಹ ರತೇ |
ವಿಹಿತೇ ಹತಿಂ ವಿರಚಯೇರಚಯೇ
ಸ್ಫುಟಮಿತ್ಯದಾಯಿ ಭವತಾಽಭವತಾ || ೬೩ ||

ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ನೀಡು; ಹಾಗೆ ನೀಡಿದಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿನಗೆ ನನ್ನ
ದೇಹವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಸುವೆ. ನೀನು ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಿದಾಗ, ನನ್ನ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲಾ
ಧ್ವಂಸಗೊಳ್ಳುವವು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನನಗೆ ಇಂತಹ ನಿನ್ನಿಂದಾಗಿ ಸಂಸಾರವೇ ಕೊನೆಗೊಂಡು
ಮುಕ್ತಿಯು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಲಭಿಸುವುದು; (ಅಭವತಾ - ಮುಕ್ತತ್ವ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತನಾದ ಗೋಪಿ
ಇತ್ಥಂ ಗಿರಾ ಕಾಽಪಿ ತಮರ್ಚಯಂತೀ
ಯಂ ತೀವ್ರಯೋಗೈರ್ಮುನಯೋಽಗುರಂತೇ |
ರಂತೇತಿ ಮತ್ಪಾ ಗಲಿತಾತ್ಮಹಾರಾ
ಹಾ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣೇತ್ಯಪತಚ್ಛುಚಾರ್ತಾ || ೬೪ ||

ತೀವ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಮುನಿಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವಂತಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೀಗೆ
ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದ ಒಬ್ಬಳು ಕೃಷ್ಣನು ರತಿಶೀಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ,

೧. ಆನೇಗ ತವಾನುತ್ಸೃತ್ವಾಜ್ಞಗತಃ ಉತ್ಸೃತ್ವಾತ್ ತವ ಸೃಷ್ಟತ್ವಾಜ್ಞಗತಃ ಸೃಷ್ಟತ್ವಾದ್ವಪತೋ ನಿಯಾಮಕತ್ವಾ-
ಜ್ಞಗತೋ ನಿಯಮ್ಯತ್ವಾತ್ವವ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಜ್ಞಗತಃ ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಉತ್ಸೃತ್ವಾನುತ್ಸೃತ್ಯಯೋಃ ಸೃಷ್ಟಸೃಷ್ಟೋಃ
ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕಯೋಃ ಸಂಹರ್ತೃಸಂಹಾರ್ಯಯೋರೈ ಭೇದಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದಿತಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯನಿರಾಸೇ
ಯುಕ್ತಿಚತುಷ್ಟಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಅತೀತ ಪದೇಗ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಗ್ರಹಣಾತ್ ತನ್ನಿಯಾಮಕತ್ವಾನುಕ್ತಾಮುಕ್ತ-
ಭೇದವ್ಯಾವಿಧ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿರೂಪಮುಕ್ತಿಕಾಲಿನತ್ಯೇಗಾವಿದ್ಯಕತಂ ಗೌತಮಿ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಸೃಷ್ಟಿನಿಯಮಗ-
ಸಂಹಾರಾಣಾಂ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದ್ವ್ಯಾಪ್ತಗಗಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಾಸ್ವದಾದಿಷ್ಠಸಂಭವಾತ್
ಕರ್ತುರೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾ ನಿರೀಶ್ವರತ್ವಂ ಚ ನಿರವ್ಯಂ ಭವತಿ | ಆತ ದಿವ ತತ್ತ್ವೈತುಕ್ತಮ್ | ತತ್ತ್ವಪದೇಗಾಣಾ-
ರೋಪಿತತ್ವರೂಪಜಗತ್ತ್ವತ್ವಂ ಸೂಚಿತಮ್ | ಉಪವಾದಗಂ ತೂತ್ತರತ್ವ ಕರಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯಲಮ್ || - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಂತಃ ಸರ್ವಜಾವಶ್ಯಯೇಗ ಮೋಕ್ಷವ್ಯಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ತಾನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಹಾರಗಳು ಕಳಚಿ ಬೀಳುವವಳಾಗಿ, "ಹೇ ರಾಮ ! ಹೇ ಕೃಷ್ಣ !" ಎಂದು ದುಃಖದಿಂದ ಒಡಿತಳಾಗಿ, ಧರೆಗುರುಳಿದಳು.

೩. : ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರು ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಅನಂತರದ ಪಾದಗಳ ಮೊದಲ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

ರೋಮ್ಣಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಣಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸಪ್ತಮಃ || ೬೫ ||

|| ೩೩ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸಪ್ತಮಃ ಸರ್ಗಃ || ೬೫ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎಳನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೮. ಅಷ್ಟಮಃ ಸರ್ಗಃ

(ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಲಾಪ - ೧-೩೩; ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಖಂಡನೆ - ೩೪, ೩೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವರ್ಣನೆ - ೩೬-೩೮; ಗೋಪಿಯರ ಕಾತರತೆ - ೩೯-೪೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನ, ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಆರಂಭ : ೪೬-೬೧; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೨)

ಜಂಝಾನಿಲವಾದ ಮಲಯಮಾರುತ

ವಿರಹವಹ್ನಿಬಲಾ ಮಲಯಾನಿಲಾ

ಜಗದಿವಾಖಿಲಧಾಮ ಲಯಾನಿಲಾಃ |

ಚಲತಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಭಯಾಽಮಲ^೨ಯಾನಿಲಾ

ಬತ^೩ ತುದಂತಿತರಾಮಲಯಾನಿಲಾಃ^೪ || ೧ ||

೧. ತತಶ್ಚಾಂತದರ್ಥೇ ಕೃಷ್ಣಃ ಸಾ ವಧೂರನ್ತಪ್ತತಃ |

ಹಾ ನಾಥ ರಮಣ ಪ್ರೇಷ್ಯ ಕ್ಷಾಪಿ ಕ್ಷಾಪಿ ಮಹಾಘುಷಃ |

ದಾಸ್ಯಾಶ್ವೇ ಕೃಪಣಾಯಾ ಮೇ ಸಖೇ ದರ್ಶಯ ಸನ್ನಿಧಿಮ್ ||

ಅನಿಚ್ಛಂತೋ ಭಗವತೋ ಮಾರ್ಗಂ ಗೋಪ್ಯೋಽವಿದೂರತಃ |

ದದೃಶುಃ ಪ್ರಿಯವಿಶ್ವಿಷ್ಣೌ ಮೋಹಿತಾಂ ದುಃಖಿತಾಂ ಸತೀಮ್ ||

ತಯಾ ಕಠಿತಮಾಕರ್ಷ್ಯ ಮಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಂ ಚ ಮಾಥವಾತ್ |

ಅವಮಾನಂ ಚ ದೌರಾತ್ಮಾ ದ್ ವಿಶ್ವಯಂ ಪರಮಂ ಯಯುಃ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೨೮/೩೧-೩೩.)

೨. ಅನೇನ ವಿಷಯದ್ವೇಷಾವ್ಯಾಪ್ತಾ ಸೂಚಿತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಪ್ರಿಯವಾದಿನೀ ವೃತ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥಗಂಧ ರಚಿತವಾದ 'ಕವಿಕಂಠಮಣಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ರುಕ್ಮಿಣೀರವಿಜಯದ ಈ ಸರ್ಗದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು (ವಿವರಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥಕೃತಿಮಂಜರಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು) :

ಶ್ರೀಮಾನ್ ರ(ಲ)ಘುಪೋಽರ(ಲ)ಘುಪಃ ಸದಯಃ ಸದಯೋ ಗುಣೈಕವಿನಿರೀಶಃ |

ಮಮತಾಮಮತಾಂ ನ ದಿತೇತ್ ಪ್ರದೀತೇ ಸಕಲಾಸು ಕಲಾಸು ದೃಶಂ ಸದೃಶೀಮ್ ||

ಕಮಲಂ ವಿಮಲಂ ಕುರುತೇ ಕುರುತೇ ಕವಿಭಃ ಕವಿಭಃ ಸರಸೀ ಸ ರಸೀ |

ವಿರುತೋ ರವಿರಾವಿರಮನ್ ಕೃತ್ವ ವಸನ್ ಅಪಿ ಸ್ನೇಹಿತಾ ಸವಿತಾ ಭವಿತಾ ||

ಅಧುನಾ ವಿಧುನಾ ವಿಧುತಾ ಮಧುತಾ ಸರಸೇ ವಿರಸೇ ದಯಿತೇ ಮಯಿ ಮೇ |

ಮದನೇ ಮದನೇಷಗಪೇಷಗೇ ಕರುಣಾಂ ಮುರಭದ್ರಿತ್ತರಾತಿತರಾಮ್ ||

ಸರಸೇ ಸುರಶೇಖರ ಇತ್ಯಮಲೇ ಶಮಲೇ ಶಮಲೇಖಿತ್ಯತೇ ವಿಕೃತೇ |

ವಿಲಭೇ ಭವದಾವಿರಭೂತ್ ಭುವಿ ಯನ್ ಅಮಮೌಪಯಂತಂ ಚ ಮಮೌ ಮನು ||

ಸ್ವರತಃ ಸ್ವರತೋಽಪ್ಯವನೇ ನವನೇ ಯದುಪೋ ಯದುಪೋಕಪದೋ ವಿವರಃ |

ವಿತುರಗ್ನು ತು ದಂಭವತೋ ಭವತೋ ಮನುಜಾಗ್ನು ಜಾತುತರಾಂ ತಿರಯೀತ್ ||

ಜಗನೇ ಜಗನೇತುರುದಾಸುಪಮೇ ಸತಿ ಸತ್ಯಪಿ ಮೇ ಕಪಿಮೇಲನವಾನ್ |

ನಹಿ ನಹೃತಿ ಮಾ ಕೃಪಯಾಽನವಯಾ ಸರಮಾವರಮಃ ಪರಮಾವರಮಃ ||

ಪತಿತಂ ಪತಿತಂ ಚರಣೇ ಚ ರಣೇಽವತಿ ಮಾವತಿ ಮಾ ವಿಷಮಾ ನ ಸಮಃ |
 ಇತಿ ಯುಕ್ತಮಿದ್ವಚನಂ ನ ಚ ನೋ ವಿಷಯೇ ವಿಷಯೇಽನ್ಯತಮಾನ್ ಮತಮ್ ||
 ಅಚಲಂ ನ ಚಲನ್ ದೃತಿಮಾನ್ ದೃತವಾನ್ ಅವನೇ ಸ ವನೇ ಜ್ವಲಿತಂ ಜ್ವಲನಮ್ |
 ಅಪಿಬಿಚ್ಛಬತ ಸ್ವವಧೂರಧುನಾ ಕಿಮುಪೈಶ್ವತ್ ವೀಕ್ಷಿತಮೋಕ್ಷಸುವಿಃ ||
 ಜನನೀ ಜನನೀತಿಶ್ವತೇ ಸುಕೃತಾತ್ ಜನತೋ ಜನತೋಽಪಿ ವೃತಾನುವೃತಃ |
 ನ ರಮಾ ನರಮಾನಸಮುಗ್ಧಮುದೇ ಶ್ವ ವಯಂ ಶ್ವವಯಸ್ತವ ನಸ್ತವನಮ್ ||
 ನ ವಿನಾಥ ವಿನಾಥಗಮಂ ಸುಗಮಂ ಸುಖಿನೀ ಸುಖಿನೀತಿಯುತೇಽಪ್ಯಯುತೇ |
 ವಿಷಯೇ ವಿಷಮೇಷುಮಹಂ ವಿಷಮೇ ಕಥಯಾಂಬ ಕಥಂ ವಿಗಮಾದ್ವಸುಖಮ್ ||
 ವಿಧುತೋಽಸಿ ವಿಧೋ ಧವಮಾಧವಯಾ ರಚಯಾರಚಯಾತಿಕಮಂಶಿಗಮ್ |
 ಸತಿ ನಿರ್ಮತಿಶೇ ತ್ವಯಿ ಸಂಶಯಿತಃ ಸ ಹರಿಧೂರಿ ಸೇತಿ ದಶಾಂ ಪ್ರದಿಶೇತ್ ||
 ಅವಗಂ ಪವನಾತುಷ್ಣೇ ತನುಷ್ಠಃ ಸುಹಿತೇಟ್ ಸಹಿತೋ ಮಮ ಚೇನ್ನ ಚ ಚೇತ್ |
 ಉಪಯುಷ್ಣವಯಾಹಿ ಹೃದೋಽಪ್ಯಸುಹೃತ್ ತ್ವಜಿ ವಾ ಭಜಿ ಗಾಮಿಪ ಹಂಪದಮ್ ||
 ವಿಜಗೇ ನಿಜಗೇಮಿದಲ್ಪದರ್ಶಯನ್ ಧುರಿ ಪುರಿಜನಂ ನಿಜಮಾವ ಇತಿ |
 ಗದ ಭೋ ಗದಪೂರ್ವಜ ಮೇ ವೀರೋಽಪಿ ರೋಹಿಣಿ ನ ತಯಾಽಽಮಯಶ್ಚಕ್ಷುಃ ಯಃ ||
 ಅನುಪಶ್ಯ ನಿಜಶ್ಯ ಮತೇನ ಯತೋ ನ ಕುಲಂ ನ ಕುಲಾರಿವರೋಽಣುತಮ್ |
 ಅತಿತುಂ ಶ್ವಸಿತಂ ತ್ವಜಿತ್ಯಜತಾ ಗರಿತಾಂಗಲತಾ ಶ್ವ ಪುರು ಸರಣಿಃ ||
 ಮೃಗಯಶ್ಯಯಿ ಕಿಂ ಮೃಗಾದ್ಯಗ್ ಗದ ಮೇ ನಯನಾನಯನೋರಮಣೋ ರಮಣೇ |
 ನ ಹಿತೋ ಹಿತತಃ ಶ್ರುತಿಮರ್ಥವತೀಂ ಸ ಹಿ ಸಿಂಹವಿದೋಕ್ತನಯನ ನಯಃ ||
 ರಮಣೇ ರಮಣಾತಿತರಾಮಿತರಾಃ ಸುಖಯನ್ ಸುಖಮೋಹಿ ಸುಖಂ ಭವಮ್ |
 ನ ಪರಾಧಮಗಾಂ ನಪರಾಧಮವತ್ ಸ್ವೈತಿಗಾಂ ಕುರು ವಾ ಕುರು ಮಾಂ ಸ್ವೈತಿಗಾಮ್ ||
 ಯದಿ ತಾಸ್ತದಿತಾ ಫನತೇವನಶ್ವತ್ ಪ್ರಥಿಮಾಃ ಪ್ರಥಿಮಾನಲಲಾ ಅಬಲಾಃ |
 ನ ವಯೋ ನ ವಯೋಗಮನೇನ ವಿನಾ ನ ಗುಣೋ ನ ಗುಣೋ ನ ಕುಲಂ ನ ಕುಲಮ್ ||
 ಅನುಪೇಗು ನವೇಽಣುನಿವಾಸವನೇ ಜಘನೇನ ಘನೇನ ಲಸಂತ್ಕಲಾ |
 ಚರಿತುಂ ವ ಲತಾ ರಹಿತಾ ಹರಿಣಾ ಹರಿಣಾಶ್ಚೈವನೇನ ನಗೇನ ವಿನಾ ||
 ಕಲಲಂ ಕಿಲ ಲಕ್ಷ್ಮಿತು ಈಶ್ವರಾತ್ಪ್ರಿಯ ಮಯ್ಯಸಿ ಚೇತ್ ಸದಯಾಭ್ಯುದಯಾ |
 ನ ಬಹಿರ್ಹಯ ಹೇತುಗದದ್ಗದಿತಾಂ ವರಬುದ್ಧವಾಗಿನಯುಷ್ಯದದಃ ||
 ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಪತಿಂ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಪತಿಂ ವೃತವತ್ಸಿ ನೌ ಸುಖಮೇವ ಸಖಿ |
 ಪ್ರಮದೇ ನಭದೇಶ್ಯಗದದ್ಗದಿತಾ ಧವ ಉದ್ರವವಾನ್ ಕಿಲ ತೇಽಸ್ತಬಲೇ ||
 ಯದಿಪ್ರೋ ಸ ದಿವ್ಯೋಪಗತಃ ಪ್ರಗತಃ ಸುಕೃತಂ ಪುರಿತಂ ವಿಕ್ರತಂ ಗರಿತಮ್ |
 ವಿಷಯೋ ನಿಮಿಷೋ ನ ಚ ತದ್ವಚಃ ತದುರುರ್ಮದುರುರ್ಗದ ಕಿಂ ಗದನಾತ್ ||
 ನ ಹಿಮಾಂತುಸುವಂಶಭವೋ ವಿಭವಂ ತದರೇವರ್ಗದ ರೇ ಚಿ ರವೇಃ ಸಮವೇತ್ |
 ವದ ಸದ್ವದನೇ ಸುಗುಣೇ ಶ್ರಗು ಮೇ ಸ ತದಸ್ತಯುಜಾತ್ವದರಾನ್ತಯಯುತ್ ||
 ಸಮಮಸ್ತು ಸಮಸ್ತುಕರಃ ಸುಕರಃ ಗತಮತ್ಪರ ಮತಧನೋ ಹಿ ಬಹಿಃ |
 ಇತಿ ಸ್ಥೂತಾಂ ರಮಣೀಂ ರಮಣೋ ರಮಯನ್ ಕಮಯಿನ್ನರತಿಂ ಸ್ವರತಃ ||
 ಸ್ವರ ಸಂಸ್ವರ ನಾಡ್ಯ ಸಮುದ್ಯತ ನೋ ಭವ ಸಮುದ್ಯತ ಇತ್ಯಬಲಾಬಲಃ |
 ಉಚಿತಂ ರಚಿತಂ ಧವಮಾಧವಯಾ ಪರದಾರುತಮೇತದಲಂ ಚ ಚಲಮ್ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ವಿರಹವಟ್ಟಿಲಾಃ ಮಲಯಾನಿಲಾಃ ಜಗತ್ ಇವ ಅಖಿಲಧಾಮ ಲಯಾನಿಲಾಃ
ಚಲತಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಭಿಯಾ ಅಮಲ ಯಾನ್ ಇಲಾ ಒತ ತುದಂತಿಕರಾಂ ಅಲಯಾನಿಲಾಃ

ಎಲೈ ನಿರ್ದೋಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಯಾವ ಮಲಯಮಾರುತವನ್ನು ಕಂಡು ಭೂಮಿಯೂ
ಸಹ ಕಂಪಿಸುವುದೋ, ಅಂತಹ ಜಂಝಾನಿಲವು ವಿರಹಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಬೆಂದ ನಮಗೆ
ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ವಾಯುವಿನಂತಾಗಿದೆ ; ಹಿತಕರವೆನ್ನಿಸಬೇಕಾದ ಈ ಮಲಯಮಾರುತಗಳು
ಸಹ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ವೃಥೆಪಡಿಸುತ್ತಿವೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಳು

ದೇವೇಶ ದೇವೇಽಶನಿವರ್ಷಹೇತೌ

ಪಾತಾಽಸಿ ಪಾತಾಸಿತಘಾತಕಲ್ಪೈಃ ।

ದಾವೇಽಪ್ಪದಾವೇಽಪ್ಪಯತೀಹ ಯೋಽಭೂ-

ರ್ಮಾ ನಃ ಸಮಾನಃ ಸ ನಿಜೇತ್ಯಜಾದ್ಯೈಃ ॥ ೨ ॥

ಪದಚ್ಛೇದ : ದೇವೇಶ ದೇವೇ ಅಶನಿವರ್ಷಹೇತೌ ಪಾತಾ ಅಸಿ ಪಾತಾಸಿತಘಾತಕಲ್ಪೈಃ
ದಾವೇ ಅಪ್ಪದ ಅವೇಽಪ್ಪಯತಿ ಇಹ ಯಃ ಅಭೂಃ ಮಾ ನಃ ಸಮಾನಃ ಸಃ ನಿಜೇ ತ್ಯಜ ಅದ್ಯ.

ಸತಿ ಭೋ ಸತಿ ಹಾಪಫನೇಽತಿಫನೇ ಲವ ಏವ ಲವೇಽಪ್ಯಹಿತೋ ವಿಹಿತಾಮ್ ।

ರಚಯೇತ್ ಸ ಚ ಯೋ ವಿಧಿಣಾ ವಿಧಿಣಾ ವಪುರಾಪ ಮಮೇತ್ಯಮಮಾನುಜಮಃ ॥

ಯದುದಾರಮತೇ ಸಮುದಾ ರಮತೇಽನಯಯಾಽಪ್ಯನಯೋಽಪ್ಯನಯೋಽಪ್ಯನಯೇ ।

ಇದಮೇವ ದಮೇ ವದಮೇಽಲಮಲಂ ಪ್ರಹೀಣೋಮಿ ಹೀನೋಮ್ಯುಗಮಾನಮನಮ್ ॥

ವಿರಹೋಽಽ ರಹೋ ಯದಹೋ ನ ಮಹೋ ಮಹತೋ ಮಹತಃ ಪ್ರಬಲಂ ಶುಬಲಮ್ ।

ಮಮ ತೇಽಮಿತ ಯಗ್ ಮಿತಿದಂ ಚ ಶುಚಾ ಕೃ ರತಿಃ ಕೃ ಮತಿಃ ಕೃ ಪತಿಃ ಕೃ ಕೃತಿಃ ॥

ಅನ್ಯತಾಪ್ಯನ್ಯತಂ ನಯತೋಽನಯತೋಽಽ ಗತೌ ಜಗತಿ ತ್ವಯಿ ಮಯ್ಯಹಹ ।

ತದಿವಾವಿರಭೂತ್ ಕುತ ಇತ್ಯಕುತೋಭಯ ಮೇಽವ್ಯಭಯೋರ್ಗತಿಸ್ತು ನುತಿಃ ॥

ಭುವಿ ದಾಶರಥಿಂ ಕಪಿರಾಪ ಸುಖಂ ಸ ಇವಾಧಿರಥಿಂ ಕೃಪಣೋಽಕೃಪಣಃ ।

ಅಮರಾ ಅಮೃತಂ ಹರಿಮಾಗುರಿಮಾಃ ಲಲಣಾ ಕಿಲ ನಾಯಕಮೇತ್ಯ ಸಮಮ್

॥ ೧-೨೯ ॥

ಲಸತಾತ್ ಲಲಣಾಸುಖಿಕೌತುಕಕೃತ್ ಯದುರಾಟ್ ಚರಿತಾತನುರಕ್ತಯುತಾ ।

ಪ್ರಥಮಾಪ್ರಥಮಾರ್ಥಿತದಾಶರಥಿಪ್ರಭುಸಂಪುಟಾ ಕವಿಕೇಶಮಣಿಃ

೧. ಗೃಹೀತ್ಯಾ ಓಪಾದಚತುಪ್ಪದಂ ಯಮಕಮಿದಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇದಾನಿಂ ತ್ಯಾಗೇ ಪೂರ್ವಮಸ್ತದ್ರಶ್ನಾರ್ಥಂ ಕೃತಪ್ರಯಾಸವೈಯ್ಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಗತ್ವಾ ವನಾದ್ ವನಂ ಚಂದ್ರಚೋಡ್ಯಾ ಯಾದದ್ ವಿಭಾದ್ಯತೇ ।

ತಮಃಪ್ರವಿಷ್ಟಮಾಲಕ್ಯ ತತೋ ನಿವಪ್ತತುಃ ಸ್ತಿಯಃ ॥

ತನ್ನನ್ನಾಸ್ತದಾಲಾಪಾಪದ್ವಿಜೀವಾಪ್ರದಾತಿಶಾಃ ।

ತದ್ಭುಕಾನೇವ ಗಾಯಂತ್ಯೋ ನಾತ್ಯಾಗಾರಾಣಿ ಸ್ವಧುಃ ॥

ಪುನಃ ಪುನಃಮಾಗತೃ ಕಾಲಿಂದ್ಯಾಃ ಕೃಷ್ಣಭಾವನಾಃ ।

ಸದುವೇತಾ ಜಗುಃ ಕೃಷ್ಣಂ ತದಾಗಮನಕಾಂಕ್ಷಿಣೀಃ ॥

-ಭಾಗ. (೧೦/೨೮/೨.೪-೨೬)

ಎಲ್ಲೆ ಅನಿಮಾದಿ ಅಷ್ಟೇಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಡುವ ದೇವೇಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಇಂದ್ರನು ಸಿಡಿಲಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸತೊಡಗಿದಾಗ, ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಎದ್ದಪ್ರಹಾರದಂತಹ ಕಾಡ್ಲಿಚ್ಚು ಸುತಲೂ ಅವರಿಸಿದಾಗ, ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದೆ. ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳ ಅತಹ ನೀನು ಈಗ ನಮ್ಮನು ತೊರೆಯದಿರು.

ವಿ : ೧. ಇಂದ್ರನು ಸುರಿಸಿದ ಪ್ರಳಯಮೇಘಗಳ ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಕಾಡ್ಗಿಟ್ಟಿನಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ನೀನು ಈಗೇ ರಕ್ತಸುತಿಯಲ್ಲ ? ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಗೋಪೀಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪೂಕದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ :

ವ್ಯಷಮಯಾದ್ವಯಾತ್ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಾದ್ವ್ಯಪಭ ತೇ ವಯಂ ರಕ್ಷಿತಾ ಮುಹುಃ | (೨.)

ದೋಷಿಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು

నానాననాననున్నానం న్ననోఽనన్దోఽన్దినాం ను నోః ।

నానాన్తనున్నేనానేన నోనోనో నేన న నోన నను' ॥ ౩ ॥

ಪದಚ್ಛೇದ: ನಾನಾನನಾನುತ ನೂನಂ ನ ಏನಃ ಅನೇನೈ ಅನ್ನಿವಾಂ ನು ನೌಃ
ನಾನಾನನುನೇನ ಅನೇನ ನ ಒಞನಃ ನಾ ಇನ ನ ನಃ ನಮು.

ಎಲ್ಲೆ ನಾನಾ ಮುಖಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಹ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ-
ರನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವವನೇ! ಎಲ್ಲೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವವರಿಗೆ
ಅನ್ನಪುರುಷನಾದ ನೀನು ನಾವೆಯಂತೆ ರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವಿ. ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಪಡ್ಡಸಾಸ್
ಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ದೋಷದಿಂದಾಗಿ ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದೋಷಗಳು ಇರುವುದು
ಸಹಜ; ಅದು ನಮಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅನ್ಯಾಯಸುವಂತಹುದೇನೂ ಅಲ್ಲವಲ್ಲ!

ಪಿ : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಗೋಷಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು 'ಅನನ್' - ಪ್ರಾಕೃತಾನ್ನವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತಿನ್ನದವನು ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವನು ನಿರ್ದೋಷನಾಗಿರುವನು. ಆದರೆ ತಾವು ಮಾತ್ರ ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿರುವರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಪ್ಪು ಮಾಡುವುದು ಸಹಜ. ಅದು ತಮಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವ ಇತರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ಯಾಯಸುವಂಶಹುದೇ ಎಂದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮನು ಮಾತ್ರ ದೂರ ಮಾಡುವುದೇಕೆ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು.

೨. ನಾನಾನನರು ನಾನಾ ಆನನರು ಹೆಚ್ಚು ಮುಖವುಳ್ಳವರು ಎಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಪಂಚಮುಖರಾದ ರುದ್ರದೇವರು ಎಂದರ್ಥ; ಆನ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪಾಣ.

೧. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸುಮಧ್ವನಿಯದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

[illegible]

ಶಾಶ್ವತಾ ಮೋ ಮೂರ್ತಂ ಶಾಶ್ವತಾ ಮೂರ್ತಾಃ ಸಮಾಃ ||

-ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯ (೧೦/೬)

3. పశుక్షరమివమా ।

— ५ —

೨. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಾಮುಖ ತತ್ತ್ವೈರಣಂಭಿವ ದೋಷಪರಿಹಾರಃ ಕಮ್ಯಾಕಮಿತಿ ದ್ವೈತಕಯಿತುಮಿದಂ
ವಿಶೇಷಣಮ್ | -ವ್ಯಾ.

-३५-

೩. ಅನನ್ಯ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿ; ^೧ಅನರ್ಥನ್ ಅನ್ಯೋ ಅಭಿಚಾಕಾಶೀತಿ - (ಮುಂಡಕೋಪನಿಷತ್)

೪. ^೨ಅನ್ಯ ತಿನ್ನುವವರು ತಪ್ಪು ಮಾಡುವುದು ಸಹಜ ಎಂಬ ಮಾತು ಲೋಕರೂಢಿಯದೂ ಆಗಿದೆ: 'ಮಾನುಷಾನ್ಯವನುಂಡು ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯನು ಆದ' (ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, ತತ್ವಸುವ್ದಾಲಿ).

೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ^೩ನಿರಾಹಾರವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಷ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಪಾಡೇನು? ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೬. ಇದು ವಿಕಾಕ್ಷರ ಯಮಕಶ್ಲೋಕ.

ಮನಸಾಮಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ರಹೃದಾ-
ಮನಸಾಮಹಿತಸ್ವರಮಿತ್ರ ಹೃದಾ |
ಮನಸಾ ಮಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ರಹೃದಾ-
ಮನಸಾಽಮಹಿತಸ್ವರ ಮಿತ್ರ ಹೃದಾ ^೪ || ೪ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ಮನಸಾಂ ಅಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ರಹೃದಾಂ ಅನಸಾಮಹಿತಸ್ವರಮಿತ್ರ ಹೃದಾ ಮನಸಾ ಮಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ರಹೃದಾಂ ಅನಸಾ ಅಮಹಿತಸ್ವರ ಮಿತ್ರ ಹೃದಾ.

ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದ ^೫ದೈತ್ಯರ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ದುಃಖ ನೀಡುವವನೇ, ಹೃದಯದಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಿನಿಂದ ಹಾಡಲ್ಪಡುವ ಸಾಮಗಳಿಗೆ ಹಿತಕರವಾದ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನೇ, ಪ್ರಣವಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತವಾದ ಹೃದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ^೬ಪರಮಹಂಸರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದವನೇ, ಶಕಟಾಸುರನಿಂದ

೧. ಅಸ್ವರಹಿತತ್ವ ಯೋಗಿನೋಽಪಿ ದೋಷಿತ್ವೇ ಸಂಸಾರೋದಧಿಮುಗ್ಧಾಣಾಂ ಅಸ್ವದಾದೀಣಾಂ ಉತ್ತಾರಣಾಭಾವೇಣಾ-
ನಿರೋಧಕ್ಷಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ನೂನಂ ಪ್ರಾಯೋಗ ಅನರ್ಥೇ ಅನರಹಿತೇ ತ್ಯಕ್ತಾಹಾರೇ ಪುರುಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ನಾಸ್ತಿ | ಅಸ್ವಜನ್ಯಚಿತ್ತವಿಕಾರಾ-
ಭಾವಾತ್ ತತ್ಕೃತ ನಿರೋಧಪತ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. "ಮಾನುಷಾನ್ಯೋಪಧೋಗೇಣ" (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೧೮/೧೫೬) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರವಿದಃ ದೇವಾಂಶ್ಚ-
ಪುರುಷಾನ್ಯಪಿ ಅನಕ್ಷತವಿಕಾರೋಽಸ್ವೇದೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. "ವಿಷಯಾ ವಿನಿವರ್ತಂತೇ ನಿರಾಹಾರಸ್ಯ ದೇಹಿನಃ" ಇತಿ (ಗೀತಾ ೨/೫೯) ವಚನಾತ್ | -ವ್ಯಾ.

೫. ವಿಕಪಾದಯಮಕಮಿದಮ್ | ತೋಽಪಿ ಕವತ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಅನೇನ ತ್ವಯಾ ದುಃಖಂ ದೈತ್ಯಾಣಾಮೇವ ದೇಯಂ ನಾಸ್ತಾಕಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | ಹೃದಾ ಹೃದಯೇನ ಅನಸ್ಸ-
ಶ್ರೀಮುಖ್ಯವ್ಯಾಙ್ಮನಃ ಸಾಮಾನಿ ಬೃಹದ್ರಥಂತರಾದಿನಿ ಶ್ರೀಮುಖ್ಯವ್ಯಾಙ್ಮನಃ ಗೀಯಮಾಗಾಮಾನಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೭. ಅನೇನ ಸದೋಪತ್ತಿ ಸಾವಯುವಾತ್ಪಾದಿಣಾ ವಿಕೃತಾವಯವಮಾತ್ರಧ್ಯಾನಮಸ್ತಾಕಮುಪ್ಪಸ್ಥಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಕರ್ಕಶವಾದ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದವನೇ, 'ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! (ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು).

ಎ : ೧. 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧೃತೃಕಿಗೆ ದುಃಖನೀಡುವವನು, ತಾವು ಧೃತೃರಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ತಮಗೆ ದುಃಖನೀಡುವುದು ತರವಲ್ಲ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಹಾಡುವ ಬೃಹತ್, ರಥಂತರ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಗೆ ಒಲಿಯುವವನು. ಆದರೆ ನಾವು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣರಂತಹವರೇನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಕೈಬಿಡದೇ ಪಾಲಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ಇದು ಏಕಪಾದ ಯಮಕ.

ಗೋಪಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ರಮಾವೇಶ

ವರಯಾಸುರಮೋದಾರೇ ತರಸಾ ಕಿಂಕರೀರಿಮಾಃ |

ವರ ಯಾಸು ರಮೋದಾರೇ ತ್ವಯಿ ನೇದಂ ಗುಣೋಚಿತಮ್ || ೫ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ವರಯಾಸುರಮೋದಾರೇ ತರಸಾ ಕಿಂಕರೀಃ ಇಮಾಃ ವರ ಯಾಸು ರಮಾ ಉದಾರೇ ತ್ವಯಿ ನೇದಂ ಗುಣೋಚಿತಮ್.

ಎಲೈ ಅಸುರರ ನಲಿವನ್ನು ಅಳಿಸುವವನೇ! ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಿರುವಳು. ಅಂತಹ ದಾಸಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಎಲೈ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನೇ! ಉದಾರನಾದ ನಿನ್ನ ಗುಣಕ್ಕೆ ಇದು ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲ.

ಎ : ೧. ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆಗ 'ರಮಾಸ್ನಿಧಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ರಮಾದೇವಿಯನ್ನೇ ತೊರೆದಂತಾದೀತು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ನಂಜದವರನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರಿಗೆ ಶೋಭಿಸದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಅಂತಹವರಿಗೆ ದಾಸಿಯರಾಗಿ ಬಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು ಯೋಗ್ಯವೆನ್ನಿಸದು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಹೃದಾ ವಕ್ಷನಾ ಮಿತ್ರ ಇವೆ | ಸೂರ್ಯವರ್ಧೀಷ್ವರಮನವಕ್ರದ್ವಲಯುಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. "ರುದಾತನೇನ ಪಾದೇನ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೇತಸ್ತ ಸಂಪಯಃ" ಇತಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತೇಃ (೧೦/೭/೯) | - ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇಕ ವೇದಾಭ್ಯಾಸೇನ ತತ್ತ್ವೀಕಿಸಂಪಾದಕತ್ವಂ ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯೈವ ನಾನ್ಯಾಕಮಿತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಭಜ ಸಖೇ ಭವೇಃ ಕಿಂಕರೀಃ ಸ್ವ ನಃ | - ಗೋಪೀಗೀತ (೧೦/೬೦/೬)

೫. ಯಾಸು ರಮೇತ್ಯನೇನ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ನಿಧಾನರೂಪಂ ಸ್ವ ವರಣೇ ಕಾರಣಾಂತರಮ್ | ಅಪ್ಪಣ್ಣೇ ಸ್ವ ವರಮಪ್ಪಿಯ-ಲಕ್ಷ್ಮೀತ್ಯಾಗೋಪಿ ನ್ಯಾಡಿ ಬಾಧಕಂ ಸೂಚಯಂತಿ | - ವ್ಯಾ.

ಭಕ್ತರ ರಕ್ಷಣೆ ಭಗವಂತನ ಹೊಣೆ

ವ್ಯಣಿತ ದಾಸೀಯದಿ ನೋ ವನೇ ನಃ

ಕವೀಶ ಗೌರೀಶ ಹೃತಾಽಽತ್ಮವೃತ್ತಾ^೧ ।

ಕವೀಶಗೌರೀಶಹೃತಾತ್ಮವೃತ್ತಾ-

ವ್ಯಣೇ ತದಾಸೀಯದಿನೋಽವನೇ ನಃ ॥ ೬ ॥

ಪದಚ್ಛೇದ : ವ್ಯಣಿತ ದಾಸೀಃ ಯದಿ ನೋ ವನೇ ನಃ ಕವೀಶ ಗೌಃ ಈಶ ಹೃತಾ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾ ಕವೀಶಗೌರೀಶಹೃತ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾ ಯುಣೇ ತತ್ ಆಸೀಃ ಯತ್ ಇನಃ ಅವನೇ ನಃ.

ಎಲೈ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನೀನೀಗ ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ದಾಸಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸೆಯಾದಲ್ಲಿ ಎಲೈ ಈಶನೇ! ನಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದಂತಹ ಮಾತನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಗರುಡದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುವವನೇ, ನೀನು ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಮಾಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನೀನು ಯುಗಿಯಾಗಿ ಬಿಡುವೆ.

ಮಿ. : ೧. ಅವತರಿಸುವಾಗ^೨ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವುದಾಗಿ ಭರವಸೆ ಇತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮನ್ನೀಗ ಕೈಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಆ ಮಾತು ತಪ್ಪಿದಂತಾಗುವುದು; ಅದರಂತೆ ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಅವನು ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ^೩ ಯುಗವು ಅವನಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು; ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಭಾವ.

೨. ಕವೀಶಗೌರೀಶಹೃತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕ-ವೀಶ-ಗೌರೀಶ-ಹೃತ; ಕ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು; ವೀಶ ಎಂದರೆ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಗರುಡ.

ತೊರೆಯದಿರಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಜಾನತೀರ್ನಸ್ತವಾಮಾನವೇಷು ಸ್ಥಿತಿಂ

ನ ತ್ಯಜೇಮಾಃ ಪ್ರಭೋ ಮಾ ನವೇಷು ಸ್ಥಿತಿಮ್ ।

ಕುರ್ಮಸೌ ಕಿಂ ಪ್ರಿಯಾ ಮಾ ನವೇಷುಃ ಸ್ಥಿತಿಂ

ನೇಹ ಕಿಂತು ಪ್ರಿಯೇಮಾ ನವೇಷುಸ್ಥಿತಿಮ್^೪ ॥ ೭ ॥

೧. ತಥಾಪಿ "ಗಾಂ ಪೌತುಷಿಂ ಮೇ ಶೃಣುತ"ವತಿ ಮಹಾಚಿಂತಕವ್ಯಕ್ತೃವಃ ತೇನಾಪಿ ಕರ್ಥಾದಾತ್ಮವೃತ್ತೇಕ್ಷಮ್ । -ವ್ಯಾ.

೨. ವಾಗ್ವತ್ಸ್ಯಾಪ್ರದಾನೇ ಯುಗತ್ಯಸ್ತ ಸ್ವ ತಿಸಿದ್ವತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

೩. ಸ್ವ ಪಚನವ್ಯಾಭಾತಫಯೋನ್ಮಾದಾನ್ ಸ್ವಾನ್ ಪರಮೇತಿ ಭಾವಃ ।

೪. 'ಸಕೃದಾಪ ದದಾನೀತಿ' (ಮಹಾಭಾರತ, ವನಪರ್ವ, ೨೯೬/೨೩)ವತಿ ಭಾರತೇ

೫. ಸ್ವಗ್ಗೀಣವೃತ್ತಮ್

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

ಪದಚ್ಛೇದ: ಜಾನತೀಃ ನಃ ತವ ಅಮಾನವೇಷು ಸ್ಥಿತಿಂ ನ ತೃಣ ಇಮಾಃ ಪ್ರಭೋ ಮಾ ನವೇಷು ಸ್ಥಿತಿಂ ಕುರು ಅಸೌ ಕಿಂ ಪ್ರಿಯಾ ಮಾ ನವಾ ಈಷುಃ ಸ್ಥಿತಿಂ ನ ಇಹ ಕಂಠ ಪ್ರಿಯ ಇಮಾ ನವೇಷುಸ್ಥಿತಿಮ್.

ಎಲೈ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಮಾನವರಲ್ಲದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನು ನೀನು ಎಂದು ತಿಳಿದ ನಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯದಿರು; ನೂತನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಾಕದಿರು; ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೂತನಳಾಗಿರುವಳೇನು? ಎಲೈ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಗೋಪಿಯರಾದ ನಾವು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಬಯಸದವರು; ನಾವು ಹೊಸಬಗೆಯ ಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳಬಯಸುವವರು.

ಪಿ. : ನಿತ್ಯನೂತನಳಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಆಶಯ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ತಾವು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ ದೇಹ ತೊರೆಯುವುದು ನಿಶ್ಚಯ ಎಂಬುದೂ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಗಿಂತ ಸಾವೇ ಮೇಲು

ವ್ರಜೇ ಮಹಂ ತೋಷಸಿತಂ ವಿಕುಂತಂ

ಭಜೇಮ ಚಕ್ಷುರ್ವಿಷಯೇ ತ್ವಯೀಶ |

ವ್ರಜೇಮ ಹಂತೋಷಸಿ ತಂ ವಿಕುಂತಂ

ನ ಚೇತ್ ತದೀಕ್ಷೋತ್ಸವಭಂಗಹೀನಮ್ || ೮ ||

ಎಲೈ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನೀನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿದರೆ, ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ನಲಿವಿನಿಂದಲೇ ನೆಲೆಸಿಬಿಡುವೆವು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವ ಅಳಿವಿರದ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸುವೆವು; ಎಂದೂ ಕುಂದಿಲ್ಲದ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ನಾವು ಉಷ್ಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೆರಳಿಬಿಡುವೆವು.

ಪಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯ ಲಭಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ಬಂಧನವನ್ನಿರುವ ಭೂಲೋಕದ ವಾಸವೇ ಸುಖಕ್ಕಿಲ್ಲ; ತಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ ಮರಣಾನಂತರವಾದರೂ ಅವನನ್ನು ಸದಾ ಕಾಣುವ ಭಾಗ್ಯ-ವಿರುವ ವೈಕುಂಠವಾಸವೇ ಉಚಿತ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಎಂದರ್ಥ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅದು ಮರಣಾನಂತರದ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಗಿಂತ ಭಯಾನಕ

ವಿಯೋಗೇ ತವ ಗೋವಿಂದ ದಿವಸೋಽಪಿ ಭಯಂಕರಃ |

ಇಯಂ ನಿಶಾ ದಿಶಾವ್ಯಾಪ್ತತಮಿಸ್ತ್ರಾ ಕಾಂತ ಕಿಂ ಪುನಃ || ೯ ||

ಎಲೈ ಕಾಂತನಾದ ಗೋವಿಂದ! ನಿನ್ನನ್ನು ಅಗಲಿದಾಗ ಹಗಲೂ ಸಹ ಭಯಂಕರವೆನ್ನಿಸುವುದು; ಇನ್ನು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಆವರಿಸಿದ ಈ ರಾತ್ರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ?

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಯಂತೆ ಭಯಂಕರ. ಇನ್ನು ರಾತ್ರಿಯಂತೂ ಲೂಹಿಸಲೂ ಆಗದಷ್ಟು ಭಯಂಕರ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವವಂತಿದೆ :

ಯಾ ನಿಶಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತಸ್ಯಾಂ ಜಾಗರ್ತಿ ಸಂಯಮೀ |

ಯಸ್ಯಾಂ ಜಾಗ್ರತಿ ಭೂತಾನಿ ಸಾ ನಿಶಾ ಪಶ್ಯತೋ ಮುನೇಃ || - ಗೀತಾ (೨/೭೬)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ರಾತ್ರಿ ಭಯಂಕರ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಸ್ಮರಣೆ ಇದ್ದಾಗ ರಾತ್ರಿಯೂ ಹಗಲಿನಂತೆ ಸುಖಕರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ದೃಢಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರ ಹರಿಯ ನೆನೆಸಿದ ದಿವಸ ಶುಭಮಂಗಳ ಹರಿಯ ನೆನೆಸದ ದಿವಸ ಅವಮಂಗಳ - ಎಂಬ ಕೃತಿ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ತಮ್ ಕೃಬಿಡದಿರಲು ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಸಮಾಯತೇಯಂ ನ ಶರೈಃ ಸಮಾಽಯತೇ

ಸಮಾಯತೇ ಸ್ವೇಷು ಕಿಲಾಸಮಾಯತೇ |

ಸಮಾಯ ತೇನಾಂಗ ನಮಃ ಸಮಾಯ ತೇ

ಸ ಮಾ ಯತೇರ್ವತ್ಯ ಭಜಾಸಮಾಯ ತೇ || ೧೦ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ಸಮಾಯತಾ ಇಯಂ ನ ಶರೈಃ ಸಮಾ ಆಯತೇ ಸಮಾಯತೇ ಸ್ವೇಷು ಕಿಲ ಅಸಮಾಯತೇ ಸಮಾಯ ತೇನ ಅಂಗ ನಮಃ ಸಮಾಯ ತೇ ಸಃ ಮಾ ಯತೇಃ ವತ್ಯ ಭಜ ಅಸಮಾಯ ತೇ.

ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಶಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಈ ರಾತ್ರಿಯು ಕೇಳಿಯುತ್ತರೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ, ಎಲೈ ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳವನೇ, ನೀನು ನಿನ್ನವರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಲ್ಲವೇ ! ಎಲೈ ಮಾಯಾವಿಯಾದವನೇ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ; ಎಲೈ ಅನುಪಮಲಾಭಸಂಪನ್ನನೇ ! ನಿನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಯತಿಗಳ ಹಾದಿಯನ್ನು ನೀನು ಒಡಿಯದಿರು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಆ ರಾತ್ರಿ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ದೀರ್ಘವೆನ್ನಿಸತೊಡಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಮಕಾಲದ ಆ ರಾತ್ರಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ದೀರ್ಘಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದುದೂ ಹೊರಗಿನ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹ ಅವರಿಗೆ ಆ ಕಾಲವನ್ನು ಅಸಹನೀಯವನ್ನಾಗಿಸಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ: ತೃಟಿ ಯುಗಾಯತೇ ತ್ವಾಪುಪತ್ಯತಾಮ್ - ಗೋಷಿಗೀತ.

೨. ಹಾಗೆ ಬಯಸಿ ಬಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು^೧ ಯತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ; ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಪರಮಲಾಭವಾದ ವೈಕುಂಠಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಬಯಕೆ ಇರುವುದು ಕಾರಣ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಪ್ತ ಸಮಸ್ತಕಾಮನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತ. ಅವನಿಗೆ ಅಗಬೇಕಾದದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಸನ್ಮಾಸಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರ ಗೋಷಿಗೀತೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು: ನನು ವಿರಕ್ತಸ್ಯ ಮಮ ಕಿಮಾಸಕ್ತ್ಯೇತತ್ ಆಹುಃ - ತೇ ಯತಿತಾ ಸಂನ್ಯಾಸಿತ್ವಂ ನ ಇತಿ | (ಭಾಗವತಟಿಪ್ಪಣಿ ೧೦/೨೯/೧).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಬದುಕು ನಿಷ್ಠಿಯ

ಕರೋತಿ ಕಾರ್ಯೋ ದಧಿಮಂಥಸಂಗ-

ಮಪಿ ಸ್ಮ ಕರ್ತುಂ ಯತತೇ ನ ತೇನ |

ತ್ವದಂಘ್ರಿಜುಷ್ಣೇರಪರಂ ಮುರಾರೇ

ಕರೋತಿ ಕಾಂತಯೋರ್ದಧಿಮಂಥಸಂಗ || ೧೧ ||

ಪದಜ್ಞೇದ : ಕರಃ ಹಿತಿಕಾರ್ಯಃ ದಧಿಮಂಥಸಂಗಂ ಅಪಿ ಸ್ಮ ಕರ್ತುಂ ಯತತೇ ನ ತೇನ |

ತ್ವದಂಘ್ರಿಜುಷ್ಣೇಃ ಅಪರಂ ಮುರಾರೇ ಕರೋತಿ ಕಾ ಆರ್ಯಾ ಉದಧಿಮಂಥಸಂಗ.

ಎಲೈ ಮುರಾರಿಯೇ! ಸಮುದ್ರಮಂಥನಕ್ಕೆ ಕಡೆಗೋಲಾದ ಮಂದರವನ್ನು ಹೊತ್ತವನೇ! ಹಿಂದೆ ಬಹಳ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಈಗ ಕಡೆಗೋಲನ್ನು ಸಹ ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಪಾದಸೇವನೆಯ ಹೊರತು ಬೇರೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠಕಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಮಾಡಲಾರಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಬದುಕಿಗಿಂತ ಯಮುನೆಯ ಪ್ರವೇಶವೇ ಲೇಸು

ದಯಾಂತಂ ಯದ್ಯಾಸು ನ ದೀನಬಂಧೋ

ಪ್ರಿಯೇಯಮಾಪ್ಯಾ ಹಿ ನದೀನಬಂಧೋ |

೧. "ಛೇದಃ ಶಾಖಿತಾ ಮುಠಾ" ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ (೧೦/೭೦/೧೭) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಗವತ್ಪ್ರೇಮಕಲಹಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು.

೨. ಆವಾಪ್ತಸಲಕಾಮತ್ವೇನ ಸನ್ಮಾಸಿಮಾರ್ಗಪ್ರಯುಕ್ತಾಸ್ತಯೋಽನುಪ್ಪಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ಹೃತೋಽರಿರಸ್ಯಾ ಯದಸೌ ಭಗವ್ಯ
ತಪೌಜಸಾ ತೋಯದಸೌಭಗವ್ಯ || ೧೨ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ದಯಾ ಅಂಗ ಯದಿ ಆಸು ನ ದೀನಬಂಧೋ ಪ್ರಿಯಾ ಇಯಂ ಅಪ್ಯಾ ಹಿ ನದೀ ಇನಬಂಧೋ ಹೃತಃ ಅರಿಃ ಅಸ್ಯಾಃ ಯತ್ ಅಸೌ ಭಗವ್ಯ ತವ ಒಜಸಾ ತೋಯದ-ಸೌಭಗವ್ಯ.

ಎಲೈ 'ದೀನಬಂಧುವೇ ! ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆ ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ, ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಈ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಯಮುನಾನದಿಯನ್ನೇ ನಾವು ಹೊಂದಬೇಕಾಗುವುದು; ಏಕೆಂದರೆ ಇವಳ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಾಲಿಯನು ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ನಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕರುಣಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ದೇಹ ತೊರೆಯುವ ಬಯಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಹಾಗೆ ಯಮುನೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಕಾಲಿಯನಿಗೆ ದೊರೆತಂತೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವ ಯೋಗ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ಯೋಚನೆ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಅಪ್ಸರೆಯರಾದ ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಇಹಾಗತಾ ಹಂತ ಸುರಾನುದಾರಾ-

ನಮುಂ ಚ ರಾಮಾವರ ಸಿದ್ಧಭದ್ರಾಃ |

ವಿಹಾಯ ಲೋಕಂ ತವ ಸಂಗಸಿದ್ಧೌ

ನ ಮುಂಚ ರಾಮಾ ವರಸಿದ್ಧಭದ್ರಾಃ || ೧೩ ||

ಎಲೈ ಬಲರಾಮನ ತಮ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ದೇವಲೋಕವನ್ನೂ ಸಹ ತೊರೆದು ನಾವು ನಿನ್ನ ಸಂಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆವು. ನಮ್ಮಿಂದ ಆರಾಧಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ನೀಡಿದ ವರದಿಂದ ನಾವು ಮಂಗಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿರುವೆವು; ದೇವತೆಗಳು ಸಹ ಮೆಚ್ಚುವಂತಹ ಸುಂದರಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನು ತೊರೆಯದಿರು.

ವಿ. : ೧. ತಾವು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದೇವಲೋಕವನ್ನೂ ತೊರೆದು ಬಂದವರು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ತಾವೆಲ್ಲರೂ ದೇವಲೋಕದ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಗೋಪಿಯರು ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು^೧; ರಾಮಾವರಃ-ರಾಮಸ್ಯ+ಅವರಃ-ಆನುಜ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ.

೧. ವಿಮುಕ್ತಾಪತಿ ಕಾಮಿಣೋ ವಿಪ್ಲವಾಮಾ ವ್ಯಜಸ್ವಿಯಃ ||

ಕಾಮಭಕ್ತ್ಯಾಪ್ತರಸ್ಯೀಕಾಮಗ್ನೇವಾಂ ನೈವ ಕಾಮತಃ |

-ಭಾಗವತಾತ್ಮರ್ಯ(೧೦/೨೭/೧೨)

೨. ^೧ ಪುಣ್ಯಹೀನತ್ವ, ಲಾವಣ್ಯಹೀನತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ದೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರದವರು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ತಾವು ಸ್ವತಃ ಅವನಿಗಾಗಿ ಧರಗಿಳಿದು ಬಂದವರು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

ಭೀತರಾದ ತಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಉಚಿತೈವ ನಾಥ ಸುದಯಾಸು ದಯಾ

ಚಕಿತಾಸು ದುಷ್ಪಭಯದಾಭ ಯದಾ |

ನ ಭವಾಂಸ್ತದಾ ಗೃಹಮದೋಹಮದೋ

ಭಯದಂ ಕಿಮುತ್ಸನ್ನವನಂ ನ ವನಮ್ || ೧೪ ||

ಎಲೈ ಉತ್ತಮದಯಾಶೀಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಭಯಂಕರವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನವನೇ ! ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ ! ಭೀತರಾಗಿರುವ ಈ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ ತೋರುವುದು ಉಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ನೀನು ಕಾಣೆಯಾದಾಗ ದೋಹನಕ್ರಿಯೆ ಇರದ ನಮ್ಮ ಮನೆಯೂ ಸಹ ನಮಗೆ ಅಂಜಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಾಗುವುದು; ಇನ್ನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ಝರಜಲದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅರಣ್ಯವು ಅಂಜಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸದಿದ್ದೀತೇ ?

ವಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದ ನೋವು ಅವರ ಮನಕೆಲಸಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವಂತಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದ ದುಂಬಿಗಳು

ಭ್ರಮರಂಜಿತಸ್ತವ ಪದಾಬ್ಜಯುಗೇ

ಭ್ರಮರಂ ಜಿತಾರಿಕುಲ ನಃ ಸದಯ |

ಹೃದಯಂ ವಿಯುಕ್ತತರುಣೀಸ್ಥಿರತಾ-

ಹೃದಯಂ ವಿಭೋಽದ್ವಯತಿ ಭೃಂಗಚಯಃ || ೧೫ ||

ಎಲೈ ಶತ್ರುಕುಲವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದವನೇ ! ಕರುಣಾಶೀಲನೇ ! ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಸುತ್ತಿ ಅಲೆಯುವುದರಿಂದಾಗಿ ಬೋಭೆ ಪಡೆದ ಆಗಲಿವೆ ತರುಣಿಯರ ಸ್ವೈರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವ ದುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ನಿನ್ನ ಎರಡು ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಯಂತಾಗಿರುವ ನಮ್ಮ ಹೃದಯವನ್ನು ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಜಾರತ್ನೇಣಾಪ್ಸರಾಸ್ತೃಣಾಂ ಕಾನಾಂಚಿಡಿತಿ ಯೋಗ್ಯತಾ ||

-ಭಾಗವತಾತ್ಮವೋದ್ವೃತ ಭದ್ರಿಕಾವಚನ (೧೦/೨೬/೧೨)

೧. ಪುಣ್ಯಹೀನತ್ವಲಾವಣ್ಯವಿಧುರತ್ವರೂಪತ್ಯಾಗಕಾರಣಭಾವಾತ್ ಸ್ವಯಮೇವಾಗತ್ವರೂಪಾಂಗೀಕಾರಕಾರಣ-
ಸದ್ಭಾವಾಚ್ಛೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ಶತ್ರುಕುಲವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ ಅವನು ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಯಂತಿರುವ
ಆವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಕೂಡದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಲು ಗೋಪಿಯರ ಕಾತರ
ಚರಣಾಂಬುಜಂ ಕರಸರೋಜರುಚಂ
ಕವಿವರ್ಣನಾಕರಸರೋಜರುಚಮ್ |
ತವ ನಾಭಿಮಚ್ಚುತ ದಿದ್ವಕ್ಷತಿ ದ್ಯು-
ಗ್ವಿಷಯೇಕ್ಷಯಾ ಸಪದಿ ದೃಕ್ ಕ್ಷತಿದೃಕ್ || ೧೬ ||

ಎಲೈ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ವಿಷಯಗಳ ದರ್ಶನದಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾಗುವ
ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯು ನಿನ್ನ ಚರಣಕಮಲವನ್ನು ಕರಪದ್ಮಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕವಿಗಳ ವರ್ಣನೆಗೆ
ಆಶ್ರಯವಾದ ಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕಾಂತಿನೀಡುವ ನಿನ್ನ ನಾಭಿಯನ್ನು
ಕಾಣಬಯಸುತ್ತಿದೆ.

ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಗೋಪಿಯರ ಬಯಕೆ
ಪದಾರವಿಂದಂ ಹೃದಿ ದೇಹಿ ನಃ ಪ್ರಿಯಂ
ಸದಾ ಸ್ಮರನ್ನಿರ್ಮಲದೇಹಿನಃ ಪ್ರಿಯಮ್ |
ತದೇಹಿ ಶಾಂತಸ್ತವನಂದನೋಽಜ ಯ-
ನ್ನಿಹಂತಿ ಶಾಂತಸ್ತವ ನಂದನೋ ಜಯನ್ || ೧೭ ||

ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುವ ನಿರ್ಮಲದೇಹದವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ, ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ನಿನ್ನ
ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇರಿಸು, ಎಲೈ ಹುಟ್ಟರದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಹಮ್ಮು ಅಳಿದ
ನಮ್ಮ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಿಸುವವನೇ! ನೀನು ಅಗಮಿಸು, ಸ್ವಲ್ಪ ಶಾಂತನಾಗಿರುವ
ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಕಾಮನು ಈಗ ನಿನ್ನ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಗಾಢವಾಗಿ
ನಮ್ಮನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ವಿರಹದಿಂದಾಗಿ ಕಾಮಬಾಧೆಯು ಉಲ್ಬಣಗೊಳ್ಳುವುದು ವಿಪ್ರಲಂಭವೃತ್ತಗಾರದ
ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ರೋತಕ.

ಚಂಪಕದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ನನು ಚಂಪಕಾಚ್ಚುತಪದಾಂಬುಜಯೋ-
ದಯಮಸ್ತಿ ತೇಽಚ್ಚುತಪದಾಂಬುಜಯೋಃ |

ಉಚಿತಂ ಚ ಪುಷ್ಪಮಲಿನಾಕಲಿತಂ

ತಮಿಹೇಕ್ಷಯಾಶು ಮಲಿನಾಕಲಿತಮ್ || ೧೮ ||

ಎಲೈ ಸಂಪಿಗೆಯೇ! ಜಯಕ್ಕೆ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವೆನ್ನಿಸಿದ ಗಗನದಿಂದ ಸುರಿದ ನೀರು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಲ್ಲವೇ? ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಪದ್ಧಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದುಂಬಿಗಳು ಆಘ್ರಾಣಿಸದ ಪುಷ್ಪವೂ ಇದೆ, ಅಲ್ಲವೇ? ಅದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವಿ. ದೋಷಿಗಳಿಂದ ಅರಿಯಲಾಗದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುತಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡು.

ಕಾಲಕೂಟದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆ

ಅಲಿರಯಂ ನಹಿ ವೇತ್ತಿ ಮಧುದ್ವಿಷಂ

ತದಪಿ ನಾತ್ರ ಶಿವೇಽತ್ತಿ ಮಧು ದ್ವಿಷನ್ |

ಬಹುಪದೇ ಪ್ರಕೃತಿರ್ವಿಷಮಸ್ಥಿತಿಃ

ಪರಮಿಹಾತನುತೇ ವಿಷಮಸ್ಥಿತಿಃ || ೧೯ ||

ಈ ದುಂಬಿಯು ಮಧುವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅರಿತಿಲ್ಲ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಈ ಸಂಪಿಗೆ ಹೊವಿನ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಕರಂದವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ಬಹು ಸಂಜ್ಞೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಹಾಕುವಂತಹ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಒಂದೆಡೆ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಅಪ್ರೀತಿ ಎನ್ನುವಂತಹ ಇರುವಿಕೆಯು ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಒಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು ನಮಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೇವಲ ಕಾಲಕೂಟವನ್ನೇ ಒದಗಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣನ ಮುರಲಿಯ ವೈಭವ

ಮುರಲೀ ಮನೋ ವಿಜಯತೇಽಪ ಯತೇ-

ರಪಿ ಮೋಹದಾಗ್ಯವಲಯೇವ ಲಯೇ |

ಕಮಲಾ ತವಾಧರಸುಧಾರಸುಧಾಃ

ಪಿಬತಿ ತದ್ವದ್ಯಮಹಿತಾ ಮಹಿತಾ || ೨೦ ||

ಯತಿಗಳಿಗೂ ಮೋಹನೀಡುವ ಅಜ್ಞಾನದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಈ ಪೂಜಿತವಾದ ಮುರಲಿಯು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ; ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೈಬಳಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ನಿನ್ನ ಅಧರದ ಶೋಭನವಾದ ಧಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ(೧೦/೧೯/೧೦)ದ ವಚನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ: ಶ್ರೀದೇವೀ ವೇಣುಮಾಪ್ರತ್ಯ ರೇಮೇ ಕೃಷ್ಣಮುಖಾಂಬುಜೇ |.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಮುಹ್ಯಂತಿ ಯಂ ಸೂರಯಃ' (೧/೧/೧) ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

ಉಕ್ತಿ ಹರಿದ ಯಮುನೆ

ತವ ವೇಣುನಾ ಸುರನತಾ ರಣತಾ

ವಿನತಾ ವಧೂತತಿಜಿತಾತಿಜಿತಾ |

ಯಮುನಾ ಗತಾಂತಿಕಮಲಂ ಕಮಲಂ

ದದತೀವ ತೇ ಕರಮುದಾರ ಮುದಾ || ೨೧ ||

ಎಲೈ ಉದಾರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಸ್ವೀವೃಂದವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವ, ಧ್ವನಿಗಯ್ಯುವ ನಿನ್ನ ವೇಣುವಿನಿಂದಾಗಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸೋತ, ಸುರರಿಂದಲೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಯಮುನಾನದಿಯು ಹರ್ಷದಿಂದ ನಿನಗೆ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಲಿಂಬಂತೆ ಉಕ್ತಿ ನಿನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿರುವಳು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ನದಿಗಳು ಸಹ ತಮ್ಮ ವೇಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವು^೧ ಎಂಬ ಮಾತು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಯಮುನೆ ಮೊದಲಾದವರೂ ಸಹ ವೇಣುನಾದಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಧರಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ತಾವು ಹಾಗೆ ಮೋಹಕ್ಕೊಳಗಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿ ಏನಿದೆ ? ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತಹ ಮೂರಲಿ

ಕರಜಪ್ರಸಕ್ತುರುರುಚಾ ರುರುಚಾ-

ರ್ವವಲೋಕನಾಕಲಿತಯಾಲಿ ತಯಾ |

ಕಮಲಾಽನ್ವಕಾರಿ ರುಚಿರಾರುಚಿರಾ-

ಶೃಪಹಪ್ರಿಯೋಷ್ಠರಸತೀರಸತೀ^೨ || ೨೨ ||

೧. ಸದ್ವಸ್ತವಾ ತದುಪಧಾರ್ಯ ಮುಕುಂದಗೀತಮಾವರ್ತಲಕ್ಷಿತಮನೋಭವಭಗವೇಗಾ ||

ಅಲಿಂಗನವ್ರಮುದಿತೋರ್ವಿಭುಜೈರ್ಮುರಾರೀರ್ಗೃಹ್ಯಂತಿ ವಾದಾಂಮುಗಲಂ ಕಮಲೋಪಹಾರಾ ||

- ಭಾಗವತ (೧೦/೧೯/೧೬)

೨. ವಿಶಾನಿ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ವಿಭಕ್ತಿವಿಪರೀಣಾಮೇನ ಉಭಯತ್ರ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾನಿ |

- ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಸಖಿ ! ಉಗುರುಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಅತಿತಯವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ಕೃಷ್ಣಸಾರಮೃಗ-
ದಂತೆ ಮನೋಹರವಾದ ನೋಟವುಳ್ಳ, ಆ ವೇಣುವು ಅಸ್ವರಸದ್ಧನಿಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು
ಅಡಗಿಸುವ, ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರದಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವ ರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವ
ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನ
ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದ ವಚನವನ್ನು ಅಧರಿಸಿದೆ: ಶ್ರೀದೇವೀ ವೇಣುಮಾಶ್ರಿತ
ರೇಮೇ ಕೃಷ್ಣಮುಖಾಂಬುಜೇ || (೧೦/೧೯/೧೦); ಕರಜ - ಉಗುರು.

ಮುರಲಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಮುರಲೀಮಮಾನಯ ತವಾಯತವಾ-

ಗ್ವಿತಚೇತಸಾಽಂತಿಕಮಿತಾಃ ಕಮಿತಾ |

ವಿಸೃಜೇನ್ನಿಜೇಽಭಿನವಧೂರ್ನವಧೂ-

ರ್ನ ಚಕಾಸ್ತಿ ಸಾಧ್ವಿ ವಿನತಾವಿನತಾ || ೨೩ ||

ಎಲೈ ವೇಣುವೇ ! ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದು ತಾ. ನಿನ್ನ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದಾಗಿ
ಮನಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ವಿನೂತನವಾದ
ಭಾರಹೊತ್ತಿರುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯನು; ಎಲೈ ಸಾಧುಸ್ವಭಾವದ
ಮುರಲಿಯೇ ! ಮಣಿದವರ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸುವುದು ಶೋಭೆ ತರುವಂತ-
ಹುದಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೊರೆದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಇರುವಳೆ !

ವ್ರಜಭೂರಿಯಂ ಭುವಿ ತತಾವಿತತಾಽ-

ಪ್ಪದಭೂತ್ ತವೇಶ್ವರ ಜನೇರಜನೇ |

ಕಮಲಾಽಪಿ ತತ್ರ ಲಸತೇಽಲಸತೇಽ-

ತ್ಯಧುನೋತ್ಪಜೇತ್ ಸುರಮಣೇ ರಮಣೇ || ೨೪ ||

ಎಲೈ ಜನನರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಈಶ್ವರನೇ ! ನಿನ್ನ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಕುರಿ-
ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಈ ಗೋಕುಲವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಖ್ಯಾತವಾಯಿತು. ಎಲೈ ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠ-
ನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ! ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಈ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವಳು.
ರಮಣನಾದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಈಗ ಆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಇದನ್ನು
ತೊರೆದುಬಿಟ್ಟಳು.

ವಿ. : ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸಿದ ಗೋಕುಲವೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರದಿಂದಾಗಿ ಲೋಕ-
ವಿಖ್ಯಾತವಾಯಿತು ಎಂಬ ಈ ಮಾತು "ಜಯತಿ ತೇಽಧಿಕಂ ಜನ್ಮನಾ ಪ್ರಜಃ ಶ್ರಯತ ಇಂದಿರಾ
ಸಾಧು ತತ್ರ ಹಿ" ಎಂಬ ಗೋಪೀಗೀತೆಯ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ ; ವೃಂದಾವನಂ ಯದಧಿವಾಸತ
ಆಸ ಸಂದ್ಯಜ್ ಮಾಹೇಂದ್ರಸದ್ಭಸದ್ಭಸಮ್ | - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೭)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸ ಎನ್ನಿಸಿದ ಗೋಕುಲವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಮರೆಯಾದರೆ ಪುನಃ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಹಿತವಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮರಳುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.
ಹಾಗಾಗದಿರಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಗ ದರ್ಶನನೀಡುವುದೊಂದೇ ಪರಿಹಾರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ
ಭಾವ; ಸುರಮಣೇ - ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠನೇ .

ಶಾಸ್ತ್ರಸತ್ಯತೆಗಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ವಿಜನೇ ವನೇ ಸ್ವಜನಮುತ್ಪ್ರಜತ-

ಸ್ತವ ನಾಗಮಂ ಯದಿ ಮನೋ ಮನುತೇ |

ವಿನಿಹಂಸಿ ಹಂಸನುತಪುಣ್ಯಯಶ-

ಸ್ತವನಾಗಮಂ ಪರಮ ತರ್ಹಿ ತವ || ೨೫ ||

ಎಲೈ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಕೃಷ್ಣ! ಈ ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನವರನ್ನು ತೊರೆದಿರುವ ನಿನ್ನ
ಮನಸ್ಸು, ಆಗಮಿಸುವ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯತಿಗಳು ಸ್ತುತಿ ಸಮಂತಹ ನಿನ್ನ
ಪವಿತ್ರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ (ಗೀತಾ)ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸುಳ್ಳೆನಿಸಿ ಬಿಡುವುದು.

ವಿ. : ಭಕ್ತರಾದ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಗೀತೆ(೯/೨೨)ಯಲ್ಲಿ
ನೀಡಿರುವ "ತೇಷಾಂ ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ವಹಾಮ್ಯಹಮ್" ಎಂಬ ಭರವಸೆ
ಸುಳ್ಳೆನ್ನಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಉಂಟಾಗುವುದು ; ಹಾಗಾಗದಿರಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದರ್ಶನ
ನೀಡುವುದೊಂದೇ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಯಮಲೋಕವೇ ಗತಿ

ಅಯೋಗಭಿನ್ನಾ ನಯತೀಶಮಾನೀ

ತವಾಂಘ್ರಿದಾಸೀರ್ಬತ ದಂಡಪಾಣಿಃ |

೧. "ತೇಷಾಂ ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ವಹಾಮ್ಯಹಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ವಿನಿಹಂಸಿ ಕಾರಯತಿ | ತವ
ಭಕ್ತಾನಾಮನ್ಯಾಕಂ ಪರಿತ್ಯಾಗೇ ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ವಹಾಮ್ಯಹಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಹಾನಿರಪಿ
ಭಾವಃ |

ಅಯೋಽಗಭಿನ್ನಾ ನ ಯತೀಶಮಾನೀ
ಹ್ರಿಯೇತ ಕಪ್ತೇನ ಭವದ್ವಿಯೋಗೇ || ೨೬ ||

ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಾನು ಸಮರ್ಥ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ದಂಡಪಾಣಿಯಾದ ಯಮನು ನಿನ್ನ ವಿರಹದಿಂದ ನೊಂದಿರುವ ನಿನ್ನ ಪಾದಸೇವಕಿಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವನು; ಉಕ್ಕು ಹಾಗೂ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಸಹ ಭೇದಿಸುವಂತಹ ನಿನ್ನ ಅಗಲಿಕೆಯು ಒದಗಿದಾಗ ಯೋಗೀಶ್ವರನೆಂದು ಅಭಿಮಾನ ಹೊಂದಿರುವ ಯಾವನು ತಾನೆ ದುಃಖಿಸನು?

ದೋಷರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ವಿನಾಶನಾನಾಮಯದೇಹಪುಷ್ಪೀ-
ರನಾದಿತ್ವಸ್ತೃ ಪರಮುಜ್ವಲೇಶ |
ವಿನಾಶನಾನಾಮಯದೇಹಪುಷ್ಪೀ-
ರ್ಲಭೇಮಹಿ ತ್ವತ್ಪಲನಾಂ ವಯಂ ಚ || ೨೭ ||

ಎಲೈ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಸಾವು, ಬಗೆಬಗೆಯ ರೋಗಗಳು, ದೇಹಪೋಷಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದದವನು ನೀನು; ಈಗ ನಾವೂ ಸಹ ಭೋಜನ, ಆರೋಗ್ಯ, ದೇಹಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ತೊರೆದಿರುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೇ ಹೊಂದುವೆವು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೋಷ್ಠರವಾಗಿ ಅವನ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನಶನಾದಿರೂಪವ್ರತಾದಿಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆಯುವುದರಿಂದ ತಮಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಖಚಿತ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಾಶ ರೋಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆಯೇ ಆಗುವುದು ಎಂದು ಗೋಪಿಯರ ಭಾವ.

೨. 'ವಿನಾಶನಾನಾಮಯದೇಹಪುಷ್ಪೀ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ, 'ವಿನಾಶ-ನಾನಾಮಯ-ದೇಹಪುಷ್ಪೀ' - ವಿನಾಶ ಮೃತ್ಯು, ಬಗೆಬಗೆಯ ರೋಗಗಳು ಹಾಗೂ ದೇಹಪೋಷಣೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಗೋಪಿಯರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ವಿನಾ-ಅಶನ-ಅನಾಮಯದೇಹ ಪುಷ್ಪೀ' - ಅಶನ (ಭೋಜನ), ಅನಾಮಯ (ವ್ಯಾಧಿಪರಿಹಾರ) ಹಾಗೂ ದೇಹಪೋಷಣೆಗಳನ್ನು ವಿನಾ (ತೊರೆದು) ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೧. ಅತಿಸುಂದರವ್ಯ ತವ ವಿಯೋಗೇ ಸರ್ವಪಾಮುಖ ದಶಮಾಮೃತ್ಯಾದೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

ಮಹಾಬ್ರಹ್ಮಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿಂತಲೂ, ರುದ್ರದೇವರಿಗಿಂತಲೂ, ಮುಕ್ತರಿಗಿಂತಲೂ

ತರುಮದ್ ಭವಾನ್ ಪರಿವೃತೋಽರಿವೃತೋದಯದಾವ ಸೇದಮನು ತೇ ಮನುತೇ ||

ಜಡಾಜಡಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಸಲಪ್ರಪಂಚಾತ್ ಸವಿಸ್ತರಂ ಶ್ರಿಯೋ ಮಹತ್ವಂ ನಿರೂಪ್ಯ ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಪತಿತ್ವೇನ
ಪರೇರ್ಗಿರವಧಿಕಮಹತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತುಮಿದಂ ಪದ್ಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್ | ಭವತಃ ತೃತ್ತಃ, ಭವತಃ
ಜಾಯಮಾಗಾತ್ ಭವಾನ್ ನ ಭವತೀತ್ಯಭವಾನ್ ತಸ್ಯಾತ್, ಅಭವತಃ ಭವದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್, ಕಮಲಾಸಗಾತ್
ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಮಲಾಸಗಾದ್ಭವತಃ ಜಾಯಮಾಗಾತ್ | ಅಭವತಃ ಭವದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್ ಭವತಃ ಶಿವಾತ್ | ಬ್ರಹ್ಮ-
ಶಿವಾಪಿ ತದಂತರ್ಯಾಮಿಭಗವದ್ಗುಪ್ತವಚ್ಚೇದಾಯೋಭಯತ್ಯಾಪ್ತಭವತಃ ಇತಿ ವಿಶೇಷೇಷಮ್ | ಅನೇನ
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಬ್ರಹ್ಮರೂಪಾದ್ಭಿನ್ನಃ ತತ್ಪುತ್ರತ್ವಾತ್, ಶಿವಃ ಸ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಶಿವರೂಪಾದ್ಭಿನ್ನಃ
ತತೌತ್ವತ್ವಾದ್ಭಿನ್ನಗುಮಾಗದ್ಭಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಯೋರುಕ್ತಸ್ವಸ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಾದ್ಭಿನ್ನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ
ಸೂಚಿತಮ್ | 'ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾ ತದೇವಾನುಪ್ರಾವಿಶತ್' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ, 'ಕಂಭೋಃ ಪಿತಾಮಹೋ ಬ್ರಹ್ಮಪಿತಾ ಶಶ್ವಾದ್ಯ-
ಧೀಶ್ವರಃ' ಇತಿ ಸ್ವತಃ | ಸ್ವಸ್ವಸ್ವಮೂಲರೂಪವೈವೋಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರವೇಶಾಗಾನ್ನದ್ಯೋ ಹೇತುಃ
ಕಮಲಾಯಾಃ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಅಸಗಾತ್ ಪತ್ನಾ ಸಹ ಶಯನೇ ಶಯ್ಯಾರೂಪಾಚ್ಚೇಷಾತ್ | 'ಭೂ ಪ್ರಾಪ್ತೌ' ಇತಿ
ಧಾತೋಃ ಭವತಃ ಗಚ್ಛತಃ ಭವತಃ ತವ ಪಪ್ಪರ್ಥಭೂತವಾಹಕಭಾವೇನ ವಿದ್ಯಮಾಗದ್ಗುರೂದಾತ್ ಕಾನಾಂ
ಜಲಾಗಾಂ ಮಲೇನ ಭೇಗೇನ ಅಸ್ಯತಿ ನಿರಸ್ಯತಿ ಶತ್ರುಮಿತಿ ಕಮಲಾಸಗಃ ಇಂದ್ರಃ ತಸ್ಯಾತ್ "ಅಪಾಂ ಭೇಗೇನ
ನಮುಚೇಃ ಶಿರ ಇಂದ್ರೋರವರ್ತಯತ್" (ಋಗ್ವೇದ.೩/೧/೧೬) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಭವತಃ ತೃತ್ತೋ, ಭವತೋ
ಜಾಯಮಾಗಾತ್ ಕಾಮಾತ್ ಕಮಲಾಸಗಾತ್ 'ಪದ್ಮಾಸಗಂ ಪದ್ಮಕರಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಪದ್ಮವಿಪ್ರಸೂರ್ಯಾತ್
ಕಮಲಂ ಅಸ್ಯತಿ ಮುದ್ರಗಪ್ತಾಪೇಗೇನ ನಿರಸ್ಯತೀತಿ, ಕಮಲಾಸಗಾತ್ ಚಂದ್ರಾತ್ | ಭವತೋ ಭವತಃ ಶಿವಾದ್ಭವತಃ
ಜಾಯಮಾಗಾತ್ ವೀಣಾಯಾಕಾತ್ ಪಣ್ಡುಬಾಚ್ಚ ಕಮಲಾಸಗಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ಭವತಃ ಜಾಯಮಾಗಾನ್ನೋಚೇಃ
ಭವತೋ ಜಾಯಮಾಗಾತ್ ಕಶ್ಯಪಾತ್, ಭವತಃ ತವ, ಮನೋಽನುಕೂಲತಯಾ ವಿದ್ಯಮಾಗಾತ್
ದೇವಾಗಾದಿಸಮೂಹಾತ್ ಭವತಃ ತವ, ಅಭವತಃ ಅಸಗತೂಲಾತ್ ದೈತ್ಯಾದಿದುರ್ಜಿವಮೂಹಾಚ್ಚ
ಉಕ್ತವ್ಯತ್ವತ್ಯಾ ಕಮಲಾಸಗಾತ್ ಸೂರ್ಯಾತ್, ಭವತೋ ಜಾಯಮಾಗಾತ್ ಕಮಲಾಸಗಾತ್ ಚಂದ್ರಾಚ್ಚ
ಭವತಃ ಜಾಯಮಾಗಾತ್, ಉಭಯವಂಶಜಾತಚಕ್ರವರ್ತಸಮೂಹಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಮಲಾಸಗಾದ್ಭವತಃ ಜಾಯ-
ಮಾಗಾದ್ವ್ಯತಿವ್ಯಹಾರದಾದಿಮುಕ್ತಸಮೂಹಾತ್ ಕಮಲಾಸಗಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಉಕ್ತವ್ಯತ್ವತ್ಯಾ, ಕಮಲಾಸಗಾತ್
ಸೂರ್ಯಾಚ್ಚ ಭವತಃ ಪ್ರತಿಕಲ್ಪಂ ಜಾಯಮಾಗಾನ್ನಹದಹಂತಾರಾದೇಃ ಪಾತಾಲರಾತಲಾದೇಶ್ಚ ಜಡಪ್ರಪಂಚಾತ್
ಕಮಲಾಸಗಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ಭವತಶ್ಚ ಅಭವತಃ ಅಜಾಯಮಾಗಾತ್ ಅಪೌರುಷೇಯವೇದಾದೇಃ | ಕಮಲಾಸಗಾತ್
ಕಮಲಾಸಗಾನಿಮಿತ್ತಾತ್, ತದರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಭವತಃ ಮೂಲರೂಪಾದ್ವ್ಯಾಸಾದಿರೂಪಾಚ್ಚ ಭವತಃ
ಜಾಯಮಾಗಾತ್ ಪಂಚರಾತ್ರಭಾರತಪುರಾಣಬ್ರಹ್ಮವ್ಯೂಹಾದಿಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಸಮೂಹಾತ್ | ಕಮಲಾಯಾಃ
ಸಂಪದಃ ಅಸಗಾತ್ ನಿರಸಗಾತ್, ವೈರಾಗ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಶ್ಯಪಾಚ್ಚ ಶಿರಸೋ ಮಲಭೂತಕೇಶಾಗಾಂ ಅಸಗಾತ್
ನಿರಸಗಾತ್ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಾಶ್ರಮಗ್ರಹಣಾದಿತಿ ಯಾವತ್ | ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವೇಷು ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ
ವೈರಾಗ್ಯಸಂಪತ್ತೇರಂತರತರಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಭವತಃ ತೃತ್ತಃ, ತ್ವದಾಜ್ಞಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಭವತಃ ಭೂಮೌ
ಜಾಯಮಾಗಾತ್ ಕಮಲಾಸಗಾತ್ ಉಕ್ತವಿಧಯಾ ವಿರಕ್ತಾದೃತೀರೂಪೀಣೀ ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಧ್ಯಾದ್ ಭವತಃ
ಜಾಯಮಾಗಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರತಿಭಾಪ್ತಾದಿಗ್ರಂಥಃ ಭವತಃ ಅನುಭವಿತ್ಯಗಣಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | "ಕಾನೀಂದ್ರಿಯಾಗೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ
ಕಮಲಾಸಗಾತ್ ಕಶ್ಯಪಾಚ್ಚ ಮನೋಮಲಭೂತಮಿತ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿರಸಗಾನ್ನೋದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಬೃಹದ್ರೂಪಾದಿಮಿತ್ಯ-
ವಂಚಮೀಮವೇಶ್ಚ ಕಮಲಾಸಗಾತ್ ಕಮಲಾಸಗಂ, ಭವತಃ ಭವಂ ಭವತಃ ಶಿವಾತ್ ಭವತಃ ಭವತಂ
ಜಾಯಮಾಗಂ, ಪಣ್ಡುಬಿವಾಯುಕಾದಿಕಂ ಪರದೇವತಾತ್ಮೇಗಾನಂಗೀಕೃತ್ಯ ಚ ಗುರುತ್ವೇಗಾಂಗೀಕೃತ್ಯ ಚ ಭವತಃ

ಎವ ಭವತಃ ಪರದೇವತಾತ್ಮೇನಾನುಭವಾತ್ ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಕಮಲಾಯಾ ವಿಪ್ರರಸ್ತಾನೀಯವಕ್ಷಸ್ತಲ್ಮಾ-
ಗ್ನಾರಾಯಣಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕಮಲಾಸನಾಚ್ಚ ಗುರೋಃ ಭವತಃ ಜಾಯಮಾನಾತ್ ಭವತಃ ತವ ಭವತಃ ಭವಾತ್
ಭಕ್ತೇರ್ಭಾಗವಗಾಖ್ಯಧ್ಯಾನಾತ್ ಪ್ರಾವರ್ಧ್ಯಧಾತೋರ್ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾತ್, ಭವತಃ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾಚ್ಚ ಭವತೋ
ಜಾಯಮಾನಾತ್, ಕಮಲಾಸನಾತ್ ಕಲಬ್ರವಾಚ್ಚಮೌಕ್ತಸುಖಸ್ಯ ಮಲರೂಪದುಃಖೋದರ್ಕಸಾಂಸಾರಿಕಸುಖ-
ನಿರಸನಾದನಂತರಂ ಭವತಃ ತವ ಭವತಃ ಸಾಯುಜ್ಯಸಾಮೀಪ್ಯಾದಿಸಂಬಂಧವತ್ತಯಾ ಜಾಯಮಾನಾದ್ಯಥಾ-
ಯೋಗ್ಯಂ ಚತುರ್ವಿಧಮುಕ್ತೇಃ ಪಾತ್ರಿಧೂತಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಅಭವತಃ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಭವಃ ಸಂಸಾರೋ ಯಸ್ಯೇತಿ
ವ್ಯಕ್ತತ್ವಾ ಮುಕ್ತಾತ್ ಪ್ರಾಗುಕ್ತವ್ಯತ್ವತ್ಯವ ಕಮಲಾಸನಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾನ್ಮುಕ್ತೃಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸಂಜ್ಞೇವಾದಿಸಮೂಹಾದಿತಿ
ಯಾಮತ್ | ಏವಂ ಚಾಂತರ್ಬಾಹಿರ್ವರ್ತಿಪ್ರಪಂಚಪ್ರತೀತತ್ವಾದಭೂತಪೂರ್ವತ್ವವಿಕ್ರಮಪದತ್ರಯೋಪಮ-
ಮಿದಂ ಪದತ್ರಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ |

ಇಂದಿರಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ, ಮಹೇಶ ಕಿಲ ವಿಪ್ಲವ್ಯತಿರಿಕ್ತಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಸಕಲಪ್ರಪಂಚಾದಭೃಧಿಕೇತೃರ್ಭಃ | ಹೇ
ಅರಿವೃತೋದಯದಾವ ಕೃಷ್ಣ ಇತರಾವಧೃತಯಾದಿವಧೇನಾತಿ ಭಗವತ್ಸ್ಪರ್ಶೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಸೂಚನಾಯೇದಂ
ವಿಶೇಷಗಮ್ | ಲತಯಾ ತರುದತ್ ತಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮಾ ಭವಾನ್ ಪರಿವೃತಃ ಪರಿತಃ ಸರ್ವತೋ ವೃತಃ
ಅವತಾರಾದಿಷ್ಟಪಿ ಸೇವಾರೋಲುಪಾ ಸಾ ತ್ವಾಂ ನ ಮುಂಚತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಗುಣತ್ರಯಾದುಪರಿ ವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಾಕೃತ-
ಮಹಾಕಾಯಸ್ಯ ಹರೇಃ ಶ್ರೀರೇವ ಕುಟಮುಕುಟಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಸರ್ವಾಂಗಮಾವೃತ್ಯ ತಿಪ್ತತೀತಿ ಸೂಚಯತುಂ
ಪರಿವೃತಇವ್ಯಕ್ತಮ್ | ತರುದ್ಯಪ್ತಾಂತೇನ'ಯಸ್ಯಾಂಘ್ರೀರೇಣುಂ ಜುಪತೋಽನಭೀರ್ಪೋ ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟತುತ್ವಭಗವತೋ
ನೈರಪೇಕ್ಷ್ಯಂ ಸೂಚಿತೇ |

ಏವಂ ಚ ಸಕಲಜಗದುತ್ಕಮಲಕ್ಷ್ಮೀತತ್ವಾದಿಷ್ಟತ್ರಮತ್ವಾದ್ಯಗವಾನೇವ ನಿರವಧಿಕಸರ್ವೋತ್ತಮ ಇತಿ ಗೋಪೀಗಾಂ
ಹೃದಯಮ್ | ಕಿಲೇತೃನೇನಾಸ್ಪರ್ಶೋಽಂಭ್ರೇಣೋಕ್ತವಗದ್ವಯಂ,

ಮಯಾಽಪಿ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಸ್ಥಪಿತುಃ ಪ್ರಜಾ ದೃಷ್ಟಾ ಬುಧುಷಿತಾಃ |

ದುಃಖಾದಶಕ್ತಿಯಾ ಪೋಪ್ಪಂ ಶ್ರಿಯಮಾರಾಧ್ಯ ವೈ ಭೃತಾಃ ||

ತಯಾ ಸಂವರ್ಧಿತಾಭೃಶ್ಚ ಪ್ರಜಾಭ್ಯೋ ಭವದಾದಯಃ |

ವಿಲಸಂತೀಶಶಕ್ತಾದ್ಯಾಃ ಸುಖಹೃನ್ವಿತ್ತಬಾಂಧವಾಃ ||

ತಯಾ ವಿನಾ ಕ್ಷೈರೇವತ್ವಂ ಕ್ಷೈಶ್ಚೈರ್ಯಂ ಕ್ಷೈ ಪರಿಗ್ರಹಃ |

ಸರ್ವೇ ಭವಂತಿ ಜೀವಂತೋ ಯಾತಸ್ಯಾಪ ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ ||

ತಾಮೃತೇ ನೈವ ಧರ್ಮೋಽರ್ಥಃ ಕಾಮಮೋಕ್ಷೋ ವಿದೂರತಃ |

ಕ್ಷುಧಿತಾಗಾಂ ದುರ್ಭಗಾಗಾಂ ಕುತೋ ಯೋಗಸಮಾಧಯಃ ||

ಸ ಚ ಸಂಸಾರಸಾರೈಕಃ ಸರ್ವಲೋಕೈಕಗಾಯಕಃ |

ವಶಗಾ ಕಮಲಾ ಯಸ್ಯ ತೃಷ್ಣಾ ತ್ವಾಮಪಿ ಶಂಕರ ||

ಅನೌದ್ವತ್ಸೇಗ ಲೌಚೀನ ರೂಪೇಣಾರ್ಜವಸಂಪದಾ |

ಸರ್ವಾತಿಶಾಯಿವೀರ್ಯೇಣ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮನಃ ||

ಕವೇನ ಸಮತಾಮೇತಿ ದೇವದೇವೇನ ವಿಪ್ಲವಾ |

ಯಸ್ಯಾಂಶಾಂಶಾವತಾರೇಣ ವಿನಾ ಸದ್ಯೋ ವಿಲೀಯತೇ ||

ಜಗದೇತತ್ ತಥಾಂಜ್ಞಾಯದೋಷಾನ್ಯಸ್ಯ ವಿಮೋಹಿತಾಃ ||

ಗಾನ್ಯ ಜನ್ಯ ಜರಾ ಮೃತ್ಯುರ್ನಾಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಸ್ವಾರ್ಥ ವಿವ ವಾ || (ಪದ್ಮಪುರಾಣೇ) ಉತ್ತರಖಂಡೇ. ೭೧

- ಇತಿ ವಾಸುದೇವಸಹಸ್ರನಾಮ್ನಿ ಪಾರ್ವತೀವಚನರೂಪಸ್ತುತಿಂ ಚ ಸೂಚಯತಿ |

ತತ್ಪ್ರಾಂಭಗೇಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಸೂಕ್ತೇ ನಿರುಕ್ತಮೇವ ಪ್ರಮಾಣಯಂತೋ ಯಥಾಶಕ್ತ ಸೂಕ್ತಾರ್ಥಂ ವದಾಮಃ |
'ಅಂಭಗೇವಾಗಾತ್ಯಾನಂ ತುಷ್ಪಾವೇತಿ ನಿರುಕ್ತಾತ್ ಅಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಹೃದಿ ಸ್ಥಾಭಿಮನ್ಯ-
ಮಾನವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇನ ಚ ಬಿಭೃತಿ | 'ವೇದಗರ್ಭೋ ವಿಭುವಿಷ್ಟುಃ ಶ್ರೀಮಾಂಸ್ತೈಲೋಕ್ಯಭೂಷಣಃ' ಇತಿ
ವಿಷ್ಣುಗಾಮಸು ಪಾಠಾತ್ ಅಂ ಬಿಭೃತಿ ನಯತಿ ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ | ನಯತಿ ವೇದಾಧ್ಯಾತ್ಮಸದ್ಭವಮಸ್ಯ ಚೇತಿ
ಅಂಭಗೇಶಬ್ರವಾಚ್ಯಾ ವಾಗ್ವೇದಾಭಿಮಾನಿನೀ ಲಕ್ಷ್ಯರಾತ್ಯಾನಂ ತುಷ್ಪಾವ | 'ಅ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ 'ಭೃಗ್'
ಭರಣೇ, ಗೇರ್ವಾ ಪ್ರಾಪಣೇ ಇತಿ ಧಾತೋಶ್ಚ ನಾಪೂರ್ವೋಽಯಮರ್ಥಃ | ರೂಢ್ಯಾ ಅಂಭಗೇಶಬ್ರವಾಚ್ಯ-
ದೇವತಾಯಾಃ ಕಾಪ್ಯಪ್ತಸಿದ್ಧೇಃ | ಉಕ್ತಯೋಗಾಶ್ರಯಣೇನ ಶ್ರೀರೇವಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾ ನ ತು ಸಂಸ್ಕೃತೇ |
ಅಂಭಗೇಶಬ್ರವಿರೋಧಾತ್ | ಸರಸ್ವತ್ಯಾದೇಃ ಬ್ರಹ್ಮಲಯೇಽಪಿ ವಿದ್ಯಮಾನವೇದಾಭಿಮಾನಿತ್ವಾಯೋಗಾತ್ | ತಂ
ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಕೃಣೋಮಿ | ಅಪ್ಪ ಜಗತಃ ಪಿತರಂ ಸ್ವಪ್ನಾಪರಂ ಚತುರ್ಮುಖಂ, ಮೂರ್ಧನ್ ಮೂರ್ಧಿ, ಸರ್ವ-
ಲೋಕೋಪರಿಸ್ಥಿತಪತ್ಯಲೋಕಪರಿಪಾಲನಾಯ | ತಾದರ್ಶೇ ಸಪ್ತಮೀ | ಸುವೇ - ಯೋನಿದ್ವಾರಾ ಸೃಜಾಮಿ
ಅಪ್ಪಂತಃ - ಸಮುದ್ರೋದಕಮಧ್ಯೇ | ಮಮ ಯೋನಿಃ - ಭರಣಾಣಿ ಹೇತುಭೂತೋ ಭರ್ತಾ
ನಾರಾಯಣಸ್ಥಿಪತಿ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ಪ್ರಮಾಣಸೂಕ್ತಸ್ತಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಥಾನಾಂ ಲಕ್ಷ್ಯಾ ಅನ್ಯತ್ಪ್ರಾಯೋಗಾಚ್ಚ |

ಅಹಂ ರುದ್ರೇಭಿಃ = ವಿಶಾದಶರುದ್ರೈಃ ವೇದೋಕ್ತಸಚಲರುದ್ರಪರಿಗ್ರಹಾಂ ಧಾಂದಜಃ ಪ್ರಯೋಗಃ | ಮುಛಿಃ =
ಅಪ್ಪವಮುಛಿಃ ಸಹ ಚರಾಮೀತ್ಯೇಕಾನ್ವಯಃ | ಅತ್ರ ಒಹುಮೂರ್ತೇಃ ಸ್ವಸ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಮೂರ್ತಾವತಿ ಸಹ
ಸಂಚಾರಸೂಚನಾಯ ದ್ವಿರಹಂಪದಪ್ರಯೋಗಃ | ಅದಿತ್ಯೈರ್ವಿಠ್ಲೇದೇವೈಶ್ಚ ಸಹ ಚರಾಮಿ | ಮಮ
ಸಂಚಾರಸಮಯೇ ವಿತೇ ಸರ್ವೇ ಮಮಾನುಚರಾಃ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಮಿತ್ರಾಪರಮಾಣಾ = ಮಿತ್ರಾಪರಮಾಣಿ
ಉಭಾ = ಉಭೌ, ಇಂದ್ರಾಣಿ, ಉಭಾ = ಉಭೌ | ಅಶ್ವಿನಾ = ಅಶ್ವಿನೌ ಚ ಬಿಭೃಮ್ || ೧ ||

ಅಹನಸಂ = ಅಸಮಂತಾತ್ ಹಸ್ತತೇ ಇತಿ ಅಹನಾಃ ಅಸಮಂತಾತ್ ಹಸ್ತಮಾನೇನೇವಲತಾಭಿಮಾನಿನಮಿ-
ತ್ಯರ್ಥಃ | ಸೋಮಂ = ಚಂದ್ರಃ ತ್ವಷ್ಟಾಪರಂ = ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾಣಂ, ತ್ವಷ್ಟುಗಾಮತಿಸೋರ್ಯಂ ವಾ, ಪೂಷಣಂ;
ಉತ = ಪೂಷಣಂ ಚ | ಭಗಂ = ಭಗವಾನುತಂ ಚ | ವಿಶಾವತಿ ಸೂರ್ಯಾ | ವಿಶ್ವಗ್ವೇತಾನಾಂ
ಪೂರ್ವಮುಚ್ಯತೇರುದ್ರಾದೀನಾಂ ನ ಮಯಾ ಸಹ ಸಂಚರಣಮ್ | ಕಿಂಕು ಧನದಾನಾದಿಪೋಷಿತಾನಾಮೇವೇತಿ
ಸೂಚನಾಯ ಬಿಭೃಮ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತರೆಯಚ್ಚಪಿ ಪ್ರಾಗಾದಿತ್ಯಶಬ್ದೋಕ್ತಪೂಷಾದೀನಾಮೇವ ಸರ್ವೋಪಲಕ್ಷಿತಯಾ
ಪುನರ್ವಚನಮ್ | ಅತ್ಯೇವೋಕ್ತೇರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಚ ಬಾಲ್ಯತ್ವಾದೇವ ಲಕ್ಷ್ಯಸುಚರತಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಭರಣಂ ಚ
ಗಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವೇನ, ಕಿಂಕು ದ್ರವ್ಯದಾನೇನ ಚ ಇತ್ಯಾಹ - ಅಹಮಿತಿ | ಸುಪ್ರಾಪ್ಯೇ = ಸುಪ್ತ ಪ್ರಕರ್ಮೇಣ
ರಾಜಾದಿಭ್ಯೋಽಪ್ಯತಿಶಯೇನಾಂತರಪಿ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅವ್ಯೇ = ರಕ್ಷಣಯೋಗ್ಯೇ ಇತಿ ಲೋಕತ್ರಯ-
ಸಂಗ್ರಾಹಕಮ್ | ಪ್ರಮಾಮಸುಮಧ್ಯೈವ ದರಾಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯ ಲೋಕ ಇತ್ಯನುಕ್ತ್ಯಾ ಅಪ್ಯೇ
ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಸುಸ್ತತೇ = ಸೋಮಸವನಂ ಕುರ್ವತೇ | ಹವಿಧ್ವೇ = ಯಜ್ಞಯೋಗ್ಯಒಪಹ್ರಸವೇ |
ಯಜಮಾನಾಯ = ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿರೂಪಯಜಮಾನಾಯ ದ್ರವಿಣಂ ದಧಾಮಿ | 'ಕೃತಿಯೋಽತಿಶಯೇ' ಇತಿ
ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣವಚನಾತ್ ಅತಿಶಯೇನ ದಧಾಮಿ | ದತ್ತಂ ಚ 'ದುಧಾದ್' ಧಾರಣ ಪೋಷಣಯೋಗೇ ಇತಿ
ಧಾತೋಃ | ದಧಾಮಿ = ಧಾರಯಾಮಿ ಚೋರಾದಿಭಯಂ ನಿವಾರ್ಯ ರಕ್ಷಾಮಿ ವೃದ್ಧಾದಿನಾ ಪೋಷಯಾಮಿ
ಚ || ೨ ||

ರಾಷ್ಟ್ರಾ ದೇವ ದ್ರವ್ಯಸಂಪತ್ತಿಃ ಕಿಂ ತ್ವಯೇತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ವಾರಯತುಮಾಹ - ಅಹಂ ರಾಷ್ಟ್ರೀತಿ | ಅಹಂ ರಾಷ್ಟ್ರೀ =
ಭೂರೂಪೇಣ ರಾಷ್ಟ್ರಾಭಿಮಾನಿನೀ | ವಸೂಗಾಂ = ಧನಧಾನ್ಯರತ್ನಾದೀಣಾಮ್ | ಸಂಗಮನೀ = ಸಮ್ಯಕ್
ವ್ಯಾಪಯಂತಿಃ | ಯಜ್ಞಯಾಣಾಂ = ವಸೂಗಾಂ | ಪ್ರಥಮಾ = ಅರಿಭೂತಾ | ಚಿಕುಷೀ ಕರ್ತೇ |
ಪುಣ್ಯಹೇತುತ್ವಾತ್ ಯಜ್ಞಯೋಗ್ಯವಸೂನಾಮಿತರದ್ರವ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಅದಿತ್ ವಿವ ಕರ್ತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಧಗಾದಿದಾನಂ ಚ ನ ತ್ರಿವಿಧಜೀವಾನಾಮೇಕಪ್ರಕಾರೇಣ ಕಿಂಕು ತ್ವದ್ವ್ಯೋಗ್ಯತಾಮರ್ಯಾರಯಾ ಇತ್ಯಾಹ -

ತಾಮಿತಿ | ಯಾಹಂ ಪುರುತು = ಪುರೂಗ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜಗತಿ ಪಾಲಯಂತೀ ತಾಂ, ಮಾ = ಮಾಂ, ದೇವಾಃ ಭೂರಿಸ್ತಾತ್ರಾಮ್ | ಭೂರೀಣ ದ್ರವ್ಯಾಣೀ ಸ್ಥಾತಿಣಿ ಸ್ಥಾಪಯಂತೀಂ, ಸ್ಥಿರೀಕರ್ಮಾಣಾಂ ಭೂರಿ = ಬಹುವಿಧದ್ರವ್ಯಂ; ಆ = ತೇಷಾಂ ತೇಷಾಂ ಯೋಗ್ಯತಾಮರ್ಯಾದಯಾ ವೇಶಯಂತೀಂ = ತತ್ತ್ವದ್ವೇಷ ಪ್ರವೇಶಯಂತೀಂ; ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಗೃಹೇ ಚರಣಾಲ್ಪಾಯು, ಅಧಮಾನಾಮಲ್ಪಕಾಲಾಲ್ಪಾಯು, ಮಿಶ್ರಾಣಾ-ಮುಭಯವಿಧಂ ಚ ವೇಶಯಂತೀಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವೈರಧುಃ = ಕೃತವಂತಃ | "ಋತೇ ಭವತ್ಪಾದಪರಾಯಣಂ ನ ಮಾಂ ವಿದಂತ್ಯಹಂ ತ್ವದ್ವೈರಯಾ ಯತೋಽಜಿತ" (ಭಾ.ಶಿ.೧೮:೨೨) | ಇತಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತಸ್ತಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ಸ್ಫೋರಯತುಂ 'ಆ' ಇತ್ಯುಪಗಮಃ || ೨. ||

ಆತ ವಿವ ಯೋ ವಿದುರ್ದತ್ತಯಾ ವಶ್ಯತಿ ಮದುಕ್ತತತ್ತ್ವಾದ್ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ವಶ್ಯತಿ | ಯಃ ಪ್ರಾಣತಿ = ಜೀವನಮಾತ್ರಂ ಕೃತ್ವಾ ತಿಷ್ಠತಿ | ಯಃ ಕಾಂ = ಇತ್ಯಂ | ಉಕ್ತಂ = ಮದುಕ್ತಂ ಸಕಲಂ ತತ್ತ್ವಂ | ಶ್ರೇಣೋತಿ = ಶಿಷ್ಯತ್ವೇನ ಶ್ರೇಣೋತಿ | ವಾಕ್ಯಮಿಂಡ್ರಿಯಸ್ಯ ಜೀವತ್ಯಯಪರತ್ವಸೂಚನಾಯ ತ್ರಿಶೋಽಪಿ ಯಚ್ಚೈಗ್ರಹಣಮ್ | ಸ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಮಯಾ ಅನಮತಿ | ಆಯೋಗ್ಯದತ್ತಾನ್ಯಸ್ಯ ಬಹುಕಾಲಾಸಂಬಂಧಸೂಚನಾಯ ವಿಸಂಧೀಕರಣಂ | ತಸ್ಯ ವಾದಾವುಕ್ತತ್ವಾತ್ ತದೇವ ಸ್ವಪ್ನಯತಿ | ಮಾಂ ಆಮಂತವಃ = ಆಮಂತಾರಾಃ ಮಾಂ ಭಗವದ್ವಶ್ಯಯಂ ಚಾವಮಂತಾರೋ ಯೇ = ತೇ | ಉಪ = ಸಮುಪೇ | ಕ್ಷಿಯಂತಿ = ಕ್ಷಯಂ ಪ್ರಾಪ್ನುಂತಿ | ಅಹಂ ಶ್ರದ್ಧಿವಂ = ಶ್ರದ್ಧಾವದ್ರಿಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ವಚನಂ 'ವಾ ಗತಿಗಂಧನಯೋಃ' ಇತಿ ಧಾತೋಃ | ತೇ = ತವ, ವದಾಮಿ | ತತ್ ತ್ವಂ ಶ್ರುಧಿ - ಶ್ರುಣು | ಶ್ರುತ - ತುಷ್ಠಾ ಆಪಿ ಶ್ರುಣುತ || ೨ ||

ದೇವೇಭಿಃ = ದೇವೈಃ | ಮಾನವೇಭಿಃ = ಉತ್ತಮಮಾನುಷೈಶ್ಚ | ಜುಷ್ಪಂ ಇದಂ ವಚನಂ ಅಹಮೇವ ಸ್ವಯಂ ವದಾಮಿ; ನ ತು ಗೀತಾಪಾಠವತ್ ಅನ್ಯವೇಚನಾನುವಾದರೂಪಮಿದಂ ಯೇನ ವಶ್ಯಮಾಗಮಕಮಾ ಮಮ ನ ಸಿದ್ಧೌತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಯಂ ಯುಮುಗ್ಂ ರುದ್ರಪದಯೋಗ್ಯಂ ಜೀವಂ ಉಗ್ರಂ = ರುದ್ರಂ ಕರ್ಮಂ ಕಾಮಯೇ 'ತಂ ತಂ' ಇತಿ ವೀಷ್ಣುಬ್ರಾಹ್ಮಣ ತು 'ಯಂ ಯಂ' ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ | ಕೃಣೋಮೀತಿ ವಿಧಾಯಕಪದಮಕಿಮ್ನಾ ಕರ್ಮಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ | ಕಾಮನಾಕರಣಾಯೋರೇಕವಿಷಯತ್ವಾದುಗ್ರಮಿತ್ಯಪಿ ಲಭ್ಯತೇ | ತಂ ತಂ ಉಗ್ರಂ-ರುದ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ | 'ಉಗ್ರಃ ಕರ್ವರ್ತಿ ಶ್ರೀಕಂಠಃ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ | ಯಂ ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಾಂ ಋಷಿಂ ಸುಮೇಧಸಂ ಚ ಕರ್ಮಂ ಕಾಮಯೇ, ತಂ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಾಮೃಷಿಂ ಸುಮೇಧಸಂ ಚ ಕೃಣೋಮೀತಿ ಯೋಜನಾ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಾ | ಅತಿ-ಸಮರ್ಥರುದ್ರಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಪ್ಯುತ್ಪಾದನೇ ಸ್ಥಾಪನೇ ಚ ಅಹಮೇವ ಸಮರ್ಥಾ ಇತಿ ತ್ರಿಯೋ ಭಾವಃ | ಸ್ವಭರ್ತೃಸಮತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧರುದ್ರಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಸ್ವತೋಸ್ಪೃಧಾಕರಣಾತ್ ಸ್ವಭರ್ತೃಭಕ್ತಿರತ್ಯಾದರಣೀಯಮಿ ದಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯ ಪ್ರಾಗ್ನ್ಯ ಪ್ರಶಂಸಾ | ಆತ ವಿವ ನ ತುಚ್ಛಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರವೇಶಃ | ರುದ್ರಾದಿಸಕಲಪರಸೇವ್ಯತೃಪತಿ ಪಾದಕರ್ಪವದಾಕ್ಯಾನ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಯಾತಿಪ್ರಶಂಸಾರ್ಪೂರ್ವಕಮುಕ್ತೇಸ್ಯೈವಾಕ್ಯೇ ತತೋಽಪ್ಯತಿಶಯತಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ವಕ್ತೃವ್ಯತಯಾ ಉಗ್ರೋ ರುದ್ರ ವಿವ 'ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚತುರ್ಮುಖ ವಿವ' 'ಋಷಿಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' 'ಸುಮೇಧಾಃ - ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನೀ ಪರಮಮುಕ್ತೋ ವಾ' | ಆತ ವಿವ ಸುಮೇಧಾಮಿತಿ ಶೋಧನಮೇಧಾತ್ಮೋಕ್ತಿಃ | ವಿವಂ ಚ ಹರಿತರಸಕಲ ಜಗತ್ಪರ್ವಕಯೋಕ್ತಾಯಾಃ ಸ್ತನ್ಯಾಃ ಪತ್ನಿಮಾಗಂಧೀನಿರಪಿ ಹರ್ಯಾಖ್ಯಪರದೇವತೈವ || ೨ ||

ಅಹಂ ಪ್ರಕಯಕಾಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಜೇ = ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪಂಚಮಿತಿರಶ್ವೇತೇ "ಶ್ವ ಹಂಯಾಂ" ಇತಿ ಧಾತೋಃ | ಶರವಃ = ಜಗತ್ಕಂಪರ್ತೇ | ರುದ್ರಾಯ ಹಂತವೇ = ಹಂತುಮೇವ | "ತುಮುರ್ಥೇ ಸೇ ಸೇನಸೇನಸೇನ್ಯೇ ಕೇನೇನಧೈ ಆಧೈನ್ ಕಧೈನ್ ಕಧೈನ್ ಶಧೈನ್ ಶಧೈನ್ ತವೈ ತವೇವ ತವೇನ" ಇತ್ಯೇನ ಸೂತೇನ (೪/೪/೯) ತುಮುರ್ಥೇ ತವೈನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಸ್ವಕೃತರುದ್ರಹನಾನಂತರಂ ಕಲ್ಪಾಂತರೇ ಶೇಷಪದವ್ಯಾಪ್ತವಪಿ ರುದ್ರಪದಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ತ್ಯಾಗಾತ್ ಹಂತುಮೇವ ಇಚ್ಛತುಂ | ಮಹಾರುದ್ರಸ್ಯೈವ ಪರಿಗ್ರಹಾಯ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಜೇ ಶರವಃ ಇತಿ ವಿಶೇಷಗದ್ಯಯಮುಕ್ತಮ್ | ಆತಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತರುದ್ರೋ ಮಹಾರುದ್ರ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮವದಾತ್ ಜಗದ್ವದಾಚ್ಛ ಮತ್ಯುಕ್ತಃ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಅಲೇಪೋ, ನ ರುದ್ರಸ್ಯ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಿಶೇಷಗದ್ಯಯಮ್ |

ವಿಮಂ ಚ ಮಹತಾಂ ದ್ರೋಹಿಣೀಂ ಹಿಂಸಾ ಸರ್ವಥಾ ಕಾರ್ಯಾ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಾ ಹಂತುಮೇವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಧನುಃ ಆತಗೋಮಿ = ಆಕರ್ಣಂ ಆಹರ್ಷಯಾಮಿ | ಅಹಂ ಜನಾಯ ಸಮದಂ = ಸಂತೋಷೇಣ ಸಹಿತಂ ಕೃವಲ್ಯಮಪಿ ಕೃಣೋಮಿ | ದ್ವಾವಾಪೃಥಿವೀ = ದ್ವಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೇ | ಆ = ಸಮೃತ್ | ವಿವೇಶ = ಅಭಿಮಾನಿತಯಾ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಆಸ್ಮಿ || ೬ ||

ಆಸ್ಯ ಪಿತರಂ = ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ, ಮೂರ್ಧನ್ = ಮೂರ್ಧ್ನಿ, ಆಸ್ಯ ಜಗತೋ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸತ್ಯಲೋಕೇ, ಜಗತೋ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಧರ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯಂ ಸರ್ವಾಗ್ರೇಸರಮಿತಿ ವಾ ಅರ್ಥಃ | ಅಹಂ ಸುವೇ | ಸಮುದ್ರೇ ಅಂತಃ ಅಪ್ಪ, ಮಧ್ಯೇ ಮಮ ಯೋನಿರಸ್ಮಿ | ಸ್ವಪತೇರ್ವಾಮತಃ ಉತ್ಸಸಮಸ್ತಮಹಿಮವತ್ಯಾಃ ಅಪಿ ಮಮ ಸಕಲಚೇಷ್ಟಾಕಾರಗಭೂತಃ ಕಶ್ಚನ್ನ ಪುರುಷೋತ್ತಮೋಽಸ್ಮಿ | ಅಹಮೇವ ನಿರವಧಿಕಸರ್ವೋತ್ತಮಾ ನ ಭವಾಮಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಭಿಮಾನ್ಯಭಿಮನ್ಯಮಾನಯೋಃ ಸಮುದ್ರಜಲಯೋಃ ಉಭಯೋರಪಿ ಅಧಾರತ್ಯೋತ್ಥಾ ಸರ್ವಾಂಶರ್ಯಾದಿಹರಿವ ಯೋಗಿಃ ಇತಿ ತ್ರಿಯೋ ಹೃದಯಂ | ಪ್ರಾಕ್ ವರುಣಸ್ಯ ಸ್ವಪೋಷ್ಯತೋತ್ಥಾಚ ನ ತಸ್ಯ ಅತ್ರ ಪ್ರವೇಶಃ | ಪ್ರಳಯೇ ಸ್ವಪತಿನಾ ಸಹ ಸ್ತೌತಾಯಾಃ ಸ್ತಸ್ಯಾಃ ಉತ್ತೇರೇವ ಆಸಂಭವಾಚ್ಚ ನಾಸ್ತೋ ಯೋಗಿಃ | ಉತ ಅಸ್ಯಾಂ ಮುಚಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಗಸರ್ವಾಧಾರತ್ವಾದೇಃ ಅನ್ಯತ್ರ ಆಸಂಭವಾಚ್ಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ತಸ್ಯಾಃ ಅಪಿ ನಿಯಾಮತೋ ಹರಿವೇವ ಯೋಗಿಃ | ಹರಿವೇವ ಸ್ತೋತ್ರಕೃತೃತ್ವಯೋಗಿತ್ವೇ ಹೇತ್ವಂತರಂ ಚಾಹ - ತತ ಇತಿ | ವಿಶ್ವಾ = ವಿಶ್ವಾನಿ ಮದಾದಿನಿ, ಭುವನಾ = ಭುವನಾನಿ, ತತಃ ಮಮ ಯೋನಿಭೂತಾತ್ ನಾರಾಯಣಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟೇ = ವಿಶೇಷೇಣ ದೃಶ್ಯಾಗ್ನ್ಯಾಹ್ ಇತಿ ಯಾಮತ್ | ಕರತಲಮಿಲಿತಾಂಬಲವಲ್ಲೀಲಯಾ ದೃತಂ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಿಶವಚನಾಂತಕ್ರಿಯಾಪದಪ್ರಯೋಗಃ | ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಧಾರಣಂ ತಸ್ಯೈವ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಿ ಇತ್ಯುಪಗಮಃ | ಅನು ಇತ್ಯೇನೇನ ಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಶೋ ದಧಾರ ಇತಿ ಶ್ರುತೃತುಸಾರಿತಾಂ ಸೂಚಯತಿ | ನನು ತ್ವಯಾಽಪಿ ಸಕಲಧಾರಣಂ ತ್ರಿಯತೇ ಖಲು ಇತ್ಯತಃ ಅಹಂ, ಅಹಂ ಚ ಅಮೂಂ = ಪೃಥಿವೀ, ದ್ವಾಮುತ = ದ್ವಾಂ ಚ, ವಕ್ಷ್ಯಣಾ = ದೇಹೇನ, ಉಪ = ಸಮೀಪೇ ಸ್ವರಾಮಿ ಭಗವತ್ಪದ ದೃತೇ ಜಗತಿ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರತಯಾ ಅಹಮಪಿ ಸ್ಪಷ್ಟಾತಿಷ್ಠಾಮಿ | ಧಾರಣಸ್ತು ಸ ವಿವ | ಪೂರ್ವೋಕ್ತಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಮೇ ಮಹಿಮಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಮದಂತರ್ಮಾದಿಗಾಃ ತಸ್ಯೇವ ಇತಿ ಭಾವಃ || ೭ ||

ತತ್ಸಪಯಾ ಮಯಿ "ಅನ್ತಂ ಹಿ ಪ್ರಾಣ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಅನನ್ಯವೈರೀಕಾರಿಪದವಾಚ್ಯಾಯಾಃ ಸ್ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಧಾರತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಪಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಣಪದಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಪ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರಾಣಾದಿಗತ್ಯಸ್ಯೇವ ಸೂಚಿತತ್ವಾತ್ ಮಮ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಙ್ಯ ಅಯಂ ಮಹಿಮಾ ನಾನಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ - ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ ಧರ್ತುಂ ಕರ್ತುಂ ಹರ್ತುಂ ಚಾರಭಮಾಣಾ ಅಹಮೇವ ವಾತ ಇವ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಙ್ಯ ಇವ ಪ್ರವಾಮಿ ಭಗವದ್ವತ್ಯತಾ ಜಗತ್ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಸುರಭಿಣಿರೋಮಿ | 'ವಾ ಗತಿಗಂಧನಯೋಃ' ಇತಿ ಧಾತುಃ | ವಿಶ್ವೋಃ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಂತ್ರೇಣ ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತೇನ ನಿರವಧಿಕಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮ್ | ಲಕ್ಷ್ಮಾದಿಗಾಂ ಚಾಲಮಹಿಮತ್ವೇನ ತದ್ವತ್ಯಾಣಾಂ ಚ ಸ್ತೋರಯಂತೀ ಉಪಸಂಹರತಿ - 'ಪರ' ಇತಿ | ವಿಣಾ = ಅಸ್ಯಾಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ = ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನಿಭೂರೂಪಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸುಪಾಂ ಸುಪೋ ಭವಂತ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ತ್ವತೇಯಾ ಪಂಚಮೃಥೇಽ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಂತ್ರೇಣೋಪವತ್ಯಾಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇ ಪತಿಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಇತಿ ಭಗವದ್ವತ್ಯತಾಪ್ರಾಪ್ತೇ ರಿಂಗತಯಾ ತತೋ ವಿಶಿಷ್ಟೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಾ ಉಪದೇಷ್ಟತಯಾ ಚ ಕರಣತ್ವಮಪಿ ಪ್ರಾಪಯತುಂ ತ್ವತೇಯಾ | ಸಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪರಃ = ಉತ್ತಮಃ | ಅಹಂ ತು ಮಹಿಮಾ = ಮಹಿಮಾಃ ವಿಶಾಮೇಃ ಒಭೂವ = ಇಯತ್ಯಾ-ಪರಿಮಾಣದೇಃ ಒಭೂವ | ಮದಾದಯಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪರಿಚ್ಛನ್ನಪ್ರಾಣಸಮಾದಿಗುಣವಂತಃ, ಭಗವಾಂಸ್ತು ನಿರವಧಿಕಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣಃ ಇತಿ ವರ್ಗದ್ವಯಾಭಿಪ್ರಾಯಃ || ೮ || ಸ್ವತೇರರ್ಥಸ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟವಿವ |

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಹಿ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವೇನ ಪ್ರಮಾಣಯಂತೀತ್ಯಾಮಃ | ಸಾ ಇಂದಿರಾ ಇದಂ ಜಗತ್ ತೇ - ತವ ಸಾಕ್ಷಾತ್, ಅನು - ಅನಂತರಂ ನೀಚಮಿತ್ಯರ್ಥಃ, ಮನುತೇ - ಜಾನಾತಿ | ಇದಂ ಚ -

ತ್ವಂ ನೈವದಂಡಮುನಿಭಿರ್ಗದಿತಾನುಭಾವ ಆತ್ಮಾತ್ಮದಶ್ಚ ಜಗತಾಮಿತಿ ಮೇ ವೃತೋಽಸಿ |
 ಹಿತ್ವಾ ಭವದ್ರವದುದೀರಿತಕಾಲಗಂಧದ್ವೈಸ್ತಾಶಿಷೋಃ ಬೃಭವಗಾಕಪತೀನ್ ಕುತೋಽನ್ಯಾನ್ |
 ಸೂನಂ ತಪೋ ಯತ್ರ ನ ಮನ್ಯುನಿರ್ಜಯೋ ಜ್ಞಾನಂ ಕೃಚಿತ್ ತಚ್ಚ ನ ಸಂಗವರ್ಜಿತಮ್ |
 ಕಶ್ಚಿನ್ಮಹಾಂಶಸ್ತು ನ ಕಾಮನಿರ್ಜಯಃ ಸ ಈಶ್ವರಃ ಶಿಂ ಪರತೋ ವೃಷಾಶ್ರಯಃ |
 ಧರ್ಮಃ ಕೃಚಿತ್ ತತ್ರ ನ ಭೂತಸೌಹೃದಂ ತ್ಯಾಗಃ ಕೃಚಿತ್ ತಚ್ಚ ನ ಮುಕ್ತಿಕಾರಣಮ್ |
 'ವೀರ್ಯಂ ನ ಪುಂಸೋಽಸ್ತಜವೇಗನಿಷ್ಠತಂ ನ ಹಿ ದ್ವಿತೀಯೋ ಗುಣಸಂಗವರ್ಜಿತಃ |
 ಕೃಚಿಚ್ಛರಾಯುರ್ನ ಹಿ ಶೀಲಮಂಗಲಂ ಕೃಚಿತ್ ತದಪ್ಯಪ್ತ ನ ವೇದ್ಯಮಾಯುಷಃ |
 ಯತೋಽಭಯಂ ಕುತ್ರ ಚ ಸೋಽಪ್ಯಮಂಗಲಃ ಸುಮಂಗಲಃ ಕಶ್ಚನ ಕಾಂಕ್ಷತೇ ಹಿ ಮಾಮ್ ||
 ಏವಂ ವಿಮೃಶ್ಯಾ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಸದ್ಗುಣಂ ಪದಂ ನಿಜೈಕಾಶ್ರಯಿಸದ್ಗುಣಾಶ್ರಯಮ್ |
 ದವ್ರೇ ವರಂ ಸರ್ವಗುಣೈರವೇಕ್ಷಿತಂ ರಮಾ ಮುಕುಂದಂ ನಿರಪೇಕ್ಷಮೀಶ್ವಿತಮ್ || ೨೨ ||
 ಇತಿ ಭಾಗವತಜಗದ್ಗುಕ್ತಸಾಕ್ಷಾತ್ಪಾವಗಮ್ಯತೇ | ಜಗತಾಮಾತ್ಮದಃ - ಆತ್ಮಾನಂ ತ್ರಿವಿಧಜಗತ್ತ್ವ ಭಾವಂ ಅಂತೇ
 ದದಾತೀತಿ ತಥೋಕ್ತಃ | ಆತ ವಿವ "ತನುಭೃತ್ತ್ವ ಭಾವಸಂಭೂತಯೇ" ಇತ್ಯಾಹುಃ | ಆತ್ಮಾ-ಪರಮಾತ್ಮಾ 'ಸ್ವಭಾವಂ
 ಪರಮಾತ್ಮನಿ' ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ತ್ವಂ ಭವತಃ - ತ್ವತ್ವಃ ಭವತ್ - ಜಾಯಮಾನಮ್ , ಉದೀರಿತಮ್
 -ಉದೀರಣಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ತಸ್ಯ ಕಾಲಸ್ಯ ಗಂಧೇನ ಪರಣಾಮನಿಮೇಷಶಾಸ್ತ್ರೀಶೇನ ದ್ವೈಸ್ತಾ ಅಶಿಷಃ,
 ಅಶಿಲೈಕಸಂಪದೋ ಯೇಷಾಂ ತಾನ್ ಅಬೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ 'ಅದ್ವೈಃ ಸಂಭೂತೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ' ಇತಿ ವಚನಾತ್,
 ಭವಃ-ಶಿವಃ, ನಾಕಪತೀಃ-ಇಂದ್ರಃ, ಬಹುವಚನಬಲಾದೇವಮೇವಾರ್ಥೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ | ಹಿತ್ವಾ ಮೇ ಮಯಾ
 ವೃತೋಽಸಿ | ಆನ್ಯಾನ್ ಹಿತ್ವಾ ವೃತೋಽಸೀತಿ | ಕುತಃ ಶಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ನಾಕಾಭಾವಂ ಸೂಚಯತಿ | ಯತ್ರ
 ತಪಸಂ, ಯತ್ರ ದಹನಂ, ಮನ್ಯುಪಿಶ್ಚಾಮಿತ್ರಾದೌ | ತಪ ಸಂತಾಪೇ, ತಪ ಆಲೋಚನೇ, ಇತಿ ಧಾತೋ-
 ರೌಪ್ಶ ರೂಪಧ್ಯಾನರೂಪಂ ತಪೋ ಸೂನಮುಪ್ಪಿ ಮನ್ಯುನಿಗ್ರಹೋ ನ | ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ ದಹನತಪಸಯೋ-
 ಜ್ಞಗದ್ವಾಹತತ್ವತಃ ಋಷೀಣಾಂ ಶಾಪಾದಿದಾನೇನ ಚ ಮನ್ಯುಫಲದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಕೃಚಿಡ್
 -ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿಶ್ಚಾರ್ಥಿ ಜ್ಞಾನಂ - ವಿದ್ಯಾಸ್ತುತಿಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ಸಂಗೇನ-ಧನಾಸಕ್ತ್ಯಾ ವರ್ಜಿತಂ ನ | ದೇವದಾನವ-
 ಪೌರೋಹಿತಾಶ್ರಯಣಾತ್ | ಕಶ್ಚಿತ್-ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಹಾನ್-ಸಕಲಜೀವೇಭ್ಯಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ | ತಸ್ಯ ಕಾಮನಿರ್ಜಯೋ ನ
 ವಾಚಂ ದುಹಿತರಂ ತ್ವುಂ ಸ್ವಯಂಭೂರ್ಹರತೀಂ ಮನಃ |
 ಆಕಾಮಂ ಚಕಮೇ ಕ್ಷತಃ ಸಕಾಮ ಇತಿ ನಃ ಶ್ರುತಮ್ ||
 -ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ಅವಿಹಿತ್ವದುಹಿತೈಕಾಮದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ ವ್ಯವಕೋಽಸ್ಯ ಅಶ್ರಯೋ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಯಂ
 ವೃಷಾಶ್ರಯಃ ||-
 ರುದ್ರಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಾ ದೇವಾ ರುದ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಾಶ್ರಿತಃ |
 ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಮಾಶ್ರಿತೋ ನಿತ್ಯಂ ನಾಹಂ ಕಂಚಿದುಮಾಶ್ರಿತಃ ||
 ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಇಂದ್ರಾದ್ಯಾಶ್ರಯರುದ್ರಾದಿವತ್ ಆಯಂ ಆಶ್ರಯ ವಿವ ಸ್ವಯಂ ಪುನರಾಶ್ರಯಾಂತರ-
 ಸಾವೇಷ್ಟೋ ನ ಭವತೀತಿ ಯಾಮತ್ | ಪರತಃ - ಪರಮಪುರುಷಾತ್ ವಿತಾದೃತೋ ವ್ಯವಾಶ್ರಯೋ ಯಸ್ಯ ರುದ್ರಸ್ಯ
 ಸ ಪರತೋ ವ್ಯವಾಶ್ರಯಃ | ಸ್ವತಂತ್ರನಾರಾಯಣಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತದ್ವಲೇನೈವ ಸ್ವಪ್ರೇರಣಂ ಭವ್ಯಾಸುರಂ ನಾಶಯನ್
 ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ರಕ್ತಂಶೇತಿ ಯಾಮತ್ | ಸ ರುದ್ರ ಈಶ್ವರಃ ಕಿಮು - ಈಶ್ವರಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವವಾನ್ ಕಿಮು,
 ನೈವ | ಭಗವಾನ್ಮುಧಾರಕಯೈವಾಯಮೀಶ್ವರೋ ನಕು ಭಗವಾನಿವ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ತಚ್ಚೈವವಾಚ್ಯ
 ಇತಿ ಭಾವಃ |
 ಮುಮುಚುಃ ಪುಷ್ಪವರ್ಷಾಣ ಹತೇ ಪಾಪೇ ವೃಕಾಸುರೇ |
 ದೇವರ್ಷಿಃ ಪಿತೃಗಂಧರ್ವಾ ಮೋಚಿತಃ ಸಂಕಟಾಚ್ಛವಃ ||

ಉತ್ತಮಳಾದವಳು. ಶತ್ರುಗಳು ಪಡೆಯುವ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನೆಂದಿರುವ ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನೀನು ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಬಳಿಯಂತೆ

ಯ ವಿವಮ್ಯಾಕೃತಾಶ್ಚುರ್ದೃಶಃ ಪರಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಹರೇ |

ಗಿರಿಶಮೋಕ್ಷಂ ಕಥಯೇಚ್ಛಣೋತಿ ವಾ ಎಮುಚ್ಛತೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಭ್ರಷ್ಟಧಾಂಭಿಃ ||

ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಾತ್ ಸಿದ್ಧೋಽಯಮರ್ಥಃ | ಕೃಚಿತ್ - ಪರಮೇಶಃ ಧರ್ಮೋಽಸ್ಮಿ, ಧರ್ಮರಾಜತ್ವಾತ್ |

ಭೂತಸೌಹೃದಂ ನ | ಕೃಚಿತ್ - ಮನುಬಲ್ಲಾದೌ ತ್ಯಾಗಃ - ಸ್ವಾಧಿಕಾರಸಮಾಪ್ತೌ ಮನೋನಾಮಿಶ್ವರಭಯಾ-

ದ್ವಿಶ್ವರ್ಯತ್ಯಾಗಃ | ಬಲೇಶ್ವವಾಮನಭಯಾದ್ವ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತತ್ವಲೋಕೈತ್ಯಾಗಃ | ಆತ ವಿವ ನ ಮುಕ್ತಿಕಾರಣಮ್ |

ಆಜಃ - ಕಾಲಃ ತಸ್ಯ ವೇಗೇನ ನಿಷ್ಕೃತಂ - ಆಪರಿಹೃತಂ, ವೀರ್ಯಂ - ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪುಂಸಃ - ಪುಂಮಾತ್ಮಸ್ಯ ನ |

ದ್ವಿತೀಯಃ - ಭಗವತೋಽನ್ಯಃ ಗುಣಾಂಗವರ್ವತಃ - ಗುಣತ್ರಯನಿಮಿತ್ತಕೃತಾಮೃತೋಧರೋಭೂಮಾಣಾದಿದೋಷ-

ಸಂಗವರ್ವತೋ ನಹಿ | ಇಮೌ ದೋಷೌ ಸಕಲಚೇತನಾವಶೇಷತತ್ವಾತ್ ಶೀಲಮಂಗಲಂ - ಪರೋಪಕಾರ

ದಯಾಲುತ್ವಾದಿಶೀಲಂ, ದಂಪತ್ಯೋರ್ವೈಧವ್ಯವೈಧುರ್ಯಾದ್ಯಮಂಗಲಹೇತುತ್ವಾನ್ಮಂಗಲಂ ಚ ನಹಿ | ಕೃಚಿತ್ -

ಕಾಮಾದೌ ತಚ್ಛೇಲಂ ಮಂಗಲಮಸ್ಮಿ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿವೃದ್ಧಿಹೇತುತ್ವಾತ್ | ಆಯುಷಃ ವೇದ್ಯಂ ಜಾತಕಾದಿನಾ

ವೇದನಯೋಗ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪಂ ನ | ಇತರದೇವೇಷು ಜೀವತ್ಸ್ವೇನಾಸ್ಯ ಶಿವೇನ ಭೃಗೃತತ್ವಾತ್ | ಯತಃ - ಯತ್ರ

ಕುತ್ರಚಿಚ್ಛಂದಾದೌ ಅಭಯಂ - ಧರ್ಮಾಶ್ರಮಾದಿಹರಣಮಸ್ಮಿ, ಅಹ್ವಾದಹೇತುತ್ವಾತ್ | ಸೋಽಪ್ಯಮಂಗಲಃ -

ಸ್ತೋಚಿಚ್ಛುಹಸ್ತಿದಾರಧರ್ವಾಣಾನ್ಮಂಗಲರೂಪಃ | ಕಶ್ಚನ - ಇಂದ್ರಃ ಸುಮಂಗಲೋ ಭವತಿ | ಶತಕೃತೋನ

ವಿಧೂತಸಕಲವಾಪತ್ವಾತ್ "ಇಂದ್ರೋ ವೃತ್ತಂ ಹತ್ವಾ ಮಹಾನಭವತ್" ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ | ಸೋಽಸಿ ಮಾಂ

ಕಾಂಕ್ಷತೇ, ಏಶ್ವರ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಾರ್ಥಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವಸಂತಾನತ್ವಾತ್, ವಿಮುಚ್ಛತ್ವಾಚ್ಚ

ತೇಷು ವಾತ್ಸಲ್ಯವೇಶೇ ತತ್ಸಿದ್ಧೋಪೋದ್ರಾಙ್ಗನಾಮಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ನ ತನ್ನಾಮ ಜಗ್ರಾಹ ಇತಿ ಛಾತವ್ಯಮ್ |

ವಿವಮುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ರಮಾ ಸರ್ವಾಣ್ ದೇವಾನ್ ವಿಮೃಶ್ಯ ವಿಶೈಕಗುಣವತ್ಸ್ವೇನ ಗುಣಾಂತರರಹಿತವಾನ್

ಇತರಸಾಧಾರಣಗುಣವತ್ತ್ವ ವಿಚಾರ್ಯ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಸದ್ಗುಣಂ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಸ್ಯೇವ ವಿವಕ್ಷಿತವ್ಯದಾಪ್ಯತ್ಯಾಪಿ

ವೃತ್ತಿರೇಕೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ | ಕೃತಕೃತ್ಯಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ವಿನೇವ ಗುಣಾಂತರಂ ವಿಹಾಯ ಗುಣಾಂತರಾಪ್ಯವೃತ್ತಿರವರೋ

ವ್ಯಭಿಚಾರಃ | ತದುಭಯವ್ಯಭಿಚಾರರಹಿತಾ ಇತರಸಾಧಾರಣ್ಯೇನಾವರ್ತಮಾನಾಃ ಸಕಲಪುರ್ಣಾಣ್ಯಃ ಸಹ್ಯವ

ವರ್ತಮಾನಾಶ್ಚ ಸದ್ಗುಣಾ ಯಸ್ಯ ತಂ, ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಸದ್ಗುಣಮ್ | ವಿವಮುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಭಗವದ್ವೈರಿಕ್ಯಂ

ಲೋಕೇ ಕ್ವಾಪ್ಯವಿದ್ಯಮಾನಂ ವಿಮೃಶ್ಯ ನಿಜೈಕಾಶ್ರಯಿಸದ್ಗುಣಾಶ್ರಯಂ ನಿಜೈಕಾಶ್ರಯಿಣಃ - ಇತರಸಾಧಾರಣ್ಯಂ

ವಿನಾ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಸಿದ್ಧೇವ ವಿದ್ಯಮಾನಾಃ ಸದ್ಗುಣಾಃ ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಸ್ವತಂತ್ರತ್ವನಿರವಧಿಕರ್ವತ್ತ್ವ-

ಪೂರ್ವಾ ಗುಣಾಃ ತೇವಾಮಾಶ್ರಯಮ್ | ತೇ ಚ ವಿಕೇನಾಪಿ ಶುಭಗುಣೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರವಂತೋ ನ ಕಿಂತು

ಸರ್ವಗುಣೈರವಕ್ಷಿತಮ್ | ಭಗವದ್ಗುಣಾನಾಂ ಚೇತನತ್ವಾತ್ ಭಗವಾನೇವಾಸ್ವಾತಮಾಧಾರೋ ಭವತ್, ನ ತನ್ನ

ಇತ್ಯವಿಕ್ಷಿತಮ್ | ಪರಂ - ಪರೈಶ್ಚ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾಉಕ್ತದ್ವಿವಿಧಗುಣವತ್ತ್ವಯಾ ವೇದವೃತ್ತಿಪಾದ್ಯಂ ಮುಕುಂದಮೇವ

ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಸದ್ಗುಣಂ - ಉಕ್ತವ್ಯಭಿಚಾರದ್ವಯರಹಿತಸದ್ಗುಣವಂತಂ ವಿಮೃಶ್ಯ-ನಿಷ್ಪಿತ್ತ, ನಿರವೇಶ್ಯಂ -

ಸ್ವಸಿದ್ಧವ್ಯವೇಶ್ಚಾರಹಿತಂ ಕಾಚ್ಛಂತಂ - ಸರ್ವೇಶ್ವರವ್ಯವೇಶ್ಯತಂ ತಮೇವ ಪರಂ ವದ್ರೇ ಇತಿ ಯೋಜನಾ | ತತ್ರ "ತ್ವಂ

ನೈವದಂಡಮುನಿಭಃ" ಇತ್ಯೇಕಂ ಪದ್ಯಂ ಪ್ರಣಯಕಲಹಮಯೇ ರುಗಿಣೀವಾಶ್ರಮ್ | "ನೂನಂ ತವ" ಇತ್ಯಾದಿ

ಪದಾದಿ ಸ್ವಯಂವರದ್ವಲಲಕ್ಷಣಾಶ್ಚಾನಿ | ತತ್ಪಾದಪದೇಶ್ವನಾಶಸ್ಪೃಶ್ಯಯಗಾಶಾಖ್ಯದೋಷದ್ವಯೇನ

ಸ್ವನೀಚಿತ್ತ್ವ ರುಗಿಣೀರೂಪಶ್ರಿಯೈವ ಕಥನಾತ್ | ಉತ್ತರಪದ್ಯೇಷು ತು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸಕಲದೇವಾನಾಮುಪಿ ವಿವಿಕ್ತ

ಕಾಮುಕ್ತೋಧಾದಿದೋಷಪ್ರವೃತ್ತೇನ ಭಗವತ್ಕೃತಾತ್, ನಿಃಚಿತ್ತ್ವ ಮೂಲರೂಪಶ್ರಿಯೈವ ಕಥನಾಚ್ಚ "ಯದ್ವಿ

ಮನಸಾ ಧ್ಯಾಯತಿ ತದ್ವಾಚಾ ವದತಿ" ಇತಿ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ ಸಾ ಇದಂ ಜಗತ್ ತೇ ಅನುಮಾನುತ ಇತಿ

ಗೋಪೀಭಿರುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ |

- ಉಪಾಸ್ಯಸರತ್ಮಮಾರಾ

ಆಶ್ರಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನಲ್ಲವೆ ! ಆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಸಕಲಜಗತ್ತನ್ನು ಆತ್ಮಂತ ಕಡಿಮೆಯೆಂದು ಬಲ್ಲವಳಲ್ಲವೆ !

೧. : ೧. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು 'ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಮುಕ್ತರಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನಳು, ಆತ್ಮಂತ ಮಿಗಿಲಾದವಳೂ ಆಗಿರುವಳು; ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಆಸರೆಯಾದವನು ನೀನು ಎಂದ ಮೇಲೆ ನೀನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಇದು ಋಗ್ವೇದದ ಅಂಭೃಣೀಸೂಕ್ತದ ಅರ್ಥಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಶ್ಲೋಕ.

೩. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳೇ ತಮ್ಮ ಉಪನ್ಯಾಸರತ್ನಮಾಲಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಂತ ವಿಸ್ತಾರವಾದ 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಇದರಲ್ಲಿನ ಅರ್ಥವೈಭವವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಿರುವರು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ವೇದಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧ

ನಿಗಮೋಽಸ್ತಿ ತೇ ಮತಿಮತೋಽತಿಮತೋ

ನಿಖಿಲೇಶ್ವರತ್ವಸಮಯೋಽಸಮಯೇ |

ತಮಪಿ ತ್ಯಜಂತ್ಯಸುಭೃತಃ ಸುಭೃತಃ

ಸ್ವನಯಃ ಕುತೋಽಕ್ಷರಹಿತೈರಹಿತೈಃ || ೩೦ ||

ಎಲೈ ಅನುಪಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯಾದ ಜನರಿಗೆ ಆತ್ಮಂತ ಸಮ್ಮತವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳೂ ಇವೆ. ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವ ಜನರು ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೇದವನ್ನು ಸಹ (ಶ್ರೀ "ಅತ್ಯಾದಿವೇದಕ"ವೆಂಬುದಿಗಿದ್ದು) ತೊರೆಯುವರು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪದ ನಮ್ಮ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿಯಾರು?

೧. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸಕಲಜಗದ್ಭೃಥಿಕಲ್ಪೀಪತಿತ್ವಂ ಶ್ರೀತಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೇ ಹೇತುಃ ಸೂಚಿತೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಭಾಗವು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅನುವಾದದೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ಬತರೇಯಪ್ರಕಾಶನದಿಂದ ಅಂಭೃಣೀಸೂಕ್ತ - ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮೇತ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ನಿಗಮಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ತಮತಾಪ್ತವಾದಕಃ "ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೇಶ್ವರಃ (ಗೀತಾ.೧೧/೪೨)" | "ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ ಜಾಯಮಾಸುಃ" | "ನ ತತ್ತ್ವಮೋಽಸೃಜ್ಯಥಿಕಃ ಕುತೋಽನ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿತೋ ವೇದೋಽಸ್ತಿ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವನಯಃ ಅಧ್ಯೈತಾದಿರೂಪಃ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಃ ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಸುಭೃತಃ ಸುಭೃತಃ ವೇದತ್ಯಾದಿವೇದಾದ್ಯಾದಿ-ಯವೇದವತ್ ಸ್ವಾಭಿಮತವೇದತ್ವಾಪಿ ತ್ಯಾಗಗಂಭೀರೇ ಸ್ವಮತೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾಂತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಯಃ ಅಸುಭೃತಃ ಪುರುಷಾಃ ತಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ವೇದಮಪಿ ಅತ್ಯಾದಿವೇದಕತ್ವೋತ್ಕಾಂತ್ಯಜಂತಿ ಉಪೇಕ್ಷಂತಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. : ೧. ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳ ಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಮಾಯಾ-
ವಾದಿಗಳು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರಂತೆ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ. ಎಂದರೆ ಅಂತಹ ಅತೀಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವಿನ
ಬಗ್ಗೆ ಆಧಾರವೆಂದರೆ ಅಪಾರುಷ್ಠೆಯವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳೇ ಸರಿ ಎಂದಾಗುವುದು. ಆದರೆ
ಅಂತಹ ವೇದಗಳನ್ನು ಸಹ ಆತ್ಮತ್ವವೇದಕ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮತಕ್ಕೆ
ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಾನೆ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ತತ್ತ್ವೋದ್ಭೂತ ಹಾಗೂ ಅದರ
ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ

ಅನ್ಯತಂ ಜಗತ್ ಕಲಯತೇಽಲಯ ತೇ
ಯದಿ ಕೋಽಪಿ ಮಾನಸಹಿತಂ ಸ ಹಿತಮ್ |

ರುಚಿರಂ ಕಥಂ ನಿಜನಯೇ ಜನಯೇ-

ನ್ನ ಹಿ ರಜ್ಜುಹೇ: ಕ್ಷತಿರಭೂತಿರಭೂತ್ || ೩೧ ||

ಎಲೈ ನಾಶರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ! ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ನಿನ್ನ ಜಗತ್ತನ್ನು 'ಮಿಥ್ಯಾ-
ಭೂತವಾದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ವಾದಿಯು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ
ಇಷ್ಟವಾದ ಐಕ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸಿಯಾನು? ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತ-
ವಾದ (ಸುಳ್ಳು) ಸರ್ಪದಿಂದ ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹ ಅಮಂಗಲವಾದ
ಗಾಯವುಂಟಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?

೪. : ೧. ಸಕಲವನ್ನೂ ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನುವ ಮಾಯಾವಾದದಲ್ಲಿ ಸಕಲದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರಮಾಣವೂ
ಸಹ ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನಿಸುವುದರಿಂದ ಮಾಯಾವಾದಿಯು ತನ್ನ ಮತದ ಸಾಧನೆಗೋಸ್ಕರ ಯಾವ
ಆಧಾರವನ್ನೂ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ; ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
ಪ್ರಮೇಯದ ಸಾಧನೆ ಎಂತು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ನನು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಕ್ಷಸ್ತ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದ್ಧನದುಕ್ತಭೇದಾದಿಪ್ರಮೇಯಂ ತತ್ಕೃತವಾದಕಂ ವೇದಾದಿಪ್ರಮಾಣಂ
ವಾ ಕಿಮಪಿ ಸ್ವಾಸ್ಥಿಕೃತ ಉಕ್ತಮೇವ ಪ್ರಮೇಯಮುಪಪಾದಯಂತಿ - ಅನ್ಯತಮಿತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಯದಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಮಪ್ಯರ್ಥಂ ಸಾಧಯೀತ್ ತರ್ಹಿ ರಜ್ಜುಸರ್ವಾದಪಿ ದಂತನಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಆತೋ
ಜ್ಞಾಯತೇ ನ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಮರ್ಥಸಾಧಕಮಿತಿ | ನ ಚ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿತತ್ವಮೇವ ತತ್ಸಾಧಕತ್ವೇ ತಂತ್ರಮಿತಿ
ವಾಚ್ಯಮ್ | ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕೇ ಅಸತಿ ಚ ಆಸಾಧಕತ್ವಪ್ರಯೋಗಕತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಸ್ವರೂಪಾಭಾಷ್ಯೈ ವಾಸಾಧಕತ್ವ
ಪ್ರಯೋಗಕತಾಯಾ ಪಶ್ಯತ್ವಾತ್ ಉಭಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗಕತ್ವೇ ಗೌರವಾತ್ | ಇದಮಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯೋಕ್ತೇಃ ನ
ಏ ಶಬ್ದೇನ ಸೂಚಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಇದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದೇಶನವನ್ನಾಗಿ ರಜ್ಜುಸರ್ಪವನ್ನು ನೀಡಿರುವರು. ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವು ಎಂದು ತಿಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗವು ಹಾವಿನಂತೆ ಕಚ್ಚಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಆದರಂತೆ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದೂ ಸಹ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಕೆಲವರು ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವೆಂದೇ ಭ್ರಮಿಸಿ ಸಾಯುವುದೂ ಉಂಟು. ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲೂ ಸಹ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಸತ್ಯವಾದ ಹಾವಿನ ಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರತು ಹಗ್ಗವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಸಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧಕತ್ವವು ಸರ್ವಥಾ ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ೩.೧-೩.೫ರ ವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಮಾಯಾವಾದ ನಿರಸನ ರೂಪವಾದ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕಗಳು.

ರಜ್ಜುಸರ್ಪವು ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿಯಲ್ಲ

ಭಯಹೇತುತಾಽಸ್ಯ ನ ಚ^೧ ಕಂಪಕತೋ-

ಭಯಹೇತುತಾಽಸ್ಯ ಚಿತ ಏವ ಪರಮ್ |

ನ ಹಿ ಚಿದ್ಗತೇಽರ್ಥಮಹಿಮಾ ನಿಶಿತಾ-

ನಹಿಚಿದ್ಗತೇಽರ್ಥ ಇಹ ರಾತಿ ಹಿ ತಾನ್ || ೩.೨ ||

ಈ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಕ್ಕೆ^೨ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ, ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ಆ ರಜ್ಜುಸರ್ಪದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೇ^೩ ಎರಡನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯನ ಮೇಲೆ ಆ ನಿಜವಾದ ಸರ್ಪದ ಭಯಕಂಪನಾದಿ ಹೇತುತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲವೆ? ರಜ್ಜುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಸರ್ಪವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸರ್ಪದ ಜ್ಞಾನವೇ ಭಯ, ನಡುಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಭಯನಡುಕಾದಿಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸರ್ಪದ ಜ್ಞಾನದ್ದೇ ಹೊರತು, ಕೇವಲ ಸರ್ಪದ್ದಲ್ಲ. ಕೆಟ್ಟವ ಕಾರ್ಯ ಮಾತ್ರ ಸರ್ಪದಿಂದಲೇ ನಡೆಯುವಂತಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿಜವಾದ ಸರ್ಪವು ನಿದ್ರಿಸುವವನ ಮೇಲೆ ಹರಿದಾಡಿದಾಗಲೂ ಅವನಿಗೆ

೧. ಸರ್ಪಭ್ರಮಾದಾವಪಿ ಜ್ಞಾನಮಸ್ಯವ ತಾದೃಶಮ್ |

- ಅನುಬ್ಯಾಸ್ಯಾಸ

೨. ಭಯಕಂಪಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಸ್ಯಾಸ್ತೇತ ಅಹುಃ | ಭಯೇತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಅರ್ಥಸ್ಯ ಪೂರ್ವವಾದೇ ಅಸ್ತೇಯತೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ | ಉತ್ತರವಾದೇ ವ್ಯತಿರೇಕತೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚಾಹೇತುತಾ-
ಸಮರ್ಥಗಾಽಮಿ ನಿರೂಪಿತೋ ಭವತಿ | ಆತ ಏವ ತತ್ಪಾರ್ಥಮುಪಮಾ ಆತ್ಮ ತು ಗತೇಽರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಅನೇನ ಸತ್ಯವೈರ್ಥೇ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾಗ್ನಿ ಭಯಕಂಪಾದಿತಿ ವ್ಯತಿರೇಕೋ ದರ್ಶಿತಃ | ಇಹ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಸ್ಯಲೇ ಅರ್ಥೇ
ಗತೇಽಪಿ ಸರ್ಪರೂಪಾರ್ಥಾಭಾವೇಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ನ ಸ್ಯಾತಿ ತರ್ಹಿ ಕುತೋ ಭಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಅಹುಃ | ಅಸ್ಯ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಸ್ಯ ಚಿತ ಏವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಭಯಹೇತುತಾ
ಭಯಕಂಪಹೇತುತ್ವಮ್ | ಕುತ ಇತ್ಯತಃ ತಯೋರ್ಜ್ಞಾನಸಹಾಯತ್ವೇ ಅಸ್ತೇಯವ್ಯತಿರೇಕೌ ದರ್ಶಯಂತಿ | - ವ್ಯಾ.

ಭಯಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವು ಎಣ್ಣುದಾಗಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿದಾಗ ಭಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಅದು ಹಾವು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರತು ಹಗ್ಗವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಭಯನಡುಕಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಸತ್ಯವಾದ ಸರ್ವಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರತು, ಕೇವಲ ಹಗ್ಗವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸತ್ತಿಗೆ ಸಾಧಕತ್ವ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೆಂದು ಭಾವ.

೨. ಅದರಂತೆ ಸರ್ಪದ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅದನ್ನು ಭಯನಡುಕಗಳಲ್ಲದೆ ಹಿಡಿಯಲು ಹೊರಡುವ ನಿದರ್ಶನ ಇದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಪುರಾವೆಯಾಗಿದೆ.

ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದದ ಸಮರ್ಥನೆ

ಯದಿ^೧ ಭೇದಶೂನ್ಯಮಖಿಲಂ ಮಖಿಲಂ-
ಘೃಸುರಾದಿಫತಾ ಸುರಸಭಾಽಽರ ಸಭಾ |
ತವ ಧಾಮ ಕಿಂ ಮುರರಿಪೋಽರರಿಪೋ
ಸ್ತುತಿರಪ್ಯದಾರಚರಿತಾಚರಿತಾ || ೩೩ ||

ಎಲೈ ದೋಷದೂರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಎಲೈ ಉದಾರಚರಿತನಾದ ಮುರಾರಿ ! ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು ಭೇದರಹಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಯಜ್ಞನಾಶಕರಾದ ಅಸುರರಿಂದ ಒಡಿತವಾದ ದೇವಸಭೆಯು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ನಿನ್ನ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬರುತ್ತಿತ್ತು?^೨ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನಾದರೂ ಸಹ ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು?

ವಿ. : ದುಷ್ಪರ ವಿನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಅವತರಿಸಲು ಸಮಸ್ತ ದೇವತಾವೃಂದವು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಒಳಗೆ ತೆರಳಿ, ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದ ವಿವರವು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರ ಒಂದನೇ ಸರ್ಗದ ೧೫-೨೩ರ ವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹಾಗೂ ೧೯ನೆಯ ಸರ್ಗದ ೧೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ^೩ದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಮಖಿ - ಯಾಜ್ಞಕ.

೧. ಇದಾನೀಂ ದರಮಸ್ಯಂಧೋಕ್ತಮೇಯೇಣೈವಾಭೇದಂ ದೂಷಯಂತಿ - ಯದೀತಿ. - ವ್ಯಾ.
೨. ಅನೇನ ಭೇದೇ ಗಮ್ಯಗಂತ್ಯಭಾವಪೋತ್ಯಸ್ತುತ್ಯಭಾವಮರ್ಥಾಸಮರ್ಥಭಾವರೂಪಾ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಃ ಸ್ವಾರ್ಥಾಃ ಕಠಿತಾ ಭವಂತಿ | "ಜಗಾಮ ಸತ್ತಿನಯನಃ ತೀರಂ ಕ್ಷೀರಶಯೋನಿಧೇಃ"(ಭಾಗ೧೦/೧/೧೯) ಇತ್ಯಾದೇಃ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಕನ್ಯಾಸ್ತುಷ್ಕಥ ಮಾನವಾ ಮುರಛಿರಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇ ಪುರಾ ಯಃ ಪದ್ಯಾಸಗಧೂರ್ಜಪ್ರಪ್ತಕಿಃ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಮ್ | ಪ್ರಾರ್ಥಿತಃ | ಗರ್ಭೇ ಗೀರ್ಭಿರಛಿಪ್ತಃ ಪೂರ್ವಕೇ ನೃತ್ಯಂಶ್ಚ ಯಃ ಸೇವಿತಃ ಸದ್ವೇಣುಂ ರಣಯಂಶ್ಚ ನಮ್ರತುಂಭಯೋ ವ್ಯಿಕ್ತೈರಿಕ್ಷಿತಃ || - ರು.ವಿ(೧೯/೧೩.)

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳದು ರಾಸಭ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಅಮಿತೋರುವಿಕ್ರಮ ತವಾಮತವಾ-
ಗಭಿದಾಂ ವದನ್^೧ ಖರಮತೇ ರಮತೇ ।

ಕೃ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಜಲಧೀ ಜಲಧೀ-
ಕಲಿತಾಭಿದಾ ಕೃ ನಿಜಯೋನಿಜಯೋಃ^೨ ॥ ೩೪ ॥

ಅಮಿತ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ನಿನ್ನೊಂದಿಗೆ 'ಐಕ್ಯ ಹೇಳುವವನು' ನಿನಗೆ 'ಸಮೃತವಲ್ಲದ' (ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಲ್ಲದ) ರಾಸಭಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವಂತಹವನು. ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರದಂತಿರುವ, ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಟನಾಗುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಹಾಗೂ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ 'ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೂ ಜಡಮತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಐಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿತು?

ವಿ. : ೧. ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಐಕ್ಯ ಹೇಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ರಾಸಭಸಿದ್ಧಾಂತ; ಪರಮಾತ್ಮ ಸದಾ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹದವನು, ಜೀವನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹದವನು; ಇಂತಹ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಐಕ್ಯಹೇಳುವವರು ಖರಸಿದ್ಧಾಂತದವರು ಎಂದು ಭಾವ; ಅಭಿದಾ - ಐಕ್ಯ; ಖರ - ಕತ್ತ.

೧. ಉಪಪಾದಿತಾಭೀದನಿರಾಸಮುಪಸಂಹರಂತಿ - ಅಮಿತೇತಿ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಾದೀ ಖರಮತೇ ರಾಸಭಸಿದ್ಧಾಂತೇ ರಮತೇ ಐಕ್ಯವಾದೀ ಖರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಜಲಯೋರಭೇದಾನ್ವಯಮಕರ್ಥಂಗೆ ।

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅಭಿದಾ ಅಭೇದಃ ಕೃ ಅಭೇದಸ್ವತ್ವಂತಾಸಂಭವೀತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೫. ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮೈಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೈಃ ಜಲಧೀ ಇವ ಸಮುದ್ರಾವಿವ ವಿದ್ಯಮಾಣೌ ಜೀವಪರಮೌ ಕೃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾ ಪೂರ್ಣತ್ವೋಪಜೀವ್ಯತ್ವೋಪಜೀವಕತ್ವಬದ್ಧತ್ವಮುಕ್ತತ್ವಾದ್ಯಂತವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಸಂಗ್ರಹಾಯ ಜಲಧಿಪದಮ್ ।

೬. ಪ್ರಲಯಕಾಲೇಽಪ್ಯಯಿನಃ ಶ್ರೀಗಾರಾಯಣಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲಮಾತ್ರಮೇವೋ ಜೀವಸ್ಯ ಚ ನಿಜಯೋನಿಜತ್ವಾಖ್ಯ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾವಶಿ ಬೋಧಯಿತುಮಿದಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ । ಜೀವಪರಮಯೋಃ ಜಲಾಗಾಂ ಜಡಾಗಾಂ ಮೂರ್ಖಾಣಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಧಿಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಕಲಿತಾ ನಿರೂಪಿತಾ ಜಡೈಃ ಸ್ವಕಪೋಲಕಲಿತೇತ್ಯರ್ಥಃ । -ವ್ಯಾ.

೭. ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿರಾವರ್ಗಜ್ಞಂ ಪಾರತಂತ್ಯಮಪೂರ್ಣತಾ ।

ಉಪಜೀವಕತ್ವಂ ಜೀವತ್ವಮೀಶತ್ವಂ ತದ್ವಿಪರ್ಯಾಯಃ ।

ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ತಯೋರೇಕೇಗ್ನಾನ್ಯಥಾ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂಚನ ।

ಪರಂತಿ ಶಾಶ್ವತಾವೇತಾದತ ವಿವ ಮಹಾಜನಾಃ ॥ ಇತಿ ಮಹಾವಿಪ್ಲವರಾಣೀಃ - ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ (೨/೨೧)

ಸೃಷ್ಟೈಃ ವಿವ ಪ್ಲವರುಃ ಪ್ಲವಮೋಕ್ಷಮೋಕ್ಷಗಾವೇಕಃ ಕುತಃ ಸ ಪ್ಲವಮೋ ಯತ ವಿವ ಜಾತ್ಯಾ ।

ಅರ್ಥಾಬ್ಜುತೇಶ್ವ ಗುಣತೋ ನಿಜರೂಪಾಶ್ಚ ನಿತ್ಯಾನ್ಯ ವಿವ ಕಥಮಸ್ಯ ಸ ಇತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ॥ - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧/೨೮)

ಯತಃ ಸ್ವರೂಪತತ್ವಾನ್ಯೋ ಜಾತೀಃ ಶ್ರುತೀಶ್ಚೋಕ್ತೇಃ ।

ಕಥಮಸ್ಯ ಸ ಇತ್ಯೇವ ಸಂಬಂಧಃ ಸ್ಯಾದಸಂಬಂಧಃ ॥ - ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ಮ, ಮಹಾಭಾರತ (೨೧೮/೩೫)

ಅಲ್ಪಸಂಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಅಲ್ಪಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವತಃ ।

೨. 'ದೌ ಕೌ ಮಹದಂತರಂ ಗಮಯತಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮ-ಪರಮಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭೇದವು ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿಯೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನನ್ನು 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗಾರ್ದಭ'(ರಾಸಭ, ಖರ)' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕರೆದಿವೆ. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ವೇದಗಳ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು 'ಆತ್ಮತ್ವ ವೇದಕ' ಅರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ಅವುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಮೂಲಕ ಆ ಗುಂಪಿಗೇ ಸೇರುವವರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರದು 'ಖರ(ರಾಸಭ)ಸಿದ್ಧಾಂತ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕರೆದಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮಾಯಾವಾದವು ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಲ್ಲ

ಸ್ವತೀಭಾರತಾವ್ರಣಪುರಾಣಪುರಾ-

ತನವೇದಶಾಸ್ತ್ರವಿಭವಂ^೧ ವಿಭವಮ್ ।

ಪರಮಂ ಚ ಮಾನಸಮಯೈಃ ಸಮಯೈ-

ರನ್ಯತಂ ವದನ್ ಸುಸಭಾಸು ಸಭಾಃ ॥ ೩೫ ॥

ಸ್ವತಿಗಳು, ಮಹಾಭಾರತ, ನಿದೋಷವಾದ^೨ ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣಗಳು, ಸನಾತನವಾದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಗಳು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಂಸಾರರಹಿತನೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಮನೋವಿಕಾರ-ಮಾತ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವ^೩ ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಉತ್ತಮಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಲಾರನು.

ವಿ. : ಅವುಗಳೆಂದರೆ ನಿದೋಷ ಎಂದರ್ಥ; ^೪ವೇದಗಳು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ನಿದೋಷ; ಅದರಂತೆ, ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾದಿಗಳು, ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣ: ಪಂಚಮೋ ವೇದಾನಾಂ ವೇದ: ಎಂದು ವೇದಪರಿಗೃಹೀತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಸಹ ನಿದೋಷವೇ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ನಿದೋಷ. ಆವೈದಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು

ಅಲ್ಲಸಂಪೂರ್ಣರ್ದೌತ್ಯಾನ್ಯ ಸಾಮ್ಯಂ ವೇದಕೃಷ್ಣಯೋಃ ॥ - ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ (ಭಾ.ತಾ.೧೦/೭೫/೪೨)

೧. ವಿಗತಃ ಭವಃ ಸಂಸಾರೋ ಯಾತ್ನಾತ್ ಸ ವಿಭವಃ ಅವಿದ್ಯಾಬಂಧರಹಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಪ್ರಕಾಶನಿರೋಧಾಣಿ ಯಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಚ ಸಾತ್ವಿಕಪುರಾಣಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ ॥ - ವ್ಯಾ.

ಆಸತದೇವಸ್ಯ ಸದಸದ್ವಿವಿಕ್ತಂ ಮಾಯಾಖ್ಯಯಾ ಸಂಪ್ರತಿಮುಪ್ಪದತ್ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ತಮಿಂಡ ಒತ ಕೂನ್ಯಸಿದ್ಧೃ ಪುಚ್ಛನ್ಮದೋ ಯಮತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ॥ - ಮಧ್ವವಿಜಯ (೧/೫೧)

೩. ಸಭಾಃ ಭಾಸಾನುಹಿತೋ ನ ಸ ಭವತಿ । ವಿಶ್ವಾಧರವಾದಿನಂ ಬೌದ್ಧ ಇತಿ ಶ್ಲೋತ್ತಿಯಾಃ ತಿರಸ್ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೪. ನ ಚೈತೇಷಾಂ ವಚನಗಾಮೇವಾಪ್ತಮಾಗ್ನಿಮ್, ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವಾದ್ಯೇದ್ಯಃ । "ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಃ ಪಂಚಮೋ ವೇದಾನಾಂ ವೇದಃ" ಇತಿ ತದ್ಗೃಹೀತ್ವಾಚ್ಛೇದಃ ॥ - ಎಮ್ಮತ್ತಸ್ತವಿರ್ಣಯ

ಈ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅಗ್ರಾಪ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಘನಿರಾಜಗರ್ವಶಮನಃ ಶಮನಃ-

ಕ್ಷಯಕಾರಕಃ ಸ ಕುರುತಾತ್ ಕುರುತಾತ್ |

ಚಕಿತಾತ್ಮನಾಮಿಹ ವನೇ ಹವನೇ

ವಿನುತಃ ಕೃಪಾವಸುಹೃದಾಂ ಸುಹೃದಾಮ್ || ೩.೬ ||

ಸರ್ಪರಾಜನಾದ ಕಾಲಿಯನ ಸೊಕ್ಕನ್ನಡಗಿಸಿದ, ಶಕಟಾಸುರನ ವಿನಾಶವನ್ನು ಗೈದ, ಯಜ್ಞ-
ದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ತುತನಾದ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ವನದಲ್ಲಿ ಕುಶಿತವಾದ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಭಯಪಟ್ಟ,
ಕೃಪೆ ಎಂಬ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬಯಸುವ, ಬಂಧುಗಳಾದ ನಮಗೆ ಸುವಿವನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಶಮನಃಕ್ಷಯಕಾರಕಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಂ ಆನಕ್ಷಯಕಾರಕಃ ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ;
ಶಕಟಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಮಗೆ ಸುವಿನೀಡಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಕು-ರುತಾತ್ - ಕುಶಿತವಾದ ಗೂಬೆ ಮೊದಲಾದ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಕುರುತಾತ್ ಕುರುತಾತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಕು-ರುತಾತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ
ನಾಮಪದವಾದರೆ, ಕುರುತಾತ್ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ರಿಯಾಪದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಕಮಲದ ಹಿರಿಮೆ

ಮುಖಿಸಾರಸಂ ಚ ಸುರಸಂ ಸುರಸಂ-

ಸ್ತುತಚಾರುಭಾವಯುಗಲಂ ಯುಗಲಮ್ |

ನಯನಾಬ್ಜಯೋರಜ ಮನೋಜಮನೋ-

ಜಯಿ ಸುಷ್ಮಿತಂ ಹೃದಯತೇಽದಯ ತೇ || ೩.೭ ||

ಎಲೈ ಜನನರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿಷ್ಕರುಣಿಯೇ ! ನಿನ್ನ ಮುಖಕಮಲವು ಶಾವಣ್ಯ-
ರಸದಿಂದ ತುಂಬಿದೆ; ದೇವತೆಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ನಿನ್ನ
ನೇತ್ರಕಮಲಗಳ ಜೋಡಿಯು ಕಾಮನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಜಯಿಸುತ್ತಿದೆ; ಇದರತ್ತ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು
ಧಾವಿಸುತ್ತಿದೆ; (ಸಾರಸ - ಕಮಲ ; ನಯನಾಬ್ಜ - ನೇತ್ರಕಮಲ).

ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗೋಪೀನಾಂ ಪರಿತಾಪಮಿತ್ಯುಡುಪತಿ: ಕೃಷ್ಣಾಯ ಶಂಸನ್ನಿವ
ಪ್ರಾಪಾಬ್ಧ್ಯಂತಿಕಮಚ್ಯುತೇಂದುರುದಿತಸ್ತುತ್ಪ್ರಗೃಪುಂಜಾಚಲಾತ್ |
ವಕ್ಷೋಜಾಖ್ಯಗಿರಿಂ ಕರೈ: ಪರಿಮೃಜನ್ ನೇತ್ರೋತ್ತಲಂ ಹರ್ಷಯನ್
ಹೃದ್ವೋಮಾಪ್ಯನುರಂಜಯನ್ ವಿರಚಯನ್ ವೃದ್ಧಿಂ ಪ್ರಮೋದಾಂಬುಧೇ: ೩೮
ಗೋಪಿಯರ ಈ ತೆರನಾದ ಪರಿತಾಪವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಂಬಂತೆ
ಚಂದ್ರನು ಸಮುದ್ರದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ; ಆಗ ಅವರ ಸ್ತನಗಳೆಂಬ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ
ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಅವರ ಕನ್ನದಿಲೆಯಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನೆಲಿಸುತ್ತಾ, ಹೃದಯಾಕಾಶವನ್ನೂ
ರಂಜಿಸುತ್ತಾ, ಆನಂದಕಡಲನ್ನು ಉಕ್ಕೇರಿಸುತ್ತಾ ಚ್ಯುತಿಯಿರದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಚಂದ್ರನು
ಅವರ ಪುಣ್ಯರಾಶಿಯೆಂಬ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಉದಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಗೋಪಿಯರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೊನೆಗೂ
ದರ್ಶನ ನೀಡಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ವಕ್ಷೋಜ - ಸ್ತನ.

೨. ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ನೆಲೆವು ಲಭಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದಿಂದ ಗೋಪಿಯರ
ಸಂಪ್ರಮ ಅಪಾರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಉಡು-ನಕ್ಷತ್ರ; ಉಡುಪತಿ-ಚಂದ್ರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು 'ಅಚ್ಯುತೇಂದು:' ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಲೋಕದ ಚಂದ್ರನಂತೆ
ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಾದಿದೋಷಗಳಿರದ 'ಸದೋದಿತ'ನಾದ ಚಂದ್ರ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಸಮುದ್ರವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಸಸ್ಥಾನ ಎಂಬುದು ಅವನು ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ
ವಿಶೇಷಾಂಶದಿಂದ ಸಿದ್ಧ; ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಸಮುದ್ರದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬ ಮಾತು
ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವರಸವನ್ನಿತ್ತುವುದು.

ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಣ ಮಾಡಿದ ಗೋಪಿ

ಕಾಚಿನ್ನುಕುಂದಮುಖಸಾರಸಸೌರಭಾಡ್ಯಂ

ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಿತಮಭಕ್ತಯದಂಬುಜಾಕ್ಷೀ |

೧. "ವಿಧಿಮಯಾಲಂಕಾರ" | ಸ ಚ ರೂಪಕೇಣ ಗರ್ಭಿತಃ |

-ಮ್ಯಾ.

೨. ಜಯತು ಜೋತುರೇನುಮಾತುಬೆಂಬ; ಸ್ವೈರ್ವರ್ಯಕಾಂತಿಪ್ರತಪಃ ಸದೋದಿತಃ |

ಸ್ವಭಕ್ತಸಂತಾಪದರಿವ್ವಹಂತಾ ರಾಮಾವತಾರೋ ಹರಿರೀಶಚಂದ್ರಮಾಃ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨/೨)

೩. ತಾಂಬೂಲ ಚ ಮುಕುಂದಚರ್ವಿತಮಪ್ಪಾಂಬೂಲಸಿದ್ಧ್ಯಂತಃ |

- ರು. ವಿ. (೫/೪೬)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋಚ್ಚಿಷ್ಟವೀಟಕಾಭಕ್ತೇಣೈವ ವಿರಹಜನ್ಯಮದನವೇದನಾ ಪರಿಹೃತೇತ್ಯತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತು ಸೌಂದರ್ಯಂ ಕಿಂ
ವರ್ಣನೀಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ಮ್ಯಾ.

ಅಂತರ್ನಿಲೀನಮದನಾಯುಧಜಾತಘಾತ-

ಶಾಂತಿಂ ವಿಧಾತುಮಿವ ಸಂಚಿತಪುಣ್ಯಶೇಷಾ || ೩೯ ||

ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತವಾದ ಪುಣ್ಯಶೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಮಲನೇತ್ರೆಯಾದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು, ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ ಕಾಮನ ಆಯುಧವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದಾದ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪರಮನಮಾಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ^೧ ಮುಖಾರವಿಂದದ ಪರಿಮಳದಿಂದ ತುಂಬಿದ ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಣವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟವಾದ ತಾಂಬೂಲದ ಭಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಗೋಪಿಗೆ ಮನಶಾಂತಿ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನೈವೇದ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸ್ವೀಕಾರವು ವಿಷಯಸುಖಗಳ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ನೀಡುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ತಿಳಿಯುವುದು^೨.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಪೋಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಅನ್ಯಾ ತದಂಸಪರಿಲಂಬಿತಪಾಣಿಪದ್ಮಾ

ಧನ್ಯಾ ಸ್ಫುರನ್ನಕರಕುಂಡಲತೋಭಿಗಂಡಮ್ |

ಪ್ರೇಷಾಂತರಾಂಕುರಿತರಾಸವಿಲಾಸತೃಷ್ಣಾ-

ಪುಷ್ಪಪ್ರದೇವ ಮೃದುಹೃಷ್ಣಮುಖೀ ಚುಚುಂಬೇ || ೪೦ ||

ಧನ್ಯಳೂ, ಕೋಮಲವಾದ ಹರ್ಷತುಂಬಿದ ಮುಖದವಳೂ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಗಲನ್ನು ತನ್ನ ಕರಕಮಲಕ್ಕೆ ಆಸರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವಳೂ ಆದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಿದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಬಯಕೆಗೆ ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು ನೀಡುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ, ಹೊಳೆಯುವ ಮಕರಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ತೋರಿತವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಪೋಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕುಡಿನೋಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಗೋಪಿ

ಕಾಚಿಚ್ಛದಪ್ಪಮೃದುಲೋಪ್ತಪುಟೀ ಮುಕುಂದಂ

ತಸ್ತೈ ತತಾನ ತರಲಾತ್ಮಕಟಾಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಯಮ್ |

೧. ಮುಖಸ್ಪರ್ಶವೇಕೆಯೂ ಅಯುಧಘಾತಾರಂಭವೇತೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ತ್ವಯೋಪಭುಕ್ತವಸ್ತುಧವಾಮೋಲಂಕಾರಚರ್ಚಿತಾಃ |

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟೋಪನೋ ದಾಸಾಸ್ತದ ಮಾಯಾಂ ಪಯೀಮಹಿ ||

-ಭಾಗ.(೧೧/೬/೪೬)

ಭೂಸಂಜ್ಞಯೈವ ರಮಣಂ ಪ್ರತಿ ದರ್ಶಯಂತೀ
ಬಿಂಬೋಷ್ಯಚುಂಬನರುಚಿಂ ರುಚಿರಾಲಕಾಪ್ಯಮ್ || ೪೧ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಸುಂದರಿಯು ಮನೋಹರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಬಿಂಬೋಷ್ಯಚುಂಬನದ ಒಯಕೆಯನ್ನು ಹುಚ್ಚಿನ ಸೂಚನೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮೃದುವಾದ ಓಷ್ಣಪುಟವನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಅವನ ಚಂಚಲವಾದ ಕುಡಿನೋಟಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ಗುರಿಮಾಡಿಕೊಂಡಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ ಗೋಪಿ
ನ ಸ್ಪೈರಿಗೇತಿ ನಯಕೋವಿದ ಮಯ್ಯುಪೇಕ್ಷಾ
ಯುಕ್ತಾ ತವೇತಿ ತಮಿವ ಪ್ರತಿಬೋಧಯಂತೀ |
ಪಸ್ಪರ್ಶ ಪಾಣಿಕಮಲಂ ಸುಖಜಾತೃಧಾರಾ
ಹಸ್ತೇನ ಹರ್ಷಕರಕಂಕಣಸುಸ್ಪರ್ಶಿನ || ೪೨ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು "ಎಲೈ ನೀತಿಕೋವಿದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಸ್ಪೈರಿಗೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ನನ್ನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ" ಎಂದು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆನಂದದಿಂದ ಹೊಮ್ಮಿದ ಅರುಧಾರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗಿ, 'ಹರ್ಷಸೂಚಕ- ವಾದ ಬಳೆಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಕಮಲವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ ಗೋಪಿ
ರತ್ನತನ್ವಾರ್ಹತನುಮಂದಿರಸಂಗಿತುಂಗ-
ವಕ್ಷೋಜಸತ್ಕಲಶಮಂಡನಧೀರಿವಾನ್ಯಾ |
ಸಂಯೋಜ್ಯ ತಚ್ಚರಣಪಲ್ಲವಮಾಶು ಮಾರ-
ಧಿಕ್ಕಾರಚಿಹ್ನಮುಖನದ್ವ ಜಮುತೃತಾಕಮ್ || ೪೩ ||

೧. ಮಮಸ್ಪರ್ಶಿಮೋಕ್ಷಮಧಾಪ್ರಯೋ... |

-ರು.ಎ.(೫/೪೬)

೨. ಕಿಲೇತ್ಯನೇನ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಸೂಚಿತಾ | ಅನೇನ ಭಾಯಾರ್ತೋಚಿತವಾಣಿಗ್ರಹಣಂ ಸೂಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.
ತತ್ಕಾಂಕ್ಷಾಗತಂ ಬಾಹುಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯೋತಲಸೌರಭಮ್ |
ಚಂದನಾಲಿಪ್ರಮಾಘ್ರಾಯ ಹೃದ್ರೋಮಾ ಚುಂಬುಬ ಹ || - ಭಾ. (೧೦/೩೧/೧೩.)

೩. ಅನೇನ ವಿವಾಹೋಚಿತಕೂರ್ಯಸ್ತನಶ್ಚ ಸಂಪಾದಿತಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಕಿಂಕರಾಣಾಮೇಕೋದ್ವೇಗ ಪ್ರವೃತ್ತಾಪಸುಂದ್ರಿವಪ್ರಯೋಜನಾಗಂತರಂ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ದ್ಯೋಷಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಾದುಂಬಂಧಮಾತ್ರೇಣ ಕಾಮಶಾಂತೌ ಸ್ವಕುಚಕುಂಭೋಪರಿಧೃತ್ಯಮಾನತತ್ಪ್ರಮಾಣದ್ವಜರೇವಿಯಾ
ಕಾಮಜಯಸೂಚಕದ್ವಜಂ ನಿಚಯಿಸಂತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಬೇರೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ನಡೆಸುವ ರತಿಕ್ರೀಡೆಯ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಮನೆಯನ್ನಾಗಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಎರಡು ಸ್ತನಗಳ ರೂಪದ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ಅವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಎಸಳನ್ನಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ, ತಾನು ಕಾಮನನ್ನು ಜಯಿಸಿದ್ದರ ಸಂಕೇತವನ್ನಾಗಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಪತಾಕೆ ಹಾರುವ ಧ್ವಜವನ್ನು ನೆಟ್ಟಳು.

ವಿ. : ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಕಾಮನ ಮೇಲೆ ಜಯ ಸಾಧಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಧ್ವಜಾದಿಗಳ ಚಿಹ್ನೆ ಇರುವುದು ಜಯಸೂಚಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಮುನಿಗಳಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಅನ್ಯಾ ಚ ತಂ ಹೃದಿ ನಿಧಾಯ ನಿಮೀಲಿತಾಕ್ಷೀ

ಧನ್ಯಾ ಪ್ರಿಯಂ ಪುಲಕಶೋಭಿತಸರ್ವಗಾತ್ರೀ |

ಸರ್ವಾಭಿರಾಭಿರನುಭೂತಮಭುಂಕ್ತ ಭೋಗಂ

ಕಿಂ ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ ಮುನಿಮಾರ್ಗಜುಷಾಂ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೪೪ ||

ಧನ್ಯಳಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಇಡೀ ದೇಹದಲ್ಲಿ ರೋಮಾಂಚನ-ಗೊಂಡವಳಾಗಿ, ಇತರ ಸಕಲ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭೋಗವನ್ನು ಅನುಭವಿಸತೊಡಗಿದಳು; ಮುನಿಗಳ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಜನರಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಇಲ್ಲವಾದೀತು?

ವಿ.: ೧. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಅನಂದದಿಂದ ಪುಲಕಗೊಳ್ಳುವುದು ಮೊದಲಾದವು ಮುನಿಗಳ ಜೀವನದ ರೀತಿ. ಇದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಲಭಿಸದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇರದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಗೋಪಿಯು ಮುನಿಗಳಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಧ್ಯಾನಧಾರಣಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಿಪರೆಯಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದ್ದರ ಫಲವಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಸಕಲವಿಧವಾದ ಭೋಗದ ಅನುಭವವೂ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧. ಲೋಕೇ ಮುನಿಮಾರ್ಗಜುಷಾಂ ಮುನಿಮಾರ್ಗಸೇವಿಣಾಂ ಕಿಂನಾಮ ಫಲಂ ನಾಸ್ತಿ | ಸರ್ವಫಲಮಸ್ಯೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಧ್ಯಾನಧಾರಣಾದೇರ್ಮುನಿಮಾರ್ಗತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಆದ ಆನಂದ

ನಯನೈರ್ದಧುರ್ಮುಖವಿಧುಂ ವಿಧುಂ

ವಿಹಸಂತಮಸ್ಯ ಚರಣೇ ಚ ರಣೇ |

ಜಯದಾಯಿನಿ ಸ್ತನಯುಗೇನ ಯುಗೇ

ಕ್ಷಣತಾಂ ಶಮಾವಧಿಗತೇಽಧಿಗತೇ || ೪೫ ||

ಗೋಪಿಯರು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ನಗೆಗೀಡುಮಾಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವೆಂಬ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡರು; ಹಾಗೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿದವರಿಗೆ ಜಯ ನೀಡುವಂತಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಎರಡು ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಗರ್ವಪರಿಹಾರವಾಗುವವರೆಗೂ ಕಾಣೆಯಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮರಳಿ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಯುಗದಷ್ಟು ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ಷಣಕಾಲವನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದರು.

ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಾನಂದ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸ್ವಾನಂದಂ ಪ್ರಕಟೇಚಕಾರ ಸುಖದಂ ಸಾಯುಜ್ಯಮಾಲಿಂಗ್ಯ ತಾಃ

ಸಾಧಮ್ಯಂ ಸ್ವಶ್ರುತಾನುಲೇಪತಿಲಕೈರ್ಮೋಕ್ಷಂ ಹೃದಿಸ್ಥಾವೃತೇಃ |

ತಾಭಿಃ ಸಸ್ಮಿತಮೀಕ್ಷಿತೋ ಯದುಪತಿಃ ಸಾರೂಪ್ಯಸಾಕ್ಷೀ ದಿಶನ್

ರಾಸಾಖ್ಯಂ ಚ ತಥೋತ್ಸವಂ ನಹಿ ಕಥಾ ವೃಥಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ || ೪೬ ||

ಆ ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಗೆ ಸುಖದಾಯಕವಾದ ಸ್ವರೂಪ-ಭೂತವಾದ ಸಾಯುಜ್ಯವೆಂಬ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಿದ. ತನ್ನಿಂದ ಆಗ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಗಂಧಲೇಪನ^೧, ತಿಲಕಧಾರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಧಮ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ನೀಡಿದ; ಹೃದಯ-ದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪವಾದ ತೆರೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿದ; ಆ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಾಸಲೀಲೆ ಎಂಬ ಉತ್ಸವದಿಂದ ಸಾರೂಪ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷೀ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ನೀಡಿದ; ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ವಾರ್ತೆ ಎಂದಿಗೂ ನಿರರ್ಥಕವೆನ್ನಿಸದು; ಅಲ್ಲವೇ !

೧. ಪ್ರಿಯಾಗಮಸಂತೋಷೋ ಮಹಾನಪಿ ಕಾರೋಽಲ್ಪ ಧವಾಭವದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಪಸ್ತು ಮಾಸಶಬ್ದೋಕ್ತಂ ಯತ್ರ ಚಿಂತಾಯುತಂ ವೃಜೀತ್ |

ವಿವಂ ವಕ್ಷರಭಾದ್ಯಂ ಚ ವಿಪರೀತೇ ವಿವರ್ಯಯಃ ||

- ಭಾಗವತಾತ್ಮಯೋದ್ಭವ (೪/೧೨/೨) ನಾಮಮಹೋದಧಿವಚನ

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂಗಾನುಲೇಪನತಿಲಕಮತ್ ಗಾಢಾಲಿಂಗಣಿ ಸತಿ ತಾನಾಮಪ್ಯಂಗಾನುಲೇಪನತಿಲಕಾನಾಂ ಜುಹ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ^೧ಗೋಪಿಯರ ಪಾಲಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಾನಂದವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸಾರೂಪ್ಯ, ಸಾಲೋಕ್ಯ, ಸಾಮೀಪ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಯುಜ್ಯ ಎಂಬುವು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ^೨ಮುಕ್ತಿಗಳು^೩.

೩. ^೪ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂಬುದು ಐದನೇ ಬಗೆಯ ಮುಕ್ತಿ; ಸರ್ವಾಂಗ ಸಾಯುಜ್ಯ ಎಂಬುದು ಇದರ ವಿಶೇಷ. ಇದು ಮುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಮುಕ್ತಿ.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಗೆ ತೆರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ರಮ್ಯಸ್ಥಲೀಂ ರಾಸಮಹಾಯ ಶೌರಿ-

ರಗಾದಸೌ ಸಾರಜನೀಹಿತಾಯ |

ಆಸಾಮಭೂದೀಪ್ತದಾತರೀಶೇ

ರಾಗಾದಸೌ ಸಾ ರಜನೀ ಹಿತಾಯ || ೪೭ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರೇಷ್ಠರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ರಾಸೋತ್ಸವ-
ಕ್ಕೆಂದು ರಮ್ಯವಾದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ; ಆ ಗೋಪಿಯರ ಅಭಿಲಾಷೆ ಪೂರೈಸುವಂತಹ
ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹದಿಂದಾಗಿ ಆ ರಾತ್ರಿಯು ಹಿತಕಾರಕವಾಯಿತು.

ವಿ. : ^೫ಸಾರಜನೀಹಿತಾಯ; ಸಾ ರಜನೀ ಹಿತಾಯ - ಇಲ್ಲಿ ಯಮಕಾಲಂಕಾರ; ಸಾರಜನೀ
ಈಹಿತಾಯ - ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ; ಸಾ ರಜನೀ ಹಿತಾಯ
- ಆ ರಾತ್ರಿಯು ಹಿತಕರವಾಯಿತು; ಶೌರಿ - ಕೃಷ್ಣ; ರಜನೀ - ರಾತ್ರಿ.

೧. ಕೃತ್ವಾ ತಾವಂತಮಾತ್ಮನಂ ಯಾವತೀಗೋಪಯೋಷಿತಃ (ಭಾಗ.೧೦/೩.೩/೨೦) ಇತಿ ವಚನಾದಿತಿ ಭಾವಃ |
-ವ್ಯಾ.

೨. ಯದ್ವಚ ಸಾದ್ವರ್ಗಂ ಸಾರೂಪ್ಯಂ ಚಾನ್ಯೇಷಾಮೇಕಮೇವ ತಥಾಪಿ ಗೋಪೀಗಾಂ ಮುಕ್ತಾವಚಿ ವಿವರಮಿದಂ
ರಾಸಕ್ರೀಡಾದಿವಿಲಾಸಂಭವಾತ್ಸಮಸಂಖ್ಯರೂಪತ್ವಾಽಪ್ಯಸಾರೂಪ್ಯಮನ್ಯದೇವೇತಿ ದೃಷ್ಟವತ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. 'ಆನಂದ ವಿವ ಚ ಭವತ್ಯಾನಂದಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಗತಾಂ ಸಲೋಕತಾಂ ಸಾಯುಜ್ಯಮಾಪ್ಯೋತಿ' ಇತಿ ಮಾಧ್ವಂಧಿಗಾಯನ
ಶ್ರುತಿಃ | ಭಾಗವತಕಾತ್ಯಯ(೧೦/೭೨/೪೯)

ಚತ್ವಾರಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ವಿಧಾಯ ಪಾಜಕೇ ಪ್ರಾಚೀನಧಿ ತಗ್ನೋಕ್ತಚತುಷ್ಪದಮ್ |

ರಾಮೇಣ ಗೋ ಸಾಕ್ಷಿಗದಮಿತ್ಯಸೌ ಮರುತ್ ತೀರ್ಥಂ ಚಕಾರೇತಿ ಮಮಾವಭಾಸತೇ ||

-ಶ್ರೀಹೃಷೀಕೇಶೇರ್ಥರು.ಸಂಪ್ರದಾಯವದ್ವತಿ(೬)

೪. ಸಾಕ್ಷಿಗಾಮಕಮೋಕ್ತಮಿತಿ ಧ್ವನಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಸಾರಾ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಜನಿರುತ್ತತಿಯಾಸಾಂ ತಾಸಾಂ ಗೋಪೀಗಾಮೀಹಿತಾಯ ಇಷ್ಠಾಯ |

-ವ್ಯಾ.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ರಮ್ಯವರ್ಣನೆ

ಕಂಠಾಶ್ಲೇಷಕರಾಗ್ರಪಾತಮಧುರವ್ಯಾಹಾರಮಂದಸ್ಥಿತೈ-
ಲೋಲಾಪಾಂಗನಿರೀಕ್ಷಣೇನ ಮರುತಾ ಗೀತೇನ ಶೀತಾಂಶುನಾ |
ಶೃಂಗಾರಂ ರಸಮುಚ್ಚಕ್ತೈಃ ಕುಸುಮಿತೇ ವೃಂದಾವನೇ ಪೋಷಯನ್
ಗೋಪೀಮಂಡಲಮಂಡಿತಂ ಮಧುಪತೀ ರಾಸೋತ್ಸವಂ ನಿರ್ಮಮೇ || ೪೮ ||

ಕತ್ತನ್ನು ಬಳಸುವುದು, ನಖಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವುದು, ಮಧುರವಾದ ಮಾತುಗಳು, ಕಿರುನಗೆ, ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟ, ಮಂದಮಾರುತದ ಸಂಗೀತ, ತಂಪಾದ ಚಂದ್ರ - ಹೀಗೆ ಶೃಂಗಾರರಸಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿ ನೀಡುತ್ತ ಪೂರ್ಣ ಅರಳಿದ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಸಮೂಹದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ರಾಸೋತ್ಸವವನ್ನು ಮಧುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ; (ಶೀತಾಂಶು - ಚಂದ್ರ).

ರಾಸಲೀಲೆಯ ಆಂತರ್ಯ

ಪ್ರೇಷ್ಯಸ್ಯಾಂಸಯುಗಂ ಕರೈರುಭಯತಃ ಪ್ರೇಮೋತ್ಥರೋಮೋದ್ಗಮೈಃ
ಸುಷ್ಪಾಲ್ಪಿಂಗ್ಯ ಪುನಃ ಪಲಾಯನಭಯೇವೌತ್ಸುಕ್ಯತೋ ವೀಕ್ಷತಾಮ್ |
ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂ ನಯನೈಃ ಸಮಂ ಸಮುದಿತಂ ಶೃಂಗಾರಸಂಜ್ಞಂ ರಸಂ
ಮಧ್ಯಸ್ಥಂ ಮುಮುಚುರ್ಮಿಥೋ ದೃತಕರಾ ಗಂತುಂ ಬಹಿರ್ನ ಕ್ಷಚಿತ್ || ೪೯ ||

ಗೋಪಿಯರು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮತ್ತೆ ಪಲಾಯನಮಾಡಿಯಾನು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದೆಂಬಂತೆ, ಅನುರಾಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ರೋಮಾಂಚನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ಕೈಗಳಿಂದ ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎರಡು ಹೆಗಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ, ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲೂ ಗಾಢವಾಗಿ ಅಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಪರಸ್ಪರ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡವರಾಗಿ ಸಿದ್ಧರು ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳೊಂದಿಗೆ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿನ ಶೃಂಗಾರವೆಂಬ ರಸವನ್ನು ಹೊರತೆರಳಲು ಸರ್ವಥಾ ಬಿಡದಾದರು.

ಮಿ. : ತಮ್ಮ ಮಧ್ಯೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಳಸುವ ಮೂಲಕ ಗೋಪಿಯರು ಅವನು ತಮ್ಮಿಂದ ದೂರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಮನೋಹರಸ್ಯಪುರುಷವಿಲಾಸೈರುಜ್ವಲಂತಃ ಶೃಂಗಾರರಸಃ ರಾಸಮಂಡಲಮಧ್ಯ ವಿವ ತಿಷ್ಠತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂ ನಯನಾನಿ ಚ ತದೀಕ್ಷಣೀತುಕ್ತಾನಿ ತತ್ತ್ವ ವ ತಸ್ಪೃಶಿತಿ ಭಾವಃ |
- ಮೈ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಿಡಲಾಗದ ಗೋಪಿಯರು
 ಸ ನೇಷ್ಯತಿ ಪ್ರಾಗಿವ ಕಾಂಚಿದಾಸಾಂ
 ಮನೋರಮಾಂ ಶೌರಿರಿತೀವ ಭೀತ್ಯಾ |
 ಪರಸ್ಪರಾಬದ್ಧಮನೋಜ್ಞಹಸ್ತಾ
 ವಿರೇಜುರಿಂದೀವರಲೋಚನಾಸ್ತಾಃ || ೫೦ ||

ಮುಂಚಿನಂತೆ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಒಬ್ಬ ಚೆಲುವೆಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದಾನು, ಎಂಬ ಭೀತಿಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಪರಸ್ಪರ ಹೆಣೆದಿದ್ದ ರಮಣೀಯವಾದ ಕೈಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳ ಅವರು ಒಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿದರು.

ವಿ. : ಹಿಂದೂಮೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಿದ್ದ ವಿವರ ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದಿದೆ.

ಸಿದ್ಧರೂ ಸಹ ಮರುಳಾದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆ
 ವಿಷ್ಣುಸ್ವರ್ಪಿನಯನಾಃ ಪರಿಮುಚ್ಯಮಾನ-
 ವಕ್ಷೋಜವಸ್ತ್ರಕಬೀರಿಭರಭವ್ಯನೀವ್ಯಃ |
 ಸಿಂಜದ್ವಿಭೂಷಣಗಣಾ ಮಿಷತಾಮಲೌಲ್ಯಂ
 ನಾಟ್ಯಚ್ಛಲೇನ ಚರಣೈಃ ಕಣಶೋ ಎತೇನುಃ || ೫೧ ||

ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಯಿಸಿದ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಜಿಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಮೊಲೆಗಳು ಮುಡಿ, ಭವ್ಯವಾದ ನೆರಿಗೆಗಳು, ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯುವ ಅಭರಣಸಮೂಹಗಳು - ಇಂತಹ ಆ ಗೋಪಿಯರು ನರ್ತನದ ನೆಪದಿಂದ ತಮ್ಮ ಚರಣಗಳಿಂದ, ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಸಿದ್ಧಪುರುಷರ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ನುಚ್ಚುನೂರು ಮಾಡಿದರು.

ಪರವಶರಾದ ಗೋಪಿಯರು
 ಕೃಷ್ಣಾಂಸವಿನ್ಯಸ್ತಕರಾಬ್ಜಮಾಲಾ
 ಹೃಷ್ಯಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಸ್ತಾ ನನ್ಯತುಃ ಸಲೀಲಾಃ |
 ಅನಂದಮೂರ್ತಿಂ ಪರಿರಭ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಃ
 ಕೋ ನಾಮ ನೋ ನೃತ್ಯತಿ ಸಿದ್ಧಕೃತ್ಯಃ || ೫೨ ||

೧. ಕಾಮಿನೀತಿ ಪತಾಪದ್ಯಾಂ ನಿಶಾಯ ಸುಖಿಯನ್ ಸುಖೀ |

ಕಾಮಿನೀತಿಪತಾ ಪದ್ಯಾಂ ಕಾಂಚಿದಾಸಾದ್ಯ ಸೋಜ್ಞತಾ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದ ಕರಕಮಲಗಳ ಮಾಲೆಗಳ ೫ ಆನಂದಭರಿತರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಿಲಾಸಸಮೇತವಾಗಿ ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದರು; ಆನಂದರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯ ತಾನೇ ಕುಣಿಯದಿದ್ದಾನು?

ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ ಸಾಧಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಆಬದ್ಧ^೧ ಮುಕ್ತಗಣವಲ್ಲಭಕಂಠಮೇಕಾ

ಬಾಲಾ ವಿಮುಕ್ತಕಬರೀಭರಬಂಧನಾಯ |

ಚಕ್ರೇ ನ ಯತ್ಸಮಲಸಾ ಗುರುಕಾರ್ಯಲಾಭೇ

ಲಘುರ್ಥಸಾಧನಕೃತೀರ್ನಹಿ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾ || ೫೩ ||

ಮುಕ್ತರ ಹಿಂಡುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವೆನ್ನಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ತಬ್ಬಿದ ಒಬ್ಬ ಅಲಸಿಯಾದ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಬಿಚ್ಚಿದ ಮುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವುದೇ ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡದಾದಳು; ಹಿರಿದಾದ ಕಾರ್ಯವು ಸಾಧಿಸಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಪಪ್ರಯೋಜನದ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಈ ಮುನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಕಂಡಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ!

ವಿ. : ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವನ್ನು ಕೇಳುವ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಜನಕರಾಜನು ತನ್ನ ಮಿಥಿಲಾಪಟ್ಟಣವು ಸುಬ್ಲವಾರ್ತೆಯು ಗೊಂದಲಕ್ಕೊಳಗಾಗದೆ, ಇದ್ದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇದು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು :

ಮಿಥಿಲಾಯಾಂ ಪ್ರದೀಪ್ತಾಯಾಂ ನ ಮೇ ಕಿಂಚನ ದೃಶ್ಯತಿ |

- ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಈ ಮಾತು ಜನಕರಾಜನ ಈ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ ಎಂದೂ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತ ಗೋಪಿಯರು

ಕೃಷ್ಣಾಲಿಂಗನಭಂಗಶಂಕಹೃದಯಾಃ ಸ್ವಸ್ತಂ ಕಚಂ ಪ್ರಚ್ಯುತಂ

ವಕ್ಷೋಜಾಂಬರಮುದ್ಗತಾಮಪಿ ನ ತಾ ನೀವೀಂ ಬಬಂಧುಃ ಕಿಲ |

ತದ್ಭರ್ತಾ ರತಿಸೂಚಕಂ ಮೃಗದೃಶೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಹೃಷ್ಠಾನನಾಃ

ರತ್ಯಂತೋಚಿತಕರ್ಮ ಚಕ್ರರಮತಂ ನೈವೇತಿ ಚೇತೋ ಮಮ || ೫೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಲಿಂಗನವು ತಪ್ಪಿತು ಎಂಬ ಸಂಶಯದ ಮನಸ್ಸಿನ ಅವರು ಬಿಚ್ಚಿದ ಮುಡಿಯನ್ನು ಜಾರಿದ ಸೆರಗನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಹೋದ ನೀವಿಯನ್ನು ಸಹ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು

೧. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಸ್ವ ಒಂಧಸುಕ್ಷಣಮಹಾಪ್ರಯೋಜನೇ ಲಭ್ಯಃ ಸದ್ಗೋಮುಕ್ತಮಾತ್ರಕಬರೀಭರಬಂಧನಾಯಾ-
ಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ಮುಂದಾಗಲಿಲ್ಲ; ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ರತಿಸೂಚಕವಾದ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಅರಳಿದ ಮುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಆ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯರು ತಮಗೆ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ, ರತಿ ಪೂರೈಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಚಿತವೆನ್ನಿಸುವ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಗೆ ಮುತ್ತಿಟ್ಟ ಗೋಪಿ

ಕಾಚಿಚ್ಚುಚುಂಬೇ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಸ್ಯ
ಕಾರುಣ್ಯಸಿಂಧೋಃ^೧ ಕರಮಬ್ಜನೇತ್ರಾ |
ಆಶ್ಲಿಷ್ಯ ಕಂಠಂ ಬತ ಪೂರ್ವವನ್ಮಾಂ
ಸ್ವೀಯಾಂ ನ ಮುಂಚೇತಿ ತಮಂಚಯಂತೀ || ೫೫ ||

ಕಮಲನಯನೆಯಾದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಕರುಣಾಸಾಗರನೂ, ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವನ ಕೈಯನ್ನು ಚುಂಬಿಸ-ತೊಡಗಿದಳು; ಅವನವಳಾದ ತನ್ನನ್ನು ಮುಂಚಿನಂತೆ ತೊರೆಯದಿರು ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ವೀಟಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಶ್ರೀಲೋಲಕೋಮಲಕಪೋಲವಿಲಗ್ನಗಂಡ-
ಲೋಲಂ ಕಯಾಽಪ್ಯಬಲಯಾಽಽನನಮನ್ಯವಧ್ವಾಃ |
ಜಘ್ನೇ ಸ್ವವಕ್ತ್ರಗತವೀಟಿಕಯಾ ತದೇವ
ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸೂಚಕಮಭೂದಿವ^೨ ದಿತ್ಸತ್ಸಾಮ್ || ೫೬ ||

ಶ್ರೀಲೋಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೋಮಲವಾದ ಕಪೋಲದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮನೋಹರವಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಬಾಯಲ್ಲಿದ್ದ ತಾಂಬೂಲದಿಂದ ತಾಡನಮಾಡಿದಳು; ಅದು ಅದನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ನೀಡಲು ಬಯಸಿದ್ದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಸೂಚನೆಯೂ ಆಯಿತು.

೧. ತತ್ಕೃಕಾಂಕ್ಷಗತಂ ಬಾಹುಂ ಕೃಷ್ಣೋತ್ಪ್ರಸಾರಯಮ್ |

ಚಂದನಾಲಿಪ್ರಮಾಘ್ರಾಯ ಹೃದ್ವಿರೋಮಾ ಚುಮುಂ ಬ ಹ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೩೩/೧೨)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಕಪೋಲಲಗ್ನಕಪೋಲಾಯಾಃ ತಸ್ಯಾಃ ಸ್ವವಕ್ತ್ರವೀಟಿಕಾಂ ದದಾಮಿತಿ ಕಥಾಂತರಂ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ |

'ಗಂಡೇ ಗಂಡಂ ಸಂದಧತ್ಯಾ ಅಥಾತ್ ತಾಂಬೂಲಚರ್ಚಿತಮ್' ಇತಿ ಕ್ವಚಿತ್ತಾತಃ | ಅದಾಂತಿ ಕ್ವಚಿತ್ | ಪಾಠ-
ದ್ವಯಾರ್ಥಸೂಚನಾಯೇತ್ಯಮುದಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಮಾಡಿದ ಅಪೂರ್ವ ಗಾನವಿದ್ಯೆ
 ವಿಲಾಸಮಸ್ಯಾಂ ವರಸಿದ್ಧಸತ್ಯತಾ-
 ವಿಲಾಸಮಸ್ಯಾಂಬರಸಿದ್ಧಸತ್ಯತಾ |
 ತತಾನ ವೀಣಾಧ್ವನಿಗಾನವಿದ್ಯಯಾಽಽ-
 ತತಾ ನವೀನಾಧ್ವನಿ ಗಾನವಿದ್ಯಯಾ || ೫೭ ||

ಪದಚ್ಛೇದ : ವಿಲಾಸಂ ಅಸ್ಯಾಂ ವರಸಿದ್ಧಸತ್ಯತಾವಿಲಾ ಅಸಮಸ್ಯ ಅಂಬರಸಿದ್ಧಸತ್ಯತಾ
 ತತಾನ ವೀಣಾಧ್ವನಿಗಾನವಿದ್ಯಯಾ ಆತತಾ ನವೀನಾಧ್ವನಿ ಗಾನವಿತ್ ಯಯಾ

ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಆ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ವರದಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಗಗನದಲ್ಲಿನ
 ಸಿದ್ಧಪುರುಷರಿಂದ ಮೂನಿತವಾದ, ವೀಣೆಯ ಧ್ವನಿಯಂತೆ ಮನೋಹರವಾದ ಗಾನವಿದ್ಯೆಯಿಂದ
 ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ತುಂಬಿದ ವಿಲಾಸವನ್ನು^೧ ಅಸದೃಶವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಡಗಿದಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದ ಗೋಪಿ
 ಭರ್ತುರ್ಮೃದುಸ್ವರಕೃತಾನುಕೃತಿಃ ಸ್ವಗೀತಂ
 ವಿಸ್ತಾರ್ಯ ಹೃದ್ಯಕಲಕಂಠವಧೂರಿವಾದ್ಧಾ |
 ಮುಗ್ಧಿಭವತ್ಸು ಸಕಲೇಷು ಮುಕುಂದವಕ್ತ್ರಂ
 ಸ್ನಿಗ್ಧಾ ಚುಚುಂಬ ರಹಸೀವ ವಿಶಂಕಮೇಕಾ || ೫೮ ||

ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೃದುವಾದ ಸಂಗೀತಧ್ವನಿಯ ಅನುಕರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ
 ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಮನೋಹರವಾದ ಹೆಣ್ಣುಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ ತನ್ನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿ,
 ಸಕಲ ಜನರು ಒಹಳವಾಗಿ ಮೋಹಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲು ಏಕಾಂತದಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ನಿಶ್ಯಂಕೆಯಿಂದ ಆ
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವನ್ನು ಚುಂಬಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ತನ್ನ ಸಂಗೀತವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡ ಒಬ್ಬ
 ಗೋಪಿಯ ಕೌಶಲ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ; ಹೀಗೆ ಸಕಲವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ
 ಒಲುಮೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಪೂರ್ವ ಸಂದೇಶ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಪ್ರಕಾಮನೆಂದು ತಿಳಿದ ಗೋಪಿ
 ಕಿಮಾಪ್ರಕಾಮಸ್ಯ ತವಾಭಿರೀಶ
 ತಥಾಪಿ ನಮೋಷಯಸೇ ವಿಲಾಸೈಃ |

೧. "ಕಾಚಿತ್ಪ್ರಮಂ ಮುಕುಂದೇನ ಸ್ವರೂಪೇರಮಿತ್ರಿತಾಃ | ಉನ್ನಿಲೈಃ" (ಭಾಗ.೧೦/೨೨/೧೦) ಇತಿ ಕಥಾಸೂಚನಾ-
 ಥ ಮುದಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಇತೀರಯಂತೀವ ಕರಂ ಮುರಾರೇ:

ಸ್ತನೇ ನೃಧಾತ್ ಕಾಪಿ ಬಲೇನ ಬಾಲಾ || ೫೯ ||

ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ನಿನಗೆ ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಮ್ಮಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಿದೆ? ಅದರೂ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಬಾಲೆಯು ತನ್ನ ಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡ ಗೋಪಿ

ಉರೋಜಯುಗ್ಮಾಂತಕುಂಕುಮಾಂಕ-

ಮಸಾವಸಾಧಾರಣಮಾತ್ಮಭರ್ತುಃ |

ಕರೇ ಸ್ಥಿರೀಕೃತ್ಯ ಚಕಾರ ಚಾರುಂ

ತಮನ್ಯಮಾನಿನ್ಯಭಿರುಚ್ಯಯೋಗ್ಯಮ್ || ೬೦ ||

ಅವಳು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಎರಡು ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಲೇಪಿತವಾಗಿದ್ದ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕುಂಕುಮದ ಗುರುತು ಮೆತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಮನೋಹರವಾದ ಅದು ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಹುರೂಪಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆ

ಮುದಾವಹಾ ಭಾಸುರಗೀತಶೋಭಾ

ವಿಭಾತಿ ವೃಂದಾವನರಾಸಲೀಲಾ |

ಹರೇಶ್ಚ ಮೂರ್ತಿಃ ಶತಶೋಽಂಗನಾಲ್ಯಾ-

ಮುದಾವಹಾಭಾ ಸುರಗೀತಶೋಭಾ || ೬೧ ||

ಸಂತೋಷನೀಡುವಂತಹ ಸೊಗಸಾದ ಗೀತೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿನ ಆ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯು ಕಂಗೊಳಿಸಿತು; ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ನೀಲಮೇಘದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ವರ್ಣಿತವಾದ ಶೋಭೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿಯು ಬಹುರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾಗಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ಜೊತೆಯೂ ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ಆನಂದ ನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ

೧. "ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾಪ್ತುತಹಸ್ತಾಪ್ತುಂ ಶ್ರಾಂತಾಫಾತ್ ಸ್ತನಯೋಃ ವಿವರ್ಮ" (ಭಾಗ.೧೦/೨೩/೧೪) ಇತಿ ಕಥಾ ಸೂಚನಾಯೋದಮ್ |

ಸಮಾನಸಂಖ್ಯೆಯ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಹಿಂದೆ (೮/೪೬) ಹೇಳಿದ ಸಾರೂಪ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨. ಹೀಗೆ ಬಹುರೂಪವನ್ನು ತೋರುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ತನ್ನ ರಾಸಲೀಲೆ ವಂದ್ಯವಾದುದೇ ಹೊರತು ನಿಂದ್ಯವಾದುದಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಿದೆ.

೧. ಆತ ವಿವ ಸಾರೂಪ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್

- ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂಗಾನುಲೇಪನತಿಲಕವತ್ ಗಾಢಾಲಿಂಗೇನ ಸತಿ ತಾನಾಮಪ್ಯಂಗಾನುಲೇಪನತಿಲಕಾಣಾಂ ಜಾತ್ಯಾಡಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶ್ವಪ್ರರಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಅಪೂರ್ವವಿವರ ಹೀಗಿದೆ :

ವನರಾಜಂ ತಥಾ ಕೂಜದ್ವಂಗಮಾಲಾಮನೋಹರಾಮ್ |

ವಿಲೋಕ್ಯ ಸಹ ಗೋಪೀಭಿರ್ವರ್ಣ್ಯಕ್ರೇ ರತಿಂ ಪ್ರತಿ ||

ವಿನಾ ರಾಮೇಣ ಮಧುರಮತೀವ ವನಿತಾಪ್ರಿಯಮ್ |

ಜಗೌ ಕಲಪದಂ ಶೌರಿಷಾರಮಂದ್ರಕೃತಕೃಮಮ್ ||

ರಮ್ಯಂ ಗೀತಧ್ವನಿಂ ಕ್ರುತ್ವಾ ಸಂಕೃಜ್ಞಾವಸಥಾಂವದಾ |

ಆಜಗ್ಮದ್ವರಿತಾ ಗೋಪ್ಯೋ ಯತ್ರಾಸ್ತೇ ಮಧುಸೂದನಃ ||

ಶನ್ಯಃ ಶನ್ಯೇಜಗೌ ಗೋಪೀ ಕಾಚಿತ್ ತಸ್ಯ ಲಯಾಸುಗಮ್ |

ದತ್ತಾವಧಾನಾ ಕಾಚಿಚ್ಛ ತಮೇವ ಮನಾಃಸ್ಮರತ್ ||

ಕಾಚಿತ್ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಪ್ರೋಚ್ಛ ಲಜ್ಜಾಮುಪಾಯಯೌ |

ಯಯೌ ಚ ಕಾಚಿತ್ ಪ್ರೇಮಾಂಧಾ ತತ್ಪಾರ್ಶ್ವಮವಿಲಂಬಿತಮ್ ||

ಕಾಚಿಚ್ಛಾವಸಥಾಂತೇ ಸ್ತಿತ್ವಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಬಹಿರ್ಗುರುಮ್ |

ತಸ್ಯಯತ್ರೇನ ಗೋವಿಂದಂ ದಧೌ ಮೀಲಿತಲೋಚನಾ ||

ತಚ್ಚಿತ್ತವಿಮಲಾಹ್ಲಾದಕ್ಷೀಣಪುಣ್ಯಚಯಾ ತಥಾ |

ತದಪ್ಯಾಪ್ತಿಮಹಾದುಃಖವಿಲೀನಾಶೇಷಜಾತಕಾ ||

ಚಿಂತಯಂತೀ ಜಗತ್ಪೂತಿಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಿಣಿಮ್ |

ನಿರುಚ್ಛ್ವಾಸತಯಾ ಮುಕ್ತಂ ಗತಾಂಘ್ರಾ ಗೋಪಕನ್ಯಕಾ ||

ಗೋಪೀಪರಿವೃತೋ ರಾತ್ರಿಂ ಶರಚ್ಛಂದ್ರಮನೋರಮಾಮ್ |

ಮಾನಯಾಮಾಸ ಗೋವಿಂದೋ ರಾಸಾರಂಭರಭೋತ್ಪುಟಃ ||

ಗೋಪ್ಯಶ್ಚ ಪೃಂದಶಃ ಕೃಷ್ಣಚೀಷ್ಟಾಸ್ತಾಯತಮೂರ್ತಯಃ |

ಆನ್ಯದೇರಂ ಗತಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಚೇರುರ್ವೃಂದಾಪೂರ್ವಕರಮ್ ||

ಕೃಷ್ಣಃ ನಿಬದ್ಧಹೃದಯಾ ಇದಮೂಘಃ ಪರಸ್ಪರಮ್ ||

ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮೇವ ಲಲಿತಂ ವ್ರಜಾಮ್ಯಾಲೋಕತಾಂ ಗತಿಃ |

ಅಗ್ನಾ ಬ್ರವೀತಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ತ ಮಮ ಗೀತೀರ್ನಿವೃತ್ತತಾಮ್ ||

ದುಷ್ಪಕಾಲಿಯ ತಿಷ್ಠಾತ್ ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮಿತಿ ಚಾಪರಾ |

ವಾಯುಮಾಸ್ತೋಽಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ತ ಲೀಲಯಾ ಸರ್ವಮಾದದೇ ||

ಅಗ್ನಾ ಬ್ರವೀತಿ ಚೋ ಗೋವಾ ನಿಶ್ಯಂಕೈಃ ಸ್ವೀಯತಾಮಿತಿ |

ಅಲಂ ವೈಷ್ಣವಯೋಗಾತ್ರ ದೃತೋ ಗೋವರ್ಧನೋ ಮಯಾ ||

ಧೇನುಕೋಟಯಂ ಮಯಾ ಕ್ಷಿಪ್ತೋ ವಿಚರಂತು ಯಥೇಚ್ಛಯಾ |
 ಗಾವೋ ಬ್ರವೀತಿ ಚೈವಾನ್ಯಾ ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾನುಸಾರಿಣೀ ||
 ಏವಂ ನಾನಾಪ್ರಕಾರಾಸು ಕೃಷ್ಣಚೇಷ್ಟಾಸು ತಾಪದಾ |
 ಗೋಪ್ತೋ ವ್ಯಗ್ರಾಃ ಸಮಂ ಚೇರೂ ರಮ್ಯಂ ವೃಂದಾವನಾಂತರಮ್ ||
 ವಿಲೋಕ್ಯ ಕಾ ಭುವಂ ಪ್ರಾಹ ಗೋಪೀ ಗೋಪವರಾಂಗನಾ |
 ಪುಲಕಾಂಚಿತವಾರ್ಣಗೀ ವಿಶಾಖಯನೋತ್ತರಾ ||
 ಧ್ವಜವಜ್ರಾಂಕುಶಾದ್ಭಾಂಕರೇಷಾವಂತ್ಯಾಲಿ ಪಶ್ಯತ |
 ಪದಾನ್ಯೇತಾನಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಲೀಲಾಲಲಿತಗಾಮಿನಃ ||
 ಕಾಪಿ ತೇನ ಸಮಾಯಾತಾ ಕೃತಪುಣ್ಯಾ ಮದಾಲಸಾ |
 ಪದಾನಿ ತಸ್ಯಾಶ್ವತಾನಿ ಫಣಾನ್ಯಲತನೂನಿ ಚ ||
 ಪುಷ್ಪಾಪಚಯಮತ್ಯೋಚ್ಚಿಶ್ಚೈ ದಾಮೋದರೋ ಧ್ರುವಮ್ |
 ಯೇನಾಗ್ರಾಕ್ರಾಂತಮಾತ್ರಾಣಿ ಪದಾನ್ಯತ್ರ ಮಹಾತ್ಮನಃ ||
 ಅತ್ಯೋಪವಿಶ್ಯ ವೈ ತೇನ ಕಾಚಿತ್ತುಷ್ಟ್ರರಲಂಕೃತಾ |
 ಅನ್ಯಜಗ್ಗನಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ವಿಪುರ್ದೃಷ್ಟಿರ್ಚಿತ್ತಯಾ ||
 ಪುಷ್ಪಟಂಧನಮೃಗೈಶ್ಚತಮಾನಾಮಾಸ್ಯ ತಾಮ್ |
 ನಂದಗೋಪಮತೋ ಯಾತೋ ಮಾರ್ಗೇಣಾನೇನ ಪಶ್ಯತ ||
 ಅನುಯಾತ್ಯನಮತ್ರಾನ್ಯಾ ನಿತಂಬಭರಮಂಥರಾ |
 ಯಾ ಗಂತವೈ ದ್ರುತಂ ಯಾತಿ ನಿಮ್ನಪಾದಾಗ್ರಸಂಸ್ಥಿತಿಃ ||
 ಹಸ್ತಸ್ಯಾಗ್ರಹಸ್ತೇಯಂ ತೇನ ಯಾತಿ ತಥಾ ಸಖೀ |
 ಅನಾಯತ್ತಪದನ್ಯಾಸಾ ಲಕ್ಷ್ಮತೇ ಪದಪದ್ಧತಿಃ ||
 ಹಸ್ತಸಂಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರೇಣ ಧೂರ್ತೇನೈಷಾ ವಿಮಾನಿತಾ |
 ನೈರಾಶ್ಯಾನ್ಮಂದಗಮಿಸ್ಯಾ ನಿವೃತ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮತೇ ಪದಮ್ ||
 ನೂನಮುಕ್ತಾ ತ್ವರಾಮೀತಿ ಪುನರೇಷ್ಟಾಮಿ ತೇನಿತಿಮ್ |
 ತೇನ ಕೃಷ್ಣೇನ ಯೇನೈಷಾ ತ್ವರಿತಾ ಪದಪದ್ಧತಿಃ ||
 ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಗಹನಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಪದಮತ್ರ ನ ಲಕ್ಷ್ಮತೇ |
 ನಿವರ್ತದ್ಧಂ ಶಶಾಂಕಸ್ಯ ನೈತದ್ವೀಧಿತಿಗೋಚರೇ ||
 ನಿವೃತ್ತಾಸ್ತಾಪದಾ ಗೋಪ್ತೋ ನಿರಾಶಾಃ ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನೇ |
 ಯಮುನಾತೀರಮಾಸಾದ್ಯ ಜಗುಸ್ತಚ್ಚಿರಂತ ತಥಾ ||
 ತತೋ ದದೃಶುರಾಯಾಂತಂ ವಿಶಾಖಮುಮಿಪಂಕಜಮ್ |
 ಗೋಪ್ಯಷ್ಟಿಲೋಕ್ಯಗೋಪ್ತಾರಂ ಕೃಷ್ಣಮಕ್ಷಿಪ್ತಚೇಷ್ಟಮ್ ||
 ಕಾಚಿದಾಲೋಕ್ಯ ಗೋವಿಂದಮಾಯಾಂತಮತಿಹರ್ಷಿತಾ |
 ಕೃಷ್ಣ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಪ್ರಾಹ ನಾನ್ಯದುರೀರಯತ್ ||
 ಕಾಚಿದನ್ಯಭಂಗುರಂ ಕೃತ್ವಾ ಲಲಾಟಫಲಕಂ ಹರಿಮ್ |
 ವಿಲೋಕ್ಯ ನೇತ್ರಭೃಂಗಾಭ್ಯಾಂ ಪಮೌ ತನ್ಮುಮಿಪಂಕಜಮ್ ||
 ಕಾಚಿದಾಲೋಕ್ಯ ಗೋವಿಂದಂ ನಿಮೀಲಿತವಿಲೋಚನಾ |
 ತಸ್ಯೈವ ರೂಪಂ ಧ್ವಾಯಂತೀ ಯೋಗಾರೂಢೇವ ಸಾ ಬಭೌ ||

೩. ಇಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟೇ ರೂಪಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ್ದು ಅವನ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ವಿಶ್ವರೂಪಪ್ರದರ್ಶನದ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ರಾವಣನ ಮೂಲಬಲವನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ೩.೬,೦೦೦ ಮಹಾಘ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇದು ಹೋಲುವುದು.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತ: ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತ: ಸುರಮಂಡಲೀಪು ಮಹಿತ: ಸರ್ಗೋಽಪ್ಪೋಽಯಂ ಮುದಾಮ್ ||೬೨||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಅಪ್ಪಣ: ಸರ್ಗ: ||೮||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

ಕತ: ಕಾಂಚಿತ್ ಪ್ರಿಯಾಲಾಪೈ: ಕಾಂಚಿದ್ಭೂಭಂಗವೀಕ್ಷತೈ: |

ನಿನ್ನೇನುನಯಮನ್ಯಾಂ ಚ ಕರಾಶೋನ ಮಾಧವ: ||

-ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (೫/೧೩/೧೫-೪೭)

೧. ತ್ರಿಲತಪ್ರಹ್ಲಾದಿ ಮಹಾಘಕಾಣಾಮಕ್ಷೋಹಣೀಣಾಂ ಸಹಷಟ್ಪತ್ನಮ್ |

ಶ್ರಮೇಣ ಸಂಯೋಜಯತಾರು ರಾಮಂ ಸರ್ವಲಭವಾನಿತಿ ದಿರೇಶ ರಾವಣ: ||

ತದಪ್ರದೃಷ್ಟಂ ಪರತ: ಸ್ವಯಂಭುವೋ ಯುಗಾಂತಕಾಲಾರ್ಗವರ್ಣಾರ್ಗತೋಪಮಮ್ |

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ನಾನಾವಿಧಮಸ್ವಶಸ್ತ್ರಂ ಬಲಂ ಕಪೀನ್ ಶೀಘ್ರತಮಂ ಜಗಮ ||

ಅಗಚ್ಛಮಾಣಂ ತದಪಾರಮೇಯಂ ಬಲಂ ಸುಘೋರಂ ಪ್ರಖಯಾರ್ಗವೋಪಮಮ್ |

ಭಯಾತ್ ಸಮುದ್ವೀಕ್ತ್ಯ ವಿಷ್ಣುಚೇತಸ: ಕಪಿಪವೀರಾ ನಿತರಾಂ ಪ್ರದುದ್ಧವು: ||

ಪರೋ ಹಿ ದತ್ತೋಽಸ್ಯ ಪುರಾ ಸ್ವಯಂಭುವಾ ಧರಾತಲೇಽಪ್ಪೇಽಪಿ ನಿವಾಸಶಕ್ತಿ: |

ಅಜೇಯತಾ ಚೇತ್ಯತ ವಿಪ ಸಾರ್ಕಜಾ: ಪ್ರವಂಗಮಾ ದ್ರಷ್ಟುಮಪಿ ಸ್ವ ಗಾಶಕನ್ ||

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ರಾಮೋಽಪ್ತ ಧನು: ಶರಾಂಶ್ಚ ಸಮಂತತ್ಯಾಸವಧೀಚ್ಛರೌಘೈ: |

ಸ ವಿಪ ಸರ್ವತ್ರ ಚ ದೃಶ್ಯಮಾನೋ ವಿರಿಕ್ತು ರಿಕ್ತು ಪ್ರಜಘಾಣ ಸರ್ವತ: ||

ಕ್ಷೇಗೇನ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ನಿಷತ್ಯ ರಾಘವ: ಪ್ರವಂಗಮಾನಾದ್ಯಪ್ಯಪ್ಯ: ಸುಪೂಜಿತ: |

ಅಭಿಮತ: ಸರ್ವಸುರೋತ್ತಮೈರ್ಮುರಾ ಭೃಶಂ ಪ್ರಸೂನೋತ್ತರವರ್ಷಿಭ: ಪ್ರಭು: ||

-ಮಹಾಭಾರತಕಾಶ್ಯಪನಿರ್ಗಯ (೮/೧೭೯-೧೮೪)

೯. ನವಮಃ ಸರ್ಗಃ

(ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೧-೫೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಾರತ್ನಾದಿ
ದೋಷಾಭಾವಮರ್ಥನೆ - ೫೮-೬೦; ವೃಂದಾವನದ ವರ್ಣನೆ - ೬೧-೬೪;
ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೫)

ರಾರಾಜಿಸಿದ ರಾಸವಿಲಾಸ
ಮಂಡಲೀಕೃತಮನೋರಮರಾಮಾ
ಕುಂಡಲದ್ಯುತಿಸುದೀಪಿತಸೀಮಾ^೧ ।

೧. ಕೃತ್ವಾ ತಾವಂತಮಾತ್ಮಾಗಂ ಯಾವತೀರ್ಗೋಪಯೋಜಿತಃ
ರರಾಮ ಭಗವಾನ್ಪ್ರಾಭರಾತ್ಕಾರಾಮೋಽಪಿ ಲೀಲಯಾ ॥
ಧರ್ಮವೃತ್ತಿಕ್ರಮೋ ದೃಷ್ಟ ಕ್ಷಣ್ಣಿರಾಣಾಂ ಚ ಸಾಹಸಮ್ ।
ತೇಜಯಾಸಾಂ ನ ದೋಷಾಯ ವಹ್ನೇ ಸರ್ವಭುಜೋ ಯಥಾ ॥ -ಭಾಗ(೧೦/೩೧/೨೧,೩೧)
- ತಾಭಿಃ ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತಾಭಿರ್ಗೋಪೀಭಿಃ ಸಹ ಸಾದರಮ್ ।
ರರಾಸ ರಾಸಗೋಷ್ಠೀಭಿರುದಾರಚರಿತೋ ಹರಿಃ ॥
ರಾಸಮಂಡಲಬಂಧೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಪಾರ್ಶ್ವಮನುಜ್ವತಾ ।
ಗೋಪೀಜನೇನ ನೈವಾಭೂದೇಹಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯರಾಕ್ಷಸಾಃ ॥
ಹಪ್ತೇನ ಗೃಹ್ಯ ಚೈಕೈಕಾಂ ಗೋಪೀನಾಂ ರಾಸಮಂಡಲಮ್ ।
ಚಕಾರ ತತ್ಕರಸ್ಪರ್ಶನಮೀರಿತದೃಶಂ ಹರಿಃ ॥
ತತಃ ಪ್ರವವೃತೇ ರಾಸಶೃಂಗಾರಲಯನಿವೃತ್ತಿಃ ।
ಅನುಯಾತಶರತ್ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಗೇಯಗೀತಿಸುಕೃಮಾತ್ ॥
ಕೃಷ್ಣಶರಚ್ಚಂದ್ರಮಸಂ ಕೌಮುದೀಂ ಕುಮುದಾಕರಮ್ ।
ಜಗೌ ಗೋಪೀಜನಸ್ತೇಕಂ ಕೃಷ್ಣಸಾಮ ಪುನಃ ಪುನಃ ॥
ಪರಿವೃತ್ತಿಶ್ರಮೇಣೈಕಾ ಚಲದ್ವಲಯಲಾಙ್ಗನೀಮ್ ।
ದದೌ ಬಾಹುಲತಾಂ ಸ್ಯಂಧೇ ಗೋಪೀ ಮಧುನಿಘಾತಿನಃ ॥
ಕಾಚತ್ ಪ್ರವಿಲಸದ್ವಾಹುಃ ಪರಿರಭ್ಯ ಚುಮುಂಬ ತಮ್ ।
ಗೋಪೀ ಗೀತಸ್ತುತಿವ್ಯಾಜಾನಿಪುಣಾ ಮಧುಸೂದನಮ್ ॥
ಗೋಪೀಕರ್ಪೋಲಸಂಶ್ಲೇಷಮುಭಿಗಮ್ಯ ಹರೇರ್ಭುಜೌ ।
ಪುಲಕೋದ್ಗಮಸ್ಸಾಯ ಸ್ನೇಹಾಂಬುಘನತಾಂ ಗತೌ ॥
ರಾಸಗೇಯಂ ಜಗೌ ಕೃಷ್ಣೋ ಯಾವತ್ಪಾರತರದ್ವನಿಃ ।
ಸಾಧು ಕೃಷ್ಣೇತಿ ಕೃಷ್ಣೇತಿ ತಾವತ್ ತಾ ದ್ವಿಗುಣಂ ಜಗುಃ ॥
ಗತೇಽನುಗಮನಂ ಚಿತ್ರವರ್ಣನೇ ಸಮ್ಯುಖಂ ಯಯುಃ ।
ಪ್ರತಿಲೋಮಾನುಲೋಮಾಭ್ಯಾಂ ಭೇಜುರ್ಗೋಪಾಂಗಣಾ ಹರಿಮ್ ॥
ಸ ತಥಾ ಸಹ ಗೋಪೀಭಿಃ ರರಾಸ ಮಧುಸೂದನಃ ।
ಯಥಾಬ್ಜಗೋಚಪ್ರತಿಮಃ ಕ್ಷಣ್ಣೇನ ವಿಸಾಽಭವತ್ ॥
ತಾ ವಾರ್ಯಮಾಣಾಃ ಪತಿಭಿಃ ಪಿತೃಭಿರ್ಭ್ರಾತೃಭಿಃ ಸ್ವತಃ ॥
ಕೃಷ್ಣಂ ಗೋಪಾಂಗಣಾ ರಾತ್ರಿ ರಮಯಂತಿ ರತಿಪ್ರಿಯಾಃ ॥

ಗಂಡಚುಂಬನಕುತೂಹಲಕಾಮಾಃ

ಖಂಡಿತಾನನಸರೋರುಹಧಾಮಾ^೧ || ೧ ||

ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದ ಸುಂದರರಮಣಿಯರು, ಅವರ ಓಲೆಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿಕ್ಕುಗಳು, ಕೆನ್ನೆಗಳನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ ಕಾತರದ ಬಯಕೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮುಖಕಮಲಗಳ ಕಾಂತಿ - ಇದರಿಂದಾಗಿ ಆ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು.

೧. : ೧. ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ಸುತ್ತ ನೆರೆದಿದ್ದರು; ಅವರು ಧರಿಸಿದ್ದ ಓಲೆಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಆ ಪ್ರದೇಶ ಝಗಝಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಕೃಷ್ಣನ ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುವ ಕಾತರದಿಂದ ಅವರ ಮುಖಕಮಲಗಳು ಕಮಲದಂತೆ ಅರಳಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ; ರಾಮಾ - ಚೆಲುವೆ; ದ್ಯುತಿ - ಕಾಂತಿ; ಧಾಮ - ಕಾಂತಿ.

೨. ಶ್ಲೋಕ ೧ ರಿಂದ ೧೧ರವರೆಗೆ ಅಂತ್ಯಕುಲಕ^೨.

ರಾಸವಿಲಾಸದ ಹಿರಿಮೆ

ಮುಚ್ಚಮಾನಕಬರೀಭರಬಂಧಃ

ಪ್ರೋಚ್ಯಮಾನರಸದಾತ್ಮಮುಕುಂದಃ |

ಪ್ರಥಮಾನನಖಿಲಾಂಭನಚಂದ್ರಃ

ಕಥ್ಯಮಾನಹರಿವಿಕ್ರಮವೃಂದಃ || ೨ ||

ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಮುಡಿಗಳ ಗಂಟುಗಳು, ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ನಲಿವು ನೀಡುವ ಮುಕುಂದನ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು, ಪಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಖಗಳ ಗುರುತಿನ ರೂಪದ ಚಂದ್ರ, ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳು - ಇದರಿಂದಾಗಿ ರಾಸೋತ್ಸವವು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು.

೧. : ಕಬರೀ - ಮುಡಿ.

ಸೋಽಪಿ ಕೃತೋರಕವಯೋ ಮಾನಯನ್ ಮಧುಸೂದನಃ |

ರೇಮೇ ತಾಭಿರಮೇಯಾತ್ಮಾ ಕ್ಷವಾಸು ಕ್ಷತಾಹತಾಃ ||

ತದ್ವತ್ಸಮ ತಥಾ ತಾಸು ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚೇತ್ಸರಃ |

ಆತ್ಮಸ್ಯ ರೂಪರೂಪೋಽಸೌ ವ್ಯಾಪೀ ವಾಯುರಿವ ಸ್ಥಿತಃ ||

ಯಥಾ ಸಮಸ್ತಭೂತೇಷು ನಭೋಽಗ್ನಿಃ ಪೃಥಿವೀ ಜಲಮ್ |

ವಾಯುಶ್ಚಾತ್ಮಾ ತಥೈವಾಸು ವ್ಯಾಪ್ತ ಸರ್ವಮವಸ್ಥಿತಃ ||

- ವಿಷ್ಣುಪರಾಣ (೫/೧೩/೪೮-೬೨)

೧. ಸ್ವಾಗತಾವತ್ಸಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಯಸ್ಯೈವೈ ರಾಸವಿಲಾಸಃ ಜಯತೀತ್ಯುತ್ತರಕುಲಕಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಸರ್ವರೂ ನಲಿದ ರಾಸವಿಲಾಸ

ಹೃಷ್ಠರೋಮನಿಕರೈರ್ವನಸತ್ವ-

ದೃಢಪರಮ್ಯವಿಭವೋ ಹೃತಚಿತ್ತಃ |

ತುಪ್ಪನಿರ್ಜರಗಣೈರ್ಗಗನಸ್ವ-

ವೇದಿತ್ವಃ ಸ್ತುತಮುಕುಂದಚರಿತ್ಯಃ || ೩ ||

ಅದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಡಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡು ಅದರ ರಮ್ಯವೈಭವವನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದ್ದವು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪುಗಳಿಂದ ಸುಸ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಿತು.

ವಿ. : ವನಸ್ಪತ್ತ - ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿ ; ನಿರ್ಜರ - ದೇವತೆ.

ರಾಸವಿಲಾಸದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಿರಿಮೆ

ಚಾರುಪಾದತಲಸನ್ನಖಿಕಾಂತ್ಯಾಽ-

ಧೀರನೂಪುರರುಚಾ ವಿಚರಂತ್ಯಾ |

ಸಾರರತ್ನಮಯಮಂಡಪಪಂಕ್ತ್ಯಾ-

ಹಾರಿಭೂಮಿವಿಭವೋ ವಿಲಸಂತ್ಯಾ || ೪ ||

ಸೊಗಸಾದ ಅಂಗಾಲುಗಳ ಉತ್ತಮ ನಖಗಳ ಕಾಂತಿ; ಚಲಿಸುವ ಕಾಲ್ಗಜ್ಜೆಗಳ ಕಾಂತಿ, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರತ್ನಮಯಮಂಟಪಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಪ್ರದೇಶದ ವೈಭವವು ಅಲ್ಲಿ ಥಳಥಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ನಲಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

ವೇಣುವಾದ್ಯಪಟುನಾ ವ್ರಜನಾರೀ-

ಮಾನದೇನ ಹರಿಣಾಂತರಹಾರೀ |

ಆನತಾಬ್ಜನಿಮಾರುತಗೌರೀ-

ಪ್ರಾಣನಾಥನಯನೋತ್ಪನ್ನಕಾರೀ || ೫ ||

ವೇಣುವಾದನದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ, ಗೋಕುಲದ ನಾರಿಯರಿಗೆ ಮನ್ನಣೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅದು ತಲೆಬಾಗಿದ ಬ್ರಹ್ಮ - ವಾಯು - ರುದ್ರರಿಗೆ ಸೇತೋತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ; (ಅಬ್ಜನಿ-ಬ್ರಹ್ಮ ; ಗೌರೀಪ್ರಾಣನಾಥ-ಶಿವ).

ಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ರಾಸಲೀಲೆ

ಪಾದಸಂಚರಣದರ್ಶಿತಾಲಃ

ಸ್ವಾದುಗೀತವರವಿಭ್ರಮಜಾಲಃ |

ಮೋದಿತದ್ವಿಜಮೃಗಾಂಘ್ರಪಶೈಲಃ

ಶ್ರೀಧರೇಕ್ಷಣರಸಾಯನಲೋಲಃ || ೬ ||

ತಾಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗೋಪಿಯರು ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು; ಇಂಪಾದ ಹಾಡುಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರು; ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಮರಗಳು ಬೆಟ್ಟಗಳು ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದವು; ಶ್ರೀಜತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವೆಂಬ ರಸಾಯನದಿಂದ ಅದು ರಮಣೀಯವಾಗಿದ್ದಿತು. (ವಿಭ್ರಮ^೧-ವಿಲಾಸ).

ಬಗೆಬಗೆಯ ಸೊಬಗಿನ ರಾಸಲೀಲೆ

ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಶತವಾಸವನೀಲಃ

ಪುಷ್ಪಗೋಪತರುಣೀಮಣಿಮಾಲಃ |

ಘೃಷ್ಣಪಾಣಿವರದಾಮವಿಲೋಲ-

ಶ್ಚಿತ್ರಹಾರಸರಹಾರಣಶೀಲಃ || ೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೂರಾರು ರೂಪಗಳೆಂಬ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳು, ತಾರುಣ್ಯ ತುಂಬಿದ ಗೋಪ-ಯುವತಿಯರೆಂಬ ಮಣಿಮಾಲೆಗಳು, ಹೆಣೆದ ಕೈಗಳೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಗ್ಗಗಳ ರಮ್ಯತೆ, ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾದ ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಸೊಬಗು - ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. 'ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಶತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಶತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ನೂರು ಎಂದಲ್ಲದೆ ಬಹು ಎಂದರ್ಥ : 'ಶಬ್ದೋ ಬಹುತ್ವವಚನಃ ಶತಮಿತ್ಯತಶ್ಚ' (ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. ೧/೧೬). ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯ ಗೋಪಿಯರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ಬಹು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಉಚಿತ.

೨. ಪರಸ್ಪರ ಬೆಸೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ತೋಳುಗಳೆಂಬ ಹಗ್ಗದ ಗೋಪಿಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪಗಳು ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ ಒಂದರ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೧. 'ವಿಭ್ರಮಃ ಸಂಶಯಃ ಭ್ರಾಂತಿ ಶೋಭಾಯಾಂ ಚ' ಇತಿ ಯಾದವಃ |

- ಭಾಗಶ್ರೀವಿಜಯದ್ವಪರ್ತಿರ್ಥರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೩/೨೯)

೨. ಅಶ್ವೋತ್ಸಾಹವ್ಯಭಾಹುಸೂತ್ರನದ್ವಾಣಾಂ ಗೋಪೀಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಮಧ್ಯೇ ಸ್ಥಿತಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಗಾಂ ಚ ಮಂಡಲಾಕಾರತಯಾ ವಿಕೃತಾನಂತಯೇಣಾಪ್ನಾತಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ರಾಸಲೀಲೆಗೆ ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ವೈಭವ

ಹಾರಭಾಸ್ವದುರಸಾ ಸಕಲಾಶಾ-

ಪೂರಿತಸ್ತುರಶತಾಧಿಕಭಾಸಾ |

ಶಾರದಾಂಬುಜದೃಶಾ ವರಭೂಷಾ-

ಧಾರಿಣಾಽತಿರುಚಿರಃ ಕಮಲೇಶಾ || ೮ ||

ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಿಂದಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ, ಸಕಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹೋದ ಸಾವಿರಾರು ಮನ್ಮಥರನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕಾಂತಿ, ಶರತ್ಕಾಲದ ಕಮಲಗಳಂತಹ ನೋಟ, ತೊಟ್ಟ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಒಡವೆಗಳು - ಇಂತಹ ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸೊಗಸಾಗಿದ್ದಿತು.

ರಾಸಲೀಲೆಯ ಇತರ ಬಗೆಯ ವೈಭವ

ಸಪ್ತಿಯಾಮರವಿಮಾನವಿತಾನ-

ಸ್ವಪ್ತಬಂದಿಚಯಮಾನವಿತಾನಃ |

ಸ್ವಲ್ಪಮೇಘರವಮದ್ವಲಸಾಂದ್ರಃ

ಸ್ವಪ್ರಸೂನರುಚಿಮದ್ವಲಸಾಂದ್ರಃ || ೯ ||

ಅಲ್ಲಿ ಸಪ್ತೀಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ವಿಮಾನರೂಪದ ಹಾರುಬಟ್ಟೆಗಳು, ಸಂತ್ಯವರಾದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಗುಂಪಿನಂತಹ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗಾನ, ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಗುಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಮೋಡಗಳ ಗರ್ಜನೆ-ರೂಪದ ಎಡೆಬಿಡದ ಮದ್ದಲೆಗಳು, ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಸುರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕುಸುಮಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಿರಿದ ಹೂವಿನ ದಳಗಳು ತುಂಬಿದ್ದವು ; (ಮದ್ವಲ - ಮದ್ದಳೆ).

ರಾಸಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಂದಮಾರುತದ ಸೊಬಗು

ಜೃಂಭಮಾಣನವಪಲ್ಲವಶೋಭೇ

ಶಂಬರಾರಿಪಿತೃಪಲ್ಲವಶೋಭೇ |

ಅಂಬುಜೇಽರ್ಪಿತಹೃದಾ^೧ ಹಿಮದಾತ್ರಾ

ಜೃಂಭಿತಶ್ಚ ಮರುತಾಽಹಿಮದಾತ್ರಾ || ೧೦ ||

ಅರಳುವ ಹೊಸ ಚಿಗುರುಗಳ ಕಾಂತಿಯ ಮನ್ಮಥಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ನಸು-ಕಾಂತಿಯ ಕಮಲದ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿಬರುತ್ತಿದ್ದ, ತಂಪು ನೀಡುವ, ಬಿಸಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ

೧. ಅನೇನ ಮಾಂದ್ಯನೌರಭೇಃ ದರ್ಶಿತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹಿಮಸ್ತು ಶೀತಶ್ಚ ದಾತಾ | ತೇನ ಅಹಿಃ ಸರ್ಪಃ | 'ಮದಿ ಹರ್ಷೇ' ಇತಿ ಧಾತೋಃ | ಮದಾಯ ಹರ್ವಾಯ ಆತ್ಮ

ಗಾಳಿಯಿಂದ ಆ ರಾಸೋತ್ಪವು ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು; (ಶಂಭಾರಿ - ಶಂಬರ ಎಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು - ಮನ್ಮಥ).

ವೇಷಭೂಷಗಳ ವೈಭವದ ರಾಸವಿಲಾಸ

ಮಂಜುಶಿಂಜದತಿಭಾಸುರಭೂಷಃ

ಕಂಜನಾಭಬಹುಸುಂದರವೇಷಃ |

ಅಂಸಲಗ್ನಕರಸಾರಸಪಾಶಃ

ಸಂಪ್ರತೋ ಜಯತಿ ರಾಸವಿಲಾಸಃ || ೧೧ ||

ಮಂಜುಳದ್ದನಿಗೈಯ್ಯುವ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಭೂಷಣಗಳು, ಪದ್ಮನಾಭನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆತಿ ಚೆಲುವಾದ ರೂಪಗಳು, ಹೆಗಲ ಮೇಲಿರಿಸಿದ ಕರಕಮಲಗಳ ಸರಪಳಿ, ಇಂತಹ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯು ತುಂಬಾ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು; (ಅಹಿಮ - ಉಷ್ಣ).

ಖುಷಿಮುನಿಗಳಿಗೂ ಮಾನ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪುಂಡರೀಕಮುಖಮುಖ್ಯವಿಕಾಸಃ

ಖಂಡಿತಾರಿತಿಮಿರೋರುತರಾಶಃ |

ಶೌಂಡಮದ್ಭಕ್ತವಿವರ್ಣ್ಯವಿಲಾಸಃ

ಪಾಂಡುರಂಗರವಿರತ್ನ ಲಲಾಸ || ೧೨ ||

ಪುಂಡರೀಕ ಮೊದಲಾದವರ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದ ಶತ್ರುಗಳೆಂಬ ನಿಬಿಡಾಂಧಕಾರದ ಬಹುಬಗೆಯ ಆರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕುಶಲರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಶ್ರೀಪಾಂಡುರಂಗ ಎಂಬ ಸೂರ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

ವಿ. : 'ಪುಂಡರೀಕಮುಖಮುಖ್ಯವಿಕಾಸಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಮಲದಂತಹ ಮುಖದ ಗೋಷಿಯರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ; ಶೌಂಡ - ಕುಶಲ.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವಿಶೇಷತೆ

ಗಾತ್ರಕೋಕಿಲರವಪ್ರತಿಪೂರ್ತೌ

ಸ್ಥಿತಭೃಂಗನಿನದೈಃ ಪ್ರತಿಪೂರ್ತೌ |

ಜಾತು ಯತ್ಪದಮಸಿದ್ಧಮ್ಗಾದ್ಯೈ-

ಧ್ಯಾತಮೇತದಿಹ ಸಿದ್ಧಮ್ಗಾದ್ಯೈಃ || ೧೩ ||

ಹಾಡುವ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಧ್ವನಿಯು ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದಿತು; ಭ್ರಮರಗಳ ಝೇಂಕಾರವು ತಾನೆ ನೀಡುವುದಾಗಿದ್ದಿತು; ಋಗಾದಿ ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಾಕಲೈನ ಒಮ್ಮೆಯೂ ಸಿಗದಂತಹ ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧರು, ಮೃಗಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು^೧.

ವಿ. : ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿನ^೨ 'ಅಸಿದ್ಧಮ್ಗಾದ್ಯೈಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಸಿದ್ಧಮ್' ಋಗಾದ್ಯೈಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪದಚ್ಛೇದ.

ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

^೩ಹಸ್ತಿನೀಶತರಮಾಕೃತಿಪೂರ:

ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಸುರಪಾದಪಸಾರಃ |

ಧಿಕ್ಷಕಾರ ಸ ಪಯೋಬ್ಧಮುದಾರಃ

ಸುದ್ಯುತಿಸ್ಥಿತಪಯೋಮೃತಧಾರಃ || ೧೪ ||

ಹಸ್ತಿನೀಜಾತಿಯ ಗೋಪಿಕೆಯರ ರೂಪದ ನೂರಾರು ರಮಾರೂಪಗಳು, ಕೃಷ್ಣನ ರೂಪಗಳು ಎಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ದೇವವಕ್ಷಗಳು, ಶೋಭನಕಾಂತಿಯ ಉತ್ತಮ ಮಂದಹಾಸರೂಪದ ಅಮೃತಧಾರೆ - ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯು ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನು ಮೀರಿಸಿತು.

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ (೭ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ) 'ಹಸ್ತಿನೀಶತರಮಾ-ಕೃತಿಪೂರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಶತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಏಕು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಅನಂತರೂಪಗಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ತಿಳಿಯುವುದು; ಸುರಪಾದಪ - ದೇವತರು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ.

೧. ರಾಸೋತ್ಸವಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಸಕಲದೃಗ್ವಿಷಯೋಽಭೂದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಮೃ.

೨. ದೃಢಂ ಸುವೃತಂ ಮನ್ಯುಣಾಂ ವಿಶ್ವಮಾತ್ಮೋನ್ನತಂ ಕೌ ವಿನ್ಯಮಿತ್ಯ ಶಂಕಮ್ |

ಆಕರ್ಮ ಪದ್ಯಾ ಮಿತಿರೇತರಂ ತು ಹಸ್ತರ್ಭಗಮೋಯಂ ವಿಲು ರಾಸಗೋಪ್ತಿ ||

- ನೀಲಕಂಠಕೃತ ಹರಿವಂಶ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿನ ಕೋಶದರ್ಶನ

೩. ಚಕ್ರೀಣಿ, ಹಸ್ತಿನೀ, ಶಂಖಿನೀ ಮತ್ಸ್ಯ ಪದ್ಮಿನೀ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿನಾಲ್ಕು ವಿಧ; ಹಸ್ತಿನೀಸ್ತ್ರೀಯ ಲಕ್ಷಣ ಒಂಗಿದೆ ಸ್ತೂಲಾಭರಾ ಸ್ತೂಲನಿಲಂಘಾಂಗಾ ಸ್ತೂಲಾಂಗುಲೀ ಸ್ತೂಲಕುಚಾ ಸುತೀಲಾ |

ಕಾಮೋತ್ಕುಟಾ ಗಾಢರತಿತ್ತಿಯಾ ಚ ನಿತಂಬವಿವಾರ್ವಾ ವಿಲು ಹಸ್ತಿನೀ ಸ್ವಾತ್ ||

- ರತಿಮಂಜರಿ

ವರ್ಣನಾತೀತವಾದ ರಾಸೋತ್ಸವ

ರಾಸೋತ್ಸವಸ್ಯ ಹಿ ರಸಂ ಭುವಿ ವರ್ಣಯೇತ್ ಕಃ
ಶ್ರೀಶೋಡುರಾಜನಿಜಸೌಭಗರಂಜಿತಸ್ಯ |
ಯದ್ಭೃಂಗಹಂಸಶುಕಕೋಕಿಲಕೇಕಿಮುಖ್ಯಾ
ದ್ರಷ್ಟುಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಮನಸಃ ಪರಿತಃ ಸಮೀಯುಃ || ೧೫ ||

ದುಂಬಿಗಳು, ಹಂಸಗಳು, ಗಿಳಿಗಳು, ಕೋಗಿಲೆಗಳು, ನವಿಲುಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಹ ಯಾವುದನ್ನು ಕಾಣಲೆಂದು ಹರ್ಷತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದವೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀರಸಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಚಂದ್ರನ ಸಹಜಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಿದ ಆ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವೈಭವವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವನು ತಾನೇ ಬಣ್ಣಿಸಿಯಾನು?

ವಿ. : ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಆಕರ್ಷಕವೆನ್ನಿಸಿದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಹಿರಿಮೆ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.
ಉಡುರಾಜ - ಚಂದ್ರ.

ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ನಲಿವು ನೀಡಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

ಯತ್ತಾಂಡವಂ ಪಕ್ಷಿಮೃಗಾಂಘ್ರಪಾದ್ರೀ-
ನುದ್ರೂತಹರ್ಷಾಂಬುದೃತೋ^೧ ಹೃಕಾರ್ಷೀತ್ |
ಉನ್ನಮ್ರರೋಮ್ಃ ಸ ಮದಂತರಂಗೇ
ನರ್ನರ್ತು ಮಾಮೀದೃಶಮೇವ ಕುರ್ವನ್ || ೧೬ ||

ಯಾರ ನರ್ತನವು ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಮೃಗಗಳು, ಮರಗಿಡಗಳು ಹಾಗೂ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹ ಆನಂದಾಶ್ರಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೇತ್ರವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ, ^೧ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡವುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಸಹ ಅಂತೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾ ನನ್ನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಣಿದಾಡಲಿ.

ವಿ. : ತಾಂಡವ - ನಾಟ್ಯ. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ 'ತರ್ಕತಾಂಡವ' ಕೃತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ತಾಂಡವ ರಜ್ಜುವೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ಅದ್ಭುತ ತಾಂಡವದ ಸಂಕೇತದಂತೆ ಕಾಣುವುದು; ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು ಶ್ರೀಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣನ ವಿಲೇಷ ಆರಾಧಕರು ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ.

೧. 'ಹೃಕಾರ್ಷೀತ್' ಹೃಷ್ಣತತ್ಪ್ರಚೋದಯ ಮುಮುಕ್ಷುರ್ದಯಃ ಸದರ್ಭಾತ್' ಎತಿ ಪುರಾಣವೃತ್ತಿಂ ಸೂಚಯತಿ. - ವ್ಯಾ.

೨. ಚಿತ್ತದವಾಯೋಗ್ಯವರ್ತತಾದೀನಾಮಪಿ ಚಿತ್ತದವರಾಗಾತ್ ಮಮ ಮಾನುಷಜಾತೇಃ ಚಿತ್ತದ್ರವ್ಯೇ ನ ದೃಷ್ಟರ ವಿತಿ ಭಾವಃ || - ವ್ಯಾ.

ನವಿಲು ಮೊದಲಾದವು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆ

ಬರ್ಹೀ ತರ್ಹಿ ನನರ್ತ ಯಂ ಪ್ರತಿ ನಗಾಃ ಪುಷ್ಪಂ ಸಮರ್ಪ್ಯಾರ್ಚಯನ್

ಸ್ವೈರಂ ಮಂಜುರವಾ ಜಗುರ್ಮಧುಕರಾಃ ಪ್ಲಕ್ಷಂತ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮುಗಾಃ |

ಉತ್ಥಿ ಪ್ರೋಚ್ಚಫಣಾಃ ಫಣೇಶ್ವರಗಣಾಃ ಕಂಪೇನ ಯಂ ಪರ್ಯಗುಃ

ಸೋಽಯಂ ಶ್ರೀರಮಣೋ ಮಯಾ ರಚಿತಯಾ ಪ್ರೀಣಾತು ದೇವೋಽರ್ಚಯಾ ||

ಆಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿ ನವಿಲು ನಾಟ್ಯವಾಡಿತು; ಮರಗಳು ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದವು; ದುಂಬಿಗಳು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಂಜುಲಧ್ವನಿಯಿಂದ ಹಾಡಿದವು; ಜಿಂಕೆಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡತೊಡಗಿದವು; ಹೆಡೆಗಳನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಾವುಗಳ ಗುಂಪುಗಳು ತಲೆದೂಗುತ್ತಾ ಸುತ್ತುವರೆದವು; ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವನು ನಾನು ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆಯಿಂದ ಸುಪ್ರೀತನಾಗಲಿ.

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆ ಎಂದರೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಣನೆ ಎಂದರ್ಥ: ಮಯಾ ರಚಿತಯಾ ಅರ್ಚಯಾ ರಾಸಕ್ರೀಡಾವರ್ಣನಲಕ್ಷಣಪೂಜಯಾ | (ವ್ಯಾ.); ಬರ್ಹೀ - ನವಿಲು; ನಗಾಃ - ಮರಗಳು.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯ ಫಲಪ್ರತಿ

ರಾಮೋತ್ಪನ್ನಸ್ಮರಣಾಲಾಸಮಾನಸಾನಾಂ

ನಾಸಹ್ಯಬಂಧಮಿಹ ಮೋಚಯತೀತ್ಯಪೂರ್ವಮ್ |

ಯತ್ಕೇಶವಕ್ಷಕುಚಕಂಚುಕರಮೃನೀವೀ-

ಬಂಧಂ ಸ ವಿಶ್ಲಥಯತೇ ವ್ರಜಬಲ್ಲವೀನಾಮ್ || ೧೮ ||

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಾತರಮನಸ್ಕರಾದವರ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸಂಸಾರದ ಕಠಿನಬಂಧನವನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವನು ಎಂಬುದು ಅಚ್ಚರಿ ಏನಲ್ಲ! ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮುಡಿ, ಸ್ತನಕಂಚುಕ ಹಾಗೂ ರಮಣೀಯವಾದ ನೀವಿಗಳ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದನಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ಈ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಬಂಧನಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ ಹಾಕಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಮ್ಮ ಒಂದು ಸಂಸಾರಬಂಧನವನ್ನು ಕಳೆಯಲಾರನೆ ! ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

೧. ವಿಶ್ವಕಾಂಗನಾಭ್ಯಬಂಧತ್ರಯಮೋಚಸ್ಯ ರಾಸ್ಯ ಸ್ಮರತಾಮೇಕಬಂಧಮೋಕ್ಷಣಂ ಕಿಮಾಶ್ಚರ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಜಗತ್ತೇ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

ಯಸ್ಮಿನ್ನದ್ಭುತಿ ನಾಗಕೇಕಿನಕುಲಾಃ ಫೇರುಂಡಸಿಂಹದ್ವಿಪಾ
ಗೋಶಾರ್ದೂಲಮೃಗಾಃ ಕಿರಾತವಿಹಗಾ ವೈರಂ ವಿಪ್ರಜ್ಞ ಸ್ಫುಟಮ್ |
ಮಿತ್ರಾಮಿತ್ರಕಲತ್ರಪುತ್ರವಿರಸಾಸ್ತಸ್ಮುಃ ಸಮಂ ಪಡ್ರಿಪೂಂ-
ಸ್ತದ್ವೃಂದಾವನರಾಸಮಂಡಲಮಹಃ ಸ್ವಾಂತಸ್ಥಿತಾನ್ ಕೃಂತತು || ೧೯ ||

ಆ ರಾಸೋತ್ಸವವು ನಡೆದಾಗ ಹಾವುಗಳು, ನವಿಲುಗಳು, ಮುಂಗುಸಿಗಳು, ಭೇರುಂಡಗಳು, ಸಿಂಹಗಳು, ಆನೆಗಳು, ಗೋವುಗಳು, ಹುಲಿಗಳು, ಜಿಂಕೆಗಳು, ಕಿರಾತಪಕ್ಷಿಗಳು, ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ವೈರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊರೆದು, ಗೆಳೆಯರು, ಶತ್ರುಗಳು, ಪಕ್ಷಿಯರು, ಪುತ್ರರು ಮೊದಲಾದವರ ಬಗ್ಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರದು, ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಿಂತವು; ಅಂತಹ ಆ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಸೊಬಗು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಕಾಮಾದಿ^೧ ಪಡ್ರಿಪುಗಳನ್ನು ಅಳಿಸಲಿ.

ಎ. : ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಂತಹ ಮಹನೀಯರ ಆಸನದ ಕೆಳಗೆ ಆದ್ರಯ ಪಡೆದ^೨ ಇಲಿ ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪರಸ್ಪರ ವೈರ ಮಾಯವಾಗಿ ಮೈತ್ರಿ ಮೂಡಿತು ಎಂಬ ವಿವರ ಅವರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿದೆ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರಾಸೋತ್ಸವವು ಹಾಗೆ ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿನ ವೈರಭಾವವನ್ನು ಅಳಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿ ಏನಿದೆ? ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಕೇಕಿ - ನವಿಲು; ಸಕುಲ - ಮುಂಗುಸಿ; ಫೇರುಂಡ - ಭೇರುಂಡ; ಅಮಿತ್ರ - ಶತ್ರು.

ರಾಸಲೀಲೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲಾಭಂಗಿ

ಅಂಸಾಲಂಬಿತಪಾಣಿಪದ್ಮಲಲನಾಸಂಸತ್ಕಪೋಲಸ್ಥಲೀ-
ಸಂಸಕ್ತೋಜ್ಜ್ವಲಗಂಡಮಂಡಲರುಚಂ ಹಂಸಾಸನಾದ್ಯೈಃ ಸ್ತುತಮ್ |
ವಂಶಸ್ಥಾಪಿತಮಂಗಲಾಂಗುಲಿದಲಂ ಸ್ರಂಸದ್ವಿಭೂಷಾವಲಿಂ
ತಂ ಸೇವೇ ಹರಿನೀಲನೀಲಮಮಲಂ ಸಂಸಾರಸಾರಂ ಹರಿಮ್ || ೨೦ ||

ತನ್ನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹಸ್ತಕಮಲಗಳನ್ನಿರಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರ ಗುಂಪಿನ ಕೆನ್ನೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಕಪೋಲವ್ರಾಂತದ ಕಾಂತಿ, ಹಂಸವಾಹನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದವರ ಸ್ತುತಿ, ಕೊಳಲಿನ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಬೆರಳತುದಿಗಳು, ಜಾರಿಬೀಳುವ ಆಭರಣಗಳ ಸಾಲುಗಳು, ಇಂದ್ರನೀಲದಂತಹ ನೀಲವರ್ಣ, ಇಂತಹ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಾರಭೂತನಾದ, ದೋಷರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಾನು ಸೇವಿಸುವೆನು.

೧. ನಾಗೈಯುಕ್ತಾಃ ಕೇಕಿನ ಇತಿ ಮಧ್ಯಮವದಲೋಚಿದಮಾಹಂಭವಾತ್ | ವಿವಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಆನೇಗ ಕಾಮಲೋಭಮೋಹಮದಾನಾಂ ಪರಿಹಾರಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಯಲರುಣಿಭಯಕಂಜಲಿ ನಿಮ್ನಾಪನ್ನ ಕೆಳಗಿರೆ ಕಂವದನುಸುಖದ ಕಮಣಿ | ವಾದಿದಾಸ - ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥರಾಯ

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಾರ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಮೃತ-ಮಹಾರ್ಗವದ ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ: ಅಸಾರೇ ಖಲು ಸಂಸಾರೇ ಸಾರಾತ್ ಸಾರತರೋ ಹರಿ: | - ಕೃಷ್ಣಾಮೃತ ಮಹಾರ್ಗವ (೭೧).

೨. ಸಂಸಾರವೆಂಬಂಥ ಭಾಗ್ಯವಿರಲಿ, ಕಂಸಾರಿ ನೆನೆವೆಂಬ ಸೌಭಾಗ್ಯವಿರಲಿ - ಎಂಬ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ; ಸ್ತಂಸದ್ - ಜಾರುವ ; ಅಂಸ - ಭುಜ; ಹಂಸಾಸನ - ಪ್ರಹ್ಲ.

ಸಂಸಾರಮೋಚಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಹಾರಾಧಾರಮನೋಹರೋರಸಿ ಲಸನ್ನಾರೀಕರಾಂಭೋರುಹಂ

ತಾರಾಧೀಶಮುಖಂ ವಿಹಾರಸರಸೋದಾರಸ್ಥರದ್ವೀಕ್ಷಣಮ್ |

ಸ್ತೇರಂ ಚಾರುಪರಾರ್ಘ್ಯಭೂಷಣಧರಂ ಕಾರುಣ್ಯವಾರಾಂನಿಧಿಂ

ಕಾರಾಗಾರಮಿದಂ ವಿಹಾಯ ಭಜ ತಂ ಧಾರಾಧರತ್ಯಾಮಲಮ್ || ೨೧ ||

ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಮನೋಹರವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ ಕರಕಮಲಗಳು, ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮುಖ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಿಹಾರದಿಂದಾಗಿ ರಸಪೂರಿತವಾದ ಹೊಳೆಯುವ ನೋಟ, ಕಿರುನಗೆ, ರಮಣೀಯವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭೂಷಣಗಳು, ಇಂತಹ ನೀಲಮೇಘದಂತಹ ರತ್ನಮಲವರ್ಗದ ಕರುಣಾಸಾಗರನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಈ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾರಾಗೃಹವನ್ನು ತೊರೆದು ಸೇವಿಸಿರಿ.

ವಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಯು ಸಂಸಾರಮೋಚಕ ಎಂದು ಭಾವ ; ತಾರಾಧೀಶ - ಚಂದ್ರ ; ಪರಾರ್ಘ್ಯ - ಶ್ರೇಷ್ಠ (ಅಪಾರ ಬೆಲೆಬಾಳುವ); ಧಾರಾಧರ - ಮೇಘ ; ವಾರಾಂನಿಧಿ - ಸಮುದ್ರ; ಕಾರಾಗಾರ - ಕಾರಾಗೃಹ; ಅಂಭೋರುಹ - ಕಮಲ.

ಮಹಾರಾಜನ ವೈಭವ

ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಮರಶಾಖಿರತ್ನಭವನೇ ಭತ್ರಾಯಿತಾಹೀಶ್ವರೇ

ಸತ್ತಿಂಹಾಸನಶೋಭಿಮೂಲವಿಭವೇ ವಿಭ್ರಾಜಮಾನಂ ವಿಭುಮ್ |

ಭೃತ್ಯೈರ್ಬ್ರಹ್ಮಭವಾದಿಭಿಃ ಪರಿವೃತಂ ಸದ್ಬಂದಿಭಿಃ ಸಂಸ್ತುತಂ

ಚಿತ್ತೋಪಾಸ್ತವಿಲೋಲಗೋಪಲನಾನೇತ್ರಾಂತಸಚ್ಚಾಮರಮ್ || ೨೨ ||

ವಿರಾಲವಾದ ದೇವವೃಕ್ಷಗಳೆಂಬ ರತ್ನಭವನ, ಭತ್ತದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವ ಸರ್ಪರಾಜನಾದ ಶೇಷ, ಉತ್ತಮಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲದ ವೈಭವ, ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದ ಬ್ರಹ್ಮ

೧. ಗವರತ್ನಮಯವಾರಿಜಾತಮೂಲಸ್ಯಾಪಿ ರತ್ನಕುಟ್ಮಮಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ವೈಷ್ಣೋರ್ಯಾದಿರತ್ನಖಚಿತಂ ಕಲ್ಪದ್ರುಮಮೂಲಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

ರುದ್ರಾದಿಸೇವಕರು, ಉತ್ತಮ ವಂದಿಮಾಗಧರ ಉತ್ತಮಸ್ತುತಿಪಾಠ, ಚಂಚಲವಾದ ಗೋಪಸ್ತ್ರಿಯರ ಕುಡಿನೋಟಗಳೆಂಬ ಉತ್ತಮ ಚಾಮರಗಳು, ಹೀಗೆ ರಾರಾಜಿಸುವ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇ ! ಸೇವಿಸು ; (ಠಾಪಿ - ವೃಕ್ಷ ; ಅಮರತಾಪಿ - ದೇವತರು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ).

ವಿಟ್ಟಲನೆಂಬ ರಮ್ಯ ಸರೋವರ

ಹೇ ಚೇತಃಕ್ಷಿತಿಪಾಲ ಭಕ್ತರಮಣೀಯುಕ್ತೋಽಕ್ಷಮೀನಾತ್ರಯೇ
ನಾಭ್ಯಾವರ್ತವತಿ ಶ್ರುತಿಹ್ರದಯುತೇ ಕೇಶೌಘಶೈವಾಲಿನಿ ।

ಸುಭೂಸದ್ವಲಿಪಂಕ್ತಿಮಂದಹಸಿತೋತ್ತುಂಗೋರ್ಮಿಫೇನಾವಿಲೇ

ಹಸ್ತಾಂಘ್ರ್ಯ ಬ್ಜಿನಿ ವಿಟ್ಟಲಾಂಗಸರಸೀತೋಯೇ ರಮಸ್ವಾಸ್ಥಿತಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇಂಬ ಭೂಪತಿಯೇ ! ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ರಮಣೀಯ ಜೋಡಿ, ಕಣ್ಣುಗಳ ರೂಪದ ಮೀನುಗಳಿಗೆ ನೆಲೆ, ನಾಭಿಯೆಂಬ ಸುಳಿಗಳು, ಕಿವಿಗಳೆಂಬ ಮಡುಗಳು, ಕೇಶರಾಶಿ ಎಂಬ ಜಲನೀಲಿ, ಉತ್ತಮ ಹುಬ್ಬು, ಉತ್ತಮವಾದ ಮೂರು ನಿರಿಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಹಾಗೂ ಮಂದಹಾಸ ಮತ್ತು ಎತ್ತರವಾದ ಅಲೆಗಳ ರೂಪದ ನೋರೆ, ಕೈಕಾಲುಗಳೆಂಬ ಕಮಲಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲನ ದೇಹವೆಂಬ ಸರೋವರದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಕಾಲವೂ ವಿಹರಿಸು.

ವಿ. : ೧. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ(೧/೧) ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಜೋಧನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ಹರಿಕ್ಷೀರಾಂಬುಧೇಃ ಸ್ವೈರಂ ಭವಫರ್ಮರಿಪೋರ್ಮನಃ ।

ವಿಹರಾಹರಹೃತ್ತಚಾರಿತ್ರಚತುರೋರ್ಮಿಫು ॥

೨. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕ್ರಿರಸಮುದ್ರವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಸರೋವರವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ ಶೈವಾಲ-ಜಲನೀಲಿ(ಪಾಚಿ); ಫೇನ-ನೋರೆ; ವಲಿ-ನಿರಿ.

ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಹೇ ಹಸ್ತಾಂಬುಜ ವಿಟ್ಟಲಾಂಘ್ರಿತರಣಿಂ ಮಾ ಮುಂಚ ದೈಕ್ಷೈರವ
ಶ್ರೀಮಂತಂ ಮುಖಚಂದ್ರಮಸ್ಥಿರಮನಶ್ಚೋರಾಲಕಾಖ್ಯಂ ತಮಃ ।

೧. ಹೇ ಚಿತ್ತ ಚಿಂತಯಶ್ಚೇತ ವಾಸುದೇವಮರ್ಹಸಮ್ ।

ಸೂನಂ ಯುಕ್ತಿಕಿತಃ ಪುಂಶಾಂ ಹಂತಿ ಸಂಸಾರಬಂಧನಮ್ ॥

೨. ಸದ್ವಲಿಪಂಕ್ತಿಃ ಸಮೀಚೇನಾ ವಲಿರಾಪಃ ತ್ರಿವಲಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವ(೫೨)

- ಡ್ಯಾ.

ಜಿಹ್ವಾದರ್ಪಕ ತತ್ತ್ವಭಾಸುಜಲಧಿಂ ವಕ್ಷ್ಯಕವಾಟಂ ಸದಾ

ಹೃದ್ಗೃಹ ಶ್ರುತಿಪಂಜರ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಹೃದ್ಯಂ ಶುಕಸ್ಯೋದಿತಮ್ || ೨೪ ||

ಎಲೈ ಹೃದ್ರವೆಂಬ ಕಮಲವೇ! ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲನ ಪಾದವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬಿಡದಿರು; ಎಲೈ ನೇತ್ರಗಳೆಂಬ ಕನ್ನದಿಯೇ! ಕಾಂತಿಯುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಚಂದ್ರನನ್ನು ಬಿಡದಿರು; ಎಲೈ ಚಂಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಚೋರನೇ! ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಎಂಬ ಕೆತ್ತಲೆಯನ್ನು ತೊರೆಯದಿರು; ಎಲೈ ನಾಲಿಗೆ ಎಂಬ ಕಪ್ಪೆಯೇ! ಅವನ ಕಥೆ ಎಂಬ ಮಹಾಸಮುದ್ರವನ್ನು ಬಿಡದಿರು; ಎಲೈ ಹೃದಯವೆಂಬ ಮಂದಿರವೇ! ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಲ ಎಂಬ ಕವಾಟವನ್ನು ಎಂದೂ ತೊರೆಯದಿರು; ಎಲೈ ಶ್ರೋತ್ರಗಳೆಂಬ ಪಂಜರವೇ! ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮನೋಹರವಾದ ಶುಕನ ಮಾತನ್ನು ಬಿಡದಿರು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಸೇವೆ, ದರ್ಶನ, ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಸದಾ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ; ತರಣಿ - ಸೂರ್ಯ; ಕೈರವ - ಕನ್ನದಿಲೆ.

೨. ಶುಕವಚನ ಎಂದರೆ ಭಾಗವತ: 'ಶುಕಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಕೀರಣ್ಯೇತಿ ಧ್ವನಿಃ | ಉದಿತಂ ವಚನಂ ಭಾಗವತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।' (ವ್ಯಾ.).

ವಿರಕ್ತಿ ತಾಳಲು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಪದೇಶ

ಭ್ರಾಂತ ಸ್ವಾಂತ ವಿನಿಂದಿತೈಃ ಕ್ರಿಮಿಶತೈರ್ವಿಷ್ಣುಪುಷ್ಪೈರ್ವೃತಂ

ಮೂತ್ರಾಮತ್ರಮಮೇಯಪೂಯಮಬಲಾಕಾಯಂ ವಿಗೇಯಂ ತೃಜ |

ನಿತ್ಯಂ ನಿರ್ಮಲವಿಗ್ರಹಂ ನಿಜವಶಂ ನೀಲೋತ್ಪಲಶ್ಯಾಮಲಂ

ಪ್ರೇಷ್ಯಂ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಟ್ಟಲಂ ವ್ರಜವಧೂತೃಷ್ಣಾಸಮುಜ್ಜ್ವಂಭಕಮ್ || ೨೫ ||

ಎಲೈ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳಗಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸೇ! ಮಲದಿಂದ ಪುಷ್ಟಿಪಡೆಯುವ ಹೇಯವಾದ ನೂರಾರು ಕ್ರಿಮಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ, ಮೂತ್ರದ ಗೂಡಾದ, ಅಪಾರವಾದ ಕೀವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಿಂದಿತವಾದ ಸ್ವೀಡೇಹದ ಮೋಹವನ್ನು ತೊರೆ; ನಾಶರಹಿತನಾದ, ನಿರ್ಮಲಮೂರ್ತಿಯಾದ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವರನಾಗುವ (ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ), ಕನ್ನದಿಯಂತೆ ನೀಲವರ್ಣದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ಗೋಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಉದ್ರೇಕಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲನನ್ನು ಸದಾ ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರು.

೧. ಉದಿತಂ ವಚನಂ ಭಾಗವತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹೃದ್ರಸ್ಯ ಹರಿಪಾದಾರ್ಪಣಂ ವಿನಾ ಸಾರ್ಥಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಹರಿವಾದಸ್ಯ ಬಾಲಕೋರ್ವೀಕವಮುತ್ಪಾಚ್ಚೈತ್ಯಮುಕ್ತಿಃ | ದಿದಮುಕ್ತರಶ್ಚಾಪಿ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ವಾಪೋ ದೃಷ್ಟಃ || -ವ್ಯಾ.

೪. ಹರಿಸನ್ನಿಧಾನರಹಿತಹೃದಯಸ್ಯ ಕಲ್ಮಾದಿವ್ರವೇಶಗೋಪ ಅಕುದೃಶಪ್ರಾಪ್ತಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಅನೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಕೆಲದೋಪವಿರಹಃ ಸೂಚಿತಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ 'ತದಲಂ ಬಹುಲೋಕವಿಚಿಂತನಯಾ ಪ್ರವಣಂ ಕುರು ಮಾನಸಮೀಶಪದೇ' ಎಂಬ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ವಿವರಣೆಯಿರುವ ಶ್ಲೋಕ.

೨. ವಿಗೇಯ - ಹೇಯ ; ಪೂಯ - ಕೀರ್ತು ; ಅಮತ್ರ - ಪಾತ್ರ ; ಸ್ವಾಂತ - ಮನಸ್ಸು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪ

ಹೃದ್ಯೇತಃ ಕ್ಷಗತೋಽಸಿ ನಾಥ ಮೃಗಯಾಂ ಕರ್ತುಂ ಕಥಂ ಸಾ ಪ್ರಭೋ-
ರದೈವಾಂಕುರಿತಾಂತರೇ ಪರಿಲಸತ್ಕುಂಭೇಂದ್ರಕುಂಭತ್ವಿಷಿ |

ಲುಬ್ಧಾನ್ ಕೇಸರಿಣಸ್ತವ ಸ್ತನತಟೀ ಸ್ಪರ್ಧಾಯುತಾಂಶ್ಚ ದ್ವಿಪಾನ್

ಮುಗ್ಧೇ ವೇದ್ಧುಮಿತಿರಯನ್ ಮುರರಿಪುರ್ಬುದ್ಧಿಂ ಸ ದದ್ಯಾನ್ಮಮ || ೨೬ ||

(ಗೋಪಿ) "ಎಲೈ ರಮಣೀಯನಾದ ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಇಲ್ಲಿಂದ ನೀನು ಎತ್ತ ಹೊರಟಿ?"; (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಬೇಟೆಗಿಂದು"; (ಗೋಪಿ) "ಆ ಬಯಕೆಯು ಸಮರ್ಥನಾದ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತು?"; (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ಮುಗ್ಧೆಯೇ ! ಹೊಳೆಯುವಂತಹ ಉತ್ತಮವಾದ ಗಜೇಂದ್ರನ ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಕಾಂತಿಯು ನಿನ್ನ ಸ್ತನಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತಳೆದಿರುವ ಸಿಂಹಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಗಜವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅಸೂಯೆಪಡುವ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಲೆಂದು" ಎಂದು ನುಡಿದ ಆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಮೃಗಯಾ - ಬೇಟೆ ; ಕುಂಭೇಂದ್ರ - ಆನೆ, ದ್ವಿಪ - ಗಜೇಂದ್ರ.

೨. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ "ಉಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ತೋತ್ರ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಗೋಪಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪದಂತಿವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

೧. ಅಂಗುಲ್ಮಾ ಕಃ ಕವಾಟಂ ಪ್ರಹರತಿ ಕುಟಲೇ ಮಾಧವಃ ಕಿಂ ವಸಂತೋ
ನೋ ಚಕ್ರೀ ಕಿಂ ಕುಲಾಲೋ ನಹಿ ಧರಣಿಧರಃ ಕಿಂ ದ್ವಿಜಪ್ತಃ ಫಣೇಂದ್ರಃ |
ನಾಹಂ ಫೋರಾಹಿಮರ್ದಿಫ ಖಗಪತಿರಸಿ ಕಿಂ ನೋ ಹರಿಃ ಕಿಂ ಕಪೀಂದ್ರ-
ಸ್ತ್ವಿತ್ಯೇವಂ ಗೋಪಕನ್ಯಾಪ್ರತಿವಚನಜಡಃ ಪಾತು ಮಾಂ ಪದ್ಮನಾಭಃ ||
ಕೃಷ್ಣ ತ್ವಂ ಕ್ಷಗತೋಽಸಿ ಚಾಧ್ಯ ಮೃಗಯಾಸಕ್ತೋ ವಾಂತಂ ಗತೋ
ಗಂಧೋಽನ್ಯೋ ವನಪುಷ್ಪಜಃ ಶ್ರಮಜಲಂ ಫರ್ಮಗ್ನಾಂತಂ ಕಂಟಕೈಃ |
ಆಸ್ತೇವಂ ಮೃಗಯಾ ತು ಕೇನಚಿದಹೋ ದಪ್ಪೋಽಧರೋ ದೃಷ್ಟತೇ
ರಂಜಾಪೂರಣಮತ್ರ ಕಾರಣಮಿದಂ ಕುರ್ಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ತೇ ||
ಅಂಭಸ್ತೇ ಶಯನೀಯಮೇತದಧೇರ್ಲಿಫಲೋಪಧಾನಂ ಫಣೇ
ತ್ವತೇಜಃಪರಮಾಣುರೇಷ ದಹನೋ ಭೃತ್ಯಾಃ ಸಮನ್ತಾಃ ಸುತಾಃ |
ಕುಕ್ಷಸ್ತಸ್ಯಮಸ್ತಭಾರಜಗತಃ ಕಿಂ ಸ್ನಾತ್ ತುಲಾರೋಪಣೇ
ವೃಥಾಂ ವಾಚ್ಯಮಿದಂ ಸ್ತಿಯೋಪಮುತಃ ಸ್ವೇರೋ ಹರಿಃ ಪಾತು ನಃ ||

- ಉಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ತೋತ್ರಮ್

ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ವಿಚಿತ್ರ ಬೇಟೆ

ಸಾಜಾತ್ಯೇನ ವರಾಹಸಿಂಹನಿವಹಂ ಸಾಮ್ಯೇನ ತೇ ಚಕ್ಷುಷೋಃ

ಸಾರಂಗಾನ್ ವಿಧುಗರ್ವಶಂಕೃಪಿ ಶಶಾನ್ ನಾಮ್ನಾ ಶಿಖಂಡಿಪ್ರಜಮ್ |

ತತ್ಪ್ರಪ್ತಾಂಚಿತಕೇಶಹಸ್ತತುಲಯಾ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಸಖ್ಯಾಮುಂ

ಕೃತ್ವಾ ತ್ವದ್ವರಿತೇ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಮೃಗಯಾಮಿತ್ಯಾಲಪನ್ ಪಾತ್ವಸೌ || ೨೭ ||

“ಎಲೈ ಗೆಳತಿ! ನನ್ನ ಸಮಾನಜಾತಿಯವು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ವರಾಹ, ಸಿಂಹಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರನು ಬೀಗಿಯಾನು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಮೊಲಗಳನ್ನು ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ನಿನ್ನ ಕೇಶರಾಶಿಗಳ ಹೋಲಿಕೆ ಹಾಗೂ ಹೆಸರಿನ ಸಾಮ್ಯದಿಂದ ನವಿಲುಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ತೊರೆದು ಎಲೈ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯೇ! ನಿನಗೆ ಕೇಡಾದದ್ದನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆ” ಎಂದು ನುಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಲಿಸಲಿ.

ಪಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವರಾಹ, ಸಿಂಹ, ಜಿಂಕೆ, ಮೊಲ ಹಾಗೂ ನವಿಲುಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡದೆ, ಗೋಪಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೨. ವರಾಹ, ಸಿಂಹಗಳದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವರಾಹಾವತಾರ, ನರಸಿಂಹಾವತಾರಗಳ ಜಾತಿ; ಜಿಂಕೆಗಳದು ಗೋಪಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳ ಹೋಲಿಕೆ; ಮೊಲಗಳ ಬೇಟೆಯಿಂದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಅಚ್ಚುಬಿಳುಬಣ್ಣ ಬಂದೀತೆಂಬ ಶಂಕೆ; ನವಿಲುಗಳದು ಪುಷ್ಪಾಲಂಕೃತವಾದ ಕೇಶರಾಶಿಯ ಹೋಲಿಕೆ ಹಾಗೂ ಶಿಖಂಡೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಾಮ್ಯದಿಂದಾಗಿ ನಪುಂಸಕತ್ವ; ಹೀಗೆ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಚಿಂತನೆ ರೋಚಕವಾದುದು.

೩. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ಮೊಲಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿದಾಗ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿನ ಜಯಂತ-ವಾಯಸಪ್ರಸಂಗದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಮೊಲಗಳೂ ನಾಶವಾಗಿ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿಯ ಶಶಾಂಕವೂ ಮಾಯವಾಗಿ ಅವನು ಅಚ್ಚುಬಿಳುಬಣ್ಣದವನಾಗಿ ಬೀಗಿಯಾನು^೪ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೊಲಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೧. ನ ಹಿ ವೀರೇಣ ಶಿಖಂಡೀ ಹಂತುಂ ಯೋಗ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇಕಾಮೋಘವ್ಯಾಪಾರಶ್ಚ ಸಮಾಹತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸ ವಾಯಸಾಸಾಮಸುರೋಽಖಿಲಾಣಾಂ ವರಾಹಮೇಶ್ವ ಬಭೂವ ಸಾಕ್ಷಿಗಃ |

ಸಿಪಾತಿತೋಽಸೌ ಸಹ ವಾಯಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಸ್ಥಾಣೇನ ರಾಮಸ್ಯ ಬಭೂವ ಘೃಣಾತ್ || - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೫/೧೬)

೪. ಏಕಂ ಕಾಕಾಸುರಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕೃತ್, ಶರಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ಸಕಲಕಾಕಾಣಾಂ ತತಲಭೋಗಿವತ್ ಏಕಂ ಶಶಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕೃತ್, ಶರೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಚಂದ್ರಕಲಕ್ಷಕಾವಾದಕಶಶಸ್ವಾಪಿ ವಿನಾಶಮಾಶಂಕ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಬಗೆ

ಕಸ್ಮಾನ್ನಾಥ ವಿಹಾಯ ನಸ್ತ್ವಮಗಮಃ ಕರ್ತುಂ ಭವನ್ಮಾರ್ಗಣಂ
ವೃಕ್ಷಾಭ್ಯಂತರವರ್ತಿ ಚಂದ್ರಮಹಸೋ ಯುಷ್ಮಾನ್ ಶುಕೌಘಾಕ್ಷರಾತ್ |
ಯುಷ್ಮನ್ಮಂಜುಗಿರಃ ಪಿಕೌಘನಿನದಾನ್ಮುಗ್ಧಾ ಭವತುಸ್ವರಾ-
ನಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪ್ರಥಗಿತೃದೀರ್ಯ ಶಮಯನ್ ಸೌಖ್ಯಂ ಸ ದದ್ಯಾನ್ಮಮ || ೨೮ ||

(ಗೋಪಿಯರು) "ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ನಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆದು ನೀನೇತಕ್ಕೆ ಹೊರಟೆ?"; (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಎಲೈ ಮುಗ್ಧಿಯರೇ! ಮರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುತ್ತಿರುವ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು, ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳ ಮಾತುಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮಂಜುಳವಾಣಿಯನ್ನು, ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಇನಿದನಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತಿಳಿಯಲಾಗದೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹುಡುಕಲೆಂದು ಹಾಗೆ ಹೊರಟೆ" ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನನಗೆ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಿಯರರು ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, ಗಿಳಿಹಿಂಡುಗಳ ಮಂಜುಳವಾಣಿ, ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಇನಿದನಿ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ; (ಮಾರ್ಗಣಂ-ಆನ್ವೇಷಣೆ).

ಗೋಪಿಯರ ಕಾಮದ ಫಲಶ್ರುತಿ

ದಂತಕ್ಷತಸ್ಪರಿತಗಂಡರುಚಃ ಕರಾಬ್ಜ-
ಸಂಬದ್ಧಮಧ್ಯಮಧುರಾಃ ಕುಚಕುಂಭಪಾರ್ಶ್ವೇ |
ಸಂಜಾತಮಂಜುಲನಖವ್ರಣರಂಜಿತಾಸ್ತಾಃ
ಸಾಂದ್ರಾಪರಾಧಫಲಮಾಪುರಿವೇಂದುಮುಖ್ಯಃ || ೨೯ ||

ದಂತಕ್ಷತಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಕನ್ನೆಗಳ ಕಾಂತಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲಗಳು ಬಿಗಿದಿದ್ದ ನಡುವಿನ ಮಾಧುರ್ಯ, ಕುಂಭದಂತಹ ಕುಚಗಳ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದ ಮನೋಹರವಾದ ಉಗುರಿನ ಗಾಯಗಳ ಶೋಭೆ, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಆ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯರು ತಾವು ಮಾಡಿದ (ಆಹಂಕಾರರೂಪ) ಮಹಾಪರಾಧಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದವರೆಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು ; (ಸಾಂದ್ರ - ದೃಢ).

ಮನ್ಮಥನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪರಭೃತಮಧುಪಾದ್ಯೈಃ ಸೇವಿತೋ ಗಂಧಲುಪ್ಲವೈಃ
ಕರಪದಧರಹಾಸಾಪಾಂಗತುಂಗೇಷುಸಂಗಃ |

ಸುಲಲಿತವನಮಾಲಾಕಾರ್ಮುಕಾಂಸೋ ಎರೇಜೇ

ಸ್ವರ ಇವ ವರರೂಪೀ ದೃಷ್ಟಯೋಚಿತಹಾಯಃ || ೩೦ ||

ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಕಾತರಿಸಿದ ಕೋಗಿಲೆ ದುಂಬಿಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸೇವಿತನಾದ, ಕೈಗಳು, ಪಾದಗಳು, ತುಟಿಗಳು, ಮಂದಹಾಸ ಹಾಗೂ ಕುಡಿನೋಟಗಳು ಎಂಬ ಉತ್ತುಂಗವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಸುಲಲಿತವಾದ ವನಮಾಲಾರೂಪದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭುಜದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ - ಹೀಗೆ ಸೊಕ್ಕಿನ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನಿದ್ದ ವರರೂಪದ ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

ಎ. : ೧. ವನಮಾಲೆಯು ^೧ಪಾದದವರೆಗೆ ಅಲಂಕರಿಸುವ ಮಾಲೆ; ಧನುಸ್ಸು ಸಹ ಅಂತಹುದೇ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ವನಮಾಲೆಯನ್ನು ಧನುಸ್ಸು ಎಂದು ಕರೆದುದು ಸಮುಚಿತವಾದುದು. ಕಾರ್ಮುಕ - ಜಿಲ್ಲು.

೨. 'ಕರ' ಎಂಬುದು ಅಶೋಕದ ಸಂಕೇತ; 'ಪತ್' ಎಂಬುದು ಕಮಲದ ಸಂಕೇತ; ಇದರಂತೆ 'ಅಧರ'ವು ಚೂತಕ್ಕೂ, ಮಂದಹಾಸವು ಮಲ್ಲಿಗಗೂ, ಕುಡಿನೋಟವು ಕನ್ವದಿಲಿಗೂ ಸಂಕೇತ. ಇದರಿಂದ ಮನ್ಮಥನ ಐದು ಬಾಣಗಳು ಸಹ ಸೂಚಿತವಾಗಿ 'ಸ್ವರ ಇವ' ಎಂಬ ಉಪಮೆಯು ತುಂಬ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗುವುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆ

ನಾಲೀಕಾಗಾರಮಾರತ್ರಿಪುರಹರಮುಖೈರ್ಗೀಯಮಾನಾಽಂಬರಸ್ತ್ವ -

ಮಾಲಾಲಂಕಾರಕಾಂತ್ಯಾ ವಿಘಟಿತಹೃದಯಗ್ರಂಥಿರಿಂದೀವರಾಭಾ |

ಕಾಲಿಂದೀತೀರಸಂಸ್ಥಾ ಕರದೃತಮುರಲೀ ಕಾಮಿನೀಕೇಲಿಯೋಲಾ

ಲೀಲಾಪಾಂಗಾವಲೋಕಾ ಲಸತು ಮಮ ಹೃದಿ ಪ್ರೇಯಸೀ ದೇವತಾ ಸಾ ||೩೧||

ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಮನ್ಮಥ, ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳುವ, ಧರಿಸಿದ ಮಾಲೆಗಳ ಅಲಂಕಾರದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೃದಯದ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಹಾಕಿದ, ಕನ್ವದಿಲಿಯ ಸೊಬಗಿನ, ^೨ಯಮುನೆಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ವೇಣುವನ್ನು ಹಿಡಿದ, ^೩ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ, ಲೀಲೆಯ ಕುಡಿನೋಟದ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯದೇವತೆಯಾದ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಲಿ.

೧. ಆಪಾದಲಂಬಿನಿ ಮಾಲಾ ವನಮಾಲೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ಸ್ವತಿ

೨. ಅನೇನ ರಾಸತ್ರೀಡಾಸ್ವಲಾತ್ ಯಮುನಾತೀರಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗತ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಮನೋರಮಪುರುಷದರ್ಶನೇ ಕುಟುಕಗ್ರಂಥಿರ್ವಿಭಿಧೃತ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ |

- ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ನಾಲಿಕೆ - ಪದ್ಮ; ನಾಲಿಕಾಗಾರ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು; ಮಾರ - ಮನ್ಮಥ; ಗ್ರಂಥಿ - ಗಂಟು; ಕೇಲಿ - ಶ್ರೀಡೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರ ಮೇಘ

ಲೀಲಾಸಂಗೀತಮಂಜುಪ್ಪನಿತಕೃತರುಚಿಃ ಪುಷ್ಪಿಹೇತುಃ^೧ ಸ್ವವಂತ್ಯಾಃ
ಸಾಲೋಕ್ಯಾದ್ಯಂಬುವರ್ಷೀ^೨ ನಿಜತನುಮಹಸಾಽಽಚ್ಛಾದಿತಾರ್ಕೋಡುರಾಜಃ |
ಬಾಲಾನೇತ್ರೋತ್ಸವಶ್ರೀರ್ಜಯತಿ ಸುರವರಸ್ತೋಮಹೃದ್ವ್ಯೋಮಧಾಮಾ
ನೀಲಾಂಭೋದೋಪಮೋಽಸೌ ವರವಸನಟಿತ್ಸಾಂದ್ರಮಾಲ್ಯೇಂದ್ರಚಾಪಃ |೩೨|
ಲೀಲಾಸಂಗೀತರೂಪದ ಮಂಜುಳವಾದ ಗುಡುಗಿನ ಘೋಷದ ಕಾಂತಿಯ, ಸಾಲೋಕ್ಯ
ಮೊದಲಾದ ರೂಪದ ಜಲವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾ (ಯಮುನಾ)ನದಿಯ^೩ ಪುಷ್ಪಿಗೆ ಕಾರಣ-
ವಾದ, ತನ್ನ ದೇಹದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮಂಕಾಗಿಸುವ,
ಗೋಪಿಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬವೆನಿಸಿದ, ಶ್ರೇಷ್ಠದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪಿನ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ
ನೆಲೆಸಿದ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪೀತಾಂಬರವೆಂಬ ಮಿಂಚನ್ನು ದಟ್ಟವಾದ ಮಾಲೆಗಳ ರೂಪದ
ಇಂದ್ರಚಾಪವನ್ನು, ಧರಿಸಿದ ನೀಲಮೇಘದಂತಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ-
ವಾಗಿರುವನು; (ಅಂಭೋದ-ಮೇಘಃ, ಸ್ವವಂತೀ-ನದಿ; ಇಂದ್ರಚಾಪ - ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು).

ವಿ. : ೧. ಇದೇ ರೀತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮುಂದೆ ೧೪/೧೨ರಲ್ಲೂ ಮೇಘದೊಂದಿಗೆ
ಹೋಲಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು ಮೇಘವೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿದೆ:
ಭವಭಾರ್ವಾಭವಾರ್ತಿಭಃ ಸ ಮತಃ ಸೇವ್ಯತಾಂ ಸತಾ |
ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನಘನೋ ಯತ್ರಾಗಾದ್ಯಾಯುವರ್ತ್ಯಸಾ || (೧/೨೭)

೩. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಸಹ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮೇಘ
ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ:

ರಮಯನ್ ಭವಸಂತಾಪಂ ರಮಯನ್ ಸಾಧುಚಾತಕಾನ್ |
ಕೃಷ್ಣಮೇಘಃ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿವೃಷ್ಟಾ ಪುಷ್ಪಾತು ಮಾಮಪಿ ||

ಪಾಪ ಕಳೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯಮುನಾಜಘನನಿವಾಸಂ

ಕಮನೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಾಮಿನೀಕಲಿತಮ್ |

೧. ಆಗೇನ ಕೃಷ್ಣಃ ತೀರಂ ದೃಶ್ಯಗತೀ ಯಮುನಾಯಾಃ ಹರೋದ್ರೇಕೇಣಾಭಿವೃದ್ಧಿರ್ಜಾತೇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸಾಲೋಕ್ಯಸಾಮೀಪ್ಯಾದಿಕಮೇವಾಂಬು ತಾದಾಪನೋದಿತ್ಯಾ ದ್ವಲಂ ವರ್ಷತೀತ್ಯಂಬುವರ್ಷೀ ತಥೋಕ್ತಃ |

೩. ಕೃಷ್ಣವಾದಾರ್ಪಣಂ ಸ್ತೋತೋನಿವೃತ್ತಾಯಮುನಾಯಾಃ ಅಭಿವೃದ್ಧಿರ್ಜಾತೇತಿ ಹಿ ಭಾಗವತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ | - ವ್ಯಾ.

ಶಮಯತ್ವಘಂ ಮದೀಯಂ

ವಿಮೃಶದ್ಯೋಗೀಶಚೇತಸೋ^೧ ದೂರಮ್^೨ || ೩೩ ||

ಯಮುನೆಯ ತಟದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಲ್ಲಂತಹ, ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಯೋಗಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನಿಲುಕದ, ಮನೋಹರನಾದ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನ ಪಾಪವನ್ನು ತೊಡೆಯಲಿ.

ಮಂಕು ಕಳೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪ್ರಾಂತಾಲಿಭಿಃ ಪರಿವೃತೋ^೩ಂಭಸಿ ಗಾಹಮಾನಃ

ಕಾಂತಾಕರೇಣುಸಹಿತಃ ಕನಕೋಜ್ವಲಾಂಗಃ |

ಪ್ರಾಂತಸ್ಥಿತಾಬ್ಜಚಯಚುಂಬಿಕರೋ ಮುಕುಂದ-

ದಂತೀ ನಿಕ್ಯಂತತು ಮಮಾಂತರಮೋಹಮೋಚಾಃ || ೩೪ ||

ಬಸವಳಿದ ದುಂಬಿಗಳು ಸುತ್ತುವರೆದ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನಗಯ್ಯುತ್ತಿರುವ, ಗೋಪಿಯರೆಂಬ ಹೆಣ್ಣಾಣೆಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ, ಸುರ್ವರ್ಗದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಗಾಂಗಗಳ, ಸನಿಹದಲ್ಲಿನ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳು ಮುತ್ತಿಡುವ ಕೈಗಳ, ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಗಜೇಂದ್ರನು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಂಕು ಎಂಬ ಬಾಳೆವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹಾಕಲಿ; (ಕರೇಣು - ಹೆಣ್ಣಾಣೆ; ಮೋಚಾ - ಬಾಳೆ).

ಯಮುನೆಯನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರ ಅನುರಾಗ

ಅಭಿಗತಿಜಲದಾನಪ್ರೇಮಸಂಶ್ಲೇಷವೇಗಾತ್

ಪ್ರಕಟಿತಕುಚಭಾಗಾ ದೃಶ್ಯಮಾನೋರುದೇಶಾಃ |

ಕಚವಿಗಲಿತಮಾಲ್ಯಾಃ ಸಂಗತ್ಯೇರಂಗರಾಗೈಃ

ಸರಿತಮಪಿ ಸರಾಗಾಂ ಚಕ್ರುರಾಸಾಂ ಕಮನ್ಯೇ || ೩೫ ||

ಇದಿರಾಗಿ ಬರುವುದು, ನೀರೆರೆಚುವುದು, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿ-ಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೊದಲಾದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವನಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ, ತೊಡೆಗಳ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತೋರುವ, ಮುಡಿಗಳಿಂದ ಉದುರುತ್ತಿದ್ದ ಹೂಮಾಲೆಗಳ ಗೋಪಿಯರು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿದ ಅಂಗರಾಗಗಳಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯನ್ನು ಸಹ ಕೆಂಪಾಗಿಸಿದರು; ಇತರರು ಅನುರಾಗ ಹೊಂದುವರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೆ? (ಸಂಶ್ಲೇಷ - ಆಲಿಂಗನ).

೧. ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ ವ್ರಾಷ್ಠ ಮನಸಾ ಸಹ |

- ಶ್ರುತಿ

೨. ಆರ್ಯಾವೃತ್ತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಗೋಪಿಯಂತಿದ್ದ ಯಮುನೆ

ಸತ್ಯೈರವಾಸ್ಯವಿಭವೋತ್ಪಲಲೋಲನೇತ್ರಾ,
ವೃಕ್ಷಸ್ತನಾಭಮಧುಪಾಂಕಿತಪದ್ಮಕೋಶಾ |
ಆವರ್ತನಾಭಿರುಚಿರಾ ಯಮುನೋರ್ಮಿಹಸ್ತಾ
ಗೋಪೀವ ಲಕ್ಷ್ಯಜಘನಾಽಸ್ತಿ ಸುಘೇನಹಾಸಾ || ೩.೬ ||

ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳ ರೂಪದ ಮುಖಸಂಪತ್ತು, ಅರಳಿದ ಕೆನ್ನೆದಿಲಿಯ ರೂಪದ ಚಂಚಲ-
ನೇತ್ರಗಳು, ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದ ಸ್ತನರೂಪದ ದುಂಬಿಯ ಚಿಹ್ನೆಯ ಪದ್ಮಕೋಶ, ಸುಳಿಯ
ರೂಪದ ಮನೋಹರವಾದ ನಾಭಿ, ಅಲೆಗಳ ರೂಪದ ಕೈಗಳು, ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದ
ನಿತಂಬರೂಪದ ತೀರ, ನೊರೆಯರೂಪದ ಮಂದಹಾಸ, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಯಮುನೆಯು
ಗೋಪಿಯಂತಿದ್ದಳು.

ಕೆರಳಿದ ಗೋಪಿಯನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ರೀತಿ

ಗಾಢಾಲಿಂಗಿತವಲ್ಲಭಾಮಧಿಜಲಂ ನಿಃಶಬ್ದಭೂಷಾವಲೀ-
ಮಬ್ಜಾಸ್ಯಾಮವಿಮೃಶ್ಯ ಕಾಽಪ್ಯುಪಗತಾ ಸೀತ್ಕಾರನಾದಪ್ರತೇ |
ಕ್ರುದ್ಧಾ ಭ್ರೂದೃಢಚಾಪಲಗ್ನನಯನಪ್ರಾಂತೇಷುಪಾತಾತ್ ಪುರಾ
ಕೃಷ್ಣೇನಾಪರರೂಪಿಣಿ ಶಶಿಮುಖೀ ಸಾಮ್ನಾ ಸಮಾಲಿಂಗಿತಾ || ೩.೭ ||

ಕತ್ತಿನವರೆಗಿನ^೧ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿದ, ಧ್ವನಿಗೈಯ್ಯದ
ಅಭರಣಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕಮಲಮುಖಿಯಾದ ಗೋಪಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ
ಕಾಣದೆ ಬಳಿಬಂದ ಗೋಪಿಯು ಸೀತ್ಕಾರ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೆರಳಿ, ಹುಬ್ಬುಗಳೆಂಬ
ದೃಢವಾದ ಬಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕುಡಿನೋಟವೆಂಬ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ
ಮುನ್ನವೇ, ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದ ಕೃಷ್ಣನು ಆ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನದ ನುಡಿಗಳ
ಮೂಲಕ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಯತಿಗಳಂತೆ ಆರಾಧಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು

ಕರದೃತದೃತಿತೋಯೈಃ ಸ್ನಾಪಯಿತ್ವಾ ಮುಕುಂದಂ
ಕುಚತಟಗತಗಂಧಾಲಿಪ್ರಮಾಲಿಂಗ್ಯ ಕೃತ್ವಾ |

೧. ಆನೇನ ಮುಖಾಂತರಿಕ್ಷಾಪಯವಾದರ್ಶನೇ ಹೇತುರುಕ್ತೋ ಭವತಿ |

ಶಿರಸಿ ನಿಹಿತಮಾಲ್ಯೈರಾರ್ಚ್ಯಮಾನಾರ್ಚರೇನಂ

ಗತಿಮಿವ ಯತಿಯೋಗ್ಯಾಂ ಸಾಧಯಂತ್ಯೋಽಬಲಾಸ್ತಾಃ || ೩೮ ||

ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪಿಚಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿನ ಜಲದಿಂದ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಭಿಷೇಕಿಸಿ, ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವನಪ್ರದೇಶದ ಗಂಧವನ್ನು ಮೆತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಡಿದಿದ್ದ ಹೂಗಳಿಂದ ಪೂಜನೀಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಆ ಗೋಪಿಯರು ಪೂಜಿಸಿದರು; ಯತಿಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸುವಂತಹ ಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವರಂತೆ.

ವಿ. : ಗೋಪಿಯರ ಈ ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳು ಕೇವಲ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಶೃಂಗಾರವಾಗಿರದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೆಂದು ಆರಾಧಿಸುವ ದೈವೀಶೃಂಗಾರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ; ದೃತಿ - ಪಿಚಕಾರಿ.

ಮಹಾಗಜದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೀತಿ

ಸಿಕ್ಕೋಽಪಿ ರಮ್ಯಲಲನಾಕರಪದ್ಮಪತ್ನೈ-

ಭೃತ್ಯಾಮರಾವಲಿಸಮರ್ಪಿತಪುಷ್ಪಪುಂಜೇ |

ವಿಸ್ತೀರ್ಣರೇಣುನಿಕರಂ ದಧದಾತ್ಮನೋಽಂಗೇ

ಹಸ್ತೇಶ್ವರಪ್ರಕೃತಿಮಾರ್ಜಯದೇಷ ದೇವಃ || ೩೯ ||

ಚೆಲುವೆಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕೈಗಳೆಂಬ ತಾವರೆ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದರೂ, ಸೇವಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ವೃಂದದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ ಹೂಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಹೂಗಳ ಪರಾಗಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವನು ಒಂದು ಮಹಾಗಜದ ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡನು.

ವಿ. : ಆನೆಯು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕವೂ ಮೈಮೇಲೆ ಧೂಳನ್ನರಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮೀಯುವುದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೂಗಳ ಪರಾಗರಾಶಿಯಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನದು ಮಹಾಗಜದ ರೀತಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಕಮಲದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಿಯ ರೋಷ

ದ್ವಿದೇಶಶಾವಾಂಕತಶೋಭಿವಕ್ತ್ರಂ

ಕೃತಕ್ಷತಂ ಸುಸ್ವರರಾಜಹಂಸೈಃ |

೧. ಗಜೋಽಪಿ ಸ್ನಾನಾನಂತರಂ ಪುನಃ ಪಾಂಸುದಿಗ್ವ್ಯಾ ಭವತೀತಿ ಗಜಸ್ವಭಾವಃ | "ಕೃಚ್ಛಿನ್ನದರ್ಶತೇಽಭದ್ರಾತ್ ಕೃಚ್ಛಿಚ್ಛರತುನಃ | ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮತೋಽಪಾರ್ಥಂ ಮನ್ಯೇ ಕುಂವರಶೌಚಮತ್" (ಭಾಗ.೬/೧೧೦) ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ |

ಮನೋರಮಂ ಸಾರಸಕೋಶಮೇಕಾ

ಭನಸ್ತನಸ್ವರ್ಧಿ ಚಕರ್ತ ಬಾಲಾ || ೪೦ ||

ದುಂಬಿಯ ಮರಿಯು ಕುಳಿತಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ತುದಿಯು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಮ್ಯವಾದ ಧ್ವನಿ-
ಗಯ್ಯುವ ರಾಜಹಂಸಗಳಿಂದ ಕುಕ್ಕಲ್ಪಟ್ಟ ತನ್ನ ಗಟ್ಟಿಸಕ್ಕೆ ತೀವ್ರ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಂತಿದ್ದ
ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಚಿವುಟಹಾಕಿದಳು; (ಶಾವ -
ಮರಿ).

ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಸಕಿದ ಗೋಪಿ

ಮಾದ್ಯದ್ವಿರೇಭೈಃ ಕೃತಗೀತಜಾತಂ

ಪದ್ಮಾಸನೇಷ್ಠಂ ಪವನೇನ ಜುಷ್ಪಮ್ |

ಪದ್ಮಂ ಸುಗಂಧಿ ನೈಲುನಾತ್ ಸಪತ್ನೀ-

ಸದ್ಭಾಭಿಶಂಕೈವ ಮುಕುಂದಯೋಗ್ಯಮ್ || ೪೧ ||

ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಪದ್ಮಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ
ಪ್ರಿಯವಾದ, ವಾಯುವಿನಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ, ಪರಿಮಳಭರಿತವಾದ ಕಮಲಪುಷ್ಪವನ್ನು
ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ತನ್ನ ಸಮತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆ ಎಂಬ
ಶಂಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ (ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು) ಹೊಸಕಿಹಾಕಿದಳು.

ವಿ : ೧. ಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆ; ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅವಳು ಪತ್ನಿ; ಎಂದರೆ ತನಗೆ
ಸಮತಿಯಿದ್ದಂತೆ; ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಗೋಪಿಯು ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲ-
ವನ್ನು ಹೊಸಕಿಹಾಕಿದಳು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಸಹಜವಾದ ಸಮತಿಮಾತ್ಸರ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ 'ಪದ್ಮಾ' ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪತ್ನಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ವಾಯು ಅವನ
ಪುತ್ರರು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಹಾಗೂ ವಾಯುವಿನಿಂದ
ಸೇವಿತವಾದ ಎಂಬುದು ಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ನಿರೂಪಣೆ.

ಗೋಪಿಯ ಸಮತಿಮಾತ್ಸರ್ಯ

ಶ್ರೀಪತೇರಧರಸೀತ್ಯತಿಕಾಲೇ

ಗೋಪಿಕೇಕ್ಷಯತಿ ಮಾಮಿತರೇತಿ |

ಕೋಪತಪ್ತಹೃದಯೇವ ಸರಾಗಂ

ಕಾಪಿ ಕೋಕನದಮೇತ್ಯ ಜಹಾರ || ೪೨ ||

ಶರಸಿ ನಿಹಿತಮಾಲ್ಯೈರಚ್ಛಮಾನರ್ಚುರೇನಂ

ಗತಿಮಿವ ಯತಿಯೋಗ್ಯಾಂ ಸಾಧಯಂತೋಽಬಲಾಸ್ತಾಃ || ೩೮ ||

ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪಿಚಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿನ ಜಲದಿಂದ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಭಿಷೇಕಿಸಿ, ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ತನಪ್ರದೇಶದ ಗಂಧವನ್ನು ಮೆತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಡಿದಿದ್ದ ಹೂಗಳಿಂದ ಪೂಜನೀಯನಾದ ಅವನನ್ನು ಆ ಗೋಪಿಯರು ಪೂಜಿಸಿದರು; ಯತಿಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸುವಂತಹ ಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವರಂತೆ.

ವಿ. : ಗೋಪಿಯರ ಈ ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳು ಕೇವಲ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಶೃಂಗಾರವಾಗಿರದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೆಂದು ಆರಾಧಿಸುವ ದೈವೀಶೃಂಗಾರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ; ದೃತಿ - ಪಿಚಕಾರಿ.

ಮಹಾಗಜದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೀತಿ

ಸಿಕ್ಕೋಽಪಿ ರಮ್ಯಲಲನಾಕರಪದ್ಮಪತ್ನೈ-

ಭೃತ್ಯಾಮರಾವಲಿಸಮರ್ಪಿತಪುಷ್ಪಪುಂಜೇ |

ವಿಸ್ತೀರ್ಣರೇಣುನಿಕರಂ ದಧದಾತ್ಮನೋಽಂಗೇ

ಹಸ್ತೇಶ್ವರಪ್ರಕೃತಿಮಾರ್ಜಯದೇಷ ದೇವಃ || ೩೯ ||

ಚೆಲುವೆಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕೈಗಳೆಂಬ ತಾವರೆ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದರೂ, ಸೇವಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ವೃಂದದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ ಹೂಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಹೂಗಳ ಪರಾಗಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವನು ಒಂದು 'ಮಹಾಗಜದ ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡನು.

ವಿ. : ಆನಯು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕವೂ ಮೈಮೇಲೆ ಧೂಳಿನೆರೆಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮೀಯುವುದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ಗೋಪಿಯರಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೂಗಳ ಪರಾಗರಾಶಿಯಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನದು ಮಹಾಗಜದ ರೀತಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಕಮಲದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಿಯ ರೋಷ

ದ್ವಿರೇಫತಾವಾಂಕಿತಶೋಭಿವಕ್ತ್ರಂ

ಕೃತಕ್ಷತಂ ಸುಸ್ವರರಾಜಹಂಸೈಃ |

೧. ಗೋಪಿ ಸ್ನಾನಗುಣತರಂ ಪುನಃ ಪಾಂಸುರಗ್ನೋ ಭವತೀತಿ ಗಜಪ್ರಭಾವಃ | "ಕೃಷ್ಣವರ್ತತೇಽಭದ್ರಾತ್ ಕೃಷ್ಣರೂಪಿ ತತುನಃ | ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮತೋಽಪಾರ್ಥಂ ಮನ್ಯೇ ಕುಂದರಶ್ಚಿವತ್" (ಭಾಗ.೬/೧/೧೦) ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

ಮನೋರಮಂ ಸಾರಸಕೋಶಮೇಕಾ

ಘನಸ್ತನಸ್ಪರ್ಧಿ ಚಕರ್ತ ಬಾಲಾ || ೪೦ ||

ದುಂಬಿಯ ಮರಿಯು ಕುಳಿತಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ತುದಿಯು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಮ್ಯವಾದ ಧ್ವನಿ-
ಗಯ್ಯುವ ರಾಜಹಂಸಗಳಿಂದ ಕುಕ್ಕುಲಟ್ಟು ತನ್ನ ಗಟ್ಟಿನಕ್ಕೆ ತೀವ್ರ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಂತಿದ್ದ
ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಚಿವುಟಿಹಾಕಿದಳು; (ಶಾವ -
ಮರಿ).

ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಸಕಿದ ಗೋಪಿ

ಮಾದ್ಯದ್ವಿರೇಪೈಃ ಕೃತಗೀತಜಾತಂ

ಪದ್ಮಾಸನೇಷ್ಠಂ ಪವನೇನ ಜುಷ್ಪಮ್ |

ಪದ್ಮಂ ಸುಗಂಧಿ ನೈಲುನಾತ್ ಸಪತ್ನೀ-

ಪದ್ಮಾಭಿಶಂಕೈವ ಮುಕುಂದಯೋಗ್ಯಮ್ || ೪೧ ||

ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಪದ್ಮಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ
ಪ್ರಿಯವಾದ, ವಾಯುವಿನಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ, ಪರಿಮಳಭರಿತವಾದ ಕಮಲಪುಷ್ಪವನ್ನು
ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ತನ್ನ ಸಮಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆ ಎಂಬ
ರಂಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ (ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು) ಹೊಸಕಿಹಾಕಿದಳು.

ವಿ : ೧. ಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆ; ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅವಳು ಪತ್ನಿ; ಎಂದರೆ ತನಗೆ
ಸಮಿಯಿದ್ದಂತೆ; ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಗೋಪಿಯು ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲ-
ವನ್ನು ಹೊಸಕಿಹಾಕಿದಳು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಸಹಜವಾದ ಸಮತಿಮಾತ್ಸರ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ 'ಪದ್ಮಾ' ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪತ್ನಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ವಾಯು ಅವನ
ಪುತ್ರರು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಹಾಗೂ ವಾಯುವಿನಿಂದ
ಸೇವಿತವಾದ ಎಂಬುದು ಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ನಿರೂಪಣೆ.

ಗೋಪಿಯ ಸಮತಿಮಾತ್ಸರ್ಯ

ಶ್ರೀಪತೇರಧರಸೀತ್ಯತಿಕಾಲೇ

ಗೋಪಿಕೇಕ್ಷಯತಿ ಮಾಮಿತರೇತಿ |

ಕೋಪತಪ್ತಹೃದಯೇವ ಸರಾಗಂ

ಕಾಪಿ ಕೋಕನದಮೇತ್ಯ ಜಹಾರ || ೪೨ ||

ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ತಾನು ಹೀರುವಾಗ ಬೇರೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಅದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಳು ಎಂಬ ಕೋಪದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಕೆರಳಿದವಳಂತೆ ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಕೆಂಪು ಕಮಲದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ ಅದನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದಳು.

ವಿ. : ಗೋಪಿಯು ಕಮಲಮುಖಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ.

ಕಮಲವನ್ನು ಚಿವುಟಿದ ಗೋಪಿ

ದೃಷ್ಟಭೃಂಗಸದಪಾಂಗವಿಲೋಲಂ

ಸತ್ಸರೋಜಮಲುನಾತ್ ಕಿಲ ಕಾಚಿತ್ |

ಸೀತೃರಿಷ್ಯತಿ ಹರಿಃ ಸ ಮದೀಯಂ

ವಕ್ತ್ರಮೇತದಿತಿ ಭೀತಿಯುತೇವ || ೪೩ ||

ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿ ಎಂಬ ಚೆಲುವಾದ ಕುಡಿನೋಟದಿಂದ ತೋನೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲವೊಂದನ್ನು ಕಂಡು ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಅದನ್ನು ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮುಖ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಚುಂಬಿಸಿಯಾನು, ಎಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳೆಂಬಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿದಳು; ಅಶ್ಚರ್ಯ !

ಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸಿದ ಗೋಪಿ

ಆಕಂಠಮಂಭಸಿ ಗತಸ್ಯ ಹರೇರ್ಮನೋಜ್ಞ-

ಮಾಸ್ಯಂ ಸಮೀಪಗಸಖೀಜನಜಾತಲಜ್ಞಾ |

ನೀಲೋತ್ತಲಂ ವಿಲಸದೇತದಧೀರಭೃಂಗ-

ಮಾತಾಮೃಕೇಸರಮಿತಿ ಪ್ರವದಂತ್ಯಜಘ್ರತ್ || ೪೪ ||

ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸಖೀಜನರು ಇದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾಚಿದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಕಂಠದವರೆಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಖವನ್ನು ಹೊಳೆಯುವ ಇದು ಕೆಂಪಾದ ಕೇಸರಗಳು ಚೆಂಚಲ ಭ್ರಮರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನೆದಿಲಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಆಘ್ರಾಣಿಸಿದಳು.

೧. ಅನೇಕಾಂಗ್ಯಚುಂಬಿತತ್ವಂ ಲಜ್ಜಾಕರಣಂ ಸೂಚ್ಯತೇ | ಏತತ್ ದೃಷ್ಟಮಾಗಂ ನೀಲೋತ್ತಲಮಿತಿ ಪ್ರವದಂತೀ ಸತಿಃ
ಆಜಘ್ರತ್ ಆಘ್ರಾತಮತೀ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅಶಾಮೃಕೇಸರಂ ಕಾವದ್ರಕ್ತಕಂಜಬ್ಜಯುಕ್ತಂ ಚಂಬೋವ್ಯಧೂಪಕಮೇತತ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಂಗ್ಯಚುಂಬಿತಮಪಿ ಕೃಷ್ಣಾಧರಂ ತತ್ಪ್ರಮುಸಮರ್ಥಾ ನೀಲೋತ್ತಲಬುದ್ಧೋವಾಘ್ರಾತಮತೀ ನ ತು ಸಾಪರಾಧಸ್ಯ
ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಮುಖಮಿತಿ ಸ್ವಮಾಗಂ ರಕ್ತತಮತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ನಲುಗಿದ ಗೋಪಿ .

ಆರ್ಯಾ ಯಾಹಿ ಗೃಹಂ ತ್ವಯಾ ವಿರಹಿತಂ ಸಂತೃಪ್ಯ ಸಾ ಸತ್ವರಾ
ದ್ವಾರ್ಯಾಸ್ತೇ ನ ಪುನರ್ವಿವಿಕ್ಷತಿ ತನುಂ ತ್ವದ್ಯೋಗಗೋನಾಮಿವ |
ಚಿತ್ತಂ ತ್ವಚ್ಚರಣೇ ನಿಧಾಯ ವಿವಶಾ ಚಿತ್ರಾರ್ಪಿತೇವ ಪ್ರಭೋ
ನೋ ಚೇತ್ ತತ್ತನುಶಾಖಿನೇಶ ಭವನಂ ಸ್ಯಾದೇವ ತತ್ ಕಾನನಮ್^೧ || ೪೫ ||

ಪೂಜ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಬಾ ! ನೀನಿಲ್ಲದ ಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಅವಳು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕಾಯುತ್ತಿರುವಳು; ನೀನಿಲ್ಲದ ದೇಹವನ್ನೆಂಬಂತೆ ಅವಳು ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾರಳು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿನ್ನ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿಸಿ ಅವಳು ಪರವಶಳಾಗಿ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವಳಂತೆ ನಿಶ್ಚಲಳಾಗಿರುವಳು; ಸಮರ್ಥನಾದ ಸ್ವಾಮಿ ! ನೀನು ಬಾರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಹರೂಪದ ಮರದಿಂದಾಗಿ ಅವಳ ಮನೆಯು ಅರಣ್ಯವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿತು.

ವಿ. : ೪೫ ರಿಂದ ೪೭ ರವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ದೂತಿಯರ ವಚನಗಳು ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ಲೋಕ ೪೮ರಲ್ಲಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ಮೈಮರೆತ ಗೋಪಿ

ನಿಯೋಂತೀ ಪ್ರವಿಶಂತ್ಯದೋ ಗೃಹಮಸೌ ಪ್ರತ್ಯಾಕ್ಷಿಪಂತೀ ಮಮ
ಪ್ರೇಮಾಲಾಪಮಪಿ ಶ್ವಸಂತ್ಯುರುಪುಚಾ ಹಸ್ತೇ ನಿವೇಶ್ಯಾನನಮ್ |
ಪತ್ಯಂತೀ ತವ ವರ್ತೃ ಸಾಶ್ರುನಯನಾ ಮಾಂ ಯಾಚಮಾನಾ ಮುಹು-
ರ್ಮೋಹಂ ಕ್ವಾಪಿ ವಹಂತ್ಯಸೌ ನ ಸದಯಂ ಕಸ್ಯೇಶ ಕುರ್ಯಾನ್ಮನಃ || ೪೬ ||

ಆ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವುದನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಬರುವುದನ್ನು ಮಾಡುವ ಇವಳು ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ರೋಗದಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಿರುವಳು; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮುಖವಿರಿಸಿಕೊಂಡು ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ಹಾದಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನನ್ನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮೂರ್ಛಾಹೋಗುತ್ತಿರುವಳು; ಇವಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಮರುಕ ಹುಟ್ಟದು?

ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯಂತಾದ ಗೋಪಿ

ಸಾಯಂ ಹೀನ ನ ಹೀಯಂ ಸಾ ಮಾರತಾತ ತತಾ ರಮಾ |
ಕ್ಷೀಣಾಽದೇವದೇಣಾಕ್ಷೀ ಚಾರುರಾಜ ಜರಾರುಚಾ || ೪೭ ||

ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಕಾಮನಿಗೆ ತಂದೆ; ಸುಂದರರ ಸಾಮ್ರಾಟ; ಇದಂತು ಸಂಜೆಯ ಸಮಯ; ಈ ಗೋಪಿಕೆಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳೇನಲ್ಲ ; ಈ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯು ಮುಪ್ಪಡರಿದವಳಂತೆ ಸೊರಗಿ, ಮನುಷ್ಯಸ್ತ್ರೀಯಂತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವಳು.

೪. : ೧. ಗೋಪಿಯರು ಮನುಷ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಿರದೆ, ದೇವಲೋಕದ ಅಪ್ಸರೆಯರಾಗಿದ್ದವರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ^೧ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣದೆ ಚಿಂತೆಯಿಂದಾಗಿ ಕಾಲವು ದೀರ್ಘವೆನ್ನಿಸುವುದರಿಂದ ಮುಪ್ಪ ಕವಿದಂತಾಗುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ರೋಚಕವಾದುದು.

೩. ಇದರಿಂದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾಗುವವರಿಗೆ ಮುಪ್ಪು ಬೇಗ ಒದಗುವುದು; ಆಯುಷ್ಯವು ಕ್ಷೀಣಿಸುವುದು ಎಂಬ ಭಾವವು ಸಹ ಸೂಚಿತ : ಚಿಂತಾ ದಹತಿ ಜೀವಿನಮ್.

೪. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳು ತಿರುಗುಮುರುಗಾಗಿ ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು (ಗತಾಗತಯಮಕ)^೨. ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಇಂತಹುದೇ ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿದೆ (೧೦/೪೮):

ಸಮಾನಯಾ ಯಾಽನಽನಮಾಸ ಮಾಯಯಾ ತತಯಾಽಯಮಾ |

ನಯಾಸನಾ ನಾಸ ಯಾ ನ ಯಾತನಾಽಲಲನಾ(೮)ತಯಾ ||

ಗೋಪಿಯ ಬಳಿಗೆ ಸಖಿಯರು

ಇತ್ಥಂ ನಿಗದ್ಯ ನಿಗಮಾಕಲಿತಂ ನಯಂತಿ

ದೂತ್ಯೋ ವಿತಾನಮಣಿತೋಭಿಗೃಹಂ ನಿಶಾಸು |

ನ್ಯತ್ತನ್ಮಯೂರಶುಕಕೋಕಿಲಮತ್ತಭೃಂಗ-

ತತ್ಯಾದೃತೋಪವನವಾಸಿತಮಂಗನಾಯಾಃ || ೪೮ ||

ಹೀಗೆ ನುಡಿಯುತ್ತ ಸಖಿಯರು, ನಿಗಮಗಳಿಗೂ ನಿಲುಕದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ರಾತ್ರಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸುವ ನವಿಲು, ಗಿಳಿ, ಕೋಗಿಲೆ ಹಾಗೂ ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿಗಳ ವೃಂದವು ಸೇವಿಸುವ ಉಪವನದಿಂದ ಸುವಾಸಿತವಾಗಿದ್ದ, ವಿತಾನಮಣಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಗೋಪಿಯ ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದರು.

ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಮಾಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪೂಜೆ

ನೇತ್ರಾನಂದಜಲೇನ ಮಂಜುಕಲಶಪ್ರಖ್ಯಾಪ್ತನಸ್ಥಾಯಿನಾ

ಪಾದ್ಯಾಘ್ನೇ ಹಿಮವಾರಿಣೇವ ಮಧುಭಿಃ ಸ್ನಾನಂ ಪ್ರಸೂನಸೃತೈಃ |

೧. ಪರಮಾಪ್ಸರಸು ಪುರಾ ಯಾಃ |

೨. ಗತಾಗತಯಮಕಮಿದಮ್ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೩/೫೦)

-ವ್ಯಾ.

ಅಶ್ವಿಷ್ಯಾಂಗಕಲಾಪರಮ್ಯತಲಕಶ್ರೀಖಂಡಲೇಪಾಂಶ್ಚ ಸಾ
ಲೋಲೇಕ್ಷೋತ್ಪಲಮಾಲ್ಯಮೋಷ್ಠಸುಧಾಂ ಪ್ರಾದಾತ್ ಪ್ರಿಯೇಽಭ್ಯಾಗತೇ || ೪೯ ||

ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಗಮಿಸುತ್ತಲೆ, ಗೋಪಿಯು ಮನೋಹರವಾದ ಕಲಶರೂಪದ ಸ್ವನದ ಮೇಲಿದ್ದ ಹಿಮದ ನೀರಿನಂತಹ ನೇತ್ರದ ಅನಂದಬಾಷ್ಪದಿಂದ ಪಾದ್ಯ-ಅರ್ಘ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು; ಹೂವುಗಳಿಂದ ಸುರಿದ ಮಧುವಿನಿಂದ ಅಭಿಷೇಕಿಸಿದಳು; ಅವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳೆಂಬ ಒಡವೆಗಳನ್ನು, ರಮಣೀಯವಾದ ತಿಲಕವನ್ನು, ಶ್ರೀಗಂಧದ ಲೇಪವನ್ನು ಮಾಡಿದಳು; ಚಿಂಚಲನೋಟವೆಂಬ ಕನ್ನೆದಿಲೆಯ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಳು; ತನ್ನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ನೀಡಿದಳು.

ಎ. : ೧. ಪೂಜೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಅಭಿಷೇಕ, ಅಭರಣ, ತಿಲಕ, ಗಂಧ, ಮಾಲೆ ಹಾಗೂ ನೈವೇದ್ಯಗಳನ್ನು ಗೋಪಿಯು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಮಾಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯ ಪೂಜೆಯ ಅಪೂರ್ವ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಇದು ಮಾನಸಪೂಜೆಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತಹ ವಿವರಣೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಗೋಪಿಯ ಅದ್ಭುತ ಮಂದಹಾಸ

ಕಾಂತಾನನದ್ಭುತನಿವೃತ್ತಕಟಾಕ್ಷಗಂಡ-

ಬಿಂಬೋಷ್ಠರಮ್ಯರುಚಿಭಿರ್ಮುಲಿತಾ ಸ್ಮಿತಶ್ರೀಃ |

ಇಂದೀವರಾಂಬುರುಹಕೋಕನದೈಃ ಸುಗಂಧಿ

ಸಾಂದ್ರಂ ತಯಾಽನುಕುರುತೇ ಮಧು ಪೀಯಮಾನಮ್ || ೫೦ ||

ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಮ್ಯವಾದ ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದ ಕುಡಿನೋಟ, ಕೆನ್ನೆ, ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ, ಇವುಗಳ ರಮ್ಯಕಾಂತಿಯಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಅವಳ ಕಿರುನಗೆಯ ಕಾಂತಿಯು ಕನ್ನೆದಿಲೆ, ಕಮಲ, ಕೆಂಪುಕಮಲಗಳಿಂದ ಸುರಭಿತವಾದ ಅವಳು ಪಾನ-ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಘನಮಧುವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದಿತು.

೧. ಅನೇಕ ಪಾದಮಾರ್ಗ ಕಂಠಪರ್ಯಂತಂ ಶ್ವಾಃ ಕೃಷ್ಣಾವಯಮಾಂದರ್ಪಾವರೋಕನಂ ದ್ಯೋತತೇ | ಒಪ್ಪಸುಧಾಂ ಅಧರಾಮೃತಂ ಚ ಪ್ರಾದಾತ್ ಕೃಷ್ಣಾಯಾದಿಶತ್ | ಅನೇಕ ಶೃಂಗಾರವಿಲಾಸಾಃ ನೈವೇದ್ಯಾಂತೇ-ಪಚಾರಾಶ್ಚ ದರ್ಶಿತಾ ಭವಂತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯೇ ವರ್ಣನೀಯಂ ಮಧುಪಾನಂ ಮೃತೋಽಭಾವಾದೌತ್ಪತ್ತಿಕಂ ವರ್ಣಿತಂ ಭವತಿ | -ವ್ಯಾ.

ಎ. : ಇದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮಧುಪಾನದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ ; ಕಾವ್ಯದ ಪಾಪತ್ರಕ್ಕೆ ಕುಂದಾಗದಂತೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಅಗತ್ಯವನ್ನೂ ಪೂರೈಸುವ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಇಂತಹ ಕೌಶಲ ಆತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು; ಕೋಕನದ - ಕೆಂಪುಕಮಲ.

ಆದಿಶೇಷನಂತಿದ್ದ ಹಾಸಿಗೆ

ವಿಷ್ಣುಗ್ವಾಪಿಮಣಿಪ್ರಭಾಭಿಧಪಯಃಸಿಂಧೌ ಸ್ಫುರನ್ನಂಟಪ-
ಪ್ರಪ್ಯೇ ವೇಶ್ಮನಿ ಭೋಗಿಕಲ್ಪಕಶಿಪೌ ಸಾಕಂ ವ್ರಜಸ್ತ್ರೀಜನೈಃ |

ಭಿತ್ತಿಶ್ರೀಪತಿಮೌಲಿರತ್ನಮಹಸೋತ್ಸರ್ಪಿಸ್ವರತ್ನಶ್ರಿಯಾ

ಪುಷ್ಪೋನ್ನಮ್ರಫಣಿತ್ವಿಷಾಂ ಮುಷಿ ಲಸಂಸ್ತುಷ್ಪೋಽಸ್ತೌ ವಿಟಲಃ || ೫೧ ||

ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಪಸರಿಸಿದ ಮುತ್ತಿನ ಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿಯ ರೂಪದ ಹಾಲ್ಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಮಂಟಪದಂತಹ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಡೆ ಹಾಗೂ ಒಳಗೆ ಪವಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿರೀಟದ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವ ತನ್ನ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಪುಷ್ಪವಾದ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಹೆಡೆಯಂತಹ ಕಾಂತಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ಕೆಂಗೊಳಸುವ ವಿಟಲನು ಪಾಲಿಸಲಿ; (ಕತಿಪು - ಹಾಸಿಗೆ).

ಪರವಶಳಾಗಿ ಕೋಪ ಮರೆತ ಗೋಪಿ

ಗೋಪೀ ಕಾಚನ ಧೀರತಾಂ ಹೃದಿ ಬಲಾದಾಲಂಬ್ಯ ರತ್ನುತ್ಸುಕೇ
ಕೋಪೇನೇವ ನಿಮೀಲ್ಯ ನೇತ್ರಯುಗಲಂ ತಲ್ಲೇ ಶಯಾನಾ ಸಕೃತ್ |

ಕಾಂತಂ ನಿದ್ರಿತಮಾಕಲಯ್ಯ ಶನಕೈರಾಲಿಂಗ್ಯ ಬಿಂಬಾಧರಂ

ಸೀತ್ಕುರ್ವಂತ್ಯಥ ವೀಕ್ಷಿತಾಽಪಿ ವಿವಶಾ ಮಾನಂ ನ ಸಸ್ಮಾರ ಸಾ || ೫೨ ||

ಆ ಗೋಪಿಯು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಂಡವಳಾಗಿ ರತಿಗೆ ಉತ್ಸುಕನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಕೋಪದಿಂದೆಂಬಂತೆ ತನ್ನೆರಡು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಿದ್ರಿಸದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮೆಲ್ಲನೆ ಅವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ ತೊಂಡೆಹಣ್ಣಿನಂತಹ ತುಟಗಳನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುತ್ತಾ ಅವನು ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮೈಮರೆತವಳಾಗಿ ತಾನು ಕೋಪಗೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ.

೧. ಸಗರ್ವಾಣ್ಯವಶ್ಯಲರ್ಪುಚಂದ್ರಾ ಕೋರಯವರ್ಣಗಣೈಃ |

ಉದ್ಯಾನಸಲಿಲಶ್ರೀಡಾಮಧುವಾನರಸೋತ್ಸವೈಃ ||

-ಕಾವ್ಯಾಂತರ್(೧/೧೬)

೨. ಗೃಹಬಲರ್ಪಿತ್ತಿಮಿಚಿತಮೌಕ್ತಿಕಕಾಂತಿಃ ಗೃಹಂ ಪರಿತೋ ವ್ಯಾಪಿನೀ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವತ್ತಿವ್ಯತಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಭಿತ್ತಿಮುಕುಟಕಾಂತೀ ಉಭಯತೋ ಘನೀಭೂತೇ ನಿರ್ಭೇತ್ತಮುಷಮರ್ಥಾ ಊರ್ಧ್ವಮೇವ ಲಬ್ಧಾವಶರಯಾ ಪ್ರಸೃತೇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಪಿಯನ್ನು ರಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗಂತುಂ ಕುತ್ರ ಸಮುದ್ಯತೋಽಸಿ ತರುಣಿ ತ್ವದ್ಧಾಮ ತತ್ಪದ್ಧತಿಃ
ಕಿಂ ತತ್ರಾಸ್ತಿ ಮುಕುಂದ ಮಾನಿನಿ ತವ ಸ್ವಚ್ಛೋರ್ಜಿತಾಭೀಶುನಾ |
ಕ್ರಾಂತಂ ದ್ವಾರಮಲಕ್ಷಯನ್ ಕೃಶಮಿದಂ ಗಾತ್ರಂ ಚ ತಸ್ಯಾಂತರೇ
ಗಂತಾಸ್ಮೀತ್ಯಭಿಧಾಯ ತನ್ಮದುಕರಂ ಗೃಹ್ಣನ್ ಸ ಗೃಹ್ಣಾತು ಮಾಮ್ || ೫೩ ||

(ಗೋಪಿ) 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಎಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿರುವಿ?' (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) 'ತರುಣಿ ! ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆ. (ಗೋಪಿ) 'ಮುಕುಂದ! ಆ ದಾರಿ ಅಲ್ಲಿದೆಯಾ?' (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) 'ಎಲೈ ಹಮ್ಮಿನವಳಿ! ನಿನ್ನ ಧವಳಕಾಂತಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಹಾಗೂ ಅದರೊಳಗಿನ ನಿನ್ನ ತೆಳುದೇಹವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಮುಂದೆ ಹೊರಟೆ! ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ, ಅವಳ ಕೋಮಲ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ.

ಕೆರಳಿದ ಗೋಪಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಸಲಾಪ

ಯದ್ಯಾಯಾಸಿ ರಿರಂಸಯೇಶ ಮಹಿತಂ ಮದ್ಧಾಮ ತರ್ಹ್ಯಧ್ವನಿ
ಸ್ನಿಗ್ಧಾಂ ಮಾಮವಲೋಕ್ಯ ಭೀತಪದವೀಂ ಸದ್ಯೋಽಲಭಿಷ್ಠಾಃ ಕುತಃ |
ಉದ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಸ್ತನವ್ಯಂಭಿಕುಂಭಯುಗಲಂ ಕುಂಭೀಶ್ವರಾಶಂಕಯಾ
ಪದ್ಮಾಕ್ಷೀತಿ ನಿಗದ್ಯ ಸುಸ್ಥಿತಮುಖೀಂ ಚುಂಬನ್ ಸ ತಾಂ ವ್ಯಂಭತೇ || ೫೪ ||

(ಗೋಪಿ) 'ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ರಮಿಸಲೆಂದು ನನ್ನ ಶೃಂಗಾರಗೊಂಡಿರುವ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆಯಾದಲ್ಲಿ, ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಿಯಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಕೂಡಲೇ ಅದೇತಕ್ಕಿ ಭೀತನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆ?'; (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) 'ಕಮಲಾಕ್ಷಿ! ನಿನ್ನ ಸ್ತನಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಕುಂಭಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಮದ್ದಾನೆಯೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಎಂದು ನುಡಿದು, ನಮನಗೆ ಬೀರಿದ ಅವಳನ್ನು ಮುದ್ದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಮಿ. : ಅವಳು ಇನ್ನೇನನ್ನಾದರೂ ಕೇಳಿಯಾಳು, ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಮುತ್ತುಕ್ಷಿ ಅವಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನಾಗಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಕುಂಭೀಶ್ವರ - ಗಜೇಂದ್ರ.

ಗೋಪಿಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಚತುರೋಕ್ತಿ
ಅನ್ಯಾಚುಂಬನಜಾತಚಿಹ್ನಮಧುನಾ ಬಿಂಬಾಧರೇ ದೃಶ್ಯತೇ
ತನ್ಮೂಲಂ ರಂಜಯಿಸೀಶ ಕಿಂ ಪ್ರಿಯಗಿರಾ ಧನ್ಯಾಽಬಲಾ ಸೈವ ಹಿ |

ಮನ್ಯೂದ್ರಿಕ್ತಹೃದಾ ಮುಹುಃ ಸಖಿ ಭವಚ್ಛೂನ್ಯಾಂ ಸಭಾಂ ಪಶ್ಯತ-

ಸ್ತನ್ಮೇಽಭೂದ್ಧರವರ್ಣನೀತಿ ಶಮಯನ್ ಮನ್ಮಾನಸೇ ಸ್ಯಾದಸೌ || ೫೫ ||

(ಗೋಪಿ) "ಈರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಬೇರೊಬ್ಬಳ ಚುಂಬನದಿಂದಿಂಚಾದ ಗುರುತು ನನ್ನ ಕೆಂಪಾದ ತುಟೆಯ ಮೇಲೆ ಈಗ ಕಾಣುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ ! ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಮೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿರುವಿ? ಆ ಹೆಣ್ಣೇ ಪುಣ್ಯವತಿ ! ಅಲ್ಲವೇ !"; (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ) "ಗೆಳತಿ! ನೀನಿಲ್ಲದ ಸಭೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೋಪ ಕೆರಳಿದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಿ ಈ ಗುರುತು ನನಗೆ ಆಯಿತು, ಸುಂದರಿ !" ಎಂದು ಅವಳನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಡೆಗೆ ಧಾವಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು

ವೃಂದಾರಣ್ಯನಿಕುಂಜಮಂದಿರಗತಂ ಮಂದಾನಿಲೈರ್ವೀಜಿತಂ

ಚಂದ್ರಾಮಂದಕರೇಣ ಸೇವಿತಪದಂ ಕಂದರ್ಪತಾತಂ ನಿತಿ |

ಮಂದಾರಾದಿಲಸತ್ಪ್ರಸೂನನಿಚಯೈರ್ವೃಂದಾರಕಪ್ರೇಷಿತೈಃ

ಸಂದೃಶ್ಯ ಪ್ರಿಯವತ್ಯ ಗೋಪಲಲನಾವೃಂದಂ ಶನೈಃ ಪದ್ಯತೇ || ೫೬ ||

ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ ಮಂದಾರ ಮೊದಲಾದ ಹೊಳೆಯುವ ಪುಷ್ಪಗಳ ರಾಶಿಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರಿಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು, ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಲತಾಗೃಹಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಮಂದಮಾರುತ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರನ ತುಂಬು ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಿಂದ ಸೇವಿತಪಾದನಾದ ಮಾರಜನಕನಾದ ಅವನನ್ನು ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ ಹಿಂಡು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಮೀಪಿಸಿತು; (ನಿಕುಂಜ-ಪೂದೆ; ಕಂದರ್ಪ - ಕಾಮ; ಕಂದರ್ಪತಾತ - ಕೃಷ್ಣ).

ಪೊದೆಯನ್ನೂ ಅರಮನೆಯಂತಾಗಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನೃತ್ಯತೈಕಿನಿ ಚಿತ್ರಪುಷ್ಪತಿಲಕಾರತ್ನಸ್ಪರ್ಶೋರಣೈ-

ರ್ವಿಪ್ಷಕ್ ಕೋಭಿನಿ ಪಲ್ಲವಾಖ್ಯವಿಲಸತ್ತಲ್ಲೇ ಪ್ರದೀಪತಿಷ್ಠಿ |

ವಿಸ್ತೀರ್ಣೌಷಧಿಭಿಃ ಪ್ರಸೂನವಿಲಸತ್ತತ್ಪರ್ವಿಫತಾನಪ್ರಭೇ

ಮತ್ತಾಲಿಪ್ರಜಗಾಯಕೇ ಹರಿರಭಾತ್ ಕುಂಜೇ ನಿಜಾಂ ರಂಜಯನ್ || ೫೭ ||

ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನವಿಲುಗಳು, ಬಗೆಬಗೆಯ ಪುಷ್ಪಗಳ ತಿಲಕವಕ್ಷರೂಪದ ಮಣಿರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ತೋರಣಗಳು, ಚಿಗುರಿಸ ರೂಪದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಶಯ್ಯೆ, ದೀಪದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಹರದಿದ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲತೆಗಳು, ಪುಷ್ಪ ಹಾಗೂ ಹೊಳೆಯುವ ಎಲೆಗಳಿಂದಾಗಿ

ಹಾರುಬಟ್ಟೆಗಳ ಕಾಂತಿ, ಮದಿಸಿದ ಭ್ರಮರಗಳ ಗುಂಪಿನ ಕೂಪದ ಗಾಯಕರು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹೊಳೆಯುವ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ರಂಜಿಸುತ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶೋಭಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಲತಾಗೃಹಗಳು ಸಹ ಅರಮನೆಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ. ಇಲ್ಲಿ 'ನಿಜಾಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ರಮಾವೇಶವು ವ್ಯಕ್ತವಾದದ್ದು ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಾರನಲ್ಲ

ಸ್ನಾತಃ ಸೌಂದರ್ಯನದ್ಯಾಂ ಪರಿಹೃತವಸನೋ ಗೋಪಿಕಾಲೇಷನಶ್ರೀ-
ವರ್ಕ್ಷೋಜಾಬ್ಜಾಸನಸ್ಥಃ ಕೃತವನವಸತಿಹಾರಮಾಲಾಕರಾಗ್ರಃ |

ಬಭ್ರತ್ಯೇಶೌಘಕಾಶಾನಧರಜನಪಯೋಮಾತ್ರವೃತ್ತಿರ್ವಿನಿಧಃ

ಪ್ರೇಷ್ಠಃ ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲೋಽಸೌ ಜಯತಿ ಮುನಿಗಣಂ ಜಾರವಾರ್ತಾ ಕುತೋಽಸ್ಯ ಶಿಲ

ಸೌಂದರ್ಯನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ, ಕಳಚಿದ ವಸ್ತ್ರ, ಗೋಪಿಯರು ಲೇಪಿಸಿದ ಶ್ರೀಗಂಧದ (ಗೋಪೀಚಂದನದ) ಕಾಂತಿ, ಸ್ವನರೂಪದ ಕಮಲಪೀಠದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾತಿ, ವನದಲ್ಲಿ ವಾಸ, ಕೈಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಗೋಪಿಯರ ಕೇಶರೂಪದ ದರ್ಭೆಗಳು, ಅಧರಾಮೃತ(ಜಲ)ವೇ ಜೀವನೋಪಾಯ, ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ತೊರೆದ ಜೀವನ, ಹೀಗಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾದ ವಿಟ್ಟಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುನಿಗಣವನ್ನು ಮೀರಿಸಿರುವನು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಜಾರ ಎಂಬ ಮಾತು ಇವನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿತು!

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪೀಜನಜಾರ ಎಂಬ ಮಾತು ಲೋಕರೂಢಿಯದೆ ಹೊರತು ತಾತ್ಪ್ರೀಕವಾದುದಲ್ಲ; ಅದು ನಿಜವಾಗಿ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾರುವ ಹಿರಿಮೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಕಾರ - ದರ್ಭೆ.

೨. ಹೀಗೆ ಗೋಪಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಗಂಡಂದಿರಿಗೆ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಯೇ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪು ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಸಂಗ ಒದಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ (೧೦/೩೧/೩೯):

ನಾಸೂಯನ್ ನೃಪ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಮೋಹಿತಾಸ್ತಸ್ಯ ಮಾಯಯಾ |

ಮನ್ಯಮಾನಾಃ ಸ್ವಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾನ್ ಸ್ಥಾನ್ ಸ್ಥಾನ್ ದಾರಾನ್ ಪ್ರಚೌಕಸಃ ||

ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿನ ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಸ

ಚುಂಬಂತ್ಯಃ ಸರಸಾಧರಂ ಪುಲಕಿತೈರಂಗೈರ್ಗಲದ್ಭಾಷಣೈ-

ಸ್ತಂ ಗಾಢಂ ಪರಿರಭ್ಯ ಸುಸ್ಥಿತಮುಖಂ ಸೌಂದರ್ಯಸಿಂಧುಂ ಮುದಾ |

ತುಂಗಾತ್ಮೀಯಮನೋರಮಸ್ತನತಟೇ ಸಂದರ್ಶಿತಾಂಕಂ ನಖೈ-

ವೃಂದಾರಣ್ಯಮದೋ ನನಂದುರಬಲಾ ಮಂದಾನಿಲೈರ್ಮಂಜುಲಮ್ ||೫೯||

ಅವನ ಸರಸಾಧರವನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುತ್ತ, ಪುಲಕಗೊಂಡ ಅವಯವಗಳ, ಜಾರಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಭರಣಗಳ, ಸುಂದರ ಕಿರುನಗೆಸೂಸುವ ಮುಖದ, ಉಬ್ಬಿದ ತಮ್ಮ ಮನೋಹರವಾದ ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಗುರುತನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೂಡಿಸಿದ, ಸೌಂದರ್ಯಸಾಗರನಾದ ಅವನನ್ನು ನಲಿವಿನಿಂದ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಗೋಪಿಯರು ಮಂದಮಾರುತ ದಿಂದಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದ ಆ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಕಂಡು ನಲಿದರು; (ತುಂಗ-ಉನ್ನತ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರಸಿಂಹ

ಕಾಂತಾಕದಂಬಕುಚಕುಂಬರಕುಂಭಸಂಗಿ-

ಸಂತಾಪಹಾರಿನಖಮಂಡಲಮಂಡಿತೋಽಲಮ್ |

ಗಂಡಾನುಷ್ಕವಿಲಸನ್ಮುಖಚಂದ್ರಚುಂಬೀ

ಕುಂಜೇಷು ಸಂಚರತಿ ಕೃಷ್ಣವಿಚಿತ್ರಸಿಂಹಃ || ೬೦ ||

ಗೋಪಿಯರ ಗುಂಪಿನ ಆನೆಯ ಕುಂಭದಂತಹ ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿದ ಸಂತಾಪ ನೀಗಿಸುವ ಉಗುರುಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಒಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ತನ್ನ ಕೆನ್ನಿಗೆ ಸೋಕಿದ ಅವರ ಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮುಖವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಸಿಂಹವು ಪೊದೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ವಿ: ೧. ಸಿಂಹರಾಶಿಗೂ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಿಂಹವು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಅಪೂರ್ವ ಎಂದು ಭಾವ.

ಬೃಂದಾವನದ ವೈಭವ

ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರ್ಯಂಬುಜಲಕ್ಷ್ಮಲಕ್ಷ್ಮಮಖಿಲಂ ಯತ್ರ ಸ್ಥಲಂ ಸಾಚಲಂ

ಸಸ್ತ್ರೀತಾ ಮುನಯಶ್ಚ ಪಕ್ಷಿಹರಿಣೀಹರ್ಯಕ್ಷವೃಕ್ಷಾದಯಃ |

ಯತ್ಪಾಥಃ ಸುರಸಿಂಧುಸಿಂಧುಮಹಿತಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ವೃಜಸ್ತ್ರೀವಶಂ

ಶ್ರುತ್ಯಂತಾಂತರಿತಂ ಮಹಃ ಪರಮದೋ ವೃಂದಾವನಂ ಸ್ಯಾನ್ಮದೇ || ೬೧ ||

೧. ಚಂದ್ರಸಿಂಹದಾಶ್ವೀನಿ ಸಂಬಂಧೋಽಸ್ತೀತಿ ಸಿಂಹಾನುಮ್ತಮ್ | ಸಿಂಹವೃಂದಮಾತ್ರಯೋಃಕೃಷ್ಣಾರ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಸಕಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾಡಕಮಲಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಒಡಮೂಡಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪಶುಗಳೂ, ಜಿಂಕೆಗಳು, ಸಿಂಹಗಳು, ವೃಕಗಳು, ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಮುನಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದ ದೇವನದಿಯಾದ ಗಂಗೆ ಹಾಗೂ ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಮಾನ್ಯವಾದ ಜಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯು ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ವಶನಾಗಿದ್ದ ಆ ವೃಂದಾವನವು ನಲಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ.

೧. : ೧. ವೃಂದಾವನದ ಸಕಲ ಪ್ರದೇಶವೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು; ಅಲ್ಲಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳು ಸಹ ಮುನಿಗಳಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದವು; ಅಲ್ಲಿಯ ಯಮುನಾನದಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಗಂಗೆ ಹಾಗೂ ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾಗಿತ್ತು; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೇದಾಂತಗೋಚರ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗೋಪಿಯರಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದ ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವೃಂದಾವನವು ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸುರಸಿಂಧು ಎಂದರೆ ದೇವನದಿಯಾದ ಗಂಗೆ; ಸಿಂಧು ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಮುನಾನದಿ; ಇಲ್ಲಿಯ ಸುರಸಿಂಧುಸಿಂಧುಮಹಿತಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸುರಸಿಂಧುವಾದ ಗಂಗೆ ಹಾಗೂ ಸಮುದ್ರಗಳಂತೆ ಪೂಜಿತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು ; ಹರಿಣೀ - ಜಿಂಕೆ; ಕ್ರುತ್ಯಂತ - ವೇದಾಂತ; ಸಿಂಧು - ನದಿ, ಸಮುದ್ರ; ಸುರಸಿಂಧು- ಗಂಗೆ.

ವೃಂದಾವನವು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಮರಣೀಯಕ್ಷೇತ್ರ

ಯತ್ಕುಂಜಾ ಮುರವೈರಿಸಂಗತವಧೂವಿಕ್ರೀಡನೈರ್ವಾಸಿತಾ
ಯತ್ಸಂಜಾತಸುರದ್ಭ್ರಮೌಘಮಹಸಾ ವಿದ್ಯೋತಿತಾಶಾಮುಖಮ್ |
ಯಚ್ಚಂದ್ರೇಶಸುರೇಶಮುಖ್ಯವಿಬುದ್ಧೈಃ ಸಂಸೇವ್ಯಮಾನಂ ಸದಾ
ತದ್ವೃಂದಾವನಮಾವಿರಸ್ತು ಸತತಂ ಚಿತ್ತೇ ಪ್ರಮತ್ತೇ ಮಮ || ೬೨ ||

ಅಲ್ಲಿಯ ಪೊದೆಗಳು ಮುರವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗವನ್ನು ಪಡೆದ ಗೋಪಿಯರ ವಿಹಾರದಿಂದ ಸುವಾಸಿತವಾಗಿದ್ದವು; ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ದೇವವೃಕ್ಷಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ದಿಕ್ಕುವಿದಿಕ್ಕುಗಳು ಬೆಳಗಿದ್ದವು; ಅದನ್ನು ಚಂದ್ರ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸದಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವಿಸುವರು; ಅಂತಹ ವೃಂದಾವನವು ಒಹಳ ಸಂಭ್ರಮಿಸುವ ನನ್ನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳಲಿ.

ವಿ. : ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವು ಸ್ವಲ್ಪ ಪದವ್ಯತ್ಯಾಸದೊಂದಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಧವು ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಶ್ಲೋಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ :

ಯತ್ಕುಂಜಾ ಮುರವೈರಿಸಂಗತವಧೂವಿಕ್ರೇಡನೈರ್ವಾಸಿತಾ
ಯತ್ಸಂಜಾತಸುರದ್ವಮೌಘಮಹಸಾ ವಿದ್ಯೋತಿತಾತಾಮುಖಮ್ |
ಯತ್ಪಾಠಃ ಸುರಸಿಂಧುಸಿಂಧುಮಹಿತಂ ಯತ್ರಾಖಿಲ್ವರ್ಲಕ್ಷಿತಂ
ಶ್ರುತ್ಯಂತಾಂತರಿತಂ ಮಹಃ ಪರಮಹೋ ವೃಂದಾವನಂ ಪಾವನಮ್^೧ || (೨/೩೪)

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯೌಶಲ

ಕಸ್ತಂ ಕಶ್ಚನ ನಿರ್ಜರೋಽಹಮಿಹ ತೇ ಸ್ವರ್ಗಃ ಕ್ಷತೌ ತದ್ಗೃಹಂ
ಪೀಯೂಷಂ ಕ್ಷ ತವಾಧರೇಽಸ್ಮಿ ಸುಭಗೇ ಕಾಷ್ಟೇ ತವಾನಿದ್ರತಾ |
ತತ್ತ್ವೈಮ್ನಾಂ ಸಖ ಚಿಂತಯಾಽನಿಮಿಷತಾ ಕುತ್ರ ಪ್ರಿಯೇ ಪಶ್ಯತ-
ಸ್ವದ್ರೂಪಂ ತ್ವಿತಿ ಬಲ್ಲವೀಂ ಪ್ರಿಯಗಿರಾ ಚಕ್ರೇ ಸ ಚಕ್ರೇ ನಿಜಾಮ್ || ೬೩ ||

(ಗೋಪಿ) 'ನೀನಾರು ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ನಾನೊಬ್ಬ ದೇವತೆ !'; (ಗೋಪಿ) 'ನಿನ್ನ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲ್ಲಿದೆ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ನಿನ್ನ ಮನೆಯೇ'; (ಗೋಪಿ) 'ಅಮೃತ ಎಲ್ಲಿದೆ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ಸುಂದರಿ! ನಿನ್ನ ಅಧರದಲ್ಲಿ'; (ಗೋಪಿ) 'ನಿನಗೆ ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ಸಖ! ಅದು ನಿನ್ನ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯ ಚಿಂತೆಯಿಂದಾಗಿ'; (ಗೋಪಿ) 'ನೀನು ಎವೆ ಇಕ್ಕದವನೇ?'; (ಕೃಷ್ಣ) 'ಪ್ರಿಯಳಿ! ನಿನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ' - ಹೀಗೆ ಪ್ರಿಯವಚನಗಳಿಂದ ಗೋಪಿಕೆಯನ್ನು ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನವಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ.

೧. ವೃಂದಾವನಂ ವರ್ಗಯತಿ | ಯದಿತಿ | ಯತ್ಕುಂಜಾಃ ಯಷ್ಟ್ವಾ ವೃಂದಾವನೇ ಕುಂಜಾಃ ಲತಾಗೃಹಾಃ | "ನಿಕುಂಜ ಕುಂಜೌ ವಾ ಕ್ಷೇಬೇ ಲತಾದಿಹಿತೋದರೇ" ಇತ್ಯಮರಃ | ಮುರವೈರಿಸಂಗತವಧೂವಿಕ್ರೇಡನೈಃ ಮುರವೈರಿಣಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗತಾಃ ಯಾ ವದ್ತಃ ಗೋವೃಷ್ಟಾಸಾಂ ವಿಕ್ರೇಡನೈಶ್ಚರಿತೈಃ ವಾಸಿತಾಃ ಪರಿಮಲೀಕೃತಾಃ ಯತ್ಸಂಜಾತಸುರದ್ವಮೌಘಮಹಸಾ ಯಷ್ಟ್ವಾ ಸಂಜಾತಾಃ ಸುರದ್ವಮಾಃ ದೇವತರವಃ ಮಂದಾರ-ಪಾರಿಜಾತಾದಯಃ ತೇವಾಮೋಘಾಃ ಸಮೂಹಾಃ ತೇವಾಂ ಮಹಸಾ ರತ್ನಮುಯಫಲಪ್ರವೃದ್ಧಾಽಕಾಂತ್ಯಾ | "ಕಾಂತ್ಯಪ್ತೌ ತು ಮಹಃ" ಇತ್ಯಮರಃ | ವಿದ್ಯೋತಿತಾತಾಮುಖಂ ವಿದ್ಯೋತಿತಾನಿ ವ್ರತಾಶಿಶಾನಿ ಆಶಾಮುಖಾನಿ ರಿಜ್ಜುಗಾಃ ಯಸ್ಯ ತೌ ತಥೋಕ್ತಮ್ | ಯತ್ಪಾಠಃ ಯಷ್ಟ್ವಾ ವೃಂದಾವನೇ ಪಾತುಂ ಯೋಗ್ಯಂ ಪಾಠಃ ಜಲಮ್ | ಸುರಸಿಂಧುಸಿಂಧುಮಹಿತಂ ಸುರಸಿಂಧುಃ ಸುರಸದೀ, ಸಿಂಧುಸ್ತಮುದ್ರಾಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಮಹಿತಂ ಪೂಜ್ಯಮಧಿ ಕವಾವಿತ್ಯನ್ವೇಷೇತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯತ್ರ ವೃಂದಾವನೇ | ಶ್ರುತ್ಯಂತಾಂತರಿತಂ ಶ್ರುತ್ಯಂತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅಖಿಲ್ಯಃ ಸ್ವೀಬಾಲವಶುಪಿಶ್ಣಾದಿಭಿಃ ಲಕ್ಷಿತಂ ದೃಷ್ಟಮ್ | ಉಪನಿಷದವಿಷಯಸ್ಯ ಸ್ವೀಬಾಲವಶುಪಿಶ್ಣಾದಿವಿಷಯತ್ವಮ್ | ಆಹೋ ಆರ್ದ್ರವಿಮ್ | (ಆತ್ಮತಃ) ವೃಂದಾವನಂ ಪಾವನಂ ಪವಿತ್ರಮ್ |

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ, ಗುರುಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ (೨/೩೪)

೨. ಸೌಂದರ್ಯಾತಿಶಯಾತ್ ತದ್ವರ್ತಗೋಪ್ತಕಂ ಚಕ್ಷುರ್ನಿಮೇಷಮಪಿ ನ ಸಹತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗೋಪಿಯರೊಂದಿಗೆ ರಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-
ಪ್ರೀತೀರ್ಲಾಭಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಚಿತ್ತಮಪಿ ಯಾ ತಸ್ಯೈದದಾವಂಕಗಾಂ^೧
ತಾಂ ಕೃತ್ವಾ ರತಿಸಂಗರಸ್ಥಹೃದಯಾಮಾಲಿಂಗ್ಯ ರಮ್ಯೈರ್ಭುಜೈಃ |
ತಸ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಪಥಂ ಗತಂ ಮುಖಮಲಂ ಚಿತ್ತಾಯ ಸಂರೋಚಯನ್
ಕಸ್ತೂರಿತಿಲಕೇನ ಭೂಷಯತಿ ಯಃ ಸ ಸ್ಯಾನ್ಮದೇ ವಿಟಲಃ || ೬೪ ||

ಪ್ರೀತಿಯು ಲಭಿಸಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದಳು; ರತಿಪ್ರೀತಿಯ ಸಮರಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಹಾಕಿದ ಅವಳನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿಕೊಂಡನು; ತನ್ನ ಮನೋಹರವಾದ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಅವಳ ಮುಖವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತವಾಗುವಂತೆ ಕಸ್ತೂರಿತಿಲಕದಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ; (ಸಂಗರ - ಯುದ್ಧ).

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ದಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ನವಮಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸತ್ಯತಃ || ೬೫ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ನವಮಃ ಸರ್ಗಃ || ೯ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧. "ಲಿರು ತದ್ವೈ ಯದ್ವೈಶ್ಯ" ಇತಿ ಸ್ವಾಂಕೃತ್ಯ ವ್ಯಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಾದ್ವೈಶ್ಯಧರ್ಮವಹಿಂ ತಾಮಂಕೂರೋಪ್ಯೇತಿ ಧ್ವನಿಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಆಸೇನ ಬಹುದ್ರವ್ಯಲಾಭಮವೇಕ್ಷ್ಯಾಂತರಸ್ಥಾಪಿ ವಸ್ತುನೋ ದಾಗಾದ್ವೈಶ್ಯಧರ್ಮೋಽಪಿ ಧ್ವನತೇ | ಕೃಷ್ಣಸ್ತಾಮಂಕಗಾಂ ಉತ್ಸರ್ಗಗಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಾಂಕಮಾರೋಪ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಆತಿಶಯಿತಮನೋಹರಾತ್ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಪ್ರೇಣ ಬಹುಮಮಂ ಉತ್ಸಾಹದಾ ತಂ ಸ್ವಾಲೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೪. "ಚಂದ್ರಮಾ ಮನೋಜಾತಂ" ಇತಿ ಚಂದ್ರಸ್ವಾಣೇ ಮನಸಿ ಘಟಯತೈತಿ ಧ್ವನಿಃ | - ವ್ಯಾ.
೫. ವಿತತ್ತದ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಪಿ ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ ಪುನರಪಿ ವ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ | - ವ್ಯಾ.

೧೦. ದಶಮಃ ಸರ್ಗಃ

(ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ವರ್ಣನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ - ೧; ಅಜಗದಿಂದ ನಂದನ ವಿಮೋಚನೆ - ೨,೩; ಶಂಖಚೂಡನ ವಧೆ - ೪,೫; ಅರಿಷ್ಠಾಸುರನ ವಧೆ - ೬-೯; ಅಸುರಸ್ತ್ರೀಯರ ದುರ್ದೇಶ - ೧೦; ಕೇಶಿಯ ವಧೆ - ೧೧-೧೫; ನಾರದರಿಂದ ಕಂಪನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮರಹಸ್ಯದ ಕಥನ - ೧೬-೧೯; ನಾರದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೨೦,೨೧; ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರೇಷಣೆ - ೨೨,೨೩; ಅಕ್ರೂರನ ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಸಂಭವ - ೨೪; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅಕ್ರೂರನ ಸ್ವಾಗತ - ೨೫,೨೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆ - ೨೭; ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ - ೨೮-೩೨; ಮಧುರಾಗಮನೋದ್ಯೋಗ - ೩೩; ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ - ೪೭; ಅಕ್ರೂರನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ - ೪೮-೭೦; ಭಗವದನುಗ್ರಹ - ೭೧; ಯಮುನಾ- ನದಿಯ ವರ್ಣನೆ - ೭೨; ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ - ೭೩; ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿ - ೭೫-೮೩; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೮೪)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ ರಾಸಲೀಲೆ

ಇತ್ತಂ ಸ ರಾತ್ರಿ ವಿವಿಧಾನ್ ವಿಲಾಸಾನ್

ಕೃತ್ವಾ ನಿಶಾಂತೇ ವಿಸರ್ಜ್ಯ ಗೋಪೀಃ |

ಪ್ರೀತ್ಯೈ ವಿಧೋರನ್ವಯಜಃ ಸ್ವಲೀಲಾಂ

ಮಿತ್ರಂ ನ ಸಂದರ್ಶಯತಿ ಸ್ಮ ನೂನಮ್ || ೧ ||

ಹೀಗೆ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಬೇಳ್ತೊಟ್ಟು ಚಂದ್ರನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಅವನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಅವನು ತನ್ನ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನಿಸುವುದು.

ಮಿ. : ೧. ರಾಸಕ್ರೀಡೆ ನಡೆದದ್ದು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸೂರ್ಯ ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ವಿಹರಿಸಿದ್ದು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಚಂದ್ರನ ಸಂತೋಷಕ್ಕೇದು; ಅವನು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲವೆ!

೩. ಇದರಿಂದ ವಂಶದ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಸಂತೋಷವಡುವಂತಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಅನಂತರದವರು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ; ವಿಧು - ಚಂದ್ರ; ಮಿತ್ರ - ಸೂರ್ಯ.

ನಂದನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಅಜಗರ

ದುರ್ಗಾವನೇ ವ್ರತಧರಂ ನಿಶಿ ನಂದಗೋಪಂ

ಸರ್ಪೋಽಗ್ರಸೀತ್ ಕಿಲ ಬುಭುಕ್ಷಿತಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಃ |

ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಸೃಜ್ಯ ಸಕಲೇಶ್ವರಮನ್ಯದೈವ-

ಪ್ರತ್ಯರ್ಹಣಾಭಿರತಮಿತ್ಯಹಮೂಹಯಾಮಿ || ೨ ||

ದುರ್ಗಾವನದಲ್ಲಿ ವ್ರತಹಿಡಿದಿದ್ದ ನಂದಗೋಪನನ್ನು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿತ-
ವಾಗಿದ್ದ ಅಜಗರವೊಂದು ನುಂಗಿಬಿಟ್ಟಿತು; ಅವನು ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಅನ್ಯದೇವತೆಯ ಪೂಜೆಗೆಂದು ತೊಡಗಿದವನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ನಾನು ಊಹಿಸುವೆ.

೧. : ೧. ಅನ್ಯದೇವತೆಯನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ಆರಾಧಿಸುವುದು ಅನರ್ಥಕರ ಎಂಬ
ತತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಇದರಿಂದ ವೈಷ್ಣವರು ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ
ಆರಾಧಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ವಿಹಿತ ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಸೂಚಿತ.

೨. ಹೀಗೆ ಅಜಗರ ಹಿಡಿಯುವುದು ಸಾವು, ರೋಗ-ರುಜಿನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು
ಒದಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ; ಪ್ರತ್ಯರ್ಹಣ - ಪೂಜೆ.

೩. ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಕೆಡುಕು ಸಂಭವಿಸಿದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅಪಾರ-
ವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಅಜಗರನ ಮೋಚನೆ

ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವದರ್ಶನಸುದರ್ಶನಮೇನಮಾತ್ಮ-

ವಿದ್ಯಾಧರಾನ್ವಯಮಮೂಮುಚದಬ್ಜನೇತ್ರಃ |

ತತ್ಪಾದಪೂತತನುರುತ್ತಮಪೂರುಷಾಂಭಿ-

ಪ್ರೀತ್ಯೈವ ತಸ್ಯ ಪದಮೇವ ಜಗಾಮ ಸೋಽಪಿ || ೩ ||

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ದರ್ಶನವೆಂಬ ಸಾರ್ಥಕನೋಟ ಹೊಂದಿದ,
ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರ ವರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಆ ಅಜಗರನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಕರುಣಿಸಿದ;
ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಮೇಲಿನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿಯೇ, ಅವನ
ಪಾದದಿಂದ ಪೂತದೇಹನಾದ ಅವನಾದರೋ, ಅವನ ಲೋಕವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ.

೧. ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಹಾಯಾನ್ಯಭಕ್ತಿಕರಣದೋಷೇಣೈವ ಸರ್ಪೋಽಗ್ರಸೀತ್ ಪ್ರತಿಹಮೂಹಯಾಮಿ | - ಡಾ.

೨. ಆಹಂ ವಿದ್ಯಾಧರಃ ಕಪಿತ್ಥ್ ಸುದರ್ಶನ ಇತಿ ವೃತ್ತಃ |

ಶ್ರೀಯಾ ಸ್ವರೂಪಸಂಪತ್ಯಾ ವಿಮಾನೇನಾಚರಂ ವಿಶಃ |

- ಭಾಗ(೧೦/೨೨/೧೨)

೩. ಪೂರ್ವಂ ಯಥಾ ಹೃದ್ಯಗದೋ ನಿಜಗಾರ ನಂದಂ ಸರ್ವೇ ನ ತೇಕುರಥ ತತ್ಪ್ರಮೋಕ್ಷಣಮಿ |

೩. : ೧. ಆ ಅಜಗರ ಸುಧರ್ಮನನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರ; ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕುಶಲರಾದ ವರದರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವ ಎಂಬ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೨. ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಧರ್ಮನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕೃಷ್ಣನ ಸಂದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಸಾರ್ಥಕ ಎಂದೂ, ವಿದ್ಯಾಧರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾಧರ' ಎಂಬ ವಿವರಣೆ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯಾಧರ ಗುಂಪಿನವರು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾನಿಪುಣರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂಬ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ರೋಚಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಸರ್ಪದ ಯೋಗದಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ನೀಡುವ ವೈಕುಂಠಪದವಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು ಎಂಬ ಫಲಶ್ರುತಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತ; (ಪೂತ - ಪವಿತ್ರ).

೪. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಎಂದರೆ ಭಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ :

ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಸ್ತು ಸುದೃಢಃ ಸರ್ವತೋಽಧಿಕಃ |

ಸ್ನೇಹೋ ಭಕ್ತರಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ತಯಾ ಮುಕ್ತರ್ನ ಚಾನ್ಯಥಾ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೮೫)

೫. ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ಮೋಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ, ನಂದನನ್ನು ಹಿಡಿದ ಅಜಗರನನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೋಚನೆ ಮಾಡಿದ ಎಂಬುದು ಗಮನಸೆಳೆತಾದ ಅಂಶ. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಹಿಡಿದವರನ್ನು ಸಹ ಭಗವಂತ ಮೋಚನೆ ಮಾಡುವನು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಶಂಖಚೂಡನ ಸಂಹಾರ

ಅಸಹ್ಯನಕ್ತಂಚರನಾಶಕತ್ವಂ

ಪ್ರಕಾಶಯನ್ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ವಿದ್ಯಮಾನಮ್ |

ಸ ಶಂಖಚೂಡಂ ದಿತಿಜಂ ನಿಗೂಢಂ

ಮಮರ್ದ ಶಾರ್ದೂಲಮಿವ ಕ್ಷಪಾಯಾಮ್ || ೪ ||

ಸಹಿಸಲಾಗದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲೆಂದು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಂಖಚೂಡನೆಂಬ ಗೂಢವೇಷದ ದೈತ್ಯನನ್ನು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಾಘ್ರವನ್ನು ಎಂಬಂತೆ ಮರ್ದಿಸಿದ.

ಮತ್ಪಾದಸಂಸ್ಪರ್ಶತಃ ಸ ತದಾಂತಿದಿವ್ಯೋ ವಿದ್ಯಾಧರಸ್ತದ್ವದುರಿತಂ ನಿಮಿಲಂ ಸ್ಮರಂತು ||

ಪೂರ್ವಂ ಸ ರೂಪಮದತಃ ಪ್ರಜಹಾಸ ವಿಪ್ರಾನ್ ನಿತ್ಯಂ ತಪಃಕೃತರಾಂಗಿರಸೋ ವಿರೂಪಾನ್ |

ಶೈಃ ಪ್ರಾಪಿತಃ ಸದಿದಿ ಸೋಽಜಗರತ್ವಮೇವ ಮತ್ಪ್ರೇರಿತಾಂ ತನುಮವಾಪ್ತ ಜಗಾದ ಗೌರವಮ್ ||

ನಾಯಂ ಸರೋಃ ಪರಿರಯಂ ಪರಮಃ ಪರೇಭ್ಯೋ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಃ ಸಕಲಕಾರಣ ಆತ್ಮತಂತ್ರಃ |

ವಿಜ್ಞಾನು ಚೈಸಮುರುಸಂಸ್ಪೃತಿಕೋ ವಿಮುಕ್ತಾ ಯೋತ್ಸ್ಯನ್ ವಾಚಯುಗಲಂ ಮುನಯೋ ವಿರಾಘಾಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೪/೧೦೭-೧೦೯)

೧. ಅಶೇಷ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸುಧರ್ಮನಾಮ್ನಃ ಕೃಷ್ಣಂ ಬಂಧೇನಾನ್ವರ್ಥತಾಂ ಪಂದೂತಾ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಅಂಜಿಸಲೆಂದು ಕುದುರೆಯ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಶಂಖಚೂಡ ಎಂಬ ಶಿವನ ವರ ಪಡೆದಿದ್ದ ಕುಬೇರನ ಭೃತ್ಯನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂಹರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ನಿಶಾಚರನಾದ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ರಾತ್ರಿಂಚರರಾದ ಅಸುರರನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವವನು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ನಕ್ಷಂಚರ - ನಿಶಾಚರ; ಕ್ಷಪಾ - ರಾತ್ರಿ.

೩. ಕುಬೇರನ ಭೃತ್ಯರಲ್ಲಿ ಮಣಿಮಂತ್ರನಂತಹ ಅಸುರರು ಸಹ ಇರುವುದು ಮಹಾಭಾರತ ಹಾಗೂ 'ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ'ಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ ; ಶ್ರೀಭೀಮಸೇನ ಸೌಗಂಧಿಕಪುಷ್ಪ ಹಾಗೂ ಪಂಚವರ್ಣಪುಷ್ಪಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕುಬೇರನ ಭೃತ್ಯರಾದ ಅಂತಹ ಕ್ರೋಧವಶರು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ವಿವರ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ^೧.

ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಶಿರೋಮಣಿಯನ್ನಿತ್ತು ಯಶೋಮಣಿ ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಶಿರೋಮಣಿಂ ತಸ್ಯ ವಧಾದವಾಪ್ತಂ

ಬಲಾಯ ದತ್ವಾ ಬುಭುಜೇ ಸ್ವಯಂ ಸಃ |

ಯಶೋಮಣಿಂ ಚಂದ್ರಚಯಾತಿಚಾರುಂ

ಮನೋಜ್ಞಕಾಂತಾಮಣಿಭಿಃ ಸಮೀತಮ್ || ೫ ||

ಆ ಶಂಖಚೂಡನನ್ನು ವಧಿಸಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಅವನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಮಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ನೀಡಿದ; ತಾನು ಮಾತ್ರ ರೂಪಸಿಯರಾದ ನಾರೀಮಣಿಯರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ ಚಂದ್ರನ ಗುಂಪಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ರಮಣೀಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಯಶೋಮಣಿಯನ್ನು ಪಡೆದ.

೧. ಅಸ್ಯ ರಾತ್ರಾವೇದ ಚರತೋ ಹಸೂತ ರಾತ್ರಿಚರಣಾರಹತ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶಿತಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ |

- ಮ್ಯ.

೨. ಸಂಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಕರರಾಜತದ್ರಜ್ಯಾಂ ವೃಂದಾವನೇ ಕುಮುದಕುಂದಸುಗಂಧವಾತೇ |

ಶ್ರುತ್ವಾ ಮುಕುಂದಮುಖಿನಿದೃಶಗೀತಾರಂ ಗೋವಾಂಗಳಾ ಮುಮುಷುರತ್ ಸಾರ ಯಶಃ ||

ರುದ್ರಪ್ರವಾದಕೃತರತ್ನ ಉತ್ಪಾದ್ಯ ಸಮ್ಯುರ್ಭೃತ್ಯೋ ಬಲೀ ವಿರತರೋಽಪಿ ಚ ಶಂಖಚೂಡಃ |

ತಾಃ ಕಾಲಯನ್ ಭಗವತ್ಪಲತಾಡನೇನ ಮೃತ್ಯುಂ ಜಗಾಮ ಮಣಿಮದ್ಯ ಜಹಾರ ಕೃಷ್ಣಃ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೩/೭೬.೭೭)

೩. ದೇವೇಭ್ಯೋ ಮರಣಾಧೀತಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ವಿಕ್ರವಾನ್ವಯಾ |

ತದೀಯಾಂ ಸಖಿನೀಂ ತೇ ಹಿ ರಕ್ತಂತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥಯೋ ಪರಃ |

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨೨/೨೦೦)

೪. ಶಂಖಚೂಡಂ ನಿಹತ್ಯೈವಂ ಮಣಿಮಾದಾಯ ಭಾಮದಮ್ |

ಅಗ್ರಜಾಯಾದದಾತ್ ಶ್ರೀತ್ವಾ ಪಶ್ಯಂತೀನಾಂ ಚ ಯೋಷಿತಾಮ್ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೩.೨/೩.೨)

ಎ. : ೧. ಶಂಖಚೂಡನ ತಲೆಯಮೇಲಿದ್ದ ಮಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಬಲರಾಮನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಶಿರೋಮಣಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಪಾರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂಬುದನ್ನು ಯಶೋಮಣಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಆಪೂರ್ವವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅವುಗಳನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ನೀಡುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಕೀರ್ತಿಕರ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಸೂಚಿತ.

೩. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭೀಮಸೇನ ಅರ್ದ್ರತ್ವಾಮಾಚಾರ್ಯರ ತಲೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಮಣಿಯನ್ನು ದ್ರೌಪದಿಯ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಪಡೆದ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಹ ಆಪಾರ ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಸಹ ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ಕಾರ್ಯವೇ ಭೀಮನ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೪. ಅಕ್ರೂರ ಕೃತವರ್ಮರು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಸ್ವಮಂತಕಮಣಿಯನ್ನು ಸತ್ಯಜಿತನನ್ನು ಶತಧನ್ವನ ಮೂಲಕ ಕೊಲೆ ಮಾಡಿಸಿ, ತಾವು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗವು ಅವರು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಹೀಗೆ ಶಂಖಚೂಡನ ಶಿರೋಮಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನು ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಬಲರಾಮನಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದರೂ, ಬಲರಾಮ ಮುಂದೆ ಸ್ವಮಂತಕಮಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನಗೆ ನೀಡದೆ ವಂಚಿಸಿದ ಎಂದು ತಪ್ಪು ತಿಳಿದದ್ದು ಮಾತ್ರ ದೊಡ್ಡ ವಿಪರ್ಯಾಸ (ಮ.ಭಾ. ತಾ.ನಿ.೧೮/೧೯).

೬. ಚಂದ್ರಚಯಾತಿಚಾರು - ಕೀರ್ತಿಯು ಚಂದ್ರರ ಗುಂಪಿನ ಕಾಂತಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಯ ಹಿರಿಮೆಯು ಮನೋಹರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನಿಂದಾದ ಅರಿಷ್ಟ

ಧೂಲೀಪಾಲಿಭರಂಬರಂ ಮಲಿನಯನ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದಂ ತೋಯದಾನ್
ಲಾಂಗೂಲೇನ ವಿದಾರಯನ್ ಸಮರುಚಸ್ತಜ್ಜನ್ಮಮೂಲಂ ತ್ವಿತಿ |

ದೇವೇಂದ್ರಂ ಕಕುದದ್ರಿಣಾ ಖುರಪುಟೈಃ ಪೃಥ್ವೀಂ ಚ ಸ ಕ್ಲೇಶಯ-

ನ್ನಭ್ಯಾಯಾತ್ ಸ್ವವಿಷಾಣಲಕ್ಷ್ಮಮಜಿತಂ ಕುರ್ವನ್ನರಿಷ್ಟಾಸುರಃ^೧ || ೬ ||

೧. ಅಗ್ರಸ್ತವವಿಷಾಣಾಗ್ರಃ ಸ್ವಭಾಷ್ಯಗೋಚರೋಽಚ್ಚುತಮ್ |

ಕುಟ್ಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯಾದ್ರವತ್ ತೂರ್ಗಮಿಂದ್ರಮುಕ್ತೋಽಶನರ್ಯಥಾ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೨೪/೧೧)

೨. ಉಮ್ಮಾಃಪುರಿಷ್ಠ ಉರುಗಾಯವಿಶೋಮಚೇಷ್ಟೋ ಗೋಷ್ಠಂ ಜಗಾಮ ವೃಷಭಾಕೃತಿರಪ್ಪವಧ್ವಃ |

ಶಂಭೋರ್ವರಾದನುಗತಸ್ತ ಸದ್ಭವ ಕಂಸಂ ಗಾ ಭೇಷಯಂತಮಮುಮಾಹ್ವಯದಾರು ಕೃಷ್ಣಃ ||

ತನ್ನ ಗೊರಸುಗಳಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳಿಯ ರಾಶಿಯಿಂದ ವಿಪ್ಲವದವೆನ್ನಿಸಿದ ಗಗನವನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸುತ್ತಾ, ಕೃಷ್ಣನ ಸಮಾನಕಾಂತಿಯ ಮೇಘಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಲದಿಂದ ಸೀಳಿಹಾಕುತ್ತಾ, ಅವನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ತನ್ನ ಕಕುತ್ ಎಂಬ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಮಿರಪುಟಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಅಜಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಡುಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಿಷ್ಠಾಸುರ ವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಶಿವನ ವರ ಹೊಂದಿದ್ದ ಅರಿಷ್ಠಾಸುರನು ಒಂದು ವೃಷಭದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಬಂದ ಎಂದರ್ಥ; ಕಕುತ್-ಹೆಗಲು; ವಿಷಾಣ-ಕೊಂಬು; ಮಿರ-ಗೊರಸು.

೨. ಅವನು ಬರುವ ರಭಸಕ್ಕೆ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಧೂಳು ತುಂಬಿತು; ಮೇಘಗಳು ಚದುರಿದವು; ಭೂಮಿಯು ಕಂಗೆಟ್ಟಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೩. ಅವನು ಗಗನವನ್ನು ಧೂಳಿನಿಂದ ಮಲಿನಗೊಳಿಸಿದ್ದು ಅದು ವಿಪ್ಲವದ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ; ಮೇಘಗಳನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಕಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಬಣ್ಣ ಕೃಷ್ಣನ ಮೈಬಣ್ಣದಂತೆ ಶ್ಯಾಮಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ; ಅವನು ದೇವೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸಿದ್ದು ಕೃಷ್ಣಾಪತಾರಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತರಾದವರು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಮೂಲತಃ ವಿಪ್ಲವ-ವೃಷಭ ದ್ವೇಷಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಹಾದೈತ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಆತ್ಮಘಾತಕವಾದ ಅರಿಷ್ಠಾಸುರನ ಪ್ರಯತ್ನ

ಅಗ್ರೇ ನಿಧಾಯ ಸ್ವವಿಷಾಣಯುಗ್ಮ-

ಮುಗ್ರೋಽಚ್ಯುತಂ ಪ್ರತ್ಯಗಮತ್ ಸಹಾಯಮ್ ।

ದೋಷಾ ತದುತ್ಪಾಟಯತೋ ಮುರಾರೀಃ

ಕುರ್ವನ್ ಶಿರೋಭಾರಜಹೀರ್ಷಯೇವ ॥ ೭ ॥

ಉಗ್ರನಾದ ಆ ಅರಿಷ್ಠಾಸುರನು ತನ್ನ ಎರಡು ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಮುಂದೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಧಾವಿಸಿದ; ಆ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ತೋಳಿನಿಂದ ಆ ಕೋಡನ್ನು ಕಿತ್ತಿಹಾಕುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಾ ತನ್ನ ತಲೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ಸೋಽಪ್ಯಾಸಾದ ಹರಿಮುಗ್ರವಿಷಾಣತೋಽಮಗ್ರೇ ನಿಧಾಯ ಜಗ್ರಹೇಽಸ್ಯ ವಿಷಾಣಮೀಶಃ ।

ಭೂಮೌ ನಿಪಾತ್ಯ ಚ ವೃಷಾಸುರಮುಗ್ರವೀರ್ಯಂ ಯಜ್ಞೇ ಯಥಾ ಪಶುಮುಮಾರಯದಗ್ರತಃ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೭೮.೭೯)

೧. ನಿಧಾಯಾದಿವು ವಿಪ್ಲವದರೂಪವೇಕಾತ್ ಕೃಷ್ಣದಭ್ರಾಂತಾ ತಸ್ಯ ದ್ವೇಷೇಣ ಮಲಿನಮವಿಷ್ಕೃತೈಶ್ಚಾ । -ವ್ಯಾ-
ವಿಯದ್ವಿಪ್ಲವದಂ ವಾ ತು ಪುಂಸ್ಸಾಕಾಶವಿಷಾಯೀಃ ॥ -ಇತ್ಯಮರಃ

೨. ಆಯಂ ವಿಪ್ಲವೈಶ್ವವದ್ವೇಷೀತ್ಯೇವಮುತ್ಪತ್ತಿಶ್ಚ; ಕವೇರ್ಘ್ಯರಯಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವನನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದು ಅವನ ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅಪ್ಪಳಿಸುವ ಮೂಲಕ; ಇವನು ತನ್ನ ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತೆರಳಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನ ರೀತಿ ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯಕವೋ ಎಂಬಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಅರಿಷ್ಟಾಸುರನ ಕೋಡುಗಳು ಅವನ ತಲೆಗೆ ಭಾರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸದ ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಕೇವಲ ದೇಹಕ್ಕೆ ಭಾರ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ :

ಭಾರಘೋಷೈಃ ಕರೈಃ ಕಾರ್ಯಂ ಕಿಂ ತಸ್ಯ ನೃಪಬೋದ್ಧಿಷಾಃ |

ಯೈಹಿ ನ ತ್ರಿಯತೇ ವಿಜ್ಞೋರ್ಗೃಹಸಂಮಾರ್ಜನಾದಿಕಮ್ ||

-ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವ(೮೦)

೩. ಧೇನುಕಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆ ಅಸುರರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅವರಿಗೆ ಆತ್ಮಘಾತಕವಾದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ; ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಜಗತ್ತಿನ ಸಮಸ್ತಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಸರ್ವದಾ ಅವನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ನಡೆಯುವವು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇವುಗಳು ನಿದರ್ಶನ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮೃತ್ಯುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಕೋಡುಗಳು

ಯದುಪತಿಮೃದುಹಸ್ತೇನೋದ್ವೃತಂ ಶೃಂಗಯುಗ್ಲಂ

ವ್ಯಸುಮಸುರಮಕಾರ್ಷೀತ್ ತತ್ಕ್ಷಣೇನೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ |

ಅಪಿ ಶಿರಸಿ ಧೃತೋ ಯತ್ಸ್ವಿಯ ಏವಾಂತಕಾಲೇ

ಕರವಶಮುಪಯಾತಃ ಶತ್ರುತಾಮೇತಿ ಶತ್ರೋಃ || ೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೋಮಲ ಹಸ್ತದಿಂದ ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅವನ ಎರಡು ಕೋಡುಗಳು ಆ ಅಸುರನನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಅಸುನೀಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದವು. ಅದು ಸರಿಯೇ, ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ತನ್ನವನೇ ಶತ್ರುವಿನ ಕೈಗೆ ವಶನಾಗಿ ಶತ್ರುಭಾವವನ್ನು ತಳಿಯುವನು.

೧. ಗೃಹೀತ್ವಾ ಶೃಂಗಯೋಗ್ಯಂ ಯಾ ಅಷ್ಟಾದಶಪದಾನಿ ಸಃ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋದಾಹ ಫಗವಾನ್ ಗಮಃ ಪ್ರತಿಗಮಂ ಯಥಾ ||

ತಮಾಪತಂತಂ ಸ ನಿಗೃಹ್ಯ ಶೃಂಗಯೋಃ ಪದಾ ಸಮಾಕ್ರಮ್ಯ ನಿಪಾತ್ಯ ಘಾತಲೇ |

ನಿಷ್ಕೇಡಯಾಮಾಸ ಯಥಾಽಽರ್ಧಮಂಜರಂ ಕೃತ್ವಾ ವಿಪಾಣೇನ ಜಘಾನ ಮೋಽಪತತ್ ||

ಅನ್ಯಗ್ ದದುನ್ ಮೂತ್ರಶಕ್ತೌ ಸಮುತ್ಪನ್ನನ್ ಕ್ಷಿಪಂಶ್ಚ ಪಾದಾನನಿಮೀಲಿತೇಕ್ಷಣಃ |

ಜಗಾಮ ಕೃತ್ಯಂ ನಿರ್ಮಿತೇರಥ ಕ್ಷಯಂ ಪುಷ್ಪೈಃ ಕಿರಂತೋ ಹರಿಮೀದಿಲೇ ಸುರಾಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೩೪/೧೨,೧೪,೧೫)

೩. : ೧. ಆ^೧ ಅರಿಷ್ಠಾಸುರನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಕೋಡುಗಳೇ ಅವನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾದವು ಎಂಬುದರಿಂದ ಧ್ವನಿಸುವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಉಗ್ರಾಸುರನ ತಲೆಯಮೇಲಿನ ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು, ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತನಗೆ ಬೇಕಾದವರು ಎಂದು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಸಿದರೂ, ಶತ್ರುಗಳು ನೀಡುವ ಅಮಿಷಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವ ಬಂಧುಜನರೂ ಸಹ ತನ್ನ ಕೆಡುಕಿಗೇ ಕಾರಣವಾಗುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ.

ಅರಿಷ್ಠಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿ ಲಭಿಸಿತೆ?

ಯದೀಯನಾಮ ಸ್ಮರತಾಂ ಮುನೀನಾ-

ಮರಿಷ್ಯಮಾತ್ಯಂತಿಕನಾಶಮೇತಿ |

ತದೇಕನಾಥಂ ವ್ರಜಮೇತ್ಯ ಚೈತ್ರ-

ಮರಿಷ್ಯಪುಷ್ಪಿರ್ನಹಿ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾ || ೯ ||

ಯಾರ ನಾಮವನ್ನು ನೆನೆಯುವ ಮುನಿಗಳ ಅರಿಷ್ಟವೂ ಸಹ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಹೊಂದುವುದೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾಮಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಜಯಶೀಲವಾದ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ಅರಿಷ್ಠನಿಗೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲವೆ !

೩. : ೧. ^೨ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಿಂದಲೇ ಸಕಲ ಅರಿಷ್ಟಗಳೂ ನಾಶವಾಗುವಾಗ ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಎದುರಿಸಿದ ಅರಿಷ್ಠಾಸುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆ ಪಾತಕಿಯು ಎಂತು ಬದುಕಿಯಾನು ? ಎಂದರ್ಥ; ಅರಿಷ್ಠ - ಕೆಡುಕು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ^೩ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯು ಸಹ ಸರ್ವಾರಿಷ್ಟನಾಶಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಅಸುರರಮಣಿಯರಿಗಾದ ವ್ಯಥೆ

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾನವೀರ್ಯತರಣಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಪತ್ನಾಂಗನಾಃ

ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತಮನೋರಥಾಃ ಸ್ವನಯನದ್ವಾರಾಽಶ್ರುಧಾರಾ ದಧುಃ |

ಭಾವಿಸ್ವೀಯಪಯೋಧರದ್ವಯಮಹಾಶುಷ್ಯತಸ್ತಪ್ತಪ್ರಾಯೇ

ಹೃದ್ಗೋದಗ್ರಪಯೋವಿಯೋಗಕರಣೋದ್ಯುಕ್ತಾ ಇವಾರ್ತಾ ಭೃಶಮ್ || ೧೦ ||

೧. ತದೀಯಶೃಂಗೇಶ್ವರ ತಂ ಜಘಾನೇತಿ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |

೨. ಅಸ್ಯಾಸುರಸ್ಯ ಅಶುಭಸ್ಯ ಚಾರಿಷ್ಯಪ್ರವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಮಮುಕ್ತಿಃ ||

ವ್ಯಾ.

೩. ನಾಮೋಽಪಿ ಯಾವತೀ ಶಕ್ತಿಃ ಪಾವನಾರ್ಹರಣೇ ಹರೇಃ |

ತಾವತ್ ಕರ್ಮಂ ನ ಶಕ್ನೋತಿ ಪಾತಕಂ ಪಾತಕೇ ಜನಃ ||

- ಕೃಷ್ಣಮೃತಮರ್ಹಾರ್ಗವ(೧೨)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರತಾಪವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ಶತ್ರುಗಳ ಪತ್ತಿಯರು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿನ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರನ್ನು ತೆರವುಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದವರಂತೆ^೧ ಚಿಂತೆ ಕವಿದ ಮನೋರಥವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಮುಂದೆ ಒದಗುವ ತಮ್ಮ ಎರಡು ಪಯೋಧರಗಳ ಮಹಾ-ರೋಷಣೆಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳ ಮೂಲಕ^೨ ಅಶ್ರುಧಾರೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಪ್ರತಾಪದ ಮೇಲಿನ ಆಸೂಯೆಯಿಂದ ಶತ್ರುವರ್ಗದ ನಾರಿಯರು ಸಹ ಅಪಾರ ದುಃಖಕ್ಕೊಳಗಾದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಪ್ರಥಮಾನ - ಬೆಳಗಿದ ; ಉದಗ್ರ - ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಅಧಿಕ.

ಅಶ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಗಮಿಸಿದ ಕೇಶಿದೈತ್ಯ

^೩ ಮುಕುಂದಮಾಜೌ ಪ್ರತಿಯಾಸ್ಯತೋ ಮೇ

ನ ಜೀವಿತಾಶಾ ನನು ವಿದ್ಯತೇ ಶ್ವಃ |

ಇತೀವ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಜಗಾಮ ಕೇಶೀ

ಜವೇನ ನಂದವ್ರಜಮಶ್ವರೂಪೀ || ೧೧ ||

"ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಿ ಹೊರಟ ನನಗೆ ಬದುಕಿನ ಆಸೆ ನಾಳೆ ಇರದು" ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ, ಕೇಶಿ ಎಂಬ ಅಸುರನು ಅಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು ವೇಗದಿಂದ ನಂದಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಕೇಶಿ ಎಂಬ ಅಸುರನು ಅಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಆಜಿ - ಯುದ್ಧ.

೨. ^೪ ಅಶ್ವ ಎಂದರೆ ಶ್ವಃ ನ - ನಾಳೆ ಇಲ್ಲದ್ದು ಎಂದರ್ಥ; ಅವನು ಆ ರೂಪ ತಳೆದದ್ದು ಅವನಿಗೆ ನಾಳೆ ಇಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ಅಂದೇ ಅವನ ಜೀವನದ ಕೊನೆಯ ದಿನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದದ್ದು.

೧. ಆಮರಣಂ ಚಿಂತಯಾ ಶರೀರಕಾರ್ಶ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಜಲಸ್ಯಾಪಿ ಪಯುಶುಃಪ್ರಾಚ್ಯತ್ಯಾತ್ ತದಪೂರಯಂತ್ಯ ಇವ ತಿಪ್ಪಂಚಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸ ಲ್ಪ್ತಸಂಪ್ತಃ ಪುನರುತ್ಥಿತೋ ಮುಖಂ ವ್ಯಾಧಾಯ ಕೇಶೀ ತರಣಾಽಽಪತದ್ ಪರಿಮ್ |

ಸೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ಪಕ್ತ್ಯೇ ಭುಜಮುತ್ತರಂ ಸ್ಥಯನ್ ಪ್ರವೇಶಯಾಮಾಸ ಯಥೋದಗಂ ಬಲೇ ||

ದಂತಾ ನಿಪೇತುರ್ಭಗವದ್ಭ್ರಾಸ್ತು ಶ್ವೇ ಕೇಶಿನಸ್ತಪ್ರಮಯಸ್ವ ಭೋ ಯಥಾ |

ಬಾಹುಶ್ಚ ತದ್ವೇಷಗತೋ ಮಹಾತ್ಮನೋ ಯಥಾಽಽಮಯಃ ಸಂಪದ್ಧರ್ಥೇ ಉಪೇಕ್ಷಿತಃ ||

ಸಮೇಧಮಾನೇನ ಸ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಾಹುನಾ ನಿಬದ್ಧವಾಯುಛೇದಕಾಂಶ್ಚ ವಿಕ್ಷಿಪನ್ |

ಪ್ರಸಿನ್ಧಗಾತ್ರಃ ಪದ್ಧತೃಲೋಚನಃ ಪಪಾತ ಲಿಂಗಂ ವಿಸ್ಥಜನ್ ಕ್ಷಿತೌ ವ್ಯಮಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೬.೫/೬-೮)

೪. ಶ್ಲೋಽಪ್ಯೇಕಪ್ರಕಾರೇಣ ನ ತಿಪ್ಪಂಚಿತ್ಯಶ್ವಃ |

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೧೫/೧)

ಅಶ್ವರೂಪೀ ಸಹ ಶ್ಲೋಃ ನ ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯಶ್ವ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬದುಕುವವರಿಗೆ ಅಂದೇ ಅಂತ್ಯ ಖಚಿತ; ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಭವಿಷ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಇರದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ; ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮರೆಯುವುದೇ ಅನರ್ಥ-ಕರ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವನನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದು ಮಹಾನರ್ಥಕರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ.

೪. ಈ ಕೇಶಿ ದಾನವನು ಹಯಗ್ರೀವಾಸುರನ ಅವತಾರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ^೧ ಹರಿವಂಶ ಹಾಗೂ^೨ ನಾರಾಯಣಪಂಡಿತರ ಅಂಶಾವತಾರದಲ್ಲಿ; ಹಯಗ್ರೀವನ ಅವತಾರನಾದ ಅವನು ಹಯದ ರೂಪದಲ್ಲೇ ಬಂದದ್ದು ಅವನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಸೂಚಕ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಬಾಯಿ ತೆರೆದು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾದ ಕೇಶಿ

ಸ ವಿಸ್ತೃತಾಸ್ಯಃ ಕಿಲ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿಂ

ಗ್ರಸಿಷ್ಣುರಭ್ಯಾಗಮದಗ್ರ್ಯಕೀರ್ತಿಮ್ |

ಅದೋ ಯದೋರ್ವಂಶಮಣಿಃ ಸ್ವಪ್ನಾಣಿಂ

^೩ ನಿವೇಶಯನ್ನೀದ್ರಿತಮೇವ ಮೇನೇ || ೧೨ ||

ಅವನು ಬಾಯ್ತೆರೆದುಕೊಂಡು ಮಹಾಕೀರ್ತಿವಂತನಾದ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನುಂಗಲು ಬಯಸಿ ನುಗ್ಗಿಬಂದ; ಯದುವಂಶಶೇಖರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಇರಿಸುತ್ತಾ, ಅದು ತನಗೆ ಬೇಕಾದುದಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದ.

ಎ. : ೧. ಅರಿಷ್ಠಾಸುರನು ಕೋಡು ಮುಂದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾಗಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ಕೃಷ್ಣನ ಅವನ ಸಂಹಾರದ ರೀತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದಂತೆ, ಈ ಕೇಶಿ ರಾಕ್ಷಸನು ಬಾಯಿ ಅಗಲಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾಗಿದ ಕಾರ್ಯವೂ ಸಹ ಅನುಕೂಲಕರವೇ ಆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಭಗವದ್ವಕ್ತರ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೇ ಸಕಲವೂ ನಡೆಯುವಾಗ ಸ್ವತಃ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆ ದೈತ್ಯ ಹಾಗೆ ಸಾಗಿದ್ದು ಆಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯೇನಲ್ಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಅರಿಷ್ಠಾಸುರನಿಗೆ ಶಿವನ ವರವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ^೪ ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.ದಲ್ಲಿ; ಅಗ್ರ್ಯ - ಶ್ರೇಷ್ಠ

೧. ಯೋಽಪ್ಯಸೌ ಹಯವಿಕ್ರಾಂತೋ ಹಯಗ್ರೀವ ಇತಿ ಸ್ತುತಃ |

ಕೇಶಿಗಾಮ ಹಯೋ ಜಾತಃ ಸ ತಸ್ಯೈವ ಜಘನ್ಯಜಃ ||

- ಹರಿವಂಶಪರ್ವ (೫೪/೭೦)

೨. ಕೇಶಿಗಾಮಾಸುರಃ ಪೂರ್ವಂ ಹಯಗ್ರೀವೋ ಮಹಾಸುರಃ |

ಆಯಾವತಾರ (ಕೃಷ್ಣ.೨೧)

೩. ಪ್ರವೇಶಯನ್ || (ಜಾ.)

೪.ವೃಷಭಾಕೃತಿರಪ್ಸವಧ್ಯಃ || ಶಂಭೋರ್ವರಾಶ್

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೭೮)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೇಶಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕೈ ಇರಿಸಿದ ಮರ್ಮ

ಸ ಕೇಶಿದೈತ್ಯಸ್ಯ ಮುಖೇ ಮುರಾರಿ-

ರ್ನಿವೇಶಯಾಮಾಸ ಕರಂ ಸ್ಪರ್ಶೀಯಮ್ |

ತದೀಯಹಾದಾರ್ಥಾಂಬರಮಧ್ಯಸಂಸ್ಥ-

ಮಸುಂ ಬಹಿಷ್ಕರ್ತುಮಿವೇಹಮಾನಃ || ೧೩ ||

ಅವನ ಹೃದಯಾಗಸದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆಯಲು ಬಯಸಿ-
ದವನಂತೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಕೇಶಿದೈತ್ಯನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು
ತುರುಕಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಅಸುರನ ತೆರೆದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹಸ್ತವನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದು ಅವನ ಹೃದಯ-
ದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೈಹಾಕಿ ತೆಗೆಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಆ
ಕಾರ್ಯವೇ ಆ ದೈತ್ಯನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಕೇಶಿಯನ್ನು ಮುಪ್ಪು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತ

ತದ್ವೈರ್ಯಂ ಜರಯನ್ ಬಲಂ ಚ ಶಮಯನ್ನಂಗಂ ಮುಹುಃ ಕಂಪಯ -

ನ್ನಕ್ಷೇಭ್ಯೋಽಪಟುತಾಂ ದಿಶನ್ ದೃಢತರಾನ್ ದಂತಾನ್ ಬಲಾತ್ ಪಾಟಯನ್ |

ತಚ್ಚಾಸ್ತಂ ಸ್ಥಲಯನ್ ಜರೇವ ಬಹುಶಸ್ತದ್ಯೌವನಂ ದೂರಯನ್

ಹಸ್ತೋಽಸೌ ವಪೃಧೇಽಂತರಂತಕಪುರಾತಿಥ್ಯಂ ದ್ವಿಷಃ ಸೂಚಯನ್ || ೧೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇರಿಸಿದ ಆ ಹಸ್ತವು ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಡರುವ ಮುಪ್ಪು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಆ ಅಸುರನ
ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿತು ; ಬಲವನ್ನು ಉಡುಗಿಸಿತು ; ದೇಹವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗಿ-
ಸಿತು ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಂದಿಸಿತು ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ದಂತಗಳನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ
ಬೀಳಿಸಿತು ; ಅವನ ಉಸಿರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿತು, ಯೌವನವನ್ನು ಬಹುದೂರ ಮಾಡಿತು; ಶತ್ರು-
ವಾದ ಅವನಿಗೆ ಯಮಪುರಿಯ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಿಳಿಯತೊಡಗಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತ ಬಿಳಿದದ್ದನ್ನು ದೇಹವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವ ಮುಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸಿರು-
ವರು ; ಅಕ್ಷ - ಇಂದ್ರಿಯ ; ಅಂತಕ - ಯಮ.

೧. ಕೇಶಿಃ ಚ ಕಂಪವಿಹಿತಸ್ತುರಗಸ್ತದೋ ಗರ್ಯಾತ್ಮಚಾರಮವಾಪ್ಯ ಸದಾ ವಿಮೃತುಃ |

ವಾಪಃ ಸ ಕೇಶವಮವಾಪ ಮುಖೇಽಸ್ಯ ಬಾಹುಂ ಪ್ರಾಪೇಶಯತ್ ಸ ಭಗವಾನ್ ವಪೃಧೇಽಸ್ಯ ದೇಹಃ ||

ತತ್ಪಾದಗಾಯ ಕುಮತಿಃ ಸ ಕೃತವ್ರಯಾಸಃ ಶೀರ್ಣಾಸ್ಯದಂತದರ್ಶನಚ್ಚಿದ್ರವ್ಯವಾಯುಃ |

ದೀರ್ಘಃ ವಹಾತ ಚ ಮೃತೋ ಹರವ್ಯರೇವೈರ್ಬ್ರಹ್ಮೇಶಶಕ್ತಿದಿಗೃಹ್ಯಮುಪ್ಪುಃ ಸ್ವತೋಽಭೂತ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೩/೮೦,೮೧)

೨. ಹಸ್ತಪ್ರವೇಶಮಾತ್ರೇಣ ತನ್ನ ಮರಣಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮುಪ್ಪು ಸಾವಿಗೆ ಮುನ್ನೂಚನೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತಪ್ರವೇಶಕಾರ್ಯ ಅವನ ಸಾವಿಗೆ ಮುನ್ನೂಚನೆಯಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವವು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೩. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪಾದವನ್ನು ಬೆಳಸಿ ತೋರಿದ ಮಹಿಮೆ ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಅವನು ತನ್ನ ಹಸ್ತವನ್ನು ಬೆಳಸಿದ ಮಹಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

ದೇಹ ತೊರೆದ ಕೇಶಿ

ಸ ಕೃಷ್ಣದೋರ್ಧ್ವಾಂಡವರಾಭಿವೃದ್ಧಾ

ಖಿಲಾಗ್ರಗಣ್ಯೋ ವಿಪಸರ್ಜ ಕಾಯಮ್ |

ಕರೋದಯಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪರಸ್ಯ ಜಾತಾ-

ನಸೂನಸೂಯಾಭರತಾಸ್ತ್ಯಜಂತಿ || ೧೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತೋಳು ಹಾಗೆ ಒಹಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ, ದುಷ್ಟರ ಮುಂದಾಳುವಾದ ಕೇಶಿ ಅಸುರನು ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದ; ಇತರರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ ಜನ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೇ ತೊರೆಯುವರು.

ಎ. : ೧. ಇತರರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಹಿಸದಿರುವುದು ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಎನ್ನಿಸುವುದು. ಅಂತಹ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ದುಷ್ಟರ ಪ್ರಧಾನ ಲಕ್ಷಣ; ಮಾತ್ಸರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೃತಿಯೇ ಫಲ. ಮಾತ್ಸರ್ಯದ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಆ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಕುಂತಿಯು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನು ಹೆತ್ತ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿಯೇ ಗಾಂಧಾರಿಯು ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನಿಂದ ತನ್ನ ಒಡಲನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿ ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ; ಕರ-ಕೈ, ಕಪ್ಪು ಸಂಪತ್ತು; (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೩. ಇಂತಹ ಅಸೂಯೆಯು ದುರ್ಜನರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಕಂಸನು ಜಾರಪುತ್ರ

ಅಥೋ ವಿಪಕ್ಷಂ ಕುಶಲೇನ ನಿಂದನ್

ಸುರರ್ಷಿರಭ್ಯೇತ್ಯ ಶತಂಸ ಕಂಸಮ್^೨ |

೧. ದೇಹಿನೋಽಸ್ಮಿನ್ ಯಥಾ ದೇಹೇ ಕೌಮಾರಂ ಯೌವನಂ ಜರಾ |

ತಥಾ ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಃ ಧೀರವೃತ್ತ ನ ಮುಹುತಿ ||

-ಗೀತಾ(೨/೧೨)

೨. ಯಮೇ ಸುತೇ ತು ಕುಂತಿತಃ ಪ್ರಜಾತ ವಿವ ಸೌಖೀ |

ಆದದ್ಯತೇರ್ಷ್ಯಯಾ ಚರಂ ಬಭಂಜ ಗರ್ಭಮಿವ ಚ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೨/೨೪)

೩. ಶೈವಾಧ್ಯಮೇತದ್ ಪಚನಂ ಮಯೋದಿತಂ ನಿಪಮ್ನ ಸರ್ವೇ ಜ್ವದಿ ಭಾರಯಂತು ತತ್ |

ಯೇನಾಹಮೇತೇಪ್ಸುಹೃತ್ವ ಮಾದಿತವ್ಯರಾಮಿ ಬಂಧುತ್ವಪಿ ತತ್ ಕಾರಣಮ್ ||

ಪಿತಾ ನ ಸೋಽಯಂ ತವ ಭೋಜರಾಜ-

ಸ್ವಪ್ನಂ ಗಮಾಯಾಮಯಜಾರಜಾತಃ || ೧೬ ||

ಆ ಬಳಿಕ ದೇವರ್ಷಿಗಳಾದ ನಾರದರು ಕಂಸನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ, ಶತ್ರುಪಕ್ಷದ ಅವನನ್ನು ಜಾಣತನದಿಂದ ನಿಂದಿಸುತ್ತಾ, "ಅಯ್ಯ ! ಈ ಭೋಜರಾಜನಾದ ಉಗ್ರಸೇನ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಲ್ಲ; ನೀನು ಕಪಟವೇಷದ ಜಾರನಿಗೆ ಜನಿಸಿದವನು".

೧. : ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಂಸನನ್ನು ಹೊಗಳಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಾರದರು ಮಾಡಿದ್ದು ಅವನ ನಿಂದೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅವರು 'ನೀನು ನಿನ್ನ ತಂದೆಯ ಮಗನಲ್ಲ; ಜಾರನಿಗೆ ಜನಿಸಿದವನು' ಎಂಬುದು ನಿಂದೆಯಲ್ಲದೆ ಪ್ರಶಂಸೆ ಎಂತಾದೀತು ?

೨. ಕಂಸನು ಅವನ ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ 'ದ್ವುಮಿಳ' ಎಂಬ ಆಸುರನಿಂದ ಜನಿಸಿದವನು ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಹರಿವಂಶ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯುನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಮಾತಾ ಮಮ ಮಹಾಭಾಗಾ ಕದಾಚಿತ್ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಾ |

ವಿಚಿತಾರ ಗೃಹೋದ್ಯಾನೇ ಮಂದಮಾರುತವೀಚಿತೇ ||

ಪ್ರೋತ್ಪಲ್ಲಾಭೋಕುಕುಲಭಾಗಪುನ್ನಾಗದೋಭತೇ |

ಪ್ರಮದ್ವಮರಸಂಘಾತೇ ಕೂಜತ್ಕೋಕಿಲಸಂಕುಲೇ ||

ಸ್ವತ್ಯಚ್ಛಿಂಧಿನಿವಹೇ ಮರ್ಕಟಾಟೋಪಸುಂದರೇ |

ಮಂತ್ಯಮಯೀ ರಮ್ಯೇ ಸಾಲಮಂಚಲಮಂದಿತೇ ||

ಚರಂತೀ ತತ್ರ ಮೇ ಮಾತಾ ಚಿಂತಯಾಮಾಸ ಸುವ್ರತಾ |

ಭರ್ತಾರಂ ಕಾಮಸಂತಪ್ತಾ ಯತುಷ್ಣಾತಾ ಸ್ವಲಂಕೃತಾ ||

ತತ್ತ್ವವ ಕಛಿತ್ ಗಂಧರ್ವೋ ದ್ವುಮಿಲೋ ನಾಮ ನಾಮತಃ |

ಚರನ್ಯಂತರ್ಗತಃ ಕಾಲೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಾಮೇಕಚಾರಿಣೀಮ್ ||

ವಿಜ್ಞಾಯ ಚಿಂತಿತಂ ತಸ್ಯಾಃ ಸರ್ವಸತ್ತ್ವಾಶ್ರಯಾರ್ಥವಿತ್ |

ಉಗ್ರಸೇನವಪುರ್ವಿಪ್ರತ್ ಸ್ಥಿತಾಲಾಪವೀಕ್ಷಿತಮ್ ||

ತಾಮಾಸಗಾದ ಕಾಮಾತರ್ಗಃ ಕಾಮಯಾನಾಂ ಪತಿವ್ರತಾಮ್ |

ಅಚಾನಮಾನಾ ಸಾಽಘೈಶ್ಚ ರೇಮೇ ತೇನ ಸಮಂ ವನೇ ||

ಭವಾದ್ಭೇನಾಂ ಮನುಜಾಂಗನಾಣಾಂ ಚಾನೀಹ ಭದ್ರೇ ಸುಲಭಾ ಪಯಂ ನ ಚ |

ಜರಾವಿನಾಶಾದ್ಭವಿಲಾಭಿಭಾಗಿನಾಂ ನೃಣಾಂ ಸುರಾಣಾಂ ಮಹದಂತರಂ ಪ್ರಿಯೇ ||

ಸಸೈತೋರ್ಫಸ್ವತ್ಸತ್ಯ ಪಾಪಸ್ಯೋನ್ಮಾರ್ಗವರ್ತಿನಃ |

ಕ್ರೂರಧೇ ತನಯೋ ಭೂಯಾತ್ ಸಾಹಸೇ ನಿರ್ದಯೋಽಪ್ಯಥಃ ||

ನಾನುಗ್ರಾಹ್ಯೋ ದೇವತಾನಾಂ ದ್ವಿಜಾನಾಂ ಚ ತಪಸ್ವಿನಾಮ್ |

ಇತ್ಯಂ ವದಂತ್ಯಾಂ ತಸ್ಯಾಂ ಸ ಕೃದ್ವಾಯಾಂ ಶಾಪಶಂಕತಃ ||

ತಾದಕಾನಾಂ ಭವೇಚ್ಛುರಿತ್ಯುತ್ಪಾನ್ತಂತರಧೀಯತ |

ಗತೇ ತಸ್ಯೈವ ಮಹೋದ್ಯಾನಾನ್ಮಾತಾ ಮಮ ತಪಸ್ವಿನೇ ||-ಭಾಗ(೧೦/೨೪/೨೦,೨೧-೨೨,೪೦,೪೫,೪೯,೫೦)

೧. ಅನೇಕ ಸ್ವೈರೀಜಪುತ್ರಃ ಪರಜಾತ ಇತಿ ಗಾಂೀದ್ರಯಂ ಉಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನ ಚಾಯಮುಗ್ರಸೇನಃ ಸ ಪಿತಾ ತವ ಮಹಾಬಲಃ |

೨. ನಾರದರು ದೇವರ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರು: ದೇವರ್ಷಿಣಾಂ ಚ ನಾರದಃ-ಗೀತಾ(೧೦/೨೬).

ಕಂಸಾದಿಗಳು ದಾನವರು, ಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರೀಹರಿ, ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ದೇವತೆಗಳು

ತವಾನುಗಾ ಯೇ ಭುವಿ ದಾನವಾಪ್ತೇ^೧
ತಪ್ತಗ್ರಗಣ್ಯೋಽಸುರಸಂಚಯೇಷು |
ಸುರೇಶ್ವರೋಽಸೌ ವಸುದೇವಸೂನುಃ
ಸುರಾಶ್ಚ ತತಕ್ಷಗತಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ^೨ || ೧೭ ||

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಿನ್ನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿರುವವರೆಲ್ಲರೂ ದಾನವರು; ನೀನು ಅಸುರರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗನು. ವಸುದೇವಪುತ್ರನಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ; ಹಾಗೂ ಅವನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲರೂ ದೇವತೆಗಳು.

೩. : ನೇರವಾಗಿ ಕಂಸನನ್ನು ಅಸುರರ ಒಡೆಯ ಎಂದು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು^೩ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವ ನಾರದರ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲವೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಎಂದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ-ಗಳು ಕಂಸನ ನಿಂದೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಅವನ ಘಟರ ಸ್ತುತಿಯೂ ಆಗಿವೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಅನುವಾದ

ದೃತಃ ಸ ಗರ್ಭೇ ವಸುದೇವಪತ್ನ್ಯಾ
ತತಃ ಪ್ರಸೂತಸ್ತವ ಮಂದಿರೇಽಸ್ಮಿನ್ |
ತ್ವದೀಯಭೀತ್ಯಾಽಽನಕದುಂದುಭಿಸ್ತಂ
ನಿನಾಯ^೪ ಮಿತ್ರಾಲಯಮಾಲಯಾತ್ ತೇ || ೧೮ ||

ದ್ರುಮಿಕೋ ನಾಮ ತೇವ್ಯೈ ಸೌಘ್ಯ ಪತಿರೂರ್ವತಃ ||.... ಹರಿವಂಶ, ವಿಷ್ಣುವರ್ಷ (೨೮/೫೪-೧೧೨)

ಸ ದಿಗ್ಗಜೇನೇ ಜನಿತೋಽಸುರೇಣ ಶ್ವೇತೇ ಹಿ ತದ್ರೂಪಧರೇಣ ಮಾಯಯಾ |

ಗಂಧರ್ವಜೇನ ದ್ರುಮಿಕೇನ ನಾಮ್ಯಾ ಕಂನೋ ಜಿತೋ ಯೇನ ವರಾಚ್ಚೇದಿತಃ ||-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧(೧೧/೧೯೯)

೧. ಜ್ಞಾತಯೋ ಬಂಧುಸುಹೃದೋ ಯೇ ಚ ಕಂವಮನುಪ್ರತಾಃ |

ಅಸುರಾಃ ಸರ್ವೇ ವಿಪ್ರತೇ ಲೋಕೋಪವ್ರವಣಾಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೨/೧೦)

೨. ಸಂದಾದ್ಯಾ ಯೇ ಪ್ರಜೇ ಗೋಪಾ ಯಾಶ್ಚಾಮೀಪಾಂ ಚ ಯೋಷಿತಃ |

ವೃಷ್ಣಯೋ ವಸುದೇವಾದ್ಯಾ ದೇವತ್ಯಾದ್ಯಾ ಯದುಷ್ಠಿಯಃ |

ಸರ್ವೇ ವೈ ದೇವತಾಪ್ರಾಯಾ ಉಭಯೋರಪಿ ಘರತಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೨/೮)

೩. ಆನೇನ ಕೃಷ್ಣೋ ನ ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರಃ ಕಿಂಶು ದೇವೋತ್ತಮಃ | ತದೀಯಾ ಅಪಿ ನ ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರಾ ಅಪಿ ಶು

ದೇವಾ ಇತಿ ಸ್ತುತಿರುಕ್ತಾ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಯದೋದಾಯಾಃ ಸುತಾಂ ಕನ್ಯಾಂ ದೇವತ್ಯಾಃ ಕೃಷ್ಣಮೇವ ಚ |

ರಾಮಂ ಚ ದೋಹಿಣೀಪುತ್ರಂ ವಸುದೇವೇನ ವಿಪ್ರತಾ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ, ಆ ಬಳಿಕ ನನ್ನ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ; ಅವನನ್ನು ವಸುದೇವ ನನ್ನ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ನನ್ನ ಮನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಹಿತ್ತೆಯಿಂದ ನಂದನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದ.

ವಿ. : ದ್ರುಮಿಳನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಕಂಸನು ಜಾರಪುತ್ರ ಎಂಬುದು ದೋಷವಾಗಿರುವಂತೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಂದನ ಸಾಕುಮಗ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಪುನಃ ಬಂಧನ

ಇತೀರಿತೇ ಶೌರಿವಧೋದ್ಯತಂ ತಂ

ನಿಷಿದ್ಧ ಬುದ್ಧ್ವಾಸ ತು ದೇವಯೋಗೀ ।

ನ ವಾರಯಾಮಾಸ ತದೀಯಬಂಧಂ

ಮತಂ ಮುಕುಂದಸ್ಯ ತದಾ ವಿಜಾನನ್ ॥ ೧೯ ॥

ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ವಸುದೇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಹೊರಟ ಆ ಕಂಸನನ್ನು ಆ ದೇವರ್ಷಿಗಳಾದ ನಾರದರು ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ತಡೆದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮತವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದ ಅವರು ಆಗ ಅವನ ಬಂಧನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

ವಿ. : ೧. ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಕಂಸನು ವಸುದೇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲ ಹೊರಟಾಗ ನಾರದರು ಅದನ್ನು ತಡೆದರು; ಆದರೆ ಅವನು ವಸುದೇವನನ್ನು ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ನಾರದರ ಈ ಕೌಶಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೆಂದು 'ದೇವಯೋಗೀ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಬಳಸಲಾಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಶಿವನಂತಹ ನಾರದರು

ಖುಷಿಸ್ತಮೇವಂ ರಚಿತಾಪರಾಧಂ

ವಿಧಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಂತಿಕಮಾಜಗಾಮ ।

ಯಥಾಪರಾಧಂ ಖಲದಂಡಕರ್ತುಃ

ಪುರಃ ಪುರಾರಿಪ್ರತಿಮಸ್ತಮೂಚೀ ॥ ೨೦ ॥

ನೃಸೌ ಸ್ತಮಿತೇ ನಂದೇ ವೈ ಯಾಘ್ನಾಂ ತೇ ಪುರುಷಾ ಹತಾಃ ।

- ಭಾಗ. (೧೦/೨೪/೧೮)

೧. ಕಥಾ ತು ಭಾಗವತಾದೌ (ಭಾ.೧೦/೨೪/೧೮-೧೯) ಸ್ಪಷ್ಟವು ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇಕ ನಂದಪೋಷಿತಾ ನಂದಸೂನುರಿಗೆ ಪ್ರಾತಃ । ನ ತು ತ್ವದ್ವತ್ಪರಜಾತತ್ವಾದಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ । ಇತಿ ಶಶಂಸೇತಿ ದ್ವೇಷಕ್ರಯಶ್ಚೈಕ ವಿವಾಸ್ತಯಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಶಿವನನ್ನು ಹೋಲುವ ಋಷಿಗಳಾದ ನಾರದರು ಹೀಗೆ ಆ ಕಂಸನನ್ನು ಅಪರಾಧವೆಸಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ದುಷ್ಕರಿಗೆ ವಂಡನೆ ವಿಧಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ಕಂಸನ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು.

೧. : ೧. ಪುರಾರಿಪ್ರತಿಮುಃ-ತ್ರಿಪುರಾರಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಪಾಪಪತಾಗಮ-ದಿಂದ ತನ್ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪರಮ ಭಾಗವತರಾಗಿರುವಂತೆ ನಾರದರು ಕಂಸನ ಹಿತೈಷಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಮಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದ ಮಹನೀಯರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸೋದರಮಾವನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾನ್ಯನಾಗುವಂತಿದ್ದರೂ ಕಂಸನನ್ನು ವಧಾರ್ಹ-ನನ್ನಾಗಿಸಲು, ಅಶರೀರವಾಣಿಯು ದೇವಕಿಯ ಎಂಟನೆಯ ಗರ್ಭವು ಅವನ ಮೃತ್ಯುವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಅವನು ಅವರಿಗೆ ದೋಷ ಬಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಇದೇ ತೆರನಾದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು^೧; ಪುರಾರಿ - ಶಿವ.

೩. ಋಷಿ ಎಂಬುದು 'ಋಷಿದರ್ಶನಾತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಆ ನಾರದರು ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಲ್ಲ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯವರಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಸೂಚಿತ.

೪. ರುದ್ರದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಮೋಹಕವಾದ ಪಾಪಪತಾದಿರಾಸ್ಯವನ್ನು ಅಸುರರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವ ವಿವರವು^೨ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ನಾರದರಿಂದ ಭವಿಷ್ಯಕಥನ

ತಥಾಪಿ ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ನ ಕೃತ್ಯಮಸ್ತೀ-

ತ್ಯಸೌ ಭವಿಷ್ಯತ್ಸಕಲಂ ಬಭಾಷೇ |

ಋತಂ ವಿಧಾತುಂ ವಚನಂ ಮದೀಯ-

ಮಮೀಹ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕರಿಷ್ಯತೀತಿ || ೨೧ ||

ಅದರೂ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನಿಜವಾಗಿಸಲೆಂದಾದರೂ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅವನು

೧. ವಿನಾಸವರಾಧಾದ್ವಿ ನ ತತೋ ಗರೀಯಸೋ ನ ಮಾಪುರೋ ವಧತಾಮೇತಿ ವಿಷ್ಣೋಃ |

ಲೋಕಸ್ಯ ಧರ್ಮಾಸುಮರ್ತತೋಽತಃ ಪಿತೂರ್ವಿದೋಧಾರ್ಥಮುಪಾಚ ವಾಯುಃ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೨/೪)

೨. ತ್ವಂ ಚ ರುದ್ರ ಮಹಾಬಾಹೋ ಮೋಹನಾಸ್ತಾನಿ ಕಾರಮಿ |

ಆತಃಕ್ವಾನ್ವಿ ವಿಶ್ವಾನ್ವಿ ದರ್ಶಯಸ್ವ ಮಹಾಭುಜ ||

ಪ್ರಕಾಶಂ ಕುರು ಚಾತ್ಮಗ್ನಮಪ್ರಕಾಶಂ ಚ ಮಾಂ ಕುರು |

ಇತಿ ವಾರಾಹವಚನಮ್ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧/೪೮-೫೦)

೩. ಅತಃ ಪರಂ ನ ಕೃತಂ ಚೇತ್ ಭಕ್ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ವಚನಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಸರ್ವಂ ಕರಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ | "ಸತ್ಯಂ ವಿಧಾತುಂ ನಿಜವೃತ್ತಭಾಷಿತಮ್" (ಭಾ.೭/೮/೧೮) ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಮಾಡುವನು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಮುಂದಾಗುವ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದರು;
(ಋತ-ಸತ್ಯ).

ವಿ. : ಭೂಭಾರಹರಣವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ನಾರದರಿಗೆ ಇಷ್ಟ; ಆದರೆ ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾರದರು ತಮ್ಮ ವಚನವನ್ನು ಸತ್ಯಮಾಡಲೆಂದಾದರೂ ಅವನು ಕಂಸನನ್ನು ವಧಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ಸಹ ನುಡಿದರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ಕಂಸನಿಂದ ಅಕ್ರೂರನ ಪ್ರೇಷಣ

ಇತೀರಯಿತ್ವಾ ಬೃಜನೇಃ ಸುತೇ ಗತೇ

ವ್ಯದೃಶ್ಯತಾರಿಪ್ರಹಿತಃ ಶ್ವಘೃಜಃ |

ಮೃಗಾಧಿಪಗ್ರಸ್ತವಿಮುಕ್ತವೀಕ್ಷಿತ-

ಸ್ವರ್ಗಹೃಷ್ಯನ್ಮಗಶಾವವಿಭ್ರಮಃ || ೨೨ ||

ಹೀಗೆ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರಾದ ನಾರದರು ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಶತ್ರುವಾದ ಕಂಸನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಸಿಂಹದ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆದು ತನ್ನ ಹಿಂಡನ್ನು ಕಂಡು ನಲಿಯುವ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯಂತೆ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ ಅಕ್ರೂರನು ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ.

ವಿ. : ೧. ಸಿಂಹದ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯು ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗೊಂಡಾಗ ತನ್ನವರ ಗುಂಪನ್ನು ಕಂಡು ನಲಿಯುವಂತೆ ಅಕ್ರೂರನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಕಂಸನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಅಕ್ರೂರನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಸಿಂಹದ ಬಾಯಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯಂತಿದ್ದಿತು; ಅವರಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅವನು ಕೃಷ್ಣಹಾಗೂ ಅವನ ಬಳಿಯ ಗುಂಪನ್ನು ಕಂಡು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಲಿದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಅಬೃಜನಿ - ಪದ್ಮೋದ್ಭವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು; ಮೃಗಾಧಿಪ - ಸಿಂಹ ; ಮೃಗಶಾವ - ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ; ಶ್ವಘೃಜ - ಶ್ವಘೃಜ ಎಂಬವನ ಪುತ್ರನಾದ ಅಕ್ರೂರ.

ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನ

ಪ್ರಜೇ ಸ ಗೋದೋಹನಕರ್ಮಣಿ ಸ್ಥಿತಂ

ನಿಜಂ ಪ್ರಭುಂ ನೀರದನೀಲವಿಗ್ರಹಮ್ |

ದದರ್ಶ ಸಂದರ್ಶಯಿತುಂ ಸಮುದ್ಯತಂ

ಸ್ವಭಕ್ತಸರ್ವೇಪ್ಸಿತದೋಹದಕ್ಷತಾಮ್ || ೨೩ ||

ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕರೆದು ಕೊಡುವ ತನ್ನ ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ಉದ್ಭುತನಾಗಿದ್ದ, ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಹಸುವನ್ನು ಕರೆಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ನೀಲಮೇಘವ್ಯಾಮವಿಗ್ರಹನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಕ್ಕೂರ ಕಂಡ.

ವಿ. : ೧. ಅಕ್ಕೂರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಸುವನ್ನು ಕರೆಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಎಂದು ಭಾವ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಕಾರ್ಯವು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಕಲ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊಡುವ ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ; ನೀರದ - ಮೇಘ.

೨. ಇದು ಧೈಯಂ ಸದಾ ಪರಿಭವಘಮಭೀಷ್ಟದೋಹಮ್ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೧೧/೫/೩೩)ವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಕ್ಕೂರನಿಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ
ನನಾಮ ನಾರಾಯಣಮಾದಿಪೂರುಷಂ
ನನರ್ತ ನವ್ಯೋತ್ಸವಜಾತಸಂಭ್ರಮಃ |
ನನಾದ ನಾನಾದುರಿತೌಘಮರ್ದಯನ್
ನನಂದ ನಂದಸ್ಯ ತಪಃಫಲೋದಯಮ್ || ೨೪ ||

ಅಕ್ಕೂರನು ಅದಿಪುರುಷ ನಾರಾಯಣನಾದ ಆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಂದಿಸಿದ; ಹೊಸಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ಉತ್ಸವದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಕುಣಿದಾಡಿದ; ತನ್ನ ಬಗೆಬಗೆಯ ದುರಿತರಾಶಿಯನ್ನು ನೀಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗರ್ಜಿಸಿದ. ನಂದಗೋಪನ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲಶ್ರುತಿಯಾದ ಅವನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಕ್ಕೂರನಿಗಾದ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವ ರೀತಿ ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯವಾದುದು; ನನಾಮ, ನನರ್ತ, ನನಾದ, ಹಾಗೂ ನನಂದ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ನಿರೂಪಣೆಯ ಸೊಬಗು ಹಾಗೂ ಅದಿಪ್ರಾಸ ಅದ್ಭುತವಾದುದು.

ಅಕ್ಕೂರನಿಗೆ ದೊರೆತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಲಿಂಗನದ ಭಾಗ್ಯ
ತಮಾಲಿಲಿಂಗೇ ದೃಢಮಚ್ಯುತಃ ಪ್ರಿಯಂ
ಸಶಂಕಮೇಕಾಂಕಶುಚಿಸ್ಮಿತಾನನಃ |
ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಂ ಭವರೂಪಬಂಧನಂ
ತದಾಶ್ರಿತಂ ವಿಶ್ವಥಯನ್ನಿವಾಂಘಸಾ || ೨೫ ||

ವಿಣಾಂಕನಾದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ನಿರ್ಮಲಮಂದಹಾಸದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಶಂಕೆಗೊಳಗಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಿಯನಾದ ಆ ಅಕ್ಕೂರನನ್ನು ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ

ಒದಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರಬಂಧನವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡ.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಿ ಸಂಸಾರಬಂಧನವನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅದ್ಭುತವಾದುದು.

೨. 'ದೃಢವಾದ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಜಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಹಾಯಕ ಎಂಬ ಲೋಕರೂಢಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿರೂಪಣೆಯು ಬಂದಿದೆ.

೩. ಇದು ಭಗವಂತ ಹಾಗೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಆಲಿಂಗನದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯೂ ಆಗಿದೆ; ಏಕಾಂಕ - ಚಂದ್ರ.

ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಹೀನಂ ಮಹೀನಂ ಮಥಿತುಂ ನಿನೀಷು-

ಮಕ್ರೂರಮಕ್ರೂರಜನಪ್ರಿಯಃ ಸ್ವಪ್ನಮ್ |

ಗೀರ್ವಾಣಗೀರ್ವಾಣಗಣಾತಿದೂರೋ

ರಕ್ಷೋಭರಕ್ಷೋಭಕೃದಿತ್ಯವೋಚತ್ || ೨೬ ||

ಸೌಮ್ಯಜನರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ, ದೇವತೆಗಳ ಮಾತುಗಳೆಂಬ ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೂ ಸರ್ವಥಾ ನಿಲುಕದ, ರಾಕ್ಷಸರಿಂದಾದ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ಭೂಪತಿಯಾದ ನೀಚ ಕಂಸನ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆಂದು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಒಯಸಿದ್ದ ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದ.

ಎ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವತೆಗಳ ಮಾತಿಗೂ ನಿಲುಕದ ಮಹಾಮಹಿಮೆ. ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ಅವತರಿಸಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಅಂರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ರಕ್ಷೋಭರ-ಕ್ಷೋಭಕೃತ್ - ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು.

೨. ಮಹೀನಂ - ಮಹೀ+ಇನ - ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ, ರಾಜ ಎಂದರ್ಥ; ಗೀರ್ವಾಣಗೀರ್ವಾಣಬಾಣಗಣಾತಿದೂರಃ - ಗೀರ್ವಾಣರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಮಾತು ಎಂಬ ವಾಣಕ್ಕೆ ಅತಿ- ದೂರನಾದ ಎಂದರ್ಥ .

೧. ಪೂರ್ವಕೃತರಚ್ಛಾದಿಬಂಧನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕೋಚಿ ದೃಢತರಬಂಧನಾಂತರಃ ಸತಿ ವಿಶ್ವಥನಂ ಭವತೀತಿ ಲೋಕಸಿದ್ಧಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗೀರ್ವಾಣಾಣಾಂ ದೇವಾಣಾಂ ನಿರ ವಿವ ಬಾಣಾಃ ಅತಿವೇಗಿತ್ವಾತ್ ತೇಷಾಂ ಗಣಃ ಕಸ್ಯಾತಿದೂರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಯೋಕೋತ್ತರ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆ

ಕ್ಷೇಮಃ ಕಿಂ ತವ ನಃ ಪಿತಾ ಚ ಕುಶಲೀ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯತೀರ್ಥಾಪ್ನುತಿ-
ಸ್ವರ್ಗ್ಯಾರಾಧನಮುಖ್ಯಶೋಭನಕೃತಿರ್ವಿಘ್ನೋಜ್ಞತಾ ವರ್ತತೇ |
ಕಿಂ ಸಂಸಾರವಿಮುಕ್ತಯೇ ಪ್ರಯತಸೇ ಕಂಸಸ್ಯ ಕಾ ವಾ ಸ್ವಹಾ
ಸ ತ್ವಂ ವೇತ್ಸ್ಯ ಖಿಲಂ ಯದದ್ಯ ಹಿ ಮಯಾ ಕಾರ್ಯಂ ಚ ತಜ್ಞಾ ಪ್ರಯ || ೨೭ ||

ನಿನಗೆ ಕ್ಷೇಮವೇ? ನಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಸಹ ಕುಶಲದಿಂದಿರುವನೇ? ವೇದಪಾಠ, ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ, ದೇವತಾರಾಧನೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯಗಳ ಆಚರಣೆಯು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ನಡೆದಿದೆಯಾ? ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವೆಯಾ? ಕಂಸನ ಬಯಕೆಯಾದರೂ ಏನಾಗಿದೆ? ನೀನು ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನು; ಈಗ ನನ್ನಿಂದಾಗಬೇಕಾದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು.

ಮಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ ಈ ರೀತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅತ್ಯದ್ಭುತ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನ. ಆಗಮಿಸಿದ ಸಾತ್ವಿಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬೇಕಾದ ರೀತಿಗೆ ಇದೊಂದು ಅದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾದ ಶ್ಲೋಕ. ಅದ್ವಯನ, ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ, ದೇವತಾರಾಧನೆಗಳು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಗೆ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ನೆರವಾಗುವ ಅಪೂರ್ವಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾತ್ವಿಕನ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗಾಗಿಯೇ ಮೀಸಲಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವವೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು (ಕ್ಷೇಮ- ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಪರಿರಕ್ಷಣ; ಲಭಿಸಿದ್ದು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರ್ಥ).

೨. ಪಿತಾ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಕಿಯು ಉಪಲಕ್ಷಿತ; ಸ್ವರ್ಗ - ದೇವತೆ.

ಅಕ್ರೂರ ನೀಡಿದ ಅಮೋಘ ಉತ್ತರ

ಕ್ಷೇಮಸ್ತಾವದನಂತ ಹೃತ್ತರಸಿಜೇ ಯಾವದ್ವಪಾನ್ ವರ್ತತೇ
ಸ್ವೀಯಕ್ಷೇತವನಾನಲೇ ತ್ವಯಿ ಸತಿ ಕ್ಲೇಶಃ ಕ್ಷ ಪಿತ್ರೋಪವ |
ಕಿಂತು ತ್ವತ್ತಿತ್ಯತಾಪವಾದಜನಿತಂ ತಚ್ಚ್ಯಂಖಿಲಾಬಂಧನಂ
ಚಿಂತಾಸಂತತಿಹೇತುರೇವ ನ ತಯೋಃ ಸಂತಾಪಕಾರಿ ಪ್ರಭೋ || ೨೮ ||

ಪ್ರಭೋ! ಅನಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವರೆಗೂ ಕ್ಷೇಮವೇ ಸರಿ; ನಿನ್ನವರ ಸಂಕಷ್ಟವೆಂಬ ಕಾಡಿಗೆ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ನೀನಿರುವಾಗ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಿ-

೧. ಬಾಭವೇವಾಂ ಯಶವೇವಾಂ ಕುಶವೇವಾಂ ಪರಾಭವಃ |

ಯೇವಾಮಿಂದೀವರತ್ಯಾಮೇ ಹೃದಯಸ್ಯೋ ಜನಾರ್ದನಃ ||

ಗಳಿಗೆ ಕ್ಷೇಪವಲ್ಲಿಯದು? ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಹತ್ತವರು ಎಂಬ ಅಪವಾದದಿಂದಾಗಿ ಒದಗಿರುವ ಸಂಕೋಲೆಯ ಬಂಧನವು ಸಹ ನಿನ್ನ ನಿರಂತರ ಚಿಂತನೆಗೆ ಕಾರಣವೇ ಆಗಿದ್ದು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಸಂತಾಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಮಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಂತನೆಯು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದಾಗ ಕ್ಷೇಮ ನಿಶ್ಚಿತ. ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನೇ ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ತಂದತಾಯಿಗಳನ್ನಿಸಿದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ರೋಕವಲ್ಲಿಯದು? ಎಂದರ್ಥ.

೨. ನಾರದರಿಂದ ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಕಂಸನು ದೇವಕೀವಸುದೇವರನ್ನು ಸಂಕೋಲೆಗಳಿಂದ ಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನಿಸಿದರೂ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರಂತರ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷೇಪವನ್ನಿಸದೆ, ಹಿತವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವವೂ ರೋಚಕ; ಶೃಂಗಿಲಾ - ಸಂಕೋಲೆ.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಅನಿಷ್ಟವೂ ಸಹ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಯವೇ ಆದುದು :

ವಿಪದಃ ಸಂತು ನಃ ಶಶ್ವತ್ ತತ್ರ ತತ್ರ ಜಗದ್ಗುರೋ |

ಭವತೋ ದರ್ಶನಂ ಯತ್ಸಾದೃಶವರ್ಧನಮ್ ||^೧

- ಎಂಬ ಕುಂತಿಯ ಮಾತಿನ ಭಾವ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೪. ಕೃಷ್ಣನು ನಿಜಕ್ಕೂ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರ ಮಗನಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ತಿಳಿದದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಬಂಧನ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ವಸುದೇವ ದೇವಕಿಯರ ಪುತ್ರತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಹ ಬಂಧಕ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಸಹ ಸೂಚಿತ : ಭಗವತ್ತಿತ್ತತ್ವಪಾರ್ತಾಽಪಿ ಕ್ಷೇಪಕರೀತಿ ಸೂಚಿತಮ್-(ವ್ಯಾ).

೫. ನತಯೋಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿನಮ್ರರಾದ ಅವರಿಗೆ ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೬. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ನೀನು ಕ್ಷೇಮವೇ? ನನ್ನ ತಂದತಾಯಿಗಳು ಕ್ಷೇಮದಿಂದಿರುವರೆ?' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅಕ್ರೂರನ ಉತ್ತರ ಬಂದಿದೆ.

ಮುಂದುವರೆದ ಅಕ್ರೂರನ ಉತ್ತರ

ತೀರ್ಥಂ ಸೇವಿತಮೇವ ಯತ್ರದರಜೋ ಜುಷ್ಪಂ ಸುರಾಃ ಸತ್ಯತಾ
ಯೇನಾಲಿಂಗಿತವಾನಹಂ ತವ ವಪುಶ್ಚೀರ್ಣಾ ಚ ಪುಣ್ಯಕ್ರಿಯಾ |

ನ ವಾಸುದೇವಭಕ್ತಾನಾಮುಪಾಸಂ ವಿದ್ಯತೇ ಕೃಚಿತ್ |

ಜಗದ್ವಿಷ್ಣುಃಪುಜ್ಯಾಧಿಭಯಂ ಸೈವೋಪಜಾಯತೇ ||

- ವಿಸ್ವಸಹಸ್ರನಾಮಸ್ತೋತ್ರ

೧. ಭಾಗವತ(೧/೮/೨೮)

೨. ಹೃದಯಂ ತು ನತಯೋಃ ನಮ್ರಯೋಃಪ್ರಯೋಃ ಸಂತಾಪಕಾರೀತಿ ಕಂಸಕೃತಾಪರಾಧಸೂಚನಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಯಲ್ಲಬ್ಬಂ ತವ ದರ್ಶನಂ ಪರಿಚಿತೋ ವೇದಶ್ಚ ಯತ್ ತೇ ಶ್ರುತಂ

ಕಲ್ಯಾಣಂ ವಚನಂ ಭವೋಽಪಿ ನ ಭವತ್ಸಾಮೀಪ್ಯಭಾಜೋ ಮಮ || ೨೯ ||

ನಿನ್ನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತೀರ್ಥವು ಸೇವಿತವೇ ಆಗಿದೆ; ನಾನು ನಿನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರ ಪೂಜೆಯೂ ಆಯಿತು; ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವು ಲಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವೂ ನಡೆಯಿತು; ನಿನ್ನ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಧ್ಯಯನವೂ ಆಯಿತು; ನಿನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ನನಗೆ ಸಂಸಾರವೂ ಇಲ್ಲವಾಯಿತು.

ಮ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಕ್ರೂರನ ಮುಂದುವರಿದ ಉತ್ತರ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಧೂಳಿಯ ಸೇವನೆಯೇ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಇತರ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಆಶ್ರಯಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಸ್ಪರ್ಶವು ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆರಾಧನೆ; ಅವನ ದರ್ಶನದಂತಹ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವೇ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾತಿನ ರ್ಶವಣವೇ ವೇದಾದಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ; ದೇವರ ಬಳಿ ಇರುವುದೇ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದವುಗಳು.

೩. ಈ ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಸುವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾದಿ ಇತರ ಸಕಲ ಸಾಧನಗಳೂ ನಿರರ್ಥಕ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಮೀಪವಿರುವುದು ಸಾಮೀಪ್ಯ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಸಂಸಾರದ ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ: ಸಾಮೀಪ್ಯಾದೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ (ವ್ಯಾ.)

೫. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ದೇವತಾರಾಧನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಿರ್ವಿಫ್ಲವಾಗಿ ನಡೆದಿವೆಯೇ? ಹಾಗೂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವೆಯಾ?' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅಕ್ರೂರನ ಉತ್ತರವಿದೆ.

ಅಕ್ರೂರನ ಉತ್ತರದ ಉಪಸಂಹಾರ

ಕಿಂ ವಿಷ್ಣೋ ಬಹುನೋದಿತೇನ ವಿದಿತಂ ವಿಶ್ವಂ ಭವದ್ವರ್ತನಾ-

ಚ್ಛತ್ರುರ್ಮಿತ್ರಮಭೂದ್ವಪೋಽಪಿ ಯದಹಂ ಕಂಸೇನ ಸಂಪ್ರೇಷಿತಃ |

ಅದ್ರಾಕ್ಷಂ ತವ ಸುಂದರಂ ವಪುರಯಂ ಸರ್ವಜ್ಞಚೂಡಾಮಣೇ

ಪ್ರಶಸ್ತೇ ನೃಪಿಡಂಬನಾಯ ಮಮ ಚ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿರೀಶೇದೃಶೀ || ೩೦ ||

ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ! ಬಹಳ ಹೇಳುವುದರಿಂದೇನು? ನಿನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದಾಗಿ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ತಿಳಿದಂತಾಯಿತು. ಕಂಸನಿಂದ ನಾನು ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಈ ಸುಂದರವಾದ

ರೂಪವನ್ನು ನಾನು ಕಾಣುವಂತಾಯಿತು; ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶತ್ರುವಾದ ಸಂಸಾರವೂ ಮಿತ್ರನೇ ಆಯಿತು. ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ಸರ್ವಜ್ಞಶಿರೋಮಣಿಯೇ! ನಿನ್ನ ಈ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆಯು ಬೋಕವಿಡೆಂಬನೆಂದು ಮಾತ್ರ; ನನ್ನ ಉತ್ತರವೂ ಸಹ ಈ ಬಗೆಯದೇ ಆಗಿದೆ.

ಎ. : 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದರ್ಶನವೆಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೇ; ಅದು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರರ್ಥನ; ಇನ್ನು ಕಂಸ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದು ಸಂಸಾರಮಿತ್ರನಾದಂತೆ; ಕಂಸನು ಕಾಮದ ಅಭಿಮಾನಿದೈತ್ಯನಾದ ಕಾಲನೇಮಿಯ ಅವತಾರ; ಅವನು ದೂರ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವುದು ಎಂದರೆ 'ಕಾಮದಿಂದ ದೂರಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣ ದರ್ಶನದ ಬಹುಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಕ್ರೂರನ ಮಾತಿನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ತುಂಬಾ ಅಪೂರ್ವ; ಇದು ಸಂಸಾರವೆಂಬಂಥ ಭಾಗ್ಯವಿರಲಿ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಭಾವದಿಂದಿದೆ.

೨. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವೆಯಾ?' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

ಕಂಸನ ಧನುರುತ್ಸವಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ

ಕಂಸ: ಸಂಪ್ರತಿ ಕಾಮುಕೋತ್ಸವಕಥಾವ್ಯಾಜೇನ ತೇ ವಿಪ್ರಿಯಂ

ಕರ್ತುಂ ವಾಂಛತಿ ತೇನ ಮಾತುಲಮಹಂ ಸಾರ್ಥಂ ವಿಧಾತುಂ ಭವಾನ್ |

ಗತ್ವಾ ತತ್ರ ವಿಭುರ್ಭೂನೋತು ಸಬಲಂ ಶತ್ರುಂ ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ಫುರ-

ದ್ಯುಚ್ಚಾಪೋತ್ಸವಮಾರಚಯ್ಯ ಭಜತಾಮಾಧಿಂ ಸಮಾಧಿಪ್ರಿಯಃ || ೩೧ ||

ಕಂಸನು ಈಗ ಧನುರುತ್ಸವದ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡಬಯಸಿರುವನು. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಸಮಾಧಿಪ್ರಿಯನೂ, ವಿಭುವೂ ಆದ ನೀನು ನಿನ್ನ ಸೋದರಮಾವನ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಸೇನೆಯ ಸಮೇತ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು, ಆ ಬಳಿಕ ಹೊಳೆಯುವ ಭ್ರೂವಿಲಾಸವೆಂಬ ಧನುರುತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಮನೋವೃಥೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು.

ಎ. : ೧. 'ಕಂಸನ ಈಗಿನ ಬಯಕೆ ಏನು? ಹಾಗೂ ಈಗ ನನ್ನಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಿದೆ?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಇದು ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ; ಕಾಮುಕ - ಧನುಸ್ಸು; ಕಾಮುಕೋತ್ಸವ - ಧನುರುತ್ಸವ (ಬಿಲ್ಲು ಹಬ್ಬ); ಮಹ - ಉತ್ಸವ; ಅಧಿ - ಮನೋವೃಥೆ.

೧. ವಿಶ್ವವೇದಗ್ರಂಥವ್ಯ ತ್ವದ್ಧರ್ಮಾದೇವ ಸಿದ್ಧಿಃ | ಯೇನಾಮೃತಂ ರ್ವತಂ ಭವತೀತಿ (ಭಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ ೬/೧/೩) ಕೃತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | ಅವಿಲಂ ವೇತ್ಸೀತ್ಯಸ್ಯೋತ್ತರಮೇತತ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ರತ್ನೋರುಕ ಕಂಸಸ್ಯ ಹಿತಕಾರಿತ್ವಾತ್ ಶತ್ರುರೂಪೋ ಭವೋದ್ವೇಷಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಪುನಸ್ತದ್ಭವಾನಂತರಂ ಸಮಾಧಿಪ್ರಿಯಃ ಭವಾನ್ ಸ್ಫುರದ್ಯುಚ್ಚಾಪೋತ್ಸವಂ ಭೂವಿಕ್ಷೇಪಧನುರುತ್ಸವಂ ಸಚ್ಚಿ-
ಭಂಗಾವಲೋಕನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭೂಭಂಗದ ದರ್ಶನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸರ್ವೇಷ್ಟವಾದ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ :

ಧ್ಯಾಯೇದಜಸ್ಯಮೀಶಸ್ಯ ಪದ್ಮಜಾದಿಪ್ರತೀಕ್ಷಿತಮ್ |

ಭೂಭಂಗಂ ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಾದಿಪದದಾಯಿ ವಿಮುಕ್ತದಮ್ || ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೧/೧೧)

ಮಧುರಗೆ ಆಗಮಿಸಲು ಆಕ್ರೂರನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಮಧುರಾ ಮಧುರಾಕೇಶಮಹಸಾ ಮಹಸಾಧಿಕಾ |

ಸಹಸಾ ಸಹ ಸಾಽಽಪ್ಯಾ ಸ್ವೈರ್ಭವತಾ ಭವತಾರಕ || ೩.೨ ||

ಎಲೈ ಸಂಸಾರತಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ರಮ್ಯವಾದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮನೋಲ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಆ ಮಧುರಾಪುರಿಗೆ ನೀನು ನಿನ್ನವರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಲೇ ತೆರಳಬೇಕು.

ವಿ. : ರಾಕೇಶ ಎಂದರೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಮಹಸಾಧಿಕಾ (ಮಹತ್ಯ ಸಾಧಿಕಾ) ಎಂದರೆ ಮನೋಲ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಎಂದರ್ಥ.

ಮಧುರೆಯನ್ನು ಮಧುರವಾಗಿಸಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪ

ಸ ತತಃ ಸತತಧ್ಯಾನಶುದ್ಧವೃದ್ಧಿನಾಶ್ರಿತಾಮ್ |

ಮಧುರಾಂ ಮಧುರಾಂ ಕರ್ತುಂ ಗಮನಾಯೋಪಚಕ್ರಮೇ || ೩.೩ ||

ಬಳಿಕ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ನಿರಂತರ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧರಾದ ವೃದ್ಧಜನರು ನೆಲೆಸಿದ ಮಧುರೆಯನ್ನು ಮಧುರವನ್ನಾಗಿಸಲೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳಲು ಸಿದ್ಧನಾದನು.

ವಿ. : ೧. ಮಧುರೆಯು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮಧುರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕಂಸನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಅದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಅಮಧುರೆಯೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ನಿಜಕ್ಕೂ ಮಧುರೆಯನ್ನಾಗಿಸಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟುನಿಂತ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ನಿರಂತರಧ್ಯಾನದಿಂದಾಗಿ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕೇರಣರಾದ ಪರಿಪಕ್ವಜನರು ನೆಲೆಸಿದ್ದುದು ಮಧುರಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೆರಳಲು ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯಕಾರಣ.

೩. ಎಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಹವೇ ಮಧುರಾಪುರಿ; ಕಂಸನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯವಾದ ಕಾಮ ನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅಮಧುರ ಎನ್ನಿಸಿದೆ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಗಮಿಸಿದಾಗ ಕಾಮರೂಪದ ಕಂಸ ಆಳಿದು ದೇಹವು ಸಾಧನೆಗೆ ಆಗಿಯಾಗಿ ಮಧುರಾ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

೧. ಪೃಷ್ಠೋ ಭಗವತಾ ಸರ್ವಂ ವರ್ಣಯಾಮಾಸ ಮಾಧವಃ |

ಪೃಠಾನುಬಂಧಂ ಯಮಮು ಮುದೇವವಧೋದ್ಯಮಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩.೩/೨)

೪. ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಗಮಿಸುವಂತಾಗಲು ನಿರಂತರಧ್ಯಾನಾದಿರೂಪ ಸಾಧನವು ಆತ್ಮಗತ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ವೃದ್ಧರು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಗಳ ಪರಿಪಾಕ ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧಕರು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ

ಹರಿಂ ಮಧುಪುರೀಂ ಯಾಂತಂ ವಿಲೋಕ್ಯ ವ್ರಜಯೋಷಿತಃ |

ವಿಲೇಪುವಿವಿಧಾಲಾಪೈವಿವಿವರ್ತಯಿತುಂ ಧಿಯಾ || ೩೪ ||

ಮಧುರಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ನಿಂತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು, ಅವನನ್ನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಲೆಂದು, ಗೋಕುಲದ ನಾರಿಯರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಲಾಪಗಳಿಂದ ವಿಲಾಪ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು.

ಮುಂದುವರೆದ ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ

ರಮ್ಯಾಧರೋಷ್ಠಸುಧಯಾ ರಚಿತಾತ್ಮವೃತ್ತಿ-

ರ್ನ ತ್ಯಕ್ತುಮರ್ಹಸಿ ನವಾಂಬುದನೀಲಮೂರ್ತೇ |

ತ್ವತ್ಸಂಗಭಂಗಕರಣೋದ್ಯತಪಾಪಮಂಗ

ಶಕ್ನೋತಿ ಹಿ ಕ್ವಪಯಿತುಂ ತವ ಲೋಚನಾಂತಃ^೧ || ೩೫ ||

ಎಲೈ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಲ ಆಕೃತಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ರಮ್ಯವಾದ ಅಧರಾಮೃತದಿಂದ ಬದುಕಿಕೊಂಡಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನು ತೊರೆಯುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ ವತ್ಸ ! ನಿನ್ನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಎನ್ನಿಸುವ ಪಾಪಿಯಾದ ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ನಿನ್ನ ಕುಡಿನೋಟವೇ ಮಹಾಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ !

ಎ. : ೧. ಕಂಸಾದಿ ಮಹಾಪಾಪಿಗಳ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಟಾಕ್ಷ ಒಂದೇ ಸಾಕು ಎಂಬ ಗೋಪಿಯರ ಮಾತು ಆತ್ಮಂತ ಅರ್ಥವತ್ತಾದುದು: 'ನಿವಿಲಾಘ್ನಾಘನಿವಾಶನ ಪರಸೌಖ್ಯ-ಪ್ರದದೃಷ್ಟೇ | ಕರುಣಾಪೂರ್ಣವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ |' (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ); ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದಿಂದ ಕೇವಲ ಕಟಾಕ್ಷಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿದ^೨ ರಾಮಾಯಣದ ಪ್ರಸಂಗ ಇದಕ್ಕೊಂದು ನಿದರ್ಶನ.

೧. ಹೇ ಅಂಗ ವತ್ಸ ತ್ವತ್ಸಂಗಭಂಗಕರಣೋದ್ಯತಂ ಪಾಪಂ ಪಾಪಿಷ್ಠಂ ಕಂಸಂ ತವ ಲೋಚನಾಂತ ಏವ ಕ್ವಪಯಿತುಂ ಹಂತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ ಹಿ | ಕುಚಿತತ್ವತ್ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಪಿ ಭಸ್ಮೀಭವತಿ | ಕಿಮು ಕಂಸ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ ಕ್ಷೋಧದೀಪ್ತಸಂದುಗಾಂತಹತಃ ಪರಸ್ಯ ರೋಪಂ ಕ್ಷಣಾದುವಗತೋ ದನುಜಾದಿಸತ್ತ್ವೈಃ |

ಸಿಂಧುಃ ತಿರಸ್ಕರಹಣಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ರೂಪೀ ಪಾದಾರವಿಂದಮುಷಗಮ್ಯ ಒಭಾಪ ಏತತ್ ||

ಗೋಪಿಯರು ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಂಪನ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಧುರಗೆ ತರಳಬೇಕಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗ ತಪ್ಪಲು ಅವರ ಪಾಪವೇ ಅಡ್ಡಿ ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕುಡಿಸೋಟ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಎಂತಹ ಪಾಪವೂ ಉಪಶಮನ ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅವರು ನಿರ್ದೋಷರಾಗಿ ಅವನ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಪವುಳ್ಳವರು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊರೆಯಬೇಕಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಹರಿವಾಯುಗಳ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧ

ಯಿಯಾಸುಂ ತ್ವಾಂ ಸಮಾಲೋಕ್ಯ ನಃ ಪ್ರಾಣೋಽಪಿ ಯಿಯಾಸತಿ |

ಯುವಯೋರವಿನಾಭಾವಮಕ್ಷೈರೀಕ್ಷಾಮಹೇಽಧುನಾ || ೩.೬ ||

ನೀನು ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವೂ ಸಹ ಹೊರಡಬಯಸಿರುವುದು; ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಸಾಹಚರ್ಯನಿಯಮವನ್ನು ನಾವೀಗ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆವು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಣವು ದೇಹದಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಧುರಗೆಂದು ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವಾಗ ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಾಣವೂ ಸಹ ಹೊರಟು ನಿಂತಿರುವುದು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂಬಂತಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ :

ಕಸ್ತನ್ನಹಮುತ್ಯಾಂತ ಉತ್ಕಮಿಷ್ಯಾಮಿ ಕಸ್ತನ್ನಹಂತ್ವಿ ಸ್ವಿತೇ ಸ್ವಾಸ್ವಾಮೀತ್ಯಾದಿ ರ್ತುಃ |

(ಷಟ್ಪತ್ಥ.ಉ.೬/೨)

ದೇಹೇಽಪಿ ಯತ್ರ ಪವನೋಽತ್ರ ಹರಿಯತೋಽಸೌ | (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೩/೪೬)

೨. ಇದು "ಆವವನು ದೇಹದೊಳಗಿರಲು ಹರಿ ತಾನಿರುವ, ಆವವನು ತೊಲಗೆ ಹರಿ ತಾ ತೊಲಗುವ" (ಮಧ್ವನಾಮ) ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ವಿಧಿಯನ್ನು ಹಳಿದ ಗೋಪಿಯರು

ಕಿಮು ದುರಿತಮಕಾರಿ ಯೇನ ಕಂಪ-

ಪ್ರಕಟಿತಕಾಮುಕಸಂಭ್ರಮೇ ಶರಾಣಾಮ್ |

ವಿಧಿರಕೃತ ಪದಂ ವಿವೇಕಹೀನೋ

ಮೃದುಲಕಲೇವರಮಸ್ತದೀಯಮಾದೌ^೧ || ೩.೭ ||

೧. ಹಿ ಶಬ್ದ "ಭೃಗುಭಂಗಮಾತ್ರೇಣ ಹಿ ಸಂದಿಧಕ್ಷೋಃ" (ಭಾ.೯/೬/೪೧) ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಸೂಚಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವೃಷ್ಟಿಶಾಸ್ತ್ರಾ ಪ್ರಕರಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಂಸನು ಘೋಷಿಸಿದ ಧನುರುತ್ಸವದ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕೋಮಲಶರೀರದ ಮೇಲೆಯೇ ವಿವೇಕಹೀನವಾದ ವಿಧಿ ತನ್ನ ಬಾಣಗಳ ಮೊದಲ ಗುರಿಯನ್ನು ಇರಿಸಿರುವನಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕೆ ನಾವು ಎಂತಹ ಪಾಪವನ್ನು ಎಸಗಿದ್ದವೋ ಎನ್ನೋ? (ಕಲೇವರ - ಶರೀರ).

ಗೋಪಿಯರ ವಿಲಾಪ

ಅಹೋ ವಿಧೇ ತ್ವದ್ವಚಸಾತಿತ್ಯಪ್ತಾ
ಯದೂದ್ವಹಾಲಿಂಗನಲುಬ್ಧಚಿತ್ತಾಃ |
ತದೀಕ್ಷಣೇನಾಪಿ ಕಥಂ ವಿಹೀನಾ
ದಯಾತಿದೂರಾದ್ಯ ಕರೋಷಿ ದೀನಾಃ || ೩೮ ||

ಅಯ್ಯೋ ವಿಧಿಯೇ ! ಯದುಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಲಿಂಗನದ ಅಭಿಲಾಷೆ ಹೊಂದಿದ ಮನಸ್ಸಿನ ನಾವು ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞಾರೂಪದ ಮಾತಿನಿಂದ ತುಂಬಾ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿದ್ದೆವು; ಆದರೆ ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಕರುಣಿಯಾದವನೇ ! ಅದೇಕೆ ದೀನರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಇಂದು ಅವನ ನೋಟಕ್ಕೂ ಎರವನ್ನಾಗಿಸಿರುವ ?

ವಿ. : ಕಿರೋರ ಎಂಬ ದೇವಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರನಾದ ಅಕ್ಕೂರನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಅಂಶದೊಂದಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶವೂ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಈಗ ಎಲೈ ವಿಧಿಯೇ ! ಎಂದು ಗೋಪಿಯರು ಸಂಜೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಉಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ :
ಸಂಸೇವನಾಯ ಸ ಹರೇರಭವತುರೈವ ನಾಮ್ನಾ ಕಿರೋರ ಇತಿ ಯಃ ಸುರಗಾಯಕೋಽಭೂತ್ |
ಸ್ವಾಯಂಭುವಸ್ಯ ಚ ಮನೋಃ ಪರಮಾಂಶಯುಕ್ತ ಆವೇಶಯುಕ್ ಕಮಲಜಸ್ಯ ಬಭೂವ ವಿದ್ವಾನ್ ||

-ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ (೧೨/೮೫)

ಎಂತಹ ಕ್ರೂರಿ ಈ ಅಕ್ಕೂರ !

ಅಯಮಪಿ ಚ ವಿರುದ್ಧನಾಮಧೇಯೋ
ನಯತಿ ವಿಲಾಪಮುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕಾಮಿನೀನಾಮ್ |
ಪ್ರಿಯಸರಸವಿಲಾಸಮಗ್ರ್ಯವೇಷಂ
ಕಮಲದೃಶಂ ಕಮನೀಯಚಾರುಹಾಸಮ್ || ೩೯ ||

೧. ಕಂಸಕೃತಕಾಮುರ್ದೋಷಪಾರ್ಥಂ ಕೃಷ್ಣಗಮನೇನ ಅಸ್ಥಾಕಂ ಶರದವೃತ್ತತ್ ಕ್ಷೇರೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ಛಾಪಃ ||-ವ್ಯಾ.

೨. ಮೈತದ್ವಿಧಸ್ಯಾಕುರುಷ್ಯ ನಾಮ ಭೂದಕ್ರೂರ ಇತ್ಯೇತದತಿವದಾರುಣಃ |

ಯೋಽಸಾದನಾಶಾಸ್ತ್ಯ ಸುಮುಖತಂ ವನಂ ಪ್ರಿಯಾತ್ ಪ್ರಿಯಂ ನೇಷ್ಠತಿ ಪಾರಮಧ್ಯನಃ ||

-ಭಾಗ (೧೦/೨.೭/೨೨)

೩. ಅಕ್ಕೂರಃ ಚತುರ್ಮುಖಾವೇಶೋಽಸೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ |

-(ವ್ಯಾ.)

ಅಕ್ಕೂರಃ ಸೌಮ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ | - ಧೃವಿಧ್ಯಾನಮ್

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೧೭/೧೬)

ಪ್ರಿಯವೂ ಸರಸವೂ ಆದ ವಿಲಾಸಗಳುಳ್ಳ, ಉತ್ತಮ ಆಕಾರದ, ತಾವರೆಗಂಗಳ, ಮನಸೆಳೆಯುವ ಕಿರುನಗೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಿರುದ್ಧವಾದ ಹೆಸರಿನ ಈ ಅಕ್ರೂರನೂ ಸಹ ನಾರಿಯರಾದ ನಮ್ಮ ವಿಲಾಪವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕರೆದೊಯ್ದುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ!

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಅಗಲಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಕ್ರೂರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ಸೌಮ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಆ ಹೆಸರು ಒಪ್ಪದು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ಕಮನೀಯ - ಮನೋಹರ.

ಕಂಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೋಪಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ

ಭೃತ್ಯೋಽಯಂ ಕಿಮು ಸಂತನೋತು ಸ ಪರಂ ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಿಭೂತಃ ಸತಾಂ
ಕಂಸಸ್ತದ್ಧನುರುತ್ಸವೋಽಸ್ತು ನಿಹತೋ ಭಗ್ನಂ ಚ ಭೂಯಾದ್ಧನುಃ |
ಯೋಽಸ್ಮತ್ಪ್ರಾಣಮಂ ವಿಯೋಜಯತಿ ಹಾ ಸ್ತೇರಾನನಂ ಶ್ರೀಪತಿಂ
ತಂ ಪ್ರಾಣೇನ ವಿಯೋಜಯತ್ಪತಿಮದಂ ದೇವೋಽಸ್ಮದೀಯೋ ವಿಭುಃ ||೪೦||

ಸೇವಕನಾದ ಇವನಾದರೂ ಏನು ಮಾಡಿಯಾನು? ಆದರೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ವಿರೋಧಿ ಯಾಗಿರುವವನು ಆ ಕಂಸನೇ; ಅವನ ಬಿಲ್ಲುಹಬ್ಬವು ಹಾಳಾಗಲಿ, ಬಿಲ್ಲು ಸಹ ಮುರಿದುಹೋಗಲಿ, ಅಯ್ಯೋ! ಅವನು ನಮಗೆ ಪ್ರಾಣಸಮನಾಗಿರುವ ನಗುಮುಖದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದೂರಮಾಡುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ! ಒಹಳ ಉನ್ನತನಾದ ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ದೇವರು ದೂರಮಾಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಬಂದಿರುವುದು ಅಕ್ರೂರನಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನು ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆ ಕಳುಹಿಸಿರುವವನು ದುಷ್ಪ್ರಕಂಸ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಧನುರುತ್ಪನ್ನ ಹಾಳಾಗಲಿ, ಬಿಲ್ಲು ಮುರಿದುಹೋಗಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಲಿ ಎಂದು ಗೋಪಿಯರು ನಂದಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಧನುಸ್ಸು ಮುರಿದು, ಆ ಧನುರುತ್ಪನ್ನ ಹಾಳಾಗಿ, ಕಂಸನು ಹೆತವಾಗುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿವರ. ಅದನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಗೋಪಿಯರು ಶಾಪವಚನವೆಂಬಂತೆ ನುಡಿದಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ: ಅನೇಕ ಶಾಪವ್ಯಾಜೇನ ಭಾಷ್ಯರ್ಥನಿರೂಪಣಮ್ - (ವ್ಯಾ.)

೩. ದೇವರನ್ನು ಸಜ್ಜನರಿಂದ ದೂರಮಾಡುವ ಜನರು ಹೀಗೆ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವರು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪. ಇದು ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆ ಜಿಲ್ಲುಹುಟ್ಟಿ ಹೊರಟುನಿಂತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಹಾರೈಕೆಯೂ ಆಗಿದೆ : ಗಚ್ಛತಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯಾಶೀರ್ವಚನಂ ವಾ ಕೃತಂ ಭವತಿ 1-(ವ್ಯಾ.)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಶುಭಾಶಂಸನೆ

ಜಿಗಮಿಷಸಿ ಮುರಾರೇ ರಾಜಧಾನೀಂ ಯದೀತಃ

ಶ್ರುತಿತತಿಜಿತ ಯಾಹಿ ಶ್ರೀಃ ಶುಭಾ ತತ್ರ ತೇಽಸ್ತು |

ಸುಖದ ತದುಪಸರ್ಗಂ ಸೌಮ್ಯ ಸಂಧೇಹಿ ಶೀಘ್ರಂ

ಘಟಯ ಘಟಕ ನೋ ಚೇನ್ನಸ್ತವ್ಯವೋಪಸರ್ಗಮ್ || ೪೧ ||

ಎಲೈ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೂ ನಿಲುಕದವನೇ ! ನೀನು ಇಲ್ಲಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಧುರಗೆ ತೆರಳ ಬಯಸಿರುವೆಯಾದಲ್ಲಿ ತೆರಳು; ಅಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಶುಭಸಂಪತ್ತು ಲಭಿಸಲಿ; ಎಲೈ ಸೌಮ್ಯನೇ ! ಸುಖನೀಡುವವನೇ ! ನೀನು ಬೇಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸುಖ ನೀಡುವ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗು. ಎಲೈ ಅಘಟಿತ ಘಟಕನೇ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ನಿನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಬಿಡು.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನರಕಾಸುರನ ಮಂತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಮುರ ಎಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಹರಿಸುವ ಸೂಚನೆ ಈ ಪದದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಶ್ರುತಿತತಿಜಿತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಅವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವಾದ ಭಕ್ತಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು ಎಂಬುದು ಒಂದು ಬಗೆಯಾದರೆ; ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಿಗೂ ಸಿಲುಕದ ಅಗಮ್ಯ ಮಹಿಮೆ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ: ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ. ಶ್ರುತಿತತಿಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ನೀನು ನಮ್ಮಂತಹವರಿಗೆ ಎಂದು ವಶನಾಗುವಿ ಎಂಬ ಭಾವವೂ^೧ ಸೂಚಿತ (ಶ್ರುತಿತತಿಃ ಜಿತಾ ಯೇನ).

೩. ಯಾಹಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಆ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಾಗ ಆಯಾಹಿ ಎಂದಾಗುವುದು; 'ನೀನು ಅದನ್ನು ಬೇಗ ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಬಾ' ಎಂಬುದು ಗೋಪಿಯರ ಒಟ್ಟು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಮಧುರೆಯಿಂದ ಮರಳಿ ಬರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು ತಾವು ಸಾಯುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಹ ಉಪಸರ್ಗ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಸಾವೇ ಹಿತ. ಅಂಬುಡು ಗೋಪಿಯರ ಭಾವ. ಹೀಗೆ 'ಅಂತಹ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನಾಗಲಿ, ಇಂತಹ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನಾಗಲೀ ನೀಡು' ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಗೋಪಿಯರು ವಾಗ್ವೈಖರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವರು; ಇದು ಅವರ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೂ ದ್ಯೋತಕ.

ಅಕ್ರೂರನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಧಿಯ ನೆರವು

ಪ್ರಿಯಂ ನಿರೀಷೋರ್ನನು ಯಸ್ಯ ಧಾತಾ

ಪಿಪರ್ತಿ ಕಾಂಕ್ಷಾಂ ನಿಜಸೌಖ್ಯದಾತಾ |

ಸ ವಿಷ ಗರ್ಭೀಕೃತಪದ್ಮಜನ್ಮಾ

ಜಿಘೃಕ್ಷತಿ ಶ್ರೀಶಪದಾಂಬುಜನ್ಮ ॥ ೪೨ ॥

ತನ್ನವರಿಗೆ ಸುಖನೀಡುವ ವಿಧಿಯು ಪ್ರಿಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಅಕ್ರೂರನ ಬಯಕೆಯನ್ನೇ ಪೂರೈಸುತ್ತಿರುವನು; ತನ್ನೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಂತಹ ಈ ಅಕ್ರೂರನು ಶ್ರೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಹಿಡಿಯಬಯಸುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ಇದು ಸಹ ಅಕ್ರೂರನೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆವೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಮಾತು-
ಗಲಾಗಿವೆ^೧; ಅಂಬು - ನೀರು; ಅಂಬುಜನ್ಮ - ಕಮಲ.

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಇತಿ ವಿರಹಜಭೀತ್ಯಾ ವೇಪಮಾನಾಃ ಕೃಶಾಂಗೀ-

ರ್ಗಲಿತವಲಯಹಾರಾಶ್ಚಿತ್ತಲೇಖ್ಯಾನುಸಾರಾಃ |

ಮುರಭಿದಮೃತಕಲ್ಪೈಃ ಪ್ರೀಣಯನ್ ಪ್ರೇಮವಾಕ್ಯೈಃ

ಸಕರುಣಮಸುಕೃತ್ ತಾ ವೀಕ್ಷಮಾಣಃ ಪ್ರತಪ್ವೇ ॥ ೪೩ ॥

೧. ಹೇ ಫಲಕ ! ಅಫಲತಫಲಕ ಕೃಷ್ಣ ನೋ ಚೇತ್ ಸುಖದಮುಪಸರ್ಗಂ ನ ಸಂದಧಾಸಿ ಚೇತ್ | ನೋಽನ್ಯಾಕಂ ತಪೈವ ಉಪ ಸಮೀಪೇ ಸರ್ಗಂ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಫಲಯ ಸಂವಾದಯು ಆನೇಣಾನಾಗಮನೇ ಮರಣಂ ಸೂಚಿತೇ | ತಂ ವಾ ಉಪಸರ್ಗಂ ಇಮಂ ವಾ ಉಪಸರ್ಗಂ ದೇಹೀತಿ ವಾಗ್ವೈಖರೀ ಚ ದರ್ಶಿತಾ | ಆನೇನ ಸ್ವಾಸಾಂ ವೈಯ್ಯಾ-
ಕರಣಮರ್ಯಾದಾಭಿಜ್ಞತ್ವಂ ದರ್ಶಿತಮ್ | -ಮ್ಯಾ.

೨. ವಿಭಾವಣಾಲಂಕಾರಃ | -ಮ್ಯಾ.

೩. ಕಮಲಾರ್ತಮಣೀಗಾಢಿ ಬ್ರಹ್ಮಾವೇಶಂ ದೃಢಯಂತಿ | -ಮ್ಯಾ.

ಹೀಗೆ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದಾಗುವ ಭಯದಿಂದ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ, ತೊಟ್ಟ ಬಳಿ ಹಾಗೂ ಹಾರ-
ಗಳು ಕಳಚಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ, ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತಿದ್ದ, ಕೃಶಾಂಗಿಯರಾದ ಆ ಗೋಪಿ-
ಯರನ್ನು ತನ್ನ ಅಮೃತಸದೃಶವಾದ ಪ್ರೇಮವಚನಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಕರುಣೆ-
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಅವರನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ನೋಡುತ್ತಾ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
ಹೊರಟುನಿಂತನು.

ಮಲ್ಲವಿದ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಇಭಾರ್ದನವಿದ್ಯೆಯಾದ ಸುರತಕ್ರಿಯೆ

ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಕರಗ್ರಹಪ್ರಿಯತಮಾಂಗಾಶ್ಲೇಷಕೇಶಗ್ರಹ-

ಪ್ರೇಕ್ಷಾಧಃಕರಣೋಪರಿಸ್ಥಿತಮಿಥೋಮುಷ್ಠಾದಿಜುಷ್ಪೇ ರತೇ ।

ಗೋಪೀನಾಂ ಕುಚಕುಂಭಮರ್ದನಕೃತಾ ಮಲ್ಲೇಂದ್ರವಿದ್ಯಾರ್ಜಿತಾ

ಯೇನೇಭಾರ್ದನವೈಖರೀ^೧ ಚ ಸ ಕಥಂ ತಾಸ್ವ ಕ್ತುಮೀಷ್ಟೇ ಪ್ರಭುಃ ॥ ೪೪ ॥

೧ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ, ಪರಸ್ಪರ ಹಸ್ತಗ್ರಹ, ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಅಲಿಂಗನ, ಕೇಶಗ್ರಹಣ, ನೋಟ,
ಕೆಳಗೆ ಮಾಡುವಿಕೆ, ಮೇಲಿರುವಿಕೆ, ಪರಸ್ಪರ ಮುಷ್ಠಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು
ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸುರತಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಕುಚಕುಂಭಗಳನ್ನು
ಮರ್ದನಮಾಡಿ, ಶ್ಲೇಷ್ಯ ಮಲ್ಲವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಆನೆಯನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವ ವೈಖರಿಯನ್ನು
ಸಹ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಶಕ್ತನಾದಾನು?

ವಿ. : ೧. ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ, ಕರಗ್ರಹ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮಲ್ಲವಿದ್ಯೆಯ ಸಂಪಾದನೆಗೆ
ನೆರವಾದರೆ, ಕುಚಕುಂಭಮರ್ದನ ಕ್ರಿಯೆಯು ಕುವಲಯಾಪೀಡವೆಂಬ ಆನೆಯ ಮರ್ದನಕ್ಕೆ
ನೆರವಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ ಸುರತಕ್ರೀಡೆಯು ಗ್ರಾಮ್ಯ ಸುರತವಾಗದೆ, ಮಲ್ಲವಿದ್ಯೆ, ಆನೆಯನ್ನು
ಸದೆಬಡಿಯುವ ವಿದ್ಯೆಯಂತೆ ಮಾನನೀಯವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರದು
ಗುರುಸ್ಥಾನೀಯವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇದೆ.

೧. ಉದ್ದೀಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವನಿಜ್ಞಂಭಕುಂಭಯುಗಲಂ ಕುಂಭೇಶ್ವರಾಶಂಕಯಾ ...

- ರು.ವಿ. (೯/೫೪)

೨. ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಃ ಕರಗ್ರಹಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯಹಸ್ತಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಿಯತಮಸ್ಯ ಅಂಗಸ್ಯ ಮಧ್ಯಾದ್ಯವಯವಸ್ಥಾಶ್ಲೇಷಃ ಕೇಶಗ್ರಹಃ
ಕುಚಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾ ಪರಸ್ಪರವೀಕ್ಷಣಂ ಅಧಃಕರಣಂ ಉಪರಿಸ್ಥಿತಿಃ ಬಂಧವಿಶೇಷಃ ಮಿಥೋಮುಷ್ಠಿ ಪರಸ್ಪರ-
ಮುಷ್ಠಾಮುಷ್ಠಿ ವಿತರಾದಿಭಿರ್ವಿಲಾಸಃ ॥ - ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇನ ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸಮಂ ವಿಲಾಸೀಭೂಯ ಸ್ವತೇನಾಪಿ ಕೃಷ್ಣೇನ ಮಧುರಾಯಾಂ ಮಲ್ಲೇಂದ್ರಾದಿಮರ್ದನಾರ್ಥಾ ತಸ್ಯ
ರೇತವಾತಾಭಾವಃ ಸಹಜವಿದ್ಯಾಕೌಶಲ್ಯಂ ಚ ದ್ಯೋತತೇ । - ವ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವಕೃತವಿಲಾಸವಾತ್ಮೀಯೋತ್ತಮಾತ್ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪೌನಃಪುನ್ಯೇನ ಗೋಪೀಮ ದಯೇತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೫. ಸ ಪ್ರಭುಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ತಾಃ ವಿದ್ಯಾದ್ವಯೇ ಗುರುಸ್ಥಾನೀಯಾಃ ಗೋಪೀಃ ಕಥಂ ಕ್ತುಮೀಷ್ಟೇ ಸುಮರ್ಥೋ ಭವತಿ । - ವ್ಯಾ.

ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಣಯಕ್ಕೆ ಮನೆಯದಕ್ಕಷ್ಟ
 ಸ ಬಲ್ಲವೀನಾಂ ಪ್ರಣಯಾಖ್ಯದಾಮ್ನಾ
 ನಿಬದ್ಧಮಾನೋಽಪಿ ರಿಪೂನ್ ಜಿಘಾಂಸುಃ |
 ಜಗಾಮ ಶೌರಿರ್ನ ವಿಜೇತುಕಾಮೋ
 ನಿವಾರ್ಯಮಾಣೋಽಪಿ ನಿವರ್ತತೇ ಸ್ವ || ೪೫ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ ಅನುರಾಗವೆಂಬ ಪಾಶದಿಂದ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಂಸಾದಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಹೊರಟನು; ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬಯಸಿದವನು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ತಡೆದರೂ ಸಹ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಹೊರಟೇಹೊರಡುವವನಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ೧. ಶತ್ರುಜಯಕ್ಕೆ ದೃಢನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಎಷ್ಟು ತಡೆದರೂ ಸಹ ನಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಡುವಂತೆ ಗೋಪಿಯರು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡರೂ ಸಹ, ಕಂಪಸಂಹಾರ-ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೆರಳಿಯೇ ಬಿಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ಶತ್ರುಜಯದ ಗುರಿಹೊಂದಿದವನು ಬಂಧುಬಾಂಧವರ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡಕ್ಕೂ ಸಿಲುಕದೆ ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ವಿವೇಕವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಸೂಚಿತ.

೩. ಹೀಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರಣಯವಚನಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ನಡೆಯುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ಕಾಮಾದಿದೋಷರಹಿತ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮನೋರಥದೊಂದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣರಥವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರು

ರಥೇನ ದೂರೇ ರಮಣಂ ವ್ರಜಂತಂ

ವ್ರಜಸ್ತ್ರಿಯಸ್ತಂ ಪರಿತೋಽನುಜಗ್ಮುಃ |

ದೃಗಶ್ಚಭಾಜಾ ದೃಢಭಕ್ತಿದಾಮ್ನಾ

ಮನೋರಥೇನಾಮಲಬುದ್ಧಿಯಂತ್ರಾ || ೪೬ ||

ರಥದೊಂದಿಗೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ, ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ,

೧. ಅತಿಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದಿಗೂತಾ ಅಪಿ ಗೋಪಿಃ ಕಾರ್ಯಾಂತರಗೌರವಾತ್ ತೃಪ್ತಾ ಗತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ || -ಡಾ.

೨. ತಥಾಹ | ವಿಜೇತುಕಾಮೋ ಜಯಾರ್ಥಿಃ ಭಟಃ | ನಿವಾರ್ಯಮಾಣೋಽಪಿ ನ ನಿವರ್ತತೇ | ರಷ್ಠಾದಿನಾ ನಿಬದ್ಧಾ ಅಪಿ ಜಯಾರ್ಥಿಃ ಭಟಾಃ | ಬಲಾದ್ಗತೃಪ್ತಾಃ ತಿ ಬೋಕುಸಿದ್ಧಮ್ | -ಡಾ.

೩. ಯಾವವಾಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಕೇತುರ್ಯಾದವ್ ರೇಣೂ ರಥ್ಯ ಚ |

ಅನುಪ್ರಸ್ತಾಪಿತಾತ್ಮನೋ ರೇಷ್ಠಾನೀವೋಪತಸ್ತೀರೇ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೩೭/೩೨)

నిమలవాద బుద్ధి ఎಂಬ సారథియింద కుడిద, మనోరథదోందిగే తావూ
సుత్తలూ ఓంబాలిసి తేరళిదరు.

వి. : ౧. డాగే తేరళిద శ్రీకృష్ణునను గోరిజియరు మనస్సనిందలీ ఓంబాలిసి నడదరు
ఎందు భావ; యంత్రా - సారథియింద.

౨. కృష్ణ హేరళిదు రథద మూలకవాదరే ఇవరు ఓంబాలిసి హేరళిదు మనో-
రథద మూలక ఎంబుదు ఇల్లియ రోరిజేక కావ్యాంతవాగిదే.

౩. రథక కుదురేగళు, అదక్కొప్ప సారథి డాగూ అర్జగళను నియంత్రిసువ లగాము
ఇరువంతే గోరిజియర మనోరథక కణ్ణుగళే కుదురేగళు, దృఢవాద భక్తియే డగ్గ
నిమలవాద బుద్ధియే సారథియాగిద్దవు ఎంబుదు ఇల్లియ నిరూపణే.

౪. ఇదు కఠోరిజనిషత్తును ఆధరిసిద నిరూపణే :

విజ్ఞానసారథియస్తు మనఃప్రగ్రహవాన్ నరః ।

సోఽద్వనః పారమాశ్లోతి తద్విశ్లోః పరమం పదమ్ ॥

యమునేయ మడువినల్లి కండ శ్రీకృష్ణన విశిష్టరూప

నయన్నసౌ నందకిశోరమీశం

శ్చఫల్యసూనుయమునాంబుమధ్యే ।

దదర్శ సేవాఫలరూపమన్యే-

రదృశ్యమన్యేవ విశిత్తరూపమ్ ॥ ౪౭ ॥

నందకిశోరనాద స్వామి శ్రీకృష్ణునను కరేదోయుత్తా శ్చఫల్యపుత్తనాద అక్రూర
తన్న సేవేగే ఫలరూపవాగి ఇతరరిగే కాణలారదంతక అదే శ్రీకృష్ణన విశిత్తవాద
రూపవన్న యమునేయ నిరిన మధ్యదల్లి కండ.

వి. : ౧. శ్రీకృష్ణబలరామరను తన్నోందిగే కరేదోయ్ అక్రూర మార్గమధ్యదల్లి
యమునాకిరదల్లి ఇళిదు ఆ నదియల్లి మిందు, అభిమర్షణ మాడువాగ శ్రీకృష్ణ
అపనిగే రోషతాయుయాగి దర్శన నిడిద ఎంబ శ్రీమద్భాగవతద నిరూపణేయ
తాత్పర్య ఇదాగిదే.

౧. నిమిష్ట తస్మిన్ సలిలే డపన్ బ్రహ్మ సనాతనమ్ ।

తావేద దదృశేఽక్రూరూ రామకృష్ణౌ సమన్వితౌ ॥

తౌ రథస్థౌ కథమిద సుతాదానకమందుభేః ।

తర్హి స్థితౌ శ్శందనే న ప్ర ఇమ్మన్వన్త ద్దశిష్ట సః ॥

తత్కౌఠిః ష యథాపూర్వదూరిణౌ పునరేద సః ।

స్వదుష్టద్ దర్శనం యన్మో యుషా కిం సలిలే తయోః ॥

ఘోరియస్తత్కౌఠి సోఽద్యాక్రీత్ స్థూరియమానమహిర్భ్రహ్మమ్ ।

- భాగ (౧౦/౩.౭/౩.౭-౪౦)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಫಲವಾಗಿ, ಅವನಿಗೆ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಸಹ ಕಾಣುವ ಸುಯೋಗ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಶೇಷನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ಆಗ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ನೋಡುವ ಯೋಗ ಲಭಿಸಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೪. ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನು ಆದಿಶೇಷ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದು ಅವನ ಭಾಗ್ಯ.

೫. ಕಿಶೋರನಾಮಕ ದೇವಗಂಧರ್ವನ ಅವತಾರವಾದ ಅಕ್ರೂರನು ನಂದಕಿಶೋರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡನು ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸುಕೃತರಾಶಿ

ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರನಿವಾಸಿನಾಂ ಸುವಿಮಲಜ್ಞಾನಾನುರಕ್ತಾತ್ಮನಾಂ
ಪಾರಂಪರ್ಯಸಮಾಗತಂ ಪ್ರಭುಮಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಾಪ್ರಿಯಮ್ |

ದೂರೇಣೋತ್ಪ್ರಜತಾಂ ಸುಶಾಂತಮನಸಾಂ ತೀರ್ಥಾಟನಂ ಕುರ್ವತಾಂ

ವೇದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಮಪಶ್ಯದಂಬುನಿ ಹರೇ ರೂಪಂ ಶ್ವಫಲ್ಕಾತ್ಮಜಃ || ೪೮ ||

ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವರಿಗೆ, ಅತ್ಯಂತನಿರ್ಮಲವಾದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತ ಮನಸ್ಸಿನವರಿಗೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದವನು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೇ ತೋರಿಯುವವರಿಗೆ, ಪ್ರಶಾಂತಮನಸ್ಸಿನವರಿಗೆ, ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಗೋಚರಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮನೋಹರವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಅಕ್ರೂರನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡನು.

ಎ : ೧. ಅಕ್ರೂರನು ಕಂಡಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪ ಮಹಾಸಾಧಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಿಸುವಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಂತಹ ಭಗವದ್ಗುಪದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದ ವಾಸ, ನಿರ್ಮಲ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ, ಎಷ್ಟುದ್ವೇಷಗಳ ಸಂಗವನ್ನು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ತೋರಿಯುವ ದೀಕ್ಷೆ, ಭಗವನ್ನಪ್ಪೆ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಾಧಕ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಗೊಡುವುದು.

೧. ನಿತ್ಯಂ ಹಿ ಶೇಷಮಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಮಂತೋ ದಾನೇಂದ್ರಃ ಸ ತು ತವಾ ದದೃಶೇ ಹರಿಃ ಚ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೩/೯೨)

೨. ಸಗ್ಗೇತಾದೃಶಾಣಾಂ ವೇದ್ಯಂ ಅಕ್ರೂರೇಣ ಕಥಂ ವ್ಯಪ್ತಮಿತ್ಯತೋಽಕ್ರೂರಾಽಪಿ ಮಧುರಾಕ್ಷೇತ್ರವಾಸಿತ್ವಾತ್ ಕೃಷ್ಣೋಕ್ತಮತಾಭಿಪ್ರಾತ್ ಕಂಠಾಬ್ಜಿವ್ರಭುಪರಿತ್ಯಾಗಾತ್ ಸ್ವಯಮುಕ್ತೂರತ್ವಾತ್ ಯಮುನಾತೀರ್ಥಂ ವತ್ಯಾಗ-
ಮುನಾಚ್ಛೇತ್ರಗುಣವತ್ಪಾತಿ ಭಾವಃ |

- ಮ್ಯಾ.

೨. ಮಧುರೆಯಂತಹ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡಲಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕೂರ ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಂದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯ ಲಭಿಸಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ತೀರ್ಥಾರ್ಥನ - ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ; ಹೃದ್ಯ - ಹೃದಯಂಗಮ.

ವಿಹಿತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೂ ವಿಹಿತ

ಭಕ್ತೋ ನಾಮ ಸ ವಿವ ಯಃ ಕರಗತೇ ಕೃಷ್ಣೇಽಪಿ ವೇದೋದಿತಂ
ತತ್ಕರ್ಮ ಚರದೇತದೇವ ದುರಿತಪ್ರದ್ವಂಸಿ ಕರ್ಮ ಕ್ಷಿತೌ |

ತೀರ್ಥಂ ಚಾಪಿ ತದೇವ ಜಾತ್ವಪಿ ತಯೋಃ ಸಂಸೇವಯಾ ಶ್ರಾವ್ಯಯಾ-

ದೃಶ್ಯಂ ರೂಪಮದರ್ಶಯನ್ಮುರರಿಪುರ್ದಾಸ್ಯೈಕವತ್ಯಃ ಪ್ರಭುಃ || ೪೯ ||

ಕೃಷ್ಣನು ಕೈಗೆ ದೊರೆತಾಗಲೂ ಯಾವನು ವೇದೋಕ್ತಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನೋ, ಅ ಅಕ್ಕೂರನೇ ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತ; ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದುರಿತಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಅಘಮರ್ಷಣ ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಅಘಮರ್ಷಣವೇ; ತೀರ್ಥವೆಂದರೆ ಯಮುನೆಯ ಮಧ್ಯದ ಬ್ರಹ್ಮಹೃದವೇ; ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಶ್ರವಣಾರ್ಹವಾದ ಅವುಗಳ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಸೇವೆಯಿಂದ ಕೈಂಕರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವಶನಾಗುವ ಮುರಾರಿಯಾದ ಪ್ರಭು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಅವಸ್ಥವಾದ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೂ ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ, ಧ್ಯಾನಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕೂರ ತೊರೆಯಲಿಲ್ಲ; ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ ವಿಹಿತಕರ್ಮವನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಧಿಗೆ ಇದು ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ; ಸಹಸ್ರಾಂತು - ಸೂರ್ಯ.

೨. ಎಂತಹ ದಿವ್ಯಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೇ ಆದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ^೧ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ಕಡ್ಡಾಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಅಕ್ಕೂರನ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು :

ಅತೀತಾನಾಗತಜ್ಞಾನೀ ತೈಲೋಕ್ಯೋದ್ಧರಣಾಕ್ರಮಃ |

ವಿತಾದ್ಯರೋಽಪಿ ನಾಚಾರಂ ಶೌತಂ ಸ್ವಾತಂ ಪರಿತ್ಯಜೇತ್ ||^೨

ಜ್ಞಾನೀ ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸದೋದಿತಾನಿ ಕುರ್ಯಾದಕಾಶುಃ ಸತತಂ ಭವೇತ್ ||-ಶ್ರುತಿ

೧. ವೇದೋದಿತಂ "ಅಹರಹಃ ಸಂಧ್ಯಾಮುಪಾಸೀತ್" ಇತಿ ವೇದೋಕ್ತಂ ಮೂಢಾಘ್ನಿಕಸಂಧ್ಯಾವಂದನಮಾಚರಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ತತ್ಕರ್ಮ ಕೃಷ್ಣಪೂಜಾತ್ಮಕಂ ಕರ್ಮ ಅಚರತ್ | ತತ್ಕರ್ಮೇತ್ಯನೇನ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮಾಣಾಂ ವಿಮುಕ್ತಪೂಜಾತ್ಮಕ-
ದುಭಿವೃತ್ತಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃ.ಮ.(೨೨೫) ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ(೨/೪/೨೦)ದಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವ ಹರಿವಂಶದ ವಚನ.

೪. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ(೨/೪/೨)ದಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವ ಕಮಲಶ್ರುತಿಯ ವಚನ; (ಕೃಷ್ಣಾಮೃತ-

೩. ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಹೊರತು ಇತರ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಆತ್ಮಗತ; ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಕರ್ಮ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದರೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಅನಂತರದ ಕರ್ಮವು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನಂದೋನ್ನಾಹಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂಬುದು ತತ್ವಜ್ಞ.

೪. 'ತದವ್ಯಕ್ತಮಾಹ ಹಿ' (೩/೨/೨೩), 'ಅತೋಽನಂತೇನ ತಥಾ ಹಿ ಲಿಂಗಮ್' (೩/೨/೨೬) ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಹಾಗೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಆ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಅವ್ಯಕ್ತಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯಾಗುವಂತೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಅರುಣಸೂರ್ಯನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳು

ಸ ಸಹಸ್ರಸಹಸ್ರಾಂಶುಮರೀಚಿವ್ಯಾಪ್ತದಿಕ್ತಟಮ್ ।

೨ ಕಮಲಾಕರಪದ್ಮಾರ್ಥ್ಯಚರಣಾರುಣಭಾಸ್ವರಮ್ ॥ ೫೦ ॥

ಮಹಾರ್ಕವ - ೨೩೦)

೧. 'ರುಭೇಣಾನಂದವೃದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಸಕ್ತೃವಾಕುಭೇನ ಹಿ ।

ಜ್ಞಾನೋಪಪಾದಿ ಯತಸ್ತೇನ ಕರ್ತವ್ಯಂ ರುಭಮೇವ ತೈಃ ॥

- ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೪/೧/೨೦೫)

೨. ಸಿದ್ಧಿರ್ಭೂತಂಗಪತಿಭರದುರ್ದೈರ್ವತಕಂಧರೈಃ ॥

ಸಹಸ್ರಶಿರಸಂ ದೇವಂ ಸಹಸ್ರಫಣಿಮಾಲಿನಮ್ ।

ನೀಲಾಂಬರಂ ಬಸುಪ್ರೇತಂ ಶೃಂಗೈಃ ಶ್ವೇತಮಿವ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥

ತದ್ಗೋತ್ರಂಗೇ ಫಲನಶ್ಯಾಮಂ ಪೀತಕೋಶೇಯವಾಸವಮ್ ।

ಪುರುಷಂ ಚತುರ್ಭುಜಂ ಶಾಂತಂ ಪದ್ಮಪತ್ರಾರುಣೇಕ್ಷಣಮ್ ॥

ಚಾರುಪ್ರಸನ್ನವದನಂ ಚಾರುಹಾಸನೀರಿಕ್ಷಣಮ್ ।

ಸುಷೂನ್ಯಸಂ ಚಾರುಕರ್ಣಂ ಸುಕಪೋಲಾರುಣಾರಧರಮ್ ॥

ಪ್ರಲಂಬಪೀಠವರಭುಜಂ ತುಂಗಾಂಜೋರಹೃಲಪ್ರಿಯಮ್ ।

ಕಂಬುಕಂಠಂ ನಿಮ್ಬನಾಭಂ ಪಲಿಮತ್ಪಲ್ಲವೋದರಮ್ ॥

ಬೃಹತ್ಕಟಿತಟೋಗೇಕರಘೋರುದ್ರಯಾನ್ವಿತಮ್ ।

ಚಾರುಜಾನುಯುಗಂ ಚಾರುಜಂಘಾಯುಗಲಸಂಯುತಮ್ ॥

ತುಂಗುಲ್ಕಾರುಣಸಖಿದ್ರಾತದೀಧಿತಿಭದ್ರತಮ್ ।

ನವಾಂಗುಲ್ಕಂಗುಪ್ಪದಲೈರ್ವಿಲಸತ್ಪಾದಪಂಕಜಮ್ ॥

ಮಹಾರ್ಹಮಗದಿಘ್ರಾಪ್ತೀರಿಟಕಟಾಂಗದೈಃ ।

ಕಟಿಸೂತ್ರಪ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಹಾರನೂಪುರಕುಂದಲೈಃ ॥

ಘ್ರಾಪಮಾನಂ ಪದ್ಮಕರಂ ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧರಮ್ ।

ಶ್ರೀಪತ್ಮಪದ್ಮಂ ಘ್ರಾಪತ್ಯೋಸ್ತುಭಂ ವಸಮಾಲಿನಮ್ ॥

ಸುನಂದನಂದಪ್ರಮುಖೈಃ ಪಾರ್ಷ್ವದೈಃ ಸನಕಾದಿಭಿಃ ।

ಸುರೇಶೈರ್ವಿಷ್ಣುರುದ್ರಾದ್ವೈರ್ನವಭುಜೈಃ ದ್ವಿತೀತೈಃ ॥

ಆ ಅಕ್ಕೂರನು ಅನಂತಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತನ್ನ ಕರವಧ್ವಗಳಿಂದ ಓಲೈಸುವ ಉದಯಭಾಸ್ಕರನಂತಹ ಚರಣದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. : ೧. ೬೯ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಐಕ್ಷತ್' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದೊಂದಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ (೫೦ ರಿಂದ ೬೮ ಹಾಗೂ ೭೦) ವಿಕಾನ್ತವು.

: ೨. ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ೯ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಶ್ರೀರಾಮಪರಂಧಾಮ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಶೀರ್ವಾದಪರ್ಯಂತವಾದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಇದು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಹ್ಲಾದನಾರವವಸುಮುಚ್ಛೇದಗವತೋತ್ತಮೈಃ |

ಸ್ತೂಯಮಾನಂ ಪ್ರಹ್ಲಾದಮಾಗ್ನಿವರ್ತೋಽಭರಮಲಾತ್ಮಭಿಃ ||

ಶ್ರಿಯಾ ಪುಷ್ಪಾ ಗಿರಾ ಕಾಂತ್ಯಾ ಕೇರ್ತ್ಯಾ ತುಷ್ಟೇಳಯಾಽವಯಾ |

ವಿದ್ವಯಾಽವಿದ್ವಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಮಾಯಯಾ ಚ ನಿಜೇವಿತಮ್ ||

ವಿಲೋಕ್ಯ ಸುಪ್ತಶಂ ಪ್ರೀತೋ ಘೃತ್ವಾ ಪರಮಯಾ ಯುತಃ |

ಹೃಷ್ಯತನೂರುಹೋ ಭಾವಪರಿಕ್ಷಿನ್ನಾತ್ಮಲೋಚನಃ ||

ಗಿರಾ ಗದ್ಗದಯಾಽಸ್ತೌಷೀತ್ ಸತ್ತ್ವಮಾಲಂಘ್ಯ ಸಾತತಃ |

ಪ್ರಗ್ರಾಮ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಾಽವಹಿತಃ ಕೃತಾಂವಲಿಪುಟಃ ಶಸ್ತ್ರೈಃ ||

- ಭಾ. (೧೦/೨೭/೪೧-೫೨)

ಯಥಾಽದ್ರಿಷ್ಟಘನಾ ನದ್ಯಃ ಪರ್ವಣ್ಯಾಪೂರಿತಾ ವಿಘ್ನೋ |

ವಿಶಂಠಿ ಸರ್ವತಃ ಸಿಂಧುಂ ತದ್ವತ್ ತ್ವಾಂ ಗತಯೋಽಂತತಃ ||

ಅಗ್ನಿರ್ಮುಖಂ ತೇಽವನಿರಂಘ್ರೀರೀಕಣಂ ಸೂರ್ಯೋ ನಘೋ ನಾಭಿರಥೋ ದಿಶಃ ಪುತಃ |

ದ್ಯೌಃ ಕಂ ಸುರೇಂದ್ರಾಸ್ತವ ವಾಹಪೋಽರ್ಣವಾಃ ಕುಕ್ಷಿರ್ಮರುತ್ ಪ್ರಾಗುಲಲಂ ಪ್ರಕಲ್ಪಿತಮ್ ||

ಲೋಮಾಗಣಿ ವೃಕ್ಷೌಪಧಯಃ ಶಿಲೋರುಹಾ ಮೇಘಾಃ ಪರಾನ್ಯಾಸ್ತಿಸಮಾನಿ ತೇಽದ್ರಯಃ |

ನಿಮೇಷಗಂ ರಾತ್ರೃಹನೀ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ಮೇಘಂ ತು ವೃಷ್ಟಿಸ್ತವ ವೀರ್ಯಮಿತ್ಯತೇ ||

ತಯ್ಯವ್ಯಯಾತ್ಮನ್ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಕಲ್ಪಿತಾ ಲೋಕಾಃ ಸಪಾಲಾ ಎಹುಜೇವಸಂಕುಲಾಃ |

ಯಥಾ ವಲಿಃ ಸಂಜಿಹತೇ ಜಲೌಕಸೋಽಪ್ಯದಂವರೇ ವಾ ಮಠಕಾ ಮನೋಮಯೇ ||

- ಭಾ. (೧೦/೨೮/೧೧,೧೪-೧೬)

ಆಪಸ್ತೇಽಂಪ್ರಾಪನೇಜಸ್ತಪ್ತೇಂಲೋಕಾನ್ ತುಚಯೋಽಪುನನ್ |

ಶಿರಸಾಽಧತ್ಯ ಯಾಃ ಶರವಃ ಸ್ವರ್ಯಾತಾಃ ಸಗರಾತ್ಮಜಾಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೨೯/೧೫)

೧. ಸ ತೈಃ ಸಮಾಪ್ತೋ ವಿಭುರ್ಯಮೌ ದಿಶಂ ತದೋತ್ತರಾಮ್ |

ಅನಂತಸೂರ್ಯದೀಧಿತಿರ್ಮುರಂತಪದ್ಗುಣಾರ್ಣವಃ ||

ಸಹಸ್ರಸೂರ್ಯಮಂಡಲಜ್ವಲತಿರಿಟಮೂರ್ಧವಃ |

ಸುನೀಲಕುಂತಲಾವೃತಾಮಿಂತೇದುಕಾಂಠಿಸನ್ಮುಖಃ ||

ಸುರಕೃಪದ್ವಲೋಚನಃ ಸುವಿದ್ವದಾಭಕುಂಡಲಃ |

ಸುಹಾಸವಿದ್ವಮೂರ್ಧನಃ ಸಮಸ್ತವೇದವಾಗ್ಧನಃ ||

ದಿವಾಕರೌಪಶೌಸ್ತುಭವಪ್ರಭಾಸತೋರುಕಂಧರಃ |

ಸುಖೀವರೋಗ್ನತೋರುಸಪ್ತಗದ್ಗ್ರಾಂಸಯುಗ್ಮಕಃ ||

ಸುವೃತ್ತದೀರ್ಘಪೀವರೋಬ್ರವದ್ವಜದ್ವಯಾಂಕಿತಃ |

ಜಗದ್ವಿಮುಹ್ಯ ಸಂಭೃತಃ ಶರೋಽಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣೇ ಕರೇ ||

ವಜ್ರಾದಿ ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಂಗಾಲಿಗಳು

ವಜ್ರಾಂಕುಶಪತಾಕಾಬ್ಜಲಕ್ಷ್ಯಪಾದತಲೋಜ್ಜಲಮ್ |

ಭಿನ್ನಪ್ರವಾಲವಿಲಸದಂಗುಲೀದಲಮಂಡಿತಮ್ || ೫೦ ||

ವಜ್ರ, ಅಂಕುಶ, ಪತಾಕೆ, ಕಮಲಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಂಗಾಲಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ಒಡೆದ ಹವಳದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತಮಬೆರಳುಗಳ ಪರ್ವಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ಪ್ರವಾಲ-ಹವಳ).

ವಿ. : ಇದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಕಪಿಲಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವವಾಗಿದೆ :

ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ಗವತಶ್ಚರಣಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುಶದ್ವಜಸರೋರುಹಲಾಂಛನಾಡ್ಯಮ್ |

ಚಂದ್ರನಂತಹ ಉಗುರುಗಳು - ರತ್ನಖಚಿತ ನೂಪುರಗಳು

ಪುಷ್ಕಲೇಂದುಸಮಶ್ರೀಮನ್ನಿಷ್ಕಲಂಕನಖಾವಲಿಮ್ |

ಉತ್ತಂಗರತ್ನಖಚಿತನೂತ್ನನೂಪುರತೋಭಿತಮ್ || ೫೧ ||

ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮನಾದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ ಉಗುರುಗಳ ಸಾಲು-
ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು; ಉನ್ನತವಾದ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ನವೀನನೂಪುರಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಸ್ವಯಂ ಸ ತೇನ ನಿರ್ಮಿತೋ ಹತೌ ಮಧುಶ್ಯ ಕೈಟಭಃ |

ಶರೇಣ ಯೇನ ವಿಪ್ಲುಗಾ ದದೌ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಸುಜೇ ||

ಸ ಶತ್ರುಸೂದನೋಽವಧೀಷ್ಯದೋಃ ಸುತಂ ರಾಸಾಹ್ವಯಮ್ |

ಶರೇಣ ತೇನ ಚಾಕರೋತ್ ಪುರಿಂ ಚ ಮಾಧುರಾಭಿಧಾಮ್ ||

ಸಮಸ್ತಸಾರಸಂಭವಂ ಶರಂ ದಧಾರ ತಂ ಕರೇ |

ಸ ವಾಮಬಾಹುಗಾ ಧನುರ್ದಧಾರ ಶಾರ್ಙ್ಗಸಂಜ್ಞಿತಮ್ ||

ಉದಾರಬಾಹುಭೂಷಣಃ ಶುಭಾಂಗದಃ ಸಕಂಕಗಃ |

ಮಹಾಂಗುಲೀಯಭೂಷಿತಃ ಸುರಕ್ಶಪತ್ಯರಾಂಬುಜಃ ||

ಆಗರ್ಭ್ಯಾರತ್ನಮಾಲಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾ ಚ ಮಾಲಯಾ |

ವಿಲಾಸಿವಿಸ್ತತೋರಸಾ ಬಭಾರ ಚ ತ್ರಿಯಂ ಪ್ರಭುಃ ||

ಸ ಭೂತಿವತ್ಸೂಷಣಪ್ರಸೂದರೇ ವಲಿತ್ರಯೇ |

ಉದಾರಮಧ್ಯಭೂಷಣೋಲ್ಲಸತ್ಪ್ರಜ್ವಲಾಂಬರೇ ||

ಕರೇಂದ್ರಸತ್ಯರೋರುಯುಕ್ತವೃತ್ತಜಾಗಮಂಡಲಃ |

ಕ್ರಮಾಲಪ್ತಪ್ರಜಂಘಕಃ ಸುರಕ್ಶಪಾದಪಲ್ಲವಃ ||

ಲಸದ್ರೂಪಗದ್ಯುತೀ ರರಾಜ ರಾಘವೋಽಧಿತಮ್ |

ಅಸಂಖ್ಯಸಖಪುರ್ಣಾರ್ಗವಃ ಸಮಸ್ತಶತ್ರಿವತ್ಸನುಃ ||

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೯/೭೫-೮೭)

ಅಪೂರ್ವ ಜಂಘೆ - ಜಾನುಗಳು

ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಾಬ್ಜಸಂಸಕ್ತವೃತ್ತಜಂಘಂ ವೃಷಾಕಪಿಮ್ |

ರತ್ನದರ್ಪಣಸಂಕಾಶಶಸ್ತ್ರಜಾನುದ್ವಯಂ ವಿಭುಮ್ || ೫೩ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕರಕಮಲಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತವಾದ ದುಂಡಾದ ಜಂಘೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ರತ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತಹ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಎರಡು ಮೊಳಕಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ವೃಷಾಕಪಿಯೂ, ವಿಭುವೂ ಆದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. : ೧. 'ವೃಷಾಕಪಿ' ಎಂದರೆ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು; (ಇಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಎಂದರ್ಥ). ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ-ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ('ವೃಷಾಕಪಿರಮೇಯಾತ್ಮಾ' - ಶ್ಲೋ. ೧೧) ಈ ಪದದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ:

ಕಪಿವರ್ಧನಾಹಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಧರ್ಮಶ್ಚ ವೃಷ ಉಚ್ಯತೇ |

ತಸ್ಮಾದ್ವೃಷಾಕಪಿಂ ಪ್ರಾಹ ಕಶ್ಯಪೋ ಮಾಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (ಶಾಂತಿ. ೩೪೨/೮೯)

'ವಿಭು' ಎಂಬುದು ಸಹ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿದೆ ('ವಿಶ್ವಭುಗ್ವಿಭುಃ' - ಶ್ಲೋ. ೨೬, ಹುತಭುಗ್ವಿಭುಃ - ಶ್ಲೋ. ೯೪). ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ:

ವಿಭು ಸ ಹೈವ ... ವಿವಿಧೋಽಭವತ್ (ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ೧೦/೧೨)

'ಭ ದೀಪ್ತೌ' ಎಂಬ ಧಾತುಕೋರದಿಂದ ವಿರೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪ ಅವಯವ, ಗುಣ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು - 'ಭೂ ಪ್ರಾಪ್ತೌ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮಾವಲಿಯು ಸಹಸ್ರರೂಪಾವಲಿಯೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ 'ವೃಷಾಕಪಿ' ಎಂಬ ರೂಪವೂ, 'ವಿಭು' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಎರಡು ರೂಪಗಳೂ ಸಹ (ಒಟ್ಟಾಗಿ ಮೂರು ರೂಪಗಳು) ವಿವಕ್ಷಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಅಭೇದವನ್ನು ಸಹ ಈ ಪದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨. ಜಂಘೆ ಎಂದರೆ ಮೋಣಕಾಲಿನಿಂದ ಪಾದದವರೆಗಿನ ಕಾಲಿನ ಭಾಗ ಎಂದರ್ಥ.

ಬಾಳಿಕಂಬದಂತಹ ತೊಡೆಗಳು - ಕರಿಕುಂಭದಂತಹ ಕಟಗಳು

ಮೃದುವರ್ತುಲಸಂಭಾಸ್ವದ್ರಂಭಾಸ್ತಂಭೋರುಮವ್ಯಯಮ್ |

ಕರಿಪೋತಲಸತ್ಪಂಭಸಮರಮೃಕಟಿದ್ವಯಮ್ || ೫೪ ||

ಕೋಮಲವೂ, ವರ್ತುಲವೂ ಆದ ಹೊಳೆಯುವ ಬಾಳೆಯ ಕಂಬಗಳಂತಹ ತೊಡೆಗಳ, ಬಾಲಗಜದ ಹೊಳೆಯುವ ಕುಂಭಸ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ರಮಣೀಯವಾದ ಎರಡು ಪಕ್ಕೆಗಳ,

ಹ್ರಾಸರಹಿತನಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ರಂಭಾ - ಬಾಳೆ; ಕರಿ - ಅನ್ನ; ಪೋತ - ಮರಿ; ಕಟ - ಸೊಂಟ).

ಹೊಳೆಯುವ ಪೀತಾಂಬರ - ಚಿನ್ನದ ಒಡ್ಡಾಣ
ಉದ್ಯದರ್ಶತೋದ್ರಿಕ್ತಹೃದ್ಯಕೌಶೇಯವಾಸಸಮ್ |
ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಸಂತೋಭಹೈಮಕಾಂಚೀಗುಣದ್ಯುತಿಮ್ || ೫೫ ||

ಉದಿಸುವ ನೂರಾರು ಸೂರ್ಯರನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಹೊಳೆಯುವ ರಮಣೀಯವಾದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಒಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಒಡ್ಡಾಣದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ಕೌಶೇಯ - ರೇಷ್ಮೆ; ಕಾಂಚೀಗುಣ - ಒಡ್ಡಾಣ).

ವಲಿತ್ರಯಗಳ ಉದರ - ಬ್ರಹ್ಮ ಉದಿಸಿದ ನಾಭಿ
ಅನೇಕಭುವನಾಧಾರತನೂದರವಲಿತ್ರಯಮ್ |
ವಿರಿಂಚಿಬೃಂಗಶೋಭಾಬ್ಜಸುರನ್ನಾಭಿಸರೋವರಮ್ || ೫೬ ||

ಅನೇಕ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಆಸರೆಯಾದ ತೆಳುವಾದ ಉದರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಿರಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ದುಂಬಿಯಿಂದ ಬೋಭಿಸುವ ಕಮಲದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ನಾಭಿಸರೋವರದಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ವಲಿ - ನಿರಿ).

ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ
ವಲಿಪಲ್ಲವಸತ್ಯಾತ್ಮಾ ಜ್ವಲಿತೋದರಬಂಧನಮ್ |
ಕೃಶಮಧ್ಯವಿಶಾಲೋರಃಪ್ಪಲಚರ್ಚಿತಚಂದನಮ್ || ೫೭ ||

ಮೂರು ನಿರಿಗಳ ರೂಪದ ಎಸಳುಗಳ ಉತ್ತಮಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಉದರ-ಬಂಧನದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ತೆಳುನಡು ಹಾಗೂ ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಂಧದಿಂದ ಲೇಪಿತನಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರೆಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳು
ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಶಿಷ್ಯಪುಷ್ಪಪಾರ್ಶ್ವಯುಗ್ಮಂ ಪರಾತ್ತರಮ್ |
ಅಂಕುಶತರಮಾವಕ್ಷಃಕುಂಕುಮಾಂಕೋಪಲಕ್ಷಿತಮ್ || ೫೮ ||

೧. 'ಅಲಿಂಗಿತಸ್ತ್ರಿಯತಮಾಕುಚಕುಂಕುಮಾಂಕಲಕ್ಷ್ಯಂ ಜಗಾಯ ಮಂದಃಮುತ್ಯಾ ವಕ್ಷಃ' - ರು.ವಿ (೧೮/೩೦)

ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಹಾಗೂ ಧರಾ ಎಂಬ ರಮಾರೂಪಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತವಾದ ಪುಷ್ಪವಾದ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಕುಂಕುಮ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ, ಶ್ರೇಷ್ಠಕೃತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. : 'ಪರಾತ್ಪರಮ್' ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಪದ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಅನುವಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀವತ್ಸ - ವನಮಾಲೆ - ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ

ಶ್ರೀವತ್ಸವಕ್ಷಸಂ ಶ್ರೀಮದ್ವನಮಾಲಾವಿಭೂಷಿತಮ್ |

ಸ್ಫುರದಿಂದಿಸಮಾಮಂದವರಕೌಸ್ತುಭಮಂಡನಮ್ || ೫೯ ||

ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವತ್ಸವುಳ್ಳ, ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ವನಮಾಲೆಯಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಘನವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠಕೌಸ್ತುಭದ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. : ಅಮಂದ - ಪೂರ್ಣ, ವರ - ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ರತ್ನಖಚಿತ ಅಂಗುಲೀಯಾದಿಗಳು - ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದ ಕೈಗಳು

ವಿಲಸದ್ರತ್ನಕಟಕಂಕಣೈರಂಗುಲೀಯಕೈಃ |

ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮಶ್ಚಾಂಕಿತಶ್ರೀಕರಾಂಬುಜಮ್ || ೬೦ ||

ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನದ ಅಂಗದಗಳಿಂದ, ಬಳಿಗಳಿಂದ, ಉಂಗುರಗಳಿಂದ, ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮಗಳಿಂದ ಆಂಕಿತವಾದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಕರಕಮಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ಕಟಕ - ಕಡಗ).

ಶಂಖದಂತಹ ಕಂಠ - ಕಮಲದಂತಹ ಮುಖ

ತ್ರಿರೇಖಿಕಂಬುಸಂಕಾಶಸ್ಫುರನ್ನಿಷ್ಕೃತಿರೋಧರಮ್ |

ಅಗಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಪೂರ್ಣಪ್ರಸನ್ನಮುಖಸಾರಸಮ್ || ೬೧ ||

ಮೂರುರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಂಖದಂತಹ, ಹೊಳೆಯುವ ನಿಷ್ಕವೆಂಬ ಆಭರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಂಠದ, ಎಣಕೆಗೆ ಮೀರಿದ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರಸನ್ನ ಮುಖಕಮಲದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು) (ಕಂಬು - ಶಂಖ).

ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ - ಜಾಜಿಯಂತಹ ದಂತಪಂಕ್ತಿ

ಅತಿರಕ್ತಮೃದುಸ್ನಿಗ್ಧಪಕ್ಷಬಿಂಬನಿಭಾಧರಮ್ |

ಕುಂದಕುಡ್ಡಲಸಂಶೋಭದಂತಪಂಕ್ತಿಂ ದಯಾನಿಧಿಮ್ || ೬೨ ||

ತುಂಬಾ ಕೆಂಪಾದ ಕೋಮಲವಾದ ಮನೋಹರವಾದ ಮಾಗಿದ ತೊಂಡೆಹಣ್ಣಿನಂತಹ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಜಾಜಿಯಮೊಗ್ಗಿನಂತೆ ಒಹಳವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ದಯಾನಿಧಿಯಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ಕುಂದ-ಜಾಜಿ; ಕುಡ್ಡಲ-ಮೊಗ್ಗು).

ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತಹ ಮಂದಹಾಸ - ಇಂದ್ರನೀಲದಂತಹ ಕೆನ್ನೆಗಳು

ಚಂದ್ರಿಕಾಸೌಭಗಸ್ಪರ್ಧಿಮಂದಹಾಸಂ ಮನೋಹರಮ್ |

ಹರಿನೀಲಜ್ವಲದ್ವಪ್ರವಿಲಸದ್ಗಂಡಮಂಡಲಮ್ || ೬೩ ||

ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ, ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಹೊಳೆಯುವ ಭಿತ್ತಿಯಂತೆ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ, ಕಪೋಲ ಪ್ರಾಂತದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ವಿ. : ಸೌಭಗ - ಸಂಪತ್ ; ವಪ್ರ - ಭಿತ್ತಿ.

ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶದ ಕುಂಡಲಗಳು - ಸಂಪಿಗೆಯಂತಹ ಮೂಗು

ತರುಣಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶವರಕುಂಡಲಮಂಡಿತಮ್ |

ಲಸನ್ನಾಸಾಪ್ರಭಾಮುಷ್ಪನವಚಂಪಕಸಂಪದಮ್ || ೬೪ ||

ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾದ, ಹೊಳೆಯುವ ಮೂಗಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ನೂತನಸಂಪಿಗೆಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿಸುವ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳು - ಶಾರ್ಙ್ಗದಂತಹ ಹುಬ್ಬುಗಳು

ಚಲನ್ಮಧುಕರಾಸಕ್ತಜಲಜೋಪಮಲೋಚನಮ್ |

ಇಂದ್ರನೀಲೋತ್ಪಲಮಯಶಾರ್ಙ್ಗಸೌಂದರ್ಯಜಿದ್ಭಾವಮ್^೧ || ೬೫ ||

೧. ಶ್ಯಾಮಂ ತ್ರಿವಕ್ರಂ ವಿಧಿಮುಖ್ಯದೇವಾಮೃತ್ಯುಜ್ವಲಶ್ರಾಣನಹೇತುರೀಲಮ್ |

ಕಾಮಾಗ್ನಿಬಾಹುಕೃತಿ ಕಾಮತಾತಭೂತಮಂಡಲಂ ಮಂಡಯತಾದೃಶಂ ನಃ ||

- ರು.ವಿ (೧೨/೫೭)

ಹಾರಾಡುವ ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಮಲದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳ, ಇಂದ್ರನೀಲ ಹಾಗೂ ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳಂತಹ ಶಾರ್ಙ್ಗದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತಹ ಹುಬ್ಬುಗಳ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಎ. ಶಾರ್ಙ್ಗ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಅದಕ್ಕೆ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ: 'ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಚ ವಿದ್ಯಾ' (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೩./೭೪).

ಭೃಂಗದಂತಹ ಕುಡಿನೋಟ - ರಮ್ಯವಾದ ರತ್ನತಲಕ
ಶ್ರೀಭೂಮುಖಾಂಬುಜಾಸಕ್ತಲೋಲಾಪಾಂಗಮಧುವ್ರತಮ್ |
ಹೃದ್ಯೋರ್ಧ್ವಪುಂತ್ರಮಧ್ಯಸ್ಥಸದ್ರತ್ನತಲಕೋಜ್ವಲಮ್ || ೬೬ ||

ಶ್ರೀದೇವಿ-ಭೂದೇವಿಯರ ಮುಖಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಭೃಂಗದಂತಹ ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ, ಮನೋಹರವಾದ ಲೂರ್ದ್ವಪುಂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರತ್ನತಲಕದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಸೂರ್ಯನಂತಹ ಕಿರೀಟ - ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ಹಾರಕೇಯೂರಾದಿಗಳು
ಅಲಕಾಸಕ್ತವಿಲಸನ್ಮುಕುಟಾದ್ವೈತಭಾಸ್ಕರಮ್ |
ಅನರ್ಘ್ಯಹಾರಕೇಯೂರನೂಪುರಾದ್ಯೈರ್ವಿರಾಜಿತಮ್ || ೬೭ ||

ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಅದ್ವೈತಸೂರ್ಯನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕಿರೀಟದ, ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಹಾರ, ಕೇಯೂರ, ನೂಪುರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಅನಂತಮನ್ಮಥರ ಲಾವಣ್ಯ - ಸುವರ್ಣಮಂಟಪ - ಕಮಲಪೀಠ
ಕಂದರ್ಪಕೋಟಿಲಾವಣ್ಯಮಂದಿರಾಕಾರಮಚ್ಚುತಮ್ |
ಸುವರ್ಣಮಂಟಪಾಂತಸ್ಥಂ ಕಮಲಾಮಲವಿಪ್ರರಮ್ || ೬೮ ||

ಕೋಟಿ ಮನ್ಮಥರ ಕಾಂತಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಆಕೃತಿಯ, ಚಿನ್ನದ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ನೆಲೆಸಿದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಮಲಪೀಠದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ನಾಶರಹಿತನಾದ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು); (ವಿಪ್ರರ - ಪೀಠ).

ಎ. 'ಅಚ್ಚುತ'^೧ ಎಂಬುದು 'ಸರ್ವಾದಿರಚ್ಚುತಃ' (ಶ್ಲೋ. ೧೧), 'ಅಚ್ಚುತಃ ಪ್ರಥಿತಃ ಪ್ರಾಣಃ' (ಶ್ಲೋ. ೨.೬) ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಾರಿ

೧. ಯಸ್ಯಾನ್ಯ ಚ್ಚುತಪೂರ್ವೋಹಮಚ್ಚುತಶ್ಚೇನ ಕರ್ಮಣಾ |

- ಮಹಾಭಾರತ (ಶಾಂತಿ. ೨.೪೨/೭೧)

ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತವಾಗಿದೆ; ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇವು ನಾಮಗಳಾಗಿರುವಂತೆ ರೂಪಗಳೂ ಸಹ ಆಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ - ಶೇಷನ ಹೆಡೆಗಳ ರತ್ನಭತ್ತ

ವಿಶ್ವಶೇಷಮಲಯೋತ್ತಮಿಮುಕ್ತಾದೇರ್ಮುಖ್ಯಕಾರಣಮ್ |

ಅಚ್ಚಶೇಷಫಣಾರತ್ನಚ್ಚತೋಭಿತಮೈಕ್ಷತ || ೬೯ ||

ಜಗತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣೆ, ಉತ್ಪತ್ತಿ, ನಾಶ, ಮುಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣನಾದ, ಶುಭವಾದ ಶೇಷನ ಹೆಡೆಗಳೆಂಬ ರತ್ನಚ್ಚತ್ರಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ದಿವ್ಯಸ್ತುತಿ

ವಿಧಿಮುಖ್ಯೈಃ ಸುರಗಣೈರ್ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠೈರನಿಪುಂಗವೈಃ |

ಗೀಯಮಾನಂ ದಯಾದೃಷ್ಟಿಕ್ಷಾಲಿತಾತ್ರಿತಕಲ್ಮಷಮ್ || ೭೦ ||

ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪುಗಳು, ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಹಾದುವಂತಹ, ಕರುಣಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರ ದೋಷವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನು).

ಅಕ್ರೂರ ಮಾಡಿದ ದಿವ್ಯಸ್ತುತಿ

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಮಂಭೋರುಹಪತ್ರನೇತ್ರಂ

ತುಷ್ಠಾನ್ ತುಷ್ಠಾಖಿಲಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಃ |

ಪಶ್ಚಾತ್ ಸಿಪೇವೇ ರಥಸಂಸ್ಥಿತಂ ತಂ

ಮುಕ್ತೋಽಪಿ ನೈವೋದ್ವಿಗ್ಧತಿ ಕೃಷ್ಣವೇವಾಮ್ || ೭೧ ||

೧. ಜಗಜ್ಜನ್ಮೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ |

- ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು (ಹ್ಯಾಯಮಧಾ)

ಸ್ವೇಮಾ ಸ್ವೈರಿಯಂ ರತ್ನೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಕ್ತಂ ೬ ರ್ನುತದ್ವಕಾಶೇಽತಿ | 'ಅವಿಲಾಸವನಜನ್ಮಸ್ವೇಮಭಂಗಾದಿರೀಶೇ' ಇತಿ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರೇ ಸ್ವೇಮಾ ಸ್ಥಿತಿಃ | ಸ್ವತಃಪ್ರಾದಿಮನಿಚ್ಛತತಃ ಪ್ರಿಯಸ್ಥಿರೇತ್ಯಾದಿರೂತ್ಯೇಣ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ವಾದೇಶೇ ಅದ್ವೈತಾ ಇತಿ ಗುಣೇ ಚ ಸ್ವೇಮೇತಿ ರೂಪಮ್ | ಯದ್ವಪಿ ವಾಮನವೃತ್ತಾನ್ತೌ ಮುಗಧೌಠಸ್ಥಿರರಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ವೃಥಾನ್ದಿಷ್ಟವಾಠಾತ್ ವೃಥಾದಿಭ್ಯ ಇಮನಿಷ್ಟೇತುಕ್ತೇ ಮನಜಪ್ಪಾಪೋರಿಮನಿಜತಃ ಪ್ರಯೋಗೋಽಸಾಧುರಿತಿ ಉಕ್ತಮ್ | ತಥಾಪಿ ನೈವಧದ್ವಾದರ್ಶನಗತ್ಯಸ್ತು 'ಯತ್ ಕಲ್ಮಾಷಮಪಿ ಭಾಸುಮಾಸ್ತು ಕುಕುಃ ಸ್ವೇಮಾಗಮಾಲಂಬತ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ 'ವರ್ಗವೃಥಾದಿಭ್ಯಃ ಕ್ವನ್ ಚ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಚಕಾರೇಃ- ಣೇಮನಿಜಃ ಸಮುಚಿತತ್ವಾತ್ ಸ್ಥಿರಶಬ್ದಸ್ಯ ದೃಢಾದಿಮ ವಾತಾದಿಮನಿಚ್ಛತುಕ್ತಾತ್ ಸಾಧುರೇವಾಯಂ ಧೇಯಃ ಯದ್ವಾ, ತಿಪ್ಪತೇರೌಪಾದಿಕೇ ಮನಚಿ ಗುಣೇ ರೂಪಂ ಸ್ವೇಮೇತಿ | ಸ್ಥಿತಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ಪರಿಮಳ (೧/೧/೧)

ಕಮಲಪತ್ರದಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತುಷ್ಟವಾದ ಸಕಲ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕ್ರೂರನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು; ಬಳಿಕ ಸೇವಿಸಿದನು; ಮುಕ್ತನಾದವನೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯಲಾರ; ಅಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ಮುಕ್ತರೂ ಸಹ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹರಿಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯುರ್ನಿರ್ಣಯ (೨/೬೨) ದಲ್ಲಿದೆ :

ಕೃಷ್ಣೋ ಯಚ್ಚೈರಿವ್ಯತೇ ಸೋಮಪೂತೃಃ ಕೃಷ್ಣೋ ವೀರೈರಿವ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಮದ್ವಿಃ |
ಕೃಷ್ಣೋ ವನ್ಯೈರಿವ್ಯತೇ ಸಮ್ಪುರಾಣೈಃ ಕೃಷ್ಣೋ ಮುಕ್ತೈರಿವ್ಯತೇ ವೀತಮೋಹೈಃ ||

ಯಮುನಾನದಿಯ ಸ್ತೋತ್ರ

ಯಮುನಾ ಸಾ ವಿಜಯತೇ ಯಮಿನಾಂ ಪರಮಪ್ರಿಯಾ |

ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ ಯಾ ಕೃಷ್ಣಂ ಸುಧಿಯಃ ಸ್ನಾನಮಾತ್ರತಃ || ೬೨ ||

ಸ್ನಾನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಲಬುದ್ಧಿಯವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಿಗೆ ಪರಮಪ್ರಿಯಳಾದ ಆ ಯಮುನೆಯು ಉತ್ಕೃಷ್ಟಳಾಗಿರುವಳು.

ಮಧುರೆ ತಲುಪಿದ ಕೃಷ್ಣ

ಮಧುರಾಮುಪಗಮ್ಯಾಥ ಕೃತಸ್ಥಾನಃ ಪುರಾದ್ಭುಜಃ |

ಪುರತಸ್ತನ್ ಪುರಂ ಯಾಹೀತ್ಯವದದ್ಗಾಂದಿನೀಸುತಮ್ || ೬೩ ||

ಮಧುರೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ಊರ ಹೊರಗೆ ನೆಲೆಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು "ನೀನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ತೆರಳು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಗಾಂದಿನೀಸುತನಾದ ಅಕ್ರೂರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ.

ವಿ. : ಗಾಂದಿನೀ - ಗಾಂದಿನಿಯು ಅಕ್ರೂರನ ತಾಯಿ; ಕಾಶಿರಾಜನ ಮಗಳು; ಶೃಘ್ಲನ ಪತ್ನಿ; ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಗೋದಾನಮಾಡುವ ವ್ರತವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಮಹನೀಯಳು. ಅದರ ಪುಣ್ಯದ ಫಲವೆಂಬಂತೆ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಸಂದರ್ಶಿಸುವ

೧. ಯಮುನಾ ನದಿಯ ವರ್ಣನೆಯ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೂ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು:
ಕಾಲಿಂದಿ ತ್ವಮಘ್ನಾಸ್ತಿಕಾಗಪಿ ಸತಃ ಕೃತ್ವಾ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮನೋ
ಗಂತುಂ ಸೈವ ಕದಾಪಿ ಮುಂಚಪಿ ತವ ಭ್ರಾತುರ್ನಿರೀತಂ ವ್ರತಿ |
ಕಿಂತು ಶ್ರೀರಘೋಧಿವಾಸನಿಕಾನ್ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಕರೋಷ್ವಾಸ್ತಿಕಾಗ್
ಸಗ್ಗೇ ಭರ್ತೌ ಕಾಮಿನೀಜನರುಚಿಃ ತತ್ತ್ವ ವಿವ ಹೃಲಮ್ || -ರು.ವಿ.(೭/೨೫), ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೧೨)

ಭಾಗ್ಯವಂತನಾದ ಅಕ್ಕೂರನನ್ನು ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದಳು ಎಂಬುದು^೧ ಹರಿವಂಶದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು.

ಅಕ್ಕೂರ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಪ್ರಿಯಸಂಗಮವಿಚ್ಛೇದಭಯನಿರ್ವಿಣ್ಣಧೀರಸೌ |

ಗೃಹಪುತ್ರಕಲತ್ರೇಚ್ಛಾರಹಿತೋ ವಕ್ತೃ ಮಾಧವಮ್ || ೭೪ ||

ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗವು ತಪ್ಪುವುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ವಿನ್ನಮನಸ್ಸನಾದ, ಮನೆ, ಮಕ್ಕಳು, ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಬಯಕೆಯಿರದ ಆ ಅಕ್ಕೂರನು ಮಾಧವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಿವೇದಿಸಿದ.

ಸಂಸಾರಸಾಗರಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪಾದವೇ ನೌಕೆ

ಸಂಸಾರಾಸಾರಸಿಂಧೋರ್ಜನಿಮರಣಜರಾದ್ಯುರ್ಮಿಭರ್ಬಾಧಿತಾನಾಂ

ದಾರಾಗಾರಾದಿಭಾರಾಃ ಕಿಮಿಹ ಸುಖಕರಾಃ ಪ್ರೇಮಪಾಶೈರ್ನಿಬದ್ಧಾಃ |

ಕೃಷ್ಣ ತತ್ತ್ವಾದಪೋತಂ ಪ್ರದಿಶ ತದನಿಶಂ ಸತ್ತತಾಕಂ ಸಕೇತುಂ

ರಮ್ಯಂ ಕರ್ಮಂದಿಗಮ್ಯಂ ಭವಜಲಧಿಭವತ್ಸೇದವಿಚ್ಛೇದಹೇತುಮ್ || ೭೫ ||

ಸಂಸಾರವೆಂಬ ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಈ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಮುಪ್ಪು ಮೊದಲಾದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ನೊಂದವರಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ, ಮನೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರೇಮಪಾಶದಿಂದ ಬಿಗಿದ ಭಾರದ ವಸ್ತುಗಳು ಸುಖನೀಡಬಲ್ಲವೆ? ಎಲೈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ! ಉತ್ತಮ ಪತಾಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಧ್ವಜವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಯತಿಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸುವ, ಸಂಸಾರಸಾಗರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಬೆವರನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧನವಾದ, ಮನೋಹರವಾದ ನಿನ್ನ ಪಾದವೆಂಬ ನಾವೆಯನ್ನು ಸದಾ ನನಗೆ ಒದಗಿಸು.

ಎ. : ೧. ಸಂಸಾರವು ಒಂದು ಸಮುದ್ರ; ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಮುಪ್ಪು ಮೊದಲಾದವು ಅದರ ಅಲೆಗಳು; ಹೆಂಡತಿ ಮನೆ ಮೊದಲಾದವು ಭಾರ ಎನ್ನಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಅವಕ್ಕೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದಿರುವ ಪಾಶ ಅಭಿಮಾನವನ್ನುವಂತಹುದು. ಇಂತಹ ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಲು ಇರುವ ಏಕಮಾತ್ರ ನಾವೆ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ^೨ ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರವು ವಿಷ್ಣುಘೋರ ಎಂಬುದರ ರಮ್ಯ ಚಿತ್ರಣ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಶ್ವಪಲ್ಯಃ ಕಾಶಿರಾಜ್ಯ ಸುತಾಂ ಛಾರ್ಯಾದುದಿಂದತ |

ಗಾಂಧಿನೀ ನಾಮ ಸಾ ಗಾಂ ತು ದದೌ ವಿಶ್ವೇಷು ನಿತ್ಯತಃ ||

-ಹರಿವಂಶ(೧/೨೪/೭)

೨. ಪ್ರಾಗೇವ ಸಮುದ್ರಪತಿತ್ಯ ವ್ಯನಿರ್ಭಾರದಕ್ಷೇವೇ ಸುತರಾಂ ನಿಮಜ್ಜಸ್ವಸಂಗಾಧಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸಂಸಾರಸಾಗರದ ಘೋರತೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹ :

ಸಂಸಾರೇಽಕ್ಷಯಸಾಗರೇ ಪ್ರಕೃತೀತೋಽಗಾಧೇ ಸದಾ ದುಸ್ಸರೇ
ಸರ್ವಾವದ್ಯವಲಗ್ರಹೈರನುಪಮೈಃ ಕಾಮಾದಿಭಂಗಾಕುಲೇ |
ನಾನಾವಿಭ್ರಮದುಭ್ರಮೇಽಮಿತಭಯಶ್ಶೋಮಾದಿಭೇನೋತ್ಕಟೇ
ದುಃಖೋತ್ಕೃಷ್ಟವಿಪೇ ಸಮುದ್ಧರ ಗುರೋ ಮಾ ಮಗ್ನರೂಪಂ ಸದಾ ||

- ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ತೋತ್ರ

ನಾನಾವಿಕರ್ಮಜನಿತಾಕುಳಸಾಗರಾಂತಃಸಂಘ್ರಾಮತಃ ಪ್ರತಿಹತಸ್ಯ ಷಡೂರ್ಮಜಾಲೈಃ |
ಪುತ್ರಾದಿನಶ್ರನ್ನಿಗೃಹೀತಕರೀರಕಸ್ಯ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಮಮ ದೇಹಿ ಕರಾವಲಂಬಮ್ ||

-ಶ್ರೀವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರಾವಲಂಬನಸ್ತೋತ್ರ(೨.೬)

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪಾದವು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ನೌಕೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರೇ ಪತಾಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ(೧೦/೩/೩.೨)ದ ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ:

ಭಗವತ್ಪಾದಪೋತೋಽಸೌ ನಾನ್ಯಪೋತಸಮೋ ಭವೇತ್ |
ಸನ್ನಿಧಾಯಾಪಿ ಶಿಷ್ಯೇಷು ತಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ನುಯುರ್ಯತಃ || ಇತಿ ವಾಮನೇ |
ಭಗವತ್ಪಾದನೌಕಾ ಯಾ ನೇಯಂ ನೌಕೋಪಮಾ ಭವೇತ್ |
ತಯಾ ತೀರ್ತ್ವಾ ತು ತಾಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಯತ್ರ ತತ್ || ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ |

೫. ಶೋಕ, ಮೋಹ, ಮುಘ್ನ, ಸಾವು, ಹಸಿವು ಹಾಗೂ ಬಾಯಾರಿಕೆ - ಈ ಆರು ಲೂರ್ಮಿಗಳು : ಶೋಕಮೋಹೌ ಜರಾಮೃತ್ಯೂ ಕ್ಷುತಿಪ್ರಾಸೇ ಷಡೂರ್ಮಯಃ | - ಸ್ವತೀ.

೬. ಕರ್ಮಂದಿ - ಯತಿ ; ಶ್ವೇದ - ಬೆವರು.

ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸೆಲ್ಲಿಯದು !

ಪ್ರಾಯೋ ವ್ರಜಸ್ತ್ರೀಜನದತ್ತತಾಪೋ
ಮಾಮಸ್ತುತದ್ಯೇನ ಭವಾನ್ ವಿಯುಂಕ್ತೇ |
ಲಾವಣ್ಯವಾರಾಂನಿಧಿಪೂರ್ಣಮೂರ್ತಿಃ
ಶ್ರೇಯೋ ವಿನಾ ಪುಣ್ಯಮುಪಾರ್ಜಯೇತ್ ಕಃ || ೭.೬ ||

ಗೋಕುಲದ ಸಾರಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ ನನಗೆ ತಟ್ಟತೆನ್ನಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಲಾವಣ್ಯ-
ಸಾಗರದಿಂದ ತುಂಬಿದ ರೂಪದ ನೀನು ದೂರಾಗುತ್ತಿರುವಿ; ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು
ಯಾವನು ತಾನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿಯಾನು?

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೇಯಃ' ಎಂಬುದು ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪದ. ಪಾರಲೌಕಿಕಸುಖ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಧನದಿಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ ಎಂದರೆ ಐಹಿಕಸುಖ ಲಭಿಸಿತು. ಆದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪುಣ್ಯವೇ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ ಅತ್ಯಂತರೋಚಕವಾದುದು; ಎಂದರೆ ಧನವು ದಾನಾದಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾದಾಗ, ಅದು ಪಾರಲೌಕಿಕಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ; (ವಾರಾಂನಿಧಿ - ಜಲನಿಧಿ, ಸಮುದ್ರ).

ವಂದ್ಯವೆನ್ನಿಸುವ ಮೂಕತ್ವಾದಿಗಳು

ಪುಣ್ಯಶ್ರೇಣ್ಯತಿದೂರಮಪ್ಯನುದಿನಂ ಮೂಕಂ ಸತಾಂ ದೂಷಣೇ-

ಷ್ಠಂಧಂ ಮೀನದ್ಗೀರ್ಣಕೇಷು ಬಧಿರಂ ತದ್ವಿನ್ನಗೋಚ್ಯೇಷು ಮಾಮ್ |

ಪಂಗುಂ ಪಾಪಕರಪ್ರಯಾಣಕರಣೇಽಪಾಣಂ ಚ ತತ್ಸಮಃಸು

ಕ್ಲೇಬಂ ಗ್ರಾಮ್ಯರತೌ ಮುಕುಂದ ಕುರು ಮಾಂ ಮೂಢಂ ತದೀಯಷ್ಟ ತೌ ||೨೭೭||

ಪುಣ್ಯದ ರಾಶಿಗೆ ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ದೂರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ನನ್ನನ್ನು ಸಜ್ಜನರನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೂ ಮೂಕನನ್ನಾಗಿಸು; ಮೀನಾಕ್ಷಿಯರನ್ನು ನೋಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುರುಡನನ್ನಾಗಿಸು; ನಿನಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಗೋಚ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಿವುಡನನ್ನಾಗಿಸು; ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಓಡಾಟವನ್ನು ಮಾಡದಂತೆ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಹೆಚ್ಚುವನ್ನಾಗಿಸು. ಅಂತಹ ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಗಳಿಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿಸು; ನಿಷಿದ್ಧರತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನೆಪುಂಸಕನನ್ನಾಗಿಸು; ಎಲೈ ಮೋಕ್ಷನೀಡುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಅಂತಹವುಗಳ ನೆನಪೂ ಸಹ ನನಗೆ ಬರದಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಮೂಢನನ್ನಾಗಿಸು.

ವಿ. : ೧. ಮೂಕತನ, ಕಿವುಡು, ಕುರುಡು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಾಧನೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಪ್ರಬಲ ದೋಷಗಳು; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತಹ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವು ಸಾಧನೆಗೆ ಪೋಷಕವಾಗುವ ಗುಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ; ಶ್ರೇಣಿ - ರಾಶಿ; ಕ್ಲೇಬ - ನಪುಂಸಕ.

೨. ಸಜ್ಜನರನ್ನು ದೂಷಿಸದಿರುವುದು, ಸ್ತ್ರೀಯರತ್ತ ನೋಟ ಹಾಕದಿರುವುದು, ಭಗವದ್ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡದಿರುವುದು, ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗದಿರುವುದು, ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಾಧನಗಳು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ತಾನು ಪುಣ್ಯಹೀನ ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಫಲವಾದ ಮೂಕತ್ವಾದಿಗಳನ್ನಾದರೂ ನೀಡು ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅಹ್ಮರನು ಅಂತಹ ಮೂಕತ್ವಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಿರಬೇಕು ಎಂದು ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೧. ಮಹಾಪುಣ್ಯಫಲಾನಾಮಪ್ಯೇತೇಷಾಂ ಮೂಕತ್ವಾಂಧತ್ವಬಧಿರತ್ವಾದೀನಾಂ ಆವಾತತಃ ಪಾಪಫಲತ್ವದೃಷ್ಟಾ ಪುಣ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ದೀಪತಿ ವ್ಯಾಜೋಕ್ತಿಃ |

೩. ಸಂಸಾರಸಾಗರದ ಫೋರತೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹ :

ಸಂಸಾರೇಽಕ್ಷಯಸಾಗರೇ ಪ್ರಕೃತಿಕೋಽಗಾಧೇ ಸದಾ ದುಸ್ಸರೇ
ಸರ್ವಾವದ್ಯಜಲಗ್ರಹೈರನುಪಮೈಃ ಕಾಮಾದಿಭಂಗಾಕುಲೇ |
ನಾನಾವಿಭ್ರಮದುರ್ಭ್ರಮೇಽಮಿತಭಯಸ್ತೋಮಾದಿಫೇನೋತ್ಕಟೇ
ದುಃಖೋತ್ಕೃಷ್ಟವಿಪೇ ಸಮುದ್ಧರ ಗುರೋ ಮಾ ಮಗ್ನರೂಪಂ ಸದಾ ||

- ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ತೋತ್ರ

ನಾನಾವಿಕರ್ಮಜನಿತಾಕುಭಸಾಗರಾಂತಃಸಂಭ್ರಾಮ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಹತಸ್ಯ ಷಡೂರ್ಮಿಜಾಲೈಃ |
ಪುತ್ರಾದಿನಕ್ರನಿಗೃಹೀತಕರೀರಕಸ್ಯ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಮಮ ದೇಹಿ ಕರಾವಲಂಬಮ್ ||

- ಶ್ರೀವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಕರಾವಲಂಬನಸ್ತೋತ್ರ(೩.೬)

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದವು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ನೌಕೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರೇ ಪತಾಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ(೧೦/೩/೩.೨)ದ ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ:

ಭಗವತ್ಪಾದಪೋತೋಽಸೌ ನಾನ್ಯಪೋತಸಮೋ ಭವೇತ್ |
ಸನ್ನಿಧಾಯಾಪಿ ಶಿಷ್ಯೇಷು ತಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ನುಯುರ್ಯತಃ || ಇತಿ ವಾಮನೇ |
ಭಗವತ್ಪಾದನೌಕಾ ಯಾ ನೇಯಂ ನೌಕೋಪಮಾ ಭವೇತ್ |
ತಯಾ ತೀರ್ತ್ವಾ ತು ತಾಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಯತ್ರ ತತ್ || ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ |

೫. ರೋಕ, ಮೋಹ, ಮುಪ್ಪು, ಸಾವು, ಹಸಿವು ಹಾಗೂ ಬಾಯಾರಿಕೆ - ಈ ಆರು ಊರ್ಮಿಗಳು : ರೋಕಮೋಹೌ ಜರಾಮೃತ್ಯೂ ಕ್ಷುತಿಪ್ರಾಸೇ ಷಡೂರ್ಮಯಃ | - ಸ್ಕೃತಿ.

೬. ಕರ್ಮಂದಿ - ಯತಿ ; ಪ್ಲೇದ - ಬೆವರು.

ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸೆಲ್ಲಿಯದು !

ಪ್ರಾಯೋ ಪ್ರಜಸ್ತ್ರಿಜನದತ್ತತಾಪೋ
ಮಾಮಸ್ಪೃತದ್ಯೇನ ಭವಾನ್ ವಿಯುಂಕ್ತೇ |
ಲಾವಣ್ಯವಾರಾಂನಿಧಿಪೂರ್ಣಮೂರ್ತಿಃ
ಶ್ರೇಯೋ ವಿನಾ ಪುಣ್ಯಮುಪಾರ್ಜಯೇತ್ ಕಃ || ೭.೬ ||

ಗೋಕುಲದ ನಾರಿಯರು ನೀಡಿದ ಶಾಪ ನನಗೆ ತಟ್ಟನೆನ್ನಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಲಾವಣ್ಯ-
ಸಾಗರದಿಂದ ತುಂಬಿದ ರೂಪದ ನೀನು ದೂರಾಗುತ್ತಿರುವಿ; ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು
ಯಾವನು ತಾನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿಯಾನು?

೨. : ಇಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೇಯಃ' ಎಂಬುದು ಕರ್ತೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪದ. ಪಾರಲೌಕಿಕಸುಖ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಧನದಿಂದ ಪ್ರೇಯಸ್ ಎಂದರೆ ಐಹಿಕಸುಖ ಲಭಿಸಿತು. ಆದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪುಣ್ಯವೇ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ ಅತ್ಯಂತರೋಚಕವಾದುದು; ಎಂದರೆ ಧನವು ದಾನಾದಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾದಾಗ, ಅದು ಪಾರಲೌಕಿಕಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ(ವಾರಾಂನಿಧಿ - ಜಲನಿಧಿ, ಸಮುದ್ರ).

ವಂದ್ಯವೆನ್ನಿಸುವ ಮೂಕತ್ಪಾದಿಗಳು

ಪುಣ್ಯಶ್ರೇಣ್ಯತಿದೂರಮಪ್ಯನುದಿನಂ ಮೂಕಂ ಸತಾಂ ದೂಷಣೇ-

ಷ್ಟಂಧಂ ಮೀನದೃಗೀಕ್ಷಣೇಷು ಬಧಿರಂ ತದ್ವಿನ್ನಗೋಚ್ಯೇಷು ಮಾಮ್ |

ಪಂಗುಂ ಪಾಪಕರಪ್ರಯಾಣಕರಣೇಽಪಾಣಿಂ ಚ ತತ್ಕರ್ಮಸು

ಕ್ಲೇಬಂ ಗ್ರಾಮ್ಯರತೌ ಮುಕುಂದ ಕುರು ಮಾಂ ಮೂಢಂ ತದೀಯಸ್ವ ತೌ ||೨.೭||

ಪುಣ್ಯದ ರಾಶಿಗೆ ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ದೂರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ನನ್ನನ್ನು ಸಜ್ಜನರನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೂ ಮೂಕನನ್ನಾಗಿಸು; ಮೀನಾಕ್ಷಿಯರನ್ನು ನೋಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುರುಡನನ್ನಾಗಿಸು; ನಿನಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಗೋಚ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಿವುಡನನ್ನಾಗಿಸು; ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಓಡಾಟವನ್ನು ಮಾಡದಂತೆ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಹೆಳವನನ್ನಾಗಿಸು. ಅಂತಹ ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಗಳಿಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿಸು; ನಿಷಿದ್ಧರತೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನವುಂಸಕನನ್ನಾಗಿಸು; ಎಲೈ ಮೋಕ್ಷನೀಡುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ಅಂತಹವುಗಳ ನೆನಪೂ ಸಹ ನನಗೆ ಬರದಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಮೂಢನನ್ನಾಗಿಸು.

೨. : ೧. ಮೂಕತನ, ಕಿವುಡು, ಕುರುಡು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಾಧನೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಪ್ರಬಲ ದೋಷಗಳು; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತಹ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವು ಸಾಧನೆಗೆ ಪೋಷಕವಾಗುವ ಗುಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ; ಶ್ರೇಣಿ - ರಾಶಿ; ಕ್ಲೇಬ - ನಪುಂಸಕ.

೨. ಸಜ್ಜನರನ್ನು ದೂಷಿಸದಿರುವುದು, ಸ್ವೀಯರತ್ತ ನೋಟ ಹಾಕದಿರುವುದು, ಭಗವದ್ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅಡದಿರುವುದು, ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗದಿರುವುದು, ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಾಧನಗಳು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ತಾನು ಪುಣ್ಯಹೀನ ಎಂದಾದಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಫಲವಾದ ಮೂಕತ್ಪಾದಿಗಳನ್ನಾದರೂ ನೀಡು ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅಕ್ರೂರನು ಅಂತಹ ಮೂಕತ್ಪಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಿರಬೇಕು ಎಂದು ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೧. ಮಹಾಪುಣ್ಯಫಲಾನಾವಿಷ್ಣೇಶಾಂ ಮೂಕತ್ಪಾಂಧತ್ವಬಧಿರತ್ಪಾದೀನಾಂ ಆಪಾತತಃ ಪಾಪಫಲತ್ವದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಪುಣ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ದೀಶಿ ವ್ಯಾಜೋಕ್ತಿಃ |

ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ದಿವ್ಯ ಕಾಮಾದಿಗಳು

ಕಾಮಸ್ತೇಽಂಭ್ರಯುಗಾರ್ಚನೇಽಮಲಧಿಯಾಂ ಲೋಭಃ ಸುಪುಣ್ಯಾರ್ಜನೇ
ಮಾತ್ಸರ್ಯಂ ಚರಿತಾನುಕೀರ್ತನಸುಧಾಪಾನಾನ್ಮದಃ ಶತ್ರುಷು |

ಕ್ರೋಧೋ ಭಕ್ತಜನೇಷು ರಾಗ ಉದಯಾಚ್ಛೇದಿಷ್ಟಲಾನ್ಯತ್ರ ನೋ
ಯಚ್ಛತ್ರುರ್ನಹಿ ಶತ್ರುರುಚ್ಚನಿಲಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ಶತ್ರುರ್ಭವೇತ್ || ೭೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ಪಾದದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮವನ್ನು ನೀಡು; ನಿರ್ಮಲವಾದ ನಿನ್ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಲೋಭವನ್ನು ನೀಡು; ಉತ್ತಮ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ಸರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು; ನಿನ್ನ ಚರಿತಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮದವನ್ನು ನೀಡು; ನಿನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧವು, ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯು ಹುಟ್ಟಲಿ; ಎಲ್ಲೆ ಶ್ರೀವಿಟ್ಟಲ ! ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಹುಟ್ಟದಿರಲಿ; ಉತ್ತಮರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಶತ್ರುವು ಶತ್ರುವೆನ್ನಲಾರದು; ಇತರರಿಗೆ ಶತ್ರುವಾಗುವನು.

ವಿ : ೧. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಎಂಬ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂಧಕ; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವು ಬಂಧಕವಾಗದೆ ಮೋಚಕವೇ ಆಗುವವು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಯಥಾ ಕಾಮೀ ಪುರುಷಃ ವನಿತಾದಿವಿಷಯೇಷ್ವಾಸಕ್ತೋ ಭವತಿ ತಥಾಽಹಮಪಿ ಹರ್ಯಾರ್ಚನ ವಿವಾಸಕ್ತೋ ಭೂಯಾಸಮಿತಿ ಕಾಮಪದಪ್ರಯೋಗ್ಬುಧಾರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಯಥಾ ಲೋಭೀ ಯತೇನ ಧನಮಾರ್ಜಯತಿ ನಾನೋಪಾಯೈಃ ಶಕ್ತಿ | ಕದಾಪಿ ನ ವಿಸೃಜತಿ ಚ | ತಥಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ಗುರುಮುಂದಾದಾರ್ಪಯಾಮಿ ಶ್ರುತಿಶ್ಚತಿಯುಕ್ತಭಿಃ ಸರ್ವದಾ ಹೃದಿ ಸ್ಥಿರೀಕರೋಮಿ | ಮರಣೇಽಪಿ ನ ಪರಿತ್ಯಜಾಮೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೩. ಯಥಾ ಮತ್ಸರಗ್ರಸ್ತಃ ಧನವಂತಮನ್ಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತತೋಽಪ್ಯಧಿಕಧನಂ ಮಯಾಽರ್ಜನೀಯಮಿತಿ ಪ್ರಯತ್ನಂ ಕುರ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಮಹಾಪುಣ್ಯೇ ವಿಷಯೇ ಮಮಾಪಿ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೪. ಯಥಾ ಮದಾಂಧಃ ನರ್ತನಾದಿತ್ಯಾರ್ಥವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇಷು ಕಾರ್ಯೇಷ್ವನುದ್ಯೋಗೀ ಸ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಮಮಾಪಿ ಹರಿಕಥಾಕಥನಸಂಭವಮಯೇ ಕಾರ್ಯಾಂತರಸ್ಯಾನುದ್ಯೋಗಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೫. ಯಥಾ ಕ್ಷುದ್ಧಿ ಸ್ಮಶಶ್ಚುಂ ಸದಾ ಸಂಹರ್ತುಮಿಚ್ಛೇತ್ ತಥಾ ಮಮಾಪಿ ತವ ವಿರೋಧಿಮತಂ ತದವಲಂಬನೋ ದುರ್ವಿಶಾಂಶ್ಚ ಯುಕ್ತಭಿಃ ಶಕ್ತಿಭಿಶ್ಚ ಸದಾ ಪರಾಭಾವಯಾಮೀತಿ ಸಸ್ಯಾಹಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೬. ಮಹಾಲಾಜಾಂಗೀಕಾರಮತಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಶತ್ರುವೋಽಪಿ ರಾಜಭೀತ್ಯಾ ವಾದಾತ್ಕಾಂತಾ ಭವಂತಿ | ಯಥೇಶ್ವರಧನದಾಸಾದಿನಾ ಉಪಕುರ್ಮಾಂತಿ ಚ | ತದನಂಗೀಕಾರದಶಾಯಾಂ ಮಾರಯಂತ್ಯೇವ ನೋಪಕುರ್ಮಂತಿ | ತಥಾ ಹರ್ಯಾರ್ಚನಾಃ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ಹರಿವಿಷಯಸಪ್ತಪುಣ್ಯಾರ್ಜನೇ ಹರಿಕಥಾಕಥನೇ ಹರಿರೋಷಮದ್ವೇಷೇ ಹರಿಭಕ್ತೇ ಚ ಸ್ನೇಹೇ ಚ ಹರ್ಯಾಭ್ಯಮಹಾಲಾಜಸದ್ವ್ಯಾಪಾರ್ಥಕಾಮಾದಯಃ ಸರ್ವೇ ಮಮಾನುಕೂಲಾಃ ಪದ ಸಂತಃ ಮೋಕ್ಷಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥಾನಿಹ ದದ್ಯುಃ || ಇತೇಽಂಧೃತ ಕಾಮಾದಿಕರಣೇ ಹರ್ಯಾಭ್ಯಮಹಾಲಾಜಾ-ಸುಗ್ರಹಾಭಾವಾತ್ ಮಾಮಂಧೇತಮಪಿ ವಾತಯಿತ್ವಾ ಹಸ್ತುರೇವ | ಆತ ಉತ್ಪತ್ತಿಕದೇಶೇಜ್ಞೇವ ತದಂಗೀಕಾರೋ ನ ಸರ್ವತ್ರಂತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳು ಸಹ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ಹಾಗೂ ತಾಮಸ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರುಬಗೆ. ತಾಮಸಕಾಮಾದಿಗಳು ನಿಷಿದ್ಧ; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಸಾತ್ವಿಕ ಕಾಮಾದಿಗಳು ಸಾಧನೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಉತ್ತಮರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಎಂತಹ ಶತ್ರುವೂ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರ. ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶತ್ರುವಿನಿಂದ ಕೇಡು ತಪ್ಪದು; ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಮಾದಿಗಳು ಮೋಚಕವೇ ಹೊರತು ಬಂಧಕವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರುದ್ರ ತ್ವಂ ಹಿ^೧ ಮನೋಭಿಮಾನ್ಯಸಿ ತತಸ್ತ್ವಚ್ಛತ್ರುಮಿತ್ರಂ ಮನೋ
ಮಾ ಕುರ್ವಚ್ಯುತಚಿಂತನಾರ್ಚನರತಂ ಕುರ್ವೀಶ ಹೇ ಭಾಸ್ಕರ^೨ ।

ಚಕ್ಷುರ್ಮಾನ್ಯಸಿ ತಚ್ಚ ವಿಟಲವಪುಃಸಂದರ್ಶನೈಕಾದ್ಧರಂ

ಕೃತ್ವಾಮಾ ಕುರು ಕೈರವಾಕ್ಯಮುಚರಂ ಯತ್ ತಾಃ ಸಪತ್ನಾಶ್ರಯಾಃ ॥ ೭೯ ॥

ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ! ನೀನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ನಿನ್ನ ಶತ್ರುವಾದ ಕಾಮನಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡದಿರು; ಸದಾ ಅಚ್ಯುತನಾದ^೩ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚಿಂತನೆ ಹಾಗೂ ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸು; ಎಲೈ ಭಾಸ್ಕರ ! ನೀನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವಿ; ಅದನ್ನು ವಿಟಲನ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡುವಂತಹ ಯಜ್ಞರೂಪದ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿಸಿ, ಕಮಲನೇತ್ರೆಯರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸದಂತೆ ಮಾಡು; ಅವರು ನಿನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಇಂಟು ನೀಡುವವರಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ೧. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೨. ರುದ್ರಾದಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಅವರ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೩. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಪಠನೀಯ ಪ್ರಾತಃಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

೧. ಮನೋಭಿಮಾನೋ ರುದ್ರವೀಂದ್ರಶೇಷಾಸ್ಥಯೋಽಪಿ ತು ।

- ಕಾಶಿಕೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ

೨. 'ಚಕ್ಷುಃ ಸೂರ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುಯತ' - ಇತಿ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೋದ್ಭತ್ತಮಾಗಮಚೇತಮ್ । (೧೫/೨೭)

೩. ಯದ್ವನ್ಮಾತುಃ ಕೈರವಾಕ್ಯಃ ಸಪತ್ನಾಣಾಂ ತವ ವೈರೀಭೂತಕುಮುದಾಣಾಂ ಅಶ್ರಯಾಃ ಉಪಮಾನೋಪಮಾನ-ಯೋರೇಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೋಕ್ತರೀಯಮ್ । ತವ ವೈರೀಭೂತಕುಮುದಂ ಸ್ವಚಕ್ಷುಃ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ರಕ್ಷಣೀತ್ವಾರ್ಥಸ್ಯ ಕೈರವಾಕ್ಯಪದೇಗ ದ್ವನಿತತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತೈರಿವತ್ ವೈರ್ಯಾಧಾರಭೂತತ್ವಾಽಪಿ ವೈರವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

ನಮೋ ವಸ್ತಾತಿಕ್ತಾ ದೇವಾ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಪರಾಯಣಾಃ |

ಧರ್ಮಮಾರ್ಗೇ ಪ್ರೇರಯಂತು ಭವಂತಃ ಸರ್ವಾ ಏವ ||

೪. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಅನ್ಯದೇವತಾಪರ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೫. 'ಕೈರವ' ಎಂದರೆ ಕನ್ನೆದಿಲೆ. ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಅದು ಮುಂದುವುರುವದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಶತ್ರು ಎಂದಾಗುವುದು. ಕನ್ನೆದಿಲೆಯಂತಹ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರು (ಕೈರವಾಕ್ಷಿಯರು - ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಯರು) ಸೂರ್ಯನ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಆಸರೆಯಿತ್ತವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಧ್ವನಿತವಾಗುವುದು.

ವಿರಕ್ತರಮಣಿಯಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಸಂತತಿ

ಸ್ವಾಮಿನ್ ವಿಟ್ಟಲ ಸಜ್ಜನಶ್ಶಬ್ದರತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ದಿಗಂತಾಂಬರಾ-

ಮುತ್ಯಾಂತಾವಪಿ ಯೋಗಿನೀಂ ಮನನಸಜ್ಜಾ ನಾದಿಭಿರ್ಭೂಷಿತಾಮ್ |

ಮೋಕ್ಷಾಪತ್ರವತೀಂ ವಿರಕ್ತರಮಣೀಂ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಯತೋಽಹರ್ನಿಶಂ

ಕಾಲೋ ಗಚ್ಛತು ನಾನ್ಯಥಾ ಕುರು ತದಾ ಕಾಮೋ ಯದಾಲಂಬತೇ || ೮೦ ||

೧. ಸ್ವಾಮಿ ವಿಟ್ಟಲ ! ಸಜ್ಜನನೆಂಬ ಮಾವನಿಂದ ಜನಿಸುವ, ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೇ ವಸಗಳನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಮರಣಾನಂತರವೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬರುವ, ಮನನ, ಉತ್ತಮಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತಳಾದ, ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ೨. ವಿರಕ್ತಿ ಎಂಬ ನಾರಿಯನ್ನು ಹಗಲಿರುಳೂ ಆಲಿಂಗಿಸುತ್ತಲೇ ನನ್ನ ೩. ಕಾಲವು ಕಳೆಯಲಿ, ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಕಾಮ ನನಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಾನು !

ಎ. : ೧. ವಿರಕ್ತಿಯ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ರಮ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ವಿರಕ್ತಿಯೇ ಕನ್ನೆ, ಸಜ್ಜನನೇ ಅವಳ ತಂದೆ, ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ೩. ವಸ್ತ್ರ, ಮನನ ೪. ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳೇ ಅಲಂಕಾರ, ಮೋಕ್ಷವೇ ಸಂತತಿ, ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ವಿರಕ್ತಿಯ ಜೊತೆ; ಹೀಗೆ ವಿರಕ್ತಿಯ

೧. ಸ್ವತೋವಿಷಿ ಮಹಾಂ ಪುತ್ರಿಗ್ವಾತಂತ್ರಂ ದೇಶಾದಿದಿತೈವ ನಿವಾರಣೀಯಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ವಾಮಿನ್ನಿತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಕನ್ಯಾಂ ಜನಯತಾರೋ ಓ ಶ್ವಶುರಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯಂತೇ | ಸಜ್ಜನಸಮಾಗಮಃ ಚ ವಿರಕ್ತರುತ್ಪತ್ತತಃ | ತೇ ಚ ಸಂತಃ ಆತಃ ಸತ್ಪಲವ್ರಸೂತಾ ಸ್ವವಿರಕ್ತರಮಣೀತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. "ತದಾಮಿಷಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸ ಸುಖಂ ಸಮವಿಂದತಃ" | - ಭಾ. (೧೧/೯/೨)

೪. ವ್ಯಾಸವಾಗಾದ್ಯರ್ಥಗಳಿಗೆ ದುಃಖದಾತ್ರೀಭ್ಯೋ ಲೌಕಿಕಗಾರೀಭ್ಯಃ ಅತಿಶಯಸೂಚನಾಯ ರಮಣೀಪದಮ್ | ಅಹರ್ನಿಶಂ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಯತಃ ಆಲಿಂಗತಃ ಮಮ ಇದಂ ಬಾನಿಷಿದ್ವತಿಥಿಮ ರಾತ್ರಾವೇವಾಲಿಂಗಕಯೋಗ್ಯಾಭ್ಯಃ ಲೌಕಿಕಗಾರೀಭ್ಯಃ ದುಹಾತಿಶಯಸೂಚನಾರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. "ಅಪ್ರಜಾಂ ದಶಮೇ ವರ್ಷೇ ಸ್ವಪ್ರಜಾಂ ದ್ವಾದಶೇ ತೃತೀತ" ಇತಿ ವಚನೇನ ವಂಧ್ಯಾಯಾಃ ಸ್ವಪ್ರಜಾಯಾ-ಶ್ಚಾಸಂಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಚ್ಚೇದಮುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಸ್ವರೂಪವು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಸಜ್ಜನನು ವಿರಕ್ತಿಯ ತಂದ ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ವಿರಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇತರ ತರುಣಿಯರು ಜೊತೆಯಿದ್ದಾಗ ಕಾಮ ಹೆಚ್ಚುವುದು; ಆದರೆ ವಿರಕ್ತರಮಣಿ ಜೊತೆಗೂಡಿಹಾಗೆ ಕಾಮವು ಅಳಿಯುವುದು; ಸಾಧನೆ ಉಳಿಯುವುದು ಹಾಗೂ ಬೆಳೆಯುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತತಿ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ ('ಅಪುತ್ರಸ್ಯ ಗತಿನಾಸ್ತಿ') ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ವಿವರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

ಭವರೋಗಹರವಾದ ದಿವ್ಯತಾಂಬೂಲ

ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿಟ್ಟಲನಾಮವರ್ಣಯುಗಲಂ ಸರ್ವಾರ್ತಚೋರ್ಣೇ ಪರೋ
ವರ್ಣಃ ಪೂಗಂಧಲಂ ಗುಣೌಘಗಣನಾಕರ್ಪೂರಖಂಡಂ ಮಹತ್ |

ಭಿಕ್ಷುಶ್ಲಾಘ್ಯಮನಂಗವೈರಿ ತದಿದಂ ಸಂಸರ್ಪಿರಾಗಾಪಹಂ

ಜಕ್ಷತ್ಸಂಸ್ಪೃತಿರೋಗಮೇಷ್ಯತಿ ಕಥಂ ತಾಂಬೂಲಮಾಕೃಷಮ್ || ೮೧ ||

^೧ ವಿಟ್ಟಲ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿನ ವಿ ಹಾಗೂ ಠ ಎಂಬ ಎರಡು ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಲೆ ಹಾಗೂ ಸುಣ್ಣವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಲ ಎಂಬ ಮೂರನೇ ವರ್ಣವನ್ನು ಅಡಿಕೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣರಾಶಿಯ ಎಣಿಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಪೂರಖಂಡವನ್ನಾಗಿಯೂ ಹೊಂದಿರುವ ಯತಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಶಸ್ತವೆನ್ನಿಸುವ, ಕಾಮನಿಗೆ ಶತ್ರುವೆನ್ನಿಸುವ, ಎರಗುವ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಗಿಸುವ, ಅದ್ಭುತವಾದ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಒದಗಿರುವ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ^೨ ಜಗಿಯುವವರಿಗೆ ಸಂಸಾರರೋಗ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಒದಗೀತು? ^೪

೧. ತಾಂಬೂಲದ ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ :

ತಾಂಬೂಲಂ ಕುಟುಕ್ರಮುಷ್ಣಮಧುರಂ ಕ್ಷಾರಂ ಕಷಾಯಾನ್ವಿತಂ

ವಾತಘ್ನಂ ಕೃಮಿಗಾರಜಂ ಕಫಹರಂ ದುರ್ಗಂಧನಾರ್ಹಶನಮ್ |

ವಕ್ತ್ರಾಭರಣಂ ವಿಶುದ್ಧಿಕರಣಂ ಕಾಮಾಗ್ನಿಸಂದೀಪನಂ

ತಾಂಬೂಲಸ್ಯ ಸುಖೇ ತ್ರಯೋದರಗುಣಾಃ ಸ್ವರ್ಗೇಽಪಿ ತೇ ದುರ್ಲಭಾಃ ||

-ಅಭಿಧಾನ

೨. ಗಾಮೃತದೇಶೇ ನಾಮಕೃತಗುಣಮಿತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಕ್ರಮುಕಥಲಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಭಿಕ್ಷುಗಣಾಮಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾಮೋದ್ದೀಪನಾತ್ ಅಧರಕ್ತಮೋಕ್ಷೇಜಕತ್ವಾತ್ ಲೌಕಿಕತಾಂಬೂಲಾದತಿರಯ-
ಸೂಚನಾಯ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅಕೃಷ್ಣತ್ವಾತ್ ಸಕಲರೋಗಮೂಲೀಭೂತಸಂಸಾರಾಖ್ಯರೋಗಮೇವಾಪಹಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳು ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

೨. ತಾಂಬೂಲವು ಅಷ್ಟ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದೆ; ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣೆಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಉಪಚಾರವಾಗಿಯೂ ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ ಲೌಕಿಕ ತಾಂಬೂಲವು ಯತಿಗಳಿಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೂ ಇದು ರಾಗೋತ್ತೇಜಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರದ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹುದೇನಲ್ಲ; ಆದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಟ್ಟಲ ಎಂಬ ನಾಮವು ಅಪೂರ್ವವಾದಂತಹ ದೈವತಾಂಬೂಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ವಿಠಲ ಎಂಬ ನಾಮದಲ್ಲಿ 'ವಿ' ಎಂಬುದು ಎಲೆ, 'ಲ' ಎಂಬುದು ಸುಣ್ಣ, 'ಲ' ಎಂಬುದು ಕರ್ಪೂರವಿಂಡದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಡಿಕೆ; ಇದರ ಸೇವನೆಯು ಯತಿಗಳಿಗೂ ವಿಹಿತ; ಫಲವಂತೂ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಚೂರ್ಣ - ಸುಣ್ಣ; ಪೂಗಫಲ - ಅಡಿಕೆ.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ 'ರಾಮನಾಮ ಪಾಯಸಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನಾಮ ಸಕ್ಕರೆ, ವಿಠಲನಾಮ ತುಪ್ಪವೆ ಬೆರೆಸಿ ಬಾಯಿ ಚಪ್ಪರಿಸಿರೋ' ಎಂಬ ಕೃತಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಯಿರುವ ಶ್ಲೋಕ ಎನ್ನಬಹುದು.

೫. ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಜಗಿದಾಗ ಅದರ ವಿಶೇಷಸವಿಯ ಅನುಭವವಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆ 'ವಿಟ್ಟಲ' ಎಂಬ ನಾಮವನ್ನು ಬಾಯಿಂದ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸುಡಿದಾಗ, ಅದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲ ಹಾಗೂ ವಿಟ್ಟಲನಾಮಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮರವೆನ್ನಿಸುವ ಮನಸ್ಸು

ಸ್ವಾತಂ ತದೇವ ಯತ್ ತೇಽಂಘ್ರಿಕಮಲೇ ಚಂಚರೀಕತಿ |

ಸ್ವಾತಕಾರೀತರನ್ಯನ್ಯೇ ಭ್ರಮದ್ಭ್ರಮಗಸನ್ನಿಭಮ್ || ೮೨ ||

೧. ತಾಂಬೂಲೇಽಪಿ ವರ್ಣಗಾಂ ಬಹುಲತಯಾ ವಿಶ್ವಶ್ವಾದ್ವಿವರ್ಣಃ ವರ್ಣಮ್ | ಲಲಾರಸ್ಯ ಶೂನ್ಯಾರ್ಥಕತ್ವಾತ್ ಚೂರ್ಣತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

ವಿದಮುರಾಗಾಪಹಾರಿತ್ವೇಽಪಿ ದರಿವಿಪಯಕರಾಗೋತ್ತೇಜಕತ್ವಾತ್ ನ ಸರ್ವಥಾ ತಾಂಬೂಲಗಾಮ್ಯಾಭಾವಃ ಕಿಂತ್ವಲೌಕಿಕತಾಂಬೂಲಮೇವೇತಿ ಚ್ಛೇಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾದೈಲಂಕಾರಂ ತಾಂಬೂಲಂ ಶುಕ್ಲವಾಸಸೀ |

ದಿವಾಸ್ವಾಪಂ ಚ ಯಾನಂ ಚ ನಿಶ್ಯಸ್ತಂ ವರ್ಣಯೇದ್ಭತಿಃ ||

-ಪೃತಿಃಸುಸ್ಮೃತಿಃ

೩. ಮುಖೇನಾರ್ತಸಂ ರೋಗಾಪಹರಣಂ ಚೋಭಯೋರಪಿ ತಾಂಬೂಲಯೋಃ ಸಮಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನ್ಯಾನೇ ಚಂಚರೀಕತಿ ಮೇ ಮನಃ |

-ಸ್ಮಾಯಸುಧಾ

೫. ಗಾಮಿಂದ್ರವೃತ್ತಾ ಹ್ಯ ಸ್ವಾಂತಪದವಾಚ್ಛತಾ ಅಪಿ ತು ಸ್ವಸ್ಥಾಂತೋ ಯಸ್ತಾದಿತಿ ಸ್ವಾಂತಪದವಾಚ್ಛಂ ತದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಯಾವುದು ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಯಂತಾಗುವುದೋ ಅದೇ ನಿಜವಾದ 'ಮನಸ್ಸು' ಬೇರೆಯದು ತನಗೆ ನಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಹರಿದಾಡುವ ಹಾವಿನಂತಹುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವೆ.

ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಇತಿ ಬ್ರುವಂತಮಕ್ರೂರಮಾಶ್ವಾಸ್ಯ ಮಧುರೋಕ್ತಿಭಿಃ |

ವಿಸಸರ್ಜ ಪ್ರಭೋರಾಜ್ಞಾಂ ವಿಧಿತ್ಸುಃ ಸೋಽಪ್ಯಗಾಧ್ವಹಾನ್^೧ || ೮೩ ||

ಹೀಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ ಅಕ್ರೂರನನ್ನು ಮಧುರವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಾಂತನುಡಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ^೨ ಸ್ವಾಮಿಯ ಆದೇಶವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲೆಂದು ಅಕ್ರೂರನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದ.

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ

ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ

ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ದಶಮಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸತ್ಯತಃ || ೮೪ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ದಶಮಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧. ಕಿಂ ತೇನ ಮನಸಾ ಕಾರ್ಯಂ ಯಸ್ಯ ತಿವ್ಯತಿ ಕೇಶವೇ |

ಮನೋ ಮುಕ್ತಫಲವಾಪ್ತೌ ಕಾರಣಂ ಸುಪ್ತಯೋಜಿತಮ್ ||

- ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತತಮಾರ್ಹಾವ

೨. ವಿವರಮುಕ್ತೋ ಭಗವತಾ ಸೋಽಕ್ರೂರೋ ವಿಮನಾ ಇವ |

ಪುರೀಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಕಂಸಾಯ ಕರ್ಮಾರ್ವೇದ್ಯ ಗೃಹಂ ಯಯೌ ||

- ಭಾಗ್ಯ(೧೦/೨೯/೧೮)

೩. ಗೃಹಾನ್ - ಸ್ವಗೃಹಮ್ | ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಾರ್ಥಭಂಗಭಿಯ್ಯವ ಆಗಾತ್ | ನ ತು ಸ್ವಗೃಹಪೇಷಾಂತಿ ಭಾವಃ | - ಡ್ಯ.

೧೧. ಏಕಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ - ೧,೨; ರಜಕನ ಸಂಹಾರ - ೩,೪; ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ಉದ್ಧಾರ - ೫-೧೦; ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ - ೧೧-೧೪; ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ-೧೫, ೧೬; ಕೃಷ್ಣವಾಕ್ಯಮದ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಕಂಪನಗುಂಟಾದ ಭಯ - ೧೭-೨೮; ಕುಪಲಯಾಪೀಡಾದಿಗಳ ವಧೆ - ೨೯-೩೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ರಂಗಪ್ರವೇಶ - ೩೯; ಚಾಣೂರಮುಚ್ಚರ ವಧೆ - ೪೦-೪೯; ಕಂಪನೇನೆಯ ಸಂಹಾರ - ೫೦-೫೭; ಪೂತನಾದಿಗಳ ವಧೆಯ ಆಂತರ್ಯ - ೫೮; ಕಂಪವಧೆ-೫೯-೬೩; ವಿಶ್ರಾಂತಿತಿರ್ಥದ ವರ್ಣನೆ - ೬೪; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೫)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶ

ಪ್ರವಿಶ್ಯ^೧ ವ್ರಜತಸ್ತಸ್ಯ ಹೃದಯಾಖ್ಯಪುರಿಂ ಹರಿಃ |

ಇನೋದಯೇ ನಿವಿವಿಶೇ ಮಧುರಾಂ ಮಧುರಾಪುರಿಮ್ || ೧ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ ಅಕ್ರೂರನ ಹೃದಯವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವೇಳೆಗೆ ಮಧುರವಾದ ಮಧುರಾಪುರಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು.

ವಿ. : ^೨ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಿಸುತ್ತಲೇ ಅಕ್ರೂರ ತೆರಳಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ಇನ - ಸೂರ್ಯ; ಇನೋದಯ - ಸೂರ್ಯೋದಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಧುರಾಪ್ರವೇಶದ ವೈಭವ

ದ್ವಾರಿ ದ್ವಾರಿ ಸ್ವಭಕ್ತಾಹೃತವಿವಿಧಬಲಿವಾರ್ಯಾನೋದ್ಯಾನವಾಪೀ-

ಪ್ರೋತ್ಪಲ್ಲಾಂಭೋಜಕುಂದಪ್ರಕರಸುರಭಿಕಾ ಸೇವ್ಯಮಾನೋಽಧಿವತ್ಸ್ರ |

ಸಿಕ್ತಾಂ ಸನ್ಮಾರ್ಗನಾಡೀಮವಿಶದುರುಗುಣಃ ಪುಷ್ಪಪೀಯೂಷವೃಷ್ಟಾ

ಪಾಪವ್ರಾತಂ ದಿಧಕ್ಷುಃ ಪ್ರಥಿತನಿಜಪುರೋಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀಮಿವೇಶಃ || ೨ ||

ಮಹಾಗುಣವಂತನಾದ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತಿದ್ವಾರದಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಉಪವನದಲ್ಲಿನ ಕೊಳೆಗಳಲ್ಲಿನ ಅರಳಿದ ಕಮಲ, ಜಾಜಿ, ಪುಷ್ಪಗಳ ರಾಶಿಗಳ ಪರಿಮಳದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಯುವಿನಿಂದ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ, ಹೂಗಳೆಂಬ ಅಮೃತವರ್ಷವು ಸುರಿದಿದ್ದ ರಾಜಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಣಾಳಿಯನ್ನು,

೧. ತತೋಽಪರಾಷ್ಟೇ ಭಗವಾನ್ ಕೃಷ್ಣಃ ಸಂಕರ್ಷಣಾಸ್ಥಿತಃ |

ಮಧುರಾಂ ಪ್ರಾವಿಶದ್ಗೋಪೈರ್ವಿದ್ವಕ್ಷುಃ ಪರಿವಾರಿತಃ ||

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೃದಿ ಸ್ವರಸ್ತವಾಕ್ರೂರೋ ಗತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಭಾಗ(೧೦/೩೯/೧೯)

-ದ್ವಾ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಶರೀರವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣದ ^೧ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯನ್ನೆಂಬಂತೆ ಪಾಪಿಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಸುಡಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಧುರೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಸರ-
ನಾರಿಯರು ಬಗೆಬಗೆಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿತಕರವಾಗಿ ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತ್ತಲಿತ್ತು.
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಂತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ^೨ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಆಯಾ
ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಅನಂದರೂಪವಾದ ಪೂಜೆ, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ
ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ^೩ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿ ರೂಪದ ವಾಯುವಿನ ಸೇವೆ;
^೪ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ವರುಣಮಂಡಲದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಅಮೃತವರ್ಷದಿಂದ ತೊಯ್ದು
ಬ್ರಹ್ಮಪುರವನ್ನಿಸಿದ ತನ್ನ ಭಕ್ತನ ಶರೀರದ ^೫ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿ ಎನಿಸಿದ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಪ್ರವೇಶ,
ಹಾಗೂ ವಾಮಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಪಾಪಪುರುಷನ ಅವಯವ ರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ
ಪಾಪಗಳ ರಾಶಿ; ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿ ಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಪ್ರಕರ -
ಸಮೂಹ ; ಪ್ರಾತ - ಸಮೂಹ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಧುರೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ
ಕಾತರಿಸಿ, ಧಾವಿಸಿದ ಪರಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ :

ಕಾಶ್ಚಿದ್ ವಿಪರ್ಯಯಕೃತ್ವವಸ್ತುಭೂಷಣಾ ವಿಸ್ತೃತ್ಯ ಚೈಕಂ ಯುಗಲೇಷ್ವತ್ಥಾಪರಾಃ |
ಕೃತ್ಯೈವಸ್ವಪ್ನದಣೈಕನೂಪುರಾ ನಾಂಕ್ವಾ ದ್ವಿತೀಯಂ ತಪ್ತರಾಶ್ಚ ಲೋಚನಮ್ ||
ಅಶ್ವತ್ಥ ವಿಕಾಸ್ತದಪಾಸ್ಯ ಸೋತವಾ ಅಭ್ಯಜ್ಯಮಾನಾ ಅಕೃತೋಪಮದ್ವನಾಃ |
ಸ್ವಪಂತ್ಯ ಉತ್ತಾಯ ನಿಶಮ್ಯ ನಿಷ್ಪನ್ನಂ ನಿಪಾಯಯಂತೋಽರ್ಚಮಪೋಹ್ಯ ಮಾತರಃ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೩೯/೨೫-೨೬)

೧. ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಾಯಾಂ ಚ ಪಿಂಗಲಾಯಾಂ ಚ ವರ್ತತಃ |

ವ್ಯಾಸಃ ಸಂಧಿಮು ಸರ್ವತ್ರ ಉದಾಸೋ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಗಃ |

ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾನಸ್ತು ಸಮಂ ಚರತಿ ಸರ್ವಗಃ || ಇತಿ ಭಾರತಃ ||

- ಭಾ.ತಾ. (೨/೨/೨೧)

೨. ಅಗ್ನಿತ್ರ ಚಕ್ಷುರಾದಿವ್ಯಾ ರೇಷು ಸೂರ್ಯಾದಿರೇವೈರುಪಪತ್ತತದಿಂದ್ರಿಯಜಗ್ಗಮವಿರೂಪಬಲಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಗ್ನಿತ್ರ ವಾಯುಗಾ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿರೂಪೇಣ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿವಾಯುಗಾ ವಾ ಸೇಷ್ಯಮಾನಃ
ಪುಷ್ಪಪೀಯೂಷವೃಷ್ಟಾ ಪುಷ್ಪರಸಾಮೃತವೃಷ್ಟಾ ಸಿಕ್ವಾಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅಗ್ನಿತ್ರ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸ್ತವರುಣಮಂಡಲಾತ್ ನಿಷ್ಪತಾಮೃತವೃಷ್ಟಾ ಸಿಕ್ವಾಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಅಗ್ನಿತ್ರ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸ್ತವರುಣಮಂಡಲಾತ್ ನಿಷ್ಪತಾಮೃತವೃಷ್ಟಾ ಸಿಕ್ವಾಂ ಪಾನಪಾಂ ಸನ್ನಾಂಗನಾಡೀಂ
ರಾಜಮಾರ್ಗಪ್ರನಾಡೀಂ ಪ್ರಥಿನೀಪುರಃ "ಹೃದಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರ"ಮಿತಿ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧೃಷ್ಣಭಕ್ತರೇರಾಪ್ಯಾ ಯಾ
ಪುಃ ಪುರಃ ತಸ್ಯಾಃ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀಮಿವ ಹೃದ್ಯಪುರಮಮ್ನನಾಡೀಮಿವ ಪಾಪವೃತ್ತಂ ಚಾಣೂರಕಂಠಾ-
ವಾಪಸಮೂಹಮ್ | ಅಗ್ನಿತ್ರ ವಾಮಕುಕ್ಷಿಸ್ತಪಾಪಪುರುಷವಯವಭೂತಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿಪಾಪಸಮೂಹಂ ದಿಠ್ವಃ
ದಗ್ಧುದ್ವಿಚ್ಛುಃ ಸನ್ನಿವೃತಃ ಪ್ರವಿವೇಶ |

- ವ್ಯಾ.

- ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನೆಡೆಗೆ ಹೀಗೆ ಗೋಪಿಯರು ಸಹ ಧಾವಿಸಿದ್ದ ವಿವರ ಈ ಹಿಂದೆ (೬/೫೨,೫೩) ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

- (ಕೆಲವರು ವಸ್ತ್ರಗಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಭೂಷಣಗಳನ್ನು, ಭೂಷಣಗಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದರು. ಕೆಲವರು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನಷ್ಟೆ ಧರಿಸಿದರು, ಕೆಲವರು ಒಂಟಿ ವಸ್ತ್ರ ಒಂಟಿ ಓಲೆ, ಒಂಟಿ ಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ಧರಿಸಿದರು. ಕೆಲವರು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿದರು. ಕೆಲವರು ಭೋಜನವನ್ನು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಓಡಿದರು. ಅಭ್ಯಂಜನವನ್ನು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಓಡಿದವರು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು; ಮಲಗಿದ್ದ ಕೆಲವರು ನಿದ್ರೆ ತೊರೆದು ಓಡಿದರೆ, ಕೆಲವರು ಮಗುವಿಗೆ ಹಾಲುಣಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿದರು ಎಂದು ಭಾವ).

೪. ಮಂತ್ರಜಪಕ್ಕಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪಾಪಪುರುಷನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಧಿ; ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪಾಪರಾಶಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದ ಕಂಸಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರಜಕನ ಬಳಿ ವಸ್ತ್ರಕೇಳಿದ ಪೀತಾಂಬರಧಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ರಜಕಂ ರಜಸಾ ಗ್ರಸ್ತಂ ದರ್ಶಯನ್ನಿವ ಸೋಽಧ್ವನಿ |
ವಸನಂ ಪೀತವಸನಃ^೧ ಸಮಯಾಚಿತ ಸರ್ವವಿತ್^೨ || ೩ ||

ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪೀತಾಂಬರಧಾರಿಯೂ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಆದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅಗಸನು ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಿಂಬಂತೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬೇಡಿದ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅಗಸ ನೀಡುವ ವಸ್ತ್ರದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಪೀತವಸನಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ರಜಕ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹ ಸಾತ್ವಿಕನೇನಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಬಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು^೩ ಸೂಚಿಸಲು ಸರ್ವವಿತ್ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಬಳಸಿರುವರು; ಪೀತವಸನ - ಪೀತಾಂಬರ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತನಾದ ಆ ರಜಕನು ಸ್ವರೂಪತಃ ತಮೋಯೋಗ್ಯನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಇಲ್ಲಿ 'ರಜಸಾ ಗ್ರಸ್ತಂ' ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಅಗ ಅವನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದ ರಜೋಗುಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೆಂದು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂತಹ ಲೋಭವು ರಜೋಗುಣದ ಸಂಕೇತ ಎಂಬ ವಿವರ^೪ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೧. ದೇಹಾದಯೋಃ ಸಮುಚಿತಾನ್ಯಂಗ ವಾಸಾಂ ಪಾರ್ಶ್ವತೋಃ |

ಭವಿಷ್ಯತಿ ಪರಂ ಶ್ರೇಯೋ ದಾತುರ್ವೇ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ||

- ಭಾಗೃ (೧೦/೨೯/೩೨)

೨. ಸ್ವಯಾಂಚಾಭಂಗಕರಣೇ ರಾಜಸೋಽಯಮಿತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ್ವಿದ ಯಾಂಚಾ ನ ತು ಮಾಧ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ರಜೋ ರಾಗಾತ್ಮಕಂ ವಿದ್ವಿತ್ಯಪ್ಪಾಸಂಗಸಮುದ್ಭವಮ್ |

ತನ್ನಿಬಧ್ನಾತಿ ಕೌಂತೇಯ ಕರ್ಮಸಂಗೇನ ದೇಹಸಮ್ ||

- ಗೀತಾ (೧೪/೭)

ರಜಕನ ವಧೆ

ತತ್ಪ್ರಸಕ್ತ ದುರಾಲಾಪಂ ನಿಶಮ್ಯ ಸುದುರಾತ್ಮನಃ |

ಶಿರೋ ಜಹಾರ ಕಿಂ ಕಾಯಂ ಕರೋತ್ಪ್ರತಿಕಲ್ಪಿಷಮ್ || ೪ ||

ಬಳಿಕ ತುಂಬಾ ದುರಾತ್ಮನಾದ ಆ ಅಗಸನ ದುಷ್ಟವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ; ಅಪಚಾರವೆಸಗದ ಮುಂಡದ ಭಾಗವು ಏನು ತಾನೆ ಮಾಡಿತು?

ಪಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಿಟ್ಟಿ ವಚನಗಳನ್ನು ನುಡಿದ ಅಗಸನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಆದರೆ ಅಂತಹ ಅಪರಾಧ ಮಾಡದಿದ್ದ ಕಾಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ದಂಡಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾತ್ರವೇ ಶಿಕ್ಷೆ ನೀಡುವವನು, ಸಮ ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತ.

೨. ಈ ಮುನ್ನ ಕಾಲಿಯಮರ್ದನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ(೪/೭೫) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಹೆಡೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತುಳಿದು, ಬಾಲವನ್ನು ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಸಹ ಇದರಂತೆಹುದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು; ಕಾಯ - ಶರೀರ.

ತ್ರಿವಕ್ರೈಗೆ ಲಭಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯ

ಪಥಿ ಪಥಿ ನವಸೌಧಾಂತಸ್ಥಮುಗ್ಧಾಂಗನಾಭಿಃ

ಕುಸುಮನಿಕರಲಾಚೈಃ^೧ ಕೀರ್ಯಮಾಣೋಽಪಿ ಕೃಷ್ಣಃ |

ಅವಿದಿತಗುಣಕರ್ಮೋಪೇತ್ಯ ವಪ್ರೇ ತ್ರಿವಕ್ರಾಂ

ಚತುರಪುರುಷಕಾಂಕ್ಷಾ ವಕ್ರಯೋಷಿತ್ಸು ನೂನಮ್ || ೫ ||

ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಹೊಸ ಉಪರಿಗೆಗಳಲ್ಲಿನ ಮುಗ್ಧ ನಾರಿಯರು ಪುಷ್ಪರಾಶಿ ಹಾಗೂ ಲಾಜಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅರಿಯಲಾಗದ ಗುಣ ಹಾಗೂ ಕರ್ಮಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ಬಳಿಸಾರಿ ಅವಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ; ನಿಪುಣಪುರುಷರ ಬಯಕೆಯು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ವಕ್ರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿಯೇ.

ಸತ್ವಾತ್ ಸಂಜಾಯತೇ ಜ್ಞಾನಂ ರಜಸೋ ಲೋಭ ಏವ ತ |

ಪ್ರಮಾದಮೋಹೌ ತಮಸೋ ಭವತೋಽಜ್ಞಾನಮೇವ ತ ||

- ಗೀತಾ (೧೪/೧೭)

೧. ಅಕೃತಕಲ್ಪಿಷಮಿತ್ಯನೇನ ದುರ್ವಚನಮಾತ್ರಂ ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ನತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರತಿ ಹಂತುಂ ಹಸ್ತೋದ್ಯೋಗಃ ಕೃತ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಾಸಾದಶಿಖರಾರೂಢಾಃ ಪ್ರೀತ್ಯುತ್ಪಲ್ಲಮುಖಾಂಬುಜಾಃ |

ಅಭ್ಯವರ್ಷನ್ ಸೌಮನ್ಯೈಃ ಪ್ರಮದಾ ಬಲಕೇಶವಾಃ ||

ದದೃಕ್ಷುಃ ಸೋದಪಾತ್ಮಃ ಸ್ವಗ್ಗಂಧೈರಭ್ಯುಪಾಯಾಭೈಃ |

ತಾದಾಸರ್ಮುಃ ಪ್ರಮುದಿತಾಪ್ರತ್ಯ ತತ್ರ ದ್ವಿತಾತಯಃ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೨೯/೨೯.೨೦)

೨. : ೧. ಅಸಂಖ್ಯಾಸ್ಯಾಯರು ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬ ಗೂನಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಹೊರಟ ಎಂಬುದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಸಮಂಜಸವನ್ನಿಸದ ವಿವರ ; ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿಪುಣ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಇಂತಹ ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದ ನಾರಿಯನ್ನೇ ಮೆಚ್ಚುವನು ಎಂಬುದು ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಕರೀತಿಯ ಕಾರಣ.

೨. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಿಂಗಳಿ ಎಂಬ ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಪ್ಪಿನಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿದ್ದ ಪುಣ್ಯವತಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಸರೆ. ಅದಕ್ಕಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೆಂದು ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬುದು ತತ್ವ ; ನಿಕರ - ಸಮೂಹ.

ಧನುಸ್ಸಿನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ತ್ರಿವಕ್ರ

ಮುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣತನುಮಧ್ಯವತೀಂ ಸ್ವರ್ಕಣ-

ವಿಶ್ರಾಂತನಿರ್ಮಲಗುಣಾಂ ರುಚಿರಾಂ ತ್ರಿವಕ್ರಾಮ್ ।

ವಿಷ್ಣುಕೃತ್ಯುಕ್ತನಯನಾಂತತರಾಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ

ಕೋದಂಡಮುದ್ಧವಕಥಾವಿಷಯಂ ಸ ಮೇನೇ || ೬. ||

ಮುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣದ ತೆಳುವಾದ ನಡು, ತನ್ನ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರ್ಮಲಗುಣಗಳ ಚಿಂತನೆ, ಆಪಾರಲಾವಣ್ಯ, ಸುತ್ತಲೂ ಬೀರುತ್ತಿದ್ದ ಕಟಾಕ್ಷರೂಪದ ಬಾಣಗಳು, ಹೀಗಿದ್ದ ಸುಂದರಿಯಾದ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಧನುಸ್ಸು ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದನು.

೨. : ೧. ಬಾಗಿಡ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಡ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ ; ಧನುಸ್ಸಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗವು ಮುಷ್ಠಿಗೆ ನಿಲುಕುವಂತಿರುವುದು. ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಿವಿಯವರೆಗೂ ಎಳೆದಾಗ ನೋಡಲು ರಮ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨. ಬಾಣವನ್ನು ಕಿವಿಯವರೆಗೂ ಎಳೆದಾಗ ಧನುಸ್ಸು ತ್ರಿಕೋನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಾಗುವುದು ಅದಕ್ಕೆ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯೊಂದಿಗಿರುವ ಸಾಮ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಉದ್ಧವ - ಉದ್ಧವ ಎಂಬ ಯಾದವ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸವ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

೧. ತಥಾಹಿ ಚತುರಪುರುಷಃ ಕಾಂಕ್ಷಾ ಇಚ್ಛಾ ವಕ್ರಯೋಚ್ಚುತುಟಲಾಂಗಣಾಸು ಪ್ರಣಯಕೋಪಾದಿನಾ ನಾಂಗೀ-
ಕರೋಮೀತಿ ಮನುಕೊಟಲ್ಪವತೀನು ಸೂಗಂ ನಿಶ್ಚಯಃ । ಪ್ರೌಢಪುರುಷಾಣಾಂ ವಕ್ತ್ರಾಂಗಣಾವಶೀಕರಣ-
ಚಾತುರ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಪಾದಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಭಗವದ್ವಾರ್ಯತಾಯೋಗ್ಯಾಃ ಕಾತ್ಯದ್ವಪ್ಪವಃ ಸ್ತ್ರೀಯಃ ।

ರಮಾದೇಶಾತ್ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವಪ್ನಾಸ್ತೇಕಾ ಪಿಂಗಲಾಽಫವತ್ ।

ತದನ್ಯಾಸಾಂ ಮಹಾಸಾ ದೋಷೋ ಭಗವದ್ವಾರ್ಯತಾತ್ಪತ್ಯಾತ್ ॥ -ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ (೧೧/೮/೨೪)

೨.. ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಮಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಮೂರು ಕಡೆ ಬಾಗಿವೆ ಅದನ್ನು ನೇರಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ಅದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯನ್ನು ನೇರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ.

ಅವಕ್ರೆಯಾದ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೇ

ಮಧುರವಚನಮಾತ್ರೇಣಾಂಗರಾಗಂ ದದೌ ಯಾ

ಪುಲಕಿತರುಚಿರಾಂಗೀ ಚಂಚಲಾಪಾಂಗಭೃಂಗೀ ।

ಅನುಚಿತಮಭಿಧಾನಂ ತ್ಯಾಜಯನ್ ವಾಸುದೇವಃ

ಖಿಲಕುಲವನದಾವಸ್ತಾಂ ತತಾನರ್ಜುಗಾತ್ರೀಮ್ ॥ ೭ ॥

ಸವಿನುಡಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗಂಧವನ್ನು ನೀಡಿದ ಪುಲಕಿತ ಸುಂದರದೇಹದ, ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟ ರೂಪದ ದುಂಬಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರಗೆ^೧ ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಹೆಸರನ್ನು ಅಳಿಸಿಹಾಕಲೆಂದು ದುಷ್ಕರ ಕುಲಕ್ಕೆ ದಾವಾಗ್ನಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವಳನ್ನು ನೇರದೇಹದವಳನ್ನಾಗಿಸಿದ.

ಎ. : ಸವಿನುಡಿಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಪುಳಕ, ದುಂಬಿಯಂತಹ ಚಂಚಲಕುಡಿನೋಟ ಹಾಗೂ ಗಂಧದಾನ, ಇವು ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅವಳ ದೇಹಮಾತ್ರ ಬಾಗಿದ್ದಿತು; ಎಂದರೆ ಅವಳಿಗೆ ಒಪ್ಪದಂತಿದ್ದಿತು ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳ ವಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯ ಅನುಚಿತವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಋಜುಗಾತ್ರೀ - ನೇರದೇಹದವಳು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ

ಪ್ರಪದನಿಹಿತಪಾದಾಂಭೋಜಪುಲ್ಲಪ್ರಸೂನೋ

ವದನಮುಪಗತೇನ ದ್ವೈಂಗುಲೋತ್ತಾನದೋಷ್ಣಾ ।

ಋಜುತನುಮತನೋತ್ ತಾಮುನ್ಮಮಯ್ಯ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರಾಂ

ಚುಬುಕಗತಕರಾಣಾಮಂಚತಾಂ ಕ್ವಾಪ್ತಿ ವಕ್ತ್ರಾ ॥ ೮ ॥

ಅವಳ ಮುಂಗಾಲಿನ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪಾದಗಳೆಂಬ ಅರಳಿದ ಕಮಲಪುಷ್ಪವನ್ನು ಇರಿಸಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೆಯ ಮುಖದ ಬಳಿ ಎರಡು ಅಂಗುಲಿಗಳನ್ನು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಮುಂಗೈಯಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತುವ ಮೂಲಕ ಅವಳನ್ನು ನೇರದೇಹದವಳನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಗಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇರಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಿಸುವವರಿಗೆ^೨ ಯಾವಳು ತಾನೆ ವಕ್ತ್ರೆಯಾದಾಳು ?

೧. ಅನುಚಿತಮಭಿಧಾನಂ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರೇತಿ ನಾಮ । ಪ್ರಿಯೋಕ್ತೃವಗಮಾತ್ತೇಣ ಅಂಗರಾಗಾರ್ವಣಾತ್ ಏಕತ್ರಾಪ್ತವಕ್ತ್ರಾಯಾಃ ತ್ರಿವಕ್ರತ್ವಮನುಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ವಿಲಾಸೀ ಪ್ರಣಯಿನೋದೇ ವಕ್ತ್ರಾಯಾಃ ಪಾದೇ ಪುಪ್ಪಂ ಮುರ್ಧ್ನ ವದನಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ಸ್ತುತಾ ಅನುಚಿತಲಯಂತಿ ತಥೇತಿ ದ್ವನಿಃ । - ವ್ಯಾ.

ಕರದಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಕೈ

ವಕ್ರಾಮಪಿ ಚ ತಾಂ ತನ್ವೀಮೃಷ್ಟ್ವಂ ಕೃಷ್ಣಕರೋಽಕರೋತ್ |

ಅನುಕೂಲಯಿತುಂ ಬಾಲಾಂ ಕರ ಏವ ಹಿ ಕಾರಣಮ್ || ೯ ||

ವಕ್ರಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿರವು ನೇರ ದೇಹದವಳನ್ನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತು; ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೀಗೆ ಕರ(ಕಾಣಿಕೆ)ವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ !

ಎ. : ಮುನಿಸಿಹೊಂಡವರನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಡುವುದೇ ಮುಖ್ಯ ಉಪಾಯ ಎಂದರ್ಥ; ಇಲ್ಲಿ ಕರ(ಕೈ, ಕಾಣಿಕೆ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪೂಜೆಯ ಫಲ

ಗಂಧಾರ್ಪಣಾದ್ರುಚಿರವೇಷಕೃತೇರ್ಮನೋಽಪ್ಲ-

ಕುಂದಪ್ರಸೂನರಚಿತಾಮಲಮಾಲ್ಯದಾನಾತ್ |

ಕುಬ್ಜಾದಯಸ್ತಮಲಭಂತ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಂ

ಕಿಂ ನಾಮ ಸರ್ವವಿಧಿಭಿರ್ವಿಭುಮರ್ಚಯಂತಃ || ೧೦ ||

ಗಂಧಸಮರ್ಪಣೆಯಿಂದ, ಮನೋಹರವಾದ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ರಮ್ಯವಾದ ಜಾಜಿಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮಾಲೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದರಿಂದ, ಕುಬ್ಜ ಮೊದಲಾದವರು ಆ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ಇನ್ನು ಸಕಲವಿಧಿಗಳಿಂದ ವಿಭುವಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆರ್ಚಿಸುವವರು ಅಂತಹ ಮಹಾಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವರು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿದೆಯೇ?

ಎ. : ೧. ಕುಬ್ಜ ಗಂಧಸಮರ್ಪಣೆಯನ್ನು, ಇತರರು ಮಾಲಾದಿಗಳ ಸಮರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರು. ಹೀಗೆ ಒಂದೆರಡು ಬಗೆಯ ಆರಾಧನೆಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವಾಗ ಸಕಲ ಬಗೆಯ ಉಪಚಾರಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಆಸಾಧ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಕರ ಏವ ದ್ರವ್ಯದಾನಮೇವ ಕಾರಣಂ ಹಿ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕರಶಬ್ದಃ ಶ್ರೀಪ್ರತ್ಯಾತ್ ಶ್ಲೇಷಮೂಲೋಽರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯಾ ದೋಷನೇರವಹನನೇ ಮಥನೋಪಪಲ್ಲವೇಂಬೇಂಬಿನಾರ್ಥರುದಿತೋಕ್ತಗಮುಷ್ಣಾದೌ |

ಗಾಯಂಚಿ ಚೈನಮನುರಕ್ತಧಿಯೋಽಪ್ರಕಂಠ್ಯಃ ಪುಣ್ಯಾ ಪ್ರವಸ್ತ್ರಿಯ ಉರುಕ್ತಮುಚಿತ್ತಯಾದಾಃ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೪೨/೧೫)

೪. ಮನೋಽಪ್ಲಕುಂದಪ್ರಸೂನರಚಿತಾಮಲಮಾಲ್ಯದಾನಾತ್ ವಿಕ್ರೋಪಚಾರಸಮರ್ಪಣಾದಿಃ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಗಂಧಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಿದವಳು ಕುಬ್ಜೆ ; ಸೊಗಸಾದ ಅಲಂಕಾರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದವನು ಒಬ್ಬ ಕ್ಷೌರಿಕ. ಹೂಮಾಲೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದವನು ಹೂವಾಡಿಗ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ.

೩. ಸಕಲವಿಧಿಗಳು ಎಂದರೆ ಪೂಜಾಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಮೊದಲಾದ ಪೂಜಾರೋಪಚಾರಗಳು^೧ ಎಂದರ್ಥ. ಅರ್ಘ್ಯ - ಪಾದ್ಯ - ಆಚಮನೀಯ - ಮಧುಪರ್ಕ - ಪುನರಾಚಮನೀಯ- ಸ್ನಾನ - ಮೃತ್ - ಭೂಷಣ - ಯಜ್ಞೋಪವೀತ - ಆಸನ - ಗಂಧ - ಪುಷ್ಪ - ಧೂಪ - ದೀಪ - ನೈವೇದ್ಯ ಹಾಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಇವು ಪೂಜಾರೋಪಚಾರಗಳು^೨ ಮುಖವಸ್ತ್ರ , ತಾಂಬೂಲ, ದರ್ಪಣ, ಭಕ್ತ, ಚಾಮರ ಹಾಗೂ ಪಾದುಕೆಗಳು - ಆರು ಅನೂಪಚಾರಗಳು .

೪. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ದೇವ-ಪೂಜೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಾರರೂಪದಂತಿರುವ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿದೆ.

೫. ಪೂಜೆಯ ಏಕದೇಶವು ಸಹ ವ್ಯರ್ಥವಾಗದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಸಂದೇಶ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಶಿವಧನುಸ್ಸಿನ ಭಂಗ ರಾಜಾಧ್ಯನಾ ಸಮಧಿಗಮ್ಯ ಧನುರ್ನಿವಾಸಂ ಕೋದಂಡಖಂಡನಮಥೋ ಚಕಮೇ ರಮೇಶಃ |

೧. ಗ್ರಾಹ್ಯಾಪೋಯರಹಿತೈಕಚಿದಾಕೃತಾಂ ದ್ರವ್ಯಾ ನಂದರ್ಪಣ್ಯವಪುರಸ್ಕಯತೋಪಹೀನಃ |
ಲೋಕಾನ್ ವಿಡಂಬ್ಯ ನರಮತ್ ಸಮಲಕ್ಷಣಾದ್ಯೈರ್ವಪ್ತಾ ವಿಭೂಷಿತ ಇವಾಭವದಪ್ರಮೇಯಃ ||
ಮಾಲಾ ಆವಾಪ್ಯ ಚ ಸುಧಾಮತ ಆಕೃತಂತ್ಯಸ್ತಾವಕ್ಷ್ಯೋಽನುಜಗೃಹೇ ನಿಜಪಾರ್ಷ್ವದೌ ಹಿ |
ಭೂವರ್ಗಂ ವಿಶುಂಕಸದಗಾದ್ಧರಿಸೇವಗಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಭುವಂ ಮೃಜನಪೃಪ್ತಕರೌ ಪುರಾಸಹಿ ||
ಸರ್ವೇಪ್ಪಪ್ತಪ್ತಮಿಹ ತತ್ರ ಸರೂಪತಾಂ ಚ ಕೃಪ್ತಪ್ತಯೋರ್ವರಮದಾದಥ ರಾಜಮಾರ್ಗೇ |
ಗಚ್ಛನ್ ದದರ್ಶ ವನಿತಾಂ ನರದೇವಯೋಗ್ಯಮಾದಾಯ ಗಂಧಮುಧಿತಂ ಕುಟಲಾಂ ವ್ರಜಂತೀಮ್ ||
ತೇನಾರ್ಥಿತಾ ಸಪದಿ ಗಂಧಮದಾತ್ ತ್ರಿವಕ್ತ್ರಾ ತೇನಾಗ್ರಜೇನ ಸಹಿತೋ ಭಗವಾನ್ ಲಿಲಿಂಪೇ |
ತಾಂ ಚಾರ್ತೃಜುತೃಮನಯತ್ ಸ ತಯೋರ್ಥಿತೋಽಲಮಾಯಾಮಿ ಕಾಲತ ಇತಿ ಪ್ರಹಂಭಮುಂಚತ್ ||
- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೩/೯೯ - ೧೦೨)

೨. ಪೂಜಾರೋಪಚಾರಗಳು ಹೀಗಿವೆ :
ಅರ್ಘ್ಯ - ಪಾದ್ಯ - ಆಚಮನೀಯ - ಮಧುಪರ್ಕ - ಪುನರಾಚಮನೀಯ- ಸ್ನಾನ - ಮೃತ್ - ಭೂಷಣ - ಯಜ್ಞೋಪವೀತ - ಆಸನ - ಗಂಧ - ಪುಷ್ಪ - ಧೂಪ - ದೀಪ - ನೈವೇದ್ಯ - ಗಮ್ಯಾರಾಃ ಪೋಷಣೀಪ-ಚಾರಾಃ |
- ಸುಮದ್ವ ವಿಜಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ (೧೪/೨.೬).
೩. ಮುಖವಾಸವು ತಾಂಬೂಲಂ ದರ್ಪಣಂ ಭಕ್ತಚಾಮರಃ |
ಪಾದುಕಃ ಚೇತಿ ವಿಕ್ಷೇಯಾ ಉಪಚಾರಾಃ ಪರೇ ಬುದ್ಧಃ || - ಇತಿ ಪದಗೂಪಚಾರಾಃ |
- ಸುಮದ್ವ ವಿಜಯಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ (೧೪/೨.೬)

ಯುಕ್ತಂ ಹಿ ತತ್ಸಕಲದೈವತಮುಖ್ಯದೇವಃ

ಕೃಷ್ಣಃ ಕಥಂ ಜಡತಮಸ್ಯ ಬಲಿಂ ಸಹೇತ || ೧೧ ||

ಬಳಿಕ ರಾಜಮಾರ್ಗದಿಂದ ಧನುಸ್ಸನ್ನಿರಿಸಿದ್ದ ಗೃಹಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸಲು ಬಯಸಿದ; ಅದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ; ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯದೇವತೆಯಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅತ್ಯಂತ ಜಡವಾದ ಅದರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಎಂತು ತಾನೆ ಸಹಿಸಿಯಾನು ?

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಮಾಡಿದ ವಿಷಯ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಾಗೆ ಮುರಿದು ಹಾಕಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಂಸ 'ಸರ್ವೋತ್ತಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಕಾರಣ.

೩. ಧನುಸ್ಸು ಕೇವಲ ಜಡಪದಾರ್ಥವಲ್ಲದೆ, ಅತಿಹೆಚ್ಚಿನ ಜಡ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೪. ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಾಗೆ ಮುರಿದ ಮೂಲಕ ತಾನು ಶಿವನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಪರದೇವತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ ನಡೆದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮೀಣಸ್ವಯಂವರದ ಮುನ್ನ ಶಿವಧನುರ್ಭಂಗ ನಡೆಯಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೬. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೂ ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೃಢಪಡಿಸಿದ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ನಿರೂಪಿತ.

೭. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊರತು ಇತರರನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇನ ಆರಾಧಿಸುವುದು ಅನಿಚ್ಛೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಸಹ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ ; ರಾಜಾಧ್ಯ - ರಾಜಮಾರ್ಗ.

೮. ಕೇವಲ ದುರ್ಗಾ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಹೊರಟಿದ್ದ ನಂದ, ಆಜಗರನಿಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದ ವಿವರವು ಸಹ ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ.

ವಕ್ರಮನಸ್ಸಿನವರಿಗೆ ಕೇಡು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ

ಸದ್ವಂಶಜಾತೋಽಪಿ ಗುಣಾನ್ವಿತೋಽಪಿ

ಶಿಕ್ಷಾನುರೂಪೋಽಪಿ ಸ ತೇನ ಚಾಪಃ |

೧. ಶಿವಧನುಸ್ಸಿನ ಕಂಸನ ಧನುಷಿ ಶಿವಸ್ವಯ ಪೂಜನಾತ್ ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಶಾ ದೇವತಾಂತರಪೂಜನಮನಿವೃತ್ತೇತುರಿತ್ಯೇಕೋ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ತಮಸ್ವಾಗ್ರೇ ಅಧಮಪೂಜನಮಧಮಸ್ವೈವ ವಿನಾಶಹೇತುರಿತ್ಯಪರೋ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಭಗ್ವಃ ಶನೈರ್ವಕ್ರಹೃದೋ ಹಿ ಪುಂಸಃ

ಕೋ ವಾ ಗುಣಃ ಕೋವಿದಮಾನಯೋಗ್ಯಃ || ೧೨ ||

ಆ ಧನುಸ್ಸು ಉತ್ತಮ ಬಿದಿರಿ(ವಂಶ)ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಿತು; ಹಗ್ಗ(ಗುಣ)ದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿತ್ತು, ಎಳೆಯುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವೂ ಆಗಿತ್ತು; ಆದರೂ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುರಿದು ಹೋಯಿತು. ವಕ್ರಮನಸ್ಸಿನ ಪುರುಷನ ಯಾವ ಗುಣವು ತಾನೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮಾನ್ಯತೆಗೆ ಅರ್ಹತೆ ಪಡೆದಿತ್ತು?

ವಿ. : ೧. ಧನುರ್ಭಂಗದಿಂದ ದೃಢಿತವಾಗುವ ತತ್ತ್ವ ಇದರಲ್ಲಿನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಉತ್ತಮವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದರೂ ಪಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಕ್ರತೆ ಇರುವವರಿಗೆ ಕೇಡು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಕೋವಿದ - ಜ್ಞಾನಿ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ವಂಶ(ವಂಶ ಹಾಗೂ ಬಿದಿರು), ಗುಣ(ಗುಣ ಹಾಗೂ ಹಗ್ಗ), ಶಿಕ್ಷಾ(ಆಕರ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯೆ) ವಕ್ರಹೃದಃ(ಬಾಗುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭಗ್ವಗೊಳಿಸಿದ ರೀತಿ

ಕರೇಣೋದ್ವೃತ್ಯ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಞತನುತ ಗುಣಾವೇದನಮಸೌ

ಪ್ರಭುಃ ಪಾದಾಘಾತಂ ತದನು ವಿರಚಯ್ಯಾಶ್ವನಮಯತ್ |

ಅಥೋ ಲೀಲಾಬಾಲಃ ಖಿಲಮಿವ ಧನುರ್ಭಗ್ವಮಕರೋ-

ದೃಲಾನ್ನಮ್ರೀಭೂತೇ ಕಿಮಿಹ ಕರುಣಾ ಶುಷ್ಕಹೃದಯೇ || ೧೩ ||

ಮೊದಲಿಗೆ ಆ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದರ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ. ಬಳಿಕ ಅದನ್ನು ಪಾದದಿಂದ ತುಳಿದು, ಕೂಡಲೇ ಬಾಗಿಸಿದ. ಅನಂತರ ಲೀಲಾಬಾಲಕನಾದ ಅವನು ದುಷ್ಟನೊಬ್ಬನಂತೆ ಆ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿದು ಹಾಕಿದ. ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಮಣಿಯುವ ಹೃದಯಹೀನನ ಬಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ ಎಂತಹುದು?

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮಣಿಸುತ್ತಾ ಬಾಗಿದವನು ಸಹ ಕೇವಲ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಕ್ಷಮೆಗೆ ಅರ್ಹತೆ ಎನ್ನಿಸದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ತಥಾಹ | ಲೋಕೇ ವಕ್ರಹೃದಃ ಕುಟಲಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪುಂಸಃ ಅಧಿಷ್ಠಾಧನುಮೋ ವಕ್ರಮುದ್ಯತ್ಯಾತ್ ತದರ್ಥಾಂತರ-
ನ್ಯಾಸಸ್ಯಾತ್ಯಾಶ್ವನಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್ | ಕೋವಿದಮಾನಯೋಗ್ಯಃ ಪಂಡಿತತ್ವಾಪಾರ್ಥೋ ಗುಣಃ ಕೋರೂಪಿ ನ
ಕೋಽಪ್ಯರ್ಥಃ || ಕುಟಲಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪಾತ್ಯಾದಿಗುಣೋ ನ ಶಾಸ್ತ್ರಾನಿಯ ಇತಿ ಭಾವಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಕಿಮಿಹೀವಪ್ರಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮುಂದೆ ಕಂಸನನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆಯೇ ಸಂಹರಿಸುವನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸೂಚನೆಯುಂಟಿದೆ.

೩. ಜಿಹಿರಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಆ ಧನುಸ್ಸಿನ ಒಣಗಿದ ಮಧ್ಯಭಾಗ ಮುರಿಯಿತು ಎಂಬುದು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ.

ಧನುರ್ಭಂಗದ ಪರಿಣಾಮ

ಭಗ್ವತ್ಪಾಪಃ ಸ್ವಭರ್ತುಃ ಪ್ರತಿಭಯನಿನದೈರ್ವೈರ್ಯಚೌರ್ಯಂ ತತಾನ
ವ್ಯಗ್ರಸ್ವಾಂತಾನ್ ಸ್ವಪಾಲಾನ್ ದೃಢತರಶಕಲದ್ವಂದ್ವಾತ್ಯೈರ್ಜಘಾನ |
ಭಂಗೇನೈವೋಗ್ರಮಲ್ಲಪ್ರಕರಹೃದಿ ಭಯಂ ಭಲ್ಲಕಲ್ಪಂ ಚಖಾನ
ದ್ವೈಧೀಭಾವಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ವಿರಚಯತಿ ಬತ ಸ್ವಿಯ ವಿವ ಸ್ವಶತ್ರುಃ^೧ || ೧೪ ||

ಮುರಿದ ಜಿಲ್ಲು ಭಯಂಕರವಾದ ಚಟಚಟ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಕಂಸನ ದೈರ್ಯವನ್ನು ಉಡುಗಿಸಿತು^೧. ಅತ್ಯಂತಗಾಢವಾದ ಜೋಡಿತುಣುಕುಗಳ ಅಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಗ್ರರಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಪಾಲಕಭಟರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿತು. ಮುರಿಯುವುದರಿಂದಲೇ ಭಯಂಕರರಾದ ಮಲ್ಲರ ಗುಂಪಿನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಲ್ಲದಂತೆ ಭಯವನ್ನು ನಾಟಿಸಿತು. ಶತ್ರುಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಡಕನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಅದು ತನ್ನವರಿಗೆ ತಾನೇ ಶತ್ರುವಾಯಿತು.

ವಿ. : ೧. ಆ ಜಿಲ್ಲನ್ನು ಮುರಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಕಂಸ ಹಾಗೂ ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ^೨ ಭಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಪ್ರಕರ - ಗುಂಪು.

೨. ಹೀಗೆ ಮುರಿದ ಧನುಸ್ಸು^೩ ತನ್ನ ಪಕ್ಷದವರ ಮನಸ್ಸಿಗೇ ಭಯ ಕವಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವರಿಗೇ ಶತ್ರುವನ್ನಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶತ್ರುವಿಗೆ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು, ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದು, ಅನಂತರ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಾಟಿಸುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು 'ತತಾನ', 'ಜಘಾನ' ಹಾಗೂ 'ಚಖಾನ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

೧. ಅದ್ಯಾಪಿ ಹಿ ನಯಚೈಃ; ನೃಪೈರ್ವಿತ್ತದಾಣಾದಿಣಾ ದುರ್ಗಸ್ಥಾಣಾಂ ಅಂತರ್ಭೇದೇ ಕಾರಿತೇ ಸತಿ ತ ವಿವ ದುರ್ಗ-
ದ್ವಾರಮುಪರಿರಂತಃ ತತ್ತ ತತ್ತ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಇತಿ ಅರ್ಥಾಂತರಾಸ್ತಾಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಧನುಷೋ ಭಜ್ಯಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದಃ ಖಂ ರೋದಮೀ ವಿಶಃ |
ಪೂರಯಾದಾಶ ಯಂ ಭುತ್ವಾ ಕಂಸಸ್ಮಾಶಮುಪಾಗಮುತ್ || -ಭಾಗ(೧೦/೪೦/೧೭)

೩. ಭಜ್ಯಮಾಗುಜಾದಧ್ವನಿಶ್ರವಣೇನ ಕಂಸಶಕ್ತಿತ ಆಸೀದಿತಿ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಅಹಮೇತಾದೃಶೋಽಪಿ ಭಗ್ನಃ ಕಿಂ ಯೂಯಮಿತಿ ಸ್ವರಾಜಕೀಯಭಟಾಣಾಂ ಭೇಷಣೇನೇತಿ ಧ್ವನಿಃ | -ವ್ಯಾ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಬಂಧುಗೃಹಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಯಣ
ಇತಿ ವಿವಿಧಚರಿತ್ರಂ ಶ್ರೀಪತೇಸ್ತದ್ವಿಚಿತ್ರಂ
ಕಥಯಿತುಮಿವ ಭಾನುಃ ಸಿದ್ಧವಿದ್ಯಾಧರಾಣಾಮ್ |
ಅಗಮದಮಲಮೇರೋರ್ಭಾಗಮನ್ಯಂ ಮುಕುಂದೋಽ-
ಪ್ಯಗಣಿತವಿಭವಃ ಸ್ವಂ ಜ್ಞಾತಿಜುಷ್ಪಂ ನಿವಾಸಮ್ || ೧೫ ||

ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧರಿಗೆ, ವಿದ್ಯಾಧರರಿಗೆ ತಿಳಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮೇರುಪರ್ವತದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಸಿಗದ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಮುಕುಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಹ ಬಂಧುಗಳು ನೆರೆದಿದ್ದ ತನ್ನ ನಿವಾಸವನ್ನು ತಲುಪಿದ.

ವಿ. : ೧. ಧನುರ್ಭಂಗದ ಕಾರ್ಯ ಪೂರೈಸುವ ವೇಳೆಗೆ ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಲ್ಲಿಂದ ನಂದ ಮೊದಲಾದ ಬಂಧುಗಳು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದೂ ಭಾವ; ಜ್ಞಾತಿ - ಬಂಧು.

೨. ಸೂರ್ಯನು ಮೇರುಪರ್ವತದ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ಎಂದರೆ ಅಸ್ವಂಗತ-ನಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದೊಂದಿಗೆ ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆ

ತಮಃ ಸಮಂತಾತ್ ಕಾಷ್ಠಾಸು ಪುಪೂರ ಸ ಗತೋ ರವಿಃ |

ಬಹಿರ್ಗತೋ ಮುಕುಂದೋಽಪಿ ಭಯಾಖ್ಯಂ ತತ್ ಶತ್ರುಪು || ೧೬ ||

ಅಸ್ವಂಗತನಾದ ಸೂರ್ಯ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕವಿಸಿದ; ಪಟ್ಟಣ-ದಿಂದ ಹೊರನಡೆದ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಭಯವೆಂಬ ಆ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಸಿದ.

ವಿ. : ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯಿತು; ಅದರೊಂದಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಯವು ತುಂಬಿ ದಿಕ್ಕು ತೋಚದಂತಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಕಾಷ್ಠಾ - ದಿಕ್ಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೂತನಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದ ಭಯ

ಔದಾರ್ಯಧೈರ್ಯಶೌರ್ಯಾಣಿ ಗರ್ಹಯನ್ ಸ ಭಯೋಚ್ಚಯಃ |

ಮನೋ ಮಮದರ್ ಕಂಸಸ್ಯ ಮಧುಸೂದನದೂತವತ್ || ೧೭ ||

೧. ದೀಪಕಮಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಧನುರ್ಭಂಗದರ್ಶನೇನ ತ್ವಾಂ ರಾತ್ರಿ ಶತ್ರುಪು ಭಯಮುತ್ಪನ್ನಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಂಸನ ಔದಾರ್ಯ, ಧೈರ್ಯ, ಶೌರ್ಯಗಳನ್ನು ತೆಗಳುತ್ತಾ ಆ ಭಯದ ರಾಶಿಯು ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಾಯಭಾರಿಯಂತೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಸಕಿತು.

ಎ. : ೧. ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ದೂತವರ್ಗನೆಯೂ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವರು^೧.

೨. ಮಧುಸೂದನ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈಗ ಕಂಸಸೂದನನೂ ಆಗುವನು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ತಾನು ಕೃಷ್ಣನ ದೂತ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಭಯ

ಕಸ್ತ್ವಂ ಸೋಽಹಮರೇ ತ್ವದಂತಕತಟಾದಭ್ಯಾಗತೋ ವೈ ಭಟಃ

ಪೃಥ್ವ್ಯಾಂ ಕ್ವಾಪ್ತಿ ಮಮಾಂತಕಃ ಸ ಭುವನೇಷ್ವಂತರ್ಬಹಿರ್ವರ್ತತೇ |

ನಾಮಾಪ್ಯಸ್ಯ ನ ದೇವಕೀಸುತ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಃ ಸ ತನ್ನಂದನೋ

ದ್ವಸ್ತೋ ಹೃಜ್ಜ ಮೃತಿನಃ ತಸ್ಯ ನಿಹತಾಸ್ತೇನ ತ್ವದೀಯಾಃ ಪರಮ್ || ೧೮ ||

(ಕಂಸ) "ನೀನಾರು?" ; (ಭಯ) "ಎಲವೋ ಶತ್ರುವೇ! ನಿನ್ನ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಬಳಿಯಿಂದ ಆಗಮಿಸಿರುವ ಭಟನು ನಾನು" ; (ಕಂಸ) "ಈ ಭುವಿಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾದವನು ಎಲ್ಲಿರುವನು?" ; (ಭಯ) "ಅವನು ಲೋಕಗಳ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇರುವನು; (ಕಂಸ) "ಅವನ ಹೆಸರೇ ಇಲ್ಲ ", (ಭಯ) "ದೇವಕೀಪುತ್ರ ಎಂದು ಅವನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ"; (ಕಂಸ) "ಅವಳ ಮಗ ಅಳಿದನಲ್ಲ"; (ಭಯ) "ಎಲವೋ ದಡ್ಡ! ಅವನಿಗೆ ಸಾವಿಲ್ಲ; ಕೇವಲ ಅವನಿಂದಲೇ ನಿನ್ನವರೆಲ್ಲಾ ಅಸುನೀಗಿದರು".

ಎ. : ೧. ^೨ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಸ ಹಾಗೂ ಭಟನಂತೆ ಬಂದರೆಗಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಗಿನ ಭಯಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಾತುಕತೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೨. ^೩ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಲೋಕದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅವನಿಗೆ ಎಂದೂ ಸಾವಿಲ್ಲ ; ಅವರೆಗೂ ಹತರಾದ ಕಂಸನ ಕಿಡಿಯವರನ್ನು ಕೊಂದವನೂ ಅವನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು.

೧. ದೂತವರ್ಗವನ್ನೆ ಕಾವ್ಯಾಂಗತ್ವಾತ್ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಭಯಜನಗಾಂಠತರಂ ಭೀತ್ಯ ಭಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಯದ್ವಚನಂ ತತ್ಪರಂ ದೂತವಚನತ್ವೇನ ವರ್ಣಿತಮ್ | ಧೈರ್ಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಯದ್ವಚನಂ ತತ್ಕಂಸವಚನತ್ವೇನ ವರ್ಣಿತಮ್ | ವಿವರಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ ಚಾತಮ್ || - ವ್ಯಾ.

೩. "ಅಸ್ಯಾಸ್ತಾ ಮಪ್ಪದೋ ಗರ್ಭೋ ಹಂತಾ ಯಾಂ ವಹೋಽಬುದ್ಧಿ" (ಭಾಗ.೧೦/೧/೨.೪) ಇತ್ಯಶೀರವಾತ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಕಂಪನಿಗೆ ಕವಿದ ಮೃತ್ಯುಭಯ

ಮಲ್ಲಾ: ಶೈಲಸಮಾ ಬಲಂ ಚ ಜಗತಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಮಸ್ಯೇವ ಮೇ
ಹಸ್ತೀ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಸಮಿತಬಲಸ್ತತ್ ಕ್ವಾಪ್ತಿ ಮೃತ್ಯುರ್ಮಮ |
ರಾಜನ್ ಮೃತ್ಯುರಿವಾಹಮೇವ ಭವತಾಂ ಚಿತ್ತೇ ಸಮುಜ್ಜಂಭಿತೋ
ದೃಷ್ಟಂ ವಸ್ತು ಭಯಂಕರಂ ವಿರಚಯೇ ಶಂಕಾಸಹಸ್ರಾರ್ಪಕ: || ೧೯ ||

(ಕಂಪ)"ನನ್ನ ಮಲ್ಲರು ಬೆಟ್ಟದಂತಹವರು; ನನ್ನ ಬಲವಂತೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಖ್ಯಾತ-
ವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ನನ್ನ ಆನೆಯು ಸಾವಿರ ಆನೆಗಳ ಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹುದು
ಎಂದ ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಸಾವೆಲ್ಲಿಯದು?"; (ಭಯ)"ಎಲವೋ ರಾಜನೇ! ನಿನ್ನವರ
ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ನಾನೇ ನಿನಗೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಂತಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು
ಸಾವಿರ ಬಗೆಯ ಸಂರಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಸಿ, ಭಯಂಕರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುವೆನು.

ಮಿ : ಇಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಆನೆಗಳ ಬಲದ ಆನೆ ಎಂದರೆ ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಹರಿಯು ತೊರೆದಾಗ ಎಲ್ಲಿಯ ಬದುಕು ?

ಯಸ್ಮಿನ್ನುತ್ಪ ಜತಿ ಸ್ವಭಕ್ತನಿಕರೈ: ಸಾಕಂ ಹೃದೋಕೋ ನೃಣಾಂ
ಪ್ರಾಗಂಧಾ ಬಧಿರಾ ವಿವೇಕರಹಿತಾ ಮೂಕಾಯಿತಾಶ್ಚ ಕ್ಷಣಾತ್ |
ಅಂತೇ ಪ್ರೇತಪುರಿಂ ಪ್ರಯಾಂತಿ ಜಗತಾಮೀಶಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಗ್ರತಃ
ಕಿಂ ಮಲ್ಲೈ: ಕಿಮು ಹಸ್ತಿನಾತಿಬಲಿನಾ ಕಿಂ ವಾ ತ್ವಯಾ ಕಿಂ ಭಟೈ: || ೨೦ ||

(ಭಯ)ತನ್ನ ಭಕ್ತವೃಂದದೊಂದಿಗೆ ಅವನು ಮನುಷ್ಯರ 'ಹೃದಯಮಂದಿರದಿಂದ
ಹೊರನಡೆದರೆ, ಮೊದಲಿಗೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕುರುಡರು, ಕಿವುಡರು, ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯರು,
ಮೂಕರು, ಆಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಯಮಪುರಿಗೆ ತೆರಳುವರು; ಅಂತಹ ಜಗದೀಶನಾದ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನ ಮಲ್ಲರಿಂದೇನು ? ಅತಿಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆಯಿಂದೇನು ? ಅಥವಾ
ನಿನ್ನಿಂದೇನು ? ಅಥವಾ ನಿನ್ನ ಭಟರಿಂದಾದರೂ ಏನು ?

ಮಿ : ೧. ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ
ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದಲೂ ಭಯರೂಪದ ದೂತನು ಶತ್ರುವಾದ ಕಂಪನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವನು
ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶ.

೧. ಅತಿಭೀತಾಣಾಂ ಸ್ವಂಭಾರಾವತಿ ಶತ್ರುಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಪತನಸ್ಥಲಗಾಧಿರರ್ಥಗಾಧಿಯಮುಕ್ತಿ: | ಮೃತಾದವ್ಯಧಿಕಾಂ
ದುರ್ದಶಾಂ ಭೀತಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ ಭಾವ: | -ವ್ಯಾ-

೨. ಅನೇಗ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಗಮನಫಲಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | "ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ತ್ವತ್ತದೇಹಾಸ್ತು ಮೃತ ಇಮ್ಯಚ್ಚತೇ ನರಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇ: | -ವ್ಯಾ-

೩. ಸ್ವಪರಾಕ್ರಮೇಗ ಶತ್ರುಂ ಧಿಕ್ಕೃತ್ ಸ್ವಸ್ವಾಮೀಸಾಮರ್ಥ್ಯೇಣಾತಿ ನಿರಾಕುರ್ಮನ್ ಭಯಾವಿದೂತೋ ವಕ್ತು: | -ವ್ಯಾ-

೨. ಇಲ್ಲಿ ಕುರುಡರು, ಕಿವುಡರು ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಹಾ-
ವಿಷ್ಣುವಿನ ಭಕ್ತಜನರು ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಸ
ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ತಾನು ತೊರೆಯುವುದರೊಂದಿಗೆ ಮರಣ ನೀಡುವ ದೇವತೆ ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ದೇಹತೊರೆಯುತ್ತಲೇ ಕುರುಡು, ಕಿವುಡು,
ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಉಂಟಾದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳು ತೊರೆದಾಗ ಮರಣವೇ ನಿಶ್ಚಿತ
ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟುಭಾವ : ಪ್ರಹ್ಮಣಾ ತತ್ವದೇಹಸ್ತು ಮೃತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನರಃ (ಮಹಾಭಾರತ).

ಭಯದ ನಿರ್ಭೀತಿಯ ವಚನಗಳು

ಕಿಂ ಭ್ರಾಂತೋಽಸಿ ವಿರುದ್ಧಭಾಷಣಮಿದಂ ಮಾ ಬ್ರೂಹಿ ಭೋ ದುರ್ಮತೇ
ಭ್ರಾಂತಿಸ್ತೇ ವಿಪರೀತವಾಗಪಿ ಮನೋ ಯತ್ ತೇ ಮಯಾ ನಿರ್ಜಿತಮ್ |

ಮತ್ಪ್ರತ್ಯಾಭಿಹತಿಂ ಕಿಮಿಚ್ಛಸಿ ಶನೈರ್ಹಸ್ತಾದ್ಗಲಂಶ್ಚಂಚಲಾತ್

ಸ ತ್ವಾಮೇವ ಹನಿಷ್ಯತೀಶ್ವರಭಟಂ ಮಾಂ ಹಂತುಮೀಶೋಽಸ್ಮಿ ಕಃ || ೨೧ ||

(ಕಂಸ) "ಎಲವೋ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯವನೇ! ನಿನಗೆಲ್ಲೋ ಭ್ರಾಂತಿ; ಈ ವಿರುದ್ಧವಚನವನ್ನು
ನುಡಿಯದಿರು"; (ಭಯ) "ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ನನ್ನಿಂದ ಸೋತಿದೆ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಭ್ರಾಂತಿಯು,
ವಿರುದ್ಧವಚನವೂ ನಿನ್ನದೇ"; (ಕಂಸ) "ನನ್ನ ಖಡ್ಗದ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಬಯಸಿರುವೆಯಾ?";
(ಭಯ) "ನಡುಗುವ ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಾರುವ ಅದು ನಿನ್ನನ್ನೇ ಕೊಂದುಹಾಕುವುದು;
ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭಟನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಯಾವನು ತಾನೇ
ಶಕ್ತನಾದಾನು?"

ಭಯದ ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ವರ್ಣನೆ

ಕ್ಲೇಬಃ ಕಿಂ ಕುರುಷೇ ತ್ವಮ್ಜ್ಞ ಭವತಃ ಕ್ಲೇಬೋಪಮಾಂ ದಿತ್ಸಯಾ
ತದ್ಭಾಷಂ ಶಿರಸಾ ದಧಾಮಿ ಬಹುನಾ ಕಿಂ ಜಲ್ಪಿತೇನಾಧುನಾ |

೧. ಅನೇಕ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತಾರ್ಥಮಂಗಳಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಕರಣಾಭಿಮಾನಿ ಸುರರು ದೇಹವ ಬಿಡಲು ಕುರುಡ ಕಿವುಡ ಮೂಕನೆಂದನಿಸುವ

ಪರಮ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಸ ತೊಲಗಲಾದೇಹವೂ ಅರಿತು ವೇಗನಂದು ವೇಳೆರು ಬುಧಜನ || - ಮಧ್ವಣಾಮ

೨. "ಬ್ರಹ್ಮಕೋಽಪಿ ಭಯಂ ಮತ್ಸಃ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಪರಾಯುಷಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ಕೃಷ್ಣಾದಾಗತಭಯಂ ನ ಕೇರಾಪಿ
ಪರಿಹರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ನಿತ್ಯಂ ಮನ್ನಿಯತಃ ಸ ವಾತಿ ಪವನಃ ಪಾಕಂ ವಿಧತ್ತೇಽನಲಿಃ

ಸೂರ್ಯೋಽಸೌ ಸಮುದೇತಿ ತಂ ಹರಿಮೃತೇ ಸರ್ವಂ ಜಗನ್ನದ್ವಾಮ್ || ೨೨ ||

(ಕಂಸ)"ಎಲವೋ ಪಂಡೆ! ನೀನೇನು ಮಾಡುವೆ?"; (ಭಯ)"ಎಲವೋ ಮತಿ-
ಗೇಡಿಯೇ! ನಿನ್ನನ್ನು ನಪುಂಸಕನಂತಾಗಿಸುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಆ ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಶಿರಸಾ
ವಹಿಸುವೆನು. ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಿ ಏನು? ಸದಾ ನನ್ನ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟೇ ಆ
ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುವುದು, ಅಗ್ನಿಯು ಪಾಕಮಾಡುವುದು, ಈ ಸೂರ್ಯನು ಉದಿಸುವನು;
ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೊರತು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ವಶ".

ವಿ. : ೧. ^೧ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಭಯಕ್ಕೆ ಅಂಜಿಯೇ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತಾವೃಂದವೂ
ಸಹ ಪರ್ತಿಸುವುದು ಎಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಾತನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ಈ ಮಾತು ಉತ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು: "ಭೀಷಾಽಸ್ಮಾತ್ ವಾತಃ ಪವತೇ ಭೀಷೋದೇತಿ ಸೂರ್ಯಃ" ।

೨. "ತದೇಜತಿ ತನ್ನೇಜತಿ" ಎಂಬ ಈಶಾವಾಸ್ಯದ ಭಾವವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀನಿವಾಸಕಲ್ಯಾಣದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ದಿಕ್ಪಾಲಕರು, ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ದಾಸಾ-
ನುದಾಸರಾಗಿ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡಿದ ವಿವರಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನದಂತಿವೆ.

೪. ಭಯ ಎಂಬುದು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಪದ ಎಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಸ ಅದನ್ನು ಪಂಡ
ಎಂದಿರುವನು ; ಆದರೆ ಕಂಸನು ಪುರುಷನಾದರೂ ಕೃಷ್ಣನ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ನಪುಂಸಕನಂತಾ-
ಗುವನು; ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲೆಂದೇ ಭಯವು ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬುದು
ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೫. ಭಯವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೊರತು ಇತರ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ವಶ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ
ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಹರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದೆ ;
ಇದರಿಂದ ಅದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಂಕೇತ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ; ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ
'ಯತ್ಕಿಂಚ ಜಗತ್ಕಾಂ ಜಗತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಭಯದಿಂದಾಗುವ ಅನಾಹುತಗಳ ಸರಮಾಲೆ

ಸತ್ತ್ವಂ ನಿಷ್ಪಲಮಾತನೋಮಿ ಮಲಿನಂ ಖಿನ್ನಂ ಮುಖಂ ವೇಪಥು-

ಗ್ರಸ್ತಂ ಗಾತ್ರಮಧೀರಮಕ್ಷಿಯುಗಲಂ ಚಿತ್ತಂ ಚ ಚಿಂತಾಕುಲಮ್ ।

ದೈನ್ಯಂ ವಾಚಿ ವಿರಕ್ತತಾಂ ಚ ವಿಭವೇ ತ್ಯಾಗಂ ಚ ಭೋಗಾವಲೇ-

ರ್ಲಜ್ಜಾಮಾನಯಶ್ಚಕ್ಷುತಿಂ ವಿರಚಯೇ ಚಿತ್ತೇಽಹಮುಜ್ಜೃಂಭತಃ || ೨೩ ||

(ಭಯ)"ಎಲವೋ ಕಂಸ ! ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ನಾನು ನಿನ್ನ ಸತ್ತವನ್ನು ವರ್ಧವಾಗಿಸುವೆ ಮುಖವನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸಿ ಮಂಕು ಕವಿಸುವೆ ; ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಡುಕ ಹುಟ್ಟುವೆ; ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸತೊಡಗುವೆ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಚಿಂತೆಯಿಂದ ವ್ಯಗ್ರವಾಗಿಸುವೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ದೈನ್ಯ ಮೂಡಿಸುವೆ ಐಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವೆ; ಭೋಗಮೂಹಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬಯಕೆ ಕುಗ್ಗಿಸುವೆ; ನಾಚಿಕೆ, ಮರ್ಯಾದೆ, ಕೀರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಚ್ಯುತಿಯನ್ನುಂಟು- ಮಾಡುವೆ".

ವಿ. : ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಯವು ಕವಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವಿರೂಪಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಭಯಗ್ರಸ್ತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಬಗೆಬಗೆಯ ಪರಿಪಾಟಲೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗುವ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶರಣಾಗಲು ಭಯದ ಸಂದೇಶ

ರೇ ರೇ ಮಂದ ಬಹಿ: ಪ್ರಯಾಹಿ ಯದಿ ಭೋ ಭೋಜೇಶ ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರಿತೋ
ಭೂಯಾಸ್ತರ್ಹಿ ತಥಾ ಕರೋಮ್ಯಪರಥಾ ತ್ವಾಂ ನೋಭಯತ್ಸೋತ್ಸಜೇ |
ಧೈರ್ಯಸ್ಥೈರ್ಯಯುತಾಚ್ಯುತಪ್ರಿಯಮನೋ ಮಹ್ಯಂ ನ ವೈ ರೋಚತೇ
ಕ್ಷೇಮಾಯಾಭ್ಯುದಯಾಯ ಚ ಪ್ರತಿದಿನಂ ತದ್ವೈರಿಚೇತೋ ಮಮ || ೨೪ ||

(ಕಂಸ)"ಎಲ ಎಲವೋ ಮಂದ ! ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆರಳು"; (ಭಯ)"ಎಲವೋ ಭೋಜಪತಿಯಾದ ಕಂಸ ! ನೀನು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶರಣಾದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವೆನು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯೆನು. ಧೈರ್ಯ, ಸ್ಥೈರ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ಭಕ್ತಜನರ ಮನಸ್ಸು ನನಗೆ ಹಿಡಿಸದು; ಅವನ ವೈರಿಗಳ ಮನಸ್ಸೇ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನನ್ನ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು".

ವಿ. : ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಭಯದ ಭಯ-ವಿರದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಧೈರ್ಯಸ್ಥೈರ್ಯಗಳು ತುಂಬಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಎಂದೂ ಭಯದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇರದು ಎಂದೂ ಭಾವ: ಅಭಯ ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣ: ಅಭಯಂ ಸತ್ಪಸಂಶುದ್ಧಿ:..... (ಗೀತಾ ೧೬/೧).

೩. ಭಯವು ಉಳಿಯುವುದು, ಬೆಳೆಯುವುದು ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಭಯವು ಸರ್ವಥಾ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತ.

೧. "ಭಯೇನ ಭಯಾತ್ಮಕತಾಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. "ಅಭಿಭೂಯಮಾಗಾ ವ್ಯಸಸ್ಯಯಥಾಂಧೋಕ್ಷಜಚೇತಸಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ತಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ದ್ವೇಷಚೇತಃ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಮಮ ಕ್ಷೇಮಾಯ ಸ್ವಿತರಣಾಯೈ ಅಭ್ಯುದಯಾಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಯೇ ಚ ಭವತಿ | ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಿಣಾಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಭಯಾಧಿಕ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಉಭಯತ್ರ ಎಂದರೆ ಇಹಲೋಕ ಹಾಗೂ ಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಸುಖ ಇರದು; ಪರದಲ್ಲಿ ನರಕದ ಭಯವಂತೂ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದು ಭಾವ.

ಹರಿದ್ವೇಷಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಕಾಪಿಡರು

ಶಂಭುಂ ಸಂಭಜ ಪದ್ಮಯೋನಿಮಥವಾ ಚಂದ್ರೇಂದ್ರವೀಂದ್ರಾದಿಕಾನ್

ಸ್ವರ್ಗಂ ಗಚ್ಛತಮೋ ವ್ರಜ ಪ್ರವಿಶ ವಾ ಪಾತಾಲಮತ್ಯವ ವಾ |

ರಕ್ಷಾಂ ಭತ್ತಿಸಹಸ್ರವಾರಿಧಿಮಹಾಶೈಲಜ್ವಲತ್ವಾವಕೈಃ

ಕೃತ್ವಾ ತಿಷ್ಠತಥಾಪಿ ಕೃಷ್ಣವಿಮತಂ ತೃಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ನ ತ್ವಾಮಹಮ್ || ೨೫ ||

(ಭಯ)"ಶಿವನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದು ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸು; ಚಂದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಗರುಡಾದಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು; ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು, ತಮಸ್ಸಿಗಾದರೂ ತೆರಳು, ಪಾತಾಳ-ವನ್ನಾದರೂ ಪ್ರವೇಶಿಸು, ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸಾವಿರಾರು ಪ್ರಾಕಾರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸಾಗರಗಳ, ದೊಡ್ಡಬೆಟ್ಟಗಳ, ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಬೇಕಾದರೂ ರಕ್ಷೆ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ನೆಲೆಸು; ಆದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾನು ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯೆನು."

ಎ : ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ^೧ ವಿರೋಧಿಯಾದವನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಆಸಕ್ತಿಯಾಗಲಿ, ಶಕ್ತಿಯಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಹಲದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಇರದು ಎಂದರ್ಥ. ಆದರಂತೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಎಂತಹುದರ ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈರಿಯನ್ನು ಉಳಿಸದು ಎಂದೂ ಭಾವ ;
ಎ - ಪಕ್ಷಿ; ವೀಂದ್ರ - ಪಕ್ಷಿಪ್ರೇಷ್ಯ, ಗರುಡ.

ಭೀತನಿಗೆ ಸಮರದಲ್ಲಾಗುವ ದುರ್ಗತಿ

ಯುದ್ಧಾರ್ಥಂ ನ ಕದಾಪಿ ಗಚ್ಛತಿ ಗತೋಽಪ್ರೋಜಸ್ವಿನಾಂ ಪ್ರಪೃತ-

ಸ್ತಿಷ್ಠತ್ಯನ್ಯಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಶಸ್ತ್ರನಿಕರಂ ಪ್ರಥ್ವಾಂ ಕ್ಷಣೇನೋಽಪ್ಪತಿ |

ಶತ್ರುಂ ಸ್ತೌತಿ ತೃಣಾಂಗುಲೀದಲಮದನ್ ಕಂಪೀ ಪತನ್ ಧಾವತಿ

ಸ್ತಬ್ಧೇತ್ಥಂ ಬಹುಲೋಕನಿಂದಿತದಶಾಂ ಸಂಪ್ರಾಪಯಿಷ್ಯಾಮ್ಯಹಮ್ || ೨೬ ||

(ಭಯ)"ಎಲವೋ! ಸೋಕ್ತಿನವನೇ! ನಾನು ಯಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆವರಿಸುವೆನೋ ಅವನೆಂದೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಲಾರನು; ತೆರಳಿದರೂ ಶೂರರ ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲುವನು; ಶತ್ರುವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರವೃಂದವನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿಸುಡುವನು; ಹುಲ್ಲನ್ನು ಬೆರಳುಗಳ ತುದಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚುತ್ತಾ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವನು; ನಡುಗುವನು; ಬೀಳುತ್ತಾ

ಓಡುವನು; ಹೀಗೆ ಜನರಿಂದ ತುಂಬಾ ನಿಂದಿತವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅಂತಹವನನ್ನು ನಾನು ತಲುಪಿಸಿ ಬಿಡುವೆನು”.

ವಿ. : “ಭೀರುಸ್ವಭಾವದವನು ಎಂದೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳನು ; ತೆರಳಿದರೂ ಶೂರರ ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲುವನು; ವೈರಿಗಳು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಬಂದಾಗ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ, ಶರಣು ಹೊಂದುವನು; ಹುಲ್ಲು ಮಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೋಗುವನು, ನಡುಗುತ್ತಾ ಬೀಳುವುದನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಪಲಾಯನಗೈಯುವನು ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಸುಖವಿಲ್ಲ

ಗಾಥಾ ತಿಷ್ಠತು ಭೂಪ ಸಂಪ್ರತಿ ಭವಾನ್ ನಿದ್ರಾತಿ ಕಿಂ ನಿದ್ರಿತಃ

ಸ್ವಪ್ನಂ ಶೋಭನಮೇವ ಪಶ್ಯತಿ ರಿಪುಂ ಕಿಂ ನಾನಿಶಂ ಶಂಕತೇ |

ಧೈರ್ಯಂ ಕಿಂ ಹೃದಿ ಸಂದಧಾತ್ಯನುಚರಾನ್ ಧೀರಾನ್ ಕಿಮುದ್ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ

ಸ್ವೈರಂ ಮದ್ದಶಮಾನಸಸ್ಯ ಭವತಃ ಸೌಖ್ಯಂ ಕ್ವಸೌಖ್ಯಾರ್ಥಿನಃ || ೨೭ ||

“ಎಲವೋ ಭೂಪ ಕಂಸ! ಲೋಕದ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ, ನೀನೀಗ ನಿದ್ರಿಸಬಲ್ಲೆಯಾ? ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿದ್ರೆ ಬಂದರೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಕನಸನ್ನೇ ಕಾಣಬಲ್ಲೆಯಾ? ಸದಾ ಶತ್ರುವನ್ನು ಶಂಕಿಸದೆ ಇರುವೆಯಾ? ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವೆಯಾ? ನಿನ್ನ ಅನುಚರರನ್ನು ಧೈರ್ಯ ಉಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಬಲ್ಲೆಯಾ? ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ನನ್ನ ವಶವಾಗಿರುವಾಗ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವ ನಿನಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ಎಲ್ಲಿಯದು?”.

ವಿ. : ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಕಂಸನಿಗೆ ನಿದ್ರೆಯೂ ಬರದು. ಬಂದರೂ ದುಷ್ಟಪಕ್ಷಗಳ ಕಾಟ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ; ಅವನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಮರಣಸೂಚನೆಗಳು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಭಯಾತ್ ಕಂಸಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ (೭/೧/೩೨) ಮಾತಿಗೆ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ; ಕಂಸನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಈ ರೀತಿ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ಅವರಿಸುವ ಭಯವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಿಂತನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವನಲ್ಲಿ ಅವಿಷ್ಣುನಾಗಿದ್ದ ಭೃಗು ಮುನಿಯು ಸದ್ಗತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇದರ ಧ್ವನಿ.

೩. ಕಂಸನಿಗೆ ದುಷ್ಟಪಕ್ಷಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮರಣ ಸೂಚಕವಾದ ದುಃಶಕುನಗಳು ಕಾಣತೊಡಗಿದ್ದವು ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಉಲ್ಲೇಖ ಇದರಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಕಥಂಚಿಚ್ಛಕ್ರುಣಾ ಮುಕ್ತಃ ಕಂಪೀ ಕಂಪಮಾನ್ ಪತನ್ ಭಾಮತಿ ಪಲಾಯನಂ ಕರೋತಿ | ಪ್ರಪುತಃ ಪಲಾಯಮಾಗೋಷಿ ಗ ಸುಖಂ ಲಭತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಪ್ನಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | “ಅರ್ಥಸಂ ಸ್ಥಿತಿರಸಃ ಪ್ರತಿರೂಪೇಷು ಸತ್ತ್ವತಃ” (ಭಾಗ.೧೦/೪೨/೨೮) ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತಜಾಗೃತ್ವ ಪ್ರಜಮುಖಾನಿಷ್ಠಾರ್ಥನಮಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಕಂಸನ ಶೋಚನೀಯ ಸ್ಥಿತಿ

ಇತ್ಥಂ ಸಾಧ್ವಸಸಂದಿಗ್ಧಬುದ್ಧಿರ್ನಿದ್ರಾಂ ನ ಸೋಽದ್ಯಗಾತ್ |

ಲಬ್ಧನಿದ್ರೋಽಪಿ ದುಷ್ಪಪ್ತೈಃ ಸ್ವರ್ಧೋನ್ನದ್ಧೋ ವ್ಯಬೋದ್ವತ^೧ || ೨೮ ||

ಹೀಗೆ ಭಯಕವಿದು ಜಿದ್ದಿನಿಂದ ಉದ್ದೇಗಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ, ಪ್ರಾಣಸಂದೇಹಕ್ಕೊಳಗಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಂಸ ನಿದ್ರಿಸದಾದ; ನಿದ್ರೆ ಒದಗಿದಾಗಲೂ ದುಷ್ಪಪ್ತಗಳಿಂದಾಗಿ ಜಿದ್ದಿನಿಂದೆಂಬಂತೆ ಕೆರಳಿದ ಅವನು ಎಚ್ಚರಕ್ಕೊಳಗಾದ.

ವಿ. : ಇಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಸಂದೇಹ ಎಂದರ್ಥ; ಸಾಧ್ವಸ - ಭಯ.

ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಬಳಿಕ ಸಭೆಯತ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ತತ್ಸಮಿಸ್ರಂ ಪರಿಹರ್ತುಮರ್ಕಃ

ಸಮಾಸಸಾದಾಭ್ಯಗರಾಜಮಾರ್ಗಮ್ |

ಅಸತ್ತಮಿಸ್ರಂ ಸ್ವಕರೈರ್ಜಿಹೀರ್ಷು-

ಹರ್ಕರಿಶ್ಚ ಗೋಪೈಃ ಸಹ ರಾಜಮಾರ್ಗಮ್ || ೨೯ ||

ಬಳಿಕ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲು ಸೂರ್ಯನು ಗಗನದಲ್ಲಿನ ಚಂದ್ರನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಲುಪಿದ; ದುಷ್ಪರೇಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ನಾಶಪಡಿಸಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಸಹ ಗೋಪರೊಂದಿಗೆ ರಾಜಬೀದಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದ.

ವಿ. : ೧. ಚಂದ್ರನು ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಮೇಲೆ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಎಂದು ಭಾವ; ರಾಜ - ಚಂದ್ರ^೨.

೧. ಕಂಸಾಢು ಧನುಷೋ ಭಂಗಂ ರಕ್ಷಿಣಾಂ ಸ್ಥುಲಶ್ಚ ಚ |
ವಧಂ ನಿಶಮ್ಯ ಗೋವಿಂದರಾಮವಿಕ್ರೇಡಿತಂ ಪರಮ್ ||
ದೀರ್ಘಪ್ರಜಾಗರೋ ಭೀತೋ ದುರ್ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ದುರ್ಮತಃ |
ಬಹೂನ್ನಚಮೋಘಯಥಾ ವ್ಯುತ್ಕ್ರೋದೌತ್ಸೃಕರಾಣಿ ಚ ||
ಅದರ್ಶನಂ ಸ್ಥೂರಾಃ ಪ್ರತಿದೂರೇಷು ಸ್ಥಪ್ತಿ |
ಅಸತ್ಯಪಿ ದ್ವಿಜೀಯೇ ಚ ದ್ವೈದೂಷ್ಯಂ ಚೋಡಿಪಾಂ ತಥಾ ||
ಭಿದ್ರಪ್ರತೀತಿಶ್ಚಾಯಾಂ ಪ್ರಾಣಘೋಷಾನುಪಪ್ತುತಿಃ |
ಸ್ವರ್ಣಪ್ರತೀತಿವ್ಯಕ್ತೇಷು ಸ್ವಪದಾನಾಮದರ್ಶನಮ್ ||
ಸ್ವಪ್ನೇ ಪ್ರೇತಪರಿಪ್ಪಂಗಃ ಖಿಲಯಾನಂ ಮಾರದನಮ್ |
ಯಾಯಾನಸ್ತಳದಮಾಲೇಹಪ್ತ ಲಾಘವೇಶ್ವೋ ದಿಗಂಬರಃ ||
ಅನ್ಯಾನ್ ಚೇತ್ಸಂಘಾತಾನಿ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗರಿತಾನಿ ಚ |
ಪಶ್ಯನ್ ಮರಣಸಂತ್ರಸ್ತೋ ನಿದ್ರಾಂ ಲೇಘೇ ನ ಚಿಂತಯಾ ||

- ಭಾಗ (೧೧/೪೦/೨೪-೨೯)

೨. "ಸೋಮೋ ರಾಜಃ" (ಕೌಷೀತಕೀಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪನಿಷತ್ ೪/೩) ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

- ಡಾ.

ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ

ಗಚ್ಛನ್ ವಿಲೋಕ್ಯ ಗಜರಮ್ಯಗತಿಃ ಸ ರಂಗ-

ದ್ವಾರಿ ಸ್ಥಿತೇಭಮಥ ಹಸ್ತಿಪಮಿತ್ಯವೋಚತ್ |

ಮಾರ್ಗಂ ಪ್ರದೇಹಿ ಕರಿಣಾ ಸಹ ದೂರಮೇಹಿ

ನೋ ಚೇತ್ ಪ್ರಯಾಸ್ಯಸಿ ವಿದೂರಕೃತಾಂತಲೋಕಮ್ || ೩೦ ||

ಒಳಕ ಆನೆಯಂತೆ ರಮ್ಯ ನಡೆಯ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾ ರಂಗದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಆನೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅದರ ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ; “ದಾರಿ ನೀಡು; ಆನೆಯೊಂದಿಗೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಸಾಗು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಂತ ದೂರದ ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ನಡೆದುಬಿಡುವಿ.”

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಅವರು ಬದುಕಲು ಒಂದು ಅವಕಾಶನೀಡಿದ; ಆದರೆ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆಯಲು ವಿಫಲರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ದುರಂತವನ್ನು ಕಂಡರು.

೨. ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಸರಿಯದಿದ್ದರೆ ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಎಂದರ್ಥ; ದಾರಿಬಿಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯಮಪುರಿಗೆ ಅಟ್ಟುವ ಎಂದೂ ಭಾವ.

ಮಾವಟಗನ ಉದ್ಧತ ಉತ್ತರ

ಭೋ ತಿಷ್ಠ ತಿಷ್ಠ ವನವಾಸಿಜನೈಕಮಾನ್ಯ

ಪ್ರೌಢಿರ್ಬಲಂ ಕುಶಲಮಸ್ತಿ ನ ತಾದೃಶಂ ತೇ |

ಯಾದೃಗ್ವಿದಗ್ಧಪುರವಾಸಿಜನೇಷು ಶತ್ರು-

ಸಂದರ್ಭಕೇಸರಿಸಮೇಷು ಜಿತಶ್ರಮೇಷು || ೩೧ ||

“ಎಲವೋ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡುವ ಕೃಷ್ಣ! ನಿಲ್ಲು, ನಿಲ್ಲು; ಶತ್ರುಗಳ ಹಿಂಡಿಗೆ ಸಿಂಹಸದೃಶರಾದ, ಆಯಾಸ ತಿಳಿಯದ, ಚತುರರಾದ, ಪಟ್ಟಣವಾಸಿ ಜನರಲ್ಲಿರುವಂತಹ ವಾಕ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಮೆ, ಬಲ, ಜಾಣತನ ನಿನಗೆಲ್ಲವೇ?” (ಸಂದರ್ಭ-ಸಮೂಹ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ

ಪ್ರೌಢಿಂ ವಿಚಾರಯತ ಮಂದಮತೇಃ ಸ್ವಹಸ್ತಿ-

ವಿದ್ವಂಸನೋದ್ಯತಕರಸ್ಯ ವನೇ ನಿವಾಸಃ |

ಕಿಂ ದೂಷಣಂ ವಿಮತಕೇಸರಿಸಮ್ಮಿತಾನಾಂ

ಕಿಂ ಭೂಷಣಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ನಗರೇ ನಿವಾಸಃ || ೩೨ ||

“ಎಲೈ ಜನರೇ ! ಅವಿವೇಕಿಯಾದ ಇವನ ಮಾತಿನ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ನೀವೇ ವಿಚಾರಮಾಡಿರಿ. ಇವನ ಆನೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಲೆಂದು ಕೈಯೆತ್ತಿ ಬಂದಿರುವ ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಿರುವ ನಮ್ಮಂತಹವರಿಗೆ ವನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು ದೋಷವೇ? ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲೂ ನಗರದಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸುವುದು ಭೂಷಣವಾದೀತೇ?”

ವಿ. : ೧. ತನ್ನನ್ನು ವನವಾಸಿ ಜನರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಮಾನಿತನಾದವನು ಎಂದು ಹಂಗಿಸಿದ ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಇದಾಗಿದೆ. ಮಾವಟಗನ ಬಳಿ ಇರುವುದು ಆನೆ. ಆನೆಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದುದು ಸಿಂಹ, ಇವನ ಆನೆಗೆ ಸಿಂಹಶ್ರಾಯನಾದ ತಾನು ಹಾಗೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು ಭೂಷಣವಲ್ಲದೆ ದೂಷಣವೆಂತಾದೀತು? ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ. ಸಿಂಹದಂತವರು ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು ಭೂಷಣವಲ್ಲ ; ಅದೇನಿದ್ದರೂ ಗ್ರಾಮ-ಸಿಂಹದಂತಹ ಜನರ ಕೃತ್ಯ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿಯೂ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ.

ಕುವಲಯಾಪೀಡವನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪ್ರೌಢಿಸ್ತಥಾಸ್ತು ಬಲಕೌಶಲಮಸೃದೀಯಂ

ಪಶ್ಯೇತ್ಕುದೀರ್ಯ ತರಸಾ ಕರಿಣಂ ನಿಹತ್ಯ |

ತಸ್ಯಾಂಘ್ರಮಧ್ಯಮಧಿಗಮ್ಯ ವಿಭುವಿಲಿಲೈಃ

ಹಸ್ತೀ ವ್ಯಕಂಪತ ತದಾ ಜಗೃಹೇ ನ ಶೌರಿಮ್ || ೩೩ ||

‘ನನ್ನ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯ ವಿಚಾರ ಹಾಗಿರಲಿ, ನನ್ನ ಬಲ ಹಾಗೂ ಕೌಶಲವನ್ನು ಈಗ ನೋಡು!’ ಎಂದು ನುಡಿದು, ಬಲದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದು ನೋಯಿಸಿ, ಅದರ ಕಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತ; ಆನೆಯು ಸಮರ್ಥನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಆಗ ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗಿತು; ಶೌರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯದಾಯಿತು.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ನಿಹತ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೋಯಿಸಿ ಎಂದರ್ಥ (ಹನ ಹಿಂಸಾಗತ್ಯೋಃ); ಕೃಷ್ಣನು ಅದನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ವಿವರ ಮುಂದೆ ೩೭ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂಸಿಸಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ವಿಹಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಆನೆಯು ನಡುಗಿದ್ದು ಅವನ ಬಲಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ; ಅದರಂತೆ ಆನೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ 'ನಿರ್ದರ್ಶನ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಇಲ್ಲಿ 'ಕೌಶ' ಎಂದರೆ ಕೂರರಾಜನ ಮಗನಾದ ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರ ಎಂದರ್ಥ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದ ('ಕೌಶಃ ಕೂರಜನೇಶ್ವರಃ'); ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

ಆನೆಯ ದಂತಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಪುಚ್ಛೇ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪುರುಸತ್ತಮುಮುಂ ಪುನಶ್ಚ
ಕೃಷ್ಣಶ್ಚರ್ಷ್ಯ ಬಹುದೂರಮಪಾರಶ್ಚಃ |
ಧಾವನ್ ವಿಭುರ್ನಿಜವಿಪಾತವಿಶಂಕಿನೋಽಸ್ಯ
ಭೂಲಗ್ನದಂತಯುಗಲಂ ಶಿಥಿಲೀಚಕಾರ || ೩೪ ||

ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ಆನೆಯ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಪಾರ ಶಕ್ತಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತೆ ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ಎಳೆದ; ಅದರ ಮುಂದೆ ಓಡುತ್ತಾ ಪ್ರಭುವಾದ ಅವನು, ತಾನು ಜೀಳಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಆ ಆನೆಯ ಭೂಮಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ ಎರಡು ದಂತಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ.

ಮ. : ೧. ಇದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲಕೌಶಲಗಳು ಪ್ರದರ್ಶಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಿಯನ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದು ಅವನ ಉದ್ಧಾರದ ಸಂಕೇತವಾಯಿತು. ಅದರ ಈ ಆನೆಯ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದು ಅದರ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಕಾಲಿಯನ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷವಿರದದ್ದು ಅದರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೆ, ಬಾಲದಲ್ಲೂ ದುಷ್ಪ್ರಕೃತ ತುಂಬಿದ್ದ ಸ್ವಭಾವತಃ ತಾಮಸನಾಗಿದ್ದದ್ದು ಈ ಕುವಲಯಾಪೀಡದ ರೀತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಂದೇ ಬಾಲಹಿಡಿದು ಭಗವಂತ ಬಿಡಿದುಹಾಕಿದ.

೩. ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ವಿಷ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ:

ತಕ್ಷಕಸ್ಯ ವಿಷಂ ದಂತೇ ಮುಕ್ತಿಕ್ವಾಯಾ ವಿಷಂ ಶಿರಃ |

ದೃಢಿತಸ್ಯ ವಿಷಂ ಪುಚ್ಛಂ ಸರ್ವಾಂಗೇ ದುರ್ಜನೋ ವಿಷಮ್ ||

- ಚಾಣಕ್ಯನೀತಿ (೧೭/೮)

೧. ತದಾ ಕೃಷ್ಣಕರತಾಡನೇ ಸತಿ ಹಸ್ತೀ ವ್ಯಕಂಪತ | ಅಗೇನ ಬಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | ಶೌಂಕ ಕೃಷ್ಣಂ ನ ಜಗೃಹೇ ನ ಗೃಹೀತವಾಗ್ | ಅಗೇನ ಕೌಶಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಪುರುಸತ್ತಮಮುಂ ಗಣಂ ಪುಚ್ಛೇ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಬಹುದೂರಂ ಚರ್ಷಮ್ | ಅಗೇನಾಪಿ ಬಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | ... ದಂತಮೂಲಯೋಃ ಶೈಥಿಲ್ಯಂ ಸಂಪಾದಯಾಮಾಸ | ಅಗೇನ ಕೌಶಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವಭಾವತಃ ದುಷ್ಕರವು ಭಗವಂತ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಶಿಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

ಆನೆಯನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈಭವ
ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಶಂಕೃ ಪತಿಸಂ ಭುವಿ ಸಂಹತಾತ್ಮ-
ದಂತಾನುಷಕ್ತಬಹುಧೂಲಿರಿಭೋ ವಿರೇಚೇ |
ಸಿದ್ಧಾತ್ಮಬುದ್ಧುಚಿತಸಿದ್ಧಿರಿವಾಂಬರಸು-
ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಸ್ತುತಿಗಿರಾ ಪಥಿ ವರ್ಣ್ಯಮಾನಃ || ೩೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತನ್ನ ದಂತಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ, ಬಹಳವಾಗಿ ಧೂಳನ್ನು ಮೆತ್ತಿಸಿಕೊಂಡ ಆನೆಯು, ತನಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಫಲ ಅದಕ್ಕೆ ಲಭಿಸಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತುತಿಪರ ಮಾತಿನಿಂದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

೫. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅವನನ್ನು ತಿವಿಯಲೆಂದು ಆ ಕುವಲಯಾಪೀಡವು ಜೋರಾಗಿ ತನ್ನ ದಂತಗಳಿಂದ ತಿವಿದಾಗ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳು ಆನೆಯನ್ನು ಮುಸುಕಿತು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪು ತಿಳಿದ ಆನೆಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಧೂಳು ಕವಿದದ್ದು ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಸಿದ್ಧರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು; (ಇಭ - ಆನ).

೬. ಸುಮಧುವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವೊಂದರ ನಿಮಿತ್ತ ಸಮುದ್ರಸ್ನಾನಕ್ಕೇಂದು ತೆರಳಿದ್ದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಮೂಢಜನರು ಇತರರಂತೆ ಅವರೂ ಸಹ ಅಲೆಯ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ. ಆಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ನೋಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಭೋಗರಂಯುಕ್ತಿದ್ದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕೆರೆಯಂತೆ ತಟಸ್ಥವನ್ನಾಗಿಸಿದ ಮಹಿಮೆಯು ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಆನೆಯ ದಂತಗಳು

ಇತ್ತಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಬಲಕೌಶಲಮಂಬುಜಾಕ್ಷಃ
ಪದ್ಮಾಂ ಪ್ರಪೀಡ್ಯ ತರಸಾ ಕರಿಣಂ ಮಮರ್ದ |

೭. ಮುಷ್ಕತಂ ವೃಥಾಲಹರಿನಿಗೂಢಮೂರ್ತಿಂ ಸಂಪೂರ್ಣವ್ರಮತಿಮಸೃಗೋ ಜಹಾಸ |
ಯೋ ಲೋಕತ್ರಯವಿಜಯಃ ಗುರುಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಸೋಽಯಂ ಹಾ ದಂತಃ ಲಘೂರ್ವಿಲಂಬೀತಿ ||
ನಿಲಾಸಾ ಮದಚಮಾಂಸವನಿಗೂಢೋ ದಧಾಣಾಂ ಕ್ಷುಭಕರಾಗ್ರದ್ವಜಸಂವಿ ||
ಕ್ರೋದ್ಯಾಣಾಂ ಶ್ವಕಲಕಲಪ್ಪದಂ ವಿರಾವಂ ಮಂಜುಷ್ಯೋ ನ ಹಿ ಗಣಯೇದುವಾರವಿರ್ಯಃ ||

-ಋ.ವಿ. (೧೬/೨೧.೨೨)

೮. ಜಗತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿವಾಹಿನಂ ಕುಚಾಕ್ಷಂ ಲೋಕಾಣಾಮುಪಾಲಯದಂಬುಧೌ ಬೃಹದ್ವಿ ||
ಅತ್ರಾಂತೋಽಧಿಕಗುರುಣಾ ಸ ತೇನ ತಾವನ್ನಾಚೇತ ಸಂಚಲನಮುಭಯತ್ ತುಲಿತದೇಶೈಃ ||-ಋ.ವಿ. (೧೬/೨೩)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಆನೆಯು ನಡುಗಿದ್ದು ಅವನ ಬಲಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ; ಅದರಂತೆ ಆನೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ 'ನಿದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಇಲ್ಲಿ 'ಶೌರಿ' ಎಂದರೆ ಶೂರರಾಜನ ಮಗನಾದ ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರ ಎಂದರ್ಥ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದ ('ಶೌರಿಃ ಶೂರಜನೇಶ್ವರಃ'); ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

ಆನೆಯ ದಂತಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪುಚ್ಚೇ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪುರುಸತ್ತಮುಮಂ ಪುನಶ್ಚ

ಕೃಷ್ಣಶ್ವಕರ್ಷ ಬಹುದೂರಮಪಾರಶಕ್ತಿಃ |

ಧಾವನ್ ವಿಭುರ್ನಿಜವಿಪಾತವಿಶಂಕಿನೋಽಸ್ಯ

ಭೂಲಗ್ನದಂತಯುಗಲಂ ಶಿಥಿಲೀಚಕಾರ || ೩೪ ||

ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ಆನೆಯ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಪಾರ ಶಕ್ತಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತೆ ಬಹುದೂರಕ್ಕೆ ಎಳೆದ; ಅದರ ಮುಂದೆ ಓಡುತ್ತಾ ಪ್ರಭುವಾದ ಅವನು, ತಾನು ಬೀಳಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಆ ಆನೆಯ ಭೂಮಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ ಎರಡು ದಂತಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಇದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲಕೌಶಲಗಳು ಪ್ರದರ್ಶಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಿಯನ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದು ಅವನ ಉದ್ಧಾರದ ಸಂಕೇತವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಆನೆಯ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದು ಅದರ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಕಾಲಿಯನ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷವಿರದದ್ದು ಅದರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೆ, ಬಾಲದಲ್ಲೂ ದುಷ್ಪ್ರಕೃತ ತುಂಬಿದ್ದ ಸ್ವಭಾವತಃ ತಾಮಸನಾಗಿದ್ದುದು ಈ ಕುವಲಯಾಚೀಡದ ರೀತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೇ ಬಾಲಹಿಡಿದು ಭಗವಂತ ಬಡಿದುಹಾಕಿದ.

೩. ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ವಿಷ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ:

ತಕ್ಷಕಸ್ಯ ವಿಷಂ ದಂತೇ ಮುಕ್ತಿಕಾಯಾ ವಿಷಂ ಶಿರಃ |

ವೃಶ್ಚಿಕಸ್ಯ ವಿಷಂ ಪುಚ್ಛಂ ಸರ್ವಾಂಗೇ ದುರ್ಜನೋ ವಿಷಮ್ ||

- ಚಾಣಕ್ಯನೀತಿ (೧೭/೮)

೧. ತದಾ ಕೃಷ್ಣಕರತಾಡನೇ ಸತಿ ಹ್ಯೇ ವೃಕಂಪತ | ಅನೇನ ಬಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | ಶೌರಿಂ ಕೃಷ್ಣಂ ನ ಜಗೃಹೇ ನ ಗೃಹೀತವಾನ್ | ಅನೇನ ಕೌಶಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪುರುಸತ್ತಮುಮಂ ಗಜಂ ಪುಚ್ಚೇ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಬಹುದೂರಂ ಚಕರ್ಷ | ಅನೇನಾಪಿ ಬಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | ... ದಂತಮೂಲಯೋಃ ಶೈಥಿಲ್ಯಂ ಸಂಪಾದಯಾಮಾಸ | ಅನೇನ ಕೌಶಲಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸ್ವಭಾವತಃ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಭಗವಂತ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಶಿಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

ಆನೆಯನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈಭವ
ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಶಂಕೃ ಪತಿತಂ ಭುವಿ ಸಂಹತಾತ್ಮ-
ದಂತಾನುಪಕ್ವಬಹುಧೂಲಿರಿಭೋ ವಿರೇಚೇ |
ಸಿದ್ಧಾತ್ಮಬುದ್ಧುಚಿತಸಿದ್ಧಿರಿವಾಂಬರಸ್ಥ-
ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಸ್ತುತಿಗಿರಾ ಪಥಿ ವರ್ಣ್ಯಮಾನಃ || ೩.೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತನ್ನ ದಂತಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ, ಬಹಳವಾಗಿ ಧೂಳನ್ನು ಮೆತ್ತಿಸಿಕೊಂಡ ಆನೆಯು, ತನಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಫಲ ಅದಕ್ಕೆ ಲಭಿಸಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತುತಿಪರ ಮಾತಿನಿಂದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅವನನ್ನು ತಿವಿಯಲೆಂದು ಆ ಕುವಲಯಾಪೀಡವು ಜೋರಾಗಿ ತನ್ನ ದಂತಗಳಿಂದ ತಿವಿದಾಗ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳು ಆನೆಯನ್ನು ಮುಸುಕಿತು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪು ತಿಳಿದ ಆನೆಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಧೂಳು ಕವಿದದ್ದು ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಸಿದ್ಧರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು; (ಇಭ - ಆನ).

೨. ಸುಮದ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವೊಂದರ ನಿಮಿತ್ತ ಸಮುದ್ರಸ್ನಾನಕ್ಕೇಂದು ತೆರಳಿದ್ದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಮೂಢಜನರು ಇತರರಂತೆ ಅವರೂ ಸಹ ಅಲೆಯ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಇಂತಹುದೇ ಆಗಿದೆ. ಆಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ನೋಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕಿರಿಯಂತೆ ತಟಸ್ಥವನ್ನಾಗಿಸಿದ ಮಹಿಮೆಯು ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ^೧.

ಮಾವಟಗನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಆನೆಯ ದಂತಗಳು

ಇತ್ತಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಬಲಕೌಶಲಮಂಬುಜಾಕ್ಷಃ
ಪದ್ಮಾಂ ಪ್ರಪೀಡ್ಯ ತರಸಾ ಕರಿಣಾಂ ಮಮರ್ದ |

೧. ಮಜ್ಜಂತಂ ಪ್ರಥುಲಹರಿನಿಗೂಢಮೂರ್ತಿಂ ಸಂಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಮಸೃಜ್ಯೋ ಜಹಾಸ |
ಯೋ ಲೋಕತ್ರಯವಿಜಯೀ ಗುರುಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಸೋಽಯಂ ಹಾ ಪತತಿ ಲಘೂಗಾಲೀಲಯೇತಿ ||
ನಿಲಾಸಾಮವಚವಚಾಂಸ್ಪರ್ಶಗಣೋ ದಭಾಣಾಂ ಕ್ಷುಭಿತರಾಗಾ ದ್ವಚ್ರಸಂಖ್ಯಃ ||
ಕ್ರೋದ್ವೂಗಾಂ ಶ್ವಕಲಶಪ್ರದಂ ವಿರಾವಂ ಪುಚ್ಚಾಸ್ತೋ ನ ಹಿ ಗಣಯೇದುರಾರವೀರ್ಯಃ ||

-ಸು.ವಿ. (೧೬/೨೧,೨೨)

೨. ಜಗತ್ಸಿದ್ಧವಸಿತಾಯನಂ ಕೂಟಂ ಲೋಕಾಸಾಮಘಟಯದಂಬುಧೌ ಬೃಹದ್ವಿಃ |
ಆಕ್ರಾಂತೋಽಧಿಕರುಣಾ ಸ ತೇನ ತಾವಸ್ತುಂಚನ್ ಸಂಚಲನಮಭೂತ್ ತುಚ್ಛದೇಶ್ಯಃ ||-ಸು.ವಿ.(೧೬/೨೬)

ಉತ್ಪಾತದ್ವಲದಂತಕರಃ ಕ್ಷಣೇನ

ತತ್ಸಾಮಿನಂ ತದನುಗಾಂಶ್ಚ ಸ ಲೀಲಯೈವ || ೩೬ ||

ಹೀಗೆ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಬಲ ಹಾಗೂ ಕೌಶಲಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ವೇಗದಿಂದ ಒದ್ದು ಮರ್ದಿಸಿದ; ಅದರ ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿಯಾದ ಎರಡು ದಂತಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಮಾವಟಗನನ್ನು ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನೂ ಲೀಲೆಯಿಂದಲೇ ಮರ್ದಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಆ ಆನೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ಮಾವಟಗ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಶಿವನ ವರ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ (೧೩/೧೧೨-೧೧೫)^೧.

೨. ಜಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಲಿಯನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ ಕಾಲಿಯಮರ್ದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಜವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ ಗಜಮರ್ದನನೂ ಆದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಾಘಾತಕ್ಕೆ ಅಸುನೀಗಿದ ಆನೆ

ಪಾದಪ್ರಹಾರವಿವಶಃ ಕಿಲ ವಾರಣೋಽಸೌ

ಕುರ್ವನ್ ಪಪಾತ ಭುವಿ ನಾಮ ಗುಣಾನುಕೂಲಮ್ |

ತಸ್ಯಾಂಘ್ರಿಸಂಗಿಸಹಜಾಂಕುಶರಮ್ಯರೇಖಾ-

ಶಂಕೀವ ಕಂಪಿತಮಹೀಧರಭೂಪ್ರದೇಶಃ || ೩೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಮೈಮರೆತ ಆ ಆನೆಯು ಅವನ ಪಾದದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಹಜವಾದ ಅಂಕುಶದ ರಮ್ಯ ರೇಖೆಗಳಿಗೆ ಅಂಜಿತೋ ಎಂಬಂತೆ, ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ನಡತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಸುತ್ತ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪೀಡಿಸಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅಂಕುಶರೇಖೆ ಇರುವುದು ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಸಂಚಿತಯೋದ್ವಗವತರ್ಪರಣಾರವಿಂದಂ ವಚ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜಸರೋರುಹಲಾಂಭನಾಡ್ಯಮ್ | (೩/೨೯/೨೧)

೧. ಆಯನ್ ಜಗದ್ಗುರುತಮೋ ಬಲಿಗಂ ಗಣೇಂದ್ರಂ ಕುದ್ರಪ್ರಸಾದಪರಿರಕ್ಷಿತಮಾಶ್ವಪತ್ಯಃ |

ದುಷ್ಕೋರುರಂಗಮುಖಸಂಸ್ಕೃತಮೀಕ್ಷ್ಯ ಚೈಭ್ಯಂ ಪಾಪಾಪಯಾಹಿ ನಚಿರಾದಿತಿ ವಾಚಮೂಚೇ ||

ಶ್ರೀಪ್ರಃ ಸ ಈಶ್ವರತಮೇಗಂ ಗಿರೀಶಲಬ್ಧಾದ್ವಪ್ತೋ ದಲಾಕ್ಷಗತಿ ಸರ್ವಜನ್ಯರವಧ್ಯಃ |

ಣಾಗಂ ಕ್ಷವಧ್ಯಮುಭಯಾಪಯತೇ ತತೋಗ್ರೇ ಪಾಪೋ ದುರಂತಮುಹುಂ ಪ್ರತಿ ವಾಸುದೇವಮ್ ||

ಣಾಗಂ ಸ್ಥಾದಿಸಮವಧ್ಯಮಸೌ ನಿಹತ್ಯ ಸ್ವಂಧೇ ವಿಪಾಗಮವಸ್ಯ ಸಹಾಗ್ರಜೇನ |

ಣಾಗೇಂದ್ರಸಾಂದ್ರಮದಬಿಂದುಭಿರಂಜಿತಾಂಗಃ ಪೂರ್ಣಾಶ್ವಕ್ತಿರಮಲಃ ಪ್ರವಿವೇಶ ರಂಗಮ್ ||

೨. ಆನೆಗೆ ಅಂಕುಶದ ನಿಯಂತ್ರಣ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿನ ಅಂಕುಶದ ದರ್ಶನ ಅದಕ್ಕೆ ಭೀತಿ ಹುಟ್ಟಿತು ಎಂದು ಭಾವ. ಆನೆಯು ವರಬಲದ ಪರಾಕ್ರಮವಾದರೆ, ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಪಾದದಲ್ಲಿನ ಅಂಕುಶರೇಖೆಯ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮಣಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಜಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೩. ಹೀಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನಡುಗಿಸಿದ ಆ ಕುವಲಯಾಪೀಡವು ಭೂಮಿಗೆ ಒರಗಿದ್ದು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದ ಕಂಸನು ಭೂಮಿಗೆ ಒರಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನೂಚನೆಯಾಯಿತು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ನರಸಿಂಹನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಅಂಸಸ್ಪದಂತಪರಿಶೋಭಿತರಕ್ತಬಿಂದು-
ಸಂಸಿಕ್ತನಿರ್ಮಲತನುರ್ಹರಿರಾಬಭಾಸೇ |
ರಕ್ಷೋವಿದಾರಣವಿಲಾಸದೃತಾಂತ್ರಮಾಲಾ-
ವಕ್ಷಃಸ್ಥಲಾದ್ಭುತನೃಸಿಂಹ ಇವ ದ್ವಿಪಾರಿಃ || ೩೮ ||

ಆನೆಯನ್ನು ಕೊಂದ, ತನ್ನ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿದ್ದ ದಂತಗಳಿಂದ ವಸರಿದ ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ರಕ್ತದ ಹನಿಗಳಿಂದ ಸಿಂಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಮಲದೇಹದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಕ್ಷಸನಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಸೀಳಿ, ಲೀಲೆಗೆಂದು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕರುಳಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಅದ್ಭುತನರಸಿಂಹನಂತೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಕುವಲಯಾಪೀಡವನ್ನು ಕೊಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಕೊಂದ ನರಸಿಂಹನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೈಮೇಲೆ ಆನೆಯ ದಂತದಿಂದ ಸುರಿದ ರಕ್ತದ ಹನಿಗಳು ತುಂಬಿದ್ದಂತೆ ನರಸಿಂಹನ ಮೈಮೇಲೆ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಸೀಳಿ ಧರಿಸಿದ ಕರುಳಗಳ ಮಾಲೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದಿರುವರು; ಅಂತ್ರಮಾಲಾ - ಕರುಳಮಾಲೆ; ದ್ವಿಪ - ಆನೆ.

೨. ಕುವಲಯಾಪೀಡದ ಸಂಹಾರ ನರಸಿಂಹರೂಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವು ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಪೀಡಕನಾಗಿದ್ದಂತೆ ಈ ಕುವಲಯಾಪೀಡವೆಂಬ ಆನೆಯು ಭೂವಲಯಕ್ಕೆ ಪೀಡಕವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವನು ನರಸಿಂಹನಿಂದ ಹತನಾದರೆ, ಈ ಆನೆಯು ನರಸಿಂಹನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ದುಃಶಾಸನನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಭೀಮಸೇನನೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ನರಸಿಂಹನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; 'ವೀರನರಹರಿಯ ಲೀಲೆಯ ತೋರಿದ' (ಶ್ರೀಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು - ಮಧ್ವನಾಮ).

ಏಕದಂತನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು
ಲೋಕದ್ವಯಸುಖವ್ಯೂಹಪ್ರತ್ಯೂಹೌ ದ್ವಿಷತಾಮಿವ |
ಏಕೈಕದಂತಾವಶ್ರಾಂತೌ ರಂಗಂ ವಿವಿಶತುರ್ವಿಭೂ^೧ || ೩೯ ||

ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಎರಡೂ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿನ ಸುಖದ ರಾಶಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಒಂದೊಂದು ದಂತವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ, ಬಳಲಿಕೆ ಇರದ ಸಮರ್ಥರಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

೧. : ೧. : ಗಣೇಶ ಏಕದಂತ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ದಂತಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು ಕಂಸನ ಪಾಲಿಗೆ ವಿಘ್ನದಾಯಕರಾದ ಇಬ್ಬರು ಗಣೇಶರಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕವಾದುದು; ಪ್ರತ್ಯೂಹ - ವಿಘ್ನ.

೨. ಗಣೇಶ ದುಷ್ಟರಿಗೆ ವಿಘ್ನಪ್ರದಾಯಕ; ಶಿಷ್ಟರಿಗೆ ವಿಘ್ನವಿನಾಶಕ ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ^೨ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಹಾಗೆ ಬಲರಾಮನ ಸಮೇತ ಆ ರಂಗದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಲ್ಲರಿಗೆ ವಜ್ರವಾಗಿ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿ, ನಾರಿಯರಿಗೆ ರೂಪತಳಿದು ಬಂದ ಮನ್ಮಥನಾಗಿ, ಗೋಪರಿಗೆ ಬಂಧುವಾಗಿ, ದುಷ್ಟರಾಜರಿಗೆ ಶಾಸಕನಾಗಿ, ತನ್ನ ತಂದೆಯಾಗಿಗಳಿಗೆ ಮಗುವಾಗಿ, ಕಂಸನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿಧಿಸಿದ ಮೃತ್ಯುವಾಗಿ, ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಪರತತ್ತ್ವವಾಗಿ, ಯಾದವರಿಗೆ ಗತಿಯಾಗಿ ಸದಾ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬ ಆಪೂರ್ವವರ್ಣನೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ^೩.

೧. ಅಥ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚ ರಾಮಶ್ಚ ಕೃತಕೌತೌ ಪರಂತಪೌ |

ದುಲ್ಲಭಮುಚುನಿಘೋಷಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ದ್ರಪ್ತಮುಪೇಯತು ||

- ಭಾಗ(೧೦/೪೦/೧)

೨. ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ತಾದೃಶಮಪ್ಸುರಪೌ ಜನಾ ಆದಸ್ತಿತಾ ನಾಗರರಾಷ್ಟ್ರಕಾ ನೃಪ |

ಪ್ರಹರ್ಷದೇಗೋತ್ಕಲಿತೇಕ್ಷಣಾನನಾಃ ಪಪುರ್ನ ತೃಪ್ತಾ ನಯಸ್ತಸ್ತದಾನನಮ್ ||

ಪಿಂಬತ ಇವ ಚಕ್ರಭ್ಯಾಂ ಲಿಪಂತ ಇವ ಚಿಹ್ನಯಾ |

ಜಿಹಂತ ಇವ ನಾನಾಭ್ಯಾಂ ಶಿಷ್ಟಂತ ಇವ ಬಾಹುಭಿಃ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೪೧/೨೦,೨೧)

೩. "ಆಪ್ರೇಕ್ಷದಂತಹೇರಂಜಲಂಯೋದರಗಜಾಂಗಣಾ"(ಆಮರಕೋಶ) ಇತಿ ವಿನಾಯಕ್ಕಾಪ್ರೇಕ್ಷದಂತತ್ವಾತ್ ತಥಾ ಭೂತಾಮಿವ ದೌಃ ವಿನಾಯಕಾಮಿವ ಸಿತಾಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ದುಷ್ಕಾಣಂ ವಿಘ್ನಕರ್ತಾ ಸುಚರಿತಸುಜನಸ್ತೋಮವಿಘ್ನಾಪಹರ್ತಾ

ತನ್ಮಾದಿ ಫಾಲ್ಗುಣೀಯಂ ಮತ ಇತಿ ಸುಧಿಯಾಂ ಸ್ವಪ್ನಮಾಜ್ಞಾವನಾಯ |

ಜೌಲೋಚನಂತರಾಯಃ ಸುರಮುನಿಕರಾಭೀವ್ಯಸಂವ್ಯಾಪ್ತವಾಯಃ |

ಶ್ರೇಯೋ ವಿಘ್ನಾಧಿಕಾರಿಃ ಪ್ರದಿಶತು ಸತತಂ ಭೂರಿ ಗೌರಿತನೂಜಃ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೨೩)

೫. ಮಲ್ಲಾಣಾಮರ್ಷಸ್ಥಕಾಂ ಸರವರಃ ಸ್ವೀಕಾಂ ಸ್ವಯೋ ಮೂರ್ತಿದೂಷ್

ಗೋಪಾನಾಂ ಸ್ವಪನೋಽಪತಾಂ ಕ್ಷಿಪ್ತತಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾ ಸ್ವಪಿತ್ಯೋಃ ಶಿಶುಃ |

ಮೃತ್ಯುಭೋಜಪತೇರ್ವಿಧಾತ್ಮವಿಹಿತಸ್ತಂ ಪರಂ ಯೋಗಿನಾಂ

ಮಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಯುದ್ಧ
ತತಃ ಪ್ರವವೃತೇ ಯುದ್ಧಂ ಮಲ್ಲಾಭ್ಯಾಂ ರಾಮಕೃಷ್ಣಯೋಃ |

ಗಜಾಭ್ಯಾಮಿವ ಮತ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಖ್ಯಾತಯೋಃ ಸಿಂಹಯೋಸ್ತಯೋಃ || ೪೦ ||

ಬಳಿಕ ವಿಖ್ಯಾತರಾದ ಆ ಬಲರಾಮ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣರಿಗೆ ಎರಡು ಮದಿಸಿದ ಗಜಗಳೊಂದಿಗೆ
ಎರಡು ಸಿಂಹಗಳಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಆ ಇಬ್ಬರು ಮಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು.

೪೦ : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರನ್ನು ಸಿಂಹಗಳಿಗೂ ಜಾಣೂರಮುಷ್ಕರನ್ನು ಆನೆಗಳಿಗೂ
ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ; ಅವರಿಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ಆ ಮಲ್ಲರು ಅದೆಷ್ಟು ದುರ್ಬಲರು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ
ಈ ಉಪಮೆಯಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಆಗಷ್ಟೇ ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಆನೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನು ಈ ಮಲ್ಲರೊಪದ ಗಜಗಳನ್ನು
ಸಂಹರಿಸುವುದು ವಿಚಿತ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸಿಂಹದ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ನೀಡಿರುವರು.

ಸ್ವಭಕ್ತಿರಿವ ಸಂಸಾರಂ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚಾಣೂರಮಭ್ಯಗಾತ್ |

ತಜ್ಞಾನಮಿವ ಪಾಪೌಘಂ ಮುಷ್ಕಿಕಂ ರೋಹಿಣೀಸುತಃ || ೪೧ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಜಾಣೂರನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದೆ;
ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನೆಂಬಂತೆ ಬಲರಾಮನು ಮುಷ್ಕಿಕನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದೆ.

೪೧ : ೧. ಭಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೂ, ಜ್ಞಾನವು ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ತಡೆ-
ಯುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧನ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. "ಭಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರಮೋಚಕ;
ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಭಕ್ತಿಗೂ, ಜ್ಞಾನವು ಪಾಪನಾಶಕ; ಆದ್ದರಿಂದ
ಬಲರಾಮನನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದುದು.

ಅಪಿ ವಿವಿಧತದೀಯಾಭ್ಯಾಸಕೌಶಲ್ಯಮಾಸೀತ್

ಫಣಿಪತಿಯದುಪತ್ಯೋರಗ್ರತೋಽವ್ಯಗ್ರಮತ್ಯೋಃ |

ಗತಫಲಮತಿಯತ್ನಾಭ್ಯಸ್ತವಿದ್ಯಾಽನವಸ್ಥಾ

ಫಲತಿ ಸಹಜತೇಜೋಬುದ್ಧಿಭಾಜಾಂ ಕಿಮಗ್ರೇ || ೪೨ ||

ಜಾಣೂರಮುಷ್ಕರ ಬಗೆಬಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ನೈಪುಣ್ಯಗಳು ಸಹ ಅನುದ್ವಿಗ್ನಬುದ್ಧಿಯ
ಆ ಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಮುಂದೆ ನಿಷ್ಫಲವಾದವು; ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ

ದೃಷ್ಟಿನಾಂ ಚ ಗತಿಃ ಸದೈವ ಪರುಘೇ ರಂಗೇಽಚ್ಛತಃ ಸಾಗ್ರಜಃ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೪೧/೧೭)

೪೨ : "ಮಯಿ ಫಕ್ತಿರ್ಫ ಲೋಕಾನಾಮದ್ವೈತತ್ವಾಯ ಕಲ್ಪತೇ" || ಭಾಗ(೧೦/೪೨/೪೧) "ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಃ ಸರ್ವ-
ಕರ್ಮಾಣಾಂ ಫಲದಾಪ್ನುತತೇಽತಥಾ" (ಗೀತಾ ೪/೩೭) ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮಾತ್ಮವತ್ | ವಿಶಾದಾಶಃ ಕೃಷ್ಣ-
ಸೇವಾಃ ಪ್ರತಿಭಾವಿತಿ ಚ ಪ್ರಾಪಯಿತುಮೇವಂ ಪ್ರವೃತ್ತೀತಿ ||

-ವ್ಯಾ.

ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಲ್ಲದ ವಿದ್ಯೆಯು ಸಹಜ ತೇಜಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರ ಮುಂದೆ ಫಲಿಸೀತೆ?

ವಿ. : ೧. ^೧ಕೇವಲ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯು ಸಹಜ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಮುಂದೆ ಯರ ಗಳಿಸದು ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ಒದಗಿದ ವಿದ್ಯೆಯು ವಿಸ್ತರಣೆ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದು; ಆದರೆ ಸಹಜ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಅಂತಹ ಅಡೆತಡೆಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಪರಿಮಿತವನ್ನಿಸುವ ಅದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಗೆಲ್ಲುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಭೀಮನದು ಸಹಜ ಬಲ; ದುರ್ಯೋಧನನದು ಅಭ್ಯಾಸದ ಬಲ; ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಭೀಮನಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನ ನೆಲಕಚ್ಚಿದ ಎಂಬ ^೨ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು; ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಈ ಮಾತು ಅದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರ ಮುಂದೆ ಚಾಣೂರ-ಮುಷ್ಠಿಕರ ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಯತ್ನ

ಅಂಗಾಲಿಂಗನತತ್ತರಸ್ಯ ಚರಣಸ್ಪರ್ಶೋದ್ಯತಸ್ಯಾಪ್ಯಲಂ

ನಮ್ರಸ್ಯ ಸ್ವಮುಪೇಯುಷೋಽಪಿ ಪರಿತತ್ತ್ವಾಣೂರನಾಮೋ ವಶೇ |

ಕೃಷ್ಣೋಽಭೂನ್ನ ಚ ಮುಷ್ಠಿಕಸ್ಯ ಸಮರೇ ಸಂಕರ್ಷಣಃ ಸತ್ಕೃತಿಂ

ದುಷ್ಟೈರಾಚರಿತಾಂ ಕಿಮತ್ರ ಮತಿಮಾನ್ ಮೃತ್ಯುಪ್ರದಾಂ ವಿಶ್ವಸೇತ್ || ೪೩ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತಟ್ಟಲು ತೊಡಗಿದರೂ, ತನ್ನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಹಳವಾಗಿ ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದರೂ, ಒಹಳವಾಗಿ ಬಾಗಿದರೂ, ಸುತ್ತುಲೂ ತನ್ನ ಬಳಿ ಸಾರಿದರೂ ಚಾಣೂರ ಎಂಬವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಶನಾಗಲಿಲ್ಲ, ಅದರಂತೆ ಬಲರಾಮನೂ ಸಹ ಮುಷ್ಠಿಕನ ವಶನಾಗಲಿಲ್ಲ, ದುಷ್ಟರು ಕಪಟದಿಂದ ಮಾಡುವ, ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದವನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಯಾನೇ?

ವಿ. : ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲನಾದವನು ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಬಂದವನನ್ನು ತಬ್ಬಿ ಹಿಡಿಯುವುದು, ಜೀಳಿಸಲೆಂದು ಪಾದಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಗುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸಹಜ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಾಣೂರ ಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿದ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಆ ಕಾರ್ಯ ಅವನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಬ್ಬಲೆಂದು, ಪಾದಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಲೆಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸಲೆಂದು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದು ಕೃಷ್ಣನ

೧. ಅಭ್ಯಸ್ತವಿದ್ಯಾಯಾಃ ವಿಸ್ತರಣಸಂಭವಾತ್ ಪರಿಮಿತತ್ವಾಚ್ಚ | ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಅಪರಿಮಿತತ್ವಾದ್ವಿಸ್ತರಣಸಂಭವಾಚ್ಚೈತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಆಹ ಶಿಶ್ನಾಮಪ್ಪಸೂನಾಂ ಯತ್ನಂ ದುರ್ಯೋಧನಃಽಧಿಕಮ್ |

ನ ಹಿ ಭೀಮೋಽತಿಪ್ರಯತ್ನಂ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಗುಣೋ ಹ್ಯಯಮ್ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨೮/೬೬)

ಒಲುಮೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ, ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಿತನ ಅತ್ಯಪೂರ್ವವಾದುದು.

೨. ಇದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ ಯೋಗ್ಯರಲ್ಲದವರು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಹ ಸದ್ಗತಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ದುರ್ಗತಿಯೇ ಕಾರಣವಾಗುವವು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ನಿರೂಪಿತ. ಮೂಲತಃ ಇಂತಹ ಕಪಟಗಳದು ಕೊಲ್ಲುವ ದುರುದ್ದೇಶವಾಗಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಆದರಿಸುವ ಸದುದ್ದೇಶವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ; ಉದರವೈರಾಗ್ಯವಿಡು ನಮ್ಮ ಪದುಮನಾಭನಲಿ ಲೇಶ ಭಕುತಿಯಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು) ಎಂಬ ದಾಸವಾಣಿಯು ಇಂತಹ ಡಂಭಾಚಾರವನ್ನು ಕುರಿತ ಟೀಕೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೩. ಪೂತನಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ತನ್ಯಪ್ರಾಶನಮಾಡಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯ ದ್ವೇಷದ ಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ^೧ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದುರ್ಯೋಧನ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ವೈಭವದ ಅತಿಥ್ಯವೂ ಸಹ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದುರುದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗದೆ, ದುರ್ಯೋಧನನ ದುರಂತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ನಂಬದವನನ್ನು ನಂಬಕೊಡದು. ನಂಬದವನನ್ನೂ ಬಹಳ ನಂಬಕೊಡದು^೨ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆ.

ವಿಫಲವಾದ ಚಾಣೂರನ ಪ್ರಯತ್ನ

ಅಶನಿಸಮಕಠೋರಮಲ್ಲಘಾತೋ

ಮೃದುನಿ ಹರೇರಫಲಃ ಕಲೇವರೇಽಭೂತ್ |

ಮೃದುಸರಸಕವೇಃ ಪುರಃ ಕಿಮೀಡ್ಯಾ

ಕಠಿನಪದಪ್ರಿಯಕಾವ್ಯಕಾರಶೀಲಾ || ೪೪ ||

ವಜ್ರಪ್ರಹಾರದಂತಹ ಕಠೋರವಾದ ಚಾಣೂರಮಲ್ಲನ ಪಟ್ಟು ಮೃದುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು; ಮೃದುಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಸರಸಕವಿಯ ಮುಂದೆ ಕರ್ಕಶಪದಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚುವ ಕವಿಯ ರೀತಿಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪಡೆದೀತೇ?

೧. ದುಷ್ಪ್ರವರ್ತನೆಯಾ ಪರಾಘಾತಕ್ಕೆರಾಚರಿತಾಮ್ | ಅತ ಏವ ಮೃತ್ಯುಪ್ರದಾಂ ಸ್ವಕೈಮ್ ಆಲಿಂಗನ-
ಭೋಜನಸತ್ಕಾರಂ ಆತ್ರ ಲೋಕೇ ಮತಿಮಾನ್ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ಕಿಮ್ | ನ ವಿಶ್ವಸೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ವಿದ್ವೇದಮೂಲಪರಣಃ ನ ತುಷ್ಟಿತ್ಯಪ್ಯವದ್ಯಂ ನ ಜಹಾತಿ ವಕ್ತಃ |

ಹಿಂಸಾರ್ಥಮಾಲಿಂಗಯಿತ್ವರಕ್ಷಣೀ ಕಿಂ ಚೇದ್ವಯಾ ತುಷ್ಕತಿ ಕಾಮಧೇನುಃ ||

-ರು.ವಿ.(೨/೪೫)

೩. ನ ವಿಶ್ವಸೇದವಿಶ್ವಸೇ ವಿಶ್ವಸೇ ನಾತಿವಿಶ್ವಸೇತ್ |

-ಪರಿವಂಶ(★):ಭಾರತ(೫/೨.೮/೯)

ಎ. : ೧. ವರಕವಿಗಳ ಮುಂದೆ ನರಕವಿಗಳ ವಿದ್ಯೆ ಶೋಭಿಸದಿರುವಂತೆ ಆ ಚಾಣೂರನ ಕೌಶಲ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ವರಕವಿಗಳ ಕೃತಿಯ ಸೊಬಗು ಎಂದೂ ಸಹ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ರಚಿಸುವ ನರಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗೆ ಲಭಿಸದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

೩. ವರಕವಿಗಳ ಮುಂದೆ ನರಕವಿಗಳ ವಿದ್ಯೆ ತೋರಬಾರದು ಎಂಬ ಶ್ರೀನಕದಾಸರ ವಾಣಿ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ; ಶ್ರೀನಕದಾಸರು ತಮ್ಮನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ: ತ್ರಿವಿಕ್ರಮದಾಸಸ್ವ ದಾಸ (ಮೋಹನತರಂಗಿಣೀ); ಇದು ಆದಕ್ಕೆ ಗಮಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೪. ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ತಮ್ಮದು ಮೃದುಸರಸಕಾವ್ಯ; ಮಾಘ ಮೊದಲಾದವರದು ಕಠಿಣಪದಪ್ರಿಯಕಾವ್ಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತನಾದ ಚಾಣೂರ

ತಲ್ಲಭ್ಯಾಂ ಜಯಕಾಮಿನೀಮಿವ ಲಷನ್ ಪಾದೌ ಗೃಹೀತ್ವಾ ರಿಪೋ-
ಸ್ತತ್ಕಾಲಾರ್ಹಮಿವ ಭ್ರಮಂ ಪ್ರತಿದಿಶನ್ ತಂ ಭ್ರಾಮಯಿತ್ವಾ ಮುಹುಃ |
ತನ್ಮೂರ್ಧಾನಮತಾಡಯತ್ ಕ್ಷಿತಿತಲೇ ದುಷ್ಕೇಭಪಂಚಾನನ-
ಸ್ತಸ್ಯಾಭ್ಯಾಸಸಮೇಧಿತಾಂ ಕಠಿನತಾಂ ಪಶ್ಯನ್ನಿವಾಂಗೇ ದ್ವಿಷಃ || ೪೫ ||

ದುಷ್ಕರೈಬ ಗಜಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರತ್ನವಾದ ಆ ಚಾಣೂರನಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಜಯಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಒಡಿದು, ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲೆಂದು ಅವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಗಿರಗಿರನೆ ತಿರುಗಿಸಿ, (ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ) ಆಭ್ಯಾಸದಿಂದ ವರ್ಧಿಸಿದಂತಹ ಅವನ ಕಾಠಿನ್ಯವನ್ನು ಅವನ ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ; (ಪಂಚಾನನ - ಸಿಂಹ; ಇಭ - ಆನೆ).

೧. ಆತ ವಿವ "ನೀರವತರುರಿಹ ವಿಲಸತಿ ಪುರತಃ" ಇತಿ ಮೃದುಕಾವ್ಯಕಾರಾಗ್ರೇ "ಕುಷ್ಠೋ ವ್ಯಕ್ತವ್ಯಕ್ತಗ್ರೇ" ಇತಿ ಕಠೋರಕವಿತಾಂ ಸಂತೋ ನ ಮಾನಯಂತಿ | ನಿರರ್ಥಗಾಂಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕನ್ಯಾರ್ಥಿಗೋ ಹಿ ಪಾದಗ್ರಹಣಾದಿಣಾ ಸೇಹಂ ಸಂಘಟ್ಟಯಂತಿ | ತತ್ಕಾಲಾರ್ಹಂ ಅಸುರವಧಕಾಲಾರ್ಹಂ ಕನ್ಯಾಸಯನಕಾಲಾರ್ಹಂ ಚ | ಕನ್ಯಾವಕ್ಷೇ ದಾತುಃ ಚಿತ್ತವ್ಯಕ್ತಲ್ಪಂ ಚ ಪ್ರತಿದಿಶನ್ನ | -ವ್ಯಾ.

ಕಾಯಿಯಂತೆ ಒಡೆದ ಚಾಣೂರನ ತಲೆ

ಬಾಲಮಲ್ಲಕರಚೂರ್ಣತಭಾಷ್ವ-

ನ್ನಾರಿಕೇಲತುಲನಾಂ ಸ ಜಗಾಮ |

ಅನ್ಯಲೋಕಗಮನೋದ್ಯತಭೇತೋ-

ತ್ತಂಸಕಂಸಪರಿಪಂಥಿಸುಶಾಂತ್ಯೈ || ೪೬ ||

ಬೇರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದ ಬಹಳವಾಗಿ ಅಂಜಿದ್ದ ಕಂಸನ ವಿಘ್ನ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೇಂದು, ಬಾಲಜಟ್ಟಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಿಂದ ಪುಡಿಯಾದ ಹೊಳೆಯುವ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಆ ಚಾಣೂರನ ತಲೆಯು ಹೊಂದಿತು.

ವಿ. : ನಿರ್ವಿಘ್ನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೇಂದು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕಂಸನ ಪರ-
ಲೋಕಯಾತ್ರೆಯು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಸಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಚಾಣೂರ
ಮಲ್ಲನ ತಲೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪುಡಿಗೈದ ಎಂದರ್ಥ.

ತನ್ನ ಮೋದರರ ಸಾವಿನ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ

ಪದೋಃ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪ್ರಸಭಂ ನಿಪಾತ್ಯ

ಸಂಚೂರ್ಣಯನ್ ಮಲ್ಲವರಂ ಧರಣ್ಯಾಮ್ |

ಸಹೋದರೋನ್ಮೂಲನಕರ್ಮಯೋಗ್ಯ-

ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರೌಢಪತಿಃ ಪ್ರಚಕ್ರೇ || ೪೭ ||

ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸಿ, ಆ ಮಹಾಜಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪುಡಿಗೈಯುತ್ತಾ ಪ್ರೌಢರಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸಹೋದರರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದ ಕಂಸನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ.

ವಿ. : ದೇವಕಿಯ ಮೊದಲ ಆರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ ಕಂಸನ
ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಚಾಣೂರವಧೆಯ ಕಾರ್ಯವು ಶೋಭಿಸಿತು
ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಯಥಾ ರಾಷ್ಟ್ರೋ ಯಾತ್ರಾದೌ ವಿಘ್ನಪರಿಹಾರಾಯ ತದಾಶ್ರಿತಾ ಮಲ್ಕಾ ನಾರಿಕೇಲಫಲಾನಿ ಚೂರ್ಣಯಂತಿ ತಥಃತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಯೇ ಸಾಧೂನ್ ನಿರಪರಾಧಾನ್ ವೃಥಾ ಬಾಧಂತೇ ತೇಷಾಂ ಹರಿರೇವ ಬಾಧಕೋ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಬಲರಾಮನಿಂದ ಮುಷ್ಠಿಕನ ವಧೆ

ಬಲಸ್ಯ ತಲಘಾತೇನ ನಪ್ಪಂ ಮುಷ್ಠಿಕಮೀಕ್ಷಿತುಮ್ ।

ಹ್ರಿಯೇವ ಚೂರ್ಣತಂ ರೇಜೇ ಚಾಣೂರಸ್ಯ ಶಿರಃ ಪುರಾ ॥ ೪೮ ॥

ಬಲರಾಮನ ಅಂಗೈ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ನಾಶವಾಗುವ ಮುಷ್ಠಿಕನನ್ನು ಕಾಣಲು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ
ಆ ಮುನ್ನವೇ ಚಾಣೂರನ ತಲೆಯು ಪುಡಿಯಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು.

ಮುಷ್ಠಿಕನನ್ನು ಅಂಗೈಯಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲು ಕಾರಣ

ನ ಮನ್ಮುಷ್ಠಿಪ್ರಹಾರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೋಽಯಮಿತಿ ಲಕ್ಷಯನ್ ।

ರಾಮಸ್ತಂ ತಲಘಾತೇನ ಜಘಾನಾಪಾರ್ಥನಾಮಕಮ್ ॥ ೪೯ ॥

ಇವನು ನನ್ನ ಮುಷ್ಠಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಬಲ-
ರಾಮನು ಅನುಚಿತವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅವನನ್ನು ಅಂಗೈ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ
ಕೊಂದುಹಾಕಿದ.

೧. : ೧. ಹೆಸರು ಮುಷ್ಠಿಕ ಎಂದಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಬಲರಾಮನ ಮುಷ್ಠಿಯ ಹೊಡೆತವನ್ನು
ಸಹ ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಮುಷ್ಠಿಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಲರಾಮನು ಮುಷ್ಠಿಪ್ರಹಾರವನ್ನೂ ಸಹ ಹಾಕುವ
ಆಗತ್ಯ ಉಂಟಾಗಿಲಿಲ್ಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನ ಅಪಾರಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಬಂದಿದೆ.

ಕಂಸನ ಕಂಠಮೋಷಣೆ

ಕೃಷ್ಣಂ ಮನ್ಮಗರಾದ್ಭಗ್ನಿಷ್ಕುರುತ ತತ್ಕೃಷ್ಣಃ ಸಮಂ ಮದ್ಭಟಾ

ನಂದಂ ಮಾರಯತಾಶು ಮರ್ದಯತ ತಂ ಹೀನೋಗ್ರಸೇನಂ ಭುವಿ ।

ಕಂಸೇನೇತ್ಯಮುದೀರಿತೇಽಖಿಲಖಿಲಶ್ರೇಣೀವನೋಗ್ರಾನಲ-

ಪ್ರಸ್ಥಾಜ್ಞಾಧರವಜ್ಜಗಾಮ ಸುಜನಸ್ತೋಮಾಂತಕಸ್ಯಾಂತಿಕಮ್ ॥ ೫೦ ॥

೧. ತಥೈವ ಮುಷ್ಠಿಃ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವಮುಷ್ಠ್ಯಾಽಘಾತೇನ ವೈ ।

ಬಲಘಡೇಣ ಬಲಿನಾ ತಲೇನಾಘಾತತೋ ವೈರಮ್ ॥

ಪ್ರವೇಷಿತಃ ಸ ರುಧಿರಮುದ್ವಪುನ್ ಮುಖಿತೋಽರ್ಧಿತಃ ।

ವೈರಃ ಪಪಾತೋರ್ವೈಪದ್ಯಃ ವಾತಾಹತ ಇವಾಂಶ್ಚಿಹಃ ॥

-ಭಾಗ(೧೦/೪೨/೨೫-೨೪)

೨. ಏವಂ ನಂದಂ ಮಾರಯತೇತ್ಯತ್ರ ಕಂಸಭಟಾಣಾಂ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಮೃತ್ಯುತ್ ಭಟಾ ಇತಿ ಸ್ವಭಟಾನ್ ಪ್ರತಿ
ಆರೋಪಂಭವಾತ್ ಭಟಾನಾಮಾನಂದಂ ಭಟಾನಂದಮಿತ್ಯೇವಾರ್ಥೋಽಭ್ಯತೇ ।

- ವ್ಯಾ.

"ಎಲೈ ನನ್ನ ಭಟರೇ ! ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅವನ ಪಕ್ಷದವರೊಂದಿಗೆ ನನ್ನ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಹೊರಹಾಕಿರಿ; ಕೂಡಲೇ ನಂದನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿರಿ; ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕೀಳು ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿರಿ" ಕಂಸ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸಕಲದುಷ್ಟ ಸಮುದಾಯವೆಂಬ ಕಾಡಿಗೆ ಭಯಂಕರ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಸಜ್ಜನವೃಂದಕ್ಕೆ ಯಮಸದೃಶನಾಗಿದ್ದ ಕಂಸನ ಬಳಿಗೆ ಅವನ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕನೆಂಬಂತೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಕಂಸನ ನಗರ ಎಂದರೆ ಅವನ ದೇಹ; ನಂದ ಎಂದರೆ ಅವನ ನೆಮ್ಮದಿ; ಹೀನೋಗ್ರಸೇನ ಎಂದರೆ ಉಗ್ರವಾದ ಸೇನೆಯಿಂದ ಹೀನನಾದ ಅವನೇ. ಒಬ್ಬಾಗಿ ಇದು ಕಂಸ ತನ್ನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಆಹ್ವಾನವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕಂದೇ ಕೃಷ್ಣ ಅದನ್ನು ನಡೆಸಲೆಂದು ತೆರಳಿದ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಆಜ್ಞಾಧರವತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಸ್ತೋಮ-ಸಮೂಹ.

೨. ಈ ಸರ್ಗದ ೬೧ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಕಂಸನ ಅದೇಶವು ಅವನಿಗೆ ಆತ್ಮಘಾತಕ ಪ್ರಯತ್ನವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ದಿಕ್ಕಿಟ್ಟ ಕಂಸನ ಸೇನೆ

ತದಾ ಮದಾಂಧಾಃ ಪರಿವವೃರೇನಂ

ಚಮೂಭರನ್ಯೇ ಚತುರಂಗಿಣೀಭಃ |

ಯಥಾ ಪತಂಗಾ ಜ್ವಲನಂ ಜ್ವಲಂತಂ

ತಮಃಸಮೂಹಸ್ತರಣಂ ಯಥಾ ವಾ || ೫೧ ||

ಆಗ ಮದಾಂಧರಾದ ಇತರ ಕಂಸಭಟರು ಚತುರಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೇನೆಗಳಿಂದ ಪತಂಗಗಳು ಜ್ವಲಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೇಗೋ, ಅಥವಾ ಕತ್ತಲೆಯ ರಾಶಿಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದರು; (ಚಮೂ - ಸೇನೆ).

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಸಭಟರು ಮುತ್ತಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಪತಂಗಗಳು ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿದಂತೆ, ಕತ್ತಲೆಯ ರಾಶಿಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕವಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆತ್ಮಘಾತಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಉಪಮೆ ಆ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ತುಂಬಾ ರೋಚಕವಾಗಿ ಬೀಳ್ತಿದೆ; ತರಣೆ - ಸೂರ್ಯ.

೧. ಭಾಸುಂ ಯಥಾ ತಮ ಉಪೇತ್ ಸುಯೋಗಕಾಮಮ್ |

-ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೫/೨೫)

೨. ಅಸೇನ ಕಂಸಸೇನಾಯಾ ಎವ ಪರಾಭವೋ ನ ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯೇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ರಥಸಮರ್ಪಣೆಯ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರ ಮಾಡಿದ ಸೇವೆ

ರಣೇ ಪದಾಭ್ಯಾಂ ಚರತೋ ಮುರಾರೇ:

ರಥಂ ಸಸೂತಂ ಸ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರ: |

ಸಮಾದಿಶತ್ ಸ್ವಾಭ್ಯುದಯಪ್ರದಸ್ಯ

ಪರಸ್ಯ ಸೇವಾಂ ಭುವಿ ಕರ್ತುಕಾಮ: || ೫೨ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಾದಚಾರಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನಗೆ ಅಭ್ಯುದಯ ನೀಡುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರನಾದ ಆ ದೇವೇಂದ್ರನು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಯಸಿದವನಾಗಿ ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ಸಾರಥಿಯ ಸಮೇತವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

ವಿ. : ೧. ತಮ್ಮ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಕಂಸಾದಿಗಳ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಇಂದ್ರಾದಿ ಇತರ ಯಾರ ಸೇವೆಯ ಅಗತ್ಯವೂ ಸಹ ಅವನಿಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ರಾವಣವಧೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸಹ ದೇವೇಂದ್ರನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಥಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ.

ಭುವಿಗಳಿಂದ ರಥದ ಸಂಕೇತ

ಅಥೋ ರಥಾಗ್ನ್ಯೋಽವತತಾರ ತಾರಾ-

ವೃತ: ಶತೀವಾತಿವಿಚಿತ್ರರತ್ನ: |

ಮುಕುಂದಸಂದರ್ಶನಧೂತಪಾಪಂ

ಮುನಿಂ ಖಲಾನ್ನೇತುಮಿವೋರ್ಧ್ವ ಲೋಕಮ್ || ೫೩ ||

ಬಳಿಕ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಸುತ್ತವರೆದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಥವು ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದುಬಂದಿತು; ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದರ್ಶನದಿಂದ

೧. ಜಾಗಸುಪೀಶ್ವರಮಸಂತುಲಂ ಮಹೇಂದ್ರ: ಕೃಷ್ಣಂ ರಥಂ ನಿಜಮಯಾಪಯದಾಯುಧಾತ್ಮಮ್ |

ಶುಕ್ಲೋಷಣಾಯ ಪರಮಸ್ಯ ಯಥಾ ಸಮುದ್ರಮರ್ಥೇಣ ಪೂರಯತಿ ಪೂರ್ಣಜಲಂ ಜನೋಽಯಮ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೨೫)

೨. ಸಮ್ನೋಽಯಾ ರಾಘವಮಾದಿಪೂರುಷಂ ನಿಯೋತಯಾಮಾಸ ರಥಂ ಪುರಂದರ: |

ಸಹಾಯಧಂ ಮಾತಲಿಸಂಗೃಹೀತಂ ಸಮಾರುರೋಹಾಶು ಸ ಅಶ್ವಕಾಗ್ರಜ: || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೨೦೬)

ಪಾಪಮುಕ್ತನೆನ್ನಿಸುವ ಭೃಗುಮುನಿಯನ್ನು ದುಷ್ಠನಾದ ಕಂಸನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಉದ್ಧಾರಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ವಿ. : ೧. ಕಂಸನಲ್ಲಿ ಭೃಗುಮುನಿಯ ಆವೇಶವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ-ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಣಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಕಂಸನ ಸಂಹಾರದ ಮೂಲಕ ಭೃಗುಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅವನ ಸಹವಾಸ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶ ಅವರಿಗೆ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ಇಲ್ಲಿಯ^೧ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ.

೨. ಕೃಷ್ಣನ ಸಂದರ್ಶನದ ಮೂಲಕ ಭೃಗುಮುನಿಗೆ ಒದಗಿದ್ದ ಕಂಸನೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಪಾಪವು ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಇಂದ್ರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶೇಷ ಸೇವೆ

ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽನಿಮಿಷಪ್ರಭುಃ ಸಃ

ಶತಕ್ರತುರ್ವಜ್ರಧರೋ ಹಿ ಲೋಕೇ |

ಸುಪಾವನೀಂ ಯಃ ಶತಧಾರಧುರ್ಯಾಂ

ಹರೇಃ ಸಪರ್ಯಾಂ ಕ್ಷಣಶಃ ಕರೋತಿ || ೫೪ ||

^೧ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರನಾದ ಆ ದೇವೇಂದ್ರನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶತಕ್ರತು ಹಾಗೂ ವಜ್ರಪಾಣಿ ಎನ್ನಿಸಿರುವನಲ್ಲವೆ ! ಅವನು ಪಾವನವಾದ ಹಾಗೂ ಸೇವಕರಿಗೆ ವಜ್ರಕವಚದಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯು ವಜ್ರಕವಚದಂತೆ ತಾರಕ ಎಂದರ್ಥ; ಶತಧಾರ - ವಜ್ರ ; ಅನಿಮಿಷ - ದೇವತೆ ; ಅನಿಮಿಷಪ್ರಭು - ದೇವತೆಗಳ ರಾಜ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾದ ಕಂಸಸೇನೆಯ ವಿನಾಶ

ರಥಂ ಸಮಾರುಹ್ಯ ಸಪತ್ನಸೇನಾಂ

ಜಘಾನ ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವಪದಾತಿಪೀನಾಮ್ |

೧. "ಕಂಸಾವಿಷ್ಟೋ ಭೃಗುಃ ಸ್ವಯಮ್" (ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೋದ್ಭುತಪ್ರಮಾಣಪಚನ-೭/೧/೩೧) ಇತಿ ಮಚ್ಛಾತ್ |

ಮಲಾತ್ ದುಪ್ಪಕಂಸಾತ್ ಉದ್ಧಾರಲೋಕಂ ಗತುಮಿದಾಮತಾರ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಶತಕ್ರತುತ್ವಮುಪಾದಿತಮ್ | ... ಅನೇನ ವಜ್ರಧರತ್ವಮುಪಾದಿತಮ್ | ... ಅನೇನ ಸುಪಾವರ್ಯಾಣಾಂ ಯುಗಪತ್ತೀಕ್ಷಣಾತ್ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರತ್ವಮನಿಮಿಷಪ್ರಭುತ್ವಂ ಬೋಧಾದಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

**ಪರಿಸ್ಥಿತಾತ್ಮೀಯಮನೋರಥಸ್ತೋ
ದುರಿಷ್ಠಸೇನಾಮಪಿ ದೇವದೇವಃ || ೫೫ ||**

ದೇವದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಥವನ್ನೇರಿ, ಆನೆ ಕುದುರೆ ಪದಾತಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ
ರತ್ನವಾದ ಕಂಸನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ; ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದಿದ್ದ ತನ್ನವರ ಮನೋರಥದಲ್ಲಿ
ನೆಲೆಸಿದ ಅವನು ತನ್ನವರ ದುರಿತಗಳ ಒಂಡನ್ನು ಸಹ ತರಿದ.

೪. : ೧. ಕಂಸನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯ ದರ್ಶನದಿಂದ
ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರ ಪಾಪಗಳು ನಾಶಗೊಂಡವು ಎಂದರ್ಥ; ಸಪತ್ನ-ವೈರಿ; ಪದಾತಿ-ಕಾಲಾಳು.

೨. ಕಂಸನ ಒಟ್ಟು ಸೇನೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಷ್ಟು ಅಪಾರವಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಶಿವನಿಂದ
ಅವಧೃತ್ಯ ವರವೂ ಇತ್ತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ :

ಅಕ್ಷೋಹಿಣೀಗಣಿತಮಸ್ಯ ಬಲಂ ಚ ವಿಂಶದಾಸೀದಸಹ್ಯಮುರುವೀರ್ಯಮನನ್ಯವಧ್ಯಮ್ |
ಶಂಘೋರ್ವರಾದಪಿ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨./೧೦೯)

೩. ಹಾಗೆ ರತ್ನಗಳ ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಅವಯವಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದು
ಆ ಪಾಪಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲದಂತಿತ್ತು ಎಂಬ
ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕ(೧೪/೧೧)ದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಕಂಸನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಕಂಡ ದುರಂತ

**ಶರೈಃ ಕರೋರ್ವಂಘ್ರಿಶಿರೋಧರಾದೀಂ-
ಶ್ಚಕರ್ತ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರವಿದಾಂ ರಿಪೂಣಾಮ್ |
ಸ್ವಯಂ ಮುದೋನ್ಮೀಲಿತಲೋಚನಾಂತ-
ಶರೈಸ್ತದಾತಾಡ್ಯತ ಕಾಮಿನೀನಾಮ್ || ೫೬ ||**

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದ ರತ್ನಗಳ ಕೈ, ತೊಡೆ, ಕಾಲು ಹಾಗೂ
ಕತ್ತು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕಿದ; ಆಗ ನೆಲೆವಿಂಡ ಅರಳಿದ ಕಾಮಿನಿಯರ
ಕುಡಿನೋಟಗಳ ರೂಪದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅವನು ಸ್ವಯಂ ತಾಡಿತನೂ ಆದ.

೪. : ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣಗಳು ರತ್ನಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ
ಕಾಮಿನಿಯರ ಕುಡಿನೋಟಗಳು ಅವನತ್ತಲೇ ನಟ್ಟವು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ತದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದ್ರಷ್ಟೃಣಾಂ ಸಜ್ಜಾಣಾಂ ಸಮಸ್ತವಾಪತ್ತಯೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಮಾತಲಿಗಾದ ಹರ್ಷವಿಶೇಷ

ಚರಂ ಪುರಾ ವೈಷ್ಣವಸೇವನೇನ

ಮುಕುಂದಸಾಮೀಪ್ಯಫಲಂ ಪ್ರಪನ್ನಃ |

ಸ ಮಾತಲಿಸ್ತಸ್ಯ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯ-

ಮಭೂನ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯೋಭಯಥಾಽಪಿ^೧ ಸೂತಃ || ೫೭ ||

ಹಿಂದೆ ಬಹುಕಾಲ ಮಾಡಿದ ವೈಷ್ಣವನಾದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಸೇವೆಯಿಂದಾಗಿ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಮೀಪ ನೆಲೆಸುವ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದ ಆ ಮಾತಲಿಯು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ಗಾರೆ ಕಂಡು, ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಸೂತನೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟು

ಎ. : ೧. ಸೂತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾರಥಿ ಹಾಗೂ ವಂದಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಉಂಟು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಅವನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಮಾತಲಿ, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳುವ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ಸೂತನೂ ಆದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿ ಹಾಗೆ ನೆಲೆಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಲಭಿಸಲು ಆ ಮುನ್ನ ಅವನು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನಾದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಸೇವಿಸಿದ್ದೇ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ವೈಷ್ಣವರ ಸೇವೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು: ಮಹತ್ಸೇವಾಂ ದ್ವಾರಮಾಹುರ್ವಿಮುಕ್ತೇಃ - ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೫/೫/೨).

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಸನ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಧಾತ್ರೀಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪರಿಪೂರ್ಷಣಾಯ ಪತಗಂ ವಾತಂ ವಿಲಾಸಾಯ ತಾನ್

ವತ್ಸಾನೋವೃಷಧೇನುಕಾದಿದಿತಿಜಾಂಸ್ತದ್ವಾರವೋಢಾನಿವ |

ಅಶ್ವೇಭೌ ರಜಕಂ ಚ ಮಾತುಲಕೃತೇ ಸಂಪ್ರೇಷ್ಯ ಮಲ್ಲಾಂಶ್ಚ ತ-

ತ್ಸೇನಾಂ ಪ್ರೇಷಯತಿ ಸ್ಮ ಗಾಢತಮಸೇ ಸಂಪ್ರೇಷಯಿಷ್ಯನ್ ಕ್ರಮಾತ್ || ೫೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೋದರಮಾವನಾದ ಕಂಸನನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾ ಮೊದಲಿಗೆ ಅವನ ಪೋಷಣೆಗೆಂದು ಪೂತನಿಯನ್ನು, ಅವನ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆಂದು ಬಕಾಸುರನನ್ನು

೧. ಸೂತಸ್ತು ಸಾರಥೌ ತಕ್ಷಿ ತ್ವತ್ರಿಯಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನುತಃ |

ವಂದಿವಾರವಂದೋಃ ಪುಂಸಿ ಪ್ರಸೂತಃ ಪ್ರೇರಿತಃ ತ್ರಿಮ ||

ಹಾಗೂ ತೃಣಾವರ್ತನನ್ನು, ಭಾರವಾಹಕರನ್ನಾಗಿ ವತ್ಸಾಸುರ, ಶಕಟಾಸುರ, ವೃಷಭಾಸುರ, ಧೇನುಕಾಸುರ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು, ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ರಜಕನನ್ನು ಮಲ್ಲರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಈಗ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತನಾಗುವ ಕಂಸ ಸಪರಿವಾರನಾಗಿ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ .

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಮುನ್ನ ಪೂತನಿಯನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಅವನ ಪೋಷಣೆಗೆ ಎಂಬಂತೆ. ಬಕಾಸುರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಅವನ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಎಂಬಂತೆ; ಆನೆ(ಕುವಲಯಾಪೀಡ) ಕುದುರೆ(ಕೇಶಿ)ಗಳನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಅವನ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಎಂಬಂತೆ, ಅಗಸನನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಅವನ ಪರಿಚಯಗಾಗಿ, ಇತರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ್ದು ಅವನ ಸೇವೆಗಾಗಿ, ಆ ಮುನ್ನ ಹತರಾದ ಅವರಲ್ಲರೂ ಕಂಸನಂತೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೇ ತೆರಳಿರುವರು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ಇದು ದುಷ್ಕರು ತಾವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಪರಿವಾರವನ್ನು ಸಹ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಪರಮವಾಪಿಗಳು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಸೂಚಿತ: ತಮೋದ್ವಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗಮ್ 1- (ಭಾಗವತ. ೫/೫/೨); ಇಭ - ಆನೆ.

೪. ಬಕಪಕ್ಷಿಯು ಹಾರುವುದು; ತೃಣಾವರ್ತನು ಸುಂಟರಗಾಳಿ; ಅದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ವಿಹಾರಕ್ಕೊಂದು ಕಳುಹಿಸಿದ; ವತ್ಸಾಸುರ, ವೃಷಭಾಸುರ, ಧೇನುಕಾಸುರ, ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಆನೆ - ಈ ಐವರೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಭಾರಹೊರಲು ಅರ್ಹರನ್ನಿಸುವರು; ರಜಕ - ಅಗಸ, ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವ ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಸೇವಕನೆನ್ನಿಸುವನು.

೫. ಬಕಾಸುರನ ವಧೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸಹ ಇದೇ ಭಾವದ ವಿವರಣೆ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು^೨.

೬. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವ ವಿವರಣೆಯೊಂದಿದೆ :

ದ್ವೇಷಾತ್ ಸ ಸರ್ವಜಗದೇಕಗುರೋಃ ಸ್ವಕೀಯೈಃ
ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಮಾಪಿತಜನ್ಯಃ ಸಹಿತಃ ಸಮಸ್ತ್ವಃ |
ಧಾತ್ವಾ ದಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಯಯೌ ಕುಮುತಿ ಸ್ವದೋಽಂಧ-
ಮನ್ಯೇಽಪಿ ಚೈವಮುಪಯಾಂತಿ ಹರಾದಭಕ್ತಾಃ || (೧೩/೧೩.೨)

೧. ಅಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಕೇಶಿಕುವಲಯಾಪೀಡೌ ರಜಕಮಲ್ಲಾಂಕ್ಷ ಸಂಪ್ಲೇಷ್ಯ ತತ್ಸೇನಾಂ ಕಂಠದೇಶಾಂ ಸಂಪ್ಲೇಷಯತಿ ಸ್ವ |
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿವತಾಃ ಕಂಸಸಂಬಂಧಿನಃ ಸರ್ವೇಽಂಧಂತಮಃ | ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.
೨. ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಞಾಪ್ತಗ್ರಹರೂಪಿಣೀಂ ಸ ಶಕಟೇ ಸಂಕಲ್ಪ ರಜ್ಜುಗ್ರಹಾಂ
ತದ್ರಾಹಾನ್ ಮರಕೇಶವತ್ಸವೃಷಭಾನ್ ನಿರೋದದೃತ್ಯಾಸುಮತ್ |
ಸಂಯೋಜ್ಯಾನಿಲರೂಪದೃತ್ಯಮಧುಗಾ ತಚ್ಚಿಹಮತ್ಯದ್ಭುತಂ
ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರೇಷಯಂತೀವ ಹೃಷಗುಕೋ ಗಾಢಂ ತಮಃ ಪ್ರಾಪಯನ್ || -ರು.ಎ.(೪/೩.೪)

ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಂಡ ರಂಗಭೂಮಿ
 ವಿಸ್ತೀರ್ಣೈರ್ವರಹಾರಚಾಮರಸಿತಚ್ಚತ್ವಾದಿವಿತ್ತೈಃ ಸಿತಾ
 ನೀಲಾ ಸ್ವಸ್ತಕಚಾಸಿನೀಲಮಣಿಭಃ ಸಾ ರಂಗಭೂಮಿರ್ಯುಧೇ |
 ರಕ್ತಾ ರಕ್ತಚಯೇನ ಹೈಮಕವಚಾಕಲ್ಪೈಶ್ಚ ಪೀತಾಽಽತ್ಮನೋ
 ನಾಮಾಸ್ಪೃಕರಿದೋಘಮಗ್ನಕುಣಪಾ ಚಕ್ರೇಽನುಕೂಲಂ ತದಾ || ೫೯ ||

ವಿಶಾಲವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಾರಗಳು, ಚಾಮರಗಳು, ಶ್ರೇತಚ್ಚತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವೈಭವಗಳಿಂದ
 ಬಳಿಯಾಗಿಯೂ, ಬಿಚ್ಚಿದ ಮುಡಿ, ಖಡ್ಗ, ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳಿಂದಾಗಿ ನೀಲವರ್ಣ-
 ದ್ದಾಗಿಯೂ, ರಕ್ತದ ಪ್ರವಾಹದಿಂದಾಗಿ ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ, ಚಿನ್ನದ ಕವಚ ಆಭರಣಗಳಿಂದಾಗಿ
 ಹಳದಿಯಾಗಿಯೂ, ರಕ್ತದ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಶವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ
 ರಣಾಂಗಣವು ಆಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಂಗಭೂಮಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಅನುಕೂಲ
 ವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

ಎ.:೧. ರಂಗಭೂಮಿ ಎಂದರೆ ಒಹುಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಂಗುರಂಗಾದ ಭೂಮಿ.
 ಆಗ ನಡೆದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಬಿಳಿ, ನೀಲಿ, ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಗಳು ಕಾಣಿಸಿ-
 ಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ರಂಗಭೂಮಿ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕವಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಸಿತ - ಬಿಳಿ; ಅಸೃಕ - ರಕ್ತ; ಮೃಧೇ - ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ

ಕಂಸನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕೋಪಾಟೋಪವಶೇನ ರಕ್ತನಯನಂ ತಂ ಖಡ್ಗಚರ್ಮೋಲ್ಲಸ-
 ತ್ವಾಣಂ ಪಾಪಮಿವೋತ್ತತಮಮತಂ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪ್ರಭುಃ |
 ಪೃಥ್ವೀಮೇತ್ಯ ನಿಪಾತ್ಯ ವಿಸ್ವತಕಚಂ ತ್ರಸ್ತಂ ಚಕರ್ವಾಚ್ಛುತಃ
 ಪ್ರೇಮಪ್ರಾವಿಲಸಾಧುಸಂಘನಯನ್ಯೈಃ ಸಾನಂದಮಾಲೋಕಿತಃ || ೬೦ ||

ಕೋಪಾಟೋಪಕ್ಕೆ ಮರನಾಗಿ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ, ಗುರಾಣಿ-
 ಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಕೈಗಳ ಪಾಪವುರುಷಂತೆ ಧಾವಿಸಿಬಂದ ಶತ್ರುವಾದ ಕಂಸನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ

೧. ನಮ ಕುಣಪಾದಿಣಾಮುಂಗರಾದಿಣಾಂ ಸ್ತಾತ್ವತ್ ಕಥಂ ರಂಗಭೂಮಿತ್ವಮಿತ್ಯತಃ ಅಹ | ಅಸ್ತಕರಿತಾಂ
 ರಕ್ತನದಿಣಾಂ ಓಘೇ ಪ್ರವಾಹೇ ಮಗ್ನಾಃ ಕುಣಪಾಃ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ | ಒಹುರಕ್ತಪ್ರವಾಹೇ ಭಾರಮಾತ್
 ಕುಣಪಾಣಾಂ ಮಗ್ನತ್ವೇನ ಅದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. "ರಕ್ತಚ್ಚತುರ್ವಿಲೋಚನಮ್" | "ಖಡ್ಗಚರ್ಮಧರಂ ಕೃಷ್ಣಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | -ವ್ಯಾ.
 ಪಾಪವುರುಷ್ಯಾಪ್ತೇತಾದೃಶತ್ವಾತ್ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪೃಥಿವೀಮೇತ್ಯ ಕಂಸಂ ನಿಪಾತ್ಯ ವಿಸ್ವತಕಚಂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ-
 ಕೇಶಂ ತ್ರಸ್ತಂ ಭೀತಂ ಅಮತಂ ಶತ್ರುಂ ಕಂಸಂ ಪ್ರೇಮ್ಯಾ ಸ್ನೇಹೇನ ಪ್ರಾವಿಲಾನಿ ಆರ್ಥ್ಯಾಣಿ ಸಾಧುಸಂಘನಯನಾನಿ
 ಕೈಃ || ಸಾನಂದಂ ಯಥಾ ತಥಾ ಅಲೋಕಿತಃ ಸನ್ ಚಕರ್ವ ಇತ್ಯತತ್ಪ್ರಕರ್ಮಣಂ ಕೃತಮಾನ್ | -ವ್ಯಾ.

ಹಿಡಿದು, ಭೂಮಿಗೆ ಎಳೆತಂದು ಬೀಳಿಸಿ ಮುಡಿ ಹರಡಿದೆ, ಭೀಷ್ಮನಾದ ಅವನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆರ್ದ್ರವಾದ ಸಜ್ಜನ ಸಮುದಾಯವು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನಲಿವಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಆ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಳೆದಾಡಿದ ; (ಪ್ರಾವಲ - ತೋಯು).

ಎ. : ಕಂಸನ ಆಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಪಾಪಪುರುಷ ಚಿಂತನೆಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಕಂಸನು ಮೂರ್ತಿತಳಿದ ಪಾಪಪುರುಷನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು:

ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಶಿರಸ್ಸಂ ಚ ಸ್ವರ್ಗಾಸ್ತೇಯಭುಜದ್ವಯಮ್ |
ಸುರಾಪಾನಪದ್ಯಾ ಯುಕ್ತಂ ಗುರುತಲ್ಪಕಟಿದ್ವಯಮ್ ||
ತತ್ಸಂಯೋಗಪದದ್ವಂದ್ವಮಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಪಾತಕಮ್ |
ಉಪಪಾತಕರೋಮಾಣಂ ರಕ್ತಶ್ಚಪ್ತವಿಲೋಚನಮ್ |
ಖಡ್ಗಚರ್ಮಧರಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಕುಕ್ಷೌ ವಾಮೇ ವಿಚಿಂತಯೇತ್ ||

-ವಾಯುಪುರಾಣ, ಮಾಘಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ

ಹತನಾದ ಕಂಸ

ಕೃಷ್ಣೋಽಥೋ ಬಹಿರಾಜಗಾಮ ನಗರಾತ್ ಕಂಸಸ್ಯ ದೇಹಾಭಿಧಾ-
ಚ್ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರಮುಖಾಕ್ಷಿಪಾಲನಪರೈಃ ಸ್ವೇಯೈಃ ಸಮೇತಃ ಸುರೈಃ |
ನಷ್ಟಾನಿಷ್ಪಜನಾನ್ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ವಿಮತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾಽತಿಪುಷ್ಪಂ ಭಟಾ-
ನಂದೋಽಪಿ ಕ್ಷಯಮೇಯಿವಾನ್ ಸ ಚ ಖಲೋ ಹೀನೋಗ್ರಸೇನೋ ಹತಃ^೧ ||

ಬಳಿಕ ಕೃಷ್ಣನು, ಕಂಸನ ದೇಹವೆಂಬ ನಗರದಿಂದ, ತನ್ನವರಾದ ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ, ಮುಖ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳ ಸಮೇತ ಹೊರನಡೆದ. ತನ್ನ ಇಷ್ಟಜನರು ಹತರಾದದ್ದನ್ನು ತನ್ನ ಹಗೆಯಾದ ಕೃಷ್ಣನು ಬಹಳವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಭಟರ ಆನಂದವೂ ಸಹ ನಾಶ ಹೊಂದಿತು; ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಉಗ್ರವಾದ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಆ ದುಷ್ಟ ಕಂಸ ಹತನಾದ.

೧. ನಿಜೇಷತೋ ವಿನಿಹತೇ ಸ್ವಬಲೇ ಸ ಕಂಸಶ್ಚರ್ಮಾಽಪಾರಗರಭಯಾತುಮಿಯೇಷ ಕೃಷ್ಣಮ್ |
ತಾವತ್ ತಮೇವ ಭಗವಂತಮಭಿಪ್ರಯಾಂತಮುತ್ಪುಂಗಮಂಚಿರಿಶಿ ಪ್ತದರರ್ಥ ವಿರಮ್ ||
ತಂ ಶ್ವೇಗವೇಗಮುಭತಃ ಪ್ರತಿಸಂಚರಂತಂ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಮಾತು ಜಗೃಹೇ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಸಹ್ಯ |
ಕೇಶೇಶು ಚೈನಮಭಿಮುಖ್ಯ ಕರೇಣ ವಾಮೇನೋದ್ವೃತ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಕರೇಣ ಜಘಾನ್ ಕೇಽಸ್ಯ ||
ಸಂಚಾಲಿತೇನ ಮುಕುಟೇನ ವಿತುಂಡಲೇನ ಕರ್ಣಾದ್ವಯೇನ ವಿನತಾಭರಣೋರಣಾ ಚ |
ಸ್ವಸ್ಥಾಂಬರೇಣ ಜಘಾನ್ ಸುಶೋಚ್ಛರೂಪಃ ಕಂಸೋ ಬಭೂವ ಗರಸಿಂಹಕರಾಗ್ರಸಂಸ್ಥ ||
ಬುತ್ಯಸ್ಯ ತಂ ಸುರವತಿಃ ಪರಮೋಚ್ಚಮಂಚಾದನ್ಯೈರಾಚೇಯಮತಿವೀರ್ಯಬಲೋದವಗಮ್ |
ಅಬ್ಜೋದ್ವೇಶವರಗುಪ್ತಮಗಂತಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂಮೌ ನಿಪಾತ್ಯ ಸ ದದೌ ಪದಂಯೋ ಪ್ರಹಾರಮ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೨೭- ೧೨೮)

ವಿ. : ೧. ಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನ ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಕಂಸನು ಮೃತನಾದ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ದೇಹ ಅಳಿಯುವುದು ಅದರಿಂದ ಹರಿವಾಯುಗಳು ಹೊರಹೊರಟಗಲೇ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಣಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಇದಾಗಿದೆ : ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ತತ್ಕದೇಹಸ್ತು ಮೃತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನರಃ (ಮಹಾಭಾರತ).

೨. ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪಾಲಕರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಚರರು ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ; ಅಕ್ಷಿ - ಇಂದ್ರಿಯ.

೩. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಶ್ಲೋಕ ೫೦ರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಂಸ - ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಭೃಗುಮುನಿ

೧ ಕಂಸೋಽಂತರ್ವೃತಗರ್ವಪರ್ವತವರಃ ಪೋತಸ್ಯ ಘಾತಾಹತೋ

ವಕ್ತ್ರಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಸುಲಜ್ಜಿತ ಇವ ಪ್ರಾಪೋಗ್ರಮಂಧಂತಮಃ |

ಅನ್ಯಃ^೧ ಶ್ರೀರಮಣಸ್ಯ ಧಾಮ ಸುಮಹಸ್ತೋಮಂ ಜಗಾಮ ದ್ವಿಷಾ

ಯುಕ್ತಂ ಮಾಂ ಹರಿರಗ್ರಹೀತ್ ಕರುಣಯೇತ್ಯಾಶ್ರಾವ್ಯಭವ್ಯೋತ್ಸವಃ || ೬೨ ||

ತನ್ನೊಳಗೆ ಗರ್ವವೆಂಬ ಮಹಾಪರ್ವತವನ್ನು ಹುದುಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಂಸ ಒಬ್ಬ ಬಾಲಕನ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಮೃತನಾಗಿ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಒಹಳ ನಾಚಿದವನೆಂಬಂತೆ ಉಗ್ರವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ತೆರಳಿದ; (ಅವನೊಳಗಿದ್ದ) ಮತ್ತೊಬ್ಬನು, ತನ್ನ ವೈರಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಎಂದು ಶ್ರವಣೀಯವಾದ, ಭವ್ಯವಾದ ಉತ್ಸವದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಕಂಸನು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ತೆರಳಿದರೆ, ಅವನೊಳಗೆ ಅವಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದ^೨ ಭೃಗುಮುನಿ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ; ಪೋತ - ಶಿಶು.

೨. 'ದ್ವಿಷಾ ಯುಕ್ತಂ ಮಾಂ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪೂತನಿಯ ಸಂಹಾರದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಚಾರದ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು:

೧. ಸ ನಿತ್ಯೋದ್ವಿಗ್ಧಧಿಯಾ ತಮೀಶ್ವರಂ ಒಬನ್ನದನ್ ವಾ ವಿಚರನ್ ಸ್ವಪನ್ ಭಾನ್ |

ದದರ್ಶ ಚಕ್ರಾಯುಧಮಗ್ರತೋ ಯತಸ್ತದೇವ ರೂಪಂ ದುರವಾಪಮಾಪ || - ಭಾಗ(೧೦/೪೨/೨೯)

೨. ದೇಹೇ ತು ಯೋಽಭವದಮುಷ್ಯ ರಮೇಶಬಂಧುರ್ವಾಯುಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರತ್ರಯದ್ವೈಪಾವಮ್ |

ವೈಕುಂಠ ಚರ್ವಿ ಹರಿರತ್ಯ ರೋರಸಂಸ್ಥಂ ವೃತ್ತತ್ನ ಕಂಜಜಮುಖೇಷು ಸುರೇಷ್ವರತಃ ||

- ಮು. ಭಾ. ಶಾ. ನಿ. (೧೨/೧೨, ೧೩)

೩. ಯಥಾ ಮಹೋತ್ಸವಃ ವೀಥ್ಯಾಂ ಸ್ವಾತ್ಮನಮಾಘೋಷಯಂತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ವಿದ್ವೇಷಜೀವಕೃತಸಂಗಮಃ ಸ್ವಭಕ್ತಂ ಕೃಷ್ಣೋ ವ್ಯಮೋಚಯದಮೋ ಕರುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ |

ಕಿನ್ನಾಮ ತದ್ರಹಿತಭಕ್ತಜನಾನಿ ಸ್ಥ ಕೈಮುತ್ಯಮೂಹಯತ ಸತ್ಯಪತೀಸುತೋಕ್ತ್ಯಾ || (೨/೫೮)

೨. ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಕಾಣದಷ್ಟು ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿರುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಅಂಧಂತಮಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು^೧.

೪. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಭೂಗೋಳನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನ ವಿಶೇಷವರ್ಣನೆಯು ಬಂದಿದೆ^೨.

ಕಂಸನ ಶವವನ್ನು ತಬ್ಬಿ ಗೋಳಾಡಿದ ಅವನ ಪತ್ನಿ

ಸಂಚೋರ್ಣಿತಾಂಗಾನ್ ಕತಿಚಿತ್ ಸ ಹತ್ವಾ

ಭಿನ್ನಾಂಗಸಂಧೀಂಶ್ಚ ತಥಾ ನ ಕಂಸಮ್ |

೧. ಪರಸ್ಪರಾರ್ಥನಕೂನ್ಯಂ ತಮಃ ... |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಶಿಲಾಭೂತತಮೋರೂಪಂ ಹಿಮಾನೀವ ಶಿಲಾತ್ರಿಕಾ ||

ನ ಚೇದ್ವಾರಂ ಕುತಶ್ಚೇನ ಚಕ್ಷೇಣ ಯದುವೃಂಗಮಃ |

ಅನಾದಿಕಾಲತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಕಲ್ಯಾಣಾಸ್ತತ್ರ ದಾಸವಾಃ ||

ಅಸಂಖ್ಯಾತಾಃ ಕಿಲಾಶ್ವತಿ ಯಾತನಾಸ್ತೀವವೇದನಾಃ |

ಲಯೇಽಪಿ ಮುಕ್ತವದಿದಂ ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಿಪಾಶ್ಚನಶ್ಚರಮ್ ||

ತದ್ಗಾ ಜೀವಾ ಏವ ತದಾ ವಿಶತಿ ಜಲರಂ ಹರೇಃ |

ತತ್ರಾಪಿ ದುಃಖರೂಪತ್ವಾದಶ್ಚಿಕುಕ್ತಿಶಿರೋವೃಥಾಃ ||

ಅಧಿವ್ಯಾಧೀಂಶ್ಚ ಒಹವೋ ಭುಂಕ್ತೇ ಸ್ವಶರೀರಗಾನ್ |

ಹರ್ಯಾಜ್ಞಯಾ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಪತಂತೃತ್ವ ಕಿಲಾಖಿಲಾಃ ||

ಅಗ್ನಿಶಸ್ತ್ರಶಿಲಾಕ್ಷೇಪರೂಕ್ಷಪಕ್ಷ್ಮಕೃತಾ ವೃಥಾಃ |

ವಿಗ್ನಾ ತ್ರವೂಯಕಲಿಲತಮಃಕೂಪೇಷ್ವನೇಕಧಾ ||

ನಾನಾವಿಧಾ ಯಾತನಾಶ್ಚ ಪುನಃಪೂರ್ಣೈಃ ಹಿ ಪೂರ್ವಮತ್ |

ಯದ್ಯತ್ಕಂಧೇ ತಮಸ್ಯಸಿನ್ ಪತಿತಾಃ ಪಾಶಿನೋ ಜನಾಃ ||

ನಿತ್ಯದುಃಖಾತ್ಮಕಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪಿಣಾಃ |

ಅಚ್ಛೇದ್ಯಭೇದ್ಯದೇಹತ್ವಾತ್ ತಥಾಸಪ್ತಾಧಿಪಾತಸ್ಯಃ ||

ವಜ್ರಕಲಙ್ಕಲೂಕಾದಿರದಸ್ಯಃ ಪಾವಕೋಽಪ್ಯಣಾಃ |

ಶಿಲಾಪಾತ್ಯಃ ಪೂಯಮೂತಮಲದುರ್ಗಂಧತೋಽಪಿ ಚ ||

ರುದತಾಂ ಕ್ಷೂರಶಬ್ದೈಶ್ಚ ತಿಕ್ತಾತ್ಮಪ್ಲರಸಾದಿನಾ |

ವಕ್ತನೇತ್ರಶ್ಲೋತ್ರನಾಸಾಗಾತ್ರೇಮ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ ||

ವೃಕ್ಷೀಭವತಿ ನಿತ್ಯಾನಿ ದುಃಖಾನ್ವೇದ ಕ್ಷಣೇ ಕ್ಷಣೇ |

ಮುಕ್ತಾಣಾಂ ಮೌಕ್ತವಿಷಯೈರ್ವ್ಯಕ್ತಾನೇಕಪ್ರಮೋದಮತ್ ||

ತತ್ಕಂಚಿಕಪ್ರಮಿತ್ಯಾಹರ್ಯಾತ್ಕಂಚೇಂದ್ರಿಯದುಃಖದಮ್ |

ರುದತಾಂ ಕ್ಷೂರಶಬ್ದೈಶ್ಚ ಕ್ಷೂರಶ್ವಾದಿರದರ್ಶನಃ ||

ಕ್ಷೂರಗಂಧಃ ಕ್ಷೂರರಸಃ ಕ್ಷೂರಾಸ್ಪರ್ಶಪರ್ಶಸ್ಯರಪಿ |

- ಭೂಗೋಳವರ್ಣನೆ (೮೧-೯೩)

ಜಘಾನ ಕಾಯಂ ಪರಿರಭ್ಯ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ

ಪತ್ನ್ಯಾ ರುದಂತ್ಯಾ ಇವ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯನ್ || ೬೩ ||

ಕೆಲವರನ್ನು ಪುಡಿಪುಡಿಯಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಕೀಲುಗಳುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನನ್ನು ಹಾಗೆ ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ; ಎರಡೂ ತೋಳುಗಳಿಂದ ತಬ್ಬಿ ರೋದಿಸುವ ಅವನ ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಕಂಸನ ದೇಹವನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

೧. : ೧. ಚಾಣೂರಾದಿ ಕಂಸನ ಭ್ರತೃರನ್ನು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನರನ್ನಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನನ್ನು ಹಾಗೆ ತುಂಡರಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಅವನ ಪತ್ನಿ ಅವನನ್ನು ತಬ್ಬಿ ಗೋಳಾಡುವುದನ್ನು ಜಗತ್ತು ಕಂಡು ಪಾಠ ಕಲಿಯಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಭೀಮಸೇನನು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಕೌರವರನ್ನು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೆ, ಎದೆ ಬಗೆದು, ತೊಡೆಮುರಿದು, ಸಂಹರಿಸಲು ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ವಚನನೀಡಿದ್ದು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳ ಪತ್ನಿಯರು ಮುಕ್ತಕೇಶಿಯರಾಗಿ ಅವರ ಗಂಡಂದಿರ ಶವಗಳನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ರೋದಿಸುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿ ಎಂದೇ ಆಗಿದ್ದಿತಲ್ಲವೆ :

ರೋದಿಷ್ಯಂತಿ ಸ್ತ್ರೀೋ ಹೈವಂ ಯೇಷಾಂ ಕೃದ್ಧಾಽಪಿ ಭಾಮಿನಿ |

ಭೀಷ್ಮಪುತ್ರಸಂಭಿನ್ನಾನ್ ಶೋಣಿತೌಘಪರಿಪ್ಲುತಾನ್ |

ನಿಹತಾನ್ ವಲ್ಲಭಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಶಯಾನಾನ್ ವಸುಧಾತಲೇ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (ವನ.೧೨/೧೨೮)

೩. ಕಂಸವಧೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆ ಸುಚಿ-
ವರಿಸಿರುವರು :

ದ್ವೇಷಾತ್ ಸ ಸರ್ವಜಗದೇಕಗುರೋಃ ಸ್ತೋಯಿಃ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಮಾಙಿತವನ್ಯಃ ಸಹಿತಃ ಸಮದ್ಭಿಃ |

ಧಾತ್ವಾ ದಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಯಯೌ ಕುಮತಿಃ ಸಮೋಽಂಧಮನ್ಯೇಽಪಿ ಚೈವಮುಪಯಾಂತಿ ಹರಾವಘ್ರಾಃ ||

ನಿತ್ಯಾತಿದುಃಖಮನಿವೃತ್ತಿಮಖದ್ಯಪೇತಮಂಧಂತಮೋ ನಿಯತಮೇತಿ ಹರಾವಘ್ರತಃ |

ಭಕ್ತೋಽಪಿ ಕಂಜಜಗಿರೀರಮುಖೇಷು ಸರ್ವಧರ್ಮಾರ್ಗಪೋಽಪಿ ನಿಖಿಲಾಗಮನಿರ್ಗಯೇನ ||

ಯೋ ವೇತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಮತಿಹರಮಬ್ಜತೇಶಪೂರ್ವಾಖಲದ್ಯ ಜಗತಃ ಸಕಲೇಽಪಿ ಕಾಲೇ |

ಸೃಷ್ಟಿಸ್ತಿಪ್ರಲಯಮೋಕ್ಷವಮಾತ್ಮಂತಂತ್ರಂ ಲಕ್ಷ್ಣಾ ಅಪೀಶಮತಿಘ್ರತಯುತಃ ಸ ಮುಚ್ಯತೇ ||

ತಸ್ಮಾದನಂತಗುಣಪೂರ್ಣಮಮುಂ ರಮೇಶಂ ನಿವೃತ್ಯ ದೋಷರಹಿತಂ ಪರಯೈವ ಘೃತ್ಯಾ |

ವಿಜ್ಞಾಯ ದೈವತಗಣಾಂಶ್ಚ ಯಥಾಕ್ರಮೇಣ ಘೃತ್ಯಾ ಹಲೇರಿತಿ ಸದೈವ ಘಟಿತ ಧೀರಃ ||

೧. ತೇಷಾಂ ಸ್ತ್ರೀೋ ಮಹಾರಾಜ ಸುಪ್ತಸ್ತವಗಮನಿತಾಃ |

ತತ್ಪ್ರಾಘೇಯುರ್ವಿ ಸಿಘ್ರಾಃ ಸ್ತೋರ್ಭಾಗ್ಯವೃದ್ಧೋಚನಾಃ ||

ಶಯಾನಾನ್ ವೀರಶಯ್ಯಾಯಾಂ ಪತೇನಾಲಿಂಗ್ಯ ಶೋಚಂತಿಃ |

ವಿಲೀಪ್ಯಃ ಸುಪ್ತಶಂ ನಾಯೋ ವಿಧುನಂತೋ ಮುಹುಃ ಕುಚಃ ||

-ಭಾಗ (೧೦/೪೨/೪೩, ೪೪)

೨. ಮಂಜಾತ್ ಅಥಃ ವಾಸವೇಗೇಗ್ಧವ ಕಂಸಂ ಗತಾಸುಂ ಚಿಕಾರಂತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ನಿಹತ್ಯ ಕಂಸದೋಷಸಾ ವಿಧಾತ್ಯಶಂಭುಪೂರ್ವಕೈಃ |
 ಸ್ತುತಃ ಪ್ರಸೂನಪರ್ವಿಭಿರ್ಮುರೋದ ಕೇರವೋಽಧಿಕಮ್ ||
 ಸದೈವ ಮೋದರೂಪಿಣೋ ಮುದೋಽಧಿರ್ದೃಶೌಕಿಣಿ |
 ಯಥೋದಯೋ ರವೇರ್ಭವೇತ್ ಸದೋದಿತಸ್ಯ ಲೋಕತಃ ||
 ಅನಂತಚಿತ್ತಪಾರ್ಥವಃ ಸದೋದಿತೈಕರೂಪಕಃ |
 ಸಮಸ್ತದೋಷಪರ್ವತೋ ಪರಿಗುಣಾತ್ಮಕಃ ಸದಾ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೩/೧೩.೨-೧೩.೪)

ವಿಶ್ರಾಂತಿತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯಮಿವೃಂದಮನಶ್ಚಂದ್ರಃ ಶ್ರಮಂ ಪರಿಹರನ್ನಿವ |

ಯಮುನಾಕೂಲಮಗಮದ್ವಿಮಲೀಕರ್ತುಮಂಜಸಾ || ೬೪ ||

ಮುನಿವೃಂದದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರಮವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸಲೆಂದು ಯಮುನಾ ತೀರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಒಳಕ ಯಮುನಾ ತೀರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅದು ಶ್ರಮ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುವುದು ; ಅದನ್ನು ಪಾವನಗೊಳಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವಿವಿಧ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಮಾತು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿದೆ.

ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಿಕರಗೋನಿಕರಾತ್ಮಂ ತೀರ್ಥಚಾತಮುಘಯಂ ಚ ಧರಣ್ಯಾಮ್ |

ಆತ್ಮಶುದ್ಧನತ ವಿವ ನಿಶಾಮಂ ಪರ್ಯತೋಧಯದಮಂದಮನೀಷಃ || (೬/೨.೫)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮುನಿವೃಂದಕ್ಕೆ ಆನಂದನೀಡುವ ಚಂದ್ರನಂತಹವನು. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಿಂದ ಇತರರ ಶ್ರಮವೇ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಾಗ ಸ್ವತಃ ಚಂದ್ರಸದೃಶನಾದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶ್ರಮವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಯಮಿವೃಂದಮನಶ್ಚಂದ್ರಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಯಮುನಾ ತೀರದ ಪ್ರದೇಶವು ವಿಶ್ರಾಂತಿತೀರ್ಥ (ವಿಶ್ರಾಮ್‌ಘಾಟ್) ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಯಮಿ - ಯತಿ, ಮುನಿ ; ಕೂಲ - ತೀರ.

೫. ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಯಮುನಾದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಾದವ-ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿದ್ದು ಅಪೂರ್ವಸಂಗತಿ; ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಕಾಲೀಯಮಥನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಯಮುನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸಿದ ಅವನು ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ಯಮುನೆಯ ಸಂಕೇತದಂತಿದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ; ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡುರೂಪಗಳ ಕಾರ್ಯವೂ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

೬. ಆ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವ ಭಕ್ತಜನರ ಪಾಪಗಳು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುವವು ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಹೆಸರು ಸೂಚಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿದೆ :

ಸಂಸಾರಸಂಸರಣಬೋಧವಿಭೇದಕಾರಿ ಕಂಸಾರಿಪಶ್ಚತ್ತತಟೀಗತಚಾರುವಾರಿ |

ವಿಶ್ರಾಂತಿತೀರ್ಥಮಮಲಂ ಹರಿಲೋಕವಾಸವಿಶ್ರಾಂತಿದಂ ದಿಶತು ನಃ ಸಕಲೇಶ್ವತಾನಿ ||

ಮುಖೋಟಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಮುಖಂ ಮ್ಲಾನಯತೋ ಮುಹುಃ |

ಅಭ್ರಾಂತಿಕರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಕಥಂ ವಿಶ್ರಾಂತಿತೀರ್ಥತಾ || -ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೨.೨.೨.೨.)

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ

ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಚೋದಿತೇ

ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋಽಯಮೇಕಾದಶಃ || ೬೫ ||

|| ೩೨ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಏಕಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೨. ದ್ವಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ - ೧-೬; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆ - ೭-೧೦; ಮಧುರೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೧೧, ೧೨; ಮುದೇವದೇವಕಿಯಿಗಾಗಿ ಸಾಂತ್ವನ - ೧೩-೧೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ಬಲರಾಮರ ಉಪನಯನ - ೧೮-೨೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಗುರುಕುಲವಾಸ - ೨೯, ೩೦; ಗುರುಪುತ್ರೋದ್ವೇಷನ - ೩೧-೩೮; ಮಧುರೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೩೮; ಅಮಾತ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ರಾಜನೀತಿ-೩೯-೬೯; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೭೦)

ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ

ತತಃ ಸದಸ್ಯುಗ್ರಸೇನಮಾಹೂಯ ಮಧುರಾಪತಿಃ |

ಯದೂನಾಮಧಿಪಂ ಚಕ್ರೇ ಮುದಾ ಪ್ರಣತಪತ್ನಲಃ || ೧ ||

ಬಳಿಕ ಮಧುರಾಧೀಶನಾದ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದದಿಂದ ಸಭೆಗೆ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಕರೆತರಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಯಾದವರ ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ; (ಸದಸ್ಯ-ಸಭೆ, ಅಧಿಪ-ರಾಜ).

ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೇ ನಿಜವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

ರಾಜ್ಯಂ ಮೇ ತವ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ ನಿಯಮಾಃ ಸೇನಾ ತಿಕ್ಷ್ಣಾಂಗನಾ

ನಿತ್ಯಂ ಭಕ್ತವಿರಕ್ತಿದೈನ್ಯಶಮನಜ್ಞಾನಾದಿಲಾಭೋ ಧನಮ್^೧ |

ಮಚ್ಛೋತ್ರಾಂತಿಕಸಂಗತೇ ತವ ಯತೋಧಾರೇ ಸ್ಫುರಚ್ಚಾಮರೇ

ಭತ್ತಂ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಕೃತಂ ಭವಾತಪಹರಂ ಹಸ್ತಾರವಿಂದಂ ತವ || ೨ ||

ನಿನ್ನ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ನನಗೆ ರಾಜ್ಯ ; ವೈಷ್ಣವವ್ರತಗಳೇ ಸೇನೆ; ಸಹನೆಯೇ ನಾರಿ; ಸದಾ ಭಕ್ತಿ , ವಿರಕ್ತಿ, ದೈನ್ಯ-ಕಳೆಯುವ-ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಸಂಪತ್ತು ; ನನ್ನ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವ ನಿನ್ನ ಯತೋಧಾರೆಯೇ ಹೊಳೆಯುವ ಚಾಮರಗಳು ; ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿರುವ, ಭವದ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ನಿನ್ನ ಕರಾರವಿಂದವೇ ನನಗೆ ಶ್ವೇತಚಕ್ರ^೨.

ಮಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಸ್ತುಗ್ರಹದಿಂದ ರಾಜ್ಯಪಡೆದ ಉಗ್ರಸೇನ ತನಗೆ ಆ ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ಥಿತಿಯೂ ಮಿಗಿಲಾದದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಯೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಪರಿ ಇಲ್ಲಿ^೩ :

೧. ವಿತ್ತಂ ಬಂಧುರ್ವಯಃ ಕರ್ಮ ವಿಧ್ಯಾ ಭೇದ ತು ದಂಚಮೀ |

ಏತಾನಿ ಮೂನ್ಯಾಸಾನಿ ಗಣಿಯೇ ಹೃತ್ತರೋತ್ತರಮ್ || -ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೋದ್ವೃತ(೬/೯) ಮನುಷ್ಯತೀವಚಃ

೨. ಈ ಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಪ್ನಕಮಲಚಕ್ರಂ ಪದವ್ಯಾತ್ ದ್ರಮಃ' (೧೯/೩೯) ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

೩. ಯಥಾ ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಃ ಜಗತ್ಪೂಜ್ಯಃ ವಿವಂ ವೇದಾಂತಾಭ್ಯಾಸೀ ಸರ್ವಜನವ್ಯಾಜ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಭೌತಿಕ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮಿಗಿಲು; 'ಸೇನೆಯು ಭೌತಿಕರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ವ್ರತನಿಯಮಗಳು ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಡುವ ಸಾಧನಗಳು. 'ಸಹನಶೀಲನಾದವನಿಗೆ ಪತ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸದಾ ಸುಖ; 'ಧನವುಳ್ಳವರಿಗೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿ ಕ್ಲೇಶಗಳು ಇರದಿರುವಂತೆ ಭಕ್ತಿ, ವಿರಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಎಂದೂ ಕ್ಲೇಶಗಳಿರವು. ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕೀರ್ತಿಯು 'ರಾಜಚಿಹ್ನೆಯಾದ ಹೊಳೆಯುವ ಚಾಮರಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸುವುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತಕಮಲದ ಆಸರೆಯೇ ಭವತಾಪ ನೀಗುವ ಶ್ವೇತಚಕ್ರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂಪತ್ತು ಲೌಕಿಕ ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ 'ಆದಷ್ಟು ಮಿಗಿಲು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆದವರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಂತೆ ಮಾನ್ಯರು ಎಂದರ್ಥ ; ನಿಯಮಾಃ - ವ್ರತಗಳು; ತಿತಿಶ್ಚಾ - ಸಹನೆ.

ತತ್ತ್ವೇತ್ತಂ ಮಮ ದುರ್ಗಮಾರ್ಯಕರುಣಾ ವರ್ಮ ತದ್ವಂಘ್ರಿದ್ವಜಾ-
ಸತ್ತಃ ಸೌಮ್ಯ ಮನೋರಥೋ ಮಮ ರಥಶ್ಚಂದಾಂಸ್ಯಮಂದಾ ಹಯಾಃ |
ಪ್ರಾಣಃ ಸಾರಥಿರಾಯುಧಂ ತದಭಿಧಾ ಜೇಯಃ ಕಲಿಸ್ತದ್ಭಟಾಃ
ಷಟ್ ತೇಷಾಂ ನಗರೀ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತರಥೋ ಲಭ್ಯಾ ವಿಮುಕ್ತಿಃ ಪುರೀ || ೩ ||

ಎಲೈ ಸೌಮ್ಯ ! ನಿನ್ನ ಕ್ಷೇತ್ರವೇ ನನಗೆ ಕೋಟಿ; ಗುರುಹಿರಿಯರ ಕರುಣೆಯೇ ಕವಚ; ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳೆಂಬ ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಮನೋರಥವೇ ನನಗೆ ರಥವು; ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳೇ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಕುದುರೆಗಳು; ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಸಾರಥಿ; ನಿನ್ನ ನಾಮವೇ ಆಯುಧ; ಕಲಿಯೇ ಜಯಿಸಬೇಕಾದ ರತ್ನ; (ಪ್ರಾಮಕ್ಯೋಧಾದಿಗಳೆಂಬ) ಆರು ಜನರು ಅವನ ಭಟರು; ಸಂಸಾರವೇ ಆ ರತ್ನಗಳ ಪಟ್ಟಣ; ಮುಕ್ತಿಯೇ ನಾನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ನಗರ.

ವಿ. : ೧. 'ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವನಿಗೆ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಒಂದಗದಿರುವಂತೆ ವೈಷ್ಣವ-ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವವರಿಗೆ ರತ್ನಗಳ ಭಯವಿರದು; 'ಗುರುಹಿರಿಯರ ಕರುಣೆಯ ಕವಚ

೧. ಯಥಾ ಸೇನಯಾ ರಾಜ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ತಥಾ ನಿಯಮೇನ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪತ್ತಿರಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ನಾರ್ಯಾಧುರೇಕಸ್ಯ ಸುಖಂ ತಥಾ ಸಹನಶೀಲಸ್ಯ ಸರ್ವದಾ ಸುಖಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ಧನವತಾಂ ನ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಕ್ಲೇಶಃ ತಥಾ ವಿರಕ್ತಾದ್ರಿಮುತಾಂ ನ ಕುತಶ್ಚಿತ್ತೇಶ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಯಥಾ ಚಾಮರಂ ರಾಜಚಿಹ್ನಂ ವಿಮಂ ಪೇದಮಹಾರಾಜಸ್ಯ ಗುರುಮುಖಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೂಷಾತ್ಪ್ರವೇಷಮೇವ | -ವ್ಯಾ.

೫. ನ ಕು ಸೈರ್ಗುಣೈಶ್ಚ ವರಗಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೬. ಯಥಾ ಮಾರ್ಗಶ್ರೀತ್ಯ ನ ಚಕ್ರಕುಪ್ಲವಃ ತಥಾ ವಿಷ್ಣುಕ್ಷೇತ್ರಮಾಶ್ರೀತ್ಯ ಸದ್ವಿದ್ಯಾಮುಷ್ಯಮಾ ಮೇ ನ ವಿಘ್ನಯಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಯಥಾ ಕಮಲಂ ನ ರತ್ನಭೃಗ್ವಾತ್ಯತಃ ತಥಾ ಗುರುಶ್ರವಣಾನ್ ಶಾಮಾದ್ಯವದ್ರವೈರಭಿಭೂಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಧರಿಸಿದವರಿಗೆ ಕಾಮಾದಿಗಳ ಉಪದ್ರವವಿರದು; ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ರಥ ಅಗತ್ಯವಿರುವಂತೆ ^೧ಹರಿ-
ಚರಣಗಳ ಸ್ವರಣೆಯ ಮನೋರಥವೇ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಸಾಧನ; ^೨ರಥವು ಸಾಗಲು
ಕುದುರೆಗಳಿರುವಂತೆ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳು ಮನೋರಥಕ್ಕೆ ಕುದುರೆಗಳು; ^೩ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ
ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾದ ಸಾರಥಿ; ಕಲಿಯೇ ಎದುರಾಳಿ; ಕಾಮಾದಿ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಗಳು ಕಲಿಯ
ಛೇದರು; ಸಂಸಾರವೇ ರತ್ತುವಿನ ನೆಲೆ; ಮೋಕ್ಷವೇ ತಲುಪಬೇಕಾದ ನಗರ.

೨. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿವರ ಇದರಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದಿದೆ.

೩. ಉಗ್ರಸೇನನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕರು ಹೊಂದಬೇಕಾದ ಅನುಸಂಧಾನದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಇಲ್ಲಿ
ಸೊಗಸಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು "ಸುಧಾ ವಾ ಪಠನೀಯಾ ವಸುಧಾ ವಾ
ಪಾಲನೀಯಾ" ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ನಿರೂಪಣೆಯಂತಿದೆ ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯಧೆಯನ್ನು ಶ್ರವಣ-
ಮಾಡಿದ ಉಗ್ರಸೇನ ಅವನ ಆದೇಶದಂತೆ ವಸುಧೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ಹರಿಮೆಯನ್ನು
ಹೊಂದಿದವನು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೫. ಪ್ರಾಣ: ಸಾರಥಿ: ಎಂಬುದು ವಿಜ್ಞಾನಸಾರಥಿಯಸ್ತು ಎಂಬ ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನ
ಮಾತನನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ; ಪ್ರಕಾಶನೇಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರನಾಮಕ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ
ಸಾರಥಿ ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟಪಟನವೂ ಇದೆ: ರಥಿಕಂ ಶ್ರೀಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯೇದ್ಯಂತಾರಂ ಸೂತ್ರನಾಮಕಮ್
ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರದ 'ಮಾತರಿಶ್ವನು ದೇಹರಥದೊಳು ಸೂತನಾಗಿಹ ಸರ್ವಕಾಲದಿ
ಶ್ರೀತರುಣವಲ್ಲಭ ರಥಿಕನೆಂದರಿದು ನಿತ್ಯದಲಿ' ಎಂಬ ಮಾತು ಇವುಗಳ ಭಾವವಾಗಿದೆ.
ಇದರಿಂದಾಗಿ 'ವಾದಿರಾಜರ ಕೋಶಕೊಪ್ಪವ ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ' ಎಂಬ ಮಾತು
ಅರ್ಥವತ್ತಾದುದು ಎನ್ನಿಸುವುದು.

೬. ವಾಯುದೇವರು ಜ್ಞಾನಾಭಿಮಾನಿ ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿದೆ (೧/೫೩);
ಅದರಿಂದ 'ವಿಜ್ಞಾನಸಾರಥಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರು ಸಾರಥಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಭಗವಂತನು ಗುಣಪೂರ್ಣ - ಭಕ್ತರು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ಣರು

ಯಥಾ ತ್ವಂ ಸತತಂ ಪೂರ್ಣ: ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ ನೇಚ್ಛಸಿ ಪ್ರಭೋ !

ತಥಾ ತ್ವತ್ಸೇವಯಾ ಪೂರ್ಣಾ ವಯಮಪ್ಯಬ್ಜಲೋಚನ || ೪ ||

೧. ಯಥಾ ರಥವಾಸ್ತವತ್ಯಾಕುಂತಿತಗತಿ: ತಥಾ ಹರಿಚರಣಸ್ವರಣವಾಗತೀತಿ ಭಾವ: |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಹಯಾ: ರಥಂ ಸಾಗೃಣೀ ಪ್ರವರ್ತಯಂತಿ: ತಥಾ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾ: ವೇದಾ: ಮನೋರಥಮಿತಿ ಭಾವ: |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸಾರಥಿ: ಸೂತೋ ಪ್ರಾಣ: ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ: ಯಥಾ ಸಾರಥಿ: ಹಯಧುರಂಧರ: ತಥಾ ಪ್ರಾಣೋಽಪಿ ಭಾವ್ಯಾದಿಣಾ
ವೇದೋಪೋದ್ಭೂತ ಇತಿ ಭಾವ: |

-ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಪ್ರಭುವೇ ! ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀನು ಸದಾ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಯಸದಿರುವಂತೆ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಯಿಂದ ಪೂರ್ಣರಾದ ನಾವೂ ಸಹ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಯಸಲಾರೆವು.

ವಿ. : ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಅನಂತ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ, ಅವನ ಭಕ್ತರು ಅವನ ಪೂರ್ಣಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಯಥಾಯೋಗ್ಯ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ.

ಉಗ್ರಸೇನನು ರಾಜ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಕಾರಣ

ಯೇ ತ್ವಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರವಿಸ್ಪತಧಿಯಃ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರಂ ಶ್ರೀಕರಂ
ಸೇವಂತೇ ಪುಲಕಾಂಕಿತಾಂಗಮುದಿತಪ್ರೇಮಾಪ್ರಧಾರಾಧರಾಃ |

ತೇಷಾಂ ನೈಹಿಕಸಂಪದಸ್ತಿ ವಿದುಷಾಮಿತ್ಯಜ್ಞಗೀತಾಂ ಕಥಾಂ

ನಾಥೋನ್ಮೂಲಯಿತುಂ ಕರೋಮಿ ಗದಿತಂ ನ ಸ್ಯಾನ್ಮದೋ ಮೇ ಯದಿ || ೫ ||

ಸ್ವಾಮಿ ! ಶಾಸ್ತ್ರಚಿಂತನೆಯಿಂದ ವಿಶಾಲವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಶ್ರೇಯಸ್ಕರನೂ ಶ್ರೀಕರನೂ ಆದ ನಿನ್ನನ್ನು ಪುಲಕಗೊಳ್ಳುವ ಅಂಗಗಳಿಂದ, ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರೇಮಾಪ್ರಧಾರಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಸೇವಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಐಹಿಕ ಸಂಪತ್ತು ಇರದು ಎಂಬ ಅಜ್ಞರು ನುಡಿಯುವ ಮಾತನ್ನು ಬುಡಸಮೇತ ಕಿತ್ತು ಹಾಕಲೆಂದು ನಾನು ನಿನ್ನ ಆದೇಶವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವೆ ; ಆದರೆ ನನಗೆ ಅದರಿಂದ ಮದ ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗದಿರಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಉಗ್ರಸೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡಿದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಭೌತಿಕ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನಶ್ವರವೆಂದು ಹೀಗೆ ವರ್ಗಿಸಿಯೂ ಉಗ್ರಸೇನ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು, ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯು ಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಹರಿಭಕ್ತರಿಗೆ ಭೂಲೋಕದ ಸುಖವಿರದು, ಅವರದೇನಿದ್ದರೂ ಪರಲೋಕದ ಸುಖ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಅವಿವೇಕಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದು. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಪಾರತ್ರಿಕ ಸುಖದಂತೆ ಐಹಿಕ ಸುಖವೂ ಇತರರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿಯೇ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಮಾತು ಇದಾಗಿದೆ :

ಯಾವಾನರ್ಥ ಉದಪಾನೇ ಸರ್ವತಃ ಸಂಪ್ನತೋದಕೇ |

ತಾವಾನ್ ಸರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ವಿಜಾನತಃ || - ಗೀತಾ(೨/೪೬)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಜನಾಗದಿರಲು ಕಾರಣ

ಉಗ್ರಸೇನಂ ಯದುಪತಿಂ ಚಕ್ರೇ ಚಕ್ರಧರಃ ಕಿಲ |

ಯದುಮಾತ್ರಾಧಿಪತ್ಯೇನ ತಸ್ಯ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಸ್ಯ ಕಿಮ್ || ೬ ||

ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಯಾದವರ ಅಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿದ; ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಅವನಿಗೆ ಕೇವಲ ಯಾದವರ ಒಡೆತನದಿಂದ ಆಗುವುದೇನಿದೆ !

೧. : ೧. ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯಾದವ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ತಾನೇ ಅಲಂಕರಿಸದ ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. 'ಇಡೀ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಅವನಿಗೆ ಅದರ ಏಕದೇಶವಾದ ಯಾದವರ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಏನು ಲಾಭ ? ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯಾದವನು ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಅರಸನನ್ನೆಸಗಿದಿರಲು ವಿಶೇಷಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೪. ಇದರಂತೆಯೇ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಅವನ ಮಗ ಸಹದೇವನಿಗೆ, ಶೃಗಾಲವಾಸುದೇವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಅವನ ಮಗ ಶಕ್ರದೇವನಿಗೆ, ಅದರಂತೆ ನರಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಅವನ ಮಗ ಭಗದತ್ತನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಸಹ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣನಿಗೆ ಫಲಾಶೆ ಎಲ್ಲಿಯದು ?

ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ಕಂಸವಿಧ್ವಂಸೀ ತತ್ತಿತ್ತೇ ತನ್ಮಹೀಂ ದದೌ |

ಪರಾರ್ಥೈಕಫಲಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುರಾಣಪುರುಷೋ ಹ್ಯಸೌ || ೭ ||

ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅವನ ತಂದೆ ಉಗ್ರಸೇನನಿಗೆ ನೀಡಿದ; ಅವನು ಕೇವಲ ಪರಹಿತವನ್ನೇ ಬಯಸುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುರಾಣಪುರುಷನೇ ಅಲ್ಲವೇ !

೧. : ೧. ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದವನೇ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಬಯಸದಿರುವಾಗ (ಮಾ ಫಲೇಷು ಕದಾಚನ್) ಸ್ವತಃ 'ಭಗವಂತನೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಾಜ್ಯವನ್ನೇಕು ಬಯಸಿಯಾನು ? ಎಂದರ್ಥ.

೧. ನ ಓ ಸಾರ್ವಭೌಮಃ ಏಕಗ್ರಾಮಾಧಿಪತ್ಯಂ ವಾಂಛತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ಗಾನವಾಪ್ರಮವಾಪ್ರವೃಂ ವರ್ತ ವಿವ ಚ ಕರ್ಮಣಿ'

-ಗೀತಾ(೨/೨೨)

'ಅಸ್ತದಿಷ್ಟೈಕಕಾರ್ಯಾಯ ಪೂರ್ಣಾಯ ಹರಯೇ ನಮಃ'

-ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೨/೯)

ಈಶ್ವರಪ್ರಪನ್ನತೇಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಗೋಚರತ್ವಾತ್

-ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯರೀತಿ

೩. ಗೀತಾ(೨/೪೭)

೪. ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನಾದ್ಭಜಗತ್ಪ್ರವೃದ್ಧಿಮುಖ ಯಸ್ಯ ಪರಾರ್ಥಂ ತಸ್ಯೇದಂ ನ ಸ್ವಾರ್ಥಮಿತಿ ಕಿಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ "ನ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತಾತ್" ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ.

ಭಕ್ತರ ಮಾತು ನಡೆಸುವ ಭಗವಂತ

ತ್ವದುಕ್ತಿಕಾರಿಣಃ ಸರ್ವೇ ವಯಮಿತ್ಯಬ್ರವೀದ್ಧರಿಃ |

ಭಕ್ತಮಾತ್ರೋಕ್ತಕರ್ತುಸ್ತತ್ ಕಿಮಪೂರ್ವಂ ಕೃಪಾಂಬುಧೇಃ || ೮ ||

"ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆಯುವವರು" ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನುಡಿದ; ಸಾಮಾನ್ಯಭಕ್ತರ ಮಾತನ್ನೂ ನಡೆಸುವ ಆ ಕರುಣಾಸಾಗರನಿಗೆ ಇದೇನೂ ಅಪೂರ್ವವಲ್ಲ.

ವಿ. : ೧. ಸಾಮಾನ್ಯಭಕ್ತರ ಮಾತನ್ನೇ ನಡೆಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಉಗ್ರಸೇನ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಕ್ತರ ಮಾತನ್ನೂ ನಡೆಸುವುದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಮಾತೇನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರ ಮಾತನ್ನೂ ನಡೆಸುವುದು ಎಂದರೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಆದೇಶವನ್ನು ತಲೆಬಾಗಿ ನಡೆಸುವುದು ಎಂದಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉಗ್ರಸೇನನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸೇನಾಮಧ್ಯಗತಾ ರಾಜನ್ ವಯಮಿತ್ಯಾಹ ಮಾಧವಃ |

ವಿಶ್ವಮಧ್ಯಗತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಸೇನಾಂತಃ ಕಿಂ ನು ದೂಷಣಮ್ || ೯ ||

"ರಾಜನೇ! ನಾವು ನಿನ್ನ ಸೇನೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವವರು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನುಡಿದ; ಜಗತ್ತಿನ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಅವನಿಗೆ ಸೇನೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವುದು ದೂಷಣವಾದೀತೇ !

ವಿ. : ೧. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇತರ ಸೈನಿಕರಂತೆ ತಾನೂ ಒಬ್ಬ ಸೈನಿಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ನೀಡುವುದು; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೨. ಇದನ್ನು ಜಗತ್ತಿನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಅವನಿಗೆ ಸೇನೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವುದು ದೂಷಣವಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವರು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತತ್ವದಾಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನೊಳಗೂ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪರಮಪುರುಷ ಎಂಬುದು ಇದರ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೧. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ(೨/೧/೨೨)

೨. ಪಾತಪ್ರೇನ ಪ್ರವೃತ್ತೇಂದ್ರಕಿ ಸೇಹಾಗ್ಯಾಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

೩. ತತ್ವದಾಕಾರೇಣ ಸಕಲಜಗದಂತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ನಾಯಮಪಿ ದೋಷ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ-

-ವ್ಯಾ-

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳ ಫಲಚಿಂತನೆ

೧ ವಕ್ರಂ ಸರ್ವಮವಕ್ರಯತ್ಪನುದಿನಂ ಕುಬ್ಜಾತನೂಜ್ಜ್ವಂಭಕೋ
ಮಲ್ಲಾನಾಂ ಲಯಕೃದ್ಧನೋತು ಸ ರಿಪೂನ್ ಕಂಸಸ್ಯ ಹಿಂಸಾಕರಃ |
ಬಂಧೂನ್ ಬಂಧಕರಾನ್ ವಿಯೋಜಯತು ಮೇ ರಮ್ಯಾಂ ಧುರಂ ಮಾಧುರಃ
ಸಂದದ್ಯಾದ್ಧರಿರಂತರಂಗವಿಭವಂ ರಂಗಸ್ಥಲೀರಂಜಕಃ^೧ || ೧೦ ||

ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ದೇಹವನ್ನು ನೇರಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅನುದಿನವೂ ನಮ್ಮ ಸಕಲ ವಕ್ರತೆಯನ್ನೂ ಸರಿಪಡಿಸಲಿ; ಮಲ್ಲರನ್ನು ಸದೆಬಡಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಅಳಿಸಿಹಾಕಲಿ; ಕಂಸನಿಗೆ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಿದ ಅವನು ಬಂಧವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಲಿ; ಮಧುರೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಅವನು ನನಗೆ ರಮಣೀಯವಾದ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರಿಸಲಿ; ರಂಗಸ್ಥಳವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಅವನು ನನಗೆ ಅಂತರಂಗದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ವಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದವನು, ಚಾಣೂರಾದಿ ಮಲ್ಲರನ್ನು ಸದೆಬಡಿದವನು, ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು, ಮಧುರೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದವನು, ರಂಗಸ್ಥಳವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದವನು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಆಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ರೀತಿಯನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮೂಲಕ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

೨. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಕ್ರತ್ವವಿದೆ; ಆಸಂಖ್ಯ ಶತ್ರುಗಳೂ ಇರುವರು; ಒಡಕವಾದ ಬಂಧುವರ್ಗವೂ ಇರುವುದು; ಅವುಗಳನ್ನು ಇಂತಹ ಮಹಿಮಾಶಾಲಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಿಹರಿಸುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ರಮ್ಯವಾದ ಹೊರೆ ಎಂದರೆ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯದ ಅವಕಾಶ ಎಂದರ್ಥ; ಧುರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಭಾರಮ್^೨ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮಹತ್‌ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಮಧುರ

ಮಧುರಾ ಮಧುರಾ ಯೇನ ಸಮಭೂತ್ ಸಮಭೂಜ್ಞತಾ |

ಸ್ಮರತ ಸ್ಮರತಾತಂ ತಂ ಮಹತಾಮಹತಾರ್ಥದಮ್ || ೧೧ ||

೧. ಧರ್ಮದೋಷಃ ಧರ್ಮ ವಿಪ ಸ ರತಿಂ ದದಾತ್ ಸ್ವಯೋಗಶ್ರಿಯಂ

ಯೋಗಭ್ಯಾಸರತಃ ಸ್ಮರಾದಿವಿಜಯಂ ಕಂದರ್ಪದರ್ಪಾಪಹ |

ಉತ್ಪುಂಗಾದ್ರಿಗತಃ ಸದೋಕ್ಷಪದಮಂ ಯೋವಿತ್ಯದಂಬೋಮ ನಃ |

ಪುತ್ರೀದೃಷ್ಟಿಮುರ್ವಶೀಜಯತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸದ್ಗುಣಾನ್ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೪೨)

೨. ಹೇತುರಲಂಕಾರಃ

-ವ್ಯಾ.

ಮನೋಹರವಾದ ಮಧುರಾಪುರಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಆಸದೃಶಕೀರ್ತನೆನ್ನಿಸಿತು; ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಎಂದೂ ಅಳಿಯದ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ, ಕಾಮಜನಕನಾದ ಅವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿರಿ.

ವಿ : ೧. ಉನ್ನತ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮಹಾತ್ಮರು ಬಯಸುವ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯ; ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮೂಲಕ ಭಗವದಾರಾಧನೆಯು ವಿಶೇಷ ಸಿದ್ಧಿಕರ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ: ಉನ್ನತಪ್ರಾರ್ಥಿತಾರೇಷಸಂಸಾಧಕಮ್ (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ)

೨. ಮಧುರೆಯು ಮಹಾಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ:

ಅಯೋಧ್ಯಾ ಮಧುರಾ ಮಾಯಾ ಕಾರೀ ಕಾಂಚೀ ಅವಂತಿಕಾ |

ಪುರೀ ದ್ವಾರಕತೀ ಚೈವ ಸಪ್ತತಾ ಮೋಕ್ಷದಾಯಿಕಾಃ || (ಪುರಾಣವಾಕ್ಯ)

ಮಧುರೆಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ

ಕೃಷ್ಣೋದಾರವಿಹಾರಖಂಡಿತಮಲಂ ಯಸ್ಯಾಂ ಜಲಂ ಮಂಗಲಂ

ತತ್ಪಾದಾಂಬುಜಲಕ್ಷ್ಮಲಕ್ಷ್ಯವಿಭವಾ ಧನ್ಯಸ್ಥಲೀ ಯತ್ಸ್ಥಲೀ |

ಯದ್ಗೋಹಾನಿ ಕೃತಸ್ಪಹಾಣಿ ರಮಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಭರ್ಮಃ ಸ್ಥಿತೇಃ

ದದ್ಯಾತ್ ಸಾ ಮಧುರಾ ಪುರೀ ಶುಭಕರೀ ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ ಭೂಯಾಂಸಿ ನಃ || ೧೨ ||

ಮಧುರೆಯ ಜಲವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿಹಾರದಿಂದಾಗಿ ದೋಷವಳಿದು ಮಂಗಳಕರವೆನ್ನಿಸಿದೆ; ಅವನ ಪಾದಕಮಲದ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಲ್ಲಿಯ ಸ್ಥಳವು ಧನ್ಯಸ್ಥಳವೆನ್ನಿಸಿದೆ; ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿತ್ಯನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಮನೆಗಳು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಂತಾಗಿವೆ; ಅಂತಹ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಧುರಾಪುರಿಯು ನಮಗೆ ಒಹಳವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಹಾರದಿಂದಾಗಿ ಮಧುರೆಯ ಒಳಿಯ ಯಮುನೆಯ ಜಲ ಆತ್ಮತ ಪವಿತ್ರ. ಅವನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ನೆಲ ಆತ್ಮತ ಧನ್ಯ. ಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಮನೆಗಳು ಸದಾ ಸಂಪದ್ವರಿತ. ಇಂತಹ ಮಧುರೆಯ ಚಿಂತನೆಯೂ ನಮಗೆ ಮಂಗಳಕರ ಎಂದು ಭಾವ; ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೭) ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವದಂತಿದೆ:

ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರಯೋ ವಸತಿ ಯತ್ರ ಜನೋಽಪಿ ತತ್ರ ವೃದ್ಧಿರ್ಭವೇತ್ ಕಿಮು ರಮಾಧಿಪತೇರ್ನಿವಾಸೇ |
ವೃಂದಾವನಂ ಯದಧಿವಾಸತ ಆಸ ಸಂಧ್ಯಾ ಮೂರ್ಹೇಂದ್ರಸಧ್ಯಸಧ್ಯರಂ ಕಿಮು ತತ್ರ ಪುರ್ಯಾದಮ್ ||

೨. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಮಧುರೆಯ ವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಶ್ಲೋಕದ ಕೊನೆಯ ಪಾದವು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ^೧.

೧. ಸೇನಾ ಯತ್ರ ವಿರಕ್ತ ವೈಷ್ಣವಜಗಾ ನಾಮಾಯುಧಂ ಶ್ರೀಪತೇಃ

ಕಾಮಾದ್ಯೈಃ ಸಹಿತಃ ಕಲಿಃ ಕಿಲ ರಿವೃರ್ಯತ್ರಾಸ್ತೃಪಂ ಹಸ್ತತೇ |

ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಪಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಜಗತ್ತಿತ್ತಾಽಥ ಪಿತೌ ಮೃದುಭಾಷಣಪೂರ್ವಕಮ್ |

ನತೌ ನ ತೌ ಪುತ್ರಬುದ್ಧಿಂ ಚಕ್ರತುತ್ಥಣೀಶ್ವರೇ || ೧೩ ||

ಬಳಿಕ ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮೆಲುಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ವಂದಿತರಾದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ವಸುದೇವ-ದೇವಕಿಯರು ಆ ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಮಗ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯಲಿಲ್ಲ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದರೂ ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲೆಂದು ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳನ್ನಿಡಿದ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದ ವಸುದೇವ ದೇವಕಿಯರು ಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರೂ ಅವನು ತಮ್ಮ ಮಗನೆಂದು ತಪ್ಪು ತಿಳಿಯದೆ ಅವನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಚಿಂತಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ; ಇದಕ್ಕೆ ಅವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರು ಅವನ ಚತುರ್ಭುಜಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರೆ (೧/೫೨) ಸ್ಮರಣೆಯೂ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಚಕ್ರೀ - ಕೃಷ್ಣ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಪುನಃ ಕವಿಸಿದ ಮಾಯೆ

ವಿಮುಚ್ಯ ನಿಗಡಾದೀತಃ ಸ್ಥಿತವಕ್ತ್ರಃ ಪ್ರಿಯಂ ವದನ್ |

ಕೃತಸ್ನೇಹೋಽಥ ನಿಗಡಂ ಮಾಯಾಮಯಮಯೋಜಯತ್ || ೧೪ ||

ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಮಂದಸ್ಥಿತಮುಖದ ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಾ ಅದರ ತೋರುತ್ತಾ ಮಾಯಾಮಯವಾದ ಬಂಧನವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ತೊಡಿಸಿದ.

೧. : ೧. ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಾಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಕೃಷ್ಣನ ಮಾಯೆಯಿಂದಾಗಿ ಮುಂದೆ ವಸುದೇವದೇವಕಿಯರಿಗೆ ಅವನು ತಮ್ಮ ಮಗ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಾಕಾರಾದಿ ಚ ಯತ್ ತೀರ್ಥನಿಚಯಃ ಕರ್ಮಾಪಿ ವರ್ಮಾಮಲಂ

ದಧ್ಯಾತ್ ಸಾ ಮಧುರಾ ಪುನಃ ಶುಭಕರೀ ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ ಘೋರಾಂಸಿ ನಃ || - ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೩೧)

೧. ಅವತಾರಸಮಯಃ ಚತುರ್ಭುಜಮೂಲಮೂರ್ತೀರೇವ ದೃಶ್ಯತಃ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಚಾಗರೂಕತ್ವಾತ್ ಸತಾಪಸಿ ಪರದೇವತಾಬುದ್ಧ್ಯಾ ಆಲಿಂಗಣಾದಿಕಂ ನ ಚಕ್ರತುರಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ರವಿ ಫೇಣ ಗುಣಮಯಃ ಸುಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ |

- ಗೀತಾ (೭/೧೪)

೨. ಕಂಸನ ಸಂಕೋಲೆಯ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ ಈ ಮುಕಾರದ ಬಂಧನವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ; ನಿಗಡ - ಸಂಕೋಲೆ.

ಧರ್ಮಶಿಕ್ಷಕನ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ

ಅಥ ಧರ್ಮಪಥಾದ್ಯಕ್ಷೋ ಜಗದೇ ಜಗದೇಕರಾಟ್ |

ವಾರ್ತಯಾಽಹಂ ಭವತ್ತುತ್ತೋ ಯಶ್ಚಕಾರ ನ ವಾಂ ಹಿತಮ್ || ೧೫ ||

ಬಳಿಕ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ, ಜಗತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು "ನಿಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡದ ನಾನು ಹೆಸರಿಗಷ್ಟೆ ನಿಮ್ಮ ಮಗ" ಎಂದ.

ಪು. : ೧. ಇಂತಹ ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸದವನು ಸರ್ವಥಾ ಪುತ್ರನೆನ್ನಿಸಲು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನೂ ನೀಡಿದನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು : 'ಯಃ ಪ್ರೀಣಯೇತ್ ಸುಚರಿತ್ಯಃ ಪಿತರಂ ಸ ಪುತ್ರಃ' - ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಪುರಾಣ

೨. 'ತಾನು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅವರ ಪುತ್ರ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ ; ಇದರಿಂದ ತಾನು ನಿಜಕ್ಕೂ ಮುದೇವದೇವತೆಯರಿಂದ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ.

ವಸುದೇವನ ಧನ್ಯಭಾವ

ಸರ್ವಂ ತಾತ ಕೃತಂ ತ್ವಯಾ ಯದುದಿತಂ ಪ್ರೀತ್ಯಾಽಸ್ಮದೀಯಾನ್ವಯೇ

ತೇನೇದಂ ತಿಲಕೇಬಭೂವ ಹಿ ಕುಲಂ ಕೀರ್ತಿಶ್ಚಮೇ ವಿಸ್ಪತಾ |

ಯೇನಾನೇಕಖಿಲಾನ್ ನಿಹತ್ಯ ಬಲಿನಂ ಕಂಸಂ ಚ ವಂಶದ್ರುಹಂ

ಬಂಧಗ್ರಂಥಿರಯಂ ವ್ಯಯೋಜಿ ದಯಯಾ ಕಿಂ ಕಿಂ ಕೃತಂ ನ ತ್ವಯಾ || ೧೬ ||

"ಮಗು! ಪುತ್ರನು ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ನೀನು ಮಾಡಿರುವ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಈ ವಂಶವು ತಿಲಕಪ್ರಾಯವೆನ್ನಿಸಿತು. ನನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಹ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿತು. ಅನೇಕ ದುಷ್ಕರವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ವಂಶಕ್ಕೆ ಕೇಡುಬಗದ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ

೧. ಸರ್ವಾರ್ಥಸಂಘಪೋ ದೇಹೋ ಜನಿತಃ ಪೋಷಿತೋ ಯತಃ |

ಸ ತಯೋರ್ಯಾತಿ ನಿರ್ದೇಶಂ ಪಿತ್ರೋರ್ಮರ್ತ್ಯಃ ಶತಾಯುಷಾ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೪೩/೫)

ಯಶ್ಚವ್ಯಯೋರಾತ್ಮನಃ ಕಲ್ಪ ಆತ್ಮನಾ ಚ ಧರೇನ ಚ |

ವೃತ್ತಿಂ ನ ವದ್ಯಾತ್ ತಂ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸ್ವಮಾಂಸಂ ಪಾಪಯಾತಿ ಹಿ ||

ಮಾತರಂ ಪಿತರಂ ವೃದ್ಧಂ ಛಾಯಾಂ ಸಾನ್ವೀಂ ಸುತಂ ಶಿಶುಮ್ |

ಗುರುಂ ವಿಪ್ರಂ ಪ್ರಪನ್ನಂ ಚ ಕಲ್ಮಷೇಽಬಿಭೃಷ್ವತ್ಸನ್ ವೃತಃ ||

ಸ ಪಿತಾ ಪಾ ಚ ಜನನೀ ಯೌ ಪುಷ್ಕೀತಾಂ ಸ್ವಪುತ್ರವತ್ |

ಶಿಶುನ್ ಬಂಧುಭಿರುತ್ಪ್ರಾಪ್ಯಕಲ್ಪೈಃ ಪೋಷಪಕ್ಷಣೇ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೪೩/೬,೭,೮,೯)

೨. ಪುತ್ರೇಣ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕಿಮಪಿ ಗೋ ಕೃತಮಿತಿ ಅಪಾತತಃ ಲೋಕಾಃ ಪುತ್ರ ಇತಿ ವದಂತಿ ವಸ್ತುತೋ ಗಾಹಂ ಭವತು ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಕಂಸನನ್ನು ಸಹ ಕೊಂದು ನಮ್ಮ ಬಂಧನದ ಗಂಟನ್ನು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದ ನೀನು ಏನನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ ?"

ವಿ. : ೧. ಮೇಲೋಚ್ಚಿತ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಹಿತವನ್ನೆಸಗಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುವುದು; ಆದರೆ ಅವನು ಯದುವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಂಶವೇ ಪಾವನವಾಯಿತು. ವಾಸುದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ವಾಸುದೇವನ ಕೀರ್ತಿ ವಿಶಾಲಗೊಂಡು, ಅನಕದುಂದುಭಿ ಎಂಬ ಅವನ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು. ಕಂಸನಂತಹ ಮಹಾಕೇಡಿಗೆನ ಸಂಹಾರದಿಂದಾಗಿ, ಲೋಕ ಸುವಿವನ್ನು ಕಂಡಿತು; ವಾಸುದೇವದೇವತೆಯರ ಬಂಧನವೂ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು, ಎಂಬುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಅವನಿಂದಾದ ಮಹೋಪಕಾರ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹಿತವೆಸಗುವುದು ಎಂದರೆ ಅವರೊಡನೆ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವುದು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ; ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ಪಿಯವಾದದ್ದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು, ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ಸೂಚಿತ.

ದೇವಕಿಯ ಪರಮಾನಂದ

ಅಂಬಾ ತಂ ಪರಿರಭ್ಯ ಪುಲ್ಲಕರಸನ್ಮಾಲ್ಯೇನ ತಸ್ಯಾರ್ಚನಂ
ನೇತ್ರಾನಂದಜಲೇನ ಸಿಂಚನಮುರೋಜೋದ್ಯತ್ಪಯೋಧಾರಯಾ |
ನೈವೇದ್ಯಂ ಚ ನಿವೇದ್ಯ ವೀಕ್ಷಣಾಲಸನ್ನಿರಾಜನಂ ಶೋಭನಂ
ಭಾವಿಸ್ವೀಯವಿಮುಕ್ತಿಕಲ್ಪಲತಿಕಾಬೀಜಂ ನಿಜಂ ನಿರ್ಮಮೇ || ೧೭ ||

ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಕಿಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಅರಳಿದ ಕೈಗಳೆಂಬ ಉತ್ತಮ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದಳು ; ಕಂಗಳ ಅನಂದಾಶ್ರುಗಳಿಂದ ಅಭಿಷೇಕಿಸಿದಳು ; ಸ್ತನಗಳಿಂದ ಉಕ್ಕಿಬಂದ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆಯಿಂದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು. ಹೊಳೆಯುವ ನೋಟವೆಂಬ ಮಂಗಳ ನೀರಾಜನವನ್ನು ಮಾಡಿದಳು. ಹೀಗೆ ಮುಂದೆ ಲಭಿಸುವ ತನ್ನ ವಿಶೇಷ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೀಜಾರೋಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು.

ವಿ. : ೧. ದೇವಕಿಯು ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದ್ದು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮಾನಸಪೂಜೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

೨. ಹೀಗೆ ನಡೆದಾಗ ಮಾತ್ರವೇ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಸಾರ್ಥಕ; ಇಂತಹ ಪೂಜೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತ.

೨. ಮಾಲಾ ಸಮರ್ಪಣೆ, ಅಭಿಷೇಕ, ನೈವೇದ್ಯ ಹಾಗೂ ನೀರಾಜನ ಎಂಬ ಪೂಜೆಯ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳ ನೈಜ ಸ್ವರೂಪ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರಿಗೆ ಉಪನಯನ

ವ್ರಜೇ ಗೃಹಸ್ಥೋಚಿತರಮ್ಯಲೀಲಾಃ

ಪ್ರಚಕ್ರತುರ್ಯೌ ಸಮಮಂಗನಾಭಃ |

ಅಥೋಪನೀತೌ ವಿಧಿನೋಪನೀತೌ

ಸುತೌ ವಿತೇನೇ ಕಿಲ ಶೂರಸೂನುಃ || ೧೮ ||

ಬಳಿಕ, ಬಳಿಗೆ ಬಂದ, ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಮನೋಹರವಾದ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನಾರಿಯರೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಾದ ಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರಿಗೆ ಶೂರಪುತ್ರನಾದ ವಸುದೇವ ವಿಧುಕ್ತವಾಗಿ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ.

ವಿ. : ೧. ಉಪನಯನವಾದ ಮೇಲೆ ವಿವಾಹವಾಗುವುದು, ವಿವಾಹವಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು ಆ ಮುನ್ನವೇ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಗೋಪಿಯರೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಿ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದವರಾಗಿದ್ದರು; ಆದರಿಗೆ ಈಗ ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಎಂತಹ ಅರ್ಥವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಕಲವರ್ಣಾರ್ಥಮಧರ್ಮಗಳು^೧ ಸದಾ ವಿಹಿತ; ಇನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಷಾಕ್ಷಾತ್ ಪರದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಇಂತಹ ಲೋಕ-ರೀತಿಯ ಧರ್ಮಗಳು ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಒಳಗಿನ ಭಾವ^೨.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನಕ್ಕಾಗಿ ಧಾವಿಸಿದ ಮುನಿಗಳು

ಮುನಯ ಉಪಯಯುರ್ಮಹೇಕ್ಷಣೋತ್ಸುಕಾ

ದ್ವಿತನಿಯಮಾಃ ಕಿಲ ಸರ್ವತಃ ಸಮೇತಾಃ |

ಜನಿಮಿವ ಪರಿಹರ್ತುಮುತ್ಸರತ್

ಹ್ಯುಪನಯನಾದಿನಿದಾನಮಾಪ್ತಕಾಮಾಃ || ೧೯ ||

೧. ನ ಚಾರಮದ್ವಯಮೇವ ದೇವಾನಾಮ್ | ದೇವಾ ವಿವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣೀಃ ದೇವಾ ವಿವ ಗೃಹ್ಯಾ ದೇವಾ ವಿವ ವನಸ್ಪಾದಿ ಯಥಾ ಹ್ಯೇತೇ ಮುನಯ ವಿವಂ ಸರ್ವವರ್ಣಾಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಮಾಃ ಸರ್ವಂ ಹ್ಯೇತೇ ಕರ್ಮ ಕುರವತಿ ಇತಿ ಕೌಂತರವ್ಯಕ್ತೃತೌ ಯತಿತ್ವದ್ವಿಷ್ಣುತೇನಾನ್ಯೇಷಾಮಧ್ಯಪದೇಶಾತ್ || - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ(೨/೪/೪೦)

೨. ನ ಮಾಂ ಕರ್ಮಾಣಿ ಲಿಂಪಂತಿ ನ ಮೇ ಕರ್ಮಫಲಃ ಸ್ವಹಾ |

ಇತಿ ಮಾಂ ಯೋಽಭಿಜಾತಾತಿ ಕರ್ಮಭರ್ತ ಸ ಬದ್ಧತೇ ||

- ಗೀತಾ(೪/೧೪)

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉತ್ಸವವನ್ನು ನೋಡುವ ಕಾತರದಿಂದ ನಿಯಮಶೀಲರಾದ ಆಪ್ತಕಾಮರಾದ ಮುನಿಗಳು ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಧಾವಿಸಿದರು; ಮುಂದೆ ತಮಗೆ ಉಪನಯನ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮರುಹುಟ್ಟನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

೨. : ೧. ಋಷಿಗಳು ಹಾಗೆ ಧಾವಿಸಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಉಪನಯನ ಮಹೋತ್ಸವದ ದರ್ಶನ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಎಂತಹ 'ವ್ರತಶೀಲರೂ ಸಹ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಹ ಇದು ಸೂಚಕ ; ನಿದಾನ - ಮೂಲಕಾರಣ.

೨.. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನಮಹೋತ್ಸವ ದರ್ಶನದಿಂದ ತಮಗೆ ಮುಂದೆ ಉಪನಯನಾದಿಗಳು ಒದಗುವಂತಹ ಮರುಹುಟ್ಟು ಬಾರದಂತಾಗುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹ.

ವಾದ್ಯಘೋಷ - ದೇವತೆಗಳ ಸಂಭ್ರಮ

ವಾದ್ಯಾನಿ ನೇದುರ್ಮುನಯಶ್ಚ ಮಂತ್ರಾ-

ನುಚ್ಚಾರಯಂತಃ ಸಹ ಬಂದಿವೃಂದೈಃ |

ವೃಂದಾರಕಾಣಾಂ ಸ್ತುತಯಶ್ಚ ರಮ್ಯ-

ಗಂಧರ್ವಗೀತೈಃ ಸಹ ನಾಕಿಲೋಕೇ || ೨೦ ||

ವಾದ್ಯಗಳು ಮೊಳಗಿದವು; ವಂದಿಮಾಗಧರ ಹಿಂಡಿನೊಂದಿಗೆ ಮುನಿಗಳು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಧ್ವನಿಗೈದರು; ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ಗಂಧರ್ವರ ಗೀತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ತೋತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಧ್ವನಿಗೈದವು.

೨. : ೧. ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಉಪನಯನ ಮಹೋತ್ಸವವು ಭೂಲೋಕದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ದೇವಲೋಕದ ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದವರಿಗೂ ಮಹೋತ್ಸವವೆನ್ನಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಪನಯನವನ್ನು ಸಹ ಹೀಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಅಭಿನಂದಿಸಿದ ವಿವರ ಸುಮಧ್ವನಿಮಯದಲ್ಲಿದೆ (೨./೨.೨.-೨.೭).^೨

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋಪನಯನದರ್ಶನಃ ಸತ್ಯವುನರ್ಥವ ವಿವ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | ಧೃತನಿಯಮಾ ಇತ್ಯನೇನ ಮಹಾಪ್ರತಧರ್ಮಿ ವಿಷ್ಣುತ್ವದರ್ಶನಾದಿವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಾಃ ಅನುಪ್ಪೇಯಾ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವಿವಿಧವೇದತಯಾ ವಿವಿಹೀರ್ಷವೋ ವದನರಂಗವದೇಽನ್ಯ ಚರಾಯ ಯಾಃ | ಸುರವರಪ್ರಮದಾ ಅಪಿ ನೃಪಿಯಾ ಅಭಿನಯದುರಹೋ ವಿಮುತೋ ಮುಮಮ್ ||
ವಿಹಿತಸಾಧ್ಯಸಾಧಿತಸ್ಯಯೋ ಜ್ವಲನಮುಜ್ವಲಧೀರ್ಜ್ವಲಯಸ್ತಯಮ್ |
ಉಪನಿಗಾಯ ಸುತಂ ಸುಕುಮಾರಕಂ ಕುಶಲಿನಂ ಕುಶಲೀಕೃತಶೀರ್ಷಕಮ್ ||

೨. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಸಂಭ್ರಮ, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳ ಉಪನಯನಾದಿಕಾರ್ಯಗಳು ಕೇವಲ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ.

ನಾರಿಯರ ಸಂಭ್ರಮ - ತ್ರಿವಕ್ರೆಯ ಚಿಂತೆ

ನಾರ್ಯಃ ಸಮಸ್ತಾ ನಯನೋತ್ಸವಂ ತಂ

ರಕ್ತಾಕ್ಷತೈ ರಾಗಯುತಾ ಮುಕುಂದಮ್ |

ಅವಾಕಿರಂಸ್ತತ್ಪರಿಂಭಣೋತ್ಥಾ

ಕುಬ್ಜಾ ದುರಂತಾಂ ಧ್ರುವಮಾಪ ಚಿಂತಾಮ್ || ೨೧ ||

ಸಮಸ್ತ ನಾರಿಯರು ಭಕ್ತಿಯುತರಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಬ್ಬವೆನ್ನಿಸುವ ಆ ಮುಕುಂದನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಅಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ಅಲಿಂಗನದ ಕಾತರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ತ್ರಿವಕ್ರೆಯು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದಳು.

೧. : ೧. ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವಚನ ನೀಡಿದ್ದರಿಂದ ತ್ರಿವಕ್ರ ಅವನಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಳು; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಉಪನೀತನಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಸಂಗತನಗೆ ಎಟುಕದು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಚಿಂತೆಗೀಡಾದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿನ ರಕ್ತಾಕ್ಷತೈ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಕೆಂಪು ಅಕ್ಷತೆ ಎಂಬ ಮಾತು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಅಕ್ಷತೆಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತಿವೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಿದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತ

ಅಂಬಾಯಾಃ^೧ ಪಿತುರಂಚಿತಾಮಪಿ ಸತಾಂ ಸತ್ಯೈರಮದಾಮೋಪಮಂ

ಸಂಬದ್ಧಂ ವಿತದಂ ಗಲೇ ತ್ರಿಗುಣಿತಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಂ ತಯೋಃ |

ಪರಿಚರಾಗ್ನಿಗುರೂ ಚರಿತವ್ರತಃ ಸುಚರಣಃ ಪತ ಸಾಧು ಸದಾಗಮಾನ್ |

ಇತಿ ಗುರುಶಿಷ್ಯಜಗದ್ಗುರುಶಿಕ್ಷಣೇ ಸ್ವುಪಮಹಾಸಿ ಸುರೈಃ ಕೃತವಾಕ್ತೃಭಿಃ ||

ಜಿತಕುಮಾರಗುಣಂ ಸುಕುಮಾರಕಂ ನಿಜಕುಮಾರಮವೇಕ್ಷ್ಯ ನಿಶಂತರಮ್ |

ಸಮುಚಿತಾಚರಣೇ ಚತುರಂ ಸ್ವತಃ ಕ್ಷಿತಿಗುರೋ ಮುದಮಾಯತ ಶಿಕ್ಷಯತ್ ||

ಸಪಟವಿಂದಮಕಿಂಚನವತ್ ಕೃಚಿತ್ ಸ್ವವಿಧವಾಗುಚಿತಂ ಚರಣಾದಿಕಮ್ |

ಭುವನಭರ್ತುರಯೋ ಸ್ವನಿಗೂಹನಂ ಸುರಸಭಾಸು ಕುತೂಹಲಮಾಶೋತಃ ||

೧. ಉಪರಿಕರಿದ್ವಯಾಗುಕುಬ್ಜಾರತ್ನಾಃ೨ ಇದಂ ಗಟಗಮಃವೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಂಬಾದಿತ್ರಿವರ್ಗಕೃತಪ್ರೇಮ್ಯಾಮಪಿ ತ್ಯಾಕ್ತಕತ್ಯಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಮವಿಷಯಕೃತೇನ ತತ್ಸಂಬಂಧಿತ್ಯಾಚ್ಛೇ-

-ವ್ಯಾ.

ಪವೀತಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ರೇಷೇ ತದ್ವಿಲಸದ್ಗುಣೈರ್ಬಹುಗುಣೈರಂತರ್ಗೃಹ್ಯಂ ತ್ರಯಂ

ಸ್ತೋತ್ರಸ್ತವ್ಯತಯಾ ತದಾಶ್ರಯಯುತಂ ಸ್ವಕೈಂ ಶ್ರುತೀನಾಮಿವ || ೨೨ ||

ತಾಯಿಯಾದ ದೇವಕಿಯು, ತಂದೆಯಾದ ವಸುದೇವನ ಹಾಗೂ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದ ಸನ್ಮನರ ಮಹಾಪ್ರೀತಿಯ ಪಾರದ ಸಂಕೇತದಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ಮೂರು ಎಳೆಗಳ ಆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅನಂತವಾದ ಹೊಳೆಯುವ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಬಹುಗುಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಒಳಗೆ ದೃಢವಾದ^೧, ಸ್ತೋತ್ರ ಮತ್ತು ಸ್ತವ್ಯ ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮೂರು ವೇದಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು.

ಮಿ. : ೧. ಮೂರು ಎಳೆಗಳ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಮೂರು ವೇದಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ವೇದತ್ರಯದ ಸಂಕೇತ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರವಾಗಿ ಆದಿರೇಷನಾದ ಬಲರಾಮನು, ಸ್ತವ್ಯನಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೩. ^೨ ಸಕಲವೇದಪಾರಂಗತನಾದ ಬಲರಾಮನಿಗೂ, ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ಆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಧಾರಣೆ ಕೇವಲ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನದಿಂದ ಅಗ್ನಿದೇವನಿಗಾದ ವಿಶೇಷ ಸಂಭ್ರಮ

ಲೋಕಂ ವಿಡಂಬಯಿತುಮೇವಮಿಹೋಪನೀತಃ

ಸತ್ಯಾಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ ಹರಿರ್ಮುದಪತ್ಯವಾಂಭಾಮ್^೩ ।

೧. ಸ್ವರ್ಗುಣ್ಯನಾಧಕುತರ್ಕೈರಸಂಪೋಷ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಕಲವೇದಪಾರಂಗತಸ್ತು ಬಲಸ್ಯ ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಸ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯೇದಾನಿಂ ಕೃತೋಪವೀತಧಾರಣಂ ಸುಖಸಮೇದೇತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಗ್ನಿವೃತ್ತಾ ಮಹಾತ್ಮಾನಸ್ತವಮಾ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಪಿರೇ ।

ಭರ್ತಾರಂ ಚ ಜಗದ್ಭೋಗಿಂ ವಾಸುದೇವಮಜಂ ವಿಶ್ವಮ್ ॥

- ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೋದ್ಭುತ ಮಹಾಕೀರ್ತುಪುರಾಣದ ವಚನ (೧/೧೦/೨೧)

ವೃತ್ತಾ ಅಗ್ನಿಃ ಪೂರ್ವಮಾಸಂಧ್ಯತೇಽಥ ಸ್ತೋತ್ರವ್ಯಾಪ್ತೌ ಚಕ್ರರುಗ್ಗಂ ತವಸ್ತು ।

ಭಾರ್ಯಾತ್ಮಾರ್ಥಾ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಯೋಚಿತಸುಂ ತಾನಾಮಿಚ್ಛೇಣಾಂ ಸಮೀರಃ ॥

ಅದಾದ್ವರಂ ತವಮಾಂಸರಾಧಿತಃ ಸ ಸ್ತೋಭೂತಾಸ್ತೇ ಬದರೀಂ ಸಂವ್ರಜಗ್ಮುಃ ।

ಗಾರಾಯಣಿಂ ತತ್ತ್ವ ಶುಶ್ರುಷಮಾಣಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಪರಸ್ತಂ ರಾಜಕುಲೇಷು ಜಾತಾಃ ॥

ಕಾಶ್ಚಿತ್ ಸ್ವರ್ಗೇ ತಾ ನಿರಾಮ್ಬೈದ ಕೃಷ್ಣಂ ವಪುಃ ಪತಿಂ ಸರ್ವಗುಣಾಭರಾಮಮ್ ॥

**ಇತ್ಥಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಠಹೃದಿವಾಗ್ನಿರಸೌ ವಿಶಂಕೋ
ಜಜ್ಞಾಲ ಯಜ್ಞಪರಮಂತ್ರಹೃತ್ಪರ್ವವಿಭಃ || ೨೩ ||**

ಲೋಕವನ್ನು ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಪನಿತನಾಗಿರುವನು ; ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಇವನು ಈಡೇರಿಸುವನು; ಹೀಗೆ ಬಹಳ ತೃಪ್ತಮನು. ನನ್ನವನಂತೆ ಆ ಅಗ್ನಿಯು ನಿಶ್ಚಂಕೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಾಜ್ಞಕರು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕ ಹೋಮಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸತೊಡಗಿದ.

ಓ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನ ಮಹೋತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ ನಡೆದ ಹೋಮಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ಉರಿಯಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿವಾಹವಾಗುವ ಸರಕಾಸುರನ ಬಂದಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ^೧ ಅಗ್ನಿಯ ಪುತ್ರರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ಉಪನಿತನಾದದ್ದು ಅವನು ಮುಂದೆ ವಿವಾಹಿತನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವುದು ಎಂಬ ಸಂಭ್ರಮ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಗ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ ; ಯಜ್ಞ-ಯಾಜ್ಞಕ.

ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾದ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶ

ಆಚಾರ್ಯಃ ಸಕಲವಿದೇ ಪುರಾಣಪುಂಸೇ

ಗಾಯತ್ರೀಮನುಮದಿತನ್ಮಮೇತ್ಥಮೂಹಃ |

ತದ್ವ್ಯಾಜಾತ್ ತವ ಗುಣಚಿಂತಕಾಯ ಮಹ್ಯಂ

ಸದ್ಬುದ್ಧಿಂ ದಿತ ದಯಯೇತ್ಯಸೌ ಯಯಾಚೇ || ೨೪ ||

ಸಕಲವನ್ನು ಬಲ್ಲವನೂ, ಪುರಾಣಪುರುಷನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರು ; ಆ ನೆಪದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ನನಗೆ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೀಡು ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವರು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ನನ್ನ ಊಹೆ.

ಓ : ೧. ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ತಮಗೆ ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೀಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಯಾರೇ ಪಠಿಸಿದರು ಅದು ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯೇ ಆಗಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ.

-ಮ.ಪಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೦/೧೧೨-೧೧೪)

೧. ಅಗ್ನಿಮೂಲಾಃ ವಿಬು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರೀಣಾಂ ಮೋಹಸಾಪ್ತಾಃ ಪಿ ಪಿರಾಣೀವಸಿದ್ಧಿಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಎಂದರೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ್ದು ಉಪದೇಶವಾಗದೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ನೇರವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆಯೇ ಹಾಗೆ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಸುಯೋಗ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರದಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ; ಮನು - ಮಂತ್ರ.

ವಸುದೇವ ಮಾಡಿದ ಅಪೂರ್ವ ಗೋದಾನ

ಇತಃ ಪರಂ ಶೌತಪಥಸ್ತತೋಽಯಂ

ನ ಯಾತಿ ಗೋಪಾಲಕಬಾಲಲೀಲಾಮ್ |

ಇತೀವ ಶೌರಿಃ ಸಹ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿ-

ರ್ದದೌ ಮುದಾ ಗಾಃ ಸುಭಗಾ ಮುನಿಭ್ಯಃ || ೨೫ ||

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ವೈದಿಕಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಾಲಕ ಬಾಲಲೀಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾರ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಶೂರನ ಮಗನಾದ ವಸುದೇವನು ಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತವಾದ ಗೋವುಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಸಮೇತವಾಗಿ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅನಂದದಿಂದ ದಾನ ನೀಡಿದ.

೧. : ೧. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ಗೋದಾನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಸುದೇವ ಈ ಉಪನಯನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಉಪನಯನ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಗೋದಾನಮಾಡುವುದು ವಿಹಿತ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೩. ಉಪನಯನದ ಬಳಿಕ ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಮತ್ತು ಆ ಮುಂಚಿನಂತೆ ಅಟಪಾಟಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೪. ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ವೈಶ್ಯನಾದ ನಂದನ ಪುತ್ರನೆನ್ನಿಸಿ ಗೋಪಾಲಕನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದ ವಸುದೇವನ ಪುತ್ರನೆಂದು ಪ್ರಕಟನಾಗುವ ಮೂಲಕ ಗೋಪಾಲಕವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

೫. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಂದಗೋಪನು ಮಾಡಿದ್ದ ಗೋದಾನದ ವಿವರ ಹಿಂದೆ (೨/೧೬೭ರಲ್ಲಿ) ಬಂದಿದೆ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರಸಮಯೇ ಸಂಕಲ್ಪಿತಗೋಪದಾನಂ ಕೃತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೋತ್ಪನ್ನಸಂಪ್ರದೋಽಸ್ತು ಶನ್ಮದಾ ದ್ವಿಜೇಘ್ನೋಽಯುತಮಾಪ್ತತೋ ಗದಾಮ್ ||

- ಭಾಗ್ಯ(೧೦/೨,೧೧)

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯಜ್ಞೋಪವೀತೋಜ್ಜಲಕಂಠದೇಶಃ

ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಶ್ರೀರ್ಮುನಿಸಂಘಮಾನ್ಯಃ |

ಪ್ರಾಣಪ್ರಣೇತಾ ಧೃತತರ್ಕಮುದ್ರೋ

ಧ್ಯಾಯನ್ ಮನುಂ ವ್ಯಾಸ ಇವಾನ್ವಶಿಕ್ಷತ್ || ೨೬ ||

ಯಜ್ಞೋಪವೀತದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಉಜ್ಜಲವಾದ ಕಂಠಪ್ರದೇಶ, ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಕಾಂತಿ, ಮುನಿವೃಂದಗಳು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪೂಜೆ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಆಚರಣೆ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ತರ್ಕ (ಜ್ಞಾನ) ಮುದ್ರೆ, ಮಂತ್ರದ ಧ್ಯಾನ - ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರಂತೆ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿದ.

ಎ. : ೧. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರ ಜಪಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಧ್ಯಾನಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ- ಕೊಂಡಾಗ ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತಿಳಿಯುವುದು :

ವಿಜ್ಞಾನರೋಚಿಃಪರಿಪೂರ್ಣತಾಂತ್ರ್ಯಾಹ್ಯಾಂಡಕೋರಂ ಹರಿತೋಪಲಾಭಮ್ |

ತರ್ಕಾಭಯೇತಂ ವಿಧಿರ್ವರ್ತುರ್ವರ್ಗೀವಾಣವಿಜ್ಞಾನದಮಾನತೋಽಸ್ಮಿ ||

೩. ಇಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಣಪ್ರಣೇತಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೂ, ಅವನ ಆವತಾರರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೪. ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಾವತಾರ ನಿರೂಪಣೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು^೨.

೧. ಅಸ್ತತ ವ್ಯಾಸಾಪರೂಪಸ್ತು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಣೇತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ದ್ವೀಪೇ ಭಗಿನ್ಯಾಸ್ತು ಯಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಕೃತ್ ಪ್ರಕಾಶತೇ ಜ್ಞಾನಮರೀಚಿಮಂಡಲಃ |

ಪ್ರಭಾಸಯಸ್ಕಂಡಬಹಿಷ್ಕರ್ತಾಃ ಸಹಸ್ರಲಕ್ಷಾಮಿತಃಪ್ರಾಣುರಿದಿಧಿಃ ||

ಅಗಣ್ಯದಿವ್ಯೋರುಗುಣಾರ್ಣವಃ ಪ್ರಭುಃ ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾಧಿಪತಿರ್ಜಗದ್ಗುರುಃ |

ಆನಂತಶಕ್ತಿರ್ಜಗದೀಶ್ವರೇಶ್ವರಃ ಸಮಸ್ತದೋಷಾಂತವಿಧೂರವಿಗ್ರಹಃ ||

ಶುಭಮರತಕವರ್ಣೋ ರಕ್ತಪಾದಾಬ್ಜಗೋತ್ರಾಧರಕರಗಮಿರಸೂಗ್ರಶಕ್ತಶಂಖಾಬ್ಜರೇಖಿಃ |

ರವಿಕರವರಗೌರಂ ಚರ್ಮ ಚೈಣಂ ಮಾನಸ್ಯಪದಮಲಜುಗಾಸಂದೀಪ್ತಚೂಡಂ ದಧಾಣಿಃ ||

ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಕ್ಷಾಃ ಕಮಲಾಯತಾಕ್ಷೋ ಬೃಹದ್ಬಾಹುಃ ಕಂಬುಸಮಾನಕಂಠಃ |

ಸಮಸ್ತವೇದಾನ್ ಮುಖಿತಃ ಸಮುದ್ರಿರನ್ನಂತಚಂದ್ರಾದ್ರಿಕಾಂಠಿಸ್ಸುಖಿಃ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಮಾಡಿದ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ

ದಿನೇ ದಿನೇಽಗೌ ಸಮಿಧೋ ಜುಹಾವ

ತಥಾ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಜನನೀಂ ಜಜಾಪ |

ಸ್ವಕುಕ್ಷಿಪೂರ್ತೌ ನ ರತಿಹಿಂ ಕಸ್ಯ

ನಿಜಾನುಭಾವಸ್ಮರಣೋತ್ಸವೇ ಚ || ೨೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೋಮಿಸಿದ; ಅದರಂತೆ^೧ ವೇದಮಾತೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಜಪಿಸಿದ; ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲೂ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಆಸಕ್ತಿ ಇರದು ?

ವಿ. : ೧. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ತಪ್ಪದೆ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರ-ಜಪವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಋತಗರ್ತನಾದ ಪರಶುರಾಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ. ಆ ಪರಶುರಾಮನು ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಆದವ. ಇದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂದಾಗುವುದು; ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯವು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುವಂತಹ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಸಹ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೩. ^೨ ಗಾಯತ್ರೀಜಪವೆಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಲರೂಪವಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಗಾಯತ್ರೀ ಜಪಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ತನ್ನ ಅನಂತಗುಣಗಳ ಚಿಂತನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವೆಂತಿತ್ತು. ಈ ಮೂಲಕ ಭಗವದ್ಗುಣಚಿಂತನೆಯೇ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರದ ಮುಖ್ಯ ಆಂತರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ ; ಅನುಭಾವ - ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ.

೪. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದ ಊಟ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಸಾಧನೆಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಸಹಜ; ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ, ಜಪಗಳು ಅವನಿಗೆ ಸಹಜ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪನಯನದ ಫಲಶ್ರುತಿ

ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಧುರ್ಯಮಾರ್ಯಾಃ

ಸಂದೃಶ್ಯ ಹೃಷ್ಯಾಃ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರೀ |

ಪ್ರಮೋಧಮುದ್ರಾಭಯದೋರ್ದ್ವಯಾಸ್ಥಿತೋ ಯಶೋಪವೀತಾವನಮೇಖಲೋಲ್ಲಾಸಃ |

ಧೃತಾ ಮಹಾಜ್ಞಾನಭುಜಂಗದವ್ಯಮುಪ್ಪೇವಮೋಗೋ ಜಗದತ್ಪರೋಚತ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೦/೫೧-೫೫)

೧. ವೇದಮಾತಾ ತು ಗಾಯತ್ರೀ... | ಗಾಯತ್ರೀ ವೇದಮಾತಾಃ...

-ಶ್ಲೋಕ

೨. ಅನೇಕ ಗಾಯತ್ರೀ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಿತೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ವಕ್ತೃಪ್ತಲಸ್ಯಾ ತ್ರಪಯಾಽಽಕುಲಾಽಽಸೀ-

ದಭ್ಯರ್ಥ್ಯಮಾನೌ ಚ ದಿನೇಶವಹ್ನೀ || ೨೮ ||

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಹರ್ಷಿಸಿದರು; ಆದರೆ ಅವನ ವಕ್ತೃಪ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮಾತ್ರ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ವಿಷಾದಗೊಂಡಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾದ ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳು ಸಹ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ವಿಷಣ್ಣರಾದರು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತ ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಹರ್ಷದಾಯಕವಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ವ್ರತದ ಆಚರಣೆ ತಮಗೆ ಶಿಕ್ಷಣಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸಂಪ್ರಮವೆನಿಸಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಸಂತೋಷ ನೀಡಲಿಲ್ಲ. ^೧ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಯುವತಿಯು ನೆಲೆಸುವುದು ಲಜ್ಜಾಸ್ವರೂಪದ ವಿಷಯ. ಆದರೆ ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿನಿಂದಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ತೃಪ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಲಜ್ಜಾಸ್ವರೂಪವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ತೃಪ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಿದ್ದಳು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಆಯುಷ್ಯಂ ತೇಜ ಆರೋಗ್ಯಂ ದೇಹಿ ಮೇ ಹವ್ಯವಾಹನ; ಅದರಂತೆ ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯ ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ : "ಹೃದ್ರೋಗಂ ಮಮ ಸೂರ್ಯ ಹರಿಮಾಣಂ ಚ ನಾಶಯ". ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹಾಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು^೨ ಅಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯರಿಗೆ ನಾಶಕಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ನಾಶಕಿಯಿಂದ ವಿಷಾದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ, ಅವರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಇಲ್ಲಿದ್ದನಿತೆ; ತ್ರಪಾ - ನಾಶಕೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಗುರುಕುಲಗಮನ

ಗುರೋರ್ಗೃಹಂ ಸರ್ವವಿದಗ್ರಗಣ್ಯ-

ವೃಪೇಯತುಸೌ^೩ ಸಮಿಧಃ ಸಮರ್ಪ್ಯ |

೧. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತವಿಷ್ಣುಪುರುಷವಕ್ತೃಕುಲಗೋಷಾಂ ಸ್ಥಿತಿರ್ಲಜ್ಜಾಕರೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ದಾಸಾಗುರೋರಾರಾಧನಾಃ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ತ್ರಿಯಮಾಣಂ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಂ ಕಥಂ ನ ಲಜ್ಜಾಕರೀತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಧರ್ಮೋ ಹಿ ಸರ್ವವಿದವಾಮುಷಿ ಧೈವತಾಣಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ನರೇಷು ಜನೇನ ನರವತ್ಪತ್ತಿಃ |

ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಹ್ಯಮುತಾದ್ಯಯನಾದಿತ್ರ ತಜ್ಞಾ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮವಾದೃಶವಾನ್ ಗುರೌ ಚ || - ಮು.ಭಾ.ತಾ.೨ (೧೪/೪)

ಭವಾನ್ ಭವಾರಣ್ಯಮಿದಂ ಚಿದಗ್ನಾ-

ವತಃ ಪರಂ ನಿರ್ದಹತಾದಿತಿವ || ೨೯ ||

ತಾವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದ ಕಾಡನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಬೇಕು ಎಂಬಂತೆ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಸರ್ವಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರು ಗುರುವಿನ ಗೃಹವನ್ನು ತಲುಪಿದರು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಹಾಗೂ ಆದಿಶೇಷ; ಶ್ರೀಹರಿ ಮುಖ್ಯತಃ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದರೆ ಬಲರಾಮದೇವರು ಅನಂತರದ ಒಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞರು. ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಆವೇಶ ಮಾಡಿದ್ದು ಶುಕ್ಲಕೇಶರೂಪದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಅವರಿಗೆ ಸಾಂದೀಪಿನಿಗಳ ಬಳಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಕೇವಲ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಹಾಗೂ ಅಸುರಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶ್ರೀಹರಿ; ಸಕಲರಿಗೂ ಜ್ಞಾನದಾಯಕನು ಅವನೇ. ಆದಿಶೇಷ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೇವತೆ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩. 'ಸಮಿತ್ತಾಣಿಗಳಾಗಿ ಗುರುಕುಲವಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆದೇಶ : ಸಮಿತ್ತಾಣಿಃ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಮ್'. ಅದರ ಉದ್ದೇಶ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯಾದಿ ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಲಿ ಎಂದು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಂತಹ ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ, ಸಂಸಾರದ ಕಾಡನ್ನೇ ಬೂದಿಗೊಯ್ಯುವುದು ಎಂಬುದು ತತ್ವ.

೪. ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಉದ್ದೇಶ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಸದ್ಗತಿ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಚನೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರ ಗುರುಕುಲವಾಸದ ಅವಧಿ

ಅಥೋ ಚತುಃಷಷ್ಟಿದಿನೈಃ^೧ ಸ ತಾವತ್

ಕಲಾಃ ಪ್ರಜಗ್ರಾಹ ಬಲಶ್ಚ ಧೀಮಾನ್^೨ |

^೩ಗುರೋಸ್ತತೋಽಪ್ಯಲ್ಪದಿನೈರ್ಯದಾಸಾಂ

ಸಕೃತ್ ಸಮುಚ್ಚಾರಣಮಪ್ಯಶಕ್ಯಮ್ || ೩೦ ||

೧. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವ್ಯಾಜೀನ ತಸ್ಯ ಗುರೋರ್ಮೋಕ್ಷಮೇವ ದಾತುಂ ಗತಾವಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸಂತತಂ ಚಿಂತಯೇತ್ಯಂತಂ ಭಾಸ್ವತ್ಯೈಸ್ತುಭ ಭಾಸಕಮ್ |

ವೈಕುಂಠಸ್ಯಾಪಿಹ ವೇದಾ ಉದ್ವಿಗಮಕೇನೇನಿವ ಯತಃ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ

೩. ಸರ್ವಂ ತದಮರಶ್ರೇಷ್ಠೈ ಸರ್ವವಿದ್ಯಾಪ್ರವರ್ತಕೌ |

ಸಕೃನ್ನಿಗದಮಾತ್ರೇಣ ತೌ ಸಂವಗೃಹತುರ್ನ್ಯವ ||

ಅಹೋರಾತ್ರೆ ಶ್ವಕುಃಷ್ಣಾ ಸಂಯಾತೌ ತಾವತಿಃ ಕಲಾಃ |

ಗುರುದಕ್ಷಿಣ್ಯಾಽಽಪಾರ್ಯಂ ಭಂದಯಾಮಾಸತುರ್ನ್ಯವ ||

- ಭಾಗ(೧೦/೪೩/೩.೫-೩೬)

ಬಳಿಕ ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ (ಸಕಲ)ಕಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ; ಧೀಮಂತನಾದ ಬಲರಾಮನೂ ಸಹ; ಗುರುಗಳಾದ ಸಾಂದೀಪಿನಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಒಂದು ಬಾರಿ ಸಹ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರು ಬೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೬೪ ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಸಾಂದೀಪಿನಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುಕುಲ ವಾಸ ಮಾಡಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ೬೪ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನವೂ ಸಹ ಅಗತ್ಯ^೧ ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಮೂಲಕ ಅವರು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು ಎಂದೂ ಭಾವ.

೩. ಸಾಂದೀಪಿನಿಗಳು ೬೪ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ೬೪ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವಷ್ಟು ಸಮರ್ಥರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬುದೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

೪. ^೨ಒಂದು ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆಯಂತೆ ೬೪ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ೬೪ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಪೂರೈಸಿತು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರಿಗೆ ಬೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವ ಅಗತ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಪದೇಶಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಂದೀಪಿನಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೫. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ವಾದಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಸಹ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರಿಗೆ ೧೫ ದಿವಸಗಳ ಅವಧಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು; ಆದರೆ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದರ ಅಗತ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಂದೀಪಿನಿ ಪ್ರಸಂಗವು ಗುರುಗಳ ಮಿತಿಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದರೆ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರ ಪ್ರಸಂಗವು ಶಿಷ್ಯರ ಮಿತಿಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಗುರುಗಳು ಬಯಸಿದ ದಕ್ಷಿಣೆ

ಗುರುಂ ತತೋಽಪ್ಯಚ್ಛಿದುಪಾಯನಂ^೩ ದಿಶನ್

ಸುತಂ ಯಯಾಚೇ ವಿಮಲೀಕೃತಾನ್ವಯಃ |

೧. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಮಗ್ರ ಪರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂಥಿಯಾದ ಇತರ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನವು ಅಗತ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ:

ದಿಕಂ ಚ ತತ್ತ್ವತೋ ಜ್ಞಾತುಂ ವಿಣಾ ಸರ್ವಜ್ಞತಾಂ ನರಃ |

ನ ಸಮರ್ಥೋ ಮಹೇಂದ್ರೋಽಪಿ ತಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಸ್ತರೇತ್ || ೭೬ ಸ್ವಾಂದೇ ||

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೪/೯)

೨. ಗುರ್ವಶಕ್ತ್ಯಿವ ತಾವಂತಿ ದಿಶಾಃ ಲಗ್ನಾಃ | ನ ಶಿಷ್ಯಯೋರಶಕ್ತ್ಯಂತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಆಚಾರ್ಯಾಯ ತ್ರಿಯಂ ಧನಮಾಪ್ನುತ

-ಕೃತ್ತಿರೀಯೋಪನಿತ್

**ಮುಹುರ್ಮುರಾರೇಃ ಸದಯಾವಲೋಕನೈ-
ಸ್ತಮಪ್ಯವದ್ಯಾತ್ ಪರಿಪಾಲಯನ್ನಿವ || ೩೧ ||**

ಒಳಕ ಗುರುಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಕೇಳಿದ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪಾಪೂರಿತನೋಟಗಳಿಂದ ವಂಶವನ್ನು ಪಾವನಮಾಡಿದ ಗುರುಗಳಾದ ಸಾಂದೀಪಿನಿಗಳು (ತಮ್ಮ ಮೃತ)ಪುತ್ರನನ್ನು (ಬದುಕಿಸಿಕೊಡಲು) ಕೇಳಿಕೊಂಡರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಯಾಪೂರ್ಣನೋಟಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಹ ಪಾಪದಿಂದ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ವಿ. : ೧. ಗುರುಕುಲವಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ ನೀಡುವುದು ಅಗತ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಅವಧ್ಯ - ದೋಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ವೇಳೆಗೆ ಮನಗಂಡಿದ್ದ ಗುರುಗಳು ಎಂದೋ ಮೃತನಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಮಗನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಡಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಹಾಗೆ ಬದುಕುವ ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಉದ್ವೃತನಾಗಲಿ, ತಮ್ಮ ವಂಶ ಪಾವನವಾಗಲಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉತ್ಪತ್ತಿಸುವ ಮೂಲಕ ಗುರುಗಳ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಬಯಕೆ ಕೇವಲ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವಾಗಿರದೆ ವಿಶೇಷ ಹರಿಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಸತ್ಕರ್ಮವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸಹ ಹುಟ್ಟಿದಾರಚ್ಚ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ತಲೆನೋವಿನಿಂದಾಗಿ ಮೃತ-ಪ್ರಾಯನಂತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಗುರುಪುತ್ರನ ತಲೆನೋವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಇದರಂತೆಯೇ ಇದೆ; ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಆಗಿನ ಹೆಸರೂ ಸಹ ವಾಸುದೇವ ಎಂದೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಪತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಅವರು ನೀಡಿದ ಇನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ.

ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

**ಸುತಂ ವಿಜಾನನ್ನಪಿ ಮೃತ್ಯುನೀತಂ
ಸ ಶಂಖದೈತ್ಯಂ ವಿನಿಹಂತುಕಾಮಃ |**

೧. ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಯ ಶಿರೋಗುರುವೇದಗಾಮಕಮಯತ್ ಸಹಜಾಮಪಿ ದುಃಸಹಾಮ್ |

ಸ ವಿಜಾನೇ ವಿಜನೇ ಮುಖವಾಯುಗಾ ಶ್ರವಣಗೋಚರತೇನ ಕದಾಚನ ||

-ಸು.ವಿ.(೨/೫೨)

೨. ಸಾಕ್ಷಾದರ್ಶೋಪನಿಷದೋ ವಿಭುರೈತರೇಯ್ಯಾಃ ಪಾಶ್ಚಲ್ಯೇನ ವಿಜನೇರ್ಥರಸಾನ್ ಬ್ರುವಾಣಃ |

ಅಧ್ಯಾಪಕಾಯ ವಿತತಾರ ವಿಮೋಕ್ಷಬೀಜಂ ಗೋವಿಂದಭಕ್ತಿಮುಚಿತಾಂ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾಂ ಸಃ || -ಸು.ವಿ.(೩/೫೫)

ಸಮುದ್ರಮಾಸಾದ್ಯ ನಿಹತ್ಯ ರಕ್ಷೋ

ಲಸದ್ಯತಃಸಮ್ನಿತಮಾಪ ಶಂಖಮ್ || ೩.೨ ||

ಗುರುಪುತ್ರನು ಮೃತ್ಯುವಶನಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶಂಖದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದು, ತನ್ನ ಹೊಳೆಯುವ ಕೀರ್ತಿಯಂತಿದ್ದ ಶಂಖವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಂಚಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಶಂಖದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಶಂಖವೊಂದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಶಂಖವಾದ ಪಾಂಚಜನ್ಯದ ಸನ್ನಿಧಾನ ವಿಶೇಷ.

೨. ಶಂಖವು ಬಳಿ, ಅದರಂತೆ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಹ ಅಹ್ಲಾದಾಯಕ; ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಶಂಖವೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಸಮುಚಿತವಾದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೇರವಾಗಿ ಯಮನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ, ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಕರೆತರದೆ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು ; ಎಂದರೆ ಆ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಶಂಖದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಪಂಚಜನರ ವಧೆ

ಸ^೧ ಪಂಚಜನದೇಹಸ್ಥಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ನಿಷ್ಕಾಸ್ಯ ಪಂಚ ಚ |

ಅಪಂಚಜನಮಾತೇನೇ ಸಾಕಂ ತೇನ ಪಯೋನಿಧಿಮ್ || ೩.೩ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಜನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಸುರನ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಹೊರ ಹಾಕಿ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಪಂಚಜನಮನ್ನಾಗಿಸಿದನು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಜನ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಕಾರ್ಯದ ಹಿರಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ^೨ ಪಂಚಜನನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಪಂಚಜನನು ಮೃತನಾದ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೩. ಪಂಚಜನರು ಎಂದರೆ, ಪಂಚಪ್ರಾಣರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಪ್ರಹ್ಲಾದಾತ್ರದಲ್ಲಿ ^೩.

೧. ಸ ವಿಧತೇ ಪಂಚ ಜನಾಃ ಪಂಚಸಮ್ನಿತಾ ಜನಾಃ ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ಯುಕ್ತಾಃ ಪುತ್ರತ್ವಾ ಉಪಯೋಗ-
ಪಂಚಜನತ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. 'ಯುಕ್ತಾಃ' ಪಂಚ ಪಂಚಜನಾ ಅಕಾಶಶ್ಚ ವ್ಯತಿಕ್ರಿಯಾ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪಂಚ ಪಂಚಜನಗಾಥಾ - "ಓಂ ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ವಾಕ್ಯರೇವಾತ್ ಓಂ", 'ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮುತ ಚಕ್ಷುಃಪ್ರಭುಃ |
ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಮುಷ್ಣಾಸ್ಥಂ ಮನಸೋ ಮನಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯರೇವಾತ್ || -ಪ್ರಹ್ಲಾದಾತ್ರ(೧/೪/೧೩)

**ಮುಹುರ್ಮುರಾರೇಃ ಸದಯಾವಲೋಕನೈ-
ಸ್ತಮಪ್ಯವದ್ಯಾತ್ ಪರಿಪಾಲಯನ್ನಿವ || ೩೦ ||**

ಒಳಕ ಗುರುಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಕೇಳಿದ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪಾಪೂರಿತನೋಟಗಳಿಂದ ವಂಶವನ್ನು ಪಾವನಮಾಡಿದ ಗುರುಗಳಾದ ಸಾಂದೀಪಿನಿಗಳು (ತಮ್ಮ ಮೃತ)ಪುತ್ರನನ್ನು (ಬದುಕಿಸಿಕೊಡಲು) ಕೇಳಿಕೊಂಡರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಯಾಪೂರ್ಣನೋಟಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಹ ಪಾಪದಿಂದ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ವಿ. : ೧. ಗುರುಕುಲವಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ ನೀಡುವುದು ಅಗತ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಅವಧ್ಯ - ದೋಷ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ವೇಳೆಗೆ ಮನಗಂಡಿದ್ದ ಗುರುಗಳು ಎಂದೂ ಮೃತನಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಮಗನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಡಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಹಾಗೆ ಬದುಕುವ ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಉದ್ಭವನಾಗಲಿ, ತಮ್ಮ ವಂಶ ಪಾವನವಾಗಲಿ ಎಂಬುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಮೂಲಕ ಗುರುಗಳ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಬಯಕೆ ಕೇವಲ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವಾಗಿರದೆ ವಿಶೇಷ ಹರಿಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಸತ್ಕರ್ಮವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸಹ ಹುಟ್ಟಿದಾರಭ್ಯ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ತಲೆನೋವಿನಿಂದಾಗಿ ಮೃತ-ಪ್ರಾಯನಂತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಗುರುಪುತ್ರನ ತಲೆನೋವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಇದರಂತೆಯೇ ಇದೆ; ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಆಗಿನ ಹೆಸರೂ ಸಹ ವಾಸುದೇವ ಎಂದೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಪತರೇಂದೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಅವರು ನೀಡಿದ ಇನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ.

ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸುತಂ ವಿಜಾನನ್ನಪಿ ಮೃತ್ಯುನೀತಂ

ಸ ಶಂಖದೈತ್ಯಂ ವಿನಿಹಂತುಕಾಮಃ |

೧. ಪ್ರಿಯವಯಸ್ಯಪಿರೋಗುರುವೇದನಾಮಶಮಯತ್ ಸಹಜಾಮಪಿ ದುಃಖಾಮ್ |

ಸ ವಿಜಿಗೇ ವಿಜನೇ ಮುಖವಾಯುಗಾ ಶ್ರವಣಗೋಚರತೇಜ ಕದಾಚನ ||

-ಸು.ವಿ.(೨/೫೦)

೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್‌ಛೋಪನಿಷದೋ ವಿಭುರೈತರೇಯ್ಯಾಃ ಪಾಠಶೈಲೇನ ವಿಜನೇಽರ್ಥರಸಾನ್ ಬ್ರುವಾಣಃ |

ಅಧ್ಯಾಪಕಾಯ ವಿತತಾರ ವಿಮೋಕ್ಷಬಿಜಂ ಗೋವಿಂದಭಕ್ತಮುಚಿತಾಂ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾಂ ಸಃ || -ಸು.ವಿ.(೨/೫೫)

ಸಮುದ್ರಮಾಸಾದ್ಯ ನಿಹತ್ಯ ರಕ್ಷೋ^೧

ಲಸದ್ಯತಃಸಮ್ನಿತ್ಮಮಾಪ ಶಂಖಮ್ || ೩೨ ||

ಗುರುಪುತ್ರನು ಮೃತ್ಯುವಶನಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶಂಖದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಬಯಸಿದವನಾಗಿ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದು, ತನ್ನ ಹೊಳೆಯುವ ಕೀರ್ತಿಯಂತಿದ್ದ ಶಂಖವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಂಚಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಶಂಖದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಶಂಖವೊಂದನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಶಂಖವಾದ ಪಾಂಚಜನ್ಯದ ಸನ್ನಿಧಾನ ವಿಶೇಷ.

೨. ಶಂಖವು ಬಿಳಿ, ಅದರಂತೆ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಹ ಅಹ್ಲಾದದಾಯಕ; ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಶಂಖವೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಸಮುಚಿತವಾದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೇರವಾಗಿ ಯಮನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿ, ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಕರೆತರದೆ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು ; ಎಂದರೆ ಆ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಶಂಖದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ ಪಂಚಜನರ ವಧೆ

ಸ^೨ ಪಂಚಜನದೇಹಸ್ಯಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ನಿಷ್ಕಾಸ್ಯ ಪಂಚ ಚ |

ಅಪಂಚಜನಮಾತೇನೇ ಸಾಕಂ ತೇನ ಪಯೋನಿಧಿಮ್ || ೩೩ ||

ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಜನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆಸುರನ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಹೊರ ಹಾಕಿ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಪಂಚಜನವನ್ನಾಗಿಸಿದನು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಜನ ಆಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಕಾರ್ಯದ ಹಿರಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ^೨ ಪಂಚಜನನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಪಂಚಜನನು ಮೃತನಾದ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೩. ಪಂಚಜನರು ಎಂದರೆ, ಪಂಚಪ್ರಾಣರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ^೩.

೧. ಸ ವಿಧತೇ ಪಂಚ ಜಗಾಃ ಪಂಚಸಂಖ್ಯಾಕಾ ಜಗಾಃ ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ಯುಕ್ತಿಸ್ಥಿ ವ್ಯತ್ಯಕ್ತಾ ಉಭಯೋರ-
ಪಂಚಜನತ್ವಂ ದೃಷ್ಟವಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. 'ಯುಕ್ತಾ' ಪಂಚ ಪಂಚಜಗಾ ಅಕಾಶತ್ವ ದೃತಿತ್ವಿತ್' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಪಂಚ ಪಂಚಜಗಾಣಾಹ - "ಓಂ ಪ್ರಾಣಾದಯೋ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ ಓಂ". 'ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮುತ ಚಕ್ಷುಷಶ್ಚಕ್ಷುಃ
ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಮನ್ಯೂಷ್ಮಾನ್ ಮನಸೋ ಮನಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ || -ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋತ್ತರ(೧/೪/೧೩)

೪. ಅವನ ನಿವಾಸದಿಂದಾಗಿ ಸಪಂಚಜನವಾಗಿದ್ದ ಸಮುದ್ರ ಅವನ ನಿಧನದಿಂದ ಅಪಂಚ-
ಜನವಾಯಿತು ಎಂದರೆ ಅವನು ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು; ಅವನಿಂದಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಪೀಡೆಯಿಂದ ಅದು
ಪಾರಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೫. ಕಾಲೀಯನ ದಮನದಿಂದ ಯಮುನೆಯು ಪರಶುದ್ಧಳಾದಂತೆ ಪಂಚಜನರ
ಸಂಹಾರದಿಂದ ಸಮುದ್ರವು ಸಕಲಲಗೂ ಸುಗಮ್ಯವೆನ್ನಿಸಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಯಮನಿಗೂ ಶಾಸಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯಮಾಲಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸ ಕಂಬುಮುದ್ಧತಂ

ವಿಭುಃ ಪ್ರದಧೌ ರಿಪುದರ್ಪಹಾರಿಣಿಮ್ |

ಗುರೋಃ ಸುತಂ ದೇಹಿ ನ ಚೇದಿಯಂ ದಶಾ

ಭವೇತ್ ತವಾಪೀತಿ ನಿರ್ದರ್ಶಯನ್ನಿವ || ೩೪ ||

ಯಮಲೋಕವನ್ನು ತಲುಪಿದ ಪ್ರಭುವಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ತಂದಿದ್ದ
ರಿಪುಗಳ ಸೊಕ್ಕನ್ನು ಅಡಗಿಸುವ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಶಂಖವನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿದ ; ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು
ನೀಡು, ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಿನಗೂ ಸಹ ಇದೇ ಗತಿಯಾದೀತು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವನೋ
ಎಂಬಂತೆ.

೬. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯವನ್ನು ಊದಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಪಾಂಚಜನ್ಯವನ್ನು ಊದುವ ಮೂಲಕ ಆ ಆಸುರನಿಗಾದ ಪರಾಭವರೂಪ
ಗತಿಯೇ ನಿನಗೂ ಆದೀತು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ನುಡಿಯನ್ನು ಯಮದೇವರಿಗೆ ನೀಡಿದ
ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹ ; ಕಂಬು - ಶಂಖ.

೩. ಯಮನು ನರಕಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಮಾನ್ಯನಾದ ದೇವತೆ. ಆದರೆ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ
ಮುಖ್ಯ ನಿಯಾಮಕನಾದವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ. ಯಮನಲ್ಲಿ
ಯಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಭೂತಿ ರೂಪ ಇರುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಯಮಃ
ಸಂಯಮತಾಮಹಮ್ | - ಗೀತಾ (೧೦/೨೯).

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾಂಚಜನ್ಯಘೋಷದ ಅದ್ಭುತಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮಹಾಭಾರತದ
ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿದೆ (ದ್ರೋಣಪರ್ವ. ೭೩/೫೨; ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. ೨೬/೯೨):

೧. ತತಃ ಸಂಯಮನೀಂ ನಾಮ ಯಮಸ್ಯ ದಯಿತಾಂ ಪುರೀಮ್ |

ಗತ್ವಾ ಜನಾರ್ದನಃ ಶಂಖಂ ಪ್ರದಧೌ ಸಹಲಾಯುಧಃ ||

ಶಂಖನಿಹ್ರಾದಮಾಕರ್ಣ್ಯ ಪ್ರಜಾಸಂಯಮನೋ ಯಮಃ |

ತಯೋಃ ಸಪರ್ಯಾಂ ಮಹತೀಂ ಚಕ್ರೇ ಘ್ನು ಪ್ಪೂಂಛತಃ ||

- ಭಾಗ (೧೦/೪೨, ೪೩-೪೪)

ಸ ಪಾಂಚಜನ್ಯೋಽಚ್ಯುತವಕ್ತ್ರವಾಯುನಾ ಭೃಶಂ ಸುಪೂರ್ಣೋದರನಿಃಸೃತಧ್ವನಿಃ |
ಜಗದ್ವಿಂಚೇಶಸುರೇಂದ್ರಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಕಂಪಯಾಮಾಸ ಯುಗಾತ್ಮಯೇ ಯಥಾ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಮನ ವಿಜ್ಞಾಪನೆ

ಅಮುಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಗುರೋಃ ಸುತಸ್ಯ
ಧ್ರುವಂ ವಿಮುಕ್ತಃ ಕರಸಂಗತಾಽಭೂತ್ |
ತ್ವದಾಗಮಾತ್ ಪ್ರಾಗಪಿ ತಂ ಜಿಹಾಸುಂ
ವಿಭುಸ್ತ್ವಮಾಜ್ಞಾಪಯಸೀಶ ಕಿಂ ಮಾಮ್ || ೩೫ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಾದ ನಿನಗೆ ಗುರುವೆನ್ನಿಸಿದ ಆ ಸಾಂದೀಪಿನಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಇವನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತ-
ವಾಗಿಯೂ ಮುಕ್ತಿಯು ಕೈವಶವಾಯಿತು; ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಮುನ್ನವೇ ಅವನನ್ನು
ಇಲ್ಲಿಂದ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಭುವಾದ ನೀನು ವಿತಕ್ತೋಚ್ಛರ
ಆಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಿರುವಿ?

ವಿ : ೧. ಕೇವಲ ಯಮಲೋಕದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಂಸಾರದಿಂದಲೇ ಗುರುಪುತ್ರನಿಗೆ
ಜಡುಗಡೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಖಚಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಯಮಲೋಕದ ಜಡುಗಡೆ ಯಾವ ಲೆಕ್ಕ
ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ನರಕಾಧಿಪತಿಯಾದ ಯಮನು ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರನ್ನು ಅದರಿಸುವ ಬಗೆಯು ವಿಷ್ಣು-
ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನ. ಅಜಾಮಿಳನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ಯಮದೇವರು
ತನ್ನ ದೂತರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣ-
ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೩. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ನರಕದ ಭಯವಿರದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರಂತಹ ಹರಿಭಕ್ತರೇ ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯ ಹಾಗೂ
ಸಾಕುಮಗನಾಗಿದ್ದ ಮೋಹನದಾಸರನ್ನು ಜಡುಗಡೆಮಾಡಿಸಿದ ವಿವರ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್
ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ ತಂದಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಚ್ಛರಿಯೂ
ಇರದು.

೧. ತತ್ ಕ್ಷಮ್ಯತಾಂ ಸ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷಃ ಪುರಾಣೋ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಪುರುಷೈರ್ಮದಸ್ಯತೇನ |

ಸ್ನಾಣಾಮಹೋ ನ ವಿದುವಾಂ ರಚಿತಾಂಜಲೀಣಾಂ ಶ್ಲಾಂಕಿರ್ವರೀಯಃ ನಮಃ ಪುರುಷಾಯ ಭೂಮ್ನೇ ||

-ಭಾಗ (೬/೩/೨೦)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಯಮನಿಗಾದ ಸಂಭ್ರಮ

ಇತೀವ ತತ್ತ್ವಾಗವಿಶಂಕಮಾನಸೋ

ಯಮಃ ಸಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಸುತಂ ಸಮಾದಿಶತ್ |

ಅಲಭ್ಯತದ್ವರ್ತನಜಾತಸಂಭ್ರಮಃ

ಪ್ರಹೃಷ್ಠರೋಮಾ ಪ್ರಣಮನ್ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ || ೩೬ ||

ಹೀಗೆ (ತನಗೆ ಆದೇಶ ನೀಡುವುದೇಕೆ) ಎಂಬಂತೆ ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಂಕ ಮನಸ್ಸಿನ ಯಮನು ದುರ್ಲಭವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಸಂಭ್ರಮಭರಿತನಾಗಿ, ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡವನಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಪುನಃಪುನಃ ವಂದಿಸುತ್ತಾ ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ನೀಡಿದನು.

ವಿ. : ೧. ವರುಣಭೃತ್ಯನು ನಂದಗೋಪನನ್ನು ಹಿಡಿದೊಯ್ದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವರುಣಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ವರುಣನಿಂದ ನಂದಗೋಪನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿತಂದ ಪ್ರಸಂಗವು ಇದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇತರ ಸಕಲರ ಬಂಧನವನ್ನು ಸಹ ಬಿಡಿಸಿಲ್ಲ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ವಿರೇಷಾಂಶ ತಿಳಿಯುವುದು.

೨. ಯಮನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಸಂಕೇತ. ಯಮನಿಂದ ಗುರುಪುತ್ರನ ಬಿಡುಗಡೆ ಮೃತ್ಯು-ಪಾಶದಿಂದ ಸುಷ್ಣಾಸ್ಥಾಯಿನರತರಾದ ಸಾತ್ತಿಕ್ಕರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡುವುದರ ಸಂಕೇತ :

ತೇಜಾಮಹಂ ಸಮುದ್ವರ್ತಾ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರಸಾಗರಾತ್ |

ಭವಾಮಿ ನ ಚಿರಾತ್ ಪಾರ್ಥ ಮಯ್ಯಾದೇಶಿತಚೇತಸಾಮ್ || (ಗೀತಾ-೧೨/೭)

ಮಧುರೆಗೆ ಮರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸುತಂ ಸಮಾನೀಯ ತತೋಽಂತಕಾಂತಿಕಾತ್

ಪ್ರದಾಯ ಶೌರಿಗುರವೇ ಸ್ವಕಾಂ ಪುರೀಮ್ |

ಉಪೇತ್ಯ ಪಿತ್ರೋರಪಿ ದಕ್ಷಿಣಾಮಿವ

ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಾಸ ನಿಜಂ ಸ್ವಪಿಗ್ರಹಮ್ || ೩೭ ||

ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಯಮನ ಬಳಿಯಿಂದ ಕರೆತಂದು ಗುರುಗಳಿಗೆ ನೀಡಿ, ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತಲುಪಿ, ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಂಬಂತೆ ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ತೋರಿದನು.

೧. : ೧. ಗುರುಪುತ್ರನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಹರ್ಷ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತಾನೇ ಎದುರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ವಸುದೇವದೇವಕೀಯರಿಗೆ ಅಪಾರ ಅನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಎಂದರ್ಥ; ಶೌರಿ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ - ಶೌರಿ; ಶೂರಜನೇಶ್ವರಃ (ಎಷ್ಟುಸಹಸ್ರನಾಮ).

೨. 'ಮೃತಪುತ್ರನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಗುರುಗಳಿಗಾನಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅನಂದವು ಮರಳಿ ಬಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ವಸುದೇವದೇವಕೀಯರಿಗೆ ಆಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩.. ಉತ್ತರಬದರಿಯಿಂದ ಆಗಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕಂಡು ವಿಶಾಲಬದರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸತ್ಯತೀರ್ಥಾದಿ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಆದ ಅನಂದ, ಜಾಂಬವಂತನಿಂದ ಸ್ಯಮಂತಕಮಣಿಯನ್ನು ತಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಯಾದವರಿಗಾದ ಅನಂದ, ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು ತಂದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕಂಡ ಕಪಿಗಳಿಗಾದ ಅನಂದ, ಸೌಗಂಧಿಕವನ್ನು ತಂದ ಭೀಮನನ್ನು ಕಂಡು ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಗಳಿಗಾದ ಅನಂದ ಈ ಬಗೆಯದೇ ಆಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು; ಅಂತಕ - ಯಮ; ಅಂತಿಕ - ಸಮೀಪ.

೪. ಇದು 'ಅಭ್ಯರ್ಚಿತೋ ನೈವಸದಿಷ್ಟರಾತ್ಮಪ್ರೀತೋ' ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯವಚನ(೧೪/೫)ದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಮಧುರೆಯ ವೈಭವ

ರಾಜಧಾನೀ ಜಯತಿ ಸಾ ಭೋಜವೃಷ್ಟಂಧಕಾಶ್ರಿತಾ |

ರಾಜರಾಜಪದತ್ತಾತಾ ರಾಜಾ ಯತ್ರ ರಮಾಪತಿಃ || ೩೮ ||

ಭೋಜರು, ವೃಷ್ಟಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅಂಧಕರಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಆ ಮಧುರೆಯು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು; ಅಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ರಾಜರಾಜನೆನ್ನಿಸಿದ ಕುಬೇರನಿಗೂ ರಕ್ಷಕನಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನೇ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವನಲ್ಲವೇ!

೧. : ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದ ಶ್ಲೋಕವೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ :

ರಾಜಧಾನೀ ಜಯತಿ ಸಾ ಗಜಗಹ್ವರಸಂಕ್ಷತಾ |

ಯತ್ರ ಛಾಂತಿ ಗಜಾ ಮಾಧ್ವರಾಧ್ಯಾಂತಧರಣೀಧರಾಃ || -ಪೂರ್ವಪ್ರಬಂಧ(೨/೧೬)

೨. ರಾಜರಾಜ - ಕುಬೇರ ('ರಾಜರಾಜೋ ಧನಾಧಿಪಃ' - ಅಮರ).

೧. ಯಥಾ ಮೃತಪುತ್ರದರ್ಶನೇನ ಗುರೋಃ ಪ್ರೀತೀರಮಮೇತಾವ್ಯಾಲ್ಮಮಧ್ವಪುತ್ರವಿಗ್ರಹದರ್ಶನೇನ ಪ್ರೀತೀರಪಿ ಪ್ರೀತೀರಭೂದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ

೨. ವಾಗರೇಂದ್ರ ಇವ ತೀರ್ಣವಾರಿಧಿವ್ಯಾಸುದೇವ ಇವ ರತ್ನರಾಜವಾನ್ |

ಭೀಮಸೇನ ಇವ ಸೂನವರ್ಯಹೃನ್ನಿರ್ದೃತಂ ಸ್ವಜನಮಾನಿಸಾಯ ಸಃ ||

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೯/೬)

ಉಗ್ರಸೇನನ ಹರಿಮೆ

ಉಗ್ರಸೇನೋ ವಿಜಯತೇ ಸ್ವರ್ಗಭರ್ಗೀತವೈಭವಃ |

ಅಗ್ರೇಸರಾ ಯದ್ವಜ್ರಾಸ್ತಮುಗ್ರಾ ರಾಮಾದಯೋ ದ್ವಿಜಾಮ್ || ೩೯ ||

ಯಾವನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಉಗ್ರರೆನ್ನಿಸಿದ ಬಲರಾಮ ಮೊದಲಾದವರು ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದರೋ, ಅಂತಹ, ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೊಂಡಾಡುವ ವೈಭವದ ಉಗ್ರಸೇನರಾಜನು ಮಹಾಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿರುವನು.

ಪಿ. : ಉಗ್ರಸೇನನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಳುಗಳಾಗಿ ಬಲರಾಮ ಮೊದಲಾದಂತಹ ಶತ್ರು-ನಾಶಕರಾದ ಮಹನೀಯರು ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಉಗ್ರಸೇನನ ಸೇನೆ ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಉಗ್ರವೆನ್ನಿಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದು ಭಾವ; ದ್ವಿಜಿನೀ - ಸೇನೆ; ಸ್ವರ್ಗ - ದೇವತೆ.

ಮಂತ್ರಿಗಳು ತಿಳಿಸಿದ ರಾಜನೀತಿ

ಹೃದಯಜ್ಞಾ ರಾಜನೀತೇಃ ಸಭಾಯಾಂ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನ್ವನಃ |

ಮಂತ್ರಿಣೋ ಮಂತ್ರತಂತ್ರಜ್ಞಾ ಮಂತ್ರಯಂತೀತ್ವಮನ್ವಹಮ್ || ೪೦ ||

ರಾಜನೀತಿಯ ಹೃದಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರಜ್ಞರಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಆ ಶಾರ್ಙ್ಗ-ಧನ್ವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಹೀಗೆ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪಿ. : ೧. ಮಂತ್ರತಂತ್ರಜ್ಞರಾದವರೇ ನಿಜ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿ ಎನ್ನಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ. ಮುಂದಿನ (೪೧-೬೮) ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜನೀತಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಮಂತ್ರ ಎಂದರೆ ಪಾಡುಗ್ಮಗಳ ಚಿಂತನೆ; ತಂತ್ರ ಎಂದರೆ ಸಾಮ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಯಗಳು : ಮಂತ್ರಃ ಪಾಡುಗ್ಮಚಿಂತನಮ್ | ತಂತ್ರಂ ಸಾಮಾದ್ಯುಪಾಯಃ || - ವ್ಯಾ.

೩. 'ಶಾರ್ಙ್ಗಧನ್ವಾ' ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪದ ('ಶಾರ್ಙ್ಗಧನ್ವಾ ಗದಾಧರ').

ನಿಷ್ಕಾವಂತ ಸೈನಿಕರ ಅಗತ್ಯ

ರಣೇ ಯದಾಜ್ಞಾತರತಂಕಿಚ್ಛಾ

ಭಟಾಃ ಪರಾವೃತ್ಯ ನ ಲಕ್ಷಯಂತಿ |

೧. ಯುದ್ಧಾಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಮರಣದ್ವಾರಾ ಸ್ವರ್ಗಂ ಗುಚ್ಛತಿ ವೇತಿ ಭಾವಃ | ಸ ಏವ ರಾಜಾ ವಿಜಯೇ ವಿಜಯ-ಹೀಲವಾನ್ | ರಾಜಃ ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿರಾವಶ್ಯಕೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಜಯಾಂಗನಾಂ ವಾ ದಿವಿಜಾಂಗನಾಂ ವಾ

ಸ್ವಶಂತಿ ರಾಜಾ ವಿಜಯೀ ಸ ವಿವ ॥ ೪೧ ॥

ಯಾವ ರಾಜನ ಆದೇಶವೆಂಬ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಭಯಪಡುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಟರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದಿರುಗಿ ನೋಡರೋ, ಜಯಾಂಗನೆಯನ್ನೋ, ದಿವಿಜಾಂಗನೆಯನ್ನೋ ಪಡೆಯುವರೋ, ಅವನೇ ಜಯಶೀಲನಾಗುವ ರಾಜ.

ವಿ : ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವು ಅಥವಾ ಸಾವು ಎಂಬ ವೀರತನದ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರಾಜನಿಗೆ ಎಂದೂ ಪರಾಜಯವು ಒದಗದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯಾಂಶ.

೨. ಜಯಾಂಗನೆ ಎಂದರೆ ಜಯರೂಪದ ನಾರಿ, ದಿವಿಜಾಂಗನೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಸ್ತ್ರೀ. ಗೆದ್ದರೆ ರಾಜ್ಯ, ಸತ್ತರೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಂಬ ದೈವದ ವೀರಭಟರು ಎಂದರ್ಥ; ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಗೀತೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ : ಹತೋ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ನುಸಿ ಸ್ವರ್ಗಂ ಜಿತ್ವಾ ವಾ ಭೋಕ್ತೃಸೇ ಮಹೀಮ್ | (೨/೨.೮)

ರಾಜನ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಾರ ಮೊದಲಾದವರ ಪಾತ್ರ

ಚಾರೇಣ ಯೋ ವೇತ್ತಿ^೧ರಿಪೋರ್ವಚಾರಂ

ಸದಾ ರಣೋಪಸ್ಮರಣಂ ಯುನಕ್ತಿ |

ಅಗಮ್ಯಭೂಮಿಃ ಪರಿಖಾದಿನಾ^೨ನ್ಯೈಃ

ಸ ವಿವ ರಾಜಾ ವಿಜಯೀ ನ ಚಾನ್ಯಃ ॥ ೪೨ ॥

ಯಾವನು ಚಾರರ ಮೂಲಕ ಶತ್ರುಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅರಿಯುವನೋ, ಸದಾ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಪರಿಖಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನೋ, ಆ ರಾಜನೇ ಜಯಶೀಲನಾಗುವನು; ಬೇರೆಯವನಲ್ಲ.

ವಿ : ೧. ^೧ರಾಜನು ಯಶಸ್ವಿ ಎನ್ನಿಸಲು ಗೂಢಚಾರರ ಮೂಲಕ ಶತ್ರುಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು, ಸದಾ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು ; ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ಕೆಡುಕು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಎಚ್ಚರವಹಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೧. 'ಚಾರೈಃ ಪಶ್ಯಂತಿ ರಾಜಾಣಃ' ; 'ರಾಜಾಣಾಂಚಾರೈಃ'.

-ಮಹಾಭಾರತ (ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ * *)

೨. ವಿಜಗೀಮಣಾ ಪರವೃತ್ತಾಂತಜ್ಞೇನ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಪೂರ್ವಯವತಾಃ ೨ ಭಾಷ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಪರಿಖಾ ಎಂದರೆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆಯುವ ಕಂದಕ ಎಂದರ್ಥ; ಆಳದ ಕಂದಕದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ನೀರು ಹಾಗೂ ಮೊಸಳೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರೂರಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ದಾಟಲು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂದೆನಿಸುವುದು.

ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯ ಮಹತ್ವ

ಸ್ವಸಂಸದಿ ಪ್ರೌಢಜನೇಷು ಮಂತ್ರಿ-

ವರೇಷು ನೀತ್ಯಾಗಮತ್ತತ್ವ ನಿತ್ಯು |

ವಿಚಾರ್ಯ ಕುರ್ಯಾದ್ವಿಷತಾಮುಪಾಯೈ-

ರ್ಮಿಥೋ ವಿಭೇದಂ ಸುಖಭಾಕ್ ಸ ಭೂಪಃ || ೪೩ ||

ತನ್ನ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢಜನರೊಂದಿಗೂ, ನೀತಿರಾಸ್ಯದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಮಂತ್ರಿಶ್ರೇಷ್ಠರೊಂದಿಗೂ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ನಡೆಸಿ, ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಒಡುಕು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಆ ರಾಜನು ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನೆನ್ನಿಸುವನು.

ವಿ. : ರಾಜನೀತಿಯ ಆರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉಪಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ಎಂಬುದು ಒಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಭೇದ ಎಂದರೆ ಒಡುಕು ಎಂದರ್ಥ. ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರಭೇದ ಎಂಬುದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ರತ್ನರಾಜರಲ್ಲಿ ಒಡುಕು ಹುಟ್ಟಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಬಲವು ಕುಂದಿ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಾನು ಜಯಶೀಲನಾಗುವ ಅವಕಾಶ ಹೆಚ್ಚುವುದು ಎಂಬುದು ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಫಲ.

ಆಲಸ್ಯವು ಅನರ್ಥಕರ

ಉತ್ಸಾಹಸಂಗತಾ ನೀತಿಃ ಸೂತೇ ನರವರೋಚಿತಾ^೧ |

ಕೀರ್ತಿಪ್ರತಾಪಾ^೨ ರಾಜೇಂದ್ರ ತತ್ರಾಲಸ್ಯಂ ಪ್ರತೀಪಕ್ಯತ್ || ೪೪ ||

ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ನೀತಿಯು ರಾಜೋಚಿತವಾದ ಕೀರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಾಪಗಳನ್ನು ನೀಡುವವು. ಎಲೈ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ! ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಲಸ್ಯವು ವಿರೋಧವೆಸಗುವುದು; (ಪ್ರತೀಪ - ವಿರೋಧ).

೧. ಪ್ರಕಾಶವನಾಹ್ವಾನನಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಆಹ್ವಾನನಂ ವೃಷ್ಟಾಃ ಉತ್ಸಾಹಮಂತ್ರಪ್ರಭುತ್ವಶ್ಚಯುರ್ವ |

-ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯ. ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ (೧೪/೧೪)

೨. ಯತುಕಾಲೇ ಪುರುಷಸಂಗತಸ್ಯಿವತ್ ಉತ್ಸಾಹಸಂಗತ್ಯವ ನೀತಿಃ ಫಲಶೀಲಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ದಾಟಾ ಇದಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ನೀತಿವಾತಂ ಕರೋತಿ | ತಾದೃಶಂ ಪ್ರಯತ್ನಂ ನ ಕುರುತೇ ಚಿತ್ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಒಪಂ ಕೀರ್ತಿರಬ್ಧ್ಯ ಸ್ಥಲಿಂಗತ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಾಪರಬ್ಧ್ಯ ಪುಲಿಂಗತ್ಯಾತ್ ತಯೋಃ ಕುಮಾರೀಕುಮಾರಾಭ್ಯಾಮ್ | ವ್ಯಾಯಃ ಸ್ವೀಕಾರಂ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಾವೇಕ್ಷಿತ್ವಾಕ್ರುಂಸಃ ಪ್ರಮದತ್ಯಾವೇಕ್ಷಿತ್ವಾಚ್ಚ ನೀತ್ಯಾ ಕೀರ್ತಿಃ ಉತ್ಸಾಹಾತ್ಪ್ರತಾಪ ಇತಿ ವಿವೇಕೋ ದ್ರವ್ಯವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೧. : ಉತ್ಸಾಹವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತು, ಅಲಸ್ಯ ಸರ್ವಾರ್ಥನಾರ್ಥ ಎಂದು ಭಾವ :

ಸೋತ್ಸಾಹಸ್ಯಾಪ್ತಿ ಲೋಕೇಷು ನ ಕಿಂಚಿದಪಿ ದುರ್ಲಭಮ್ |

- ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣ (೪/೧/೧೨೩)

ಸಾಮಾದಿ ಚತುರುಪಾಯಗಳ ಅಗತ್ಯ

ಸಾಮಾದ್ಯುಪಾಯಾವಸರಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಶೂರತಾ |

ಅಮ್ನಾಯಾರ್ಥಾಪರಿಸ್ಪೂರ್ತೇಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಿವ ವಾದಿನಃ || ೪೫ ||

ಸಾಮ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಯಗಳ ಪ್ರಸಂಗದ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ರಾಜರ ಶೂರತ್ವವು ವೇದಾರ್ಥದ ಪರಿಸ್ಪೂರ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ವಾದಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಂತಾಗುವುದು.

೧. : ೧. ಸಾಮ, ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯ ಉಪಾಯಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಲೋಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಬದಲು ಅನರ್ಥವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ರಾಸ್ತ್ರ ಚರ್ಚೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ವೇದಾರ್ಥಗಳ ಪರಿಸ್ಪೂರ್ಣವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ವಾದಿಯು ಎಷ್ಟೇ ಕುರಲನಾಗಿದ್ದರೂ ಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥನೆನ್ನಿಸುವನೋ ಹಾಗೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವೇದರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ರಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೇ ಸಾರ್ಥಕ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಸಂಧಿ-ನಿಗ್ರಹಾದಿಗಳ ಅಗತ್ಯ

ಯಃ ಸಂಧಿಮುಖ್ಯಾಮಲನೀತಿಕಾಲ-

ಮಜ್ಞಾನ್ಯವಿಜ್ಞಾಯ ರಣಂ ವಿಧತ್ತೇ |

ಷಣ್ಮಗ್ರಹಾಣಾಂ ಸಮಯಾನಭಿಕ್ಷ-

ವಾದೀವ ಸಂಸತ್ತು ಸ ಯಾತ್ಯಕೀರ್ತಿಮ್ || ೪೬ ||

ಸಂಧಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ರಾಜನೀತಿಯ ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವ ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ರಾಜನು, ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಆರು ನಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾನಗಳ ಪ್ರಯೋಗದ ಕಾಲವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ವಾದಿಯಂತೆ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

೧. ಕ್ಷಮವಿವರ್ಯಾಸೋ ಅಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲಮ್ | ಯಥಾ ಕೃತಕೃತ್ಯಾದಿನೃತ್ಯಃ ಶಙ್ಕಾ ದಿ | - ಕ್ಷಮಾಗವಚ್ಛತಿ

೨. ಯಥಾಸಯಂ ವಾದೀ ಅಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲತ್ವಾದಿನಾ ನಿಗ್ರಹತೇ ತಥಾಸಯಮುಪ ರಾಜಾ ಶಙ್ಕುಃ ನಿಗ್ರಹತ ಮತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಯಾನ, ಆಸನ, ದ್ವೈಧೀಭಾವ ಹಾಗೂ ಸಂಶ್ರಯ ಎಂಬ ಆರು ರಾಜನೀತಿಯ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಈ ಆರನ್ನು ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಯಶಸ್ಸು ಖಚಿತ ಎಂದರ್ಥ:

ಸಂಧಿಂ ಚ ವಿಗ್ರಹಂ ಚೈವ ಯಾನಮಾಸನಮೇವ ಚ |

ದ್ವೈಧೀಭಾವಂ ಸಂಶ್ರಯಂ ಚ ಪದ್ಧತೀಶಾನ್ ಕವಯೋ ವಿದುಃ^೧ ||

೨. ^೨ ಅದರಂತೆ ವಿರೋಧ, ಆಸಂಗತಿ, ನ್ಯೂನ, ಅಧಿಕ, ಸಂವಾದ, ಹಾಗೂ ಅನುಕ್ರಿಯೆ ಎಂಬ ಆರು ^೩ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಈ ಆರೂ ಸಹ ಕಥಾದೋಷಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ^೪ ಕಥಾಲಕ್ಷಣಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ^೫ ಇವುಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಅರಿಯದ ವಾದಿಯು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವ ಮೂಲಕ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶಾಸ್ತ್ರ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ವಾಗ್ವಾದವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ರಾಜರಿಗೆ ಬಾಹು-ಯುದ್ಧದಂತೆ ವಿಪ್ರರಿಗೆ ವಾಗ್ವಾದವು ವಿಹಿತ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸಹ ನಿರೂಪಿತ.

ಶತ್ರುಜಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳು

ನಾನಾಪ್ರಕಾರೈರ್ದರ್ಶದಿಕ್ಷು ಶತ್ರುನಃ

ಯೋ ನೈವ ಜೇತುಂ ಯತತೇ ಕ್ಷೀತೀಶಃ |

ಬತಾವಶೀಭೂತದಶೇಂದ್ರಿಯೌಘೋ

ಪ್ರತೀವ ನಾಸೌ ಸುಖಭಾಕ್ ಕದಾಽಪಿ || ೪೭ ||

೧. ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ (೧೪/೧೪)

೨. ವಿಕಸ್ಮಿನ್ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತದನುಧ್ಯಾಪ್ಯ ನಿಗ್ರಹಾಂತರಂ ಸಮುದ್ರಾವಯವನಿರಸುಯೋಜ್ಯಾನುಯೋಗೇನ ಸ ವಾದೀ ಯಥಾ ಪ್ರತಿವಾದಿನಾ ನಿಗ್ರಹ್ಯತೇ | ವಿವಂ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಶಾಯಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಸಂಧಿಮುಕ್ತತ್ವಾ ಯಃ ವಿಗ್ರಹಾದಿಕಂ ಕುರುತೇ ಸೋಽಪಿ ಶತ್ರುಣಾ ನಿಗ್ರಹ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ತತ್ರ ಯೋಗ್ಯತಾಭಾವೋ ವಿರೋಧಃ | ಆಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹೋಽಸಂಗತಿಃ | ಅದೃಷ್ಟವ್ಯಸ್ಯೈಕದೇಶಮಾತ್ರದರ್ಶನಂ ನ್ಯೂನಮ್ | ಸನ್ನಿಧ್ವಭಾವವಿರೋಷಃ | ಆಕಾಂಕ್ಷಿತಶೈವಾನ್ಯೇನ ಕೃತಕಾರ್ಯಸ್ಯ ದರ್ಶನಮಾಧಿಕ್ಯಮ್ |.... ವಿಪ್ರತಿಪಸ್ವಪ್ರಮೇಯಾಂಗೀಕಾರಃ ಸಂವಾದಃ | ಪರಮೋಢನಾರ್ಥಸ್ಯಾವಶ್ಯಂವತ್ಸವ್ಯಸ್ಯಾವಶನಮನುಕ್ತಃ |

-ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

೪. ವಿರೋಧಾಸಂಗತಿನ್ಯೂನತೂಷ್ಣೀಂಭಾವಾದಿಕ್ಯರ್ಜತಃ ||

-ಕಥಾಲಕ್ಷಣ (೧೮)

ವಿರೋಧಶ್ಚ ತಥಾಂಧಿಕ್ಷಂ ನ್ಯೂನತಾಂಸಂಗತಿಶ್ಚತಾ |

ಉಪಪತ್ತಿದೋಷಾ ವಿಕ್ಷೇಯಾ ವಿರೋಧಶ್ಚ ಸ್ವತೋಽಸ್ತತಃ ||

ಜನಕಸ್ಯಾತ್ಮವೇದೋ ಜಾತಿಃ ಸ್ವಸ್ವ ವಾಂಸ್ಪಸ್ವ ವಾ ಭವೇತ್ |

ಜನಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮುದ್ರಿಪ್ತಂ ಸ್ವಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಣಾತ್ |

ನಿಗ್ರಹಾ ಏತ ಏವ ಸ್ತು | ಸಂವಾದಾಽಪಿ ಸಂಯುತಾಃ ||

-ವಿಪ್ರಕ್ಷತ್ವ ವಿನಿರ್ಗಯ

೫. ಅತನಿಗ್ರಹಪ್ರಾಪ್ತೌ ತನಿಗ್ರಹೋದ್ಭಾವನಂ ನಿರಸುಯೋಜ್ಯಾನುಯೋಗಃ | ಸ ಚತುರ್ವಿಧಃ : ಛಲಮ್, ಜಾತಿಃ, ಹಾನ್ಯಾಭ್ಯಾಭಾಸಃ, ಅಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲಃ ಗೃಹಣಂ ಚೇತಿ |

- ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ |

ಹತ್ತುದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಗೆಲ್ಲಿಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ರಾಜನು ಹತ್ತುಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ಯತಿಯಂತೆ ಎಂದೂ ಸಹ ಸುವಿಕೃತ ಪಾತ್ರನೆನ್ನಿಸಲಾರನು, ಇದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೪. : ೧. ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಐದು ವಿಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಂಬ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಸಾಧಕನಿಗೆ ಅಗತ್ಯ. ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ ಮಾಡದ ರಾಜನು ಸುಖಿಯಾಗನು. ಅದರಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯ-ನಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲದ ಸಾಧಕನು ಸರ್ವನಾರ ಹೊಂದುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದಶರಥ ಎಂಬ ಪದವೂ ಸಹ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು: 'ದಶೇಂದ್ರಿಯ-ರೂಪ-ಅರ್ಜುನುಕ್ತೋ ರಥೋ ಯಸ್ಯ ಸಃ' - ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹ ದೇಹ ರೂಪದ ರಥವನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು ಎಂದು ಅದರ ಅರ್ಥ.

೩. ಪ್ರತೀ ಎಂದರೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಕ ಎಂದರ್ಥ; ಓಫ - ಸಮೂಹ.

ರಾಜನ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳ ಪಾತ್ರ

ಯತ್ಸೈನ್ಯಕುಂತಾಃ ಸ್ವಸಪತ್ನಚಿಂತಾಂ

ಶಾರ್ದೂಲದಂತಾ ಇವ ಸಾಧಯಂತಿ |

ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಂತೋಷಮಪಿ ಸ್ವತಂತೌ

ತದೀಯದಂಷ್ಟ್ರಾ ಇವ ಸೋಽವನೀಶಃ || ೪೮ ||

ಯಾರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿನ ಕುಂತ ಎಂಬ ಆಯುಧಗಳು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಹುಲಿಯ ದಂತಗಳಂತೆ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವೋ, ತನ್ನ ಮರಿಗಳಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವೋ, ಅವನೇ ನಿಜವಾದ ಭೂಪಾಲನು.

೪. : ೨ ಕುಂತ ಎಂಬ ಆಯುಧವು ಹುಲಿಯ ದಂತದಂತೆ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಮಾರಕ. ಅದರ ಆ ಹುಲಿಯ ದಂತಗಳು ಅದರ ಮರಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಾರಕ. ಅದರಂತೆ ೨ ರಾಜನ ಸೈನಿಕರ

೧. ಯಥಾ ರಸಸಾದಿಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚ ಜಯಾಭಾವೇ ಅಭ್ಯುತ್ಥಾಂಗಳಾಗಮ್ಯಾಗಮಗಾದಿದುಷ್ಕರ್ಮವ್ಯಾಪ್ತಾ ಇಹ ಅಪಯಶಸಾ ಪರತ್ರ ನರಕಪ್ರಾಪ್ತಾ ಚ ಯಥಾ ವ್ರತೇ ದುಃಖಭಾಗೀ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ಕ್ಷೂರಾ ಅಪಿ ಶಾರ್ದೂಲದಂತಾಃ ಸ್ವಶಿಶುವಿದಯೇ ಸುವಿಕರಾಃ | "ವ್ಯಾಘ್ರೇ ಹರೇವ್ಯಥಾ ಪುತ್ರಂ ದಂಷ್ಟ್ರಾಘ್ನಾಂ ನ ಚ ಪೀಡಯೇತ್" (ಪಾಣಿನೀಯಶಿಕ್ಷಾ) ಇತಿ ವಚನಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

ಯಥಾ ವ್ಯಾಘ್ರೇ ಹರೇತ್ ಪೋತಂ ದಂಷ್ಟ್ರಾಘ್ನಾಂ ನ ಕು ಪೀಡಯೇತ್ | ಭೀತಾ ಪತನಭೇದಾಭ್ಯಾಂ ತದ್ವದ್ವರ್ಣಾನ್ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ || - ಸು.ವಿ.ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ (೧೨/೨೧)

೩. ವಿಪಮುಸ್ಸಾಕಂ ರಾಜಭುಜಕರಸ್ಥಕುಂತೇಶು ಸತ್ಪು ನ ಶತ್ರುಭ್ಯೋ ಭಯಮುಕ್ತೇತಿ ವಿಧೃತಗೃಹದ್ವಾರಾಃ ಸಂತಃ ರಾಜ್ಯೇಶು ಸುವಿನಿದ್ವಾಂ ಕುರ್ವಂತೀತಿ ಭಾವಃ | ಸ ವಿವ ತಾಭೃಶ ವಿವಾವೇಶಃ ರಾಜಾ ನಾನುಃ ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭ-ಕೃದ್ವ್ಯಕ್ತೋಪೇತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಆಯುಧಗಳು ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಮಾರಕವಾಗಿಯೂ ತನ್ನವರ ಪಾಲಿಗೆ ತಾರಕವಾಗಿಯೂ ವರ್ತಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ; ಅವನಿ - ಭೂಮಿ; ಅವನೀಶ - ಭೂಪಾಲ - ರಾಜ.

ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಣದ ವಿಶೇಷ

ರಾಜನ್ ಮುಕ್ತೋಽಪಿ ತೇ ಬಾಣೋ ನಿಹಂತಿ ದಿಶಿ ದಿಶ್ಯರೀನ್ |

ಗುಣಸಂಗ್ರಾಹವಸ್ತು ವಂಶಸ್ತು ಹಿ ಫಲಂ ಚ ತತ್ || ೪೯ ||

ಎಲ್ಲಿ ರಾಜನೇ! ಬಿಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಬಾಣವು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವುದು; ಗುಣ(ಹಗ್ಗ)ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಋಜುವಾದ ವಂಶ(ಬಿದಿರಿನ)ದ ಫಲ ಅದೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಎ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಗುಣ ಆರ್ಜವ ಹಾಗೂ ವಂಶ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾಲಂಕಾರ. ಬಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಸೇರವಾದ ಬಾಣವು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವಂತೆ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಋಜುವನಡತೆಯ ಸದ್ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರಿಗೆ^೧ ಕಾಮಾದಿ ಶತ್ರುಗಳ ಜಯವು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಜ್ಜನರ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದಾಗಿ ಶುದ್ಧಮನಸ್ಸು ಕುಲೀನತೆ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಒಡೆಯನಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನಾದರೂ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಸ್ವಾಮಿಜ್ಯಯ ಜನರನ್ನು ರಾಜನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಜ್ಯಭಾರ

ಪಾಂಥಾನ್ ಸಮಂತಾದಿವಸೇ ದಿನೇಶ-

ಪ್ರಖ್ಯೋ ರಜನ್ಯಾಂ ರಜನೀಶಕಲ್ಪಃ^೨ |

ಯಸ್ತಸ್ಯರೇಭ್ಯೋಽವತಿ ದುಷ್ಕರಾಜ್ಞಃ

ಸ ವಿವ ಕೀರ್ತ್ಯೈತಿ ದಿಶಾಮುಪಾಂತಮ್ || ೫೦ ||

ಪಯಣಗರನ್ನು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದಿನೇಶನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆಯೂ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಜನೀಶನಾದ ಚಂದ್ರನಂತೆಯೂ ಯಾವ ರಾಜನು ಕಳ್ಳರಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವನೋ, ಕಠಿಣ ಶಾಸನದ ಆ ರಾಜನೇ ದಿಗಂತದವರೆಗೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

ಎ. : ೧. ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಎಂದರೆ ಕಠಿಣ ಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ರಾಜನು ಜನಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ; ಅದರಂತೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ^೩ ಚಂದ್ರನಂತೆ

೧. ಸಜ್ಜನಸರ್ಗಶುದ್ಧಮನಸ್ಸು ಕುಲೀನತ್ವಾದಿಗುಣಯುಕ್ತ; ಪುರುಷ ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಶಾ ಪರಿತ್ಯಕ್ತೋಽಪಿ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯತೀತ್ಯತಃ ರೋಃ ದ್ರವಾಂತ ಏತತೋ ತಾದೃಶವೈರುಪಾಃ ರಾಜ್ಞಾ ಸಂಪಾದನೀಯಾ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಧೌ ಪ್ರಶಾಂತೇಽಭ್ಯುದಿತೇ ಜನೋಽಯಮಭ್ಯುಕ್ತ ಭೋಗಾನ್ ಪುನರುಪ್ಪಭಾಸೌ |
ಕರೋತಿ ಧರ್ಮಾಂಶ್ಚಕಪ್ತಥಾ ತದ್ವಿಭೇತಿ ಸರ್ವಃ ಪರುಷಾನ್ಶ ಶಾಂತಾತ್ || -ರು.ವಿ.(೨/೨೨)

೩. ಯಥಾ ತಮಸಿ ಸಂಚರಂತಃ ಚೋರಾಃ ಚಂದ್ರೋದಯೇ ಸತಿ ಬಿಭೃಂತಿ | ತಥಾ ಚಂದಶಾಸನಾತ್ ರಾಜ್ಞಃ ರಾತ್ರಾವಪಿ ಚೋರಾಃ ಬಿಭೃಂತಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಜನರಿಗೆ ಸುಖಸಂತೋಷಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸೂಚಿತ ; ಪಾಂಡ - ಪಥಿಕ ; ದಿನೇಶ - ಸೂರ್ಯ.

೨. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಂತೆ ರಾಜನು ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯವಂಶ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರವಂಶದ ರಾಜರ ವಿವರಕ್ಕೆ ಇದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿರುವ ಮಾತು.

೪. ಪ್ರಯಾಣಿಕರನ್ನು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ರಕ್ಷಿಸಿದರೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಎಂದೂ ಭಾವ ; ತಪ್ಪರ - ಕಳ್ಳ ; ರಜನೀಶ - ಚಂದ್ರ.

ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದ ಮಹತ್ವ

ನ್ಯಾಯಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ನೃಪತಿರನ್ಯಾಯಂ ಯಸ್ತು ಸಂತ್ಯಜೇತ್ |

ಪದೇ ಪದೇ ತಮನ್ಯಾಯಃ ಸನ್ನಮ್ಯಾಭ್ಯರ್ಥಯಿಷ್ಯತೇ || ೫೧ ||

ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯಾವ ರಾಜನು ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತೊರೆಯುವನೋ ಆ ರಾಜನನ್ನು ಅನ್ಯಾಯವು ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಮಣಿಯುತ್ತ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ವಿ. : ರಾಜನಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಹಾಗೆ ಮಾಡದಿರಲು ರಾಜನ ಚರಣಗಳಿಗೆ ಎರಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತೊರೆಯುವ ರಾಜನನ್ನು ಅನ್ಯಾಯವು ಶರಣು ಹೊಂದಿ ಅವನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಹಗಲಿನ ಸೂರ್ಯ, ರಾತ್ರಿಯ ಚಂದ್ರನಂತೆ ರಾಜನ ವರ್ತನೆ

ದಿನೇ ದಿನೇಶಪ್ರಖ್ಯೋ ಯೋ ರಾತ್ರೌ ರಾತ್ರೀಶಸನ್ನಿಭಃ |

ಕಾಪಥೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಜಾ ರುಂಧೇ ಸ ರಾಜಾ ಸ ವಿಶಾಮಿನಃ || ೫೨ ||

ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ದಿನದ ಒಡೆಯನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆಯೂ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯನಾದ ಚಂದ್ರನಂತೆಯೂ, ಯಾವನು ದುರ್ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನೋ ಆ ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎನ್ನಿಸುವನು; (ರಾತ್ರೀಶ - ಚಂದ್ರ).

ವಿ. : ೧. ಇದೂ ಸಹ ಪುರಾಣಪ್ರೋಕ್ತವಾದ ಸೂರ್ಯವಂಶ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರವಂಶದ ರಾಜರುಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕದಂತಿದೆ; ಕಾಪಥ-ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ವಿಶಾಂ-ಪ್ರಜೆಗಳ.

೧. ಯಥಾ ರಾಕ್ಷಾ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಃ ಪುರುಷಃ ಮಾಂ ಪರಿಪಾಲಯೇತಿ ನಷ್ಟಾ ವ್ಯಾರ್ಥಯತಃ ವಿವಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಃ ಸ ಅನ್ಯಾಯಃ | ತಮಭ್ಯರ್ಥಯತಃ ಇತ್ಯಾವಾತಚಮತ್ಕಾರಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸಾಮ್ಯಾತ್ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯವಾಚಕೌ ರಾಜೇಣುಬೌ ಅನ್ಯಾಭ್ಯಚಾಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಸರ್ಗದ ಕಿಂನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

**ಕ್ಷೇಶಕ್ಕೆ ಅಂಜುವುದು ಅನಗತ್ಯ
ಪ್ರಾಯೀಣ ಧನವಾನೇವ ಜಾಯತೇ ಕ್ಷೇಶವಾನಪಿ |
ಫಲವಾನೇವ ಹಿ ತರುಃ ಕಂಟಕೈರುಪರುದ್ಧತೇ || ೫೩ ||**

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಧನವಂತನಾದವನೇ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವನು; ಮುಳ್ಳಿನ ಬೇಲಿ ಹಾಕಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಹಣ್ಣಿನ ಮರವನ್ನೇ ಅಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ೧. ಧನವಂತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷೇಶ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಬೇಲಿ ಹಾಕಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಹಣ್ಣಿನ ಮರಗಳನ್ನೇ ಹೊರತು ಇತರ ಮರಗಳನ್ನಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಆಪತ್ತುಗಳು ಎರಗುವುದು ಧನವಂತನಿಗೇ ಹೊರತು ದೊಡ್ಡರಗಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಗುಣವಂತರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಷ್ಟ ಎಂಬ ಶೋಕಾನುಭವಕ್ಕೂ ವಿವರಣೆ ನೀಡುವ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿದೆ. ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭಯ ಹಣವಂತನಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ದುಷ್ಟಜನರ ಭಯ ಗುಣವಂತರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಛಾಪ.

**ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ದಾನದ ಪಾತ್ರ
ಕಾಲೇ ಕಾಲೇ ಧನಂ ನೂನಮರ್ಥಿಭ್ಯೋ ವಿತರೇದ್ಧಿಯಃ |
ಮುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವದುಃಖೇಭ್ಯಃ ಕಂಟಕೇಭ್ಯ ಇವ ದ್ರುಮಃ || ೫೪ ||**

ಬೇಡುವವರಿಗೆ ಕಾಲಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ರಾಜನು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ವಿತರಣೆ ಮಾಡುವನೋ ಅಂತಹವನು ಕಂಟಕಗಳಿಂದ ಮರಗಳು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸಕಲದುಃಖಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದುವನು.

ವಿ. : ೧. ಹಣ್ಣಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಬೇಲಿ ಹಾಕುವುದು ಅದರಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಗಳು ಇರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ. ಅದರಂತೆ ಧನವಂತನಿಗೆ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭಯ ಇರುವುದು ಅವನಲ್ಲಿ ಹಣ ಇರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ. ಹಣ್ಣನ್ನು ನೀಡಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಮರಕ್ಕೆ ಬೇಲಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವಂತೆ ಸತ್ತಾತ್ರರಿಗೆ ದಾನನೀಡಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗುವವನಿಗೆ ಕಂಟಕಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಣವಂತರು ಆಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಪರಿಹಾರ ಹೊಂದಲು ದೇಶ, ಕಾಲಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸತ್ತಾತ್ರರಲ್ಲಿ ವಿತರಣೆ ಮಾಡುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉಪಾಯ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಅದರಂತೆ ಗುಣವಂತರು ಜ್ಞಾನಧನವನ್ನು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವುದು ಸಕಲ ತಾಪತ್ರಯಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಉಪಾಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೀರ್ತಿ-ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಶೌರ್ಯ

ವಿತ್ತೈ: ಕೀರ್ತಿಂ ಶರೈ: ಶೌರ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಯಃ ಸಮಾರ್ಜಯೇತ್ |

ಸ ವಿವ ಧನವಾನ್ ಸಮ್ರಾಡನ್ಯಂ ಮನ್ಯೇ ಹ್ಯಕಿಂಚನಮ್ || ೫೫ ||

ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು, ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಅನುದಿನವೂ ಯಾವನು ಸಂಪಾದಿಸುವನೋ ಆ ರಾಜನೇ ಧನವಂತ; ಹಾಗಲ್ಲದವನನ್ನು ದರಿದ್ರನೆಂದೇ ಭಾವಿಸುವೆನು.

ವಿ. : ೧. ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೀರ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದು. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಶೂರತನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುವುದು; ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ದಾನನೀಡುವುದನ್ನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನನೀಡುವ ಮೂಲಕ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಂತ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವ. ದಾನಧರ್ಮ ಮಾಡದ ರಾಜನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ದರಿದ್ರನೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಅಡಗಿಸಿಡುವ ಹಣ ಮಣ್ಣುಪಾಲೇ ಸರಿ

ಅರ್ಥಿಭ್ಯೋಽರ್ಥಮನಾದಿತ್ಯ ಯಸ್ತನ್ನಿಕ್ಷಿಪತಿ ಕ್ಷಿತೌ |

ಮೃತ್ನಾಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಾದಾದಾಯ ವಿತ್ತಂ ಭೂಮ್ಯೈ ಪ್ರದತ್ತವಾನ್ || ೫೬ ||

ಬೇಡುವವರಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ನೀಡದೆ ಯಾವನು ಅದನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಡುವನೋ ಅಂತಹವನು ತನಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಮಣ್ಣನ್ನಷ್ಟೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಧನವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ನೀಡುವಂತಹವನೇ ಸರಿ.

ವಿ. : ೧. ಹಣವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಡುವುದು ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸದ್ವಿನಿಯೋಗ ಮಾಡದೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕೂಡಿಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಆ ರೀತಿ ಕೂಡಿಡುವುದು ಮಣ್ಣನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಭೂಮಿ ಪಾಲು ಮಾಡುವ ಅವಿವೇಕವೇ ಸರಿ ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

೨. ಯಥಾರಕ್ತ ಸತ್ತಾತ್ತರಿಗೆ ದಾನಮಾಡದವರಿಗೆ ಸೂಚೀಮುಖಿ ಎಂಬ ನರಕವು ಲಭಿಸುವ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ^೧.

೧. ಕೀರ್ತಿಪ್ರಶಾಸನವೇ ರಾಜ್ಯೋ ಧನಮ್ | ನ ವಣಿಜಾಮಿವ ಧನಂ ಧನಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಶ್ವಾಧರಲುಚ್ಛಮುಷಃ ಧೂಲೀಪಾತೋ ಭವತಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಯಸ್ಮಿನ್ ವಾ ಅರ್ಥಾಭಿಮತಿರಹಂಕೃತಿಃ ತಿರ್ಯಕ್ಚಕ್ಷುಣಃ ಸರ್ವತತ್ಪಂಕಿಃ ವೈಯವಿಜಾಶಚಿತಯಾ ಪರಿ-
ಶುಷ್ಕಮಾಗ್ರಹೃದಯವದನೋ ನಿವೃತ್ತಿಮನುಪಗತೋ ಗೃಹ ಇವಾರ್ಥಮನುರಕ್ತಃ ಸ ಪಾಪಃ ಪ್ರೇತ್ಯ ತತ್ಪಂವಾ-

ಭಕ್ತಿ, ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಾಗವತರಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಇಲ್ಲದ ರಾಜ್ಯವು ಕಂಸನ ಸಂಸಾರವೆ ಸರಿ

ಸರ್ವೇಶೇ ಭುವಿ ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತಿರಮಲಾ ನೈವೈತದಾಜ್ಞಾತೃಕೇ

ಧರ್ಮೇ ವಾ ನ ರತಿಸ್ತದಾಶ್ರಿತಜನೇ ಸನ್ಮಾನಲೇತೋಽಪಿ ವಾ |

ದುಷ್ಪ್ರೀತರತಸ್ಯ ನಿಷ್ಕರಗಿರೋ ದುರ್ಮಂತ್ರದತ್ತಪುತ್ರೇಃ

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ ನಿಜವಂಶಪಾಂಸನಕೃತೇಃ ಕಂಸಸ್ಯ ಸಂಸಾರವತ್ || ೫೭ ||

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಯಾವನಿಗೆ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿ ಇರದೋ, ಅವನ ಆದೇಶ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇರದೋ, ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಭಕ್ತಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಲೇಶವಾದರೂ ಆದರವಿರದೋ, ಅಂತಹ ದುಷ್ಪರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ತೋರುವ ನಿಷ್ಕರ ಮಾತಿನ, ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವ, ರಾಜನಿಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲಭಿಸುವುದು ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವಂತಹ ಕಂಸನ ಸಂಸಾರದಂತೆ ಕುಲನಾಶಕ.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಅವನ ಆಜ್ಞಾರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ, ಅವನ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ಆದರ, ದುರ್ಜನರ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷ ಹಿತಮಿತವಾದ ಮಾತು, ಕೆಟ್ಟ ಜನರ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡದಿರುವಿಕೆ, ಇವೆಲ್ಲ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನಗಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನಾದರ, ಹರಿಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ದುರ್ಜನರ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ, ನಿಷ್ಕರ ನುಡಿ ಹಾಗೂ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವ ಸ್ವಭಾವ ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಅಪಾಯಗಳು; ಕಂಸ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಪಾಂಸನ - ನಾಶ.

೩. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧಗುಣಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವರು.

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯ ಫಲ ಶ್ರೀಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅನುಗ್ರಹ

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರತಂ ಭೂಪಂ ನೈವ ತ್ಯಕ್ಷ್ಯತಿ ತತ್ತಿಯಾ |

ತದ್ವೈಷಿಣಿ ನ ಸಾ ಸ್ಥಾತುಮುತ್ಸಹತೇ ಪತಿವ್ರತಾ || ೫೮ ||

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತನಾಗುವ ರಾಜನನ್ನು ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಿಯೆಯಾದ ವಿಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಎಂದೂ ತೊರೆಯಳು; ವಿಷ್ಣುದ್ವೈಷಿಯಾದವನಲ್ಲಿ ಅವಳು ಎಂದೂ ನೆಲೆಸಲು ಬಯಸಳು.

ದೇವೋತ್ಕರ್ಷಣಸಂರಕ್ಷಣರಮಲಗ್ರಹಃ ಸೂಚನಮುಖೇ ಸರಕೇ ನಿವತತಿ ಯತ್ರ ಹ ವಿತ್ತಗ್ರಹಂ ವಾವಪ್ಸರುಷಂ
ಧರ್ಮರಾಜಪ್ರರುಷಾ ವಾಯುಶಾ ಇವ ಸರ್ವತೋಽಂಗೇಷು ಸೂತೇಃ ಪರಿವಯಂತಿ || - ಭಾಗ. (೫/೨೪/೨೮)

೧. ಪತಿವ್ರತಾ ಗಾರೀ ಸ್ವಭರ್ತ್ಯಾದ್ವೇಷಿನೀತೇ ನ ತಿವ್ಯತೀತಿ ಬೋಕುಧ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. : ೧. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ಸಂಪತ್ತು ನೆಲೆಸುವುದು; ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸಂಪತ್ತು ಎಂದೂ ಇರದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಹಾಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲು, ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ತೊರೆಯಲು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೩. ತನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ, ಅವಳ ಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ-ಮಾಡುವವರ ಬಳಿಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಬರಲಾರಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ೧೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಅದರಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ-ಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ. ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿಯೂ ಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸದವರನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸ್ವತಃ ದ್ವೇಷಿಸುವಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ಅಲ್ಲಿದೆ^೧.

ಧರ್ಮತೊರೆದವನನ್ನು ಯಮಧರ್ಮ ತೊರೆಯನು

^೨ಧರ್ಮದ್ವಿತೀಯಂ ನೃಪತಿಂ ಧರ್ಮೋಽನ್ಯೋ ನೈವ ಪೀಡಯೇತ್ |

ಅನ್ಯಥಾಽಪ್ರತಿಮಲ್ಲೋಽಸೌ ಸಾನ್ದಯಂ ಸಂಹರಿಷ್ಯತಿ || ೫೯ ||

ಧರ್ಮದ ಸಹಾಯ ಪಡೆಯುವ ರಾಜನನ್ನು ಯಮಧರ್ಮನು ಸರ್ವಥಾ ಪೀಡಿಸನು. ತಪ್ಪು ನಡೆಯುವವನನ್ನು ಎದುರಾಳಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಅವನು ವಂಶ ಸಮೇತ ನಾಶಗೈಯುವನು.

೨. : ೧. ^೩ಅನ್ಯಧರ್ಮ - ಯಮಧರ್ಮ ; ಅಪ್ರತಿಮಲ್ಲ - ಎದುರಾಳಿ ಇಲ್ಲದವನು.

೨. ಇದು ಧರ್ಮ ವಿವ ಹತೋ ಹಂತಿ ಧರ್ಮೋ ರಕ್ಷತಿ ರಕ್ಷಿತಃ (ಭಾರತ, ವನಪರ್ವ ೩.೧೪/೧೨೮) ಎಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರವಚನದ ವಿವರಣೆ.

೧. ಅನೇಕ "ಸರ್ವೇ ಛೇದಯಂತಿ ಭೂಮಿಂ ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತರಮುತಾ" ಇತಿ ಪೂರ್ವಪದ್ಯೋಕ್ತವಿಷ್ಣುಶ್ವೇರಾಮಕೃಷ್ಣಮುಮೂರಿ- ಹಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕ್ಷೇರೋಽಧಿಕರಸ್ತೇಷಾಮವ್ಯಕ್ತಾಸಕ್ತಚೇತಸಾಮ್ |

ಅವ್ಯಕ್ತಾ ಓ ಗತಿರ್ಮುಖಂ ದೇವದ್ವಿರವಾಪ್ತತೇ ||

-ಗೀತಾ (೧೨/೫)

ಕ್ಷೇರೋಽಧಿಕರಸ್ತೇಷಾಮ್ ಪ್ರಥಮ್ ಶ್ರಿಯಮುಪಾಸತಾಮ್ |

-ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೧೨/೫)

ಧರ್ಮಗಿತ್ಯೇ ಮಹಾಬುದ್ಧಿಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಸತ್ಯವಾದಿನಿ |

ಪ್ರತಿತೇ ದಾಸಶೀಲೇ ಚ ಸದೈವ ನಿವಸಾಮ್ಯಹಮ್ ||

-ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮ (ಮ. ಭಾ. ೨.೨೮/೨೬)

ವಿಷ್ಣುನಾ ಸಹಿತಾ ಧ್ಯಾತಾ ನಾ ಓ ತುಷ್ಠಿಂ ಪರಾಂ ಪ್ರಜೇತ್ ||

-ಪರಮಹುತಿ (ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ, ೧೨/೩)

೩. ಅನ್ಯಥಾ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಸಹಾಯಭಾವೇಽಪ್ರತಿಮಲ್ಲಃ ಸ್ವಭಾವವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಾಭಿಪ್ರೀತಿಭಿರಹಿತಃ ಅಸ್ಮಿ ಯಮಃ ಸಾನ್ದಯಂ ಸಹುಲಂ ನೃಪತಿಂ ಸಂಹರಿಷ್ಯತಿ | ಅನೇಕ ಪ್ರಾಕೃತಪದ್ಯೋಕ್ತಧರ್ಮರತೇರಾಮಕೃಷ್ಣಮು-ಮಾದಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಮಹಾಮಲ್ಲಃ ಸ್ವಸಮೀಪವರ್ತಿನಿ ಸತಿ ಯಥಾ ನ ಮುಕ್ತಾಂತರಾಧ್ಯಯಮ್ | ತಥಾ ಸಹಲವಾಪರಹಾರಕವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮೋದೇಶ್ಯಃ ನ ಯಮಾಭಿಧರ್ಮಾತ್ ಭಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವೈಷ್ಣವನಿಂದೆಯು ಸಂಪನ್ನಾರಕ

ವಿಷ್ಣೋರಭಕಸಂಕಾಶಾನ್ ವೈಷ್ಣವಾನ್ ಯಸ್ತು ನಿಂದತಿ |

ತತ್ರಾಪಿ ನ ಸ್ಥಿರಾ ಶ್ರೀಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪುತ್ರದ್ವೇಷಿಣಿ ಮಾತೃವತ್ || ೬೦ ||

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಕ್ಕಳಂತಹ ವೈಷ್ಣವರನ್ನು ಯಾವನು ನಿಂದಿಸುವನೋ ಅಂತಹವನಲ್ಲೂ ಸಹ ಮಹಾ-
ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಲಾರಳು; ಪುತ್ರರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವರ ಬಳಿ ತಾಯಿ ಹೇಗೆ ನೆಲೆಸಳೋ ಹಾಗೆ.

ವಿ. : ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪತಿಯಾದರೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರೆಲ್ಲಾ ಅವರ ಮಕ್ಕಳ-
ದಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವೈಷ್ಣವರ ದ್ವೇಷ ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಪುತ್ರರ ದ್ವೇಷದಂತೆ
ಅಪಾಯಕರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಅರ್ಭಕ - ಶಿರು.

೨. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳ ವಿವರಣೆಯಿಂದ:

ಹರಿರೇವ ಜಗತ್ತಿತ್ತಮಾತೃಗತಿಃ - (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ)

ಮಾತಾ ಚ ಕಮಲಾ ದೇವೀ ಪಿತಾ ದೇವೋ ಜನಾರ್ದನಃ |

ಬಾಂಧವಾ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಾಶ್ಚ ಸ್ವದೇಶೋ ಭುವನತ್ರಯಮ್ ||

ದುರ್ಜನರ ಸಂಗ ಮಾರಕ

ದುಷ್ಪ್ರೀತಿರತಂ ಭೂಪಂ ದೋಷೋಽಪಿ ಸ್ವಶತಿ ಕ್ರಮಾತ್ |

ದೋಷಿಣಂ ಗುಣಲುಬ್ಧಾಶ್ರೀರ್ನಾತ್ರಯೇದಿತಿ ಮೇ ಮತಿಃ || ೬೧ ||

ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ಹೊಂದುವ ರಾಜನನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೋಷ ಆವರಿಸುವುದು; ಗುಣವನ್ನು
ಮೆಚ್ಚುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ದೋಷಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಳು ಎಂದು ನನ್ನ ಮತಿ.

ವಿ. : ೧. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಗುಣವತಿ. ಆದರಿಂದಾಗಿ
ಅವಳು ಮೆಚ್ಚುವುದು ಗುಣವಂತರನ್ನೇ ಹೊರತು ದೋಷಿಗಳನ್ನಲ್ಲ. ದುರ್ಜನರ ಸಹವಾಸ
ಮಾಡುವವರೂ ಸಹ ದೋಷಿಗಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಹೀಗೆ ಗುಣವನ್ನು ಮೆಚ್ಚುವಳಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಅನಂತಶ್ಯಾಮಗುಣಪರಿ-
ಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿರುವಳು ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಅಷ್ಟಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿನ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತಯೆಂಬವರ ಪ್ರಸಂಗ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ^೧.

೧. ವಿಷ್ಣು ಭಕಸಮಾಣಾಣಾಂ ತೇಷಾಂ ವಿಷ್ಣುಪತ್ನಾ ಲಕ್ಷ್ಮಾ ಅಪಿ ಪುತ್ರಸಮತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಅಣೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೆ
ವೈಷ್ಣವಸಮಾಣಃ ಸಮರ್ಥಿತೋ ಭವತಿ | - ಷ್ಯಾ.

೨. ಅಣೇನ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದುರ್ಜನಸಂಗದೋಷ್ಯ ಹೇಂದುತ್ಸಮುವಾದಿತಮ್ | - ಷ್ಯಾ.

೩. ವಿಶೋಕಯಂತೀ ನಿರದದ್ವಯಾತ್ಮನಃ ಪದಂ ಧೃವಂ ಚಾವ್ಯಭಿಶಾಸಿತದ್ಗುಣಮ್ |

ಗಂಧರ್ವಯಕ್ಷಾಸುರಪಿಶುನಾದಿವೈಷ್ಣವೇಯಾದಿಷು ನಾಸ್ತದಿಂದತ ||

ಮೃದುವಾದ ಮಾತು ಸಹ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಅಂತ್ಯ
ಕಠೋರಗಿರಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ವ್ಯಸೋತ್ಕಪರಮಿಂದಿರಾ |
ಘನಂ ಪುರೋಗ್ರಸ್ತನಿತಾದ್ವಿಹಾಯೇವ ತಟದ್ವಿಶಃ || ೬೨ ||

ಕಠಿನಮಾತಿನವನನ್ನು ತೊರೆದು ಮೃದು ಮಾತಿನವನಿಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಒಲಿಯುವಳು; ಉಗ್ರವಾದ ಸಿಡಿಲಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮಿಂಚು ಮೋಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುವಂತೆ.

ಮಿ. : ೧. ಮೋಡದ ಗುಡುಗಿಗಿಂತ ಮುನ್ನವೇ ಮಿಂಚು ಹೊಳೆಯುವುದು ಲೋಕ ಸಿದ್ಧ. ಅದನ್ನು ಅಧರಿಸಿದ ನಿರರ್ಥನ ಇದಾಗಿದೆ.

೨. ಗುಡುಗುವ ಮೋಡವನ್ನು ತೊರೆದು ಇತರ ಕಡೆ ಮಿಂಚು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಿಷ್ಕರ ಸುಡಿಯ ಜನಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮೃದುಮಾತಿನ ಜನರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨.. ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತದ ವಿದುರನೀತಿಯಲ್ಲಿನ ಈ ಮಾತು ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹ :

ಅಭ್ಯಾವಹತಿ ಕಲ್ಯಾಣಂ ವಿವಿಧಂ ವಾಕ್ ಸುಭಾಷಿತಾ |

ಸೈವ ದುರ್ಭಾಷಿತಾ ರಾಜಸ್ತನರ್ಥಾಯೋಪಪದ್ಯತೇ || - (೫/೨.೪/೭೮)

೪. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸುಭಾಷಿತ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ :

ಲಕ್ಷ್ಮೀವರ್ತನಿ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ಮಿತ್ರಬಾಂಧವಾಃ |

ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ಬಂಧನಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ಮರಣಂ ಧ್ರುವಮ್ ||

ಕೆಟ್ಟ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯು ಅತ್ಯಪಾತಕ

ಸನ್ಮಂತ್ರತೀರ್ಣೋ ದುರ್ಮಂತ್ರಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತಾರಂ ಕ್ಷಣೋತಿ ಹಿ^೧ |

ಯಥಾ ನೃಪಸಿಂಹಸೂರ್ಯಾಗ್ರೇ ಭೈರವಃ ಕೈರವದ್ಯುತಿಃ || ೬೩ ||

ನೂನಂ ತಪೋ ಯಶ್ಚ ನ ಮನ್ಯುನಿರ್ವಯೋ ಜ್ಞಾನಂ ಕ್ವಚಿತ್ ತಪ್ತ ನ ಸಂಗವರ್ಜಿತಮ್ |

ಕಪ್ಪಿನ್ಯಹಾಂಸ್ತಶ್ಚ ನ ಕಾಮನಿರ್ವಯಃ ಸ ತಾಪಃ ತಂ ಪರತೋ ವ್ಯವಾತ್ರಯಃ ||

ಧರ್ಮಃ ಕ್ವಚಿತ್ ತಶ್ಚ ನ ಪೂತಕೌಪ್ಯದಂ ತ್ಯಾಗಃ ಕ್ವಚಿತ್ ತಪ್ತ ನ ಮುಕ್ತಿಕಾರಣಮ್ |

ವೀರ್ಯಂ ನ ಪುಂಸೋಽಸ್ತೃಜವೇಗಸಿಂಹ್ಯತಂ ನ ಹಿ ದ್ವಿತೀಯೋ ಗುಣಸಂಗವರ್ಜಿತಃ ||

ಕ್ಷಚಿಷ್ಟಿಯಾರ್ನವ ಹಿ ಶೀಲಮಂಗಲಂ ಕ್ವಚಿತ್ ತವಪ್ಪಸ್ತಿ ನ ವೇದ್ಯಮಾಯುಷಃ |

ಯತ್ಕೋಪಯಂ ಕುತ್ರ ಚ ಸೋಽಪ್ಯಮಂಗಲಃ ಸುಮಂಗಲಃ ಕಪ್ತನ ಕಾಂಕ್ಷತೇ ಹಿ ಮಾಮ್ ||

ದಿವಂ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಾಪ್ಯಭಿಮಾರಿಷದ್ಗುಣಂ ಪರಂ ನಿಷ್ಕೇಶಾಶ್ರಯಿಸಮ್ನಾಶ್ರಯಮ್ |

ವಪ್ರೇ ವರಂ ಸರ್ವಗುಣೈರಹೇಕ್ಷಿತಂ ರಮಾ ಮುಕುಂದಂ ನಿರಹೇಕ್ಷಮಿಚ್ಛಮ್ ||-ಭಾಗೃ(೮/೮/೧೮-೨೨)

೧. ಅನೇಕ ವ್ಯಾಪೋಕ್ತನಿಷ್ಕರವಚನಕ್ಕೆ ಹೇಯತ್ವ ಮುಂಜಾದಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕೋ ಗಾಮ ಸತ್ಪು ವಿಜಮಃ ಪ್ರಭವೇತ್ ಸುಖಾಯಿ |

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೯/೨೫)

ಉತ್ತಮ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ನಶಿಸುವ ಕೆಟ್ಟ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯು, ಅದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವವನನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ನಾಶಮಾಡುವುದು; ನರಸಿಂಹನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮುಂದೆ ಭೈರವಮಂತ್ರವು ನೈದಿಲೆಯ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ.

ವಿ. : ೧. 'ನರಸಿಂಹಮಂತ್ರ ವೈಷ್ಣವಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವೆನ್ನಿಸಿರುವ ಮಂತ್ರ. ಆ ಮಂತ್ರದ ಮುಂದೆ ವಾಮಾಚಾರದ ಭೈರವಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವು ವೈರ್ಥವೆನ್ನಿಸಿ, ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದವರನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಉಪಾಯಗಳು ನರಸಿಂಹದೇವರ ಮುಂದೆ ವಿಫಲವೆನ್ನಿಸಿರುವಂತೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಕಲ ಕೆಟ್ಟಮಂತ್ರಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದವರನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡುವುದು ಮಿತಿತ ಎಂದರ್ಥ.

೩. 'ಕೈರವ' ಎಂದರೆ ನೀಲಕಮಲ. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಅರಳುವ ಅದು, ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಮುಂದುವುವುದು. ಅದರಂತೆ ನರಸಿಂಹಮಂತ್ರದ ಮುಂದೆ ಭೈರವಮಂತ್ರವು ಸೂರ್ಯನ ಮುಂದೆ ನೀಲಕಮಲದಂತೆ ವಿಫಲವಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ವಾಮಾಚಾರಕ್ಕೂ ಸದಾಚಾರಕ್ಕೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಇದೇ; ಸದಾಚಾರ ತಾರಕವಾದರೆ ವಾಮಾಚಾರವು ಮಾರಕ.

ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ರಾಜನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಕರ

ಪ್ರಜಾ ಯಂ ನ ಪ್ರಶಂಸಂತಿ ನ ಸ್ತುತತ್ವಾರ್ಥಿಭಿಶ್ಚ ಯಃ |

ವಿಷಯಾಸಕ್ತಕುಮತೇರ್ನ ಸುಖಂ ತಸ್ಯ ಭೂಪತೇಃ || ೬೪ ||

ಪ್ರಜೆಗಳು ಯಾರನ್ನು ಶ್ಲಾಘಿಸಲಾರರೋ ಯಾವನನ್ನು ಅರ್ಥಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡಲಾರರೋ ಅಂತಹ ವಿಷಯಾಸಕ್ತನಾದ ಕೇಡುಬುದ್ಧಿಯ ಆ ರಾಜನಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ಇರದು.

ವಿ. : ಪ್ರಜೆಗಳು ಮೆಚ್ಚುವುದು, ಅರ್ಥಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ರಾಜನ ಯಶಸ್ಸಿನ ಸಂಕೇತ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಜಾಪೀಡನೆಯು ಅನರ್ಥಕರ

ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪೀಡನಂ ಕೃತ್ವಾಯೋ ಲುಬ್ಧೋ ಧನಮಾರ್ಜಯೇತ್ |

ವಿಕ್ರೀಯ ಸ್ವಸುತಾನೇವ ಸ ವೈ ಸಂಚಿನುತೇ ವಸು || ೬೫ ||

೧. ಭೈರವಃ ಭೈರವಮಂತ್ರಃ; ಯುಧಾ ಸ್ವಪ್ರಯೋಕ್ತಾರಮೇವ ನಾರಯತಿ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಮಹಾಮಂತ್ರಜ್ಞೇಷು ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಕೃತ್ವಾ ವರಾವೃತ್ತ ಪ್ರಯೋಕ್ತವಾತಿನಿತಿ ಕಾರಿರಾಜಪ್ರತ್ಯಸುರಶ್ಚಿಣಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ | ಅಗೋನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತದುರ್ಮಂತ್ರಶ್ಚವಗ್ರಾಸರ್ಥಹೇತುತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ದುರಾಸೆಯ ಯಾವ ರಾಜನು ಧನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವನೋ ಅಂತಹವನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನೇ ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸುವಂತಹ ನೀಚನೇ ಸರಿ.

೧. : ೧. 'ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖವು ಯಾವುದೇ ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ. ಸಂಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸುವುದು ಸ್ವಂತಮಕ್ಕಳನ್ನೇ ಮಾರಿ ಧನ ಸಂಪಾದಿಸುವಂತಹ ಕೀಳುಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಪ್ರಜೆಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ರಾಜ ಸ್ವತಃ ತಂದೆ ಇದ್ದಂತೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿ ಭಾವ ಮಾರ್ಮಿಕವಾದುದು.

ಪ್ರಜಾರಂಜಕನಿಗೆ ಸಂತತಿ - ಪ್ರಜಾಪೀಡಕನಿಗೆ ಸಂತತಿಹೀನತೆ

ಪ್ರಜಾಪರಂಪರಾಮೇತಿ ಪ್ರಜಾರಂಜನಕೃತ್ಪಪಃ |

ಪೀಡಿತಾ ಸಾ ಸನಾಮ್ನೀಂ ತಾಂ ನೋತ್ಪಾದಯತಿ ತತ್ಕುಲೇ || ೬೬ ||

ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವುಂಟುಮಾಡುವ ರಾಜನು ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ ರೂಪವಾದ ಸಂತಾನ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೇ ಹೊಂದುವನು; ಪ್ರಜೆಗಳ ಪೀಡನೆಯು ಅದೇ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರಜೆ(ಸಂತತಿ)ಯನ್ನು ಅವನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸಲಾರದು.

೧. : ೧. ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಿತವುಯಸುವ ರಾಜನಿಗೆ ಸಂತತಿಯು ಲಭಿಸಿ ನಿರಂತರ ಅವನ ವಂಶ ಬೆಳೆಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. 'ಪ್ರಜಾಪೀಡಕನಾದ ರಾಜನು ಸಂತತಿ ಹೀನನಾಗಿ, ನಾಶಹೊಂದುವನು ಎಂದೂ ಭಾವ; ಪ್ರಜಾಪೀಡಕರಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಕುಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ವಂಶ ನಿರ್ವಂಶವಾದದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಪ್ರಜಾ - ಪ್ರಜೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಂತತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೩. ಇದು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿನ ಹನುಮಂತನ ವಚನದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಸಪುತ್ರಮಿತ್ರಪಾಂಧವೋ ವಿನಾಶಮಾಶು ಯಾಸ್ಯಸಿ^೨ |

೪. ಇದು ಇದೇ ಸರ್ಗದ ೫೭ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ 'ಕಂಸಸ್ಯ ಸಂಸಾರಮತ್' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೧. 'ಪ್ರಜಾ ಸ್ವಾತ್ ಸಂತತೌ ಜನೇ' ಇತ್ಯಭಿಧಾನ್ಯಾತ್ ಸುತೋಪಮಾತ್ಸಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ನಿವ್ಯಾಸಿಹೋ ಯಾಚಕಃ ಸ್ವನಿವ್ಯಾಸಪ್ರಕಾರದರ್ಶನೇನ ಯಾಚಕಾಂತರಂ ನಿವರ್ತಯತಿ ತಥಾ ಪೀಡಿತೋ |

ಪ್ರಜಾ ಪ್ರಜಾಂತರಮಪಿ ನಿವರ್ತಯತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಮ.ಭಾ.ಶಾ.ನಿ.(೭/೨೯)

ಅತಿಥಿಯನ್ನು ತೊರೆದವನಿಗೆ ತಿಥಿಯೇ ಗತಿ
 ಅಪೂಜಿತೋಽತಿಥಿಃ ಸ್ವೀಯಮತಿಥಿತ್ವಮಪಾರ್ಥಕಮ್ |
 ಸಮರ್ಪಯತಿ ತತ್ತಿಥ್ಯಾಮಪೂಜ್ಯತ್ವಮಿವಾರ್ಪಯನ್ || ೬೭ ||

ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಕರಿಸಲ್ಪಡದ ಅತಿಥಿಯು ತನ್ನ ಅರ್ಥಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅತಿಥಿತ್ವವನ್ನು ತನಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದವನ ತಿಥಿಯಂದು ಅಪೂಜ್ಯತ್ವವನ್ನು ಎಂಬಂತೆ ನೀಡುವನು.

ವಿ. : ೧. 'ಅತಿಥಿ' ಎಂದರೆ ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದೆ ಆಗಮಿಸುವವನು; ಎಂದರೆ, ಅನಾಹೂತರಾಗಿ ಆಗಮಿಸುವವನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಆದರಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಒಕ್ಕದೇವತೆಗಳು ಸಹ ಕೆರಳುವರು; ಎಂದರೆ, ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡದವನ ತಿಥಿಗಳೆಲ್ಲ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿ ವೃಥಾವಾಗಿ ಬಿಡುವವು ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಷಯಗಳು ವಿಷಸದೃಶ

ವಿಷಯೇಷೂಪಭುಕ್ತೇಷು ತೃತೀಯೋಽತೋಽಸ್ಯ ಜೀರ್ಯತೇ |

ಶಿಷ್ಯಂ ತು ವಿಷವಾರೂಪ್ಯಾತ್ ಕಷ್ಟಾಯ ಪರಿಕಲ್ಪತೇ || ೬೮ ||

ವಿಷಯಗಳು ಭೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಆದರೆ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗವು ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು; ಉಳಿದದ್ದಾದರೋ ವಿಷಕ್ಕೆ ಸಾರೂಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾಗಿ ಅವನ ಕ್ಷೇರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು.

ವಿ. : ೧. ವಿಷಯ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿನ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಸುವಿವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನಿಗೆ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರವು ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿ ಮೊದಲ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಎಂದರೆ ವಿಷ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರವೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಕ್ಷೇರಕ್ಕೊಳಗಾಗುವನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸುಭಾಷಿತ ಇದರ ಭಾವದಂತಿದೆ :

ವಿಷಸ್ಯ ವಿಷಯಾಣಾಂ ಚ ದೂರಮತ್ಯಂತಮಂತರಮ್ |

ಉಪಭುಕ್ತಂ ವಿಷಂ ಹಂತಿ ವಿಷಯಾಃ ಸ್ಮರಣಾದಪಿ ||

ರಾಜನೀತಿಯ ಉಪಸಂಹಾರ

ಇತ್ಯಾದ್ಯಮಾತ್ಮವರ್ಗೋಕ್ತನೀತ್ಯಾ ಪೃಥ್ವೀಂ ಸ ಪಾಲಯನ್ |

ಭಕ್ತಿಂ ಮುಕುಂದೇ ಬಿಭ್ರಾಣಸ್ತತ್ಯಾಜ ವಿಷಯಸ್ಪ ಹಾಮ್ || ೬೯ ||

೧. ತಿಥಿಯೇಽತಿಥಿಯು; ವೃಥಾತಿಥಿಯು ಇತ್ಯಪೂಜಿತಾರ್ಥಃ ಮರ್ತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ತಿಥಿಗಾಮತಿಥಿತ್ವಂ ದದ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಪರಿಪೂರ್ಣದ್ವಯಸ್ಯ ವಿಷವಾಚಕತ್ವಾದ್ವಿಷಾದೂಷ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಇದೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಮಾತ್ಯಜನತೆಯು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ನೀತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉಗ್ರಸೇನನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ, ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದನು; (ಸ್ವಹಾ - ಅಭಿಲಾಷೆ).

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ದ್ವಾದಶಃ || ೭೦ ||

|| ೩೩ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ದ್ವಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶ-ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೩. ತ್ರಯೋದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಉದ್ವಪನ ಗೋಕುಲಗಮನಕ್ಕೆ ಆದೇಶ - ೧-೨; ಉದ್ವಪನ ಗೋಕುಲಪ್ರವೇಶ - ೩-೧೨; ನಂದಗೋಪನಿಂದ ಉದ್ವಪನ ಸ್ವಾಗತ - ೧೩-೧೬; ಉದ್ವಪನಿಂದ ಗೋಪಿಯರ ವೈಕಲ್ಪದರ್ಶನ - ೧೭-೨೭; ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ೨೮-೩೬; ಉದ್ವಪನ ಮಥುರಾಗಮನ - ಜರಾಸಂಧನ ಸಮರೋದ್ಯಮ - ೩೮-೪೦; ಜರಾಸಂಧನಿಂದ ಮಥುರೆಯ ಆಕ್ರಮಣ - ೪೧-೪೩; ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗ್ರಾಮದ ವೈಭವ - ೪೪-೬೪; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೫)

ಗೋಪಿಯರನ್ನು ನಂದಗೋಪ-ಯಶೋದೇಯರನ್ನು ಸಂತೈಸಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪ

ನಿಜಾಗಮಾಶಾದ್ಯತಜೀವನಾನಾಂ

ವ್ರಜಾಂಗನಾನಾಂ ಹೃದಿ ಖೇದಶಂಕೀ |

ಇಮಾಂ ಸ್ಥಿತಿಂ ಸ್ವಸ್ಯ ನಿಶಮ್ಯ ರಮ್ಯಾಂ

ಸ್ವಸೂನುತಾಶಾಪಗಮಾಚ್ಚ ಪಿತ್ರೋಃ || ೧ ||

ತನ್ನ ರಮ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ವಿವರವನ್ನು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ಬರುವಿಕೆಯ ಆಸೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಹಿಡಿದಿದ್ದ ಗೋಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮ ಮಗ ಎಂಬ ಆಶೆಯನ್ನು ತೊರೆದಿದ್ದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ನಂದಗೋಪ-ಯಶೋದೇಯರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೋವುಂಟಾಗುವುದನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉದ್ವಪನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ.

ಪಿ. : ಶ್ಲೋಕ ೧ ಮತ್ತು ೨ ಯುಗ್ಮ; ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶಾನ್ವಯ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಉದ್ವಪನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆದೇಶ

ವ್ರಜಂ ವ್ರಜೇತ್ಯಾದಿಶದುದ್ವಪಂ ಸ್ವಂ

ವ್ರಜೇಶ್ವರೋಽಥಾತ್ಮವಿಯೋಗವಹ್ನೇಃ |

ಪ್ರತಪ್ತಮುಜ್ಜೀವಯಿತುಂ ಸ್ವವರ್ಗಂ

ಸುಖಾರ್ಥಸಂದೇಶಸುಧಾಪ್ರವಾಹೈಃ || ೨ ||

ತನ್ನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಬೆಂದ ತನ್ನ ಭಕ್ತವರ್ಗವನ್ನು ತನ್ನ ಸುಖನೀಡುವ ಸಂದೇಶವೆಂಬ ಅಮೃತಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಬದುಕಿಸಲೆಂದು "ನೀನು ವ್ರಜಕ್ಕೆ ತೆರಳು" ಎಂಬುದಾಗಿ ತನ್ನವನಾದ ಉದ್ವಪನಿಗೆ ವ್ರಜದ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆದೇಶಿಸಿದ.

ಪಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಪನೀತನಾದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದ ಗೋಪಿಯರು ಅವನನ್ನು ತಮಗೆ ದೊರಕಲಾರ ಎಂದು ಹತಾಶರಾಗುವರು. ಅದರಂತೆ ಕೃಷ್ಣ ತಮ್ಮ ಮಗನಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದ

ನಂದಗೋಪ ಯಶೋದೆಯರು ಸಹ ದುಃಖಕ್ಕೊಳಗಾಗುವರು. ಅವರ ದುಃಖವನ್ನು ಪ್ರಿಯವಚನಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ಕೃಷ್ಣ ಉದ್ಭವನನ್ನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ಲೋಕ ೧, ೨ ಯುಗ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಉದ್ಭವ

ಸ ಚ ಪ್ರಿಯಾಯೋಗಸಮುತ್ತಪಾದ್ಧಸಂ

ತದೀಯಸಂದೇಶವರ್ಧೈರ್ವಿದೂರಯನ್ |

ಪ್ರಪನ್ನವಾತ್ಸಲ್ಯಮದೋ ಮಧುದ್ವಿಷಃ

ಸ್ಮರನ್ ಶ್ರಮಂ ವರ್ತುನಿ ವಿಸ್ಮರನ್ ಯಯೌ || ೩ ||

ಆ ಉದ್ಭವನೂ ಸಹ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹರಿದಾದ ಸಂದೇಶಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಿಯನಾದ ಅವನ ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭಯವನ್ನು ದೂರಮಾಡಲೆಂದು, ಮಧುಸೂದನನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಾ, ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಯಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ತೆರಳಿದ.

೩. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ಸಂದೇಶದ ಮೂಲಕ ಗೋಪಗೋಪಿಯರ ನೋವು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು' ಎಂಬ ಉದಾರಭಾವದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಳುಹಿಸಿರುವುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವನ್ನು ಸಹ ಗಮನಿಸದೆ ಉದ್ಭವ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದು ಭಾವ: ಅದೇ - ಅದನ್ನು.

ಗೋಕುಲವನ್ನು ಕಂಡ ಉದ್ಭವ

ನಿಶಾಮುಖೇ ಗೋನಿಕುರಂಬಮೀಶಿತು-

ವ್ರಜಂ ವಿಶನ್ ಸೋಽಘ್ರ ದದರ್ಶ ಮಂಡಿತಮ್ |

ಪರಿಸ್ಪರ್ಧದ್ವೇಣವಿನೋದವೇದಿತ-

ಸ್ವಭರ್ತೃಲೀಲಾರಸಗೋಪಬಾಲಕೈಃ || ೪ ||

ಒಳಕ ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಆ ಉದ್ಭವನು, ಹೊಳೆಯುವ ಕೊಳಲಿನ ವಿನೋದದಿಂದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಈಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲಾರಸಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗೋಪಬಾಲಕರಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿದ್ದ ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಕಂಡನು.

ವಿ : ಕೃಷ್ಣನ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಪರು ಅವನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಭಾವ ; ನಿಕುರಂಜ - ಸಮೂಹ.

ಗೋವು ಸೂಚಿಸಿದ ಸಂದೇಶ

ಉತ್ತಿ ಪ್ರಪುಚ್ಛಮುದಿತಾಲ್ಪರವಾಭಿರಾಮಂ
ವತ್ಸಂ ಸ್ಮ ಧಾವನವಿಲಾಸವಿಕಂಪಿತಾಂಗಮ್ |
ವೀಕ್ಷ್ಯಾನುಧಾವನಪರಾಧ್ವನಿ ಗೌಃ ಸ್ವರ್ಗ-
ಮನ್ವೇತು ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ವಕ್ರಿ ತದೋದ್ಧವಾಯ || ೫ ||

ಆಗ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಾಲ ಮೇಲೆತ್ತಿ, ಹೊಮ್ಮಿದ ಸಣ್ಣದ್ದನಿಯಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ, ಅತ್ತಿತ್ತ ಸಂಚರಿಸುವ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಅವಯವಗಳು ನಲುಗುತ್ತಿದ್ದ ಕರುವನ್ನು ನೋಡಿ, ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಬಂದ ಗೋವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನವರ ಗುಂಪನ್ನು ಇದರಂತೆ ಅನುಸರಿಸಿಬರಲಿ ಎಂದು ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು.

ವಿ : ಕರುವನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಲೆಂದು ಅದರತ್ತ ಸಾಗಿದ ಗೋವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಹ ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರನ್ನು ಇದೇ ತರನಾಗಿ ಆಗಮಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಸೂಚನೆ ನೀಡುವಂತಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಉದ್ಧವ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲಾ ವೈಭವ

ಗೋಧೂಲಿಧೂಸರಮನೋಜ್ಞತರೀರಕಾಂತೀನ್
ಗೋಪಾನ್ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಕರಸಂಗತವೇಣುಶೃಂಗಾನ್ |
ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶೈಶವವಿಲಾಸಮನುಸ್ಮರನ್ ಸ
ಮೋದಾಂಬುಪೂರ್ಣನಯನಃ ಪುಲಕಾಂಕಿತೋಽಭೂತ್ || ೬ ||

ಗೋಧೂಳಿ ಮೆತ್ತಿದ ಮನೋಹರ ದೇಹಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ವೇಣು-ಶೃಂಗವೆಂಬ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಗೋಪರನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಉದ್ಧವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಆನಂದಾಶ್ರುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನಾಗಿ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡನು; (ಮೋದಾಂಬು - ಆನಂದಾಶ್ರು).

ಉದ್ಧವನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂದು ತಿಳಿದ ಗೋವುಗಳು

ತಾಃ ಕೃಷ್ಣಭುಕ್ತವರಭೂಷಣವಸ್ತ್ರಮೂಲ್ಯಂ
ಭೃತ್ಯಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ನಿಜನಾಥಧಿಯೇವ ಗಾವಃ |

ಉನ್ನಮ್ರಕಂಧರಮುದೀರಿತಕರ್ಣಯುಗ್ಮಂ

ಪಶ್ಯಂತ್ಯ ಉದ್ವವಮನೋಽಭ್ಯುದಯಂ ವಿತೇನುಃ || ೭ ||

ಆ ಗೋವುಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಭರಣ, ವಸ್ತ್ರ, ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಭೃತ್ಯನಾದ ಉದ್ವವನನ್ನು ಕಂಡು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕತ್ತನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಎರಡೂ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಅಗಲಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತಾ ಉದ್ವವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಹಳವಾದ ಉಲ್ಲಾಸವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದವು.

ಏ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ್ದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಧಾರಣೆಯಿಂದಾಗಿ, ಉದ್ವವನ ದರ್ಶನ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳ ಧಾರಣೆಯಿಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವತ್-ನಿಧಾನವು^೧ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

೩. ಉದ್ವವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಶ್ಲೋಕ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ (ಭಾಗ. ೧೧/೬/೪೬):

ತ್ವಯೋಪಭುಕ್ತಸ್ಯಗ್ಗಂಧವಾಸೋಽಲಂಕಾರಚರ್ಚಿತಾಃ |

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಭೋಜನೋ ದಾಸಾಸ್ತವ ಮಾಯಾಂ ಜಯೇಮಹಿ ||

ಉದ್ವವನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಗೋಕುಲಕ್ಕಾದ ಉತ್ಸವ

ದಿದೇಶ ಯಂ ಪ್ರೀತಮನಾಃ ಸ್ವಪರ್ಗೇ

ನಿಜಂ ಪ್ರಜಂ ಪ್ರತ್ಯರವಿಂದನೇತ್ರಃ |

ವಿವೇಶ ಸೋಽಪ್ಯುದ್ವವಮೇವ ದೂರಾ-

ನ್ನಿವೇಶಯನ್ ದ್ರಷ್ಟವಿಲೋಚನೇಷು || ೮ ||

ತನ್ನವರಲ್ಲಿ ಸಂತುಷ್ಟಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆಂದು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದ ಆ ಉದ್ವವನೂ ಸಹ ದೂರದಿಂದ ನೋಡುವವರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿದಾದ ಉತ್ಸವವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ಏ. : ೧. ^೨ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಉದ್ವವನ ದರ್ಶನವೂ ಸಹ ಗೋಕುಲದ ಜನತೆಗೆ ಅಪಾರ ಹರ್ಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಉದ್ವವ - ಉದ್ವವ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸವ.

೧. ಹೃದಿ ರೂಪಂ ಮುಖೇ ನಾಮ ಕೈವೇದ್ಯಮುದರೇ ಹರೇಃ ||

ಪಾದೋದಕಂ ಚ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಂ ಮಧುಕೇ ಯಶ್ಚ ಸೋಽಚ್ಚುತಃ ||

-ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವ(೪೨)

೨. ಉದ್ವವದ್ರಷ್ಟಾಣಾಂ ಸೇತೋತ್ತಮೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸರ್ಗ ೧೧ರ ಶ್ಲೋಕ ೬ರಲ್ಲೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉದ್ಭವ ಎಂಬುದು ಶ್ಲೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ನಡೆದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಸಂಭ್ರಮ

ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ ಕೃಷ್ಣಕಥಾಮೃತಾತತಂ
ತದರ್ಚನಾಯಾಹೃತಧೂಪವಾಸಿತಮ್ |

ಸ್ವಗಂಬರಾಲಂಕೃತಿಚಂದನಾದಿಭಿ-

ರ್ವಿಭೂಷಿತಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಂ ತದರ್ಪಿತೈಃ || ೯ ||

ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಥಾಮೃತವು ತುಂಬಿದ್ದ , ಅವನ ಪೂಜೆಗೆಂದು ತಂದ ಧೂಪದಿಂದ ಸುವಾಸಿತವಾಗಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದ ಮಾಲೆ, ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ, ಗಂಧ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ (ಗೋಕುಲವನ್ನು ಉದ್ಭವನು ತಲುಪಿದನು).

ವಿ. : ೧. ವೈಷ್ಣವರ ಆದರ್ಶಗೃಹದ ರಮ್ಯಚಿತ್ರಣ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ಲೋಕ ೯ ರಿಂದ ೧೨ರವರೆಗೆ ಅಂತ್ಯ ಕುಲಕ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿಂಕರರಂತೆ ಕಂಡ ಗಿಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು

ಶುಕೈರ್ಹರೇರ್ನಾಮ ಗೃಣಾದ್ಧಿರಾವೃತಂ

ವಿಕೈಶ್ವ ತದ್ವೇಣುರವಾನುವಾದಿಭಿಃ |

ಮುಕುಂದಪಾದಾಂಬುಜಶೋಭಿನೀರಜ-

ಸ್ಥಿರದ್ವಿರೇಷೈರ್ಹರಿಕಿಂಕರಪ್ರಭೈಃ || ೧೦ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಿಂಕರರಂತಿದ್ದ ಹರಿನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಗಿಳಿಗಳಿಂದಲೂ, ಅವನ ವೇಣುಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ, ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವ ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ^೧ಭ್ರಮರಗಳಿಂದಲೂ, ತುಂಬಿದ್ದ (ಗೋಕುಲವನ್ನು ಉದ್ಭವನು ತಲುಪಿದನು).

೧. ವಿಭೂಷಿತಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಂ ಗೋಕುಲಮಾವೇಶ್ಯಕುಲಕಮೇತತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಷ್ಣುಪಾದಾಂಬುಜಾಮೃದೇವ ಸ್ಥಿರಾಃ | ನ ತು ಮಕರಂದಾಕಿಶಯೇನೇತಿ ಭಾವಃ | ಆತ ವಿವ ಹರಿಕಿಂಕರಪ್ರಭೈ-
ರೇತೈಃ ಶುಕಾದಿಭಿರಾವೃತಂ ಗೋಕುಲಮಾವೇಶ್ಯತ್ಯಯಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ವೃಂದಾವನ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಗಿಳಿಗಳು, ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ದುಂಬಿಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿಂಕರರಂತೆ ಅವನ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ, ಅವನ ವೇಣುನಿನಾದದ ಧ್ವನಿ ಹಾಗೂ ಅವನ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವುಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ವೈಷ್ಣವರ ಮನೆಯ ಪರಿಸರದ ಪದುವೆಹಿಗಳು ಸಹ ಹರಿದಾಸರಂತೆ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ಲೋಕ ೯ರಿಂದ ೧೨ರ ವರೆಗೆ ಕುಲಕ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾಗಿದ್ದ ಗೋಕುಲ

ಸದಾ ಮುಕುಂದಾಗಮನಾಭಿಶಂಕಯಾ

ಸುಪೂರ್ಣಕುಂಭೈಃ ಶುಭತೋರಣಧ್ವಜೈಃ |

ಅಲಂಕೃತದ್ವಾರಚಯಂ ಫಲೋಚ್ಚಯೈ-

ರ್ವಿಚಿತ್ರರಂಗಾವಲಿಭಿಶ್ಚ ರಂಜಿತಮ್ || ೧೧ ||

ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಪೂರ್ಣಕುಂಭ-
ಗಳಿಂದಲೂ, ಮಂಗಲಕರವಾದ ತೋರಣಧ್ವಜಗಳಿಂದಲೂ, ಹಣ್ಣುಗಳ ರಾಶಿಗಳಿಂದಲೂ,
ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರಂಗೋಲಿಗಳಿಂದಲೂ ಸದಾ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದ ದ್ವಾರಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ್ದ(ಗೋಕುಲವನ್ನು ಉದ್ಭವನು ತಲುಪಿದನು).

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅವನ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕಾಗಿ ಸದಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ
ಗೋಕುಲದ ಈ ಪರಿಕಲ್ಪನ ಸಾಧನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಜೀರುವ ಬೆಳಕು ಅಪಾರವಾದುದು.

೨. ಪರಿದರ್ಶನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳೆಯುವ ಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಜೀವನ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ
ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಚಯ - ಸಮೂಹ.

ಗೋಕುಲಕ್ಕಿದ್ದ ಆಶಾಕರಣ

ಮುಕುಂದವೀಕ್ಷಾಫಲಕಾಮ್ಯಯಾಽನ್ವಹಂ

ತ್ರಿಕಾಲಚೀರ್ಣದ್ವಿಜದೇವತಾರ್ಚನೈಃ |

ತದೀಯಲೀಲಾಮೃತಪೂರ್ಣಸತ್ಯಥಾ-

ದೃತಾಸುಭಿಃ ಸಂಕುಲಮಾಪ ಗೋಕುಲಮ್ || ೧೨ ||

ಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನ ಫಲದ ಬಯಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ
ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವನ ಲೀಲಾಮೃತದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ

ಸತ್ಕಥೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಜೀವ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಗೋಕುಲವನ್ನು ಉದ್ಧವನು ತಲುಪಿದನು.

ಎ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳ ಧಾರಣೆ, ಅವನ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕಾಗಿ ಮನಮನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮದ ಅಲಂಕಾರ, ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪೂಜೆ, ದೇವಪೂಜೆ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯ ವರ್ಣನೆಯ ಕಥೆಗಳನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಮುಖ್ಯ ಆಧಾರ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ಜನಗಳ ಬಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶ ಹೊತ್ತ ಉದ್ಧವನಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಆಗಮಿಸುವರು ಎಂದು ಭಾವ; ಅದು - ಪ್ರಾಣ.

ನಂದನ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಉದ್ಧವ

ತತೋ ವಿವೇಶ ನಂದಸ್ಯ ಸದನಂ ಸಹಸೋದ್ಧವಃ |

ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಚೇತಃಸು ನ್ಯಯುಂಕ್ತ ಪರಮುದ್ಧವಮ್ || ೧೩ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಕೂಡಲೇ ಉದ್ಧವನು ನಂದನ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ; ಇತರರ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ.

ಉದ್ಧವನಿಗೆ ನಂದನಿಂದ ದೊರೆತ ಸ್ವಾಗತ

ತಮರ್ಚಯಾಮಾಸ ಸ ನಂದಗೋಪಃ

ಸ್ವನಂದನಾಂಘ್ರ್ಯಂಬುಜಲುಬ್ಧಭಂಗಮ್ |

ತಥಾಹಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಪದೈಕಭಕ್ತಾ-

ಸ್ತದನ್ಯದರ್ಚಂತಿ ತದೀಯಬುದ್ಧಾಃ^೧ || ೧೪ ||

ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ದುಂಬಿಯಂತಿದ್ದ ಆ ಉದ್ಧವನನ್ನು ಆ ನಂದಗೋಪನು ಪೂಜಿಸಿದ; ಅದು ಸರಿಯೇ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹವರು ಅವನ ಕಡೆಯವರು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಇತರರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರು.

೧. ಪೂರ್ವಂ ದೂರಾರ್ಥರಸೇನ ದೃಷ್ಟತ್ಪನ್ನೋ ಜಾತ ಇದಾನೀಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮನಸು ಮಹಾನುತ್ಪನ್ನೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || - ವ್ಯಾ.

೨. ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಯಶ್ಚೈವ ಪರಿವಾರತಯೈವ ತು | - ಸದಾಚಾರ್ಯಶ್ಚಿ
ಪರಿವಾರತಯಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಅಪಿ ಹೇಯಾಃ ಪ್ರಧಾನತಃ || - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೧/೧/೧೩.೬)

೩. ಕೃಷ್ಣಾದ್ವಿಗ್ನಂ ಜಗತ್ ತದೀಯಬುದ್ಧಾಃ ತದ್ವತ್ಕುಬುದ್ಧಾಃ ಅರ್ಚಂತಿ ಅರ್ಚಯಂತಿ ಹಿ | ನ ತು ತತ್ತ್ವೇನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ವಾ ಪೂಜಯಂತೀತಿ ಭಾವಃ || - ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆದರಿಸುವಂತೆಯೇ ಅವನ ಭಕ್ತಜನರನ್ನೂ ಸಹ ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆದರಿಸುವುದು ವೈಷ್ಣವರ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಆನಂದಭರಿತರಾದ ನಂದ-ಯಶೋದೇಯರು
ಕೃಪಾಂ ಹರೇರಾತ್ಮನಿ ವರ್ಣ್ಯಮಾನಾಂ
ನಿಶಮ್ಯ ನಂದಃ ಸಹ ಜಾಯಯಾಽಭೂತ್ |
ಪ್ರಹೃಷ್ಠರೋಮಾ ಪ್ರತಿರುದ್ಧಕಂಠಃ
ಪ್ರಹರ್ಷವಾಯುರ್ಗಂಕಿತಲೋಲನೇತ್ರಃ || ೧೫ ||

ಉದ್ಭವನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ನಂದನು ಪತ್ನಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯೊಂದಿಗೆ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡ; ಅವನ ಕೊರಳು ಬಿಗಿದು ಬಂದಿತು; ಚಂಚಲನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಶ್ರುಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡವು (ಪ್ರಹರ್ಷವಾರಿ - ಆನಂದಾಶ್ರು).

ಉದ್ಭವನಿಂದ ಯಶೋದೆಯ ಸಾಂತ್ವನ
ವಿಜೃಂಭಿತೇ ಯಸ್ಯ ಮುಖೇ ಸತೀಯ-
ಮಪಶ್ಯದಾತ್ಮಾನಮಿದಂ^೧ ಜಗಚ್ಚ |
ವಿಯೋಗವಾರ್ತಾಮಮುನೋತ್ಪಜದ್ಧಂ
ಪರಂ ಪರಂಭ್ರಹ್ಮಧಿಯಾ ಭಜದ್ಧಮ್ || ೧೬ ||

೧. ಸ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಶಿಶುಮಾತ್ಸನಮುಚ್ಚೈರ್ವಿಜಾಗಂತ್ಯಾ ಮಾತುರಾದರ್ಶನಾಯ |
ವಿಜೃಂಭಮಾಣೋಽಖಿಲಮಾತ್ಮಸಂಸ್ಥಂ ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಕದಾಚಿದೀಶಃ ||
ಸಾಂಡಂ ಮಹಾಭೂತಮನೋಭಿಮಾನಮಹತ್ಪ್ರತ್ಯಾವೃತಮುಪ್ಪಜಾದಿಭಿಃ |
ಸುರೈಃ ಶಿವೇಶೈರ್ಗರಭೃತ್ಸಂಭೈರ್ಯುಕ್ತಂ ದದರ್ಶಾಸ್ಯ ತಗೌ ಯತೋಜಾ ||

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೭/೧೧೪,೧೧೫)

ಏಕದಾಽರ್ಭಕಮಾದಾಯ ಸಾಂಕಮಾರೋಷ್ಯ ಭಾಮಿನಿ |
ವ್ರಸ್ತುತಂ ಪಾಯಿಯಾಮಾಸ ಪ್ರಸಂ ಸೇಹಪರಿಪ್ಪತಾ ||
ಪೀತವ್ರಾಹ್ಮಯಸ್ಯ ಜಗನೀ ಸಾ ತಸ್ಯ ರುಚಿರಸ್ಥಿತಮ್ |
ಮುಖಂ ಲಾಲಯತೀ ರಾಜನ್ ಜೃಂಭತೋ ದದೃಶೇ ಇದಮ್ ||
ಏಂ ರೋದಸೀ ಚೋನಿರನೀಕಮಾಶಾಃ ಭೂತಾನಿ ಯಾನಿ ಸ್ಥಿರವಂಗಮಾನಿ |
ಸಾ ವಿಶ್ವಂ ವಿಶ್ವಂ ಸಮಾ ರಾಜನ್ ಸಂಜಾವೇಪಥುಃ |
ಸಮ್ಮಿಲ್ಯ ಮೃಗಶಾಮಾಕ್ಷೀ ನೇತ್ರೇ ಆಸೀತ್ ಸುಮ್ಮಿತಾ ||

- ಭಾಗವತ (೧೦/೮/೩೬-೩೭)

ಆಕಳಸಲೆಂದು ತೆರೆದ ಯಾರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಹಾಸತಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯು ತನ್ನನ್ನು ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದಳೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋರೆಯಿರಿ; ಕೇವಲ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿರಿ.

ವಿ. : ಇದರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಮೈ (೩/೧೬, ೧೭) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಕಳಸಲೆಂದು ಬಾಯ್ತೆರೆದಾಗ ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಯಶೋದೆಯು ನವಾವರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಹಾಗೂ ತನ್ನನ್ನೂ ಕಂಡ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

ಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮದಂತಿದ್ದ ಗೋಪಿಯರ ಮನೆಗಳು

ಸ ನಂದಮಾನಂದನಿಧಿಂ ವಿಧಾಯ

ಜಗಾಮ ಗೋಪೀಜನಮಂದಿರಾಣಿ |

ಸುದುಷ್ಕರೋಗ್ರವ್ರತಕರ್ತೃತಾಂಗ-

ಮುನೀಂದ್ರವೃಂದಾಶ್ರಮಸಮ್ಮಿತಾನಿ || ೧೭ ||

ಆ ಉದ್ಭವನು ನಂದನನ್ನು ಆನಂದದ ನಿಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅತ್ಯಂತದುಷ್ಟರವಾದ ತೀವ್ರ ವ್ರತಗಳಿಂದ ಕೃಶಗೊಂಡ ಅವಯವಗಳ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಸಮೂಹಗಳ ಆಶ್ರಮದಂತಿದ್ದ ಗೋಪೀಜನರ ಮಂದಿರಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ.

ವಿ. : ೧. ಗೋಪಿಯರ ಮನೆಗಳು ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ಗೋಪಿಯರು ಕೇವಲ ಕಾಮನೆಯಿಂದಷ್ಟೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದವರಲ್ಲ; ಮುನಿಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಠಿಣ ವ್ರತ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವಂತೆ ಗೋಪಿಯರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿದೇ ಆರಾಧಿಸಿದ ದೈವೀಂಪತ್ತಿನ ಖಣಿಗಳಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಗೋಪಿಯರು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದ ಅಧಃಶಯನವ್ರತ - ತಾಂಬೂಲತ್ಯಾಗವ್ರತ

ಕಾಚಿನ್ಮುಕುಂದೇನ ಸಹೈವ ಶಯ್ಯಾಂ

ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಬತಾಧಃಶಯನವ್ರತಸ್ಥಾ |

ತಜ್ಜುಷ್ಪತಾಂಬೂಲಫಲಾಯ ಧನ್ಯಾ

ತತ್ತ್ಯಾಜ ತಾಂಬೂಲರುಚಿಂ ಕಿಲಾನ್ಯಾ || ೧೮ ||

ಅಬ್ಬ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಮಲಗುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಬರೀ ನೆಲದ ಮೇಲೆಯೇ ಮಲಗುವ ವ್ರತವನ್ನು

ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಳು. ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಅವನಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ತಾಂಬೂಲವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ತಾಂಬೂಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ತೊರೆದಿದ್ದ ಧನ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದಳು; ಅಲ್ಲವೇ

ವಿ. : ೧. ಅಧಃಶಯನ ವ್ರತ, ತಾಂಬೂಲವರ್ಜನ ವ್ರತ ಮೊದಲಾದ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ. ಅಂತಹ ವ್ರತಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾದ ಫಲದ ನಿರೂಪಣೆಯು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಕಠಿಣವ್ರತಗಳ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಗೋಪಿಯರ ಅನಶನವ್ರತ, ಶಯನವ್ರತ

ತದ್ಭಕ್ತಶೇಷೋದನಲುಬ್ಧಚಿತ್ತಾ

ನಿತ್ಯಂ ಕಿಲೈಕಾನಶನವ್ರತಸ್ಥಾ |

ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ತತ್ಸಂಗಮಿವಾಪ್ತಕಾಮಾ

ಸ್ವಸ್ಥಾಽಪಿ ಶೇತೇ ಕಿಲ ಕಾಽಪಿ ದೀನಾ || ೧೯ ||

ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಿಂದು ಉಳಿಸಿದ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಬಯಕೆಯುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸಿನವಳಾಗಿ ಸದಾ ಉಪವಾಸವ್ರತದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಳಲ್ಲವೇ ! ದೀನಕಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಾದರೂ ಅವನ ಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಬಯಕೆಯಿಂದೆಂಬಂತೆ ಆರೋಗ್ಯವತಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮಲಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೈವೇದ್ಯಶೇಷದ ಮೇಲಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸವ್ರತದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ; ಎಂದರೆ ಏಕಾದರ್ಶಾದಿವ್ರತಗಳ ಆಚರಣೆಯ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನೈವೇದ್ಯ ಶೇಷಾನ್ನಸ್ವೀಕಾರದೀಕ್ಷೆಯ ಉದಾತ್ತತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅನಶನವ್ರತ - ಉಪವಾಸ ವ್ರತ; ಓದನ - ಅನ್ನ

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಯೋಗಜವಿಯದ್ವೇಷಾವಸ್ಥಯಾ ಕೃತ್ಯಾಪಿ ಅಧಃಶಯಸ್ಥ ತಾಂಬೂಲಪರಿತ್ಯಾಗ್ಯ ಚ ಮುನಿವ್ರತನಾಧಾರಣ್ಯಾತ್ ಮುನೀಂದ್ರವೃಂದಾರ್ತಮನುಮಿತಾನೀತಿ ವ್ಯಾಗ್ರಕ್ರಮ್ | ಏವಮುಕ್ತರತ್ಯಾಪಿ ದ್ರವ್ಯವಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಗೃಹಕಾರ್ಯಂ ಕೃತ್ವಾ ಸರ್ವದಾ ಶಯನಂ ವಿರಹೋಣಾಂ ಸ್ವಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ಪತಿಯೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ

ಕಾಂತಂ ಹರಿಂ ತತ್ಪ್ರಭಂ ಕುಮಾರಂ

ತಜ್ಜುಷ್ಣಗೇಹಂ ಗೃಹಮೂಹಮಾನಾ |

ಪತ್ಯುರ್ನ ಪೂಜಾಂ ನ ಚ ಪುತ್ರರಕ್ಷಾಂ

ಕೃತ್ಯಂ ನ ಗೃಹ್ಯಂ ವಿತನೋತಿ ತನ್ವೀ || ೨೦ ||

ಒಬ್ಬ ತೆಳುದೇಹದ ಗೋಪಿಯು ಪತಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಅವನ ಮಗನೇ ತನ್ನ ಮಗ, ಅವನು ನೆಲೆಸಿದ್ದುದೇ ತನ್ನ ಮನೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಮಗನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಗೃಹಕೃತ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ಮಾಡದವಳಾಗಿದ್ದಳು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗಳಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಗಂಡ-ಮಕ್ಕಳು ಹಾಗೂ ಮನಕೆಲಸದ ಯೋಚನೆಯನ್ನೂ ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಗೋಪೀಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಪತಿಸುತಾನ್ವಯಭ್ರಾತೃಬಾಂಧವಾನತಿವಿಲಂಘ್ಯ ತೇ ಹ್ಯಚ್ಛುತಾಗತಾಃ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಪತಿಸೇವೆ, ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆ, ಗೃಹಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಾಡ ಬೇಕೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಧಿ ; ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃಷ್ಣನಿಗಾಗಿಯೇ ಅವಿಲಂಬವನ್ನೂ ತೊರೆದಿದ್ದುದು ಈ ಗೋಪಿಯ ರೀತಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದರಿಂದ ಇವಳು ರಮಾವೇಶದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಪತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆರಾಧಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಹತೆ ಪಡೆದಿದ್ದವಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ರಮಾವೇಶದಿಂದ ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಪತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆರಾಧಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿದೆ : ಹರಿರಸ್ಮಿನ್ ಸ್ತುತ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಭರ್ತರಿ ಭಾವನಾ - (೭/೧೨/೩೦)

ಮುಡಿಕಟ್ಟಿದ ವ್ರತದ ಗೋಪಿ

ರತಾವಸಾನೇ ಮುರಜಿತ್ಕರೇಣ

ನಿಬದ್ಧಮೇಕೋಜ್ವಿತಕೇಶಬಂಧಾ |

ತದೈವ ತತ್ಸಂಹಿತಭೂಷಣೇಚ್ಛಾ

ನ ಭೂಷಣಂ ಕಾಽಪಿ ಬಿಭರ್ತಿ ಬಾಲಾ || ೨೧ ||

ಸುರತದ ಅನಂತರ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಡಿಕಟ್ಟುವುದನ್ನೇ ಒಬ್ಬಳು ತೊರೆದಿದ್ದಳು; ಆಗಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನಗೆ ಅಭರಣ ತೊಡಿಸಲಿ ಎಂಬ ಒಯಕೆಯಿಂದ ಅಭರಣ ತೊಡುವುದನ್ನೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಬಾಲೆಯು ತೊರೆದಿದ್ದಳು.

ವಿ. : ೧. ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ವ್ರತ ಮುಡಿ ಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ತೊರೆಯುವುದಾಗಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬಳದು ಅಭರಣ ತ್ಯಾಗದ ವ್ರತವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಯು ದುರ್ಯಾಸನ ಕೈಹಾಕಿದ ಮುಡಿಯನ್ನು ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿನಾಶದ ಪರಗೂ ಮರಳಿ ಕಟ್ಟಿದ ವ್ರತವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು^೧.

ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ತುಲಸಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೇಕೃತ್ಯ ದಿನೇ ದಿನೇಽನ್ಯಾಃ

ಸ್ವಧಾಮವೃಂದಾವನಮರ್ಥಯಂತೇ |

ವಿಕಸ್ವರಕ್ಷ್ಮಾರುಹಪುಂಜಮಂಜು-

ಮುಕುಂದವೃಂದಾವನರಾಸಲೀಲಾಮ್^೨ || ೨೨ ||

ಇತರ ಗೋಪಿಯರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿನ ತುಲಸಿ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ದಿನದಿನವೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೊಳೆಯುವ ವೃಕ್ಷಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನೋಹರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಗೋಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದ ಮೌನವ್ರತ

ನಿಜೈರ್ಜನನ್ಯಾ ಜನಕೇನ ಸಾಕಂ

ನ ಭಾಷತೇ ಕಿಂಚನ ಕಾಽಪಿ ಗೋಪೀ |

ಪ್ರಿಯೇಣ ಸಾರ್ಥಂ ಬತ ರಮ್ಯಗೋಷ್ಠೀ-

ಮಕುರ್ವತೀ ಕಿಂ ವಚಸೇತಿ ದೀನಾ || ೨೩ ||

ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ರಮ್ಯ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದ ತಾನು ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಏಕೆ ಮಾತನಾಡುವುದು? ಎಂದು ದೀನಳಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಜನರೊಂದಿಗಾಗಲಿ, ತಾಯಿಯೊಂದಿಗಾಗಲಿ, ತಂದೆಯೊಂದಿಗಾಗಲಿ ಏನನ್ನೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ವಿ. : ಈ ಗೋಪಿಯರು ಮೌನವ್ರತವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದು "ಪ್ರಲಾಪಸ್ಯ ಚ ವರ್ಜನೇ" ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೧೫೯)ಎಂಬ ಭೇದವೇನನ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

೧. ಅಬದ್ಧಕೇಶಾ ಪ್ರಯಯಾ ದ್ರೌಪದೀ ನಾ ಸಭಾಕಲಾತ್ |

ಮುಕ್ತಕೇಶಾ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯಯುಕ್ತೀತಿ

೨. ರಾಸಲೀಲಾಯಾಶ್ಚ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರತ್ಯಾತ್ ನಾಮೈಣ ಫಲತ್ಯೋತ್ತಿಃ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೨/೪೦೨)

-ಮ್ಯಾ.

ಮಂದಮಾರುತವನ್ನು ಸಹಿಸದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ

ಮಂದಾನಿಲಂ ಚಂದನರಮ್ಯಗಂಧಿ-

ಮಿಂದೀವರಾಕ್ಷೀ ಸಹತೇ ನ ಕಾಚಿತ್ |

ವಿಶ್ಲೇಷವಹ್ನೇರ್ಧಹತೋ ನಿಜಾಂಗಂ

ವೃದ್ಧಿಂ ವಿದಧ್ಯಾದಿತಿ ಚಿಂತಯೇವ || ೨೪ ||

ಕನ್ನದಿಲೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಸುಡುವ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು ಎಂಬ ಚಿಂತೆಯಿಂದೊಬಂತೆ, ಶ್ರೀಗಂಧದ ರಮ್ಯಪರಿಮಳದ ಮಂದಮಾರುತವನ್ನು ಸಹಿಸದವಳಾಗಿದ್ದಳು.

ವಿ. : ಗಾಳಿ ಬೀಸಿದಾಗ ಬೆಂಕಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯು ಮಂದಮಾರುತದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದರಲಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವಳು ಹಾಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು ಎಂಬ ಭಾವ ಆತ್ಮತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಮೌನವ್ರತ

ಅಲಾಪಮಾಲ್ಯಾಃ ಪ್ರಿಯಮಪ್ಯಪಾರ್ಥ-

ಮಾಲೋಚ್ಯ ಬಾಲಾ ನಹಿ ಶುಶ್ರುವೇಽನ್ಯಾ |

ಸೇಯಂ ಮುಕುಂದಾಗಮನಂ ವದಂತೀ

ಜಾತೇದೃಶೀತ್ಯುತ್ಥಿತೀವ್ರತಾಪಾ || ೨೫ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು, "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇವಳು ಹೀಗೆ ಇತರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತಾಗಿರುವಳಲ್ಲ" ಎಂಬ ತೀವ್ರ ನೋವಿನಿಂದಾಗಿ, ತನ್ನ ಗೆಳತಿಯ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತನ್ನು ಸಹ ಅರ್ಥ ಹೀನ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೇಳುವ ಗೋಪಿಗೆ ಹೋಗದವಳಾಗಿದ್ದಳು.

ವಿ. : ಆ ಮುನ್ನ ಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವಳು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ತನ್ನ ಸಖಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಮಾತು ಕೇಳಲಾರದು ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಆ ಗೋಪಿಯು ತನ್ನ ಸಖಿಯ ಮಾತನ್ನು ಸಹ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಕರ್ಪೂರ ಕುಂಕುಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸದಾಗಿದ್ದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗೋಪಿ

ಕರ್ಪೂರಕುಂಕುಮಲಸನ್ಮಗನಾಭಿಶೋಭಿ

ನೇಚ್ಛತ್ಯಹೋ ಮಲಯಜಾಮಲಚೂರ್ಣಮನ್ಯಾ |

ಕೃಷ್ಣಾಂಗಸಂಗಿ ತದಲಂ ಪರಿರಭ್ಯ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ
ಧರ್ತುಂ ಧಿಯೇವ ವರವೈಷ್ಣವರ್ಗಯೋಗ್ಯಮ್ || ೨೬ ||

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈಷ್ಣವರ ಗುಂಪಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಆ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಕರ್ಪೂರ, ಕುಂಕುಮ ಹಾಗೂ ಹೊಳೆಯುವ ಮೃಗನಾಭಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮಲಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಬಯಸದವಳಾಗಿದ್ದಳು; ಆಶ್ಚರ್ಯ !

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ನಿರ್ಮಾಲ್ಪ ಗಂಧಮಾತ್ರವೇ ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದಿತು; ಹಾಗಿಲ್ಲದ ಸೂತನ ಗಂಧದ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಎಷ್ಟೇ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವೆಲ್ಲ ಹೇಯ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಹೂವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಿ

ಕೀರೇಂದುಕೋಕಿಲಮಧುವ್ರತಮಾನ್ಯಗಂಧ-
ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಕಾಪಿ ನ ಹೃದೋ ವಿಷಯೀಕರೋತಿ |
ಕೃಷ್ಣೋಕ್ತಿಸನ್ಮುಖಮೃದುಸ್ಪರಕುಂತಲಾಂಗ-
ಸೌರಭ್ಯಸಂಗತದೀಯಸಮಸ್ತವೃತ್ತಿಃ || ೨೭ ||

ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು, ಅವನ ಸುಂದರ ಮುಖ, ಕೋಮಲ ಧ್ವನಿ, ಮುಂಗುರುಳುಗಳು, ದೇಹದ ಪರಿಮಳ ಮೊದಲಾದ ಅವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಕಲವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲೇ ತಲ್ಲೀನಳಾಗಿ, ಗಿಳಿ, ಚಂದ್ರ, ಕೋಗಿಲೆ, ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಮಾನ್ಯವಾದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಾರದವಳಾಗಿದ್ದಳು.

ವಿ : ೧ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು ಗಿಳಿಯಂತೆ; ಅವನ ಮುಖ ಚಂದ್ರನಂತೆ; ಅವನ ಸ್ಪರ್ಶ ಕೋಗಿಲೆ-ಯಂತೆ; ಅವನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಭ್ರಮರಗಳಂತೆ; ದೇಹದ ಪರಿಮಳ ಶ್ರೀಗಂಧದಂತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡಿದ್ದ ಗೋಪಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದ ಅವು ಯಾವುವೂ ಸಹ ಬೇಕೆನಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ವಿಷಯಕೃಪಕೃಪಯೋಕ್ತಾ ಹಿ ಸ್ವಾರಸತಯಾ ವಿರಹಕ್ಕೆಶೋಭೋದ್ಯೋಧಕತ್ವಾನ್ಮಹತ್ ಇತಿ ಭಾವಃ | ವಿಷಯದ್ವೇಷಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಬಂಧಿಭಲೋತ್ಕುತಯಾ ಚಿತ್ರರಿತ್ಯುಕ್ತಾ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಕೃಷ್ಟಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ | - ವ್ಯಾ.

ಉದ್ಭವನನ್ನು ದುಂಬಿಯಂತೆ ತಿಳಿದ ಗೋಪಿಯರ ಮಾತು

ಕೃಷ್ಣಾಂಭಿಭೃಂಗಂ ತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಲಜ್ಜಾಕ್ಷೇಶವಶಂಗತಾಃ |

ಶ್ಲಿಷ್ಠೋಕ್ತೋಚುಸ್ತಥಾ ಭೃಂಗಂ ಲಕ್ಷೀಕೃತ್ಯಾನ್ಯಮಗ್ರತಃ || ೨೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದ ಭ್ರಮರದಂಡಿದ್ದ ಆ ಉದ್ಭವನನ್ನು ಕಂಡು ನಾಚಿಕೆ ಹಾಗೂ ದುಃಖಗಳಿಗೆ ವಶರಾದ ಆ ಗೋಪಿಯರು ಎದುರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ದುಂಬಿಯೊಂದನ್ನು ಗುರಿಮಾಡಿ-
ಕೊಂಡು ಶ್ಲಿಷ್ಠೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡತೊಡಗಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ೩.೬ರವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ಭ್ರಮರಗೀತೆಯ ಭಾವವು^೧ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಭ್ರಮರಗೀತಾ

ಕಾಚಿನ್ಮಧುಕರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಧ್ಯಾಯಂತೀ ಕೃಷ್ಣಂ ಗಮಮ್ |

ಪ್ರಿಯಪ್ರಸ್ತಾಪಿತಂ ದೂತಂ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವೇದಮವ್ರದೀತ್ ||

ಗೋಪ್ಯವಾಚಃ |

ಮಧುಪ ಕಿವ ಪಂಥೋ ಮಾ ಸ್ತ್ವಶಾಸ್ತಾನ್ ಸಪತ್ನಾಃ ಕುಚವಿಲುಲಿತಮಾಲಾಕುಂಕುಮಶೃಂಗುಭಿರ್ದ್ರವಮ್ |

ವಹತು ಮಧುಪತಿಪ್ರಸ್ಥಾನನೀನಾಂ ಪ್ರಸಾದಂ ಯದುಪದನಿ ವಿಹಂಛಂ ಯಸ್ಯ ದೂತಸ್ತಮೀದೃಕ್ ||

ಸಕ್ಕದಧರದುಧಾಂ ಸ್ಥಾಂ ಮೋಹಿನೀಂ ಪಾಯಯಿತ್ವಾ ಸುಮನಸ ಇವ ಸದ್ಃ ಕ್ಷುಚೇನ್ಯಾಂ ಭವಾದೃಕ್ |

ಪರಿಚರತಿ ಕಥಂ ತತ್ಪಾದಪದ್ಮಂ ತು ಪದ್ಮಾ ಹೃದಿ ಏತ ಹೃತಚೇತಾ ಉತ್ರಮುರೋಕವಲ್ಯಃ ||

ಕಿಮಿಹ ಏವುಪದಂಭೇ ಗಾಯತಿ ತ್ವಂ ಯದೂನಾಮಧಿಪತಿಮಗೃಹಾಣಾಮಗ್ರತೋ ನಃ ಪುರಾಗಮ್ |

ವಿಜಯಸವಿಸಖೀನಾಂ ಗಾಯತಾಂ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಃ ಕ್ಷಪಿತಕುಚಿರುಪ್ಪೇ ಕಲ್ಪಯಂತೀಪ್ರಮಿಪ್ಪಾಃ ||

ದಿವಿ ಭುವಿ ಚ ರಸಾಯಾಂ ಕಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಸ್ತದ್ಭರಾಪಾಃ ಕಪಟರುಚಿರಹಾಸಃಪೂವಿವ್ಯಂಭಸ್ಯ ಯಾಃ ಸ್ಥುಃ |

ಚರಣರಜ ಉಪಾಸ್ತೇ ಯಸ್ಯ ಭೂತಿರ್ವಯಂ ಕಾ ಅಪಿ ಚ ಕೃಪಣಪಕ್ಷೇ ಹೃತ್ತಮುರೋಕವಲ್ಯಃ ||

ವಿಸ್ತುಪ ಶಿರಸಿ ಪಾದಂ ವೇದ್ವಹಂ ಚಾಟುಕಾರೈರಲಮನುನಯಸಾರೈರ್ಯೂಗ ದೌತೈಃ ಮುಕುಂದಮ್ |

ಸಕ್ಷತ ಇಹ ವಿಸ್ತಪಾಪ್ತಪತ್ಯಾಪ್ರಲೋಕಾ ವ್ಯಸೃಜದಕೃತಚೇತಾಃ ಕಿಂ ನು ಸಂಧೇಯದುಃಖಿನ್ ||

ಮೃಗಯೂರಿವ ಕಪೀಂದ್ರಂ ವಿದ್ವಥೇ ಯಃ ಕಿರಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯದುಕೃತ ವಿರೂಪಾಂ ಸ್ತ್ರೀಪತಃ ಕಾಮಯಾನಾಮ್ |

ಏಲಿಮಪಿ ಏಲವಾಸಂ ವೇದವಿದ್ವರ್ಗದಂಧ್ರಸ್ತಲಮುಖಮುಖ್ಯೋದುಃಸ್ವಪ್ನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರ್ಥಃ ||

ಯದನುಚರಿತಲೀಲಾರ್ಕಗಪೀಯೂಪವಿಪ್ರಟ್ ಸಕ್ಕದದನವಿಧೂತದ್ವಂದ್ವದರ್ಮೋವಿನಪ್ಪಾಃ |

ಸಪದಿ ಗೃಹಕುಟುಂಬಂ ದೀನಮುತ್ಸುಜ್ಜದೀನಾ ಏವಹ ಇಹ ವಿಹಂಗಾ ವೈತ್ಯಚರ್ಯಾಂ ಚರಂತಿ ||

ವಯಮೃತಮಿಹ ಪಿಷ್ಕಂ ವ್ಯಾಹೃತಂ ಶ್ರದ್ಧಧಾನಾಃ ಕುಲಿಕುತಮಿವಾಪ್ತಾಃ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಾಃ ಪರಿಣಿಃ |

ದದೃಶುಃ ಸಕ್ಕದೇತತ್ಪನ್ನಿವರ್ತತೀವ್ರಸ್ತನಮುಪಪರಮಾರ್ತಿಂ ಭಗ್ನತಾಮಸ್ಯ ವಾರ್ತಾ ||

ಪ್ರಿಯಸಖಿ ಪುನರಾಗಾಃ ಪ್ರೇಯಸಾ ಪ್ರೇಷಿತಸ್ತಂ ಪರಯ ಕಿಮನುರುಂಧೇ ಮಾನಸೋಽಸೃಮೀಂಗಳಿ |

ನಯಸಿ ಕಥಮಿಹಾಸ್ತಾನ್ ದುಃಸ್ವಪಂ ಏಂಧುಪಾರ್ಪಂ ಸತತಮುರಸಿ ಸೌಮ್ಯ ಶ್ರೀವರ್ಣಾಃ ಸಾಹಮಾಸ್ತೇ ||

ಅಪಿ ಏತ ಮಧುಪ್ರಯೋಮಾರ್ಯಪ್ರತ್ಯೋಽಭಿನಾಂಽಸ್ತೇ ಸ್ಥುತಿ ಸ ವಿತ್ಯಗೇಹಂ ಸೌಮ್ಯ ಏಂಧೂಂವೈ ಗೋಪಾನ್ |

ಕ್ಷುಚಿವಪಿ ಸ ಕಥಂ ನಃ ಕಿಂಕರೀಣಾಂ ಗೃಹೀತೋ ಭುವಮಗರುಮಗಂಧಂ ಮೂರ್ಛ್ಯಧಾಸ್ತತ್ ಕದಾ ನು ||

-ಭಾಗ (೧೦/೪೫/೧೨-೨೧)

೨. ಭ್ರಮರವನ್ನು ಉದ್ವೇಶಿಸಿ ಉದ್ವೇಶನಿಗೆ ನುಡಿಯುವ ಗೋಪಿಯರ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಭ್ರಮರಗಳಿಗೂ ಸಹ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩. ಲಜ್ಜೆ ಹಾಗೂ ನಿಷ್ಕರನುಡಿಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಕ್ಲೇಶದಿಂದಾಗಿ ಅವರು ನೇರವಾಗಿ ನುಡಿಯದೆ, ಭ್ರಮರವನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ, ಮಾತನಾಡಿದರು ಎಂದು ಭಾವ : 'ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಾಷಣೇ ಲಜ್ಜಾ ನಿಷ್ಕುರೋಕ್ತೌ ಕ್ಲೇಶಃ ಕಾರಣಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್' । -ವ್ಯಾ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹದ ಬೇಗೆಗೆ ಬೆಂದ ಗೋಪಿಯರು

ಮಧುಪ ಚರಿಸಿ ಕಸ್ಮಾದಸ್ಯದಗ್ರೇ ತ್ವಮಗ್ರ್ಯ-

ದ್ವಿರದವರದಮೂರ್ಧಾರೋಹಯೋಗ್ಯೋಽಸಿ ನೂನಮ್ ।

ವಿಷಮವಿರಹವಹೌ ನಿರ್ದಹತ್ಯಸ್ಮದಂಗಂ

ಕಿಮಿಹ ಪತಿತುಮಿಚ್ಛಸ್ಯಜ್ಞ ದೂರೇ ಪ್ರಯಾಹಿ || ೨೯ ||

ಎಲೈ ಭ್ರಮರವೇ ! ನೀನೇಕೆ ನಮ್ಮೆದುರು ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವಿ? ನೀನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗಜೇಂದ್ರನಿಗೆ ವರ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನೇರಲು ಯೋಗ್ಯನಾದವನು; ಇದು ನಿಶ್ಚಯ. ನಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಸಹಿಸಲಾಗದ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ನೋವಿನ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಬೀಳಲು ಬಯಸಿರುವಿಯೇನು? ಎಲೈ ತಿಳಿಗೇಡಿಯೇ ! ದೂರಕ್ಕೆ ತೆರಳು.

ವಿ. : ೧. ಸುಡುವ ಬೆಂಕಿಯ ಸಂಗ ಮಾಡಿದಾಗ ಭ್ರಮರವು ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವುದು ವಿಚಿತ್ರ; ಗೋಪಿಯರಾದರೂ ಈಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ನೋಯುತ್ತಿರುವರು; ಅವರ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಗೆ ಆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ತಗಲುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅಳವು ವಿಚಿತ್ರ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಮಧುಪ ಎಂದರೆ ಉದ್ವೇಶ; ಅವರಿಗೆ ಒದಗಿರುವ ವಿಯೋಗವೆಷ್ಟೋ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹ; ಉದ್ವೇಶನ ಸಾಂತ್ವನದ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವರ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವವನು ಎಂಬ ಬೆದರಿಕೆಯ ಭಾವ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಗೋಪಿಯರಿಗೆ ಗ್ರಹಗತಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಉದ್ವೇಶ

ಸದಸಿ ಸುಮನಸಾಂ ತ್ವಂ ಪ್ರೌಢಿಮಾದರ್ಶಯಾಲಂ

ವಿಧುರವಿವಿಧಯೋಷಿತ್ತಾಪಮಾಪಾದಯೇ: ಕಿಮ್ ।

೧. ವಿರಹಾಗ್ನಿಯುತ್ಪತ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವೇ ಸಂಚರಿಸುವಾಪಿ ದಾಮೋ ಭವಂತಿ ಮೋಹಾವಸ್ಥೋದ್ವೇಶಿತೇತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

ಗ್ರಹಗತಿಯಮಾರ್ಯಾ ಯತ್ಪರಸ್ತಾದಯಂ ನೋ
ವಸತಿ ವಸತಿಪುತ್ರಾಮಿತ್ರವಾರ್ತೋಜ್ಞತಾನಾಮ್ || ೩೦ ||

ನೀನೀಗ ದೇವತೆಗಳ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೌಶಲವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊ;
ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಂತೆ ಇರುವ ಎಲೈ ಉದ್ಭವನೇ! ಸ್ತ್ರೀಯರಾದ ನಮಗೆ ತಾಪವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವಿಯೇನು? ಎಲೈ ಉತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ! ಮನೆ, ಮಕ್ಕಳು, ಶತ್ರುಗಳು
ಮೊದಲಾದವರ ವಿಚಾರವನ್ನು ತೊರೆದ ನಮ್ಮೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಇವನು ನಿಂತಿರುವುದು ನಮ್ಮ
ಗ್ರಹಚಾರವೇ ಸರಿ.

ವಿ. : ೧. ^೧ ಉದ್ಭವನು ಸುರಗುರುವಾದ ವಾಚಸ್ಪತಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಅವತಾರ-
ವಾದ್ದರಿಂದ ದೇವಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸು ಎಂಬ ಮಾತು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ;
ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಗುರುಗ್ರಹದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಇದರ
ಜಿಜಿತ್ಸುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು.

೨. ^೨ ಬೃಹಸ್ಪತಿ(ಗುರು)ಯು ನವಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಅವನು ಸಂಚರಿಸುವುದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ
ಒಂದು ರಾಶಿ, ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೀಗ ತರಳು ಎಂದರೂ ಸಹ ಅವನು ತರಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

೩. ^೩ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿರಹಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಭ್ರಮರ ದರ್ಶನ ಉದ್ದೀಪನಕಾರಿ ಎಂದೂ ಭಾವ.

೪. ^೪ ಅಂತಹ ನೋವಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಅವತಾರವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಬಂದಿರುವುದು
ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸ ಎಂಬಂತೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಗುರುವಿನಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಉದ್ಭವ

ವರುಣದಿಶಿ ಗತೋಽಪಿ ಸ್ವೈರಮುದ್ಯಾತಿ ಸೋಽಪಿ

ಬತ ದಿಶಿ ಬಲಭೇತ್ತುಃ ಕಾಮದಃ ಕಾಮಿನೀನಾಮ್ |

^೬ ಗುರುವಿನ ಸಖ ಕರ್ಣೋಪಾಂತಮಭ್ಯೇತ್ಯ ಗೀತಂ

ಹರಿಪದಕೃತದ್ವೈತಿಃ ಶ್ರಾವಯತ್ಯೇಷ ಧೀರಃ || ೩೧ ||

೧. ಇಯಮಿತಿ ಸ್ವೀರಿಂಗ್‌ದೇಶಃ "ಶ್ಲೋಕಂ ಹಿ ಯತ್ ಸಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ವಲ್ಯ" ಇತಿವತ್ ವಿಶೇಷವ್ಯಾಭಾಷ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಉದ್ಭವಸ್ಯ ಸುರಗುರುತ್ವಾ ದಿಶಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಉದ್ಭವಸ್ಯ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯವತಾರತ್ವೇನ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗ್ರಹಸಮಕೇ ಪರಿತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅಸ್ಮಾಕಂ ಗ್ರಹಚಾರಃ | ದುರದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯಾಶ್ಚೋಶಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಗ್ರಹಸ್ಯ ನವಗ್ರಹಮಧ್ಯೇ ಪರಿತತ್ವ ಬೃಹಸ್ಪತೇರ್ಯೋಗಪೀಠೇಕವರ್ಷಪರ್ಯಂತಾ ಏಕರಾಶೌ ಸ್ವಿತೇರಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವ-
ತ್ವಾತ್ ಗಚ್ಛೇತ್ಪುಣ್ಯೇಽಪಿ ನ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಹೃದಯಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೬. ಗುರುವೋಪದೇಷ್ಯವಃ | ಕರ್ಣೋಪಾಂತೇ ಝಂಕಾರಂ ಕರೋತೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಗೆಳತಿ ! ಕಾಮಿನಿಯರಾದ ನಮಗೆ ಕಾಮದನಾದ ಇವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಮೋದ್ರೇಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿ ವರುಣನ ದಿಕ್ಕಾದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರೂ ಬಲವೈರಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿಬಿಡುವನು. ಅಯ್ಯೋ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಾದ ಈ ಧೀರನಾದ ಉದ್ಧವನು ಗುರುವಿನಂತೆ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶರೂಪವಾದ ಗಾನವನ್ನು ಗುಂಯ್ ಗುಡುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ಬಲ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಬಲಭೀತ್, ಬಲಭೇಷ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಬಲಭೇಷ್ಠ - ಇಂದ್ರ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಉದ್ಧವನ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಗೊಂದಲ

ಗಗನಚರ ಕಿಮಸ್ತನ್ನಿದೌ ತೇಽಸ್ತಿ ಕೃತ್ಯಂ

ಹರಿಪದಮುಪಯಾಯಾ ದೂರಮಸ್ತದ್ವಜಸ್ವ ।

ಸಮರುಚಿಮಲಕಾಲ್ಯಾ^೧ ವಕ್ರಯಾ ನಂದಸೂನೋ:

ಕಥಯ ಕಥಮಿಹ ತ್ವಾಂ ಸಂಭಜಾಮಸ್ಯ ಜಾಮ: || ೩೨ ||

ಎಲವೋ ಗಗನಗಾಮಿ ! ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ಬಳಿ ಏನು ಕೆಲಸವಿದೆ? ನಮ್ಮ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ದೂರವಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿಬಿಡು. ನಂದತನಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಕಾಂಕಿಯ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವು ಒಲೈಸುವುದೋ, ತೊರೆಯುವುದೋ ನೀನೇ ಹೇಳಿಬಿಡು.

ವಿ. : ೧. ಉದ್ಧವನು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ತೊರೆಯುವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ^೨ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲಪಾದದ ಅಂಗುಷ್ಠದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೇ ತೆರಳಿಬಿಡು ಎಂದರ್ಥ; ತತ್ತ್ವನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಲಪಾದದ ಹೆಬ್ಬರಳಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ದುಂಬಿಯು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಅದರಂತೆ ಗುರುಗ್ರಹವೂ ಸಹ; ಗುರುವಿನ ಅವತಾರನಾದ ಉದ್ಧವನನ್ನು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಗಗನಚರ' ಎಂದಿರುವುದು ಸೂಕ್ತವಾದುದು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಯಾ ಅಂತರ ಅಲಿಂಗಣಾದಿಫಲಾಭಾವೇನ ಭಜನಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ । - ಮೈ

೨. ಅಸ್ತತ್ವಿಮಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಕುಬಲಾಲಕೌಪಮ್ಯಾನ್ ತತ್ತ್ವಂ ಶಕ್ತಾಃ ಮನ್ವಥೋದ್ವಿವಕತ್ವಾನ್ಯಾಂಗೀಕರ್ತುಂ ಚ ಶಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । - ಮೈ

೩. ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಭಿಮಾನಿತಯಾ ದತ್ತಿಣಿಪಾದಾಂಗುಷ್ಠತತ್ತ್ವಂ ತತ್ತ್ವವ ಯಾಹುತಿ ಭಾವಃ । - ಮೈ

ಗ್ರಹಗತಿಯಮಾರ್ಯಾ ಯತ್ಪರಸ್ತಾದಯಂ ನೋ
ವಸತಿ ವಸತಿಪುತ್ರಾಮಿತ್ರವಾರ್ತೋಜ್ಞತಾನಾಮ್ || ೩೦ ||

ನೀನೀಗ ದೇವತೆಗಳ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೌಶಲವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊ;
ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಂತೆ ಇರುವ ಎಲೈ ಉದ್ಭವನೇ! ಸ್ತ್ರೀಯರಾದ ನಮಗೆ ತಾಪವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವಿಯೇನು? ಎಲೈ ಉತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ! ಮನೆ, ಮಕ್ಕಳು, ಶತ್ರುಗಳು
ಮೊದಲಾದವರ ವಿಚಾರವನ್ನು ತೊರೆದ ನಮ್ಮೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಇವನು ನಿಂತಿರುವುದು ನಮ್ಮ
ಗ್ರಹಚಾರವೇ ಸರಿ.

ವಿ. : ೧. ^೧ ಉದ್ಭವನು ಸುರಗುರುವಾದ ವಾಚಸ್ಪತಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಆವತಾರ-
ವಾದ್ದರಿಂದ ದೇವಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸು ಎಂಬ ಮಾತು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ;
ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಗುರುಗ್ರಹದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಇದರ
ಜಿಜಿತ್ಸುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು.

೨. ^೨ ಬೃಹಸ್ಪತಿ(ಗುರು)ಯು ನವಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಅವನು ಸಂಚರಿಸುವುದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ
ಒಂದು ರಾಶಿ, ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೀಗ ತರಳು ಎಂದರೂ ಸಹ ಅವನು ತರಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

೩. ^೩ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿರಹಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಭ್ರಮರ ದರ್ಶನ ಉದ್ದೀಪನಕಾರಿ ಎಂದೂ ಭಾವ.

೪. ^೪ ಅಂತಹ ನೋವಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಆವತಾರವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಬಂದಿರುವುದು
ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸ ಎಂಬಂತೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮತೆ ರೋಚಕ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಗುರುವಿನಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಉದ್ಭವ

ವರುಣದಿಶಿ ಗತೋಽಪಿ ಸ್ವೈರಮುದ್ಯಾತಿ ಸೋಽಪಿ

ಬತ ದಿಶಿ ಬಲಭೇತ್ತುಃ ಕಾಮದಃ ಕಾಮಿನೀನಾಮ್ |

^೬ ಗುರುವಿನ ಸಖಿ ಕರ್ಣೋಪಾಂತಮಭ್ಯೇತ್ಯ ಗೀತಂ

ಹರಿಪದಕೃತವೃತ್ತಿಃ ಶ್ರಾವಯತ್ಯೇಷ ಧೀರಃ || ೩೧ ||

೧. ಇಯಮಿತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದೇಹಃ "ಶೈತ್ಯಂ ಹಿ ಯತ್ ಸಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ವಲ್ಯ" ಇತಿವತ್ ವಿಶೇಷವ್ಯಾಭಾಸವಿವಕ್ಷಯಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಉದ್ಭವಸ್ಯ ಸುರಗುರುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಉದ್ಭವಸ್ಯ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯವತಾರತ್ವೇನ ಅದಿತ್ಯಾದಿಗ್ರಹನವತೇ ಪರಿತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಅಸ್ಮಾಕಂ ಗ್ರಹಚಾರಃ | ದುರದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯಾಶ್ಚೋಶಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಗ್ರಹಸ್ಯ ನವಗ್ರಹಮಧ್ಯೇ ಪರಿತತ್ವ ಬೃಹಸ್ಪತೇರ್ಯೋಗತೀರೇಕವರ್ಷಪರ್ಯಂತಾ ಏಕರಾಶೌ ಸ್ಥಿತೀರಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವ-
ತ್ವಾದ್ ಗಚ್ಛೇತ್ಯುಕ್ತೇಽಪಿ ನ ಗಚ್ಛೇತಿ ಹೃದಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೬. ಗುರುರಿಪೋಪದೇಷ್ಯವಃ | ಕರ್ಣೋಪಾಂತೇ ಝಂಕಾರಂ ಕರೋತಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಗೆಳತಿ ! ಕಾಮಿನಿಯರಾದ ನಮಗೆ ಕಾಮದನಾದ ಇವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಮೋದ್ರೇಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿ ವರುಣನ ದಿಕ್ಕಾದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರೂ ಬಲವೈರಿಯಾದ ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿಬಿಡುವನು. ಅಯ್ಯೋ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಾದ ಈ ಧೀರನಾದ ಉದ್ಧವನು ಗುರುವಿನಂತೆ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶರೂಪವಾದ ಗಾನವನ್ನು ಗುಂಯ್‌ಗುಡುತ್ತಿರುವನು.

ವಿ. : ಬಲ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಬಲಭಕ್ತ, ಬಲಭೇತೃ ಎಂದು ಹೆಸರು ; ಬಲಭೇತೃ - ಇಂದ್ರ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಉದ್ಧವನ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಪಿಯರ ಗೊಂದಲ

ಗಗನಚರ ಕಿಮಸ್ತನ್ನಿದೌ ತೇಽಸ್ತಿ ಕೃತ್ಯಂ

ಹರಿಪದಮುಪಯಾಯಾ ದೂರಮಸ್ತದ್ವಜಸ್ವ ।

^೧ ಸಮರುಚಿಮಲಕಾಲ್ಯಾ^೨ ವಕ್ರಯಾ ನಂದಸೂನೋಃ

ಕಥಯ ಕಥಮಿಹ ತ್ವಾಂ ಸಂಭಜಾಮಸ್ವ ಜಾಮಃ ॥ ೩೨ ॥

ಎಲವೋ ಗಗನಗಾಮಿ ! ನಿನಗೆ ನಮ್ಮ ಬಳಿ ಏನು ಕೆಲಸವಿದೆ? ನಮ್ಮ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ದೂರವಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣದ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿಬಿಡು. ನಂದತನಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಕಾಂತಿಯ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವು ಒಲೈಸುವುದೋ, ತೊಲೆಯುವುದೋ ನೀನೇ ಹೇಳಿಬಿಡು.

ವಿ. : ೧. ಉದ್ಧವನು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ತೊರೆಯುವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ.

೨. ಶಬ್ದತ್ವತ್ವಕ್ಕೆ^೩ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲಪಾದದ ಅಂಗುಷ್ಠದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೇ ತೆರಳಿಬಿಡು ಎಂದರ್ಥ; ತತ್ತ್ವನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದತ್ವತ್ವಕ್ಕೆ^೩ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಲಪಾದದ ಹೆಬ್ಬರಳಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ದುಂಬಿಯು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಆದರಂತೆ ಗುರುಗೃಹವೂ ಸಹ; ಗುರುವಿನ ಅವತಾರನಾದ ಉದ್ಧವನನ್ನು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಗಗನಚರ' ಎಂದಿರುವುದು ಸೂಕ್ತವಾದುದು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತನಂತೆಯೂ ಅಂತಹ ಅಲಿಂಗನಾದಿಫಲಾಭಾವೇನ ಭಜನಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೨. ಅಸ್ತತ್ವಿಯು ಕೃಷ್ಣನ ಕುಬಲಾಲಕೌಪಮ್ಯಾನ್ನ ತತ್ವಂ ರಕ್ತಾ; ಮನ್ಯಥೋದ್ರೀವಕತ್ವಾನ್ಮಾಂಗೀಕರ್ತುಂ ಚ ರಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೩. ಶಬ್ದತ್ವತ್ವಾಭಿಮಾನಿತಯಾ ದಕ್ಷಿಣವಾದಾಂಗುಷ್ಠತ್ವತ್ವಂ ತತ್ವೇವ ಯಾಹೀತಿ ಭಾವಃ ।

- ವ್ಯಾ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಭ್ರಮರದ ರೀತಿಯ ಉದ್ಭವ

ವನಭವನಗತಾನಾಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಸ್ವರೂಪಂ

ಕತಿಪಯದಿನಮಧ್ಯೇ ಮಾಧವೋಽಸೌ ತದ್ವೀಯಃ |

ನ ದಿಶತಿ ಪುನರೀಕ್ಷಾಂ ಹಂತಿ ತಸ್ಯಾನುವರ್ತಿಃ

ತತ್ಪ್ರಮಪಿ ಚಪಲ ತಾದೃಕ್ ಕಿಂ ತದಸ್ಯಾಸು ಮೈತ್ರ್ಯಾ || ೩೩ ||

ಆ ನಿನ್ನ ಮಾಧವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಡಿನ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ನಮಗೆ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಮರಳಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದಂತಾಗಿರುವನು. ಅಯ್ಯೋ, ಎಲೈ ಚಂಚಲನೇ! ಅವನ ಅನುಚರನಾದ ನೀನು ಸಹ ಅಂಥವನೇ ಆಗಿರುವಿ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ವಿನಾಗಬೇಕಿದೆ?

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳು ತಮ್ಮೊಂದಿಗಿದ್ದು ದೂರ ತೆರಳಿದ್ದರಿಂದ ಚಂಚಲ ಎಂದಾಗುವುದು; ಕೃಷ್ಣನು ಹೋಲುವ ಭೃಂಗವೂ ಸಹ ಹೂವಿನಿಂದ ಹೂವಿಗೆ ಹಾರುವ ಸ್ವಭಾವದಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಹ ನೆಚ್ಚುವಂತಿರಲು ; ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಸುಮನಃಪ್ರಿಯರು ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ ; ಮೈತ್ರಿ - ಸ್ನೇಹ.

ಭ್ರಮರಗೀತೆ - ವೀರರಿಗೆ ಗುರುವಿನಂತಿರುವ ಭ್ರಮರ

ಅಯಿ ಸಖಿ ಚರತೋಽಸ್ಯ ಸ್ವೈರಮಸ್ಮತ್ಪುರಸ್ತಾ-

ನ್ಮರುದಪಿ ಸಹಕಾರೀ ಸಾಧಯತ್ಯಗ್ರತಕ್ರಿಮಾಃ |

ಅಭಿಮುಖಮನುಪಾಶ್ವಾಂ ವಿಷ್ವಗೂರ್ಧ್ವಂ ತಥಾಽಧ-

ಶ್ಚರಣಚತುರಶೀಲಃ ಶಿಕ್ಷಯೇದೇಷ ವೀರಾನ್ || ೩೪ ||

ಎಲೈ ಗೆಳತಿ! ನಮ್ಮೆದುರು ಮನುಬಂದಂತೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವ ಇವನಿಗೆ ಗಾಳಿಯೂ ಸಹ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತಿದೆ; ಎದುರಾಗಿ, ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ, ಅದರಂತೆ ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ ತಿರುಗುವಲ್ಲಿ ಚತುರಸ್ವಭಾವದ ಇವನು ವೀರರಿಗೆ ಗುರುವಾಗಿ ಕಲಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿರುವನು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾನುವರ್ತಿ ಆನುಚರಸ್ತಮಪಿ ತಾದೃಕ್ ತತ್ಪದ್ಧತಃ ಕದಾಚಿದ್ಭೋಮ್ನಿ ದೃಶ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಅಸ್ತಂಗತೋ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ತತ್ಪ್ರಮಪಿ ತಾದೃಗ್ಗುರು ವರ್ಮಾಕಾಶಾದೌ ಸೌಖ್ಯಸನ್ನಿವರ್ಗಸಂಬಾರಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ತತ್ಪ್ರಮಾದಸ್ಯಾಸು ಮೈತ್ರ್ಯಾ ಕಿಮ್ | ವಸಂತಸಖಸ್ಯದೋಷಭತಚಿತ್ತಾಸು ಮೈತ್ರ್ಯಂ ಎರುದ್ಧಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಅಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಥೈರ್ಯಾ ತ್ರಯೋದಶಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

ಎ. : ೧. 'ಭ್ರಮರವು ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ, ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಹೀಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶ ಹೊತ್ತು ಬಂದಿರುವ ಉದ್ಭವನೂ ಸಹ ಚಂಚಲಸ್ವಭಾವದವನೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವ.

೨. ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ದುಂಬಿಯ ರಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವನಲ್ಲಿ ಆವೇಶಿಸಿದ 'ವಾಯುದೇವರ ರಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಾಗಿ ವಿಶೇಷ ರಕ್ತಿ ತುಂಬಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಉದ್ಭವನ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವಾದ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಭಗವದ್ವಿಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವನ್ನು ಹಿಡಿದವರಾಗಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಯುದ್ಧದಲ್ಲೂ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಎಡ ಬಲ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ಮೊದಲಾಗಿ ವಿವಿಧರೀತಿಯ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಅವರು ತೋರಿಸಿದವರು. ಹಾಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಅರ್ಜುನ ಮೊದಲಾದ ವೀರರಿಗೆ ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟವರೂ ಸಹ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಶಿಕ್ಷಯೇದೇಷ ವೀರಾನ್' ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾತು ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದುದು.

ದೇವೇಂದ್ರನೂ ಮೆಚ್ಚುವ ರಮ್ಯಭ್ರಮರಗೀತೆ

ಸುರಪತಿರಪಿ ನೂನಂ ಗಾನಮೇತನ್ನಿಶಮ್ಯ

ಪ್ರಿಯನಿನದ ಮಹಿಷ್ಯಾ ಮಾನಯಿಷ್ಯತ್ಯವತ್ಯಮ್ ।

ಸಮಮಮಲ ವಿಲೋಕ್ಯ ತದ್ವಶಃ ಶಿಷ್ಯವತ್ ಸ್ಯಾತ್

ಕಿಮಿಹ ಫಲಮಿದಾನೀಂ ಗಾಯತೋಽಪ್ಯಸ್ತದಗ್ರೇ ॥ ೩೫ ॥

ಎಲೈ ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯವನೇ ! ನಿರ್ಮಲಸ್ವಭಾವದವನೇ ! ನಿನ್ನ ಈ ಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳಿ, ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಇಂದ್ರನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾದ ಶಚಿದೇವಿಗೆ

೧. ಚಂಚಲೀಕನ್ಯಾಭಿಮುಖಪಾರ್ಶ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಗೂರ್ಧ್ವಮಧಶ್ಚ ಸಂಚರಣಸ್ವಭಾವೇನ ವೀರಾಭ್ಯಾಸಶಿಕ್ಷಕಗುರುತ್ವಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಮಿತಿ ದೃಷ್ಟವಮ್ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ಪೂರ್ವಮಭೂದ್ರೋಃ ಪದಂ ಸಂಸೇವಿತುಂ ಪವನಾವೇಶಯುಕ್ತಃ ।
ಸ ಉದ್ಭವೋ ಗಾಮ ಯದುಪ್ರವೀರಾಚ್ಚಾತೋ ವಿದ್ವಾಸುಪಗಮಾ ಮಧೇಯಾತ್ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೦೦)

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾವೇಶಮಹಿಮಾ ಅನ್ಯೇಭ್ಯ ಅಧಿಕ್ಯೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮ್ನಾಂಕಮುದ್ಭವಾಭೂದಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೩. ರಜಿತಸುಗುರವೋ ದಕ್ಷಶಬ್ದೈಃ ಚ ವಾಂಕು(ತಾರತಮ್ಯಸ್ತೋತ್ರಮ್) ಇತಿ ವಚನಾತ್ । -ವ್ಯಾ.

೪. ಇಂದ್ರಮಾನಿತಾಸ್ತತ್ವಃ ಕಿಂ ಫಲಂ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ । ಅಥವಾ ವಯಮಪಿ ಯದಾಽಪರೋ ಭೂತ್ಯಾ ಸ್ವಗೃಹ್ಯತಾಸ್ತದಾ ತವ ಸನ್ಯಾಸಃ ಕೃತಃ । ಧವನ್ಯೇಂದ್ರಸ್ಯಾಸ್ತದನುಕೂಲತಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಭರ್ತೃತಯಾ ಸ್ವಹನ್ಯಾಸಂಪಾದಿತತ್ವೇನ ವಿರಹಭಯಾಭಾವಾಚ್ಚ । ಇದಾನೀಂ ತು ಭರ್ತೃತಯಾ ಸಂಪಾದಿತಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಹೇಣ ದುಃಖತೀಭ್ಯೋ ಗೋಷಿಗಳ್ವಸ್ತವ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೫. ಶಬ್ದಾ ಸಮಂ ಸಾರ್ಥಂ ವಿಲಾಸದಾಯಾಮಪೀತೃಫಃ । ತ್ವಾಂ ವಿಲೋಕ್ಯ ಮಾನಯಿಷ್ಯತಿ ಅಲಂಬನ-ಭೂತಯೋರಿದ್ರಶಚ್ಛೋಃ ಭೃಂಗಃ ತವ ಉದ್ವಿಗ್ಧನವಿಭಾವತ್ಯಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೬. ವಿವಯುರ್ವೇದೋ ಕೀರ್ಣಕುರ್ಯೋಃ ಪ್ರಪ್ತಾಂಕಾರಾದ್ಭಾವಾತ್ ಮಕರಂದವಾಗಮತಿ ನ ಬಿಘ್ನತ ಇತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

ಸಮನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಆದರಿಸುವನು; ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಅವನು ಶಿಷ್ಯನಂತೆ ನಿನಗೆ ವಶವಾಗಿಬಿಡುವನು; ನಮ್ಮೆದುರು ಹೀಗೆ ನೀನು ಹಾಡುವುದರಿಂದ ಏನು ತಾನೆ ಫಲ ?

ವಿ. ೧. ಭ್ರಮರದ್ವು ಇಂದ್ರನು ಮೆಚ್ಚುವ ಗಾಯನ ಎಂಬುದು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅರ್ಥ. ಭ್ರಮರದಿಂದ ಸೂಚಿತನಾದ ಉದ್ಭವನ ಮೂಲರೂಪನಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಇಂದ್ರದೇವರು, ಅವರನ್ನು ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿಯಾದ ಶಚಿಯ ಸಮೀಪವಾಗಿ ಆದರಿಸುವನು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಂತೆ ಇವರ ವಶವರ್ತಿಯೂ ಆಗುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಂದ್ರದೇವರು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರೇ ಆದರೂ, ಅವರದು ಗುರುಪದವಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಿಷ್ಯರಂತೆ ವರ್ತಿಸುವರು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಶಿಷ್ಯವತ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು:

ಸ್ವಾಪ್ಸರಾಣಾಂ ಗುರುತ್ವಂ ಚ ಭವೇತ್ ಕಾರಣತಃ ಕ್ವಚಿತ್ || ಮ.ಘಾ.ತಾ.ನಿ (೧/೧೨೬)

೩. ಇಂದ್ರದೇವರು ಪದವಿ ಹಾಗೂ ಅಪಾರಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗಿ ಉತ್ತಮರೀತಿಯ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಅದರಿಂದ ತುಂಬಾ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ಆದರೆ ಗೋಪಿಯರು ಅಂಥವರಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಮುಂದೆ ಹಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ.

೪. ಇಲ್ಲಿನ 'ಮಹಿಷ್ಯಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉದ್ಭವನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಮಹಿಷ್ಯಾಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಶ್ಯವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ, ಭೃಂಗಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಮಹಿಷ್ಯಾ' ಎಂದು ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮಾಧವ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಭ್ರಮರ

ಅಸಿ ಮಧುಕರ ವಿದ್ವೋ ಮಾಧವೇ ಪಕ್ಷಪಾತೀ^೧
 'ಕುಜರವಿಜಯಿಚಾಪೇ' ತಸ್ಯ ಜೀವಾಯಿತೋಽಸಿ |
 ವಿರಚಯ ವಿವಶಂ ತಂ ನಃ ಸಮೀಪೇ^೨ ವಸಂತಂ^೩
 ವಿವಿಧರಸವಿಲಾಸಶ್ರೇಣಿವಿಶ್ರಾಣನಜ್ಞಮ್ || ೩.೬ ||

೧. ದ್ವೋಗರೂಪೇಣ ಸಕಲವಿದ್ಯಾಪ್ರದಾನೇಣಾತಿಶಯೋಽಸೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕುಜರವಿಜಯಿಚಾಪೇ ತಸ್ಯ ಕೌ ಭೂಮೌ ಚಾತಃ ಕುಜಃ ಸ ಚಾಸೌ ರವಿಶ್ಚ ಭೂಮಾವೃತ್ತಸ್ತು ಸೂರ್ಯರೂಪೀ ಕರ್ಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ... ಕುತಿಶಾ ಜರಾ ಯುಕ್ತೇ ಕುಜರಾಃ || ಜರಾಂ ಕುಕ್ಲಯಂತಃ ಯುವಾಸ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ತಾನ್ ವಿಜಯತ ಇತಿ ತಥೋಕ್ತಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. "ಧನಃ ಪುಷ್ಪಂ ಮೌರ್ವಿ ಮಧುಕರಮಯಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೪. ವಸಂತಸ್ಯ ಕುಸುಮಾಕರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ಸ ಉದ್ಭವಃ ತಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಆನೇಷ್ಯತೀತ್ಯಾಶಯಾ ವಸಂತಕಾಲಾಭ್ಯರ್ಥನಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಮಧುಕರನೇ ! ನಮಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ನೀನು ಆ ಮಾಧವನ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯೇ ಹೌದು. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರುವ ಕರ್ಣನನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವಂತಹ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ನೀನು ಪ್ರಾಣಸಮಾನನಾಗಿರುವಿ. ಬಗೆಬಗೆಯ ರಸಗಳ ವಿಲಾಸಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯ ವಿತರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದ ಅವನನ್ನು ಮೈಮರೆತು ನಮ್ಮ ಒಳಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡಿಬಿಡು.

ವಿ.: ೧. ಇಲ್ಲಿಯ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಸಮಾನ ಎಂಬ ಮಾತು ಉದ್ಭವನ ದ್ರೋಣರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹುದು.

೨. 'ಮಾಧವ' (ಕೃಷ್ಣ ವಸಂತ) ಹಾಗೂ 'ವಸಂತ' (ವಸಂತಯುತು, ನೆಲೆಸಿರುವವನು) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷ.

ಮಧುರೆಗೆ ಮರಳಿದ ಉದ್ಭವ

ವಿತನ್ಯಮಾನಸ್ವಪ್ರೇಷ್ಯವಿಯೋಗಾತೀರಢೋದ್ಭವ: |

ಪ್ರಿಯೋಕ್ತಿಭಿ: ಪ್ರೀಣಯಿತ್ವಾಪ್ರಯಯೌ ಕೃಷ್ಣಸನ್ನಿಧಿಮ್ || ೩೭ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಉದ್ಭವನು ತಮಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ ನೋವನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಬೀಳ್ಗಿಸಿದ ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಪ್ರಿಯನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಸಂದೇಶ ವಚನಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಮರಳಿದನು.

ಜರಾಸಂಧನ ಬಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿ

ಕಂಸೇ ಬಲೈ: ಸಹ ಮೃತೇ ಸತಿ ಯಾಽವಶಿಷ್ಟಾ

ವಂಶಂ ಸ್ವಮಾತುರಪಿ ತಾದೃಶಮಸ್ತಿನಾಮ್ನೀ |

ಕೃತ್ವೋಚಿತಂ ವಿದಧತೀವ ನಿಜಾಭಿಧಾನಂ

ಪಿತೇ ನೃವೇದಯದಧಾಚ್ಯುತಕೃತ್ಯಮಾರ್ತಾ || ೩೮ ||

ಕಂಸನು ಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ಮೃತಿ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಸ್ತಿ ಎಂಬುವಳು ಆರ್ತಳಾಗಿ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ವಂಶವನ್ನೂ ಸಹ ಅದರಂತೆಯೇ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ತಂದೆಯಾದ ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡಳು.

೧. ಮಧು ಣಾಮ ಸುಖಂ ವಿದ್ಯಾನ್ಯಾಧುರ್ಮಂ ಸುಖಹೇತುತಾ |

ಸುಖೇ ರತಿರ್ವಾ ಸಂಪ್ರೀತ್ಯಾ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವವಿಚಕ್ಷಣೈ: || - ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯ, ಭಾಗವತತಾರ್ಕರ್ಯ(೧೧/೭/೪೫)

೩. : ೧. ಅಸ್ತಿ ಎಂಬುವಳು ಜರಾಸಂಧನ ಮಗಳು ; ಕಂಸನ ಪತ್ನಿ, ಅಸ್ತಿ ಎಂದರೆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ತಾನೊಬ್ಬಳೇ ಉಳಿಯುವವಳು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಮನೆಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿದಳು ಆದರಂತೆ ತವರುಮನೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿ, ತಾನೊಬ್ಬಳೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಲು ಅವಳು ಜರಾಸಂಧನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಚ್ಚುತ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ಜರಾಸಂಧಾದಿ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಹ ಸರ್ವಥಾ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಚ್ಯುತಿಯೂ ಸಹ ಎಂದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸೂಚಿತ.

೩. ಕಂಸನ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಅಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಸ್ತಿ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಜರಾಸಂಧನ ಪುತ್ರಿಯರು ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಸ್ತಿ ಎಂಬುದು ಪ್ರಾಸ್ತಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಂದಾದ ಕಿವಿಮೂಗುಗಳ ಭೇದನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅಣ್ಣನಾದ ರಾವಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ ಶೂರ್ಪನೆಯು ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ; ಆದು ರಾವಣನ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಹಾಡಿದಂತೆ ಇದು ಜರಾಸಂಧನ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಬರೆದ ಮುನ್ನುಡಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮಧುರೆಯ ಮೇಲೆ ಜರಾಸಂಧನ ಆಕ್ರಮಣ

ಸ ಮಾಗಧ: ಸಾಧಿತವೈನ್ಯಸಿಂಧು-

ಮರ್ದಾಂಧಬುದ್ಧಿಮಧುರಾಂ ಜಗಾಮ |

ಅನೇಕದೇಶಾತ್ರಿತಘೂಮಿಭಾರ-

ಹರಸ್ಯ ಸಾರಥ್ಯಕೃದಚ್ಯುತಸ್ಯ || ೩೯ ||

ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಕುರುಡಾದ ಆ ಜರಾಸಂಧನು ಸೇನಾಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಘೂಮಿಗೆ ಭಾರವಾದವರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವವನಂತೆ ಮಧುರೆಯತ್ತ ಸಾಗಿದ.

೧. ಅಚ್ಯುತಸ್ಯೇತ್ಯನೇನ ಜರಾಸಂಧಾಗಮನೇ೨೩ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ನ ಚ್ಯುತಿರಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಸ್ತಿಪ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಕಂಸಸ್ಯ ಮಹಿಷ್ಯಾ ಭರತರ್ಷಭ |

ಹತೇ ಭರ್ತರಿ ದುಃಖಾರ್ತೇ ಈಯತು: ಸ್ವಪಿತುರ್ಗೃಹಾನ್ ||

ವಿತ್ರೇ ದುಗಧರಾಚಾಯ ಜರಾಸಂಧಾಯ ದುಃಖಿತೇ |

ವೇದಯೋಚಕ್ರತು: ಸರ್ವಮಾತ್ಮವೈರೂಪ್ಯಕಾರಣಮ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೪೯/೧,೨)

೩. ರತ್ನಚೇ ತ್ರಿಜಗತಾಂ ಮುರಕ್ಷತೇ೨೩೪ ಸರ್ವಾನ್ ಯದೂನ್ ಮುಗಧರಾಜಮತೇ ಸ್ವಘರ್ತುಃ |

ಕೃಷ್ಣಾಸ್ಥಿತಂ ಪಿತುರವಾಪ್ಯ ಸಮೀಪಮಪ್ಪ್ರಾಪ್ತೇ ರಶಂಸಕುರತೀವ ಚ ದುಃಖಿತೇ೨೩೫ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೧.(೧೪/೯)

ಎ. : ೧. ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಅಸ್ತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಜರಾಸಂಧ ಅಪಾರ ಸೇನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲೆಂದು ಮಧುರಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ^೧ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಭೂಭಾರಹರಣಕ್ಕಾಗಿ; ಜರಾಸಂಧ ಅಂತಹ ಅಪಾರ ಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಸ್ವಲ್ಪಕ್ಕೆ ಹೊರಟದ್ದು ಕೃಷ್ಣನ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವಂತಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ.

೩. ಜರಾಸಂಧ ಒಯ್ದಿದ್ದ ಆ ಸೇನೆಯೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹತವಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೪. ಜರಾಸಂಧ ಹಾಗೆ ಒಯ್ದ ಸೇನೆ ಒಟ್ಟು ೨೩ ಅಕ್ಷೋಹಿನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆ ರೀತಿ ಅವನು ಒಟ್ಟು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ೧೮ ಬಾರಿ. ಪ್ರತಿಬಾರಿಯೂ ಸೇನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆ ೨೩ ಅಕ್ಷೋಹಿನಿಯೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ ಇದರಿಂದಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಜರಾಸಂಧನ ಹತವಾದ ಸೇನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆ ೨೩×೧೮=೪೧೪ ಅಕ್ಷೋಹಿನಿ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಭೂಭಾರ ಗಣನೀಯ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಜಗತ್ತಿನ ಸಕಲರೂ ಸಹ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನೆಸಗಿದರೂ ಅದು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

೬. ಜರಾಸಂಧನ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಆಕ್ರಮಣವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭೂಭಾರಹರಣಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯಿತು ಎಂಬ ಮಾತು ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ, ಶಂಖಚೂಡ, ಕೇಶಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರಸಂಗಗಳಂತಹುದು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನ್ಯ ಸಂಭಾರ

ಗಜೈ ರಥೌಘೈರ್ಗಗನಂ ಸ್ಪೃಶದ್ವಿ-

ಭೃಟ್ಟೈರ್ಹಯೈರ್ಭಾಸುರಭೂಷಣೌಘೈಃ |

ಜಗಾಮ ಜಾಮಾತೃಪಥೇನ ತಸ್ಮೈ

ಚಮೂಮಮುಂ ಪ್ರೇಷಯಿತುಂ ಧಿಯೇವ || ೪೦ ||

ಹೊಳೆಯುವ ಆಭರಣಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಗಗನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಿದ್ದ ಆನೆಗಳು, ರಥದ ಸಾಲುಗಳು, ಭಟರು ಹಾಗೂ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಆ ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಳಿಯನಾದ ಆ ಕಂಸನಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅವನ ಹಾದಿಯಲ್ಲೇ ಕಳುಹಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದೆಂಬಂತೆ ಆ ಜರಾಸಂಧನು ಸಾಗಿದ.

ವಿ. : ೧. ^೧ಜರಾಸಂಧ ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಅಳಿಯನಾದ ಕಂಸನೊಂದಿಗೆ ಯಮಪುರಿಗೆ ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಅಟ್ಟಲಿಂದರ್ಥ; ಮುಂದೆ ನಡೆದದ್ದೂ ಹಾಗೆಯೇ.

೨. ಜರಾಸಂಧ ಅಷ್ಟು ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸೇನೆಯ ನಾರಕ್ಕ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಗಳಿಸಿದ ಪಾಪ ಅದೆಷ್ಟು ಅಗಾಧ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ; ಜಾಮಾತ್ಯ - ಅಳಿಯ.

೩. ಸರ್ಗ ೧೧ರ ೫೦ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ವಿವರಗಳು ಇದರಂತೆಯೇ ಇವೆ:

ಜರಾಸಂಧನು ಮಾಡಿದ ಮಧುರೆಯ ವಿನಾಶ

^೨ಕುಂತ್ಯೆ; ಕುತಾರೈ; ಕುದ್ವಾಲೈರ್ಬಭಂಜುರ್ಭಗವತ್ಪರೀಮ್ |

ಆದ್ಯಾಮುಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯಾಂ ಕುತರ್ಕೈರಿವ ವಾದಿನಃ || ೪೧ ||

ದುವಾರ್ಧಿಗಳು ಕುತರ್ಕಗಳಿಂದ ಅನಾದಿಯಾದ ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಆ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಕುಂತ, ಕುತಾರ, ಗುದ್ದಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಟ್ಟಣವಾದ ಮಧುರೆಯನ್ನು ಭಗ್ನಗೊಳಿಸತೊಡಗಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಮಧುರಾಪುರಿಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕುತರ್ಕಗಳಿಂದ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ದುವಾರ್ಧಿಗಳ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವರು.

೨. ಅನಾದಿಯಾದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವಿದ್ಯೆಯು ಯಾವ ಕುತರ್ಕಗಳಿಗೂ ಮಣಿಯುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಧುರಾಪುರಿಯು ಯಾವುದೇ ಶತ್ರುವಿನ ಎಂತಹ ಆಯುಧಕ್ಕೂ ಸಹ ನಾಶವಾಗದ ಅಭೇದ್ಯ ಪಟ್ಟಣ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ^೩ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವಿದ್ಯೆಯು ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನಿಸಿರುವ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಆಧಾರರಹಿತವಾದ ತರ್ಕಗಳು ಕುತರ್ಕಗಳು. ಅಂತಹ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುತರ್ಕಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು ಅವಿವೇಕ ಎಂದು ಭಾವ : ಶುಷ್ಕತರ್ಕಂ ತು ವರ್ಜಯೇತ್ || (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ)

೧. ಕಂಸೋ ಯತ್ರಾಂಧೇತಮಸಿ ಗತಃ ತತ್ರೇಯಂ ಸೇನಾಽಪಿ ಗಮ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕುಂತ್ಯೆ; ಕುತಾರೈ; ಕುದ್ವಾಲೈರ್ಬಭಂಜುರ್ಭಗವತ್ಪರೀಮ್ |

ಕರ್ಷಣಸ್ವಲ್ಪ ಪಾಪಾಣ್ಯರ್ಬಭಂಜುರ್ವರಿತಃ ಪುರಮ್ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೫೧/೨೪)

೩. ವಾದಿನೋ ದುವಾರ್ಧಿನಃ ಕುತರ್ಕೈಃ ಕುಕ್ಷಿತರ್ಕೈಃ ಆದ್ಯಾಮುಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯಾಮಿವ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಕುಂಠ ಕುರಾಡ ಕುದ್ಬಾಲ ಹಾಗೂ ಕುರ್ಕ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ತಪಸ್ವಿಯೊಳವು ಆತ್ಮಯ
ಬಿಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದುದು; ಇದರಿಂದ ಕುಂಠಾದಿ ಅಯುಧಗಳು ಕುರ್ಕದ ಸಂಕೇತ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ಸೂಚಿತ

ಮುಂದುವರೆದ ಜರಾಸಂಧನ ದುಷ್ಕೃತ್ಯ
ಉಪವನಮುಪವೇದಪ್ರಾಯಮುನ್ಮೂಲಯಂತಃ
ಸುಕೃತಸಮಮುದಾರಂ ದ್ವಾರಮಾರಾದ್ವಭಂಜುಃ |
ಪ್ರತಿಭಯವರಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯೂರ್ಜಿತಾಧಾರಯುಕ್ತಾಃ
ಖಿಲಮತಿಹೃತಚಿತ್ತಾ ದೂಷ್ಯದುರ್ಮಂತ್ರದೃಪ್ತಾಃ || ೪೨ ||

ಜರಾಸಂಧನ ಕಡೆಯವರು ಪ್ರತಿವೀರರಿಗೆ ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹ ವರಗಳನ್ನು ಶಕ್ತಿ
ಮೊದಲಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು; ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಾಗಿ
ಮನಸ್ಸು ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡವರು; ನಿಂದಿತವಾದಂತಹ ಕೆಟ್ಟ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ಸೊಕ್ಕಿದವರು;
ಅವರು ಉಪವೇದದಂದಿದ್ದ ಉಪವನವನ್ನು ಸಮೂಲವಾಗಿ ಕಿತ್ತೆಸೆಯುತ್ತಾ ಸುಕೃತದಂತಹ
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗೋಪುರದ್ವಾರವನ್ನು ಅದರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಮಧುರಾಪುರಿಯ ಉಪವನಗಳನ್ನು, ಮಹಾದ್ವಾರಗಳನ್ನು
ಸಹ ನಾಶಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಉಪವೇದಗಳು ಎಂದರೆ ಆಯುರ್ವೇದ, ಧನುರ್ವೇದ, ಗಾಂಧರ್ವವೇದ,
ಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ದುರ್ಮಂತ್ರಗಳು ಎಂದರೆ ಭೈರವೀ, ಕುಕ್ಕುಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳು.

೪. ಪುಣ್ಯವು ಸದ್ಗತಿಯ ಮಹಾದ್ವಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಧುರೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು
ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೫. ಪ್ರತಿಭಯವರಶಕ್ತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿವೀರರಿಗೆ ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹ ರುದ್ರಾದಿ
ದೇವತೆಗಳ ವರಗಳ ಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೬. ಜರಾಸಂಧನು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಎನ್ನಿಸಿದ^೧ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ಎಂಬ ದೈತ್ಯನ ಅವತಾರ;
ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ
ದುರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ^೨ ಉಚಿತವಾದುದು.

೧. ಅಸ್ತತ್ ಪ್ರತಿಭಯೋ ಭಯಂಕರೋ ವರೋ ಯಾಭ್ಯಾಃ ಶತ್ವಾದ್ಯೋ ದುರ್ದೇವತಾಃ | ಅದಿಪದೇನ
ಭೈರವೀಕುಕ್ಕುಟಾದಯೋ ಗೃಹ್ಯಂತೇ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಶ್ಚ ಜರಾಸುತೋಽಭಾದ್ಧರಾದ್ಧಿಧಾತುರ್ಗಿರಿಶಸ್ತ್ಯ ಚೈವ |

ಸರ್ವೈರಣೀಯೋ ಬಲಮುಕ್ತಮಂ ತಜ್ಞಾತ್ವೈವ ಕಂಸಸ್ಯ ಮುದಾ ಸುತೇ ದದೌ || ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೧/೨೦೧)

೩. ಜರಾಸಂಧಭಟಾಃ ಉಪವೇದಪ್ರಾಯಮೂಯುರ್ವೇದಧನುರ್ವೇದಗಾಂಧರ್ವವೇದಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಾಪ್ಯೂರ್ವಪರ-
ಸಮಮುಪವನಂ ಆರಾಮಂ ಉನ್ಮೂಲಯಂತಃ ಸಂತೋ ಮಧುರಾಯಾ ಉಪನಿಷತ್ಪಾಮ್ನೋಕ್ತಾತ್ಮತಃಪ-
ಸ್ತೋಪವನಾನಾಮುಪವೇದವ್ರಾತಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೭. ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರ ಮತಿ, ಅವರ ಚಿಂತನೆ ಹಾಗೂ ವರ ಎಲ್ಲವೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಹೇಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ದುಷ್ಪರ ಸಾಧನೆಯ ರೀತಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೮. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಇದೇ ತರನಾಗಿ ಅವರ ಮೇಲೆ ಕುಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ : ಪಾಲನವರೀಕರಣಸ್ತಂಭನವಿದ್ವೇಷಣೋಚ್ಚಾಟನಮಾರಣಾನಿ ಪಟ್ಟಿಮಾರ್ಗಃ | (ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ)^೧

ದುರ್ವಾದಿಗಳ ರೀತಿಯ ದುಷ್ಪರ ಪ್ರಯತ್ನ

ಬಾಧ್ಯಾಂ ತಾಂ ಸಹ ನಿಶ್ಚಲಾರ್ಥನಿಕರೈಃ ಕ್ರುದ್ಧಾಃ ಖಿಲಾ ನಿರ್ಗುಣಾ-
ಗಾರಾಮಂತರಹೋ ವಿಧಾತುಮಮತಾ ಯತ್ನಂ ವಿತೇನುಃ ಕಿಲ |

ಕೃಷ್ಣೇನಾಪಿ ಸಮುಜ್ಜಿತಾಂ ಸಮಯಿನೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾಽಽತ್ಯಪಕ್ಷೇಽಂಜಸಾ
ಕೃತ್ವೈಕೈಃ ಸಮಯೋಜಯನ್ ಗತಭಯಾ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಪುಂಜೈರಪಿ || ೪೩ ||

ಕೆರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಆ ದುಷ್ಪರು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಿರ್ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಕರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮಾಡಲು ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಗೊಡಗಿದರು; ಆಬ್ಬ! ಭಯ ತೊರೆದ ಅವರು ಸಮಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಎರಡಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷದೊಂದಿಗೆ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಆ ಮಧುರಾಪುರಿಯನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿನ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸಂಪತ್ತಿನ ಸಮೂಹಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಾಧಿತವನ್ನಾಗಿಸಲು, ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಸಾಧಿಸತೊಡಗಿದರು; ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ಸಾಧಿಸುವ ಅದನ್ನು ಒಳಗೆ ನಿರ್ಗುಣ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಎಂದು ಹೇಳತೊಡಗಿದರು. ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿಸುವ ಯತ್ನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು. ತಮ್ಮ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸಿದರು.

(ದುರ್ವಾದಿಗಳು ಕೆರಳಿದವರಾಗಿ, ಬಗೆಬಗೆಯ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಹ ಬಾಧ್ಯ ಎಂದು ಸಾಧಿಸತೊಡಗಿದರು; ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿರ್ಗುಣತ್ವ ಎಂದು ವಾದಿಸತೊಡಗಿದರು; ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೊಡ್ಡ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಹ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಸಾರಿದರು; ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕೊಡಿಸತೊಡಗಿದರು).

೧. ಯದ್ವದ್ವೈಕಂ ಕರ್ತೃಶೈಃ ನಿರ್ಗುಣತ್ವೈಃ ರುದ್ಧಂ ಸಾಧ್ಯಂ ನೈವ ಭಾತ್ಯಸ್ತು ತಾಮತ್ |

ಪಟ್ಟಿಮಾರ್ಗೈರ್ದಿವ್ಯಮಂತ್ರೈಃ ಪಠಾತ್ಮೈರೇತೈರ್ಗುಣವಾನ್ ಸೋ ನ ಜೇತಾ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ || -ಸು.ವಿ.(೧೨/೨೦)

೨. ಕೃತ್ವೇತೇನೇನ ಸ್ವಕಟಕೇ ವಿದ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಬಲಾದಾನೀತಾನಾಂ ಸವ್ಜವಾನಾಂ ದಂಡಭೀತ್ಯವೈಕಮುತ್ಯಮಿತಿ ದ್ವನಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಪಿ. : ೧. ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ಗುಣ; ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುವನು ಇಲ್ಲ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಬರುವಂತೆ (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾರಪಡಿಸಿದರು, ಮನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬರಿದಾಗಿಸಿದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸುವ) ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ದುರ್ಭಾಷ್ಯ ಪುಂಜ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ೩.೨ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಪಾತರಣೀಯವಾದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರುದ್ಧವಾದ ೩.೨ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು, ೨೧ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿರುವರು :

ಅನ್ಯತ್ರ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದುರ್ಭಾಷ್ಯಪುಂಜೈಃ ಸಮಯೋಜಯನ್ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದುಪನಿಷದಾಮಾ-
ಪಾತರಮಣೀಯಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಕದ್ವಾತ್ರಿಂಶದುರ್ಭಾಷ್ಯಾಣ್ಯಪಿ ಚಕ್ರುರಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ಯದ್ವಾ ವಿಕವಿಂಶತಿಕುಭಾಷ್ಯೈಃ ಸಮಯೋಜಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯ ೩.೨ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು; ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು ಸಂಶೋಧನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ ಮಧುರೆಯ ರಕ್ಷಣೆ

ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ಸ್ವಚಮೂಂ ಸುವರ್ಣಖಚಿತಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಚತುರ್ಥಾ ಪ್ರಭು-
ಸ್ತತ್ರಾಗ್ರಾಂಶ್ಚತುರೋ ವಿಧಾಯ ನಗರೀರಕ್ಷಾರ್ಥಮೀಶೋಽದಿಶತ್ |

ಭಾಸ್ವತ್ಸೂತ್ರಚಮೂಮಿವೋಪನಿಷದಾಂ ರಕ್ಷಾರ್ಥಮತ್ಯೂರ್ಜಿತಾ-

ಮಧ್ಯಾಯೈಃ ಸಹಿತಾಂ ಚತುರ್ಭಿರಮಲ್ಪಿಸ್ತನ್ಮಾನಪಾದೋಜ್ಜಲೈಃ || ೪೪ ||

ಪ್ರಭುವೋ, ಸಮರ್ಥನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದರೋ ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಖಚಿತವಾದ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ನಾಲ್ವರನ್ನು ಸೇನಾನಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಪಟ್ಟಣದ ರಕ್ಷಣೆಗೆಂದು ಆದೇಶಿಸಿದನು; ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಾದಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೆಂಬ ಸೇನೆಯನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆ.

ಪಿ. : ೧. ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ವಿನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ೪ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ. ಆದರೆ ರಕ್ಷಣೆಗೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಂತಿದ್ದ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೇದಗಳನ್ನು ೪ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ದುರ್ಮತ-

ಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿನ ಚಿಂತನೆ ಆತ್ಮತಃ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

೨.. ಿಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ರಚಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದು ಅನುಗ್ರಾಹಕ ಶಾಸ್ತ್ರವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರವಿದ್ಯೆಯಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ ; ಉರ್ಜಿತ - ಉತ್ಪನ್ನ

೪. ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಾಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾದ ಸೈನಿಕರು ಮೊದಲಾದವರು ಇದ್ದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯು ಸುವರ್ಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದುದು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಮಧ್ಯರ ಮನೋರಥದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಥ

ಪಕ್ಷೀಂದ್ರಾಯತನ: ಪರಸ್ಪ ವಸತಿವೃಷ್ಟಿಪ್ರಮೋದೋಽಭ್ಯಗಾ-

ದ್ವಿಖ್ಯಾತಾಶ್ಚಕಿತುಪ್ಪಯ: ಕಿಲ ರಥೋ ವಿಭ್ರಾಜಮಾನದ್ವಜ: |

೧. ಉಪನಿಷದಾಂ ರಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋ ವೇದವ್ಯಾಸ ಇವ ಅದಿಕದಿತಿ ಸಂಬಂಧ: | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮಧುರಾಪುರೀರಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಯದುಸೇನಾ ಉಪನಿಷದ್ಪುರೀರಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಸೇನಾ ಸುವರ್ಣಾಲಂಕಾರ-
ಖಚಿತತು ಮೇಕತ್ ಶೋಭನವರ್ಣಾಖ್ಯಾಲಂಕಾರಖಚಿತತು ಮಧ್ಯತೇತಿ ವಿವೇಕೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ: | -ವ್ಯಾ.

೩. ಎವಂ ಧ್ಯಾಯತಿ ಗೋವಿಂದೇ ಆಕಾಶಾತ್ ಸೂರ್ಯವರ್ಚಸಾ |

ರಥಾವುಪಸ್ಥಿತೌ ಸದ್ಧ: ಸೂತೌ ಸಪರಿಚ್ಛದೌ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೫೦/೧೧)

ವಿಶ್ವೇಂದ್ರೇವ ಕಾಲೇ ತು ಗಗನಾತ್ ಸೂರ್ಯವರ್ಚಸಾ |

ರಥಾವುಪಸ್ಥಿತೌ ಸದ್ಧ: ಸೂತೌ ಸಪರಿಚ್ಛದೌ ||

ಆಯುಧಾನಿ ಚ ದಿವ್ಯಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಯದ್ವಚ್ಛಯಾ |

ಚಿತ್ರಂ ಸುರಾರ್ಜನಂ ಭೋರಂ ಸಹಸ್ರಾರಂ ಮನೋರಮಮ್ ||

ಗದಾ ಕೌಮೋದಕೇ ಗುರ್ವೀ ನಾಮ್ನಾ ಕೌಮೋದಕೇ ರುಭಾ |

ತ್ರಿನತಂ ಕಾಮುಕತ್ರೇಷಂ ಶಾರ್ಙ್ಗಸಂಕ್ಷಂ ಗುಣಾಸ್ತಿತಮ್ ||

ತಿಕ್ಷ್ಣಧಾರ: ಖತಮುಖ: ಖಡ್ಗೋ ನಂದಕಸಂಜ್ಞತ: |

ಲಭಾ ಶರಚಿತೌ ರಮ್ಯೌ ತೂಗೇ ಚಾಕ್ಷಯಪಾಯಕೌ ||

ತುರಗಾ: ಶೈಬ್ಯಸುಗ್ರೀವಮೇಘಪುಷ್ಪಲಾಹಕಾ: |

ಹಲಂ ಚ ಬಲಭದ್ರಸ್ಯ ಮುಸಲಂ ಚ ದೃಢಂ ಗುರು ||

ಇತ್ಯೇತಾನ್ಯಾಯುಧಾನ್ಯಾಚೌ ಗಗನಾದಾಗತಾನ್ ಸ: |

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾವಣ್ ಹೃಷೀಕೇಶ: ಸಂಕರ್ಪಣಮಥಾಪ್ರವೀತ್ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೪೯/೨೨-೨೬)

ತಸ್ಯೇಚ್ಛಂಸ್ಯೈವ ಪೃಥಿವೀಮವತೇರುರಾರು ತ್ಸ್ಯಾಯುಧಾನಿ ಸಬಲಸ್ಯ ಸುಭಾಷ್ವರಾಃ |

ಶಾರ್ಙ್ಗಸಿಚಿತ್ರದರತೂಣಗದಾ: ಸ್ತಕೀಯಾ ಜಗ್ರಾಹ ದಾರುಕಗೃಹೀತರಥೇ ಸ್ಥಿತ: ಸ: ||

ಅರುಹ್ಯ ಭೂಮಯರಥಂ ಪ್ರತಿಯುಕ್ತಮುಪ್ಪ್ರವೇದಾತ್ಕೈರ್ಧಸುರಧಿಪ್ತಮಥ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ |

ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಶರಾಂಶ್ಚ ನಿಶಿತಾನ್ ಮಗಧಾಧಿರಾಜಮುಗ್ರಂ ನೃಪೇಂದ್ರಸಹಿತಂ ಪ್ರಯಯೌ ಜವೇನ ||

ರಾಮ: ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಮುಸಲಂ ಸ ಹಲಂ ಚ ಯೂಗಮಾನ್ಯಾಯು ನಾಯಕಶರಾನಸಹೋಯುಕ್ತ: |

ಸೈನ್ಯಂ ಜರಾಸುತಸುರಕ್ಷಿತಮಭ್ಯಧಾವದ್ವರ್ಣಾನ್ದಧಸ್ತುರುಬಮೋಽರಿಬಲೈರದೃಷ್ಟ: ||

-ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೨೧-೨೩)

ಮಧ್ಯಸ್ಥೇವ ಮನೋರಥೋ ನಿಗಮಸಂಬದ್ಧಃ ಖಗೇಂದ್ರಾವೃತೋ
ವಿಷ್ಣೋರ್ಧಾಮ ತದಂಭ್ರಿಕೇತುನಿಲಯಃ ಸೂತ್ರೈಫಪುಷ್ಪಪ್ರದಃ^೧ || ೪೫ ||

ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉಪಸ್ಥಿತಿ, ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳು, ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಧ್ವಜ, ಯಾದವರಿಗೆ ಆನಂದ ನೀಡುವ ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಥವು, ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ ಪಕ್ಷಿರಾಜ ಗರುಡನಿಂದ ಆವೃತವಾದ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ನೆಲೆಯಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಪುಷ್ಪನೀಡುವಂತಹ, ಅವನ ಪಾದವನ್ನು ಧ್ವಜವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮನೋರಥದಂತೆ ಆಗಮಿಸಿತು.

ವಿ. : ಸರ್ಗ ೧೦, ಶ್ಲೋ.೪೬ ಹಾಗೂ ಸರ್ಗ ೧೧ ಶ್ಲೋ.೫೫ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದರಂತೆಯೇ ರಥ-ಮನೋರಥಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಖಗ-ಪಕ್ಷಿ; ಖಗೇಂದ್ರ, ಪಕ್ಷೀಂದ್ರ - ಗರುಡ.

ಧರಣಿಳಿದ ಕೌಮೋದಕೇ ಹಾಗೂ ಶಂಖ

ಕೌಮೋದಕೇ ವಾದನಿವಿಷ್ಣುಮಧ್ವ-
ವಾಚಃ ಸಮಾ ಪ್ರಾದುರಭೂದ್ಧರಣ್ಯಮ್^೨ |
ಕಂಬುರ್ಗುರೋರ್ಮಂಜುನಿನಾದಕಂಠ-
ಕಾಂತಿಃ ಸಮಸ್ತಾಗಮಗಾನಕರ್ತುಃ || ೪೬ ||

ವಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿಗೆ ಸಮವಾಗಿದ್ದ ಕೌಮೋದಕೇ ಗದೆಯು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು; ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡುವ ಗುರುಗಳಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮನೋಹರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಕಂಠದ ಕಾಂತಿಯು ಶಂಖವು ಧರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅವನ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನ ಆಯುಧಗಳಾದ ಗದ, ಶಂಖ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಭೂಮಿಗಳಿಗಿಳಿದು ಬಂದವು

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೌಮೋದಕೇ ಗದೆಯು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯಹಾರದಂತೆ ಇತ್ತು .
ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಕಂಠದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಸೂತ್ರೈಫಪುಷ್ಪಪ್ರದಃ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಸಮೂಹಸ್ಯಾಥಪುಷ್ಪದಃ ಮಧ್ವಸ್ಯ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಮನೋರಥ ಇವ
ಭಾಷ್ಯಕರಣೋದ್ಭುತಮನೋರಥ ಇವೇತ್ಯರ್ಥಃ | -ಮ್ಯಾ.

೨. ಇಯಮಪಿ ಸಮಗ್ರೋಪಮಾ | -ಮ್ಯಾ.

೩. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಗದಾಪ್ರಹಾರದಂತೆಯೂ, ಅವರ ಕಂಠವು ತನ್ನ ಮಂಜುಳದ್ವನಿಯಿಂದಾಗಿ ಶಂಖದಂತೆಯೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗದಗೆ ವಾಯುದೇವರು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ: ಯಸ್ಯ ಗದಾ ಪವಮಾನ: -(ಯಮಕಭಾರತ); ಗದಾ ತು ವಾಯು: -(ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೩/೭೪)

೫. ಪಾಂಚಜನ್ಯಶಂಖಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ : ಶ್ರೀರಿತಿ ಯಾಂ ವದಂತಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ಮಿಕಾ ಶಂಖಿಮ್-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೩/೭೫)

೬. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು "ಸಮಸ್ತಾಗಮಗಾಂಕರ್ತೃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಹನುಮದ್ರೂಪದಿಂದ ಅವರು ಹಾಗೆ ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡಿದ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ(೯/ ೧೨೧)ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ :

ಇತ್ತಂ ಸ ಗಾಯಂಚೈತಕೋಟಿವಿಸ್ತರಂ ರಾಮಾಯಣಂ ಭಾರತಪಂಚರಾತ್ರಮ್ |

ವೇದಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಾನ್ ಸಹಿತಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನ್ ವ್ಯಾಚ್ಛಾಣೋ ನಿತ್ಯಸುಖೋದ್ಧರೋಽಭೂತ್ ||

೭. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅಪ್ರತಿಮ ಗಾನಕೌಶಲದ ಉಲ್ಲೇಖ ಇತ್ತಪ್ರದೀಪ ಹಾಗೂ ಮಧ್ವವಿಜಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತದಂತಹ ಸುದರ್ಶನದ ಆಗಮನ

ವ್ಯಕ್ತಾಭೇದ್ಯಸಹಸ್ರವಕ್ತೃರುಚಿರಂ ನಿತ್ಯಂ ಮುರಾರೇ: ಪ್ರಿಯಂ

ಮುಕ್ತಿದ್ವಾರಮಹೀಶಮುಖ್ಯವಿಬುಧೈರ್ಗೀತಂ ತಮಿಸ್ರಾಪಹಮ್ |

ದೈತ್ಯದ್ವಂಸ ಸುದರ್ಶನಂ ದಿನಕರೋದ್ರಿಕ್ತಂ ದಿಗಂತಾತತಂ

ಪೃಥ್ವ್ಯಾಂ ಮಧ್ವಸುದರ್ಶನಪ್ರತಿಕೃತಿ: ಪ್ರಾದೃಶ್ಯತ ಪ್ರೋಜ್ವಲಮ್^೨ || ೪೭ ||

೧. ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯಾನಿಪುಣಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಗಂಧರ್ವವರ್ಯೈರಸುಗೀತಕೀರ್ತೇ: |

ಕಲಾರ್ಥ ಶೇಷಾ ಹೃದಯೇ ಗುರೋರ್ನ: ಕರೋಬ್ರವತ್ಕಂದುಕವೃಧಾಂತಿ ||

-ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪ

೨. ಆಯಮೇವ ಗೋವಿಪಯತೋಽಪಿ ಸದಸಿ ಜನತಾರ್ಥಿತೋ ಜವಾತ್ |

ಪುಷ್ಪಮುತ ಫಲಮುಹೋ ಎದಧೇ ಜನಸುಪ್ತಿದಾಗುಪಮಗಾಸಸಾಪದಾ || -ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೧೦/೫೩)

- ಪ್ರೇಮವಾಚಾರ್ಯರು ಗಾನಪಾಸ್ತವನ್ನು ಕುರಿತ ಕೃತಿಯೊಂದನ್ನು ಸಹ ರಚಿಸಿದರು ಉಲ್ಲೇಖ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ದಿವ್ಯಗೇಯವಿದಗ್ಗೋರಸೌ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ಯಾಚಿತ: |

ವಿದ್ವದ್ಗಿರತ್ಯ ಕೃತವಾನ್ ಗಾಸರಾಸ್ತೌ ಸುದುರ್ಲಭಮ್ ||

೩. ಸುದರ್ಶನ ಮಹಾಚ್ಛಾಲ ಕೋಟಿಮೂರ್ಯಸಮಪ್ರಭ |

ಅಜ್ಞಾನಾಂಧ್ಯ ಮೇ ನಿತ್ಯಂ ವಿಜ್ಞೋರ್ಮಾರ್ಗಂ ಪ್ರದರ್ಶಯ ||

-ವರಾಹಪುರಾಣ

೪. ಅಪಿ ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾ ಬಹಿರುಲ್ಲಾಸಂತೀ ತಮೋ ಹರಂತೀ ಮುಹುರಾಂತರಂ ಚ |

ದ್ವಾರ್ವಾಂಶಂ ಸೋ ವಿಶದಾಂ ಜಯಂತೀ ಮಧ್ವಸ್ಯ ತೇರ್ತಿರ್ದಿಗಾಸಾಭದೀಪ್ತಮ್ ||

-ಸು.ವಿ.(೧/೨)

೫. ಶ್ವೇದೋಪಮಯೋ: ಸಂಕರ: |

-ವ್ಯಾ.

ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಸಾವಿರ ಅಲಗುಗಳಿಂದ ಬೋಭಿಸುವ: ಸದಾ ಮುರಾರಿ-
ಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ, ಮುತ್ತಿಗೆ ದ್ವಾರವನ್ನಿಸಿದ, ಶೇಷದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ
ದೇವತೆಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವ, ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ದೈತ್ಯರನ್ನು ನಾರಪಡಿಸುವ,
ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ, ದಿಗಂತವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ನಿರ್ಮಲ
ದರ್ಶನದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಂತಹ ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ
ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

ವಿ. : ೧. ಗದ ಹಾಗೂ ಶಂಖಗಳಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚಕ್ರವೂ ಸಹ ಭೂಮಿಗಳಿಗಿಳಿದು ಬಂದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ^೧ ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರವನ್ನು ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹೋರಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ
ಗಮನಾರ್ಹ (ಸುದರ್ಶನ- ಶೋಭಿಸಿದ್ಧಾಂತ).

೩. ^೨ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅಭೇದ್ಯವಾದ ವಚನಗಳಿಂದ ^೩ ಕೂಡಿರುವಂತ-
ಹುದು. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ^೪ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನಿಸುವುದು;
ಶೇಷನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ^೫ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾಗಿರುವುದು, ಅಜ್ಞಾನದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು
ನಾರಪಡಿಸುವುದು, ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಬೆಳಗುವುದು, ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ
ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಾರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಭಿಮಾನಿ-
ದೇವತೆ : ಪೂರ್ವಂ ಹರೇಶ್ವರಮಭೂದ್ವಿ ದುರ್ಗಾ 1- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೩/೭೩.); ಆದ್ದರಿಂದ
ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯ, ಮುತ್ತಿಗೆ ದ್ವಾರ, ಶೇಷದೇವರು ಮುಂತಾದವರಿಂದ ವಂದ್ಯ ;
ತಮೋನಾಶಕ, ದೈತ್ಯಸಂಹಾರಕ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಉಚಿತವೆನ್ನಿಸುವವು.

ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಂತಹ ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳು

ಕೃಷ್ಣಶ್ಲೋಕ ಸಮರ್ಥನೇತಿಚತುರ್ದಶದ್ವಿನಿಲೋಕೇ ಭದ್ರಾಂ

ನಿತ್ಯಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಕ್ಷಮೈರ್ಮತಿಮತಾಽಪ್ಯಚೈದ್ಯಹೃದ್ಯಾತ್ಮಭಿಃ |

೧. ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ವ ಸುದರ್ಶನಂ ಸಫಿದ್ಧಾಂತಸ್ವರೂಪ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಪಮಾ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಂ
ಈದೃಶಂ ಸುದರ್ಶನಂ ಚಕ್ರಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಪ್ರಾದೃಶ್ಯತ | - ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಶವಿಂಶತಿಕುಲಾಭ್ಯದೂಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಣಭಾಷ್ಯಮದ್ವೈತಮ್ |
ಅಭ್ಯದೂಷ್ಯಮತನೋದನಂತರೀರ್ಭೂತಭಾವಿಭವದಾತ್ಮಭಿಃ ಕ್ವಚಿತ್ || - ಸು.ವಿ.(೯/೧೨)

೩. ವೈಶ್ಣವೈಭವೋನಿ ಸಹಸ್ರವತ್ಸಾರಿ ವತ್ಸಸ್ತಾನಿಯಾಗ್ನಪರಾಣಿ ತೈಃ ರುಚಿರಂ ಮನೋಹರಮ್ | ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿ-
ಬದ್ಧಾಪ್ಯತ್ಯಾ ಯೋಜನಾದೇಕೈಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಹಸ್ರಮುಪಮಿತೃರ್ಥಃ || - ವ್ಯಾ.

೪. ಮಹಾಗಂಧೀರ್ಹಸ್ವ ಯೇ ಭಾಷ್ಯಭಾವಂ ಮನೋವಾಗ್ಗಿರಾವರ್ತಯಂತೇ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ |
ಸುರಾದ್ಯಾ ಗರಾಂತಾ ಮುಖಂದಪ್ರಸಾದಾದಿಮಂ ಮೋಕ್ಷಮೇತೇ ಭಜಂತೇ ಸದೇತಿ | - ಸು.ವಿ.(೧೧/೭೯)

೫. ಪ್ರಚುರಾಂತರಪ್ರವಚನಂ ಭಗವಂತಾಪುರುಷವಾನ್ ಸುಧಾಕಾರಿಮುನಿಃ |
ಗಗನೇಽಲ್ಪದೃಷ್ಟಪುರತಃ ಜಗತ್ಪ್ರಸ್ತರಿತಂ ನಿಲೀನರುಚಿರಾಪ ಪದಮ್ || - ಸು.ವಿ.(೧೧/೧)

**ವಿಖ್ಯಾತೈಃ ಶರಸಂಚಯೈಃ ಸುರುಚಿರಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ನಿಷಂಗದ್ವಯಂ
ಭಾಸ್ವನ್ಮಾನಸಹಸ್ವಭಾಷ್ಯಸದನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಲ್ಪಂ ತದಾ || ೪೮ ||**

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ ಚತುರವಾದ, ಅವನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸದಾ ಸಮರ್ಥವಾದ, ಎಂತಹ ಬುದ್ಧಿವಂತನಿಂದಲೂ ಭೇದಿಸಲಾಗದ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ತುಂಬಾ ಮನೋಹರವಾದ, ಹೊಳೆಯುವ ಸಹಸ್ರಾರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸೂತವಾದ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಹ, ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳು ಆಗ ಆಗಮಿಸಿದವು.

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಚಕ್ರ, ಶಂಖ ಮೊದಲಾದವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳೂ ಸಹ ಇಳಿದುಬಂದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಆ ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಆತ್ಮತ ಮಾರ್ಮಿಕವಾದುದು. ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಣಗಳು ತುಂಬಿರುವಂತೆ ಆ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ ಅಪೂರ್ವವಾದಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳು ತುಂಬಿರುವವು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಬಾಣಗಳು ಅಕ್ಷಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿರುವ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಸಹ ಅಕ್ಷಯ ಎಂದು ಭಾವ :

ಅನಂತದೋಷದಪ್ಪಂ ಚ ಹೇಯಂ ಮಾಯಾಮತಂ ಶುಭೈಃ | -(ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಅತೋ ಅನಂತದೋಷದಪ್ಪತ್ತಾತ್ ಗ್ರಂಥಬಹುತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇವೋಪರಮ್ಯತೇ ||

-(ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವವಿನಿರ್ಣಯ)

೩. ಬಾಣಗಳಂತೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವು. ಪಂಚಭೇದಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವು; ಎಂತಹ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ಪ್ರತಿವಾದಿಯಿಂದಲೂ ಉತ್ತರಿಸಲು ಅಶಕ್ತವಾದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೪. ೧೧ನೇ ಸರ್ಗದ ಶ್ಲೋಕ ೧೨ರಲ್ಲಿ ಶಿವಧನುಸ್ಸು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಭಗವಾದ ವಿವರ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿಯ ಧನುಸ್ಸು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲದ ಆಸರೆಯಿಂದಾಗಿ ಅಭೇದ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ.

**ಇಳಿದು ಬಂದ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸು
ಸಿದ್ಧಂಶಜಾತಂ ಸುಗುಣಂ ಮುಕುಂದ-
ಹಸ್ತಾಂಬುಜಾಧಾರಮಭೇದ್ಯಮನ್ಯೈಃ |**

೧. ಸಿದ್ಧಂಶಜಾತಂ ಸಮೀಚೀನವೇಣುಪಭವಮ್ | ಯದ್ವೃಷಿ ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಶೃಂಗಜಸ್ಯಂ ತಥಾಽಪಿ ಧನುರ್ಜಾತಿತ್ವಾ-
ತ್ಪ್ರಮೀಚೀನವಂಶವತ್ ವರ್ತುಲಾಕಾರೇಣ ನಿರ್ಮಿತತ್ವಾಭ್ಯಂಗಾಚ್ಚರೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ವಚನಾತ್
ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರಭೇದಾದ್ವಾ ಸಿದ್ಧಂಶಜಾತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಸತಾಂ ವೃಂದಮಿವಾವಿರಾಸೀ-
ನ್ಯಾನೋಪಮಾನೇಪುಭರನ್ಯಜಿಷ್ಣು || ೪೯ ||

ಉತ್ತಮವಾದ ವಂಶದಿಂದಾದ, ಉತ್ತಮವಾದ ಗುಣ(ಜ್ಯ)ವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಮುಂಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಕಮಲವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ, ಇತರರಿಂದ ಅಭೇದ್ಯವಾದ, ಸಜ್ಜನರ ವೃಂದದಂತಿದ್ದ, ಪ್ರಮಾಣಗಳಂತಹ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಇತರರನ್ನು ಜಯಿಸುವಂತಹ, ಶಾರ್ಙ್ಗ ಧನುಸ್ಸು ಅವಿಭವಿಸಿತು.

ಎ. : ೧. ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಬಿಡಿದರಿಂದ ಮಾಡುವರು. ಉತ್ತಮವಾದ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟುವರು; ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸು ಸಹ ಹಾಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಯಾವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಸಜ್ಜನರು ಸಹ ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವರು; ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವರು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವಿದೆ.

೩. ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಸರಸ್ವತೀ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ: ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಚ ವಿದ್ಯಾ |-(ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ೩/೭೪)

ನಂದಕಖಡ್ಗದ ಹಿರಿಮೆ
ದ್ವಿರ್ದರ್ಗದೈನ್ಯಕರನಂದಕಸಂಜ್ಞತಾಸಿಂ
ಭಕ್ತೌಘನಂದಕಮಸಾವುರರೀಚಕಾರ |
ಸದ್ವಾದಿನಾಂ ಸಮಯಮುದ್ಧತತ್ಪ್ರವರ್ಗ-
ವಿದ್ವಂಸನಂ ಸ್ವಜನಹರ್ಷಕರಂ ಯುಧೀವ || ೫೦ ||

ದ್ವೇಷಿಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ದೀನತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, ಸ್ವಜನರಿಗೆ ಹರ್ಷ ನೀಡುವ, ನಂದಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ವಾಕ್ಸಮರದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಆನಂದ ನೀಡುವ, ಉನ್ನತರಾದ ರತ್ನಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಧ್ವಂಸಗೈಯ್ಯುವ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪಕ್ಷದ ವಾದಿಗಳ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೆಂಬಂತೆ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡ.

ಎ. : ೧. ನಂದಕ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಖಡ್ಗದ ಹೆಸರು ; ಇದಕ್ಕೆ ರಮಾದೇವಿ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ: ರಮೈವ ಖಡ್ಗ:-(ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.೩/೭೪)

೨. ಹಾಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದ ತನ್ನ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಕ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಎಂದರ್ಥ.

ಕೃಷ್ಣಭಟರಿಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರ ನಾಶ
ಶ್ರುತ್ಯಂತವಿಶ್ರಾಂತಶರೌಘಯುಕ್ತಿ-
ಶೂರಾ ಹರೇ: ಪಕ್ಷಧರಾ ವಿಧಾಯ |

ಸಿದ್ಧಾಂತಮತ್ಯೂರ್ಜಿತಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ

ಜಘ್ನುಃ ಕ್ರಮೇಣೋತ್ತರಪಕ್ಷಮಂತೇ || ೫೧ ||

ಕಿವಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರಿಸಿದ ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹದ ಯೋಜನೆಯಿಂದ ಶೂರರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷವಹಿಸಿದ ಭಟರು ಅತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಶತ್ರುಪಕ್ಷವನ್ನು ನಾಶವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದ್ವಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶತ್ರುಪಕ್ಷವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೊಂದರು. (ವೇದಾಂತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹಗಳಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂರರಾದ ವೈಷ್ಣವರು ಅತಿಪ್ರಬಲರಾದ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೀಕರಿಸಿದ್ದನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನಾಗಿಸಿ ಅವರು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿದ್ದ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು).

೧. : ೧. ^೧ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೊನೆ ಉಳ್ಳದ್ದು ಹಾಗೂ ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿಯುವಂತಹದ್ದು ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ.

೨. ಇದು ಒಂದುರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭ ಶ್ಲೋಕ(೧/೧)ದಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಸುರೈಃ, ಸಿದ್ಧಾಂತೋಕ್ತಿಸುರೇಶ್ವರೈಃ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣಭಟರಿಗೆ ಶಂಖಧ್ವನಿಯಿಂದಾದ ಸ್ಫೂರ್ತಿ

ಆಪ್ಯಾಯಿತಾಃ ಕಿಲ ಮುರಾಂತಕಮುಖ್ಯವಾತ-

^೨ ಸಂಜಾತಶಂಖಮಧುರಶ್ರುತಿರಮೃಶಚ್ಛೈಃ |

ಶತ್ರುನ್ ನಿಹತ್ಯ ಸಮರೇ ಪರಿತಃ ಪುರಿಂ ತಾಂ

ಚಕ್ರುರ್ಮುಕುಂದಗುಣವರ್ಣನಶೋಭಮಾನಾಮ್ || ೫೨ ||

ಮುರವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಿಂದ ಬಂದ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ತುಂಬಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶಂಖದ ಮಧುರವಾದ ಶ್ರವಣರಮಣೀಯವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉತ್ತೇಜನ ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಆ ಮಧುರಾಪುರಿಯನ್ನು ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

೧. ತವ ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತ 'ನಿಹತ್ಯ ಗಾಣಾ' ಇತ್ಯಾದಿ (ಕಠೋಪನಿಷತ್-೪/೧೧, ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್-೪/೪/೧೯) ವಾತ್ಸಾಣಾಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರೋಧಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ನಿರಾಕೃತವಂತಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಮುರಾಂತಕೈಃ ಸಂಬಂಧೀ ಮುಖ್ಯವಾತೋ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ವಾತ್ಮಂಜಾತ್ವದವಾತರೂಪಃ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯಸ್ವತಃ ಶಂಖಮತ್ ಶಂಖನಾದವ್ಯಧುರೈಃ ಶ್ರುತಿರಮೃತೇರ್ವೇದವಚನೇನ ರಮ್ಯಃ ಶ್ಲಾಘ್ಯಃ ಶಚ್ಛೈಃ ಪಶ್ಯಾನ್ಮಾನಾಂಪು ಪ್ರಯುಕ್ತಮಾನವಾಕ್ಯೈರಾಪ್ಯಾಯಿತಾಃ ಯುಕ್ತಪ್ರಪ್ತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾಸ್ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಃ ಸಮರೇ ವಾದಮುದೈಃ ಶತ್ರುನ್ಮಾಯಿಸೋ ನಿಹತ್ಯ ನಿರ್ಜಿತೃ ತಾಂ ಪುರಿಮುಪನಿವದಂ ಪರಿತಃ ಸರ್ವತ್ರ ಮುಕುಂದಗುಣವರ್ಣನೇನ ಶೋಭಮಾನಾಂ ಚಕ್ರುಃ | ಸಲಾಮುಪನಿಷದಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಿತಾಂ ಚಕ್ರುಂತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

(ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಆವಾರರೂಪರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶಂಖನಾದದಂತೆ ಶ್ರವಣಮಧುರವಾದ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತರಾದ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರು ವಾದಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು , ಉಪನಿಷತ್ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಮುಕುಂದನ ಗುಣವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಶೋಭಾಯಮಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು).

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾಂಚಜನ್ಯಶಂಖದ^೧ ಧ್ವನಿಯು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅವನ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನಕರವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶಂಖಧ್ವನಿಯ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶಂಖದ ಘೋಷ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಘೋಷದ ಸಂಕೇತ. ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವಚನಗಳ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಹರಿಭಕ್ತರಾದವರು ದುರ್ಮತಗಳನ್ನು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ವಿಂಡಿಸುವರು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತಃ ಸ ಘೋಷೋ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಣಾಂ ಹೃದಯಾನಿ ವೃದಾರಯತ್-ಗೀತಾ(೧/೧೯).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣದ ಹಿರಿಮೆ

ಕೃಷ್ಣಾಂಗಸಂಗೃಹ್ಯ ಲತಾರ್ಜುಜನ್ಮಾ

ಸತ್ಪಕ್ಷಪಾತೇನ ಗೃಹೀತವೇಗಃ |

ಏಕೋಽಪಿ ನಾನಾವದನ್ಯೈಃ ಸಮಂತಾ-

ದ್ಯುದ್ಧನ್ನಸೌ ಮದ್ವಿವಾಸ್ತಿ ಬಾಣಃ^೨ || ೫೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಂಗಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿದ್ದ ಶಾರ್ಜುದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ, ಉತ್ತಮ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದಾಗಿ ವೇಗ ಪಡೆದುಕೊಂಡ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಆ ಬಾಣವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅನೇಕ ಮುಖಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಂತೆ ಇರುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಒಂದೊಂದು ಬಾಣವೂ ಸಹ ಅನೇಕ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಸ ಪಾಂಚಜನ್ಯೋಚ್ಚತವಕ್ಷವಾಯುಣಾ ಭೃಶಂ ಸುಪೂರ್ಣೋದರನಿವೃತಧ್ವನಿಃ |

ಜಗದ್ಧಿರಿಂಚೇಶ್ವರೋದ್ರವ್ಯವರ್ತಕಂ ಪ್ರಕಂಪಯಾಮಾಸ ಯುಗಾತ್ಮಯೇ ಯಥಾ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೬/೯೨)

೨. ಪಂಚಾಕ್ಷರೋ ದೂರುತ ಏವ ಬಾಣಃ |

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೭೬)

ಕರ್ಣಾಂತಮಾನೀಯ ಗುಣಗ್ರಹೀತ್ವಾ ರಾಮೇಣ ಮುಕ್ತೋ ರಣಕೋವಿದೇನ |

ಸುರಧೃಷ್ಠಿ ವೈರಿಭಯಂಕರೋಽಭೂತ್ ಸತ್ಪಕ್ಷಪಾತೀ ಪ್ರದರೋ ಯಥಾಽಗ್ರಃ ||

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೧/೧೪)

೨. ಒಬ್ಬ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾರ್ಯರು ಅನೇಕ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಮುಖವಾಗಿ ಸೋಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಬಾಣವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೩. ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಪಂಚರೂಪದ ವಾಯುದೇವರೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಎಂಬ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯ(೩/೭೬)ದಲ್ಲಿ: ಪಂಚಾತ್ಮಕೋ ಮಾರುತ ವಿವ ಬಾಣ:

೪. ಬಾಣದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಾದ ವಾಯುದೇವರು ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ ಹಾಗೂ ಸಮಾನ ಎಂಬ ಪಂಚ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಆ ಬಾಣವೂ ಸಹ ಅನೇಕ ಮುಖದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿತು ಎಂಬ ಅಂಶ ಸೂಚಿತ.

ಅಯಃಸ್ಥಿರಾಪ್ತ್ಯಾಽರಿಭಟ್ಟಿರಸಹ್ಯ:

ಸುವರ್ಣಶೋಭೀ ಶುಭವಂಶಜನ್ಮಾ |

ದಿಗ್ವ್ಯಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತತನು: ಸಮಂತಾ-

ಜ್ಜಿಗಾಯ ಮಾಯಾವಿನಿಕಾಯಮಾಜೌ || ೫೪ ||

ತುದಿಯಲ್ಲಿನ ಉಕ್ತಿನಿಂದಾಗಿ ದಾರ್ಢ್ಯ ಹೊಂದಿ, ಶತ್ರುಭಟರಿಗೆ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದ, ಉತ್ತಮ ವರ್ಣದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ಒಳ್ಳೆಯ ಬಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ್ದ ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ದೇಹದ ಆ ಬಾಣವು ಮಾಯಾವಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿತು.

೫ : ಶ್ರೀಮಧ್ಯಾಹ್ನಾರ್ಯರು ಶ್ರೇಷ್ಠವರ್ಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವರೂ, ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೂ, ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದವರೂ, ಮಾಯಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಕಲ ಬಗೆಗಳಲ್ಲೂ ಸದೆಬಡಿದವರೂ ಆದವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ನಿಕಾಯ - ಸಮೂಹ.

ಮಧ್ವರಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಬಾಣ

ನತ್ಯುದ್ಯತಾನಾಂ ನಯವಾಕ್ಯಭಾಜಾಂ

ನೃಪ್ತಾಯುಧಾನಾಂ ನಿಕುರಂಬಮಾಜೌ |

ಹಿತ್ವೋದ್ಯತಾನೇವ ಜಯನ್ ಸ^೧ ಪೂರ್ಣ-

ಮತ್ಯಾಹ್ವಯಾರ್ಹಾಚರಣಾಂ ಬಿಭರ್ತಿ || ೫೫ ||

೧. ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಸಾತ್ಮಕಮಧ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷೀಪ್ತತ್ವಾದಿತಿ(ದರಪ್ರಮತಿಃ ಜನಯಂತ ದೋಷಃ) | - ಒಕ್ಕಾತ್ಮನೋಕ್ತಮ್ | ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಹಾರ್ಯದಕ್ಷೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾನ್ಯಾ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಾ | - ವ್ಯಾ.

ವೀರದೃಷ್ಟಿಶ್ಚತುಃಪದ್ಭಮಃ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿಶ್ಚತುಃಪದ್ಭಮಃ | ತತ್ರ ತತ್ರ ಪಥಿ ಪಥ್ಯವಿಭ್ರಮಃ ಪರ್ವತಾದವತಾರ ಸರ್ವಧೀಃ || - ಸುಮಧ್ವನಿಜಯ (೯/೫)

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ತೊಡಗಿದ, ದೀನವಚನಗಳನ್ನು ನುಡಿದ, ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕಿರಿಸಿದ ಭಟರ ಗುಂಪನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉನ್ನತ್ತರಾದವರನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಸದಬಡಿಯುತ್ತಾ ಆ ಬಾಣವು ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ನಡತೆಯನ್ನೇ ಹೊಂದಿತು.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮಗೆ ಶರಣಾದವರನ್ನು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ವಾದಿಸಿ ಪರಾಭವಗೊಂಡವರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಇತರರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ ; ನಿಕುರಂಬ - ಸಮೂಹ.

೨. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯತ್ವ-ವಹಿಸಿದವರಿಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾದರೆ, ವಾದಿಸಿಂಹ, ಬುದ್ಧಿವಾಗರ ಮೊದಲಾದವರು ಪರಾಭವ-ಗೊಂಡವರಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ.

೩. ಅಚ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷರು ವಾದಿಸಿಂಹ, ಬುದ್ಧಿವಾಗರರ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಬಾಣವೆಂಬಂತೆ ಸನ್ನದ್ಧರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿನ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ತೆರೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ನಿಶಾತಮಾದತ್ತಸುಖ-ತೀರ್ಥಮಾರ್ಗಣಮ್ | (೫/೯)

ಮಧ್ವಭಾಗದ ಪೂರ್ವಾಪರ

ಹೃನ್ಮಧ್ಯಾಲಯತಃ ಸ ನಿರ್ಗತನುಃ ಪೃಥ್ವಿಭುಜಾಮಚ್ಯುತ-

ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾಪ್ತಮಹೋದಯಃ ಪವನವದ್ವಿಖ್ಯಾತವೇಗಃ ಕ್ಷಿತೌ |

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋದಿತಕೃಷ್ಣವಿಕ್ರಮಚಯಂ ವಿಖ್ಯಾಪಯನ್ ಸ್ವರ್ಗಿಣಾಂ

ಸುಪ್ರೀತಿಂ ಜನಯನ್ ಮುರಾಂತಕಚಮೂಂ ಪುಷ್ಪನಜೈಷೀದ್ವಿಷಃ || ೫೬ ||

ಆ ಬಾಣವು, ಪೃಥ್ವಿಪತಿಗಳಾದ ಶತ್ರುರಾಜರ ಹೃದಯದ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಸೀಳಿ, ಹೊರಬಂದ, ಗುರಿತಪ್ಪದ ನೋಟದಿಂದಾಗಿ ಅಮೋಘವೆನ್ನಿಸುವ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಪಡೆದ, ವಾಯುವಿನಂತೆ ವಿಖ್ಯಾತವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಕ್ರಮವೃಂದವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ-ಕೊಡುತ್ತ, ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿನ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಅತಿಶಯಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತ, ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಗೆ ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವೈರಿಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿತು.

(ಮಧ್ಯಗೇಹರಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ ಶರೀರದ, ಅಚ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ಉದಯ(ಸನ್ಮಾಸ)ವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಹ, ಆ ಬಾಣದಂತಹ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವಾಯುವಿನಂತೆ ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ವೇಗವನ್ನು ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ

ಉತ್ತಮಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮದ ರಾಶಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸುಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ವಿರೇಷವಾದ ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತ, ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಹೃದಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಿದರು).

೧. : ೧. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮಧ್ಯಗೇಹರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದವರು, ಅಚ್ಯುತ-ಪ್ರೇಕ್ಷರಿಂದ ಸನ್ಮಾಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರು, ಸಚ್ಚಾಸ್ತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಸಾರಿದವರು, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುದನೀಡಿದವರು, ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಹರ್ಷ ಉಕ್ಕಿಸಿದವರು, ದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ಸದಬಡಿದವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೨. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣ ಎಂಬ ರೂಪಕವು ಇದರಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀರಾಮನ ಒಂದು ಬಾಣವು ವಾಲಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು, ತಾಳವೃಕ್ಷರೂಪದ ಅಸುರ-ರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ್ದು, ರಾವಣನ ಹೃದಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು, ಶತ್ರುಘ್ನನ ಮೂಲಕ ಲವಣಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು, ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಮಧ್ವಬಾಣವು ಸಾಧಿಸಿದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ

ಶಸ್ತ್ರೈರಸ್ಮೃಗಣೈಃ ಶರೈರರಿಧೃತೈರ್ವೇದಂ ವಿಭೇದಂ ಭಿದಾಂ

ಕೃಷ್ಣೇ ಸ್ವಾಗ್ಧಮಕೌಶಲೈಃ ಪರಿಹರನ್ ಸ್ವಾನಂದಮಾತ್ರಾಕೃತಿಮ್ |

ನಿರ್ಬಾಧಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ನವಯವಾನ್ ನಿತ್ಯಾಂಶ್ಚ ವಿಜ್ಞಾಪಯನ್

ಯುದ್ಧಗ್ರಾಹ್ಯಮತೀಂದ್ರಿಯಂ ವ್ಯತನುತಾಗ್ನೃಪ್ರತಾಪಂ ಪ್ರಭುಮ್ || ೫೭ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ಅಸ್ತ್ರಸಮೂಹಗಳಿಂದ, ಬಾಣಗಳಿಂದ ವೇಧ, ಭೇದ, ಭೇದಗಳು ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ ಅವನನ್ನು ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಮಾತ್ರವೇ ದೇಹವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಂತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಅವನ ಅವಯವಗಳೂ ಸಹ ನಿತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾ, ಅವನು ಅಗ್ರಾಹ್ಯ, "ಅತೀಂದ್ರಿಯ, ಗಣನೆಗೆ ಮೀರಿದ ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ಪ್ರಭು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರಿತು.

೧. ಆಚಾರ್ಯೋಽಪಿ ಮಧ್ವಾಲಯತಃ ಮಧ್ವಗೇಹಾಬ್ಜಿಭಾಹ್ವಣಾಚ್ಚತಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಚ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷಾಬ್ಜಿಯತೀರ್ಶರಾಶಿ ಆವಾಪ್ತಃ ಮಹೋದಯಃ ಸಂಸ್ಥಾಸಲಕ್ಷಣಾಭ್ಯುದಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥಾ |

-ವ್ಯಾ.

೩. "ಸೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಗಾಢಮಾನಮ್" (ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯೋದ್ವತಪಿಪ್ಪಲಾದಶ್ರುತಿ) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ವ್ಯತನುತೇತಿ |

ಆತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಾಗ್ಧಮಕೌಶಲೈರ್ಮನುಸಂಧೇಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣವು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸದೆಬಡಿಯುತ್ತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಚ್ಚಿದ್ರೆ ಅಘೇದ್ಯನಾದವನು ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿತು. ಅವನದು ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹ ಎಂದು ಸಾರಿತು. ಅವನ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅವನು ಅಗ್ರಾಹ್ಯ, ಅತೀಂದ್ರಿಯ, ಅಗ್ನಿ ಪ್ರತಾಪ ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿತು.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಣ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ವಾಯುದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಾಣ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿಯೆ ಭಾವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮಧ್ವಬಾಣವು ಸಾಧಿಸಿದ ಅದ್ಭುತ

ಹೃಷಾಂ ಸ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚಮೂಂ ವಿತನ್ವನ್
ದುಷ್ಞಾನ್ ವಿನಷ್ಞಾನ್ ವಿಶಿಖೋ ವಿಧಾಯ |
ತುಷ್ಪಃ ಸುರೈರ್ವೋಮಚರೈರ್ಮುರಾರೇಃ
ಸ್ಪಷ್ಟೀಚಕಾರೋತ್ತಮತಾಂ ಜಿತಾರೇಃ || ೫೮ ||

ಆ ಬಾಣವು ಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಹರ್ಷವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತ, ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತ, ಗಗನಚಾರಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ, ಶತ್ರುವನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸುಖಗೊಳಿಸಿತು.

೩. : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವಗಂಧರ್ವರ ಆಮಕಾರರಾದ ರಾಜರುಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪರಾಭವಗೊಂಡದ್ದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ವಿಶಿಖ - ಬಾಣ; ಶಿಖಾರಹಿತ, ಯತಿ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು(ಶ್ಲೋಕಾಲಂಕಾರ).

೨. ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ, ದುರ್ವಾಸರು ಹಾಗೂ ಚಂಡಕೌಶಿಕರ ವರಗಳಿದ್ದವು. ದ್ರುಪದ, ವಿರಾಟ, ಶಲ್ಯ, ಬಾಲ್ಯಾಕ, ಮೊದಲಾದವರು ದೇವಾಂಶಸಂಭೂತರಾದ ರಾಜರು, ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಲೀಲಾಪಾಲವಾಗಿ ಜಯಿಸಿದ್ದು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವನ್ನಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೧. "ವಿದವಸ್ತುಗವಚೈವ ಕೇರವೋ ವೇದಗಾರ್ತವಾಃ | ಪದಾರ್ಥಯತಿ ಮೋಹಾಯ ನೈವ ವಿಪುಷ್ಠಫಾ ಭವೇತ್" | (ಮು.ಭಾ.ತಾ.೧.೧೧/೯೬) "ಅಚ್ಚಿದ್ರೋ ಯಮುದಾಹ್ಯೋ ಯಮಾಃ" (ಗೀತಾ.೨/೨೪) ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರ ತತ್ಯ ಕೌಶಲ್ಯಃ ನಿರವಕಾರತ್ವಾ ದಿಕೌಶಲ್ಯಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಜರಾಸಂಧಾಹೃತಸೇನಾಮಧ್ಯೇ ದೇವಗಂಧರ್ವಾವತಾರಾತ್ಮಕಭೂವಾಗಾಂ ವಿವ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ಮೇವಾಂ ಸರ್ವೇವಾಂ ಜಯೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ಸ್ಪಷ್ಟೀಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಪುರಾಣವಾಕ್ಯದಂತೆ ಉಗ್ರಸೇನನ ಪ್ರಸ್ತಾವ
 ಪೌರಾಣಿಕಂ ವಾಕ್ಯಮಿವೋಗ್ರಸೇನ-
 ಮಗ್ರೇ ಜರಾಸೂನುರಸೌ ಜಹಾಸ |
 ಜೀವೇಶಯೋರ್ಭೇದಮಿವಾತ್ಮಯುಕ್ತ್ಯಾ
 ಭೇದಂ ಸ ಚಾಸಾಧಯದಸ್ಯ ಚಾಪೇ || ೫೯ ||

ಪುರಾಣದ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಎದುರಿಸಿ ಬಂದ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಜರಾಸಂಧ ಅಪಹಾಸ ಮಾಡಿದ. ಉಗ್ರಸೇನನಾದರೋ ತನ್ನ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವೇಶರಲ್ಲಿನ ಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನಂತೆ ಅವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿದುಹಾಕಿದ.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕರಳಿಸಲೆಂದು ಮೊದಲಿಗೆ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ವಿವರ^೧ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿದೆ; ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅದು ವಾದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದು.

೨. ಜನಿಸಿದಾರಭ್ಯ ಜರಾಸೂನುವಾದ ಜರಾಸಂಧನು ವಯೋಧರ್ಮದಿಂದಾಗಿ ಉಗ್ರನಾಗಿದ್ದ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು 'ಮುದುಕ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ್ದು ಎಂತಹ ವಿಪರ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

೩. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸುವ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು^೨ ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದುಂಟು. ಅದನ್ನು ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು; ಪುರಾಣವನ್ನು ಲೋಕರೂಢಿಯಂತೆ ಹಳೆಯ ರಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ಅಜ್ಞರು ಅಪಹಾಸಮಾಡುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಮುದುಕ ಎಂದಂತೆ.

೪. ^೩ಆದರೆ ಉಗ್ರಸೇನ ಜರಾಸಂಧನ ಅಪಹಾಸವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಅವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಘುವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುವ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ವಾದ-ಸರಣಿಯನ್ನು ವಿಂಡಿಸುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿರುವರು, (ಭಾಗವತ -೧೧/೧೧/೬) :

ಸುಪರ್ಣಾವೇತೌ ಸಹಿತೌ ಸಖಾಯೌ ಯದೃಚ್ಛಯೌ ಕೃತನೀಡೌ ಚ ದ್ವೇಷಃ |

ವಿಕಸ್ತಯೋಃ ಖಾದತಿ ಪಿಪ್ರಲಾನ್ಶಮನ್ಯೋ ನಿರನೋಽಪಿ ಬಲೇನ ಭೂಯಾನ್ ||

೧. ತಂ ವೈ ಚುಕೋಪಯುಷುರಗೃತ ಉಗ್ರಸೇನಃ ಕೃಷ್ಣೋ ನಿಧಾಯ ಸಮಗಾತ್ ಸ್ವಯಮಸ್ಯ ಪರಾತ್ |

ದೃಷ್ಟ್ವಾಂಗಳೋ ಮಗಧರಾಃ ಸ್ವತಃಮುಗ್ರಸೇನಂ ಕೋಪಾಚ್ಛಲತುಮಿರಿದಂ ವಚನಂ ಬಭಾವೇ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೪/೨೧)

೨. "ತುಂ ಜೀರ್ಣವಸ್ತ್ರಸದೃಶ" (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.೧೪/೨೬) ಇತ್ಯಾದಿ ಪರುಹಾಸಮಚಿಹ್ನರುಮಹಾಸಂ ಕೃತವಾನ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಸೇನಂ ಯುದ್ಧಪರಗಣಂ ಭೇದವಾದೃಶಮರ್ಥಿಕೋ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಗುಣೋಜ್ಜಿತಂ ಶ್ರೀರಮಣಂ ವಿಧಾತುಂ

ಶರೋಽರಿವರ್ಗಂ ಯತಮಾನಮಾತು |

ಗುಣೈರ್ವಿಹೀನಂ ವಿರಚಯ್ಯ ಕೃಷ್ಣ-

ಮನಂತಸಂಚಿಂತ್ಯಗುಣಂ^೧ ವಿತೇನೇ || ೬೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಶತ್ರುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣವು ಹಗ್ಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನಂತವಾದ ಉತ್ತಮಚಿಂತನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಸಾಧಿಸಿತು.

ಪಿ. : ಗುಣ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಹಾಗೂ ಹಗ್ಗ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ (ರೇಪಾಲಂಕಾರ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು ಶತ್ರುಗಳ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನಿರ್ಗುಣ ಎಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ವಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಗುರಿ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಬಾಣವು ಆ ಶತ್ರುಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲೇ ವಾದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಚ್ಚೇದ್ಯ ಅಭೇದ್ಯವಾದಂತಹ ಅನಂತಾನಂತ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣಸಂಪನ್ನ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

ಮಧ್ವಬಾಣವು ಸಾಧಿಸಿದ ಕಾಯ

ಅಂಧಾನಾಮಪಿ ಕೃಷ್ಣಸದ್ಗುಣಮಗ್ನಂ ಸಂದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ಜಗ-

ದ್ವಂದ್ಯಾಂ ಕೀರ್ತಿವದ್ಧಾಂ ಪರಾನಲಸಮಾಂ ಸಂಧಾಯ ಲೋಕತ್ರಯೇ |

ಸಾಂದ್ರೇ ರಕ್ತಜಲೇ ಚ ರತ್ನದೃಷದಾಂ ವೃಂದಂ ಸ ಸಂಪ್ಲಾವಯನ್

ಛಂದೋಽನ್ವರ್ಥಮಲಂ ಸಮರ್ಥ್ಯ ಸುಧಿಯಾಂ ಸಂದೇಹಮಾಶ್ವಚ್ಛಿನ್ತ^೨ || ೬೧ ||

ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಬಾಣವು ಕುರುಡರಿಗೂ ಸಹ ಕೃಷ್ಣನ ಸದ್ಗುಣಗಳೆಂಬ ಮಣಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು, ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಜಗತ್ತೇ ಮಣಯು-ವಂತಹ ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಅಗ್ನಿಸದೃಶವಾದ ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬ ನಾರಿಯನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿತು, ದಟ್ಟವಾದ ರಕ್ತವೆಂಬ ಜಲದಲ್ಲಿ ರತ್ನಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲುಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ತೇಲಿಸಿ ಹಾಕಿಸಿತು, ವೇದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥಕವನ್ನಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿ, ನಿರ್ಮಲಬುದ್ಧಿಯ ಜನರ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಪರಿಹರಿಸಿತು. (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣವು ಮೂರ್ಖರಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪೌರ್ಮ, ಧೈರ್ಯ, ಪರಾಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ-

೧. ಮರಾಠನ್ಯ ರಕ್ತವಿವಿಧವಾದ ಹೂಯುತಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಃ ಪೂನುಬಲತ್ರಯಾ ಚ |

-ಶ್ರೀಶಾಸ್ತ್ರತರೋವನಿಪತ್

ಕೊಟ್ಟಿತು. ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಸ್ತುತೃವಾದಂತಹ ಶತ್ರುಸೇನೆಗೆ ಬೆಂಕಿಯಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿತು; ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹರಿದ ರಕ್ತದ ಪ್ರವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳ ರತ್ನುಚಿತವಾದಂತಹ ಕಿರೀಟ ಮೊದಲಾದ ಭೂಷಣಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸಿತು).

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗುಣಪೂರ್ಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾ-ಮೂರ್ಖರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು; ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅವತಾರಕಾರ್ಯದ ಸಂಗ್ರಹನಿರೂಪಣೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಮನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯ; ಕುರುಡನಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆ ಮೂರ್ಖರಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸದ್ಗುಣಮಣಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ತಮಗೆ ಶಕ್ತ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಿತೋರಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. "ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಅಂಧೋ ಮನುಷ್ಯವಿಂದತ್, ಯೋಷಿತಮಗ್ನಿಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್, ಗ್ರಾವಾಣಃ ಪ್ಲವಂತೇ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸತ್ಯಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೪. "ಎಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದು ಸಮನ್ವಯಪೂರ್ವಕವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಿಂದೆಯೂ ಈ ಬಗೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ: ಶಿತೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಸಹಸ್ರಮಸ್ತು (೬/೧೩.)

ಮಧ್ವಭಾಣವು ಸಾಧಿಸಿದ ಪಂಚಭೇದ

ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕರೇಷು ಶಾರ್ಙ್ಗಧರತೋ ಭೇದಂ ದ್ವಿಪಾಶ್ವದ್ವಿಪ-

ದ್ವರ್ಗೇಷ್ವಾತ್ಪಶರಾಸನಾನ್ತುರಭಿದೋ ನಿರ್ಭಿನ್ನಗಾತ್ರೇಷು ಚ |

ಮೃತ್ಯೋರ್ಲೋಕಮಿತೇಷು ತಂ ಸ್ವಜನತಃ ಕಾಯಾನ್ವಿಧಃ ಖಂಡಿತೇ

ಹಸ್ತಾದೌ ಯುಧಿ ಸಾಧಯನ್ ಸ ವಿದಧೇ ವ್ಯಕ್ತಂ ಭಿದಾಂ ಪಂಚಕಮ್ || ೬೨ ||

ಆ ಮಧ್ವ ಭಾಣವು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗಪಾಣಿಯಾದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಪದಾತಿಗಳ ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲು ಹಿಡಿದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಭೇದನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೃತ್ಯುಲೋಕವನ್ನು

೧. ಅನೇಕ "ಯೋಷಿತಮಗ್ನಿಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್" ಎತಿ ವಾಕ್ಯಶ್ಚಾನುಪಪನ್ನಾರ್ಥತಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕಾ ನಿರಾಶ್ರಯಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇಕಾ "ಅಂಧೋ ಮನುಷ್ಯವಿಂದತ್" (ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ ೧/೧೧/೨) ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವಾಕ್ಯಶ್ಚಾನುಪಪನ್ನಾರ್ಥತಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕಾ ನಿರಾಶ್ರಯಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅನೇಕ "ಗ್ರಾವಾಣಃ ಪ್ಲವಂತೇ" ಎತಿ ವಾಕ್ಯಶ್ಚಾನುಪಪನ್ನಾರ್ಥತಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕಾ ನಿರಾಶ್ರಯಃ | -ವ್ಯಾ.

ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಅವರ ಬಂಧುವರ್ಗದಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಶತ್ರುಗಳ ದೇಹದಿಂದ ಕೈ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಮಿಂಡಿಸುವುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ ಪಂಚಭೇದಗಳನ್ನು ಸ್ಫುಟ-ಪಡಿಸಿತು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣದಿಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಪದಾತಿಗಳು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ವಿನಾಶವನ್ನು ಕಂಡವು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಭೇದ ಎಂದರೆ ಹೊಡೆಯುವುದು, ಸೀಳುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಬಾಣವು ಹಾಗೆ ಭೇದಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪಂಚವಿಧವಾದ ಭೇದವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಬಾಣವೆಂದರೆ ವಾಯುದೇವರು; ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುವು. ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುವರಿಂದ ಪಂಚಭೇದಗಳ ಸಾಧನೆ ಅದ್ಭುತ-ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾದುದು.

೪. ಶರಾಸನ - ಧನುಸ್ಸು; ದ್ವಿಪ - ಆನೆ; ದ್ವಿಪತ್ - ಕಾಲಾಳು.

ಮಧ್ವಶಿಷ್ಯರ ಪರಾಕ್ರಮ

ಅರಿಪ್ರಯುಕ್ತೈರ್ಯುಧಿ ತೈಃ ಶರೌಘೈ-

ಹರ್ಪ್ರಿಯಾಸ್ತದ್ಧ ಜಿನೀಂ ನಿಜಘ್ನಃ |

ಸ್ವಪಕ್ಷಮಾಸ್ಥಾಪ್ಯ ಪರೋಕ್ತವಾಕ್ಯೈ-

ರ್ವಿಪಕ್ಷಪಕ್ಷಾನಿವ ಮಧ್ವಶಿಷ್ಯಾಃ || ೬೩ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣವೃಂದಗಳಿಂದ ಹರಿಪ್ರಿಯರಾದ ಸೈನಿಕರು ಜರಾಸಂಧನ ಆ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಪಡಿಸಿದರು; ಮಧ್ವಶಿಷ್ಯರು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ನುಡಿಯುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವಂತೆ.

೧. ಭೇದಪಂಚಕಂ ತು :

ಜೀವೇರಯೋರ್ಭಿದಾ ಚೈವ ಜೀವಭೇದಃ ಪರಸ್ಪರಮ್ |

ಜಡೇಶಯೋರ್ಭಿದಾ ಚೈವ ಜಡಜೀವಭೇದಾ ತಥಾ |

ಜಡಾನಾಂ ಚ ಮಿಥೋ ಭೇದಃ ಸತ್ಕೋಟಿಯಂ ಭೇದಪಂಚಕಃ || - ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾದವಗಂತವ್ಯ ಇತಿ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಆನೇನ ಗಜದೇಹೇಘ್ನೋವೀರಸ್ಯ ಗರ್ವಾಣಾಂ ಗಜವೇದಾಣಾಂ ಭೇದಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಮಧ್ವಪ್ರಶಿಷ್ಯಾ ಬಹವಃ ಶಿಷ್ಯಾ ವಿವಾಂ ಮುಮುಕ್ಷುಃ |

ಅಲಂಚಕ್ರುರಲಂ ಪೃಥ್ವೀಂ ಸರ್ವೇ ಸದ್ಗುಣೋಪವೇಶಾಃ ||

ಸದಾ ಸಕಲಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಸೌಮ್ಯಾ ಮೃತಾಪ್ರಣಾಃ |

ಸರ್ವೇ ದುರ್ವಾದಿದುರ್ವಾದಿಕಾಂಡವಿಂಶತಮಂಡಣಾಃ || - ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೧೫/೧೩.೩.೧೩.೫)

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಭಟರು ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಅವರ ಮೇಲೆಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ನಾರಪಡಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. "ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಮಧ್ಯಶಿಷ್ಯರು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೆಂಬಂತೆ ಮರಳಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕೌಶಲಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ವಿಶೇಷ; ಧ್ವಜನೀ - ಸೇನ.

೩. ಇದು ಸ್ವನ್ಯಾಯ: ಸಾಧನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪರನ್ಯಾಯೈಶ್ಚ ದೂಷಣಮ್ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರನೀತಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನ.

ಪ್ರಾಣಾಯೋಗಪಲಾಯನಪ್ರಪತನಾಘಾತಾರ್ತಿ ವಿತ್ತವ್ಯಯ-

ಸ್ವೇದಾಸೋದಯವಕ್ತ್ರನೈಲ್ಯಭಯದುಷ್ಕೀರ್ತ್ಯಾದಿವಿಶ್ವಂ ಯುಧಿ |

ಸತ್ಯಂ ಶತ್ರುಚಯೇಷು ಚಕ್ರುರಖಿಲಂ ಯದ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತೇ-

ರ್ಲಬ್ಧಂ ತದ್ವಿಪರೀತಮಾತ್ಮಮ ತತಃ ಸಿದ್ಧಂ ಮುರಾರೇರ್ಭಟಾಃ || ೬೪ ||

ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ತೆಗೆಯುವುದು, ಪಲಾಯನಗೈಸುವುದು, ಉರುಳಿ ಬೀಳಿಸುವುದು, ಹೊಡೆಯುವುದು, ನೋಯಿಸುವುದು, ವಿತ್ತವ್ಯಯ, ಬೆವರು, ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಬರಿಸುವುದು, ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು, ಭಯ, ಅಪಕೀರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲವನ್ನೂ ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿದರು; ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದರ್ಶನದ ಬಳಿಕ ಲಭಿಸಿದ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿ ಸಕಲವಿಷಯ ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅದರ ಅನುಭವ ಸತ್ಯವೆಂದು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾಶ್ವವಾದವು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಬಳಿದ ವಿಶ್ವವು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವಾದವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಸಾವು

೧. ಪೌಡ್ರಾಸ್ತ್ರವಾದಿಗಳ ಪರೋಕ್ಷವಾಕ್ಯೈರೇವ ಪರಾಣ ದೂಷಯಂತಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮಧ್ಯಶಿಷ್ಯಾಸ್ತು | ಪರಬ್ರಹ್ಮರೂಪಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವತಾ ಸರ್ವಜ್ಞಮುನಿಣಾ ಸಾಧಿತತ್ವಾದ್ಯಾಭಾವರೂಪ-
ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ವಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ಯತಾಂ ಸಾಧಿತವಂತಃ | ನ ಚ ಕೃಷ್ಣೋತಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಬೃಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ-
ವೃದ್ಧಾಪಿ ಧಾತೃರ್ಥಭೂತವೃದ್ಧಿರೂಪಗುಣವತಿ ಶೈಶವದಶಾಯಾಂ ಪ್ರಪಂಚೋದರೇ ವಾರ್ಥಸಾರಥ್ಯಕರಣ-
ದಶಾಯಾಮತಿ "ನಾಂತಂ ನ ಮಧ್ಯಂ ನ ಪುನಸ್ತವಾದಿಮ್" (ಗೀ.೧೧/೧೬) ಇತ್ಯುಕ್ತಕೃಷ್ಣ ಏವ ಸಂಭವಾತ್ |
"ಅಥ ಕನ್ಯಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಂಕೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಧಾತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವೃತ್ತೇಶ್ಚ ಕಾ-
ರ್ಥ್ಯಾಯ ಒಂದುಗುಣದ್ವಯದ್ವಯವಪರಬ್ರಹ್ಮರರ್ಥಭೂತಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಪಿ "ಮಯ್ಯನಂತಗುಣೇ"
(ಭಾಗ.೬/೪/೪೮) "ಗುಣತರ್ಮಾರ್ಥಿಧಾನಾನ್ ಸಂತಿ ಮೇಂದಗ ಸಹಸ್ರಶ" (ಭಾಗ.೧೦/೩೧/೩೬)
ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥರೂಪಕೃಷ್ಣ ಏವ ಸಂಭವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಮೊದಲಾದ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ನಿಂಡಿಸಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಅವನಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲಾ ಅಂತಹ ದುಃಖಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತಾಯಿತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಅವನ ದರ್ಶನವಾದ ಬಳಿಕವೂ ಅವರಿಗೆ ಅಂತಹ ಅನರ್ಥ ಉಂಟಾಗಿ ಅವರೆಲ್ಲಾ ನೋಯುವಂತಾಯಿತು. ಪ್ರಹ್ಲಾಡಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಬಳಿಕ ವಿಶ್ವವು ಬಾಧಿತವಾಗದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಶ್ರೇಷ್ಠನಿದರ್ಶನವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ನೋವಿನ ಅನುಭವವನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕವೇ ವಿಶ್ವವು ಅಬಾಧ್ಯ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು, ನಲಿವಿಗಿಂತ ನೋವಿನ ಅನುಭವ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ : ನ ದುಃಖಾನುಭವ: ಕ್ವಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾನುಭವತಾಂ ಪ್ರಜೇತ್ | (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತ: ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತೋಽಯಮಭೂತ್ತ್ರಯೋದಶಮಿತ: ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸ್ವರ್ಗಿಷು ೬೫

೫೫ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ತ್ರಯೋದಶ: ಸರ್ಗ: ||೧೩||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೪. ಚತುರ್ದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಜರಾಸಂಧನ ಪರಾಭವ - ೧-೧೬; ಪುನಃ ಪುನಃ ಅವನ ಪರಾಭವ - ೧೭-೩೧; ದ್ವಾರಕಾನಿರ್ಮಾಣ - ೩೧, ೩೨; ಕಾಲಯವನನ ವಧೆ - ೩೩-೩೬; ಮುಚುಕುಂದನ ಉದ್ಧಾರ - ೩೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರುಗ್ಮೀಯ ಪತ್ರಸಂದೇಶ - ೩೮-೫೨; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿದರ್ಭಗಮನ - ೫೩-೫೭; ಕೃಷ್ಣದರ್ಶನದಿಂದ ಜನತೆಗಾದ ಸಂಪ್ರಮ - ೫೮-೬೨; ರುಗ್ಮೀಯ ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆ - ೬೩, ೬೪; ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಜಯ - ೬೫-೬೭; ರುಗ್ಮೀನೀ ಹರಣ - ೬೮-೬೯; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೭೦)

ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಅಖಂಡಾರ್ಥವನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟರು

ಭತ್ತಂ ಧ್ವಜಂ ಚಾಮರಚರ್ಮವರ್ಮ-

ಹಸ್ತಶಸ್ತ್ರತ್ವಾದಿಸಮಸ್ತವಿತ್ತಮ್^೧ ।

ಕೃತ್ವಾ ಸಖಂಡಂ ಯುಧಿ ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟಾ-

ಶಕ್ರುಹ್ಯಖಂಡಾರ್ಥಮವಿದ್ಯಮಾನಮ್ ॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭತ್ತ, ಧ್ವಜ, ಚಾಮರ, ಗುರಾಣಿ, ಕವಚ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಪದಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರುಸಂಪತ್ತನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಹಾಕಿ, ಅಖಂಡಾರ್ಥವು ಇರುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡರು.

ವಿ. : ೧. ^೧ ಅವರ ಸೈನ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಖಂಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಅಖಂಡಾರ್ಥ-ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ ; ಪತ್ರಿ - ಪದಾತಿ.

೨. ಜರಾಸಂಧನು ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿ ಎಂಬ ಅಸುರನ ಅವತಾರ. ವಿಪ್ರಚಿತ್ತಿಯು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ಅಭಿಮಾನಿದ್ಯುತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಸಂಘರ್ಷ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತ.

ಅವಿದ್ಯೆಯು ಅಭಾವಸ್ವರೂಪ

ಸಂಗ್ರಾಮಕೌಶಲ್ಯಚಿದುಜ್ಜಿತಾನಾಂ

ಭಂಗಂ ಸಮಾಲಿಂಗ್ಯ ಸುಮೂರ್ಛಿತಾನಾಮ್ ।

೧. ಭಿಕ್ಷುಯುಧದ್ವಜವತಾಕರಘಾತ್ಯಸೂತವರ್ಮಾಣಃ ಉಗ್ರವರತಾನಿಶಫಿಸ್ತಾಃ॥

ಸ್ವಸ್ತಾಂಬರಾಭರಣಮೂರ್ಧಜಮಾಲಿಂಗ್ಯಾಣಾಂ ರಕ್ತಂ ಪಮುಂತ ಉರು ದುರ್ದ್ರವೃರಾರು ಭೀತಾಃ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ಪಿ.(೧೪/೨೨)

೨. ತತ್ತ್ವವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ತ್ವಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಗುಣವೈಶಿಷ್ಟ್ಯರೂಪವಿಂಡತ್ವಸಂಪಾದನೇನ ಮಾಯಾವಾದ್ಯ-ಭಿಮತಾಖಂಡತ್ವಮವಿದ್ಯಮಾನಂ ಚಕ್ಷುರಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಸಿದ್ಧಾಮವಿದ್ಯಾಂ ವಿಧಧುವಿಪಕ್ಷೇ
ವಿಜ್ಞಪ್ತಭಾವಾಕೃತಿಮೇವ ಯುದ್ಧೇ || ೨ ||

ಸಮರಕೌಶಲ್ಯದ ಅರಿವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇದ್ದ ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದು ಗಾಢಮೂರ್ಛೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರ ಪಾಲಿಗೆ ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಜ್ಞಾನಾಭಾವರೂಪವೇ ಆದುದು ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢವಾಗಿಸಿದರು.

ವಿ. : ಅವಿದ್ಯೆಯು ಭಾವರೂಪವಾದುದು ಎಂಬುದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವಾದ. ಆದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದುದು ಭಾವರೂಪವೇ ವಿನಾಶವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಭಾವರೂಪ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಸುಯಾದುದಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು.

ಸದಸದ್ವಿಲ್ವಕ್ಷಣತಪಾದದ ಖಂಡನೆ
ಪಲಾಯನಂ ಯೇ ವಿದಧುರ್ನೃಪಾಂಸ್ತಾನಾಂ
ವಿಧಾಯ ಸತ್ಕೋಟಿಷು ಕೃಷ್ಣಭೃತ್ಯಾಃ |
ಅನ್ಯಾನಸತ್ಕೋಟಿಷು ಸನ್ನಿವೇಶ್ಯ
ತೂನ್ಯಂ ಪ್ರಚಕ್ರುಃ ಸದಸದ್ವಿಭಿನ್ನಮ್ || ೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದ ಆ ರಾಜರನ್ನು ಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಇತರರನ್ನು ಅಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಸಿ, ಸದಸದ್ವಿಲ್ವಕ್ಷಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಶೂನ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

ವಿ. : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆ. ಕೆಲವರು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಪಲಾಯನಗೈದವರು; ಅವರು ಬದುಕಿದ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರು. ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಾಗೆ ಪಲಾಯನ ಮಾಡದೆ ಯುದ್ಧವನ್ನೇ ಮುಂದುವರೆಸಿ, ಪ್ರಾಣಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸತ್ತವರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ಎರಡನೆಯ ಬಗೆ. ಎಂದರೆ ಅವರು ಅಸಜ್ಜನರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮೂರನೆಯ ಬಗೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಇದರಿಂದ ಸತ್ ಹಾಗೂ ಅಸತ್ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ವಿಭಾಗ ಮಾತ್ರವೇ ಸತ್ಯ. ಸದಸದ್ವಿಲ್ವಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯಂತ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು; ಕೋಟಿ - ಪಕ್ಷ.

೧. ಈರ್ಷ್ಯಾಜ್ಞಾನಾಂತರೂಪಂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕಂ ಭಾವರೂಪವಾಚ್ಛಾಸಮಿತಿ ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ವದಂತಿ | ಜರಾಸಂಧ-ಸೈನ್ಯೇನ ಸೃಷ್ಟಾಸ್ತು ಪ್ರತಿಯೋಗಭೂತದೈರಿಕ್ಷಾಸ್ತು ಚ ಸರ್ವಥಾಃ ಭಾವಾತ್ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಮೇವಾಚ್ಛಾಸಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. ತತ್ತ್ವವಾದಿಸ್ತು ಇತರಾಸಾಧ್ಯಯುದ್ಧಮುತ್ಕಾರಂ ಚ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇ ಸರ್ವಥಾಃ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನ್ ಭಾವರೂಪವಾಚ್ಛಾಸಮಿತಿ | ಇತರೇಷು ಯೋಗೈಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ಮಾಯಾವಾದಿಃ ತಾಭಿವ್ಯಕ್ತಃ ತೇ ಭಾವಾಃ ತೇ ಭಾವಾಃ ಭಾವರೂಪವಾಚ್ಛಾಸಮಿತಿ ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ವದಂತಿ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸರ್ಗ ೧೨ರ ೫೫ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದ ಹಾಗೂ ಜೀವಜೀವಭೇದಗಳ ಸಮರ್ಥನೆ
ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಾದ್ವಿಭಿನ್ನಾ-
ನಾಹೂಯ ಹೇಯಾನಪಿ ಗರ್ವಿಣಸ್ತಾನ್ |
ಸ್ವೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಭಿನ್ನಾನ್ ವಿರಚಯ್ಯ ಯುದ್ಧೇ
ಧಾನುಷ್ಯಚೂಡಾಮಣಿಯೋ ನಿಜಘ್ನಃ || ೪ ||

ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆನ್ನಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಡೆಯವರು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶಾರ್ಙ್ಗ-
ಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪೆಟ್ಟುತಿಂದಿದ್ದ ಸೊಕ್ಕಿದ ಜನರನ್ನು ಅವರು
ಹೇಯರಾಗಿದ್ದರೂ ಅಹ್ವಾನಿಸಿ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ
ನಾಶಮಾಡಿದರು.

೧. : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಹಾಗೆ ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು
ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು; ಅದರಂತೆ ಜೀವಜೀವಭೇದ ಹಾಗೂ ಸಾತ್ವಿಕತಾಮಸ
ಪ್ರಭೇದಗಳು ಸಹ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಯುದ್ಧದ ಪ್ರಸಂಗವು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿ ಭೇದಗಳನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸುವ ತಾತ್ವಿಕ ಪ್ರಸಂಗವಾಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವಾಚ್ಯತ್ವದ ಖಂಡನೆ
ಸುರರ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ತುತಿಭಿಃ ಸಮಂತಾತ್
ಸಮುತ್ಥಿತಾಭಿಃ ಸಮದೂಷಯಂಸ್ತೇ |
ಅನನ್ಯಯೋಗ್ಯಾಭಿರವಾಚ್ಯಭಾವಂ
ಮುಕುಂದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರಾಭಿರಸ್ಯ || ೫ ||

ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ, ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಮುಕುಂದನನ್ನೇ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂತಹ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ದೇವತೆಗಳ, ಋಷಿಗಳ ಹಾಗೂ
ಸಿದ್ಧರ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಅವನು ಅವಾಚ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಅವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಿಂಡಿಸಿದರು.

೧. : ೧. "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರ "ಅವನು
ಅವಾಚ್ಯ" ಎಂಬ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಉತ್ತರವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅವು ಕೇವಲ ಒಪ್ಪುಪರವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಗೌಣವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲು
ಅವಕಾಶ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ವಿಕಲವ್ಯನ ಪರಾಭವ

ಭಸ್ಮೀಭೂತಮಿವಾರಚಯ್ಯ ಗಿರಿಶೋ ಯಂ ಬಾಹ್ಯದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುನ-
ಶ್ಚಿತ್ತಾಂತಃಸ್ಥಿತಮಾರ್ಪಯದ್ಗಿರಿಸುತಾಗರ್ಭೇ ಹೃನೇಕಾನನಮ್ |
ತಂ ಪಂಚಾವಯವೇಷುಮಂಗರುಚಿರಂ ಸೃಷ್ಟ್ವಾಗ್ನೃತಕೋಪಮಂ
ಭಂದೋಬಾಹ್ಯಕುತರ್ಕಕಲ್ಪಮಜಯತ್ ತೇನೈಕಲವ್ಯಂ ವಿಭುಃ || ೬ ||

ಬಾಹ್ಯನೋಟದಿಂದ ಭಸ್ಮೀಭೂತನಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಕಾಮನನ್ನು ಗಿರಿಶನಾದ ಶ್ರೀರುದ್ರದೇವರು ಪುನಃ ಗಿರಿಸುತೆಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮುಖದವನನ್ನಾಗಿ ಇರಿಸಿದರಲ್ಲವೇ! ಅಂತಹ ಪಂಚಾವಯವಗಳು ಎಂಬ ಮನೋಹರವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠಕರ್ಕದಂತಿದ್ದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಅವನಿಂದ ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಕುತರ್ಕದಂತಿದ್ದ ಆ ವಿಕಲವ್ಯನನ್ನು ವಿಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಯಿಸಿದನು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಭಸ್ಮೀಭೂತನಾದ ಕಾಮ ಪುನಃ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಮಗನಾಗಿ ಪುಣ್ಯವಿನಂಜ ರೂಪದಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೨. ಕಾಮನಿಗೆ ಐದು ಬಾಣಗಳು ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಂಡಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ಐದು ಅವಯವಗಳು ಎಂಬುದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ. ಹಾಗೆ ಐದು ಅವಯವಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ರೂಪತಳೆದು ಬಂದಿದ್ದ ಕಾಮನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು

೧. ಸುಂದರಗರ್ಭ ಭರತಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ ಸ್ವಂದ ವಿವ ಚ |

ಸಗತ್ಯುಮಾರಃ ಕಾಮಶ್ಚೇತೇಕ ವಿವ ವ್ಯವೃತ್ತಃ ||

-ಪ್ರೆಂಗಳಿರುತಿ(ಪ್ರಹದಾರಣ್ಯಕಭಾಷ್ಯ - ೨/೫)

೨. ಭೀತೇನ ತೇನ ಸಮರಂ ಭಗವಾನುಚ್ಛೇದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮಾಶ್ವಸ್ಯಜದಾತ್ಮನತಂ ಮನೋಜಮ್ |

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ವಿಗಮಭಿಯಾಯ ಮಹಾಸೃಜಾಲ್ಯ ರಾಮಸ್ಯ ಮಾಗಧಮಥಾತ್ಮರಥಂ ನಿರಾಯ ||

ಯುಧ್ಯಾ ಚರಂ ರಣಮುಮೇ ಭಗವತ್ಕೋಪಾ ಚಕ್ಷೀ ನಿರಾಯುಧಮಮುಂ ಪ್ರಿರಮೇಕಲವ್ಯಮ್ |

-ಮ.ಫಾ.ತಾ.ನಿ(೧೪/೨೯,೪೦)

೩. "ಶ್ವಂ ಚ ರುದ್ರ*" ಇತ್ಯಾದಿ ಹರ್ಯಾಕ್ಷಾರ್ಯನುಲಾಬಧತ್ತೇನ ಆವಾತಕ ವಿವ ನ ತು ಮನಃಪೂರ್ವಕ-
ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

* ಮ.ಫಾ.ತಾ.ನಿ.ಗರ್ಭಯೋದ್ವೃತ ಪರಾಪಘ್ನೋಪಪನ - (೧/೪೮,೪೯)

೪. ಕಾಮನು ಪುಣ್ಯವಿಗ ಅವತಾರಃ "ಯಂ ಸ್ಯಾಂದ ಇತ್ಯವಶ್ವತಃ"

"ಆಸೂತ ಯಂ ಪಾಂಜವತಿ ಪ್ರತಾತ್ಯಾ

ವೇಪಂ ಗುಪಂ ಯೋಧಿಂಚಕಯಾ ಧೃತೋಧಿಗ್ನೇ"

- ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೨/೧/೯೦)

ಆಫಾದ ಇಂಜನಾಮಕಂ ಸುತಂ ಚ ರೋಹಿಣಿ ಹರಃ |

ಚತುರ್ಮುಗಮಾಂಸಂಯುತಂ ಕುಮಾರಮೇವ ಪುಣ್ಯವಿಮ್"

- ಮ.ಫಾ.ತಾ.ನಿ(೧೬/೨೨೦)

೫. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋಽಥ ಗದಾಪಾನೇರೇಕಲವ್ಯಂ ಜಘಾನ ಹ |

ತತಃ ಕುರ್ಮೋ ಮಹಾಬಾಹುಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ಯಾದವೇಶ್ವರಃ |

ಅಜಘ್ನೇ ಮುಪ್ತನಾ ತಂ ತು ಜರಾಸಂಧಸ್ಯ ಪುತ್ರಃ ||

- ಪರಿವಂಚ(ವ್ಯಾ.)

ಎಂದರ್ಥ ; ಪಂಚೇಷು - ಪಂಚಭಾಣ - ಪಂಚಾವಯವ - ^೧ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣ, ಉಪನಯ ಹಾಗೂ ನಿಗಮನ - ಮನ್ವಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬಂದ ಏಕಲವ್ಯನು ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಕುತರ್ಕದಂತೆ ಹೇಯ-ನಾಗಿದ್ದನು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆಯೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

೪. ಮಣಿಮಂತನಂಬ ದೈತ್ಯನೇ ಏಕಲವ್ಯನಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ ವಿವರವು^೨ ತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ (೧೪/೪೦) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ : ಅಲೇನ ಯೋ ಭುವಮಗಾನ್ಯಣಮಾನಿತಿ ಸ್ಮ ಸ ಕ್ರೋಧತಂತ್ರಕಗಣೇಪ್ಸಥಿಪೋ ನಿಪಾದಃ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಸೃಷ್ಟಿ

ರಣೇ ಕ್ಷಣೇನಾಂಗಜಮುಜ್ಜಲಾಂಗೈಃ

ಸಮಂ ಸಮುತ್ಪಾದ್ಯ ಸ ಸರ್ವಶಕ್ತಃ |

ಭವಾನುಭಾವಾಗತತತ್ತಿತ್ತತ್ವ-

ಪ್ರಥಾಂ ಶ್ರಿತಾತ್ಮೀಯಗತಿದ್ಯೌತಿ ಸ್ಮ || ೭ ||

ಹೊಳೆಯುವ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಆಸರೆ ನೀಡುವ, ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ ತಾನು ತಂದೆ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಯಿತು ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದೆ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಅದ್ವೈತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವನು ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತವಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂಬುದು ಹರಿವಂಶ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಂಡುಬರುವ ಅಂಶ.

೧. ವಕ್ತವಚನಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ - ಯಥಾ ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮೂನಿತಿ | ಸಾಧನತ್ವವ್ಯಾವಕೃತ್ಯಂತಂ ಲಿಂಗವಚನಂ ಹೇತುಃ - ಯಥಾ ಧೂಮಪತ್ನಾಡಿತಿ | ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಾಭಿಧಾನಮುದಾಹರಣಂ | ದೃಷ್ಟಾಂತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಭಿಧಾನಾನ್ವ ಲಿಂಗತ್ವ ವಕ್ತೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾವಕಂ ವಚನಮುಪನಯಃ | ಪುನಃ ಸಹೇತುಕಂ ಪಕ್ತವಚನಂ ನಿಗಮನಂ - ಯಥಾ ತಸ್ಯಾತ್ ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮೂನಿತಿ | - ವೈಮೋಚನವದ್ವತಿ

೨. "ಇವಂ ಭದ್ರಃ ತ್ವಯಾ ಗೋಪ್ಯಂ ವಾತ್ಸವಃ ಸ್ವಾರ್ಥಕಸಿದ್ಧಯೀ" ಉಮಾಂ ಪ್ರತಿ ಮಹೇಶ್ವರವಚನಮ್ (೭೧/೨೦೬) ಇತಿ ಪಚ್ಚೇದಾಂತರೇವ ವದಾರಯ | - ವ್ಯಾ.

★ ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುಕೇವಸಪ್ರಸಾದಮುಕ್ತೋತ್ತ

ವಾಸವವಾಗಿ ಬಹುವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಹೀಗೆ ಪ್ರದುಮನನ್ನು ಸ್ವತಃ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರ ಪ್ರಸಂಗವು ಕೇವಲ ಅಸುರಜನಮೋಹಕ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಜಗತ್ತು ಬಾಧ್ಯವಲ್ಲ
ಈಶಾಪರೋಕ್ಷಸಮಕಾಲಮಶೇಷವಿದ್ಯಾ-
ಬಾಧ್ಯಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ಸಕಲಂ ತದಿದಂ ದ್ವಿಷತ್ಸು |
ಶ್ರೀಶಾರ್ಙ್ಗಪಾಣಿಚರಣೇ ನಿಖಿಲಂ ಸಮರ್ಪ್ಯ
ಸ್ವೋಪಾರ್ಜಿತಂ ಸಮಲಭಂತ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಮ್ || ೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಮಾಯಾ ಅವಿದ್ಯಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಕಲವಿಶ್ವದಲ್ಲಿನ ಇದಾವುದೂ ಬಾಧಿತವಾಗದು ಎಂದು ವಿರೋಧಿಗಳಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಶ್ರೀಶಾರ್ಙ್ಗಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣದಲ್ಲಿ ತಾವು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅವನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರು.

೧. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತಲೇ ಸಕಲವಿಶ್ವವೂ ಬಾಧಿತವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ನಿಲುವು. ಆದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನದ ನಂತರವೂ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳು ಮುಂಚಿನಂತೆಯೇ ಇರುವವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭೃತರು ಸಾಧಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ೧೨ಲ್ಲಿ ಮಹಾಪ್ರಸಾದ ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ.

ಜಾತ್ಯುತ್ತರದಂತಹ ಜರಾಸಂಧನ ಗದಾಪ್ರಹಾರ
ಸಂಪ್ರೇಷ್ಯ ಶೈವೀಂ ಪ್ರಥಮಂ ಗದಾಂ ಯೋ
ಜರಾಭಿಧಾನಾಂ ಜನನೀಂ ಜಘಾನ |
ಜಾತ್ಯುತ್ತರೇಣೈವ ಪರಾಜಿತೋಽಭೂ-
ದಾತ್ಮೋದಿತವ್ಯಾಹತಿಹೇತುನಾಽಸೌ || ೯ ||

೧. ಶ್ಯಾಮಲಾಧ್ಯ ತಥಾ ರಂಭೋ ಗೃಹೀಷ್ಯಾಮಿ ಪರಂ ಸವಾ |
ದ್ವಾಪರಾದೌ ಯುಗೇ ಭೂತ್ಯಾ ಕಲಯಾ ಮೂನುವಾದಿಮ ||
ಸ್ವಾಗಮ್ಯ ಕಲಿತಸ್ತಂ ಚ ಜಗಾನ್ ಮದ್ವಿಮುಖಾನ್ ಕುರು |
ಮಾಂ ಚ ಗೋದಯ ಯೇನ ಸ್ಯಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿಪೇಷೋತ್ತರಾಧರಾ ||
ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮೃತಂ ಕರ್ತುಮಭಿವ್ಯಾಧಿಯಂ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿ |
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ವಾಸುದೇವ್ಯಾ ರುಗ್ಗಿಣೇ ವಾಕ್ಯಮುಪವಿತ |
ಜಾತೇಽಪಿ ವೃತ್ತೇ ವೃತ್ತ್ಯಾರ್ಥಂ ನಾ ಓ ವೇದ ಮನೋಗತಮ್ |
ಪ್ರತ್ಯೋ ಮೇ ಬಲವಾನ್ ದೇವಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾಸ್ತದ್ವಿದುತ್ಸಮಃ ||

-ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೨೨/೧೫೩-೧೫೬)

೨. ಮಹಾಪ್ರಸಾದಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷಣಪ್ರಸಾದಂ ಸಮಲಭಂತ |

-ವ್ಯಾ.

ಶಿವ ನೀಡಿದ್ದ ಗದೆಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಆ ಜರಾಸಂಧನು ಜರೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ಕೊಂದ; ಇದರಿಂದಾಗಿ, ತಾನೇ ಹೇಳಿದ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿ ಎಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಜಾತ್ಯುತ್ತರರಿಂದ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪರಾಭವ ಹೊಂದಿದ.

೧. : ೧. ಜಾತಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಜರಾಸಂಧ ಶಿವನು ನೀಡಿದ್ದ ಗದೆಯಿಂದ ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನೇ ಕೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಜಾತ್ಯುತ್ತರರಂತೆ ಸೋಲಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಜಾತಿ ಎಂಬುದರ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣ ಅದರ ಟೀಕೆ, ವಿಷ್ಣುತ್ವ ನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಅದರ ಟೀಕೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಆರೂ ನಿಗ್ರಹವಾನ್ಗಳಿಂದ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ

ಸಂವಾದಂ ಕಲಿಕೇಽಪಿ ಬಭ್ರುರಪರೇಽನುಕ್ರಂಶ್ಚ ಶರೈಸ್ತಾಡಿತಾ
ನಿಯಾಂತಃ ಕಟಕಾನ್ನಿರುಂಧತಿ ನಿಜೇ ಕ್ರುದ್ಧಾ ವಿರೋಧಂ ಪರೇ |

೧. ಜನಶ್ಯಾತ್ಯಯೋ ಜಾತಿಃ ಸ್ವಸ್ಯ ವಾಽನ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಭವೇತ್ | ಸ್ವಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನಾತ್ ||

- ತತ್ತ್ವ ನಿರ್ಣಯೋದ್ಭುತಬೃಹತ್ಕವಚನ

೨. ಕ್ಷುಬ್ಧೋಕ್ತಿಗೋಪವಶತಃ ಸ್ವಗದಾಮಮೋಕ್ಷಾಂ ದತ್ತಾಂ ಶಿವೇನ ಜಗ್ಧಯೇ ಶಿವಭಕ್ತವಂದ್ಯಃ |
ಶೈವಾಗಮಬಲವದತ್ತ ಚ ಸುಖೋಽಸೌ ಚಕ್ಷೇಪ ಯೋಜನಶತಂ ಸ ತು ತಾಂ ಪರಶ್ಚ ||
ಅರ್ವಾಕ್ ಪವಾತ ಚ ಗದಾ ಮಧುರಾಪ್ರದೇಶಾತ್ ಸಾ ಯೋಜನೇನ ಯದಿಮಂ ಪ್ರಜಗಾದ ಪ್ರಪ್ತಃ |
ವಿಕೋತ್ತರಾಮುಪಿ ಶತಾಚ್ಛಯೋಜನೇತಿ ದೇವರ್ಷಿರತ್ತ ಮಧುರಾಂ ಭಗವತ್ತಿಯಾರ್ಥಃ ||
ಶಕ್ತಸ್ಯ ಚಾಪಿ ಹಿ ಗದಾಪ್ರತಿಘಾತನೇ ತು ಶುಶ್ರುಷಣಂ ಮದುಚಿತಂ ತ್ವಿತಿ ಚಿಂತಯಾಣಃ |
ವಿಷ್ಣೋರ್ಮುಗ್ಧಃ ಸ ನಿಜಗಾದ ಹ ಯೋಜನೋನಂ ಮಾರ್ಗಂ ಪುರೋ ಭಗವತೋ ಮಗಧೇಶಪ್ರಪ್ತಃ ||
ಕ್ಷಪ್ಯಾ ತು ಸಾ ಭಗವತೋಽಥ ಗದಾ ಜರಾಹ್ಮಾಂ ತತ್ಕಂಠಿನೀಮಸುಭರಾಶು ವಿವೋಷ್ಯ ಪಾಪಾಮ್ |
ಮರ್ತ್ಯಾರಸಾನಂ ಭಗವತಃ ಪುನರಾಪ್ತವ್ಯವ ಯಾತಾ ಗಿರಿಶರದನಂ ಮಗಧಂ ವಿಶ್ವಜ ||
ರಾಜಾ ಸ್ವಮಾತೃತ ಉತೋ ಗದಯಾ ಚ ಹೀನಃ ಕ್ಷೋಧಾತ್ ಸಮಸ್ತಸ್ಯಪತೀನಭಿಸ್ಸಿಪಾತ್ ||
ಅಶ್ವಿಹೀನೇತ್ಯಧಿಕವಿಂಶಯುತೋಽತಿವೇಲಂ ದರ್ಪೋದ್ಧತಃ ಸಪದಿ ಕೃಷ್ಣವೀರಂ ಜಗಾಮ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೪/೧೧-೧೫)

೩. ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಾದಿಕಮುತ್ತರಂ ಜಾತಿರಿತಿ ಹಿ ಜಾತಿಲಕ್ಷಣಮ್ ಆಯಮಪಿ ಸ್ವಗದಯಾ ಸ್ವಮಾತರಮೇವ ಹಂಸಿತವಾನಿತಿ ಜಾತಿರೂಪನಿಗ್ರಹವಾಗ್ನಂ ಪ್ರಾವೃವೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಜಾತಿರ್ಗ ಮೇಯೇ ಮಾನಾಪೇಕ್ಷಾತ್ಪಾದಿಕಾ | ಮೇಯೇ ಮಾನಾಪೇಕ್ಷಾಽಪಿತಿ ತೇಸ್ಯವ ಗ್ನಾಯೇನ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಮಾನವಿರೋಧಶ್ಚ |

- ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣ

೪. ವಿಪ್ರತಿವಸ್ತವಮೇಯಾಂಗೀಕಾರಃ ಸಂವಾದಃ |

- ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

೫. ಪರಬೋಧಗಾರ್ಥವ್ಯಾವರ್ತಂ ವಕ್ತವ್ಯವ್ಯಾಪಚನಮನುಕ್ರಂಶ್ಚ |

- ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

೬. ಯೋಗ್ಯತಾಭಾವೋ ವಿರೋಧಃ |

- ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ

ಧ್ವಾಃ ಕೇಚಿದಸಂಗತಿಂ^೧ ನಿಜಜನ್ಯಃ ಸರ್ವೇ ಜಯೈರ್ನೃನತಾ^೨-

ಮಾಧಿಕ್ಯಂ^೩ ಹತಿಭಿಃ ಪರಾಜಿತಮಭೂದಿತ್ಥಂ ತದದ್ವೈತಿವತ್ || ೧೦ ||

ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಸಂವಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಇತರರು ಅನುಕ್ರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಸೇನಾಮುಖಿಂದ ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮವರಿಂದಲೇ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕೆಲವರು ಕೋಪಗೊಂಡವರಾಗಿ, ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತರು. ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಬೇರೆ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೊರೆದರು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜಯ ಎಂಬುದಂತು ನ್ಯೂನವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಪೆಟ್ಟಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃವುಂಟಾಯಿತು; ಹೀಗೆ ಅವನ ಸೇನೆಯು ಅದ್ವೈತಿಯಂತೆ ಪರಾಭವಗೊಂಡಿತು.

೧. : ೧. ಸಂವಾದ, ಅನುಕ್ರಿಯೆ, ವಿರೋಧ, ಅಸಂಗತಿ, ನ್ಯೂನ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕ ಎಂಬ ಆರೂ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಜರಾಸಂಧನ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪರಾಜಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಈ ಆರೂ ಸಹ ಉಂಟಾದವು ಎಂಬುದನ್ನು ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ^೧ ಕೆಲವರು ಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಶರಣಾದ್ದರಿಂದ ಅವರದು ಸಂವಾದವಾಯಿತು. ಕೆಲವರು ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೃತರಾದ್ದರಿಂದ ಮಾತುನಿಂತವರಾಗಿ ಅನುಕ್ರಿಯೆಗಳಾಗಿದರು; ^೨ ಸೋತು ಓಡತೊಡಗಿದ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅವರ ಕಡೆಯವರೇ ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದಾಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಉಂಟಾಗತೊಡಗಿತು. ಸೋತ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಜನರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೊರೆದದ್ದು ಅಸಂಗತಿ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಜಯ ಎಂಬುದು ಅವರಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನ್ಯೂನತೆಯು ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಪೆಟ್ಟಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃವು ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ^೩ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಜರಾಸಂಧರ ಯುದ್ಧವನ್ನು ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ವಾಗ್ವಾದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲಿ ರಾಸಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳ ಪರಿಚಯ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾದ ಮಹತ್ವ ಎರಡೂ ಸಹ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತಿವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ; ಕಟಕ - ಸೇನಾಮುಖ.

೧. ಆಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹೋಽಸಂಗತಿಃ |

- ಪ್ರಮೋದದ್ವೈತಿ

೨. ಅವಶ್ಯವುಳ್ಳವನು ವಿಕರೇಶಮಾತ್ರವಚನಂ ನ್ಯೂನಮ್ | ಸ್ವದ್ವೈತ್ಯಭಾವಮಿತಿಃ ||

- ಪ್ರಮೋದದ್ವೈತಿ

೩. ಆಕಾಂಕ್ಷಿತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೇಣ ಕೃತಕಾರ್ಯಸ್ಯ ವಚನಂ ಅಧಿಕೃಮ್ |

- ಪ್ರಮೋದದ್ವೈತಿ

೪. "ಕೇಚಿದ್ಭವಮಾನಾದ್ವಿ ವಿಜಯಸ್ತೇತಿ ಚಾಬ್ಜವನ್" ಇತಿ ಭಾಗವತೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರೇಣ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಸಂವಾದಾನುಕ್ರಿಯೆ ವಿರೋಧಾಸಂಗತಿಃ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯೇ ಚೇತಿ ಪದೇವ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನೀತ್ಯಾಚಾರ್ಯವಕ್ತವು-
ವಲಂಭ್ಯೇತ್ಯಮುಕ್ತಮಿತಿ ಧೈಯಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ವಿರೋಧಾಸಂಗತಿಃ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯೇ ಸಂವಾದಾನುಕ್ರಿಯೆ ಇತಿ ಪದೇವ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನೀ |

- ಪ್ರಮೋದದ್ವೈತಿ

೬. ವಾದೇ ತು ಆಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹೋಽಸಂಗತಿತ್ವಲಕ್ಷಣಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹರೂಪಾಸಂಗತಿಲಕ್ಷಣಂ ನಿಗ್ರಹ-
ಸ್ಥಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

ನಿರಾಕಾರಮತದ ದುರಂತ

ಸಂಚೂರ್ಣತಾಂಗಾ: ಸಮರೇ ಶರೌಘೈ:

ಸಂಭಿನ್ನಪಾದೋದರಕಂಠಹಸ್ತಾ: |

ವಿರೇಜುರತ್ನಂತ ಇವಾಸ್ಯಗಚ್ಛಾ

ಫಲಂ ನಿರಾಕಾರಮತಸ್ಯ ತಾವತ್ || ೧೧ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣಗಳ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರ ಅವಯವಗಳು ಪುಡಿಯಾದವು. ಕಾಲುಗಳು, ಉದರ, ಕಂಠ ಹಾಗೂ ಕೈಗಳು ತುಂಡಾದವು. ರಕ್ತದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ತಾವು ಹರಡಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರನು ಎಂಬ ಮತದ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವರಂತೆ ಅವರು ಆಗ ಮೆರದರು.

೧. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರ ಎಂಬುದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ. ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ ಅಂತಹದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಜನ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ವಿರೂಪರಾದರು. ಅದು ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವರು ನಂಬಿದ್ದ ಮತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದಾದ ಫಲವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಾಕಾರ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವರು ತಮ್ಮ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಆಪಾರ ದುಃಖಕ್ಕೀಡಾಗುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ವ.

೩. ಉಪಾಸನೆಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯ :

ತಂ ಯಥಾ ಯಥಾ ಉಪಾಸತೇ ತತ್ಪ್ರಪ ಛವತಿ |

- ಉಪನಿಷತ್

ಯೇ ಯಥಾ ಮಾಂ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ತಾಂಸ್ತಥೈವ ಭಜಾಮ್ಯಹಮ್ || - ಗೀತಾ (೪/೧೧)

ಕೃಷ್ಣಮೇಘವು ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ಧೂಳಿಪಟ ಮಾಡಿದ ಬಗೆ

ಸ್ವಾಂಗಾಚ್ಛಾದಿತಶತ್ರುಶೌರ್ಯತರಣಿಃ ಶಾರ್ಙ್ಗೇಂದ್ರಚಾಪೋಜ್ವಲಃ

ಶ್ರೀದೇವೀಸ್ಥಿರವಿದ್ಯುದದ್ವುತರಥಶ್ರೀಮತ್ಸಮೀರೇರಿತಃ |

ಕಾವ್ಯೋದ್ಗೀತಕಥಃ ಶರೌಘಕರಕಾವರ್ಷೈಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಾಂಬುದೋ

ರಾಜನ್ಯಾನನಪಾಣಿಪಾದಕಮಲವ್ರಾತಾನಲಾವೀತ್ ಕ್ಷಣೇ || ೧೨ ||

ತನ್ನ ಚತುರಂಗಸೇನೆ ಎಂಬ ದೇಹದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಶೌರ್ಯವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದ, ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಿರವಾದ ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅದ್ಭುತ ರಥರೂಪದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ

ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ, ಕಾವ್ಯಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹ ಮಹಿಮೆಯ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಮೇಘವು ಬಾಣಗಳ ಪ್ರವಾಹವೆಂಬ ಅಲಿಕಲ್ಲುಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಮುಖ, ಹಸ್ತ ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳೆಂಬ ಕಮಲಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತುಂಡರಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಮೇಘ, ಅದರಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಪರಾಕ್ರಮವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಮರ-ಮಾಚುವಿಕೆ, ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ ಧನುಸ್ಸೇ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಸ್ಥಿರವಾದ ಮಿಂಚು, ವಾಯುದೇವರೇ ಅದ್ಭುತ ರಥ, ಬಾಣಗಳ ಪ್ರವಾಹವೇ ಅಲಿಕಲ್ಲುಗಳು, ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಮುಖ, ಹಸ್ತ, ಪಾದಗಳೇ ಕಮಲಗಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದುದು.

೨. ಇದೇ ರೀತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ರೋಣ ೯/೩.೨ರಲ್ಲೂ ಮೇಘದೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೩. ಮೋಡ ಅಡ್ಡ ಬಂದಾಗ ಸೂರ್ಯ ಕಾಣದೇ ಹೋಗುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅದ್ಭುತ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಶೌರ್ಯವೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಮರೆಯಾದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪಾರ ಮಹಿಮೆ ಸೂಚಿತ.

೪. ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಮಿಂಚು ಕ್ಷಣಕಾಲದ್ದು ಆದರೆ ಶ್ರೀದೇವಿ ಸದಾ ಹೊಳೆಯುವ ಮಿಂಚು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವರ ವಿಶೇಷತೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಸಮೀರನೇ ಸಾರಥಿ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ಹಿರಿಮೆ ವಾಯುದೇವರದು ಮಾತ್ರ ಎನ್ನುವ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮುಖ, ಕೈ, ಪಾದಗಳನ್ನು ಕಮಲ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಕಾವ್ಯದ ವೈವಿರಿ. ಅದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ರಾಜರ ಮುಖಾದಿ-ಗಳನ್ನು ಕಮಲ ಎಂದಿರುವುದು ಉಚಿತ.

೬. ಅಲಿಕಲ್ಲಿನ ಭಾರೀಮಳೆಗೆ ಕಮಲಗಳು ಮುಂದುಡುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮೇಘದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಪರಾಕ್ರಮವು ಕುಂದಿ ಅವರ ಮುಖ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೭. ನೀಲಮೇಘವುನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೀಲಮೇಘ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ರೂಪಕ ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತ ; ಕರಕ - ಅಲಿಕಲ್ಲು ;

೮. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಿಂತ್ರಿಕೆಯ ಈ ಕೆಳಗಿನ ರೋಚಕ ಭಾವವನ್ನು ಇವರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು :

ರಮಯನ್ ಭವಸಂತಾಪಂ ರಮಯನ್ ಸಾಧುಚಾತಕಾನ್ |

ಕೃಷ್ಣಮೇಘಃ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಪ್ರಪ್ತಾ ಪುಷ್ಪಾತು ಮಾಮಸಿ || - ತಾತ್ಪರ್ಯಚಿಂತ್ರಿಕಾ

೯. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ತಮ್ಮ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೂಪವನ್ನು ಮೇಘ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಛಂದರ್ಮಭವಾರ್ತಃ ಸ ಮತಃ ಸೇವ್ಯತಾಂ ಸತಾ ||

ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನಘನೋ ಯತ್ರಗಾದ್ವಾಯುವರ್ತನಾ || - ತೀರ್ಥ ಪ್ರಬಂಧ ೧/೨೬

ಶತ್ರುಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ ಬಲರಾಮ ಮಾಡಿದ ಅದ್ಭುತ ಕೃಷಿ

ಮುಹುಃ ಸಮಾಕೃಷ್ಯ ರಣಾವನೌ ರಿಪೂನ್

ಕತೋರಮೃತ್ತಿಂಡಸಮಾನ್ ಪ್ರಚೂರ್ಣಯನ್ |

ಹಲಾಯುಧಃ ಸನ್ಮುಸಲೋ ಹೃಸಾಧಯ-

ದ್ಯಶೋಽಕುರಾನ್ ಶೌರ್ಯಮನೋಜ್ಞಬೀಜಜಾನ್ || ೧೩ ||

ಹಲಾಯುಧನಾದ ಬಲರಾಮ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸೆಳೆದ; ಉತ್ತಮ ಮುಸಲಾಯುಧನಾದ ಅವನು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಹೆಂಟಿಯಂತಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪುಡಿಗೈದ; ಶೌರ್ಯವೆಂಬ ಮನೋಜ್ಞವಾದ ಬೀಜದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತಹ ಯಶಸ್ಸು ಎಂಬ ಅಂಕುರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಯೇ ತೋರಿಸಿದ.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ, ಬಲರಾಮನೂ ಸಹ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣು ಹೆಂಟಿಗಳಂತೆ ಪುಡಿಗಯ್ಯುತ್ತಾ ಅಪಾರವಾದ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ಎಂದರ್ಥ. ಶೌರ್ಯವೆಂಬ ಹಿರಿಮೆ ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯು ಲಭಿಸದು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಬಲರಾಮನ ಕೃಷಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತರಿಸಿದ ಮಳೆಯೂ ನೆರವಾಯಿತು.

೩. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವೂ ಇದೇ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

ಶ್ರೀಽಮಸೇನಕರಂಜಗದಾಪ್ರಹಾರ್ಯದ್ವಾರ್ಣೀಕೃತಾಶ್ವಗಜಪತಿಮೃದುಗೃಹಿಂಡಮ್ |

ಉತ್ಪಾತಪಾಠ್ಯಶರಸ್ವಪದಂ ಕುರೂಣಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ದಿಶಾಸು ವಿತತಾಃ ಸುಕೀರ್ತಿಧಾನ್ಯಮ್ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೨/೨.೮)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮುತ್ತಿದ ಶಿಶುಪಾಲಾದಿಗಳು

ತತಶ್ಚೈದ್ಯಃ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಕರದೃತಧನುರ್ಮಾರ್ಗಗಣಗಣಾನ್

ವಿಭೌ ವರ್ಷನ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಶಿಖಿವಿಶಿಖೈರ್ಗ್ಲಾಙ್ಗಿಸಿಮಗಮತ್ |

ತದಾ ಭೂಪಾಃ ಕೋಪೋಜ್ವಲಿತವದನಾಃ ಕಾಮುಕಕರಾಃ

ಪರೀಯುಃ ಪಾಪಾಂಧಾಃ ಪರಮಪುರುಷಂ ಪಾವಕಮಿವ || ೧೪ ||

ಒಳಕ ಕೆರಳಿದ ಶಿಶುಪಾಲನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಾಣಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಾದ ಅವನ ಕೊರಲಗಿನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಗ್ಲಾನಿಗೊಳಗಾದ. ಆಗ ರಾಜರು ಕೋಪದಿಂದ ಉರಿಯುವ ಮುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಪಾಪದಿಂದ ಕುರುಡಾದವರಾಗಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸುತ್ತುವರೆದರು.

೪. : ೧. ರಾಜರ ಗುಂಪು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲೆಂದು ಸುತ್ತುವರೆದಿದ್ದು ಬೆಂಕಿಯ ಸುತ್ತ ಪಾಪಗಳ ರಾಶಿ ನೆರೆದಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ, ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮುತ್ತುವ ಪತಂಗಗಳು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ಅವರೆಲ್ಲ ಹತರಾದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪಾಪನಾಶಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದ ಆ ಪಾಪಿಗಳು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾದರು ಎಂಬುದು ಮಥಿತಾರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದ್ವೈಷಿಗಳಿಗಾದ ದುರ್ಗತಿ

ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ವಕ್ಷಸಿ ಮುಖೇ ದ್ವಿಷತಾಂ ಲಲಾಟೇ

ಲಗ್ನೈಃ ಶರೈರ್ಲಸಿತಲಾಂಭನಚಿತ್ರಪತ್ಯೈಃ |

ಸ್ವಧ್ಯಾಸಕೀರ್ತನಸದೂರ್ಧ್ವಲಲಾಮಶೂನ್ಯಾನ್

ಸಾರ್ಥಾಭಿಧಾನಕೃತ ಶೋಣಿತಶೋಣಿಗಾತ್ರಾನ್ || ೧೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದರೋ ದ್ವೇಷಿಗಳ ಎದೆಯಲ್ಲಿ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಹೊಳೆಯುವ ಲಾಂಛನಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರವಾದ ಪತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಧ್ಯಾನ, ಕೀರ್ತನ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಉರ್ದ್ವಪುಂಡ್ರಗಳಿಂದ ರೂಪಿತರಾಗಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಹೆಸರಿನವರಾಗುವಂತೆ ರಕ್ತರಂಜಿತದೇಹದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ.

೪. : ೧. ಉರ್ದ್ವಪುಂಡ್ರ ಮೊದಲಾದ ವೈಷ್ಣವಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸದವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹಾಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹತರಾದರು ಎಂದರ್ಥ ; ಶೋಣಿತ - ರಕ್ತ ; ಶೋಣಿ - ಕೆಂಪು.

೨. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ, ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ಉರ್ದ್ವಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು ವೈಷ್ಣವರ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ; ಅಭಿಧಾ - ಹೆಸರು.

೩. ಸಾವಿಗೆ ಸಿದ್ಧರಾದ ರಾಜರು ಇನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಂಜಿಸಲಾಗದಂತಾಗಿದ್ದರೂ ರಕ್ತರಂಜಿತವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳ ಕಾರಣದಿಂದಾದರೂ ತಮ್ಮ ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಬಲರಾಮರಿಂದ ಪರಾಜಿತರಾದ ಶಿಶುಪಾಲಜರಾಸಂಧರು

ಮಾಧ್ಯಂತಂ ಶಿಶುಪಾಲಮೇತ್ಯ ಮಧುಜಿತ್ಯಾರ್ಜುಚ್ಯುತೈಃ ಸಾಯಕೈ-
ಶ್ಚಾಪಚಕ್ರಕಿರೀಟಕೇತುರಹಿತಂ ಚಕ್ರೇ ಶಿಶೂನಾಂ ಪ್ರಭುಮ್ |

ರಾಮಶ್ಛೂರ್ಣತವಾಜಿಸಾರಥಿರಥಂ ಕೃತ್ವಾ ಜರಾಸಂಹಿತ-

ಪ್ರಾಯಂ ಮಾಗಧಮಾಗೃಹೀತಮಪಿ ತಂ ವಾಚಾ ಮುಮೋಚ ಪ್ರಭೋಃ ||೧೬||

ಉನ್ಮತ್ತನಾದ ಶಿಶುಪಾಲನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಾಜ್ಞಧನುಸ್ಸಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಬಿಲ್ಲು, ಛತ್ರ, ಕಿರೀಟ ಹಾಗೂ ಧ್ವಜಗಳು ಇಲ್ಲದವನಾಗಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಶಿಶುಗಳ ಪ್ರಭುವನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದ. ಬಲರಾಮನು ಜರಾಸಂಧನ ಕುದುರೆ, ಸಾರಥಿ, ರಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಡಿಗೈದು, ಮುಪ್ಪಡರಿದವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ.

೧. ಶಿಶುಪಾಲನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಹಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೇವಲ ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಪಾಲಕ ಎನ್ನುವ ಅಪಹಾಸಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವಂತಾದ ಎಂದೂ, ಬಲರಾಮನ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕ ಜರಾಸಂಧ ತನ್ನ ಹಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮುಪ್ಪಡರಿದವನೇ ಆದ ಎಂದೂ ಭಾವ.

೨. ಶಿಶುಪಾಲನ ಧ್ವಜ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕೃಷ್ಣ ಅವನು ರಾಜಚಿಹ್ನೆಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಿದ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಮರಳಿ ಬಂದ ಜರಾಸಂಧ

ಪುನಶ್ಚ ತಾವತೀಂ ಸೇನಾಂ ಸಂಪಾದ್ಯ ಸ ತು ದುರ್ಮತಿಃ |

ಮಧುರಾಂ ವಿಧುರೀಕರ್ತುಂ ಪರಂ ಪಾರಮುಷಾಗಮತ್^೧ || ೧೭ ||

ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣದ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು, ಆ ಕೇಡುಬುದ್ಧಿಯ ಜರಾಸಂಧನು ಮಧುರಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲೆಂದು ಯಮುನಾ-
ನದಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ತೀರಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ.

೧. ಕೈಃ ಪ್ರೇರಿತಾ ಸ್ವಪತಂಃ ಒತರಶ್ಚ ತೇಪಾಂ ನಾಕಂ ಬ್ರಹ್ಮದ್ರಥಸುತೇನ ಹರೇಃ ಸಕಾಶಮ್ |

ಮುಧ್ಯಾಯಿ ಜಗ್ಮುರಮುಗಾಂ ಪದರೇಮ ಯುದ್ಧೈವೈತ್ಯಂತೇಭಗ್ನಬಲವತ್ ಮದಾ ನಿವೃತ್ತಾಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೧೪/೮೬)

ದಶ ಚಾಪೈಶ್ಚ ಸಂಗ್ರಾಮಾನೇವಮತ್ಯಂತಂದುರ್ಮದಃ |

ಯದುಜಿಮಾರ್ಗದೋ ರಾಜಾ ಚಕ್ರೇ ಕೃಷ್ಣಪರೋಗಮ್ ||

ಸರ್ವೇದ್ವೇತೇಮ ಯುದ್ಧೇಮ ಯಾದವೈಃ ಸ ಪರಾಜಿತಃ |

ಅವಶ್ಯಾಂತೋ ಜರಾಸಂಧಃ ಸ್ವಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೈರ್ಬಲಾಠಕಃ ||

ಸ ತದ್ವಲಂ ಯಾದವಾಣಾಂ ವಿಜಿತಂ ಯದನೇಕಶಃ |

ತತ್ ತು ಸನ್ನಿಧಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ವಿಶ್ಲೋಕಂಶಸ್ತು ಚಕ್ರೀಃ ||

- ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ (೫/೨೨/೧೧೨-೧೧೪)

ಪಿ : ಜರಾಸಂಧ ಪ್ರತಿವಾರಿಯೂ ಸಹ ಇಪ್ಪತ್ತೂರು ಅಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಎನ್ನುವ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲೂ ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅವನು ಬಂದದ್ದು ಬಂದು ಸೋತದ್ದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಬಾರಿ.

ಪುಣ್ಯನದಿಯ ಬಳಿ ಜರಾಸಂಧನ ಪಾಪಕಾಯ

ಅಪಿ ಪುಣ್ಯನದೀತೀರಮುಪವ್ರಜ್ಯ ಸ ಮಾಗಧಃ |

ಅಮೂಮುದದ್ಗೀಯಮಾನೋ ವಿಮುಗ್ಧ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಹಿ ಸಾ || ೧೮ ||

ಯಮುನೆಯಂತಹ ಪುಣ್ಯನದಿಯ ತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದವನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಆ ಜರಾಸಂಧನು ಬಂದಿಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದ್ದ; ಅದು ಮೂರ್ಖರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ!

ಪಿ : ೧. ಯಮುನಾ ನದಿಯಂತಹ ಪುಣ್ಯನದಿಯ ಬಳಿ ಇದ್ದರೂ ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಅದರ ಸದುಪಯೋಗ ಪಡೆಯುವ ಬುದ್ಧಿ ಬರಲಿಲ್ಲ ; ಆಗಲೂ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಹೊಗಳಿಕೆಯಷ್ಟೇ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಪುಣ್ಯನದಿಯ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆಯದ ಅಂತಹವರ ರೀತಿ ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲೇ ಅಡಗಿರುವ ದೋಷ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ; ಇಲ್ಲಿ 'ಮೂಢರು' ಎಂದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳು^೧ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಜರಾಸಂಧಿಹಾಗೆ ಮರಳಿ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಸಿದ್ದು ಆ ಬಳಿಕ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳನ್ನಲ್ಲಿ^೨.

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ವರ್ಣನೆ

ಕುಹಕಸ್ಯ ಕುಬುದ್ಧಿಂ ತಾಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯೇವ ಭಾಸ್ಕರಃ |

ಕುಪಿತಸ್ತದ್ವಿಷ್ಣಾತಾರ್ಥಂ ಪರದೇಶಮಪೀಪದತ್ || ೧೯ ||

ವಂಚಕನ ಆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡೋ ಎಂಬಂತೆ ಕೆರಳಿದ ಸೂರ್ಯ ಅದನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡಿಯಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

ಪಿ : ಸೂರ್ಯನು ಆಸ್ತಂಗತನಾದ ಎಂದರ್ಥ; 'ಪರದೇಶಮಪೀಪದತ್' ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಆಸ್ತಂಗತನಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ಎಂಬ

೧. ವಿಮುಗ್ಧನು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಹವ.

- ಪಾ.

೨. ತೃತೀಯೇ ದೂಷ ಭೂಯುಕ್ತ ರಾಜಾ ವಾರ್ಹದ್ರಘೋ ಬಲೀ |

ದಿವಾನಿಶಂ ತಪ್ಯಮಾನಃ ಸ್ವರನ್ ಪೂರ್ವಪರಾಘಮ್ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೧೦/೧)

ವಿರೇಷಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದು ಇಂದಿನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕಚಿಂತನೆಗೂ ಅನುಗುಣವಾದ ನಿರೂಪಣೆಯಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತತಾರ್ಕರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಚನಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯೂ ಆಗಿದೆ:

ಸದೈವ ಮೋದರೂಪಿಣೋ ಮುದೋಕ್ತರಸ್ಯ ಲೌಕಿಕೇ |

ಯಥೋದಯೋ ರವೇರ್ಭವೇತ್ ಸಮೋದಿತಸ್ಯ ಲೋಕತಃ || (೧೩/೧೩೭)

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಷಟ್ಪದೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಪಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ - 'ಅತ್ರಾಸ್ತಮಯೇಽಪಿ ದೇಶಾಂತರೇ ಪೃಥಗ್ವರ್ತನಾದಿನಾಽಽದಿತ್ಯರಭೀನಾ-ಮುದಯಾಸ್ತಮಯಯೋರವಿರೇಷಾತ್'.

ಪುನಃ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಅಥೋಷಃಸಮಯೇ^೧ ಶೌರಿ ರಥಮಾರುಹ್ಯ ನಿಯಂಯೌ |

ಸವಿತೇವ ಸಹ ಸ್ವೀಯೈರ್ನಿಶಾಚರಬಲಾಂತಕಃ || ೨೦ ||

ಬಳಿಕ ಉಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಶಾಚರರ ಬಲವನ್ನು ಅಳಿಸುವಂತಹ ಶೌರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನವರೊಂದಿಗೆ ರಥವನ್ನೇರಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ (ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ) ತೆರಳಿದ.

೧ : ೧. ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಗೂಜಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಕಳ್ಳಕಾಕರರು ತಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಗಮನದಿಂದ ರಕ್ತಸರ ಸೊಕ್ಕು ಅಡಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಗಾಧವಾದ ಕತ್ತಲೆಯು ಒಬ್ಬ ಸೂರ್ಯನಿಂದಲೇ ನಾಶ ಹೊಂದುವಂತೆ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಲೇ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ ನಾಶ ಹೊಂದುವುದು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ರಾಜನೀತಿ

ರಾಜನೀತಿಂ ಪ್ರಕಟಯನ್ ರಾಜೇವನಯನಸಿದ್ಧಾ |

ಅಮೇಯವಿಭವಃ ಸ್ವೀಯಾಮಯೂಯುಜದನೀಕಿನೀಮ್ || ೨೧ ||

ಅರಿಯಲಾಗದ ಮಹಿಮೆಯ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗವಾಗಿ ಯೋಜಿಸಿದನು.

೪ : "ಅಲ್ಪಸೇನಯ ರಾಜನು, ದೊಡ್ಡ ಸೇನೆಯ ಶತ್ರುವನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಗೆಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬ ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮೂರುಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ಜರಾಸಂಧನ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈಭವದ ಪ್ರಯಾಣಮುಹೂರ್ತ

ಸೂರ್ಯೋಣೋದಯಶೈಲಮೂರ್ಧ್ನಿ ಲಪತಾ ಶೌರ್ಯೋನ್ನತಿಂ ಶ್ರೀಪತೇ-

ಸ್ತತ್ಪ್ರೋಷ್ಣೋದಯಮಂಜುಜೈರ್ಮಧುಕರೈಸ್ತದ್ಧಂದಿನಾಂ ಸಂಪದಮ್ |

ಧ್ವಜೈಃ ಸಂತಮಸೈಶ್ಚ ತಾಮಸದಶಾಂ ನೀಡೇ ಕ್ಷಣಾದ್ಭಿಃ ಖಗೈ-

ರ್ವೇಶ್ವಾಂತಃ ಪರವೈಭವಂ ಪ್ರಕಟಯನ್ ಸ ಸ್ಯಾನ್ಮಹೂರ್ತೋ ಮುದೇ ||೨೨||

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉದಯವರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಸೂರ್ಯನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪಾರ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ; ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತರ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದವು; ದುಂಬಿಗಳು ಅವನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವವರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು; ಅಳಿದ ಕತ್ತಲೆ ತಾಮಸಗೊಡಗುವ ಗತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಗಯುತ್ತಿದ್ದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಶತ್ರುಗಳ ಸನ್ನಾಹವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಆ ಮುಹೂರ್ತವು ನಲಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ.

೪ : ೧. ^೩ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಗೊಂಡ ಪ್ರಯಾಣದ ಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಯಾಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಉದಿಸುತ್ತಿದ್ದ; ಕಮಲಗಳು ಅರಳುತ್ತಿದ್ದವು; ವಂದಿಮಾಗಧರು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಕತ್ತಲೆಯು ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಧ್ವನಿಗಯುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರೆ ಇಂತಹ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಆತ್ಮಂತ ರುಭಕರ ಎಂದರ್ಥ ; ನೀಡ - ಗೂಡು ; ದೇಶ - ಗೃಹ.

೩. ಅದು ಹೇಗೆ ರುಭಕರ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಆಗ ಉದಿಸಿದ ಸೂರ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪಾರ ಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದ, ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳು, ಸಜ್ಜನರ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದು, ಧ್ವನಿಗಯುತ್ತಿದ್ದ ದುಂಬಿಗಳು ಅವನ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು; ಅಳಿದ ಕತ್ತಲೆಯು ತಾಮಸರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ

೧. ಸ್ವೀಯಾಂ ಅನೀತಿನೀಂ ಚಮೂಂ ತ್ರಿಧಾ ಆಗ್ರೇ ವಾರ್ತೃದ್ವಯೇ ಚಾಮೂಯುಜತ್ ಪ್ರೇಷಿತವಾನಿತ್ಯರ್ಥ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. "ತಾತ್ಪ್ರೀ ಚೋರಪ್ರಸಂಗೇನ ವಂಚಿತೋಽಸ್ಮಿ ದುರಾತ್ಮನಾ" ಇತಿ | ಭಾಗವತ್ಪ್ರವರಾಸಂಧವಚನಾನ್ಯಾ ಮಾಗ್ನಿ-ಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರಯಾಣಮುಹೂರ್ತಂ ವರ್ಣಯತಿ |

ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಕೇತವಾಗಿ, ಗೂಡಿನೊಳಗೆ ಧ್ವನಿಗಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಶತ್ರುಗಳ ಕುಗ್ಗಿದ ವೈಭವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಹೀಗೆ ಆ ಮುಹೂರ್ತವು ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಗಾಯತ್ರಿಯಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸೇನೆ

ಶ್ರೀಶು ಸ್ಥಾನೇಶು ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾ ಮಧುಸೂದನವಾಹಿನೀ |

ಶ್ರೀಪದೀ ವೇದಮಾತೇವ ರಿಪ್ರಸೇನಾಮಹನ್ ಕ್ಷಣಾತ್ || ೨೩ ||

ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹರಡಿದ್ದ ಮಧುಸೂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಯು ಮೂರು ಪಾದಗಳ ವೇದಮಾತೆಯಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯಂತೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿತು.

೧ : ೧. ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಮುಂಭಾಗ ಹಾಗೂ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ವೇದಮಾತೆಯಾದ ಶ್ರೀಪದೀ ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರ ಎಂದರ್ಥ : ವೇದಮಾತಾ ತು ಗಾಯತ್ರೀ; ಗಾಯತ್ರೀ ಶ್ರೀಪದಾ.

೩. ಸೂರ್ಯಾಘ್ರದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀಯಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ಜಲವು ಶ್ವಾಸ್ತವಾಹನ ಸಮೇತರನ್ನಾಗಿ ಮಂದೇಹರೆಯ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕುವುದು ಎಂಬುದು ಮಹಾಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿವರ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಗಾಯತ್ರೀಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಶತ್ರುವಾದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಗೈದಿತು ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರವು ಆಸುರೀಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ದಮನ ಮಾಡುವ ಮಹಾಮಂತ್ರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೫. ನಾರಾಯಣಾಸ್ಮೈ, ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮೈಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಮಂತ್ರವು ಈ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗಾಯತ್ರಿಯ ಶತ್ರುನಾಶಕತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ.

ತಾಪತ್ರಯಗಳಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಟರ ಬಾಣಗಳು

ಅಮೂಮುಚನ್ ಶರವ್ರಾತಮಮತೇಷು ಹರೇರ್ಭಟಾಃ |

ಖಿಲೇಷು ತ್ರಿದಶಾಧೀಶಾ ಜ್ವಲತ್ತಾಪತ್ರಯಂ ಯಥಾ || ೨೪ ||

೧. ಸಮೂಹತೇನ ಜವೇತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ನಾವಿತ್ಯಾ ಚಾಭಿಮಂತ್ಯ ಚ |

ಮಂದೇಹಾರಾಂ ವಿಗಾಢಾಯ ರಕ್ಷಣಾಂ ನಿಕ್ಷಿಪೇಜ್ವಲಮ್ ||

-ಮಹಾಭಾರತ (ಅಶ್ವ. ೨೨)

೨. ತಾ ಏತಾ ಅಪೂರ ವಪ್ರೇಭೂತ್ತಾ ತಾನಿ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಮಂದೇಹಾರುಣೇ ದ್ವೀಪೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪತೀತಿ ಶ್ರುತೇ ||

-ವ್ಯಾ.

ದೇವರೇಷ್ಯರು ಪ್ರಜ್ಞಲಿಸುವ ತಾಪತ್ರಯಗಳನ್ನು ದುರ್ಜನರ ಮೇಲೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು ರತ್ನಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರು.

೪ : ೧. ದುರ್ಜನರಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ತಾಪತ್ರಯ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಹಿಂಸಿಸುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತಾಪತ್ರಯಗಳು ಎಂದರೆ ಮೂರು ತಾಪಗಳು : ೧. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಮನಸ್ಸಿನ ಚಿಂತೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು), ೨. ಆಧಿಭೌತಿಕ (ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರೋಗರುಜನಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ), ಹಾಗೂ ೩. ಆಧಿದೈವಿಕ (ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿ, ಭೂಕಂಪ, ಕ್ಷಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳು):

ತಾಪತ್ರಯೇಣ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾಧಿದೈವಿಕಾಧಿಭೌತಿಕತಾಪತ್ರಯೇಣ ತಥಾ ಕಾಯಿಕ-
ವಾಚಿಕಮಾನಸಿಕಪ್ರಾಪ್ತತಾಪತ್ರಯೇಣ, ಪುತ್ರೇಷಣವಿತ್ತೇಷಣದಾರೇಷಣಜನ್ಯ
ತಾಪತ್ರಯೇಣ ವಾ, ಗರ್ಭವಾಸಜನ್ಯಮರಣಾದಿಜನ್ಯತಾಪತ್ರಯೇಣ ವಾ,
ಸ್ವರ್ಗಮರ್ತ್ಯನರಕವಾಸಜನ್ಯತಾಪತ್ರಯೇಣ ವಾ, ಭಗವದ್ವಿಶ್ವರೂಪದ್ವಪ್ತಸಂ-
ರ್ಗಸತ್ಸಂಗರಾಹಿತಜನ್ಯತಾಪತ್ರಯೇಣ ವಾ^೧ ।

ಪುಣ್ಯನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯ ಪಾಪಕಾರ್ಯ

ಪ್ರಮತ್ತಾ ಧ್ವಜನೀ ಶತ್ತ್ರೋರ್ಯಮುನಾತೀರಗಾಽಪ್ಯಭೂತ್ ।

ಅಸತಾಂ ಪುಣ್ಯಸರಿದಪ್ಯನಿಷ್ಪಸ್ಯ ಹಿ ಕಾರಣಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಯಮುನಾತೀರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಶತ್ರುವಾದ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ ಮೈಮರೆಯೇ ಇದ್ದಿತು; ಅಸತ್ಯನರಿಗೆ ಪುಣ್ಯನದಿಯೂ ಸಹ ಅನಿಷ್ಠಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ !

೪ : ೧. ಯಮುನಾತೀರದಂತಹ ಪವಿತ್ರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರು ಮದ್ಯ-
ಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮೈಮರೆಯಿದ್ದರೇ ಹೊರತು ಸ್ನಾನ, ಪೂಜಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು
ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯರ ಪುಣ್ಯಸಂಪಾದಿಸುವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲೂ
ಸಹ ಪಾಪವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧನವೇ ಹೊರತು ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಿಗಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೂಚಿತ.

೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಂದಿನ ಜನರ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗಳು ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಕಲುಷಿತ-
ಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಪಾಪಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಗೊಳ್ಳುವುದು ಗುಚ್ಛನ ಸಂಗತಿ-
ಯೇನಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪಾಪಕಾರ್ಯವು ವಸ್ತುಲೇಪದಂತೆ ರಾರ್ಜಿತ-
ವಾಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು :

ಅನ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇ ವಿನಶ್ಯತಿ ।

ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ವಸ್ತುಲೇಪೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥

೧. ಸ್ವತಃಮುಕ್ತಾವಲೀ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಾಣಗಳ ಮಹಾಸಾಗರ

ಶರೈರಪಾರೈಸ್ತತ್ಪ್ರಸ್ಯಂ ಚತುರಂಗಂ ಸ ಪೂರಯನ್ |

ಮಮೇಷುವಾರಿಧೇರ್ನಾಲಂ ತವ ಸೇನೇತಿ ಶಂಸತಿ || ೨೬ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಶತ್ರುವಾದ ಜರಾಸಂಧನ ಚತುರಂಗ ಸೇನೆಯನ್ನೂ ತುಂಬಿಸುತ್ತ, "ನನ್ನ ಬಾಣಗಳ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಸೇನೆ ಸಾಲದು" ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದನು.

೧ : ೧. ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನಿಕರಿಗಿಂತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಮಿಗಿಲಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿದೆ; ಇಷು-ಬಾಣ; ಇಷುವಾರಿಧಿ-ಬಾಣಗಳ ಸಮುದ್ರ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಬಾಣ ಎಂಬುದು ವಾಯುದೇವರ ಸಂಕೇತ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ದ್ವೇಷಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರ ಮೂಲಕ ಸದೆಬಡಿಯುವನು ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಇದು ಸೂಚಕ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸೈನಿಕನ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುತ್ತು ಬಾಣಗಳನ್ನೂ, ಒಂದೊಂದು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ನೂರು ನೂರು ಬಾಣಗಳನ್ನೂ, ಒಂದೊಂದು ರಥದ ಮೇಲೆ ೧೦೦೦ ಬಾಣಗಳನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ೧೦,೦೦೦ ಬಾಣಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣ(೧೦/೫೧/೨.೭)ದಲ್ಲಿದೆ :

ಏಕೈಕಸ್ಮಿನ್ ದಶ ದಶ ಭಟೇ ಚಾರ್ತೈಃ ಶತಂ ಶತಮ್ |

ರಥೇ ರಥೇ ಚ ಸಾಹಸ್ರಮಯುತಂ ಚ ಗಜೇ ಗಜೇ ||

ರಥೇ ರಥೇ ಚ ಸಾಹಸ್ರಮಯುತಂ ಚ ಗಜೇ ಗಜೇ |

ಅದೃಶ್ಯಂತ ಪರಾನೀಕೇ ತದದ್ಭುತಮಿವಾಭವತ್ ||-ಭಾಗ.(೧೦/೫೧/೨.೮)

ಅನಂತ ಕೈಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಬಿಭ್ರನ್ನಿಷಂಗಾನ್ನಿಶಿತಶರಚಯಾನಾದದಾನೋ ಮುಹುರ್ಜ್ಯಾ-
ಮಾಕರ್ಣಾಂತಂ ವಿಕರ್ಷನ್ ಪ್ರಬಲರಿಪುವಪುಃ ಪೂರಯನ್ ಮಾರ್ಗಣೌಘೈಃ |

ಅನ್ಯಾತಂಕಂ ಸ್ವಸ್ತಖಂ ರಣಧುರಿ ರಣಯನ್ನಂಘ್ರಿಮೂಲೇ ನತಾನಾಂ
ತನ್ವನ್ ದೋಷ್ಣಾಭಯಂ ಚ ಪ್ರಥಯತಿ ಮುರಜಿವಿಕ್ಷುಪ್ತಃ ಪಾಣಿತಾಂ ಸ್ವಾಮ್ || ೨೭ ||

ಶಾರ್ಙ್ಗವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಒತ್ತಳಕಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಧನುಸ್ಸಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ

೧. ತತ್ರ ತೌ ಚಪುರೋ ಮಾಸಾನುಷಿತ್ವಾ ಭರತರ್ಷಭ |

ಮಹತ್ಯಾ ಸೇನಯಾ ಸಾರ್ಥಂ ಜಗ್ರುತುರ್ಮಧುರಾಂ ಪುರೀಮ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೨/೨೦)

ಎಳೆಯುವುದು, ಪ್ರಬಲರಾದ ಶತ್ರುಗಳ ದೇಹವನ್ನು ಬಾಣಗಳ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಸುವುದು, ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತೆ ತನ್ನ ಶಂಖವನ್ನು ಆ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಮೊಳಗಿಸುವುದು, ತನ್ನ ಚರಣಗಳಿಗಿರಗಿದ ಜನರಿಗೆ ತೋಳಿನಿಂದ ಅಭಯವನ್ನು ನೀಡುವುದು; ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತಾನು ಅನಂತ ಕೈಗಳುಳ್ಳವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ.

೨ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ಅನಂತ ಕೈಗಳವನು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸಾರಿದ ಎಂದರ್ಥ: ವಿಶ್ವತತ್ವಕ್ಷುರುತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖೋ ವಿಶ್ವತೋಬಾಹುಃ (ಪ್ರತಿ)

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತ ಕಣ್ಣಿನವನು, ಅನಂತ ಪಾದಗಳವನು, ಅನಂತ ಮುಖದವನೂ ಆಗಿರುವಂತೆ ಅನಂತ ತೋಳಿನವನೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಘೋಷಣೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ನಿದರ್ಶನ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ; ಮಾರ್ಗಣ - ಬಾಣ.

ಪಾಪಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯೇ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯೇಽಪಿ ಭಾಸ್ವದುದಯೇ ನಿದ್ರಾಂ^೧ ದ್ವಿಷೋಽಚೇಕರಂ-
ಸ್ತೇಭ್ಯೋಽದೀದಿಶದಚ್ಯುತಃ ಶುಭಕೃತೇಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಸುದೀರ್ಘಾಂ ಹಿ ತಾಮ್^೨ |
ಯೈರೀಕ್ಷಾ ನ ಕೃತಾ ರವೇಃ ಕುಮತಿಭಿಶ್ಚೇಷಾಂ ದೃಶೋಽಮೀಲಯತ್
ಯೇ ಶುದ್ಧಾಂಬುನಿ ನೋ ಮಮಜ್ಜರಹಿತಾಂಸ್ತಾಂಶ್ಚೋಣಿತೇಽಮಜ್ಜಯತ್ ||೨೪||

ಶುಭಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಯಾರು ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಮಲಗಿದ್ದರೋ ಅಂತಹ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಸುದೀರ್ಘವಾದ ನಿದ್ರೆಯನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡಿದ; ಯಾರು ಸೂರ್ಯನ ದರ್ಶನಮಾಡಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯ ಜನರ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಸಿದ; ಯಾರು ನಿರ್ಮಲವಾದ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನ ಮಾಡಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಿದ.

೨ : ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯು ಮುಕ್ತೆ; ಹಾಗೆ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡುವ ಮಲಗಿದವರಿಗೆ ಶಾಶ್ವತ ನಿದ್ರೆಯೇ ಫಲ. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತನಾದ ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು ಕರ್ತವ್ಯ. ಹಾಗೆ ಮಾಡದವರಿಗೆ ಅಂಧತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎನ್ನುವುದು ಫಲ. ಪ್ರಾಣತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು

೧. ನಿದ್ರಾ ಚೈವ ಸುನಿದ್ರಾ ಚ ದ್ವಿಧಾ ನಿದ್ರಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ |

ತತ್ರ ನಿದ್ರಾ ಭವನ್ನಿತ್ಯಾ ಸುನಿದ್ರಾ ಮೃತಿಕಾಲಗಾ ||

ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹಾಗೆ ಮಾಡದವರು ರಕ್ತದ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ದುರಂತಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವರು ಎಂದು ಭಾವ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹೆರಾರಾದವರಲ್ಲಾ ಇಂತಹ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದ ತಾಮಸ ಜನರೇ ಆಗಿದ್ದರು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಯುದ್ಧದಲ್ಲೂ ಗೋಚರಿಸಿದ ಜೀವತ್ವವಿಧ್ಯ

ಪಾದಾಭೇ ಸ್ವಮನೀನಮನ್ ಕತಿಪಯೇ ಮೂರ್ಧಾನಮಾತ್ಮೇಶಿತುಃ

ಶಾರ್ಙ್ಗಾನ್ಮುಕ್ತಶರೈರ್ವಿಶೀರ್ಣತನವಃ ಕೇಽಪ್ಯಾತ್ಮನೋಽಮೀಮರನ್ |

ಅನ್ಯೇ ಕೇಽಪಿ ಹರಿಂ ಜರಾಸುತಮಪಿ ತೃಕ್ತ್ವಾ ತತೋ ದುದ್ರುವು-

ರ್ಜೀವಾನಾಂ ತ್ರಿತಯೇನ ಸಂಚಿತದಶಾಂ ಸಂದರ್ಶಯಂತೋ ಯುಧಿ ||೨೯||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜೀವರ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಒದಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಮಣಿಸಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣಗಳಿಂದ ದೇಹ ಸೀಳಿದವರಾಗಿ ಮರಣಹೊಂದಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಜರಾಸಂಧನನ್ನೂ ತೊರೆದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಲಾಯನ ಗೈದರು.

ವಿ : ೧. ಆಗ ನಡೆದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಮನಗಂಡ ಕೆಲವು ಶತ್ರುಪಕ್ಷದವರು ಅವನಿಗೆ ಶರಣಾದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವನ ಬಾಣಗಳಿಗೆ ಹೆರಾರಾದರು; ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶರಣಾದವರು ಸಾತ್ವಿಕರು; ಮೃತಿಯೊಂದಿದವರು ತಾಮಸರು; ಪಲಾಯನಗೈದವರು ರಾಜಸರು; ಹೀಗೆ ಆ ಮೂರು ವಿಧದವರು ಜೀವತ್ವವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ^೨ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಕೇಚಿದ್ರತಾಃ ಸಮಾಪೇತುರ್ಘಯಾತ್ ಕೇಚಿತ್ಸು ದುದ್ರುವುಃ |

ಕೇಚಿದಾತ್ಮಪ್ರಹರಣಾಪ್ತಾ ಛಿಪ್ಸುರರೀನ್ ರಣೇ ||

ಕೇಚಿದ್ವಿಛಿನ್ನವರ್ಮಾಣಶ್ಚಿಪ್ತಪಾದೋರುಬಾಹವಃ |

ರಿಪೂನೇವಾಘದರ್ಶಂತ ಕ್ರೋದೋದ್ರತ್ತಾಕುಣೇಕ್ಷಣಾಃ ||

ಕೇಚಿದ್ ಡಯಾನಪರ್ಯಾಣಾನಾಕುತ್ಯ ದೃಢವಿಕ್ರಮಾಃ |

ಮರ್ದಯಂತೋ ರಿಪೂನ್ ಯುದ್ಧೇ ವಿಮಲಂ ಲೇಛರೇ ಯಶಃ ||

ರಾಜಾಣಃ ಸಹದೋದ್ಭದ್ರ ದೃಷ್ಟಾ ಸ್ವಸಿತಸಂಕ್ರಯಮ್ |

ವಿನಾ ರಣೋಪಹರಣಂ ಚಿತ್ತುಃ ಕೇಚಿನ ಸಂಗರಮ್ ||

ಕೇಚಿದ್ವಿಪ್ಲವ್ಯ ಶಿವಿರಂ ವಿವಿರುರ್ಗಹನಂ ವನಮ್ |

ಕೇಚಿನ್ಯಾಗಧಮಾಸಾದ್ಯ ವಿಜಯಪ್ರೇತಿ ಚಾಪ್ತವನ್ ||

ರಥೇಸ್ತೇಕೇನ ಗೋವಿಂದಃ ಪ್ರವಿಪ್ಯ ರಿಪುವಾಹಿನೀಮ್ |

ಜಘಾನ ಸುಬಹೋನ್ ವೀರಾನ್ ಸಾಯುಧಾನ್ ಸರಣೋದ್ಯಮಾನ್ || - ಭಾಗ(೧೦/೮೦/೨೧-೨೬)

೨. ತ್ರಿವಿಧಾ ಜೀವಸಂಘಾಸ್ತು ದೇವಮಾನುಷದಾಸಬಾಃ |

ತತ್ರ ದೇವಾ ಮುಕ್ತಯೋಗ್ಯಾ ಮಾನುಷೇ ಪೂತ್ರಮಾಸ್ತಥಾ ||

೨. ಹೀಗೆ ಜೀವತ್ಯವಿಧವು ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲೂ ಗೋಚರಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಅದು ರಾಸ್ರಸಿದವಾದ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲೊಂದು ಎಂಬುದು ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಣಿಯುವುದು ಸಾತ್ವಿಕತೆ : ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರ್ಹ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸದುಜ್ಞಾನಾಂ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ | - (ಕಥಾಲಕ್ಷಣ); 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಮೃತರಾದವರು ತಾಮಸರು; ವಿಷ್ಣುಧ್ವೇಷ ತಾಮಸ ಸ್ವಭಾವದ ಮುಬ್ಬಿಲಕ್ಷಣ; ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಜರಾಸಂಧ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ತೊರೆದು ಓಡಿದವರು ರಾಜಸರು; ಅವರರು ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿಯೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಕೃಷ್ಣಧ್ವೇಷವೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಜೀವತ್ಯವಿಧವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೊಲ್ಲದಿರಲು ಕಾರಣ

ಯೋ ಮಾಗಧಸ್ಯ ಸಾಧಮ್ಯಮಾಪನ್ನಾನಪಿ ನಾವಧೀತ್ |

ಸ ಮಾಗಧವಧಂ ಹೀನಂ ಮೇನೇ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಃ || ೩೦ ||

ರರಣುಬಂದು ವಂದಿಮಾಗಧನ (ಹೊಗಳುಭಟನೆ) ಸಾಧಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ; ಅಂತಹ ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯಾದ ಅವನು ಮಾಗಧನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದನ್ನು ಹೀನ ಕಾರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಸಂಹರಿಸದಿರಲು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಮಾಗಧ ಎಂದರೆ ವಂದಿಮಾಗಧರಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ತುತಿಮಾಡುವುದು ರರಣಾಗತಿಯ ಲಕ್ಷಣ; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಸ್ತುತಿಮಾಡುವವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲದಿರುವುದು ಸಹಜ. ಜರಾಸಂಧ ಮಾಗಧದೇಶದ ದೊರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಾಗಧ ಎನ್ನಿಸಿದವನು. ಇದರಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಸಾಮ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಬಂದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು

ಮಧ್ಯಮಾ ಮಾನುಷಾ ಯೇ ತು ಸ್ತುತಿಯೋಕ್ತಾಃ ಸದೈವ ಹಿ |

ಅಧಮಾ ನಿರಯಾಯವ ದಾನವಾಸ್ತು ತಮೋಲಯಾಃ || - ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧/೮೬-೮೭) ಭವಿಷ್ಯತುರ್ವಚಸಃ

ತ್ರಿವಿಧಾ ಭವತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ದೇಹಿಕಾಂ ನಾ ಸ್ವಭಾವಜಾ |

ಸಾತ್ವಿಕೀ ರಾಜಸೀ ಚೈವ ತಾಮಸೀ ಚೇತಿ ತಾಂ ಶ್ರುಣು ||

- ಗೀತಾ. (೧೭/೨)

ಲಿಂಗೈಶ್ಚ ಗಂಭೀರೈಶ್ಚ ಸತ್ಯೈಶ್ಚ ಮಧ್ಯೈಶ್ಚ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಸಾಃ ||

ಜಘ್ರಸ್ಯಗುಣವೃತ್ತಿಸ್ತಾ ಅರ್ಥೋ ಗಂಭೀರೈಶ್ಚ ತಾಮಸಾಃ ||

- ಗೀತಾ. (೧೪/೧೮)

೧. ಯೇ ಪಾಂಡವಾನಾಮುಭವಾಃ ಸಮಾಯಾ ದೇವಾಶ್ಚ ದೇವಾನುಚರಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ||

ಅಸ್ಯೇ ತು ಸರ್ವೇಭ್ಯಃ ಸುಹೃದ್ ಹಿ ಮಧ್ಯಮಾ ಯೇ ಮಾನುಷಾಸ್ತೇ ಚಲಬುದ್ಧಿವತ್ತಯಃ ||

ಲಿಂಗಂ ಸುರಾಣಾಂ ಹಿ ಪಶ್ಯತ್ ಭಕ್ತವಿಫಲೈಶ್ಚ ತದಸ್ಯೇತು ಚ ತತ್ಕತೀವತಾ |

ಆಹೋಽತ್ರ ಮೇ ಯೇ (೨) ದುರಭಕ್ತತತ್ಪರಾಸ್ತೇ ತೇ (೨) ಸುರಾಸ್ತದ್ಭುತಾ ಏತೀವತಃ ||

- ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೧/೨೩೪, ೨೩೫)

೨. ವಂದೀ ತು ಸ್ತುತಿಪಾಠಕಃ - ಮಾಗಧೋ ಮಧುಕಃ |

- ವೈಜಯಂತಿಃ

ಶರಣಾಗತರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವಂತಹ ಹೀನಕಾರ್ಯ ಎಂದಾಗುವುದು; ಅದಕ್ಕಿಂತಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನನ್ನು ತಾನೇ ಸಂಹರಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶಿವಭಕ್ತಾಗ್ರಸರನಾದ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಆದ ತಾನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಅನುಚಿತ. ತನ್ನ ಭಕ್ತಾಗ್ರಸರನಾದ ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದು ಸಮುಚಿತ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ

ಸ ಇತ್ಥಮಾಜೌ^೧ ಬಹುವಾರಮೇನಂ

ವಿಜಿತ್ಯ ಬಾರ್ಹದ್ರಥಮುಗ್ರಸೇನಮ್ |

^೨ಪುರಂ^೩ ಹಿರಣ್ಯಾಮಲರತ್ನಚಿತ್ರ-

ಮರಿಂದಮೋಽಚೀಕರದಬ್ಧಿಮಧ್ಯೇ || ೩೧ ||

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೀಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರವಾದ ಸೇನೆಯಿಂದ ಕೊಡಿದ ಆ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿ, ಚಿನ್ನ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಮಲವಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿಸಿದನು.

೧. ಭಯಂ ನ ಕಾರ್ಯಮೇವ ತೇ ಮಯಾ ಹತಃ ಸ ನೇತಿ ಹ |

ಮಯಾ ಹಿ ನೇತಿಹೇತುತಃ ಸ್ವಯಂ ನ ಹಸ್ಯತೇ ರಿಪ್ತಃ ||

ನ ಶರ್ವಸಂಶ್ರಯಾಗ್ರಣೀರ್ಮದಾಶ್ರಯೋತ್ತಮೇನ ತು |

ನಿಹಸ್ಯತೇ ಯದಾ ತದಾ ಪ್ರಕಾಶಿತಂ ಹಿ ಮೇ ಬಲಮ್ ||

ಅತೋ ನ ಶಂಕತಂ ಮನಃ ಕುರುಷ್ವ ಭೂಪ ತೇ ಕೃಚಿತ್ |

ಪ್ರದರ್ಶಯಾಮಿ ತೇಽನುಜೌ ನಿಹತ್ಯ ಮಾಗಧೇಶ್ವರಮ್ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೧/೧೧೭-೧೧೯)

೨. ಯುದ್ಧಾಯ ಜಗ್ಗುರಮುಕ್ತಾಃ ಪ್ರದರೇಷು ಯುದ್ಧೇಷ್ವತ್ಯಂತಭಗ್ಬಲರವರ್ತಮದಾ ನಿವೃತ್ತಾಃ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ

೩. ಮಾಗಧೋಽಪಿ ನ ಹಂತವ್ಯೋ ಭೂಯಃ ಕರ್ತಾ ಬಲೋದ್ಯಮಮ್ |

-ಭಾಗ.(೧೦/೪೯/೮)

ತೇನ ಸಾರ್ಥಮಭೂದ್ ಯುದ್ಧಂ ಸಪ್ರಾಹಂ ರಾಮಕೃಪ್ಲಯೋಃ |

ತದಾ ಪರಾಜತೋ ಯುದ್ಧೇ ಮಾಗಧೋ ಬಹುಸ್ಥನಿಃ ||

ಸ್ತೂಯಮಾನೌ ವಿವಿರತುಃ ಸಾನುಗೌ ಮಧುರಾಂ ಪುಟೀದ್ |

ವಿವಂ ಸಪ್ರದಶಕೃತ್ವಾಪದಕ್ಷೌಹಿಣೀಬಲಃ ||

ಹತೇಷು ತೇಷ್ವೇಕೇಷು ತೃತ್ಯೋಽಯಾವರಿಫರ್ಷಪ |

ಅಪ್ಪಾದಶಮಸಂಗ್ರಾಮೇ ಆಗಾಮಿಃ ತದಂತತಾ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೨/೨೩,೨೪,೨೭)

೪. ದ್ವಾರಕೆಯ ವರ್ಣನೆಯು ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ, ಪರಿವಂಶ, ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ, ಸ್ಕಂಧಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ ; ಅವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಉಡುಪಿ ಶ್ರೀಧರಮಾರುಮಠದ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಮಾನ್ಯಪ್ರಕಾಶನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ಸನ್ಮ 'ದ್ವಾರಕಾಮಾಹಾತ್ಮ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಪಿ : ೧. ಜರಾಸಂಧನು ಒಟ್ಟು ೧೮ ಬಾರಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪರಾಭವ ಹೊಂದಿದ ವಿವರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯ ವರ್ಣನೆಯು ೧೭ನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ (ಶ್ಲೋಕ. ೨೬-೭೦).

ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಬಂದ ಮಧುರೆಯ ಜನರು

ನಿಧಾಯ ತಸ್ಯಾಂ ಮಧುರಾಪುರಸ್ಥಾನ್

ನಿಜಾನ್ ಕ್ಷಣೇನಾಪರಿಮೇಯಶಕ್ತಿಃ |

ವಿದುದ್ರವೇಽಥೋ ಯವನಂ ದಿಧಕ್ಷುಃ

ಸ್ವಭಕ್ತಹರ್ಯಕ್ಷದರೀಮರಿಘಃ || ೨೨ ||

ಬಳಿಕ ಆ ಮಧುರಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ, ಯಾರೂ ಅರಿಯಲಾಗದ ರಕ್ತಸಂಪನ್ಮಾದ, ಶತ್ರುಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಯವನನನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಲೆಂದು ತನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ಮುಚುಕುಂದನೊಬ್ಬ ಸಿಂಹದ ಗುಹೆಯತ್ತ ಓಡತೊಡಗಿದನು.

೧. ಅಂತಃ ಸಮುದ್ರೇ ನಗರಂ ಕೃಷ್ಣೋಽದ್ಭುತಮಚೇಕರತಃ |
 ದೃಢತೇ ಯತ್ರ ಹಿ ತಾಪ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಶಿಲ್ಪಸೃಷ್ಟಿಗಮಃ ||
 ರಥಾ ಚತರದೀರ್ಘಯಥಾಭಾಸ್ತು ವಿನಿರ್ಮಿತಮ್ |
 ಸುರದ್ವುಮಲತೋದ್ಯಾನವಿಚಿತ್ರೋಪವನಾನ್ವಿತಮ್ ||
 ಹೇಮಶೃಂಗೈರ್ದಿವ್ಯಸ್ಥಿಃ ಸ್ವಾತಿಕಾಟ್ಯಾಲಗೋಪುರೈಃ |
 ರಾಜತಾರಪುಟೈಃ ಕೋಪೈರ್ಮುಪ್ಪಂ ಹೇಮಸ್ಥಲಂಕೃತೈಃ ||
 ರತ್ನಕೂಟೈರ್ಗೃಹೈರ್ಹೇಮೈರ್ಮಹಾಮರಕತಪೈಃ |
 ವಾಸ್ತೋಪುತೇನಾಂ ಚ ಗೃಹೈರ್ದಲಫಲಫಲೈಃ ನಿರ್ಮಿತಮ್ ||
 ಚಾತುರ್ದರ್ಶ್ಯವನಾಕೀರ್ಣಂ ಯದೂನಾಂ ಚ ಗೃಹೈರ್ದಲಸತ್ |
 ಸುಧರ್ಮಾ ಪಾರಿಚಾತಂ ಚ ಮಹೇಂದ್ರಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋದರೇಃ ||
 ಯತ್ರ ಚಾಪಸ್ಥಿತೋ ಮರ್ತ್ಯೋ ಮರ್ತ್ಯಭಿರ್ಮೃದ್ವಿರ್ಮಯುಷ್ಮತೇ |
 ಯತ್ ಪ್ರಿಯಂ ದೇವದೇವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕೀರೋದವಾಸಿನಃ ||
 ಶ್ಯಾಮೈಕಕರ್ಣಾನ್ ವರುಣೋ ಹಯಾನ್ ಮತ್ಸ್ಯಾನ್ ಮನೋವಹಾನ್ |
 ದದೌ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಶಾನ್ ದೇವದೇವಾಯ ತೋಯಶಾಖಾಃ ||
 ಅಪ್ಸೌ ನಿಧಿಪತಿಃ ಕೋಶಾನ್ ರತ್ನಪೂರ್ಣಾಸವಿತ್ಯಯಾನ್ |
 ತಥಾಽನ್ಯೇ ಲೋಕಪಾಲಾಶ್ಚ ದಮಃ ಸ್ವಾಧಿಪತಂ ಧನಮ್ ||
 ಪದ್ಮಶೃವ ಮಹಾಪದ್ಮೋ ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮೌ ತಥೋದಕಃ |
 ನೀಲೋ ಮುಕುಂದಃ ಶಂಖಶ್ಚ ನಿಧಯೋಽಪ್ಸೌಪ್ತಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
 ಯದ್ ಯದ್ ಭಗವತಾ ವತ್ಸಮಾಧಿಪತ್ಯಂ ಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ |
 ಸರ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯರ್ಪಯಾಮಾಸುರ್ಹರೌ ಭೂಮಿಗತೇ ಸ್ವಪ ||

-ಬಾಗ(೧೦/೨೬/೨೪-೪೨)

ವಿ : ೧. ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣದ ನಿರ್ಮಾಣ ಅದ್ಭುತಕಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧುರೆಯ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾರ್ಯವೂ ಸಹ ಅದ್ಭುತವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಮುಚುಕುಂದ ಬದರೀಕ್ಷೇತ್ರದ ಬಳಿಯ ಗುಹೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸಿದ್ದ. ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು ಸಿಂಹ; ಮುಚುಕುಂದ ಹಾಗೆ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಿಂಹ ಎಂದಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣ ಕಾಲಯವನನಿಗೆ ಅಂಜಿ ಓಡಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಮುಚುಕುಂದನ ಮೂಲಕ ಸಂಹರಿಸುವ ಸಂಕಲ್ಪ ಅದರ ಮುಖ್ಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆ; ಹರ್ಯಶ್ವ - ಸಿಂಹ; ದರೀ - ಗುಹೆ.

ಪಲಾಯನದ ನಾಟಕಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಪರಾಜ್ಯುಷೋಽಸೌ ಪರಮಃ ಪಲಾಯನ್

ಖಿಲಾಗ್ರತಃ ಕಂಜದಲಾಯತಾಕ್ಷಃ |

ದುರಾತ್ಮನಾಂ ವಕ್ತ್ರನಿರೀಕ್ಷಣಂ ಸ್ವೈ-

ರ್ಜನೈರ್ನ ಕಾರ್ಯಂ ತ್ವಿತಿ ಶಂಸತಿ ಸ್ಮ || ೩೩ ||

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ದುಷ್ಕನಾದ ಕಾಲಯವನನ ಎದುರಿನಿಂದ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸದೆ ಓಡುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಜನರು ದುರಾತ್ಮರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಮಾಡಕೂಡದು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದನು.

ವಿ : ೧. ಕಾಲಯವನನಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ಓಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ದುಷ್ಕ-ಜನರತ್ತ ಮುಖಮಾಡಿ ನೋಡಲೂ ಕೂಡದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದುಷ್ಕಜನರ ಸಂಗ ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಆದರೆ ಮುಖಾವಲೋಕನವೂ ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ.

೩. ಉದ್ಭವಪುಂಡ್ರ ಧರಿಸದವರ ಮುಖಾವಲೋಕನವು ಸಹ ಪಾಪಕರ ಎಂಬ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತ-ಮಹಾರ್ಗವದ ವಚನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು :

ಉದ್ಭವಪುಂಡ್ರವಿಹೀನಸ್ಯ ಶ್ವಶಾನಸದೃಶಂ ಮುಖಮ್ |

ಅವಲೋಕ್ಯ ಮುಖಂ ತೇಪಾಮಾದಿತ್ಯಮವಲೋಕಯೇತ್ || (೨೨೩)

ಅವೈಷ್ಣವರೊಂದಿಗೆ ಸಲ್ಲಾಪವೂ ನಿಷಿದ್ಧ

ಅಧಿಕ್ಷಿಪ್ತೋಽಪಿ ತೇನಾಧ್ಯನ್ಯದತ್ತೋತ್ತರ ಈಶ್ವರಃ |

ಅಸಲ್ಲಾಪಮಸದ್ವರ್ಗೈಃ ಸತಾಂ ಸಂಶಿಕ್ಷಯನ್ಮಿವ || ೩೪ ||

ದುಷ್ಪಜನರೊಂದಿಗೆ ಮಾತು ಉಚಿತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಕಾಲಯವನನು ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿದರೂ ಸಹ ಈರ್ಪರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನಿಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡಲಿಲ್ಲ.

೪ : ೧. ದುರ್ಜನರ ಮುಖದರ್ಶನ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತುಕತೆ ಸಹ ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಅಯೋಗ್ಯಜನರು ಮಾಡುವ ನಂದೆಯನ್ನು ಸಹ ಔದಾಸೀನ್ಯದಿಂದ ಕಾಣಬೇಕು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ; ನರಿಗಳ ಊಳಿಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಸಿಂಹವಂತು ಲೆಕ್ಕಿಸೀತು ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವನಿಜಯದ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ: ಕ್ರೋಷ್ಯಾನ್ಯಾಂ ಶ್ವಲಕಲಪ್ರದಂ ವಿರಾಚಂ ಪಂಚಾಸ್ತೋ ನ ಹಿ ಗಣಯೇದುದಾರವೀರ್ಯಃ (೧೬/೨೨).

ಮುಚುಕುಂದನನ್ನು ಮುಕುಂದ ಎಂದು ತಿಳಿದ ಮೂರ್ಖ ಕಾಲಯವನ

ನಿಂದ್ರಾಲೋಮುಫಚುಕುಂದಭೂವರಮಣೇರ್ವಿದ್ಯೋತಮಾನಾಂ ಗುಹಾ-

ಮಧ್ಯಾಸೀನಮಗಮ್ಯಮಲ್ಪಮತಿಭಿಃ ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಬುದ್ಧಂ ಸ್ವತಃ |

ಹೃದ್ಯೋಮಸ್ಥಿತಮುಗ್ಧಜೀವನಿಕರಾದ್ಧರ್ಮೀರಭಿನ್ನಂ ವದ-

ನ್ನದ್ವೈವ ನೃಪಾತ್ ಸ ಭೇದರಹಿತಂ ಬುದ್ಧ್ವಾನ್ವಮಂಪ್ರಾಪ್ತುರಃ || ೩೫ ||

ನಿರ್ದಿಸಿದ್ದ ಮುಚುಕುಂದ ಎಂಬ ರಾಜನ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಮಂದಮತಿಗಳು ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಸ್ವತಃ ಶುದ್ಧನೂ ಸದಾ ಪ್ರಬುದ್ಧನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು

೧. ಪುರಾ ದೇವಾಸುರೇ ಯುದ್ಧೇ ಕೃತಕರ್ಮಾ ಮಹಾಬಲಃ |

ವರೇಣ ಭಂದಿತೋ ದೇವೈರ್ನಿದ್ರಾಮೇವ ಗೃಹೀತವಾನ್ |

ಶ್ವಾಂತಸ್ತು ತಸ್ಯ ವಾಗೇವಂ ತದಾ ಪ್ರಾದುರಭೂತ್ ಕಿಲ |

ಪ್ರಸುಪ್ತಂ ಜೋಧಯೇದ್ಯೋ ಮಾಂ ತದ್ವಹ್ನಯಮಹಂ ಸುರಾಃ |

ಚಕ್ಷುಷಾ ಕ್ಷೋಧದೀಪ್ತೇಣೇತ್ಯೇವಮಾಹ ಪುನಃ ಪುನಃ |

ವಿವಮುಸ್ತಿ ತಿ ತಂ ಶತ್ರು ಉವಾಚ ತಿ ದಧೈಃ ಸಹ |

ಸ ಸುರೈರಭ್ಯಸುಪ್ತಾತೋ ಮಾನುಷಂ ಲೋಕಮಾಗತಃ |

ಸ ವರ್ವತಗುಹಾಂ ಕಾಂಚತ್ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಶ್ವಮರ್ಕುತಃ |

ಸುಷ್ಕಾಪ ಕಾಲಮೇತಂ ವೈ ಯಾವತ್ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ದರ್ಶನಮ್ |

ತತಃಪಂ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಗಾರದೇನ ನಿವೇದಿತಮ್ |

ವರದಾಗಂ ಚ ದೇವೇಭ್ಯಸ್ತೇಜಸ್ವಸ್ಯ ಚ ಭೂವತೇಃ |

ಆನುಗಮ್ಯಮಾಗುಃ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ತೇನ ಮೈಚ್ಛೇನ ಶತ್ರುಕಾಃ |

ಶಾಂ ಗುಹಾಂ ಮುಚುಕುಂದಸ್ಯ ಪ್ರವಿವೇಶ ವಿನೀತವಾನ್ |

ಶಿರಃಪಾಣೇ ತು ರಾಜರ್ಷಿಮುಫಚುಕುಂದಸ್ಯ ಕೇಶವಃ |

ಗಂದರ್ವಸಪಥಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ತಸ್ಮೈ ಬುದ್ಧಿಮತಾಂ ವರಃ || ೩೬ ||

- ಪರಿವಂಶ

ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಮುಗ್ಧರಾದ ಜೀವಸಮುದಾಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದವನಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವ ಅದ್ವೈತಿಯಂತೆ ಆ ದುಷ್ಟನಾದ ಕಾಲಯವನನು ಮುಚುಕುಂದ-
ನಿಂದ ಭಿನ್ನನಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದನು.

೪ : ೧. ಮುಚುಕುಂದ ಮಲಗಿದ್ದ ಗುಹೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಲಾಗದ ಕಾಲಯವನನು ಅಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಮುಚುಕುಂದನನ್ನೇ ಮುಕುಂದ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ಮೂಲಕ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಜೀವ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಅದ್ವೈತಿಯಂತಹವನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮುಚುಕುಂದನನ್ನು ಮುಕುಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಪಚಾರವಾಗದೆ ಜೀವೇಶ್ವರ ಅಭೇದವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವಂತಹ ಅದ್ವೈತಮತದ ಅನುಸರಣೆಯೇ ಆಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಇಂತಹ ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆಯೇ ಕಾಲಯವನನ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ : ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನೇನ ಚ ತಮಃ - (ಅಣುಭಾಷ್ಯ)

ಜೀವೇಶ್ವರೈಕೈವೈಶ್ವೇಶ್ವರೈಶ್ಚ ಶುಕಮುನಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತವಲ್ಲ

ಐಕ್ಯಂ ಸಿಸಾಧಯಿಷ್ಯತಂ ಯದಿ ತತ್ ಕಿಮರ್ಥಂ

ರಕ್ಷೋಽಚ್ಯುತತ್ವಮತಿ ರಾಕ್ಷಸ ಶುಕೋ ನ ಸೇಹೇ |

ಅಸ್ಯ ಚ್ಯುತೋಽಹಮಿತಿ ದಿಕ್ಷು ವಿಘೋಷಯಂತಂ

ಕಸ್ಮಾತ್ ಸ ಪೌಂಡ್ರಕಮಗರ್ಹಯದರ್ಹಣೇಯಃ || ೩೬ ||

ಶ್ರೀಶುಕಮುನಿಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಆ ರಾಕ್ಷಸನಿದ್ದ ಮುಚುಕುಂದನೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಐಕ್ಯಭಾವವನ್ನು ಸಹಿಸದವರಾದರು? 'ನಾನೇ ಅಚ್ಯುತ' ಎಂದು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪೌಂಡ್ರಕವಾಸುದೇವನನ್ನು ಆ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಶುಕಮುನಿಗಳು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ತೆಗಳುತ್ತಿದ್ದರು.

೧. ವಾಸುದೇವೋಽಪತೀರ್ಣೋಽಹಮೇಕ ವಿವ ನ ಚಾಪರಃ |

ಭೂತಾನಾಮನುಕಂಪಾರ್ಥಂ ತ್ವಂ ಶು ಮಿಥ್ಯಾಭಿಧಾಂ ತ್ವಮ ||

ಯಾಸಿ ತ್ವಮಸ್ಯಚ್ಚಿದ್ವಾನ್ ಮೌಢ್ಯಾದ್ವಿಭರ್ಷ್ಯಭೀತವತ್ |

ತ್ವಕ್ಷತ್ರಹಿ ಮಾಂ ತ್ವಂ ಶರಣಂ ನೋ ಚೇತ್ ದೇಹಿ ಮಮಾವಹಮ್ || - ಭಾಗ(೧೦/೬೯/೧೮,೧೯)

೨. ಆಹಂ ಪ್ರಹೇತಿ ವೇಗಸ್ಯ ಧ್ಯಾಯಿಷ್ಣಾವಾಧರಂ ತಮಃ |

ತದ್ರಾರ್ಥತೋ ಮಹೀಂ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಭೇರ್ಯಾ ವ್ಯಾಪಯತೋಽನಿಶಮ್ ||

ಆನುರಾ ರಾಕ್ಷಸಾರ್ಶವ ಪಿಶಾಚಾಸ್ತತ್ಪ್ರ ಸ್ತುತಾಃ |

೪ : ಕಾಲಯವನನು ಮುಚುಕುಂದನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂದು ತಿಳಿದದ್ದು ಸರಿಯೇ ಎನ್ನಿಸುವುದಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಮೂಢ ಎಂದು ವಿತರ್ಕಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಹಾಗೂ 'ನಾನೇ ನಿಜವಾದ ವಾಸುದೇವ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಪೌಂಡ್ರಕಮಾಸುದೇವನನ್ನು ಮೂರ್ಖನೆಂದು ವಿತರ್ಕ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕಾಲಯವನನದು ಅಕ್ಷಮ್ಯ ಅಪರಾಧ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾಲಯವನನ ಸಂಹಾರ - ಮುಚುಕುಂದನ ಉದ್ಧಾರ

ಪ್ರದಾಹ್ಯ ನಯನಾಗ್ನಿನಾ ಯವನಕಾನನಂ ಭೂಪತೇ-

ಭರ್ವಾಖ್ಯಗಹನಂ ಪುನಃ ಸ್ವಪದಪದ್ಮವೀಕ್ಷಾಗ್ನಿನಾ |

ವಿನಾಶ್ಯ ಮುಚುಕುಂದಹೃತ್ಸರಸಿಜಾತಭಾನುಃ ಶನ್ಯ-

ರಿಯಾಯ ಪುರಮಾತ್ಮನೋ ಜಲಧಿಮಧ್ಯರತ್ನಾಯಿತಾಮ್^೧ || ೩೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಮುಚುಕುಂದರಾಜನ ನೇತ್ರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕಾಲಯವನನೆಂಬ ಕಾಡನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡಿಸಿದ ; ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಕಂಡ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಆ ರಾಜನ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡನ್ನು ಸಹ ಬೂದಿಮಾಡಿದ ; ಮುಚುಕುಂದರಾಜನ ಹೃದಯಕಮಲದ ಸೂರ್ಯನಾದ ಅವನು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರತ್ನದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೆರಳಿದ.

೪ : ೧. ಕಾಲಯವನನು ಮುಚುಕುಂದರಾಜನ ನೇತ್ರಾಗ್ನಿಗೆ ಭಸ್ಮವಾದ; ಮುಚುಕುಂದ-ರಾಜನ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಗೆ ಬೂದಿಯಾಯಿತು; ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಮುಚುಕುಂದನಿಗೆ ಅವನ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ತನ್ನ ಬೆಂಬರೂಪವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೋರಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ ; ಸರಸಿಜಾತ - ಕಮಲ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದ ರತ್ನ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಅಪೂರ್ವ ; ಸಮುದ್ರವೇ ರತ್ನಾಕರ - ದ್ವಾರಕೆಯು ರತ್ನಾಕರದ ಮಧ್ಯದ ರತ್ನ ಎಂಬ ಮಾತು ಆತ್ಮತೆ ರೋಚಕ.

ಭೂಮೌ ತತ್ಪುನಾ ನರ್ವಂ ನಿರವಂ ಮುಚಿತಾತ್ಮನಾ |

ಪುನಃ ಕಲಿಯುಗೇ ಪ್ರಾಪ್ತ ಆಪ್ತಾವಿಂಶತಿಮಃ ಮನೋಃ |

ವೈವಸ್ವತಸ್ಯ ಸಮಯೇ ಜಾತಾಃ ಕ್ಷೋಧಮಾ ಭುವಿ |

ಖ್ಯಾ ದಯಂತಿ ದುರಾತ್ಮನೋ ಮನಃಮಾಂಸತುರಸಃ || - ಭವಿಷ್ಯತುರಾಗ. ಭಾಗವತಾತಂಕರ್ಯ(೯/೧೩/೨೨)

೧. "ಸ್ತೋಭತೋ ಬಾಲಮಾಕ್ಯೇನ ಮನೇ ಸ್ವಾತ್ಮಾಗಮಚ್ಯುತಮ್ | ಕಥಿತಂ ತದುಪಾಕರ್ಣ್ಯ" ಇತ್ಯಾದೌ ನಿಂದಿತವಾನ್ ಕ್ಷನಂಗಾದಿವಮುಕ್ತಮ್ | - ಷ್ಕಾ.

೨. "ಇತಿ ಮತ್ಪ್ರಾಪ್ತಚ್ಯುತಂ ಮೂಢಃ ಸ್ವಪದಾ ತಮತಾದಯತ್" ಇತಿ ಭಾಗವತೇ (೧೦/೫/೧೦) |

೩. ವೈವಿಧ್ಯವತ್ | - ಷ್ಕಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ರುಗ್ಮೀಯ ಪತ್ರವನ್ನು ತಲುಪಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ನಿಜೈಃ ಸಹ ದ್ವಾರವತ್ಯಾಂ ನಿವಸತ್ಯಂಬುಜೇಕ್ಷಣೇ |

ಅಜಯಾ ಪ್ರೇಷಿತಂ ಪತ್ರಂ ದ್ವಿಜಃ ಕಶ್ಚಿದುಪಾಹರತ್ || ೩೮ ||

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನವರೊಂದಿಗೆ ದ್ವಾರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾಗ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ-
ಯಾದ ರುಗ್ಮೀಯು ಕಳುಹಿಸಿದ ಪತ್ರವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬ ತಂದು ನೀಡಿದ.

ವಿ : ೧. ಆ ವೇಳೆಗೆ ರುಗ್ಮೀಯನ್ನು ಶಿರುಪಾಲನಿಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ರುಗ್ಮೀಯ ಅಣ್ಣರುಗ್ಮಿ ಜರಾಸಂಧನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಹೆಣೆದಿದ್ದ. ಅದಕ್ಕೆ ಬಲವಂತದಿಂದ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಭೀಷ್ಮಕನನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದ. ರುಗ್ಮೀಯು ಸ್ವತಃ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲ ಮಹಾಮಹಿಮಳಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಮಯನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮೂಲಕ ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು.

೨. ಕನ್ಯೆಯು ಮೆಚ್ಚಿದ ಯೋಗ್ಯ ವರನನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಪೋಷಕರ ಇಂತಹ ರೀತಿಯನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಗೆಲ್ಲುವ ತಂತ್ರವನ್ನೂ ಸಹ ರುಗ್ಮೀಯು ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿರುವಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಹನುಮಂತನು ತಾನೇ ರಾವಣಾದಿಗಳ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲಿಟ್ಟಂತೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರುಗ್ಮೀಯ ಪತ್ರದ ವಿವರಗಳು

ಧನ್ಯಾಽಬಲಾ ಸಾ ವಿಭವೇ ಭವೇದ್ಯಾ

ವೇದ್ಯಾಯ ಭೂಮ್ನೇ ಪುರುಷಾಯ ಸಾಮ್ನಾ |

ಸಾಮ್ನಾಯರಾಸ್ತೋದಿತಧರ್ಮಪಾತ್ರೇ

ಪಾತ್ರೇಷು ದತ್ತಾತ್ಮಪದಾಯ ದತ್ತಾ || ೩೯ ||

ಸಾಮಗಾನದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ, ವೇದಸಮೇತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ-
ಮೀಮಾಂಸಾರಾಸ್ಮದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಪ್ರಭುಪೂ-
ಸುಜೀವಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವಾನುವಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ನೀಡುವವನೂ ಆದ ಪರಮಪುರುಷನಾದ
ವಿಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ಯೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಧನ್ಯಳು.

೧. ವಿವಂ ಸಂಕೃಷ್ಣಪಂಪ್ರಚ್ಛೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಾ |

ವಿಧಾಯ ಲಿಖಿತಂ ಪತ್ರಂ ಪಾದಯೋಃ ಪ್ರಣನಾಮ್ ತಮ್ ||

-ಭಾಗ.(೧೦/೫೭/೨೪)

೨ : ೧. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಮೆಚ್ಚಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ. ಹೀಗೆ ಉತ್ತಮನಾದ ವರನೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ಯೆಯ ರೀತಿ ಶ್ಲಾಘ್ಯ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಮಗಾನದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದರೆ ಸಾಮವೇದೋಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಸಕಲ ವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಸಾಮಗಾನವೋಲ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಂದು ಮಹಾವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ.

೩. ಆಮಾಯ ಎಂದರೆ ವೇದ; ಎಂದೂ ಪಾಠದಲ್ಲೂ ಸಹ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು : ಆಮಾಯೋಽನನ್ಯಥಾಪಾಠಾತ್ ; ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ.

೪. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಅಬಲಾ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವರು ಅಸ್ವತಂತ್ರರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ಸೂಚಿತ; ಆ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ; ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಬಲ ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಗೆ ಅಬಲಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಪುರುಷ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣ ಎಂದರ್ಥ. ಪಾತ್ರರು ಎಂದರೆ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರು; ಮುಕ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರು ಎಂದರ್ಥ.

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕುರ್ವಂತಿ ಕಾಮವಶಗಾ ಮಯಿ ಚಿತ್ತಮನ್ಯೇ

ಕುರ್ವಂತಿಕಾಗತಯಮಾನುಚರಾನ್ ರಣೇ ತಾನ್ |

ದೇಹ್ಯಂಗಜಾಕೃತಿತತೋರ್ಜಿತರಮ್ಯರೂಪ

ದೇಹ್ಯಂಗಜಾತನಿಲಯಾಂಭ್ರಿಸರೋಜಸೇವಾಮ್ || ೪೦ ||

ಎಲೈ ಅನಂದಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಮವಶವಾದ ಕೆಲವರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹಾಕಿರುವರು; ಒಳಗೆ ಬರುವ ಅವರನ್ನು ನೀನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯಮನ ಅನುಚರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಅನಂತ ಮನ್ಮಥರ ರೂಪವನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಸುಂದರರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ಜೀವಿಗಳ ದೇಹದ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನೇ! ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ನೀಡು.

೨ : ೧. ಅಂಗಜ ಎಂದರೆ ಕಾಮ; ದೇಹ್ಯಂಗಜಾತನಿಲಯ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರವ ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನು ಎಂದರ್ಥ; (ಕುರು + ಅಂತಿಕಾಗತಯಮಾನುಚರಾನ್).

೨. ಅಂಗಜಾಕೃತಿತ ಎಂದರೆ ಅನಂತ ಮನ್ಮಥರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಎಂದರ್ಥ; 'ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮಥಮನ್ಮಥ'; ಇಲ್ಲಿ ರತ ಎಂಬುದು ಅನಂತ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವುದು.

೧. ದಿವಿ ಸೂರ್ಯಸುಪ್ತಸ್ಯ ಭವದ್ಭಗವದುಕ್ತಿತಾ |

ಮಿರಿ ಭಾಃ ಸದೃಶೀ ವಾ ಸ್ಯಾಧ್ಯಾನ್ವಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಾ ||

-ಗೀತಾ(೧೧/೧೨).

ತನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ರುಗ್ಗೀಶಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಭವತಾಪಹರಾಪಾಂಗ ಭವತಾಽಪಹೃತ್ವೇ ಧೀಃ |

ಚರಣಾಂಕಕೃತಾಂಕಾಂ ಮಾಂ ಚ ರಣಾಂಗಣತೋ ನಯ || ೪೧ ||

ಸಂಸಾರದ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹ ಕುಡಿನೋಟದವನೇ ! ನಿನ್ನಿಂದಮಾತ್ರವೇ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ; ನಿನ್ನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಾದ ಧ್ವಜಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ರಣಾಂಗಣದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು.

೧ : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಭವತಾ, ಭವತಾ, ಚರಣ, ಚರಣ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಮಕಾಲಂಕಾರ ; 'ಚರಣಾಂಕಕೃತಾಂಕಾಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಗಂಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಧ್ವಜಾದಿ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾರದರ ಬಾಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಂದಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗೀಶಿಯ ಮನಸ್ಸು ಸೆಟ್ಟಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ರುಗ್ಗೀಶಿಯು ನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಇದು ಚರಣಾಂಕಕೃತಾಂಕ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೂಚನೆ.

೩. ಅಯೋಗ್ಯರು ತಾವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವವರಲ್ಲದವರಾದ್ದರಿಂದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅವರಿಗೆ ನೋವು ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಯೇ ಭಗವಂತ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮರಲ್ಲ ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ

ಧಿಕ್ಯತ್ಯಾಹಮುಮೇಶಹಂಸಗಮನೌ ಸ್ವರ್ಗೇಶ್ವರಾಗ್ನೀ ಭವ-

ತ್ಸೂಕ್ತಾಸ್ತಹದಂಗ ಲೋಕಮಖಿಲಂ ದೇವೌಘಮಾನ್ಯಾನ್ ಮುನೀನ್ |

ಸಚ್ಚಾಸ್ತಾದ್ವನಿ ಕೋವಿದಾನಪಿ ಬುಧಾಂಸ್ತಯ್ಯೇವ ಯತ್ಸಪ್ತಹಾ

ವಿಶ್ವಾಧೀಶ್ವರತಾಂ ಭವಘ್ನ ಭವತಸ್ತನ್ನಿಶ್ಚಿನೋಮಿ ಪ್ರಭೋ ||೪೨||

ಎಲೈ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನೇ! ಉಮಾಪತಿಯಾದ ಶಿವ ಹಾಗೂ ಹಂಸವಾದನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರನ್ನೂ, ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ದೇವಸಮೂಹದಿಂದ ಮಾನಿತರಾದ ಮುನಿಗಳನ್ನೂ ಸಚ್ಚಾಸ್ತದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕೋವಿದರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನೂ ತೊರೆದು, ನಿನ್ನ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ ಮನಸ್ಸಿನವಳಾದ ನಾನು, ನೀನು ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಒಡೆಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆನು.

೪ : ೧. ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಇಂದ್ರ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮುನಿಗಳನ್ನೂ , ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಒಡತಿಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. "ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಯಿಂದ ಆದರಿಸಲ್ಪಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಸ್ವರ್ಗೇಶ್ವರ - ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ - ಇಂದ್ರ.

೩. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಭರಣೀಸೂಕ್ತದ ಅರ್ಥ ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು

ಶಂಭುಃ ಪುತ್ರಸಮಃ ಸ ಮೇ ಪುರರಿಪುಃ ಪೌತ್ರಃ ಶಶೀ ಸೋದರಃ

ಸಿಂಧುರ್ಮೇಜನಕಾಯಿತೋ ಮಧುಸಖೋ ಮತುಸ್ಸನಕಲಃ ಪ್ರಭೋ |

ಅಂಬಾಽಹಂ ಸಕಲಸ್ಯ ಚೇತಿ ಕಮಲಾ ಕೃಷ್ಣ ಕಲಗ್ನಂ ಮನೋ-

ಬೃಂಗಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಕೃತೋಗ್ರಶಪಥಾ ಸ್ತಂ ರೂಪಮಸ್ಪೃಷ್ಯಯತ್ || ೪೩ ||

ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಗನಿದ್ದಂತೆ ; ಶಿವನು ನನಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ, ಚಂದ್ರ ಸಹೋದರ, ಸಿಂಧುರಾಜನಾದ ವರುಣ ತಂದೆಯಂತಹವನು. ಮನ್ನಣೆನು ನನಗೆ ಪುತ್ರಕಲ್ಪನು. ಎಲೈ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಾನು ಸಕಲರಿಗೂ ತಾಯಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಯು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿಯೇ ನೆಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಯು ಕಠೋರಶಪಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಳು.

೪ : ೧. ರುಗ್ಮೀಯು ತನ್ನ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳ ತಾಯಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ತನಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಪತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾಮಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವಳು. '

೧. ಹೃದಯಂ ತು ಭವತೂಕ್ತಂ ಅಂಭರಣೀಕೂಕ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕೂಕ್ತಾಪ್ತಂಹೋ ವಿಷ್ಣುಮುಖಮಾಪ್ತವಾದಸಾಕ್ಷಾತ್ | -ವ್ಯಾ. ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದೈಃ ಇತಿ | -ಗೀತಾ.(೧೫/೧೬)

ದೇವತಾಸರ್ವವಿದ್ಯಾಣಾಂ ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರಭುಃ |

ಋತೇ ತತ್ತ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಶ್ಚ ದೇವತಾ ಶ್ರೀಸುಧಾಽತ ಚ ||

ಋತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಬ್ರಹ್ಮವ ತತ್ಪ್ರೇಕ್ಷ ಕ್ರಮೇಣ ಚ |

ಪೂರ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವರ್ಣಂ ತು ಶೃಣ್ವಂತಾ ದೇವತಾ ಮತಾಃ ||

- ಋಗ್ವೇದ (ವ್ಯಾ.)

೨. ಸರ್ವೋತ್ತಮಾತ್ಮಾ ತ್ವಮೇವ ಮತ್ಸ್ವರೂಪಯೋ ಮಾಂ ನ ವರಯತಿ ಚೇದೇತದ್ವೇದವ್ಯಾಮಾಣ್ಯಂ ಭವ್ಯೇತೇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. "ಅಹಂ ರುದ್ರಾಯ ಧನುರಾತನೋಮಿ | ಅಹಂ ಸುಮೇ ಪಿತರಮಸ್ಯ | ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂ ತಮುಗ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ ತಂ ಪ್ರಹ್ಲಾಣಮ್" ಎತಿ ಧಿಕ್ಕೃತಯೋರ್ಮುಕ್ತೋಽಪ್ಯವರತ್ವಮೇವ | -ವ್ಯಾ.

"ವಿಭರ್ತುರ್ವಹಮಿಂದ್ರಾಗ್ನಿ" ಎವೈತ ಧಿಕ್ಕೃತ ತಯೋಃ ಪೂರ್ವತ್ವೇನ ಸ್ವತೋಽವರತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | "ಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ ತಿ ಯಃ ಪ್ರಾಣತಿ ಯಃ ಈಂ ಶ್ರುಣೋತಿ ಮಯಾ ಸೋಽಸ್ಮಮತಿ" ಎತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨. 'ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರು. ಆ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಭಿಮಾನಿನಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುತ್ರ ಎನ್ನದೆ ಪುತ್ರಸಮ ಎಂದುರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಾಗರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದರು; ವರುಣ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸುವನು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಳಾದವಳೇ ಹೊರತು ಜನಿಸಿದವಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಮುದ್ರಪುತ್ರಿ ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರವಾದವೇ ಹೊರತು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೆಂಬುದನ್ನು ಜನಕಾಯಿತಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವು ಸದಾ ಕಮಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಸ್ಸು ಭೃಂಗ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದುದು.

ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಆಚ್ಯುತ

ನಿತ್ಯಾನಂದಚಿದಾಕೃತಿಂ ಯದುಪತೇ ತ್ವಾಘೇವ ಮನ್ಯೇ ಪತಿಂ
ಯತ್ ತೇಽಸ್ತಚ್ಯುತನಾಮ ವಿಶ್ವವಿದಿತಂ ವೀರಾಗ್ಯ ಗಾನನೃಗಮ್ |
ತಚ್ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸಮೀಕ್ಷಯಾ ಯದಿ ತದಾ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಕಿಂ ನಾಚ್ಯುತಾ
ಯದ್ಯೇತಚ್ಚಿರಕಾಲಸಂಸ್ಥಿತಿಕೃತಂ ಪುತ್ರೇ ತವ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ || ೪೪ ||

ಎಲೈ ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನಿತ್ಯ ಆನಂದ-ಜ್ಞಾನದೇಹನಾದ ನಿನನೇ ನಾನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿರುವೆನು. ಏಕೆಂದರೆ ಆಚ್ಯುತ ಎಂಬ ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಹೆಸರು ಎಲೈ ವೀರಶೈಷ್ಯನೇ, ನಿನಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಇದೆ ಇತರರಿಗಲ್ಲ. ಆಚ್ಯುತತ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ಅದು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾನಂದದ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಇತರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಆಚ್ಯುತರೇ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲ ನೆಲೆಸುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ನಿನ್ನ ಮಗ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಆ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ತಾನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಲು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವನ್ನು ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ನೀಡಿರುವಳು. ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೂ ಒಡತಿಯಾದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು. ಎಂದರೆ

೧. ಚತುರ್ಮುಖಮಾತೃತ್ವಂ ಸಮುದ್ರಸಹೋದರೀತ್ವಂ ಲೋಕಮಾತೃತ್ವಾದಿಕಂ ಲಕ್ಷ್ಮಾ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ ಲಕ್ಷ್ಮಾ
ಅಪ್ರಾಕೃತವಿಗ್ರಹತ್ವೇನ ಸ್ವಭಾವತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಭಾವಾತ್ | ಸಮವೇಶತೋ ವಿಕಾರಾಭಾವಾಚ್ಚ ವೃತ್ತಸಮಃ
ಜನಕಾಯಿತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ||

೨. ಇದು 'ತತ್ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾಂತಿ ಚಿತ್ತಮಪತ್ರಪಂ ಮೇ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತವಚನದ ಭಾವವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವಥಾ ನಾರಹಿತಳು. ಅಂತಹವಳು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ನಾರವೆಂಬ ಪತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಉಚಿತ. ಅಂತಹ ಪತಿಯಾದವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. 'ಕೇವಲ ನಾರಾಭಾವರೂಪವಾದ ನಿತ್ಯತ್ವವೊಂದೇ ಅಚ್ಯುತತ್ವವಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅತೀರ್ಥಕಾಲದ ವರೆಗಿನ ದೇಹವೂ ಸಹ ಅಚ್ಯುತತ್ವವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರೂಪದೇಹದ ನಿತ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಇಂತಹ ಅಚ್ಯುತತ್ವವು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಇತರ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.'

೩. ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ದೇಹಹಾನಿ, ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಪೂರ್ಣತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾರವು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ನಾರವೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ:

ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ದೇಹಹಾನಿಃ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿರಪೂರ್ಣತಾ |

ನಾರಶ್ಚತುರ್ವಿಧಃ ಪೋಕ್ಷಸ್ತದಭಾವೋ ಹರೇಃ ಸದಾ || -ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ(೨/೧೮)

ಪ್ರಳಯದಲ್ಲೂ ಅಳಿಯದ ಶ್ರೀಹರಿ

ಶೇಷೇಽಂಗ ಶೇಷೇ ಯದಶೇಷಮಂತೇ

ಬಿಭ್ರತ್ಸ್ತಮ್ಬದ್ಭದ್ರಾತಿರಾತ್ಮಗರ್ಭೇ |

ಆನಂದಸಾಂದ್ರಾಕೃತಿಮಚ್ಯುತಂ ತ್ವಾಂ

ಶ್ರೀಶಂ ತದೀಶಂ ವರಯಾಮಿ ನಾನ್ಯಮ್ || ೪೫ ||

ಪೂಜ್ಯನೇ! ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ನೀನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲವನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ-ಕೊಂಡು, ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸುವಿ; ಅಂತಹ ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ದೇಹದ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ವರಿಸುವನೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನೂ ಅಲ್ಲ.

ವಿ : ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾದರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಾತ್ರ ಸಕಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಚ್ಯುತನಾಗಿರುವನು. ಅದರಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅಂತೆಯೇ ಇರುವಳು. ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ತಾನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಾನು ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ವರಿಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಅವ್ಯಾಸನು ಕೃತಂ ಯದಿ ತದಾ ಏವ ಪಕ್ಷೇ ದ್ವಿಪರಾರ್ಥಮುಚ್ಯತುರ್ಮುಖೇಚ್ಯುತಾಮ್ ಇತ್' | ಇತರೇಭ್ಯೋ ದೇಹಬಹುಕಾಲಾಭ್ಯಾಸ್ತು ತತ್ತ್ವ ವಿಧ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ತತ್ತ್ವಾತ್ಮಜ್ಞಾಂತರಾಭ್ಯಾಸಪದ್ಧತ್ಯಾದ್ಯೇಹನಿತ್ಯತಾಪ್ರಯುಕ್ತಂ ತದಾಚ್ಯುತಾಮೇತಿ ಫರಿತೋಽರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ಿಪ್ರಹೃದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರು. ಆ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಭಿಮಾನಿನಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುತ್ರ ಎನ್ನದೆ ಪುತ್ರಸಮ ಎಂದಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಾಗರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದರು; ವರುಣ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸುವನು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಳಾದವಳೇ ಹೊರತು ಜನಿಸಿಬಂದವಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಮುದ್ರಪುತ್ರಿ ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರವಾದವೇ ಹೊರತು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಜನಕಾಯಿತಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವು ಸದಾ ಕಮಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಸ್ಸು ಬೃಂಗ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಆತ್ಮತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಅಚ್ಯುತ

ನಿತ್ಯಾನಂದಚಿದಾಕೃತಿಂ ಯದುಪತೇ ತ್ವಾಮೇವ ಮನ್ಯೇ ಪತಿಂ
ಯತ್ ತೇಽಸ್ಯ ಚ್ಯುತನಾಮ ವಿಶ್ವವಿದಿತಂ ವೀರಾಗ್ರ್ಯಗಾನನ್ಯಗಮ್ |
ತಚ್ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸಮೀಕ್ಷಯಾ ಯದಿ ತದಾ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಕಿಂ ನಾಚ್ಯುತಾಃ
ಯದ್ಯೇತಚ್ಚಿರಕಾಲಸಂಸ್ಥಿತಿಕೃತಂ ಪುತ್ರೇ ತಪ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ || ೪೪ ||

ಎಲೈ ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನಿತ್ಯ ಆನಂದ-ಜ್ಞಾನದೇಹನಾದ ನಿನ್ನನ್ನೇ ನಾನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿರುವೆನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಚ್ಯುತ ಎಂಬ ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಹೆಸರು ಎಲೈ ವೀರಶೈಷ್ಯನೇ, ನಿನಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಇದೆ ಇತರರಿಗಲ್ಲ. ಅಚ್ಯುತತ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ಅದು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾನಂದದ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಇತರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅಚ್ಯುತರೇ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲ ನೆಲೆಸುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲೂ ನಿನ್ನ ಮಗ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೂ ಆ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಪ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ತಾನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಲು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವನ್ನು ರುಗ್ಗೀಣಿಯು ನೀಡಿರುವಳು. ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೂ ಒಡತಿಯಾದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು. ಎಂದರೆ

೧. ಚತುರ್ಮುಖಮಾಕೃತ್ವಂ ಸಮುದ್ರಸಹೋದರೀತ್ವಂ ಲೋಕಮಾಕೃತ್ವಾದಿಕಂ ಲಕ್ಷ್ಣಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ ಲಕ್ಷ್ಣಾಃ
ಅದ್ವಾಕೃತವಿಗ್ರಹತ್ವೇನ ವ್ಯಭಾವತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಭಾವಾತ್ | ಸಹನೀತಸೋಃ ವಿಕಾರಾಭಾವಾಚ್ಚ ವ್ಯಕ್ತಸಮಃ
ಜನಕಾಯಿತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ||

೨. ಇದು 'ತ್ವಯ್ಯಚ್ಯುತಾವಿರತಿ ಚಿತ್ತಮಪತ್ರಪಂ ಮೇ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವಚನದ ಭಾವವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವಥಾ ನಾರಹಿತಳು. ಅಂತಹವಳು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಪತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಉಚಿತ. ಅಂತಹ ಪತಿಯಾದವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. 'ಕೇವಲ ನಾರಾಭಾವರೂಪವಾದ ನಿತ್ಯತ್ವವೊಂದೇ ಅಚ್ಯುತತ್ವವಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲದ ವರೆಗಿನ ದೇಹವೂ ಸಹ ಅಚ್ಯುತತ್ವವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರೂಪದೇಹದ ನಿತ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಇಂತಹ ಅಚ್ಯುತತ್ವವು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಇತರ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.'

೩. ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ದೇಹಹಾನಿ, ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಪೂರ್ಣತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಶವು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ನಾಶವೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ:

ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ದೇಹಹಾನಿಃ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತರಪೂರ್ಣತಾ |

ನಾರಶ್ಚತುರ್ವಿಧಃ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ತದಭಾವೋ ಹರೇಃ ಸದಾ || - ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ (೨/೧೮)

ಪ್ರಳಯದಲ್ಲೂ ಅಳಿಯದ ಶ್ರೀಹರಿ

ಶೇಷೇಽಂಗ ಶೇಷೇ ಯದಶೇಷಮಂತೇ

ಬಿಭ್ರತ್ವ ಮುಬ್ರದ್ಯುತಿರಾತ್ಮಗರ್ಭೇ |

ಆನಂದಸಾಂದ್ರಾಕೃತಿಮಚ್ಯುತಂ ತ್ವಾಂ

ಶ್ರೀಶಂ ತದೀಶಂ ವರಯಾಮಿ ನಾನ್ಯಮ್ || ೪೫ ||

ಪೂಜ್ಯನೇ! ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ನೀನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲವನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ-ಕೊಂಡು, ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿರುವ; ಅಂತಹ ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ದೇಹದ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ವರಿಸುವನೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನೂ ಅಲ್ಲ.

ವಿ : ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾದರೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಾತ್ರ ಸಕಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಚ್ಯುತನಾಗಿರುವನು. ಅದರಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅಂತೆಯೇ ಇರುವಳು. ಅಂತಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ತಾನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಾನು ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ ವರಿಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಅವ್ಯಾಸೇನ ಕೃತಂ ಯದಿ ತದಾ ವಿಪ ಪುತ್ರೇ ದ್ವಿಪೂರ್ವಾರ್ಥಮುಚ್ಯತುರ್ಮುಖೇಚ್ಯುತಗಾಮು ಸ್ಯಾತ್ |

ಇತರೇಽಭ್ಯೋ ದೇಹಬಹುಕಾಲಾನ್ಯಾಸ್ಯ ತತ್ರ ವಿದ್ಯಮಾನಶ್ಚಾದಿ ಭಾವಃ | ತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಂತರಾನ್ಯಾನುವರ್ತನ-

ತ್ವಾದ್ವೇಹನಿತ್ಯತಾಪ್ರಯುಕ್ತಂ ತವಾಚ್ಯುತಗಾಮುತಿ ಫಲಿಕೋಽರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮುಂದೆ ಅಣುವೆನ್ನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ
 ದಶಾವೃತೀದಂ ಕಿಲ ಪದ್ಮಜಾಂಡ-
 ಮನೇಕಧಾ ಯಸ್ಯ ಹಿ ರೋಮಕೂಪೇ |
 ಪರಾಣುವತ್ ತಿಷ್ಠತಿ ಪಂಚಭೂತ-
 ಭವಃ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ತವಾಂಗ ದೇಹಃ || ೪೬ ||

ಪ್ರಿಯನೇ ! ಹತ್ತು ಅವರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಯಾವ ನಿನ್ನ ರೋಮಕೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಮಾಣುವಿನಂತೆ ಇರುವುದೋ, ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದೇಹವೆಲ್ಲಿಯದು ? ; (ಪದ್ಮಜಾಂಡ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ).

೪ : ೧. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಕೃತಪ್ರಪಂಚವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೋಮಕೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತ ದೇಹ ಅದೆಂತು ಪಂಚಭೂತಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು ; ಆವೃತಿ - ಆವರಣ.

೨. ದಶಾವರಣಗಳ ವಿವರ ಹೀಗಿದೆ :

ಸಾಂಡಂ ಮಹಾಭೂತಮನೋಭಿಮಾನಮಹತ್ತ್ವತ್ಯಾ ವೃತಮಬ್ಜಜಾಧಿಭಃ |
 ಸುರೈಃ ಶಿವತ್ವೈರ್ನರದೈತ್ಯಸಂಘೈರ್ಯುತಂ ದರ್ಮಾಸ್ಯ ತನೌ ಯರೋದಾ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೧೪)

ದುಗ್ಗಣೆಯ ವಿವೇಷ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
 ಗೋಪೀರಗೋಪೀಃ ಕಿಲ^೧ ಲೋಕನಾಥ
 ಸ್ವಾಪುಚ್ಛಿದಾಪಾದನವಿಕ್ರಮೌಘ |
 ಏವಂ ವಿಭೋ ಪಂಚಿತದುರ್ದಶಾಂ ಮಾಂ
 ಸ್ವೀಯಾಂ ದಯಾವಾರಿನಿಧೇ ವಿಧೇಹಿ || ೪೭ ||

ಎಲೈ ಲೋಕನಾಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನವರ ಆಪತ್ತನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹ ಪರಾಕ್ರಮ-
 ರಾಶಿಯೇ ! ಕರುಣಾಸಾಗರನೇ ! ನೀನು ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದೆಯಲ್ಲವೇ !
 ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ದುರ್ದಶೆಯಿಂದ ಪಾರು ಮಾಡು.

೧. "ಸಾಂಡಕೋರೋ ಬಹಿರಯಂ ಪಂಚಾರತ್ನೋಚವಿವೃತಃ | ದರೋತ್ತರಾಧಿಕೃರ್ಯುಕ್ತ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಪರಮಾಣುವತ್
 | ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇಽಂತರ್ಗತಾಧ್ಯಾತ್ಮೇ ಕೋಟಿಕೋ ಹೃದರಾಶಯಃ" ಇತಿ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ದ್ವ್ಯೋತಯತಿ | -ವ್ಯಾ.

ಸಾಂಡಂ ಮಹಾಭೂತಮನೋಭಿಮಾನಮಹತ್ತ್ವತ್ಯಾ ವೃತಮಬ್ಜಜಾಧಿಭಃ |

ಸುರೈಃ ಶಿವತ್ವೈರ್ನರದೈತ್ಯಸಂಘೈರ್ಯುತಂ ದರ್ಮಾಸ್ಯ ತನೌ ಯರೋದಾ || -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೨/೧೧೪)

೨. ಕಿಲೇತ್ಯನೇನ ಅಪ್ಪದೋರೂಪಕಯೋ ಸ್ವೈರಿಣೀರಪಿ ಗೋಪೀರಂಗೀಕೃತವಾನುತ್ಕೃಷ್ಟರೂಪ ಸೂಚಯತಿ | -ವ್ಯಾ.

೨ : ಶಿರುಪಾಲಾದಿಗಳಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣೀದೇವಿಗೆ ಯಾವ ತರನಾದ ಅವತ್ತು ಸರ್ವಥಾ ಒದಗದು. ಆದರೂ ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಮೂಲಕ ರುಗ್ಮೀಣಿಯು ಬೋಕಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಣಿಯರು ನಿತ್ಯ ದಂಪತಿಗಳು

ಕಿಂ ರುಗ್ಮೀಣಾ ಭೀಷ್ಮಕೇಣ ಕಿಮನ್ಯೈರ್ನೃಪಸಂಜ್ಞತೈಃ |

ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಾಂ ಮಾಂ ಜಾಯಾಂ ನಯತಸ್ತೇ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ || ೪೮ ||

ಅನಾದಿಕಾಲದ ಪತ್ನಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುವುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯಾಗಲಿ, ಭೀಷ್ಮಕನಿಂದಾಗಲಿ, ಇತರ ರಾಜರಿಂದಾಗಲಿ ಏನಾದೀತು ?^೧

೨ : 'ರುಗ್ಮಿ' ಮೊದಲಾದವರು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜರು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಬೋಕನಾಶಕ-ರಾದ ಅವರು ನಿಜ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ರಾಜರೆನ್ನಿಸಲಾರರು ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತ. ರುಗ್ಮಿಯು ಸರಭಕ್ಷಕನಾದ ಇಲವಲಾಕ್ಷನನ ಅವತಾರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಬೋಕನಿಡಕನೆಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮಕನು ಮಿತ್ರನಾಮಕ ಸೂರ್ಯನ ಅವತಾರನಾದರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಬೋಕನಿಡಕನಾದ 'ರಾಹು' ಎಂಬ ಅಸುರನ ಅಂಶದ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನೀಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ನಯೀಶ ಮಾಮನ್ಯಜನೈರಭೋಗ್ಯಾಂ

ತ್ವದಂಘ್ರಿಯುಗ್ಮಾರ್ಚನಕರ್ಮಯೋಗ್ಯಮ್ |

ಇಮಾಮವಸ್ಥಾಮವಧೂಯ ನೋ ಚೇ-

ದ್ವಪಾಮಿ ಭೂಮ್ನೋ ಹೃದಯಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಾ || ೪೯ ||

೧. ರುಗ್ಮಾದೀಣಾಮನಂಗೀಕಾರವೃತ್ತಿಯೋಜಕ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನಯತಸ್ತೇ ಪ್ರಯೋಜನಂ ರುಗ್ಮೀಣಾ ಭೀಷ್ಮಕೇಣ ನೃಪಸಂಜ್ಞತೃಣೈಃ | ಕಿಂ ನೃಪಸಂಜ್ಞತೃಣೈಃ ಪುರುಷಾದ-ರೂಪಾಣಾಂ ತೇಷಾಂ ನೃಪಾಲಸರೂಪಯೋಗಾಯೋಗಂ ಸೂಚಯತಿ |

-ವ್ಯಾ.

ಭೂಮಿರ್ದೃಕ್ಪ್ರಸವ್ಯಾಹದೃತ್ಯಾಕಿಂಕರತಾಮುಕ್ತೈಃ |

ಅಕ್ರಾಂತಾ ಭೂರಿಭಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಶರಣಂ ಯಮೌ ||

ಭಾಗವತ (೧೦/೧/೧೭)

೩. ಯಃ ಪೂರ್ವಮಾಸ ದಿಶಿಷೋ ನರಹೇಲ್ವಲಾಭ್ಯೋ ರುಗ್ಮೀತಿ ನಾಮ ಚ ಒಭೂದ ಸ ಕುಂಡಿಸೇಶಃ ||

ಭಾಗವತ ೭.೨೨ ತನಯಸ್ಯ ಸ ವಿವ ವಪುಃ ಕಾರ್ಮ್ಮಾ ರುಚಿಃ | ಸ ತು ಓತಾಂಸ್ಯ ಓ ನಿತ್ಯಭಾಗಃ |

ರಾಹುಂಶಯುಕ್ತದಗುಣೌ ಶ್ರಭಕೃಶಿಶಾಖೌ ಭಾಗೌ ತಥಾಽಗ್ನಿಸುತಯೋಃ ಪವಮಾನಕುಂಧೋಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೪/೯೦.೯೧)

ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿ ! ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಪಾರುಮಾಡಿ, ಇತರ ಜನರಿಗೆ ಲಭಿಸಲಾಗದ, ನಿನ್ನ ಎರಡು ಪಾದಕಮಲಗಳ ಅರ್ಚನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಹಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಾನು ಈ ರೂಪವನ್ನು ತೊರೆದು ಪೂರ್ಣನಾದ ನಿನ್ನ ಹೃದಯದ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳೆನ್ನಿಸುವೆನು.

ಪಿ : ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದು ವಿವಾಹವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಾನು ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದು ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಾಗಲಿ, ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾಗುವೆ ಎಂಬುದು ಮೇಲ್ನೋಟದ ಅರ್ಥ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ದುಗ್ಗಿಣೀಶರೂಪಕಾದ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ಕರೆದೊಯ್ಯದಿದ್ದರೇನಂತೆ ! ನಾನು ಶ್ರೀರೂಪದಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದ ನಿನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನೆಲೆಸಿಯೇ ಇರುವೆನಲ್ಲವೆ ! ಎಂಬುದು ಒಳಗಿನ ಅರ್ಥ.

ಸಾನುರಾಗಾವಲೋಕನವನ್ನು ನೀಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ದಿಶಾಸುನಾಥೇಕ್ಷಣಮಾಶ್ರಿತಾಯಾ
ಮುಕುಂದ ಸೌಂದರ್ಯಸಮುದ್ರಸಾಂದ್ರ ।
ದಿಶಾಸು ನಾಥೇಕ್ಷಣಮಾಶ್ರಿತಾಯಾ-
ಸ್ತದೀಯಭಾಗ್ಯಸ್ತು ನ ಚೇಚ್ಛರಂತೀ ॥ ೫೦ ॥

ಎಲೈ ಸೌಂದರ್ಯಸಮುದ್ರದಿಂದ ತುಂಬಿದವನೇ! ಪ್ರಾಣನಾಥನೇ! ಮುಕುಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆಶ್ರಿತಕಾದ ನನಗೆ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡು, ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಅಲೆಯುವಂತಹ ಸ್ವೀಯಭಾಗ್ಯವನ್ನಾದರೂ ನೀಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು.

ಎ. : ದಿಶ + ಅಸುನಾಥ ; ದಿಶಾಸು + ನಾಥ.. ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ

ಏಕೈಚಿಂತನೆಯು ಅನಿಷ್ಟಕರ

ತದೈಕೈಮಂತಃ ಸ್ಮರತಾಂ ಜನಾನಾಂ
ಭವತ್ಯನಿಷ್ಠಂ ಏಲ ದೈತ್ಯಜುಷ್ಠಮ್ ।
ತದ್ದೇಕಪತ್ನೀಮಭಿಕಾಂಕ್ಷತಸ್ತ-
ದುಪೇಕ್ಷಿತುಂ ನಾರ್ಹಸಿ ತಾನಿಮಾಂಸ್ತಮ್ ॥ ೫೧ ॥

೧. ದೇಹಂ ಕೃತ್ವಾ ಜನ್ಮಾಂತರೇ ತದ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಾ ಭವಾಮೀತಿ ಲೌಕಿಕೋಪಾರ್ಥಃ । ವಸ್ತುತಃ ದುಗ್ಗಿಣೀಶರೂಪಾ-
ಮಾಂ ನ ವರಮಸಿ ಚೇಚ್ಛೀರೂಪತಯಾ ತವ ಪತ್ನೀಂದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಾಮೀತಿ ಹೃದಯಮ್ ॥ -ಪ್ರಾ.

ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ನಿನ್ನೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಜನರಿಗೆ, ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಲಭಿಸುವ ಅನಿಷ್ಟವೇ ಲಭಿಸುವುದಲ್ಲವೇ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಪತ್ನಿಯಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿರುವಂತಹ ಈ ಶಿರುಪಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ನೀನು ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ.

ಃ : ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯಚಿಂತನೆಯು ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುಪತ್ನಿಯಾದ ರುಕ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಸಹ ಐಕ್ಯಚಿಂತನೆಯಾದಂತೆಯೇ ಲೆಕ್ಕ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಪರಾಧ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಅನಾದಿ ದಂಪತಿಗಳು

ತ್ವಮಂಗ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಃ ಸ್ವತಂತ್ರ-

ಸ್ವದ್ವೀಯಜಾಯಾ ಕಮಲಾಽಹಮಸ್ಮಿ |

ಅಸಂಜ್ಞಾನಾಮಭಿಮಾನಹಾನಿಂ

ಮದರ್ಥಿತಾಯಾಶ್ವಲತೋ ವಿಧತ್ಸು || ೫೨ ||

ಪ್ರಿಯನೇ! ನೀನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣ; ನಾನಂತೂ ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಮಿಯೇ ಆಗಿರುವೆನು. ನನ್ನನ್ನು ಬಯಸಿದವರು ಎಂಬ ನೆಪದಿಂದ ದುರ್ಜನರಾದವರ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನು ನೀನು ಉಂಟುಮಾಡು.

ಪತ್ರ ಓದಿ ರಥ ಏರಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಇತಿ ಪತ್ರಗತಾಲಾಪಂ ಸಮಾಲೋಕ್ಯ ಸ ಮಾಧವಃ |

ರಥಮಾರುಹ್ಯ ತರಸಾ ಪ್ರತಸ್ಥೇ ಯತ್ರ ಸಾ ಪ್ರಿಯಾ || ೫೩ ||

೧. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀರುಕ್ಮಿಣೀದೇವಿಯು ಪತ್ರದ ಪೂರ್ಣವಾಕ ಹೀಗಿದೆ:

ಪುತ್ರಾ ಗುಣಾನ್ ಭುವನಮಂದರ ಸಂಗತಾಂಶ್ಚ ನಿರ್ವಿಶ್ಯ ಕರ್ಣವಿವರಂ ಹರತೋಽಂಗ ತಾಪಮ್ |

ರೂಪಂ ಪರಂ ಭುವನಮಂಗಲಮಂಗಲಂ ತೇ ತ್ವಯ್ಯಚ್ಛತಾವಿಶತಿ ಚಿತ್ತಮಪತ್ರಪಂ ಮೇ ||

ಕಾ ತ್ವಾ ಮುಕುಂದ ಮಹತೀ ಗುಣಶಿಲರೂಪವಿದ್ಯಾವಯೋದ್ರವಿಗಾಘಾಮುಫರಾತ್ಮಕುಲ್ಮಭ್ |

ವ್ರೀಣಾವತೀ ಕುಲದತೀ ನ ಪುನತ ಕನ್ಯಾ ಕಾಲೇ ಸ್ವಸಿಂಹ ನರಲೋಕಮುಖೀಫರಾಮಮ್ ||

ಸ ತ್ವಂ ಮಯಾಽಪ್ಯಭಿಪ್ರತಃ ಪತಿರಿದಿರಾಯಾ ಘೃಪ್ರಿಯಃ ಕೃಪಣಲೋಕರಗ್ನ ಕಾಶಃ |

ಮತ್ಪ್ರೇತದಂಗ ತವ ಪಾದಸರೋಜದಾಸ್ತಾಃ ಕಾಮಂ ಕುರು ಪ್ರಿಯತಮ ಪ್ರಣತಾಽಸ್ತಿ ತೇಽಂಭ್ರಮ್ ||

ತಸ್ಯೇ ಭವಾನ್ ಖಲು ಪುತಃ ಪತಿರಂಗ ಚಾಯಾಮಾತ್ಮಾಽರ್ಪಿತಶ್ಚ ಫಲತೋಽತ್ರ ವಿಘೋ ವಿಘೇಹಿ |

ಮಾ ವೀರಭಾಗಮುಫಮರ್ದತು ಚೈವ್ಯ ಆರಾಧ್ಯೋಮಾಯುವಸ್ತ್ವ ಗಪತೇರ್ವಲಿಮಂಘ್ರಿತಾಕ್ಷ ||

ಪೂರ್ತೇಪ್ರದತ್ತನಿಯಮಪ್ರತದೇವದಿಪ್ರಗುರ್ದರ್ಚನಾದಿಫಲಂ ಭಗವಾನ್ ಪರೇಶಃ |

ಆರಾಧಿತೋ ಯದಿ ಗದಾಗ್ರಜ ವಿತ್ಯ ಶೂಣಿಂ ಗೃಹ್ಣಾತು ಮೇ ನ ದಮುಘೋಪದುತಾವಯೋಽಸ್ಯೇ ||

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿನ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೋಡಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೂಡಲೇ ರಥವನ್ನೇರಿ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ರುಗ್ಮೀನೆಯು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು.

ವಿದರ್ಭವನ್ನು ತಲುಪಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಸಂದೇಶಂ ಭೀಷ್ಮಕನ್ಯಾಯಾಃ ಸಂದೃಶ್ಯ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಃ |

ತಂ ದೇಶಂ ದಯಯಾಽಗಚ್ಛಂತಸ್ಮಿತಮುಖೋಽಚ್ಚುತಃ || ೫೪ ||

ಭೀಷ್ಮಕಪುತ್ರಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀನೇದೇವಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೋಡಿ, ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನಾದ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕಿರುನಗೆಯ ಮುಖದಿಂದ ತೆರಳಿದ.

ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾದ ವಿಪ್ರನ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ

ಭೈಷ್ಠೀಕರಗ್ರಹಣಮೇಷ ಕರಿಷ್ಯತೀತಿ

ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ ಕಿಮಿಹಾಶ್ರಿತಪಕ್ಷಪಾತೀ |

ಯದ್ವಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಸದಯಃ ಕರಪಲ್ಲವೇನ

ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಹೀದ್ವಚನಮಾತ್ರಹೃತೋಽಪಿ ಹಸ್ತಮ್ || ೫೫ ||

ರುಗ್ಮೀನೇದೇವಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಂದಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೈಯನ್ನು ಸಹ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಕರಪಲ್ಲವದಿಂದ ಒಡಿದುಕೊಂಡ ಎಂದಮೇಲೆ ಆಶ್ರಿತಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಅವನು ರುಗ್ಮೀನೇದೇವಿಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡುವನು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕೆ !

ಃ : ೧. ರುಗ್ಮೀನೆಯು ಕಳುಹಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೈಯನ್ನೇ ಒಡಿದ ಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಕೈಯನ್ನು ಒಡಿಯದಿರುವನೆ ! ಎಂದು ಭಾವ.

ಪ್ರೋಫಾವಿಸಿ ತ್ವಮವತೋದ್ವಹನೇ ವಿದರ್ಭಾನ್ ಗುಪ್ತಾನ್ ಸಮೇತ್ಯ ಪುತನಾಪತಿಃ ಸಮೇತ್ಯಃ |

ಸಿರ್ಮಥ್ಯ ಚೈದ್ವದುಗಧೇಂದ್ರವಲಂ ಪ್ರಸಹ್ಯ ಮಾಂ ರಾಕ್ಷಸೇನ ವಧಿಸೋದ್ವಹ ವೀರ್ಯಬುಲಾಢಮ್ ||

ಅಂತಃಪುರಾಂತರಚರಾಸ್ತವಿಹತ್ಯ ಏಂಧೂಂವ್ತಾ ಮುದ್ದಹೇ ಕಥಮಿತಿ ಪ್ರವದಾಮ್ಕುಪಾಯಮಮ್ |

ಪೂರ್ವೋದ್ಯುರಸ್ತಿ ಮಹತೀಕುಲದೇವಿಯಾತ್ರಾ ಯಸ್ಯಾಂ ಏಹರ್ನವವಧೂರ್ಗಿರಚಾಮುಹೇಯಾತ್ ||

ತತ್ಕೃತ್ಯ ಮಾಂ ರಥವದಾತಿಗಚಾರ್ತಯುಕ್ತಃ ಸದ್ವಿಠ್ಯ ಸಾಲವುಗಧಾನ್ ಸಹಚೇದಿಭೂಪಾನ್ |

ಆದಾಯ ಮಾಂ ಸಹಚರೇಫರಥೋ ರಮೇಶೋ ಗೃಹ್ಣಾತು ಪಾಣಿಮುಪನೇಯ ಪುರಿಂ ಸ್ಥೋಯಾಢಮ್ ||

ಯಸ್ಯಾಂಪ್ರಸಂಗವರವದ್ದವನಂ ಮಹಾಂತೋ ವಾಂಛಂತುಮಾಪತಿರಿದಾತೃತಮೋಹಪತ್ನೈ |

ಯದ್ವಂಘ್ರಿಚಾಕ್ಷ ನ ಲಭೇಯ ಭವತ್ಪ್ರಾಪದಂ ವಹ್ಯಾಮೂನ್ ಪ್ರತಕ್ತಾ ಶತವಸ್ತುಃ ಸ್ಯಾಮ್ ||

ಇತಿ ಪತ್ರಗತಂ ವಿಶ್ವಂ ವಿದ್ವತ್ಯ ಮಧುಸೂಧನಃ |

ಸಂದೇಶಂ ರಾವಣಕನ್ಯಾಯಾಸ್ತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮವಕ್ಷತ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೫೬/೨೬-೪೫)

೧. ತಂ ಭುಕ್ತವಂತಂ ವಿಶ್ರಾಂತಮುಪಗಮ್ಯ ಸಂತಾಂ ಗತಃ |

ಪಾಣಿನಾಽಫಮೃಶನ್ ಪಾಣಾದವ್ಯಗ್ರಸ್ತಮಪ್ಯಚ್ಛತ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೫೬/೨೬)

೨. ರುಗ್ಮೀಯು ದ್ರುತಿತತಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವಳು ಕಳುಹಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವನ ಕೈಯನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೈಹಿಡಿಯುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಸೂರ್ಯೋದಯದಂತಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನ

ಉದ್ಯನ್ಮರೀಚಿತಭಾಸಿತಸರ್ವದೇಶಃ

ಪದ್ಮೋದಯಾಯ ಸ ನಿಶಾಚರಘೋಕಶೋಕಮ್ |

ಪುಷ್ಪನ್ ಲಲಾಸ ದಿನರಾಡಿವ ಪೂರ್ವಸಿಂಧೋಃ

ಸಚ್ಚಕ್ರಮಾನಿತಗತಿರ್ಹಿ ತದೋಪಕಂಠೇ || ೫೬ ||

ಪ್ರಕಾರಮಾನವಾದ ಸಹಸ್ರಾರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸಕಲದೇಶಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಾ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂಬ ಕಮಲದ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆಂದು ರಕ್ತಸರಂಬ ಗೂಬೆಗಳಿಗೆ ಶೋಕವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಸಜ್ಜನವೃಂದವು ಗೌರವಿಸಿದ ಆಗಮನದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಸೂರ್ಯನು ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ.

೨ : ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮೂಲಕ ರುಗ್ಮೀಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಅರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಲು ಸನ್ನದ್ಧನಾದ ವಿವರವನ್ನು ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಾ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಸೂರ್ಯನ ಉದಯ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುವುದು, ಕಮಲಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸುವುದು, ಗೂಬೆಗಳ ಶೋಕವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು, ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ನಲಿವು ನೀಡುವುದು; ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಗಮನದಿಂದ ಸಕಲ ದೇಶಗಳು ಹರ್ಷಿಸಿದವು. ರುಗ್ಮೀಗೆ ಅಭ್ಯುದಯ ಎಂದಿಗಿತು. ರಕ್ತಸರಂಗಿ ನೋವು ಹೆಚ್ಚಿತು ಎಂದರ್ಥ ; ಮರೀಚಿ - ಕಿರಣ ; ಘೋಕ - ಗೂಬೆ.

೨. ಪದ್ಮೋದಯ, ಸಚ್ಚಕ್ರಮಾನಿತಗತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ ; ನಿಶಾಚರಘೋಕ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಪಾಲಂಕಾರ.

ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ದುಷ್ಪ್ರಾಘ್ನಪೂರ್ಣಾಂ ನಗರೀಂ ಪ್ರವೇಷ್ಠಂ

ಕೃಷ್ಣೋ ಹ್ಯನಿಚ್ಛನ್ ಬಹಿರೇವ ವಾಸಮ್ |

ಚಕ್ರೇ ಸ್ಥಲೀ ನಾಗರಿಕೈರ್ವೃತಾ ಸಾ

ತದೀಕ್ಷಣೋತ್ಪ್ರರಜಯತ್ ಪುರೀಂ ತಾಮ್ || ೫೭ ||

ದುರ್ಜನರ ಗುಂಪುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಬಯಸದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಊರಹೊರಗೆ ನೆಲೆಸಿದ; ಅವನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕಾತರರಾಗಿದ್ದ ಪಟ್ಟಣವಾಸಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದ ಆ ಸ್ಥಳವು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮೀರಿಸಿತು.

೪ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೀಷ್ಮನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಆ ಕುಂಡಿನನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸದೆ ಅದರ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ದುಷ್ಪಜನರು ನೆರೆದ ಸ್ಥಳವು ಪಟ್ಟಣವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಪಟ್ಟಣವಾಸವೇ ಸಾತ್ವಿಕವೆನ್ನಿಸದು ಎಂಬ ವಿವರವು ಗಮನಾರ್ಹ: ವನಂ ತು ಸಾತ್ವಿಕೋ ವಾಸಃ | (೧೧/೨೫/೨೫)

೩. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಅವಳು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಆ ಪ್ರದೇಶವೇ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ರೋಭೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮತೆ ರೋಚಕ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ ಅವನು ನೆಲೆಸಿದಾಗ ಸಕಲ ಬಗೆಯ ವೈಭವವೂ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದು ಭಾವ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ ವೃಂದಾವನವೇ ಇಂದ್ರಸದನದಂತಾಗಿದ್ದಿತ್ತು. ಸುರಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ(೧೪/೭)ದ ವಚನ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯ : ವೃಂದಾವನಂ ಯದಧಿವಾಸತ ಆಸ ಸಂಧ್ಯಾ ಮಹೇಂದ್ರಸದ್ಭವಶ್ರಮಮ್.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದ ಪುರವಾಸಿಗಳು

ಶೌರಿಂ ತದೋಪಾಯನಪಾಣಯಸ್ತ-

ಮಾಲೋಕ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಸಮುದ್ರಸಾಂದ್ರಮ್ |

ವೀರಾನಪಾರ್ಥಾನಪರಾನುಪೇಕ್ಷ್ಯ

ಪೌರಾಃ ಪದಾರಾಃ ಕಿಲ ತೇ ಪ್ರಚಕ್ರುಃ || ೫೮ ||

ಆಗ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಸಪತ್ನೀಕರಾದ ಆ ಪಟ್ಟಣಿಗಳು ಸೌಂದರ್ಯದ ನಿಜಡಗಾಗರನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಇತರ ವೀರರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಅವರು ವೃಥಾವೆಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದರು.

೪ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಆ ಜನರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ದುರ್ಗೀಶಗೆ ತಕ್ಕ ವರ ಎಂಬ ವಿಚಿತ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಗಮಿಸಿದ್ದ ಶಿವಪಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ಅನರ್ಹರು ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ನಗರಾದವ್ಯಧಿಕಂ ಕೃಷ್ಣಾಘ್ರಾಪ್ಯತಸ್ತೋ ರುರುಭ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರಶಂಸದ್ವಿಃ ಪೌರೈರೇವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರ್ದಿಗಶ್ಚ ದ್ವಾದೀನುಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಧಿಕ್ಯುತೃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನಾಯಂ ಸ್ಮರಃ ಶ್ಯಾಮಲಕೋಮಲಾಂಗೋ

ನಾಯಂ ಶಶೀ ವೀತಕಲಂಕಶಂಕಃ |

ನಾಯಂ ರವಿಲೋಕದೃಗಾರ್ತಿಹಾರೀ

ಸೋಽಯಂ ಪುರಾಣಃ ಪುರುಷೋಽದ್ವಿತೀಯಃ || ೫೯ ||

ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣದ ಕೋಮಲದೇಹದ ಇವನು (ಅನಂಗನಾದ) ಮನ್ಮಥನಲ್ಲ ; ಕಲಂಕ-
ಲೇಶವೂ ಇರದ ಇವನು ಚಂದ್ರನೂ ಅಲ್ಲ ; ಜನರ ಕಣ್ಣುಗಳ ಬೇಗೆಯನ್ನು ನೀಗಿಸುವ
ಇವನು ಸೂರ್ಯನೂ ಅಲ್ಲ; ಇವನು ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಪುರಾಣಪುರುಷನಾದ
ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರಿ.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಅವನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಅರಿತ ಆ
ಪಟ್ಟಣವಾಸಿ ಜನರ ಚಿಂತನೆಯ ಕ್ರಮ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮನ್ಮಥ, ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮನೂ
ಆದವನೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣತುಂಬಾ ಸುಂದರ ಆದರೆ ಮನ್ಮಥನಲ್ಲ; ಮನ್ಮಥನು ಅನಂಗನಲ್ಲವೆ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
ಅಪಾರ ತಂಪು ನೀಡುವ ಮಹನೀಯ ಆದರೆ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಕಲಂಕವು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ
ಅವನು ಚಂದ್ರನಲ್ಲ; ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪ್ಪು ಕಲೆ ಇರುವುದಲ್ಲವೆ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೀಡುವ ಬೆಳಕು
ಅಪಾರವಾದುದು; ಆದರೆ ಅವನು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲ , ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲು ಬೇಗೆಯನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುವುದಲ್ಲವೆ! ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆಯ ಬಗೆ.

೪. ಇದು ಸುಮಧ್ಯ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಬದರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಋಷಿಮುನಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ
ಆಗಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಚಿಂತಿಸಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ
ದೋಹವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತದೆ :

ಅತಿಶಾಂತವಪುರ್ನಿಶಾಕರಃ ಸ್ವಯಮೇಕಾಂತವಿರೋ ಹಿ ದಿವಾಕರಃ |

-ಸು.ವಿ.(೭/೭)

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಗಿಂತ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲರಿಗಿಂತಲೂ
ಭಿನ್ನನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ಭಾವ; ನರಸಿಂಹ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನರರಿಗಿಂತ, ಮೃಗ-

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಗತಯಾ ಶಾಖಾಕ್ಷೇಪಶ್ಚಾದಿ ಭಾವಃ | ಸೋಽಯಮದ್ವಿತೀಯಃ ಆದ್ಯಥಾ ಪುರಾಣಃ ಪುರುಷ ಏವ
ಪ್ರತಿರೇಕಾಲಂಕಾರಃ |

ಗಳಿಗಿಂತ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಕಲರಿಗಿಂತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವೋ ಹಾಗೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗೀಣೆಯರ ಯೋಗವನ್ನು ಹಾರೈಸಿದ ಪಟ್ಟಣಿಗರು

ಶ್ರೀರೇವ ಸಾ ಭೀಷ್ಮಸುತಾ ಮನೋಜ್ಞಾ

ಶ್ರೀವಲ್ಲಭೋಽಯಂ ಸುಭಗಾಗ್ರಗಣ್ಯಃ |

ಏತೌ ಸಮೇತೌ ಭವತಾಮಿತಿಮೇ

ಧಾತಾರಮಾತ್ಮೇಷ್ವರಮರ್ಥಯಂತೇ^೧ || ೬೦ ||

ಆ ಭೀಷ್ಮಕಪುತ್ರಿಯಾದ ಸುಂದರಿಯಾದ ರುಗ್ಗೀಣೆಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ. ಮಹಾ ಐಶ್ವರ್ಯಶಾಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ. ಇವರೀವರು ಜೊತೆಯಾಗಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮನೋಭೀಷ್ಮವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ವಿಧಿಯನ್ನು ಆ ಜನರು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗೀಣೆಯರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆಗಿದ್ದು ಅವರ ಜೋಡಿ ಅನುಪಮ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಅದರ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಆ ಜನರಿಗೆ ಆ ಸ್ವಯಂವರವು ಅವರೀವರ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸರ್ವಥಾ ತಪ್ಪಕೊಡದು ಎಂಬ ಭಾವ ಹುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಜನರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವ ಅವರ ಅನುರೂಪತೆಯನ್ನು ಜರಾಸಂಧ ನೇತೃತ್ವದ ಚೈದ್ಯ ಮೊದಲಾದವರು ಗಮನಿಸದೆ, ತಮ್ಮ ಅವಿವೇಕವನ್ನು ಸ್ಮರಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಸುವರ್ಣರತ್ನಗಳಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗೀಣೆಯರು

ಗೃಹಾಂತಿ ಯರ್ಹೇಣಾದೃಶೀಕರಂ ನಃ

ಪುಣ್ಯೇನ ಸೋಽಯಂ ಪುರುಷಾಗ್ರಗಣ್ಯಃ |

೧. ಕೃಷ್ಣದೂಗತಮಾರ್ಗಾರ್ಣವ ದರ್ಶನಪುರವಾಸಿನಃ |

ಆಗತ್ಯ ನೇತ್ರಾಂಜಲಿಭಿಃ ಪಶ್ಯಂತಸ್ತುಖಪಂಕಜಮ್ ||

ಅದೈವ ಭಾರ್ಯಾ ಭವಿತುಂ ರುಗ್ಗೀರ್ಣತ್ ನಾಪರಾ ||

ಅಸಾವತ್ಸನದ್ಯಾತ್ಮಾ ಚೈಷ್ಠ್ಯಾಃ ಸಮುಚಿತಃ ಪತಿಃ |

ಕಿಂಚಿತ್ ಸುಚರಿತಂ ಯನ್ಮೋಹ ತುಪ್ಪಸ್ತೋರೀಕೃತ್ |

ಅನುಗೃಹಾಂತು ಗೃಹಾಂತು ವೈದಘ್ನಾರ್ಘಾಃ ಪಾಣಿಮುಚ್ಯತಃ ||

ವಿವಂ ಪ್ರೇಮಕಲಾಬದ್ಧಾ ಪದಂತಿ ಸ್ಮ ಪುರೌಕಸಃ ||

- ಭಾಗ್ಯ(೧೦/೫೮/೨೬-೪೦)

ಸ್ವರ್ಗೇ ತದಾ ನೀಲಮಣಿಂ ಸಮೇತಂ

ಮನ್ಯಾಮಹೇ ಲೋಹಮಥೋಽನ್ಯಥಾ ಚೇತ್ || ೬೧ ||

ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಈ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯು ಸುವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಖಚಿತವಾದಂತಾಗುವುದು; ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಆ ಮಣಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ ಹಾಕಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ.

ಪಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮೀಯರ ಜೋಡಿ ಸುವರ್ಣರತ್ನಗಳ ಮಿಲನದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಾರ್ಥಕ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊರತು ರುಗ್ಮೀಯ ಕೈಹಿಡಿಯ ಬಯಸುವ ಜನರು ಕಬ್ಬಿಣದಂತೆ ಸರ್ವಥಾ ವಿಷಮರಿಸ್ತುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣಾಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಪಟ್ಟಣಿಗರು

ಇತ್ಥಂ ಗೃಣಂತಃ ಕಿಲ ವೃಂದಶಸ್ತ್ರಂ

ನತ್ವಾ ಮುಕುಂದಂ ನಯನ್ತಃ ಪಪುಸ್ತೇ |

ಕೃಷ್ಣೋಽಪಿ ಸರ್ವಾನ್ ಸದಯಾವಲೋಕೈ-

ಮುಗ್ಧಸ್ಥಿತೋಽರಂಜಯದಂಜಸಾ ತಾನ್ || ೬೨ ||

ಹೀಗೆ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ ಆ ಜನರು ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಂದಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹೀರಿದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾದರೋ ಅವರಲ್ಲರನ್ನೂ ತನ್ನ ದಯಾಪೂರ್ಣನೋಟಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ ಮುಗ್ಧಸ್ಥಿತಿಗೈಯನ್ನು ಸೂಸುತ್ತಾ ಒಪಳವಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದ.

ಪಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೀರಿದರು ಎಂಬುದು ಮಹಾಭಾರತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೋಲುವುದು : ಪಪುರ್ನಿತಾಂತಂ ಸರಸಾಕ್ಷಿವ್ಯಂಗ್ಯವರ್ಣರಾನಾಚ್ಚಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ | (೪/೧೩)

ರುಗ್ಮೀ ಮಾಡಿದ ಕುಲದೇವಿಯಾತ್ರೆ

ಚಲತೃತಾಕೋಜ್ವಲಚಾಮರೌಘಾಂ

ಪರಿಸುರ್ರಚ್ಛತ್ರಸಹಸ್ರತೋಭಾಮ್ |

ವಿಚಿತ್ರತೂರ್ಯಧ್ವನಿಪೂರಿತಾಶಾ-

ಮಥೋ ವಿತೇನುಃ ಕುಲದೇವಿಯಾತ್ರಾಮ್^೧ || ೬೩ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಹಾರುವ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಚಾಮರಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಸಹಸ್ರಾರು ಶ್ವೇತಚಕ್ರಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಆವರಿಸಿದ, ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರು.

ವಿ : ರುಗ್ಗೀಣಯ ವಿವಾಹದ ಮುನ್ನ ನಡೆದ ಕುಲದೇವತಾಯಾತ್ರೆಯ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದ್ದು ತೂರ್ಯ - ವಾದ್ಯ.

ಗೃಹದೇವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನತ್ತ ರುಗ್ಗೀಣ

ಸ್ವಜನಕಗೃಹದೇವಂ ಪೌತ್ರಮಾರಾಧ್ಯ ಭೈಷ್ಣೀ

ನಿಜಮಥ ಗೃಹದೇವಂ ಮಾಧವಂ ದ್ರಪುಕಾಮಾ |

ಅಪಿ ಪುರಮಭಿಯಾಂತೀ ಸಾ ರಥಂ ನಾರುರೋಹ

ಪ್ರಿಯಚರಣಸಕಾಶಂ ತೇವನೇನ ವ್ರಜಂತೀ || ೬೪ ||

ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಮನೆದೇವರಾದ ತನ್ನ ಪೌತ್ರ ಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದ ರುಗ್ಗೀಣಯು ತನ್ನ ಮನೆದೇವರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿದವಳಾಗಿ, ಪಟ್ಟಣದತ್ತ ಹೊರಟಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾದಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರಡಲೆಂದು ರಥವನ್ನು ವಿರಲಿಲ್ಲ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಾಗೆ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದು ಶಿವ-ಪಾರ್ವತಿಯರ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದ್ದ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಅದು ಹೆಸರಿಗೆ ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಭೀಷ್ಮಕರಾಜನ^೧ ಕುಲದೇವತೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ತನ್ನ ಕುಲದೇವತೆಯೆಂದರೆ ಸಾಖ್ಣಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಮೊದಲಿಗೆ ಆ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ರುಗ್ಗೀಣಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ರುಗ್ಗೀಣಯು ಆಗ ರಥವನ್ನೇರದೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದಲೇ ತೆರಳುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ದೇವರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ರಥದಲ್ಲಿ ತೆರಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಳು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ; ತೇವನ - ಕಾಲ್ನಡಿಗೆ.

೩. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ರುಗ್ಗೀಣಯು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ರಥವನ್ನೇರಬಹುದಿತ್ತು . ಆದರೆ ತನ್ನ ನಿಜದೇವರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳಲೆಂದು ಆಗಲೂ ರಥವನ್ನೇರದೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲೇ ತೆರಳಿದಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಪದ್ಮಾಂ ವಿವರ್ಯಯೌ ದ್ರಪುಂ ಭವಾನ್ಯಾಃ ಪಾದಪಂಕಜಮ್ |

ಸಾ ಚಾನುಧ್ಯಾಯತೀ ಸಮ್ಯಕ್ ಮುಕುಂದಚರಣಾಂಬುಜಮ್ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೫೮/೪೧)

೨. ಪದಾ ಚಲಂತೀಂ ಕಲಪಂಸಗಾಮೀಮ್ |

-ಭಾಗ(೧೦/೫೮/೫೫)

೩. ವಿವಚರಿತ್ಯಗೃಹದೇವಯಾತ್ರಾಯಾಂ ಪಾದುಕಾರೋ ವಿಹತಃ ಕಿಮು ಸ್ವಾಭಾವಿತ್ಯಗೃಹದೇವಯಾತ್ರಾಯಾಮಿತಿ ದುತ್ವೈವ ರಥಾರೋಹಣಂ ನ ಕೃತಮೇ | ಅನ್ಯಥಾ ಪುರಾಭಗಮನಃ ರಥಾರೋಹಸ್ಯಾಚಿತ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಬ್ರಹ್ಮಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರ, ಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪುತ್ರ; ಅದ್ದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಮರಿಗೆ ಪೌತ್ರ ಎಂಬುದು ಸಮುಚಿತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂದರ್ಶನ

ಅಲಸವಿಲಸದಕ್ಷಿಸಂಭಿತಾನ್ಯಾಕವೃತ್ತಿ^೧ -

ಜಲಜಕುಲಜಗಂಧಸ್ಪರ್ಧಿಸೌರಭ್ಯಸಾಂದ್ರಾ |

ವದನಮದನಶಸ್ತ್ರಾಗಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಚಿತ್ರಾ

^೨ಗಜಗತಿರಜತಾತಂ ಭೀಷ್ಮಪುತ್ರೈಕ್ಷತ್ಯನಮ್^೩ || ೬೫ ||

ತನ್ನ ಹೊಳೆಯುವ ನೆಟ್ಟನೋಟದಿಂದ ಇತರರ ನೋಟವನ್ನು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆದ, ಕಮಲಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ, ಮುಖವೆಂಬ ಮನ್ಮಥನ ಶಸ್ತ್ರದ, ಅಗಣಿತವಾದ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ವಿಚಿತ್ರಕಾದ, ಗಜಗಮನೆಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ತಂದೆಯಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿದಳು.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಮೂರ್ಛಿತರಾದ ರಾಜರು

ಕೃಷ್ಣೇನ ನೇಯಾ ಜನನೀ ಮಮೇಯ-

ಮಿತ್ಯುತ್ಸುಕೋಽಸೌ ಸ್ಮರ ಏವ ನೂನಮ್ |

ಮೂರ್ಛಾವಶಾನಾತ್ಪರೈರಕಾರ್ಷೀತ್

^೪ತದ್ವಿಜಙ್ಗಮಾ ಸಕಲಾನ್ ನೃಪಾಲಾನ್ || ೬೬ ||

೧. "ಪಲಿತಂ ತು ವೃದ್ಧತಂ ಸ್ಯಾತ್ ವ್ಯಸಸ್ತತ್ಯಾದಲೋಕನಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಧುನಾಽಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋ ಮಾಂ ನೇತುಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯತ್ ಕಿಮಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ದೃಷ್ಟವೇತಿ ಭಾವಃ | ಗಜಗತಿರಪೇಕ್ಷಾಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾದುಸಪ್ತತ್ಯಾರಯಾ ಗತೇರತಿಮಾಂದ್ಯಂ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವಿದಂ ರಣೈಃ ಪ್ರಚಲಿತಃ ಪದಪದ್ಮಕೋಶೈಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತವಾ ಭಗವತಃ ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷಮಾಣಾ |

ಉತ್ಸಾರ್ಯ ವಾಮಕರಚೈರಲಕಾನಪಾಂಕ್ಯೈಃ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಿಯೈಕ್ಷತ ಸೃಪಾನ್ ದವೈರೇಚ್ಛಿತಂ ಸಾ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೫೮/೫೬)

೪. ವಿಲೋಕ್ಯ ವಿಲಾ ಮುಮುಕ್ಷುಃ ಸಮಾಗತಾ ಯಶ್ಚಿಸ್ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋರ್ದಿಗತಾಃ |

ಯಾಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ತೇ ನೃಪಾಯುಧದುಹಾರವಾಸವ್ಯೀಳಾದಲೋಕಹೃತೇತಸ ಉಷ್ಣತಾಸ್ಮಾಃ ||

ಪೇತುಃ ಕ್ಷಿತೌ ಗಜರಥಾರಣ್ಯತಾ ವಿಮೂಢಾ ಯಾತ್ರಾಚ್ಛಲೇನ ಹರಯೇಽರಹಯತೀಂ ಸ್ವಪೋಭಾವ್ ||

ವಿದಂ ರಣೈರಲಯತಃ ಪದಪದ್ಮಕೋಶೈಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತವಾ ಭಗವತಃ ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷಮಾಣಾ ||

-ಭಾಗ. (೧೦/೫೮/೫೫-೫೬)

ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ಈ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಕರೆದೊಯ್ಯಬೇಕು ಎಂಬ ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಅವಳ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮನ್ಮಥನು ಸಕಲರಾಜರನ್ನೂ ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮೋಹಪರವಶವನ್ನಾಗಿಸಿದನು.

ವಿ : ಕಾಮನು ಕೃಷ್ಣಪುತ್ರ ಎಂದರೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪುತ್ರನೂ ಹೌದು; ಮುಂದಂತೂ ಅವರೀರ್ವರ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ; ಅವನು ಈಗ ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯತ್ತ ಅಲ್ಲಿ 'ನೆರೆದಿದ್ದ ರಾಜರು ದೃಷ್ಟಿ ಹಾಕದಿರಲೆಂದು ಅವನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೂರ್ಛಿತರನ್ನಾಗಿಸಿದ; ಎಂದರೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಕಾಮಪೀಡಿತರಾದ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ರಾಜರು ಮೂರ್ಛಿಗೊಳಗಾದರು ಎಂದರ್ಥ.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ತನ್ನ ರಥವನ್ನೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ತದನು ಮದನಮಂದೀಭೂತಚಿತ್ತೇಷು ಭೂಪೇ-
ಷ್ವಧಿತಗತಿರುದ್ಯದ್ರೋಮರಾಜಿಂ ಪ್ರಹರ್ಷಾತ್ |
ವಿಕಸಿತನಯನಾಬ್ಜೋದ್ಭೂತಹರ್ಷಾಬುಧಾರಾಂ
ನಿಜರಥಮಧಿರೋಪ್ಯ ಸ್ಥಾಂ ಪ್ರಪೇದೇ ಸ್ವತಂತ್ರಃ || ೬೭ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಕಾಮನಿಂದಾಗಿ, ಆ ರಾಜರೆಲ್ಲಾ ಹಾಗೆ ಚಿತ್ತಸ್ತಾಸ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು, ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಿದ್ದ ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಆನಂದಾಶ್ರುಗಳ ಧಾರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ತನ್ನ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಸಹಜ ವಿವಾಹ

ಪುನರ್ವಿವಾಹೇನ ಕಿಮಿಂದಿರಾಯಾ
ಇತೀವ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಃ |
ಅಪಾಂಗದೂತೀವಿನಿವೇದಿತಾತ್ಮ-
ಮನೋನುರಾಗಾಮತನೋತ್ ಸುಯೋಗಾಮ್ || ೬೮ ||

ತನ್ನ ನಿತ್ಯಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಮತ್ತೇಕೆ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬಂತೆ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತ್ನಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಕುಡಿನೋಟವೆಂಬ ದಾಸಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಮನೋನುರಾಗವನ್ನು ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡ ಆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಜೊತೆಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

೨ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿವಾಹದ ಮುನ್ನವೇ ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮೀಣಿಯರು ಅನಾದಿನಿತ್ಯದಂಪತಿಗಳಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆಗಿರುವರು; ಎಂದರೆ ಈಗಲೂ ಅವರು ದಂಪತಿಗಳೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಾಂತ ಮಿಗಿಲೆನ್ನಿಸಿದ ವಿವಾಹೋತ್ಸವ

ಕೃಷ್ಣಾಶ್ಲೇಷೇಂದುಸಮೀಪಲಗ್ನಮುದಿತಭ್ರಾಜತ್ವಪೋಲಾ ಪ್ರಭೋ-
ರ್ಹಸ್ತಾಂಭೋಜಯುಗೇನ ವೇಷ್ಠಿತಲಸನ್ಮಧ್ಯಾ ಭಯೇವಾಂಜಸಾ |
ಭರ್ತೃಂಸದ್ವಯಸಂಹಿತಾಯತಭುಜಾ ಮೋದಾಂಬುಧೌ ಮಗ್ನಧೀಃ
ಸಾ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಾದಪೀಮಮಧಿಕಂ ಮೇನೇ ವಿವಾಹೋತ್ಸವಮ್ || ೬೯ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಚಂದ್ರನ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ನಲಿವಿನಿಂದಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಕನ್ನಗಳು, ಪ್ರಭುವಾದ ಅವನ ಎರಡು ಕರಕಮಲಗಳಿಂದ ಬರಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಹೊಳೆಯುವ ನಡು, ಅಂಜಕಿಯಿಂದೆಂಬಂತೆ ಪತಿಯಾದ ಅವನ ಎರಡು ಭುಜಗಳ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ ತನ್ನ ನೀಳವಾದ ಕೈಗಳು, ಇಂತಹ ರುಗ್ಮೀಣಿಯು ಆನಂದಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಮನಸ್ಸಿನವಳಾಗಿ, ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಾಂತ ಈ ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವವು ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದಳು.

೨ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದು ರೀತಿ ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಮಹೋತ್ಸವವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಅವರಿಬ್ಬರು ನಿತ್ಯ ದಂಪತಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಹಾಗೆ ಜೊತೆ ಇದ್ದದ್ದು ಮೇಲ್ನೋಟದ ವಿವಾಹದ ಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಭ್ರಮವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತೋಽಯಮಭೂಚ್ಛತುರ್ದಶಮಿತಃ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಸ್ವರ್ಗಿಷು ||೭೦||

ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯೇ ಚತುರ್ದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||೧೪||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ,
ಶ್ವಾಸ್ತವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ
ರುಗ್ಮೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೫. ಪಂಚದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಪುನಃ ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳ ಪರಾಭವ - ೧-೮ ; ರುಗ್ಮಿಯ ಪರಾಭವ - ೯, ೧೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ದ್ವಾರಕಾಗಮನ - ೧೧-೧೩; ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರ-ವರ್ಣನೆ - ೧೪; ಪ್ರಯಾಣವೈಭವ-೧೫-೨೩; ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ - ೨೪, ೨೫; ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಾಙ್ಮರ್ಶಯ - ೨೬-೫೨; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ, ಇತ್ಯಾದಿ - ೫೩-೬೧; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೨)

ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ದುಷ್ಪರ ಆಕ್ರಮಣ

ತರಣಿಮಿವ ತಮಸ್ತಮನ್ನಧಾವನ್

ಮದನವಶಾಃ ಕಿಲ ಮಾನಿನೋ ಮಹೀಶಾಃ |

ವಿಷಮಮೃಗದೃಶೀವಿಯೋಗರೋಗಾತ್

ಸ್ವತನುಮಿವೋಜ್ಜಿತುಮುದ್ಯತಾಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ || ೧ ||

ಕಾಮನಿಗೆ ವರರಾದ, ಅಹಂಕಾರಿಗಳಾದ ರಾಜರು, ಆ ಮುನ್ನ ತಮಗೆ ಸಲ್ಲದ ಜಂಕೆಯ ಕಂಗಳ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ವಿಯೋಗವೆಂಬ ರೋಗದಿಂದಾಗಿ ತಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಸಿದ್ಧರಾದವರೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಇದಿರಿಸಿ ಹೊರಟಂತೆ ಹೊರಟರು.

೧ : ೧. ಆ ರಾಜರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಹೊರಟದ್ದು ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಹೊರಟಂತೆ ಆತ್ಮವಾತಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತನ್ನ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಸಹಿಸದ ಕಾಮುಕನಾದವನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣ-ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಉದ್ಯೋಗ ನಡೆಸಿದಂತೆ, ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗದ ಅವರ ಸ್ಥಿತಿ ಮರಣದತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಆತ್ಮನಾಶಕವಾದ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿವರ್ತನಕ್ಕೆ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತು ಪ್ರೇರಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು: ಭಾಸುಂ ಯಥಾ ತಮ ಉಪೇತ್ಯ ಸುಯೋಗಕಾಮಮ್ | (೩/೨೫);

೪. ೧೧ನೆಯ ಸರ್ಗದ ೧೧ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಈ ಭಾವ ಬಂದಿದೆ.

೧. ತದಾ ಮದಾಂಧಾಃ ಪರವಪ್ತರೇನಂ ಚಮೂಛರಶ್ಯಃ ಚತುರಂಗೀಭಃ |

ಯಥಾ ಪತಂಗಾ ಜ್ವಲನಂ ಜ್ವಲಂತಂ ತಮಸಮೂಹ್ವರಣಂ ಯಥಾ ವಾ ||

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕಾಮುಕರಿಗೆ ತಕ್ಕ ದುರ್ಗತಿ

ಯೇ ಭೈಷ್ಣವ್ಯಾಃ ಪರಿರಂಭಣಿಂ ಚಕಮಿರೇ ತೇಷಾಂ ಭುಜಾಂಶ್ಚಿಚ್ಛಿದು-
ರ್ಯೇ ವಾ ತನ್ಮುಖಚಂದ್ರಚುಂಬನರುಚಿಂ ತೇಷಾಂ ಶಿರಾಂಽಪಿ ದ್ವಿಷಾಮ್ |

ಯೇ ತಲ್ಪೇ ಶಯನಂ ತಯಾ ಸಹ ಖಲಾ ಲೋಕಾಂಬಯಾ ಸಂಗರೇ
ಪ್ರೇತೈಃ ಸಾರ್ಧಮಶೀಶಯನ್ ಹರಿಭಟಾಸ್ತಾನ್ ದುರ್ಮದಾನ್ ಸಾಯಿಕೈಃ^೧ ||೨||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನಿಕರು ಬಾಣಗಳಿಂದ, ಯಾರು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಆಲಿಂಗನವನ್ನು
ಬಯಸಿದ್ದರೋ ಅಂತಹವರ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದರು; ಯಾರು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ
ಮುಖಚಂದ್ರನನ್ನು ಚುಂಬಿಸಲು ಬಯಸಿದ್ದರೋ ಅಂತಹ ಶತ್ರುಗಳ ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು
ತರಿದರು; ಯಾರು ಲೋಕಮಾತೆಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಶಯನದಲ್ಲಿ ಜೊತೆಯಾಗಿ
ಮಲಗುವ ಹಂಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೋ ಅಂತಹ ದುರ್ಮದಾಂಧರನ್ನು ಪ್ರೇತಗಳೊಂದಿಗೆ
ಮಲಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಲ್ಲದ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವರಿಗಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಘಟರು
ಅದಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದಂತಹ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡಿದರು ಎಂದರ್ಥ ; ಲೋಕಾಂಬಾ - ಜಗದಂಬೆ.

೨. ಸ್ತೋತ್ರಮಸ್ಮಿನ್ಯು ಕಾಮನೆಯೇ ಮಹಾಪಾತಕ. ಅದರಲ್ಲೂ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗಿನ
ಕಾಮನೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಪಹಾರ; ಅದರಲ್ಲೂ ಮಹಾದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಾಮನೆ ಎಂದೂ
ತೊಡೆಯಲಾಗದ ಮಹಾಪಾತಕ ; ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಬಯಸುವುದಂತೂ
ಅಂಧತಮಸ್ಸಿನ ನಿಶ್ಚಿತಹಾದಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ
ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ^೨.

೧. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ದರದಾರದ್ವಯಃ ಪೂಜ್ಯಾ ಫಲದ್ರವಾತಕಸಂಜ್ಞತಾ |

ಉಪಪಾತಕಂ ತದ್ಗತಿಶ್ಚ ವರ್ಣಬಾಹ್ಯೇಷು ಪಾತಕಮ್ |

ಮಹಾಪಾತಕಸಂಜ್ಞಂ ತು ಒತ್ರಾದೇರ್ಧಾರಧರ್ಷಣಮ್ |

ದಾರದ್ವಯಃ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಣಾಂ ಮಾನುಷಾಣಾಂ ಸ್ವಭಾವತಃ |

ಸುಮಹಾಪಾತಕಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ತದ್ಗತಿಃ ಸುಮಹತ್ತರಃ |

ಋಷಿದಾರೇಷು ಮನುಷ್ಯೇ ಗತಿರೇವ ತತೋಽಧಿಕಾ |

ದೇವದಾರಾಭಕಾಮಾಣಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗವೃತ್ತೋಽಧಿಕಃ |

ಕಿಮು ವಿಷ್ಣೋಃಪ್ರತೋ ಯೋಽಪಿತ್ತಂಗಳ್ವ ವೃತ್ತಯುಕ್ತತಃ |

ನ ಸಮಂ ಪಾತಕಂ ಕ್ಷಾಪಿ ನ ಹಿ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಭಿಕಾಮತಃ |

ಅಪಘಾತಾ ಮೂಢವಾದೋಽಪ್ಯಾತ್ಮಂ ದೂರತಸ್ತಚೇತ್ |

ಮಾನುಷೇಷು ತು ದುಃಖತ್ವಂ ಫಲದ್ರವಾಪಫಲಂ ಸ್ವತಮ್ |

ಪಾಪಾಪ್ತು ವರ್ಣಬಾಹ್ಯತ್ವಂ ತೀರ್ಯಗ್ನೋಗಿತಿಸ್ವಥಾ |

ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಯರದು ನಿತ್ಯದಾಂಪತ್ಯ

ಸಾಹಾಯ್ಯಂ ಕೃಚಕಾರ ಶಂಭುದಯಿತಾ ತದ್ವೈರಿಮಾತುಃ ಕಥಂ
ದೇವ್ಯಾಃ ಶ್ರೀಪತಿವಿಪ್ರಯೋಗಮಹರತ್ ತದ್ವಿಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ವಾ |
ಕಿಂತು ಶ್ರೀಪತಿರೇವ ತಾಂ ಸ್ವನಿರಹಾಯೋಗ್ಯಾಂ ಸಮವ್ಯಾಪಿನೀಂ
ನಿನ್ಯೇಽಶ್ಲೇಷಕಥಾಂ ಖಿಲೈಃ ಸಹ ಮುಹುಃ ಶಿಕ್ಷನ್ ಸ ರಕ್ಷನ್ ಪ್ರತಿಮ್ || ೩ ||

ಶಿವನ ವೈರಿಯಾದ ಕಾಮನಿಗೆ ತಾಯಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಗೆ ಶಿವಪತ್ನಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯು ಸಹಾಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಳು? ರುಗ್ಮೀಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಯೋಗವನ್ನು ಆ ವಿಪ್ರನಯೋಗವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಪರಿಹರಿಸಿತು ? ಆದರೆ ಸ್ವತಃ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ತನ್ನ ಎರಹಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಹಳಲ್ಲದ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರುಗ್ಮೀಯನ್ನು ತಾನೇ ಕರೆದೊಯ್ದನು; ಆ ಮೂಲಕ ದುಷ್ಟರೊಂದಿಗೆ ತಾನು ಒಡಗೂಡನು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ, ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ.

ಎ. : ೧. ರುಗ್ಮೀಗೆ ಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಯೋಗವಾಗಲು ಪಾರ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂಬ ಅವಿವೇಕಿಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುವರು.

೨. ನಿಜಕ್ಕೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮೀಯರು^೧ ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಎಂದರೆ ಅವರದು ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲದ ನಿತ್ಯ ದಾಂಪತ್ಯ ಎಂದರ್ಥ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವರಿಗೆ

ಸಹಸ್ರವರ್ಷಸರಕಂ ಕ್ಷುದ್ರವಾತಕಂ ಫಲಮ್ |
ಉಪಪಾತಕತರ್ಜಾಪಿ ಸರಕಂ ಯುಗಮಾತ್ರಕಮ್ |
ಚತುರ್ಯುಗಗಾಮಾನಂ ತು ಪಾತಕಸ್ಯ ಫಲಂ ಸ್ವತಮ್ |
ಮಹಾಪಾತಕಹಸ್ಯಂ ಚ ಕಲ್ಪಾವಧಿ ಸಮೀರಿತಮ್ |
ಸುಮಹಾಪಾತಕಾಚ್ಛಾಪಿ ಯಾವದ್ವ್ಯಲಯೋ ಭವೇತ್ |
ತತ್ತರಾಣಾಂ ಪಾತಕಾನಾಂ ಫಲಮಂಧಂತಮಃ ಸ್ವತಮ್ |
ಅಧೋಽಧೋ ದುಃಖಬಹುಲಂ ವಿಷ್ಣುರಾರಾಭಮರ್ಶನಾತ್ |
ಪಥಾವಪಿ ಪಿ ದಾರಾಣಾಂ ಭರ್ಷಣಂ ಕೋಪಕಾರಣಮ್ |
ತನ್ಮಾದ್ಯದ್ವೈಃ ಸದಾ ಪಂದ್ಯಾ ಅಗ್ನಿವರ್ಷಾಭಿಕಾಮತಃ ಇತಿ ಭರ್ಷತತ್ತ್ವೇ ||

- ಭಾಗವತತಾರ್ಕಯರ್ಣಿರಾಯ (೧೧/೧೪/೨೦)

ಭರ್ಷಣಃ ಗುಣೋತ್ತಮಾನಾಂ ತು ಸ್ವತ್ಯೈವಾಂಧಂ ತಮೋ ದ್ರವೇತ್ |

ಗುಣಸರ್ವವೃಹಾಣಿ ಸ್ಯಾದುತ್ಕರೋತ್ತರತೋಽತ್ತ ಚ |

ಅಧೋಽಧೋಽಧಿಕರೋಮಿ ಸ್ಯಾತ್ ಪೃಣಾಮಸ್ಯ ತ್ವ ಮದ್ಭತಃ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨೯/೫೪)

೧. ದೇಶತಃ ಕಾಲಶ್ಚ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಸಮೋ ನಾ ಪರಮಪುರುಷೋ ಯಸ್ಯಾಃ ಸ ಸಮಾ || ಇತಿ ತದ್ಭಾಷ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.
ದೇಶತಃ ಕಾಲಶ್ಚ ಸಮಾ ಪ್ರಕೃತಿರೀಶ್ವರೇ || - ಇತಿ ಚ ತತ್ವವ್ಯ(೪/೨/೧೦) ಇತಿ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯೋಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ವಿಮೋಗದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ; ಇನ್ನು ಯೋಗ ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯವಲ್ಲಿದೆ? ಇದನ್ನು ತೋರಿಸಲೆಂದೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾ ಅವಬ್ಬರಿಗೆ "ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ರ್ಪತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶಿವ ಕಾಮನ ವೈರಿ; ಪಾರ್ವತಿ ಶಿವನ ಪತ್ನಿ ಎಂದರೆ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ವೈರಿಯ ತಾಯಿ; ಅಂತಹವಳಿಗೆ ಎಂದಾದರೂ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಾರ್ವತಿಯು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಯುಕ್ತಿ. ತಮ್ಮ ಯುಕ್ತಿಮೆಲೆಕೆಯಂತಹ ಅಮೋಘ ಕೃತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತಿರಾಜರೇ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಈ ಯುಕ್ತಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಸೀತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೀರಾಮನಂತೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ರಕ್ತಾಂಭೋನಿಚಯೇ ಗಜಾದ್ರಿನಿಕರೈರಾಬದ್ಧ ಸೇತುಂ ಹತೈಃ

ಸುಗ್ರೀವೋದ್ಧತಸೈನ್ಯಮಾತ್ರಬಲವಾನ್ ಶ್ರೀಪೂರ್ವರಾಮೋ ಯುಧಿ |

ಪ್ರಾಚೀನಾವನಿಜಾಂ ನಿನಾಯ ಸ ನಿಜಾಮವ್ಯಗ್ರವಕ್ತ್ರಾಬುಜಾಂ

ಜಿತ್ವಾ ಪ್ರಾಕ್ತನರಾವಣಂ ಹತಬಲಂ ತಲ್ಲಗ್ನಚಿತ್ತಂ ಖಿಲಮ್ || ೪ ||

ರಕ್ತವೆಂಬ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸತ್ತ ಅನೆಗಳೆಂಬ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಸುಗ್ರೀವನ ಉದ್ಬುಧ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಬಲವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಿಂದಿನ ರಾವಣನಾಗಿದ್ದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನಿರಿಸಿದ್ದ ದುಷ್ಟ ಶಿರುಪಾಲನನ್ನು ಅವನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯೇ ಆದ ಪ್ರಸನ್ನ ಮುಖಕಮಲದ ಹಿಂದೆ ಸೀತೆಯಾಗಿದ್ದ ಆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದನು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಶಿರುಪಾಲನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದನು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಿಂದಿನ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ; ರುಗ್ಗಿಣಿ ಶ್ರೀರಾಮಪತ್ನಿಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿ. ಶಿರುಪಾಲ ರಾವಣ; ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೇತುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಸೀತೆಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇದು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ಅಂಭೋನಿಚಯ - ಸಮುದ್ರ; ಅವನಿಜಾ - ಸೀತಾ.

೧. ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ "ಯತ್ರ ಕೃಷ್ಣಸ್ತತ್ರ ನಾ", "ಯತ್ರ ನಾ ತತ್ರ ಸಃ" ಇತಿ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಮುತೀಮ್ | ಆತ ವಿವ ಸ್ವವಿರಹಾಯೋಗ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಸಮಗಾ ಚಾಸ್ಯತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಮೃತತ್ವಂ ಚಾನುಪ್ಪೋಷ್ಯ || - ಬ್ರಹ್ಮನೀತ (೪/೨/೬)

೨. ಸ್ವಭರ್ತುರನಿಪ್ಪ ಭಾರ್ಯಾ ನಾಥಯತೀತ್ಯೇತದಯುಕ್ತಮುತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಈ ಮೂಲಕ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವೇಚಿಸುವ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ^೧ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹೀಗೆ ಸ್ಪುಟಪಡಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೪. ಜಯನು ರಾವಣನಾಗಿದ್ದಾಗ ಸೀತಾಪಹರಣದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವೆಂಬಂತೆ ಅವನ ಈ ಶಿರುಪಾಲಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹತಾಶನಾಗುವಂತೆ ಆಯಿತು ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೫. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇತುವೆ; ಇಲ್ಲಿ^೨ ರಕ್ತದ ಪ್ರವಾಹವೇ ಸಮುದ್ರವಾಗಿತ್ತು; ಸೇತುನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದಂತೆ, ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ತ^೩ ಅನಗಳ ದೇಹವೇ ಅಂತಹ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದವು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೬. ಇಲ್ಲಿಯ ಪೂರ್ವರಾಮ ಎಂಬ ಪದ ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಸ್ತುತಿ(ಶ್ಲೋ.೨೫)ಯಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಭೀಮ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು (ಪೂರ್ವಭೀಮಾಜ್ಞಯಾ ತೇ..)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಂದೆ ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟ ಜರಾಸಂಧನ ಸೇನೆ

ಅಹಯೀದಹಯೀ ಕಶ್ಚಿದನಂಸೀದಪರೋಽಚ್ಯುತಮ್^೪ ।

ನಾಕ್ರಮೀದಪರೋ ವಿದ್ಧೋ ವಿಕ್ರಮಾಕೋರಯೀ ಹರೇಃ ॥ ೫ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮವೆಂಬ ಸೂರ್ಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಶತ್ರುಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಇಳಿದು ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವನಿಗೆ ಶರಣಾದರು; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಅವನಿಂದ ಪೆಟ್ಟುತಂದು ಮುಂದೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡದಾದರು.

ಏ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಶತ್ರುಗಳು ಪರಾಭವಗೊಂಡ ಬಗೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. 'ಪಲಾಯಗೈದವರು ರಾಜರು; ಶರಣಾದವರು ಸಾತ್ವಿಕರು; ಪೆಟ್ಟುತಂದು ನಿವೃತ್ತರಾದವರು ತಾಮಸರು - ಹೀಗೆ ಆ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಜೀವರೂ ಇದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವತ್ವವಿಧ್ಯವು ರಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೧. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ - ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಸಮೇತ' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

೨. ರಕ್ತಾಂಘೋನಿಷತಮೇ ರೋಗಿತಸಮುದ್ರೇ ಸೇತುಮಾಬದ್ಧ ಅಗತಾಣಾಂ ಗತಾಣಾಂ ಕ್ರಮೇಕ್ಷಿತ ಒಂಕಣತ್ ತದ್ವೇಹಾಣಾಂ ಸೇತುತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೩. ರುಗ್ಮೀನಃ ಗಜಪತಿತ್ವಾತ್ ಗಜಾ ವಿವ ಬಹವೋ ಹತಾ ಇತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೩. ಈ ಬಗೆಯ ವಿವರಣೆ ಹಿಂದಿನ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (೧೪/೨೯).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿವಾಹರಂಗದಂತಾದ ಯುದ್ಧರಂಗ

ಹುತ್ವಾ ಶತ್ರುಸಮೂಹಮುನ್ಮುಖಶಿಖಿಸ್ವೀಯಪ್ರತಾಪಾನಲೇ

ಕೃತ್ವಾ ರಕ್ತರಸಾದ್ರ್ವತಾಮಪಿ ಶರಭ್ರಾಜದ್ವೃತ್ತಿಶ್ರೇಣಿಭಃ |

ಸ್ವಸ್ಥಪ್ರೇಷಿತಪುಷ್ಪಲಾಜನಿಕರಾಕೀರ್ಣಃ ಕ್ಷಿತೀಶಾರ್ಪಿತೈ-

ರ್ವಿತ್ತೈಸ್ತತಸ್ತಮಯೋಚಿತೈಃ ಸಹ ನಿಜಾಂ ನಿನ್ಯೇ ನಿಸರ್ಗಪ್ರಿಯಾಮ್ || ೬ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉದ್ಧೃಮುಖವಾಗಿ ಜ್ವಲಿಸುವ ತನ್ನ ಪ್ರತಾಪವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಿತ್ತು-
ಗಳಂತಿದ್ದ ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹೋಮಿಸಿದನು; ಬಾಣಗಳೆಂಬ
ಹೊಳೆಯುವ ಒಳಕಾರಿಗಳಿಂದ ಆ ಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ ರಕ್ತದ ಓಕುಳಿಯನ್ನು ಆಡಿದನು.
ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿನ ದೇವತೆಗಳು ಸುರಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಗಳೆಂಬ ಲಾಜಗಳಿಂದ ಸುರಿಯುಲ್ಲಟ್ಟುವನಾಗಿ, ಆ
ಸಮಯಕ್ಕೆ ರಾಜರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಉಚಿತವಾದ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ತನಗೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಿಯಳಾದ
ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಕರೆದೊಯ್ದನು.

೪. : ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ, ಓಕುಳಿಯಾಟ, ಲಾಜಗಳ ಅರ್ಪಣೆ, ಹಾಗೂ ಉಡುಗೊರೆಗಳ
ಸಮರ್ಪಣೆ ನಡೆಯುವುದು ವಿಧಿ; ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶತ್ರುಗಳ ಸೇನೆಯನ್ನು ಹೋಮಿಸಿದ; ರಕ್ತದ
ಓಕುಳಿಯನ್ನಾಡಿದ; ದೇವತೆಗಳ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಗಳ ಲಾಜಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ; ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ
ರಾಜರು ತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಪಡೆದ
ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಆ ವಿವಾಹದ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ
ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ನಿಸರ್ಗ - ಸ್ವಭಾವ; ದೃತಿ - ಒಳಕಾರಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ಶತ್ರುಸೇನೆಯ ದುರ್ಗತಿ

ಕೃಷ್ಣೇ ಸ್ಥಾಂ ದಯಿತಾಂ ನಯತ್ಕುರುಬಲೇ ತದ್ವಂಧುಯೋಗ್ಯಾಂ ದಶಾ-

ಮಾಪನ್ನಾ ಇವ ಭೂಭುಜೋಽಂತಕಪುರೀಮನ್ವಾಗತಾ ವೈ ಗತಾಃ |

ಅನ್ಯೇ ಖಿನ್ನಮುಖಾ ದೃಗಂಬು ಸಸೃಜುಃ ಕೇಚಿಚ್ಚ ಮೂರ್ಛಾಂ ಶ್ರಿತಾ-

ಶ್ಚಿದ್ವ್ಯಾಧ್ಯಾ ಮಲಿನಾಸನಾ ಗತಗಿರಶ್ಚಿಂತಾಂ ದುರಂತಾಂ ಯಯುಃ || ೭ ||

ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು
ಕರೆದೊಯ್ದುತ್ತಿರಲು, ಹಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದ ಕೆಲವು ರಾಜರು ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ

ಉಚಿತವಾದ ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಂತೆ ಯಮವುರಿಗೆ ತೆರಳಿದರು. ಇತರರು ಬಾಡಿದ ಮುಬಿದವರಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸಿದರು. ಕೆಲವರಂತೂ ಮೂರ್ಛಗೊಳಗಾದರು; ಶಿರುಪಾಲ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾತು ಹೊರಡದವರಾಗಿ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದರು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ವಿವಾಹವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದವರ ಗತಿ ದುರಂತ-ಮಯವಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ದೃಗಂಜು - ಕಣ್ಣೀರು; ಅಂತಃ - ಯಮ.

೨. ಇದರಂತೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಸಜ್ಜನರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವೆಸಗುವ ಜನರೂ ಸಹ ದುರಂತವನ್ನೇ ಕಾಣುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ.

ಜಗದಂಬೆಯ ದ್ರೋಹದ ಫಲವಾದ ಶತ್ರುಸೇನೆಯ ಪರಾಭವ

ನ ಕೃಷ್ಣೋ ನಾಪಿ ತತ್ಸೇನಾ ಜಘಾನ ರಿಪುವಾಹಿನೀಮ್ |

ಜನನೀದ್ರೋಹಕೃಚ್ಛಿದೃಪಕ್ಷಪಾತೇನ ಸಾ ಹತಾ || ೮ ||

ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲ; ಅವನ ಸೇನೆಯೂ ಅಲ್ಲ; ತಾಯಿಗೆ ದ್ರೋಹವಾಗದೆ ಶಿರುಪಾಲನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅಳಿಯಿತು.

೧. : ೧. ಶತ್ರುಸೇನೆಯು ಅಳಿಯಲು ಅದು ಶಿರುಪಾಲನಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ದ್ವೇಷಿಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದೇ ಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ತಮೋದ್ಧಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗಮ್ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೫/೫/೨)ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು.

೨. ಭಗವದ್ರೋಹಿಗಳಿಗೆ ಬೇರಾರೂ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಬೇಕಿಲ್ಲ; ಅವರ ಪಾಪವೇ ಅವರ ಅಳಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ :

ನಾಸತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಭಾವೋ ನಾಭಾವೋ ವಿದ್ಯತೇ ಸತಃ |

ಉಭಯೋರಪಿ ದೃಷ್ಟೋಽಂತಸ್ತಸ್ಯಯೋಽಪ್ತತ್ವ ದರ್ಶಿಭಿಃ || - ಗೀತಾ (೨/೧೬)

೨. : ಇದರ ಸಾರರೂಪದಂತಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮತೀರ್ಥರ ಸೂತ್ರಿಯೊಂದು ಹೀಗಿದೆ :

ಸತಾಂ ಕೃತ್ವಾ ತು ಸಂತೋಷಂ ಪರಂ ದೇಹೀತಿ ನೋ ಪದೇತ್ |

ಸತಾಂ ಕೃತ್ವಾ ತು ಸಂತಾಪಂ ಶಾಪಂ ದೇಹೀತಿ ನೋ ಪದೇತ್ ||

ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರೀತಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಸತ್ಕಲವನ್ನು ನೀಡುವುದು. ಅದರಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ದ್ರೋಹವೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು; ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರಶಾಪಗಳ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ರುಗ್ಗಿಯ ಪರಾಭವ

ರುಗ್ಗೀ ಸ ರುಗ್ಗೀವ ಯದಾ ವಿರೋಧಂ

ಚಕ್ರೇ ತದಾ ಚಕ್ರಧರಃ ಸ ರೌಗ್ಮಮ್ ।

ಭಿತ್ವಾ ಧನುಸ್ತಸ್ಯ ಮುಹುರ್ಭವಿಷ್ಯ-

ದುದ್ಯೋಗಮುತ್ಥಾಪಯತಿ ಸ್ಮ ದೇವಃ ॥ ೯ ॥

ಧನವಂತನಂತೆ ಸೊಕ್ಕಿದ ಆ ರುಗ್ಗಿಯು ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಾವಾಗ ವಿರೋಧವನ್ನು ಬಗದನೋ ಆಗಲೇ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಸುವರ್ಣಖಚಿತವಾದ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಮುಂದೆ ಅವನು ಧನುಃಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ರುಗ್ಗಿ ಮುಂದೆ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು, ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಲೆಂದು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ನಿರೂಪಣೆ. ರುಗ್ಗಿಯ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಬಿಲ್ಲು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಪರಮಪುರುಷ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ರುಗ್ಗ - ಚಿನ್ನ ರೌಗ್ಮ - ಚಿನ್ನದ.

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ರುಗ್ಗಿಯ ದುರ್ಗತಿ

ಅಚೀಕ್ಷ ಪನ್ಮುಂಡಿತಮೂರ್ಧಜಂ ತಂ

ಶಚೀಪತಿಸ್ತುತ್ಯಕೃತಿರ್ಮುರಾರಿಃ ।

ಉಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯದ್ಗೇಹಮಗಾಧ್ವಿಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ಸ್ತದೇತದಸ್ಯಾನುಗುಣಂ ಖಿಲಪ್ಯ ॥ ೧೦ ॥

ಶಚೀಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಸಗುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ರುಗ್ಗಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಿಸಿದ; ಅವನ ಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಗೀಣಿಯು ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ ಆ ದುಷ್ಕನಿಗೆ ಅವೆಲ್ಲ ಅನುಗುಣವೇ ಆದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

೧. ಮುಹುರ್ಭವಿಸುಪತೃಪ್ತಿದಃ ಸತಿ ಅಶ್ವಯುಧನುಃಪ್ರಾಪ್ತರ್ಥಂ ತಪಃಕರಣೇಣಾನುಭೂತಬಹುತರಕ್ಷಣಂ ಏನಂ ಪುನ್ಯಾಸಾರಯುಷ್ಯಾಮಿತಿ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಧನುರೇವಾಚ್ಚಿಗ್ಧಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೨. ತತ್ತ ರುಗ್ಗೀ ಸ ಯುಯುಧಃ ಸಮದೇವೇನ ವೀರ್ಯವಾನ್ ।

ಜತಃ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪೂರ್ವಂ ತು ಶರ್ಮಾದಾಪ ಧನುರ್ವರಮ್ ॥

ತದನಾ ತೋಷಿತಾಶ್ ಕೃಷ್ಣಾದ್ಯಾಸೇವಾಮುಗಾಂವಿಶಾನ್ ।

ವಿಚೇಷ್ಯ, ಯದಾ ಕೃಷ್ಣವಿರೋಧಸ್ತೇ ತದಾ ಧನುಃ ।

ಮಾಮಾಪ್ಯತೀತಿ ತೇನೋಚ್ಚ್ರೇ ನ ವ್ಯರುದ್ಧತ ಕೇಶವಃ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೧/೨೧೦,೨೧೧)

೧. : ೧. ರುಗ್ಮಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಚೂಡನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಏರುಪೇಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಅವರು ಹೊರಬಂದ ಮೇಲೆ ರುಗ್ಮಿಯ ಗತಿ ಸರ್ವಸಾಧಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಮೂರ್ಧಜ - ಕೇಶ.

೩. ಭಾಗ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಂಡವರು ಮುಂದೆ ತಲೆಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಪಟ) ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಾಗುವುದು ಲೋಕರೀತಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಯುಕ್ತಿ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಜಯಕಾಮಿನಿಯರು

ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾವನಿಪಾಲಭಂಗ-

ಸಮುತ್ತಭಾಸ್ವಜ್ಜಯಕಾಮಿನೀಭಃ |

ಸಹಾತ್ಮದಾಸೀಭಿರನನ್ಯಕಾಂತಾ

ಜಗಾಮ ಸಾ ಚಂಚಲಲೋಚನಾಂತಾ || ೧೧ ||

ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ರಾಜರ ಪರಾಭವದ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾದ ಉಜ್ವಲವಾದ ಜಯರೂಪದ ಕಾಮಿನಿಯರೊಂದಿಗೂ, ತನ್ನ ದಾಸಿಯರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊರತು ಬೇರಾರಿಗೂ ಪಕ್ಷಿಯಾಗದ ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ ಆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು.

೧. : ೧. ^೧ರಾಜಕುಮಾರಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಯಾವ ದಾಸಿಯರೂ ಇಲ್ಲದೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಅವರ ವೈಭವಕ್ಕೆ ಬೋಧೆ ತೆರದು ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ.

೨. ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಅವರ ಹಿಂದೆ ದಾಸಿಯರು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ; ಆದರೆ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರಾಜರ ಪರಾಭವದಿಂದಾಗಿ ಜಯಿಸಿದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪದ ಆಸಂಖ್ಯ ಕಿಂಕರಿಯರು ರುಗ್ಮಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅವರದು ರಾಜವೈಭವದ ಪ್ರಯಾಣವಾಗಿದ್ದಿತೇ ಹೊರತು ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನಿಸುವಂತಹುದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಧುರೆಯಿಂದ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ರೀತಿಯೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿ ವೈಭವಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಈ ಮುಂಚಿನ ವಿವರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ರು.ವಿ.೧/೬೬)

೪. ಅನನ್ಯಕಾಂತಾ ಎಂದರೆ ಬೇರಾರಿಗೂ ಮಡದಿಯಾಗದೆ ಕೇವಲ ಮಹಾವಿಪ್ಲವಿಗಷ್ಟೇ ಮಡದಿಯಾಗುವ ಮಹಾಹರಿಮೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂದು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಗತತ್ರಿಯೋ ಹಿ ಸಂನ್ಯಾಸಾದಿನಾ ಮುಂಡಿತೇಣ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ರಾಜಕುಮಾರೀ ದಾಸೀಸಹಸ್ರೇಣ ಸಹ ಗಚ್ಛತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ರುಗ್ಗಿಯ ಪರಾಭವ

ರುಗ್ಗೀ ಸ ರುಗ್ಗೀವ ಯದಾ ವಿರೋಧಂ

ಚಕ್ರೇ ತದಾ ಚಕ್ರಧರಃ ಸ ರೌಗ್ಮಮ್ ।

ಭಿತ್ತಾ ಧನುಸ್ತಸ್ಯ^೧ ಮುಹುರ್ಭವಿಷ್ಯ-

ದುರ್ದ್ಯೋಗಮುತ್ಥಾಪಯತಿ ಸ್ಮದೇವಃ ॥ ೯ ॥

ಧನವಂತನಂತೆ ಸೊಕ್ಕಿದ ಆ ರುಗ್ಗಿಯು ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಾವಾಗ ವಿರೋಧವನ್ನು ಬಗೆದನೋ ಆಗಲೇ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಸುಖವಿಚಿತವಾದ ಜಿಲ್ಲನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಮುಂದೆ ಅವನು ಧನುಃಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ರುಗ್ಗಿ ಮುಂದೆ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು, ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಲೆಂದು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದು^೧ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ನಿದೇಶವೇ. ರುಗ್ಗಿಯ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವೆಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಪರಮಪುರುಷ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ರುಗ್ಗ - ಚಿನ್ನ ರೌಗ್ಮ - ಚಿನ್ನ.

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ರುಗ್ಗಿಯ ದುರ್ಗತಿ

ಅಚೀಕ್ಷ್ಯ ಪನ್ಮುಂಡಿತಮೂರ್ಧಂ ತಂ

ಶಚೀಪತಿಪ್ತುತ್ಯಕ್ತೃತಿರ್ಮುರಾರಿಃ ।

ಉಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯದ್ಗೇಹಮಗಾಧಿಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ಸ್ತದೇತದಸ್ಯಾನುಗುಣಂ ಖಿಲಸ್ಯ ॥ ೧೦ ॥

ಶಚೀಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಸಗುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ರುಗ್ಗಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಿಸಿದ; ಅವನ ಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಗೀಯು ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ ಆ ದುಷ್ಕನಿಗೆ ಅವೆಲ್ಲ ಅನುಗುಣವೇ ಆದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

೧. ಮುಹುರ್ಭವತಿರತಚ್ಛೇದಃ ಸತಿ ಅಕ್ಷಯಧನುಃಪ್ರಾಪ್ತರ್ಥಂ ತವಕರಣೇನಾನುಭೂತಮುತರಕ್ಷೀತಂ ಏನಂ ಮನ್ಯಾಸ್ತಾರಯಿಷ್ಯಾಮಿತಿ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಧನುರೇವಾಚ್ಛೇದಿತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೨. ತತ್ ರುಗ್ಗೀ ಸ ಯುಯುಧಃ ಸಹದೇವಃ ಸ ವೀರ್ಯವಾನ್ ।

ಚತಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಪೂರ್ವಂ ತು ಶರ್ವಾದಾಪ ಧನುರ್ವರಮ್ ॥

ತಮಗಾ ತೋಷಿತಾತ್ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನೇವಾಮುಗಾ ವಿಲಿಂಗ್ ।

ವಿಚೇದ್ಯ ಸ ಯದಾ ಕೃಷ್ಣವಿರೋಧಸ್ತೇ ತದಾ ಧನುಃ ।

ಮಾಮೇವೈತೀತಿ ತೇನೋತ್ಪ್ರೀತಃ ಸ ಪುರುಷತತೇಶವಃ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨೧/೨೧೦,೨೧೧)

೨. : ೧. ರುಗ್ಮಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಂಚಬೋಡನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ವಿರೂಪಗೊಳಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ನಿರೂಪಣೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಅವರು ಹೊರಬಂದ ಮೇಲೆ ರುಗ್ಮಿಯ ಗತಿ ಸರ್ವನಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಭಾವ; ಮೂರ್ಧಜ - ಕೇಶ.

೩. ಭಾಗ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಂಡವರು ಮುಂದೆ ತಲೆಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಪಟ) ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಾಗುವುದು ಬೋಕಲೀತಿ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಯುಕ್ತಿ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಜಯಕಾಮಿನಿಯರು

ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾವನಿಪಾಲಭಂಗ-

ಸಮುತ್ತಭಾಸ್ವಜ್ವಯಕಾಮಿನೀಭಃ |

ಸಹಾತ್ಮದಾಸೀಭಿರನನ್ಯಕಾಂತಾ

ಜಗಾಮ ಸಾ ಚಂಚಲಲೋಚನಾಂತಾ || ೧೧ ||

ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ರಾಜರ ಪರಾಭವದ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾದ ಉಜ್ವಲವಾದ ಜಯರೂಪದ ಕಾಮಿನಿಯರೊಂದಿಗೂ, ತನ್ನ ದಾಸಿಯರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹೊರತು ಬೇರಾರಿಗೂ ಪತ್ತಿಯಾಗದ ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ ಆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಿದಳು.

೨. : ೧. ^೨ರಾಜಕುಮಾರಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಯಾವ ದಾಸಿಯರೂ ಇಲ್ಲದೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಅವರ ವೈಭವಕ್ಕೆ ರೋಭೆ ತೆರದು ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ.

೨. ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಅವರ ಹಿಂದೆ ದಾಸಿಯರು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ; ಆದರೆ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ರಾಜರ ಪರಾಭವದಿಂದಾಗಿ ಜಯಿಸಿದ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸ್ವರೂಪದ ಅಸಂಖ್ಯ ಕಿಂಕರಿಯರು ರುಗ್ಮಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅವರದು ರಾಜವೈಭವದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದ್ದಿತೇ ಹೊರತು ಸಾಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಥುರೆಯಿಂದ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ರೀತಿಯೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿ ವೈಭವಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಈ ಮುಂಚಿನ ವಿವರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ರು.ವಿ.೧/೭೬)

೪. ಅನನ್ಯಕಾಂತಾ ಎಂದರೆ ಬೇರಾರಿಗೂ ಮಡದಿರಬಾರದೆ ಕೇವಲ ಮಹಾವಿಶ್ವರೂಪಿಗಷ್ಟೇ ಮಡದಿಯಾಗುವ ಮಹಾಹರಿಮೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂದು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಗತಪ್ರಿಯೆ ಹಿ ಸಂಗಾತಾದಿಗೂ ಮುಂದಿತೇನು ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥ ||

-ವ್ಯಾ.

೨. ಯಥಾ ರಾಜಕುಮಾರಿ ದಾಸಿನಪ್ರಾಣಿ ಸಹ ಗಚ್ಛತಿ ತಥೇತಿ ಭಾವಃ ||

-ವ್ಯಾ.

೫. ಆತ್ಮದಾಸೀಭಿಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯೊಂದಿಗಿದ್ದ ಆ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಿತ್ಯ ಜಯಸ್ವರೂಪದ ಕಾಮಿನಿಯರು ತಾತ್ಕಾಲಿಕಸ್ವರೂಪದವರಾಗಿರದೆ ಸದಾ ಇರುವ ನಿತ್ಯದಾಸಿಯರು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಸೂಚಿತ.

ಜೊತೆಗೂಡಿದ ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು

ತದ್ವೋಧಾ ಜಯಕಾಮಿನೀಜನಯುತಾ ಗರ್ಜಂತಿ ಧೈರ್ಯೋರ್ಜಿತಾಃ
ಯುದ್ಧಾಪ್ತಾ ವಡವಾ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ತುರಗಾ ಹ್ರೇಷಾಂ ಮುಹುಸ್ತನ್ತೇ |
ಹಸ್ತೀಂದ್ರಾಃ ಕರೀಣೀಃ ಸಮೇತ್ಯ ಪರಿತಃ ಕುವಂತ್ಯಹೋ ಬೃಂಹಿತಂ
ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟಕರೋ ಹರಿರ್ನನು ಪುರಾ ಸ್ವೀಯಾನ್ ಸಜಾಯಾನ್ ವ್ಯಧಾತ್ ||೧೨||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಡೆಯ ಭಟರು ಜಯವೆಂಬ ಕಾಮಿನೀಜನರಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಉಜ್ಜಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದು ತಂದ ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಗಂಡು ಕುದುರೆಗಳು ಹೇಷಾರವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದವು. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆಗಳು ಹೆಣ್ಣುನೆಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದು ಸಂಭ್ರಮದ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದವು. ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹೀಗೆ ತನ್ನವರನ್ನು ತನ್ನ ವಿವಾಹಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಸಪತ್ನೀಕರಣಾಗಿ ಮಾಡಿದನಲ್ಲವೇ ! ಆಶ್ಚರ್ಯ !

೪. : . ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಭಟರು, ಕುದುರೆಗಳು ಹಾಗೂ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಜೋಡಿಗಳನ್ನು ವಿರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ವಿವಾಹಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ವಿವಾಹಮಾಡಿಸುವಂತಹ ಅಪೂರ್ವಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

೨. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸದಾಚಾರಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವರಿಗೆ ತನಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಭೋಜನಮಾಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮನೆಯ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವರು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಯಜಮಾನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತನ್ನವರಿಗೆ ತನಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಭೋಜನದೊಂದಿಗೆ ಇತರ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ತನ್ನ ಅಶ್ರಿತಜನರಿಗೆ ಅದ್ವೈತ ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ವಡವಾ - ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆ.

೧. ಆತ್ಮದಾಸೀಭರಿತೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಕ್ಷಯವತಾಂ ಈದೃಶಃ ಕಾಮಿನಃ | ಸ್ವಯಮೇವಾಯಾತ್ಮಂತೀತ್ಯರ್ಥೋಪ-
ಗಮ್ಯತೇ | "ಯದಪಾಂಗಲೇಶಮಾಶ್ರಿತೃ ವಿಶ್ವವಿಜಯಂ ವಿಸ್ವಜತ್ಯಚಿಂತಾ ಶ್ರೀ" (ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ.೭/೨) ಇತಿ
ವಚನಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಭುಕ್ತೇಶಂ ಭಗವತೋ ಭೃತ್ಯಾತಿಥಿಪುರಸ್ಕರಃ |
ಭುಂಜೇತ ಪೃಥ್ವಕಂ ವಿಪ್ಲವಂ ಸ್ವರಂ ಸ್ವಧೃತಮಾನಸಃ ||

- ಸದಾಚಾರ್ಯಶ್ರೀ (ಶ್ಲೋ.೧೫)

ರುಗ್ಮೀಣೀಸಮೇತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಾರಕಾಪ್ರವೇಶ

ಅಲಂಕೃತಾಂ ನಿಜಪುರಿಂ ಜಲಜಾಯತಲೋಚನಃ |

ಹಯಹಸ್ತಿರಥೋಪೇತಃ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸಹಿತೋಽವಿಶತ್ || ೧೩ ||

ತಾವರೆಯಂತೆ ವಿಶಾಲನೇತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕುದುರೆ, ಆನೆ, ರಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೇತನಾಗಿ, ಶೃಂಗಾರಗೊಂಡಿದ್ದ ತನ್ನ ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಯನ್ನು ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರ

ಕರಂ ಜಿಘೃಕ್ಷುರೈವ ದರ್ಭಾಃ ಶರಣೋಽಥ ಯಥಾವಿಧಿ |

ಪ್ರಿಯಯಾ ಬಂಧುಭಿಃ ಸಾರ್ಧಂ ಪ್ರಿಯಯೌ ಮೂಲಮಾಧವಮ್ || ೧೪ ||

ಅನಂತರ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣವನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಬಯಸಿದ, ಸರ್ವಲೋಕಕ್ಕೆ ಆಸರೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಂಧುಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಡಗೂಡಿ ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

೧. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಅನಾದಿನಿತ್ಯನಾದ ಪತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿವಾಹಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಗನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮೂಲಮಾಧವ^೧ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮೀಣಿಯರಿಗೆ ವಿವಾಹನಡೆದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆಯ ಒಂದು ಸ್ಥಳ ಎಂಬುದಾಗಿ ದ್ವಾರಾವತೀಕಲ್ಪದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬ ವಿವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ: ಮೂಲಮಾಧವಾಖ್ಯಕ್ಷೇತ್ರೇ ರುಗ್ಮೀಣೀವಿವಾಹೋ ಜಾತ ಇತಿ ದ್ವಾರವತೀಕಲ್ಪೋಕ್ತಾನುಸಾರೇಣೇದಮುದಿತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬೆಂಬಡದ ದ್ವಾರಕೆ

ಗಚ್ಛಂತಮಾಸ್ತಾಪಯತೀವ ಕೃಷ್ಣಂ

ದ್ವಾರಾವತೀ ತತ್ಕೃತರಮೃತೋಭಾ |

ಕಾಂತೋಲ್ಲಸಂತೋಭಯಭಾಗಹೇಮ್ನಾಂ

ದ್ವಾರ್ಯಂಚಲೇನಾಭಿಮುಖೇ ಮುರಾರೇಃ || ೧೫ ||

೧. ಪ್ರಭಾಸದಿಂದ ದ್ವಾರಕೆಯತ್ತ ನಾಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಾಧವಪುರ (ಮಧುವನ) ಎಂಬ ಸ್ಥಳವೊಂದಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಣಿಯರ ಕಲ್ಯಾಣ ನಡೆದದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿ: ವ್ಯಾಯ: ಈ ಸ್ಥಳವೇ ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರ ಅಗಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಅದು ಸಮುದ್ರತೀರದ ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಆ ಸ್ಥಳವು ಸಮುದ್ರತೀರದ್ದೇ ಅಗಿರುವುದು ಗಮನ ಎನ್ನಿಸುವಂತಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅವಾರವಾದ ಶೋಭಿಪಡೆದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎದುರಿಗೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತಹ ದ್ವಾರದ ಇಕ್ಕಲಗಳ ಚಿನ್ನದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮಹಾದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರದ ಜೀಸುವಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ತಡೆಯುತ್ತಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಡಿತು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನಿಂದ ದೂರತೆರಳುವುದು ಬೇಡ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಪತಾಕೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಪತಾಕೆಯೊಂದು ಹಾರಾಡುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಇದು ಇತರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರದಿರುವಂತಹ ವಿಶೇಷತೆ. ಇದು ದ್ವಾರಕೆಗೆ ತೆರಳುವವರಿಗೆ ಐದಾರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಮುನ್ನವೇ ಗೋಚರಿಸುವಂತಹ ಪತಾಕೆ. ಅದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಲೇ ವಾಹನಾದಿಗಳಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಒಮ್ಮೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ವಂದಿಸಿ ದ್ವಾರಕೆಯತ್ತ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ದ್ವಾರಕಾಯಾತ್ರೆಯ ವಿಧಿ ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ.

೩. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳ ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಾತು ಈ ಯಾತ್ರಾವಿಧಿಯನ್ನು ಕುರಿತಾದದ್ದು ಎನ್ನುವಂತಿದೆ; ಅಂಚಲ - ಜೀಸುವಿಕೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದಿಂದ ಮಂಕಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಕೃಷ್ಣೇ ಬಲಾದ್ವೃಜತಿ ಸಾ ದ್ರವದಿಂದುಕಾಂತೈ-
ಸ್ತನ್ಮಂದಹಾಸನವಚಂದ್ರಿಕಯಾಽಶ್ರುಧಾರಾಮ್ ।
ತತ್ಸೈನ್ಯಸಂಭ್ರಮಸಮುತ್ಥರಜೋಭಿರಾಸ್ಯ-
ಮಾಲಿನ್ಯಮುದಗತವಚಾ ರಭಸಾ ಬಭಾರ ॥ ೧೬ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುನಿಂತಾಗ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅವನ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಹೊಸಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಸುರಿದ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಮನೋಹರವಾದ ಅಶ್ರುಧಾರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು; ಎಲ್ಲರೂ ತೆರಳಿದ್ದರಿಂದ ವಾಗ್ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ತೊರೆದವಳಂತೆ ಆ ಸೈನ್ಯದ ಓಡಾಟದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳಿಗಳಿಂದ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿಹೀನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು.

೪. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ದ್ವಾರಕೆಯು ದುಃಖಿಸುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮಂದಹಾಸವೇ ಚಿಹ್ನೆಗಳು, ಸೈನ್ಯದ ಓಡಾಟದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳಿ ಮುಖಕ್ಕೆ ಕವಿದ ಮಂಕು ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರವಿದೆ.

೨. 'ಪ್ರಿಯನ ಆಗಲುಮಿತಿಯನ್ನು ಸಹಿಸದ ಪ್ರೇಮಸಿಯ ಎರಹದಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪. ಶ್ರೀರಾಮನ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಅಯೋಧ್ಯೆಯು ಸಹ ಹೀಗೆ ಪರಿತಪಿಸಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡ ದ್ವಾರಕೆ
ಭರ್ತುಸ್ತತಃ ಪ್ರತಿಕೃತಿಂ ಸ್ಫುರದಾತ್ಮವಪ್ರ-
ಲಗ್ನೋಚ್ಚರತ್ನನಿಕರೇಷು ನಿಧಾಯ ದೀನಾ |
ತಸ್ಮಾವಿವಾಢ ಫಲಿತಾಚ್ಯುತಭೂಷಣೇಷು
ವಿಶ್ಲೇಷಶಂಕಹೃದಯಾಽನುಯಯಾವಿವೇಶಮ್ || ೧೭ ||

ಆ ಬಳಿಕ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಹೊಳೆಯುವ ತನ್ನ ಪ್ರಾಕಾರಗಳಲ್ಲಿನ ಖಚಿತವಾದ ರತ್ನಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ದೀನವಾದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅವನ ಭೂಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿತವಾಗಿ ಅವನ ಎರಹವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ತೆರಳುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ದ್ವಾರಕೆಯ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಪ್ರಾಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿದ್ದಂತೆ ಆಗಿದ್ದಿತು ಎಂದೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ ಅಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದೂ ಸಹ ಆ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಭವ್ಯವಾದುದು ; ವಿಶ್ಲೇಷ - ವಿಯೋಗ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯು ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಣ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ದ್ವಾರಕೆಯ ರಾಜಮಾರ್ಗದ ವರ್ಣನೆ
ಚಲತತಾಕಾನಿಲನಿರ್ಮಲೀಕೃತೇ
ರಥೌಘಚಕ್ರಾವಲಿಭಿಃ ಸಮೀಕೃತೇ |
ಸುರಾಲಿಮುಕ್ತಾಮಲಪುಷ್ಪಲಾಂಛಿತೇ
ಗಜೇಂದ್ರದಾನಾಂಬುಕದಂಬಸಿಂಹಿತೇ || ೧೮ ||

೧. ಆಗೇನ ತತ್ಕಾಲೇ ವಿಮುಕ್ತಸ್ಯಾಭಾವೋ ದೃಶ್ಯತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅಯೋಧ್ಯಾ ನಾಮ ನಗರೀ ಭಾತಿ ಸಾದ್ವೀ ವದೂರಿವ |

ವಸಂ ಗತಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ಪಾದುಕೇ ಯಾಽಕರೋತ ಪತಿಮ್ ||

-ಉತ್ತರಪ್ರಬಂಧ(೨/೨೫)

ದ್ವಾರಕೆಯ ರಾಜಮಾರ್ಗವು ^೧ಹಾರಾಡುವ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಬೀಸಿಬರುವ ಗಾಳಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿದ್ದಿತು, ರಥಗಳ ಗುಂಪಿನ ಚಕ್ರಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಸಮತಟ್ಟಾಗಿದ್ದಿತು; ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಗುಂಪುಗಳು ಸುರಿಸಿದ ಮುತ್ತಿನಂತಹ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದಿತು; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆನೆಗಳ ಮದಜಲಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ಸಿಂಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು.

ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ ರಾಜಮಾರ್ಗ

ವರಾಶ್ವಪಾರೋಚ್ಚಯಸೂಚಿತೈರ್ಹಯೈ-

ರಿತಸ್ತತೋ ಮಂಡಲಧಾವನೋದ್ಯತೈಃ |

ಪರಿಸ್ಪರ್ಶದ್ರೂಷಣಚಾಮರೋಜ್ವಲೈ-

ರ್ವಿರಾಜತೇ ಹ್ರೇಷಿತಭೂಷಿತಾನನೈಃ || ೧೯ ||

ಕುದುರೆಗಳು ಅತ್ತಿತ್ತ ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ ಓಡಲು ತೊಡಗಿದ್ದವು, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ಹಿಂಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದವು, ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಭೂಷಣಗಳಿಂದಲೂ, ಬೀಸುವ ಚಾಮರಗಳಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು, ಹೆಪ್ಪಾರವದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಮುಖಗಳಿಂದ ಬೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು; (ಅಶ್ವಪಾರ - ಅಶ್ವಾರೋಹಿ; ಹ್ರೇಷಿತ - ಹೆಪ್ಪಾರವ).

ಗಜವರ್ಗದಿಂದಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಮಾರ್ಗ

ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಸ್ಥೇಭಕದಂಬರಂಗಿ-

ಕುಂಭೈಃ ಸಮೇತೇ ಕಲಶೋಪಮಾನೈಃ |

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಕ್ತೋನ್ಮುಖಕುಂಚಿತಾಗ್ರ-

ಹಸ್ತೈಶ್ಚ ನೀಲೋತ್ಪಲತೋರಣಾಭೈಃ || ೨೦ ||

ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳಿಂದಂತಹ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲೂ ನೆರೆದಿದ್ದ ಆನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ, ರಂಗುರಂಗಾದ ಕುಂಭಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಿತು; ಆ ಆನೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಹೆಣೆದಿದ್ದ ಮೇಲ್ಮುಖವಾದ ತುದಿಯು ಬಾಗಿದ್ದ ಸೊಂಡಿಲುಗಳಿಂದಾಗಿ, ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳ ತೋರಣಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು.

ರಂಗಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ರಾಜಮಾರ್ಗ

ವಿಚಿತ್ರರತ್ನೋಜ್ವಲಭೂಷಣೌಘೈಃ

ಪಾದಾಂಬುಜೈಃ ಪ್ರಾಹುಣಿಕಾಂಗನಾನಾಮ್ |

ರಂಗಪ್ರಭಾಂ ಮುಷ್ಣತಿ ರಾಜಮಾರ್ಗೇ

ಮಂದಂ ಯಯೌ ಮನ್ಮಥಕೋಟರೂಪಃ || ೨೦ ||

ವಿವಾಹಕ್ಕೆಂದು ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಭೂಷಣಗಳ ರಾಶಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಂದ, ರಂಗಮಂಟಪದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೋಟಮನ್ಮಥರೂಪದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಡೆದನು.

ಸಮುದ್ರದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನೆ

ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಪಿತಮಾಧವಾ ಸ್ಮಿತಲಸತ್ಯೇನಾ ಚಲಚ್ಚಾಮರ-

ಪ್ರಾತೋರ್ಮಿರ್ವಿತತಾತಪತ್ರಕಮಲಾ ಹಸ್ತಶ್ವಪತ್ಯಾವೃತಾ |

ವೀಣಾವೇಣುನಿನಾದಗರ್ಜಿತಯುತಾ ವಾರ್ಧೇಃ ಸಮಾ ಸಾ ಚಮೂ-

ರಾಚ್ಛನ್ನಾನಿಮಿಷಾಂತರಾಗತಮಹೀಪಾಲೌಘಸೇನಾಸರಿತ್ || ೨೧ ||

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಂದಹಾಸರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ನೋರೆ, ಜೀಸುವ ಚಾಮರವೃಂದಗಳೆಂಬ ಅಲೆಗಳು, ಹರಡಿದ ಭತ್ತಗಳೆಂಬ ಆಮೆಗಳು, ಎಲ್ಲೆಡೆಯು ಕುಂಬಿದ್ದ ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಫದಾತಿಗಳ ಸಮೂಹ ಹಾಗೂ ವೀಣೆ, ಕೊಳಲುಗಳ ನಿನಾದವೆಂಬ ಗರ್ಜನೆ, ಮನುಷ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣದಂತಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜರ ಸೇನೆ ಎಂಬ ನದಿಗಳು, ಹೀಗೆ ಆ ಸೇನೆಯು ಸಮುದ್ರದಂತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಶ್ರೀಹರಿ, ಹೊಳೆಯುವ ನೋರೆ, ಅಲೆಗಳ ರಾಶಿ, ಆಮೆಗಳು, ಮೀನುಗಳು, ಗಂಭೀರವಾದ ಘೋಷ ಹಾಗೂ ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ನದಿಗಳು, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇರುವಂತೆ ಆ ಸೇನಾ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ನೋರೆ, ಜೀಸುವ ಚಾಮರಗಳೆಂಬ ಅಲೆಗಳು, ಭತ್ತರೂಪದ ಆಮೆಗಳು, ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ಧ್ವನಿಗಳ ರೂಪದ ಘೋಷ, ಮನುಷ್ಯರೂಪದ ಅಸಂಖ್ಯದೇವತೆಗಳು, ರಾಜರುಗಳ ಸೇನೆ ಎಂಬ ನದಿಗಳು ಇದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರಾತ - ಸಮೂಹ; ಅನಿಮಿಷ-ದೇವತೆಗಳು; ಮೀನುಗಳು; ಕಮಲ- ಆಮೆ; ವಾರ್ಧಿ-ಸಮುದ್ರ.

೨. ಸೇನೆಯು ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಸೇನಾಸಮುದ್ರ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೈನ್ಯವು ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಇತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಅಪೂರ್ವ ರೂಪಕದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಗಗನಚುಂಬಿಯಾದ ಸೇನೆಯ ಧೂಳಿ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶವಾಹರಥಹಸ್ತಿಭಟೌಘವೇಗಾ-

ಜ್ಞಾತಂ ವ್ರಜತ್ ತ್ರಿದಿವಮಾತ್ರರಯಂ ರಜಸ್ವತ್ ।

ಕೃಷ್ಣಾನುಷಂಗಿಚಿದಚೇತನಸಂಗಭಾಜೋ

ವಕ್ತಿ ತ್ರಿವಿಷ್ಣುಗತಿಂ ಗತಮೇಧಸೋಽಪಿ ॥ ೨೩ ॥

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಹನಗಳಾದ ರಥ, ಆನೆ ಹಾಗೂ ಭಟರ ಸಮೂಹದ ವೇಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆ ಧೂಳಿಯು ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಕ್ಕೊಳಗಾದ ಜಡ, ಚೇತನಗಳ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಬಂದಂತಹ ವಿವೇಕರಹಿತನಿಗೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪರ್ಕಹೊಂದಿದ, ಚೇತನ ಅಥವಾ ಜಡದ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೊಳಗಾದ ಜ್ಞಾನರಹಿತನಿಗೂ ಸದ್ಗತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದು ಭಾವ; ತ್ರಿದಿವ - ಸ್ವರ್ಗ; ತ್ರಿವಿಷ್ಣು - ಸ್ವರ್ಗ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನ ಇರುವ ಚೇತನರು ಎಂದರೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಸಜ್ಜನರು ಎಂದೂ ಅಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳು ಎಂದರೆ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದವು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇನಗಳಲ್ಲಿ ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಭಟರು ಚೇತನಗಳಾದರೆ, ರಥಗಳು ಅಚೇತನ. ಅವುಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಧೂಳು ಮೇಲ್ಕುಖವಾಗಿ ವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಆ ಧೂಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಆನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸದ್ಗತಿ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆ ಎಂಬಂತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ಕಂಡ ಸಾಗರ

ವಿಚಿತ್ರರತ್ನದ್ವೈರಂಗಕಾಂತ್ಯಾ

ಸುಮೌಕ್ತಿಕೌಘಾಕ್ಷತಲಾಜರಾಜ್ಯಾ ।

ಮಂದಾನಿಲಾಖ್ಯವ್ಯಜನೈಃ ಸ್ವತೀರೇ

ಸಿಂಧುಃ ಸ್ವಜಾಮಾತರಮರ್ಚತೀವ ॥ ೨೪ ॥

ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಬಗೆಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ರಂಗಕಾಂತಿ, ಉತ್ತಮ ಮುಕ್ತಿನ ಸಾಲುಗಳ ರೂಪದ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಗೂ ಲಾಜಗಳ ಕಾಂತಿ, ಮಂದಾನಿಲ ರೂಪದ ವ್ಯಜನ,

೧. ಕೃಷ್ಣಾನುಷಂಗಿ ಚಿದಚೇತನೌ ಸಜ್ಜನಸಾಲಿಗ್ರಾಮೌ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ದಸ್ತವ್ರಜದಾತೀಣಾಂ ಚೇತನರೂಪತ್ವಾತ್ ರಥಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವಾತ್ ಉಭಯೋರಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸೇನಾಂಗಳ್ವೇನ ತದನುಷಂಗಿತ್ವಾದುತ್ಪನ್ನರಹಸೋ ಜಡತ್ವೇನ ಬುದ್ಧಿರಹಿತತ್ವಾಚ್ಚೈವಂ ನಿರರ್ಥನಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮಂದಾನಿಲಾಖ್ಯವ್ಯಜನೈಃ ಸ್ವತೀರೇ ಪ್ರತಿಪದಂ ಮಂದಾನಿಲಾಗಮಃ ಸೂಚ್ಯತೇ ।

-ವ್ಯಾ.

ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಸಮುದ್ರವು ತನ್ನ ತೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ತನ್ನ ಅಳಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸುತ್ತಿರುವಂತಿತ್ತು.

ವಿ. : ತನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಿಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ವಯಂವರವನ್ನು ವರುಣ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಮುದ್ರದ ಅಳಿಯ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹರಡುವಂತೆ ಕಂಡ ಸಮುದ್ರ

ತುಂಗೈಸ್ತರಂಗೈರ್ಧೃತಶಂಖಚಕ್ರೈಃ

ಕೀರ್ಣಂ ಪಯಃಫೇನಸಿತಂ ವಿತನ್ವನ್ |

ಹಸ್ತೈರ್ಮುರಾರೇವೃಜತೋಽಧಿ -

ಮಾರ್ಗಂ ವಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿಸ್ತಾರಯತೀವ ವಾರ್ಧಿಃ || ೨೫ ||

ಶಂಖ-ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಎತ್ತರದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಮುದ್ರವು, ನೊರೆಯಿಂದ ಶುಭ್ರವಾದ ನೀರನ್ನು ಹರಡುತ್ತಾ , ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಹಸ್ತಗಳಿಂದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹಾಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿ. : ೧. ಿದ್ವಾರಕೆಯ ಬಳಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿನ ಚಕ್ರತೀರ್ಥವೆಂಬ ಗೋಮತೀ ಸಮುದ್ರ ಸಂಗಮ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಚಕ್ರಾಂಕಿತಗಳು ಹಾಗೂ ಶಂಖಗಳು ದೊರೆಯುವುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎತ್ತರದ ಅಲೆಗಳು ಚಕ್ರ-ಶಂಖ ಧರಿಸಿ ತೋಳುಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತೋಳುಗಳ ಹಾಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಿತ ಅಂಗಗಳ ಮೇಲೆ ವೈಷ್ಣವ ಲಾಂಛನಗಳಾದ ಚಕ್ರ-ಶಂಖಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು^೧ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಹಸ್ತಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವುದು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ^೨.

೧. ದ್ವಾರವತ್ಯಾಃ ಸಮೀಪೇ ಸಮುದ್ರಾತ್ ಶಂಖಚಕ್ರಾಂಕಯೋರುತ್ತೇರಿರದಮುನಿತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

ಚಕ್ರತೀರ್ಥಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ ವರ್ಣಿತುಂ ಕೇನ ಶಕ್ಯತೇ |

ಯಚ್ಚಲಾಮುಪಿ ಸಂಗೀನ ವಿಧತ್ತೇ ವಿಶ್ವವಂದಿತಾಮ್ ||

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೯೫)

೨. ಶಂಖಚಕ್ರಧರೈರಿತಿ ಪೃಷ್ಠಪಥಮೇರ್ ದ್ವ್ಯಾಕ್ಷತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಮಾಮೃಸಂ ಭವನಗುರುಂ ವಿನಿಂದತೇತ್ಯಂ ನಿರ್ಭತ್ಯಾ ಭೃಪತದಿವ್ಯೋತ್ತರಂಗಹಸ್ತಃ |

ಸಂಕ್ಷೋಭಃ ಪುನಃಪುನಃಫೋಷಫೋರವೇಷಃ ಸಂರಂಭಿ ವಿಲದಮನಾಯ ಸಿಂಧುರಾಜಃ ||- ಸು.ವಿ(೧೬/೧೬)

ವಿವಾಹಮಂಟಪದಂತಿದ್ದ ಉಪವನ

ನೀಲಾಶ್ವದ್ಯುತಿವತ್ಪ್ರತೋಭಿಭರಧೋವ್ಯಾಲಂಬಪುಷ್ಪಸ್ಪುರ-
ನ್ಮುಕ್ತಾದಾಮಭಿರುಲ್ಲಸತ್ಕಿಸಲಯಶ್ರೇಣೀವಿತಾನೋಜ್ವಲೈಃ |
ಸಿಂಧುಪ್ರೇಷಿತರತ್ನಸಂಹಿತತಲೈರ್ವೃಕ್ಷೈಃ ಸುವರ್ಣೋನ್ನತ-
'ಸ್ತಂಭಾಂಗೈರ್ಮಣಿಮಂಡಪಾನುಕೃತಿಭಿಯುಕ್ತಂ ಸಮಾನಾಯತೈಃ || ೨೬ ||

ವಿಷ್ಣುಗಂಬಿಫಲೋಚ್ಚಯಂ ಕಲಪಿಕ್ಯೆರಾರಬ್ಧಗೀತಂ ವನಂ
ಗರ್ಜದ್ವಾರಿಧಿಮರ್ದಲಂ ಶುಕವಚಸ್ತೋತ್ರಂ ಸ್ವತನ್ವೀಕ್ಷಯಾ |
ನೃತ್ಯತೈಕಿನಟೀಮನೋಜ್ವಮಲಿಗೀರ್ವೀಣಾನಿನಾದಂ ಪತ-
ತ್ತುಷ್ಠಾಘಾತಲಾಜವೃಂದಮವಿಶನ್ಮಾಂಗಲ್ಯವೇಶೋಪಮಮ್ || ೨೭ ||

ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಕಾಂತಿಯ ಎಲೆಗಳ ತೋಫೆ, ಇಳಿಬಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಗಳ ರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತಿನ ಹಗ್ಗಗಳು, ಕೆಂಗೊಳಸುವ ಚಿಗುರುಗಳ ಸಾಲುಗಳ ರೂಪದ ವಿತಾನ, ಸಮುದ್ರರಾಜ ಕಳುಹಿಸಿದ ರತ್ನವಿಚಿತವಾದ ತಲಗಳು, ಸಮಾನಪ್ರಮಾಣದ ಸುರ್ವಣ ಉನ್ನತ ಸ್ತಂಭಗಳಂತಹ ಮಣಿಮಂಟಪವನ್ನು ಹೋಲುವ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸುತ್ತಲೂ ಇಳಿ ಬಿದ್ದಂತಹ ಹಣ್ಣಿನ ರಾಶಿಗಳು, ಹಾಡಲುತೊಡಗಿದ್ದ ಮನೋಹರವಾದ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಗೀತೆಗಳು, ಫರ್ಜಿಸುವ ಮೇಘಗಳ ರೂಪದ ಮದ್ದಲೆಗಳು, ಗಿಳಿಗಳ ಉಲಿತ ರೂಪದ ಸ್ತುತಿಗಳು, ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರ ರೂಪದ ವೀಣಾ ನಿನಾದ, ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸುರಿಯುವ ಪುಷ್ಪಗಳ ರಾಶಿಯ ರೂಪದ ಅಕ್ಷತೆ, ಲಾಜಗಳ ರಾಶಿ, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಸರ್ತಿಸತೊಡಗಿದ್ದ ನವಿಲುಗಳ ರೂಪದ ನರ್ತಕಿಯರಿದಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದ ವಿವಾಹ ಮಂಟಪದಂತಿದ್ದ ವನವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

೨. : ೧. ಸಮುದ್ರತೀರದ ವನದ ಪರಿಸರವೇ ಸಹಜವಾದ ವಿವಾಹಮಂಟಪದ ರೋಘೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳು, ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳು, ವಿತಾನಗಳು, ರತ್ನಗಳು, ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಣ್ಣುಗಳು, ಮಂಗಳಕರವಾದ ಸಂಗೀತ, ಮದ್ದಲೆಯ ಧ್ವನಿ, ಸ್ತೋತ್ರಗಳು, ನರ್ತಕಿಯರ ನರ್ತನ, ವೀಣಾ ನಿನಾದ, ಲಾಜ, ಅಕ್ಷತೆಗಳು, ವಿವಾಹ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ರೋಘೆ ನೀಡುವ ಮಂಗಳಕರ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ಆ ವನದಲ್ಲಿನ ಎಲೆ, ಹೊಪ್ಪೆ, ಎಸಳು, ವೃಕ್ಷಗಳು, ಹಣ್ಣುಗಳು, ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಗಾನ, ಮೇಘಗಳ ಫರ್ಜನೆ, ಗಿಳಿಗಳ ಮಾತು, ನವಿಲುಗಳ ಕುಣಿತ, ದುಂಬಿಗಳ ಝೇಂಕಾರ, ಜಿಳುತ್ತಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಇವುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆ ವನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ನೀಲಾಶ್ವ-ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ; ಕಿಸಲಯ- ಪಲ್ಲವ; ಕಲಪಿಕಗಳು-ಮಂಜುಲಧ್ವನಿಯ ಕೋಗಿಲೆಗಳು.

ಮೂಲಮಾಧವಕ್ಷೇತ್ರದ ಹಿರಿಮೆ
ಯದಿಂದಿರಾಯಾಸ್ತದಭೂದ್ಧಿ ಮೂಲಂ
ಪ್ರಿಯಾಂಗಸಂಶ್ಲೇಷಮಹೋತ್ಸವತ್ರಿಯಃ |
ತತ್ಪ್ರದಾಯಾರ್ಥಃ ಪ್ರವದಂತಿ ನೂನಂ
ಸ್ಥಲಂ ಸ್ಥಲಜ್ಞಾ ಭುವಿ ಮೂಲಮಾಧವಮ್ || ೨೮ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಲಿಂಗನ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಥಳದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೂಲಮಾಧವ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಎ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರಿಗೆ ವಿವಾಹನಡೆದ ಆ ಸ್ಥಳ "ಮೂಲಮಾಧವ" ಎಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರ.

ಸಮುದ್ರದ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಘೋಷ

ಆಸನ್ ನೃಪಾಃ ಕೇಚನ ಭೀಷ್ಮಪುತ್ರಾಃ
ಪಕ್ಷೇ ಸದಾರಾ ಅಪರೇ ಮುರಾರೇಃ |
ವಾರ್ಧಿಸ್ತದಾ ಗರ್ಜತಿ ವಾರಿಜಾಕ್ಷಾಃ
ಪಕ್ಷೇಽಹಮೇವೇತಿ ವದನ್ನಿವೋಚ್ಛಿಃ || ೨೯ ||

ಕೆಲವು ರಾಜರು ಆಗ ಸಪ್ತೀಕರಾಗಿ ಭೀಷ್ಮಕಪುತ್ರಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷ ವಹಿಸಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದರು; ಆಗ ಸಮುದ್ರವು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾನೇ ಇರುವೆನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದೋ ಎಂಬಂತೆ ಭೋರ್ಗರೆಯತೊಡಗಿತು.

ಎ. : ೧. ವಾಜ್ಞೇಶ್ವರಿಯ ಮೊದಲಾದ ವಿವಾಹದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯತೊಡಗಿದಂತೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲವು ರಾಜರು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷದವರು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷದವರು ಎಂಬುದಾಗಿ, ಆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು ಎಂದರ್ಥ; ಭೀಷ್ಮ- ಭೀಷ್ಮಕ.

೨. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವು ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ತಾನೇ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದ್ದಿತು; ಎಂದರೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಥನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತರಾದವರಾದ್ದರಿಂದ

ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರರಾಜನ ವರುಣನ ಪುತ್ರಿಯಿದ್ದಂತೆ; ಅದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಮುದ್ರ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇತರರು ಆ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸುವುದು ವಿಶಕ್ಕ ? ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

ವಾಜ್ಞಪ್ತಿಯದ ಸಿದ್ಧತೆ

ರತ್ನೋಘಪೂರ್ಣರವಿವರ್ಣಸುವರ್ಣಪಾತ್ರೇ

ಸತ್ಕರ್ಣಪತ್ರಮುಖತೋಭನವಸ್ತುರಾಶಿಮ್ |

ವಿಸ್ತೀರ್ಯ ಶಂಖಪಟಹದ್ವನಿಪೂರಿತಾಶಾ

ಜಗ್ಮುರ್ವಧೂಗೃಹಮಥೋತ್ಸವನಿರ್ಣಯಾಯ || ೩೦ ||

ಬಳಿಕ ರತ್ನಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ತುಂಬಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳಗುವ ಸುವರ್ಣಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಓಲೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳ ವಸ್ತುಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಶಂಖ, ಭೇರಿಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸುತ್ತಾ ಆ ಮಹೋತ್ಸವದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ವಧೂಗೃಹಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು.

ವಿ. : ೧. ವಿವಾಹದ ಮೊದಲ ಕಾರ್ಯವಾದ ವಾಜ್ಞಪ್ತಿಯಕ್ಕಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಕ್ಷ ವಹಿಸಿದ್ದವರು ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪಕ್ಷವಹಿಸಿದ್ದವರ ಬಳಿಗೆ ಸುವರ್ಣಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಗಳ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾದ್ಯವಿಶೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ತೆರಳಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಕರ್ಣಪತ್ರ- ತಾಟಕ, ಕರ್ಣಾಭರಣವಾದ ಓಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ದುರ್ಘಟವೆನ್ನಿಸಿದ ಘಟನೆ

ವಿವಿಚ್ಛ ಸರ್ವಾಂಗವಿಚಾರಕಾಲೇ

ತಯೋಃ ಸಮಂತಾದ್ಭಟನಾ ಕಿಲಾಸೀತ್ |

ಸುಪೀನದೇವೀಸ್ತನಮಧ್ಯದೇಶೇ

ಸುದುರ್ಲಭಾ ಸಾ ಪರಮಚ್ಯುತಸ್ಯ || ೩೧ ||

ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಸಕಲ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಘಟನೆ ನಡೆಯಿತು; ಆದರೆ ಅದು ಉಚ್ಚದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಸ್ತನಗಳ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತುಂಬಾ ದುರ್ಘಟವೆನ್ನಿಸಿತು.

ಕನ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾದ ವರನ ಕಡೆಯವರು

ಕನ್ಯಾಮಿಮಾಂ ಕನಕದಾಮಕದಂಬಗೌರೀಂ

ಧನ್ಯಾಂ ದಿಶಂತು ಹರಯೇ ಹರಿನೀಲಭಾಷೇ |

ಯುಕ್ತಸ್ತಯಾಽಯಮುದವಾಹ ಇವಾತ್ರವಿದ್ಯು-

ದ್ವಿಷ್ಟ್ವ ಕರಿಷ್ಯತಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಮರ್ಥವರ್ಷಮ್ || ೩೨ ||

ಚಿನ್ನದ ಮಾಲೆಯಂತೆ, ಕದಂಬಪುಷ್ಪದಂತೆ, ಗೌರವರ್ಣದ ಈ ಧನ್ಯೆಯಾದ ಕನ್ಯೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಕಾಂತಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೀಡಬೇಕು; ಅವಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅವನು ಮಿಂಚಿನೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ ಮೇಘದಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಮಳೆಗರೆಯುವನು.

೧. : ೧. ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೋಡ ಮಳೆ ಸುರಿಸುವಂತೆ ರುಗ್ಮೀಣೀ ಸಮೇತನಾಗುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಮಸ್ತ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವನು ಎಂದರ್ಥ; ಉದವಾಹ - ಮೇಘ.

೨. ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಮಿಂಚಿಗೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮೋಡಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ-ನಾರಾಯಣರ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ರುಗ್ಮೀಣೀಲ್ಯಾಣ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಭಕ್ತರ ಸಕಲ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳು ಈಡೇರುವವು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಪ್ರಮರ್ಥ - ಪುರುಷಾರ್ಥ.

ವರ-ಕನ್ಯೆಯರ ವಂಶಮದ್ಧಿ

ವೈದರ್ಭವಂಶೋದಧಿಜಾತರತ್ನ-

ಮಿಯಂ ಸತೀ ಸೋಽಪ್ಯುದುನಾಯಕಸ್ಯ |

ಕುಲೋದ್ಭವಾಲಂಕೃತಿರೇತಯೋಸ್ತತ್

ಪರಂಪರಾಯೋಗ್ಯಮವೈತ ಯೋಗಮ್ || ೩೩ ||

ಭೀಷ್ಮಕನ ವಂಶವೆಂಬ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ರತ್ನ ಈ ರುಗ್ಮೀಣೀ; ಆ ಕೃಷ್ಣನೆಂತೂ ನಕ್ಷತ್ರರಾಜನಾದ ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಭೂಷಣವ್ರಾಯನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರ ಯೋಗವು ಅವರ ಪರಂಪರೆಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಿರಿ.

೧. : ೧. ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ರತ್ನ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಕನ್ಯಾರತ್ನ ಎಂಬ ಪದದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ನಿರೂಪಿತ; ಅದರಂತೆ ಚಂದ್ರವಂಶಕ್ಕೆ ಭೂಷಣ ಎಂಬುದರ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯು ಸೂಚಿತ. ಹೀಗೆ ಕನ್ಯಾ ಹಾಗೂ ವರ ಇಬ್ಬರು ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಂತಹ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೧. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಜಾತತ್ವೇನ ರುಗ್ಮೀಣ್ಯಾ; ಲಕ್ಷ್ಮೀತೋಷ್ಠಾ ಸೋಮಕುಲೋದ್ಭವಾನಾಂ ಪುರುಷಾಣಾಂ ಅಲಂಕೃತಿರಿತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮತೋಷ್ಠಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಯೋಃ | ಮೂಲರೂಪಯೋಗಾವ್ಯವರಂಪರಾಯೋಗೋಽವಶಃ | ರತ್ನಮಲಂಕೃತಿರತ್ಯನೇನ ರತ್ನಸ್ಯ ಸುವರ್ಣಾಭರಣಸ್ಯೇವ ಮನೋಹರಸ್ಯಪುರುಷಯೋರೇವ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಿರ್ಭೋಯೋಗ ಏಕ ಇತಿ ತ್ರೇಧಾ ಸಂಬಂಧಭೂತನಾ ಪ್ರದರ್ಶಿತೇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ |

-ಪ್ರಾ.

೨. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ನಡೆಯುವ ವಿವಾಹಗಳು ಅನುರೂಪವೆನ್ನಿಸದೆ, ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗವು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗೀಯರ ಪರಸ್ಪರ ಅನುರೂಪತೆ

ಪದ್ಮಾಲಯಾ ಸಾ ಕಿಲ ಪಾವನಾಂಗೀ

ನಾರಾಯಣೋಽಯಂ ನವನೀರದಾಭಃ |

ತೇನಾನಯೋಃ ಸುಸ್ಥಿರಮೇವ ಯೋಗಂ

ಮನ್ಯಾಮಹೇಽನ್ಯೋನ್ಯವಿಭೂತಿಹೇತುಮ್ || ೩೪ ||

ಈ ಪಾವನ ದೇಹದ ರುಗ್ಗೀಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪದ್ಮವಾಸಿನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಈ ನೀಲ-ಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾರಾಯಣನೇ ! ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರ ಯೋಗವು ಪರಸ್ಪರ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸುಸ್ಥಿರವಾದ ಯೋಗ ಎಂದೇ ಭಾವಿಸುವೆವು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗೀಯರ ಯೋಗದ ಅನುರೂಪತೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಮಲ ಹಾಗೂ ಮೇಘಗಳಿಗೆ, ಪರಸ್ಪರ ಶೋಭೆ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ರುಗ್ಗೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಯೋಗ ಪರಸ್ಪರ ಭೂಷಕ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಕಮಲಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಶೋಭಿಸಲು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಹಿರಿಮೆ ಮೇಘದ್ದು ; ಅದರಂತೆ ರುಗ್ಗೀಯ ಸಕಲ ಹಿರಿಮೆಗೂ ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಮೂಲ ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಮೇಘೋಚಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ನೀರು ಮತ್ತು ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೂಷಕತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಕಮಲದ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಜಲ ನೀಡುವ ಮೇಘ ಉಪಜೀವ್ಯ ಎನ್ನಿಸುವುದು; ಆದರೆ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಕಮಲ ಸರ್ವಥಾ ಉಪಜೀವ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಅದರಂತೆ ನಾರಾಯಣನು ಸ್ವರತ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ.

೪. ಪಾವನಾಂಗೀ - ರುಗ್ಗೀಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಾಕ್ಷಾದ್ರೂಪವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಅಪ್ರಾಕೃತರೂಪ ಎಂದರ್ಥ ; ಇದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನ ಸಕಲ ಅವತಾರಗಳಂತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಕಲ ಅವತಾರಗಳೂ ಸಹ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಹಾಗೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಮೇಘಾಂತ ಸೂಚಿತ.

೧. ಪದ್ಮಜಲಶೋಭಾಕಾರಿತ್ವಮಾತ್ರಮ್ | ಜಲಸ್ಥ ತು ಪದ್ಮೋಜ್ಜ್ವಲಕೃತ್ಯೇನ ವದಂತಂ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ನವನೀರದಾಭ ಇತ್ಯೇನ ನೀರದಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ಪರ್ಧಿತಯಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತದಪಾರೋತ್ತಮ ಪದ್ಮಾನಿಪ್ಪಾಪಹಾರಕೃತ್ಯೇ ಧ್ವನಿ ರುಗ್ಗೀವೈರಣಾರಕೃತ್ಯಂ ಚ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಕನ್ಯೆಯ ಕಡೆಯವರು ಮುಂದಿಟ್ಟ ಬೇಡಿಕೆ
 ಆರ್ಯಃ ಸ್ವಭಾರ್ಯಾಂ ಯದಿ ಭಾರಕಾರ್ಯೇ
 ನೈವೋಪದಿತ್ಯಾನ್ನ ಪುನಃ ಕದಾಽಪಿ |
 ವಿನಾಂ ತ್ಯಜೇಜ್ಜಾತ್ಯಪಿ ನಾತ್ರ ಕುಪ್ಯೇ-
 ದ್ಗೃಹ್ಣಾತು ತರ್ಹ್ಯಬ್ಜಮುಖೀಕರಂ ನಃ || ೩೫ ||

ಪೂಜ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಭಾರದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ತೊಡಗಿಸಕೂಡದು, ಅವಳನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಸಹ ಬಿಟ್ಟಿರಕೂಡದು, ಅವಳ ಮೇಲೆ ಒಮ್ಮೆಯು ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು, ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವನು ಈ ನಮ್ಮ ಕಮಲಮುಖಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಿ.

ಪ. : ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಲು, ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಕೋರಿಕೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಡಲಾಗಿದೆ: ಮೊದಲನೆಯದು, ಹೆಚ್ಚು ಭಾರದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಕೂಡದು, ಎರಡನೆಯದು ಎಂದೂ ಬಿಟ್ಟಿರಕೂಡದು, ಮೂರನೆಯದು ಎಂದೂ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಕೂಡದು ಎಂದು.

ಕನ್ಯೆಯ ಕಡೆಯವರು ಮುಂದಿಟ್ಟ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಬೇಡಿಕೆಗಳು
 ಸಂದೇಶಮಾತ್ರಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ ಹರೇ ಗೃಹಂ ನಃ
 ಸಂಪ್ರೇಷಯಿಷ್ಯಸಿ ಕರಿಷ್ಯಸಿ ನಾನ್ಯಪತ್ನೀಮ್ |
 ಬಂಧೂನ್ ಸ್ಮರಿಷ್ಯಸಿ ವಿಭೋ ಯದಿ ವಿಶ್ವದೋ ನ-
 ಸ್ತಾರ್ತರ್ಹಿ ವಲ್ಲುವದನಾ ವರಯೇದ್ದರಿಷ್ಯಮ್ || ೩೬ ||

ಎಲೈ ವಿಧುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ! ಸಕಲವನ್ನು ನೀಡುವ ನೀನು ನಮ್ಮ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆಯೇ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಇವಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಬೇಕು; ಇನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನು ವರಿಸಕೂಡದು; ಅದರಂತೆ ಬಂಧುಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ನೀನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು; ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ಮನೋಹರ ಮುಖದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ವರಿಸುವಳು.

ಪ. : ೧. ಇವರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮೂರು ಕೋರಿಕೆಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ತವರು ಮನೆಗೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಅವಳ ಮನೆಯವರು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಕೋರುತ್ತಲೇ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವುದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಹಾಗೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಬಂಧುಜನರನ್ನು ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುವುದು; ವಲ್ಲು - ಮನೋಹರ.

೨. ಈ ಆರು ಕೋರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ

೧. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಖ್ಯಗೃಹಂ ಚತುರ್ದಶಲಸತ್ತ್ವಾಪಾದಶೋಭಂ ಹರೇಃ
ಸಾಧ್ವಿಯಂ ಸತತಂ ವಿಚಾರಯತು ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಗೃಹಸ್ಯೋಚಿತಮ್ |
ಸ್ವರ್ಣಾದ್ರಿಕ್ಷಿತಿಧಾನ್ಯರತ್ನಲವಣಕ್ಷೀರೇಕ್ಷುಸರ್ಪಿದಧಿ-
ಸ್ವಾದ್ರೂದಾದಿ ಸುತಾಂಶ್ಚ ಪದ್ಧಜಮುಖಾಂಸ್ತೇಷಾಂ ಧುರಂ ಮಂದಿರಮ್ ||೩.೭||

ಹದಿನಾಲ್ಕು ಶೋಭಾಯಮಾನ ಪ್ರಾಸಾದಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೆ; ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸುವರ್ಣಪರ್ವತವಾದ ಮೇರು, ಭೂಮಿ, ಧಾನ್ಯಗಳು, ರತ್ನಗಳು, ಲವಣ, ಕ್ಷೀರ, ಇಕ್ಷುರಸ, ತುಪ್ಪ ಮೊಸರು ಹಾಗೂ ಶುದ್ಧೋದಕ ಮೊದಲಾದವು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಮಕ್ಕಳು; ಅವರ ಭಾರವನ್ನು ಹಾಗೂ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಇವಳು ಸದಾ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿ. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮನೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಆತಳ, ವಿತಳ, ಸುತಳ, ತಳಾತಳ, ರಸಾತಳ, ಮಹಾತಳ ಹಾಗೂ ಪಾತಾಳ ಎಂಬ ಏಳು ಅಧೋಲೋಕಗಳು; ಭೂ, ಭುವಃ, ಸ್ವಃ, ಮಹಃ, ಜನಃ, ತಪಃ, ಸತ್ಯಂ ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ಏಳು ಲೋಕಗಳು. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೧೪ ಉಪರಿಗಳು. ಮೇರುಪರ್ವತ, ಭೂಮಿ, ಧಾನ್ಯ, ರತ್ನಗಳು, ಲವಣ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳು, ಅವರ ಸತ್ಯಲೋಕಾದಿಮಂದಿರಗಳು, ಇವುಗಳನ್ನು ಸದಾ ನೋಡಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು; ಅವಷ್ಟೇ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕೆಲಸ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿ ಇಡೀ ವಿಶ್ವದ ತಾಯಿಯಾಗಿ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಸದಾ ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಭಾವ ಅಡಗಿದೆ.

೨. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕದ ಶ್ಲೋಕ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಗ್ರಹಃ ಕಮಲಭೂಃ ಸೂನುಗರುತ್ಮಾನ್ ರಥಃ
ಪೌತ್ರಶೃಂಧ್ರವಿಭೂಷಣಃ ಸುರಗುರುಃ ಶೇಷಶ್ಚ ಶಯ್ಯಾ ಪುನಃ |
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ ಪರಮಂದಿರಂ ಸುರಗಣಾ ಯಸ್ಯ ಪ್ರಭೋಃ ಸೇವಕಾಃ
ಸ ತ್ವಲೋಕ್ಯಕುಟುಂಬಪಾಲನಪರಃ ಕುರ್ಯಾದ್ಧರಿಮಂಗಲಮ್ ||

೧. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದಿಗಾಮುತೇಷಾಂ ಸಂಪದ್ರೂಪಕ್ಷೇಣಾಸ್ವಾಶ್ಚ ಸಂಪದಭಿಮಾನಿಶ್ರೀತ್ವೇಣೈವ ತದ್ವಿಚಾರ್ಯಮತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಪದ್ಧಜಮುಖಾನ್ ಸುತಾಂಶ್ಚ ಪರಃ ಸರ್ವಶ್ಚಪ್ಪತ್ನಾ ದ್ಯಾಶ್ಚ ಲೋಕಮಾತ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಕುಡಿನೋಟದಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮಹಾಕವ್ಯ

ಕಾರ್ಯಂ ಗೃಹಿಣ್ಯಾ ಗೃಹಕೃತ್ಯಮೇತ-

ನ್ನೋ ಭಾರಕಾರ್ಯಂ ನೃಜನೈರಸಾಧ್ಯಮ್ |

ತನ್ವೇ ತದೇತತ್ ಸಕಲಂ^೧ ಸ್ವಲೋಲ-

ಲೀಲಾಕಟಾಕ್ಷೇಣ ಕರಿಷ್ಯತೀಯಮ್ || ೩೮ ||

ಗೃಹಿಣಿಗೆ ಇಂತಹ ಮನೆಯ ಕೆಲಸವು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಇವಳಿಗೆ ಭಾರವೇನಲ್ಲ ; ಆದರೆ ಇತರರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಶಕ್ತವೆ! ಈ ಸುಂದರಿಯು ತನ್ನ ಚಂಚಲ ಲೀಲಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿಬಿಡುವಳು.

೧. : ೧. ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಡೆಯವರು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ ಇದಾಗಿದೆ. ಇದು ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಡೆಗಣ್ಣು ಕುಡಿನೋಟದಿಂದಲೇ ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಪೂರೈಸುವ ಕಾರ್ಯ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೭/೧)ದ ಭಾವವಾಗಿದೆ :

ವಿಶ್ವಸ್ತಿಪ್ರಲಯಸರ್ಗಮಹಾವಿಭೂತಿವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾಶನಿಯಮಾವೃತಿಬಂಧಮೋಕ್ಷಾಃ |

ಯಸ್ಯಾ ಅಪಾಂಗಲವಮಾತ್ರತ ಉರ್ಜಿತಾ ಸಾ ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಯಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ ||

೩. ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಅಂಭ್ಯೇಣೇ ಸೂಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವೇದವಚನಗಳ ಹಾಗೂ ಸ್ತುತಿವಚನಗಳ ಭಾವವಾಗಿದೆ.

ವಧೂವರರ ನಿತ್ಯಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ನೈನಾಂ ಸಂಸದಿ ಸಂತ್ಯಜೇನ್ನ ರಹಸಿ ಸ್ವೈರಾವತಾರೇಷು ವಾ

ಸ್ನಾನಾಭ್ಯಂಜನಭೋಜನಾದಿವಿವಿಧಕ್ರೀಡಾಸು ವಾಽಸ್ಯೈ ದಿಶೇತ್ |

ಸ್ವಾಂಗಾಶ್ಲೇಷಸುಖಂ^೨ ವಿಭೂಷಣಗತಂ ಬಿಂಬೋಷ್ಣಜಂ ಚಾಮೃತಂ

ವಂಶಾದ್ಯಾಶ್ರಿತಮೇತಯಾ ವಿರಹಿತಂ^೩ ದೇಶಂ ಪರಂ ಸಂತ್ಯಜೇತ್ || ೩೯ ||

೧. ಸ್ವಲೋಲಲೀಲಾಕಟಾಕ್ಷೇಣ ಸ್ವ ಚಂಚಲಾಪಾಂಗಕಟಾಕ್ಷನಿರೀಕ್ಷಣಮಾತ್ಮೇಣ ಕರಿಷ್ಯತಿ | "ವಿಶ್ವಸ್ತಿಪ್ರಲಯಸರ್ಗ-ಮಹಾವಿಭೂತಿವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾಶನಿಯಮಾವೃತಿಬಂಧಮೋಕ್ಷಾಃ | ಯಸ್ಯಾ ಅಪಾಂಗಲವಮಾತ್ರತ ಉರ್ಜಿತಾ ಸಾ ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಯಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ" (ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ-೭/೧) ಇಮ್ಮತಃ | ಭಾರಕಾರ್ಯಂ ನೃವೋಪ-ದಿಶ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯೇದಮುತ್ತರಮ್ |

೨. ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿ ದೇವ ಭೂಷಣಾಕಾರಕಯಾ ಸ್ಥಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

೩. ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ರುಗ್ಮೀಣ್ಯಾ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಇವಳನ್ನು ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬಿಟ್ಟಿರಕೂಡದು; ಅದರಂತೆ ಏಕಾಂತದಲ್ಲೂ ಸಹ; ತಾನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೂ ಇವಳೊಂದಿಗೇ ಇರಬೇಕು. ಸ್ನಾನ, ಆಭರಣ, ಭೋಜನ ಮೊದಲಾದ ಎವಿಧ ಶ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಇವನು ತನ್ನ ಆಲಿಂಗನ ಸುಖವನ್ನು ಇವಳಿಗೆ ನೀಡಬೇಕು. ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬಿಂಬೋಷ್ಠದಲ್ಲಿರುವ ಅಮೃತವನ್ನು ಹಾಗೂ ಕೊಳಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿನ ಅಮೃತವನ್ನು ಸದಾ ನೀಡಬೇಕು. ಇವಳಿರದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಹ ಇರಲೇಕೂಡದು.

ವಿ. : ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ನಿತ್ಯ ಅವಿಯೋಗಿಗಳು ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯದ ಅಪೂರ್ವ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. 'ಏನು ಧನ್ಯಕೋ ಲಕುಮಿ ಎಂಥಾ ಮಾನ್ಯಕೋ' - ಎಂಬ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಭಾವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೩. ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಆದಕೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಗಡವೇ ಸದಾ ಇರುವರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಗಮನಾರ್ಹ ; ಅಶ್ಲೇಷ - ಆಲಿಂಗನ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಂದೂ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಕ್ರುದ್ಧೋಽಪಿ ಸರ್ವಭುವನಾಯ ನ ಭೇಷ್ಮಪುತ್ರಾಂ

ಕ್ರೋಧಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ ಪರಂ ಪರಿರಭ್ಯ ದೋರ್ಭ್ಯಾಮ್ ।

ಏನಾಂ ತದಾಽಪಿ ರಮಯೇತ್ ಕಿಲ ಕೋಮಲಾಂಗೀಂ

ಕೋಪೋಽಸ್ಯ ತತ್ರ ಯ ಇಮಾಂ ಕಲಯೇದ್ವಿಯುಕ್ತಾಮ್ ॥ ೪೦ ॥

ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಕಲ ಲೋಕಗಳ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡರೂ ಸಹ ಈ ಭೇಷ್ಮಕ ಪುತ್ರಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎಂದೂ ಕೋಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರ; ಬದಲಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಸದಾ ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಈ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು. ಇವಳು ತನ್ನಿಂದ ಆಗಲಿ ಇರುವಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವರ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಇವನು ಕೋಪಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನು.

ವಿ. : ೧. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಜಠರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ಎಂಬುದು ಸಕಲ ಲೋಕಗಳ ಮೇಲೂ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.

೧. ಸಶ್ವೇತಯ್ಯಾ ಅಭಿಷೇಕಾದಿಸರ್ವಪೂಜಾಸ್ತೀಕಾರಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸೀತಾದಿರೂಪೇಣ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ಅಪಿ ಸಹಾಮತಾರಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಆಗಲೂ ಎಂದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ಆಲಿಂಗಿತನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಲಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಅವರಿಗೆ ಲಯ ಹೊರತು ಇತರರಂತೆ ದೇಹ ವಿಯೋಗದೂಪ ಲಯ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮೇಯ, ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೨):

ಆಸೀದುದಾರಗುಣವಾರಿಧಿರಪ್ರಮೇಯೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪರತಮಃ ಪರಮಾತ್ ಸ ಏಕಃ |
ಸಂಶಾಂತಸಂವಿಧವಿಲಂ ಜಠರೇ ನಿಧಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭುಜಾಂತರಗತಃ ಸ್ವರತೋಽಪಿ ಚಾಗ್ರೇ ||

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿಯೋಗ ಚಿಂತಿಸುವವರು ಎಂದರೆ ಸೀತಾರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಅಗಲುವಿಕೆಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಸುರಾಣಿಕರು ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರು^೧ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಂದೂ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳನು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರವು ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಣಿಯರ ಪ್ರಣಯಕಲಹಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿವರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

ಕೇಶಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕರಜೈಃ ಕುಚಕುಂಭವಾರ್ಷ್ಣೇ ಕುರ್ವನ್ ವ್ರಣಾನಿ ಮೃದುಲೋಷ್ಣಪುಟಂ ಸ ದಂಶನ್ |

೧. ಲಕ್ಷ್ಮ್ಮಿಃ ವಿಯೋಗಂ ವದತಃ ಸುರಾಣಿಕಾದೇಃ ತಮೋದಾಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಅವಿದ್ಯಮಾನವಿಯೋಗಜ್ಞಾತರಿ ಕೋಪ ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಆಶ್ವಾಂ ಕದಾಪಿ ನ ಕ್ರೋಧ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಅಥ ಕೇಚಿದಾಸುರಾಸುರಾಃ ಸುರಾಣಾಃ ಇತ್ಯುರುಪ್ರಥಿತಪೌರುಷಾಃ ಪುರಾ |

ತೇ ತಪಃ ಸುಮಹದಾಸ್ತಿತಾ ವಿಭುಂ ಪದ್ಧಸಂಭವಮವೇತ್ಯ(ಕ್ತ್ಯ) ಚೋಚಿರಃ ||

ಭೂರಿವಾಪಕ್ಯತೇನೋಽಪಿ ನಿಶ್ಚಯಾಸ್ತುತಮಾಪ್ತಮ ಉದಾರೋದ್ಗುಣ |

ಇತ್ಯುದೀರಿತಮಚೋಽಪಿ ವಧಾಯುಗ್ ತಾಗ್ರಾಹ ಚ ಪ್ರಹುತಾಃ ಪ್ರಭುಃ ||

ಯಾದಿದೇವ ರಮಯಾ ರಮೇಶ್ವರಂ ನೋ ವಿಯೋಜಯಥ ಸದ್ಗುಣಾರ್ಗವಮ್ |

ತಾವದುಚ್ಚಮಪಿ ದುಷ್ಯತಂ ಭವನ್ನೋಕ್ತಮಾರ್ಗಪರಿಪಂಥಿ ನೋ ಭವತ್ |

ಇತ್ಯುದೀರಿತಮವೇತ್ಯ ತೇಽಸುರಾಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೋಕ್ಷಗಮನೋಪ್ಪನ್ನಾಃ ಕ್ಷಿತೌ |

ಗಾಢನೋವಚಮಕಾಂಕ್ಷೀಣೋ ಹರೌ ಶಾಪತಿ ಕ್ಷಿತಿಮರೇವತೋಽಭವತ್ ||

ತಾಗಗಾದಿಕ್ಯತದೋಪಮಂಚಯ್ಯಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಗತಿಯೋಗ್ಯತೋಜ್ಞತಾಗ್ |

ಮೈಥಿಲಸ್ಯ ತನಯಾ ವೈಚಾಲಯಿಷ್ಠಾಯಯಾ ಸ್ತತನುವಾ ಸ್ತಮಾರ್ಗತಃ ||

ಅನ್ವಯೈವ ಹರೌಪ್ತು ಮಾಯಯಾ ಮೋಹಿತಾಸ್ತು ದಿತಿಚಾ ವ್ಯನಿಂದಯನ್ |

ರಾಘವೋ ನಿಶಿತರಾಹೃತಾಂ ವ್ಯನರ್ಜಾಗಣೀಂ ಜಗೃಹ ಇತ್ಯಣೀಶಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯಮೃತಮೇವ ಕಾರಯನ್ ವಾತಯಂವ್ರಮಪಿ ಚಾಂಧ ಕಸುರಾನ್ |

ನಿತ್ಯಮೇವ ಸಹಿತೋಽಪಿ ಸೀತಯಾ ಸೋಽಜ್ಞಾಕ್ರಿಕಮಭೂದ್ವಿಯುಕ್ತವತ್ ||

ತೇನ ಚಾಂಧತಮ ಅಯುರಾಸುರಾಃ - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೯/೨೭-೩೪)

ದಂತಕ್ಷತಂ^೧ ವಿರಚಯೇದ್ಧಯಿತಃ^೨ ಸ್ವಪುಂಸಾಂ

ಕ್ರೋಧಂ ತದಾ ನ ಕಲಯದ್ಧಮಸೌ ವಿಲಾಸಃ || ೪೧ ||

ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ತಲೆಗೂದಲು ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಉಗುರು-
ಗಳಿಂದ ಕುಚಕುಂಭಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮೃದುವಾದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿ
ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಮಾಡುವನು; ಆಗ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ನೀವು ತಿಳಿಯಕೂಡದು; ಇದು
ವಿನೋದ ಮಾತ್ರ ; (ಕರಜ - ಉಗುರು).

ನಿಷ್ಕಿಂಚನರೆನ್ನಿಸುವ ಹರಿಭಕ್ತರು

^೨ಪ್ರಾಯಃ ಸ ನ ಪ್ರೇಷಯತಿ ಸ್ವಭಕ್ತ-

ಗೇಹೇಷ್ವಮಾಂ ತೇಽಪಿ ನ ತಾಂ ಲಪಂತಿ |

ಅಥ ಪ್ರದತ್ತಾಮಪಿ ತಾಮಿದಾನೀಂ

ಧೀರಾಃ ಪರಾವೃತ್ಯ ನ ಕಿಂ ದಿಶದ್ಧಮ್ || ೪೨ ||

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಇವಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದ-
ರಂತೆ ಅವರೂ ಸಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ; ಒಂದು ವೇಳೆ ಇವಳನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೆ
^೧ನೀಡಿದರೂ ಧೀರರಾದ ಅವರು ಇವನಿಗೇ ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಡುವರು ಅಲ್ಲವೆ !

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದರ
ಭಾವ ಇದಾಗಿದೆ: ನಿಷ್ಕಿಂಚನಜನಪ್ರಿಯಃ ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾವತದ ವಿವರಣೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.
ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು^೨ ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದ
ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೧. "ವಾರಾಣಸಿತಾನ್ ಪ್ರಿಯಾನ್ಯಾಣಾನ್ವರಪ್ತೌ ಸನ್ನಿವೇದಯೇತ್" (ಭಾಗ.೧೧/೨/೨೮)

೨. ತೇಽಪಿ ಭಕ್ತಾ ಅಪಿ ತಾಂ ಸಂಪದಂ ನ ಲಪಂತಿ ನ ವಾಂಛಂತಿ | "ತಥಾಪಿ ಮತ್ತರಾ ರಾಜಸ್ಯೈವ ವಾಂಛಂತಿ ಕಿಂಚಿತ್"
ಇತಿ ವಚನಾತ್ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಭಕ್ತಗೇಹಮಿ ಪ್ರಾಯಃ ಇಮಾಂ ಶ್ರೀಂ ರುಗ್ಗಿಣೀಂ ನ ಪ್ರೇಷಯತಿ | "ತಂ ಭೂತಯಾಮಿ ಸಂಪದ್ಭೋ-
ಯಸ್ಯ ಚೇಷ್ಟಾಪ್ಯನುಗ್ರಹಮ್" (ಭಾಗ.೧೦/೨೭/೧೬) ಇತಿ ವಚನಾತ್ | -ವ್ಯಾ.

೪. "ಅಚಂಡಾಲಾದಿಕಪ್ರಾಪ್ತದ್ವಾರಕಾನಿಧಿಕೋಟಕೃತ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ | (ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವ
ಸಹಸ್ರನಾಮವಚನಮ್; ಉತ್ತರಮಂಡ. ೭೧/೨೬೭) -ವ್ಯಾ.

೫. ಯತಃ ಪ್ರಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ವಾ ದೇವಾಃ ಸರ್ವೇ ದಿಗೀಶ್ವರಾಃ |

ಕೃತಾಸ್ತಸ್ಯಾ ನಿಜಜನಾಃ ಸರ್ವಯಜ್ಞಭುಜೋಽಪಿ ಚ ||

ಯಸ್ಮಾದೇವಾಂ ಮಹಾಭಾಗ್ಯವತಾಂ ಕಿಂಚಿದ್ಧನಂ ಚ ನ |

ಆತೋ ನಿಷ್ಕಿಂಚನಜನಪ್ರಿಯಶ್ಚಾಪಿ ತ್ವಮುಚ್ಯತ ||

ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸ(೪/೨೩.೨೪)

೨. ಒಂದು ವೇಳೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಿದರೂ ಅವರು ಅವಲ್ಲವನ್ನೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವರೇ ಹೊರತು ತಮಗೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಅವಿವೇಕವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡಲಾರರು ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ತವರುಮನೆಯವರು ಕರದಕೂಡಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬ ಕೋರಿಕೆಗೆ ಉತ್ತರ ಇದಾಗಿದೆ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿಜಪತ್ನೀ

ನೈವಾನ್ಯಾಂ^೧ ವರಯೇತ್ ಕನ್ಯಾಂ ಪೂರ್ಣೋಽಯಂ ಪುರುಷಾಗ್ರಣೀಃ |

ವೃತೋಽಪ್ಯನ್ಯಾಂಗನಾದೇಹೇ ರಮಯೇತ್ ಪ್ರೇಯಸೀಮಿಮಾಮ್ || ೪೩ ||

ಸ್ವಯಂ ಪೂರ್ಣನಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬೇರೊಬ್ಬ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಎಂದೂ ವರಿಸಲಾರ. ಅವರೇನಾದರೂ ಇವನನ್ನು ವರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅವರ ದೇಹದೊಳಗೆ ಆವೇಶಿಸಿರುವ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಇವಳೊಂದಿಗೇ ರಮಿಸುವನು.

ಎ. : ೧. ರಮಾವೇಶ ಇರದವರನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿ ಸರ್ವಥಾ ತನ್ನ ಪತ್ನೀತ್ವಾನ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾರ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಪೋಡಶಸ್ತೀಸಹಸ್ರೇಶಃ, ಗೋಪೀಜನಪ್ರಿಯ, ಪ್ಲೋಹಪೀಡಕಿ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಗೆ ನೀಡಿದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಸದಾ ಪೂರ್ಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ

ಸದಾಪರೋಕ್ಷೀಕೃತಸರ್ವವಿಶ್ವಃ

ಕಥಂ ಸ್ಮರೇದ್ವಃ ಸ್ಮರಣೇಯಶೀಲಃ |

ತಥಾಽಪಿ ಯುಷ್ಮಾಸು ಕೃಪಾಂ ಸ ಕುರ್ಯಾತ್

ಸ್ವತೇಃ ಫಲಂ ಸ್ವಾಘ್ರಿಯುಗಾಶ್ರಯೇಷು || ೪೪ ||

ಸದಾ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ನೋಡುವ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇತರರಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದವನೇ ಹೊರತು ಇತರರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಆದರೂ ಇವನು ತನ್ನ ಪಾದದ್ವಯ-ಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಸ್ಮರಣೆಯ ಫಲವಾಗಿ ದಯೆ ತೋರುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

೧. ಅಣೇಣಾನುಭೂಯಮಾಣಾಸು ಸರ್ವಾಸು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ತಾಧಾಪಾತಿ ಭಾವಃ | "ಕರಿಷ್ಕತಿ ನಾಸ್ತುಪತ್ನೀಮ್"
ಇತ್ಯಪ್ಯೋತ್ತರಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಚುತೇ ರಮಾಂ ಜಾತು ಮಮಾಂಗಭಂಗಯೋಗ್ಯಾಂಗಾ ನೈವ ಸುಕಾಲಯೇತಃ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೧೧/೧೨೬)

ವಿ : ೧. ನನಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮರತವರಿಗಷ್ಟೇ ಶೋಭಿಸುವ ಕಾರ್ಯ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸದಾ ಸರ್ವವಿತ್ತವನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಗೇ ನೋಡುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸ್ಮರಣೆಯ ಅಗತ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ :

ಸ್ವಪರಗತಾಶೇಷವಿಷಯಕಂ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಮ್ | - (ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣ)

ಸೂರ್ಯಪ್ರಭಾವದಬಿಲಂ ಭಾಸಯಂತೀ ನಿರಂತರಾ | - (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ೪/೨/೧೯)

೨. ತನಗೆ ಇತರರ ಸ್ಮರಣೆಯ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅವನ ಸ್ಮರಣೆಯ ಅಗತ್ಯ ಸರ್ವರಿಗೂ ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಫಲವಾಗಿ ಅವನು ಕರುಣೆ ತೋರುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನ ಕಾರುಣ್ಯವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ರುಗ್ಗೀಣೀಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ತಮ್ಮನ್ನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಕೂಡದು ಎಂಬ ರುಗ್ಗೀಣೀಪಕ್ಷದವರ ಮಾತಿಗೆ ಇದು ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣನಿಗೆ ಎಂತಹ ದಕ್ಷಿಣೆ

ನ ಪಾರಿಬರ್ಹಂ ಬಹು ದಾತುಮೀಶಾ

ರಥಾಶ್ವಹಸ್ತ್ಯಾ ದಿಬಲಾನಿ ಚಾಸ್ತೈ |

ಇಮಾಂ ಪರಂ ಪದ್ಮಮುಖೀಂ ದಿಶಾಮ-

ಸ್ತುತಿಜ್ಞಮಾಹೂಯ ತಿಥಿರ್ವಿಚಾರ್ಯತಾಮ್ || ೪೫ ||

ನಾವು ಇವನಿಗೆ ರಥ, ಕುದುರೆ, ಆನೆ, ಮೊದಲಾದ ಸೇನೆಯ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ನೀಡಲು ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ; ಆದರೆ ಈ ಕಮಲಮುಖಿಯಾದ ರುಗ್ಗೀಣಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧಾರೆ-ಯೆರೆಯುವೆವು. ತಿಥಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ದೈವಜ್ಞರನ್ನು ಕರೆಸಿ, ವಿವಾಹದ ತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರಿ.

ವಿ : ೧. ಸ್ವಯಂ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇತರರಿಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ಪಾರಿಬರ್ಹ - ಉಡುಗೊರೆ.

೨. ಬದಲಾಗಿ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಯತ್ನಿಂಚಿತ್ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದೇ ಅವನಿಗೆ ಭಕ್ತರು ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದಾದ ಸೇವೆ ಎಂಬ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಬಯಸದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ನ ಪಾರಿಬರ್ಹಂ ಸ ವ್ಯಕೋತಿ ಪೂರ್ಣ-

ಸುಖಿ: ಪರಂ ಕಾಂಕ್ಷತಿ ತತ್ಕಟಾಕ್ಷಮ್ |

ವಿರಿಂಚವೈರಿಂಚಮುಖಾಮರಾಣಾ-

ಮಗಣ್ಯಭಾಗ್ಯಂ ಹಿ ಯತೋ ಬಭೂವ || ೪೬ ||

ಪೂರ್ಣಸುಖಿಯಾದ ಅವನು ಯಾವುದೇ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸಹ ಬಯಸಲಾರ; ಆದರೆ ಅವನ ಕುಡಿನೋಟವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳು ಸದಾ ಬಯಸುವರು; ಅವರಿಗೆ ಅಗಣಿತವಾದ ಭಾಗ್ಯವು ಲಭಿಸಿರುವುದು ಅದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ !

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದುಗ್ಗಿಣಿಯರಿಗೆ ಸದಾ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ

ಯದ್ವಕ್ತ್ರೈ ವಿಧುಮಾಮನಂತಿ ಸುಬುಧಂ ಮುಗ್ಧಸ್ಥಿತೇ ಹಸ್ತಯೋ-

ರುದ್ಯದ್ವೋಮಮಣಿಂ ಗುರುಂ ಕಟಿತಟೀ ಮಧ್ಯಂ ಚ ಕಾವ್ಯಾಸ್ತದಮ್ |

ಯತ್ಪಾದಸ್ಪೃಶಿ ಮಂಗಲಂ ಪದತಲೇ ಕೇತುಂ ಗತೌ ಮಂದಗಂ

ಯದ್ರೋಚಿತ್ವಕಿತಂ ತಮಸ್ತದನಯೋರ್ನಿತ್ಯಂ ಮುಹೂರ್ತೋದಯಃ || ೪೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ, ಮನೋಹರವಾದ ಮಂದಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬುಧ, ಎರಡು ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಉದಿಸುವ ಸೂರ್ಯ, ಅವನ ಕುಟಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುರು, ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರ, ಪಾದಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳ, ಅಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೇತು, ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಶನೈಶ್ವರ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುವರು. ಅವನ ಕಾಂತಿಗೆ ರಾಹುವು ಅಂಜುವನು, ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸದಾ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ ಅಲ್ಲವೆ !

೪. : ೧. ವಿವಾಹಾದಿ ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಐದು ಶುಭ ಗ್ರಹಗಳು ಉಚ್ಛಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು; ಇತರ ನಾಲ್ಕು ಅಶುಭ ಗ್ರಹಗಳು ನೀಚಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದುಗ್ಗಿಣಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಸದಾ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ ಎಂದರ್ಥ; ತಮಃ - ರಾಹು; ಮಂದಗ - ಶನೈಶ್ವರ.

೨. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದ್ವು ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, ಮಂದಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬುಧ ಎಂದರೆ ಸೌಮ್ಯ; ಬುಧನು ಸೋಮಪುತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು; ಎರಡೂ ತೋಳುಗಳೂ ಅಪಾರ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನಂತಿವೆ. ಕುಟಪ್ರದೇಶವು ವಿಲಾಸವಾಗಿದ್ದು ಗುರು ಎನ್ನಿಸಿದೆ. ಮಧ್ಯಭಾಗ ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯವಾಗುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನ್ನಿಸಿದೆ. ಅವನ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ ಮಂಗಳಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ; ಅಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಧ್ವಜ ಚಿಹ್ನೆ ಇದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಂದಗತಿ ಶನೈಶ್ವರನನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆತ್ತಲೆಯ ಸಂಕೇತವಾದ ರಾಹು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ದುಗ್ಗಿಣಿಯರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಪಲಾಯನಗೈಯುವನು. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಹಿರಿಮೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಅನಗತ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ.

೨.. ^೧ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಸ್ಮರಣೆಯೇ ಮಹಾಪುಣ್ಯಕರವಾಗಿರುವಾಗ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವರಿಬ್ಬರ ವಿವಾಹ ಸ್ವತಃ ಮಹಾಪುಣ್ಯಕರವಾದ ಉತ್ಸವವಾಗಿದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರಾವ ಮುಹೂರ್ತದ ಅಗತ್ಯವೂ ಇರದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು :

ತದೇವ ಲಗ್ನಂ ಸುದಿನಂ ತದೇವ ತಾರಾಬಲಂ ಚಂದ್ರಬಲಂ ತದೇವ |
ವಿದ್ಯಾಬಲಂ ದೈವಬಲಂ ತದೇವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೇ ತೇಽಽಫ್ರಿಯುಗಂ ಸ್ಮರಾಮಿ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸದಾ ಚಂದ್ರಬಲ, ತಾರಾಬಲಗಳು

ಯದೀಯವೀಕ್ಷಾವಿಷಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ

ವಿಧೋರ್ಬಲಂ ತಾರಬಲಂ ಚ ಸುಷ್ಕಂ |

ಯದೀಯತಾರಂ ಜಪತಸ್ತದಸ್ಯ

ಸದಾ ಮುಹೂರ್ತೋದಯಮೇವ ಮನ್ಯೇ || ೪೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗೀಶರ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವವನಿಗೆ ಸದಾ ಪೂರ್ಣವಾದ ಚಂದ್ರನ ಬಲ; ಅವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವವನಿಗೆ ಸಹ ಸದಾ ತಾರಾಬಲ; ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸದಾ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವೆನು.

ವಿ. : ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಸ್ವತಃ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗೀಶರ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸುಮುಹೂರ್ತದ ಚಿಂತೆ ಅನಗತ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವ ಇಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೨. ^೨ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಚಂದ್ರಬಲ, ತಾರಾಬಲವನ್ನು ನೋಡುವುದು ವಿಹಿತ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಇವರ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಅದು ಅನಗತ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, ಅದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದವರಿಗೆ ಅದೇ ಚಂದ್ರಬಲ. ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ತಾರ ಎಂದು ಹೆಸರು, ಪ್ರಣವಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವವರಿಗೆ ತಾರಾಬಲ ಇರುವಾಗ ಇನ್ನು ಆ ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತಾರಾಬಲ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಮಾಗಮಕ್ಕೆ ಕಾತರಿಸಿದ ರುಗ್ಗೀಶ

ದ್ವಿತ್ಯೇದಿನೈರಂತರಿತಾಽಪಿ ಸಾಽಭೂ-

ಜ್ಞೋತಿಪ್ರಥಜ್ಞೋಕ್ತತಿಥಿಃ ಕ್ಷಣಾಭಾ |

೧. ತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಾದಸಯೋಃ ರುಗ್ಗೀಶಕೃಷ್ಣಯೋಃ ನಿತ್ಯಂ ಮುಹೂರ್ತೋದಯಃ | ಮಹದುಫಲಶ್ಚಣಸಂಪನ್ನ-
ಯೋರಸಯೋಃ ಕಿಂ ಮುಹೂರ್ತ ವಿಚಾರೇಣೇತಿ ಪ್ರದಯಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. "ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮಾಸಾಂ ಚಕ್ಷುಷೀ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ವೀಕ್ಷಾಯಾಶ್ಚಂದ್ರಾಪ್ರಿತತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಉದ್ಯನ್ತಹರ್ಧಿಂ ಮಿಷತಾಂ ಜನಾನಾಂ

ಭೈಷ್ಣಾಸ್ತು ಕಲ್ಪಾಯುತಸಂಮಿತಾ^೧ ೧೨೫ೀತ್ || ೪೯ ||

ದೈವಜ್ಞರು ತಿಳಿಸಿದ ವಿವಾಹದ ತಿಥಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳ ಅಂತರವಿದ್ದರೂ ವಿವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಪಾದಿತವಾಗಿದ್ದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಜನರಿಗೆ ಅದು ಒಂದು ಕ್ಷಣದಂತೆ ಕಳೆಯಿತು; ಆದರೆ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕಲ್ಪದಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದೆನ್ನಿಸುವಂತಾಗಿತ್ತು.

೧. : ೧. ಜ್ಯೋತಿಷ್ವರು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ್ದ ಮುಹೂರ್ತಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಅಂತರವಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಪಾರ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮೈಮರತೆ ಜನರಿಗೆ ಆ ಕಾಲ ಕ್ಷಣದಷ್ಟು ಬೇಗ ಕಳೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ; ಋದ್ಧಿಃ - ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಅಯುತ - ಹತ್ತುಸಾವಿರ.

೨. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ಅಂತರವಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಯಸಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ಅದು ಹತ್ತುಸಾವಿರಕಲ್ಪದಷ್ಟು ಸುದೀರ್ಘವೆನ್ನಿಸಿತು.

೩. ನಲಿವಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಬೇಗ ಕಳೆದಂತೆ ತೋರುವುದು; ನೋವಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದು ಸುದೀರ್ಘವೆನ್ನಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ: ಅಹಸ್ತು ಮಾಸಶಬ್ದೋಕ್ತಃ ಯತ್ರ ಚಿಂತಾಯುತಂ ಪ್ರಚೇತ್ | (ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ನಾಮಮಹೋದಧಿ ವಚನ)

೪. ಒಂದೇ ಕಾಲ ವಿಭಿನ್ನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿ ತೋರಿದ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾದುದು.

ವಿವಾಹದ ನಿಶ್ಚಯ ತಾಂಬೂಲ

ತಾಂಬೂಲಪತ್ರಂ ಕಿಲ ಪೂಗಯುಕ್ತ-

ಮಾಸೀದ್ವಿವಾಹೋತ್ಸವನಿರ್ಣಯಾಯ |

ಚೇತಃ ಸುನಿಶ್ಚಾಯಯತಿ ಸ್ಮ ಯೋನಾಂ

ಮಾಂಗಲ್ಯದೀಕ್ಷೋತ್ಸವಮೇತದೇವ || ೫೦ ||

೧. ತ್ವಲ ಯುಗಾಯತಃ ತ್ವಮಪಶ್ಯತಾಮ್

- ಭಾಗವತ ೧೦/೭೧/೧೫

೨. ಕಲ್ಪಾಣಾಂ ಅಯುತೇನ ಸಮಾನೀಕೃತಾ ಆಸೀತ್ ತಾವತ್ಪರ್ಯಂತಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಗ್ರಹಣವೃತ್ತಾಹವೇತುತ್ಯಾದಿ

ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಡಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ ತಾಂಬೂಲಪತ್ರದ ವಿನಿಯೋಗದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು ; ತರುಣರ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಾಂಗಲ್ಯದೀಕ್ಷೆಯ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡುವುದು.

ವಿ. : ವಿವಾಹದ ನಿಶ್ಚಯತಾಂಬೂಲಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಗಳ ವಿನಿಮಯ

ತತಃ ಕ್ರಮೇಣೋಭಯವರ್ಗನಾರ್ಯೋ
ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ ತೈಲಯುತಾಂ ಹರಿದ್ರಾಮ್ ।
ದದುವಿವಾಹೋತ್ಸವಮೂಲಭೂತಾಂ
ಪರಸ್ಪರಂ ಸ್ನೇಹಮಿವಾರ್ಪಯಂತ್ಯಃ ॥ ೫೧ ॥

ಒಳಿಕ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಎರಡೂ ಗುಂಪುಗಳ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಎಣ್ಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರಿಶಿನವನ್ನು ಪರಸ್ಪರರ ಸ್ನೇಹವನ್ನೆಂಬಂತೆ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಂಚಿಕೊಂಡರು.

ವಿ. : ತೈಲಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವು ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ತೈಲದ ವಿನಿಯೋಗವು ಸ್ನೇಹವಿನಿಯೋಗದಂತೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂಬ ಈ ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವಿದೆ.

ನಾಂದೀಸ್ವಾಪನೆ

ಕನ್ಯಾವರೌ ಚಕ್ರತುರರ್ಥಕಾಮಾ-
ವನ್ಯೇದ್ಯುರರ್ಚಾಂ ಪಿತೃದೇವತಾನಾಮ್ ।
ಮನ್ಯೇಽಹಮನ್ಮೋಽನ್ಯಮಮೂ ತದಗ್ರೇ
ಚೀರ್ಣೋತ್ಸವೌ ಸಂಪ್ರತಿ ಜಾತಲಜ್ಜೌ ॥ ೫೨ ॥

ಕನ್ಯಾವರರಾದ ರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರು ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಬಯಸಿದವರಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿದರು. ಆ ಮುನ್ನವೇ ವಿವಾಹ ಪೂರೈಸಿದ್ದ ಅವರಿಬ್ಬರು ಈಗ ಅವರೆದುರು ಮತ್ತೆ ವಿವಾಹವಾಗಲು ಲಜ್ಜೆಹೊಂದಿದವರಾದರು ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವೆ.

೧. ತೈಲಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹವೆಂಬುದು ತೈಲಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹವೆಂಬುದು ತೈಲಕ್ಕೆ.

-ವ್ಯಾ.

೨. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮರ್ಥನಾಂತರಂ ದೇವತಾಸಭಾಮಧ್ಯೇ ವಿವಾಹಸ್ಯ ಜಾತತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೪. ೧ : ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವದ ಅಂಗವಾದ ನಾಂದೀಮುಖದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ನೀಯರು ನಿತ್ಯದಂಪತಿಗಳು. ಲೋಕದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಆ ಮುನ್ನವೇ ಸಮುದ್ರಮಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವಾಗಿದ್ದವರು. ಈಗ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿವಾಹವಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಭಕ್ತಜನತೆ ಅಚ್ಚರಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿಯಾರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಜ್ಜೆ ಹೊಂದಿದವರೆಂದು ಭಾವ.

೩. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಿಗೆ ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಅವತಾರರೂಪದಲ್ಲೂ ಸಹ ಯಾವುದೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಸ್ನಾತಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಅಥ ಸ್ನಾತಕಸಾಧರ್ಮ್ಯಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ಯದುನಂದನಃ |

ಸ್ನಾತುಂ ಜಗಮಿಷ್ಠೀರ್ಥಂ ಪ್ರೀತ್ಯೇತ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಪಿಧೃತ || ೫೩ ||

ಬಳಿಕ ಸ್ನಾತಕವ್ರತವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಯದುನಂದನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ತೆರಳಬಯಸಿದವನಾದ; ಅವನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ತಡೆದರು.

೪. : ವಿವಾಹದ ಅಂಗವಾದ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಯ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ

ಪರಿಹೃತಭವಪಾಶ ಶ್ರೀಶ ಮಾ ಯಾಹಿ ಶೌರೇ

ತ್ರಿಭುವನಪರಿಗೀತಂ ತೀರ್ಥಜಾತಂ ತ್ವಯೀಶೇ |

ವ್ರಜತಿ ಸಕಲಮಾಸೀತ್ ಪೃಷ್ಠತಃ ಸ್ವಪ್ನಯುಷ್ಮ-

ಚ್ಚರಣಾವರಣಭೂಮ್ಯಾಂ ಕ್ವಾಪ್ತಿ ತೀರ್ಥಂ ತ್ವದಗ್ರೇ || ೫೪ ||

ಸಂಸಾರಪಾಶವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನೇ ! ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ ! ಶೌರಿಯೇ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಮೂರು ಲೋಕಗಳೂ ಕೊಂಡಾಡುವ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳೂ ನೆಲೆಸಿವೆ. ನೀನು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ, ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳು ನಿನ್ನ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆ ಪಡೆದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ತೆರಳುವವು ಎಂದ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ಯಾವ ತೀರ್ಥವು ತಾನೆ ಇದ್ದೀತು ?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಿಂದೆ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳು ಧಾವಿಸುವವು; ಅವನಂತೂ ತೀರ್ಥಪಾದ; ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಥಗಳೂ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಇರುವಾಗ, ಮುಂದೆ ತೆರಳುವ ಅವನಿಗೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕಂದು ಯಾವ ತೀರ್ಥ ತಾನೆ ದೊರೆತೀತು ! ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಪುರಂದರದಾಸರ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು :

ಎಲ್ಲಿ ಹರಿಕಥಾಪ್ರಸಂಗವೋ |
ಅಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ಯಮುನಾ ಗೋದಾ ಸಿಂಧು ಸರಸ್ವತೀ |
ಎಲ್ಲ ನದಿಗಳು ಬಂದು ಎಣೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವು |
ವಲ್ಲಭ ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿಠಲ ಮೆಚ್ಚುವನು ||

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವತಃ 'ತೀರ್ಥಪಾದ' ನಾಗಿರುವಾಗ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಬೇರಾವ ತೀರ್ಥವಿರಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ.

ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕವೇ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ

ಯಹೀಶ ತೇ ಸಕಲತೀರ್ಥನಿಷೇವಣೇಚ್ಛಾ
ತರ್ಹಿ ತ್ವದೀಯಮುನಯಃ ಕಿಲ ತತ್ರ ತತ್ರ |
ತ್ವಾಂ ಸ್ನಾಪಯಂತಿ ಜಲಮದ್ಯಗತಂ ವಿವೇಕೈಃ
ಕುರ್ವಂತಿ ತತ್ರವ ಕಿಮದ್ಯ ವಿಧೇಯಮಸ್ತಿ || ೫೫ ||

ನಿನಗೆ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳ ಸೇವನೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಮುನಿಜನರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಜಲದ ಮಧ್ಯೆ ಇರಿಸಿ, ಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಈಗ ಆ ಕರ್ತವ್ಯವು ಉಳಿದಿದೆಯೇನು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭಕ್ತಜನರು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ಎಂದು ಬಗೆಯಾದರೆ, ಸ್ನಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಘಮರ್ಷಣ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆ; ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿಂದಲೂ ಭಕ್ತಜನರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಚತುರ್ದಶಮಾಸಾಂ ಪೂರ್ಣಿಮಾ ದಿನಾ ದ್ವಾದಶ್ಯ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಾದತ್ಪ್ರಜ್ಞಾಪಕದ್ವಾದ್ಯಸಾಧಾರಣವಿಹ್ವಾಣಂ ಸ್ವಪ್ನಮಿತ-
ರಾದ್ವೈತಯೋ ತೀರ್ಥಬುದ್ಧಿಭಾವೇನ ದೂಷರಂಜನಾರ್ಥಂ ಯಾತ್ರಾಂ ನ ಕುರ್ಯಾದತ್ಪ್ರಜ್ಞೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಪುಣ್ಯಚಕ್ಷುಃ ತೀರ್ಥಪಾದಃ

- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪೋತ್ತರಶತನಾಮಸ್ತೋತ್ರ

೨. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದ ಸ್ನಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಘಮರ್ಷಣಸೂಕ್ತದಿಂದ ಹಾಗೂ ದೇವ-
ಪೂಜಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲಶೋದಕದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಪೂಜಿಸುವುದು ಭಗವದ್ವಕ್ತರ
ಮುಖ್ಯಕರ್ತವ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ^೧.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುಣಕೀರ್ತನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನ
ಯತ್ರ ತ್ವದೀಯಗುಣಕೀರ್ತನನರ್ತನಾದಿ
ತತ್ತ್ವವ ತೀರ್ಥನಿಕರಾಃ^೨ ಕಿಲ ಸಂವಸಂತಿ |
ಯತ್ರಾರ್ಪಯಂತಿ ಸುಜನಾಃ ಸುಕೃತಂ ಸಮಸ್ತಂ
ತಸ್ಯೇತ ತೇ^೩ ಸಕಲಮಾಕಲಯಾಮಿ ಪೂರ್ಣಮ್ || ೫೬ ||

ಈಶ! ಎಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳ ಕೀರ್ತನ, ನರ್ತನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಡೆಯುವವೋ
ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಸಮೂಹಗಳು ನೆಲೆಸಿಬಿಡುವವು ಅಲ್ಲವು! ಸಕಲ ಸುಜನರು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ
ಸಕಲ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಸಮರ್ಪಿಸುವರು. ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ಸಕಲವೂ ಸದ ಸದಾ ಪೂರ್ಣವೇ
ಆಗಿದೆ ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುವೆ.

೧. : ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಕೀರ್ತನಾದಿಗಳು ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲ ತೀರ್ಥ-
ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಕೂಡಲೇ ಬಂದು ನೆಲೆಸುವಾಗ ಇನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಬಂದು ನೆಲೆಸುವಲ್ಲಿ
ಬೇರಾವ ತೀರ್ಥಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಸಕಲತೀರ್ಥಗಳಿಗೂ ತೀರ್ಥತತ್ವದನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಗಂಗಾದಿತೀರ್ಥನಿಕರಾಃ^೪ ಕಿಲ^೫ ಯತ್ರದಾಬ್ಜ-
ಸಂಗಾತ್ ಪುನಂತಿ ಭುವಿ ತಾನಪಿ ಪಾವಯಂತಿ |

೧. ಅಘಮರ್ಷಣವ್ಯಾಸವರೇ 'ಯತಂ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಮಂತ್ರ; ಜಲಾಂತಃ ಸನ್ನಿಧಾಪಯಂತಿ | ತತ್ರಸ್ನಾತದ್ಯೇದಾನೀಂ
ತವ ವಿಧೇಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕಿಮಪಿ ನ ಕಿಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಗಂಗೇ ಚ ಯಮುನೇ ಚೈವ ಗೋದಾವರಿ ಸರಸ್ವತಿ |

ನರ್ಮದೇ ಸಿಂಧು ಕಾವೇರಿ ಜಲೇಽಸ್ಮಿನ್ ಸನ್ನಿಧಿಂ ಕುರು ||

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಲಶಪೂಜಾ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಆವಾಹನೆಯು ನಡೆದಿರುವುದು ಎಂಬ
ಭಾವದಿಂದ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ.

೩. ಕಿಲೇತ್ಯನೇನ "ಸರ್ವಾಣಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ವಸಂತಿ ತತ್ರ ಯತ್ರಾಚ್ಯತೋದಾರಕಥಾವ್ರಸಂಗ" ಇತಿ
ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧೀರ್ನೋಕ್ತತಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. "ಕರೋತಿ ಯದ್ವತ್ಕಲಂ ಪರವೈ ನಾರಾಯಣಾಯಂತಿ ಸಮರ್ಪಯೇತ್ ತತ್" (ಭಾ.೧/೨/೨೬) ಇತಿ ಮಜ್ಜಿತ^೬

| ದೇ ವರಃ ಈಶ ತೇ ತವ ಸಕಲಂ ಕೃತ್ವಂ ಪೂರ್ಣಂ ಅಕಲಯಾಮಿ ಕೃತಕೃತ್ಯೋ ಭವಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೫. ಕಿಲೇತ್ಯನೇನ "ತೀರ್ಥೀಕರವಂತಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ಸ್ನಾತಜ್ಞೇನ ಗದಾಪತಾ" ಇತಿ ಮಚೇನ ಸ್ವಾರಯಂತಿ |

೬. ಯಾ ವೈ ಲಸಚ್ಚೈತುಲಸೀದಿಮಿಶ್ರಕೃತ್ಪ್ರಾಣೈರೇಣೈಶ್ಚೈದಿಕಾಂಬುನೇತೀ' (ಭಾ.೧/೧೯/೬) ಇತಿ ಮಚೇನಾತ್ |

ಅಂಗಾನುಷಂಗಕರಣಾದ್ರವದಂತರಂಗಾಃ

ಕಿಂ ಗಾಹನೇನ ತವ ತೀರ್ಥಚಯೇಷು ತಸ್ಯ || ೫೭ ||

ಗಂಗಾದಿ ಸಕಲತೀರ್ಥಸಮೂಹಗಳು ಯಾವ ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲದ ಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಇತರರನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪಾವನಗೊಳಿಸುವವೋ, ಅಂತಹ ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಹ ನಿನಗೆ ತಮ್ಮ ಶರೀರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವಂತಹ ಅಂತರಂಗಭಕ್ತರು ಪಾವನಗೊಳಿಸುವರು; ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ತೀರ್ಥಸಮೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಂದೇನಾಗಬೇಕಿದೆ ! (ಗಾಹನ, ಅವಗಾಹನ - ಸ್ನಾನ).

ಯದ್ರೋಮಕೂಪಮಪಿ ಪೂರಯಿತುಂ ನ ಶೇಕು-

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಖರ್ಪರಶತಾಯುತಕೋಟಯೋಽಪಿ |

ಗಂಗಾಽಪಿ ಯಚ್ಚರಣಸನ್ನಿವೇಶಕಮಾತ್ರಂ

ತತ್ ಕ್ವಾಪಿ ಮಜ್ಜನವಿಧೌ ತವ ತೀರ್ಥಮುರ್ವ್ಯಾಮ್ || ೫೮ ||

ನೂರು, ಹತ್ತುಸಾವಿರ, ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಖರ್ಪರಗಳು ಸಹ ನಿನ್ನ ರೋಮಕೂಪ ಒಂದನ್ನು ಸಹ ತುಂಬಿಸಲು ಶಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ; ಗಂಗೆಯು ಸಹ ನಿನ್ನ ಪಾದದ ಉಗುರನ್ನು ತೊಳೆದ ತೀರ್ಥಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ; ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಂತಹ ತೀರ್ಥವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದೆ?

ರುಗ್ಗೀಣಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲತೀರ್ಥಗಳು

ಭೂಕಾಶೀಂ ವರನಾಭಮಾನಸವತೀಂ ಹಾರಾವಲೀಜಾಹ್ನವೀಮ್

ನೀವೀದಿವ್ಯಸರಸ್ವತೀಂ ಪ್ರವಿಲಸದ್ರೋಮಾಲಿಸೂರ್ಯಾತ್ಮಜಾಮ್ |

ಕಾಂಚೀಶೋಭಿಕಟಂ ಕುಚೋಚ್ಚಬದರೀಂ ನೇತ್ರಾಂತಯುಗ್ಮಪ್ರಭಾ-

ಕಾವೇರ್ಯಂತರಗಾಽಸ್ಯ ಚಂದ್ರಸರಸೀಂ ಯಾತ್ರಾಽಸ್ತು ಭೈಷ್ಣೀಂ ಪ್ರತಿ || ೫೯ ||

ರುಗ್ಗೀಣಯ ಹುಬ್ಬುಗಳೆ ಕಾಶಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾಭಿಯೆ ಮಾನಸಸರೋವರ, ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಗಳೆ ಗಂಗೆ, ನೀವಿಯೇ ದಿವ್ಯ ಸರಸ್ವತಿ, ಝಗಝಗಿಸುವ ರೋಮಾವಲಿಗಳೆ ಯಮುನೆ, ಶೋಭಿಸುವ ಕಟೆಯೆ ಕಂಚಿ, ಸ್ನನಗಳೆ ಉನ್ನತ ಬದರಿ, ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ಹೊಳವೇ ಕಾವೇರಿ, ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಪುಷ್ಕರಿಣಿ; ಇಂತಹ ರುಗ್ಗೀಣಯತ್ತ ನೀನು ನಡೆ.

೧. ತಸ್ಯ ತೀರ್ಥಪವಿತ್ರೀಕರಣಮರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ನಾನಾರೋಪೇತಸರ್ವಮಾತೇಣಾಪಿ ತೀರ್ಥಪವಿತ್ರೀಕರಣ-
ಸಮರ್ಥಸ್ಯ ತವ ತೀರ್ಥಚಯೇಷು ಗಾಹನೇನ ಕಿಂ ನ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || -ವ್ಯಾ.

೨. ರೋಮಮಾತ್ರಮಪಿ ಮಜ್ಜಯತುಂ ತೀರ್ಥಂ ನ ಸ್ಯಾಮೀತಿ ಭಾವಃ || -ವ್ಯಾ.

೪. : ೧. ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳತ್ತ ಸಾಗದೆ, ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಬಳಿಗೆ ತೆರಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಛಾಪ.

೨. ^೧ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲೂ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಸದಾ ನೆಲೆಸಿವೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಛಾಪ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣವೇ ನಿಜವಾದ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ

ಕ್ಷೇತ್ರೇ ತ್ವಮಸ್ಮಿನ್ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ಭೃಷ್ಟಾಃ

ಪಾಣಿಂ ಜಗತ್ಪ್ರತಿಮಂ ತದೇತತ್ |

ತೀರ್ಥಂ ವಿಧೇಹೀಶ ನ ಕೃಷ್ಣ ಯಾತ್ರಾಂ

ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯ ತೇ ಸಂಪ್ರತಿ ನಂದಯಾಮಃ || ೬೦ ||

ನೀನು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕೈಹಿಡಿಯುವ ಮೂಲಕ ಇದನ್ನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ತೀರ್ಥವನ್ನಾಗಿಸು; ಆದರೆ ಹೇ ಕೃಷ್ಣ! ಎಲ್ಲೆಡೆ ನೆಲೆಸಿರುವ ನೀನು ಈ ಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾವು ಮೆಚ್ಚಲಾರೆವು.

೪. : ೧. ^೨ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಯಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂದರೆ ಅಸಂಭಾವಿತ ಎಂದಾಗುವುದು ಎಂದು ಛಾಪ.

೨. ^೩ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕೈಹಿಡಿದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಮವೆನಿಸುವುದು ಎಂದು ಛಾಪ.

ಗ್ರಹಪಾಂಚಿಕರ್ಮ

ನಿತ್ಯಂ ನಿಜೋರುಸ್ಥಿತಫೀಪೃಪುತ್ರೀ-

ನೃತ್ಯದ್ಭನೋತ್ತುಂಗಕುಚಗ್ರಹಸ್ಯ |

ಪ್ರತ್ಯೂಹಪಾಂತೀರಿವ ಕಾಂಕ್ಷಮಾಣ-

ಶಕ್ತೇ ಸ ಶೌರಿಗ್ರಹಪಾಂಚಿಕರ್ಮ^೪ || ೬೧ ||

೧. ಏಕತ್ವದ ಸಕಲತೀರ್ಥನಿಷೇಧವನ್ನು ಲಾಭಾದಿತಿ ಛಾಪ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅತ್ಯವ ರುಗ್ಮಿಣೀವಿವಾಹೋತ್ಸವೇ ಸತ್ಯಸ್ಯ ವ ಸಕಲತೀರ್ಥೋತ್ಸಮತ್ವವ್ಯಾಪ್ತೀರಿತಿ ಛಾಪ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಕಥಂಚಿತ್ಸ್ಮರತ್ಯಾ ಚಲನಸಂಭವೇತಿ ಯತ್ರ ಜಗದಿವಾ ತತ್ಕಾಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತತಯಾ ತವಾವಸ್ಥಿತೇಃ ಕಿಂ ಯಾತ್ರಯೇತಿ ಛಾಪ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಗ್ರಹಪಾಂಚಿಕರ್ಮಣಿ ಕೃತೇ ಕುಚಗ್ರಹವಿಭಜನಾಂಚಿರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಭಿವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೀಣಿ ಗ್ರಹಪಾಂಚಿಕರ್ಮ ಕೃತಮಿತ್ಯುಪದೇಶಃ | ಅನೇನ ಸಕಲದೇವತಾವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಗ್ರಹವ್ಯಾಪಾರಗಮಾನುಚಾರಿಕಮಿತಿ ದ್ಯೋತತೇ |

-ವ್ಯಾ.

ಸದಾ ತನ್ನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಘನವಾದ ಉತ್ತುಂಗ ಸ್ತನಗಳ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ವಿಘ್ನಗಳ ಶಾಂತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗ್ರಹರಾಂತಿ-ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ಲಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ಲಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮೀನೇಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸರ್ಗಃ ಪಂಚದಶೋ ಮುದಾಮಯಮಭೂತ್ ಸ್ವರ್ಗೀಶ್ವರಾಣಾಂ ಕುಲೇ ||೬೨||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮೀನವಿಜಯೇ ಪಂಚದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||೧೫||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರುಗ್ಮೀನೇಶ-ವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೧೬. ಮೋಡಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ರುಗ್ಮೀಣೀಸ್ವಯಂವರದ ವರ್ಣನೆ - ೧-೩೭; ಮಾಲಾರ್ಪಣೆ - ೩೮-೪೪, ವಿವಾಹಸಂಭ್ರಮ - ೪೫-೪೮; ದ್ವಾರಕಾಪ್ರವೇಶ - ೫೦; ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ - ೫೧-೬೧; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೨)

ಸ್ವಯಂವರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮೀಣಿಗೆ ನುಡಿದ ಸಖ

ಸ್ವಯಂವರಸಮುದ್ಯೋಗೇ ಸ್ವಯಂಭುಪ್ರಮುಖಾನ್ ಸುರಾನ್ |
ಸಮಾಗತಾನ್ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯೇತ್ಥಂ ಬಭಾಷೇ^೧ ರುಗ್ಮೀಣಿಂ ಸಖೀ || ೧ ||

ಸ್ವಯಂವರದಂತಹ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದಂತಹ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ರುಗ್ಮೀಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸಖಿಯು ಹೀಗೆಂದಳು.

೧. : ೧. ಸ್ವಯಂವರ ಪ್ರಸಂಗದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯ ಪರಿಚಯ, ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಪೂರ್ವ ನಿರೂಪಣೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಸಖಿಯು ಬೇರಾರು ಆಗಿರದೇ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ವಿವೇಕವೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿವರ ಮುಂದೆ ಬಂದಿದೆ: ವಿವೇಕಸಂಪ್ರೀತಿ ವಿಚೋಧಿತಾ ಸಾ | (೧೬/೨.೨)

ಪದ್ಮೋದ್ಭವರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು

ಕಲ್ಪಾದಿವಾರ್ಪು ಕಮನೀಯಫಣೀಂದ್ರತಲ್ಲೇ
ಲಕ್ಷ್ಮಾ ಸಹಾದಿಪುರುಷಸ್ಯ ಕೃತಾಲಯಸ್ಯ |
ಮುಕ್ತಾಘಸೇವಿತಪದಃ ಕಿಲ ನಾಭಿದೇಶಾತ್
ಪದ್ಮಂ ಪುರಾಽಜನ ತತಃ ಸಖಿ ಪದ್ಮಯೋನಿಃ || ೨ ||

ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಆದಿಭಾಗದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಿದ, ಮುಕ್ತರ ಸಮೂಹವು ಆರಾಧಿಸುವ ಪಾದ-ಕಮಲನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪದ್ಮವೊಂದು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು; ಅದರಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇವರು 'ಎಲೈ ಗೆಳತಿ ! ಪದ್ಮಯೋನಿ ಎನ್ನಿಸಿರುವರು'.

೧. ರುಗ್ಮೀಣೀ ಸ್ವವಿವಾಹದರ್ಶನಾರ್ಥಮಾಗತಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾ ಇತ್ಥಂ ವಿಚಾರಿತಮೇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ಿಮೊದಲಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಹಿರಿಮೆ ಉಳ್ಳವರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ಪದ್ಮ-ಯೋನಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಹೆಸರು; ಕಲ್ಪಾದಿವಾರ್ಪ - ಪ್ರಳಯೋದಕ; ಪದ್ಮಯೋನಿ - ಬ್ರಹ್ಮ.

ಆತ್ಮಯೋನಿ, ವೇದಗರ್ಭ ಎನ್ನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು

ಆತ್ಮಾಭಿಧಃ ಸ್ವಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಿತೋ ಹ್ಯವಾಚ್ಯ-

ಸ್ತಾತೋಽಸ್ಯ ಯನ್ಮೂರಿಪುಸ್ತದಮುಂ ಮುನೀಂದ್ರಾಃ |

ಖ್ಯಾತ್ಯಾ ಸ್ವಯಂಭುವಮಜಂ ವಿದುರಾತ್ಮಯೋನಿಂ

ಚೇತಃಸ್ಥಿತಶ್ರುತಿತತಿಂ ಸಖಿ ವೇದಗರ್ಭಮ್ || ೩ ||

ಸಖಿ! ಆ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ವಯಂ, ಆತ್ಮಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮುರಾರಿಯಾದ ಅವನು ಈ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ತಂದೆಯಾದವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಸ್ವಯಂಭೂ ಎಂದೂ, ಆಜ ಎಂದೂ, ಆತ್ಮಯೋನಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವರು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವೇದವೃಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ವೇದಗರ್ಭ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದು.

ವಿ. : ೧. ^೧ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಆಜ, ಆತ್ಮಯೋನಿ, ಸ್ವಯಂಭೂ, ವೇದಗರ್ಭ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇತರ ವಿಶೇಷ ನಾಮಗಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು:

ಬ್ರಹ್ಮಾಽತ್ಮಭೂಃ ಸುರಜ್ಞೇಷ್ಠಃ ಸ್ವಯಂಭೂತ್ವತುರಾಸನಃ - (ಅಮರಕೋಶ)

೨. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ವಯಂ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಅವರ ಪುತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಯಂಭೂ ಎನ್ನುವರು. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಆತ್ಮಾ ಎಂದು ಹೆಸರು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರ ಪುತ್ರನಾದ ಅವರಿಗೆ ಆತ್ಮಯೋನಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಸಕಲವೇದಗಳು ಸ್ಫುರಿ-ಸುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವೇದಗರ್ಭ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ತಪಸ್ಸು

ಮಹೋರ್ಮಿಸಂಘಾತಶತಾತತಾಂಭ-

ಸ್ಯದೃಷ್ಟಸದ್ವಿಷ್ಣುರಪದ್ಮಮೂಲಃ |

೧. ಅನೇಕ ನಾರಾಯಣೋತ್ಪತ್ತೇಗ ತತ್ಪದ್ಧತತ್ತ್ವಭಾವಾಗಂಗೀಕಾರೇಽಸ್ತದಸಂಜೀವಂ ಸೂಚಿತಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನ್ಯಥಾ 'ಪದ್ಮಯೋನೀರ್ವಾ ಭಜನ್ಯಾ ಅಂಡಜಃ' ಇತ್ಯಾದಿಜ್ಞಪ್ತವಾದಶೇರವಕಾಶಶಬ್ದವಿರೋಧಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿಧಿವಿಧಿಭೋಜನ ವಿಜ್ಞಾನವೃತ್ತಿ-

ಸ್ವಪ್ನ: ಸ ತೇವೇ ಪಿತರಂ ದಿದ್ಯಕ್ಷು: || ೪ ||

ಸಹಸ್ರಾರು ಮಹೋರ್ಮಿಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರಳಯಜಲದಲ್ಲಿ ತಾವು ಜನಿಸಿದ ಪದ್ಮದ ಬುಡವನ್ನು ಕಾಣಲಾಗದೆ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿದವರಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು.

ವಿ : ೧. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತಾವು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಮಲದ ಬುಡವನ್ನು ಕಾಣಲಾಗದೆ, ಅದರ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ, ತಮ್ಮ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿ, ವಿಶೇಷವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ್ ಪುರಾಣದ ವಿವರವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ವಿಷಯ ಇದಾಗಿದೆ; ವಿಷ್ಣು - ಪಿತರ.

೨. ಸುತ್ತಲೂ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ "ತಪ ತಪ" ಎಂಬ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿತು ಎಂದೂ ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ

೧. ದಿವ್ಯಂ ಸಹಸ್ರಾಬ್ರವಮೋಘದರ್ಶನೋ ಜಿತಾನಿಲಾತ್ಮಾ ವಿಜಿತೋಘೋಂವ್ರಿಯ: |

ಅತಃಪ್ರತ ಸ್ಥಾವಿಲಲೋಕತಾಪಸಂ ತಪ್ತಪ್ರಿಯಾಂಶಪತಾಂ ಸಮಾಹತ: ||

-ಭಾಗ (೨/೯/೮)

೨. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ವೈಕುಂಠದ ವರ್ಣನೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ತೆರನಾಗಿದೆ:

ಸ ತರ್ತತೇ ಯತ್ರ ರಜಸ್ಸಮಸ್ತಯೋಃ ಸತ್ತಂ ಚ ಮಿತ್ರಂ ನ ಚ ಕಾಲವಿಕ್ರಮ: |

ನ ಯತ್ರ ಮಾಯಾ ಕಿಮುತಾಪರೇ ಹರೇರನುವೃತ್ತಾ ಯತ್ರ ಸುರಾಸುರಾರ್ಚಿತಾ: ||

ಶ್ಯಾಮಾವದಾತಾ: ಶತವತ್ಸರೋಚನಾ: ಪಿಶಂಗಮಾಸ್ತಾ: ಸುರುಚಿ: ಸುಪೇಶಸ: |

ಸರ್ವೇ ಚತುರ್ಬಾಹವ ಉನ್ಮಿಷ್ಣ್ಯಾಕಿಪ್ರವೇಶನಿಷ್ಠಾಭರಣಾ: ಸುವರ್ಣಸ: ||

ಪ್ರವಾಳವೈಷ್ಣೋರ್ಯಮೃಣಾಲವರ್ಚಿತಾಂ ಪರಿಸ್ಪರ್ಶ್ಯುಂಡಲಮೌಳಮಾಲಿನಾಮ್ |

ವಿದ್ಯಾತಮಾನಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾಭಿ: ಸವಿದ್ಯುದ್ಭಾವಕಭಯಧಾ ನಭ: ||

ಶ್ರೀಯುಕ್ತ ರೂಪಿಣ್ಯುರುಗಾಯಪಾದಯೋಃ ಕರೋತಿ ಮಾನಂ ಬಹುಧಾ ವಿಭೂತಿಭಿ: |

ಪ್ರೇಂಬ್ರಿತಾ ಯಾ ಕುಸುಮಾಕರಾನುಗೃವಿಗೀಯಮಾನಾ ಪ್ರಿಯಕರ್ಮ ಗಾಯತಿ ||

ದದರ್ಶ ತತ್ಸಾವಿಲವಾತ್ಮತಾಂ ಪತಿಂ ಶ್ರಿಯುಷತೀಂ ಯಜ್ಞಪತಿಂ ಜಗತ್ಪತಿಮ್ |

ಸುನಂದಗಂದಪ್ರಬಲಾರ್ಹಣಾದಿಭಿ: ಸ್ವಪಾರ್ಷದಮುಚ್ಯೈ: ಪರಿಸೇವಿತಂ ವಿಭವಮ್ ||

ಭೃತ್ಯಪ್ರಸಾದಾಭಿಮುಖಂ ದೃಗಾಸಪ್ತೈ: ಪ್ರಸನ್ನಹಾರುಣೋಚನಾಕೇವಮ್ |

ಕಿರೀಟಗಂ ಕುಂದರಿಗಂ ಚತುರ್ಭುಜಂ ಪೀತಾಂಶುಕಂ ಪಕ್ಷಿ ಲಕ್ಷಿತಂ ಶ್ರಿಯಾ ||

ಅಧ್ಯರ್ಹ ಗೇಯಾಸಗಮಾಸ್ತೀಂ ಪರಂ ವೃತಂ ಚತುಷ್ಪಾದೋಡಶಚಚಕ್ರಿಭಿ: |

ಯುಕ್ತಂ ಭಗೈ: ಸ್ಮೃತಿರೇತತ್ ಚಾಧ್ಯಪೈ: ಸ್ವ ವಿವ ಧಾಮನ್ ರಮಮಾಣಮೀಶ್ವರಮ್ ||

ತದರ್ಶಗಾಹಾರಪರಿಪೃತಾಂಶರೋ ಹೃದ್ವತ್ತನು: ಪ್ಲೇಮಭೂತಾಶುರೋಚನ: |

ನೂಮು ಪಾದಾಂಬುಜಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸೃಗ್ ಯತ್ ಪಾರಮಹಂಸೈನ ಪಥಾಧಿಗಮ್ಯತೇ ||

ತಂ ಪ್ರೀಯಮಾಣಂ ಸಮುಪಶ್ಯತಂ ಕವಿಂ ಪ್ರಜಾವಿಸರ್ಗೇ ನಿಜಾಸನಾರ್ಹಮ್ |

ಬಭಾವ ಈವಶ್ಚಿತರೋಚಿತಾ ಗಿರಾ ಪ್ರಿಯ: ಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರೀತಮನಾ: ಕರೇ ಸ್ವಶತ್ ||

-ಭಾಗ (೨/೯/೧೦-೧೮)

ಕಾಲ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದು ಧನ್ಯರಾದರೆಂದು ಸಹ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನ

ಅಥಾಂಬುಕಲ್ಲೋಲವಿಲೋಲದೋಲಾಂ-

ತರಸ್ಥನಾಗಾಧಿಪಭೋಗಶಯ್ಯಾಮ್ |

ಘಣಾಸಹಸ್ರಾಮಲರತ್ನರತ್ನಿ-

ತೃಣೇಕೃತಾರ್ಕೋಡುಪಲಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀಮ್ || ೫ ||

ಆ ಒಳಕ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪ್ರಳಯೋದಕದಲ್ಲಿನ ಮಹಾತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತೂಗುವ ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಒರಗಿದ್ದ, ಸಾವಿರ ಹೆಡೆಗಳ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಮಲವಾದ ರತ್ನಗಳ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ತೃಣದಂತಾಗಿಸುವ ಲಕ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಂತಹ ಕಾಂತಿಯ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು.

ವಿ. : ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ದರ್ಶನಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷರೂಪದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಸಂದರ್ಶನ

ಅಪತ್ಯದಸ್ಯಾಂ ಸಹ ಸಿಂಧುಪುತ್ರಾ

ಶಯಾನಮಂಭೋಜವಿಶಾಲನೇತ್ರಮ್ |

ಮನೋಜ್ಞದೋರ್ಧ್ವಾಂಡಸಹಸ್ರಭಾಸಂ

ಪ್ರವಾಲಮೃದ್ವಂಘ್ರೈರುಣೇಕೃತಾಶಮ್ || ೬ ||

ಆ ಶೇಷನ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗರಜಾತಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ಪವಡಿಸಿದ್ದ ಪುಂಡರೀಕ-ದಂತಹ ವಿಶಾಲನೇತ್ರಗಳ, ಮನೋಹರವಾದ ಸಾವಿರಾರು ತೋಳುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಹವಳದಂತಹ ಮೃದುವಾದ ಪಾದಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು.

ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಪರ್ವತದಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿ

ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರಶೋಭಿಮದ್ಯ-

ಮಗನ್ಯಲಾವಣ್ಯಸಮುದ್ರಹೃದ್ಯಮ್^೧ |

೧. 'ಮುಕ್ತೀಭವೇವಿತವದ' (ರು.ಪು.೧೬/೨) ಇತ್ಯುಕ್ತಾನ್ಯಾನ್ಯಾನ್ಯಾಯಂ ರೇಷ ಇತಿ ದ್ರವ್ಯಮ್ |

ವಿಶಾಲನೀಲಾಚಲಕಲ್ಪಮಲ್ಪ-

ಸ್ಥಿತಾನನಾಧಃಕೃತಚಂದ್ರದರ್ಪಮ್ || ೭ ||

ಬಂಗಾರ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ನಡುವಿನ, ಅಗಣಿತವಾದ ಲಾವಣ್ಯ ಸಾಗರದಂತೆ ಮನೋಹರನಾದ, ವಿಶಾಲವಾದ ನೀಲಪರ್ವತದಂಡಿದ್ದ , ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಚಂದ್ರನ ಹಮ್ಮನ್ನು ಮಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು.

ವಿ. : ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರ - ಪೀತಾಂಬರ.

ಅನಂತಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶದ ಶ್ರೀಹರಿ

ಪರಿಸ್ಪರ್ಶತ್ಕುಂಡಲಹಾರಕಾಂಚೀ-

ಕಿರೀಟಮುದ್ರಾಂಗದನೂಪುರಾದೈಃ |

ವಿರಾಜಿತಂ ತಿಗ್ಮಮರೀಚಿರೋಚಿಃ-

ಶರೀರಸಂಭಾಸಿತಸರ್ವದೇಶಮ್ || ೮ ||

ಘಳಘಳಿಸುವ ಕುಂಡಲಗಳು, ಹಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಡ್ಡಾಣ, ಕಿರೀಟ, ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರ, ಅಂಗದ, ನೂಪುರ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ತಿಣ್ಣುಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯ-ನಂತಹ ಕಾಂತಿಯ, ತನ್ನ ದೇಹದಿಂದ ಸಕಲ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗಿಸುವ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು ; (ತಿಗ್ಮಮರೀಚಿ - ಉಷ್ಣಕಿರಣ, ಸೂರ್ಯ).

ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿ ಪರಿವಾರದ ಶ್ರೀಹರಿ

ವಿಶಾಲವಕ್ಷಸ್ಥಲಶೋಭಿರತ್ನಂ

ವಿಮುಕ್ತಶಕ್ರಾರ್ಕವಿರಿಂಚಮುಖೈಃ |

ವಿಚಿತ್ರಭೂಷಾವಲಿಭೂಷಿತಾಂಗೈ-

ರ್ವಿವೃದ್ಧಭಕ್ತ್ಯಾಽವನತೈಃ ಪರಿತಮ್ || ೯ ||

ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಕೌಶ್ಠಭಮಣಿ, ಬಗೆಬಗೆಯ ಅಭರಣಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಅವಯವಗಳ, ಉಕ್ಕಿದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಬಾಗಿ ನೆರೆದ ಮುಕ್ತರಾದ ಇಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾಪರಿವಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡರು.

ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಂತಹ ನಾರಾಯಣ

ಉನ್ನಾಲಾಬ್ಧವರಾತಪತ್ರಮಹಿರಾಡುನ್ನಮ್ರಸಿಂಹಾಸನಂ
 ಸನ್ನದೋರ್ಜಿತಮುಕ್ತಭೃತ್ಯನಿಕರಂ ಮಾನ್ಯೋರ್ಮಿಸಚ್ಚಾಮರಮ್ |
 ತನ್ನಾದಾಭಿಧದುಂದುಭಿಂ ಶುಭಯಶಸ್ವಿಹೋಕ್ತಿಭಿರ್ಬಂದಿವತ್
 ತನ್ನಾರಾಯಣಚಕ್ರವರ್ತಿನಮಸಾವುನ್ಮೀಲಿತಾಕ್ಷಂ ವ್ಯಧಾತ್ || ೧೦ ||

ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ನಾಳದ ಕಮಲರೂಪದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶ್ವೇತಚಕ್ರ, ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನೆಂಬ ಬಾಗಿದ ಸಿಂಹಾಸನ, ಸನ್ನದ್ದರಾಗಿದ್ದ ಮಹಾಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಮುಕ್ತರೆಂಬ ಸೇವಕವೃಂದ, ಅಲೆಗಳ ರೂಪದ ಮಾನ್ಯವಾದ ಚಾಮರ, ಅಲೆಗಳ ಭೋರ್ಗರೆತವೆಂಬ ದುಂದುಭಿದ್ದನ್ನಿ, ವಂದಿಗಳ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಮಾತುಗಳು, ಇಂತಹ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕಣ್ತೆರೆದು ನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ವಿ. : ಅಖಿಲಾಂಡಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯದು ಆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವೈಭವವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅದ್ಭುತ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ

ರಮಾರಮೇಶಾನುಗೃಹೀತ ಏಷಃ
 ಕ್ರಮಾತ್ ಸಸರ್ಜಾಗ್ರ ಇದಂ ಸಮಸ್ತಮ್ |
 ಸದಾಽಚ್ಯುತಾಂಘ್ರಿಸ್ಮರಣೇನ್ ಧನ್ಯ-
 ಸ್ತದೀಯಭಕ್ತೇಷ್ವಯಮಗ್ರಗಣಃ || ೧೧ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತರಾದ ಇವರು ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದರು; ಸದಾಕಾಲ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಧನ್ಯರಾದ ಇವರು ಅವನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾಗಿರುವರು.

ಜೀವೋತ್ತಮ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ

ಅಯಂ ಸಖಿ ಪ್ರಾಣಗಣಾಧಿನಾಥಃ
 ಸ್ವಯಂಭುವಾ ಸರ್ವಗುಣೈಃ ಸಮಾನಃ |

೧. ಸುದರ್ಶನಧಾರಿಣಿ ನಾರಾಯಣೇ ಚಕ್ರಂ ವರ್ತಯತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ಯಾ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಮಧ್ಯಸ್ತಾ-
 ದೇಕಾಂತೇಽಪಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿನಸ್ತಿತ್ವಂ ನ ಮುಂಚತೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. "ಸೃಜಾಮಿ ತನ್ನಯುಕ್ತೋಽಹಮ್" (ಭಾಗ.೨/೬/೨೦) ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

೩. ಯಸ್ಯೇ ಹೃದೌತ್ಯಂಶ್ಚವತಾ ದೃತೋ ಹರಿಃ | -ಇತಿ ನಾರದಂ ಪ್ರತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಚನಮ್ (ಭಾಗ.೨/೬/೨೨.)

ಶಿವಾದಿದೇವಾ ವ್ಯವದಂತ ಪೂರ್ವಂ

ತತೋಽಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಕಟೀಬಭೂವ || ೧೨ ||

ಗಳತಿ ! ಇವನು ಪ್ರಾಣಗಣಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ; ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಕಲ ಗುಣ-
ಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಾನ; ಹಿಂದೆ ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ವಿವಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು; ಆಗ
ಇವನ ಹರಿಮೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿತು.

೧. : ೧. 'ಪದಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಕಿಂಚಿದಾಧಿಕ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಬ್ರಹ್ಮ
ವಾಯುಗಳು ಸರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಸಮಾನರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷಾಂಶ.

೨. ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ವಿವಾದ ಅಹಂಶ್ರೇಯೋವಿವಾದ ಎಂಬುದಾಗಿ
ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದು ಒಂದೆಡೆ ಆಸುರಮೋಹಕವಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ
ವಾಯುಜೀವೋತ್ತಮತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ, ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ನಡೆಸಿದ
ಲೀಲಾವಿವಾದ; ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರ ಹರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು
ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೬ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ನಿರಂತರ ಹಂಸಮಂತ್ರಜಪದ ಹರಿಮೆ

ಹರೇರ್ಮನುಂ ಜೀವನಿಕಾಯಕಾಯೇ

ಜಪನ್ನಯಂ ಜೀವಯತೀಹ ವಿಶ್ವಮ್ |

ನಿಜಾಂಕಮಾರೋಷ್ಯ ಕಿಲೈನಮಾರ್ಯೇ

ಜಗತ್ತಿರ್ಜಾತಮುಖಂ ವಿಧತ್ತೇ || ೧೩ ||

ಈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಜೀವಕೋಟಿಯ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಂಸಮಂತ್ರವನ್ನು
ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬದುಕಿಸಿರುವನು; ಇವನನ್ನು ಜಗತ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು
ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ವಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಆನಂದಪಡಿಸುವನು.

೧. "ತತ್ಕಾಣೇ ಉತ್ಕಾಂಕ್ಷೇದದ್ವತ ತತ್ಕಾಣೇ ಪ್ರಪನ್ನ ಉದತಿಪ್ತಃ | ತಂ ದೇವಾ ಅಬ್ಬವಾಃ | ತ್ವಮುಕ್ತಮಸಿ"
(ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್-೧/೪) ಇತಿ ಶ್ರುತೇ ||

೨. ಸ ಮಾನಸೀಯ ವಿವ ಮೇ ತತೋಽತ್ರ ಮಾನಯಾಮ್ಯಹಮ್ | ಮ.ಛಾ.ತಾ.ನಿ.(೭/೨.೨)

೩. "ಅಹಮುಕ್ತಮಸ್ತು ಹಮುಕ್ತಮಸ್ಥಿತಿ ತಾ ಅಬ್ಬವಾಃ" (ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್-೧/೪) ಇತಿ ಶ್ರುತೇ ||

೪. 'ಉದ್ಭವವಿಪ್ರಕರಣಭೂತಮುಖ್ಯತಾಂಕೇ ಸ್ವಾಸೀನಮ್' - ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ(೪/೬೯)

೨. : ೧. ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರು ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಿಯಲ್ಲೂ ಒಂದು ದಿನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಹಂಸಮಂತ್ರಜಪದ ಸಂಖ್ಯೆ ಒಟ್ಟು ೨೧,೬೦೦: ಏಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾತ್ಮಾ ಸಪ್ತಚತುರ್ದಶಮ್ |
- (ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ)

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಅವರು ತನ್ನ ಪುತ್ರ , ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಈರಾಂಕೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು.

೩. ಮಂತ್ರಜಪವು ದಾಸ್ಯ, ಭಕ್ತಿ , ಚಿಂತನೆ, ಧ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಕ.

೪. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಹಂಸಮಂತ್ರ ಜಪದ ವಿಲೇಷಿತ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರ ಜೀವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಎಂಬ ಉಪಪಾದನೆ^೪ ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸದಲ್ಲಿವೆ.

೧. ಶ್ವಾಸರೂಪೋ ಜಪೋ ನಿತ್ಯಮುಘೋರ್ವಿದ್ವದ್ಜಯೋಃ |

ಏಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾತ್ಮಾ ಸಪ್ತಚತುರ್ದಶಮ್ ||

- ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ (೪/೨೨)

ಅರು ಮೂರರಡೊಂದು ಸಾವಿರ ಮೂರರಡುಕತಾ ಸಜವಗಳ
ಮೂರುವಿಧಜೀವರೂಳಿಗಟ್ಟಜಕಲಪರಿಯಂತೆ |

ತಾ ರಚಿಸಿ ಸಾತ್ವರಿಗೆ ಸುಖ ಸಂಸಾರ ಮಿಶ್ರರಿಗಧಮಜನರಿಗ-

ಪಾರದುಃಖಗಳಿವ ಗುರು ಪವಮಾನ ಸಲಹೆಮ್ಮ ||

- ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ (೧/೪)

೨. "ಅಚ್ಚುತಾಂಕೇ ಸ್ವಾಸೀನಮ್"^೫(ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ ವಚನ - ೪/೬೬)ರತಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಧ್ಯಾನಾದಿ ಭಾವಃ |

೩. ಹಂಸಮಂತ್ರಸ್ಯ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚಾಸ್ತರೂಪತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಅತ್ರ ವಿಷ್ಣುಮನುಜಾಪಕೆತ್ತೇನ ತದ್ವಾಸತ್ತಂ ತಲ್ಲಾಲಾಹರ್ ಶಿಶುತ್ವಂ ಚಾಸ್ವರಸಜೀವಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅಪಿ ಚಾನಂತಜೀವಾಣಾಂ ಭವದ್ಗುಣಭವಿಷ್ಯತಾಮ್ |

ಪೃಥಿ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಪಂಚರೂಪೀ ಯಸ್ಯ ಮಂತ್ರತ್ರಯಂ ಸುಧೀಃ ||

ಅಹರ್ನಿಶಂ ಚೈಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಂ ಪಟ್ಟಿತಾರ್ಥಮ್ |

ಯಥಾ ಭವತಿ ಮಾನೇನ ತಥಾಸಗೂನತಯಾ ಜಪಣಃ ||

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೋ ಮಮ ಗುರುಸ್ತಸ್ಯ ಹಂಸಾತ್ಮನೋ ಹರೇಃ |

ಮುಖ್ಯದಾಸೋಽಭವನ್ನತ್ಯಮಿತ್ವಂ ವಿಶ್ಲೋಮರ್ಹಾಮನುಮ್ ||

ಅಹರ್ನಿಶಂ ಚ ಜಪತಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕದಾ ಮುನಿರಸೃಥಾ |

ಹರೌ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವರ್ಧಾಸ್ಯ ಯದಿ ಸ್ಯಾನ್ನ ಜಪೇತ್ ಸದಾ ||

ಜಪಾಭಾವೇಽಪಿ ನಪ್ತಂ ಸ್ಯಾಜ್ಜಗದೇತಚ್ಚಾರಚರಮ್ |

ಏವಂ ಚ ಜೀವಸಾರ್ಥೀ ಯಃ ಸ ವಾಂಛೋರ್ತು ಪ್ರಿಯಃಪತೇಃ ||

ಮತ್ಯೈಕ್ಯಂ ಪೋಷಯೇನ್ನಿತ್ಯಂ ದೂಷಯೇನ್ನ ಕದಾಚನ |

ದಿನೇ ದಿನೇ ವ್ಯಸಂಯ್ಯತೇನಾಜೀವೇವೈವರ್ಹರ್ನಿಶಮ್ ||

ಅನಂತಾನಂತಥಾ ವಿಶ್ಲೋಮಗುಮೇತಮನುತ್ವಮಮ್ |

ಜಪನ್ನಯಂ ವಾಯುದೇವಃ ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮೋ ನ ಕಿಮ್ ||

- ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸ (೮/೭೨-೭೮)

ಪರಮಭಾಗವತಧರ್ಮದ ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮ
 ಕ್ಷಚಿದ್ವಿರಕ್ಷೋವಶತಾ ಸುರಾಣಾಂ
 ಭವೇದಮುಚ್ಯಂತ ಕದಾಪಿ ಸಾಽಸ್ತಿ |
 ಅಯಂ ಕಿಲಾಚ್ಯಂತಮುಕುಂದಧರ್ಮೋ^೧
 ವಿರಿಂಚಿತಾಮೇಷ್ಯತಿ ಭಾವಿಕಲ್ಪೇ || ೧೪ ||

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಸುರಾವೇಶ ಒದಗುವುದುಂಟು; ಆದರೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದು ಎಂದೂ ಬಾರದು; ಇವರು ಅಚ್ಯಂತ ಭಾಗವತಧರ್ಮರತರಾಗಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು.

ವಿ. : ೧. ^೧ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಅನಂತರದ ಚೇತನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಸ್ಥಾನ ತುಂಬಾ ಹಿರಿದು; ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ, ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಆಸುರಾವೇಶಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ ಒಳಗಾಗದ ಮಹಿಮೆ ಇವರದು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಆಖ್ಯಾತೃಸಮಂವಯ ವಿಶೇಷ ನಾಮ ಇವರಿಗೆ ಇದೆ : ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ನಾಮರಾವೇಶ ಆಖ್ಯಾತೃಸಮೋ ಹಿ ಸಃ | - (ಭಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯ)

೨. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಪರಶುಕೃತ್ತಯರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ದ್ವಿತೀಯರು ಎನ್ನಿಸುವರು. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮೊದಲನೆಯವರಾದರೆ, ಸರಸ್ವತಿಭಾರತಿಯರು ಮೂರನೆಯವರು.

೩. ಶಿವಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಧರ್ಮ ತಪ್ಪವ ವಿವರಗಳನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಮಹಾಭಾರತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಅವರು ದಾಡಿತ್ತಿದ್ದ ವಿವರಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ನಿರೂಪಣೆ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ೧೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ^೨.

೪. ಮುಂದಿನ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಗೆ ಬರುವ ವಿವರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲೂ ಬಂದಿದೆ : ಸೋಽಯಂ ನವವ್ಯಾಕರಣಾರ್ಥವೇತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಭವಿಷ್ಯತ್ಯಪಿ ತೇ ಪ್ರಸಾದಾತ್ (೭/೩.೬/೪೭)

೫. ಮುಕುಂದಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಭಾಗವತಧರ್ಮ ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾಲಕೂಟ ಕುಡಿದ ಮೋಕ್ಷಕೊಡಿಸುವ ಜಗದ್ಗುರು
 ಪಯೋಽಬ್ಜಂ ದುರ್ಮಿಷಹಂ ವಿಷಂ ಪ್ರಾಕ್^೩
 ಸ್ವಯಂ ಪಪೌ ನಷ್ಟಜವಂ ಶಿವೋಽಲ್ಪಮ್ |

೧. ಶುದ್ಧ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ ನಿರತನಾದ ಯದ್ವತ್ಕೋದರಃ |

- ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೦/೪)

೨. "ತಂ ವಾ ಹಾಸುರಾ ಯತ್ನಾ ವಿದಧ್ವಸು" (ಭಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್) ಎತಿ ಶ್ರುತೇಃ |

೩. ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೦/೨೫)

ವಿಮುಕ್ತಿಮಪ್ಯೇಷ ಹರೇರ್ನಿದೇಶಾತ್

ಪ್ರಿಯಾಯ ದಾತುಂ ಪ್ರಭುರಂಬುಜಾಕ್ಷಿ || ೧೫ ||

ಹೇ ಅಂಬುಜಾಕ್ಷೀ! ಕ್ಷೀರಾಗರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ದುಸ್ಸಹವಾದ ವಿಷವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಈ ವಾಯುವು ಸ್ವಯಂ ಪಾನಮಾಡಿದ. ಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿದ್ದ ಅದರ ಅಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶಿವ ಕುಡಿದ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯರಾದವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ ನೀಡಬಲ್ಲ ಪ್ರಭು ಇವನು.

೧. : ೧. ಸಮುದ್ರಮಥನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲಕೂಟವಿಷವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅದರ ಅತಿಚಿಕ್ಕಭಾಗವೊಂದನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಅದರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಾಯುದೇವರು ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ನೀಡಿದ ವಿವರ ಋಗ್ವೇದ, ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ :

ವಾಯುರಸ್ಮಾ ಉಪಾಮಂಥತ್ತಿಸ್ಪೃಶ್ಮಾ ಕುನನ್ನಮಾ |

ಕೇಶೀ ವಿಷಸ್ಯ ಪಾತ್ರೇಣ ಯದ್ರುದ್ರೇಣಾಽಬಿಶತ್ || -ಋ.(೧೦/೧೩.೬/೭)

೨. ವಾಯುದೇವರು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಿ ನೀಡಿದ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿಷವನ್ನು ಸಹ ರುದ್ರದೇವರು ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ, ಶಿರೋವೇದನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ, ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ವಿವರ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ; ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರು ನೀಲಕಂಠ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

೧. ಶ್ರಾಂತೇಷು ತೇಷ್ವೇಕ ಉರುಕ್ರಮಸ್ತಂ ಸುಧಾರಸಾವೈ ಮುರಿತೋ ಹ್ಯಮಥಾಃ |

ತದಾ ಜಗದ್ಗಾಸಿ ವಿಷಂ ಸಮುಕ್ತಿಕಂ ತ್ವದಾಜ್ಞಯಾ ವಾಯುರಧಾತ್ ಕರೇ ನಿಜೇ ||

ಕಲೀಃ ಸ್ವರೂಪಂ ತದತೀವ ದುಃಸಹಂ ವರಾದ್ವಿಧಾತುಃ ಸಕಲ್ಪಶ್ಚ ದುಃಸ್ವಶಮ್ |

ಕರೇ ವಿಮಥ್ಯಾಸ್ತಬಲಂ ವಿಧಾಯ ದದೌ ಸ ಕಿಂಚಿದ್ಗಿಣಾಯ ವಾಯುಃ ||

ಸ ತತ್ ಪಿಬನ್ ಕಂಠಗತೇನ ತೇನ ನಿಪಾತಿತೋ ಮೂರ್ಛಿತ ಆಶು ರುದ್ರಃ |

ಹರೇಃ ಕರಸ್ಪರ್ಶಬಲಾತ್ ಸ ಸಂಕ್ಷಾಮವಾಪ ನೀಲೋಽಸ್ಯ ಗಬಸ್ತದಾಽಽಸೀತ್ ||

ಅಥ ತ್ವದಾಜ್ಞಾಂ ಪುರತೋ ನಿಧಾಯ ನಿಧಾಯ ಪಾತ್ರೇ ತಪನೀಯರೂಪೇ |

ಸ್ವಯಂ ತ್ವನಿರ್ಮಥ್ಯ ಬಲೋಪಪನ್ನಂ ಪಪೌ ಸ ವಾಯುಸ್ತದುತಾಸ್ಯ ಜೀರ್ಣಮ್ ||

ಅತ್ಯಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಚ್ಚ ಬಭೂವ ಕೂಲಾ ಶಿವಸ್ಯ ಶೀರ್ಷಶ್ಚ ಕರಾವರಿಷಮ್ |

ಅಭೂತ್ ಕಲಿಃ ಸರ್ವಜಗತ್ಸುಪ್ಪೂರ್ಣಂ ಪೀತ್ವಾ ವಿಕಾರೋ ನ ಬಭೂವ ವಾಯೋಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೦/೧೩.೧೬)

೨. 'ರುದ್ರಸ್ಯ ಯಶಸೋಽರ್ಥಾಯ ಸ್ವಯಂ ವಿಪ್ಲವಿಷಂ ಪ್ರಭುಃ |

ನ ಸಂಜಿಹ್ಯೈ ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ವಾಯುಃ ಚೋಚೇ ಪ್ರಶಾಂತಯೇ ||'

- ಭಾ.ತಾ.(೨/೬/೧೯)

೩. ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತ್ರಿಲೋಕರಿಂದ ಅವರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆದೇಶದಂತೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ ನೀಡಬಲ್ಲ ಹಿರಿಮೆ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರದು: ವಿಷ್ಣುರ್ಹಿತ ದಾತಾ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ವಾಯುಶ್ಚ ತದನುಕ್ಷಯಾ^೧ | - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧/೭೮).

ವಾಯುದೇವರ ರೂಪತ್ರಯ

ಇಹಾವತೀರ್ಯಾಥ ಹನೂಮದಾಖ್ಯೋ^೨
ವ್ಯಧತ್ತ ಸೇವಾಂ ಸ ತು ಭೀಮರೂಪ: |
ವಿಭೋರ್ವಿಧತ್ತೇಽದ್ಯ ಸ^೩ ಮಧ್ವರೂಪೀ
ವಿಧಾಸ್ಯತೇಽನ್ಯೈಸ್ತ್ರಿದಶೈರಸಾಧ್ಯಾಮ್^೪ || ೧೬ ||

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆವತರಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ; ಭೀಮರೂಪದಿಂದ ಈಗ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವನು ; ಮುಂದೆ ಮಧ್ವ-ರೂಪಿಯಾಗಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡಲಾಗದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು.

೧. : ಹನುಮದ್ರೂಪದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಸಮುದ್ರತರಣ, ಲಂಕಾದಹನ, ಸಂಜೀವಾನಯನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಭೀಮರೂಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಂದರೆ ಜರಾಸಂಧವಧೆ, ದುರ್ಯೋಧನವಧೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಶ್ರೀಮಧ್ವ-ರೂಪದ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯರಚನೆ, ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಪ-ನಿರ್ಣಯ ರಚನೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ಸ್ವಭಕ್ತಂ ಮಾಮುದ್ವಿತ್ಯ ಭಗವತಃ ಪುರಃ ಪರಮದಯಾಲೋ ಕ್ತಮಾಸಮುದ್ರ ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಭಕ್ತಾಪರಾಧಸಹಿಷ್ಣೋ ದೀನಂ ದೂರಮನಾಥಂ ಶರಣಾಗತಮೇಗಮುದ್ಧರೇತಿ ವಿಜ್ಞಾಪನಕರ್ತೃಣಾಮ್ |

-ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು(ಪ್ರಾತಃಪಂಚಲಗ್ನದ್ವ)

೨. ಪ್ರಥಮೋ ಹನುಮಾನ್ ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋ ಭೀಮ ವಿವ ಚ |

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಸ್ತೀಯಸ್ತು ಭಗವತ್ಕಾರ್ಯಸಾಧಕಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೧೨೯) ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವ

ಯಸ್ಯ ತ್ರಿಗುಣಾಧಿಪಾನಿ ವೇದವಚನೇ ರೂಪಾಣಿ ದಿವ್ಯಾನ್ಯಲಂ

ಬೃತ್ ತದ್ವರ್ತಕಮಿತ್ಯಮೇವ ನಿಹಿತಂ ದೇವಸ್ಯ ಭಗೋ ಮಹತ್ |

ಪಾಯೋ ರಾಮವಚೋಗಯಂ ಪ್ರಥಮಕಂ ಪೃಕ್ಷೋ ದ್ವಿತೀಯಂ ಪಪುಃ

ಮಧ್ವೋ ಯತ್ಪು ಕೃತೀಯಮೇತದಮುನಾ ಗ್ರಂಥಃ ಕೃತಃ ಕೇಶವಃ ||

- ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯವಚನ

೩. ಅದ್ವಾಪಿ ಬದರೇಶ್ವರೇ ಬದರೇಪೂಜಮಂಡಿತೇ |

ಮಧ್ವೇ ಮುನೀಗಾ ಮಧ್ವಾಸ್ತೇ ವಿಧ್ವಾನ್ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಸ್ನೇಹಾಃ ||

- ಸರವಳಾರತೀವಿಲಾಸ(೭/೧೦)

೪. ಆಕ್ಷಾಮಣೈರಧಾರ್ಯಾಮ್...

- ವಾಯುಪುತಿ (ಶ್ಲೋ.೩೮)

ಸರ್ವಜ್ಞಮಸ್ಯ ಮನವೇಕ್ಷ್ಯ ಸ ಕಾರ್ಯವೀರ್ಯಮ್ |

-ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯ(೨/೨)

ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಕಂಡ ರುಗ್ಗೀಶ
 ಸ್ವಬುದ್ಧಿಸಂಪ್ರೀತಮುದೀರಿತಾ ಸಾ
 ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷೇಣ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಭೈಷ್ಠೀ |
 ನಿಜಾಂಭ್ರಿಪದ್ಮಾವನತೌ ಸುತೌ ತೌ
 ಸ್ವಕಾಂತಮೇತತ್ಪುಮೇವ ಮೇನೇ || ೧೭ ||

ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಸಖಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಾದ ಆ ರುಗ್ಗೀಶಿಯು ಅವರನ್ನು ಕರುಣಾ-
 ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ದಿಟ್ಟಿಸಿ, ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲಕ್ಕೆ ಮಣಿದ ಆ ಇಬ್ಬರು ತನ್ನ ಪುತ್ರರು ಹಾಗೂ ತನ್ನ
 ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಅವರಿಬ್ಬರ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದಳು.

ವಿ : ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಪುತ್ರರು; ಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗೀಶಿಯರೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
 ನಾರಾಯಣರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾನರಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರು
 ಭವೋಽಯಮಬ್ಜಾಸನಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ
 ವಿಹಂಗರಾಜೋಽಯಮಹೀಶ್ವರೋಽಯಮ್ |
 ಸಮಾನವಿಜ್ಞಾನಬಲಪ್ರಮೋದಾ
 ಮುಕುಂದಸೇವಾಭರತಾಃ^೧ ಕಿಲೈತೇ || ೧೮ ||

ಕಮಲಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಶಿವ ಇವನು; ಇವನು ಪಕ್ಷಿರಾಜನಾದ ಗರುಡ;
 ಇವನು ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ; ಈ ಮೂವರೂ ಸಮಾನವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಬಲ,
 ಆನಂದಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವರು ಹಾಗೂ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿ-
 ಕೊಂಡವರು; (ಅಬ್ಜಾಸನ - ಬ್ರಹ್ಮ).

ವಿ : ೧. ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಅನಂತರದ ಸ್ಥಾನ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರು.
 ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮಾನರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ ; ಹೀಗೆ ಇವರು ವಾವೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ
 ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಾಗುವುದರಿಂದ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸ್ವಯಂವರ ಅತ್ಯಂತ ಅನುಚಿತ ಎಂಬುದು ಸೂಚಿತ.

೨. ಇದರಲ್ಲಿನ ಅಬ್ಜಾಸನಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ ಎಂಬುದು ಶಿವನಂತೆ ಶೇಷಗರುಡರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ
 ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ :

ಗರುಡಶೇಷಶಶಾಂಕದಶಶೇಖರರ ಜನಕ ಜಗದ್ಗುರುರೇ ತ್ವಚ್ಚರಣ-
 ಗಳಗಭಿದಂದಿಸುವ ಪಾಲಿಪುರು ಸಸ್ಮತಿಯ | -ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ(೧/೩.)

೨. ಈ ಮೂವರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರರಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾಷೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಾದ ವಾಯು - ದೇವಲಗೂ ಸಹ ಪುತ್ರರಾದವರು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು :

ಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಂ ವಿದಂತಿ ಶೇಷಃ ಸುಪರ್ಣೋ ಗಿರಿಶಃ ಸುರೇಂದ್ರಃ |
ಮಾತಾ ಚ ವಿಜಾಂ ಪ್ರಥಮೈವ ಭಾರತೀ ಸಾ ದ್ರೌಪದೀ ನಾಮ ಬಭೂವ ಭೂಮೌ ||
ಯಾ ಮಾರುತಾದ್ಗರ್ಭಮವಾಪ ಪೂರ್ವಂ ಶೇಷಂ ಸುಪರ್ಣಂ ಗಿರಿಶಂ ಸುರೇಂದ್ರಮ್ |
ಚತುರ್ಮುಖಾಭಾನ್ ಚತುರಃ ಕುಮಾರಾನ್ ಸಾ ದ್ರೌಪದೀ ನಾಮ ಬಭೂವ ಭೂಮೌ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೧೭೦,೧೭೧)

ತ್ರಿಪುರಾರಿಯಾದ ಶಿವ

ಶರ್ವಃ ಸುಪರ್ವರಿಪುಗರ್ವವಿಭೇದದಕ್ಷಃ
ಪೂರ್ವಂ ಪುರತ್ರಯಮಯಂ ಕಿಲ ದೇವೈಜೈಷೀತ್ |
ಹರ್ಯಂಘ್ರೀರ್ಥಪರಿಪೂರ್ಣಕಪರ್ಧಮೇನಂ
ಗೌರ್ಯತ್ಯಸಾದ್ಯಮಪಿ ತಂ ವಶಯಾಂಬಭೂವ || ೧೯ ||

ಈ ಶಿವನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಅಸುರರ ಸೋಕ್ಕನ್ನು ಆಡಗಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ ; ಹಿಂದೆ ಇವನು ತ್ರಿಪುರಾಸುರನನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದನಲ್ಲವೇ ! ಅಮ್ಮ ದೇವಿ ! ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಕಮಲದ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥವಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಒಲಿಸಲು ಸುಲಭಸಾದ್ಯವಲ್ಲದ ಇವನನ್ನು ಪಾರ್ವತಿಯು ತನ್ನ ವಶನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು.

ಎ. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಶಿವ ಮೇಲೋಚ್ಚಕ್ಕೆ ಅಸುರರಿಗೆ ವರನೀಡುವ ದೇವತೆಯಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಸುರರನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನಿಪುಣ. ಅದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನವೆಂದರೆ ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಪುರಾರಿ, ತ್ರಿಪುರಾರಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಿವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ; ಸುಪರ್ವರು ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ; ಶರ್ವ - ಶಿವ, ಕಪರ್ಧ - ಜಟೆ.

೨. ವಿಷ್ಣುವಾದೋದಕವಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಸದಾ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಗಂಗಾಧರ ಎನ್ನಿಸಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಹಿರಿಮೆಯೂ ಶಿವನದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶಿವ ಅವರಿಬ್ಬರ

೧. ಸುಪರ್ವಾಣಃ ಸುಮನಸ್ಮದಿವೇಣಾ ದಿವ್ಯೇಶಃ |

-ಅಮರಕೋಶ

೨. ಆತ್ಮ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಾದೋದಕಧಾರಣಂ ಸ್ವಂತರವಲಗ್ರಹವ್ಯಾಸ್ವರವೇಜಮ್ | ಗೌರೀತ್ಯೇನ ವರಿಗೃಹೀತ್ವಾಂತರ ಸ್ಥಾಪಿಸಾಂದರ್ಯಂ ಅಸ್ತರದಪೀಜಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ | ಅಪಿಸಾಂದರ್ಯವದ್ವದಿತಾಂತರೋಪೇತವ್ಯಾಸ್ತಾ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ಮಾ.

ಮೊಮ್ಮಗ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ದಾಸಾನುದಾಸನೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ಧ್ವನಿಸುವುದು.

೨. ಪಾರ್ವತಿಯು ಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ಒಲಿಸಿದಳು; ಇಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಳು ಎಂದರೆ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ. ಚಿಕ್ಕವರು ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಅರ್ಥ.

ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಆದಿಶೇಷ

ಪುಚ್ಚಿನ ಕಚ್ಚಪತನೋಃ ಪವನಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠ-
ಮಚ್ಛೋಽವಲಂಬ್ಯ ಸರಿದರ್ಣವಶೈಲಪೂರ್ಣಾಮ್ |
ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಿಂಡಮಿವ ಕುಂಡಲಿರಾಟ್ ಸುಪೃಥ್ವೀಂ
ಪೃಥ್ವೀಮಯಂ ಕಿಲ ಬಿಭರ್ತಿ ಭಣಾತಪತ್ರೇ || ೨೦ ||

ತನ್ನ ಪುಚ್ಚದಿಂದ ಕೂರ್ಮರೂಪದ ವಾಯುದೇವರ ಪೃಷ್ಠವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಶುಭ್ರವರ್ಣದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಈ ಶೇಷನು ನದೀ, ಸಮುದ್ರ, ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಡೆ ಎಂಬ ಆತಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಸಿವೆಯ ಕಾಳಿನಂತೆ ಧರಿಸಿರುವನು.

ವಿ. : ೧. ಶೇಷದೇವರ ವಿಶೇಷ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಒಂದೆಡೆ ವಾಯುದೇವರ ಆಸನೆಯನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಪಡೆದವನು; ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಒಂದು ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಾಸುವ ಕಾಳಿನಷ್ಟು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಧರಿಸಿದವನು ಎಂಬುದು ಶೇಷದೇವರ ಒಟ್ಟು ಹಿರಿಮೆ; ಕುಂಡಲಿ - ನಾಗ.

೨. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಷನು ಹೀಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ವಿವರ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಆತ ಕಚ್ಚಪರೂಪದಿಂದಲಂಡೋದಕದಿ ಓವಿ ಧರಿಸಿಹ ಶೇಷ ಮೂರುತಿಯನು |

- ಶ್ರೀಮದ್ಭನಾಮ.

೧. ತನ್ನ ಮೂಲದೇಹೋ ತ್ರಿಶದ್ವ್ಯೋಜನಸಹಸ್ರಾಂತರ ಆಸ್ತೇ ಯಾ ವೈ ಕಲಾ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಮುಖೀ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾಸಗತೇ ಇತಿ ಸಾತ್ವತೀಯಾ ದ್ರಷ್ಟೃದೃಶ್ಯಯೋಃ ಸ್ಫುಟಾರ್ಥಗಮಹಮಿತ್ಯಭಿಮಾನಲಕ್ಷಣಂ ಯಂ ಸಂಕರ್ಷಣಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ | ತಸ್ಯೇದಂ ಕ್ಷಿತಿಮಂಡಲಂ ಭಗವತೋಽಗಂತಮೂರ್ತೇ | ಸಹಸ್ರಶಿರಸಿ ಏಕ್ವಿಂಶೇವ ಶಿರಸಿ ದ್ವಿಯಮಗಾಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಇವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ |

- ಭಾಗ. (೫/೨೪/೩೨)

ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧೋಽನ್ಯ ಒಕ್ಕೈತಮೂರ್ಧನಿ ಸಸಪ್ತಪಾತಾಲಗಿರಿಂದ್ರಸಾಗರಾ |

ಧರಾಃಖಿಲೇಯಂ ನನು ಸರ್ವಪಾಯತಿ ಪ್ರಸಹ್ಯ ಕೋ ನಾಮ ಹರೀತ್ ತಮಃಸಮ್ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೮/೮೮)

೨. ವಿಶಾಖಕೋಟಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರತ್ಯವಾಯುಕೂರ್ಮಾರ್ತ್ರಯ ಇತ್ಯತ್ಯಾಸ್ತರಸೋಗಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಿರೀಟ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗರುಡ

ಸೋಽಯಂ ಗರುಜ್ಜನಿಮರುಜ್ಜವಚಾಲಿತಾದ್ವಿ-

ದ್ವೀಪಾಂಬುರಾಶಿರಹಿವರ್ಣ್ಯಬಲ: ಸುಪರ್ಣ: |

ಪ್ರಾದಾನ್ನಿಯುಧ್ಯ ಬಲಿನಾ ಬಲಿನಾ ಸಮಂ ಯೋ

ಗೋಮಂತಮೂರ್ಧ್ನಿ^೧ ಮುಕುಟಂ ನಿಜದೇವತಾಯೈ || ೨೧ ||

ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯ ವೇಗದಿಂದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು, ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು, ಸಮುದ್ರ-
ಗಳನ್ನು ನಲುಗಿಸುವ, ಸರ್ಪಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹ ಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ

೧. ಏತಸ್ಯಾಽಽವ ಕಾಲೇ ತು ಶ್ರೀರೋದೇ ಸಾಗರೋತ್ತಮೇ |

ನಿವಾಸೇ ದೇವದೇವ್ಯ ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಭೃತ: ||

ಉಪಾಸೀನೋ ಮಹಾಬಾಹು: ಶ್ರೀಮಾನ್ ವೈರೋಚನೋ ಬಲಿ: |

ಜಹಾರ ದೇವದೇವ್ಯ ಕಿರೀಟಂ ರತ್ನಚಿತ್ರತಮ್ ||

ಇಂದ್ರನಿಲಸಹಸ್ರಾಡ್ಯಂ ಗೋಮೇದಕಶತಾಚಿತಮ್ |

ಪದ್ಮರಾಗಮಹಾನೀಲಮುಕ್ತಾಫಲವಿರಾಜಿತಮ್ ||

ಪುಷ್ಕರಾಗಪ್ರವಾಲಾಡ್ಯಂ ದಿವ್ಯಕಾಂಚನಿಮಿತಮ್ |

ಹೃತಂ ದಾಸವಮೀರೇಣ ವಿದಿತ್ವಾ ಪುರಪಾಲಕ: |

ತಮಸ್ತಥಾವತ್ ತ್ವರಿತಂ ವೈನತೀಯೋ ವಿಹಂಗರಾಟ್ ||

ತಮಂತರೇ ಸಮಾಸಾಧ್ಯ ದಾಸವೇಂದ್ರಂ ದುರಾಸದಮ್ |

ಕೃತ್ವಾ ಯುದ್ಧಂ ಮಹಾಘೋರಂ ಜತ್ವಾ ದಾಸವಪುಂಗವಮ್ ||

ಗೃಹೀತ್ವಾ ರತ್ನಚಯಂ ಕಿರೀಟಂ ಭಾಷ್ಯರೋಪಮಮ್ |

ಆಗಚ್ಛನ್ ದದೃಶೇ ದೇವಂ ದೇವಕೀನಂದನಂ ಹರಿಮ್ ||

ವಸಂತಂ ಸಾಗ್ರಜಂ ರಮ್ಯೇ ಗೋಮಂತೇ ಪರ್ವತೋಪಮೇ |

ತಸ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ನಿಧಾಯಾತು ಕಿರೀಟಂ ದಿವ್ಯಭೂಷಣಮ್ |

ಪ್ರಗಮ್ಯ ಪಾದಯೋರ್ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಸ್ಪೃಶಂತುಂ ತಮುಪಚಿತ್ರಮೇ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೫೩/೭-೧೩)

'ಬಹುನಿ ಸ್ವಾಸ್ತಜಾತಾನಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶ್ರೀರಸಾಗರೇ |

ಕಾನಿಚಿಃಕುಕ್ಷಗಮ್ಯಾನಿ ನಾಮುತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧರಶ್ಮಿರಕಿ |

ಗಂತುಂ ರಕ್ತಾಸ್ಯಘಾನ್ಯಾನಿ ಗಮ್ಯಾನ್ಯನ್ಯೇರಕಿ ಕ್ಷಚಿತ್ |

ತತ್ರ ದೇವಾಶ್ಚ ಯೋಗೀಂದ್ರಾ ಭಕ್ತಾಶ್ಚಾಪ್ಯಗೇ ಜಗದ್ರಸಮ್ |

ಗತ್ವಾಽರ್ಚಯಂತಿ ದೇವೇಶಂ ಬಲಿವ್ರತಾಗಮತ್ ಕ್ಷಚಿತ್ |

ತಸ್ಯ ತತ್ಪಾಸುರಾವೇಶಾತ್ ಪಾಪಬುದ್ಧಿರಹಯತ |

ತದ್ವ್ಯಕ್ತರ್ಥಂ ಜಗನ್ನಾಥ: ಶಿಶ್ಯೇ ಸುಪ್ರವದವ್ಯಯ: |

ತದಾ ನ ವಾಪಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಕಿರೀಟಮಪರದ್ವಿಭೂತ: |

ತಂ ಜತ್ವಾ ಗರುಡಸ್ತತ್ಪು ಹೃತ್ವಾ ಗೋಮಂತಮಾವ್ರಜತ್ |

ತತ್ರ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶಿರಸಿ ಕಿರೀಟಮಮುಚಿತ್ ಪ್ರಭೋಃ ಇತಿ ಮಾತೃಣಿ ||

-ಭಾ.ತಾ.(೧೦/೫೩/೮)

ಮೊಮ್ಮಗ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ದಾಸಾನುದಾಸನೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ಧ್ವನಿಸುವುದು.

೩. ಪಾರ್ವತಿಯು ಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, ಒಲಿಸಿದಳು; ಇಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಳು ಎಂದರೆ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ. ಚಿಕ್ಕವರು ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಅರ್ಥ.

ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಆದಿಶೇಷ

ಪುಚ್ಚಿನ ಕಚ್ಚಪತನೋಃ ಪವನಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠ-
ಮಚ್ಛೋಽವಲಂಬ್ಯ ಸರಿದರ್ಣವಶೈಲಪೂರ್ಣಾಮ್ |
ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಖಂಡಮಿವ ಕುಂಡಲಿರಾಟ್ ಸುಪೃಥ್ವೀಂ
ಪೃಥ್ವೀಮಯಂ ಕಿಲ ಬಿಭರ್ತಿ ಫಣಾತಪತ್ರೇ || ೨೦ ||

ತನ್ನ ಪುಚ್ಚದಿಂದ ಕೂರ್ಮರೂಪದ ವಾಯುದೇವರ ಪೃಷ್ಠವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಶುಭ್ರವರ್ಣದ ನಾಗರಾಜನಾದ ಈ ಶೇಷನು ನದೀ, ಸಮುದ್ರ, ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಡೆ ಎಂಬ ಆತಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾವಿವೆಯ ಕಾಳಿನಂತೆ ಧರಿಸಿರುವನು.

ವಿ. : ೧. ಶೇಷದೇವರ ವಿಶೇಷ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಒಂದೆಡೆ ವಾಯುದೇವರ ಆಸನೆಯನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಪಡೆದವನು; ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಒಂದು ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಾಸುವ ಕಾಳಿನಷ್ಟು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಧರಿಸಿದವನು ಎಂಬುದು ಶೇಷದೇವರ ಒಟ್ಟುಹಿರಿಮೆ; ಕುಂಡಲಿ - ನಾಗ.

೨. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಷನು ಹೀಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ವಿವರ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಆವ ಕಚ್ಚಪರೂಪದಿಂದಲಂಡೋದಕದಿ ಓವಿ ಧರಿಸಹ ಶೇಷ ಮೂರುತಿಯನು |

- ಶ್ರೀಮದ್ವಿನಾಯಕ.

೧. ತನ್ನ ಮೂಲದೇಹೋ ತ್ರಿಂಶದ್ಭೂಜನಸಹಸ್ರಾಂತರ ಆಸ್ತೇ ಯಾ ವೈ ಕಲಾ ಭಗವತಸ್ತಾಮಸೀ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾಽನಂತ ಇತಿ ಸಾತ್ಯತೀಯಾ ದ್ರಷ್ಟೃದೃಶ್ಯಯೋಃ ಸನ್ನಿಹರ್ಷಣಮಹಮಿತ್ಯಭಿಮಾನಲಕ್ಷಣಂ ಯಂ ಸಂಕರ್ಷಣಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ | ತಸ್ಯೇದಂ ಕ್ಷಿತಿಮಂಡಲಂ ಭಗವತೋಽನಂತಮೂರ್ತೇಃ ಸಹಸ್ರಶಿರಃ ವಿಕುಳ್ಳೋದ ಶಿರಃ ದ್ವಿಯಮಾಣಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಇವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ |

- ಭಾಗ.(೫/೨೪/೨.೨)

ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧಾಃ ಸ್ಯ ಒತ್ಯಕಮೂರ್ಧಾನಿ ಸಹಪ್ರಪಾತಾಲಗಿರಿಂದ್ರಸಾಗರಾ |

ಧರಾಽವಲೀಯಂ ಗಮ ಸರ್ವಪಾಯತಿ ಪ್ರಸಪ್ತ ಕೋ ಗಾಮ ಹರೀತ್ ತಮೇಗಮ್ || - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೮/೮೮)

೨. ವಿಶಾಲರೂಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರತ್ಯವಾಯುಕೂರ್ಮಾರ್ತ್ರಯ ಇತ್ಯಕ್ರಾಸ್ತರಸವೀಜಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಿರೀಟ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗರುಡ

ಸೋಮಂ ಗರುಜನಿಮರುಜ್ಜವಚಾಲಿತಾದ್ವಿ-

ದ್ವಿಪಾಂಬುರಾಶಿರಹಿವರ್ಣ್ಯಬಲ: ಸುಪರ್ಣಾ: |

ಪ್ರಾದಾನ್ನಿಯುಧ್ಯ ಬಲಿನಾ ಬಲಿನಾ ಸಮಂ ಯೋ

ಗೋಮಂತಮೂರ್ಧ್ನಿ^೧ ಮುಕುಟಂ ನಿಜದೇವತಾಯೈ || ೨೧ ||

ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯ ವೇಗದಿಂದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು, ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಸಮುದ್ರ-
ಗಳನ್ನು ನಲುಗಿಸುವ, ಸರ್ಪಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹ ಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ

೧. ವಿಶ್ವಾನ್ ವಿವ ಕಾಲೇ ತು ಕ್ಷೀರೋದೇ ಸಾಗರೋತ್ತಮೇ |
ನಿವಾಸೇ ದೇವದೇವ್ಯ ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಭೃತ: ||
ಉಪಾಸೀನೋ ಮಹಾಬಾಹು: ಶ್ರೀಮಾನ್ ವೈರೋಚನೋ ಬಲಿ: |
ಜಹಾರ ದೇವದೇವ್ಯ ಕಿರೀಟಂ ರತ್ನಚಿತ್ರತಮ್ ||
ಇಂದ್ರನೀಲಸಹಸ್ರಾಢ್ಯಂ ಗೋಮೇದಕಶತಾಚಿತಮ್ |
ಪದ್ಮರಾಗಮಹಾನೀಲಮುಕ್ತಾಫಲವಿರಾಜಿತಮ್ ||
ಪುಷ್ಕರಾಗಪ್ರವಾಲಾಢ್ಯಂ ದಿವ್ಯಕಾಂಚನನಿರ್ಮಿತಮ್ |
ಹೃತಂ ದಾನವವೀರೇಣ ವಿದಿತ್ವಾ ಪುರಪಾಲಕ: |
ತಮಸ್ತಥಾವತ್ ತ್ವರಿತಂ ವೈನತೇಯೋ ವಿಹಂಗರಾಟ್ ||
ತಮಂತರೇ ಸಮಾಸಾಧ್ಯ ದಾನವೇಂದ್ರಂ ದುರಾಸದಮ್ |
ಕೃತ್ವಾ ಯುದ್ಧಂ ಮಹಾಘೋರಂ ಜತ್ವಾ ದಾನವಪೈಂಗವಮ್ ||
ಗೃಹೀತ್ವಾ ರತ್ನಚಿತ್ರಯಂ ಕಿರೀಟಂ ಭಾಸ್ವರೋಪಮಮ್ |
ಅಗಚ್ಛನ್ ದಧೃಶೇ ದೇವಂ ದೇವಕೀನಂದನಂ ಹರಿಮ್ ||
ವಸಂತಂ ಸಾಗ್ರಜಂ ರಮ್ಯೇ ಗೋಮಂತೇ ವರ್ವತೋಪಮೇ |
ತಸ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ನಿಧಾಯಾಶು ಕಿರೀಟಂ ದಿವ್ಯಭೂಷಣಮ್ |
ಪ್ರಣಮ್ಯ ಪಾದಯೋರ್ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಸ್ತೋತುಂ ತಮುಪಚಿತ್ತಮೇ ||

-ಭಾಗ(೧೦/೫೩/೭-೧೩)

'ಬಹುನಿ ಸ್ಥಾನಜಾತಾನಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ತ ಕ್ಷೀರಸಾಗರೇ |
ಶಾನಿಚಿಗ್ನುಕ್ತಗಮ್ಯಾನಿ ನಾಮುಕ್ತೈಸ್ತಿದೃಶ್ಯರೂಪಿ |
ಗಂತುಂ ಶಕ್ಯಾನ್ಯಥಾನ್ಯಾನಿ ಗಮ್ಯಾನ್ಯನ್ಯೈರಪಿ ಕೃಚಿತ್ |
ತತ್ರ ದೇವಾಶ್ಚ ಯೋಗೀಂದ್ರಾ ಭಕ್ತಾಶ್ಚಾನ್ಯೇ ಜಗಾದ್ರನಮ್ |
ಗತ್ವಾಽರ್ಚಯಂತಿ ದೇವೇಶಂ ಬಲಿಸ್ತತ್ರಾಗಮತ್ ಕೃಚಿತ್ |
ತಸ್ಯ ತತ್ಸಾಸುರಾದೇಶಾತ್ ಪಾಪಬುದ್ಧಿರಪಾಯತ |
ತದ್ವತ್ಕರ್ತೃಣಂ ಜಗನ್ನಾಥ: ಶಿಶ್ನೇ ಸುಪ್ತವದವ್ಯಯ: |
ತದಾ ಸ ಪಾಪಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಕಿರೀಟಮಹರದ್ವಿಷ್ಟೀ ||
ತಂ ಜತ್ವಾ ಗರುಡಸ್ತಪು ಹೃತ್ವಾ ಗೋಮಂತಮಾವ್ರಜತ್ |
ತತ್ರ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶಿರಸಿ ಕಿರೀಟಮಮುಚತ್ ಪ್ರಭೋಃ ಇತಿ ಮಾತ್ಸ್ಯೇ ||

- ಭಾ.ತಾ.(೧೦/೫೩/೮)

ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಕಂಡ ರುಗ್ಗೀಶ

ಸ್ವಬುದ್ಧಿಸ್ತೋತ್ರಮುದೀರಿತಾ ಸಾ

ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷೇಣ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಭೈಷ್ಮೀ ।

ನಿಜಾಂಘ್ರಿಪದ್ಮಾವನತೌ ಸುತೌ ತೌ

ಸ್ವಕಾಂತಮೇತತ್ಪ್ರಭುಮೇವ ಮೇನೇ ॥ ೧೭ ॥

ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಸಖಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಉಕ್ತಕಾದ ಆ ರುಗ್ಗೀಶಯು ಅವರನ್ನು ಕರುಣಾ-
ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ದಿಟ್ಟಿಸಿ, ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲಕ್ಕೆ ಮಣಿದ ಆ ಇಬ್ಬರು ತನ್ನ ಪುತ್ರರು ಹಾಗೂ ತನ್ನ
ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಅವರಿಬ್ಬರ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದಳು.

ವಿ. : ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಪುತ್ರರು; ಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗೀಶಯರೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀ-
ನಾರಾಯಣರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಛಾಪ.

ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾನರಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರು

ಭವೋಽಯಮಬ್ಜಾಸನಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ

ವಿಹಂಗರಾಜೋಽಯಮಹೀಶ್ವರೋಽಯಮ್ ।

ಸಮಾನವಿಜ್ಞಾನಬಲಪ್ರಮೋದಾ

ಮುಕುಂದಸೇವಾಭರತಾಃ^೧ ಕಿಲೈತೇ ॥ ೧೮ ॥

ಕಮಲಾಸನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಶಿವ ಇವನು; ಇವನು ಪಕ್ಷಿರಾಜನಾದ ಗರುಡ;
ಇವನು ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ ಈ ಮೂವರೂ ಸಮಾನವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಬಲ,
ಆನಂದಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವರು ಹಾಗೂ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿ-
ಕೊಂಡವರು; (ಅಬ್ಜಾಸನ - ಬ್ರಹ್ಮ).

ವಿ. : ೧. ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಅನಂತರದ ಸ್ವಾಸ್ತ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರದು.
ಇವರು ಮೂವರೂ ಸಮಾನರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ ; ಹೀಗೆ ಇವರು ವಾವೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ
ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಾಗುವುದರಿಂದ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸ್ವಯಂವರ ಅತ್ಯಂತ ಅನುಚಿತ ಎಂಬುದು ಸೂಚಿತ.

೨. ಇದರಲ್ಲಿನ ಅಬ್ಜಾಸನಲಬ್ಧಜನ್ಮಾ ಎಂಬುದು ಶಿವನಂತೆ ಶೇಷಗರುಡರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ
ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ :

ಗರುಡಶೇಷಶಶಾಂಕದಶಶೇಖರರ ಜನಕ ಜಗದ್ಗುರುರೇ ತತ್ಪ್ರಕರಣ-

ಗಳಿಗಭಿಮಂದಿಸುವೆ ಪಾಲಿಪುದು ಸನ್ಮತಿಯಿ ।

-ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ(೧/೨.)

ಗರುಡನು ಹಿಂದೆ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ, ಗೋಮಂತಪರ್ವತದ ಮೇಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

೨. : ೧. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಮಹಿಮೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಹೊಡೆದಿಂದಲೇ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು, ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ಗೊಳಸುವ ಆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬಲ ಗರುಡದೇವರದು ; ಅಂಬುರಾಶಿ - ಜಲರಾಶಿ, ಸಮುದ್ರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರ ಸಮೇತ ಗೋಮಂತಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಲರೂಪವಾದ ನಾರಾಯಣನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಆಪಹರಿಸಿದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸೇವೆ ಗರುಡನದು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಹರಿವಂಶ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯು-ನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೪. ಇಂದ್ರದೇವರು ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಅಮೃತಾಹರಣ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದಾಗ ಗರುಡ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಮಣಿಯದೆ, ವಜ್ರಾಯುಧವು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಕವಚ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ದಧೀಚಿಮಹರ್ಷಿಯ ಅಸ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ಗೌರವಿಸಲೆಂದು ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಗರಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ

೧. ಬಲಿಗಾ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮುಕುಟಾಪಹಾರಿಣಾ ಮಹಾಬಲಿಗಾ ಸಮಂ ನಿಯುಧ್ಯ ಗೋಮಂತಮೂರ್ಧಿ ಗೋಮಂತಾಖ್ಯಪರ್ವತಾಗ್ರೇ ನಿಜದೇವತಾಯೈ ಸ್ವಸ್ತಾಮಿನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯ ಮುಕುಟಂ ಪ್ರಾದಾತ್ | ಕಥಾ ತು ಭಾಗವತಾದೌ (ಹರಿವಂಶ-೨/೩.೭-೪೮) ಸ್ಪಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾ | ಅತ್ರಾಸ್ಯಸೇವಾಕಾರಿತ್ವಂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರದೇವತಾ-ಕಾತ್ವಂ ಚಾಸ್ತರಸೇವಮ್ |

ತದಾ ದುಗ್ಧಾಬ್ದೌ ಸಂಸೃತಿಪ್ತ್ವಃ ಸುರಾಭ್ಯಃ ಪೂಜಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಸ್ಥಾನಮೇಜಾಂ ಚ ಯೋಗ್ಯಮ್ |

ಮುಕ್ತಸ್ವಾಗಾದಾಪ ನಾರಾಯಣೋಽಜೋ ಬಲಿಶ್ಚಾಗಾತ್ ತತ್ರ ಸಂದ್ರಷ್ಟುಮೀಶಮ್ ||

ತತ್ರಾಸುರಾರೋಹಮಮುಷ್ಯ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಂದರ್ಶಯನ್ ಸುಪ್ತಿಹೀನೋಽಪಿ ನಿತ್ಯಮ್ |

ಸಂಸುಪ್ತವಚ್ಚಕ್ಷುಃ ಉದಾರಕರ್ಮಾ ಸಂಕ್ಷಾಯೈ ದೇವಾನಾಂ ಮುಖಮೀಶ್ವಾಪ್ರಮೇಯಃ ||

ದೇವಾಶ್ಚ ತದ್ಗಾಢವಿದೋಽವಿರಾಶ್ಚ ನಿಮಿಲಿತಾಕ್ಷಾಃ ರಯನೇಷು ಶಿಥಿರೇ |

ತದಾ ಬಲಿಸ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಿರೀಟಮಾದಾಯಾಗಾಢಹಸಸ್ತತ್ರ ದೇವಾಃ ||

ನಾರಾಯಣೇ ಸರ್ವದೇವೈಃ ಸಮೇತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭರ್ತಾಸಮಾಗೇ ಸುಪರ್ವಣಃ |

ಗತ್ತಾ ಪಾತಾಲಂ ಯುಧಿ ಜತ್ತಾ ಬಲಿಂ ಚ ಕಿರೀಟಮಾದಾಯಾಭ್ಯಯಾದೃತೃ ಕೃಷ್ಣಃ ||

ತತ್ ತಸ್ಯ ತೀರ್ಕ್ಷ್ಣ ಪ್ರತಿಮುಚ್ಯತೆ ನತ್ತಾ ಖಗಃ ಸ್ತುತ್ವಾ ದೇವದೇವಂ ರಮೇಶಮ್ |

ಸ್ತುತ ಆಗಚ್ಛೇತ್ಯೇವ ವಿಸರ್ಜತೋಽಮುಗಾ ಯಯೌ ದುಗ್ಧಾಪ್ತೌ ಯತ್ರ ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ ||

ಕಿರೀಟಂ ತತ್ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ಧಿ ಪ್ರವಿಷ್ಣು ತತ್ಪಲ್ಲಮಾಸೀತ್ ತಸ್ಯ ರೂಪೇಷ್ವಭೇದಾತ್ |

ತದಿಚ್ಛಯಾ ಚೈವ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ತೀರ್ಕ್ಷ್ಣವ್ಯಾಸೀದ್ಯುಗಪದ್ಯುಗಪ್ರಾದೌ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೬/೪-೯)

ಉದೂರಿಸಿದ. ಅಂದಿನಿಂದ ಗರುಡನಿಗೆ 'ಸುಪರ್ಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿದೆ.

೫. ಇದರಿಂದ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೂ ಮನೆಯದ ಅಪ್ರತಿಮ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ ಗರುಡ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದರಂತೆ ಗರುಡನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಹನುಮಂತನ ಇಂದ್ರದೇವರ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ತನ್ನ ಹನುವೂ ಘಾಸಿಗೊಳ್ಳದೆ ಹನುಮಂತ ಎನ್ನಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ವಿವರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿದೆ.

ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗವೆನ್ನಿಸಿದ ಶೇಷಗರುಡರು

ಸ ವಿಷ್ಣುವಾಹತೃಮವಾಪ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯ-

ಸ್ತಪೋಭಿರಪ್ಯನ್ಯಸುರೈರಸಾಧ್ಯಮ್ |

ತದೀಯತಲ್ಲತ್ತಮಹೀಶ್ವರೋಽಯಂ

ವಿಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗೌ ಕಿಲ ತೌ ಸುರಾಣಾಮ್ || ೨೨ ||

ಈ ಗರುಡನು ತಪಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಇತರ ಸುರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ನಿಲುಕದ ವಿಷ್ಣುವಾಹನ-
ನಾಗುವ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು; ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಾಸಿಗೆ
ಎನ್ನಿಸಿದನು. ಇವರಿಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಎನ್ನಿಸುವರು.

ವಿ. : ೧. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಾಹನ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಗರುಡನ ಸಾಧನೆಯಾದರೆ, ಹಾಸಿಗೆ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು
ಶೇಷನ ಸಾಧನೆ ಎಂದು ಭಾವ. ಇದು ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಕೆಳಗಿನ ೨ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಾರವಾಗಿದೆ :

ತತ್ಪಾದಪಂಕಜಮಹಾಸನತಾಮವಾಪ ತರ್ವಾದಿವಂದ್ಯಚರಣೋ ಯದಪಾಂಗಲೇಶಮ್ |

ಆಶ್ರಿತ್ಯ ನಾಗಪತಿರನ್ಯಸುರೈರ್ದುರಾಪಾಂ ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಯಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ ||

ನಾಗಾರಿರುಗ್ರಬಲಪೌರುಷ ಆಪ ವಿಜ್ಞೋರ್ವಾಹತೃಮುತ್ರಮದಪೋ ಯದಪಾಂಗಲೇಶಮ್ |

ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಶಕ್ರಮುಖದೇವಗಣೈರಚಿಂತ್ಯಂ ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಯಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ || -(೭/೭.೮)

೧. ನ ಚ ಪಜ್ಞನಿವಾತೇನ ರುಜಾ ಮೇಽಸ್ತೀಹ ಕಾಚನ |

ವಿವಮುಕ್ತಾ ತತಃ ಪತ್ರಮುತ್ಸರ್ಜ ಸ ಪಕ್ಷಿರಾಟ್ ||

- ಮಹಾಭಾರತ (ಆದಿಪರ್ವ ೩.೩/೨೨)

೨. ಮತ್ಸರೋತ್ಪನ್ನಪ್ರವರ್ಜಿಣಾ ಹನುರಸ್ಯ ಯಥಾಽಪತಃ |

ಗಾಮ್ನಾ ವೈ ಕಪಿತಾರ್ಧೋಲೋ ಭವಿತಾ ಹನುಮಾನಿತಿ ||

- ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣ (೭/೩.೬/೧೧)

ಭಂಗೇ ಪ್ರಸಕ್ತೇಽಪಿ ನ ಭಂಗಮಾಪ ಹನುಃ ಶಿಶೋರ್ಯದ್ರಘಮಾನಶೋಽಯಮ್ |

ಉಶ್ಣೇತೃಮಮ್ನಾನಸರೋಜಮಾಲಾಂ ದಿವ್ಯಾಂ ಮಹೇಂದ್ರೋ ನಿರಧೇ ತದಂಸೇ ||

- ಸಂಗ್ರಹರಾಮಾಯಣ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಕಾಂಡ, ಪ್ರಥಮಸರ್ಗ (೨೩)

೩. ಈ ಮೂವರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರರಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾವಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಾದ ವಾಙ್ಮು -
ದೇವಲಗೂ ಸಹ ಪುತ್ರರಾದವರು ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು :

ಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಂ ವಿದಂತಿ ಶೇಷಃ ಸುಪರ್ಣೋ ಗಿರಿಶಃ ಸುರೇಂದ್ರಃ |
ಮಾತಾ ಚ ವಿಷಾಂ ಪ್ರಥಮೈವ ಭಾರತೀ ಸಾ ದ್ರೌಪದೀ ನಾಮ ಬಭೂವ ಭೂಮೌ ||
ಯಾ ಮೂರುತಾದ್ಗರ್ಭಮವಾಪ ಪೂರ್ವಂ ಶೇಷಂ ಸುಪರ್ಣಂ ಗಿರಿಶಂ ಸುರೇಂದ್ರಮ್ |
ಚತುರ್ಮುಖಾಭಾನ್ ಚತುರಃ ಕುಮಾರಾನ್ ಸಾ ದ್ರೌಪದೀ ನಾಮ ಬಭೂವ ಭೂಮೌ ||
-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೨/೧೭೦,೧೭೧)

ತ್ರಿಪುರಾರಿಯಾದ ಶಿವ

ಶರ್ವಃ ಸುಪರ್ವರಿಪುಗರ್ವವಿಭೇದದಕ್ಷಃ
ಪೂರ್ವಂ ಪುರತ್ರಯಮಯಂ ಕಿಲ ದೇವ್ಯಜೈಷೀತ್ |
ಹರ್ಯಂಭ್ರೀತೀರ್ಥಪರಿಪೂರ್ಣಕಪರ್ದಮೇನಂ
ಗೌರ್ಯತ್ಯಸಾದ್ಯಮಪಿ ತಂ ವಶಯಾಂಬಭೂವ || ೧೯ ||

ಈ ಶಿವನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಅಸುರರ ಸೊಕ್ಕನ್ನು ಅಡಗಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ ; ಹಿಂದೆ
ಇವನು ತ್ರಿಪುರಾಸುರನನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದನಲ್ಲವೇ ! ಆದ್ದು ದೇವಿ ! ಶ್ರೀಹರಿಯ
ಪಾದಕಮಲದ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥವಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ,
ಒಲಿಸಲು ಸುಲಭಸಾದ್ಯವಲ್ಲದ ಇವನನ್ನು ಪಾರ್ವತಿಯು ತನ್ನ ವಶನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ-
ಕೊಂಡಳು.

೧. : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಹಿರಿಮೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಶಿವ ಮೇಲೋಟಕ್ಕೆ ಅಸುರರಿಗೆ
ವರನೀಡುವ ದೇವತೆಯಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಸುರರನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ
ನಿಪುಣ. ಅದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನವೆಂದರೆ ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯ. ಆದರಿಂದಾಗಿ
ಪುರಾರಿ, ತ್ರಿಪುರಾರಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಿವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ; ಸುಪರ್ವರು ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರ್ಥ;
ಶರ್ವ - ಶಿವ; ಕಪರ್ದ - ಜಟೆ.

೨. ವಿಷ್ಣುವಾದೋದಕವಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಸದಾ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಗಂಗಾಧರ
ಎನ್ನಿಸಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಹಿರಿಮೆಯೂ ಶಿವನದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶಿವ ಅವರಿಬ್ಬರ

೧. ಸುಪರ್ವಣಃ ಸುಮನಸ್ಸುದ್ರಿವಣಾ ದಿವೌಕಸಃ |

-ಅಮರಕೋಶ

೨. ಆತ್ಮ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಾದೋದಕಧಾರಣಂ ಸ್ವಂತರವರಿಗ್ರಹವ್ಯಾಸ್ತರಸಬೀಜಮ್ | ಗೌರೀತ್ಯನೇನ ವರಿಗೃಹೀತಸ್ವಂತರ
ಸ್ಯಾತಿ ಸೌಂದರ್ಯಂ ಅಸ್ತರಸಬೀಜಂ ಚ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ | ಅತಿ ಸೌಂದರ್ಯವದ್ವನಿತಾಯೋಪೇತಸ್ಯಾತ್ಯ ಇತಿ
ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಗರುಡನು ಹಿಂದೆ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ, ಗೋಮಂತಪರ್ವತದ ಮೇಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

ಎ. : ೧. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಮಹಿಮೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದಲೇ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು, ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ಗೊಳಿಸುವ ಆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬಲ ಗರುಡದೇವರದು ; ಅಂಬುರಾಶಿ - ಜಲರಾಶಿ, ಸಮುದ್ರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಲರಾಮರ ಸಮೇತ ಗೋಮಂತಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಲರೂಪವಾದ ನಾರಾಯಣನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸೇವೆ ಗರುಡನದು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಹರಿವಂಶ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತಾತ್ಮರ್ಯ-ನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೪. ಇಂದ್ರದೇವರು ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಅಮೃತಾಹರಣ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದಾಗ ಗರುಡ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಮಣಿಯದೆ, ವಜ್ರಾಯುಧವು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಕವಚ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ದಧೀಚಿಮಹರ್ಷಿಯ ಅಸ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ಗೌರವಿಸಲೆಂದು ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಗರಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ

೧. ಬಲಿನಾ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮುಕುಟಾಪಹಾರಿಣಾ ಮಹಾಬಲಿನಾ ಸಮಂ ನಿಯುಧ್ಯ ಗೋಮಂತಮೂರ್ಧಿ
ಗೋಮಂತಾಖ್ಯಪರ್ವತಾಗ್ರೇ ನಿಜದೇವತಾಯೈ ಸ್ತಸ್ವಾಮಿನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯ ಮುಕುಟಂ ಪ್ರಾದಾತ್ | ಕಥಾ ತು
ಭಾಗವತಾದೌ (ಹರಿವಂಶ-೨/೩೭-೪೮) ಸ್ಪಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ | ಅತ್ಯಾಸ್ಯಸೇವಾಕಾರಿತ್ವಂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪರದೇವತಾ-
ಕಾತ್ವಂ ಚಾಸ್ತರಸಬೀಜಮ್ |

ತದಾ ದುರ್ಯಾಚ್ಛ್ರಿ ಸಂಸ್ಕೃತೈಃ ಸುರಾದ್ಯೈಃ ಪೂಜಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಸ್ಥಾನಮೇಷಾಂ ಚ ಯೋಗ್ಯಮ್ |

ಮುಕ್ತಸ್ಥಾನಾದಾಪ ನಾರಾಯಣೋಽಪೋ ಬಲಿಶ್ಚಾಗಾತ್ ತತ್ರ ಸಂದ್ರಮ್ನೀಶಮ್ ||

ತತ್ಪ್ರಸೂರಾವೇಶಮಮುಷ್ಯ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಂದರ್ಶಯನ್ ಸುಪ್ತೋನೋಽಪಿ ನಿತ್ಯಮ್ |

ಸಂಸುಪ್ರವಚಿತ್ವ ಉದಾರಕರ್ಮಾ ಸಂಕ್ಷಾಯೈ ದೇವಾಣಾಂ ಮುಖಮೀಶ್ವಾ ಪ್ರಮೇಯಃ ||

ದೇವಾಶ್ಚ ತದ್ವಾಪವದೋಽವಿಲಾಶ್ಚ ನಿಮೀಲಿತಾಶ್ಚಾ ರಯಗೇಷು ಶಿಶಿರೇ |

ತದಾ ಬಲಿಸ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಿರೀಟಮಾದಾಯಾಗಾಙ್ಗಹಸ್ತಪತ್ರ ದೇವಾಃ ||

ನಾರಾಯಣೇ ಸರ್ವದೇವೈಃ ಸಮೇತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಿರ್ಹಾಸಮಾನೇ ಸುಪರ್ಣಃ |

ಗತ್ವಾ ಪಾತಾಲಂ ಯುಧಿ ಜತ್ವಾ ಬಲಿಂ ಚ ಕಿರೀಟಮಾದಾಯಾಭಯಾದ್ವತ್ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ||

ತತ್ ತಸ್ಯ ಶಿಃಷ್ಠ್ಯ ಪ್ರತಿಮುಚ್ಯ ಗತ್ವಾ ಖಗಃ ಸ್ತುತ್ವಾ ದೇವದೇವಂ ರಮೇಶಮ್ |

ಸ್ತುತ ಆಗಚ್ಛೇತ್ಸೇವ ವಿಸರ್ಜತೋಽಮುನಾ ಯಯೌ ದುರ್ಯಾಚ್ಛ್ರಿ ಯತ್ರ ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ ||

ಕಿರೀಟಂ ತತ್ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ಧಿ ಪ್ರವಿಪ್ರಂ ತತ್ಪುಲಮಾಸೀತ್ ತಸ್ಯ ರೂಪೇಷ್ವಭೇದಾತ್ |

ತದಿಚ್ಛಯಾ ಚೈವ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಶಿಃಷ್ಠ್ಯಾಽದ್ಯುಗದಪದ್ಧುಗ್ಧವಾರ್ಧೌ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ೧ (೧೬/೪-೯)

ಉದೂರಿಸಿದ. ಅಂದಿನಿಂದ ಗರುಡನಿಗೆ 'ಸುಪರ್ಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿದೆ.

೫. ಇದರಿಂದ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೂ ಮನೆಯದ ಆಪ್ರತಿಮ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ ಗರುಡ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದರಂತೆ ಗರುಡನಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಹನುಮಂತನ ಇಂದ್ರದೇವರ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ತನ್ನ ಹನುವೂ ಘಾಸಿಗೊಳ್ಳದೆ ಹನುಮಂತ ಎನ್ನಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ವಿವರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿದೆ.

ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗವೆನ್ನಿಸಿದ ಶೇಷಗರುಡರು

ಸ ವಿಷ್ಣುವಾಹತ್ವಮವಾಪ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯ-

ಸ್ತಪೋಭಿರಪ್ಯನ್ಯಸುರೈರಸಾಧ್ಯಮ್ |

ತದೀಯತಲ್ಲತ್ವಮಹೀಶ್ವರೋಽಯಂ

ವಿಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗೌ ಕಿಲ ತೌ ಸುರಾಣಾಮ್ || ೨೨ ||

ಈ ಗರುಡನು ತಪಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಇತರ ಸುರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ನಿಲುಕದ ವಿಷ್ಣುವಾಹನ-
ನಾಗುವ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು; ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಾಸಿಗೆ
ಎನ್ನಿಸಿದನು. ಇವರಿಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಎನ್ನಿಸುವರು.

ವಿ. : ೧. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಾಹನ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಗರುಡನ ಸಾಧನೆಯಾದರೆ, ಹಾಸಿಗೆ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು
ಶೇಷನ ಸಾಧನ ಎಂದು ಭಾವ. ಇದು ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಕೆಳಗಿನ ೨ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಾರವಾಗಿದೆ :

ತತ್ಪಾದಪಂಕಜಮಹಾಸನತಾಮವಾಪ ತರ್ವಾದಿವಂದ್ಯಚರಣೋ ಯದಪಾಂಗಲೇಶಮ್ |

ಆಶ್ರಿತ್ಯ ನಾಗಪತಿರನ್ಯಸುರೈರ್ದುರಾಪಾಂ ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಕಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ ||

ನಾಗಾರಿರುಗ್ರಬಲಪೌರುಷ ಆಪ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾಹತ್ವಮುತ್ರಮಪವೋ ಯದಪಾಂಗಲೇಶಮ್ |

ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಶಕ್ರಮುಖದೇವಗಣೈರಚಿಂತ್ಯಂ ಶ್ರೀರ್ಯತ್ಕಟಾಕ್ಷಬಲವತ್ಯಜಿತಂ ನಮಾಮಿ || -(೭/ ೭,೮)

೧. ಸ ಚ ವಜ್ರನಿಪಾತೇನ ರುಜಾ ಮೇಽಸ್ತ್ರೀಹ ಕಾಚನ |

ವಿವಮುಕ್ತಾ ತತಃ ಪತ್ರಮುತ್ಸರ್ಜ ಸ ವಕ್ಷಿರಾಟ್ ||

- ಮಹಾಭಾರತ (ಆದಿಪರ್ವ ೩೩/೨೨)

೨. ಮತ್ಪರೋತ್ಥಪ್ತವಜ್ರೇಣ ಹನುರಸ್ಯ ಯಥಾಽಹತಃ |

ನಾಮ್ನಾ ವೈ ಕಪಿಶಾರ್ದೂಲೋ ಭವಿತಾ ಹನುಮಾನಿತಿ ||

- ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣ(೭/೩೬/೧೧)

ಭಂಗೇ ಪ್ರಸಕ್ತೇಽಪಿ ನ ಭಂಗಮಾಪ ಹನುಃ ಶಿಶೋರ್ಯದ್ರಪುಮಾಽನೇಽಯಮ್ |

ಉಕ್ತೇಽತ್ವಮಮ್ನಾನಸರೋಜಮಾಲಾಂ ದಿವ್ಯಾಂ ಮಹೇಂದ್ರೋ ನಿರಧೀ ತದಂಸೇ ||

- ಸಂಗ್ರಹರಾಮಾಯಣ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಕಾಂಡ, ಪ್ರಥಮಸರ್ಗ(೨೩)

೨. ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗವು ಶೇಷಮಾರ್ಗ, ಗರುಡಮಾರ್ಗ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡುಬಗೆ ಎಂಬ ವಿವರ ಪ್ರಹ್ಲಾದಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ^೧ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಅನ್ಯಸುರೈರಸಾಧ್ಯಮ್ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಶೇಷಗರುಡರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು.

ಗರುಡಶೇಷರುದ್ರರಿಂದ ವಂದಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ

ಗರುತ್ಮದಂಸಾಚಲನೀಲಮೇಘಂ

ಫಣೇಂದ್ರಹಾರೋಚ್ಚಯನೀಲರತ್ನಮ್ |

ಉಮೇಶಹಂಸಪ್ರಿಯಪಾದಪದ್ಮಂ

ಪತಿಂ ಸತೀ ಸಾ ಚಕಮೇ ರಮೇಶಮ್ || ೨೩ ||

ಗರುಡನ ಹೆಗಲೆಂಬ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ನೀಲಮೇಘದಂತಹ, ಸರ್ಪರಾಜನಾದ ಶೇಷನೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ಉಮಾಪತಿಯಾದ ಶಿವ ಎಂಬ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಪಾದಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆ ರುಗ್ಮೀನಿದೇವಿಯು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ವರಿಸಬಯಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಈ ವರೆಗೆ ಗರುಡಶೇಷರುದ್ರರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅವರೆಲ್ಲರ ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ರುಗ್ಮೀನಿಯು ತನ್ನ ಪತಿಯಾಗಿ ವರಿಸಿದಳು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು.

೨. ಎತ್ತರದ ಗರುಡನನ್ನು ಬೆಟ್ಟ ಎಂದೂ, ಶುಭ್ರವರ್ಣದ ಶೇಷನನ್ನು ಮುತ್ತಿನಹಾರಗಳ ಗುಚ್ಛ ಎಂದೂ, ಗೌರವರ್ಣದ ಶಿವನನ್ನು ಹಂಸ ಎಂದೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೀಲಮೇಘ, ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ, ಹಾಗೂ ಕಮಲದಂತಹ ಪಾದವುಳ್ಳವ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಇಲ್ಲಿನ ರೂಪಕಗಳು ಆತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ದೇವೇಂದ್ರನ ಹಿರಿಮೆ

ತ್ರಿವಿಷ್ವಪೇಶೋಽಯಮಭೂದ್ವಲಾರಿ-

ಸ್ತಿಪ್ರಕ್ರಮಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಸಾದಾತ್ |

೧. ಕಿಲೇಶ್ವರೇಶ ಕೇಚನ ದೇವಾಃ ಗರುಡಮಾವಿರೈ ವಿಮುಕ್ತಿಂ ಗಚ್ಛಂತಿ | ಕೇಚನ ಶೇಷಮಾವಿರೈಶಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ |

೨. ವಿವರಗಳಿಗೆ ಸರ್ಗ(೪/೭೦)ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ವಿಮುಢ್ನತಾ ತೇನ ಪಯಃ ಪಯೋಧಿಂ

ವಿಚಿತ್ರಸೌಭಾಗ್ಯವೃತಃ ಕೃತೋಽಸೌ || ೨೪ ||

ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿಯಾದ ಈ ದೇವೇಂದ್ರನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶ್ರೀಚರಣಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬಲಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವಂತಾದ; ಇವನು ಕ್ಷೀರಸಾಗರವನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿದಾಗ ಅದರಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳು ಇವನನ್ನು ಆರಸಿ ಬಂದವು.

ವಿ. : ಇಂದ್ರನ ಹಿರಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತ್ಯ ಹಾಗೂ ಬಲಾಸುರ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯಗಳು ಕಿರೀಟಪ್ರಾಯವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಥನದ ಕಾರ್ಯವು ಇಂದ್ರದೇವರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಆಗ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಪಾರಿಜಾತಾದಿ ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತಿನ ಭಾಗ ಇಂದ್ರನ ಬಳಿ ಸೇರಿದವು ಎಂದು ಭಾವ; ಇಂದ್ರ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೂ ಸಹ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ ಯುಕ್ತ ಎಂದೇ ಆಗಿದೆ; ಇದಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ; ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪ - ಸ್ವರ್ಗ; ಬಲಾರಿ - ಬಲ ಎಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಬಲಾರಿ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಇಂದ್ರನ ಮಹಾವೈಭವ

ಕಲ್ಪದ್ರುಮಃ ಕರಿವರಃ ಕವಿವರ್ಣ್ಯವಾಜೀ

ನಿತ್ಯಂ ವಶೇಽಸ್ಯ ಕಿಲ ದೇವಿ ಸಭಾಂ ಸ ದೈವೀಮ್ |

ಮಧ್ಯೇ ಮಹಾಸನಗತಃ ಪರಿಪಾತ್ಯಜಸ್ರ-

ಮಿಂದ್ರೋಽಯಮಿಂದ್ರಪದಯೋಗ್ಯಮಹಾವಿಭೂತಿಃ || ೨೫ ||

ಹೇ ದೇವಿ! ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆನೆಯಾದ ಐರಾವತ, ಜಾನಿಗಳು ಬಣ್ಣಿಸುವ ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ ಎಂಬ ಕುದುರೆ - ಇವು ಸದಾ ಇವನ ವಶದಲ್ಲಿರುವುವು; ದೇವಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸದಾ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಈ ಇಂದ್ರನು ಇಂದ್ರಪದಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದಂತಹ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು.

ವಿ. : ೧. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಕಾಮಧೇನು, ಚಿಂತಾಮಣಿ, ಮಂದಾರ, ಪಾರಿಜಾತ ಮೊದಲಾದ ವೈಭವಗಳು ಇಂದ್ರನ ಹಿರಿಮೆಯ ಒಂದು ಮುಖವಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹಿಮೆ ಅಪಾರ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಇಂದ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಆ ಪದವಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವುದು (ಇದಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ); ವಾಜಿ-ಕುದುರೆ; ದ್ರುಮ-ವೃಕ್ಷ; ಕಲ್ಪದ್ರುಮ - ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ.

೨. ಐರಾವತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಭೂತಿರೂಪ ಇರುವ ವಿವರ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ: ಐರಾವತಂ ಗಜೇಂದ್ರಾಣಾಂ (೧೦/೨೬); ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್-ಮಶ್ವಾನಾಂ ವಿದ್ವಿಮಾಮೃತೋಪಮಮ್ || (೧೦/೨೭)

ಗುರು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು

ಅಯಂ ಸುರಾಣಾಂ ಗುರುರೇಷ ಧರ್ಮಃ

ಸುಧಾಕರೋಽಸೌ ಸ ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿಃ |

ಅಯಂ ಚ ರತ್ನಾಕರಶಬ್ದತೋಽಗ್ರೇ

ಮಹತ್ವಮೇಷಾಮಭಿದೈವ ವಕ್ತೃ || ೨೬ ||

ಹೇ ಶ್ರೇಷ್ಠಾದ ರುಗ್ಗಿಣೀ! ಇವನು ದೇವತೆಗಳ ಗುರುವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಇವನು ಯಮಧರ್ಮ; ಇವನು ಅಮೃತಕಿರಣನಾದ ಚಂದ್ರ, ಇವನು ಸಹಸ್ರಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯ; ಇವನು ರತ್ನಾಕರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ವರುಣ, ಇವರ ಹಿರಿಮೆಗಳನ್ನು ಅವರ ಹೆಸರುಗಳೇ ತಿಳಿಸುವವು.

ವಿ. : ೧. ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಹಿರಿಮೆಯು ಅವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸೂಚಿತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಅರ್ಥ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಹೆಸರುಗಳೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನ ಹಿರಿಮೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಹಿರಿದಾದ ನಿರವಧಿಕ ಪರಮೃತ್ಯುರ್ಯ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ; ಸುಧಾಕರ - ಚಂದ್ರ.

೨. 'ಯೋ ದೇವಾನಾಂ ನಾಮಧಾ ಏಕ ಏವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಕಲ ನಾಮಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಾಚಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳು ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪತಿ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವವು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

ದೇವತೆಗಳ ಹಿರಿಮೆ

ಇಮೇ ಸುರಾಃ ಶ್ರೀಪತಿನಿತ್ಯಸೇವಾ-

ವಿಯೋಗಭೀತ್ಯಾಽನಿಮಿಷಾ ವಿನಿದ್ರಾಃ |

ಪ್ರಪೇದಿರೇ ತತ್ಕರುಣಾಪ್ರಭೂತ-

ಸುಧಾರಸಾಸ್ವಾದನತೋಽಮರತ್ವಮ್ || ೨೭ ||

ಈ ಸುರರೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿತ್ಯಸೇವೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದೀತೆಂಬ ಅಂಜಕೆಯಿಂದ ಸದಾ ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರು, ನಿದ್ರೆ ಮಾಡದವರು ಆಗಿರುವರು. ಅವನ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಅಮೃತರಸದ ಸವಿಯಿಂದಾಗಿ ಇವರು ಅಮರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವರು.

ವಿ. : ೧. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅನಿಮಿಷರು, ವಿನಿದ್ವರು, ಅಮರರು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹೆಸರುಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಅನಿಮಿಷರು - ದೇವತೆಗಳು^೧.

೨. ರೆಪ್ಪೆ ಹಾಕಿದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದಿತೋ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು ಎವೆಯಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ; ಅದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಿದ್ರೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಧನ್ವಂತರಿ ರೂಪದಿಂದ ನೀಡಿದ ಅಮೃತದಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಅಮರರೂ ಆಗಿ ಮಾನ್ಯರಾಗಿರುವರು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದ ರುಗ್ಮಿಣಿ

ಮರುತ್ವದ್ವಚ್ಛತ್ಯಭಾಗ್ಯಹೇತುಂ

ಸುರೌಘಸಂಜೀವನಮೂಲಭೂತಮ್ |

ನರಾಂಸ್ಯಣೀಕೃತ್ಯ ಜಗಾಮ ಭೈಷ್ಮೀ

ಪರಿಸ್ಪರ್ಶದ್ಭೂಷಣಭೂಷಣಾಂಗೀ || ೨೮ ||

ನರರನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೃಣಸಮಾನರನ್ನಾಗಿ ಕಂಡು ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತ-
ಳಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನೂ, ದೇವವೃಂದದ
ಸಂಜೀವನಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನತ್ತ ತೆರಳಿದಳು; (ಮರುತ್ವಾನ್-ಇಂದ್ರ).

ವಿ. : ೧. ದೇವವೃಂದವನ್ನೇ ತನಗೆ ಉಚಿತ ವರವಲ್ಲ ಎಂದು ತೊರೆದ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯು
ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯರತ್ತ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿಯೂ ನೋಡದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನತ್ತ ತೆರಳಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಗುಣಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಅಯಂ ಮುಕುಂದಃ ಸಖಿ ಚಿತ್ರಮೋದ-

ಮಯಾವ್ಯಯಾಂಗೋಽಖಿಲದೋಷತೂನ್ಯಃ |

ಅವಾತರದ್ವಿಶ್ವಜನಸ್ಯ ಗುಪ್ತೈಃ

ಗುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ ಕಿಲ ಭೂತಲೇಽಸ್ಮಿನ್ || ೨೯ ||

ಎಲೈ ಸಖಿ ! ಇವನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಅವ್ಯಯದೇಹದ ಮುಕುಂದ; ಸಕಲ
ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದವನು; ಗುಣಸಾಗರನಾದ ಇವನು ಲೋಕದ ಜನತೆಯ
ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಿಂದು ಈ ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಬಂದಿರುವನು.

ವಿ. : ೧. ಈ ವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು
ನೀಡಿದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಸಖಿಯೊಂದಿಗಿನ

ಸಮಾಲೋಚನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಗೆಬಗೆಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಶಾಶ್ವತ ದಿವ್ಯಾಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು, ಸಕಲ ದೋಷದೂರ, ಗುಣವಾಗರ; ಅವನ ಅವತಾರವು ಕೇವಲ ಲೋಕಸಂರಕ್ಷಣೆಗಂದು ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಚಿತ್ - ಜ್ಞಾನ; ಪ್ರಮೋದ - ಆನಂದ.

೩. ವಿಶ್ವಜನರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಜ್ಜನರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ : 'ವಿಶ್ವೋ ವಾಯುಃ ಸಮುದ್ದಿಷ್ಟ'

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಿಸ್ಥೇಮಲಯಾದಿಧರ್ಮಾ

ಭವಂತ್ಯಮುಷ್ಮಾತ್ ಕಿಲ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೇಃ |

ಅಮುಷ್ಯ ಸಾಮ್ಯಂ ಕತಮಃ ಸುರಾಣಾ-

ಮುಪೈತಿ ಯದ್ರೋಮಸು ವಿಶ್ವಕೋಶಾಃ || ೩೦ ||

ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯನಾದ ಇವನಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುವವು; ರೋಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಇವನೊಂದಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ತಾನೆ ಹೊಂದಿಯಾನು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣ; ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಆಕರ; ಅವನ ರೋಮಕೂಪಗಳಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ಅವನಿಗೆ ಸಮನಾದವರು ಬೇರಾರೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ^೧ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಭಾವ-ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿದೆ; ವಿಶ್ವಕೋಶ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ.

೩. ವಿಶ್ವಕೋಶಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ಎಂದರ್ಥ : ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇಽನ್ಯೇಷ್ಯಜ-ಜೀವಕೋಶಾಃ ಸಹಸ್ರಕೋ ಯತ್ರ ವಯಂ ಭ್ರಮಾಮಃ | - ಭಾಗ.(೯/೬/೪೫)

೧. ವಿಶ್ವಾದ್ಯಸ್ಯಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾನ್ಯಾನ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮವತ್ತ್ವಮಾಣಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-೧/೧/೨); "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-೧/೧/೩) |

ವ್ಯಾ.

ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽಯಮಿತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ |

ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ

ಸಮಸ್ತವೇದಾಃ ಕಿಲ ಸೇತಿಹಾಸಾಃ

ಪುರಾಣಯುಕ್ತಾಃ ಸ್ತುತಿಭಿಃ ಸಹೈನಮ್ |

ಸಮಾನಶೂನ್ಯಂ ಪ್ರಭುಮಾಮನಂತಿ

ಪ್ರಮಥ್ಯ ಯೋಽಬ್ಧಿಂ ಲಭತೇ ಸ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮ್ || ೩೧ ||

ಇತಿಹಾಸಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೇತವಾದ, ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ, ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ಇವನನ್ನು ಸಮಾನರಹಿತನಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರುವವು; ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮುಳಿಸಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನೂ ಇವನೇ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಸಕಲ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳ, ಶ್ರುತಿ-ಸ್ತುತಿಗಳ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧/೨೨):

ಅರ್ಥೋಽಯಮೇವ ನಿಖಿಲೈರಪಿ ವೇದವಾಕ್ಯೈ ರಾಮಾಯಣೈಃ ಸಹಿತಭಾರತಪಂಚರಾತ್ಮೈಃ |

ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಚಿನ್ಯಃ ಸಹ ತತ್ತ್ವಸೂತ್ರೈರ್ನಿರ್ಣಯತೇ ಸಹೃದಯಂ ಹರಿಣಾ ಸದೃಶ ||

೨. ಸಮುದ್ರಮಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ್ದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಥನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿದವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಜಿತರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮರಳಿ ಪಡೆದ ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂಬ ಭಾವ.

ಅವತರಿಸಿ ಭೂಭಾರ ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯದೀಯಪಾದೋಽಂಡಕಟಾಹಭೇದೀ

ವಿಧಾತೃಹಸ್ತಾರ್ಹಣಸಾರವೇದೀ |

೧. ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ ಚೈವ ಪುರಾಣೇ ಭಾರತ ತಥಾ |

ಅದಾವಂತೇ ಚ ಮಧ್ಯೇ ಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವತ್ರ ಗೀಯತೇ ||

-ಹರಿವಂಶ

ಅಲೋಡ್ಯ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿಚಾರ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ |

ಇದಮೇಕಂ ಸುನಿವೃತ್ತಂ ಧ್ಯೇಯೋ ನಾರಾಯಣಃ ಸದಾ ||

-ಭಾರತ

೨. "ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ ಜಾಯಮಾನೋ ನ ಜಾತೋ ದೇವ ಮಹಿಮಾ ಪರಮಂತಮಾಪ" (ಋ.೭/೯೯/೨) |

"ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಸಮಮ" - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.ಉದ್ವೃತ್ತ ಭಾರತವಚನ - ೧/೧/೧೧; P.P.S. Sastry Edition

ಸಮಾಲೋಚನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬಗೆಬಗೆಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಶಾರ್ವತ ದಿವ್ಯಾಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು, ಸಕಲ ದೋಷದೂರ, ಗುಣಸಾಗರ; ಅವನ ಅವತಾರವು ಕೇವಲ ಲೋಕಸಂರಕ್ಷಣೆಗಂದು ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಚಿತ್ - ಜ್ಞಾನ; ಪ್ರಮೋದ - ಆನಂದ.

೩. ವಿಶ್ವಜನರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಜ್ಜನರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ : 'ವಿಶ್ವೋ ವಾಯುಃ ಸಮುದ್ವಿಷ್ಟ'

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಜಗಜ್ಜನಿಸ್ಥೇಮಲಯಾದಿಧರ್ಮಾ

ಭವಂತ್ಯಮುಷ್ಮಾತ್ ಕಿಲ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೇಃ |

ಅಮುಷ್ಯ ಸಾಮ್ಯಂ ಕತಮಃ ಸುರಾಣಾ-

ಮುಪೈತಿ ಯದ್ರೋಮಸು ವಿಶ್ವಕೋಶಾಃ || ೩೦ ||

ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯನಾದ ಇವನಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುವವು; ರೋಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಇವನೊಂದಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ತಾನೆ ಹೊಂದಿಯಾನು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣ; ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಆಕರ; ಅವನ ರೋಮಕೂಪಗಳಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ನೆಲೆಸಿವೆ. ಅವನಿಗೆ ಸಮನಾದವರು ಬೇರಾರೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದು ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ^೧ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಭಾವ-ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿದೆ; ವಿಶ್ವಕೋಶ - ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ.

೩. ವಿಶ್ವಕೋಶಗಳು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ಎಂದರ್ಥ : ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇಽನ್ಯೇಷ್ಯಜ-ಜೀವಕೋಶಾಃ ಸಹಸ್ರಶೋ ಯತ್ರ ವಯಂ ಭ್ರಮಾಮಃ | - ಭಾಗ.(೯/೬/೪೫)

೧. ಏತಾದೃಶಮಾಹಾಮಾಹಾತ್ಮಸ್ಯಾಸ್ಯಪ್ರಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಉಕ್ತವತ್ಪ್ರಮಾಣಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-೧/೧/೨); "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-೧/೧/೨) |

ವ್ಯಾ.

ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತೇ |

ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ

ಸಮಸ್ತವೇದಾಃ ಕಿಲ ಸೇತಿಹಾಸಾಃ

ಪುರಾಣಯುಕ್ತಾಃ ಸ್ತುತಿಭಿಃ ಸಹೈನಮ್ |

ಸಮಾನಶೂನ್ಯಂ ಪ್ರಭುಮಾಮನಂತಿ

ಪ್ರಮಥ್ಯ ಯೋಽಬ್ಧಿಂ ಲಭತೇ ಸ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮ್ || ೩೧ ||

ಇತಿಹಾಸಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೇತವಾದ, ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ, ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ಇವನನ್ನು ಸಮಾನರಹಿತನಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾರುವವು; ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಮಥಿಸಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನೂ ಇವನೇ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಸಕಲ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳ, ಶ್ರುತಿ-ಸ್ತುತಿಗಳ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವ (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧/೨೨):

ಅರ್ಥೋಽಯಮೇವ ನಿಖಿಲೈರಪಿ ವೇದವಾಕ್ಯೈ ರಾಮಾಯಣೈಃ ಸಹಿತಭಾರತಪಂಚರಾತ್ಮೈಃ |

ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಚಿನ್ಯೈಃ ಸಹ ತತ್ತ್ವಸೂತ್ರೈರ್ನಿರ್ಗೀಯತೇ ಸಹೃದಯಂ ಹರಿಣಾ ಸದೈವ ||

೨. ಸಮುದ್ರಮಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಿಸಿದ್ದು ಸುಪ್ತಸಿದ್ಧ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಥನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿದವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಜಿತರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮರಳಿ ಪಡೆದ ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂಬ ಭಾವ.

ಅವತರಿಸಿ ಭೂಭಾರ ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಯದೀಯಪಾದೋಽಂಡಕಟಾಹಭೇದೀ

ವಿಧಾತ್ಯಹಸ್ತಾರ್ಹಣಸಾರವೇದೀ |

೧. ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ ಚೈವ ಪುರಾಣೇ ಭಾರತ ತಥಾ |

ಅದಾವಂತೇ ಚ ಮಧ್ಯೇ ಚ ವಿಮ್ಲಾಃ ಸರ್ವತ್ರ ಗೀಯತೇ ||

-ಹರಿವಂಶ

ಅರ್ಥೋಽಯಮೇವ ನಿಖಿಲೈರಪಿ ವೇದವಾಕ್ಯೈ ರಾಮಾಯಣೈಃ ಸಹಿತಭಾರತಪಂಚರಾತ್ಮೈಃ |

ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಚಿನ್ಯೈಃ ಸಹ ತತ್ತ್ವಸೂತ್ರೈರ್ನಿರ್ಗೀಯತೇ ಸಹೃದಯಂ ಹರಿಣಾ ಸದೈವ ||

-ಭಾರತ

೨. "ನ ತೇ ವಿಶ್ವೋ ಜಾಯಮಾನೋ ನ ಜಾತೋ ದೇವ ಮಹಿಮ್ಯುಃ ಪರಮಂತಮಾವ" (ಋ.೭/೯೯/೨) |

"ಗಾಪ್ತಿ ಗಾರಾಯಣಸಮಮ್" - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. ಉದ್ಯತ ಭಾರತವಚನ - ೧/೧/೧೧; P.P.S. Sastry Edition

ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಸೋಽಯಂ ವಿವಿಧಾವತಾರ-
ವಿಯೋಜಿತಾತ್ಮದತ್ತಭೂಮಿಭಾರಃ || ೩.೨ ||

ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ ! ಇವನ ಪಾದವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕಟಾಹವನ್ನು ಸೀಳಿತು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮಹಾಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು; ಇವನು ವಿವಿಧ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಭೂಮಿಯ ಮಹಾಅತಿರಯಿತವಾದ ಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ರುಗ್ಮೀನಿಯ ಹರ್ಷೋದ್ರೇಕ
ವಿವೇಕಸಖ್ಯೇತಿ ವಿಬೋಧಿತಾ ಸಾ
ಬಭೂವ ತೂಷ್ಣೀಂ ಕಮಲಾಽಽತ್ತಮಾಲಾ |
ಪ್ರಹರ್ಷಚಿಹ್ನಾನಿ ಪರಂ ತದೋಚುಃ
ಪ್ರಭುಂ ತಮಾಕಾಂಕ್ಷತಿ ರುಗ್ಮೀನೀತಿ || ೩.೩ ||

ವಿವೇಕವೆಂಬ ಸಖಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರುಗ್ಮೀನಿಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಲೆ ಹಿಡಿದು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಳು; ಆದರೆ ಅವಳ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ರೋಮಾಂಚನಗಳು ಅವಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಒಯಸಿರುವಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸತೊಡಗಿದ್ದವು.

ಅಂತಃಪಟಧಾರಣೆ

ತಯೋರ್ಮುಹೂರ್ತಾವಧಿ ಮಧ್ಯದತ್ತ-
ಪಟಂ ವಿನಿರ್ಭಿದ್ಯ ಮಿಥಃ ಸ್ಪೃಶಂತ್ಯಃ |
ಪ್ರಭಾಃ ಸದಾಽಖಂಡಿತಯೋಗಭಾಗ್ಯಂ
ವಿಬೋಧಯಂತಿ ಸ್ಮ ವಿವೇಕಭಾಜಃ || ೩.೪ ||

ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ಆಡ್ಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪರದೆಯಿಂದ ಹೊರ-ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ಕಿರಣಗಳು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಎಂದೂ ವಿಯೋಗವಿರದ ಒಡನಾಟದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಸುಟ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದವು.

ವಿ. : ೧. ಅಕ್ಷತೆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮೀನಿಯರ ಮಧ್ಯೆ ಅಂತಃಪಟ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ವಿವರ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಂಗಲಾಷ್ಟಕಾದಿಗಳ ಪಠನ ಯುಕ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಆ ಕಾರ್ಯ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ನಡೆದಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಹಾಗೆ ಮಧ್ಯ ಪರದೆ ಇದ್ದರೂ ಅವರಿಬ್ಬರ ದೇಹಗಳಿಂದ ಆ ಪರದೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಕಾರವು ಅವರಿಬ್ಬರ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಯಾವಕಾಲಕ್ಕೂ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ತಡೆಯೂ ಇರದು ಎಂದರೆ ಅವರು ನಿತ್ಯಾವಿಧೋಗಿ ದಂಪತಿಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವಂತಹ ತೆರೆ ವಿಶ್ವದಲ್ಲೇ ದುರ್ಲಭ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಎಂದೂ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ಅವರಣಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

೫. ಮುಹೂರ್ತಾವಧಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಹೂರ್ತನಿರೀಕ್ಷಣೆಯ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಸೀತಾರಾಮರಂತಹ ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರು

ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರಮಹೋತ್ಸವಗಾನಕಾಲೇ

ಜಾತೌ ರಮಾಪುಲಕಮಾಧವಮಂದಹಾಸೌ |

ಸಾ ಜಾನಕೀಯಮಯಮೇವ ಹಿ ರಾಮಚಂದ್ರ:

ಕಿಂ ತನ್ಮುಹೂರ್ತಕಥಯೇತಿ ಹಿ ಶಂಸತಃ ಸ್ಮ || ೨೫ ||

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರ ಮಹೋತ್ಸವದ ವರ್ಣನೆಯು ನಡೆದಾಗ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿದೇವಿಯ ಪುಲಕ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಂದಹಾಸಗಳು ಅವಳೇ ಜಾನಕಿ ಇವನೇ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ; ಇನ್ನು ಮುಹೂರ್ತದ ಗೊಡವೆ ಏಕೆ ? ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದ್ದವು.

ವಿ. : ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೀತಾರಾಮ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕದ ಪಠನ ನಡೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಸೀತಾರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆದ ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರ ರೋಮಾಂಚನ, ಮಂದಹಾಸಗಳೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕಾದಿಗಳ ಪಠನ ಅತ್ಯಂತ ವಿಹಿತ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ನಿರೀಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯ

ಆಸೀತ್ ಪರಸ್ಪರನಿರೀಕ್ಷಣಕರ್ಮಕಾಲೇ

ಚೈಶ್ವೇಮುಖಾಂಬುಜಗತಂ ನಯನಂ ಮುರಾರೀಃ |

ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಸೋಽಯಂ ವಿವಿಧಾವತಾರ-
ವಿಯೋಜಿತಾತ್ಮದತ್ತಭೂಮಿಭಾರಃ || ೩.೨ ||

ಹರಿಣಾಕ್ಷಿ! ಇವನ ಪಾದವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕಟಾಹವನ್ನು ಸೀಳಿತು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮಹಾಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು; ಇವನು ವಿವಿಧ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಭೂಮಿಯ ಮಹಾಅತಿಶಯಿತವಾದ ಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡ ರುಗ್ಗೀಶಯ ಹರ್ಷೋದ್ರೇಕ
ವಿವೇಕಸಖ್ಯೇತಿ ವಿಬೋಧಿತಾ ಸಾ
ಬಭೂವ ತೂಷ್ಣೀಂ ಕಮಲಾಽಽತ್ತಮಾಲಾ |
ಪ್ರಹರ್ಷಚಿಹ್ನಾನಿ ಪರಂ ತದೋಚುಃ
ಪ್ರಭುಂ ತಮಾಕಾಂಕ್ಷತಿ ರುಗ್ಗೀಶೇತಿ || ೩.೩ ||

ವಿವೇಕವೆಂಬ ಸಖಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರುಗ್ಗೀಶಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಲೆ ಹಿಡಿದು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಳು; ಆದರೆ ಅವಳ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ರೋಮಾಂಚನಗಳು ಅವಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಬಯಸಿರುವಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸತೊಡಗಿದ್ದವು.

ಅಂತಃಪಟಧಾರಣೆ

ತಯೋರ್ಮುಹೂರ್ತಾವಧಿ ಮಧ್ಯದತ್ತ-
ಪಟಂ ಎನಿರ್ಭಿದ್ಯ ಮಿಥಃ ಸ್ಪೃಶಂತ್ಯಃ |
ಪ್ರಭಾಃ ಸದಾಽಖಂಡಿತಯೋಗಭಾಗ್ಯಂ
ವಿಬೋಧಯಂತಿ ಸ್ಮ ವಿವೇಕಭಾಜಃ || ೩.೪ ||

ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ಅಡ್ಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪರದೆಯಿಂದ ಹೊರ-ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ಕಿರಣಗಳು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಎಂದೂ ವಿಯೋಗವಿರದ ಒಡನಾಟದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದವು.

ವಿ. : ೧. ಅಕ್ಷತ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗೀಶಯರ ಮಧ್ಯೆ ಅಂತಃಪಟ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ವಿವರ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಂಗಲಾಷ್ಟಕಾದಿಗಳ ಪಠನ ಯುಕ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಆ ಕಾರ್ಯ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ನಡೆದಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿವರವೂ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಹಾಗೆ ಮಧ್ಯ ಪರದೆ ಇದ್ದರೂ ಅವರಿಬ್ಬರ ದೇಹಗಳಿಂದ ಆ ಪರದೆಯನ್ನು ಛೇದಿಸಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಕಾರವು ಅವರಿಬ್ಬರ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಯಾವಕಾಲಕ್ಕೂ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ತಡೆಯೂ ಇರದು ಎಂದರೆ ಅವರು ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿ ದಂಪತಿಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವಂತಹ ತೆರೆ ವಿಶ್ವದಲ್ಲೇ ದುರ್ಲಭ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಎಂದೂ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ಅವರಣೆಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

೫. ಮುಹೂರ್ತಾವಧಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಹೂರ್ತನಿರೀಕ್ಷಣೆಯ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಸೀತಾರಾಮರಂತಹ ರುಗ್ಮೀಣೀಕೃಷ್ಣರು

ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರಮಹೋತ್ಸವಗಾನಕಾಲೇ

ಜಾತೌ ರಮಾಪುಲಕಮಾಧವಮಂದಹಾಸೌ |

ಸಾ ಜಾನಕೀಯಮಯಮೇವ ಹಿ ರಾಮಚಂದ್ರಃ

ಕಿಂ ತನ್ಮುಹೂರ್ತಕಥಯೇತಿ ಹಿ ಶಂಸತಃ ಸ್ಮ || ೩೫ ||

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರ ಮಹೋತ್ಸವದ ವರ್ಣನೆಯು ನಡೆದಾಗ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ರುಗ್ಮೀಣಿದೇವಿಯ ಪುಲಕ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಂದಹಾಸಗಳು ಅವಳೇ ಜಾನಕಿ ಇವನೇ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ; ಇನ್ನು ಮುಹೂರ್ತದ ಗೊಡವೆ ಏಕೆ ? ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದ್ದವು.

ವಿ. : ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೀತಾರಾಮ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕದ ಪಠನ ನಡೆಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಸೀತಾರಾಮರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆದ ರುಗ್ಮೀಣೀಕೃಷ್ಣರು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರ ರೋಮಾಂಚನ, ಮಂದಹಾಸಗಳೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕಾದಿಗಳ ಪಠನ ಅತ್ಯಂತ ವಿಹಿತ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಣಿಯರ ನಿರೀಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯ

ಆಸೀತ್ ಪರಸ್ಪರನಿರೀಕ್ಷಣಕರ್ಮಕಾಲೇ

ಭೈಷ್ಠೀಮುಖಾಂಬುಜಗತಂ ನಯನಂ ಮುರಾರೇಃ |

ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ನಾಭಿಸರಸೀನಿಲಯಂ ತದೇತ-

ದ್ವ್ಯಕ್ತಂ ಯದರ್ಕದೃಗಸಾವಿಯಮುತ್ತಲಾಕ್ಷೀ || ೩.೬ ||

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಪರಸ್ಪರ ನಿರೀಕ್ಷಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೋಟ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮುಖಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿತ್ತು; ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ನೋಟವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿತ್ತು; ಅವನು ಸೂರ್ಯನ ಕಣ್ಣಿನವನು. ಇವಳು ಕಮಲನೇತೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ರೀತಿಯ ನೋಟ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು.

೧. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೇತ್ರಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸೂರ್ಯ ಇರುವನು (ಚಕ್ಷೋಃ ಸೂರ್ಯೋ ಅಜಾಯತ). ಅವನ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವಿರುವುದು. ಅದರಂತೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಮಲದಂತಹವು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪರಸ್ಪರ ನೋಟ ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳ ಸಂಬಂಧದಂತೆ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಕಮಲವು ತನ್ನ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ತನ್ನ ನಲಿವಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

ರುಗ್ಗಿಣಿಗೆ ವಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಗುಡಾನ್ವಿತಾಭಿಃ ಶುಭಜೀರಿಕಾಭಿಃ

ಪರಸ್ಪರಂ ವರ್ಷತಿ ಬಂಧುವರ್ಗೇ |

ವಕ್ಷಃಸ್ಥಿತಾಂಭೋಧಿಸುತಾಜಿತಸ್ತ-

ತಕ್ಷ್ಮೈಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಥಮಂ ಬಭಾರ || ೩.೭ ||

ಬೆಲ್ಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಜೀರಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಂಧುಗಳ ಗುಂಪು ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಳಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯಿಂದ ತಾನು ಪರಾಜಿತನಾದವನು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವಳ ಪಕ್ಷದವರೇ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಜೀರಿಗೆಗಳನ್ನೇ ಮೊದಲಿಗೆ ಧರಿಸಿದನು.

೧. : ೧. ಅಂತಃಪಟ ತೆಗೆಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಸಂಬಂಧಿ ಕರು ಜೀರಿಗೆಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದೊಬ್ಬಂತೆ ಎರಚುವುದು ವಿವಾಹದ ವಿಧಿಗಳೊಂದು; ಅದರ ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೧. ವಧೂವರಯೋರ್ವರ್ಧ್ಯೇ ಪುರುಷಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಜೀರಿಕಾಧಿಕಂ ಪ್ರಥಮಂ ಕನ್ಯೋಪರಿ ಪತತಿ ಚೇತ್ ಪುರುಷೋ ಜಯವಾಗ್ ಕನ್ಯಾಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಪುರುಷೋಪರಿ ಪತತಿ ಚೇತ್ ಕನ್ಯಾ ಜಯವತೀತಿ ಲೋಕಪ್ರವಾದಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹಾಗೆ ಎರಚಿದವರು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೇಲುಗೈ ಸಾಧಿಸುವರು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರವಾದ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಡೆಯವರು ಜೀರಿಗೆ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಹಾಕಲು ಅವಕಾಶ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ತಾನು ರುಗ್ಮೀಣಿಗೆ ಸೋತವನು ಎಂಬಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಮೀಣಿಗೆ ಸೋಲುವುದು ಎಂದರೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಅನುರಾಗಕ್ಕೆ ಒಲಿಯುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಹೆಂಡತಿಗೆ ವರವರ್ತಿಯಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವ ದುರ್ಬಲ ಪುರುಷನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಯಕೂಡದು.

೪. ಹೆಂಡತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಸಾತ್ವಿಕ ಭಾವದಿಂದ ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದರೆ ಅವನು ಅವಳ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಬದಲಿಗೆ ವಶೀಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಸಲ್ಲದ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಪತಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂದಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮೀಣಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ಕಂಚುಕ

ಆಕಂಠಮಾಪಾದತಲಾನ್ಮುರಾರೇ-

ನೇತ್ರಾಂತನೀಲೋತ್ಪಲಚಾರುಮಾಲಾಮ್ ।

ಶ್ರೀಃ ಸಂದಧೇ ತತ್ಕ್ಷಣಹೃದ್ವರೋಮ-

ಸತ್ಯಂಚುಕಂ ಶ್ರೀಪತಿರಾತ್ಮಪತ್ನಾಮ್ ॥ ೩೮ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಪಾದತಲದ ವರೆಗೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯು ತನ್ನ ಕುಡಿನೋಟವೆಂಬ ಕನ್ನೆದಿಲೆಯ ಮಂಜುಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ತೊಡಿಸಿದಳು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣೀದೇವಿಗೆ ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರೋಮಾಂಚನವೆಂಬ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದ.

ವಿ : ೧. ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಯು ಕೊರಳಿಗೆ ಮಾಲೆಯನ್ನೂ, ವರನು ಕನ್ಯೆಗೆ ಕಂಚುಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ ತೊಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ವಿಧಿ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಣಿಯರು ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕುಡಿನೋಟವೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಲೆಯಂತಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದ ರೋಮಾಂಚನವೇ ರುಗ್ಮೀಣಿಗೆ ಕಂಚುಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ವಿವಾಹಕಾಲೇ ಕನ್ಯಯಾ ಮಾಲಾ ದಾತವ್ಯಾ । ವರೇಣ ಕಂಚುಕಾದಿಕಂ ತ್ವಿತಿ ತದುಭಯಮಲೌಕಿಕಯೋಃ ।
ಸ್ವೀಪುರುಷಯೋರಲೌಕಿಕಮೇವ ಭವೇದಿತ್ಯಾಶಯೇನ ವಿವಂ ಕೃತಮುಕಿ ಭಾವಃ ।

-ವ್ಯಾ.

ಅವರ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವ ಶಿವಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ದೋಷಗಳು

ಉಗ್ರೋಽಯಂ ಸಖಿ ಚಂಚಲೋಽಯಮಮಲೇ ಸೋಽಯಂ ರಮೇ ಗೂಢಪಾ-
ದ್ವ್ಯದ್ಧೋಽಸೌ ಜ್ವಲನೋಽಯಮೇಷ ತಪನಃ ಸದ್ವ್ಯತುಂಡೋ ಹ್ಯಸೌ |
ಮುಗ್ಧೋಽದಂತಕ ಏಷ ದೇವಿ ಜಲರಾಟ್ ಗೋತ್ರಾಸಹೋಽಸೌ ಕ್ಷಿತಾ-
ವಿತ್ಯಾದ್ಯಾಭಿಧಯೈಪ ಧಿಕ್ಯತಸುರಾ ಶ್ರೀರಾಸಸಾದಾಚ್ಯುತಮ್ || ೩೯ ||

ಎಲೈ ಗೆಳತಿ ! ಇವನು ಉಗ್ರ(ಶಿವ); ಇವನು ಚಂಚಲ(ವಾಯು); ಇವನು ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು (ಶೇಷ); ಇವನು ವೃದ್ಧ (ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು); ಇವನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವವನು (ಅಗ್ನಿ); ಇವನು ಬೇಗೆ ನೀಡುವವನು(ಸೂರ್ಯ); ಇವನು ಸೊಟ್ಟುಮುಖದವನು(ಗರುಡ); ಇವನು ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದವನು (ಪೂಷ); ಇವನು ಜಲ(ಡ)ಚಕ್ರವರ್ತಿ(ವರುಣ); ಇವನು ಕುಲವಿಲ್ಲದವನು (ಇಂದ್ರ)(ಪರ್ವತವಿರೋಧಿ); ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವರ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೇ ಅವರು ತನಗೆ ಅನುರೂಪರಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿ ಸಾರಿದಳು.

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಜನ್ಮರಾದ ಸಕಲ ಮುಖ್ಯದೇವತೆಗಳ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯವು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಪತ್ನುರಸಾಮಂಜಸ್ಯಾತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ವಿವರಣೆಯೂ ಆಗಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುಸ್ವರ್ಣೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೩. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾದ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ದೋಷಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಚ್ಯುತ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ಅವನು ಸಕಲ ದೋಷದೂರ ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೪. ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ವರನಿಗೆ ಕುಂದುಂಟುಮಾಡುವ ದೋಷಗಳು ಸಹ ಇದರಲ್ಲಿ ಕೌಶಲಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ವರನಾಗುವವನು ಉಗ್ರನಾಗಿರಕೂಡದು, ಚಂಚಲಮನಸ್ಕನಾಗಿರಕೂಡದು, ಲಕ್ಷ್ಮಣವಾದ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು, ಹೆಚ್ಚು ವಯಸ್ಸಿನವನಾಗಿರಕೂಡದು; ಸಿಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿರಕೂಡದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವುಂಟು ಮಾಡುವವನಾಗಿರಕೂಡದು; ಲಕ್ಷ್ಮಣವಾದ ಮುಖ ಹೊಂದಿರಬೇಕು, ದಂತಗಳು ವಿಹಿತರೀತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕು, ವಿವೇಕಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವ ವರನ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉಗಾಭೋಗದಲ್ಲಿ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಭಾವ ಕಂಡುಬರುವುದು :

ಚನಕನ ನಾನೊಲ್ಲೆನ್ನವ್ವ ತುಲಕಿ ಆಡುವನ
 ಪ್ಲಾಖನನೊಲ್ಲೆನ್ನವ್ವ ಹಲವು ಬಾಯದನ
 ಇಂದ್ರನ ನಾನೊಲ್ಲೆನ್ನವ್ವ ಮೈಯಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣವನ
 ಚಂದ್ರನ ನಾನೊಲ್ಲೆನ್ನವ್ವ ಕಳಿಗುಂದುವವನ
 ರವಿಯ ನಾನೊಲ್ಲೆನ್ನವ್ವ ಉರಿದು ಮೂಡುವನ
 ಹರನ ನಾನೊಲ್ಲೆನ್ನವ್ವ ಮರುಳುಗೊಂಬುವನ
 ಧರಗತಿಚೆಲುವನು ಜಗಕೆಲ್ಲ ಒಡೆಯನು
 ತಂದು ತೋರೆ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರವಿಠಲನ ||

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಉಪಾಸಕರು

ವೇದಾ ವೈದಿಕಮೌಲಿರೇಷ ಪವನೋ ಮಂತ್ರಂ ಜಪನ್ ಸಂತತಂ
 ಶರ್ವೋಽಸೌ ಸುವಿರಕ್ತಧೀಃ ಸ ಮಘವಾ ವ್ಯಾಪಾರಭಾರಾಕುಲಃ |
 ಸೂರ್ಯಃ ಪರ್ಯಟನಪ್ರಿಯಃ ಸ ತು ಶಶೀ ದೋಷಾಕರೋಽಸೌ ಸ್ಮರೋಽ-
 ನಂಗಶ್ಚೇತ್ಯಖಿಲಾನುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕಮಲಾ ವಪ್ರೇ ಯದೂನಾಂಪತಿಮ್ || ೪೦ ||

ಬ್ರಹ್ಮನು ವೈದಿಕಶಿರೋಮಣಿ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಸದಾ ಮಂತ್ರಜಪದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು, ಈ ಶಿವನಂತೂ ಮಹಾವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿ, ಇಂದ್ರನೋ ಒಹುಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ-
 ಕೊಂಡವನು, ಸೂರ್ಯನು ಸದಾ ಸಂಚಾರಪ್ರಿಯ, ನಿಶಾಚರನಾದ ಚಂದ್ರನು ಕಲಂಕ
 ಉಳ್ಳವನು, ಕಾಮನಂತೂ ದೇಹರಹಿತ, ಹೀಗೆ ಇತರ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ
 ರುಗ್ಗಿಣಿ ಯದುಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ವರಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ೧. ಇದರಲ್ಲೂ ಸಹ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಹಿರಿಮೆಯೊಂದಿಗೆ ಅವರು ನಿರ್ದೋಷರಲ್ಲ
 ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸಹ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವರನಾದವನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳನ್ನೂ
 ಸಹ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ವರನು ತುಂಬಾ ವೈದಿಕನಾಗಿರುವುದು, ಸದಾ ಮಂತ್ರಜಪದಲ್ಲಿ
 ತೊಡಗುವುದು, ವಿಶೇಷ ವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿಯಾಗುವುದು, ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳು-
 ವುದು, ಸದಾ ಸಂಚಾರಿಯಾಗಿರುವುದು, ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಎಸಗುವುದು, ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯ
 ದೇಹಸೌಷ್ಠವ ಹೊಂದದಿರುವುದು, ಹಿತವಾದ ದಾಂಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಾಗಿ ವಿಹಿತವಲ್ಲ ಎಂಬುದು
 ಇಲ್ಲಿಯ ಸೂಚನೆ.

೨. ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ "ಒಲ್ಲನೆ ವೈದಿಕ ಗಂಡನ, ಮುಖಿನ ಗಂಡನು ಬೇಡಕ್ಕ" ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವರ ನಾಮಗಳು ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿವೆ (ವೇದಾಃ - ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು; ಮಘವಾ- ಇಂದ್ರದೇವರು).

೪. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಗುಣಗಳು ಸಾಧಕರಿಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಭಕ್ತಿಯ ಸಾಧಕರೇ ಹೊರತು ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ಸಿದ್ಧರಲ್ಲ; ತಾನಂತೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ತರಲ್ಲದವರನ್ನು ವರಿಸುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಅನುಚಿತ. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ತನಗೆ ತಕ್ಕ ವರ ಎಂದು ರುಗ್ಗೀಣಿಯು ಸೂಚಿಸಿದಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ ಪರಿವಾರ

ಪುತ್ರೋ^೧ ಯಸ್ಯ ಸ ಪದ್ವಭೂಃ ಫಣಿಪತಿಃ ಶಯ್ಯಾ ಖಿಗೇಶೋ ರಥಃ
ಶಂಭುರ್ಯಚ್ಚರಣಾಂಬುಮೌಲಿರಗಭಿತ್ ತದ್ವತ್ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭುಕ್ !
ನಿತ್ಯಂ ಯತ್ಪದಸಂಗತೌ ವಿಧುರವೀ ಯದ್ವಲ್ಲಭಾ ಶ್ರೀವದೂ-
ಸ್ತಂ ವರ್ಯಂ ವರಯಾಂಬಭೂವ ಸುದತೀ ಸಾ ದ್ವಾರಕಾನಾಯಕಮ್ || ೪೧ ||

ಕಮಲೋದ್ಭವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇವನಿಗೆ ಮಗ, ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷ ಇವನಿಗೆ ಹಾಸಿಗೆ, ಗರುಡನು ರಥ, ಶಿವನು ಇವನ ಪಾದೋದಕವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು, ಇಂದ್ರನು ಇವನಿತ್ತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುವವನು, ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಸದಾ ಇವನ ಪಾದಾ(ವಿಷ್ಣುಪಾದ, ಗಗನ)ವಲಂಬಿಗಳು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಇವನ ಪ್ರಿಯೆ, ಇಂತಹ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೇ ತನ್ನ ಪತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸುಂದರಿಯಾದ ರುಗ್ಗೀಣಿಯು ದ್ವಾರಕಾಧೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವರಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಇತಿಮಿತಿಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಪುತ್ರ, ಪೌತ್ರ, ಭೃತ್ಯ, ಮೊದಲಾದವರು ಎಂದೂ ಸಹ ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮರೆನ್ನಲಾರರು ಎಂದರೆ ಅವರು ವರರಾಗುವುದು ಅಶಕ್ತ. ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ತನಗೆ ಪತಿ ಎಂದು

೧. ಕಲತ್ರಂ ಕಮಲಾ ಯಸ್ಯ ಪುತ್ರಃ ಕಮಲಸಂಭವಃ |

ಶಿವಾಧ್ಯಾಃ ಸೇವಕಾಃ ಸ್ವಸಮೋ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿನಃ ||

- ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು(ತತ್ತ್ವನಿರ್ಗಯಚೇತಾ)

ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಗ್ರಹಃ ಕಮಲಭೂಃ ಸೂನುರ್ಗರುತ್ಮಾನ್ ರಥಃ |

ಪೌತ್ರರ್ದಂಧವಿಭೂಷಣಾಃ ಸುರಗುರುಃ ಶೇಷಶಯ್ಯಾ ಪುನಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ ವರಮಂದಿರಂ ಸುರಗಣಾ ಯಸ್ಯ ಪ್ರಭೂಃ ಸೇವಕಾಃ ||

ಸ ತ್ವಲೋಕ್ಯಕುಟುಂಬಪಾಲನಪರಃ ಕುರ್ಯಾದ್ ಹರಿಮರ್ಯಾದಮ್ ||

- ಮಂಗಲಾಪ್ಪಕಮ್

ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಪಡಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ; ಅಗಭಿತ್-ಇಂದ್ರ; ವಿಧು-ಚಂದ್ರ; ಸುನತಿ - ಸುಂದರಿ.

ಸಕಲವಿಧ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತನಾಗುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವೈಭವ

ಯಾ ವೈ ಚಂಪಕಸಂಪದಾಽಬ್ಜವಸತೇರ್ದೂರ್ವಾಶ್ರಿಯಾ ಸ್ವಾತ್ಮನಃ
ಕೇತಕ್ಯಾ ವಿಭವೇನ ಕೃತ್ತಿವಸನಸ್ಯಾಂಘೋಜಕಾಂತ್ಯಾ ವಿಧೋಃ |
ಸನ್ನೀಲೋತ್ತಲಶೋಭಯಾ ದಿನಮಣೇಃ ಶ್ರೀಮತ್ತುಲಸ್ಯಾಽಮತಾ
ಹೇರಂಬಸ್ಯ ಹರೇಃ ಪರಂ ಸಮುಚಿತಾ ಸಾ ಮಾಲಿಕಾ ಶೋಭತೇ || ೪೨ ||

ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಮಾಲೆಯು ಸಂಪಿಗೆ ಹೂಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅನುಚಿತವಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಗರಿಕೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ತಾನೂ ಧರಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿನ ಕೇದಿಗೆ ಹೂವು ಶಿವನಿಗೆ ಹಿಡಿಸದು; ಅದರಲ್ಲಿನ ಕಮಲಗಳು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಗವು, ಕನ್ನದಿಲೆಗಳು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯ; ತುಲಸಿಯು ಗಣೇಶನಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧ; ಅದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತವಾಗಿ ಶೋಭಿಸತೊಡಗಿತ್ತು.

೧. : ೧. 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆಗೆ ವಿಹಿತವಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪಗಳ ವಿವರ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಸಂಪಿಗೆ, ದುರ್ಗಾದೇವಿಗೆ ಗರಿಕೆ, ಶಿವನಿಗೆ ಕೇದಿಗೆ, ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕಮಲ, ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಕನ್ನದಿಲೆ, ಗಣೇಶನಿಗೆ ತುಳಸಿ ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬ ಸ್ವತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಇದು ನಿದರ್ಶನ.

೩. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು ಹೀಗಿವೆ :

ದುರ್ವಾಭಿರ್ನಾರ್ಚಯೇದ್ ದುರ್ಗಾಂ ನ ಕೇತಕ್ಯಾ ಚ ಶಂಕರಮ್ |

ನಾಕೃತ್ಯೇರರ್ಚಯೇದ್ವಿಷ್ಣುಂ ನ ತುಲಸ್ಯಾ ವಿನಾಯಕಮ್ ||

- ಇತಿ ಸ್ತುತಿಃ

ಕೇತಕೀಭವಪುಷ್ಪೈಶ್ಚ ನೈವಾರ್ಚ್ಯಃ ಶಂಕರಸ್ತಥಾ |

- ಪದ್ಮಪುರಾಣ (ಉ.ಖಂ. ೧೩/೨೬)

೪. ಕೃತ್ತಿವಸನ - ಶಿವ; ದುರ್ವಾ - ಗರಿಕೆ; ಹೇರಂಬ - ಗಣೇಶ; ಕೇತಕಿ - ಕೇದಿಗೆ.

೧. ಉರ್ವಾರುಕಪಲಾಶೋತ್ಪ್ರಃ ಪ್ಲವ್ವಃ ಕುರ್ಮಾಸ್ತಮಾರ್ಚನಮ್ |

ಮಹಾದರಾಧಾನ್ ಜಾನೀಹಿ ದ್ವಾತ್ರೈಂಶಸ್ತ ಶ್ವಮಾಪಿತಾನ್ ||

- ವಾರಾಹ

ಅಕರ್ಮಣ್ಯಪ್ರಸೂನಾರ್ಚಾ

- ಯೋಗದೀಪಿಕಾ(೨/೬೨)

ರುಗ್ಗಿಣಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಾಲಾಸಮರ್ಪಣೆ

ಹರೇ: ಪ್ರಸಾದೈಕಭುಜಾಂ ಸುರಾಣಾ-

ಮಿಮಾಂ ಪ್ರದಾಸ್ಯಾಮಿ ಕಥಂ ತ್ವೀವ |

ರಮಾ ಪ್ರಮೋದೋತ್ತರೋಮರಾಜ:

ಸಮರ್ಪಯಾಮಾಸಿ ಮುಕುಂದಕಂಠೇ || ೪೩ ||

ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಎಂದು ತಾನೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಆನಂದದಿಂದ ರೋಮಾಂಚನ-ಗೊಂಡ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಆ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು.

ವಿ. : ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಿಯ; ಇತರ ಸಕಲವೂ ಅಪ್ರಿಯವೇ; ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಮಾಲೆಯು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಾರೂ ಅದನ್ನು ಬಯಸಲಾರರು; ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಲ್ಲದ ಮಾಲೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಅರ್ಹ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮುಖ್ಯತತ್ವ.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಅತ್ಯಪೂರ್ವವಾದ ಪೂಜೆ

ಸಾ ಧಾರಾಂಬುಕದಂಬಕೇನ ಸಹ ಸುಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಧಾರಾಂ ಹರೇ-

ಭ್ರಾಜನ್ಮಾಲಿಕಯಾ ಸಮಂ ಪ್ರಣಯಸನ್ಮಾಲಾಂ ಸುನೀರಾಜನಮ್ |

ನೇತ್ರಾಂತೇನ ಶುಚಿಸ್ಮಿತಾಮೃತರಸೈರ್ನೈವೇದ್ಯಮಾವೇದ್ಯ ತ-

ತ್ವಾರ್ಷ್ವಂ ಮಂದಮುಪಾಶ್ರಯತ್ ಫಲಮಿವ ವ್ಯಾಲೋಲಹಾರೋಜ್ಜಲಾ || ೪೪ ||

ಅಲುಗುವ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುವ ಆ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಧಾರೋದಕವೆಂಬ ಜಲಧಾರೆ-ಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಧಾರೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಹೊಳೆಯುವ ಮಾಲೆಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಎಂಬ ಉತ್ತಮ ಮಾಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕುಡಿನೋಟವೆಂಬ ಮಹಾನೀರಾಜನವನ್ನು ನಿರ್ಮಲಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಅಮೃತರಸದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅದರ ಫಲವೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಅವನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ನೆಲೆಸಿದಳು.

ವಿ. : ಇದರಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಪೂಜಾದಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಫಲಪ್ರತಿಯು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೧. ಅಥೋ ಕಲಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯ ಮಾಲಾಮುಮ್ನಾಸದಧ್ಯಾಂ ಜಲಜಾಯತಾಕ್ಷೀ |

ಉಪೇತ್ಯ ಮಂದಂ ಲಲಿತೈಃ ಪದ್ಮಸ್ತಂ ತದಂಶಂ ಆಸಂಜ್ಞ ಚ ಪಾರ್ಶ್ವತೋಽಭವತ್ || - ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೪/೨೮)

೨. "ವಿಶ್ಲೋಕೀವೇದಿತಾಕ್ಷೀನ ಯದ್ವ್ಯಂ ದೇವತಾಂತರಮ್"

- ಶ್ಲ. ೩ |

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ವಿವಾಹ ಸಂಭ್ರಮ

ನಾರ್ಯೋಽಕ್ಷತಾನ್ ಪ್ರವವೃಷುರ್ನವಕುಂಕುಮಾಭಾನ್
 ಸಂಗೀತಮಂಗಲಕಥಾಃ ಸಮಲಂಕೃತಾಂಗೈಃ |
 ಸೌವರ್ಣವಿಷ್ಠರಗತೌ ಸದಯೈರಪಾಂಗೈಃ
 ಕನ್ಯಾವರೌ ಚ ಫಲಮಕ್ಷಯಮೇವ ತಾಸಾಮ್ || ೪೫ ||

ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಂಗೀತದ ಮಂಗಲ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಾರಿಯರು ಹೊಸಕುಂಕುಮದಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ಅವರಿಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಸುರಿಸಿದರು. ಚೆನ್ನದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರೆಂಬ ವಧೂವರರು ಅವರಿಗೆ ಕರುಣೆ ತುಂಬಿದ ಕುಡಿನೋಟಗಳ ಮೂಲಕ ಅಕ್ಷಯವಾದ ಫಲವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಕರುಣಿಸಿದರು.

ವಿ: ೧. ನಾರಿಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷತೆಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಅವರ ಕುಡಿನೋಟಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಕರುಣಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಕ್ಷತೆಗಳು ಕೆಂಪು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಗಮನಾರ್ಹ; ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಮೋಕ್ಷ ನೀಡುವವರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

ವಿವಾಹಾಂಗವಾದ ಲಾಜಾಹೋಮ

ಗೃಹೀತಪಾಣೀ ಕಿಲ ಚಕ್ರತುಸ್ತೌ
 ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಲಾಜಸಮೇಧಿತಾಗ್ನೇಃ |
 ವಧೂವರೌ ರಮ್ಯರಹಸ್ಯಗೋಷ್ಠಾಂ
 ವಿಧಾತುಮಾತ್ಮೀಯಮಿವಾಸ್ಯಗಂ ತಮ್ || ೪೬ ||

ವಧೂವರರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಪರಸ್ಪರ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಲಾಜಗಳ ಹೋಮದಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೈದರು; ರಮ್ಯವಾದ ಏಕಾಂತಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯನನ್ನಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ.

ವಿ. : ಧಾರೆಯ ಅನಂತರದ ಮುಖ್ಯಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಲಾಜಾಹೋಮದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೧. "ಮುಖಾದಿಂದ್ರಶ್ಚಕ್ಷುಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ನಾಗಬಲಿ ಕಾರ್ಯ

ತತಶ್ಚತುರ್ಥೇ ದಿವಸೇ ಕಿಲೈತೌ
ಚರಂ ರತೌ ತಲತನೌ ಫಣೇಂದ್ರೇ ।
ವಿಲಂಬಿನಿ ಕ್ಷ್ಮಾಂ ವಹತೇತಿ ನೂನಂ
ಪ್ರಚಕ್ರತುರ್ನಾಗಬಲಿಂ ಪ್ರಹೃಷೌ ॥ ೪೭ ॥

ಆ ಬಳಿಕ ನಾಲ್ಕನೇ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಾದ ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಯರು ನಾಗರಾಜನಾದ ಶೇಷನ ದೇಹವೆಂಬ ತಲದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ವಿಹರಿಸಿದರು; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೀವು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ತುಂಬಾ ಹರ್ಷಿತರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರು ನಾಗಬಲಿಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು.

ಎ. : ೧^{ನೇ} ವಿವಾಹಾಂಗವಾದ ನಾಗಬಲಿ ಎಂಬ ವಿಧಿಯ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶೇಷ ಹಾಗೂ ದಿಗ್ಗಜಗಳು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿವೆ ಎಂಬ ಪೌರಾಣಿಕ ವಿವರಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾಗಿದೆ.

ರುಗ್ಮೀಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಸರ್ವಸೇವೆ

ಸಾ ಮಂದಸ್ಥಿತಮೌಕ್ತಿಕೇನ ಸದಪಾಂಗಾಖ್ಯೈರ್ಹಯೈ^೧ ಹೃತ್ಪುರಾ
ವಕ್ಷೋಜದ್ವಿದೇನ ಕಾಯಕನಕೇನೋದ್ರೂತರೋಮಾನುಗೈಃ ।
ತತ್ಸಂಸ್ಕೃತಮನೋರಥೇನ ವಿವಿಧಾಂಗಶ್ರೀವಿಚಿತ್ರಾಂಬರೈಃ-
ಸ್ತದ್ಯೋಗ್ಯಾಮೃತಸಾಧನಾಧರಭುವಾ ಸಂತರ್ಪಯಾಮಾಸ ತಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ರುಗ್ಮೀಯು ತನ್ನ ಕಿರುನಗೆ ಎಂಬ ಮುತ್ತಿನಿಂದ, ಉತ್ತಮ ಕುಡಿನೋಟಗಳೆಂಬ ಕುದುರೆ-
ಗಳಿಂದ, ಹೃದಯವೆಂಬ ಪುರದಿಂದ, ವಕ್ಷೋಜಗಳೆಂಬ ಆನೆಯಿಂದ, ದೇಹವೆಂಬ ಚಿನ್ನ-
ದಿಂದ, ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ರೋಮಾಂಚನವೆಂಬ ಬೃತ್ತರಿಂದ, ಅವನಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು ಎಂಬ
ರಥದಿಂದ, ಬಗೆಬಗೆಯ ಅಂಗಕಾಂತಿ ಎಂಬ ವಿಚಿತ್ರ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ಅವನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ
ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಧರದಿಂದ, ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದಳು.

೧. ದಿಗ್ಗಜೈರ್ಹಯೈಃ ಸಹ ಭೂಮಂಡಲಧಾರಿಶೇಷೇ ಅಶ್ವದ್ಯೋಗಾರ್ಥಂ ತಲತನೌ ಭೂಮೇರುಪರ್ಯೇವ
ಸ್ಥಿತೇ ಸತಿ ಯೂಯಮೌದಾಸೀದ್ಯಂ ವಿಹಾಯ ಶ್ಲಾಂ ಧಾರಯತೇತಿ ಧಿಯಾ ತದ್ಗಲಿರಿತಿ ಉತ್ಯೇಕ್ಷಾ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಸರ್ವಪ್ರಲಯೇಽಪಿ "ಲಕ್ಷ್ಮೀಭುಜಾಂತರಗತಃ" (ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. - ೧/೨) ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಹರೇರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀವಕ್ಷ್ಯಮ್ಭುತೇಃ ।
-ವ್ಯಾ.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಸಮಸ್ತ ರಾಜೋಪಚಾರಗಳನ್ನು ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಆತ್ಮಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ ಎನ್ನಿಸುವ ಸಹಜ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಂತಹ ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯವಾದ ಸೇವೆಯಿಂದಾಗಿಯೇ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಇತರ ಸಕಲರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಹ ಅನಂತ ಪಟ್ಟು ಮೀರಿಸುವಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು; ದ್ವಂದ್ವ - ಅನೇ.

೩. ಇತರ ಸಾಧನಗಳು ಬಾಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಅಶಕ್ತ ; ಆದರೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಸಾಧನಗಳು ಮಾತ್ರ ಅನಾದಿಯಿಂದ ಅನಂತಕಾಲದವರೆಗೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲಭಿಸುವಂತಹವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಸೇವೆ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ನಿತ್ಯಸೇವೆ ಎಂಬ ಹಿರಿಮೆಯು ಇದರಿಂದ ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು.

ವಧೂವರರಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ನರನಾರಿಯರ ಸಂಭ್ರಮ

ಜ್ವಲತೃಲಾಪಾಃ ಸ್ಫುರದಂಗಲೇಪಾಃ

ವಿಚಿತ್ರವಸ್ತ್ರಾಃ ಸ್ಮಿತಶೋಭಿವಕ್ತ್ರಾಃ |

ಸ್ವಯಂವರೇ ತತ್ರ ನರಾಶ್ಚ ನಾರ್ಯೋಃ

ವಧೂವರಾಭಾಃ ಕಿಲ ಸಂಚರಂತಿ || ೪೯ ||

ಝುಗಝುಗಿಸುವ ಆಭರಣಗಳು, ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಗಲೇಪಗಳು, ಬಗೆಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರಗಳು, ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮುಖಗಳು, ಹೀಗಿದ್ದ ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿಯ ಪುರುಷರು ಹಾಗೂ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸ್ವತಃ ವಧೂವರರಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ವಿ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಸ್ವಯಂವರದ ಆ ಪರ್ವಕಾಲವು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ನರನಾರಿಯರಿಗೆಲ್ಲಾ ತಾವೇ ವಧೂವರರು ಎಂಬಂತಹ ಆಪರಿಮಿತ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ; ಕಲಾಪ - ಬ್ರಾಹ್ಮಣ.

೨. ಹೀಗೆ ಭಗವದುತ್ತವವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಉತ್ಸವ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದೇ ವಿವಾಹಾದಿ ಸಕಲ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳ ಹಿಂದಿನ ಅನುಸಂಧಾನಶ್ರಮ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂತಃಪುರರಾಸೀ ಚ ಸ್ವಯಮೇವೇತ್ಯತಃ ಸ್ತಾಂಗೇಷು ತಾನ್ಯೂಥ್ಯಾ ಕಾಲೇ ಕಾಲೇ ಸ್ವಧರ್ತುರರ್ಪಯತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ದುರ್ಗಮ ದುರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀನರು
 ಸ್ವರ್ಗಭರ್ಗೀಯಮಾನಃ ಸ್ವಂ ದುರ್ಗಮಾವಿಶ್ಯ ದುರ್ಗಮಮ್ |
 ಭಗ್ನದುರ್ಜನದರ್ಪೋಽಸೌ ರುಗ್ಮೀನರಮಣೋ ಬಭೌ || ೫೦ ||

ದುರ್ಜನರ ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸಿದ ರುಗ್ಮೀನರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವತೆಗಳಿಂದ
 ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ದುರ್ಗಮವಾದ ದುರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಶೋಭಿಸಿದನು.

ಭೂಮಿಗೆ ವಸ್ತದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಮುದ್ರ
 ಸ್ಪಷ್ಟೇನಕಾಂತ್ಯಾ ಸಿತಪಾರ್ಶ್ವಯುಗ್ಮಃ
 ಶಿಖಾಭರೌರ್ವಸ್ಯ ಸುಪೀತಮಧ್ಯಃ |
 ಸಿತೇತರೋಽನ್ಯತ್ರ ಸ ಭೂತಧಾತ್ಯಾ
 ವಿಚಿತ್ರವಸ್ತ್ರಿಯಮಾತನೋತಿ || ೫೧ ||

ತನ್ನ ನೊರೆಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಬಿಳಿದಾದ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳ, ಬಡವಾಗಿಯ
 ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೀತವರ್ಣದ, ಉಳಿದಂತೆ ಬಿಳಿದಾದ ಆ ಸಮುದ್ರವು
 ಭೂಮಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ವಸ್ತದಂತಹ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು.

೧. : ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದಿದ್ದ ಸಮುದ್ರವು ಭೂಮಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ವಸ್ತದಂತೆ
 ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಸಮುದ್ರವಸನೇ ದೇವಿ ಎಂಬ ಭೂದೇವಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ
 ವರ್ಣನೆ.

ಸಂಪತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚುವ ಲೋಭದ ಸಂಕೇತವಾದ ಸಮುದ್ರ

ಅಸಹ್ಯವಹ್ನಿವ್ಯಥಿತೋಽಪಿ ವಾರ್ಧಿ-
 ರನಂತರತ್ನಾನ್ಯುದರೇ ಪಿಥಾಯ |
 ನ ಜಾತು ಪಾನೀಯಮಪಿ ಪ್ರದತ್ತೇ
 ಧನಸ್ಯ ಲಾಭಾದಧಿಕೋ ಹಿ ಲೋಭಃ || ೫೨ ||

ಸಹಿಸಲಾಗದ ಬಡಬಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಂಕಟಕ್ಕೀಡಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಅನಂತ ರತ್ನಗಳನ್ನು
 ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ಸಮುದ್ರವು ಕುಡಿಯಲು ನೀರನ್ನು ಸಹ ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ
 ಲೋಭವೂ ಹೆಚ್ಚುವುದಲ್ಲವೇ !

ವಿ. : ೧. ^೧ದಾರಿದ್ರ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಇದ್ದದ್ದರಲ್ಲಿಯೇ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಂಪತ್ತು ಬರತೊಡಗಿದಂತೆ ಲೋಭವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಅತಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೋಭವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಲೋಕರೂಢಿ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತರು ದಾನಧರ್ಮ ಮಾಡುವುದು ಕಡಿಮೆಯೇ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ; ವಾರ್ಧಿ - ಸಮುದ್ರ.

೨. ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಾಕರ ಎಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಎಂದರೆ ಅವನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಊಹಾತೀತ-ವಾದುದು; ಅದರಂತೆ ಲೋಭವು ಸಹ ಅಪಾರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದವರಿಗೆ ಅದು ಕುಡಿಯಲು ನೀರನ್ನು ಸಹ ನೀಡದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಉಪ್ಪು ಎಂಬುದನ್ನು ಆತ್ಮತತ್ವ ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೌಶಲ ತುಂಬಾ ರೋಚಕವಾದುದು.

ಉಕ್ಕೇರುವ ಸಮುದ್ರದ ಸಂದೇಶ

ಸರಿತ್ವಸ್ತನ್ಮುಖತೋ ಹಿ ವೇಲಾಂ

ವಿಲಂಘಯತ್ಯತ್ರ ವಿವೇಕಹೀನಃ |

ತಥಾ ಹಿ ನಾರ್ಯಾ ಸಹ ಸಂಗತಾನಾಂ

ಕುತೋ ವಿವೇಕಃ ಕುತ ವಿವ ವೇಲಾ || ೫೩ ||

ನದಿಗಳ ಒಡೆಯನಾದ ಸಮುದ್ರವು ವಿವೇಕವನ್ನು ತೊರೆದು ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೀರವನ್ನು ಮೀರಿ, ಉಕ್ಕುವುದು; ಅದು ಸರಿಯೇ ! ಸ್ತ್ರೀಯರ ಒಡನಾಟ ಉಳ್ಳವರಿಗೆ ವಿವೇಕ ಎಲ್ಲಿಯದು ? ನೀತಿನಿಯಮಗಳಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಯವು ?

ವಿ. : ೧. ^೨ಸ್ತ್ರೀಸಂಗಮ ಬಯಸಿದವರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳಾಗಲೀ, ದೇಶಕಾಲಾದಿಗಳ ಪರಿವೆಯಾಗಲೀ, ಸರ್ವಥಾ ಇರದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನದಿಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿರುವ ಸಮುದ್ರವು ಹಾಗೆ ಮೇರೆ ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸುವುದು ಸಹಜ ಎಂದರ್ಥ; ನದಿಗಳು ಪತ್ನಿಯರು, ಸಮುದ್ರ ನದಿಗಳ ಪತಿ ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿನ ಸೊಗಸು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಸಮುದ್ರ

ಬಹೂಪಭೋಗ್ಯಾಽಪಿ ಸರಿತ್ಸಮುದ್ರ-

ತಟೇ ನ ಸಾ ಕಂಟಕಿತೋಪಕಂಠಾ |

೧. "ಲಾಭಾಲೋಭೋ ವಿವರ್ಧತೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ತ್ರೀಸಂಗಮನೇನೋದ್ರಿಷ್ಟಕಾಮಾನಾಂ ತಿಥ್ಯಾದಿಮರ್ಯಾದಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವಿಚಾರಶ್ಚ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

ರಹಸ್ಯಪಾಹೂಯ ವಿಟಾನ್ ಸ್ವಭರ್ತೃ-

ತಟೇ ಸದಾಚಾರಪರಾ ಹಿ ಕಾಶ್ಚಿತ್ || ೫೪ ||

ನದಿಯು ತನ್ನ ಉಗಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಬಹುಜನರ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹಳಿಸಿದಳು; ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಕಂಟಕಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಉಪಭೋಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹಳಿಸಳು; ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಟರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಸನ್ನಡತೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುವರಲ್ಲವೆ !

ವಿ : ೧. ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರ ಸೇರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವ ಎಂಬ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಕಾಮುಕ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗಂಡನು ಬಳಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ವಿಟರೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಿ, ಅವನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪತಿವ್ರತೆಯರಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಹೋಲಿಸಿರುವರು.

೩. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಇದು ನಿಂದ್ಯವಾದರೂ ನದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಭೂಷಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

ಸಮುದ್ರ ಉಕ್ಕೇರಲು ಕಾರಣ

ಸ್ವಿಯಾಶಾಯುವತಿಮುಪೇತ್ಯ ರಾಗಭಾಜ-

ಸ್ತೋಯೇಶಃ ಸುಹೃದಪಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ನಾಶಮಿಂದೋಃ |

ಆನಂದಾದನಿಶಮುಪೈತಿ ವೃದ್ಧಿಮುಚ್ಚಿ-

ರೇಕಸ್ಯಾಮಭಿರತಿಮಿಚ್ಛತೋಃ ಕ್ಷ ಮೈತ್ರೀ || ೫೫ ||

ತನ್ನ ದಿಕ್ಕು ಎಂಬ ಯುವತಿಯನ್ನು ಒಡಗೂಡಿದ ಜಲಾಧಿಪತಿಯಾದ ವರುಣನು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹಿತ್ಯಪಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಂಪಾದ ಚಂದ್ರ ಮುಳುಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಆನಂದದಿಂದ ಸದಾ ಉಕ್ಕೇರುವನು; ಒಬ್ಬಳಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಾಕಿದವರಿಗೆ ಸ್ನೇಹವೆಲ್ಲಿಯದು !

ವಿ : ೧. ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲೇ ಅನುರಕ್ತರಾಗುವ ಇಬ್ಬರು ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಮೂಡುವುದು ದ್ವೇಷವೇ ಹೊರತು ಸ್ನೇಹವಲ್ಲ.

೧. ಸುಂದೋಪಮಂದೌ ಭ್ರಾತರೌ ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯಾಶ್ ಪರಸ್ಪರಾದಸ್ಯತೋ ನೈವ ವಧ್ಯೌ |

ತಿಲೋತ್ತಮಾರ್ಥೇ ನಿಹತೌ ಪರಸ್ಪರಂ ತಯೋರ್ವಧಾರ್ಥೇ ಸೃಷ್ಟಯಾ ತೇನ ದೃತ್ಯೌ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ(೨೦/೧೪೦)

೨. ಇಲ್ಲಿ ಆಶಾ(ದಿಕ್) ಎಂಬುದೇ ಯುವತಿ; ಸಮುದ್ರ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರ ಇಬ್ಬರೂ ಅವಳನ್ನು ಬಯಸುವವರು; ಚಂದ್ರ ಮುಳುಗಿದಾಗ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೇ ಸಮುದ್ರ ಉಕ್ಕೇರಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ಅನಿಶಂ - ಸದಾ.

ಸಮುದ್ರದ ಅಪೂರ್ವ ಗಾಂಭೀರ್ಯ

ಅಂತಃ ಕೃತಾಂತೋಪಮವಾಡವಾಗ್ನಿ-

ಸಂತಪ್ತಗಾತ್ರೋಽಪಿ ಮುದೇವ ಗರ್ಜನ್ |

ಘೇನಸ್ಮಿತಶ್ರೀರ್ಗಗನಸ್ಪಗೂರ್ಮಿ-

ಗಾಂಭೀರ್ಯಮಾವೇದಯತೀವ ವಾರ್ಧಿಃ || ೫೬ ||

ತನ್ನೊಳಗೆ ಯಮಸದೃಶವಾದ ಬಡವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದೇಹ ಸುಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಲಿವಿನಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತಾ ತನ್ನ ನೊರೆಯ ರೂಪದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಗಗನಚುಂಬಿಯಾದ ಆಲೆಗಳ ಸಮುದ್ರವು ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ.

ಎ. : ೧. ಸಮುದ್ರದ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಅಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ; ವಾಡವಾಗ್ನಿ - ಬಡವಾನಲ.

೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವೃತ್ತಿಗಳು ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಎಂತಹ ಸಂಕಟ ತುಂಬಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಾಗಿ ಅಕಲಂಕವೆನ್ನಿಸಿದ ಸಮುದ್ರ

ಅಸೇವ್ಯತಾಂ ದೋಷಿಸಖತ್ವಪಾತಾಂ

ಜಹಾರ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಗೃಹಸ್ಯ ಸಿಂಧೋಃ |

ಇತಿ ಸ್ಮ ಚಿತ್ರಂ ನ ಯತಸ್ತದಿಷ್ಟಾ

ಹರಂತಿ ಪಾಪಾನಿ ಮಹಾಂತಿ ಹೃಷ್ಯಾಃ || ೫೭ ||

ರಾತ್ರಿ ಎಂಬ ಗೆಳತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಚಂದ್ರನ ಒಡನಾಟದಿಂದಾಗಿ ಒದಗಿದ ತನ್ನ ವಾಸ್ತವವಾದ ಸಮುದ್ರದ ಸೇವಾನರ್ಹತೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಎಂಬುದು ಅಚ್ಚರಿಯೇನಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ಪ್ರಿಯರಾದ ಭಕ್ತರು ಸಹ ಪ್ರಸನ್ನರಾದಾಗ ಮಹಾ-ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವರಲ್ಲವೇ !

ಎ. : ೧. ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಚಂದ್ರನೊಂದಿಗೆ ಇರುವನು. ಆದರೆ ಚಂದ್ರ ರಾತ್ರಿಯ ಒಡನಾಟದಿಂದಾಗಿ ಕಲಂಕ ಎನ್ನಿಸುವನು; ಆದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಅಂತಹ

ಕಲಂಕಿಯಾದ ಚಂದ್ರನ ಸಹವಾಸವಿದ್ದರೂ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇವಾನರ್ಹತೆ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತರೇ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಿತಜನರ ಮಹಾಪಾತಕಗಳನ್ನು ಸಹ ಪರಿಹರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿರುವಾಗ ಸ್ವತಃ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ದೋಷ ಒದಗದಂತೆ ಪಾಲಿಸಿದ್ದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯೇನಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಸರ್ವದಾ ಅಜೇಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ಪುರಾಽಪ್ಯಜೇಯೋ ಮುರಜಿತ್ ಕಿಲಾತ್ರ
ಪುರೀಂ ವಿಧಾಯಾಭವದತ್ಯಜೇಯಃ |
ಮಮೇತಥಮಾಭಾತಿ ಕಲತ್ರವಸ್ತ್ರ-
ಕೃತಾಲಯಂ ಕಃ ಖಲು ಜೇತುಕಾಮಃ || ೫೮ ||

ಆ ಮುನ್ನವೇ ಅಜೇಯನಾಗಿದ್ದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ, ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಜೇಯನೆನಿಸಿದನು; ನನಗೆ ಹೀಗಿನ್ನಿಸುವುದು : "ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯ ಸೆರೆಗಿನ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡವನನ್ನು ಯಾವನು ತಾನೆ ಗೆಲ್ಲ ಬಯಸಿಯಾನು?"

ಎ. : ೧. ಸಮುದ್ರದುರ್ಗದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಜೇಯತ್ವ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

೨. ಛೂಮಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿ; ಸಮುದ್ರ ಅದು ಧರಿಸಿದ ವಸ್ತ್ರ; ದ್ವಾರಕೆ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದ ಪಟ್ಟಣ, ಅದರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯ ಸೆರೆಗಿನ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡ ಪುರುಷನಂತೆ ಕಾಣುವನು ಎಂಬುದು ಕಲ್ಪನೆ. ಹಾಗೆ ಪುರುಷ ಅಡಗಿಕೊಂಡಾಗ ಅವನ ಶತ್ರುಗಳು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಬಯಸದೆ ಹೋಗುವುದು ಸಹಜ; ಪ್ರಸ್ತುತ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಅವನ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಲಾರರು ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸಮುದ್ರದ ವರ್ಣನೆ
ಸ ರಮ್ಯಫೇನಾಸವತೋಭವಕ್ತ್ರ -
ಸ್ವರಂಗಹಸ್ಪಿ ಜಘಘನಂ ನದೀನಾಮ್ |
ವಿಧೂದಯೇ ಸಂಸ್ಪೃತತೀಂದುದೃಷ್ಟ್ವಾ
ನ ಕಸ್ಯ ಕಾಮಃ ಸರಸಸ್ಯ ಹಿ ಸ್ಯಾತ್ || ೫೯ ||

ಆ ಸಮುದ್ರವು ರಮ್ಯವಾದ ನೋರೆ ಎಂಬ ಮದ್ಯದಿಂದ ತೋರಿರುವ ಮುಖವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ನದಿಗಳ ಜಘನಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಅಲೆಗಳೆಂಬ ಹಸ್ತಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರೋದಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ-

೧. 'ಸೂತ್ರಿಸ್ತುಜಲಕ್ರೀಡಾಮೃತವಾಽನೇಕಾರ್ಥವಃ' (ಪದ್ಮಪುರಾಣ)ವಾಸುದೇವಪುರಾಣಮುಕ್ತಾಂತ - ೨/೭೧/೨೬೮)

ನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಸ್ತರ್ಪಿಸಿದ; ರಸಿಕನಾದವನಿಗೆ ಕಾಮವು ಎಂತು ಒದಗದೆ ಇದ್ದಿತು !
(ಆಸವ-ಮಧ್ಯ)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಮುದ್ರ
ಸಿತೇತರ: ಪೀತಕೃಶಾನುಮಧ್ಯ:
ಸಹಸ್ರಶ: ಶಿಷ್ಯತನುರ್ನದೀಭಿಃ |
ಅನೇಕಯೋಷಿತ್ಪರಿತೋಷದಾಯೀ
ಸ ಪೀತವಾಸಾ ಇವ ಭಾಸತೇಽಭ್ಯಃ^೧ || ೬೦ ||

ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಅಗ್ನಿ, ಸಾವಿರಾರು ನದಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಡನಾಟ, ಹೀಗೆ ಆ ಸಮುದ್ರವು ಅನೇಕ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಪೀತಾಂಬರ-ಧಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

ವಿ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವ, ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲವೆನ್ನಿಸುವ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ : ಕೃಷ್ಣಾಪತಾರೋ ಹರಿರೇಕಸಾಗರಃ || (೨/೩)

ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದ ಮುನಿವರ್ಯರು
ವರ್ತುನೀತ್ಥಂ ವಾರಿರಾಶಿಂ ವರ್ಣಯಂತೋ ಮುನೀಶ್ವರಾಃ |
ಸಮೇತ್ಯ ತಾಂ ದ್ವಾರವತೀಂ ಮುದಾ ಕೃಷ್ಣಮುಪಾಸತೇ || ೬೧ ||

ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಜಲನಿಧಿಯಾದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಆ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ಆನಂದದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು.

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮಾಣಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಸುತರಾಂ ಸರ್ಗೋ ಮುದಾಂ ಪೋಡತಃ || ೬೨ ||

|| ೬೨ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜೀರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಪೋಡರ: ಸರ್ಗಃ || ೧೬ ||

೧. ಸರಸಾಮೃತಸಾಗರಃ - ಇತಿ ಗೀತಾ(೧೦/೨೪)

೧೭. ಸಪ್ತದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಮುನಿಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣಕೃತಿ-೧-೨೫; ದ್ವಾರಕಾವರ್ಣನೆ-೨೬-೭೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೭೧)

ನಾರಾಯಣ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸ್ವಭಜಕಾಬ್ಜಕುಲೋದಯಹೇತವೇ

ಜಲನಿಧೌ ವರಭೋಗಿನಿಕೇತನೇ |

ಭವಮಹಾನಲಮುಕ್ತಭಯಾನುಗ-

ಚ್ಛಿಪದೇಽವಿಪದೇ^೧ ಲಸತೇ ನಮಃ || ೧ ||

ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಋಜುಗಣದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ, ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನ ಭಯದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತಸೇವಕರ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಪ್ರಳಯ-ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮುಕ್ತಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದ, ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು (ನಾರಾಯಣರೂಪ).

ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಚಂದ್ರವಂಶದ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೋಗಿಗಳ ನೆಲೆಯಾದ, ಶಿವನ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸಾಕೇಶ್ವರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೃತ್ಯಾರೂಪದ ಅಗ್ನಿಯ ಭಯದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದ ತನ್ನ ಸೇವಕರಾದ ಯಾದವರ ಕಾಂತಿಗೆ ನೆಲೆಯೆನ್ನಿಸಿದ ದ್ವಾರಾವತೀ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ವಿಪದ್ರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು (ಕೃಷ್ಣರೂಪ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ^೧ ಮೂಲನಾರಾಯಣರೂಪ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ^೨ ಅಬ್ಜಕುಲ ಎಂದರೆ ಋಜುಗಣ ಎಂದರ್ಥ; ಭೋಗಿ ಎಂದರೆ ಮುಕ್ತಶೇಷ ಎಂದೂ ಅವಿಪದೇ ಎಂದರೆ ಜನನ ಮರಣಾದಿ ವಿಪದ್ರಹಿತ, ಸೃಷ್ಟಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆಯಾಸರಹಿತ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

೩. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಬ್ಜಕುಲ ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರವಂಶ ಎಂದೂ ಭೋಗಿಗಳು ಎಂದರೆ ಸುಖಿಗಳು ಎಂದೂ ಭವಮಹಾನಲಮುಕ್ತಭಯರು ಎಂದರೆ ಕಾಶಿರಾಜನ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯಾದ ಶಿವನ

೧. ಅವಿಪದೇ ಜನನಮರಣಾದಿವಿಪದ್ರಹಿತಾಯ | ಸೃಷ್ಟಾದಿಕಾ ಆಯಾಸರಹಿತಾಯ ವಾ | ನಾರಾಯಣಾಯ ನಮಃ || - ವ್ಯಾ.

೨. ವಿಕಾರ್ಥೇಣ ತತ್ತ್ವದಮಾರ್ಗಾನ್ ವಿಕಾರ್ಥೇಣ ಸರ್ವಪದ್ಧೇಶು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕೃಷ್ಣಾಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಪದ್ಧಯಃ ಋಷಿವಾಕ್ಯತಯಾ ವರ್ಣಯಿಷ್ಯನ್ ಆದೌ ಮೂಲರೂಪಂ ಚ ವಿಶೋಕ್ತಾ ವರ್ಣಯತಿ - ವ್ಯಾ.

೩. "ಅದ್ವೈತಃ ಸಂಭೂತೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಃ | - ವ್ಯಾ.

ದ್ವಾರಕಾನಾಶಕ್ಕೋಚ್ಛರ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೃತ್ಯಾರೂಪದ ಅಗ್ನಿಯ ಭಯದಿಂದ ಬಡುಗಡೆ ಕಂಡ ಯಾದವರು ಎಂದೂ, ಅವಿವದೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಪದ್ರಹಿತನು ಅಥವಾ 'ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಪಾದಗಳನ್ನಿರಿಸಿದವನು, ಗರುಡವಾಹನ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ (ಅಬ್ಜ- ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

ಕಪಿಲ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಕುಶಕೃತಸ್ಥಲಸಿದ್ಧಪುರೀಶ್ವರಂ

ಕಲಿನತತ್ತ್ವಗತಿಶ್ರಮದಾಯುಧಮ್ ।

ಜನಕಕರ್ದಮಶೋಭಿಗೃಹಾಂಗಣೇ

ಮುನಿಜನಾ ನಿಜನಾಥಮಮುಂ ಜಗುಃ ॥ ೨ ॥

ಕುಶಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಸಿದ್ಧಪುರೀ ಎಂಬ ಕಪಿಲಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ, ದುರ್ಬೋಧವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಖೇದವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಆಯುಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾದ ಕರ್ದಮರ ಶೋಭಿಸುವ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಈ ಕಪಿಲ ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಮುನಿಜನರು ಕೊಂಡಾಡುವರು (ಕಪಿಲರೂಪ).

ಕುಶನೆಂಬ ಅಸುರನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಒಡೆಯನೆನ್ನಿಸಿದ, ಒರಟು ಚರ್ಮದ ಆ ಕುಶಾಸುರನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರಮನೀಡುವಂತಹ ಆಯುಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಜನಕನಾದ ನಂದಗೋಪನ ಕೆಸರಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮನೆಯಂಗಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುನಿಜನರು ಕೊಂಡಾಡುವರು (ಕೃಷ್ಣರೂಪ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಪಿಲಾವತಾರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ಅಥವಾ ವಿ: ಪಕ್ಷೇ ಗರುಡಃ ತ್ಯಜ್ಞ ಪದೌ ಚರಣೌ ಯಶ್ಚ ತಪ್ತಃ । ಪದಾದಯಃ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಾ ಇತ್ಯೇಕೇ । ಗರುಡವಾಹನಾಯತ್ಯರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಸುತಪೋರುಚೇರಯಮಪಾಣಕರ್ದಮಾನ್ಯನು ಮಾನವೀತನಯತಾಮುಖೇಯವಾನ್ । ಸಮಯೇನ ಭೂರಿನಿಜಭಕ್ತಿಪೂರಿತಾನ್ ಸಮಜೀಜನತ್ ಸಮನಸಃ ಸ ದೇವರಾಟ್ ॥ -ಸು.ವಿ.(೮/೩.೬) ಕುಶಕೃತೇತಿ । ಕೃತೃರ್ದರ್ಭೈಃ ಕೃತಂ ಸ್ಥಲಂ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ಸಿದ್ಧಪುರೀ ಸಾಮ ಕಶ್ಚನ ಕಪಿಲಾಶ್ರಮಃ ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮತ್ವೇನ ಪರಿತಃ ಕುಶಕೃತೃಲೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

೩. ಕಲಿಣಾನಾಂ ದುರ್ಬೋಧಾಣಾಂ ತತ್ತ್ವಾಣಾಂ ಗತಿರವಗತಿಃ ತಸ್ಯಾಃ ಶ್ರಮಃ ಅಜ್ಞಾನವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಜನ್ಯಃ ಪೇದಃ ತಂ ದೃತಿ ವಿಂಡಯತೀತಿ ಕಲಿಣತತ್ತ್ವಗತಿಶ್ರಮದಮ್ । ತಪ್ತತತ್ ಆಯುಧಶ್ಚ । ತತ್ತ್ವಮಾರ್ಗಜ್ಞಾನವಿಘ್ನೋದನೇ ಆಯುಧರೂಪಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

ಕಲಿಣಾ ಯಾ ತಸ್ಯ ಕುಶದ್ರವ್ಯತ್ವತ್ ಕೌ ಕಲಿಣತ್ವತ್ । - ವ್ಯಾ.

೪. ಕುಶನಾಮ ದೈತ್ಯಂ ಹತ್ವಾ ಕುಶಸ್ಥಲ್ಯಾಂ ದ್ವಾರವತೀನಿರ್ಮಾಣಾಂ ಕೃತಮಾನಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ । - ವ್ಯಾ.

೨. 'ಕಪಿಲಾಮಾರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕುಶ-ಕೃತಸ್ಥಲ-ಸಿದ್ಧಪುರೀಶ್ವರಮ್' ಎಂದೂ, 'ಕಲಿನ-ತತ್ತ್ವ-ಗತಿ-ಶ್ರಮದಾಯುಧಮ್' ಎಂದೂ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕುಶಕೃತ-ಸ್ಥಲ-ಸಿದ್ಧ-ಪುರೀಶ್ವರಮ್' ಎಂದೂ, 'ಕಲಿನ-ತತ್-ತತ್ತ್ವ-ಅತಿಶ್ರಮದಾಯುಧಮ್' ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩. 'ಜನಕರ್ದಮಶೋಭಗೃಹಾಂಗಣೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಂದೆಯಾದ ಕರ್ದಮರ ಶೋಭಿಸುವ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎಂದು ಕಪಿಲಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, ತಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ನಂದಗೋಪನ ಗೋಮೂತ್ರಾದಿ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕೆಸರಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೪. ಇದರಂತೆ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ತಾಪಸ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರ ಕಥೆಯೂ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೫. ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಅಷ್ಟಮಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧ ಭಗವದವತಾರಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದ ಶ್ಲೋಕಗಳ (೩-೨೪) ಛಾಯೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ (೧-೨೪) ಕಾಣಬಹುದು; ಆಯಾ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಿರುವ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಡಿಟಪ್ಪಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೬. 'ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣದಿಂದ ಪ್ರತಿಬಾರಿಯೂ ಭಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗನಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕುಶನಂಬ ದೈತ್ಯ ತನಗಿದ್ದ ಶಿವನ ವರದಿಂದಾಗಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದ ಆಗ ತನ್ನ ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಸರ್ವಾಂಗ ಭಿನ್ನನಾದ ಅವನನ್ನು ಶೇಷನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಕಂದಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸಿ, ಅವನ ಮೇಲೆ ಕುಶೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಂಗವಾದೀತೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮೇಲೇಳದ ಆ ದೈತ್ಯ ಹಾಗೆಯೇ ಮಲಗಿದ್ದು ಮೃತನಾದ ಎಂಬ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಯ ಸೂಚನೆ ಗತಿಶ್ರಮದಾಯುಧಂ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ.

೧. ಕಪಿಲಾಮಾರಕಥೆಯಾ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾಂ ವರ್ಣಯತಿ |

- ವ್ಯಾ.

ಅನೇಕ ಕಪಿಲಾಮಾರ ವರ್ಣನಾ ತತ್ತ್ವಂ ಅವತಾರವ್ರಯೋಜನಾ ತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣಾ ಚ ಕೃತಮಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಪಕ್ಷೇ ತು | ಕುಶೋ ನಾಮ ದೈತ್ಯಃ ತೇನ ಕೃತಂ ಸ್ಥಲಂ ಸ್ಥಾನಮ್ | ಕುಶಸ್ಥಲೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ ಸಿದ್ಧಾ ಸಂಪನ್ನಾ ಪುರೀ ದ್ವಾರಮಣಿ ತಸ್ಯಾಃ ಈಶ್ವರಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವಿವಮುಕ್ತರತ್ನಾ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾ ಸಕಲಾಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾ ವರ್ಣತಾ | ಆರ್ಥಾಂತರೇಣ ತು ಮೂಲರೂಪಮಾರಭ್ಯ ಸಕಲಾಮಾರಕಥಾ ಚ ವರ್ಣತೇತಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶ್ಲೋಕಾತ್ಕತಮಿದಮಣೈಕಂ ಚತುಕಾವ್ಯಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಪಾರೇ ಯೇನ ಶಾರ್ಙ್ಗಶರೇಣ ಕುಶಾಂಗತ್ತ್ವತ್ ಭಿನ್ನಃ ಸ ವಿವ ಶರಃ ಕೃಷ್ಣಕರೇಽಪ್ಪ್ರೀತಿ ಭಾವಃ | ಇದಾನೀಂ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತೇನ ದ್ವಾರಕಾಣಾಥಂ ಗಾಯಂತೀತಿ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮೇ ವಿಜಯತೇ ತ್ರಯೀಮ್ಯಾತವಿಕ್ರಮಃ |

ಯಃ ಕುಶಂ ದಮಯಿತ್ವೇಮಾಂ ಚಕ್ರೇ ವಿಪ್ರಕುಶಸ್ಥಲೀಮ್ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೯೧)

೪. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೂಪಿಣಾ ಹರಿಣಾ ಶಾರ್ಙ್ಗಮುಕ್ತಶರೇಣ ವಾರಂ ವಾರಂ ಭಿನ್ನಸರ್ವಾಂಗಃ ಸಃ ಕುಶದೈತ್ಯಃ ಸ್ವಕುಲದೇವತೀವಕ್ಯವಯಾ ಪುನಃಪುನರುಜ್ಜೀವಿತಶ್ಚ ನ ಮಮಾರ ಕಿಲ | ತತ್ತ್ವಂ ದೈತ್ಯಂ ಶಾರ್ಙ್ಗಶರಭಾತೇನ

ನಾರಾಯಣ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಯಮಜನಿಂ ಭಜ ತಾಪಸವಿಗ್ರಹಂ

ಪ್ರಕಟಿತಂ ನಿಜಚಿದ್ವೈದ್ಯಮೂರ್ತಿತಃ^೧ ।

ನರದೃತಂ ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ ಯತದ್ವದಂ

ವಿಲಸತೇ ಲಸತೇಡ್ಯನಖೇಂದುನಾ ॥ ೩ ॥

ಯಮನಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ, ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿ ಎಂಬವಳಿಂದ ಪ್ರಕಟಿತವಾದ, ನರನಿಂದ ವಂದಿತನಾದ, ತಾಪಸರೂಪದ, ಶತಶೃಂಗಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ, ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ರೂಪದ ಪಾದವು, ಸ್ತುತೃವಾದ ನಖಚಂದ್ರನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು (ನಾರಾಯಣರೂಪ).

ಎಲೈ ಮುನಿಗಳೇ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ, ಜ್ಞಾನಮಯವಾದ ಮೂಲ-ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಟಿತವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು; ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಾಗಿದ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಅವನು ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು; ಅವನ ಪಾದವು ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ, ಸ್ತುತವಾದ, ನಖಚಂದ್ರನಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವುದು (ಕೃಷ್ಣರೂಪ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರವಾದ ನಾರಾಯಣರೂಪ^೧ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ರೂಪವು ದಕ್ಷಪುತ್ರಿಯಾದ^೨ ಮೂರ್ತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಯಮದೇವರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ರೂಪ.

೩. ನಾರಾಯಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಯಮ-ಜನಿಂ', 'ನಿಜ-ಚಿತ್-ಘನ-ಮೂರ್ತಿತಃ ಪ್ರಕಟಿತಂ', 'ತಾಪಸ-ವಿಗ್ರಹಂ' ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಯಂ ಅಜನಿಂ', 'ಭಜತ-ಅಪ-ಸ-ವಿಗ್ರಹಂ', 'ನಿಜ-ಚಿದ್ವೈದ್ಯ-ಮೂರ್ತಿತಃ ಪ್ರಕಟಿತಂ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶ್ರಾಂತವರ್ಣಾಂಗಂ ಶೇಷಶರಸ್ವಪಲೇನ ಕೃತಪರಿಪಾಯಾಂ ಸ್ವಾಪಯಿತ್ವಾ, ಉಪರಿ ಕುಶೇಶ್ವರಾಖ್ಯತವಲಿಂಗೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇ ಸತಿ ಲಿಂಗಭಂಗಭಯೇನ ಸ್ತೋತ್ರಾನ್ವಮಸಹಮಾನಃ ತತ್ತ್ವ ಮಮಾರೇತಿ ಪೌರಾಣೀಂ ಕಥಾಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಗತಿಶ್ರಮದಾಯುಧಮುತ್ಪುಕ್ತಮ್ । -ವ್ಯಾ.

೧. ಅತಿದುರ್ಜಯೇಂದ್ರಿಯಜಯಾದಿರೂಪಿಣಾ ತಪಾ ವಸಂತಮಿವ ಸಂತತಂ ವಸೇ ।

ನಿಜರೂಪಭೂತನಿರಪೇಕ್ಷನಿರ್ಮಲಪ್ರಚುರಾತ್ಮಾಖ್ಯರತಮಪ್ಯನಾರತಮ್ ॥

-ಸು.ವಿ(೮/೮)

ಉದವಾದಿ ಧರ್ಮತನಯೋ ಹೈಯಂ ಹರಿನಗರದೇವಗೋದರ ಉದಾರವಿಕ್ರಮಃ ।

ಅಪಿ ಕೃಷ್ಣ ಇತ್ಯಭಿಹಿತೋ ಮುದೇ ಸತಾಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಯಸ್ಯ ಸಹಜೋ ವ್ಯಜಾಯತ ॥ -ಸು.ವಿ(೮/೪೦)

೨. "ನಮಃ ಪ್ರರಾಧರಥ ಪೃಷ್ಠಾಕ್ಷಃ ನಮೋಸ್ತು ತೇ ಸೂತ ವಿವ ಸೂತ" ಗೀ.(೧೧/೪೦) ಇತ್ಯಾದಿವಾ ನಮ್ಯತಮ್ । -ವ್ಯಾ.

೩. ಶತಶೃಂಗಪರ್ವತೇ ಧರ್ಮಾತ್ ಮೂರ್ತ್ಯಾಂ ನಾರಾಯಣೋಽವತಾರೇತಿ ಪೌರಾಣೀ ಕಥಾ । -ವ್ಯಾ.

ಧರ್ಮಸ್ಯ ದಕ್ಷದುಹಿತಯೋಽನಿಪ್ಪ ಮೂರ್ತ್ಯಾಂ ನಾರಾಯಣೋ ನರ ಇತಿ ಸ್ತುತಪ್ರಭಾವಃ । -ಭಾಗ(೨/೭/೬)

೪. "ನರದೃತಂ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನರ ಎಂಬ ಅವತಾರದ ಶೇಷನಿಂದ ದೃತ ಎಂದೂ, "ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮದ ಬಳಿಯ ಶತಶೃಂಗ-ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ "ನರದೃತ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನರನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ದೃತ ಎಂದೂ, "ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಾತುಗಳ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೫. ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಯಾದವರೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ದ್ವಿತೀಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳು ವರ್ಣಿತವಾದವು. ಈ ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನಮಯಶರೀರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು. ಮುಂದೆಯು ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆಯು ಇತರ ಅವತಾರಜಗಳ ಕಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು^೧.

೬. ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಇತರರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೭. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಸಕಲ ರೂಪಗಳ ಕಥೆಯೂ ಸಹ ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲ ೨೪ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದು ಈ ಭಾಗವೇ ಒಂದು ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

೨ ವಿಮಲದತ್ತಪದಃ ೩ ಪ್ರಣತಾರ್ಜುನಾ-

ಭೃದಯಹೇತುರಮಾನವಯೋಗದೃತ್ |

೧. ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕೇ ಸೋಮವಂಶಾದುತ್ಪತ್ತಿಃ ಯಾದವೈಃ ಸಹ ದ್ವಾರವತ್ಸಾಂ ನಿವಾಸಃ ಕಥಿತಃ | ದ್ವಿತೀಯಪದ್ಯೇ ದ್ವಾರವತೀನಿರ್ಮಾಣಪ್ರಕಾರಃ ಬಾಲಲೀಲಾ ಚ ವರ್ಣಿತಾ | ತೃತೀಯಪದ್ಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಾದುತ್ಪತ್ತಿಭಾವಃ ಜ್ಞಾನಮಯಶರೀರತ್ವಂ ಚೇತಿ ಸಯುಕ್ತಿಕಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಕಥಿತಮ್ | ವಿವಮುಕ್ತರತ್ನಾಽಽ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನ ಸಕಲಾಽಽಽ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾ ವರ್ಣಿತಾ | ಅರ್ಥಾಂತರೇಣ ತು ಮೂಲರೂಪಮಾರಭ್ಯ ಸಕಲಾವತಾರಕಥಾ ಚ ವರ್ಣಿತೇತಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶ್ಲೋಕಾತ್ಮಕಮಿದಮೇವೇಂ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸುಜಗಾಯ ದತ್ತಪದ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿರಃ ಸುಕುಮಾರರೂಪಭವದೇವ ಶಾಶ್ವತಃ |

ಅನುಸೂಯಯಾ ಶುಚಿಮನೀಷಯಾ ದೃತಃ ಪರಮಾದರೇಣ ಮುನಿಪುಂಗವೋಽಥಯಾ || -ಸು.ವಿ.(೮/೩೮)

೩. ಪಶ್ಯಾಮಿ ದೇವಾಂಸ್ತವ ದೇವ ದೇಹೇ ಸರ್ವಾಂಸ್ತಥಾ ಭೂತವಿಶೇಷಸಂಘಾನ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮೀಶಂ ಕಮಲಾಸನಸ್ಥಂ ಯುಷ್ಕೀಂಶ್ಚ ಸರ್ವಾನುರಾಗಂಶ್ಚ ದಿವ್ಯಾನ್ |

ನಾಂತಂ ನ ಮಧ್ಯಂ ನ ಪುನಶ್ಚವಾದಿಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ವಿಶ್ವರೂಪೇತ್ಯಾದಿನಾ || -ಗೀತಾ.(೧೧/೧೫,೧೬)

**ಹೃದಿ ದೃತಃ ಸುಧಿಯಾಗಿ ಹೃನಸೂಯಯಾ
ಸ ಭವತಾದೃವತಾಪಹರೋ ಮಮ || ೪ ||**

ಶರಣು ಬಂದ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ, ಅಮಾನುಷವಾದ ಯೋಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ನಿರ್ಮಲಮನಸ್ಸಿನ ಅನಸೂಯೆಯಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿತವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ದತ್ತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪವು ನನಗೆ ಭವತಾಪನೀಗಿಸುವುದಾಗಿ ಆಗಲಿ (ದತ್ತಾತ್ರೇಯಪಕ್ಷ).

ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತನಿಗೆ ದ್ವಾರವತೀ ಎಂಬ ನೆಲೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ, ಶರಣು ಬಂದ ಅರ್ಜುನನ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ, ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ, ಅಸೂಯೆ ತೊರೆದ ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನದ ಭಕ್ತರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಭವತಾಪನೀಗಿಸುವವನಾಗಿ ಆಗಲಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದತ್ತಾತ್ರೇಯರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ರೂಪವು ಅತ್ರಿ-ಅನಸೂಯರ ನಿಮಿತ್ತ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗೊಂಡ ರೂಪ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುವೇ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ ಕೆಲವರು ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರ ಎಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಐಕ್ಯವನ್ನು ತೋರುವ ರೂಪವಲ್ಲ. ಇದು ಯೋಗಪ್ರವರ್ತಕವಾದ ರೂಪ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವು ಅಮಾನವಯೋಗಧೃತ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತ. ೨ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ "ಇತಿ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಯೋಗೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಮನಾರ್ಹ.

೨. ದತ್ತಾತ್ರೇಯಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ವಿಮಲ-ದತ್ತ-ಪದ', 'ಅಮಾನವ-ಯೋಗ-ಧೃತ' ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ವಿಮಲದತ್ತ-ಪದ', 'ಅ-ಮಾನ-ವಯೋ-ಅಗ-ಧೃತ' ಎಂದೂ ಅನ್ವಯ.

೧. "ಚಕ್ರಾಂತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ವಾಃ ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಮ" ।

"ನಾಮುದ್ರಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ವಾಃ ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಮ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ।

-ವ್ಯಾ.

ನ ಚಾಮುದ್ರಃ ಪ್ರವೇಷ್ವಾಃ ದ್ವಾರವಾಲಸ್ಯ ಪಶ್ಯತಃ ।

ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಹ್ಯಂ ತಾವದೇವಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥

ಹರಿವಂಶ(೧೩/೧೪/೨೫)

ನ ಚಾಮುದ್ರೋಽಭಿನರ್ಯಾತಿ ನ ಚಾಮುದ್ರಃ ಪ್ರವೇಶ್ಯತೇ ॥

ಭಾರತ-ವ್ಯಾ.(೧೫/೧೯)

೨. ಯದೋರ್ವಂಶೇ ಚಕ್ರವರ್ತೀ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನೋಽಭವತ್ ।

ವಿಷ್ಣೋರ್ದತ್ತಾತ್ರೇಯಸಾಮ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾದ್ಯೋಗವೀರ್ಯವಾನ್ ॥

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.೨(೧೧/೩)

ಹೈಹಯಾನಾಮಧಿಮುತಿರರ್ಜುನಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ್ಷಭಃ ।

ದತ್ತಂ ನಾರಾಯಣ್ಯಾಂಶಮಾರಾಧ್ಯ ಪರಿಕರ್ಮಭಃ ॥ ಇತ್ಯುಡಿ

-ಭಾಗ.(೯/೧೫/೧೭)

೪. "ನರದೃತಂ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನರ ಎಂಬ ಅವತಾರದ ಶೇಷನಿಂದ ದೃತ ಎಂದೂ, "ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮದ ಬಳಿಯ ಶತಶೃಂಗ-ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ "ನರದೃತ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನರನ ಅಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ದೃತ ಎಂದೂ, "ಗಿರಿಮೂರ್ಧನಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಾತುಗಳ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೫. ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲಲ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಯಾದವರೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ದ್ವಿತೀಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳು ವರ್ಣಿತವಾದವು. ಈ ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನದು ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನಮಯಶರೀರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು. ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆಯು ಇತರ ಅವತಾರಜಗಳ ಕಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಉತ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು^೧.

೬. ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಇತರರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೭. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಸಕಲ ರೂಪಗಳ ಕಥೆಯೂ ಸಹ ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲ ೨೪ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದು ಈ ಭಾಗವೇ ಒಂದು ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದತ್ತಾತ್ರೇಯ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

೨ವಿಮಲದತ್ತಪದಃ ೩ಪ್ರಣತಾರ್ಜುನಾ-

ಭೃದಯಹೇತುರಮಾನವಯೋಗದೃತ್ |

೧. ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕೇ ಸೋಮವಂಶಾದುತ್ಪತ್ತಿಃ ಯಾದವೈಃ ಸಹ ದ್ವಾರವತ್ಸಾಂ ನಿವಾಸಃ ಕಥಿತಃ | ದ್ವಿತೀಯಪದ್ಯೇ ದ್ವಾರವತೀನಿರ್ಮಾಣಪ್ರಕಾರಃ ಬಾಲಲೀಲಾ ಚ ವರ್ಣಿತಾ | ತೃತೀಯಪದ್ಯೇ ಸ್ಥಿತ್ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಾದುತ್ಪತ್ತಿಭಾವಃ ಜ್ಞಾನಮಯಶರೀರತ್ವಂ ಚೇತಿ ಸಯುಕ್ತಿಕಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಕಥಿತಮ್ | ವಿವಮುಕ್ತರತ್ನಾಽಽ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನ ಸಕಲಾಽಽಽ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥಾ ವರ್ಣಿತಾ | ಅರ್ಥಾಂತರೇಣ ತು ಮೂಲರೂಪಮೂರಭ್ಯ ಸಕಲಾವತಾರಕಥಾ ಚ ವರ್ಣಿತೇತಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶ್ಲೋಕಾತ್ಮಕಮಿದಮೇವೇತಂ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸುಜಗಾಯ ದತ್ತಪದ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಃ ಸುಕುಮಾರರೂಪಭವದೇವ ಶಾಸ್ತ್ರತಃ |

ಅನುಗಾಯಯಾ ಶುಚಿಮನೀಷಯಾ ದೃತಃ ಪರಮಾದರೇಣ ಮುನಿಪುಂಗವೋಛಯಾ || -ಸು.ವಿ.(೮/೩೮)

೩. ಪಶ್ಯಾಮಿ ದೇವಾಂಸ್ತವ ದೇವ ದೇಹಃ ಸರ್ವಾಂಸ್ತಥಾ ಭೂತವಿಶೇಷಂಭಾನ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಗಾಮಿಣಂ ಕಮಲಾಸನಂ ಯುಷ್ಮಂತೈರರ್ವಾಸುರಗಾಂಶ್ಚ ದಿವ್ಯಾನ್ |

ನಾಂತಂ ನ ಮಧ್ಯಂ ನ ಪುನ್ಸ್ತವಾದಿಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ವಿಶ್ವರೂಪೇತ್ಯಾದಿನಾ || -ಗೀತಾ.(೧೧/೧೫,೧೬)

ಹೃದಿ ದೃತಃ ಸುಧಿಯಾಗಿ ಹೃನಸೂಯಯಾ

ಸ ಭವತಾದೃವತಾಪಹರೋ ಮಮ || ೪ ||

ಶರಣು ಬಂದ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ, ಅಮಾನುಷವಾದ ಯೋಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ನಿರ್ಮಲಮನಸ್ಸಿನ ಅನಸೂಯೆಯಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿತವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ದತ್ತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪವು ನನಗೆ ಭವತಾಪನೀಗಿಸುವುದಾಗಿ ಆಗಲಿ (ದತ್ತಾತ್ರೇಯಪಕ್ಷ).

ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತನಿಗೆ ದ್ವಾರವತೀ ಎಂಬ ನೆಲೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ, ಶರಣು ಬಂದ ಅರ್ಜುನನ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ, ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ, ಅಸೂಯೆ ತೊರೆದ ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನದ ಭಕ್ತರಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನಗೆ ಭವತಾಪನೀಗಿಸುವವನಾಗಿ ಆಗಲಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದತ್ತಾತ್ರೇಯರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ರೂಪವು ಅತ್ರಿ-ಅನಸೂಯರ ನಿಮಿತ್ತ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗೊಂಡ ರೂಪ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುವೇ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ; ಕೆಲವರು ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರ ಎಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಐಕ್ಯವನ್ನು ತೋರುವ ರೂಪವಲ್ಲ. ಇದು ಯೋಗಪ್ರವರ್ತಕವಾದ ರೂಪ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವು ಅಮಾನವಯೋಗಧೃತ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ "ಇತಿ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಯೋಗೇ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಆತ್ಮಯ ಗಮನಾರ್ಹ.

೩. ದತ್ತಾತ್ರೇಯಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ವಿಮಲ-ದತ್ತ-ಪದ', 'ಅಮಾನವ-ಯೋಗ-ಧೃತ್' ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ವಿಮಲದತ್ತ-ಪದ', 'ಅ-ಮಾನ-ವಯೋ-ಅಗ-ಧೃತ್' ಎಂದೂ ಅನ್ವಯ.

೧. "ಚಕ್ಷಾಂತತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಯಾಃ ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಮ" |

"ನಾಮುದ್ರಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಯಾಃ ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಮ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

-ವ್ಯಾ.

ನ ಚಾಮುದ್ರಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಯಾಃ ದ್ವಾರವಾಲ್ಮಯ ಪಕ್ಷತಃ |

ಯಾವದಾಗಮನಂ ಮಹ್ಯಂ ತಾವದೇವಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||

ಹರಿವಂಶ(೧೩/೧೪/೨೫)

ನ ಚಾಮುದ್ರೋಽಭಿನಯಾತಿ ನ ಚಾಮುದ್ರಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಯತೇ ||

ಭಾರತ - ಮನ(೧೫/೧೬)

೨. ಯದೋರ್ವಂಶೇ ಚಕ್ರವರ್ತೀ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನೋಽಭವತ್ |

ವಿಷ್ಣೋರ್ಧತ್ತಾತ್ರೇಯನಾಮ್ನಃ ಪ್ರಸಾದಾದ್ಯೋಗದೀರ್ಯವಾನ್ ||

-ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ(೧೧/೩)

ಹೃಷಯಾನಾಮಧಿಮತಿರರ್ಜುನಃ ಕೃತ್ರಿಯರ್ಷಭಃ |

ದತ್ತಂ ನಾರಾಯಣಾಶ್ವಾಮಾರಾಧ್ಯ ಪರಿಕರ್ಮಭಃ || ಇತ್ಯಾದಿ

-ಭಾಗ(೯/೧೫/೧೭)

೪. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಣತಾರ್ಜುನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ ಎಂದೂ, 'ಅನಸೂಯಯಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನಸೂಯೆ ಎಂಬ ಅತ್ರಿ ಪತ್ನೀ ಎಂದೂ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭೀಮಾನುಜ ಅರ್ಜುನ ಎಂದೂ, 'ಅನಸೂಯಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆ ತೊರೆದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅನ್ವಯ.

ಋಷಭ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಭರತಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾರದತಾಕರಂ

ಪ್ರಿಯಕೃತಂ ಪಿತೃವನ್ನವಯೋಗಿನಾಮ್^೧ ।

ಯಮೃಷಭಂ ಸುಮತಿರ್ಹಿ ಜಯಂತ್ಯಗಾತ್^೨

ಸುಮಧುರಾ^೩ ಮಧುರಾಧಿಪಮಂತಿಕೇ || ೫ ||

ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಭರತನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾವೀಣ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಒಂಭತ್ತು ಜನ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯಂತೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನೆಸಗಿದ, ಹಿತನುಡಿಯುವವರಲ್ಲಿ ಅಧಿಪನಾದ ಋಷಭ^೪ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಸುಮತಿಯೂ ಮನೋಹರಳೂ ಆದ ಜಯಂತಿಯು ಸಮೀಪಿಸಿದಳು. (ಋಷಭಪಕ್ಷ).

ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಆಕರವೆನ್ನಿಸಿದ, ತಂದೆಯಂತೆ ನೂತನಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ನೀಡಿದ, ಮಧುರಗೆ ಒಡೆಯನಾದಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸುಮಧುರವಾದ ವಿಷಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಲ್ಲುವಂತಹ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಸಮೀಪಿಸಿತು. (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಋಷಭರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ದಯಿತಃ ಸತಾಮೃಷಭ ವಿಷ ಭೂಧರೋ ವಪುರುದ್ವಹಸ್ ಪರಮಹಂಸಲಕ್ಷಣಮ್ ।

ವ್ಯಹರದ್ಲಕ್ಷ್ಮತಮಪ್ತಶೋಭನಂ ಪರತ್ತ್ವಲಿಪ್ತಸಂಶಾದಿವಂದಿತಃ ||

-ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ(೮/೩೯)

೨. ಕವಿಹರಿರಂತರಿಕ್ಷಃ ಪ್ರಬುದ್ಧಃ ಪಿಪ್ಪಲಾಯನಃ ।

ಆವಿಹೋಗತ್ಕ್ರೋಧ ದ್ವಮಿಲಪ್ತಮುಖಃ ಕರಭಾಜನಃ ||

-ಭಾಗ(೧೧/೨/೨೧)

೩. ಮದ್ಯಾದಿದುರ್ವಿಷಯೇಷ್ವನಾಸಕ್ತಾ ವ್ರತಾದಿಷ್ಠಮ್ನಾಸಕ್ತಾ ಚ ಬುದ್ಧಿಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ವಿಷಯೀಕರೋತಿ, ನಾನ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೪. ಯದ್ವಾ ಅಧಿರ್ಮಾಗಸೀ ವ್ಯಥಾ ತಾಂ ಪಾತಿ ವರ್ಧಯತೀತ್ಯಾಧಿಪಮ್ । ರಾಗೋದ್ರೇಕಾತ್ ಸೇವಿತಮಪಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಕಾರೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಸುಮಧು ಶೋಭನಂ ಮದ್ಯಂ ರಾಮಸ್ಯ ದಶರಥೇರ್ಧುರಾ ವ್ಯಾಪಾರೇಣ ವನವಾಸ-ಕಂದಮೂಲಫಲಾಹಾರಾದಿವ್ರತಚರ್ಯಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೫. ಮಧುರಾಯಾಂ ಪ್ರಾಕೃತಸದ್ವಯನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುರಣಾದೌ ಶಂಕಿತಚಿತ್ತಾಃ ಸಂತಃ ಕಂಸಂ ಹತ್ವಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೇ ಮಧುರಾದಿಪೇ ಜಾತಃ ಸತಿ ನಿಶಂಕಂ ಧ್ಯಾನಗಾಢಾದಿನಾ ಸ್ವಮನ್ವನಿಷ್ಠಮೇವ ಕೃತವಂತ ಇತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಋಷಭರೂಪವು ಕಪಿಲವ್ಯಾಸಾದಿ ರೂಪಗಳಂತೆ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭೂತಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಇದು ನಾಭಿ ಹಾಗೂ ಮೇರುದೇವಿಯರ ಪುತ್ರತ್ವೇನ ಅವತಾರಮಾಡಿದ ರೂಪ. ಭರತ ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದು, ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿದ ರೂಪ. ಆ ನೂರರಲ್ಲಿ ಕವಿ, ಹರಿ, ಅಂತರಕ್ಷ, ಪ್ರಬುದ್ಧ, ಪಿಪ್ಪಲಾಯನ, ಆವಿರ್ಭೂತ, ದ್ರುಮಿಳ, ಚಮುಪ ಹಾಗೂ ಕರಭಾಜನ ಎಂಬ ನವಯೋಗಿಗಳು ಜಾಯಂತೀಯರು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿ ನಿಮಿ ರಾಜನಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣದ ವಿಕಾಶಶಸ್ತಂಧದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಋಷಭಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಭರತ-ಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾರದತಾ-ಕರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ-ವಿಶಾರದತಾ-ಆಕರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅನ್ವಯ.

೪. ಋಷಭರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಜಯಂತೀರೂಪದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪತ್ನಿ ಎಂಬ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೫. ಋಷಭರೂಪದಿಂದ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಾದ ಭರತಾದಿ ೧೦೦ ಜನರಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ; ಅದು ಋಷಭಗೀತಾ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಭರತನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಆಕರವಾಗುವಂತೆ ನರ್ತಿಸಿದ.

ಶಿಶುಮಾರ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಜನಕದೋಷಮುಪೇತ್ಯ ಸ ಶರ್ಮರೀ-

ತ್ಯನುಭವಂ ಜನನೀಮಪಿ ಹರ್ಷಯನ್ ।

ಘಟಯತೇ ದೃಶಿ ಬಾಲವಪುಃ ಸ್ಫುರ-

ತ್ಸುರಸದೋ ರಸದೋಹಕೃದನ್ವಹಮ್ ॥ ೬ ॥

ಶಿಶುಮಾರರೂಪವು ದೋಷ ಎಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಶರ್ಮರೀ ಎಂಬ ತನ್ನ ಜನನಿಗೆ ಹರ್ಷನೀಡುತ್ತಾ, ದಿನೇದಿನೇ ಅದ್ಭುತಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು

೧. ಋಷಭ ಇಂದ್ರದತ್ತಾಂ ಜಯಂತೀಂ ನಾಮ ಪತ್ನೀಂ ಉವಾಪ (ಭಾಗ.೫/೪/೮) ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಪಿತೃವಸ್ತವಯೋಗಿನಾಂ ನೂತನಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಮತಾಂ ಪ್ರಿಯಕೃತಮ್ ಆಭೀಪ್ಸುಕಾರಿಣಮ್ । ನೂತನಯೋಗಾ ಭ್ಯಾಸಕಾರಿಣಾಮುಪನಿಷಾಣಾಮಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಾ ದಿಪ್ತದಮಿತೃರ್ಥಃ । ಉಪನಯನಾನಂತರಂ ಪ್ರಥಮಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಂತ್ಯಸ್ತ್ಯದ ಲೋಕೇ ಉಪದೇಶಾದಿದಮುಕ್ತಮ್ । - ವ್ಯಾ.

೩. ಅತ್ರ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ಪಾದಿನಾ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯೇನಾವತಾರಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಋಷಭ ಇತಿ ನಾಮ್ನಃ ಜಯಂತೀತಿ ಭಾರ್ಯಾಯಾಃ ಮಧುರಾದಿಪ ಇತಿ ಶಾಂತಾವತಾರತ್ವಸ್ಯ ಚ ಕಥನಂ ಕೃತಮಿತಿ ದ್ರವ್ಯವುಮ್ । - ವ್ಯಾ.

೪. ವೃಂದಾವನೇ ವಿಚಿತ್ರನಾಟ್ಯಕರಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ । - ವ್ಯಾ.

೫. ಕರ್ದಮಶೋಭಗೃಹಾಂಗಾ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಮೂಚಿತಾ ಬಾಲಲೀಲಾ ಅನೇನ ಶ್ಲೋಕೇನ ಪ್ರಪಂಚಿತೇತಿ ದ್ರವ್ಯವುಮ್ । - ವ್ಯಾ.

ಮಾಡುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಶರೀರದ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಶುಕ್ರಾದಿ ಗ್ರಹದೇವತೆಗಳ ಸಭೆಯನ್ನು ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ. (ಶಿಶುಮಾರಪಕ್ಷ).

ದಿನದಿನವೂ ಹೊಳೆಯುವ ದೇವಸಭೆಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸುಖವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಶಿಶುರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಂದೆಯಾದ ನಂದಗೋಪನ ಕೈ ಸೇರಿ ಲಾಲಿತನಾದ; ತಾಯಿಯಾದ ಯಶೋದೆಗೂ ಹರ್ಷನೀಡುತ್ತಾ ಅವಳಿಗೆ ಶಿವನ ರೀತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟನು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ^೧ಶಿಶುಮಾರರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶಿಶುಮಾರರೂಪವು ದೋಷ ಹಾಗೂ ಶರ್ವರೀ ಎಂಬ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವತರಿಸಿದ ರೂಪ. ಸಮಸ್ತ ಗ್ರಹಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ರೂಪ ಎಂಬುದು ಈ ರೂಪದ ವಿಶೇಷ^೨.

೩. 'ಜನಕದೋಷಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಂದೆಯಾದ ದೋಷ ಎಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಎಂದೂ 'ಶರ್ವರೀ-ಇತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶರ್ವರಿ ಎಂಬ ಜನನಿಯನ್ನು ಎಂದು ಶಿಶುಮಾರಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಜನಕ-ದೋಷಂ', 'ಶರ್ವ-ರೀತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ. 'ಬಾಲ-ವಪುಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಾಲೇ ವಪುಷಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಿಶುಮಾರಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, ಶಿಶುರೂಪೀ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೪. ^೪ಶರ್ವರೀತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಿವನ ರೀತಿ ಎಂದರೆ ದಿಗಂಬರತ್ವ, ಧೂಳು ಮೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಜಟೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ, ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥಪತ್ರಾಕೃತಿಯಂತೆ ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಲಲಾಟಾಭರಣವನ್ನು ಮೂರನೇ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಧರಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದವು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೫. ^೫'ಕರ್ದಮಶೋಭಿಗೃಹಾಂಗಣೇ' (ಶ್ಲೋಕ ೨) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಸೂಚಿತವಾದ ಬಾಲ-ಲೀಲೆಯ ವಿವರಣೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೧. ಶಿಶುಮಾರಪುಚ್ಛರೇರಾಶ್ರಿತಂ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರಂ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ (ಭಾಗ.೫/೨೩/೪) ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ.

೨. ಅತ್ರಾಪಿ ಶಿಶುಮಾರಾಮಾರಪ್ರಯೋಜನಂ ಮಾತಾಪಿತೃನಾಮ ಚ ಕಥಿತಮಿತಿ ದ್ರವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೩. ದೋಷಾಽಪ್ಯಪ್ರಜೇಶ್ವಾತ್ ಶರ್ವರೀಣಾಮ್ನಾಂ ತತಂತ್ಯಾಂ ಶಿಶುಮಾರೋಽಮರ್ತೀ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ಕಥಾ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಶರ್ವಸ್ಯ ಶಿವಸ್ಯ ರೀತಿಃ ಪ್ರಕಾರಃ ದಿಗಂಬರತ್ವಧೂಲೀಧೂಸರತ್ವಜಟಲತ್ವಲಲಾಟಲಂಬುಶ್ವತ್ಥಪತ್ರಾಕೃತಿಸುವರ್ಣ-
ನಿರ್ಮಿತಲಲಾಟಾಭರಣೇನ ತ್ರಿಗೇತ್ರಾದ್ಯಾಕಾರೇಣೈತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಕರ್ದಮಶೋಭಿಗೃಹಾಂಗಣ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಸೂಚಿತಾ ಬಾಲಲೀಲಾ ಅನೇನ ಶ್ಲೋಕೇನ ಪ್ರಪಂಚಿತೇತಿ ದ್ರವ್ಯಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ಧನ್ವಂತರಿ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ವಿಜನಿತಾಪದವದ್ಯವನಾಯ ಯೋ
ಹೃಗದಪಾಣಿರಭೂಚ್ಛಮದಾಯಕಃ |
ಉದಧಿರತ್ನಮಮುಂ ಸಹಜಶ್ರಿಯಂ
ಹೃದಿ ಭಜೇದಿಭಜೇಡ್ಯಗತಿಂ^೧ ಕೃತೀ || ೭ ||

ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಆಪತ್ತಿನ ರೂಪದ ದೋಷಗಳ ಕಾಡನ್ನು ಔಷಧಪಾಣಿಯಾಗಿ ಉಪಶಮನಗೊಳಿಸುವ, ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ರತ್ನಪ್ರಾಯನಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ, ಮರಿಯಾನೆಯಂತೆ ನಡೆದಾಡುವ ಈ ಧನ್ವಂತರಿಯನ್ನು ಕುಶಲನಾದವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಜಿಸಬೇಕು (ಧನ್ವಂತರಿಪಕ್ಷ).

ಮರಿಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕುವವನಂತೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯದೆ ಕಾಲಯವನನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ನೀಡುವ, ಸಹಜಕಾಂತಿಯ, ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂಬ ಅನೆಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗಮನವುಳ್ಳ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುಶಲನಾದವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಜಿಸಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧನ್ವಂತರಿರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಧನ್ವಂತರಿರೂಪವು^೨ ರೋಗಪರಿಹಾರಕವಾದ ಔಷಧವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ರೂಪ. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಶೋಭೆ ನೀಡಿದ ರೂಪ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ರೂಪ ಎಂಬ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಲಯವನನನ್ನು ಯಾವ ಆಯುಧವನ್ನೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯದೇ ಮುಚುಕುಂದನ ನೇತ್ರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ನಾಶಪಡಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಕಂಸನ ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂಬ ಅನೆಯನ್ನು ಅದು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಪೀಡಿಸಿದ; ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳು ಸಹ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ.

೧. ಸುಬ್ರಹ್ಮಯೋಧರಮಿಥಃಪ್ರಸಂಹತಿಪ್ರಕೀರ್ತವತ್ಪರಮಯೌವನಾಕೃತಿಃ |

ಅಸುರಾಹಿತಾಂ ವರವಿರಾಸಿನೀತನುಃ ಪ್ರದರಾವಮುಪ್ಸು ಸುರರಾಶಯೇ ಸುಧಾಮ್ || -ಸು.೨(೮/೩೭)

೨. ಇಭಜೇನ ಇಭಾತ್ ಜಾತಃ ತೇನ ಕುವಲಪೀಡಾಖ್ಯಗಜೇನ ಈಡ್ಯಾ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಗತಿಃ ತದಗ್ರೇ ಸಂಚಾರೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಯದ್ವ್ಯಸೌ ದುವೃತ್ತ್ಯಾನ್ ಸೌತಿ ತಥಾಪಿ ಕೌಶಲಮಾತ್ ಸ್ತುತಿರತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಬಾತಾಪಿತ್ತಶ್ಲೇಷ್ಠದೋಷತಯಾಣಿ ವಿಜನಿತಾಪದವದ್ಯಾನಿ ತಾನ್ಮೇವ ವನಂ ತಪ್ತೈ ಶಮದಾಯಕಃ ನಾಶಪ್ರದೋಽ-
ಭೂತಃ | ಧನ್ವಂತರಿವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವರ್ತಕತ್ವಾದವಾರಪ್ರಯೋಜನಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ

೪. 'ವಿಜನಿತ-ಆಪತ್-ಅವದ್ಯ-ವನಾಯ', 'ಅಗದ-ಪಾಣಿಃ', 'ಇಭಜೇಡ್ಯಗತಿಂ' ಎಂದು ಧನ್ವಂತರಿಪಕ್ಷಕ್ಕೂ 'ವಿಜನಿ-ತಾಪದವತ್-ಯವನಾಯ', 'ಅ-ಗದಪಾಣಿಃ', 'ಇಭ-ಜ-ಈಡ್ಯಗತಿಂ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ಯವನಾಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಯವನಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ನಾಮೈಕದೇಶೇ ನಾಮಗ್ರಹಣ್ಯಾಯ' ದಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೬. ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂಬ ದುಷ್ಟಗಜವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಶತ್ರುವಾದ ಅದು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಕ್ರಮಣದ ರೀತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಲೇಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ.

ಹಯಗ್ರೀವ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

^೧ ಮಧುರಯಾ ಜಿತದಾನವ ಸದ್ಗಿರಾ

ವಶನಿಕಾಯ ಗತಾಗಮಸಾಧಕ |

ನರತುರಂಗಮಹರ್ಷಕರಾಕೃತೇ

^೨ ಭವಗತಾವಗತಾಖಿಲ ಪಾಹಿ ನಃ || ೮ ||

ಮಧು ಎಂಬ ದಾನವನ ವೇಗಕ್ಕೆ ವಶನಾಗದ, ದಾನವರ ಸೆಭೆ ಎಂಬ ಬೆಟ್ಟದ ನಾಶಕ್ಕೆ ವಜ್ರದೇಹಿಯಾದ, ದಾನವರಿಂದ ಅವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದಗಳನ್ನು ಮರಳಿ ತಂದಿತ್ತ, ಹಯಗ್ರೀವ ಎಂಬ ಆನಂದಕರವಾದ ರೂಪದ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು (ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷ).

ಮನೋಹರವಾದ ಸಮೀಚೀನ ವಚನದಿಂದ ದಾನವನನ್ನು ವಂಚಿಸಿದ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಪಾಂಡವರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಪರರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ರಾಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ತಂದಿತ್ತ, ಅರ್ಜುನನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ^೩ ಹರ್ಷ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಆಕೃತಿಯ, ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ

೧. ಸ ವಿದ್ಯತೇ ಗದಾ ಯಶ್ಚ ಸೋಽಸಗದಃ ಪಾಣಿಯಶ್ಚ ಸೋಽಸಗದಪಾಣಿಃ ಸಃ | 'ನಿಶ್ಚಿತ್ತಾಮ ನಿರಾಯುಧಃ' ಇತಿ ವಚನಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಚತುರಾಸನಾಯ ಚತುರಃ ಪುರಾಽಽಸಗಮಾನ್ ಪ್ರದದಾಮಾವನಿಮಿಷೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಭುಃ |
ವಿನಿಹತ್ಯ ಹಿ ಶ್ರುತಿಮುಷಂ ಪುರಾತನಂ ವಪುಷೋದ್ಧತಂ ಹಯಮುಪೇಗ ಸದ್ರಿವಮ್ || - ಸು.ವಿ.(೮/೧೪)
ಹಯಮುಪೇಗ ವಪುಷಾ ಉದ್ಧತಮಸುರಂ ನಿಹತ್ಯ | ಸುರೇಶ್ವರೋ ಹಯಗ್ರೀವೇಗ ವಪುಷಾ ಮಧುಮ್ |
- (ಭಾ.ಪ್ರ.)

೩. ಮಾತಾಪಿತ್ರೋರಭಾವಾತ್ ತಸ್ಮಾರ್ತೇರ್ವರ್ಣನಮಮತಾರಪ್ರಯೋಜನಂ ಚೋಕ್ತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸಾರಥೀಭೂಯ ಲಾಲಿತಪಾರ್ಥರಥಾಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಬಂದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ದೂರಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಮಧು ಎಂಬ ದಾನವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ, ದೈತ್ಯವೃಂದಕ್ಕೆ 'ವಜ್ರಸದೃಶನಾದ, ದಾನವರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು ತಂದಿತ್ತ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಧುರವಚನದಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮರಳಿ ರಾಜ್ಯ ತಂದಿತ್ತ, ಅರ್ಜುನನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ನಲಿವು ನೀಡಿದ, ಅವತಾರದಲ್ಲೂ ಮೂಲರೂಪದ ಸಕಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ ಮಹಿಮೆ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೪. 'ಮಧು-ರಯ-ಅಜಿತ', 'ದಾನವ-ಸತ್-ಗಿರೌ - ಅಶನಿ-ಕಾಯ', 'ನರತುರಂಗಮ - ಹರ್ಷಕರ-ಆಕೃತೇ', 'ಭವ-ಗತ', 'ಅವಗತ-ಅಖಿಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಮಧುರಯಾ-ಜಿತ-ದಾನವ' 'ಸದ್ಗಿರಾ' 'ವಶ-ನಿಕಾಯ', 'ನರ-ತುರಂಗಮ-ಹರ್ಷಕರ-ಆಕೃತೇ', 'ಭವಗತೌ-ಅಗತ-ಅಖಿಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಲಯವನನ ವಧೆಯ ಪ್ರಕಾರವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಾರತಕಥೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪಾಂಡುರಂಗ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಪ್ರಣತವಿಪ್ರಜನಾಮ ಯತೋಽಕರೋ-

ನ್ನನು ಜಲಾಂತರವರ್ತಿ ನಿಜಾಸ್ಪದಮ್ ।

ವಿಮಲಭೀಮರಥೀಪ್ಸಿತದಾಯಕಃ

ಸ್ವವಿಜಿತೋಽವಿಜಿತೋಽಪ್ಯಯಮಚ್ಯುತಃ ॥ ೯ ॥

೪ ಪುಂಡರೀಕತೀರ್ಥದ ಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರಣತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಸಿದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭೀಮರಥೀ ನದಿಗೆ ಅಭೀಪ್ಸಿತವಾದ ವರವನ್ನು

೧. ಯುದ್ಧೇ ಅತಿವೇಗವಾ ಮಧುನಾಮಕದೈತ್ಯೇನ ಜೇತುಮಶಕ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೨. ದೈತ್ಯಪರ್ವತದ್ವಂಸೇ ವಜ್ರಕಲ್ಪಾಪಯವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಂಕೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ಮುಚ್ಛಿವ್ಯವ ಮಧುಕೈಟಭಯೋರ್ಮುರ್ದ-
ನಾತ್ । ಗತಃ ಮಧುಕೈಟಭಾಹುತಃ ಅಗಮೋ ವೇದಸ್ವ ಸಾಧಕಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೩. ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕೇ ಕಾಲಯವನವಧಪ್ರಕಾರೋ ವರ್ಣಿತಃ । ಆತ್ರ ಭಾರತಕಥೇತಿ ವಿವೇಕಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೪. ಪುಂಡರೀಕಃ ತ್ಯಾತ್ ಜಾತಂ ನಾಮ ಪುಂಡರೀಕದೇವಾಲಯ ಇತ್ಯಾಭಿಧಾ ।

- ವ್ಯಾ.

೪. 'ವಿಜನಿತ-ಆಪತ್-ಅವದ್ಯ-ವನಾಯ', 'ಅಗದ-ಪಾಣಿಃ', 'ಇಭಜೇಡ್ಯಗತಿಂ' ಎಂದು ಧನ್ವಂತರಿಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ವಿಜನಿ-ತಾಪದವತ್-ಯವನಾಯ', 'ಅ-ಗದಪಾಣಿಃ', 'ಇಭ-ಜ-ಈಡ್ಯಗತಿಂ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ಯವನಾಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಯವನಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ನಾಮೈಕದೇಶೇ ನಾಮಗ್ರಹಣನ್ಯಾಯ'ದಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೬. ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂಬ ದುಷ್ಪ್ರಗಜವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ತಪ್ಪುವಾದ ಅದು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಕ್ರಮಣದ ರೀತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಲೇಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ.

ಹಯಗ್ರೀವ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

^೧ಮಧುರಯಾ ಜಿತದಾನವ ಸದ್ಗಿರಾ

ವಶನಿಕಾಯ ಗತಾಗಮಸಾಧಕ |

ನರತುರಂಗಮಹರ್ಷಕರಾಕೃತೇ

^೨ಭವಗತಾವಗತಾಖಿಲ ಪಾಹಿ ನಃ || ೮ ||

ಮಧು ಎಂಬ ದಾನವನ ವೇಗಕ್ಕೆ ವಶನಾಗದ, ದಾನವರ ಸೆಭೆ ಎಂಬ ಬೆಟ್ಟದ ನಾಶಕ್ಕೆ ವಜ್ರದೇಹಿಯಾದ, ದಾನವರಿಂದ ಅವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದಗಳನ್ನು ಮರಳಿ ತಂದಿತ್ತ, ಹಯಗ್ರೀವ ಎಂಬ ಆನಂದಕರವಾದ ರೂಪದ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು (ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷ).

ಮನೋಹರವಾದ ಸಮೀಚೀನ ವಚನದಿಂದ ದಾನವನನ್ನು ವಂಚಿಸಿದ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಪಾಂಡವರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಪರರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ರಾಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ತಂದಿತ್ತ, ಅರ್ಜುನನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ^೩ ಹರ್ಷ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಆಕೃತಿಯ, ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ

೧. ನ ವಿದ್ಯತೇ ಗದಾ ಯಸ್ಯ ಸೋಽಗದಃ ಪಾಣಿಯಸ್ಯ ಸೋಽಗದಪಾಣಿಃ ಸತ್ | 'ನಿಶ್ಚಿತ್ತಾಮ ನಿರಾಯುಧಃ' ಇತಿ ವಚನಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಚತುರಾಗಸಾಯ ಚತುರಃ ಪುರಾಽಽಗಮಾನ್ ಪ್ರದದಾಮಾವನಿಮಿಷೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಭುಃ |
ವಿನಿಹತ್ಯ ಹಿ ಶ್ರುತಿಮುಷಂ ಪುರಾತನಂ ವಪುಷೋದ್ಧತಂ ಹಯಮುಖೇನ ಸದ್ವಿಪ್ರಮ್ || - ಸು.ವಿ.(೮/೧೪)
ಹಯಮುಖೇನ ವಪುಷಾ ಉದ್ಧತಮಸುರಂ ನಿಹತ್ಯ | ಸುರೇಶ್ವರೋ ಹಯಗ್ರೀವೇನ ವಪುಷಾ ಮಧುಮ್ |
- (ಭಾ.ಪ್ರ.)

೩. ಮಾತಾಪಿತೃರಭಾವಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ತೇವರ್ವಾ ನಮವತಾರಪ್ರಯೋಜನಂ ಚೋಕ್ತಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಸಾರಥೀಭೂಯ ಲಾಲಿತವಾರ್ಧರಥಾಶ್ವೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಬಂದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ದೂರಾಗದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಲಿಸು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ^೧ಮಧು ಎಂಬ ದಾನವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ, ದೈತ್ಯವೃಂದಕ್ಕೆ ^೨ವಜ್ರಸದೃಶನಾದ, ದಾನವರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು ತಂದಿತ್ತ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಧುರವಚನದಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮರಳಿ ರಾಜ್ಯ ತಂದಿತ್ತ, ಅರ್ಜುನನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ನಲಿವು ನೀಡಿದ, ಅವತಾರದಲ್ಲೂ ಮೂಲರೂಪದ ಸಕಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ ಮಹಿಮೆ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೪. 'ಮಧು-ರಯ-ಅಜಿತ', 'ದಾನವ-ಸತ್-ಗಿರೌ - ಅಶನಿ-ಕಾಯ', 'ನರತುರಂಗಮ - ಹರ್ಷಕರ-ಆಕೃತೇ', 'ಭವ-ಗತ', 'ಅವಗತ-ಅಖಿಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಯಗ್ರೀವಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಮಧುರಯಾ-ಜಿತ-ದಾನವ' 'ಸದ್ಗಿರಾ' 'ವಶ-ನಿಕಾಯ', 'ನರ-ತುರಂಗಮ-ಹರ್ಷಕರ-ಆಕೃತೇ', 'ಭವಗತೌ-ಅಗತ-ಅಖಿಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ^೩ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಲಯವನನ ವಧೆಯ ಪ್ರಕಾರವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಾರತಕಥೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪಾಂಡುರಂಗ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಪ್ರಣತವಿಪ್ರಜನಾಮ ಯತೋಽಕರೋ-

ನ್ನನು ಜಲಾಂತರವರ್ತಿ ನಿಜಾಸ್ಪದಮ್ |

ವಿಮಲಭೀಮರಥೀಪ್ಸಿತದಾಯಕಃ

ಸ್ವಪಿಜಿತೋಽವಿಜಿತೋಽಪ್ಯಯಮಚ್ಯುತಃ || ೯ ||

^೪ಪುಂಡರೀಕತೀರ್ಥದ ಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರಣತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಸಿದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭೀಮರಥೀ ನದಿಗೆ ಅಭೀಪ್ಸಿತವಾದ ವರವನ್ನು

೧. ಯುದ್ಧೇ ಅತಿವೇಗವಾ ಮಧುನಾಮಕದೈತ್ಯೇನ ಜೇತುಮಶಕ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ದೈತ್ಯಪರ್ವತದ್ವಂಸೇ ವಜ್ರಕಲ್ಪಾವಯವತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಂಕೇ ನಿತ್ಯಪ್ತ ಮುಕ್ತೈವ ಮಧುಕೈಟಭಯೋರ್ಮುರ್ದ-
ನಾತ್ | ಗತಃ ಮಧುಕೈಟಭಾಹುತಃ ಅಗಮೋ ವೇದಸ್ತಸ್ಯ ಸಾಧಕಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕೇ ಕಾಲಯವನವಧಪ್ರಕಾರೋ ವರ್ಣಿತಃ | ಅತ್ತ ಭಾರತಕಥೇತಿ ವಿವೇಕಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಪುಂಡರೀಕಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಜಾತಂ ನಾಮ ಪುಂಡರೀಕದೇವಾಲಯ ಇತ್ಯಾಭಿಧಾ |

- ವ್ಯಾ.

ನೀಡಿದ, ಅಚ್ಚುತನಾದ ಈ ಪಾಂಡುರಂಗನು ಯಾರಿಂದಲೂ ಗೆಲ್ಲಲಾಗದವನಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗುವನು (ಪಾಂಡುರಂಗಪಕ್ಷ).

ನಮಿಸಿದ ವಿಪ್ರಜನರ ಉಪದ್ರವವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ಸಮುದ್ರಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ, ^೧ಅಚ್ಚಿನ್ನಧರ್ಮನಾದ ಭೀಮಸೇನನೆಂಬ ಮಹಾರಥಿಕನಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರದನಾದ ಅಚ್ಚುತನಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೈರಿಜನರಿಗೆ ಸೋಲದವನಾದರೂ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗಿರುವನು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭೀಮರಥೀತೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪುಂಡರೀಕ-ವರದನಾದ ^೨ಶ್ರೀಪಾಂಡುರಂಗರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಪಾಂಡುರಂಗರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪುಂಡರೀಕವರದನಾಗಿ ಭೀಮರಥೀತೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಎಂಬುದು ಪಾಂಡುರಂಗಪರವಾದ ಅರ್ಥವಾದರೆ, ಮಧುರಾಪುರದ ಜನರಿಗೆ ಕಾಲಯವನನಿಂದ ಉಂಟಾದ ಉಪದ್ರವವನ್ನು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪರಿಹರಿಸಿದ ^೩ಭೀಮಸೇನನಿಗೆ ಆತ್ಮಂತ ಪ್ರಿಯನಾದವನು ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣಪರವಾದ ಅರ್ಥ.

೩. 'ಪ್ರಣತ-ವಿಪ್ರಜ-ನಾಮ ಯತಃ', ^೪'ವಿಮಲ-ಭೀಮರಥೀ-ಈಶ್ವಿತ-ದಾಯಕಃ' ಎಂದು ಪಾಂಡುರಂಗಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಪ್ರಣತ-ವಿಪ್ರ-ಜನ-ಆಮಯತಃ', 'ವಿ-ಮಲ-ಭೀಮ-ರಥಿ-ಈಶ್ವಿತ-ದಾಯಕಃ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೧. ನಮು ವಿಮಲಃ ಅಚ್ಚಿನ್ನಧರ್ಮಃ ಭೀಮಃ ಭೀಮಸೇನ ವಿವ ರಥೀ ಮಹಾರಥಿಕಃ | ತಸ್ಮಾಭೀಶ್ವಿತದಾಯಕಃ
ಆಯಮಚ್ಚುತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಅವಿಜಿತೋಽಪಿ ವೈರಿಜನೈರವಿತೋಽಪಿ ಸ್ವವಿಜಿತಃ ಭೀಮಸೇನಾವ್ಯನಿರ್ಮಲ-
ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟದಾಯಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಭಕ್ತವಿಜಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಅಜಂ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನೋ ಹೃಸ್ವತಂತ್ರ ಇವ ದ್ವಿಜ |

-ಭಾಗ.(೯/೪/೬೩)

ಶುದ್ಧೇ ಭಾಗವತೇ ಧರ್ಮೇ ನಿರತೋ ಯದ್ವೈತೋದರಃ |

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೮/೪)

೨. ಸ್ವಕೀಯಸ್ಥಲಮಪಿ ಪುಂಡರೀಕಗಾಮಸಮನ್ವಿತಸಾಮ್ಯಾ ಪ್ರಥಯಾಮಾಸ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಭೀಮಸೇನಾವ್ಯ ನಿರ್ಮಲ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟದಾಯಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಭಕ್ತವಿಜಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ತೀರೇ ಸತೃತತ್ಪುರಸ್ಕೃತಧರ್ಮಸಕ್ತಿವಿರಕ್ತಿಚ್ಛಯಃ

ಪಾದಾಂಧೋಜಮಿದಂ ಮದಂಕಸಹಿತಃ ಸಂಚಿಂತಯಾಂತರ್ಹೃದಿ |

ಮೌಕ್ತ್ಯಾ ತೇ ಕಟಿಮಾತ್ರ ವಿವ ಭವಿತಾ ಸಂಸಾರದಾರ್ಥಿರ್ನ ಚೇತ್

ಶಿಕ್ಷಾಮೀತಿ ಹಿ ಲಕ್ಷಯತ್ಯನುದಿನಂ ಸ್ವಾಮ್ಯಯಾ ವಿಟ್ಟಲಃ ||

ಪಾಪಾದಲೀಪಾಟನಪಟ್ಟಪಾಂಗಃ ಶ್ರೀಪಾಣಿಪದ್ಮಾಂಚಿತಚಾತುಜಂಘಃ |

ಗೋಪಾಲಬಾಲಃ ಕೃಪಯಾ ಸ್ವಯಂ ನಃ ಶ್ರೀಪಾಂಡುರಂಗೋ ಭವತು ಪ್ರಸನ್ನಃ ||

ಪಾಪಾಪಸೋದನಪಟು ಪ್ರಿಯಭೃತ್ಯಭೃಂಗೈಃ ಪೇಶೀಯಮಾನಸುಭಯಂದರತಾರಸಾದ್ಯಮ್ |

ತಾಪತ್ರಯೋಪಶಮನಂ ತರುಣಾರ್ಣವೇರ್ವ ಗೋಪಾಲಬಾಲಚರಣಾಂಬುರುಹಂ ಶ್ರಿತೋಽಸ್ಮಿ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೨/೬-೮)

ಕೇಶವ, ನಾರಾಯಣ, ಮಾಧವ, ಗೋವಿಂದ, ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ರುಚಿರ ಕೇಶವ ಶಂಬರಧಾಮ^೧ ತೇ

ಲಸತಿ ಮಾರಮಣೋಽಸಿ ಸಮಾಕೃತೇ |

ಸಕಲಗೋಕುಲಪಾಲಕ ದುಷ್ಕೃತಿಂ

ಪರಿಹರಾರಿಹರಾಖಿಲವಾಸ^೨ ನಃ || ೧೦ ||

ಎಲೈ ಮನೋರನಾದ ಕೇಶವನೇ ! ನಿನ್ನ ಜಲಮಂದಿರವು ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ (ನಾರಾಯಣ); ಸಕಲ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೂ ಸಮನಾಗಿರುವವನೇ! ನೀನು ಮಾಧವನಾಗಿರುವಿ. ಸಕಲ ಗೋಕುಲಗಳ ಪಾಲಕನಾಗಿರುವಿ (ಗೋವಿಂದ); ಶತ್ರುಸಂಹಾರಕನೇ ! ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವನೇ (ವಿಷ್ಣು) ! ನಮ್ಮ ದುಷ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು (ಕೇಶವಾದಿಪಕ್ಷ).

ಎಲೈ ಮನೋರನಾದ ಕೇಶಗಳುಳ್ಳವನೇ ! ಮನ್ನಥನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಿಡ್ಡಸಮವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ನಿನ್ನ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ಉತ್ತಮ ದ್ವಾರವತೀಮಂದಿರವು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ; ಸಕಲ ಗೋಕುಲಕ್ಕೂ ಪಾಲಕನಾದವನೇ ! ಸ್ಥಿರವಾದ ಧಾಮವುಳ್ಳವನೇ ! ನೀನು ನಮ್ಮ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೇಶವಾದಿರೂಪಗಳ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. 'ರುಚಿರ-ಕೇಶವ', 'ಶಂಬರಧಾಮ', 'ಮಾರಮಣಃ', 'ಸಕಲಗೋಕುಲಪಾಲಕ', 'ಅಖಿಲವಾಸ' ಎಂಬ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೇಶವ, ನಾರಾಯಣ, ಮಾಧವ, ಗೋವಿಂದ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಐದು ರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

೧. ವರಧಾಮ ಉತ್ತಮದ್ವಾರವತೀಮಂದಿರಂ ಲಸತಿ | ವಲಯೋರಭೇದಾತ್ ಪೂರ್ವತ್ರ ಬಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಅದ್ಯಾಪಿ ಸಮುದ್ರಾಂತಃ ಭಗವನ್ಮಂದಿರಮ್ ಅವಿನಷ್ಟಂ ಸದ್ಭೂತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ವಾರ್ತಾಃ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಅನೇನ ನಾರಾಯಣೋತ್ಪತ್ತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಮಾಯಾಃ ಧವಃ ಪತಿರಿತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾ ಮಾಧವೇತ್ಪತ್ತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಗಾಃ ಶಬ್ದಾನ್ ವಿಂದತೇ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪಾಲಯತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾ ಗಮಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿಂದ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾ ಗೋವಿಂದೇತ್ಪತ್ತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.
೬. ಅನೇನ ವಿಷ್ಣು ವ್ಯಾಪ್ತಾವಿತಿ ಧಾತೋಃ ವಿಷ್ಣೋ ಇತ್ಪತ್ತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.
೭. ಕಂದರ್ವಾದಿಪುನಃಸಂಗುಣಿತಸೌಂದರ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಃ | (ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮುಷ್ಯಮುಷ್ಯಃ - ಭಾ.೧೦/೩೧/೨೧) - ವ್ಯಾ.
೮. ಮಾರ್ಕಷ್ಯ ಮನ್ನಥ್ಯ ಮನಃಃ ಅಖಸಮಾ ಬಿಡ್ಡಸಮಾ ಆಕೃತಿಯಸ್ತತ್ತ್ವ ಸಂಬುಧಿಃ ಕಂದರ್ವಾದಿಪುನಃಸಂಗುಣಿತ ಸೌಂದರ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ರಮಣೀತ್ಯೇಕಪದತ್ವಾನ್ವಿತಮ್ | ಅತ್ರ ಮಾರ್ಕಷ್ಯ ಮನ ಇತಿ ಭಿನ್ನಪದತ್ವಾನ್ವಿತಾ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ರುಚಿರಕೇಶ-ವ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ; ಅಖಿಲವಾಸ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಈಗಲೂ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಂದಿರವು ಅಚ್ಚಳಿಯದೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂಬ ಪೌರಾಣಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಸೂಚಿತ.

ಮಧುಸೂದನ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ವಾಮನ, ಶ್ರೀಧರ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಮಧುಮದಕ್ಷಯ ಮಾಲ್ಯಸುವಿಸೃತೇ

ಕುಜನಮಾನಸಮಾಪ್ತದವಿಕ್ರಮ |

ಸುಖದ ವಾಮನ ಸೋಮರಸಾರ್ಥಿಷು

^೧ಶ್ರಿಯಮುದಾಯ ಮುದಾಽಽರ್ಜಯಸೇಽವನೌ || ೧೧ ||

ಎಲೈ ಮಧುವಿನ ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸಿದವನೇ (ಮಧುಸೂದನ) ! ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂಬ ಗೆಳತಿಯಾದ ದುಂಬಿಯ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸುವವನೇ ! ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಜನರ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅಳಿದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನೇ ! ಸೋಮರಸವನ್ನು ಬಯಸುವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸುಖನೀಡುವ ವಾಮನನೇ, ಅವಾಪ್ತಸಮಸ್ತಕಾಮನೇ ! ನೀನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಯನ್ನು (ಸಂಪತ್ತನ್ನು) ಧರಿಸಿರುವಿ (ಶ್ರೀಧರ) (ಮಧುಸೂದನಾದಿಪಕ್ಷ).

ಮಧುಯುಕ್ತವಾದ ಅಕ್ಷಯಮಾಲೆಯುಳ್ಳವನೇ (ವನಮಾಲಾಧರನೇ) ! ದುರ್ಜನರ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವ ಪರಾಕ್ರಮ ಉಳ್ಳವನೇ ! ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನೆರವಾಗುವಂತಹ ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿರಹಿತರಾದ ದುರ್ಜನರ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾಡ್ಗಿಜ್ಜಿಂಥವನೇ ! ಅವಾಪ್ತಸಮಸ್ತಕಾಮನೇ ! ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆವಿನಿಂದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಗಳಿಸಿದವನಾಗಿರುವಿ. (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ^೨ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಧುಸೂದನಾದಿರೂಪಗಳ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ಅದ್ವೈತ ಸಮುದ್ರಾಂತಃ ಭಗವನ್ನಂದಿರಮವಿನಪ್ಪಂ ಸದ್ಗುಣಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ವಾರ್ತಾ | -ವ್ಯಾ. ವರ್ಣಯಿತ್ವಾ ದುಹಾರಾಜ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದಾಲಯಮ್ | -ಭಾಗ(೧೧/೩೧/೨೩)

೨. ಅಥವಾ ಶ್ರೀಯಂ ದ್ವಾರವತೀಸಂಪದಮ್ ಉದಾಯ ಸಮುದ್ರೋದಕಾಯ ದಾತುಮ್ ಆರ್ಜಯಸೇ | ಅಂತಃ ಸಮುದ್ರಃ ಪ್ರಾಪಯಿಷ್ಯತೀತಿ ಮಚೇಗಾತ್ | ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪೂರ್ಣತ್ವದ್ರವ್ಯಾರ್ಜನಯೋರ್ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಯೋ ಯಂ ಯೋಜನಾ | ಸಕಲದೇಶಸ್ವತಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಮುದ್ರೇ ಸ್ಥಾಪಯಿತುಂ ದ್ವಾರಕಾಯಾಂ ಸಂಪತ್ ಸ್ಥಾಪಯಿಸೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಅಶ್ವತಿ ಶ್ಲೋಕೇ ಮಾಲ್ಯಸುವಿಸೃತೇತ್ಯತ್ರ ಡಲಯೋರಭೇದಾತ್ ಮಾಲ್ಯಸುವಿಸೃತೇ | ಪಾಶುಕೇಽರ್ಥಾರ್ಥದ್ವಯಸಿದ್ಧಿ- ದ್ರವ್ಯಾಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. 'ಮಧುಮದಕ್ಷಯ-ಮಾಲ್ಯಸುವಿಸ್ವತೇ', 'ಕು-ಜನ-ಮಾನ-ಸಮಾಪ್ತಿ-ದ-ವಿಕ್ರಮ' 'ಸುಖದ - ವಾಮನ - ಸೋಮ-ರಸ-ಅರ್ಥಿಷು' ಎಂದು ಮಧುಸೂದನಾದಿಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಮಧುಮತ್-ಅಕ್ಷಯಮಾಲ್ಯ-ಸುವಿಸ್ವತೇ', 'ಕುಜನ-ಮಾನ-ಸಮಾಪ್ತಿದವಿಕ್ರಮ', 'ಸುಖ-ದವ-ಅಮನಸೋ-ಅಮರ-ಸಾರ್ಥಿಷು' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೩. ಶ್ರಿಯಂ ಉದಾಯ ಆರ್ಜಯಸೇ - ದ್ವಾರಕೆಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಲೆಂದು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಎಂದರ್ಥ; ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸಮಸ್ತ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸುವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದು ಉಚಿತ.

ಹೃಷೀಕೇಶ, ಪದ್ಮನಾಭ, ದಾಮೋದರ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಕರಣಪಾಲನತೀಲ ನತೇ ಸ್ಥಿತಿಂ

ಜಲಜನಾಭ ವದಂತಿ ಕಮಾಶ್ರಿತಾಃ |

ಎದುರಮೀ ವರದಾಮಧರೋದರ

ಪ್ರಿಯಜುಷೋಽಯಜುಷೋಽಗ್ನಿಬಲಾನಿವ || ೧೨ ||

ಎಲೈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನೇ (ಹೃಷೀಕೇಶನೇ)! ಎಲೈ ಪದ್ಮನಾಭನೇ! ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಉದರ ಉಳ್ಳವನೇ (ದಾಮೋದರನೇ)! ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯಕರವಾದ ಕರ್ಮಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಜನರು ನಿನ್ನ ಪ್ರಣತಜನರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವರು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯುವರು (ಹೃಷೀಕೇಶಾದಿಪಕ್ಷ).

ಎಲೈ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನೇ! ಭೀಮಸೇನನಿಗೋಸ್ಕರ ಜರಾಸಂಧನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಪೂರೈಸದೇ ಇದ್ದವನೇ! ನಿನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ನಿನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿನ ಶಿಶೋದರ ಪರಾಯಣರಾದ ಮೂರ್ಖಜನರು ಅಭೀಷ್ಟ ನೀಡುವ ನಿನ್ನ ಇರುವುಕೆಯನ್ನು ಅರಿಯಲಾರರು; ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದವರು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೧. ಮಧುರಮದಕ್ಷಯಮಾಲ್ಯಸುವಿಸ್ವತೇ ಆಕಂಠಮ್ ಆಪಾದಂ ಚಾಲಂಬಮಾನಾಮ್ನಾನವನಮಾಲಾಸಹಿತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಕಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಂ | 'ಮಾರುತೇ ವೇದಸಿ ಬ್ರಹ್ಮೇ ಪುಂಸಿ ಕಃ ಕಂ ಶಿರೋಽಂಬುಸೋಃ' ಇತ್ಯಮರಃ | ಆಶ್ರಿತಾಃ ಮದ್ವಮತಾನುಷಾರಿಣಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಕಥಮಿವ ಅಯಜುಷಃ ಯಜುರ್ವೇದಾಭ್ಯಾಸರಹಿತಾ ಅಗ್ನಿಬಲಾನಿವ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಕಾಯ ಮಾರುತಾಯ ಭೀಮಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ರಣಂ ಜರಾಸಂಧಯುದ್ಧಂ ತಸ್ಯ ಪಾಲನತೀಲನ ಆಸಮಾಶ್ರಿತರ | ಭೀಮಸೇನಾಯ ಯಶೋದಾನಾಯಾಹುತಜರಾಸಂಧೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೧. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೃಷೀಕೇಶಾದಿರೂಪಗಳ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಮ್ಮ 'ಉಪನ್ಯಾಸರತ್ನಮಾಲಾ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು; ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೩. 'ಕರಣ-ಪಾಲನ-ಶೀಲ', 'ನತೇ - ಸ್ಥಿತಿಂ', 'ವರ-ದಾಮ-ಧರ-ಉದರ' ಎಂದು ಹೃಷೀಕೇಶಾದಿಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ, 'ಕ-ರಣ-ಪಾಲನ-ಶೀಲ', 'ನ-ತೇ ಸ್ಥಿತಿಂ', 'ವರದಾಂ-ಅಧರ-

೧. ಕರಣಪಾಲನಶೀಲ ನ ತೇ ಸ್ಥಿತಿಂ ಜಲಜನಾಭ ವದಂತಿ ಕಮಾತ್ರಿತಾಃ |

ವಿದುರಮೌ ವರದಾಮಧರೋದರಪ್ರಿಯಜುಷೋ ಯಜುಷೋಽಗ್ನಿಲೀನಿವ ||

ಇತಿ ರುಗ್ಗಣೇಶವಿಜಯಸ್ತಂ ಪದ್ಯಮ್ | ಅನೇನ ಹಿ ಪದ್ಯೇನ ತ್ರಿವಿಧಜೀವಾಣಾಂ ಸ್ವಭಾವತ್ರಯಂ ತದುಚಿತಫಲತ್ರಯಂ ಚೋಕ್ತಮ್ | ತಥಾಹ | ಕರಣಪಾಲನಶೀಲ-ಸ್ವಪ್ನಕ್ಷಣಸ್ವಭಾವ, ಹೇ ಜಲಜನಾಭ- ಕೃಷ್ಣ! ವರದಾಮಧರೋದರ- ಪ್ರಿಯಜುಷ-ಪ್ರಾಜ್ಞಾತ್ರಾ ವರೇಣ ದಾಮ್ನಾ ಬದ್ಧೋದರಸ್ಯ ತವ ಪ್ರಿಯಜುಷಃ ಪ್ರಿಯಮೇವ ಕುರ್ವಾಣಾಃ, ಜಲಾಃ - ಜಡಾಃ, ಜನಾಃ-ಮೂರ್ಖಜನಾಃ ದುರ್ಜನಾ ಯೇಭ್ಯಃಃ ಜಡಿಗಳೇತ - ದುರ್ಜನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಮೀ-ದ್ವಾರಾಸ್ಥಿತಾಃ ಪರಮವೃಷ್ಟಿಮಾಃ ನತೇ-ನಮ್ರೇ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಚೇತನಜೇ ಅಧಿಕರಣೇ, ಸ್ಥಿತಿಂ - ನಿಯಾಮಕತೆಯಾಃ ಪಾತ್ರಾಣಾಂ ಪೂರ್ಣವೃತ್ತಾವಿತಿ ಧಾತೋರಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವೇನ ಹೃದ್ಯಸ್ಥಾನಂ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ನ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಸೂಚಯತುಂ "ವಿಶ್ವತಾಃ ಪಾಪ್ಯ ಸತೀಂ ಸ್ಥಿತಿಂ ಹೃದಿ" ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಭಾಗವತವಾಕ್ಯಮುಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತಂ ಚ ಸ್ಥಿತಿಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ವರಂ-ಸ್ವಶಿಷ್ಯಾನ್ ಪ್ರತ್ಯುಪದಿಶಂತಿ, ವಿದುಶ್ಚ-ಮುಕ್ತೌ ಸಂಸಾರೇ ಚ ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿರ್ವಚೇತನಾಂ ಭಗವಾನ್ ನಿಯಾಮಕತೆಯಾ ಸರ್ವದಾ ಸಮೋತ್ತಮ ವಿದಾಧಾರಾಧೇಯತಯಾ ತೇಷಾಂ ಹೃದಿ ಸ್ಥಿತಃ ಏವ ನ ತು ಕದಾಚ್ಯೇತೈರೇಣೇತೈಶ್ಚಿ ಜಾನಂತಿ ಉಪದಿಶಂತಿ ಚ | ಕಥಮಿದ, ಯಜುಷಃ-ಯಜುರ್ವೇದಾತ್ ಅಗ್ನಿಲೀನಿವ -ಯಜ್ಞಾನಿವ ಯಜುರ್ವೇದಸ್ಯ ಯಜ್ಞತಂತ್ರಾತ್ಯಾದಿ ತಜ್ಞೇವಾಣಾಂ ಸ್ವಭಾವಃ ಕಥಿತಃ | ಭವತಃ - ವೈಕುಂಠಾದಿಲೋಕತ್ರಯಾಸ್ಥಿತ್ಯ ತವ ಅಂತಿಕಂ ಸಮೀಪಂ, ಆತ್ರಿತಾಃ-ಸಮ್ಯಕ್ ತ್ರಿತಾಃ ಸಾಯುಜ್ಯಂ ಚ ಸೂಚಯತುಮಾಂಜ್ಞಮುಪಗಾಃ | ಅಸ್ತಿ ಭವತ್ಕೋಸ್ತವತ್ರಾನ್ತ-ಯಾತ್ ಭವಿಷ್ಯಂತೀತಿ ತೇಷಾಂ ಫಲಂ ಚೋಕ್ತಮಿತ್ಯೇಣಾ ಯೋಜನಾ || ೧ ||

ಭವಃ - ಶಿವಃ, ದಂತೀ - ವಿನಾಯಕಃ, ಕಃ-ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸೂರ್ಯಶ್ಚ ಮಾ - ಶಕ್ತಿರೂಪಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಭವದಂತಿಕಮಾಃ, ತಾ ಏವ ಆ ಸಮ್ಯಕ್ ಪರದೇವತಾತ್ಮೇನ ತ್ರಿತಾಃ ಶೈವ - ಗಣಪತ್ಯ-ಬ್ರಾಹ್ಮ-ಸೌರ-ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ದುರ್ಮತಾವಲಂಬಿನಃ ತ ಏಕಿಕಂಪದಾ ಅಧರೋದರಪ್ರಿಯಜುಷಃ - ಉದರಾದಧರಸ್ಯ ಶಿಶ್ಯಸ್ಯ ಉದರಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಿಯಂ ಕುರ್ವಾಣಾಃ, ಜಲಜನಾಃ-ಮೂರ್ಖಜನಾಃ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಃ, ಅಯಜುಷಃ-ಯಜುರ್ವೇದರಹಿತಾಃ, ಅಗ್ನಿಲೀನಿವ-ಯಜ್ಞಾನಿವ ತೇ-ತವ, ವರದಾಂ ಸ್ಥಿತಿಂ-ಸಮೋತ್ತಮತ್ವಂ, ನ ವಿದುರಿತ್ಯಧಮಜೀವಸ್ವಭಾವೋ ದರ್ಶಿತಃ | ಭವನ್ ಸರ್ವದಾ ವರ್ತಮಾನಃ ಅಂತೋ-ನಾಶಃ ಶಕ್ತಾನ್ತಸ್ತಪ್ತಾತೇನ ಹಿಂಸೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸೋಽಸ್ಯ ವರ್ತತ ಇತಿ ಭವದಂತಿಕಂ, ತಚ್ಚ ತತ್ಕಂ-ಶಿಶ್ಯಂ ಭವದಂತಿಕಂ ಜಾತ್ಯೇಕವಚನಂ, ಅಂಧೇ ತಮುಃ ಪಾತೇ ಸತಿ ನಾನಾಶಕ್ತೃಪ್ರಾತ್ಯಃ ಸದಾ ತಾಡ್ಯಮಾನಾನಿ ಸ್ವರೂಪಭೂತಕಿರಾಂಸಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಆ ಸಮ್ಯಕ್ ಆ ಅನಂತಕಾಲವರ್ಯಂತಂ ಚ ತ್ರಿತಾ ಭವಿಷ್ಯಂತೀತ್ಯಧಮಜೀವಾಣಾಂ ಫಲಂ ಚೋಕ್ತಮಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ಯೋಜನಾ

|| ೨ ||

ಅಧರೋದರಪ್ರಿಯಜುಷಃ - ಶಿಶೋದರಪರಾಯಣಾಃ, ಜಲಜನಾಃ-ಕದಾಚಿದ್ವಿಲಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಃ; ಕದಾಚಿಜ್ಞಾನಂತೀತಿ ಜನಾಃ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಶ್ಚ ಸಂತಃ ಕದಾಚಿದ್ವೈಷ್ಣವಮಾಗಮೇ ಸತಿ ಭವತೋಽಂತಿ - ಕಮಾತ್ರಿತಾಸ್ತಮೇವ ಸೇವಮಾನಾ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಕದಾಚಿನ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಣಾಂ ಸಮಾಗಮಃ ಶೈವಮಾಗಮಃ

ಭವಂ, ಗಾಣಪತ್ಯಸಮಾಗಮೇ ದಂತಿನಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈರಸಮಾಗಮೇ ಕಂ, ಶಾಕ್ತಸಮಾಗಮೇ ಮಾಂ, ಚಾಂಸಕ್ರಿತಾ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ ತೇವರದಾಂ ಸ್ಥಿತಂ-ಅಮೃತಾಯಜುಷೋಽಗ್ನಿಭೂತಾನಿವ ವಿದುಃಕದಾಚಿಜ್ಞಾನಂತಿ ಅಯಜುಷೋಽಗ್ನಿಭೂತಾನಿವ ವಿದುಃ ಕದಾಚಿನ್ಮ ಜಾನಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಕಾದಾಚಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ವಿಷಯಭೋಗಂ ವಿವ ತೇಜಾಂ ಭೂಯಾನಿತಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಾರೋದರರೂಪಿಯಜುಷ ಇತಿ ಪ್ರಾಗ್ವಿಶೇಷಗಮುಕ್ತಮ್ | ಅನೇನ ಮಧ್ಯಮಜೀವಾಣಾಂ ಸ್ವಭಾವೋ ವರ್ಣಿತಃ | ಉದರರೂಪಿಯಂ ಸುಖಂ ತತ್ಪಾದಧರಮಧಮಂ ದುಃಖಂ, "ಸುಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ದುಃಖಂ ದುಃಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ಸುಖಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸುಖಾದಧಾರಾದ್ವಿಧಮಾನಂ ಜುಷಂತ ಇತಿ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ | ಜ್ಞಾನಾನುಸಾರೇಣ ಲಿಂಗಭಂಗೇ ಜಾತೇಽಪಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತಸುಖದುಃಖೇ ಕ್ರಮೇಣ ಭುಂಜಾನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿತರೇವ ಸ್ವಪ್ನಯತುಮುಕ್ತಂ ಭವದಂತಿಕಮಾತ್ರಿತಾ ಇತಿ | ಭವನ್- ಜಾಯಮಾನಃ ಅಂತೋ ಅವಾಪನಮುಪೇತಿ ಭವದಂತಿ ತಚ್ಚ ತತ್ತ್ವಂ ಸುಖಂ-ಭವದಂತಿಕಂ ಸ್ವಾನುಭವಮಯೇ ವ್ಯಕ್ತಾಕ್ಷಣ ಸ್ಥಿತಂ ದುಃಖಾನುಭವಮಯೇ | ಈಶೇಶ್ವರಯಾ ಶಾಕ್ಷಣ ಸ್ಥಿತಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆ ಸಮಂತಾತ್ ಸರ್ವತ್ಯತ್ಯರ್ಥಃ | "ತ್ರಿವಿಧರಯಭೂಗೋಚರೋನ್"-ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಲಿಂಗಭಂಗಾನಂತರಮಪಿ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಿತಾವನಿತ್ಯಕೇವಲಸುಖಾನುಭವತ್ಯಸ್ವರ್ಗಮತ್ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಸುಖಮೇವಾನುಭವಂತೋ ನರಶ್ಚಿತ್ತಿರಾಚಾರಾಮನಿತ್ಯದುಃಖಮಾತ್ರಾನುಭವಿತ್ಯನಾರಕಮತ್ ಸ್ವರೂಪಭೂತದುಃಖಮೇವಾಶ್ಚಂತೋ ಭೂಸ್ಥಿತಿರಾಚಾರಾಮನಿತ್ಯಸುಖದುಃಖಭೋಗಭೂತ್ವಮನುಷ್ಯಾದಿಮತ್ ಕದಾಚಿತ್ಸ್ವರೂಪಸುಖಂ ಕದಾಚಿತ್ಸ್ವರೂಪದುಃಖಂ ಜಾನುಭವಂತ ಇತಿ ಮಧ್ಯಮಜೀವಾಣಾಂ ಭಲಂ ಸ್ವಾಂತಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವಂತಿ ತೃತೀಯಾ ಯೋಜನಾ || ೩ ||

ಸಮುದಾಯಾಭಿಪ್ರಾಯಸ್ತು ಕೇವಲಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಿಪುಲಭೂತ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತನಿತ್ಯಸುಖಮಾತ್ರಾನುಭವನ ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಾಪ್ತೇತಿ ತ್ರೇಧಾಽಪ್ಯುಕ್ತಮಜೀವಾ ಉಕ್ತಮಾಃ | ಅಧಮಜೀವಾಸ್ತು ವಿಪ್ಲೋರಧಮ-ಜೀವಾನುವರ್ತಿತಃ ಸ್ವರೂಪಭೂತದುಃಖಮಾತ್ರಾನುಭವನಃ ಸರ್ವತೋಽಪ್ಯವಾಚಿನೇ ತಮಸ್ಯೇವ ಸ್ಥಿತಾ ಇತಿ ತ್ರೇಧಾಽಪ್ಯಧಮಜೀವಾ ಅಧಮಾಃ | ಮಧ್ಯಮಜೀವಾಸ್ತು ಕದಾಚಿತ್ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ವಿಪುಲಂ ಕದಾಚಿತ್ತತೋ-ಧಮಾನ್ ರಮಾದೀಂಶ್ಚ ಪರರೇವತಾತ್ಮನೇನೇವಮಾಣಾಃ ಸ್ವರೂಪಭೂತಸುಖದುಃಖಾಖ್ಯಮಧ್ಯಮಭಲಾನುಭವಿನಃ ಸ್ವರ್ಗನರಶಿಫಲೋಕಾಖ್ಯಮಧ್ಯಮಸ್ವಾರೂಪತುಲೈತಿ ತ್ರೇಧಾಽಪಿ ಮಧ್ಯಮಜೀವಾ ಮಧ್ಯಮಾ ಇತಿ ವಿವೇಚನೀಯಮ್ | ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಪರಾಕಮತ್ಪಾರಲಬ್ಧೋಽಪ್ಯಯಂ ತ್ರಿವಿಧೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮಾದರಣೀಯ ಇತಿ | ಯೌಕ್ತಿಕೇನ ಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರಥಮಪ್ರಮಾಣಾನೇವೈಕತಾತ್ | ತಥಾಹಿ - ಅಸ್ಮಿ ತಾವನ್ಯುಕ್ತಾಶ್ಚೇತನಾಃ ನಿತ್ಯಸುಖಮಾತ್ರಾನುಭವರೂಪಾ ಇತಿ ಪರಾಕಮತಮ್ | ಚೇತಸ್ವರೂಪಭೂತನಿತ್ಯ-ಸುಖಾನುಭವಾತ್ಮಿಕಾ ಮುಕ್ತಶ್ಚ'ವಿದ್ಯೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರೇಣ ಯಥೇಕ್ಷಾಂಭವದನ್ಯಯಮೇ-ವಕಾರಂ ಪುರೈತ್ಯಾಗತಾಂ 'ಕರ್ಮಣೈವ ಹಿ ಸಂಸಿದ್ಧಿಮಾಪ್ತಾ ಜನತಾರಯಃ ಇತಿ ಸ್ವತೀಮಜ್ಞೈ ಸ್ವೋಕ್ತವಿದ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥಂ ನಿರ್ಧಾರಯತಃ ಸೂತ್ರಕೃತೋಽಭಿಪ್ರೇಶಯಾ ಅಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಾನ್ಯಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇ-ದಾತ್ಯಂಶಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಾನ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥತ್ರಯಸಾಧಾರಣಮೇವಕಾರಂ ವಿಶಾಯ "ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಆಯನಾಯ ವಿದ್ವತೇ" ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತದರ್ಥಭೂತತ್ವಾಪೇಕ್ಷಿತಾನ್ಯಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇರಮೇವ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಸ್ವೀಕೃತತ್ವಾ ಅತಃ ವಿವ ನಿರವಕಾಶಯಾ "ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ ತಂ "ತ್ರಿಣೈ ತೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿಣೈ ಮತ್ಸೌ" ಇತಿ ಸೂಕ್ತಾಂತೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪ್ರಸ್ತರಿಂಗಂ ಪುರುಷಾಮಕಾರಾಯಗಂ ವಿವಂ - ಉತಾಮೃತತ್ಯಸ್ಥೇನಾನ್ | 'ಅತೋ ಜ್ಞಾಯಾಂಶ್ಚ ಪೂರುಷ' - ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಸೂಕ್ತೇ ಸ್ವಪ್ನಮುಕ್ತಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರೇಣ ವಿದ್ಯಾನುಮತೋ ಭವಂತಿ ವಿಪುಲಸರ್ವೋ-ತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನಾಖ್ಯತತ್ವಜ್ಞಾನಾದೃತ್ಯಮಪಿ ಸಿದ್ಧಮ್ | ವಿವಂ ಚ ಸರ್ವತೋಽಪ್ಯುರ್ಧ್ವಗತಿರೂಪಮುಕ್ತೇಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿ-ರುದ್ಧೇ ಸರ್ವತೋಽಪ್ಯಧೋಗತಿರೂಪೇಽಂದೇತಮು ಪತಿತಾ ಜೀವಾಃ ಮುಕ್ತವಿರುದ್ಧನಿತ್ಯದುಃಖಮಾತ್ರಾನುಭವಾತ್ಮಕಾಃ ಪಲಾದಕ್ಷಿಣಾಃ | ಸಾ ಚ ತೇಜಾಂ ಗತಿಃ ಮುಕ್ತಸಾಧನೈರೋಕ್ತವಿಪುಲಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನರೂಪಜ್ಞಾನಾತ್ ವಿವ-ರೀತೀವಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಮುಕ್ತಾಜ್ಞಾನಾದ್ಯಾ ಚ ತದ್ವರೇವ

ಒಲಾದ್ವಾಚ್ಚ | ನ ಚ ತಾದೃಕೀ ಗತಿರೇವ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ - ಉರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಸತ್ತ್ವಸ್ಥಾ ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಾಃ | ಒಪ್ಪಗ್ಗುಗುವತ್ತ್ವಾ ಅಧೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಾಃ || ಇತಿ ಗೀತಾಯಾಂ ಸತ್ತ್ವಸ್ಥಾ ಇತ್ಯಾದಿತ್ರಿವಿಧಜನ್ಮಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತೇಃ | ನ ಚ ತಾಮಾನಾಮೇವ ಕದಾಚಿತ್ತಾತ್ಮಿಕಸ್ವಸಂಭವಾದನಿಯತೇ ಯಂ ಗತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತ್ರಿವಿಧಾ ಭವತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ರೇಹಿನಾಂ ಸಾ ಸ್ವಭಾವಿಕಾ | ಸಾತ್ವಿಕೇ ರಾಜಸೀ ಚೈವ ತಾಮಸೀ ಚೇತಿ ತಾಂ ಶ್ರುಣು || - ಇತಿ ತತ್ತ್ವಂ ನ ಗತಿತ್ರಯಾಽಪಿ ಭಗವತ್ಪೋಕ್ಷಮಮಧ್ಯಮಾಧಮಾಖ್ಯತ್ರಿವಿಧಜನ್ಮಸ್ವಭಾವಸಂಭೂತತ್ವಕರ್ಥೇನ ಕದಾವ್ಯಸ್ವಭಾವಕುಮಲಕೃತ್ವಾತ್ | ನ ಹಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾಪಿ ಕದಾಚಿದಭಾವಃ ಸಂಭವತಿ | ತಥಾಚ 'ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಾಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮಧ್ಯಮಜೀವಾಶ್ಚ ಮುಕ್ತಿಕಮೋಯೋಗ್ಯೋಕ್ತಮಾಧಮಜೀವಮತ್ ಕದಾಚಿದುತ್ತಮತ್ವಸ್ಯ ಕದಾಚಿದಧಮತ್ವಸ್ಯ ಚ ಮಧ್ಯಮತ್ವೇನ ಸ್ವರೂಪಭೂತಸುಖದುಃಖಾನುಭವಾತ್ಮಕಾಃ ನ್ಯಾಯಾಮ್ನಾ ರೇವಾನಿಚ್ಛಂತಾಪಿ ವಾಚ್ಯಃ | ಅತಃ ಏವ ಸಾ ಗತಿಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಕೋಕ್ತೋಭಯವಿಧಾವಧನಾಧ್ಯಾ ಚ ಸಿದ್ಧೇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಾಫೋರ ಯತಿಶಃ ಇತಿ ಮನ್ಯಾಮಹೇ |

ಸತ್ತ್ವರ್ಮಸಾಧ್ಯಾಯಾಮತಃ ಏವ 'ನಾಸ್ತುಕ್ತಃ ಕೃತೇನ' ಇತಿ ಸನ್ಮತೇಃ ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯನಿತ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥಮೋಕ್ಷ-ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾನಿತ್ಯಾಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಾರ್ಹೋರ್ಧ್ವಗತಾವನಿತ್ಯಕೇವಲಸುಖೇನ ಸುಖಿತಾವತ್ಪ್ರದಿರುದ್ಧದ್ವಪ್ಪರ್ಮ-ಸಾಧ್ಯಾಯಾಮತಃ ವಿವಾನಿತ್ಯಾಯಾಂ ಭೂಮ್ಯಾಖ್ಯಮಧ್ಯಮಗತಾವನಿತ್ಯಾಧ್ಯಾಂ ಸುಖದುಃಖಾಧ್ಯಾಂ ಸುಖಿತಾದುಃಖಿತಾವತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನಾಧ್ಯಾಯಾಮತಃ ಏವ ನಿತ್ಯಾಯಾಂ 'ಸೋಽಶ್ರುತೇ ಸರ್ಮಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಣ ವಿವಕ್ಷಿತಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ 'ಅಧಃ ಸ್ಥಿರಚರಾಣಾಂ ಯೋ ವೇದಗರ್ಭಃ ಸಹರ್ಷಭಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿ-ಶ್ರೇಷ್ಠಸುರಾದಿಪ್ರಾಪ್ತತ್ವೇನೋಕ್ತಾಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಾರ್ಹೋರ್ಧ್ವಗತ್ಯಾಂ ಮುಕ್ತಾವತೋಽಪ್ಯಾಧಿಕ್ಯಾವತ್ಯಂಭಾವೇನ ನಿತ್ಯಾದುಃಖನಿತ್ಯಸುಖರೂಪತಾಂ ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತಿರುತ್ತೇಜಯೇತ್ | 'ಅಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽವಿದ್ಯಾ-ಮುಷಾಸತೇ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ 'ಅವಿದ್ಯಾಂ' ವಿದ್ಯಾಪದೋದಿತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿರುದ್ಧವಿದ್ಯಾಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಉಷಾಸತೇ - ಸೇವತೇ ತತ್ವವಾದರಂ ಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತೇಽಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತೀತಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾಧ್ಯತಯಾ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತಾಯಾಂ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ವವಾಪಿ ಮತೇ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ತ್ವದಧಿಲಪಿತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನನಿರ್ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಸಾಮಗ್ರೀವೈಯ್ಯರ್ಥಾಯೋಗಾಚ್ಚ | ನಾಪಿ ನರಕಮಾತ್ರಫಲಮ್ | ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾಽಪಿ ಸ್ವರ್ಗಮಾತ್ರಫಲವಾಪ್ತಾಪಾದಿತಿ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯತ್ವಯೋಗ್ಯಾಯಾಮತಃ ಏವ ನಿತ್ಯಾಯಾಂ 'ಆರಯಾರ್ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾ ಅಂಧೇನ ತಮಾಸಽವೃತಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠಸುರಾದಿಪ್ರಾಪ್ತತ್ವೇನೋಕ್ತಾಯಾಮತಃ ಏವ ನರಕಾದಪ್ಯದಮತ್ವಯೋಗ್ಯಾಯಾಂ 'ಸಂಯಮನಃ ತ್ವನುಭೂಯೇತರೇಷಾಮಾರೋಹಾವರೋಹೌ ತದ್ಗತಿ-ರ್ದರ್ಶನಾತ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ "ವತೇಽಶ್ರುಭೃತಃ ಸಂಯಮನಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ತತ್ತ್ವ ಹ ಯೇ ಪರದ್ವಿಷೋ ಗುರುದ್ವಿಷಃ ಶ್ರುತಿರ್ದಿಪ್ಪ್ರದಮಂತಾರಾಃ ಶಿವಾ ಮೂರ್ವಾ' ಇತಿ ತೇ ವೈ ತತೋಽವರುಷ್ಯ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ನೈವೈತ ಉತ್ತಿಪ್ಯಂತೇಽಪಿ ಕರ್ಹಿಚಿದ್ವಪ್ತ ವಾ ವತದಿತ್ಯಾಹುರಥ ಯೇಽನ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಷಃ ಸ್ವೇನಾಃ ಸುರಾಪಾ ಇತಿ ತೇ ವೈ ತದನುಭೂಯೇನುಂ ಲೋಕಮನುಪ್ರವೃತಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಶ್ರುತೌ ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪುನಃ ಸಂಯಮಿನ್ಯಾಮೇವ ಯಾತನಾಭೋಕ್ತಜೀವೇದ್ಯ ಇತರೇಷಾಂ ವ್ಯೀರ್ಣಯಾತನಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಕೇವಲಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾತ್ ಪರಮನರಕಾದಧಮತ್ವೇನೋಕ್ತಾಯಾಂ ತಮೋರೂಪದುರ್ಗತೌ ತತೋಽಪ್ಯಾಧಿಕ್ಯಾವತ್ಯಂಭಾವೇನ ತತ್ತ್ವ ಪರಿತಾನಾಮಸುಖಾರ್ಥಾ ಇತಿ ಶೌತಪದಸೂಚಿತಾಸುರಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯಾಸುಖನಿತ್ಯದುಃಖರೂಪತಾಂ ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತಿರುತ್ತೇಜಯೇತ್ | ಇತರೇಷಾಂ ಕೇವಲಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಭಯವಿಧಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯಾಯಾಮತಃ ಏವ ನಿತ್ಯಾಯಾಮ್, ಉತ್ತಮಾಧ-ಮಗತ್ಯೋರ್ಮಧ್ಯಭಾಗಗುಣತೀತೋಕ್ತಮಧ್ಯಮಗತೌ ಚ ಸ್ವಿತಾನಾಮುಕ್ತಮಾಧಮಜೀವಾಧ್ಯಾಂ ವೈಸಾದೃತ್ಯಾಯ ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪಜನ್ಮಫಲತೋಃ ವೈಸಾದೃತ್ಯಾಯ ಚ ನಿತ್ಯಸುಖದುಃಖಸ್ವರೂಪತಾಂ ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತಿರುತ್ತೇಜಯೇತ್ | ಸದ್ವಿಶ್ರರೂಪಕರ್ಮಣಾಮವೈಯ್ಯರ್ಥಾಯ ಚ ನಿತ್ಯಸುಖದುಃಖಸ್ವರೂಪತಾಂ ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತಿರುತ್ತೇಜಯೇತ್ | ಸದ್ವಿಶ್ರರೂಪಕರ್ಮಣಾಮವೈಯ್ಯರ್ಥಾಯ ತತ್ಕುಲತ್ವವಿದ್ಯಾವತ್ಯಕತ್ವೇ

ಸದಸ್ಯಶ್ರರೂಪಜ್ಞಾನಾನಾಮುಚಿ ತ್ವದ್ಧಂ ಕುತೋ ನಾವತೇತ್ | ನ ಹೃದ್ಯಾವಿಷಯತ್ಯೇನ ಪ್ರದ್ವೇಷಾದಿಕಮುಚಿ
ಪಶೋನಾಮರ್ಥೇ ಸೃಜನ್ ಭಗವಾನ್ ಕಮವ್ಯಭಲಂ ನಿರ್ಮಿಮೀತೇ | ಅತ್ಯಸ್ತದಿದಗ್ರೇಸರೋ ಮಧ್ಯಗುರುರ್ನ
ಯುಕ್ತವಿಧುರಂ ಕದಾಪ್ಯವದತ್ | ಕಿಂಚಿ ದೇವಾದಯಃ ಸಜ್ಜಾ ನಿಯಮೇನ ಪುಣ್ಯಶೀಲಾ ಹರ್ಯೇಕ-
ಪರಾಯಣಾಶ್ಚೇದಾನಿಂ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ಕದಾಚಿತ್ ಕಿಂಚಿತ್ಸೃಷ್ಟಿ ದೃಶ್ಯಮಾನಮವಶ್ಯಂ ಸ್ಥಿತೇ ಲೌಹಿತೃಮಿವ
ತದಾವಿಷ್ಣುರೈವ ಕೃತಮಿತಿ ತತ್ಪ್ರಪಂಚರಾಮೂಲಮೇವ ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮ್ | ಸ್ಥಿತಿಕಲೌಹಿತೃಂ ಸ್ಥಿತಿಕಾವಯ-
ವಲೌಹಿತೃಪರಂಪರಾಮೂಲತೋ ನ ಕುಚೋದ್ಯಾವಶಾಃ | ದೃತ್ಯಾದಯೋ ದುರ್ಜನಾಶ್ಚ ನಿಯಮೇನ ಪಾಪಶೀಲಾಃ
ಶಿವಾದಿಭಜಾಶ್ಚೇದಾನಿಂ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ಮನುಷ್ಯಾಶ್ಚ ವ್ರಾಯಃ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾಪ್ಯೋಭಯಸ್ತು ಭಾವಾಸ್ತತ್ ತತ್ ಗಮನೇ
ಸತಿ ತಾಂ ತಾಂ ದೇವತಾಮೇವ ಸೇವಮಾನಾ ಇದಾನೀಂ ಕರ್ಮಣಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಿನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಪಾವೇನ
ಪುಣ್ಯಜನಕಾತ್, ಪುಣ್ಯೇನ ಪಾಪಾಪನಶಾಚ್ಚ ಇದಾನೀಂ ಪುಣ್ಯಶೀಲಾ ಇದಾನೀಂ ಕ್ರಿಯಮಾಗತ್ಯ ಪುಣ್ಯಜನಕಾಯ
ಪೂರ್ವಜನ್ಯಾ ಪುಣ್ಯಶೀಲಾಃ ತತ್ಪ್ರಕೃತಃ ಪೂರ್ವಮಪ್ಯೇವಮಿತ್ಯನಾದೌ ಕಾಲೇ ಚ ಪುಣ್ಯಕರಣ್ಯಭಾವತಃ ಏವ ಕಥಂ ನ
ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವೋಕ್ತಮಾಃ | ಅನಯೈವ ದಿಶಾ ಅಧಮಾಃ ಕಥಂ ನ ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವಾಧಮಾಃ | ಮಧ್ಯಮಾಶ್ಚ ಕಥಂ ನ
ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವ ಮಧ್ಯಮಾಃ | ಮನುಷ್ಯೇಷ್ಟಪಿ ಪುಣ್ಯಕರತಾ ಪರಿಪರಾಯಣಾಃ ಕೇಚಿದಿದಾನೀಂ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ತ
ಉತ್ತಮಶೋಚಿ ಪ್ರವಿಶತಿ | ಪಾವಪಕರತಾಸ್ತುತಯುಕ್ತಾ ಘೋರತಮಾಧಮಶೋಚಿ ಪ್ರವಿಶತಿ |
ದೇವಾದಿಪ್ರೇಮಾಭಿವೇಶಿತಂಶ್ಚ ಮಧ್ಯಮಶೋಚಾಪಿತ್ಯಪಿ ಏವೇಶೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | ಏವಂ ಚ ಜೀವತ್ಯಯಸ್ಯೋಕ್ತ-
ಮತ್ರಾದಿವಿದ್ಯದಿಧಿವ್ಯಭಾವ್ಯ ಚೈವಿದಿಧಿವ್ಯಭಾವ್ಯೋಗಾತ್ ಸ್ವಭಾವತ್ಯಯೋಚಿತಂ ಫಲತ್ರಯಂ ಚ ಕಥಂ ನ
ಯುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಭಾವಃ ಸಂಭವಯೇತ್ | ಅತಃ ಏವ ಮಧ್ಯಮಜೀವಾನಾಂ ನ ಲಿಂಗದೇಹಭಂಗೋಗೋಸ್ಥಿತಿ
ಮಂದಾಶಂಕಾಪಿ ನ ಯುಕ್ತಸಹಾ | ಉತ್ತಮಾಧಮಾವಾಮಗ್ರೀವ ಮಧ್ಯಮಾಪ್ಯಾಪಿ ಸಾಮಗ್ರೀಕೃತಲಿಂಗದೇಹಭಂಗಾತ್
ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ ತತ್ಪರೋಪಮುಖರುಚೇ ಅನುಭಾವಯೇದೇವ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಃ ಕಾರ್ಯಾರ್ಜಕತ್ವನಿಯಮ್ಯ
ಸರ್ವವಾದಿಭರಂಗೀ- ಕೃತತ್ವಾತ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಕೃತಹಾನಿಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ಕಥಂ ಚಾನ್ಯಥಾಽನಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಸುಖದುಃ
ಖಾಭ್ಯಾಂ ತೇಜಾಂ ನಿತ್ಯಸಂವಿರಿತ್ಯಮ್? ನ ಹಿ ಪ್ರವಾಹತೋಽನಿತ್ಯಾ ಘಟಾದ್ಯಾ ನಿತ್ಯಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯಂತೇ | ಏವಂ ಚ
'ತುಂಬುತ್ವಭಾವಂಭೂತಯೇ' 'ಸುಖದುಃಖಮಧ್ಯಸಂಪ್ರಾಪ್ತಯೇ' 'ನಿತ್ಯಂ ಯಯುಃ' 'ಅಸುರಾಸ್ತು ತಮೋ
ಘೋರಂ ಯದಿ ತತ್ತ್ವ ಮಧ್ಯಮಾಃ | ಮಧ್ಯಮಾಂ ಗತಿಮೇವಾಪುಃ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಜಾಂ ವಾಚೋಗತಃ
ಸಮಾಹಿತಾಃ | 'ಅನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚಾಪ್ಯ ಸಮಾಧಾನಮ್' ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಭೂತಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯ
ತನ್ಮಾತ್ರಾಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯ ಚ ಮುಖತೋಽನುಕೋಪೇಕ್ಷಿತತ್ವೇನ ಚ ಭಗವದಧೀನತ್ವೇನಾಪರತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |
'ನಾಸದಾಃಸೋ ಸದಾಃಸತ್' ಇತ್ಯನೇನ 'ನಾಸದಾಃಸೋ ಸದಾಃಸತ್ ತದಾನೀಂ ನಾಃಸದ್ವೇಷೋ ನೋ
ವೈಷಯಾಪರೋ ಯತ್ | ಕಿಮಾವೇದಮ್ ಕುತ್ ಕೃತ್ ಶರ್ಮಗ್ನಂಭಃ ಕಿಮಾನುಗ್ರಹಂ ಗಭೀರಮ್ | ನ
ಮೃತ್ಪುರಾಣದಮೃತಂ ನ ತರ್ಹಿ ನ ರಾತ್ರಾ ಅಹ್ನ ಅಸೀತ್ ಪ್ರಕೇತ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಖಂಡತ್ರಯಂ ಗೃಹ್ಯತೇ || 'ಮೂರ್ತಂ
ಸದಿತಿ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಮಮೂರ್ತಮಸದುಚ್ಯತೇ' ಇತಿ ಸ್ವತಃಸ್ವಪ್ರದೇನ ವೈಯಕ್ತಿಕವೇಷೋರೂಪಂ ಭೂತತ್ರಯಂ -
ಅಸ್ತದೇನ ವಾಯ್ವಾಶಾಶಭೂತತ್ರಯಂ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ 'ಪಂಚಭೂತಾನಿ ನಾಮ' ಇತಿ | ರಜಪದಂ
ಸತ್ಯತಮಸೋರುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ 'ಗುಣತ್ರಯಂ' ಇತಿ ದೇವಲೋಕೇಷ್ವಾಯೇನೋಭಯಸಂಗ್ರ-
ಹಾರ್ಥಂ ಶ್ರುತೌ ಮಧ್ಯಪತಿತಂ ರಜ ಏವ ಗೃಹೀತಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಪರ ಇತಿ ವದಂತಾ 'ಪೃ
ಪಾಲನಪೂರಣಯೋಃ' ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಕರ್ತೃರ್ಥೇ ಅಸುಸತ್ಯಯೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ಪರ ಇತಿ ಸೂರಾಂತಂ ವದಮಿತಿ
ಸೂಚಿತಮ್ | 'ನ ಮೃತ್ಪುರಾಣ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಖಂಡಾರ್ಥಮಾಹ 'ಮೃತ್ಯುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶಾ | ಪ್ರಕೃತ್ಯಭಿ ಕೇತಃ
ಕೇತನಂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಾಧಾರಗಾರ್ಥಮ್ ಇತಿ ಭಾವೇನಾಹ 'ದಿವಾರಾತ್ಮ್ಯೇಶ್ವಪ್ರಭಾವಃ' ಇತಿ | 'ಕಿಮಾವೇದಮ್' ಇತಿ
ಶ್ರುತಿಖಂಡಾರ್ಥ 'ಮಾಹೃತದಭಾವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಶಾ | ಅದಾತಮಿತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥೋ 'ನಿವಾತಮ್' ಇತಿ |
ಸ್ವಧರ್ಮೇತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥಕಥನಂ 'ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ' ಇತಿ | ಧೀಯತೇ ಧಾರ್ಮಿಕೇ ಅನಯಾ ಸರ್ವಂ ಜಗದಿತಿ ವ್ಯಕ್ತತ್ವಾ

ಸ್ವಧಾವದೇನ ಸ್ವನಾಮರ್ಥಮುಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಅನೀದಿತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥಕಾರ್ಥಮ್ "ಅಚೇದ್ವತ್" ಇತಿ | "ಅನ ಚೇದ್ವಾಯಾಮ್" ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಲುಪ್ ರೂಪಮಿದಮ್ | "ತನ್ಮಾದ್ಯನ್ತರ ಅನ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಪರ ಉತ್ಪದಮುಚ್ಯರ್ಥಃ | ಅನ್ಯತ್ವಾರ್ಥಕಾರ್ಥಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾನ್ಯವದೇನ ವೌನುಕ್ಯಾಪ್ತತೇ | "ವಿಕ್ರತರೂಪವಿನಾಶ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಕ್ರತರೂಪಸ್ಯ ವಿನಾಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅದಿವದೇನಾನುವಚಾರಿತ್ವಂ ಗೃಹ್ಯತೇ | ತಮೋಭಿಮಾನಿತ್ವಾತ್ "ತಮು ಗ್ನಾನ್" ಇತಿ ಧಾತೋಃ ದುರ್ಗಾರೂಪೇಣ ಜಗತ್ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾಚ್ಚ ಶ್ರೀರೂಪಂ ಸಲಿಲಂ ತಮವದೇನೋಚ್ಯತೇ | ಪ್ರಕೃಪ್ತಂ ಕೇತಃ ಕೇತನಂ ನಿಕೇತನಂ ಸ್ವಾನ್ಯಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಾಶ್ರಿತೃಹ್ "ಅಪರಿಮಿತಮ್" ಇತಿ | ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಖ್ಯಂ ಶ್ರೀರೂಪಪ್ರಕೃತ್ಯಾಖ್ಯ- ಮುಚ್ಯರ್ಥಃ | ಗೂಳಂ ಗೂಢಮಿತ್ಯನ್ಯಾರ್ಥಕಾರ್ಥನಂ "ಗೂಹಿತಮ್" ಇತಿ | "ಪ್ರಬಂಚ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ಯಸ್ಯತೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಏವಂ ಸತ್ಯಾದಿವದೋಲ್ಲಂಘನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾದಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಾಚ್ಚ ವಾಚಾರಿಶಬ್ದೇ ಇತ್ಯೇವ ಸೂತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯಪಿ ದೃಷ್ಟಮ್ | "ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ಚ" ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರವದೇನೈಕತ್ರ ಬಾಧಃ | ಅನ್ಯತ್ವಾದೇದ ಇತಿ ವಿರಮ್ಯವ್ಯಾಪಾರಪ್ರಸಂಗ | "ಲೋಕಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಏಕಾಂತರಾಜಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸ್ವಾಧೀನಚತುರಂಗದೈನ್ಯಸಹಿತಸ್ಯ ರಾಕ್ಷೋ ಮಹಿಮದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | "ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಕಾರಿ" ಇತಿ ವದತಾ ಸೂತ್ರಗತಾದಿವದೇನ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಶಂ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ || "ಅನ್ಯಥಾಸನುಮಿತೌ ಚ ಜ್ಞೇತೃವಿಯೋಗಾತ್" ಇತಿ ವೈಷ್ಣವಮಾಸೂತ್ರಸ್ಯಾಯಮಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಅನ್ಯಥಾಸನುಮಿತೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯುಪಾರ್ಜನಪ್ರವೃತ್ತಿವದಾನುಮಿತೌ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾಯಾಂ ಚ ಜಾನಾಂತೀತಿ ಜ್ಞೇತೇ ಜೇವ | ತಸ್ಯ ಶಕ್ತಿವಿಯೋಗಾತ್ ಶರೀರವ್ರವೇಶ ಏವ ಸ್ವತಃ ಶಕ್ತಿಸ್ಥಾವಾತ್ | ಭಾವಂ ಚಾನ್ಯತ್ವಾಪಿ ಸ್ವತಃ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ಶರೀರವ್ರವೇಶವೈಯ- ರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯುಭಯಥಾಸಪಿ ಜೇವೇತ್ಯತ್ವಂ ನ ಘಟತೇ ಇತಿ || "ಪುನರಾಶಂಕೋದಯಾತ್" ಇತಿ ವದತಾ "ಯಥಾ ವ್ಯಾಕಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ವ್ಯಾಕ್ ಭಗವತೋಽಸನುಪ್ರವೇಶಃ ಕಥಿತಃ | ಸ ಮಾಸು | ಜೇವಾನುಪ್ರವೇಷಮೇವ ಶರೀರಂ ಪ್ರವರ್ತತಾಮಿತಿ ಪುನರಾಶಂಕೋದಯಂ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ | "ವಿದ್ಯತೇ ಚ ತೇ ಜೇವ" ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುಕಾಲಂ ಹಿತಾಕರಣಮಹಿತಕರಣಂ ಚೇತ್ಯಸ್ಯ ಸುಖೇನ ಜೇವಾಮಿತಿ ಯದ್ವಿತ್ತಂ ತ್ವಾಕರಣಂ ಮಧ್ಯ ಏವ ಮರಣಾತ್ | ಭುಂಜಾನ್ಯ ಯದ್ವಿಚ್ಛಯಾ ಸ್ವಜಿಹ್ವಾದರ್ಶನಾದಿಶಂ ಯದಹಿತಂ ತಸ್ಯ ಕರಣಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | "ಇಂಗಯತ್ಯಂಗಮಂಗಾನಿ" ಇತ್ಯತ್ರ ಕೃತ್ತಿಮಪ್ರತಿಮಾಯಾ ವಿಕ್ರೇತವಯವಚಲನಮಾತ್ರೇ ಅಪೇಕ್ಷಿತೇ ತದಂಗಮೇವೇಂಗಯತಿ | ನರ್ತನವಿತೇಷಾದೌ ಸರ್ವಾಂಗಜಾಲನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿತೇ ಅಂಗಾನೀಂಗಯಂತೀತಿ ಸಂಬಂಧಃ | "ಅನ್ಯಂ ರೂಪದಿರೂಪೇಣ" ಇತ್ಯತ್ರ ಗೋಭಿರ್ಭುಕ್ತತ್ವಜ್ಞಾದಿರೂಪಮನ್ಯಂ ತದುದರೇ ತಿಪ್ಪತಿ | ತ್ವಾನ್ಯಸ್ಯ ರೂಪಂ "ವ್ಯಾನಃ ಸರ್ವಶರೀರಗ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ನಾಡೀನ್ದ್ರೋ ವ್ಯಾನಃ ಅಧೋಭಾಗೇ ಅನಯತಿ | ಏವಂ ನಾರೀಭಿರ್ಭುಕ್ತಮನ್ಯಂ ತದುದರೇ ತಿಪ್ಪತಿ | ತಸ್ಯ ಚ ರೂಪಂ ಉದ್ದರ್ಶನಾಡೀದ್ವಾರಾ ತಾಸಾಂ ಸ್ತನದ್ವಯೇ ಪ್ರವೇಶ- ಯತಿ | ಗಮಾಂ ನಾರೀಣಾಂ ಚಾಂತರವ್ಯಾತಂತ್ಯಾನ್ಯ ತತ್ತ್ವತ್ಯತ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | "ಕಾರ್ಯೋಪಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವಾನು ಪವೃತ್ತೇ" ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಕೃಷೀವಲಾನಾಂ ಯೋದ್ವೃಣಾಂ ರಾಜ್ಞಾಂ ವೇಶಜಾಂ ಚ ಮಧ್ಯೇ ಕಾರ್ಯವಿಚ್ಛೇದ- ರ್ಥಗಾನ್ದಿತ್ಯಪಿ ದೃಷ್ಟಮ್ | "ತನ್ಮಾ ಅನುಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಾಧಿತ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ತನ್ಮಾ ಈಶ್ವರಪ್ರಾಧಿಕಾರವನುಪಲಬ್ಧಿಃ ಕ್ವಾಪಿ ಕೇನಾಪಿ ಈಶ್ವರವ್ಯಾನುಪಲಂಭಪ್ರಾಧಿತ್ಯಾದಿತ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ತು ಶ್ರುತೇರೇವಾನುಪಲಂಭಃ | "ತಚ್ಚ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್" ಇತ್ಯತ್ರಾಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣೇ ಇತಿ ಶೇಷಃ | "ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯಾಃ ವಿದ್ಯಾ" ಇತ್ಯತ್ರಾವಿಚಾರಿತೇ ಸತಿ ರಮಣೀಯಾ, ವಿಚಾರಿತೇ ಸತಿ ಅಂತರೋಪಾಹಿತಬಹುಪ್ರಮೇಯಘಟೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಸೇಶ್ವರವಾದೇಽಪಿ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದವ್ಯಾಕೋಚಸ್ಯ ಕಃ ಪರಿಹಾರ ಇತ್ಯತೋಽಪೀದಮುದಿತಮ್ | "ಯದ್ವಿಧಿಯುಕ್ತಾ" ಇತಿ ಈಶ್ವರವ್ಯಾ- ಘಟಿತಘಟೀತ್ಯಶಕ್ತೀರೀಶ್ವರೇಣೈವ ಸೂಚಿತತ್ವಾತ್ | ಅನೀಶಸ್ಯ ತು ಜೇವೈಶ್ವರವಿವೇಕಯುಕ್ತಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾತ್ ಸ್ವವಿಣಶೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮೇವ ರಕ್ಷಿತುಮಪ್ಯಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಜೇವಸ್ಯ ತದಭಿಮಾನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | "ಯೋಸೌ ವಿರುದ್ಧ" ಇತ್ಯತ್ರಾನ್ಯತಮಹತ್ತೇ ಯೌಗಜದ್ವೇನ ಕಥ್ಯಮಾನೇ ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಲೋಕದೃಷ್ಟಾವಿರುದ್ಧ- ವಿರೋಧವಾನ್ "ಅಕೋರಗೇಯಾನ್ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರವಿರುದ್ಧಃ | ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ

ಉದರ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯ. 'ಅಗ್ನಿಬಲಾನ್' ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ; ಇದಕ್ಕೆ 'ಅಗ್ನಿಬಲೀನಿವ' ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರವೂ ಇದೆ.

ಮನು: ಮನಸಯೋಗ್ಯ: "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ ಅಪ್ರಾಪ್ತ ಮನಸಾ ಸಹ" "ನಾಹಂ ವಿದಾಮ್ಯಹಮಮೀ ಮುನಯಃ ಸುರೇಶಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರಮನು: ಮನಸಾಯೋಗ್ಯ: ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ, ವಾಕ್ ವಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯ: "ಸಂತ್ಯಕ್ತುತಾ ಅಪಿ ನೈವಾತ್ರ ಶಂಕಾ"। "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರವಾಕ್ ವಕ್ತುಮಯೋಗ್ಯ: ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ ಇಂದ್ರ: "ಆರ್ ಆದ್ಯಚ್" ಇಂದ್ರವಾನ್ । ಕೃಷ್ಣರಾಮಾದ್ಯಮಾರೇಣು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಾರದಾದೀನಾಮುಭವಾದರ್ಶನಾತ್ । "ಮತ್ತ: ಪರತರಂ ನಾನ್ಯತ್" "ನ ದೈವಂ ಕೇಶವಾತ್ಮರಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರನಂದ್ರ: ನ ವಿದ್ಯತೇ ಇಂದ್ರೋ ಯದ್ಯೇತಿ ವಿಗ್ರಹ: । ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಾತ್ "ನಾಹಂ ಕಿಂಚಿದುಪಾಶ್ರಿತ:" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಯೋಜನಾ । "ನ ಹಿ ಶಬ್ದೈಶುಮಧಿಗಮ್ಯ" ಇತ್ಯನೇನ ಯಥಾ ಶಬ್ದೋ ವಶ್ಚ । ತದ್ಭವಸೋಽಂಗೀಕಾರಯ:॥ ನತು ಲೋಕದೃಷ್ಟಾ ವಿದೋರೇ: ಶಂಕನೀಯ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ । "ಸರ್ವೋಪೇತಾ ಚ" ಇತ್ಯತ್ರ ಸರ್ವವಿಜಯಿಣ್ಯ: ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯಾಮಾನಶ್ಚ ಸರ್ವಾ: ಶಕ್ತಯಸ್ತುಭಿ: ಶಕ್ತಿಭರುಪೇತೇತ್ಯರ್ಥ: । "ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಸ್ವೀರಿಂಗಪ್ರಯೋಗ:" ಇತ್ಯತ್ರ "ಅತ್ಯಾ ಹಿ"ಇತಿ ಪ್ರಾಗ್ನಾತ್ಯು: ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ । ಅತ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವೋಪೇತ ಇತ್ಯೇವ ವಶ್ವವಮ್ । ಸ್ವೀರಿಂಗಪದಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ "ಸರ್ವೋಪೇತಾ"ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಾತ್ "ಯದಪ್ಸ್ಮದೇಥಾಂ ತ್ರೇಥಾ ಸಹಸ್ರಂ ವಿತದೈರಯೇಥಾಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿ: ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಜೀವಾನಾಂ ತೈವಿದ್ಯಮಾಹ - "ಹೇ ಇಂದ್ರಾವಿಷ್ಣು ಉಭಾ ಉಭೌ ಯುವಾಂ ಜಗ್ಗೃಥು: ಸರ್ವಾನುರಾಣ ಜತಮತಾಪ- ಭೂತಾಮ್" । ನ ಪರಾಜಯೇಥೇ ಕದಾಪಿ ಪರಾಜಯಂ ನಾಪ್ನುಥ: । ವಿನೋರೇನಯೋರ್ಯುಪಯೋರ್ಯುಧೈ: ಕತರಶ್ಚ ಕಶ್ಚನ ನ ಪರಾಜಗ್ನೇ ಪರಾಜಯಂ ನಾಪ । ಹೇ ವಿಷ್ಣೋ ಇಂದ್ರಶ್ಚ ತ್ವಂ ಚೇತ್ಯುಭೌ ಅಪ್ಸ್ಮದೇಥಾಂ ದೈತ್ಯೈ: ಸಹ ಸ್ಪರ್ಧಾಮಕೃಷ್ಣಾಥಾಂ ಇತಿ ಯತ್ರಾ ತೇನ ದೈತ್ಯೈ: ಸಹ ಸ್ಪರ್ಧಾಕರಣೇನ ಸ್ಪರ್ಧಾಂ ಕೃತ್ವಾ ತದ್ವಲೇನೇತ್ಯರ್ಥ: । ಸಹಸ್ರಮನಂತಾನಂತಜೀವಾನ್ ವಿಶೇಷೇಣ ವಿವಿಧತಯಾ ವಿರುದ್ಧತಯಾ ಚೇತಿ ತ್ರೇಥಾ ಪರಯೇಥಾಂ ಪ್ರೇರಣಾಮಕುರದಾಥಾಮ್ । ಉತ್ತಮಜೀವೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಷು ಹರಿಃಪೋತ್ರಮತ್ತಬುದ್ಧಿಂ ಚೇತಿ ತ್ರೇಥಾ ಪರಯೇಥಾಮ್ । ಅಧಮೇಷು ಪುನ: ಪುನ: ವಿರೋಧಮೇವ ಪರಯೇಥಾಮ್ । ಮಧ್ಯಮಜೀವೇಷು ದೈತ್ಯವಧಾದಿಷುಯೇ ಹರಿಃಪೋತ್ರಮತ್ತಬುದ್ಧಿಂ ವಧಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ ತೇಷಾಂ ಶಿವದ್ವೈತಸಂಪದ್ವರ್ಗೇ: ಸತಿ ಜರಾಸಂಧಾದಿಮುದ್ಧೇಷು ಕದಾಚಿಲ್ಲಿಲಯಾ ಯುವಯೋ: ಪಲಾಯನೇ ಚ ಸತಿ ಪರದಾತ್ಮಕಾಂ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಸರ್ವೋತ್ರಮತ್ತಬುದ್ಧಿಂ ಚೇತಿ ತ್ರೇಥಾ ಪರಯೇಥಾಮ್ । ಯದ್ವಾ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಪರಾದನ್ಯೈರವದ್ವದೈತ್ಯೈ: ಸಹ ಯುವಯೋ: ತತ್ಕೃತಜಗದುಪದ್ರವದರ್ಶನೇನ ಪ್ರಥಮಂ ಸಹಿಷ್ಣುತ್ವರೂಪಸ್ಪರ್ಧವಾಜಾಯತ । ನತು ತದ್ಭವ ತ್ವದೋಽಪಿ ಕೃತ ಇತಿ ಯತ್ರಾತ್ ತೈರೇವೋಪದ್ರುತಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಪರದಾಯಕಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಾದೀ- ನಾಮವದ್ವತದ್ವದೇ ಸಮರ್ಥಯೋ: ಸರ್ವೋತ್ರಮಯೋರ್ಯುಪಯೋ: ಪೃಥಿವ್ಯಾದೌ ಅವತಾರೇ ಸತಿ ಸಹಾವತಾರಾದೌ ಚ ವಿಶೇಷೇಣ ಬುದ್ಧಿಮೈರಯೇಥಾಮ್ । ದೈತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಅವತೀರ್ಣೇ ಸ್ಪಷ್ಟೇ ಸ್ಪಷ್ಟಕೇಷು ಪಾಂಡವಾದಿಷು ಚ ಪುನ: ಪುನರ್ವಿರೋಧಕರಣಾಯ ಮಕಿಮೈರಯೇಥಾಮ್ । ಮಧ್ಯಮಜೀವಾನಾಂ ತು ಪ್ರಾಕ್ ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ಪರಾಜಯೇ ಚ ಸತಿ ತೈ: ಸಹ ಸ್ಪಷ್ಟೇನ ಪರದಾಯಕಶಿವಾದೀನಾಮುಕ್ತರ್ಪಬುದ್ಧಿಂ ಪುನಸ್ಪರೇ ವೋಪದ್ರುತಾನಾಂ ತವ ಪ್ರಾರ್ಥನೇ ಸತಿ ತೇಷ್ವವರ್ತರ್ಪಬುದ್ಧಿಂ ಯುಷ್ಕಮತ್ಯರ್ಚೇ ಬುದ್ಧಿಂ ಚೇತಿ ವಿವಿಧಮೈರಯೇಥಾಮಿತಿ ಶ್ಲೋಕೋಕ್ತೇ: ಸರ್ವೋಪವೃಥೇ: ಕಥಂ ನ ಶ್ಲೋಕೈ: ಇತಿ ಸರ್ವಮವದಾತಮ್ ॥ ತ್ಸ್ಮಾದ್ವಿರುದ್ಧೇ ಗತೀ ಪರಿಜೋರ್ಷತಾ ಅನುಕೂಲಾಂ ಸ್ವಯೋಗೈಗತಿಂ ಮುಕ್ತಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಣಾ ಚ ಹರಸ್ತುತನಿರ್ವಾ- ಯಕೇಷೂಕ್ತಜೋಷ್ಣಾಸೇಷು ಶ್ರದ್ಧಾವತಾ ಭಾವ್ಯಮ್ । ಅತ: ಪೂರ್ವಾಮುಕ್ತಿನಾ ಯತಿನಾ ನಿರೂಪಿತ ವಿನ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ ಸ್ತುತಮ್ । ಇತಿ ಭವೋಪನಾಸ: । ವಾದಿರಾಚೇನ ರಚಿತಾ ಮಾಲೀಯಂ ವಿಮಲಾ ಸದಾ । ಸದಯೇ ಹೃದಯೇ ಧಾರ್ಯಾ ಹರಿಣಾ ಛಮವೈರಿಣಾ ॥

೧ ವೇದವ್ಯಾಸ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

೨ ಶುಭಸಮುದ್ರಕರಂ ಭಜತಾಂ ಮುದೇ
ಪ್ರಿಯಮೃಗಾಜನತಾಽಖಿಲದೇವತಮ್^೩ ।
ವರಯತೇ ಸ್ಥಿರಭೂತಿಮಹೋ ಮುಹು-
ರ್ವಿಭಜತೇ ಭಜತೇಽತ್ಯರುಚಿಪ್ರದಾ^೪ ॥ ೧೩ ॥

ಅಖಿಲವನ್ನೂ ನೀಡುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನೊಬಂತೆ ಕೃಷ್ಣಾಜನ ಧರಿಸುವುದನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚುವ, ತಮ್ಮ ಅಂಗದಿಂದ ಅದನ್ನು ಬೇರೆಮಾಡುವುದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಮೆಚ್ಚದ, ಸೇವಿಸುವ ಶುಕ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂತೋಷಕ್ಕಿಂದು ಶುಭಕರವಾದ ಮುದ್ರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗಳುಳ್ಳ, ಉತ್ತಮಯತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುವ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ಭಜಿಸಬೇಕು (ವೇದವ್ಯಾಸಪಕ್ಷ).

ತನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಯಾದವರ (ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿ) ನಲಿವಿಗೋಸ್ಕರ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಮೃತಮಯವನ್ನಾಗಿಸಿದವನೂ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಂದಿತನೂ, ಪ್ರಿಯನೂ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ, ಭಸ್ಮಧಾರಿಯಾದ ಶಿವನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಅಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಋಗ್ವೇದದ ಮಾತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಶಿವನನ್ನು ಬೇರೆಯಾದವನೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು; ಆಶ್ಚರ್ಯ ! (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ^೨ಶ್ರೀವಾಸಿಷ್ಠ್ಯಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಯಾದವಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. 'ಶುಭ-ಸ-ಮುದ್ರಕರಂ ಭಜತಾಂ ಮುದೇ ಪ್ರಿಯ-ಮೃಗ-ಅಜನತಾ ಅಖಿಲದಾ ಇವ ತಂ ವರಯತೇ. ಸ್ಥಿರಭೂತಿಂ ಅಹೋ ಮುಹುಃ ವಿಭಜತೇ ಭಜತೇ ಅತ್ಯರುಚಿಪ್ರದಾ'

೧. ಕಥಯಂತ್ಯಮುಂ ಪರಶುಭಾಸಮಾನಗೋಹತಮರ್ತ್ಯದೇವತಮಸಂ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ ।

ಜಗತಾಂ ಹಿತಂ ಹರಿಮಿವಾಪರಂ ಹರಿಂ ಗುರುಶಕ್ತಿತಾಪಪರಾನ್ವಯೋದ್ಧವಮ್ ॥ -ಸು.ವಿ. (೮/೧೮)

೨. ಶುಭಸಮುದ್ರಕರಂ ದ್ವಾರಕಾಯಾಂ ಪರಿತಃ ಅಮೃತಸಮುದ್ರಕರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೩. ಅಖಿಲೋ ಅವಿಗಚ್ಛ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಂ ದದಾತಿತ್ಯಖಿಲದಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೇವ । ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ನ ಮುಂಚತಿ ತಥಾ ಪ್ರಿಯಮೃಗಾಜನತಾಽಪಿ ನ ಮುಂಚತೀತಿ ಭಾವಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅತ್ಯರುಚಿಪ್ರದಾ ಅಪ್ರೀತಿದಾ ಋಶಿ 'ನ ತೇ ವಿಜ್ಞೋ ಜಾಯಮಾನಃ' 'ವಿಜ್ಞೋನು ಕಂ ವೀರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರಪೋಚಿಮ್' 'ಅಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಮೀಳುಪೋ ವಯಾ ವಿಜ್ಞೋ' ಇತ್ಯಾದಿ ಋಗ್ವೇದವಾಗಿತ್ಯರ್ಥಃ । ವರಯತೇ ವ್ಯುಹೋತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಆಜೌ ಸರ್ವದೇವತಾಜಯೇ ಸತೀದೃಶವೇದವಾಕ್ಯಾಣಾಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಪಾದನಃ ಅವಕಾಶೋ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೫. "ಚರ್ಮ ಭೇಣಂ ಮಾನಃ" (ಮು.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.-೧೦/೫೩) ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ವೇದವ್ಯಾಸಃ ಸದಾ ಕೃಷ್ಣಾಜನಧಾರೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ.

ಎಂದು ವೇದವ್ಯಾಸಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ, 'ಶುಭ-ಸಮುದ್ರ-ಕರಂ ಭಜತಾಂ ಮುದೇ ಪ್ರಿಯಂ ಋಕ್ ಆಜಿ-ನತ-ಅಖಿಲದೇವತಂ ವರಯತೇ' ಸ್ಥಿರ-ಭೂತಿ-ಮಹಃ ಮುಹುಃ ವಿಭಜತೇ ಭಜತೇ ಅತ್ಯರುಚಿಪ್ರದಾ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯ.

೩. 'ವರಯತೇ' ಎಂಬುದು ವೇದವ್ಯಾಸಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾದರೆ, 'ವರಯತೇ' ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.

೪. ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೂಪವು ಕೃಷ್ಣಾಜನವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ರೂಪ ಎಂಬ ಚಿಂತನೆ ವಿಹಿತ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಕೃಷ್ಣಾಜನರಹಿತವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದನ್ನು ಮೆಚ್ಚಲಾರರು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು; ಅದು ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾಗಲು ಅದು ಸಕಲೇಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ನೀಡುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತದಂತಿರುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ. ಇದು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಧರಿಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (ಯಜ್ಞೋಪವೀತ)ವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಚಿಂತನೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಚೀನವೆನ್ನಿಸುವುದು^೧.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಳಿಕ ಅದರ ಸುತ್ತಲಿನ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಮೃತಮಯವನ್ನಾಗಿಸಿದ ವಿಶಿಷ್ಟಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ^೨.

೬. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ರುದ್ರದೇವರು ತಮ್ಮ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು ಎಂಬ ಋಗ್ವೇದದ ಮಾತು ಅವರು ಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು; ಎಂಬುದು ಹರಿಹರರ ಅಭೇದವಾದಿಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ.

ಉಡುಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಭಜಕಭಾವಿವಿರಿಂಚಕೃತೇ ಪ್ರಿಯ-
ಪ್ರಣಯಪಾಶವೃತ್ತಸ್ತಮಥೇಷ್ಯಸಿ^೩ ।

೧. ಸ್ಥಿರಭೂತಿಂ ಶಿವಂ ಮುಹುರ್ವಿಭಜತೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾದ್ವಿಶ್ವಂ ಕರೋತ್ಯಹೋ । 'ವಿದೇ ಹಿ ರುದೋ ರುದ್ರಿಯಂ ಮಹಿತ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ರುದ್ರಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾದ್ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರತಿವಾದಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

೨. ಹೃದಯೇ ಕೃತಸಂಜ್ಞನೋದಯೇ ಸುವಿಶಾಲೇ ವಿಮಲೇ ಮನೋಹರೇ ।
ಉಭಯಂ ವಹತಿ ತ್ರಯೀಮಯಂ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮುತ್ತಮಮ್ ॥ - ಸು.ವಿ (೭/೩.೩.)

೩. ಚಿಕಾರ ಲಾವಣೋದಕಂ ಜನಾರ್ದನೋಽಮೃತೋಪಮಮ್ । - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (೧೭/೧೧೪)

೪. ದ್ವಾರಾವತೀಂ ಸಕಲಭಾಗ್ಯವತೀಮುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಗೋಪಾಲಬಾಲಲಲನಾಕರಪೂಜನಂ ಚ ।
ವಾರ್ಧಿಂ ವಧೂಗೃಹಮತೀತ್ಯ ಸ ಮಧ್ವನಾರ್ಥೋ ಯತ್ರಾಸ್ತಿ ತದ್ರಜತಃಕೀರ್ತಪುರಂ ಗರೀಯಃ ॥

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೧/೯)

ತದವನಿಂ ಶಿವರೂಪ್ಯಮಿತೋಽಬ್ಧಿಃ
ಕುಮತಿನಾಮತಿನಾಶನದಂಡಧೃತ್ || ೧೪ ||

ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಪ್ರಿಯಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನೇ, ಪಾಶವನ್ನು ಹಿಡಿದವನೇ, ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯ ಜನರನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸುವ ದಂಡವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಹಸ್ತದಿಂದ ಧರಿಸಿದವನೇ! ಭಾವಿ ಬ್ರಹ್ಮರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗಾಗಿ ನೀನು ದ್ವಾರವತಿಯಿಂದ ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವರ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಉಡುಪಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವಿ (ಉಡುಪಿಶೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಅತ್ಯಂತ ಲಾವಣ್ಯರೂಪದವನೇ! ಶಂಸ ಮೊದಲಾದ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯವರಿಂದ ಅರಿಯಲಾಗದವನೇ! ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವಂತಹ ದಂಡನೆ ಮಾಡುವವನೇ! ನೀನು ಈಗ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಶಾಯಿಯಾಗಿರುವ ನೀನು ಭಜನೆ ಮಾಡುವ ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮರಿಗಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಭಕ್ತಜನರ ಪ್ರೀತಿಯ ಪಾಶಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಆ ಭಕ್ತರು ನೆಲೆಸಿರುವ ಭೂಮಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ.: ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಉಡುಪಿಶೃಷ್ಣರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಯಾದವ-ಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಉಡುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣನ ಪರವಾಗಿ ಅವನು ಅವನು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು, ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪಾಶ ಹಿಡಿದವನು, ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯ ಜನರಿಗೆ ಅತಿಶಯನಾಶವುಂಟುಮಾಡುವ ದಂಡ ಹಿಡಿದವನು, ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾ-ಚಾರ್ಯರಿಗಾಗಿ ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಅವರ ಅವತಾರಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಉಡುಪಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಮರುದ್ವಾಪೇ ಗುರೌ ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಹರಿದ್ವಾರವತೀ ಪುರಾತ್ |

ನಾವಾ ಸೇವಾತುರಂ ದ್ರವ್ಯಕಾಮೋ ದಾಮೋದರಃ ಪ್ರಭುಃ |

ಆದಾಯಾಯಾಸಹೃತ್ ಸ್ವಾನಾಮಿತಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಂಮತಮ್ || -ಸರಸಭಾರತೀವಿಲಾಸಃ (೭/೧೮,೧೯)

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕರಸ್ತದಿವ್ಯಾಯುಧದರ್ಶನೇನಾಸ್ಥಾತಂ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಮುಭಯದಿತಿ ದೇವಾನಾಂ ಮನೋರಥ-ಪೂರ್ತಿರ್ಜಾರ್ಜಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಇತರಾನಾದೃತಂಪಾದಿಶಿಕ್ಷಣೇ ಸತಿ ತ್ವಮಪ್ಯೇತೋ ಮನುಷ್ಯ ಇತಿ ಅಜ್ಞಾನಂ ವಿವೇಕವತಾಮ್ ಪ್ರಗಾಢೈತಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ತದವನಿಂ ಶೃಷ್ಯ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಜನ್ಮಭೂಮಿಂ ಶಿವರೂಪ್ಯಂ ಶಿವರೂಪ್ಯಾಬ್ಧಿಂ ಗ್ರಾಮಮ್ | ತದ್ವೈಶ್ವಾನರಾಯಾಂ ಶಿವಶಿಲ್ಪಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ | ವಿಶ್ವಸಿ ಗಮಿಷ್ಯಸಿ | ರೂಪ್ಯಪೀಠಪುರಾಧಿವಾಸಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಹಿಮಾ ವರ್ಣಿತಃ | - ವ್ಯಾ.
ಶಿವರೂಪ್ಯನಾಮಾ ಶಿವಶಿಲ್ಪಿತ್ಯಪಭ್ರಷ್ಟಭಾಷಾಯಾಮ್ | -ಸುಮುದ್ರವಿಜಯ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ(೨/೧೦)

೩. ಯಾದವಕೃಷ್ಣನ ಪರವಾಗಿ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅತಿಶಯಲಾವಣ್ಯದ ರೂಪ ಉಳ್ಳವನು, ಕುಸ ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದ ಅವನು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ದಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವನು; ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರಸಾಗರಶಾಯಿಯಾದ ಅವನು ಭಕ್ತರಾದ ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುದೇವರಿಗಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಭಕ್ತಜನರ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯ ಪಾಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಅವರ ನೆಲೆಯಾದ ಭೂಮಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದಿನದಲ್ಲೂ ಅವತರಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೪. 'ಭಜಕ-ಭಾವಿ-ವಿರಿಂಚ-ಕೃತೇ ಪ್ರಿಯಪ್ರಣಯ-ಪಾಶವೃತಃ ತ್ವಂ ಅಥ-ವಿಷ್ಣುಃ ತದವನಿಂ ಶಿವರೂಪ್ಯಂ - ಇತಃ ಅಬ್ಧಿಗಃ - ಕುಮತಿನಾಂ - ಅತಿನಾಶನದಂಡಧೃತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಡುಪಿಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ಭಜಕಭಾವಿವಿರಿಂಚಕೃತೇ ಪ್ರಿಯಪ್ರಣಯಪಾಶವೃತಃ ತ್ವಂ ಅಥ ವಿಷ್ಣುಃ ತದವನಿಂ ಶಿವರೂಪೀ ಅಮಿತಃ ಅಬ್ಧಿಗಃ ಕುಮತಿನಾ ಅಮತಿನಾಶನದಂಡಧೃತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

೫. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲು ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ವಾಯುಸ್ತುತಿ ಹಾಗೂ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಶಿವರೂಪ್ಯ ಎಂದರೆ ಉಡುಪಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವುದು.

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಾರವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರತಿ ದಿನಕಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಆಗುವುದೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಮತ್ಸ್ಯರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಭುವನವಾಸ್ಯನಿಶಂ ಮನುಸಂಸ್ತುತೋ

ವಿಧಿವಿರೋಧಿನಾಶಕೃದನ್ವಹಮ್ ।

ಅನಿಮಿಷಪ್ರಭುರಾಗಮಹರ್ಷದೋ

ನಿಜವತೋ ಜವತೋಭಿತಸಾಗರಃ ॥ ೧೫ ॥

ಸದಾ ಜಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲೂ ವೈವಸ್ವತಮನುವಿನಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವ, ವೇದಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ

೧. ಭೂತ್ಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರೇ ವಿಶುದ್ಧೇ ದ್ವಿಜಗಣಿಲಯೇ ರೂಪ್ಯಪೀತಾಭಿಧಾನೇ । - ವಾಯುಸ್ತುತಿ (೩೯)
ಅಂಶೇನ ವಾಯುರವತೀರ್ಯ ಸ ರೂಪ್ಯಪೀತೇ । - ಸು.ವಿ.(೨/೨೪)

೨. ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದಿನೇ ದಿನೇಽಪ್ಯೇವಮೇವಾಮಾರಂ ಕರಿಷ್ಯಸೀತ್ಯರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

೩. ಚತುರಾಸನಾಯ ಚತುರಃ ಪುರಾಽಽಗಮಾನ್ ಪ್ರದದಾಮಾವನಿಮಿಷೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಭುಃ ।
ವಿನಿಹತ್ಯ ಹಿ ಶ್ರುತಿಮುಷಂ ಪುರಾತನಂ ವಪುಷೋರ್ದೃತಂ ಹಯಮುಖೇನ ಸದ್ರಿಪ್ತಮ್ ॥ -ಸು.ವಿ.(೮/೧೪)

೪. ವಿಧೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವಿರೋಧಿನಃ ತನ್ಮುಖಸ್ತವೇದಾಪಹಾರಿದೈತ್ಯಸ್ಯವಿಶಾಶಕೃತ್ ಆಗಮಾನಾಂ ವೇದಾನಾಂ ಹರ್ಷದಃ
। ದೈತ್ಯಾಪಹೃತಾನ್ ವೇದಾನಾನೀಯ ಪುನಃ ಪ್ರಚಾರಕರಣೇನ ತೇಜಾಂ ಹರ್ಷದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

೫. ತ್ವರಯಾ ಇತ್ಯುತೋ ಗಮನೇ ಸತಿ ಸ್ವಕಾಂತ್ಯಾ ಸಮುದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಶೋಭಾಂ ಜನಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ । - ವ್ಯಾ.

ಮೂಲಕ ಹರ್ಷನೀಡುವ, ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಳಯಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಶೋಭಿಸುವ, ಮೀನುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾದ, ಮತ್ಸ್ಯರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗುವವನಾಗಲಿ (ಮತ್ಸ್ಯಪಕ್ಷ).

ಸದಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಸದಾ ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ, ವಿಹಿತವಾದ ರಾಜಸೂಯಯಜ್ಞಾದಿ ಸತ್ಯಮಾನುಷ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಜರಾಸಂಧಾದಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ, ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಹರ್ಷಪ್ರದನಾದ, ಪುನಃ ಮರಳುತ್ತ ತನ್ನ ಗಮನದ ವೇಗದಿಂದ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಶೋಭೆ ನೀಡುವ, ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗುವವನಾಗಲಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮತ್ಸ್ಯರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿಂದ ೨೪ನೇ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ದೂತಾರಗಳ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಭುವನ'^೧ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜಲ ಎಂದೂ ಮನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವೈವಸ್ವತಮನು ಎಂದೂ ವಿಧಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದೂ ಅನಿಮಿಷ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ಸ್ಯ ಎಂದೂ ಆಗಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವೇದ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಭುವನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಲೋಕ ಎಂದೂ ಮನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರ ಎಂದೂ ವಿಧಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾದ ರಾಜಸೂಯಾದಿ ಸತ್ಯಮಾನುಷ್ಯಾನ ಎಂದೂ 'ಅನಿಮಿಷ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೇವತೆ ಎಂದೂ, ಆಗಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಗಮನ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ಕೂರ್ಮರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಃ ಭುಜಗದಿಕ್ಕರಿಭಾರಜಶೋಕಹೃತ್^೨

ಸುರಮನೋರಥಪೂರಣಕಾರಣಃ |

೧. 'ಭುವನಂ ಚಾಂಬುಲೋಕೇಷು' ಇತಿ ರತ್ನಮಾಲಾ |

- ವ್ಯಾ.

ಜೀವನಂ ಭುವನಂ ವನಮ್ |

- ಅಮರಕೋಶ.

೨. 'ಅನಿಮಿಷಶ್ಚಾನಿಮಿಷೌ ದ್ವಾವೇಶೌ ಸುರಮತ್ಸ್ಯಯೋಃ' ಇತಿ ರತ್ನಮಾಲಾ

- ವ್ಯಾ.

೩. ಅಮರೇಂದ್ರವೈರಿಭುಜದಂಡಮಂಡಲಪ್ರತಿಕರ್ಷಪುಷ್ಕರಪತದ್ಧರೋದ್ವೃತಿಃ |

ವಿದಧೇ ವರಾಹವಪುಷಾ ಮುನೋರ್ಮಿಮತ್ಸ್ಯ ತಿಸಿಂಧುಶಚ್ಚಪತಯಾಽಽಪ್ತರಕ್ಷಿಣಾ || - ಸು.ವಿ.(೮/೧೫)

ವೀಚಿಮದ್ವ್ಯಾತ್ಮಿಕೇ ಸಮುದ್ರೇ ಕೂರ್ಮತಯಾ | ಗರ್ಭಾಭಾವಜನನವೃದ್ಧಿಪರಿಣಾಮಾಪ್ತಯವಿಣಾಶಾಪ್ಯೋ

ರ್ಮಿಮತ್ಸ್ಯರೂಪಕ ಮಂದರಧಾರಿಣಿ ಲೋಕವಿಧಾರಕ ದೇವವರೇಣ್ಯ | - ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ (೬/೨)

ಸುರದಿತಿಜಸುಬಲವಿಲಿತಿತಮಂದರಧರ ಪರಕೂರ್ಮ ಹೇ ಭವ ಮಮ ಶರಣಮ್ | - ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ (೯/೬)

೪. ಭೂಭಾರಹರಣಾರ್ಥಮವರ್ತೀರ್ಣಸ್ಯಾ ಮೋಘಚಕ್ರಗದಾದ್ವಾಯುಧವತಃ ಒಹುಚಾರಂ ಒಹುತರಜರಾಸಂಧ-

ಸೇನಾಸಂಹಾರಂ ಕೃತವತಃ ಬಾಲ್ಯೇಽಪಿ ಗರ್ಯುಧರಣಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶತ್ರುಭಯಾದಿಹಾಗಮನಂ ನೇತಿ

ಸೂಚನಾಯ ವಿಶೇಷಣಪಂಚಕಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೧ ಸ್ವಮತವಾರಿನಿರ್ಧೇರ್ಮಥನೇ ಪಟು-

ಗಿರಿಧರೋಽರಿಧರೋಽಯಮಿಹಾಗತಃ ||೧೦೬||

ಆದಿಶೇಷನಿಗೂ ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಗೂ ಭೂಮಿ, ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭಾರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಶೋಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ದೇವತೆಗಳ ಅಮೃತಪಾನದ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಕಾರಣನಾದ, ತನಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಶ್ವೀರಸಮುದ್ರ ಮಥನದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ, ಮಂದರ ಪರ್ವತವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಈ ಕೂರ್ಮರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಈ ಶ್ವೀರಸಮುದ್ರಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದವನಾದನು (ಕೂರ್ಮಪಕ್ಷ).

ಶೇಷನಿಗೂ ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಗೂ ಭೂಭಾರಭೂತರಾದ ದೈತ್ಯರ ಸಂಹಾರದ ಮೂಲಕ ಶೋಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ, ದೇವತೆಗಳ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಕಾರಣವಾದ ಚಕ್ರಾದಿ ಆಯುಧಸಮೂಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ತನಗೆ ಸಮ್ಮತರಲ್ಲದ ದೈತ್ಯರೂಪದ ಸಮುದ್ರದ ಮಥನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ, ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿರುವನು. (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೂರ್ಮರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ^೧ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ^೨ಕೂರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿ-ಶೇಷನಿಗೂ, ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಗೂ ಆ ಭಾರ ಹೊರುವ ಶೋಕ ಪರಿಹಾರವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಕೂರ್ಮರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷಾಂಶ^೩.

೧. ಸ್ವಪ್ರಜ್ಞೇನ ಗಿರೀರ್ಧಾರಣಾಭಾವೇ ಮಥನಾಸಂಭವಾತ್ ಕೂರ್ಮ ಏವ ಮಥನೇ ನಿರ್ಮಥನೇ ಪಟುರಿತ್ಯಾಶಯಾತ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಆಯಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಇಹ ದ್ವಾರವತ್ಯಾಮಾಗತಃ ಭೂಭಾರಹರಣಾರ್ಥಮದೇರ್ಗಾಸ್ತಾಮೋಘಚಕ್ರಗದಾದ್ಯಾಯುಧವತಃ ಬಹುವಾರಂ ಬಹುತರಜರಾಸಂಧಸೇನಾಸಂಹಾರಂ ಕೃತವತಃ ಬಾಲ್ಯೇಽಪಿ ಗಿರ್ಯುಧರಣಸಮರ್ಥಸ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತು ಶತ್ರುಭಯಾದಿಹಾಗಮನಂ ನೇತಿ ಸೂಚನಾಯ ವಿಶೇಷಣಪಂಚಕಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಬಹುಭಾರವಶಾಪ್ತಲೇ ನಿಮಜ್ಜತಾಂ ಶೇಷದಿಗ್ಗಜಾಹೀನಾಮ್ ಆಧಾರತಯಾ ವಾಯುಕೂರ್ಮೇ ಆಂತರ್ಯಾದಿ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣಾವ್ಯಾಪಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಆಧಾತಿಭಾರಾದವಿಶತ್ ಸುಕಾಂಚನೋ ಗಿರಿಃ ಸ ಪಾತಾಲಮಥ ತ್ವಮೇವ |

ತಂ ಕಚ್ಚಪಾತ್ಯಾ ತ್ವಭೀಶಃ ಸ್ವಪ್ರಜ್ಞೇ ಹೃನನ್ಯಧಾರ್ಯಂ ಪುರುಲೀಲಯ್ಯವ ||

ಸು.ವಿ(೧೦/೧೧)

ಸುರಾಸುರಾಣಾಮುದ್ಧಂ ವಿಮಥತಾಂ ದಧಾರ ಪ್ರಜ್ಞೇನ ಗಿರಿಂ ಸ ಮಂದರಮ್ |

ವರಪ್ರದಾನಾದಪರೈರಧಾರ್ಯಂ ಹರತ್ಯ ಕೂರ್ಮೋ ಬೃಹದಂಡವೋಧಾ ||

ಸು.ವಿ(೩/೪೪)

ಛಿಭರ್ತ್ಯಂಡಂ ಹರಿಃ ಕೂರ್ಮಸ್ತಂಡೇ ಚಾಪ್ತದಕಂ ಮಹತ್ |

ಉದಕೇ ಕೂರ್ಮರೂಪ್ಯ ವಾಯುಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಃ ||

ವಾಯೋಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತೃ ಶೇಷಸ್ತು ಪೃಥಿವೀಮಿಮಾಮ್ |

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ ಭೂಭಾರಭೂತವಾದ ದೈತ್ಯವೃಂದವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆದಿಶೇಷನಿಗೂ, ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಗೂ ಭಾರ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷಾಂಶ^೧.

ವರಾಹರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸ್ವಪಶಗೋ ರಿಪುಭೀಷಣಚೇಷ್ಟಿತೋ

ವರವರಾಹತಯಾ ದವಕೃದ್ವಿಷಾಮ್ |

ಮಖಸಹಾಯಕೃತಿರ್ಧರಯಾಽರ್ಚಿತಃ

ಕಮಲಯಾಽಮಲಯಾಽಯಮಹೋ ವೃತಃ || ೧೭ ||

ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ತನ್ನ ಶತ್ರುವಾದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನಿಗೆ ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವರಾಹರೂಪದಿಂದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡಿದ, ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆನ್ನಿಸಿದ ಕುತಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ, ಭೂದೇವಿಯಿಂದ ಆರಾಧಿತನಾದ, ಈ ವರಾಹರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿರ್ಮಲಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿರುವನು. ಅದ್ಭುತ ! (ವರಾಹಪಕ್ಷ).

ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಗೋವುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಹುಲಿ, ಕಾಡುಕೋಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಭಯಂಕರವೆನ್ನಿಸುವ ನಡತೆಯ, ದೈತ್ಯರಿಗಿದ್ದ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ವರಗಳಿಂದ ಯಾದವರನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ, ರಾಜಸೂಯಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ, ಯೋಗ್ಯರಾದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಒದಗಿಸಿದಂತಹ, ಭೂದೇವಿಯಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ರುಗ್ಮೀನಿಯಿಂದ ವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿರುವನು. ಆಶ್ಚರ್ಯ ! (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವರಾಹರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

ಬಿಭರ್ತಿ ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಜಗದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ||

- ವೈಭವೇ (ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟ)

ಸ ವಿಷ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ವಾಯುರಂಡೋದಶೇ ಸ್ಥಿತಃ |

ವಿಷ್ಣುನಾ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ಧಾರಿತೋಽನಂತಧಾರಕಃ | ಇತಿ ಪ್ರಭಂಜನೇ |

- (ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟ)

೧. ಜಾತಃ ಕಂಪಧಾರ್ಥಾಯ ಭೂಭಾರೋತ್ತಾರಣಾಯ ಚ |

ಕೌರವಾಣಾಂ ವಿನಾಶಾಯ ದೈತ್ಯಾಣಾಂ ನಿರ್ಧನಾಯ ಚ ||

ಪಾಂಡವಾಣಾಂ ಹಿತಾರ್ಥಾಯ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಾಯ ಚ |

ಗೃಹಾಣಾರ್ಘ್ಯಂ ಮಯಾ ದತ್ತಂ ದೇವಣ್ಯಾ ಸಹಿತೋ ಪರೇ || - ಕೃಷ್ಣಾರ್ಘ್ಯಮಂತ್ರ.

- ಜಯಂತೀನಿರ್ಗಾಯ

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಾಣಾಂ ಯಾದವಾಣಾಂ ರುದ್ರಾದಿವರೋಽಕಿಂಚಿತ್ಕರ ಇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. 'ವರವರಾಹತಯಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವರಾಹಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, 'ವರವರ-ಅಹತ-ಯಾವವ-ಕೃತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ.

^೧ ನರಸಿಂಹರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

^೨ ಅರಿಹಿರಣ್ಯಕಸಂಕ್ಷಯಕಾರಕಂ

ನರಮೃಗಾಧಿಪಮದ್ಭುತಚೇಚ್ಚತಮ್ ।

^೩ ಅಘಕೃದಿಂದ್ರಕೃತಾರ್ಚನತೋಷಿತಂ

ಭಜ ಮನೋ ಽಜಮನೋಹರವಿಕ್ರಮಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ಶತ್ರುವಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿಗೆ ಅಳಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ, ಅದ್ಭುತಕಾರ್ಯದ, ^೧ವೃತ್ತಹತ್ಯಾ-ರೂಪವಾದ ಪಾಪವೆಸಗಿದ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ನರಸಿಂಹರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇ ! ಭಜಿಸು (ನರಸಿಂಹಪಕ್ಷ).

ಶತ್ರುಗಳ ಹಿರಣ್ಯಾದಿರೂಪ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ, ಅದ್ಭುತವಾದ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ತೋರಿದ, ಅಪರಾಧವೆಸಗಿದ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ಮನ್ಮಥನಿಗೂ ಮನೋಹರವಾದ ಗಮನವುಳ್ಳ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇ ! ಸೇವಿಸು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನರಸಿಂಹರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ನರಸಿಂಹ ವಿಷ ವಿದದಾರ ದಾರುಣಂ ಪ್ರತಿಘೋರಯೇ ನಖರಚಕ್ರತೇಜಸಾ ।

ಸ್ವರಿಪುಂ ಕ್ಷಣೇನ ಸರಸಃ ಸುರಕ್ರಮಂ ಪ್ರಥುಸ್ತ್ವಮಿಪ್ಪಜನಭೀತಿಭಂಜನಃ ॥

-ಸು.ವಿ.(೮/೧೬)

ನರಸಿಂಹಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಶ್ಚ ।

-ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.)

೨. ಅರಿಣಾಂ ಶತ್ರುಣಾಂ ದುರ್ಯೋಧನಾದೀಣಾಂ ಹಿರಣ್ಯಮೇವ ಸುವರ್ಣಮೇವ ಹಿರಣ್ಯಕಂ ತ್ವ ಸಂಕ್ಷಯಕಾರಕಂ ದುರ್ಯೋಧನಾದೀಣಾಂ ಸಂಪದ್ವಿನಾಶಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅಘಕೃತ್ ವೃತ್ತಹತ್ಯಾರೂಪಪಾಪಕೃತ್ ಇಂದ್ರಸೇನ ಕೃತಂ ಅರ್ಚನಂ ಭಜನಂ ತೇನ ತೋಷಿತಂ ವೃತ್ತಹತ್ಯಾ ದೋಷಪರಿಹಾರಾಯ ಇಂದ್ರೇಣ ನೈಸಿಂಹಾರ್ಚನಂ ಕೃತಮಿತಿ ಪುರಾಣೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

ಸ್ಮರಣಾತ್ ತು ನೈಸಿಂಹಸ್ಯ ಶಕ್ತೋ ಮುಕ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಧಾತ್ ।

ಹಿರಣ್ಯಕಪೃತಾಶ್ಚಾಪಿ ತಥೈವಾಪ್ಸರಾಣಾಂ ಗಣಾಃ ॥ -ಇತಿ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೋದ್ಭುತ ಭವಭಂಜನವಚನಮ್

೪. ಅಜಃ ಶಂಭೌ ವಿಪ್ಲುಧಾತ್ಮೋಃ ಕಾಮೇ ಭಾಗೇ ರಘೋಃ ಸುತೇ ಇತಿ ರತ್ನಮಾಲಾ

-ವ್ಯಾ.

೫. ವೃತ್ತಹತ್ಯಾದೋಷಪರಿಹಾರಾಯ ಇಂದ್ರೇಣ ನೈಸಿಂಹಾರ್ಚನಂ ಕೃತಮಿತಿ ಪುರಾಣೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. 'ಅಜಮನೋಹರವಿಕ್ರಮಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಜ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನರಸಿಂಹ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ವಾಮನರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ
ಬಲಹೃದಾರ್ತಿಹರೋಽನುಜನಿಃ ಪ್ರಭು-
ಬಲಿಪರಾಜಯಕೃಜ್ಜಯಕೃತ್ ಸತಾಮ್ |
ಅವನಿಜಾತಪಲಾಶಸುದಂಡದೃಕ್^೧
ಭುವನಪಾವನಪಾದಸರೋರುಹಃ || ೧೯ ||

ಬಲನಾಮಕ ಅಸುರನನ್ನು ಸದೆಬಡಿದ, ಇಂದ್ರನ ನೋವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ, ಇಂದ್ರನಿಗೆ ತಮ್ಮನಾದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಪರಾಜಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ, ಪಲಾಶದ ದಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಲೋಕಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಪಾದತೊಳೆದ ನೀರಿನಿಂದ ಪಾವನಗೊಳಿಸಿದ ಪಾದಕಮಲದ, ವಾಮನ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಾಗಿರುವನು (ವಾಮನಪಕ್ಷ).

ಬಲರಾಮನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ನೋವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ, ಅವನಿಗೆ ಅನುಜನಾದ, ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ಕಂಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಾಭವವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ, ಸಜ್ಜನರಾದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಜಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ದಂಡಿಸಿದ, ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ, ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ, ಭುವನಪಾವನವಾದ ಪಾದಕಮಲದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವನು (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಾಮನರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. 'ಬಲ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಮನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲ ಎಂಬ ಅಸುರನೆಂದು, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮ ಎಂದೂ, 'ಬಲಿಪರಾಭವಕೃತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಮನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದ ಎಂದೂ 'ಅವನಿಜಾತಪಲಾಶಸುದಂಡದೃಕ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಮನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿ ವಟುರೂಪದಲ್ಲಿ

೧. ಅತಿ ವಾಮನೋ ಲಲಿತಲಾಲ್ಯವಾಗಯಂ ಪ್ರತಿಭಾಬಲೇನ ಕೃತದೃತ್ಯಕೌತುಕಃ |

ಉಪಧೇರಧಃಕೃತಬಲೀಂದ್ರಶಾತ್ರವಃ ಸ್ವಜನಾಯ ಕೇವಲಮದಾತ್ ಪರಂ ಪದಮ್ || -ಸು.ವಿ.(೮/೧೭)

ವಾಮನರೂಪೋಽತಿ ಅಧಃಕೃತಬಲಿನಾಮಶಾಸುರಃ ಸ್ವಜನಾಯ ಇಂದ್ರಾಯ ಪದಮದಾತ್ || -ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.)

೨. ಶಾಪಾರೂಪಾದ್ವಂಡಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭೂಮಿಜಾತ್ಯು ಪಲಾಶದಂಡ್ಯ ಮುಖ್ಯತೋ ಧಾರ್ಯತ್ವಾದವನಿಜಾತೇ-
ತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಭುವನಾನಿ ಲೋಕಾನ್ ಸ್ವಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಲನೋದಕೇನ ಪಾವಯತೀತಿ ಭುವನಪಾವನಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಪಲಾಶದಂಡವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ದಂಡಿಸಿದ್ದ ಎಂದೂ, 'ಭುವನಪಾವನ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಮನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲೋಕಪಾವನ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭುವನವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

೩. ತಲೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಾದಗಳ ಬಳಿ ಕುಳಿತ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಭುವನಪಾವನಪಾದಸರೋರುಹಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಪರಶುರಾಮರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಯುಧಿ ಸಹಸ್ರಕರೋರ್ಜಿತಬಾಣಹೃ-

ತರಶುರರ್ಜುನಸತ್ಯತಿದಾಯಕಃ |

ಕುಭರಸಂಹರಣೋಗ್ರರಣಾಗ್ರಣೇ-

ದ್ವಿಜಭವೋಽಜಭವೋನ್ನತಿದಾಯಕಃ || ೨೦ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕೈಗಳ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ತುಂಡರಿಸಿದ^೧ ಪರಶುರಾಮನು, ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಿನಾಶವನ್ನು

೧. ಶಿರೋದೇಶಃ ಸ್ವಿತದುರ್ಯೋಧನಂ ತೃಷ್ಣಾ ಪಾದಯೋಃ ಸಮೀಪೇ ಸ್ವಿತ್ತ್ವೇನಾರ್ಜುನಸ್ಯ ರಕ್ಷಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಕಥಯಂತ್ಯಮುಂ ಪರಶುಭಾಸಮಾನಗೋಹತಮರ್ತ್ಯದೇವತಮಸಂ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ |

ಜಗಾಂ ಹಿತಂ ಹರಿಮಿವಾವರಂ ಹರಿಂ ಗುರುಶಕ್ತಿತಾಪವರಾನ್ವಯೋದ್ರವಮ್ || - ಸು.ವಿ. (೮/೧೮)

ಅಮುಂ ಮಹಾಶಕ್ತೀಶ್ವಾವರಸ್ಯ ಭೃಗೋರನ್ವಯೋದ್ರವಂ ತ್ರೀರಾಮಂ ಕಥಯಂತಿ | ತ್ರಿಲೋಕಗುರೋಃ ಶಕ್ತಿತಾಪವರಸ್ಯ ಚ ತ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಂ ಹರಿಮಿವ ಅರ್ಹಮಿವ | ಪರಶುರೇವ ಭಾಸಮಾನರಕ್ಷಿರಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯದೇವಾ ರಾಜಾನ ವಿವ ತಮಃ | ಪರಾಃ ಶುಭಾಶ್ವಾಸಮಾನಾಶ್ಚ ಗಾವೋ ವಾಚಃ | ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ದೇವಾನಾಂ ತಮಸ್ತ್ವಜ್ಞಾನಮ್ || - ಸು.ವಿ. (೮/೧೮) (ಭಾ.ಪ್ರ.)

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಅಜಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಭವತೀತ್ಯಜಭವಃ ಶಿವಪ್ರಾಣೋನ್ನತಿದಾಯಕಃ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಯಾಂ ಶ್ವಪ್ತಪ್ರದಃ |

ತ್ವಾಮಾರಾಧ್ಯ ತಥಾ ಶಂಭೋ ಗೃಹೀಷ್ಯಾಮಿ ವರಂ ಸದಾ |

ದ್ವಾಪರಾದೌ ಯುಗೇ ಭೂತ್ವಾ ಕಲಯಾ ಮಾನುಷಾದಿಮ ||

ಸ್ವಾಗಮೈಃ ಕಲಿಕೃತ್ಸ್ವಂ ಚ ಜಗಾನ್ ಮದ್ವಿಮುಪಾನ್ ಕುರು |

ಮಾಂ ಚ ಗೋಪಯ ಯೇನ ಸ್ಯಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರೇಮೋತ್ತರಾರಥಾ || - ಪದ್ಮಪುರಾಣ (೭೧/೧೦೬, ೧೦೭)

ಅಜಭವಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಯೋಃ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾ ನತಯಃ ಸ್ವಚರಣನಮಸ್ಕಾರಾಃ ತಾಸಾಂ ಪ್ರದಾಯಕಃ ದೇವಕೀ-
ಗರ್ಭಮಾರಭ್ಯ ಅವತಾರಸ್ಯ ಸಮಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಕ್ಷಣೇ ಕ್ಷಣೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾಕ್ರಮದರ್ಶನೇನ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಯೋಃ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಮಸ್ಕಾರೇಣೈವ ಕಾಲೋ ಗತ ಇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. "ಶಿವಾವಿಲಕ್ಷಣದಾತಾ" ಇತಿ ಪರಶುರಾಮನಾಮಸು ಪಾಠಾತ್ |

ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವವಹ್ನುನಾಮಸ್ಯೋಕ್ತ ಉತ್ತರಖಂಡ - (೭೧/೨೧೦)

೫. ಭಾಣಾನ್ ಭಿತ್ತಾ ಅಂತಃ ತಸ್ಯಾಪಿ ಖಂಡನಂ ಕೃತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಉಂಟುಮಾಡಿದ; ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಿಕ್ಷತ್ರಿಯರ ವಿನಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿದ; ಉಗ್ರವಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾದ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ; ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೆ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದ (ಪರಶುರಾಮಪಕ್ಷ).

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕೈಗಳ ಬಾಣಾಸುರನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿಯಂತೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ, 'ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ರಾಜ್ಯನೀಡಿದ, ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಉಗ್ರಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಶಿವನಿಗೆ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೆ ತನ್ನ ಚರಣಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡಿದ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ. : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಶುರಾಮರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಪರಶುರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಸಹಸ್ರಕರೆ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಣಾಸುರ ಎಂದೂ, ಪರಶುರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಜುನ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೀಮಾನುಜ ಅರ್ಜುನ ಎಂದೂ, ಪರಶುರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿಜಭವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಉಂಟುಮಾಡಿದ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ಶ್ರೀರಾಮರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಅಹಿಮಕಾಂತಿಮತಃ ಕಲಯಾ ಕುಲಂ

ವೃತನುತಾಧಿಕಭೂಷಿತಮಂಜಸಾ |

ಅಭಯಮನ್ಯದಶಾಸ್ತ್ರಸುಖಿಂಧನಃ

²ಕ್ಷಿತಿ ಸುತಾತಿ ಸುತಾಪಭಿದಾಕೃತಿಃ || ೨೧ ||

ಉಷ್ಣಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯನ ವಂಶವನ್ನು ತನ್ನ ಅವತಾರದಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಭೂಷಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ, ಶತ್ರುವಾದ ದಶಶಿರ ರಾವಣನ ವಿನಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಭೂಮಿಜೆಯಾದ ಜಾನಕಿಯ ಅತಿಶಯವಾದ ಮಹಾತಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮನು

೧. ತ್ರಿಜಪಕೃತ್ತಃ ಕತ್ತಿಯೈಃ ಸಹ ಕೃತಸಂಗರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಪೂರ್ವ ಪ್ರಣತಾರ್ಜುನಾಭ್ಯುದಯೇ ಹೇತುರಿತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಾಭ್ಯುದಯಸ್ಥಾತ ಕ್ಷಿತಿಪದೇನ ಸ್ವಪ್ನಕರಣಾನ್ವ ಪೌನರುಕ್ತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಭಕ್ತತ್ವಾದಪರಾದಿನಮುಖಿ ತಮಹತ್ವಾ ನೃತ್ಯವ್ಯಾಜೇನ ಶಿರಸಿ ಕೃತ್ವಪಾದಲಾಂಛನೈಃ ಕಾಲಿಯಣಾಗಂ ಗರುಡಭಯರಹಿತಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಪ್ರೇಷಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ 'ಅಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದನು (ರಾಮಪಕ್ಷ).

೧. ಕರುಣಾಕರಃ ಸ ಮರುದೇವಮೋದದೋ ಭಗವಾನ್ ಪುರಾಹಿತರಾನ್ತಯೇಽಭವತ್ |
 ಪತವಾನ್ ದಿಶೋ ದಶರಥೋಽಗ್ರಸಂಪದೋ ಜನಶೋ ಬಭೂವ ಭುವಿ ಯಸ್ಯ ಪೈರಿಹಾ ||
 ಭುಜಗೇಶ್ವರೋಽಪಿ ಭುವನೇಶ್ವರಶ್ಚಯಃ ಸಮಜನ್ಯಥಾರಿದರಜನ್ಯ ಭುವ್ಯಭೂತ್ |
 ತಮಮುಷ್ಯ ಕಾಂಕಿವಿಜಿತೇಂದುಮಗ್ರಜಂ ರಮಣೀಯಮಾಹುರಿಹ ರಾಮನಾಮಕಮ್ ||
 ಜನಕೇನ ಸೋಽಥ ವಿರಹಾಸಹಿಷ್ಣುನಾ ಮುಹುರೀಕ್ಷಿತೋ ವನಮನೀಯತ ಪ್ರಭುಃ |
 ಚತೇನ ದುಷ್ಪಜನತಸ್ತಪ್ತನಾ ತತ ಆಸುರೀಂ ನಿಶಿಚರೀಂ ಜಘಾನ ಸಃ ||
 ಮುನುಷಪ್ರತಂತುಕೃತವೈರಬಂಧನಂ ಕಟುಕೇಶ್ವರಿಪ್ರಪದಮುಖ್ಯದುರ್ಜನಮ್ |
 ಕ್ಷವಯಂತಮುದ್ಯತಸುಬಾಹುಮಾಹವೇ ತಮಥಾಭ್ಯನಂದದಮರಾದಿಸದ್ಗೋ ||
 ಸ ವಗೇ ವಿಶಸ್ತರಗುಣಸ್ವರದ್ವಿಜೇ ಸ್ಫುರಿತೇ ಚರಣ್ ಸಕಲಗೋರುಲಶ್ಚಯಃ |
 ಇತಕಾಮತಾಪಸರಾದ್ರ್ವಧೀಗಿರಃ ಪ್ರತಿಲಾಲಯನ್ನರಮತ್ಪ್ರಪ ಸುಂದರೀಃ ||
 ಸಹಜಾನ್ವಿತಃ ಸಕಲಮಿತ್ರಸಂಯುತೋ ಮಧುರಾಂ ಪುರೀಂ ಜನಾವಲಭಾಂ ಗತಃ |
 ಪ್ರವಿಶನ್ನಿಮಾಂ ಸ ಜಗದೇಕಸುಂದರೋ ನರನಾರ್ಯುದಾರನಯನೋತ್ಪನ್ನೋಽಭವತ್ ||
 ಅಥ ಖಂಡಿತೇಶ್ವರಧನುಃ ಸ ಲೀಲಯಾ ಕ್ಷುತಿಶೋಗ್ರಸೇನೈವಪ್ರತ್ಯಪೌರುಷಃ |
 ಸಮುಪಾಸ್ಯ ವಿಪ್ರಗುರುಮಟ್ಟಭೂಗುರುಃ ಸ್ವಜನಾನಮೋದಯದಮೇಯತೇಜಾ ||
 ಕಮಲಾಮಯಂ ಕಮಲಪತ್ರಲೋಚನಾಂ ಭುವಮಾಗತಾಂ ನೃಪಸುತಾಂ ಗೃಹೀತವಾನ್ |
 ನಿಜಲೀಲಯಾ ವಿಜಿತರಾಜಶಾತ್ರವೋ ಮುರಮಾಪದಾಪ್ಯ ಪುರಮಬ್ಧಿರ್ದುರ್ಗಮಮ್ ||
 ಸ ಜಗಾಮ ಮಾತೃಜನತುಷ್ಠಯೇ ಕಿಂ ತ್ವರಿತೋಽವನಂ ವಿದಧದೀಪ್ತಿಸಂ ಸಹಾಮ್ |
 ಸಹ ಭಾರ್ಯಯಾಽಪಿ ಶುಭಯಾ ಮಹಾಜಯದ್ವಜಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಸುಹೃದಾ ವಿನಾಸಮುರಾ ||
 ಸಮುತೇತವರ್ತಪ್ರದೋಗದುರ್ಗಮಃ ಖರದೂಷಣಾದಿರುಜನದ್ವಿಷೋ ಬಹೂನ |
 ಸ ನಿಜತ್ವ ವಿಶ್ವಭಯದಂ ಸುದುಸಜ್ಜಂ ನರಕಂ ಮಹಾತಮ ಉಪಾನಯತ್ಕೃಮಾತ್ ||
 ರುಚಿರಾಶ್ರಮಾಜರಚಿತಾಗ್ರತೇಜಾ ಪ್ರಿಯಯಾ ಪ್ರಿಯೋ ಭುವನಮಾನ್ಯಯಾ ಸಮಮ್ |
 ಭೃತಮಾತುಲೀಕೃತಮದಪ್ರಮಾದವತುರ್ದಶಾರಿಹಾತಹೃದವಾಪ ಧಾಮ ಸಃ ||
 ಹರಿತಾಮಧೀಶನರದೇವಮಂಡಲಂ ದಶಕಂ ವಿಜಕ್ತ ಪರಭೀಷಣಂ ಮುಹುಃ |
 ಸ್ಫುರಿತಾಮಿಹ ಪ್ರಿಯತಮಾಂ ನಿಜಪ್ರಿಯಂ ಭಗವಾನುಪೈಕ್ಷತ ಹರಂತಮಪ್ರಿಯಮ್ ||
 ಅಭವಂದಿತಃ ಪವನನಂದನಾದಿಭಿಃ ಸ ಕದಾಚಿದಿಂದ್ರಸುತವರ್ಧತೋ ಗಮಾ |
 ನಿಜರಾಜ್ಯಮಾತ್ಮದಯಿತಾಯ ದತ್ತವಾನ್ ಹರಿಸೂನದೇ ಹತವಿಪಕ್ಷಮುಕ್ತಮಮ್ ||
 ಮುದಮಾಪ್ಯ ತತ್ವ ದಯಿತೋರುವಾರ್ತಯಾ ಮಧುಹಾ ಮರುತುತಮುಖಪ್ರವೃತ್ತಯಾ |
 ಹರಿತಿಗೃಚಕ್ರಲಪಿತೋಽಬ್ಧಿಮಧ್ಯಗಂ ಪ್ರಯಯೌ ಸ ಪುಣ್ಯಜನಸೇವಿತಂ ಪುರಮ್ ||
 ಪ್ರಭುಕುಂಭಕರ್ಣಗಜರಾಜಮುದ್ಧತಂ ಸಹೋದರಂ ಸವಿಬುಧೇಂದ್ರಶಾತ್ರವಮ್ |
 ಧರಣೀಭರಂ ಪೃಥುಲಚಕ್ರಮಕ್ಷುಣೋನ್ನಿಶಿತೇಪುಚಕ್ರಕೃತವಿಕ್ರಮಃ ಪ್ರಭುಃ ||
 ಅಥ ಭಾರ್ಯಯಾ ಹುತವಹಂ ಪ್ರವಿಷ್ಠಯಾ ಸಹಿತಃ ಸಹೋದರಪುರಪರೈರಪಿ |
 ಅಯಮಾಪ್ಯ ಧಾಮ ಚರಿದುಷ್ಪಥಃ ಸಹಾಂ ನಿಜಮೂಲರೂಪಪರಮೈಕ್ಯಮೇಯಿವಾನ್ ||-ಸು.ವಿ.(೮/೧೯-೩೪)
 ಸಮಸೂನಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಮೋದದಃ ಪೂರ್ವಮಹಿಮಕರಾನ್ತಯೇಽಭವತ್ ಶ್ರೀರಾಮಃ | ಯಸ್ಯ ಜನಶೋ
 ದಶರಥಃ | ಸ ಹಿಮಕರಾನ್ತಯೇಽಭವತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ | ಯಸ್ಯ ರಥೋ ದಶ ದಿಶೋ ಪತವಾನ್ | ಅಗ್ನ್ಯಾಣಾಂ
 ಸಂಪದಾಂ ಜನಶೋ ಬಭೂವ || -ಸು.ವಿ.(೮/೧೯)(ಭಾ.ಪ್ರ.)
 ಅಥ ಶಂಖಚಕ್ರಜನ್ಯ ಭರತಶುಭೃತ್ಪ್ರೇತೇನ ಅರೀಣಾಂ ಭಯಜನ್ಯ ಚ | ತಮಮುಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾನ್ಯಾಗ್ರಜಂ
 ಶ್ರೀರಾಮಮಾಹುಃ | ಅಮುಷ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಚ | -ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.-೮/೨೦)
 ತಪ್ತನಾ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೇಣ ವನಮನೀಯತ | ಜನಕೇನ ಮುಹುರಾದೃತಃ | ಜನಕೇನಾನೀಯತ | ದುಷ್ಪಜನೋ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕ್ಷಿತಿಸುತನಾದ ನರಕಾಸುರನಿಗೆ ಅತಿಶಯ ಕ್ಲೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶಿರಶ್ಚೇದಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ; ಶತ್ರುಗಳ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಯುಧವಾದ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ; ಹೆಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸುವ ಮೂಲಕ ಹಿಂಸೆಪಡಿಸಿ ಕಾಳೀಯಸರ್ಪವನ್ನು ತೇಜೋಹೀನವನ್ನಾಗಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ, ಹಾಗೂ ಅವನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಯರಹಿತನನ್ನಾಗಿಸಿದ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೩ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಶ್ರೀರಾಮರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೧. ರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅಹಿಮಕಾಂತಿಮತಃ ಕುಲಂ' ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅಹಿಂ-ಅಕಾಂತಿಂ-ಅತಃ' ಎಂದೂ, ರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯ-ದಶಾನ್ಯ-ಸುಖಂಡನಃ' ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯ-ದಶಾ-ಅಸಿ-ಅಸು-ಖಂಡನಃ' ಎಂದೂ, ರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕ್ಷಿತಿ-ಸುತಾ-ಅತಿ-ಸುತಾಪ-ಭಿತ್-ಆಕೃತಿಃ' ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕ್ಷಿತಿಸುತ-ಅತಿಸುತಾಪ-ಭಿದಾ-ಕೃತಿಃ' ಎಂದೂ ಅನ್ವಯ.

೨. 'ಕ್ಷಿತಿಸುತಾತಿಸುತಾಪಭಿದಾಕೃತಿಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರಾಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಸುತೆಯಾದ ಸೀತೆಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸುತಾಪಗಳನ್ನು ಲೋಕಮೋಹನಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತ ಅವುಗಳಿಂದ ರಾಮನು ದುಃಖೀ ಎಂಬ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದೆ.

೪. 'ಕ್ಷಿತಿಸುತಾತಿಸುತಾಪಭಿದಾಕೃತಿಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವರ ಭಾರ ಹಾಗೂ ಅನಂಗತ್ವರೂಪ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಹ ಇದೆ.

೫. ಗರುಡನ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ರಮಣಕದ್ವೀಪವನ್ನು ತೊರೆದು ಸೌಭರಿಮುನಿಗಳ ಶಾಪದಿಂದ ಗರುಡನಿಗೆ ಅಗಮ್ಯವೆನಿಸಿದ್ದ ಯಮುನೆಯ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳೀಯಸರ್ಪವು ನೆಲೆಸಿದ್ದಿತು; ಭಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೇ ಅವನ ತಲೆಯ

ಮಾರೀಚಾದಿಃ ಕಂಞಃ | ನಿಶಿಚರೀಂ ತಾಟಕಾಂ ಪೂತಾಂ ಚ |

-ಸು.೩ (ಭಾ.ಪ್ರ.೮/೨೧)

೧. ಯದ್ವಾ ಕ್ಷಿತಿಸುತಾರ್ಥಂ ಸೀತಾರ್ಥಂ ಯೇ ಅತಿಸುತಾಪಾಃ ಲೋಕಮೋಹನಾರ್ಥಂ ಸ್ವಕೃತಸಂತಾಪಾಃ ತ ವಿವ ಸುತಾಪಾಃ ಸುಖಿಕರಾಸ್ತಾಪಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ತೈಃ ಸಾಧನೈಃ ಭಿದಾಯಾಃ ರಾಮೋ ದುಃಖೇತಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ್ಯೈಃ ಕೃತಿಃ ಕರಣಂ ಯಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಅಥವಾ ಕ್ಷಿತಿಶ್ಚ ಸುತಶ್ಚ ತಯೋಃ ಪೃಥ್ವೀಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಯೋಃ ಅತಿಸುತಾಪೌ ಭಾರದೇಹಾಭಾವನಮಿತ್ಯೌ ಕ್ಲೇಶೌ ಭಿನತ್ತೀತಿ ಕ್ಷಿತಿಸುತಾತಿಸುತಾಪಭಿತ್ ಆಕೃತಿಯಸ್ಯ ಸಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಗರುಡಭಯಾದ್ರಮಣಕದ್ವೀಪಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಸೌಭರಿಶಾಪಾತ್ ಗರುಡಾಗಮ್ಯಯಮುನಾಪ್ರದಂ ಕಾಲೀಯನಾಗಃ ಸ್ತುತ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕೇ ವಾರ್ತಾ | ಭಕ್ತತ್ವಾದಪರಾಧಿನಮಪಿ ತಮಹತ್ವಾ ನೃತ್ಯವ್ಯಾಜೇನ ಶಿರಸಿ ಕೃತ್ವತ್ವಪಾದಲಾಂಭನೈಃ ಕಾಲೀಯನಾಗಂ ಗರುಡಭಯರಹಿತಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಪ್ರೇಷಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪಾದಲಾಂಛನವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಗರುಡಭಯರಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವಿವಕ್ಷಿತ.

ಯಾದವಕೃಷ್ಣರೂಪ-ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

^೧ರುಚಿರಭಾರತಪುಣ್ಯಕಥೋದಯ:

^೨ಶುಕಸುಭಾಷಣತೋಷಣಕಾರಣಃ |

ವಿಮಲಧರ್ಮಶುಭಸ್ಥಿತಿಕ್ಕೃತ್ಯ ತಾ-

ವಯಮಸೌ ಯಮಸೌಹೃದಕೃತ್ವಾಣಾಮ್ || ೨೨ ||

ಭರತವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ರೋಚಕವಾದ ಪುಣ್ಯಕಥಾರೂಪದ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ, ಗಿಳಿಯಂತೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ನುಡಿಯುವುದನ್ನೇ ಸಂತೋಷದ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನರರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಉತ್ತಮರಾಜ್ಯಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ, ಯಮಳರಾದ ನಕುಲಸಹದೇವರಿಗೆ ಸೌಮನಸ್ಯ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು (^೩ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ). ರೋಚಕವಾದ ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ಪುಣ್ಯಕಥೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ, ಶುಕಮುನಿಯ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನೇ ಸಂತೋಷದ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಶುಭಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ, ಈ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯಮನೊಂದಿಗೆ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿರುವನು (ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ವಿ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಯಾದವಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಹಾಗೂ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ರುಚಿರಭಾರತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಕಥೆಯಾದ ಗೀತೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದವನೆಂದೂ, ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೋಚಕವಾದ ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದವನೆಂದೂ; 'ಶುಕ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗಿಳಿ ಎಂದೂ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶುಕಮುನಿ ಎಂದೂ; 'ವಿಮಲಧರ್ಮ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ

೧. ರುಚಿರಭಾರತಪುಣ್ಯಕಥಾ ಮಹಾಭಾರತಪುಣ್ಯಕಥಾ ತ್ವಾ ಉದಯೋ ಯಷ್ಠಾತ್ ಲಕ್ಷಪರಿಮಿತಮಹಾಭಾರತಾ-
ಖ್ಯಗ್ರಂಥಕೃದಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶುಕಸ್ಯ ಶುಕಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಸುಭಾಷಣಮೇವ ತೋಷಣಕಾರಣಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಇದಾನೀಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಚ ಕಥಾಂ ಶ್ರೀಷ್ಠೋಕ್ತಾ ವರ್ಣಯತಿ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಪುತ್ರತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಭವ್ಯಾಯವೀಚಕಶುಕವಾಕ್ಯೇನ ತುಷ್ಯನಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಎಂದೂ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಾದಿ ಶುಭಧರ್ಮಗಳು^೧ ಎಂದೂ, ಯಾದವಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಯಮ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಮಳರಾದ ನಕುಲಸಹದೇವರೆಂದೂ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯಾದ ಯಮ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. ಈಗಾಗಲೇ ೧೩ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸದೇ ಇದ್ದ ಅಪೂರ್ವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

^೨ಬುದ್ಧರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಭುವಿ ತಥಾಗತ ಏಷ ಯಥಾಽಂಬರಂ

ಸ್ವಧಿತೋ ನವಮಾಕೃತಿರಾತ್ಮನಃ |

ಸಕಲವಿತ್ ಖಿಲಸಂಚಯವಂಚಕಃ

ಸ್ವಮುತಿದೋ ಮುತಿದೋಷಹರೋಽಸು ನಃ || ೨೩ ||

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗಗನದಂತೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು; ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ದಶಾವತಾರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಅವತಾರನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ತ್ರಿಪುರಾಸುರ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯಸಮೂಹಕ್ಕೆ ವಂಚಕನಾದ, ಅವರಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಾನು ರಚಿಸಿದ ಬೌದ್ಧಾಗಮದ ಮೂಲಕ ನೀಡಿದ ಬುದ್ಧನು^೩ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನಾಗಲಿ (ಬುದ್ಧಪಕ್ಷ).

ಆಕಾಶದಂತೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದವನೂ, ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನೂ, ತನ್ನ ಮೂಲಮೂರ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲದೆ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೂ,

೧. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸೋಕ್ತಧರ್ಮಮಾಚರಣಾಂ ಯಮಭಯಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ | ಪ್ರಾಗ್ನುಕೃತ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಕಥಾಽತ್ರ ವರ್ಣಿತೇತಿ ನ ಪುನರುಕ್ತೀತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಹಿ ವಾಮನೋ ಲಲಿತಬಾಲ್ಯವಾನಯಂ ಪ್ರತಿಭಾಬಲೇನ ಕೃತದೈತ್ಯಕೌತುಕಃ |

ಉಪಧೇರಧಗೃತಽಬಲೀಂದ್ರಶಾತ್ರವಃ ಸ್ವಜನಾಯ ಕೀವಲಮದಾತ್ ಪರಂ ಪದಮ್ || -ಸು.ವಿ.(೮/೧೭)

ಬುದ್ಧರೂಪೋ ವಾಮನೋಽಲಶರೀರೋ ಭೂತ್ವಾ ಜನಸ್ಯ ಪುತ್ರತಾಂ ಪ್ರಕಾತ್ಯ ಅಧಗೃತಽಬಲವದ್ಧುರಃ ಸ್ವಜನಾಯೈವ ಮೋಕ್ಷಮದಾತ್ | -ಸು.ವಿ.(ಭಾ.ಪ್ರ.)

ಮಹಿದಾಸಪೂಜ್ಯಚರಣೋ ದ್ವಿಜಾದಭೂದ್ವಿದಿತಾತ್ ಸ ವಿಪ್ಲಯಶೋಕಮಲಾತ್ಮನಃ |

ಇಹ ಯೋ ದಧೇ ಜಗತಿ ಪಾಪಶಾಂತಯೇ ಒಹುಧಾಮುಖೇತಿಮತಿರೀಪ್ತಗೋಷ್ಠಿಮ್ || -ಸು.ವಿ.(೮/೩೫)

೩. 'ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸುಗತೋ ಬುದ್ಧೋ ಧರ್ಮರಾಜಸ್ತಥಾಗತಃ' ಇತ್ಯಮರಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ಖಿಲಸಂಚಯಕ್ಕೆ ವಂಚಕನೂ, ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುವವನೂ, ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮಗೆ ಅಜ್ಞಾನರೂಪದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನಾಗಲಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

ಎ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬುದ್ಧರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧರೂಪವನ್ನು ಒಂಭತ್ತನೆಯದು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಬಲರಾಮನನ್ನು ದಶಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಗಣಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೩. 'ತಥಾಗತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೂಲರೂಪದಂತೆಯೇ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದವನು ಎಂದೂ, 'ಸ್ವವಿತ್-ಇತಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಎಂದೂ 'ಸ್ವ-ವಿದಿತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತಜನರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನು ಎಂದೂ, 'ನವಮಾಕೃತಿಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ರೂಪ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನವಮಾಕೃತಿಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂಲರೂಪಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗದ ರೂಪ ಎಂದೂ, 'ಸ್ವಮತಿಡಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸುಷ್ಕ ಅಮತಿಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಞಾನ ನೀಡುವವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕಲ್ಪಿರೂಪ-ಕೃಷ್ಣರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆ

ವಿತತ ವಿಷ್ಣುಯಶೋಜನನಾಂಜಸಾ

ಕೃತಯುಗೋನ್ನತಿದಾತೃಕರೋರ್ಜಿತ |

ದ್ವಿಸುಹೃತ್ಕಲಿಕಾನನದೈನ್ಯಹೇ-

ತಸ್ತಿದರಾಸಿ ಧರಾಭಯಕಾರಕಃ || ೨೪ ||

ಎಲೈ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದವನೇ ! ವಿಷ್ಣುಯಶಸ್ ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ಅವತರಿಸಿದವನೇ ! ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೃತಯುಗಕ್ಕೆ ಶೈಷ್ಠ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವವನೇ ! ಉನ್ನತಿನೀಡುವಂತಹ ಹಸ್ತದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನೇ ! ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಶೋಭನಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಕಲಿ ಎಂಬ ಕಾಡಿನ ದೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನೇ ! ನೀನು ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಯ ನೀಡುವವನಾಗಿರುವಿ (ಕಲ್ಪಪಕ್ಷ).

೧. ಸ್ವಹೃದೇನ ಮ್ಲೇಚ್ಛಾನ್ ಹತ್ವಾ ಕೃತಯುಗದ್ಯ ಸದ್ವರ್ತವೃತ್ತನೇನ ಶೈಷ್ಠ್ಯದಾಯಕೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸತ್ಯಪ್ರವರ್ತಕೋ ದೇವದ್ವಿಜದೀರ್ಘಾಕ್ಷುಧಾವಹಃ |

ಅನಂತವೃರ್ಣಯಾಗೃಕೇಶಮಪೂರ್ಣಾಖಿಲದ್ವಿಜ ||

- ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವಹೃದ್ರಾಮಸ್ಮೋಕ್ತ, ಉತ್ತರಖಂಡ (೭೧/೨೮೧, ೨೮೨)

ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೇ ! ವಕ್ರತ್ವಾದಿದೋಷವಿರದ ನೊಗದಂತೆ ಉನ್ನತಿರೂಪದ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ ಕೈಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನೇ ! ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಖನಾದ ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನೇ ! ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ದೈನ್ಯಹುಟ್ಟಿಸುವ ನಂದಕ ಎಂಬ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನೇ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ! ನೀನು ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಯನೀಡುವವನಾಗಿರುವಿ (ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ).

೩ : ೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಲ್ಪಿರೂಪದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. 'ವಿಷ್ಣುಯಶಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಯಶಃ ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂದೂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೀರ್ತಿ ಎಂದೂ, 'ಕೃತಯುಗ-ಉನ್ನತಿ-ದಾತೃ-ಕರ-ಊರ್ಜಿತ' ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಕೃತ-ಯುಗ-ಉನ್ನತಿ-ದಾತೃ-ಕರ-ಊರ್ಜಿತ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿಜ-ಸು-ಹೃತ್-ಕಲಿ-ಕಾನನ-ದೈನ್ಯ-ಹೇತು-ಅಸಿ-ಧರಾ-ಅಸಿ-ಧರಾಭಯ-ಕಾರಕಃ' ಎಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿಜ-ಸುಹೃತ್-ಕಲಿಕಾ-ಆನನ-ದೈನ್ಯಹೇತ್ವಸಿಧರ-ಅಸಿ-ಧರಾಭಯಕಾರಕಃ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಯ ಸಮಾಪ್ತಿ

ಇತ್ಯಂ ಸರಸಸಲ್ಲಾಪೈಃ ಸಂಸ್ತುವಂತಃ ಸತಾಂಪತಿಮ್ |

ಪ್ರತ್ಯಹಂ ತತ್ಪದಾಂಘೋಜಮೀಕ್ಷಮಾಣಾ ವಸಂತಿ ತೇ || ೨೫ ||

ಹೀಗೆ ಸರಸೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜನರ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಅವನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಆ ಮುನಿಜನರು ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದರು.

ದ್ವಾರಾವತಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಇಹಾಖಿಲೈಶ್ವರ್ಯಸುಭೋಗವೃದ್ಧೇಃ

ಪರತ್ರ ನಿಶ್ರೇಯಸಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ |

ಮಹಃ ಪರಂ ದ್ವಾರಮವಾಪ್ಯ ಪೃಥ್ವ್ಯಾ-

ಮಸೌ ಪುರೀ ದ್ವಾರವತೀ^೧ ಬಭೂವ || ೨೬ ||

೧. ಯದೃಚಿ ದ್ವಾರಮಸ್ಯಾಂ ವರ್ತತ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ಸರ್ವಾಸಾಮಾನ್ಯ ಪುರೀಣಾಂ ದ್ವಾರವತೀತ್ವಂ ತಥಾಪ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ವಿಲಕ್ಷಣದ್ವಾರವತ್ಯಾತ್ ಅಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ ವ್ಯಪರೇಣಾ ಭವಂತಿ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾದಸ್ಯಾ ವಿವ ದ್ವಾರವತೀಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮ್ |

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಐಶ್ವರ್ಯ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಭೋಗಗಳ ವೃದ್ಧಿಗೆ ಆ ಒಳಕೆ ಮೋಕ್ಷಸುಖದ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ದ್ವಾರವಾದ ತೇಜೋರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪಡೆದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ದ್ವಾರವತೀ ಎನ್ನಿಸಿತು.

ಸ್ಫಟಿಕಮಣಿಗಳ ಕವಾಟಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಯತೋಽಭಿತೋಽಚ್ಛಸ್ಫಟಿಕಾವದಾತ-
ಲಸತ್ಯವಾಟಾಂತರಿತಾಽಪಿ ಸೇಯಮ್ |

ಪುರೀ ನೃಣಾಂ ದ್ವಾರವತೀವ ಭಾತಿ

ತತೋಽಪಿ ತಾಂ ದ್ವಾರವತೀಂ ವದಂತಿ || ೨೭ ||

ಈ ಪಟ್ಟಣವು ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಸ್ಫಟಿಕದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಕವಾಟಗಳ ಒಳಗಿದ್ದರೂ, ಸುತ್ತಲೂ ಕವಾಟಗಳನ್ನು ಹಾಕದಿರುವಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಸಹ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ದ್ವಾರವತೀ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

೧. : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಪ್ರಾಕಾರವು ಸ್ಫಟಿಕಮಣಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಒಳಗಿನ ಇಡೀ ನಗರವು ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಾರಕೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮುಚಿತ ಎನ್ನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಅವದಾತ - ಶುಭ್ರ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಹಾಕಿದ್ದರೂ ಸಹ ಹಾಕದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ದ್ವಾರವತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥ ಎಂದು ಭಾವ.

ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳ ಕವಾಟಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಯತಃ ಕವಾಟೇ ವಿವೃತೇಽಪಿ ಸೇಯಂ

ಪುರೀ ಕವಾಟಾಂತರಿತೇವ ಭಾತಿ |

ಹರಿನ್ಯಗೇನಾಂ ಪ್ರಭಯಾ ಮಹತ್ಯಾ

ಕಥಂ ನು ಸಾ ದ್ವಾರವತೀತಿ ಮನ್ಯೇ || ೨೮ ||

೧. ಕವಾಟಾಗಾಂ ಸ್ವಚ್ಛೇನ ಒಹಿಚ್ಛಿತ್ವಾಪಾರಾಂಶ್ಚಿತ್ವೈರ್ವೃತ್ತಾದಂತಚ್ಛಿತ್ವಾಪಾರಾಂಶ್ಚ ಒಹಿಚ್ಛಿತ್ವೈರ್ವೃತ್ಯ-
ಮಾನತ್ವಾತ್ ಸದಾ ವಿವೃತದ್ವಾರವತೀವ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ಫಟಿಕಕವಾಟಾಂ ವಿವೃತತ್ವೇನ ತತ್ಕಾಂತ್ಯಾಭಿಭವಾಭಾವಾತ್ ದ್ವಾರಬಂಧಾ ಮರಣತತ್ಕಾಂತ್ಯಾಽವೃತತ್ವೇನ
ಕವಾಟಾಂತರಿತೇವ ಭಾತಿ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಭ್ರಾಂತಿಮದುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಕ್ಷೇಪಾನಾಂ ಸಂಕರಃ | - ವ್ಯಾ.

ಕವಾಟಗಳು ತೆರೆದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯ ಅಪಾರ ಕಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ, ಕವಾಟಗಳು ಮುಚ್ಚಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಇದು ಹೇಗೆ ದ್ವಾರವತಿಯಾಯಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾನು ಯೋಚಿಸುವೆ.

ಎ. : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯು ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳ ದ್ವಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ತೆರೆದಾಗಲೂ ಆ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳ ಅಪಾರ ಕಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಬಾಗಿಲುಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಾಕಿದಂತೆಯೇ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅದು ದ್ವಾರಾವತೀ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಸರಿ ಎನ್ನಿಸದು ಎಂದರ್ಥ ; ಹರಿನ್ಮಣಿ - ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯ ಗೋಡೆಗಳು ಸ್ಫಟಿಕಮಣಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಮಾತ್ರ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದವಾಗಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಈ ಭಾಗ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ರಾಜಸೂಯಯಾಗದ ಮಯನಿರ್ಮಿತ ಸಭೆಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ^೧.

ರತ್ನಖಚಿತ ಚಿನ್ನದ ಪ್ರಾಕಾರಗಳ ದ್ವಾರಕೆ ಯದೀಯರತ್ನಾವೃತಹೈಮವಪ್ರ- ಸಕಾಶಮಭ್ಯೇತ್ಯ ನಿವರ್ತತೇ ಸ್ತು |

೧. ಕವಾಟದೋಧಾನೇ ಸತ್ಯಸಂಭಾವಿತದ್ವಾರವತ್ಸಸ್ಯ ಸದ್ವ್ಯವರ್ಗಾನಂ ಕವಾಟೋದ್ಭಾಟನೇ ಸತಿ ಸಂಭಾವಿತದ್ವಾರಸ್ಯ ಸಂಭಾವಿತದ್ವಾರವತ್ಸಸ್ಯ ಸದ್ವ್ಯವರ್ಗಾನಂ ಕವಾಟೋದ್ಭಾಟನೇ ಸತಿ ಸಂಭಾವಿತದ್ವಾರಸ್ಯ ಸಂಭವ-
ವರ್ಗಾನೇನಾತಿಶಯೋಕ್ತರಸಿ | ಸರ್ವೇಷ್ಟದಾಯಕಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಧಿಪ್ತಾ ಸ್ಫಟಿಕಿರಾಮಯಚತುಷ್ಟವಾಟವತೀ ಮರಕತ-
ರತ್ನಖಚಿತದ್ವಾರಬಂಧವತೀ ಚೇತಿ ಪುರಿವರ್ಗಾನಮಪಿ ದ್ರಷ್ಟವಮ್ | ವಿಮಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟವಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ಫಾಟಿಕಂ ಸ್ವಲಮಾಸಾದ್ಯ ಜಲಮಿತ್ಯಭಿಶಂಕಯಾ ||

ಸಮೋತ್ಕರ್ಷಣಂ ರಾಜಾ ಕೃತವಾನ್ ಬುದ್ಧಿಮೋಹಿತಃ |

ದುರ್ಮನಾ ವಿಮುಖಶ್ಚೈವ ಪರಿಚಿತ್ರಾಮ ತಾಂ ಸಭಾಮ್ ||

ತತಃ ಸ್ವಲೇ ನಿವೃತ್ತೋ ದುರ್ಮನಾ ಪ್ರೀತೋ ನೃಪಃ |

ನಿಶ್ಚಸ್ತಾನ್ ವಿಮುಖಶ್ಚಾಪಿ ಪರಿಚಿತ್ರಾಮ ತಾಂ ಸಭಾಮ್ ||

ತತಃ ಸ್ಫಾಟಿಕೋಯಾಂ ವೈ ಸ್ಫಾಟಿಕಾಂಬುಜಶೋಭಿತಾಮ್ |

ವಾಟೀಂ ಮತ್ಸ್ಯಾ ಸ್ವಲಮಿವ ಸವಾಸಾಃ ಪ್ರಾಪತೃಪ್ತಲೇ ||

- ಭಾರತ (ಸಭಾ. ೪೭/೩-೬)

ಸ್ವಲೇಽಭ್ಯಗೃಹ್ಯಾದ್ವಸ್ತಾಂತಂ ಜಲಂ ಮತ್ಸ್ಯಾ ಸ್ವಲೇಽವತತ್ |

ಜಲೇ ಚ ಸ್ವಲದದ್ವಾಂತ್ಯಾ ಮಯಮಾಯಾವಿಮೋಹಿತಃ ||

- ಭಾಗ. (೧೦/೭೫/೩೭)

ದ್ವಾರಂ ಸಭಾಯಾ ಹರಿನೀಲರತ್ನವ್ಯೂಢಂ ನ ಜಾನನ್ ಸ ವಿಹಾಯ ಭಿತ್ತಿಮ್ |

ಅಥೈತರಾಣಾಂ ದೃಶಿ ನೋ ವಿಘಾತಿನೀಂ ಸಂಸ್ಥಾಪಿತಾಮಾಶು ದೃಢಂ ಚುಚುಂಬೇ ||

ತತ್ರೇಂದ್ರನೀಲಭುವಿ ರತ್ನಮಯಾನಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪದ್ಮಾನಿ ನೀರಮಸಾಃ ಜಗೃಹೇ ಸ್ವಮೃತ್ಯಮ್ |

ರತ್ನೋರುದೀಧಿನಿಗುಢಜಲಂ ಸ್ವಲಂ ಚ ಮತ್ಸ್ಯಾ ಪಪಾತ ಸಹಿತೋಽವರಚ್ಯರ್ಪಣಾರ್ಥೇ ||

-ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೨೧/೨೭೪, ೨೭೬)

ಸಮುದ್ರತಾಸೀನ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾಶೀನ್

ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ದೀನಾ ಬಹುಶೋಽರಿಸೇನಾ^೧ || ೨೯ ||

ದ್ವಾರಕೆಯ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಚಿನ್ನದ ಪ್ರಾಕಾರದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗಹಿಡಿದು ನಿಂತ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳ ಸಾಲನ್ನು ಕಂಡು ಶತ್ರುಗಳ ಸೇನೆಯು ಬಹಳವಾಗಿ ದೀನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಮರಳಿಬಿಡುವುದು; (ವಶ್ಯ - ಪ್ರಾಕಾರ).

ಎ.: ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ರತ್ನಖಚಿತ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳ ಸಾಲನ್ನು ಕಂಡು ಶತ್ರುಗಳ ಸೇನೆಯು ಅದು ತನ್ನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಬರುತ್ತಿರುವ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸೇನೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮಿಸಿ ಭೀತಿಯಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ ಆತ್ಮೀಯ ರೋಚಕವಾದುದು.

೨. ಭಗವಂತನನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಜನರಿಗೆ ಅವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೇ ಭೀತಿ ಹುಟ್ಟುವಷ್ಟು ಅಪಾಯಕವರಾಗುವುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

ಮುತ್ತಿಯ ಶೋಭೆಯ ದ್ವಾರಕೆ

ಮುಕ್ತಾವಲೀರಾಜಿತಸರ್ವಗೇಹಾ

ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಮೋದಾಶನಸತ್ಸಮೂಹಾ |

ದುಷ್ಟೈರಗಮ್ಯಾ ದಯಿತಾ ಮುರಾರೇ-

ರ್ಮುಕ್ತಿಪ್ರಭಾ ದ್ವಾರವತೀ ಪುರೀ ಸಾ^೨ || ೩೦ ||

ದುಷ್ಟರು ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾಗದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸಕಲ ಗೃಹಗಳು ಮುತ್ತಿನ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವವು; ಸದಾ ಮಹದಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವು; ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ^೩ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆ ದ್ವಾರಾವತಿಯು ಮುತ್ತಿಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಎ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ಮನೆಗಳು ಮುತ್ತಿನ ಮಣಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ; ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಸದಾ ಆನಂದಭರಿತರು; ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ ಮುತ್ತರು ತುಂಬಿರುವರು ಹಾಗೂ ಅವರು ಸದಾ ನಿತ್ಯಾನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಪಡೆಯುವವರು; ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು ಮುತ್ತರಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ವೈಕುಂಠದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

೧. ಭ್ರಾಂತಿಮದಲಂಕಾರಃ |

-ದ್ವಾ.

೨. ತುಲ್ಕಯೋಗಿತೋಜ್ಜೇವಿತೋಪಮಾಲಂಕಾರಃ |

-ದ್ವಾ.

೩. ದುಷ್ಟೈಃ ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿಚಕ್ರರಹಿತೈರಗಮ್ಯಾ ಗಂಧಮಯೋಗ್ಯಾ | "ನಾಮುದ್ರಿತಾಃ ಪ್ರವೇಷ್ಯಮ್ಯಾಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

ಹರಿವಂಶ(೩/೭೪/೨೫)

-ದ್ವಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸೊಬಗು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿತ್ಯ ನೆಲೆಯಾದ ವೈಕುಂಠದಂತಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

ಸಮುದ್ರವನ್ನು ರತ್ನಾಕರವನ್ನಾಗಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ
 ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಾವೃತವಪ್ರಸೌಧ-
 ಗೃಹಾಂಗನಾಗೋಪುರವಾಪಿಕೌಘಮ್ |
 ಇದಂ ಪುರೀರತ್ನಮವಾಪ್ಯ ನೂನಂ
 ಬಭೂವ ರತ್ನಾಕರಶಬ್ದತೋಽಬ್ಜಃ || ೩೧ ||

ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಗಳಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಪ್ರಾಕಾರಗಳು, ಭವನಗಳು, ಗೃಹಗಳು, ಅಂಗನೆಯರು, ಗೋಪುರಗಳು, ಬಾವಿಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಗರವನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಹೊಂದಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಾಕರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಯಿತು ಎನ್ನಿಸುವುದು.

ವಿ : ೧. ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಾಕರವಾಗಿರುವುದು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಆಸಂಖ್ಯ ರತ್ನಗಳಿಂದಾಗಿ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ರತ್ನರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಆಕರವಾದ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅದರ ಹೆಸರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸ್ವತಃ ಸುಸಮೃದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆಯ ವೈಭವವು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಮುತ್ತಿನ ರಾಶಿಗಳ ದ್ವಾರಕೆ
 ಸಮುದ್ರಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಪುರೀಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ
 ಬಲೇನ ಮುಕ್ತಾವಲಿರಾಶುಗಮ್ಯ |
 ಭವಾಬ್ಧಿಮುಲ್ಲಂಘ್ಯ ಮರುದ್ಬಲಾಪ್ತ-
 ವಿಕುಂಠಮುಕ್ತಾವಲಿವದ್ಧಿರೇಜೀ || ೩೨ ||

ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹೊರಬಂದು ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮುತ್ತಿನ ರಾಶಿಗಳು ವಾಯುದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿ, ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತರ ಸಾಲುಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದವು.

೧. ಪುರ ವಿವ ಪೂರಿತಮಪೂರಯತ್ ಪುನರ್ಸಗು ಕೃಷ್ಣ ವಿಜ ಪರಮಾರ್ಥಸಂಖ್ಯಯಾ |

ಭಗವನ್ನಃ ಪುರಮಿವಾಯುತಂ ಪುರಾ ನಿಜಧಾಮ ತಾಂ ಚ ಜಗೃಹೇ ತದದ್ವೈತಮ್ ||

-ಸು.ವಿ.(೮/೩)

೨. ಪೂರ್ಣೋಪಮಾ |

-ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಸಮುದ್ರತೀರದ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುತ್ತುಗಳ ರಾಶಿ ತುಂಬಿದ್ದು ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿನ ಮುಕ್ತರ ಸಮೂಹಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು^೧ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಮುತ್ತುಗಳು ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುವ ಮುತ್ತಿನಂತಹ ಸಾತ್ವಿಕ ಚೇತನರು ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವರು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕವಾದುದು.

೩. ಮುತ್ತುಗಳು ಬಿಳಿಬಣ್ಣದವಾಗಿರುವಂತೆ ಮುಕ್ತರು ಪ್ರಾಕೃತದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತರಾದವರು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಆಶುಗ-ಗಾಳಿ, ಮುಕ್ತಾವಲಿ-ಮುತ್ತಿನ ಸಾಲುಗಳು, ಮುಕ್ತರ ಗುಂಪುಗಳು (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ

ತರುಂ ಮದೀಯಂ ನಯತೂಚ್ಚಮತ್ಸಃ ;

ಪುರೀಂ ನ ನೇತುಂ ಭವತೇ ಸಮರ್ಥಃ ।

ಮರುತ್ವತೇರಿತ ಏವ ನೂನಂ

ಪುರೀಮಿಮಾಂ ರಮ್ಯತಮಾಂ ಚಕಾರ^೨ ॥ ೩.೩ ॥

'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಒಯ್ಯಬಹುದು; ಆದರೆ ನನ್ನ ಉನ್ನತವಾದ ಅಮರಾವತೀಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಯ್ಯಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಲಾರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಉತ್ತರನಾದವನಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಸೊಗಸಾದ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ.

ವಿ : ೧. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ತಂದು ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಯ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇದಕ್ಕೆ ದೇವೇಂದ್ರ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನೇನೋ ಒಯ್ಯಬಹುದು; ಆದರೆ ಅಮರಾವತಿಯಂತಹ ರಮ್ಯಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಒಯ್ಯಲು ಮಾತ್ರ ಅವನು ಸರ್ವಥಾ ಸಮರ್ಥನಾಗಲಾರ' ಎಂದು ನುಡಿಯಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ತಾನು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ; (ಮರುತ್ವತಾ- ಇಂದ್ರನಿಂದ).

೨. ದ್ವಾರಕೆಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ರಮಣೀಯವಾದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು ಭಾವ^೩.

೧. "ಸ ವಿನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಗಮಯತಿ" (ಭಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ ೪/೫/೬) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ತೇ ಚ ತೇ ಮುಕ್ತಾಸ್ತೇಷಾಮಾ-
ವಲಿವದ್ವಿರೋಜೇ ।

-ವ್ಯಾ.

೨. ಉತ್ಕೇಷಾಲಂಕಾರಃ ।

-ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವರ್ಗಾದಪ್ಯಧಿಕಮನೋಹರಾ ದ್ವಾರವತೀತಿ ಭಾವಃ ।

-(ಉತ್ಕೇಷಾಲಂಕಾರ)

ವೈಕುಂಠದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆ

ಅಧಿಭೃತಾಃ ಪೋತಮಮೂಂ ಶ್ರಯಂತೇ

ಸ್ವಕಾರ್ಯಲಾಭಾಯ ವೇಶಸ್ತಮೂಹಾಃ |

ಸ್ವರೂಪಲಬ್ಧೈ ಹರಿಪಾದಪೋತ-

ಕೃತಾಶ್ರಯಾಃ ಸಿದ್ಧಜನಾಶ್ಚ ದೂರಾತ್ || ೩೪ ||

ದೂರದಿಂದ ನಾವೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬರುವ ವರ್ತಕ ಹಿಂಡುಗಳು ತಮ್ಮ ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯಾದಿ ಲಾಭಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಈ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರು; ಹರಿಪಾದವೆಂಬ ನಾವೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಯೋಗಿಗಳು ಈ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸುವರು.

೧ : ೧. ಲೌಕಿಕಜನರಿಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯು ವ್ಯಾಪಾರಕೇಂದ್ರ; ಆದರೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಚೇತನರಿಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯು ವೈಕುಂಠಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸಾಧನ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ವ್ಯಾಪಾರಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲೊಂದು ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಇದು ಆ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದೆ ಎಂಬುದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

೩. ಏಕೀಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಪಾರತ್ರಿಕವಾಗಿಯೂ ದ್ವಾರಕೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ ಅಪಾರ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ; ಪೋತ - ನಾವೆ.

೪. ಸಾಕ್ಷಿಕರಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಲಾಭ ಎಂದರೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಆವರಿಸಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮಾ-ದಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮಾದಿಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ವೈಕುಂಠಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಮುಕ್ತಲೋಕದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆ

ಇಮಾಮಧಿಶ್ಠಿತ್ಯ ಪುರೀಂ ಪರತ್ರ

ವಿಮುಕ್ತಿಮೇವ ವ್ರತಿನೋ ವ್ರಜಂತಿ |

ಪುರಾಽಪಿ ನಾಕಾಧಿಕಲೋಕಭಾಜಾಂ

ಕಥಂ ಸ ತೇಷಾಂ ಬಹುಮಾನಪಾತ್ರಮ್ || ೩೫ ||

ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಯತೀಶ್ವರರು ಮುಂದೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯುವರು; ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಮುನ್ನವೇ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಅವರಿಗೆ ಆ ಸ್ವರ್ಗವೆಂತು ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದೀತು !

ಎ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಸ್ಥಳವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ನಿವಾಸಿಗಳು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಬಯಸಲು ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು ಎಂದರೆ ಅದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಗುರಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ; ಅಂತಹ ಗುರಿ ಮುಕ್ತಿಯೇ ಹೊರತು ಬೇರಾವುದೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ; ನಾಕ - ಸ್ವರ್ಗ.

೨. ಉತ್ತಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಉತ್ತಮಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಹೊರತು, ಕೀಳಾದ ಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಲ್ಲ. ಕ್ಷೀರಾನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ಗಂಜಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಪಡಲು ಸಾಧ್ಯವೆ! ಅದರಂತೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೩. ಇಂದ್ರನ ನೆಲೆಯಾದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಉಪೇಂದ್ರರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನವೆನ್ನಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಆತ್ಮಂತ ಮಿಗಿಲಾದುದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪. ಅಪಾಯಕರವಾದ ಜ್ವರವೊಂದರಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಯತಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ರಚಿಸಿದ ಮಧ್ವಾಷ್ಟಕವನ್ನು ಪಠಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೆಂದು ಸೂಚನೆ ಲಭಿಸಿ, ಅದರಂತೆ ಅವರು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ, ಅವರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಆ ಮಧ್ವಾಷ್ಟಕವನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಮೂಲಕ ಜ್ವರದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದರು, ಹಾಗೂ ಮುಂದೆ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವಷ್ಟು ಸಮರ್ಥ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಆದರು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ವೃತ್ತರತ್ನಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (೧/೨೧):

ತತ್ಪಾಸೀತ್ ಕೃಷ್ಣನಾಮಾ ಯತಿರಪಿ ಸುಜನಃ ಸುಜ್ವರಗ್ರಸ್ತದೇಹೋ
ಭೂತ್ವಾಸ್ವಪ್ನಂ ಚ ದೃಷ್ಟ್ವಾಯದಿ ಪಠಸಿ ಕೃತಂ ವಾದಿರಾಜಾಷ್ಟಕಂ ತ್ವಮ್ |
ಶಾಂತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ್ನಂ ಯತಿವರಮುಪಗಮ್ಯೋಕ್ತವಾನ್ ಸ್ವಾಪ್ನಮರ್ಥಂ
ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ಮುಕ್ತರೋಗೋಽಭವದಥ ಸತತಂ ಜೈತ್ರ ಆಸೀತ್ ಸ್ವಯಂ ಚ ||

- ಇಲ್ಲಿಯ 'ವೃತಿನಃ' ಎಂಬ ಪದ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕಿರುವ ಯತೀಶ್ವರ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

೫. 'ವೃತಿನಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವೃತಶೀಲರಾದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು.

ಕಾಶಿಯನ್ನು ನಾಚಿಸುವ ದ್ವಾರಕೆ

ಗುಣೇನ ಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರತಿಪಂಗತೇನ

ಸ್ವಕೋಟಿಮಾತ್ರೇಣ ವಿನಮ್ರವಕ್ತ್ರಾ |

ಅವದ್ಯಸಂಭಾದನವೈಖರೀಜ್ಞಾ ಬಭಾರ ಕಾಶೀ^೧ ಧನುಷೋಽನುಕಾರಮ್^೨ || ೩೬ ||

ತನಗಿಂತ ಕೋಟಿಪಾಲು ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳಿಸಿಕೊಂಡ ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರವು ತನ್ನಲ್ಲಿನ ದೋಷವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಬಾಗಿಿಕೊಂಡದ್ದಾಗಿ ಧನುಸ್ಸಿನ ಆಕಾರವನ್ನು ತಳೆದಿದೆ.

ವಿ : ೧. ಕಾಶಿಯು ಭರತವಿಂಡದ ಮಹಾಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಸದಿಂದಾಗಿ ಪಾಪಪರಿಹಾರಮಾಡುವ, ಮುಕ್ತಿನೀಡುವ ವಿಶೇಷಗುಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅದಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬಾ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು^೩ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ತಮಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ಆಗುವ ಮಾತ್ಸರ್ಯವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿಕೊಳ್ಳಲು, ಮುಖಬಾಗಿಿಕೊಳ್ಳುವುದೊಂದೇ ಉಪಾಯ ಎಂಬ ಲೋಕನೀತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಧನುಸ್ಸಿನ ತುದಿಗೆ ಬಾಗುವುದೊಂದೇ ದಾರಿ. ಅದರಂತೆ ಮೋಕ್ಷದತ್ತ ಸಾಗುವ ಬಾಣದಂತಿರುವ ದ್ವಾರಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಶಿಯು ಸಾಧನ-ಭೂತವಾಗಿರುವ ಧನುಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಗುರಿಮುಟ್ಟುವುದು ಬಾಣವೇ ಹೊರತು ಧನುಸ್ಸಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಮೋಕ್ಷದ ಗುರಿಯನ್ನು ತಲುಪಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯೇ ಹೊರತು ಕಾಶಿಯಲ್ಲ. ಆದರೂ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಧನುಸ್ಸು ಅಗತ್ಯವಿರುವಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆಯಲು ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರ ನೆರವಾಗುವುದು. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಧನವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕರ್ಮವು ಸಾಧನ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ರೂಪಾಚಲೇ ಕೃತಪದೋಽಪಿ ಗಿರೀಂದ್ರಪುತ್ರೀಪ್ರೇಮಪ್ರವಾಹಫರಮಾನಿತಮಾನೋಽಪಿ |

ಕಾಶೀಮುನಿದಮಗಯೋಃ ಪುರಮಂತರಾಲೇ ಪ್ರೇತಾಪ್ತತಾಮಪಿ ಸತೀಪತಿರಧ್ಯತಿಪ್ತಾ^೪ || -ತೀ.ಪ್ರ. (೨/೨೩)

೨. ಶ್ರುತಿಸಂಗತೇನ ಅರ್ಕಾಂತಮಾಶ್ರಪ್ತೇನ ಕೋಟಮಾತ್ರೇಣ ಬಾಹಾಗ್ರಮಾತ್ರೇಣ ಗುಣೇನ ಮೌರ್ವ್ಯಾ ಧನುಷಃ ನಮ್ನೀಭಾಪ್ಯಾಚಿತ್ಯಾತ್ ತದಾಕಾರೇ ಸ್ತೀಕೃತೇ ಸತಿ ಸ್ವನಿಪ್ತಮಾತ್ಸರ್ಯಲಕ್ಷಣದೋಷ ಆಚ್ಛಾದಿತೋ ಭವತ್ತಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ ಧನುರಾಕಾರಂ ಬದ್ರೇ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಆತ ವಿವಾವದ್ಯಸಂಭಾದನವೈಖರೀಜ್ಞೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಕಾಶ್ಯಾಃ ಕೋಟಗುಣಾಧಿಕಾ ದ್ವಾರಕವತೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

ವಿಶ್ವಂಭರಾಂ ಪುನಃರಾಮಪಿ ಭೂರಿಯಂತೈರ್ನಿರ್ಭಾದ್ಯ ಯತ್ತದಮುಪೇತ್ಯ ಬಲೀಂದ್ರಗೇಹಾತ್ |

ಅದೇ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮತನುರ್ಪರರಿದ್ವಿತೀಯಾ ಸಾ ದ್ವಾರಕೇಪಿತೃಪ್ರಮುರ್ಧಕರೇ ಪುರೀ ನಃ || - ತೀ.ಪ್ರ. (೧/೧೦)

ಇಂದ್ರಸಭೆಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ದ್ವಾರಕೆ
 ಸುಧರ್ಮಪುಂಜಾವನಮೂಲಭೂತ-
 ಮಿಹಾಚ್ಯುತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಕೃತಾಧಿವಾಸಮ್ |
 ಸಭಾಂ ಸುಧರ್ಮಾಂ ಪ್ರದದೌ ಪುರಿವತ್
 ಸ್ವಸಂಸದತ್ಯುಚ್ಚಸಭಾಭಿಯೇವ್ || ೩೭ ||

ಮಂಗಳಕರವಾದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕಾರಣಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಂತೆ ತನ್ನ ಸಭೆಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಸಭೆಯನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಿರ್ಮಿಸಿಯಾನು ಎಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರ ತನ್ನ ಸುಧರ್ಮಾ ಎಂಬ ಸಭೆಯನ್ನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ.

ವಿ : ೧. ^೩ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಸೇವಾರೂಪ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಇಂದ್ರ 'ಸುಧರ್ಮಾ' ಎಂಬ ತನ್ನ ಸಭೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ತನ್ನ ಅಮರಾವತಿಯನ್ನು ಸಹ ಮೀರಿಸುವಂತಹ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತನ್ನ ಸುಧರ್ಮಾ ಎಂಬ ಸಭೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತಹ ಸಭೆಯನ್ನು ಸಹ ನಿರ್ಮಿಸಿದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಮರಾವತಿಯ ಖ್ಯಾತಿಯಂತೆ ಸಭೆಯ ಖ್ಯಾತಿಯು ಸಹ ಮಂಕಾದೀತು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಂದ್ರ ತನ್ನ ಸಭೆಯನ್ನು ಹಾಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಂತಹ ಅಪಖ್ಯಾತಿಯಿಂದ ದೂರಾದ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯಚಮತ್ಕಾರ ತುಂಬಾ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ಮುಪ್ಪು ಕವಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ
 ಪುರಿಮಗಮ್ಯಾಂ ಪರಿಖೀಕೃತಾಬ್ಧಿಂ
 ನಿಶಮ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ನಿರೂಢಚಿಂತಃ |
 ಸ ಮಾಗಧೋಽಭೂದಿಹ ಯೋಗ್ಯನಾಮಾ
 ಕ್ರಮಾಜ್ಜರಾಸಂಹಿತಗಾತ್ರಸೀಮಾ || ೩೮ ||

೧. ಸುಧರ್ಮಾಂ ಪಾರಿಜಾತಂ ಚ ಮಹೇಂದ್ರಃ ಪ್ರಾಹೀದ್ಧರೇಃ

- ಭಾ. (೧೦/೫೦/೫೫)

ಸಭಾಂ ಸುಧರ್ಮಾನಾಮಿಕಾಂ ದದೌ ಸಮೀರಣೋಽಸ್ಯ ಚ |

ಶತಕೃತೋಃ ಸಭಾಂ ತು ತಾಂ ಪ್ರದಾಯ ಕೇಶವಾಯ ಸಃ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೭/೧೦೫)

೨. ಪುರಿವತ್ ಅಮರಾವತೀನಾಶಾತ್ ಅಧಿಕಮನೋಹರದ್ವಾರಾವತೀವತ್ ಸ್ವಸದಸಃ ಸ್ವಸಭಾಯಾಃ
 ಸುಧರ್ಮಾಯಾಃ ಅತ್ಯುಚ್ಚಸಭಾಕರಣೇನ ಮದೀಯಸುಧರ್ಮಾಖ್ಯಸಭಾಽಪ್ಯಪೇಕ್ಷಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ
 ಭಿಯೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. "ಯದಾ ಯದಾ ಹಿ ಧರ್ಮಸ್ಯ" ಇತಿ (ಗೀತಾ. ೪/೫) ಸ್ಮೃತೇಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅಗಮ್ಯ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಜರಾಸಂಧನು ಗಾಢ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾಗಿ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪುಕವಿದವನಾಗಿ, ತನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕ ದೇಹವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದನು.

೪ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ದ್ವಾರಕಾನಿರ್ಮಾಣದ ಮಹಿಮೆ ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಿಂತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. 'ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಪ್ರಯತ್ನದಿರೂ ಇದನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲಾಗದು ಎಂಬ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದ ಜರಾಸಂಧ ಮುಪ್ಪಡರಿದವನಾದ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗಾದ ಪರಾಭವದ ಚಿತ್ರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೩. ಜರಾಸಂಧ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯವೆಂದ ಕೂಡಿದವನು ಅಥವಾ ಮುಪ್ಪಡರಿದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಆಕ್ರಮಣದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ತನಾಗುವ ಮೂಲಕ ಜರಾಸಂಧ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಂಡ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಅವನು 'ಜರೆ' ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯಿಂದ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶರೀರದಿಂದಾಗಿ ಜರಾಸಂಧ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಾಗಿದ್ದ. ಆದರೆ, ಈಗ ಚಿಂತೆ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯವೆಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಜರಾಸಂಧನಾದ; ಇಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಕಾರಣದ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ವಿಭಾವನಾಮೂಲಕೋತ್ಪತ್ತಿಶಾಲಕಾರ್ಥಿ ಎನ್ನುವುದು.

ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತಹ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ದ್ವಾರಕೆ

ಸಿತಾನುಲೇಪಾಂಬರಮಾಲ್ಯಹಾರಾಃ

ಶುಚಿಸ್ಮಿತಾ ವಾರವಧೂರ್ವಜಂತೀಃ |

ಇಹೋದಿತೇಂದುದ್ಯುತಿತೋಽತಿರಿಕ್ತಾ

ನ ಯಾಮಿಕಾ ಲಕ್ಷಯಿತುಂ ಕ್ಷಮಂತೇ || ೩೯ ||

ಶುಭ್ರವಾದ ಅಂಗಲೇಪ, ವಸ್ತ್ರ, ಮಾಲೆ ಹಾಗೂ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ನಿರ್ಮಲ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಪುರವಾಲಕರು ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನರನ್ನಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ.

೧. ಚಿಂತೆಯಾ ಪರಿತಗಾತ್ರಃ ಸ್ವಾತ್ಮರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಆಮರಣಮುಪಾಯಚಿಂತಯಾಽಪಿ ದ್ವಾರಮೇ ಅಸಾಧ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಜರಯಾ ರಾಕ್ಷಸ್ಯಾ ಸಂಹಿತಗಾತ್ರತ್ವೇನ ಜರಾಸಂಧನಾಮಾ ನ ಒಭೂವ | ತಂತು ಚಿಂತಾಜರಯಾ ಗ್ರಸ್ತತ್ವೇನ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಆತ್ರ ಜರಾಸಂಧಃ ಸಮಃ ಕಾರಣಾಂತರಕಲ್ಪಣಾಯಾಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಶಾಲಕೋಽತಿರಿಕ್ತೋಽತಿರಿಕ್ತಾಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಅತ್ಯುಕ್ತರಂಕಾರಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಕುಬರ್ಯಾ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾಚ್ಛಾಂತಿತ್ವೇನಾನುಲೇಪಸ್ಮಿತಾದಿಣಾಮತಿಶುಭ್ರತ್ವೇನ ಏತಾಶ್ಚಂದ್ರಕಿರಣಾ ಏವ ನ ತು ನಾರ್ಯ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಾ ತಾಃ ಧರ್ಷಯಿತುಂ ನ ಕ್ಷಮಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರು ಶುಭ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಬೆಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವರೂ ಸಹ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಪುರಪಾಲಕರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅವರು ಬೀಳಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಲ್ಲಿಯ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರು ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತೆ ಕಾಂತಿಹೊಂದಿದ್ದು ಆಹ್ಲಾದಕರಾಗಿದ್ದರು ಎಂದು ಭಾವ; ಯಾಮಿಕರು - ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪುರವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಭಟರು.

ಮಹಾಕವಿಗಳಿಗೆ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುವಾದ ದ್ವಾರಕೆ
ಕಾವ್ಯೋಚಿತಶ್ಲೋಕಮಪೇಕ್ಷಮಾಣಾ
ವಿಚಾರಯಂತೀಹ ಪದೇ^೧ ಪದೇಽರ್ಥಾನ್ |
ವಿದ್ವಜ್ಜನಾನಂದಕರಾನ್ ಮನೋಜ್ಞಾ
ಬುಧಾ ವದಾನ್ಯಾಶ್ಚ ಪುರೇ ಮುರಾರೇಃ || ೪೦ ||

ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿಯಬಲ್ಲ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಬಯಸಿದವರಾಗಿ, ಪದಪದಗಳಲ್ಲೂ ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಗೆ ಆನಂದ ನೀಡುವಂತಹ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು; ದಾನಶೂರರು ಪರಿಣಿತ ಜನರಿಗೆ ಮುದನೀಡುವಂತಹ ಹಿರಣ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು.

ವಿ : ೧. ಕವಿಗಳಿಗೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳು ಅಗತ್ಯ. ಅದರಂತೆ ದಾನಶೂರರಾದವರಿಗೆ ದಾನಮಾಡಲು ಹಿರಣ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಅಗತ್ಯ. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅದ್ಭುತವಿಷಯಗಳು ಹಾಗೂ ದಾನಿಗಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಧನಕನಕಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚೆಗೂ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಂತನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ವಿಷಯಗಳು ಹಾಗೂ ಆಪಾರ ಪೆಲೆಬಾಳುವ ಧನಕನಕಗಳು ತುಂಬಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ; ವದಾನ್ಯ - ದಾನಶೂರ.

ಕಾಶಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ
ಯದಂಘ್ರಿತೀರ್ಥೇನ ಯದೀಯನಾಮೋ
ಬಲೇನ ಕಾಶೀ ಪ್ರಥಿತಾ ಕಿಲಾಸೀತ್ |
ಮುರದ್ವಿಷ್ವಸ್ತಸ್ಯ ನಿವಾಸಭೂತಾ
ಪುರೀ ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಮಿಯಮದ್ವಿತೀಯಾ || ೪೧ ||

ಯಾರ ಪಾದೋದಕದಿಂದ, ಯಾರ ಹೆಸರಿನ ಬಲದಿಂದ, ಕಾಶಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತೋ ಅಂತಹ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವೆನ್ನಿಸಿದ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದುದು.

ಎ : ೧. ಕಾಶಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಬರಲು ಅಲ್ಲಿಯ ಗಂಗೆ ಕಾರಣ. ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದೋದಕ. ಅದರಂತೆ ಅದರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ 'ರಾಮ' ಎಂಬ ನಾಮ; ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗಂಗೆ ಹಾಗೂ ರಾಮನಾಮಗಳಿಂದ ಕಾಶಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಲಭಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ನೆಲೆಸಿದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಕಾಶಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂಬುದು ಕೈಮುತ್ಯಸಿದ್ಧ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಪುರಾರಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಕಾಶಿಯನ್ನು ಮುರಾರಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ದ್ವಾರಕೆ ಮೀರಿಸಿತು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಹರನಿಗಿಂತ ಹರಿ ಮಿಗಿಲು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಹ ಸೂಚಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ವೈಖರಿ ಆತ್ಮತೆ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

ಅಪೂರ್ವಲಾವಣ್ಯದ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ದ್ವಾರಕೆ

ಚಲದ್ಭ್ರವಶ್ಚಂಚಲನೇತ್ರಪಾತ್ಯೈ-

ಜಫನಾನ್ ಸಮಾನಾನ್ ವಶಯಂತಿ ತಸ್ಯಾಮ್ |

ಸ್ಮರೋಚ್ಚಲತ್ಕಾರ್ಮುಕಲಗ್ನೀಲೋ-

ತಪ್ತಲೇಪುಘಾತೈರಿವ ವಾರವದ್ಧಃ || ೪೨ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಹುಟ್ಟು ಕುಣಿಸುವ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಚಂಚಲ ನೋಟಗಳಿಂದ ('ನಾವು ಸ್ತ್ರೀವಶರಾಗಲಾರೆವು') ಎಂಬ ಹಮ್ಮಿನ ಜನರನ್ನು ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಿಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೂಡಿದ ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳ ಬಾಣಗಳ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ಒನವು-ವೈಯ್ಯಾರಗಳು ಎಂತಹ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಹ ಗೆಲ್ಲುವಷ್ಟು ಸಮರ್ಥವಾಗಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ; ವಾರವದ್ಧಃ - ವೇಶ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯರು.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯ ನಾರಿಯರೂ ಸಹ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದ್ದರು ಎಂದು ಭಾವ.

ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಸ್ವಗೋಪುರೌಘೈರಿಯಮುನ್ಯಯೂಖೈ-

ರ್ದಿವಂ ವ್ಯತೀಯಾಯ ನ ತದ್ವಿಚಿತ್ರಮ್ |

೧. ಯಸ್ಯ ಪಾದೋದಕನಾಮಮಾತ್ರೇಣ ಕಾಶ್ಯಾಃ ಪ್ರಥಿತತ್ವಂ ಕಿಲ | ಕಿಮು ತಸ್ಯೈವ ನಿವಾಸಭೂತಾಯಾ ದ್ವಾರವತ್ಯಾ ಇತಿ ಭಾವಃ |

**ಮುಕುಂದಮಂತ್ರಾರ್ಪದಿ ಧಾರಯಂತ್ಯಾ
ವಿಚಿತ್ರತೀರ್ಥಾನಿ ಚ ಸಂಸ್ಪೃಶಂತ್ಯಾಃ^೧ || ೪೩ ||**

ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮುಕುಂದನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಹಾಗೂ ವಿಚಿತ್ರತೀರ್ಥಗಳ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಪಡೆದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಮೇಲ್ಮುಖವಾದ ರತ್ನಕಾಂತ್ರಿಗಳ, ತನ್ನ ಪ್ರಾಸಾದ ಗೋಪುರಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿತು ಎಂಬುದು ಅಚ್ಚರಿಯೇನಲ್ಲ.

ಎ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ವೈಭವ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿರುವುದು ಅದರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಧ್ಯಾನನಡೆದದ್ದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿತ್ತು; ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ತೀರ್ಥಗಳು ಪುಣ್ಯರಾಶಿಯನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತೀರ್ಥಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರತೀರ್ಥ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ತೀರ್ಥಗಳು ಇರುವ ವಿವರ^೨ 'ದ್ವಾರಕಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ'ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚಿಂತನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಂತಹ ದ್ವಾರಕೆ

^೩ಪುಷ್ಪೀಕೃತ್ಯ ಶರಾಸನಂ ರತಿಪತೇಃ ಪಂಚತ್ಪಾಜಃ ಶರಾಂ-

ಸತ್ಸೇನಾಮಬಲಾಂ^೪ ವಿಧಾಯ ಸಚಿವಂ ತೂಷ್ಣೀಂ ವಸಂತಂ ಕ್ವಚಿತ್ |

^೫ತನ್ಮಿತ್ರಂ ಕ್ಷಯಭಾಜನಂ ತದನುಗಾನ್^೬ ಮಾಧುರ್ಯಧುರ್ಯಾನ್ ಗಿರಾಃ-

ನಂಗೀಕೃತ್ಯ ಚ ತಂ ಜನೋಽತ್ರ ಚರತಿ^೭ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಹಮ್ || ೪೪ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು (ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಆಸ್ತವನ್ನಾಗಿ) ಸದಾ ಹೊಂದಿದ್ದ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಜನರು ರತಿಪತಿಯಾದ ಕಾಮನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹೂವನ್ನಾಗಿಸಿದರು; ಅವನ

೧. ದ್ವಾರವತ್ಯಾಂ ನಾನಾತೀರ್ಥಾನಿ ಸಂತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ | ತತ್ಯಾಃ ದ್ವಾರವತ್ಯಾಃ ವಿಚಿತ್ರಮಾಶ್ವರ್ಯಂ ನ ಭವತಿ ಸಕಲತೀರ್ಥೋಪಪೇದವೇನ ಪರಮಾತ್ಮಧ್ಯಾನೇನ ಚ ಸ್ವರ್ಗಾದೂರ್ಧ್ವಗಮನಮ್ | ಆತ್ಮಾಶ್ಚರ್ಯಂ ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | ಆತಿಶಯೋಕ್ತಿರಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಉಡುಪಿಯ ಪರಿಮಾರುಮಠದ ತತ್ತ್ವಸಂತೋಧನ ಸಂಸ್ಥಾನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಸಂಪಾದನೆಯ 'ದ್ವಾರಕಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೩. ಆತ ವಿವ ಪುಷ್ಪಧನ್ವಂತಿ ಕಾಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಪ್ರಾಪ್ತಮರಣಾನಿತಿ ದ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಆತ ವಿವ ಆಬಲಾ ಇತಿ ಸ್ವೀಕಾಂ ನಾಮ | - ವ್ಯಾ.

೬. ತನ್ಮಿತ್ರಂ ತ್ವ ಮದನಸ್ಯ ಮಿತ್ರಂ ಸುಹೃದಂ ಚಂದ್ರಂ ಕ್ಷಯಭಾಜನಂ ವಿಧಾಯ | - ವ್ಯಾ.

೭. ಆತ ವಿವ ಒಕಾದಯೋ ಮಧುರಭಾಷಣಃ | - ವ್ಯಾ.

೮. ಸ ಪರಿವಾರಕಾಮಜಯಾಯಾತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ಇತಿ ದ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ | ಆತ ವಿವ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷೇ ಚಂದ್ರಃ ಕ್ಷೀಯತೇ - ವ್ಯಾ.

ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮೃತಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಿ ಕಂಡರು; ಮನ್ಮಥನ ಸೇನೆಯಾದ ಸ್ತ್ರೀವೃಂದವನ್ನು ಬಲಹೀನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು; ಅವನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ವಸಂತನನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರ-ಶೂನ್ಯನನ್ನಾಗಿಸಿದರು; ಅವನ ಮಿತ್ರನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕ್ಷಯಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು; ಅವನ ಭಟರಾದ ಕೊಗಿಲೆ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಮಧುರ ವಚನಗಳನ್ನು ನುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು; ಆ ಕಾಮನನ್ನು ಅನಂಗನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

೧ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ವೈಭವವಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಕ್ಷುದ್ರ ಕಾಮನೆಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ, ಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ; ಪಂಚತ್ವ - ಮರಣ.

೨. ಕಾಮನಂತಹ ಪ್ರಬಲ ಶತ್ರುವನ್ನು ಅವರು ಹಾಗೆ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಲು, ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮೊಂದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಂತನೆ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ನೆರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಜನರು ಎಂತಹ ವೈಭವವನ್ನು ಕಂಡರೂ ಸಹ ಕಾಮಪೀಡನೆ ಮೊದಲಾದ ದುರಂತಕ್ಕೆ ಈಡಾಗರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ^೧.

೪. ಕಾಮನು ಪುಷ್ಪಚಾಪ, ಪಂಚಬಾಣ, ವಸಂತಸಚಿವ, ಅನಂಗ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೫. ಇದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವು ಸಕಲ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಬಲ್ಲ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ಸೂಚಿತ.

ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಜನರ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆ
 ಸ್ಮರಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾಮಪಹೃತ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ
 ಸ್ನುಷಾಂ ತದಂಘ್ರೈ ಬ್ಜಯುಗೇ^೨ ನಿಧಾಯ |
 ಜಯಂ ಸ್ವಕೇಯಂ ಭುವಿ ದರ್ಶಯಂತ-
 ಶ್ಚರಂತಿ ತಸ್ಯಾಂ ಪರಿಪಂಥಿಶೂನ್ಯಾಃ^೩ || ೪೫ ||

ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಸೊಸೆಯಾದ ಕಾಮನ ಪತ್ನಿಯಾದ ರತಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಜಯವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾ, ಅಲ್ಲಿಯ ಸಾಧಕರು, ಎದುರಾಳಿಗಳೇ ಇಲ್ಲದವರಾಗಿ ಓಡಾಡುವರು.

೧. ಆತ ವಿವ ದ್ವಿತೀಯಾಂತಪದೇನ ವಸಂತಮುಚಿ ವದಂತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕೃಷ್ಣಕೃಪಯಾ ಸಪರಿಕರಂ ಕಾಮಂ ನಿರ್ಜಿತ್ಯ ತತ್ಸನ್ನಾಮೈವ ಸ್ವಜಯಪ್ರಾಂತಿಂಚ ಸಂಪಾದ್ಯ ಭಕ್ತಿಸಂತುಷ್ಟೋ ನಿಷ್ಕಾಮೋ ಯೋಗಿಜನೋಽತ್ರ ಸಂಚರತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಷಯೇ ರತಿಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರೀಕ್ಷಾರೂ ವಿವ ರತಿಮಂತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ಲೇಷಲಂಕಾರ

ಎ : ೧. ಕಾಮನ ಪತ್ನಿ ಎಂದರೆ ರತಿ ಎಂದರ್ಥ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪದ ಕಾಮ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳು ಅವನಿಗೆ ಸೊಸೆಯಿದ್ದಂತೆ. ರತಿಯನ್ನು ಕಾಮನಿಂದ ದೂರಾಗಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿರಿಸಿ, ತಾವು ಕಾಮಜಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಸಾರುತ್ತ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಜನ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಇರುವರು ಎಂದು ಭಾವೆ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಜನರು ಕಾಮದಲ್ಲಿ ರತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ, ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ರತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಸಾಗುವರು ಎಂದರ್ಥ; ಪರಿಪಂಥಿ - ಶತ್ರು.

೩. ರತಿ ಎಂದರೆ ಕಾಮನ ಪತ್ನಿ ಹಾಗೂ ^೧ಆಸಕ್ತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

ಹರಿಭಕ್ತರಿಂದ ತುಂಬಿದ ದ್ವಾರಕೆ

^೨ಮಾರಂ ದರ್ಪಕರಂ ಪ್ರತರ್ಕ್ಯ ಸುಹೃದಂ ಮತ್ಪ್ವಾ ಜಗನ್ನೋಹನಂ
ಸೇನಾಂ ಚ ಪ್ರಮದಾಂ ಶರಾಂಶ್ಚ ವಿಷಮಾಂಸ್ತಸ್ಯಾನುಗಾನ್ ವ್ಯೋಮಗಾನ್ |
ಕೋದಂಡಂ ಸುಮನಃಸಮೂಹವಿನುತಂ ತೈಃ ಪೂರಿತಂ ಸಾರಥಿಂ
ಸೇನಾಂ ತಾಮವಲಂಬ್ಯ ತಸ್ಯ ವಶಗಾಸ್ತಸ್ಯಾಂ ^೪ರಮಂತೇಽಪರೇ || ೪೬ ||

ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಮದವೇರಿಸುವವನು ಎಂದೂ, ಅವನ ಮಿತ್ರನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಮೋಹಿಸುವವನು ಎಂದೂ, ಅವನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಅಬಲೆ ಎಂದೂ, ಅವನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ವಿಷಮ ಎಂದೂ, ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಅವನ ಹಿಂಬಾಲಕರು ಎಂದೂ, ಅವನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೂವುಗಳ ರಾಶಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡುವಂತಹುದು ಎಂದೂ, ಅವನ ಸಾರಥಿಯಾದ ವಸಂತನನ್ನು ^೫ಕುಸುಮಾಕರನೆಂದೂ, ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಜನರು ಭಾವಿಸಿ, ಅವನ ಸೇನೆಯಾದ ^೬ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಅವಳ ವಶವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ವಿಹರಿಸುವರು.

ಎ. : ೧. ವ್ಯೋಮ - ಆಕಾಶ; ವ್ಯೋಮಗ - ಪೇಚರ, ಪಕ್ಷಿ.

೧. ಯುದ್ಧೇ ಶತ್ರುವಧಾನಂತರಂ ತದ್ವಾರ್ಯಾವಹರಣಮಿತಿ ದ್ವನಿತೋಽರ್ಥಃ	- ವ್ಯಾ.
೨. ವಿಷಯೇ ರತಿಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಣಾಭ್ಯರಣ ವಿವ ರತಿಮಂತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ	- ವ್ಯಾ.
೩. ಸ್ವಪ್ರತಿಭಟಂ ಮಾರಯತಿ ಇತಿ ಮಾರಃ 'ಅನ್ಯಾನ್' ದರ್ಪಯತೀತಿ ದರ್ಪ' ಇತಿ ನಾಮಮಾತ್ರಸ್ಮರಣೇ ಭಿತ್ತಾ ಇತಿ ಭಾವಃ	- ವ್ಯಾ.
೪. ದ್ವಾರವತ್ಯಾಂ ಕಾಮಿನಃ ಕಾಮಿನೀಭಃ ಸದಾ ಕ್ರೀಡಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ	- ವ್ಯಾ.
೫. ಕುಸುಮಮಯತ್ಯಾತ್ ಸ್ತುತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ದ್ವನಿಃ	- ವ್ಯಾ.
೬. ಪ್ರತಿಭಟಯಾ ಸ್ವಿತೇ ಸತಿ ಕಾಮೋ ವಧಿಪ್ರತೀತಿ ಭಿತ್ಯಾ ತರೀಯಸ್ಯರೂಪೋನಾಮಾಶ್ರಿತೇತ್ಯರ್ಥಃ	- ವ್ಯಾ.

೨ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಗುಂಪಿನ ಸಾಧಕರು ಕಾಮವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಮೋಕ್ಷದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಕಾಮವಶರಾಗಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ವಿರಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮಜಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದ್ದಂತೆ, ಭೋಗಿಗಳಾದವರಿಗೆ ಕಾಮೋಪಭೋಗಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಭೋಗೇಚ್ಛುಗಳಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಭೋಗಗಳು ಲಭ್ಯವಿರುವ ವಿವರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ೧೧ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವಣೋತ್ಪನ್ನೇನ ಕತಿಚಿತ್ ಸಂಕೀರ್ತ್ಯ ಸಂಸ್ಪೃತ್ಯ ತಂ
ತತ್ಪಾದಾಬ್ಜನಿಷೇವಯಾ ಚ ಸುಧಿಯಸ್ತಸ್ಯಾರ್ಚಯಾ ಕೇಚನ |
ಸಖ್ಯೇನಾಪ್ಯಪರೇ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಬಹುಶಃ ಕೇಚಿಚ್ಚ ದಾಸಾಸ್ತವೇ-
ತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಚ ನಿವೇದ್ಯ ಮೋಕ್ಷನಿರತಾಃ ಸಂತ್ಯಕ್ತ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಚಕಾಃ || ೪೭ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ವೈಷ್ಣವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಹರಿಸಂಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರೆ, ಹಲವರು ಸಂಸ್ಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಅವನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು, ಕೆಲವರು ಅವನಲ್ಲಿ ಸಖ್ಯ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ವಂದನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು, ಕೆಲವರು ನಾವು ನಿನ್ನ ದಾಸರು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮನೇ ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರಾಗಿದ್ದರು.

ವಿ : ೧. ^೧ಭಕ್ತಿಯು ಶ್ರವಣ, ಕೀರ್ತನ, ಸ್ಮರಣ, ಪಾದಸೇವನ, ಆರ್ಚನ, ವಂದನ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮನಿವೇದನ ಎಂಬುದಾಗಿ ನವವಿಧವಾದುದು; ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಜನರೇ ತುಂಬಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಶ್ರವಣ, ಸಂಕೀರ್ತನ, ಸ್ಮರಣ, ಪಾದಕಮಲಸೇವೆ, ಪೂಜೆ, ವಂದನೆ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮನಿವೇದನೆ ಎಂಬ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸದಾ

೧. ದ್ವಾರವತ್ಸಾಂ ಕಾಮಿನಃ ಕಾಮಿನೀಭಃ ಸಹ ಸದಾ ಕ್ರೀಡಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. "ಶ್ರವಣಂ ಕೀರ್ತನಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಮರಣಂ ಪಾದಸೇವನಮ್ | ಆರ್ಚನಂ ವಂದನಂ ದಾಸ್ಯಂ ಸಖ್ಯಮಾತ್ಮ-
ನಿವೇದನಮ್" (ಭಾಗ.೭/೫/೨೩) ಇತ್ಯುಕ್ತನವವಿಧಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾ ಇತಿ ವರ್ಣಯತಿ |

- ವ್ಯಾ.

ತೊಡಗುವ ಜನರು ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದರು, ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರೆಲ್ಲ ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

ವೈಷ್ಣವಜನರ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ

ಅಂಗೀಕಾರಗಿರಾಂ ಶ್ರುತಾವಭಿರತಾಃ ಸಂಕೀರ್ತ್ಯ ತಾ ಮಾನಿನೀ-
ಸ್ತತ್ಪಾದೌ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ವಂದನಮಹೋ ಕೃತ್ವಾ ತದ್ವೀಯಾ ವಯಮ್ |
ತ್ವದ್ವಾಸಾ ವಯಮಿತ್ಯುದೀರ್ಯ ಮನಸಾಽತೀತಾಂ ಸ್ಮರಂತೇ ರತಿಂ
ನೀವೀಮೋಕ್ಷಫಲಾಯ ಸಖ್ಯಕುಶಲಾಃ ಕೇಚಿಚ್ಚ ರಾಮಾರ್ಚಕಾಃ || ೪೮ ||

ಕೆಲವರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅಂಗೀಕಾರವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಕೋಪಿಸಿ- ಕೊಂಡ ಅವರ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಎರಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ನಾವು ನಿನ್ನವರು, ನಿನ್ನ ದಾಸರು ಎಂದು ನುಡಿದು ಅನುಭವಿಸಿದ ರತಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ನೀವೀಮೋಚನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗೆಳೆತನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾಗಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಕೆಲವರು ನಾರಿಯರ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು.

ಎ : ೧. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ 'ನವವಿಧಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಆರಾಧಿಸುವ ದ್ವಾರಕೆಯ ಜನಗಳ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ವಿಷ್ಟಾಮೋಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸುವ ವಿಲಾಸೀ ಜನರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಇದು 'ಸತಿಸುತರಲಿ ಭಕುತಿ ಹಣ ಹೊನ್ನಿನ ಜಪವು ಕಂಠಾರಿ ಪೂಜೆಯಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವು' ಎಂಬ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಹ ಶ್ಲೋಕ; ರಾಮಾ - ಸ್ತ್ರೀ.

೩. ರಾಮಾರ್ಚಕಾಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥ .

೪. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾಗಿ ನವವಿಧಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದವರನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಚಕರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದವರನ್ನು ರಾಮಾರ್ಚಕರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ಕೃಷ್ಣಾರ್ಚಕಾಃ, ರಾಮಾರ್ಚಕಾಃ

೧. ಆನೇನ ಶ್ರವಣಲಕ್ಷಣಭಕ್ತರು ಭವತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಇದಾನೀಂ ವಿಲಾಸಕೃತ್ಸಾಣಾವಾಪ್ತಾಣಾಂ ನವವಿಧಭಕ್ತಿಮುಕ್ತಂ ವರ್ಣಯತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ರಾಮಾರ್ಚಗಾನಾಮಿತಿ ಧ್ವನಿಣಾ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಚನಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವಸ್ಯೂರಣಾಯಾರ್ಚಕಾ ಇತ್ಯನುಕ್ತಾ ರಾಮಾರ್ಚಕಾ

ಎನ್ನುವ ಪದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹೀಗೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಕೂಡಲೆ ಮುಕ್ತಿ ನೀಡುವ ದ್ವಾರಕೆ

ಪ್ರಾಕಾರಾದ್ಧಹಿರತ್ರ ವಾರಿಧಿರಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಂಬುದೈರರ್ಪಿತಂ

ಸ್ವಾತೌ ವಾರಿ ತತಶ್ಚಿರೇಣ ಹೃದಯೇ ಮುಕ್ತಾಮಯೋ ಜಾಯತೇ |

ಅಂತರ್ಹಸ್ತತಟೇಷು ವಿಪ್ರಜಲಧಿಃ ಕೃಷ್ಣಾಬ್ಜವೃಷ್ಟಂ ಸದಾ

ವಿತ್ರಾಂಬು ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ತತ್ಕ್ಷಣಮಹೋ ಮುಕ್ತಾಮಯೋ ಜಾಯತೇ ||೪೯||

ಪ್ರಾಕಾರದ ಹೊರಗಿನ ಈ ಸಮುದ್ರವು ಮೋಡಗಳಿಂದ ಸ್ವಾತಿಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಆ ಬಳಿಕ ಬಹುಕಾಲದ ಅನಂತರ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಮುತ್ರನ್ನು ಹೊಂದುವಂತಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂಬ ಸಮುದ್ರವು ತಮ್ಮ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಮೇಘದಿಂದ ಸುರಿಯುವ ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ನೀರನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ದಾರಿದ್ರ್ಯವೆಂಬ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬಿಡುವುದು.

ವಿ : ೧. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುತ್ತು ತುಂಬಿ ಅದು ಸಂಪದ್ಭರಿತವೆನ್ನಿಸಲು ಸ್ವಾತಿಮಳೆಗಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕು. ಬಿದ್ದ ಆ ಮಳೆಯ ಹನಿ ಮುತ್ತುಗಳು, ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮಯದ ಅಗತ್ಯವೂ ಇದೆ. ಆದರೆ, ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೀಡಿದ ಅಪಾರ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಆ ಕೂಡಲೇ ಅವರ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ, ಸಂಪತ್ತು ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹೊರತು, ಇತರ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಬರುವ ಸಂಪತ್ತು ಕೂಡಲೇ ಬರುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಅದು ಅಪರಿಮಿತವೂ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತು ಸಹ ಕೂಡಲೇ ಲಭಿಸುವುದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೧. ಸ್ವಾತೌ ಮೇಘವೃಷ್ಟಿ ಜಲಂ ಸಮುದ್ರಕರಸ್ತಾನೀಯಶುಕ್ತವೃಟೇಷು ಪತಿತಂ ಕಾಲಾಂತರೇ ಮೌಕ್ತಿಕಮಣಿಭಾವಂ ಬ್ರಾಪ್ನೋತಿತ್ಯರ್ಥಃ | ದ್ವಾರಕತೀಂ ಪರಿತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತದಾನವಶಾತ್ ಸಮುದ್ರೇ ಮೌಕ್ತಿಕಾನಿ ಫಲಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಅಹೋ ಅರ್ಜುನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದತ್ತದ್ರವ್ಯಪ್ರತಿಗೃಹೀತ್ವಾಂ ತದೈವ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಿನಾಶೋ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | ದೀಯಮಾನಾನರ್ಘ್ಯಾದ್ರವ್ಯೇಷು ಭಗವತೋ ಲೋಭಾಭಾವಸೂಚನಾಯ ಜಲದತ್ತೇನ ವರ್ಣನಮ್ | ಶಿಷ್ಯಗರ್ಭವೃತ್ತಿರೇಕಾಲಂಕಾರಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಮುಕ್ತಾಮಯಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿನದಾಗಿ ಎಂಬುದು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ; ಮುಕ್ತಾಮಯಃ = ಮುಕ್ತ + ಆಮಯ; ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದ ಬದುಗಡೆಹೊಂದಿದ್ದಾಗಿ ಎಂಬುದು ವಿಪ್ರಜಲಧಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ.

ವೈಕುಂಠಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಆಶಾಸಕ್ತಜನಾಶುಗೇನ ಜವಿನೋಪಾಂತೇ ರಜೋ ಜ್ಯಂಭಯಂ-
 ಸ್ತೇನೈವೋಗ್ರತಮಃ ಸೃಜನ್ ಶುಭದೃಶಾಮಪ್ಯಾಂಧ್ಯಮಾಪಾದಯನ್ |
 ಅಂತಸ್ತಂಭತಸ್ತತ್ಪ್ರತ್ಯಿರನಿಶಂ ಸಂಸಾರವಾರಾಶಿವತ್
 ಪ್ರತ್ಯೂಹೀಭವತಿ ತ್ರಿಧಾಮನಗರಪ್ರಾಪ್ತೌ ಜಲೌಘಾಶ್ರಯಃ || ೫೦ ||

ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಜನರು ಎಂಬ ವೇಗದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಧೂಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತ, ಅದರಿಂದಾಗಿ ತೀವ್ರವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕವಿಸುತ್ತ, ಕಣ್ಣಿರುವವರಿಗೂ ಸಹ ಕಾಣದಂತಾಗಿಸುತ್ತ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ತಂಭನಗೊಳಿಸುತ್ತ, ಸದಾಕಾಲ ಸಂಸಾರಸಾಗರದಂತೆ ಈ ಸಮುದ್ರವು ತ್ರಿಧಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಟ್ಟಣವಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ತಲುಪಲು ಅಡ್ಡಿ ಎನ್ನಿಸುವುದು.

ಎ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸಮುದ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಲುಪುವುದು ಸುಲಭದ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ನೆಲೆಯಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ತಲುಪಲು ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರವು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ತಲುಪಲು, ಅಲ್ಲಿಯ ಸಮುದ್ರ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಂಸಾರವು ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಜನಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ತಲುಪಲು ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವುದು ಎಂಬ ತತ್ವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ; ಪ್ರತ್ಯೂಹ-ವಿಘ್ನ; ವಾರಾಶಿ-ಸಮುದ್ರ.

೩. ಆಶಾಸಕ್ತ- ಫಲಾಶೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಸಂಸಾರಿ ಜನರು ಎಂದರ್ಥ; ಆಶುಗ - ಆಶುಗತಿ, ವಾಯು ಎಂದರ್ಥ; 'ಮನೋಜವಂ ಮಾರುತತುಲ್ಯವೇಗಂ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಾಯುವೇಗದ ಚಿತ್ರ ಬಂದಿದೆ.

೧. ಅಂತರ್ಯಾಮೀ ವಿಧಾಮಾಂತಃ ಸ್ಥಾಣೀ ತ್ರಿಗುಣ ಈಶ್ವರಃ ||

-ವಾಸುದೇವಕೃಷ್ಣಗಾಮಸು(ಪದ್ಯ ಉ.ಖಂ. - ೭೧/೧೩೯)

ಒಂಕಾರೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ತ್ರಿಧಾಮಾ ವಚನಾಂ ಪತಿಃ ||

-ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ

೨. ಯಥಾ ಸಂಸಾರಃ ಮೋಕ್ಷಂ ಗಂತುಂ ನ ಮುಂಚತಿ ತಥಾ ದ್ವಾರಾಮೇವರೀಫಲತಃ ಸಮುದ್ರಃ ಅನ್ಯಾನ್ ದ್ವಾರಮೇವ ಗಂತುಂ ನ ಮುಂಚತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ತ್ರಿಧಾಮನಗರ ಎಂದರೆ ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠ ಹಾಗೂ ಶೈಲದ್ವೀಪಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಧಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಟ್ಟಣವಾದ ವೈಕುಂಠ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆಯ ಸಮುದ್ರ

ಉತ್ತುಂಗೋರ್ಮಿಕರಾನುಷಕ್ತವಿಲಸಚ್ಚಕ್ರಾಂಕಶಂಖಃ ಸ್ಫುರ-

ದ್ರತ್ನಾಭಾವೃತಗಾತ್ರವಾಸ್ಯನಿಮಿಷಃ ಫೇನಾನುಲೇಪೋಜ್ವಲಃ |

ಸ್ವಾಸಕ್ಶೈರ್ಜಲಸಂಚಯೈರಪಿ ಮಹಾಪಾಪಾನಿ ನಿರ್ಮೂಲಯನ್

ವಾರ್ಧಿಃ ಕೃಷ್ಣ ಇವಾವತೀಹ ಪರಿತೋ ಯೋಗೀಂದ್ರಜಿಹ್ವೋತ್ಸವಃ || ೫೧ ||

ಎತ್ತರದ ಅಲೆಗಳ ರೂಪದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಚಕ್ರಾಂಕಿತ-ಶಂಖಗಳು, ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನರಾಶಿಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ ಶರೀರದ ಮೀನುಗಳು, ನೊರೆಯ ರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಗರಾಗ; ಇಂತಹ ಸಮುದ್ರವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಜಡಮತಿಯಾದ ಜನರಿಗೂ ಮಹಾಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ, ಸುತ್ತಲೂ ಯೋಗೀಂದ್ರರ ನಾಲಿಗೆಯ ವರ್ಣನೆಗೆ ಹಬ್ಬವೆನ್ನಿಸಿ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಶಂಖಗಳು, ಅವನ ಸುತ್ತಲೂ ರತ್ನರಾಶಿಯಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ದೇವತಾವೃಂದ, ನೊರೆಯಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಗಲೇಪ, ಆರಾಧಿಸುವ ಮಂದಮತಿಗಳ ಪಾಪವನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವ ಕಾರುಣ್ಯ, ಯೋಗಿಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ವರ್ಣನೆಯಂತೂ ದೊಡ್ಡ ಹಬ್ಬ, ಅದರಂತೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ಬಳಿಯ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅಲೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊರಬರುವ ಚಕ್ರಾಂಕಿತಗಳು, ಶಂಖಗಳು, ಅದರ ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಮೀನುಗಳು, ನೊರೆಯರೂಪದ ಉಜ್ವಲವಾದ ಅಂಗಲೇಪನ, ತನ್ನಲ್ಲಿ ಮೀನುಗಳ ಜನಗಳ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಯೋಗಿಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹ ಹಿರಿಮೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರುವ ಸಮುದ್ರವು ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ತನ್ನ ಭಕ್ತವರ್ಗವನ್ನು ಸದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಮುದ್ರವು ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂಬ ತತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತ.

೪. ಅನಿಮಿಷ ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಮೀನುಗಳು ಎಂದರ್ಥ; ಜಲಸಂಚಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜಲರಾಶಿ ಹಾಗೂ ಜಡಮತಿಗಳ ಗುಂಪು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಸ್ನಾನಾಪಾದಿಕುರ್ವತಾಂ ಮಹಾಪಾಪಾನಿ ನಿರ್ಮೂಲಯನ್ ಸಮುದ್ರಸ್ತಚ್ಚಕ್ರತೀರ್ಥಸ್ಯ ಮಹಾಪಾಪಪರಿಹಾರಕತೀರ್ಥತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ |

ಚಕ್ರತೀರ್ಥಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ ವರ್ಣಿತುಂ ಕೇನ ಶಕ್ಯತೇ |

ಯಚ್ಚಲಾಮಕು ಸಂಗೇನ ವಿಧತ್ತೇ ವಿಶ್ವವಂದಿತಾಮ್ ||

-ವ್ಯಾ.

-ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೧/೯೧)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ

ಸಚ್ಚಕ್ರ ಕರಪುಷ್ಪರಮ್ಯಕಟಕಾ ಭೋಗೀಂದ್ರಭೋಗಾಸ್ವದಾ

ನೇತ್ರಸ್ಥಾನಗತೇಂದ್ವಿನಾ ಕನಕಸದ್ವಪ್ರಾತಿಪೀತಾಂಬರಾ ।

ಭಾತಿ ಸ್ವೋದರವಾಸಿಹಂಸಗಮನಾ ಸೇಯಂ ಸುಧರ್ಮಾವಹಾ

ವಿಷ್ಣೋರಾಕೃತಿವತ್ ಸಮುದ್ರಹೃದಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಲಿಂಗಿತಾ ॥ ೫೨ ॥

ಸಜ್ಜನರ ಗುಂಪುಗಳು, ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ರಮ್ಯವಾದ ಸೇನೆಗಳು; ಮಹಾವಿಲಾಸಿಗಳ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವಾದ ನೆಲೆ, ಉಪರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು, ಚಿನ್ನದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಾಕಾರದಂತಹ ಪೀತಾಂಬರ, ತನ್ನೊಳಗೆ ನೆಲೆಸಿರುವ ಹಂಸಗಮನೆಯರಾದ ನಾರಿಯರು, ಒಳಗೆ ಸುಧರ್ಮಾ ಎಂಬ ಸಭೆ, - ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಆಲಂಗಿತವಾದ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣವು ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವೀ ಹಾಗೂ ಧರಾದೇವಿಯಿಂದ ಆಲಂಗಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಕೃತಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುವುದು.

ವಿ. : ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಚಕ್ರಾಂಕಿತಗಳು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ರಮ್ಯವಾದ ಕಡಗಗಳು, ಶೇಷನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ವಿಹಾರ, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು, ಹೊಳೆಯುವ ಪೀತಾಂಬರ, ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು, ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವ ಅನುಗ್ರಹ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಹಾಗೂ ಧರಾದೇವಿ - ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ.

೨. ಹೀಗೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ; ಇಂದು - ಚಂದ್ರ, ಇನ - ಸೂರ್ಯ.

೩. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ (೩/೩)ದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು:

ಜಯತ್ಯಸಂಖ್ಯೋರುಬಲಾಂಬುಪೂರೋ ಗುಣೋಚ್ಚರತಾಕರ ಆತ್ಮವೈಭವಃ ।

ಸದಾ ಸದಾತ್ಮಜ್ಞನದೀಭರಾಪ್ಯಃ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರೋ ಹರಿರೇಕಸಾಗರಃ ॥

ಭಕ್ತಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ
ಯೇ ಪುರಾರಿರಿಪುಣಾಽನಯೇ ಪುರಾ
ಸಂಗತಾಮ್ರನಯನಾಃ ಸ್ಮ^೧ ಸಂಗತಾಃ |
ಕಾಂತಯಾ ಸಹ ವರಾಲಕಾಂತಯಾ
ತೇಽಪಿ ರೇಚಕಭೃತೋಽತ್ರ ತೇಪಿರೇ || ೫೩ ||

ಹಿಂದೆ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಾದವರಾಗಿ, ತ್ರಿಪುರಾರಿಯಾದ ಶಿವನ ವೈರಿಯಾದ ಕಾಮನಿಂದ ಗ್ರಾಮ್ಯಧರ್ಮವಾದ ಮೈಥುನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ವಿಲಾಸಿಜನರು ಸಹ ಸೊಗಸಿನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಂತೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಪ್ರಾಣಾ-
ಯಾಮದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ, ತಪೋನಿರತರಾಗಿರುವರು.

ವಿ. : ೧. ಹಿಂದೆ ವಿಲಾಸಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಜನರು ಸಹ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಬಳಿಕ ಗ್ರಾಮ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ತೊರೆದು, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿ ರೂಪವಾದ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಾರಕೆಯಂತಹ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಯಾತ್ರೆ ಹಾಗೂ ವಾಸಗಳಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕರ ಮನಸ್ಸು ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ
ಚರಂತಿ ತಸ್ಯಾಂ ಬಹುಮಾನಯುಕ್ತಾ
ಬುಧಾ ವಿದಗ್ಧಾ ಬಹುಮಾನಯುಕ್ತಾಃ |
ಗಜಾಶ್ಚ ಮತ್ತಾ ಬಹುಶಸ್ತ್ರರಂಗಾ
ಬಹಿಶ್ಚ ಸಿಂಧೋರ್ಬಹುಶಸ್ತ್ರರಂಗಾಃ || ೫೪ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹಾಗೂ ಅಭಿಮಾನ-
ಯುಕ್ತರಾದ ವಿಲಾಸಿಗಳು ನೆಲೆಸಿರುವರು; ಅದರಂತೆ ಗೈರಿಕಾದಿ ರಂಜನದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಮದಿಸಿದ ಆನೆಗಳು ಸಂಚರಿಸುವವು; ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಹೊರಗೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ
ಅಲೆಗಳು ಸಹ ಸಾಗಿಬರುವವು.

೧. 'ಸ್ವಾತೀತೇ ಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇ ಚ' ಇತ್ಯನುಶಾಸನಾತ್ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೈಕದೇಶವಾನ್ಮಾನ ರೇಚಕಶಬ್ದೇನ ರೇಚಕಕುಂಭಕಪೂರಕರೂಪಪ್ರಾಣಾಯಾಮೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ |
ತೇಪಿರೇ ತಸ್ಯಾಂ ಚಕ್ರೀ | ಉಪಭೋಗಾರ್ಥಮನೋಹರನಾರ್ಯಭಾವಾತ್ ನ ತಪಃ ಕರಣಮ್ | ಕಿಂತು
ಶಾಂತಿರಾಪ್ತದ್ವಾರಮೇವೋಪಶಾಂತಿರಾಪ್ತಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ವರಾಲಕಾಂತಯಾ ಕಾಂತಯಾ ಸಹೇತುಕ್ಷಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

ವಿ : ಿಜ್ಞಾನಿಗಳು, ವಿಲಾಸಿಜನರು ಆನೆಗಳು ಮೊದಲಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಯು ತುಂಬಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಜಗನ್ನೋಹಕವಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಅಂಗನಾಲಮಲಕಾವಲಿಭೃಂಗಂ

ಮಂದಹಾಸಮಧು ಮನ್ಮಥಬಾಣಮ್ |

ಅಂಗನಾಽಲಮಮಲಂ ಮುಖಪದ್ಮಂ

ಬಿಭ್ರತೀ ವಶಯಿತುಂ ಜಗದಸ್ಯಾಮ್ || ೫೫ ||

ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರವೆಂಬ ನಾಳದ, ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಸಾಲಿನ ರೂಪದ ದುಂಬಿಗಳ, ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಮಕರಂದದ, ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ಬಾಣದ, ನಿರ್ಮಲ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಲಲನೆಯು ಜಗತ್ತನ್ನೇ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥಳಾಗಿರುವಳು.

ವಿ : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯ ಕಾಂತಿಯು ^೧ಜಗನ್ನೋಹಕವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಗನಾಲಂ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂಗನಾ ಅಲಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ಪದವಿಭಾಗವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ

ನ ಮುನಯೋಽನುಯಯುರ್ಮನಸಾ ಚ ಯಂ

ತಮಪಿ ಲಬ್ಧುಮಿಮಾಮನಸಾ ಚಯಮ್ |

ದಧದುಪೈತಿ ಜನಃ ಸಹ ಜಾಯಯಾ

ವಿಘಟಿತಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸಹಜಾ ಯಯಾ || ೫೬ ||

ಮುನಿಗಳು ಸಹ ಯಾವನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಹೊಂದಲು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪಡೆಯಲೆಂದು ಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಪು-ಗುಂಪಾಗಿ ಬರುವ ಜನರು ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ, ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಹಜಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದು-ಕೊಂಡವರಾಗಿ ಈ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

೧. ಬುಧವಿಲಾಸಿಜನಗಜಾದಿಪಂಕ್ತೀರ್ಣಯಂ ಪುರೀತಿ ಭಾವಃ |

೨. ಜಗನ್ನೋಹಕಸಾಂತ್ಯಾ ಸುಮವೇಶೇಯಂ ಪುರೀತಿ ಭಾವಃ |

ವಿ : ೧. ೬ ತಿಂಗಳುಗಳ^೧ ಕಾಲ ನೆಲೆಸಲೆಂದು ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು, ಸಂಪತ್ತು ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಭಾರವನ್ನು ಗಾಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು, ಕಳ್ಳರು ಮೊದಲಾದವರ ಭಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ಜನರು ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ದುರ್ಲಭನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ದ್ವಾರಕೆಯು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ನ, ಮುನಯಃ, ಅನುಯಯುಃ, ಮನಸಾ, ಚ ಯಂ, ತಮ್, ಅಪಿ, ಲಬ್ಧುಂ, ಇಮಾಮ್, ಅನಸಾ, ಚಯಂ, ದಧತ್, ಉಪೈತಿ, ಜನಃ, ಸಹ, ಜಾಯಯಾ, ವಿಘಟಿತಾ, ಪ್ರಕೃತಿಃ, ಸಹಜಾ, ಯಯಾ - ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪದಚ್ಛೇದ.

ಸಂಪದ್ವರಿತವಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ಪರಮಾಪ ರಮಾ ಯಸ್ಯಾಮಾಶ್ರಮಂ ಮಾ ಶ್ರಮಂ ದಿವಿ ।

ನಿವಸನ್ನಿವ ಸಂವೇತ್ತಿ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವದಾನತಃ ॥ ೫೭ ॥

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದಳು; ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜನರು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕ್ಲೇಶವನ್ನೇ ಅರಿಯದವರಾಗಿದ್ದರು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆಯು ^೧ಸಂಪತ್ತಿನ ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದಿತು; ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ^೨ದರಿದ್ರನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇದರ ಭಾವವಾಗಿದ್ದು ಇದು ರಾಮರಾಜ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

೨. ದಾನಮಾಡುವುದು ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಗೆ ದ್ಯೋತಕ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ದಾರಿದ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರಕವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಅವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ನಿಲುಕದ ದ್ವಾರಕೆ

ನಿವಾರಯಂತೀಹ ಭಟಾ ಯಥೇಶೋ

ನವೀನಮಾರ್ಗೇ ವಿಶತಃ ಕೃತಾಂತೇ ।

೧. ಪಞ್ಚಾಸಪರ್ಯಂತಮಸ್ತಾನಾರ್ಥಂ ಭಾರ್ಯಾಪುತ್ರವಿತ್ತಾದಿಸಮಸ್ತಭಾರಂ ಶಕ್ತೈರೂಢ್ಯಾ ಚೋರಾದಿ-
ಭಯಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಪುಂಜೀಫೂಯಾದ್ಯಾಪಿ ಗಚ್ಛೇತ್ಸೇರ್ಥಃ । ದ್ವಾರವತೀ ಯೋಗಿನಾಮಪಿ ದುರ್ಲಭಂ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತೀತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ನಿವಾಸಭೂತೇಯಂ ಪುರೀತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

೩. ದ್ವಾರವತ್ಯಾಂ ದರಿದ್ರಃ ಕೋಽಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ । -ವ್ಯಾ.

ನ ಚೇತ್ ಕ್ಷಿಪಂತೀಹ ವೃಕಾ ಇವಾರ್ತಾ-

ನವೀನಮಾರ್ಗೇ ವಿಶತಃ ಕೃತಾಂತೇ || ೫೮ ||

ಕೃತಯುಗವು ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಅವೈಷ್ಣವರನ್ನು ನೂತನ ವೈಷ್ಣವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಶಿವನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ದುಷ್ಪರನ್ನು ಅಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿಗೂ ಬಗ್ಗದೆ, ಕಳ್ಳದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನು ಹಿಡಿದು 'ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ' ವೃಕಗಳು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ವಿ : ೧. 'ಶಿವನು ಕೃತಯುಗ ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡ ಬಯಸಿದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಪಾಶುಪತಾಗಮ ಮೊದಲಾದ ದುಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ರಚನೆಯ ಮೂಲಕ ಮೋಹಿಸಿ, ವೈಷ್ಣವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವರಾಹಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ವಿವರ'.

೨. ದೈತ್ಯರಿಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಮಾರ್ಗ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಶಿವನು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಯೋಗ್ಯರ ದ್ವಾರಕಾ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಬಲಾತ್ ದ್ವಾರವೋ ಗತ್ತಾ ಯಮಲೋಕಂ ಪ್ರಾಪಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣಭಟಾಃ ವೃಕಾ ಇವ ಆರ್ತಾಃ ನ ಭವಂತಿ | ಕಿಂತು ಕೃಷ್ಣಾಜ್ಞಾನಾ ವಿಃ ಪಕ್ಷಿ ಇನಃ ಸೂರ್ಯಃ ತಯೋರ್ಮಾರ್ಗೇ ಆಶಾಶಮಾರ್ಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಈಶಃ ಶಿವಃ ಕೃತ್ಯ ಕೃತಯುಗಸ್ಯಾಂತೇ ಆಮಾನೇ ನವೀನಮಾರ್ಗೇ ನೂತನವೈಷ್ಣವಮಾರ್ಗೇ | ಅಧರ್ಮಿಣಾಂ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಸ್ಯ ನೂತನತ್ವಾನ್ನವೀನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ವಿಶತಃ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಮಾಚರತೋ ದೈತ್ಯಾನ್ | ಶೈವಾಗಮಾದಿರುಶಾಸ್ತ್ರರೇಣ ಮೋಹಯಿತ್ವಾ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಮಾರ್ಗೇ ಗಂತುಂ ಯಥಾ ನ ಮುಂಚಿತಿ ತಥೇತಿ ಸಂಬಂಧಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಷ ಮೋಹಂ ಸೃಜಾಮ್ಯಾಶು ಯೋ ಜನಾನ್ ಮೋಹಯಿಷ್ಯತಿ |

ತ್ವಂ ಚ ರುದ್ರ ಮಹಾಬಾಹೋ ಮೋಹಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಕಾರಯ ||

ಆತಥ್ಯಾನಿ ವಿತಥ್ಯಾನಿ ದರ್ಶಯಸ್ವ ಮಹಾಭುಜ |

ಪ್ರಕಾಶಂ ಕುರು ಚಾತ್ಮಾನಮವಪಕಾಶಂ ಚ ಮಾಂ ಕುರು ||

ಇತಿ ವಾರಾಹವಚನಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋಕ್ತಂ ತಥಾ ಪರಮ್ |

ಅಮೋಹಾಯ ಗುಣಾ ವಿಷ್ಣೋರಾಕಾರಶ್ಚಿತ್ತರೀರತಾ ||

ನಿದೋಷತ್ವಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಮುಕ್ತಗಾಮಪಿ ಚೋಚ್ಯತೇ |

ವಿತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಯತ್ ಸರ್ವಂ ತನ್ನೋಹಾಯೇತಿ ನಿರ್ಣಯಃ ||

ಪರಮೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೈಶಃ ತಜ್ಞಾನಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್ |

ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ನಿರ್ಣಯಸ್ತೇವೈವದನ್ಯನ್ನೋಹಾಯ ಹಿ ||

ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ತು ಯಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಾಮ್ಯಂ ಚ ಮಮ ವಿಷ್ಣುನಾ |

ತೀರ್ಥಾದಿಮಾತ್ರತೋ ಜ್ಞಾನಂ ಮಮಾಧಿಕ್ಯಂ ಚ ವಿಷ್ಣುತಃ ||

ಅಭೇದಶಾಸ್ತ್ರದಾದೀನಾಂ ಮುಕ್ತಗಾಂ ಹರಿಣಾ ತಥಾ |

ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಂ ಮೋಹಾಯ ಕಥ್ಯತೇ ಪುತ್ರ ನಾನ್ಯಥಾ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧/೪೮ - ೫೫)

೨. ಭಟರು ಕಳ್ಳದಾರಿಯಿಂದ ಪುರಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸಿದವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಸಹ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

೪. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಭಟರು ವೃಕಗಳಂತೆ ಎಂದೂ ಆರ್ತರಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನ ಆದೇಶದಂತೆ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ವಿಹಿತವಾದ ಗಗನಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬಯಸಿದ, ಎಂದರೆ ಸೌಭ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳ ಮೂಲಕ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬಯಸಿದ ಸಾಲ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತ^೧; ಅವಿ - ಕುರಿ.

೫. ನವೀನಮಾರ್ಗೇ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲೂ ಆರ್ತಾನ್, ಅವೀನ್, ಅಮಾರ್ಗೇ - ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಪಾರ ವೈಭವದ ದ್ವಾರಕೆ

ತನೋತಿ ಸಾ ಕೋಪಿನಿ ಶಾಂತಭಾವಂ

ಮನಸ್ಸುಯಃ ಕೋಽಪಿ ನಿಶಾಂತಭಾವಮ್ |

ಖಗಾಶ್ವಯಸ್ಯಾಂ ಕಲಶಾಲಿಕಂತಾ

ಗೃಹಾಶ್ವ ಭಾಸ್ವತ್ಕಲಶಾಲಿಕಂತಾಃ || ೫೯ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು ^೨ಸಿಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವದ ಜನರಿಗೂ ಪ್ರಶಾಂತಭಾವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿನ ಎಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಳಕಿನ ಛಾಯೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಅಲ್ಲಿಯ ^೩ಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಸಹ ಅವ್ಯಕ್ತ ಮಧುರ ಸ್ವರದಿಂದ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದವು; ಅಲ್ಲಿಯ ಮಂದಿರಗಳು ಹೊಳೆಯುವ ಕಲಶಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವುಗಳಾಗಿದ್ದು ಉಪರಿಗೆಗಳಿಂದಲೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ವಿ. : ೧. ದ್ವಾರಕೆಯು ಕೋಪ-ತಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಪ್ರಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಅಪೂರ್ವಕ್ಷೇತ್ರ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲೂ ಜ್ಞಾನದ ಸೆಳಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ.

೧. ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣಭಟಾಃ ವೃಕಾ ಇವ ಆರ್ತಾಃ ನ ಭವಂತಿ | ಕಿಂತು ಕೃಷ್ಣಾಶ್ವಯಾ ವಿನಃ ಪಕ್ಷಿಃ ಇನಃ ಸೂರ್ಯಃ ತಯೋರ್ಮಾರ್ಗೇ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿಶತಃ ಸೌಭಾದಿವೈಷಮಾಚಾರಿಯಾನೇನ ದ್ವಾರಮತೀಂ ಪ್ರವಿಶತಃ ಸಾಲ್ವಾದೀನ್ ಕೃತಾಂತೇ ಅಂತಕೇ ಕ್ಷಿಪಂತಿ | ಅಂತಕಯೋಕಂ ಪ್ರಾಪಯಂತೀತಿ ಯೋಜನಾ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕ್ರೋಧಾದಿದೋಷಪರಿಹಾರ್ಥಾಯಂ ಪುರೀತಿ ಭಾವಃ | ನಿಶಾಂತಭಾವಂ ಪ್ರಭಾತಸ್ವಭಾವಂ ತಮೋರಾಹಿತ-ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ದ್ವಾರಮತೀಸ್ಯಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಮನೋದೋಷಾರ್ಹರಣಸಮರ್ಥಾ ಇತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಏಕಾದಿಪಕ್ಷಿಭರ್ಮಹಾಗೃಹ್ಯೈಶ್ಚ ರಮ್ಯೇಯಂ ಪುರೀತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ಪಶು-ಪಕ್ಷಿಗಳು ಸಹ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಧನ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಅಲ್ಲಿಯ ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಗಾನ ನಡೆದಿತ್ತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. "ಕೋಽಪಿ ಶಾಂತಭಾವಂ", "ಕೋಽಪಿ ಶಾಂತಭಾವಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ-ದಲ್ಲೂ "ಕಲಶಾಲಿಕಂತಾಃ, ಭಾಸ್ವತ್ಕಲಶ-ಆಲಿಕಂತಾಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲೂ ಪದವಿಭಾಗ.

ರಂಗುರಂಗಿನ ಮಂದಿರಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಭಿತ್ತಿಸ್ತರತ್ನಫಲಿತಪ್ರತಿರೂಪಚಿತ್ರ-

ಚಿತ್ರಾಃ ಸುಶೋಭಿನವರತ್ನರುಚಾ ದಧಾನಾಃ |

ರಂಗಾನುಷಂಗರಮಣೀಯಮಿವ ಪ್ರದೇಶಂ

ಯಸ್ಯಾಂ ವಿಭಾಂತಿ ಮುರಜಿಲ್ಲಲನಾನಿವಾಸಾಃ || ೬೦ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗಳ ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿತವಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯರ ಅಂತಃಪುರಗಳು ಒಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ನವರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ನೀಲಿ, ಹಳದಿ ಮೊದಲಾದ ರಂಗ-ವಲ್ಲಿಗಳಿಂದೆಂಬಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ಉನ್ನತ ಸೌಧಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಸೌಹಾರ್ದನೃತ್ಯದುರುಕೇಂಕಿಕಾಯಶೋಭಿ-

೧ ಸೌಧೇಷು ಯತ್ರ ರುಚಿರಾಚಲಶೃಂಗಬುದ್ಧಾಃ |

ಸಂಸಕ್ತಮಭ್ರನಿಚಯಂ ಪರಿತಃ ಪತಂತ್ಯಃ

ಸ್ವಸ್ಪರ್ಧಿಗಾತ್ರಮಜಯನ್ನರುತಾ ಪತಾಕಾಃ || ೬೧ ||

ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದದಿಂದಾಗಿ ನರ್ತಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನವಿಲುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಉಪರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ರಮ್ಯವಾದ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ ದೇಹದ ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಹಾರುತ್ತಿದ್ದ ಪತಾಕೆಗಳು ತಮ್ಮ ಗಾಳಿಯಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಿದವು.

ವಿ : ಸೌಧದ ಮೇಲಿನ ಪತಾಕೆಗಳು ತಮ್ಮ ಹಾರುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ೧ ಸೌಧಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡೊಡ್ಡ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದವು ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಆನೇನ ಸೌಧಾನಾಮತ್ಯುನ್ನತತ್ವಂ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ |

- ವ್ಯಾ

೨. ಸೌಧ್ವಪತಾಕಾಃ ಸ್ವಚಲನಜನ್ಯೇನ ವಾಯುನಾ ಸೌಧಲಗ್ನಮೇಘಾನ್ ನಿರಾಕುರ್ವನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ

ನವರತ್ನದ ಉಪರಿಗಳ ದ್ವಾರಕೆ

ಯಸ್ಯಾಂ ಸುವರ್ಣವರವೇಷ್ಠನಭಾಜಿ ತೇಜಃ-

ಪ್ರದ್ಯೋತಿತಾಂಬರಹರಿನ್ಮನವಿದ್ರುಮಾದ್ಯೈಃ |

ರತ್ನೈರ್ನವೈರ್ನವವಿದ್ಯೈಃ ಖಚಿತೇ ಸಹಂತೇ

ಪ್ರಾಸಾದಮೂರ್ಧ್ನಿ ನ ಬುಧಾಃ ಕಪಿಶೀರ್ಷನಾಮ || ೬೨ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಜಿನ್ನದ ಹಾಸುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಇಂದ್ರನೀಲ, ಹವಳ ಮೊದಲಾದ ನೂತನ ನವರತ್ನಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಉಪರಿಗಳ ತುದಿಗಳಿಗೆ ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಹಿಸದಾದರು.

ವಿ : ೧. ಪ್ರಾಸಾದಗಳ ತುದಿಗೆ ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂದು ಹೆಸರು : ಪ್ರಾಸಾದಾಗ್ರೇ ಕಪಿಶೀರ್ಷಮ್ - (ಹಲಾಯುಧ).

೨. ಇತರ ಪ್ರಾಕಾರಗಳ ತುದಿಗೆ ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಚಿತ ಎನ್ನಬಹುದಾದರೂ ದ್ವಾರಕೆಯ ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಸುವರ್ಣದ ಪ್ರಾಸಾದದ ತುದಿಗೆ ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಮುಚಿತ ಎನ್ನಿಸದು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ದ್ವಾರಕೆಯ ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಸುವರ್ಣಪ್ರಾಸಾದ ತುದಿಗಳು ಕಪಿಶೀರ್ಷ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಮೀರಿದ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಜತೇಂದ್ರಿಯಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ

ನಯತಿ ನ ಯತಿರನ್ಯದ್ಯೋಜ್ಯಮಾತ್ರಾನ್ನಮಾತ್ರಾತ್

ಚರತಿ ಚ ರತಿಭರ್ತ್ವಾ ಪ್ರೇರಿತೋ ನೈವ ಭೋಗೈಃ |

ಜನಿಮಜನಿಮತಜ್ಞಃ ಸಂತರತ್ಯೇವ ಚಾಂತೇ

ಯಮಭಯಮಭಯಾಪ್ತ್ವಾ ಸ್ವಸ್ಥವೃತ್ತಿರ್ನ ವೇತ್ತಿ || ೬೩ ||

ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಯತಿಗಳು ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬಲು ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊರತು ಬೇರೊಂದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ರತಿಪತಿಯಾದ ಕಾಮನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಕಾಮೋಪ-ಭೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿ, ಮರುಹುಟ್ಟನ್ನು ಜಯಿಸಿದವರಾಗಿ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟುವ ಮೂಲಕ ಮೃತ್ಯುಭಯವನ್ನು ತೊರೆದ ಸ್ವಸ್ಥ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

೧. ನವರತ್ನಖಚಿತಾರ್ಥಃ ಖಚಿತಪ್ರಾಸಾದಾಗ್ರ್ಯ ಕಪಿಶೀರ್ಷಮಿತಿ ನಾಮ ನೋಚಿತಮಿತಿ ನ ಸಹಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ವನಿತಾದಿವಚಯಃ ನ ಚರತಿ ಕಾಮಾಸಕ್ತೋ ವನಿತಾದಿವಚಯಃ ನ ಭುಂತ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಇಂತಹ ಮನಮೋಹಕವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಯತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಮಿತಿ, ಭೋಗದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ, ಅದರಿಂದಾಗಿ ಮುಕ್ತಿ, ಹೀಗೆ ಮೃತ್ಯುಭಯದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದವರಾಗಿದ್ದರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಜನಿಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದರೆ ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಜನಿಸುವ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಭಾವಿಬ್ರಹ್ಮರಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಅ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು, ಜನಿ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟು - ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಅಜನಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಅಜ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಹೆಸರಿನ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ; ಅಭಯ - ವಿಷ್ಣು

ಅಪೂರ್ವಸ್ತ್ರೀಜನರ ದ್ವಾರಕೆ

ನ ವಹತಿ ಹೃದಿ ತೋಷಂ ವೈರಿವಧ್ವಾ; ಕಪೋಲೇ

ನವಹತಿಮವಲೋಕ್ಯ ಶ್ವಾಸವಿಶ್ರಾಂತವಾಕ್ಯಾ |

ಸಮುದಿತರವಿದೃಷ್ಟಿಪ್ರೀಡವಿಭ್ರಾಂತನೇತ್ರಾ

ಸಮುದಿತರವರಾಂಗೀ ಭಾವಮಾವಿಷ್ಕರೋತಿ || ೬೪ ||

ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕಾಮಿನಿಯು ಸವತಿಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲಿನ ನೂತನವಾದ ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಕಂಡು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದಾಗಿ ಮಾತಿಲ್ಲದವಳಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂತಸವನ್ನು ಹೊಂದದವಳಾದಳು; ಸೂರ್ಯನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉದಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಚಂಚಲನೇತ್ರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ನಲಿವಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಅದನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವ ವಿಲಾಸವನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದ್ದಳು.

ವಿ : "ನ ವಹತಿ" ಹಾಗೂ "ನವಹತಿಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ; "ಸಮುದಿತ..., ಸಮುತ್, ಇತರವರಾಂಗೀ..." ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಾರ್ಥದಲ್ಲೂ ಪದವಿಭಾಗ.

ಸಾಲೋಕ್ಯಮುಕ್ತಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ದ್ವಾರಕೆ

ವಿಹಾಯ ಸಾಲೋಕ್ಯಮುದಾರಮಂತೇ

ವಿಹಾಯಸಾಽಽಲೋಕ್ಯ ಮುದಾ ರಮಂತೇ |

ಮಹೀಶಕನ್ಯಾಸಕಲಾರ್ಥರೂಪ-

ಮಹೀಶಕನ್ಯಾಸಕಲಾರ್ಥರೂಪಮ್ || ೬೫ ||

ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಸಿದ್ಧರಾದ ಶೇಷ ಶಿವ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಿಷಯ-
ಭೋಗತ್ಯಾಗರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾದ ರಾಜಪುತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸಕಲ-
ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೂಲಗಳನ್ನು ಗಗನದಿಂದ ನೋಡಿ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ
ಲಭಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಲೋಕ್ಯಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ ತೊರೆದು ನಲಿಯುವರು.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇತರ ಸಕಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು
ಮರೆಸುವಂತಹ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಿವಾಹವಾದ ಸಕಲ ರಾಜ-
ಕುಮಾರಿಯರಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ ಕರುಣಾಳುವಾಗಿದ್ದ
ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನವು ಸಾಲೋಕ್ಯಮುಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಆನಂದವನ್ನು
ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಅವರ ಒಂದೊಂದು ಬಿಂಬಮೂರ್ತಿ ಮಾತ್ರವೇ
ಗೋಚರಿಸುವುದು. ಆದರೆ, ಈ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರದ ನೂರಂಟು ರೂಪಗಳು
ಸರ್ವದಾ ಗೋಚರಿಸುವವು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧರು ಹರ್ಷದಿಂದ ವೈಕುಂಠಾದಿ
ಲೋಕದಲ್ಲಿನ ಸಾಲೋಕ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ದ್ವಾರವತಿಯ
ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಭಾವ^೧.

೪. ವಿಹಾಯ, ಸಾಲೋಕ್ಯಮ್, ಉದಾರಮ್, ಅಂತೇ, ವಿಹಾಯಸಾ, ಆಲೋಕ್ಯ, ಮುದಾ,
ರಮಂತೇ, ಮಹೀಶಕನ್ಯಾಸಕಲಾರ್ಥರೂಪಮ್, ಅಹಿ-ಈಶ-ಕ-ನ್ಯಾಸಕಲಾರ್ಥರೂಪಮ್
ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪದವಿಭಾಗ.

ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರನ್ನೂ ಮರುಳುಮಾಡುವ ಚಿಲುವೆಯರ ದ್ವಾರಕೆ

ಮದಭ್ರಮತ್ತಾರವಿಶಂಕಿನೇತ್ರ-

ಮದಭ್ರಮತ್ತಾ ರವಿಶಂಕಿನೇತ್ರ |

ಪ್ರಾಯೋಜಯದ್ಯಾ ನಗಧೀರಚಿತ್ತಂ

ಪ್ರಾಯೋಜಯದ್ಯಾನಗಧೀರಚಿತ್ತಮ್ || ೬೬ ||

೧. ಮುಕ್ತಾವ್ಯೇಕ್ಯಕೃಷ್ಣಬಿಂಬದರ್ಶನಶಕ್ತಿವ್ಯಕ್ತಿಃ ಕದಾಚಿದಿಹ ತು ಸಾಷ್ಟೋತ್ತರಶತಪೋಡಶಸಹಸ್ರರೂಪಾಣಿ ಸರ್ವದಾ
ದೃಶ್ಯಂತ ಇತಿ ಹರ್ಷೇಣ ಸಿದ್ಧಾಃ ವೈಕುಂಠಾದಿಲೋಕಸ್ತತ್ಸಾಲ್ಪೋಕ್ಯಮವ್ಯವೇಕ್ಷ್ಯ ಗಗನೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ದ್ವಾರವತೀ-
ಮಹೋತ್ಸವಂ ಪಶ್ಯಂತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಮದಭ್ರಮತ್ತಾರವಿಶಂಕಿನೇತ್ರಮ್ ಅದಭ್ರಮತ್ತಾ ರವಿಶಂಕಿನೇ ಆತ್ರ ಪ್ರಾಯೋಜಯತ್ ಯಾ ನಗಧೀರಚಿತ್ತಂ
ಪ್ರಾಯಃ ಆಜಯತ್ ಯಾನಗಧೀಃ ಆಚಿತ್ ತಮಿತಿ ಪದಚ್ಛೇದಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಡಕವಾಗಿ ಮದಿಸಿ ಮೈಮರೆತ ಸ್ತ್ರೀಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ಜನರು ನೋಡಿಯಾರು ಎಂದು ಸಂದೇಹಿಸುವಂತಹ ಪುರುಷನಿಗೆ ಮದದಿಂದ ಸುತ್ತುವ ಕಣ್ಣಾಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರಿದಳು. ವಿಮಾನದ ಮೂಲಕ ಸಂಚರಿಸುವ ದೇವತೆಗಳು ಸಹ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚುವಂತಹ ಆತಿ ಸುಂದರಿಯಾದ ಆ ನಾರಿಯು ಪರ್ವತದಂತೆ ಅಚಲಚಿತ್ತದ ಪುರುಷನನ್ನು ಸಹ ಗೆದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು.

ವಿ : ೧. ತಮ್ಮ ಕುಡಿನೋಟ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಎಂತಹ ಧೀರ ಪುರುಷನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಹ ಸೆಳೆಯಬಲ್ಲಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯರು^೧ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಪದಚ್ಛೇದ : ಮದಭ್ರಮತ್ತಾರವಿರಂಕಿನೇತ್ರಮ್, ಅದಭ್ರಮತ್ತಾ, ರವಿರಂಕಿನೇ, ಆತ್ರ ಪ್ರಾಯೋಜಯತ್, ಯಾ ನಗಧೀರಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಾಯಃ ಅಜಯತ್ ಯಾನಗಧೀಃ ಅಜಿತ್ ತಮ್ | ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪದಚ್ಛೇದ

ಅಪ್ರತಿಮ ಸುಂದರಿಯರಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ದ್ವಾರಕೆ

ಸರಸಾ ವಿಲಸದ್ಧಾರಸರಸಾರಶಿರೋಧರಾಃ |

ನಯನೈರ್ವಶಯಂತ್ಯಸ್ಯಾಂ ನಯನೈಪುಣ್ಯಜಿಪ್ಲುಭಿಃ || ೬೭ ||

ಆ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕತ್ತಿನ ಸರಸೆಯರಾದ ನಾರಿಯರು ತಮ್ಮ ನಯನೈಪುಣ್ಯಗಳಿಂದ ಗೆಲ್ಲುವ ನೋಟಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ತಮ್ಮ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಭೋಗಿಗಳಿಗೂ ಸಮಫಲನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಾರಕೆ

ಸೇಯಂ ಪುರಿ ವಿತನುತೇ ವಿಷಯೋಪಭೋಕ್ತುಃ

ಪ್ರಾಯಃ ಫಲೇನ ಸಮತಾಂ ವಿಷಯೋಜ್ವತ್ಸತ್ಯ |

ಯತ್ಯಜ್ಞಸಂಗತವಧೂಷು ಲಲಾಮಲೇಪೈ-

ಸ್ತದ್ವಾ ನಧೂತದುರಿತೇಷು ಚ ತಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯಮ್^೨ || ೬೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಒಡಗೂಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರತಿಕಾಲದ ತಿಲಕದ ಲೇಪನಗಳಿಂದಲೂ, ಧ್ಯಾನದ ಮೂಲಕ ದುರಿತ ನಿಗಿಳೊಂಡ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ತಿಲಕಾದಿಗಳ ಲಾಂಛನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಈ ದ್ವಾರಕೆಯು ವಿಷಯೋಪಭೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹ ಕಾಮಿಜನಕ್ಕೂ

೧. ದ್ವಾರವತ್ಸಾಂ ಕಿಶ್ಕಾಕ್ಷೀಮಾತ್ರೇಣಾತಿಧೀರ್ಯೋಜಿತಪುರುಷವಿರಂಕಿನೇತ್ರಮರ್ಥಾ ನಾರೀ ತಿಪ್ತತೀತಿ ಭಾವಃ - ವ್ಯಾ.

೨. ಅಂತಃಕರಣಾತ್ ವಿಷಯೋಪಭೋಕ್ತುಃ ವಿಷಯೋಜ್ವತ್ಸತ್ಯ ಚ ಫಲೇನ ಸಮತಾಂ ವಿತನುತ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ || - ವ್ಯಾ.

ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತರಾದ ಜ್ಞಾನಿಜನಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಯಃ ಫಲದಿಂದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು;

ವಿ.: ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿನ ಭೋಗಿ ಜನರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಯೋಗಿ ಜನರಿಗೂ ಸಹ ಅವರವರ ಸೇವೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಉಚಿತ ಫಲವೇ ಲಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಉಭಯರಿಗೂ ಸಾಮ್ಯವುಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ನಾರಿಯರ ದ್ವಾರಕೆ

ದಂತಕ್ಷತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ನವಂ ನವೋಜೈ

ಚಿಂತಾ ದುರಂತಾ ಸಮಭೂತ್ ಸಪತ್ನ್ಯಾಃ |

ಅನ್ಯಾ ತದಾಚ್ಛಾದನಯುಕ್ತಿಶೂನ್ಯಾ

ತನ್ವಿ ಮುಹುರ್ದರ್ಶಯತೀಹ ದೈನ್ಯಮ್ || ೬೯ ||

ಯುವತಿಯ ಅಧರದಲ್ಲಿ ನೂತನವಾದ ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಕಂಡು ಸವತಿಯಾದ ಒಬ್ಬಳಿಗೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಚಿಂತೆ ಹುಟ್ಟಿತು; ಅದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಣದೆ, ಆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಾರಿಯು ಸಹ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ದೀನತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ವಿ.: ಒಬ್ಬಳಿಗೆ ದಂತಕ್ಷತವು ತನಗೆ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ಯಥೆಯಾದರೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿರುವ ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಚಿಂತೆ. ಹೀಗೆ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ ದ್ವಾರಕೆ

ಪಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಂ ದಿವಿಜವರಸಭಾರಾಧಿತಾನಾಂ ಮುನೀನಾಂ

ಜನ್ಮಾಂತಾದ್ಯೇನಸಾಂ ಯೋ ರಚಯತಿ ವಿಹತಿಂ ಚಿತ್ತಲಂ ಸುಪ್ರಗೀತಃ |

ರುಗ್ವೇದೀ ಪ್ರೌಢಸದ್ಭಾಗ್ವಿಷು ವಿವಿಧಸುವಾಣೀವಿಲಾಸೈಃ ಪ್ರತರ್ಕೈಃ

ಶಸ್ತ್ರೋಽಸ್ತ್ಯಾದೌ ತಥಾಽಂತೇ ವಿಮಲಯತಿತತೇರ್ಜಲ್ಪಶುದ್ಧೌ ಸಹಾಯಃ | ೭೦ |

ಮಾತಿನಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡುವ, ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಲ್ಪಡುವ ಇವನು ದೇವತೆಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ಮುನಿಗಳ ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಪಾಪಗಳ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಫಲವಾಗಿ ನೀಡುವನು; ಸಂಸಾರವೆಂಬ ರೋಗವನ್ನು

೧. ಭರ್ತೃಸಂಗತಾಯಾಃ ತದಸಂಗತಾಯಾರ್ಥ ಚಿಂತಾನಾಮ್ನಾತ್ ಫಲಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಪೂರ್ವಂ ಕಪೋಲೇ ದಂತಕ್ಷತೃ ವಸ್ತ್ರಾದಿನಾ ಆಚ್ಛಾದನಸಂಭವಾತ್ ಭಾವಮಾವಿಷ್ಟರೋತಿಚ್ಛುಕ್ತಮ್ | ಇದಾನೀಮಧರೋಪಕ್ಷತಸ್ಯಾ ಚ್ಛಾದನೋಪಾಯಾಭಾವಾತ್ ಉಭಯೋರಪಿ ದೈನ್ಯಮೇವೇತಿ ವಿಶೇಷಃ |
-ವ್ಯಾ.

ಪರಿಹರಿಸುವವನು; ಪ್ರೌಢರಾದ ಉತ್ತಮ ವಾಗ್ಮಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾಗ್ಮಿಲಾಸಗಳಿಂದ ತರ್ಕಿಸಲ್ಪಡುವವನು; ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಯತಿವೃಂದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯುದ್ಧಿ ನೆರವಾಗುವವನು; ಇಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು.

೧. ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ವರ್ಣಿಸಲು ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪಿದಾಗ ಎಂತಹ ಹಿರಿಮೆಯು ಸಹ ಗೌಣವೆನ್ನಿಸುವುದು. ಅವನ ಸಂಪರ್ಕ ಬಂದಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯವೂ ಅಸಾಮಾನ್ಯವೆನ್ನಿಸುವುದು. ಇನ್ನು ಅಪಾರ ಹಿರಿಮೆಯ ದ್ವಾರಕೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಎನ್ನಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿಯೇನಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಬಂಧದ ಮೂಲಕ ಕವಿಯ ಹೆಸರು ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯದ ಹೆಸರುಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೪. ಈ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರವನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೧ ರಲ್ಲಿ (ಪು. ೯೩.೫) ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೫. ತಾವು ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇತರ ಕಾವ್ಯಗಳ ಟೀಕಾಕಾರರಂತೆ ಪದ್ಯಬಂಧದ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿರುವರು; ರುಕ್ - ರೋಗ.

೧. ಶ್ರುತಃ ಪ್ರಶಸ್ತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಅಸ್ಯಾಂ ದ್ವಾರವತ್ಯಾಮೃತಃ | ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸನ್ನಿಧಾನಮಾದೇವೇಯಂ ಪುನಃ ವರ್ಣತೇತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. "ವಂಗಕ್ಷೋಣಭುಜಾಪರಾಕ್ರಮಯುಜಾ ನಿರ್ವಾಸಿತಾ ವೈರಿಣಃ | ಸಂವಿಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷರಂ ಪ್ರತಿವನಂ ಯೇ ನೂತ್ನಕಾಪಾಲಿಕಾಃ | ಪೂರ್ಯಾದ್ರವ್ಯಜಸಂಸ್ಪರ್ಶೋ ವ್ಯಪನಯಂತಃ ಸತ್ಪರಂ ಮಕ್ಷಿಕಾ" ಇತಿವತ್ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ಅತ್ಯಕೃಪದತ್ಯಾಸ್ತೃಯತಿಭಂಗೋ ದೋಷಾಯ |

-ವ್ಯಾ.

೪. ಪದ್ಯಬಂಧಮುಪೇನ ಕವಿನಾಮ ಕಾವ್ಯಗಾಮ ಚ ಪ್ರದರ್ಶಯತ್ಯನೇನ ಪದ್ಯೇನ ಕಾವ್ಯಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

೫. ತಥಾಹ | ಶ್ರುತಃ ಪ್ರಶಸ್ತಃ ವಿತ್ಯಾವರೂಪೋ ಗ್ರಂಥಃ ಅಪ್ಪಿ ಅಪ್ಪತ್ ಪದ್ಯೇತ್ಯು | ವಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಮಿತ್ಯಾದಿ ವಿಮಲಯತಿತತಃ ಜಲಶುದ್ಧಿ ವಾಕ್ಯಶುದ್ಧಿ ಸಹಾಯ ಇತ್ಯಂತಾನಿ ವಿಶೇಷಗಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವಪದೇಶ ಗ್ರಂಥಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಯೋಜನೀಯಾನಿ | ಅಪ್ಪತ್ ಪದ್ಯೇ ಗ್ರಂಥಃ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ನ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ತತ್ಯಾಹ | ವಿಮಲೇತಿ | ವಿಮಲಾಃ ಯತಯಃ ವಿಚ್ಛೇದಾಃ | ತ್ರಿಮುನಿಯತಿಯತೇತಿ ವಚನಾತ್ | ವಿವೇಕವಿವೇಕಾರ್ಥತಃ ವಿಚ್ಛೇದ ಪಾದೇ ಸಪ್ತಸಪ್ತವರ್ಣೇಶು ವಿಚ್ಛೇದೋ ಯತಿರಿತಿ ತ್ರಯೋ ಯತಯಃ | ವಿವಂ ಪಾದಚತುಷ್ವಯೋ ದ್ವಾದಶಯತಯೋ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಾಃ | ತೇಜಾಂ ತತಿಃ ಸಮೂಹಃ ತಸ್ಯ ಆದೌ ಸಪ್ತಸಪ್ತಾಕ್ಷರಗಾಂ ಅಂತ್ಯವ್ಯ ಮತೇ ಮಧ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ | ಅಂತಃ ಶ್ಲೋಕಮಧ್ಯೇ ಅಂತಃ ಶ್ಲೋಕಾಮಾನಃ ಚ ಸ ಗ್ರಂಥೋಽಸ್ತೀತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಂಬಂಧಃ | ತಥಾ ಚ ವಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಮಿತ್ಯೇತೋ ಯತಿಃ ತಸ್ಯಾದಿವರ್ಣೋ ವಾಕಾರಃ ವಿವಮುಕ್ತರತ್ನಾಪಿ ಯತಿಶು ವಿವಾದಶರ್ವಕಾರ್ಃ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಾಮಾನಃ ವಿತೋ ವರ್ಣಃ ಶ್ಲೋಕಾಮಾನಃ ವಿತೋ

ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
 ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
 ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
 ಸರ್ಗಃ ಸಪ್ತದಶೋ ಮುದಾಮಯಮಭೂತ್ ಸ್ವರ್ಗೀಶ್ವರಾಣಾಂ ಕುಲೇ ||೭೧||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಹಪ್ರಣೀತರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಸಪ್ತದಶಃ ಸರ್ಗಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು
 ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ,
 ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ
 ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
 ಹದಿನೇಳನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

ವರ್ಣ ಇತಿ ವಾದಿರಾಜರಚಿತಃ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಇತಿ ಚತುರ್ದಶವರ್ಣಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ | ದ್ವಾದಶಯತೀಣಾಂ
 ಪದ್ಮದ್ವಾದಶದಲಾಗ್ರೇಣ ಮಧ್ಯವರ್ಣಸ್ತಾಂಚಿಮವರ್ಣಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಥಮಪದ್ಮದ್ವಿತೀಯಪದ್ಮದಲಭಾಗಯೋರ್ಲೇ
 ಖನೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ದ್ವಾದಶದಲಪದ್ಮಬಂಧೇ ವಾದಿರಾಜರಚಿತಃ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಇತಿ ಕವಿಕಾವ್ಯನಾಮ ಕ್ರಮೇಣ
 ದ್ರಷ್ಟುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ಕಾವ್ಯನಾಯಕವಿಷಯತಯಾ ಕಾವ್ಯವಿಷಯತಯಾ ಕಾವ್ಯಸ್ಥಿತಿಶ್ಛಲಸೂಚನಪರತಯಾ
 ಚೇತ್ಯೇತತ್ಪದ್ಯಕ್ಕೆವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಪದ್ಯಾರ್ಥಕಥನೇನೈವ ಚಾರಿತಾರ್ಥ್ಯಂ ಟೀಕಾಕೃತೋ ಮಮ ನ ತು
 ಕಾವ್ಯಾಂತರಟೀಕಾಕಾರಕ್ಕೆವ ಬಂಧಸ್ತುಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಯತಿತವ್ಯಮ್ | ವೃತ್ತಂ ತು ಸ್ವಗೃಹಾ | -ವ್ಯಾ.

೧೮. ಅಷ್ಟಾದಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮೀಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೧; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೧-೧೦; ಜಂಘೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೧೧,೧೨; ತೊಡೆಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೧೩-೧೫; ಕಟಿಯ ವರ್ಣನೆ - ೧೬; ನಿತಂಬದ ವರ್ಣನೆ - ೧೭; ರುಗ್ಮೀಯ ನೀವಿಯ ವರ್ಣನೆ - ೧೮; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದ ವರ್ಣನೆ - ೧೯; ತ್ರಿವಲಿಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೨೦-೨೪; ಮಧ್ಯದ ವರ್ಣನೆ - ೨೫-೨೮; ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ - ೨೯-೩೫; ಬಾಹುಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೩೬,೩೭; ಸುದರ್ಶನದ ವರ್ಣನೆ - ೩೮; ನಂದಕದ ವರ್ಣನೆ - ೩೯; ಧನುಸ್ಸಿನ ವರ್ಣನೆ - ೪೦; ಹಸ್ತವರ್ಣನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ - ೪೧; ರುಗ್ಮೀಯ ಹಸ್ತಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೪೨; ರುಗ್ಮೀಯ ಕಪೋಲದ ವರ್ಣನೆ - ೪೩,೪೪; ವನಮಾಲೆಯ ವರ್ಣನೆ - ೪೫; ರುಗ್ಮೀಯ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ವರ್ಣನೆ - ೪೬,೪೭; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದ ವರ್ಣನೆ - ೫೦; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಗಿನ ವರ್ಣನೆ - ೫೨; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತುಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೫೩; ಕಿವಿಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೫೪; ನೇತ್ರಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೫೫; ಲಲಾಟದ ವರ್ಣನೆ - ೫೬; ಭ್ರೂವಿಲಾಸದ ವರ್ಣನೆ - ೫೭; ಅಧರಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೫೮; ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಯ ಅಧರದ ವರ್ಣನೆ - ೫೯; ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಯ ಕಪೋಲಗಳ ವರ್ಣನೆ - ೬೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೬೧)

ಸಂಪತ್ಕರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳು

ರಕ್ತಾತ್ತೀಯತಲತ್ವಿಷಾ ಪ್ರವಿಲಸತ್ವೀಯೋರ್ಧ್ವಭಾಗತ್ರಿಯಾ

ಸ್ವಚ್ಛೈಂದುಚ್ಛವಿವೃತ್ತಸನ್ನಿಖಿರುಚಾ ಸ್ವಾಸ್ತಕಭೂಷಾವಲೇಃ |

ಯಚ್ಛೃತ್ಯದ್ವೃತ್ತರತ್ನಬಂಧನಮಹಃ ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಣೀಕೃಷ್ಣಯೋ-

ರ್ದಂಪತೋಃ^೧ ಪದಪಂಕಜಾನಿ ಭಜತಾಂ ಸಂಪತ್ಕರಾಣಿ ಧ್ರುವಮ್ || ೧ ||

ಕೆಂಪಾದ ತಮ್ಮ ಅಂಗಾಲುಗಳ ಕಾಂತಿ, ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಪಾದಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ರೋಭಿ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳನಂತಹ ದುಂಡಾದ ನಖಗಳ ಕಾಂತಿ, ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ತಾವು ತೊಟ್ಟಿರುವ ಆಭರಣಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಗೆ ರತ್ನಬಂಧನದ ಸೊಬಗನ್ನು ನೀಡುವ ದಂಪತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ಸಂಪತ್ಕರವೆನ್ನುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

ವಿ : ೧. ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮೀಯರ ಆಪಾದಮೌಲಿಪರ್ಯಂತ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ಅವು ಸಂಪತ್ಕರ ಎನ್ನುವ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿಯು ಹವಳದ್ದು ನೀಲ ಕಾಂತಿಯು ಇಂದ್ರನಿಲಮಣಿಯದ್ದು; ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಮುತ್ತಿನ ಕಾಂತಿಯದು. ಈ ಮೂರೂ ಸಹ ಮಂಗಳಕರವಾದ ರತ್ನಗಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಮೂಡಿದ್ದು - ಅವುಗಳು ಸದಾ ಸಂಪತ್ಕರ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಪಾದಮೌಲಿಪರ್ಯಂತ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ^೧. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ದಂಪತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರನ್ನು ಆಪಾದಮೌಲಿ ಪರ್ಯಂತ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪಾದಕಮಲಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಅಚೇತನವಾದ ಭೂಷಣಗಳಿಗೂ ಸಹ ಸಂಪತ್ಕರವಾಗಿದೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ, ಸೇವಿಸುವ ಚೇತನರಿಗೆ ಸಂಪತ್ಕರವಾಗುವವು ಎಂಬುದು ಕೈಮುತ್ಯ ಸಿದ್ಧ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಮನೋಹರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳು

ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತನಸ್ಫುರಿತಕುಂಕುಮಪಂಕಸಂಗೇ^೨

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ಮರನ್ಮನಿಮನಃಸರಸೀನಿರೂಢೇ |

ಉತ್ತಂಗರಮ್ಯನಖಮೌಕ್ತಿಕಪುಂಜಶೋಭೇ

ರಕ್ತಾಂಗುಲೀಪರಿಲಸದ್ಲಲಪಂಕ್ತಿಕಾಂತೇ || ೨ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಕುಂಕುಮರೂಪದ ಪಂಕದ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಪಡೆದ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುವ ಮುನಿಗಳ ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಉಬ್ಬಿದ ರಮ್ಯವಾದ ನಖಗಳೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗುಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ದಳಗಳ ಸಾಲಿನ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳೆಂಬ ಸೊಗಸಾದ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಯು ಸದಾ ನೆಲೆಸಲಿ.

೧. "ಜಾಯಾಯಾ ಜಂಭಾವೋ ದಂಭಾವೋ ವಾ ನಿವಾತ್ಯತೇ" | ರುಗ್ಗಿಣೀಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಯೋಃ ಪದಪಂಕಜಾನಿ ಭಜತಾಂ ಸೇವಮಾಣಾಣಾಂ ಸಂಪತ್ಕರಾಣಿ ಧ್ರುವಮ್ | ಅಶ್ವಿತಾಣಾಮಚೇತನಾಣಾಮಪಿ ಭೂಷಣಾಣಾಂ ಸಂಪತ್ಕರಾಣಿ ಕಿಲ ಕಿಮು ಭಜತಾಂ ಚೇತನಾಣಾಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಉಪಮಾಮೂಲೋ ಹೇತುರಲಂಕಾರಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮನುಷ್ಯಾ ಮೌಲಿತೋ ವರ್ಣ್ಯಾ ದೇವಾಶ್ಚರಣತಸ್ತಥಾ | - ಪುರಾಣವಾಕ್ಯ

೩. ಪಾದೋವಾಕರಣಮಯೇ ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಾ ಕುಂಕುಮದಿಗ್ಧವತ್ಸು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದ್ಯ ಸ್ಪರ್ಧಾಪೂರಾಂತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಬಾರುಕಮಲೇ | ಮಮ ಚಿತ್ತಭೃಂಗಃ ಸಂತತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುತ್ತರೇಣಾಸ್ತಯಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಕಮಲವು ಪಂಕದ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿರುವುದು, ಮುತ್ತಿನಂತೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವುದು, ಕೆಂಪಾದ ದಳಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವೂ ಸಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ತನಗಳ ಕುಂಕುಮ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪಂಕಜ, ಮುನಿಗಳ ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವಂತಹುದು, ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗುಲಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಪಂಕ - ಕೆಸರು.

೨. ಶ್ಲೋಕ ೨-೫ರ ವರೆಗೆ ಏಕಾನ್ವಯ(ಕುಲಕ); ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

ಲಕ್ಷಣಭರಿತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು

ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಕ್ಷೌದ್ಧದನಹಂಸಕದಂಬಜ್ಯಂಭ-
ಮುಕ್ತಾಫಲೋಲ್ಲಸಿತಕಿಂಕಿಣಿಮುಖ್ಯಭೂಷೇ ।
ತದ್ವಕ್ಷಜಾತಕವಿಗೀತಮನೋಜ್ವರೇಖಾ-
ಕಲ್ಪದ್ವಜಾಂಕುಶಯವಾಶನಿಲಕ್ಷ್ಮಲಕ್ಷ್ಮೀ^೧ ॥ ೩ ॥

ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಮುಖವೆಂಬ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಾಲಿನಂತೆ ಶೋಭಿಸುವ, ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಕಿಂಕಿಣಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಆ ಹಂಸಗಳ ಮುಖಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಕವಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವ ಮನೋಹರವಾದ ರೇಖೆಗಳಂತಿರುವ ಧ್ವಜ, ಅಂಕುಶ, ಯವ, ವಜ್ರ ಎಂಬ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಯು ನೆಲೆಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವಜ, ಅಂಕುಶ ಮೊದಲಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಇದ್ದು ಅವುಗಳಿಂದ ಅವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೨. ಇದು ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದ ಕಪಿಲಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದವರ್ಣನೆಯ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಮಧುಭರಿತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು
ಉನ್ನಿಲಿತೇ ವಿಮಲಬೋಧದಿನೇಶಭಾಸಾ
ಸಮ್ಮಾನನೀಯಗುಣಭಾಜಿ ಕಲಂಕಿದೂರೇ ।

೧. ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಗವತ್ಪರಣಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜಸರೋರುಹ ಲಾಂಛನಾಡ್ಯಮ್ ।

- ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ (೩/೨೯/೨೧)

**ಸೌರಭೃಲುಬ್ಧಪವನೇನ ಸದಾ ಪರೀತೇ
ಕಾರುಣ್ಯಮಾನ್ಯಮಕರಂದಮಹಾಪ್ರವಾಹೇ || ೪ ||**

ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅರಳಿದ, ಸಮ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ದೋಷಿಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ ಲಭಿಸದ, ಪರಿಮಳಕ್ಕಾಗಿ ಕಾತರಿಸುವ ಪವನನಿಂದ ಸದಾ ಪರಿಸೇವಿತವಾದ, ಕಾರುಣ್ಯವೆಂಬ ಮಾನನೀಯವಾದ ಮಕರಂದದ ಮಹಾಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಯು ನೆಲೆಸಲಿ.

ವಿ. : ೧. ಕಲಂಕಿದೂರ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಮಲವು ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅರಳುವಂತಹುದು, ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕಿಗಿಂತ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ; ಅದರಂತೆ, ಕಲಂಕಿಗಳಾದ ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದ ಅಲಭ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಸೂಚಿತ (ದೂರಾದ್ವಾರತರಮ್ - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ); ಕಲಂಕಿ - ಚಂದ್ರ, ದೋಷಿ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೨. 'ಸೌರಭೃಲುಬ್ಧಪವನೇನ' ಎಂಬ ಮಾತು ಮೊದಲ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿನ 'ಶ್ರೀನಾಥ ಕೀರ್ತ್ಯಂಭುಜವೇಷ್ಯಗಂಧಂ (೧/೨)' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವುದು.

**ನಿತ್ಯಾನುಷಕ್ತನಿಜಭೃತ್ಯವಿಲೋಚನಾಖ್ಯ-
ಮತ್ತಾನುರಕ್ತಮಧುಪೈಃ ಸತತಂ ಗೃಹೀತೇ |
ಸತ್ಕರ್ಣಕೋಜ್ಜಲತಲತ್ವಿಷಿ ಸಂತತಂ ಸ್ನಾತ್
ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರಿಚಾರುಕಮಲೇ ಮಮ ಚಿತ್ತಭಂಗಃ || ೫ ||**

೧. ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಗವತ್ಪರಣಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುರದ್ವಜಸರೋರುಹಲಾಂಘನಾಡ್ಯಮ್ |
ಉತ್ಪಂಗರಕ್ತವಿಲಸನ್ನಬಿಚಕ್ತವಾಲಜ್ಯೋತ್ಸಾ ಭಿರಾಹತಮಹದ್ವದಯಾಂಧಕಾರಮ್ ||
ಯಚ್ಚೈಚ್ಛಿನ್ಯತಸರಿತ್ಯಪರೋದಕೇನ ತೀರ್ಥೇನ ಮೂರ್ಧ್ವಧಿಧೃತೇನ ಶಿವಃ ಶಿವೋಽಭೂತ್ |
ಧ್ಯಾತುರ್ಮನಶಮಲಶೈಲನಿಷ್ಯವಪ್ರಾಂ ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛಿರಂ ಭಗವತ್ಪರಣಾರವಿಂದಮ್ || - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ
ಸಮಾಮಿ ನಿಖಿಲಾಧೀಶಕಿರೀಟಾಭ್ಯವ್ಯುಲೇಖಮ್ |
ಹೃತ್ತಮುಶಮನೇಽರ್ಕಾಭಂ ಶ್ರೀಪತೇಃ ಪಾದಪಂಕಜಮ್ || - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೨)
ತರುಣಾದಿತ್ಯವರ್ಣಕಚರಣಾಬ್ಜಾಮಲಕೀರ್ತೇ |
ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ಪರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ || - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೮)
೨. ಇದು 'ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸರೀರೇ ಚಂಚೀಕತಿ ನೇ ಮನಃ' ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗ್ಯಯಸುಧೆಯ ಮಾತನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ಸದಾ ಸೇವಿಸುವ ತನ್ನ ಭೃತ್ಯರ ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ಮದಿಸಿದ ಆಸಕ್ತ ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಸದಾ ಸೇವಿತವಾದ, ಉಜ್ವಲವಾದ ಕೇಸರಗಳೆಂಬ ಅಂಗಾಲುಗಳ ಕಾಂತಿಯ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಭೃಂಗವು ಸದಾ ನೆಲೆಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಕಮಲದ ಮಕರಂದವನ್ನು ಅವನ ಭಕ್ತರು ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಸದಾ ಹೀರುವರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇದು ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿನ ರಾಮಾಯಣ ಪ್ರಸಂಗದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ (೪/೧೩):

ಪಪುರ್ನಿತಾಂತಂ ಸರಸಾಕ್ಷಿಭೃಂಗೈರ್ವರಾನಸಾಬ್ಜಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ |

ವಿದೇಹನಾರೀನರವರ್ಯಸಂಘಾ ಯಥಾ ಮಹಾಪೌರುಷಶಾಸ್ತ್ರದಂಘ್ರಿಮ್ ||

ಸರಿಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲ

ಶಂಖಾಂಭೋಜನಿಧೀ ಸಮೀಹಿತಧನಪ್ರತ್ಯರ್ಪಣೇನಾಂಕುಶಂ

ಹಸ್ತಿನ್ಯಾಂತರಕರ್ಷಣೇನ ದಿತಿಜಪ್ರದ್ವಂಸನೇನಾಶನಿಮ್ |

ನಿರ್ಜಿತೃ ಧ್ವಜಮುತ್ಪತಾಕಮದಧಾದ್ಯಃ ಕೃಷ್ಣಪಾದೋ ಮುದಾ

ಪ್ರಾಯಶ್ಚೇಽಪಿ ಚ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಣವ್ಯಾಜೇನ ಭೇಜಸ್ತಲಮ್ || ೬ ||

ಭಕ್ತರು ಬಯಸುವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಶಂಖ ಹಾಗೂ ಪದ್ಮ ಎಂಬ ನಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಹಸ್ತಿನೀಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಂಕುಶವನ್ನೂ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವ ಮೂಲಕ ವಜ್ರವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ, ಉನ್ನತವಾದ ಪತಾಕೆ ರೇಖೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವು ಹೊಂದಿದೆ; ಅದರಂತೆ, ನಿಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಹ ರೇಖೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದತಲವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವವು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದತಲವು ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಅಂಕುಶ, ವಜ್ರ ಎಂಬ ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದರ್ಥ: ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಗವತರ್ಪಣಾರವಿಂದಂ ವಜ್ರಾಂಕುಶಧ್ವಜ-ಸರೋರುಹಲಾಂಛನಾಡ್ಯಂ ಎಂಬ ಕವಿಲಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಇದು ಆಧರಿಸಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿನ ಶಂಖ, ಪದ್ಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಭಕ್ತರ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಶಂಖ ಹಾಗೂ ಪದ್ಮ ಎಂಬ ನಿಧಿಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಪೂರೈಸುವವು; ಅಂಕುಶಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣಾನ್ವಗಳು ವಶವಾಗುವಂತೆ

೧. 'ಮಹಾಪದ್ವಜ ಪದ್ವಜ ಶಂಖೋ ಮಕರಕಚ್ಚಪ್ಪಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ||

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರೇಣ ತನ್ನನಾಮಾಕರ್ಷಣಾದ್ವಯ ಇತಿ ಭಾವಃ ||

- ವ್ಯಾ.

ಸ್ವೀಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮನಸೋಲುವರು; ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಅಸುರರು ಅಳಿಯುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಯಲ್ಲಿನ ವಜ್ರದಿಂದ ಅಸುರರು ನಾಶಹೊಂದುವರು ಎಂಬ ಭಾವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ ನಿಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ಶಂಖ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿವೆ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ^೧.

ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಆಕರವೆನ್ನಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪಾದಗಳು

ಧರ್ಮಾ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋಽಪಿ ಹರೌ ವಿರೋಧಂ

ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಸಂತಿ ಬಹುಶಸ್ತ್ವಿತಿ^೨ ಬೋಧಯಂತೌ |

ಪದ್ಧಸ್ತಚಂದ್ರಕಲಿಕಾದ್ಯುತಿಮನ್ನಾಂಕೌ

ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶಚರಣೌ ಶರಣಂ ಮಮಾಸ್ತಾಮ್ || ೭ ||

ವಿರುದ್ಧೀತಿಯ ಧರ್ಮಗಳು ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವನ್ನು ತೊರೆದು ನೆಲೆಸಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂಬಂತೆ, ಕಮಲದಲ್ಲಿನ ಚಂದ್ರಕಲೆಯಂತಹ ಕಾಂತಿಯ ನೂಲಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ಚರಣಗಳು ನನಗೆ ಆಸರೆಯಾಗಿರಲಿ.

ವಿ : ೧. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕಿನಿಗಿಳಿಗೆ ಕಮಲ ಬಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು ಕಮಲದಂತಿದ್ದು ಅವುಗಳು ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ತುಂಬಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳೂ ಸಹ ಅವನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವವು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ ; ಕಲಿಕಾ - ಕಲಾ.

೨. ಇದು ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ವ (೨/೧/೩೮) ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಭಾವ.

೩. ಇದು ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ (೩/೬) ನರಸಿಂಹರೂಪದ ವರ್ಣನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಂತಿದೆ :

ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಧರ್ಮಿತ್ವಂ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತಾಂ ತಥಾ |

ನರಸಿಂಹೋಽದ್ವೈತಸ್ತಂಭಸಂಘಾತಃ ಸ್ಫೋರಯತ್ಸೌ ||

೧. ಯಥಾ ಪರಾಜಿತಾಃ ಜೇತುಃ ಪ್ರಾಯಶಃ ಪಾದಸಮಾಪ್ರಯುಕ್ತೇನ ಜೀವಂತಿ ತದ್ವಂತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. 'ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ವ' | - ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (೨/೧/೩೮)

ಗುಣಾಃ ಕೃತಾಃ ಸುವಿರುದ್ಧಾಶ್ಚ ದೇವೇ ಸಂತ್ಯಕ್ತೃತಾ ಅಪಿ ನೈವಾತ್ಮ ಶಂಕಾ |

ಚಿಂತ್ಯಾ ಅಚಿಂತ್ಯಾಶ್ಚ ತತ್ತ್ವದ ದೋಷಾಃ ಕೃತಾಶ್ಚ ನಾಶ್ಚೈಹ ತಥಾ ಪ್ರತೀತಾಃ ||

- ಭಾಷ್ಯೋದ್ವಿತ ಕೃತಿ (೨/೧/೩೮)

ಯಸ್ಯೈವ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋಽಪ್ಯನಿಶಂ ಪತಂತಿ |

- ಭಾಗ (೮/೯/೯೬)

೪. ಇದರಿಂದ ನರಸಿಂಹ(ಕೃಷ್ಣ)ನ ಪಾದವೂ ಸಹ ನರಸಿಂಹನಂತೆ ವಿರುದ್ಧರ್ಮಧರ್ಮಿತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ಎಂದಾಗುವುದು; ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ಅವನ ಅವಯವಗಳಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಇದು ಗಮಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಚಂದ್ರನೂ ಅಸೂಯೆಪಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲ

ಮೂರ್ಧ್ವರ್ಪಿತಸ್ವಸದೃಶಂ ಹರಿಪಾದಪದ್ಮ-

ಮಾಶಂಕೃ ನಾಂಬುಜಕುಲಂ ಸಹತೇ ಶಶಾಂಕಃ |

ಸ್ವಸ್ಥರ್ಥಿ ತಚ್ಚ^೧ ಶಶಿನಾ ವಶಿನಾಽನುರಕ್ತಂ

ಮತ್ಪಾಮನಸ್ಯಧಿತ ತತ್ರ ತದಪ್ಯಮೈತ್ರೀಮ್^೨ || ೮ ||

ಚಂದ್ರನು, ತನ್ನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ ತನ್ನನ್ನು ಹೋಲುವ ನಖರೂಪದ ಚಂದ್ರನುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ ಕಮಲವೃಂದ ಎಂದು ಸಂದೇಹಿಸಿ ಸಹಿಸದಾಗಿರುವನು; ಅದರಂತೆ ಆ ಕಮಲವೃಂದವು ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ನಖಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ಪರ್ಧಿಯಾದ ಚಂದ್ರನು ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ವೈರ ಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯಿತು.

ಎ. : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು ಕಮಲದತ್ತಿದ್ದು ಅವುಗಳ ನಖಗಳು ಚಂದ್ರನಂತಿವೆ; ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕಮಲಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಸಹನೆ; ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ^೨ ನಖಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಮಲಗಳಿಗೂ ಆಸಹನೆ; ಹೀಗೆ ಚಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಕಮಲಗಳ ವೈರವು ಸೃಷ್ಟಿಗೊಳ್ಳುವಂತಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಚಂದ್ರೋದಯಕ್ಕೆ ಕಮಲಗಳು ಬಾಡುವುದು ಸಹಜ; ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವುದು ಅಪೂರ್ವ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳು ಕಮಲಗಳಂತಿದ್ದರೆ, ಆ ಪಾದಗಳ ನಖಗಳು ಚಂದ್ರನಂತಿವೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೧. ಸ್ವಸ್ಥರ್ಥಿ ಸ್ವನುರಾಗಕರಣಾದೇವ ಪದ್ಧತ್ಯ ಚಂದ್ರೇ ವೈರಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಸಲಿಲಪ್ರೋತ್ಪನ್ನರಾಗಕರಣವರ್ಣೋಚ್ಚನ್ನಪಾದೇ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ದರಪದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೯)

೩. ನಖಚಂದ್ರಾಕಾಂ ಸ್ವಸದೃಶತ್ವೇನ ಸ್ವವಿರೋಧಿ ಚಂದ್ರಾಂಗೀಕಾರಿಹರಿಪಾದಕಮಲಮಿತಿ ಜಾತಯಾ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ

ಸಕಲಾನ್ಯಂಬುಜಾನಿ ನ ಕ್ಷಮತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಕಲಸೌಭಾಗ್ಯ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲ

ಅಂಗೀಕೃತಃ ಕಮಲಯೋಚ್ಚಗತಿಃ ಸದೇತಿ

ಸಂದರ್ಶನಾಯ ಕಮಲಾಕರಸಂಗತಂ ಪ್ರಾಕ್ |

ಪಶ್ಚಾತ್ ಕ್ರಮೇಣ ಕುಚಫಾಲಕಚಾಗ್ರಲಗ್ನಂ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಕಮಲಂ ಕುರುತಾಚ್ಛ್ರಯಂ ನಃ || ೯ ||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತನಾದ ಪುರುಷನು ಸದಾ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಲೆಂದು ಮೊದಲಿಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈಯನ್ನು ಸೇರಿ, ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ತನ, ಹಣೆ, ಮುಡಿಗಳ ತುದಿಯನ್ನು ಸೇರಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವು ನಮಗೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ.

೭ : ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದವನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ವಕ್ಷಸ್ಥಳ, ಹಣೆ ಹಾಗೂ ಮುಡಿಗಳಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಆದರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತನಾಗುವ^೧ ಪುರುಷನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಕಾಣುವನು ಎಂಬ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂದು ಭಾವ.

ಅಪಾರಲಾವಣ್ಯದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಪಾದಕಮಲಗಳು

ಭಿನ್ನಪ್ರವಾಲಸದೃಶೀ ಪರಿತಃ ಸ್ಫುರಂತೀ

ರಮ್ಯಾಂಗುಲೀದಲಚಯದ್ಯುತಿರಿಂದಿರಾಯಾಃ |

ಪಾದಾಂಬುಜೇ ಸಹಜರಾಜದಲಕ್ರಕಾಂಕ-

ಕಾಂತಿಂ ತನೋತಿ ನಖಮಂಡಲಮಂಡನಾರ್ಹಮ್ || ೧೦ ||

ಒಡೆದ ಹವಳದ ತುಣುಕನ್ನು ಹೋಲುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಸರಿಸಿರುವ, ಮನೋಹರವಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಅಂಗುಲೀದಳಗಳ ಕಾಂತಿಯು, ನಖಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಶೋಭೆಗೆ ಉಚಿತವೆನ್ನಿಸುವ, ಸಹಜವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಅರಗಿನ ಚಿಹ್ನೆಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು.

೧. ಸ್ನೇಹವಶಾತ್ ಕಮಲಯಾ ಸ್ವವಿಲಾಸಾಯ ಪೂರ್ವಂ ಹರ್ಷೇನ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸ್ವಕುಚಮಂಡಲೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ತತಃ ಸ್ವಫಾಲೇ ಧೃತ್ವಾ ತದನಂತರಂ ಸ್ವಶಿರಸ್ಸಾರೋಷ್ಯ ಹರಿಚರಣಸ್ಥೋಮಚಾರೇ ತ್ರಿಯಮಾಣೇ ಸತಿ ಕಮಲಯಾ ಅಂಗೀಕೃತಪುರುಷಃ ಕ್ರಮೇಣೋಚ್ಛೋಚ್ಚಗತಿರ್ಭವತೀತಿ ತತ್ತ್ವಮಪಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಭಯದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
ಶ್ರೀವಿಲಾಸಪಾತ್ರತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀದಾನೋಮರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಗಿಣಿಯ 'ಪಾದಗಳ ಉಗುರುಗಳ ಸಾಲಿನ ಸುತ್ತ ಪೆಸರಿಸಿರುವ ಕೆಂಪಾದ ಬೆರಳುಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದ ನವಿಗಳು ಅಲಕ್ಷಕದ ಅಲಂಕಾರ ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವವು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅಲಕ್ಷಕದ ಕಾಂತಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ.

೩. ನವಿಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿರುವುದು ದ್ವಾತ್ರೀಶಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲೊಂದು^೧ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಾತಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಕೌಶಲ ಇದಾಗಿದೆ.

೪. ಅಂಗಾಲುಗಳು ಹಾಗೂ ಕೈಕಾಲುಗಳ ನವಿಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ; ಆದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಗುರುಗಳಿಗೆ ಅಲಕ್ಷಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ; ಆದರೆ, ಸಕಲ ಸಲಕ್ಷಣೋಪೇತರಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ಪಾದ ಹಾಗೂ ನವಿಗಳು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕೆಂಪಾದವು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ ನಿರೂಪಣೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಜಂಘೆಗಳ ಹಿರಿಮೆ

ಅಂತಃಪಮಾಪೂರಿತಬಹ್ವನಂತ-

ಸೌಂದರ್ಯಶೇಷೈರಿವ ಪೂರ್ಯಮಾಣೈಃ |

ಪುಷ್ಪೋದ್ಭವಾಗೇ ಪರಿತಃ ಸುವೃತ್ತೇ

^೨ ಜಂಘೇ ತಯೋಃ ಸ್ತಾಂ ಸ್ಫುಟಮಂತರಂಗೇ || ೧೧ ||

ಒಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಂತಹ ಸಾಟಿಯಿರದ ಸೌಂದರ್ಯದ ಶೇಷವೆಂಬಂತಿರುವ ಅವರಿಬ್ಬರ ಪುಷ್ಪವಾದ ದುಂಡಾದ ಜಂಘೆಗಳು ನನ್ನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

ಪಾತಕ ಪರಿಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೋಣಕಾಲು

ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ತಜ್ಜಾನು ನಿಜಪ್ರಚಾರೈಃ

ಸಾನಂದನಂದಾವಸಥಾಂಗಣೇ ಪ್ರಾಕ್^೩ |

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಾದನವಿಮಂಡಲಂ ಪರಿತಃ ಪ್ರಸರಂತೀ ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಾಃ ರಕ್ತಾಂಗುಲೀದಲಕಾಂತಿಃ ಕೃಷ್ಣವಾದನವಿಮಂಡಲೇ ಸಹಜಾಲಕ್ಷಣಾಲಂಕೃತಿರಿವ ಭಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಪಂಚದೀರ್ಘಃ ಪಂಚಮೂಕ್ಷಃ ಸಪ್ತರಕ್ತಃ ಪಡುನನಃ |

ತ್ರಿಪೃಥ್ವ್ಯುಪು ಗಂಭೀರೋ ದ್ವಾತ್ರೀಶಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ತು ಮತಿ ||

ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ. (ಭಾ.ಪ್ರ.) (೧/೧೨೧)

೩. ವಿಜತೋನಿಭವಾವನವರಜಂಘಾಮಿತಶ್ಚೇ |

ಕರುಣಾರ್ಪಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೦)

ಚೂರ್ಣಕೃತಾನೇಕರಜೋಽಸ್ಯದೀಯ-

ಮೇನೋ ಧುನೋತ್ಪದ್ಯ ಹೃದಂಗಣಸ್ತಮ್ || ೧೨ ||

ಆ ಮುನ್ನ ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ನಂದನ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಓಡಾಟದಿಂದ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಪುಡಿಗೈದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಈಗ ನನ್ನ ಹೃದಯಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ನಂದಗೋಷುಲದಲ್ಲಿ ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಧೂಳಿಯನ್ನು ಪುಡಿಯಾಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಅದೀಗ ನಮ್ಮ ಹೃದಯಾಂಗಣದಲ್ಲಿನ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಕಳೆಯಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಧೂಳಿನಿಂದ ಕೊಳಕಾಗುವುದು ಸಹಜ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಧೂಳಿಯನ್ನೇ ಧೂಳಿಪಟ ಮಾಡುತ್ತ ತಾನು ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ ಎಂದರ್ಥ; ಆವಸ್ಥೆ - ಮಂದಿರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಅವನ ದೇಹಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗಗಳೂ ಸಹ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ತೊಡೆಯುವ ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಊರುಗಳ ಕಾಂತಿಗೆ ಇಂದ್ರನೀಲ ಸುವರ್ಣಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲು ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲುಗಳನ್ನು ಮೃದುತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಜಾಜನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ನೀಡಬಹುದಾದರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅವುಗಳ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರಾವ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವೇ ಸಾಟಿ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೫. ಇದು ಮೊದಲಸರ್ಗದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಹಯಾಸ್ಯನಾಸಾಪುಟಜಾತವಾತವಿಘಾತಧೂತಾಫಲಾಲಜಾತಃ |

ಮುನೀಶವಾಗಿಶಸುತಃ ಸುರಮ್ಯಾಂ ಹರೇಃ ಕಥಾಂ ಶಂಸತಿ ವಾದಿರಾಜಃ || (೧/೮)

ಅನುಪಮವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ತೊಡೆಗಳು

ಸತ್ಯಾಂತ್ಯಾ ಹರಿನೀಲಕಾಂಚನಸಮೌ ಹಸ್ತೀಂದ್ರಹಸ್ತೋಪಮೌ

ವಿಷ್ಣುಗ್ವರ್ತುಲತಾಗುಣೇನ ಮೃದುತಾಧರ್ಮೇಣ ಕುಂದಸ್ತ್ರಜಃ |

ಕಲ್ಪೌ ಯದ್ಯಪಿ ರುಗ್ಗಿಣೀಮುರಭಿದೋರೂರೂ ಕಥಂಚಿತ್ ತುಲಾ

ಲಾವಣ್ಯೇನ ಪರಸ್ಪರಂ ಪರಮಿತಿ ದ್ವಂದ್ವಾತ್ಮತಾಂ ಬಿಭ್ರತೌ || ೧೩ ||

ತಮ್ಮ ಉತ್ತಮ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರನೀಲ ಹಾಗೂ ಸುರ್ವರ್ಣಗಳ ಕಾಂತಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ, ಗಜೇಂದ್ರನ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಹೋಲುವ, ಸುತ್ತಲೂ ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಕೋಮಲತೆ ಎಂಬ ಗುಣದಿಂದ ಜಾಜಿಯ ಮಾಲೆಯಂತಿರುವ, ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ತೊಡೆಗಳು ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಹೇಗೋ ಹೋಲುವಂತಿದ್ದು ಎರಡೆರಡಾಗಿ ಕಾಣುವವು.

ಎ : ೧. ^೧ ಅನುವಮ ಲಾವಣ್ಯದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ತೊಡೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ತಮಗೆ ತಾವೇ ಸಾಟಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಪುರುಷ ರುಗ್ಗಿಣಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀ ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಸಾಟಿ ಎನ್ನಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಹಸ್ತ - ಸೊಂಡಿಲು; ಕುಂದ - ಜಾಜಿ.

೩. ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ವರ್ಣನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿರುವುದು ವಿಶೇಷ :

ಸುಕುಮಾರತಲಾಂಗುಲೀಮತೋಃ ಪದಯೋರಸ್ಯ ನಿಗೂಢಗುಲ್ಫಯೋಃ |

ಉಪಮಾನಮಹೋ ನ ಲಭ್ಯತೇ ಕವಿವರ್ಯೈರಿತರೇತರಂ ವಿನಾ || (೭/೨೮)

ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಅಳಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಗಳು

ಊರೂ^೧ ಸಮಾರೋಷ್ಯ ಮರುದ್ಗಣೇಶ-

ಮಾರಂಜಯಂತೌ ದಿಶತಾಂ ಸುಖಂ ಮೇ |

ವೈರಿಪ್ರಜಂ ಸಂಹರತಾಂ ಮುರಾರೇಃ

ಸ್ವಾರಾತಿರಕ್ಷಃಕ್ಷಯಮೂಲಭೂಮೀ || ೧೪ ||

ಮರುದ್ಗಣಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಕೊಡಿಸಿಕೊಂಡು ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎರಡು ತೊಡೆಗಳು ನನಗೆ ನಲಿವನ್ನೇಯಲಿ; ಅವು ಶತ್ರುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ವಧೆಗೆಯ್ಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುವ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಂತಿರುವವು.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಾರಾಯಣ. ಅವನ ತೊಡೆಯನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ನೆಲೆಸಿರುವನು ಎಂದು ಭಾವ: ಅಚ್ಯುತಾಂಕೇ ಸ್ವಾಸೀನಂ-(ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ.೪/೬೯); ಜೀವೋ-

೧. ಅನ್ಯಸಾಧ್ಯಶ್ಯಾಭಾವಾತ್ ದಕ್ಷಿಣಶ್ಚೋರೋಃ ವಾಮಃ ಸದೃಶಃ ವಾಮಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯಾರ್ಥಂ ದೌ ದೌ ಬಭೂವತುರಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ದ್ಯಾ.

೨. ಇಭಿಹೃಪ್ರಪ್ರಭೋಧನವರಮೋರುಪ್ಪರಮಾಲೇ |
ಕರುಣಾರ್ಪಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾಡಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೧)

ಚೂರ್ಣಕೃತಾನೇಕರಜೋಽಸ್ಯದೀಯ-

ಮೇನೋ ಧುನೋತ್ಪದ್ಯ ಹೃದಂಗಣಸ್ವಮ್ || ೧೨ ||

ಆ ಮುನ್ನ ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ನಂದನ ಗೃಹಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಓಡಾಟದಿಂದ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಪುಡಿಗೈದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಈಗ ನನ್ನ ಹೃದಯಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ನಂದಗೋಷುಲದಲ್ಲಿ ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಧೂಳಿಯನ್ನು ಪುಡಿಯಾಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು; ಅದೀಗ ನಮ್ಮ ಹೃದಯಾಂಗಣದಲ್ಲಿನ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಕಳೆಯಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಧೂಳಿನಿಂದ ಕೊಳಕಾಗುವುದು ಸಹಜ; ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮೊಳಕಾಲು ಧೂಳಿಯನ್ನೇ ಧೂಳಿಪಟ ಮಾಡುತ್ತ ತಾನು ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ ಎಂದರ್ಥ; ಆಮಸಥ - ಮಂದಿರ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಅವನ ದೇಹಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗಗಳೂ ಸಹ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ತೊಡೆಯುವ ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ನೀಯರ ಊರುಗಳ ಕಾಂತಿಗೆ ಇಂದ್ರನೀಲ ಸುವರ್ಣಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲು ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅನೆಯ ಸೊಂಡಿಲುಗಳನ್ನು ಮೃದುತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಜಾಜನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ ನೀಡಬಹುದಾದರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅವುಗಳ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರಾವ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವೇ ಸಾಟಿ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೫. ಇದು ಮೊದಲಸರ್ಗದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಹಯಾಸ್ಯನಾಸಾಪುಟಜಾತವಾತವಿಘಾತಧೂತಾಘಪಲಾಲಜಾತಃ |

ಮುನೀಶವಾಗಿಶಸುತಃ ಸುರಮ್ಯಾಂ ಹರೇಃ ಕಥಾಂ ಶಂಸತಿ ವಾದಿರಾಜಃ || (೧/೮)

ಅನುಪಮವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ನೀಯರ ತೊಡೆಗಳು

ಸತ್ಯಾಂತ್ಯಾ ಹರಿನೀಲಕಾಂಚನಸಮೌ ಹಸ್ತೀಂದ್ರಹಸ್ತೋಪಮೌ

ವಿಷ್ಣುಗರ್ವಲತಾಗುಣೇನ ಮೃದುತಾಧರ್ಮೇಣ ಕುಂದಸ್ರಜಃ |

ಕಲ್ಪೌ ಯದ್ಯಪಿ ರುಗ್ನೀನೇಮುರಭಿದೋರೂರೂ ಕಥಂಚಿತ್ ತುಲಾ

ಲಾವಣ್ಯೇನ ಪರಸ್ಪರಂ ಪರಮಿತಿ ದ್ವಂದ್ವಾತ್ಮತಾಂ ಬಿಭ್ರತೌ || ೧೩ ||

ತಮ್ಮ ಉತ್ತಮ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರನೀಲ ಹಾಗೂ ಸುವರ್ಣಗಳ ಕಾಂತಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ, ಗಜೇಂದ್ರನ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಹೋಲುವ, ಸುತ್ತಲೂ ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಕೋಮಲತೆ ಎಂಬ ಗುಣದಿಂದ ಜಾಜಿಯ ಮಾಲೆಯಂತಿರುವ, ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶ್ವರರ ತೊಡೆಗಳು ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಹೇಗೋ ಹೋಲುವಂತಿದ್ದು ಎರಡೆರಡಾಗಿ ಕಾಣುವವು.

ಎ : ೧. ^೧ ಅನುಪಮ ಲಾವಣ್ಯದ ಶ್ರೀಶ್ವರರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ತೊಡೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ತಮಗೆ ತಾವೇ ಸಾಟಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಶ್ವರ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಪುರುಷ, ರುಗ್ಗಿಣಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಸ್ತ್ರೀ ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಸಾಟಿ ಎನ್ನಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ; ಹಸ್ತ - ಸೊಂಡಿಲು; ಕುಂದ - ಜಾಜಿ.

೩. ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಸುಮಧ್ಯವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ವರ್ಣನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿರುವುದು ವಿಶೇಷ :

ಸುಕುಮಾರತಲಾಂಗುಲೀಮತೋಃ ಪದಯೋರಸ್ಯ ನಿಗೂಢಗುಲ್ಫಯೋಃ |
ಉಪಮಾನಮಹೋ ನ ಲಭ್ಯತೇ ಕವಿವರ್ಯೈರಿತರೇತರಂ ವಿನಾ || (೭/೨೮)

ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಅಳಿಸುವ ಶ್ರೀಶ್ವರರ ತೊಡೆಗಳು
ಊರೂ^೧ ಸಮಾರೋಷ್ಯ ಮರುದಗ್ಗಣೇಶ-
ಮಾರಂಜಯಂತೌ ದಿಶತಾಂ ಸುಖಂ ಮೇ |
ವೈರಿವ್ರಜಂ ಸಂಹರತಾಂ ಮುರಾರೇಃ
ಸ್ವಾರಾತಿರಕ್ಷ್ಯಯಮೂಲಭೂಮೀ || ೧೪ ||

ಮರುದಗ್ಗಣಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಶ್ವರರ ಎರಡು ತೊಡೆಗಳು ನನಗೆ ನಲಿವನ್ನೀಯಲಿ; ಅವು ಶತ್ರುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ವಧೆಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಶ್ವರನಿಗೆ ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುವ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಂತಿರುವವು.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಶ್ವರನು ನಾರಾಯಣ. ಅವನ ತೊಡೆಯನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ನೆಲೆಸಿರುವನು ಎಂದು ಭಾವ: ಅಚ್ಯುತಾಂಕೇ ಸ್ವಾಸೀನಂ-(ತಂತ್ರಸಾರಸಂಗ್ರಹ.೪/೬೯); ಜೀವೋ-

೧. ಅನ್ಯಸಾಧ್ಯಶ್ಯಾಭಾವಾತ್ ದಕ್ಷಿಣಶ್ಯೂರೋಃ ವಾಮಃ ಸದೃಶಃ ವಾಮಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯಾರ್ಥಂ ದೃಷ್ಟಿ ದೃಷ್ಟಿ ಒಳಗೊಳಿಸುವಂತಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಇಭಿಹೃತ್ಪ್ರಭಕೋಳಸರಮೋರುಪ್ಪರಮಾಲೇ |
ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೧)

ತಮನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದರ್ಥ; ಅರಾತಿ - ಶತ್ರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಯೂ ಸಹ ಶತ್ರುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವಷ್ಟು ಅದ್ಭುತ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಧುಕೈಟಭರನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು ಸಹ ಅದರಂತೆಯೇ. ಇದರಿಂದ ಅವನ ತೊಡೆಯೂ ಸಹ ಶತ್ರುನಾಶಕ್ಕೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ವೈಶ್ಯಜಾತಿಗೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಗಳು

ಅಪರಿಮಿತಸುಖೌಘಂ ಸ್ಥಾಪಿತಾಯಾ ರಮಾಯಾ:

ಶತಗುಣಿತವಿಕಾಸಂ ವಾಸುಕಿ ಸ್ಥಾಪಿತಸ್ಯ |

ಅಪಗತನಿಜಲಾಭಃ ಸಂತತಂ ಯೋ ವಿಧತ್ತೇ

ಸ ಕಿಲ ಮುರಭಿದೂರುಃ^೧ ಕಾರಣಂ ವೈಶ್ಯಜಾತೇಃ^೨ || ೧೫ ||

ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಆನಂದದ ರಾಶಿಯನ್ನು ನೀಡುವ, ತಾನು ಧರಿಸಿರುವ ಪೀತಾಂಬರಕ್ಕೆ ಆನಂತ ಮಡಿಯಾದ ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಲಾಭವನ್ನು ಎಂದೂ ಕಾಣದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಯು ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸಿರುವುದು; ಅಶ್ಚರ್ಯ !

ವಿ : ೧. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸದಾ ಆಶ್ರಯಿಸಿದವಳು. ಅವನ ಉಡುಗೆಯಾಗಿರುವುದೇ ಅವನು ಧರಿಸಿದ ಪೀತಾಂಬರಕ್ಕೆ ಶೋಭೆ; ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಲಾಭವೂ ಇರದು ಎಂದು ಭಾವ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಯಂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯು ಹುಟ್ಟಿದ ವಿವರ ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಂದ: ಊರೂ ತದಸ್ಯ ಯದ್ವೈಶ್ಯಃ |

೩. ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವುದು ವೈಶ್ಯನ ಲಕ್ಷಣ. ಆದರೆ ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೊಡೆಯು ಮಾತ್ರ ಯಾವ ಲಾಭವನ್ನೂ ಆಶಿಸದ ಸ್ವಯಂ

೧. ಊರೂ ಸುಪರ್ಣಭುಜಯೋರಧಿಶೋಭಮಾನಾಪೋಜೋನಿಧೀ ಸ್ವತುಣಾಕುಸುಮಾವಭಾಸೌ |

ವ್ಯಾಲಂಬಿಪೀತವರವಾಸುಕಿ ವರ್ತಮಾನಕಾಂಟೀಕಲಾಪಪರಿರಂಭ ನಿತಂಬಮುಂಬ || - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ.

೨. ಊರೂ ತದಸ್ಯ ಯದ್ವೈಶ್ಯ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಕಿಲೇತಿ ವಾರ್ತಾಯಾಮ್ | ವೈಶ್ಯಾ ಹಿ ಸ್ವದತ್ತದ್ರವ್ಯಾದಪಿ ದ್ವಿಗುಣದ್ರವ್ಯಲಾಭಾಯ ಅನ್ಯಸ್ತು ಕ್ರಿಯವಿಕ್ರಯದೂಪೇಣ ವಸ್ತಾದಿಕಂ ವೃದ್ಧಿರೂಪೇಣ ದಿಶಂತಿ | ಆಯಂ ತು ಲಾಭಹೀನಃ ಸ್ವ ಅನ್ಯಸ್ತು ಬಹು ದಿಶಂತಿ ವೈಶ್ಯಜಾತೇಃ ಕಾರಣಂ ಕಥಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಆಕ್ಷೇಪೋಽಲಂಕಾರಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಪರಿಪೂರ್ಣವಸ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥ; ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತೊಡೆಯು ವೈಶ್ಯಜಾತಿಗೆ ಉಪಾದಾನ-
ಕಾರಣವಾಗಿರದೇ ಕೇವಲ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವೂ ಸೂಚಿತ.

೪. ಲಾಭತೊರೆದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ ಲಾಭಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವೃತ್ತಿಯ ವೈಶ್ಯಜಾತಿ
ಜನಿಸಿದ್ದು ಎಂತಹ ವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

ನೀಲಪರ್ವತಶಿಖರದಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಟಗಳು

ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರಭಾಸಿ^೧ ಬೈಷ್ಟೀ-

ಮುಕುಂದಯೋಃ ಪಾತು ಕಟಿದ್ವಯಂ ನಃ |

ಸುಸಾಂದ್ರಸಂಧ್ಯಾಘನಸಂಗಿ ಶೃಂಗ-

ಮಿವೋಲ್ಲಸತ್ಕಾಂಚನನೀಲಗಿಯೋಃ || ೧೬ ||

ನಿಬಿಡವಾದ ಸಂಜೆಯ ಮೇಘದ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದ ಬಂಗಾರದ ಮೇರುಪರ್ವತ ಹಾಗೂ
ನೀಲಪರ್ವತಗಳ ಶಿಖರಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಪೀತಾಂಬರದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಟಿದ್ವಯವು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಟಿಯು ನೀಲಪರ್ವತದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದರೆ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕಟಿಯು
ಮೇರುಪರ್ವತದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂದೂ ಅವರು ಧರಿಸಿದ ಪೀತಾಂಬರಗಳು ದಟ್ಟವಾದ
ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಹೋಲುವವು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ; ಘನ-ಮೇಘ.

೨. ಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೀಲಪರ್ವತಕ್ಕೂ ಸ್ವರ್ಣಾಂಗಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯನ್ನು
ಚಿನ್ನದ ಮೇರುಪರ್ವತಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಔಚಿತ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವವಾದ ನಿತಂಬ

ಪೀತಾಂಬರಾಲಂಕೃತಮಗ್ನೈರತ್ನ-

ಸ್ಯೂತಸ್ತುರತ್ಯಂಕಿಣಿಮೇಖಲಾದ್ವೈಃ |

ಜಾತಪ್ರಭಂ ಪೀನಲಸನ್ನಿತಂಬಂ

ಚೇತಃ ಸದಾ ಚಿಂತಯ ಚಿನ್ಮಯಸ್ಯ || ೧೭ ||

ಪೀತಾಂಬರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾದ, ಹೊಳೆಯುವ
ಕಿಂಕಿಣಿ, ಮೇಖಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕಾಂತಿ ಪಡೆದ, ಜ್ಞಾನಮಯವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಳೆಯುವ ನಿತಂಬವನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇ ! ಸದಾ ಚಿಂತಿಸು.

೧. ಅಸನ್ಮೋತ್ಪಲ್ಲಸುಪ್ಪವೃಕ್ಷಮವರ್ಣಾವರಣಾಂತೇ |

ಕರುಣಾರ್ಪಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾನಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ (೧೦/೧೨)

ವಿ : ಇದು ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೨) ದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ :

ಚಾಂಬೂನದಾಂಬರಾಧಾರಂ ನಿತಂಬಂ ಚಿತ್ಯಮೀಶಿತುಃ |
ಸ್ವರ್ಗಮಂಜೀರಸಂವೀತಮಾರೂಢಂ ಜಗದಂಬಯಾ ||

ರುಗ್ಮೀನಿಯ ನೀವಿಯ ವೈಭವ

ಆಪಾದಪದ್ಮಂ ಪರಿಲಂಬಮಾನಾ

ನೀವೀ ರಮಾಯಾ ರಮಣೀಯಕಾಂಚ್ಯಾಃ |

ವಿಷ್ಣುಕುರ್ದತ್ತಗಣಸ್ಯ ಮಧ್ಯ-

ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ವಿನಮ್ರಾ ಇವ ಭಾತಿ ಭಾಸಃ || ೧೮ ||

ಪಾದಕಮಲದವರೆಗೆ ಇಳಿಬಿದ್ದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀನಿಯ ಸೀರೆಯ ನೆರಿಗೆಯು, ಸುತ್ತಲೂ ಹೊಳೆಯುವ ರತ್ನಗಳ ಸಾಲಿನ ನಡುವಿನ ಕಾಂತಿಗೆ ಬಹಳ ನಾಚಿ, ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ರಮಣೀಯವಾದ ಒಡ್ಡಾಣದ ಕಾಂತಿಗಳಂತೆ ತೋರುವವು^೧.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮೀನಿಯ ನಡುವಿನ ಕಾಂತಿಯು ಸಕಲ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವಷ್ಟು ಅಪೂರ್ವ ಎಂಬುದು ಅವರ ಇಳಿಬಿದ್ದ ನೀವಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಕಾಂತಿಯು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಲೋಕೋತ್ತರ. ಅವರು ಧರಿಸಿರುವ ಆಭರಣಗಳಿಗೆ ಶೋಭೆ ಲಭಿಸುವುದು ಸಹ ಅವರಿಂದಲೇ ಹೊರತು, ಆಭರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಶೋಭೆ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ರುಗ್ಮೀನಿಯು ಬಂಧಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರ

ವ್ರಜಭುವಿ ಬಹುಪಾಶೈರ್ಯನ್ನ ಬದ್ಧಂ ಮುರಾರೇ-

ಸ್ತದುದರಮಧುನಾಽಽಸೀತ್ ಸಂತತಂ ಭೀಷ್ಮಪುತ್ರಾಃ |

ಪುಲಕಿತಕರಚಾರುಪ್ರೇಮದಾಮ್ನಾ ನಿಬದ್ಧಂ

ಪ್ರಭುರಪಿ ವಶಮೇತಿ ಪ್ರೇಮಭಾರೈರುದಾರೈಃ || ೧೯ ||

ನಂದಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಈಗ ಪುಲಕಗೊಂಡ ರುಗ್ಮೀನೀದೇವಿಯ ಕೈಗಳ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರೀತಿಯ ಪಾತದಿಂದ ಸದಾ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಎಷ್ಟು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಪ್ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಮಣಿಯುವನಲ್ಲವೇ !

೧. ಕಾಂಚ್ಯಾ: ಅಧೋಭಾಗೇ ಲಂಬಮಾನಾ ನೀವೀ ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾತ್ಪಾತ್ ಕಾಂಚೀಪ್ರಭಾವದ್ವಾತೀತಿ ಭಾವಃ:- ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಇತರರಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗದಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಪಾಶದಿಂದ ಸದಾ ಕಟ್ಟಿರುವಳು ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಲು ಅವನ ವಿಶೇಷಾನುಗ್ರಹವೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು ತಿಳಿಯುವುದು.

೨. ಎಂತಹ^೧ ಮಹಾಸಮರ್ಥನೂ ಸಹ ಪ್ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಮಣಿಯುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಿಂದ ಸ್ವೋತ್ತಮರನ್ನು ವರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಭಕ್ತಿಯೊಂದೇ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಸೂಚಿತ.

೪. ಯಶೋದೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪಾರಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಕಟ್ಟಲಾಗಲಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಬಾಹುಬಂಧನದಿಂದಲೇ ಸದಾ ಬಿಗಿದಿರುವಳು; ಇದರಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಹರಿಭಕ್ತಿಯು ಅದೆಷ್ಟು ಅಪಾರ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದ ಮೇಲಿನ ಮೂರು ನಿರಿಗಳು

^೨ಅಂಕಸ್ಥಿತೋದಧಿಸುತೋಚ್ಚಕರಾಂಗುಲೀನಾಂ^೩

ಕಾಂತಿಸಿದ್ಧೋದರಗತೇವ ವಲಿರ್ವಿರೇಜೇ |

ನಾಭಿಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಶನಕೈರುದಿತಾ ತದೀಯ-

ನೇತ್ರಾಂತಕಾಂತಿರಿವ ರೋಮಲತಾ ಚ ತನ್ವೇ || ೨೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿನ ತ್ರಿವಲಿಯು, ಅವನ ಪೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಸಾಗರಪುತ್ರಿಯಾದ ರುಗ್ಗೀಣದೇವಿಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ (ಮೂರು)ಕೈಬೆರಳುಗಳ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುವುದು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಮನೋಹರವೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೋಮಗಳ ಸಾಲು ಅವನ ನಾಭಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಾಗುವ, ಆ ರುಗ್ಗೀಣಿಯ^೪ ಕುಡಿನೋಟದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು.

೧. ಪ್ರಭುರಪಿ ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ಉದಾರೈಃ ಉತ್ಕೃಷ್ಟೈಃ ಪ್ರೇಮಭಾರೈಃ ಸ್ನೇಹವಿಶೇಷವರ್ತಮತಿ | ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ಸ್ನೇಹವಶಾದ್ವ್ಯಾಧೀನೋ ಭವತಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೨. ಕೌಶೇಯಪೀತವರ್ಷಾಮರವಿಂದನೇತ್ರಾಂ ಪದ್ಮದ್ವಯಾಭಯವರೋದ್ಯತಪದ್ಮಹೃದಮ್ | ಉದ್ಯಚ್ಛಾರ್ಕಸದೃಶೀಂ ಪರಮಾಂಕಸಂಸ್ಥಾಂ ಧ್ಯಾಯೇದ್ವಿಧೀಶಸುತವಾದಯುಗಾಂ ಜನಿತೀಮ್ || -ತಂತ್ರಸಾರ(೪/೫೮)

೩. ನಿರೂಪತಯಾ ಆಲಿಂಗಿತರುಗ್ಗೀಣಕರಾಂಗುಲಿತ್ರಯಾತ್ ತ್ರಿವಿಧನಿಭೃತಕಾಂತಿರಿವ ಶುಭಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೋದರವಲೀನಾಂ ಶ್ಯಾಮಾವದಾತತ್ವಾತ್ ದೃಢಂ ಮಾಂಸಪಿಂಡರೂಪತಯಾ ರತ್ನಖಚಾಂಗುಲೀಯಕ- ಸಂಬದ್ಧಕಾಂತ್ಯಾ ಈಷದ್ವಕ್ತೃಭಾಯಾಶಬಲತ್ವಾದಿಯಮುಕ್ತಃ | -ವ್ಯಾ.

೪. ಕಬಾಕ್ಷನ್ಯಾಸ್ತೀರ್ದಿತಾ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣಿಯು ಉದಧಿಜೆ, ಸಮುದ್ರಜಾತೆ, ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವರ ಮೂಲರೂಪ ಹಾಗೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿನ ತ್ರಿವಲಿಯ ಕಾಂತಿಯು ರುಗ್ಮಣಿಯ ಕೈಯ ಬೆರಳುಗಳ ಕಾಂತಿಯಂತಿದ್ದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರೋಮಗಳ ಸಾಲು ರುಗ್ಮಣೀದೇವಿಯ ಕುಡಿನೋಟದ ಕಾಂತಿಯಂತಿತ್ತ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವ.

೩. ಉದರದ ಮೇಲೆ ತ್ರಿವಳಿಗಳು ಶೋಭಿಸುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲೊಂದು:

ಉದರಂ ಚಿಂತ್ಯಮೀಶಸ್ಯ ತನುತ್ಯೇಷ್ಯಖಿಲಂಭರಮ್ |

ವಲಿತ್ರಯಾಂತಂ ನಿತ್ಯಮುಪಗೂಢಂ ಶ್ರಿಯೈಕಯಾ || - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೪)

ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣಿಯ ಮನೋಹರ ರೋಮಾವಲಿ

ಸುವರ್ಣವರ್ಣೋದರಮಧ್ಯಲಗ್ನಾ

ಮನೋಜ್ವರೋಮಾವಲಿರಿಂದಿರಾಯಾಃ |

ಜಿಗಾಯ ವಕ್ಷೋಜಕರಿಂದ್ರಕುಂಭ-

ಯುಗಾವತೀರ್ಣಾಂ ಮದವಾಂಧಾರಾಮ್ || ೨೧ ||

ರುಗ್ಮಣಿಯ ಬಂಗಾರದ ಬಣ್ಣದ ಉದರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ರಮ್ಯವಾದ ರೋಮಪಂಕ್ತಿಯು ಸ್ತನರೂಪದ ಆನೆಗಳ ಎರಡು ಕುಂಭಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಸುರಿದು ಬರುವ ಮದೋದಕದ ಧಾರೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದೆ.

ವಿ : ಶ್ರೀರುಗ್ಮಣಿಯನ್ನು ಇಂದಿರಾ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅವರ ಮೂಲರೂಪ ಹಾಗೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವರು.

ರುಗ್ಮಣಿಯ ತ್ರಿವಲಿಗಳ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಸದ್ರೋಮಾವಲಿನೀಲರತ್ನಲತಿಕಾಂ ತನ್ನಾಭಿವಾಪೀತಟಾ-

ದುದ್ಯಾಂತೀಂ ವಿಲಸತ್ಕುಚಾಚಲತಟೀದ್ವಂದ್ವಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಯೇ |

ಮಧ್ಯೇ ಪೋಮವಶಾದಲಬ್ಧಸರಣಂ ಧರ್ತುಂ ವಿಧಾತ್ರಾ ಕೃತಾಂ

ಸ್ನಿಗ್ಧಾಪ್ನಾಪದಯಪ್ಪಿಮುಬ್ಧಿದುಹಿತುರ್ಮೃದ್ವೀ ವಲಿಃ ಸ್ಪರ್ಧತೇ || ೨೨ ||

ಸಾಗರಜಾತೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಣಿಯ ಮೃದುವಾದ ವಲಿಯು, ಅವಳ ನಾಭಿಯೆಂಬ ಸರೋವರಪ್ರಾಂತದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ, ಅವಳ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ವಕ್ಷಃ

ಸ್ಥಳವೆಂಬ ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ತಪ್ಪಲನ್ನು ಹೊಂದಲೆಂದು ಹೊರಟ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಬಂದಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ದಾರಿ ಲಭಿಸದೆ, ಉತ್ತಮರೋಮಗಳ ಸಾಲುಗಳ ರೂಪದ ನೀಲಮಣಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾದ ಸುವರ್ಣಯಜ್ಞಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸಿದೆ.

ಎ. : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಐದುರೂಪಗಳಿಂದ ನಾಭಿವಲಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯೋಮಾದಿಪಂಚ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಚಮತ್ಕಾರವಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಉದರದ ಮೇಲಿನ ವಲಿತ್ರಯವನ್ನು ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ; ^೧ ಅಷ್ಟಾಪದ - ಚಿನ್ನ ಯಜ್ಞ - ಕೋಲು; ದುಹಿತು - ಮಗಳ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಭಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಭೂಕಟಾಕ್ಷೋತ್ಪಲಮಬ್ಜಭೂದ್ವಿ-
ರೇಫಾಲಯಾಂಭೋರುಹಮಚ್ಯುತಸ್ಯ ।

^೨ ನಾಭಿಹ್ರದಂ ವೃತ್ತಮಗಾಧಮಚ್ಛ-

ಶೋಭಾಂಬುಪೂರ್ಣಂ ವಿಶ ಚಿತ್ತಮೀನ ॥ ೨೩ ॥

ಶ್ರೀದೇವಿ-ಭೂದೇವಿಯರ ಕುಡಿನೋಟಗಳೆಂಬ ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೆಂಬ ಭ್ರಮರವು ನೆಲೆಸಿದ ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದುಂಡಾದ ಆಳವಾದ ನಿರ್ಮಲಶೋಭೆಯ ರೂಪದ ಜಲದಿಂದ ತುಂಬಿದ ನಾಭಿ ಎಂಬ ಸರೋವರವನ್ನು ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಮೀನವೇ ! ನೀನು ಪ್ರವೇಶಿಸು.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಭಿಯು ದುಂಡಾದ ಆಳವಾದ ನಿರ್ಮಲಶೋಭೆಯೆಂಬ ಜಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಸರೋವರ, ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿಭೂದೇವಿಯರೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಗಳ ಕುಡಿನೋಟಗಳೆಂಬ ಕನ್ನೆದಿಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ದುಂಬಿ ಜನಿಸಿರುವ ಕಮಲ; ಅದರಲ್ಲಿ

೧. ರೂಪಕಪಂಚಕೇನ ನಾಭಿವಲಿಮಧ್ಯೇ ವ್ಯೋಮರೋಮಲತಾಕುಟಾಖಿಪಂಚಾವಯವಾಣಾಂ ವಿಶದೈವ ವರ್ಣ-
ನಾದತಿಚಮತ್ಕಾರೋಽಯಮ್ । ಅತಃ ವಿಶ ರೂಪತೋಜ್ಜೇವಿತೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಂಕಾರಃ । - ವ್ಯಾ.

ರುಗ್ಗಂ ಕಾರ್ತಸ್ವರಂ ಜಾಂಬೂನದಮಷ್ಟಾಪದೋಽಸ್ತಿಯಾಮ್

- ಅಮರಕೋಶ

೨. ನಾಭಿಹ್ರದಂ ಭುವನಶೋಣಿಗುಹೋದರಸ್ಯ ಯತ್ರಾತ್ಮಯೋನಿಧಿಷಣಾಖಿಲಲೋಕಪದ್ಮಮ್ ।

ವ್ಯೂಢಂ ಹರಿನೃಣಿಮುಷಃ ಸ್ತನಯೋರಮುಷ್ಯ ಧ್ಯಾಯೇದ್ವಯಂ ವಿತತಹಾರಮಯೂಖಿಗೌರವಮ್ ॥

- ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ.

ಶತಮೋದೋದ್ರಮುಂದರವರಪದ್ಮೋತ್ತಿತನಾಭೇ ।

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪದ್ಮ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ॥

- ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ (೧೦/೧೩)

ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಮೀನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ರೂಪಕಗಳ ರಾಶಿ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ. (ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿಷಯರೂಪಕ)

೨. ಪದ್ಮನಾಭ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಸಾಧಾರಣವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ^೧ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೀನು ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ವಿಶೇಷ; ಮೀನು ಸದಾ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ, ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ; ಆದರೆ ಅದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂದೇಶ; ದ್ವಿರೇಫ - ಭ್ರಮರ, ದುಂಬಿ.

೪. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸೂಕ್ತಿಯಂತಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ:

^೨ ಚಂಚಲೋಽಯಂ ಮನೋಮೀನಃ ಸಮಾನೇಯೋ ಹರಿಸ್ಥಲೇ |

ವಿಷಯೋದಕಸಂಚಾರೀ ಸುಯತ್ನಃ ಪಿಶಾಚೈಃ ||

ವಿಶ್ವಭರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ತೆಳು ಉದರ

ಉದ್ದೀಪ್ತಹಾರಾಂತರರತ್ನಕಾಂತ್ಯಾ

ಹೃದ್ಯಂ ಮನೋಜ್ಞೋದರಬಂಧಬದ್ಧಮ್ |

ತದ್ವಿಶ್ವಪ್ರತ್ಯೋಸ್ಥಿವ್ರಲಿ ತ್ರಿಕಾಲಂ

ಶರ್ಮಾಣಿ ನಿರ್ಮಾತು ಕೃತೋದರಂ ನಃ || ೨೪ ||

ಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತಿನಮಾಲೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ರಮಣೀಯವಾಗಿರುವ, ಮನೋಹರವಾದ, ಉದರಬಂಧವೆಂಬ ಆಭರಣವು ಕಟ್ಟಿದ, ಮೂರು ನಿರಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಶ್ವದ ಜನನ-ಜನಕರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ತೆಳುವಾದ ಉದರವು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ನಮಗೆ ಸುಖ-ಸಂತೋಷಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿ.

೧. ಏಕೋ ನಾರಾಯಣ ಆಸೀನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನ ಚ ಶಂಕರಃ |

ಆಜ್ಯ ನಾಭಾವದ್ಯೇಕಮರ್ಪಿತಂ ಮಾತ್ರಯಾ ಪರಃ ||

-ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (೨/೨/೨೮೦)

೨. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಉಲ್ಲೇಖ ಕೊಡಲೇ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರು ಎಂಬ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜ ವಿದ್ಯಾಶಿಷ್ಯರು ಬರೆದಿರುವ ಕೈಬರಹದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆ; ಆ ಕೈಬರಹದ ದಾಖಲೆಯ ಸಮಗ್ರ ಛಾಯಾಪ್ರತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ 'ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಮೂಲ-ವೃಂದಾವನಸ್ಥಳ: ಮಳಬೇಡ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಾಪುಟ - ೩ರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಿರಿಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಅವನು ದ್ವಾಪ್ರಿಂಶ- ಲಕ್ಷಕೋಪೇತನಾದವನು ಎಂಬುದಕ್ಕೂ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಳಿಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು ಅವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಸೂಚಕ.

೨. ತ್ರಿಕಾಲಗಳು ಎಂದರೆ ಭೂತ-ವರ್ತಮಾನ-ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರಾತಃ-ಮಧ್ಯಾಹ್ನ-ಸಾಯಂಕಾಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಆತ್ಯಂತಕೃತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗ

ಗರ್ಭಸ್ಥಸರ್ವಭುವನಾವಪಿ ತಾವಿದಾನೀಂ

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮುಖ್ಯಜನಕಾವಿತಿ ಸೂಚನಾಯ |

ವಿಶ್ವೈಕಮಂದಿರಮಪಿ ಸ್ಮದಧತ್ ತದೀಯಂ

ಮಧ್ಯಂ ಮುದೇ ಭವತು ಮನ್ಮಥಗಾತ್ರಮಾತ್ರಮ್ || ೨೫ ||

ಒಡಲಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಭುವನಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜನ್ಮನೀಡಿದವರು ತಾವು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ವಿಶ್ವಕೈಲ್ಯಾ ಮುಖ್ಯ ನೆಲೆ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದರೂ, ಮನ್ಮಥನ ದೇಹದಂತೆ ಆತ್ಯಂತ ತೆಳುವಾದ ಅವರಿಬ್ಬರ ನಡುಪ್ರದೇಶವು ನಮಗೆ ನೆಲವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ.

ವಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ನಡುಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬಷ್ಟು ಆತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಮನ್ಮಥಗಾತ್ರಮಾತ್ರ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು; ಮನ್ಮಥನು ಅನಂಗ ಎಂದರೆ ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಅವನ ದೇಹದಂತೆ ಇರುವ ನಡುಗಳು ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಷ್ಟು ಆತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದವು ಎಂದು ಧ್ವನಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರದ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಸತ್ತರ್ಕಮಾತ್ರಕಲಿತಂ ಸಕಲಾಪವರ್ಗಂ

ಮಧ್ಯಂ^೧ ಮುದೇಽಸ್ತು ಮಧುಕೈಟಭಮರ್ದನಸ್ಯ |

೧. ಉದರಂ ಚಿಂತ್ಯಮಿಶ್ಯ ತನುತ್ವೇಽಪ್ಪವಿಲಂಭರಮ್ |

ವರಿತ್ರಯಾಂಶತಂ ನಿತ್ಯಮುಪಗೂಢಂ ಶ್ರಿಯೈಕಯಾ ||

-ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ(೧/೫)

೨. ಮಾತಾಪಿತೃಭ್ಯಾಂ ಗರ್ಭೇಣ ದೃತ್ಯೈವ ಪುತ್ರತ್ವೈಚತ್ಯಾತ್ ಮನ್ಮಥಸ್ಯ ಗಾತ್ರಮಾತ್ರಧಾರಣೇನ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮುಖ್ಯ-
ಜನಕತ್ವಸೂಚನಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ದ್ರವ್ಯವಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಪರ್ಭೋಗ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿರೂಪಪರಿಣಾತ್ ಇವ ಸ್ಥಿತಮ್ | ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಸ್ಯ ನಾಭಿಪ್ರದೇಶಾದುಪರಿಷ್ಠಿತತ್ವಾ-

ತದ್ರಮ್ಯನಾಭಿವಿವರಾಭ್ಯುದಿತಾಂಬರಸ್ಯ^೧

ಪದ್ಮೋಪಭೋಗ್ಯಪರಿಣಾಮ ಇವೋಪರಿಷ್ಕಾತ್ || ೨೬ ||

ಕೇವಲ ಸದ್ಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ನಿಲುಕುವ, ಸಕಲಭಕ್ತರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಮಧುಕೈಟಭರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಮ್ಯವಾದ ನಾಭಿಯ ವಿವರದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಆಕಾಶದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಉಪಭೋಗದ ಫಲ ಎಂಬಂತಿರುವ, ನಡುಪ್ರದೇಶವು ನಮ್ಮ ನಲಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಡುವು ಬರಿಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಎಷ್ಟು ಅಪಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಸತ್ತರ್ಮಾತ್ರಕಲಿತಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಿಸುವ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಡುವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತಹುದು ಅಲ್ಲ. ಅದರೂ ಅದು, ದೇಹದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇರದೇ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಚಿಂತನೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವ ಸೂಚಿತ.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಸ್ವಲ್ಪವಾದರು ಕಾಣುವಂತಿರುವುದು ಅದನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಅಲಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ರುಗ್ಗಿಣಿಗೆ ನೀಡಲು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಆತ್ಮತೆ ರೋಚಕ; ಇದು 'ಉಪಗೂಢಂ ಶ್ರಿಯೈಕಯಾ' ಎಂಬ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಅಪೂರ್ವ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

'ಸಂದೇಹ'ವೆನ್ನಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಉದರಗಳು

ಲಕ್ಷ್ಮೀಮುಕುಂದತನುವೃತ್ತಮನೋಜ್ಞಮಧ್ಯ-

ಮುದ್ದೀಕ್ಷ್ಯ ಶಿಕ್ಷಿತಧಿಯಃ ಕವಯೋಽಪಿ ಯಸ್ಮಾತ್ |

ಕಿಂಚಾಸ್ತಿ ನೇತಿ ಖಲು ಸಂದಿಹತೇಽಧುನಾಽಪಿ

ಸಂದೇಹಸಂಜ್ಞಿತಮುಭೂದತ ಏವ ಮಧ್ಯಮ್ || ೨೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ತೆಳುವಾದ, ದುಂಡಾದ, ರಮಣೀಯವಾದ ನಡುಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಂಡು ಸುಶಿಕ್ಷಿತಬುದ್ಧಿಯ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಸಹ ಉಂಟೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಇಂದಿಗೂ ಸಂದೇಹಗ್ರಸ್ತರಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ, ಅದು ಸಂದೇಹ (ಮಧ್ಯ) ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಹೊಂದಿದೆ.

ದುಪರಿಷ್ಕಾತ್ಪುಕ್ತಮ್ | ಅಂಕುಶರುಗ್ಗಿಣಿಕರೇಣ ಮಧ್ಯಸ್ಯ ಅಲಿಂಗಿತತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ | ನಾಭ್ಯಂತರಾಂತಾಕಾಶ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಪರಿತೋ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಯಾ ಸುತರಾಮಧ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ಪದ್ಮೋಪಭೋಗ್ಯಪರಿಣಾಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | -ವ್ಯಾ.

೧. ನಾಭ್ಯಾ ಆಸೀದಂತರಿಕ್ಷಮ್ |

- ಪುರುಷಸೂಕ್ತ

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗೀಣೆಯರ ನಡುಪ್ರದೇಶವು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿದರೂ ಸಹ ಗೋಚರಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಅದು ಉಂಟೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಇದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನವಾದರೆ, ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನ. ಆದರೆ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದು ಎರಡು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನವೂ ಆಗಿರದೆ, ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ 'ಮಧ್ಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸೂಕ್ತ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗೀಣೆಯರ ನಡುಪ್ರದೇಶಗಳು ಇರುವವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಮಧ್ಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅವಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾವ್ಯದ್ವನಿ ಆತ್ಮಂತ ರೋಚಕ; ಸಂದೇಹ - ಮಧ್ಯದೇಹ.

೩. ಹೀಗೆ ದೇಹದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶವು ತಳುವಾಗಿರುವುದು ಸಾಮುದ್ರಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಆತ್ಮಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರುಗ್ಗೀಣೆಯು ಆಲಿಂಗಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತನೂದರ

ಮಧ್ಯಂ ಮನೋಜ್ಞಂ ಮೃದುಲಂ ಸುವೃತ್ತಂ

ಬುದ್ಧೌ ಸದಾ ತಿಷ್ಠತು ಯತ್ಕೃತತ್ವಮ್ ।

ಉದ್ವಿಕ್ಷ್ಯ ತತ್ಪೂರ್ತಿವಿಧಿತಸ್ತಯೇವ

ಪದ್ಮಾ ಕರಾಬ್ಜೇನ ಸದಾಽಽಲಿಲಿಂಗೇ || ೨೮ ||

ಅದರ ಕೃತತ್ವವನ್ನು ನೋಡಿ ಅದನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಲೆಂಬಂತೆ ತನ್ನ ಕರಕಮಲದಿಂದ ರುಗ್ಗೀಣೆಯು ಸದಾ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದುಂಡಾದ, ಮೃದುವಾದ, ಮನೋಹರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಸದಾ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಜನ ಭಾವಿಸುವಷ್ಟು ಕೃತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ರುಗ್ಗೀಣೆಯು ಅದನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ ಸದಾ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೧. 'ಸಂದೇಹೋ ಮಧ್ಯದೇಹಃ' ಇತಿ ಹಲಃ । ಸಂದೇಹವಿಷಯತ್ವಾದೇವ ಮಧ್ಯಸ್ಯ ಸಂದೇಹಸಂಜ್ಞೇತಿ ನಿಮಿತ್ತಾಂತರೋತ್ಥೇಶ್ಠಾ । -ವ್ಯಾ.

೨. ಉದರಂ ಚಿಂತ್ಯಮೀಶಸ್ಯ ತನುತ್ವೇಽಪ್ಯಬಿಲಂಬರಮ್ ।

ವಲಿತ್ರಯಾಂಕಿತಂ ನಿತ್ಯಮುಪಗೃಥಂ ತ್ರಿಯೈಕಯಾ ॥

ಜಗದಾಗೂಹಕಪಲ್ಲವಮುತುಷ್ಣೇ ಶರಣಾದೇ ।

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾನಯ ಮೇ ತೇ ॥

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೪)

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೪)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವಾವಯವಗಳು ಸಹ ರುಗ್ಮಿಣಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅವಯವಗಳು ಎಂಬುದು ಭಾವ.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವನ್ನು ಸದಾ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಅವರ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಕೃತ್ಯ ದ್ಯೋತಕ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸವೆನ್ನಿಸಿದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ

೧ ವಕ್ಷಃ ಸುರಕ್ಷಾಂ ಕುರುತಾನ್ಮುರಾರೇಃ

ಸದ್ವರ್ಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಗುಣೈಕಧಾಮ |

ತತ್ತ್ವಾಜ ಯನ್ಮೈವ ಚಿರಂ ಸಪತ್ನೀ-

ಪಕ್ಷೋಜಲಬಾಂಧಕಮಪಿ ಸ್ಮಲಕ್ಷ್ಮೀಃ || ೨೯ ||

ತನ್ನ ಸವತಿಯರ ಸ್ತನಗಳ ಗುರುತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಯಾವುದನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ತೊರೆಯಲಾರಳೋ ಅಂಥಹ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುವ ಲಾವಣ್ಯದ ಮುಖ್ಯನೆಲೆಯೆನ್ನಿಸಿದ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು, ನಮಗೆ ಸುರಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ಎ : ೧. ೧ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಸವತಿಯರ ಸಹವಾಸ ಪತ್ನಿಗೆ ಎಂದೂ ಮುದನೀಡುವಂತಹುದಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜಾಂಬವತ್ಯಾದಿ ಇತರ ಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಅದು ಅಪ್ರಿಯವೆನ್ನಿಸಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿನ ಆಸಾಧಾರಣವಾದ ಲಾವಣ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಮೋಹದಿಂದಾಗಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಎಂದೂ ಬಿಡದೆ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಳು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಂಶವಿದ್ದರೂ ಅದರ ಸೌಂದರ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದಾಗಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಬಿಡಲಾರದಷ್ಟು ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೇವಲ ರಮಾಪತಿಮಾತ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ರಮಾದೇವಿಗೆ ಸವತಿಯ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬಹುಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಎಂಬ ಲೋಕಪ್ರವಾದವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಉಕ್ತಿಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧. ವಕ್ಷೋಽಧಿವಾಸಮ್ನುಪಭಸ್ಯ ಮಹಾವಿಭೂತೇಃ ಪುಂಸಾಂ ಮನೋನಯನನಿವೃತ್ತಿಮಾದಧಾನಮ್ |

ಕಂಠಂ ಚ ಕೌಸ್ತುಭಮಣೀರಧಿಭೂಷಣಾರ್ಥಂ ಕುರ್ಯಾನ್ಮನಸ್ಕುಖಲೋಕನಮಸ್ಯತಸ್ಯ || - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ.

ಒಗದಂಬಾಮಲಸುಂದರಗೃಹವಕ್ಷೋಪರಯೋಗಿನ್ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ಪರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೫)

೨. ಪರಿತ್ಯಾಗಕಾರಣೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸೌಂದರ್ಯಲೋಭಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ವಕ್ಷಸ್ಥೇವ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯರ್ಥಃ || - ಬಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಅಪೂರ್ವತೆ

ಆಲಿಂಗಿತಪ್ರಿಯತಮಾಕುಚಕುಂಕುಮಾಂಕ-
ಲಕ್ಷ್ಮಂ ಜಿಗಾಯ ವಸುದೇವಸುತಸ್ಯ ವಕ್ಷಃ |
ಮತ್ತಸ್ಫುರತ್ತರಿಣತದ್ವಿಪಧಾತುರಕ್ತ-
ಕುಂಭಾಂಕಜ್ಯಂಭಹರಿನೀಲವಿಶಾಲವಪ್ರಮ್ || ೩೦ ||

ತನ್ನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿದ ಪ್ರಿಯತಮೆಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕುಚದ ಕುಂಕುಮದ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಸೊಗಸುವ ವಸುದೇವಸುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು, ಮದಿಸಿದ, ಹೊಳೆಯುವ, ತಿವಿಯುವ^೧ ದಂತದ ಆನೆಯ ಗೈರಿಕಾದಿ ಧಾತುಗಳಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ಕುಂಭಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕೆಂಗೊಳಿಸುವ ಇಂದ್ರನೀಲಪರ್ವತದ ವಿಶಾಲವಾದ ತಪ್ಪಲನ್ನು ಮೀರಿಸಿತು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದರವು ಆತ್ಯಂತ ತೆಳುವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು ಮಾತ್ರ ತುಂಬಾ ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕುಚವನ್ನು ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳವೆಂದೂ, ಅಲ್ಲಿ ಲಿಪ್ತವಾದ ಕುಂಕುಮವನ್ನು ಗೈರಿಕಾದಿಧಾತುಗಳ ಲೇಪವೆಂದೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಇಂದ್ರನೀಲಪರ್ವತವೆಂದೂ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩. ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಉದರವು ತೆಳುವಾಗಿಯೂ, ಎದೆಯು ವಿಶಾಲವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು; ಅಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಿರವಧಿಕ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ; ಆದು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೂ ದ್ಯೋತಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕೌಸ್ತುಭಕ್ಕೆ ಶೋಭಿಸೇಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ
ವಕ್ಷೋ ವಿಶಾಲಂ ಹರಿನೀಲನೀಲಂ
ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೃಹಂ ಚಂದನಚರ್ಚಿತಂ ತತ್ |
ಸತ್ಕೌಸ್ತುಭೋದ್ವಾಸಕಮಸ್ತು ಚಿತ್ತೇ
ವಿಸ್ತೀರ್ಣಭೂಷಾವಲಿ ವಿಟ್ಟಲಸ್ಯ || ೩೧ ||

ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ನೀಲವರ್ಣದ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನಿತ್ಯನಲೆಯಾದ, ಶ್ರೀಗಂಧದಿಂದ ಲೇಪಿತವಾದ, ಉತ್ತಮವಾದ ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನಕ್ಕೆ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೀಡುವ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆಭರಣ-

೧. 'ತೀರ್ಯಗ್ಧತಪ್ರಹಾರಸ್ತು ಗಜಃ ಪರಿಣತೋ ಮತಃ' ಇತಿ ಹಲಾಯುಧಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ಮರಣೀಯಮುರೋ ವಿಪ್ಲೋರಿಂದಿರಾವಾಸಮೀಶಿತುಃ |

ಅನಂತಮಂತದಿವ ಭುಜಯೋರಂತರಂ ಗತಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೫)

ಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ, ವಿಚ್ಛಲನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವು ಸದಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯು ಇರುವುದು ಅದಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವೇ ಹೊರತು ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶೋಭೆ ಏನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೧/೭)ದ 'ಭಾಸ್ವತ್ಕೌಸ್ತುಭಭಾಸಕಮ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ.

ಸುವರ್ಣಕಲಶದಂತಹ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ

ಸೌವರ್ಣರಮ್ಯಕಲತೋಪಮಿತಂ ಮನೋಜ್ಞಂ

ವಕ್ಷೋಜಕುಡ್ಮಲಯುಗಂ ಜಯತೀಂದಿರಾಯಾಃ |

ಯಚ್ಚರ್ಚಿತೋಽಪಿ ನವಕುಂಕುಮರಾಶಿರಾಸೀ-

ದಕ್ಷೋಽನುಲೇಪನಮಣಿಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯ || ೩.೨ ||

ಚಿನ್ನದ ರಮ್ಯಕಲಶದಂತಿರುವ, ಮನೋಹರವಾದ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಎರಡು ಮೊಗ್ಗಿನಂತಹ ಸ್ತನಗಳು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿವೆ; ಆಳುಗಳಿಗೆ ಲಿಪ್ತವಾದ ನೂತನವಾದ ಕುಂಕುಮದ ರಾಶಿಯು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅನುಲೇಪನವಾಯಿತು.

ವಿ : ೧. ಕುಂಕುಮರಾಶಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತಳಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ಎಂಬುದು ಇದರ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೆಚ್ಚುವ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ

ಆಚ್ಛಾದಿತೋರಸ್ಥಲಮೂಲದೇಶಂ

ಜಾತಸ್ಯ ಯಸ್ಯಾಖಿಲಧರ್ಮಗೋಪ್ತಾ^೧ |

ಶೌರಿಃ ಕರಂ ಯಚ್ಚೈತಿ ತಂ ರಮಾಯಾ-

ಶ್ಚಾರು ಸ್ತನಂ ವರ್ಣಯಿತುಂ ಕ ಈಶಃ || ೩.೩ ||

೧. ಯುಕ್ತಸಾದೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭರ್ಥತಃ ತಾದೃಶೇನಾಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರುಗ್ಮಿಣೀವಕ್ಷೋಜಪ್ರಸಾದಧಾರಣಾತ್ ವಕ್ಷೋಜ-
ಸೌಂದರ್ಯಸ್ಯಾತಿಶಯಃ ಕಥಂ ಕಥನೀಯ ಇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸ್ವಜನಗರ್ವಣಾ ಆಚ್ಛಾದಿತಕಲವಕ್ಷಸ್ಥಲಪ್ರದೇಶೋ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಆಖಿಲಧರ್ಮಗೋಪ್ತಾ ಶೌರಿಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಕರಂ ಹಸ್ತಂ ಬಲಿಮಿತಿ ಧ್ವನಿಃ | ಯಚ್ಚೈತಿ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ | ದ್ರೋಹಿಣೋಽಪಿ
ಧರ್ಮಗೋಪ್ತಃ ಶೌರಿಃ ಕರದಾಣಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ರಮಾಯಾಃ ರುಗ್ಮಿಣ್ಯಾಃ ತಂ ಚಾರುಸ್ತನಂ ವರ್ಣಯಿತುಂ ಕಃ
ಪುಮಾನ್ ಈಶಃ ಸಮರ್ಥಃ ನ ಕೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

ಸಕಲ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ವಕ್ಷ್ಯಪ್ಪಳದ ಮೂಲಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಾಣದಂತೆ ಮರೆಮಾಡಿದ, ಯಾವುದರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕರವನ್ನು ಇರಿಸುವನೋ ಅಂತಹ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಮನೋಹರವಾದ ಸ್ತನವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಯಾವನು ತಾನೆ ಸಮರ್ಥನಾದಾನು?

ವಿ: ಇಲ್ಲಿ ಕರೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಸ್ತ ಹಾಗೂ ಕಪ್ಪ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

ಸುವರ್ಣಕಲಶದಂತಹ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ವಕ್ಷ್ಯಪ್ಪಳ
 ಉದ್ಯನ್ಮನೋಜ್ಞಮುಖನಿರ್ಮಲಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ-
 ಮುದ್ದೀಕ್ಷ್ಯ ಮಂದಹಸಿತಾಮೃತಶೋಭಿಬಿಂಬಮ್ |
 ಬಿಭ್ರತ್ ಸದಾ ಮುಕುಲಿತಾಂಬುಜಕೋಶಕಾಂತಿಂ
 ಪುಷ್ಪಾತು ವಿಶ್ವಜನನೀಕುಚಮಂಡಲಂ ನಃ || ೩೪ ||

ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಅಮೃತದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮಂಡಲದ, ಉದಿಸುವಂತಹ ಮನೋಹರವಾದ ಮುಖರೂಪದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಂಡು, ಮುದುಡಿದ ಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಲೋಕಮಾತೆಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಸ್ತನಮಂಡಲವು ನಮ್ಮನ್ನು ಪೋಷಿಸಲಿ.

ವಿ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖವು ನಿರ್ಮಲವಾದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಚಂದ್ರನಂತಿದ್ದರೆ, ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕುಚಮಂಡಲವು ಮುದುಡಿದ ಕಮಲಕೋಶದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೌಂದರ್ಯವು ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬಾ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಸದ್ವಂಶಜಾತಃ^೧ ಸುಗುಣಃ ಸುವೃತ್ತ-
 ರತ್ನೋಽಪಿ ಹಾರಃ ಕಮಲಾಕುಚಾಂತೇ |
 ನೈವಾವಕಾಶಂ ಲಭತೇ ಕುಲೇನ
 ಕಿಂವಾ ಗುಣೌಘೈಃ ಕಠಿನೋಪಕಂಠೇ || ೩೫ ||

ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದಾಗಿದ್ದರೂ, ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ವರ್ತುಲವಾದ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರಧಾನರತ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರವು ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ವಕ್ಷ್ಯಪ್ಪಳಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆಯದಾಗಿದೆ; ಕಠಿಣಮನ್ಮಸ್ಸಿನವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಲದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಗುಣಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದಾಗಲಿ, ಏನಾದೀತು?

೧. ವೇಣೋರ್ಮುಕ್ತಾಫಲಜಸ್ಥದೂಮಿತ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತೋಽಪಿ ಧ್ವನಿಃ |

ವಿ : ೧. ಕಠಿಣಮನ್ಸುನವರಿಗೆ ಕುಲದ ಮಹತ್ವವಾಗಲಿ, ಗುಣಗಳ ಹಿರಿಮೆಯಾಗಲಿ, ತಿಳಿಯಲಾರದು^೧ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಉತ್ತಮ ವಂಶ, ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳು, ಸದಾಚಾರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ, ಕಠಿಣ ಮನ್ಸುನವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತಗಳ ವೈಭವ

ಶಾರ್ಙ್ಗಸ್ಯ ಗ್ರಹಣೇ ಮನೋರಮಗುಣಸ್ಯಾಕರ್ಷಣೇ ಸಾಯಕ-
ಸ್ಯಾದಾನೇ ಯುಧಿ ಮಾಧವಸ್ಯ ಫಲಿತಾಃ ಸಂಧಾನಕರ್ಮಣ್ಯಪಿ |
ಚತ್ವಾರಃ ಕಬರೀಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕಮಲಾಮಾಲಿಂಗ್ಯ ಗಂಡಸ್ಥಲೀಂ
ಸಂಗೃಹ್ಯಾಧರಜಾಮೃತಂ ಚ ಪಿಬತೋ ಹಸ್ತಾ ರಹಃಕೇಲಿಷು || ೩೬ ||

ಶಾರ್ಙ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು, ಅದರ ರಮ್ಯವಾದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಎಳೆಯುವುದು, ಬಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆುವುದು - ಎಂಬ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಲ್ಕು^೨ ಕೈಗಳು ಸುರತಕ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಮುಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು, ಆಲಿಂಗಿಸಲು, ಗಂಡಸ್ಥಳವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಲು ಸಹ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿವೆ.

ವಿ. : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಗಳು ಧನ್ಯುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಣವ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವಂತೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿಹರಿಸಲು ಸಹ ಸಮರ್ಥವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಪಾರಿಜಾತದ ರೆಂಬೆಗಳಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತಗಳು

ಹಸ್ತಾಃ ಸ್ಫುರನ್ನರಕತದ್ಯುತಯೋಽತಿದೀರ್ಘಾಃ

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ರಮ್ಯನಖಮೌಕ್ತಿಕಶೋಭಮಾನಾಃ |

೧. ನಿಪುರಪುರುಷಮೀವೇ ಆಭಿಜಾತ್ಯಂ ಸೌಶೀಲ್ಯಾದಯೋ ಗುಣಾಶ್ಚ ನ ತೋಭಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕುಚ-
ಮಂಡಲಸ್ಯಾಪಿ ಕಠಿಣತ್ವಾದರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ್ಯಾವಶಾಶಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಕಬರೀಗ್ರಹಣೇ ಏಕಃ | ಆಲಿಂಗನೇ ದ್ವೌ | ಗಂಡಸ್ಥಲಗ್ರಹಣೇ ಏಕ ಇತಿ ಚತ್ವಾರೋ ಹಸ್ತಾಃ ಉಪಯುಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ತ್ವರಾಯುಕ್ತಸ್ಯ ಏಕಧೃವ ಶ್ರಿಯಾಚತುಷ್ಟಯಕರಣೇ ಹಸ್ತಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ಬಾಹೂಂಶ್ಚ ಮಂದರಗಿರೀಃ ಪರಿವರ್ತನೇನ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಬಾಹುವಲಯಾನಧಿರೋಕವಾಲಾನ್ |
ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಶಶಕಾರಮಸಹ್ಯತೇಜಃ ಶಂಖಂ ಚ ತತ್ಕರಸರೋರುಹರಾಜಹಂಸಮ್ || - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಕ.

ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮಧರಾಕ್ಷಿತ್ಯಾ ಹರರ್ಭುಜಾಃ |

ಒನವೃತ್ತಾ ಜಗದ್ರಥಾಕೇವಲೋದ್ಯೋಗೀಶೋಽನಿಶಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ (೧/೬)

ದಿಶಿಜಾಂತಪ್ರದಚಕ್ರದರಗದಾಯುಗ್ಮರಾಹೋ |

ಕರುಣಾರ್ಪಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂಧ (೧೦/೧೬)

ಯಚ್ಚಂತು ನಃ ಫಲಿತಪುಷ್ಪಿತಪಾರಿಜಾತ-

ಶಾಖಾಸಮಾನವಿಭವಾ ವಿಭವೋಽಖಿಲಾರ್ಥಾನ್ || ೩೭ ||

ಹೊಳೆಯುವ ಮರಕತಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿಯ, ಆತ್ಮಂತ ನೀಳವಾದ, ರಮ್ಯವಾದ ನಖಗಳೆಂಬ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ^೧, ಹಣ್ಣುಹೂವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪಾರಿಜಾತದ ರೆಂಬೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸಮರ್ಥವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತುಂಬಾ ದೀರ್ಘವಾದ ಹಸ್ತಗಳು ನಮಗೆ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ಪಾರಿಜಾತವು ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ನೀಡುವ ವೃಕ್ಷ^೨; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಸ್ತವು ಭಕ್ತರ ಸಕಲ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪಾರಿಜಾತದ ರೆಂಬೆಗಳು ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹಸ್ತವು ಪಾರಿಜಾತವಾದರೆ ಬೆರಳುಗಳು ಅದರ ರೆಂಬೆಗಳಿದ್ದಂತೆ ಎಂದೂ ಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಲ್ಕು ಹಸ್ತಗಳು ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೈತ್ಯನಾರಕವಾದ ಚಕ್ರಶಂಖಾದಿಗಳು

ಚಕ್ರಂ ಹರೇರ್ಮದಿ೦ತದೈತ್ಯಚಕ್ರಂ

ಶಂಖಃ^೩ ಸ್ವನೈರ್ಧಿಕ್ಕೃತದೈತ್ಯಶಂಖಃ |

ಪದ್ಮಂ ಚ ವಿಧ್ವಂಸಪರಾಸ್ಯಪದ್ಮಂ

ಗದಾ ಚ ಸಾ ಪಾಪಗದಾಪಹಂತ್ರಿ || ೩೮ ||

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚಕ್ರವು ದೈತ್ಯವೃಂದವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದಂತಹದು. ಶಂಖವು ತನ್ನ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ದೈತ್ಯರ ಅಪಾರಸೇನೆಯ ಶಂಖ (ಶಂಖಸಂಖ್ಯಾಕವಾದ) ಘೋಷಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುವಂತಹದು; ಪದ್ಮವು ಶತ್ರುಗಳ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ಮುದುಡಿಸುವಂತಹದು; ಗದೆಯು ಪಾಪಗಳೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವಂತಹದು.

೧. "ಮಾಣಿಕ್ಯಪುಷ್ಪೋ ವಿವಿಧಮುಕ್ತಾಫಲಫಲಾನ್ವಿತಃ" (ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವಸಹಸ್ರನಾಮಸ್ತೋತ್ರ) ಇತಿ ವಚನಾತ್ | -ವ್ಯಾ.

೨. "ಸ್ವರಸ್ವರಕತುಸ್ಸೂಲಶಾಖಾಶತವಿರಾಜತಃ" (ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವಸಹಸ್ರನಾಮಸ್ತೋತ್ರ) ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ಮರಕತರತ್ನವತ್ ಶ್ಯಾಮಲಾಃ ಹಸ್ತಾಃ ಸ್ತೂಲಶಾಖಾಸ್ತಾನೀಯಾಃ | ಮಾಣಿಕ್ಯಪುಷ್ಪೋ ವಿವಿಧ ಮುಕ್ತಾಫಲಫಲಾನ್ವಿತಃ ಇತಿ ವಚನಾತ್ | ಈಷದ್ವಕ್ತನಪೋಷಾಂತಪ್ರದೇಶೋ ಮಾಣಿಕ್ಯಸದೃಶತ್ವಾತ್ ಪುಷ್ಪಾನ್ವೀಯಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಕೌಮೋದಕೀಂ ಭಗವತೋ ದಯಿತಾಂ ಸ್ವರೇತ ದಿಗ್ವಾಮರಾತಿಫಲಪೋಣಿತಕರ್ತೃಮಃ || ಮಾಲಾಂ ಮಧುವ್ರತವರೂಢಿಗಿರೋಪಘುಷ್ಪಾಂ ಚೈತ್ಯಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಮಮಲಂ ಮಣಿಮಯ್ಯ ಕಂಠೇ ||

- ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಕ

ವಿಯುಕ್ತನಾರೀಪರಿತಾಪಕಾರೀ

ಕಿಮಿಂದುರಾನಂದಕರೋ ನ ಲೋಕೇ || ೩೯ ||

ವೈರಿಗಳಿಗೆ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವೆನ್ನಿಸಿದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ನಂದಕ ಎಂಬ ಖಡ್ಗವು ಅವನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ನಲಿವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹುದು; ಆಗಲಿದ ಪ್ರಣಯಿಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ನೋವುಂಟು-ಮಾಡುವ ಚಂದ್ರನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಲಿವು ನೀಡುವವನಾಗಿಲ್ಲವೇನು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಖಡ್ಗ ಭಕ್ತರಿಗೆ ತಾರಕ, ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಮಾರಕ ಎಂದರ್ಥ; ಇವನ್ನು ಚಂದ್ರನ ನಿರರ್ಥನದಿಂದ ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಿರುವರು; ಚಂದ್ರ ಪತಿಯಿಂದಗಲಿದ ಪ್ರಣಯಿಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಂತಾಪ ನೀಡಿದರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಲೋಕದ ಜನರಿಗೆ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಮೂಲಕ ಹರ್ಷನೀಡುವಂತೆ.

೨. ಕೆಲವರಿಗೆ ನೋವು ನೀಡುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಆನಂದಕರ ಎಂದೇ ಕೊಂಡಾಡುವಂತೆ ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆದರೂ ಸಹ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಆನಂದಕರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಖಡ್ಗಕ್ಕೆ ನಂದಕ ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ.

೩. ಕಮಪಿ ಸಕಲಹೃದ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯಂತಿವ ದೈವಮ್ (೧೪/೫೨) ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಸಕಲರಿಗೂ ರಮ್ಯವೆನಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೂ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಖಡ್ಗ ನಂದಕವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಶತ್ರುವರ್ಗಕ್ಕೆ ದೈನ್ಯವುಂಟುಮಾಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧನುಸ್ಸು

ಶರೈರಪಾರೈ ರಿಪುವರ್ಗದೈನ್ಯ-

ಕರೋಽಸ್ಯ ಚಾಪಸ್ತ್ರೀತೋ ಮುರಾರೇಃ |

ತಥಾಹಿ ಸದ್ವಂಶಭವಾ ಗುಣಾಢ್ಯಾ

ನತಾಃ ಸಮರ್ಥಾ ಅಪಿ ಸರ್ವಸಂಧೌ || ೪೦ ||

ಮೂರು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಗಿರುವ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸು ತನ್ನ ಅಪಾರವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಶತ್ರುವರ್ಗಕ್ಕೆ ದೀನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು; ಅದು ಸರಿಯೆ; ಉತ್ತಮವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಗುಣವಂತರು ಸಮರ್ಥರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ನಮ್ರರೇ ಆಗಿರುವರು.

ವಿ : ೧. ನಂದಕದಂತೆ ಶಾರ್ಙ್ಗಧನುಸ್ಸು ಸಹ ಶತ್ರುವಿನಾಶಕವಾದುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅಪಾರ ಶತ್ರುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯುಪ್ರಾಯವಾದ ಧನುಸ್ಸು ಮೂರಡೆ ಬಾಗಿರುವುದು ಅದರ ವಿನಯದ ಸಂಕೇತ; ಇದರಿಂದ ಗುಣವಂತರಾದವರು ಎಂತಹ ಅಪೂರ್ವ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೂ ನಮ್ರರಾಗಿಯೇ ಇರುವರು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೩. ಅದರಂತೆ ವಿನೀತರಾದವರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಅಸಾಧ್ಯವೇನಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಸೂಚಿತ.

೪. 'ಸದ್ವಂಶಭವಾ', 'ಗುಣಾತ್ಮಾ' ಹಾಗೂ 'ನತಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಬಿದಿರಿನಿಂದ ತಯಾರಾದ, ಗುಣದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹಾಗೂ ಹಗ್ಗ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ನಮ್ರರಾದ ಹಾಗೂ ಬಾಗಿರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ.

೫. 'ವಿನಯೋ ಹಿ ಭೂಷಯತಿ ಸರ್ವರಸಮ್' ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ (೧೧/೫೪) ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ಹಸ್ತಗಳು

ಹಸ್ತಾ ಹರೇಃ ಕಟಕಕಂಕಣಮುದ್ರಿಕಾದ್ಭ್ಯು-
ದೀಪ್ತಾಃ ಸುದರ್ಶನಗದಾಂಬುಜಶಂಖತೋಭಾಃ^೧ ।
ವೃತ್ತಾಸ್ತ್ರಿರೇಖಮಣಿಬಂಧರುಚೋಽತಿರೀರ್ಷಾ
ರಕ್ತಾಬ್ಜಕೋಮಲತಲಾ ಮಮ ಮಾನಸೇ ಸ್ಥುಃ ॥ ೪೧ ॥

ಕಡಗ, ಕಂಕಣ, ಮುದ್ರಿಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ಸುದರ್ಶನ, ಗದೆ, ಪದ್ಮ, ಶಂಖಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ದುಂಡಾದ, ಮೂರು ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ನೀಳವಾದ ಕೆಂಪು ಕಮಲದಂತಹ ಅಂಗೈಗಳುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೋಳುಗಳು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿನ ಆಭರಣ, ಆಯುಧಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರುಗ್ಮಣಿಯ ಹಸ್ತದ ವೈಭವ

ಭೈಷ್ಣಾಃ ಕ್ಷಣಾತ್ಕನಕಕಂಕಣರಂಜಿತೋ ಮೇ
ಹಸ್ತಃ ಸಮಸ್ತಫಲದಸ್ತನುತಾದಭೀಷ್ಪಮ್^೧ ।
ಯೇನಾನಿಶಂ ರಹಸಿ ಬಂಧಮಪೇಕ್ಷಮಾಣಃ
ಶ್ರೀಶೋಽಖಿಲಂ ಹರತಿ ಪೂರ್ಣಮನೋರಥೋಽಪಿ ॥ ೪೨ ॥

೧. ದಿವ್ಯಾಂತಪ್ರದಚಕ್ರದರಗದಾಯುಗ್ಧರೂಪೋ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ॥

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ(೧೦/೧೬)

ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸದಾ ಪೂರ್ಣಮನೋರಥನಾಗಿದ್ದರೂ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಯಾವುದರ ಬಂಧವನ್ನು ಬಯಸಿ, ಸಕಲಜಗತ್ತನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವನೋ ಅಂತಹ ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಚಿನ್ನದ ಕಂಕಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಸಮಸ್ತ ಫಲಗಳನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ರುಗ್ಗೀಣಿಯ ಹಸ್ತವು ನನಗೆ ಅಭೀಷ್ಠವನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಅಂತಹ ಆಲಿಂಗನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದಂತಹ ಏಕಾಂತಸ್ಥಳ ಲಭಿಸಲಿ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಳಯವನ್ನು ಮಾಡುವನು ಎಂಬುದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆ.

೩. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ಮಾತ್ರ ಎಂದಿನಂತೆ ಆನಂದಪೂರ್ಣರಾಗಿಯೇ ಜೊತೆಯಿಂದಿರುವರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಲಯ ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇಂತಹ ಸಾಮೀಪ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ^೧ ಎಂಬುದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೪. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯವ್ಯಾಪಾರರಹಿತನಾಗಿರುವುದು ತನ್ನ ಪರಮಪ್ರಿಯ ಭಕ್ತಳಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಅಮಿತಾನಂದವನ್ನು ನೀಡಲೆಂದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

೫. ಇದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣೆಯಂತಿದೆ (೧/೨):

ಆಸೀದುದಾರಗುಣವಾರಿಧಿರಪ್ರಮೇಯೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪರತಮಃ ಪರಮಾತ್ ಸ ಏಕಃ |
ಸಂಶಾಂತಸಂವಿದಖಿಲಂ ಜಠರೇ ನಿಧಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭುಜಾಂತರಗತಃ ಸ್ವರತೋಽಪಿ ಚಾಗ್ರೇ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗೀಣಿಯರ ಅಪೂರ್ವ ಕಂಠಗಳು

ವೃತ್ತೇ ತ್ರಿರೇಖೇ ರತ್ನಾಘದೀಪ್ತೇ ಶ್ರೀಶ್ರೀಶಕಂಧರೇ |

ವಿಪ್ಲವದ್ರವ್ಯಚಿತ್ತೌ, ಜಿಗೃತುಃ ಶಂಖಶೇವಧೀ^೨ || ೪೩ ||

ದುಂಡಗಿರುವ, ಮೂರು ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ರತ್ನಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ಸುತ್ತಲೂ ಪಸರಿಸುವ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗೀಣಿಯರ ಕೊರಳುಗಳು ಶಯಿ ಹಾಗೂ ನಿಧಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸಿವೆ.

೧. ಹರೇರತ್ಯಂತಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಲಯೋ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ |

೨. 'ನಿರ್ಧಿರ್ಣಾ ಶೇವಧಿರ್ಭೇದಾಃ ಪದ್ಧತಯಾದಯೋ ನಿಧೇಃ' ಇತ್ಯಮರಃ |

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಂಠಗಳು ಶಂಖ ಮತ್ತು ನಿಧಿಗಳೆಂಬ ಮಹಾನಿಧಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಣದ ಸಂಕೇತ ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಶೇಷಧಿ- ನಿಧಿ

೩. ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ಕಂಠಗಳು ಶಂಖದ ಆಕೃತಿಯನ್ನೂ ನಿಧಿಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠದ ವೈಭವ

ರತ್ನಾಘರಮೈಣ ಪರಿಶ್ರಿತೇನ
ಚರೇಣ ದೀಪ್ತಂ ನಿಜಭೂಷಣೇನ |
ವೃತ್ತಂ ತ್ರಿರೇಖಂ ವರಹಾರಜುಷ್ಪಂ
ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಮರ ಶ್ರೀರಮಣಸ್ಯ^೧ ಕಂಠಮ್ || ೪೪ ||

ರತ್ನಗಳ ಸಾಲಿನಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವ, ತೊಟ್ಟಿರುವ ತನ್ನ ಭೂಷಣದಿಂದ ಬಹು-ಕಾಲದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ, ವರ್ತುಲವಾಗಿರುವ, ಮೂರು ರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತಿನಮಾಲೆ ಧರಿಸಿರುವ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಸ್ಮರಿಸು.

೧ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವು ತ್ರಿವಳಿಭೂಷಿತ ಎಂದೂ, ಅವನ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ ಇರುವುದು ಎಂದೂ ಭಾವ.

೨. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ಬಳಸಿರುವ ನಿಜಭೂಷಣ ಎಂದರೆ ಕೌಸ್ತುಭ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು^೨.

೩. ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ: 'ಕೌಸ್ತುಭಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪಮ್' (ಭಾ.ತಾ.); 'ತತ್ತ್ವಂಠಗಂ ಕೌಸ್ತುಭಮಾಸ ಧಾತಾ' (ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.)

-
೧. ಸತತಂ ಗಲತಾ ಸ್ವತಃ ಶ್ರುತಿಶ್ರೇಷ್ಠತಯೇನೈವ ನಿಶಾಮಮಂಕಿತಃ |
ಸುವಿವಿಂಶತಿಶತಮುರೀಕ್ಷತೇ ವರರೇಖಾತ್ರಯವಾನ್ ಗುರೋರ್ಗಲಃ || - ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ (೭/೩೭)
೨. ಸಂತತಂ ಚಿಂತಯೀತ್ ಕಂಠಂ ಭಾಸ್ವತ್ಕೌಸ್ತುಭಭಾಸಕಮ್ |
ವೈಕುಂಠಸ್ಥಾಯಿಲಾ ವೇದಾ ಉದ್ಗೀರ್ಯಂತೇನಿಶಂ ಯತಃ || - ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೭)
೩. ಆಸಮೇತನಧಿಕೇ ಸುಸಾಧಿಕೇ ನಿಜತಾತೇ ರವಿರಾಶೀಧಿತಿ |
ಪ್ರದದೌ ಸ ತ್ರಿಜಗಜ್ಜಯದ್ವಜಂ ವಿಧಿರೇತದ್ಗಲಸಂಗಿಭೂಷಣಮ್ || - ಸು.ವಿ.(೭/೩೪)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ ಅಪೂರ್ವ ಮಾಲೆ

ಸನ್ನೀಲೋತ್ಪಲಚಾರುಚಂಪಕಲಸಜಾತಿಸುರಸ್ಥಲ್ಲಿಕಾ-
ರಕ್ತಾಶೋಕಮೃದುಪ್ರಸೂನರಚಿತಾ ರಮ್ಯಾಬ್ಜರಾಜನ್ಮುಖೀ |
ಮುಕ್ತಾನೀಲಮಣಿಪ್ರವಾಲವಿಲಸನ್ಮಾಣಿಕ್ಯಹೇಮೋಜ್ವಲಾ
ಭರ್ತೃಂಸಾರ್ಪಿತರುಗ್ಗಿಣೀಕರಲತೇವಾಭಾತಿ ಮಾಲಾ ವಿಭೋಃ || ೪೫ ||

ಉತ್ತಮವಾದ ಕನ್ನೆದಿಲೆ, ಮನೋಹರವಾದ ಸಂಪಿಗೆ, ಹೊಳೆಯುವ ಜಾಜಿ, ಬೆಳಗುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕೆಂಪಾದ ಅಶೋಕ ಮೊದಲಾದ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾದ ಕಮಲದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಮತ್ತು, ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ, ಹವಳ, ಹೊಳೆಯುವ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಹಾಗೂ ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿರುವ ಮಾಲೆಯು ತನ್ನ ಪತಿಯ ಭುಜಗಳ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ರುಗ್ಗಿಣೀದೇವಿಯ ಬಳ್ಳಿಯಂತಹ ತೋಳಿನಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಧರಿಸಿರುವ ಮಾಲೆಯು ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ತೋಳಿನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮಾಲೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣೀದೇವಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಂಠವನ್ನು ಬಳಸಿರುವಳು ಎಂಬುದು ತತ್ವ.

೩. ಪತಿಯ ಕೊರಳನ್ನು ಸತಿಯಾದವಳು ಹಾಗೆ ಬಳಸುವುದು ವಿಶೇಷವಾದ ಅನುರಾಗಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ಹಿರಿಮೆ

ಬಂಧೋಜ್ಞತಾಯಾ ಅಪಿ ಸಿಂಧುಪುತ್ರಾ
ಮಾಂಗಲ್ಯಸೂತ್ರಂ ಕಿಲ ನಿತ್ಯಬದ್ಧಮ್ |
ಮುಗ್ಧಾಬಲಾಮೋಹನಕಂಠಯೋಗೇ
ಮೋಕ್ಷೋಽಪ್ಯನಾಕಾಂಕ್ಷಿತ ಏವ ನೂನಮ್ || ೪೬ ||

ಎಂದೂ ಬಂಧವಿರದ ಸಾಗರಪುತ್ರಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ರುಗ್ಗಿಣೀದೇವಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಸೂತ್ರವು ಸದಾ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು! ಚೆಲುವೆಯಾದ ಅಬಲೆಯ ಮೋಹಕವಾದ ಕಂಠದ ಸಂಪರ್ಕ ಲಭಿಸಿದಾಗ, ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಬೇಕೆನ್ನಿಸದು ಅಲ್ಲವೆ !

೧. ಅತ್ರ ಕ್ರಮೇಣಾಪೇಕ್ಷಿತಃ | ನೀಲೋತ್ಪಲಾದೀನಾಂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ನೀಲಮಾಣಿಕ್ಯಾದೌ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ದೃಷ್ಟವ್ಯಮ್ | ಭರ್ತುಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಯೌ ಅಂಸೌ ತಯೋರರ್ಚಿತಾ ರುಗ್ಗಿಣೀಕರಲತೇವಾಭಾತಿ | -ವ್ಯಾ.

ವಿ : ೧. ಮಾಂಗಲ್ಯವು ಮುತ್ಪದ್ವೀಗೆ ಎಂದೂ ತೊರೆಯಲಾಗದ ನಿತ್ಯಾಭರಣ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತ; ಮುಗ್ಧಾ - ಚೆಲುವೆ.

೨. ಹಿತವಾದ ಬಂಧವು ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಬಯಸದು; ಅದರಂತೆ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ಬಂಧನ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನಿತ್ಯ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದು ಅವರ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಾಂಶ.

೩. ಸದಾ ಮಾಂಗಲ್ಯ ಧರಿಸಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿತ್ಯಾವಿರೋಗಿನಿಯಾದ ಪತ್ನಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

ರುಗ್ಮೀನಿಯ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ಮಹಿಮೆ

ಸನ್ನಿಲರತ್ನರುಚಿರಂ ಸತತಂ ಶ್ರಿಯೈ ಸ್ಯಾ-

ನ್ಮಾಂಗಲ್ಯಸೂತ್ರಮಿಹ ಮಂಗಲದೇವತಾಯಾಃ |

ಯತ್ಕಂಠದೇಶದೃತಮಬ್ಜದಲಾಯತಾಕ್ಷ್ಯಾ

ನ ಪ್ರಾಗ್ಜಯುಂಕ್ತ ನ ವಿರೋಕ್ಷ್ಯತಿ ನೋ ವಿಯುಂಕ್ತೇ || ೪೭ ||

ಮಂಗಲದೇವತೆಯಾದ ರುಗ್ಮೀನೀದೇವಿಯ ಇಂದ್ರನಿಲಮಣಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಮನೋಹರವಾದ ಈ ಮಂಗಲಸೂತ್ರವು ಸದಾ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ, ಪಂಕಜ-ಮುಖಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀನೀದೇವಿಯ ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಇದು ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಇರಲಾರದು ಎಂದಲ್ಲ ಈಗಂತೂ ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮೀನೀದೇವಿ ಧರಿಸಿರುವ ಮಾಂಗಲ್ಯವು ಅನಾದಿ ಹಾಗೂ ನಿತ್ಯವಾದ ಮಂಗಲಾಭರಣ^೧. ಇದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ನಿತ್ಯ ದಂಪತಿಗಳು ಎಂಬ ತತ್ವ ಸೂಚಿತ.

೨. ^೨ಯುಜ್ಞಾಧಾತುವನ್ನು ಮೂರು ಲಕಾರಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಕ, ರುಗ್ಮೀನಿಯ ಮಂಗಲಸೂತ್ರವು ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವಂತಹುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಇಲ್ಲಿಯ ಶಬ್ದಚಮತ್ಕಾರ ಅಪೂರ್ವವಾದುದು.

ಚಂದ್ರನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ

ದೂರೇ ವಿಧೂಯ ಹರಿಣಂ ಸುಭಗಂ ತದೀಯ-

ನೇತ್ರಂ ಸ್ವಬಿಂಬವಿಚಿತಂ ವಿತನೋತು ಚಂದ್ರಃ |

೧. ಮಾಂಗಲ್ಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ರುಗ್ಮೀನೀಕಂಠವಿರೋಗ: ಕಾಲತ್ರಯೇಽಪಿ ನ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಏಕೈನ್ ಧಾತಾವೇವ ಪ್ರಯೋಗತ್ರಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಶಬ್ದಚಮತ್ಕಾರೋಽಯಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಸಾಮ್ಯಂ ತಥಾಪಿ ನ ಸಮೇತಿ ಶುಚಿಸ್ಥಿತಸ್ಯ
ಲೋಲಾಲಕಸ್ಯ ಕಮಲಾಚ್ಯುತಸನ್ಮುಖಸ್ಯ^೧ || ೪೮ ||

ಚಂದ್ರನು ಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಮನೋಹರವಾದ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿ, ಅದರ ನೇತ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡರೂ, ನಿರ್ಮಲ ಕಿರುನಗೆ ಸೂಸುವ, ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಹಾರಾಡುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮುಖದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎಂದಿಗೂ ಹೊಂದಲಾರನು.

ವಿ : ೧. ^೨ಚಂದ್ರನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯ ರೂಪದ ಕಲಂಕವಿರುವುದರಿಂದ, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮುಖಕ್ಕೆ ಸಾಟಿಯಾಗಲಾರದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಒಂದು ವೇಳೆ ಚಂದ್ರನು ನಿಷ್ಕಲಂಕನಾಗಿ ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ಸಹ ನಿರ್ಮಲ ಮಂದಹಾಸದ ಹಾಗೂ ಹಾರಾಡುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮುಖಕ್ಕೆ ಸಾಟಿಯಾಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆ ಇರುವುದು ಕಲಂಕಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ. ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳು ಶೋಭಾಪ್ರದಾಯಕ ಎಂಬುದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಆದರೆ, ಅದು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮುಖದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡಲು ಮಾತ್ರ ಅಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖಚಂದ್ರನು ಉಪಮಾತೀತ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ಕಪೋಲಗಳು

ಮಾಣಿಕ್ಯಸಂಶೋಭಿಮುಖಂ ಸದಾಽಂತಃ -

ಶಾಣಾಗಮೋದ್ವಾಸಿತಮೌಕ್ತಿಕಾಡ್ಯಮ್ |

೧. ತಸ್ಯಾವಲೋಕಮಧಿಕಂ ಕೃಪಯಾಽತಿಘೋರತಾಪತ್ರಯೋಪಶಮನಾಯ ನಿಸ್ಪಷ್ಟಮಶ್ವೋಃ |

ಸ್ವಗ್ವಸ್ತಾನುಗುಣತಂ ವಿಫುಲಪ್ರಕಾರಂ ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛಂ ವಿತತ್ಪ್ರಭಾವನಯಾ ಗುಣಾಯಾಮ್ ||

ಭೃತ್ಯಾನುಕಂಪಿತಧಿಯೇಹ ಗೃಹೀತಮೂರ್ತೇಃ ಸಂಚಿಂತಯೇದ್ವಗವತೋ ವದನಾರವಿಂದಮ್ |

ಯದ್ವಿಸ್ತುರಸ್ಥಕರಕುಂಡಲವಲ್ಲಿತೇನ ವಿದ್ಯೋತಿತಾಮಲಕಪೋಲಮುದಾರಹಾಸಮ್ || - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ

ಸ್ಥರೇತ ಯಾಮಿನೀನಾರಥಸಹ್ರಾಮಿತಕಾಂತಿಮತ್ |

ಭವಶಾಪಾಪನೋದೀಡ್ಯಂ ಶ್ರೀಪತೇರ್ಮುಖಪಂಕಜಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೮)

ಪರಮಜ್ಞಾನಮಹಾನಿಧಿವದನಶ್ರೀರಮಣೇಂದೋ |

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೬)

೨. ಪರಿಣವಿಧೂನನೇನ ತನ್ನೇತ್ರೋಪಾದಾನೇನ ಚ ನೈರ್ಮಲ್ಯಮನೋಹರನೇತ್ರಯೋಃ ಸಂವಾದನೇಽಪಿ ಶುಚಿತ್ವಾಲಕಾನಾಂ ಸತ್ಪದೋಕ್ತಾಪರಿಮಿತಕಾಂತೇಶ್ವಸಂವಾದನಾದಿ ಭಾವಃ |

- ಮ್ಯಾ.

ಮಾನಾರ್ಹನೀಲೋತ್ಪಲಸತ್ಕರಂಡಂ

ಶ್ರೀನಾಥಗಂಡದ್ವಯಮಾಜಿಗಾಯ || ೪೯ ||

ಪದ್ಮರಾಗದಿಂದ ಅತಿಯವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮುಖದ, ಸದಾ ಒಳಗಿನ ಸಾಣೆ ಹಿಡಿದ ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಘಳಘಳಿಸುವ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎರಡ ಕೆನ್ನೆಗಳು, ಸನ್ಮಾನ್ಯವಾದ ಕನ್ನೆದಿಲೆಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತಮ ಕರಂಡಕವನ್ನು ಮೀರಿಸಿವೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ಮಂದಹಾಸ

ಚಂದ್ರೋಪಮಂ ಶ್ರೀರಮಣಸ್ಯ ಸೌಖ್ಯ-

ಸಂದೋಹದಂ ರಂಜಿತಮೋಷ್ಯಭಾಸಾ |

ಸೌಂದರ್ಯದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿಭೇನಕಲ್ಪಂ

ಮಂದಸ್ಥಿತಂ ಮಂದಯತಾದಘಂ ನಃ || ೫೦ ||

ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೋಲುವ, ತುಟಿಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೆಂಪಾದ, ಸುಖದ ರಾಶಿಯನ ಸುರಿಸುವ, ಸೌಂದರ್ಯವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದ ನೊರೆಯಂತಹ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಂದಹಾಸವು ನಮ್ಮ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿ.

ಎ : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಂದಸ್ಥಿತವನ್ನು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ನೀಚೋಪಮ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ದಂತಪಂಕ್ತಿ

ಸ್ವಚ್ಛಾ ಮೃದುಸ್ಥಿತದಶಾಕಲಿತೈಕದೇಶಾ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಪೋಲಲಲಿತಕ್ಷತಹೇತುಭೂತಾ |

ಸತ್ಕುಂದಕುಡ್ಕಲಸಮಾ ನಿಬಿಡಾ ಮಮಾಂತಃ

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ರಮ್ಯರದನಾವಲಿರಾವಿರಸ್ತು || ೫೧ ||

೧. ಮಾಣಕೈಋಷಿತಮುಖಪದ್ಮರಾಂತಪೂರಿತಮೌಕ್ತಿಕನೀಲರತ್ನನಿರ್ಮಿತಕರಂಡವದ್ವಾಂತೈತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಹಾಸಂ ಪರೇರವನತಾಖಿಲಲೋಕತೀವ್ರತೋಣಾಶ್ರುಸಾಗರವಿಶೋಜನಮತ್ಯುಚಾರಮ್ |

ಸಮ್ಮೋಹನಾಯ ರಚಿತಂ ನಿಜಮಾಯಯಾಽಸ್ಯ ಭ್ರೂಮಂಡಲಂ ಮನುಸುತೇ ಮಕರಧ್ವಜಸ್ಯ ||

- ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ (೨/೨೮/೨೨)

ಪೂರ್ಣಾನನ್ಯಸುಪೋದ್ವಾಸಿ ಮಂದಸ್ಥಿತಮಧೀಶಿತುಃ |

ಗೋವಿಂದಸ್ಯ ಸದಾ ಚಿಂತ್ಯಂ ನಿತ್ಯಾನಂದಪದಪ್ರದಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೯)

೩. ಪದ್ಮರಾಗಾದಿರಿವ್ಯರತ್ನಾನಾಮಪಿ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರೋತ್ಪನ್ನಾದೋಷ್ಯಭಾಸಾ ರಂಜಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಧ್ಯಾನಾಯನಂ ರಮ್ಯ ತದ್ವಪುಲಾಧರೋಷ್ಯಭಾಸಾ ರುಣಾಯಿತತಸುಂದ್ರಿ ಜಕುಂದಪಂಕ್ತಿ |

ಧ್ಯಾಯೇತ್ ಸ್ವಪ್ರಪ್ತುಹರಕೇಸಮತಸ್ಯ ವಿಪ್ಲೋರ್ಧ್ವಶ್ಚಾರ್ಧಯಾಽರ್ಪಿತಮನಾ ನ ಪೃಥಗ್ವಿದ್ಯಕ್ಷೇತ್ ||

ಕಿರುನಗಿಸೂಸಿದಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ತೋರುವ, ಮೃದುವಾದ, ಸ್ವಚ್ಛವಾದ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಮನೋಹರವಾದ ಕ್ಷತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಹ, ಉತ್ತಮವಾದ ಜಾಜಿಯ ಮೊಗ್ಗಿನಂತಿರುವ, ಒತ್ತಾದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೊಗಸಾದ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಲಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೂಗಿನ ವರ್ಣನೆ

ಸನ್ಮಾನ್ಯಲಾವಣ್ಯಮರಂದ್ರಸಾಂದ್ರ-
ಮಮ್ನಾನ್ಯಸಚ್ಚಂಪಕಸಂಪದಂ ನಃ |
ಮನ್ಮಾನಸೇ ಸ್ಯಾಲ್ಪಸ್ತದುನ್ನತಾಗ್ರಂ
ಸೌಮ್ಯಸ್ಯ ನಾಸಾಪುಟಮಚ್ಚುತಸ್ಯ || ೫೨ ||

ಸಜ್ಜನರು ಆದರಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯವೆಂಬ ಮಕರಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ, ಅರಳಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಂಪಿಗೆಯ ಸೊಬಗನ್ನು ಪಡೆದ, ಉನ್ನತವಾದ ತುದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಸೌಮ್ಯನಾದ, ಚ್ಯುತಿರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಾಸಾಪುಟವು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಇರಲಿ; (ಮರಂದ್ರ-ಮಕರಂದ).

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ವಾಣಿ

ವ್ಯಕ್ತಾತಿಕೋಮಲಮನೋರಮವರ್ಣಪೂರ್ಣಂ
ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವೃತ್ತಿ ಮಧುರಸ್ವರಮತ್ಯಗಾಧಮ್ |
ಸತ್ಕೇಶದುರ್ವಿಷಶಮೇಽಮೃತವರ್ಷಕಲ್ಪಂ
ತತ್ತ್ವಂ ನಿಜಂ ಹರಿವಚಃ ಪರಿಬೋಧಯೇನ್ಯಾಮ್ || ೫೩ ||

ಸ್ಪಷ್ಟವೂ, ಅತ್ಯಂತಕೋಮಲವೂ, ಮನೋಹರವೂ ಆದ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ, ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ, ಮಧುರಸ್ವರದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ, ಸಜ್ಜನರ ಕ್ಷೇರವೆಂಬ ಕೆಟ್ಟ ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮೃತದ ಸುರಿಮಳೆಯಂತಿರುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು ನನಗೆ ಅವನ ನಿಜ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನ ಸೊಬಗನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಫುಟವೂ, ಮೃದುವೂ, ಮನೋಹರವೂ ಆದ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತಹುದು; ಮಧುರ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, ತುಂಬಾ ಗಂಭೀರವಾದುದು; ಸಜ್ಜನರ ಕ್ಷೇರವೆಂಬ ಕೆಟ್ಟ ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವಂತಹುದು;

ಅಮೃತಮಳೆಯಂತಹುದು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

೩. ಯಾದವಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನ ಈ ವರ್ಣನೆ ಅವನ ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣರೂಪಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹುದು ; ಇದರಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಸರ ರಚನೆಯಾದ ಮಹಾಭಾರತ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮಹತ್ವವೂ ಸಹ ತಿಳಿಯುವಂತಾಗುವುದು. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಆದರ್ಶಮಾತುಗಾರಿಕೆಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿಯೂ ಸಹ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೪. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವರ್ಣನಾರೂಪವಾದ ಈ ಕೃತಿಗೂ ಅವರ ಇತರ ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಧರಿಸಿದ ಕುಂಡಲಗಳು

ನಾನಾವಿಧಾನುಪಮರತ್ನವಿಚಿತ್ರಿತಾಭ್ಯಾಂ

ಮೀನೋಪಮೋಜ್ವಲಹಿರಣ್ಮಯಕುಂಡಲಾಭ್ಯಾಮ್ |

ಶ್ರೀನಾಥಕರ್ಣಯುಗಲಂ ಸುಭಗಂ ಭವಾತ್ಯಾ

ದೀನಸ್ಯ ಮೇ ಗಿರಮಿಮಾಂ ಶ್ರುಣುತಾಚ್ಯತ್ಸ್ಯ || ೫೪ ||

ಬಗೆಬಗೆಯಾದ ಅನುಪಮ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾದ, ಉಜ್ವಲವಾದ ಸುವರ್ಣಮಯ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ ರುಗ್ಗಿಣೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು ಸಂಸಾರದ ಬೇಗೆಯಿಂದ ದೀನನಾದ, ಆಶ್ರಿತನಾದ ನನ್ನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿವಿಗಳು ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಸುವರ್ಣಮಯ ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದವುಗಳು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಭಾವ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮ್ಮ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತನು ಭಗವಂತನ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ರೀತಿಯು ಸಹ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಚಿಂತನೆಯಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಪಾಠ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ವಿಹಿತ.

೧. ತಾವತ್ರಯೇಣ ಸಂತಪ್ತಂ ಯದೇತದಖಿಲಂ ಜಗತ್ |

ವಶ್ನಾಮಿ ಶಾಂತಯೇ ತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವಮ್ ||

ಸಂಸಾರವಿಪಜ್ಞಾನೇನ ಯೇ ಮೃತಾಃ ಪ್ರಾಣೇನೋ ಭುವಿ |

ಅಮೃತಾಯ ಸ್ವಪ್ನೇಜಾಂ ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವಃ ||

-ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಗವ (೨, ೨೦೦)

೪. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು, ಗುರುಗಳು ಸಹ ನಮ್ಮ ಆರ್ತನುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸಿ, ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಭಾವ; ವಾಙ್ಮಯಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಜಾಗೃತವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವ ನೇತ್ರಗಳು

ಅಂಭೋಜಕೋಮಲವಿಶಾಲಸುದೀರ್ಘಪತ್ರ-

ಸಂಭಾಸಮಾನಮಲಿರಾಜದಧೀರತಾರಮ್ ।

ಶಂಭುಪ್ರಭೃತ್ಯಮರವಾಂಛಿತವಲ್ಲವೀಕ್ಷಂ^೧

ಜ್ಯಂಭನ್ಮಕುಂದನಯನಂ^೨ ಮುಹುರೀಕ್ಷತಾನ್ಮಾಮ್ ॥ ೫೫ ॥

ಕೋಮಲವೂ, ವಿಶಾಲವೂ, ತುಂಬಾ ದೀರ್ಘವೂ ಆದ ಕಮಲಪತ್ರದಂತೆ ಒಹಳವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ, ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ, ಚಂಚಲ ಗುಡ್ಡುಗಳ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಬಯಸುವ ಮನೋಹರವಾದ ನೋಟದ, ಅರಳಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣು ನನ್ನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವೂ, ಅತಿದೀರ್ಘವೂ ಆಗಿದ್ದು ದುಂಬಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿವೆ; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸಹ ಅಂತಹ ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟವನ್ನು ಸದಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವರು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಇಲ್ಲಿ ನೋಟದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೆಂದರೆ ಅನುಗ್ರಹದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಶಂಭು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಶಿವ ಎಂಬ ಎರಡು ಆರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲಲಾಟದ ಹಿರಿಮೆ

ವಕ್ರಾಲಕಂ ಮಣಿಮಯೋಜ್ವಲಪಟೃಬಂಧಂ

ಕಸ್ತೂರಿಕಾತಿಲಕಭೂಷಿತಮಚ್ಯುತಸ್ಯ ।

೧. ಸ್ವರಾಮಿ ಭವಸಂತಾಪಹಾನಿದಾಮೃತಾಗರಮ್ ।

ಪೂರ್ಣಾಗಂದಸ್ಥ ರಾಮಸ್ಯ ಸಾಸುರಾಗಾವಲೋಕನಮ್ ॥

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೧೦)

೨. ಯಚ್ಚೇನಿಕೇತಮಲಿಃ ಪರಿಸೇವ್ಯಮಾಗಂ ಭೂತ್ಯಾ ಸ್ವಯಾ ಕುಟಲಕುಂತಲವೃಂದಜುಷ್ಯಮ್ ।

ಮೀನದ್ವಯಶ್ರಿಯಮಧಿಕ್ಷಿಪದಬ್ಜನೇತ್ರಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್ಕೋಮಯಮತಂದ್ರಿತ ಉಲ್ಲಸದ್ಧೃ ॥ - ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತ

ನಿಖಿಲಾಘೌಘವಿನಾಶನ ಪರಸೌಖ್ಯಪ್ರದದೃಷ್ಟೇ ।

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣ ವರಪ್ರದ ಚರಿತಂ ಜ್ಞಾಪಯ ಮೇ ತೇ ॥

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧೦/೧೮)

ವಿಶ್ವೇರ್ಗಮೀಷದುದಿತಾಲಿಕಯುಗ್ಮಿಷ್ಠ
ಮಸ್ಯಾಕಫಾಲಲಿಖಿತಂ ಕುರುತಾಲ್ಲಲಾಟಮ್ || ೫೬ ||

ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ, ಮಣಿಮಯವಾದ ಉಜ್ಜಲಕಟ್ಟನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಕಸ್ತೂರಿತಲಿಕದಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ, ವಿಶಾಲವಾದ, ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿದ ಕೊನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಣೆಯು ನಮ್ಮ ಹಣೆಬರಹವು ಇಷ್ಟಪ್ರದವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಣೆಯ ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಹಣೆಬರಹ ಉತ್ತಮವಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ಫಾಲ - ಹಣೆ.

೨. ಹಣೆಬರಹ ಎಂದರೆ ವಿಧಿಲಿಖಿತ ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಣೆಬರಹವನ್ನು ಅನಿಷ್ಟಸೂಚಕವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸುವುದುಂಟು; ಮಂಗಲಕರವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಣೆಯ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಹಣೆಬರಹವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ, ಶುಭಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು^೧ ಎಂದು ಭಾವತಃ ಯಥಾ ಯಥಾ ಉಪಾಸತೇ ತಜ್ಞಃ ಭವತಿ | - ಉಪನಿಷತ್.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹುಬ್ಬುಗಳ ವರ್ಣನ

ಶ್ಯಾಮಂ ತ್ರಿವಕ್ರಂ ವಿಧಿಮುಖ್ಯದೇವ-
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಿಶ್ರಾಣನಹೇತುಲೀಲಮ್ |
ಕಾಮಾಗ್ನ್ಯಚಾಪಾಕೃತಿ ಕಾಮತಾತ-
ಭ್ರೂಮಂಡಲಂ^೧ ವಿಂಡಯತಾದಘಂ ನಃ || ೫೭ ||

ಕಪ್ಪಾದ, ಮೂರು ಕಡೆ ಬಾಗಿದ, ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಲೀಲೆಯಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲಿನಂತಿರುವ, ಮನ್ಮಥಜನಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭ್ರೂಮಂಡಲವು ನಮ್ಮ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭ್ರೂಮಂಡಲವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಪದವಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ತಸ್ಯ ಸದಾ ದುರ್ಲಭಾರಹಿತತ್ವಾತ್ ಧ್ಯಾನಮರ್ಥಮಲ್ಲಾಟಮಪಿ ದುರ್ಲಭಾರಹಿತಂ ಕರೋತ್ತಿತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಧ್ಯಾಯೇದಜ್ಞಮಿಶ್ಯ ಪದ್ಮಜಾದಿಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ |

ಭ್ರೂಭಂಗಂ ಪಾರಮೇಷ್ಟ್ಯಾದಿಪದದಾಯಿ ವಿಮುಕ್ತಿದಮ್ ||

- ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ (೧/೧೧)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತುಟಿಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸ ಭವತು ಯಶಸೇ ಪ್ರವಾಲಕಾಂತಿ-

ಮೃದುಲತರಃ ಸರಸೋಽಧರೋ ಮುರಾರೇಃ |

ಯದುದಿತರಸಲುಬ್ಧೀರವಾತ್ಸೀ-

ದುರಸಿ ರಮಾಽಽನನಪದ್ಮಚುಂಬವೇಣೌ || ೫೮ ||

ಅತ್ಯಂತ ಮೃದುವಾದ, ಸರಸವಾದ, ಹವಳದ ಕಾಂತಿಯ, ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರವು ನಮ್ಮ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ; ಅದರಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ರಸದ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಹವಳದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವನ ಮುಖಪದ್ಮವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ ವೇಣುವಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದಳು.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರದ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಬಯಸಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅವನು ಊದುವ ಕೊಳಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದಳು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೊಳಲಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ನೆಲೆಸಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಧರಾಮೃತವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದಳು ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾತ್ಮರ್ಯ (ತತ್ವಭಾಗ. ೧೦/೧೯/೧೦)ದ ವಿವರವನ್ನು ಅಧರಿಸಿದ ನಿರೂಪಣೆ.

ಶ್ರೀದೇವೀ ವೇಣುಮಾಶ್ರಿತೃ ರೇಮೇ ಕೃಷ್ಣಮುಖಾಂಬುಜೇ |

ಪಪೌ ಚ ತದ್ಗತಂ ಗೀತಂ ಸುರಾ ಇತರಭಾಂಡಗಾಃ ||

ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಅಧರಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸಂಪಕ್ಷಬಿಂಬಸಮರಮೃತಮಾಧರೋಪ್ಪುಃ

ಸತ್ಸಂಪದೇ ಭವತು ಸಾತ್ವತರಾಜರಾಜ್ಯಾಃ |

ಯತ್ಸಂಭವಾಮೃತಕಣೇನ ಫಣೀಂದ್ರತಲ್ಪಃ

ಕೃಷ್ಣಃ ಸ ನಿತ್ಯಮಜರಾಮರಣೋ^೧ ಬಭೂವ || ೫೯ ||

ಯದುಪುಂಗವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಾಣಿಯಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಪರಿಪಕ್ಷವಾದ ತೊಂಡೆ-ಹಣ್ಣಿನಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ ತುಟಿಯು ನಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ; ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಮೃತಬಿಂದುವಿನಿಂದ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸದಾ ಮುಪ್ಪು ಸಾವುಗಳು ಇಲ್ಲದವನಾದನು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವತಃ ಅಮೃತಮಯನಾದವನು; ಅವನು ಅಜರನು, ಅಮರನು ಅದವನು ಎಂಬುದು ತತ್ತ್ವ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಅಧರಾಮೃತಪಾನದ ಫಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಘನೇಂದ್ರತಲ್ಪನಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಅಮೃತಮಯ ಸ್ವರೂಪ ಎಂಬುದನ್ನು ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೩. ಇದರ ವಿವರಣೆಯಂತಿರುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕ ಗಮನಾರ್ಹ:

ರಮಾಧರೋಷ್ಣಾಮೃತಪಾನಜಾತಮಹಾನುಭಾವೇನ ನ ಪೂತನಾಯಾಃ |

ಉರೋಜಸಂಗ್ಯಾರ್ತಿಕರೋ ಗರೋಽಸೌ ಬಭೂವ ಬಾಲಸ್ಯ ಬಲಾನುಜಸ್ಯ ||

- ರು.ವಿ. (೨/೩೬)

ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಪೋಲಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಸೌವರ್ಣರಮ್ಯಫಲಕೋಪಮಿತಃ ಕಪೋಲಃ

ಸೌಭಾಗ್ಯದೋ ಭವತು ರಂಜಿತಕುಂಡಲಶ್ರೀಃ |

ಯಚ್ಚುಂಬನಂ ವಿರಚಯನ್ ವಿಗತಾನ್ಯತ್ಯಪ್ಪಃ

ಕೃಷ್ಣೋ ಬಭೂವ ಸರಸಃ ಕಿಲ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತಃ || ೬೦ ||

ಚಿನ್ನದ ಮನೋಹರಫಲಕವನ್ನು ಹೋಲುವ, ಕುಂಡಲಗಳಿಂದಾಗಿ ಕೆಂಪಾದ ಕಾಂತಿಯ, ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಪೋಲವು ನಮಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡಲಿ; ರಸಿಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅದನ್ನು ಚುಂಬಿಸುತ್ತ ಇತರ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ತೊರೆದವನಾದನೂ, ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನೂ ಆದನು ಅಲ್ಲವೇ!

ವಿ : ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚುಂಬನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಪೋಲ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಭಾವ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅದರ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಿತ್ಯತೃಪ್ತಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

ರೋಮ್ಣಾಂ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ

ಪ್ರೇಮ್ಣಾ ಚಿಂತಯತಾಂ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |

ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ ರುಗ್ಮೀಣಿಶವಿಜಯೇ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ

ಸಂಜಾತಃ ಸುರಮಂಡಲೀಷು ಮಹಿತಃ ಸರ್ಗೋಽಯಮಪ್ಪಾಧಃ || ೬೧ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮೀಣಿಶವಿಜಯೇ ಅಪ್ಪಾಧಃ ಸರ್ಗಃ ||

೧೯. ಏಕೋನವಿಂಶಃ ಸರ್ಗಃ

(ರುಗ್ಮೀನೇಗಂಡಸ್ಥಲವರ್ಣನೆ - ೧; ಮೌಕ್ತಿಕವರ್ಣನೆ - ೨, ೩; ರುಗ್ಮೀನೇ ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ - ೪; ರುಗ್ಮೀನೇ ವರ್ಣನೆ - ೫-೭; ಪುನಃ ಕಟಾಕ್ಷವರ್ಣನೆ, ಅಲಕರಾಶಿವರ್ಣನೆ - ೧೦; ಮೌಲಿವರ್ಣನೆ - ೧೧; ಜಾಂಬವತ್ಕಾದಿ ಪರಿಣಯ - ೧೨; ಕಾವ್ಯಸಂದೇಶ (ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವರೂಪಪ್ರಮೇಯಸಮರ್ಥನೆ) - ೧೩-೨೩; ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಪ್ರಸಂಗ - ೨೪; ರುಗ್ಮೀನೇ ಗರ್ಭವರ್ಣನೆ - ೨೪, ೨೬; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಜನನ - ೨೭, ೨೮; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪೀಭಗವಂತನ ಆವೇಶ - ೨೯; ಅನಿರುದ್ಧೋತ್ಪತ್ತಿ - ೩೦, ೩೧; ವತ್ಸೋತ್ಪತ್ತಿ - ೩೨; ದ್ವಾರಾವತೀವರ್ಣನೆ - ೩೩, ೩೪; ಕುಶಸ್ಥಲೀ ವರ್ಣನೆ - ೩೫; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮಹಿಮಾ - ೩೬; ಕಾವ್ಯವರ್ಣನೆ - ೩೭, ೩೮; ಶ್ರೇಯಃ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ - ೩೯; ಕಾವ್ಯಪ್ರಶಸ್ತಿ - ೪೦; ಸರ್ಗೋಪಸಂಹಾರ - ೪೧)

ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ

ದಂತಕ್ಷತೈಃ ಕೃತಪದಂ ಪ್ರವಿಭಾತಿ ದೇವ್ಯಾ
ಗಂಡಸ್ಥಲಂ ಪ್ರಿಯವಶೀಕರಣೋಚಿತಸ್ಯ |
ಮುಷ್ಣತ್ಪ್ರಭಾಂ ಕನಕಯಂತ್ರವರಸ್ಯ ವತ್ಸ-
ಕರ್ಮಾರ್ಹರಕ್ತರಸತೋ ರಚಿತಾಕ್ಷರಸ್ಯ || ೧ ||

ವಶ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕುಂಕುಮೋದಕದಿಂದ ಲಿಖಿತವಾದ ಆಕ್ಷರಗಳಿಂದ, ಪ್ರಿಯರನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಚಿನ್ನದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಂತ್ರದ ಸೊಬಗನ್ನು ಮೀರಿಸುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದಂತಕ್ಷತಗಳಿಂದ ಒಳಗೂಡಿದ ರುಗ್ಮೀನೇದೇವಿಯ ಕಪೋಲಪ್ರದೇಶವು ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಎ : ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಕಪೋಲಗಳ ವರ್ಣನೆ ಈ ಸರ್ಗದ ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದಿದೆ.

ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಮೂಗುತಿಯ ವರ್ಣನೆ

ಅಂತರ್ನಿಗೂಢಕನಕಾಂಕುರಿತಾನನೋಽಪಿ
ನಾಸಾವಿಭೂಷಣಮಣಿರ್ಮುರವೈರಿಪತ್ನಾಃ |
ಮುಕ್ತಾಮಯಃ ಕಿಲ ಮನೋಜ್ವಲವಧೂಸುಧಾರ್ದ್ರ-
ಬಿಂಬೋಷ್ಮಕುಂಬವದನಸ್ಯ ಸದಾಽಽಮಯಃ ಕ್ಷ || ೨ ||

ಒಳಗೆ ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಚಿನ್ನದ ತುದಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು ಸಹ ಮುರಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಮೂಗುತಿಯು ಮುಕ್ತಾಮಯ (ನೋವಿಲ್ಲದುದಾಗಿ, ಮುತ್ತಿನದಾಗಿ) ಆಗಿದೆ; ಅದು ಸರಿ ! ರಮಣೀಯವಾದ ಪ್ರಿಯೆಯ ಅಧರಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಆರ್ದ್ರವಾದ ಕೆಂದುಟಿಯನ್ನು ಸದಾ ಚುಂಬಿಸುವ ಮುಖದವನು ಸದಾ ಮುಕ್ತಾಮಯ (ರೋಗಮುಕ್ತ)ನಾಗದಿರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮೀನೆಯು ಧರಿಸಿದ ಮೂಗುತಿಯ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಮೂಗುತಿಯು ಮುತ್ತಿನದು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ; ಮುಕ್ತಾಮಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿನದು ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅರ್ಥವಾದರೆ ರೋಗಮುಕ್ತ ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ.

೩. ಮುಕ್ತನಾದವನಿಗೆ ಯಾವುದೇ ನೋವಿನ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದರೆ ಮುತ್ತಿನದಾದ ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ಚಿನ್ನದ ತುದಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಮೂಗಿನೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಅದು ಮುಕ್ತಾಮಯವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, ಅದು ಮುಕ್ತಾಮಯ (ಮುತ್ತಿನದಾಗಿರುವುದೇ) ಆಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

೪. ಆಮಯ - ವ್ಯಾಧಿ, ರೋಗ; ^೧ನಾಸಾವಿಭೂಷಣಮಣಿಃ- ಮೂಗುತಿ.

ರುಗ್ಮೀನೆಯ ಮೂಗುತಿಯ ವರ್ಣನೆ

^೨ಮುಕ್ತಾತ್ಮಕೋಽಪಿ ಮೃದುಲೋಷ್ಠಪುಟಾನುಷಕ್ತೋ

ನಿತ್ಯಂ ಯದುಲ್ಲಸದಪಾಂಗಶರೇಣ ಭಿನ್ನಃ |

ನಾಸಾವಿಭೂಷಣಮಣಿಃ ಪರಿಲಂಬತೇಽಸ್ಯಾ

ದೇವ್ಯಾಃ ಕಮಚ್ಚುತವಶೀಕರಣೇ ಪ್ರಯಾಸಃ || ೩ ||

ಈ ರುಗ್ಮೀನೇ ದೇವಿಯ ಮೂಗುತಿಯು ಮುಕ್ತ (ಮುತ್ತಿನ) ಸ್ವರೂಪದ್ದಾದರೂ, ಮೃದುವಾದ ತುಟಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೆಸೆದಿರುವುದರಿಂದ ಸದಾ ಅವಳ ಹೊಳೆಯುವ ಕುಡಿನೋಟದ ಬಾಣದಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿ ಇಳಿಬಿದ್ದಿದೆ; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇವಳಿಗೆ

೧. ಹೃದಿ ನಿರೂಢಶರಶ್ಚ ವ್ಯಾಧ್ಯಭಾವ ಆಶ್ಚರ್ಯಮಿತಿ ಶ್ಲೋಕಶ್ಚ ಧ್ವನೋಽರ್ಥಃ | ಅರ್ಥಾಂತರಂ ಸ್ಪಷ್ಟತಿ | ಮನೋಜ್ಞಪ್ರಧೂನಾಂ ಮನೋರಮಸ್ವೀಕಾಮ್ | ಸುಧಯಾ ಅಧರಾಮೃತೇನಾರ್ದ್ರಃ ದ್ರವೀಭೂತಃ ವಿಂಬೋಷ್ಯ ತಂ ಚುಂಬತೀತಿ ಸುಧಾರ್ದ್ರಾಬಿಂಬೋಷ್ಯಚುಂಬವದಸಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಸ್ತಸ್ಯ | ಕಾಂತಾನಾಮ್ ಓಷ್ಠಾಮೃತವಾಸಶ್ಚಮುಖ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾಸಾಮಣೀರಧರೋಷ್ಠಪರಿಲಂಬಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯಾಪಿ ಮುಕ್ತತ್ವಾವಶೇಷಾತ್ ಸೋಽಪ್ಯೇವಂ ಮಣಿತುರ್ನ ಶಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಅಚ್ಚುತನಾದ (ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲಿದೆ? ಅಪಾಂಗ - ಕಟಾಕ್ಷ.

ವಿ.: ೧. ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಮಧುರವಾದ ಕೋಮಲ ಅಧರದತ್ತ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಮುಕ್ತಾ-ತ್ಮಕವಾದ ಮೂಗುತಿಯು ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಟಾಕ್ಷದ ವರ್ಣನೆ

ನಾಸಾಖ್ಯಚಂಪಕಭಿಯಾ ಚಲಿತಸ್ಯ ನೇತ್ರ-

ಚಾರ್ವಂಬುಜಾರ್ಪಿತಹೃದಾ ಚ ಸಮುತ್ತುಕ್ತಸ್ಯ |

ಭೃಂಗಸ್ಯ ಸಂಪದಮಧೀರಜವಸ್ಯ ಮುಷ್ಣನ್

ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ತನೋತು ಯದುಪುಂಗವರಾಜ್ಯಪಾಂಗಃ || ೪ ||

ಮೂಗಿನ ರೂಪದ ಸಂಪಿಗೆಯ ಭಯದಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿದ ಹಾಗೂ ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ನೆಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಉತ್ಸಾಹ ಚಿಗುರಿದ, ಉಡುಗಿದ ವೇಗದ ದುಂಬಿಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಮಂಕಾಗಿರುವ, ಯಾದವ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಟ್ಟದರಸಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕುಡಿನೋಟವು ನಮಗೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ.: ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಟಾಕ್ಷದ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ.

೨. ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಮೂಗು ಸಂಪಿಗೆ ಪೂವಿನಂತಿದ್ದು ದುಂಬಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾದದ್ದರಿಂದ ಅದು ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವುದು; ಆದರೆ, ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಮಲದಂತಿರುವುದರಿಂದ ಆ ದುಂಬಿಯು ಅದರಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗಿ ಅವುಗಳತ್ತ ಧಾವಿಸುವುದು; ಹೀಗೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸುವ ದುಂಬಿಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕಾಂತಿ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಚಂಚಲ ಕುಡಿನೋಟದ್ದು ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮೀಣಿಯ ಕಟಾಕ್ಷ ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಸಂಪತ್ತರ ಎಂದಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ಕುಡಿನೋಟವು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುವುದು ಎಂಬುದು ಭಾವ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಂತಿರುವ ಶ್ಲೋಕ.

ಪಾರಿಜಾತದಂತಹ ರುಗ್ಮೀಣಿ

ಸ್ವರ್ಣಾಂಗೀ ವರನೀಲರತ್ನಸದೃಶಾಪಾಂಗೀ ಪ್ರವಾಲೋಲ್ಲಸ-

ತ್ವಾದಾ ಯಾ ಸ್ಮಿತಮೌಕ್ತಿಕಾ ಮರಕತಸ್ಯಂಧಾಭನೀಲಾಜಟಾ |

ವೈಡೂರ್ಯಾಗ್ರ್ಯನಮಾ ನಖಕ್ಷತಲಸನ್ಮಾಣೈಕೈಪುಷ್ಪೋಷ್ಣಸ-

ದ್ಗೋಮೇದಾ ರದವಪ್ರರುಕ್ ಸುರತರುಂ ನಾಸ್ಯೈ ದದೌ ಶ್ರೀಪತಿಃ || ೫ ||

ಚಿನ್ನದಂತಹ ಶರೀರ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತಹ ಕುಡಿನೋಟ, ಹವಳದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಪಾದಗಳು, ಮಂದಹಾಸವೆಂಬ ಮುತ್ತು, ಮರಕತದ ರೆಂಬೆಯಂತಹ ಶೋಭೆಯ ಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆಗಳು, ವೈಡೂರ್ಯದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉಗುರಗಳು, ನಖಕ್ಷತರೂಪದ ಹೊಳೆಯುವ ಉತ್ತಮ ಮಾಣಿಕ್ಯಪುಷ್ಪ , ತುಟಗಳ ರೂಪದ ಗೋಮೇದಿಕಾರತ್ನ ವಜ್ರದ ಕಾಂತಿಯ ಹೊಳೆಯುವ ದಂತಗಳು; ಹೀಗಿರುವ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾರಿಜಾತ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ.

ವಿ: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಗೆ ಪಾರಿಜಾತ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಿದ ಕಥೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಹರಿವಂಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರುಗ್ಮಿಣಿಗೇ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಪಾರಿಜಾತವು ನವರತ್ನಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವೃಕ್ಷ. ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಅಂಗಗಳು ಚಿನ್ನದಂತಹವು, ಕುಡಿನೋಟ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತಹುದು, ಪಾದಗಳು ಹವಳದಂತಹವುಗಳು, ಮಂದಹಾಸ ಮುತ್ತಿನಂತಹುದು, ಮುಡಿ ಮರಕತಮಣಿಯಂತಹುದು, ಉಗುರಗಳು ವೈಡೂರ್ಯದಂತಹವುಗಳು, ನಖಕ್ಷತಗಳು ಮಾಣಿಕ್ಯದಂತಹವುಗಳು, ತುಟಗಳು ಗೋಮೇದಿಕೆಯಂತಹವುಗಳು, ಹಲ್ಲುಗಳು ವಜ್ರದಂತಹವುಗಳು. ಹೀಗೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಸ್ವತಃ ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷದಂತೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ: ತಾದೃಶೀಂ ರುಗ್ಮಿಣೀಮೇವ ಪಾರಿಜಾತತರುಂ ಮತ್ವಾ ಅಸ್ಯೈ ಪಾರಿಜಾತತರುಂ ನ ದತ್ತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ರುಗ್ಮಿಣೀ ಹಾಗೂ ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಶ್ರೀ, ಭೂ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಬೇರೆ ಎಂಬಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಜಡೆಗಳು ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ವಿವರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ^೧.

೧. "ಚತುಷ್ಪದರ್ಶಾ ಯುವತಿಃ ಸುಪೇಶಾ" (ಋ.೧೦/೧೧೪/೩) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ |

-ವ್ಯಾ.

ಚತುಷ್ಪದರ್ಶಾ ಯಾ ದೇವೀ ಚತುರಾಸ್ತಾದಿಭಿಃ ಸ್ತುತಾ |

ಚತುರ್ವೇದೋದಿತಗುಣಾ ಚತುರ್ಮೂರ್ತೀರ್ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಾ ||

- ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಶ್ರೀಚರಣವಿರಚಿತಶ್ರೀಶಗುಣದರ್ಪಣ

೫. ನವರತ್ನಗಳು: ಮುತ್ತು, ಮಾಣಿಕ್ಯ, ವೈಡೂರ್ಯ, ಗೋಮೇದ, ವಜ್ರ, ಹವಳ, ಪದ್ಮರಾಗ, ಮರಕತ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರನೀಲ.

ರುಗ್ಮೀನಿಯ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ವರ್ಣನೆ

೧ ಕಾರ್ತಿಕಂ ಕಾಯೇ ಮನೋಜ್ಞೇ ಕಚಭರಕರಯೋರ್ಲಂಬಮಾನತ್ವದ್ವೈರ್ಘ್ಯೇ ಚಕ್ಷುರ್ಮಧ್ಯೋರುದೇಶೇಷ್ವಧಿಕಚಪಲತಾದೃಶ್ಯತಾಮಾರ್ದವಾನಿ |

ತತ್ ತೇ ತಾನಿ ಕ್ರಮೇಣ ದ್ವರದಪರಿಲಸತ್ಕುಂಭಶೋಭಾಪಹಾರಿ-

ಣ್ವಸ್ತಿ ಸ್ತಃ ಸಂತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಕುಚಕಲಶತಟೇ ನಾಸ್ತಿ ನಮ್ನೋ ನ ಸಂತಿ || ೬ ||

ರುಗ್ಮೀನಿಯ ಸುಂದರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೃಶತ್ವವಿದೆ; ಕೇಶಪಾಶ ಹಾಗೂ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ನೀಳವಾಗಿರುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವಿಕೆಗಳೆರಡೂ ಇವೆ; ಕಣ್ಣು ನಡು ಹಾಗೂ ತೊಡೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾದ ಚಪಲತೆ, ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ, ಮೃದುತ್ವಗಳು ಇರುವವು; ಆದರೆ, ಅವಳ ಆನೆಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕುಂಭಸ್ಥಳಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತಹ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆ ಕೃಶತ್ವವಿಲ್ಲ; ಆ ಲಂಬಮಾನತ್ವ ಹಾಗೂ ದೈರ್ಘ್ಯಗಳೂ ಇಲ್ಲ, ಆ ಚಾಪಲ್ಯ, ಅದೃಶ್ಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಮೃದುತ್ವಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

ಎ : ೧. ರುಗ್ಮೀನಿಯ ದೇಹವು ತೆಳುವಾದುದು, ಕೇಶಗಳು ನೀಳವಾದವು, ಕೈಗಳು ದೀರ್ಘವಾದವು, ಕಣ್ಣುಗಳು ಚಾಂಚಲ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವು, ನಡುಪ್ರದೇಶ ತುಂಬಾ ತೆಳುವಾದುದು, ಉದರ ಪ್ರದೇಶವು ಕೋಮಲವಾದುದು. ಆದರೆ, ಅವಳ ಕಲಶದಂತಹ ಸ್ತನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಠಿಣವಾಗಿ, ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಇರುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ರುಗ್ಮೀನಿಯ ದೇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೩. ಇದು ವಿಷಮಸಮಸ್ಯಾಪೂರಣ ಶ್ಲೋಕ^೧. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯಾಪೂರಣಶ್ಲೋಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು; ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ಏತೋಃ ಕರೇ ಹ್ಯಸಹ್ಯಮಸ್ತಿ' (೬/೧೩) ಎಂಬುದು ಹಾಗೂ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿನ 'ಕಾತ್ಯಾಯನೀ ಕಂದುಕವದ್ವಿಭಾತಿ' (೧/೫೭) ಎಂಬ ಮಾತು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ.

೧. ಮುಕ್ತಾಮಾಣಿಕ್ಯವೈಡೂರ್ಯಗೋಮೇದಾನ್ ವಜ್ರವಿದ್ರುಮಾಃ |

ಪದ್ಮರಾಗಂ ಮರಕತಂ ನೀಲಂ ಚೇತಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ||

೨. ಕಾಯಾದಿಶು ಕಾರ್ಯಾದೀನಾಂ ಗುಣತ್ವಾತ್ ಕುಚೈಃ ದೋಷತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ.

೩. ವಿಷಮಸಮಸ್ಯಾಪೂರಣಮಿದಮ್ |

-ವ್ಯಾ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿನಿಯರ ಲಲಾಟರೇಖೆಗಳು

ಭ್ರೂಮಧ್ಯಲಗ್ನಮೃಗನಾಭಲಲಾಮರೇಖಾ
ಶ್ರೀಶ್ರೀಶಯೋರನುಕರೋತಿ ಹಿ ನೀಲನೀಲಾ |
ಶಾಣೋಪಲೋಪರಿಗತಂ ರಣಧೀರಮಾರ-
ಚಾಪಾನುಷ್ಕಮಸಿತೋತ್ಪಲಚಾರುಬಾಣಮ್ || ೭ ||

ಕಡುನೀಲಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿನೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಿಪ್ತವಾಗಿರುವ ಕಸ್ತೂರಿತಲಕವು ಸಾಣೆಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ, ರಣಧೀರನಾದ ಮನ್ಮಥನ ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಪ್ಪಾದ ಕನ್ವದಿಲೆಯ ಬಾಣವನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿನಿಯರ ತಿಲಕದ ವರ್ಣನೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಕಡುಕಪ್ಪಾದ ಆ ತಿಲಕವು ಮನ್ಮಥನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಕನ್ವದಿಲೆಯ ಬಾಣದಂತಿದೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣವು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿನಿಯರ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ತಿಲಕಗಳು ತುಂಬಾ ಮನೋಹರವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಶಾಣೋಪಲ - ಸಾಣೆಕಲ್ಲು.

೪. ಭ್ರೂಮಧ್ಯವನ್ನು ಮನ್ಮಥನ ಚಾಪಕ್ಕೂ, ಹಣೆಯನ್ನು ಸಾಣೆಕಲ್ಲಿಗೂ, ತಿಲಕವನ್ನು ನೈದಿಲೆಯ ಬಾಣಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿನಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ

ನಿತ್ಯಂ ಪರಸ್ಪರಮನೋರಮಗಾತ್ರಸಂಗಾ-
ನೃತ್ತಾಲಿರಕ್ತಸರಸೀರುಹಕಾಂತಿಮಂತೌ^೧ |
ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಾರಮಣಯೋರ್ಜಗದಾದಿಪಿತೋ-
ರಸ್ಯಾಕಮೀಪಿತಫಲಂ ಕುರುತಾಂ ಕಟಾಕ್ಷೌ || ೮ ||

೧. ಭ್ರೂಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಚಾಪಮಧ್ಯೋಪಮತ್ವಾತ್ ಫಾಲ್ಗು ಶಾಣಪ್ರಾಂತೋಪಮತ್ವಾತ್ ಕಸ್ತೂರಿತಲಕಕ್ಕೆ ನೀಲೋತ್ಪಲ-ಕುಡ್ಗಲಪಮಾನತ್ವಾತ್ ರಣಧೀರಶ್ತೇನ ಚಾಪಮಧ್ಯಶರ ವಿವ ನಿಶಿತತ್ವಸ್ಯ ಸಂಪಾದನೀಯತ್ವಾತ್ ದೃಷ್ಟಜನಮನೋ-ಮೋಹನತ್ವಾತ್ ಚರಣಧೀರಮಾರಚಾಪಾನುಷ್ಕಮಸಿತೋತ್ಪಲಶರರಾಮ್ಯಮಿತಿ ಸಮಗ್ರೋಪಮೇಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೀರ್ಯ ನೀಲತ್ವಾತ್ ತಚ್ಚರೀರಸಂಬಂಧೇನ ದೇವ್ಯಾಃ ಕಟಾಕ್ಷಸ್ತು ಭ್ರಮರಕಾಂತಿಃ | ದೇವ್ಯಾಃ ಶರೀರೈಶ್ಚ ಒತರ್ಜನಾತ್ವಾತ್ ತಚ್ಚರೀರಸಂಬಂಧೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಟಾಕ್ಷೈಶ್ಚ ದ್ರಶ್ಯಾಂಬುಜಕಾಂತಿಃ ಸಂಪನ್ನೇತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪರಸ್ಪರರ ಮನೋಹರವಾದ ದೇಹಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿ ಹಾಗೂ ನಸುಗೆಂಪುಕಮಲಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆದ ಜಗತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಕುಡಿನೋಟಗಳು ನಮಗೆ ಅಭೀಷಿತವಾದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಲೋಕೋತ್ತರ ಸೌಂದರ್ಯದ ಮಹನೀಯರು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಪರಸ್ಪರ ಕುಡಿನೋಟಗಳೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು. ಎಂದರೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಪುರುಷರು ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಅನಂತರದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಾದಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕರ್ತೃಗಳು ಎಂಬದನ್ನು 'ಜಗದಾದಿಪಿತ್ರೋಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹವು ನೀಲವರ್ಣದ್ದು. ರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಕುಡಿನೋಟವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಭ್ರಮರದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು. ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣಿಯ ದೇಹವು ಪೀತ ವರ್ಣದ್ದು. ಅವರ ದೇಹದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಯನವು ಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂಬದನ್ನು 'ಮತ್ತಾಲಿರಕ್ತಸರಸೀರುಹಕಾಂತಿಮಂತೌ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೫. ಕುಡಿನೋಟವು ಅನುಗ್ರಹದ ಸಂಕೇತ. ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಚಿಂತನೆಯು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರಕ್ತಾ ರಮಾರಾಮಕಟಾಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರೋತ್ಪನ್ನದಮಿತ್ರವರ್ಗಮ್ ।

ಸೈವಾನುರಕ್ತಾ ವಿಧಿಶರ್ವಪೂರ್ವ-

ಸೌಭಾಗ್ಯದಾತ್ರೀ ಶರಣಾಗತಂ ಮಾಮ್ ॥ ೯ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿಯು ನಮಗೆ ಅಹಿತರಾದವರ ಗುಂಪನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಲಿ; ಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಕಟಾಕ್ಷವು ಶರಣುಹೊಕ್ಕಿರುವ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲಿ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿನಿಯರ ಲಲಾಟರೇಖೆಗಳು

ಭ್ರೂಮಧ್ಯಲಗ್ನಮೃಗನಾಭಲಲಾಮರೇಖಾ
ಶ್ರೀಶ್ರೀಶಯೋರನುಕರೋತಿ ಹಿ ನೀಲನೀಲಾ |
ಶಾಣೋಪಲೋಪರಿಗತಂ ರಣಧೀರಮಾರ-
ಚಾಪಾನುಷ್ಕಮಸಿತೋತ್ಪಲಚಾರುಬಾಣಮ್ || ೭ ||

ಕಡುನೀಲಿಯಾದ ರುಗ್ಮಿನೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಹುಬ್ಬಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಿಪ್ತವಾಗಿರುವ ಕಸ್ತೂರಿತಿಲಕವು ಸಾಣೆಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ, ರಣಧೀರನಾದ ಮನ್ಮಥನ ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಪ್ಪಾದ ಕನ್ವದಿಲೆಯ ಬಾಣವನ್ನು ಹೋಲುವುದು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿನಿಯರ ತಿಲಕದ ವರ್ಣನೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಕಡುಕಪ್ಪಾದ ಆ ತಿಲಕವು ಮನ್ಮಥನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಕನ್ವದಿಲೆಯ ಬಾಣದಂತಿದೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣವು ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿನಿಯರ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ತಿಲಕಗಳು ತುಂಬಾ ಮನೋಹರವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ; ಶಾಣೋಪಲ - ಸಾಣೆಕಲ್ಲು.

೪. ಭ್ರೂಮಧ್ಯವನ್ನು ಮನ್ಮಥನ ಚಾಪಕ್ಕೂ, ಹಣೆಯನ್ನು ಸಾಣೆಕಲ್ಲಿಗೂ, ತಿಲಕವನ್ನು ನೈದಿಲೆಯ ಬಾಣಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿನಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ

ನಿತ್ಯಂ ಪರಸ್ಪರಮನೋರಮಗಾತ್ರಸಂಗಾ-
ನ್ಮತ್ತಾಲಿರಕ್ತಸರಸೀರುಹಕಾಂತಿಮಂತೌ^೧ |
ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಾರಮಣಯೋರ್ಜಗದಾದಿಪಿತೋ-
ರಸ್ಮಾಕಮೀಪಿಸ್ತಫಲಂ ಕುರುತಾಂ ಕಟಾಕ್ಷೌ || ೮ ||

೧. ಭ್ರೂಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಚಾಪಮಧ್ಯೋಪಮತ್ವಾತ್ ಫಾಲ್ಗು ಶಾಣಪ್ರಾಂತೋಪಮತ್ವಾತ್ ಕಸ್ತೂರಿತಿಲಕಕ್ಕೆ ನೀಲೋತ್ಪಲ-ಕುಡ್ಗಲಸಮಾನತ್ವಾತ್ ರಣಧೀರಶ್ತೇನ ಚಾಪಮಧ್ಯಶರ ವಿವ ನಿಶಿತತ್ವಸ್ಯ ಸಂಪಾದನೀಯತ್ವಾತ್ ದೃಷ್ಟಜನಮನೋ-ಮೋಹನತ್ವಾತ್ ಚರಣಧೀರಮಾರಚಾಪಾನುಷ್ಕಮಸಿತೋತ್ಪಲಶರಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ಸಮಗ್ರೋಪಮೇಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೀರ್ಯ ನೀಲತ್ವಾತ್ ತಚ್ಚರೀರಸಂಬಂಧೇನ ದೇವ್ಯಾಃ ಕಟಾಕ್ಷಸ್ತು ಭ್ರಮರಕಾಂತಿಃ | ದೇವ್ಯಾಃ ಶರೀರೈಶ್ಚ ಒತರ್ಜನತ್ವಾತ್ ತಚ್ಚರೀರಸಂಬಂಧೇನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಟಾಕ್ಷೈಶ್ಚದ್ರಶ್ಯಾಂಬುಜಕಾಂತಿಃ ಸಂಪನ್ನೇತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪರಸ್ಪರರ ಮನೋಹರವಾದ ದೇಹಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿ ಹಾಗೂ ನಸುಗೆಂಪುಕಮಲಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಆದ ಜಗತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಕುಡಿನೋಟಗಳು ನಮಗೆ ಅಭೀಷಿತವಾದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ಲೋಕೋತ್ತರ ಸೌಂದರ್ಯದ ಮಹನೀಯರು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಪರಸ್ಪರ ಕುಡಿನೋಟಗಳೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರು ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು. ಎಂದರೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಪುರುಷರು ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಅನಂತರದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಾದಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕರ್ತೃಗಳು ಎಂಬದನ್ನು 'ಜಗದಾದಿಪಿತೃಣಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹವು ನೀಲವರ್ಣದ್ದು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಕುಡಿನೋಟವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಭ್ರಮರದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು. ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣಿಯ ದೇಹವು ಪೀತ ವರ್ಣದ್ದು. ಅವರ ದೇಹದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನಯನವು ಕಮಲದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶೋಭಿಸುವುದು ಎಂಬದನ್ನು 'ಮತ್ತಾಲಿರಕ್ತಸರಸೀರುಹಕಾಂತಿಮಂತೌ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೫. ಕುಡಿನೋಟವು ಅನುಗ್ರಹದ ಸಂಕೇತ. ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀ-ಕೃಷ್ಣರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಚಿಂತನೆಯು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ರುಗ್ಮಿಣೀಕೃಷ್ಣರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ರಕ್ತಾ ರಮಾರಾಮಕಟಾಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ-

ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರೋತ್ಪನ್ನದಮಿತ್ರವರ್ಗಮ್ ।

ಸೈವಾನುರಕ್ತಾ ವಿಧಿಶರ್ವಪೂರ್ವ-

ಸೌಭಾಗ್ಯದಾತ್ರೀ ಶರಣಾಗತಂ ಮಾಮ್ ॥ ೯ ॥

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಮಿಣಿಯರ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿಯು ನಮಗೆ ಅಹಿತರಾದವರ ಗುಂಪನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಲಿ; ಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವಂತಹ ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಕಟಾಕ್ಷವು ಶರಣುಹೊಕ್ಕಿರುವ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲಿ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಕಟಾಕ್ಷಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಅಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ನೀಡಬಲ್ಲ ಮಹಾಶಕ್ತರು ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ರಕ್ತಾ ಎಂದರೆ ಕೆಂಪಾದ ಎಂದರ್ಥ. ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಾಗುವುದು ಕ್ರೋಧದ ಸಂಕೇತ. ಅಂತಹ ಕ್ರೋಧದ ನೋಟದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಗೈಯಲಿ ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದ ಅರ್ಥ.

೩. ಅನುರಕ್ತಾ ಎಂದರೆ, ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖವಾದ ಎಂದರ್ಥ; ಅಂತಹ ಕೃಪಾಪೂರಿತ ಕಟಾಕ್ಷವನ್ನು ಆವರಿಬ್ಬರು ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿ, ಅವರ ಮನೋಗತವನ್ನು ಪೂರೈಸುವರು ಎಂಬುದು ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥದ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೪. ಅಂತಹ ಅನುಗ್ರಹದ ಕಟಾಕ್ಷವನ್ನೇ ಶರಣಾಗತರಾದ ಭಕ್ತ ಜನರ ಮೇಲೆ ಆವರಿಬ್ಬರು ಹಾಕಲಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೫. ಈ ಎರಡು (೮,೯) ಪದ್ಯಗಳು ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶ ಸ್ತೋತ್ರದ ಏಳನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಭಾವಸಂಗ್ರಹದಂತಿವೆ.

ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಮುಕುಟರವಿಭಿಯಾಽಧೋಲಂಬಮಾನಂ ಮುಖೇಂದು-

ಪ್ರವಿಲಸದುರುಭಾಸಾ ಚೋನ್ಮುಖಂ ತನ್ಮುಖಸ್ಥಮ್ |

ಕುಟಲಮಲಕರಾಶಿಂ ಕರ್ಣನೀಲೋತ್ಪಲಶ್ರೀ-

ಪರಿಹೃತನಿಜದೈನ್ಯಂ ತರ್ಕಯಾಮ್ಯಂಧಕಾರಮ್^೧ || ೧೦ ||

ಕಿರೀಟರೂಪದ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೋಲುವ ಹಾಗೂ ಮುಖರೂಪದ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮೇಲೇರುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ವಕ್ರವಾದ ಮುಂಗುರುಳು ಸಾಲನ್ನು ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಕನ್ನೆದಿಲೆಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ದೈನ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡ ಅಂಧಕಾರ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾನು ಊಹಿಸುವೆ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮುಂಗುರುಳುಗಳ ವರ್ಣನೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೧. ಮುಕುಟರವೀರುಪರಿವಿಧ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅಧಃಪಲಾಯನಂ ಕರ್ತುಂ ಲಾಟದೇಶಮಾಗತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ತೇಜಸ್ವಿರಯೋರ್ವಿರೋಧಾದತ್ರಾಪಿ ಮುಖಚಂದ್ರತೇಜಾಽಧಃಪ್ರದೇಶೇ ಗಂತುಮಶಕ್ತ್ಯಾತ್ ಪುನರಪಿ ಗಂತುಮುನ್ಮುಖಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಗಂತುಮಶಕ್ತ್ಯಾತ್ ತಯೋಃ ರುಗ್ಗಿಣೀಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಯೋಃ ಮುಖಿ ವಿವ ಸ್ಥಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.
ನೀಲೋತ್ಪಲಕಾಂತೇಃ ಚಂದ್ರಸುಹೃತ್ತೇ ತತ್ತೇಜಃಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್ ಅತಃ ವಿವ ಸೂರ್ಯತೇಜಸೋಽಪ್ಯಭೀತ್ಯಾಚ್ಛೋಭಯತಃ ತಾವದ್ವೇಶಪ್ರಸೃತನೀಲೋತ್ಪಲಕಾಂತಿಸಹಾಯೇನ ವಿಜಿತಮಂಧಕಾರೇಣೀತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಎಂದರೆ ಹೆಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾರಾಡುವ ವಕ್ರಾಕಾರದ ಕೇಶಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಅಂಧಕಾರ ಎಂದೂ, ಅವು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾರಲು ಕಿರೀಟ ರೂಪದ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಅವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಲು ಮುಖದ ರೂಪದ ಚಂದ್ರನು ಕಾರಣ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು.

೩. ಕತ್ತಲೆಯು ಸೂರ್ಯ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರರ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ದೂರ ಸರಿಯುವುದು. ಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಕತ್ತಲೆಯಂತಿದ್ದರೆ, ಅವರಿಬ್ಬರ ಕಿರೀಟಗಳು ಸೂರ್ಯನಂತೆಯು, ಮುಖವು ಚಂದ್ರನಂತೆಯು ಇವೆ. ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರ ಮಧ್ಯೆ ಸಿಲುಕಿದ ಕತ್ತಲೆಯಂತೆ ಅವರ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಇದ್ದು, ಅವರಿಬ್ಬರ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕನ್ನದಿಲೆ ಮಾತ್ರ ಕಪ್ಪು ಕಾಂತಿಯದಾಗಿತ್ತು. ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೆ ಕನ್ನದಿಲೆಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ನೀಡಿದ ವಸ್ತುವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಅತ್ಯಮೋಘವಾದುದು.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಮುಂಗುರುಳಿನ ಚಿಂತನೆಯು ಭಕ್ತಜನರ ದೈನ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸಾಧನ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ 'ಪರಿಹೃತನಿಜದೈನ್ಯಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಶಿರಸ್ಸುಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಉತ್ತುಂಗನೀಲಚಮರೀಮೃಗವಾಲಭಾರ-

ಕಲ್ಪಂ ಸ್ಫುರದ್ವಿಧಿಧರತಲಸತ್ಕಿರೀಟಮ್ |

ಉತ್ತುಲ್ಲಪುಷ್ಪನಿಕರಾಕರಮುಜ್ಜಲಂತಂ

ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಮರಾಮಿ ಕಮಲಾಚ್ಯುತಮೌಲಿದೇಶಮ್ || ೧೧ ||

ಉನ್ನತವಾದ, ನೀಲವರ್ಣದ ಚಮರೀಮೃಗದ ಬಾಲದ ರೋಮಗುಚ್ಛದಂತಿರುವ, ಹೊಳೆಯುವ ಬಗೆಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕಿರೀಟ ಉಳ್ಳ, ಅರಳಿದ ಪುಷ್ಪರಾಶಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶಿರಃಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನಾನು ಸದಾ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವೆನು.

ವಿ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರ ಕೇಶರಾಶಿಗಳು ನೀಳವು, ಕಪ್ಪೂ ಆಗಿದ್ದು ಚಮರೀಮೃಗದ ಬಾಲದ ಕೂದಲನ್ನು ಹೋಲುವವು; ಅವರಿಬ್ಬರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಶೋಭಿಸುವ ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನಖಚಿತ ಕಿರೀಟಗಳು ಇರುವವು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಮೌಲಿಪ್ರದೇಶಗಳು ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುವವು ಎಂದು ಭಾವ.

ಜಾಂಬವತೀ ಮೊದಲಾದವರ ಕಲ್ಯಾಣ

ಇತ್ತಂ ಜಾಂಬವತೀಮುವಾಹ ಸ ವಿಭುಃ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಾಂ ಲಕ್ಷಣಾಂ
 ಸತ್ಯಾಂ ಸರ್ವಗುಣಾಕರಾಂ ಶಶಿಮುಖೀಂ ನೀಲಾಂ ಚ ನೀಲಾಲಕಾಮ್ |
 ಕಾಲಿಂದೀಂ ಕಲಕಂಠಕಂಠನಿನದಾಂ ಸ್ವಾಂ ಮಿತ್ರವಿಂದಾಂ ತಥಾ
 ಬಾಲಾ ಭೂಮಿಸುತಾಹೃತಾಶ್ಚ ಬಹುಶೋ ದ್ವಾರಾವತೀವಲ್ಲಭಃ || ೧೨ ||

ಹೀಗೆ ದ್ವಾರಕೆಯ ವಲ್ಲಭನಾದ, ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಾಂಬವತಿಯನ್ನೂ, ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ, ಸಕಲ ಗುಣಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯನ್ನಿಸಿದ ಸತ್ಯಭಾಮಾ-
 ದೇವಿಯನ್ನೂ, ನೀಲಕೇಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ನೀಲಾದೇವಿಯನ್ನೂ, ಕೋಗಿಲೆಯ
 ಕಂಠದಂತಹ ಕಾಳಿಂದಿಯನ್ನೂ, ತನ್ನವಳೇ ಆದ ಮಿತ್ರವಿಂದಾದೇವಿಯನ್ನೂ, ಅದರಂತೆ
 ನರಕಾಸುರನು ಅಪಹರಿಸಿದ್ದ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನೂ ವಿವಾಹವಾದನು.

ವಿ : ೧. ಇದರಂತೆಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜಾಂಬವತಿಯನ್ನು ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಮೊದಲಾದ ಇತರ
 ಆರು ಜನ ಮಹಿಷಿಯರನ್ನು ಮತ್ತು ನರಕಾಸುರನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರದ
 ನೂರು ಜನರನ್ನು ಸಹ ವಿವಾಹವಾದನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರುಸಾವಿರದ ನೂರೇಂಟು ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿನೀ ಹಾಗೂ
 ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಇಬ್ಬರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರೂಪಗಳು; ರುಗ್ಮಿನೀದೇವಿಯು ಶ್ರೀರೂಪದ
 ಅವತಾರವಾದರೆ, ಸತ್ಯಭಾಮೆಯು ಭೂರೂಪದ ಅವತಾರ; ಜಾಂಬವತಿ, ನೀಲಾ, ಭದ್ರಾ,
 ಕಾಳಿಂದೀ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ ಹಾಗೂ ಮಿತ್ರವಿಂದಾ ಇವರು ಷಣ್ಮಹಿಷಿಯರು; ಇವರಲ್ಲೂ ಇತರ
 ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ರಮಾವೇಶ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩. 'ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸರ್ವಗುಣಾಕರಾಂ'
 ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೪. ಜಾಂಬವತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅವರವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ
 ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೇ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

೫. ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಾಂ, ಶಶಿಮುಖೀಂ, ನೀಲಾಲಕಾಂ, ಕಲಕಂಠಕಂಠನಿನದಾಂ, ಸ್ವಾಂ ಎಂಬ
 ವಿಶೇಷಣಗಳು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಕಲ ಮಡದಿಯರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ

೧. ರಮ್ಯವ ಸಾ ಹಿ ಭೂರಿ ರ್ವಿತೀಯಮೂರ್ತಿರುತ್ತಮಾ |

ಒಭೂವ ಸತ್ಯಜತ್ವಾ ಸಮವ್ಯಲೋಕಸುಂದರೀ |

ತಥಾ ಹಿ ಸಾ ಚ ರುಗ್ಮಿನೀಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರಿಯಾಸು ತೇಽಧಿಕಮ್ |

ಜನಾರ್ದನಸ್ಯ ತೇ ಹರೇಃ ಸದಾಽವಿಯೋಗಿನೀ ಯತಃ ||

-ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.(೧೭/೨/೮,೨/೯)

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸತ್ಯಾ ರುಗ್ಮಿನೀತ್ಯೇಕಸಂವಿತ ರ್ವಿಧಾ ಭೂತಾ ನಾತ್ರ ಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಕಥಿತಃ | -ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ.೨೦/೮೩

ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವುಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ರಮಾವೇಶಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವವು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೬. ಅಷ್ಟ ಮಹಿಷಿಯರ ಹೊರತಾದ ಹದಿನಾರುಸಾವಿರದ ನೂರು ಜನಗಳು ಮೂಲತಃ ಅಗ್ನಿಪುತ್ರರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಮದ ಬಯಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಮೊದಲಿಗೆ ವಾಯುದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು, ಬಳಿಕ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯರಾಗುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು ಎಂಬ ವಿವರ 'ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆ

ಕಸ್ಮಾನ್ಮಹ್ಯಥ ಮಾನವಾ ಮುರಭಿದಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇ^೧ ಪುರಾ
ಯಃ ಪದ್ವಾಸನಧೂರ್ಜಟಪ್ರಭೃತಿಭಿಃ ಕಾರ್ಯಾಕ್ಷಮೈಃ^೨ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಃ |
ಗರ್ಭೇ^೩ ಗೀರ್ಭಿರಭಿಷ್ಠತಃ ಘಣಿಘಣೇ^೪ ನೃತ್ಯಂಶ್ಚ ಯಃ ಸೇವಿತಃ
ಸದ್ವೇಣುಂ^೫ ರಣಯಂಶ್ಚ ನಮ್ರತನುಭಯೋರ್ವಿ ವಿಸ್ಮೃತೈರೀಕ್ಷಿತಃ || ೧೩ ||

೧. ಅಗ್ನಿಪುತ್ರ ಮಹಾತ್ಮಾನ್ಯಸ್ತಪಾ ಸ್ವೀಕೃತಮಾಪಿರೇ |

ಭಾರ್ತರಂ ಚ ಜಗದ್ಭೋನಿ ವಾಸುದೇವಮಜಂ ವಿಭುಮ್ ||

- ಭಾ.ತಾ.(೧/೧೦/೩೧) ಉದಾಹೃತ ಮಹಾಕೌರ್ಮವಚನ

ಮಹಾರಸುತಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಭವಂತ್ಯೋಽಪ್ಸರಸಃ ಪುರಾ ||

- ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ (೬೯/೨೧) (ಕೃಷ್ಣಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಕುರಿತು ದಾಲ್ಮರ ವಚನ)

೨. ಪ್ರಮಾಣಮಾಲಾಂ ದರ್ಶಯತಿ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯೋ ಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಸ ತ್ವಾದುಕ್ತಮಃ ಯಥಾ ರಾಜೇತ್ಯಾದಿನಾ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತೇ ಸದ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಬ್ರಹ್ಮಾ ತದುಪಧಾರ್ಯಾಥ ಸಹ ದೇವೈಸ್ತಯಾ ಸಹ |

ಜಗಾಮ ಸತ್ತಿನಯನಃ ತೀರಂ ಕ್ಷೀರಪಯೋನಿಧೇಃ ||

ತತ್ರ ಗತ್ವಾ ಜಗನ್ನಾಥಂ ದೇವದೇವಂ ವೃಷಾಕಪಿಮ್ |

ಪುರುಷಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇನ ಉಪಪತ್ಯೇ ಸಮಾಹಿತಃ ||

- (ಭಾ.೧೦/೧/೧೯) ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

- ಈ ರುಗ್ಗೀರವಿಜಯದ ಮೊದಲ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

೪. ಯಃ ಕೃಷ್ಣ ಗರ್ಭೇ ದೇವಕೃದರೇ ಪದ್ವಾಸನಧೂರ್ಜಟಪ್ರಭೃತಿಭಿಃ^೬ ಸ್ತುತೀರೂಪಾಭರಣಪುತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಭವಶ್ಚ ತತ್ತ್ವ ಮುನಿಭಿರ್ನಾರದಾದಿಭಿಃ |

ದೇವೈಃ ಸಾನುಚರೈಃ ಸಾರ್ಥಂ ಗೀರ್ಭಿರ್ವಿಪ್ಲವಮುಥಾಸ್ತಮಾತ್ || ಇತಿ - (ಭಾ.೧೦/೨/೨೫)

೫. ತಂ ನಮುಮುದೃತಮವೇಶ್ವ ತದಾ ತದೀಯಗಂಧರ್ವಸಿದ್ಧುರಬಾರಣದೇವವರೈಃ |

ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಮೃದಂಗಪದವಾಣಕವಾದ್ಯಗೀತಪ್ರಬೋಧಹಾರಬಲಿಭಿಃ ಸುಪೋಷಣಿದುರಿತಿ || - (ಭಾ.೧೦/೧೪/೨೬)

೬. "ಸುಮನಸ್ಸದುದುಪಧಾರ್ಯ ಸುರೇಶಾಃ ಶರ್ವರಕ್ತಪರಮೇಶ್ವಿಪುರೋಗಾಃ |

ಕವಯ ಆನತಕಂಧರಗಾತ್ರಾಃ ಕಿಶ್ಕಲಂ ಯಯುರನಿಶ್ಚಿತತತ್ತ್ವಾಃ |

- (ಭಾ.೧೦/೩೩/೧೫) ಇತಿ ವಚನಾದಯಮರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಃ | - ವ್ಯಾ.

ಎಲೈ ಮಾನವರೇ ! ಹಿಂದೆ ಇವನು, ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದ ಪದ್ವಾಸನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಧೂರ್ಜಟಿಯಾದ ಶಿವ, ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಒಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕಾಳೀಯನ ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸೇವಿತನಾದ; ಅದರಂತೆ ವೇಣುವನ್ನು ನುಡಿಸುವಾಗಲೂ ಶಿರಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ವೀಕ್ಷಿತನಾದ. ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲಿ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಸಂದೇಹ ಪಡುವಿರಿ?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಅಂಶಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದವರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು; ತಾವು ಮಾಡಲಾಗದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವನು ಮಾಡಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಭಾವವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಇವರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವತೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಗವತದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಮೆಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ. ಅದು ಅವನು ಗರ್ಭವಾಸ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವವನಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಪುರಾವೆ ಆಲ್ಲವೇ !

೪. ಕಾಳೀಯ ಮಥನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮೃದಂಗ ನುಡಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ಹನುಮಂತ ಪರಿಪರಿಯ ಗಾನ ಮಾಡಿ ಸ್ತುತಿಸಿದ; ಶಿವ ತಾಳ ಕೆಟೆದು ಸೇವಿಸಿದ ವಿವರ ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದಿದೆ (೪/೬೮). ಇದೆಲ್ಲವೂ ಅವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಆರಾಧಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ದಾಖಲೆ.

೫. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಶಿರಬಾಗಿ ನಮಿಸಿದರು; ಅದರ ದಿವ್ಯತೆಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತರು (ಸರ್ಗ-೯).

೬. ಇಂತಹ ಘಟನೆಗಳೆಲ್ಲ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಕಲದೇವತಾಸೇವ್ಯನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಯಾವುದೋ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವನು ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು; ಸಲ್ಲದ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಅಕ್ಕೂರನಿಗೆ ದರ್ಶನ - ಮುಚುಕುಂದನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾನ

ಕೃಷ್ಣಾಯಾಮಪಿ ತೈರ್ನತೈಃ ಪರಿವೃತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶ್ವಫಲಾತ್ಮಜೋ
ಯಂ ತುಷ್ಠಾನ್ ಗುಣೈರಬದ್ಧಮಿತರಾನ್^೧ ಬದ್ಧಾನುದೀರ್ಯ ಸ್ಫುಟಮ್ |

ಸೇವಾತುಷ್ಠಹೃದೋಽಪಿ ದೇವನಿಕರಾದಪ್ರಾಪ್ತಮುಕ್ತಿಂ^೨ ಪ್ರಭು-

ರ್ಯಃ^೩ ಪ್ರಾದಾನ್ಮುಚುಕುಂದಭೂಮಿಪತಯೇ ತೈರ್ನಿದ್ರಿತಾಯಾಶ್ಚಲಮ್ ||೧೪||

ಯಮುನೆಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಆ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ವಂದಿತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಅಕ್ಕೂರನು, ಅವನು ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾದವನಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಇತರರೆಲ್ಲರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಬದ್ಧರು ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ; ಅವನ ಸೇವೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತುಷ್ಟನುನಸ್ಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದಲೂ ದೊರೆಯದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಮುಚುಕುಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಅವನು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಹ ನೀಡಿದ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮತ್ತೆರಡು ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೧. ಅಕ್ಕೂರನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಬಲರಾಮರನ್ನು ಮಧುರಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವಾಗ ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಮುನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಹೃದದಲ್ಲಿ ಅಘಮರ್ಷಣ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಕಂಡ ದೃಶ್ಯ ಅದ್ಭುತ; ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸೇವಿತನಾದುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಅಕ್ಕೂರನು ಅವನು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಶರೀರ; ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಗುಣಬದ್ಧರಾದವರು ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಲೇ ಸ್ತುತಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು.

೨. ಮುಚುಕುಂದ ರಾಜ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅವರು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗುವಂತಹ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಅವರು ತಿಳಿಸಿದರು: “ನೀನು ಯಾವ ವರವನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಕೇಳಿಕೊ, ನೀಡುವೆವು. ಆದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೇಳಬೇಡ. ಅದನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಭಗವಂತನಾದ

೧. ಸುನಂದನಂದಪ್ರಮುಖೈಃ ಪಾರ್ಷ್ವದೈಃ ಸನಕಾದಿಭಿಃ |

ಸುರೇಶೈರ್ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ಯೈರ್ಸರ್ವಭಿರ್ದೃಷ್ಟಿಜೋತ್ಸವೈಃ ||

- ಭಾ. (೧೦/೨೯/೫೩)

ಫೈತೇ ಸ್ವರೂಪಂ ವಿದುರಾತ್ಮನೋ ಹೃಜಾದಯೋಽನ್ಯಾತ್ಮತಯಾ ಗೃಹೀತಾಃ |

ಅಜೋಽನುಬದ್ಧಃ ಸುಗುಣೈರಜಾಯಾ ಗುಣಾತ್ ಪರಂ ವೇದ ಸ ತೇ ಸ್ವರೂಪಮ್ ||

- ಭಾ. (೧೦/೪೦/೩)

೨. ವರಂ ವರಯ ಭದ್ರಂ ತೇ ಯತೇ ಕೈವಲ್ಯಮಾತ್ಮನಃ |

ವಿಕ ವಿವೇಶ್ವರಸ್ತಸ್ಯ ಭಗವಾನ್ ವಿಪುರವ್ಯಯಃ ||

- ಭಾ. (೧೦/೫/೨೦)

೩. ಜನ್ಮನ್ಮನಂತರೇ ರಾಜನ್ ಸರ್ವಭೂತಸುಹೃತ್ತಮಃ |

ಭೂತ್ವಾ ದ್ವಿಜವರಸ್ತಂ ವೈ ಮಾಮುಪೇಷ್ಯಸಿ ಕೇವಲಮ್ ||

- ಭಾ. (೧೦/೫೦/೬೪)

ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನದು ಮಾತ್ರ". ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅವರಾರು ಮೋಕ್ಷ ನೀಡಲು ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಅವರಿಂದ ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಆ ನಿದ್ರೆಗೆ ಭಂಗ ತರುವವರ ಸಾವನ್ನು ಮುಚುಕುಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡ; ಆ ಬಳಿಕ ಬದರಿಕ್ಷೇತ್ರದ ಬಳಿಯ ಗುಹೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೆರಳಿ ಅವನಿಂದ ಕಾಲಯವನನನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದ; ಅವನು ಬಯಸಿದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಅವನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ನೀಡಲಾಗದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನೀಡಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಲ್ಲವೇ?

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಂಭುರಕ್ಷಕ - ಭೃಗುಮುನಿವರದ

ಯಃ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಪಮಾಹರನ್ ಸುರವರಾನ್ ವ್ಯದ್ರಾವಯತ್^೧ ಸೇಶ್ವರಾನ್
ಯೋ ಭಸ್ಮೀಕೃತಭಸ್ಮದಾನವಪತಿಃ ಶಂಭುಂ ಪುರಾಽಪಾಲಯತ್^೨ |

ಯೋಗೀಂದ್ರಾದೃತವೈಭವೋ ಭೃಗುಮುನಿರ್ಯಚ್ಛ್ರಷ್ಟ ಮಸ್ಪಷ್ಟಯತ್^೩

ತಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಜತಾಜಿತಂ ಮಧುಜಿತಂ ಕೈವಲ್ಯಕಾಮಾ ಜನಾಃ || ೧೫ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವಾದ ಪಾರಿಜಾತವನ್ನು ತರುವಾಗ ಶಿವನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಸಕಲಶ್ರೇಷ್ಠ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದ; ಮಹಾರಾಕ್ಷಸನಾದ ವೃಕಾಸುರನನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡಿ ಶಿವನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ; ಯೋಗಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಆದರಿಸುವ ವೈಭವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಭೃಗುಮುನಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವ ಜನರೇ! ಇಂತಹ ಮಧುಸೂದನನಾದ, ಅಜಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆರಾಧಿಸಿರಿ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮೂರು ನಿದರ್ಶನಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ತೂರ್ಣಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ವಿಷಾಣೇ ತಸ್ಯ ನಂದಿಸ |

ಸೂಲಪಾಣಂ ಚಕ್ಷೇಪ ವೈನತೀಯೋ ಧನುರ್ಜಿತಮ್ ||

- ಭಾ. (೧೦/೬೬/೪೮)

೨. ಮುಮುಚುಃ ಪುಷ್ಪವರ್ಷಾಣಿ ಹತೇ ವಾವೇ ವೃಕಾಸುರೇ |

ದೇವರ್ಷಿಪಿತೃಗಂಧರ್ವಾ ಮೋಚಿತಃ ಸಂಕಟಾಚ್ಛ್ರವಃ ||

- ಭಾ. (೧೦/೯೨/೩೭)

೩. ಪುನಃ ಸ್ವಸ್ತ್ರಮೂಷಾದ್ಯ ಮುನೀಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾಮ್ |

ಸ್ನಾನುಭೂತಮರೇಷೇಣ ರಾಜಾ ಭೃಗುರವರ್ಣಯತ್ ||

ತಂ ನಿರ್ಮೂಢ ಮುನಯೋ ವಿಸ್ಮಿತಾ ಮುಕ್ತಸಂಶಯಾಃ |

ಭೂಯಾಸಂ ಶ್ರದ್ಧದ್ವಂದಿವಿಷ್ಣುಂ ಯತಃ ಕಾಂತಿರ್ಯತೋಽಭಯಮ್ ||

- ಭಾ. (೧೦/೯೩/೧೫, ೧೬)

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದನ್ನು ತಡೆಯಲು ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಇಂದ್ರ ಧಾವಿಸಿದ. ಆಗ ನಂದಿಯ ಎರಡು ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಶಿವನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಅದನ್ನು ತನ್ನೆರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಹನನಾದ ಗರುಡ ನೂರಾರು ಧನುಸ್ಸಿನಷ್ಟು ದೂರ ಎಸೆದ; ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಹನನಾದ ಗರುಡನೇ ಶಿವನನ್ನು ಅವನ ವಾಹನವಾದ ನಂದಿಯ ಸಮೇತ ನೂರಾರು ಧನುಸ್ಸುಗಳಷ್ಟು ದೂರ ಎಸೆಯಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥ ಎಂದು ಮೇಲೆ, ಶಿವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಲ್ಲ ಎಂದು, ಗರುಡವಾಹನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸಮರ್ಥ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?

೩. ವೃಕಾಸುರನು ಬೀಡಿದ ವರ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಯಾರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಇಡುವನೋ ಅವನು ಕೂಡಲೇ ಭೃಷ್ಣಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ವರವನ್ನು ಶಿವ ಅವನಿಗೆ ನೀಡಿದಾಗ, ಆ ಆಸುರನು ಶಿವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಕೈ ಇಡಲು ಮುಂದಾದ. ಅಂಜಿದ ಶಿವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಓಡತೊಡಗಿದಾಗ ವಟುವಿನ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆ ಆಸುರನು ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಬೂದಿಯಾಗಿಸಿದ. ಸಂಕಟಕ್ಕೊಳಗಾಗಿದ್ದ ಶಿವನನ್ನು ಪರಿವಾಲಿಸಿದ. ತಾನು ನೀಡಿದ ವರಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಬಲಿಪತುವಾಗುವ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಶಿವ ಹೊಂದಿದ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗದು. ಅವನನ್ನು ಆ ಸಂಕಟದಿಂದ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು ಸಹ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಈ ವೃಕಾಸುರನನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಕಶ್ಯಪಾದಿ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ನಾರದರು ನೀಡಿದ ಆದೇಶದಂತೆ, ಅವರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ದೇವತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಬರಲೆಂದು ತೆರಳಿದ ಭೃಗುಮುನಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಕೊನೆಗೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂದು ಸಾರಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಭೃಗುಮುನಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಘೋಷಿಸಿದ್ದು ಸರ್ವಸಮ್ಮತ.

೫. ಅಂಘ್ರಿಪ - ಪಾದಪ, ವೃಕ್ಷ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪ - ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಮರ್ಮ
ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾದಿಭಿರೂನಭಾವೋ
ಯದ್ಯಸ್ಯ ತಹ್ಯೈಕೈಕವಚೋ ವೃಥಾ ಸ್ಯಾತ್ |

೧. ಆರಾಧ್ಯ ದೇವದೇವೇಶಂ ಶಂಕರಂ ಲೋಕಶಂಕರಮ್ |

ದುಗ್ಗಿಣ್ಣಾಂ ತನಯಂ ಲೇಭೇ ನಪೂ ಕಾಮಂ ಪುನರ್ಹರಿಃ || (ಭಾಗವತ. ೧೦/೬೮/೧.೨)

ಅಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಲೋನಭಾವಃ ಶಿವಾನೀಚತಾ ಯದಿ ತರ್ಹಿ "ಶಿವಾಯ ವಿಷ್ಣುರೂಪಾಯ" ಇತಿ ಭವದೀಯಂ ವಿಷ್ಣುಶಿವಯೋರೈಕೈಕವಚಃ ವೃಥಾ ಬಾಧಿತಾರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್ |.....ತಥಾ ಚ ನಿರಂತುತಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ |

-ವ್ಯಾ

ಲೀಲೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಭವತಾ ವಯಂ ತು

ಪೌತ್ರಾಲಯಪ್ರಾಪ್ತಿಮುಪೇಕ್ಷಯಾಮಃ || ೧೬ ||

ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಡಿಮೆ ಎನ್ನುವಂತೆ ಕಾಣುವುದು ಎಂದು ವಾದಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ, ಅದು ಹರಿಹರರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಎಂಬ ಮಾತು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂದಾಗುವುದು; ಅದನ್ನು ನೀವು ಲೀಲೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು; ತನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮನೆಯಾದ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ್ದನ್ನು ನಾವಾದರೋ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿಬಿಡುವೆವು.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಕಾಣುವ ಘಟನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸೂಕ್ತ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿ, ಅವನು ದೋಷ ದೂರ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ವಿವರ ಹರಿವಂಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂಬುದು ಕೆಲವರ ವಾದ. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ತಂದೆ, ಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರ. ಇದರಿಂದ ಶಿವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಎಂದಾಗುವುದು. ತನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮನೆಗೆ ತಾತ ತೆರಳುವುದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಲಿಂದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗದು ಎಂಬುದು ಮೊದಲ ಅಂಶ.

೩. ಕೆಲವರು ಹರಿಹರರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಅವರ ವಾದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೆನ್ನಿಸುವಂತಹುದು. ಹರಿಹರರಿಬ್ಬರು ಒಂದೇ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವರು ಹರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹರಿನ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಎಂದರೆ, ಅದು ಐಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಗತವೆನ್ನಿಸದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು ಹರಿಹರರ ಲೋಕಮೋಹನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ಲೀಲೆ ಎಂದು ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ, ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಹರಿಹರರ ಐಕ್ಯ ಹೇಳುವವರಿಗೂ ಅನುಕೂಲಕರವಾದುದೇನಲ್ಲ. ಅವರು ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ನಾವು ಇದನ್ನು ಅಸುರಮೋಹಕವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೀಲೇ ಎಂದು ಹೇಳುವೆವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತರುವ ಪ್ರಸಂಗವಾಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ

ಯುಧಿಷ್ಠಿರಸ್ಯಾಲಯಮೇವ ಗಚ್ಛಂ-

ಸ್ತಥಾ ದ್ವಿಜಾದೀನ್ ಯಮಿನಃ ಸಮರ್ಚನ್ |

೧. ಯುಧಿ ಶಿವಪೂಜಾರಣ್ಯನ ಶಿವಾನುಜ್ಞೆ; ಸ್ವಾತ್ ತರ್ಹಿ ದ್ವಿಜಾಧಿಪೂಜಾರಣ್ಯನ ತೇಜೋಽಪಿ ನೀಚಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೧ ತತೋಽಪಿ ನೀಚಃ ಕಿಮಯಂ ಸ್ವಲೋಕೇ

೨ ನರಾನುಕಾರಾರ್ಥಮಿದಂ ಹಿ ಸರ್ವಮ್ || ೧೭ ||

೩. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಮನೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ತೆರಳಿದ, ಅದರಂತೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನೂ ಋಷಿಮುನಿಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಿದ; ಅದರಿಂದ ಅವನು ಅವರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದಾಗುವುದೇನು? ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡಲೆಂದು ಇದೆಲ್ಲವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯು ಅವನ ಘನತೆಗೆ ಕುಂದು ತರಲಾರದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೋದಾಹರಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದ್ದು ದೋಷ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಲೆಂದು ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥ ಹಸ್ತಿನಾಪುರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ, ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಬಂದಿದೆ; ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಅದರಂತೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವನಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದೇನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲವೇ?

೩. ಇನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ. ಅದೂ ಸಹ ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವೇನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಉಲ್ಲೇಖ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅವನು ಆ ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದವನು ಎಂದು ಸರ್ವಥಾ ವಾದಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆ ಋಷಿಗಳೂ ಸಹ ಆ ರೀತಿ ಭಾವಿಸಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ, ಶಿವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವನಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದೇನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿದ್ದು ಲೋಕದ ಜನರಿಗೆ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಮಾತ್ರ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೃತ್ತಿಯ ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದವನು. ಋಷಿಮುನಿಗಳು ವಿಪ್ರರು. ವಿಪ್ರವರ್ಣ ಕೃತ್ತಿಯವರ್ಣಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಪ್ರರು

೧. ಇದಂ ಕೃಷ್ಣನ ಕೃತಂ ಸರ್ವಂ ಕೈಲಾಸೇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಯಾತ್ರಾದಿಕಂ ಸ್ವಲೋಕೇ ಮನುಷ್ಯಲೋಕೇ ಅವತೀರ್ಣಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನರಾನುಕಾರಾರ್ಥಂ ಹಿ ಮನುಷ್ಯವಿಡಂಬನಾರ್ಥಮೇವೇದಂ ಕೃತಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಯದ್ವದಾಚರತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣತ್ರದೇವೇತರೋ ಜನಃ |

ಸ ಯತ್ಕರ್ಮಾಣಂ ಕುರುತೇ ಲೋಕಸ್ತದನುಮತೇ ||

- ಗೀತಾ (೩/೨೧)

೩. ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ವನೀಚಕ್ಷಂ ಪರಶ್ಚಾಪ್ಯಸಭಿಮತಮಿತಿ ಕಿಂಶಚ್ಛೇದಾಕ್ಷಿಪತಿ | ಯದಿ ಕೈಲಾಸ-ಯಾತ್ರಾಮಾತ್ರೇಣ ಶಿವಾದಿಃ ನೀಚಃ ಸ್ಯಾತ್ ತರ್ಹಿ ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಯಾತ್ರಾಮಾತ್ರೇಣ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಃ ನೀಚಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ವಂದ್ಯರು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ. ಇಂತಹ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವನು: ಶಿವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದು ಸಹ ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯರು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶಿವನಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ವಾದಿಸಲು ಅವಕಾಶವೇನಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶಿವಾದಿಗಳದು ವಿಡಂಬನೆ ಎನ್ನಲಾಗದು
 ಯದೀಹ ಶಂಕಾ ವಿಪರೀತಭಾವೇ
 ತದಾ^೧ ನರಾಃ ಸಂತಿ ಕಿಮಾತ್ಮಲೋಕಾತ್^೨ |
 ಪಯೋಬ್ಧತೀರಂ ವ್ರಜತೋ ವಿಧಾತುಃ
 ಶಿವಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಾಲ್ಪಯತೋ ಗತಸ್ಯ || ೧೮ ||

ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಯಾತ್ರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅರ್ಚನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಹ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಗಾಗಿ ಎಂದು ಶಂಕಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ಆಗ ಸತ್ಯಲೋಕದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಕೈಲಾಸದಿಂದ ಶಿವನು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ನರರು ಇದ್ದರೇನು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಎನ್ನಲು ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನರರು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದು ಕಾರಣ. ಆದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ ಗಮನ ಮೊದಲಾದವು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ತನ್ನ ಲೋಕವಾದ ವೈಕುಂಠದಿಂದೇನಲ್ಲ; ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ದ್ವಾರಕೆಯಿಂದ ಧರ್ಮಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೊಂದು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಕ್ಷೀರಸಾಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಅವರು ಸರ್ವೋತ್ತಮರಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಲೋಕವಾದ ಸತ್ಯಲೋಕ ಹಾಗೂ ಕೈಲಾಸಗಳಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಭೂಲೋಕದ ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಳದಿಂದಲ್ಲ. ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ, ಅದು

೧. ನಸ್ತೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಣಾಂ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಯಾತ್ರಾ ಹರ್ಯರ್ಚನಾದಿಕಮಪಿ ನರಾನುಕಾರಾರ್ಥಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ತುತಿತ್ಯಾಶಂಕೃ ತದಾ ವಿಡಂಬನೀಯಮನುಷ್ಯಾಭಾವಾನ್ನೇತ್ಯಾಹ | - ವ್ಯಾ.

೨. ನರಾಃ ಸಂತಿ ಕಿಮ್ | ಯೇನೇದಂ ನರವಿಡಂಬನಾರ್ಥಂ ಸ್ಥಾತ್ | ನರವಿಡಂಬನಂ ತು ನರಮದ್ಯ ವಿವ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ | ನರಾಭಾವಾನರವಿಡಂಬನಾರ್ಥಂ ನ ಭವತಿ ಕಿಂತು ಕಾರ್ಯಾಕ್ಷಮೈರ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ಕೃತಮಿದಂ ನ ನೀಚತಾಪಹಾರಕ-ಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ಭೂಲೋಕದ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ವಾದಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಲೋಕಗಳಿಂದಲೇ ತೆರಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಲೋಕಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆಂದು ನಡೆದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿರದೇ, ತತ್ತ್ವಪ್ರದರ್ಶನದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದ್ಯೋತಕ.

೪. ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರು ಕ್ಷೀರಸಾಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮುಖ್ಯ ಲೋಕಗಳಾದ ಸತ್ಯಲೋಕ, ಕೈಲಾಸಗಳಿಂದಲೇ ಹೊರತು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಭೂಲೋಕದ ದ್ವಾರಕೆ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಂಶ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಎನ್ನಲು ಅದು ನರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ. ಆದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲೆಂದು ಕ್ಷೀರಸಾಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ ಅದನ್ನು ಕಾಣಲು ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ನರರಿದ್ದರು? ನರಲೋಕವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆ ನರವಿಡಂಬನೆಯಾಗಲು ಎಂತು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೫. ಇದನ್ನು ಹದಿಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿ ರೂಪ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮನುಷ್ಯದೃಷ್ಟಿಗಮ್ಯವೇನಲ್ಲ

ಉಕ್ತಾಃ ಕಿಮರ್ಥಾ^೧ ನರದೃಷ್ಟಿಗಮ್ಯಾಃ

ಸ್ವಸ್ಥಾನಸಂಸ್ಥೈ ರಚಿತಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ |

ಆತ್ರಾಪ್ಯದೃಶ್ಯಾಕೃತಿಭಿರ್ಮುನೀಂದ್ರ-

ವಿಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟೇರಪಿ ದೂರದೂರೈಃ || ೧೯ ||

ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೂಲಸ್ಥಳಗಳಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಯಾತ್ರಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮನುಷ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗಮ್ಯವಾದವುಗಳೇನು? ಈ ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಕಾಣಲಾಗದ ದೇಹದ, ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ದೂರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮನುಷ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವಂತಹವುಗಳೇನು?

ವಿ : ೧. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೆ ತೆರಳಿದ್ದು ಮನುಷ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ತೆರಳಿದ ವಿಚಾರ ಮನುಷ್ಯರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವಂತವೇ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು ಎಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೧. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಯಾತ್ರಾಹರ್ಯುಪಾಸನಾದಿಪ್ರಮೇಯಾನಿ ನರದೃಷ್ಟಿಗಮ್ಯಾಃ ಕಿಮ್ | ಅತ್ರತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ದೇವತಾಂತರೈಃ ಕೃತ್ಯ ದ್ರವ್ಯಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಆತ್ರಾಪಿ ಕೃತ್ಯ ನರವಿಡಂಬನಾರ್ಥತಾ ನ ಸಂಭವತೀತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿದ್ದು ಲೋಕದ ಜನರು ಕಂಡ ವಿಚಾರವೇನಲ್ಲ. ಅದು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯ ಖುಷಿಮುನಿಗಳು ಸಹ ಕಾಣದಿದ್ದ ವಿಷಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಗರ್ಭಸ್ತುತಿ ತಾತ್ಪರಿಕವಾದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಆಗಿದ್ದು ಅದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೇ ದೃಢಪಡಿಸುವುದು. ಆದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾಡಿದ ಶಿವಸ್ತುತಿ ಲೋಕದ ಜನರಿಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ಲೋಕವೇ ಕಂಡಂತಹ ಘಟನೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ಅದು ಕೇವಲ ಅಸುರಮೋಹನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ವಿಡಂಬನೆ ಎಂದಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಭಸ್ಮಾಸುರ ಪ್ರಸಂಗ, ಭೃಗುಮುನಿ ಪ್ರಸಂಗ ವಿಡಂಬನೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲ

ಪುರೋಗ್ರಭಸ್ಮಾಸುರಘಾತಕಾಲೇ^೧

ನರಾನುಕಾರಸ್ಯ ಹಿ ಕಾಽಸ್ತಿ ಯುಕ್ತಿಃ |

ಮುನೀಶ್ವ^೨ ಸತ್ತತ್ವವಿಚಾರಹೇತೋ-

ಗತಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಾನುಕೃತಿಃ ಕಿಮರ್ಥಾ || ೨೦ ||

ಹಿಂದೆ ಉಗ್ರನಾದ ಭಸ್ಮಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ನರರಂತೆ ವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಯುಕ್ತಿ ಇದೆ? ಅದರಂತೆ ಸತ್ತತ್ತದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಂತಹ ಭೃಗುಮುನಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ ಲೋಕದ ವಿಡಂಬನೆಯಾಗುವ ಕಾರಣವಾದರೂ ಯಾವುದು?

ಏ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ಶಿವನ ಭಸ್ಮಾಸುರ ಪ್ರಸಂಗ ಹಾಗೂ ಭೃಗುಮುನಿಗಳ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಶಿವನು ಸಹ ಭಸ್ಮಾಸುರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಗಾಗಿ ಹಾಗೆ ಸಂಕಟವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಸಂಕಟದಂತಹ ಘೋರಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅವರು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬಂದೀತು? ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶಿವನಿಗೆ ಒದಗಿದ್ದ ಸಂಕಟವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೋಚನ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಖಚಿತಪಡುವುದು.

೧. ಸ್ವಪ್ರಾಣಸಂಕಟೇ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವೇಃ ಪ್ರದರ್ಶನೀಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕಿಂಚಿ ಸತ್ತತ್ವವಿಚಾರಹೇತೋಃ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರಾರ್ಥಂ ಗತಸ್ಯ ಕೈಲಾಸಸತ್ಯಲೋಕವೈಕುಂಠಲೋಕಾನ್ ಪ್ರತಿ ಗತಸ್ಯ ಮುನೀಶ್ವ ಭೃಗೋಃ ಮರ್ತ್ಯಾನುಕೃತಿಃ ಮನುಷ್ಯಾನುಕರಣಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರಕಾಲೇ ತತ್ತ್ವಸ್ಮೈವ ನಿರೂಪಣೀಯತ್ವೇನ ಮನುಷ್ಯಮತ್ ಅನೃತಕಥನಸ್ಯಾನುಚಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಭೃಗುಮುನಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದು ಸಹ ನರರ ಅನುಕರಣೆಯ ಸಂಗತಿಯೇನಲ್ಲ. ಅದು ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಹೊರತು ಲೋಕಾನುಕರಣದ ಪ್ರಸಂಗ ಹೇಗಾದೀತು ಎಂದು ಭಾವ. ಆ ಇಡೀ ಪ್ರಸಂಗ ನಾರದರ ಆದೇಶದಂತೆ ಕೃಷ್ಣಪಾದಿ ಋಷಿಮುನಿಗಳೆಲ್ಲ ಕೈಕೊಂಡ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿದ್ದೀತು ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರು ಎರೇಷಾಂತ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಪ್ರಸಂಗವು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆಯೇ ಆಗಿದೆ

ಮರ್ತ್ಯಾನುಕಾರೋಽಪಿ ಹಿ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಂ

ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಯುಕ್ತೋ ನರದೃಷ್ಟಿಮಾರ್ಗೇ |

ಕೈಲಾಸಶೈಲಂ ಸ್ವಪ್ನನಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ

ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯ ಕೃಷ್ಣೋಽಗಮದಾಗಮಚ್ಚ || ೨೦ ||

ಮರ್ತ್ಯರ ಅನುಕರಣೆ ಎಂಬುದು ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹುದು. ನರರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ತನ್ನ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಅದರಂತೆ ತೆರಳಿದ, ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳಿದ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಗೆ ತೆರಳುವ ಮುನ್ನ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಜನರಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಕಾಣುವಂತೆಯೇ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳುತ್ತಾನೆ ಸಹ. ಹೀಗೆ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭೂಲೋಕದ ಜನರಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಂತ ಸಮುಚಿತವಾದುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗದು ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಶಿವಾದಿಗಳ ವರಗಳು ಅನಗತ್ಯ

ಯದಾ ಸ ಪುತ್ರಂ^೧ ನಿಜನಾಭಿಜಾತ-

ಕುಶೀಶಯಾತ್ ಪ್ರಾಗ್ಜನಯಾಂಬಭೂವ |

೧. ಮಯಾ ಕೈಲಾಸಂ ಪ್ರತಿ ಗಮ್ಯತೇ | ತಾಮತ್ ಪುರಿಯಂ ರಕ್ತಗೇಯಾ ಇತ್ಯಾದ್ಯಪೋಷ್ಯ ಕೈಲಾಸಶೈಲಮಗಮತ್ ಆಗಮಚ್ಚ | ವಿಡಂಬನೀಯನರಾಣಾಂ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾ ನರವಿಡಂಬನಾಯ ಕೃತೇತಿ ವಕ್ತೃಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ವರೈ ದಾತಾ ಶಿವಃ ಕುತ್ರ | ಕುತ್ರೈಃ ಪದ್ಮಜೋತ್ಸರಿಣೀಃ ತುತ್ರಸ್ಯ ಶಿವಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವತಃ ವಿವ ಪುತ್ರಜನಕಮರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಅಮರ್ಥಾಚ್ಛಿವಾತ್ ವರಾದಾನಮಪಿ ವಿಡಂಬನಾರ್ಥಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

ತದಾ ಶಿವಃ ಕುತ್ರ ವರಸ್ಯ ದಾತಾ

ತದೀಯಫಾಲಾಂತರಜನ್ಯಭೂಮಿಃ || ೨೨ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ನಾಭಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸಿದ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವನಿಗೆ ವರ ನೀಡಲು ಶಿವನು ಎಲ್ಲಿದ್ದ? ಅವನು ಜನಿಸಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಭ್ರೂಮಧ್ಯದಿಂದ ಅಲ್ಲವೇ?

ವಿ: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಿವನ ವರದಿಂದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಎಂಬುದು ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅವನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವನ ನಾಭಿಕಮಲ ಸಂಜಾತರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿ ಹಾಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ವರ ನೀಡಲು ಶಿವ ಎಲ್ಲಿದ್ದ? ಆ ಶಿವನು ಜನಿಸಿದ್ದೇ ಶ್ರೀಹರಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಭ್ರೂಮಧ್ಯದಿಂದ. ಹೀಗೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ತನ್ನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿಯ ವರವನ್ನು ಶಿವ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ನೀಡಿಯಾನು? ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಕೇವಲ ಲೋಕಮೋಹನದ ಘಟನೆ ಎಂಬುದು ದೃಢಪಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ; ಕುಶೇಶಯ - ಕಮಲ.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡನಿಗೂ ಸೋತ ಶಿವ

ಯದ್ವಾಹನೀಭೂತಗರುತ್ಮದೋಜೋ

ವಿದ್ರಾವಯಾಮಾಸ ಪಿನಾಕಪಾಣಿಮ್^೧ |

ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಸ ಸುತಂ ಜಗಾಮೇ-

ತ್ಯುಕ್ತಿನ^೨ ವಿದ್ವಜ್ಜನಮಾನನೀಯಾ || ೨೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಪಿನಾಕಪಾಣಿಯಾದ ಶಿವನನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಿತ್ತು; ಅಂತಹ ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದ ಎಂಬ ಮಾತು ಎಂದೂ ಸಹ ವಿದ್ವಜ್ಜನರ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡನೇ ಶಿವನನ್ನು ಪಲಾಯನಗೈಸಿರುವಾಗ ಅಂತಹ ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹ ಗರುಡ ವಾಹನನಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಅಗತ್ಯವೆನ್ನಿಸಿತು ಎಂಬ ವಿವರ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೧. ಶಿವಂ ಚ ಶಕ್ರಾರ್ಥಮುಪಾಗತಂ ಪರಿರ್ಯವಾರಯಚ್ಛರ್ಙ್ಗವಿನಿಭೃತೈಃ ಶರೈಃ |

ಸವಾಹನೋ ದೂರತರೇ ನಿಪಾತಿಸೋ ಗರುತ್ಮತಾ ಶಂಭುರಗಾಚ್ಛರಾಹತಃ || - ಮ.ಭಾ.ತಾ.ನಿ (೨೦/೩.೩೦)

೨. ನಹಿ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಅಸಮರ್ಥಃ ಸಮರ್ಥಾಯ ವರಂ ದತ್ತವಾನಿತ್ಯುಕ್ತಿಂ ಸಹಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

-ವ್ಯಾ.

೨. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾರಿಜಾತಾಪಹರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ನಂದಿಯ ಸಮೇತ ಗರುಡ ನೂರಾರು ಧನುಸ್ಸುಗಳಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆದ ಎಂಬ ಹರಿವಂಶದ ಉಲ್ಲೇಖ ಶಿವನ ಇತಿಮಿತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧಕ. ಅಂತಹ ಶಿವನಿಂದ ಗರುಡವಾಹನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ಎಂಬುದು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದ ಸಂಗತಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಇಂತಹ ವಾದವನ್ನು ಕೆಲವರು ಮಾಡುವರಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೆಚ್ಚುವ ವಾದವಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಉತ್ತರ. ಎಂದರೆ, ಇಂತಹ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವವರು ವಿದ್ವಜ್ಞನರಲ್ಲ ಅಜ್ಞರು, ಮೂಢರು ಎಂದು ಭಾವ.

ತೂರ್ಣಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ವಿಪಾಣೇ ತಸ್ಯ ನಂದಿನಃ |

ಸಶೂಲಪಾಣಿಂ ಚಿಕ್ಷೀಪ ವೈನತೇಯೋ ಧನುಃಶತಮ್ || - ಭಾ. (೧೦/೬೬/೪೮)

ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಆಂತರ್ಯ

ಮದನ್ಯಸೇವೈಹಿಕಕಾಮದಾತ್ರೀ-

ತ್ಯುದೀರಯನ್ ಸರ್ವಸುರಾಗ್ರಗಣ್ಯಃ |

ಸ್ವಪೌತ್ರಯಾತ್ರಾಂ ವಿರಚಯ್ಯ ಸೂನು-

ಮವಾಪ ಪಾಪೌಘತಮಿಸ್ತಭಾನುಃ || ೨೪ ||

ನನ್ನ ಹೊರತು ಇತರರ ಸೇವೆಯು ಐಹಿಕ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀಡುವಂತಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲೆಂದು ಸರ್ವಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಸಹ ಅಗ್ರಮಾನ್ಯನೂ, ಪಾಪ-ರಾಶಿಯ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸೂರ್ಯನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಶಿವನ ಲೋಕವಾದ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದ.

ವಿ : ೧. ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಅದರ ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ಆದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ವಿಡಂಬನೆ ಮಾತ್ರ. ಮುಕ್ತಿ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲ? ಕೇವಲ ಸಂತತಿ ನೀಡಬಲ್ಲ ಶಿವನಲ್ಲ? ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಫಲನೀಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲೂ ಅವರಿಬ್ಬರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಆಪಾರ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರಾರ್ಥಂ ನ ಶಿವಪೂಜಾ ಕೃತಾ | ತಸ್ಯ ಸ್ವಪೌತ್ರತ್ವಾತ್ | ನ ವಾ ವಾಪದರಿಹಾರಾಯ | ಅವದ್ಯಗಂಧವಿಧುರತ್ವಾತ್ ಆತ ಏವ ಪಾಪೌಘತಮಿಸ್ತಭಾನುರಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | -ವ್ಯಾ.

೩. ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಐಹಿಕ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುವ ಮಿತಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ದೇವತೆಗಳೇ ಹೊರತು, ಮೋಕ್ಷ ನೀಡಬಲ್ಲ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವದ ಅವಿಚ್ಛಾರ ಈ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂದೇಶ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಾವ ಲಾಭವೂ ಒದಗಬೇಕಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನು 'ಸರ್ವಸುರಾಗ್ರಗಣ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೂ, ಅವನಿಗೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗ ದೋಷದಾಯಕವಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು 'ಪಾಪೌಘತಮಿಸ್ಯಭಾನುಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೫. ಈ ನಿರೂಪಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ಬಗೆಗಿನ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸಿರುವರು.

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾ ಪ್ರಸಂಗವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಂತೆ ಕಂಡರೆ ಶ್ರೀರಾಮಾಮತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ ಮಾಡಿದ ರಾಮೇಶ್ವರದ ಶಿವಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಂತೆ ಕಾಣುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜ್ವಾಮಿಗಳು ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಆತ್ಮತಃ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು; ತಮ್ಮ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯ ಆತರ್ಥವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು; ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡು ಜಟಿಲ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ನಿರ್ಣಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಮೀಚೀನವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಹಿರಿಮೆ ಅವರದು.

೧. ಕಾಮದ್ವಿಜಂ ಕಾಮಿತದಾನದಕ್ಷಂ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಟಾಜೂಟವಿಧಾಸಿಗಂಗಮ್ |
ರಾಮೇಶ್ವರಂ ರಾಮಕೃತಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ರಾಮಾಗೃಹೀತಾರ್ಥತನುಂ ನತೋಽಸ್ಮಿ ||
ಕಲ್ಪಾಂತೇ ಸುರಭೂಸುರಾಸುರಮುನಿಸ್ತೋಮಂ ಹರನ್ ಕಂ ಹರಂ
ಪೃಥ್ವ್ಯಾಂ ಪಾತಕಕೋಟಿಪಾಟನಪಟೂ ರಾಮಃ ಸಮಾರಾಧಯತ್ |
ಯತ್ಪಾದಾಬ್ದರಜೋಽಹರಸ್ತುನಿವಧೂಪಾಪಂ ಶ್ರುತಾ ಯತ್ಕಥಾ
ಮುಕ್ತಂ ದೋಗ್ಧಿ ಪರೇಶಿತುಃ ಪರಮಿಯಂ ಲೀಲಾ ಖಿಲಧ್ವಂಸಿನಃ ||
ಯಂ ಧ್ಯಾಯನ್ಮಾರಕಬ್ರಹ್ಮಮಂತ್ರಂ ಜಪತಿ ಧೂರ್ಜಟಿಃ |
ಆಘೋತ್ರಾರಾಯ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ಪೂಜಯಾಮಾಸ ತಂ ಕಿಲ ||
ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಗ್ನಿಮಿತ್ರೇಣ ಕವಾಲಾಸ್ತೇಽಧುನಾಽಪಿ ಯಃ |
ಅಂಪ್ರದೇವ ಸಂಹರ್ತುಂ ಸ ರಾಮಸ್ತಾರ್ಚಿತಃ ಕಿಲ ||
ಯದ್ರಾವಣವಧೇ ಹೇತುಃ ಸೇತುರ್ಜೇತುಂ ಕ್ಷಮಸ್ತಮಃ |
ತದಭಂ ತದ್ರಿಪೋರಾಸೀದಸಂಗದ್ಯ ಕಿಲಾದ್ಯುಕ್ತಮ್ ||
ಯದ್ರಾತ್ರತಸ್ತುಪುತೀರ್ಥನಿವೇಶನೇನ ಲಭ್ಯಂ ಫಲಂ ದಿಶತಿ ತತ್ಕಮ ಸೇತುಖಂಡಃ |
ಇತ್ಯಂ ಧಿಯೇನ ಪರಿವರ್ತಿತಚಾಪಕೋಽಹ್ಮ ಚಿಚ್ಛಿದ ಸೇತುಮಧಿಕಂ ರಘುವೃಂಗವೋಽತ್ರ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ (೪/೨೧-೨೬)

ರುಗ್ಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರ

“ಆನಂದಾಂಬುಧಿಮಗ್ನಮೂರ್ತಿರುದಯನ್ಮೋದಾಶ್ರುಧಾರಾಜಲಂ
 “ಭರ್ತೃಂಘ್ರಾ ಪ್ರಣಿಧಾಯ ಕಾಯಕನಕಂ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಿತಂ” ಯಾತನೋತ್ |
 ಯಾ ತದ್ಗಾತ್ರಹರಿನ್ಮಣಿಂ ಕರವಶಂ ಚಕ್ರೇನವಾಪ್ತೋನಯಾ
 “ಕೋಽರ್ಥೋ ಯಾ ಕಮಲಾ ವಿಮುಕ್ತಕಬರೀ ಗರ್ಭೇ ದಧಾರ ಸ್ಮರಮ್” ||೨||

ಆನಂದಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಶರೀರಕಾದ ರುಗ್ಗಿಣಿಯು, ಉಕ್ಕಿಬರುವ ಆನಂದಾಶ್ರುಧಾರೆ ಎಂಬ ಜಲವನ್ನು ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ತನ್ನ ದೇಹವೆಂಬ ಸುವರ್ಣವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದೇಹವೆಂಬ ಇಂದ್ರನಿಲಮಣಿಯನ್ನು ಕರವಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮುಡಿಬಿಟ್ಟಿದವಳಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ಈ ರುಗ್ಗಿಣಿಗೆ ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಲಭಿಸಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಾಳು?

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆಯು ಮೋಹಕವಾಗಿರುವಂತೆ, ರುಗ್ಗಿಣಿಯು ಕಾಮನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದು ಸಹ ಕೇವಲ ವಿಡಂಬನೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣನೂ, ಸರ್ವದೋಷದೂರನು ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಗತ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಕಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಆದ ರುಗ್ಗಿಣಿದೇವಿಗೂ ಸಹ ಸಂತತಿಯ ಅಗತ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. ಎಂದ ಮೇಲೆ, ಅಂತಹ ಸಂತತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅವರು ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯ ಎಲ್ಲಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನೇ ಸತಿ ಸರ್ವಾಂಗೇ ಜಾತಪುಲಕೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಣಯೋಃ ಸ್ವಮುಖಂ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ನಮಸ್ಕಾರೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ಸ್ವನಯನಾದುದ್ಗಾತಾನಂದಜಲಂ ಪಾದರತ್ನಯೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.
೩. ಆನೇನ ದಾಶೋಚಿತಧಾರಾಜಲಂ ರತೇರಾದಿಂ ಚ ರ್ವನಯತಿ | ಸ್ವಕಾಯಾವೃಕ್ಷನಕಂ ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಾಃ ಸುವರ್ಣವರ್ಣಾತ್ಪಾದಿತಿ ರ್ವನಃ | - ವ್ಯಾ.
೪. ನಮಸ್ಕೃತ್ಯ ಲಜ್ಜಯಾ ತೂಷ್ಣೀಂ ಸ್ವಿತಾಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿವ ಪ್ರಥಮಮಾಲಿಂಗಿತಾನಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಆನೇನ ಸ್ನಾತ್ವಾ ಜಲಧಾರಪೂರ್ವಕಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸುವರ್ಣದಾನರೂಪಂ ಧರ್ಮಾವಿಂ ರತಿಮಧ್ಯಸ್ಥಾರಂಭಂ ಚ ಸೂಚಯತಿ | - ವ್ಯಾ.
೬. ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಿವ | ಉಕ್ತಯಾ ವಾಚೋಭಂಗ್ಯಾ ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಲಾಭಸ್ಯ ರ್ವನಿತತ್ಪಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಸ್ವಪ್ತಿಯಪುರುಷಮಾಗಮಃ ಸ್ವೀಕಾಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಚತುರ್ವಿಧಲಾಭವ್ಯಾಪಿ ಸಮಾನ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ | - ವ್ಯಾ.
೭. ಆನೇನ ಕಾಮಾವೃಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ವಿಮುಕ್ತಕಬರೀವದೇನ ಮೋಕ್ಷಾವೃಪುರುಷಾರ್ಥೋ ರತ್ಯಮಾನಂ ಚ ವರ್ಣತಂ ಭವತಿ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಭಾಗ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನವನ್ನೇ ಕರವರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಸುವರ್ಣಮಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ರುಗ್ಮಿಣೀದೇವಿಯದು. ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಸರ್ವರೀತಿಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಅವರಿಗೆ ಇತರ ಬಯಕೆಗಳ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿದೆ?

೪. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಸುವರ್ಣದಾನರೂಪವಾದ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಯಿತು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನು ಆಲಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅರ್ಥವೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾದರೆ, ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದು ಕಾಮ ಎಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಯಿತು; ಮುಡಿ ಬಿಚ್ಚಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶೃಂಗಾರದ ಮೂಲಕವೇ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಹ ಪಡೆದುಕೊಂಡಳು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು.

೫. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆ ಕೇವಲ ವಿಡಂಬನೆ ಹಾಗೂ ಅಸುರಮೋಹನ ಎಂದು ಸ್ಫುಟಪಡುವುದು ಎಂದು ಭಾವ.

ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಮಾಡಿದ ಲೋಕವಿಡಂಬನೆ

ಗರ್ಭಂ ಬಭಾರ ಗಜರಮ್ಯಗತಿಃ ಸ್ವಕಾಂತಾ-

ನೃದ್ವೇ ಮನೋಜ್ಞಮದನಾತ್ಮಕಮಬ್ಧಿಪುತ್ರೀ ।

ಹೃದ್ಯಪ್ಯಯೋಗಚಕಿತೇ ಹೃದಯಂಗಮಸ್ಯ

ಮರ್ತ್ಯಾನುಕಾರಿಚರಿತಸ್ಯ ತಮೇವ^೧ ತನ್ವೀ ॥ ೨೬ ॥

ಸಾಗರಜಾತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ಗಜದಂತೆ ರಮ್ಯಗಮನೆಯಾದ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಮನೋಹರನಾದ ಮನ್ಮಥರೂಪದ ಗರ್ಭವನ್ನು ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಧರಿಸಿದಳು;

೧. ಸ್ವಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಂಗಂ ದೃಢಮಾಲಿಂಗಿತಮೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವ್ಯಾ.

೨. ಅನೇನ ಅರ್ಥಾಪ್ತಪುರುಷಾರ್ಥಮ್ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಲಿಂಗಣಾಖ್ಯಂ ರತಿಮಧ್ಯಂ ಚ ವರ್ಣಿತಮ್ ।

- ವ್ಯಾ.

ಅನೇನ ಕಾಮಾಪ್ತಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ವಿಮುಕ್ತಕಲರೀಪದೇನ ಮೋಕ್ಷಾಪ್ತಪುರುಷಾರ್ಥೋ ರತ್ನಮಾಸಂ ಚ ವರ್ಣಿತಂ ಭವತಿ । ಆತ ವಿವ ಅನಯಾ ರುಗ್ಮಿಣ್ಯಾ ಕಃ ಅರ್ಥಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ ಅನವಾಪ್ತಃ । ನ ಕೋಽಪಿ । ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ವಿವ । ಉಕ್ತಯಾ ವಾಚೋಭಂಗ್ಯಾ ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಲಾಭಸ್ಯ ಧ್ವನಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಸ್ವಪ್ರಿಯಪುರುಷಸಮಾಗಮಃ ಸ್ವೀಕಾಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಚತುಷ್ಪದಯಲಾಭಸ್ಯಾಪಿ ಸಮಾನ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್ ।

- ವ್ಯಾ.

೩. ಮರ್ತ್ಯಾದತಾರಸ್ತ್ವಿಹ ಮರ್ತ್ಯಶಿಕ್ಷಣಂ....

- ಭಾಗವತ. (೫/೧೯/೫)

೪. ಯಾಂ ಯಾಂ ಪರೇಶ ಉರುಧ್ವಪ ಕರೋತಿ ಲೀಲಾಮ್ ।

ತಾಂ ತಾಂ ಕರೋತ್ಯನು ತಹೃವ ರಮಾಪಿ ದೇವೀ ॥

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೫/೩೫)

ಅದರಂತೆ ಹೃದಯಂಗಮನೂ, ನರರ ರೀತಿಯನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸುವವನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹದ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಆ ಕಾಮರೂಪವಾದ ಅವನನ್ನೇ ಧರಿಸಿದಳು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಗರ್ಭಧರಿಸಿದಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾವ್ಯಮಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ಬಗೆಯಾದರೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿರಹಕ್ಕೆ ಅಂಜಿದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಗೆಗಿನ ಕಾಮನನ್ನೇ ಸದಾ ಹೊಂದಿದಳು; ಎಂದರೆ, ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಮುಂಚಿನಂತೆಯೇ ಆ ಬಳಕೆವೂ ಸದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗವನ್ನೇ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದಳು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಋತುಕಾಲ ಭಿನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಾಗಲೂ, ಸ್ವಿಸಂಗಮವು ನಿಷಿದ್ಧ ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣ ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡಿದ ನರರ ರೀತಿಯಾಗಿವೆ^೧.

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಜನನ

ಮಾರಂ ಕುಮಾರಂ ಸುಷುಮೇಽಥ ಭೈಷ್ಠೀ

ಶೌರೇರ್ಜಿತಾರೇರನುರೂಪರೂಪಮ್ |

ಪ್ರಾಚೀನ ಶೋಚಿತಪೂರಿತಾಶಂ

ಪ್ರಾಚಾಂ ಸುವಾಚಾಂ ವಿಷಯಂ ನಿಶೇಶಮ್ || ೨೭ ||

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮಣಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಅನುರೂಪನಾದಂತಹ ಪುತ್ರನಾದ ಮನ್ಮಥನನ್ನೇ ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಹೆತ್ತಳು; ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳ ಮಾತಿಗೆ, ವರ್ಣನೆಗೆ ವಿಷಯವಾದ ನಿರಾಕರನಾದ, ತನ್ನ ಸಹಸ್ರಾರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದ ವಿವರ ಇಲ್ಲಿದೆ.

೨. ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮನ್ಮಥಮನ್ಮಥನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮನ್ಮಥನೇ ಜನಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾವ.

೧. "ಅನ್ಯತೌ ಗರ್ಭಿಣೀಂ ಚೈವ ಗತ್ವಾ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಂ ಚರೇತ್" ಇತಿ ಸ್ತುತೇ: |

-ವ್ಯಾ.

ಗರ್ಭಧಾರಣಾನಂತರಂ ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾತ್ | ಸ್ವಯಮಪಿ ಮರ್ತ್ಯಾನುಚರಿತಾ ರುಗ್ಮಿಣೀ ಸದಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಗಮೇವ ಕಾಮಯಮಾನಾ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಕಾಂತಾದೃಶೌ ಸಮುಚಿತೇಽಥ ಬಹಾರ ಗರ್ಭಂ ಸಾ ಭೂಸುರೇಂದ್ರದುಹಿತಾ ಜಗತಾಂ ಹಿತಾಯ |

ಅಚ್ಯುತಬರೇವ ರಜನೀ ಪರಿಪೂರಿತಾಶಾ ಭಾವಿನ್ಯವಾಸ್ತತಮಸಂ ವಿಧುಮಾದ್ಯಪ್ನೋತ್ || - ಸು.ವಿ (೨/೨೩)

- ಎಂಬ ಸುಮಧುರವಿಜಯದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

೩. ರುಗ್ಮಿಣಿಯು ಹಾಗೆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಹೆತ್ತದ್ದು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಚಂದದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಉದಿಸಿದಂತೆ ಇತ್ತು.

೪. ಇಲ್ಲಿ ರುಗ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕು ಎಂಬುದಾಗಿಯು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ಚಂದ್ರ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಪೂರ್ವಪುತ್ರ

ಯಃ ಕರ್ಣೇ ನಿಜಚಿಹ್ನಮುನ್ನತಶರಾನ್ ದಂತೋಷ್ಠದೃಗ್ಗೋಃಪದೇ

ಸ್ವಾಗಂ ಮಧ್ಯತನೌ ಭುವೋರ್ವರಧನುರ್ಮೌರ್ವೀಂ ಲಸತ್ಕುಂತಲೇ |

ಮಾಲ್ಯೇ ಮಂತ್ರಿಣಮಾನನೇ ಚ ಸುಹೃದಂ ವಾಕ್ಯೇಽರ್ಪಯಿತ್ವಾ ಶುಕಂ

ತದಾಕ್ಷಂ ರಚಯಾಂಬಭೂವ ಸ ಸುತಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ಮರೋಽಭೂತ್ ಕಿಲ || ೨೮ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿವಿಗೆ ತನ್ನ ಲಾಂಛನವಾದ ಮಕರವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ, ದಂತ, ತುಟಿ, ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು, ಎರಡು ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಎರಡು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ, ಮಧ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ, ಎರಡು ಹುಬ್ಬುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ, ಹೊಳೆಯುವ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಲ್ಲಿ ಮೌರ್ವಿಯನ್ನು ಇರಿಸಿದ, ವನಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ವಸಂತನನ್ನೂ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರನಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನೂ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಗಿಳಿಯನ್ನೂ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮನ್ಮಥನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಜನಿಸಿದನಲ್ಲವೆ !

ವಿ: ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿವಿಗಳು ಮಕರದಂತಿವೆ, ದಂತ, ತುಟಿ ಕಣ್ಣು ತೋಳುಗಳೂ ಹಾಗೂ ಪಾದಗಳು ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮಾವು, ಕನ್ಬೆದಿಲೆ, ಕಮಲ ಹಾಗೂ ಅಶೋಕ ಎಂಬ ಪುಷ್ಪಗಳಂತಿವೆ; ಉದರವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಅತ್ಯಂತ ತೆಳುವಾಗಿದೆ, ಹುಬ್ಬುಗಳು ಧನುಸ್ಸಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿವೆ; ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ದುಂಬಿಗಳಂತಿವೆ. ವನಮಾಲೆಯು ವಸಂತನಂತಿದೆ. ಮುಖವು ಚಂದ್ರನಂತಿದೆ; ಮಾತು ಗಿಳಿಯಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ.

೧. ಮಕರಾಕಾರಕುಂಡಲಧಾರಿತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕರ್ಣಸ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಭೂಮಂಡಲಸ್ಯ ಧನುರಾಕಾರತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ವನಮಾಲಾಯಾಃ ನಾನಾಕುಸುಮಾಕರತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೪. ಮುಖಸ್ಯ ಚಂದ್ರಾಕಾರತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಅರ್ಪಯಿತ್ವಾ ದಂತಾದೀನಾಂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಕುಂಡಲಾದಿಸದೃಶತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೬. ಕೃಷ್ಣವಚನಾಂ ಶುಕವಾಕ್ಯವ್ಯಂಗ್ಯೋಹರತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೭. ಅಶೋಕಮರವಿಂದಂ ಚ ಚೂತಂ ಚ ನವಮಲ್ಲಿಕಾ |

ನೀಲೋತ್ತರಂ ಚ ಪಂಚೈತೇ ಪಂಚಬಾಣಾಃ ಸಾಯಕಾಃ ||

೮. ಕುಂತಲಾನಾಮನ್ಮೋಗ್ಯಬದ್ಧಭೃಂಗಾಕಾರತ್ವಾ ದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮನ್ಮಥನ ವಿಶೇಷಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಮನ್ಮಥನೇ ಅಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದಂತಿದೆ; ಅಂತಹ ಮನ್ಮಥನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪುತ್ರನಾದ ಎಂಬುದು ಅದಂತು ಉಚಿತ ? ಎಂದು ಭಾವ.

೩. ಇದರಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಸಕಲ ಪರಿಕರಗಳ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವಾಂಗಗಳ ವರ್ಣನೆಯು ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವ ಚಮತ್ಕಾರ ಎನ್ನಿಸಿದೆ.

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಆವೇಶ

^೨ತಾರುಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಸುವೀರ್ಯಧೈರ್ಯ-

ಕಾರುಣ್ಯಮುಖೈರ್ಧೃವಿಣೈಃ ಪ್ರಕೃಪ್ತಃ |

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಾರ್ಥಮಸೌ ಕುಮಾರಃ

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮುಖ್ಯಾಂಶಯುತಃ^೩ ಪಿಪತಿಃ || ೨೯ ||

ತಾರುಣ್ಯ, ಲಾವಣ್ಯ, ಉತ್ತಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಧೈರ್ಯ, ಕಾರುಣ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ತುಂಬಾ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನ್ನಿಸಿದ್ದ ಆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕುಮಾರನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಅದನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿದ.

ಎ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುತ್ರನಿಗೆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ತಾರುಣ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಗುಣಗಳಲ್ಲೂ ಆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪುತ್ರ ಎನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿತ್ತು; ಎಂದರೆ, ಆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ರೂಪದ ಆವೇಶವಿದ್ದಿತು ಎಂದೂ ಭಾವ.

೧. ಧ್ವಜಶರಾದಿವ್ಯಸ್ಥಾಪಮುಪಾದಾನೀಕೃತ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಶರೀರಂ ಕೃತವತೋ ಮದನ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುತ್ರತ್ವಮನುಚಿತಮ್ |

- ವ್ಯಾ

೨. ಕಾಮಸರ್ವಸ್ಥಾಪಾರ್ಥವನ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸರ್ವಾಂಗವರ್ಣವನ್ಯ ಚ ಯುಗಪದೇವ ಕೃತತ್ವಾದಿತಿ (ವಾ. ಸೂ.೨/೪/೨) ಚಮತ್ಕಾರೋಽಯಮ್ |

- ವ್ಯಾ

೩. ತಾರುಣ್ಯಾದಿಪ್ರಕೃಪ್ತವೈಣೀಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾಂಶಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ಆಪ್ತ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮ ಅಪ್ತರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ

೪. ಅಧತ್ಯ ಪುತ್ರಮುತ್ಸಮಂ ಮನೋಭವಂ ಪುರಾತನಮ್ |

ಚತುಷ್ಪನೋರ್ಹರೇಃ ಪ್ರಭೋಜ್ಯತೀಯರೂಪಸಂಯುತಃ ||

ತತಃಪ್ರದಾಹ್ಯಯೋಽಭವತ್ ಸ ರುಗ್ಗೀಣಸುತೋ ಬಲೀ ||

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೇ ಚಾನಿರುದ್ಧೇ ಚ ಬಲದೇವೇ ಚ ಕೇಶವಃ |

ಸ್ನಿಧಾನಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಕರೋತಿ ಜಗತಾಂ ಪತಿಃ ||

- ಮ. ಭಾ. ತಾ. ನಿ. (೧೭/೧೮೧, ೧೮೨)

- ಭಾ. ತಾತ್ಪರ್ಯ (೧೦/೨೮/೨೨)

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಪುತ್ರನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ

ಸ ರುಗ್ಮವತ್ಯಾಂ ಿಲ ರುಗ್ಮಿಪುತ್ಯಾಂ
ಹರೇಃ ಸುತೋಽಜೀಜನದಾತ್ಮಜಾತಮ್ |
ಅಸೂತ ತಂ ಯಾಽಮಲಹೇಮಕಲ್ಪ-
ಮಸೌ ಸ್ವನಾಮೋಚಿತಮೇವ ಬಭ್ರೇ || ೩೦ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪುತ್ರನಾದ ಆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ರುಗ್ಮವತೀ ಎಂಬ ರುಗ್ಮಿಯ ಪುತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಗನೊಬ್ಬನನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅಂತಹ ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನದಂಡಿದ್ದ ಆ ಮಗುವನ್ನು ಹೆತ್ತ ರುಗ್ಮವತಿಯು, ರುಗ್ಮವತೀ ಎಂಬ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಂಡಳು.

ವಿ : ೧. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ರುಗ್ಮವತಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದನು ಎಂದರ್ಥ.

೨. ರುಗ್ಮವತೀ ಎಂಬುವವಳು ರುಗ್ಮಿಣಿಯ ಅಣ್ಣನಾದ ರುಗ್ಮೀ ಎಂಬುವವನ ಮಗಳು. ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನದ ವರ್ಣದವಳಾಗಿದ್ದ ಅವಳಿಗೆ ರುಗ್ಮವತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

ಅನಿರುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನ ಆವೇಶ

ಸಪತ್ನಸೈನ್ಯೈರನಿರುದ್ಧಮಾಜೌ
ಯಮಾಮನಂತಿ ಹ್ಯನಿರುದ್ಧಸಂಜ್ಞಮ್ |
ಸದಾಽಽಶ್ರಿತಾಭೀಷ್ಠತವಿತ್ತರಾಶಿ-
ಪ್ರದಾನಕಾಲೇಽಪ್ಯನಿರುದ್ಧಮುನ್ಯೈಃ || ೩೧ ||

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಸೇನೆಗಳಿಂದ ತಡೆಯಲು ಅಸಾಧ್ಯವೆನ್ನಿಸಿದ್ದ ಅವನು ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಸದಾ ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವೆನ್ನಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತಿನ ರಾಶಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹ ಅವನಿಗೆ ಇತರ ಯಾರಿಂದಲೂ ತಡೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ವಿ : ೧. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಆ ಅನಿರುದ್ಧನು ಶತ್ರುಸೇನೆಗಳಿಂದ ಎಂದೂ ನಿರುದ್ಧನಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ, ಸೋತು ವಶವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಅವನು ತನ್ನ ಸೇವಕ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಧಾರೆ ಎರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಅಡೆತಡೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ; ಎಂದರೆ, ಅವನ ದಾನ-ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯ, ಅವನ ಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಿತು ಎಂದರ್ಥ.

ಅನಿರುದ್ಧಪುತ್ರನಾದ ವಜ್ರನ ಜನನ

ಉಷಾಭಿಧಾಯಾಂ ಸ ಚ ವಜ್ರಸಂಜ್ಞ-

ಮಜೀಜನದ್ವೈರಿನಗೌಘವಜ್ರಮ್ |

ತಮಸಮುನ್ಮೂಲನಮುಜ್ಜಲಂತ-

ಮುಷ್ಯಶೀತಾಂಶುಮಿವೋದಯಾದ್ರಿಃ || ೩೨ ||

ಉಷೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಅನಿರುದ್ಧನು ವೈರಿಗಳೆಂಬ ಪರ್ವತಗಳಿಗೆ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತಿದ್ದ ವಜ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆದನು; ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸುವ, ಉಜ್ಜಲವಾಗಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದಯಪರ್ವತವು ಹೇಗೆ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆ.

ವಿ : ೧. ಉದಯಾದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಉದಿಸುವಂತೆ, ಉಷೆಯ ಪುತ್ರನಾಗಿ ವಜ್ರ ಎಂಬುವನು ಜನಿಸಿದ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದ್ದಂತೆ, ವಜ್ರ ಎಂಬ ಅನಿರುದ್ಧ ಪುತ್ರನಿಗೂ ವಜ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ಅನಿರುದ್ಧನ ಪತ್ನಿಗೆ ಉಷೆ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅವಳು ಬಾಣಾಸುರ ಪುತ್ರಿ; ಅವಳೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹವಾದ ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ ವಜ್ರ ಎಂಬ ಸಾರ್ಥಕ ಹೆಸರಿನ ಪುತ್ರ ಜನಿಸಿದ. ಅವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮರಿಮೊಮ್ಮಗ.

ದ್ವಾರಕೆಯ ವರ್ಣನೆ

ಯಃ ಪೃಥ್ವೀಪತಿಮೌಲಿರತ್ನಘಟಿತಶ್ರೀಪಾದಪೀಠಃ^೧ ಕ್ಷಿತೌ

ಯಃ ಸ್ವರ್ಗೀಶ್ವರಫಾಲಮಂಡನಕರಶ್ರೀಪಾದರೇಣುದಿವಿ |

ಯಃ ಶ್ರೇಯಃಪಥಪಾಂಥಸಜ್ಜನಮನಃಪಾಥೇಯಗೇಯೋದಯ-

ಸ್ತಸ್ಯ ದ್ವಾರವತೀ ಪುರೀ ಪ್ರಿಯತಮಾ ಸೇಯಂ ಬಭೂವಾಸಮಾ || ೩೩ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಭೂಪತಿಗಳಾದ ಅರಸರ ಕಿರೀಟರತ್ನಗಳಿಂದ ಘಟ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಪಾದಪೀಠನು; ಅವನು ಸ್ವರ್ಗದ ಒಡೆಯರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಲಲಾಟಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರ ನೀಡುವಂತಹ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಪಾದ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು; ಅವನು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬುತ್ತಿ ಎಂಬಂತೆ ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡುವ

೧. ನಮಾಮಿ ನಿಖಿಲಾಧಿಪತೀಶಾಫಲಪ್ರದೇಶವತ್ |

ಹೃತ್ತಮಶಮನೇರ್ನಾರ್ಥಂ ಶ್ರೀಪತೇಃ ಪಾದಪಂಕಜಮ್ ||

ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು; ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಪಟ್ಟಣವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವೆನ್ನಿಸಿತು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯು ಲೋಕತ್ರಯಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಮಾನ್ಯವಾದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೨. ಘೋರೋದರದಲ್ಲಿನ ಸಕಲ ರಾಜರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಪೀಠಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಕಿರೀಟಮಣಿಗಳನ್ನು ಘಟ್ಟಿ ವಂದಿಸುವರು. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಇವನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಶಿರಸಾ ಧರಿಸುವರು. ಅವನ ಹಿರಿಮೆಯಂತೂ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬುತ್ತಿಯಂತೆ ಆಸರೆಯಾಗಿದೆ. ಅವನ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆಯಂತೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲೇ ಅದ್ವಿತೀಯವೆನ್ನಿಸಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪಟ್ಟಣ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯು ಅತ್ಯಗಾಧವಾದುದು ಎಂದು ಭಾವ; ಪಾಠೇಯ - ಬುತ್ತಿ.

ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಶೋಭೆ ನೀಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಮಧ್ಯೇಸಮುದ್ರಂ ಮಣಿಮಂಜುಮೌಲಿ-

ವಿದ್ಯೋತಿತಾಶಾದಶಕಃ ಸ ದೇವಃ |

೧ ಅದ್ಯಾಪಿ ಭೈಷ್ಣಾ ಸಹ ಭಾಸಯಂಸ್ತಾ-

ಮಾದ್ಯಃ ಪುಮಾನಾರ್ಯವೃತಃ ಕಿಲಾಸ್ತೇ ||೩೪||

ತನ್ನ ಮನೋಹರವಾದ ಕಿರೀಟ ಮಣಿಗಳಿಂದ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಋಷಿಮುನಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವ ಆದಿಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ; ಅವನು ಈಗಲೂ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ರುಗ್ಗಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ನೆಲೆಸಿರುವನು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಈಗಲೂ ದ್ವಾರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವರು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ.

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಿರೀಟಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಬೆಳಗುವಷ್ಟು ಉಜ್ವಲವಾದುದು. ಅವನಂತೂ ಋಷಿಮುನಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವ ಆದಿಪುರುಷನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅವನು ಈಗಲೂ ಸಹ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ರುಗ್ಗಿಣೀ ಸಮೇತನಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವನು ಎಂಬ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿವರಗಳು ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ ನವೆನ್ನಿಸುವಂತಹವು.

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರುಗ್ಗಿಣಿಯರು ಅನಾದಿನಿತ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಭಾವ.

ದ್ವಾರಕೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
 ಕುಶಸ್ತಲಿ^೧ ಸಾ ಕುಶಲೈಕಗಮ್ಯಾ
 ಪ್ರಶಸ್ತಕೀರ್ತೇಃ ಪ್ರಥಿತಾ ಪುರೀಯಮ್ |
 ಶರೀರಿಣಾಂ ಸರ್ವಪುಮರ್ಥಸಾರ್ಥ-
 ಕರೀ^೨ ನರೀನರ್ತು ಮದಂತರಂಗೇ || ೩೫ ||

ಯೋಗಿಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತಹ ಆ ದ್ವಾರಕೆಯು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಟ್ಟಣ; ದೇಹಿಗಳಿಗೆ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಹ ಒಟ್ಟಾಗಿ ನೀಡುವ ಅದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆರಳಿಸಲಿ.

ವಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನೆಲೆಸಿರುವ ದ್ವಾರಕೆಯ^೩ ಚಿಂತನೆಯು ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಸಾರ್ಥಕ; ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥದಾಯಕ ಎಂದು ಭಾವ.

ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

‘ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯವಾಂಛಿತನಿಜಧ್ಯಾನಃ ಕ್ಷಮಾಶಂಕರಃ
 ಸ್ವರ್ವಾಗ್ವಿವ್ರಜವರ್ಣ್ಯದಿಗ್ವಿತ್ತತಿಕೃತ್ಮಮೌಘರಾಜತ್ವರೀ |
 ರುದ್ರಾಣೀಪತಿಮಾನ್ಯರಾಜಿತಗತಿಃ ಸತ್ಯಾಸಹಾಯಃ ಸತಾಂ
 ತಾಂ ರೇಮೇ ವರದಃ ಸ್ವಬಂಧುರುಚಿರಾಂ ರಕ್ಷನ್ ಪುರೀಮದ್ಭುತಾಮ್’^೪ || ೩೬ ||

೧. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮೋ ವಿಜಯತೇ ತ್ರಯೇ ವಿಶ್ವಾತವಿಕ್ರಮಃ |

ಯಃ ಕುಶಂ ದಮಯುಕ್ತೇಮಾಂ ಚಕ್ರೇ ವಿಪ್ರಕುಶಸ್ತಲೀಮ್ ||

- ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ(೧/೯೧)

೨. ಸದಾ ಮದ್ವ್ಯಾನಗೋಚರಾಸ್ತ್ರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ನಿತ್ಯಂ ಸ್ನುಹಿತಸ್ತತ್ರ ಭಗವಾನ್ ಮಧುಸೂದನಃ |

- ಭಾಗವತ (೧೧/೩೧/೨೪)

೪. ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯವರ್ಯಃ | ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯಃ ವಂದನಶೀಲವ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠಃ; ವಾಂಛಿತಃ ನಿಜಧ್ಯಾನೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಕ್ಷಮಾಯಾಃ ಭೂಮೇಃ ಶಂ ಸುಖಂ ಕರೋತಿತಿ ಕ್ಷಮಾಶಂಕರಃ | ಸ್ವಃ ಸ್ವರ್ಗೇ ಯೇ ವಾಗ್ವಿನೋ ಬೃಹಸ್ಪತೃದಯಃ ತೇಜಾಂ ಪ್ರಜೇನ ಸಮೂಹೇನ ವರ್ಣ್ಯಾನಿ ದಿಶ್ವು ವಿತ್ತಂ ವಿಪ್ರಾರಂ ಕುರ್ವತೀತಿ ದಿಗ್ವಿತ್ತತಿಕ್ರೂತಿ | ದಿಶ್ವು ವಿಪ್ರತಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಚ ತೇಜಾಮ್ ಓಪ್ಪಃ ಸಮೂಹೈಃ ರಾಜತ್ವರೀ ಅನ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಸ್ವರ್ವಾಗ್ವಿವ್ರಜವರ್ಣ್ಯದಿಗ್ವಿತ್ತತಿಕೃತ್ಮಮೌಘರಾಜತ್ವರೀ | ರುದ್ರಾಣೀಪತಿನಾ ಪಾರ್ವತೀಪತಿನಾ ಶಿವೇನ | ಮಾನ್ಯಾ ಮಾನಿತಾ ರಾಜಿತಗತಿಃ ಶೋಭಿತಗತಿಃ | ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಪ್ಯಾ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಸತ್ಯಾಸಹಾಯಃ ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಸಹಾಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಸತಾಂ ವರದಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಬಂಧುಃ; ಯಾದವೈಃ ಸಹ ರುಚಿರಾಮ್ ಅದ್ಭುತಾಮ್ ಆಶ್ವರ್ಯಭೂತಾಂ ತಾಂ ಪುರೀಂ ರಕ್ಷನ್ ರೇಮೇ |

- ವ್ಯಾ.

೫. ಚಕ್ರಬಂಧೋಽಯಂ ಶ್ಲೋಕಃ | ಅಸ್ಮಿನ್ ಶ್ಲೋಕೇ ಪಾದಿರಾಜಕೃತರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಇತಿ ಕವಿಣಾಮ ಕಾವ್ಯಣಾಮ ಚಾಸ್ತೀತಿ ದ್ರವ್ಯಸಮ್ | ಚಕ್ರಬಂಧೋದ್ಧಾರಪ್ರಕಾರಸ್ತು- ಮಂಡಲಾಕಾರೇಣ ವಿಶಾಂ ರೇಷಾಂ ಲಿಖಿತ್ವಾ ಮಧ್ಯೇ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗ್ನಿತ್ತರೇಷಾಮಾರ್ಧ್ಯ ಪೂರ್ವಭಾಗ್ನಿತ್ತರೇಷಾಪರ್ಯಂತಂ ಪೂರ್ವಾಯಾಮಂ ರೇಷಾದ್ವಯಂ

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಂದನಶೀಲರಾದ ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠರು ಬಯಸುವ ನಿಜಧ್ಯಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಭೂಮಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುವವನು; ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ವಾಗ್ಮಿಗಳನ್ನಿಡಿದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರ ತಂಡಗಳು ವರ್ಣಸುವ, ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದಂತಹ ಕರ್ಮಗಳ ಸಾಲಿನ ರೂಪದ ದಿಗ್ಗಜಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತಹವನು; ಪಾರ್ವತೀಪತಿಯಾದ ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಆದರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ ಗಮನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಗೆ ಪತಿಯಾದವನು; ಸಕಲರಿಗೂ ವರ ನೀಡುವವನು; ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಅವನು ಸದಾ ನೆರವು ನೀಡುವವನು; ಅಂತಹ ಅವನು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವೆನ್ನಿಸುವ ಆ ಅದ್ಭುತವಾದ ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ವಿಹರಿಸಿದನು.

ವಿ : ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧ್ಯಾನ ವಂದಿಸುವ ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದುದು. ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಕಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರಂತಹ ವಾಚಸ್ಪತಿಗಳೂ ಸಹ ಕೊಂಡಾಡುವರು. ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಶಿವಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೊಂಡಾಡುವಂತಹವುಗಳು. ಅವನು ಸದಾ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಅವನ ಪತ್ನಿ. ಅವನು ಮನೋಹರವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಸದಾ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವನು; ರುದ್ರಾಣೀ - ಪಾರ್ವತಿ.

೨. ರುಗ್ಮೀಣವಿಜಯವೆಂಬ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಉಪಸಂಹರಿಸಿರುವರು.

ಮಧ್ಯೇ ಯಥಾ ವೀಧೀ ಭವತಿ ತಥಾ ಲಿಖೇತ್ | ತಥೋತ್ತರಭಾಗ್ಯುತರೇಖಾಮಾರಭ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾಮಂ ರೇಖಾದ್ವಯಂ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ್ಯುತರೇಖಾಪರ್ಯಂತಂ ಮಧ್ಯೇ ಯಥಾ ವೀಧೀ ಭವತಿ ತಥಾ ಲಿಖೇತ್ | ತಥಾ ವಾಯವ್ಯದಿಗ್ಭಾಗ್ಯುತರೇಖಾಮಾರಭ್ಯ ಆಗ್ನೇಯದಿಗ್ಭಾಗ್ಯುತರೇಖಾಪರ್ಯಂತಂ ದೀರ್ಘಾಕಾರೇಣ ರೇಖಾದ್ವಯಂ ಪೂರ್ವವಲ್ಲಿಖೇತ್ | ವಿಮಂ ವೀಧೀತ್ರಯಲೇಖನೇ ಪಶ್ಚಿಮೇಣಚಕ್ರಾಕಾರತಾ ಭವತಿ | ತತ್ರ ವಿಕೈಶಪಾದ್ವಿತಾಪ್ಪಾದಶಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ವೀಧೀತ್ರಯಸ್ಯಾದಾವಂತೇ ಚ ಅಪ್ಪಾದಶಾಕ್ಷರಸ್ಥಾನಾನಿ ಯಥಾ ಭವಂತಿ ತಥಾ ಪರಿತಃ ಪುನರಪಿ ರೇಖಾಪುಷ್ಕಂ ಲಿಖೇತ್ | ಪಾದತ್ರಯಮಧ್ಯಸ್ಥೈಕವರ್ಣಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಏಕಮೇವ ಸ್ಥಾನಂ ಕಲ್ಪಯೇತ್ | ಅಂತ್ಯಪಾದ್ವೈತ್ಯೇಕೋಗವಿಂಶತ್ಕರೇಷು ಅದ್ವಾಕ್ಷರಂ ಪುನರ್ವರ್ಣಾದ್ವಯಮಧ್ಯಸ್ಥೈಕವರ್ಣಾಕ್ಷರಾಣಿ ಚ ವಿಹಾಯ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಅಕ್ಷರೇ ವೀಧೀತ್ರಯಮಧ್ಯಸ್ಥೈಕವರ್ಣೇಷು ಲಿಖೇತ್ | ಉರ್ವರಿತಾನಿ ಪದ್ಮಕ್ಷರಾಣಿ ತು ಪಾದತ್ರಯಾದ್ವಂಶಪದ್ಮಕ್ಷರಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ನ ಪೃಥಕ್ ಲಿಖೇತ್ | ವಿಮಂ ಚಕ್ರಬಂಧೇ ಶೋಕಪಾದಚತುಷ್ಪದ್ಯಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಲೇಖನೇ ಕೃತೇ ಸತಿ ವೀಧೀತ್ರಯಸ್ಥಿಪಾದತ್ರಯಾದಿಭಾಗ್ಯವರ್ಣತ್ರಯಾತ್ ತೈತೀಯೇಷು ಸ್ಥಾನತ್ರಯೇಷು ವೀಧೀತ್ರಯಸ್ಥಿಪಾದತ್ರಯಾಂತಿಮವರ್ಣತ್ರಯಾತ್ ಪೂರ್ವಭಾಗ್ಯುತ್ಪಾಸ್ತಾಸ್ತೃತಿಯೇನ ರುಗ್ಮೀಣಶವಿಜಯ ಇತಿ ಕಾವ್ಯಗಾಮ ಭವತಿ | ಪೂರ್ವವತ್ ಪಾದತ್ರಯಾದಿ-ಭಾಗ್ಯಾಪ್ತಮಸ್ಥಾನತ್ರಿಕೇ ಚರಮಭಾಗ್ಯುತ್ಪಾದಮಸ್ಥಾನತ್ರಿಕೇ ಚ ವಾದಿರಾಜಕೃತಿರಿತಿ ಕವಿಗಾಮ ಚ ಭವತಿ | ಸ್ಥಾನಪಂಚಕೇ ವರ್ಣಾದ್ವಯಂ ದ್ವೇಧಾ ಯಥಾ ಆಯಾತಿ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನೇ ಅಂತಿಮಸ್ಥಾನೇ ಚ ವರ್ಣಾದ್ವಯಂ ದ್ವೇಧಾ ಯಥಾ ಆಯಾತಿ ದ್ವಾದಶಸ್ಥಾನೇಷು ಕಾವ್ಯಗಾಮ ಕವಿಗಾಮ ಚ ಯಥಾ ಆಯಾತಿ ತಥಾ ಪ್ರಾಗೇವಾಲೋಚ್ಯ ಪದ್ಯರಚನಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ | ಆತಃ ಕವೇರಿದಂ ಮಹತ್ಕೌಶಲಮ್ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಬಂಧ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯಬಂಧವಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಇದು "ವಾದಿರಾಜಕೃತ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಕವಿ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಗಳ ಹೆಸರು ಘಟಿತವಾಗಿವೆ.

೪. ಈ ಚಕ್ರಬಂಧವನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೨ (ಪು. ೯೩೬) ರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ದ್ವಾರಕೆಯಂತಹ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ

೧ ಕೃಷ್ಣಸ್ಮೋದಯವರ್ಣನೈಃ ಸುಚರಿತಸ್ತೋಮಸ್ತವೈಃ ಸೂಕ್ತಿಭಿಃ
ಸುಶ್ಲೋಕೈಃ ಸುಭಗಾ ರಸೈಶ್ಚ ವಿವಿಧೈಃ ಸ್ವಾನ್ವಂದಸಗ್ಗೈರ್ವೃತಾ |
ದುಷ್ಪಾಗಮ್ಯನಿಜಾರ್ಥತೋಷಿತಖಿಗಾ ಸಾಽಸ್ಯಾಃ ಕೃತೇರ್ವೈಖಿರೀಂ
ಬಭ್ರಾಣೇವ ವಿಭಾತಿ ^೨ ವಿಟಲಪುರೀ ವಿಷ್ಣುಕುಪ್ತಕೋರಜ್ಜಲಾ || ೩.೭ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉದಯಗಳ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ, ಅವನ ಸತ್ಕರ್ಮ ವೃಂದದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ, ಅವನ ಸೂಕ್ತಿಗಳಿಂದ, ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ಮಹಿಮೆಗಳಿಂದ, ಮನೋಹರವಾಗಿರುವ, ಬಗೆಬಗೆಯ ರಸಗಳಿಂದ, ನಲಿವು ನೀಡುವ ಸರ್ಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ದುಷ್ಟರಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದಂತಹ ಒಳ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುದನೀಡುವ, ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಉಜ್ಜಲವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಟ್ಟಣವಾದ ದ್ವಾರಕೆಯು ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು.

ವಿ : ೧. ತಾವು ರಚಿಸಿದ ರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೆಲೆಯಾದ ದ್ವಾರಕೆಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರು.

೨. ಶ್ರೀರುಗ್ಗಿಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯು ದ್ವಾರಕೆಯ ವೈಭವವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

೩. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಉದಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ, ಸಜ್ಜನರು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿವೆ, ಅವನು ನುಡಿದ ಸೂಕ್ತಿಗಳಿವೆ, ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ

೧. ಇಂದ್ರೇಣ ಸುಧರ್ಮಾ ದತ್ತಾ | ಕುಬೇರೇಣ ನಿಧಯೋ ದತ್ತಾಃ | ಸಮುದ್ರೇಣ ನಾನಾವಿಧದತ್ತಾನಿ ದತ್ತಾನಿ | ಭೂಪುರಾಜಾದಿಭಿಃ ನಾನಾವಿಧದ್ರವಿಜಾನಿ ದತ್ತಾನಿ | ಇತ್ಯಾದಿವರ್ಣನೈಃ | - ವ್ಯಾ.

೨. ಸುಚರಿತಾನಾಂ ದಾನವೃತಯಜ್ಞಾದಿಷ್ಠರ್ಮಾಚರಣಾನಾಂ | - ವ್ಯಾ.

೩. "ವೇದಗಂ ವಿತ್ ಜ್ಞಾನಮ್ | ವಿತ್ ಜ್ಞಾನೇಽಸ್ಮಾತ್ ಸಂಪದಾದಿಭ್ಯಃ ಕ್ವಿವ್" (೩/೩/೬೪) ಇತಿ ಭಾವೇ ಕ್ವಿವ್, ತೇನ ಠಾಃ ಶೂನ್ಯಾಃ, ಠಃ ಶೂನ್ಯೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವನಾವಿತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ | ತಾನ್ ಲಾತಿ ಸ್ವೀಕರೋತಿತಿ ವಿಟ್ಟಲಃ | ಲಾಽಽಽದಾನೇಽಸ್ಮಾತ್ 'ಆಶೋಽನುಪರ್ಗೇ' ಕಃ (೩/೨/೩) ಇತಿ ಕಃ | ಆಶೋ ಲೋಪ್ಯೋತ್ಕಾಶೋಃ | ಆಜ್ಞಾನುಗ್ರಹಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತಿ ಅಸ್ಯೇ ತು "ವೇದಗಂ ವಿತ್, ಯಾಂಚಾ ವಿತ್ ಯಾಚತೇ ಕ್ವಿಬಂತಃ | ತಯಾ ಠಾಃ ಶೂನ್ಯಾ ನಿರ್ವಹಾನ್ತಾನ್ ಲಾತಿತಿ ವಿಟ್ಟಲ" ಇತಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇತಃ" ಇತಿ ಚ ತತ್ತ್ವವ |

- ಇತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಕೌಮುದೀವ್ಯಾವ್ಯಾಯಾಮ್ (ಪ್ರಕಾಶಃ)

ಶ್ಲೋಕಗಳವೆ, ಬಗೆಬಗೆಯ ರಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಸರ್ಗಗಳು ಇದರಲ್ಲಿವೆ, ದುಷ್ಟರು ತಿಳಿಯಲಾಗದಂತಹ ಒಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಇದು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುದ ನೀಡುವಂತಹುದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಸಹ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ವರ್ಣಗಳು ತುಂಬಿವೆ ಎಂಬುದು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅರ್ಥ.

೪. ದ್ವಾರಕೆಯು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವಂತಹ ವೈಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ದಾನ, ವ್ರತ, ಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮನೋಹರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಅವನ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದ ಮಹಿಮೆಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಮಧುರವಾದ ಷಡ್ರಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಿರಿಮೆ ಅದರಲ್ಲಿದೆ. ದುಷ್ಟ ಜನರು ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸರ್ವಥಾ ಅಸಾಧ್ಯ, ಅದರ ಉಪವನಗಳಲ್ಲಿ ಲಭಿಸುವ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು ನಲಿಯುವವು ಎಂಬುದು ದ್ವಾರಕೆಯ ಪರವಾದ ಅರ್ಥ.

೫. ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೆಲೆಸಿರುವಂತೆ, ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯ ಕಾವ್ಯದ ಹಿರಿಮೆ

ಯಸ್ಮಿನ್ ಮಂಗಲದೇವತಾಽಖಿಲಜಗನ್ಮಾತಾ ರಮಾ ನಾಯಿಕಾ

ಪದ್ಮಾಪದ್ಮಭವಾದಿಸೇವ್ಯಚರಣಸ್ತದ್ಬಲ್ಲಭೋ ನಾಯಕಃ |

ಅಶ್ವಗ್ರೀವದಯಾಪಯೋಬೃಘಲಿತಂ ಪ್ರಾಗ್ಗ್ರೋಕ್ತಿರತ್ನೋಜ್ಜಲಂ

ತದ್ವಾಸಾನುಗವಾದಿರಾಜರಚಿತಂ ಕಾವ್ಯಂ ವಿಭಾವ್ಯಂ ಬುದ್ಧೈಃ || ೩೮ ||

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಂಗಲದೇವತೆಯೂ, ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಮಾತೆಯೂ ಆದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ನಾಯಕಿ; ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವ ಪಾದದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ನಾಯಕ; ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಕರುಣೆ ಎಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಇದು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ; ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವನ ದಾಸರಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಥಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಭೃತ್ಯರಾದ ವಾದಿರಾಜರಿಂದ ಇದು ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ; ವಿದ್ವಜ್ಜನರು ಇದನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿ : ೧. ರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ರುಗ್ಮೀಣಿಯೇ ನಾಯಕಿ; ಅವಳಂತೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ನಾಯಕ; ಅವನು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ವಂದಿತನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣ. ಶ್ರೀಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಕೃಪೆಯೆಂಬ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಿಂದ ಇದು

ಉದ್ಭವಿಸಿದ ರತ್ನದಂತಹ ಕೃತಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರತ್ನಸದೃಶವಾದ ಮಾತುಗಳು ತುಂಬಿವೆ. ಇದನ್ನು ಬರೆದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರಂತೂ ಹರಿಭಕ್ತರಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು; ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದು ವಿದ್ವಜ್ಞನರ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಕೃತಿ ಎಂದು ಭಾವ.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಲೌಕಿಕವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾದೇಯವೆನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ: "ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಾಂಶ್ಚ ವರ್ಜಯೇತ್". ಆದರೆ ಇದು ಕೇವಲ ಶೃಂಗಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉದ್ರೇಕ ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯವಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷ ನೀಡುವಂತಹ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಹಿಮೆ, ಇದರ ಅಧ್ಯಯನ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ. ಅದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ವಿದ್ವಜ್ಞನರು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩. ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕದ ಜನರಾದ ರಾಜರು ಮೊದಲಾದವರು ನಾಯಕರು, ಅವರು ಮೆಚ್ಚುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಾಯಕಿಯರು ಆಗಿದ್ದು, ಅದರಿಂದ ಅವರ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸದ ಬದಲು ಉದ್ರೇಕ ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಜನರು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಕೂಡದು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೃತಿ ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯವಾಗಿರದೆ ಅಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾನುಗ್ರಹದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಕೃಷ್ಣ: ಕಾವ್ಯಕೃತೇ ಸ್ವಹಸ್ತಕಮಲಚಿತ್ತಂ^೧ ಪ್ರದದ್ಯಾತ್ ಪ್ರಭು:

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಾಬ್ರಧರಮ್ಯರಾಜ್ಯಪದವೀಂ^೨ ಸುಜ್ಞಾನಯಾನಂ ಮುದಾ |

೧. ಇದಾನೀಂ ವಿರಕ್ತಯತಿತ್ವೇನ ಲೌಕಿಕಫಲಾನವೇಕ್ಷ: ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾ ಕವಿ: ಲೌಕಿಕಾನಾಂ ಕಟಕಭಕ್ತತಿಬಿಶಾದೀನಾಮೇವ ಲೋಕೇ ಶ್ಲಾಘ್ಯತ್ವಾತ್, ಲೌಕಿಕಫಲೋಪಮತಯಾ ಸ್ವಾಲೌಕಿಕಫಲಂ ಕಾವ್ಯನಾಯಕಾದಭ್ಯರ್ಥಯತೇ | - ವ್ಯಾ.
೨. ಭಕ್ತಸ್ಯಾಪೂ ಕಮಲಾಕಾರತ್ವಾತ್ ಮಧುಕೋಪರಿ ಧಾರ್ಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಚಕ್ಷುಸ್ತದ್ವೀತುರ್ಭಕ್ತಸ್ಯ ಮಮ ಮಧುಕೇ ಕೃಪಯಾ ನಿಶಿಪ್ತಂ ಹರೇರ್ವಿಸ್ತುತಹಸ್ತಕಮಲಮೇವ ಭಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವ: | - ವ್ಯಾ.
೩. ನಿರೋಪಂ ಯಚ್ಚಾಸ್ತಂ ವೇದಾಂತಾಸ್ಮಮಿತ್ಯರ್ಥ: | ತದಿತಿ ಅಭಿಧಾ ನಾಮ ಯಸ್ಯ ತತ್ಪರೋಕ್ತಮ್ | ಯದ್ರಮ್ಯರಾಜ್ಯಂ ತದೇವ ಪದವೀಂ ಪದಂ ತಾಮ್ | ಸ್ವಪ್ರಭುತ್ವಪೋಷಣಸ್ಯ ಸ್ವೇನ ಸದಾ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣಸ್ಯ ರಾಜಯೋಗ್ಯಮಪುನೋ ರಾಜ್ಯತ್ವಾತ್ ವಿದ್ವದಗ್ರೇಷರತ್ವಾಖ್ಯಪ್ರಭುತ್ವಪೋಷಣಪೋಷಣತಂ ಸದಾ ವಿಚಾರಾಸದಂ ಯತಿರಾಜ್ಯಯೋಗ್ಯಂ ವೇದಾಂತಾಸ್ಮಮೇವ ಮಮ ರಾಜ್ಯಮಿತಿ ಭಾವ: | - ವ್ಯಾ.
೪. 'ರಾಜ್ಯಂ ಮೇ ತವ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ' (೧೨/೨೧)
ಭಕ್ತಂ ಮೂರ್ಛಿ ಕೃತಂ ಭವತಾಪಹರಂ ಹಸ್ತಾರವಿಂದಂ ತವ || (೧೨/೨)
ನಿತ್ಯಂ ಭಕ್ತಿವಿರಕ್ತಿದೃಶ್ಯಶಮನಜ್ಞಾನಾದಿಲಾಭೋ ಧನಮ್ | (೧೨/೨)

ಸ್ವಾಭ್ಯಾಸಾಧನಕಂಕಣಂ^೧ ಕರಯುಗೇ ಕೈಂಕರ್ಯಹಾರಂ^೨ ಗಲೇ
ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಹೃದಿ ನಿತ್ಯಚಿಂತನಧನಂ ಸದ್ಭಕ್ತಿರತ್ಯಾನ್ಯಪಿ^೩ || ೩೯ ||

ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕರಕಮಲದ ಭತ್ತವನ್ನು ನೀಡಲಿ; ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ರಮ್ಯವಾದ ರಾಜ್ಯಪದವಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ^೪; ಸುಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಾಹನವನ್ನು ನೀಡಲಿ; ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಗೂ ತನ್ನ ಪಾದಕಮಲದ ಆರಾಧನೆ ಎಂಬ ಕಂಕಣವನ್ನು ತೊಡಿಸಲಿ; ಕಂಠಕ್ಕೆ ಸೇವಾರೂಪವಾದ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಲಿ; ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ನಿತ್ಯ ಚಿಂತಿಸುವಂತಹ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ; ಉತ್ತಮ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಎಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿ.

ವಿ : ೧. ತಮ್ಮ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೇವಲ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಫಲವನ್ನಷ್ಟೇ ನೀಡಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು.

೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಐಹಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಭಕ್ತರ ಪದ್ಧತಿ. ಆದರೆ, ಅಂತಹ ಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಬಂಧಕ; ಅದನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಕೇಳಿಕೊಡದು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಆದೇಶ. ಆದರೆ, ಪಾರಲೌಕಿಕ ಫಲಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ, ವೈರಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪದೇ ಕೇಳಲೇಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸಹ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆದೇಶವೇ ಆಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಸರ್ವದಾ ಕಾರ್ಯ (ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ).

೩. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಲೌಕಿಕ ಫಲಗಳಾದ ಭತ್ತ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ವಾಹನ, ಕೈಗಳಿಗೆ ಕಂಕಣ, ಕಂಠಕ್ಕೆ ಮಾಲೆ, ಪುಷ್ಪಗಳ ಧನ ಹಾಗೂ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರಾವಲಂಬನದ ಆಸರೆ, ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಧಿಪತ್ಯ, ಜ್ಞಾನವೆಂಬೋ ವಾಹನ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಆರಾಧನೆ ಎಂಬ ಕಂಕಣ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯೆಂಬ ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಧನ, ಸುಯುಕ್ತಿಗಳು ಎಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು.

- ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಗ್ರಸೇನ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿವರಗಳ ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾಗಿ ಈ ಮಾತುಗಳು ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

೧. 'ಶಾವಿ ಕರೌ ನೋ ಕುರುತಃ ಸರ್ವಯೋಗಂ ಹರೇರ್ಲಸತ್ಯಾಂಚನಕಂಕಣೌ ವಾ' (ಭಾಗವತ ೨/೩/೨೧) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಹರ್ಯಾರಾಧನಮೇವ ಕರಭೂಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೨. 'ಕಾಮಂ ತು ದಾಸ್ಯೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಶ್ವಾಭ್ಯಾಸಾಚ್ಚ ದಾಸ್ಯಮೇವ ಕಂಠಭೂಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೩. ದಾಸ್ಯಸ್ಯ ಧನಸ್ತಂ ಮುತ್ತೀಣಾಂ ರತ್ನತ್ವಂ ಚ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೪. ಅತಿಶುಭೋ ರಾಜಾ ಸದಾ ಸ್ವಭೃತ್ಯಗೃಹ ವಿವ ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯತ ಇದಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.
೫. ಸುಜ್ಞಾನಯಾನಂ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಾದೋಲಿಕಾಮ್ ಅತಿದೂರಸ್ಥಮೋಕ್ಷನಾರೀಟಪ್ರಾಪ್ತಿಕೇತುಭೂತತ್ವಾತ್ | ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯಾನಸ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೪. ನಶ್ವರವಾದ ಭತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಅನುಗ್ರಹಾದಿ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು; ಕೈಂಕರ್ಯ - ಸೇವೆ.

೫. ಯತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತರು ಸಹ ಲೌಕಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಲ್ಲದು. ಇನ್ನು ಯತಿಗಳಲ್ಲೂ ಪರಮಹಂಸರಾಗಿ ಪೀಠಾಧೀಶರಾಗಿದ್ದವರು ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಾದಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೊರತು ಬಂಧಕವಾಗುವ ಬೇರಾವ ಫಲಗಳನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಕೂಡದು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

ಕಾವ್ಯದ ಸಮರ್ಪಣೆ

‘ಹಂಸಾನಾಂ ಹೃದಯಂಗಮಂ ಕವಿಲಸದ್ವೃಂಗಾದೃತಂ ಮೌಕ್ತಿಕ-
ಪ್ರಖ್ಯಾಗ್ರೋಕ್ತಿನವಂ ಪ್ರಬಂಧಜಲಜಂ ಪಾದೇಽರ್ಪಿತಂ ಸ್ಯಾದ್ಧರೇಃ |
ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮ್ಯಕರೇ ವರಾಮರತತೇಃ ಸನ್ಮಾನಸೇ ಶಾರದಾ-
ನಂದಂ ತತ್ಪವನಃ ಸ್ವಹೃತ್ಯತಗುಣಂ ವಿಸ್ತಾರಯತ್ಪಂಜಸಾ || ೪೦ ||

ಈ ಕಾವ್ಯವು ಯತಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಹೃದಯಂಗಮವಾದುದು; ಕವಿಗಳು ಎಂಬ ಹೊಳೆಯುವ ಭ್ರಮರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಮುತ್ತಿನ ಮಾಲೆಯಂತಹ ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಂತಹುದು; ಇಂತಹ ಈ ಪ್ರಬಂಧರೂಪದ ಕಮಲವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಲಿ^೧; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರಮ್ಯವಾದ ಕರದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಲಿ^೨; ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಉತ್ತಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲಿ^೩; ‘ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಸರಸ್ವತಿಗೆ

೧. ಇದಾನೀಂ ಸ್ವಕೃತಕಾವ್ಯಂ ಶ್ರೀಪರವಾರಸಹಿತಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಿತಂ ಕುರ್ವನ್ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಚಯಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯಮಾನಃ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವರ್ಣನಪರತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಸ್ವಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚರಣಸಮರ್ಪಣಯೋಗ್ಯತಾಂ ರುಗ್ಗೀನೀರೂಪಲಕ್ಷ್ಮೀವಿವಾಹೋತ್ಸವವರ್ಣನೇನ ಶ್ರೀಕರಪರಿಗ್ರಹಯೋಗ್ಯತಾಂ ಸಕಲಪುರಾಣಾಂ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಪರಮಪ್ರಿಯತ್ವಯೋಗ್ಯತಾಂ ವಾಗ್ವಿರಾಸದಾತ್ಮ್ಯಾಃ ಭಾರತ್ಯಾಃ ಸುಖಪ್ರದತ್ವಯೋಗ್ಯತಾಂ ಸ್ವಮತರಹ್ಯ-ವರ್ಣನಪರತ್ವಾತ್ ವೈಷ್ಣವಮತಧುರ್ಯಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯಸ್ವರೂಪವಚನವಿಶ್ವಾರ್ಯತ್ವಯೋಗ್ಯತಾಂ ರಮಾ-ದೀನಾಂ ಹರಿಪ್ರಸಾದಾಲಂಭಿತರೂಪತ್ವಂ ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ದರ್ಶಯತುಂ ಮೃದುತ್ವಮನೋಹರತ್ವಾದಿಗುಣೈಃ ಶ್ಲಾವ್ಯಂ ಕಾವ್ಯಂ ಕಮಲತಯಾ ವರ್ಣಯತಿ | - ವ್ಯಾ

೨. ಅಪರ್ಯುಷಿತಮ್ | ಭಾಯಾಪಹಾರಮಿತಿ ಧ್ವನಿಃ | - ವ್ಯಾ

೩. ಕಮಲೇನ ಹರಿಚರಣಾರ್ಚನಸ್ಯೋಚಿತತ್ವಾತ್ ಹರಿಚರಣವ್ಯಾಪಿ ಕಮಲವ್ಯಾಪ್ತೌದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ
ಶ್ರೀಹರಿಚರಣಸಮರ್ಪಣಾನಂತರಂ ಲಕ್ಷ್ಮಾದೀನಾಂ ಪ್ರಿಯತ್ವೋತ್ತೇಃ ತೇಜಾಂ ತದ್ವಾತಾ ಸೂಚಿತೇತಿ ಸರ್ವಮವದಾತಮ್ | - ವ್ಯಾ

೪. ಪದ್ಧದ್ವಯಾಭಯಕರೋದೃತಪದ್ಧಯಾಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಸ್ಯ ಪದ್ಯಯೋಗ್ಯವ್ಯಾಪ್ತೌದಿತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ

೫. ಸಕಲಜನಮನಸ್ತೋಜನಕತಯಾ ದಿಕ್ಪು ದಿಕ್ಪು ಬುಧಶಾಫೃತರಂ ಕರೋತಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ

೬. ಬ್ರಹ್ಮಾದಯೋ ದೇವಾಃ ಇದಂ ಕಾವ್ಯಂ ಸ್ವಮನು ಆನೀಯ ಸಂತೋಷಂ ಕುರ್ವಂತಿತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ

ಅನಂದವನ್ಮುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಇದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಲಿ^೧.

ವಿ : ೧. ತಾವು ರಚಿಸಿರುವ ಈ ರುಗ್ಮೀಣೇಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯು ಪರಮಹಂಸರಾದ ಯತಿಗಳು ಸಹ ಮನುಷ್ಯ ಆದಿರಿರುವ ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಈ ಕೃತಿಯು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಕಮಲದಂತಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದಿರುವರು; ಕಮಲವು ಹಂಸಗಳಿಗೆ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿರುವುದು, ಭ್ರಮರಗಳಿಗೆ ಆಪ್ತಾಯಮಾನವಾಗಿರುವುದು, ಮುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಕರವನ್ನಿರುವಂತಹುದು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತಹುದು, ಸಜ್ಜನರ ಮಾನುಷರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವಂತಹುದು^೨, ಗಾಳಿಯಿಂದ ಪಸರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಮಲದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೩. 'ಹಂಸಾನಾಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ, 'ಸನ್ಮಾನಸೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾನುಷರೋವರದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, 'ಪವನಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರು ಎಂದೂ, ಗಾಳಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರವರ್ಣನೆ ಪರವಾದ ತಮ್ಮ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ ಕೃತಿಯಂತೆ ಈ ರುಗ್ಮೀಣೇಶ-ವಿಜಯ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪ್ರಬಂಧ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಇದು ಕೇವಲ ಕಾಲನಿಕವಾದ ಕೃತಿಯಾಗಿರದೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೃತಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೫. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಸೌಗಂಧ್ಯವನ್ನು ಪಸರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರದು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಈ ಕೃತಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಮಾಡಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಪವನಃ ವಿಸ್ತಾರಯತ್ತ್ವಂಜಸ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು^೩.

೬. ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದಿರುವ ವರ್ಣನೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಹಂಸಗಳ ಪರವಾಗಿಯೂ ಸಹ ಅನ್ವಯಿಸುವವು.

೧. ಸ್ವಮತಪ್ರತಿಪಾದಿತಭಗವನ್ಮಹಿಮಾವೇ ವರ್ಣನಾತ್ ಸ್ವಮನಃಪ್ರಿಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಮಾನುಷರೋವರೇ ಕಮಲಾವೃತ್ತೇರೌಚಿತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ವಾಯುಃ ಕಮಲೋದರಸ್ಥಸೌರಭೃಗುಣಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ದಿಶ್ವು ವಿಸ್ತಾರಯತಿ | ಸಕಲಜನ-ಮನಸ್ತೋಜಕರಯ ದಿಶ್ವು ದಿಶ್ವು ಸ್ವಮತಾನುಕೂಲಮೇತತ್ ಕಾವ್ಯಜಲಜಂ ವಿಸ್ತಾರಯತು |

- ವ್ಯಾ.

ಕಾವ್ಯೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ^೧ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿದ್ವಂಸಿನಿ
^೨ ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ^೩ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
^೪ ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ^೫ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ^೬ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
^೭ ಸರ್ಗೋಽಭೂತ್ಸುರಮಂದಲೀಪು ಸುತರಾಮೇಕೋನವಿಂಶೋ^೮ ಮುದಾಮ್^೯

|| ೪೦ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿಮಲವಿಲಾಸಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಚರಣವಿರಚಿತೇ
 ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ಏಕೋನವಿಂಶಃ ಸರ್ಗಃ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು
 ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ
 ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ

೧. 'ರೋಮಾಂಚೋ ರೋಮಹರ್ಷಣಂ' | ಇತ್ಯಮರಃ |

೨. ಭಕ್ತ್ಯಾ....., ಅದರೇಣ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ಮರತಾಂ, ಚಿಂತನಂ ಕುರ್ವತಾಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ವಿಚಿತ್ರಾ ಅಶ್ವರ್ಯಭೂತಾಃ | ವಿಮರ್ಶಾ ನಿರ್ಮಲಾಃ | ಶ್ಲಾಘ್ಯಾಃ ಸ್ತುತ್ಯಾಃ | ಅರ್ಥಾಃ ಧರ್ಮಾದಿಚತುರ್ವಿಧ
 ಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ | ತಾಂ ಸಮ್ಯಕ್ ದದಾತೀತಿ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ ತ್ಯೇನ್ | ವಿಚಿತ್ರಃ ಅನೇಕ
 ಪ್ರಕಾರೋ ವಿಮಲಃ | ಜುಗುಪ್ಸಾಕ್ಷೀಲತಾದಿರೋಷರಹಿತಃ | ಶ್ಲಾಘ್ಯೋ ವರ್ಣನೀಯೋ ಯೋಽರ್ಥಃ |
 ಅಭಿಧೇಯಃ | ತಂ ಸಂದಾಯಿನಿ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಸಂಜಾತಃ ಅಭವತ್ | ಕೃಷ್ಣಪರಾಕ್ರಮೇ ಭುವಿ ಉತ್ಥರೀತ್ಯಾ ಉದ್ವಂಭಿತಃ ಸತಿ ರೇವಾಣಾಂ ಪ್ರಥಮಾ
 ಸಂತೋಷ್ಯಕ್ಷಿಪ್ತಾರ್ತಾಂತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೬. ರುಗ್ಮಿಣೀಶಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ | ವಿಜಯಃ ಪರಾಕ್ರಮಃ | ಭುವಿ ಭೂಮೌ ಸಂಜಾತಃ ಸತಿ | ಉದ್ವಂಭಿತಃ ಸತಿ | - ವ್ಯಾ.
 ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯಾಭ್ಯೇ ಕಾವ್ಯೇ ಅಧಿಕರಣಃ | - ವ್ಯಾ.

೭. ಸಂತೋಃ ವಾದಿರಾಜಾಃ ವಾದಿರಾಜಾಃ | ಶುಕಾದಯಃ | ತೈರುದಿತಃ ಅಭಿವರ್ಣಿತಃ | ಸರ್ಗ
 ಕಾಮಾದಿರೋಪದೂಷ್ಯಃ | ಸಪ್ತರುಷ ಇತಿ ಯಾಮತ್ | ವಿಪ್ಲವಪ್ರತ್ಯಾತ್ ಉತ್ತಮ ಇತಿ ವಾ ಸ ಚಾಸೌ
 ವಾದಿರಾಜಾಭ್ಯೋ ಯತಿಶ್ಚ ತೇನೋದಿತಃ | - ವ್ಯಾ.

೮. ಸ್ತುತಿಃ 'ಸರ್ಗಃ' ಸ್ತುತಾವನಿರ್ದೋಷಕ ನಿಶ್ಚಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯಕ್ಷಿಪ್ತ' ಇತ್ಯಮರಃ | ಸ್ತುತಿಃ ಉಪಸರ್ಗಃ ಪರಿಚ್ಛೇದಃ |
 - ವ್ಯಾ.

೯. ಮುದಾಂ ಸಂತೋಷಾಣಾಂ | ನಿಗದಮೋಚನಕವಾಚೋದ್ವಾಜನಗದೀಮಾರ್ಗದಾಗಾದಿ ಬಹುಪ್ರಾಕ್ರಮ-
 ದರ್ಶನೇನ ಬಹುಶಃ ಸಂತೋಷಾತ್ ಬಹುಪಚನಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೧೦. ಏಕಃ ಸ್ತವ ಧ್ವೋಷೇನ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹ್ಯ ಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ಚೋಕ್ತತ್ವಾ ದತಿಕೌಶಲಮಿದಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಇದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಲಿ^೧.

ವಿ : ೧. ತಾವು ರಚಿಸಿರುವ ಈ ರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯು ಪರಮಹಂಸರಾದ ಯತಿಗಳು ಸಹ ಮನಸಾ ಆದರಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೨. ಈ ಕೃತಿಯು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಕಮಲದಂತಿದ್ದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಕಮಲದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದಿರುವರು; ಕಮಲವು ಹಂಸಗಳಿಗೆ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿರುವುದು, ಭ್ರಮರಗಳಿಗೆ ಆಪ್ತಾಯಮಾನವಾಗಿರುವುದು, ಮುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಕರವನ್ನಿಸುವಂತಹುದು, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತಹುದು, ಸಜ್ಜನರ ಮಾನಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವಂತಹುದು^೨, ಗಾಳಿಯಿಂದ ಪಸರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಮಲದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೩. 'ಹಂಸಾನಾಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ, 'ಸನ್ಮಾನಸೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾನಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ, 'ಪವನಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರು ಎಂದೂ, ಗಾಳಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರ).

೪. ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರವರ್ಣನೆ ಪರವಾದ ತಮ್ಮ ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ ಕೃತಿಯಂತೆ ಈ ರುಗ್ಮೀಣೀಶ-ವಿಜಯ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಹ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪ್ರಬಂಧ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ; ಇದು ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದ ಕೃತಿಯಾಗಿರದೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೃತಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

೫. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಸೌಗಂಧ್ಯವನ್ನು ಪಸರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಶ್ರೀವಾಯುದೇವರದು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಈ ಕೃತಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಮಾಡಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಪವನಃ ವಿಸ್ತಾರಯತ್ತ್ವಂಜಸ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು^೩.

೬. ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದಿರುವ ವರ್ಣನೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಹಂಸಗಳ ಪರವಾಗಿಯೂ ಸಹ ಅನ್ವಯಿಸುವವು.

೧. ಸ್ವಮತಪ್ರತಿಪಾದಿತಭಗವನ್ನಹಿಮಾವೇ ವರ್ಣನಾತ್ ಸ್ವಮನಃಪ್ರಿಯಮಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೨. ಮಾನಸರೋವರೇ ಕಮಲಾಮೃತೇರೌಚಿತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

- ವ್ಯಾ.

೩. ಯಥಾ ವಾಯುಃ ಕಮಲೋದರಸ್ಥಘೌರಭೃಗುಣಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ದಿಶ್ವು ವಿಸ್ತಾರಯತಿ | ಸಕಲಜನ-ಮನಸ್ತೋಜಕರಯ ದಿಶ್ವು ದಿಶ್ವು ಸ್ವಮತಾನುಕೂಲಮೇತತ್ ಕಾವ್ಯಜಲಜಂ ವಿಸ್ತಾರಯತು |

- ವ್ಯಾ.

ಕಾವ್ಯೋಪಸಂಹಾರ

ರೋಮ್ನಾಂ^೧ ಹರ್ಷಣಕಾರಿಣಿ ಶ್ರವಣತಃ ಪಾಪೌಘವಿಧ್ವಂಸಿನಿ
^೨ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಚಿಂತಯತಾಂ^೩ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ |
^೪ಸಂಜಾತೇ ಭುವಿ^೫ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ^೬ ಸದ್ವಾದಿರಾಜೋದಿತೇ
^೭ಸರ್ಗೋಽಭೂತ್ಸುರಮಂಡಲೇಪು ಸುತರಾಮೇಕೋನವಿಂಶೋ^೮ ಮುದಾಮ್^೯

|| ೪೦ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿಕುಲತಿಲಕಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಚರಣವಿರಚಿತೇ
 ಶ್ರೀರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯೇ ವಿಕೋನವಿಂಶಃ ಸರ್ಗಃ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಪ್ರಣೀತ ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯಃ ||

ರೋಮಗಳಿಗೆ ಪುಲಕನೀಡುವ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ತೊಡೆದು
 ಹಾಕುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಚಿಂತಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ
 ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ

೧. 'ರೋಮಾಂಚೋ ರೋಮಹರ್ಷಣಂ' | ಇತ್ಯಮರಃ |

೨. ಭಕ್ತ್ಯಾ....., ಅದರೇಣ | - ವ್ಯಾ.

೩. ಸ್ವರತಾಂ, ಚಿಂತನಂ ಕುರ್ವತಾಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೪. ವಿಚಿತ್ರಾ ಅಶ್ವರ್ಯಭೂತಾಃ | ವಿಮರ್ಶಾ ನಿರ್ಮಲಾಃ | ಶ್ಲಾಘ್ಯಾಃ ಸ್ತುತ್ಯಾಃ | ಅರ್ಥಾಃ ಧರ್ಮಾದಿಚತುರ್ವಿಧ
 ಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ | ತಾಂ ಸಮ್ಯಕ್ ದದಾತೀತಿ ವಿಚಿತ್ರವಿಮಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾರ್ಥಸಂದಾಯಿನಿ ಶ್ಲೋಕಃ |..... ವಿಚಿತ್ರಃ ಅನೇಕ
 ಪ್ರಕಾರೋ ವಿಮಲಃ | ಜುಗುಪ್ಸಾಶ್ಚಿಲತಾದಿರೋಷರಹಿತಃ | ಶ್ಲಾಘ್ಯೋ ವರ್ಣನೀಯೋ ಯೋಽರ್ಥಃ |
 ಅಭಿಧೇಯಃ | ತಂ ಸಂದಾಯಿನಿ ಶತ್ಪ್ರಕಾರಕರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | - ವ್ಯಾ.

೫. ಸಂಜಾತಃ ಅಭವತ್ | ಕೃಷ್ಣಪರಾಕ್ರಮೇ ಭುವಿ ಉತ್ತರೀತ್ಯಾ ಉದ್ವಂಭತೇ ಸತಿ ದೇವಾಣಾಂ ಪ್ರಥಮಾ
 ಸಂತೋಷಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ವಾತೇತಿ ಭಾವಃ | - ವ್ಯಾ.

೬. ರುಗ್ಮಿಣೀಶಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ | ವಿಜಯೀ ಪರಾಕ್ರಮೇ | ಭುವಿ ಭೂಮೌ ಸಂಜಾತೇ ಸತಿ | ಉದ್ವಂಭತೇ ಸತಿ | - ವ್ಯಾ.
 ರುಗ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯಯೋರೇ ಕಾವ್ಯೇ ಅಧಿಕರಣೇ - ವ್ಯಾ.

೭. ಸಂತೋ ವಾದಿರಾಜಾಃ ವಾದಿರಾಜಾಃ | ಶುಕಾದಯಃ | ತೈರುದಿತೇ ಅಭಿವರ್ಣತೇ | ಸರ್ಗ
 ಕಾಮಾದಿರೋಷರಹಿಣಃ | ಸಪ್ತರುಷ ಇತಿ ಯಾಮತ್ | ವಿಪ್ಲವಪ್ರತ್ಯಾತ್ ಉತ್ತಮ ಇತಿ ವಾ ಸ ಚಾಸೌ
 ವಾದಿರಾಜಾಬ್ಯೋ ಯತಿಶ್ಚ ತೇನೋದಿತೇ | - ವ್ಯಾ.

೮. ಸ್ತುತಿಃ 'ಸರ್ಗಃ ಸ್ತುತಾವನಿರ್ಮೋಕ್ಷ ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಾಯ ಸ್ತುತಿವತ್' ಇತ್ಯಮರಃ |..... ಸ್ತುತಿಃ ಉಪಸರ್ಗಃ ಪರಿಚ್ಛೇದಃ |
 - ವ್ಯಾ.

೯. ಮುದಾಂ ಸಂತೋಷಾಣಾಂ | ನಿಗದಮೋಚನಕವಾಚೋದ್ವಾಜನದೀಮಾರ್ಗದಾಗಾದಿ ಒಪಪರಾಕ್ರಮ-
 ದರ್ಶನೇನ ಒಪುಶಃ ಸಂತೋಷಾತ್ ಒಪುಪಾಜನಮ್ | - ವ್ಯಾ.

೧೦. ಏಕೇನೈವ ಶ್ಲೋಕೇನ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹಸ್ಯ ಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ಚೋಕ್ತತ್ವಾ ದತಿಕೌಶಲಮಿದಮ್ | - ವ್ಯಾ.

ರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯವೆಂಬ ದೇವತಾಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿತವಾದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

೩. ೧. ಇದು ಪ್ರತಿಸರ್ಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥದ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾದ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ.

೨. ರುಗ್ಮೀಣೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಜಯವು ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವಂತಹುದು; ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುವವರಿಗೆ ಅಚ್ಚರಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹ ಪರಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ತುತೃವಾದ ಧರ್ಮಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಹ ನೀಡುವಂತಹುದು; ವಾದಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶುಕಮುನಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದವರು ವರ್ಣಿಸುವಂತಹ ರುಗ್ಮೀಣೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮವು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ದೇವತಾವೃಂದವು ಸಹ ಪೂಜಿಸುವಂತಹುದು; ಹೀಗೆ ಇದು ಬಗೆಬಗೆಯ ನಲಿವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿರಿಮೆಯ ಪರವಾದ ಅರ್ಥ.

೩. ಈ ರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯ ಕಾವ್ಯವು ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಚಮತ್ಕಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ರೋಮಾಂಚನ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹುದು; ಆದರದಿಂದ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವಂತಹುದು; ಸಜ್ಜನರಾದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೋಷಿತರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಎಂಬ ಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ ಎಂಬುದು ಕೃತಿಯ ಪರವಾದ ಅರ್ಥ.

೪. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವರ್ಣನೆಗಳು ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಣೀಶನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಪರವಾಗಿಯೂ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯ ಕಾವ್ಯದ ಪರವಾಗಿಯೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವವು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೫. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಇತರ ಸಕಲ ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಯಥಾ-ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

★★★★★

|| ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀಣೀಶವಿಜಯ ಕೃತಿಯ ಅನುವಾದವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಯಿತು ||

|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಸಮರ್ಪಿತಂ ಮಯಾ ಭವೇತ್ ಸುಮಧ್ಯಸ್ತವಾಗಣಿನಾ |

ರಮಾರಮೇಶಪಾದಯೋಃ ಪ್ರಭಂಜನಾಭಿಧಾಯುಜಾ ||

★★★★★

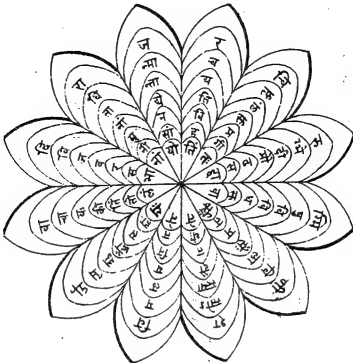
ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೧

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯದ ಪದ್ಮಬಂಧಶ್ಲೋಕ (೧೭/೭೦)

ವಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಂ ದಿವಿಜವರಸಭಾಽಽರಾಧಿತಾನಾಂ ಮುನೀನಾಂ
ಜನ್ಮಾಂತಾದ್ಯೇನಸಾಂ ಯೋ ರಚಯತಿ ವಿಹತಿಂ ಚಿತ್ತಲಂ ಸುಪ್ರಗೀತಃ |

ರುಗ್ಮೀದೀ ಪ್ರೌಢಸದ್ಭಾಷು ವಿವಿಧಸುವಾಣೀವಿಲಾಸೈಃ ಪ್ರತರ್ಕ್ಕಃ

ಶಸ್ತೋಽಸ್ಮಾದೌ ತಥಾಽಂತೇ ವಿಮಲಯತಿತರ್ಜಲಪ್ತುದೌ ಸಹಾಯಃ ||೭೦||

ಕೃಪೆ: ಶ್ರೀರಾಮತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶನ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಳಗಾವಿ

ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೨

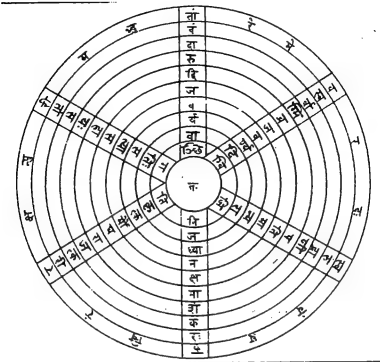
ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಯದ ಚಕ್ರಬಂಧಶ್ಲೋಕ (೧೯/೩೬)

ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯವಾಂಛಿತನಿಜಧ್ಯಾನಕ್ಷಮಾಶಂಕರಃ

ಸ್ವರ್ವಾಗ್ವಿವ್ರಜವರ್ಣ್ಯಾದಿಗ್ವಿಶತಿಕೃತ್ಯಮೌಘಾರಾಜತ್ಯರೀ |

ರುದ್ರಾಗ್ನೀಪತಿಮಾನ್ಯರಾಜಿತಗತಿಃ ಸತ್ಯಾಸಹಾಯಃ ಸತಾಂ

ತಾಂ ರೇಮೇ ವರದಃ ಸ್ವಬಂಧುರುಚಿರಾಂ ರಕ್ಷನ್ ಪುರೀಮದ್ಭುತಾಮ್ ||೩೬||

ಕೃಪೆ: ಶ್ರೀರಾಮತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶನ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಳಗಾವಿ

ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೨

ಶ್ರೀರುಕ್ಮಿಣೀಶವಿಜಯದಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ತಿಗಳು

ಸರ್ಗ-೧

೦೧. ಅಕೌಶಲೇನ ಗ್ರಥಿತೇತಿ ಜಾತಿಪ್ರಸೂನಮಾಲಾಂ ಕಿಮು ಸಂತ್ಯಜಂತಿ || ೧ ||
 ೦೨. ವಿದಗ್ಧೈಃ ಕಿಮುಪೇಕ್ಷಣೀಯಾ ಪಯೋಬ್ಧಿಜಾ ಚಂಚಲತಾಪ್ನಾ ದೋಷಾತ್ || ೧೦ ||
 ೦೩. ಲೋಕೇ ಪತಿನಿಂದಕೇಣ್ಯಂ ಪತಿವ್ರತಾನಾಮತಪರಃ ಕ್ಷ ಭಾರಃ || ೧೨ ||
 ೦೪. ಸಂಪ್ರೇಷಯಂತಿ ಸ್ಮ ನರೈರ್ನರೇಂದ್ರಾಃ ಶಯ್ಯಾಂ ಸ್ವಕೀಯಾಂ ಪುರತಃ ಪ್ರಯಾಣೇ | ೨೬ |
 ೦೫. ಶಿಶುಂ ವಶೀಕರ್ತುಮಥೋ ನ ಭಾರಃ || ೪೧ ||
 ೦೬. ತುಷ್ಛಿಭೂಮಿ ಕಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾದದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಸ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೇನ || ೪೪ ||
 ೦೭. ಯದೀಯರೂಪಂ ಪ್ರಕಟೀಕರೋತಿ ಪಿತಾ ಸ ತಸ್ಯೇತಿ ಹಿ ವೇದವಾದಃ || ೪೮ ||
 ೦೮. ಕರಸ್ಥದೇವಸ್ಯ ಕುತೋಽಂತರಾಯಃ || ೫೯ ||

ಸರ್ಗ-೨

೦೧. ಬಿಭೇತಿ ಸರ್ವಃ ಪರುಷಾನ್ಮ ಶಾಂತಾನ್ || ೨೨ ||
 ೦೨. ವಿಷ್ಣುಪದಾನುಷಕ್ತಕರಃ ಕಥಂ ನೋರ್ಧ್ವಮುಪೈತಿ ಲೋಕಃ || ೨೩ ||
 ೦೩. ಶ್ರೇಯೋಽನುಜ್ಯಾಪಿ ನ ವೈ ಸಹಂತೇ || ೨೪ ||
 ೦೪. ಕ್ಷೂರೋಽಪಿ ಮರ್ತ್ಯಃ ಸ್ವಕಲತ್ರಸಾಂದ್ರಸಂಬಂಧಭಾಜಾಂ ನ ಹಿ ತಾಪದಾಯೀ || ೨೫ ||
 ೦೫. ಪ್ರಿಯೇಷು ನೂತ್ನೇಷು ಹಿ ಕಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿಃ || ೨೯ ||
 ೦೬. ಕೃತ್ಯಾ ಮಹತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಸ್ವಕೀಯಮೃತ್ಯುತ್ಪಮಪೈಷತ ಪೃಥ್ವ್ಯಾಮ್ || ೩೮ ||
 ೦೭. ಕಿಂ ಚೇಷ್ಟಯಾ ತುಷ್ಯತಿ ಕಾಮಧೇನುಃ || ೪೫ ||
 ೦೮. ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಯನ್ನ ಹಿ ಬಂಧಮೋಜ್ಜಃ || ೪೮ ||
 ೦೯. ಅವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಯತನೈರ್ನ ಮೋಕ್ಷಃ ಪತಂತ್ಯಧಸ್ತಾಮಸವೃತ್ತಯಸ್ತೇ || ೫೦ ||
 ೧೦. ನಿಂದಾಂ ಮುಕುಂದಸ್ಯ ಸತ್ಯನ್ನಿರಮ್ಯ ಮಂದಃ ಪತೇತ್ ಕಿಂ ಪುರಚ್ಯುತಂ ತಮ್ || ೫೧ ||
 ೧೧. ವಿನಾಶಕಾಲೆ ಹಿ ವಿರುದ್ಧಬುದ್ಧಿಃ || ೬೭ ||

ಸರ್ಗ-೩

೦೧. ಅಯೋಗ್ಯಕಾಮಸ್ಯ ಕಥಂ ನ ಪಾತಃ || ೫ ||
 ೦೨. ವಾತಸ್ಯ ಜವೋಽಧಿಕೋಽಪಿ ಕಥಂ ನು ವಿಶ್ವಂಭರಮುದ್ವಿಘಟಿ || ೬ ||

೦೩. ಶಪ್ತೇಷು ಏಹೂದಿತೇಷು ಪ್ರಿಯೇರಿತಃ ಪ್ರೀತಿಕರೋ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೨೦ ||
 ೦೪. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಯನಾಂತಃಪಾಜಾಮಸಹ್ಯದೋಷೋಽಪಿ ಭವೇದ್ಗುಣಾಯ || ೩೭ ||
 ೦೫. ಕಸ್ತುತಿ ಸಿದ್ಧವಿದ್ಯಾಮ್ || ೩೯ ||

ಸರ್ಗ-೪

೦೧. ಭಕ್ತೈಕವಶ್ಯಃ ಪ್ರಭುಃ || ೧ ||
 ೦೨. ಕ್ಷಿಣೋತಿ ನೂನಂ ಧನಲೋಭಭಾಜಾಂ ಧನಲಸ್ಯನರ್ಹತ್ವಾದಿಶ್ಯ ದೇವಃ || ೪ ||
 ೦೩. ನ ಹಿ ರೋಷರುದ್ಧಂ ಮನೋ ಮಿನೋತ್ಯವ್ಯಮರಾನುಭಾವಮ್ || ೭ ||
 ೦೪. ಹರೌ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಕಿಮಿಹಾಸ್ತಸಾಧ್ಯಮ್ || ೨೪ ||
 ೦೫. ಗೃಹೀತಮಾಯಸ್ಯ ಚ ತಸ್ಯ ಪಾತಃ || ೨೯ ||
 ೦೬. ಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪಕ್ಷಃ ಕಥಂ ನ ಪಾತ್ರೈಕಫಲಸ್ತಿಲೋಕ್ಯಾಮ್ || ೩೦ ||
 ೦೭. ನ ಹಿ ಸ ವೇತ್ತಿ ಬಲಂ ಶ್ರವಣೋಜ್ಜಿತಃ ಪರಮಯಾ ರಮಯಾ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಸ್ತುತಮ್ | ೫೯ |
 ೦೮. ನರ್ನರ್ತಿ ಸುಹೃದಾಗಮನೇ ನ ಕಃ || ೬೨ ||
 ೦೯. ನಿರಾಗಸಂ ಕಂ ವರಯೇನ್ನ ಶೌರಿಃ || ೬೫ ||
 ೧೦. ನಿಜೇಷು ಶಿಕ್ಷಾಽಪಿ ಹಿ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ ಪರಂ ಪರಾನುಗ್ರಹಹೇತುರೇವ || ೬೬ ||
 ೧೧. ತಥಾಹಿ ನಾರೀಮೃದುಭಾಷಣೇನ ನ ಕಸ್ಯ ಚಿತ್ತಂ ಮೃದುತಾಮುಚ್ಯತಿ || ೬೯ ||
 ೧೨. ನ ಕಸ್ಯ ಯೋಷಿತ್ಸು ಹಿ ಪಕ್ಷಪಾತಃ || ೭೦ ||
 ೧೩. ಕ್ರೋಧೋಽಪಿ ದೇವಸ್ಯ ವರೇಣ ತುಲ್ಯಃ || ೭೧ ||

ಸರ್ಗ-೫

೦೧. ಸ್ವನಾಸಿಕಾಚ್ಛೇದಮಪೀಹ ಸೋಡ್ವಾ ಖಲೋ ನಿರುಂಧೇ ಖಲು ಸಂಪ್ರಯಾಣಮ್ || ೮ ||
 ೦೨. ಕೃಷ್ಣವಿಪಕ್ಷಮೃತ್ತೀ ಕಿಮು ಸೌಖ್ಯದಾತ್ರೀ || ೧೦ ||
 ೦೩. ಖಲಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಖಲು ಗೂಢವೃತ್ತಿಃ || ೧೨ ||
 ೦೪. ಪ್ರಭೋಃ ಕ್ರಿಯೈಕಾಽಪ್ಯುರುಕಾರ್ಯಸಾಧಿಕಾ || ೧೪ ||
 ೦೫. ಫಲಾರ್ಥಿನಾಂ ಕಿಂ ನ ವಿಷಹ್ಯಮಸ್ತಿ || ೧೬ ||
 ೦೬. ದುಷ್ಪಸ್ಯ ವಿನಾಶತೋಽನ್ಯರ್ತ ಸತಾಂ ಮನಸ್ವಪ್ತಿಕರಂ ಕಿಮಸ್ತಿ || ೨೨ ||
 ೦೭. ವಿನಾಶಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಹಿ ಕಿಂ ನ ಕಾರ್ಯಮ್ || ೨೯ ||
 ೦೮. ಮತ್ಕೋಪಕಾರನಿರತಸ್ಯ ನ ಕಃ ಸಹಾಯಃ || ೩೧ ||

೦೯. ಕಾಮಂ ಪರೋಪಕೃತಿಲಗ್ನಮನೋರಥಾನಾಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರತ್ವಮುಪಯಂತಿ ಹಿ ಶತ್ರುವೋಽಪಿ
೧೦. ಸರ್ವಂಸಹಾಜೀವನಜರ್ತುರಸ್ಯ ದುರ್ವಾರತೇಜೋಽಪಿ ಕಿಮೇತಿ ವೃದ್ಧಿಮ್ || ೩೫ ||
೧೧. ಯುಕ್ತಂ ಹಿ ತ್ವಮುರರಿಪೋರನುಗಾ ವಿರಾಗಾ ಯತ್ನಂ ಕದಾಚಿದಪಿ ನ ಸ್ವಕೃತೇ ಪ್ರಕುರ್ಯುಃ
೧೨. ಪುಂಸ್ತ್ವೇನ ಕಿಂ ಪೂರುಷಮೌಲಿಭಾಜಾಮ್ || ೫೩ ||
೧೩. ನಿಗಮೈಕವೇದ್ಯೇ ಕಿಮಕ್ಷಿಬಾಹುಲ್ಯಮುಪೈತಿ ಕೃತ್ಯಮ್ || ೫೬ ||
೧೪. ಜಿಹೀರ್ಷುಃ ಸ್ವಾಸಮಶತ್ರುಶೌರ್ಯಂ ತದಾದ್ಯವೈರ್ಯುದ್ಧರಣಂ ಹಿ ಕಾರ್ಯಮ್

ಸರ್ಗ-೬

೦೧. ವಿಪತ್ಸು ಕಃ ಸ್ವೀಯಮುಪೇಕ್ಷತೇಽಗ್ರ್ಯಃ || ೬೮ ||
೦೨. ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಕ್ಷಕಸ್ಯ ಕ್ವ ಕೃಷ್ಣದೋರ್ದಂಡದೃಶ್ಯ ಕಂಪಃ || ೧೦ ||
೦೩. ಶಿಶೋಃ ಕರೇ ಹಸ್ತಿಸಹಸ್ರಮಸ್ತಿ || ೧೩ ||
೦೪. ಕಿಂ ಸುಕರಂ ನಿತ್ಯಂ ಕ್ಷಮಧಾರಿಣಃ || ೧೬ ||
೦೫. ವಿಧೇರ್ನಿದೇಶೋ ಮಹತಾಽಪ್ಯಲಂಘ್ಯ || ೨೮ ||
೦೬. ನಪ್ಯಾಃ ಪ್ರಿಯಾಃ ಖಿಲು ಸಮೃದ್ಧಿಯುಜೋಽಪಿ ವಶ್ಮಮ್ || ೩೧ ||
೦೭. ಆಶಾ ಹಿ ನೂತ್ನವಿಷಯಾ ಗಣಯಂತಿ ನೈನಃ || ೩೫ ||
೦೮. ಸದ್ವಂಶಜಾತಲಲನಾಸು ನ ಕಸ್ಯ ಪಕ್ಷಃ || ೪೮ ||
೦೯. ಮಧುರನಿನದಭಾಜಾಂ ಕಿಂ ಸಾದ್ಯಂ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೪೯ ||

ಸರ್ಗ-೭

೦೧. ಹರಿತರಣವಿದೂರಾಃ ಕೋ ನು ಸಂಭಾಷಯೇನ್ನಃ | ಸುಕೃತಮಪಿ ತದಾಜ್ಞಾರೂಪ-
ಮಾಪಾದಯೇತ್ ಕಿಮ್ || ೪ ||
೦೨. ಸ್ನಿಗ್ಧೇ ಭರ್ತರಿ ಕಾಮಿನೀಜನರುಚಿಸ್ತತ್ಕ್ಷಮವ ಹ್ಯಲಮ್ || ೩೫ ||
೦೩. ಪರಪುಷ್ಯಸ ವಿಪ್ರಪ್ಪಂ ಪೋಷ್ಣುರ್ವೈಃ ವಿಪ್ರಲಂಭಕಃ || ೪೦ ||

ಸರ್ಗ-೮

೦೧. ನ ಹಿ ರಜ್ಜುಹೇಃ ಕ್ಷತಿರಭೂತಿರಭೂತ್ || ೩೧ ||
೦೨. ಕಿಂ ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ ಮುನಿಮಾರ್ಗಜುಷಾಂ ಹಿ ಲೋಕೇ || ೩೨ ||
೦೩. ನ ಹಿ ಕಥಾ ವ್ಯರ್ಥಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ || ೪೬ ||

೦೪. ಕೋ ನಾಮ ನೋ ನೃತ್ಯತಿ ಸಿದ್ಧತ್ಯಃ || ೫೨ ||

೦೫. ಗುರುಕಾರ್ಯಲಾಭೇ ಲಘ್ವರ್ಥಸಾಧನಕೃತಿನಹಿ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾ || ೫೩ ||

ಸರ್ಗ-೧೦

೦೧. ಅಪಿ ಶಿರಸಿ ಧೃತೋ ಯುತಿಸ್ವೀಯ ವಿವಾಂತಕಾಲೇ | ಕರವಶಮುಪಯಾತಃ ಶತ್ರುತಾಮೇತಿ
ಶತ್ರೋಃ || ೮ ||

೦೨. ಅರಿಷ್ಠಮುಷ್ಠಿನಹಿ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಾ || ೯ ||

೦೩. ಕರೋದಯಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪರಸ್ಯ ಜಾತಾನಸೂನಸೂಯಾಭರತಾಸ್ವಜಂತಿ || ೧೫ ||

೦೪. ದಾಸ್ಯೈಕವಶ್ಯಃ ಪ್ರಭುಃ || ೪೯ ||

೦೫. ಮುಕ್ತೋಽಪಿ ನೈವೋಜ್ವತಿ ಕೃಷ್ಣಸೇವಾಮ್ || ೭೧ ||

೦೬. ಶ್ರೇಯೋ ವಿನಾ ಪುಣ್ಯಮುಪಾರ್ಜಯೇತ್ ಕಃ || ೭೬ ||

೦೭. ಯಚ್ಛತ್ರುರ್ನಹಿ ಶತ್ರುರುಚ್ಛನ್ನಿಲಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯಶತ್ರುರ್ಭವೇತ್ || ೭೮ ||

ಸರ್ಗ-೧೧

೦೧. ಚತುರಪುರುಷಕಾಂಕ್ಷಾ ವಕ್ರಯೋಷಿತ್ಸು ನೂನಮ್ || ೫ ||

೦೨. ಚುಬುಕಗತಕರಾಣಾಮಂಚತಾಂ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ವಕ್ತ್ರಾ || ೮ ||

೦೩. ಅನುಕೂಲಯತುಂ ಬಾಲಾಂ ಕರ ವಿವ ಹಿ ಕಾರಣಮ್ || ೯ ||

೦೪. ಕೃಷ್ಣಃ ಕಥಂ ಜಡತಮಸ್ಯ ಬಲಿಂ ಸಹೇತ || ೧೧ ||

೦೫. ವಕ್ರಹೃದೋ ಹಿ ಪುಂಃ ಕೋ ವಾ ಗುಣಃ ಕೋವಿದಮಾನಯೋಗ್ಯಃ || ೧೨ ||

೦೬. ಕಿಮಿಹ ಕರುಣಾ ಶುಷ್ಕಹೃದಯೇ || ೧೩ ||

೦೭. ದ್ವೈಧೀಭಾಮಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ವಿರಚಯತಿ ಬತ ಸ್ವೀಯ ವಿವ ಸ್ವಶತ್ರುಃ || ೧೪ ||

೦೮. ವನೇ ನಿವಾಸಃ ಕಿಂ ದೂಷಣಂ ವಿಮತಕೇಸರಿಸಮ್ಮಿತಾನಾಂ ಕಿಂ ಭೂಷಣಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ
ನಗರೇ ನಿವಾಸಃ || ೩೨ ||

೦೯. ಗಜಫಲಮತಿಯತಾಭೃತ್ಸವಿದ್ಯಾಽನವಸ್ಥಾ ಫಲತಿ ಸಹಜತೇಜೋಬುದ್ಧಿಭಾಜಾಂ ಕಿಮಗ್ರೇ

೧೦. ದುಷ್ಟೈರಾಚರಿತಾಂ ಕಿಮತ್ರ ಮತಿಮಾನ್ ಮೃತ್ಯುಪದಾಂ ವಿಶ್ವಸೇತ್ || ೪೩ ||

೧೧. ಮೃದುಸರಸಕವೇಃ ಪುರಃ ಕಿಮೀಡ್ಯಾ ಕಲಿನಪದಪ್ರಿಯಕಾವ್ಯಕಾರತೀಲಾ || ೪೪ ||

ಪರ್ಗ-೧೨

೦೧. ಲಭ್ಯಾ ವಿಮುಕ್ತಿಃ ಪುರೀ || ೩ ||

೦೨. ಸ್ವಕುಕ್ಷಿಪೂರ್ತೌ ನ ರತಿಹಿ ಕಸ್ಯ ನಿಜಾನುಭಾವಸ್ಮರಣೋತ್ಸವೇ ಚ || ೨೭ ||

೦೩. ಪ್ರಾಯೇಣ ಧನವಾನೇವ ಜಾಯತೇ ಕ್ಲೇಶವಾನಪಿ || ೫೩ ||

೦೪. ಕಾಲೇ ಕಾಲೇ ಧನಂ ನೂನಮರ್ಥಭ್ಯೋ ವಿತರೇದ್ವಿಯಃ |

ಮುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವದುಃಖೇಭ್ಯಃ ಕಂಟಕೇಭ್ಯ ಇವ ದ್ರುಮಃ || ೫೪ ||

೦೫. ವಿತ್ಯೈಃ ಕೀರ್ತಿ ರಠೈಃ ಶೌರ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಯಃ ಸಮಾರ್ಜಯೇತ್ |

ಸ ವಿವ ಧನವಾನ್ ಸಮ್ರಾಡನ್ಯಂ ಮನ್ಯೇ ಹ್ಯಕಿಂಚನಮ್ || ೫೫ ||

೦೬. ಅರ್ಥಿಭ್ಯೋಽರ್ಥಮನಾದಿತ್ಯ ಯಸ್ತನ್ನಿಕ್ಷಿಪತಿ ಕ್ಷಿತೌ |

ಮೃತ್ನಾಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಮಾದಾಯ ವಿತ್ತಂ ಭೂಮ್ಯೈ ಪ್ರದತ್ತವಾನ್ || ೫೬ ||

೦೭. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರತಂ ಭೂಪಂ ನೈವ ತ್ಯಕ್ತ್ವತಿ ತತ್ತಿಯಾ |

ತದ್ವೇಷಿಣಿ ನ ಸಾ ಸ್ಥಾತುಮುತ್ಸಹೇತ ಪತಿವ್ರತಾ || ೫೮ ||

೦೮. ಧರ್ಮದ್ವಿತೀಯಂ ನೈವತೀಂ ಧರ್ಮೋಽನ್ಯೋ ನೈವ ಪೀಡಯೇತ್ || ೫೯ ||

೦೯. ವಿಷ್ಣೋರರ್ಥಕಸಂಕಾಶಾನ್ ವೃಷ್ಣವಾನ್ ಯಸ್ತು ನಿಂದತಿ |

ತತ್ಪಾಪಿ ನ ಸ್ಥಿರಾ ಶ್ರೀಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪುತ್ರದ್ವೇಷಿಣಿ ಮಾತೃಪತ್ || ೬೦ ||

೧೦. ದೋಷಿಣಾಂ ಗುಣಲುಚ್ಛಾ ಶ್ರೀರ್ನಾಶ್ರಯೇದಿತಿ ಮೇ ಮತಿಃ || ೬೧ ||

೧೧. ಕಠೋರಗಿರಮುತ್ಸೃಜ್ಯವೃಣೋತ್ಕಪರಮಿಂದಿರಾ || ೬೨ ||

೧೨. ಸನ್ಮಂತ್ರಶೀರ್ಣೋ ದುರ್ಮಂತ್ರಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತಾರಂ ಕ್ಷಿಣೋತಿ ಹಿ || ೬೩ ||

೧೩. ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪೀಡನಂ ಕೃತ್ವಾ ಯೋ ಲುಚ್ಯೋ ಧನಮಾರ್ಜಯೇತ್ |

ವಿಕ್ರಿಯ ಸ್ವಸುತಾನೇವ ಸ ವೈ ಸಂಚುನುತೇ ವಸು || ೬೫ ||

೧೪. ಪ್ರಜಾಪರಂಪರಾಮೇತಿ ಪ್ರಜಾರಂಜನಕೃನ್ಮಪಃ |

ಪೀಡಿತಾ ಸಾ ಸನಾಮ್ನೀಂ ತಾಂ ನೋತ್ಪಾದಯತಿ ತತ್ಕುಲೇ || ೬೬ ||

೧೫. ಅಪೂಜಿತೋಽತಿಥಿಃ ಸ್ವೀಯಮತಿಥಿತ್ವಮವಾರ್ಥಕಮ್ |

ಸಮರ್ಪಯತಿ ತತ್ತಿಥ್ಯಾಮಪೂಜ್ಯತ್ವಮಿವಾರ್ಪಯನ್ || ೬೭ ||

೧೬. ವಿಷಯೇಽಪಭುಕ್ತೇಷು ತೃತೀಯಾಂಶೋಽಸ್ಯ ಜೀರ್ಯತೇ |

ಶಿಷ್ಣು ತು ವಿಷಸಾರೂಪ್ಯಾತ್ ಕಷ್ಟಾಯ ಪರಿಕಲ್ಪತೇ || ೬೮ ||

ಸರ್ಗ-೧೩

೦೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಪದ್ಯಭಕ್ತಾಸ್ತದನ್ಯದರ್ಚಂತಿ ತದೀಯಬುದ್ಧಾ || ೧೪ ||

ಸರ್ಗ-೧೪

೦೧. ಆಸತಾಂ ಪುಣ್ಯಸರಿದವ್ಯನಿಷ್ಪತ್ಯ ಹಿ ಕಾರಣಮ್ || ೨೫ ||

೦೨. ದುರಾತ್ಮನಾಂ ವಕ್ತ್ರನಿರಿಕ್ಷಣಂ ಸ್ವೈರ್ಜನೈರ್ನ ಕಾರ್ಯಂ ತ್ವಿತಿ ಶಯತಿ ಸ್ಮ || ೩೩ ||

೦೩. ಅಸಲ್ಲಾಪಮಸದ್ವರ್ಗೈಃ ಸತಾಂ ಸಂಶಿಕ್ಷಯನ್ನಿವ || ೩೪ ||

ಸರ್ಗ-೧೬

೦೧. ಧನಸ್ಯ ಲಾಭಾದಧಿಕೋ ಹಿ ಲೋಭಃ || ೫೨ ||

೦೨. ನಾರ್ಯಾ ಸಹ ಸಂಗತಾನಾಂ ಕುತೋ ವಿವೇಕಣ ಕುತ ವಿವ ವೇಲಾ || ೫೩ ||

೦೩. ಏಕಸ್ಯಾಮಭರತಿಮಿಚ್ಛತೋಃ ಕ್ವ ಮೃತ್ರಿ || ೫೫ ||

೦೪. ಇಂದುದೃಷ್ಟ್ವಾ ನ ಕಸ್ಯ ಕಾಮಃ ಸರಸಸ್ಯ ಹಿ ಸ್ಯಾತ್ || ೫೯ ||

೦೫. ಕಲತ್ರವಸ್ತ್ರಕೃತಾಲಯಂ ಕಃ ಖಲು ಜೇತುಕಾಮಃ || ೫೮ ||

ಸರ್ಗ-೧೭

೦೧. ಯಮಭಯಮಭಯಾಪ್ತ್ಯ ಸ್ವಸ್ಥವೃತ್ತಿರ್ನ ವೇತ್ತಿ || ೬೩ ||

೦೨. ಸದ್ವಿಶಭವಾ ಗುಣಾಡ್ಯಾ ನತಾಃ ಸಮರ್ಥಾ ಅಪಿ ಸರ್ವಸಂಧೌ || ೪೦ ||

ಸರ್ಗ-೧೮

೦೧. ಪುಲಕಿತಕರಚಾರುಪ್ರೇಮದಾಮ್ನಾ ನಿಬದ್ಧಂ ಪ್ರಭುರಪಿ ವಶಮೇತಿ ಪ್ರೇಮಭಾರ್ಯೆರುದಾರ್ಯಃ
|| ೧೯ ||

ಪರಿಶಿಷ್ಟ-೪

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀನೇಶವಿಜಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - ಆದ್ಯಂತ ಶ್ಲೋಕಗಳು

ಶ್ರೀನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಪರಚಿತಾ ಟೀಕಾ - ಗುರುಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಪ್ರಥಮಸರ್ಗ:

ದಶನಮುಖದೈಗೋಷ್ಠಂ ಯಸ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯವಲ್ಲೀ
ಕುಸುಮವದಭಿರಾಮಂ ಪಂಚಬಾಣಾನ್ ನಿಧಾಯ |

ಧನುರಪಿ ರತಿಜಾನಿಘ್ನೋಲತಾಂ ಬಲ್ಲವೀನಾಂ
ನಿವಹಮಜಯದಸ್ಮಾನ್ ಪಾತ್ವಸೌ ರುಗ್ಮೀನೇಶಃ

|| ೧ ||

ವೈರೋಚನಿಂ ವಿಗತಮಾನಮಥಾಂಡಘಂ
ಕೃತ್ವಾ ಸುಧಾನಿಧಿಲಲಾಮಜಟಾಜ್ವಲೌಘಮ್ |

ಯೋಽಜೀಜನಚ್ಛಿವಿರಿಂಚರಮಾದರಾಚ್ಯಃ
ಪಾದಃ ಸದಾ ಮುದಮಸೌ ಪ್ರದದಾತು ವಿಷ್ಣೋಃ

|| ೨ ||

ವ್ಯಾಸತಾಪಸಪಾದಾಬ್ಜಂ ದೋಷಾವಸ್ಥಾವಿವರ್ಜಿತಮ್ |

ದಾಸಾಲಿಸೇವ್ಯಂ ಮತ್ಸ್ವಾಂತಕಾಸಾರೇ ವರ್ತತಾಂ ಸದಾ

|| ೩ ||

ಗಂಭೀರಚಿಜ್ಜಲೋಪೇತಂ ದುಷ್ಯತಕ್ಷಾಲನಕ್ಷಮಮ್ |

ಆನಂದತೀರ್ಥಮನಿಶಂ ಭಜೇಽಹಂ ಬುದ್ಧಿಭುದ್ಧಯೇ

|| ೪ ||

ತಪೋವಿದ್ಯಾವಿರಕ್ತಾದಿಸದ್ಗುಣೌಘಾಕರಾನಹಮ್ |

ವಾದಿರಾಜಗುರೂನ್ ವಂದೇ ಹಯಗ್ರೀವದಯಾಶ್ರಯಾನ್

|| ೫ ||

^೧ ಚಿತ್ರಾಲಂಕಾರರಮ್ಯಾ ಮೃದುಪದವಿಲಸಂತ್ಯರ್ಥಗಂಭೀರಭಾವಾ

ಲೋಕಾಶ್ಚರ್ಯಪ್ರಬಂಧಾ ನವರಸಭರಿತಾ ಸತ್ಯಸಂಸ್ಥಾನಯುಕ್ತಾ |

ಕಾವ್ಯಶ್ರೀರಾವಿರಾಸೀತ್ ಸದಮಲಹೃದಯಾ ಶ್ರೀಪತೇರ್ವಾಸಯೋಗ್ಯಾ

ಸಾಽವ್ಯಾಚ್ಛ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಮೃತಮಯಜಲಧೇರ್ಯುಕ್ತರತ್ನಾಕರಾನ್ಃ

|| ೬ ||

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಯೋಗೀಂದ್ರರಚಿತಂ ರಸವತ್ತರಮ್ |

ಗಂಭೀರಮರ್ಥತಃ ಕಾವ್ಯಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವೇಽಹಂ ಯಥಾಮತಿ

|| ೭ ||

೧. ವಿಧಾಯ (ಪಾ.)

೨. ಹಯಗ್ರೀವದಾಶ್ರಯಾನ್ (ಪಾ.)

೩. ಚಿತ್ರಾಲಂಕಾರರಮ್ಯಾ ಮೃದುಪದವಿಲಸಂತ್ಯರ್ಥಗಂಭೀರಭಾವಾ

ಸತ್ಯಸಂಸ್ಥಾನಯುಕ್ತಾ |

ಕಾವ್ಯಶ್ರೀರಾವಿರಾಸೀತ್ ಸದಮಲಹೃದಯಾ ಶ್ರೀಪತೇರ್ವಾಶ್ರಯಾನ್ಃ

ಸೋಽವ್ಯಾಚ್ಛ್ರೀವಾದಿರಾಜಾಮೃತಮಯಜಲಧೇರ್ಯುಕ್ತರತ್ನಾಕರೋ ನಃ ||

- ಇತಿ ಪಾರಾವತರಮ್

ವಾದಿರಾಜೋಕ್ತಿಚಾತುರ್ಯಮಶಕ್ಯಂ ಜ್ಞಾತುಮಂಜಸಾ ।

ತಥಾಽಪಿ ವಕ್ಷ್ಯೇ ತಚ್ಚಕ್ಷಾಮನುಸೃತ್ಯವ ಲೇಶತಃ

॥ ೮ ॥

ದ್ವಿತೀಯಸರ್ಗಃ

ವಂದೇ ನಂದಾತ್ಮಜಂ ದೇವವೃಂದೈರ್ವಂದ್ಯಪದಾಂಬುಜಮ್ ॥

ಯದ್ಬಾಲಲೀಲಾಸ್ವರ್ಗಂಗಾ ಪುನಾತಿ ಭುವನತ್ರಯಮ್

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ತೃತೀಯಸರ್ಗಃ

ವಂದೇ ವ್ರಜವಧೂವೇಶನವನೀತಹರಂ ಹರಿಮ್ ।

ಕುಂದದ್ವಿತೋಲ್ಲಸನ್ಮಂಜುಮಂದಹಾಸಮುಖಾಂಬುಜಮ್

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಚತುರ್ಥಸರ್ಗಃ

ಕರುಣಾವರುಣಾವಾಸಂ ತರುಣಾರುಣಸದ್ವೃತ್ತಿಮ್ ।

ಕರುಣಾಕರ್ಪಣೋತ್ಸಾಹತಮಂ ನಾರಾಯಣಂ ನುಮಃ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಆದ್ಯಾದಿಸರ್ಗವ್ಯಾಖ್ಯಾಖ್ಯಾಸೋಪಾನ್ಯಗುರುರರ್ಪಿತೈಃ ।

ಚತುರ್ಥಸರ್ಗಹೇಮಾದ್ರಿಮಾರೋಢುಮಹಮುದ್ಯತಃ

॥ ೨ ॥ (ಆದಿ)

ಪಂಚಮಸರ್ಗಃ

ವಂದ್ಯೇಂದಿರಾಸದಾವಾಸಂ ಶ್ರಯೇ ಕೃಷ್ಣಸರೋರುಹಮ್ ।

ಯಲ್ಲೀಲಾಮಕರಂದೇನ ಸಂತುಷ್ಟಃ ಸಜ್ಜನಾಲಯಃ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಷಷ್ಠಸರ್ಗಃ

ಖರ್ವೀಕೃತಸುಪರ್ವೇಶಗರ್ವಸರ್ವಸ್ವಪಾವಕಃ ॥

ಉರ್ವೀತಾಪಹರಃ ಕೃಷ್ಣವಾರ್ವಾಹಃ ಸ್ಯಾನ್ಮುದೇ ಮಮ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಸಪ್ತಮಸರ್ಗಃ

ರಾಸಕ್ರೀಡಾರಸೋತ್ಕಂಠಮಾನಿನೀಮಾನಸಾಲಯಃ ॥

ಪದ್ಮಾಪದ್ಮಭವಸ್ತುತೈಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಪುಷ್ಪಾತು ಮಾಂ ವಿಭುಃ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ಹಯಗ್ರೀವಕೃಪಾದೃಷ್ಟದೃಷ್ಟೇನ ಕೃತಿನಾ ಮಯಾ ॥

ಗುರೂಪದೇಶಾತಿಶಯಾದ್ವಿಶೇಷೋಽಪ್ಯತ್ರ ಲಿಖ್ಯತೇ

॥ ೨ ॥ (ಆದಿ)

ಅಷ್ಟಮಸರ್ಗಃ

ವ್ಯಾಹಾರೈರ್ದೀನತಾಧಾರೈರುದಾರೈರ್ಮಧುರೈರಪಿ ॥

ಕೃಷ್ಣಂ ಗೋಪೀಭರಾಕೃಷ್ಣಂ ನೌಮಿ ನಾವಂ ಭವಾಂಬುಧೇಃ

॥ ೧ ॥ (ಆದಿ)

ನವಮಸರ್ಗ:

ರಾಸಕ್ರೇಡಾವಿತ್ಯಷ್ಟಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಯಾನಂದಮೂರ್ತಯೇ |

ನಮಃ ಕಾರುಣ್ಯಧಿಷ್ಟಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ ಕೇಶಿಜಿಷ್ಣವೇ || ೧ || (ಆದಿ)

ತುರಂಗತುಂಡಕರುಣಾಮಂಡಿತಃ ಖಂಡಿತೇಷಣಃ |

ಧರಾಸುರಾಗ್ರಣೀರ್ಧದ್ಯಾದ್ಧಾರಾಜಗುರುರ್ಧ್ವರಮ್ || ೨ || (ಆದಿ)

ದಶಮಸರ್ಗ:

ಆಕ್ರಾಂತಗೋಪಿಕಾಚಕ್ರಮಕ್ರೂರಸ್ತುತವಿಕ್ರಮಮ್ |

ವಕ್ರಾಲಕೋಲ್ಲಸದ್ವಕ್ತ್ರಂ ಶಕ್ರನೀಲಚ್ಛಿಂ ನುಮಃ || ೧ || (ಆದಿ)

ಏಕಾದಶಸರ್ಗ:

ಋಷ್ವಿಂ ಚಕಾರ ಯಃ ಪ್ರೇಮ್ನಾ ಕುಬ್ಜಾಮಬಾಲಯಾತ್ರಿಯಃ |

ಮಧುರಾಂ ಕಂಸವಿಧುರಾಂ ತಂ ವಂದೇ ಯದುನಂದನಮ್ || ೧ || (ಆದಿ)

ದ್ವಾದಶಸರ್ಗ:

ಹತ್ವಾ ಪೂತನಿಕಾಂ ವಿಧೂಯ ಶಕಟಂ ಜಿತ್ವಾಽರ್ಜುನೌ ದಾನವಾನ್ |

ಸಪ್ತಾರುಷ್ಯ ವಿನಾಶ್ಯ ಕಾಲಿಯವಿಷಂ ನಿಶ್ಚಿದ್ಯ ಶಿಷ್ಣೇತರಮ್ |

ಭಿತ್ವಾ ಕೇಶಿನಮುನ್ಮದಂ ವಿಷತರುಂ ಚೋದ್ವತ್ಯ ಗೋವರ್ಧನಂ

ಯಃ ಕಂಸಂ ಸಗಜೇಂದ್ರಮಲ್ಲಮವಧೀತ್ ತಸ್ಯೈ ನಮೋ ವಿಷ್ಣವೇ || ೧ || (ಆದಿ)

ಯೋ ವಿದ್ಯಾಧಿಪತಿರ್ವಿದ್ಯಾಮಗಾದ್ವಿಶ್ವಗುರುರ್ಗುರೋಃ |

ಸಂಪೂರ್ಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನಂ ತಂ ಶೌರಿಂ ಸಮುಪಾಸ್ಮಹೇ || ೨ || (ಆದಿ)

ತ್ರಯೋದಶಸರ್ಗ:

ಯದ್ವಾತೋದ್ವಪನಿರ್ಧೂತತಾಪಾ ಗೋಪ್ಯೋ ಮುದಂ ದಧುಃ |

ತಸ್ಯೈ ನಮುಪ್ಪಿದಾನಂದಸಿಂಧವೇ ದೀನಬಂಧವೇ || ೧ || (ಆದಿ)

ಚತುರ್ದಶಸರ್ಗ:

ನಮೋಽಸ್ತು ವಾದಿರಾಜಾಯ ಗುರವೇ ದೀನಬಂಧವೇ |

ಯೋ ಮಾಂ ವರಾಕಂ ಕೃಪಯಾ ಮೃತ್ಯುಗ್ರಸ್ತಮಮೂಮುಚತ್ || ೧ || (ಆದಿ)

ಜರಾಸಂಧಮಹಾಸೇನಾವರುಣಾಲಯವಾಡವಃ ||

ಮುರಾರಿಃ ಕರುಣಾರಾಶಿಃ ಪರಮಃ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಮಮ || ೨ || (ಆದಿ)

ನಿರ್ಮಾಯ ದ್ವಾರಕಾಂ ಕಾಲಯವನಂ ಮುಚುಕುಂದತಃ ||

ಭಸ್ಮೀಚಕಾರ ಯೋ ಭೈಷ್ಮೀಪ್ರಾಣನಾಥಃ ಸ ಮೇ ಗತಿಃ

|| ೩ || (ಆದಿ)

ಪಂಚದಶಸರ್ಗಃ

ಓಜಸ್ವೀಜೋ ಬಲಂ ಧೀರ್ದ್ಯುತಿರತಿಮಹಿಮಾ ಶ್ರೀರ್ಯಶೋ ರೂಪಮಾಜ್ಞಾ |

ವೀರ್ಯಂ ಚೇತ್ಯೇವಮಾದೀನ್ ಪರಮಗುಣಗಣಾನ್ ಯೇ ಸ್ಮರಂತೋ ಲಭಂತೇ ||

ಯದ್ವಕ್ತಾನಾಂ ಯಮಾಜ್ಞಾಽಪ್ಯಖಿಲಜನಮನಃಕ್ಷೋಭಣೇ ನೈತಿ ಪಾರ್ಶ್ವಂ

ಚೇತಸ್ತ್ವಂ ತಸ್ಯ ಶಶ್ವತ್ಪರಗಮಲಯೋರ್ಭೃಂಗತಾಂ ಯಾಹಿ ವಿಷ್ಣೋಃ || (ಆದಿ)

ವಿವಾಹೀಕೃತವಿದ್ವೇಷನಿವಹೋ ರುಗ್ಗಿಣೀಶಿತುಃ |

ವಿವಾಹೋ ಮಮ ಹರ್ಷಾಯ ಭವತಾದ್ವೃತಾಪಹಃ || ೨ || (ಆದಿ)

ಷೋಡಶಸರ್ಗಃ

ಸ್ವಯಂವರಾಶಾ ರುಗ್ಗಿಣ್ಯಾಃ ಸ್ವಯಂವರವಿಚಾರಧೀಃ |

ಶುದ್ಧಿಂ ವಿದಧ್ಯಾದಸ್ಯಾಕಂ ಬುದ್ಧೇರ್ಬುಧಮನೋರಮಾ || ೧ || (ಆದಿ)

ಸಪ್ತದಶಸರ್ಗಃ

ನಾರಾಯಣಂ ಮುನೀಂದ್ರೈಘಾಠೀಗೀತಸತ್ಪಥಮ್ |

ದ್ವಾರಕಾನಾಯಕಂ ವಂದೇ ತಾರಕಂ ಭವಸಾಗರಾತ್ || ೧ || (ಆದಿ)

ಅಷ್ಟಾದಶಸರ್ಗಃ

ರುಗ್ಗಿಣೀಕೃಷ್ಣಸೌಂದರ್ಯತಿಗೃಹಾನುಮರೀಚಯಃ |

ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಮನೋಜ್ಞಂ ತಮಸಾ ದಿಗ್ವಿಮುದ್ಯೋಧಯಂತು ನಃ || ೧ || (ಆದಿ)

ಏಕೋನವಿಂಶಸರ್ಗಃ

ಕಾಮಿನೀ ಕಮಲಾ ದೇವೀ ಸೂನುರ್ಮೀನಧ್ವಜಃ ಪುರಿ |

ದ್ವಾರಕಾ ಯಸ್ಯ ಮಾಂ ಪಾಯಾತ್ ಸೋಽಯಂ ಸೌಂದರ್ಯಸಾಗರಃ || ೧ || (ಆದಿ)

ನ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯಂ ನಾಲಂಕಾರನಯೇ ತಥಾ |

ಕೇವಲಂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಾಟ್ರಿಕೇಯಂ ಲಿಖಿತಾ ಮಯಾ || ೧ || (ಅಂತ್ಯ)

ಪರಿಶಿಷ್ಟ- ೫

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರಗಳು

೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಕಮ್ - ೧

ಪಾಲಯಾಚ್ಯುತ ಪಾಲಯಾಜಿತ ಪಾಲಯ ಕಮಲಾಲಯ |
ಲೀಲಯಾ ದ್ವತಛೂಧರಾಂಬುರುಹೋದರ ಸ್ವಪನೋದರ ||

ಮಧ್ವಮಾನಸಪದ್ಮಭಾನುಸಮಂ ಸ್ಮರಪ್ರತಿಮಂ ಸ್ಮರ
ಸ್ನಿಗ್ಧನಿರ್ಮಲಶೀತಕಾಂತಿಲಸನ್ಮುಖಂ ಕರುಣೋನ್ಮುಖಮ್ |
ಹೃದ್ಯಕಂಬುಸಮಾನಕಂಧರಮಕ್ಷಯಂ ದುರಿತಕ್ಷಯಂ
ಸಿದ್ಧಸಂಸ್ತುತರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೧ ||

ಅಂಗದಾದಿಸುಶೋಭಿಪಾಣಿಯುಗೇನ ಸಂಕ್ಷುಭಿತೈನಸಂ
ತುಂಗಮಾಲ್ಯಮಣೀಂದ್ರಹಾರಸರೋರಸಂ ಖಲನೀರಸಮ್ |
ಮಂಗಲಪ್ರದಮಂಥದಾಮವಿರಾಜಿತಂ ಭಜತಾಜಿತಂ
ತಂ ಗೃಣೇ ವರರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೨ ||

ಪೀನರಮೃತನೂದರಂ ಭಜ ಹೇ ಮನಃ ಶುಭ ಹೇ ಮನಃ
ಸ್ವಾನುಭಾವನಿದರ್ಶನಾಯ ದಿಶಂತಮರ್ಧಿಸುಶಂತಮಮ್ |
ಆನತೋಽಸ್ಮಿ ನಿಜಾರ್ಜುನಪ್ರಿಯಸಾಧಕಂ ಖಲಬಾಧಕಂ
ಹೀನತೋಜ್ವಿತರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೩ ||

ಹೈಮಕಿಂಕಿಣಿಮಾಲಿಕಾರಶನಾಂಜಿತಂ ತಮವಂಜಿತಂ
ಕಮ್ರಕಾಂಚನವಸ್ತ್ರಚಿತ್ರಕಟಿಂ ಭನಪ್ರಭಯಾ ಭನಮ್ |
ನಮ್ರನಾಗಕರೋಪಮೋರುಮನಾಮಯಂ ಶುಭಧೀಮಯಂ
ನೌಮ್ಯಹಂ ವರರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೪ ||

ವೃತ್ತಜಾನುಮನೋಜ್ಞಾಂಭಮಮೋಹದಂ ಪರಮೋಹದಂ
ರತ್ನಕಲ್ಪನಖಿತ್ವಿಷಾ ಹೃತಹೃತ್ತಮಸ್ತತಿಮುತ್ಸಮಮ್ |
ಪ್ರತ್ಯಹಂ ರಚಿತಾರ್ಚನಂ ರಮಯಾ ಸ್ವಯಾಽಽಗತಯಾ ಸ್ವಯಂ
ಚಿತ್ರ ಚಿಂತಯ ರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೫ ||

ಚಾರುಪಾದಸರೋಜಯುಗ್ಮರುಚಾಽಮರೋಚ್ಚಯಚಾಮರೋ-
ದಾರಮೂರ್ಧಜಭಾನುಮಂಡಲರಂಜಕಂ ಕಲಿಭಂಜಕಮ್ |
ವೀರತೋಜಿತಛೂಷಣಂ ವರನೂಪುರಂ ಸ್ವತನೂಪುರಂ
ಧಾರಯಾತ್ಮನಿ ರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಹರಿಮಾಲಯಮ್

|| ೬ ||

ಶುಷ್ಕವಾದಿಮನೋಽತಿರೂರತರಾಗಮೋತ್ಸವದಾಗಮಂ
 ಸತ್ಯವೀಂದ್ರವಚೋವಿಲಾಸಮಹೋದಯಂ ಮಹಿತೋದಯಮ್ |
 ಲಕ್ಷಯಾಮಿ ಯತೀಶ್ವರೈಃ ಕೃತಪೂಜನಂ ಗುಣಭಾಷನಂ
 ಧಿಕ್ಕತೋಪಮರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಪರಿಮಾಲಯಮ್ || ೭ ||
 ನಾರದಪ್ರಿಯಮಾವಿಶಾಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣಂ ನಿಜರಕ್ಷಣಂ
 ತಾರಕೋಪಮಚಾರುದೀಪಚಯಾಂತರೇ ಗತಚಿಂತ ರೇ |
 ಧೀರ ಮಾನಸ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಸಮಾನಮಚ್ಯುತಮಾನಮ
 ದ್ವಾರಕೋಪಮರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಂ ಪರಿಮಾಲಯಮ್ || ೮ ||
 ರೂಪ್ಯಪೀಠಕೃತಾಲಯಸ್ಯ ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಂ ದುರಿತಾಪ್ರಿಯಂ
 ತತ್ಪದಾರ್ಚಕವಾದಿರಾಜಯತೀರಿತಂ ಗುಣಪೂರಿತಮ್ |
 ಗೋಪ್ಯಮಪ್ಪ್ರಮೇತದುಚ್ಚಮುದೇ ಮಮಾಸ್ತಿಹ ನಿರ್ಮಮ-
 ಪ್ರಾಪ್ಯಶುದ್ಧಫಲಾಯ ತತ್ರ ಸುಕೋಮಲಂ ಹೃತಧೀಮಲಮ್ || ೯ ||
 || ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮ್ ||

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಃ

ಯದಿ ದಿಶಸಿ ನಯನಪಟುತಾಂ ತರ್ಹಿ ಭವಚ್ಚರಣಕಮಲಸೇವಾಯೈ |
 ಆಯಾಸ್ಯಾಮಿ ದಯಾಲೋ ಕೃಷ್ಣ ನ ಚೇತ್ ಪೂಜಯಾಮಿ ಕಥಮಂಧಃ || ೧ ||
 ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯ ಪುಂಸೋ ಮರಣಾದತಿರಿಚ್ಯತೇ ಕಿಲಾಕೀರ್ತಿಃ |
 ಇತಿ ಗೀತಾಸು ಹಿ ಗೀತಂ ಭವತಾ ಭವತಾಪತಿಮಿರರವೇ || ೨ ||
 ನಾನಾಪರಾಧಶತಕಂ ಹೀನೇ ಯದ್ವಸ್ತಿ ಕೃಷ್ಣ ಮಯಿ ಮತ್ತೇ |
 ದೀನಾನಾಮುದ್ಧಾರ್ತಾ ಕ್ಷಂತವ್ಯಂ ತತ್ ಕ್ಷಮಾವತಾ ಭವತಾ || ೩ ||
 ಕುಂತಲಸಂತತಿಲಸಿತಂ ಚೂಡಾತ್ರಯಶೋಭಮೌಲಿಭಾಗಮಹಮ್ |
 ಶತಪತ್ರಪತ್ರನೇತ್ರಂ ಶಶಿವದನಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ದಿದೃಕ್ಷಾಮಿ || ೪ ||
 ಕುಂಡಲಮಂಡಿತಗಂಡಂ ಕಂಬುಗ್ರೀವಂ ಮನೋರಮೋರಸ್ಯಮ್ |
 ದಂಡಂ ದಾಮ ಚ ದಧತಂ ಪಾಂಡವಸಖಮರ್ಚ್ಯಮರ್ಚಯಾಮಿ ಕಥಮ್ || ೫ ||
 ರಮ್ಯತಮೋದರಜಘನಂ ಕಮ್ಬೋರುಂ ವೃತ್ತಜಾನುಯುಗಜಂಘಮ್ |
 ರಕ್ತಾಬ್ಜಸದೃಶಪಾದಂ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ತ್ವಾಮರ್ಚಯಾಮಿ ಸದಯ ಕದಾ || ೬ ||

ದೋಷಾತಿರೋಧಕಭಗವದಾಶೀರ್ವಾದಾನಿಮಿಷಮ್ |
 ಭೂಪಗಭೂಷಿತಗಾತ್ರಂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಚಿತ್ರಚರಿತಮೀಕ್ಷ್ಯ ತ್ವಾಮ್ || ೭ ||
 ಮಧ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ತ್ವಾಂ ವಿಧ್ವಸ್ತಾಶೇಷಕುಜನಕುಲಮ್ |
 ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಯಾಚೇ ತದ್ವಿರಚಯ ಯದ್ವಿತಂ ಮಮಾದ್ಯ ಹರೇ || ೮ ||
 ಸ್ತುತಿಮಿತಿ ಪುಣ್ಯಕಥನ ತೇ ಪ್ರಥಿತಕೃತೇ ವಾದಿರಾಜಯತಿರಕೃತ |
 ಸತತಂ ಪಠತಾಂ ಹಿ ಸತಾಮತಿವಿಶದಾಂ ಕೃಷ್ಣ ದೇಹ ವಿತತಮುತಿಮ್ || ೯ ||
 || ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜೋರ್ಧ್ವಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತುತಿಃ ||

೩. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತವಃ

ಹಿತಂ ನ ಜಾನಾಮ್ಯಹಿತಂ ನ ಜಾನೇ ನಾಕರ್ಮಮಿರೋ ನ ಚ ಕರ್ಮಮೀಶಃ |
 ಯಥಾ ನಟಾನ್ಯಾಟಕದಾರುಯಂತಂ ತಥಾ ಹರೇಃ ಪ್ರೇರಣಾಯೈವ ವರ್ತೇ || ೧ ||
 ಯದಭೂತ್ ತದ್ಧರೇರ್ಯಚ್ಚ ನಾಭೂತ್ ತಚ್ಚ ಹರೇಃ ಪರಾತ್ |
 ಜೀವೋ ವಿಪ್ರಿಗೃಹೀತೋಽಸ್ಮಾತ್ ಕಿಂ ಭವೇತ್ ಕಿಂ ಚ ನೋ ಭವೇತ್ || ೨ ||
 ಕರ್ಮಣೋ ಯದಿ ತತ್ ಕರ್ಮ ಸ್ವಾನಿಪ್ಪಂ ಕುರುತೇ ಕುತಃ |
 ಅನಾದ್ಯನಿಷ್ಕರ್ಮಾಣಿ ಕರೋತ್ಯನ್ಯವಶೋ ಧ್ರುವಮ್ || ೩ ||
 ನಿತ್ಯೋ ಜೀವೋ ಸ್ವತಂತ್ರಶ್ಚೇದನಿತ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಜನ್ಮನಿ |
 ಸ್ಥಿತೌ ಲಯೇ ಪರಾಪೇಕ್ಷಮನ್ಯಾಧೀನಂ ಕಥಂ ನ ತತ್ || ೪ ||
 ಯತ ಇತ್ಯೇಕವಚನಾದೇಕೋ ದಾಧಾರ ಚೇತ್ಯಲಮ್ |
 ಸ್ವಪ್ನಪ್ರತೀರ್ನ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕರ್ಮದ್ವಾರಾ ನ ಚೇತನಾಃ || ೫ ||
 ಅನಂತಾಃ ಸರ್ವಜಗತಾಂ ಕರ್ತಾರೋ ಲಾಭವಾದಪಿ |
 ಲೋಕೇಽದೃಷದ್ವಾರಕರ್ತೃಮಾತ್ರಾತ್ ಕ್ವಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಜನೇಃ || ೬ ||
 ಕೃತಿಪೂರ್ವಕಕರ್ತೃವ ಕರ್ತಾಽನ್ಯಸ್ತುಪಚಾರತಃ |
 ಅನ್ಯಥಾ ಕನ್ಯಕಾಯಾಃ ಸ್ಯಾದ್ವರ್ತಾಽಪಿ ಪಿತೃವತ್ ಪಿತಾ || ೭ ||
 ಆತೋ ನಾಮುಖ್ಯಕರ್ತೃವ ಮಹಾಕಾರ್ಯಮಿದಂ ಭವೇತ್ |
 ಕಿಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸೋರ್ವಿವಾಹಸ್ಯಾತ್ ಪುತ್ರಃ ಪುತ್ರೇಷ್ವಿಮಾತ್ರತಃ || ೮ ||
 ನ ಚೇದುಪಾದಾನಮಪಿ ತದ್ವತ್ ಸ್ಯಾದೌಪಚಾರಿಕಮ್ |
 ದೃಷ್ಟಾನ್ಯುಸಾರತಸ್ತಚ್ಚೇತ್ ಕರ್ತಾಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ತಥೈವ ಹಿ || ೯ ||
 ಅದೃಷ್ಟಮಪಿ ಬೀಜಾದ್ಯಂ ಕಲ್ಪಂ ಫಲಬಲಾದ್ಯಥಾ |
 ತಥಾಽದೃಷ್ಟೋಽಪಿ ಕರ್ತಾಽಸ್ಯ ಕಲ್ಪಃ ಕೋಽಪ್ಯುರುಶಕ್ರಮಾನ್ || ೧೦ ||

ನ ಚ ಕಾಲಾದಿಕಂ ತಸ್ಯ ಪ್ರೇರಕಂ ಜಡವಸ್ತುನಃ	
ಸ್ವತಃ ಪ್ರವೃತ್ಯಯೋಗೇನ ಪ್ರೇರ್ಯತಾತ್ ಕರ್ತೃತೋಽನೃತಃ	೧೧
ನಾಪಿ ತತ್ಪ್ರೇರಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನೇಶೋ ನೇಂದ್ರೋಽಪರೇ ಕುತಃ	
ಅಂಘ್ರೈರ್ಚನೇನ ತತ್ತೀರ್ಥಜುಷ್ಣಾ ತದ್ವತ್ಪೂತೃತಃ	೧೨
ಕಿಂ ಚ ಸೃಜ್ಯಂ ವಶೇ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಹಾರ್ಯಂ ಹರ್ತುರ್ವಶೇ ಪರಮ್	
ಪಾತುರ್ವಶೇ ಸ್ಥಿತಂ ಸರ್ವಮತೋ ವಿಪ್ಲೋರ್ವಶೇಽಖಿಲಮ್	೧೩
ನ ಪಿತಾಽಧಿಪತಿರ್ನ್ಯಾಣಾಂ ನ ಹರ್ತಾ ಯಾಮಿಕೋಽಪಿ ವಾ	
ಕಿಂತು ರಕ್ಷಕ ಏವಾತೋ ವಿಪ್ಲುರೇವ ಜಗತ್ತತಿಃ	೧೪
ದಶದಿಕ್ಪತಿಭಾವೇನ ದೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮೇಶಪೂರ್ವಕಾಃ	
ಖಂಡಾಧಿಪತಯೋ ವಿಪ್ಲುಸ್ತದಭಾವಾಜ್ಜಗತ್ತತಿಃ	೧೫
ಅಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯೇತಿ ವೇದೇ ಯಥಾ ವಿಪ್ಲೋರ್ವಶೇ ಹರಃ	
ಸ್ವಪ್ನಂ ಶ್ರುತ್ವಾಥಾ ದೇವೇ ನ ಕ್ವಾಪೀಶವಶೇ ಹರಿಃ	೧೬
ಶ್ರೋತೋಽಖಂಡಪದಃ ಸೋಮೋ ನೇಶೋ ವೇದವಿದಾಂ ಮತೇ	
ವಿಶ್ವಾಧಿಕತ್ವಗೀಃ ಸಾವಕಾಶೇಂದ್ರಾದಿಶ್ರುತಾವಿವ	೧೭
ಸೋರೋಽದೀದಿತಿ ವೇದೇ ಹಿ ರೋದನಾದ್ರುದ್ರತೋದಿತಾ	
ನ ತೇ ಮಹಿತ್ವಮಿತಿ ತು ವಿಪ್ಲೋರಸಮತೋದಿತಾ	೧೮
ಯಾ ಹ್ಯುಚೈಷಣಭಾಗೋ ವೈ ರುದ್ರ ಇತ್ಯಾಹ ವೇದವಾಕ್	
ಜುಷೇಥಾಂ ಯಜ್ಞಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾ ಸಾ ವಿಪ್ಲುಂ ವಕ್ತೃತಃ ಸ ರಾಟ್	೧೯
ಪ್ರಲಯೇ ವಟಪತ್ರೇಽಪ್ಸು ಶೇತೇ ನಾರಾಯಣಃ ಕಿಲ	
ತದಾ ಕ್ವಾನ್ತೇ ಸುರಾಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಶೋ ವಿಪ್ಲುರೇವ ಹಿ	೨೦
ಕಿಂಚ ಗೀತೋಪನಿಷದಿ ಸರ್ವಂ ದ್ವಿಪ್ಲುರುಪಾಖ್ಯಯಾ	
ಸಂಗೃಹೀತಂ ಹರಿಶ್ವೇತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಈರಿತಃ	೨೧
ರಾಮಃ ಪ್ರಭೂ ರಾಮಭೃತ್ಯಾ ದೇವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ವಾನರಾಃ	
ಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರಭುಃ ಕೃಷ್ಣಭೃತ್ಯಾ ದೇವಾ ಧರ್ಮಾತ್ಮಜಾದಯಃ	೨೨
ಅರ್ಹತ್ರಮೋ ಹ್ಯಗ್ರಪೂಜಾಮರ್ಹತ್ಯನ್ಯೋ ನ ಸಂಸದಿ	
ಯಥೈವೇಹ ತಥಾಽಮುತ್ರ ತದ್ವಿಪ್ಲುರಖಿಲಪ್ರಭುಃ	೨೩
ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಶ್ವರೋ ವಿಪ್ಲುಃ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದಾ	
ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಃ ಸನಾತನಃ	೨೪

ಯದ್ಗೃತಂ ಭೂತಮೇತಸ್ಮಾದ್ವಚ್ಚ ಭವತಿ ಪ್ರಭೋಃ |

ಭಾವ್ಯಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಹ್ಯಸ್ಯ ಕೃಪಯಾ ನಾನ್ಯತಃ ಕ್ವಚಿತ್

|| ೨೫ ||

ಅತಃ ಸರ್ವೇಷ್ಟಲಾಭಾಯ ಸರ್ವಾನಿಷ್ಪನ್ನವತ್ತಯೇ |

ತಮರ್ಚ್ಯಮರ್ಚಯ ಸ್ತುತ್ಯಂ ಸ್ತುಹಿ ನಮ್ಯಂ ನಮಾಚ್ಯುತಮ್

|| ೨೬ ||

ವಾದಿರಾಜಯತಿಪ್ರೋಕ್ತಮೇವಂ ಕೃಷ್ಣಸ್ವವಂ ನವಮ್ |

ಪಠನ್ ಸರ್ವೇಷ್ಟಮಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾನಿಷ್ಪನ್ನವತ್ತಮಾನ್

|| ೨೭ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಃ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಚಃ ||

೪. ಅಪ್ಪಮಹಿಷೀಯುಕ್ತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರಮ್

ಹೃದ್ಗುಹಾಶ್ರಿತ ಪಕ್ಷೇಂದ್ರವಲ್ಲುವಾಕೈಃ ಕೃತಸ್ತವ |

ತದ್ಗುರುತ್ಯಂಧರಾರೂಢ ರುಗ್ಮಿಣೀಶ ನಮೋಽಸ್ತು ತೇ

|| ೧ ||

ಅತ್ಯುನ್ನತ್ಯಾಽವಿಲೈಃ ಸ್ತುತ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಂತಾತ್ಮಂತರ್ಕೀತಿತ |

ಸತ್ಯಯೋಹಿತ ಸತ್ಯಾತ್ಮನ್ ಸತ್ಯಭಾಮಾಪತೇ ನಮಃ

|| ೨ ||

ಜಾಂಬವತ್ಯಾಃ ಕಂಬುಕಂತಾಲಂಬಿದ್ವಂಭಕರಾಂಬುಜ |

ಶಂಭುತ್ಯಂಬಕಸಂಭಾವ್ಯ ಸಾಂಬತಾತ ನಮೋಽಸ್ತು ತೇ

|| ೩ ||

ನೀಲಾಯ ವಿಲಸದ್ಗೋಪಾಜಾಲಾಯೋಜ್ವಲಮಾಲಿನೇ |

ನೀಲಾಲಕೋದ್ಯತ್ಫಾಲಾಯ ಕಾಲಿಂದೀಪತಯೇ ನಮಃ

|| ೪ ||

ಜೈತ್ರಚಿತ್ರಚರಿತ್ರಾಯ ಶಾತ್ರವಾನೀಕಮೃತ್ಯವೇ |

ಮಿತ್ರಪ್ರಕಾಶಾಯ ನಮೋ ಮಿತ್ರವಿಂದಾಪ್ರಿಯಾಯ ತೇ

|| ೫ ||

ಬಾಲನೇತ್ರೋತ್ಸವಾನಂತಲೀಲಾಲಾವಣ್ಯಮೂರ್ತಯೇ |

ನೀಲಾಕಾಂತಾಯ ತೇ ಭಕ್ತಪಾಲಾಯಾಸ್ತು ನಮೋ ನಮಃ

|| ೬ ||

ಭದ್ರಾಯ ಸ್ವಪನಾವಿದ್ಯಾನಿದ್ರಾವಿದ್ರಾವಣಾಯ ವೈ |

ರುದ್ರಾಣೀಭದ್ರಮೂಲಾಯ ಭದ್ರಾಕಾಂತಾಯ ತೇ ನಮಃ

|| ೭ ||

ರಕ್ಷಿತಾಖಿಲವಿಶ್ವಾಯ ಶಿಕ್ಷಿತಾಖಿಲರಕ್ಷಸೇ |

ಲಕ್ಷಣಾಪತಯೇ ನಿತ್ಯಂ ಭಕ್ಷುಶ್ಲಾಘ್ಯಾಯ ತೇ ನಮಃ

|| ೮ ||

ಪೋಡರಶ್ವೀಸಹಸ್ರೇಶಂ ಪೋಡಶಾತಿತಮಚ್ಯುತಮ್ |

ಈಡೇತ ವಾದಿರಾಜೋಕ್ತಪ್ರಾಥಮೋತ್ತೇನ ಸಂತತಮ್

|| ೯ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತ ಅಪ್ಪಮಹಿಷೀಯುಕ್ತಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸ್ತೋತ್ರಮ್ ||

೫. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದಶಕಮ್

ಮಧ್ವಾನ್ವತಂ ರಜತಪೀಠಪುರಾಧಿವಾಸಂ
ಹೃದ್ಯಂ ಮುದೇಽಸ್ತು ಮುರಮರ್ಧನಪಾದಪದ್ಮಮ್ |
ಸದ್ಗೋಭಿಜಾತಸುಸರೋಜನವಾವಭಾಸ -
ಸರ್ಧಿಪ್ರಭಾವಿಭವದೀಪಿತದಿಕ್ಪದೇಶಮ್

|| ೧ ||

ಉದ್ಯನ್ನಪೇಂದುರುದಯಂ ಹೃದಿ ನಸ್ತನೋತು
ಮಧ್ವಾಗ್ಗಮೋತ್ಸವಮಹಾಂಕುರಪೋಷಹೇತುಃ |
ಪದ್ಗೋಪರಿಸ್ಪೃತಮೌಕ್ತಿಕಚಾರುಭಾವ-
ಪ್ರದ್ವೇಷ್ಯಘೌಘತಿಮಿರಪ್ರಶಮಾಯ ವಿಷ್ಣೋಃ

|| ೨ ||

ಜಂಘಾಯುಗಂ ಜನಯತು ಶ್ರಿಯಮನ್ವಹಂ ಮೇ
ತುಂಗೇಂದಿರಾಕರಸರೋರುಹರಾಗಸಂಗಿ |
ಸಂಜಾತಪಲ್ಲವಿತಚಾರುಲತಾಪರೀತ-
ಸ್ತಂಘೋಪಮಾನಪರಮಂದಿರಮಚ್ಯುತಸ್ಯ

|| ೩ ||

ಊರುದ್ವಯಂ ಸತತಮುಚ್ಚಪದಂ ದದಾತು
ಶ್ರೀರೂಪ್ಯಪೀಠನಿಲಯಸ್ಯ ಹರೇರ್ಹರೇಡ್ಯಮ್ |
ವೃತ್ತಾವಲಂಬ ಕರಿಪೋತಮೃದುಪ್ರಪುಷ್ಪ-
ಹಸ್ತದ್ವಯಪ್ರತಿಮಮಪ್ರತಿಮಸ್ಯ ತಸ್ಯ

|| ೪ ||

ಪೀನಂ ಹರೇರುದರಮಾದರತಃ ಸ್ಮರಾಮಿ
ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ನವನೀತಜಗನ್ನಿಕೇತಮ್ |
ಆನಂದತೀರ್ಥನಯನಾಭಿಧಮೀನಮಾನ್ಯ-
ಶ್ರೀನಿಮ್ಮನಾಭಿಸರಪೀರುಚಿರಂ ಚಿರಂ ತತ್

|| ೫ ||

ವಕ್ತೃಪ್ಥಲಂ ವಿಶದಹಾರವಿರಾಜಿ ವಿಷ್ಣೋ-
ರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಶಾಲಗೃಹಮಸ್ತು ಮಮಾಂತರಂಗೇ |
ನಕತ್ರರಾಜಿಸುವಿರಾಜಿನಿಶೇಶಬಿಂಬ-
ಲಕ್ಷ್ಮಾಽಂಬರೋಪಮಮಪಾರಗುಣಾಂಬುರಾಶೇಃ

|| ೬ ||

ರತೌಘಾಚಂಚುಫಣಪಂಚಕಘೋಗಿಘೋಗಂ
ಸ್ಪೃಷ್ಟಧ್ವಜೇತುಮಿವ ದಂಡುಪಾಶಧಾರಿ |
ಸತ್ಯಂಕಣಾಂಗದಸುಶೋಭತುಭಾಂಗುಲೀಯಂ
ಹಸ್ತದ್ವಯಂ ಮಮ ತನೋತ್ಪಲಯಂ ಮುರಾರೇಃ

|| ೭ ||

ವಕ್ರಾಲಕಂ ವರನಸೋಜ್ಜಲಕುಂಡಲಾಭ್ಯಾಂ
ಯುಕ್ತಂ ತ್ರಿರೇಖಿಗಲಮುನ್ನತಮೌಲಿಬಂಧಮ್ |
ವಕ್ತ್ರಂ ವಿಭೋರ್ಮಧುಪಮೌಕ್ತಿಕಮತ್ಪ್ರಶಂಖ-
ಶೈವಾಲಶಾಲಿ ಕಮಲದ್ಯುತಿ ಮೇಽಕ್ಷಿ ಭೂಯಾತ್

|| ೮ ||

ಅಮೃತಪದ್ಮದಲಮಾತ್ಮರುಚಾಽನುಕುರ್ವ-
ದಾಮ್ನಾಯಕೋವಿದಬುಧೇಷ್ವತಪ್ರಯಾಣಮ್ |
ರಮ್ಯಂ ವಿಲೋಚನಯುಗಂ ಶ್ರಿತಮೀಕ್ಷತಾನ್ಮಾಂ
ಸನ್ನದ್ವಪೂಜಿತಪದಾಬ್ಜಯುಗದ್ಯ ತಸ್ಯ

|| ೯ ||

ಮುಗ್ಧಾನನೇನ ನಯನೇನ ಕರೇಣ ನಾಭಿ-
ಚ್ಚಿದ್ರೇಣ ಪಾದಯುಗಲೇನ ಧೃತಾಬ್ಜಸಾಮ್ಯಮ್ |
ಪದ್ಮಾಲಯೋಜ್ವಲಿತ ಕದಾಽಪಿ ನ ದೇವಮೇನಂ
ಮಧ್ಯಪ್ರಿಯಂ ತ್ವಿತಿ ಕಿಮತ್ರ ಗಿರಾಂ ವಿಚಾರೈಃ

|| ೧೦ ||

ಆಪಾದಮಾ ಚ ಮಕುಟಾನ್ತುರವೈರಿಗಾತ್ರ-
ಸ್ತೋತ್ರಂ ತದೇತದನವದ್ಯಮವದ್ಯಚೈತ್ರಮ್ |
ಗೋಪಾಲವಾಜಿಮುಖಿಕಿಂಕರವಾದಿರಾಜ -
ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಪಠನ್ ಭವತಿ ತತ್ಸದಯಾಭಿಲಕ್ಷಮ್

|| ೧೧ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದರ್ಶನಮ್ (ಆಪಾದಸ್ತೋತ್ರಮ್) ||

★★★★★

೬. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಮಾವತಾರಚರಿತರತ್ನಸಂಗ್ರಹಃ (ಕವಿಕದಂಬಕಕಂಠಭೂಷಾ)

ಕ್ಷೀರಾಂಬುಧೌ ಫಣಿಪರ್ವಮೃದುಭೋಗಶಯ್ಯಾ-
ಶಾಯೀ ರಮಾಕರಸರೋರುಹಲಾಲಿತಾಂಘ್ರಿಃ |
ಆನಂದಮೂರ್ತಿರಖಿಲಾಮರಮೌಲಿರಶ್ಯಾನ್
ನಾನಾವತಾರಜಿತದೈತ್ಯಜನಃ ಸ ಪಾಯಾತ್

|| ೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮೇಶಶಕ್ರಮುಖದೇವವರಾರ್ಥಿತೋ ಯಃ
ಶ್ರೀದೇವಕೇತನಯತಾಮಧಿಗಮ್ಯ ಗೋಪೈಃ |
ಪ್ರಾಕ್ ಪೂತನಾಶಕಟಿವಾತವಿನಾಶಕಾರೀ
ಭೂತ್ವಾ ಬಭಂಜ ಶಿಶುರರ್ಜುನಪಾದಪೌ ದೌ

|| ೨ ||

ತತ್ತೋತ್ತಿತೌ ಸ್ವರಣಾವನುಗೃಹ್ಯ ಗೋಪೀ-
 ಗೇಹೇಷು ದುಗ್ಧನವನೀತದಧೀನಿ ಭುಕ್ತ್ವಾ |
 ವೃಂದಾವನಂ ಪ್ರತಿಗತೋಽಥ ನಿಹತ್ಯ ವತ್ಸ-
 ದೈತ್ಯಂ ಬಕಂ ಚ ನಿಜಕಾಲಿಯಶಿಕ್ಷಕೋಽಭೂತ್ || ೩ ||
 ದತ್ತ್ವಾಭಯಂ ಚ ಪುನರತ್ರ ನಿಶಿ ಪ್ರವೃದ್ಧಂ
 ಪೀತ್ವಾ ದವಾಗ್ನಿಮಥ ಗೋಕುಲಮುಗ್ರವೃಷ್ಟೇ |
 ಗೋವರ್ಧನೋಚ್ಚಗಿರಿಮೇಕಕರೇಣ ಬಿಭ್ರ-
 ದ್ವಾಪೋಽಭರಕ್ತ್ಯ ವಿಮದೇಂದ್ರಕೃತಾರ್ಹಣೋಽಭೂತ್ || ೪ ||
 ರಾಸೋತ್ಸವೇ ಪ್ರಜವಧೂಭರಥೋ ವಿಹೃತ್ಯ
 ಸ್ವಾನಂದಮೂರ್ತಿರವಧೀನ್ನಿಶಿ ಶಂಖಚೂಡಮ್ |
 ಪಶ್ಯಾದರಿಪ್ಪಮಥ ಕೇಶಿವಧಂ ವಿಧಾಯ
 ಸಾಕಂ ಬಲೇನ ಮಧುರಾಂ ನಗರೀಂ ಜಗಾಮ || ೫ ||
 ಕುಬ್ಜಾಸುದಾಮವರದೋ ರಜಕಂ ನಿಹತ್ಯ
 ಛಿತ್ವಾ ಧನುಃ ಸ ನಿಹತೇಭವರೋಽಥ ಮಲ್ಲಾನ್ |
 ಕಂಸಂ ಚ ಸಂಸದಿ ವಿಮೃದ್ಯ ಮುದಂ ಸ್ಫುಸ್ತ್ರೀ-
 ರ್ದತ್ವಾ ಜರಾಸುತಬಲಂ ಬಹುಶೋ ಜಘಾನ || ೬ ||
 ದ್ವಾರಾವತೀಂ ಪುರಮಥೋ ವಿರಚಯ್ಯ ತಸ್ಯಾಂ
 ಬಂಧೂನ್ ನಿಧಾಯ ಯವನಂ ಮುಚುಕುಂದದೃಷ್ಟ್ವಾ |
 ದಗ್ಧ್ವಾಥ ಭೀಷ್ಮಕಸುತಾದಿನಿಜಾಪ್ತಪತ್ನೀ-
 ಹಸ್ತಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಮುರಜಿನ್ನರಕಂ ಮಮರ್ದ || ೭ ||
 ಕನ್ಯಾಸಹಸ್ರವರತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ದೇವಾನ್
 ನಿರ್ಜಿತ್ಯ ಕಲ್ಪತರುಮಾತ್ಮಪುರೇ ನಿಧಾಯ |
 ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮುಖ್ಯತನಯಾನ್ ಸುಬಹೂನ್ ಸ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ
 ಕೃಷ್ಣೋಽಥ ಪೌಂಡ್ರಕಮುಖಾಸುರಮರ್ದನೋಽಭೂತ್ || ೮ ||
 ಸಂಸಾಧ್ಯ ಧರ್ಮತನಯಸ್ಯ ಸ ರಾಜಸೂಯಂ
 ಹತ್ವಾಥ ತತ್ರ ಶಿಶುಪಾಲಮಥಾಗ್ನ್ಯಪೂಜಾಮ್ |
 ಜಗ್ರಾಹ ತೀರ್ಣವನವಾಸಮಹಾಂಬುರಾಶೇಃ
 ಪಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾರಥಿರಭೂತ್ ಕುರುಭೂಮಿಯುದ್ಧೇ || ೯ ||
 ದುರ್ಯೋಧನಂ ಸಹ ಬಲೇನ ವಿನಾಶ್ಯ ಪಾರ್ಥಾನ್
 ಕೃತ್ವಾ ಕ್ರಮೇಣ ಚತುರಂತಧರಾಧಿನಾಥಾನ್ |

ನಿಷ್ಕಂಟಕೈರ್ನಿಜಜನೈಃ ಸಹಿತಃ ಸಪುತ್ರ-

ಪೌತ್ರಃ ಶಶಾಸ ಜಗತೀಂ ಜಗದೇಕನಾಥಃ

|| ೧೦ ||

ಹತ್ವಾ ಪೂತನಿಕಾಂ ವಿಭಜ್ಯ ಶಕಟಂ ವಾತಂ ನಿಹತ್ಯಾರ್ಜುನೌ

ಭಿತ್ವಾ ವತ್ಸುಕೌ ವಿನಾಶ್ಯ ಭಣಿಜಿತ್ ವೀತಾನಲಃ ಪರ್ವತಮ್ |

ಧೃತ್ವಾ ಗೋಪವಧೂಃ ಪ್ರತೋಷ್ಯ ಜನಕಾರ್ತಿಫೋ ವೃಷಂ ಕೇಶಿನಂ

ಜಿತ್ವಷ್ಟೀಂ ಪ್ರಣತಾಂ ವಿಧಾಯ ಧನುರುಚ್ಚಿದ್ವೇಭಮಲ್ಲಾಸಹನ್

|| ೧೧ ||

ಕಂಸಾರ್ಜಿತಮಾಗಧೋ ಯವನಜಿತ್ ಸ್ವಿಯಾಪ್ತಪತ್ನೀಪತಿ-

ಹೃತ್ಪೋಗ್ರಂ ನರಕಂ ವಧೂತತಿವೃತೋ ಜಿತ್ವಾಮರಾನ್ ಸ್ವಪ್ನರೂನ್ |

ಲಬ್ಧ್ವಾ ಪೌಂಡ್ರಕಕಾಶಿರಾಜಶಿರುಪಾಲಭ್ಯಃ ಕುರೂಣಾಂ ಬಲಂ

ದಗ್ಧ್ವಾ ಸಾರಥಿರರ್ಜುನಸ್ಯ ಜಗತೀಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಶಶಾಸ ಪ್ರಭುಃ

|| ೧೨ ||

ಕೃಷ್ಣಃ ಪೂತನಿಕಾರಿರಸ್ತಶಕಟೋ ವಾತಾಂತಕಃ ಪಾದಪ-

ಚೈತ್ವಾ ವತ್ಸುಕಾಹಿಜಿತ್ವ ತಗಿರಿಗೋಪೀಷ್ಠಮೋಽರಿಷ್ಠಹೃತ್ |

ಕೇಶಿಫೋ ಹತಮಲ್ಲಕಂಸಯವನಃ ಕ್ಷ್ಣಾ ಜಂ ನಿಹತ್ಯಾಬಲಾ-

ಸಾಹಸ್ರೋಽರ್ಜುನಸಾರಥಿಃ ಕುರುಬಲಂ ಹತ್ವಾ ರರಕ್ಷ ಕ್ಷಿಮ್

|| ೧೩ ||

ಕೌಸಲ್ಯಾಸುತ ತಾಟಕಾಮಥ ಮಖತ್ರಾತಮುನಿಸ್ತ್ರಿಹಿತ

ಚಿನ್ನೇಷ್ವಾಸನ ಜಾನಕೀವೃತ ವನಾವಾಸಿನ್ ಖರಾದ್ಯಂತಕಃ |

ಮಾರೀಚಿಭ್ಯ ಹನೂಮದೀಶ ರವಿಜಾರ್ತಿಚೈದ ಬದ್ಧಾಂಬುಧೇ

ಸೇನಾಭ್ರಾತೃಸಮೇತ ರಾವಣರಿಪೋ ಸೀತೇಷ್ವ ರಾಮಾವ ಮಾಮ್

|| ೧೪ ||

ಸಂಗೃಹ್ಯ ಪದ್ಯಮಯಸೂತ್ರವರೇಣ ಕೃಷ್ಣ ರಾಮಾವತಾರಚರಿತಾಭಿಧರತ್ನರಾಶಿಮ್ |

ತದ್ವಕ್ತೃಭೂಸುರಕೃತೇಽಕೃತ ವಾದಿರಾಜ ಭಿಕ್ಷುಃ ಪಠತ್ಕವಿಕದಂಬಕಂಠಭೂಷಾಮ್ || ೧೫ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಮಾವತಾರಚರಿತರತ್ನಸಂಗ್ರಹಃ ||

೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ಪಕಮ್ - ೨

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಗರುಡೇಂದ್ರನುತಂ ಶರಣ್ಯಂ

ಸರ್ವಾಶುಭಪ್ರಶಮನಂ ಭುವನೈಕನಾಥಮ್ |

ಸದ್ರೂಪ್ಯಪೀಠಪುರಮಧ್ಯಗಮಿಂದಿರೇಶಂ

ಗೋವರ್ಧನೋದ್ಧರಣದಕ್ಷಮಹಂ ನತೋಽಸ್ಮಿ

|| ೧ ||

ವಜ್ರಾಂಕುಶದ್ವಜಸರೋಜಯುತಾಂಘ್ರಿಮೂಲಂ

ಸಂದೀಪ್ಯಮಾನಖಚಂದಿರಕಾಂತಿಕಾಂತಮ್ |

ಸಿಂಜನ್ನುನೂಪುರಪದಂ ವರವೃತ್ತಜಂಘಂ
 ಪೂರ್ಣೇಂದುಭಾನುಸಮವರ್ತುಲಜಾನುಯುಗ್ಮಮ್ || ೨ ||
 ಸ್ತಂಜೇರಮೇಂದ್ರಸುಕರೋರುಮುದಾರಕಾಂಚೇ-
 ಪೀತಾಂಬರೋದ್ಯತಕಟಂ ಶುಭನಿಮ್ನನಾಭಿಮ್ |
 ಶಾತೋದರಾರ್ಪಿತವಲಿತ್ರಯಮಬ್ಜನಾಭಂ
 ಶ್ರೀವತ್ಸಕೌಸ್ತುಭರಮಾಲಯವತ್ಸಸಂ ತಮ್ || ೩ ||
 ಶ್ರೀಕಂಬುಕಂಧರಸಮರ್ಪಿತವೈಜಯಂತೀ-
 ಸದ್ಧಾರಕಂಜಶುಭಮಾಲಿಕಯೋಲ್ಲಸಂತಮ್ |
 ಸದ್ವಂಡಪಾಶಕರಕುಂಡಲಶೋಭಿಗಂಡಂ
 ಬಿಂಬಾಧರೋಷ್ಠಮರವಿಂದದಲಾಯತಾಕ್ಷಮ್ || ೪ ||
 ಕರ್ಣೋಜ್ಜ್ವಲನೃಕರಕುಂಡಲಶೋಭಿಗಂಡಂ
 ಸದ್ರತ್ನಮೌಕ್ತಿಕಲಸಚ್ಚುಭನಾಸಿಕಾಡ್ಯಮ್ |
 ಶಾರ್ಙ್ಗಾಯಿತಭುವಮಗಣ್ಯಗುಣಾಭಿರಾಮ-
 ಮುದ್ಯದ್ವಿವಾಕರನಿಭಾಭವಶಾಲಫಾಲಮ್ || ೫ ||
 ಶ್ರೀಮತ್ಪಿರೀಟವರಮಂಡಿತರಮೃಶೀರ್ಷ-
 ಮಾದ್ಯಂತಶೂನ್ಯಮಸಿತಂ ಸುಖತೀರ್ಥನಾಥಮ್ |
 ಶ್ರೀನಂದನಂದನಮಮೇಯಮಗಾಧಪೋಧ-
 ಮೀಷ್ಠತೀಂದ್ರವದನಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜಾಮಿ || ೬ ||
 ಕಿಂಸಂಸ್ತವೀಮಿ ತವ ಮತ್ಸ್ವಸುಕೂರ್ಮಕೋಲ-
 ಶ್ರೀಮನ್ಮಸಿಂಹವರವಾಮನಭಾರ್ಗವೇಶ |
 ಶ್ರೀಜಾನಕೀರಮಣಿಯಾದವಕೃಷ್ಣಬುದ್ಧ-
 ಕಲ್ಯಾಣಿರೂಪ ಕೃತಿಸೇವಿತಸತ್ಪ್ರಭಾವಮ್ || ೭ ||
 ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವ ಕರುಣಾಕರ ಸೌಮ್ಯರೂಪ
 ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಮುನಿಹೃತ್ಯಮಲಾಧಿವಾಸ |
 ಭಕ್ತೋತ್ಸವೇಬ್ರಿತಸುತತ್ವರಹಸ್ಯದೀಪ
 ಮಾಂ ಪಾಹಿ ತೇ ಚರಣಸೇವಕಭೃತ್ಯಭೃತ್ಯಮ್ || ೮ ||
 ವಾದಿದಂದಾಖ್ಯಯತಿನಾ ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಮಿದಂ ಕೃತಮ್ |
 ಹರೇ: ಕೃಪಾಪ್ರಯೇಽಜಸ್ರಂ ಪಠತ: ಪ್ರೀಯತೇ ಹರಿ: || ೯ ||
 || ಶ್ರೀವಾದಿದಂದತೀರ್ಥಕೃತಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಮ್ ||

೮. ಅವತಾರತ್ರಯಸ್ತೋತ್ರಮ್

ಪಾಲಯಸ್ವ ನಿಪಾಲಯಸ್ವ ನಿಪಾಲಯಸ್ವ ರಮಾಪತೇ |
ವಾದಿರಾಜಮುನೀಂದ್ರವಂದಿತ ವಾಜಿವೃತ್ತ ನಮೋಽಸ್ತು ತೇ || ಪ ||

ಮಧ್ವಹೃತ್ಯಮಲಸ್ಥಿತಂ ವರದಾಯಕಂ ಕರುಣಾಕರಂ
ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಮಕ್ಷಯಂ ದುರಿತಕ್ಷಯಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಮ್ |
ರಾವಣಾಂತಕಮವ್ಯಯಂ ವರಜಾನಕೀರಮಣಂ ವಿಭುಂ
ಅಂಜನಾಸುತಪಾಣಿಕಂಜನಿಜೇವಿತಂ ಪ್ರಣಮಾಮ್ಯಹಮ್ || ೧ ||

ದೇವಕೀತನಯಂ ನಿಜಾರ್ಜುನಸಾರಥಿಂ ಗರುಡಧ್ವಜಂ
ಪೂತನಾಶಕಟಾಸುರಾದಿಖಿಲಾಂತಕಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್ |
ದುಷ್ಕಂಸನಿಮರ್ದನಂ ವರರುಗ್ಮಿಣೀಪತಿಮಚ್ಯುತಂ
ಭೀಮಸೇನಕರಾಂಬುಜೇನ ಸುಸೇವಿತಂ ಪ್ರಣಮಾಮ್ಯಹಮ್ || ೨ ||

ಜ್ಞಾನಮುಕ್ತಿಸುಭಕ್ತಿದಂ ವರಬಾದರಾಯಣಮವ್ಯಯಂ
ಕೋಟಿಭಾಸ್ಯರಭಾಸಮಾನಕಿರೀಟಕುಂಡಲಮಂಡಿತಮ್ |
ವಾಕುದರ್ಶನತಃ ಕಲೀಃ ಶಿರಘಾತಕಂ ರಮಯಾ ಯುತಂ
ಮಧ್ವಹೃತ್ಯರಕಂಜಪೂಜಿತಮಕ್ಷಯಂ ಪ್ರಣಮಾಮ್ಯಹಮ್ || ೩ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಾ ಅವತಾರತ್ರಯಸ್ತೋತ್ರಮ್ ||

★★★★★

ಪರಿಶಿಷ್ಟ- ೬

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಶ್ರೀದುರ್ಗಾಸ್ತವಃ

ಸನ್ನದ್ವಿಸಂಹಸ್ತಂಧಸ್ಥಾಂ ಸ್ವರ್ಗವರ್ಣಾಂ ಮನೋರಮಾಮ್ |
ಪೂರ್ಣೇಂದುವದನಾಂ ದುರ್ಗಾಂ ವರ್ಣಯಾಮಿ ಗುಣಾರ್ಣವಾಮ್ || ೧ ||

ಕಿರೀಟಹಾರಗೈವೇಯನೂಪುರಾಂಗದಹಂಕಣೈಃ |
ರತ್ನಕಾಂಚ್ಯಾ ರತ್ನಚಿತ್ರಕುಚಕಂಠುಕತೇಜಸಾ || ೨ ||

ವಿರಾಜಮಾನಾ ರುಚಿರಾಂಬರಾ ಕಿಂಕಣಮಂಡಿತಾ |
ರತ್ನಮೇಖಲಯಾ ರತ್ನವಾಸೋಪರಿವಿಭೂಷಿತಾ || ೩ ||

ವೀರಶೃಂಖಲಯಾ ಶೋಭಿಚಾರುಪಾದಸರೋರುಹಾ ರತ್ನಚಿತ್ರಾಂಗುಲೀಮುದ್ರಾ ರತ್ನಕುಂಡಲಮಂಡಿತಾ	೪
ವಿಚಿತ್ರಚೂಡಾಮಣಿನಾ ರತ್ನೋದ್ವತ್ತಿಲಕೇನ ಚ ಅನರ್ಘನಾಸಾಮಣಿನಾ ಶೋಭಿತಾಸ್ಕಸರೋರುಹಾ	೫
ಭುಜಕೀರ್ತ್ಯಾ ಚಿತ್ರರತ್ನಕಂಠಸೂತ್ರೇಣ ಚಾಂಕಿತಾ ಪದ್ಮಾಕ್ಷಿಣೀ ಸುಬಂಜೋಬ್ಬೀ ಪದ್ಮಗರ್ಭಾದಿಭಿಃ ಸ್ತುತಾ	೬
ಕುಬೀರಭರವಿನ್ಯಸ್ತಪುಷ್ಪಸ್ತುಬಕವಿಸ್ತರಾ ಕರ್ಣನೀಲೋತ್ತಲರುಚಾ ಲಸದ್ಭೂಮಂಡಲತ್ವಿಷಾ	೭
ಕುಂತಲಾನಾಂ ಚ ಸತ್ಯಾಂತ್ಯಾ ಶೋಭಮಾನಾ ಶುಚಿಷ್ಕಿತಾ ತನುಮಧ್ಯಾ ವಿಶಾಲೋರಪ್ಪಲಾ ಪೃಥುನಿತಂಬಿನೀ	೮
ಚಾರುದೀರ್ಘಭುಜಾ ಕಂಬುಗ್ರೀವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಯುತಪ್ರಭಾ ಅಸಿಚರ್ಮಗದಾಬಾಣಧನುಃಶೂಲಾಂಕುಶಾದಿನಾ	೯
ವರಾಭಯಾಭ್ಯಾಂ ಚಕ್ರೇಣ ಶಂಖೇನ ಚ ಲಸದ್ಭುಜಾ ದಂಷ್ಠ್ಯಾಗ್ರಭೀಷಣಾಸ್ಕೋತ್ತಮಂಕಾರಾದಿ ತದಾನವಾ	೧೦
ಭಯಂಕರೀ ಸುರಾರೀಣಾಂ ಸುರಾಣಾಮಭಯಂಕರೀ ಮುಕುಂದಕಿಂಕರೀ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಾನಾಂ ಮೌಕ್ತಶಂಕರೀ	೧೧
ಸುರಸ್ತ್ರೀಕಿಂಕರೀಭಿಶ್ಚ ವೃತಾ ಕ್ಷೇಮಂಕರೀ ಚ ನಃ ಆದೌ ಮುಖೋದ್ಗೋರ್ಣಾನಾಮ್ನಾಯಾ ಸರ್ಗಕರೀ ಪುನಃ	೧೨
ನಿಸರ್ಗಮುಕ್ತಾ ಭಕ್ತಾನಾಂ ತ್ರಿವರ್ಗಫಲದಾಯಿನೀ ನಿಶುಂಭಶುಂಭಸಂಹರ್ತ್ರೀ ಮಹಿಷಾಸುರಮರ್ದಿನೀ	೧೩
ತಾಮಸಾನಾಂ ತಮಃಪ್ರಾಪ್ತ್ಯೈ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಪ್ರವರ್ತಿಕಾ ತಮೋಭಿಮಾನಿನೀ ಪಾಯಾದ್ಭುರ್ಗಾ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದಾ	೧೪
ಇಮಂ ದುರ್ಗಾಸ್ತವಂ ಪುಣ್ಯಂ ವಾದಿರಾಜಯತೀರಿತಮ್ ಪಠನ್ ವಿಜಯತೇ ಶತ್ರುನ್ ಮೃತ್ಯುಂ ದುರ್ಗಾಣಿ ಚೋತ್ತರೇತ್	೧೫

|| ಇತಿ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಾರ್ಥಶ್ರೀಚರಣಕೃತಃ ಶ್ರೀದುರ್ಗಾಸ್ತವಃ ||

ಪರಿಶಿಷ್ಟ - ೨

ಶ್ರೀರುಗ್ಮೀನೀಶವಿಜಯ - ಶ್ಲೋಕಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ

ಅ		ಅಕ್ಷಿಪಂತ್ಯಾಂ ಸುಕೃತೇನ ಸಾಕಂ	೩/೩೬
ಅಗ್ನಿಗೋಗೋಕುಲಗೋಪನಾಶ..	೧/೬೦	ಅಕ್ಷಿಪೋಽಪಿ ತೇನಾದ್ವಯ..	೧೪/೩೪
ಅಗ್ನೇ ನಿಧಾಯ ಸ್ವವಿಷಾಣಯುಗ್ಮ..	೧೦/೭	ಅನಂತನಾಮಾಽಪಿ ಸ ಕೃಷ್ಣಸಂಜ್ಞಾ	೩/೨೦
ಅಂಕಸ್ಥಿತೋದಮತೋಚ್ಚಕ್ರಾ..	೧೮/೨೦	ಅನಾಹಿ ಯಃ ಕಾರ್ಯಮಾಜ್ಞನನ್ಯಾ	೪/೧೨
ಅಂಕೋಽಪ್ಪತೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನನಂ	೪/೨	ಅನೇನದತ್ ಪದ್ಧಭವೋ	೪/೬೮
ಅಂಗಸಾಲಮಲಕಾವಲಿಭೃಂಗಂ	೧೭/೫೫	ಅನುಚಕ್ರೇಽಂಭಸಾಂಚಕ್ರೇ ಲಸತಾ	೬/೭
ಅಂಗಾಲಿಂಗನತತ್ಪರಸ್ಯ	೧೧/೪೩	ಅನೃತಲಪಿತಮೇನಂ ನಾರ್ಥಯದ್ಧಂ	೭/೪೪
ಅಂಗೀಕಾರಗಿರಾಂ ಶ್ರುತಾವಭಿ-	೧೭/೪೮	ಅನೃತಂ ಜಗತ್ ಕಲಯತೇಽಲಯ	೮/೩೧
ಅಂಗೀಕೃತಃ ಕಮಲಯೋಚ್ಚಗತಿಃ	೧೮/೯	ಅನೇಕಘವನಾಧಾರತನೂದರ..	೧೦/೫೬
ಅಚೇಕ್ಷ್ಯಪನ್ಮುಂಡಿತಮೂರ್ಧಜಂ	೧೫/೧೦	ಅನೇಕಲೋಕಾನುದರೇ ವಿಧಾಯ	೩/೨೬
ಅಜನ್ಮನಸ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಜನ್ಮಕಾಲೇ	೧/೪೪	ಅರ್ತರ್ನಗೂಢಕನಕಾಂಕುರಿತಾ..	೧೯/೨
ಅಜನ್ಮನಸ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಜಾತಕರ್ಮ	೨/೨೭	ಅರ್ತರ್ನಲೀನಮದನಾಯುಧ-	೮/೩೯
ಅಜಾಂಡಕೋಟಾಶ್ರಯದೋಮ-	೪/೭	ಅಂತಃ ಕೃತಾಂತೋಪಮ..	೧೬/೫೬
ಅತಿರಕ್ತಮೃದುಸ್ನಿಗ್ಧಪಕ್ಷುಃ..	೧೦/೬೨	ಅಂತಃ ಕೃಪಾವಿಪುಲಿಧಾರವಿಲೋ..	೬/೩
ಅತೀಂದ್ರಿಯಸ್ಯಾಮಿತವಿಕ್ರಮಸ್ಯ	೭/೩೮	ಅಂತಃಸಮಾಪೂರಿತಲಹ್ವನಂತ..	೧೮/೧೧
ಅಥ ಧರ್ಮಪಥಾಧ್ಯಕ್ಷೋ	೧೨/೧೫	ಅಂಧಾನಾಮಪಿ ಕೃಷ್ಣಸದ್ಗುಣ..	೧೩/೬೧
ಅಥ ಸ್ವಾತಕಸಾಧರ್ಮ್ಯಂ	೧೫/೫೩	ಅನ್ಯಾ ಚ ತಂ ಹೃದಿ ನಿಧಾಯ	೮/೪೪
ಅಥಾಪರೋ ದೈತ್ಯಕದಂಬಕಾರು..	೩/೧	ಅನ್ಯಾಚುಂಬನಜಾತಚಿಹ್ನಮಧುನಾ	೯/೫೫
ಅಥಾಪರೋ ರಾಸಘವೇಷಧಾರೀ	೫/೨೧	ಅನ್ಯಾಂಚನಾಮ್ನುಕುರಿತಂ ಸದಸೀರು..	೭/೧೩
ಅಥಾಂಬುಕಲ್ಲೋಲವಿಲೋಲ..	೧೬/೫	ಅನ್ಯಾ ತದಂಸಪರಿಲಂಬಿತಪಾಣಿ-	೮/೪೦
ಅಥಾಸಸಾದಾಸುರವರ್ಗವರ್ಯೋಃ	೫/೨೩	ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ಚಿತ್ರರಾಗರಜ್ಜುಧಿತೇ	೪/೩೧
ಅಭೈತ್ಯ ಗರ್ಗಃ ಕಿಲ ರಾಮಕೃಷ್ಣೌ	೩/೧೯	ಅಪಂಡಿತೇನಾಪಿ ಮಯಾಽಽರ್ಚ..	೧/೯
ಅಥೋ ಚತುಃಪೃಷ್ಠಿನೈಃ ಸ	೧೨/೩೦	ಅಪರವಶಮಪೀಶಂ ಸ್ವಾನುರಕ್ತಂ	೬/೪೯
ಅಥೋ ಜಯಂತಾ ಮುದಘೋ..	೧/೩೧	ಅಪರಿಮಿತಸುಖಾಭಂ ಸ್ಥಾಶ್ಚಿ..	೧೮/೧೫
ಅಥೋ ರಥಾಗ್ನೋಽವತಾರ	೧೧/೫೩	ಅಪಶ್ಯದಸ್ಯಾಂ ಸಹ ಸಿಂಧುಪುತ್ರ್ಯಾ	೧೬/೬
ಅಥೋ ವಿಪಕ್ಷಂ ಕುಶಲೇನ	೧೦/೧೬	ಅಪಿ ಪುಣ್ಯನದೀತೀರಮುಪವ್ರದ್ಯ	೧೪/೧೮
ಅಥೋಷಪಮಯೇ ಶೌರೀ	೧೪/೨೦	ಅಪಿ ಪ್ರದತ್ತೇ ಗರಲೇ ಶಿಶುಂ ತ..	೨/೩೯
ಅದ್ರಿಸಂ ಘನಮಿಂದ್ರನೀಲಧರಗಣ..	೬/೧೬	ಅಪಿ ಪ್ರಮಾದಾಗತದೋಷಲೇಶಾ..	೧/೧೦
ಅದ್ವೈತಿನಸ್ತಾರ್ಕಿಕಮಾನಿನೋ ವಾ	೨/೪೮	ಅಪಿ ವಿವಿಧತದೀಯಾಘಾಸ..	೧೧/೪೨
ಅಧರಪಾಣಿಪದೂರ್ವಕಪಲವ್ರೋ	೪/೪೭	ಅಪೂಜಿತೋಽತಿಥಿಃ ಸ್ವೀಯ..	೧೨/೬೭
ಅಧರಾಮೃತಂ ಪ್ರದಿಶ ತೇ ದಿಶತೇ	೭/೬೩	ಅಘನಿಹಿಲದಾನಪ್ರೇಮಸಂಶ್ಲೇಷ..	೯/೩೫
ಅಭ್ಯತಾಃ ಪೋತಮಮೂಂ	೧೭/೩೪	ಅಘೂದ್ಯತೋದಾತನಯಸ್ಯ	೩/೩೭

ಅಮಿತೋರುವಿಕ್ರಮ ತವಾಮತ.. ೮/೩೪
 ಅಮುಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಗಿರೋಃ ಸುಹೃ ೧೨/೩೫
 ಅಮೂಮುಚನ್ ಶರವ್ಯಾತ.. ೧೪/೨೪
 ಅಂಬಾ ತಂ ಪರಿರವ್ಯ ಪುಲಹರ.. ೧೨/೧೭
 ಅಂಬಾಯಾಃ ಒತುರಂಚತಾಮಪಿ ೧೨/೨೨
 ಅಂಘೋಜಕೋಮಲವಿಶಾಲ.. ೧೮/೫೫
 ಅಂಘೋಹೃತ್ಯತಪದಂ ೬/೩೦
 ಅಯಮಪಿ ಚ ವಿರುದ್ಧನಾಮ.. ೧೦/೩೯
 ಅಯಂ ಮುಕುಂದಃ ಸಖಿ ೧೬/೨೯
 ಅಯಂ ಸಖಿ ಪ್ರಾಣಗಣಾನಾಥಃ ೧೬/೧೨
 ಅಯಂ ಸುರಾಣಾಂ ಗುರುರೇವ ೧೬/೨೬
 ಅಯಚ್ಛಿರಾಪ್ತಾಽರಿಫಟೈರಪಹೃಃ ೧೩/೫೪
 ಅಯ ರಮಣ ಮುರಾರೇ ೭/೫೧
 ಅಯ ಸಖಿ ಚರತೋಽಸ್ಯ ಸ್ವರ.. ೧೩/೩೪
 ಅಯೋಗಭಿನ್ನಾ ನಯೀಶಮಾನೀ ೮/೨೬
 ಅರಿಪ್ರಯುಕ್ತೈರ್ಯುತೈಃ ೧೩/೬೩
 ಅರಿಹರಣ್ಯಕಸಂಕ್ಷಯಕಾರಕಂ ೧೭/೧೮
 ಅರ್ಥಿಘ್ನೋಽರ್ಥಮನಾದಿಶ್ಯ ೧೨/೫೬
 ಅಲಕಾಸ್ತವಿಸನ್ಮುಕುಟಾದ್ಯುತ.. ೧೦/೬೭
 ಅಲಂಕೃತಾಂ ನಿಜಪುರೀಂ ೧೫/೧೩
 ಅಲಸವಿಲಸದಕ್ಷಸ್ತಂಭತಾನ್ಯಾಕ್ಷ- ೧೪/೬೫
 ಅಲಕ್ಷಯಂತೀ ಸ್ವತಾತಮೇನಂ ೭/೫೫
 ಅಲಿರಯಂ ನಹಿ ವೇತ್ತಿ ಮಧುದ್ವಿಷಂ ೮/೧೯
 ಅವ್ಯಪ್ತವಾನಾಂ ಯತಸೈರ್ವ ಮೋಕ್ಷಃ ೨/೫೦
 ಅಶನಿಸಮಕೋರಮಲ್ಲಭಾತೋ ೧೧/೪೪
 ಅಶೋಕ ವಿಜೋಽಪರವೇದನಾಙ್ಗಃ ೭/೨೪
 ಅಶ್ವದ್ವಮ ನಃ ಪ್ರಿಯಃ ಕಿಲ ೭/೨
 ಅಸಂಖ್ಯಪಾಪಾಚಲಕೋಟಿ- ೧/೧೧
 ಅಸದ್ವನೇಷ್ವಾಚರಿತೋಗ್ರಹಿಷ್ಠಾಂ ೪/೧೩
 ಅಸಹ್ಯಸ್ತಂಚರನಾಶಕತ್ವಂ ೧೦/೪
 ಅಸಹ್ಯವಹಿವ್ಯಥಿತೋಽಪಿ ೧೬/೫೨
 ಅಸಾಧ್ಯಭಾಗ್ಯುತದುಗ್ಧಚೌರ್ಯೇ ೪/೧೧
 ಅಸಿ ಮಧುಕರ ವಿದ್ಯೋ ೧೩/೩೬
 ಅಸೇವ್ಯತಾಂ ದೋಷಸಮಿತ್ವ- ೧೬/೫೭
 ಅಸ್ಮಾಕಂ ನಹಿ ಯಃ ಶೃಣೋತಿ ೭/೬
 ಅಹಯೇದಹಯೀ ಕಶ್ಚಿದನಂಸೀದ.. ೧೫/೫

ಅಹಿಮಕಾಂತಿಮತಃ ಕಲಯಾ ೧೭/೨೧
 ಅಹೋ ನಿರಾಘೋತ್ಪಘಯಾದಿ.. ೫/೧೫
 ಅಹೋ ಯಶೋದೇ ತವ ೩/೫೪
 ಅಹೋ ಪಿಶಾಚಾ ಅಪಿ ದೇಹಿ- ೧/೫೩
 ಅಹೋ ವಿಧೇ ತ್ವದ್ವಚನಾಽತಿ.. ೧೦/೩೮
 ಆಂ
 ಅಂಸುರ್ದದಂತಪರಿಶೋಭಿತರಕ್ತ.. ೧೧/೩೮
 ಅಂಸಾಲಂಛಿತಪಾಣಿಪದ್ವಲಲನಾ.. ೯/೨೦
 ಆ
 ಆಕಂಠಮಂಘಸಿ ಗತಸ್ಯ ಹರೇ.. ೯/೪೪
 ಆಕಂಠಮಾಪಾದಕಲಾನ್ಮುರಾರೇ.. ೧೬/೩೮
 ಆಕಂಠೋದಕವಾಸಿ ಹೃದಮ.. ೬/೩೨
 ಆಗ್ರಹ್ಯತಂ ನಾಗಪತಿಂ ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ೪/೭೧
 ಆಚಾರ್ಯಃ ಸಕಲವಿದೇ ಪುರಾಣ- ೧೨/೨೪
 ಆಚ್ಛಾದಿತೋರಪಲ್ಲಮೂಲದೇಶಂ ೧೮/೩೩
 ಆತ್ಮಾಭಿಧಃ ಸ್ವಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಿತೋ ೧೬/೩
 *ನಂದೇರ್ಥಮತಮುಷ್ಟಿತ- ೨/೬೦
 ಆನಂದಪೂರ್ಣತಾಂ ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಾನಾಂ ೬/೫೪
 ಆನಂದಾಂಬುಮಗ್ನಮೂರ್ತಿ.. ೧೯/೨೫
 ಆಪಾದಪದ್ಮಂ ಪರಿಲಂಬಮಾನಾ ೧೮/೧೮
 ಆಪೋಽಬ್ಜವನ್ಮಿತಿ ಸನಾತನ.. ೨/೫೨
 ಆಪ್ತಾಯಿತಾಃ ಕಿಲ ಮುರಾಂತಕ.. ೧೩/೫೨
 ಆಬದ್ಧ ಮುಕ್ತಗಣವಲ್ಲಭಕಂಠ- ೮/೫೩
 ಆರ್ಯಃ ಸ್ವಭಾರ್ಯಾಂ ಯದಿ ೧೫/೩೫
 ಆರ್ಯಾರ್ಯಾಹಿ ಗೃಹಂ ತ್ವಯಾ ೯/೪೫
 ಆಲಾಪಮಾಲ್ಯಾಃ ಪ್ರಿಯಮಪ್ಯ.. ೧೩/೨೫
 ಆಲಿಂಗಿತಪ್ರಿಯತಮಾಕುಚ.. ೧೮/೩೦
 ಆಲೋಲಹೃದಮವರದಾಮದತೀಂ ೩/೮
 ಆಶಾಸ್ತವನಾರುಗೇನ ಜವಿನೋ.. ೧೭/೫೦
 ಆಶ್ರಿತ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪದಮರ್ಥಿಷು ೫/೩೧
 ಆಸನ್ ನೃಪಾಃ ಕೇಚನ ಭೀಷ್ಮ- ೧೫/೨೯
 ಆಸೀತ್ ಪರಸ್ಪರನಿರೀಕ್ಷಣಕರ್ಮ.. ೧೬/೩೬
 ಆಜ್ಞಾಪಯಾಮಾಸ ಪುರಾ ಸ ೧/೨೬
 ಇ
 ಇತಃ ಪರಂ ಶೌತಪಥಸ್ಥಿತೋ.. ೧೨/೨೫
 ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಾಲಾಪಂ ೧೪/೫೩

ಇತಿ ಮೃವಂತಮಕ್ಕೂರಮಾಶ್ವಾಸ್ತ	೧೦/೮೩
ಇತಿ ವಿರಹದಫಲಿತ್ಯಾ ವೇಪ-	೧೦/೪೩
ಇತಿ ವಿವಿಧಚರಿತ್ರಂ ಶ್ರೀಪತೇ..	೧೧/೧೫
ಇತಿ ಸ್ವ ಸಂಕೀರ್ತೃ ಸುರಾರಾಜಂ	೩/೫೯
ಇತೀರಯುತ್ವಾ ಬೃಹನೇ: ಸುತೇ	೧೦/೨೨
ಇತೀರಿತೇ ಶೌರಿವಧೋದ್ಯತಂ ತಂ	೧೦/೧೯
ಇತಿವ ತತ್ಪಾಗವಿಶಂಕ-	೧೨/೩೬
ಇತ್ಯಂ ಗಿರಾ ಕಾಽಪಿ ತಮರ್ಚ-	೭/೬೪
ಇತ್ಯಂ ಗೃಣಂತ: ಕಲಿ ವೃಂದಶಸ್ತಂ	೧೪/೬೨
ಇತ್ಯಂ ಜಾಂಬವತೀಮುವಾಹ ಸ	೧೯/೧೨
ಇತ್ಯಂ ತ್ವಮತ್ರ ಶಿಶುಭಾವಮುಪೇತ್ಯ	೨/೨೧
ಇತ್ಯಂ ನಿಗದ್ಯ ನಿಗಮಾಕಲಿತಂ	೯/೪೮
ಇತ್ಯಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಬಲಕೌಶಲ..	೧೧/೩೬
ಇತ್ಯಂ ವಿಮರ್ಶತ: ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್	೪/೬೨
ಇತ್ಯಂ ಸರಸಲಾಪೈ: ಸಂಸ್ತುವಂತ:	೧೭/೨೫
ಇತ್ಯಂ ಸ ರಾತ್ಯೌ ವಿವಿಧಾನ್	೧೦/೧
ಇತ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯಸಂದಿಗ್ಧಬುದ್ಧಿರ್ನಿ-	೧೧/೨೮
ಇತ್ಯಾದ್ಯಮಾತ್ಮವಗೋಕ್ತನೀತ್ಯಾ	೧೨/೬೯
ಇದಂ ಹಿ ದೇವಸ್ಯ ಸಮರ್ಪ-	೩/೪೭
ಇಂದು: ಸ್ವರಮೃಕಿರಣೈರ್ವಿಷನಂ	೬/೪೪
ಇಮಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಾ: ಕಲಿ ಸ: ಸುಪ್ತಾ:	೭/೧೮
ಇಮಾಮುಪ್ರಿತ್ಯ ಪುರಿಂ ಪರತ್ರ	೧೭/೩೫
ಇಮೇ ಸುರಾ: ಶ್ರೀಪತಿನಿತ್ಯೇವಾ-	೧೬/೨೭
ಇಹ ಸ್ಥಳೀಯಾನ್ ನಿಹತಾನ್	೪/೧೮
ಇಹಾವಿಲೈಶ್ವರ್ಯಸುಭೋಗ-	೧೭/೨೬
ಇಹಾಗತಾ ಹಂತ ಸುರಾನುದಾರಾ..	೮/೧೩
ಇಹಾವತೀರ್ಯಾಥ ಹನೂಮ..	೧೬/೧೬
ಈ	
ಈಶಾಪರೋಕ್ಷಸಮಕಾಲಮಶೇಷ..	೧೪/೮
ಉ	
ಉಕ್ತಾ: ಕಿಮರ್ಥಾ ನರದೃಷ್ಟಿ-	೧೯/೧೯
ಉಗ್ರಸೇನಂ ಯದುಪತಿಂ ಚಕ್ರೇ	೧೨/೬
ಉಗ್ರಸೇನೋ ವಿಜಯತೇ ಸ್ವರ್ಗ..	೧೨/೩೯
ಉಗ್ರೋಽಯಂ ಸಖಿ ಚಂಚ-	೧೬/೩೯
ಉಚಿತ್ಯವ ನಾಥ ಸುದಯಾಸು	೮/೧೪
ಉತ್ಪಂಗನೀಲಚಮುರೀಮೃಗ..	೧೯/೧೧
ಉತ್ಪಂಗಹಸ್ತಚರಣಾಯತೈಲ..	೨/೪೦

ಉತ್ಪಂಗೋರ್ಮಿಕರಾನುಷ್ಕ..	೧೭/೫೧
ಉತ್ಪಾತಚಕಿತಾ ಗೋಪಾ: ಕೃಷ್ಣ..	೪/೬೦
ಉತ್ಪಾಹಸಂಗತಾ ನೀತಿ: ಸೂತೇ	೧೨/೪೪
ಉತ್ಪಿ ಪ್ರಪುಚ್ಛಮುದಿತಾಲರವಾಫಿ..	೧೩/೫
ಉತ್ಪಿ ಪ್ರ ತಂ ತಾಲಮಹೀರುಹಾಗ್ರೇ	೫/೨೫
ಉದಕ್ಷಿಪತ್ ತಂ ಹರಿರಾತ್ಮ-	೪/೨೯
ಉದ್ಗಚ್ಛ್ಯಬೀರಿಪ್ರಸೂನನಿಕಾಂ	೪/೧
ಉದ್ಗಚ್ಛ್ಯದೂಷ್ಯಾವಲಿಧೂಮಲಿಂಗ..	೬/೧೫
ಉದ್ಗೀಪ್ತಹಾರಾಂತರರತ್ನಕಾಂತ್ಯಾ	೧೮/೨೪
ಉದ್ಗದರ್ಶ್ಯಶತೋದ್ರಿಕ್ತಹೃದ್ಯ..	೧೦/೫೫
ಉದ್ಗದ್ವಿದ್ಯುತಿ ವಕ್ರಶ್ಚಕ್ರಧನುಷಿ	೫/೩೩
ಉದ್ಗನ್ಯನೋಜ್ಜಮುಖಿನಿರ್ಮಲ..	೧೮/೩೪
ಉದ್ಗನ್ಯೋಚಿತತಘಾಸಿತಮರ್ಪ-	೧೪/೫೬
ಉನ್ಮೀಲಿತೇ ವಿಮಲಪೋಧ..	೧೮/೪
ಉನ್ಮೀಯ ಕಾಲಿಯಫಣೀಂದ್ರ..	೪/೬೪
ಉನ್ಮಾಲಾಬೃಹಾತಪತ್ರಮಹಿರಾ-	೧೬/೧೦
ಉಪವನಮುಪವೇದಪ್ರಾಯ..	೧೩/೪೨
ಉರೋಜಯುಗ್ಮಾಂಕಿತುಂಕುಮಾ-	೮/೬೦
ಉಲೂಖಲೇ ತಂ ಯದಿ	೩/೫೨
ಉಪಾಧಿಧಾಯಾಂ ಸ ಚ ವಕ್ರ-	೧೯/೩೨
ಊ	
ಊರೂ ಸಮಾರೋಷ್ಯ ಮದು..	೧೮/೧೪
ಋ	
ಋಷಿಸ್ತಮೇವಂ ರಚಿತಾಪಲಾಧಂ	೧೦/೨೦
ಋ	
ಋತಿಸ್ತತ್ಪ್ರಪ್ರಥಯಾ ಫಯಂ ಸ್ಯಾತ್	೧/೪೬
ಋತೇನೈವ ಪುರಾಽಽತ್ಯನಾಽಹಮ..	೧/೪೯
ಋಕ್ಯಂ ಸಿಹಾಧಯಿಷಿತಂ ಯದಿ	೧೪/೩೬
ಋ	
ಋದಾರ್ಯದೈರ್ಯಶೌರ್ಯಾಣಿ	೧೧/೧೭
ಕ	
ಕಪೋರಗಿರಮುತ್ಪನ್ನ ವೃಕ್ಷೋ..	೧೨/೬೨
ಕಂಠಾಶ್ಲೇಷಕರಾಗ್ರಪಾತಮಧುರ..	೮/೪೮
ಕಂದರ್ಪಕೋಟಿಲಾವಣ್ಯ..	೧೦/೬೮
ಕಂದರ್ಪಮಂತ್ರಿಣಿ ಸಮೀಯುಷಿ	೭/೨೨

ಕಂದರ್ಪ ಸರ್ಪತಲ್ಪಸ್ತ ನಂದನಾ.. ೭/೬೦
 ಕನ್ಯಾಮಿಮಾಂ ಕನಕದಾಮ.. ೧೫/೩೨
 ಕನ್ಯಾವೃಷ್ಟಿ ಕುರಾರ್ಥಕಾಮಾ.. ೧೫/೫೨
 ಕಮಲಾಸನಾಚ್ಚ ಭವತೋಽ- ೮/೨೯
 ಕರಜಪ್ರಸಕ್ತುರುರುಚಾ ದುರುಚಾ.. ೮/೨೨
 ಕರಣಪಾಲನೋಲ ನತೇ ಸ್ಥಿತಿಂ ೧೭/೧೨
 ಕರದೃತದೃತಿತೋಯೈಃ ಸ್ವಾಪಯಿತ್ವಾ ೯/೩೮
 ಕರದುಹಪದಭಾಸ್ವದಾತ್ರವಿಶ್ಲೇಷ.. ೭/೪೯
 ಕರಸ್ತುಭಾಸ್ವಸ್ತಪನೀತಮನ್ಯಾ ೩/೩೫
 ಕರಂ ವಿಭುಕ್ಷುರ್ವೈದಭ್ಯಾಃ ೧೫/೧೪
 ಕರೋಽತಿಕಾರ್ಯೋ ದಮಂಥ.. ೮/೧೧
 ಕರೇಣೋದ್ರೃತ್ಯ ಪ್ರಾಗ್ವೃತಮತ ೧೧/೧೩
 ಕರೇ ನಿಧಾಯಾದ್ವ್ಯಕ್ತಪಾಲಮೇನ.. ೧/೫೯
 ಕರೈರ್ಗಿರೀಂದ್ರಾನ್ ಪರಿತೋ ೬/೨೫
 ಕರ್ಪೂರಕುಂಕುಮಲಸನ್ನಗನಾಭ.. ೧೩/೨೬
 ಕರ್ಪಸ್ತಂಭಯುಗಂ ಮುನೀಂದ್ರ.. ೩/೨೭
 ಕಲ್ಪದ್ರುಮಃ ಕರಿವರಃ ಕವಿವರ್ಣ.. ೧೬/೨೫
 ಕಲ್ಪಾದಿವಾರ್ಪ ಕಮನೀಯ.. ೧೬/೨
 ಕಲಿಯಂತಮಪಃ ಪುರುಷೋ- ೪/೫೯
 ಕವಾಟಮುದ್ರಾಚ್ಚ ಗೃಹಾಣಿ ವರ್ತ ೧/೫೮
 ಕಸ್ತುರಿ ಕಶ್ಚನ ನಿರ್ಜರೋಽಹಮಿಹ ೯/೬೩
 ಕಸ್ತುರಿ ಸೋಽಹಮರೇ ತ್ವದಂತ.. ೧೧/೧೮
 ಕಸ್ತಾದಂಗ ನಯಸ್ತುಲೂಖಲ- ೩/೫೦
 ಕಸ್ತಾನ್ಮಾಥ ವಿಹಾಯ ನಸ್ತು ಮಗಮಃ ೯/೨೮
 ಕಸ್ತಾನ್ಮಾಥ ಮಾನವಾ ಮುರ- ೧೯/೧೩
 ಕಂಸಃ ಸಂಪ್ರತಿ ಕಾರ್ಮುಕೋತ್ಸವ.. ೧೦/೩೧
 ಕಂಸೇ ಬಲೈಃ ಸಹ ಮೃತೇ ಸತಿ ೧೩/೩೮
 ಕಂಸೋಽಂತರ್ವೃತಗರ್ವಪರ್ವ.. ೧೧/೬೨
 ಕಾಚಿಚ್ಛುಕುಂಭೇ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಾಸ್ಯ ೮/೫೫
 ಕಾಚಿನ್ಮುಕುಂದಮುಖಸಾರಸಾರ.. ೮/೩೯
 ಕಾಚಿನ್ಮುಕುಂದೇನ ಸಹೈವ ಶಯ್ಯಾಂ ೧೩/೧೮
 ಕಾಚಿಚ್ಛ ದಪ್ಪನ್ನದುಲೋಪಪುಟೇ ೮/೪೧
 ಕಾದಂಬಿಸ್ತೈ ವಿತರತಿ ಪಯೋ.. ೫/೩೪
 ಕಾಂತಂ ಹರಿಂ ತತ್ಪ್ರಭಂ ಕುಮಾ- ೧೩/೨೦
 ಕಾಂತಃ ಸ ವಿವ ಯಃ ಸ್ವರ್ಪಯ.. ೬/೬೦
 ಕಾಂತಾನನದ್ಯುತಿವಿವತ್ಪ್ರಕಟಾಕ್ಷ.. ೯/೫೦

ಕಾಂತೋಪಮಾನೇನ ದಿವಾಽಪಿ ೭/೫೬
 ಕಾಮಸ್ತೇಽಂಭ್ರಯುಗಾರ್ಚನೇ.. ೧೦/೭೮
 ಕಾಮಿನೀತಿ ಜಿತಾಪದ್ಯಾಂ ನಿನಾಯ ೭/೫೩
 ಕಾರ್ಯಂ ಗೃಹಿಣ್ಯಾ ಗೃಹಕೃತ್.. ೧೫/೩೮
 ಕಾರ್ಶ್ಯಂ ಕಾರ್ಯೇ ಮನೋಜ್ಞೇ ೧೯/೬
 ಕಾಲಿಂದಿ ತಂ ಕಥಯ ಕಂಜದಲಾ.. ೭/೩೪
 ಕಾಲಿಂದಿ ತ್ವಮಭಾನ್ವಿತಾನಪಿ ಸತಃ ೭/೩೫
 ಕಾಲೇ ಕಾಲೇ ಧನಂ ನೂನ.. ೧೨/೫೪
 ಕಾವ್ಯೋಚಿತಶ್ಲೋಕಮಪೇಕ್ಷ- ೧೭/೪೦
 ಕಿಮಾಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ತವಾಭಿರಶ ೮/೫೯
 ಕಿಮು ದುರಿತಮಕಾರಿ ಯೇನ ೧೦/೩೭
 ಕಿಂ ಪುತ್ರೋಽಸಿ ವಿರುದ್ಧ.. ೧೧/೨೧
 ಕಿಂ ರುಗ್ಗಿಣಾ ಭೀಷ್ಮಕೇಣ ೧೪/೪೮
 ಕಿಂ ವಾಚ್ಯಮಸ್ಯಾತಿವಿಪೋಲ್ಪ- ೫/೧೧
 ಕಿಂ ವಿಪ್ಲೋ ಬಹುನೋದಿತೇನ ೧೦/೩೦
 ಕೀಲೇಂದುತೋಕಿಲಮಧುವೃತ.. ೧೩/೨೭
 ಕುಂತ್ಯಃ ಕುತಾರ್ಕಃ ಕುದ್ವಾಲ್ಪರ್ಪ.. ೧೩/೪೧
 ಕುರ್ವಂತಿ ಕಾಮವರಗಾ ಮಯಿ ೧೪/೪೦
 ಕುಶಕೃತ್ಸುಲಿಪಿವ್ಯಪುರೀಶ್ವರಂ ೧೭/೨
 ಕುಶಸ್ತೋರಿ ಸಾ ಕುಶಲೈಕಗಮ್ಯಾ ೧೯/೩೫
 ಕುಸುಮಕುಂಬನಕೃತ್ಸುಧುರದ್ವನಿಃ ೪/೪೦
 ಕುಹಕಸ್ಯ ಕುಖದ್ವಿಂ ತಾಮ.. ೧೪/೧೯
 ಕೃತಾಗಸಂ ತಂ ಕಿಲ ನೈವ ಮೂತಾ ೪/೮
 ಕೃಪಾಂ ಪರೇರಾತ್ಮನಿ ವರ್ಣಾ.. ೧೩/೧೫
 ಕೃಷ್ಣ ತ್ವನ್ನಾಮ ಜಿಹ್ವಾನ ಕಥಯತಿ ೪/೩೨
 ಕೃಷ್ಣಃ ಕಾವ್ಯಕೃತೇ ಸ್ವಪ್ನಕಮಲ.. ೧೯/೩೯
 ಕೃಷ್ಣಃ ಸ್ವಧರ್ಶನಸುಧರ್ಶನಮೇನ.. ೧೦/೩
 ಕೃಷ್ಣದೃತಃ ಸುರವಿಸ್ಮಯಕಾರೀ ೬/೬
 ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಶತವಾಸವನೀಲಃ ೯/೭
 ಕೃಷ್ಣಶ್ಚೈಷ್ವ ಸಮರ್ಥನೇಽತಿಚಮ.. ೧೩/೪೮
 ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾನವೀರ್ಯ- ೧೦/೧೦
 ಕೃಷ್ಣಸ್ಯೋದಯವರ್ಣನೈಃ ೧೯/೩೭
 ಕೃಷ್ಣಂ ಪತಿಂ ತಾಃ ಕಿಲ ಕಾಮ.. ೫/೪೪
 ಕೃಷ್ಣಂ ಮನ್ನಗರಾದ್ವಿಷ್ಣುರುತ ೧೧/೫೦
 ಕೃಷ್ಣಂ ಸ್ವಕಾಂತಮಧುನೈವ ವಶಂ ೨/೧೪
 ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಶಂಕೃ ಪತಿತಂ ಭುವಿ ೧೧/೩೫

ಕೃಪ್ನಾಂಗುಗ್ನುಜ್ಜಲಶಾರ್ಙ್ಗ- ೧೩/೫೩
 ಕೃಪ್ನಾಂಘ್ರಿಭೃಂಗಂ ತಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ.. ೧೩/೨೮
 ಕೃಪ್ನಾಂಘ್ರ್ಯಂಽಬಲಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಯ.. ೯/೬೧
 ಕೃಪ್ನಾಯಾಮಪಿ ತೈರ್ನತೈಃ ೧೯/೧೪
 ಕೃಪ್ನಾಲಿಂಗನಕಾತರೈಃ ಕರುಷ್ಯುರೋ.. ೪/೫೮
 ಕೃಪ್ನಾಲಿಂಗನಭಂಗಶಂಕಹೃದಯಾಃ ೮/೫೪
 ಕೃಪ್ನಾಸ್ತೇಂದುಸಮೀಪಲಗ್ನ.. ೧೪/೬೯
 ಕೃಪ್ನಾಂಸವಿನ್ಯಸ್ತಕರಾಬ್ಜಮಾಲಾ ೮/೫೨
 ಕೃಪ್ನೇನ ನೇಯಾ ಜನನೀ ೧೪/೬೬
 ಕೃಪ್ನೇ ಬಲಾದ್ವಜತಿ ಸಾ ೧೫/೧೬
 ಕೃಪ್ನೇ ಸ್ಥಾಂ ದಯಿತಾಂ ನಯ- ೧೫/೭
 ಕೃಪ್ನೋಽಘೋ ಬಹಿರಾಜಗಾಮ ೧೧/೬೧
 ಕೃಪ್ನೋದಾರವಿಹಾರವಿಂಡಿತ.. ೧೨/೧೨
 ಕೃಪ್ನೋಽಪಿ ವಕ್ಷುಃ ಮುಖೇ ೧೪/೧೫
 ಕೃಪ್ನೋಽಪಿ ವೀಕ್ಷ್ಯ ದೃಢಭಕ್ತಿಮಿವ ೬/೨೩
 ಕೃಪ್ನೋಽಪಿ ಸ್ವಕಮೂಂ ೧೩/೪೪
 ಕೇಶಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕರಚೈಃ ಕುಚ.. ೧೫/೪೧
 ಕೇಶಾತ್ಕನಾ ಸನ್ನಿಹಿತಃ ಸ ತ್ಯಕ್ತ್ವ ೧/೨೭
 ಕೈಲಾಸಯಾತ್ರಾಧಿಭೂನ.. ೧೯/೧೬
 ಕೋಪಾಟೋಪವಶೇನ ರಕ್ತ.. ೧೧/೬೦
 ಕೌಮೋದಕೇ ವಾದನಿವಿಪ್ರ- ೧೩/೪೬
 ಕ್ರುದ್ಧೋಽಪಿ ಸರ್ವಭುವನಾಯ ೧೫/೪೦
 ಕ್ಲೇಬಃ ಕಿಂ ಕುರುಷೇ ತ್ವಮ್ಜ್ಜ ೧೧/೨೨
 ಕ್ಷಚಿತ್ತರೇಣೈವ ಸ ದುಗೃಭಾಜನಂ ೩/೫೧
 ಕ್ಷಚಿದ್ವಿ ರಕ್ಷೋದರತಾ ಮರಾಣಾಂ ೧೬/೧೪

ಖ

ಖಗಾನ್ ಸ ವೃಪ್ರೈರ್ದ್ರಮತೋಟ.. ೬/೮

ಗ

ಗಗನಚರ ಕಿಮಸ್ತನ್ನಿಧೌ ತೇಽಪಿ ೧೩/೩೨
 ಗಂಗಾದಿತೀರ್ಥನಿಕರಾಃ ಕಿಲ ೧೫/೫೭
 ಗಚ್ಛಂತಮಾಸ್ತಾಪಯಂತೀವ ಕೃಪ್ನಂ ೧೫/೧೫
 ಗಚ್ಛಂತು ಪತುರ್ಗತಿಮಾಸು ನೈತಾ ೭/೧೨
 ಗಚ್ಛನ್ ವಿಲೋಕ್ಯ ಗಜರಮೃಗತಿ.. ೧೧/೩೦
 ಗಚ್ಛಿ ರಥಾಭೈರ್ಗಗನಂ ಸ್ಪೃಶದ್ವಿ.. ೧೩/೪೦
 ಗಂಡಂ ಪರಾಂಗುಲಿದಲ್ಬಲಭು ೩/೧೦
 ಗತೇ ದಿಶಾಂ ಭರ್ತರಿ ದೇಶಮನ್ಯಂ ೬/೩೯

ಗಂತುಂ ಕುತ್ರ ಸಮುದ್ಯತೋಽಪಿ ೯/೫೩
 ಗಂಧರ್ವಗೀತವೃತ್ತಮಧ್ಯಮ.. ೬/೪೩
 ಗಂಧಾರ್ಪಣಾದ್ಭಿರವೇಷ್ಯತೇ.. ೧೧/೧೦
 ಗರುತ್ಮದಸಾಚಲನೀಲಮೇಘಂ ೧೬/೨೩
 ಗರ್ಜದ್ಭಾರ್ವಹದುಂದುಭಿಃ ೧/೬೬
 ಗರ್ಭಸ್ಥರ್ವಭುವನಾವಪಿ ೧೮/೨೫
 ಗರ್ಭಂ ಬಭಾರ ಗಜರಮೃಗತಿಃ ೧೯/೨೬
 ಗರ್ಭೇಽಪ್ಯದಭಾತ್ಮದಿವ್ಯೈಕ- ೧/೩೦
 ಗವಾಂ ಮುದೈರ್ಗೋಪಪದ್ಮರ- ೪/೨೧
 ಗಾಥಾಲಿಂಗಿತವಲ್ಗಾಮಜಲಂ ೯/೩೭
 ಗಾತ್ಯಕೋಕಿಲರವಪ್ರತಿಪೂರ್ತೌ ೯/೧೩
 ಗಾಥಾ ತಿಪ್ತು ಭೂಪ ಸಂಪ್ರತಿ ೧೧/೨೭
 ಗೀತೇನ ತೇ ಗೀಪ್ರತಿರ್ವರ್ಪೂರ್ವ.. ೭/೨೭
 ಗುಡಾಸ್ತಾಭಿಃ ಶುಭವೀರಿಕಾಭಿಃ ೧೬/೩೭
 ಗುಣೇನ ಯಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತಿಸಂಗತೇನ ೧೭/೩೬
 ಗುಣೋವೈತಂ ಶ್ರೀರಮಣಂ ೧೩/೬೦
 ಗುರುಂ ತತೋಽಪ್ಯಚ್ಛಿದ್ರು- ೧೨/೩೧
 ಗುರೋರ್ಗೃಹಂ ಸರ್ವವಿದಗ್ನ.. ೧೨/೨೯
 ಗೃಹೀತಪಾಣೀ ಕಿಲ ಚಕ್ರತುಸ್ತೌ ೧೬/೪೬
 ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ ಕೃಷ್ಣಕಥಾಮೃತಾತತಂ ೧೩/೯
 ಗೃಹೇ ಗೃಹೇಽಯಂ ನವನೀತ- ೩/೪೮
 ಗೃಹಾಂತಿ ಯತ್ಕೇರಾದೃಶೀಕರಂ ೧೪/೬೧
 ಗೋಧೂಲಿಧೂಸರಮನೋಜ್ವ.. ೧೩/೬
 ಗೋಪೀ ಕಾಚನೇರತಾಂ ಹೃದಿ ೯/೫೨
 ಗೋಪೀಗೃಹಾಂಗಣತಲೇ ೩/೨೯
 ಗೋಪೀನಾಂ ಪರಿತಾಪಮಿತ್ಯುಧು- ೮/೩೮
 ಗೋಪೀಭರಾಪಾದಿತಚೌರ್ಯ.. ೩/೬೧
 ಗೋಪೀರಗೋಪೀಃ ಕಿಲ ಲೋಕ- ೧೪/೪೭
 ಗೋಪ್ಯವ್ಯಾಂಜನದೂಷಿತಂ ೬/೫೩
 ಗ್ರೀಪ್ತೇ ಘಾಸ್ತುತಿ ಚಾಪರಾಧ್ಯತಿ ೫/೨೮

ಚ

ಚಕ್ರಂ ಹರೇರ್ಮರ್ದಿತದೃತ್ಯಚಕ್ರಂ ೧೮/೩೮
 ಚಂದ್ರಸ್ಯ ಕೋದಲಕದೈ ರಚಿತಾ.. ೬/೩೫
 ಚಂದ್ರಿಕಾಸೌಭರ್ಯಮಂದ- ೧೦/೬೩
 ಚಂದ್ರೇ ಜ್ಯಂಘ್ರಿ ತನ್ಮುಖಿತ್ವಿತಿ ೬/೫೧
 ಚಂದ್ರೋಪಮಂ ಶ್ರೀರಮಣ್ಯ ೧೮/೫೦

ಚರಣಾಂಬುಜಂ ಕರಸದೋಜ-
 ಚರಂತಿ ತಸ್ಯಾಂ ಬಹುಮಾನಯು-
 ಚಲತಾಕಾನಿನಿರ್ಮಲೀಕೃತೇ
 ಚಲತಾಕೋಜ್ವಲಚಾಮು..
 ಚಲದ್ಭ್ರಮ್ಯಚಲನೇತ್ರಪಾತ್ಯೇ..
 ಚಲನ್ಮಧುಕರಾಸ್ತುಜಲಚೋ-
 ಚಕ್ಷುಶ್ಚಾರ್ಯಫಲಂ ಜಗಾಮ
 ಚಾರೇಣ ಯೋ ವೇತ್ತಿ ರಿಪೋ..
 ಚಾರುಪಾದಲಸನ್ನಿವಾಂತ್ಯಾ..
 ಚರಂ ಪುರಾ ವೈಷ್ಣವೇವನೇನ
 ಚುಂಬಂತ್ಯಃ ಸರಸಾಧರಂ

ಛ

ಛತ್ರಂ ಧ್ವಜಂ ಚಾಮರಚರ್ಮ..

ಜ

ಜಗಜ್ಜಿಸ್ತೇಮಲಯಾದಿಧರ್ಮಾ
 ಜಗತ್ತಿತ್ರಾ ತ್ವಂ ನ ಪಿತಾ ಕಮಾಸಾಂ
 ಜಗತ್ತಿತ್ರಾಽಥ ಪಿತೌ ಮೃದು..
 ಜನಕೋಜಮುಪೇತ್ಯ ಸ
 ಜಹಾರ ಕೃಷ್ಣಸಪನೋತ್ತಪಾಶಂ
 ಜಾತೇ ಹರೌ ಸ್ವರ್ಪಿತಪುಷ್ಪವರ್ಷ್ಯೇ..
 ಜಾನೀರ್ನ ಸ್ವವಾಮಾನವೇಷು
 ಜಾನಾತಿ ಮಾತಾ ಪರಮಾತ್ಮ-
 ಜಗಮಿಷಸಿ ಮುರಾರೇ ರಾಜ..
 ಜೃಂಭಚ್ಛಂಪಕಗುಂಫತೋಚ್ಛಕುರಿ..
 ಜೃಂಭಮಾಣನವಪಲ್ಲವಶೋಭೇ
 ಜ್ವಲತ್ಕಲಾಪಾಃ ಸುರದಂಗಲೇಪಾ

ತ

ತಚ್ಚಿತ್ತೇಽಕುರಿತಃ ಸುಭಕ್ತಲತಯಾ
 ತಚ್ಚಾಸ್ತಪ್ರಪಣೋತವೇನ ಕತಿ..
 ತತ್ಸತ್ಕುರ್ಥೇ ದಿವಸೇ ಕಿಲೈತೌ
 ತತಶ್ಚೈದ್ರಃ ಕುದ್ರಃ ಕರದೃತಧನು..
 ತತ್ಸಮಸ್ತಂ ಪರಿಹರ್ತುಮರ್ಹಃ
 ತತ್ಸಸ್ಯ ದುರಾಲಾಪಂ ನಿಶಮ್ಯ
 ತಾತತಾತೀತತತ್ತ್ವತತಿತಾತೋಽ-
 ತತಃ ಕದಾಚಿತ್ ಪಥಿ ಪೂತನಾಖ್ಯಾ

೮/೧೬
 ೧೭/೫೪
 ೧೫/೧೮
 ೧೪/೬೩
 ೧೭/೪೨
 ೧೦/೬೫
 ೩/೭
 ೧೨/೪೨
 ೯/೪
 ೧೧/೫೭
 ೯/೫೯

೧೪/೧

೧೬/೩೦

೬/೫೯

೧೨/೧೩

೧೭/೬

೫/೧೯

೧/೪೩

೮/೭

೧/೫೦

೧೦/೪೧

೪/೨೦

೯/೧೦

೧೬/೪೯

೧/೨೨

೧೭/೪೭

೧೬/೪೭

೧೪/೧೪

೧೧/೨೯

೧೧/೪

೭/೬೨

೨/೩೩

ತತಃ ಕ್ರಮೇಣಾಂಕುರಿತಾಂಗಜಾತಾ
 ತತಃ ಕ್ರಮೇಣೋಭಯವರ್ಗ..
 ತತಃ ಕ್ಷಾನ್ಮಾಪುರಶೋಭಪಾದಾಃ
 ತತಃ ಪರಿತಃ ಸ್ವರ್ಗೋವೈ-
 ತತಃ ಪ್ರವಪೃತೇ ಯುದ್ಧಂ
 ತತಃ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಕರುಣಾಂಬುರಾಶಿಃ
 ತತಃ ಶುಭೌತ್ಯಾನಿಕಕರ್ಮ ಕರ್ಮ..
 ತತಃ ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ಕೃತಜಾತಕರ್ಮಾ
 ತತಃ ಸ ಗೋರೂಪಧರೈರ್ನಿ..
 ತತಃ ಸದ್ಭುಗ್ರಸೇನಮಾಹೂಯ
 ತತಃ ಸಪತ್ನಿರ್ಚನತತ್ಪರಾಣಾಂ
 ತತಃ ಸ ಪಶ್ಯನ್ ಪರಿತೋ ವಸಂತ..
 ತತಃ ಸ ಮಾಯಾಮಪಹಾಯ
 ತತೋಽಬ್ಜಮೂಃ ಕ್ಷೀರಪಯೋಬ್ಜ..
 ತತೋ ಯಶೋದಾಂ ಸ್ವಕುಲಸ್ಯ
 ತತೋ ವನೇ ಸಂಚರಣಾದತಿ-
 ತತೋಽಹಿಪತ್ನೀಪ್ರಿಯಮಂಜು-
 ತಥಾಪಿ ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ನ ಕೃತ್ಯ-
 ತದೈವ ಮಾಯಾ ಹರಿಣೋಪ-
 ತದಂಗುಂಧಪ್ರತಿಮಂಧಪುಣ್ಯ-
 ತದಂಭ್ರಲಾಭೇನ ನಿಜಾವಮಾನ-
 ತದನು ದಹನವೇಗಾದುತ್ಪತ್ತಿ..
 ತದನು ಭೋಗಿಕುಲಾಗ್ರಗಮಗ್ರಜಂ
 ತದನು ಮದನಮಂದೀರ್ಘತ..
 ತದಾ ಖಲಸ್ಯೋತ್ತತನಂ ಸ ಶೌರಿ..
 ತದಾ ತದನ್ಯಾಸ್ಯಪಹಾಯ
 ತದಾಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾಶ್ವತುರಗ್ನಿಮಧ್ಯೇ
 ತದಾ ಮದಾಂಧಾಃ ಪರಿವಪೃ-
 ತದಾ ಸ್ವಪಂಶ್ಯೈಃ ಸಹ ರಾಜ-
 ತದೀಯಗಂಧೇನ ಫಲೇನ ಪುಷ್ಪ..
 ತದೈವ ಗಂಧರ್ವಗಣಾ ಜಗುಸ್ತಂ
 ತದೈವ ದೇವಾ ವದೃಶುಃ ಪ್ರಸೂನೈ
 ತದೈವ ಶೇಷೋಽಜನಿ ವಾಯು-
 ತದ್ವೈರ್ಯಂ ಜರಯನ್ ಬಲಂ
 ತದುಕ್ತಶೇಷೋದನಲುಬ್ಜತಿತ್ತಾ
 ತದ್ಯೋಧಾ ಜಯಕಾಮಿನೀಜನ..

೫/೪೯
 ೧೫/೫೧
 ೩/೪೩
 ೬/೨೦
 ೧೧/೪೦
 ೧/೨೩
 ೨/೬೧
 ೨/೨೮
 ೪/೨೫
 ೧೨/೧
 ೫/೪೭
 ೪/೩೬
 ೨/೬೫
 ೧/೧೬
 ೨/೧
 ೫/೫೦
 ೪/೬೯
 ೧೦/೨೧
 ೧/೫೫
 ೪/೧೫
 ೭/೨೬
 ೪/೩
 ೪/೫೬
 ೧೪/೬೭
 ೩/೩
 ೧/೧೮
 ೫/೧೬
 ೧೧/೫೧
 ೨/೧೩
 ೫/೧೦
 ೧/೩೪
 ೧/೩೬
 ೧/೧೯
 ೧೦/೧೪
 ೧೩/೧೯
 ೧೫/೧೨

ತದ್ವೃದ್ಧಾವನಫೂಗಣಂ ಪದ-
ತನೋತಿ ಸಾ ಕೋಪಿನಿ ಶಾಂತ.. ೦೭/೫೯
ತಪ್ತಂ ತಪಸ್ವಿನಿವಹಂ ಭುವಿ ಯಸ್ತ-
ತಪ್ತಂ ಹೇಮ ಕೃಶಾನುಸಂಗಿ ಗಗನೇ ೬/೨೭
ತಮರ್ಚಯಾಮಾಸ ಸ ೬/೨೪
ತಮಃ ಸಮಂತಾತ್ ಕಾಷ್ಠಾಸು ೦೩/೦೪
ತಮಾಲಿಲಿಂಗೇ ದೃಢಮಚ್ಯುತಃ ೦೦/೨೫
ತಯೋರ್ಮುಹೂರ್ತಾವ ೦೬/೩೪
ತರಣಿಮಿವ ತಮಸ್ತಮಸ್ತಧಾವನ್ ೦೫/೦
ತರುಣಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶವರ- ೦೦/೬೪
ತರುತ್ತಮಶ್ಚಾಪ್ಯ ವನಂ ಮುರಾರೇ.. ೫/೮
ತರುಪ್ರಜೇ ಪಕ್ಷಿಗಣಾರ್ಪರಂತೋ ೨/೦೨
ತರುಂ ಮದೀಯಂ ನಯತೂಚ್ಛ.. ೦೭/೩೩
ತಲ್ಲಭ್ಯಾಂ ಜಯಕಾಮಿನೀಮಿವ ೦೦/೪೫
ತವ ವೇಣುನಾ ಸುರನತಾ ರಣತಾ ೮/೨೦
ತವಾನುಗಾ ಯೇ ಭುವಿ ದಾನ್.. ೦೦/೦೭
ತವೈವ ಚೈದ್ರೇ ಜಯನಾಮಕಃ ಸನ್ ೨/೫೬
ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಧುರ್ಯ.. ೦೨/೨೮
ತಾಟಂಧಯುರೋಛರ್ಗ- ೦/೬
ತಾಪೇ ತದ್ವನಮಾಧವೇನ ವಿಜಿತೇ ೫/೫
ತಾಂಬೂಲಪತ್ರಂ ಕಿಲ ೦೫/೫೦
ತಾಂಬೂಲಂ ಚ ಮುಕುಂದ.. ೫/೪೬
ತಾರುಣ್ಯಲಾವಣ್ಯಮಿವೀರ್ಯ.. ೦೯/೨೯
ತಾಃ ಕೃಷ್ಣಭುಕ್ತವರಫೂಷಣವಸ್ತ್ರ.. ೦೩/೭
ತಾಃ ಪತ್ಯಪತ್ಯಭವನೇಷು ವಿರಕ್ತ- ೬/೬೫
ತಿಂತ್ರಿಣ್ಯಾಸ್ತ ಯತಃ ಭಲಾನ್ಯಪಿ ೭/೨೦
ತೀರ್ಥಂ ಸೇವಿತಮೇವ ಯತ್ಪದ.. ೦೦/೨೯
ತುಂಗಾತ್ತೀಯಮನೋರಮ.. ೯/೫೯
ತುಂಗೈಸ್ತರಂಗೈರ್ವೃತರಂಖಿಚ್ಛೈಃ ೦೫/೨೫
ತುಲಸಿ ಮಿಲಸಿ ಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರ್ಯಂಬುಜೇ ೭/೮
ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಾದ್ವಿಭಿನ್ನಾ.. ೦೪/೪
ತೃಷ್ಣಾ ಕ್ರಮೇಣ ಸಹಜಾತಮಪಿ ೬/೨೬
ತ್ರಿಲೇಖಕಂಬುಸಂಕಾಶಸುರನ್.. ೦೦/೬೦
ತ್ರಿವಿಪ್ರಪಾಪ್ರಪ್ರತಿದೂಪಧಾರೀ ೬/೦೨
ತಿವಿಪ್ರಪೇಶೋಽಯಮುಘಾ- ೦೬/೨೪
ತ್ರಿಪು ಸ್ತಾನೇಷು ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾ ೦೪/೨೩

೪/೨೮
೦೭/೫೯
೬/೨೭
೬/೨೪
೦೩/೦೪
೦೦/೦೬
೦೦/೨೫
೦೬/೩೪
೦೫/೦
೦೦/೬೪
೫/೮
೨/೦೨
೦೭/೩೩
೦೦/೪೫
೮/೨೦
೦೦/೦೭
೨/೫೬
೦೨/೨೮
೦/೬
೫/೫
೦೫/೫೦
೫/೪೬
೦೯/೨೯
೦೩/೭
೬/೬೫
೭/೨೦
೦೦/೨೯
೯/೫೯
೦೫/೨೫
೭/೮
೬/೨೬
೦೦/೬೦
೬/೦೨
೦೬/೨೪
೦೪/೨೩

ತತ್ತ್ವೇತಂ ಮಮ ದುರ್ಗ- ೦೨/೩
ತದ್ವಸ್ತುಕಾರಿಣಃ ಸರ್ವೇ ವಯ- ೦೨/೮
ತದ್ವಸ್ತುಮಂತಃ ಸ್ವರತಾಂ ಜನಾನಾಂ ೦೪/೫೦
ತದ್ವುಂಗ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಃ ಸ್ವತಂತ್ರ.. ೦೪/೫೨
ತದ್ವಮೇತ್ಯ ದೇವಕುಂದರಪ್ತಗರ್ಭಂ.. ೦/೨೫
ತದ್ವಯ ನ ವಹತಿ ಮಾನಂ ನ ೭/೪೩
ದ
ದದೌ ಬಿಡಾಲಾಯ ಜನನ್ಯದೃಷ್ಟ- ೪/೪
ದಂತಕ್ಷತುಸುರಿತಗಂಧರುಚಃ ೯/೨೯
ದಂತಕ್ಷತಂ ವಿಶ್ವ ನವಂ ೦೭/೬೯
ದಂತಕ್ಷತಃ ಕೃತಪದಂ ಪ್ರವಿಭಾತಿ ೦೯/೦
ದಯಾಂ ಯದ್ವಾಸು ನ ದೀನ್.. ೮/೦೨
ದಶಾವತೀದಂ ಕಿಲ ಪದ್ಮಜಾಂಢ.. ೦೪/೪೬
ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಂ ಪ್ರಕಟೀಕರೋತಿ ೪/೪೫
ದಿಗಾಯತಾಕ್ಷೀಮಪರಾಮುಪೇತ್ಯ ೬/೩೩
ದಿದೇಶ ಯಂ ಪ್ರೀತಮನಾಃ ೦೩/೮
ದಿನೇ ದಿನೇಽಗೌ ಸಮಿಧೋ.. ೦೨/೨೭
ದಿನೇ ದಿನೇಶಪ್ರಖ್ಯೋ ಯೋ ೦೨/೫೨
ದಿವಸಕರೇ ಹೃತತ್ಸರಪ್ರಚಾರೇ ೬/೪೦
ದಿವಿ ದ್ಯುತೇಽಘ್ನು ದಿತೇಽ- ೨/೦೦
ದಿಶಾಸುನಾಥೇಕ್ಷಣಮಾಶ್ರಿತಾ- ೦೪/೫೦
ದಿಶೋ ಯಶೋಭಿಃ ಪರಿಪೂರ- ೦/೩೫
ದುರ್ಗಾವನೇ ವ್ರತಧರಂ ನಿಶಿ ೦೦/೨
ದುಷ್ಪ್ರೀತಿರಂತಂ ಫೂಪಂ ೦೨/೬೦
ದುಷ್ಪೃಘ್ನಪೂರ್ಣಾ ನಗರೀಂ ೦೪/೫೭
ದುಸ್ವರ್ಣಯತರ್ಪಣಾಭಿರಮಲಂ ೩/೨
ದೂರೇ ವಿಧೂಯ ಹರಿಣಂ ೦೮/೪೮
ದೃಷ್ಟವ್ಯಂಗದಪಾಂಗವಿಲೋಲಂ ೯/೪೩
ದೃಷ್ಟಾ ತಮಂಘೋರುಹ.. ೦೦/೭೦
ದೇವೇಶ ದೇವೇಽರನಿವರ್ಪಹೇತೌ ೮/೨
ದೇವೇಷು ಧಾತಾ ಪ್ರಮರ್ದ್ಯ.. ೦/೨೪
ದೇಹೀಶಾಂಬರಮಸ್ಯದೀಯ.. ೫/೪೮
ದೋಲಾವಿಲಾಸಚರಿತಾಲಕ- ೩/೯
ದೋಪಂ ದುರುತಂ ಕೃಚ ೨/೪೭
ದೋಹಂ ಕಾಪಿ ವಿಹಾಯ ೬/೫೨
ದ್ವಾರಿ ದ್ವಾರಿ ಸ್ವಪ್ನಾಹೃತವಿವಿಧ.. ೦೦/೨

ದ್ವಿರ್ದಗದ್ವೈಕರಸಂದಕಸಂಕ್ಷಾ-	೧೩/೫೦
ದ್ವಿರ್ದಗದ್ವೈಕರಸಂಕ್ಷಾ-೩	೧೫/೪೯
ದ್ವಿರ್ದಗದ್ವೈಕರಸಂಕ್ಷಾ-೪	೯/೪೦
ದ್ವಿರ್ದಗದ್ವೈಕರಸಂಕ್ಷಾ-೫	೨/೫೪
ದ್ವಿರ್ದಗದ್ವೈಕರಸಂಕ್ಷಾ-೬	೨/೫೯
ದ್ವಿರ್ದಗದ್ವೈಕರಸಂಕ್ಷಾ-೭	೧೮/೩೯
ದ್ವಿರ್ದಗದ್ವೈಕರಸಂಕ್ಷಾ-೮	೨/೪೩

ಧ

ಧನ್ಯಾಽಬಲಾ ಸಾ ವಿಭವೇ	೧೪/೩೯
ಧನ್ಯೇ ಯಾಮಿನಿ ಕಾಮಿನೀವ ಶಶಿನಂ	೭/೩೨
ಧರ್ಮದ್ವೀಪಂ ಸೃಜತಿಂ	೧೨/೫೯
ಧರ್ಮಾ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋಽಪಿ ಹರೌ	೧೮/೭
ಧರ್ಮೋ ನ ಪೋಽಯಂ ಶ್ರುತಿ..	೬/೬೨
ಧಾತ್ರೀಂ ಪ್ರಾಣ್ ಪರಿಪೋಷ-	೧೧/೫೮
ಧಾರಾ ನೈವ ಪಯೋಮುಚಾಂ	೬/೧೮
ಕೃತ್ಯಾಹಮುಮೇಶಹಂಸಗಮನೌ	೧೪/೪೨
ಧೂಲೀಪಾಲಿಭರಂಭರಂ	೧೦/೬
ಧೃತಃ ಸ ಗರ್ಭೇ ಮುದೇವಪತ್ನಾ	೧೦/೧೮
ಧ್ರುವಂ ಪುನರ್ವಿಪುಲಜದ್ವೈ ಸಂಗ..	೨/೬೭
ಧ್ರುವಪ್ರವೇಶಾರ್ಥಮುಪೈರ್ಮ-	೨/೧೮

ನ

ನ ಕಂಸಭೀತ್ಯಾಽಭಿಯಯೌ ಪ್ರಪಂ	೧/೫೭
ನ ಕೃಷ್ಣೋ ನಾಪಿ ತಕ್ಷೇನಾ ಜಘಾನ	೧೫/೮
ನ ಗರ್ಭವಾಸೋ ಮಮ	೧/೨೯
ನಗಂ ತಮುತ್ಪಾತ್ಯ ಸಮಂ ಸಮಾಕೃ..	೫/೧೪
ನಗಾಯತಾಕಾಶಮಿತಾಗುನಾನು	೭/೫೯
ನಚೇದ್ಗವಾಂ ವಿಶ್ವಶ್ರಮಾಮಗೇನಾಂ	೨/೪೬
ನ ಚೋಗ್ರಶಾಪಾದುರತ್ಯಮೇಪಾಂ	೨/೫೫
ನತ್ಯುದ್ಯತಾನಾಂ ನಯಾಕೃ-	೧೩/೫೫
ನ ನಾಮ ಕುರ್ವಂತಿ ಮಮೇತಿ	೩/೧೮
ನನಾಮ ನಾರಾಯಣಮಾದಿ..	೧೦/೨೪
ನ ನಿಶ್ಕುರಾ ವಾಕ್ ಸಮುದೇತಿ	೩/೫೬
ನನು ಚಂಪಕಾಚ್ಯುತಪದಾಂಬುಜ..	೮/೧೮
ನ ಪಾರಿಬರ್ಹಂ ಬಹು ದಾತು..	೧೫/೪೫
ನ ಪಾರಿಬರ್ಹಂ ಸ ವ್ಯಸೋತಿ	೧೫/೪೬

ನಭಃ ಪ್ರಸನ್ನೋದುಗಣಂ	೧/೪೦
ನಭಶ್ಚ ರನ್ನನ್ನುಖದೀಪ್ರವೃಂದೈ..	೨/೨೩
ನ ಮನ್ನಪ್ರಪ್ತಹಾರಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀ..	೧೧/೪೯
ನ ಮುಂಚ ವತ್ಸಾಂಸ್ತ ಮಿಹೇತ್ಯ	೩/೪೯
ನ ಮುನಯೋಽನುಯಯು..	೧೭/೫೬
ನಯತಿ ನ ಯತಿರನ್ನದ್ವೈಜ್ಯ..	೧೭/೬೩
ನಯನಗನಲಿನೇಪುಂ ಕಾಂತ..	೭/೫೦
ನಯನ್ನೇದ್ಯ ಧುರ್ಮುಖವಿಧುಂ	೮/೪೫
ನಯನ್ನೌ ಸಂದಕೋರ-	೧೦/೪೭
ನಯೇಶ ಮಾಮನ್ಯವನ್ನರಘೋ..	೧೪/೪೯
ನ ವದತಿ ಬತ ಸುಖೋ ನಃ ಪ್ರಿಯಂ	೭/೪
ನ ವಹತಿ ಹೃದಿ ತೋಷಂ	೧೭/೬೪
ನವ್ಯಸ್ಥಲದ್ವೈಕನನಂದಿತಸರ್ವ..	೩/೩೧
ನ ಸ್ವೈರೀತಿ ನಯಕೋವಿದ	೮/೪೨
ನಕ್ಷತ್ರಾಲಿಭಿರಂದ್ರದಿಷ್ಟ ಗದ್ಯಶಂ	೬/೩೪
ನಃ ಸಂದಿಶಂತು ನಯನೋತ್ಸವ..	೭/೧೦
ನಾಥಾಪರಾಧಕೃದುಪೇತ್ಯ ಸುಲಜ್ಞ..	೬/೨೧
ನಾನಾನಾನಾನನುನ್ನೂನಂ ನೈನೋ..	೮/೩
ನಾನಾಪ್ರಕಾರೈರ್ದ್ರದಿಷ್ಟು	೧೨/೪೭
ನಾನಾಯೋನಿಪು ಸಂಭವೇ ಸತಿ	೬/೫೮
ನಾನಾವಿಧಾನಪಮರತ್ನವಿಚಿತ್ರಿ..	೧೮/೫೪
ನಾಯಂ ಸ್ಥರಃ ಶ್ಯಾಮಲ..	೧೪/೫೯
ನಾರೀಣಾಮಪಿ ಮೋಕ್ಷದಃ ಕಿಮಿತಿ	೩/೩೨
ನಾರ್ಯೋಽಕ್ಷತಾನ್ ಪ್ರವ-	೧೬/೪೫
ನಾರ್ಯಃ ಸಮಸ್ತಾ ನಯನೋ-	೧೨/೨೧
ನಾಲೀಕಾಗಾರಮಾರತ್ರಿಪುರಹರ..	೯/೩೧
ನಾಸಾಖ್ಯಚಂಪಕಭಿಯಾ ಚಲಿತಶ್ಚ	೧೯/೪
ನಿಗಮೋಽಸ್ತಿ ತೇ ಮತಿಮತೋ..	೮/೩೦
ನಿಜಬಲಕರಮಗ್ನಿಂ ಕೃಷ್ಣಪೀತಂ	೫/೪
ನಿಜಂ ಸಮಾಹೂಯ ಸ ಬಂಧು..	೨/೬೨
ನಿಜಾಗಮಾಶಾಧ್ಯತೇವನಾನಾಂ	೧೩/೧
ನಿಜೈರ್ವನನ್ಯಾ ಜನಕೇನ ಸಾಕಂ	೧೩/೨೩
ನಿಜೈಃ ಸಹ ದ್ವಾರದವತ್ಯಾಂ ನಿವಸ..	೧೪/೩೮
ನಿತ್ಯಂ ನಿಜೋರುಪ್ಪಿತಭೀಷ್ಮಪುತ್ರೀ..	೧೫/೬೧
ನಿತ್ಯಂ ಪರಸ್ಪರಮನೋರಮ..	೧೯/೮
ನಿತ್ಯಾನಂದಚಿದಾಕೃತಿಂ	೧೪/೪೪

ನಿತ್ಯಾನುಪಕ್ಷನಿಜಪ್ರತ್ಯವಿಲೋ-	೧೮/೫	ಪಯಶ್ಚಿತ್ಪ್ರಪ್ರತಿವಿಂಬಲೋಲಂ	೬/೧೧
ನಿದ್ರಾಮಾಶ್ರಯ ಕಿಂ ತದಾಶ್ರಯ..	೩/೧೨	ಪಯೋಽಬ್ಜಜಂ ದುರ್ವಿಪಷಹಂ	೧೬/೧೫
ನಿದ್ರಾಲೋಮುಫಚುಕುಂದ..	೧೪/೩೫	ಪರಪ್ರತಮಧುಪಾದ್ಯೈಃ ಸೇವಿತೋ	೯/೩೦
ನಿಧಾಯ ತಸ್ಯಾಂ ಮಧುರಾ..	೧೪/೩೨	ಪರಮಾಪ ರಮಾ ಯಸ್ಯಾಮಾ..	೧೭/೫೭
ನಿಂದಾಂ ಮುಕುಂದಸ್ಯ ಸಕೃನ್ನಿರಮ್ಯ	೨/೫೧	ಪರಾಪ್ತುಯೋಽಸೌ ಪರಮಃ	೧೪/೩೩
ನಿರ್ಗತ್ಯ ಪಶ್ಯತಾಟೋಪಃ ಕಿಮ..	೬/೧೭	ಪರಾಭವಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ತತೋ	೫/೨೯
ನಿಯೋಗೇ ಪ್ರವಿರತ್ಯದೋ	೯/೪೬	ಪರಿಲಕ್ಷಹಕಾರನಮಾಂಕುರೇ	೪/೩೯
ನಿವಾರಯಂತೀಹ ಭಟಾ	೧೭/೫೮	ಪರಿಮರತ್ಯುಂಡಲಹಾರಕಾಂಚೀ..	೧೬/೮
ನಿಶಮ್ಯ ಗೋಪ್ರಾಹ್ಮಣಮುಖ್ಯ..	೧/೧೩	ಪರಿಮರನ್ನೂಪುರಕಂಕಣೋಜ್ವಲಾ	೨/೩೪
ನಿಶಾಚರಾಃ ಪ್ರಾಣಹರಾಶ್ಚ	೭/೩೩	ಪರಿಹೃತಫವಪಾಶ ಶ್ರೀಶ ಮಾ	೧೫/೫೪
ನಿಶಾಮುಖೇ ಗೋನಿಕುರಂಜ..	೧೩/೪	ಪಲಾಯನಂ ಯೇ ವಿರಥು..	೧೪/೩
ನೀಲಂ ನೈವ ನಭಃ ಸುಲಜ್ಜಿತಚೀ..	೬/೧೯	ಪಕ್ಷೀಂದ್ರಾಯತನಃ ಪರಸ್ಯ	೧೩/೪೫
ನೀಲಾಶ್ವದ್ಯುತಿಪತ್ರಬೋಭುಧರ..	೧೫/೨೬	ಪಾಥಃ ಶೀತಮುರಿತಲೋಷ್ಣ-	೫/೬
ನೀಲಾಂ ಕುಂಭಕಸಂಭವಾಮಲ-	೫/೨೦	ಪಾದಪ್ರಹಾರವಿವಶಃ ಕಿಲ ವಾರ..	೧೧/೩೭
ನೃತ್ಯತೇಕಿನಿ ಚಿತ್ರಪುಷ್ಪತಿಲಕಾರತ್ಯ..	೯/೫೭	ಪಾದಸಂಚರಣದರ್ಶಿತಾಲಃ	೯/೬
ನೃತ್ಯಂತಮೇನಂ ನಿಜನಾಥಮೇತ್ಯ	೪/೬೭	ಪಾದ್ವರ್ಣಕರಗ್ರಹಪ್ರಿಯತ್..	೧೦/೪೪
ನೇತ್ರಾನಂದಜಲೇನ ಮಂಜುಕಲಶ..	೯/೪೯	ಪಾದಾಪ್ತೇ ಸ್ವಮನೀನಮನ್	೧೪/೨೯
ನೇಮುಸ್ತಾಂ ಪ್ರಣಯಾಪರಾಧ..	೫/೪೫	ಪಾಂಥಾನ್ ಸಮಂತಾದ್ವಿಮೇ	೧೨/೫೦
ನೈನಾಂ ಸಂಸದಿ ಸಂತ್ಯಜೇನ್ನ ರಹಸಿ	೧೫/೩೯	ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಸ್ಯೇಘದಂವರಂಗಿ..	೧೫/೨೦
ನೈವಾನ್ಯಾಂ ವರಯೇತ್ ಕನ್ಯಾಂ	೧೫/೪೩	ಪಿತ್ತಘರ್ತಜನನ್ಯಾದೇಃ	೬/೫೫
ನೈಷಾ ನವಾಂಬುದತನುಂ ಕಥಯೇ..	೭/೧೬	ಪೀತಾಂಬರಾಲಂಕೃತಮಗ್ನ..	೧೮/೧೭
ನ್ಯಾಯಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ನೃಪತಿರ-	೧೨/೫೧	ಪುಚ್ಛೇ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪುರುಷತ್ವ-	೧೧/೩೪
ಪ		ಪುಚ್ಛೇನ ಕಚ್ಛತನೋಃ ಪವನಸ್ಯ	೧೬/೨೦
ಪತತ್ತಿಣಾಂ ತಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯ	೪/೩೫	ಪುಂಡರೀಕಮುಖಮುಖ್ಯವಿಕಾಸಃ	೯/೧೨
ಪತತ್ತಿಣಾಂ ಪತ್ರಫಲಾಶನಾನಾಂ	೫/೧೩	ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರನಿವಾಸಿನಾಂ ಸುವಿ..	೧೦/೪೮
ಪತಂತ್ಯಧೋಽನಾದೃತಕೃಷ್ಣಪಾದಾ	೨/೪೪	ಪುಣ್ಯಶ್ರೇಣ್ಯತಿದೂರಮಪ್ಯನುದಿನಂ	೧೦/೭೭
ಪತಿಂ ಪಶೀಕರ್ತುಮಯಂ ಹಿ ಕಾಲಃ	೫/೪೨	ಪುತ್ರತ್ವಾದಿಹ ವಾಸುದೇವಪದವೀ	೧/೩೭
ಪತ್ಯಾದಿರೇವಾಽಪಿ ಫವತ್ಸಾದ..	೬/೫೭	ಪುತ್ರೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಪದ್ಯಮೋಃ	೧೬/೪೧
ಪತ್ಯಾ ಸಮಂ ತವ ಜಲೇ ವಿಮಲೇ	೭/೧೫	ಪುನರ್ವಿವಾಹೇನ ಕಿಮಿಂದಿ..	೧೪/೬೮
ಪಥಿ ಪಥಿ ನಮಸೌಧಾಂತಸ್ತಮು..	೧೧/೫	ಪುನಶ್ಚ ತಾವರೀಂ ಸೇನಾಂ	೧೪/೧೭
ಪದಾರವಿಂದಂ ಹೃದಿ ದೇಹಿ ನಃ	೮/೧೭	ಪುಮಾಂಸಮುಚ್ಚರ್ಚಯಿತುಂ	೫/೪೩
ಪದೋಃ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಪ್ರಸಂಘಂ	೧೧/೪೭	ಪುರಾ ಜನನ್ಯಾಃ ಸ್ತನಪಾನಸಾತ..	೨/೨೯
ಪದ್ವಾನಿ ಶಂಕತ ಪಯೋಬ್ಜಿತತಾ..	೭/೧೭	ಪುರಾಽಪ್ಯಜೇಯೋ ಮುರಜಿತ್	೧೬/೫೮
ಪದ್ಮಾಲಯಾ ಸಾ ಕಿಲ	೧೫/೩೪	ಪುರಾ ಸ್ವರ್ಣಮಃ ಪ್ರತಿವಿಂಧಕರ್ಮ..	೧/೬೩
ಪದ್ಮಾಸೇವ್ಯಗುಣೌಘವಿಸ್ತೃತಿಕರಃ	೫/೩೮	ಪುರೀಮಗಮ್ಯಾಂ ಪರಿಖೇಕೃ-	೧೭/೩೮
ಪಯಃ ಪ್ರಮುಪ್ಲನ್ ಸಖಿ ಭರ್ತ್ಸ..	೩/೪೫	ಪುದೋಗ್ರಭಗ್ನಾಸುರಘಾತಕಾಲೇ	೧೯/೨೦

ಪುಷ್ಪಲೇಂದುಸಮಶ್ರೀಮನ್ನಿ- ೧೦/೫೨
 ಪುಷ್ಪೀಕೃತ್ಯ ಶೂಸನಂ ರತಿಪತೇಃ ೧೭/೪೪
 ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಗಣಾ ಮನೋಜ್ಞ- ೪/೨೨
 ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ತಪ್ತಾನ್ವು ನಿಜ- ೧೮/೧೨
 ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತಾಂ ಮತ್ಪಾ ೨/೩೨
 ಪೂರ್ವಾಬ್ಧಾವಗಾಹ್ಯ ಭೇಷ.. ೬/೩೬
 ಪೌರಾಣಿಕಂ ವಾಕ್ಯಮಿಪೋಗ್ರ- ೧೩/೫೯
 ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಘಂಟಾಮಹೇಣ ಪಾತ್ರಂ ೩/೩೪
 ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪೀಡನಂ ಕೃತ್ವಾಯೋ ೧೨/೬೫
 ಪ್ರಜಾಪಂಪೂಮೇತಿ ಪ್ರಜಾದ.. ೧೨/೬೬
 ಪ್ರಜಾ ಯಂ ನ ಪ್ರಶಂಸಂತಿ ನ ೧೨/೬೪
 ಪ್ರಣತವಿಪ್ರಜನಾಮ ಯತೋ.. ೧೭/೯
 ಪ್ರತಿಗೃಹಂ ಪ್ರಮದಾಫರಿತಸ್ತುತಃ ೪/೫೩
 ಪ್ರಥಾಂ ಯಶೋದಾಸುತ ೧/೩೨
 ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೇಕೃತ್ಯ ಗಿರಿಂ ಸ್ವರ್ಗೈ.. ೫/೫೫
 ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೇಕೃತ್ಯ ದಿನೇ ದಿನೇಽನ್ಯಾಃ ೧೩/೨೨
 ಪ್ರದಾಹ್ಯ ನಯನಾಗ್ನಿನಾ ೧೪/೩೭
 ಪ್ರಪದನಹಿತಪಾದಾಂಘೋಜ- ೧೧/೮
 ಪ್ರಭಾತಕಾಲೇ ಖಿಲಮಭ್ಯಗಾ ಸಾ ೨/೮
 ಪ್ರಮತ್ತಾ ಧ್ವನೀ ಶಕ್ರೋರ್ಯ.. ೧೪/೨೫
 ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಪ್ರಜತಸ್ತು ಹೃದಯಾಖ್ಯ.. ೧೧/೧
 ಪ್ರಸೂನೋಶೈರ್ಭವನಾರ್ಪಣಾತ್.. ೬/೯
 ಪ್ರಸೂನವೃಂದಾನಿ ವಿಕಂಪಯಂತ್.. ೧/೪೨
 ಪ್ರಾಕಾರಾದ್ಧೂರತ್ಯ ವಾರಿರಯಂ ೧೭/೪೯
 ಪ್ರಾಗ್ಬಲಗ್ರಹರೂಪಿಣೀಂ ಸ ಶಕೀ ೪/೩೪
 ಪ್ರಾಣಾಯೋಗಪಲಾಯನ.. ೧೩/೬೪
 ಪ್ರಾಯಃ ಸ ನ ಪ್ರೇಷಯತಿ ಸ್ತುತ.. ೧೫/೪೨
 ಪ್ರಾಯೇಣ ಧನವಾನೇವ ೧೨/೫೩
 ಪ್ರಾಯೋ ವ್ರಜಪ್ರೀತನದತ್ತ- ೧೦/೭೬
 ಪ್ರಿಯಕೃತಂ ಪಿತೃವನ್ವದಯೋಗಿ.. ೧೭/೫
 ಪ್ರಿಯಸಂಗಮವಿಚ್ಛೇದಭಯ.. ೧೦/೭೪
 ಪ್ರಿಯಂ ನಿನೀಪೋರ್ನನು ಯಸ್ಯ ೧೦/೪೨
 ಪ್ರಿಯಾಸ್ತನಾಖ್ಯಾನ್ ಪರಿರಭ್ಯ ೫/೧೮
 ಪ್ರೀತೇರ್ಲಾಭಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಚಿತ್ತಮಪಿ ೯/೬೪
 ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಕ್ಷಾದ್ವದನಹಂಸಕದಂಬ.. ೧೮/೩
 ಪ್ರೇಷ್ಯಾಂಸಯುಗಂ ಕರೈರುಭ- ೮/೪೯

ಪ್ರೇಷ್ಯಂ ಸ್ವಾತರಸಂಸ್ಥಿತಂ ನ ೭/೫
 ಪ್ರೌಢಿಸ್ತಥಾಸ್ತು ಬಲಕೌಶಲ.. ೧೧/೩೩
 ಪ್ರೌಢಿಂ ವಿಚಾರಯತ ಮಂದ.. ೧೧/೩೨
 ಪ್ರವಂಗವೇಷ್ಯರನುಗೈಃ ಸಮೇತಃ ೪/೨೬

ಫ

ಫಣಾವಲೀತೋರಣಭಾಗ್ಯಮಾನ.. ೨/೩
 ಫಣಭಣಾಂಕಗರ್ವನಕೌಶಲಾ.. ೪/೪೯
 ಫಣರಾದಾಂಗರ್ವಶಮನಃ ಶಮನ.. ೮/೩೬
 ಫಲೈಃ ಪ್ರಸೂನೈರ್ವಿಲಸತ್ಪವಾಲ್ಯೈ.. ೫/೧೨
 ಫಲೈಃ ಪ್ರಸೂನೈಃ ಪಯಸಾ ತೃಣೇನ ೪/೨೪

ಬ

ಬತ ನಡನಬಂಧುಂ ಸಾಂದ್ರ.. ೭/೧೧
 ಬತಾಂಧಾರಾರ್ಪಿತದಧ್ಯಮತ್ರ- ೩/೫೭
 ಬದ್ಧಾ ನಿನಾಯ ಕಿಲ ನಂದ.. ೬/೨೨
 ಬಧ್ಯಾಮ್ಯದ್ಯ ಭವಂತಮಂಗ ೩/೪೨
 ಬಂಧೋಜ್ಞತಾಯಾ ಅಪಿ ೧೮/೪೬
 ಬಭೌ ಸಮುತ್ತುಂಗನಗಂ ದಧಾಸಃ ೬/೫
 ಬರ್ಹಾಕ್ಷೀಂ ಪ್ರಸದಾನನಾಮಲಿ.. ೪/೩೭
 ಬರ್ಹೀ ತರ್ಹಿ ನನರ್ಹ ಯಂ ಪ್ರತಿ ೯/೧೭
 ಬಲಸ್ಯ ತಲಫಾತೇನ ನಷ್ಟಂ ೧೧/೪೮
 ಬಲಹೃದಾರ್ಪಿಹರೋಽನುಜನಿಃ ೧೭/೧೯
 ಬಲಾತ್ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸ್ತುತವಾಟಿಪಾಲೌ.. ೧/೨೮
 ಬಹೂನಿ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಸ ನಂದಪತ್ನಾಃ ೨/೩೦
 ಬಹೂಪಭೋಗ್ಯಾಽಪಿ ಸರಿತ್.. ೧೬/೫೪
 ಬಾಧ್ಯಾಂ ತಾಂ ಸಹ ನಿರ್ವಲಾರ್ಥ.. ೧೩/೪೩
 ಬಾಲಮಲ್ಲಕರಚೂರ್ಣತಫಾಸ್ಯ.. ೧೧/೪೬
 ಬ್ರಹ್ಮದ್ವನೇ ಸ್ವಸ್ಥ ಹಿ ಸನ್ನಿಧಾನಾ.. ೪/೧೬
 ಬ್ರಹ್ಮಾಂದಾಖ್ಯಗೃಹಂ ಚತುರ್ದಶ.. ೧೫/೩೭

ಭ

ಭಕ್ತೋ ನಾಮ ಸ ವಿವ ಯಃ ೧೦/೪೯
 ಭಗದ್ಭಾಷಃ ಸ್ವಭರ್ಮಃ ಪ್ರತಿಭಯ.. ೧೧/೧೪
 ಭಜಕಭಾವಿವಿರಿಂಚಕೃತೇ ಪ್ರಿಯ.. ೧೭/೧೪
 ಭಯಹೇತುತಾಸ್ಯ ನ ಚ ೮/೩೨
 ಭರತಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾರದತಾಕರಂ ೧೭/೫
 ಭರ್ಮಮೃದುಸ್ವರಕೃತಾನುಕೃತಿಃ ೮/೫೮
 ಭರ್ಮಸ್ತುತಃ ಪ್ರತಿಕೃತಿಂ ಸುರ.. ೧೫/೧೭

ಭವತಾಪಹರಾಪಾಂಗ ಭವತಾ..	೧೪/೪೧	ಮಧ್ಯಂ ಮನೋಜ್ಞಂ ಮೃದುಲಂ	೧೮/೨೮
ಭವಪ್ರವಾಹೋಽಪಿ ತವೈವ-	೧/೬೪	ಮಧ್ಯೇನಮುದ್ರಂ ಮಣಿ..	೧೯/೩೪
ಭವೋಽಯಮುಚ್ಚಾಸ್ತನಲಬ್ಧ-	೧೬/೧೮	ಮನಸಾಮಹಿತ ಸ್ವರಮಿತ್ಯಹೃದಾ..	೮/೪
ಭವೋಭೂತಮಿವಾರಚಯ್ಯ	೧೪/೬	ಮಂತ್ರಾತ್ಮಾ ಸ ಕವಾಟಮಾಶು	೩/೫೮
ಭಾರಾನ್ ಸ್ಥಾನರೋಷ್ಯ	೪/೧೯	ಮಂದಾನಿಲಂ ಚಂದನರಮ್ಯಗಂ..	೧೩/೨೪
ಭಿತ್ತಿಸ್ತದತ್ಪಲಿತಪ್ರತೀರೂಪಚಿತ್ರ..	೧೭/೬೦	ಮಯೀಶ್ವರೇ ಭೂವೃತ್ತಿ	೫/೫೮
ಭಿನ್ನಪ್ರವಾಲಸದೃಶೀ ಪರಿತಃ	೧೮/೧೦	ಮರಿಷ್ಯತೋ ಭೋಜಪತೇರ್ನ	೨/೩೭
ಭುಜಗದಿಕ್ಕರಿಭಾರಜರೋಹಪ್ಪ..	೧೭/೧೬	ಮರಿಷ್ಯಮಾಣಃ ಸಕಲಂ ಸ್ವಭಾಗ್ಯ..	೨/೬೪
ಭುವನವಾಸ್ಯನಿಶಂ ಮನು..	೧೭/೧೫	ಮರುತಿ ವಾತಿ ಶುಚಾ ಪಥಿಕಾಂಗನಾ	೪/೪೧
ಭುವಿ ತಥಾಗತ ವಿಷ ಯಥಾ..	೧೭/೨೩	ಮರುತ್ಸಮ್ಯುಚ್ಚಿತ್ತಭಾಗ್ಯಹೇತುಂ	೧೬/೨೮
ಭೃತ್ಯೋಽಯಂ ಕಿಮು	೧೦/೪೦	ಮರ್ತ್ಯಾನುಕಾರೋಽಪಿ ಹಿ	೧೯/೨೧
ಭೈಷ್ಠೀಕರಗ್ರಹಗಮೇಷ ಕರಿಷ್ಯ-	೧೪/೫೫	ಮಲ್ಲಾಃ ಶೈಲಸಮಾ ಬಲಂ ಚ	೧೧/೧೯
ಭೈಷ್ಠ್ಯಾಃ ಕ್ಷಾತ್ಯನಕಕಂಕಾ..	೧೮/೪೨	ಮಹೇಂದ್ರವಿಜೃಪ್ತಭಾನಾಲಿಮುಕ್ತ..	೬/೧
ಭೋ ತಿಷ್ಠತಿಷ್ಠ ವನವಾಸಿ-	೧೧/೩೧	ಮಹೋರ್ಮಿಸಂಭಾತತತಾ..	೧೬/೪
ಭ್ರಮರಂಜಿತಸ್ತವ ಪದಾಬ್ಜಯುಗೇ	೮/೧೫	ಮಾಣಿಕ್ಯಸಂಭೋಭಿಮುಖಂ	೧೮/೪೯
ಭ್ರಾಂತ ಸ್ವಾಂತ ದಿನಿಂದಿತ್ಯಃ ಕ್ರಿಮಿ-	೯/೨೫	ಮಾತರ್ಗಾಯಸಿ ಕಿಂ ಸದಾ	೩/೧೩
ಭ್ರೂಕಾಶೀಂ ವರನಾಭಿಮಾನು..	೧೫/೫೯	ಮಾಧ್ಯದ್ವಿರೇಚೈಃ ಕೃತಗೀತಪಾತಂ	೯/೪೧
ಭ್ರೂಮಧ್ಯಲಗ್ನಮೃಗನಾಭಿ..	೧೯/೭	ಮಾಧ್ಯಂತಂ ಶಿಶುಪಾಲಮೇತ್ಯ	೧೪/೧೬
ಮ		ಮಾರಂ ಕುಮಾರಂ ಶುಶುಬೇಽಥ	೧೯/೨೭
ಮಂಜುಬಿಂಬದತಿಭಾಸುರಭೂಷಃ	೯/೧೧	ಮಾರಂ ದರ್ಪಕರಂ ಪ್ರತರ್ಕ್ಯ	೧೭/೪೬
ಮಂಡಲೀಕೃತಮನೋರಮರಾಮಾ	೯/೧	ಮಿತ್ರೇಽಂಬುಜಾತನಿಕರಸ್ಯ	೬/೩೧
ಮದನವಹಿಸುಖಃ ಪ್ರಿಯಶೀತಲಃ	೪/೪೪	ಮುಕುಟರವಿಭಿಯಾಽಧೋ-	೧೯/೧೦
ಮದನ್ಯಸೇವೈಹಿಕಕಾಮದಾತ್ರೀ..	೧೯/೨೪	ಮುಕುಂದಮಾಜೌ ಪ್ರತಿಯಾಸ್ಯ-	೧೦/೧೧
ಮದಪ್ರಮತ್ತಾರವಿಶಂಕಿನೇತ್ರ..	೧೭/೬೬	ಮುಕುಂದವಿದ್ವಜವಿಜಾನು-	೨/೪೧
ಮಧುನಿಯುಕ್ತಭುಜಂಗಚಯಃ ಸ್ತನೇ	೪/೪೨	ಮುಕುಂದವಿದ್ವಜವಿಜಾನು ಭಿನ್ನಾ	೧/೧೨
ಮಧುಪ ಚರಸಿ ಕಸ್ಮಾದ್ಯದಗ್ರೇ	೧೩/೨೯	ಮುಕುಂದವೀಕ್ಷಾಫಲಕಾಮ್ಯ..	೧೩/೧೨
ಮಧುಪಾಲಿರೀತ ಸರಸಾ ಸರಸಾ..	೭/೫೮	ಮುಕುಂದಸೇವಾರ್ಹಫಲಂ	೨/೬
ಮಧುಮದಕ್ಷಯ ಮಾಲ್ಯಸು-	೧೭/೧೧	ಮುಕ್ತಾತ್ಮೋಽಪಿ ಮೃದು-	೧೯/೩
ಮಧುರಯಾ ಜಿತದಾನವ ಸದ್ಗಿರಾ	೧೭/೮	ಮುಕ್ತಾವಲೀರಾಜಿತಾರ್ಪಣೇಹಾ	೧೭/೩೦
ಮಧುರವಚನಮಾತ್ಮೇಕಾಂಗ-	೧೧/೭	ಮುಖಸಾರಸಂ ಚ ಶರಸಂ	೮/೩೭
ಮಧುರಾ ಮಧುರಾಕೇಶ-	೧೦/೩೨	ಮುಖೇ ಸ ಲೋಕಾನ್ ಖಲು	೩/೧೭
ಮಧುರಾ ಮಧುರಾ ಯೇನ	೧೨/೧೧	ಮುಚ್ಯಮಾನಕವೀರಭರವಂಧಃ	೯/೨
ಮಧುರಾಮುಪಗಮ್ಯಾಥ	೧೦/೭೩	ಮುದಾಪವಾ ಭಾಸುರಗೀತ-	೮/೬೧
ಮಧುರಾಂ ವಿಧುರೀಕರ್ತುಂ	೧೪/೧೭	ಮುದಿತಗೋನಿಷಠೈಃ ಪರಿವಾರಿತಃ	೪/೫೨
ಮಧುವಶೀಕೃತಚಿತ್ತ ಇವೋಷ್ಠಭಾಃ	೪/೫೧	ಮುನಯ ಉಪಯಯುರ್ಮ-	೧೨/೧೯
ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಪಿತಮಾಧವಾ ಸ್ಥಿತ..	೧೫/೨೨	ಮುನಿಕೃತ್ಯಾಗವಿನಾಮ ಗುಣೋ-	೫/೨೭

ಮುನಿಮನಸರಸೀರುಹಹಂಸ- ೪/೫೦
 ಮುರದ್ವಿಪಂ ಮೂರ್ಘ ನಿಧಾಯ ೩/೫
 ಮುರಲಿ ಮುರರಿಪುಂ ತಂ ೭/೨೮
 ಮುರಲೀ ಮನೋ ವಿಜಯತೇಽಪಿ ೮/೨೦
 ಮುರಲೀಮಮಾನಯ ತವಾಯತ.. ೮/೨೩
 ಮುಷ್ಠಪ್ರಮಾಣತನುಮಧ್ಯಮೇಂ ೧೧/೬
 ಮುಹುಃ ಸಮಾಕೃತ್ಯ ರಣಾವನೌ ೧೪/೧೩
 ಮೂರ್ಧ್ವರ್ಷತಸ್ತುರದ್ವರಂ ಪರಿ.. ೧೮/೮
 ಮೂಲಾಸೇಚನಪೂರ್ವಕಂ ೭/೩
 ಮೃಗಮದೇನ ಸಿತೇತರಕಂಠತಾಂ ೪/೪೩
 ಮೃದಂ ಸಮಾಸ್ವಾದ್ಯ ಜಗಂತಿ ೩/೬೨
 ಮೃದುಮರ್ಘಲಸಂಘಾಸ್ತದ್ವಂಘಾ.. ೧೦/೫೪
 ಮೇಘಾಗೋರಸಹಮಪಿ ೫/೩೫
 ಮೇಘಾಃ ಸರ್ವಾಸ್ತು ಹರೇಃ ೫/೩೦
 ಮ್ಲಾನಂ ವಿಧತ್ತೇ ನ ಮುಖಂ ೨/೨೫

ಯ

ಯ ವಿಷ ಪುತ್ರಂಕ್ಷತನಾರಕಸ್ಥಾನ ೧/೪೭
 ಯತಶ್ಚ ದೈತೇಯಕದಂಬಕೃತ್- ೩/೨೪
 ಯತಃ ಕವಾಟೇ ವಿಧೃತೇಽಪಿ ೧೭/೨೮
 ಯತಃ ಸ ಪೃಥ್ವಿತಲಸಂಸ್ಥಿತೋಽಪಿ ೩/೨೩
 ಯತಃ ಸ್ವಸಂದರ್ಶನತೋ ೩/೨೨
 ಯತೋ ಹಿ ಗೋರೂಪಧರಾಂ ೨/೨೬
 ಯತೋಽಭಿತೋಽಚ್ಛುಟಿಕಾ.. ೧೭/೨೭
 ಯತ್ಕುಂಜಾ ಮುರವೈರಿಸಂಗತ.. ೯/೬೨
 ಯತ್ರಾಂಡವಂ ಪಕ್ಷಿಮೃಗಾಂಘ್ರಿ.. ೯/೧೬
 ಯತ್ಪೂರ್ಣಂ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಕಾ.. ೬/೪೦
 ಯತ್ರ ತದೀಯಗುಣಕೀರ್ತನ.. ೧೫/೫೬
 ಯತ್ಸೈನ್ಯಕುಂತಾಃ ಸ್ವಸಪತ್ನ- ೧೨/೪೮
 ಯಥಾ ಗ್ರಹಾವಿಪ್ಲವೇವರೇ ದೌ ೨/೫೩
 ಯಥಾ ತ್ವಂ ಸತತಂ ಪೂರ್ಣಾಃ ೧೨/೪
 ಯದಂಘ್ರಿತೀರ್ಥೇನ ೧೭/೪೧
 ಯದಾಽಽತೃಪ್ತಸ್ಯೇ ಪಿಪಿ ಸ್ಯ ೩/೪೪
 ಯದಾ ಸ್ಯಸಿಂಹಾಕೃತಿರಾದಿರಾ- ೧/೫೪
 ಯದಾ ಸ ಪದ್ಮಾಸನಸಂಸ್ಥಿತೋ.. ೧/೧೭
 ಯದಾ ಸ ಪುತ್ರಂ ನಿಜನಾಭಿ.. ೧೯/೨೨
 ಯದಾ ಸುಹೃತ್ಸಂಚಯಮರ್ಚ.. ೨/೬೩

ಯದಾ ಹರಿಃ ಪ್ರಾದುರಭೂತ್ ೧/೩೩
 ಯದಿ ನಿಗಮವಿದೂರಸ್ತೃ ೭/೪೨
 ಯದಿಂದಿರಾಯಾಸ್ತದಭೂದ್ವಿ ೧೫/೨೮
 ಯದಿ ಪ್ರಭುವಿಧಿಪ್ರತೋಽಪಿ ೨/೪೨
 ಯದಿ ಫೇದಶೂನ್ಯಮಖಿಲಂ ೮/೩೩
 ಯದಿ ಮಧುರಮಪಾಯಿ ಸ್ವೀಯ.. ೭/೪೮
 ಯದಿ ರಾಹತಲಮೇತಿ ತದೈಮ್ಯಹಂ ೪/೫೭
 ಯದೀದೃಶಂ ಕರ್ಮ ಕರೋಷಿ ೩/೪೬
 ಯದೀಯನಾಮ ಸ್ವರಾಂ ೪/೬
 ಯದೀಯನಾಮ ಸ್ವರಾಂ ೧೦/೯
 ಯದೀಯಪಾದೋಽಂಡ.. ೧೬/೩೨
 ಯದೀಯರತ್ನಾವೃತಹೃಮವಪ್ರ.. ೧೭/೨೯
 ಯದೀಯರೂಪಂ ಪ್ರಕಟೇ- ೧/೪೮
 ಯದೀಯವೀಕ್ಷಾವಿಜಯಸ್ಯ ೧೫/೪೮
 ಯದೀಶ ತೇಷಾಂ ಹಿತಮೇವ ೬/೫೬
 ಯದೀಹ ಚೈದ್ಗೇ ದಿತಿಚೋ ನ ೨/೫೭
 ಯದೀಹ ಜಾತೋ ಮುದೇವ.. ೧/೫೨
 ಯದೀಹ ವಾಸೋ ಮಮ ತರ್ಹಿ ೧/೫೬
 ಯದೀಹ ಶಂಕಾ ವಿಪರೀತಘಾವೇ ೧೯/೧೮
 ಯದುತಿಲಕ ಗತೋಽಸ್ಮಾನ್ ೭/೧
 ಯದುಪತಿಮೃದುಹಸ್ತೇನೋದ್ವೃತಂ ೧೦/೮
 ಯದುಪತಿಃ ಸ ನಿಷ್ಠೈಃ ಸಹ ನಿರ್ಮಲಂ ೪/೫೪
 ಯದೇಷ ದೇವೇಶಿತುರಗ್ರಜತ್ವಂ ೧/೬೧
 ಯದ್ರೋಮಕೂಪಮಪಿ ೧೫/೫೮
 ಯದ್ವಕ್ತ್ರೇ ವಿಧುಮಾಮನಂತಿ ೧೫/೪೭
 ಯದ್ವಾಪನೀಭೂತಗರುತ್ಮ.. ೧೯/೨೩
 ಯದ್ವಾಯಾಸಿ ರಿರಂಸಯೇಶ ೯/೫೪
 ಯಮಜನಿಂ ಭಜ ತಾಪಸವಿಗ್ರಹಂ ೧೭/೩
 ಯಮಾಲಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸ ೧೨/೩೪
 ಯಮಿವೃಂದಮನಶ್ಚಂದ್ರಃ ಶ್ರಮಂ ೧೧/೬೪
 ಯಮುನಾಜಘನನಿವಾಸಂ ೯/೩೩
 ಯಮುನಾ ಸಾ ವಿಜಯತೇ ೧೦/೭೨
 ಯರ್ಹೀಶ ತೇ ಸಕಲತೀರ್ಥ.. ೧೫/೫೫
 ಯಸ್ಮಿನ್ ಮಂಗಲದೇವತಾಽ- ೧೯/೩೮
 ಯಸ್ಮಿನ್ನತ್ವಜಃ ಸ್ವಪಕ್ಷನಿಕರೈಃ ೧೧/೨೦
 ಯಸ್ಮಿನ್ನದೃತಿ ನಾಗಕೇಕನಕುಲಾಃ ೯/೧೯

ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಾಕಾರಿಣಿ	೪/೭೩	ವಾದ್ಯಾನಿ ನೇದುರ್ಮುನಯಶ್ಚ	೧೨/೨೦
ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಾಕಾರಿಣಿ	೫/೫೯	ವಾರ್ವಾಹಾವೃತಸರ್ವಭಾಗ-	೬/೩೮
ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಾಕಾರಿಣಿ	೬/೬೭	ವೀರ್ಣಪುಷ್ಪಾಂಬುರಲಂಬ-	೨/೨
ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಾಕಾರಿಣಿ	೭/೬೫	ವಿಚಾರಭಾರಾಪಿತಮಾನಾಽ-	೪/೫
ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಾಕಾರಿಣಿ	೮/೬೨	ವಿಚಿತ್ರರತ್ನದ್ವಿತರಂಗಕಾಂತ್ಯಾ	೧೫/೨೪
ರೋಮ್ನಾಂ ಹರ್ಷಣಾಕಾರಿಣಿ	೯/೬೫	ವಿಚಿತ್ರರತ್ನಾವೃತವಪ್ರಸೌಧ..	೧೭/೩೧
ಲ		ವಿಚಿತ್ರರತ್ನೋಜ್ವಲಭೂಷಣಾ-	೧೫/೨೧
ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಕಧ್ವಜಕುಂಭತೋರಣೈ..	೨/೧೯	ವಿಜನಿತಾಪದವದ್ವವನಾಯ	೧೭/೭
ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಾಬ್ಜಸಂಸ್ಕೃತವೃದ್ಧಂಭಂ	೧೦/೫೩	ವಿಜನೇ ವನೇ ಸ್ವಪನಮುತ್ಪದತ..	೮/೨೫
ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಶಿಪ್ತಪುಷ್ಪಪಾರ್ಶ್ವ-	೧೦/೫೮	ವಿಜೃಂಭತೇ ಯಶ್ಚ ಮುಖೇ	೧೩/೧೬
ಲಕ್ಷ್ಮೀಮುಕುಂದತನುವತ್ತ..	೧೮/೨೭	ವಿತತಪಲ್ಲವಪುಲ್ಲವನೇ ಕೃಷಿತ್	೪/೪೮
ಲಕ್ಷ್ಮೀಶವಾಹರಥಹಸ್ತಭಟೌಘ..	೧೫/೨೩	ವಿತತ ವಿಷ್ಣುಯಶೋಜನ..	೧೭/೨೪
ಲಕ್ಷ್ಮೀಸುನದಿರತಕುಂಕುಮ..	೧೮/೨	ವಿತತುತ ಬತ ಸಮ್ಯುಃ ಸುಸ್ಥಿರಂ	೭/೪೬
ಲೀಲಾಸಂಗೀತಮಂಜುಸುನಿತಕೃತ..	೯/೩೨	ವಿತತ್ಯಮಾನಸ್ತಪ್ರೇಷ್ಯ-	೧೩/೩೭
ಲೋಕದ್ರಯಸುಖವ್ಯೂಹ-	೧೧/೩೯	ವಿತ್ಯಃ ಕೀರ್ತಿಂ ಶರೈಃ ಶೌರ್ಯಂ	೧೨/೫೫
ಲೋಕೈಶ್ಚ ಶೋಕಹರವಾಯು-	೫/೩೨	ವಿದಾರಯನ್ನಪ್ಪಹಿರಾಜಮೌಲಿಂ	೪/೬೬
ಲೋಕಂ ವಿಡಂಬಯಿತುಮೇವ-	೧೨/೨೩	ವಿದ್ಯೇಷಮೂಲಸ್ಮರಣೇನ ತುಷ್ಪಿ.	೨/೪೫
ಲೋಲತೃಂಕಣಾಚಾರಿಪದ್ಮ-	೩/೧೪	ವಿದ್ಯೇಷಜೀವಕೃತಸಂಗಮಪಿ	೨/೫೮
ವ		ವಿಮುಚ್ಛೈಃ ಸುರಗಣೈ..	೧೦/೭೦
ವಕ್ರಂ ಸರ್ವಮವ್ಯಯತೃಪ್ತನುದಿನಂ	೧೨/೧೦	ವಿಶರ್ವಪೂರ್ವಸುಮನಃ-	೮/೨೮
ವಕ್ರಾಮಪಿ ಚ ತಾಂ ತನ್ವಿಮೃಷ್ಟಂ	೧೧/೯	ವಿಧೌ ಪ್ರಶಾಂತೇಽಭ್ಯುದಿತೇ	೨/೨೨
ವಕ್ರಾಲಕಂ ಮಣಿಮಯೋಜ್ವಲ..	೧೮/೫೬	ವಿನಾಶನಾನಾಮಯದೇಹ-	೮/೨೭
ವಕ್ರಾಂಕುಶಪತಾಕಾಬ್ಜಲಕ್ಷ್ಯ-	೧೦/೫೧	ವಿನಾಶ್ಯ ವೃಂದಾವನವಾಸಿಪತ್ನಿ..	೫/೯
ವನಭವನಗತಾನಾಂ ದರ್ಶ-	೧೩/೩೩	ವಿಪ್ರರ್ಷಿದೇವಜಿತ್ಯುಬಂದಿಸುಹೃ..	೨/೧೭
ವಂದಾರುದ್ವಿಜವರ್ಯವಾಂಛಿತ..	೧೯/೩೬	ವಿಪ್ರಾಂಗನಾಃ ಸ್ವಪ್ರಭವೇ	೫/೫೩
ವರಯಾಸುರಮೋದಾರೇ ತರಸಾ	೮/೫	ವಿಭುರ್ಯಶೋದಾಂಕಗತೋ..	೨/೩೧
ವರಾಶ್ವನಾರೋಚ್ಛಯಸೂಚಿತ್ಯೈ..	೧೫/೧೯	ವಿಭೂಷಣೇಮು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಾಹಿಃ	೧/೬೫
ವರುಣದಿಶಿ ಗತೋಽಪಿ	೧೩/೩೧	ವಿಮುಕ್ತವರ್ಗಾಪತಿಂ ಪತಿಂ ಶ್ರೀಃ	೨/೪
ವರ್ತನೀತೃಂ ವಾರಿರಾಶಿಂ	೧೬/೬೧	ವಿಮಲದತ್ತಪದಃ ಪ್ರಣತಾ-	೧೭/೪
ವರ್ಷಾಸು ವರ್ಷಸಹತಾಮಗಮ್ಯ	೬/೨	ವಿಮುಚ್ಛೈ ನಿಗಡಾದೀಶಃ	೧೨/೧೪
ವಲಿಪಲ್ಲವಸತ್ಯಾಂತ್ಯಾ	೧೦/೫೭	ವಿಯುಕ್ತನಾರೀಮುಖಪದ್ಮ-	೫/೪೦
ವಸಂತಕಾಲೇ ವಸಂತಾಸಹಾಯಂ	೪/೪೬	ವಿಯೋಗೇ ತವ ಗೋವಿಂದ	೮/೯
ವಕ್ತೃಃ ಸುರಕ್ಷಾಂ ಕುರುತಾನ್ತು-	೧೮/೨೯	ವಿರಹವಟ್ಟುಲಾ ಮಲಯಾನಿಲಾ	೮/೧
ವಕ್ಷೋ ವಿಶಾಲಂ ಹರಿನೀಲ-	೧೮/೩೧	ವಿರಿಂಚವೈರಿಂಚಮುಖಾಮರಾಲಿಃ	೧/೬೨
ವಾಗ್ವಿಖರೀಮಿವ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಸ	೬/೬೪	ವಿರಿಂಚವೈರಿಂಚಮುಖಾಮರೇಶಾಃ	೧/೧೪
ವಾಚಾ ಯಃ ಕೀರ್ತಿತೋಽಲಂ	೧೭/೭೦	ವಿರೋಧೈತೇಯಪರಾಭವೇನ	೪/೧೭

ವಿಲಸದ್ರತ್ನಕಟಕಂಕಣೈ-	೧೦/೬೦	ವ್ರಜಾಂಗನಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಂ	೩/೨೫.
ವಿಲಾಸಮಸ್ಯಾಂ ವರಸಿದ್ಧ-	೮/೫೭	ವ್ರಜಾಮ ವ್ರಜಗೋಪಾಲಾ	೪/೬೧
ವಿಲೋಕ್ಯ ದೂರಸ್ಥಿತದುಗ್ಧ-	೩/೫೫	ವ್ರಜೇ ಗೃಹಸ್ಥೋಚಿತರಮ್ಯ-	೧೨/೧೮
ವಿವಿಚ್ಛ ಸರ್ವಾಂಗವಿಚಾರ-	೧೫/೩೧	ವ್ರಜೇ ಮಹಂ ತೋಷುತಂ	೮/೮
ವಿವೇಕಸಂಖ್ಯೇತಿ ವಿಬೋತಾ ಸಾ	೧೬/೩೩	ವ್ರಜೇ ಸ ಗೋದೋಹನ-	೧೦/೨೩
ವಿಶಾಲವಕ್ಷದ್ವಲಬೋಭಿರತ್ಯಂ	೧೬/೯	ಶ	
ವಿಶ್ವಂಭರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಹಿ ಬಂಧನಾಯ	೩/೫೩	ಶಂಖಾಂಭೋಜನೇ ಸಮೀಹಿತ..	೧೮/೬
ವಿಶ್ವವೇದಮಲಯೋತತ್ತಿಮುಕ್ತ್ಯಾ..	೧೦/೬೯	ಶತಕ್ರತೌ ವರ್ಷತಿ ವಾಸುದೇವೋ	೫/೫೭
ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಮೋಹನ ಇತೀಶ	೬/೪೫	ಶಮಯತಸ್ಥಂ ಮದೀಯಂ	೯/೩೩
ವಿಷಯೇಷೂಪಭುಕ್ತೇಷು	೧೨/೬೮	ಶಂಭುಂ ಸಂಭವ ಪದ್ಮಯೋನಿ..	೧೧/೨೫
ವಿಷಾಶ್ರಯತೈನ ಗುಣೇನ	೪/೭೦	ಶಂಭುಃ ಪುತ್ರಸುಮಃ ಸ ಮೇ	೧೪/೪೩
ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರತಂ ಭೂಪಂ ನೈವ	೧೨/೫೮	ಶರೀರಕಾಂತ್ಯಾ ಜಲದಃ ಸ್ವಪ್ನೇತ್ತಂ	೧/೩೮
ವಿಷ್ಣೋರರ್ಭಕಸಂಕಾಶಾನ್	೧೨/೬೦	ಶರೀರಿಕಾಂ ಸ್ಥಾವರಜಂಗ-	೧/೪೫
ವಿಷ್ಣುಬಂಧಲೋಚ್ಚಯಂ	೧೫/೨೭	ಶರೈರಪಾರೈ ರಿಪುವರ್ಗದೈನ್ಯ..	೧೮/೪೦
ವಿಷ್ಣುಸುಪಿ ನಯನಾಃ	೮/೫೧	ಶರೈರಪಾರೈಸ್ತತ್ಸೈನ್ಯಂ ಚತು-	೧೪/೨೬
ವಿಷ್ಣುಪ್ತಾ ಪಿಮಗಪ್ರಭಾಭಿಧ..	೯/೫೧	ಶರೈಃ ಕರೋವಂಫ್ರಶಿರೋ-	೧೧/೫೬
ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಮರಶಾವಿರತ್ನಭವನೇ	೯/೨೨	ಶರ್ವಃ ಸುಪರ್ವರಿಪುಗರ್ವ..	೧೬/೧೯
ವಿಸ್ತೀರ್ಣೈರ್ವರಹಾರಚಾಮರ..	೧೧/೫೯	ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕರೇಷು ಶಾರ್ಙ್ಗಧರ-	೧೩/೬೨
ವಿಹಾಯ ಸಾಲೋಕ್ಯಮುದಾರ..	೧೭/೬೫	ಶಸ್ತ್ರೈರಸ್ತ್ರಗಣೈಃ ಶರೈರರಿಧೈತ್ಯೇ-	೧೩/೫೭
ವೃಣೇತ ದಾಸೀರ್ಯದಿ ನೋ	೮/೬	ಶಾರ್ಙ್ಗಸ್ಯ ಗ್ರಹಣೇ ಮನೋರ-	೧೮/೩೬
ವೃತ್ತೇ ತ್ರಿರೇಖೇ ರತ್ನಾಫದಿಪ್ರೇ	೧೮/೪೩	ಶಾರ್ಙ್ಗಂ ಬಿಪ್ರನಿಷಂಗಾನ್ಯ-	೧೪/೨೭
ವೃಂದಾರಣ್ಯನಿಶುಂಜಮಂದಿರಗತಂ	೯/೫೬	ಶಾರ್ಙ್ಗಲರಮ್ಯನಮಿ-	೩/೩೦
ವೃಂದಾವನಂ ಕಿಲ ವನಂ ಭವದೀ..	೭/೯	ಶಿರೋಮಣಿಂ ತಸ್ಯ ವಧಾ-	೧೦/೫
ವೃಕ್ಷೇಷು ಪಕ್ಷಿಷು ಮೃಗೇಷು	೭/೫೨	ಶಿಶುಂ ಪರೀಕ್ಷುರ್ಮಮಥೋ	೧/೪೧
ವೇಣುವಾದ್ಯಶಟುನಾ ವ್ರಜನಾರೀ..	೯/೫	ಶುಕ್ಲೇರ್ಹರೇರ್ನಾಮ ಗೃಣ-	೧೩/೧೦
ವೇಧಾ ವೈದಿಕಮೌಲಿರೇಷ	೧೬/೪೦	ಶುಭಾಸಮುದ್ರಕರಂ ಭಜತಾಂ	೧೭/೧೩
ವೈಗುಣ್ಯಂ ವಿವಿಧೋದಯೈರ್ವಿ..	೩/೨೮	ಶುಷ್ಕಾಮುಪ ಸ್ಯ ಸರಸಾಮಧರಾ..	೬/೪೮
ವೈದರ್ಭವಂಶೋದಜಾತರತ್ನ..	೧೫/೩೩	ಶೇಷೇಽಂಗ ಶೇಷೇ ಯದೋಷ..	೧೪/೪೫
ವೈಕ್ರಾಂತೋಮಲಮನೋರಮ..	೧೮/೫೩	ಶೌರಿಂ ತದೋಪಾಯನಪಾಣ..	೧೪/೫೮
ವೈಕ್ರಾಭೇದ್ಯಸಹಸ್ರವಕ್ತ್ರಬಚಿರಂ	೧೩/೪೭	ಶ್ಯಾಮಂ ತ್ರಿವಕ್ರಂ ವಿಮುಖ್ಯ..	೧೮/೫೭
ವೈಸುರಥ ನಿಪತನ್ ಸ ಸ್ಥಾಂಘ್ರಿ..	೫/೨೬	ಶ್ರಯೇ ಹಯಮುಖಂ ಶ್ರಾವ್ಯಶಾಪ್ಯ..	೧/೩
ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಕಾಮ ಇವ ತೈರ್ವಿವಿಧೈ..	೬/೪೬	ಶ್ರಾಂತಾಲಿಘಃ ಪರಿವೃತೋಽಂಘ್ರಿ	೯/೩೪
ವ್ರಜಭುವಿ ಬಹುಪಾಶೈರ್ಯನ್ನ	೧೮/೧೯	ಶ್ರೀನಾಥಕೀರ್ತ್ಯಂಘ್ರಿವೈದ್ಯಗಂಧಂ	೧/೭
ವ್ರಜಭೂರಿಯಂ ಭುವಿ ತತಾ-	೮/೨೪	ಶ್ರೀಪತೇರಧರಸೀತ್ಯತಿಶಾಲೇ	೯/೪೨
ವ್ರಜಸ್ಮಭಾಲಗ್ರಹಪೀಡಿತಾ ಸಾ	೨/೩೮	ಶ್ರೀಭೂತಟಾಕ್ಷೋತ್ಪಲಮುಚ್ಛ..	೧೮/೨೩
ವ್ರಜಂ ವ್ರಜೇತ್ಯಾದಿಶಮುದ್ದವಂ	೧೩/೨		

ಶ್ರೀಘೋಮುಖಾಂಬುಜಾಸ್ತು..	೧೦/೬೬	ಸದ್ಗುಣಪಾತೋಽಪಿ ಗುಣಾ..	೧೧/೧೨
ಶ್ರೀರೇವ ಸಾ ಫೇಷ್ಠುತಾ	೧೪/೬೦	ಸ ಧೇನುಶ್ವಂ ನಿಜಪಾರ್ಷ್ವ-	೫/೨೪
ಶ್ರೀಲೋಲಲೋಮಲಕಪೋಲ..	೮/೫೬	ಸ ನಂದಗೋಪಃ ಪ್ರದದೌ	೨/೧೬
ಶ್ರೀವತ್ಸವತ್ಸಂ ಶ್ರೀಮದ್ವನ-	೧೦/೫೯	ಸ ನಂದಮಾನಂದನಿಂ	೧೩/೧೭
ಶ್ರೀವೇದಾಂತಮಹಾಚಲಂ ಹಿ	೧/೧	ಸ ನೇಷ್ಠತಿ ಪ್ರಾಗ್ರಿವ ಕಾಂಚಿ-	೮/೫೦
ಪುತ್ಯಂತವಿಶ್ರಾಂತರೌಘ-	೧೩/೫೧	ಸಂದೇಶಮಾತ್ರಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ	೧೫/೩೬
ಸ		ಸಂದೇಶಂ ಭೀಷ್ಠಕನ್ಯಾಯಾಃ	೧೪/೫೪
ಸ ಇತ್ಯಮಾಜೌ ಒಹುವಾರ-	೧೪/೩೧	ಸನ್ನೀಲರತ್ನದುಚಿತಂ ಸತತಂ	೧೮/೪೭
ಸಖಿ ಕಥಯ ಸ ಕೋಽಯಂ	೭/೩೧	ಸನ್ನೀಲೋತ್ಪಲಚಾರುಚಿಂಪಕ..	೧೮/೪೫
ಸಖಿ ತದುರಯಮಷ್ಟೋ ನೈವ	೭/೩೦	ಸನ್ಮಂತ್ರಣೀರ್ಣೋ ದುರ್ಮಂತ್ರಃ	೧೨/೬೩
ಸ ಕೃಷ್ಣದೋರ್ದಂಧವರಾಭಿ-	೧೦/೧೫	ಸನ್ಯಾಸ್ಯಲಾವಣ್ಯಮರಂದ್ರ-	೧೮/೫೨
ಸ ಕೃಷ್ಣಪಾದಾಭಿಹತಾಖಿ-	೨/೬೬	ಸ ಪಂಚಜನದೇಹಸ್ಥಾನ್	೧೨/೩೩
ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ಕಂಸವಿದ್ವಂಸೀ ತತಿತ್ರೇ	೧೨/೭	ಸಪತ್ನಪ್ರೀತವದನೋದುರಾಜಂ	೩/೨೧
ಸ ಕೇಶಿದೈತ್ಯಸ್ಯ ಮುಖೇ	೧೦/೧೩	ಸಪತ್ನೈನ್ನೈರನಿದುದ್ವಮಾಜೌ	೧೯/೩೧
ಸಂಗ್ರಾಮಕೌಶಲ್ಯಚಿದುಷ್ಪ-	೧೪/೨	ಸ ಪರ್ಯಟಿತ್ಯುಂಜರಪುಂಜ..	೬/೧೩
ಸ ಚ ಪ್ರಿಯಾಯೋಗಸಮುತ್ಥ..	೧೩/೩	ಸ ಪಾತಯಾಮಾಸ ಪತನ್ ಕಪಿತ್ಥ	೪/೩೦
ಸಚ್ಚಿತ್ತಾ ಕರಪುಷ್ಪರಮ್ಯಕಟಕಾ	೧೭/೫೨	ಸ ಪಾಲಯಿಷ್ಯನ್ ಸದಯಾವ-	೨/೨೦
ಸನ್ಯಾಸ್ಯೋದಿವತ್ಸರ್ಗನಾ	೧/೨	ಸ ಪೂತನೋಚ್ಚ ಸ್ತನಕುಂಘ-	೨/೩೫
ಸ ಜಯತಿ ಯದುನಾಥಃ	೬/೫೦	ಸಪ್ರಿಯಾಮರವಿಮಾನವಿತಾನ..	೯/೯
ಸಜಲಶೀತರದಕ್ಷಿಣವಾಯುನಾ	೪/೩೮	ಸ ಒಲ್ಲವೀನಾಂ ಪ್ರಣಯಾಖ್ಯ..	೧೦/೪೫
ಸಂಚೂರ್ಣತಾಂಗಾನ್ ಕತಿಚತ್	೧೧/೬೩	ಸ ಭವತು ಯಶಸೇ ಪ್ರವಾಲ..	೧೮/೫೮
ಸಂಚೂರ್ಣತಾಂಗಾಃ ಸಮರೇ	೧೪/೧೧	ಸ ಭಾಸುರಶ್ರೀಶಕಪೋಲಲಗ್ನ..	೬/೧೪
ಸ ತತಃ ಸತತಧ್ಯಾನುದ್ವಪ್ಪದ್ವ..	೧೦/೩೩	ಸ ಫಲಾಧರಃ ಸಾಶನಿವರ್ಪಪಾತ್..	೬/೧೦
ಸತ್ಯಾಂತ್ಯಾ ಹರಿನೀಲಕಾಂಚನ..	೧೮/೧೩	ಸಮಮುದಿತವಿಮೋಹಾ-	೬/೬೬
ಸತ್ಯೈರವಾಸ್ಯವಿಘ್ನೋತ್ಪಲ-	೯/೩೬	ಸಮಸ್ತವೇದಾಃ ಕಿಲ ಸೇತಿ-	೧೬/೩೧
ಸತ್ವರ್ಗಮಾತ್ರಕರಿತಂ ಸಕಲಾ..	೧೮/೨೬	ಸ ಮಾಗಧಃ ಸಾತ್ಯೈನ್ನಸಿಂಧು..	೧೩/೩೯
ಸತ್ವಂ ನಿಷಲಮಾತನೋಮಿ	೧೧/೨೩	ಸಮಾಯತೇಯಂ ನ ಶರೈಃ	೮/೧೦
ಸತ್ಸಂಘಮಾನಸಸರೋವರ-	೧/೫	ಸ ಮಾರಮೌರ್ವೀಷಿತಮಲ್ಲಿ-	೬/೪೨
ಸದಸಿ ಸುಮನಸಾಂ ತ್ವಂ	೧೩/೩೦	ಸಮುದ್ರಮುತ್ಪದ್ಯ ಪುರೀಂ	೧೭/೩೨
ಸ ದಂದಮೂಕಸ್ಯ ಮುಖಂ	೪/೬೫	ಸಂಪಕ್ಕವಿಂಬಸಮರಮೃತ-	೧೮/೫೯
ಸದಾಪರೋಕ್ಷೀಕೃತಸರ್ವವಿಶ್ವ	೧೫/೪೪	ಸಂಪ್ರೇಷ್ಯ ಶೈವೀಂ ಪ್ರಥಮಂ	೧೪/೯
ಸದಾ ಮುಕುಂದಾಗಮನಾಭಿ..	೧೩/೧೧	ಸ ಯಾಮುನಾಂಘ್ರ್ಯವಗಾಹ-	೫/೧
ಸದಾ ಸದಾನಂದಮುಕ್ತಪ್ರವೃತ್ತೇ..	೩/೬೦	ಸರತ್ಕೃಪಾಹಿಫಣಾಂಕಣೇಶು	೪/೬೩
ಸದ್ರೋಮಾವಲಿನೀಲರತ್ನ-	೧೮/೨೨	ಸ ರಮ್ಯಘೇನಾಸವಶೋಭಿದೃಶ್ಯ..	೧೬/೫೯
ಸದ್ಗುಣಜಾತಂ ಸುಗುಣಂ	೧೩/೪೯	ಸರಸಾ ವಿಲಸದ್ಧಾರಸರಸಾರ..	೧೭/೬೭
ಸದ್ಗುಣಜಾತಃ ಸುಗುಣಃ	೧೮/೩೫	ಸರಃ ಪ್ರಸನ್ನಂ ನಿಶಿ ಸಾರಸೌಖ್ಯೈಃ	೧/೩೯

ಸರಿತ್ತಪ್ಪನ್ನೂತೋ ಹಿ	೧೬/೫೩	ಸುತಂ ಯಶೋದಾರಯನೇ	೨/೭
ಸ ರುಗ್ಗವತ್ಸಾಂ ಕಿಲ ರುಗ್ಗಿ-	೧೯/೩೦	ಸುತಂ ವಿಜಾನನ್ನಪಿ ಮೃತ್ಯು-	೧೨/೩೨
ಸರ್ವಂ ತಾತ ಕೃತಂ ತ್ವಯಾ	೧೨/೧೬	ಸುತಂ ಸಮಾನೀಯ ತತೋ..	೧೨/೩೭
ಸರ್ವೇಶೇ ಘುವಿ ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತಿರ..	೧೨/೫೭	ಸುತೋ ನ ಮೇಽಯಂ ಹರಿ-	೪/೧೦
ಸ ಲಬ್ಧವನ್ಮಾ ದಿಶಿ ವಪ್ರಪಾಣೇ:	೬/೨೮	ಸುಧರ್ಮಪುಂಜಾವನಮೂಲ..	೧೭/೩೭
ಸ ಲಬ್ಧವನ್ಮಾ ಮಧುರಾಖ್ಯ-	೪/೨೩	ಸುಮೇರುಸಂಸ್ಥ ರಮರೈರುಪಾ-	೨/೧೦
ಸ ವಾತರೂಪೀ ದಿಶಿಜೋ	೩/೬	ಸುರಪತಿರಪಿ ನೂನಂ ಗಾನ-	೧೩/೩೫
ಸ ವಿರಶಿ ನಿರ್ದೇಶಂ ತಸ್ಯ ನೂನಂ	೭/೪೭	ಸುರರ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ತುತಿಃ ಸಮಂತಾತ್	೧೪/೫
ಸ ವಿಪ್ರಪತ್ನಿರ್ವಿಫಲಭಕ್ತಭುಕ್ತ್ಯಾ	೫/೫೪	ಸುರಾವಲೀ ಸಾ ಶ್ರುತಿವರ್ಗ-	೧/೧೫
ಸ ವಿಪ್ಲವಾಹತ್ವಮವಾಪ	೧೬/೨೨	ಸುರರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರಭಾಸಿ	೧೮/೧೬
ಸ ವಿಸ್ತೃತಾಸ್ಯ: ಕಿಲ ವಿಶ್ವ-	೧೦/೧೨	ಸುರರ್ಣವರ್ಣಾಂಬರಶೋಭಿ..	೧೬/೭
ಸ ಸಹಸ್ರಸಹಸ್ರಾಂಶುಮರೀಚಿ..	೧೦/೫೦	ಸುರರ್ಣವರ್ಣೋದರಮಧ್ಯ-	೧೮/೨೧
ಸಹಸ್ರಕಾರ್ಯೇಷು ಭವಾನ್	೧/೨೧	ಸುರರ್ಣಶೃಂಗೈ: ಕಲಶೋಪ-	೬/೪
ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽನಿಮಿಷ-	೧೧/೫೪	ಸುರರ್ಣಸಂವೀತಪರೇಂದ್ರ-	೬/೩೭
ಸಹಸ್ರನೇತ್ರೋಽಪಿ ಸ	೫/೫೬	ಸುಶೀತಲ: ಕೃಷ್ಣಪದಾಂಜಯಗ್ಗು..	೫/೧೭
ಸಹಸ್ರಶೋ ಗೋಗಣಾಮುಷ್ಣ-	೨/೧೫	ಸೂರ್ಯೇಣೋದಯಶೈಲ..	೧೪/೨೨
ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾವನಿಪಾಲಭಂಗ..	೧೫/೧೧	ಸೇನಾಮಧ್ಯಗತಾ ರಾಜನ್	೧೨/೯
ಸಹಾನುಗೈರ್ಗಾ: ಕಿಲ ಚಾರ-	೪/೨೭	ಸೇಯಂ ಪುರೀ ವಿತನುತೇ	೧೭/೬೮
ಸಂವಾದಂ ಕಿಲ ಕೇಽಪಿ ಬಭ್ರು..	೧೪/೧೦	ಸೋಮಾನ್ವಯೇ ಚಾತಮಿನೋ	೨/೨೪
ಸಂಸಾರಾಖ್ಯಮುಘೇದ್ಯಬಂಧನ-	೫/೩೭	ಸೋಽಯಂ ಗದುಜ್ಜನಿಮ-	೧೬/೨೧
ಸಂಸಾರಾಸಾರಸಿಂಧೋರ್ಜನಿ..	೧೦/೭೫	ಸೌವರ್ಣರಮ್ಯಕಲಶೋಪ-	೧೮/೩೨
ಸಾಜಾತ್ಯೇನ ವರಾಹಸಿಂಹ-	೯/೨೭	ಸೌವರ್ಣರಮ್ಯಫಲಕೋಪ-	೧೮/೬೦
ಸಾ ಧಾರಾಂಬುಕದಂಬಕೇನ	೧೬/೪೪	ಸೌಹಾರ್ದಸ್ತತ್ಯದುರುಕೇಕಿನಿ..	೧೭/೬೧
ಸಾಧೂನಾಂ ವರಮಾನಸಾಕೃತಿ	೫/೩೬	ಸ್ವನೋತ್ತಮಗೈನ ಸುತಪ್ತ-	೩/೧೬
ಸಾ ಮಂದಸ್ಥಿತಮೌಕ್ತಿಕೇನ ಸದ..	೧೬/೪೮	ಸ್ತುತಿಂ ಸ್ವಪಿತ್ರೋರವಧಾರ್ಯ	೧/೫೧
ಸಾಮಾನ್ಯಪಾಯಾವಸರ-	೧೨/೪೫	ಸ್ತುವಂತು ಸರ್ವೇ ವನವಹ್ನಿ-	೫/೨
ಸಾಯಂ ಹೀನ ನ ಹೀಯಂ ಸಾ	೯/೪೭	ಸ್ನಾತ: ಸೌಂದರ್ಯನದ್ಯಾಂ	೯/೫೮
ಸಾಽರಸಾಽಸಾರಸಂಸಾರೇ	೭/೫೪	ಸ್ನಾತ್ವಾ ಪೂರ್ವಪಯೋನಿಧಾ-	೨/೯
ಸಾಶಾಂ ಮುಹು: ಸ್ವಪ್ನಸುಪಂ	೪/೯	ಸ್ವರಸ್ಯ ಛಾರ್ಯಾಮಪಹೃತ್ಯ	೧೭/೪೫
ಸಾಹಾಯ್ಯಂ ಕ್ವಚಿಹಾರ ಶಂಭು..	೧೫/೩	ಸ್ವತಿಭಾರತಾವ್ರಣಪುರಾಣಪುರಾ..	೮/೩೫
ಸಿಕ್ಕೋಽಪಿ ರಮ್ಯಲಲನಾಕರ-	೯/೩೯	ಸ್ವಕೀಯಚೌರ್ಯಂ ನಿತರಾಂ	೩/೩೮
ಸಿಂಹನ್ಮೂಘರಶೋಭಿಪಾದ-	೧/೪	ಸ್ವಗೋಪುಪೌಘೈರಿಯಮುನ್ಯ..	೧೭/೪೩
ಸಿತಾನುಲೇಪಾಂಬರಮಾಲ್ಯ..	೧೭/೩೯	ಸ್ವಸ್ತಾ ಮೃದುಸ್ಥಿತದರಾಕ-	೧೮/೫೧
ಸಿತೇತರ: ಪೀತಕೃಶಾನುಮಧ್ಯ:	೧೬/೬೦	ಸ್ವಜನಕಗೃಹದೇವಂ ಪೌತ್ರ..	೧೪/೬೪
ಸೀತಾಸ್ತಯಂವರಮಹೋತ್ಸವ..	೧೬/೩೫	ಸ್ವಜನ್ಯೈರ್ಜಪಾದಾಬ್ಜಘ್ರಜನ್ಯ:	೫/೩
ಸುಚ್ರಾಯೈ: ಶುಕಮಂಡಿತೈ:	೫/೭	ಸ್ವಜನಯಾಂ ಸರಿತಂ ವಿಪವರ್ವ-	೪/೫೫

ಸ್ವಪಕ್ಷಪಾತಿಪ್ರಿಯಮಕ್ಷಕರ್ಣ..	೪/೭೨	ಹಂಸಾನಾಂ ಹೃದಯಂಗಮಂ	೧೯/೪೦
ಸ್ವಘೇನಕಾಂತ್ಯಾ ಸಿತಪಾರ್ಶ್ವ-	೧೬/೫೧	ಹಾರಘಾಸ್ತಮರಸಾ ಸಕಲಾಶಾ..	೯/೮
ಸ್ವುಬ್ಧಿಸವ್ಯೇತಮುದೀರಿತಾ ಸಾ	೧೬/೧೭	ಹಾರಾಧಾರಮನೋಹರೋರಸಿ	೯/೨೧
ಸ್ವಪಕ್ಷಪುಂಜಾರ್ಜಿತಪಾಪವೃಂದಂ	೩/೩೯	ಹಿತಾಹಿತಾಷ್ಟಾ ಬತ ಯೋಯಿ..	೬/೬೩
ಸ್ವಪಕ್ಷರಿವ ಸಂಸಾರಂ ಕೃಷ್ಣ..	೧೧/೪೧	ಹಿಮಾದಿಫತಾಂಗಃ ಸಕೃದುಷ್ಣರಶ್ಮಿ-	೫/೪೧
ಸ್ವಪಕ್ಷಕಾಪ್ತಕುಲೋದಯಹೇತವೇ	೧೭/೧	ಹೀನಂ ಮಹೀನಂ ಮಥಿತುಂ	೧೦/೨೬
ಸ್ವಪಕ್ಷಫಲಮಾನುಜಮುದ್ಧೀರಿಯಂ	೪/೧೪	ಹುತ್ವಾ ಶತ್ರುಸಮೂಹಮುನ್ಮುಖಿ..	೧೫/೬
ಸ್ವಯಂವರಸಮುದ್ಯೋಗೇ	೧೬/೧	ಹೃದಯಷ್ಟಾ ರಾಜನೀತೇಃ	೧೨/೪೦
ಸ್ವರೇಣ ಸ್ವಾರಯನ್ ಶೌರಿಂ	೭/೪೦	ಹೃದ್ಗಂ ಹೃದ್ಯನುರಂಜಯನ್	೬/೪೭
ಸ್ವರ್ಗಿಭಿರ್ಗೀಯಮಾನಃ ಸ್ವಂ	೧೬/೫೦	ಹೃದ್ಯೇತಃ ಕ್ಷಗತೋಽಸಿ ನಾಥ	೯/೨೬
ಸ್ವರ್ಣಾಂಗೀ ವರನೀಲರತ್ನ..	೧೯/೫	ಹೃನ್ಮಧ್ಯಾಲಯತಃ ಸ ನಿರ್ಗತ-	೧೩/೫೬
ಸ್ವಪರಗೋ ರಿಪುಫೀಷಣ-	೧೭/೧೭	ಹೃಪ್ಪರೋಮನಿಕರೈರ್ವಸಾಪ್ತ್ಯ..	೯/೩
ಸ್ವಸಂಸದಿ ಪೌಢಜನೇಷು	೧೨/೪೩	ಹೃಪ್ಪಾಂ ಸ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚಮೂಂ	೧೩/೫೮
ಸ್ವಾಂಗಾಚ್ಚಾದ್ರಿತಶತ್ರುಶೌರ್ಯ-	೧೪/೧೨	ಹೇ ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಕೃತಕೌತುಕಮಾತ್ಮ..	೭/೪೧
ಸ್ವಾನಂದಂ ಪ್ರಕಟೀಚಕಾರ	೮/೪೬	ಹೇ ಚೂತ ಕೃಷ್ಣಪದವೀಂ ವದ ನಃ	೭/೧೯
ಸ್ವಾಂತಂ ತದೇವ ಯತ್	೧೦/೮೨	ಹೇ ಚೇತಃಕ್ಷಿಪಾಲ ಭಕ್ತರಮಗೇ..	೯/೨೩
ಸ್ವಾಮಿನ್ ವಿಟ್ಟಲ ಸಜ್ಜನ-	೧೦/೮೦	ಹೇ ಜಾತಿ ಮಾಲತಿ ತುಲಸ್ಯಯಿ	೭/೭
ಸ್ವೀಯಕ್ರಿಯಾಭಂಗಭಯೀನ	೫/೫೨	ಹೇ ಪದ್ಮಿನಿ ಪ್ರಿಯಮುದೀರಯಿ	೭/೧೪
ಸ್ವೀಯಾಶಾಯುದತಿಮುಪೇತ್ಯ	೧೬/೫೫	ಹೇ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಕೃಷ್ಣಮುದೀರಯಧ್ವಂ	೭/೩೯
ಹ		ಹೇ ಪಾರಿಜಾತ ಸುರಸಂಸದಿ ಗೀತ	೭/೨೫
ಹಯಾಸ್ಕನಾಸಾಪುಟಜಾತವಾತ..	೧/೮	ಹೇ ಮಂದಮಾರುತ ಮುಕುಂದ..	೭/೩೭
ಹರಿಂ ಪ್ರಜಗ್ರಾಸ ತತಃ ಖಲೋ-	೪/೩೩	ಹೇ ಮಾಧವಿ ಪ್ರಾಂತನಿಗೂಢದಲ್ಲಿ	೭/೨೩
ಹರಿಂ ಮಧುಪುರೀಂ ಯಾಂತಂ	೧೦/೩೪	ಹೇ ವೃಂದಾವನ ಕೃಷ್ಣವರ್ತ ವದ	೭/೨೯
ಹರಿಂ ಸ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ಹೃದಿ ಸ್ವಕೀಯೇ	೩/೪	ಹೇ ಹಸ್ತಾಂಬುಜ ವಿಟ್ಟಲಾಂಭ್ರಿ..	೯/೨೪
ಹರೇರ್ಮನುಂ ಜೀವನಿಕಾಯಿ..	೧೬/೧೩	ಕ	
ಹರೇಃ ಪ್ರಸಾದ್ಯಕಘುಜಾಂ	೧೬/೪೩	ಕ್ಷುತ್ರಿಡಿತಾಽಪಿ ಪರಮಾನುಗ-	೫/೫೧
ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಾ ತದ್ಗುನೀತ್ವಮದ್ಯ	೨/೫	ಕ್ಷುಧಾಽತೀಲೋಲಾಃ ಕಿಲ	೫/೨೨
ಹರೌ ಪಯೋ ಮುಷ್ಣತಿ ಕಾಽಪಿ	೩/೩೩	ಕ್ಷೇತ್ರೇ ತ್ವಮಸ್ಮಿನ್ ಪರಿಗೃಹ್ಯ	೧೫/೬೦
ಹಸ್ತಃ ಕಿಂ ನವನೀತಘಾಜನ-	೩/೪೦	ಕ್ಷೇಮಸ್ತಾದದನಂತ ಹೃತಸ್ತಜೇ	೧೦/೨೮
ಹಸ್ತಾ ಹರೇಃ ಕಟಕಕಂಕಣ..	೧೮/೪೧	ಕ್ಷೇಮಃ ಕಿಂ ತವ ನಃ ಪಿತಾ ಚ	೧೦/೨೭
ಹಸ್ತಾಃ ಸುರಸ್ಕರಕತದ್ಭುತಯೋ..	೧೮/೩೭	ಕ್ಷ	
ಹಸ್ತಿನೀಶತರಮಾಕೃತಿಪೂರಃ	೯/೧೪	ಕ್ಷಾನಾನ್ಯಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಷೇಧ-	೨/೪೯/೧

★★★★★

ಸಮರ್ಪಿತಂ ಮಯಾ ಭವೇತ್ ಸುಮಧ್ವನುತವಾಗೇನಾ |
ರಮಾರಮೇಶಪಾದಯೋಃ ಪ್ರಭಂಜನಾಭಿಧಾಯುಜಾ ||

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥಶ್ರೀಚರಣ ವಿರಚಿತ ರಂಗೋಲಿಶವಿಜಯ

ಡಾ. ವ್ಯಾಸನಕೆರೆ ಪ್ರಭಂಜನಾಚಾರ್ಯ

ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸಮಧ್ವಸಂಶೋಧನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ, ಬೆಂಗಳೂರು

